IHS

NAZIONALE
BIBLIOTECA VITT. EMANUELE
12
26 Q
13

NAZIONALE
BIBLIOTECA VITT. EMANUELE
55
9 C
4
ROMA

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

12
17
F
9

44 44
8
30

12.32.

Io. Bap. Portæ Villa

V

IV

VILLAE
IO. BAPTISTAE PORTAE, NEAPOLITANI,
LIBRI XII:

1, Domus
2, Sylua cædua
3, Sylua glandaria
4, Cultus & inſitio
5, Pomarium
6, Oliuetum
7, Vinea
8, Arbuſtum
9, Hortus coronarius
10, Hortus olitorius
11, Seges
12, Pratum.

IN *quibus maiori ex parte, cùm verus plantarum cultus, certaq; inſitionis ars, & prioribus ſeculis non viſos producendi fructus via monſtrantur; tum ad frugum, vini ac fructuum multiplicationem experimenta propemodum infinita exhibentur.*

Adiecto INVENTARIO quamcopioſiſſimo.

Coll. Rom. Soc. Jesu

MD XCII.

B. S.

FRANCOFVRTI
Apud Andreæ Wecheli heredes, Claudium Marnium, & Ioannem Aubrium.
Cum S. Cæſareæ Maieſtatis priuilegio.

AVTORIS, DE SVA VILLA, PROOEMIVM.

CONSTITVI, *lector optime, vt Socrates ſui gymnaſij veſtibulo,* ἀγεωμέτρητος οὐδεὶς εἰσίτω, *ſcriptum præfixerat, ne illuc ingrederentur, qui ſecum circinum (quo Geometræ in metiendis figuris vtuntur) non attuliſſent, quo ſe ipſos metirentur intelligerent; ita huic meæ villæ ianuis,*

PROCVL, PROCVL ITE PROFANI, *inuidi ſcilicet, obtrectatores, & male feriati. Iſti enim (vt videre iam mihi videor) vix limine ingreſſo, ſyluas horridas, pomariũ inconcinnum, hortos incomptos, vineam malè ordinatam, ſegetes & paſcua arida ſteriliaq́, ac deniq; totius villæ incompoſitum dicent corpus, & noſtris (proh dij immortales) floridis hortis Auſtrum, ſatis nebulas & rubigines ac demum noſtræ ſegeti diram calamitatem exoptabunt, ac nimis quàm licenter in alienam meſſim manum imponent, atraq́ ſerpentum lingua hominem inceſſent, qui patefactis ianuis, eximia liberalitate libenter precatur, vt in eos ingrediantur, & iucundiſſimo aſpectu, & quam vberrimis fructibus ſuorum hortorum vtantur fruantur quos quidem ſummo labore excoluit, concinnauit, compſit, expoliuit, & in quincuncem conſtruxit. Nec conſiderant vniuerſas quas hic ſatas vident plantas non ſine multiplici peregrinatione eſſe conquiſitas, ſingulari diligentia è diuerſis regionibus acceptas, non ſine ſumptu, ac ſummo ſtudio quæ veterum de his extarent ſcripta experiendo, noua inueniendo, noſtro vſui accommodando, vt alienis laboribus frui poſſemus. Sed qui conſimile munus obierunt, noſtroq́ conatui æquiori animo indulgebunt, hi noſtram villulam, quantulacunque ſit, circumeant, hortulos & viridariola conſiderent, nec tædeat montes ſubire, ſyluas, & oliuetum, & tandem ſi optimè cœlo terram aſſociauimus conſiderare. Sed cur tam ingens onus, nec noſtris humeris par ſuſceperim,*

quum pleroſque ſciam tam Græcos, quàm Latinos, ſingulari exactaq́; doctrina præditos, huic rei ſpecialiter incubuiſſe, in cauſa fuit, me non parum facturum eſſe, ſi ſtudioſis omnibus, ac rerum naturæ exploratoribus integram, exactamq́; agricolationis hiſtoriam conſcripſiſſem: nam ex eis, qui extant, nemo fuit, qui id attigerit. Heſiodus Bœotus Græcus, vt altius rem exordiar, qui omnium princeps de agricultura celeberrimè cecinit, de ſegetibus aliqua, de arboribus aut vitibus perparum, de reliquis nihil dixit. Eius interpres Virgilius Maro, qui Romana per oppida Aſcræum carmen reſonare fecit, hortorum dotē aufugit, è tantisq́; quæ retulit, flores modo rerum decerpſit, quindecim vuarum generibus nominatis, tribus oleæ, totidem pyrorum, malo tantum Aſſyrio; cæteris omnibus neglectis. Theophraſtus Ereſius extra omnem ingenij aleam poſitus, vt ſingulari ſua eloquentia diuinum nomen ſortitus ſit, cuius doctrinam tanti Ariſtoteles fecit, vt ſuæ academiæ eum principem ſubſtituerit, abſolutum opus tum de hiſtoria plantarum, tum de cauſis conſcripſit, ex quo, tanquam è vaſto mari ſubſecutæ ætatis cæteri, ingenio & ſcientia præcellētes, quicquid de plantis ſcripſerunt, hauſerunt, hauriendumq́; cenſent vno ore docti omnes: & me iam à ſcribendo deterruiſſet, niſi viderem eius libros non tam idoneos eſſe iis, qui agrum colere volunt, quàm qui ſcholas philoſophorum. Nos ſingularis cuiuſque plantæ ab eo hiſtoriam variis in locis diſtractam, membratim collegimus, & in vnum corpus coegimus, vt Abſyrtus ille Medeæ non tam membratim fuerit conquirendus; & obſcuras cultus cauſas, quas ipſe breuiſſime reddidit, nos perſpicuis & quam potuimus clarioribus verbis deſcribere conati ſumus, vt non ſolum ingenio & arte claris, ſed rudibus & ruſticis clareſcerent; multarumq́; plantarum cognitionem, quæ iam vetuſtate, & in tanta nominum ambiguitate & ſtirpium multitudine, obliterata erat, ex Orco reuocauimus, vt pro virili innoteſcerent: eumq́; denique tanquam optimum præceptorem in omnibus conſectabimur. Caſſianus Baſſus alioquin Conſtantinus Cæſar, qui ex veteribus Græcis ſelecta agriculturæ præcepta compilauit, adeo omnia breuiter perſtrinxit, vt qui authores illos viderint ſuperflua, qui carent illis parum vtilitatis colligere poſſint. Ex Latinis M. Cato hominum ſummus in omni vſu: ille triumpho & cenſura ſuper cætera inſignis, magis tamen etiamnum claritate literarum præceptisq́; omnium rerum expetendarum datis Romano generi, inter prima verò agri colendi illius aui confeſſione optimus, ac ſine æmulo agricola: cuius doctrinam tanti Plinius fecit, vt eius dicta, tanquam oracula

racula obſeruari præcipiat: de agricultura non niſi aphoriſmos quoſdam, breuiaq; præcepta de aliquibus, multis omiſſis. M. Varro philologis potius, quàm ruſticis librum conſcripſit. Columella de vineis quàm luculenter, de ſegetibus, horto & arboribus aliqua, de cæteris nihil attigit. Plinius & Palladius non niſi, quæ ex his exceperunt, habent. Nec ignoro ingentem neotericorum eſſe turbam, ſed ſine doctrina, experientiaq; nil aliud niſi quæ ex his de pagina in paginam tranſcripſerunt. Sed & illud obſeruandum, quod in hac arte tanquam rei caput, & ſumma eſt, rei agricolationis ſcriptores, non ſolum inter ſe varios & diſcordes eſſe, ſed mutuo contrarios: nam vt qui in Bithynia Pergamo, vel ſub æquinoctiali ſunt, cito ſerunt, demetunt, vindemiant, condunt: cõtra verò qui ſub ſeptentrionali polo, ſeriſſimè: in media verò regione degentes medij ſunt: ſic etiam Aſiani frigidis locis aliquas plantas exponunt, cõtrà ſeptentrionales æſtuoſis, medianæ regiones apricis. Vnde nec idem ſolum, cœlum idem plantis tribuunt, & tandem ſecundum eorum regionem quiſq; regulas præſcripſit, vt horum præcepta, illis è regione ſint oppoſita, vnde iis, qui eorum regulis vſuri ſunt maximè anſam errandi præbeant: huic defectui ſuccurrere impoſſibile iudicabam: ſed quum cogitarem omnia à Deo ſapientiſſime condita, nihilq; ſine ſua doctrina; cœpi mecum ipſe ſciſcitari & rem animo verſare, tandem noui vnamquamque ſecum plantam ſuæ rationis, cultus, ſoli, & cœli indicia ferre, ſua phyſiognomonia ſiue partiũ compoſitione hæc omnia indicare, vt in phyſiognomonicis abunde diximus: ſic & vnoquoque capite ſui cœli, ſoli, & cultus ſuas cuiuſque regulas ex ſe ipſa indicauimus, ac omnium primum docuimus. Præterea tum ex antiquis ſcriptoribus, tum ex neotericis, quos vſque adhuc videre contigit flores, fructus, plantas, & quicquid pulchri, optimi, & vtilis iudicauimus, extirpauimus, in hanc noſtram villam plantauimus, digeſſimus, ſeruimus, & inſeruimus, vt nil eorum, quæ ad plantarum cognitionem ex philoſophis, philologis, poëtis, medicis, agricolis, & rerum naturæ exploratoribus, ſpectant, deſiderari poſſit. Ex quibus non tranſcripta ſolùm, ſed quæ ex probatiſſimis authoribus collecta, de his peruigili ſtudio, perpetua obſeruatione, ſumptu, labore, & quotidiana experientia periculum fecimus, & peritiſſimorum agricolarum teſtimonio comprobata, literis mandauimus. Nec me putetis obſecro Nicandrum Colophonium illum, qui quum ex vrbe nunquam diſceſſiſſet, de re ruſtica ſcribere auſus ſit: nam quum ab vrbe, amicis, cæterorumq; conſortio longius exulare contigiſſet, ne otio tabeſcerem vrbis & amico-

rum deſiderium plantis ſerendis, inſerendis, cicurandiſq́ leniebam. Et vt pratorias, triumphales, & regias maiorum noſtrorum manus ab aratro, ligone, & paſtino non abſtinuiſſe legimus: ſic nos noſtras non illibenter adhibuimus. teſtes ſunt vineæ meæ, arbuſta, horti, viridaria, & amicorum, in quibus innumerabiles viſuntur plantæ, mea manu conſitæ, inſitæq́, poſteris relinquendæ, nec ſolum ſolitos & ſuetos fructus ferentes, ſed nec adhuc hominibus viſos, & noſtris maioribus inuiſos, quos ſtudio, arte & experientia producere didicimus. Stirpibus omnibus delineationes, ſi quæ ex antiquis extarent ſuffecturas appoſuimus, ſin minus, expoſitam oculis plantam ex omnibus partibus repræſentauimus, & viuis quibuſdam coloribus deſignauimus, vt omnibus cognoſcibilis eſſet. Nec parum opis recentioribus agricolis præſtitimus, quum maiores noſtri in alicuius plantæ effigie repræſentanda, notas tam paucas, & incertas appoſuerunt, vt quoduis aliud potius, quàm plantam illam repræſentare videantur, ne vni vultum exhiberemus, quem alteri conuenire docebatur. Maximam me Medicorum gratiam conſecuturum ſpero, quum in dignoſcenda alicuius plantæ facie à Theophraſto, Dioſcoride, Galeno, vel Plinio deſcripta, non parum inſudarim: id obiter in proceſſu Medicis profuiſſe de agricultura tractanti quid obfuit? Plantarum, & fructuum nomina, præſertim Campaniæ nota adiunximus, vt antiqua noſtris ſæculis innoteſcerent. Poetarum fabulas interpretati ſumus, vt ſub inuolucris latentes plantæ cultus & vires innoteſcerent, vt nil noſtris in his hiſtoriis noſci dignum poſſit deſiderari. Libros, capita, & capitum partes ita ordinauimus, vt quiſque facile ſciat, & inueniat quæ concupierit. Sed nollem vos ante noſtræ villæ veſtibulum diutius retardare. fores iam patefactæ ſunt, vicina eſt, ingredimini hilare, & fruimini.

HÆRE-

HÆREDES VVECHELI CANDIDO LECTORI S.

HVIVS operis exemplar, beneuole lector, antequam ipſum prelo ſubiiceremus, viro cuidam erudito relegendum tradere nobis operæpretium viſum fuit, vt ſi qua errata in eo vel inter deſcribendum vel alia ratione commiſſa forent, ea cum iudicio corrigerentur, quò opus iſtud quàm fieri poſſet emendatiſſimum prodiret: ſicut & ſolemus omni conatu & opera, quantum in nobis eſt, curare & efficere, vt libri qui à nobis excuduntur, quam emendatiſſimi in lucē prodeant, nec in eum finem vllis ſumptibus parcere. Inuentum eſt autem exemplar iſtud mendoſiſſimū atq; infinitis erratis ſcatens: quod deſcribentis incuriæ potius quàm authoris oſcitanciæ tribuendum cenſemus. Primum enim Græca vocabula ferè vbique erant miſerè deformata, literis vel mutatis vel tranſpoſitis vocibus integris ſæpenumero corruptis & deprauatis, accentibus vel omiſſis vel malè collocatis. In Latinis verò innumeræ mendæ: nam præter grammaticalia errata penè infinita, ſenſus etiam multis in locis vel nullus, vel mutilus, vel inuerſus: affirmationes pro negationibus, & negationes pro affirmationibus: diſtinctiones prauæ: loca citata & deſumpta ab authoribus antiquis peſſimè deſcripta, vt in ſingulis ferè locis conſulendi fuerint authores ipſi, vt loca citata ſuo ſenſui vel nitori redderentur. Qua in re ſummam fidem & diligentiam ab eo, qui hoc munus à nobis rogatus in ſe ſuſcepit, adhibitam eſſe res ipſa teſtatur. Cuius diligentia tamen tanta eſſe non potuit, vt omnia loca corrupta reſtitueret. Sunt enim quędam, quamuis non multa ita deprauata, vt ad eorum ſenſum aſſequendum pluſquam OEdipo coniectore opus foret, quæ lectorum iudicio relicta ſunt. Cætera quæ iudicio & cōiectura emendari potuêre, quanta fieri potuit religione iuxta rei naturam & authoris ſententiam reſtituta ſunt. In cuius rei fidem conferat, qui volet, librū quintum & ſextum, nempe pomarium & oliuetum, huius operis & editionis cum editione Neapolitana, (nam duo illi libri iam antea Neapoli ſeorſim fuerunt excuſi) ac videbit, à quot & quantis mendis illi ſint repurgati. Nec putandum alios libros huius operis manuſcriptos qui nondum in lucem prodierant, emendatiores fuiſſe, cùm potius mendoſiores extitiſſe vere affirmari poſſit. Hunc ergo laborem in ſtudioſorum gratiam ſuſceptum ſperamus multis vtilem & ipſi authori gratum futurum. De hiſce autem, beneuole lector, te monitum voluimus, vt noſtram diligentiam in curandis emendationibus librorum, quos excudimus, perſpectam habeas, noſq; & noſtros labores tanto æquiore & gratiore animo proſequaris. Vale.

PRIVILEGII SVMMA.

CÆSAREÆ *Maieſtatis priuilegio cautum eſt Andreæ Wecheli heredibus, Claudio Marnio & Ioanni Aubrio, ne quis* IOAN. BAPTISTÆ PORTÆ Neapolitani VILLÆ libros hoſce duodecim *intra ſacri Romani Imperij, & omnium regnorum ac prouinciarum imperialium fines, eodem vel alio charactere excudere, aut vbicunque recudenda dare, aut alibi impreſſa importare, vendere vel diſtrahere palam vel occultè auſit. Idem priuilegium iis conceſſum, de aliis etiam auctoribus, in philoſophica, medica & iuridica facultate, aliiſq; diſciplinis liberalibus, ad ſex cuiuſque editionis annos. Quod ſacræ Maieſtatis interdictum ſi quis neglexerit, non modò libris expreſſis, verum etiam inſuper decem marchis auri puri, imperiali fiſco, fraudis vindici & dictis Wecheli hæredibus, ex æquo ſoluendis, mulctabitur, vt latius in Cæſareo diplomate declaratum eſt, dato Viennæ* XXV *menſis Maij, anno Domini* M D LXXXII.

Rudolphus.

V. Io. Bapt. Weber.

Ad mandatum ſacræ Cæſ. Maieſt. proprium

P. Obernburger.

IOAN.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER PRIMVS SIVE DOMVS.

De Agriculturæ laudibus, & neceſſitate. CAP. I.

SATIS ſanè inurbanum, & ruſticum videretur, ſi noſtram villam ingreſſurus, in ipſo ſtatim ianuæ limine, ab aliqua ingentium ipſius laudum præfatione deficerem. Animo autem volutanti, quæ, qualéſve fuerint Agriculturæ diuitiæ, delitiæque, adeo innumeræ occurrunt, vt vnde incipiam, non ſat aſſequi poſſim. Nam ſi neceſſitatem conſidero, tanto eſt humano generi emolumento, vt ea carere nullo modo poſſis. Si vtilitatem, inter primas non poſtrema: aut quæ nam illi poterit comparari? Si voluptatem dignitati commiſtam, ea eſt excellentia, ea authoritas, ea denique maieſtas, vt non reperias vnam ex maximarum artium numero, quæ non illi, tanquam reginæ famulari videatur. Sed in huius pomœrij anguſtiis noſtræ orationis pauperiem vereor & reformido, quum linguam in eloquentiæ ſtudiis non ita exercuerim, vt ſtrenuas manus in eius exercitatione nauiter impenderim. Sed ita ſuis floribus exornari velim, vt nil ipſius gloriæ authoramento detraherem, & quæ loquar omnia, & meliora, & (vt verè ſunt) locupletiora ob oculos exponerem, ac vellem, ſi poſſem, vt nouus Atlas humeris terram ad aſtra vſque ſuſtollere. Quòd humano generi perneceſſaria ſit, euidentius eſt, quàm vt pluribus probari velit: ſine enim rebus, quas rerum parens, & nutrix Natura edit, humana conditio ſubſiſtere nō poſſet, & qui id negauerit, & ma-

trem ipſam, & nutricem negabit. Arborum, herbarumq; fructibus veſcimur, & iis quoque cætera veſcuntur animalia, quibus & nos victitamus: iccirco plantas ante omnia animalia mundo natas Theophraſtus, Porphyrius, & Euſebius enunciarunt, & ante eos veriſſimus Moſes, qui tertia die Deum Opt. Max. pomiferum lignũ, ſexta verò animalia produxiſſe tradidit. Diuus Chryſoſtomus Deum ſcribit terræ cultutam ante omnes alias artes in vitam intuliſſe, ac protoplaſto iuſſit agriculturam quandam obire, non laborioſam, non ærumnoſam, ſed multam ſibi præbentem Philoſophiam. Sardi eò dementiæ venerunt, vt arbores terra antiquiores dixerint, Apollonio Tyanæo referente. Hippocrates pomis, & ſeminibus homines ali debere arbitrabatur, quòd iiſdem per exordia vſus fuiſſet. Idem teſtatur Ouidius:

Metam. lib. 1.

Ipſa quoq; immunis, raſtroq; intacta, nec vllis
Saucia vomeribus, per ſe dabat omnia tellus:
Contentiq; cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus, montanaq; fraga legebant,
Cornaq;, & in duris hærentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patula Iouis arbore, glandes.

Plato Cyclopas cibis ex fructibus ſponte prouenientibus viuere ſcripſit. Philoſtratus Indos, qui iuxta flumen Indum habitant, ſylueſtrium arborum fructibus. Plinius, & Solinus iiſdem Hyperboreos, qui vltra Riphæos montes incolunt. Herodotus Aracis fluuij inſularum accolas plantarum fructus maturos colligere, & ad hyemalem cibum reponere ait. Strabo Maſſagetas ex ſylueſtribus fructibus expreſſos ſuccos bibere, iiſque victitare. Pollux veterum cibum drupas fuiſſe. Plinius Aſtomorum Indiæ gentem ſine ore, ſolo odore radicum, florum, & præſertim ſylueſtrium malorum viuere, quæ manibus ſemper habet, eaque longiore itinere defert, ne deſit olfactu cibus. Plutarchus in Artaxerxe Caduſios ſcribit pyris, malis, ac cæteris fructibus veſci: ſolo fruges denegante. Athenæus Athenienſes ſolùm ficubus nutriri, Argiuos, & Tirynthios pyris ſylueſtribus, Medos amygdalis, Indos arundinibus, Carmanos palmis, & Perſas terebintho. Immò arborum nulla eſt, quæ plures populos alat, atque palma: nam Naſamones eius pane victitant. Arimphæi ex arbore Pontica dicta, ex Herodoro. Sunt & populi, qui ex cibo nomen adepti ſunt. Libyæ populi ex loti arboris fructu viuentes, Lotophagi vocati ſunt ab Homero. Æthiopes Rhizophagi, quòd cibus ex radicibus, Diodoro Siculo authore. Spermophagi nō procul a Meroe Nili inſula, quòd è ſeminibus panem ad victum conficiant. Arcades è glandium eſu Pythiæ oraculo Balanophagi vocati ſunt, Plutarcho, & Plinio referentibus: inde eſculus è genere glandiferarum, ab eſu nomen indepſit: cæteros ne lectores tædio afficiamus, conſulto omittimus. Nutriuntur radicibus, frondibus, & fructibus animalia, quibus percipuè nutritur homo: cerui, capreę, apri, lepores, cuniculi, & cętera. Nec ſolùm quæ terrā inhabitant, herbis viuunt, ſed & quæ mare, & aëra, reptiliaq;. In

his

his authoritates Poëtarum adducemus. Maro:

Paſcitur in magna ſylua, formoſa iuuenca.
——— non, me paſcente, capellæ
Florentem cythiſum, & ſalices carpetis amaras.
Lenta ſalix fœto pecori.
Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis.

Ex frondibus faſciculos componunt agricolæ, quos ſub tecto ad boues, & pecora ſeruant, vt iis hyeme paſcantur. Et frondatores qui eas legere conſueuerant, canere ſolebant. Idem:

——— canit frondator ad auras.

Pecus oleaſter opimat, oues vlmeis frondibus, capræ fraxineis commodè aluntur. Glans bobus cibus eſt. Plautus in Truculento;

Rus mane dudum hinc ire me iuſſit pater, vt bubus
Glandem prandio depromerem.

Sed vt arbores primos hominibus cibos præbuerunt, ita & habitacula, quarum vmbra, ramis, & truncis ſe aduerſus ſolis, pluuiarum, imbrium, & niuium moleſtias tuerentur. Ouidius:

Pro domibus frondes norant.

Nemeſianus:

Sylua domus, cubilia frondes.

Quintus Fabius Pictor, Primis hominibus non domus extructæ, ornatæque, ſed vimina, & caua arborum ligna, in quibus tectorum vice inhabitarent. Eutropius idem, ex frondibus, & virgultis contextis caſulas habitaſſe. Immò adhuc ſunt nationes, quæ à primo more non receſſerunt. Narrat Herodotus Scytharum Argippæos, eam partem ad auroram vergentem, incolentes, ſub arboribus incubare. Pomponius Mela de Scythis idem ſcribit. Dionyſius ſuæ Africæ Maſſylos per ſyluas, & ſaltus errare ſcribit. Atimphæos Aſiæ populos nemora pro domicilis habere. Indorum nonnullos ſub ficu, ac æſtate, ob animalia venenoſa, in arboribus lectos ſternere, & Brachmanas ſacerdotes illos in ſyluis agere, & corpus frōdibus veſtire. Gallorum Magos Druidas arborum lucos eligere: Arabas arbores pro tuguriis habere, Plinio, & Solino authoribus. Ex hac antiquitus ſyluarum habitatione, quum homines ſoli errarent per nemora, & educta ſecum ſobole, è ſyluis egrederentur, ex arboribus nati exiſtimati ſunt. Ad id alludentes Poëtæ, homines ex arboribus procreatos finxerunt. Virgilius:

Gensq; virûm truncis, & duro robore nata.

Arcadas iactari ſe ante aſtra natos, & hominum primos fuiſſe, primamq; originem traxiſſe, narrat Statius.

Arcades hinc veteres aſtris Lunaq; priores,
Agmina fida datis: nemorum vos ſtirpe rigenti
Fama ſatos, quum prima pedum veſtigia tellus

Admirata tulit, nondum arua, domuſq́, nec vrbes,
Connubiiſq́ modus: quercus, lauriq́ ferebant
Cruda puerperia, ac populos vmbroſa creauit
Fraxinus, & fœta viridis puer excidit orno.

Fuerunt & ſyluæ non ſolùm hominum, ſed deorum habitacula. Virgil.

——— *habitarunt Dî quoq; ſyluas.*

Hæc fuerunt numinum templa, priſcoq; ritu ſimplicia rura: etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant: nec magis auro fulgentia, atque ebore ſimulachra, quàm lucos, & in iis ſilentia ipſa adoramus. ex Plinio. Immò in campis Eliſiis, vbi beatorũ ſedes, nemora eſſe dicuntur. Nec ſolum arbores domos, ſed earũ trunci, & folia prima præbuerũt tegumenta. Cognata quidẽ res, à quibus & victũ, & domos accepiſſent, item & veſtes. Scribit Strabo Maſſagetas inſularum quarundam Scythiæ populos ſua arbore ſe veſtire. Plinius Aſtomos ex frondium lanugine. Arabes ex Cynæ arboris frondibus veſtes componere. Clemens ex Sarmatis Allobios indui plantarum corticibus, Mela Germanos iiſdem corpora contegi. Fœminas quaſque in calceatu ſuberis cortice vti videmus, & Plinius antiquitus in hyberno calceatu vſas fuiſſe tradit. Sunt & arbores lanigeræ apud varias gentes, vt pretioſis indumentis ſericorum morem dederint, plurimorum authorum teſtimoniis memorabiles. Seres ſunt hoc lanificio ſyluarum nobiles perfuſam aqua depectentes frondium caniciem, apud Indos. Æthiopia illis cõtermina laniferas etiam habet arbores, quæ pro fructu lanam ferunt, qua ad veſtimenta vtatur. Virgilius:

Quid nemora Æthiopum molli canentia lana,
Velleraq́, vt foliis depectant vellera Seres?

Ægyptus, authore Polluce, fert plantas, è quibus lanificium contexant. In Tylo inſula, arbores laniferas naſci tradit Theophraſtus, ex quibus telas, ac deinde veſtes, alias viles, alias pretioſas conficiant. Inſulæ cuiuſdam meminit Diodorus in Oceano meridiem verſus poſitæ, ex cuius lanugine incolæ ſibi veſtes præparant. Plinius in Atlante monte plantas cupreſſo ſimiles naſci tradit, quæ tenui lanugine obducantur. Atque in Co inſula cupreſſi, terebinthi, fraxini, & quercus flores, decuſſo imbre, vermes generant, qui ſtamen ad bombicinas veſtes faciant. Et ne longiùs exempla repetamus, ſunt & apud nos vermiculi, mori foliis ſati, qui vellus conflant, ex quibus pretioſæ veſtes conficiantur.

Ad alios plures humanæ vitæ neceſſarios vſus valet Agricultura. Cicero libro de diuinatione, Arborum autem confectione, omniq; materia, & culta, & ſylueſtri, partim ad calefaciendum corpus, igni adhibito, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tecti ſeptique, frigora caloreſque pellamus. Magnos verò vſus affert ad nauigia facienda, quorum curſibus ſuppeditantur omnes vndique copiæ, plurimiſque maritimis rebus fruimur, atque vtimur.

De

De vtilitate, quæ prouenit ex Agricultura. CAP. II.

ARBORVM cenſus eò certior, & quæſtuoſior eſt, quò neceſſitas, commoditas & frequentior vſus rerum ex Agricultura prouenientium nos magis vrget, magiſque illis indigemus, vnde tam vtilis, vt omnium vtilitatum vtiliſſimus ſit. M. Cato Agriculturam mercaturæ præfert, quũ ipſa periculoſa, & calamitoſa ſit: præfert & ipſam fœnerationi, quum fœneratio illicita, & inhoneſta ſit ob maximum quæſtum. Maiores noſtri ita in legibus poſuere: furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli: quanto peiorem ciuem fœneratorem exiſtimarint, quàm furẽ, hinc licet exiſtimare. Sed fœneratio, quæ cum terra ſit, licita honeſtaque eſt, & quæſtus maximè pius, ſtabiliſſimusque conſequitur, & minimè inuidioſus. Cicero de ſenectute, terram nunquam imperium recuſare dixit, nec vnquam ſine vſura reddere, quod acceperat, ſed aliàs minore, plerunque maiore cum fœnore. Semper enim boni aſſiduiq; domini referta eſt cella vinaria, olearia, & penuaria, villaq; tota locuples eſt. Abundat porco, hœdo, agno, gallina, lacte, caſeo, melle. Iam hortum ipſi Agricolæ ſuccidiam alteram appellant. tum conditiora facit hæc ſuperuacui etiam operis aucupium, atq; venatio. Xenophon vltra animi voluptatem, domus augmentum Agriculturam habere dixit. Ariſtoteles in Politicis tradens maximum Agriculturę quęſtum, exemplum affert de Thalete * Mileſio, cui quum obiiceretur Philoſophiæ ſtudiũ propter inopiam, quaſi inutile, & infructuoſum, proſpexiſſe illum ferunt per Aſtrologiam oliuarum vbertatem futuram, quumq; coegiſſet pauxillum pecuniarum, hyeme adhuc vigente, emptionem feciſſe olei in Mileto, & in Chio pro paruo admodum pretio, vtpote nemine plus offerente, arraſque dediſſe: quum itaque poſtea tempus veniſſet, multis ſubito quærentibus, vendidiſſe oleum, quanti ipſe voluit, ac magnam vim pecuniarum inde ſuperlucratum, oſtendiſſe amicis, perfacile eſſe Philoſophis ditari, ſi vellent, ſed hoc non eſſe illis curæ. Hoc etiam Sextius è Romanis ſapientiæ affectatoribus Athenis fecit eadem ratione, vt ex Plinio habetur. Iulius Græcinus, ex Columella, ad diligentem calculi ratiocinationem expendens quæſtum, qui ex vineis excipitur, detractis impenſis, quæ ex vineæ ſolo, pedamentis, viminibus, vinitoris mercede, impenſis, & pretij vſura, dum vinea in infantia à fructu ceſſat, demum ſemper ſuperexcedere quæſtum ſemiſſe iudicat. Plinius cupreſſorum ſyluas apud antiquos quæſtuoſiſſimas dicebat, quòd ex his aſſeres, & perticæ amputarentur tertiodecimo anno, ac ſingulis denariis venirent, vt plantaria filiarum dotem appellare in more eſſet. Celebratur Acilius Sthenelus LX iugerum non amplius vineis excultis, atq; CCCC nummûm venũdatis: maxima fama Rhemmio Palæmoni in hiſce XX annis mercato rus DC nummûm, paſtinatis de integro vineis ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum CCCC nummûm emptori vendidit pendente vindemia: cucurritque non nemo ad ſpectandas vuarum in iis vineis ſtrues. Arborum vectigalia publica, priuataque, antiquiori recentioriq; æuo

* *Plinius Democrito tribuit.*

plurima fuiſſe leguntur. Arabas ſingula millia talentorum thuris annua Perſarum Regibus penſitaſſe refert Herodotus, pro quo etiam pendunt Gebanitarum Regi, cui eidem Sabæi quartam partem exoluiſſe ſcribit Plinius. E balſamo Romanis Iudæi tributa pendebant. Ex cocco alteram tributi pēſionem Hiſpaniæ pauperes ſoluebant. Rhodiorum tributa fuere ficus, vinum, oleum, aliaque, quæ piget referre. Tandem nulla eſt ars, vt Xenophon inquit, quæ colentibus maiores gratias reddat, & auidos magis exaturet.

De voluptate, quæ ex villa, & arborum conſitione percipitur.
CAP. III.

DIXIMVS de neceſſitate, & vtilitate Agriculturæ: ex iis ſimul coniunctis partus procreatur, qui voluptas, vel iucunditas dicitur: nec puto maius vitæ oblectamentum eſſe, vt quum feceris, quod neceſſe eſt facias, ex eo vtilitas proueniat. Sed quæ nam maior voluptas, quàm quæ cum vtilitate coniuncta eſt? Inter omnia enim quæ vtilitatem ſimul & iucunditatem pariunt, partes ſibi primas vendicat Agricultura, vt ambiguum ſit, vtilitatiſne, an amœnitatis plus habeat. Deus magnam primo homini voluptatem daturus, in hortum deliciarum poſuit, vt ſumma animi cum voluptate agrum coleret: non enim credibile eſt, vt ante peccatum ad laborem damnarit. Sed ſi omnium artium agricultura ſatis habet deliciarum, tunc maximas haberet, quod nil accidebat aduerſi, vel cælo, vel terra, vt Auguſtinus refert. Quod enim maius, mirabiliuſque ſpectaculum eſt, quàm poſitis ſurculis, iactis ſeminibus, inſitis malleolis conſideratione perſpicere, quia neq; qui plantat aut rigat, eſt aliquid, ſed qui incremētum dat, Deus? & ſi quid accedit extrinſecus, per illum accidit, qui regit & ordinat, inuiſibilem Deum. Dicit Xenophon nil ſimilem præbere voluptatem atq; ager, in quo ſpes ſit, vt cultu melior effici poſſit: vnde vt ex voluptate caperes ſemper vtilitatem, agros, vbi optime excolueris, vendendos, atq; incultos è veſtigio emendos, ob colendi iterum voluptatem. Sed quæ ex villa capiuntur, variæ & diuerſæ ſunt oblectationes. Cicero: Agro benè culto nil poteſt eſſe nec vſu vberius, nec ſpecie ornatius, ad quem fruendum non modò non retardat, verùm etiam inuitat, atq; allectat ſenectus. In quamcunq; enim partem te verteris, incideritq; viſus, decuſſatis plantarum ordinibus, ipſa loca circumſpiciendi libertate ſe extendente, oculi alliciuntur, iucundiore proſpectu depaſcuntur, vt nunquam ſatur ſis mirari: immò oculi proſpectu allecti, veluti ex occulto magnete ex ſe ipſis conuertuntur, contrahunturque, vt abſtrahere eos non poſſis. Si ad ramos oculos ſuſtollis, patulis frondibus, & tremulis iactantibus Solem non excludere, ſed vt potius eludere videantur. Edera ſerpens arbores amplexatur, arbores pedamenta, ipſa eas circundat, & hilari cæſarie comat. Nec minus ſubtus ferax eſt graminum próuentus, qui terræ ſuperficiem omnem viriditate ornat amœna, ac iucundo amicit decore: variaque florum laſciuia gemmeis coloribus depingit, qui non ingrato Naturæ

certamine

certamine dum alius alium ſuperare nititur, ſmaragdi, hyacinthi, amethyſtiq́ue vice terræ amictum interlinunt. Odor flores comitatur, variaque odorum fragrantia nares oblectat. Pratorum medio clari, lympidiq́ue fontes internitent, nec ſolùm eorum frigiditate tactum reficiunt, ſed tranſparentia exaugent iucunditatem: nam lucidiſſimo veluti in ſpeculo geminatum pratum, & nemus oſtendunt, verum alterum, imaginarium alterum: ſupra verum, in imo falſum. ſatis admodum ſuaue dixit Tibullus, æſtate in media, ſub Canis flagranti æſtu arborum vmbris refocillari.

Sub canis æſtiuos æſtus vitare ſub vmbra.

Et Claudianus.

Quum poſt labores ſub platani cubes
Virentis vmbra, vel gelido ſpecu
Torrentiorem fallere Syrium,
Et membra ſomno feſſa reſolueris.

Zephyrus præterea ſuſurrantibus foliis, ac laſciuientibus refrigerantem auram inſpirat, vt auium cantus imitari videatur. Auſonius.

Somniferumq́; canit ſepes depaſta ſuſurrum:
Eſt & arundineis modulatio muſica ripis,
Incubuit foliis quoties leuis Eurus acutis.

Vento enim arundines feriente, ex earum ſibilo Poëtæ figmentum auſpicati ſunt, vt inde fiſtula reperta ſit. Tum demum nonnihil eſt, vt variis fructibus delecteris, non tempore vno, ſed diuerſis, alio matureſcente, alio renaſcente, alio decidente, vt vnuſquiſq; ex induſtria iucunditate te afficere ſataget. Rami fructibus onerati pondere incuruantur, ac ſe infra decumbenti offerunt. O quàm dulciſſimum eſt fructus ex arboribus, quas ſeuiſti, inſeruiſti, & coluiſti, propriis manibus colligere, & amicis, agnatiſq́; iactabundus largiri! Eſt & alia in arboribus delectatio, auium ſcilicet modulatio: paſſim enim ramis inſidentes, ac volantes, argutos cantus ædunt, ac ex variorũ multitudine dulciſſimus efficitur concentus, aureſq́ue cantibus demulcent ſuis. Philomela mille per diſcrimina vocũ canit, & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuſcatur ex inopinato: interdum & ſecum ipſa murmurat, plenus, grauis, acutus, creber, extentus; vbi viſum eſt, vibrans, ſummus, medius, imus: breuiterq́ue omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit. Eſt & in iis capiendis non minima voluptas, viſco & retibus fallere. Horatius.

Queruntur in ſyluis aues,
Aut amite leui rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos;
Pauidumq́; leporem, & aduenam laqueo gruem
Iucunda captat præmia.

Diocletianus dum ruri Salonæ agebat, teſtatus eſt ſoles ibi lætiores fuiſſe. Virgilius agricolas felices vocat.

O fortunatos nimium ſua ſi bona norint
Agricolas: quibus ipſa procul diſcordibus armis
Fundit humo facilem victum iuſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus vndam,
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes: &c.
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Diues opum variarum: at latis otia fundis,
Speluncæ, viuiq́; lacus, ac frigida Tempe,
Mugitusq́; boum molleſq́; ſub arbore ſomni.
Non abſunt illi ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, paruoq́; aſſueta iuuentus:
Sacra Deum, ſanctiq́; patres: &c.
Fortunatus & ille, Deos qui nouit agreſtes,
Panaq́;, Syluanumq́; ſenem, nymphasq́; ſorores.
Illum non populi faſces, non purpura Regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit: nec ferrea iura,
Inſanumq́; forum, aut populi tabularia vidit: &c.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus, & frater: ſic fortis Hetruria creuit,
Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma.
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

Horatius ruſticam vitam beatos homines efficere poſſe dicit, quum in ea maxima ſit voluptas, moleſtiis omnibus expers.

Beatus ille, qui, procul negotiis,
Vt priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis,
Solutus omni fœnore;
Nec excitatur claſſico miles truci,
Nec horret iratum mare;
Forumq́; vitat, & ſuperba ciuium
Potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos,
Inutileſq́; falce ramos amputans,
Feliciores inſerit,

Vel quum decorum mitibus pomis caput
Autumnus arnis extulit;
Vt gaudet inſitiua decerpens pyra,
Certantem & vuam purpura.
Libet iacere modo ſub antiqua ilice,
Modo in tenaci gramine.
Non Afra auis deſcendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus,
Iucundior quam lecta de pinguiſſimis
Oliua ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, & graui
Maluæ ſalubres corpori.

Sed dum innumeras villæ illecebras enumero, à qua longè faſtidium abeſt, nollem laſciuienti calamo, nimia prolixitate faſtidium legentium animis parere: id ſolùm pro coronide addam, ſummos noſtrorum maiorum heroas, & proceres viros, quoties ex labore animũ relaxare vellent, tanquam ad aliquod delectabile ad villam confugiſſe, ad huius limina moleſtas curas omnes reliquiſſe, vbi longè ab hominum diſcordiis, ciuium ſimultatibus, vicinorum inuidiis, fori & curiæ ſtrepitu, ad animi tranquillitatem veram conſequendam quieſcebant. Lucullus poſt imperatorias adminiſtrationes, reiectis Reipub. muneribus, in villam ſe contulit, vt ibi quæ pars vitæ ſupereſſet, quietè tranſigeret. Tiberius Princeps poſt multas res fortiter geſtas, Romam reuerſus, ad villam tranſmigrauit. Gordianus ſenior in ſyluis, & villis ſuauiſſimè vixit. Scipio Linternum delegit, vt relictæ patriæ ingratitudinis dolorem leniret. Homerus, qui multis ante ſeculis fuit, Laertem lenientem deſiderium, quod capiebat de filio, colentem agrum, & eum ſtercorantem induxit. Filiſcus dum Ciceroni exilium patienter ferre perſuadet, vt rus colat, admonet, quod propinquum ſit littori, quum nulla res ſit, quæ ægrum animũ tam ſubleuet, quàm agricultura, vt ex Dione habemus. Nec defuere Philoſophi, literatique viri, qui his locis animi cauſa ſeceſſerunt, vt mens ſolutior, & quietior in profundarum cauſatũ indagine eſſet. Vnde Academiæ locus Athenis in ſuburbio erat, quam Cimon riguis, & vmbroſis deambulachris exornauit, vt in eius vita Plutarchus narrat. Laydis Cyrenei in hortis ſchola fuit, quos Attalus Rex ædificauit. Theophraſtus hortũ iuxta ædes collocauit, quem moriens teſtamento philoſophantibus reliquit. Democritus Abderites prope hortum cellam habuit, & vt Hippocrates ad Damageratũ ſcribit, illum ſub platano philoſophantem inuenit. Philo Iudæus philoſophus Pythagoricus iuxta maria hortos habuit, ibiq; philoſophatus eſt, Euſebio referente. Palęmon Athenienſis in hortis docebat, iuxta quos diſcipuli tuguria, in quibus habitarent, conſtruxerunt. Cicero non minus Philoſophus, quàm Orator, academiam ſuam habuit, porticu, & nemore celebrem, littori impoſitam in villa, ab lacu Lucrino Puteolos

tendentibus; addiditq; Marianam quercum, & Tuſculanum ſeceſſum, loca diſputationibus apta, vnde quęſtiones Tuſculanæ à diſputationis loco dictæ ſunt. Habuit & M. Varro ſtudium ſitum in villa, qua cogitabat, qua meditabatur iura populo Romano, quod Cicero in M. Antonium exclamauit.

De agriculturæ dignitate. Cap. IIII.

NVNC de agriculturæ dignitate loquemur: nam ſi ſcientiæ aut artes aliquam dignitatẽ meruerint, ipſa vniuerſas ſibi arrogare videtur. Si antiquitatem rebus aliquibus nobilitatem addere ſuſpicetur quis, quum Agricultura antiquiſſima ſit, cæteris nobiliſſimam eſſe cognoſcemus. M. Varro ruſticam vitam vrbana multò antiquiorẽ tradit, quod fuit tempus, quum rura colerent homines, neq; vrbem habitarent: quod tempus ſi referas ad illud principium, quo agrũ coli cœptum ſit, atq; in caſis, & tuguriis habitabant, nec murus, nec porta quid eſſent, ſciebant, immani annorũ numero vrbanis agricolæ præſtant. Nec mirum, quod dat Natura agros, ars humana ædificat vrbes. Nec ſine cauſa terram eandẽ appellabant matrem, & Cererem, & qui eam colerẽt, piam, & vtilem vitam agere dicebant, atq, eos ſolos ex reliquiis eſſe Saturni Regis. Muſſonius de quæſtu Philoſopho decenti tradens, neminem eſſe tam effæminatũ dicit, qui vllum Agriculturæ opus, turpe, aut indecens bono viro dicere ſit auſus. Hierocles in OEconomico paucos eſſe, qui credant viro indecens eſſe rei ruſticæ operam dare. Xenophon in libro de tuenda re familiari, nil ei tam regale videri dicit, quàm ſtudium agri colendi. A quo Cicero in officiis. Omniũ rerum ex quibus aliquid exequitur, nil eſſe agricultura melius, nil vbetius, nil dulcius, nilq; homine libero dignius. Et in Catone. Mea quidem ſententia haud ſcio an vlla beatior eſſe poſſit vita ruſtica: neq; enim ſolum officio delector, quòd vniuerſo hominũ generi cultura agrorum eſt ſalutaris, ſed ea delectatione, & ſaturitate, copiaq; rerũ omnium, quæ ad victum humanum, cultumq; etiam deorum pertinet. Priſca etiam ætas illa ad arborum dignitatem honeſtandam non auro, gemmis, vel re aliqua pretioſiori, ſed ex arboribus honorari debere exiſtimauit regum magnorũ coronas, & triumphantium geſtamen. Sic in certaminibus, & ludis, & ſacris victores inſigniuntur, ſic & Poëtæ. Neq; iis contenta, regiones, ſinus, vrbes, & nobilium etiam familias ad perpetuam rei memoriam arborum appellatione honorauit. Alexander Magnus, qui Dariũ Perſarum Regẽ bis bello ſuperauit, Perſea arbore coronari ſolitus eſt, in ataui ſui honorem, qui hanc arborem è Perſide Memphim tranſtulerat. Cæſarem poſt ciuilia bella in vrbẽ reuerſum, vt aliqui eum regem exprimerent, eius imaginem lauro coronarunt, inde poſt victorias obtinuit, vt corona laurea ornari perpetuò liceret. Sic etiam qui de ludis, vel hoſtibus victoriam exportabant, ex lauro corona cingebantur, quod erat victoriæ ſignum. Naſo.

—— tu ducibus lætis, quum læta triumphis
Vox canet.

Scipionem

Scipionẽ Carthaginenſem triumphatorẽ, altera manu ſceptrũ altera lauri ramulũ tenuiſſe ſcribit Appianus. Et Plutarchus, Paulũ Æmiliũ in triumpho dextra laurũ habuiſſe. Papyrius de Sardis triumphans myrtea vſus eſt corona. Cæſar in triũpho Gallico è citro, vt ex Plutarcho habetur. Fuit nõ minus decertãtium honos. Theſeus deuicto Minotauro è Creta rediẽs, Delũ appulit, & Apolini ludos inſtituit, in quibus victores Deliaca corona donarentur. Claudianus.

——— nutant ad mutua palmæ
Fœdera.

Vnde prouerbio dicitur palmam dare, & præcipuè pro victoria accipitur. Qui in Olympicis ludis vinceret, oleaſtro coronabatur, quòd primùm Hercules, in cuius honorem inuenti, hanc arborem ex Hyperboreis attulerit. Æneas in naualibus ludis oliua victores coronari iuſſit. Virgilius.

——— tres præmia primi
Accipient, flauaq; caput nectentur oliua.

In ludis Athenienſium, & Panathenęis etiam oleaginea corona cingebantur. Quinquennalia etiam fuere, in quibus victores pinea coronabantur: ob id Pythionices dicti, etſi Pindarus apio coronari referat. Poëtarum corona duplex, ex lauro, & hedera. Virgilius.

Paſtores hedera naſcentem ornate Poetam
Arcades.

Et de laurea Poëtarum corona etſi multæ adduci poſſint authoritates, Horatij ſola contenti erimus.

——— coronandis conſueta Poetis
Laurea.

Nec ſatis antiquis viſum eſt in publicis locis arboribus victores coronaſſe, niſi etiam priuatim in conuiuiis frondeas coronas tribuiſſent, vt hilarius cœnaſſe arbitrarentur. Dionyſium primum inſtituiſſe legimus, vt hedera conuiuæ cingerentur. Fuit etiam ex roſis. Martialis.

Pingueſcat minio madidus mihi canus amomo,
Laſſenturq; roſis tempora ſutilibus.

Fuit etiam corona ex philyra, vt Ouidius Faſtorum quinto.

Ebrius incinctis philyra conuiua capillis
Saltat, & imprudens vertitur arte meri.

Tantum quoq; arboribus tribuit antiquitas, vt nobilium Romanorũ cognomina ex iis dicerentur. Ex ſyluis Syluani plures cognominati, & Syluij, vt Poſthumius, qui Syluius cognominatus: is fuit Æneę ex Lauinia filius poſthumus, ſic dictus, quod in ſyluis natus eſſet. Ouidius.

Poſthumus hinc, qui, quod ſyluis eſt natus in altis,
Syluius in Latia gente vocatus erat.

Stolonum cognomen inditũ fuit ex culturæ diligentia. Ab hortis Hortenſij cognominati. Militi etiam Frondij nomen impoſitum, quod frondibus re-

ſecto capite Vulturnum tranſnauerit, & præclara aduerſus Annibalem facinora ædiderit. Et Ciceronis liberto Laurea nomen fuit. Eodē etiam modo regionibus, & vrbibus arbores nomina impoſuerunt. Syriæ vallis à quercu, vel terebintho denominatur, in qua Dauid Paleſthinum gigantem interfecit. Myſi populi à fago nomen acceperunt, quod Lydi μύσον fagum vocent. A pyrorum abundantia Peloponneſum Apiam dicunt. Inſula Cotiuſæ, ab oleaſtro illic naſcente, nomen habuit, qui cotinus vocatur. Cedros inſula in Germaniæ littoribus, à cedro. Pityuſæ inſulæ in mari Balearico à pinu. Sinus Saronicus à quercu, ita antiqua Græcia quercum appellante. Buxentum Italiæ oppidum à buxo, Cypariſſa ciuitas ab Homero dicta ob cypariſſi multitudinem, Ceraſus ciuitas Ponti à ceraſis, Laurentum Italiæ oppidum à lauro: ſic Daphne Aſiæ vrbs Daphnitis, & Daphiuſa, & aliæ innumeræ.

Præterea ſi dignitas agriculturæ accedit ex iis, qui eam tractauerint, regalis ars, & digniſſima erit. Cyrus minor Perſarum Rex agriculturam curioſè admodum pertractauit: nam in Lydia apud Sardes hortos ſua manu conſeuit, ad quem quum Lyſander Lacedæmonius veniret, admiratus arborū elegantiam diſpoſitionemq́;, magiſtrum vt indicaret rogatus, ille, per Iouem illicò reſpondit, ſe nō prius prandere ſolitū, quàm bellicum quid, aut ruſticum opus abſoluerit. Fueruntq́; alij Aſiæ Reges agriculturæ ſtudioſiſſimi. M. Curius, quum de Samnitibus, Sabinis, & Pyrrho triumphaſſet, cōſumpſit extremum tempus ętatis in hac villa. Ad focū ſedenti magna auri pōdera Samnites quum attuliſſent, repudiata ſunt ab eo. Non enim aurum habere præclarum ſibi videri dixit, ſed eis, qui haberēt aurum imperare. L. Quintio Cincinnato agrum aranti nuntiatum eſt eum dictatorem eſſe factum, cuius dictatoris iuſſu magiſter equitum C. Seruilius Hala Sp. Melium Regnum appetentē, & occupare volentem interemit, ex Cicerone, & Columella. Diocletianus maior ſponte imperiales faſces relinquens, apud Nicomediam, in propriis agris conſeneſcebat, iiſdemq́; decem annis vacauit, quumq́; ab Herculeio, & Galerio ſollicitatus eſſet ad rurſus imperium capeſſendum, reſpondit: O vtinam Salonæ poſſetis videre oleta noſtris manibus cōſita, profectò nunquam iſtud tentandum iudicaretis; authore Euſebio. Abdominus è ſtirpe regia Sidonis, quum ei regię veſtis inſignia portarentur, inuentus eſt in horto ſteriles repurgans herbas, & quum eum admitti Alexander iuberet, percontatusq́; eſſet, quo animo inopiam ferret, reſpondit: Vtinam eodem animo regnum pati poſſim: Manus meæ meo deſiderio ſufficiunt, vt nil habenti, nil deſit: ex Quinto Curtio. Alexander Magnus Arachoſios populos agriculturā docuit, Plutarcho memorię mandante. Telephanes apud Cymeſios regnauit, quorū terram excoluit, & arboribus cōſeuit: ex Heraclide. Delphicam platanū Agamemnonis manu ſatam tradit Plinius, cuius generis Dionyſius maior tyrānus in eius hortis habuit apud Rhegiū. Antoninus Pius, authore Capitolino, agriculturę diligens fuit. Ælius Spartianus ad Germanos proficiſcens hortos ſpatioſos cōparauit, in quibus

bus parca menſa atq; humi iacens cũ filiis epulatus eſt. Ad hiſtorias ſacras trãſcẽdo Salomon qui doctiſſimus & ſapientiſſimus fuit, de cedro vſq; ad hyſſopũ diſſeruit. Sed quid memorẽ Philometrũ, Hieronem, Archelaũ, Attalum Aſiæ Regẽ, qui omiſſis Regni curis, de iis præceptiones tradiderunt? Sed nõ ſolùm, qui arbores coluerunt, ingentes ſibi laudes, ſed qui virtutes inueſtigarunt, & nomina eis impoſuerunt, immortalẽ ſibi gloriam compararunt. Gentiana ab Gentio Illyricorũ Rege inuenta, & culta æternũ Regis nomen tenet: Lyſimachi Macedoniæ Regis lyſimachia: ſcordion Mithridatis Ponti Regis, clymenos habet Clymeni Regis, euphorbium Iubæ Regis Mauritaniæ, telephium Telephi Myſiæ Regis, echium & anchuſa Alcibiadis Athenienſium Ducis. Idque etiam mulieres aſſecutas tradunt eſſe hiſtoriæ. Helenium Helenes inuentum, adhuc Helenes nomen æternum retinet. Ab Artemiſia Mauſoli Regis Cariæ vxore ſuum nomen artemiſia habet. Tanta eſt huius artis dignitas, & præſtantia, vt non ſolùm qui imperatoria maieſtate ſpectabiles fuere, ſed Heroes, & Dij à plantarum ſatione manus non abſtinuerint. Hercules in Ponto, iuxta Heracleam quercum plantauit, vt memorat Plinius: Liber pater in Niſa, Indiæ monte, platanum, & laurum, vt Theophraſtus inquit, & fabulæ ei fructuum inuentum tribuunt. A Venere dea punicum ſatum in Cypro fabulæ memorant. Ariſteus Apollinis, & Cyrenes nymphæ filius, vt Diodorus Siculus memoriæ mandauit, qui Deus poſt mortem habitus eſt, Sardiniam arboribus conſeuit. Nec ſolùm dij ſuis manibus ſerere delectati, ſed qui aliquid in hac arte boni ad mortalium vſum inuenerunt, inter deos ſunt habiti: Ceres ob frumenti inuentionem inter Deos habita eſt. Bacchus ob vini inuentionem, Circe ob egregium herbarum munus Solis filia, & diuina potius, quàm mortalis habita eſt. Cybeles currui leones adiunxerunt antiqui in eius gratiam, quòd ipſa terram ſic cicuraſſet, vt cicures leones currum traherent. Eſculus vel, vt Plutarcho placet, quercus Ioui dicata eſt, & ſacra habita, quòd mortalium vitæ cauſſa fuerit, qui primum glandibus victitarunt. Apollini laurus dicata eſt, quòd fulmine non iciatur, & diuinationem in ſomnis præbeat. Mineruæ oleam dicarunt, quòd labis neſcia, & à pueris, vel virginea manu ſata, vberiores det fructus. Myrtus ſub Veneris rutela, quod venereis remediis conducat, ſic roſa, & philyra. Hedera, ferula, & picea Baccho, cupreſſus Plutoni, pinus Cybeli, punicum malum Mercurio, populus Herculi, & perſea Harpocrati, & ſic de aliis.

De ſanitate, & aliis, quæ ex Agricultura comparantur, & quod Agricolæ boni viri ſint. CAP. V.

INTER cætera, quæ ex villa conquiruntur, non omittenda pretioſa res, ſcilicet ſanitas, quæ ex villæ comparatur habitatione. Omitto quod Natura tot aromata, ac medicatos ſuccos, arborum fructus, & radices ad humanam ſanitatem produxerit, vt eadem quæ ad eſcam, & voluptatem dederat neceſſaria,

etiam ad ſanitatem tuendam valerent, quæ quia ab Hippocrate, Theophraſto, Dioſcoride, Plinio & noſtris phytognomonicis tradita ſunt, libenter omittenda cenſuimus. Viridis primùm frondium color, viſum relaxatum fouet, quam rem non minimum ſanitati conferre iudico: nam, vt Seneca inquit, confuſis oculis proſunt virētia, & eiuſmodi coloribus infirma acies acquieſcit. Eas probat Galenus, & Celſus exercitationes ad corporis augendas, & confirmandas vires, & ad valetudinem tuendam, quæ ſub vmbra miſta fiunt, quam vocant Græci ὑποσυμμιγῆ, easq́ue vtiliores dicunt, quàm quæ ſub tecto, & inter parietes fiunt. Vt plurimùm enim ſyluæ leui vento, vel aura mouentur: nam valentes flatus folia rumpunt, & ſilentes auras ſua leuitate excitant, nec aëris denſitatem ibi ſiſtere patiuntur. Syluas, quæ picis reſinæque gratia raduntur, vtiliſſimas phthiſicis Plinius eſſe ſcribit, atque illis, qui longa infirmitate non adhuc retinent vires, & illum adiuuare plus cœli aëra, quàm Ægyptiam nauigationem, pluſquam lactis per montium æſtiua potus herbidos. Proſunt prætereà ſyluarum vmbræ, & amœnitates non parum ad euitandam aëris contagionem, potiſſimum verò fragrantium. Quum Romæ peſtis atrociter ſæuiret, Commodus Princeps Medicorum conſilio Laurentum ſeceſſit, quòd hæc regio crebris lauri ſyluis opaca foret, cuius odores plurimum contra cœli maleficia prodeſſe omnibus notum: vt ex Herodiano habetur. Herodes, ob vxoris Mariamnæ mortem, quam interfici mandauerat, tanta triſtitia affectus eſt, vt in grauem corporis ægritudinem inciderit, quam tantum aër peſtilens auxit, vt dein ſuorum Medicorum ſuaſu ſeſe in ſyluarum ſecretis abdiderit: ſic refuſo paulatim vigore, ſimul & corporis, & mentis ſalubritatem receperit. Inter cæteros viri boni vocantur agricolæ à veteribus agricolationis præceptoribus. Cato ruſticum opus proximum, ac quaſi conſanguineum ſapientiæ dixit. Columella, ſine ludicris artibus, atque ſine cauſidicis olim ſatis felices fuiſſe, atque futuras vrbes, at ſine agricultoribus neque conſiſtere mortales, neque ali poſſe manifeſtum inquit. Eſt tandem ruſtica vita omnium fraudum expers: vnde boni viri non niſi ex agro requirebantur. Apud Ariſtophanem in Pluto, quia Chremilus vir iuſtus Charionē ſeruum mittit optimos viros vocatum, rus eum legat ad viſendum Plutum Quid enim eo exemplo Comicus vult innuere, niſi proborum hominum ruri eſſe domicilium, in vrbe ſophiſtas, paraſitos, & id genus hominum reperiri? Cato. Virum bonum quum laudabant, ita laudabant bonum agricolam, bonum colonum: ampliſſimè laudari exiſtimabatur, qui ita laudabatur. Minimeque malè cogitantes ſunt, qui eo ſtudio ſunt occupati. Xenophon generoſam artem vocat: quippe vtilis prouentu, iucunda opere, hominibus grata, facilis cognitu, & exercitio quoque generoſa: nam generoſa vocamus animalia, quæ pulchra, vtilia & manſueta ſunt. Ingenua quoq; ars, nam quum cæterarum artium profeſſores multa in eorum diſciplina occultiora abſcondunt, agricola magnopere gaudet ſuum opus ab omnibus cerni, rogatusq́ue quomodo id egerit, libenter explicat.

adeò

adeò ingenuos, & liberales hæc ars homines reddit. Inſuper corpora vegetiora, ac firmiora viribus reddit, impigros facit, & matutino ſurgere, properareque ad opus, venationibus inſudare hortatur. Tandem quæ amantior ſeruis, dulcior vxori, optatior filiis, gratior amicis? Colonos ad iuſtitiam, officiumque acuit, ad belli tempus animo & corpore valentes reddit, inſtruit quoque vt mutuam præſtent vtilitatem: nam ad bellum conficiendum, & agrum colendum mutuo opere indigemus, ac ſimilitudine quadam inter ſe conueniunt. Auguſtinus libro de opere monachorum agriculturam inter honeſtas artes connumerat. Salomon homines ad agriculturam hortatur, vtpote ad ſanctiorem quæſtum. Non oderis, inquit, ruſticam operationem, & agriculturam ab altiſſimo creatam. Et quid aliud noſter ſeruator Chriſtus in euangelio docere videtur? Et abierunt alius in villam, alius in negociationem, niſi, vt diuus Chryſoſtomus ait, quia omnis humanus actus aut villa, aut negociatio eſt, quum noſtris manibus ruſticum opus operamur, villam colimus: ſed honores ambire, aut mercari, negociatio eſt, hoc inhoneſtum lucrum, illud honeſtum vocat.

Quid ſit Agriculturæ, & quis eius inuentor. CAP. VI.

SED videamus quidnam ſit Agricultura, & qualiter ab antiquis deſcripta: à Platone autem incipiemus, qui in Eutidemo Agriculturam nil aliud eſſe dicit, niſi alimenta è terra colligere. At M. Varro ait, Agricultura non modo ars, ſed neceſſaria & magna, eaque eſt ſcientia, quæ docet, quæ ſint in quoquo agro facienda, ſerendaque, quæque terra maximè perpetuo reddat fructus. Et agricolæ ad duas metas intendere debent, ad vtilitatem, & voluptatem: vtilitas fructus, voluptas delectationem parit. Xenophon verò in OEconomico Agriculturam eſſe aliarum artium parentem, & altricem, qua bene habente, cætera valent: neglecta verò, terra, marique iacent omnia. Eſſe præterea indagatricem, & accuſatricem hominum vitæ, quippe quum nullus ignoret citra victus neceſſaria neminem poſſe degere, hac neglecta, niſi ex alia viuat arte, neceſſe vt in furandi ſuſpicionem veniat. Cicero libro de ſenectute longo & ſuaui verborum lenocinio agriculturam deſcribit, eiusque opera. Agricultura eſt ars, quæ docet vſuram cum terra facere, & plerunque maiore cum fœnore. Molliore terræ gremio ſemen ſparſum excipit, occatum primo cohibet, deinde tepefactum vapore, & complexu ſuo diffundit, vt eliciat ex eo herbeſcentem viriditatem. Ex fici tantulo grano, aut ex acino vinaceo, aut ex cæterarum frugum, & ſtirpium minutulis ariſtulis, tantos truncos, ramosque procreat. Quomodo malleoli, plantæ, ſarmenta, viuiradices, & propagines efficiantur docet. Vitis, quæ natura caduca eſt, niſi fulta ſit, ad terram fertur, palus adiungitur, vt clauiculis ſuis, quaſi manibus, quicquid nacta eſt, complectatur, eamque multiplici, & erratico lapſu ſerpentem amputans coercet ars agricolarum, ne ſylueſcat ſarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. Sic ineunte

vere in iis, quæ relicta ſunt; oriens vna ſeſe oſtendit, quæ & ſucco terræ, & calore Solis augeſcens, maturata dulceſcit. Sic adminiculorum ordines, capitum coniugationes, & religationes, propagationes, vitium, ſarmentorumq́ue amputationes, & aliorũ remiſſiones: item irrigationes, agri foſſiones, repaſtinationes, ſtercorationes, quibus fit ipſa terra multo fertilior, docet. Nec ſegetes ſolùm & vineas curat, ſed arbuſta, hortos, pomaria, & prata. Nec conſitiones modò, ſed etiam inſitiones, quibus nil inuenit agricultura ſolertius. Hactenus Cicero. Sed mihi videtur nil aliud eſſe Agriculturam, quàm inſpecta plantæ natura, ei cœlum, terram, & idoneum cultum tribuere, & (vt ita dicam) cœlum cum terra maritare, vel ſocietatem perquirere cœli & terræ ad arbores. Sed quum cœlum nullo modo queat flecti, oportet vt ſedulus agricola ſitus varietate vtatur, vt cœlo facilè plāta aſſocietur. Exemplo omnia fient clariora. Quæ in ſiccis ſerenda ſunt, orientem & ſeptentrionem ſpectent, & quæ in humidis, meridiem. Præcoces in frigidis ſeremus, vt maturitas antecedat algorem. Quæ rores oderint, orientem verſus ſerantur, vt ſtatim nouus exoriens Solis radius, illum quamprimum deſiccet. Quæ contrà rorem expoſcunt, occidentem aut Boream verſus, ne tam cito à Sole deſiccentur, aut diutiùs frui liceat: ſic cœlum terræ parere ars cogit. Ob id omnium agricolarum ſuperiorum & noſtrorum ætatem ſapientiſſimum Democritum exiſtimaſſe puto: nam ſolus ipſe cœlo terram maritare nixus eſt: Vergiliarum enim ortu olearum caritatem vaticinatus eſt, ac vilius mercatum, carius poſtea vendidit. Ob id nos priuatim ſingulorum capitibus cœli, terræq́ue meminimus, vt conſenſum cœli, terræq́ue cognoſceremus. Sed Agriculturę inuentores tradamus. Ipſam primum inuentam ab Oſiri, qui idem eſt cum Dionyſio in Ægypto teſtatur Diodorus in primo, à Triptolemo in Græcia ab Atticis, & Eleuſinis populis teſtis eſt Iuſtinus in ſecundo, à Saturno in Latio, authores ſunt Virgilius, Macrobius, & Eutropius. Cererem, quam à gerendis frugibus Gererem appellatam alicubi Cicero prodidit, in Sicilia agriculturam reperiſſe, ſunt qui ſcribant. Nabidi ſuo Hiſpani. Alij aliis agriculturæ inuentum acceptum referunt. Cyprianus ſentit antiquitatem Saturno falcem tribuiſſe, cuius finis induſtriæ eſt, metere atque colligere fructus, quòd ipſe rem ruſticam docuiſſet: quod inſigne ei Ianus dederit, cui poſteritas rationem inſerendi, & artem faciēdi ſurculos fert acceptas: vnde Latini Saturnum à ſatu vocitarint. Auguſtinus libro de ciuitate Dei refert Stercen prius fuiſſe peritiſſimum agricolam, à quo inuentum ferunt, vt fimo animalium agri fœcundarentur, & ab eius nomine ſtercus dictum eſſe: vnde & hunc quidam Stercutium vocatum ferũnt, hunc certum fuiſſe Saturnum, quem meritò fecerunt Agriculturæ Deum. Philoſtratus, Per Nili ſimulachrum ita Ægyptij agriculturã indicant, ait, eiusq; effigiem hac lepida deſcriptione effingunt. Huic enim ſeſe ab vndis attollenti pueri ludibundo blandiuntur occurſu, ſexdecim numero, quot itidem cubitis ad fertilitatem facit exundatio, quorum alij humeris inſident, hi à cincinnis ſuſpenduntur, in vlnis alij cu-

alij cubitant, alij in pectore petulanter ſaliunt. Ipſe tam ex ſinu, quàm ex vlna illis flores ſpargit, vt ex ipſis coronas contexant, & ſuper floribus dormiant: ſiſtra quatiunt alij, neque abſunt qui plauſum, ſonitumque ab aquis excitent, applosis manibus.

De OEconomi ſiue patrisfamilias inſtitutione. CAP. VI.

VT quicquid hoc volumine tractetur, ordinatè procedat, dicendarum rerum tabellam proponemus, vt lector diuiſionem animo concipiens, finem, cui omnia ordinata ſunt cognoſcat. Et ſi veterum monumenta peruoluemus, ſi qui ſunt qui hanc artem diuiſerint, Varronem reperimus, qui initio ſuæ Agriculturæ id exequutus eſt, ſed eum ſequi non putamus, niſi quantum voto arrideat: nam quum in agriculturæ diuiſione pecora, boues, aues, & apes, aliaq; animalia clauſerit, volumus, vt qui horum hiſtorias ſcire auent, è philoſophorum, non ruſticorum libris perquirant. Nos quum paulò antè agriculturam de cœlo, ſolo, & cultu tractare dixerimus, & has ſuas eſſe principes partes, de cultu loquemur primo, & cum Varrone dicimus, aliqua eſſe quæ cum ſolo hærent, aliqua, quæ extra fundum ſunt, & hæc ſunt, quæ ad culturam pertinent. Res, quibus agri coluntur, alij in duas partes, alij in treis diuidunt, vt homines, animalia, & adminicula hominum. Homines vocales vocant, animalia ſemiuocalia, muta, in quo ſunt plauſtra. Sed rationi conſonum eſt, vt de hominibus primum loquamur. Sed hominum ratio, atque conditio vna quidem imperans, altera dicto audiens: imperans, vt paterfamilias: dicto audientes, villicus, villica, & ſerui: de illo prius, mox de reliquis. Paterfamilias ab Ariſtotele in OEconomia, & ab Xenophonte OEconomus dicitur. Et vt ſolent cæteri artifices, qui oratores, poëtas, & principes inſtituunt, ita & nos OEconomum noſtrum à natiuitate inſtituemus, cuius iuſſibus villicus obediēs erit, nec quicquam in villa fiet, niſi quod ab eo præceptum erit. Primò igitur noſtrum OEconomum à Natura bono ingenio, & optimo iudicio nobilitatum eſſe oportet: nam quum multas artes & ſcientias callere neceſſe ſit, quibus in agriculturæ exercitio vtatur, quomodo arte, & experientia bonus OEconomus fieri poterit, niſi illa ab ortu fuerit aſſecutus? Sit etiam in naturali Philoſophia exercitatiſſimus: nam quum agriculturæ principia, vt Ennius nobis ſcriptum reliquit, & ab eo noſter M. Varro retulit, ſint terra, aqua, anima, & Sol, & hæc cognoſcenda potius cēſeat, quia hæc in tota arte tractantur: quomodo OEconomus noſter perfectus eſſe poterit, ſi Philoſophiam ignorauerit? & quomodo difficillima monumenta Heſiodi, Aſcrei, Democriti, Xenophontis, Architæ, Ariſtotelis, & eius alumni Theophraſti, Hieronis Siculi, & Epicharmi eius diſcipuli, Philoponi, Attali, Chereæ, Ariſtandri, Amphilochi & Euphronis Athenienſium, & Magonis Carthaginenſis percipiet, (qui Pœnica lingua duodetriginta libris res diſperſas comprehendit, quos Caſſius Dionyſius Vticenſis Græca lingua viginti libris conuertit) & aliorum, qui à Varrone, Columella, & Caſſio recenſentur? Et quomodo ſine Philoſophia tot ſoli qua-

litates ex colore, ſapore, & quid ex his promiſſum, vel abnegatū ſit cognoſcere valuerit, niſi ſaltem huius ſcientiæ principia delibauerit? Nam etſi Natura in rebus omnibus admiranda eſt, in agricolationis rebus admirabiliſſima eſt. Et quomodo tot inſitionis modos, ſationis, & cultus cognoſcet, plantarumq́ue morbos, & medicinas, ſrillorum cauſas, & ſecreta nō pertractauerit? erit profectò, vt empyricus, agricola, qui caſu, & experientia, & nō recta ratione medebitur. Oportet etiam Mathematicarum ſcientiarum, & pręſertim Aſtrologiæ non ignarum, vt ex mundi declinationibus, ſyderum ortu, & occaſu, felices, & infelices plantarum euentus poſſit præſagire: nam ſyderum influxus in plantis liquido, & ſine vlla ambage percipiuntur, & qui id negauerint, ij proprium ſenſum negabunt. Caſſius Græcus initio ſuorum librorum quicquid à Didymo, Diophane, Philopatro, Arato, Zoroaſte, & Ptolemæo traditur, collegit, vt his artibus agricolam inſtruat. Varro omne quod intra æquinoctia, & ſolſtitia faciendum ſit, docet. Virgilius non minus quàm à nautis, ab agricolis ſydera obſeruanda præcipit.

Præterea tam ſunt Arcturi ſydera nobis,
Hædorumq́; dies ſeruandi, & lucidus anguis:
Quam quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus, & oſtriferi fauces tentantur Abydi.

Docent etiam Heſiodus primò, mox Virgilius dies felicibus operibus aptos.

Heſiodus. *At quintas fuge: namq; illarum pallidus Orcus.*
Tum diræ Eumenidum facies toto orbe vagantur,
Caſtigant ſi qua in terris periuria falſum
Affirmant, quæ lis alternè agitata creauit.

Virgilius. *Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna*
Felices operum, quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenideſq́; ſata: tum partu terra nefando
Cœumq́; Iapetumq́; creat, ſæuumq́; Typhœa,
Et coniuratos cœlum reſcindere fratres.

Et ſtatim ſuorum Georgicorum exordio Lunam & Solem, à quibus ferè omnia in agricultura proueniunt, inuocat:

——— Vos ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum.

Columella hanc ſcientiam ſerenitates, & tempeſtates prænoſcere dicit, ne imbribus, ventiſq; imminētibus agricola opera inchoet, laborémve fruſtretur. Cœli & anni præſentis mores intuetur: neq; enim ſemper eundem velut ex pręſcripto habitum gerunt, nec omnibus annis eodem vultu venit ęſtas, aut hyems, nec pluuium ſemper eſt ver, aut humidus autumnus. Et quomodo ex agriculturæ operibus diues fiet, niſi fructuū caritatem, aut abundantiam prænouerit, vt de Thalete Mileſio diximus? Florētinus Græcus in ſui OEconomi inſtitutione clamat, neceſſariū eſſe temporū varietates cognoſcere: nam maior ope-

ior operũ pars ex his pendet. Vel quomodo agrũ in quincuncem diſponet, atq; conſtitutis cœli partibus diriget, vel ædificia collocabit? Quomodo agros metietur, & quæſtus ad diligentẽ calculũ expendet, ſi Geometriã neglexerit? Nec ſolùm harũ diſciplinarum, ſed quid quoquo agro faciendum conſultiſſimũ eſſe oportet: nam malè cum domino agitur, inquit Cato, quẽ villicus docet. Et Columella: agrũ peſſimè mulctari, cuius dominus quid in eo faciendum ſit, nõ docet, ſed audit villicum. Et qui ſtudium agricolationi dederit, ſciat hæc ſibi tria aduocanda, prudentiã rei, facultatẽ impendendi, & voluntatem agendi: nam is cultiſſimum rus habebit, qui colere ſciet, & poterit, & volet. Neq; enim ſcire, aut velle cuiq; ſatis fuerit ſine ſumptibus, quos exigunt opera, neq; rurſus faciendi, aut impendendi voluntas profuerit, ſine arte: quia caput in omni negotio eſt noſſe, quid agendum ſit, maximeq; in agricultura, in qua voluntas, facultasq; citra ſcientiam ſępe magnam dominis iacturam afferunt, quum imprudenter facta opera fruſtrentur impenſas. Itaq; diligens paterfamilias non ſolùm rei agricolationis peritiſſimus ſit, ſed prudentiſſimos agricolas de quaque re cõſulat maximè curabit, atque commentarios antiquorum ſedulò ſcrutetur. Pręcipiunt etiam eiuſmodi ſcriptores noſtrum œconomum religioſum, & eximiæ bonitatis eſſe debere. Ait Cato. Paterfamilias vbi ad villam venerit, larem familiarem ſalutabit, Augurem, aruſpicem, ariolum, Chaldæum nequem conſuluiſſe velit. Addit his Florentinus. Sit agri præfectus pius, & conſuetas religiones obſeruet, non arbores dedicatas, aut conſecratas, aut aliud quiddam eiuſmodi contumelia afficiens, verũ omnes ad pietatẽ præparans, & ferias per hebdomadã fieri permittẽs, & nihil graue tunc facere permittat, ſed vacare cogens, & maximè in lunaribus, aut annuis feſtis: & tandem ſit exemplum omnium in agro degentium, vt ad illum, & illius vitam & mores reſpicientes, reuereantur magis, quàm pertimeſcant. Si igitur gentiles, & omni veritate orbati feſtos dies, & honorẽ illorum deorũ reuerebantur, quanto maiori obſeruantia noſter hic œconomus optimus futurus erit, quem Chriſtianũ inſtituimus, euangelicaq; veritate edoctum? Si illi familiares deos ſalutabãt, ipſe eccleſiã adeat, atq; piis orationibus à Deo felices villæ fructus deprecetur, & ſi illi vanis ſuperſtitionibus noxios præcauebant influxus, nos ſanctis deprecationibus à Deo, proſperos noſtræ villæ euẽtus auſpicabimur. Horreat igitur noſter hic œconomus vanas ſuperſtitiones, falſasq; religiones, vt idẽ facere cæteri ab eo ediſcant. Numinũ aliquorũ per iocũ omnis atteſtatio eliminanda. Dei, aut numinis cuiuſuis cõtemptor è familia confeſtim eiiciatur, aut ſeueriſſimè puniatur, ne pernicioſa ea inoleſcat cõſuetudo. Sit in agro aſſidua domini præſentia. Ait Columella. Nõ aſſiduus labor, aut experiẽtia villici, nõ facultates, aut voluntas impẽdendi tãtùm pollent quãtùm vel vna domini pręſentia, quæ niſi frequẽs operibus interuenerit, vt in exercitu quũ abeſt Imperator, cũcta ceſſant officia. Maximè reor hoc ſignificantẽ Pœnum Magonẽ ſuorũ ſcriptorũ primordiis. Qui agrũ parabit, domũ vẽdat, ne malit vrbanũ, quàm

ruſticum larem colere:& cui cordi fuerit vrbanum domicilium,ruſtico prędio non erit opus. Ab eo Palladius:Præſentia domini prouentus eſt agri. Caſſius: Agrum multò præſtantiorē facit aſſidua domini præſentia. Quod idem à Catone,& aliis præceptum eſt. Sed addit alia idem. Vbi ad villam venerit paterfamilias, fundum eodem die,ſi poteſt,circumeat,ſi non eodem die,at poſtridie: vbi cognouerit quomodo fundus cultus ſiet,operaq; quæ facta,infectaq; ſiet, poſtridie eius diei, villicum vocet, roget quid operis ſiet factum, ſatis ne tempori opera ſient cōfecta,quæ durare poſſint,quid reſtet,aut quæ reliqua ſient conficienda, & quid factum vini,frumenti,aliarúmve rerum omnium. Vbi ea cognouerit, rationem inire oportet operarum,dierum:ſi eius opus non apparet, dicit villicus ſedulò ſe feciſſe, ſeruos non valuiſſe,tempeſtates malas fuiſſe, ſeruos aufugiſſe,opus publicum effeciſſe.Vbi eas,aliasq; cauſas multas dixerit, ad rationem operū, operarumq; villicum reuoca. Quum tempeſtates pluuiæ fuerit, videto quot dies,quæve opera per imbrem fieri potuerint, dolia lauari, picari,villam purgari,frumentum trāsferri,ſtercus foras efferri,ſterquilinium fieri,ſemen purgari,funes veteres ſarciri,nouosq; fieri,centones cuculionesq; familiam oportuiſſe ſibi ſarcire. Per ferias verò potuiſſe foſſas veteres tergeri, viam publicam muniri,vepres recidi, hortū fodiri, pratum purgari, virgas vinciri,ſpinas runcari,cremariq;,ex piſcina immūditias efferri,munditias fieri,ſeruis excocta cibaria non tanta dari, quanta quum ſine tempeſtate operantur in aruis.Vbi hæc cognita æquo animo ſient,quæ ve reliqua opera ſient,curare vti perficiantur. Rationē item vinariam oleariamq;,quid venierit,quid exactum ſiet,quid reliquū ſiet,quidq; ſiet, quod veneat,quæ ſatis accipienda ſient,ſatis accipiantur,reliqua quę ſient,vt compareant.Si qua deſint in annum,vti comparentur,quæ ſuperſint,vti veneant.Quæ opus ſient locato,locentur,quæ deinde opera fieri velit, & quæ locari velit, vti imperet, & ea ſcripta relinquat. Vendat oleum,ſi pretium habeat,vinum,frumētumq; quod ſuperſit,vendat. Boues vetulos, armenta reiicula, oues reiiculas, lanam,pelles, ploſtrum vetus, ferramenta vetera, ſeruum ſenem,morboſum ,& ſi quid aliud ſuperſit, vendat. Patremfamilias vendacem, non emacem eſſe oportet. Sed quum dixerim noſtrum hunc patremfamilias doctiſſimum eſſe oportere,ac plurimarum ſcientiarum callentiſſimum,nollem tyronum animos ex diffidentia deterrere ad hanc artem conſequendam, immò vellem vt maiori cum ardore, & animi alacritate ad metam aſpirarent.Fulmen eloquentię Demoſthenis Ciceronem non perterruit ad eum imitandū, neq; fulgura Ciceronianæ eloquentiæ Brutum,Cęlium,Pollionē,& Meſſalam deterruerunt:nec Virgilium ad ſummum Muſarum culmen aſcendiſſe abſterruit Actium,nec Platonis philoſophia Ariſtotelē.Vnde ſi paterfamilias non erit Philoſophus ſicut Democritus,aut Pythagoras, nec Aſtrologus, vt Meton, Eudoxus, Calippus, aut Ptolemæus,nec de terræ qualitate iudicāda peritus,vt Triptolemus,vel Ariſtæus,nō ob id vellem hanc artē craſſa Minerua pertractaret:nam multum à veritate abſunt, (vt

rudes quamplurimi putant) hanc artem facillimam,& ab omnibus pertractari poſſe conſtituentes.

Qualem oporteat eſſe ruſticum officio villicationis præfectum.

CAP. VIII.

ARISTOTELES, vt diximus, in Politicis adeò miris laudibus Agriculturam extollit, vt libero homine dignã faciat, mox optimam ciuitatem deſcribendo, quaſi ſuimet oblitus, ciuili viro indignam iudicat, eiuſque operibus ſeruos relegat: ſed qui id optimè conſiderauerint, maximũ Philoſophum non ſibi cõtrariari cognoſcet: nam ſicut in homine videmus animã imperantem, corpus verò, vt inſtrumentum, ei ſeruiens, ita & viri ſunt, qui non niſi ſpeculari,& ſcire apti ſunt, in quibus viget anima: ſunt & alij, quibus torpet, vires verò corporis luculentas habent. Operatrices artes binis partibus diſcriminatæ ſunt, altera modum operandi iubet, altera iuſſa exequitur, prima ex anima, ſecunda ex corpore proficiſcitur. Sic ea Agriculturę pars, quę cœlorum ſitus, tempora,& ſoli qualitates ſpeculatur, liberi hominis eſt, & iam in ea exerceri noſtrum patremfamiliâs diximus: quæ verò corporis vires exercet, hæc arat, fodit, paſtinat,& colit: in hac ruſticum villicationis præfectum inſtituendum proponimus, vt hic pareat, ille imperet. Sed quis docebit futurum villicum, ſi nullus profeſſor eſt? Difficillimum putat Columella ab vno velut authore cuncta conſequi ruſticationis pręcepta, vnde plurimos cõſulat eius partium conſultiſſimos oportet magiſtros, bonos aratores, optimos foſſores, fœniſectores, arboratores,& vinitores: cõplurium igitur agreſtium artibus formatus ſit oportet, qui villicationis officium ſuſcepturus erit. Is ergo à pueritia edocendus, & ruſticis operibus educandus, multiſq; prius experimentis inſpiciendus erit futurus villicus. Ætas nec prima, nec vltima conueniet, nam ſerui ſic tyrunculum contemnunt vt ſenem. quoniam ille nondum nouit opera ruris, hic exequi iam non poteſt: illum adoleſcentia negligentem reddit, hunc ſenectus facit pigrũ: media igitur ætas à trigeſimo vſq; ad ſexageſimum annum officio aptiſſima. Xenophon hunc beneuolum, diligentem, imperio aptum,& iuſtũ exoptat. beneuolentia facit vt obſequẽtes habeat operas. obſequentes equi à domitoribus delinimento aliquo demulcentur, reluctantes virga cõpelluntur. Seruos qui ventri indulgẽt, gulæ illecebris, ambitioſos laudibus excitabis. In hac ætate villicus ſcientiſſimus, & robuſtiſſimus ſit oportet,& vt doceat ſubiectos, & ipſe commodè faciat quæ præcipit: ſiquidem nil benè ſine exemplo docetur. & ſit operariorum magiſter, non diſcipulus. Nec ſolum ruſticationis, ſed imperitandi ſcientiam habeat. Imperitandi parum prudentes aut ſæuius, aut lenius agendo rem perdunt. Potiſſimum autem eſt in hoc magiſterio exiſtimare quale officium cuique iniungendum: nam nec valentiſſimus poſſet exequi quod imperatur, ſi neſciat quid agat, nec peritiſſimus, ſi ſit inualidus. Conſiderare debet opera virium, tanquam promouendi onera, portandiq;: quæ minus virium plus artis, ſicut putationibus, & inſi-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA. VITTORIO EMANUELE

tionibus: ſic aliqua viribus & arti ſociata, vt fodiendi, arandi, ſegetes & prata ſecandi. Cato vigilantem probat. Primus cubitu ſurgat, poſtremus cubitum eat. Columella vult vt omnium primus familiam cōſtantem producat, & ipſe ſtrenuus præcedat. Maximè enim referre dicit primo mane opus aggredi, vt velut in aliquod præliū cum vigore, & alacritate eum, tanquam ducē ſequantur,& neminem poſt ſe relinquat,variiſque exhortationibus in opere ipſo exhilaret laborantes,& interdum tanquam deficienti ſuccurſurus ferramentum auferat, & ipſe ſuo officio fungatur, moneatq; ſic fieri debere, vt ab ipſo fortiter ſit effectum. Quum verò tectum ſubierit, non in ſuo domicilio deliteſcat, ſed agat cuiuſque maximam curam. Si quis in opere ſauciatus fuerit, vel languidior factus, in valetudinarium deducat, & conuenientem curam adhiberi iubeat. Nullum, inquit Xenophon, eſt, quod plus gratiæ ſit habiturum, quàm ſeruos, vbi in morbos inciderint, curare vt curentur. Nec minor cura eorum, qui rectè valebunt, vt cibus & potio præbeatur. Aſſueſcantque circa larem domini epulari, & ipſe in eorum conſpectu ſimiliter epuletur. Fortiſſimum quenque largitionibus proſequatur, nōnunquam ſuæ menſæ adhibeat, & aliis honoribus dignetur. Communicanda quoq; cum iis quæ faciunda ſunt opera, quod ita quûm ſit, minus ſe deſpici putant, atq; aliquo numero haberi à domino. Studioſiores ad opus fieri liberalius tractādo, aut cibariis, aut veſtitu largiore, aut remiſſione operis, cōceſſiōne ve, vt peculiare aliquod in fundo paſcere liceat, aut huiuſmodi rerum. Pro beneficio gratiā referat, vt alij rectè facere diſcant. Si quis quid deliquerit, bono modo vindicet. Hæc Catonis, & Varronis oracula à Columella dilucidata. Conſiderare debet quòd imperia in maioribus rebus difficulter cuſtodiuntur, ne aut crudeliùs, aut remiſſiùs agat cum ſubiectis. Foueat bonos, parcat minus probis, & ita temperet, vt magis eius vereantur ſeueritatem, quàm ſæuitiam deteſtentur, cuſtodiatq; potius ne peccet operarius, quàm quum peccauerit, ſeuerè puniat. Et ſi aliquibus quid grauius ſit imperatum, aut animaduerſum, conſolando eorū reſtituat voluntatem, ac beneuolentiam in dominum. Nulla maior cuſtodia, quàm quorundam operis exactio. Verum eſt M. Catonis oraculum. Nihil agendo homines malè agere diſcunt. Sic operarij diligenter exequentur ſua munia, & poſt operis exercitationem fatigati, potius cibo, & ſomno, quàm maleficiis ſe dederint. Cultā, veſtitamq; familiā vtiliter magis habeat, quàm delicatè, id eſt munitam diligenter à frigoribus, & imbribus, quæ vtraq; prohibentur pellibus manicatis, & ſagatis cucullis. Et ferialibus diebus, quibus vacant ab opere, veſtes quorūcunq; reſarciantur, & ferramenta recognoſcantur, eaq; ſemper duplicia cōparet, ne ſi quod in opere vitiatum, à vicino petendum ſit, quia plus in operis ſeruorum auocandis, quàm in pretio rerum eiuſmodi deperditur. Vini ſit abſtinentiſſimus, quod eſt inimiciſſimum diligentiæ; obliuionem enim inducit vini potus. Cato. Sobrius ſit ſemper. Ad cœnam ne quò eat. Tum etiam à Veneris amoribus auerſus, quibus ſeſe ſi dederit, non aliud quicquam poſſit cogi-

tare,

care, quàm illud, quod diligit: ob id terminos ſuæ coloniæ egredi nõ debet, nec abſentia ſua familiæ ceſſandi, aut delinquendi ſpatiũ dare. Varro Saſernæ iuſſu præcipit, Ne quis de fundo exeat, præter villicum, & promum, & vnum, quem villicus legat: ſi quis contra exierit, ne impunè abeat, ſi abierit, vt in villicum animaduertatur. Quod potius ita præcipiendũ fuit, ne quis iniuſſu villici exierit, neq; villicus iniuſſu domini longiùs, quàm eodem die redierit, neq; id crebrius, quàm opus eſſet fundo. Nec ſolùm quæ diximus ſapere oportet, ſed domino fidem, ac beneuolentiã exhibere, ſine quibus nihil poteſt villici ſcientia. Cato præcipit ei, Ne plus cẽſeat ſapere ſe, quàm dominũ. Conſideret quæ dominus imperauerit, fiant. Amicos domini eos habeat ſibi amicos. Iniuſſu domini credat nemini. Quod dominus crediderit exigat. Rationẽ cum domino crebro putet. Ne quid emiſſe velit, inſciente domino, nec quid dominum celauiſſe velit. Alieno manũ abſtineat, ſua ſeruet diligenter. Litibus familia ſuperſedeat. Familię malè ne ſit, ne algeat, ne eſuriat, opere benè exerceat: ſic facilius malo, & alieno prohibebit. Villam videat clauſa vti fiet, & vti ſuo quiſq; loco cubet, & vti iumenta pabulũ habeant. Familiã ne ſiueris peccare. Florentinus hæc addit. Alienas rationes ne cõducat. Non turpis lucri appetens, neq; circa vſuras inexplebilis, ſed paucis cõtentus, & ſemper quę neceſſaria ſunt vſui egẽtium ſuppeditans. Mentiri & maximè peierare formidet. Et ſi quid inuentum melius, potius ad dominũ referat, præterquã ſi valdè adeò vtilitas rei vrgeat, vt domini iuſſionẽ expectare nõ poſſit. Sed pretioſiſſimũ eſt, inquit Columella, intelligere quemquam ſe neſcire quod neſciat, ſemperq; cupere quod ignoret addiſcere: nam etſi multũ prodeſt ſcientia, plus tamen obeſt imprudentia, vel negligẽtia, maximè in ruſticatione. Cato. Opera omnia maturè cõficias face: nam res ruſtica ſic eſt, ſi vnã rem ſerò feceris, omnia opera ſerò facies. A quo Columella. Si quid perperàm factũ eſt, vel imprudẽtia, vel negligẽtia, res tamẽ ipſa domino decoxit, nec fieri poteſt, vt iacturã reſarcias: nam ſi opus vnũ tardiùs, quàm oporteat, peractũ ſit, cætera quoq; quæ ſequuntur, ſeriùs adhibentur, turbatusq; operis ordo, ſpem totius anni fruſtratur: neq; credas diem prætermiſſum, ſed annũ periiſſe. Venandi, & aucupandi ſtudiũ fugiendũ: iis enim ſtudiis plurimæ operæ auocãtur. Aliquæ ſunt quoq; ruſticorũ ſententiæ. Officia maximè iuuenũ congruunt, imperia ſeniorũ. Genera omnia ſurculorũ, vel frugum præclara, ſed terris tuis experta cõmitte: in nouo enim ſeminũ genere, ante experimentũ non eſt tota ſpes ponenda. Locis humidis citius, quàm ſiccis ſemina degenerant. In agro periclitantur interiora, niſi colantur extrema. Neceſſitas feriis caret. Benè agrũ colere neceſſariũ eſt, optimè verò damnoſum. Nequã eſſe agricolã quiſquis emeret, quod ei præſtare fundus poſſet. Malum eſſe patremfamilias quiſquis interdiu domi faceret, quod noctu poſſet, niſi tãtùm in cœli tempeſtate: peiorem quoq; quod profeſtis diebus ageret, quod feriatis deberet: peſſimum verò quod ſereno die potius operaretur ſub domi tecto, quàm in agro. Sermonis, vel etiam per iocum omnis à cunctis ami-

lia abſit turpitudo: corrumpunt ſiquidem bonos mores colloquia mala. Abſit mendacium, nam qui mentitur vult fallere: & qui ſtudio fallendi inuigilat, is proditor.

Qualis villica eſſe debeat. Cap. IX.

NE villicus noſter ſine iucundiſſima ſocietate in villa moretur, vt ſi quidem neceſſe foret foris ruſticari, opetibus præeſſe, vel alio genere negotiari, aliam domi relinquat, vt quæ foris peracta, & congeſta eſſent, intus cuſtodiantur, & cætera conficere opera poſſit; ideo ei villicam cõſtituemus. Neceſſe enim eſt, vt alteruter foris ſit, qui labore, & induſtria res cõparet, intus verò, qui ſub tecto recondat, vt ſi fructus, vel reliqua vtenſilia, quibus hominũ genus excolitur aliturq́;, congerantur, habeatur, quum neceſſe fuerit, qui promeat: iure igitur noſtro villico domeſticam hanc ſociam adiungemus. Itaque virum, cui frigora, & calores, & alia ruſticationis opera erãt perpetienda, & victus in aperto quærendus, & iniuria propulſanda, quàm mulierem Deus fecit audaciorem, & fortiorem. Mulieri deinceps, quòd his omnibus fecerat inhabilem, domeſtica negotia curanda tradidit, iccirco timidiorem reddidit, quàm virum: nam metus plurimum confert ad diligentiam cuſtodiendi, voluitq́; alterum alterius indigere, quoniam quod alteri deeſt, præſto plerunq́; eſt alteri. Hæc Xenophon, à quo Cicero, & Columella. Sit ergo inter eos ſumma reuerentia, cum concordia, & diligentia miſta. Flagret mulier diligentiæ æmulatione viri, negotia ſua curâ, maiora, & meliora reddere. Nil ſit in domo diuiduum, nihil quod maritus, aut fæmina proprium dicat, ſed commune. Villica igitur iuuenis eſſe debet: non nimium puella propter eaſdem cauſas, quales de villici ætate diximus. Integræ quoque valetudinis, nec fœdi, nec pulcherrimi habitus: fæditas faſtidioſum, nimia ſpecies deſidioſum facit eius contubernalem: illa vagum villicum, & auerſum ſuo contubernio, hæc intra tectum deſidem, & complexibus adiacentem. Sit à vino, ab eſcis, ſuperſtitione, ſomno & à viris remotiſſima. Meminiſſe debet quid faciendum, & quid in poſterum proſpiciendum. Eundem rãdem morem ſeruet, quem villico præcepimus. Prima eius cura ſit familiam paſcere. Interrogatus Cato quid in re familiari primum foret? reſpondit familiam paſcere. quid ſecundum? bene paſcere. quid tertium? veſtire. Sit ergo primùm familiæ menſa neceſſaria, minimè ſumptuoſa, minime luxurioſa, luxus inertiam gignit: nequid tamen ſiti, famiq́; explendæ deſit, vt frugalitas vbique cuſtodiatur, ebrietas, & crapula deuitetur. Aſſueſcat non in alto plumarum ſinu ſepeliri, ſed aut in ſtramento, aut in centonibus, ita vegetior ad cuncta munia obeunda exurget. Mollities omnis arcenda, labori inuigilandũ eſt. Tunicas lineas, ſiue ſubuculas plures habeant ſinguli, permutãdi cauſa, ne dum ſordeſcũt, triſte ſuggerant miniſterium. Deinde laboret, vt quam minimam operã villicus intra tectum impendat, cui & primo mane cum familia prodeundum eſt, & crepuſculo

peractis

peractis operibus fatigato redeundum. Cæterum munia, quę domi capeſſenda, non in totum muliebri officio relinquenda ſunt, ſed ita deleganda ei, vt identidem oculis villici cuſtodiãtur: perſuaſum habere debebit, aut in totum, aut certè plurimùm domi ſe morari debere. Xenophon apum exemplum ante oculos ponit, quarum dux haud abſimile huiuſmodi officio (inquit apud illum Iſchomachus vxori) quod nos ſubituri ſumus, exequi videtur. Ille quidem in otio eſſe apes non ſinit, ſed quas oportet ad opus extrà mittit, importataq; ab eis, excipit, ac ſeruat, donec tempus vſus veniat, quæ æquè omnibus diuidit, intus fauis incubantibus præſidet, vt celeriter conficiantur. Ita ipſam facere neceſſe eſt: ſi quid in agro faciendum, foras ſeruos emittere, ſi quid in villa, intra parietes continere, atque animaduertere, ne diuturna ceſſatione fruſtrentur opera. Quæ domum inferuntur, diligenter inſpicere ne delibata ſint, & ita explorata, atque inuiolata recipere: tum ſeparare, quæ conſumenda ſunt, & quæ ſuperfieri poſſunt cuſtodire, ne ſumptus annuus, menſtruus fiat. Quæ inferuntur idoneis locis recondat, vt ſine noxa permaneant, curandumq; vbi quidq; reponatur, vt quùm opus ſit, promatur. Vetus eſt prouerbium, pauperiem certiſſimam eſſe, quùm alicuius indigeas, vti eo non poſſe, quia ignoretur, vbi proiectum iaceat, quod deſideratur. Itaque in re familiari laborioſior eſt negligentia, quàm diligentia. Excelſiſſimum igitur conclaue pretioſa vaſa, & veſtes habeat: quod deniq; horreũ ſiccum atq; aridũ, frumentis habetur idoneũ, quod frigidum, optimè vinũ cuſtodit, quod benè illuſtre, fragilẽ ſupellectilẽ, & ea poſtulat opera quę multi luminis indigent. Hęc poſtquã ſecreuimus, & ſuo quęq; loco repoſuimus, villicę curę relegamus, vt quodcunq; opus ſit, ſciat vnde det, & meminerit, quid & quando, & cui dederit, & quũ receperat, vt quicquid ſuo loco reponat. Præterea nõ minor cura eſſe debet, ne ſupellex, veſtis ve condita ſitu dilabatur, aut fruges aliáve vtenſilia, ſua deſidia, corrumpantur. Illud perpetuò obſeruandũ, vt eos, qui foris ruſticari debebunt, quum iam familia è villa proceſſerit, requirat ſi quis contubernalis intra tectũ tergiuerſans fefellerit, ſciſcitetur deſidiæ cauſam, an aduerſa valetudine reſtiterit, & ſi compererit ſimulantem languorem, ſine cunctatione in valetudinarium deducat: præſtat enim opere defatigatum ſub cuſtodiam requieſcere vnum, aut alterum diem, quàm preſſum nimio languore veram noxam concipere. Deniq; non ſedentaria eius opera eſt, ſed modo ad telam, modo ad eos, qui cibum familiæ conficiunt, inuiſere, tùm bubilia, & præſepia mundanda curare. Valetudinaria ſi vacent ab imbecillis, aperire, & immunditiis liberare, vt quùm res exegerit, benè ordinata & ſalubria languentibus præbeantur. Nec minus intereſſe paſtoribus in ſtabulis fructum cogentibus, aut fœtus ouium, aliarúmve pecudum ſubrumantibus; & tonſuris vellerum intereſſe, & lanas diligenter percipere, vellera ad numerum pecoris recenſere: tum inſiſtere atrienſibus vt ferramenta deterſa nitidentur, atque rubigine liberentur, & ſi refectionem deſiderant, fabris concinnanda tradantur. Præ-

terea ea cõficere addiſcat, quæ variis temporibus vſu veniunt, ad famulis quotidie ad cibum neceſſaria ſuppeditandum. Videlicet vt ex vino vapido acetum fiat: Muria quomodo dura fiat. Circa vernum æquinoctium herbas has condat, & reponat, cymam, caulem, capparim, apij coliculos, rutam, olus atrum, ferulas, paſtinacæ agreſtis flores, & ſatiuæ, aſparagos, ruſcum, nepitam, lapſanam, & fœniculum. Æſtate circa meſſem cœpas, corna, pruna, pyra, mala aceto, vel melle ſeruet. Laſerem, appropinquante vindemia, condiat, portulacam, olus atrum, deſiccet in Sole mala, pyra, ficus, vuas; non minima enim horum pars in ruſticanum cibum aſſumitur. Debet & vaſa vindemiæ præparare, vt decemmodias, trimodias, fiſcellas texendas & picandas dare: nec minus falculas, & vngues ferreos quamplurimos parandos, exacuendoſque, & ſimilia vſui neceſſaria. Multâs vini condituras, ſapam & defrutum coquere. Remedia ad aceſcens vinum conficere. Condere cydonia, vuas ollares, mala granata, & reliqua mala, multaq; olearum genera, eaq; præparare, quæ ad oleum conficiendum neceſſaria: ante vindemiam, vt lignorum copiam, ſcalas, corbulas, modias, decemmodias, & ſimilia præparet.

Villæ operarios quales eſſe oporteat. CAP. X.

NVNC villicum noſtrum edocebimus, qualis corporaturæ, & doctrinæ villæ operarij eſſe debeant, vt commodè iis in operibus vti poſſit. Non igitur eligẽdi ſerui ſunt ex vrbe, vel qui delicatas artes exercuerint, ſocors quidem, & ſomniculoſum id genus hominum eſt, ocio, aleæ, popinæ, & lupanaribus aſſuetum: nam iiſdẽ ineptiis alios corrumpunt. Eligendi ſunt ab infantia durati, & ſi tales obtineri non potuerint, præficiantur, qui laborioſam ſeruitutem tolerauerint, & primam iuuẽtæ ætatem traſcẽderint. Varro: Agri coluntur hominibus ſeruis, aut liberis, aut vtriſque. Grauia loca villicus noſter mercenariis potius, quàm ſeruis colere iubeat, & in ſalubribus quoq; locis opera ruſtica maiora. Operarios parandos eſſe, qui laborem ferre poſſint, nec minores annorũ viginti duorum; & ad agriculturam dociles. Mancipia eſſe oportet neq; formidoloſa, neq; animoſa, vt ex Caſſio transfert. Bubulco ſatis eſt vocis, & corporis proceritas, hæ res metuendũ pecoribus efficiunt: ſed tẽperet vires clementia, quoniã terribilior eſſe debet, quàm ſæuior, vt & obſequantur eius imperio, & diutiùs perennent boues nõ confecti vexatione ſimul operũ, verberumq;. Quamuis neceſſaria, nõ tamen ſatis eſt indoles mẽtis. Longiſſimum aratorem faciemus, quod in re ruſtica nullo minus opere fatigatur prolixior, quia in arando ſtiuæ penè rectus innititur. mediaſtinus qualiſcunq; ſtatus poteſt eſſe, dũmodo perpetiendo labori ſit idoneus. Caſſianus rationẽ addit Columellæ præceptis. Longum corpus fortiter incumbit ſtiuæ, totũq; vomerem degrauat, ne in ſuperficie ſulcus ducatur, ſed & plagæ ex alto delatæ magis cõtingunt ipſos boues: nam ſi parui exiſtant, boues præcedentes eos occultant, nec poſſunt ea, quæ ante boues ipſos ſunt, contueri. Caprarios leues, & celeres eſſe

res eſſe oportet, vt caprarũ velocitatem aſſequi poſſint. Vineæ non ſic altos, quemadmodũ latos, & lacertoſos vinitores exigunt: nam hic habitus foſſuris, & putationibus, cæteriſq; earum culturis magis aptus. Minus in hoc officio quàm in cæteris agricolario frugalitatem requirit, quia & in turba, & ſub monitore vinitor opus facere debet. Puerilem ætatẽ ad agriculturã aptitudinem maximã habere dicunt, etſi vnaquæq; ætas idonea ſit: nam pueri per ætatem enutriuntur ad operas, & ſubſeruientes, & ad ſingula quę fiunt, diligenter animũ aduertentes, facileq; flectere ſe potentes ad gramen euellendum, & folia decerpenda, ac frondes, & naturã terræ experientia, operaq; & induſtria ex ſenioribus addiſcentes. Magiſtros pecoribus oportet ponere ſedulos, & frugaliſſimos: ea res vtraque pluſquam corporis ſtatura, roburq; confert huic negotio, quoniam id miniſterium cuſtodiæ diligentis, & artis officium eſt. Iubet Columella operarios in claſſes diuidendos, & non maiores quàm denum hominum faciendas, quas decurias appellauerunt antiqui, & maximè probauerunt, quòd is numeri modus in opere cõmodiſſimè cuſtodiretur, nec præeuntis monitoris diligentiã multitudo cõfunderet. Itaq; ſi latior eſt ager, in regiones deducendæ ſunt & claſſes, diuidundũq; ita opus, vt neq; ſinguli, binìve ſint, quoniã diſperſi non facilè cuſtodiuntur. Neq; tamẽ ſupra decẽ, ne rurſus vbi nimia ſit turba id opus ad ſe pertinere ſinguli nõ exiſtiment. Hęc ordinatio nõ ſolum cõcitat æmulationẽ, ſed & deprehendit ignauos. Sed qualis opportunus numerus operariorũ in villa foret, Cato declarare laborauit, ad duas metas rationẽ dirigens, ad certũ modum agri, & genus ſationis, exemplũq; in oliueto & vinea tradidit. Oliuetũ agri ducentorum quadraginta iugerũ, habere oportet villicum, villicã, operarios quinq;, bubulcos tres, ſubulcũ vnum, aſinarium vnũ, opilionem vnum, ſumma hominum tredecim. Alteram formulam deſcribit de vinearũ iugeribus centũ, vt dicat haberi oportere hæc, villicũ, villicam, operarios decem, bubulcum vnum, aſinarium vnũ, ſubulcũ vnum. Sed Varro Saſernæ opinione ſcribit, ſatis eſſe ad iugera octo hominẽ vnum, & debere eũ fodere diebus quadragintaquinque, tametſi quaternis operis ſingula iugera poſſit, ſed relinquere ſe operas tredecim valetudini, tẽpeſtati, inertię, indulgẽtiæ. Sed Licinius ſatis, ait, dilucidè horũ neuter modulos relinquit. Quod ſi Cato proportione vti voluit, ad maiorẽ fundum, & minorẽ adderemus, & demeremus. Præterea extra familiã debuit dicere villicum, villicã. neq; enim ſi minus CCXL iugera oliueti colas, nõ poſſis minus vno villico habere, nec ſi bis tanto ampliorẽ fundum, aut eo plus colas, ideo duo villici, aut tres habendi fuere. Operarij modo, & bubulci proportione demendi, vel addendi ad minores, maiorésve modos fundorum. Hi quoq; ſi ſimilis ager eſt: ſin eſt ita diſſimilis, vt totus arari nõ poſſit, vt ſi ſit cõfragoſus, aut aridus cliuus, minus multi opus ſunt boues, & bubulci. Vnde ex his, aliiſve rationibus Catonis rationi non aſſentitur, ſed potius Saſernæ, qui ait ſingula iugera quaternis operis vno operario ad cõficiendum ſatis eſſe. Sed ſi hoc in Gallia ſatis fuit, non continuo

idem in agro Liguſtico montano. Itaq; de familiæ magnitudine,& de reliquo inſtrumento tria vult animaduertenda.In vicinitate prædia cuiuſmodi ſint,& quanta, & quot quæq; hominibus colantur, & quod additis operis, aut dempris, melius, aut deterius habeas cultum.

De cœli electione pro villa comparanda. CAP. XI.

PRÆCEPTA cœli electionis agri proſequemur. Primum eſt Catonis oraculo ſancitum. Prædium quùm comparare cogitabis, ſic in animum habeto,vti ne cupidè emas,néve opera tua parcas viſere, & ne ſatis habeas ſemel circumire. Quoties ibis, toties magis placebit quod bonum erit. Vicini quo pacto niteant id animum aduertito: in bona regione benè nitere oportebit. Circumſpicias vti bonum cœlum habeat, ne calamitoſum ſiet. Vtiliſſimus, inquit Varro, is ager, qui ſalubrior eſt, quàm alij,quòd ibi fructus certus,contraq; in peſtilenti, calamitas, quamuis in feraci agro, ad fructus colonum peruenire non patitur. Etenim vbi ratio cum Orco habetur, ibi non modo fructus eſt incertus, ſed etiam colentium vita. Quare ſi ſalubritas non eſt, cultura non aliud eſt, quàm alea domini vitæ, ac rei familiaris.Duoq; in primis ſpectaſſe videntur Italici homines, colendo poſſent ne fructus pro impenſa, ac labore reddere, & vtrum ſaluber locus eſſet, an non: quorum ſi alterutrum decollat, & nihilominus quis vult colere, mente eſt captus, atq; ad agnatos, & gentiles eſt deducendus. Nemo enim ſanus mente, debet velle impenſam ac ſumptum facere in culturam, ſi videt non poſſe refici; nec ſi poteſt reficere fructus, ſi videt eos fore,vt peſtilentia diſpereant. Columella eadem, quæ hi, habet. Palladius modum demonſtrat aërẽ cognoſcendi. Quatuor rebus agriculturam conſtare ſcribens, aëre, terra, aqua,& induſtria. Ex his tria naturalia, vnum facultatis, & voluntatis. Natura eſt quod in primis ſpectare oportet,vt eis locis, quæ colere deſtinabis, aër ſit ſalutaris, & clemens. Et aëris ſalubritatem declarant loca ab infimis vallibus libera, & nebularum noctibus abſoluta, & habitatorum conſiderata corpuſcula, ſi eis color ſanus,capitis firma ſinceritas,inoffenſum lumen oculorum, purus auditus, & ſi fauces commeatum liquidæ vocis exercent. Hoc genere benignitas aëris approbatur,his autem contraria noxium cœli illius ſpiritum confitentur.Didymus.Loci marini, vt plurimum ſalubriores ſunt, & montani, & accliues, ad Boream vergentes: qui verò prope paludes, & ſtagna, aut locis concauis,aut ad Auſtrum ventum,aut ad Occidentem inclinati, ſunt morboſi. Vitruuius.Saluberrimus locus erit excelſus, non nebuloſus, nõ pruinoſus, regiones cœli ſpectans neq; æſtuoſas, neq; frigidas, ſed tẽperatas. Euitetur paluſtris vicinitas: nam quum auræ matutinæ cum Sole oriente ad locum peruenerint,& iis ortę nebulæ adiungentur, ſpiritusq; beſtiarum paluſtrium venenatos cum nebula miſtos in habitatorum corpora flatus ſpargent, efficient locum peſtilentem. Locus ſi ſecundum mare erit, ſpectabitq; ad Meridiem, aut Occidentem, non erit ſaluber,

Iuber, quia per æſtatem cœlum meridianum Sole exoriente caleſcit, meridie ardet. Qui ſpectat ad Occidentem, Sole exorto tepeſcit, meridie calet, veſpere feruet. Plinius contraria his habet, inquiens: Attilius Regulus ille, Punico bello bis conſul, aiebat, neque fœcundiſſimis locis inſalubrem agrum parandum, neque effœtis ſaluberrimum. Salubritas loci non ſemper incolarum colore detegitur, quoniam aſſueti etiam in peſtilentibus durant. Præterea ſunt quædam partibus anni ſalubria, nihil tamen ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre. Sed tot variæ de aëris ſalubritate ſententiæ ne legentium animos in ambiguum remorentur, ita cōciliare tentabimus. Eſt nobis profectò, vt villam in ſalubri aëre habeamus, vehementer elaborandum: quùm viderimus maiores noſtros, ne cœlum graue habituri eſſent, & incommodum, prudenti quidem & maximè ſalutari conſilio, & omni penitus diligentia præcauiſſe: nam terram, & aquam ſi quid habeant in ſe vitij, corrigi poſſe docebimus: cœlum verò nulla ingenij ope, humanáve induſtria quit flecti: & ſpiritus, quo ipſo vno maximè vitam trahimus, & ſeruamus, puriſſimus ſit oportet, vt ſani ſemper viuamus. Neq; eſt quem fugiat in noſtris corporibus maximam vim habere. Acutiori ingenio præſtare homines videmus, qui cœlo fruuntur puriori, quàm qui craſſo, vdoque. Aër is eſt ſaluberrimus, qui purgatiſſimus, & quàm puriſſimus eſt, viſus aciei liberrimè peruius, pellucidus, leuiſſimus, coæquabilis, & minimè varius. Sic peſtiferum illum dicimus, qui nebularum, aut vaporum ſpiſſitudine concretus, & fœtulentus, vt quaſi quoddam graue hæreat ſuperciliis, atq; aciem premat. Et ſi alias ob cauſas maximè ſolibus, & ventis ita redditur. Aërem, qui vehementiſſimè efferueſcit, grauem, craſſumque arguunt; argumento Solis radios acrius agere ſi denſum offendant, quàm rarum. Ægyptij perpetuo, & quaſi conſtanti aëris tenore præ ceteris à Deo donati ſunt, & præſertim qui ad Libyam vergunt, quod ibi nunquam auræ varientur, & integerrima valetudine ſunt, vt ſcribit Herodotus. Romæ aër caleſcit, frigeſcitq; illico, ob id inſaluber. Venti ex ipſa locorum facie, aërem attenuant, incraſſantque. Auræ præſtantiores, quàm venti, & venti mediocres, quàm immodici, & violenti. Sed hi minus moleſti, quàm immobilis aër: nam immobilis, vt aqua putreſcit. Aër motu hilareſcit: nam ſurgentes è terra vapores, aut diſſipat, aut motu incaleſcendo concoquit. Commodi venti ſunt, qui obiectis mōtibus fracti, vel ſyluis, vel longa commigratione laſſi, ſed non per infecta loca pertranſeuntes, ne malum ad nos deferant. Iccirco vitanda vicinia, ex qua noxium quid effluat, veluti teter odor barathri, cloacæ, vapor paluſtrium, fœdarumq; aquarum: nam aqua nulla fœdior, quàm quæ nullo motu contabeſcit. Vitandus aër ex fluuiis ortus, qui imbribus excreſcunt: nam aërem frigidum, & craſſum ducunt. Plinius Theophraſtum, & Hippocratem ſequutus, Aquilonem, ait, ad reſtituendam, ſeruandamq; ſalutē commodum, Auſtrum hominū, pecudumq; generi infeſtiſſimum. Ciconia nunquam ſe Auſtris committit. Delphini per Aquilonem voces audiunt, Auſtro

tardiùs, & non niſi ex aduerſo redditas. Spirante Aquilone, anguillam ternos dies ſine aquis durare, Auſtro non item. Auſter pituitoſos reddit, Corus tuſſim affert. Meridianũ mare improbatur, quod duos pati ſoles videatur, vnum cœlo, alterũ ab aquis inurentem. Maximam illic fieri aëris varietatem, Sole cadente, vbi frigentes vmbræ noctis adueniunt. Matutinæ auræ improbantur, quod crudos ſurgentes vapores adferant. Homerus veriſſimè omnino antelucanas è flumine auras inſalubres tradidit. Nullo loco indecentius villa erit, quàm quæ intra vallem abdita ſit: nam omni proſpectus amœnitate intercepta, ſine vlla dignitate delitеſcit: nam & imbrium ruinis obruitur, & circumfluentibus aquis infunditur, & modico imbibito humore, continuò madeſcit, & vaporem valetudini noxium ſemper effumat. Ingenia hebetatis ſpiritibus non valebunt, nec corpora durabunt. Si ingreditur Sol, reciprocatis vndique radiis torrebuntur, ſi nõ illuſtrantur Sole, torpeſcunt, & recrudeſcunt. Adde, ſi ventus in ea penetrat, quaſi canalibus coactus, moleſtius quàm par eſt furit: ſi non ingreditur, concretus illic aër putreſcit. Conuallem iſtam non indecenter aëris lacunam, ſtagnúmve vocare poſſumus. Itaque locus vbi aër amœnus ſit, neque humilis, & quaſi immerſus, neque celſus, & ſupereminens, ſed mediis collibus, optimus vocabitur: in eo enim lætiſſimus aër aſſiduo ſpiritu mouebitur. Arbores in vnam partem inclinatæ, aut refractæ, infeſtis ventorum motibus ceſſiſſe oſtẽdunt. Saxa locis innata ſi ſummotenus putria fuerint, aëris intemperiẽ nunc ardeſcentis, nunc torpentis oſtentant. Vitanda igitur loca, in quibus vehementes eiuſmodi tempeſtates graſſantur: nam hominum corpora caloris, aut acri vi frigoris ſi vexantur, tota coagmentatio labefactatur, adq; morbos, & immaturam ſenectutem compellitur. Craſſo aëre non fameſces, ſicco ſities.

Quomodo cœli vitia emendari poſſint.
CAP. XII.

SED Columella dicit. Quũm ſapientis ſit patrisfamilias non vbique emere, aut vbertatis illecebris, aut delitiarum concinnitate: ſic verè induſtrij eſt, quicquid aut emerit, aut acceperit facere vtile, & fructuoſum, quoniã & grauioris cœli multa remedia priores tradiderũt, quibus peſtifera lues mitigetur. Varro. Salubritas, quæ ducitur è cœlo, non eſt in noſtra poteſtate, ſed in Naturæ, vt tamen multum ſit in nobis, quòd grauiora, quæ ſunt, ea diligentia leuiora facere poſſumus; etenim ſi propter terram, aut aquam, odorémve, quem aliquo loco eructat, peſtilentior eſt fundus, aut propter cœli regionem ager calidior ſit, aut ventus nõ bonus flet, hæc vitia domini ſcientia emendari poſſunt, acſumptu, quod permagni intereſt vbi ſint poſitæ villæ, quo ſpectent, porticibus, oſtiis, ac feneſtris. An non ille Hippocrates Medicus in magna peſtilentia, non vnum agrum, ſed multa oppida, ſcientia ſeruauit? ſed quid neceſſum eſt illum vocari ad teſtimoniũ? quum Varro ipſe, quum Corcyræ eſſet

exerci-

exercitus, ac claſſis, & omnes domus repletæ eſſent ægrotis, ac funeribus, immiſſo nouis feneſtris Aquilone, & obſtructis peſtilentibus, ianuaq; permutata, cæteraq; eius generis diligentia, ſuos comites, ac familiam incolumes reduxit? Si aër peſtifer ex vicinia paluſtrium locorum erit, remedium à Vitruuio petemus. Si paludes excelſiores fuerint mari, hac ratione emendabimus. Foſſis enim ductis, fit aquæ exitus ad littus, & ex mari tempeſtatibus aucto, in paludes redundantia motionibus concitatur, amarisq; mixtionibus non patitur beſtiarum paluſtrium genera ibi naſci, quæque de ſuperioribus locis natando proximè littus perueniunt, inconſueta ſalſitudine necantur. Sic etiam de terræ infœcunditate conſiderare debemus.

De ſitu villæ eligendo. CAP. XIII.

DIXIMVS de cœlo, ſubiungemus de ſitu non minus neceſſaria, quàm quæ de cœlo dicta ſunt. Poteſt enim optimus ſitus cœli malignitatem emendare, & bonitas à ſitu rependi poteſt: contra qui ſitu abutuntur, poterunt peruertendo damnoſum reddere: ideoque non ſegniter maiores noſtri de eius electione non prætereundas admonitiones reliquerunt. Varro tria agrorum genera tradidit, campeſtre, collinum, & montanum, è quibus infimis alia cultura aptior, quàm ſummis, quòd hæc calidiora, quàm ſumma; ſic collinis, quòd ea tepidiora, quàm infima, aut ſumma. Itaque vbi lati campi, ibi magis æſtus, & eò in Apulia loca calidiora, & grauia. Et vbi montana, vt in Veſuuio, quòd leuiora, & ideo ſalubriora. Qui colunt deorſum, æſtate magis laborant, qui ſurſum, magis hyeme: verno tempore in campeſtribus maturius eadem illa ſeruntur, quàm in ſuperioribus, & celerius hic, quàm illic coguntur. Nec non ſurſum, quàm deorſum tardius ſeruntur, ac metuntur. Propter hæc tria faſtigia formæ, diſcrimina quædam ſunt ſationum, quòd ſegetes meliores eſſe exiſtimantur campeſtres, vineæ collinæ, ſyluæ montanæ. Campeſter locus is melior, qui totus æquabiliter in vnam partem vergit, quàm is, qui eſt ad libellam æquus, quod is quùm aquæ non habent delapſum, fieri ſolet vliginoſus, eò magis ſi quis eſt inæquabilis, eò deterior, quod fit propter lacunas aquoſus. Igitur optimum villæ ſitum deſcribit Cato, qui ſub radice montis ſiet, & in Meridiē ſpectet. Columella item referente, Peritiſſimi ruſticarum rerū tria genera terreni eſſe dixerunt, cāpeſtre, collinū & montanum. Campū non æquiſſima ſitū planitie, nec perlibrata, ſed exiguè prona, collem clementer, & molliter exurgentem, montē non ſublimem, & aſperū, ſed nemoroſum, & herbidum maximè probauerunt. Mox perfectā deſcribens villæ formā, ait. Agrum habeas ſalubri cœlo, vberi gleba, parte campeſtri, parte alia collibus, vel ad Orientem, vel ad Meridiem molliter deuexis, terrenisque aliis cultis, atque aliis ſylueſtribus, & aſperis. Palladius verò omnia colligens ſatis abſolutè eum deſcribit. Situs verò terrarum, neq; planus, vt ſtagnet, neque præruptus, vt defluat, neque obrutus, vt in imum deiecta valle ſubſidat,

neque arduus, vt tempeſtates immodicè ſentiat, & calores. Sed ex his omnibus vtilis ſemper eſt æquata mediocritas, & vel campus apertior, & humorem pluuium cliuo fallente ſubducens, vel collis molliter per latera inclinata deductus, vel vallis cum quadam moderatione, & aëris laxitate ſubmiſſa, vel mons alterius culminis defenſus obiectu, & à moleſtioribus ventis aliquo liber auxilio, vel ſublimis, aſper, ſed nemoroſus, & herbidus. Didymus: ad ſanitatem & ſpeculationem, & regionis colluſtrationem locus aptiſſimus exiſtit in altioribus locis ædificatus. Sed ſitus ſi eligendus, ſit in frigidis prouinciis Orienti, aut meridiano lateri oppoſitus, ne alicuius magni montis obiectu, his duabus partibus excluſis, algore rigeſcat, aut per partem Septentrionis remoto, aut per Occidentes in veſperam Sole dilato. In calidis verò prouinciis pars potius ſeptentrionis optanda eſt, quæ & vtilitati, & voluptati, & ſaluti æqua bonitate reſpondeat. Plinius eadem. Spectare in æſtuoſis locis ſeptentrionem debet, Meridiem in frigidis, in temperatis exortum æquinoctialem.

De villæ ſolo idoneo eligendo. CAP. XIIII.

AGRICVLTVRÆ omnes optimi præceptores iubent non minorẽ curam in ſoli electione, quàm in cœli eſſe impendẽdam. Ob id ad eius bonitatem inueſtigandam quamplurima ſigna docuerunt. Nos omnium ſententias ad trutinam expendemus. Et ſi quibuſcunque huius villæ partibus, vtpote vinea, ſegete, pomario, horto, & reliquis peculiare ſolum deſcripſimus, iubet hic de vniuerſo villæ ſolo verba facere, quùm plurimum interſit, quo ſolo, quam arborem ſeueris: neque omnes arbores omni terra gaudent, ſed vnaquæque ſuam peculiarem expoſcit, quam ſi adipiſcantur, multo longiores radices felicius deproment, altius hærebunt, vberioremq; fructum largientur. Arbor enim eo fœcundior, quo terram propriorem nacta fuerit. Inter tot terrarũ genera aliquod eſt, quod hæc arbos ſeligat, & magis amet, & hæc alio potius delectatur, & eſt aliud, quo plures geſtiant. Xenophon multò facilius terræ ingenium, quàm hominis, vel equi experiri poſſe dicit: nam in promptu eſſe, facilemq; ſe ad cognoſcendum omnibus præbere. Signa ſunt à ſapore, odore, colore, pondere, ab ea naſcentibus, aliiſq; ſignis, quæ recenſemus. A guſtu incipiemus. Virgilius in Georgicis.

Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Tale dabit ſpecimen. Tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaq; prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſq; a fontibus vndæ
Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis,
Scilicet & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.

Colu-

Columella ab eo excipiens ait. Sapore quoque terram ſic cognoſcemus. Si ex ea parte agri, quæ maximè diſplicebit, effoſſæ glebæ, & in fictili vaſe madefactæ dulci aqua permiſceantur, ac more fæculenti vini diligenter colatæ guſtu explorentur: nam qualem traditum ab eis retulerit humor ſaporem, talem eſſe dicemus eius ſoli. Idem Palladius, & Anatolius. Poſſumus & tactu terræ pinguedinem experiri, Virgilio docente.

Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud vnquam manibus iactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.

Columella hæc declarans. Itaq; conſiderandum erit, ſi ſolum, quod excolere deſtinamus, pingue ſit, quod expedita ſatis nobis ratione contingit diſcere: nam perexigua conſpergitur aqua gleba, manuq; ſubigitur, ac ſi glutinoſa eſt, & quouis leuiſſimo tactu preſſa inhæreſcit, & picis in morem ad digitos lenteſcit habendo, eademque illiſa humo non diſſipatur, ea res admonet nos, ineſſe tali materiæ naturalem ſuccum, & pinguedinem. Eadem Palladius. Cognoſcitur & ab odore. Anatolius ita nos admonet. Effodiunt in altum, indeque aliquid terræ extrahunt, & ab olfactu quidem meliorem experiuntur. Sed Plinius Ciceronis authoritate exactiùs docet. Certè Cicero lux doctrinarum altera, meliora, inquit, vnguenta ſunt, quæ terram, quàm quæ crocum ſapiunt. Hoc enim maluit dixiſſe, quàm redolent. Ita eſt profectò: illa erit optima, quæ vnguenta ſapiet. Quod ſi admonendi ſumus qualis ſit terræ odor ille, qui quæritur, contingit etiam ſæpè quieſcente ea, ſub occaſu Solis, in quo loco arcus cœleſtis deiecerit capita ſua; & quum à ſiccitate continua immaduit imbre, tunc emittit illum ſuum halitum diuinum è Sole conceptum, cui comparari ſuauitas nulla poſſit. Is eſſe odor in commota debebit, repertusq; neminem fallet, ac de terra odor optimè iudicabit. Talis ferè eſt in noualibus cæſa vetere ſylua, quæ conſenſu laudatur. Nec deſunt alij odores, ex quibus terræ bonitatem experiri quis poſſit. Sed vt ſciamus quale denſum, vel ſolutum ſolum fuerit, Virgilium audiamus.

Nunc quo quamque modo poſſis cognoſcere dicam,
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa requiras.
Antè locum capies oculis, alteq; iubebis
In ſolido puteum demitti, omnemq; repones
Rurſus humum, & pedibus ſummas æquabis arenas:
Si deerunt, rarum. Sin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager, glebas cunctantes, craſſaq; terga
Expecta, & validis terram proſcinde iuuencis.

Sed Columella hoc experimentum ponit ad dignoſcendam pinguem terram, hoc modo. Sed & ſi velis ſcrobibus egeſtam humum recondere, & recalcare, quum aliquo quaſi fermento abundauerit, certũ erit eam eſſe pinguem;

quum defuerit, exilem; quū æquauerit, mediocrem. Palladius eadem iiſdem refert verbis. Diophanes verò: Scrobem fodiunt, & bonam terræ partem extrahentes, poſtea rurſus terram in foueam iniiciunt, & ſi quidem iniecta terra foueam expleuerit, aut redundauerit, optimam terram iudicant; ſi verò iniecta terra fouea non expletur, non bonam eſſe terram pronunciant. Idemque Poëta docet pondere poſſe leuem, & grauem experiri.

Quæ grauis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit,
Quæq; leuis.

Sed optimā terræ qualitatē ex ſignis cognoſcere docet doctiſſimus Theophraſtus, princeps agricolarum, qui naturā arborum, & terrarum conſiderans, omnia ad mediocritatē reduxit, vt omnibus aliquo modo cōueniret; atq; hoc modo decernit. Solum quod mediam continet confuſionem contrariorum, id eſt, ſoluti & ſpiſſi, ſicci & humidi, leuis & pōderoſi, & quę ima ſummis cōueniant modice, hoc omnium optimè conſulit omnibus ferè arboribus, atq; frugibus: id enim propriùs quodam modo aëris habitui, quàm cætera conuenire videtur. Cæterum inter hæc ipſa, quod ad alterā partem declinat, in proximæ commendatione eſt, vt quod ſolutum, leue, atq; humectū eſt. id enim alimentum in ſe continet, hiat, vt radicibus facilem cōmeatum ſuppeditet, vt ſe facilè prolatare poſſint: ſunt enim radices penora & promi. Spiſſum, ponderoſum, ac ſitiens cōtrarium pręſtat. Hoc idem illi ſentiunt, qui ſolum nigrū commendant, vt Leophanes. Cauſam enim illicò reddere tentat, quod genus id excipulū vtriuſq; facile eſſe poteſt, imbriū & ſqualloris, vtpote quod capax tam ęſtus, quàm humoris nimium ſit. Beritius ab eo. Optimum ſolū nigræ terræ eſt, & ab omnibus præ illis laudatū: nam & imbrem fert, & ſiccitatem. Conſequens eſt terra fulua, quæ & flumine rigatur, limoſa & vliginoſa appellata, item dulcis & calida: hæ enim ad vites, & ad arbores, & ad ſata aptitudinē habere cognitæ ſunt. Sed & profunda terra laudatur, maximè ſi friabilis ſit, & tractabilis, operiq; non repugnans, ad ſolam tamen arborum fertilitatem apta exiſtit. Quin & rubra ad reliqua optima eſt, ad arbores tamen producendas ineptè habet. Palladius ex his eligendam terram his verbis docet. Sit gleba putris, & ferè nigra, & ad tegēdum ſe graminis ſui crate ſufficiens, aut miſti coloris, quæ etſi rara ſit, tamen pinguis ſoli adiunctione glutinetur. Quæ protulerit, nec ſcabra ſint, nec retorrida, nec ſucci naturalis egentia ferat. Color nanque non magnopere quærendus eſt, ſed pinguedo, atq; dulcedo. Tandem eligendus eſt pinguis, & reſolutus ager, qui minimum laborē poſcit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti eſt ſpiſſus, qui labore quidem maximo, tamen ad vota reſpondet. Sed pulla terra maximè à Catone laudatur. De qua ſic Plinius. Terra tenera quæ vocatur pulla, erit optima, & operi ſatior. Intelligere modò libeat dictam mira ſignificatione teneram, & quicquid optari debet, in eo vocabulo inuenitur. Illa temperatæ vbertatis, illa mollis, facilisque culturæ, nec madida, nec ſitiens, illa poſt vomerem niteſcens, qualem fons ingeniorū Ho-

merus

merus in armis à Deo cælatam dixit,addiditq; miraculum nigreſcentis,quamuis fieret in auro: illam, quam recentem exquirunt improbæ alites, vomerem comitantes,coruiq; aratoris veſtigia ipſa rodentes. Virgilius ita cecinit.

Nigra ferè, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum. (nanque hoc imitamur arando.)

Aſpectu fieri poſſe probationem Anatolius refert. Si in ſquallore non valdè rumpitur, neq; ſi imbres vberes, impetuoſiq; deciderint, & cœnoſa fiat, verùm omnem pluuiatum aquam in ſuum ſinum excipiat, & ſi non frigoris tempore dorſum ipſius teſtaceum appareat.Hęc enim,vt plurimum,bona poterit iudicari. Pulcherrimum & alium modum probationis veteres inuenerunt,itidē oculis ſubiacentem. Si nanq; magnæ & ſyluoſæ ſunt arbores ſylueſtres ex ipſa naſcentes,abſolutiſſima pronunciari poteſt, ſi mediocres media,ſi verò ſpinas & ſarmēta tenuia producat,& herbam breuem,imbecilla hæc eſt, & non multi pretij. Virgilius ex aſpectu humidam cognoſcere docet.

Humida maiores herbas alit, ipſaq; iuſto
Lætior: ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis.

Varro ex Diophanis Bithynij authoritate dicit ſigna ſumi poſſe aut ex ipſa, aut ex iis,quæ naſcūtur ex ea: ex ipſa,ſi ſit terra alba,ſi nigra,ſi leuis,quæ quum fodiatur facilè frietur, naturaq; non ſit cineritia, néve vehementer denſa. Ex his autem, quæ enata ſunt fera, ſi ſunt prolixa, atq; ea, quæ ex his naſci debent earum rerum feracia. Columella ſatis admirari non poteſt cùm alios, tùm Cornelium Celſum non ſolùm agricolationis, ſed vniuerſæ naturæ prudentem virum, ſic & ſententia, & viſu deerraſſe, vt oculis eius tot paludes, tot etiam campi ſalinarum non occurrerent,quibus ferè cōtribuuntur prædicti colores. Nullum videmus locum, qui modò pigrum contineat humorem, non eundem vel nigri, vel cinerei coloris, niſi in ea forte fallor ipſe, quòd non putem aut in ſolo limoſæ paludis, & vliginis amaræ, aut in maritimis areis ſalinarum gigni poſſe læta frumenta.Sed eſt manifeſtior hic antiquorū error,quàm vt pluribus argumentis conuincendus ſit: non ergo color,tanquam certus author teſtis eſt bonitatis aruorū. Sed Plinius omnino negat ex ſignis terræ bonitatem præſagiri poſſe. Pulla, qualem habet Campania, nec vbiq; optima vitibus,aut quæ tenues exhalat nebulas. Nec rubrica multis laudata. Cretam in Albenſium Pompeianorum agro, & argillam cunctis ad vineam generibus anteponunt,quāquam præpingues: quod excipitur in eo genere. Inuicē ſabulum album in Ticinenſi, multiſq; in locis nigrū, itemq; rubrum etiam pingui terræ permiſtū, infœcundum eſt. Argumenta quoq; iudicantium ſępè fallunt. Non vtiq; lætum ſolum eſt,in quo proceræ arbores nitent, præterquā illis arboribus. Quid enim abiete procerius? aut quæ vixiſſe poſſit alia in loco eodē? Nec luxurioſa pabula pinguis ſoli ſemper indiciū habent: nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen ſtatim ſubeſt harena tenuiſſimo ceſpitum corio.

Nec ſemper aquoſa eſt terra, cui proceritas herbarum, non hercule magis, quàm pinguis adhærens digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regeſta in eos nulla complet, vt denſa, atque rara ad hunc modum deprehendi poſſit, ferroque omnis rubiginem obducit. Nec grauis, aut leuior iuſto deprehenditur pondere. Quod enim pondus terræ iuſtum intelligi poteſt? Nec fluminibus aggeſta ſemper laudabilis, quando ſeneſcant ſata quædam aqua.

De ſolo in agri electione fugiendo. CAP. XV.

DIXIMVS terras amplexandas, comparandasque, nunc fugiendas ex ſignis cognoſcere docebimus à contrariis cauſis. Quibuſdam in terris, inquit Theophraſtus, ima arborum pars optimè conſtat, ſuperna verò vitioſa eſt, quod in ſolo harenoſo, tophoſo, aduſtoque euenit. Sabulũ enim alimento caret, ob id germina ſubminiſtrare haudquaquam valet: vnde infelix germinatio: ſuntq; in eo diſſitæ partes, ob id facilem radicibus commeatum præſtare poſſunt, vt in profundum effundantur: & ob partium raritatẽ item nocumenta æſtus & frigoris ad radices admittunt. Sic in paluſtribus, & luculentis. Fugiendum quoq; frigidum, denſum, ſalſumq; ſolum, quia incommodum conſtat, denſitas enim ſtrangulat ſua vehementi cohæſione. Cato inquit, Terrã cane carioſam tractes. Addit Plinius, Néve plauſtro, néve pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tãtopere reformidari, vt penè veſtigiis quoq; interdicat? Redeamus ad ligni cariẽ, & inueniemus illa, quæ in tantum abhominatur vitia, aridæ, fiſtuloſæ, ſcabræ, caneſcẽtis, exeſæ, & pumicoſæ. Plus dixit vna ſignificatione, quàm poſſit vlla copia ſermonis enarrari. Eſt enim interpretatione vitiorum quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi poteſt) ſed natura ſua, anus terra, & ideo infœcunda ad omnia, atque imbecilla. Virgilius frigidam ex naſcentibus herbis exquirere docet.

——— at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt, piceæ tantum, taxiq; nocentes,
Interdum aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.

Improbantur à Varrone lapis, marmor, rudus, arena, ſabulo, argilla, rubrica, puluis, creta, glarea, carbunculus, id eſt quæ Sole perferuet, ita, vt radices ſatorum comburat. Palladius. Ne alba, & nuda ſit gleba, ne macer ſabulo ſine admiſtione terreni, ne creta ſola, ne arenæ ſquallentes, ne ieiuna glarea, ne auroſi pulueris lapidoſa macies, ne ſalſa, vel amara, ne vliginoſa terra, ne tophus arenoſus, atq; ieiunus, ne vallis nimis opaca, & ſolida. Plinius. Terram amaram, ſiue macram ſi quis probare velit, demonſtrant eam atræ degeneresque herbæ: frigidam autem retorridè nata. Item vliginoſam triſtia, rubricam oculi, argillamque operi difficillimas, quæque raſtros, ac vomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc & fructui ſit aduerſum. Anatolius ſalſam terram fugiendam eſſe ab omnibus dicit: & hic veterum conſenſus. Quum enim in ſtercore ſalem fugiamus, & amurcã ex oliuis ſale non conſperſis,

ſperſis, arborum radicibus affundere rerum experti præcipiant, & ſterquilinia dulci, non ſalſa aqua rigemus. Manifeſtum eſt quòd ſalſam terram improbent, ad omnia ineptam, præterquam ad palmæ fructus, quos optimos producit, immò vitare oportet ſalſi ſtercoris vſum ad dulcis terræ miſturam. Præterea fœtidam terram fugere oportet, vt quæ omnibus inutilis exiſtat.

Quomodo terræ vitia emendari poſſint. CAP. XVI.

SED ſi nobis fundus non erit eligendus, ſed hæreditate contigerit, quid faciendum docebimus. Dicebant enim maiores noſtri non malum agrum, ſed malum colonum reperiri. Immò id innuentes in hieroglyphicis Cybelcio currui duos leones domitos adiunxere hac conſideratione, vt leo terræ ſymbolum eſſet, quum genus id animalium in longinquis, & à nobis remotiſſimis regionibus inueniatur: nullam enim dicunt eſſe terræ partem tam remotam, quæ coli, ſubigique non poſſit. Conſiderandus ergo eſt ſylueſtris & incultus, ſiccúsne ſit, an humidus, nemoroſus ſtirpibus, an ſaxis confragoſus, iuncóne ſit an gramine veſtitus, aut filicibus, aliíſve frutetis impeditus. Si humor redũdarit, vligo ea exiccanda, nemoroſi, fruteroſiq́; tractus, extirpandæ radicitus arbores: aut quũ ſuccifæ fuerint, incendendæ, dein arandæ. Saxoſus lapidibus expediendus eſt. Iunci & graminis pernicies repaſtinatione frequenti internecanda, filix aſſiduè extirpanda, feruntq́; filicem ſationibus, & ſtercoratione interimi, vt ſubinde naſcens ſuccidatur, intra biennium; ſic eius viuacitas abſumitur. ex Columella. Plinio hæc diſplicent: ait enim. Terram terra emendari (vt aliqui præcipiunt) ſuper tenuem pingui iniecta, aut gracili, bibulaque ſuper humidam, ac præpinguem, dementia operæ eſt. Quid enim poteſt ſperare qui talia colit? Si ager ad cultum ſeu ſiccitate, vel aquarum nimietate & moleſtia aptus nequicquam ſit: hoc pacto emendabimus. Vineam in prato, & humecto loco facies ſic. Infodies ab oriẽte in occaſum lineis directis & æquidiſtantibus foueas, quàm maximè id liceat profundas, latas pedes nouem, diſtantes inter ſe pedes quindecim, & quam exemeris ex foſſa tellurem accumulabis in area interualli, vt accliuitate meridianum excipiat ſolem. Iſtiuſmodi colliculis factis manu, vitis tutior & feracior. Contrà in colle ſicco pratum facies ſic. Foſſam oblongam non decurſoriam, ſed ſtagnantem in parte ſuperiore facies, margine ad libellã collibrato, & coæquabili, in eã deriuabis aquam ex proximis fontibus, & ſuperfluens à latere continua parilitate ſubſtitutum corrigabit agrum. In campeſtri Veronenſi ſaxis rotundis referto, nudo, & penitus infœcundo, crebra effecere irrigatione, vt cutis obduceretur ceſpiticea, & pratum excreuit lætiſſimum.

De aqua villæ eligenda. CAP. XVII.

DIXIMVS de aëre & terra, ſequitur tractatio de aquis, non minus cæteris neceſſaria. Referemus prius quæ à maioribus relata ſunt, mox noſtra ſubnectemus. M. Varro in villa exædificanda hoc potiſſimum quęrit, vt intra

ſepta villæ habeat aquam, ſi non quamproximè. Primùm quæ ibi ſit nata. Secundùm, quæ influat perennis. Si omnino aqua non eſt viua, ciſternæ faciundæ ſub tectis, & lacus ſub dio: ex altero loco vt homines, ex altero vt pecus vti poſſit. Columella iubet maximè probatam hàberi aquam, ſine qua nemo noſtrum vel proſperæ, vel aduerſæ valetudinis vitam proroget. Quæ ſit vel intra villam, vel extrinſecus inductus fons perennis. Si deerit fluens, putealis quæratur in vicino, quæ non ſit hauſtus profundi, non amari, aut ſalſi ſaporis. Si hæc quoque defecerint, vaſtæ ciſternæ hominibus, piſcinæ pecoribus inſtruantur, colligendæ aqua pluuiali, quæ ſalubritati corporis eſt accommodatiſſima. Huic proxima fluens aqua è montibus oriunda, ſi per ſaxa præceps deuoluitur. Tertia putealis, vel collina, vel quæ non infima valle reperitur. Deterrima paluſtris, quæ pigro lapſu repit. Peſtilens, quæ in palude conſiſtit. Hic tandem humor quamuis nocentis naturæ, temporibus tamen hyemis, edomitus imbribus miteſcit, ex quo cœleſtis aqua maximè ſalubris intelligitur. Plinius ab Hippocrate, & aliis, ſtagnantes, pigraſque damnat, vtiliores quæ profluunt exiſtimat, curſu enim procurſuque ipſo extenuari, atque proficere: eoque miratur ciſternarum ab aliquibus maximè probari, rationem afferẽtibus, quòd leuiſſima ſit imbrium aqua, vt quæ ſubire potuerit, & pendêre in aëre. ideoque & niues præferunt imbribus, niuibuſque etiam glaciem, velut ad infinitum coacta ſubtilitate. Leuiora enim hæc eſſe, & glaciem multò aqua leuiorem, quorum ſententias refellit. In primis leuitas illa deprehendi aliter, quàm ſenſu vix poteſt, nullo pene momento ponderis aquis inter ſe diſtantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua, argumentum eſt ſubiſſe eam in cœlum, quum etiam lapides ſubire appareat, cadenſque inficiatur halitu terræ, quo fit, vt pluuiæ aquæ ſordium ineſſe plurimum ſentiatur, citiſſimeque ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem, glaciemque ſubtiliſſimum elementi eius videri miror, appoſito grandinum argumento, è quibus peſtilentiſſimum potum eſſe conuenit. Nec verò pauci inter ipſos è contrario ex gelu, ac niuibus inſaluberrimos potus prædicant, quoniam exuctum ſit inde, quod tenuiſſimum fuit. Minui certè liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio ſcabiem fieri, pruina vredinem, cognatis ex niuis cauſis. Pluuias quidem aquas celerrimè putreſcere conuenit, minimeque durare in nauigatione. Epigenes autem aquam, quæ ſepties putrefacta, purgata ſit, perhibet amplius non putreſcere: nam ciſternas Medici etiam confitentur inutiles, aluo duritias facientes, faucibuſque: etiam limi non aliis ineſſe plus, aut animalium, quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec ſtatim amnium vtiliſſimas eſſe, ſicuti nec torrentium vllius, lacuſque plurimos ſalubres maximè. Limus aquarum vitium eſt, ſi tamen idem amnis anguillis ſcateat, ſalubritatis indicium habetur, ſicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Aquam ſalubrem aëri quamſimillimam eſſe oportet, cuius ſapor odórve nullus eſſe debet. Quidam ſtatera iudicant de ſalubritate, fruſtrante diligentia,

gentia, quando perratum eſt, vt leuior ſit aqua. Inter pares melior quæ calefit, refrigeraturque celerius: quin exhauſtam vaſis ne manus pendeant, depoſitisq; in humum tepeſcere affirmant. Ex Rufo. Potabilium aquarum quinque ſunt differentiæ, pluuia vel ciſternina, fontana, putealis, fluuialis, & paluſtris: quarum pluuia leuiſſima, facillimeque mutabilis perhibetur: multis languoribus optima, quòd ſtatim euadat. Fontanarum quę fontes ad ſeptentrionem è ſaxis ſtillantes ſcaturiunt à Sole auerſi, duri, & tardi motus inuehunt aquas, tardius incaleſcunt, & refrigerantur: quæ verò ad orientem emanat, per anguſtias, vel puram terram dilabitur, caleſcit, & frigeſcit celerrimè: optima eſſet, niſi conductibus fieret deterior. Putealis frigida difficulter excernitur. Fluuialis difficulter operatur, areſaciendo, præcipuè quum per mala diffluit loca. Præſtant quæ perennibus fontibus fluunt, & aliis nō ammiſcētur fluuiis. Paluſtris omnino mala, præter Niliacam, quia cœnoſa, lutoſa & grauis eſt, ob ſtatum, moramque eſt tanquam mortua, & putrida. Quæ cito coquit edulia, etiam in ventre alios cibos coquit. Quæ craſſitudinem, pondusque obtinet, & ſubſidet, & facile coit, calculoſa eſt. Aqua quæ difficulter penetrat, difficulter coquibilis. Ex Athenæo hæc excerpſimus. Homerus aquas, quæ è ſaxis ſcaturiunt, inſalubres vocat. Fontanam, quæ per longa terrarum ſpatia fertilium deducitur, bonitate cæteras antecellere dixit Heſiodus. Quæ fluit è Pangæi fodinis, cotyla nonaginta ſex drachmas hyeme pendet, æſtate ſexaginta ſex. Spiſſat enim & cōtrahit magis illā frigus, quàm cæteras: quapropter in horarum indicibus quum fluit, horas nō reddit certas, & pares æſtiuis, ſed inæquales, exitu ob craſſitiē tardiore. Diophanes dicit. Præ omnibus aquarum curam habere oportet, non ſolùm propter aquæ fructum, ſed etiam quòd temperatiſſimum aërem faciat, ſiccitatibus obortis. Fortunatum eſt igitur valdè, fontanam aquam habere, quæ ſi deſit, pluuiales colligantur in noſtrum, totiusque familiæ vſum ſufficientes, non velut quidam facere ſolent in ſtabulum, vbi pecus ouillum & reliqua animalia ſtercoribus locos cortis, ac ſtabulorum replent, ſed in domibus in quibus etiam diligenter eaſdem purgare, & aſſiduè oportet. Puram verò aquam in puteos per ligneos canalium ductus conuehere. Palladius ex his aquæ ſalubritatem cognoſcere docet. Primùm ne à lacunis, aut palude ducatur, ne de metallis originem ducat, ſed ſit perſpicui coloris, neq; vllo aut ſapore, aut odore vitietur, nullus illi limus inſidat, frigus tepore ſuo mulceat, æſtatis incendia frigore moderetur. Sed quia ſolet occultiorem noxam tectior ſeruare natura, ipſam quoque incolarum ſalubritate noſcamus. Si fauces bibētium puræ ſint, ſi ſaluo capite, in pulmonibus, ac thorace, aut nulla eſt, aut rara cauſatio: nam plerunque has noxas corporis ad inferiorem partem, quæ ſupra ſunt, corrupta demittunt, vt vitiato capite ad pulmones, vel ſtomachum morbi cauſa decurrat: tunc culpandus aër potius inuenitur. Deinde ſi venter, inteſtina, vel latera, vel renes nullo dolore, aut inflatione vexētur. Si vitia nulla veſicæ ſunt. Hæc & his ſimi-

lia, ſi apud incolas pro maiori parte conſtare videris, de aquis aliquid ne ſuſpiceris. Nos illam dicemus ſapore optimam, quæ ſaporem habet nullum, & colore commodiſſimam, quæ omni ſit colore penitus vacua, quæ lympida, pellucida, & tenuis, quæ in candidum linteum infuſa, non commacularit, quæ feruefacta fæcem non dimiſerit, quæ muſcoſum alueum, quo perfluat, & præſertim ſaxa coinquinata non reddiderit. Ex optima aqua multæ commoditates exoriuntur. Indiam inquit Diodorus multa ex parte habere homines proceros, & validos, ingenioq; præditos acri, quòd ſaluberrimas aquas bibant. Eſt animantibus aqua, veluti caloris pabulum, vitæq; alimentum, ſic plantarum, cæterorumq; quibus mortales vtuntur. Vnde quæ in terris creſcunt, & adoleſcunt omnia, ſi aquam ademeris, fore, vt futura ſint nulla.

De hydrophantica. Cap. XVIII.

SED ſi regio aquis careat, oportet eam, vbi ſit, inueſtigare, vt puteos excauemus: nos hydrophanticam docebimus, ſic enim Græci vocant artem aquam inueſtigandi; eamq; ex Democriti ſcriptis colligemus. Campi, & planities, vt plurimum, aquis carent, & maiores magis minoribus, & ſi in eis reperiuntur, plerunque ſalſæ ſunt. Naturalis cauſa eſt. Solent ſemper quod tenuiſſimum, ac leuiſſimum eſt attrahere, quare quum campos per totam diem Sol occupet, humorem ex ipſis emulgere, & in vaporem diſſoluere: vnde ſæpe cõtingit, vt aquis careant: nam ſi aliquid relinquitur, ſalſum reperitur, quemadmodũ & in mari euenit. Ex montibus pleroſq; aquoſos eſſe, & imas ipſorũ partes humidiores, quàm ſummas, & denſas, & vmbroſas magis humidas eſſe, quàm nudas. Aquæ montanæ nõ ſalſæ, quum non per totã diem Sole exurantur, & obliquè non rectè feriat, vnde montes, qui ad ſeptentrionẽ declinant, aquoſiores pronũciant ad Meridiem inclinatis, & eos, qui ad orientẽ, & occidentẽ minus quidẽ aquoſos, quàm qui ad ſeptentrionẽ vergunt, at plus quàm vergentes ad Meridiem. Et denſos arboribus plus aquoſos, quàm nudos, propterea quod arborũ denſitate adumbrentur. Imæ montiũ partes aquoſæ ſunt, ob id quod aquarum naturæ eſt ad infernam partem deferri, & quod quæ in altis ſunt, ad humiles cõgerentur, & plures fontes reperiuntur, in quibus magni montes ſemper incumbunt, alti, ac denſi, concauos & conualles locos habentes. In talibus enim imbres per annum collectos, & per terram excolatos ipſos fontes augent. Quaſdam verò aquas circa has imas montium partes non apparere, verùm vbi intra terram aliquatenus ſubductæ curſum perfecerint, tum demum in apertum prodire. Quædam verò in mare per terram in venis productæ ad multum loci ſpatium ſcaturiunt, qualis fons in Arado, & Heraclia Ponti. Quemadmodum enim in animatis corporibus totum corpus venis, & arteriis interſtinctum eſt, ſic etiam in terra aquas habentes, vel inter ſe implexas, vel rariores, quas ſæpiſſimè offendunt puteorum foſſores. Quapropter fontes maximè augeri circa ſolſtitium hybernum, Sole quidem nõ ſimiliter

liter vrgente, imbribus augeſcentibus: ſub æſtiuum verò ſolſtitium, & Canis exortum contrarium accidere. Sed Aquileges ex ſignis tùm ſoli, tùm terris naſcentium, aquas ſubterraneas, & latentes veſtigant, ex iuncis, butomo, rubis, cypero, gramine pingui, † arundine, malacociſſo, cucumere ſylueſtri, hippuri, quinquefolio, & batrachio: vel heliotropio, calamintha, callitricho, meliloto, oxilapatho, ſanguinali, ſolano, ſtratiore, chamæleuce (bechion vocat Plinius) chamæleone: & vbi plures herbæ denſæ, & virides, agnus caſtus, coniza, trifolium. Plinius his addit potamogeton. Quin & vbi ipſarum aſpectus marcidus apparet, propius pauimento aquas indicant inualidas, & non permanentes, quæ verò luxuriantis aſpectus & viuidiores, aquas ſubeſſe altiſſimas & durabiles. Nunc ſoli genera dicamus, quæ aquas habent. Argilloſi, & pumicoſi generis, & ſquallente fluxu prædita omnino aquoſa. De glutinoſis, lutoſis, nigra terra, pingui, & calculoſa deſperandum. Sed veſtigator hoc modo ſcrutabitur aquas ex Democrito. Habeat vaſculum plumbeum ſemiſphæricum, congij capacitate, accipiatque lanæ floccos molles duos, aut tres lotos, & probè carptos, eoſque lino obliget; ipſum verò lini filum, intra vas ad fundum eius cum cera cõglutinet. Sed & oleo vas illinatur, & in loco, vbi aquam ſperamus, coniectura facta, puteus effodiatur altitudine trium cubitorum, in quo inuerſum vas ponatur, & circumpoſitis harundinum foliis, rurſus ad cubiti menſuram terra aggeratur; id ipſum Sole occidente faciendum. mane terra auferatur, & herbis amotis, vas ſubuertatur, & conſideret, ſi fuerint fontes lanam aqua plenam reperiet, & vaſculum bullarum plenum. Aquæ qualitatem cognoſces, ſi lanam ipſam guſtaueris. Quod ſi multa erit humiditas, vt lachrymæ diſtillent, propè aquam ſperato, ſi autem humiditas ſimpliciter apparuerit, adeſt quidem aqua, ſed in alto: ſi nullum horum ſignorum apparebit, idem periculum in alio, atque alio loco facere oportebit, conſideratione habita, ne diſparatos locos tentemus. Alio modo etiam cognoſcere docet, vbi ſubſit aqua. In altiorem locum progrediuntur, & priuſquam aër albeſcat, primum Solis radium obſeruant, & ſi quid nebuloſum in ipſum adtrahi, antequam rareſcat, appareat, aquam expectare conuenit. Obſeruabis etiam in primo Solis ſplendore culices ſurſum in directum volantes, ſeq; ad trabis ſimilitudinem contorquentes: nam hi aquam portendunt. Inſuper ex altiore loco animaduerſionem habere: æſtate in meridie, quando aër purus, & terra ſicciſſima erit, tunc in aquoſis locis vapor ſurſum eleuatur, & paruæ nebulæ ſimilitudine, hyeme verò ſuffumigationem quandam & halitum eiuſmodi locus remittit, ſimilem eis, qui ex fluminibus, ſtagnis, & puteis efferuntur. Plinius alia addit. Aquarum ſunt notæ iuncus, harundo, aut herba, de qua dictum eſt, multumque alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut vitex, aut hedera ſpontè proueniunt. Certior multò nebuloſa exhalatio, ante Solis ortum longius intuentibus, quod ex edito quidã ſpeculantur, proni terram mento attingente. Eſt & peculiaris æſtimatio, peritis tantum nota,

†calamo Indico,

quam feruentiſſimo a ſtu ſequuntur, dieíq; horis ardentiſſimis, qualis ex quoque loco repercuſſus ſplendeat. Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur; ſed tanta intentione oculorum opus eſt, vt indoleſcant, quòd fugiẽtes ad alia experimenta decurrũt. Loco in altitudinẽ pedum quinque defoſſo, olliſque è figlino opere crudis, aut perunctа pelui ęrea cooperto, lucernaque ardente cõcamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptúmve, aut in ære ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanę madidũ reperiatur, nõ dubiè promittũt aquas. Quidã & igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vaſorum argumẽto. Terra ipſa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim ſcaturigines non ſunt perennes. Figulari creta ſemper adimitur ſpes. Aqua ſemper dulcis in argilloſa terra, frigidior in topho: dulces enim leuesq; facit, & colando cõtinet ſordes. Sabulum exiles limoſaſque promittit. Glarea incertas venas, ſed boni ſaporis. Sabulum maſculum, & arena carbunculoſa, certas ſtabileſque & ſalubres. Rubra ſaxa optimas, & ſpei certiſſimæ. Radices montium ſaxoſæ, & ſilex, hoc amplius rigentes. Hæc Plinius ex Vitruuio, & Palladius. 1

Quæ in aquarum electione fugiendæ. CAP. XIX.

RESTAT fugiendarum aquarum exponamus ſigna. Columella deterrimam paluſtrem dicit, quæ pigro lapſu repit. Peſtilens, quę in palude ſemper conſiſtit. Plinius. Ante omnia damnantur amaræ, & quæ ſcrobem ſtatim implent. Damnantur fontes, qui cœnum faciunt, quique malum colorem bibentibus: refert &, ſi vaſa ære inficiunt, aut ſi legumina tardè percoquunt, ſi liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæq; craſſis obducunt vaſa cruſtis. Eſt etiamnũ vitium nõ fœtidæ modo, verùm omnino quicquã reſipientis. Athenæus. Quæ gelidior, durior, & ad ſtaterã grauior aqua eſt, ob eandẽ rationem deterior: nempe quia propter nimiam frigiditatẽ, & multam quam habet terrenã craſſitiem, laborioſius à ventriculo conficitur. Aqua gelida, quoniã magis terrena durior eſt: nam quæ corpulẽtior, calefacta calidior, refrigerata frigidior eſt. Sed aqua ſi quid viſcoſi, mucidi, crudive in ſe admiſtũ habet, bibentes guttoſos, & calculoſos reddit. Extat Hippocratis ſententia: aquam non depuratam, ſed grauẽ, & indecenti ſapore bibentes, ęſtuoſi, & temulenti fient, & cætera corporis membra, cubiti, ſpatulæ, facies, reddẽtur penitus extenuata, & gracilia, & vitio ſplenis male concreto ſanguine, in morbos incident varios & peſtilentes, æſtate profluuio ventris, fluente bile, & diſſolutis humoribus deficient, tum aqua intercute, pręcordiũ anguſtia, & laterum anxietatibus laborabunt. Iuniores atra bile inſanient, ſenes humorum incendio flagrabunt, fœminæ ægrè concipient, & perquàm difficiles partus enitentur. Omnis deniq; ætas, & ſexus morte immatura intempeſtiuè cadet, acta atq; abſumpta morbis, & dies iſtorũ erunt ſemper triſtes, & coinquinati malis humoribus, atq; omni perturbationum genere vexati, & animo exagitati erunt in mœrore, & triſtitia. Cœleſtes aquas intereſt, quo tempore, qua hora, quo vento flante colle- 2 3 4

geris,quóve loco aſſeruentur. Aquas poſt brumã grauiores putant, quæ per æſtatẽ colliguntur minus dulces quàm quæ per hyemẽ. Primæ poſt Caniculam pluuiæ amaræ & peſtilentes ſunt: adultis enim terræ miſtionibus inficiuntur, & terrã quidem ob eam rem ſapere amaritudinẽ, quòd ſolibus aduſta ſit. hinc eſt quòd è tectis delapſam, quàm è terra collectã ſalubriorẽ putant. Pœni philoſophi inquiunt pluuiã per æſtatem cum tonitru collapſam impurã, & ſalſedine nocuam. Nocturnũ imbrem præſtare diurno Theophraſtus dicit, & ſalubriorem eum, qui flante Aquilone ceciderit. Pluuiam aquam probant, quæ puriſſimis è locis euaporata ſit: nam plerunq; ſenties fœtentem, atq; fortaſſis amarã ex loci infectione, vnde primùm is ſudor euaporarit. Excoctę Sole aquę ſalinoſę & lentoſæ fiunt. Stagnantium peſſimam dicunt, quæ ſanguiſugas alat, quæ tela ſuperinducta pigruerit, quæ fœtore nauſeam cierit, quæ colore atro & liuenti, quæ ſpiſſitudinem in vaſe multam aſſeruet, quæ mucoſa grauitate lenteſcat, quæ ſi manus ea laueris, tardè ſicceſcat.

Aquarum vitia quomodo emendentur. CAP. XX.

NARRAT Plinius: Nitroſas atq; Salmacidas, in deſertis mare rubrũ petẽtes, addita polẽta, vtiles intra duas horas faciunt, ipſáq; veſcuntur polenta. Neronis Principis inuentum eſt, decoquere aquã vitroq; demiſſam in niues refrigerare: ita voluptas frigoris cõtingit ſine vitiis niuis. Omnem vtiq; decoctam vtiliorẽ eſſe cõuenit, item calefactã magis refrigerari ſubtiliſſimo inuento. Vitioſæ aquę remediũ eſt, ſi decoquatur ad dimidias partes. Paxami hęc ſunt remedia. Aquarum amaritudinẽ corallio contuſo iniecto emendabimus, aut ordeum cõtuſum, & linteolo illigatum in aquas ponimus. Hirudines perdunt anguillæ, & cancri fluuiales aquis iniecti. Aqua nitroſa ſic curanda ex Diophane. Infundatur in dolia, & ſub diuũ exponatur, donec reſederit, & leniter in alia vaſa diffundatur, relicta fæce ſubſidente. Florẽtinus. Si verò & aqua nõ ſit bona, neq; potabilis, ſed morboſa, coquatur donec decima ipſius pars inſumatur: deinde refrigeretur, atque ita innoxia erit. Sic enim & marina aqua decocta dulcis redditur. Ne ciſterninæ aquæ putreſcant, hæc ſunt adinuenta remedia. Sunt qui putent vitreum vas plenum ſale ſi bene obturaueris calce ſubacta oleo, ne quid aquæ in vas penetret, idque immiſeris vt medias inter aquas ciſternæ pendeat, fore vt aquæ illic nulla putreſcant mora. Addunt aliqui etiam argentum viuũ. Nonnulli putant, ſi vas nouum fictile acri plenum aceto, vt diximus, bene obturatum immiſeris, mucoſam ocyus aquam inſtaurari. Piſces enim aquæ mucore, terræque vligine, ali, atque depaſci arbitrantur: ob id in puteum, ciſternamque piſciculis iniectis reddi aquam purgatiorem. Quæ putreſcere cœpit aqua, vehementer ſubagitata, iterum atq; iterum tranſlata, & cõmota fœtorem amittet. Quum incidiſſet, inquit Ioſephus, in aridũ locum Moyſes, & nõ adeſſet alia niſi puteus amaræ aquæ, & ſordidæ, iuſſit exhauriri, id quũ feciſſet miles excuſſione, exagitationeq; iſtiuſmodi, potabilis reddita eſt. Marina aqua, inquit Solinus, argilla ſi percoletur, dulceſcit:

& ſalem adimi compertum eſt, vbi tenui torrentis arena iterum, atque iterum coletur. Vas fictile benè occluſum ſi habueris immerſum mari implebitur dulci. Vbi turbulentam Nili fluminis aquam poſuere. Si quid ſupra limbum, & marginem aquæ amygdalam perfricaueris, è veſtigio clareſcet.

Reliqua, quæ ad perfectum fundi ſolum eligendum valde conducunt. CAP. XXI.

ALIA quoque villæ ſunt ad eligendum ſolum neceſſaria. Xenophon putat cultum agrum nõ eſſe emendum, quòd bene cultus ager magno veniret, ac minimi eſſet reditus, ſic nec vllo modo ſimilem præberet voluptatem, atq; ille, in quo ſpes ſit, vt cultu melior effici poſſit, ſcilicet qui ob domini ſui negligentiam, ſiue tenuitatem incultus eſſet. Varro dicebat. Alia in ipſa villa ſunt, vt cœlum, ſolum, alia extra, ſed valdè ad villam neceſſaria. Primum ne ſit vicina regio infeſta: multos enim agros colere non expedit, propter latrocinia vicinorum. Secundum, quæ vicinitatis inuectos habeat neceſſarios, vt quæ ibi naſcuntur, ibi vendãt, & illinc inuectos opportunos ad ea, quæ in fundo opus ſunt. Multi ſunt habentes prædia, quibus frumentum, aut vinum, aliúdve quid deſit importandum: contra non pauci, quibus aliquid ſit exportandum. Tertio eundem fundum fructuoſiorem faciunt vecturæ, ſi viæ ſunt, qua plauſtra agi facilè poſſint, aut flumina propinqua, quà nauigari poſſit, quibus vtriſque rebus euehi, atq; inuehĩ ad multa prædia ſcimus. Quarto refert ad fructus quemadmodum vicinus in confinio conſitum agrum habeat: ſi enim ad limitem quercetum habet, non poſſis rectè ſecundum eam ſyluam ſerere oleam. Sic iuglandes magnæ, crebræ finitimæ, fundi oram faciunt ſterilem. Columella à Varrone, & aliis excipiens, aliqua addit, reliquis non minus intuenda, aquam, viam, vicinum. De aqua diximus. De via, multùm conferre agris iter commodum. Primò quia domini præſentia aſſidua, qui libentius commeaturus ſit, ſi viæ vexationem non reformidet; ſeruos quoque, qui ſequuturi patremfamilias ſint, non ægrè iter pedibus ingredi. Deinde ad vehenda, & exportanda vtenſilia, quæ res frugibus auget pretium, & minuit impenſas inuectarum rerum. Vicini incommoditas non quidem certa, nam mors, aliæve cauſæ mutare ſolent, vnde ſunt, qui Catonis ſententiã damnent. Sed is non errat: nam ſicut ſapientis eſt caſus magno animo ſuſtinere, ita dementis eſt ipſum ſibi malam fortunam facere, quod facit, qui malum vicinum ſuis nummis parat. Et prouerbio fertur, Aliquid mali propter vicinum malum; ſed multi prætulere carere penatibus, & propter iniurias vicinorum, ſedes ſuas profugerunt, Achæos dico, Hiberos, Alanos quoque, nec minus Siculos, Pelaſgos, Aborigines, & Arcadas, & priuatos in regionibus quibuſdam, vt Autolicum, Caccum, deteſtabiles vicinos fuiſſe memoria tradidit. Traditque idem Columella vicinum ſuum, à ſe non nominari, qui nec inuiolatum ſeminarium, nec pedamenti quicquam adnexum vineæ, nec pecudes paſci negligen-

Plautus in Mercatore.

gligentius ſinebat, ob id talem peſtem vitandam cenſet. Ad cætera præcepta illud adiecit *μέτρον ἄριστον*, rebus omnibus adhibendum modum, menſuramque. idq́; non ſolùm aliud acturis, ſed & agrum paraturis dictum intelligatur, ne maiorem, quàm ratio calculorum patiatur, emere velit. Virgilius.

——laudato ingentia rura,
Exiguum colito.

Pœni dicere ſolent imbecilliorem agrum, quàm agri colonum eſſe debere, quoniam quum ſit colluctandũ cum eo, ſi fundus præualet, allidi dominum. Nec dubium quin minus reddat laxus ager non rectè cultus, quàm anguſtus eximiè. Tantum ergo obtinendum eſt, quantum eſt opus, vt emiſſe videamur quo potiremur, non quo ipſi oneremur. Non rectè eſt poſſidere velle, ſi colere non poſſis. Modum agri in primis ſeruandum antiqui putauere, quippe cenſebant, inquit Plinius, ſatius eſſe minus ſerere, & melius arare. Apud Xenophontem habetur: ad villam eundum exercitij cauſa, redeundum equo: ergo villa non remota penitus ab vrbe: ſitq́ue via non difficilis, ſed hybernis, æſtiuisq́ue itionibus, & ſubuectionibus apta, ſeu pedibus, ſeu reda ire lubet. Villamq; habere condecet, qua matutini radij oculis proficiſcentium non ſint infeſti, & veſpertini ſoles domi redeuntes non moleſtent.

De ruſticorum ædificiorum ſitu. CAP. XXII.

PRIVSQVAM ad ruſticas domos conſtituendas deſcendamus, patrisfamilias, ruſtici, aliorumq; operæpretium erit, de earum ſitu aliqua præfari. Cato iubet prima adoleſcentia patremfamiliæ agrum ſtatim conſerere ſtudere, ædificare diu cogitare: quare conſerere cogitare non oportet, ſed facere. Vbi ætas acceſſit ad annos triginta ſex, tum ædificare oportet, ſi agrum cõſitum habeat. tùm ita ædificet, ne villa fundum quęrat, néve fundus villam. Patrem familiæ villam ruſticam benè ædificatam habere expedit, vt dicemus. M. Varro potiſſimum ſub radicibus montis ſylueſtris villam ponit, vbi paſtiones laxæ ſint, ita vt contra ventos, qui ſaluberrimi in agro flabunt, poſita ſit. Ad exortus æquinoctiales aptiſſima, quod æſtate habeat vmbram, hyeme Solem. Sin cogare ſecundum flumen ædificare, curandum ne aduerſum eum ponas, hyeme enim fit vehementer frigida, & æſtate non ſalubris. Aduertendum etiam ſi qua erunt loca paluſtria, & propter eaſdem cauſas, & quod areſcunt, & quod in iis creſcunt animalia quædam minuta, quæ non poſſunt oculi conſequi, & per aëra intus in corpus per os, & nares perueniunt, atque efficiunt difficiles morbos. Nec in eas partes ſpectet villa, ex quibus ventus grauior afflare ſoleat, néve in conualle caua, & vt potius in ſublimi loco ædificet, qui, quod perflatur, ſi quod eſt, quod aduerſarium inferatur, faciliùs diſcutitur. Præterea quod à Sole toto die illuſtretur, ſalubrior eſt, quod & beſtiolæ ſi quæ propè naſcuntur, & inferuntur, aut efflantur, aut aritudine cito pereũt. Nimbi repentini, & fluuij, & torrentes, periculoſi illis, qui in humilibus, aut

cauis locis ædificia habent, & repentinæ prædonum manus, quòd improuiſos facilius opprimere poſſunt. Columella his ſua addit commenta. Villæ domus in editiori ſitu ſuperponatur, vt à tergo potius, quàm præ ſe flumen habeat, & vt ædificij frons auerſa ſit ab infeſtis eius regionis ventis, & amiciſſimis aduerſa: quum pleriq; amnes æſtate vaporantes, hyeme frigidis nebulis caligent, quę niſi vi maiore inſpirantium ventorũ ſummoueantur, pecudibus, hominibusq; conferunt peſtem. In ſalutaribus igitur locis ad orientem, vel ad Meridiem, grauibus ad ſeptentrionem villa conuertitur, eademque ſemper mare rectè conſpicit, quum pulſatur, aut fluctu reſpergitur, nunquam ex ripa, ſed paulum ſummota à littore. Nam præſtat à mari longo potius interuallo, quàm breui refugiſſe, quia media ſunt ſpatia grauioris halitus. Nec paludem vicinam eſſe oportet ædificiis, nec iunctam militarem viam, quòd illa caloribus noxium virus eructat, & infeſtis aculeis armata gignit animalia, quæ in nos denſiſſimis examinibus inuolant, tum etiam natricum, ſerpentumque peſtes, hyberna deſtitutas vligine, cœno, & fermentata colluuie venenatas emittit, ex quibus ſæpè contrahuntur cæci morbi, quorum cauſas ne Medici quidem perſpicere queunt; ſed & anni toto tempore ſitus, atque humor inſtrumentum ruſticum ſupellectilemque, & inconditos, conditoſque fructus corrumpit. Hæc autem prætereuntium viatorum populationibus, & aſſiduis diuertentium hoſpitiis, infeſtat rem familiarẽ propter quæ cenſeo eiuſmodi vitare incommoda, villamque editiore ſitu condere, vt frons eius ad orientem æquinoctialem directa ſit: nam temperatum libramentum hyemalium ventorum, & æſtiuorum tenet, quantoq; fuerit ædificij ſolum pronius orienti, tanto & æſtate liberius capere perflatus, & hyemis procellis minus infeſtari, & matutino regelari ortu poterit, vt cõcreti rores liqueſcant, quoniam ferè peſtilens habetur, quod & remotum, ac ſiniſtrum Soli, & apricis flatibus. Palladius enim poſtulat in loco fieri aliquanto editiore, & ſicciore, & propter iniuriam fundamentorum, & vt læto fruatur aſpectu. Sed totius fabricæ tractus vnius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem reſpiciat, in primo angulo excipiens ortum Solis hyberni, & paululum ab occidente auertatur hyemali. ita proueniet, vt per hyemem Sole illuſtretur, & calores eius æſtate non ſentiat. Didymus etiam neceſſarium autumat in altioribus locis ædificare. ad ſanitatem enim, & ſpeculationem, & regionis colluſtrationem hîc locus aptiſſimus exiſtit. Cæterum tota figura domus ad orientes extruenda eſt, itemque fores: venti enim ex orientis partibus ſpirantes, ſaluberrimi ſunt, & Solis calor citius irrumpens attenuat, & diſſipat omnem aëris craſſitudinem, ac caliginem. Nec verò humiles domos, aut arctas facere oportet, ſed ſpatioſas, & amplas, & altas. Quidam ad Meridiem domum extruere conſulunt, vtpote plurimum Solem diutiſſimè habentes, verùm ipſe ad orientem pronunciat, propterea quod Auſter à Meridie ſpirans humidus & inæqualis morboſiſſimus exiſtit. Sed mihi non videtur vbique locorum ædificandam

dam

dam villam, vt æquinoctium orientem Solem ſpectet; nam iſta, quæ de ſolibus & aura feruntur, pro regionum ſorte mutari in promptu eſt, vt non ſemper Aquilo lenis, nec Auſter vbique inſalubris. Perdoctè quidem Celſus omnes ventos aſſerebat, qui à mari caderent, eſſe denſiores, qui autem à mediterraneis veniant, nunquã non eſſe leniores. Et vitandas ventorum gratia primas valliũ fauces cẽſeo: nam illic venti nimiũ frigentes ſunt, ſi per vmbrã veniunt, aut minus æſtuoſi, vbi per conſtratum, & colluſtratũ ab multo Sole applicent.

De ruſtica vrbana patrisfamilias domo. CAP. XXIII.

QVONIAM antiquos agricolas in ruſticæ domus conſtitutione varios, & diſcordes video, ac ſatis inperſpicuè nõ ſolùm domum, ſed eius membra deſcripſiſſe: nec minus recentiores aliqui architecti falluntur, hi quia ruſtica nõ intelligunt, illi non vrbana: nos igitur ex ſententia villicam vrbanã domum deſcribemus. Diximus villam hominibus, animalibus, & inſtrumentis indigere, aliisq; neceſſariis, & homines diuidi in patremfamilias, villicũ, & ſeruos, ob id primo patrisfamilias domum conſtruemus, ſiue ruſticam vrbanam, mox ruſticam, in qua villicus & operarij ſe recipient, tertio inſtrumentorum, & rerum neceſſariarũ, vt torcularia vini, & olei, aliorumque. Columella vnam vrbanam, alteram ruſticam, tertiam fructuariam vocat, nos de ſingulis peculiariter loquemur. Idem ait. Vrbana domus in hyberna, & æſtiua ſic digeratur, vt ſpectent hyemalis temporis cubicula brumalem orientem; cœnationes occidentem æquinoctialem. Rurſus æſtiua cubicula ſpectent meridiem ęquinoctialem, ſed cœnationes eiuſdem temporis proſpectent hybernum orientem. Balnearia occidenti æſtiuo aduertantur, vt ſint poſt meridiem, & vſq; in veſperũ illuſtria. Ambulationes Meridiano æquinoctiali ſubiectæ ſint, vt & hyeme plurimũ ſolis, & æſtate minimũ recipiant. Xenophon: Non tam varietate ædificiorũ, atq; ornatu illuſtretur, quàm vtili ſupellectili ac habitantibus neceſſaria, cuius gratia facta eſt. Palladius. Ædificium pro agri merito, & domini fortuna oportet inſtitui, quod plerunque immodicè ſumptum, difficilius eſt ſuſtinere, quàm condere. Ita igitur æſtimanda eſt eius magnitudo, vt ſi aliquis caſus incurrerit ex agro, in quo eſt, vnius anni, aut vt multũ biennij penſione reparetur. Forma tamen eiuſmodi vt ad habitationẽ breuiter collectas, & æſtati, & hyemi præbeat manſiones. Quæ hyemi parantur, ita ſint conſtitutæ, vt poſſit eas hyberni Solis totus propemodum curſus hilarare. Sed ſi æſtiuæ manſiones ſunt, orientem ſolſtitialem, & partem ſeptentrionis aſpiciant. Didymus. Balnea facere oportet, vt non ad Boream, & ſeptentrionem aſpectum vertant, ſed ad occaſum hybernum, aut meridiem. Sint autem ampla, & purum aërem ſuſcipientia. Etenim ſterquiliniis, & cœno fœtentibus locis in vicinia non exiſtentibus purus aër ingreditur. Fornaces in his eſſe debent ad terram formatæ, introſpectantes, inclinatæ, deorſum tendentes, vt cõiecta in ipſas ligna intro procedant, neque exitum habeant, verùm flamma

intus deliteſcens, multam caliditatem cellæ, ac vaſis de ſe præbeat. Hæc antiquorum doctrina eſt. Sed ego vellem œconomi domum animi gratia cōſtructam, ruſticam verò emolumenti. Herilis altera æſtiua, altera hyberna. Cubicula hyemis ſpectent brumalem orientem, cœnatio occidentem æquinoctialem, cubicula æſtiua Meridiem, cœnatio hybernum occidentem, ambulatio ad meridianum æquinoctium expoſita ſit: & ſic pro cœli, regionisque conſtitutione alibi, atque alibi aliter habenda cenſeo, quoad frigida calidis, & vda ſiccis contemperentur. Occupet tectum non feracem agri locum, ſed alioquin digniſſimum, inde omnis auræ, ſolis aſpectusque commoditas, & voluptas capiatur. Venientem hoſpitem honeſtiſſimis excipiet ſpatiis, ſpectabitur, ſpectabitq; vrbem, oppida, mare, fuſamq; planitiem, colliū & montium proſpectum, hortorum delitias, piſcationum, venationumq; illecebras in oculis expoſitas habeat. Tuis non deſint ambulationes porticis, quibus ad gratos per brumam ſoles ſenes confabulentur, & familia diem agat feſtum, æſtate fruatur vmbra. Primaria ædis pars atrium eſt, proximè cœnacula, ſubinde ſingulorum cubilia, poſtremo conclauia. In atrium cætera membra, velut in forum publicum ædis confluant, ex quo non aditus modo, ſed luminum etiam commoditas importetur, cuius ſpatium amplum, apertum, & dignum. Et voluerunt alibi tecto opertum, alibi ſub dio, alibi partim apertum, partim nudum, alibi vno latere, alibi pluribus, alibi lateribus porticum adiunxere. In eo cōmoditatis gratia adhibeatur, vt frigenti regione acerbitas Boreæ, in æſtuoſa plaga moleſti ſoles excludantur, cœli gratiſſimus ſpiritus admittatur, & lucis iucundiſſimæ copia vndique influat: patebitque in medio ipſius veſtibulum, & aditus non arduus, nō obſcurus, non arctus. Porticum veteres ad Meridiem ponendum cenſuere, quod æſtate Sol ſublimiore ambiens cyclo non immittat radios, hyeme ſubmittat. Æſtiuis cœnaculis aquam in primis, & hortorum viridia expoſcunt, hybernis teporem, & focum. In vtriſque amplitudo, hilaritas, & lautities optatur. Cœnaculis adiunctæ ſint coquina, & cella obſonaria, vbi reliquias cœnæ, vaſa, & mantilia referantur. Coquina nō tam longè ſemouenda, vt quæ calida conuiuis exiguntur, inter portandum refrigeſcant, nec tam propè, vt patellarum, & cortinarum odor, & ſtrepitus exaudiatur. Conclaui puellæ & coniuges contineantur. Sed hæc pro ruſtica vrbana domo ſat ſint. aliam reperies à Plinio nepote deſcriptam.

De ruſtici domo, ſeruorum, & animalium. CAP. XXIIII.

DIXIMVS de herili domo, nunc ad ruſticam tranſeamus, quam nō longè ab herili eſſe oportet, vt quæ quiſque agat, & quæ facto opus ſit, intelligat. Huius munus erit fructus ſeruare, homines, & inſtrumenta. Varro præcipit prouidendum vbi familia verſetur, ſi feſſi opere, vel frigore, vel calore, vbi commodiſſimè poſſint ſeſe quieti recipere. Villici prope ianuam cellam eſſe oportet, eumq; ſcire, qui introeat, aut exeat noctu, quidve ferat, præſer-

præſertim ſi hoſtiarius eſt nemo. In primis culina videnda, vt ſit admota, quòd ibi hyeme antelucanis temporibus aliquot res conficiuntur, cibus paratur, & capitur. Columella aliquanto diſtinctius tradit. In ruſtica parte, alta & magna culina ponetur, vt & contignatio careat incendij periculo, & in ea commodè familiares omni tempore anni morari queant. Optimè ſolutis ſeruis cellæ Meridiem æquinoctialem ſpectantes fient; vinctis quam ſaluberrimum ſubterraneũ ergaſtulum plurimis, ſitq; id anguſtis illuſtratum feneſtris, atq; à terra ſic æditis, ne manu contingi poſſint. Villico iuxta ianuam fiat habitatio, vt introeuntiũ, exeuntiumq; conſpectum habeat. Procuratori ſupra ianuam ob eaſdem cauſas, vt is tamen villicum obſeruet ex vicino. Bubulcis & paſtoribus cellæ ponantur iuxta ſua pecora, vt ad eorum curam ſit opportunus excurſus. Omnes tamen quamproximè alter ab altero debent habitare, ne villici diuerſas partes circumeuntis ſedulitas diſtendatur, & vt inter ſe diligentiæ, & negligentiæ cuiuſque teſtes ſint. Hæc ita ordinauit, quia præmonuerat Cato, villicum prouidere debere, vt ſuo quiſque loco cubet, & vti iumenta pabulum habeant. Deſcriptis hominum habitationibus, ſubnectemus & animalium. Varro in villa faciunda iubet ſtabula, ita vt bubilia ſint, vbi hyeme poſſint eſſe calidiora. Columella. Pecudibus fiant ſtabula, quæ neq; frigore, neque calore infeſtentur: domitis iumentis duplicia bubilia ſint, hyberna, atque æſtiua: cæteris autem pecoribus, quæ intra villam eſſe conuenit, ex parte tecta loca, ex parte ſub dio, parietibus altis circumſepta, vt illic per hyemem, hic per æſtatem ſine violentia ferarum conquieſcant. Sed omnia ſtabula ſic ordinentur, ne quis humor influere poſſit, & vt quiſq; qui ibi conceptus fuerit, quàm celerrimè dilabatur: vt nec fundamenta parietum corrumpantur, nec vngulæ pecudum. Lata bubilia eſſe oportebit pedes x, vel minimum ix. quæ menſura & ad procumbendum pecori, & iugario ad circumeundum laxa miniſteria præbeat. Non altius ædita eſſe præſepia conuenit, quàm vt bos, aut iumentum ſine incommodo ſtans veſci poſſit. Palladius. Stabula equorũ vel boum meridianas quidem plagas reſpiciant, non tamen egeant ſeptentrionis luminibus, quæ per hyemem clauſa nihil noceant, per æſtatem patefacta refrigerent. Ipſa ſtabula propter vngulas animalium ab omni humore ſuſpenſa ſint. Boues nitidiores fient ſi focum proximè habeant, & ignis lumen intendant. Octo pedes ad ſpatium ſtandi ſingulis boum paribus abundant, & in porrectione xv. Planeæ roboreæ ſupponantur ſtationibus equorum cum ſtramine, vt iacentibus molle ſit, ſtantibus durum. A quibus Vitruuius. Culina coniuncta habeat bubilia, quorum præſepia ad focum, & orientis cœli regionem ſpectent, ideo quòd boues lumen & ignem ſpectando horridi non fiunt. Item agricolæ regionum imperiti, non putant oportere aliam regionem cœli boues ſpectare, niſi ortum Solis. Bubilium autem debent eſſe latitudines nec minores pedum denum, nec maiores quindenûm, longitudo vti ſingula iuga nec minus occupent pedes ſeptenos. Ouilia & caprilia ita magna ſunt facienda, vt

ſingula pecora, areæve, minus pedes quaternos, & ſemipedem, ne plus ſenos poſſint habere. Equilia maximè in villa, vbi loca calidiſſima fuerint, conſtituantur, dum ne ad focum ſpectent: quum enim iuméta proxime ignem ſtabulantur, horrida fiunt. Item non ſunt inutilia præſépia, quæ collocantur extra culinam in aperto, contra orientem. Quum enim in hyeme anni ſereno cœlo in ea traducuntur, matutino boues ad Solem pabulum captantes fiunt nitidiores. Columbarium ita conſtruere docet Palladius. Illud accipere poteſt ſublimis vna turricula, in prætorio conſtituta, læuigatis, ac dealbatis parietibus, in quibus à quatuor partibus (ſicut mos eſt) feneſtellæ breuiſſimæ fient, vt columbas ſolas ad introitum, exitumque permittant. Nidi figurentur interius. Quintilij ita exactiùs docent. Locus, in quo columbarium conſtruendum eſt, non habeat domos propinquas. Statuantur columnæ pro magnitudine extruendi operis, eæque circulariter. Deinde ſupra columnas capita imponantur, & ſupra columnarum capita aliæ columnæ ligneæ ponantur, & ſupra columnas in circuitu duæ domunculæ extruantur, altitudine cubitorum ſeptem. Fiatque in parietibus ab occaſu feneſtra lucis gratia, ab ortu alia, in qua cuſtos collocetur, qui columbas cohibeat, & vnde ad paſcua exire oportet. A meridie ianua conſtruatur, per quam ingrediatur is, qui auium curam gerit. Sic ab reptilibus illæſæ conſeruabuntur, neque eſt poſſibile reptilia per columnas aſcendere, quum ſint diligēter oblitæ, & tectorio inducto explanatæ. Neque feles inſidiari poſſunt, quum domus longè abſint; nidi intus conſtruendi à pauimento vſque ad faſtigium. Apponantur ſingulis nidis aſſeres, vt per ipſos tranſitus fiat. Effodiatur in domo lauacrum, quo & bibere, & lauari poſſint, ne occaſione præbendæ aquæ, homo eas frequenter perturbet. Verrere domum, & ſtercus euehere neceſſariū, & ſi quid intus reſarciendum,

De ruſtica fructuaria domo, & de horreo. CAP. XXV.

NVNC de fructuaria domus parte loquemur, quæ in horrea, apothecas, cellam oleariam, torculariam, vinariam, fœnilia, paleariaque diuiditur. Dicemus primò de horreis, quæ & locorum, & ſitus diuerſitate, varia fiunt. Nam ſunt & locorum peculiaria quædam, quæ vim maximam conſeruandi frumenta habent. In Cappadocia, loco quodam Petra vocato, vel quadragenos annos frumenta fœcunda, & ad ſementem percōmoda durare proditū eſt à Theophraſto, ſexagenos autem, & ſeptuagenos ad vſum cibariū ſeruari poſſe idonea. Locum autē iſtum cùm aliàs excelſum, tum flatibus & auris eſſe apertum, & ab exortu, & occaſu, Meridieq; æditum. Feruntq; in Media, & reliquis excelſis tractibus condita diu perdurare valere. Sunt & alij qui granaria habent ſub terris, ait Varro, vti ſpeluncas, quas Siros vocant, vt in Cappadocia, & Thracia, alij, vt in Hiſpania citeriore, puteos, vt in agro Carthaginenſi, & Oſcenſi. Horum ſolum paleis ſubſternunt, & curant ne humor, aut aër tangere poſſit, niſi quum promitur ad vſum: quò enim ſpiritus non peruenit, ibi non

non oritur curculio. Sic conditum triticum manet vel annos quinquaginta, milium verò plus annos centum. Nec me præterit, inquit Columella, quibuſdam videri horreum camera contectum ſedem frumentis optimam, (idque in ſicca poſitione villæ: nam quamuis granum robuſtiſſimum corrumpitur ſitu) cuius ſolum terrenũ, prius quàm cõſternatur, perfoſſum, & amurca recenti, non ſalſa madefactũ, velut ſigninum opus pauiculis cõdenſatur. Tum deinde quum exaruit, ſimili modo pauimenta teſtacea, quæ pro aqua receperint amurcam miſtam calci & arenæ, ſuperſternuntur, & magna vi pauiculis inculcantur, atq; expoliuntur, omneſq; parietum atq; ſoli iuncturæ teſtaceis puluinis fibulantur: nam ferè quum his partibus ædificia rimas egerunt, caua præbent, & latebras ſubterraneis animalibus. Sed locis, quæ redundãt vligine, poſitio illa penſilis horrei probatur ab omnibus agricolarum magiſtris. Varro: Triticum condi oportet in granaria ſublimia, quę perflentur vento ab exortu, ac ſeptentrionum regione, ad quæ nulla aura humida è propinquis locis aſpiret. Granaria ſupra terram ſublimia factitantur in Hiſpania citeriore, & in Apulia. Columella præcipit, vt ſiccæ res congerantur in tabulatis, vt frumentum, fœnum, frondes paleæ, cæteraq; pabula. Sed granaria ſcalis adeantur, & modicis feneſtellis Aquilonibus inſpirentur: nam ea cœli poſitio maximè frigida, & minimè humida eſt, quæ vtraq; perennitatem conditis frumentis afferunt. Plinius. Horrea supernè impleri, nec ad flatus admittere, aut feneſtras habere vllas. Alij ab exortu tantum æſtiuo, aut ſeptentrione. Alij contra ſuſpendunt granaria ligneis columnis, & perflari vndique malunt, atque etiam à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur, & ſi tegulis ſubiaceant, ſubferueſcere. Columella & Fauonium ventum conferre frumento dicit, de quo quidem miratur, ſicciſſimum alioqui. Vitruuius granaria ſublimata, & ad ſeptentrionem, aut Aquilonem ſpectantia diſponit; ita enim frumenta non poterunt cito concaleſcere, ſed afflatu refrigerata diu ſeruari: nam & cæteræ regiones procreant curculiones, & reliquas beſtiolas, quæ frumentis ſolent nocere. Ideo granaria, quæ ad Solis curſum ſpectant, bonitatem cito mutant. Palladius. Horreorum ſitus ipſam ſeptentrionis deſiderat partem, & ſuperior, & longè ab omni humore, & lætamine, & ſtabulis ponendus eſt, frigidus, ventoſus, & ſiccus. Ab horreis tamen Auſter debet eſſe auerſus. Tarentinus Græcus: probè frumentum concludi in locis ſupra terram, qui lumen ab oriente habeant. Adſpiretur locus item moderatè à Borëa, & Fauonio, & auertatur ab Auſtro, & eiuſmodi ventis. Non habeat humiditatem, aut graueolentiam aliquam, aut halitum iniucundum; maximè autem ab equorum, & boum ſtabulis aliiſque eiuſmodi, atque omni caliditate procul abſit. Alij alias ſitus conditiones addidere. Nunc de materie, ex qua conſtruendum horreum diſſeremus. Theophraſtus parietes calce læuigatos putrefactionis initia præbere dixit, quia hæc calorem auget, & quum puluis calidus & ſiccus ſit, & illimẽtum calcis calorem ſuſceptum vtiq; ſeruat:

nam & quum vniuerſum, altumque aceruatum eſt, putret: ſic enim plus caloris exoritur. Hæc Theophraſti verba. Omnes admonent ex variis rebus, & amurca tectorium parietibus horrei inducere. Plinius ab eo. Granaria ſine calce conſtructa, quum ſit frumento infeſtiſſima. Varro. Parietes & ſolum tectorio marmorato loricandi, ſin minus ex argilla, miſto acere è fruméto, & amurca, quòd murem, & vermem nõ patitur eſſe, & grana facit ſolidiora, & firmiora. Columella. Parietes oblinuntur amurca, ſubacto luto, cui pro paleis admiſta ſint arida oleaſtri, vel ſi ea nõ ſint, oleæ folia. Deinde quum prædictum tectorium inaruerit, rurſus amurca reſpergitur, qua ſiccata frumentum infertur. Ea res abnoxa curculionum, & ſimilium animalium commodiſſimè videtur conditas fruges defendere, quæ niſi diligenter repoſitæ ſint, celeriter ab iis conſumuntur. Palladius. Solum omne bipedis ſternatur, vel minoribus laterculis, quos ſuffuſo teſtaceo pauimento debemus imprimere. Sed factis granariis amurca luto miſta parietes linantur, cui arida oleaſtri, vel oleæ folia pro paleis adiiciantur: quo tectorio ſiccato, rurſus amurca reſpergatur: quæ vbi ſiccata fuerit, frumenta condentur. Hæc res curculionibus, & cæteris noxiis animalibus inimica eſt. Tarentinus aliqua addit. Illinantur parietes luto, vti pro paleis pili ammiſti ſint, deinde argilla alba intus, & foris obducantur. Poſt hæc cucumeris ſylueſtris radices & folia ad biduum aqua macerato, & cum aqua calcem arenariam ſubigito, indeque internas partes diligenter oblinito. Quidam etiam ad calcem pecorum vrinam admiſcent, tanquam quæ animalia necet. Sed & teſtaceam calcem, quæ pauimento inducitur, lotio macerant. Quidam cinerem ſarmentorum quercus eadem gratia frumento inſpergunt, alij boum ſtercus aridum. Alij abſynthij, aut abrotoni arida virgulta imponunt, ampliusq; folia ſemperuiui aridæ. Præſtat autẽ calcem arenariam amurca ſubigere; hæc enim beſtiolas omnes corrumpit, & frumentum ſolidius, & denſius facit. Quapropter alij amurcam ad dimidias decoctam parietibus aſpergunt, atq; vbi inaruit, fruges inferunt, ac deponunt. Varro. Eo modo conſtruenda granaria ſunt, vt non ſolum à lateribus per feneſtras, ſed etiam ſubtus à ſolo ventus regelare poſſit. Plinius etiam monet, vt à fundo perflari poſſit. Tarentinus, vt per medium habeat denſos & frequentes canales, per quos & calidus vapor expiret, & aura refrigerans inſpiret. Columella lacubus diſtingui granaria perhibet, vt ſeparatim quæque legumina ponantur. Palladius. Tunc diuiſas cellas (ſi magnus ſperabitur ſeminum modus) grano cuique tribuemus, & ſi terræ pauperies minora promittit, vel craticiis podiis erunt diſcernenda granaria, vel vimineis vaſculis reditus tenues colligemus. Columella non ventilanda frumenta cenſet: nam multos eſſe ſcribit opinantes, curculiones ventilatione arceri poſſe, ſi exeſæ fruges ab eis fuerint, & quaſi refrigerentur, quod falſiſſimum exiſtimat: neque enim hoc facto expelluntur animalia, ſed immiſcentur totis aceruis: qui ſi maneant immoti, ſummis tantum partibus infeſtantur, quoniam infra menſuram palmi non naſcitur cur-

tur curculio, longeque præſtat id ſolum, quod iam vitiatum eſt, quàm totum periculo ſubiicere: nam quum exiget vſus, facilè eſt, eo ſublato, quod vitiatum erit, integro inferiore vti. Quod idem à Plinio, & Palladio excipitur. Sed addit. Nihil tamen diu cuſtodiendis frumentis commodius erit, quàm ſi ex areis in alterum locum vicinum transfuſa refrigerentur aliquantis diebus, atque ita horreis inferantur. Aliqua nunc addemus remedia, à maioribus tradita ad frumenti diuturnitatem. Plinius. Sunt qui ruberam ranam in limine horrei pede è longioribus ſuſpenſam inuehere iubeant. Varro. Quidam ipſum triticum conſpergunt, quum addant circiter in M modium quadrantal amurcæ. Item alius aliud affirmat, aut aſpergit, vt chalcidicam, aut caricam cretam, aut abſynthium, abſynthiùve decoctum. Item huius generis alia. Palladius. Aliqui corianni folia frumentis miſcent ad ſeruandum profutura. Herba coniza ſicca (vt Græci affirmant) ſubſtrata frumentis, addit ætati. Tarentinus. Omnibus porrò præſtat terram perfrigeratam, argilloſam, aut mali punicæ folia arida, & cribrata antea præparata habere, & quum frumentum deponitur, ad ſingulos frumenti medimnos, argilloſæ terræ chœnicem, aut foliorum tantundem inſpergere. Vtiliſſimum porrò conizam ſemiſrigefactam in pauimétum frumento ſubſternere, & poſt diffuſos decem medimnos rurſus conizam integere, & rurſus frumentum ſuper ingerere, donec totum deponatur. Quod enim hoc modo depoſitum fuerit nō ſolùm in multos annos à putredine immune perſeuerat, verùm etiam idem pondus ſeruabit in paneficio.

De cella vinaria, torculari, & vaſis ſubtorcularibus. CAP. XXVI.

LOQVEMVR de cella vinaria. Columella in plano cellas ſtatuendas dicit, quæ cuſtodiam recipient rerum humidarum, vt vini, olei, cæterarumque. Varro villam laudari ait, quæ vinariam cellam habeat, ad modum agri aptam, & quæ feneſtras habeat, vt dolia aërem frigidiorem excipiant. Palladius eius ſitum deſcribens, ſeptentrioni oppoſitam eſſe debere, frigidam, vel obſcuræ proximam, longè à balneis, ſtabulis, furno, ſterquiliniis, ciſternis, aquis, & cæteris odoris horrendi, ita inſtructam neceſſariis, vt non vincatur à fructu. Vitruuius ad ſeptentrionem habere oportere luminaria feneſtrarum, quum enim alia parte habuerint, qua Sol calefacere poſſit, vinum, quod erit in cella, confuſum ab calore, efficietur imbecillum. Plinius. Latus cellæ vinariæ, aut certè feneſtras obuerti ad Aquilonem oportere, vel vſque in exortum æquinoctialem. Florentinus. In regionibus calidis ad orientem, & ſeptentrionem feneſtram habeat, in frigidis ad Meridiem. Sed Columella. Cella procul eſſe debet ſubmota à balneis, furno, & ſterquilinio, reliquiſque immunditiis, tetrum odorem ſpirantibus, nec minus à ciſternis, aquiſve ſalientibus, ex quibus qui extrahitur humor vinum corrumpit. Florentinus. Procul à torculari, & ab omni graueolentia remota, nihilq; prorſus fœtidum cellis vinariis con-

cludendum eſt, velut coriacea graueolentia, caſeus, allium, oleum, ficus, vaſa inutilia. Omnia enim huiuſmodi humiditatem de vino attrahunt, & computreſcunt, rurſusq; ad vinum ipſum graueolentiam referunt. Submouenda eſt etiam à lacu, ſtabulo equorum, loco ſeceſſus, ſtabulo palearum, piſtrino, balneo: ſi verò reperiantur circumſitæ arbores, excidantur. Radices enim in ſe circumplectentes eam corrumpunt, & odorem ad ſe adfricant, maximè fici, & punicæ. Plinius. Sterquilinia & arborum radices procul abeſſe, omniaque odoris euitandi, facillimo in vina tranſitu, ficos vtique, & caprificos. Nunc eius conſtructionem aggrediamur. Varro inquit. Sit pauimento procliui in lacum, in quo, ſi contigerit, defluens vinum excipietur, ne pereat, quod ſæpè, vbi conditum vinũ nouum, orcæ, vt in Hiſpania, feruore muſti ruptæ, nec non & dolia in Italia. Palladius cellam vinariam ita diſpoſitam eſſe iubet, vt baſilicæ ipſius forma calcatorium loco habeat altiore conſtructum, ad quod inter duos lacus, qui ad excipienda vina hinc inde depreſſi ſint, gradibus tribus ferè, aut quatuor aſcẽdatur. Ex his lacubus canales ſtructi, vel tubi fictiles circa extremos parietes currant, & ſubiectis lateri ſuo doliis per vicinos meatus, manantia vina defundant. Si copia maior eſt, medium ſpatium cupis deputabitur, quas ne ambulacra prohibeant, baſellis altioribus impoſitas, vel ſupra contuta dolia poſſumus collocare ſpatio inter ſe largiore diſtantes, vt (ſi res exigat) curantis tranſitus poſſit admitti. Quod ſi cupis locum ſuum deputauimus: is locus ad calcatorij ſimilitudinem podiis breuibus, & teſtaceo pauimento ſolidetur, vt etiam ſi ignorata ſe cupa diffuderit, lacu ſubdito excipiantur non peritura vina, quæ fluxerint. Florentinus. Dolia locanda eſſe vt viciſſim & ſe mutuo non contingant, pedali menſura in medio relicta, quo & hi, qui cellæ vinariæ curam gerunt, facilem habeant ad interiora dolia ingreſſum, & ſi vnum dolium aceſcat, propinquum ſibi non ſimul peruertat: nihil enim adeò velociter contagionem percipit, velut vinum, præſertim muſtum. Cæterum dolia in ſiccis locis locanda ſunt, vt in terra ſint duæ ipſorum partes, ſi regio infirmum & tenue, & nullius nutrimenti vinum ferat. Si verò potens, & craſſum, dimidia ipſorum pars. Subiicienda vnicuique dolio arena craſſa, & ſicca: ſuper hanc verò inſternendus eſt iuncus vnguentarius mediocri copia: reliquum terra egeſta explendum, quæ commodè ſit ad Solem exaſſata. Arena enim, & terra ſicca omnem humorem in ſe ipſas attrahunt, tum ex terra, tum eum, qui in ipſis doliis conſiſtit, ampliusque dulce vinum facit. At verò vim ipſius hoc modo coniectare licet. Si namque nouam ſportulam arena expleueris, vinumque aceſcens infuderis, percolabitur purum, & ſine odore: ſi verò non ſit arena, terra oblata vtendum prius inſolata. Plinius etiam doliis interualla dari præcipit, ne inter ſe vitia ſerpant, contagione vini ſemper ocyſſima. Nos autem cellam probamus ſubterraneam: hæc enim loca frigida ſunt. Vina tandiu recta manebunt, quandiu frigida ſunt. Sint enim occluſa, ne ventis infeſtentur; nam qui à Subſolano, Meridie, & ab oc-

ab occaſu veniunt, præſertim bruma & vere, profectò perturbantur. Ad Caniculæ autem ſydus etiam à Borea commouentur. Solis radio aceſcit, Lunæ hebeſcit: ob id eius latus, & lumina à Subſolano in Aquilonem obuertito. Motu fraceſſit, elangueſcitque, ob id poſitio eius loco ſtabili, & à curruum curſu immuni. Odoris rapax vinum eſt, vt alibi diximus, & fermè eneruatur, ſoluiturque: ob id ſordes, & malè odorata omnia, vliginem, craſſum vaporem, fumum, horti ſpiramenta, ex cepe, braſſica, fico & caprifico, expurgato, longè abigito, penitusque excludito. Dolia quò capaciora, eò vinum erit acrius, & fortius. Dicto de cella vinariæ, nunc de torculari, & ſubtorculari dicendum. quam curam Florentinus aſſumpſit deſcribendi. Torcular itaque iuxta multitudinem apportandorum fructuum ædificandum eſt, quo habeant operarij locum, in quo commodè diuerſari queant, & vt ipſæ vuæ habeant ſpatium commodi ſitus, vt & tempore vrgente fructus maiore compendio afferri poſſint, & ne operarij odore ſuffocentur. Oportet autem totum torcularium vndiquaque leuiſſimo tectorio oblitum eſſe, neque minus tabulata ſuperna, vt nihil terreum, neque animalium vllum in ipſis generatorum delabens, vinum inquinet. Sit amplius torcular calidum, & lumen habeat vndiq; plurimum. At locus & vas ſubtorcularium ſit ampli oris, & poſt vſum lauetur aqua marina, & ſpongia detergatur. Relinquatur autem ſine operculo, ne computreſcat, & quia mures aliquando in ſubtorcularium vas incidentes, multam graueolentiam inducunt, lignum latius imponendum, per quod euadere queat mus, ſi caſu illabatur. Quando eo quis rurſus vſurus eſt, ſimiliter lotum, & deterſum ſuffumiget. Cortinale, vbi deſtutum fiat, iubet Columella, nec obſcurum, nec anguſtum ſit, vt ſine incommodo miniſter, qui ſapam decoquet, verſari poſſit.

De cella olearia, & torculari eius. CAP. XXVII.

CELLAM oleariam Varro ad modum agri aptam, & pauimento procliui in lacū cōſtruendam, in quo ſi conrigerit defluat oleum, excipiatur: feneſtras habeat, vt aërem calidiorem recipiat: loco plano, & potius arido, quàm humido. Columella, Torcularia, cellæq; oleariæ calidæ eſſe debēt, quia cōmodiùs omnis liquor vapore ſoluitur, ac frigoribus magis conſtringitur. Oleum, quod minus prouenit, ſi cōgelatur, fraceſſit: ſed vt calore naturali eſt opus, qui contingit poſitione cœli, & declinatione, ita non eſt opus ignibus, aut flāmis, quia fumo & fuligine ſapor olei corrumpitur: propter quod torcular debet à meridiana parte illuſtrari, neceſſe, ne habeamus ignes, lucernamq; adhibere, quum premetur olea. Vitruuius. Olearia autem ita eſt collocanda, vt habeat à Meridie, calidiſque regionibus lumen. Non enim debet oleum congelari, ſed tepore caloris extenuari. Magnitudines autem earum ad fructuum rationem & numerum, & doliorum ſunt faciendæ, quæ quum ſint culearia, per medium occupare debent pedes quaternos. Ipſum autem torcular,

ſi non cocleis torquetur, ſed vectibus & prælo premitur, ne minus longum pedes quadraginta conſtituatur: ita enim erit vectiario ſpatium expeditum. Latitudo eius ne minus pedum ſenum denum: nam ſic erit ad plenum opus facientibus libera verſatio, & expedita. Sin autem duobus prælis loco opus fuerit, quatuor & viginti pedes latitudini detur. A quibus Palladius. Olearis cella meridianis ſit obiecta partibus, & contra frigus munita, vt illi per ſpecularia debeat lumen admitti: ita & operas, quæ hyeme futuræ ſunt, nullus algor impediet, & oleum quum premetur, adiutum teporibus, frigore non valebit aſtringi. Trapetis, & rotulis, & prælo nata eſt forma, quam conſuetudo dictauit. Receptacula olei ſemper munda ſint, ne nouos ſapores, infecta veteri rancore corrumpant. At ſi quis maiori diligentiæ ſtudet, ſubiectis hinc inde cuniculis pauimenta ſuſpendat, & ignem ſuggerat fornace ſuccenſa: ita purus calor, olei cellam ſine fumi nidore vaporabit, quo ſæpe infectum colore corrumpitur, & ſapore.

De oporothecis. Cap. XXVIII.

DIximus de horreis, cella vinaria, oleariaque, nunc de oporothecis. Vocabant antiqui ὀπώρην autumnales fructus, qui adſeruabantur: erit ergo oporotheca pomorum reconditorium, ab ὀπώρα, vt diximus, & θήκη repoſitio, quod & ὀπωροφυλάκιον, vel oporophylacem quoque dicunt. Varro oporothecas iubet loco arido, & frigido exædificare, vt ad Aquilonem feneſtras habeat, atque vt eæ perflentur curare, nec tamen ſine foriculis, ne quum humorem amiſerint, pertinaci vento vieta fiant. Ideoque in iis cameras marmorato, & parietes, pauimentaq; laudabiliter faciunt, quo frigidior ſit locus. A quo eadem Plinius. In vniuerſum de pomis ſeruandis præcipitur. Pomaria in loco frigido, & ſicco contabulari, ſeptentrionalibus feneſtris ſereno die patere, Auſtros ſpecularibus arcere. Aquilonis quoque afflatu poma deturpari rugis. Vitruuius. Poma, quæ non in ea cœli parte ponuntur, quæ eſt auerſa à Solis curſu, non diu ſeruantur. De quo etiam rationem affert. Nam ſemper calor quum excoquit, aëribus firmitatē eripit, & vaporibus feruidis exugendo naturales virtutes, diſſoluit eas, & feruore molleſcentes efficit imbecillas, vt etiam in ferro animaduertimus, quod quamuis natura ſit durum, in fornacibus ab ignis vapore percalefactum ita molleſcit, vt in omne genus formæ faciliter fabricetur. Et idem quum molle & candens eſt, ſi refrigeretur tinctum frigida redureſcit, & reſtituitur in antiquam proprietatem. Licet etiam conſiderare hæc ita eſſe ex eo, quòd æſtate non ſolùm in peſtilentibus locis, ſed etiam in ſalubribus, omnia corpora calore fiant imbecilla, & per hyemem etiam quæ ſint peſtilentiſſimæ regiones, efficiuntur ſalubres, ideo quod à refrigerationibus ſolidantur. Sed quo modo in oporothecis fructus aſſeruentur, indicabimus. Varro ſupra paleas poſitos ſeruari rectè putat, & ſatis cōmodè in tabulatis, vt in opere marmoreo, vel ſubſtratis floccis. Plinius. Colligi mala poſt æqui-

æquinoctium autumnale,neque ante x v lunam,neque ante primam horam. Cadiua ſeparari,ſtramentis,ſtoreis,paleisve ſubſterni,rara componi,vt limites peruij ſpiritum ęqualem accipiant. Nos autem tabulatum laudamus in gelido & calidiſſimo loco, omni excluſo ſpiritu: aëris enim inconſtantia putreſcunt omnia. Nam,vt diximus,ex Aquilonis flatu poma rugis deturpantur: & Ariſtoteles turgefactis vtribus poma per integrum annum ſeruari promittit. Talis fortaſſe locus erat in Micaleſia Boeriæ ſecundum mare vrbe, Cereris templo,ante cuius ſimulachri pedes,ſi autumnales fructus expoſiti eſſent,integerrimi per totum ferè anni ſpatium perdurabant, vt ex Græcis authoribus habetur.

De ſterquiliniis, area, nubilario, fœnili, paleario & lignario. Cap. XXIX.

DIximvs quæ intra villam fieri debebant, nunc quæ extra, & primò de ſterquiliniis. Varro inquit: Secundum villam duo habere oportet ſterquilinia, aut vnum bifariam diuiſum, alteram enim in partem ferri oportet è villa nouum fimum, ex altera veterem tolli in agrum: quod enim infertur recens, minus bonum, id quum flacuit, melius, nec non ſterquilinium melius illud, cuius latera, & ſummum, virgis & fronde vindicantur ab Sole: non enim ſuccum, quem quærit terra, Solem ante exugere oportet. Itaque periti (qui poſſunt) vt eò aqua influat, eo nomine faciunt. ſic enim maximè retinetur ſuccus in eo. Columella his aliqua addit. Sterquilinia quoque duo ſint, vnum, quod noua purgamenta recipiat, & in annum conſeruet, alterum, ex quo vetera vehantur, ſed vtrumq; more piſcinarum deuexũ leni cliuo, & extructum, pauitumq; ſolum habeat, ne humorem tranſmittant. Plurimum enim refert non aſſiccato ſucco fimum vires continere, & aſſiduo macerari liquore, vt ſi qua interiecta ſint ſtramentis, aut paleis, ſpinarum vel graminum ſemina intereant, nec in agrum exportata, ſegetes herbidas reddant. Ideoq; periti ruſtici quicquid ouilibus, ſtabuliſq; conuerſum progeſſerunt, ſuperpoſitis virgeis cratibus tegunt, nec areſcere ventis ſinunt, aut Solis incurſu patiuntur exuri. Palladius, Stercorum congeſtio locum ſuum tenere debebit, qui abundet humore, & propter fœtoris horrenda à prætorij conuertatur aſpectu. Humor abundans hoc præſtabit ſtercori, vt ſi qua inſunt ſpinarum ſemina putreſiant. Sequitur area, & nubilarium. Columella ait. Area ſi competit ita conſtituenda eſt, vt vel à domino, vel certè à procuratore deſpici poſſit. Eaq; optima è ſilice conſtrata, quod & celeriter frumenta deteruntur, non cedente ſolo pulſibus vngularum tribularumque, & eadem euentilata mundiora ſunt, lapilliſq; carent, & glebulis, quas per trituram ferè terrena remittit area. Palladius ita perbelle aream conſtruere docet. Area longè à villa eſſe non debet, & propter exportandi facilitatem, & vt fraus minor timeatur, domini vel procuratoris vicinitate ſuſpecta. Sit in loco ſublimi, & vndecunque perflabili, longè tamen

ab hortis, vineis, & pometis: nam ſicut radicibus virgultorũ proſunt lætamen & paleæ, ita inſidentes frondibus eas perforant, atq; arere compellunt. Sit autem vel ſtrata ſilice, vel ſaxo montis exciſa, vel ſub ipſo trituræ tempore vngulis pecorum, & aquæ admiſtione ſolidata: clauſa deinde, & robuſtis munita cancellis, propter armenta, quæ quum teritur, inducimus. Sit circa hanc locus alter planus, & purus, in quem frumenta transfuſa refrigerentur, & horreis inferantur, quæ res in eorum durabilitate proficiet. Didymus Aream in alto loco conſtruere oportet, quo promptè ventum ſuſcipiet. Præ omnibus cauendum ne ſecundum ventum domorum, aut hortorum conſtituatur: etenim venti tenuiſſima quæque ex paleis citra animaduerſionem hominum oculis inferentes, pupillas perurũt, vt ex eo multi altero, alij vtroq; oculo ſint priuati. Lædunt etiam paleæ fructus autumnales foris non lignoſos, & maximè vites. Quemadmodum enim ſtercus, ſic paleæ radicibus conferunt, ramulis verò & foliis nocẽtiſſimę exiſtunt. Neq; verò minus ipſa olera lædunt, adhęrentes enim folia perforant, & perforata ſtatim comburuntur. Oportet aream aſſidua amurca conſpergere, & madefacere, inſuperq; cylindro læuigare. Sic enim formicæ non iniuriabuntur. Virgilius.

Area cum primis ingenti eſt æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, neu puluere victa fatiſcat.
Tum variæ illudunt peſtes, ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitq; domos, atq; horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ:
Inuentusq; cauis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt, populatq; ingentem farris aceruum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.

Plinius. Aream ad meſſem præparare oportet, Catonis ſententia amurcâ temperata, Virgilij operoſius. Maiore ex parte æquant tantum, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id ſatis ad pulueris remedium videtur. Poſt aream nubilarium tractemus. Varro. Ædificium facere oportet, ſub quod tectum totam fundi ſubiicere poſſis meſſem, quod vocant quidam nubilarium. Id ſecundum aream faciundũ, vbi trituraturus ſis frumentũ, magnitudine pro modo fundi, ex vna parte apertum, & id ab area, quo & in triturá proruere facile poſſis, & ſi nubilare cœperit, inde vt rurſus celeriter reiicere. Feneſtras habere oportet ex ea parte, vnde commodiſſimè perflari poſſit. Columella. Areæ applicari debet nubilarium, maximeq; in Italia propter incõſtantiam cœli, quo collata ſemitrita fruméta protegantur, ſi ſubitaneus imber inceſſerit: nam in tranſmarinis quibuſdam regionibus, vbi æſtas pluuia caret, ſuperuacuum eſt. Palladius quoq; nubilarium deſcribit. Fiat deinde vndecunq; proximum tectum, maximè in humidis regionibus, ſub quo propter imbres ſubitos (ſi coegerit neceſſitas) raptim, vel munda, vel ſemitrita ponantur. Dicemus de fœnili, paleario, & ligna-

lignatio ex Palladio. Fœni, palearum, ligni, cannarum repoſitiones nil refert in qua parte fiant, dummodo ſiccæ ſint, atq; perflabiles, & longe remoueantur à villa propter caſum ſurripientis incendij.

De chorte, piſcinis, & piſtrino. CAP. XXX.

FACIVNDVM etiam, inquit Varro, plauſtris, ac cætero inſtruměto omni, quibus cœlum pluuiũ inimicum, in chorte, vt ſatis magna ſint tecta. Hæc enim ſi intra clauſum in conſepto, & ſub dio, furem modo non metuunt, ſed aduerſus tempeſtatẽ nocentem nõ reſiſtunt. Chortes in fundo magno duę aptiores. Vna, vt interius compluuiũ habeat lacũ, vbi aqua ſaliat, qui intra ſtylobatas cũ venit, ſit ſemipiſcina. Boues enim ex aruo æſtate reducti hîc bibũt, hic perfundũtur, nec minus è pabulo quũ redierũt anſeres, ſues, porci. In chorte exteriore lacũ eſſe oportet, vbi maceretur lupinum, item alia, quæ demiſſa in aquam, ad vſum aptiora fiant. Chors exterior crebrò operta ſtramentis, ac paleis, obculcata pedibus pecudũ, fit miniſtra fundo, ex ea quod euehatur. Vitruuius. Chortes, magnitudinesq; earũ ad pecorum numerum, atq; quot iuga boum opus fuerit ibi verſari, ita finiantur. In chorte culina quàm calidiſſimo loco deſignetur. Palladius. Chors ad Meridiẽ pateat, & obiecta ſit ſoli, quo facilius hyeme aliquẽ teporem cõcipiat propter ea, quæ inſunt animalia, quibus etiam ad æſtatis temperandum calorẽ porticus furcis, aſſeribus, & fronde formari debent, quæ vel ſcandulis, vel (ſi copia ſuppetit) tegulis, vel ſi facilius, & ſine impenſa placuerit, tegentur caricibus, aut geniſtis. Columella piſcinas minimũ duas faciendas cenſet, alteram, quæ anſeribus, ac pecoribus ſeruiat, alteram, in qua lupinum, vimina, & virgas maceremus. Palladius. Piſcinæ duæ, vel ſolo impreſſæ, vel cęſo lapide circa villã eſſe debebunt, quas facile eſt aut fonte, aut imbre ſuppleri, vt vna ex his vſui ſit pecoribus, vel auibus aquaticis. Alia madefaciat virgas, & coria, & lupinos, & ſi qua ruſticitas conſueuit infundere. Columella poſtulat etiam furnum, & piſtrinum circa villam, quantus futurus numerus colonorum poſtulauerit. Palladius. Si aquæ copia eſt, fuſura balnearum debent piſtrina ſuſcipere, vt ibi formatis aquariis molis, ſine animalium, vel hominum labore frumenta frangantur.

De ſeptis, quæ villam tutandi cauſa fiunt. CAP. XXXI.

RELIQVVM eſt villã ſeptis cingere, vt eã à furibus tutã reddamus, aut, vt Varro inquit, ne familia cũ vicinis rixetur, ac limites ex limitibus iudicem quærant. Earum tutelarũ genera quatuor. Vnum naturale, alterũ agreſte, tertium militare, quartũ fabrile. Horum vnumquodq; ſpecies habet plures. Primum naturale ſepimentũ, quod obſeri ſolet virgultis, aut ſpinis, quod habet radices viuæ ſepis, ac viatoris prętereuntis laſciui nõ metuit facẽ ardentem. Secunda ſepes ex agreſti ligno, ſed nõ viuit. Fit aut palis ſtatutis crebris, ac virgultis implicatis, aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis longuriis ferè binis, aut ternis, aut ex arboribus truncis demiſſis in terram, deinceps cõſtitutis.

Tertium militare ſepimentum eſt foſſa, & terreus agger. Sed foſſa ita idonea fiat, vt omnem aquam, quæ de cœlo venit, recipere poſſit, aut faſtigiũ habeat, vt exeat è fundo. Aggeris, qui intrinſecus fit, iunctus foſſæ, ita arduus ſit, vt eum tranſcendere nõ ſit facile. Hoc genus ſepis fieri ſolet ſecundũ vias publicas, & ſecundum amnes. Aggeres qui faciunt ſine foſſa, vocant muros. Quartum fabrile ſepimentũ eſt notiſſimum, maceria. Huius ſpecies quatuor, quòd fit è lapide, quod è lateribus coctilibus, quod è lateribus crudis, quod ex terra & lapillis compoſitis in formis. Fines verò prædij ſine ſeptis, ne familiæ rixentur, ſerunt alij circùm pinos, alij cupreſſos, alij vlmos, & vbi eſt campus nulla potior arbor ſeritur, quod maximè fructuoſa, quod & ſuſtinet ſepem, ac colit aliquot corbulas vuarum, & frondem iucundiſſimam miniſtrat ouibus, ac bubus, ac virgas præbet ſepibus, & foco, ac furno. Palladius diligentius docet. Munitionis multa ſunt genera. Alij luto inter formas clauſo, parietes figuratos ex lateribus imitantur. Quibus copia ſuppetit, macerias luto, & lapide excitant. Plerique ſine luto congeſta in ordinem ſaxa componunt. Nonnulli foſſis pręcingunt. quod vitandum eſt, quia horto ſubducit humores, niſi fortè locus paluſtris colatur. Alij ſpinarũ plantas, & ſemina in munitione diſponunt. Sed melius erit, rubi ſemina, & ſpinæ, quæ rubus caninus vocatur, matura colligere, & cum farina erui ex aqua macerata miſcere, funes dehinc ſparteos veteres hoc genere miſtionis ſic inducere, vt intra funes ſemina recepta ſeruentur vſque ad verni temporis initia. Tunc vbi ſepes futura eſt, duos ſulcos, tribus à ſe pedibus ſeparatos, ſeſquipedis altitudine faciemus, & per vtroſque, funes cum ſeminibus obruemus leui terra. Ita trigeſima die procedunt ſemes, quos teneros adminiculis opus eſt adiuuare, quibus inter ſe ſentes per ſpatia vacua relicta iungentur. Diophanes aliqua addit. Scrobem cubitali effodito altitudine, in eamque palos depangito, & funiculum per ſcrobem extendito, pręcedente autem die eruum molitum in promptu habeto, & rubi ſemen, ac paliuri, & oxyacanthæ, omnia ad mellis craſſitudinem macerata: poſteà verò extentum funiculum rubi & paliuri ſemine cõfricato, & oblinito, & locum cremore irrorato, ac modico tempore finito. Deinde terram ex ſcrobe egeſtam ſuperiniicito, & poſt dies viginti octo germina producent pedalis altitudinis, quæ tranſplantabis in ſcrobem pede non altiorem, & intra duos menſes cubitalem magnitudinem excedent. Hæc facienda ſunt ſub æquinoctiũ vernum. Facile autem ſepem parabis ſi funem rubi ſemine confricaueris, & in terram defoderis, & harundines craſſas contuſas plantaueris modica profunditate, ita vt obliquas imponas, & non rectas, ſtercore vnà cum terra aggeſto. Quidam ſepem hoc modo faciunt. Virgas rubi in ſegmenta conſcindunt, eaque in ſepibus poſita palmari altitudine obruunt, irrigantque, donec germen erumpat. Aliqui cum moris, hoc eſt fructibus rubi maturis funiculum per manus confricant, deinde ſtercore & terra obruunt, rigant donec germen fundat. Democritus porrò tradit, inchoante vere vſque ad quindecim dies ſepem probè planta-

plantari hoc modo. Funem nauticum in marinis operis detritum, & de cętero putrefactum, rubi ſemine, & aliis prædictis ſpinoſis, admixto eruo confricato, inde in ſcrobe defodito, & ſi fieri poteſt, ſingulis diebus irrigato, ſic enim citò, & perfectè ſepes naſcetur. Plinius. Spinas ſepis cauſa ſerunt, tomice moris ſpinarum circumlita.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER SECVNDVS
SIVE
SYLVA CÆDVA.

PROOEMIVM.

SCio rigidos cenſores aliquos nō defore, qui noſtram villulam viſendi gratia hucuſque peruenerint, qui domo egreſſi præcipitem hunc montem, horridosq; has ſyluas videbunt, ſylueſtrem, ac inurbanum me hominē exiſtimabunt, cur nō eis floridos hortos, ac fructiferum potius pomarium expoſuerim. Sed qui rationes noſtras æquo animo expēdent, pleniori obſequio fortaſſe nobis indulgebunt. Semiramis Perſarum Regina, etſi ſexu mulier, præclaris verò facinoribus vir, altiſſimo & prærupto loco amœniſſimos hortos conſerendos curauit, vt qui hos viſendos accederent, longo itinere per arduum, & decliue montis dorſum, valles, & ſalebroſos ſaltus defatigati, pòſt hortos ingreſſi, elegantiores, & floridiores conſpicerentur. Nos huius præclara imitatione, poſt ſyluas, & horrida montium nemora, vbi eos in noſtrum pomarium introducemus, vberiores, ac gratiores futuros ſperamus. Præterea priora fuiſſe ſylueſtria ſatius euidentiùs eſt, quàm vt debeat enarrari. Sylueſtres plantæ naturę ope gignuntur, vrbanæ humana vi, ac labore, earum prædomita feritate, in hortis manſueſcunt, vnde ſylueſtres vrbanas præcedere debent. Sed Hippon nullum putat diſcrimen inter ſylueſtre, & vrbanum: nam alterum ab altero ſola cultura differre dixit, quod falſum putat Theophraſtus: nam differentiam inter vrbanum & ſylueſtre naturalem eſſe dixit: ſiquidem alia ſunt, quæ ſine cultu viuere nequeunt, ceu illa, quæ coli ſo-

lita,alia cultũ nullum admittunt,vt verè ſylueſtria,immò cultu deteriora reddũtur,vt abies,pinaſter,celaſtrus,& reliqua,quæ hoc libro claudemus,quæ in ſua naturali feritate ſemper manẽt,nullóve ingenio cicurari poſſunt,ſed ſpõte in incultis,& immitibus locis naſci volunt,ſicuti animalium plura genera,quę miteſcere,& manſueſcere nullo artificio,nullóve ingenio poſſunt. Sylua igitur apud antiquos duplex fuit,cædua vna,glandaria altera. Cęduam,de qua hic loquimur,vocamus eam,in quà arbores generantur, quæ quum ad iuſtã magnitudinem creuerint,cæduntur, vt eius materies igni,vel ædificiis,pedamentis, perticisve vinearum aliisve vſibus nobis cõmodum pręſtent, vt ſucciſa rurſus ex ſtirpibus renaſcantur. De glandaria poſterius dicemus: nam Cato agriculturæ primus, quæſtuoſiorem, magisq; villæ neceſſariam dicit: cæduam ſeptimo loco,glandariam nono ſtatuit. Nos arbores cæduas in reſiniferas, & non reſiniferas diuidemus. reſiniferarum aliæ coniferæ æterna coma pubentes,vt cedrus magna,abies,cupreſſus,pinaſter,& picea,vel decidua coma,vt larix: nõ coniferæ verò,terebinthus,iuniperus,lentiſcus, betula. Quæ non reſiniferæ, cõtinuoq; virentes, aquifolium,alaternus,coluthea, taxus,buxus,ſabina, laurus,& tamarix: quibus decidunt folia, fraxinus,ornus,tilia,acer,carpinus,opulus, platanus, populus, vlmus,alnus,& ſalix.

Sylua quid, ſyluarumq; dij. CAP. I.

SYLVA dicitur quaſi ſoliua: alij verò à ſilendo dicunt: Græcis ὕλη, id eſt materia: nam ſylua ad vſum habetur,vt ex ea materies cædatur. Soliti ſunt Latini, Feſto Pompeio authore, vti S, quum Græci aſpiratione, vt quum hi ὕλην, nos ſyluam infinitam arborum indiſcriminatim naſcentium multitudinem dicimus. Apud Poëtas pro incondita rerum cõgerie recipitur. Iuuenalis.

——— *vultus grauis, horrida ſiccæ*
Sylua comæ.

Virgilius quoque herbarum multitudinem confuſam ſyluam vocat,

——— *primùm aſpera ſylua*
Lappæq; tribuliq; abſint.

Aphrodiſeus febrium differentias, multitudinemq; febrium ſyluas dixit. Statius ſua carmina Syluas vocauit,quòd ibi variæ, & multæ materiæ explicarentur. Non patuifacienda eſt ſylua,quum prima communis ciuitas fuerit, & antequam epularum eſſet vſus, glandes, & ſylueſtria poma nobis iucũdiſſimo cibo fuere. Ariſtoteles in Politicis ſyluarũ cuſtodes neceſſarios dicit, ne compingendis nauibus vnquam deeſſet materia: néve quid ex his præterquam ad opera publica ſucciderentur, quæ ſyluæ conſulares dicebantur. Nec dedignati ſunt dij ſyluas habitare. Virgilius:

——— *habitarunt Dij quoque ſyluas.*

Plinius: Summum munus homini datũ, arbores, ſyluæq; intelligebantur. Hæc fuere numinum templa. Arborum genera numinibus ſuis dicata perpe-

tuò

tuò ſeruantur, vt Ioui eſculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos, Faunosq; & dearum genera ſyluis, ac ſua numina, tanquam & cœlo tributa credimus. Vana antiquorum religio ſyluarum deum Pana Gorgonis filium exiſtimauit, quem alij Syluanum vocant, cæteri Inuum. Hunc Arcades maximè venerabantur, vt τὸν τῆς ὕλης κύριον nuncuparent, non ſyluarum modo, ſed vniuerſæ naturæ dominum. Virgilius.

Pan Deus Arcadia.

Et Auſonius.

Nec cultor nemorum reticebere Mænalide Pan.

Ilithia ſyluarum dea fuit.

Quæ loca, quæve regiones ſyluis abundent, & quomodo in aquoſis naſcantur. CAP. II.

NVNC vbi ſylueſtres arbores libentius oriantur, viuant, & procerius adoleſcant, explicare tentandum. Eſt omnibus in confeſſo montuoſas regiones, vel mõtes ipſos ſyluoſos eſſe: etenim collibus, planisq; locis frigidiores ſunt, habentq; alimenti copiã: nam receptos imbres ac niues ob arborum vmbrã diutiùs conſeruant, quę poſtea liquefactę locum humectiorẽ reddunt, & præcipuè auerſi Solis curſui: nam vbi Solis radij ad terrã directi ſunt, prohibent ne humorẽ radices ſugere poſſint. At locis, vbi diuturniores, longioréſve vmbræ, ac propterea frigidioribus, humores longiuſculè adſeruantur, quibus maximè aliarbores cõſtat, & inter hæc loca, quæ ad ſeptentrionẽ ſpectant. At qui ad Solem orientẽ poſiti ſunt, & ad Meridiem, rari ſyluoſi mõtes ſunt: nam ardentes ſoles humorem exhauriunt. Theophraſtus hæc habet. Vbiq; autem vniuerſæ ſyluę pars ad ſeptentrionẽ ſpectans, ligna ſpiſſiora, pulchrioraq; profert, & ſummatim meliora, atq; omnino robuſtiora in Aquiloniis exeũt, augẽtúr, atq; proficiunt, denſæ in longitudinem potius, ideoq; enodes, rectę proceræq; fiunt. Apricis autẽ in profunditatem, & craſſitudinem diſtẽduntur, propterea obliquiores, nodoſiores, atq; in totũ ſolidiores, ſpiſſioresq; aſſurgunt. Has eaſdẽ differentias habent quę opacis afflatuq; permotis naſcuntur, nodoſiores enim, breuiores, minusq; rectæ, quæ apricis, quàm quæ flatibus expoſitis exeant. Alibi verò. Omnis autem materies amplior, procerior, obedientior, ſolidior atque in totum melior, copioſior, quæ partibus aquiloniis exit, & ipſius arboris partes, quæ Aquilonem aſpiciunt, ſpiſſiores adoleſcentioresque conſtant, quæ verò ab latere, aut in orbe perflantur, hæ vertuntur, contorquenturq. Aquilone, vt medulla earum contraria ſit, nec in rectum porrecta. Eſt & circa hæc Vitruuij ſententia de materie loquentis, quæ in Apennino monte naſcitur. Eius montis iugum ſe circumagens, & media curuatura propè tangens oras maris Adriatici, pertingit circuitionibus contra fretum. Itaque citerior eius curuatura, quæ vergit ad Hetruriæ, Campaniæque regiones, apricis eſt poteſtatibus: namque impetus habet perpetuos à Solis curſu

Vlterior autem, quæ eſt proclinata ad ſuperum mare, ſeptentrionali regioni ſubiecta, continetur vmbroſis & opacis perpetuitatibus. Itaque quæ in ea parte naſcuntur arbores, humida poteſtate nutritæ, nō ſolùm ipſæ augentur ampliſſimis magnitudinibus, ſed earum quoq; venæ humoris copia repletæ turgentes liquoribus abundantia, ſaturantur. Quum autem exciſæ, & dolatæ vitalem potentiam admiſerint, venarum vigorem permutantes ſicceſcēdo propter raritatem fiunt inanes, & euanidæ, ideoq; in ædificiis non poſſunt habere diuturnitatem. Quæ autem ad Solis curſum ſpectantibus locis procreantur, non habentes interueniorum raritates, ſiccitatibus exuctæ ſolidantur, quia ſol non modo ex terra lambendo, ſed etiam ex arboribus educit humores. Itaque quæ ſunt in apricis regionibus ſpiſſis venarum crebritatibus ſolidatæ, non habentes ex humore raritatem, quum in materiam perdolantur, reddunt magnas vtilitates ad vetuſtatem. Hucuſque Vitruuius. Sed mihi firmiores quæ in montibus naſcuntur videntur, vtpote quæ validioribus ventis perflentur. Ingenita enim natura, tanquam aduerſus hoſtes ſeſe obfirmant. Quod teſtatur Seneca. Non eſt arbor ſolida, nec fortis, niſi quam frequens ventus incurſat: ipſæ enim vexatione cōſtringuntur, & radices altiùs figunt: fragiles verò, quæ aprica valle creuerint. Chiron Achillis haſtam in Pelio monte, vt eſſet præſtantior, excidit. Varro in montanis prolixiora, & firmiora naſci ſcripſit, propter frigus, & montanas ſyluas aliis præſtare. Apuleius montem ſyluoſum in villa copioſum habere oportere dixit, ſponte naturæ productum, qui ſi non contingat, non difficile eſt etiam montes ſyluoſos plantare. Etenim ſyluestrium arborum ſemina ſunt, quæ diſſeminata ſyluam producere poſſunt. Sed in ſiccis locis non valdè ſuccedit. Nos vt ſylua in paluſtri concreſcat, ita curabimus. Agrum aratro verſabimus, omnemq; ceſpitem radicitus extirpabimus, poſt id ad exortum ſemina quæſita ſpargemus: hac ſatione locus plantarum copia refertus reddetur, quibus maxima ex parte humor exhuberans exhauritur, tunc & radicum accretione, caducorumq; foliorum, & ſurculorum pullulatione, in dies ſolum reddetur ſubleuatius, & ſiccius. Arbores præterea, quæ ſpontè nullaque adhibita cura naſcuntur, in humidioribus locis frequentiùs, vberiusque naſcuntur. Quod Virgilius oſtendit.

Spontè ſua veniunt, camposq́; & flumina latè
Curua tenent.

De humidis ſyluis & ad ſeptentrionem vergentibus maximis copioſisque multa adſunt Poëtarum teſtimonia. Lucanus de Hyrcania.

Vidit ab Hyrcanis, Indoq́; à littore, ſyluis.

De Hybla Scythiæ prouincia Valerius Flaccus.

Denſior haud vſquam, nec celſior extulit vllas
Sylua trabes, feſſaq́; prius rediere ſagittæ,
Arboris ad ſummum quam peruenere cacumen.

Eſt in ſeptentrionali plaga Hercynia ſylua, cuius miracula Plinius recenſet: quæ

quæ omnia miracula excedunt. Theophraſtus ſylueſtres eſſe arbores, quæ maximè aquoſis gaudent, vt populus, ſalix, & omnia denique, quæ ſecus fluuios naſci ſolent: de quibus poſterius loquemur.

De ſtirpium diuiſione, & dicendorum ordine. CAP. III.

ANTEQVAM ruſticæ rei tractationem aggrediamur, viſum eſt, vt quæ dicenda ſunt, ſuis locis digeſta pertractentur, totius operis diuiſionem meo more ordinatim quaſi in tabellam expictam legentium oculis proponere ſpectandam. Naturale omnium ſtirpium diſcrimen,& quod omnia præcedere debet,ſi Ariſtoteli,Theophraſto,cæteriſq; credendum eſt,vrbanum erit & ſylueſtre: ob id de ſylueſtribus prius. Sylueſtres,aut feras arbores,vocamus eas,quæ cultum horrent, quibus ſi adhibueris, non ſolùm non miteſcunt,ſed deteriores redduntur: ope non gignuntur humana, ſed ſui cuiuſque ingenij ſemina ferunt. Vrbanæ autem, quæ abſque cultu viuere nequeunt. Plinius. Quę mites fructu,vel aliqua dote vmbrarúmve officio humaniùs viuunt,non improbè dicantur vrbanæ.Hæc cura mortalium eueniunt.Et hæc iterũ Theophraſto authore diuidemus.E ſtirpibus quas terra edit,quædam in arbores attolluntur, aliæ in frutices exiliunt, ſunt quæ humiliori ſtatu contentæ ſolùm exeunt in herbam. Arborem appellat Theophraſtus quicquid ab radice ſtatim ſimplici caudice brachiatum ramis, ſurculoſum, diſſolutumq; contumax aſſurgit, quemadmodum olea, & ficus. Fruticem verò (ſeu mauis dicere cremium) quod ab radice multiplici, ramoſumq; ſeſe profert: qua nobis appellatione rubus,& hedera continetur.Herbam quod ab radice foliatum,ſine caudice proueniat,ſæpiuſq; ſemen caule ferat,vt frumenta, & olera. Iis tribus veluti ſummis faſtigiis omnes ſtirpes comprehenduntur. Ex herbarum genere porrò quædam fruticantur, quæ ramulis compluribus, ſurculiſq; lignoſis ſcatent,ſed minutis conſtant foliis,has veluti fruticum rudimenta quædam, ſuffrutices aliqui appellare maluerunt. Græci φρύγανον vocant. Poſſunt tamẽ quædam cultus mangonio à ſua natura deſciſcere, vt ad aliud genus permeare videantur, vt malua, quum ſenis ſepteniſq; menſibus tanta craſſitudine, longitudineq; proficiat, vt inſtar arboris grandeſcat, & ad vſus baculi veniat. Frutices quoque nonnulli vetuſtate in arbores degenerant, vt vitex & hedera. Arbuſculæ itidem quædam ſi dimittantur ſylueſcere,in frutices tranſeunt. Hoc naturarum germanitas præſtat,vt vna in alteram ſe facilè vertat.Nos hunc ordinem ſequẽdo in Syluis ſylueſtres arbores deſcribemus, in Pomario, & Oliueto domeſticas, in Vinea & Arbuſto vitem, fruticem, in Horto, coronario ſuffrutices,in olitorio herbas, in Segete,& Paſcuis herbacea.

De ſylueſtrium arborum genitura, natura, morbis, & phyſiognomonia. CAP. IIII.

NVNC de ſylueſtrium arborũ genitura loquemur. Arbores, Theophraſto authore, ſponte, radice, ſemine, auulſione, ramo, ſurculo, & cæteris

generantur, vt latius in quarto libro dicetur. Quę ſemine, radice, & ſponte naſcuntur, naturales maximè ſunt, & ideo ſylueſtrium generi accommodantur: reliquæ hominum arti & electui deſtinatæ. De his dicetur, quum de vrbanis loquemur. Eſt ſylueſtrium arborū natura vrbanæ ſimilis, breuioribus tamen foliis, ramis, radicibus, & tota forma: quippe ſcabriora, ſpiſſiora, duriora, contortiora tam ipſa fieri ſolent, quàm vniuerſa natura, ſicciora enim, & tenuiora, atq; etiam ſpinoſiora. Florent, ſed parum durat florū prouentus. Præueniunt germinatione vrbanas, plus fructus præmonſtrant, minus maturant. Fructus producunt, quorum ſemen, ſiue os, pinguius, pulpa verò macilentior. Semina maxima cruſta munita prçferunt, ſapore acri vehementique. Fructus odoratiores. Sunt ſpinoſa, horridaque, quod ex nimia ſiccitate prouenit. Vitæ longęuæ, diutiusq; perennant. Radices lignoſas habent, longas, & procurrentes, et ſi ſint, qui dicant ſummæ cuti telluris inhærere. Fructificatio ſera. Sunt plerunq; ſterilia, & parum fructificāt, propter ſpiſſitudinē, & virium bonitatem, & molis totius largā nutritionē infœcunda reddūtur. Euenit namq; vt huiuſmodi arbores alimētum ad ſe nutriendas abſumant: quum enim fructificatio partem alimenti ſuperuacuam deſideret (ex hac enim fructus exoritur, ſicut in animalium genere ſemen effici ſolet) ſi ſe aliorſum aſſiduè pars illa conuertat, abſumaturque, tolli generationem neceſſe eſt: haud enim natura vtriq; parti ſatisfacere poteſt, quum alimentum, quantum ſuffecturum ſit, capere nequeat. Omnes ferè, quæ magnitudine maiore ſe attollunt, minorem generant fructum, vt ficus indica: hæc enim & ſi mira quadam ſit magnitudine, fructum exiguum admodum, eundemque fert paucum, vt quæ ad generandum totum abſumat alimentum. Indoles, ex qua ſylueſtribus arboribus cœlum & ſolum conuenientia diſtribuemus, ex his pendere videtur. Ne nimia frigoris acerbitate, & ventorum agitatione, oculi, & tenera pullulantium germina torperent, obrigerentque, natura eas perpetua fronde veſtiuit & decorauit. Et quia eas ventoſis locis, & frigidiſſimis amandauerat, ne perpetuis gelu & niuibus è cœlo decidentibus earum comæ onerarentur, néve diutius inſidere, & inhærere poſſent, folia, pectinum modo diſſecta, promiſſa, & capillamenti modo anguſta, prætenuiaque largita eſt. Et quia ventoſis locis permanſuræ, ne eadem ampla folia ventos concipientia eas deturbarent, aperta dedit, vt vndique venti peruij dilaberentur, & euaderent. Aliis firmiſque radicibus etiam obfirmauit, vt quantum ad æthera extollerentur, tantum radices ad ima terræ demergerentur, ne maxima turbinum procella, vel quando Boreas proteruo ſpiritu furit, radicitus euellerentur. Quia frigorum, & ſiccitatum in montibus incolæ futuræ erant, ne earum ſuccus exiccaretur, abſorbereturque flatibus, oleoſum, pingue, piceum, & reſinoſum ſuccum eis contribuit, vt diutiùs contra eos tutarentur: & ne ventus etiam nimię earum proceritati officeret, caudicem neruoſum, rectum, firmumq; dedit, quòd cederet, non frangeretur, aut dum agitantur, commouenturque, deturbarentur ab

eis. Morbos ſylueſtribus arboribus accidere negant, quibus intereant, tamen quoque eas malè affici dicunt, perſpicueque, præcipuè quum germinare incipientes, vel paulò poſt germinationem, vel florentes, grandine vexantur, quumq; flatus frigidus, feruidusque his eiſdem temporibus ſucceſſerit: tempeſtiuis autem hyemibus, nec ſi excedant quicquā offendi, quinimmo omnibus algorem prodeſſe volunt, quippe niſi alſerint, deterius germinare. Sed violenta affectio ſylueſtres & vrbanas interimere poteſt, vt corticis in orbem detractio, excepta adrachne, & ſubere, immò hanc iuuari potius dicunt. Decacuminatio etiam quibuſdam affert mortem, vt pino, abieti, piceæ, & palmæ: quidam cedro & cupreſſo referunt. Hæ nanque detracta coma, deciſoque cacumine, totæ intereunt, nec quicquam germinant, ſicut nec ſi aduſtæ aut toſtæ, aut aliqua pars fuerit.

De cædenda materie & conſeruanda. CAP. V.

QVONIAM ſyluæ inſtitutæ ſunt ad cædendam materiem, ideo de eius ratione tractandum. Multùm enim refert ſi arbores tempeſtiuè cæſæ fuerint: nam firmiores, diuturniores, & æternæ fiunt magis, neque à carie, & tineis prærodentur, & hac ratione ædificia in longius tempus permanſura ſunt, vt nō ſolum nobis, liberiſq; noſtris, & reliquis ſucceſſoribus, cōſulamus, ſed publicis rebus, vt diutius perennent. Optimi materierum cæſores antiquitus magno pretio habiti ſunt, quum magno Reip. vſu eſſe cognoſcerentur. Vnde his munerū vacatio tributa fuit, authore Calliſtrato iureconſulto. Sidonij cæſores maximè laudati ſunt. Salomon exædificaturus Dei molem, ad Iromum Sidoniorum Regem literas miſit, vt ſuorum cæſorum opera vti liceret, qui in monte Libano cedros, cupreſſos, & abietes cæderent. Nos primùm quæ à maioribus noſtris narrata reperimus, referemus, quæ ſumma diligentia rationeq; adnotarunt, mox ſequemur & noſtra, ſi quæ ipſi ex maioribus experti ſumus, aut peritiorum artificum monitis adnotauerimus. Theophraſtus materiem quidem rotundam tempeſtiuū cædi dicit, & omnem quę decorticanda accipitur, quum germinare incipit: tunc enim cortex extricatu perfacilis eſt, quod turgere appellant, ſcilicet ratione humoris, qui ſub eo cortice fieri ſolet. Poſtea inextricabilis redditur, materiesq; nigreſcit, informisq; fit. Quadratam autem poſt turgorem, ſecuris autem deformitatē aufert: deniq; omne, quod pro valido capi oporteat, tempeſtiuius cæditur, non ſolum quum germinare deſierit, ſed etiam quum fructum percoxerit. Quæ aptæ obrui ſunt, aliquando poſt meſſem, aliquando poſt vindemiam & arcturum cæduntur. Robur ſeriſſimè cædendum, ſcilicet hyeme poſt autumnum: quòd ſi ſub turgore cædatur, citiſſimè omnium ferè cōputreſcir, ſeu cum cortice, ſeu ſine cortice capiatur. Potiſſimum quæ primo turgore, proxima quæ ſecundo, tertia quæ tertio. Quæ autē poſt fructuum maturitatē cæduntur, quāuis nō turgida ſint, incorrupta perdurant, præterquā quòd ſub cortice vermiculi quidā naſcētes, caudi-

Theophr. de hiſt. plant. lib. 5. c. 1.

Plin. lib. 16.c.39.

cem per ſumma inſcribunt. A quo Plinius. Cædi tempeſtiuum quæ decorticentur, vt teretes, ad templa, cęteraq; vſus rotundi, quum germinant, aliàs cortice inextricabili, & carie ſubnaſcente ei, materiaq; nigreſcente. Tigna ex quibus aufert ſecuris corticem à bruma ad Fauonium, aut ſi præuenire cogamur, Arcturi occaſu, & ante eũ Fidiculæ. Nouiſſima ratione ſolſtitio. Cato de materie cædenda hæc habet. Materies pro ridica, vbi ſolſtitiũ fuerit ad brumam, ſemper tempeſtiua eſt. Quæ materies ſemen habet, quum maturum ſemen habet, tunc tempeſtiua eſt: quæ materies ſemen non habet, quum glubet, tunc tempeſtiua eſt. Ea quæ ſemen viride & maturum habet, vti eſt ſemen de cupreſſo, & pino, quiſuis anni temporibus legere poſſis. Item quiſuis anni temporibus matura eſt, & tempeſtiua, ibidum ſunt nuces bimæ, inde ſemen excidet, & anniculæ, vbi primũ incipiunt hiaſcere, tum legi oportet, tum primùm per ſemen incipiunt maturæ eſſe, poſtea vſque adeò ſunt menſes octo. Vitruuius hæc addit. Materies cædenda à primo autumno ad id tempus, quod erit antequam flare incipiat Fauonius. Vere enim arbores omnes prægnãtes ſunt, & vires omnes ſuas in frondes, & anniuerſarios fructus effundunt: quum ergo temporum neceſſitate inanes ſint, ratione conſtat euanidas, & imbecilles eſſe. Quod in mulieribus videre eſt, vt à conceptu vſque ad partum, neque ſanæ, neque validæ iudicentur: nam in corpore præſeminario creſcens ex cibo detrahit alimentum in ſe, & quo firmior efficitur ad maturitatem partus, eò minus patitur eſſe ſolidum. Ædito fœtu alimentum quod prius detrahebatur, nunc inanibus, & patentibus venis in ſe recipit, ſolideſcit, & redit in priſtinam naturæ firmitatem. Eadem ratione arbores fructum maturantes, humorem effundentes, raræ, & languentes fiunt: vbi fructum emiſerint, ſuccum in ſe retinent, & quieſcentes reficiuntur, & reſtituuntur. Mox hyemis vis comprimit, & conſolidat eas: ergo ſi eo tempore cædantur, materies erit tempeſtiua. Caſſianus ex Varrone. Ianuario menſe ligna ad ædificandum, & operas cædi dixit, & ſi neceſſitas poſtularit, Iulio. Heſiodus poſt autumnum arbores ſecandas iubet.

Tunc operum multò ante memor diſcinde ſecuri
Syluam incorruptam, tunc germina deſinit arbos
Fundere, datq́; ſuas volitare per aera frondes.

Nunc ſyderum ratio declaranda eſt. Infinitum referre aiunt ad materiẽ ſecandam lunæ æſtates, cum anni temporibus. Luna in ſyluis Diana vocitata eſt, Deaq; nemorum habita, quòd hęc arboribus ſuccum inculcet. Rei agreſtis doctores materiem non niſi decreſcente Luna ſecari debere dicunt: vnaq; ſententia conſenſerunt omnes. Theophraſtus duritiæ cauſa cædi poſt Lunę occaſum præcipit, quaſi duriora, & computreſcere peruicaciora forent. Plinius. Inter omnes verò conuenit vtiliſſimè in coitu eius ſterni, quem diem alij interlunium, alij ſilentis Lunæ appellant. Sic certè Tiberius Cæſar concremato ponte naumachiario, larices ad reſtituendum cædi ex Rhetia præfiniuit. Quidam

dicunt

dicunt, vt in coitu, & ſub terra ſit Luna, quod fieri non poteſt niſi noctu. At ſi competant coitus in nouiſſimum diem brumæ, illa æterna ſit materies; proximè, cum ſupradictis ſyderibus. Quidam & Canis ortum addunt, & ſic cæſas materies in forū Auguſti. Caſſianus addit ſuis præceptionibus cædendorum lignorum Luna ſub terris latente, & in coitu exiſtente, additque rationē: quia Lunæ lumen ligna molliora facit. Quod idem & Diophanes confirmat. Heſiodus poſt decimum ſeptimum diem Lunæ.

Septima poſt decimam Cereris terat hordea ſacra,
Ingentemq́ licet ferro diſcindere ſyluam,
Ac varias aptare trabes, quibus ardua tecta
Moliri, ac ſtructam poſſis agitare carinam.

Cato hominū ſummus in omni vſu de lunaribus diebus hæc ait. Materiem omnem, quam effodies, Luna decreſcente eximito, poſt meridiem ſine vento Auſtro. Caueto ne per rorem trahas, aut doles. Idemque mox. Niſi intermeſtri Luna, atque dimidiata ne tangas materiem. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra: diebus quatuor proximis, quibus Luna plena fuerit, optimè eximitur. Omnino caueto nigram materiem doles, néve cædas, néve tangas niſi ſiccam, néve gelidam, néve rorulentam. Tiberius idem & in capillo tondendo ſeruauit interlunia. M. Varro aduerſus defluuia pręcepit obſeruandum id à pleniluniis. Columella à vigeſima vſque ad trigeſimam dixit. Vegetius à quintadecima vſq; ad vigeſimam quintam ad naues fabricandas. Hoc modo innocentius ſecatur nitidior, ſolidiorq; materies, & immunis à carie conſeruabitur. Huiuſmodi rei Aſtronomi rationem dicunt, quòd in Lunæ motu omnis rerum humor commoueatur: ergo humore Lunam verſus ad vltimas radicis fibras aut retracto, aut deſtituto; cætera materies purgatior relinquitur: Inde deficiente, exhauſtam tunc dicunt arboris craſſam illam pituitam, quæ quidem ad citam illam putredinem imbuendam prona erat. Conſtat etiam frondes arborum Luna decreſcente præparatas non putreſcere. Contra verò creſcente Luna, ac eius plenilunio præciſa, inepta fabricis operibus per humoris conceptionem erit, & marceſcet, vt eo ipſomet anno vermium labe exeſa, in puluerem fatiſcat, quod omnium Architectorum quotidiana opera perdocet: nam augeſcente Luna, corpora ipſa implentur, humoreq; exuberant, porrò humidū ipſum ſua natura parua temporis intercapedine corrumpitur. Nunc cædendi modum exponemus: nam multo fideliores putant futuras ſi non ſtatim proſternantur. Modum Vitruuius docet. Cædi autem ita oportet, vt incidatur arboris craſſitudo ad mediam medullam, & relinquatur, vti per eā exſicceſcat ſtillando ſuccus, vt qui ineſt in his inutilis liquor effluens per torulum, non patiatur emori in eo ſaniem, nec corrumpi materiæ qualitatem. Tum autem quum ſicca, & ſine ſtillis erit arbor, deiiciatur, & ita erit optima in vſu. Hoc autem ita eſſe, licet animaduertere etiam de arbuſtis. Ea enim quum ſuo quæque tempore ad imum perforata caſtrantur, profundunt

è medullis quem habent in ſe ſuperantẽ & vitioſum, per foramina liquorem, & ita ſicceſcendo recipiunt in ſe diuturnitatem. Qui autem non habent ex arboribus exitus humores, intra concreſcentes putreſcunt, & efficiunt inanes eas & vitioſas. Ergo ſi ſtantes, & viuæ ſicceſcendo non ſeneſcunt, ſine dubio quum eædem ad materiem deiiciuntur, cùm ea ratione curatæ fuerint, habere poterũt magnas in ædificiis ad vetuſtatem vtilitates. Eadem Plinius, & Palladius: & omnes iubent ſtantes arbores, vſq; ad medullam concidi, vt ſanies & malus ſuccus ſtillando effuſius depleatur. Sunt inſuper qui tradant, arborem faciliùs cædi, ac celerius inareſcere, ſi manu prius palpetur, quàm ſecuri feriatur. Mirum profectò eſt, quod Anaxilaus, & Nicander Græci authores prodidere. Hic enim minimè algere cædentes, alligata ad arborem amphiſbæna ſerpente. Ille verò arborem linteo, & aſbeſtino lino circumuolutam ſurdis ictibus, qui non exaudiantur, ſcindi. Sed cæſa materies cuſtodiẽda eſt, nec temere negligenda, diutius duratura. Eam conditam habere oportet loco, vbi graues ſoles, & acres ventorum afflatus non appellunt, ſed vmbra penitus cõtectam eſſe oportet. Veteres architecti huius gratia fimo maxime ouillo illinire obſeruarunt: rationem aſſignat Theophraſtus, quod obturatis egreſſibus, concreta pituita, immodicaque vis vaporum per medullam ſenſim inſtillat, atque reſpirat, quo fit, vt reliqua ligni ſiccitas ſiccando coæqualibus condenſetur. Stantes autem cacumine inuerſo commodius ſiccari dicunt. Idem defoſſam materiem multo denſari arbitratur. Cato iubet cæſam materiem amurca illiniri, quo à tinea & carie ſit immunis. Præterea in ſuccidenda ſylua hoc duximus animaduerſione dignum: nam materies ſi vel ignis gratia, vel aliorum operum cæditur, alia atque alia ratio erit. Eo modo ſylua ſecetur, vt arboribus & reliquis radicibus conſulatur, aliter pœnitenda iactura ſequetur. Itaq; multi ante Fauonium, & ipſam germinationem cædi tempeſtiuum arbitrantur, alii poſt Brumam. quod ex loci natura proſpiciendum eſt: nam in calidis regionibus minus innocuè fit. Quod ſi contra in frigidis, ſequens vis hyemis ſtipites ſupernè exurit, affertque non minimam, propter vniuerſitatem, calamitatem futuris germinibus. Verum qui in iiſdem locis factitant, hoc etiam præcauent, ne in ſyluis ad Septentrionem, & ipſum Boream verſus, ſed tantum ad Meridiem, & apricis expoſitis: ſed ne etiam in cæteris feſtinantiùs peragant, ne frigus intempeſtiuius nonnunquam adueniens nouella germina propter feſtinatam cæſionem præcôcia adurat. Quidam autem longè poſt germinationem propter corticis vſum ſecant. Qui ſtantibus adhuc plantis corticem eximunt, maximè verò roboribus, & quercubus, & vlmis, ligni quidem & corticis duplex lucrum captantes, quod quum ſibi ipſis ſatagere cupiunt, ſibi tamen præuident nequaquam. Enimuero hoc modo germinationem retardant, tum etiam caudices maiori lachrimarum vi exiccantur, vt infernè etiam tardius, minuſq; vbertim & proſperè regerminent.

De cedro magna. CAP. VI.

A cedro

A CEDRO incipiemus quum nulla in hiſtoriis celebrior, & tot tantiſq; authorum præconiis illuſtrior: imitabimurq; Salomonem ſapientiſſimum illum I quuſ ũ à cedro, quæ in Libano, vſq; ad hyſſopũ, quæ exit ex pariete minima. Tã vaſtæ magnitudinis eſt arbor, vt non coniferas modo, reſiniferasq;, ſed omnes, quas terra gignit, amplitudine ſuperet. Erat apud antiquos æternitatis, & nobilitatis ſymbolum: æternitatis quòd eius materies nõ putreſcat, nec cariem patiatur: & cedro digna loqui dicebantur illi, qui ea ſcribunt, quæ nulla temporis iniuria ſit abolitura. Nobilitatis: legitur in Ezechiele aquilam paſſis alis minabundam ad Libanum applicuiſſe, cedriq; medullam & ſurculos abſtuliſſe, & Babylona tranſtuliſſe, interpretatum eſt ab Adamantio Nabuchodonoſora Babyloniæ Regem ad Libanum, id eſt Iudeæ claritatem perueniſſe, abſtuliſſeq; medullam cedri, id eſt nobilitatem extirpaſſe.

Græcis κέδρος, Latinis cedrus. Sed magnã cedrũ, de qua hic loquimur, Græci κεδρελάτην vocant, compoſito nomine ex cedro, & abiete, quæ ἐλάτη iis dicitur, quaſi cedrabies. Plinius à Græcis cedrelatẽ vocari dixit. Refert Moſes Deum mandaſſe Noe, vt ante cataclyſmi diem arcam conderet, qua humanum genus, cunctaq; animantia includerentur, vt ab imminenti morte defenderet ex lignis gofer, quod cedrum interpretantur, tum Philo Iudæus in libello biblicę antiquitatis, tũ Talmutiſtę omnes, quũ arca eximię magnitudinis futura eſſet. Italis *cedro*. Ex Theophraſto deſcribemus. Inter ſylueſtres perpetuò viret folio, anguſto, & in extremitate pungẽti. Caudice procero, lęui, & enodi. Radice per ſumma vaga. Mutilatione, ſeu decacuminatione poſſe interire refert in cauſis, ratione ſiccitatis, rectitudinis ac radicis ſimplicitate: deſuper enim incũbens peſtis caloris, frigorisve, facilè ad ima vſq; trãſmittitur, quia recta. Dioſcorides tũ libro primo, tum quinto magnã cedrũ iuniperi baccas ferre ſcripſit. Et etiã cedri magnæ baccarũ meminit, in qua fœdiſſimè hallucinatus eſt. Plinius de magnæ cedri generibus loquens ait. Quæ floret, fructũ non fert: fructifera nõ floret, & in ea antecedente fructus nouus occupat. Quę verba è Theophraſto trãſtulit, libro tertio, de iunipero loquẽte: Iuniperi duo genera, quæ floret fructũ non fert, fructifera nõ floret; cedro inſulsè tribuẽs, quæ Theophraſt⁹ iunipero aſſcripſerat. Folio capillato, & pũgenti. Radice maxima ſpatio & plenitudine. Decacuminatione perit, vel cacumine ignibus aduſto. Nos relatione Petri Negroni, totius orbis peragratione inſignis, ita deſcribemus, quas in Libano monte ſe vidiſſe fatebatur: ferebatq; ſecũ conos multos, quos habuimus. Arboris facies turbinata à ſummo, caudice excelſiſſimo, cuius pars ima ſcabra, ſuperna glabra, à terra ramoſa. Rami trãſuerſi hęrent, vt arte infixi videãtur ad ſcandendũ. Conos ad cœlũ tendẽtes gerit, abiegnis ſimiles, craſſiores, maiores, durioreſq;, quinq; aut ſex digitorũ longitudine, colore ex cinereo fuluos, pertinaciter hærentes ramis, cõpactili ſquamarũ, ceu cupreſſorũ, congerie coagmẽtatos, atq; obtuſos. Coni poſt duos annos hiantes paulatim, vẽtis, & pluuiis decidunt, relicto in ramo pediculo firmo, quo per mediũ coni traducebantur.

Nomen.

Deſcriptio.

Horum meminit Plinius libro ſextodecimo, Quorum & haſtula infixa eſt. Semen abieti ſimile, dulce, vt pineæ, retinens oleoſum quoddã odoratiſſimũ.

Calum. Theophraſtus de cedro loquens. Quæ locis algentibus valent perdurare, hæc plus caloris ſortiri, vt cedrum: ſuper hac enim nec niuem poſſe durare autumant, ratione caloris. Et ex loci proprietate Syriam cedros ferre ſcripſit. Plinius ſcripſit in Creta, Africa, & Syria laudatiſſimam naſci. Cedrum natura æſtuoſis partibus dederat, at in Lyciis, Phrygiisq; montibus naſcitur. Sed præcipue in monte Libano naſcitur, teſte contra Appionem Ioſepho, toties ſacris literis commemorata: Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano. Vitruuius naſci ſcribit in Creta, Africa, & nonnullis Syriæ regionibus. Cedros inſula in littoribus Germaniæ eſt, quod cedri arbore referta ſit, ſic appellata.

Materies. In Syriæ montibus eouſq; craſſeſcit latitudine cedrus, vt quatuor hominũ vlnis cingi nequeat. Adde his pulchriores in hortis comperiri, ita quod in Cypro Reges tum ex imperitia, tum ex tranſuehendi difficultate nunquam materiem cæciderunt. Longitudo his, quæ ad vndeciremem Demetrij Regis cæſæ ſunt,* paſſuum tredecim, quod Herodorus primùm, mox Theophraſtus, & eum ſecutus Plinius ſcripſit. Syri ad triremes vtuntur. Simulachra ex ea fieri ſolent: nam rimas non capit, & carnis æqualitate quodammodo conſtare videtur. Eius materies nata eſt humorem emittere, & in plenum omnes, quibus oleoſus eſt humor: quamobrem deorum ſtatuæ viſæ ſunt aliquando ſudaſſe: ex hac enim condere conſueuerunt. Plinius. Materiæ verò ipſi æternitas, itaq; & ſimulachra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus eſt Romæ in delubro Apollo Soſianus Seleucia aduectus. Cedrum æternum putant claro de omnibus materiis indicio in templo Dianæ Epheſiæ, vtpote cùm tota Aſia extruenre, quadringentis annis peractum ſit. Conuenit tectum eius eſſe è cedrinis trabibus. Memorabile & Vticæ templum Apollinis, vbi Numidicarum cedrorũ trabes durant ita, vt poſitę fuerint prima vrbis eius origine, annis mille, centum, octoginta octo. Vitruuius, Epheſi in æde ſimulachrum Dianæ, & etiam lacunaria ex ea, & ibi, & in cæteris nobilibus phanis propter æternitatem ſunt facta. Ex cedrinis etiam lignis domus Dauidis Regis in Hieroſolyma ciuitate erat, quæ illi Iramus Rex Tyri miſerat. Templũ illud Salomonis, quo nil vnquam in rerum natura mirabilius viſum eſt, columnis & trabibus cedrinis ſtetit, vt libro Regum ſcribitur. Et dirutum iterum trabibus cedrinis reædificatum, permittente Cyro Perſarũ Rege. Arca fœderis, quam Deus Moyſi iuſſerat exædificari, ex materie ſittim compacta fuit: eſt autem ſittim, vt interpretes voluerunt, electiſſimum cedri genus. Virgilius Laurenti regiam deſcribens, in eius veſtibulo auorum effigies, Latini Regis è cedro fuiſſe ſcribit.

**orgyiarũ. Plin. 130. pedum.*

Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro, Italusq́, paterq́, Sabinus
Vitiſator, curuam ſeruans ſub imagine falcem,
Saturnusq́, ſenex, Ianiq́, bifrontis imago,

Veſti-

Veſtibulo aſtabant.

Cedro ſunt tubera, ſicut ſunt in carne glandia: in iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in ſe conuoluto. Sectilis quoq; in laminas: cuius operimento veſtitur alia materies. Clauum non tenet, ex Plinio. Apud Homerum Calipſus ad nocturna lumina odoratam cedrum comburit. Ex quo Virgilius.

Proxima Circeæ raduntur littora terræ,
Diues inacceſſos vbi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectiſq; ſuperbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Ex cedro laudatiſſima reſina, vt Plinius inquit, cuius pix cedria vocatur. Defuncta corpora incorrupta æuis ſeruat, viuentia corrumpit. Mira differentia, quum vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit. Craſſiorem reſinam, & ad picem faciendã cedrus fundit. Eo liquore peruncta materies nec tineam, nec cariem ſentit. Ideo cedratos olim Numæ libros Hemina tradit, quòd eos nulla attigiſſet tinea, nec etiam vetuſtatem experti eſſent: miraculo quòd tot infoſſi durauere annis; quippe DXXXV. In quibus ſcripta erat philoſophia Pythagorica. Virgilius eius nidore ſerpentes abigi cecinit: *Reſina.*

Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum.

De minoribus cedris. CAP. VII.

ETSI de coniferis primùm ſcribere propoſuiſſem: quum cedri ſpecies plures ſint, eæq; bacciferę, ne perirent, viſum eſt ei ſubiungere. E Theophraſti verbis quiſque coniicere poterit maiores cedros à minoribus diuerſas eſſe. Plinius maiores à minoribus diſtinxit. Galenus magnam cedrelarem vocauit, minorem fruticoſam, & iunipero ſimilem. Theophraſtus minoris cedri duas ſpecies ponit, Phœnyceã alteram, Lyciam alteram. Idæi ſimplicẽ dicunt: ſed alteram ab altera differre, ob foliorum acutorum differentiam; quam oxycedron vocant. A quo Plinius. Duo eius genera, Lycia, & Phœnicea. Differunt folio: nam quæ durum, acutum, ſpinoſum habet, oxycedros vocatur, ramoſa, & nodis infeſta. Altera odore præſtat. Auicenna de genere pini eſſe dicit, habere fructum ſimilem cupreſſi fructui, ſed eo minorem, & habere ſpinas. Et eſt duarum ſpecierum, quarum vna longa, altera breuis. Theophraſtus minorem cedrum deſcribens ait. Arbor iunipero nõ abſimilis, ſed cedro folium acutum, ſpinoſum, & durum, ſubſiſtens infra iuniperi magnitudinem. Caudice contorto, nodoſo, & frequentibus alis. Materie æterna, ne cariem quidem vllam ſentiente, corde referta, rubea, & odorata. Sed fructus odoratus, ruber, & eſculentus, iunipero ſimilis, durans annum: prius non decidens, quàm ſubnaſcatur alius. Arcades fructus in eo ternos eodem haberi tempore confirmant, id eſt anniculos, qui nondum matureſcant, & bimos, maturos quidem, ſed qui guſtu reſpuantur, trimos, qui mandi poſſint. Satyrus vtramque ſibi à ruſticis allatam ſine flore, cupreſſo ſimilem, ſcabriore tamen cortice. Radices

Genera.

Deſcriptio.

Theophr. paulo aliter.

ſolutæ, ſumma telluris cute hærent. Serotino fructu: nam quæ perpetuò virent, tardè fructificant. Eſt præterea fructus pinguis, & lentitia quadã gliſcens, vnde quamuis non magnus, confici tamen difficilè poſſit. Quoniam talis eſt. Plinius vltra prædicta, quæ retulimus verba, dicit fructum ferre myrti magnitudine, ſapore dulcem. Phœniceam deſcribemus, quæ nobis ab Iſtria affertur. Gaza Punicam vertit, quæ ab aculeorum ingenti aſperitate, oxycedros omnibus dicta. Caudice cute potius, quàm cortice veſtito Folio perpetuo, a ſtate alacriori, acuto, fere trigono, ramis diffuſis & contortis. Non floret, niſi florem dicere mauis foliola ſena, quæ fructum circumſepiunt. Fructu ſemper grauida, anniculo ſuccedit nouus, qui ſingulares ſunt baccæ granula alba intus copioſa cõtinentes. Dioſcorides, & Plinius cedridem vocant. Edulis, vere viridis; mox fuluus, demum rubeſcens. Lycia altera à prouincia nomẽ habet, ab obtuſis foliis retuſa dicta, folio obtuſiori & frequentiori, tamariſci ſimilitudine. Caudex ſubrubet, vitigineo cortice obductus: in reliquis iuniperũ refert. Folio quaſi ſquamulis compactilibus coagmentato, digitorum attritu ſuauem odorẽ ſpirante. Bacca per initia viridis, mox flaueſcens, poſtremo ad rubrum declinans, guſtu ſubamara, odorataque. Theophraſtus ſaxoſis locis, & frigidis naſci, & ſolum eiuſmodi quærere dixit. *Cœlum ſolum.*

De abiete. Cap. VIII.

Nomen. DE abiete, eadem conifera, reſiniferaq; ſcribemus, quæ nec longitudine, amplitudineq; magnæ cedro cedit. Macrobius inter fœlices arbores annumerauit. Græcis ἐλάτη, ab ἐλάω id eſt impello, & prolongo: nam in præcelſam proceritatem aſſurgit. Hac etiam ratione à Latinis abies dicta eſt, quòd in cœlum abeat. Italis *abete*. Ἐλάτη etiam inuolucrum, calycémve fructus palmarum adhuc florentium ſignificat, vt etiam appellari dixit Dioſcorides. Vnde in cauſa fuit, vt Plinius turpiter erraret: nam de vnguentis loquens, ait: Eſt præterea arbor ad vnguenta pertinens, quam alij elatem, alij abietem, alij palmam, alij ſpatham vocant. *Deſcriptio.* Nos deſcriptionem à Theophraſto diuiſim traditam, & diſiectam, in vnum corpus coaptabimus. Primò quæ in vniuerſum, mox quæ cuique generi conueniant, declarando. Surgit arbor recta, & magnitudine excelſa, totaq; forma decora. Corpus, cæpæ inſtar multiplici cortice tunicatur, aſſiduæ nanque tunicæ compactæ, ſubditæ aliam gerunt, atq; ex iis tota conſtat. Rami plures, duri, vel ramorum omnium duriſſimi, ſpiſſi, cornua ſanè imitantes, colore flaui, tædæ ſimiles, ordinati, vtrinque miro ordine inuicem ſibi reſpondentes, nodoſi. Folio ſemper virenti, raro, ac pectinatim inſecto, in extremitate pungenti. Flore croceo, ſpecioſo, paulò ante ſolſtitium ſe aperienti. Fructu autem poſt Vergiliarum occaſum. Radice neruoſa, ſingulari, ad ima deſcendenti, multis hirſuta capillamentis. Arcades non in profundum radices agere dicunt, vt radicibus flatu euertatur. At Idæi abietem altiùs quàm ſubit, radice deſcendere volunt, verùm radice ſimpliciore, ac meatu rectiori.

ctiori. Quum germinat, ter germinationem intermittit, ternaque germina edit, ideo τείονιπος appellatur. Fit prima germinatio Februario ineunte, quamquam in Ida monte ſeriùs, ac ferè Idibus. Iterum germinat intermiſſis triginta diebus, aut paulò pluribus: ſic fit, vt dum prima cacumina propelluntur, ſe cutis aperiat geniculato incremento, velut articulatim, vel ſurſum, vel in latera fundentibus ſurculis, idque fieri ſolet exitu Martij. Tertia germinatio Aprili menſe, diebus ſcilicet quindecim intermiſſis, nec diutiùs ſenis, aut ſeptenis diebus durat: clariùs tunc cernuntur incrementa non in longitudinem, ſed in corpus incrementa vertuntur. Arborum germinationes cùm in pleriſque, tum maximè in abiete conſpiciuntur, quum genicula in verſus rectos porrigantur, ramique ex æquo conditi procedant. Auctio, ac germinatio reliquis incerta eſt, tum modo, tum germine, ſed abieti certa, continua, atque præpoſtera. Quum enim primùm ſciſſum de caudice fuerit, rurſusque de eo alterum finditur, idque aſſiduè factitatur poſt quemque germinationis ſuperuentum. Amentifera eſt, autumno enim poſtquam folia decidêre, peculiare eius cõfeſtim gignitur, quaſi grauida intumeſcat, vt germina pariat, duretque per hyemem vſq; ad ver. Præciſo caudice reuiuiſcunt omnes, abies verò inareſcit omnino anno eodem, etiã detõſo cacumine. Euenit peculiare quiddam abieti, quum enim præciſa, vel vento aliáve re quapiam, afflicta fuerit circa maiorem partẽ trunci, (habet enim aliqua ex parte læuem & enodem & æqualẽ) vel perquã ingens quidpiam redundans paulo deteriùs adnaſcitur circa faſtigium, quod quidã circumauctionẽ, alij circumagnationẽ appellant, colore quidẽ nigrum, duritia verò præpollens, ex quo crateres conficiunt Arcades. Craſſitudo talis, qualẽ arborem eſſe contingit, quò ſcilicet robuſtior, vegetiorque, eò craſſior. Illud quoq; peculiare hac eadem in re abieti accidit: quũ enim ramis omnibus ablatis, cacumen decideris, mox emoritur, quũ verò inferiora euerſa ſunt, quod reſtat, viuit, & agnatio, quam modo dixi, circum id fieri aſſolet, ſcilicet quia vegetius ac viridius eſt, attamen non renaſcitur. Si medulla detracta ſit, moriendum omninò eſt, Arcades aiunt, nec abies ſeruari poteſt: cauſa eſt, quòd medulla pars humidiſſima, & vitalis præcipuè ſit: cuius rei argumentum, quòd materies, quæ medulla viduata eſt, peruertitur, recurnaturq́; iam cõfecta, vſq; dũ penitus reſiccetur. Quapropter abietis materiem filo ſcindunt, nec quicquã medullæ relinquunt. Perit etiam decacuminatione, ſcilicet ſi arboris extremitas præcidatur, nõ abſq; ratione, quũ ſicca natura ſit, meatuq; cõdatur rectiſſimo, & vnica radice inhæreat. Vulnus enim infeſtat, facitq; vt & frigus, & ardor faciliùs ſubeat, præſertim quum vndiq; infertur, & ex proceritate, & meatuũ rectitudine non pigrè ad radices deueniat. Negata eſt eis à natura nepotum procreatio; tam ſiccitate radicis, quàm quod impetu ſuo toto ſurſum contendant, atq; etiã quia radice ſingulari nitantur, alteq; deſcendant. Nuſquã enim alimoniæ quicquã ſuperfluit, nec verò dimotũ aliorſum ſe vertit: itaq; fit, vt nullũ ſit exurgendæ prolis initiũ. Ab vlcere ampliori

altioriq; non interit, quum tæda deſcinditur, immò ex infœcundis fœcundæ, & ex pauciferis multiferæ reddũtur. Corticis circumablatio in germinatione abietis necat: quum enim cortice ſit turgido, menſe Februario, vel Martio, ſi quis detraxerit, ſtatim moritur, hyeme diutiùs tolerat. Hyphear, & ſtelis in abiete naſcuntur, & hæc differre inter ſe volunt, argumentumque adducunt, quòd non ſolùm in congeneribus erumpãt, verum in eadem arbore plura diuerſis partibus exeant, vt hinc ſtelis, inde hyphear, nec modò formas, ſed fructus diſſimiles ferant. Et hæc validiora ſunt, quæ in abiete naſcuntur, quàm aliis: plus enim alimenti, & idem pinguius ſubminiſtrant. In abiete quædam naſcuntur, quæ augures lucinas vocant, aëre nanque eblandito atq; remiſſo, hæc erumpere potiſſimum ſolent, vbi inteſtinus humor collectus, & exterus quoq; occurrens concreuerint, atque in rotundum conglobati fuerint. Hæc Plinius ab eo transfert. Folia Abieti non decidunt, inſecta, pectinum modo, pungentiaq;. Flore croci colore circa ſolſtitium. Semen reddit poſt Vergiliarum occaſum. Germinationem tripartito intermittit, ac germina terna edit, & ideo inter ſquamas corticum ſpargit, quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Eſt autem prima earũ incipiente vere, circiter quindecim diebus. Iterum germinat tranſeunte Geminos Sole: ſic fit, vt prima cacumina impelli ſequutis appareat, geniculato incremento. Tertia eſt ad ſolſtitium breuiſſima, nec dimius ſeptenis diebus, clareq; tunc cernitur creſcentium cacuminum articulatio. Rami ſtatim ab radice modici, velut brachia lateribus inhærent. In ea ramorum ordo, & ſubrectà diuiſura, ramiq; in cœlum tendentes, non in latera proni. In lõgitudinem excreſcit. Cortex multiplex tunicis. Radix ſingularis. Cortice in orbem detracto, necantur arbores, ſed quædam tardiùs, quædam citiùs moriuntur. Refert & tempus anni. Abieti, ſi quis detraxerit Sole Taurũ vel Geminos transeunte, quùm germinat, ſtatim moritur, eandem iniuriam hyeme paſſa diutiùs tolerat. Nec in vltimis ponendum, quando quibuſq; ſatis vmbra aut nutrix, aut nouerca eſt, abietis, quæcunq; attigerit, non dubie venenum eſt. Fert & cachryn: ita vocatur pilula, in medicina vtendi vim habens: gignitur poſtquam folia decidere, hyeme durans, continet nucleum pineis ſimilem. Is creſcit hyeme, aperitur vere pilula tota, cadit, quùm folia cœperint creſcere. Sed verbũ τρίσλεπον Gaza ter ſquamoſum interpretatus eſt, quum prægnans cortex rumpitur, ſquamas ſpargere videtur, quùm ter inchoatum opus, intermiſ-
Genera ſumq; repetat, & puto δισλέπειν legiſſe. Abietum quædam maſcula, quædam fœmina eſt, Theophraſti authoritate. Maſcula folio pungentiori, acutiori, & magis flexo, vnde arbor intuitu criſpior videtur. Huius nucibus parui quidem nuclei inſunt, materies verſicolor, latior, durior, medulla refertior, atq; in totum aſpectu deterior, nodoſiorque. Fœmina folio pinnato, ſummo mucrone rigenti aſſurgit, vſq; eò denſum, vt facile, quaſi concameratum imbres arceat, nec tamen pluuiam tranſmittat, ſimileque potiſſimum cyathis Bœotorum.

Illarum

Illarum nucibus nulli quidem nuclei inſunt. Materies mollior, candidior, operibusq́; facilior, & in totum procerior caudex. Eſt & aliud genus, quod naſcitur in Creta ſuper lapides, & teſtacea (ὀςράκυς) carens radicibus, modo patellarum adhærens, folio carnoſo, oblongo, craſſo, frequenti, nec leguminum ſiliquis abſimili. Concauum intus, nec aliquid intra ſe continens, colore accedens ad purpuram, forma erecta, multicaulis, rami longi, recti, ſolutiq́;, magnitudine cubitali, vel maior. Plinius ab eo. Abies è cunctis ampliſſima eſt, & fœmina etiam prolixior, materie mollior, viliorq́;, arbore rotundior, folio pinnato denſa, vt imbres non tranſmittat, atq; hilarior in totum. E ramis paniculárum modo nucamenta, ſquamatim compacta dependent. Hæc abietis maſculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ.

Gaudet abies locis vmbroſis, in quibus longè pulchrior, quàm in apricis exurgit, itaq; in Arcadia circa Cranam, loco quodā concauo, & ſilente à ventis, quem nunquam ſolem attingere aiunt, abietes tum longitudine, tum craſſitudine cæteris præſtant, non tamen frequentes, neque pulchræ cernuntur, quamobrem ad lautiora operum, vt fores cæteraq; magnifica, hiſce minus vtuntur, ſed ad nauigia domoſq; duntaxat, quippe trabes, & antennas ex his optimas faciunt, atq; etiam malos, præſtantiſſima longitudine, ſed non ſimiliter validas atq; ex his, quæ Soli expoſitæ ſtarent, ſed ex breuitate denſiores illis robuſtioreſq;. Si in montibus naſcitur, non in excelſum excurrit, ſicut circa Cyllenum promontorium euenit. Mneſteus propter calorem abietem poſſe durare locis algentibus, neque ſuper hanc niuem poſſe durare autumat. Tortuoſaque prouenire ob calorem medullæ aſſerit. In Latino agro abietes tum magnitudine, tum pulchritudine inter omnes Italicas præſtant, tamen ad eas, quæ Corſica gignit, pro nullo certè habentur. Macedonica præſtantior, quàm Parnaſia, cæteraq́; ſpectantur: nam ſuo loco manens, amplior, pulchriorq́; extat. Hæc Theophraſtus. Varro: In montanis quædam prolixiora, & firmiora naſcuntur, propter frigus, vt abietes, & ſappini. Plinius. Situs in excelſo montium, ceu maria fugiant. Romæ infernas abies ſupernati præfertur. Eſt & per gentium quoq; regiones in iis differentia. Alpibus, Apenninoque laudatiſſimæ. In Gallia Iura ac monte Vogeſo: In Corſica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deteriores Æneatica, & Arcadica. Peſſimæ Parnaſia, & Euboica: quoniam ramoſæ ibi, & contortæ, putreſcẽteſq; facilè. Montęs & valles diligit abies. Apuleius humidis gaudere ait. Vitruuius. Abietes, quas in Apennini parte, quæ ad Hetruriam vergit, infernates vocant, & quia perpetuos habent Soles, ſiccitatibus exuctæ ſolidantur. In ædificiis ad vetuſtatem perdurant. Quæ Septentrionali regioni ſubiectæ vmbroſis perpetuitatibus non ſolùm augentur ampliſſimis magnitudinibus, ſed earum venæ humore ſaturantur, quum exciduntur, ſicceſcendo inanes fiunt & euanidæ: ideoq; in ædificiis diuturnitate carent, ideò ſupernates improbat. Quod à Plinio etiam excipitur. Robuſtiores aquiloniæ partes, & in totum deteriores ex humidis, o-

Cælum.

pacisq́;, ſpiſſiores ex apricis,& diuturnæ: ideo Romæ infernas abies ſupernati præfertur. Nos ex foliorum ſciſſura & tenuitate,caudicis ſcabroſitate,frigidis locis,algidis,& perpetuis niuibus obſitis naſcituram iudicamus.

Satio. E ſemine tantum, vt omnes coniferæ, naſcitur. Cultum aſpernatur, nã hominum diligentia degenerat. Creſcit, quoad libero ſole fruatur, neq; interim craſſeſcit,neq; fruticat, at vbi in iuſtam magnitudinẽ excreuit, in profundum latumq́; dilatatur: ſic ramorum exortus,& laterales germinationes ſequũtur, vt ex Theophraſto habetur. Nos autem ei profundum ſolũ deſtinamus, argumẽto quòd vnica,eaq; profunda ad ima deſcendẽte radice firmetur,vt firmiùs ventis exagitata inhæreſcat ſolo. Et quia in tantam craſſitudinẽ, & materiem creſcit, non niſi ex humido ſolo tantum alimentum haurire poteſt.

Materies. Abies expetita nauigiis, vt ex Theophraſto habemus: quum excelſa, proceraque ſit, malos & antennas ex ea facere ſolent. Præterea quum multiplici tunica conſtet, qui remos dolant, ſingulatim æquabiliterq́; auferre conantur: nam ſi ita auferatur, remus validus relinquetur, ſin autem permutauerint, nec omninò pariter dempſerint, infirmus reddetur, hoc enim modo ictus, illo demptio fit. Triremes, atque longa nauigia ex abiete leuitatis cauſa faciunt. Quercui conglutinari non valet, quũ altera ſpiſſa altera rara ſit. Affectus autẽ ſimilis eſſe oportet, quæ ſocietate conflari debeant, non contrarii, ceu ſi ligno lapidem coniungere velis. Nauibus, propter flexum, humidior capiatur neceſſe eſt: alioqui ad conglutinationem quidem ſiccior apta eſt: nauis enim compacta, & extra mare fidelior conſtat, & in mare protracta humore imbibito, ſe vndiq; protinus comprimit, atq; coniunctis rimis omnibus continuat, niſi penitus exaruerit. Tunc enim gluten aut omnino aſpernatur, aut non æquè recipit. Tectis commodior eſt, iiſque optima quæ vetuſtiſſima, modo immunis à carie ſit. Neruoſa eſt & rigida, ita vt vtrumque habeat è contrario neruos validos, mollem carnem, & raram, qua de cauſa leuis eſt. Habet neruos venaſque omnium nobiliſſimas. Pondus ſuſtinere validè poteſt: nil enim ponderi cedit, ſed renititur, argumento quòd nunquam rumpatur, ſed potius quàm viribus, carie, aliiſve deficiat. Materies nodoſa, nodique reliquis omnibus ferè duriores, denſiſſimi, ſolidiſſimi, patentes, colore, tædæ proximi, & maximè ſui generis, & ſi lignum molle ſit. Nodi recti, & ramis quodammodo infixi, quamobrem validiſſima eſt. Fiſſilis eſt, propter meatuum rectitudinem. Tradunt abietis, dum germinat, decorticatam materiem aquis inoffenſam durare nimium poſſe. Patuit id apud Pheneum Arcadiæ, cùm obſtruſis faucibus, campus in lacum redundauit: tum enim ductis pontibus ex abiete, quum amplius extumeſceret aqua, aliis ſuper aliis fabricatis, poſteaquam exſtruſis obturamentis vnda erupit, diſceſſitque, vniuerſa materies incorrupta comperta eſt. Eius materies etiam quadripartita eſt: quadripartitam appellant, quibus in vtramq; partem medullæ bini venarum curſus naturæ contrarij pertendunt, atque per vtrunq; curſum adigunt, ictus curſi-

curſibus contrarios inferentes, dum in vtramque partem medullæ ſecuris remeat,ita enim eueniat neceſſe eſt naturæ venarum ratione,paucæq́;ſunt quadripartitæ. Si primo turgore cæditur, materies coloratior redditur: nam & corticem detrahunt: vere cæduntur,tunc germinant. Plinius ab eo. Abies admirationis præcipuæ viſa eſt in mari, quæ ex Ægypto Caij Principis iuſſu obeliſcum in Vaticano circo ſtatutum, quatuorque truncos lapidis eiuſdem ad ſuſtinendum eum adduxit, qua naue nil admirabilius viſum in mari certum eſt. Arboris eius craſſitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Succiſa abiete humor diu defluit. Hæc omnium arborum altiſſima, rectiſſimaque. Nauium malis, antennisque propter leuitatem præfertur. Quadripartitos venarum curſus, bifidosque habet, vel omnino ſimplices. Ad fabrorum inteſtina opera medulla ſectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior, quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis eſt: hæc qua diximus ratione decorticatur fluuiata, atque ita ſapinus vocatur: ſuperior pars nodoſa, duriorq́;, fuſterna. In ipſis autem robuſtiores aquiloniæ partes, & in totum deteriores ex humidis, opacisque, ſpiſſiores ex apricis, & diuturnæ: ideo Romæ infernas abies ſupernati præfertur. Proximum medullæ habet quod Græci leuſon vocauere. Tradunt abietem circa germinationem decorticatam, qua dixi Luna, aquis non corrumpi. Pondus ſuſtinere validè poteſt. Fortiſſima ad tectum abies, eadem valuarum regulis, & ad quæcunq; libeat inteſtina opera aptiſſima, ſiue Græco, ſiue Campano, ſiue Siculo fabricæ artis genere ſpectabilis, ramentorũ crinibus pampinato ſemper orbe ſe voluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & curribus maximè ſociabilis glutino, in tantum vt findatur ante, quàm ſolida eſt. Cortex in magno vſu agreſtium: vaſa, corbesq́;, ac patentiora quædam meſſibus conuehendis, vindemiisq́; faciunt, atque prætexta tuguriorum. Vitruuius de abiete hæc habet. Abies aeris plurimum & ignis habet, minimumq́; humoris, & terreni, leuioribus rerum naturæ poteſtatibus comparata, nõ eſt ponderoſa. Itaq; rigore naturali contenta, non citò flectitur ab onere, ſed directa permanet in contignationibus. Sed ea, quòd habet in ſe plus caloris, procreat, & alit termitem, ab eoq; vitiatur. Etiamq; ideo celeriter accenditur, quod quæ ineſt in eo corpore raritas aeris, patens accipit ignem, & ita vehementem ex ſe mittit flammam. Ex ea antequam eſt exciſa, quæ pars eſt proxima terræ per radices excipiens ex proximitate humorem, enodis & liquida efficitur, quæ verò eſt ſuperior, vehementia caloris eductis in aëra per nodos ramis præciſa altè circiter pedes xx, & perdolata propter nodationis duritiem dicitur eſſe fuſterna. Ima autem quum exciſa quadrifluuiis diſparatur, eiecto torulo ex eadem arbore ad inteſtina opera comparatur, & ſapinea vocatur. Quod extruendis nauibus apta ſit abies, etiam teſtimoniis Poëtarum probare licet. Ex abiete Idæa Paridem naues præparaſſe, quibus ad raptum Helenæ profectus eſt Euripides tradit. Claudianus idem.

Apta fretis abies.

Eam, qua Iaſon cum Græciæ heroibus in Colchidem vectus eſt, Ennius ex abiete ſtructam fuiſſe aſſerit.

Vtinam ne in nemore Pelio ſecuribus
Cæſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes:
Néve inde nauis inchoandæ exordium
Cœpiſſet, quæ nunc nominatur nomine
Argo.

Ouidius.

——— *Et caſus abies viſura marinos.*

Homerus malum in naui ex abiete fuiſſe, qua Telemachus Pylum nauigauit, dixit,

Ἱστὸν δ' εἰλάτινον κοίλης ἔντοσθε μεσόδμης
στῆσαν ἀείραντες.

Hercules apud Apollonium Rhodium ad remum abietem euulſit. Haſtæ ad præliandum etiam ex abiete fabricatæ ſunt. Virgilius.

——— *Cuius apertum*
Aduerſi longa tranſuerberat abiete pectus.

Reſina. In abiete reſina fit, cùm lignis deguſtatis vulnus infertur, haud enim quáq; ſecretionẽ modo eodem agi mos eſt. Succus illius reſinaceus, vt omniũ coniferarum: nec ampliori altioriq; vulnere interit, vt omnes, ex quibus reſina colligitur. Abietis lachrimæ ſponte cõcreſcunt. Sincerè olet, & ſapit. Hęc Theophraſtus. Ab eo Plinius. Reſina ei vitium. Succiſæ humor diu defluit.

De Cupreſſo. Cap. IX.

DIDYMVS Græcus prodit Eteoclis fuiſſe filias, Charites dictas, ſiue Gratias, quæ dum tripudio dearum ſubſiliunt, extra choream deuolutæ, in puteum deturbantur; dolens earum vicem tellus, arbores frondoſas puellis ſimiles ad oblectamenta, & rei memoriam edidit. Sed Lactantius Placidus ſcribit: Cypariſſus puer ſpecioſus Telephi filius, dũ venaretur, in amorem ſui Apollinem compulit, à quo mirum in modum adamatus, in Chio inſula, vt ſcribit Probus, ceruum habuit pulcherrimum & manſuetiſſimum, quo ab Apolline donatus, quem enixè dilexit. Alij dicunt Nymphis ſacrum. Per ſyluas verò errans, & laſſus ſub arbore & in herba obdormiuit, ſtrepitu autem à ſomno excitatus à ſe longè ceruum vidit, & ſylueſtrem credens, iaculo imprudens traiecit, quòd vbi agnouit, tanto affectus eſt dolore, vt nec Phœbi conſolatione, nec Medicinæ viribus ab huiuſcemodi luctu ac planctu retrahi potuerit, vt cibo etiam, & potu abſtinuerit. Sed illud tandem ſupremum munus à Deo petiit, vt omni tempore ei flere liceret. Itaq; Apollo eius miſertus, in arborem ſui nominis conuertit, ex qua lachrima deflueret. Sic Apollo apud Ouidium;

Triſtiſq;

——— Triſtiſq; Deus, lugebere nobis,
Lugebiſq; alios, aderiſq; dolentibus, inquit.

Seruius autem à Syluano deo adamatum dicit, cuius ceruam inſcius occidit, vt præ dolore poſtea puer contabuerit, verùm ab amatore deo in arborem ſui nominis conuerſus eſt, quam hic pro ſolatio portare dixit. Virgilius.

Et tenerum ab radice ferens Syluane cupreſſum.

Diti ob varias & multiplices cauſas cõſecrauit antiquitas, ſed omnes ex ipſius arboris natura. nam eius generis arbos exciſa, cùm minimè rediuiua ſit, humanæ conditionis ſortem referre videtur: nam ex ea reciſa, nil magis, quàm ex mortuo ſperãdum ſit. Quanquam Herodotus ſolam pinum ex arboribus putet minimè repullulare, vocatque eam πανώλεθρον, nimirum quòd reciſam cupreſſum in Creta inſula repullulare audierit, quod de pinu nuſquam obſeruatur. Et mortuorum animas ad inferos deſcendere di·unt, quorum deum Ditem arbitrantur, vnde eius arboris ramis ſepulchris affixis, diis Manibus commendari defunctos dicant, atque arborem nullam hominem ad inferos ſequi legas, præter cupreſſos. Horatius.

Neque harum, quas colis, arborum,
Te, præter inuiſas cupreſſos,
Vlla breuem dominum ſequetur.

Diti ſacra eſt, inquit Plinius, ideo funebri ſigno ad fores poſita. Apud multas gentes in cœmiteriis ſeri cœpta. Valentiis vidimus in patibulo multas conſitas. Alia etiam ratione portis affigebatur, quod pollutionis, aut inceſtati de alicuius morte loci, aut funeris ſignum fuit, ne quiſquam pontifex per ignorantiam domum ingrediens pollueretur. Feralis à Virgilio dicta.

Ingentem ſtruxere pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt.

Petronius Arbiter.

Gaudent ferali circum tumulata cupreſſu.

Erat & vrendis funeribus apta. Virgilius.

Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus, atraq; cupreſſo.

Sed M. Varro pyras cupreſſo circundari dixit propter odorem vſtrinæ grauem, ne ea offenderetur populi circundantis corona, quæ tamdiu ſtabat reſpondens fletibus præficæ, quamdiu conſumpto cadauere, collectiſque cineribus, dicebat nouiſſimum verbum Ilicet, id eſt ire licet. Sed alia ratione Aſclepiades cupreſſum luctuoſam dicit. Boream enim Celtarum Regem, quum filiam Cypariſſam nomine haberet, & eam amiſiſſet, arborem hanc in eius tumulo ſeuiſſe, à qua nomen inditum cypariſſo, & mox à ſatu illo luctuoſam feralemq; haberi cœptam. Non immerito magno habitum oſtento, quum arbos cupreſſus altitudine præexcelſa in Veſpaſiani auito agro ſine vi vlla tẽpe-

ſtatis radicitus euulſa repente prociderit, ac ſequenti die viridior eodem veſtigio ſurrexerit, grande proſperumque, & ſumma claritas Veſpaſiano iuueni ab aruſpicibus promiſſa, ex Tacito. Fuit & mortis oſtentum Imperatori Seuero, cui Æthiops ſcurra occurrens obuiam cum corona ex cupreſſo, quē quum ille ab eius oculis remoueri iuſſiſſet, paucis poſt diebus eſt vita functus. Cupreſſus inimica viti. Nam Varro ſcribens, qua cœli parte ridicæ figi debeant, ait: Si cupreſſos vitias pro ridicis inſerunt, alternos ordines imponunt, neq; eas creſcere amplius quàm ridicas, patiuntur, neque propter eas adſerunt vites, quòd inter ſe hæc inimica.

Nomen. Didymus Gręcus duplici nomine cupreſſos vocari ſolitas dixit, κυπάρισσος, & χάριτας, hoc vltimū propter Charites Eteoclis filias, vt diximus. Charites, hoc eſt Gratiæ, appellantur ob delectationem. κυπάρισσος, ἀπὸ τοῦ κύειν καὶ φύειν παρίσους τοὺς κλάδους, καὶ τοὺς καρποὺς, id eſt à parilium ramorum partu, & fructuum, quòd ex æquo ramos & fructus creent. Dicuntur etiam Feſto Pompeio Cypariſſæ ignes prodigioſi, qui noctu apparere ſolent cupreſſorū ſimilitudine. A Poëtis etiam κωνοειδεῖς dicuntur, quod in conum hæ arbores attollantur. Latinis cupreſſus, cypariſſus, & cypreſſus dicitur. Italis *cipreſſo.*

Deſcriptio. Sic à Theophraſto deſcribitur. Arbor longo, ſubrectoq; ſuſtollitur caudice. Folio anguſto, carnoſo, & indeciduo. Semine perexiguo, & obſcuro. Huius enim fructus, non id totū eſt, quod pilæ ſpeciē gerit, ſed quod in cono naſcitur, prætenue, & exile: quaſi laricis (πιτυώδης) ſemini proximū, quod pilula dehiſcēte difflatur, & euolat, neq; facillimè colligitur, præterquā à peritis. Conis pendentibus exilit, vaſaq; ipſa relinquit inania. Creſci morosa, quod ex denſitate, & ſiccitate euenit. Materie macilenta. Fructum ſerò perficit. Conſtat ligno tam fructus, quàm fructus ambientia. Radicibus ſummatenæ adhærentibus. Dempta coma, reſciſſoq; cacumine interit, nec ex ea quicquā, quaſi eſſet ambuſta, repullulat, quum natura ſicca ſit, & meatu condatur altiſſimo, vnicaq; radice inhæreat. Negata his omnibus ſobolē radicibus pullulandi, tam radicis ſiccitate, quàm quod ſurſum cōtendat, vt diximus. Plinius ab eo. In lōgitudinē excreſcit, vt vniſtirpia. Folio carnoſo. Floret poſt autumnū. Radice per ſumma ceſpitum. Trifera eſt, nam eius baccæ colliguntur menſe Ianuario, & Martio, & Septembri, ternaſq; earū gerit magnitudinēs. Natu moroſa. Fructu ſuperuacua, baccis torua, folio amara, odore violenta, ac ne vmbra quidē gratioſa, materie rara, vt penè fruticoſi generis: metæ demum aſpectu non repudiata. Nullum ſtillicidiū cupreſſi, vmbra minima, & in ſe conuoluta, ea etiā detracto cacumine, aut ignibus aduſto interit. Sed mihi videtur Theophraſti verbum πιτυώδης Theodorus non rectè vertiſſe laricem, quum laricem neq; Theophraſtus, neq; Gręci nouerint, ſed potius πιτυρώδης legendum, quod furfures ſignificat: nam nil propiùs furfuris faciem, quàm ſemen illud demonſtrat. Varro à Theophraſto mutuatus de cupreſſo hęc habet. Cupreſſi radices anguſtiùs diffunduntur. In creſcendo tarda. Semina ad oriendū ſunt adeò parua, vt ſint ob-

ſcura.

ſcata: nõ enim galbuli, qui naſcuntur, tanquã pilæ paruæ corticeæ id ſemẽ, ſed in his intus primigenia ſemina dedit natura. Spectatu quidem iucunda eſt cupreſſi proceritas, effigiesq; illa metas imitata. Sed quùm fructu ſuperuacua ſit, ceſſit ea res in prouerbium, κυπαρίττου κάρπος, de re ſpecioſa quidem viſu, ſed prorſus inutili. Quare Phocion, quum Leoſthenes Athenienſes in bellum impuliſſet, illius verba dicebat cupreſſis eſſe ſimilia, quæ quũ ſpecioſæ eſſent, fructum tamen non haberent. Dioſcorides pilulas eius fructus vocat. Virgilius conos.

Aeriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi.

Veluti ſylueſtris cupreſſi Theophraſtus meminit, quũ Thuiam memorat: nam forma cupreſſo ſimilis, ceu ſylueſtris cupreſſus dicit. Præterea in genere cupreſſi mas omnino infœcundus eſt, fœminæ pleræq; fructu viduæ cõſtant. Plinius duo earum genera nominat. Meta in faſtigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur, mas ſpargit extra ſe ramos, deputaturque, & accipit vitem. Didymus. Mas eſt ſterilis. Genera.

Cupreſſum loca feruida habere magis dixit Theophraſtus, vt Creta, Lycia, Rhodus. In Creta circa agrum Idæum exuberat. Sed in Creta quocũque loco mouerit quiſpiã, hęc gignitur, protinusq; emicat. In Creta inſula, in montibus Idæis, Leucisq; vocatis, ſuper ſumma quibus nix nunquã deeſt, cupreſſum cõperiri affirmat: nam id genus ſyluę plurimũ & in montibus, & omnino in inſula eſt. Plinius ab eo. Huic patria inſula Creta, quanquã Cato Tarentinam eam appellet, credo quòd primùm eò venerit. Et in Aenaria inſula ſuccila regerminat, ſed in Creta, quocunque loco mouerit quiſpiam, hæc gignitur, protinusque emicat. Illa verò etiam non appellato ſolo ac ſponte, maximeq; in Idæis collibus, & quos albos vocant, ſummisq; iugis, vnde niues nunquã abſunt, plurima quod miremur alibi, non niſi in tempore proueniens, & nutricẽ magnopere faſtidiens. Primum aduena, & difficillimè naſcentiũ fuit. Herodotus, vt diximus, ſolũ in hac inſula reciſam repullulare dixit. Vnde quòd Cretæ id præcipuũ conceſſum, vt renaſcentes, quæ præſectæ fuerint, cupreſſos videãt, Cretã per eiuſmodi arborẽ ſignificant. Cupreſſeta porrò Gnoſiorũ Plato celebrat, in quib. æſtiuo die à Megillo, & ſociis de legibus cõmentatum tradit. Didymus: Gaudet humidis magis, & opacis, ac protectis locis. Virgilius Idæas vocat. Cælum.

—— nec Idæis cypariſſis.

Naſcitur propè Orontem fluuium, vt Iuuenalis, & Claudianus, ad Simoim,

Tollebant geminæ capita inuiolata cupreſſus
Ceſpite vicino, quales non rupibus Idæ
Miratur Simois, quales non diuite ripa
Lambit Apollineæ nemoris nutritor Orontes.

Plutarchus Ammoniam, Chiam, Cyrenaicam laudat. Halcyone mons cupreſſis abundat. Mileſiæ cupreſſus à multis laudatur. Cypariſſia Græciæ ciuitas dicitur à cypreſſis, ibi multis naſcentibus, vt Homerus.

Cupreſſus naſcitur ſemine & trũco. Marẽ ex fœmina ꝓuenire affirmat Theo- Satio.

phraſtus. In Creta naſcitur etiam trunco, præſertim in montoſis Tarræ, vbi cædua eſt,& cæſa regerminat,modo ab terra,modo à parte media,modo ſumma, raro ab radicibus. Cato ſatis accuratè eius ſationē docuit. Quomodo cupreſſeta ſeri oporteat,Memius Percenius Nolanus ad hunc modum monſtrauit. Semen cupreſſi Tarētinæ per ver legi oportet,maturum eſt vbi hordeum flaueſcit.ſemen vbi legeris,in Sole ponito,id purgato,id aridū condito,vbi aridum expoſitū fiet,per ver ſerito in loco, vbi terra tenerrima erit, quam pullam vocāt, vbi aqua propter fiet, eum locum ſtercorato primum benè ſtercore caprino,aut ouillo,tum vortito bipalio,& terram cum ſtercore benè cōmiſceto, depurgato ab herba graminibusque. Bene terram comminuito, areas facito pedes latas quaternos, ſubcauas facito, vti cauæ aquā continere poſſint, inter eas ſulcos facito, qua herbas de areis purgare poſſis. Vbi areæ factæ erunt, ſemen ſerito crebrū, ita vt linum ſeri ſolet,eo cribro terram incernito, dimidiatum digitum terram altam ſuccernito,id benè tabula, aut manibus, aut pedibus complanato. Si quando non pluet, vti terra ſitiat,aquam irrigato leuiter in areas. Si non habebis vnde irriges, gerito inditoque leuiter. Quotieſcunq; opus erit,facito,vti aquā addas. Si herbæ natæ erunt, facito, vti ab herbis purges quàm tenerrimis,& quoties opus erit per æſtatem. ita, vti dictum eſt, fieri oportet, & vbi ſemen ſatum fiet, ſtramentis operiri oportet: vbi germen naſci cœperit,tum ſtramenta demi. Alibi alia addit, quæ hic omiſerat, referre non pigebit. Semen cupreſſi vbi ſeres bipalio vortito,vere primo ſerito,porcas pedes quinos latas facito, eò ſtercus minutum addito,& conſarrito, glebasq; cōminuito.Porcam planam facito,paululū concauam. Tum ſemen ſerito crebro tanquā linum,& eò terram cribro incernito altam digitū tranſuerſum, eā terram tabula aut pedibus complanato,furcas circum offigito, eò perticas intendito,eò ſarmenta, aut crates ficarias imponito, quæ frigus arceant & Solem, vti ſubtus homo ambulare poſſit, facito, crebrò runcato, ſimul ac herbæ inceperint naſci eximito: nam ſi herbam duram velles, cupreſſos ſimul euelles. Ab eo Plinius. De cupreſſo verboſius,ſæpiusque, quàm de omnibus aliis prodiderit Cato. E cupreſſo fœmina pilulæ collectæ, quibus docui menſibus, ſiccantur Sole, ruptæq; emittunt ſemen formicis mirè expetitum, ampliato etiam miraculo tantuli animalis cibo abſumi natalem tantarum arborum. Seritur menſe Aprili,area æquata cylindris, aut volgiolis, denſum, terraq; cribris ſupercernitur,pollicis craſſitudine;contrà immane pondus attollere ſe nō valet,retorqueturq; ſub terra,ob hoc parcitur veſtigiis. Leuiter rigatur à Solis occaſu in trinis diebus, vt æqualiter bibat,donec erūpant. Differuntur poſt annū dodrantali filo,cuſtodita temperie,vt viridi cœlo ferantur, ac ſine aura. Mirūq; dictu: periculū eo tātum die eſt ſi rorauerit quantulūcunq; imbrē, aut ſi afflauerit. De reliquo tutæ ſunt perpetua ſecuritate, aquasq; poſteà odere. In ſatu omnino nō degenerat quoquomodo ſeratur. Aquam aſpernatur, & fimū, & circūfoſſurā amputationēq;, & omnia remedia odit, quin etiā necatur. Nunc

verò,

verò tonſilis facta in denſitate parietum coercitaque gracilitate perpetuò tenera. Trahitur etiam in picturas opere hiſtoriali, venatus, claſſesq; & imagines rerum tenui filo, breuiq;, ac virente ſuperueſtiens. Immittitur in perticas, aſſerésve amputatione ramorum, qui XIII anno denariis ſingulis veneunt. Quęſtuoſiſſima in ſatus ratione ſylua, vulgoq; dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Didymus. Cupreſſi ſemen colligitur quidem poſt calendas Septembris. Seritur poſtea in ſulcos à nona Calendarum Nouembrium vſq; ad hyemem. Vnà autem cum cypariſſorum ſatu hordeum rarum ſeminato, & ſæpe eodem anno cupreſſus plena longitudine augeſcit; tantum enim creſcit, quantū hordeum ipſum: & tranſplantabis eam. Sed & ſtolones ſua ſponte producti, qui fiunt ex iactis ſeminibus cupreſſi, eodem modo transferuntur. Democritus intra ſepem ac muros plantari debere cupreſſum tradit, vt ad delectationem, & ſepimentum totius ædificii, ac quaſi munimentū naſcatur.

Inſitionem non recipere, nec alterius ſobolem educare inquiunt, & vt generalius dicam, quæ pingues, quæve picem, & reſinam illachrimant: nam hæ diffiſſo libro hiant, quaſi de proprio lare ſaniem contrahunt, oleoſumq; exudant liquorem, nitetq; circumquaq; pinguedo: quocirca cum aliis generibus immiſceri recuſat, perinde quoq; ac ipſum oleum. *Inſitio.*

Simulachra è cupreſſo ſculpere ſolent, rimas enim non capit, & carnis æqualitate quodammodo conſtare videtur. Eius materies diuturna, ſiue perpetua: itaq; in Epheſo cupreſſina materies, ex qua valuæ templi Dianæ, quatuor ætates reſeruata durauit. Sola hæc nitorem etiam recipit, ideoque ex hac condere opera lautiora cōſueuêre. Aliquando ex hac ſtatuæ exudāt: cœlo etiam auſtrino, humectoq; ita afficitur, quum in ea aliquid ſit pinguedinis. Hæc Theophraſtus. Sed Plinius. Aduerſus cariem, vetuſtatemq; firmiſſima. Teredines naſci prohibet amaritudo. Rimam, fiſſuramq; non capit. Valuas templi Dianæ Epheſiæ è cupreſſo eſſe, & iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ ſimilem. Id quoq; notandum valuas in glutinis compage quadriennio fuiſſe. Cupreſſus in eas electa, quoniam præter cætera vno in genere materiei nitor maximè valeat æternus. Nónne ſimulachrum Veiouis in arce è cupreſſo durat à condita vrbe quingenteſimo quinquageſimo anno dicatū? Cur verò diis ſimulachra è cupreſſo fieri ſolerent, in cauſa erat tum materiæ perpetuitas, tum odoris ſuauitas, quæ thymiamatis loco eſſe videtur. Gn. Cornelio Lentulo, P. Licinio coſs. cupreſſea ſimulachra Iunonis Reginæ poſita per virgines viginti ſeptem, quæ vrbem luſtrauerunt. Erat in Lebethris Orphei ſimulachrum ex cupreſſo, quod quum Alexandri temporibus ſudorē multum emiſiſſet, pro prodigio habitum; reſponſum eſt ab Ariſtandro Philoſopho, benè ſperādum. Siquidem opus, quod tunc Alexander aggrederetur, ob rerum magnitudinem maximum ſudorem eſſet hiſtoriographis allaturū. *Materies.*

Vitruuius, Quia cupreſſus habet humoris abundantiam, æqualemq; cæterorum miſtionem, propter humorem ſolet eſſe panda. Sed in vetuſtatem ſine

vitiis conſeruatur, quòd is liquor, qui ineſt penitus in eius corpore, ſaporem habet amarum: quapropter non patitur cariem, neq; eius beſtiolas, quæ ſunt nocentes. Ideoq; ex eo genere quæ opera conficiuntur, permanet ad egregiã diuturnitatem. Pythagorei, authore Laertio, cupreſſino ligno abſtinebant, quòd ex hac arbore Iouis ſceptrum fabricatum eſſet. Columella tertium locũ obtinere dicit cupreſſum pro ſtabiliendis vitibus pro ridicis. Varro etiam cupreſſis pro ridicis vtitur. Ex cupreſſo Ariſtotele, Ariſtobolo, Vegetio, atq; Arriano in Syria fieri naues vulgatum, alterius materiei inopia.

Reſina. Reſinam fundũt cupreſſi acerrimam ſapore, poſt terebinthinã, & lentiſcinam bonitate, liquidam. Fit quoq; ex cupreſſo oleum, vt habetur ex Plinio.

De Pinu. Cap. X.

DE pinu loquemur, quod & magnitudine conos omnes ſuperet, & perpetuo vireat folio, & ſylueſtris ſit: nam per ſe in ſyluis naſcitur, montibusq;, horret tranſpoſitionem, cultum, & inſitionem, quæ omnia domeſticis familiariſſima, vnde impropriè mihi videtur inter vrbanas connumeratam à Theophraſto, Plinio, & Virgilio.

Fraxinus in ſyluis, pulcherrima pinus in hortis.

Nos item ne genera conturbemus, peruettamusq; è pomario, hic conferemus. Pinus, vt Græci fabulantur, puella fuit, olim perquàm illuſtris, quam vnicè Pan adamabat. Contrà hanc deperibat Boreas. Vtriq; adducta, potius puella Pani adhæſit: propterea zelotypia ſtimulatus riualis Boreas, Pityn in ſaxa propulſans neci dedit: cuius vicem tellus condolens, in ſui nominis arborem commutauit, mutatoq; vitæ genere apud eos manſit. Pana virenti ramo coronat, lugetq; indignum facinus arbor collachrimans, quod Boreas eam immeritam proteruo ſpiritu impulerit. Huius fabulæ inuolucro Poëtæ miram arboris naturam innuunt: nam flet arbor, vbi Boream afflantem percipit. Cybele Deorum matri pinum dicauit antiquitas, vnde pini nuces à Martiali, Cybeles poma dicuntur.

Poma ſumus Cybeles, procul hinc diſcede viator,
Ne cadat in miſerum noſtra ruina caput.

Cybele iccirco ſacra propter Atym ab ea adamatum, atq; in hanc arborem transformatum. Fuit Atys ſpecioſus puer, qui ſacris magnæ matris præfuit, à ſuæ ciuitatis Rege perditè dilectus, qui quum ab eo ſibi vim inferri intelligeret, in ſyluas ad Cybelem perfugit. Rex autem inuento quum vim inferre conaretur, dea ſtupratoris verenda abſcidit, qui moriens, & facinus vlciſci cupiens, puero eadem præſcidit, quem quum ſub pinu ſemianimem iacentem Cybeles antiſtites inueniſſent, in templum deportarunt, & nixi ſunt, verùm fruſtra, reficere, mortuumq; ſepelierunt. Pinum arborem, ſub qua ille iacuerat, tutelæ ſuæ dea aſſcripſit: ſed vt eius in perpetuum memoria remaneret, edixit deorum mater, vt ſingulis annis defleretur, ſuiq; cultores caſtrarentur.

Ouidius.

Ouidius. —— *molleſq́ miniſtri*

Cedunt iactatis vilia membra comis.

Alii Atym, quum per mare Phrygium nauigaret, ad flumen Gallum vſque perueniſſe memorant, cuius potu ad inſaniam verſus, ſilice teſtes ſibi amputaſſe. Iuuenalis.

Semiuir obſcœno facies reuerenda minori,

Mollia qui rupta ſecuit genitalia teſta.

Sed Arnobius hanc fabulam aliter deſcribit. Fuit Atys Nanæ Sãgarii amnis natæ filius, hæc autem illum hircino lacte nutriuit. Phryges hircum atagum vocant, vnde Atys nomen. Hunc deorũ mater ardẽter adamauit, ſed perditiſſimè Acdeſtis, quòd Midas Rex ſentiẽs, vt illũ à nefanda coniũctione tutũ faceret, filiam ſuam ei matrimonio deſtinauit, & ne quis nuptialia munia violaret, intra oppidũ eos recludit, illudq́; muris, turribuſq́; circummunit. Cybeles Atys neſciẽs fatum, ciuitatẽ ingreditur, turribuſq́; ſpoliat, vnde poſtea turrita cognominata. ſciebat enim nõ aliter inter mortales liberũ quemquã eſſe, quãdiu matrimonii fœdere vinctus eſſet. Acdeſtis verò amore & ira æſtuans propter puerum à ſe alienatum, conuiuantibus furorem ingerit, vnde orta eſt inter eos nõ parua rixa. Poſtremo Atys ſub pino arbore ſe proiiciens, genitalia ſibi deſecat, quæ in Acdeſtin iaculatur, & cum ſanguine vitam efflat; abſciſſa autem deûm mater veſte inuoluit, & in terra recondit. Flos viola è ſanguine naſcitur, ex qua arbor redimitur; cœptumq́; poſtea eſt, ſacras pinos hoc flore velarier, ac coronarier. Acdeſtes enim Iouem deprecatus, vt Atys reuiuiſceret, non obtinuit, tamen aſſecutus eſt ne putreſceret, ſed ſemper in virides comas creſceret, & minutiſſimis foliis. Ouidius in ſua Metamorphoſi.

Et ſuccincta comas, hirſutaq́ vertice pinus,

Grata Deum matri, ſiquidem Cybeleius Atys

Exuit hac hominem, truncoq́ indurruit illo.

Ida mons Phrygiæ pini refertiſſimus eſt: quamobrem matri magnæ attribuunt. D. Ambroſius Naturæ imaginem pinum referre dixit, quippe ſemina quadam veluti annorum vice referat, neque niſi vi caloris admota excludat: eademq́; nux flammæ ſpeciem imitatur. Fraudi verò cõſecratam pinum Seruius dicit, quòd eius poma per fraudem interimant. Panes, & Satyri è pino comas factitatas gerunt, rationemq́ue affert Pharnutus, quòd montanum quid, & ſylueſtre hæc habeat. Lucretius.

—— *Cum Pan*

Pinea ſemiferi capitis velamina quaſſans.

Et Propertius.

—— *Et Arcadico pinus amata Deo.*

Plinius author eſt apud Iſthmos pinea corona coronari victores. Erant verò Iſthmia in Melicertæ memoriam inſtituta, & Pauſaniæ adhuc temporibus pinus apud aram Melicertæ germinabat, quem puerum à Delphino dela-

tum, Siſyphus rei miraculo motus, in Iſthmo ſepeliſſe fertur, & certamen illud inſtituiſſe. Apud Sicyonios Æſculapius, eodem referente, cum ſceptro, & nuce pinea in manu altera, ſculptus eſt. Erat & antiquitus mortis ſymbolum, quòd exciſa nunquam ſuppullulaſceret, & apud Homerum βέλος ἐχεπευκὲς telum ex pinu, lętale exponunt interpretes doctiſſimi. Alii ad ſolam referunt arboris acerbitatem, & amaritudinem, quandoquidem amaritudo morti affinis eſt, & viceuerſa mors pro amaritudine proferatur. Staphylus Poeta πεύκης τρόπῳ, id eſt, in morem piceæ dixit. Crœſus per caduceatorem Lampſacenis interminatus eſt eos, vt pinũ exterere, niſi Miltiadem miſſum facerent; quumque Lampſaceni quærerent, quid illud eſſet, quod Rex vt pinum diceret extriturum, à doctiore edocti ſunt, arborem ſemel exciſam nunquam ſuppullulaſcere: illi tale excidium veriti, Miltiadem è vinculis ſoluerunt.

Nomen. Theopraſto, πεύκη dicitur, quum omne, quod de πεύκῃ tractat, pino adaptari poſſit. Theodorus etiam optime pinum vertit. Bellonius, quia viros etiam acutiſſimos πεύκη, & πίτυς dictionum affinitas fefellit, litem dirimere geſtiens, πεύκην piceam vocat, πίτυν, pinum; magisq; tenebras offundit. Idemque ſentit Leonicenus. Sed hi mea quidem ſententiia Plinium ſequuti facilè lapſi ſunt. Plinius πίτυν pinum vertit: nam πιτυοκάμπας Græcè, Latinè pinorũ erucas vertit, ac toto ſuo volumine πίτυν nunc pinũ, nunc piceam indifferenter vertit. At quomodo Dioſcorides vocauerit, vix paucis ex ſuis verbis elici poteſt. Theophraſto pini nuces στρόβιλοι dicuntur, ſic Pindaro. Galenus κῶνον commune facit pino, piceæ, & pinaſtro. Simeon Sethi κωνάρια vocat ſtrobilos. Mnaſitheus Athenienſis pinearum nucleos, & conos ὀστράκιδας vocat. Ab Hippocrate id totum κοκκαλος dicitur, ex Athenæo. Ex hac Miletus vrbs Cariæ Pityuſa dicebatur, cuius incolæ φθεῖρες, vel φθειρῶν ὄρον; quòd pinorũ fructibus abundarint, quarum fructus, vel flores, vt multis placet, φθεῖρες dicuntur. A pinu etiam Pityodes, & Pityuſæ inſulæ in mari Balearico dicuntur, & aliæ eiuſdem appellationis in ſinu Argolico. Lampſacus Helleſponti vrbs Troianis temporibus Laumedontea, & Pityuſa, & Homero Pitys dicebatur. Latini pinum vocant à pinnato foliorum cacumine, cuius lignoſos fructus frequenti nucamento in turbinatam effigiem compactiles, conos & ſtrobilos vocant. Itali *pinno*.

Deſcriptio Ex Theophraſto hæc eſt excerpta deſcriptio. Pinus aſſurgit procero, & recto caudice, nodoſoq;. Folio perpetuo, in extremitate pungenti. Medulla carnoſa. Succo pingui, & reſinaceo. Radice ſingulari, & prægrandi, & vnica deſcendente, paruæ autem complures ab illa exeunt, ſed ex ea nulla ſoboles procreari poteſt. Pinum vecte ſollicitatam, quo transferetur, longiorẽ quàm octo cubita radicem habere quidam vidiſſe retulit, quanquam non totam refoſſam, ſed abruptam. Auctu difficilis. Amentum profert. Hypear, & ſtelis in ea naſcuntur. Quidam florere exiſtimant, alii minimè, ſed nucamentum proportione præciduis groſſis reſpondere. At Macedoniæ incolæ ne illas quidem florere arbitrantur. Eius germinatio intermiſſa, ter turgens, terve germina edens,

edens, ideo id genus arborum πρίονον dicunt, quod rer inchoatum opus, intermiſſumq; repetat. Prima geiminatio Februario incunte, quamquã in monte Ida ſeriùs, ac ferè idibus. Secunda menſe Martio, germinans ab exrremo ſurculo vſq; ad proximum antecedenris, & quędam ſurſum, quædam in latera circumquaq; emitrunt, veluri geniculo facto ſurculo primi germinis, vt fieri prima germinatio ſolet. Tertia Aprili menſe, dicbus circirer quindecim interiectis: fortè id dicbus ſex, vel ſeprem abſoluitur: quo quum ventum ſit, non amplius in longitudinem, ſed craſſitudinem incrementa vertuntur, & ſi omnium germinariones conſpicuæ ſint, in pino maximè videtur: nam germina in verſus rectos porriguntur. Ramique ex æquo conditi ſpectantur. Semina proſiliunt, conis adhuc pendentibus, vaſaque ipſa relinquunt inania, etſi ſemen nuceum ſit. Decacuminatione interit, quod non ſine ratione accidit: quoniam humore non abundat, & meatu conditur rectiſſimo, & ſingulari radice inhæret. Vulnus infeſtat, facitque, vt frigus & ardor facilius ſubeat, præſertim quum vndique inferatur, quum meatuum rectitudine non pigrè ad radices deueniat. Cortex in orbem detractus in pino mors eſt: ſed refert anni tempus, ſcilicet in germinatione. Quum enim cortex turget Februario, vel Martio menſe, ſi quis ei detraxerit, morietur, hyeme diutiùs durat. Aduſtis radicibus nunquam regerminat. Pinus benigna omnibus eſſe putatur: quũ enim radice ſimplici, alraque niratur, circa ſe non ſugit, eaque altè deſcendens, è profundo ſibi haurit alimenrum, non defraudat ſuperficiarias adſitarum arborum radices: vnde patitur myrtos, & lauros propè ſaras benè habere. ex quo manifeſtatur, maius incommodum radices afferre, * quàm vmbræ, quippe quum pinus vmbram ampliſſimam reddat. Plinius ab eo. Pinus habet folium capillamenti modo prætenue, longumque, & mucrone aculeatum. Ramoſa in vertice. Perpetuò viret. Larix vſtis radicibus non repullulat, vt in Leſbo accidit, incenſo nemore Pirrhęo (quod Theophraſtus de pinu, ipſe de larice trãſtulit,) Fructus grandiſſimus, pineis nucibus, altiſſimeq; ſuſpenſus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, veſtitos alia ferruginis tunica, mira naturæ ſolertia molliter ſemina collocandi. Abies ſemen reddit poſt Vergiliarum occaſum, pinus autem, & picea germinarionem quindecim ferè præueniunt diebus, ſemẽ verò poſt Vergilias & ipſæ reddunt. In maxima admiratione tamen eſt; habet fructum matureſcentem, habet proximo anno ad maturitatẽ venturũ, ac deinde tertio: nec vlla arborũ auidius ſe promit. Quo menſe ex ea nux decerpitur, eodem matureſcit alia, ac ſic diſpenſatur, vt nullo nõ menſe matureſcat. Quæ ſe in arbore ipſa diuiſere, *Zamiæ* vocantur, læduntq; cæteras, niſi detrahãtur. Pinus nullo flore exhilaratur, natalésve pomorũ recurſus annuos verſicolori nuntio promittunt. Pino ſi quis detraxerit corticem, Sole Taurum, vel Geminos tranſeunte, quum germinat, ſtatim moritur, eandem iniuriam hyeme paſſa diutiùs tolerat. Quod ſi anguſta decorticatio fuerit, non nocet. Quibuſdam debilibus ſterilitatem, non necem affert, vt ſi quis pino ca-

* Gr. τῆς σκιᾶς.

M

cumen auferat: ſterileſcit enim, nec moritur. Necat vmbra ſua germina pinus. Eius ſtillicidia ponderoſiſſima: nec faſtidienda hæc quoque ſcientia, neque non in vltimis ponenda, quando quibúsve ſatis vmbra aut nutrix, aut nouerca eſt. Pinorum quidem vmbræ quæcunque attigere non dubiè venenum eſt. Quod contra experientiam & Theophraſtum eſt: nam videmus arbores ſub pinu lætè fructificare. Et Palladius: pinum prodeſſe creditur omnibus, quę ſub ea ſeruntur.

Genera. Theophraſtus pinorum alteram vrbanam, alteram ſylueſtrem dicit. Nunc de vrbana, poſterius de ſylueſtri. Plinius: vrbani generis alteram Tarentinam digitis fragili putamine, auiumque furto in arbore. Apud nos duo obſeruantur genera, ſylueſtris, & vrbani. Vrbanum duplex: duri, & mollis diſcrimine. Durum contumaci tegmine occluditur, vt niſi lapidis ictu frangatur, veſci non poſſis. Alterum fructus fert adeò molles, vt digitorum compreſſu aperiantur, vulgò *pigne molleſe*. Hoc genus Plinio Tarentinũ dicitur. & coni ramis affixi, Solis æſtu dehiſcentes, nucleos emittunt, qui ab auibus deuorãtur.

Cælum. Frigida loca Theophraſtus concupiſcere ſcripſit, montibus lætari. Mneſtor calidam eſſe aſſerit, argumento quòd locis algentibus valeat perdurare, & ſui caloris ratione nec niuem ſuper eam durare poſſe. Etiam tam ſenſu, quàm ratione eius caliditas percipi poteſt, quod pinguis, acris, odorata, & quæ quũ ſicca, ſpiſſa, & putredine immunis durat, & ſuccum pinguem, acremque reddit. Calida quoque quod facilè ignem concipiat. Gaudet enim pinus apricis, opacis, aut nullo modo aut prauè exurgit. Calida & humida eſt: argumentum vel ex generatione picis duci vtiq; poteſt. tum etiam vbertati humoris locus Soli expoſitus conuenit, ſic enim excoctio confici amplius poſſit. Tam loca frigida amat, vt feruidis prouenire non poſſe nulli dubium ſit. Plinius. Reſiniferæ montes amant.

Solum. In Latini agri montoſis paſſim obuiam pinus vt retulit Theophraſtus, & magnitudine, & pulchritudine omnes Italicas præſtat. Apuleius in arenoſis locis prouenire dixit. Palladius locum gracilem amare, & ſæpè maritimũ ſcripſit. Inter montes & ſaxa vaſtior, & procerior inuenitur. Ventoſis & humidis, arborum fiunt incrementa lætiora, ſed ſiue montes conſerere velis, ſeu ſpatia quæcunque, hæc huic generi deputabis, quæ alteri vtilia eſſe non poſſunt. Ob id M. Varro prædij finibus ſeri iubet, ne familiæ rixentur cum vicinis, ac limites ex litibus quęrant iudicem, vt eius vxor habebat in Sabinis. Nos ſterilibus, & inutilibus locis paſſim ſerimus, ſed profundis: oſtendit vnica, procera, & recta radix ſe in profundum ſeri debere, quo ſi defraudetur, nec procera, nec læta videbitur vnquam.

Satio. Id genus nõ niſi ſeminio naſci, vt omnes coniferæ, prodidit Theophraſtus: ſolaq; non degenerans ſatu. Et alibi. Pinus conifera, & picea, tineoſa maximè (vt ſic loquar) perſiſtere in totum videntur. Didymus legi ſtrobilos iubet Iunio, antequam Eteſiæ ſpirare cœperint, & dehiſcentes tegumento exiliant, &

ab Octo-

ab Octobri menſe vſque ad Ianuariũ vt amygdalus ſuis ſeri nucleis. Cato, nuces pineas ſeri, vt cupreſſi, & ad eundem modum tanquam allium. Plinius, nucleis ſeptenis ferè in ollas perforatas additis. Tempore, à calẽdis Martij ad Idus eiuſdem. Palladius ſiccis regionibus menſe Octobri, vel Nouembri, frigidis, & humidis Februario, & Martio. Exarabis ea loca diligenter, atque purgabis, & frumenti more ſemẽtem aſperges, ac leui ſarculo curabis operire: nec enim pluſquam palmo debet abſcondi. Defendenda eſt tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet, ſi nucleos aqua triduo macerabis. Dicunt pineum fructum translatione miteſcere: ſed plantas hoc modo procurant, vt prius multa ſemina in caliculis, terra & fimo repletis obruant, quæ vbi proceſſerint, relicto eo, quod ſolidius eſt, auferunt alia: vbi iuſtam cœperit incrementum, trimam plantam cum ipſis caliculis transferunt, quibus fractis in ſcrobe indulgent radicibus largitatem. Terræ tamen equæ ſtercus admiſcent, facientes ſtraturam alterno ordine, ſubinde creſcentem. Seruandum eſt tamen, vt radix eius, quæ vna, & directa eſt, vſq; ad ſummitatem ſuam poſſit integra & illæſa transferri. Frigidis locis, & humectis poſſunt Februario menſe pineta ſeminari. Vbi ſemel ſata eſt pinus, transplantari non patitur, nam ſi quis fibrillas aliquas fregerit, exareſcit, vnde qui agris, vel pomariis ſerere eam cupiunt, vaſculis primò, inde ſcrobibus confractis deponunt. Nos & ſi maxima diligentia transplantare conati ſumus, rarò concepit.

Palladius expertus eſt nouellas pini arbores putationẽ promouere, vt quæ ſperaueras incrementa duplicentur. Omnes, neglectam viuere, nec cultu indigere putarunt; tamen quæ campis ſeruntur, & coluntur, in vaſtam amplitudinem creſcunt, & conos maiores, vberiores, & ſapidiores proferunt. Crebri rami interlucandi ſunt, & vt melius arbor increſcat, & vt ordinata, ſpecioſior videatur. Pini morbus eſt, vt Idæi incolæ tradunt ex Theophraſto, vt teda fiat, tam parte caudicis externa, quàm corde. Id quod ex abundantia ſucci, & vbertate larga luxuriantis naturæ prouenit: iſque morbus naturalis eſt. Non enim vllo morbo afflictata moritur, ſed optima habitudinis cauſa moritur: radices enim craſſeſcentes in tedam abeunt ex ſucci copia, ac nutritionis exceſſu, quum alimentum, quia pinguedine obſtructæ ſunt viæ, tranſmittere nequeant, ſicut animalia quædam, quæ ſupra modum craſſeſcunt: quum enim auram attrahere nequeant, nec ſpirationis vſu frui poſſint, quoniam venarum oſcula pinguedine ſunt anguſtata, obductaque ſuffocantur. Iccirco non ineptè ruſtici de pino tradunt. Pinum obeſitate ſtrangulari: omnia nanq; ſpirituum egent ſolutione & meatuum libertate. Alibi verò. Quum tota radix abierit in tedam, pinum morituram. Ratio eſt, quia alimenti pars excocta puriſſimaque inſidet, ex eo in ſeſſu pinguedo fit: quod verò cæteris partibus peculiare eſt, ſurſum fertur ad earum alimentum non per pingues partes, ſed per alios meatus. Cùm verò tota radix in tedam conuerſa eſt, tum non amplius ſuppeditare alimentum cæteris partibus poteſt, ſed occupatis aditibus,

Cultus.

Morbi, & remedia.

obſeſſisque viis, à pinguedine illa intercluſo ſic ſpiritu, vt amplius commeare non poſſit, arbor extinguitur. Aliis autem arboribus, quibus nulla pinguedo, aut ſi ineſt non multa, id non euenturum. Pinus detracta teda ſeruari poteſt, pinguedo enim huic pro morbo habetur, ſed hæc non niſi benè adulta ſufferre poteſt, & hinc antequam putruerit, ſeruari ac viuere poteſt: nam non ſemper tedificare conſueuit, ſed quum viget, & ætate adulta eſt. Nouella tedâ caret, quum alimentum ad germina, incrementaque altitudinis abſumit, & quum dilatare cœperit, ſtatim tedæ habitudo conſequitur. Plinius ab eo. Aliæ verò obeſitate, vt omnia, quæ reſinam ferunt, nimia pinguedine in tedã mutantur, & quum radices pingueſcere cœpere, intereunt, vt animalia nimio adipe.

Cõditura. Nuces pineæ, Palladius ait, vſq; ad menſem Nouembris in arbore eſſe poſſunt, & maturiores legentur, prius tamen legendæ ſunt, quàm pateſcant. Nuclei niſi purgati durare non poſſunt, tamen alij in vaſis fictilibus nouis, & terra repletis, in teſtis ſuis miſſos aſſerunt cuſtodiri.

Materies. Pini materies expetita nauigiis, ex Theophraſto. Rotunda fiunt, quoniam non putreſcunt: & onerariis carinæ pineæ ſubiguntur, vt quum in terrã extrahunt, reſiſtere poſſint. Quercui conglutinari non poteſt, quia natura diſſimilis: affectus autem ſimilis ea eſſe oportet, quæ ſocietate conflari debeant, non contrarij, ceu ſi ligno lapidem coniungere velis. Pondus ſubſtinere validè poteſt, argumento, quod nunquam rumpatur. Sed priuſquam viribus, carie, aliisve deficiat, quippe cùm reliquæ omnes in inferiora flectantur, pinum reniti affirmant. Pinus ferè omnium maximè viribus valet, & ad vſum ædificatorium ſpectabilis eadem potiſſimum eſt laxitatis, rectitudinisque meatuum cauſa. Hanc enim nec findi quidem vllo pacto poſſe affirmant, ſi glutine muniatur. Excuſores carbones pineos potius quærunt, quàm quernos, quãquam infirmiores ſint: ad flatum enim reſpondent cõmodius, quoniam minus marceſcant, extinguanturque. Habet & quadrifidos venarum curſus, ideò ad opera vehementer probant, quadripartitãq; appellant. Materies carnoſa, neruiſq; paucis, materiem ſpiſſiſſimam præſtat; & ægidem gignere ſolet meliorẽ quàm abies. Nodi plures, & reliquis omnibus duriores, denſiſſimi, ſolidiſſimi, patentioresque, colore tedæ proximi, maximeq; ſui generis. Dicunt pinũ pluſquam abietem comedi à teredine poſſe: nam pinum dulcedinis nõnihil habere, eoq; magis, quò fuerit teda refertior. A quo Plinius. Pinus aduerſus cariẽ, tineaſq; firmiſſima, ad aquarũ ductus in tubos cauatur. Obruta terris, plurimis durat annis: eadem ſi non immergatur, cito ſeneſcit, mirũ in modum fortior, ſi humor extra quoq; ſuperſit. Ex eadem malleos fieri. Sed Theodorus Theophraſti tetrazoos, & monozoos manifeſto errore quadriuium, & biuium interpretatur. Virgilius nauigiis aptam cecinit.

——— dat vtile lignum
Nauigiis pinus.

Palla-

Palladius. Pinus niſi in ſiccitate non durans, cui contra celerem putredinem competi in Sardinia hoc genere prouideri, vt exciſæ trabes eius, aut in piſcinâ qualibet anno toto merſæ laterent, poſt operi futuræ, aut arenis obruerentur in littore, vt aggeſtionem, qua rectæ eſſent, alternis æſtibus reciprocans fluctus allueret. Attalus apud Strabonem tradit: Ida mons Phrygiæ pinis refertiſſimus, quam ob cauſam matri magnæ tribuunt. In eo enim fuit ingens pinus, quæ à magnitudine, & ſpecioſitate, pulchra nominata eſt. Ambitus eius fuit pedum viginti quatuor, altitudo à radice ſexaginta & ſeptem: tota eius altitudo duorum iugerum, & quindecim cubitorum ſpatium amplectebatur.

Reſina. Pinum cædendam poſt germinationem affirmat Theophraſtus. illius cæſura non annua, ſed poſt plus temporis fieri ſolet: vbi iam vulnerata arbore, teda detracta eſt, reſinam hauriunt, ſic enim in vulnus inuectum humor copioſior confluit; copioſiſſima, ponderoſiſſima, & picoſiſſima quæ ex pino, teda enim pinus referta eſt. Portatur vtribus liquida, dein ſponte, quo nunc cernitur modo ſpiſſatur. Plinius. Pinus fert minimum reſinæ, interdũ & nucibus ipſis, vix vt aſcribatur generi. Reſina ſicca in pinu fit, nec magnopere in vſu.

Pix. Terebinthum & picem quidam apud Syros largiri affirmant, quidam & piceam, & cedrum, & palmam addunt, ſed hoc, quia rarum, pro contingenti accipi debet: nam qui Macedoniam incolunt, ne pinum quidem picis gratia vrunt, præterquã marem. Sterilem enim marem nuncupant, fœminę enim radicem tantùm accipiunt. omnis enim pinus tedam radice ingerit. Pix optima, putiſſimaq́;, quam loca admodum aprica, & aquilonia præbent, contra, quàm opaca, horridior limumq́; teferens. Eſt præterea ſterilitas quædam fertilitasq́; tum copiæ, tum bonitatis, quippe quum mediocri hyeme copioſa, & bona, & colore candidior reddatur, aſperâ verò, pauca, atq; deterior. Quæ quidem copiam & bonitatem picis definiunt: non larga fructificatio pinorum. Idæi qui pinos diſcernunt, & aliam Idæam, aliam marinam cognominant, picem fieri aiunt ex Idæa largiorem, nigriorem, dulciorem, in totumq́; faciliorem, & odore gratiorem, dum cruda ſit, decoctã enim in minus cõtrahi, quoniam plus habet ſeri. Quamobrem tenuiorem hãc eſſe addunt. Ex marina autem flauiorem, & craſſiorem, ſcilicet crudam, ita vt decocto minus auferat, ſed redaciorem Idæam tradunt: (vtq́; ſimplicius loquar) tantundem tedæ plus picis & dilutius pluuioſa tempeſtate, quàm ſicca reddere volunt: & ex hybernis, opaciſq́; locis plus, quàm ex apricis, ſereniſq́;. Hæc igitur ita Idæi, atq; Macedones aſſerunt. Replentur caua plagarum, videlicet in tantum, vt iterum pix extrahi poſſit, frugalis pini, anno proximo; mediocris ſecundo: vitioſæ, tertio. repletio non coitu ligni, ſed incremento picis conficitur, lignum enim in hac arbore coire, iterumq́; vnum refici nequit. ſed confectio quidem picis reddi poſt tantum temporis ſolet: neceſſe autem ligni agnationem fieri quandam: ſiquidem detracta teda deuſtaq́;, effluuium euenire picis ſolitum eſt. Id igitur accipi ita decet. Idæi vbi arboris caudicem cortice diſpoliarint, quod parte ſolari

binis aut ternis à terra cubitis facere conſueuere, confluxum iſtuc fieri non ſine teda vno cumplurimum anno affirmant. Idq́; quum ſecuri detraxerint, ſecundo iterum anno teda locum expleri, & tertio pari modo. Poſthac ob eam paulatinam inciſuram arborem extenuatam, putrefactamq́; humi facilè à flatu proſterni, tum eius cor extrahi: (hoc enim tedam maximè refert) extrahi autem ex radice. Hanc enim in omnibus teda conſtare, vt diximus, ſed hac in re probas quidem crebrius vulnus accipere, deteriores verò longiori tempore poſt: & parte aliqua reſeruata, plus temporis reſiſtere poſſe: tota verò detracta, minus, conſentaneum prorſus eſt: ternas tamen detractiones eiuſmodi maximè arbores tolerare poſſe videntur. Non ſimul fructificat, & tedificat pinus, ſed protinus nouella fructificat, multò autem poſt facta, vetuſtior tedificat. Picem hunc in modum vrere conſueuerunt. Quum locum æqualem præparauerint, & veluti area facta concurſum habente, in medium, diligenter pauimentarint, truncos perfiſſos componunt, proximè ſanè compoſitioni carbonum facientium, præterquam quòd ſine foſſa opus perficiunt, lignis erectis, & inter ſe cohærentibus, ita vt altitudinem aſſiduè pro multitudine capiant. Fieri autem aiunt, vt compoſitio ſit circuitu centenorum octuagenorum cubitorum, altitudine verò quum plurimum ſexagenorum, aut centenorum, & quinquagenorum ambabus, ſi teda pinguiſſima ſit. Quum igitur tedam ita conſtruxerint, & materiam pertexerint, aliqua terra ſuperinfuſa vndique, ſumma cum diligentia occuliant, vt ignis nulla ex parte emicari poſſit. Pix enim peribit, ſi id acciderit. Succendunt autem per aditum relictum, dein eam quoque partem ſtipant materie, & obſtruunt terra, reliquasque omnes obſeruant, & quacunque fumum protrudi viderint, ſcalis ſcandentes, terram aſſiduè infundunt, quò nullo pacto flamma erumpere poſſit. Canalis verò per medium ſtructus aceruum, picem fluentem in foueam ducit, cubitis circiter quindecim ab aceruo. pix effluens tactu frigida fit: vritur duos dies, & totidem noctes cumplurimum. Sæpe enim poſtridie ante Solis occaſum exuſta iam eſt, rogusque ceſſit, id enim euenit, quum nihil reliquum eſt, quod amplius fluat. Totum autem tempus, quo teda vritur, vigilanter obſeruant, ne quid ignis erumpat, ſacrificant atq; concelebrant, precantes, vt pix ſibi copioſa, bonaque fiat. Plinius ab eo. Pix non aliud eſt, quàm combuſtæ reſinæ fluxus. Picis vitium aduſtio. Experimentum ſi fragmenta ſubluceant, ac ſub dente lenteſcant acore iucundo. Aſia picem Idæam maximè probat, Græcia Piericam, Virgilius Naritiam. In Macedonia laricem maſculam vrunt, fœminæ radices tantum (quod Theophraſtus ſupra de pino retulit.) Pix optima vbiq; ex apricis, Aquilonis ſitu. ex opacis horridior, viruſq́; præferens, frigida hyeme deterior, ac minus copioſa, & decolor. Quidam arbitrantur in montoſis, copia præſtantiorem, ac colore, & dulciorem fieri, odorem quoq; gratiorem dum reſina ſit: decoctam autem minus picis reddere, quoniam in ſerum abeat, tenuioresq́; eſſe ipſas arbores, quàm in planis,

planis, ſed has,& illas ſerenitate ſteriliores. Fructum quædam proximo anno ab inciſu largiuntur, aliæ ſecundo, quædam tertio. Expletur autem plaga reſina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Pix liquida in Europa coquitur naualibus muniendis, multosq; ad alios vſus. Lignum eius conciſum furnis vndiq; igni extrà circundato, feruet: primus ſudor aquæ modo fluit canali. hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis eſt, vt in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfuſa ſeruentur. Sequens liquor craſſior iam, picem fundit. Hæc rurſus in cortinas æreas coniecta, aceto ſpiſſatur, & coagulata brutiæ cognomen accepit, doliis duntaxat, vaſiſq; cæteris vtilis, lentore ab alia pice differens. Item colore rutilante, & quod pinguior eſt. E teda omnia illa fiunt. Picis duo genera, ſpiſſum, liquidumq;. ſpiſſarum vtiliſſima medicina brutia, quoniam pinguiſſima, & reſinoſiſſima vtraſque præbet vtilitates: ob id magis rutila, quàm cæteræ.

De Pinaſtro. CAP. XI.

DIXIMVS de vrbana, nunc de ſylueſtri, ſiue de pinaſtro dicemus. Plinius, pinaſter, ait, nil aliud eſt, quàm ſylueſtris pinus.

Theophraſtus πύκην ἀγρίαν vocat, quaſi ſylueſtrem pinum dicas. Theodorus neſcio qua ductus cauſa in Theophraſto vertendo πύκην nunc pinum, nũc pinaſtrum vertit, Plinium ſequutus. Dioſcorides videtur ςρόβιλον vocaſſe, quũ prius pinus & piceæ, poſtea ςροβίλου meminerit. Latini pinaſtrum vocant, Plinio authore, vt diximus. Itali *pino ſeluaggio.* Nomen.

Diximus è Theophraſto: pinorum alia vrbana, altera ſylueſtris. Syleſtrium binum ſtatuunt genus, quorum alteram Idæam, alteram maritimam vocant. Alii in marem, & fœminam diuidere ſolent. Macedones in marem, & fœminam, & ſterilem diuidunt. Genera.

Theophraſtus ita deſcribit. Idæa recta, celſa, materie craſſa, nuce oblonga, viridi, minimeq; dehiſcenti, tanq̃ ſylueſtriori, ramoſa, tedacior, picem largiùs præbens, nigrã, dulcem, tenuẽ, odore grauem, viuq; cruda, quoniã decocta deterior propter ſerũ, quod in ea cõtinetur abundanter. Perpetuò viret. Maritima folio tenui, imbecilloq;, cortice læui, molli: vtilis ad coria, nuce rotũda, breui, aperiẽda: Materie valida, robuſta: Picẽ præbens flaueutiorem, craſſam quãdã crudam, ita vt decoctio minus auferat. Macedones verò etiã genus quoddam pini ſterilẽ dicũt, & marem ſic deſcribunt. Caudice breuiori, folio duriori, ligno duro, circumacta medulla, fabrili opere cõtorto, colore nigriori. Subnaſcitur quiddã colore rubidius teda, odore grauiſſimo, neq; tedã redolẽs, neq; flagrãs, ſed ab igne diſſiliens. Fœmina procerior, folio pingui & molli, ſimpliciq;, ſed non vigenti, ligno molli, ac omnino tractabili ſecuribus. Gignit quod Græci vocant ægida, id eſt, cor eius, quum ſit minus tedacea, quàm mas, læuigatior, ac meatuũ curſu probior, id eſt, quum grandiũ arborem nõnullis ſecuris adigitur, quibus proſtratis cãdidæ partes, ambiẽteſq; computruerunt. Græcè ἴυχον colore vehemẽter abiecto & neruo prętenui, ficũ vocant Idęi tedarii. Deſcriptio.

Plinius

Plinius ita deſcribit. Pinaſter habet folium capillamenti modo prætenue, longumq; & mucrone aculeatum. Mira altitudine, à medio ramoſa: copioſiorē dat hæc reſinam. Alia in generibus ipſis, etiamnum in ſexu differentiæ. Mas breuior, & durior, fœmina procerior, pinguioribus foliis, & ſimplicibus, atq; non rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere obtortum, fœminæ mollius, publico diſcrimine in ſecuribus. Hæ in quocunq; genere deprehendunt marem, quippe reſpuuntur, & fragoſius ſidunt, ægrius reuelluntur. Ipſa materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idam, & in Troade: & alia differentia eſt montanæ maritimæque: nam in Macedonia, & Arcadia, circaq; Elin permutant nomina, nec conſtat authoribus, quod cuique generi attribuant. nos iſta Romano diſcernamus iudicio. Pinaſtro è ſylueſtrium genere non decidunt folia. Nuces pinaſtri pytides vocant. Tedam mares duntaxat ferunt, & eam, quam Græci Sycen vocant odoris grauiſſimi. Theophraſtus in montibus naſci dixit.

Cælum.

De Picea. CAP. XII.

FABVLOSVM Plutarchus exiſtimat, quod Praxiteles aſſerit, inuentum Melicertæ corpus picea ſcaturiiſſe à mari, eſſeq; Megaris locum, qui Callidromos cognominatur, quò puerum fruticibus huius arboris onuſtum remeaſſe viderint in mare, ſic vt communi populi iudicio picea Neptuni coronamentum exiſtimetur, etſi Libero patri, vt Lucanus putat, ſacra dicatur. Quapropter ob honores Melicerti contributos, Neptuno, & item Libero patri, veteres, nec ab re, conſecrarunt, quod vterq; humentis, fœcundi, fertiliſque principii dominus habeatur. Cæterum Neptuno priuatim nuncupatur, non vt Apollodorus exiſtimat, quod maritima arbos ventis, aut mare lætetur, eorumq; difflantes ſpiritus amet, ſed quod fabricis nauigiorum picea expetatur. Germanæ quin potius ſorores habentur picea, pinus, ſtrobili: nanque materiam nauibus præbent, ſuamq; picem ac reſinam funditus oblinendam ſubminiſtrant, ſine quibus in mari parum fidelis compaginum eſſet commiſſura. Libero patri piceam fecere ſacram, quòd vina reddat ſuauiora, quippe vitem locis picea ſcatentibus, iucundius ac gratius vinum proferre produnt. Ex calore cauſari Theophraſtus dicit, argillam calidam eſſe, & non niſi argilloſis piceam naſci. Dolia pice & reſina cerari, vina multis regionibus picari, non ad ſuauitatem modo conciliandam, ſed vt protinus nouitatem, aquoſumq; humorem vinum calore iutum exuat. In Iſthmo victores picea coronabantur. Plinius. Picea feralis arbor, & funebri indicio ad fores poſita, ac rogis virens, iam in domos recepta, tonſili facilitate. A picea, quæ *Pades* Gallicè vocatur, Septius Metrodorus apud Plinium, & M. Cato in libris originum Padum vocatum ſcribunt, quòd hæc arbos plurima circa eius fontem adnaſcatur.

Nomen.

Vocat Theophraſtus πίτυν, Pindarus πίτυος frondibus coronari victores Iſthmios. optimè igitur Theodorus in Theophraſti verſione picem vertit. Latinis Picea, Plinio authore. Itali *Pino ſeluaggio*.

Theophra-

Deſcriptio. Theophraſtus ita ſuam πίτυν deſcribit. Caudice paruo, humiliori, graciliori, minusq; alto, minusq; recto, quàm pinus aſſurgit. Cortice ſpiſſiori quàm platano. Folio pinguiori, pauciori, ſqualidiori, tenuioriq;, ſed capillato. Perpetuo viret. Negāt aliqui florere, ſed vice floris eſſe nucamenta, groſſis præciduis fici proportione reſpõdentia. Fit enim veluti foliorū conceptus inter antecedentē obſtruſionē, & ſequentem exortum, medius. At ex proprietate autūni, poſtq̃ folia decidēre, peculiaria eius confeſtim gignuntur, quaſi grauida intumeſcāt, vt germina pariat, duretq; per hyemē vſq; ad ver. Conos fert pino minores, magisq; algētes, reſinaq; perfuſos. Germinatione præuenit abietis florē, quia paulò ante ſolſtitiū erumpit, diebus ferè quindecim poſt Vergilias. Serò ſuum fructum perficit, vt perpetuò virēs. Ligno autem tam fructus, quàm fructum ambientia conſtant. Aduſtis radicibus repullulat, vt in Leſbo accidit, incenſo Pyrrhęi montis nemore, quod piceis ſcatebat. Peculiare de picea proditur, de mutilatione nō interire, ſed ſterileſcere. Cauſa quòd principio alterato imbecilliorïq; reddito vires deficiunt, & fructus iccirco, vtpote vltimus creari minimè omniū poteſt. Plinius ita ſuam piceam deſcribit. Piceæ folia breui ſeta, & craſſiora, duraq; ceu cupreſſis. Rami ſtatim penè ab radice modici, velut brachia lateribus inhærent. Perpetuò viret. Nec facile inuicē diſcernuntur: tanta nataliū miſtura eſt. Sed picea minus alta, quàm larix eſt. folia, quàm larix ſicciora, & tenuiora, ac magis algentia. totaq; humidior eſt, & perfuſa reſina. Lignum abieti ſimillimum. Larix vſtis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Lesbo accidit, incenſo nemore Pyrrhæo. Piceæ verò (quàm abies) totis paniculis, minoribus, gracilioribusq;, minimos ac nigros nucleos habēt propter quod Græci phthirophoron eā appellant. In eadem nucamenta cōpreſſiora maribus ſunt, ac minus reſina roſcida. Triſtis eſt, nec ſentit gaudia annorum, nec vllo flore exhilaratur, natalésve pomorum recurſus annuos verſicolori nuncio promittit. Folia inſecta pectinum modo piceæ, & pungentia. Picea abietem præuenit germinatione xv diebus ferè. Semen verò poſt Vergilias & ipſæ reddunt. Piceæ vmbra quæcunq; attigere, non dubiè venenum eſt. Picea detracto cacumine, aut ignibus aduſto interit. Similis & depaſtio animalium. In piceis ramorum ordo. Deciſis cacuminibus moritur, totis verò detruncatis durat, & ſi infra, quàm rami fuere, præcidatur, quod supereſt viuit: ſi verò cacumen tantùm auferatur, tota moritur. *Genera.* Inter ſylueſtria Theophraſtus piceam refert, πίτυν ἀγρίαν, ſcilicet ſylueſtrem nominans. Præterea φθειρόφορος, id eſt, tineoſa, & pediculoſa dicitur. Plinius ſatiuæ pineæ meminit. Tertium è picea ſatiua ſapinium, nucleorum verius cute, quàm putamine, adeò molli, vt ſimul mandatur.

Cælum. In montibus naſci pineā ſcribit Theophraſtus, quæq; in planis naſci recuſat. Naſcitur in Arcadia parua, ſed circa Elim agrū multa. In Ponto nō naſcitur, & omnes quæ tædam inferunt. Cyprii hanc habent, videturq; pino præſtantior. Plinius. Montes amat, atq; frigora. Virgilius in Georgicis:

——— *Aut ſceleratum exquirere frigus*
Difficile eſt, picea tantum, taxiq́, nocentes.

Satio. Solo ſemine prouenire tradidit Theophraſtus.

Materies. Cyprii omnia ex piceis conficiunt: ſunt, qui ex picea triremibus leuitatis cauſa tornandum ſtatuunt firmamentum. Domibus, & nauibus piceæ vſus, ſed maximè ad nauale, ſed putrere celeriter incipit. Malleos magnos ex picea faciunt. Quibuſdam enim operibus molliores experti ſolent, vt argenteis carbones, qui ex picea confecti ſunt. Tempus cædendi piceam, quum vua eius florere incipit. Hæc Theophraſtus. Plinius. In magno vſu agreſtium, vaſa, corbesq́;, ac patentiora quædam meſſibus conuehendis, vindemiisq́; faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Piceæ ad aquarum ductus in tubos cauantur: obruta terris plurimis durat annis: eadem ſi non integatur ſeneſcit: mirum in modum fortior, ſi humor quoq; extra ſuperſit.

Reſina. Humor piceæ lachrimæ modo gignitur. In picea deguſtatis lignis vulnus inferunt, & inde reſinam hauriunt, ſic enim humor copioſius confluit, haud enim quamq; ſecretionem modo eodem agi mos eſt. Secundum bonitatis locum obtinet, leuior enim quàm quæ ex pinu. ex Theophraſto. At Plinius, Picea plurimum reſinæ fundit, interueniente candida gemma, tam ſimilis thuri vt mixta viſu diſcerni nequeat, & inde fraus ſeplaſiæ.

Pix. Picea picem euidentiorem, paucam item, & amaram fundere dixit Theophraſtus. Plinius. Aperitur picea à parte ſolari, non plaga, ſed vulnere ablati corticis, quum plurimum bipedali hiatu, vt à terra cubito cum minimum abſit. Nec corpori ipſi parcitur, vt in cæteris, quoniam aſtula in fructu eſt, verùm hæc terræ proxima laudatur, altior amaritudinem affert. Poſtea humor omnis è tota confluit in vlcus. Quum id manare deſiit, ſimili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia, poſtea tota arbor ſucciditur, & medulla eius vritur.

De Sappino. CAP. XIII.

SVNT inter ſcriptores, qui ſappinum abietis inferiorem partem vocitent: ſunt alii, qui ſappinum arborem peculiarem, & ab aliis ſpecie diuiſam dicant, vt demonſtrabimus. Vitruuius de abiete loquens: Superior pars perdolata propter nodationis duritiem dicitur eſſe fuſterna, ima autem quum excisa quadrifluuiis diſparatur, eiecto torulo ex eadem arbore ad inteſtina opera comparatur, & ſappinea vocatur. Ab eo Plinius. Abietis pars, quæ à terra fuit, enodis eſt, hæc qua diximus ratione fluuiata decorticatur, atque ita ſappinus vocatur: ſuperior pars nodoſa, duriorque fuſterna. Ex his authoritatibus ſappinum videtur abietis eſſe partem. Nunc videbimus arborem ſui generis deſcriptam, ac piceæ ſpeciem eſſe. Vitruuius libro primo ait. Namque non omnibus locis arenæ foſſitiæ, nec cementorum, nec abietis, nec ſappinorum, nec marmoris copia eſt, ſed aliud alio loco naſcitur. Inopia abietis, aut ſappinorum

norum vitabitur vrendo cupreſſo, populo, vlmo, pinu. Plinius de picea, larice, & reſiniferis loquens ait. Inter hæc genera proprium quidem fecere ſapinum, quoniam ex cognatione earum ſeritur, qualis dicta eſt in nucleis. Eiuſque arboris imas partes tedas vocāt, quum ſit illa arbor nil aliud, quàm picea, feritate paulum mitigata ſatu. Alibi. Tertium ſapinium è picea ſatiua, nucleorum cute verius, quàm putamine, adeò molli, vt ſimul mandatur. M. Varro arbores inter ſe differentes facit, ait enim: Quædam in montibus prolixiora naſcuntur, ac firmiora propter frigus, vt abietes, ac ſappini. Columella etiam eas differre dicit. Tum enim exceptis nucleis ipſas nuces pineas vacuas numero quinq;, vel ſex incendunt, & ardentes eodem demittunt. Alii nucibus ſapineis ardentibus idem faciunt. M. Cato prælum ſappino atra faciundum iubet. Vnde mihi videtur ſapinum domeſticam eſſe piceam.

De Larice. CAP. XIIII.

DIXIMVS de coniferis, reſiniferisq;, quibus folia non decidunt, nunc de coniferis, & reſiniferis perdifoliis, inter quas larix eſt. Theophraſtus inter pini genera recenſet. Ideo monebat ordo, vt poſt pini genera & reſiniferarum, de ea aliquid ſcriberemus. Meminit eius Theophraſtus quum dixit: Viret ex vrbanis perpetuò olea, palma, laurus, myrtus, & pini genus quoddam. Ex quibus verbis datur intelligi non omnes pinus perpetuò virere, ſed aliquas hyeme calueſcere, quod nulli inter pinuum genera conuenit, niſi larici.

Græcis λάριξ dicitur, vt ex Dioſcoride colligitur, inquiente. A Gallia ſubalpina reſina liquida conuehi ſolet, quam vernaculo nomine λαρίκα appellant incolæ. Et paulò poſt. Reſinæ inter ſe diſtant, ſiquidem alia candida eſt, alia oleoſa, alia mellei coloris ſimilitudine, vt λάριξ. Plinius quæ Theophraſtus de πίτυ dixit, nunc de larice, nunc de picea interpretatus eſt, ex quo anceps Theodorus nunc laricem, nunc piceam vertit, illiusq; erroris cauſa fuit. Latinis larix, & larex. Italis *larice*. Nomen.

Plinius laricem ita pingit, cuius verba è Theophraſto mutuatus eſt de pinu, & picea loquente. Quinto generi ſitus idem, eadē facies: larix vocatur: materies præſtantior longè, incorrupta vis, emori contumax, rubens præterea, & odore acrior. Pluſculum huic erumpit liquoris, colore melleo, atq; lentiore, nunq̄ dureſcentis. Perpetuò viret, nec facile diſcernitur à cæteris in fronde, etiam à peritis, tanta nataliū miſtura eſt, ſed picea minus alta, quàm larix; illa craſſior, leuiorque cortice, folio villoſior, pinguior & denſior, meliorq; flexu, at piceæ rariora ſicctoraque folia, & tenuiora, ac magis algentia, totaque horridior eſt, ac perfuſa reſina. Larix vſtis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Leſbo accidit incenſo monte Pyrrhæo. Folio pungenti. Nullo flore exhilaratur, nec annorum gaudia ſentit. Germinū incremētum tripartito, ac terna germina edit, ideo & inter ſquamas corticū ſpargit, quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Deſcriptio.

Eſt autem prima eius germinatio incipiente vere, circa xv diebus. Iterum germinat, tranſeunte Geminos Sole: ſic fit, vt prima cacumina impelli ſecutis appareat, geniculato incremento. Tertia eſt eiuſdem ad ſolſtitium breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus, clareq́, tunc cernitur excreſcentium cacuminum articulatio. Latici humor diu defluit. Hæc omnium arborum cum abiete altiſſima, rectiſſimaq́;. Conuenit his, pinoq́;, vt quadripartites venarum curſus, bifidosq́; habeant, vel omnino ſimplices. Nos autem ita deſcribimus. Foliis plurimis pubet, ſed delicatioribus, per exortus quoſdam manipulatim, & penicilli in morem deciduis. Triplici excremento nota, manna nēpe, agarico, & reſina: quæ Venetiis Larigna dicitur. Caudex craſſo corticis callo cōſtat, rimis profundis, & hiulcis liratim patētibus: rami ex cineteo albicāt, forma in mucronatū turbinē abit. Coni tam pertinaciter adhærent ramis, vt perpetuò nouelli cū veteribus videantur: ſed quū folia exuit pandūtur, & ſemē excidit. Rami graciles, ac flexiles, colore melino, odore iucundo. Coni vt cupreſſi pilulę, ſed paulò lōgiores, breui pediculo ramis annexi, ſed è cōtrario poſiti: nā arborē verſus iacēt, ſquamis cōpacti, cōtinentesq́; ſquamæ binos nucleos foliatos.

Cælum. Plinius montes amare dixit. Vitruuius notam eſſe arborem municipibus, qui circa Padi ripam, & maris Adriatici littora habitant. Dioſcorides in Gallia Alpibus contermina gigni. Nos frigore oblectari ſcimus, & boreali cœlo, vbi maximè ſæuit hyems. In Alpibus vidimus.

Materies. Plinius. Ampliſſima arborum ad hoc æui exiſtimatur Romæ viſa, quam propter miraculū Tiberius Cæſar in eodem ponte naumachiario expoſuerat, aduectam cum reliqua materie, durauitq́ue ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs è larice longa pedes cxx, bipedali craſſitudine æqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo faſtigium ad cacumen æſtimantibus. Fuit & memoria noſtra in porticibus ſeptorum à M. Agrippa relicta, æquè miraculi cauſa, quæ diribitorio ſuperfuerat viginti pedibus breuior, ſeſquipedali craſſitudine. Larix fœmina habet, quam Græci vocant ægida, mellei coloris. Inuentum eſt pictorum tabellis immortale, nullisq́; fiſſile rimis hoc lignum. Proximum medullæ eſt, in abiete Græci leuſon vocauere. Inter omnes conuenit vtiliſſimè in Lunę coitu ſternī, quem diem alii interlunium, alii ſilentis lunæ appellant. Sic certè Tiberius Cæſar concremato ponte naumachiario, larices ad reſtituendam cædi ex Rhetia præfiniuit. Materia rubet. Pondus ſubſtinere poteſt. etiam in tranſuerſum poſita renititur, nec temerè rumpitur, priuſquam carie, quàm viribus deficit. In humore præcipua. Nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi conſumitur, quàm lapis. Vitruuius ad hæc. Larix nō ſolùm ob ſucci vehementē amaritatem ab carie, aut tinea non nocetur, ſed etiā flammam ex igni non recipit, nec ipſe poteſt per ſe ardere, niſi (vti ſaxum in fornace ad calcem coquendā) aliis lignis vratur, nec tamen tunc flammam recipit, nec carbonem remittit, ſed longo ſpatio tardè comburitur, quod eſt minima ignis & aëris è principiis temperatura.

tura. Humore autem & terreno eſt materie ſpiſſè ſolidata, non habens ſpatia foraminum, qua poſſit ignis penetrare, reiicitq; eius vim, nec patitur ab eo ſibi citò noceri. Propter pondus ab aqua non ſubſtinetur, ſed quum portatur, aut in nauibus, aut ſupra abiegnas rates collocatur. Ea autem materies, quemadmodum ſit inuenta, eſt cauſa cognoſcere. D. Cæſar quum exercitum habuiſſet circa Alpes, imperauiſſetque municipiis præſtare commeatus, ibique eſſet caſtellum munitum, quod vocatur Larignum, tunc qui in eo fuerunt naturali munitione confiſi noluerunt imperio parere. Itaque Imperator iuſſit copias admoueri. Erat autem ante eius caſtelli portam turris ex hac materia alternis trabibus tranſuerſis (vti pyra) inter ſe compoſita altè, vt poſſet de ſummo ſudibus, & lapidibus accedentes repellere. Tunc verò quum animaduerſum eſt, alia eos tela, præter ſudes, non habere, neque poſſe longiùs à muro, propter pondus iaculari, imperatum eſt faſciculos ex virgis alligatos, & faces ardentes, ad eam munitionem accedentes mittere. Itaque celeriter milites cõgeſſerunt. Poſtquam flamma circa illam materiam virgas comprehendiſſet, ad cœlum ſublata effecit opinionem, vti videretur iam tota moles concidiſſe. Quum autem ea per ſe extincta eſſet, & requieta, turriſq; intacta apparuiſſet, admirans Cæſar iuſſit extra telorum miſſionem eos circumuallari. Itaque timore coacti oppidani quum ſe dedidiſſent, quæſitum vnde eſſent ea ligna, quæ ab igni non læderentur, tunc ei demonſtrauerunt eas arbores, quarum in his locis maxime ſunt copiæ, & ideo id caſtellum Larignum, item materies larigna eſt appellata. Sed ignari ſanè eſt hominis putare reſinoſum lignum inuſtum flammis ſtare, quippe ſi pingui reſina lapides perungantur, ardent. Continuaque videtur experientia non ſolùm accolas his vti lignis in hypocauſtis, ſed eius carbonibus vtuntur argentarij, & ferrarij fabri. Palladius. Larix vtiliſſima, ex qua ſi tabulas ſuffigas tegulis in fronte, atq; extremitate tectorum, præſidium contra incendia retuliſti: neq; enim flammam recipiunt, aut carbones creare poſſunt. Reſina laricis ſinceriùs olet, vt abietis, pini, & cupreſſi. ex Theodori verſione Theophraſtus. Plinius. Pluſculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atq; lentore, nunquam dureſcentis. Succiſa humor diu fluit. A Gallia ſubalpina, quam vernaculo nomine larica, hoc eſt larignum appellant incolæ, mellei liquoris ſimilitudine, ex Dioſcoride. *Reſina.*

De terebintho. CAP. XV.

RELIQVVM videtur de reſiniferis hiſtoriam tradere, quæ coniferæ non ſunt, & occurrit omnium præſtantiſſima reſinã fundẽtium terebinthus, & ex ſylueſtribus arboribus. Palladius ex terebintho mel colligere apes dixit.

Græcis τέρμινθος, vel τερέβινθος, vt Democritus habet in Geoponicis Grẹcis. Nomen videtur ex bacculis ciceri ſimilibus deſumpſiſſe, nam ἐρέβινθος Græcis cicer eſt. Latinis terebinthus. Itali *terebinto*. Surrentini ſiliquam ſylueſtrẽ vocant, quòd frondes, & folia inſtar ſiliquæ proferat. *Nomen.*

Genera. Theophraſto mas ſterilis, fœminę fœcundæ. Fœminarum aliç fructum rubentem, magnitudine lentis edunt, qui concoqui non poteſt, aliç viridem, pallidúmve, demum rubentem, nouiſſimè cum vua matureſcentem, & nigreſcẽtem, amplitudine fabæ, interim maiorem, & reſinoſum, furfuroſumq; tactu. Eſt & altera Indica terebinthus, vel ſimilis terebintho, cui folia, & rami, & reliqua omnia terebintho ſimilia, fructus autem diuerſus: nam & in Bactris terebinthum hanc eſſe, ferreq; nuces amygdalarũ magnitudine, quoniam non magnas, ſed viſu ſimiles, & ſuauitate amygdalis præſtantiores, & ideo loci illius incolæ his potius vti. De his in noſtro pomario dicemus. Plinius ab eo. Ex his maſcula, quæ eſt ſine fructu. Fœminarũ duo genera, alteri fructus ruber, lentis magnitudine, alteri pallidus. In Surrẽtino tractu plures ſunt terebinthi ſpecies. Altera ſterilis, altera vindemiis fructum ferens, & huius plures item ſpecies.

Deſcriptio. Ex Theophraſto hæc habemus. Materies admodum lenta. Radicibus validis actiſq; in profundum. fidelis ad vetuſtatem. Flos racemoſus oliuæ modo, ſed rubens. Folium numeroſum ab eodẽ pediculo, figura laurei, digeſto in verſus, vt ſorbo, vnicũ ad cacumen exit, & numerum parem conturbat: minus tamen angulata ſunt, quàm ſorbo, & ſimiliora per ambitũ lautinis videntur, oleoſaq; vt fructus. Fert & nucamenta quædã caua ceu folliculos vlmi exemplo, in quibus animalia, quaſi culices erumpũt, & reſinoſus lentor, qualis è ligno, vnde fit reſina. Fructus quandiu maturus nõ eſt, in aqua ferè ſupernatat, niger ſubſidit. Perpetuo folio viret. Vere cœpturo germinat. Meſſibus reddit ſemẽ. Viſcus in ea naſcitur. Dioſcorides variis locis eã depingit. Terebinthus folia habet elaphoboſci. Acinum ſambuco ſimilẽ, magnitudine rhois. Plinius ex Theophraſto. Fructus quum vere matureſcit, non grandior faba, odore iucundus, tactu reſinoſus circa Idã Troadis. Flos racemoſus oliuæ modo, ſed rubens, folia denſa. Fert & folliculos nutrientes quædam animalia, ceu culices; lentoremq; reſinoſum, qui è cortice erumpunt. Vere cœpturo terebinthus germinat. Meſſibus reddit ſemen. Apud nos frondes erumpunt lentiſci poſitu, colore, & odore, ſed magnitudine ſatis maiore. Acinuli quàm lentiſci maiores, coccinei, purpurantes, matureſcẽtes, veluti in cæruleum abeunt. Flore lentiſci. Folliculi veluti cornua cartilaginei, vnde culices ex fuliginoſo excremento euolant. Vulnuſculis inflictis æſtate in Tiburtinis collibus, vidimus reſinam optimam reſudare, quam lætabundi collegimus. Sed folium autumno perdit, & nuda hyeme frigoribus expoſita eſt, quod non paruam admirationem ingeſſit.

Cœlum. Syluestris arbor, montes amat, ex Theophraſto. In Troade circa Idã, & Macedoniam, breuis, & fruticoſa contortaque. Damaſco Syriæ inſignis, copioſa, decoro aſpectu, vbi mons terebintho, nec alia ſylua ſcatens. Plinius. Syria & terebinthum habet. Fruticoſa circa Idam Troadis, ſed in Macedonia breuis arbor hæc, atque fruticoſa: in Damaſco Syriæ magna. Montes amat. Terebintho fertilis Arabia, authore Diodoro Siculo, & Oricos Epiri ciuitas, vt narrat Seruius. Vnde Virgilius. *Oricia terebintho lucet ebur.*

Dio-

Diophanes terebinthos ſuo hoſpitio ceraſa non reſpuere dicit, ea enim recipit inſitione. Tarentinus trunco pyros recipere dixit. Surrento fœcundā ſterili inſerunt pro aucupiis. Martio menſe in trunco recipit ſiliquam eadem regione. Sed optimè etiam recipit piſtacea, vt dicemus. *Inſitio.*

Dixit Theophraſtus non niſi fructu, reſinàve vtilem. Reſina ei in lachrimę modum gignitur. Cædendam poſt germinationem affirmat, earumque cæſura non annua, ſed poſt plus temporis fieri ſolet. Vulnerantq; vtraque parte, & caudice, & ramo, ſed melior, copioſiorq; quæ ex caudice defluit. Optimaq; omnium eſt, ſpiſſa nanq; & leuiſſima, & odore gratiſſima eſt, verùm pauca. Terebinthum etiam apud Syros picem largiri affirmant. Eſt enim mons, vt retulimus, ingens, terebinthis ampliſſimis totus repletus, ibique vrunt. Vulneribus profundis, vt etiam abies, & quæ reſinam, tedamq; ingerunt, fœcundior efficitur, contra quàm cæteræ arbores. Plinius. Optimam, tenuiſſimamq; terebinthinam fundunt in Oriente. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices: ibi quidem & è ramis, ac radicibus, quum reſina damnetur ex his partibus. *Reſina.*

De iunipero. CAP. XVI.

IVNIPERI tractationem aggrediemur. Eadem reſinifera, & baccifera. Somnum afferre dicitur: ideo à Flacco lethęa dicitur propter obliuionem, quæ fit è ſomno, Argonauticon octauo.

Contraq; lethæi quaſſare ſilentia rami.

Scribit enim Medeam draconem ad ſomnum incantantem Apollonius libro quarto.

Ἡ δ' ὄφιν ἀρκεύθοισι νέον τετμηκότι θαλλῷ
Βάπτουσ' ἐκ κυκεῶνος, ἀκήρατα φάρμακ' ἀοιδαῖς
Εἰσχέλει κατ' ὀφθαλμῶν.

Hoc eſt. Medea iuniperi ſciſſo ramo, ſerpentem potione Cyceone tingens, incorruptibilia pharmaca cantibus inuocabat circa oculos. Iuniperi grauis vmbra, præſertim cantantibus: vt Virgilius in Gallo teſtatur. Et Plinius. Serpentes, vbi earum ſquamæ obtorpuere, ſpinis iuniperi ſe ſcabunt.

Græcis ἄρκευθος, & ἀρκευθὶς dicitur. Latini iuniperum vocant, videturq; ita dici, quòd iuniores, & nouellos fructus pariat. Sola enim ferè arborum fœtus ſuos in biennium prorogat, qui nec matureſcit quidem nouo ſuperueniente. Itali *ginebro.* *Nomen.*

Iuniperum minoribus cedris Theophraſtus aſſimilat, ſed excelſior quidem, quàm cedrus. Folium ſimplicius, ac mollius, materies ſpiſſior, cæſa putreſcens; fructus baccarū myrti magnitudine, hilaris ac niger, acerbus, inguſtabilis, durans in annū, prius non decidens, quàm ſubnaſcatur alius. Germinat vere, quāquam ſerius fructificet. Plures fructus geſtat, alium perfectū, alium imperfectū, alium ſubnaſcentē habet, vt aliis quoq; contingit: quoniā concoctio lenta, & fructus abſolui difficile poteſt. Radices ſumma telluris cute diſperſæ hærēt. *Deſcriptio.*

Auctu facilis,perpetua virens coma.Cortex ſponte detrahitur: nam diſrumpitur. In his enim natura ipſam rem,quæ commoda ſit,videtur oſtendere,quum corticem diſgreget, & tanquam alienum reiiciat. Damnoſum eſt omne alienum,ſicut quod eſt aridum. Plinius. Spina pro folio eſt.Semen poſt Vergilias reddit. Non floret. Non amittit folia. Nos aliqua addemus. Iuniperi cortex membranaceus,qui ſponte rumpatur: facies horrida. Martio germinare incipit quaſi florum conceptum. Spina potius quàm folio, roſmarino ſimili, ſed breuiori, ceruleis baccis, vel rufeſcentibus nigris.

Genera. Duo iuniperi genera cōſtituit Theophraſtus,vnum quod florem edat, nec fructificet,alterum,quod protinus fructum, vt præcidua poma fici præmonſtret,nec tamen floreat. Itaque penè fieri, vt ſola hæc arbor fructum in biennium habeat.Dioſcorides duorum generū dicit,nempe maius,& minus. Baccæ & iuglandem nucem,& Ponticam æquare inueniuntur, rotundæ, odoratæ,in mandendo dulces, ſubamaræ, quæ arcentides nuncupantur. Plinius iuniperos non florere dicit. Quidam earum duo genera tradunt,alteram florere,nec ferre:quæ verò non floreat,ferre protinus baccis ſubnaſcentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falſum,omnibusque iis dura facies ſemper, ſic & hominum multis fortuna ſine flore eſt. Eius duo genera,altera maior, altera minor. Apud nos in proceram magnitudinem adoleſcunt,& aliæ humilius fruticant. Genus eſt, cuius fructus ceraſi penè magnitudinem æquat.

Calum. In montium cacuminibus, & algentibus locis prouenit: verùm non in excelſum emicat, ſicut circa Cyllene promontorium euenire tradit Theophraſtus. Plinius. Vaſta hæc in Hiſpania, maximæq; eius baccæ. Montes tamen amat. Sed calidis, & temperatis locis etiam libenter prouenit. In inſula Pontia, & in noſtra Campania crebra.

Solum. Qualicunque ſolo etiam natam vidimus. In arenoſo ſoluto, facile ſterili, in littoribus maris,non autem in vallibus,& aquoſis.

Materies. Materies fabricis conuenit, tam futuris ſub dio, quàm terra obruendis, ex Theophraſto. Cariem vetuſtatemq; non ſentire dixit Plinius. Et in Hiſpania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, vt author eſt Bochus, infraq; oppidum ipſum id haberi, cui pepercit religione inductus Annibal, iuniperi trabibus etiā nunc durantibus. Medulla vbicunq; ſolidior, quàm cedrus. Varro robuſtum pedamentum,quod ridicas dicit, vitibus adhibendum ex iunipero dixit. Columella ab eo. Tertium etiam locum obtinet pedamentum teres: idque maximè probatur ex iunipero. Apud nos quia materia fulua,& odorata eſt,ex ea conficiuntur coclearia: ſi veſtes reponantur in arcis ex iunipero factis odorem recipiunt,& à tineis vindicantur. Si iuniperino veru carnes aſſentur infixæ,mirum in modum odor commendat eas.

Resina. Humor in iunipero ad lachrimæ modum concreſcit, inquit Theophraſtus. Fluit gummi ex iunipero ad nihil vtile, ait Plinius. Et alibi, Iunipero eadē virtus,

tus quæ cedri oleo, quo peruncta materies, nec tineam, nec cariem ſentit. Materies dum igni crematur, non iniucundum fumum ſpirat, odoriſq; ſuauitate graſſantia peſtis contagia depellit. Eius reſinam officinæ vernicem dicunt. Ex iunipero gummi, & oleo ex ſeminibus lini preſſo fit vernix liquidus, cuius vſus ad illuſtrandas picturas. Gummi ſcriptoribus in vſu eſt multo. Eo tuſo carthas perfricant, ne ſint bibulæ.

De lentiſco. CAP. XVII.

EST etiam lentiſcus reſinifera, bacciferaque. Arbor fuit, ſub qua Iudæorum accuſantium alter iuuenem Suſannam adulterantem inueniſſe Danieli falſo teſtificatus eſt. Palladius ex lentiſco apes mel conficere dixit.

Græcè σχῖνος dicitur, quaſi σχιστὸν, id eſt fiſſile, quòd facilè findatur, vt experiuntur, qui ad dentiſcalpia, & ad dentiũ nitillam alboremq; frequenter findunt. Latini lentiſcũ à Lenteo verbo, quaſi lentus fio, propter eius virgultorũ lentitudinem deducunt. Præterea lentorem quendam quilibet foliorum attrectatu percipit. Itali *lentiſco*. *Nomen.*

Thuris arborem Theophraſtus lentiſco ſimilem prodidit, & fructu quoq; lentiſcino. Cicero Aratum interpretatus, ter lentiſcum florere prodidit. *Deſcriptio.*

Iam verò ſemper viridis, ſemperq́ grauata
Lentiſcus, triplici ſolita grandeſcere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.

A quo Plinius. Eſt & alia manifeſtior ratio, mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis ſententiam ipſius verbis ſubſignabimus. Ergo hæc aratio has habebit notas lentiſci, primum fructum oſtendentis, erit & tertia in bulborum ſatu ſcillæ, item in coronamentorum narciſſi. Namque & hæc ter florent, primoque flore primam arationem oſtendunt, medio ſecundam, tertio nouiſſimam. Didymus. Aiunt lentiſcum ter fructum ferre, & ſi quidem primus fructus bonus fiat, primam ſeminationem probè fructum allaturam promittit. Similis ſignificatio etiam aliorum exiſtit. Sed cauſa tantorum virorum erroris dictio σχῖνον fuit, quo nomine ſcilla dicta eſt ab antiquis, vt ex Ariſtophane habetur, deq; ea ſcriptum ab Arato, non de lentiſco: non enim lentiſcum ter florere, ſed ſcillam ex Theophraſto habemus. Et genus vnum ſcillæ, aut bulbum eius omnem ab Hippocrate ſchœnum vocari Galenus eſt author. Nos autem ita deſcribimus. Lentiſcus fruticat ſtolonibus, & caudice côcolore, & ſimili terebintho, ſed botris ex fuluo purpuraſcentibus, matureſcendo nigricantibus acinis. Flores ſimiles racemoſi, muſcoſique, quos primo vere Aprili menſe promit. Vtriculi, folliculiue oblongi naſcuntur in ramis, incurui, teretes, quibus inſunt culices.

Optimam lentiſci reſinam ex Chio inſula Dioſcorides prouenire dixit. *Cultu.*

Et ruderibus, & maritimis lętius emicat, vt in conflagratis Veſuuij ſaxis. Didymus humidis locis naſci ſcripſit. Plutarchus Charoneus in hortis Soclari, quos Cephiſus amnis ambiebat, vidit. *Solum.*

O

Satio. Didymus à Calendis Ianuarij plantari dixit. Plinius. Quædam pœna emendantur, aut morſu excitantur, vt palmæ, & lentiſci, ſalſis enim aquis aluntur.

Inſitio. Plutarchus, vt diximus, ſe in hortis Socleri ex lentiſco oleas pullulantes vidiſſe ſcripſit.

Materies. Dentiſcalpia è virentibus ſurculis fiunt, quod vis eius dentibus cōferat, Dioſcoride authore: emendatq́; oris dolorem. Quod & Martialis annotauit.

Foditq́; tonſis ora laxa lentiſcis.

Hinc quibus dentiſcalpium ſemper in ore eſt, prouerbium quadrat, χινοτρῶγες, id eſt lentiſci arroſores, quòd nimio ſtudio corpus curent.

Reſina. Conſiſtit in lentiſco lachrima, quam maſtichen dicit Theophraſtus. Lentiſcus reſinam gignit, quæ lentiſſima cognominatur, & ab aliquibus maſtiche. Optima in Chio, nitedulæ modo ſplendens, candore Tyrrhenicæ ceræ ſimilis ex Dioſcoride. Sed Galenus nigrā ex Ægypto prouenire dixit. Palladius oleū ex ea extrahere docet, vt docebimus in Olilueto.

De betula. CAP. XVIII.

PRIVSQVAM reſiniferarum arborum tractationi finem imponamus, de betula ſubiungemus. Eſt autem reſinifera, ſiue bituminoſa, noſtriſq́; tractibus frequens.

Nomen. Theophraſto σημύδα eſt. Latinis betula, melius quàm betulla: Matthiolus betulam dici putat, quòd bitumine ſcateat falſo: nam betula à batuendo dicitur: batuere enim cædere eſt: ſic batula, leui mutatione betula, quum olim ex ea faſcium virgæ conficerentur. Pueris nota, & infeſta. Apud nos vulgò dicta, *candolice*.

Deſcriptio. Folio cariæ eſt, ex Theophraſti deſcriptione, præterquā quod paulo anguſtiori, cortice verſicolore. Quid verò ſit caria, ipſe idem nono libro, decimo capite declarat. Thapſiæ, & cariæ, quam alij pyrum appellant. Sed Matthiolus capite De populo, quid ſit caria ignorat. Addit Plinius. Betula arbor eſt Gallica, mirabili candore, atq; tenuitate, terribilis magiſtratuū virgis. Addimus nos. Trunco enodi eſt, & candidiſſimo. Folio pyri per ambitum ſerrato deciduo. Iulos fert, ſicut corylus. Virgultorum eximia tenuitate.

Cælum. Betula Theophraſti tempeſtate non niſi Pyrenicæ familiaris, Italiæ omnino ignota. Plinius Gallicam vocat, & frigidis gaudere dixit. Nobis in Surrentino tractu videre licuit, locis opacis & frigidis.

Materies. Materie læui, non niſi ad baculos vtili, dixit Theophraſtus. Plinius: Terribilis magiſtratuū virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium ſportulis. Leuiſſima: ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, clauditq́; ſuum vulnus: & ob id contumacius tranſmittit ferrum. Ad ciſtas, quæq́; flexili crate conſtant, habet candorem, vigoremq́ue, & in ſculpturis facilitatē. Etiam ligaminibus apta. Nunc etiam vt olim Romanorum magiſtratuum faſcibus minax, & hodie virgis pædagogorum ſceptris pueros terret.

Bitumen. Bitumen ex ea Galli excoquunt. Nobis faces ad nocturna lumina parantur,

tur, quòd bituminoſa pinguedine redundat, tedæ modo conflagrat, & reſinoſum quiddam reſudat.

De aquifolio. CAP. XIX.

HACTENVS de coniferis, reſiniferiſque: ſequitur vt alias, & ſyluestres arbores deſcribamus cæduas. exordiumq́; ſumemus ab iis, quæ æterna pubent coma. Et primùm de aquifolia. Macrobius infelices arbores vocat, & in ſuam ſententiam adducit Veranium teſtem. Sic enim Tarquinius Priſcus apud eundem, Quę inferûm deorum, auertentiumq́; in tutela ſunt, inter quas aquifolium, quod ſterilis ſit.

Nomen vagum eſt, & ad ilicis ſpeciem, quam infrà deſcribemus, & ad præſentem. Theophraſto ἀγρία eſt. Falsò enim putauit Plinius eſſe Theophraſti κράταιγον, quum hæc ſylueſtris meſpili ſpecies ſit, vt ſuo loco dicemus. Plinij verba. Theophraſto authore genus intelligi voluit cratægon, ſiue crategona, quam Itali aquifolium vocant. Latinis aquifolium dicitur, quòd aculeata ſit. Olim enim aquus pro acus dicebant. Nos *agrifoglio* vocamus. *Nomen.*

Theophraſtus perpetuo folio virere dixit. Plinius folio pungenti. Eſt enim ambitu aculeatum. Vere cœpturo germinat. Nos autem ita deſcribemus. Perpetuo viret, ſed lætius hyeme. Spinis horrido folio in margine multilatero, leniter ſinuato, lauri ęmulo, carnoſo, & ſolido. Virgis viridi colore veſtitis, lentis, flexibilibus, baccis rubeis, rotundis, oxyacanthæ, ruſci aut aſparagi æmulis, racematim coaceruatis, nucleo intus ſimili, albo, craſſóve, flore albo, odoro, cortice læui, & herbaceo, ad gluten aucupatorium apto, ſed ſolo, quod ei nō conueniat, nacto, infrugifera. *Deſcriptio.*

Montes amare, & in planis naſci recuſare ſcribit Theophraſtus. Plinius: montes amat. In montibus perpetuo gelu obſitis nos naſci vidimus. *Cælum.*

Apud nos mas, & fœmina eſt, quæ latiori folio prædita, & minus aculeato. *Genera.*

Locis frigidis acruminum genus non naſcitur. Sed ſuper hanc plantam inſitum, frigidiſſimis locis perennat. *Inſitio.*

Plinius de aquifoliis hæc habet. Si quæuis aquifolia in villa nata eſt, veneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras ſcribit. Itemq́ue iaculum ex ea factum in quoduis animal miſſum, etiam ſi citra deciderit defectu mittentis, ipſum per ſeſe recubitu propius adlabi, tam præcipuam eſſe arbori naturam. Catos vectes aquifolios fieri iubet. In laminas ſecatur, cuius operimento veſtiatur alia materies. Nobis ſcopis naſcitur, ſuſpenditurq́; circa funes, è quibus ſalſæ carnes pendent: arcet enim mures ſuis aculeis. Fit ex ea viſcus ligandis auiū pennis. Corticem vere detrahunt, frondibusq́; arborū inuoluentes, facto humi ſcrobe vliginoſis locis maxime obruunt, & ibi putreſcere patiuntur, quod fieri ſolet duodecim ferè diebus: tum marcidam eruunt, & tantiſper pila contundunt, donec in viſcum lenteſcat, demum in profluente, vt adhærentes corticum reliquiæ ſordesq́; fluitent, proluunt, & adiecto iuglandis olei momento, fictilibus recondunt. *Materies.*

De alaterno. CAP. XX.

PVBESCIT & alaternus perpetua fronde, & è ſylueſtribus eſt, Theophraſti authoritate. Verannius inter infelices arbores, & nefaſtas alaternum connumerat.

Nomen. A Theophraſto φιλύκη dicitũr, à Dioſcoride φιλυρέα. Latinis, vt Columellæ, & Plinio, alaternus. Neapolitanis *lanterno.*

Deſcriptio. Hæc habet de ſua philyra Theophraſtus. E ſylueſtribus perpetuo viret. Ineunte vere germinat. Poſt Vergiliarum occaſum fructificat. Obedientiſſima eſt, cãdorq; ei celaſtri modo. Suus honos in alendo pecore: nam ſemper fronde abundat. In mõtibus naſcitur, in planis naſci recuſat. Columella de alaterno loquens ait: Caprinũ pecus aſperis locis, à ſylueſtribus optimè paſcitur, arbuſculis, frutetisq; maximè gaudet, ea ſunt arbutus, alaternus, cytiſus agreſtis, qui in altitudinẽ non proſiliunt. Plinius. Alaternus habet frondẽ inter ilicem & oliuam, infelix, damnataq; religione, quæ neq; ſeritur vnquã, neq; fructum fert. Nos autẽ alaternum naſci dicimus frutice potius quàm arbore, fronde perpetua, cuius honos eſt in alẽdo pecore. Germinat ineunte vere, fructificatq; Vergiliarũ occaſu, baccula rotunda, nigra, racematim coeunte, ſubdulci, qua turdi hyeme allecti retibus capiuntur. Etſi Plinius infrugiferã cenſeat. Celaſtri modo ei cãdor, etſi nobis celaſtrus incognitus ſit, Theophraſti tamẽ authoritate albus eſt, & alaterni lignum album eſt. Naſcitur in aſperis, & montibus, in planis naſci recuſat. In montibus ciuitatis Equenſis frequentiſſima, è mediis lapidibus ſurgens. Foliis eſt oleæ nigrioribus, & latioribus, Plinius dixit, inter ilicẽ & oliuã, quod in alaterno optimè videre eſt. E ſua materie pilæ apud nos conficiuntur, quæ ligneo malleo in ludis longè traiiciuntur, grauitate & firmitate inſignes. Poteſt ſuſpicari eſſe Dioſcoridis philyram, nam quæ ſcribit omnia ferè è Theophraſto deſumit: nam eſt liguſtri magnitudine, foliis oleæ nigrioribus, fructu lentiſci, ſubdulci, racematim cohærẽte: naſcitur in aſperis, & aſtringens eſt: nam ſtiptici eſt ſaporis.

De colytea. CAP. XXI.

COLYTEAM apponemus nobis frequentem, etſi Theophraſtus raram inuentu dicit, & ſolum Idæ conceſſit: fronde enim perpetua eſt.

Nomen. Græcis κολυτέα, Theodorus colyteam vertit.

Deſcriptio. Colytea arbor circa Idam prouenit, alioquirara inuẽtu, fruticoſa, ramoſaq; & multis alis concaua, folio vlmi, longiore, ſatis ad latifoliæ lauri folium accedente, ſed ampliuſculo, & rotundiore, ſupra viridi, infra cano, neruoſoque, prætenuibus neruulis, fibrisq; de medio callo in coſtarum ſpeciem adductis, materie ſolida, cortice nõ lęui, ſed quaſi vitigineo veſtitur. Radicibus per ſumma gracilibus, & ſolutis, cęterũ fibratis, & mirum in modũ flauis, ſterilis, & flore vidua, ſurculos tamẽ gemmasq; circa folia pingues, leues, cãdidos, amẽtacea facie fundit: pręciſa, vel ignibus aduſta, ab imis rediuiua reſurgit. Eadẽ eſt, quã Matthiolus pro Dioſcoridis philytea depinxit. notę à Theophraſto appoſitę ad amuſſim

amuſſim reſpōdent, nec præciſius vnquam ab eo depictum eſt. Flore caret, ſed ſurculi illi, quos amentacea facie repræſentat Theophtaſtus, fructus proferūt lentiſcinos: & ſi Theophraſto in Ida ſterilis erat, apud nos latè fœcunda; ſi ibi rara, in ſyluis noſtris frequentiſſima montoſis.

De Taxo. Cap. XXII.

FIt obuiam taxus, ſylueſtris, & perpetuæ frondis arbor. In inferni opacis naſci fingunt Poëtæ. Seneca in Hercule furente.

Horrent opaca fronde nigrantis comæ
Taxo imminente.

Et infernales furiæ ex hoc ligno faces gerere finguntur, authore Placido. Vnde Statius Thebaidos octauo.

Nec dum illum, aut trunca luſtrauerat obuia taxo
Eumenis.

Quod non aliam ob cauſam ita Poëtæ finxerunt, niſi quia lætifera ſit. Plinius à taxo toxica appellata putat, quaſi taxica venena, quibus ſagittæ tingantur. Vaſa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta mortifera fuiſſe compertum eſt. Et Sextius dixit in Arcadia præſentis eſſe veneni, vt qui obdormiant ſub ea, cibúmve capiant, moriātur. Repertumq; innoxium fieri, ſi in ipſam arborem clauus æreus adigatur. Quod Plutarchus in ſympoſiacis commentariis adſerit, præſertim id iis euenire, ſcilicet qui morentur ſub eius vmbra, quum nouis floribus turgens ſit: vniuerſo enim corpori frigiditatem facit, ſtrangulationes etiam, celeremq; mortem adfert. Cæſar commentariorum libro ſexto de bello Gallico, Catiuulcus omnibus precibus deteſtatus Ambiorigē, qui eius conſilii author fuiſſet, taxo cuius magna in Gallia & Germania copia erat, ſe exanimauit. Dioſcorides ſcribit, auiculas, quæ in Italia taxi baccas deuorent, denigrari, & qui edant eas homines alui profluuio corripi, & Narbonæ homines lædi, qui ſub ea cubent, & ſæpenumero necari. Theophraſtus veterinariis lætifera, non item ruminantibus. Sunt tamen homines, qui baccas edant ſuaui cibo, & innocuas eſſe dicant.

Theophraſto *μίλος*, & *μίλινος* dicitur. Dioſcoridi *σμῖλαξ*, Paulo thynion. Plinius à Sextio milacem vocari dixit. Latinis taxus. Italis *taſſo* & *naſſo*. Nomen.

Theophraſtus ſimplex genere eſſe dixit, Plinius maris & fœminę meminit. Genera. Taxus procera arbor, faciliimeq; augeſcit, ſimilis abieti, ſed minus excelſa, alis crebrioribus, folio abietis, ſed pinguiori, molliorią; ligno, quæ in Arcadia naſcitur, nigro, aut puniceo, quæ autē in Ida, flauo, & cedro ſimili, propter quod vendentes fraudantes, tanquam cedrum vendant. Cortex cedro perſimilis, tum ſcabritia, tum colore, quo detracto totum ſubeſſe cor cernitur. Radices ei graciles, per ſumma ceſpitum breues, rotundo fructu, & paulo ampliore, quàm faba, colore ruffo, tactu molli. Folio æterno. Floret paulo ante ſolſtitium, maximè ſerotino germine, &, vt Archades volunt, omnibus ſerior, etſi

fructum nudum ferat. Hæc Theophraſtus. Plinius ab eo. Similis abietis & piceæ, minus virens, gracilisq́;, & triſtis, & dira, nullo ſucco. Ex omnibus ſola baccifera, mas noxio fructu, lætalis quippe baccis. Nicander, quia taxus ſimilis abieti, ἐλατίδα vocat.

Cælum. In montibus naſci Theophraſtus dixit. Circa Idam rara. In Macedonia, & Arcadia frequentior. Galenus eam probat, quæ in OEta Æthiopiæ monte naſcitur. Alii vmbroſiſſimis locis prouenire dicunt, vt nos ſæpe vidimus. In Corſica plurima naſcitur Diodoro authore, vt ex illis mel collectum amarum ſit. Virgilius.

Si tua Cyrneas fugiant examina taxos.

Nam Corſica Græcè Cyar dicitur, vnde Cyrnæus deducitur.

Et alibi Virgilius.

——— *Aquilonem & frigora taxi.*

Materies. Theophraſtus, Materie ſoluta & tenera in operibus eſt, & præſertim in Arcadia. Ex ea conglutinamenta, ſiue ſubſcudes ſcriniis, capſis, & ſubſelliis parantur, atq; in totum ſimilibus præſtat. Apud nos ex ea arcus, & ſcorpiones parantur: vt antiquitus. Virgilius.

——— *Ithyreos taxi torquentur in arcus.*

Valet ad viperæ morſum. Claudius Cæſar, Tranquillo referente, vno edicto propoſuit: nil æquè ad viperæ morſum facere, quàm taxi ſuccum.

De buxo. Cap. XXIII.

E Sylvestribvs etiam perpetuò viret buxus: myrti æmula ob frondium nitorem: è ſyluis erepta in viridariis viret, parietũ ambulachris plurimis formis conſpicitur: nam topiario operi accommodatiſſima eſt, nec, vt myrtus, frigida hyeme aut gelu læditur. Cauebant antiqui ne buxum Veneri offerrent, ne palæſtram veneream expiarent. Buxentum in Italia oppidum à buxo dictum eſt, & à Græcis propriam ſignificationem ſeruat, nam illis πύξος vocatur.

Nomen. Grȩcis πύξος dicitur, & quæ ex ea tabulæ ad ſcribendum fiebant, πυξία dictæ. vnde & pyxides. Latinis buxus. Italis *boſſo*.

Genera. Plinius tria recenſet genera, Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinemq́; proceriorem. Oleaſtrum in omni vſu damnatum, grauem præfert odorem. Tertium genus noſtrate vocant, ſylueſtre, vt credo mitigatũ ſatu, diffuſius, & denſitate parietum virens ſemper, ac tonſile.

Deſcriptio. Theophraſtus ita deſcribit. Arbor proceritate non excellens, folio myrti, immortali virens coma. Paulò ante ſolſtitium floret, germine omnium ferè ſerotino, ſerò fructificat, vt Arcades volunt, omnium tardiſſimè. Fructu omnibus animalibus inuiſo. Auctu facillima. Plinius autem hoc modo. Buxus concauo folio. Plurima fert: nam & ſemen ſuum, & granum, quod carthegon vocant, & à Septentrione viſcum, à Meridie hypear. Interdum pariter res quaternas

quaternas habet. Fructu omnibus animantibus inuiſo. Addimus nos. Prædenſis & rigidis virgultis, & ramis admodum folioſis, graueolentibus: Bacculæ tripodes coronula denticulata inſigniuntur, myrto non abſimiles. Flore herbaceo.

Aquilonaribus regionibus vigere, & locis, ſcripſit Theophraſtus, algentibus, & aſperis, vt in Cithæra, vbi plurima. In Olympo Macedoniæ gracilis, & breuis, qui etiam frigidus eſt. Maxima, pulcherrimaque craſſamento, & proceritate cæteris præſtans in Cyrenea prouenit, ideo mel ibi inſuaue eſt, & buxum olens. In Media, & hortis Babyloniis hoſpitari nequit, vix ſummo conatu recipit: nam his & cultores hortorum vehementer laborant. Locis feruidis prouenire non poſſe nulli dubium eſt. Plinius Pyreneis, & Cythoro montibus plurima, & Berecynthio tractu craſſiſſima. In Corſica flore non ſpernendo, quæ cauſa amaritudinis mellis. Naſcitur in montibus. In Olympo Macedoniæ gracilior, ſed breuis. Amat frigida, & aprica. Similis naturæ Cythorus Paphlagoniæ regionis Aſiæ mons eſt, de quo Virgilius. Cælum.

Et iuuat vndantem buxo ſpectare Cythorum.

Catullo buxifer. Berecynthius mons Phrygiæ buxo etiam abundat, vt diximus. Virgilius Æneidos nono.

——— *Buxuſq; vocat Berecynthia Matris*
Idea.

Didymus humidis locis etiam gaudere dixit.

Plinius eius docet ſationem. Surculis etiam quibusnam ſit articulatio arboris, non omittendum videtur. Nanque buxi tenuiſſimis quinis, ſeniſve colligatis depacti proueniunt. Quondam in obſeruatione erat, vt defringerentur ex imputata buxo, aliter viuere non crediti: detraxere hoc experimenta. Didymus. Buxus plantatur auulſione, clauis, & ramis, depoſitis in plantario poſt Idus Nouembris. Idem. A ramis, & taleis tantùm plantatur, nequaquam verò auulſione, propterea quòd neque ex radicibus ſtolones emittunt. Nos ſtolonibus plantamus, quum multos è caudicibus emittant, & ſemine, & radicibus ſolis depoſitis: nam viuax eſt admodum, etſi aſpero ſolo, & gracili gaudeat. In viridariis, vbi lætiſſimum ſolum, optimè quoque prouenit. Satio.

Materies buxi, vt ex Theophraſto habetur, ex omni materie denſiſſima, duriſſimaque eademq; grauiſſima. Simulachra ex eo ſculpere quidam ſolent, rimas enim non capit. & carnis æqualitate conſtare quodámodo videtur. Natura ei perpetua, vermibus innoxia, quum eius materies amara, duraq; ſit, nec erodere valeant: quia medullam paruam incertamq; gerit, nec diſtincta ſpectatur: ea carere quidam putant, ſed conſtat eam habere, argumento, quia ex ea ſumptuoſarum valuarum cardines facere artifices ſolent, quos architecti faciundos ex medulla præcipiant: quòd item vel omnis medulla diſtrahi Materies.

poſſit, etiam duriſſimarum materierum, quas nonnulli corda appellant, argumento ſanè accipi poteſt. Sunt qui non in medio, ſed per totum lignum diſperſam eſſe affirmenr. Ad plauſtrorum axes,& aratorum buras vtilis. Quæ in Olympo, breuis, & frequentia nodorum incommoda. Ad malleos etiam, & terebellos valens. Ob ſuam ſpiſſitatem enodis habetur,aut pauciſſimis nodis. Plinius. Buxo materies honorata, raro criſpanti, nec niſi radice; cætero lenis quies materiæ ſilentio quodam, & duritie, ac pallore commendabilis. In igne quoq; duritia, quæ ferro, nec flamma, nec carbone vtili. Spiſſiſſima ex omni materie, ideoq́; & grauiſſima iudicatur buxus: gracilis natura, in aquis non fluitat: materie æternam putant. Tineam naſci prohibet buxus duritia ſua. In laminas ſecatur,cuius operimento veſtiatur alia materies. Terebris vaginas ex buxo faciunt. Nec adipem, nec carnem habet, nec medullam, minimumq́ue etiam ſanguinis. Facile corno conglutinatur. Arida omnia ligna facilius ſerris cedunt, præter buxum, quæ pertinacius reſiſtit, ſerrarumq́ue dentes replet æqualitate inerti, qua de cauſa alterna inclinatione egerunt ſcobem. Sacrificæ Tuſcorum tibiæ è buxo fiunt. Ennius buxum amaro corpore dicit.

——— *Longeq; cupreſſi*
Stant duris foliis, & amaro corpore buxum.

Turbo etiam puerilis fit è buxo. Perſius ſatyra ſexta.

Neu quis callidior buxum torquere flagello.

Præcipua pectinum dote commendatur. Martialis

Multifido buxus quæ tibi dente datur.

Iuuenalis:

Sed caput intactum buxo.

Torno materies probatur, cui non omnis apta eſt, verùm ea tantum, quæ prædura, atq; ſolida, & minime criſpa, cuiuſmodi buxi eſt, vt nulla alia torno vtilior, præſtantiórve. Virgilius

——— *Aut torno raſile buxum.*

Antiquitus veteres è buxo elementa formabant ad pueros literis imbuendos, & hæc tabula pyxion dicebatur. Herodoto deltion. Pictores etiam artes in buxo docebant. Liquidis medicamentis è buxo etiam pyxides fiunt, quod maximè Dioſcorides probat. Quare quia frequentiùs ex ea materie fieri ſolitæ ſunt, ſic vocantur. Apud nos ex ea fiunt tibiæ multiforatiles, & pyxides, quibus nomen dedit. Commendantur tabellæ pictoriæ, cocleares, & ſcachi.

De Lauro. CAP. XXIIII.

ETSI Theophraſtus laurum inter vrbanas commemoret,& Plinius, quòd vmbræ officio humanius viuat, nos inter ſylueſtres reponemus, quū eius fructus veſcus non ſit. Laurus triumphis propriè dicatur, vel gratiſſima domibus, ianitrix Cæſarum, pontificumq́;, quæ ſola & domos exornat, & ante limina excubat. Ipſa pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hoſtes

quietis

quietis ſit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ, victoriarumq; nuncia additur literis, & militum lanceis, pilisq;, faſceſq; imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua victoria attulit, idq; non, quia perpetuò viret, nec quia pacifera eſt, præferenda ei vtraque olea, ſed quia ſpectatiſſima in monte Parnaſo, ideoque etiam grata Apollini, aſſuetis eò dona mittere iam & Regibus Romanis, teſte L. Bruto. Fortaſſis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruiſſet, lauriferam tellurem illam oſculatus ex reſpōſo. Et quia manu ſatarum receptarumq; in domos, fulmine ſola non icitur. Ob has cauſas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quàm quia ſuffimentum ſit cædis hoſtiū, & purgatio, vt tradit Maſſurius. Adeoq; in profanis vſibus pollui laurum, & oleam fas non eſt, vt ne propiciandis quidem numinibus accēdi ex his altaria, aræve debeant. Laurus quidem manifeſto abdicat ignes crepitu, & quadam deteſtatione, interaneorum etiam vitia, & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cœlo coronari ea ſolitum ferunt, contra fulminum metus. Hæc Plinius. Laurum comitatur hæc hiſtoria, à Graiis rei ruſticæ authoribus tradita, quæ fabuloſo verborum inuolucro nonnihil etiam veri prætendit. Formoſiſſimam Lanoui fluuii filiam Apollo deperibat, dans operam, vt ea, tanquam amaſia potiretur, ab eō tamen capta, matrem precatur tellurem, ſe in ſuum reciperet gremium: ſubſcribens votis tellus, confeſtim arborem edidit. Re conſpecta deterritus Apollo, arborem gentilis virginis nomine donauit, & vulſo ramo ſeſe coronauit, fuitq; diuinationis ſignum arbos. Idq; non incongruum, quippe puellam ſapientiam appellent, facultaſque oracula dandi à ſapientia proficiſcitur, quòd plena ſit ignis arbos, Apollo ignis ipſe, vtpote Sol, vnde lemures & laruas odit, & ſiqua laurus aſtiterit, eminus abiguntur in fugam fuſi. Porro qui eam in vaticiniis cremant, prædictionis rationem creduntur iniuſſe. Apollinis ſimulachra lauro coronantur, ob rē medicam. Columba quoties ægrotare cœpit, lauri folio decerpto, ſibi ipſa medetur, neque verò palumbes tantùm, ſed & graculæ, merulæque, & perdices lauri folio annuum faſtidium purgant. Coruus quoque occiſo chamæleonte, lauro infeſtum virus extinguit. Vnde apud Græcos frequēs adagium, laureum ſcipionem geſtare, de his, qui in aliquas inſidias lapſi, vitæ periculum euaſerunt. Ob etiam vim igneā Apollini dicarunt, & ob id, vt Euſebius ait, à dæmonibus maximè odio habetur. Quòd vſta ſonet, quandam vim prædicendi habere dixerunt. Empedocles qui animam igneam ſtatuebat, lauri natura conſiderata, dicebat, ſi homini ſit in arborem tranſmigrandum, in nullam commodius, quàm in laurum ſubeundum. Eſt & alia ratio vt Apollini ſacra arbor dicatur. Laurus capiti dormientium appoſita vera videri ſomnia facit, vt in Serapione legimus. Id ipſum Antiphonem, Philocrum, & Artemonem aſſeueraſſe comperimus. Laurum tradunt ſecundam valetudinem adferre, proinde folia principibus à populo & caricæ die Ianuarii menſis donabantur, quippe

quum nec ſacer morbus, nec malus genius negotium exhiberet, vbi laurus adfuiſſet. Quin & Æſculapii caput laurea redimitum, non alia de cauſa dicunt, niſi quia ea arbor plurimorum ſit remediorum.

Veteres præterea laurum tutelæ ſacrarunt, quòd in locis, vbicunq; vel ſata, vel affixa fuerit, incolumitatem præbeat, cuius rei non ignarus Ouidius:

Poſtibus auguſtis eadem fidiſſima cuſtos,
Ante fores ſtabis, mediamq́; tuebere quercum.

Fuit & Romæ palatium, quod à lauri cognomento daphne fuit appellatum. Præterea Latinum commemorant Circæ filium, & ſocerum Æneæ, antequam illuc Æneas aduentaſſet, arcem condidiſſe, inibiq; laurum inueniſſe, (acropolim, id eſt, arcem nominant veteres, Regum tabernaculum, quod munitionis, ſecuritatiſque gratia ſummis vrbium cacuminibus ſit extructum.) Laurentum Italiæ oppidum antè Lauinium & Lauinia dictum, authore Seruio, ſic dictum, quòd quum Latinus Telegoni frater, & Circes filius, & Æneæ ſocer, poſt Lauinii fratris mortem, Lauinium amplificaret, in arce laurum reperit. Sic canente Virgilio.

Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam, multosq́; metu ſeruata per annos:
Quam pater inuentam, primas cum conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurentisq́; ab ea nomen poſuiſſe colonis.

Erant Pythia certamina à Pythone ſerpente, quem Apollo interfecerat, dicta. Vnde Ouidius.

Néve operis famam poſſet delere vetuſtas,
Inſtituit ſacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ ſerpentis nomine dictos.

Præmium Theſſalonica laurus erat, vt Lucano placuit.

Vnde & Theſſaliæ veniant ad Pythia laurus.

Pindarus & Callimachus, Græci Poëtæ, Ouidio longè antiquiores, Apollinem poſt deuictum draconem lauream induiſſe teſtantur: ratio quòd Apollo Daphnem adamauit, quæ mutata in laurum fuit, ex Pauſania in Phocenſibus. Romæ ludi Apollinis fiebant, quos Romanus populus laureatus ſpectabat. Virgilius:

——— *Phœbo ſua ſemper apud me*
Munera ſunt lauri.

Ob hanc rem Eurotam fluuium, qui Spartam præterfluit, quòd lauris ab vtraque ripæ parte obſitus ſit, Apollinis ſacrum Poëtæ dixerunt. In Sileno.

Omnia quæ Phœbo quondam meditante beatus
Audiit Eurotas, iuſsitq́; ediſcere lauros.

Parnaſſus mons, quòd laurus in eo ſpectatiſſima proueniret, Apollini etiam ſacer eſt. Lucanus.

Cardine Parnaſſus gemino petit æthera colle,
Mons Phœbo, Bromioq; ſacer.

Templum, quod primum Apollini erectum apud Delphos fuit, tantum è lauri ramulis in terram, in ſpecus morem defixis, ex Pauſania. Sed dedicationis ratio hæc eſt: Diodorus dicit, quòd ille primùm hanc plantam inuenerit. Alii quòd fulmine non iciatur. Pharnutus, quòd facile incendatur, & ad purgationes idonea, ob id deo mundiſſimo & flagrantiſſimo dicatur. Lactantius propter vim diuinandi triplicem, præteritorum, præſentium, & futurorum. Ideo maximè illi Delphicam deuoueri, quòd hanc radices tres habere exiſtiment. Romanorum principum corona è lauro fuit. Appianus inquit, Iulium Cæſarem poſt ciuilia bella in vrbem reuerſum, multi vt Regem ſalutarunt, eiuſq; imaginem lauro coronarunt. Scribit Dion poſt victorias obtinuiſſe, vt corona laurea ornari perpetuò ſibi liceret, cuius rei cauſam afferebat, quòd caluus eſſet. A ludis & eorum victoriis, qui de hoſtibus victoriam adepti eſſent, ex lauro coronam cingebant. Ouidius.

——— *Tu ducibus lætis cum læta triumphis*
Vox canet.

Scipionem de Carthaginenſibus triumphantem altera manu ſceptrum, altera laurum tenuiſſe ſcribunt Plutarchus, & Appianus. Suetonius refert aquilam præteruolantem gallinam albam, & lauri ramulum roſtro ferentem apprehenſam, in Liuiæ gremium, poſt Auguſti nuptias, quum Veientanum ſuum reuiſeret, dimiſiſſe, quem quum pangi placuiſſet, poſtea adnatum lauretum, ex quo deinde triumphaturi Cæſares, laureas decerperent, & alias eodem loco ſererent. In aruſpicina laurus victoriam etiam præmonſtrauit, vt ea, quæ in domo Alexandri Seueri iam infantuli nata iuxta perſicum arborem, intra vnum annum perſicum ipſam incremento mirabili ſuperauit, vnde aruſpices futurum prædixère, vt puer is olim Perſas euinceret: quod euentu eſt poſtea comprobatum, ſub eo enim primùm Perſę ſerui apud Romanos fuere. Adeò laurus triumphantium propria fuiſſe videbatur, vt obſeruatum ſit in laureto Cæſarum, ſub cuiuſq; obitũ arborem ab ipſo inſtitutam elanguiſſe. Iulii Cæſaris cædem præmonſtrauit, quum pridie Idus Martias auis regaliolus cũ laureo ramulo Pompeianæ curiæ ſeſe inferens, à varii generis volucribus ex proximo nemore perſequentibus ibidẽ diſcerpta eſt. Nouiſſimo verò Neronis anno, in quo Cæſarum progenies defecit, ſylua illa Veientana radicitus omnis exaruit. Tali portento fuit Alexandro Seuero laurus alia ingens, & antiqua, quæ in palatio cuiuſdam ciuitatis, à qua proficiſcebatur ad bellum, quod contra Germanos parauerat, ſubito collapſa, mortis itidem eius indicium habuit. Contrà non temere boni ominis laurus fuit, quæ circa Pompeii faſces alligata fuit, quæ quũ longo itinere exaruiſſet, in vico Galatiæ cũ Lucullo in colloquium deſcendenti, reuiuit, quod gloriã rerũ à Lucullo geſtarũ ad

Pompeium tranſituram interpretatum eſt, & paulò poſt ſubſequutum. Fuit & laurea Poëtarum inſigne, & hac ratione coronandos Poëtas antiquitas cenſuit, quòd hæc Apollini, qui Muſis præficitur, ſacra fuit. Heſiodus in ſua Theogonia ſcribit, ad ſe iuxta Heliconem montem nouem Muſas veniſſe, & ramum Heliconiæ laurus manducandum porrexiſſe, quem quum deguſtaſſet, repentè poëtica doctrina repletus ſit. Eſt & lauro perennitas, & vitæ diuturnitas, quòd nil magis à Poëtis expetitur: aliorum enim ſcriptorum authoribus, non tam fama, quàm vtilitas etiam quæſita: ſola Poëtis gloria, & victuri nominis cupiditas inſita eſt; ob id eleganter Ouidius, *Petitur ſacris niſi tantum fama Poetis.* Diximus ex Heſiodo datum ſibi laureum ſceptrum à Muſis, indicando laborem & ſcriptoris diligentiam: nam veluti ſunt amara lauri folia, ita virtutis ſudor amarus, & laborioſus. Frequens quoque fuit huius arboris vſus in deorum coronis, maiorque in ſacrificiis, vt nulla communior, ſanctiorque apud gentiles fuerit. Lauro, inquit Nicander, Theſſalica Apollinis coma primum redimita. Æſculapium laurea corona vinciri ſolitum, ſcribit Plutarchus. In ſacrificiis vſus fuit propter vim diuinandi, indicabatur enim euentus rei ratione crepitantis lauri: ſi enim abunde, & ſonantius crepuiſſet, felix auſpicium æſtimabatur: vt intellexit Tibullus illo verſu,

Laurus vbi ſigna dedit, gaudete coloni:

E diuerſo autem ſi tacita deflagraſſet, inauſpicatiſſimum rebatur, quod etiam Propertius expreſſit.

Et tacet extincto laurus adacta foco.

Quamplurima ſunt quoque authorum exempla, quæ omittimus. Proſunt inſuper non parum ad euitandam aëris contagionem, ſyluarum vmbræ & amœnitates, potiſſimum verò fragrantium. Quum enim Romæ peſtis ſæuiret, Commodus Princeps Laurentum ſeceſſit, vt diximus, quòd hæc regio lauri crebris ſyluis opaca foret. Contra peſtilentiam valet hæc arbos foribus affixa, authore Ariſtophane. Columella cubili gallinæ incubantis lauri ramulos ſubiicit, quòd credat aduerſus tonitrua remedium fore. Quidam etiam doliis lauri folia imponunt, ne tonitrua peruertant. Idem refert rubiginem à ſegetibus lauri folio abigi, tranſireq; ex atuis in earum folia.

Nomen. Græcè δάφνη, & δαφνὶς dicitur, quaſi duophne: frondes enim igni iniectæ fragorem edunt ſalis ſtrepitu. Latinè laurus. Itali *lauro*, *& allor.* Quia

Genera. vrbana arbor eſt Theophraſto, ex ea multas differentias noſcit, ſenſusque earum communior. In Heroo ſinu laurus eſt, parte aquis extante lapidea, ſimilis tamen virenti. Magnitudo frutici bipedalis. In mari quoque rubro viuere eam affirmant. Cato duas ſpecies commemorat, Cypriam, & Delphicam. Plinius tredecim genera recenſet. Duo eius genera tradit Cato, Delphicam, & Cypriam, Pompeius Lenæus adiecit, quam muſtaceam appellauit, quoniam muſtaceis ſubiiceretur. Hanc eſſe folio maximo, flaccidoq; & albicante, Delphicam æquali colore viridiorem, maximis baccis,

atque

atque è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, & triumphãtes Romæ. Cypriam eſſe folio breui, nigro, & per margines imbricato, criſpam. Tinum in ſequenti dicemus. Acceſſit & regia, quæ cœpit & auguſta appellari, ampliſſima & arbore, & folio, baccis guſtatu quoque non aſperis. Aliqui negant eandem eſſe, & ſuum genus regiæ faciunt, longioribus foliis, latioribusque. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc, quæ vulgatiſſima eſt, baccarumque fertiliſſima. Sterilem verò earum (quod maximè miratur Plinius) triumphalem, eaque dicunr triumphantes vti, niſi id à Diuo Auguſto cœperit, vt docebimus ex ea lauru, quæ ei miſſa è cœlo eſt, minima altitudine, folio criſpo, ac breui, inuentu rara. Reliqua genera in ſequenti dicemus. Aliam etiam Plinius laurum recenſet. In tractu Ponti circa Heracleam portus eſt, Amyco Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à ſupremo die lauro tegitur, quam inſanam vocant, quoniam ſi quid ex ea decerptũ inferatur nauibus, iurgia fiant, donec abiiciatur.

Sed deſcribamus laurum ex Theophraſto. Arbor læui, & tenui cortice veſtitur. Caudice procero, nodis perquam paucis. Perpetuo virens folio. Succo ſcatens pingui. Radicibus non minoribus alni, obliquis, & inæqualibus, quæ ſpontè naturæ recto tramite non progrediantur. Germinat poſt Fauonium, carne in nucleo concepta. Fert vuam tam fœcunda, quàm ſterilis, ſed copioſiùs ſterilis, quam marem aliqui vocant, quamquã non omnis, ſed genus quoddam. Breuis eſt vitæ, quum materie ſoluta, proximaq; putredini ſit, infirmitateque facilè perit, etſi non copioſe fructificet. Sed & ſi citò perit, facilè ſuo latere germinat. Etſi mearuum rectitudinem habeat, difficilis tamen eſt auctus, quod ſuæ ſiccitati, vel imbecillitati aſcribendum eſt. Vitis eius odore læditur, quod ex germinatione liquet: quum enim germen propinquum lauro, retrorſum parte ſua poſtrema flectitur, quaſi odoris vehementiã fugiẽs. Gelu non læditur, vt cæteræ, quamuis rara ſit, quum reſiſtat, perduretq; ſui caloris potentia. Plinius. Pingui ſucco ſcatet. Baccas fert. Non amittit folia. Primo Fauonio germinat. Floret poſt prunum vere. Suas vuas fert, maximeque ſterilis, quæ non gignit aliud: ob id à quibuſdam mas exiſtimatur. Cortice tenui. Radices craſſiores, & inæquales, recto meatu incedẽtes, ſuperficie viuaciores. Seneſcit velociter, ſed è radicibus repullulat. Addimus: flore flaueſcente, baccis maturis nigreſcentibus. *Deſcriptio.*

Theophraſtus. Latinus ager aquis totus abundat, & plana habent laurum: Circæum verò, quod vocant, excelſum quoddã promontorium tradunt frequentiſſimum arborum & lauro maiori ex parte ſcatens. In Propontide laurus in montibus, & multis locis habetur. Vmbras adamant quibus fructus ſicciſſimi, nucleoſique ſunt, quæque ſuapte natura ſoluta, ſicca, & breuiſtirpia ſunt, vt laurus. Ex Plinio habetur lauro frigus inimicum. In Olympo copioſior nulla eſt. Circa Boſphorum Cimmeriũ in Penticapeo vrbe, omni modo laborauit Mithridates Rex, & cæteri incolæ, ſacrorum certè cauſa, laurum habere, *Calum.*

&c non cõtigit, quum teporis arbores abundent ibi. Notatũ antiquis nullũ genus lauri in Corſica fuiſſe, quod nunc ſatũ & ibi prouenit. Subit & in mõtoſa.

Solum. Locis ſiccis & humidis prouenit, vt in agro Latino; dixerat Theophraſtus.

Satio. Seritur laurus ſemine ex Theophraſto, ſed interdum præſtat, interdum degenerat magna ex parte, nec ſuum ſeruat colorem, adeo vt fructus è rubro niger eueniat, ſicut in Antandro notatum eſt. Et hoc modo laurum ortã in platano dixit, quod tanquã oſtentum interpretatur. Crebras deponere non plus nouenis pedibus diſtantes præcipit; ſic enim ſuam infirmitatem tuentur: nam protectũ deſiderant, quo ſe à frigore æſtúve poſſint defendere. Nullus enim radicum implexus, mutuus decurſus, rixatúsve improbus infeſtat, quum breuem agant radicem. Plinius. Lauri baccæ menſe Ianuario Aquilonis afflatu ſiccante leguntur, expanduntur q; raræ, ne calefiant aceruo. Poſtea quidam fimo ad ſerendum paratas, vrina madefaciunt. Alij in quallo pedibus in profluente deculcãt, donec auferatur cutis, alioquin vligo infeſtat, nec pariter naſci. In ſulco repaſtinato palmi altitudine vicenæ ferè aceruatim ponuntur menſe Martio. Hoc modo etiã ſeritur baccalis auguſta & tinus. Natura & plantaria demonſtrauit, multarũ radicibus pullulãre ſobole denſa, & patiente matre, quas enecet, eius quippe vmbra turba indigeſta premitur, vt in lauris. Denſiores ſeri iuſſerunt, in pedibus tamẽ nouenis, & ſi vmbra enormis, magnaque. Palladius Februario menſe ſeminaria lauri facit, vel facta excolit. Didymus ſemine ſeri laurũ dixit. Diophanes baccas ſuadet legi circa Calendas Decembres, ſeri poſt Idus Martias, viuiradices transferri menſe Octobri, & deplantari. Boni genij plantam laurum Romani vocant, & cõmodam ad vitiũ ſepes. Naſci & laurum auulſione affirmat Theophraſtus, ſi quis ſublatis ſurculis ſerat, ſed quod auellitur, radicis, aut ſtipitis aliquid habeat oportet. Didymus auulſione quoque plantari dixit. Virgilius etiam ſuadet, quòd ab imis maxime plantigera ſit.

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylua
Vt ceraſis, vlmiſq; etiam Parnaſſia laurus.

Surculo autem ſeri poſſe Theophraſtus inficiatur. Extrema verò eiuſdem ſicca ex tenuitate, nec ad edurandum valida ſuperextant, vnde pullulare ob eandem cauſam nequeunt, præterquam ſi quid raró, contraque naturæ ritum eueniat. Ob id auulſione non niſi difficilè naſcitur. Cauſa quoq; eius ſiccitas, atq; raritas. Quod enim raro, laxoq; corpore cõſtat, infirmius eſt, quàm vt humorem, calorémve ſeruare diutius poſſit: (etſi contrà prius dixerat. Cauſa eſt cõtrarietatis, quod in ſteril Græciæ ſolo omnia difficillimè proueniebãt: apud nos concipit, & pullulat.) Eſt quoq; hiſtoria Liuiæ Druſillæ, quæ poſtea Auguſta matrimonij nomen accepit: quum pacta eſſet illa Cæſari, gallinam conſpicui candoris ſedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæſum. Intrepideq; miranti acceſſit miraculum, quoniam teneret roſtro laureum ramũ onuſtum ſuis baccis. Conſeruari alitem & ſobolẽ iuſsêre aruſpices, ramumq; cum ſeri, ac rite cuſtodiri. Quod factũ eſt in villa Cæſarum, fluuio Tiberi impoſita, iuxta

nonum

nonum lapidē Flaminia via, quæ ob id vocatur ad gallinas, mireq́; ſylua prouenit. Ex ea triumphans poſtea Cæſar, laurum in manu tenuit, coronamq́; capite geſſit, ac deinde Imperatores Cæſares cuncti. Traditusq́; mos eſt ramos, quos tenuerunt, ſerendi: & durant ſyluę nominibus ſuis diſcretæ, fortaſſis ideo mutatis triumphalibus. Durat & in vrbe nomen impoſitū loco, quādo Lauretum in Auētino vocatur, vbi ſylua lauri fuit. Hæc Plinius. Ab occaſu aquilę ad occaſum ſagittę ſeri iubet. Eędē & propagine ſeruntur. Triumphalis talea tantum.

Quintilij in ſe ipſam inſeri tradūt, & in ſorba, & in fraxinos. Laurus in malū inſeritur ex Diophane. Recipiūt ceraſa, & ingratæ magnitud nis eas pducunt. *Inſitio.*

Pro ignariis ad ignem excitandum conceptaculum ex attragena. terebrum verò è lauro faciunt, non enim ex eodem quod agat, quodq́; patiatur, ſed è diuerſis accipiūtur, & aliud efficiendi aliud patiendi vim obtinent. Cęterum vel ex eodē nonnunquā conficiunt, nec deſunt, qui nil referre arbitrentur. Terebrū pertinacius eſſe debet, qua dę cauſa laureū faciunt, id enim pro ſua acrimonia valentiùs reſiſtit, & quia valida eſt. A Theophraſto hæc Plinius. Calida ſunt è quibus ignaria faciunt, exploratum hoc vſus in caſtris paſtorumque reperit, quoniam ad excutiendum ignem non ſemper lapidis occaſio eſt. Sed nil hedera præſtantius, quæ teratur lauro, laurumque terat. Aratri temonem docet Heſiodus ex lauro fieri debere. *Materies.*

Temonem ex vlmo viridi, ſeu conſice lauro.

Columella pedamenta pro vineis ex lauro facit. Plinius vectes laureos.

De aliis lauri ſpeciebus, tino, Lauro Alexandrina, & hippogloſſo. CAP. XXV.

DIFFERENS Plinius de lauri generibus, meminit tini, inquiens. Poſtea a ceſſere genera: tinum, hanc ſyluestrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli ſui generis arborem. Differt colore, eſt enim ei cærulea bacca. Auguſta, baccalis, & tinus ſimili modo ſerūtur. Planta hęc vulgò *tricino* dicitur, eſt enim viridariis familiaris. Pumila eſt planta, foliis inodora, admodum florida, etiam hyeme, quo tēpore maximè expetitur opere topiario. Flos in vmbella corymbacea, ex albo purpureus, ſemine vt terebinthi, gigartis vuarum ex argento in cæruleum lucidis. Hyeme ſeminibus ſcatet, quibus maximè veſcuntur turdi. Alſioſa eſt, multisq́; locis hoſpitari neſcia, niſi radices teſta, lapide circumpoſito, atq; obruto muniantur: & ita lætè prouenit. Totus noſter Surrentinus tractus eis abundat. Sunt qui Theophraſti φιλύκην putent, ſed repugnant multa, quæ in hac abſunt. Ego potius celaſtrum dicerem Theophraſti. Inquit enim. Celaſtrus è ſylueſtribus perpetuo nitet virore. Omnium tardiſſimè ſuos fructus perficit, & quoq; ob hyemem fructum amittere proditur. Summis gelidiſſimisq́; prouenit locis. Ligno candido. Vſus ad baculos. Quæ omnia huic noſtræ plantę congruunt. Viret perpetuò locis gelidiſſimis. Ex caudicibus manubria fiunt malleorum lignorum ad traiiciendum per aëra luſorias pilas ligneas, ligno candido. Octobri ſuos maturat fructus.

Taxa. Accedit in opere topiario taxa, excreſcente in medio folio paruulo, veluti **Hippogloſſus.** lacinia folij, ex Plinio. Dioſcorides hanc vocat ἱππόγλωσσον (vel melius vt Galenus ὑπόγλωσσον) frutex folia habens ruſci, tenui figura, & ſpinoſam comam in ſummo, ceu linguas è foliis exeuntes habens, cuius coronā comis impoſitam, capitis dolorem imminuere dicunt. Hodie *Bislingua* dicitur, quod in eius foliis, veluti lingua promineat: ab aliis bonifacia, propter bonū, & multiplicem **Laurus Alexandrina.** in medicina vſum. Hæc laurus Alexandrina eſt Theophraſti, quippe ita eam deſcribit. Illa propria eſſe circa Idam fertur, laurus Alexandrina cognominata, &c. Lauri proprietas, quod fructum ſuper folia gignat, quemadmodum myrtus ſylueſtris, quippe fructum ambæ ſuper dorſum folij gerunt. Et alibi. Laurus Alexandrina folium ſuper folium gerit. Dioſcorides, & Plinius hippogloſſon nomināt. Alia eſt Dioſcoridis, & Plinij Alexandrina laurus, & in Dioſcoridis errorem Plinius impegit, quippe Theophraſtus ſolas ruſcum, & Alexandrinam laurum fructus ſuper folij dorſum ferre ſcripſit, quod etiam animaduertit doctiſſimus Fuchſius. Sed nimis ineptè a Matthiola carpitur, quum Fuchſius laurnm Alexandrinam Theophraſti, non illam Dioſcoridis ſcribat. Aliam lauri ſpeciem, quam Dioſcorides, & ab eo Plinius Alexandrinā vocant, ille ſic deſcribit. Laurus Alexandrina folio ruſci maiore, molliore, candidioreque, ſemine inter folia rubro, ciceris magnitudine, ramos ſpargit in terra dodrantales, interdum longiores, radice ſylueſtri ſimili, maiore, molliore, odorata, inuenitur in montoſis. Plinius autem. Eſt & Alexandrina, quam alij hippogloſſon, alij Idæam, alij daphnitim, alij carpophyllon, alij hipelatem vocant: ramos ſpargit à radice dodrantales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore, quàm myrti, molliore, ac candidiore, maiore ſemine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec niſi in montoſis.

De Sabina. CAP. XXVI.

SABINA etiam perpetua viret coma, ob id è ſyluis in viridaria translata, & topiaria facta.

Nomen. Græcè βράθυς, & βάραθρον. Latinè ſabina, vel ſauina. Plinius quia cupreſſo ſimilis eſt, Creticam cupreſſum vocat. Itali *ſabina*.

Genera. Altera ſterilis, fructifera altera, quam bacciferam ſabinam vocant.

Deſcriptio. Dioſcorides. Prima cupreſſi folio ſimilis, ſpinis horridior, grauiter olens, acris & feruens. Arbor coactæ breuitatis, quæ ſe magis in latitudinem fundit. Altera tamarici folio ſimilis eſt. Plinius, Herba ſabina duorum generum eſt, altera tamarici ſimilis folio, altera cupreſſo. Apud nos creſcit thamariſci foliis vulgò, ſed rigidioribus & pungentioribus, tetrū odorem halantibus, baccarum expertibus. In Surrentino tractu apricis, ventoſis, petroſiſque locis naſcitur, baccifera, baccas fert oxicedri, quæ maturantes ſubpurpuraſcunt, reſinoſæ odoratæque. Planta, quàm ſuperior minus fœtet, foliis cupreſſi, minus aſpera, pungentiorque. Frutex vtraque non herba, vt Plinius dicit.

Satio. Sabina herba propagine ſeritur, & auulſione, quia ſemine caret. Tradunt fęce vini, aut è parietibus latere tuſo, mirè ali. Ex Plinio.

De tamarice. Cap. XXVII.

INest & myricæ inter ſylueſtres perpetuũ folium. In Leſbo Apollo myricæ ramos tenet, vnde Myriceus cognominatus, vt Archeus meminit. Antiquiſſimam verò plantam tamaricem, quę & myrice dicitur, eſſe, Metrodorus ait. At Nicander tamaricem ſpecioſum fruticem; ideo μάντιν, id eſt vatem vocari ſcribit, quòd ab eo vaticinia exquirantur. Quamobrem Magi apud Medos & Scythę ad ſua vaticinia tamaricis virgis vtebantur, quod genus diuinationis ab aliis quoq; gentibus obſeruatum. Nam Herodotus ſæpè in diuerſis nationibus ramulis tamaricis vaticinia fieri teſtatur. Ægyptij verò ſacerdotes in Iouis pōpa myrica coronari, authore Plinio. Cappadociæ Magi, quos Pyrethos vocant, comprecationes non ſine myricæ virgis faciunt. Viſus enim in myricæ ramis in ſomnis Apollo decorus. Plinius inter ſteriles numerat: ob id Macrobius inter infelices.

Nomen. Græcis μυρίκη, myricem & Italia, quam alij tamaricē vocant. Achaia autem bryam ſylueſtrē, tamaricem vocat Lenæus. Corinthus, & quæ circà eſt regio, bryam appellat, vt ex Plinio habetur, quod βρυώδης id eſt muſcoſus ſit flos: etſi falſo textus bryoniā dicat. Palladius tamariſcū vocat. Itali *tamariſco*, & *tamarigie*.

Genera. Dioſcorides duo obſeruauit genera, ſylueſtre omnino ſterile, fructiferum alterū in Ægypto. Plinius ab eo. Corinthus eius duo genera facit, ſylueſtrem planè ſterilem, alteram mitiorē, hæc in Ægypto Syriaq; etiā fert abundanter lignoſum fructū, maiorem galla, aſperū guſtu, quo medici vtuntur vice gallæ.

Deſcriptio. Myricem Theophraſtus inter ſylueſtres frutices locat folio carnoſo, & in deciduo. Dioſcorides fructum, quaſi florem ferentem, compage muſcoſum. Ægyptus Syriaq; alterum gignunt mitiorem ſylueſtri, cætera ſimilē. Fructum parit gallæ proximum. Eadem Plinius, vt diximus. Infeliciaq; eius ligna vocat, quum & infeliciora ſint Græciæ. Infelix exiſtimata, damnataq; religione, quæ neq; ſeratur vnquam, neq; fructum ferat. Folio carnoſo. Fructum non fert, ne ſemen quidem. Apud nos ſub arboris magnitudine ſubſidet, exilior, humiliorque. Flores fert tomentoſos, pappoſoſque, quaſi ſericeos floccos, qui vnà cum ſemine defluunt, ex albo punicantes. Floret initio Maij, exili odore flore.

Cælum. Hæmus tamarice ſcatet, ex Theophraſto. Dioſcorides naſci prope paludes ſcripſit, Syria, & Ægypto. Idem ab eo Plinius. Apuleius humidis locis gaudere ait. Apud nos riguis & marinis ſpontè fruteſcit.

Materies. Tamaricis lignum Theophraſtus in inſula Tylo naſci, non, vt apud nos, imbecillum affirmat, ſed validum, veluti iligneum. Plinius ſcopis amerinis ſimilem dicit. Ad lienem præcipua eſt, adeoq; mirabilem eius antipathiam contra ſolū hoc viſcerum faciunt, vt affirmēt, ſi ex ea alueis factis bibant ſues, ſine liene inueniri: & ideo homini quoq; ſplenetico cibum, potúmve dant in vaſis ex

ea factis. Grauis author in Medicina, virgam ex ea defractam, vt neq; ferrum, neq; terram attingeret, ſedare ventris dolores aſſeuerauit impoſitam, ita vt tunica cinctuq; corpori apprimeretur. Columella autẽ. Dum ſues dulcedinem pabuli conſectantur ſupra modum, æſtate ſplenis incremento laborant, cui ſuccurritur, ſi fabricentur canales ex tamaricis trunco, repleanturq; aqua, & dein ſitientibus admoueantur. Quippe ligni ſuccus medicabilis epotus inteſtinum tumorem compeſcit. Apud nos ex huius caudice ad ſplenem detornantur pocula, & doliola concinnantur.

De fraxino. CAP. XXVIII.

DIXIMVS de ſylueſtribus æterna coma virẽtibus: nunc de iis, quibus coma decidit, & primum de fraxino. Finxit antiquitas hominũ primum genus è fraxino procreatũ, quod Palefatus ad rem geſtã reducens, Fraxinum hominẽ fuiſſe ſcribit, cuius liberi fraxini dicti ſunt, & meliç fœminç à Melio viro. Eius folia iumentis mortifera, cęteris ruminantibus innocua Gręci prodidere: in Italia nec iumentis nocent. Sed hæc Plinius erranter fraxino tribuit, quæ Theophraſtus de taxo prodiderat, vt diximus. Vocum affinitas μελία, & μίλος taxus, Plinio fraudi fuit, nõ σμίλαξ, vt Matthiolus dicit. Contra ſerpentes verò ſucco expreſſo ad potum, & impoſita vlceribus opifera, ac nil æquè reperitur. Tanta vis eſt, vt ne matutinas quidẽ, occidentalésve vmbras, quáuis ſint longiſſimæ, ſerpens arboris eius attingat, ideo ipſam procul fugiunt. experti prodimus. Si fronde ea gyro claudatur ignis & ſerpens, in ignem potius, quàm in fraxinum fugere ſerpentem. Mira naturæ benignitas, priuſquã hæ prodeant, florere fraxinũ, nec ante conditas folia dimittere. Hæc Plinius. Sed nunquam tam inſigne mendacium dictũ fuit, vt nunquam alibi libentius ſerpẽtes ſtabulẽtur, quam ſub fraxinis, vt in noſtris ſyluis ſæpiſſimè vidimus. Græci μελίαν, & μιλίαν vocant, & τείοζον, hoc eſt trinodẽ cognominant, quod ramos prægrãdes, ordinatos, & numero pares habeat. Latini fraxinũ vocant, quòd in fragoſis locis libenter naſcatur. Cuius ſemẽ lingua auis dicitur, quod auiũ linguas imitetur. Itali *fraſſino*. Duo fraxini genera docet Theophraſtus, quorũ alterũ excelſum procerũque, ligno candido, craſſiuenio, neruato, molliori, enodi, criſpioriq;, bubula dicta in Macedonia. Alterũ humilius, minus auctile, ſcabrius, durius, flauius, fraxinũ dictum. Sed Theophraſti βουμελίαν, Theodorus bubulã interpretatur. ſed bumeliã dici puto grandẽ, quippe bu, intentionis nota eſt, quę magnis rebus præponi ſolet, quaſi magna fraxinus, vt Plutarchus in Sympoſiacis docet, non bouem, ſed magnitudinẽ intelligens. Rectius igitur Plinius. Gręci duo eius genera fecere, longam, enodem, alteram breuem, duriorem, fuſcioremq; laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia, ampliſſimam, lentiſſimamque. Alij ſitu diuiſere: campeſtrem enim ſpiſſam, montanam criſpam.

Nomen. *Genera.*

Deſcriptio. Sequitur Theophraſtus. Folio lauri latifoliæ, acutiore, leniterq; per ambitũ ſerrato, ſubſidenti, ramulũ totum, ceu folio ſingulari credas cõſtare, quoniam ab pediculo vno folia ſimul iuncta cõponunt, & per ampla verſum interualla, tanquam

tanquam per genicula continentur, ordineq; pendent, perinde vt in ſorbo, internodia latiora, candida, coniugationesq; plures, & folia longiuſcula, & magis anguſta, coloris herbacei, cortex læuis, ſpiſſus, & tenuis, rubro colore, radices crebræ, ſublimes, & craſſæ. Carere hanc fructu, & flore in Troadis Ida credunt falsò, etenim fructum fert minuſculum, in ſiliquis nucis modo qualem amygdalæ, guſtu ſubamarum. Fert & lauri modo fraxinus muſcum, & alia quædam adſtrictiora guſtu, circinataque, vt pilulæ platani. Hæc partim circa fructum emergunt, partim multo ſemota, & ſic quæ plecta, ſiue plicamenta, ſiue inuolucra dicũtur. Radix numeroſa, denſa, alta. Perfectè parit, & excoquit. Auctu facilis. Semẽ reddit æſtate. Plinius ita vertit. Procera hæc & teres. Pennata & ipſa folio. Prima germinat, nouiſſima nudatur. Meſſibus reddit ſemen.

Fraxinus læuis, cauis, & madentibus gaudet. Scabra ſitientibus & ſaxoſis. contrà cæterarũ arborum mos in planis, tum fructu, tum materie præſtat. In plana quoq; deſcendit. In Nilo fraxinus, & quę bumelia fraxinus cognominatur, plurima eſt. Hæc Theophraſtus. Sed Plinius aquoſis montibus gaudere dixit. Deſcendit in plana. Apuleius humidis locis gaudere dixit. In frigidis, & calidis nos viuere vidimus, ſed optimè in temperatis, ſolo etiam gypſoſo, & calculoſo, ſed pingui, & humido melius: in montibus planis, & conuallibus. *Cælum.* *Solum.*

Fraxinos, quia feſtinantius germinant, diſponi quoq; maturius cõuenit, hoc eſt ab Idibus Februariis, plantis & ipſas naſcẽtes. Altius dimittãtur, vt quę ſumma tellure gaudeant. Hæc & ſimilia quaternos pedes dimitti oportet. Poſſunt & auulſi ſtolones viuere, quo in genere cum perna ſua euellũtur, partemq; aliquã è matre auferũt ſecum. Ex Plinio. Quintilij verò menſe Martio fraxinum plantari debere dicunt. Columella de fraxino. Poſt vlmũ, vel populum fraxinus eſt, quæ ouibus, & capris gratiſſima eſt, nec inutilis bubus: locis aſperis & montoſis, quibus minus lætatur vlmus, rectè ſeritur. itaque cui arbuſtum nouum inſtituere cordi erit, ſeminarium fraxinorum paretur ea ratione, vt vlmorum. Igitur qui arbuſtum cõſtituere velit, ante annum ſcrobes faciat quatuor pedum quoquouerſus, dein circa calendas Martias in eandem ſcrobẽ vlmum, & fraxinum deponat, vt ſi vlmus defecerit, fraxinus locum obtineat, ſi vtraq; vixerit altera eximatur, & alio loco deponatur. *Satio.*

Theophraſtus tradit fraxinum poſt vindemiam, & Arcturum cædi optimum. Materie humidiſſima, fabriſq; lectulorũ vtili. Malleis, & terebro nõ improbanda. Tornatus ex ea nauibus rotundis: lentitiam enim firmitatemq; retinet fraxinus. Teſtudinẽ & auriculas ex eo fabricant, nam valida eſſe oportet. Plinius. Materiæ cauſa natura copioſiſſimã fraxinum genuit, quæ quidem eſt ad plurima vtilis. Ea, quę fit in Ida Troadis, tantùm cedro ſimilis, vt emẽtes fallat, cortice ablato (ſed hęc ex Theophraſto excepit, quippe nõ de fraxino, ſed de taxo dixit, iterũ nominis ambage falſus.) multũ Homeri præconio, & Achillis haſta nobilitata. obediẽtiſſima in opere, eadẽq; haſtis corylo melior, cornu læuior, ſorbo lentior. Gallica verò etiã ad currus flexibilis: ad rotarũ axes lentore

fraxinus vtilis. Sic terebris vaginas ex fraxino vtiliſſimas fieri proditum: ex eadem & malleos. Palladius, Fraxinus ſi ſiccetur rigeſcit, ante curuabilis: cathenis vtilis habetur. Vitruuius. Fraxinus maximos habet humores, minimumq́; aëris & ignis, terreni miſtione temperata. Eſt in operibus lenta quum fabricatur, & ſub pondere propter humoris abundantiam non habet rigorem, ſed celeriter pandat, ſimul autem vetuſtate arida facta, aut in agro perfecta, qui ineſt ei liquor ſtanti, emoritur, fitque durior, & in commiſſuris, & in coagmentationibus ab lentitudine firmas recipit catenationes. Cato trapetum ex fraxinea materie facit. Apud nos fiunt circuli doliorum ingentes, & fiunt optimę ridicæ pro vitibus ſuſtinendis. Ad militaria inſtrumenta præcipua eſt: ſui firmitate, & rectitudine maximè haſtis accommodata. Poëtæ teſtantur.

Statius.

> —— *en infandos belli potura cruores*
> *Fraxinus.*

Ouidius.

> —— *& fraxinus vtilis haſtis.*

Philoſtratus in Heroidibus Achillis haſtam è fraxino fuiſſe autumat, ſcilicet longitudine, quæ nulli alij haſtæ: cuius lignum adeo rectum erat, adeoq́; validum, vt minimè frangi poſſet. Fingunt Poëtæ Pelei, & Thetidis nuptias in Pelio monte Theſſalię celebratas fuiſſe, ad quas dij deęq́; omnes inuitati, ſinguli Peleo dona tulerunt, Chiron floridam fraxinum, in eo monte deſectam, ex qua haſta fabricata eſt; hanc Minerua expoliuit, Vulcanus abſoluit, Peleus primò portauit, pòſt filius Achilles: acies ex adamante, quæ omnia penetraret. Fuit poſtea in Mineruæ templo ſuſpenſa: vt Pauſanias in Laconicis refert.

De Orno. CAP. XXIX.

SVNT qui ornum & fraxinum idem putent, Alij verò diuerſum genus, alij verò, vt Columella fraxinum vrbanam, & ornum ſylueſtrem putant.

Nomen. Latinis ornus dicitur, vt Virgilio, Columellæ, & Plinio, cęteriſve. Itali *orno.*

Deſcriptio. Columella. Orni ſylueſtres fraxini ſunt, paulo latioribus tantum foliis, quàm cæteræ fraxini. Arbor non tam procera, vt fraxinus, caudice tereti, læui cortice, ramulis vtrinque pinnatis, folio fraxini paulo profundioribus crenis per ambitum ſerrato, bacculis racematim coactis, ab adoleſcentia rubeſcentibus, ſecundum maturitatem ex purpura nigricantibus, ſapore ex acido in amarum degenerante, meſpilaceo quaſi concretu, multo graciliore habitu, reliquo tota effigie fraxinum æmulante.

Cultus. Plinius. Montes amant, deſcendunt etiam in plana orni. Columella. Si arbuſta in aſperis & ſiticuloſis locis obſerenda ſunt, neque vlmus, neq; populus tam idoneæ ſunt, quàm orni. Virgilius.

> *Naſcuntur ſteriles ſaxoſis montibus orni.*

Iuuenalis.

Quan-

——— *Quantas iaculetur Monychus ornos.*

Recipit pyrum. Virgilius. *Inſitio.*

——— *Ornusq́; incanuit albo*

Flore pyri.

Ad modum digitalis recipere vidimus pyrum, & malum.

Fiunt ex eis ridicæ ad vites: eis enim indiſſolubili cõnubioq́ copulatur, & arbuſtiuam ſuo fulcit adminiculo. Si pro haſtis conficiendis ſeruatur, ſpiſſius plantentur. Rami ex inferiori parte frangantur, abradantur circumcirca, ne nodos efficiant, nam ibi rumpuntur. *Materies.*

De tilia. Cap. XXX.

Seqvitvr tilia, philyra Græcis dicta. Saturnum Philyram Oceani filiam adamaſſe Seruius ſcribit, quam nonnulli in florem commutatam aiũt, alii in arborem, cuius liber philyrinus vocetur, ex quo coronæ colligãtur. Palladius apes ex ſylueſtri tilia mel colligere ſcripſit.

Hæc locis publicis plantatur, vbi ruſtici viciſſim coeunt, vel ante ſacras ædes, propter eius amplitudinem, foliorum latam vmbram, iucundam opacitatem, & iucundam odoris florum gratiam. Ad chartarum & membranarum vſum philyræ cortex, quæ tilia dicitur, vt plurimum ſelectus. Martianus Capella. Rarò verò libri philyreæ cortice ſubnotati. E philyra fieri libros tenuiſſimos, atq; in vtramq; partem replicabiles, in Commodo Herodianus author eſt, & Vlpianus iureconſultus librorũ appellatione contineri ait, ſiue in philyra, ſiue in tilea conſcribantur, vt propterea philyræ vocatæ ſint omnium arborum tunicula ad ſcribendum aptæ. Nomina coniuratorum in tabulis tiliaceis, eiſdemq́; duplicibus conſcribi ſolita, Ioannes Xiphilinus author.

Græcis φίλυρα, ſiue φιλύρα, Latinis tilia. Italis *teglia.* Plinius vocum ſimilitudine deceptus tribuit vires τῆς φιλυρίας, Dioſcoridis tileæ. Theodorus quoq; hallucinatur vertendo Theophraſto: nam tiliæ tribuit, quæ Theophraſtus φιλύκη. *Nomen.*

Duo habentur tiliæ genera à Theophraſto deſcripta, mas, & fœmina, quæ diſtant tum materie, tum totius corporis forma. Et ab eo Plinius. In tilia mas, & fœmina, differunt omni modo. *Genus.*

Mari materies ſenticoſa, dura, nodoſa, rufior, cortex craſſior, ac detractus, ſtatim inflexibilis, ſine ſemine, ſine flore. Fœminæ materies candida, cortex candidior, flexibilior, ex quo cunæ fiunt, eo odoratior, florifera, fructiferaq́; eſt. Flos calyculaceus, pediculo quiſq; ſuo annexus, viridis quandiu calyculo includitur, dehiſcens verò flaueſcit, floret pariter cum militibus, & vrbanis. Fructus oblongus, ad fabæ magnitudinem, rotundus, ſimilis acino hederæ: maiuſculus, angulis quinis, ceu neruis quibuſdam in acutum depreſſis extuberat: partitionem hanc exilior indigeſtam, & omnino confuſiorem habet: maior ſi ſcabitur ſemina emittit puſilla, & prætenuia. Folium hederæ, niſi quod *Deſcriptio.*

in acutiorem angulum ſe rotundat; incuruum, qua pediculo innectitur, è medio ſui prodit in acutum, criſpum per orbem, ac molliter ſerratum. Peculiare obtinet, foliis dulcibus, eſculentis pecori, ſed fructu animalibus omnibus inguſtabili. Paulò ante æquinoctium germinat. Perdifolia eſt, (etſi Theodorus in ſua interpretatione, vocis ambiguitate deceptus perperam ſcripſerit: æterna pubeſcere fronde) Amentifera eſt, æſtiuo ſolſtitio partes obuertit foliorum ſupernas, facileque in ea conſpicere eſt, quum ampliora, candidioraq; folia gerat; ergo, folia circumaguntur æſtiuo ſolſtitio, quum illo potiſſimum tempore folia decidant. Quum igitur foliorum agatur profluuium, aliquantiſper affici neceſſe eſt, & quæ infirma, & quaſi confecta ſunt, exareſcunt, ac decidunt, reliqua circumaguntur tantummodo. Omnibus id euenit, magis vel minus, conſpectius in tilia & olea & vlmo eſt, quia ſummo coloris diſcrimine pars prona diſcrepat à ſupina. Cortice in orbem detracto tardiùs interit tilia, quippe ei detrahitur, ex quo funes, ſed non vitalis, neq; princeps, ſed ſummus, qui plerunq; ſubnaſcente alio decidit. A Theophraſto Plinius. Mari odoratior cortex quàm fœminæ, vt Theophraſtus tribuit. Inter corticē, & lignum tenues tunicæ ſunt multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuiſſimæ earum philyrę, coronarum lemniſcis celebres, antiquorumq; honore. Proceritate perquàm modica. Paulò ante æquinoctium germinat. Cortex tenuis, multiplex tunicis. Cortice in orbem detracto non offenditur tilia, alioquin corticem mittit, ſed non vitalem, nec proximum corpori, verùm eum, qui ſubnaſcente alio expellitur. Vertit tilia ad mille vſus, petenda folia in ipſa die ſolſtitii, & eſt confecti ſyderis ſignum. Plinius proceritatis modicæ dixit, quum arbor magna ſit, quòd non niſi philyream putauit, & affinitas nominis erroris cauſa fuit.

Calor. Tiliam in locis feruidis prouenire poſſe difficillimè putat Theophraſtus. ratio ex calore petitur, quia ignis igni additur ſine moderatione. Plinius montes & valles, & aquoſos montes diligere dixit.

Inſitio. Plinius omne pomorum adulterium geſtire putat. Diuerſis modis vidit arborem inſitam iuxta Tiburtes tiliam, omni genere pomorum onuſtam: alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, punicis, malorumq; generibus, ſed huic breuis vita fuit.

Materies. Tiliæ materies medullam exiguā continet, nec multo reliquo molliorem corpore. Cæditur autumno. Ad nauium longarum tabulata, ad arcas menſurarumq; ſtructurā vtilis eſt, habetq; corticem funibus percommodum. Eſt enim materies eius tota mollis, vt inter carnoſas molliſſima, calidiſſimaq; dicatur, quoniam aciem ferri maximè heberat, tincturam eius vi ſui caloris reſoluens. Materies mollis, & omnium præcipuè. Terebrum etiam è tilia fieri ſolet. Obedientiſſima inter cæteras præcipuè eſt, & in totum præfacilis operibus præ ſua mollitie. A Theophraſto Plinius. Eius materies leuiſſima, ſcutis faciendis aptiſſima, quorū plaga contrahit ſe protinus, clauditq; ſuū vulnus, & ob

ob id contumacius tranſmittit ferrũ. Cortex in magno vſu agreſtiũ, vaſa, corbesq;, ac patentiora quædam meſſibus conuehendis, vindemiisq; faciũt, atq; prætexta tuguriorum. Teredinem non ſentit. Molliſſima tilia, eadem videtur & calidiſſima. argumentum afferunt, quod citiſſimè aſcias retundat. Palladius. Tilia in ſculpturis neceſſaria. Ouidius eius mollis materiæ meminit,

Nec tiliæ molles.

Cineſias Poëta Grçcus flagitioſiſſimus olim fuit, in quem Liſiæ oratoris celebratiſſimi conuiciorum & ſtomachi plena legitur oratio: tam enim gracilis ille fuiſſe perhibetur, vt tiliaceis aſſeribus corpori circũdatis imbecillitatẽ ſuã fulciret. Quare Ariſtophanes illum philyreum vocitabat. Tiliaceis etiam tabulis faſciabatur Antoninus Pius, authore Capitolino, quum longus eſſet, & incuruaretur. Columella arculas tiliaceas laudauit. Virgilius læues dixit.

Nec tiliæ læues, nec torno raſile buxum.

De Acere. CAP. XXXI.

NVNC de acere dicemus. Plinius. Acer eiuſdem amplitudinis, ferè tiliæ, operum elegantia & ſubtilitate cedro ſecunda.

Grçcis præcipuè Theophraſto σφένδαμνος, aliud genus κλινότροχον. Latinis acer, vel aceris, vt Solinus, ſic quibuſdam dicta, quòd acria artificũ ingenia propter eius præſtantiam exerceat. Vel acer, ab acutie foliorum. Italis *acero*. Nomen.

Aceris alii bina alii terna ſtatuũt genera, inquit Theophraſtus. Primũ, quod cõmuni generis nomine acer vocatur. Secundum carpinum, tertiũ κλινότροχον, videlicet vt Stagiritæ diſtinguere ſolent. Plinius ab eo. Album præcipui cãdoris vocatur Gallicũ in Traſpadana Italia, trans alpes naſcẽs. Alterũ genus criſpo macul. rum diſcurſu, quæ quũ excellentior fuit, à ſimilitudine caudæ pauonũ, nomen accepit. In Iſtria, Rhetiaq; præcipuũ. E viliori genere craſſiueniũ vocatur. Græci ſitu diſcernũt. Campeſtre γλεῖνον vocãt, candidum eſſe, nec criſpum, montanũ verò criſpius, duriusq;, etiamnum è maſcula criſpius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fiſſili ligno, cortice liuido, & ſcabro. Hoc alii genus propriè eſſe malunt, & Latinè carpinum appellant. Genera.

Theophraſtus ita deſcribit. Materies ei candida, atque neruata, ampla platano in findendo ſimilis, venis longioribus fluctuans, ſed gracilis, macilenta, mollis. Omnia eius fiſſa in acutum compreſſa abſcinduntur, nec ita ſemifiſſa, ſed ſummum potius præfiſſa, multineruia minus ſunt, quàm pro ſua magnitudine eſſe debeant. Cortice paulò ſcabriori, quàm tilia veſtitur, ſubliuido, craſſo, ſpiſſiorique picea, inſtrictique contumaci. Radicibus paucis, ſublimibus, criſpisq; magna ex parte. Riguis potiſſimè naſcitur, vt Idæi volunt, inuentuque rara eſt. De flore naſci aiunt fructum, non valdè oblongum, paliuro ſimilem, verùm oblongiorem aſſignant. At verò Olympi incolæ carpinum montanam eſſe volunt: Acerem in planis naſci, candidam, rariorem corpore, minus criſpã, quam nonnulli Gallicã vocãt, non acerem, marisq; materiem criſpiorem eſſe, atq; contortã, & in planis potius naſci, germinareq; Deſcriptio.

les fauagines in caudatis lupulorũ floribus videre eſt. Caudice procero, cortice ſubalbicante, modice ſcabro. Ramos fundit copioſos, robuſtos, in latitudinem ſeſe diffundentes, folioſos, vmbratileſq; ex iis per æſtatem petioli quidam pendent, in quibus triquetra quædam folia ſubpallida & craſſa, folliculari ſpecie circumquaque racematim dependent, quorum medius apex cæteros lõgitudine ſuperat, & inter hos pauca quædam capitula exeunt ciceris magnitudine, in quibus ſemen concluditur. Radicibus nititur firmis, craſſiſq;.

Olympi montis incolæ carpinum montanum potius eſſe volunt, dixitque ptius Theophraſtus montes amare, & in plana deſcendere, ex Plinio. *Cælum.*

Theophraſtus poſt vindemiam, & Arcturum cædi dixit. Carpinus ſpiſſa, & criſpa, duriſſimaq; eſt, hanc itaque prius quàm terebrum experiatur macerant, quò facilius molleſcens perforari queat. Lectis, ſumptuoſioribus fabricis, iugiſq; iumentorum apta. Plinius, Facibus nuptiarum familiariſſima. Higinius manubria ruſticis carpinea optima dicit. Vitruuius. Eſt minima ignis, & terreni miſtione, aëris autem & humoris ſumma continetur temperatura, non eſt fragilis, ſed habet vtiliſſimam tractabilitatem. Palladius vtiliſſimam materiem habere dixit. *Materia.*

De Oppulo. CAP. XXXIII.

SVNT qui montanam oppulum Theophraſti acerem dicant. Dicemus de oppulo, quæ arbuſto Gallico faciendo multum laudatur à Columella, quod vocant rumpotinum, quum maximè vitem alere videatur. At quia rarã neq; idoneam frondem pecori præbet, à pleriſq; repudiata eſt.

Oppulus à Varrone, & Columella dicitur. Ab Italis *oppio.* *Nomen.*

Columella oppulum ſimilem orno arborem dicit, humilem, & non frondoſam. Infra vlmi proceritatem ſubſidet. Caudice recto, enodi, rarioribus ramis brachiato, frondibus ferè vitigineis, ſed raris & anguſtioribus, baccis racematim dependentibus, prima pubertate viridibus, à maturitate puniceis. Semina vt alæ locuſtæ. *Deſcriptio.*

Aſpera, & ſiticuloſa horret, ex Columella. Nos in frigidiſſimis vidimus. *Cælum.*

Qui arbuſtum conſtituere velit, annum ante, quàm deponat arbores, ſcrobes faciat quatuor pedum quoquouerſus. Dein circa Calendas Martias, in eandem ſcrobem, vlmum, & oppulum, vel fraxinum deponat, vt ſi vlmus defecerit, oppulus, vel fraxinus locum obtineant, ſi autem vtraque vixerit, altera eximatur, & alio loco deponatur. Arbuſtum inter quadragenos pedes diſponas, vt & arbores & vites conualeſcant, & ſegetes vmbra minus laborent. Depoſitam arborem ſæpius circumfodito, nec citra triennium ferro tetigeris. Completis ſex & triginta menſibus, ad recipiendam vitem formabis, & ſuperuacuos ramos amputabis, alterna brachia in modum ſcalarum relinquens, alterniſque annis. Sexto anno ſi iam firma videbitur, maritabis hoc modo. Ab ipſo arboris crure pedale ſpatium intermittito, deinde *Satio.*

ſulcum in quatuor pedes lõgum, in tres altum, in dupondium & ſemiſſem latum, cùm feceris, patiere minimè duobus menſibus eum tempeſtatibus verberari: tum demum circa Calend Martias virem de ſeminario, ne minorem quidem decem pedum ſternito, & adminiculato, & reliqua, vt dicemus ſuo loco.

Materies. Lignum album aceri ſimile. Fiunt ex ea patinæ inciſoriæ menſarum, & ollarum coclearia.

De Platano. Cap. XXXIIII.

AD aquaticas ſylueſtres arbores deſcendemus. De platani præconio multa apud Plinium. Sed quis non miretur iure arborem vmbræ gratia tantùm ex alieno petitam orbe? Platanus hæc eſt, per mare Ionicum in Diomedis inſulam eiuſdem tumuli gratia primùm inuecta, inde in Siciliam tranſgreſſa, atque inter primas donata Italiæ, & iam ad Morinos vſque peruecta, ad tributarium etiam pertinens ſolum, vt gentes vectigal & pro vmbra pendant. Dionyſius prior Siciliæ tyrannus Rhegium in vrbem tranſtulit eas, domus ſuæ miraculum, vbi poſtea factum gymnaſium: nec potuiſſe in amplitudinem adoleſcere, & alias fuiſſe in Italia, ac nominatim Hiſpania, apud authores inuenitur. Hoc actum circa captæ vrbis ætatem, tantumque poſtea honoris increuit, vt mero infuſo enutrirentur. Compertum id maximè prodeſſe radicibus, docuimusque etiam arbores vina potare. Commendatio arboris eius non alia maior eſt, quàm ſolem æſtate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoque ac ſuburbana ſua Claudio Principe Marcelli Eſeruini libertus, ſed qui ſe potentiæ cauſa Cæſaris libertis adoptaſſet, ſpado Theſſalicus prædiues, vt meritò dici poſſet is quoque Dionyſius, tranſtulit id genus. Durantque etiam in Italia portenta terrarum, præter illa ſcilicet, quæ ipſa excogitauit Italia. Sub eius vmbra delectarum Xerxem Herodotus ſcribit diem integrum cum exercitu conſumpſiſſe, atque vt capti amore ſolent, donaſſe muneribus, & quod ridiculo proximum eſt, tanquam pellici Melendonium quendam cuſtodem reliquiſſe. Extat Themiſtoclis Athenarum Principis de platano præclara, quæ circumfertur ſententia: nam poſtquam ampliſſimè patriam ſuam promeritus eſſet, quum ſæpius à ciuibus conuicio inceſſeretur, dixiſſe, Quid negotium faceſſitis iis, qui nobis fuere benefici? ſeque conſimilem platano dicebat, ad quam decurrunt, quos imber inſectatur, mox ſerenitate reddita, vellerctur ab eiſdem. Ælianus de animalium naturis ſcribit noctuas mira quadam & ingente ſolertia à ciconiis ſubmoueri à nido longius, platani foliis ingeſtis, quorum contactu ſtuporem contrahunt noctuæ, ita vt oblæſionis quidpiam inferre deinceps nequeant. Scribunt & hoc genus animalis à ſtabulis abigi, ſi in eis folia appendãtur. Veſpertilionis tactu ciconiarum oua ſterilia redduntur, verùm ad illarum maleficium hoc natura facere remedium

edo-

edocuerunt: platani folia ſuis nidis ingerunt, vt aduolantes veſpertiliones natura torpore comprehenſæ perniciem afferre nequeant. Iucunda eius vmbra, quamuis craſſa. Licet gramini credere non ſoli, haud alia lætius operiente toros. Ex Plinio. Genialis dicta, vtpote ad delicias nata. Vnde Genius eius foliis coronatur. Socrates non aliam ob cauſam à Mileſiis reprehenſus, quàm quòd per platanum iuraret, ex Maximo Tirio. Tradit Plinius Laodiceæ Xerxis aduentu, platanum in oleam mutatam, & eiuſmodi oſtentis Ariſtandri apud Græcos volumen ſcatere. Peloponneſum platani folii figura eſſe Geographi prodiderunt, propter eius receſſus, & prominentias.

Græcis πλάτανος, & πλατάνιστος dicitur, à πλάτυς, quod latum eſt. Vnde quidam Platoni diuino Philoſopho nomen inditum fuiſſe ſcribunt, quòd is latis humeris præditus eſſet. Plataniſtos etiam Græci ſpatioſa loca vocant, longè lateq; patentia, à platani foliorum amplitudine. Hac tamen voce pro platano vſus eſt Homerus. Hippocrates ſaxum mari extans platamonem vocat. Vnde locus in ſuburbio Neapolitano vulgò platamone vocatur. Ingens ſaxum mari præceps. Latini platanus. Itali *piatano*. Nomen.

Theophraſtus ita deſcribit. Folio amplo, pediculo longo, propendenti, tremulo, & deciduo. Sed in Creta inſula ad Cortyniam platanum fuiſſe fertur apud fontem quendam, quæ folia hyeme non amitteret, ſub qua à Ioue compreſſam Europam indigenæ fabulantur. Semen manifeſtum producit. Radice prælonga, & ſi ſedem nacta ſit expeditam, ſubire quantumuis, & euagari poteſt, modò ne aliquid obſtet, & aquæ ſuppetant, qualis in Lycia Athenæ fuiſſe traditur, quæ iuxta aquæductũ nouella adhuc in dodrantes ferè centum progreſſa eſt. Aucta facilis, vt aquaticæ omnes. Cortex diſrumpitur. Vitæ longitudo à fabularum authoribus tradita patet. Sunt qui Delphicam platanum, & alteram in Caphyis Arcadiæ ſtantem, ſatas Agamemnonis manu dicant. Dioſcorides, & Nicander meminere pilularum platani ſcabrarum, lanuginoſarumque. Varro à Theophraſto, Platani radices latius fundunt, vſq; eò vt Theophraſtus ſcribat Athenis in Lyceo, quum etiamnum platanus nouella eſſet, radices trium, & triginta cubitorum egiſſe. Itemque Cretæ ad Cortyniam dicitur platanus eſſe, quæ folia hyeme non amittat. Itemque in Cypro, vt Theophraſtus ait, vna. Plinius. Cortice rimoſo. E radice ſoboleſcit. Eſt amplitudo, & magnitudo ingens. Memoratur quæ in ambulatione Academiæ Athenis fuerat cubitorum XXXVI: & quæ in Lycia gelidi fontis ſocia amœnitate, itineri appoſita, domicilii modo caua, LXXX atque vnius pedum ſpecu, numeroſo vertice, & ſe vaſtis protegens ramis arborum inſtar, agros longis obtinens vmbris, ac ne quid deſit ſpeluncæ imagini ſaxea intus crepidinis corona muſcoſos complexa pumices, tam digna miraculo, vt Licinius Mutianus ter coſ. & nuper prouinciæ eius legatus prodendum etiã poſteris putarit, epulatum intra eam ſe cum duodeuiceſimo comite, largè ipſa toros præbente fronde, ab omni afflatu ſecurũ, optantẽ im-

brium per folia crepitus, lætiorem, quàm marmorum nitore, picturæ varietate, laquearium auro, cubuiſſe in eadem. Aliud exemplum Caii Principis, in Veliterno rure mirati vnius tabulata, laxiſque ramorum trabibus ſcamna patula, & in ea epulati, quum ipſe pars eſſet vmbræ XV conuiuarum, ac miniſterii capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidum. Viuax admodum eſt. longitudo vitæ fama à fabularum authoribus traditæ teſtimonio patet. Delphicam platanum, & alteram in Caphis Arcadiæ ſtantem Theophraſti adhuc ætate ſatas Agamemnonis manu prædicant. Cito germinat. Maxima ei radix à cedro eſt. Hæc Plinius. Iuxta Amymonæ fontem, & prope Lernam paludem, alia enata, Græcorum fabulis etiam memorabilis, quòd ſub ea hydram ſerpentem educatam ferant, authore Pauſania. Sed verè cortice craſſo eſt platanus, & ſubalbicante, folio ampliſſimo, ricini modo diuiſo, rubro pediculo, pilulis ſcabris, lanuginoſiſque, floſculo pallido, minuto. Fructus Dioſcoridi σφαιρίον, Plinio pilula dicitur. De arboris altitudine Horatius in odis:

Cur non ſub alta vel platano?

Et Ouidius:

Nobilior pomis, platano conſpectior alta.

Genera. Plinius dum platani meminit, ait: Sunt & chamæplatani coactæ breuitatis, quoniam etiam arborum abortus inuenimus. Hoc quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem, & ſerendi genere, & recidendi. Primus Cn. Matius ex equeſtri ordine, Diui Auguſti amicus, inuenit nemora tonſilia intra hos LXXX annos. Platanus nullo ſexu diſtinguitur, ſed quaſi vidua degens, vt omnis vel mas, vel fœmina dici poſſit: nil enim de earum ſexu conſtat. Vnde ab authoribus vidua vocatur. Martialis,

Viduaq; platano.

Locus. Platanum Theophraſtus paluſtrem, & aquarum præauidam dicit. In Nilo prouenire, at in Adria negant, præterquā circa Diomedis delubrum, inq; vniuerſa Italia eſſe raram affirmant, quamquam multi, magniq́ue fluuii vtrobiq; diluunt, ſed locus ſanè recuſare videtur. Dionyſius tyrannus maior ambitioſius contendens in Rhegio conſeuit in hortis eas, quæ nunc in gymnaſio ſtant, nec vllam magnitudinem capere poſſunt. Contrà alia loca platanum habent plurimam. Aquas amare Ouidius oſtendit.

Quàm platanus riuo gaudet, quàm populus vnda,
Et quàm limoſa canna paluſtris humo.

In ſacris literis, Quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas.
Nobis in Sarni fluuio videre contigit, & Romæ locis aquoſis.

Satio. Platanum ſeri ſemine demonſtrat Theophraſtus: nam & manifeſtum producit, eoque gignitur, quod tum aliis, tum illo præcipuè indicio conſtat, etenim in tripode æneo platanus aliquando proueniſſe narratur. Quod ex aliquo

aliquo latitante primordio exoriri putandum eſt, putredine, vel aliqua mutatione facta, ſi ſemen delapſum excipiatur in arbore, comprehendaturq; putredine aliqua ſubiacente tenera. Sic aliud in alio naſci, & adoleſcere poteſt. In platano laurus aliquando orta, quod tanquã oſtenũ interpretantur. Quum enim in partem arboris conuerſam penè in terram putredine ſemẽ deciderit, pullulat, viuitque, ſubinde alimentum ex ſubiecta capiens arbore. Naſcitur etiam auulſione, quam etiam ſi quis prægrandem, eamque cum arbore ſe exæquantem tranſtulit, perdurare optimè poteſt. Didymus ſemine, & auulſione naſci tradidit. Plinius, Ex ea primum ſatæ in Creta (vt eſt natura hominum nouitatis auida) regenerauere vitium. Apud nos taleis ſeritur, & optimè comprehendit, & in amplam magnitudinem auctam vidimus. Mero radicibus affuſo maximè ali tradidit Plinius, compertumq; prodeſſe, docuimusq; etiam arbores vina potare.

Capaciſſima omnium inſitione platanus, authore Plinio, vetùm ſaporem corrumpit. Virgilius malos recipere dixit. *Inſitio.*

Et ſteriles platani malos geſſere valentes.

Palladius ceraſos recipere.

Vmbrantes platanos, & iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra ſuis.

Diophanes recipere ficum & malum, à qua rubicunda eueniunt mala. Africanus rhodacenum recipere, à qua etiam rubicunda rhodacena fieri.

Platani materies lentore non caret, ſed maximè humida eſt. Indicium, quòd poſt cæſuram, erecta materies multum humoris emittit. Tornatus nauibus rotundis etiam ex platano, lentitiam enim firmitatemq; adeſſe oportet; ſed deterrimus, celeriter enim putreſcit. Dum comburitur fumoſa eſt, quia humida. Vna hæc ſecurim tolerat, & ſubuerſa flatu ab radicibus reponi ſolet, viuitque, quod in Antandro euenit. Quũ enim platanus procidiſſet, ramis amputatis, truncoque ſecuri luxato, ſurrexit noctu, leuata onere, atque reuixit, & cortex iterum circumtexit: erat duobus lateribus circumdolata, longitudine decem cubitis maiori, craſſitudine, vt quatuor viri non facilè amplecterentur. Cauſam hanc eſſe putarunt, quòd arbos proſtrata parte altera, plurimum terræ euulſerit, mox flatus noctu ingens aduerſusq; ſecutus, eam promouerit, ramisq; occurrens, ſeque inſinuans, erexerit. Non ſolum plagã tolerat, ſed etiam lignis detractis caudici indomita manet, probeque germinat, quum humida ſit, quod & facit pars magna earum arborum, quæ iuxta aquas aſſurgunt. Plinius quæ à Theophraſto accepit habet. Antandro etiam platanus circumdolatis lateribus, reſtibilis ſponte, tacta, vitæque reddita, longitudine x v cubitorum, craſſitudine quatuor vlnarum. Eſt lentitia platano, ſed madida, ſicut alno. Inopia cogit aliquando luminum cauſa oleum fieri è platani baccis, aqua & ſale maceratis. *Materies.*

De populo. Cap. XXXV.

Populus arbuſtis notiſſima, neceſſariaque. Inter infelices, damnataſq; religione recenſetur à Plinio, quod neq; feratur vnquã, neq; fructum ferat. Apud aliquos feralis habita; nam Rhodij ludos funebres in honorem Tlepolemi à pueris impuberibus populo coronatis celebrari faciunt. Per eã quoq; antiquitus tẽpus indicabatur, tum quòd bicoloribus folijs prædita ſit, præſertim alba, nam ex vna parte niuei, vel ceruſſati eſt, ex altera, porracei viridiſſimi coloris, ex quibus præcipuas temporis partes, quippe diem, ac noctem referre videtur, tum quod hoc quoq; habet commune cum tempore, quòd eius folia poſt ſolſtitium circumaguntur, nec alio argumento certius intelligitur ſydus confectum. Ideoque Probus Herculi dicatam dicit, quod Phyſici tempus per Herculem interpretantur. Virgilius. *Populus Alcidæ gratiſſima.*

Idem in iuuentute fronde populnea velatam dicit ἥβην, id eſt Heben Herculis vxorem, ſiue iuuẽtutem. Salij ad Herculis aram ſacra facientes populnea fronde coronabantur.

——— Herculea bicolor quum populus vmbra
Velauitq́; comas, folijsq́; innexa pependit:
Tum Salij ad cantus incenſa altaria circum
Populeis adſunt euincti tempora ramis.

Alij ad fabulas referunt. Pauſanias albam populum acheroidẽ vocat, (contrà Ariſtoteles nigrã) quod is nempe Hercules primùm Acheronte Theſprotidos amne genitam ad Græcos tranſtulerit. Homerus verò acheroidam appellauit, propter Acherontem inferorum fluuium. Quum enim apud inferos Hercules deſcenderet, & labore defatigaretur, corona ex hac arbore contexta caput propter ſudorem velaſſe dicitur. Vnde foliorum pars altera, quę temporibus adhęrebat, ſudore abluta exalbuit, pars verò exterior, propter fuliginem tetri fumi obſcura facta eſt, qui colores in ea permanſerint, vt bicolor poſtea fuerit. Alij volunt eum ab inferis redeuntem primùm arborem iſtam cõtemplatum, atq; ſe inde coronaſſe, conuenienter plantæ colore albo huic euentui, quum è tenebris in lucem commearet. Inde quũ ex inferis euaſiſſet, & eos ſurculos in Acherontis ripam ſeuiſſet, ſeminium id latè propagatum.

Nomen. Alba populus Græcis λεύκη dicitur, nigra Homero αἴγειρος, & ἀχερωίς, ſic enim Ariſtoteli dicta, ob dictã cauſam. Libyca Theophraſto, & κερκίς. Latinis populus. Neapolitani albam *allano* vocant iuxta Capuam, nigram verò *pioppo*.

Deſcriptio. Theophraſtus ita depingit. Arbor altiſſima, ingentiq; magnitudine exurgit. Caudice procero, erectoq;. Cortex conſtat carne, & neruo. Foliorum figura mutatur, nam in iuuenta ſunt circinatæ rotunditatis, in ſenecta angulosæ. Habetque cum paucis hanc proprietatem, quod eius folium circumagatur æſtiuo ſolſtitio, hoc eſt ſupinas foliorum partes conuertat, eoque argumento ruſtici ſolſtitium confectum intelligunt. Auctu quàm facilis, maturè germinat, & ante æquinoctium. Vtrum ferat fructum varia ſententia eſt. Arcades

ſterilem

ſterilem putant. Ex radicibus facile germinant alba, nigraque populus: nam viuaces,& ſteriles ſunt, quod nulli ex reliquis datum eſt.

Theophraſtus tria genera recenſet. Populus alba corpore erecto, excelſior, læuiorq; nigra, figura foliorum ſimili. Lignum, quum cæditur, albedini ſimile eſt. Florem habere nõ exiſtimant. Et libro de cauſis: fronde latiore, cortice læuiore, atq; omnino ſucco lætiore, quàm nigra eſt, ſed eadem in ſenecta ob alimenti inopiã haud procul eſt à ratione, vt & frondem anguſtiorẽ,& corticem ſcabriorem habeat,& quicquid euenire iis ſolet, quæ nõ æquè alimento abundant. Omnino fortaſſe mirũ non eſt, quod in hac euenit, quum in proximum, atq; ſimile quodãmodo tranſeat. Nam & in animalibus mutationes eiuſmodi pleraſq; videmus, alias in generatione, vt quum in cæteris, tum in iis, quos papiliones vocamus. Et oleagnum deſcribens dicit eſſe flore populi albæ, verùm minori. Hæc vetuſtate in nigram degenerat, tum fronde, tum tota ſpecie: totius arboris mutatio ſponte exoriri videtur. Nigra cum alba vniformis, corpore erecto, ſed humiliori, ſcabriorique. Albæ figura foliorum ſimilis, ſed anguſtiorum ſcabriorumque. Cortice in totum ſtrigoſiori. Ligno vtriq; par candor, neq; florent. Arcades ſteriles putauere. At in Creta & populi nigræ complures fructificant, vna apud aditum ſpeluncæ Idęæ, qua munera deo dicata conſeruantur, altera parua ab ea proxima ſtat, & vlterius duodecim plurimũ ſtadia ad fontẽ quendam Sauri dictũ plerǽq; ſunt,& in mõte proximo ab Ida, cui Cedrio nomen, nec nõ & circa Tireſiam. Alpina populo albæ nõ abſimilis eſt, tum magnitudine, tum verò quod ramis albicantibus ſpargitur, folio hederæ, ſed parte altera ſine angulo, altera oblongo, inq; angulũ exeũte acutũ. Colore parte reſupina, pronaq; ferè ſimili, pediculo prolixo, tenuiq; annexo. Quãobrem nõ erecto ſed inflexo, cortice aſperiori, quàm populus alba, ſcabriorıq;, vt pyrus ſylueſtris. Plinius ab eo. Populi tria genera, alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungiſq; enaſcẽtibus laudatiſſima. Alba folio bicolor, ſupernè candicans, inferiori parte viridi. Huic, nigręq;, vt crotoni, folia in iuuenta circinatæ rotunditatis ſunt: vetuſtiora in angulos exeũt. Populorum foliis grandiſſima lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numeroſiore candida) vt iulus. Mirũ quod populo albæ euenit: circũaguntur enim folia eius poſt ſolſtitiũ, nec alio argumẽto certius intelligitur ſydus confectum. Alibi bryon vocat vuam populi albæ. Et alibi vuarum populi albæ meminit in vnguentis vſus, & ſeminis populi nigræ. Dioſcorides ſemen populũ proferre dixit. Sed nigra populus apud nos in arbuſtis frequentior. Folio rotundo, oblongo, ſupernè acuto, initio claro, mox atrouirente, pediculis oblongis. Vere in pediculis oblongis racematim naſcitur vua, acinuli rotundi, piperis ritu, intus lanuginem continet in pappos euaneſcentem. Radice vaga per ſumma ceſpitum. Alba fluuiorũ, riguorumq; amica. Foliis ſupernè virentibus, ſubtus incanis, tuſſilaginis ritu. Iulos, ſiue foliorum exortum, ſalicis modo profert. Libyca minus frequens, minore,& breuiore folio, duriore, obtuſiore, circumcriſtato, ſinuatoque. Cortice craſſo, læui, primùm viridi, mox cineritio. Genera.

Cœlum. Populos in plana deſcendere Theophraſtus inquit. Varro tepidiora amare ſcripſit. Plinius montes amare dixit. Diximus nos in ſenecta cortice ſcabro, craſſoque eſſe, ob id quodcunque cœlum ſubſtinet, tepidum, frigidumque.

Solum. Populus rigua, & flumina ſequitur. Ouidius.

Quam platanus riuo gaudet, quam populus vnda.

Et Virgilius.

Populus in fluuiis.

Sed iuxta Nilum nulla populus, etſi fluminum amantiſſima. Cortice læui, ob id aquoſa arbor. Radice per ſumma ceſpitum vaga, ob id leue ſolum quærit. Horret ſiccum, arenoſum, & præcipuè gypſoſum, in eoque languida, breuique durans. Lætius in cauis, quam planis, & in iis melius, quàm collibus germinat. Vulturnus albas, Campania reliqua nigras, & Libycas alit.

Satio. Plinius ſemine ſeri dixit. Populis eadem ratio ſemine, qua vlmos ſerendi, transferendi quoque è ſeminariis eaſdem & ſyluis. Mutantur arbores & colore, fiuntque ex nigris candidæ, non ſemper prodigioſè, & maximè quæ ex ſemine naſcuntur: vt populus alba in nigram tranſit. Recentiorum aliqui ſemine ſeri putant, quoniam populi ſemen perfectum eſt, colore ſubalbicāti, prius quàm frondes pullulent, ſeratur loco humido ac cœnoſo, quumque enatum fuerit, transferatur. Sed hæc inſana opinio videtur, quum populorum ſemen ſit imperfectum, idque ex aſpectu liquido videtur, alio modo natura eius ſatum demonſtrante. Diximus radices ſumma telluris cute ſpargi: ob id facillimè radicibus ſeri, & pullulare poſſe videmus. Theophraſtus celerrimè & pulcherrimè naſci ex auulſione dixit, ſi locum idoneum, cultumque congruum adipiſcatur, quemadmodum quæ lucos, & aquas deſideret: ſi quis enim eam prægrandem, & arbori ſe exæquantem tranſtulerit, perdurare optimè poſſe. Populos quia feſtinantius germinant, diſponi quoque maturius cõuenit, hoc eſt ab idibus Februarij, plantis & ipſas naſcentes. Plinius. Quintilij Octobri menſe ſerunt. Naſci quoque ex trunco idem protulit, cuius pars defixa ſeri non recuſat, tam alba, quàm nigra. Ex ſuis etiam ramulis naſci dixit, quia cortex nitidus, craſſus, ſuccoſus. Sed modus ramo ſerendi Neapoli frequentiſſimus eſt, quum ſingulis annis in complendo arbuſto, vento tempeſtatibusq; deturbatas reſtituimus. Ex nouella populo eligantur rami nitidiſſimi, læues, recti, non ramoſi, ætate duorum vel trium annorum, prægnantes & germine turgentes, ſilente vel finiente Luna. Ramoſos ideo reiicimus, ne quum emundētur ramuli ex crebris plagis, frigori & Soli ſint obnoxij. Signetur pars, quæ Boreæ obiecta erat in arbore, vt in ſcrobibus ſeratur, vt in ipſa arbore ſteterant. Imum crus in vngulæ bouis formam reſecemus, immuni cortice, ne ſaucietur, repliceturque, ex ea enim parte radiculas ſperamus. & pars illa, quæ ſcrobibus immergetur, acuta cultri acie vulneretur pluribus locis vſque ad lignum, vt inde facilius radiculæ eliciantur. Dein ſcrobes trium, vel quatuor pedum altitudine excauentur in plano, quatuor, vel quinque in cliuo, in earum me-

rum medio bipalio trium vel quatuor pedum profunditate foramen excauetur, & eiuſmodi hiatu populeus ramus mergi debet, obuertaſq; partem illam Boreæ, quam ſignaueras. Sic iniecta paulatim terra querno palo, vel graui ſpiſſius calcetur: ne laxitas inter excipiens foramen & hoſpitem truncum intercipiatur, ſic donec foramen expleatur, mox tota ſcobs repleatur, calceturque. Optimè feceris, ſi prius quàm ſeueris, denis vel quindenis diebus aquis immoretur truncus. Si tamen ventus validus, & vehemens fuerit, vt ex concuſſione foramen hiet, denuò calcentur, immuni ſemper cortice, ne obtundatur: poſt triennium, vel quadriennium decacuminentur, & rami in tabulata diſponantur, vt dicemus. Sunt qui truncos ſine cacumine ſerant, ſic minus à ventis conuelli ſperantes. Plinius. Eiuſdem rei cauſa populus alba ſeritur, bipedaneo paſtinatu, talea ſeſquipedali, biduo ſiccata, palmipede interuallo, terra ſuperiniecta, duorum cubitorum craſſitudine. Eiuſmodi taleæ ramiq; verno tempore plantantur, priuſquam pullulent. Sunt qui dicant tam viuaci natura populum conſtare, vt ſcobes, & ramenta corticum, ramorumque in terrã proiectorũ, cõcipiant, & radicentur, & in ſyluam excreſcant. Sed Dioſcorides memoriæ prodidit, corticẽ nigræ, & albę populi cõciſum in partes minimas, & ſulcis ſtercoratis inſparſum, edules, innoxioſq; toto anno reſtibiles creare fungos.

Theophraſtus. Populi materies, dum cæditur, albicat. Lignum dum vritur, *Materies.* multum eructat fumum, vt humidum, & paluſtre. Vitruuius, Populus alba, nigraque, ignis & aëris ſatiatè, atq; humoris temperatè, parum terreni habentes, leniori temperatura comparatæ, egregiam habere videntur in vſu rigiditatem. Ergo quum non ſint duræ terreni miſtione propter raritatem ſunt candidæ, & in ſculpturis commodam præſtant tractabilitatem. Plinius, Frigidiſſima quæcunque aquatica, vt populus: lentiſſima autem, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima: quorum plaga contrahit ſe protinus, clauditq; ſuum vulnus, & ob id contumacius tranſmittit ferrum. Contra omnia inferiora pandatur. In laminas ſecatur, quarum operimento veſtiatur alia materies. Palladius. Populus vtraque in ſculpturis neceſſaria.

Dioſcorides reſinam effundere aut lachrimam populos commemorat, quę *Reſina.* in Padum amnem defluat, dicunt coire in ſuccinum, quod electrum vocant, alij chryſopho. Id attritu iucundum ſpirat odorem, & aurum colore imitatur. Plinius ruſticas tranſpadanas ex electro monilia geſtare affirmat. Phaetontis fulmine icti ſorores fletu mutatas in arbores populos, lachrymis electrũ omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus ſit Elector, plurimi Poëtæ dixère, primiq;, vt arbitror, Æſchylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. quod eſſe falſum Italiæ teſtimonio patet. Ouidius fabulatur Phaetontem Solis, & Clymenes filium, quum ipſi obiiceretur ab Epapho illum nõ de Sole, ſed adulterio procreatum, ad parentem venientẽ petiiſſe, vt vnius diei ſui currus regimen haberet: patrẽ, tametſi ęgrè, tandem illi conceſſiſſe. itaq; conſcenſo curru,

ſolitam viam aberrauiſſe, cœpiſſeq; cœlum, & maximam orbis partem incendio conflagrari. quod videns Iuppiter, eum fulmine icit, qui in Eridanum lapſus eſt, quem ſorores Heliades lugentes, deorum commiſeratione, in populos verſæ ſunt, quarum lachrymis fit electrum.

Inde fluunt lachrymæ, ſtillataq; ſole rigeſcunt
De ramis electra nouis, quæ lucidus amnis
Excipit, & nuribus mittit geſtanda Latinis.

Sed Lucianus huius rei ſcrutandi gratia ad Padum ſe cõtulit, ſerioq; fatetur, neq; populos ibi eſſe, neq; ſuccinum ibi defluere, nec deniq; reperiri. Scripſit Zoroaſter, Electrum lapis, ſiue ſuccinũ omnia paleoſa & leuia ad ſe ipſum trahit, præter ocymum.

De vlmo. CAP. XXXVI.

SEQVITVR vlmus ſylueſtris arbor, & aquarũ alumna. Plinius materie, vitiumq; amicitia vlmũ pręſtare dixit. Cato vlmos circũ vias ſeri debere pręcipit, vti frondẽ ouibus & bubus habeas, & materia, ſi qua opus erit parata ſit. Varro in ſeptis prædij ſerit, ne familiæ rixẽtur cum vicinis, nã & ſubſtinet ſepẽ, & colit aliquot corbulas vuarũ. Narrat Virgilius frondẽ bubus pbere iucundã.

Viminibus ſalices fœcundæ, & frondibus vlmi.

Nomen. Græcis πτελέα. Latinis vlmus. Italis *olmo.*

Genera. Theophraſtus duo vlmi genera conſtituit, alterum ὀρειπτελέαν vocat, quod Theodorus montiulmum interptetatur, quaſi montanam vlmum dicas: alterum, vlmum. Virgilius plura vlmi genera eſſe dicit,

Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec ſalici.

Columella duo vlmi genera facit, gallicũ, & vernaculũ: illud atinia, hoc noſtras dicitur. Plinius quatuor genera facit, duo Græcorũ, quæ ex Theophraſto excepit. Gręci duo eius genera fecere, montoſam, & campeſtrẽ. Italia attineas vocat excelſiſſimas, alterum genus gallicas, tertiũ noſtrates, quartũ ſylueſtre.

Deſcriptio. Theophraſtus ita ſua genera deſcribit. Vlmus fruticoſior eſt, montiulmus auctior. Folium indiuiduum, leniter circumſerratum, oblongius quàm pyro, ſcabrum non læue. Præſtat hæc arbos & amplitudine, & altitudine, ſterilis putatur. Gummi in petiolis gignit, & animalia quædam culicea, & amenta peculiaria gerit. Autumno multa minuta, nigra, cęteris verò temporibus quid ferat, minus animaduerſum eſt. In vlmo cradę gignuntur, quę ſi aſperis, aridis, ventoſiſque locis ſteterit, ita omnino fiat neceſſe eſt. Deniq; qui proximus terræ, & quaſi iuxta caudicis caput conuenerit, hic ſeneſcens craſſior redditur. Vuas affert, & folliculos quoſdam. Folium inſectum. Illud ſanè peculiare, quod vlmo accidit: vertit enim partes ſupinas mox poſt ſolſtitium ęſtiuũ, eoq; argumento ruſtici ſolſtitium confectum intelligunt. Et in cauſis. Folia circumaguntur æſtiuo ſolſtitio, quòd eo potiſſimum tempore folia decidant. quum igitur foliorum agatur profluuium, cuncta aliqualiter affici neceſſe eſt, & quæ infirma, & quaſi

quaſi ſenio confecta, exareſcunt, & decidunt, reliqua circũaguntur tantummodo. Semen habet, ſed latitat. Prorſus abſurdũ ſimul, & mirandum apparet, ſi qua ex imperfectis valeant generare, præſertim arborũ naturas ſteriles, ceu vlmi. Columella, Atiniam vlmũ Tremellius Scropha nõ ferre ſamarã (quod eſt ſemẽ eius) falſo eſt opinatus. nam rariorẽ ſine dubio creat, & icciro pleriſque ſterilis videtur, ſeminibus inter frondẽ, quam prima germinatione edit, latentibus. Eſt autẽ vlmus longè lætior, procerior, quàm noſtras, frondemq; iucundiorẽ bubus præbet. Plinius. Montoſa amplior, campeſtris fruticoſa, Italia attineas vocat excelſiſſimas, & ex iis ſiccanas præfert, quæ nõ ſint riguæ. Alterum genus, gallicas. Tertium genus noſtrates denſiore folio, & ab eodem pediculo numeroſiore. Attineæ nõ ferunt ſamara: omneſq; radicum plantis proueniunt, reliquæ ſemine. Ex eo fluit gũmi, & culices ibi naſcuntur. Vlmus atinia ſemen nõ fert, infelix exiſtimatur, damnataq; religione, quæ neq; ſeratur vnquam, neque ferat fructum. Folia ramuloſa. Inter primas germinat. Ab radice brachiata naſcitur. Corticis humor ſaliuoſus.

Lucos, aquaſq; deſiderat. Ex Theophraſto ὀρειπτελέα gaudet montibus, in *Cælum.* plana etiam deſcendit. Apuleius vlmũ humectis locis gaudere ait. Plinius. Abit & in montoſa vlmus. In Ida Troadis raram vlmũ Theophraſtus dixit, et ſi aliis arborũ generibus fertiliſſima ſit. Col. in nebuloſa. Columella pingui ſolo, & *Solum.* modice humido, variiſq; ſoli generibus prouenire dixit. Theophraſtus ſemi- *Satio.* ne prouenire ſcripſit: nam illud indiciũ affertur, quum enim flatibus delatum ſemen in loca proxima fuerit, naſci arborẽ aiunt. Columella vlmarium ex ſemine faciendũ docet, vt in arbuſto emortuas, aut ſenio, & tempeſtate afflictas nouellã ſobolem ſubſtituere poſſis: quod facilè eueniet, ſi vlmorũ ſeminarium paratum habeas, quod & quale, & quomodo faciendũ ſit, ita præcipit. Igitur bipalio primò terrã paſtinabimus, ac diligenter occatam, & reſolutam verno tempore in areas cõponemus. Samarã deinde quæ iam rubicundi coloris erit, & compluribus inſolata diebus iam erit, vt aliquẽ tamen ſuccum, & lentorem habeat, iniiciemus areis, & eas totas ſeminibus ſpiſſe cõtegemus, atq; in cribro putrem terrã duos alte digitos incernemus, & modicè rigabimus, ſtramẽtiſq; areas cooperiemus, ne prodeuntia cacumina ſeminũ ab auibus prærodantur. Vbi deinde prorepſerint plantæ, ſtramẽta colligemus, & manibus herbas carpemus, idq; leuiter, & curioſè faciendũ eſt, ne adhuc teneræ, breueſq; radiculę vlmorũ conuellãtur: atq; ipſas quidẽ areas ita anguſte cõpoſitas habebimus, vt qui runcaturi ſunt, medias partes earũ facilè manu cõtingant: nã ſi latiores fuerint ipſis ſeminibus, quæ proculcata erunt, noxã capient. Æſtate deinde prius quàm ſol oriatur, aut ad veſperũ, ſeminaria cõſpergi potius, quàm rigari debẽt, & quũ ternum pedũ plantæ fuerint, in aliud ſeminariũ transferri, ac ne radices altius agant (quæ res poſtmodũ in eximendo magnũ laborem affert, quũ plantas in aliud ſeminarium transferre volumus) oportebit nõ maximos ſcrobiculos ſeſquipede inter ſe diſtantes fodere. Deinde radices in nodum ſi breues, vel

S 2

in orbem coronæ ſimilem, ſi longiores erunt, inflecti, & oblitas fimo bubulo ſcrobiculis deponi, ac diligenter circumcalcari. Poſſunt etiã collectæ cum ſtirpibus plantæ eadem ratione diſponi, quod in atinia vlmo fieri neceſſe eſt, quæ non ſeritur è ſamera. Sed hæc vlmus autumni tempore melius, quàm vere diſponitur, paulatimq; ramuli eius manu detorquentur, quoniã primo biennio ferri reformidat ictum, tertio demum anno acuta falce abraditur, atque vbi translationi iam idonea eſt, ex eo tempore autumni, quo terra imbribus permaduerit, vſque in vernum tempus, antequam radix vlmi in eximẽdo delibretur, rectè ſeritur. Igitur in reſoluta terra ternũ pedum quoquouerſus faciendi ſcrobes; at in denſa, ſulci eiuſdem altitudinis, qui arbores recipiant, præparandi, & deinde vlmi conſerendæ, vt earum rami ad orientem, & in occidentem dirigantur, quo plus ſolis mediæ arbores, quibus vitis applicata, & religata innititur, accipiant. Sed Plinius breuius docet. Vlmorũ, priuſquam folio veſtiantur, ſamara colligẽda eſt circa kal. Martias, quũ flaueſcere incipit, deinde biduo in vmbra ſiccata, ſerẽda denſa in refracto, terra ſuper minutatim cribrata craſſitudine, quæ in cupreſſis. Pluuiæ ſi non adiuuent, riganda. Deferendæ ex arearum venis poſt annũ in vlmaria, interuallo pedali in vnamquamq; partẽ. Maritas vlmos autumno ſerere vtilius, quia carent ſemine, nam eę è plantis ſeruntur. In arbuſtũ quinquennes ſub vrbe transferunt, aut (vt quibuſdam placet) quæ vicenum pedũ eſſe cœperunt, ſulco qui nouenarius dicitur, altitudine pedũ trium, pari latitudine, & eo amplius circa poſitas pedes terni vndiq; è ſolido adaggerantur. Et alibi. Hoc genus ſimiliter natura monſtrauit, auulſiq; arboribus ſtolones vixêre. Quintilij docent Aprili menſe ſemẽ vlmi colligi debere, & collectũ ſtatim ſerere. Apud nos Aprili menſe vlmi ſamara oneratæ videntur, illicoq; decidit, ſatumq; non prouenit: nam dum contemplatur, videtur ſine ſpe futurę prolis. Theophraſtus, Quæ ſemẽ ferunt, tã ex radicibus, quàm ex ipſis prodire nimirum poſſunt: nam eas quæ ſteriles eſſe arbitrantur, generare affirmant, vt vlmũ. argumẽtumq; capiunt, nõ ſolum quod pleraq; procul ſuis radicibus erumpãt, verum etiã quòd in Phineo Arcadiæ quũ aqua obſtructis faucibus extumuit, demũ erupiſſe, & vbi in loco inundato vlmi ſteterant, anno ſecundo ſolo reſiccato iterum vlmos ſurrexiſſe affirmant. Vlmus celerrimè & pulcherrimè prouenit ex auulſione, quæ ſi quis prægrandem, eamq; cum arbore ſe exæquantem tranſtulit, perdurare optimè poteſt. Plinius. Quæ carent ſemine, plantis ſerere vtilius, vt vlmus. E radicibus eſt genuinus vlmorum ſatus, nam à radicibus ſuis longè repullulat. Virgilius.

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylua,
Vt ceraſis, vlmiſq;.

Cato exactius plantas ponere docet. Vlmosquum ſeres, benè cum radicibus eximito, cum terra ſua quãplurima, circumligato vti ferre poſſis, in alueo aut corbula ferri iubeto. Caueto autem ne quum ventus fiet aut imber, effodias. In ſcrobe quum pones, ſummam terram ſubdito, poſtea operito terræ, &

calcato

calcato pedibus. Frigus non admittit, vt ſylueſtris ſteriliſq́; : nam denſa & valida eſt, & ſi admiſerit ſtatim expellit, tranſmittitq́; nec vſquã retinet. Plagam non ſolum tolerat, ſed lignis detractis caudici, indomita manet, vt quæ humida ſit, & probè germinet.

Poſt vindemiam & arcturum cæditur. Rigorem quoq; fortiſſimè ſeruat vlmus: ob id vlmeos cardines valuis adiungunt, nam ſi ipſi firmi permaneant, valuæ quoq; ſtare intortæ poſſint, alioquin torqueantur neceſſe eſt. Faciunt eos ligna permutãtes, quod radicem verſus, quodq́; in cacumine fuit: ſic enim inter ſe coarctata vtrumq; impletum alterius prohibet, quum ſuapte natura aduerſetur: nam ſi alterum per naturam eodem tendat, quò momentum eſt, ruina vtriq; eodem ſequi facilè poſſit. Valuas non ſtatim apponunt, ſed compactas ſtatuunt. Nonnulli anno tertio confecere, lautioris operis deſiderio: namq; æſtatis calore exiccatæ dehiſcunt, hyemis verò humore oppletæ cohærent. Ratio, quòd rara, carnoſaq; facilè attrahant humorem. Tornatus nauibus rotundis ex vlmo, lentitiam enim, firmitatemq́; adeſſe oportet. Teſtudines, & auriculas ex vlmo etiam fabricant, valida enim hæc eſſe oportet. Vtilis etiam ad fores, præla, & torcularia, quin & ad carpentarium opus, ſed mediocriter. Malleus & terebra ex vlmo optimè fiunt. Lentore non caret, ſed natura humidior, indicium quòd poſt cæſuram erecta materies humorem emittit. Ad ſummum quæ in montibus naſcuntur coloratæ valdè, candidæq́; aſſurgunt, quæ plano rariores corpore, pallidiores, deterioreſque. Hæc Theophraſtus. Cato, Vlmeã materiem omnem quum effodies, Luna decreſcente eximito, poſt meridiem, ſine vento Auſtro. Tum erit tempeſtiua, quũ ſemen ſuum maturum erit. Vento Auſtro caueto ne quam materiem tractes, niſi neceſſario. Orbem in torculari ex vlmo facito, intrinſecus cuppam materia vlmea facito. Et vectes vlmeos. Plinius ab eo eadem, & à Theophraſto. Eſt lentitia vlmo, ſed ſiccior. Rigorem fortiſſimè ſeruat vlmus, ob id cardinibus, aſſamentiſq; portarum vtiliſſima, quoniam minimè torquetur, permutanda tãtum ſic, vt cacumen ab inferiore ſit cardine, radix ſuperior. Vlmus in perflatu firma: Lenta, ſed facile pandatur, flexilis tamen, ſtanſq́; à circumciſura ſiccata, fidelior. Terebris vaginas ex vlmo vtiliſſimas fieri, & eadem malleos. Cato vectes vlmeos fieri iubet. Factum hoc populi Rom. quiritibus oſtentum Cymbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, vlmo poſtquã etiam cacumẽ amputatum erat, quoniam in aram ipſam procumbebat, reſtituta ſponte, ita vt protinus floreret. A quo deinde tempore maieſtas populi Ro. reſurrexit, quæ antè vaſtata cladibus fuerat. Vitruuius eadem de vlmo habet, quæ de fraxino dicimus. Palladius. Vlmus ſi ſiccetur, rigeſcit, ante curuabilis, catenis vtilis habetur. Heſiodus temonem ex vlmo in aratro facit.

Materies.

Temonem ex vlmo viridi, ſeu confice lauro.

Virgilius ab Heſiodo deſcribens aratrum etiam vlmum ad temonem cędit.

Continuo in ſyluis magna vi flexa domatur

In burim, & curuiformam accipit vlmus aratri.

Inſitio. Virgilius ceraſum in vlmum inſeri poſſe dicit, & quercum.

——— *Glandesq́; ſues fregere ſub vlmis.*

De Alno. Cap. XXXVII.

SYLVESTRIS eſt arbor, & apud rigua naſcens alnus. Sunt Poëtæ, qui fabulentur Phaëthontis ſorores nō in populos, ſed alnos mutatas. Virgilius.

Tum Phaëthontiadas muſco circundat amaræ
Corticis, atq; ſolo proceras erigit alnos.

Nomen. Græcis κλήθρα, Latinis alnus, quod amne alatur, Itali *alno, anno onizzo.* Neapolitani *altano.*

Deſcriptio. Theophraſti alnus ſterilis, & vnigena eſt. Recto caudice, ligno medullaque molli, adeò vt graciles virgæ concauentur, folio pyri, ſed ampliore, ac neruoſiore, cortice ſquaroſo, ruffove intus, qua de cauſa coria tingit. Radice ſumma, nec quàm laurus maiore, tenui, ac per ſummum ceſpitum. Folio auellanæ ſimillimo, ſed arctiori. Quædam fructifera, quædam ſterilis, vtraq; tamen floreſcit. Germinat poſt Fauonium. Autumno reddit ſemen. Auctu facillima. Plinius alnum nullum fructum ferre prodidit, ſcopis tantum naſcentem, quare infelicem exiſtimari, damnatamque religione. Folio craſſiſſimo, cuius vmbra pinguis, ſed paſcens ſata. In ea tuber naſcitur vt in acere, tanto deterius, quanto ab acere diſtat, ſectile, ſicut cedro: nec aliarum tubera in pretio. Et nigræ quoq; meminit. Sed putat Matthiolus Theophraſtum ſibi contrarium, quum dixerit ſterilem eſſe, & autumno fructum proferre, quū non legerit caput quintum tertii libri hiſtoriarum, quandam eſſe fructiferam, & quandam ſterilem, vt dicemus. Apud nos fructifera eſt. Flos paulum rubeſcit, ſemē exiguum in compactili callo, colore in nigrum flauo, qui nucis magnitudinē æquat, & mori figuram. Profert & iulum autumno, qui mox aperitur vere, vt in noſtris villis obſeruauimus. Cortex ruſeſcit ex fuſco, cuius potiſſimum vſus ad infectoria.

Cælum. Solum. Vdos locos, riguasq; crepidines ſequitur vlmus. Theophraſtus haud alibi, quàm in aquaticis naſci tradidit. In aquis occultatur radix, & aliquid caudicis, reliquum corpus extrà pateſcit. Sed ſi quis arctius inquirere velit, contrariam & quaſi ancipitem vitam agere inueniet. Virgilius.

Fluminibus ſalices, craſſisq́; paludibus alni.

Vitruuius perpetuò in fluuiis generari. Plinius non niſi aquoſis alnos prouenire dixit. Ariſtoteles inter miracula in Creta inſula alnos non eſſe ſteriles dixit. Theophraſtus etiam in plana deſcendere.

Satio. Depactis virgis, & truncis natam vidimus.

Materies. Vitruuius. Alnus quæ proxima fluminum ripis procreatur, & minime materies vtilis videtur, habet in ſe egregias rationes: etenim aëre eſt, & igni plurimo temperata, non multum terreno, humore paulo. Itaque quia non nimis

habet

habet in corpore humoris in paluſtribus locis infra fundamenta ædificiorum palationibus crebrò fixa recipiens in ſe, quod minus habet in corpore liquoris, permanet immortalis ad æternitatem, & ſubſtinet immania pondera ſtructuræ, & ſine vitiis conſeruat. Ita quæ non poteſt extra terram paulum tempus durare, ea in humore obruta permanet ad diuturnitatem. Eſt autem maximè id conſiderare Rauennæ, quòd ibi omnia opera & publica, & priuata ſub fundamentis eius generis habeant palos. Plinius. Licet alni ſepibus muniant, contraque erumpentiam amnium, impetus riparum muro in tutela ruris excubent, in aqua ſatæ, cæſæque denſius innumero hærede proſint. Alni ad aquarum ductus in tubos cauantur, obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem ſi non integantur, cito ſeneſcũt, mirum in modum fortiores, ſi humor quoq; extra ſuperſit. In paluſtribus æterna, oneriſq; quantilibet patiens. Eſt & in ea lentitia, ſed madida. Palladius. Alnus fabricæ inutilis, ſed neceſſaria, ſi humidus locus ad accipienda fundamenta palandus eſt. Materies à Virgilio ad naualia commendatur:

Tunc alnos primum fluuij ſenſere cauatas.

De Salice. CAP. XXXVII.

EST & ſalix ex prædictarum genere ſylueſtris, & aquarum alumna, & in villa non ſolum vtilis ſed neceſſaria. Nullius quippe, inquit Plinius, tutior reditus, minoriſve impendii, aut tempeſtatis ſecurior. Tertiumque locum ei in æſtimatione ruris Cato tribuit, prioremq; quàm oliuetis, quamq; frumento, aut pratis, non quia deſint alia vincula, ſiquidem optima præbent geniſtæ, populi, vlmi, ſanguinei frutices, betulæ, arundo fiſſa, vitis, reciſiſq; aculeis rubi. Alligat & intorta corylus, ſed ſalici præcipua dos. Erat ſalix antiquitus ſterilitatis, & caſtitatis ſymbolum, ſiue quod amerina ſalix lectis, accubitiſq; impoſita, caſtitatem inducat, ſiue quòd folia huius arboris contrita, & pota, intemperantiam libidinis efficaciter frenent, & ſæpius ſumpta vſum in totum auferant: ob id laſciuiſſimo quem fingunt hortorum deo ſalignam falcem in manu donauit antiquitas, ſcilicet vt Veneris pruritum, & impudicas cogitationes caſtitatis falce reſecandas admoneremur. In ſacris literis, vbi Dei populus iubetur tabernaculorum feſta celebrare, quippe in tentoriis habitantes ſalicis frondes manibus prætendebant, nimirum per ſalicem continentiam imaginamur. Salix porro ſterilis eſt, quippe Maro inter infelices plantas commemorat, vbi Seruius ſemen ſalicis eſum infœcunditatem mulieribus gignere dicit, quippe apud Plinium prius legerat, ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe. Iudæi captiui tracti, vbi propter flumina Babylonis deſcendiſſent, captiuitatemq; ſuam deplorarent, in ſalicibus ſuſpenderunt ſua organa, vbi Euthymius per ſalices otia interpretatur, quòd ignauam vitam per captiuitatem traherent, tum ob eius ſterilitatem inutilem, tum ob vmbram ſub qua deſides ociari ſoliti ſunt.

Nomen. Græci *ἰτέαν* vocant, Latini ſalicem. Verrius ita dictam putat, quòd ea celeriter creſcat, vt ſalire videatur, quam opinionem Feſtus Pompeius irridet, damnatq; nimis ſeuera & grammaticali cenſura, quòd eam arborem potius, quàm virgulti genus appellarit. Itali *ſalce*.

Genera. Virgilius plura ſalicis genera putat, ob id in Georgicis,

Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec ſalici.

Columella tria genera facit, Græcæ, Gallicæ, & Sabinæ; quam plurimi vocant amerinam, Varro Græcam ſalicem nominat. Plinius plura genera dicit. Nam quædam & in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas, pariuntq; baltheo corticis vincula: & aliæ virgas ſequacis ad vincturas lenticiæ. Aliæ prætenues viminibus texendis ſpectabili ſubtilitate. Rurſus aliæ firmiores, corbibus ac plurimæ agricolarum ſupellectili, candidiores ablato cortice, leuiq; tractatu vilioribus vaſis, quàm vt è corio fiant; atq; etiam ſupinarum in delicias cathedrarum aptiſſimę. In Aſia tria genera obſeruant. Nigram, vtiliorem viminibus: candidam agricolarum vſibus: tertiam, quæ breuiſſima eſt, helicem vocant. Apud nos quoq; multi totidem generibus nomina imponunt. Vimineam vocant, eandem purpuream. Alteram vitellinam à colore, quæ ſit tenuior, tertiam Gallicam, quæ tenuiſſima.

Deſcriptio. Theophraſtus ita deſcribit. Salix breui, & contorto caudice conſurgit, auctu perquam facili, breuiſque vitæ eſt, quod apud aquas aſſurgat. Maturè germinat, quia ſterilis, lucoſaque ſit. Celeriter fructum amittit, antequam in plenum craſſetur percoquaturq;, dimittere aſſeuerant, quamobrem Homerum haud improbè frugiperdam hanc appellaſſe inquiunt. Et alibi de ſalice ambigitur vtrum ſemen habeat. Sicca leuis eſt. Plinius ab eo. Salix longis foliis pullulat. Circumaguntur enim poſt ſolſtitium. Nec alio argumento certius intelligitur ſydus confectum. Ocyſſimè autem amittit ſemen, antequam omnino maturitatem ſentiat: ob id dicta Homero frugiperda, ſecutaq; ætas ſcelere ſuo interpretata eſt hanc ſententiam, quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe conſtet. Vna tantum prodit ad maturitatem perferre ſolita in Creta inſula, ipſo deſcenſu Iouis ſpeluncæ, toruum, ligneumque, magnitudine ciceris. Citò creſcit, moriturq;. A Virgilio flexibilis deſcribitur, & folio glauci coloris, vnde & oculi ab eiuſmodi colore glauci dicuntur: Amaraque.

Lenta ſalix
——— *Et glauca canentia fronde ſalicta.*
Florentem cythiſum, & ſalices carpetis amaras.

Porphyrius in his, quæ circa Homerica philoſophatur, ſalicem ob id *ὠλεσίκαρπον* vocari tradit, quòd ſemen prius, quàm matureſcat, in arenam abeat, vel hac potius de cauſa dictum putat, quòd ſemen illud ex vino propinatum ſterilitatem faciat, ſeminali omni vi protinus labefactata. Apud nos tamen ſur-

git

git trunco, ab eius extremo, veluti à capite prodeuntibus ramis, lentis, flexibilibus, foliis ſubtus incauis, ſupernè virentibus, flore, ſeu nucamento ſquamatim compactili, lanuginoſo propendente. Citiſſimè ramorum conſtipata denſitate creſcit vt mirè adultā in arborem præmaturo incremēto conſpicias.

Cœlum. Solum.

Præmadida ac paluſtris omnino ſpectatur ſalix, & ſi quis arctius inquirere velit, communem & quaſi ancipitem vitam agere inueniet. Radix & aliquid corporis in aqua manet, reliquum verò extra pateſcit. In lacu Orchomenio frequens. Hæc Theophraſtus: ſed Columella, ſalicem, dicit, riguus ager, vel vliginoſus optimè recipit, non incommodè alit planus, & pinguis. Varro ſalictum humido loco facit. Virgilius flumina ſequi dixit.

Fluminibus ſalices, craſſiſq; paludibus alni.

Didymus cœnoſa, & aquoſa terra gaudere, aëre humido & frigido dixit.

Satio.

Salix ex auulſione celeriter naſcitur, quæ etiam ſi quis prægrandem eamq; cum arbore ſe exæquantem tranſtulerit, perdurare optimè poteſt: argumentumque capiunt, quòd procul radicibus ſuis erumpat. Summis ramulis prouenire etiam poteſt, quod aquarum præauida ſit. Sed Columella ſalictum cōſtituere ita exactiſſimè docet. Debet bipalio conuerti (ita enim præcipiunt veteres) in duos pedes & ſemiſſem ſalicto deſtinatum ſolum: nec refert cuius generis vimen feras, dum ſit lentiſſimum. Salices vel cacuminibus, vel taleis ponuntur. Perticæ cacuminum modicæ plenitudinis, quæ tamen dipondiarii orbiculi craſſitudinem non excedant, optimè panguntur, eo vſq; dum ad ſolidum demittantur: taleę ſeſquipedales terreno immerſæ, paululum obruuntur. Riguus locus ſpatia laxiora deſiderat, eaq; ſenum pedum per quincuncem rectè faciunt, ſiccaneus ſpiſſiora ſic, vt ſit facilis acceſſus colentibus ea: quinum pedum interordinia eſſe abunde eſt, vt tamen in ipſa linea conſitionis, alterna vacuis intermiſſis bipedaneis ſpatiis conſiſtant ſemina. Satio eſt eorum prius, quàm germinent, dum ſilent virgæ, quas arboribus detrahi ſiccas conueniet: nam roſcidas ſi recideris, parum proſperè proueniunt, ideo pluuii dies in exputanda ſalice vitantur. Fodienda ſunt primo triennio ſalicta crebrius, at nouella vineta, quum deinde coaualuerint, tribus foſſuris contenta ſunt, aliter culta celeriter deficiunt: nam quāuis adhibeatur cura, plurimæ ſalices intereunt, quarum in loco ex propinquo mergis propagari debent, curuatis & defoſſis cacuminibus, quibus reſtituitur quicquid intercidit: Anniculus deinde mergus decidatur à ſtirpe, vt ſuis radicibus tanquam vitis ali poſſit. Alibi id Februario menſe fieri debere docet, vel facta deputare, runcare, & fodere. Plinius ab eo. Salicum ſatio fit loco madido, tamen refoſſo duos pedes & ſemipedē, talea ſeſquipedali, vel pertica, quæ vtilior, quo plenior. Interuallo eſſe debēt pedes ſeni, trimæ pedibus binis à terra putatione coercentur, vt ſic ſe in latitudinem fundant, ac ſine ſcalis tondeātur. Salix enim fæcūdior eſt, quo terræ proprior. Has quoq; omnibus annis cōfodi iubēt, menſe Aprili. Hæc eſt viminalium cultura. Perticalis & virga & talea, ſeritur foſſura eadē.

Perticas ex ea cædi iuſtum eſt quarto ferè anno. Ex autem ſeneſcentium propagine faciunt locum, pertica immerſa, & poſt annum reciſa. Ocyſſimè ſalix amittit ſemen. Sed in hoc quoq; prouidens Natura, facilè naſcenti & depacto ſurculo, incurioſius ſemen dedit. Varro inter Fauonium, & æquinoctium vernum ſalicta ſerit, cædit verò inter æquinoctium vernum, & Vergiliarum exortum. Democritus eas plantat Februario menſe ex claua, & taleis.

Inſitio. Palladius in inſitione malum recipere dixit, & caſtaneam.

Stipitibus gaudet nomen mutare ſalignis,
Et gratum nymphis ſpargere flore nemus.
Flumineam ſalicem fœcundant ardua membra
Caſtaneæ, & multo paſta liquore vigent.

Infirmi. Quædam ſecurim ita tolerant, tam ſtantes, quàm à flatu proſtratæ, vt reſurgant, viuant, germinentq;, vt ſalici in Philippis euenerat. Fuit quidem detruncata, ſed non circumdolata. Aruſpex tum quidem perſuaſit, vt ſacrificarent, cuſtodirentq; arborem, vtpote factam oſtento fauſto.

Materies. Humida, inquit Theophraſtus, quæ paluſtria, viridia, fumoſa ſunt dum vtuntur. Ad ſcuta, ciſtellas, caniſtra, & eiuſmodi reliqua valet. Lenta ſalix, qua de cauſa ſcuta ex ea facere ſolent. Iſta enim protinus plagam contrahit: ſed ſalix leuior, rariorq;, ob id ea magis vtuntur. Plinius ab eo. Lentiſſima ſalix, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, clauditque ſuum vulnus, & ob id contumacius tranſmittit ferrum. Lentiſſima ſalix, ideoq; vtiliſſima ad ciſtellas, quæq; flexibili crate conſtat, habet & candorem, rigoremque, & in ſculpturis facilitatem. Palladius. Salix in ſculpturis neceſſaria. Vitruuius ea de ſalice dicit, quæ ſuperius de populo alba diximus. Plinius. Nec in fruticum, nec in veprium, cauliúmve, nec in herbarum, aut alio vllo, quàm ſuo genere numerentur iure ſcirpi fragiles, paluſtrésve, ad tegulum, tegetesq;, è quibus detracto cortice, candelæ luminibus, & funeribus ſeruiunt. Firmior quibuſdam in locis earum rigor: namq; iis velificant non in Pado tantùm nautici, verùm & in mari piſcator Africus, præpoſtero more vela intra malos ſuſpendens. Et mapalia ſua Mauri tegunt, proximeq; æſtimanti hoc videantur eſſe, quo inferiore Nili parte papyri ſunt vſu.

IOAN.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER TERTIVS SIVE SYLVA GLANDARIA.

PROOEMIVM.

DIximus iam de cæduis arboribus: proximum eſt vt narrem glandiferas quoq;, quæ primæ victum mortalibus ſubminiſtrarunt, nutrices inopis ac feræ ſortis. Glandes opes eſſe nunc quoq; multarum gentium, etiam pace gaudentium conſtat. Nec non & inopia frugum ex arefactis molitur farina, ſpiſſaturq; in panis vſum. Quin & hodie, per Hiſpanias ſecundis menſis glās inſeritur. Dulcior eadem in cinere toſta. Cautum eſt præterea lege XII tabularum, vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Glandariam ſyluam nono, & vltimo loco in villæ cenſu vetus Cato locauit. Dicemusq; vnà de pomiferis ſylueſtribus, quibus ferè & alites veſcuntur, quod vbi abſoluerimus, de ſylueſtribus arboribus tractatui finem imponemus. Plinius Latinum ſermonem glandiferas omnes arbores vnius generis vocabulo amplecti omnino poſſe negat, quòd nullum inuenit, quod illi Græcorum generi reſponderet, quod δρῦς dicitur. Sed Theodorus pro communi omnium genere robur capi ſatis aptè licere faſſus eſt. A Macrobio inter felices arbores glandiferæ annumerantur, vt quercus, ilex, eſculus, fagus. Nos de glandiferis primùm, iiſq; æterna coma pubentibus, ilice, altera ilice aquifolia, ſubere, & phellodri: mox de calueſcentibus, quercu, robore, Græcorum fago, cerro, eſculo, haliphœo, farno, & Latinorum fago. Inde de pomiferis ſemper virentibus, ſiliqua, arburo, ſecundò de frondem remittentibus, loto, calabrice, & reliquis ſylueſtribus.

De Ilice. CAP. I.

E GLANDIFERIS igitur prima æterna virens cæſarie, quæ occurrit, ilex erit. Plinius ſcribit ciuicam coronam ilignam primò fuiſſe, poſtea magis ex eſculo placuiſſe. Ioui ſacra. Traditur ab Æliano, quòd leo ilicis folijs calca-

tis, illicò torpore teneatur: confirmatur id etiam à Zoroaſtre in geoponicis Græcis. Palladius ex minori ilice apes mel conficere ſcripſit. Arbor frequenti icitur fulmine. Perſius id innuit.

——— At ſeſe non clamat Iuppiter ipſe?
Ignouiſſe putas: quia cum tonat, ocyus ilex
Sulphure diſcutitur ſacro, quam tuq́; domusq́;?

In eos protulit, qui quum inhoneſtam vitam ducant, ſibi ipſis ignotum putant, quoniam Iuppiter in ilicem, non in eos fulmen iaculatur. Arbor ipſa infauſti ominis antiquitus ſemper habita. Virgilius.

Ante ſiniſtra caua monuiſſet ab ilice cornix.

Seneca in Thieſte.

Nullaq́; lætos ſolet
Præbere ramos arbor, aut ferro coli,
Sed taxo, & cupreſſu, & nigra ilice
Obſcura nutat ſylua.

Impoſuit & oppido ilex nomen Præneſte Italię, non longè ab vrbe, ἀπὸ τῶν πρίνων, id eſt, ab ilicibus, vt Seruius notat. Ilex quum caua, id eſt, vitioſa eſt, vitium agrorum demonſtrat. Eſt & futuræ vbertatis prænuncia anni. Si ilex multum fructum ferat, tradit Didymus, fructuoſum annum futurum portendit. Caſſianus ex Arato refert, ilices & quercus multum fructum ferentes, diuturniorem hyemem fore ſignificare. Arati verſus ſunt,

Induit immodicis cum ſemet floribus ilex:
(Indiga nam ſucci ligno natura rigenti eſt)
Et cum flore nouo, cum brachia glande grauantur,
Vrentis cœli ſubnutrimenta latenter
Sponte operata docet.

Nomen. Græcis πρῖνος, fortaſſe quia propter duritiem ſerra ſecanda foret, vel à folio circumſerrato. Latinis ilex, Italis *elce*, *elice*. Neapolitanis *licina*. Sunt qui hanc ἀρίαν Theophraſti dicant.

Genus. Eſt ilex Columellæ gemina, minor apibus quæſita, prolixa ab omnibus improbata mellificio. Eſtq́; eadem aculeata, & aculeis vacans. Nam de fronde bobus miniſtrãda loquens, ait. Iligna melior eſt quernea, ſed eius generis, quæ ſpinas non habet: nam id quoq́;, vti iuniperus, reſpuitur à pecore, propter aculeos. Plinius. Ilicis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis diſtant, ſmilaces à quibuſdam Græcis dictæ, in prouinciis aquifoliæ. Maſculas ilices glandes ferre negant.

Deſcriptio. Deſcribimus Italiæ notiſſimam, & fortaſſe Theophraſto ignotam. Arbor ſpectatæ proceritatis, & querneæ elegantiæ. Cortice in rufum nigricãte. Folia ſunt lateribus ſinuata, ac per ambitum denticulis aſpera, perpetuò vireſcẽtia, externè candicantia, ſcabraq́;, internè læuia, nigricantiaq́; in virore. Ob id Poëtæ nigram appellant. Virgilius:

Ilice

Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas.

Et Horatius. *Duris vt ilex tonſa bipennibus,*
Nigræ feraci frondis in Algido.

Nidoſa eſt, vt quoque Lucanus annuit:
—— *nodoſa impellitur ilex.*

Glandes profert quernis minores, ex reliquis minus præſtat. Plinius ilicis ſtillicidia ponderoſiſſima dicit.

Columella conuenienter nemora ilicibus veſtiri dixit, Plinius valles diligere, & in montoſa ſubire. *Cælum.*

Didymus ante Calendas Martias plantari præcipit. *Satio.*

Materies eius denſa eſt, & robuſta, in atrum rufeſcens. Diutius viuere Plinius protulit. Vetuſtior autem vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruſcis, religione arborem iam tunc dignã fuiſſe ſignificat. Tiburtes quoq; originem multo ante vrbem Romam habent, apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum vetuſtiores, apud quas inauguratus traditur. Fuiſſe eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit, vna ætate, ante Iliacum bellum. Vicina luco eſt ilex, & ipſa nobilis x x x v pedum ambitu caudicis, x arbores mittens ſingulas magnitudinis viſendæ, ſyluamq; ſola facit. Pons Romæ olim ſupra Tyberim Sublicius dictus eſt, quòd ilicis materie ſtructus eſſet: nam ſine ferro, ſine clauo, ſine ſuturis, contignatione ita diſpoſitus, vt trabes per bella eximerentur, ac poſtea reponerentur. Quod, vt ſic fieret, religioſum fuit, poſteaquam Horatio Coclite defendente, ægrè reuulſus ſit, vt poſteà ilicis materie confici ſolitus ſit. Cato vectes iligneos, & aquifolios facit. Materies ſe frangit, & diſſilit ſponte ſua; ob id Pericles Bœotios dixit ilicis ſimiles, quòd ipſi ſe inteſtinis diſcordiis conficerent. Virgilius apum examina ex ilice fieri dixit. *Materies.*

—— *nec non & apes examina condunt,*
Corticibuſq; cauis, vitioſæq; ilicis alno.

De ilice aquifolia. CAP. II.

ALTERA eſt aquifolia ilex coccifera; quam nouiſſe videtur Theophraſtus, quamq; à pecoribus reſpui Columella propter aculeos dicit.

Hæc Theophraſto πρῖνος dicitur. Plinius milacem à Græcis dici, & ab oleis folio non multum diſtare, in prouinciis aquifolias vocari ſcribit. Sed Plinius errare videtur: nam milax alia erit, vt in ſequentibus videbimus. Latinis ilex aquifolia. *Nomen.*

Theophraſtus alteram ſterilem, alteram fructiferam, ambas tamen floriferas dicit. *Genera.*

Ilex arbor Theophraſto aſſurgit roboris magnitudine, ſi ſolum adipiſcatur idoneũ, ſed folio minori, aculeatoque, cortice etiã læuiori. Radice multiplici, vt ſylueſtrium altiſſima. Glanduloſo fructu, ſed glans ipſa puſilla eſt: veterem fructum nouus præuenit, nam ſerò matureſcit, quamobrem bifera à non- *Deſcriptio.*

nullis exiſtimata eſt. Fert præter glandem granum quoddam puniceum, hyphear, & viſcum: quapropter quaternos parit fructus, binos peculiares, binos alienos, à ſeptentrione viſcum, à Meridie hyphear. Fructum nonnulli acylon vocant. Perpetua frondet coma. Germinat vere, omniũ tardiſſimè ſuos perficit fructus. Arcades ſemen anno perficere dicunt, ſimul enim fructum antecedentem maturat, & nouum demonſtrat: quamobrem ex his euenit, vt aſſiduè fructum habeat. Si corticem circumcideris, interit, ſed hyeme tardius, vtpote robuſtiſſima. Plinius ab eo. Ilicis glans vtriuſque breuior, & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eoq; nomine à glande diſtinguit. Iligna ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, & ponderoſam facit. Tentantur ea ſues, niſi paulatim detur. Et hanc nouiſſimam cadere. Nullo flore exhilaratur. Folio breui pediculo dependenti. Annifera eſt, nouusq; fructus in his cum annotino pendet. Si decorticetur interit, ſed ſi hyeme acciderit, diutiùs durat. Sed omnes roborum dotes ilex ſolo prouocat cocco. Granum hoc, primoque ceu ſcapum fruticis paruæ aquifoliæ ilicis, cuſculium vocant. Penſionem alteram tributi pauperibus Hiſpaniæ donat. Eſt autẽ genus ex eo in Attica ferè, & Aſia naſcens, celerrimè in vermiculum ſe mutans, quod ideo ſcolecion vocant, improbantque. Color paludamento imperatorum dicatus. Dioſcorides ſurculoſum fruticem coccum afferre dixit, quo infectores vtuntur. Eſt apud nos ilex magna, folio aculeato, prægrandi, quam deſcribit Theophraſtus, ſed coccum ferre non vidimus. In montoſis verò Hiſpaniæ, & ſterilibus locis paruas ilices conſpeximus, exiguis, denſis, criſpiſq; foliis, anguloſis, rigidiſque ſpinulis armatis, horridiore aſpectu. Flore muſcoſo, herbaceo, quem Martio oſtendit. Coccum ferunt, non ſemen, aut fructum, ſed excrementum nobile, & viſendum, intus ſanguineo & miniato cruore ſcatens, admirandum ſolertis naturæ opus.

Cœlum. Montibus lætari, & in planis non naſci ſcripſit Theophraſtus. Dioſcorides optimum in Galatia, & Armenia, deinde Aſia, & Cilicia, vltimum ex omnibus Hiſpanicum. Plinius ab eo. Coccum Galatiæ rubens granum, aut circa Emeritam Luſitaniæ in maxima laude eſt. Gignitur & in Galatia, Africa, Piſidia, Cilicia, peſſimum in Sardinia.

Materies. Ilex medullam magnam, & perſpicuam habet, corno duriorem, ſpiſſioremque, qua valuarum ſumptuoſarum cardines facere ſolent artifices, faciundoſque architecti præcipiunt medulla, quam cor nonnulli vocitant. Honos ilici ad axes plauſtrorum, & iuga lyrarum, pſalteriorumque. In ignariis terebrum ex ilice fieri ſolet, quod pati pertinacius eſſe debet. A quo Plinius. Secatur in laminas prætenues ilex, colore quoque non ingrata, ſed maximè fida iis, quæ teruntur, vt rotarum axibus, ad quos duritia vtilis. Terebris vaginas vtiliſſimas fieri tradunt, ex eadem malleos. Hyginius. Manubria ruſticis ilignas. Tota oſſea eſt ilex, eadem & ſine medulla.

De ſu-

De ſubere. CAP. III.

SVBER etiam glandifera arbor, & perpetuæ frondis, & ſi Theophraſtus (textus lapſu vt ſpero) deciduæ dicat. Pauſanias in Arcadicis, vnum ex tribus glandiferarum arborum generibus dixit.

Nomen.

Græcis φελλὸς eſt. Iones, reliquique & Hermeſinax elogus Poëta φελλὸν & ipſum corticem nominant. Vocant & ἴφον à cortice, quaſi aquis immerſabilis, & alripedus. Latinis ſuber. Italis *ſouero*.

Deſcriptio.

Arbor ſuber, vt à Theophraſto deſcribitur, eſt admodũ procera, auctu inſignis, parum ramigera, ligno robuſto, cortice præcraſſo, & in ſenectute aſpero, vt in picea diſrumpi ſolito, verùm prægrandioribus ſegmentis, folio fraxini longiore, craſſiorique, deciduo, glande aquifoliæ. Corticem detrahere oportet, ne deterior fiat arbor, qui triennio pòſt ſubnaſcitur. Cortice in orbem detracto, omnis arbor interit, excepto ſubere, quæ ſic etiam iuuatur, tam externo, quàm interno carni propinquo. Tardiſſimo ferè omnium germine. Plinius ab eo. Suberi minima arbos. Glans peſſima & rara, cortex tantum in fructu præcraſſus, atque renaſcens, atque etiam in denos pedes vndique explanatus. Vſus eius anchoralibus maximè nauium, piſcantiumque tragulis, & cadorum obturamentis: præterea in hyberno fœminarum calceatu. Quamobrem eas nõ infacetè Græci corticis arborem appellant. Cortice carnoſo. Cortice in orbem detracto necantur arbores, excepto ſubere, quod ſic etiam iuuatur: craſſeſcens enim præſtringit, & ſtrangulat. Folio indeciduo. Tardiſſimo germine. Ex eius glande fungoſam ſuum carnem fieri.

Calum.

Arbor ſuber Pyrrheni familiaris ex Theophraſto. Pauſanias in Arcadicis naſci ait ſyluis. Plinius nec in Italia, nec in Gallia naſci ait. Nos in Campania vidimus, & qua itur Romam via, in ſyluis copioſiſſimam.

Materies.

Lignum, ex Theophraſto, rigidum eſt. Simulachra diis ex ſubere primùm factitata ſunt, ſed ſucceſſit in eius locum palma. Columella. Si regio ſuberis ferax eſt, fabricanda apibus aluearia ex eius corticibus, quia nec hyeme rigent, nec candent æſtate. Pauſanias ſcribit in Arcadicis ſuberem tam exucco, & leui cortice eſſe, vt ex eo anchorarum in mari indices, & fundarum faciant. Plinius. In ſubere tempeſtiuè cæſo euenit, vt neq; pandatur, neque vieatur, aliàs obnoxium, etiam vt torqueat ſeſe, findatque. In aquis non fluitat lignum, ſi dematur cortex. Tardiſſimè vetuſtatem, cariemque ſentit, aut ſaltem ex reliquis tardiſſimè. Sunt qui fœminam ilicem vocent, atque vbi non naſcitur ilex, pro ea ſubere vtantur, in carpentariis præcipuè fabricis, vt circa Elin, & Lacedæmonem. Sed falsò hæc verba Plinius ſuberi tradit, quæ Theophraſtus phellodri tribuerat, vt inferius videbimus. Vitruuius de eius materie. Suber pariter habet mixtionem humoris, & ignis, & terreni, aëris plurimum, peruia raritate humores penitus recipiendo, celeriter muceſcit. Ex ſuberis natura, quòd in aqua non ſidit, ſed aliis alligatur, ne ſubmergi poſſit, tractum eſt

vulgare adagium, vt apud Pindarum, ὡς φέλλος, id eſt tanquam ſuber, de his, qui diſſimulare, aut mergi aduerſis fortunæ procellis neſciunt.

De ſuberiquercu. CAP. IIII.

DIXIMVS de ſubere, dicturi de quercu, dicemus nunc de ſuberiquercu, quæ ex vtraque componitur arbore: nam vt nomen, ſic ab vtroque parente imaginem refert.

Nomen. Theophraſtus φελλόδρυν appellat, ex nomine φέλλος id eſt ſuber, & δρῦς quercus, quaſi Latinè ſuberiquercum dicas. Arcadibus etiam ſmilax dicitur eodem authore. Itali etiam Græcos imitati, *Cerroſonaro* vocant.

Deſcriptio. Ita phellodris à Theophraſto deſcribitur. Arbor ilici ſimilis, folio nō aculeato, molli, profundo, differentiis pluribus diſtincto. Materie ſoluta, tenera, mediæ naturæ inter robur, & ilicem. Sunt qui aliud negent eſſe quàm ilicem fœminam, vt ilex vbi deſit, vtantur hac in carpentariis præcipuè fabricis, quod Lacedæmone faciunt, & Elide. Dores agreſtem eam appellant. Lignum eius quàm ilicis candidius, & fuluius, quàm roboris. Materie quoque durior, ſed quàm ilicis ſolutior in opere. Foliū ambobus ſimile, ſed iligno maius, & querno minus. Speciosior medulla, quàm ilicis. Fructus minimis glandibus æqualis, acylon vocant, quemadmodum & roboris. Plinius ab eo. Sunt qui fœminam ilicem vocent, atque vbi non naſcitur ilex, pro ea ſubere vtantur in carpentariis præcipuè fabricis, & circa Elim, & Lacedæmonem.

De quercu. CAP. V.

SEQVVNTVR glandifera, quæ caluitium patiuntur. Plutarchus Cheroneus inter arbores ſylueſtres quercum fructu belliſſimā, & fertiliſſimam dicit. Arborum prima nata dicitur: vnde Arcades cum hac cognationē quandam habere dicti ſunt, quoniam omnium primi ex terra homines fuiſſe perhibentur, immò ante lunam & aſtra. Statius.

Arcades hinc veteres aſtris, lunaq; priores,
Agmina fida datis: nemorum vos ſtirpe rigenti
Fama ſatos.

Pelaſgus vir magnus ac ſapiens, primus Arcadas glandium cibum docuit, à quo & ipſa regio Pelaſgis dicta eſt: prius enim herbis ac ſtirpium frondibus veſcebantur, ideoq; βαλανοφάγοι dicti. auctore Pauſania in Arcadicis. Plinius, Ciuica corona iligna primo fuit, poſtea magis placuit ex eſculo Ioui ſacra. Variatumque & cum quercu eſt, ac data vbique quæ fuerat, cuſtodito tamen honore glandis. Plutarchus in Coriolano, Propterea Ioui ſacram quercum dixerunt, quòd ex ea ciuica corona, quæ ei dabatur qui ciuem ſeruaſſet, contexeretur. Sed cur ciuicas coronas ex quercu fieri ſit inſtitutum à veteribus, plures imaginari poſſunt cauſæ. Alij honorem hunc Arcadibus attribuunt, quod eos oracula ſolita ſint ob vetuſtatis honorem glandifagos appellare. Alij quod quercus

quercus facilem & expeditum cibũ militibus afferat. Alij quòd Ioui ſacra ſit, in cuius tutela ſunt ciuitates: vnde congruebat, vt qui ciuem ſeruaſſet, ea fronde coronaretur, quæ ciuitatum omnium tutelari deo dicata eſſet. Sunt qui tradant plantam omnium primam genitam, & populorum altricē fuiſſe. In nummis antiquorũ multipliciter inſcripta apparet, ad has proprietates deſignandas, quas longũ eſſet recenſere. Fortitudinis, & diuturnitatis, antiquitus ſymbolum fuit. Mos enim fuit veteribus fortitudinē, validasq; vires per quercum ſignificare: viri enim viribus præſtantes, robuſti à robore nuncupantur. robur verò quercus dicebatur à robo, colore rufo, quòd ea materia plurimas rufas venas habeat. Quercus etiã ea quidem eſt vis, vt in ſeros vſq; annos ſuam diuturnitatem proroget, præcipuè ſi defoſſa, vel aquis macerata aliquantiſper fuerit: eius enim materia incorrupta in ædificiis diu perennat. Significabant etiam quercus glande obſcœnitatem, ob eam ſcilicet, quam cum pudendi virilis mucrone ſimilitudinem habet, & ob id Arcades, qui βαλανοφάγοι dicebantur, obſcœnitate inceſſebantur. Extat Cynici dictum de hac re, qui interrogatus de puero quodam laſciuo quiſnam eſſet, reſpondit, Tegeates; ludens ex ambiguo: nam Tega ciuitas eſt Arcadiæ, & tegos interdum pro lupanari ponitur. Socrates in deorum ſui temporis contumeliam per quercum deierabat, hac ratione, quod deum vnum, qui mundum, cœlumque regeret, eſſe exiſtimaret, qui ante foret, quàm quercus crearetur, & naſceretur. Fuit & iuxta Dodonam quernum nemus, in quo vocalis quercus reſponſa de dubiis dabat. Virgilius,

——— *atq; habitæ Graiûm oracula quercus.*

Palladius ex glandiferis roboribus etiam apes mel conficere ſcripſit. Plinius ſtillicidia ponderoſa habere. Caſſianus, Multum fructũ ferentes quercus longiorem hyemem prænunciant, dixit.

Græcis δρῦς eſt, ſed Theophraſto ἡμερίς, id eſt placita dicitur; vt ab Idæis acceperat, Macedones verò eam ἐτυμόδρυν, quaſi veram quercum dixerunt. Sic & μόδιον. Nomen δρῦς videtur inditum à δρύω, quaſi erumpo, & impello, quod dictum genus celſius & procerius in altum excurrat, vel quod excrementitia quædam adnataque proferat, vt fungos, muſcum, vellera, agaricum, & ſimilia. Antiquitus ſaronos dicebatur, à qua Saronicus ſinus, querno nemore redimitus, & Saron in Arcadia nemus trans Ladonem fluuiũ, etſi Pauſanias à Sarone, qui poſt Anthipum regnauit, dictam vult. Latinis quercus. Italis *quercia.* *Nomen.*

Theophraſtus quercum ab hemeri non diſtinguit, inquiens. Quæ glandem dulciſſimam fert alij quercum, alij hemerim vocant. Plinius aliter diuidit. In ipſis verò arboribus, quę maximam glandem fert, hemeris vocatur, breuior, & in orbem comoſa, alaſq; ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet, & incorruptius, ramoſa & ipſa, procerior tamē, & craſſior caudice. Et paulò ſuperius in marem, & fœminã quercum diſtinxerat, ſed in querna glãde: alia dulcior molliorque fœminę, maris ſpiſſior. Quæ ex Theophraſto prauè inter- *Genera.*

vulgare adagium, vt apud Pindarum, ὡς φέλλος, id eſt tanquam ſuber, de his, qui diſſimulare, aut mergi aduerſis fortunæ procellis neſciunt.

De ſuberiquercu. CAP. IIII.

DIXIMVS de ſubere, dicturi de quercu, dicemus nunc de ſuberiquercu, quæ ex vtraque componitur arbore: nam vt nomen, ſic ab vtroque parente imaginem refert.

Nomen. Theophraſtus φελλόδρυν appellat, ex nomine φέλλος id eſt ſuber, & δρῦς quercus, quaſi Latinè ſuberiquercum dicas. Arcadibus etiam ſmilax dicitur eodem authore. Itali etiam Græcos imitati, *Cerroſouaro* vocant.

Deſcriptio. Ita phellodris à Theophraſto deſcribitur. Arbor ilici ſimilis, folio nō aculeato, molli, profundo, differentiis pluribus diſtincto. Materie ſoluta, tenera, mediæ naturæ inter robur, & ilicem. Sunt qui aliud negent eſſe quàm ilicem fœminam, vt ilex vbi deſit, vtantur hac in carpentariis præcipuè fabricis, quod Lacedæmone faciunt, & Elide. Dores agreſtem eam appellant. Lignum eius quàm ilicis candidius, & fuluius, quàm roboris. Materie quoque durior, ſed quàm ilicis ſolutior in opere. Foliū ambobus ſimile, ſed iligno maius, & querno minus. Speciosior medulla, quàm ilicis. Fructus minimis glandibus æqualis, acylon vocant, quemadmodum & roboris. Plinius ab eo. Sunt qui fœminam ilicem vocent, atque vbi non naſcitur ilex, pro ea ſubere vtantur in carpentariis præcipuè fabricis, & circa Elim, & Lacedæmonem.

De quercu. CAP. V.

SEQVVNTVR glandifera, quæ caluitium patiuntur. Plutarchus Cheroneus inter arbores ſylueſtres quercum fructu belliſſimā, & fertiliſſimam dicit. Arborum prima nata dicitur: vnde Arcades cum hac cognationē quandam habere dicti ſunt, quoniam omnium primi ex terra homines fuiſſe perhibentur, immò ante lunam & aſtra. Statius.

Arcades hinc veteres aſtris, lunaq; priores,
Agmina fida datis: nemorum vos ſtirpe rigenti
Fama ſatos.

Pelaſgus vir magnus ac ſapiens, primus Arcadas glandium cibum docuit, à quo & ipſa regio Pelaſgis dicta eſt: prius enim herbis ac ſtirpium frondibus veſcebantur, ideoq; βαλανοφάγοι dicti. auctore Pauſania in Arcadicis. Plinius, Ciuica corona iligna primo fuit, poſtea magis placuit ex eſculo Ioui ſacra. Variarumque & cum quercu eſt, ac data vbique quæ fuerat, cuſtodito tamen honore glandis. Plutarchus in Coriolano, Proprerea Ioui ſacram quercum dixerunt, quòd ex ea ciuica corona, quæ ei dabatur qui ciuem ſeruaſſet, contexeretur. Sed cur ciuicas coronas ex quercu fieri ſit inſtitutum à veteribus, plures imaginari poſſunt cauſæ. Alij honorem hunc Arcadibus attribuunt, quod eos oracula ſolita ſint ob vetuſtatis honorem glandifagos appellare. Alij quod quercus

quercus facilem & expeditum cibũ militibus afferat. Alij quòd Ioui ſacra ſit, in cuius tutela ſunt ciuitates: vnde congruebat, vt qui ciuem ſeruaſſet, ea fronde coronaretur, quæ ciuitatum omnium tutelari deo dicata eſſet. Sunt qui tradant plantam omnium primam genitam, & populorum altricẽ fuiſſe. In nummis antiquorũ multipliciter inſcripta apparet, ad has proprietates deſignandas, quas longũ eſſet recenſere. Fortitudinis, & diuturnitatis, antiquitus ſymbolum fuit. Mos enim fuit veteribus fortitudinẽ, validasq; vires per quercum ſignificare: viri enim viribus præſtantes, robuſti à robore nuncupantur. robur verò quercus dicebatur à robo, colore rufo, quòd ea materia plurimas rufas venas habeat. Quercus etiã ea quidem eſt vis, vt in ſeros vſq; annos ſuam diuturnitatem prorogct, præcipuè ſi defoſſa, vel aquis macerata aliquantiſper fuerit: eius enim materia incorrupta in ædificiis diu perennat. Significabant etiam quercus glande obſcœnitatem, ob eam ſcilicet, quam cum pudendi virilis mucrone ſimilitudinem habet, & ob id Arcades, qui βαλανοφάγοι dicebantur, obſcœnitate inceſſebantur. Extat Cynici dictum de hac re, qui interrogatus de puero quodam laſciuo quiſnam eſſet, reſpondit, Tegeates; ludens ex ambiguo: nam Tegea ciuitas eſt Arcadiæ, & tegos interdum pro lupanari ponitur. Socrates in deorum ſui temporis contumeliam per quercum deierabat, hac ratione, quod deum vnum, qui mundum, cœlumque regeret, eſſe exiſtimaret, qui ante foret, quàm quercus crearetur, & naſceretur. Fuit & iuxta Dodonam quernum nemus, in quo vocalis quercus reſponſa de dubiis dabat. Virgilius,

——— atq; habita Graiũm oracula quercus.

Palladius ex glandiferis roboribus etiam apes mel conficere ſcripſit. Plinius ſtillicidia ponderoſa habere. Caſſianus, Multum fructũ ferentes quercus longiorem hyemem prænunciant, dixit.

Græcis δρῦς eſt, ſed Theophraſto ἡμερίς, id eſt placita dicitur; vt ab Idæis acceperat, Macedones verò eam ἐτυμόδρυν, quaſi veram quercum dixerunt. Sic & μῶδιον. Nomen δρῦς videtur inditum à δρύω, quaſi erumpo, & impello, quod dictum genus celſius & procerius in altum excurrat, vel quod excrementitia quædam adnataque proferat, vt fungos, muſcum, vellera, agaricum, & ſimilia. Antiquitus ſaronos dicebatur, à qua Saronicus ſinus, querno nemore redimitus, & Saron in Arcadia nemus trans Ladonem fluuiũ, etſi Pauſanias à Sarone, qui poſt Anthipum regnauit, dictam vult. Latinis quercus. Italis *quercia*. *Nomen.*

Theophraſtus quercum ab hemeri non diſtinguit, inquiens. Quæ glandem dulciſſimam fert alij quercum, alij hemerim vocant. Plinius aliter diuidit. In ipſis verò arboribus, quę maximam glandem fert, hemeris vocatur, breuior, & in orbem comoſa, alaſq; ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet, & incorruptius, ramoſa & ipſa, procerior tamẽ, & craſſior caudice. Et paulò ſuperius in marem, & fœminã quercum diſtinxerat, ſed in querna glãde: alia dulcior molliorque fœminę, maris ſpiſſior. Quæ ex Theophraſto prauè inter- *Genera.*

V

pretatus eſt: nam quam Theophraſtus hemerim, nos quercũ quam ipſe ſylueſtrem quercum vocat, nos robur, de quo in ſequenti. eſt quercus hemeris, ſed nobilior hemeris fagus eſt, hanc nos mitiorem quercum, & dulciſſimam dicimus. Nunc de hemeri quercu, mox ſylueſtri, tandem de fago dicemus.

Deſcriptio. Ita ſuam hemerim Theophraſtus deſcribit. Neq; recta, neq; læuis, neq; procera eſt, comatur in orbem, contorqueturq; in alas, crebro ramorum ſinu cauata, materies valida, ſed infirmior, quàm fago (ſcilicet Græcorum.) Dulciſſima ei glans poſt fagũ. Fert gallas ad coria vtiles. Fronde decidua, ſed in agro Thurio, vbi Sybaris perſpicua, quercũ fuiſſe traditur perpetua fronde, neç vnà cum aliis germinantem, ſed poſt ortum Caniculæ. Radice in profundũ acta. Grandior ætate, fœcundior redditur. Cauſa eſt, quòd viribus detractis alimẽti quoque nimia vbertas detrahitur, atq; ita reliquum pabulũ percoqui, diſpenſariq; facilè poteſt. A quo Plinius. Maximam glandem fert hemeris, breuior, & in orbem comoſa, alaſq; ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet, & incorruptius. Ramoſa & ipſa, procerior tamen, & craſſior caudice. In Thurino agro, vbi Sybaris fuit, ex ipſa vrbe proſpiciebatur quercus vna, nunquam folia dimittens, nec ante mediam æſtatem germinans. Idq; mirum eſt, Græcis authoribus proditũ, apud nos poſtea ſileri. Inferiori ſui parte fertilior. Radix carnoſa, copioſaque, eamq; in profundũ agit. A Vergiliarũ occaſu glandiferæ ſemen reddunt. Diuturnioris vitæ. Iuxta vrbẽ autem quercus in Ilii tumulo tunc ſatæ dicuntur, quũ cœpit Ilium vocari. In Ponto circa Heracleã aræ ſunt Iouis Stratij cognomine, ibiq; quercus duæ ab Hercule ſatæ. Sed Varro à Theophraſto habet. Item Sybari, qui nunc Thurij dicũtur, quercus ſimili eſſe natura, quæ eſt in oppidi conſpectu. Quercus deorſum (de vallibus loquitur) fertiliores, quod Plinius de infera arboris parte protulit. Ipſe Italiam querno folio aſſimilauit: multo proceritate amplior, quàm latitudine in læua ſe flectens cacumine. Par fuerat vt terra omnium terrarum alumna, eadem & parens, numine deorum electa, quæ cœlum ipſum clarius faceret, ſparſa congregaret imperia, ritusq; molliret, & tot populorum diſcordes feraſque linguas ſermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterq; vna cunctarum gentiũ in toto orbe patria fieret, arboris frondem omnium pulcherrimam, & nobiliſſimam æmularetur.

Cœlum. Apuleius humidis locis gaudere ait. Naſci quercus in rubro mari glandiferas tradunt, naſci quoque in alto propiores terræ. Theophraſtus prodidit, ſuper lapides atq; teſtas fictiles ſine radicibus, ſed patellarum modo adhæreſcentes, folio carnoſo, craſſo, atq; oblongo, miricæ ſimili, accedentis ad purpuram coloris. Forma ei flexuoſa, atq; in latitudinem diffuſior, ramis breuibus, contortis, ſpiſſis, magnitudo arboris tota paulo ſeſquipede amplior. Hac mulieribus lanæ tinguntur. Ramis earum annexę pendent conchæ quædam, & cauti-bus parte ima, vbi millepedes, & aliæ generis eiuſdem beſtiolæ, quodq; polypi ſpeciem gerit, populantur. Alteram quercũ in mari naſcentem refert glandiferam,

ſeram, cuius fructus ſit cõmodus. Item alias magnitudine inſignes: ſed ea naufragis & vrinantibus comperta ſunt. Scribit Athenæus in Luſitania profundo mari quercus eſſe glandiferas, vnde thunni veſcantur, ob id thunnos qui dicant marinos eſſe porcos, minimè diſcedunt à vero. Cauchis, circa duos præcipuè lacus, vt Plinius eſt author, littora ipſa obtinent quercus, maxima auiditate naſcendi, ſuffoſſæque fluctibus, aut propulſæ flatibus, vaſtas complexu radicum inſulas ſecum auferunt, atq; ita libratæ ſtantes nauigant ingentium ramorum armamentis, ſæpe territis Romanis claſſibus, quum velut induſtria fluctibus agerentur in proras ſtantium noctu, inopeſq; remedij illæ, prælium nauale, aduerſus arbores inirent.

Dumoſos, glareoſoſq; montes glandẽ poſtulare retulit Columella. Plinius in plana deſcendere dixit. Horatius querceta Gargani pluris facit, & ſacta ſcriptura quercus Baſan. Glandifera & Arcadia. *Solum.*

Seritur ſemine quercus, & deterior euadit. Itaq; quum pleriq; ex iis, quæ in Epyro naſcũtur, ſeuiſſent, nullo pacto prouenire ſimilis potuit. The. Caſſianus Octobri menſe omne ſemen ſpargi poſſe admonuit. Virgilius plantis ſerere docuit. *Satio.*

Plantis & dura coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæq; arbos vmbroſa corona,
Chaoniiq; patris glandes.

In conſitione animaduertendum, quod ab aliis adnotatum eſt. Quercus & olea tam pertinaci odio diſſident, vt altera in alterius ſcrobe depactæ moriatur. Quercus verò & iuxta nucem iuglandem. Ex Plinio. Quercus etiam exciſa radices noxias oliueto relinquit, quarũ virus enecat oleam. Ex Columella. Hinc ortum ſymbolum, vt quum iracundiam, & inexorabilem animi aſperitatem ſeſe ad lenitatem dediſſe ſignificandum ſit, quercus cum olea complicetur: nam quum quercus inſignis ſit aſperitate, atque adeo inimica oleæ, vt iuxta ſe poſitam extinguat, & olea pacis, & lenitatis indicium, iis ſimul complicatis, feritatem manſuetudine delinitam oſtendemus. Apud nos tranſplantata ægrius concipit.

Quercus pyros ferre Plinius eſt author. Sed M. Varro quercum non recipere dixit. Inſeritur & in vlmum. Virgilius. *Inſitio.*

——glandemq; ſues fregere ſub vlmis.

Carinas naualibus quernas ſubiici p̄cepit Theophraſtus, maximè triremibus: abieti, aut pino ferruminari non poteſt quercus inſociabili natura, ꝙ hęc ſpiſſa corpore ſit, illa textu raro. Palladius durabilẽ ait, ſi terrenis operibus obruatur, & aliquatenus palis. Et de pauimẽtis loquens ait. Axes quernę cũ æſculeis non miſceantur: nam quercus humore concepto, quũ ſe cœperit ſiccare, torquebitur, & rimas in pauimẽto faciet. Sed ſi quercu ſuppetẽre æſculus deſit, ſubtiliter quercus ſiccetur, & trãſuerſus, atq; directus duplex ponatur ordo tabularum, clauis frequentibus fixus. Lucinę deæ ſimulachrũ è quercu factũ prodidit *Materies.*

Euſebius. Vitruuius. Quercus terrenis principiorum ſotietatibus abundans, parumq; habens humoris, & aëris, & ignis, quum in terrenis operibus obruitur, infinitam habet æternitatem, ex eo, quod quum tangitur humore, non habens foraminum raritates, propter ſpiſſitatem non poteſt in corpore recipere liquorem, ſed fugiens ab humore reſiſtit, & torquetur, & efficit in quibus eſt operibus, ea rimoſa. Heſiodus de materia aratri.

——— *dura dentalia quercu.*

Nec prætereundum duco Alexandri Macedonis inuentum ſeruandæ niuis, in ſcrobes, vbi ea ſit, coniectis è quercu ramis.

De robore. CAP. VI.

DIXIMVS de quercu, nunc de robore, quaſi de miti ad ſylueſtrem. Sunt enim qui robur & quercum nil differre putent, nos tamen authorum teſtimonio, & experientia quercum domeſticam, robur ſylueſtrem arborem eſſe demonſtrabimus. Columella inter eas differentiam facit. Vacerra, genus clatrorum fabricatur ex robore, quercu, vel ſubere. Et de pedamentis vinearum loquens: Quercus, ſuber, ac ſi qua ſunt ſimilia robora. Plinius. Probatiſſimos fungos quercus producit, robur, cupreſſus, & pinus noxios. Glandē propriè fert robur, quercus, æſculus & ilex. Robur montes, & valles amat, quercus in plana deſcendit. In quercu glans optima, & grandiſſima, in robore parua, & ſuibus caro ex roboris glande fungoſa. Alibi. Vulgò robur, quercumque naſci videmus. Hæc demonſtrant quercū à robore differre. Refert Pamphilus quod ſerpens moritur quercinis foliis iniectis. Fimeta palo roboris adacto fieri iubet Plinius, ita forte ne innaſcantur his ſerpentes.

Nomen. Theophraſtus *ἀγρίαν δρῦν* vocat. Latini robur, antiqui authores, Feſto Pompeio authore, roboſenum pro robore dicebant, ratione, quod plures rufi coloris venas habeat. Alij à robore, ſeu à diuturnitate dictum malunt. Vulgò *rouere, quercia, ſeluaggia.*

Deſcriptio. Ita deſcribente Theophraſto. Cortice craſſo, carnoſo, & ſcabro, & maximè in ſenecta. Materie carnoſa. Ramos habet incōditos. Medullam nigram præſertim quod nigrum cognominant. Lignum durū, quamobrem flexum non recipit. Folio toto ambitu ſinuoſo. Radicibus multis longisque, quippe ſi locum habeant expeditum, ſubire quantumuis facilè poſſunt, carnoſis, & altis. Alij florere putant, alij negant, ſed muſcum floris loco edi autumant. Fructificant poſt Vergiliarum occaſum. Germinatione terna parturiunt corticemq; inter ſquamas ſpargunt, ac deinde rumpunt, ob id triſlepri, aut triſlipi vocatæ, hoc eſt intermiſſariæ, vel triſquamiæ. Germinationis tempore omnis galla quoque naſcitur tam nigra, quàm candida, magna ex parte noctu vniuerſa. Inque diem aucta excepta reſinacea, ſi ab æſtu occupetur, inareſcit, augerique amplius nequit, aliàs amplitudine maiore grandeſceret, qua de cauſa eorum aliquæ non minores fabis euadunt: nigra ſi pluribus diebus vi-

ret, mali amplitudinem capeſſit. Robur omnium copioſiſſimè, præter fructum alia gignit: nempe gallam paruulam, atque alteram reſinoſam, & nigram, quin & aliud ſpecie veluti morum, ſed durum, & fractu admodum difficile. Id tamen rarum. Ad hæc aliud effigiem colis repræſentans. Quum verò perficitur, durum quid parte emicāte, & perforatum, & tauri caput quodammodo æmulans profert, quòd præruptum, nuclei oleæ ſpeciem intus oſtendit. Fert & quod quidem pilum appellant. Id pilula eſt comam gerens lanaceam, mollem, nucleo durior, qua in lucernam luminibus vtuntur. Flagrat enim probè, vt galla nigra. Fert & alteram comigeram pilulam, cæterum quidem inutilem, verno autem tempore ſucco melligeno inficientem, tum tactu, tum guſtatu. Inq; ramorum alis pilulam aliam gignit ſine pediculo, concauoq; ſeſſilem, peculiarem certè, verſicoloremque. Nam eminentes quoſdam vmbilicos candicantes, vel paſſim variantes nigris maculis habent. Partem mediam grani tinctura infectam, ſplendidamq; oſtendit, aperta, nigra, & putricans cernitur. Lapillum quoq; puniceum magna ex parte gignit, quamquam raro. Item aliam eo rariorem pilulam è foliis conuolutam, compreſſam atq; oblongam. Super foliis verò tergo adhęrentem pilulam fert candidam, aquoſam, dum tenera eſt. hæc enim muſcas interdum intus continet, veniensq; ad incrementum iuſtum, in modum leuis paruulæ gallæ indureſcit. Robur, tot præter fructum producit. Fungos omitto, qui è radicibus, & iuxta radices erumpunt, communes enim eos cum cæteris habent arboribus: quinetiam muſcū taceo, quippe quum in aliis quoque proueniat, ſed nihilominus ferax hæc arbos habetur rerum plurimarum. Sin autem, authore Heſiodo, mella apeſq; ferat, magis quoq; illud confirmatur. Ergo naſcitur hic melleus humor cœlo cadens, nec aliis magis inſidens frondibus. A quo Plinius. Robur folia toto ambitu ſinuata habet, emicantia etiam ex caudice ipſo. Germinationem intermittit tripartito, ac terna germina edit, ideo & inter ſquamas corticum ſpargit, quòd omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Eſt autem prima earum incipiente vere, circiter x v diebus. Iterū germinant, trāſeunte Geminos ſole. Sic fit vt prima cacumina impelli ſequutis appareat, geniculato incremento. Tertia eſt earūdem ad ſolſtitium breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus: clareq; & tunc cernitur excreſcentium cacuminum articulatio. Cortice craſſo, ſcabroq;, radicibus carnoſis, eiſq; in profundum actis, maximis, ſpatioſiſq;. Tota oſſea. Galla deterrima ex robore: ſignum eius quòd cauernæ tranſlucent. Robur præter fructum plurima & alia gignit: namq; fert & gallæ vtrumq; genus, & quædam veluti mora, ni diſtarent arida duritia, plerumq; tauri caput imitantia, quibus fructus ineſt nucleis oliuæ ſimilis. Naſcuntur in eo & pilulæ, nucibus non abſimiles, intus habentes flocculos molles, lucernarum luminibus aptos: nam & ſine oleo flagrant, ſicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore melligeni ſucci. Gignunt & alæ ramorum eius

pilulas corpori non pediculo adhærentes, candicantes vmbilicis. Cætera nigra varietate diſperſa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas eſt. Aliquando & pumices gignit, nec non & è foliis conuolutas pilulas, & in folio rubente aquoſos nucleos candicantes, & tranſlucidos, quamdiu molles ſint, in quibus & culices naſcuntur, indureſcunt in modū gallæ. Ferunt robora & cachryn, ita vocatur pilula in medicina vrēdi vim habens. Gignitur poſtquam decidere folia, hyeme durans. Continet nucleum pineis ſimilem. Is creſcit hyeme, aperitur vere pilula tota, cadit quum folia cœperint creſcere. Tam multifera ſunt, & tot res præter glandem pariunt robora. Sed & boletos, ſuillosq́;, gulæ nouiſſima irritamenta, quæ circa radices gignuntur. Robora ferunt & viſcum, & mella, vt author eſt Heſiodus. Conſtantéq; rores melleos è cœlo, vt diximus, cadentes, non aliis magis inſidere frondibus. Galliarū glandiferæ maximè arbores agaricum ferunt. Eſt autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in ſummis arboribus naſcens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. Virgilius ad mel alludit in Pollione.

Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

Sed nos quam robur vocamus, in ſyluis paſſim ſpectatur, folio latebrarum anfractibus ſinuoſiſſimo, paruo, duroq́;, glande exigua, aſpera, & inguſtabili, materie duriſſima.

Solum. Solum profundum quærit, quia radice omnium altiſſima inſidet; durum, & montanum, vel montano proximum, ſed ſolutum, humectum, & ſabuloſum reſpuit.

Cælum. Circæum, quod vocant excelſum, promontorium tradit frequentiſſimum roborum Theophraſtus. Montes & valles diligere dixit Plinius. Locis frigidis, ſeptentrioni obiectis, & apricis paſſim vbiq; vidimus.

Satio. De robore diuerſam ſententiam eſſe ſcribit Theophraſtus: quidam enim ex ſemine tantum eam produci ſtatuunt, alii ex radice quoq;, ſed lentè, nonnulli etiam ipſo caudice detruncato. Auulſione & radice, nihil ex his, quæ ab imis plantigera non ſint, exoriri poſſe arbitrantur.

Inſitio. Robur inſitionum omnium capaciſſimam dixit Plinius, verùm corrumpit ſaporem. Nos caſtaneam recipere vidimus.

Materies. Robur durum ſimul, & ponderoſum eſt. Antequam terebrent madefaciunt, quò ſcilicet mollius reddant. Natura perpetua, æternaq́;, ſed defoſſum, atq; in aquis demerſum: putredine quippe immune hoc omnino videtur: ob id fluuiis, lacubusq; naues hac etiam materie condunt, ſed mari putreſcit, quãquam reliquæ magis durare valeant, quod quidem & ratio vult, vtpote quum ſale maceratæ, conditæq; ſint. In opere difficillima, quòd criſpa ſit, nodoſa, circumuolutionibus perplexa. Medulla ſpiſſa eius, quod atrum cognominãt. Ponderi nil cedit, vt reliquæ terrenæ, ſed renititur: argumentum quod nunquam rumpitur, ſed prius quàm viribus carie, aliáſve deficiunt. Tam nauibus, quàm domibus commodum, nec non & in terra obrutum durat. Carbones è robore

è robore nouello & annoſo damnant, media ætas in pretio eſt. Carbones optimos ſpiſſiſſimæ materies faciunt, vt aria, robur, arbutus: ſolidiſſimos enim ita, vt diuturniores, efficacioresq́; ſint, qua de cauſa in metallis argenteis hiſce ad decoctionem primam vtuntur, ſed deterrimi inter eos roboris, quòd terreſtriores. Tardiſſimè cæditur, hyeme ineunte, ante quàm turget: tempeſtiuè cæſum, neque cariem ſentit, ſed prædurum ad cornus ſimilitudinem ſpiſſarum edurat, totum enim cordis ſpecimen præfert. Seriſſimè ergò cæditur, videlicet hyeme poſt autumnũ: quòd ſi ſub turgore cædatur, citiſſimè omniũ ferè cõputreſcit, ſeu cũ cortice, ſeu ſine cortice capiatur, potiſſimùm, quæ primo turgore, proxima quæ ſecũdo, tertia quæ tertio. Quæ autẽ poſt fructuum maturitatẽ cæduntur, quãuis non turgida ſint, incorrupta perdurant, præterquam quod ſub cortice vermiculi quidam naſcentes, caudicem per ſumma inſcribunt, quibus ſignis pro ſigillis nonnulli vtuntur. Non deſunt, qui tempeſtiuũ putant vere, quum amentum, id eſt, cachryn ſuam gerit. A quo Plinius. Robori tanta duritia eſt, vt terebrari niſi madefactum non queat, & ne ſic quidem adactus auelli clauus. Robori exalburnato nigricans color. Robur ſub põdere incuruatur, ceditq́; ponderi. Viride ferris cedit, aridum enim pertinacius reſiſtit, ferrarũq́; dõtes replet æqualitate inerti, qua de cauſa alterna inclinatione egerunt ſcobem. Glutinum abdicat, & inter ſe, & cum aliis inſociabile glutino. Vere cæſum teredinem ſentit, bruma autem neq; vieatur, neque pandatur, alias obnoxium, etiam vt torqueat ſeſe, findatq́;. Cariem vetuſtatemq́; tardiſſimè ſentit, defoſſum diuturnius, ſed marina aqua corrumpitur. Apud nos robur quia neruoſum, & denſum eſt, pro columnis validiſſimè conſtituimus. Supra terram inconſtans, contorquens ſeſe, & rimoſum fit, dulcibus aquis demerſum nulla marcoris tabe cõficitur, ſed mari maceratum, conditumque putret, quaſi dulcibus gaudeat, & ſalſas horreat aquas: niſi ſal humida, non ſicca à corruptionis vitio vindicet.

De Fago. CAP. VII.

DVo ſunt glandiferi fagi genera, vnum à Græcis, alterum à Latinis deſcriptum, quæ etſi glandiferis annumeretur, fructũ nil glandibus ſimilem habet, de qua poſterius dicemus, nunc de Græcorum fago quercui ſimillima; nec aliud differt, niſi quòd rotundam, & dulciſſimam glandem affert. Pauſanias in Arcadicis inter diuerſa quercuum genera fagum annumerat.

Græcis φηγὸς dicitur, vt M. Varro libro de gente Romana exiſtimauit, Soſipatro referente. *Nomen.* Seruius ἀπὸ τῦ φάγειν, quod eſt comedere, dici voluit, loco enim φ Græci, priſci Latini f ponebant. Latinis fagus, Neapolitanis *quercia caſtagnara*, quod caſtanearum ſaporem æmuletur.

Maſculini & fœminini generis meminit Theophraſtus. Peculiare fago, & *Genera.* haliphlæo, quòd ambabus in genere dicto virili glãdes parte poſtrema vtrinq; lapideſcunt. Eſt & ſylueſtris, & vrbana, eſt & quæ glandem amaram ferat.

Vrbana fagus ligno læuiore conſtat. Peculiare, quòd in genere virili *Deſcriptio.*

glandes poſtrema parte lapideſcũt vt tinq; aliis in putamine, aliis in carne ipſa, ideoq; detractis lapillis, concaua perinde atque in animalibus relinquuntur. Materie robuſtiſſima, putrediniq; nulli obnoxia, ſed nec ipſa tecta, quamquam minus torta, quàm quercus, caudice verò craſſiſſimo conſtat, vt tota quoq; breuis ſpecie reddatur. Nam eius etiam corpus in orbem comoſum, minimeq; erectum eſt. Glande rotũda. Germinat paulò ante æquinoctium. Auctu facillima. Syluestris dulciſſimum fert glandem, ligno plus ſcabro. Apud nos in triuiis, & ſyluis cuiq; obuia, nec ab aliis, niſi rotunda, & dulciſſima glãde cognoſcitur, cruda, toſta, elixaq; ſatis commodè editur, vt caſtaneæ videantur.

Cælum. Vrbana in cultis prouenit, ſylueſtris montibus naſcens.

De Cerro. Cap. VIII.

IDæi, & Macedones, vt Theophraſtus refert, cerrum roboris ſpeciem faciunt. Plinius è glandiferis propriè dixit.

Nomen. Græcis αἰγίλωψ, vt & Latinis ægilops, & cerrus Plinio. Italis *cerro*.

Deſcriptio. Cerrus ægilops rectiſſima, excelſiſſima, læuiſſimaq;, ligno per longitudinem robuſtiſſimo. Panum ſola fert, longitudine cubitali, branchiarum ſimilitudine, canum, muſcoſum, ceu villum lintei prolixum. Naſcitur è cortice non ſurculo, vnde glans, nec ex gemma, ſed à ſupernorum nodorum latere. Cerrus ἄϰαρπος, vt Macedones putant, aut ſterilis, aut adeò improba glande, vt nullum animal, præter ſuillum genus ea veſcatur, quòd inguſtabilis ſit, ac ne ſuibus quidem, ſi pabulum aliud nanciſcantur, eaq; caput tentat mandentium. Hæc Theophraſtus. A quo Plinius. Cerrus propriè fert glandem, ſed triſtem, & horridam, echinato calyce ceu caſtaneæ. Excelſiſſima ægilops, ſola è glandiferis fert panos arentes, muſcoſo villo canos, non in cortice modo, verùm & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos inter vnguenta. Cerream glandem proximam quernæ tradit Nigidius, nec ex alia ſolidiorem carnem, ſed duram. Apud nos cerrus procera admodum exurgit, recta, minusq; ramoſa. Calyce glandis echinato, carne intus amariſſima, quæ à ſuibus guſtata, reſpuitur, nec niſi in caritate annonæ caducam depaſcũtur. Abdicata quoque fabricis, vt quæ flexu, fractuq; inauſpicata, in terris autem recipitur. Eſt altera ſpecies cuius glandes prægrandes habent calyces echinatos, ambitu ſpinis prædito ſibi incumbentibus, magnitudinem ferè echini marini æmulatur.

Solum. Nunquam in cultis, aut rarenter naſci ſcripſit Theophraſtus. Incultis amica. Plinius. Apud nos quibuſcunq; locis obuia, & vulgaris.

Materies. Cerri materies elaborata ædibus conſtruendis inauſpicata, quòd facillimè rupta faciſcat, eaq; fultæ domus facilè ruinam ſentiunt, caſumq; citò minantur, ob id rudi & indolata ad inteſtinum opus, & vtenſilia vtuntur. Damnata etiam in carbone, quoniam exiliat, & ſcintillas eiaculetur: ærariorum tantum officinis compendio, quia flatu deſinente protinus emoritur, parumque abſumptus, tardè recidit in fauillam. Ab eo Plinius. Minus vtilis ædificiis; at quæ

quæ carbone dotata, vitiis obnoxia eſt. Quamobrem ſolido vtuntur carbone, ærariorum tantum officinis compendio, quoniam deſinente flatu, protinus emoriens ſæpius recoquitur. Cætero plurimis ſcintillis. Hyginius manubria ruſticis cerrea. Celerrime marceſcés. Vitruuius, Cerrus pariter babet miſtionem humoris, & ignis, & terreni, aëris plurimum, peruia raritate humores penitus recipiendo celeriter marceſcit.

De Eſculo. Cap. IX.

MACROBIVS inter felices arbores eſculum adducit. Ciuica corona iligna primò fuit, poſtea magis placuit ex eſculo, Ioui ſacra: dixit Plinius. Eius fructu primæ ætatis homines veſcebantur, & ab eſca nomen traxiſſe volunt, quòd ante cerealem frugem, & vſum frumenti, mortalibus arbos victum ſubminiſtrabat. Et ob id Ioui ſacram dicebant. Ouidius,

Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.

Theophraſtus πλατύφυλλον vocat, Theodorus latifoliam vertit, quoniam inter glandiferas arbores folii latitudine præſtet. Latini eſculum vocant. Seruius ab eſu dictam vult, etſi obtinuerit vſus, vt per æ diphthongum ſcriberetur. Neapoli vulgò *eſchia*. Nomen.

Proximè ab ægilope latifolia rectiſſima, excelſiſſimaq; poſt haliphlæum, ædificiis verò deterrima. Carbone inutilis, quin & maximè poſt illam putreſcit. In glandium cenſu tertia latifoliæ. Galla eius haud abſimilis quernæ, niſi quòd leuior, ſed ad rem nullam vtilis. Fert & alteram nigram, qua lanæ inficiuntur. Macedones eſculum amaram glandem ferre inquiũt. Plinius ab Theophraſto. Glandem propriè ferr, poſt quercum optimam. Fungoſam carnem fieri ex eſculo tradit Nigidius. Minus vtilis eſt ædificiis, at quæ carbone dotata, vitiis obnoxia eſt, quamobrem ſolido vtuntur carbone, ærariorum tantum officinis compendio, quoniam deſinente flatu, protinus emoriens ſæpius recoquitur, cætero plurimis ſcintillis. Galla ſimilis quernæ ſed leuior, multoq; minus probata. Fert & nigram: duo enim genera ſunt, hæc tingendis vtilior. Radices in profundum agit: Si Virgilio quidem credimus, eſculus quantũ corpore eminet, tantum radice deſcendit. Autumno reddit ſemen. Virgilius, Deſcriptio.

Eſculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neq; imbres
Conuellunt: immota manet, multosq; per annos
Multa virum voluens durando ſæcula vincit.

Gallam habet eſculus cæteris longiorem, lineis quibuſdam per longitudinem ductis. Cadit Octobris medietate. Suum carnem grauem facit. Omniũ maximè viuens putreſcit, & concauatur.

Nullum terræ delectum habet, ſed in quacunq; ſeri poſſe, dixit Plinius. Solum.
Incultis amica. Cœlum.

X

Satio. Plinius naſci è balano dixit, ſed non niſi eſculi: ſcrobe dodrantali, interuallis duorum pedum ſeritur leuiter quater anno. Nimis moroſa naſci. Virg.

Pars autem poſito ſurgunt de ſemine, vt alta
Caſtanea, nemorumq; Ioui qua maxima frondet
Æſculus, atq; habita Graiis oracula quercus.

Materies. Eſculus cæſura triennio ſerior, nimis moroſa naſci. Hoc pedamentum minimè putreſcit, lætumq; maximè fruticat. Humoris impatiens. Hæc Plinius. Sed Vitruuius. Eſculus verò quod eſt omnibus principiis tēperata, habet in ædificiis magnas vtilitates, ſed ea quum in humore collocatur, recipiens penitus per foramina liquorem, eiecto aëre & igni, operatione humidæ poteſtatis vitiatur. Palladius in fundamentis ſine vitio durare dixit.

De Haliphlœo. CAP. X.

INTER quina roboris genera haliphlœum annumerant Idæi, authore Theophraſto.

Nomen. Cui ἁλίφλοιος, & εὐθύφλοιος dicitur. ἁλίφλοιος ab ἅλις & φλοῖος, quaſi craſſicorticem dicas. Theodorus ſalſicorticem vertit. & εὐθύφλοιος quaſi recticorticem. Latinis, vt Plinio, haliphlœos dicitur.

Genera. Duo videtur habere genera ex Theophraſto, quum dicat, quòd ambo, id eſt, fagus, & ſalſicortex in genere virili glandes poſtrema parte vtrinq; lapideſcunt, aliis in putamine, aliis in carne ipſa, ideoq; detractis lapillis, concaua perinde, atq; in animalibus relinquuntur.

Deſcriptio. Theophraſtus ita deſcribit. Craſſiſſimus huic caudex, & plerunq; cauus, aut fiſtuloſus magna ex parte cernitur. Ædificiis damnatur, breui putreſit, quod ex arboris natura euenit, concaua inaniſq; redditur. Sunt qui corde hāc volunt carere. Fulmine frequenter icitur, quamuis altitudine non excellat, adeò neq; ad ſacrificia vti fas erat apud Æoles. Panum etiam producit, ſed nigricans, puſillumque, ideo in glandium cenſu quartum ei gradum tribuunt. In genere virili poſtrema parte lapideſcit, vt diximus. Materies ædificiis inutilis, nec non carboni. Item ad axes, & ad eiuſmodi ſimilia vtilis eſt. A quo Plinius. Peſſima & carboni, & materiæ haliphlœos, cui craſſiſſimus cortex, atq; caudex, & plerunque cauus fungoſuſque, nec alia putreſcit ex hoc genere, quum viuit. quin & fulmine ſæpiſſime icitur, quamuis altitudine non excellat, ideo ligno eius nec ad ſacrificia vti fas habetur. Eidem raro glans, & quum tulit amara, quam præter ſues nullum attingat animal, ac ne eæ quidem, ſi aliud pabulum habeant. Sed poſtrema verba; Glans rara, & quum tulit amara, quam præter ſues nullum animal attingat, & ne eæ quidem ſi aliud pabulum habeant, non recte Plinius haliphlœo aſſcribit, quæ Theophraſtus aſpridi, id eſt, Macedonicæ cerro tribuerat.

Materies. Cæditur eo tempore, quo robur, id eſt, hyeme poſt autumnum, ex Theophraſto.

De Farno. CAP. XI.

EST & aliud glandiferæ arboris genus, farnum vocant, cuius Latini non meminere, quod ſciam.

Latini farnus, Itali *farno*, Neapolitani *fargna*. **Nomen.**

Arbor breuis, & in orbem comoſa, ramorum alis crebro caua, glandem maximam, & dulciſſimam affert, omnium glandiferarum præcociſſimam. Initio Octobris cadit. Suum carnem pinguem, & leuem reddit. quum ipſa cadere deſiit, aliæ incipiunt. Folio maiori, quàm quercus, ſed cacumine retuſiori, nec tam profundioribus crenis cauo. Trunco aſpero, & hiulco. Glandes multas, & ſimul congeſtas affert. Sciditur in laminas ad tectorum & tuguriorum operimenta. Altera eius ſpecies ſerior eſt, nam quum aliæ ceſſant, ipſa parere incipit. Vocant *verdeſca*. Glans mediocriter magna, & dulcis. **Deſcriptio.**

De Latinorum fago, ſiue Theophraſti oxy. CAP. XII.

INTER glandiferas arbores Latinorum fagus annumeratur, & ſi eius fructus parum, aut nil glandi ſimilis ſit, vt inter cognatas potius, quàm eiuſdẽ generis arbores connumeretur. Plinius. Syluarum certè diſtinguebatur inſignibus, Fagutali Ioui etiam nunc, vbi lucus fageus fuit. Plutarchus in Sympoſio ait. Vipera fagi ramulo tacta, confeſtim obſtupeſcit. Macrobius inter felices arbores fagum annumerat.

Theophraſto ὀξύην, vel ὀξύη dicitur. Lydis μύσι. Theodorus ſciſſimam vertit, quaſi in laminas ſectilem. Latini fagum vocant. Itali *fagio*.

Sciſſima nullas penitus differentias habet, ſed genere ſimplex. Plinius cãdidam notauit, & rufam, & pro generum differentia folia longiora, breuioraq́;. **Genera.**

Surgit arbos recta, læuis, & enodis, proceritate craſſitudineque ferè par abieti, & in cæteris non abſimilis. Materie colorata, robuſta, neruoſa, cortice læui. Folio craſſo bifido, longiore quàm pyro, per extrema aculeato. Fructus glandea effigie, læuis, includitur caliculo echinato quidem, ſed placido, & blando, nec vt caſtanea hiſpido, ſimilis tamen illi dulcedine & ſucco. Radices nec multas, nec altas agit, ſed ſummotenus ſparſas. Naſcitur in montibus candida materie, quæ ad multa perutilis eſt, quippe ad carpentaria, lectos, ſubſellia, menſas, & nauigia. Campeſtris nigra, ad hæc minus expetita. Fructus vtrique ſimilis. Macedones ſyluestrem ſciſſimam non florere exiſtimant. Plinius de ſua fago hæc habet. Fagi glans nucleis ſimilis, triangula cute includitur. Folium tenue, ac leuiſſimum, populo ſimile, celerrime flaueſcens, & media parte plerunq; gignens ſu[p]ernè paruulam baccã viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratiſſima eſt, & ideo animalis eius vnà prouentus, glires quoq; ſaginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, ſed maximè fagi. Glans fagea ſuem hilarem facit, carnem coquibilem ac leuem, & vtilem ſtomacho. Glans dulciſſima omnium fagi, vt qua **Deſcriptio.**

obſeſſos etiam homines duraſſe in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander. Apud nos viſendæ magnitudinis exurgit arbor, fronde alni, glande triquetra, puſilla, acuminata, vnde ὀξύα Theophraſto nominata videtur. Flore ex pluribus foliolis conglobato, herbacei coloris, longiuſculo. Ligno quàm robur minus robuſto, compactoque, cuius nucleus pro eſca, & oleoſo condimento à pauperibus expetitur.

Locus. Lydi in ſuo monte Olympo copioſum habent, Strabone & Euſtathio authoribus. Prouenire in agro Larino ſolitam author eſt Theophraſtus, tanta longitudine, vt nauibus Hetruſcis pro carina ſatisfaceret. Plinius in plana deſcendere ait. Nos in frigidiſſimis montibus, & conuallibus in Surrentino tractu altiſſima fageta vidimus.

Materies. Humidiſſimam eſſe tradit Theophraſtus, quamobrem è duabus iis lectuli qui fierent, incuruātur cedentes ponderi. Minoribus nauibus cōmendatur ad carinas, itē ad teſtudinē plauſtrorum, vectabulorumq; vilem fabricā. Cædēdæ materies poſt meſſem, & exitū vindemiarū. In aquis durat incorrupta, madefactaq; firmior redditur. Plinius. Scādulæ è fago, & cortex in magno vſu agreſtiū, vaſa corbesq;, ac patentiora quędam meſſibus conuehendis, vindemiisq;. faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à ſucco. Nec non in quodam vſu ſacrorū religioſus eſt fagi cortex. Pectines quoq; tranſuerſi in pulpa apud antiquos factitabantur, inde & vaſis honos. In pretio habita eſt ad ſacrificum guttum: Marcus Curius iurauit, ſe ex præda nihil attigiſſe præter guttum faginum, quo ſacrificaret. Lignum in longitudine fluctuatur, at quæ pars fuerit ab radice validius ſidit. Non improbatur & fagus in aqua, hæc quidem in his, quæ defodiuntur, principalis. Facilis & fagus quamquam fragilis, & tenera. Eadem ſectilibus laminis in tenui flexilis, capſisq; ac ſcriniis ſola vtilis. Vitruuius de fago eadem dicit, quæ de cerro, & ſubere ſupra retulimus. Fagus in ſicco vtilis, in humore corrumpitur ex Palladio. Claudianus de vſu in nauibus.

Sic qui vecturus longinqua per æquora merces
Obiectare parat, fagos metitur, & alnos.

Pocula etiam è fago antiquitus fiebant, vt & temporibus noſtris. Virgilius.

——— *Pocula ponam*
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis.

De Siliqua. CAP. XIII.

IAM ad alteram ſyluæ partem deuentum eſt, ſcilicet pomiferam. Nemora conuenientiſſimum eſſe, tradit Columella, veſtiantur quercu, fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, tamaricibus, corylis, pomiferisq; ſylueſtribus, vt ſunt albæ ſpinæ, græcæ ſiliquæ, iuniperus, lotos, pinus, cornus, arbutus, prunus, paliurus, atq; achrades pyri. Vinum ex ea fieri docet Plinius. Nos ab iis incipiemus, quę æterna cęſarie decorantur.

Nomen. Græcis κερωνία eſt, κέρας enim cornu dicitur, κεράτιον cornicula, quod ſiliquæ

quæ ſeu vaginæ cornu formam incuruam arcus inſtar præſeferant. Galenus κερατωνίαν arborẽ, κεράτιον fructũ dicit, & poſt eũ Paulus. Hippocrates σιλίκερας, recẽtiores Græci ξυλοκέρατα. Theophraſtus hanc ſiliquam, vt Iones, κερωνίαν nominat, & συκῆν αἰγυπτίαν, ſed errãter, nulla enim in Ægypto, ſed in Syria naſcitur, & in Ionia circa Cnidum Rhodumque. Varro ſiliculam vocat. Columella ſiliquam græcam, & addidit græcam, vt à fœno græco diſtingueret, nam abſolutè ſiliqua dicitur. Plinius ſiliquam, & ſyriacam. Arabes caraba. Ob id Itali ex his nominibus deflectunt eorum vernacula nomina, alij enim *carobole*, Caietæ *ſeleccole*, à ſiliculis.

Theophraſtus ita ſuam Ægyptiam ficum deſcribit. Caudice maxima ex parte ſuum fructum producit, ramis enim paucum fert. Foliis ſemper comantibus, flore candido, & grauiſſimè olente, leniter radice ſublimi, atque omnino plantigera imis partibus, ſuperius tamen ſubareſcens. Fructum anniculum ſimul, & nouum habet, altero nanque detracto poſt Canis ortum, protinus alterum gigni pateſcit: gignitur enim vuæ modo indiſcretus, atque vniformis, auctus circa Arcturum & æquinoctium floret, dehinc hyeme exacta durat vſque ad Canis ortum. Ab eo Plinius. Similis his ſiliqua, quam Iones ceraunium vocant, trunco & ipſa fertilis, ſed pomo ſiliquæ. Ob id quidam Ægyptiam ficum dixere, errore manifeſto. Non enim in Ægypto naſcitur, ſed in Syria, Ioniaque, & circa Gnidum, atque in Rhodo, ſemper comantibus foliis, flore candido cum vehementia odoris, plantigera imis partibus, & ideo ſuperficie flaueſcens, ſuccum auferente ſobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortum detracto, ſtatim alterum parit, poſtea florem per Arcturum hyeme fœtus enutriente. Alibi verò de vulgari noſtra ſiliqua loquens, oblitus eorum quæ ſcripſerat: Alia ſiliquis gignuntur ipſis dulcibus, ſemenque cõplexis amarum, quum in pluribus ſemina placeant, in ſiliqua damnentur. In ſiliquis quod manditur, quid niſi lignum eſt? Non omittenda ſeminis earum proprietate: nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici poteſt, neque aliud nomen inueniat. Haud procul à caſtaneis abeſſe videantur & prædulces ſiliquæ, niſi quod in iis cortex ipſe manditur. Digitorum hominis longitudo illis & interim falcata, pollicari latitudine. Strabo de arboribus Indiæ loquens ex Ariſtoboli authoritate, dicit arborem eſſe non magnam, neque magnas ſiliquas habentem, vt faba, denorum digitorum longitudine, mellis plenas, quas qui ederint, non facile euadant. Arbor apud nos procera exurgit, ramis in latitudinem potius, quàm in longitudinem diffuſis, corticis colore albo fuſco, folio fraxini duriore, rariore, ac magis circinato. Frondes enim pari interuallo exoriuntur; ternæ aut quaternæ, quæ in cacumine eſt, parem numerum conturbat, pediculo palmari longitudine, flore ſurculoſo, floret æſtate vſque ad hyemem, vel appetente vere: fructificat æſtate, vel autumno ex trunco à radicibus paulò diſtanti: truncus ſiliquis totus operitur, ſic & maiores rami, minores parum, aut nihil. Radice ſublimi, vt vento ſæpius deturbetur. *Deſcriptio.*

Cælum. Palladius loca maritima, calida, ſicca, & cāpeſtria amare dixit, tamē, vt ipſe expertus eſt, in locis calidis fœcundior fiet, ſi adiuuetur humore. Caietę maximè pubet, & in Surrētino tractu. In frigidiſſimis nō viuit, in frigidis vſq; ad florem.

Solum. Siccum ſolum amare nobis videtur, & calloſum.

Satio. Columella ab idibus Februarij vſq; in æquinoctiū vernum rectè ſeri putat. Plinius: ſiliquas Græcas per autumnum ante brumam. Palladius, Februario & Nouembri ſemine, & plātis, & ſi adiuuetur humore, poteſt & taleis poni. Scrobem deſiderat largiorem. Beritius vt oleæ plantat, humidis tamen locis à nona Calendarum Ianuarij die, vſque ad quartam Calendarum Februarij.

Inſitio. Palladius inſeri poſſe menſe Februario credit in pruno, vel amygdalo, & omnes fructus recipere poſſe. In verſibus.

Aſſueſcunt ſiliquæ viridi molleſcere ſucco,
Et gremio paſcunt cætera poma ſuo.

Nos ſupra terebinthum inſeruimus, & optimè apprehendit, & profecit.

Conditura. Siliquæ ſeruantur diutiſſimè: ſi extendantur in cratibus, ex Palladio.

De Arbuto. CAP. XIIII.

PVBET etiam in ſyluis æterna fronde arbutus. Virgilius in ſyluis naſci teſtatur:

—— cum iam glandes, atque arbuta ſacra
Deficerent ſyluæ.

In Ecloga. *Dant arbuta ſyluæ.*

Eſt & arbor hœdis fronde expetita, vt idem.

Dulce ſatis humor, depulſis arbutus herbis.

Fructu etiam delectantur merulæ, turdi, aliæq; aues, vbi fructus hyeme maturi ſunt, & alij deſunt, vnde viſco, retibus, aliíſve decipulis capiuntur.

Nomen. A Theophraſto κόμαρος dicitur arbutus, & υηλέα, & fruct⁹ ὀύναρος. Immò ſunt, qui diuerſum eſſe dicant apud Theophraſtū vnedonem & arbutum. Inquit in primo. Defluo cortice ſunt vnedo, & arbutus. Plinius id conſiderans ait. Duobus nominibus vocant Græci, comaron & memecylon, ex quo apparet totidem eſſe genera & apud nos: alio nomine arbutus vocatur. Et alibi. Arbutus, ſiue vnedo. Dioſcoridi arbos κόμαρος, fructus verò μιμαίκυλος dicitur. Galenus verò & Paulus fructum epimelidis vnedonem vocant, non arbuti, quaſi meſpili, nam Dioſcoridis ἐπιμηλὶς meſpili genus dicitur. Is nanq; ſexto ſimplicium plantarum, ἐπιμηλὶς, inquit, acerba planta eſt, vt dicere poſſis, ſylueſtris malus: appellatur autem à multis in Italia ὀύνεδὼν, cuius fructus acerbus. Vnde vnedo fructus epimelidis, memecylon arbuti. Inde ſecundo de alimentis, comaron vocat, cuius fructus memecylon. Plinius quatuor nominibus vocat, comaron, arbutum, vnedonem, & memecylon. Virgilius arbutū pro fructu neutro genere dicit, arborem fœminino. Horatius fructum fœminino. Virgilius.

—— dant arbuta ſyluæ,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra.

Hora-

Horatius. *Impanè tutum per nemus arbutos*
Quærunt latentes.

Pamphilus apomelida pyri genus arbitratur, quod amamelida quidam vocant, alij omomelida, frequentem in Ionia, & biferam, fructu pyri, ſed ſui generis, omnino prædulci, & ſine nucleis, ac prælato pyris. Hipomelides, ſiue epimelides, vt Martialis aſſerit, poma fert ſorbo ſimilia, mediocri arbore naſcẽtia, flore cãdidulo: ſapor ex acri dulcis, ita vt fructui inſit dulcedo cum acrimonia commiſta. Latini arbutum, & vnedonem vocant. Itali *corbezolo*, Neapolitani *ſorbo peloſo*.

Ita deſcribit Theophraſtus. Arbor magnitudine nõ nimium præſtat, corticem tenuem tamarici ſimilem habet, folium inter ilicem, & laurum. Floret menſe Iulio. Flores ſingulari appendice parte poſtrema racematim cohærent, ſimiles baccis longioribus myrti, non foliati, ſed concaui, ceu ouum pertuſo vertice, quũ defloreſcit, parte, qua ſunt annexi, perforantur, & quod defloruerit in pediculum relabendo, verticilli inſtar circa fuſum tenue apparet. Fructus anno integro matureſcit, vt ſimul hunc haberi, atque alterum flore ſponderi contingat. Folia inferiora dimittit, cacumine perpetuò viret, ramiſq; præpoſtero aſſiduè gignit. Quia fructus humidus, ideo frigoris exceſſu concoqui non poteſt. Dioſcorides. Arbor cotoneæ malo non diſſimilis, tenui folio, cuius fructus pruni magnitudinem implet, nullo intus nucleo. Maturus autem flauet, aut rubeſcit, in eſu acetoſus. Virgilius hyeme ſuos fructus maturare dixit. Deſcriptio.

Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande ſues læti redeunt, dant arbuta ſylvæ.

Plinius. Aliud corpus eſt terreſtribus fragis, aliud congeneri eorum vnedoni, quod ſolum pomũ ſimile fructui terræ gignitur. Arbor ipſa fruticoſa. Fructus anno matureſcit, pariterq; floret ſubnaſcens, & prior coquitur. Pomum inhonorum, vt cui nomẽ ex argumento ſit vnum tantum edendi. Iuba author eſt, quinquagenûm cubitorum altitudinẽ in Arabia eſſe. Cortex ei cadit. Ouidius fructus ruboris meminit.

——— *pomoq́; onerata rubenti*
Arbutus.

Apud nos hyeme fructu ſuperbit, coccineo aſpectu micanti, numeroſo, cæteris arboribus tunc ſuis priuatis, acetoſis conflato partibus, ac guttur exaſperantibus, alioquin alio tempore reſpueretur: flore luteolo.

Mas ſit an fœmina ſterilis inter authores non conuenit, inquit Plinius. Genera.

Frigori reſiſtere poſſe dixit Theophraſtus. In Arabia Plinius naſci dixit. Palladius amare loca tepida, aprica, maritima, & flatum rigidum reformidare. Æſchyllides in Ceo inſula prouenire fructus, quos vocant amamalidas, ſine nucleo, grati ſaporis. Sed terram qualemcunque non reſpuere. Cœlum. Solum.

Palladius ex Martiale mẽſe Decembri ſeri nucleis in vaſculis poſitis. Menſe autẽ Februario hypomelidis plãta, ſed pollicis magnitudine robuſta trãsfertur.

breuiſſimo ſcrobe, ſoluta terra, plurimo ſtercore. Sed munienda eſt, quia cito areſcit, ſi radices eius ventus afflauerit. Apud nos in ſyluis naſcuntur, hominum artem & opera aſpernantur, ſolo naturæ genio contentæ, quas ſi colueris deteriores euadunt, & interdum moriuntur. Arbutus, ex Propertio, laborem omnem veretur.

Aſpice quos ſummittat humus formoſa colores,
Et veniant hederæ ſponte ſua melius:
Surgat & in ſolis formoſius arbutus antris.

Inſitio. Inſeri non poſſe dixit Palladius. Sed in verſibus de nuce idem ſic ſcribit.

Arbuteas frondes vaſtæ nucis occupat vmbra,
Pomaq; ſub duplici cortice tuta refert.
Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida.

Idem confirmauit Diophanes inquiens: Nux in arbutum ſolum inſeritur.

Materies. Carbones optimos ſpiſſiſſimæ materies faciunt, vt arbutus, ita vt diuturniores, efficacioresque ſint. Qua de cauſa in metallis argenteis hiſce ad decoctionem primam vtuntur.

Condimẽtum. Poma eius aut in picatis, & munitis vrceolis, aut ſcobe populi, aut in ollis inter vuas vinaceis obruta ſeruabuntur. Ex Palladio.

De Loto arbore. CAP. XV.

QVONIAM & in ſyluis lotus arbor, Columellæ authoritate pubet, nos & de ea inter ſylueſtres bacciferas arbores conſcribemus. A Macrobio inter felices arbores numerata eſt. Ferunt nympham ſui nominis in hanc arborem conuerſam, quam Priapus fugientem comprimere conquiſiſſet, nomen dediſſe. Ouidius.

Haud procul à ſtagno Tyrios imitata colores,
In ſpem baccarum florebat aquatica lotos,
Lotus in hanc nymphe fugiens obſcœna Priapi,
Contulerat verſos ſeruato nomine vultus.

Loti arboris fructus Homerus, princeps vatum, ſuis carminibus nobilitauit, quum miſſis exploratoribus, qui incolas eius terræ diſcerent, reditu illorũ deſtitueretur Vlyſſes. maluerunt enim apud Lotophagos remanere, vt mellitum arboris fructum comederent, quàm in patriam redire, vt penitus reditus obliuiſcerentur.

Nomen. Græcis λωτὸς δένδρον, lotus arbor, nam & herbæ ſunt hoc nomine complures. Græcorum vulgus anacacabeam arborem, & anacacabon fructum dicit, author eſt Aëtius. Latinis verò faba græca dicitur, & ob id ita dici putauerim, quod fructus tuberculo fabæ ſimilis ſit, & ſui dulcedine in cibis placeat. Seruius fabam Syriacam dici autumat à nympha ſui nominis in hanc arborẽ verſa, vt diximus. Padi incolæ fabam græcam vocant. Afri celtim, Neapolitanĩ *melo fiocco, Zafaracchio.*

Suam

Suam lotum ita depingit Theophraſtus. Lotus pyri magnitudine ſurgit, aut paulò infra. Inciſuræ in folio crebriores, alioquin ilicis viderentur. Amplitudo fabæ pomo, color croci, ſed ante maturitatem alius, atq; alius ſicut in vuis. Naſcitur in ramis denſum myrti modo, inter ſeſe aduerſum. Manditur inter Lotophagos innocua dulcedine ſuauitateque, nec ventris ſentire morbos ferunt, qui eo ſubinde veſcãtur: iucundius, meliusq; quòd ſine interiori nucleo eſt, qui in altero genere oſſeus videtur. Tanta verò fructus & arboris copia narratur, vt exercitum Ophelli Carthaginem petentis in commeatuum defectu pauerit. Non deſunt qui fruticoſam, ramoſamq; arborem eſſe dicant, caudice firmo, ac fideli, fructu qui nuce obducitur, foris minimè carnoſo, ſed pelliculari, & cuticulaceo, nec cibo tam dulci, quàm guſtu aliàs iucundo. Vinum quod ex eo conficitur, vltra binos, ternósve dies negant durare, à quo tempore ſtatim acorem contrahit: ſuauiorem itaq; fructũ apud Lotophagos haberi. A quo Plinius. Eadem Africa, quæ vergit ad nos, inſignem arborem loton gignit, quam vocant celtin. Magnitudo quæ pyro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Inciſuræ folio crebriores, alioquin ilicis viderentur. Magnitudo fructui fabæ, color croci, ſed ante maturitatem alius, atq; alius, ſicut in vuis. Naſcitur denſus in ramis myrti modo, non vt in Italia ceraſis: tam dulci ibi cibo, vt nomen etiam genti terræq; dederit, nimis hoſpitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt ventris non ſentire morbos, qui eum mandunt. Melior ſine interiore nucleo, qui in altero genere oſſeus videtur. Vinum quod exprimitur illi, ſimile mulſo, quod vltra denos dies negat durare idem Nepos, baccasque contuſas cum alica ad cibos doliis condi. Quin & exercitus paſtos eo accepimus, vltro citroq; commeantes per Africam. Alibi verò. Lotos ſiue faba Græca, quam Romæ à ſuauitate fructus ſylueſtris quidem, ſed ceraſorum penè natura, loton appellant. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latiſſima expatiantiũ vmbra, & in vicinas domos ſæpè tranſilientium. Nulli opacitas breuior, nec aufert Solẽ hyeme, decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiẽs blandius. Nulli rami longiores, validioresq;, aut plures, vt dixiſſe totidem arbores liceat. Viuax arbor, & æquæua quibuſdã vrbibus. Romæ verò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit ſine magiſtratibus CCCLXIX, vrbis æde condita, incertum ipſa quanto vetuſtior. Eſſe quidem vetuſtiorem non eſt dubium, quum ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum CCCCL habet. Antiquior illa eſt, ſed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam Veſtalium virginum capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus conſtituit ex victoria de decumis, æquæua vrbi intelligitur, vt author eſt Maſſurius. Radices eius in forum vſque Cæſaris per ſtationes municipiorum penetrant. Durauit, vt fertur, ab vrbis æde condita (incertum quantum ipſa fuerit vetuſtior) longiſſimo arborum æuo, ad Neronis incendia, adhuc iuuenis viridisque, victura, niſi princeps ille arboris mortem acceleraſſet. Sunt, qui breuem tradant arborem, vt Poly-

bius, qui & vidiſſe ſe teſtatur, ſpinis aſperam, folio virenti, quale rhamno, tantum profundiore latioreq́; fructu, candidæ myrti per initia, proceſſu puniceo, magnitudine oliuæ, ſed rotundo. Eum cibo familiæ tundi cum nucleo, qui perexiguus ei eſt, ſeruari conditū, eundem nucleum herilibus menſis eximi. Saporē fici, & fœnicobalani ineſſe pomo, ſed præſtantiori odore. Vinum & acetum inde fieri. Dioſcoridi lotus magnitudine iuſtæ arboris adoleſcit, fructu maiore, quàm piperis, dulci, graueolente, qui edendo ſit, & vtilis ſtomacho.

Genera. Genera eius plura, dicit Theophraſtus, fructibus inter ſe diſcreta produntur. Vnum eſt genus ſine interiori nucleo, & vinum eo exprimitur. Plinius. Differentiæ plures, eæq́; maximè fructibus ſunt. Melior ſine interiori nucleo, qui in altero genere oſſeus videtur. Vinum quoq; exprimitur illi.

Cælum. In Africa celtis plurima, optimaq́; gignitur. Eſt in inſula Lotophagia Pharide vocata larga copia, cæterum non minor in continenti; ſed longè largior eſt, plurima enim hæc omnino in Africa. Plinius à Theophraſto. Africa parte, qua vergit ad nos, loton gignit, & ipſam Italiæ familiarem. Præcipuè circa Syrtes, atq; Naſamonas.

Materies. Materia Cyrenaicæ præfertur, nam tractum Lotophagorum feruidiorem confirmār. Radici nigritia maior, quàm ligno, ſed minus ſpiſſa, & ad pauciora cōmodior, quippe quum tantū ad pugiones, & glutinamenta vſui ſit. Lignum tibiis, & aliis pleriſque expetitur. Spiſſitate & grauitate, & coloris nigredine, poſt buxū & ebenum ei primatus indubie datur. Simulachra ex ea ſculpere ſolent, rimas enim non capit, & carnis æqualitate quodāmodo conſtare videtur. Natura perpetua. Medullā habere loton, quā multi carere putant, conſtat argumēto, quòd ea valuarū ſumptuoſarū cardines factitare ſolēt artifices. Propter nimiā ſpiſſitatē enodis eſt, aut pauciſſimis nodis. Ab eo Plinius. Ligno colos niger, ad tibiarū cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breueſq; alios vſus excogitār. Poſt ebenū, & buxū duriſſima, & ſicciſſima. Cariē & vetuſtatē non ſentit. Cortice pelles tingūt, radice lanas. Tota oſſea eſt, & ſine medulla.

De azadarat Arabum. CAP. XVI.

SÆPE monachorum clauſtris, & templorum veſtibulo viſitur hæc arbor, ea Ciſalpinæ Galliæ nemora abundare vidimus, lenem & perpulchram vmbram parit, & flores odoratos.

Nomen. Auicenna eam appellat azadarat. Hiſpani ex florum, foliorumq́; ſpecioſitate arborem paradiſi vocant. Apud nos innominata viuit. Sunt qui albam zizipham velint.

Deſcriptio. Arbor ſpatioſa ſurgit, folio fraxini, cortice ſubuiridi, albis pūctulis cōſperſo, rami fagiles, baccas profert oleæ, vel ceraſi magnitudine, vt ex eis globulos faciant, quibus mulieres & monachi ſuas numerent preces, fructus loti arboris inſtar, flore ſuaueolente racematim congeſto, ſtellato, purpureoq́;.

Cælum. Cœlum calidum, vel temperatum diligit, rigidum horret.

Seritur ſemine, quatuor digitis in terra conditur; rigetur ſæpius, & naſcitur.

tur initio veris. A bimatu tranſplantetur. Seritur etiam ſobole, ex iis, quæ radicibus pullulant. Seritur etiam trunco, dummodo omnis terra abſcondatur, vt ſolum cacumen ſuperſit, veris initio, etſi ægrè concipiat.

Poma multa recipit in inſitione, odorataq; reddit, vt pyra, ſed in oculatione non finditur lignum, quia fragile, & fiſſura vltra quàm velles deſcendit. *Inſitio.*

De Caprifico. CAP. XVII.

DICEMVS de ficu in pomario, hic de caprifico, etſi in aliarum arborum hiſtoria, vbi de ſatiua, eodẽ capite & de ſylueſtri dixerimus ob cognationem, & affinitatem quandã, quæ erat inter vtrãq;: at ficus, & caprificus longo diſtãt interuallo, euidentiſſimamq; & ſummã differentiã habent, vt ſatiua ficus vrbana dicatur, caprificus ſylueſtris. Theophraſtus dux erit. Et ſi multa ex ſylueſtribꝰ manſueſcãt cultu, & alia ex vrbanis tranſeãt in ſylueſtres neglectu, tamẽ neq; caprificus, neq; oleaſter, & pyraſter, ficus, olea, pyrus fieri poſſunt. Sed ſi vnq̃ ex caprifico ficus, aut ex ficu caprificus fieret, aruſpices pro oſtento haberẽt, tanq̃ prodigia, & præter Naturæ normã accidere arbitrarentur. Plinius, Prodigio fiunt fici ex caprifico, & contra, graui oſtento, quum in deteriora mutantur. Caprificus tauros quamlibet feroces collo eorũ circundata in tantũ mirabili natura compeſcit, vt immobiles præſtet. Plutarchus de fico refert, & eius rei cauſam affert, vt videbimus. Vnde Ægyptii quum hominem à priori petulantia ſibi modeſtius conſulentem oſtendere vellent, pro iſtiuſmodi homine taurum caprifico collum, caput, & armos veſtientem proponebant. Viſitur ſæpiſſimè caprifici ramus Iunonis ſimulacro ſuſpẽſus, cuius cauſam ex Varrone non reticebimus, quod nonæ apud Romanos erant Caprotinæ nuncupatæ, quibus matronæ ſub ficu Iunoni ſacra faciebant, & ex caprifico virgã adhibebant ob memoriam ſeruatæ pudicitiæ. Philotis enim ancilla ſenatui perſuaſit, vt pro matronis, & virginibus, quas hoſtes dari ſibi obſides petebãt, ipſa cum ancillis aliis habitu matronali cultis ſubmitteretur, cuius laudata ſententia, quum omnes hæ ſecum potiones meracas in lætitiæ ſignũ attuliſſent, conuiuiumque ſimulaſſent, hoſtes lætabundi, comeſſatione & potu grauidi poſt iocos quieti ſe dederunt. Hic Philotis ſignum dedit ex caprifico, quæ de mœnibus propendebat. Romani exciti impetum in dormientes faciunt, eoſque cædunt, potitiq; victoria ſacrum inſtituere, vt ancillæ matronis æquatæ, Iunoni, quam à caprifico Caprotinam appellauere, ſacrificarẽt. Ad id Ouidius.

Porrige & ancillæ, qua pœnas luce pependit
Luſa maritali gallica veſte manus.

Bubulas etiã carnes additi caules caprifici magno lignorũ compendio coquũt, ex Plinio. Contra autẽ chamæleon circa caprificos ferus, alioquin innoxius. ex eodẽ. Tanta eſt differens erga diuerſa animalia vnius plantæ virtus.

Græci vocant ἐρινεὸν, vt Pauſanias ait in Meſſeniis, quòd in Erino Theſſaliæ, vel vt alii volunt Achaiæ, municipio primùm apparuerit, vt Phocioni placet. Alii, vt Phauorinus, fici ſpeciem ab Erino vrbe Dorica. Tzezes Lyco- *Nomen.*

phronis interpres ficum fatuam vocat, nonnulli ὀλυώδεις. Meſſenii τράγον, quòd Apollo Ariſtomeni, & Theocli nati de ſalute conſultantibus ſignificauit, εὖτε τράγος πίνῃσι νέδης ἑλικόῤῥοον ὕδωρ, οὐκέτι μεσσήνην ῥύομαι. Eſt Neda fluuius, cuius fontes in monte Lyceo viſuntur, in Arcadiam fluens; eo oraculo tragus arbor caprificus, non hircus intelligitur, quæ in Nedæ ripa enata, in fluuium deflexa excreuit, vt foliis humorem quodammodo haurire videretur: hanc autẽ Theocles conſpiciens, caprificũ, capri nomine intelligere voluiſſe Apollinẽ, è Neda bibentẽ coniecit: quũ itaq; iam Meſſeniis impenderet fatale malũ, reliquos celauit, Ariſtomenẽ ad caprificũ perduxit, & rẽ omnem aperuit, & ſic interpretatus eſt oraculũ: Ipſe Nedes dum hircus bibat alta fluẽta, nec vltrà, Meſſe nen ſeruo: Propè enim inſtant triſtia fata. Hæc Pauſanias in Meſſeniis. Latini caprificum à carpendo dictam volunt, quòd muros, ac parietes carpat. Martialis,

Marmora Meſſalæ findit caprificus.

Plinius. Caprificus vocatur è ſylueſtri genere ficus nunquam matureſcens. Itali *fico ſeluaggio.*

Genera. A colore, & fructificatione generum diſcrimen ſumit caprificus, nempè alba, & nigra. Theophraſtus tradit caprificos potiſſimũ laudari nigras, ob rationẽ, quòd permulta hæc grana contineant. Eadẽ Plinius. Caprificorũ laudantur maximè nigræ, & in petroſis, quum frumenta plurima habeant. Aliud diſcrimen quòd alia bifera, alia trifera eſt. Plinius, In Cea inſula caprifici triferæ ſunt, primo fœtu ſequens euocatur, ſequenti tertius: hoc fici caprificantur. Athenæus ſcribit Theophraſtum ſecundo libro plantarum notare, caprificum eſſe biferam, aliũ triferam ſicut in Ceo.

Deſcriptio. E Theophraſto decerpitur deſcriptio. Viuacior fico, longeq; validior, ſpiſſior, fructu fœcundior exiſtit. Eadem etiã nodoſior. Earũ lac minime coit, aut prauè. Etſi ex ſylueſtribus, fœcunda tamen. Celerius germinare incipit, vt inculta. quia germinat ineunte vere. Neglecta nõ putatur, non paſtinatur, non ablaqueatur: ideò non exhalat foras calor paſtinatione & ablaqueatione, ſed intus cohibetur, qui author eſt germinationis; & ſi putatione ſuperioribus partibus allatæ fuerint plagæ, earum vulnere laborat arbor, friget contrahiturq;. Præterea in agreſtibus remanent incolumes ramuſculi puſilli, quos cultura auferre iubet, qui exiguitate eorum facile mutationem patiuntur, & ab ambiente aëre ad germinationum principia citantur. Accedit etiam ſiccitas: nam vbi humoris minus, operæ minus eſt. Plinius autem. Caprificus lactis minus habet, ſurculo quoq; eius lac coagulatur in caſeum. Exceptum id, coctumq; in duritiam, ſuauitatem carnibus affert. Triſtis eſt, quum non ſentiat annorum gaudia, quia nullo flore exhilaratur.

Solum. Theophraſtus nemoribus gaudere dixit, & laudari ex locis ortas ſaxoſis, ob rationem, quòd permulta hæc grana contineant, & vbi plurimus ſit puluis, ibi plurimæ, validiſſimæque caprificus exeunt.

Satio. E ficario grano ſato prouenire tradidit Theophraſtus.

Sylueſtris,

Syluestris,ſeu fera ficus, vt teſtatum reliquit Africanus, manſueſcet,ſi tuſis & vino & oleo maceratis ramis,eo ſeptem diebus irroraueris imbre. Art.

Caprificus nullis ferè vitiis obnoxia, vermiculationem nõ patitur,lac enim eius acerbius eſt omnino. Neque radicationem, ſyderationem, vel ſcabiem, neque radices vermiculantur,quædam nec ſuos groſſos amittunt, etiam ſi fico inſerantur. Plinius etiam tradit,eam omnibus morbis immunem eſſe, quos recenſuit Theophraſtus. Inſir. tem.

De malo ſylueſtri. CAP. XVIII.

NVNC ſyluestre malum attingemus, habet enim multa, quæ ſine reliquorum confuſione dici non poterant, ideo hîc digeſſimus.

Græcis *ἀγριόμηλα* generale nomen eſt malorum in ſyluis degentium, quæ citra ſationem & cultum proueniunt. Theocritus *ὀρειμαλίδας*, id eſt montana mala vocauit. Cato ſyluatica mala. Latinis malũ ſylueſtre. Italis *melo ſeluaggio*. Nomen.

Sylueſtria,vt plurimum nomine vacare Theophraſtus dixit,quum perpauci ſint, qui eorum naturam experiantur. Nos & ſi inter ſe magnitudine, odore, colore, & facie differant, inutile exiſtimamus per genera recenſere, nomen tamen vnum ſylueſtribus omnibus accommodabimus. Genera.

Theophraſtus ſylueſtria mala ſui generis mitioribus odoratiora eſſe ſcripſit, ipſorumq́, malorum tam agreſtium, quàm ſatiuorum, quæ ſunt acerbiſſima,ſuauiſſimè olere.Cuius rei ſuo de cauſis libro rationẽ affert. Atqui quum odor coctura quadam cõtrahatur, quæ maximè cocta fuerint, ea melius olere putandum eſt. Verùm odoris ratio in coctione minus abſoluta,quàm ſaporis verſatur, argumento, quod mala, pyraque plus reddunt odoris, ſi in plenum cocta non ſint: plus tamen ſapiunt, quum perfectam aſſequantur concoctionem, quod in primis ſuccorum mutationibus deprehendi non fuerit difficile: nam quum flatilis quædam ſit odoris conditio, excoctus iam ſuccus pauciorem halitum ac auram poteſt expirare, tum ergo minus odoris eiectabitur, quum concoctu craſſior exultat, dulcedinem verò ſenſui gratam vſurpabit. Sylueſtre genus itaque priori concoctione contentum, vehementem concipit odorem. Vrbanum quod perfectiorem adipiſcatur cocturam, alimentoque ſaturetur, ſuccos in dulcedinem vertit, ſed odoris ignauiam ac hebetudinem colligit. Porrò non parum refert in odoribus, ſi ſiccitas, ſi alimenti parſimonia, difflatio commoda præceſſerit, quandoquidem quæ ſiccaneis erumpunt, pauciore contenta nutrimento; item quæ placido perflantur ſpiritu, proculdubio naſcuntur odoratiora: etenim humor ſeſe largius immiſcens, odorem obtundit, & eius hebetat acrimoniam, ideo quæ dilutis & opacis tractibus degunt, inodora percipiuntur. Cæterum genus ſylueſtrium aridius cernitur, ieiuniore donatum habitu, nec ſilens à flatu, ſed magis, atque magis auræ patens, hinc feruẽtior natura, quæ proſpirat, tenuiorq́; ſuccus, halitui facile cedens, quum nec ſuccum vrbani modo carni permiſtum gerat: quæ qui- Deſcriptio.

dem omnia iuuant ad odorem efficiendum. Præterea ſylueſtria mala maturius germinant mitibus, cuius ſpe in libro de cauſis affert rationem, quòd foris calor non exhalatur, ſed intus cohibetur, non enim paſtinantur, neque ablaqueantur, calor enim eſt germinationis author. Adde quòd vulneribus non laborant, non enim deputantur rami, aut decerpuntur fructus: demum quòd incultis arboribus, & agreſtibus ramuſculi ſint incolumes, in quibus propter exiguitatem, & facilè cientur principia genitalia ab aëre ambiente, & facilè ſubmouent materiam ſuam. Dioſcorides hæc adſtringentis eſſe ſucci dixit. Plinius, Sunt & mala parua, grati ſaporis, at enim acutiora odore ſylueſtria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis conuitium, & vis tanta, vt aciē gladij perſtringat. Præterea ipſe Plinius ſylueſtres malos etiam biferas eſſe dixit. Nos ita deſcribemus. Poma affert multò vrbanis minora, improba, & acerba, colore quum maturuerint luteo, ſucco aſpero. A pharmacopœis expetuntur ad ſuccos eliciendos.

De ſorbo torminali. CAP. XIX.

PVBET etiam in ſyluis ſorbi genus ſylueſtre torminale dictum, fructusq; affert feris, admodum à ſatiuo noſtro diuerſum.

Nomen. Plinius torminale vocat, remedio tantum probabile, quòd torminibus medeatur, ob id ad vſum medicum magis, quàm ad eſcam hominum natum. Neapolitani *ardicagna* vocant.

Deſcriptio. Plinius ita deſcribit. Minimo pomo, aſſiduo prouentu, arbore à ſorbo diſſimili, foliis penè platani. Nos ita deſcribimus. Surgit arbor non differens à noſtrate ſorbo magnitudine, & proceritate, cortice lęui, materie valida, folio vitigineo ſiue platani, lęui & neruoſo, baccis oblōgis, exiguis, ſorbis ſimilibus, in vmbellā coeuntibus, ex longis pediculis dependentibus, colore in nigro ruſeſcētibus, ſapore acido, & auſtero. Floret cū cæteris ſorbis. Fruct⁹ maturat Nouēbri.

Locus. Naſcitur frigidis in locis, nemoribus, ſyluiſque, prope Capuam vidimus.

Satio. Seritur ſobole, & ſemine.

Inſitio. Tubera optime recipit, inter alia & fructificat.

De Calabrice. CAP. XX.

NVNC æquum eſt noſtræ calabricis meminiſſe, à Columella inter bacciferas connumeratæ, tum quod noſtro pomario, ob varios, quos recipit diuerſorum arborum ſurculos, multiplicem præſtat vtilitatem, tum quod ſuorum nominum varietate non minimam inter doctos parit ambiguitatē, quum à diuerſis, & ab eiſdem diuersè etiam nominetur.

Nomen. Græcis ὀξυάκανθος, & ὀξυάκανθον dicitur, ab ὀξὺ id eſt acuta, & ἄκανθα id eſt ſpina, quaſi acutam ſpinam dicas Columella albam ſpinam vocat. Nemora conuenienter veſtiuntur pomiferis ſylueſtribus, vt ſpina alba. Plinius ſpinam vocauit, ſiue ſylueſtrem ſpinam, & calabricem: quū dixit, Tuberes inſeri poſſunt in calabricem, ea eſt ſpina ſylueſtris. ſed ignorat eſſe Dioſcoridis ὀξυάκανθον: nam

quæ

quæ huic Dioſcorides tribuit, ipſe paliuro refert. Dicitur ab eo & ſpina appendix. Spina eſt appendix appellata, quoniã baccæ puniceo colore in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per ſe, & aridæ in vino decoctæ aluum citant, ac tormina compeſcunt. Et ſpina nuptialis, vt coniicio. In eoſdem ſitus (id eſt montoſos, & frigidos) comitatur & ſpina nuptiarum facibus auſpicatiſſima, quoniam inde fecerint paſtores, qui rapuerunt Sabinas, vt auctor eſt Maſſurius. Ouidius in Faſtis: quòd maleficiorum eſſet amuletum.

Ius pro concubitu noſtro, tibi cardinis eſto,
Hoc pretium poſitæ virginitatis habe.
Sic fatus ſpinam, quæ triſtes pellere poſſet
A foribus noxas (hæc erat alba) dedit.
Virgaq́; Ianalis de ſpina ſumitur alba,
Quæ lumen thalamis parua feneſtra dabat.

Palladius ſpinam vocauit, quũ myxa in ſpinis inſeri poſſe dixit, & quũ ſpinam ſorbum recipere poſſe ſcripſit. Vocauit & calabricem, quũ tubera ab ea recipi iuſſerit. Hermolaus creſpinum, Ruellius berberim, nos *calabrice* vocamus.

Theophraſtus eius meminit. Arbor medica aculeos habet qualis acuta ſpina. Fructificat poſt Vergiliarum occaſum. Dioſcorides. Arbor eſt pyraſtro ſimilis, ſpinoſa valdè & minor, baccas profert myrti; plenas, rubras, fragiles, & intus nucleum, radicem multifidam, altè deſcendentem. Crebris diuiſuris diſciſſa folia (vt capite de meſpilo habet, quam nos arouiá, ſiue *azaroli* vocamus) quæ apij effigiem imitatur. Nos autem dicimus *azacolo* vocato tam ſimilis folio, & fructu, vt idem exiſtimemus, non niſi feritate ab ea diſtans. Baccis racemo pendulis, ſine ſucco, flore albo, odorato. Ab occaſu Vergiliarum fructifera. Fructus tota hyeme durans, myrto ſimilis, ſed cum nucleo intus, pendens longiſſimis pediculis. Ruſtici noſtri ad ſepimenta ruris ea vtuntur, ad quæ nulla alia diuturnitate, ſpinarum hirſutie, firmitateq́; magis valeat. *Deſcriptio.*

Solum arenoſum, & ſolutum quærit. Ex montibus in plana deſcendere dicit Theophraſtus. *Solum.*

Seritur ſobole ex his, quæ ſponte in ſyluis naſcuntur, & ſeminibus ex arbore decidùis, & poſt biennium tranſplantatis. *Satio.*

Plinius. Neq; omnia inſita miſceri fas eſt, ſicut nec ſpinas inſeri, quando fulgura expiari non queunt facilè, quotq́; genera inſita fuerunt, tot fulgura vno ictu pronunciantur. Alibi. Tuberes melius inſeruntur in pruno ſylueſtri, & malo cotoneo, & in calabrice, ea eſt ſpina ſylueſtris. Quæcunq; optimè & myxas recipit, vtiliter & ſorbos. Palladius recipere ait ſorbũ, & pyrum. De ſorbo. *Inſitio.*

Hæc arbos ſpinæ duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.

De pomo, *Et ſteriles ſpinos, & inertem fœtibus ornum*
Dotat, & ignotum cogit amare decus.

Sic etiã myxa docet recipere Aprili mẽſe, tuberes Septẽbri, malũ Februario.

nos cotoneum, meſpilum, malum, & ceraſum nõ infelici ſucceſſu inſeruimus. Immò ſi ſæpius ſuo ſurculo inſeratur, tuberes proferre.

De Perſea. Cap. XXI.

De perſea dicemus, & ſi peregrina arbor, & peregrinari neſcia; ob nomen quod cum perſico commune habet, de quo in pomario dicturi, multam doctis peperit ambiguitatem: vt quæ dicenda ſunt, diſtincta videantur, de ea hic aliquid tractabimus. Plutarchus libro de Iſide, & Oſiride habet perſeam Iſidi fuiſſe ſacram, quòd pomum eius cordis figuram, folium verò linguæ præ ſe ferret. Vnde Ægyptij quum pomũ pingebant vno tantùm folio adhæreſcente, ſignificabant linguam cordi coniunctam. Arborem & Harpocrati dicarunt, quaſi ſermonem, qui fructus eſt intelligentiæ, ſedem in corde, non in lingua habere deceat. Scribit Diodorus Siculus perſeam in Æthiopia primùm natam, mox à Perſis deuicta Æthiopia, ad ſe delatam, apud quos erat venenata, & cum cruciatu primum genita. Poſtea verò pœnarum cauſa à regibus in Ægyptum tranſlata, terra hoſpitali mitigata. Ferunt autẽ Perſas hanc arborem apud ſe læthalem habentes, in Ægyptum tranſmiſiſſe, plurimos ab eo perituros credentes, quæ contrario euentu ab his in cibos recepta.

Nomen. Theophraſto περσία, & πέρσιον dicitur, nomen eſt à vernaculo ſolo, nõ quòd à Perſeo Memphi ſata ſit, vt Plinius refert. Latinis perſea, Italis incognita.

Deſcriptio. Arbor perſea dicta, ex Theophraſto, magna, aſpectu grato, folio, flore, & ramo, totaq; figura potiſſimum pyro vicina: niſi quòd huic caluescit coma, illi verò perpetua. Fructum ſemper parit, quippe nouus anniculum occupat. Maturitas Eteſiarum afflatu: alio tempore crudiuſcula decerpitur & reponitur. Magnitudo longioris pyri, amygdalæ putamine clauditur, & corio coloris herbidi. Nucem intus habet, vt prunum, ſed minorem multo molliorémque. Suauitas carnis prædulcis, & innocua etiam largiorem mandentibus, concoctu & deiectu facilem, radice prægrandi, longitudine, latitudine, & copia. Alibi. Quædam igitur ne germinare quidem poſſunt locis quibuſdam, quædam germinare quidem, ſed fructum nullum parere queunt, ceu perſea Ægyptia in Rhodo: & ſi per loca ita procedas, fructificare quidem eam comperies, ſed parciſſimè, nec alibi, quàm in Ægypto largè, ſuauitérque fructum progenerat. Alibi. Perſica in Ægypto, & locis proximis fructificat, quamquam in Rhodo vſque ad florem duntaxat perueniat. Plinius ab eo. Ægyptus & perſicam arborem ſui generis habet, ſimilem pyro folia retinentem. Fertilitas aſſidua ei, ſubnaſcente craſtino fructu. Maturitas Eteſiarum afflatu. Pomum longius pyro, incluſum amygdalæ putamine, & corio, colore herbido, ſed vbi nux illi, huic pomum, differens breuitate, ac mollitie, & quamuis blandiatur prædulcis ſuauitas, innocuum. Sed Columella hallucinatus putat noſtrum vulgare perſicum è Perſia aductum, & primò venenoſum, nunc deinde mutata regione innocuum:

Stipan-

Stipantur calathi & pomis, quæ barbara Perſis
Miſerat (vt fama eſt) patriis armata venenis.
At nunc expoſiti paruo diſcrimine leti,
Ambroſios præbent ſuccos, oblita nocendi.

Plinius eum redarguens ait. Perſicæ arbores ſerò, & cũ difficultate tranſiere, vt quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Ægypto earum fuerat hoſpitium. Falſum eſt, venenata cum cruciatu in Perſis gigni, & pœnarum cauſa à regibus tranſlata in Ægyptum, & terra mitigata. Id enim de perſea diligentiores tradunt, quæ in totum alia eſt, myxis rubentibus ſimilis, nec extra orientem naſci voluit. Eam quoque eruditiores negauerunt ex Perſide propter ſupplicia tranſlatam, ſed à Perſeo Memphi ſatam. Et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi inſtituiſſe in honorem ataui ſui. Semper autem folia habet, & poma ſubnaſcentibus aliis. Galenus in Alexandria perſeam ſe vidiſſe teſtatur, magnis arboribus cõparandam, cuius, vt tradunt, pomum in Perſide tam præſentis eſt veneni, vt veſcentes interimat. In Ægyptum verò tranſlatam, & peregrinatam, poma ferre cibis idonea, turbinata pyri facie. Strabo, Perſicus in Æthiopia, & Ægypto ſolum naſcitur, arbor magna, fructu dulci, & grandi. Dioſcorides. Perſea arbor eſt in Ægypto, fructum ferens cibo idoneum, ſtomacho vtilem. Arborem hanc prodiderunt aliqui in Perſide exitioſam eſſe, tranſlatamq; in Ægyptum, mutata natura in cibum receptam.

Theophraſtus de eius materie. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, menſas, & reliqua eiuſmodi. Plinius. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia quàm fideli materie, vt ex arbore, quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. *Materies.*

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI VILLAE

LIBER QVARTVS SIVE INSITIO ET CVLTVS.

PROOEMIVM.

HACTENVS de ſyluis, vbi quicquid, natura duce, generabatur, affatim proſequuti ſumus, nunc autem quæ ſarionis, cultus mangonio, humanáve gignantur ope, operæpretium eſt enarrare. Sed mirari vos nollem, quum in ſuperioribus libris noſtrum pomarium ingredi perſæpe ſpoponderim, nunc in eius limine ianuam (vt ita dicam) ob oculos clauſerim. Decentius nobis viſum eſt ante pomarij veſtibulum fructiferas & nouas arbores percupida videndi ingenia aliquantiſper moleſtè morari, dum in vniuerſum aliqua paucis perſtringendo loqueremur, quàm in ſingulorum priuatim capitibus importuna inuaſione eadem ſæpius iterata præceptione legentium animos vexare, nuſquam alioquin opportuniorem locum nacturi in vniuerſa agricolationis hiſtoria. Nec ſunt quæ hoc libro clauſimus contemnenda, ſed ſanè digna, admirabilia, & agriculturæ partium nobiliſſima, ſcilicet de inſitione, vt árbores ſylueſtri habitu exutæ à ſua natura deſciſcere, earumque domita feritate in hortis nobiſcum manſueſcere cogantur, vt non ſolùm meliores fructus, nobilioresque, ſed nouos, ac prioribus ſeculis non viſos producant. Sed iam negotium ipſum auſpicemur.

Quot ſint plantarum generationes. CAP. I.

DVO ſunt in vniuerſum agriculturæ munera, ſerere, & colere, ſed quum non habeat quis, quod colat, niſi prius ſeuerit, ideo prius ſationé, demum cultum edocebimus. Plantarum ſationes multifariæ ſunt, quas demonſtrare tentabimus: nam non omnes omnibus competunt, ſed vnicuiq; natura ſuam inſtituit peculiarem generationem. Aliæ enim tam miti humanoque ingenio ſunt, vt omnibus modis ſatæ naſcantur, aliæ tam fero, agreſtique, vt paucis, vel vix vno contentæ. Hæc planta, illa trunco, alia vtraque natura fruitur, ita

vt ſi

vt ſi quæ vni conuenit, alteri tribues, & degeneres fructus habeas, & in creſcendo remoreris: idemque eſſet ac cum natura luctari, & tandem cum maxima temporis, laboris, & impenſarum iactura voti compos nunquam fies. Circa hoc opus, & labor, huic inſiſtendum, huic animaduerſio & cura eſt adhibenda. Optimi enim eſt agricolæ non ſolum plantas procreare, ſed properantiùs nobiliores fructus producere, præſertim qui huic ſtudio vtilitatis gratia nauant operam. Sed quid Græci, Latiniq; maiores noſtri de variis plantarum generationibus, & modis ſenſerint, indicemus. Theophraſtus in hiſtoriis plantas exoriri ſpõte, ſemine, radice, auulſione, ramo, ſurculo, trunco, aut ligno minutatim conciſo tradit. Et in Cauſis etiam lachrymis herbas naſci poſſe ait. Didymus ſemine, auulſione, talea, & ramo dixit. Virgilius in Georgicis ſponte, ſemine, radice, auulſione, ſurculo, trunco, & propagine. Plinius ex iam dictis Theophraſti excipiens, ſemine, plantæ radice, aut propagine, aut auulſione, aut ſurculo. Omnium diuiſio manca eſt, nos ex omnibus vnam conflabimus, addentes ea, quæ recens ætas adinuenerit, ita vt apertè ſuus cuique arbori reddatur ſationis modus. Plantarum generationes aliæ naturæ, aliæ artis, vel electus ſunt. Arbores, quas naturæ debemus, tribus modis naſcuntur, ſponte, ſemine, & radice, reliquas hominum artificioſæ induſtriæ debemus. Sed quas ars ſerit, vel integra eſt planta, vel à matrice plantæ reciſæ pars. Integra parte ſerimus auulſione, & propagine. Quæ plantarum partibus prorogantur primis, ſunt radice, trunco, ramo, & ſurculo, ſecũdariis verò folio, & lachryma. Serimus enim partium partes, & caulium inciſiones, & truncorum cortices. Surculos verò vel in terram, vel in confectum arboris truncum inſerimus. De quibus omnibus ſuis capitibus ſingulatim cõſcribemus, & primo de iis, quæ ſponte naſcuntur.

Sponte naſcentium generationes. CAP. II.

PLANTARVM ſpontaneas generationes aggrediemur, quæ naturæ beneficio attributæ ſunt: ſine enim origine ſeminis pleræque plantæ tum minutæ, tum maiores ſpontè concreſcunt. Virgilius in Georgicis.

Namq; aliæ nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſq;, & flumina latè
Curua tenent, vt molle ſiler, lentæq; geniſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.

Theophraſtus ea facilè exire exiſtimauit, quæ minora ſunt, & maximè quæ annua, herbaceaq; natura conſiſtunt, & ſterilia potius ſpontè creari, quæ neque planta, neque ſemine gigni exiſtimantur. Virgilius etiam ab eo.

Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt,
Quippe ſolo natura ſubeſt.

Quorum rationes, quum nobis occultiſſimæ ſint, nõ parum admirationis,

ac diſquirendæ occaſionis ingerunt. Quis enim non miretur, quum terra, quæ in antiquorum ædificiorum eruitur fundamentis, non centenûm modo, ſed millenûm annorum, aëri exponitur, illico herbas producere? Præterea ſteriles herbas, ſemine carentes omnino, ſoli faciem & parietũ continuo veſtientes, quis ſeuit vnquam, vt variis in locis naſcantur? Varias è natura interpretibus rationes Theophraſtus refert, quas & nos referre nõ pigebit. Semina, quę ſpontè naſcuntur, vel ſenſum noſtrum latent, vel aperta ſunt: quod ad ea, quæ noſtrum ſenſum latent, Anaxagoras aërem ſeminij principia habere dixit, quibus vnà cum imbre delatis gigni omnia aſſeuerauit. Diogenes ex aqua putreſcente, miſturamq; cum terra capeſſente plantas naſci exiſtimauit. Cleodemus ex iiſdem non ſolum plantas, ſed animalia conſtare putauit. Semina verò quorundam aperta ſunt, vt quum amnis exundauerit, aut alueo egreſſus fuerit: vt in Abderenſi agro tum fit, vt pars, quæ vacua remanſit, ſylueſcat. Imbres hoc idem faciunt, quum ſemina ſecum pleraq; deferant: & peculiarẽ ſyluam exortam prodiderunt, piceo imbre compluto: agrum Libycum quoq; cauſa quadam eiuſmodi edidiſſe laſerpitium ferunt. Amnium ergo colluuiones, aquarumque eruptiones, tum arborum, tum minorum ſtirpium ſemina inuehunt, ſed has herbas non eſſe inter ſpontaneas connumerandas cenſemus, ſed furtiuo ſeminio ſuam ab aliis plantis originem habere. Imbres enim putredinem quandam aquæ, terræque committunt, nam & ipſa terræ Ægyptiæ miſtura materiam quandam gignere videtur. Nonnuſquam, modo ſubegeris moueriſq; ſolũ, familiaria protinus illius terræ emergunt, vt in Creta inſula cupreſſi. In ſemimadefactis ſegetibus, ſi ſubmouentur, tribulum emergere aiunt. Igitur hæ quidem mutationem conſequuntur telluris, ſiue ſeminibus præiacentibus, ſiue ipſa terra modo quodam affecta, præparataq; ad gignendũ, humoribus ſimul intercluſis, quorum vis magna eſt, ſiue proprietate aliqua in cœlo, terráve conſiſtente. Itaque quantũ in vniuerſum exprimi liceat generationes eiuſmodi fieri neceſſe eſt, terra ſufferuefacta, coactoq; humore admiſto, commutatoq; ex ſolis ardore, quemadmodũ & animalia generari videmus. Plinius quæ ab eo excepit habet. Nec terræ tantùm natura circa has refert, aut perpetua cœli, verùm & quædam temporaria vis. Imbres aliqua plerunq; ſemina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito, quod accidit Cyrenaicæ regioni, quum primum ibi laſerpitium natum eſt. A Theophraſto Varro. Semen, quod eſt principium oriendi, duplex eſt, vnum quod latet noſtrum ſenſum, alterũ, quod apertũ. Latet ſi ſunt ſemina in aëre, vt ait Phyſicus Anaxagoras, & ſi aqua, qua influit in agrum inferre ſolet, vt ſcribit Theophraſtus.

Quod omnia ſemine generentur. CAP. III.

GENERATIO, quæ ſemine fit omnium plantarum ſemẽ producentium communis eſt, illudq; à natura eis tributũ eſt, vt ſui cuiuſq; ingenij ſemina ferat ad earum ſpeciem propagandam, perpetuandamque, nam id & ſenſu

expe-

experimur, & rationi quoq; eſt congruum. Natura enim, inquit Theophraſtus, nil vnquam fruſtra facere ſolita eſt, & maximè in iis, quæ prima, & potiſſima ſunt, finem inſpectat, ſemen autem primum eſt, & potiſſimum; ſi igitur non regeneraret, fruſtra ſit neceſſe eſt; idq; propterea prouidens rerum natura, tanta cura, diligentiaque cauit, vt ea in pomorum abſtruſiore parte, tanq̃ tutiore gremio abderet, & præcipuè arborum: nam non ſolùm callo, & membrana, putamine, cruſta, oſſe, ſed etiam trigemina natura, carne, deinde ligno, & intus ligno ſemen muniuit, vt quod pluribus erat obnoxium, pluribus propugnaculis ſit cuſtoditum, non ſolum aduerſus cœli moleſtias, ſed etiam animalium iniurias ſit defenſum. Ex ſemine primum arborum ortum fuiſſe, nemo eſt, qui dicere vereatur. totius arboris potentiam Demetrius Phalereus in ſemine ponebat, ſine quo & arbores interirent, & animalia. Fingunt Poëtæ Saturnum ſuos filios deuoraſſe, ea ratione, interpretatur Varro, quòd ſemina iterum in terram reciderent, ex qua orta ſunt. Natura primum ſemine ſeri debere docuit, oſtenditq; quum ſemẽ ex arboribus decidens, terra exceptum repullulaſceret. Vnde Lucretius,

At ſpecimen ſationis, & inſitionis origo,
Ipſa fuit rerum primùm Natura creatrix.
Arboribus, quoniam baccæ, glandesq; caducæ,
Tempeſtiua dabant pullorum examina ſubter.

Demonſtrarunt id etiam animalia, ab auibus enim & pleriſq; animalibus ſemen ſub terra, tanquam in horreis ad annonam repoſitum pullulauit, & in arborem frugémve excreuit. Quæ ſemine naſcuntur Virgilius expreſſit.

Pars autem poſito ſurgunt de ſemine; vt altæ
Caſtaneæ, nemorumq; Ioui quæ maxima frondet
Eſculus, atq; habitæ Graiis oracula quercus.

Sed aliqua eſt in ſatione ſeminum diligentia, nam aliquorum ſimul plura ſemina ſeri debent, vt lætius, & felicius aſſurgat planta, aliqua nouo, aliqua ex veteri ſemine: nam plerunq; accidit ex veteri ſemine ſata in aliam ſtirpem degenerare, quorum exempla ſuis locis dabuntur.

Contra Theophraſtum, non omnia ſemine nata degenerare.
CAPVT IIII.

SED vetus eſt agricolarum opinio, omnia ex ſemine orta degenerare & malos fructus producere, eaq; ſic inualuit, vt etiam à recentioribus agricolis creditum ſit. Sed non poſſum ſatis mirari maximum Theophraſtum, cuius doctrinam ſequimur, & admiramur, nec poſſumus tam admirari, quin etiã maiori admiratione non indigeat, id tam pertinaciter affirmare, omnino ſemine ſata degenerare, deterioraq; fieri. quod etſi in aliquibus verum ſit, in omnibus omnino affirmare tanti philoſophi indignum videtur, quum permulti fructus extiterint ſemine orti, & optimi. non tamen inficior inſitione me-

liores fieri poſſe. Nec puto aliam rationem induxiſſe tam excellentem virum hæc aſſerere, niſi quod ſterili Græciæ ſolo ſic naſcerentur. Virgilius,

Nam quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos
Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram.
Pomaq; degenerant, ſuccos oblita priores,
Et turpes auibus prædam fert vua racemos.

Palladius dicit, Quæ ſeruntur, naſci quidem neceſſe eſt ſuam originem refouēte natura, cuius æternitati nulla tarditas poteſt afferre faſtidium, ſed homini longa ab his expectatio ſupereſt, & à generis nobilitate decedunt. Pyri ſemina ſata, & ſerò venire, & ſeminis nobilitate degenerare. Florētinus, Plantæ à ſemine omnibus plantis ſunt deteriores. Sed ſtirpes ſemine ſatas diuerſas in ſpecies mutari ex mille repetitis Theophraſti locis colligimus. Sed vt ea, quæ ſcribimus clarius intelligātur, primùm meo more omnia, quaſi in tabella depicta oculis ſpectanda proponam. Stirpium ſemina terræ commiſſa quum naſcuntur, vel omnia mutantur, vel partim mutantur, partim non mutantur. Mutantur omnia ſemine ſata cœli, regionisq; mutatione, ſcilicet cœlo inuidente, ſolo repugnante. Quod ſi à ſolo nonnunquam impetratur, vt alienas aduenasque alat plantas, cœlum nullo modo quit flecti: ſi verò cœli clementia fauet, ſolo reluctante, quæ naſcentur, aut inuita parient, aut fructuum, arborumque mutatio eueniet. Et aliquando aut ex deteriori in melius mutatur, aut ex ſylueſtri in vrbanum, vt punica in Ægypto acida tum ſemine, tum planta, in Cilicia in dulcem quodammodo, & vinolentam conuertitur. Et circa Solos iuxta amnem Pinarum omnes ſine nucleo ſurgunt. Aliquando verò ex meliori in deterius, vt fructiferæ in ſteriles mutantur. Palma ex Babylone, & Syria tranſlata in Græciam ſterileſcit, ac prorſus germinis infœcunda redditur. Sic perſica in Ægypto largè, ſuauiterq; fructum progenerat, in Rhodo, aliisq; locis procedens fructificare pauciſſimè comperitur. Sic etiam fici in Ægypto, & omnibus eius tractibus bonæ frugis non ſunt. Et Cypriæ braſſicę ſemen ad nos aduectum ſi ſeratur, ſolùm primo anno cauliculos teneros profert, poſtmodum degenerat in noſtrates, clareq; hæc mutatio omnibus manifeſta eſt. Diximus de trāſlatis ſeminibus, nunc verò de iis, quæ loco in quo orta ſunt, ſata, in arbores exeunt, quæ ſui ſimilem ferant, & hæc partim mutantur, partim non mutantur. Arbores quæ non mutantur, ſed ſui generis amantiſſimæ ſunt, illæ ſunt, quas robuſtiſſimas vocamus, diutiusque naturæ contumacia permanent, vt palma, pinus, picea, abies, & reliquæ, quum in deterius mutatio accidere non poſſit: ferocitas enim vltimum eſt. Nec probè putatur eas poſſe degenerare, quæ ſolo ſemine naſci poſſunt. Ex quo Plinius. Ex his quibuſdam natura non degenerandi quoquomodo ſerantur, vt cupreſſis, lauris, & palmis. Poſſunt etiam & regiones aliquæ arboris naturam ſuſceptam ſeruare, aliæ ſtato tempore, aliæ ſemper. Omnes fructus quum loca idonea nacti ſunt, melius ſeruare ſua genera poſſunt,

ſunt, præcipuè ſi arbores vigent, fructumque laudatum præſtare ſuapte natura poſſunt. Ob id apud nos multas arbores eodem ſeminio natas, eadem ſemina ſemper reddidiſſe vidimus, nec aliam ob cauſam, quia ſolum tam fœcundum, colles tam aprici, cœlum ita clemens, vt merito maiores noſtri & felicẽ, & beatam Campaniã vocitarint. Perſica ſuo oſſe ſerimus, eademq; prouenirunt, nam & ſerotina, & præcocia, duracina & nuciperſica, vti depoſuimus, ſic & ſuis radicibus nata ſurgunt, vt è proximis cãpis videre licet, qui ad explenda Neapolitana pomaria quotannis innumeras myriadas mittunt. Arantia ſuo ſemine ſata eoſdem fructus reddidiſſe vidimus, dulces, acidos, & eiuſdem formæ, & magnitudinis, vt continuò in Stabiarum plantariis videre licet. Nec laurus, & myrtus apud nos ſatæ degenerant, vt ex iis, quæ virent in noſtra villa vidimus: natæ ſunt ex ſeminibus, quæ ex eiſdemmet arboribus ceciderant, quanquam & Plinius in Campania eiuſmodi genera baccis ſeri confirmet. Pini, & cupreſſi ſemina, quæ ex fathiſcentibus conis cadunt, eiuſdem generis creant arbores. Sic & nos quæ fictilibus vaſculis ſerimus, & duros fructus, & tarentinos producunt, vt eorum ſata ſemina. Quercus ex decidentibus glandibus ſemetipſa ſerit. Idemque de ficario grano dicimus, quod non caprificum, ſed ficum tantùm producit. Et M. Varro tranſmarinas ficus, Chias, Chalcidicas, & Lydias, & Aphricanas, cæteraſq; in Italiã ſemine perlatas tradit. Palladius ſe expertũ refert, ſorbos ſuomet ſemine natos optimos fructus præbuiſſe, multaſq; arbores ex pomis ſpõte progenitas, & in creſcendo, & in ferendo extitiſſe felices. Pamphilus Græcus teſtatur omne genus ſuo ſemine ſatum ſuum genus producere, præter oleam, quæ oleaſtrum producit. Columella feraciores arbores ex ſemine ſatas eſſe, quàm quæ plantis, vtpote ramo producuntur. Vnde nõ poſſum non mirari ſummum philoſophum, eiuſq; alumnum Theophraſtum, cuius doctrinam admiror, hæc tam pertinaciter defendere. Quæ verò mutantur, vel naturæ, vel artis opera mutantur. Dicemus primò, quæ naturæ opera mutantur, vt arbores, & herbæ, & hæ vel in congeneres, vel longè diuerſas. Arbores quæ in congeneres, & deteriores mutãtur, numeroſa eſt earũ vbiq; gentium multitudo, omnibuſq; perſpicua. Immò Theophraſtus omnia ſemine ſata deteriora naſci ſcripſit. Is namque in hiſtoriis. Ex grano ficario nullum penitus genus, ſed caprificum tantum erumpi, ac colore diſcrepans, & ex nigra ficu candidam, & ex candida nigram gigni. Ex vite nobili ignobilẽ, & ſæpè diuerſam exire: nonnunq̃ inurbanum quoddã, nec fructum quippe perficiens, vt ex oleæ nucleo oleaſtrum naſci, & ex acinis glaucis mali punici vilia exire, & ex enucleatis dura, & plerũq; acida, & ex pyro pyraſtrum, & ex malo dulci tum deterius, tum acidũ, ex ſtrutheis cotonea, amygdalã tum ſapore, tum mollitie degenerare, quercũ deteriorem exire. Itaq; quũ plerique ex ea, quæ in Epyro naſceretur, ſeuiſſent, ſimilẽ prouenire non potuiſſe. In Antandro colore laurum, & myrtum degenerare, ex fructu nigro rubrũ fieri, & ex fœmina cupreſſo marẽ ꝓuenire affirmat. Palmam,

pinum coniferam, tineoſam maximè naſci. Euenit quoq; fructuum mutatio, non ſolum in congenerem, ſed in ſpeciem longè diuerſam, quod admirabile eſt profectò: nam multo maius eſt ſpeciem amittere, quàm in ſpecie ſimilitudinem. Tuberum ſemina ſi ſerantur, in calabricem degenerant, & armeniacæ, & præcocii fructus, qui nobis *almarges* dicuntur, ſi ſerantur in prunum degenerant, ſic nuciperſica in perſica, & ſimilia paſſim euenire videntur ab omnibus, qui ſeminariis curam impendunt, ſed id non ſemper, ſed quum pluuiæ inceſſerint, cuius cauſam veteres omnes tum Græcos, tum Latinos, ne dicam Theophraſtum latuiſſe video, idq; ex inſitione euenit. Apud nos tubera in calabricem, ſiue oxyacantham dixeris, inſeruntur, quum raro, vel nunquã apud nos ſemine ſata videantur, ſic armeniaca, præcocia in prunum, & dulces amygdalæ, in amaras inſeruntur. Semina fructus ſata ſubditi trunci aliquando naturam referunt. Mutantur non ſolùm arbores, ſed herbæ, & ſi frequentius arbores, cuius ratio eſt, quòd vegetiorum arborum ſemina imbecilliora ſunt, quòd antequam fient, multa eſt eis opus mora, interpollationeq; in naſcẽdo, ob id duro contumaciq; tegumento natura ſepſit, largioremq; alimenti copiã attrahunt, ob id facilius mutantur. Contrà annigenarum ſemina cito prodeunt, ob id nuda, aut non multum amicta, amictumq; illud prætenue, paruumque alimentum attrahunt, ſic non primo ſatu ſed tertio anno degenerant. Affectus is mutationis plantis, & animalibus eſt communis, ſed tertio anno mutantur, omnia enim ex momento alterantur, & ſua natura migrant. Contrarium in plantis, quia quum plantantur, eò imbecilliores ſunt, quo magis ſemine ſeruntur. Herbæ etiam altera in alteram mutantur, primò quæ mutuas inter ſe acceſſiones, & viciſſitudines habent, formarumque affinitatem, poſtremò quæ in longè diuerſas. Siſymbrium in mentam mutatur. Nos è ſemine mentę ſato, forma mentam, odore nepitam æmulantem habuimus, vt omnibus mirum videretur. Tranſeunt etiam herbæ ſemine ſatæ in longè diuerſas ſpecies, nam videmus triticum, & linum loliaſcere. Semen vetus tantùm valet in quibuſdam rebus, vt naturam commutet: nam ex ſemine braſſicæ vetere ſato naſci aiunt rapam, & contrà ex raporum, braſſicam: ex M. Varrone. Mutãtur etiam aliqua ſponte, & de ſpecie in ſpeciem tranſmigrant, vt candida populus in nigram commeat, tum fronde, tum tota ſpecie. Quæ verò ſemina arte mutantur, non ad hanc pertinent ſpeculationem, fit enim agriculturæ opere, plãtas corroborando, aut debilitando. Debilitamus ablatione, & deprauatione: ablatione, quum putamus, aut abſcindimus radicis partes: deprauatione, quum affigimus trunco clauum, aut ficum ſcarificamus. Corroboramus quũ adaquamus, aut ſtercoramus, aut ridicas apponimus. Triticum fit ex tipha paratu quodam, & arte, ſicut etiam ea, quæ præmacerata fructus dulciores afferunt. Sed de his latius in ſingulorum hiſtoriis loquemur.

Generationis modus ex radice. Cap. V.

GENERATIONIS modus à radice duplex, vel ſponte naturæ, vel artis opere. Quæ radice natura ſeruntur, vel integra planta radix ſeritur, vel ſola radix ſine ſtipite, quod idem in herbis demonſtrabimus. Eſt autem per radicem generatio maximè naturalis, & ob id ſylueſtrium generi accommodata. Eſt autem radice ſerere, quum viuiradix planta ſeritur: diciturq; viuiradix, quaſi viuam radicem habens, ad differentiam ramorum, paxillorumq;, qui ſine radicibus ſeruntur. Viuiradices plantæ non ex omnibus, ſed ex prolificis tantum arboribus ſumuntur. ſunt autem plantigeræ arbores, quæ non ſolùm iuxta truncum, ſed è longinquo prolificant. Theophraſtus enumerat pyrum, punicam, prunum, & vlmum. Pyrus verò, & punica non ſolùm è proximo, ſed è longinquo ſoboleſcunt, vtpote, quæ prolixa radice ſubeant. Contra verò abieti, pino, larici, palmæ, cedro, & cupreſſo negata eſt nepotum procreatio. Virgilius alias arbores pullulantes nominat.

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylua,
Vt ceraſis, vlmiſq;, etiam Parnaſſia laurus
Parua ſub ingenti matris ſe ſubiicit vmbra.
Hos Natura modos primum dedit, his genus omne
Syluarum, fruticumq; viret, nemorumq; ſacrorum.

Has omnes è radicibus extirpandas eſſe iubent agricolæ, quum matres lædant, quod idem quoq; præcipit Poëta.

Nec non & ſterilis, quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentiq; adimunt fœtus, vruntq; ferentem.

A quo Plinius. Natura & plantaria demonſtrauit, multarum radicibus pullulante ſobole denſa, & pariente matre, quas enecet. Eius quippe vmbra turba indigeſta premitur, vt in lauris, punicis, platanis, ceraſis, prunis. At radices, quæ ſine ſtipitibus panguntur, in multas partes diuidemus, vt ex vna plures fiant, quod in olea optime prouenit. Theophraſtus oleam radice optime prouenire ſcripſit, quod Columella nos docuit. Quidam melius exiſtimant ex radicibus ſylueſtrium olearum hortulos excolere, ſed poſt vernum æquinoctium ſeri debent. Ex eo Palladius. Scio pleroſq;, quod facilius atq; vtilius, radices olearum, quæ in ſyluis plerunq; ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas ſolere diſponere, & admiſtione ſtercoris adiuuare. In fruticibus quoque Theophraſtus tradidit, & herbis. Quæ radice geniculata proueniunt, è ſingulis geniculis germen ſurſum, & radix ſubtus erumpit, vt gramen, & arundinum quoddam genus, ſi quis in obliquum colos præciſas fimo, terræq; abſcondat. Columella etiam arundines bulbis optimè ſeri tradit: quos alii bulbos, alii colos vocant: vnde arundinibus radicem confectam diſponunt. Nos in Sicilia & Brutiis præciſas arundinum colos ſaccariferarũ ſerimus, & ſic earum ſegetes inſtituimus. Roſa enim ex ocellis radicis ſeritur.

In herbis verò, quæ tenui & diluto corticeintegũtur, quemadmodum rapæ, raphani, betæ, ari, integram radicem ſerimus: partes verò bulborum, qui radices ſuo latere promunt, non ſolum hortenſium, ſed ſylueſtrium, vt cepæ, gethyi, allii, ſcillæ, aliorumq́;. Dioſcorides heleni agnatas propagines, aut liliorum, aut ari modo ſeri ſcripſit: aſparagi radices, mentæ, armoraciæ, napunculi, cæterorumq́; Diximus generationes, quæ naturæ ſunt, nunc quæ artis, vel electus: & primò dicemus eas, quæ naturales ſunt, poſtmodum quæ arte impetrantur in propagatione. Auulſio ocyſſima generatio eſt, auctuq́; facilis, ſimilesq́; fructus affert, vt mater vnde auellitur. Auulſio eſt plantarum ablatio cum radicis parte, vt ſationi ſit idonea. Plinius ait, Et aliud genus ſimile natura monſtrauit, auulſiq́; arboribus ſtolones vixêre. Quo in genere, & cum parui ſunt auelluntur, partemq́; aliquam è matris quoq; corpore auferunt ſecum, fimbriato corpore. Plantæ, quæ auelluntur, ſtolones dicuntur, Græcis μόσχοι quaſi vituli plantarum; Latinis ſtolo, quaſi ſtolida fruticatio ex arborum radicibus. nomenq́; à Stolone viro traxit, qui, M. Varrone referente, propter diligentiam culturæ, Stolonũ confirmauit agnomen, quod nullus in eius fundo reperiri poterat ſtolo, quod effodiebat circum arbores, è radicibus, quę naſcerentur è ſolo, quos ſtolones appellabant. Plinius item, Stolonum cognomen Licinię genti, ita enim appellatur in ipſis arboribus fruticatio inutilis, vnde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Didymus ab his, Stolones appellari ait, qui arboribus vniti, & agnati ſunt, ex ipſisq́; auelluntur vnà cum conſpicua radicis parte. Differt à ſtolone verò viuiradix: ſtolo enim eſt qui naſcitur circa ſtipites & auellitur cum radice, & corporis parte, & ſic ſeritur. Viuiradix verò eſt, quæ integra ex arboribus longinquo extrahitur. vnde auulſionem non admittunt, ait Theophraſtus, niſi quæ fruticoſæ ſunt: nam arbores, quæ vniſtipites ſunt, carent eo, quod auellere poſſis. Eſt & auulſio duplex, plantarum & herbarũ. Laurum auulſione naſci difficile putat Theophraſtus: ſed ſi auellitur, radicis, & ſtipitis aliquid habere oportet, fieri tamen poteſt, vt abſq; eo tam punica, quàm malus verna exoriatur. Plinius, Hoc modo plantantur punicæ, coryli, mali, ſorbi, meſpili, fraxini, fici, inprimisq́; vites. Coroneum ita ſatum degenerat. Sabina auulſione etiam ſeritur. Didymus. Malum, ceraſus, ziziphon, nux parua, chamedaphne, myrtus, & meſpilum. Virgilius in Georgicis.

Hinc plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis.

Herbæ autem quoq; auulſione naſcuntur, vt ruta, & braſſica, vt Theophraſtus tradit. Semper enim aliquid radicis accipitur.

Plantatio ex radice per propagationem. CAP. VI.

SEQVITVR propagatio auulſionem, altera per integram plantam ſatio: nam vbi natura in minime fruticoſis arboribus viuiradicem fieri negat,

ars,

ars, quò ramus radicem ſubmittat, propagationem adinuenit, quò aliò transferri poſſit. Propago Feſto Pompeio authore à propagando dicta. Ruſtici enim vetulam vitem per inflexos arcus ſupprimunt, vt ex vna plures emergant. Dicta eſt propagatio, quòd porrò pangatur, id eſt, longè figatur. Huiuſmodi arborum generationis modi Græci ſcriptores non meminerunt. Plinius naturam propagines docuiſſe ſcribit. Rubi nanq; curuati gracilitate, & ſimul proceritate nimia defigunt rurſus in terram capita, iterumque naſcuntur ex ſeſe, repleturi omnia, ni reſiſtat cultura, prorſus vt poſſint videri homines terræ cauſa geniti. Ita peſſima, atq; execranda res propaginem docuit, atque radicem acquiri viridem. Eadem autem natura eſt ederis. Propagatio duplex, arborum, & herbarum. Arborum duo ſunt modi, alter ramo ab arbore in ſcrobem depreſſo, alter ramo in arboris cacumen manente, ſed vel per vaſa fictilia, vel qualos traiecto, terraq; compacto. Arborum propagatio, qua ramus deprimitur, quadruplex eſt: hanc Columella in viribus docet, in aliquibus nos vti poſſumus. Prima quum virga à matre edita ſulco committitur, altera quum ipſa mater proſternitur, atque in plures palos per ſuas virgas diuiditur, tertia quum mater in duas vel tres partes ſcinditur, ſi diuerſis locis diducenda eſt, quarta quum breuis virga depreſſa obruitur, ac poſt triennium amputatur. Propagationis modos Cato docuit, Propagatio pomorum, cæterarumq; arborum. Arboribus abs terra pulli qui naſcentur, eos in terram deprimito, extollitoque priorem partem, vti radicem capiant, inde biennio poſt effodito, ſeritoq;. Ficum, oleam, malum punicum, cotoneum, aliaq; mala omnia, laurum, myrtum, nuces præneſtinas, platanum. Mala ſtruthea, laurum cypriam, delphicam, prunum, myrtum coniugulum, & myrtum album, & nigrum, & nuces auellanas. De ramis, quæ diligentius propagari voles, in aullas, aut in qualos pertuſos propagari oportet, & cum his in ſcrobem deferri oportet. In arboribus, vbi radices capiant, calicem, aut qualum pertundito per fundum, ramum, quem radicem capere voles, ſcarificato, traiicitoq;. Eũ qualum, aut calicem terra impleto, calcatoq; bene, in arborem relinquito: vbi ita fuerit, & radices egerit, ramum ſub qualo præcidito; qualum incidito ex vna parte perpetuum: ſi verò calix erit, conquaſſato, cum eo qualo, aut calice in ſcrobẽ ponito. Eodem modo vitem facito, eam anno poſt recidito, ſeritoq; cum qualo. Hoc modo quodq; genus volueris propagabis. Plinius è Catone tranſcribens ſic ornatè loquitur. Propagationum duo genera. Ramo ab arbore depreſſo in ſcrobem quatuor pedum quoquò, & poſt biennium amputato flexu, plantaq; tranſlata poſt trimatum: quas ſi longius ferre libeat, in qualis ſtatim, aut vaſis fictilibus defodere propagines aptiſſimum, vt in iis transferantur. Alterum genus luxurioſiùs, radices in ipſa arbore ſollicitando, traiectis per vaſa fictilia vel qualos ramis, terraque circumpactis, atque hoc blandimento impetratis radicibus inter poma ipſa & cacumina (in ſumma enim cacumina hoc modo petuntur audaci ingenio) arborem aliam

longè à tellure faciendi, eodem, quo ſupra biennii ſpatio, abſciſſa propagine, & cum qualis illis ſata. Sabina herba propagine ſeritur, & rhododendron. Sic ſalices & caſtaneæ. In herbarum propaginibus Theophraſtus caulem roſæ, & lilii proſterni iubet, & ſic roſa & lilium naſcuntur. Palladius confirmat. Virgilius de propagine ita canit:

Syluarumq; aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viua ſua plantaria terra.
Sed truncis oleæ, melius propagine vites.

Arborum ſatio per truncos. Cap. VII.

DIximvs integras arbores ſerendi modos, & per radicem, nunc ad alteram generationis partem traducamus ſtylum, ſcilicet quomodo trunco, ramo, & ſurculo naſcantur: nam arboris partes maximæ, & primæ quatuor ſunt, radix, truncus, ramus, & ſurculus; & primùm videamus, quæ arbores trunco naſci poſſunt. Truncus, ex Theophraſto, eſt in quẽ defertur alimẽtum, ſimplexq; ſupra terrã aſſurgit. in arboribus caudicẽ appellare ſolemus, in herbis caulem. Sed ſeruntur arbores trunco, itẽ herbæ caule, vel integro, vel in partes conſecto. Integro trunco Theophraſtus oleam naſci ſcripſit. ratioque huius generationis eſt, quòd prægrandes rami oleæ, oleaſtri, & myrti, ſuccolenti ſunt, ſcilicet pinguedine & denſitate, proinde exiccatu difficiles: ſuorum enim corporum ſpiſſitas, & præſentis vitæ ſedes eſt & futuræ auſpicia, non tamen ſine naturali calore, nil enim denſitas illa facit, ſi comes eſt ſiccitatis, & inepta ad nepotum procreationem. Virgilius in olea talem ſerendi modum ſic expreſſit.

Sed truncis oleæ, melius propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.

Theophraſtus etiam palmę huiuſmodi ſatum vitalem eſſe ait, quippe qui ſi eius truncus inuerſus pangatur vdo ſolo, & germina ſupernè cieri, & infernè copioſas radices comparari, quod nos in populis, ſalicibus, ſambucis, aliiſq; quotidie videmus. Nec ſolùm integro trunco oleam naſci Theophraſtus ſcripſit, ſed etiam ligno. Quid verò per lignum intellexit, niſi truncum per longitudinem ſciſſum, & in partes conſectum? Talem ſerendi modum per lignum mirè etiam Virgilius expreſſit.

Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.

Sed quum lignum ſeritur, monet Theophraſtus ſubtus ſcindendum, ac iniecto lapide ſerendũ. Sic oleæ, fici, reliquorũq; ſatio fieri debet. Sed non ſolum trũci partes, ſed partiũ partes ſerẽdas docẽt Græci, ſcilicet cortices. Dioſcorides nanq; corticẽ albæ populi & nigræ cõciſum, & ſtercoratis ſulcis inditũ, edules fungos dare. Quod etiã Tarentinus Græcus affirmauit. In herbis verò caulis eſt trunci loco. Ideo herbam conciſo caule naſci operæ pretium eſt dicamus.

Theo-

Theophraſtus liliorum, & roſarum caules conciſos, & germen citare, & radicari poſſe ſcribit. Sic arundines præciſſa ſtirpe enaſci, germinarique. De roſa, M. Varro, Plinius, aliique referunt.

De ſatione per truncos, & de talea, & claua. CAP. VIII.

SEQVITVR vt per ramos ſerendi modos doceamus. Rami dicuntur, qui in caudice fiſſi multiplices ſparguntur, & vt caudex radice, ſic rami caudice fulciuntur. Multis modis ramos ſerere maioribus noſtris mos fuit. Nam aut integrum ramum, aut eius partes, ſic & diuerſa nomina indiderunt, nam reciſum in plures partes ramum nunc clauam, nunc taleam vocitarunt. Τάλεα vox Græca eſt, ſed Latini in ſuum vſum conuerterunt, vt taleare pro incidere ruſtica vſurpet ſimplicitas. Nonius ſciſſiones lignorum, vel præſegmina taleas vocat. M. Varro, Intertaleare, ruſticorum voce, diuidere eſt, vel ex vtraque parte æquabiliter præcidere, & excidere. Alibi verò ramum ex vtraque parte æquabiliter præciſum, claueolam & taleam appellat, facitq; circiter pedalem. Sed inter authores rami, taleæ, & clauæ nomina confunduntur. Varro clauam & taleam idem eſſe putauit, vt diximus. Palladius videtur inter ramũ & clauam, & taleam differentiam feciſſe: nam de citriis loquens ait. Ramus non amplius ſeſquipede debet immergi, ne putreſcat: claua ſit manubrij craſſitudine, longitudine cubitali, omnisq; obruatur: ſed talea gracilior & breuior eſſe poteſt, quæ etiam mergetur, ſed palmis duobus ſuperſit. Didymus ramum & taleam maximè differre putat. Hanc ſationis inuentionem Plinius caſui aſcribit. Inquit enim, Caſus ingenio ſuo excogitauit, ac defractos ſerere ramos docuit, quum pali defixi radices cepiſſent. Taleæ nobis non paruam commoditatem præſtant, nam vbi arbores ſemine careant, natura nos docet, vt iis vtamur, vel ſi cupiditas nos ſtimulet citiùs arborum naſcendarum. Varro, quia ex ſemine fici, aut oleæ ad creſcendum tardæ ſunt, ſurculos, & taleas in ſeminariis expedit obruere, ait. Præterea quæ taleis ſeruntur, ſapidiores fructus afferunt, & ex vilibus optimos, ſed cito pereunt, cõtra verò in arboribus, quæ ex ſemine prodeunt. Nos ſerẽdi modum à Catone, ſeminum verò qualitatem à Theophraſto deſumemus. Ramos ab arboribus vegetæ ætatis non prouectioris petendos cenſet. Quæ verò iuuenili ætate ſunt, & pleno corpore conſtant, & melius germinant. Sint nitidi læuiſſimique: quod enim læue & nitidum, incolume inoffenſumq; conſtat, contrà ſcabrum, obſitumq; nodis præſertim cæcis, euanidisque, incolumitate orbatũ eſt. Ad hæc læuitas, & rectitudo ad ſucci ſorbitionem facilem meatum expeditumq; præſtat, vt incrementa celeriter ſequantur. Rectè etiam animaduerſum, vt ex ſimili ſolo, vel ſaltem non deteriori ſemina petenda: nam imbecilli cuiq; mutatio moleſtiam affert, imbecille enim amiſſis natalibus ſuis. Prẹterea cum loci mutatione, ne ſitum mutẽt, ſed quam cœli partem reſpexere apud parentes, in eam iterum vergant, vt nil naturæ, morisq; immutetur. Taleam à ramis abſcindunt, ne vires ad excitan-

dum germen euaneſcant. Partem ab inferiori arboris parte petendam,vtpote robuſtiorem,exceptis vite,& fico,& quicquid hum'dum eſt. Quum ponũtur, erectæ ponendæ ſunt, nec multum terra extent, lenta enim incrementa capit planta,quum pars,quæ ſupra terram,maior ſubterranea fuerit. Cęſura ſit prope terram:nam celerius redeunt,quàm quę altius fuerint obtruncatæ. Poſtremo plagas obteges,ne ſol,néve imber eò ſe induat,ob id alij oblinunt luto,alij imponunt ſcillam plagæ, ac ſcillæ fictile. Scilla ſeruat priſtinum arboris vigorem, ſeruatur ea à luto,à fictili lutum. Triplex in ſatione differentia,ſiue ſcrobibus,ſiue ſeminariis, ſiue ſulcis ſeras. Cato hoc modo docet. Taleas quas in ſcrobe ſaturus eris, tripedaneas decidito, diligenterq́ue tractato,ne liber laboret, quum dolabis,aut ſecabis, quas in ſeminario ſaturus eris, pedales facito, easq́ue ſic inſerito. Locus bipalio ſubactus ſiet, beneq́ue glutus ſiet. Quum taleam demittes, pede tantum opprimito, ſi parum deſcendit,malleo,aut mateola adigito,cauetoq́ue ne librum ſcindas, quum adiges. Palo prius locum ſi feceris,quo taleam demittas,& ſi ita ſeueris,vtilis fiet talea,meliusq; viuet. Taleæ vbi trimæ ſunt,tum deniq; tibi curæ ſint, vbi liber ſeſe vertet. Si in ſcrobibus,aut in ſulcis ſeres,ternas taleas ponito,easq; diuaricato ſupra terrã,ne plus quatuor digitis tranſuerſis èmineant,gemma,vel oculo ſeruato. Plinius de taleis hæc habet. Seruandum in eo ante omnia,vt taleæ ex feracibus fiant arboribus, ne curuæ, ne ſcabræ, aut bifurcæ, néve tenuiores quàm vt manum impleant, ne minores pedalibus,vt illibato cortice, atque vt ſectura inferior ponatur ſemper, & quod erit ab radice; accumuleturq́ue germinatio terra, donec robur planta capiat. Sed animaduertendum erectam taleam dici, cuius pars ima terram ſpectat, ſumma cœlum,inuerſam verò, quæ cacumine infoſſo deorſum ſpectat,cœlum cæſura. Columella oleæ rectam taleam deponere iubet, nam inuerſa ſterilitatem minatur. Plinius,vt ſecura ſemper inferior ponatur, & quod erit ab radice. Theophraſtus de ficu, olea, & myrto loquens, Ficus à ramo ſeritur vaſtiore, qui debet exacutus percuti malleo, quoad ſupra terram exiguum relinquatur, ac deinde arena ſuperiniecta operiatur, easq́ue plantas meliores effici volunt, quandiu nouellæ extant. Oleam verò & myrtum quæ trunco, præciſaq; ſeruntur, deorſum verſus ſectura inuerſa ſerere oportet,nec palmo minora præcidere,corticemq́; minimè detrahere. Seruntur autem ex his rami, quibus germinantibus terram ſemper aſſiduè accumulandam, quoad ſatis corroborentur. Quod contrarium ſentit Theophraſtus de inuerſa talea, puto ex Theodori interpretatione errorem contigiſſe, quòd inuerſam taleam non rectè interpretatus fuerit, quum rectam dicere deberet: repugnat enim experientiæ, & tantorum virorum authoritatibus. Sed apud nos citria inuerſa talea ſeruntur. Multa taleis ſeruntur, ait Plinius, inprimisq́; ficus, omnibusq́ue aliis modis naſcens, præterquam talea, optimè quidem ſi vaſtiore ramo, pali modo exacuto adigatur altè, exiguo ſuper terram relicto capite,eoq́ue ipſo arena cooperto. Ramo ſeruntur & punica palis laxato prius

meatu.

meatu. Item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum, craſſitudine minus brachiali, cortice diligenter ſeruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis ſeritur. Morus & talea tantum. Meſpilus & taleis. Didymus talea, & ramis plantari ait amygdalam, pyrum, morum, citrium, malum, oleam, cotinea, populum albam, & nigram, hederam, ziziphum, myrtum, caſtaneam, & tranſplantata meliora reddi. A ramis & talea tãtum plantari vitem, ſalicem, buxum, & ciſtum, quum auulſione naſci prohibeantur: propterea quod à radicibus nepotum exortia ſunt. Virgilius de taleis hæc cecinit.

——— hic ſtirpes obruit arno
Quadrifidasq́; ſudes, & acuto robore vallos.

Theophraſtus ait. Si quis in Græcia palmæ ramos supernè reciſos ſerat, radix dimittitur, & germen non ſolùm crebro naſci, verùm etiam ſubtus radicari largiùs aſſerunt. Itemq́; è ramis malum & pyrum raro naſci.

Quomodo ſurculo plantentur, ſine cacumine, & de virga. CAP. IX.

IAM ad ſurculi ſationem ventum eſt, qui à matre detractus terræ gremio ad alias iterum arbores procreandas figitur. Hic in terram, & in truncum figitur, vt inferius demonſtrabimus, quum de inſitione agemus. Græcis κλάδος, ab inflectendi facilitate, vel ἀκρέμων à faſtigio, & manſione dicitur. Latinis ſurculus, & eſt quod ex ramis ſimplex, & indiuiduum oritur, quale eſt germen annotinum, frondesq́; gerit. Plinius de eius inuentione, Ex eodem inuentum eſt ſurculos abſciſſos ſerere. Hoc primùm ſepis cauſa factum, ſambucis, cotoneo, & rubis depactis, mox & culturæ, vt populis, alnis, ſalici, quę vel inuerſo ſurculo ſeritur. Hic generationis modus & plantis, & herbis communis eſt: nam vtræque cacumine ſciſſo facilè germinant. Dicamus nunc de plantis, dicturi poſtmodum de ſuffruticibus, & herbis. Theophraſtus ait. Non omnes ſurculi ex omnibus arboribus dempti, & defixi germinare poſſunt, ſed ij tãtummodo, qui non ſolum moderatum humidum, caloremque habent, ſed vtrunque retinere valent & ſeruare, vt ficus, vitis, & inter ſteriles & aquarũ prauidas ſalix ſambucus, & vtraq; populus: ſed natura ſiccis penitus negatum eſt. Nam ex arbore dempti quamprimum difflantur, euaporãturque, innatumq; calorem amittunt. Ficus enim & vitis quum ſumma habeant tenera, humectaq; facilè germinare poſſunt, ſic & ſalix: at contra oleæ extrema, quia ſicca ex tenuitate, ad edurandum inualida ſunt, ſic de pyro, & amygdala, lauroque aſſerere licet. Contra tamen ſentit in hiſtoriis, nam ficum omnibus modis exurgere poſſe inquit, præterquam ramo & ſurculo, quod vel textus Græci corruptione, vel mala Theodori interpretatione contingere poteſt, aliter & ſibi ipſi, & experientiæ contradiceret. Exoritur item paxillo tam punica, quàm malus verna. Virgilius ſurculum cacumen appellat.

Nil radicis egent aliæ, ſummumq́; putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.

Nos in Surrentino tractu quum in vineis vites propagamus, ſimul cum vitibus, ficus, mori, mali vernæ ſurculos apponimus, optimeq́ue proueniunt. Virgis oleam exoriri poſſe etiam tradit Theophraſtus: nam ſi extrema ramorum ob inſitam ſiccitatem ſata nequeunt germinare, contra id nobis natura negatum remedium, eſt adinuentum ab agricolis. Surgit etiã punica ex virga. Cæterum inter ſicca, ſimplicia & nepotum exortia ſola palma præter ex ſemine ortum alios proueniendi modos ſortitur. Inter cæteros ex tenerrimis virgis Babylonij viuiradices efficiunt, adultasq́; transferunt, quod ex ſoli vbertate, & naſcendi facilitate prouenit: tenerrimæ enim virgæ petuntur, quia tales humidiſſimæ ſunt. Columella cacumina ficorum, pyrorúmve, & malorum depangere monet. Palladius ceraſum virgula naſci ſcripſit: nam pro adminiculis per vineam poſitam, in arborem proſiluiſſe confirmat: ſic & punicam: curandumq́ue ne inuerſa ponatur. Sed diximus de arboribus, nunc verò ad ſuffrutices, & herbas tranſeamus. Theophraſtus docuit idem fieri in ſuffruticibus, vt in ruta, viola (leucoium intelligo) ſerpillo, helenio, & in coronariis, vt abrotano: hæ enim radices è germinibus ſuis emittunt, non ſecus ac hedera. Proximum inter olera ocimum eſt: hoc enim ſeri pro parte ſuperiore optimè poteſt, quanquam lignoſum ſit. Abrotanum lignoſum eſt, verùm ſpiſſitate acoreq́ue ſuo ſeruari aliquantulum temporis poteſt, modo hederæ: nam hæc defixa quoque nimirum erumpere valet. Plinius mentam inuerſo ramo ſeri ſcripſit. Nos & mentam, & marum cacuminibus continuò ſerimus.

Quòd folij etiam ſatio fieri poſſit. CAP. X.

QVIA ſequuntur folia ſurculos, (nam ſurculos folia ferre diximus) declarabimus nunc an foliis ſatio fieri poſſit. Admirabile eſt naturæ opus arbores etiam poſſe natales ſuos foliis exercere. Plinius demiratur Trogum ſcripſiſſe palmarum folia apud Babylonios ſeri, atq; in arborem prouenire. Theophraſtus admirabile quodammodo videri poſſe inquit, ſi quid è foliis radicem dimittat, qualem circa Opuntem herbam quandam enarrarunt. A quo excipiens Plinius. Item circa Opuntem opuntia eſt herba, etiam homini dulcis. Mirumq́ue è folio eius radicem fieri, ac ſic etiam naſci. Item Theophraſtus laſerpitij ortum deſcribens, ait. Radix cubitalis, aut paulo maior, in medio extuberat in caput ſupra terram, vnde lac erumpit, dein caulis aſſurgit, ex quo magydâris, & quod folium dicitur, exeunt; folium id ſemen eſt, quod quum Auſter ingenuè poſt Caniculam flauerit, diſcutitur, atq; ita laſerpitium naſcitur, eodemq́ue anno radix conſummatur, & caulis. Ab eo Plinius. Alij tradunt laſerpitij radicem fuiſſe maiorem cubitali, tuberq́; in ea ſuper terram, hoc inciſo profluere ſolitum ſuccum ceu lactis, ſupernato caule, quem magydarim vocarunt: folia aurei coloris pro ſemine fuiſſe, cadentia à Canis ortu, Auſtro flante. Et ex his laſerpitium naſci ſolitum annuo ſpatio, & radice, & caule conſummantibus ſeſe. Sed huiuſmodi admiratio ceſſare debet, quum apud nos ficus

ex oc-

ex occidentali India allata hoc modo naſcatur, cuius folium ſi pangatur, illicò radicatur, atq; in magnam arborem excreſcit, vt nō ſolum ſi terræ figatur germinet, ſed ſi in ſolum ceciderit, illicò radiculas emittat. Sed nequeo non mirari Matthiolum, quū apud Theophraſtum, & Plinium legiſſet de opuntia herba, lapſum, credidiſſe hanc vulgarem Indicam ficum eſſe opuntem, quum paulò ſupra noſtra tempora ex occidentalibus Indiis allata eſſet, eiuſque apud antiquos nullam prius memoriam extitiſſe.

De ſatione per lachrymam. Cap. XI.

SED quid mirabilius? ex gummi fieri poſſe generationem, ac in eo genitale ſeminium vigere poſſe? Theophraſtus in hiſtoriis inquit, Peculiaris maxima generatio, quæ ex lachryma fit, quippe lilium ita exortum videtur, quum id quod defluxerit ſole exaruerit. Lachrymā quoq; equapij, vim eandem ſortiri volunt, etenim lachrymam id quoq; emittit, cuius rationem libro de cauſis aſſignat. Sed peculiaris maximè generatio, quam lachrymæ præbent, vt equapij, liliorum, & aliorum quorundam, nec ratio abeſt, nam caulibus gummi planè reſpondent: nil etenim aliud, quàm quod illorum fœcundum principium coactum eſſe oportet: non enim ſine calore, humoreq; generatio talis conſequitur. Cur autem non omnes ſucci, lachrymæque generandi vim obtineant, cauſam ad ſuperiores, prioreſque rationes reduci par eſt, id eſt quod neque caules, neq; radices vim eiuſmodi ſortiuntur. Equapij lachryma myrrhę ſimilis cōnſtat, quamobrem quum quidam hic naſci myrrham audiuiſſent, equapium apud ſe prouenire putarunt. Seritur equapium etiam lachryma ſua, vt lilium & alia quædam. Lachryma ex eo myrrhæ ſimilis effluit, quidam in totum myrrham id eſſe affirmarunt. Facit & lachryma lilij cæcū quoddam confluuium, quod etiam ferunt. Dioſcorides, Smyrnion vocant ſemine tam myrrham æmulante proximè, vt myrrha ſata, alterum quoque naſcatur. Ab eo Plinius. Sed præcipuè oluſatrum miræ naturæ eſt, hippoſelinon Græci vocant (Theophraſtum intelligit) alij ſmyrneum (Dioſcoridem) è lachryma caudicis ſui naſcitur, aitque Theophraſtus myrrhā ſata natum.

De interuallis plantarum. Cap. XII.

POSTQVAM plantarum generationes affatim demonſtrauimus, inſtat nunc ratio quonam modo ſeri debeant, quum de ea re nō pauca antiquorum præcepta extent, ac priuſquā loca arboribus repleamus, quincunciali ordine metari docebimus, & eo prius quomodo mediæ cuiuſque arboris intercapedines deſtinandæ ſint doceamus oportet, quod in re arboraria neceſſarium iudicamus, quum variabilis, & diuerſiſſima ſit: facit enim diuerſitas plantarum, vt ad iuſtam magnitudinem adoleſcere non poſſint, & altera alterius vmbra prematur, & ſemper mutua alimenti rapina necentur, nec ramos, nec fructus ſpatij carentia proferre poſſint. Nil fœdius eſt agricolis, inquit Plinius, quàm geſtæ rei pœnitentia, multò iam vt præſtet laxitate delinquere, quàm

adultas interlucare iuſto plus, & in ſenectam præcipitare, aut (plerunque ipſis qui poſuere coarguentibus imperitiam ſuam) totas excidere. Has intercapedines arborũ Pompeius antras vocat. Columella id iam monuit, Arbores paribus interuallis ſerito, vt quũ creuerint, ſpatium habeant, quo ramos extẽdant, nam ſi ſpiſsè poſueris, neq; infra quicquã ſerere poteris, nec ipſæ fructuoſæ erunt, niſi eas interraſeris. Sed exequamur doctrinam. Theophraſtus, cuiuſque arboris in quacunq; terra vicinia docet plantarũ interualla, tum plantarũ, tum loci natura diſtribuenda Nos prius ſecundum ſtirpium naturam, poſtmodum locorum exequemur: nam in interuallis non tam locorum naturam quærere oportet, quàm ipſarum arborum mutuum reſpectum, arborumque naturas, quæ ſcilicet vmbras ament, vel fugiant, vel quæ longo, vel breui ſint radicatu, quæ vmbroſæ opacæq; ſint, & vmbris carentes, quæ mutuo coniugio deuinciantur, vel ſimultate diſſideant, quæ eodem, vel diuerſo tempore concipiant, & pariant, & tandem quæ ſtillicidio infeſtent. Primò conſiderandũ quæ vmbras ament, quæ ve ſolem requirant, alteræ enim breui interuallo ſerẽdæ ſunt, alteræ amplo, vt quæ ſolẽ requirunt, apertiores ſint, quæ vmbris gaudent, mutua opacitate conſequantur illas. Quorum fructus nucleoſi, & ſicciores ſunt, opacitatis amatrices ſunt, vt punicæ, & myrti, quarum fructus ſi pluſculũ Solis excipiant, aſperi fiunt. Item cui texturæ laxitas, & radicum breuitas, vt laurus, vnde propter ſuam imbecillitatem præſidio opus habet aduerſum æſtum & gelu. Præterea quibus radices longiores, quia plus capiunt loci, maioribus interuallis diſponantur, quibus verò breuiores, modicis limitibus ſeparentur: radicum enim propinquitas, mutuis offenſis infeſta erit. Pinus omnibus innoxia eſſe putatur, idque manifeſta cauſa, quum radice ſingulari altaque ſit, patitur enim myrtos, & lauros propè ſatas bene ſe habere: vnde apparet plus incommodare radices, quàm vmbras, pinus exemplo, quũ ei vmbra tanta ſit, vt nocere queat, nec noceat. Amygdalũ in vineis aliqui ſerunt, tãquam innocentiſſimã, quia modico eget nutrimento, nec ſerotina eſt, nec multum opacans. Sed falſa eſt eorũ opinio, quippe valida eſt, comitemq; habet radicum multitudinẽ, & prolixitatem, nec quia ſerò patit, radicum noxam aufert. Sed punica & malus veras habẽt innocentiæ conditiones, quum numeroſis radicibus non nitantur, nec hauriant viciniæ ſuccum, & quum cito ſeneſcant, non diu infeſtant. Vnde punicas, myrtos, & lauros crebras ſerere, nõ pluſquam nouenis pedibus diſtãtes præcipit, malos diſtantes paulo plus, pyros amplius, & prunos, amygdalas, & ficos multò amplius. Accedit vmbrarũ conſideratio, ampla enim vmbra, ampla quęrit interualla, vt ficus, & olea, vnde moleſtæ ſunt tam viti, quàm cæteris. Plinius ait. Interualla diiudicabunt ramorũ amplitudinis ratio, locorumque, & vmbræ cuiuſque arboris, quoniam has quoq; obſeruari oportet. Breues ſunt, quamuis magnarũ arborum, quod in orbẽ ramos circinent, vt in malis, pyriſque. Eædem enormes ceraſis, lauris. Cupreſſi vmbra minima, & in ſe conuoluta, ficorum leuis, quamuis ſparſa: ideoq; inter vineas

ſerĩ

ſeri non vetantur: vlmorum leuis. Attico hæc quoque videtur è grauiſſimis, nec dubito ſi emittantur in ramos: conſtrictæ quidem vlmi noxiam eſſe non arbitror. Iucunda & platani, quamquã craſſa: licet gramini credere, non ſoli, haud alia leuius operiente toros. Populo nulla ludentibus foliis. Pinguis alno. Vitis ſibi ſufficit mobili folio, iactatuq; crebro, ſolem vmbra temperans, eodem graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi. Non faſtidienda hæc quoq; ſcientia, atq; nõ in vltimis ponenda, quando quibuſq; ſatis vmbra aut nutrix, aut nouerca eſt. Iuglandium quidem, pinorumque, & picearum, & abietis quæcunq; attigere nõ dubie venenum eſt. Iuglãdium grauis & noxia, etiã capiti humano, omnibusq; iuxta ſatis. Necat germina & pinus, ſed ventis vtraq; reſiſtit, quoniã & protecta vinearum ratione egent. Vlmorum nutriens quæcunq; opacat, alni paſcens ſata. Eſt & ſtillicidij incõmodum. Stillicidij breuis diffinitio eſt. Omnium quæ proiectu frondis ita diffunduntur, vt per ipſas nõ defluant imbres, ſtilla ſæua eſt. Stillicidia pinus, quercus, ilicis põderoſiſſima, nulla cupreſſi. Palladius cydonia largiùs ponẽda ſuadet, ne alteram quatiente vento ſtillicidium tangat alterius. Nec ſpernenda eſt conſideratio plantarum, ſcilicet quæ vicinia lædunt, quæ ſe mutuo amicitiæ cõiunctu aſſociant, vt oleæ, & myrti. Androtione authore tanquã coniugium radicum fieri, & mutuas amplexationes, ac myrteas virgas inter oleæ ramos ſubire, quibus à Solis violentia caueatur opacatione, neq, tentetur ventis, vnde oliua tenerior fit: exucta nanq; à vẽto & ſole fit durior. Sic oleę à cuiuſq; arboris vicinia abſtinendum. Præterea quæ non eodem tempore germinant, fructumq; inchoant, faciliùs aſſociantur, alternantibus enim per vicẽ temporibus, ac mutuo cedentibus nil penitus ſibi auferunt. Conſideranda ſunt demum loca, vt aptè ſpatia deſignentur, in montanis enim propinquiores, quàm planis conſerantur, montibus enim radices, comæq; minus augeſcunt. Plinius plurimũ intereſſe dicit in hac quęſtione, terra, in qua ſeremus, in quantũ arbores quaſq; alat: ventoſis locis etiã crebriores ſeri conducit, nam crebritate ſeſe aduerſus ventos facilè tuentur: quæ ſolæ ſunt aduerſus ventos deſertæ, & infirmæ ſunt, turba enim valebunt, vt ſi nõ magnitudine, atq; robore, ſaltẽ multitudine, ac cohorte ſe defendant. Nulla enim re magis arbores infeſtantur, quàm ventis. Quod & Virgilius in Bucolicis demonſtrauit,

Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

E locorum etiam natura largiùs, vel breuius interualla metiri debent, quod ex diuerſis ſcriptoribus in olea fiet manifeſtum. M. Cato genus quoddam oleæ in vigintiquinque, aut triginta pedes conſerit. In Africa Mago ſeptuagintaquinque pedes interuallo dedit vndique etiam in macro ſolo, ac duro, atque ventoſo, quum minimum quadragintaquinque. Non alia maior in Bœtica arbor, nec cui maiora interualla largiri debeant. Palladius conſiderat ſi ſolum macrum, vel frumentarium fuerit: nam ſi ager, quem oliueto conſerimus, frumentarius fuerit, quadragenis inter ſe pedibus diſtent: ſi

verò macer, vicenis quinis. Sic ſalices in riguis ſpatia largiora deſiderant, ſiccaneis arctiora.

De ordine quincunciali. CAP. XIII.

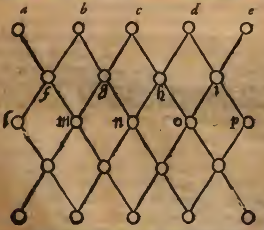
IAm ſuperius plantis interualla deſtinauimus, ſequitur vt vulgatã, & à paucis intellectam quincuncialem rationem tradamus, circa quam non ſegnis optimi agricolæ cura, & ſtudiũ eſſe debet, tum propter delectationem, quam ipſa metata & ordinata arborũ diſpoſitio pariet, tum etiã vtilitatem, ne dicam neceſſitatem. Plotinus pulchritudinẽ eſſe ait ſitam in partium cõmenſuratione adinuicem ad totũ omnium. Nam quid profectò aſpectu gratius iſto, nempe quocunq; modo intueare in ordinẽ ſe porrigente verſu? Quintilianus de orationis ornatu diſſerit ab arboribus ſimilitudine capta. Quid, inquit, illo quincunce ſpecioſius, qui in quãcunq; partẽ ſpectaueris, rectus eſt? Cicero in Catone maiore ſcribit, Quũ Liſander Lacedęmonius ad Cyrũ veniſſet, & ei Cyrus conſeptũ quendam agrum diligenter conſitum oſtendiſſet, fertur Liſandrũ admiratũ proceritates arborũ, & directos in quincuncẽ ordines, dixiſſe, mirari ſe nõ modo diligentiã, ſed etiam ſolertiã eius, à quo illa eſſent dimenſa, & deſcripta. Si de vtilitate nos loqui velimus, eſt & in ipſo multiplex, ſiue ad plãtarũ incrementum, ſiue diuturnitatem, & multitudinem proſpexerimus. Varro, Pleraq; non ſolùm fructuoſiorẽ agrum faciũt, vt quum in ordinem fuerint conſita arbuſta, atq; oliueta, ſed etiam vendibiliorẽ, vt quæ adiiciant ad fundi pretium. Nemo enim eadem vtilitate nõ quod eſt formoſius, emere mauult pluris, quàm ſi eſt fructuoſius turpe. De formæ cultura hoc dico, quæ ſpecie fiant, venuſtiora ſequi, vt maiore quoq; cum fructu ſint, vt qui habent arbuſta, ſi ſata ſunt in quincuncem propter ordines atq; interualla modica, plus fructus inde auferant. Itaq; maiores noſtri ex aruo ęquè magno male cõſito, & minus multum, & minus bonũ faciebant vinũ, quod quæ ſuo quoq; loco ſunt poſita, & minus loci occupant, & minus officit aliud alij ab Sole, ac Luna, & vento. Hoc licet cõiectura videre ex aliquot rebus, vt nuces integras, quas vno modio cõprehenderis, quòd putamina ſuo loco quæq; habet natura compoſita, eaſdem ſi fregeris, ſeſquimodio concipere poſſis. Præterea quæ arbores in ordine ſatæ ſunt, eas æquabiliter ex omnibus partibus Sol ac Luna coquũt, quo fit, vt vuæ, & oleæ plures naſcantur, & celerius coquantur, quas res duas ſequuntur altera illa duo, vt plus reddant muſti, & olei, & pretij pluris. Columella ait. Arbores diſponere vtile eſt, ne imbecilla à valentiore prematur, quia nec viribus, nec magnitudine par eſt, impariq; ſpatio temporis adoleſcit. Plinius, In diſponendis arboribus, arbuſtiſque; ac vineis quincuncialis ordinum ratio vulgata, & neceſſaria, non perflatu modo vtilis, verum & aſpectu grata, quocunque modo intueare in ordine ſe porrigente verſu. Virgilius mira carminum elegantia depinxit in Georgicis.

——— *Nec ſecius omnis in vnguem*
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret,

Vt ſæpe

Vt ſæpe ingenti bello, cum longa cohorteis
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directaq́; acies, ac latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, nec dum horrida miſcent
Prœlia, ſed dubius mediis Mars errat in armis;
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum,
Non animum modo vti paſcat proſpectus inanem,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, nec in vacuum poterunt ſe extendere rami.

Sed antiquis cur dictus ſit quincuncialis ordo, declaretur. Litera X apud eos decuſſis dicebatur. Antiqui enim, vt nos quoq;, huiuſcemodi figura denarium numerum ſignificabant. Erat decuſſis decem aſſes vnciæ, quod ſi X literã per medium ſeces, relinquitur V, quæ figura denarii dimidium, id eſt, quinariũ numerum demonſtrat, vnde etiam Latini eam figuram quincuncem vocauerunt. Conſtat autem decuſſis ex duabus quincũcibus appoſitè collatis. Quincunx enim ex quinque & vncia nomen compoſitum, vnde arbores in ordine quincunciali digeſtæ putantur, quando ſecundi ordinis arbores paribus interuallis ſic diſponuntur, vt quincuncialem figurã ſeruare adinuicem videantur. *a* diſtet à *b* decem pedibus, ſic *b c*, & *d e*, primus hic erit ordo. Secundus verò *f g h i*, quæ itidem decem pedibus diſtent, & ſit *f* in medio *a* & *b*, *g* in medio *b c* collocetur, ſic *h*, & *i*. Sit tertius ordo *l m n o p*, qui primo directè opponitur, & *l* æquidiſtet ab *f*, & *m* ab *f g*. Sic *n o p*, ita vt *g* in centri exagono videatur, æquidiſtans ab *b c h n m f*: cuius ſubiecta hæc erit figura.

Hic erit verus quincuncialis ordo. Videmus hunc à natura in omnibus ſuis rebus obſeruari ob creatarum rerum cõmoditatem. Sic frondes in pinu, myrto, erica, cæteriſq; diſpoſitæ ſunt, & rami in multis arboribus, vt lumine Solis, ventis, aëreq́; fruerentur, ne altera alteri ſubdita hac cõmoditate defraudare-

tur, æqualeq; à ſtipite rami, & frondes alimentum abſq; viciniæ noxa haurirẽt. Sed ex his, quæ adhuc videre contigit arbuſta, & viridaria, nunquam me hoc ordine vidiſſe memini, ob magnam, quam affert ſecum hic ordo difficultatẽ. Apud nos ordo vſitatus eſt in quadratum diſpoſitus. Sed videamus nunc modum diſponendi à Columella edoctum. Hæc in quincuncem vinearum metatio expeditiſſima ratione conficitur, quippe linea per totidem pedes, quot deſtinaueris interordiniorum ſpatiis purpura vel quolibet aliquo conſpicuo colore viſitur, eaq; ſic denotata per repaſtinatum intenditur, & iuxta purpurã calamus defigitur, atq; ita paribus ſpatiis ordines diriguntur, quod deinde, quũ eſt factum, foſſor inſequitur, ſcrobemq; alternis omiſſis per ordinem ſpatiis, à calamo ad proximum calamum fodit. Sed neq; à Columella planè ratio data eſt: nam vſitatiſſimum apud nos docet. Ego verò ſic inſtituere ordines ſoleo. Sit primus ordo ſpatiorum dimenſiis *a b c d e*. Capiatur deinde linea & à puncto *a*, ſpatio verò *a b*, ſignetur ſemicirculus. Inde appoſita in puncto *b*, ſpatio *b a*, alius ſignetur, vbi ſe ſecabunt erit *f*. eodem modo ex *d e* ſignabis *i*, ac inter *i* & *f*, protracta linea, ſignabis *g h* æqualibus ſpatiis. Eodemque modo alii inferiores ordines deſcribuntur. Sed ordines diſponendi ſunt, vel ſecundum ſolis rationem vel ventorum, quod in vniuſcuiuſq; particulari hiſtoria deſcribetur.

De ſcrobibus faciendis. Cap. XIIII.

VBi interualla conſtitueris, ac ordines duxeris, inſequitur foſſor, vt ſcrobes aperiat, qui priuſquam ſeras longo tempore ante effodiẽdi ſunt. De quibus antiquorũ præcepta audiamus. Theophraſtus. Quia tellus vda & peruia eſſe debet, tum vt erumpẽtibus radicibus cedat, tum vt admittat madorẽ, & aërem, effodiuntur ſcrobes anno ante, quàm eo arbores adigantur, vt ſoles & hyemes patiantur, incipiendumq; ab æſtiuo ſolſtitio ad Arcturũ, tunc enim terra ab omni officio vacat, Idem ſentit Columella, Antè annum, quàm diſponere voles ſcrobes fodito, ita ſole pluuiaq; macerabuntur, & quod poſueris cito cõprehendet. Sed ſi quo anno ſcrobes feceris, etiam ſemina ponere voles, minimum ante duos menſes fodito ſcrobes, poſtea ſtramentis eos cõplero, & incendito. Plinius. Præfodere ſcrobes ante (ſi fieri poſſit) tanto donec ceſpite pingui obducãtur. Mago ante annum iubet, vt ſolem, pluuiasq; combibant, aut ſi id conditio largita non ſit, ignes in medio fieri ante menſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri. Didymus. Quędam tamen maximè ante plantationem ſcrobes ſibi effodi poſtulant, quò à ſole, & ventis, & imbribus terra friabilior reddatur, & plantę radicem agere faciliùs queãt. Si verò plantare feſtinemus, duobus menſibus antea, aut minimũ vno ſarmenta, & arundinem, & quę facilè cõburuntur in ſcrobibus ad multos dies cõburemus. Theophraſtus ſcrobes non pari altitudine faciendas cenſet, quũ aliæ plantæ in profundum radices agant, aliæ verò ſuperficiariæ ſerpant. Oleis ergo & ficubus, quibus radices minus profundę, minus item profundi ſcrobes. Lapides inde ſupponunt, quibus hyema-

hyemales aquę receptæ ſiccis temporibus refundi queant, vel ſarmenta ſubiiciunt, eademq́; ratione fictilia, neq; ſine aqua, aut paxillum adigunt, quē deinde eximunt, vt cauerna facta ſit futurę aquę lacuna. Exigitur enim exhalatio, vnde tellus excipiat humiditatē, ita vt imbres ſeſe applicare queant, ſol ſubire, & ſeſe aër induere, ex quibus alimēta, incrementaq; ꝓficiſcuntur. Scrobes altius ſemper defodiendi ſunt iis, quę telluri ſummæ adhærent: radicem autem nullam altius deſcendere ternis ſemipedibus quidam volunt: nanq; illorum conſilium improbant, qui altius ſerunt. Sed haud rectè id affirmaſſe in pleriſq; videtur: nam ſi ſolum altum, aut regionem cōmodam, aut etiam terrā facilem nanciſcantur, multò longiorem radicem impellunt, quę ſcilicet apta ſit ſtirpe alta adhærere. Columella. Quò latiores, patentioresq́; ſcrobes feceris, eò lætiores erunt, vberioresq́; fructus. Scrobs clibano ſimilis eſſe debet, imus quàm ſummus patentior, vt laxius radices euagentur, ac minus frigoris hyeme, minusq́; æſtatis vapores per anguſtum os terræ admittant. Tum etiam cliuoſis locis terra quæ in eum congeſta eſt, pluuiis non abluitur. Virgilius,

Quod ſupereſt, quacunq; premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra.
Aut lapidem bibulum, aut ſquallentes infode conchas,
Inter enim labentur aquæ, tenuisq́; ſubibit
Halitus, atq; animos tollent ſata: iamq́; reperti
Qui ſaxo ſuper, atq; ingentis pondere teſtæ
Vrgerent, hoc effuſos munimen ad imbres.
Hoc, vbi hiulca ſiti findit canis æſtifer arua.

Plinius ſcrobium altitudinem ita terminat. In argilloſo, aut duro ſolo trium cubitorum in quanq; partem. In prunis palmo amplius, & vbiq; caminata foſſura, ore compreſſiore ſint. Nigra verò terra duo cubita & palmum quadratis angulis. Eadem menſura Græci authores conſentiunt, non altiores quino ſemipede debere eſſe, nec latiores duobus pedibus, nuſquā verò ſeſquipede minus altos, quoniam in humido ſolo ad vicina aquę perueniat. Cato, Si locus aquoſus ſit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imosq́; palmum & pedem, altitudine quatuor pedum, eos lapide conſterni, aut ſi non ſit, perticis ſalignis viridibus. Si neq; eæ ſint, ſarmentis, ita vt in altitudinem ſemipedem trahantur. Nobis adiiciendum videtur ex prædicta arborum natura, vt altius demittantur eæ, quæ ſumma tellure gaudent, tanquam fraxinus, & olea. Hæc & ſimilia quaternos pedes oportet dimitti. Cæteris ſat eſt, ſi altitudinis pedes ternos effecerint. Virgilius ſcrobium profunditatem ita terminat,

Forſitan & ſcrobibus, quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altius & penitus terræ defigitur arbor.
Æſculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas: tantum radices ad tartara tendit.

Plinius, Aliqui lapides rotundos ſubiici malunt, qui & cōtineant humorem, & tranſmittant; non item planos facere, & à terreno arcere radicē exiſtimantes. Glarea ſubſtrata inter vtranq; ſententiā fuerit. Xenophon in ſuo OEconomico. ſcrobē neq; altiorē quatuor pedibus & ſemipede, neq; breuiorē duobus, & ſemipede fodi oportet, ſed in arida altius fodies, quippe in vliginoſa ſi altius aliquanto penetraueris, aqua manabit, quæ ſerere prohibet. Sequitur Theophraſtus. Solo effoſſo oportet impleri aqua triduo antequam pangantur, & quum ſcrobs aqua ſatura fuerit, indere, vt facilior ſit terra ad accipiendū radices ſubeūtes. Si ſalſum verò & arenoſum ſolū fuerit, lapidē circūponi ad ſtipitē depoſiti rami, tū terram aggerere, vt ipſa diſcutiat ſalſuginē. Iuuat & arenam affundere, & calculos ab amne, vel faucibus torrētis petitos, nā & ſalſuginē diſcludūt, & ex ſe ipſis dulces adiungūt qualitates. Aquoſo verò, & ſcatebroſo duplici foſſa experiri, altera trāſuerſa, vt in eā accipiantur aquæ, altera directa, quā lapidibus terrę admiſtis cōpleas tam ꝓfundè, vt quū circa arborē foditur, non offendant marrā: foſſa nanq; obliqua excipit, altera deducit, ſabulum & terra exiccant. Quod ſi fors obtulerit, vt lapides ibi inſint, non erunt eximendi, nam ſi lapides quęruntur ob vtilitatem, cur abiiciendi? Ergo quamcunq; lapidis nactus fueris ſpeciem, ſiue grandiores lapides, ſiue minores, ſabulū, vel inutilem terrā non auferre oportet, ſed ſimul omnia cōfundere. Profundiores ſcrobes effodiendos, in quibus glareā, aut arenā illam ſubſternas: nā ſi lapis continua planitie fuerit, nocet plātis, ſi rotundus, minutusq;, refrigeratione permulcet radices, aquam excipit, & radicibus locum ſibi appetētibus expeditā viam facit. Omnino & tenui ſolo lapides non eximendi, quippe æſtiuos calores temperāt ſimul, & hyberna frigora. Tandē quid cuiq; terrę cōueniat, conſulendū.

De tempore ſationis plantarum. CAP. XV.

STATVM tempus, quo arbores ſeri debeant, nemo vnquā pręſcribere poterit, quū rerum ſeries vbiq; varia ſit. Ob id maiores noſtri, qui de Agricultura nobis pręcepta tradidere, varii admodum & diſſidētes inter ſe ſunt, quod regionibus tantū, quas incolebant, tradidiſſe videantur. Differunt enim loca vel aëris qualitate, vel frigore, & calore, vel ſitu, quę omnia in plantarū ſationibus ſummopere ſunt animaduertenda ob ipſam germinationē, quæ in his citius, illis verò ſerius contingere ſolet. Eſt enim lex vbiq; terrarū plantis omnibus ferè communis, vt earum ſatio fiat, dum adhuc ſilent, & hac ratione feſtinantius præcoces arbores, ſerius verò ſerotinas ſeramus. Nos tempori ſationis lunarem rationē addemus. Sed primum Theophraſti in Agricultura principis audiamus decreta. Ipſe nanq; vernam probat ſationē dum agitur æquinoctiū, quo tēpore turgent arbores ad germinationem. Tunc enim conſitiones peragendę, quum terra citatur ad motum parturitionis ob animalium ſimilitudinem: fruſtra enim eſt coitus, niſi in matricem immittatur ſemen, tempore, quo turget. Tunc turget ſolum, quum madet & calet: idque fit duabus cœli tempeſtatibus; vere & autumno. ſed melius vere ſeritur: Tunc enim ſolum

eſt madens, ac calens à ſole,*& aer temperatus, & roſcidus, vt non ſolum gignantur, ſed viuant. Sunt tamen qui autumnum vere præſtantiorem eſſe aſſerant, quod tunc plus calet tellus, & plantas melius radicari. Valida enim oportet eſſe principia, vnde ducantur generatio, & vita. Etſi vere germinatio felix, quia terra prægnans eſt, tamen verna ſatio intempeſtiua: nam terram ex hyberni frigoris reliquiis etiamnum rigere aiunt, atq; aptas ad germinationis officium radices frigere, praueque germinare: & idcirco autumno potius arbores ſeri, modo natura arboris ferat. Quædam enim ferre nequeunt, vt pyrus, & malus, & cæteræ arbores, quarum natura lignoſa, & tenuis ſit, quæ ſupereminẽti frigori ſunt obnoxiæ. Iam autumnali tempeſtate, omnia prægnãtia ſunt interno ſucco, & vere parere poſſunt. At vere ſtatim poſſunt concipere, & præmaturè fœtus, ſed cæcos edere. Vtriq; ergo non eſt idem priſtinum pariendi tempus. In autumnalibus fieri poteſt apparatus ad perfectionẽ propter temporis tractum, in vernis verò breue temporis interuallũ ſuis excludit anguſtiis pleniorẽ fœturã. Veris autem conditiones autumni anteponendæ ſunt: nam etſi autũno ſata preſto ſint vere, vt quod tunc cõceperint, vere edãt, idẽ nihiloſecius accidit in iis, quæ vere pangũtur: nam idẽ impetus æquè intus eſt, & aëris tum genitalis conditio, & dies calidi, & longi ad germẽ eliciendum promptiores ſunt, & vere nihilo ſegnius radicari poſſunt propter plantarum propenſionẽ naturalẽ, & humi turgorẽ, tum aërẽ ad educandũ iuuantem. Solis enim vis ſub terra opus facit, & radices vegetiores reddit, quę nõ plus demittuntur, quàm quantum ſubire eius radii queant, aut minus bonæ ſunt, ſi ſint porrectiores. Quæ verò ſeruntur arbores autumno, iis hyemis ſuperuẽtu plurimum incõmodari ſolet, vt oleis vſu venit, quæ frigore deglubuntur, & ficui ſuccus craſſior fit. Sed fortaſſe quiſpiam eximat arbores, quæ hybernam ſationem tolerare valeant. Sed potiorem eſſe vernam arborũ ſationem ex legibus naturæ patet, tum quòd tempus eſt proprium ad arborum robur, tum quòd à cunctis pro cõfeſſo habetur, & longè magis cõmune. Quorundã locorum eſt ſatio, quæ ſub Cane fit, quòd tunc arbores rectè valeant; & vbi frequentiores imbres æſtiui, vt in Æthiopia, aut aliuſmodi aqua, vt in Ægypto Nilus, ibi conditiones aëris ſequendæ ſunt, vnde ante aquas illas, aut poſt, ſementes faciendæ, quia aëris tempeties eo viget anni tempore, & id tempus præfertur verno. Fortaſſe meliore conſilio fiet, ſi ſecundum naturam locorum ſationes accommodentur, vt vbi aëris mediocris habitudo, vere ſerantur ibi: vbi verò ſint riguæ rigationes, aut aquæ pluuiæ, aut paluſtres, æſtate ſub canicula id opus fiat, vt in agro Laconico: in æſtuoſa verò regione ponantur autũno. Conſulendum eſt autem bonæ radicũ valetudini. Sed quia Aquilonibus flantibus terrã compingi, aut exugi videtur, ſub Auſtro verò laxius madet, caletque, ob id plantam ſicciorem, humidiorem fieri: ob id Auſtro flante melius pangitur, & non ſolùm radices celerius comprehendunt, verùm etiam germinatio maturius expeditur, fauentibus cœlo, & terra. A Borea verò vtriq; fit iniuria, &

arbori,quia riget,& terræ,quia compingitur.ergo neq; arbor diffundi ad radicũ emiſſionem,neq; terra laxari ad earũ admiſſionem poteſt.Florẽtinus verò, Auſtrale tempus ſationi accommodatius deſtinatur,præcipuè ſiccis,vt per totam hyemem rigentur plantæ,vnde illicò poſt Pleiadũ occaſum obeundum id munus vſq; ad hyemale ſolſtitium. Id tempus cuncti, qui de agricultura ſcripſerunt,vnanimiter prædicant. At Quintilii. Vere plantanda ſunt,quæ autũno neglexiſti. Ego experientia didici in maritima regione vineas autumno plantandas,ſic etiam autumnales fructus,tum duri, tum mollis corticis eodẽ tempore plantaui felici ſucceſſu, ex quo reliqui agricolæ noſtrã doctrinã ſequuti, non vere, vt prius ſoliti fuerant, ſed autũno ſerunt. Vnde rationem afferre operę pretium duxi.Natura ſimul duo contraria operari non poteſt,ſed circum vnum occupatam, alterum negligere neceſſe eſt: nã aliquando infernas arborum partes, id eſt, radices, aliquando verò ſupernas alit. conſpicuum eſt vere alere arborum partes ſummas, quum florem, & germina promunt, contra autem autumno eas relinquit,vnde arbores folia abiiciunt, tunc radices aluntur, vnde id tempus ad plantationem accommodatum, in quo natura circa radices occupata eſt. Cato autem, Caueto ne cum ventus fiet, aut imber, effodias, aut feras: nam id maximè cauendum eſt. Columella tradit arbores, aut radicata ſemina autumno deponi debere circa idus Octobris: taleas,& ramos vere, antequam arbores germinare incipiant. Plinius. Non à ſeptentrionibus, aut ab ea parte cœli vſq; ad exortum brumalem, vento flante, effodiantur arbores, aut certè non aduerſæ iis ventis radices præbeantur. Virgilius,

Nec tibi iam prudens quiſquam perſuadeat author,
Tellurem Borea rigidam ſpirante mouere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec ſemine iacto
Concretam patitur radicem affigere terra.
Optima vinetis ſatio, quum vere rubenti
Candida venit auis, longis inuiſa colubris:
Prima vel autumni ſub frigora: quum rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis: iam præterit æſtas.
Ver adeo frondi nemorum, ver vtile ſyluis,
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.

Poſtremò addendã eſſe lunarẽ rationem duximus,& eſſe plãtationis veluti decretoriã quandam, quæ vbicunq; & quomodocũq; ſeueris eadem ſemper erit. Heſiodus octauã diem à Luna felicẽ eſſe ad plantarum poſitionem dicit. Diophanes, Luna creſcente ſerendũ eſſe ſemper, nihil omnino illa decreſcẽte. Alii à quarta ipſius die vſq; ad octauã decimã ſerere commodũ eſſe arbitrãtur. Cæteri ſolis tribus diebus à natiuitate ipſius plãtare permittũt. Alii à decima vſq; ad vigeſimã ſerere ſummopere deuitãt, ne ipſius lumẽ cum plantis defodiatur. Exacta igitur prędictarũ obſeruationũ doctrina erit, vt Luna ſuper terrã exiſtente ſatio fiat. Plinius humidis locis interlunio ſerit, vel circa interlunium quatriduo;

Varia

Varia de ſatione præcepta, CAP. XVI.

THEOPHRASTVS in tranſlatione ſpectare iubet, vt ex ſimili loco plantam petas, aut ſaltem deteriore: nam ſi æquè bona ſit, nulla fiet mutatio, quamobrem priſtinum vitæ tenorem ſeruabit: læditur enim planta mutatione, quia amiſſis natalibus debilis efficitur. Didymus conſulit plantas vt transferamus ex deterioribus in meliores, aut ſimiles, aut certè nõ multò peiores: conſternit, & perturbat commutatio in deteriora: idque non ſolùm in plantis, ſed in hominibus eſſe obſeruatum. Plinius. Ante omnia igitur in ſimilem transferri terram, aut meliorem oportet, nec è tepidis, aut præcocibus in frigidos, aut ſerotinos ſitus, & neq; ex his in illos. Virgilius.

Antè locum ſimilem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus ſeges, ex quo mox digeſta ferantur,
Mutata ignorent ſubito ne ſemina matrem.

Columella monet curam adhibendam, vt ab ſuperiore, & ſicciore, & exiliore in planiorem, humidiorem, & pinguiorem agrum transferatur. Theophraſtus poſitum quoq; obſeruandum ex æquo cenſet, quem arbores nonnullæ haberent, aut in Aquilonem verſæ, aut in occidentem, aut in Meridiẽ. Sed quam cœli inſpexere partem, in eam item vergant, vt minus ſentiantur mutationes naturæ, vel conſuetudinis. Virgilius idem memorat,

Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant,
Vt quo quæq; modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ terga obuerterit axi,
Reſtituant. Adeò in teneris conſueſcere multum eſt.

Columella. Priusq̃ transferas, rubrica, vel alia qualibet re ſignato, vt iiſdẽ ventis, quibus ante ſteterunt, conſtituas eas. Plinius id floccifacit, inquiẽs, Cato non omiſiſſet, ſi attineret meridianam cœli partẽ ſignare in cortice, vt trãſlata in iiſdem & aſſuetis ſtatuerentur horis, ne aquiloniæ meridianis oppoſitę ſolibus finderetur, & algerent meridianæ aquilonibus. Transferendarum arborum tempus alii ab ætate, alii verò à craſſitudine demonſtrauerunt. Arbores craſſiores digitis quinq; Cato quærit. Columella ſemina legit non minus craſſa, quàm manubrium eſt bidentis, recta, læuia, procera, ſine vlceribus, integro libro, ea bene & celeriter comprebendent. Plinius ab ætate. Arborem nõ minorem bima nec maiorem trima quidem transferri præcipiunt. Alii quum annum impleat. Theophraſtus. Seritur planta recta, meliori ſucceſſu, quàm flexa, nulla radicularũ parte detracta, ſtultum eſt enim amittere radices, quas habemus, vt acquiramus nouas. Contra autem Xenophon. Semen iacens vt gẽma ſupinũ locabis in ſcrobe, ſanè modo iſto plus oculi, ac radices in terrę viſcera penetrabũt, ex quo plãta firmius radicabitur, & tandẽ germina ſuper terrã pullulabunt. Plinius. Radices inflexas poni melius. Arborẽ ipſam ita locari, vt media ſit totius ſcrobis, neceſſariũ. Theophraſtus. Plantas ſi fieri poſſi: corpore fibrato capi oportet, & fibratas in recto dimittendũ, & quidã etiã fibra-

tas ipſas ſternendas præcipiunt. Plinius. Et hoc prodetit, quamplurimum terræ, in qua vixerint, radicibus cohærere, ac rotas ceſpite circũligari. Quum ob id Cato in corbibus transferti iubeat. Radicũ magnã adhibendam curam, vt exemptæ appareant, non auulſæ. Theophraſtus. Si verò planta fibrata nõ fuerit, ex parte potius inferiore, quàm ſuperiore aſſumes, & ad palmi magnitudinẽ, aut plus paulò ſternendũ, lignum ſubtus ſcindendũ, & lapide iniecto ſerẽdum, vt oleæ, fici, & reliquarum. Rectè fit ſi planta ſata non multum extet, propterea quòd lenta capit incrementa, quòd ſi plus eſt illud, quod ſupra terrã, quàm quum ſubter, malè cum planta agitur: quippe quũ minus ſit id, quod ſuccum miniſtrat, maius cui miniſtratur, facilè laborabit inedia, & peius eueniet, vt ficus, & aliæ, quæ raræ ſunt habitudinis. Sic plãta vno codemq; impetu vberius germinat, vt iis arboribus euenit, quæ cæduntur, ſi prope terrã ſit cæſura, quod eſt in vitib⁹, oleis, & aliis manifeſtum, quæ ſunt inſigni magnitudine. Alii plagas obtegunt, ne ſol, néve imber eò ſe induat. Oblinunt alii luto, alii impoſita ſcilla plagæ, ſcillæ luto, luto autem fictili. Seruat enim ſcilla priſtinum arboris vigorem, ſeruatur ea à luto, à fictili lutum. Plinius. Pleriq; id demum cauent, vt plaga deputati cacuminis Meridiem ſpectet, ignari fiſſuris nimii vaporis opponi. Id quidẽ in horã diei quintam, vel octauã ſpectare maluerim. Cato, Arbores craſſiores digitis quinq; quæ erunt, eas præciſas ſerito, oblinitoq; fimo ſummas & foliis alligato. Theophraſtus, Poſt ſationẽ ne replcantur illico ſcrobes, ne in ſuperiora loca citentur fibræ, atq; ab imo deſtituantur, nam ſi compleantur, ſuccus ab ima radice ad ſtipitem, qui ſupra eſt, euocatur beneficio ſolis, & aëris. Cato, In ſcrobe quum pones, ſummã terram ſubdito, poſtea operito terram radicibus fimi, deinde calcato pedibus benè, deinde fiſtucis, vectibusq; calcato quamoptimè poteris. Xenophon. Vbi in ſcrobem arborem depoſueris, ſuperiniicias demum terram benè calcatam, alioquin periculum imminet, ne aqua vſq; ad imum penetrando patefaciat, & ſol per æſtus exiccãdo radices adurat. Plinius. Procul dubio vtiliſſimè quidem ſummam terram contentus eſt ſubdi. Terram circa radices fiſtucato ſpiſſandam, quod Cato primum in ea re eſſe cenſet. Plagam quoq; à trunco oblini fimo, & foliis prælígari præcipiens. Theophraſtus. Si iuxta ſcillam ſeratur planta ocyus creſcit & à vermibus non infeſtatur, ſimul omne ſcillis appoſitum facilè germinat, & celerius augeſcit, cauſa ſui odoris, feruoriſq;.

De inſitionis neceſſitate, vtilitate, voluptate, & laudibus.

CAPVT XVII.

IAm ad alteram ſationis partem deuentum eſt, ſcilicet inſitionem. Nam etſi ibi ſurculus terra vtebatur, eique ipſa alimentum ſuppeditabat, hic vtitur trunco ab eoque alimentum miniſtratur: & ex vtriſq; naturæ concordia vnum conflatur. Theophraſtus eſſe miſtionem quandam, ac alio modo generationem dicit, & non ſationem, ſed appoſitionem quandam dici iure optimo

optimo poſſe. Saturno ſurculorum inſitionem, pomorumq; educationem, & omnem huiuſcemodi fertilium tribuunt diſciplinam, ex Macrobio. Nos inſitionem edocebimus, rem ſanè admirabilem, ac totius agriculturæ nobiliſſimam partem, voluptuoſam, vtilem, & neceſſariam. Cicero in libro de ſenectute nil ſolertius inſitione in agricultura inuenire potuit. Ouidius dicit tam magnum oblectamentum de inſitione capi, vt contra amorem ſit remedium,

Venerit inſitio, fac ramum ramus adoptet,
Stetq́; peregrinis arbor operta comis.
Cultus & in primis ſuccos emendat acerbos,
Fiſſaq́; adoptiuas accipit arbor opes.

Videmus tam mirabili inuentione arbores variis, diuerſiſque fructibus oneratas, vt memoret Plinius iuxta Tiburtes tot modis inſitam arborem tiliam, omni genere pomorum onuſtam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, punicis malorumq; generibus vidiſſe. Hinc nata ſunt arborũ adulteria, connubia, & adoptiones, vt noua fructuũ genera prioribus ſeculis haud viſa monſtrificis hominum ingeniis excogitata videantur. Hinc antiquis miliana, epimelides, hippomelides, hamamelides, & omomelides, vt non aliud genus notare videantur, niſi in quo facta ſit inſitio. Sic melimela, myrapia, citromela, melocotonea, nucipruna, malina pruna, & amygdalina, & apud nos nuciperſica, amygdoloperſica, ſoboles mediam inter vtrunq; progenitorem naturam referens, medio inter iuglandem, & perſicum malum ſapore, ſic & amygdala, & perſico vtriuſque parentis ingenium referente, & effigiem ſimul adoptante. Sed quid mirabilius, ſi eodem ramo diuerſi generis pòma videantur, immo eodem in pomo duo dimidiati fructus videantur, vt pars vna perſicum, altera nuciperſicum æmuletur? Sic alba & nigra vua, ficus, & mala continuò præ oculis habentur. Et ſi ex animalibus genere diuerſis naſcatur proles, hæc in totum ſterilis erit, vt ex equo & aſina. in plantarum verò commiſtione longè aliter euenit, nam ſi ex diuerſis genere plantis nouum genus exoriatur, illud poſſumus inſitione in infinitum propagare. Sed videamus neceſſitatem. Natura effecerat vt omnis arbor ſeipſam ſerens ex deciduo ſemine (vt diximus) ſua natura deſciſceret, ſylueſceret, vt in aliud quodammodo genus defeciſſe videretur: ars autem inſitionis mangonio nõ ſolum in ſuam naturam redire, ſed longè præſtantiſſimam produci effecit, & contra hunc naturæ defectum, ars id remedium excogitauit. Videmus ſylueſtres arbores ſua ruditate contentas inſitionis cõnubio genuina feritate domita, ac priſtino habitu exuto in hortis manſueſcere, & humanius viuere, edoceriq; mitioribus ſuccis, blandoq; ſapore in cibis voluptatem hominibus afferre. Papinius.

Hinc fauit natura locis, hinc victa colenti
Ceſſit, & ignotos dulcis manſueſcit in vſus.

Vidimus ſteriles arbores ſua vmbra terrã opacantes adoptione tali alienos fœtus fouere, enutrire, ac diligentis nutricis officio fungi. Columella,

—— aut aliena ſtirpe grauata,
Mitis adoptatis curuetur frugibus arbos.

Idemq́; notat, quod arbos inſita fructuoſior eſt, quàm quæ inſita non eſt, id eſt quàm quæ cum ramis, aut plantis ponitur. O mira inſitionis poteſtas! Arborem nō ſolum alieno germine proficiſci, ſed ſuomet ſurculo in ſemetipſam comprehenſam, multo nobiliorem, vberioremq́ue fieri. Exemplum eſt apud Plinium, doctrina verò apud Florentinum. Corellius eques, Aceſte genitus inſeruit caſtaneam ſuomet ipſam ſurculo in Neapolitano agro, ſic facta eſt caſtanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Pòſt hæres eiuſdem libertus, corellianam iterum inſeruit. hæc eſt inter eas differentia, illa copioſior, hæc corelliana melior. Et ſi ſylueſtris arbor fœcunda euadit inſitione, vrbana in nobilius genus commeat vt delicatiore ſucco, ſpecioſiori forma, colore, & magnitudine fructus producat. Præterea quod magni refert, omnis ſeminis quod ſeritur, vel ramis, vel alio quouis modo, lōga eſt expectatio ad fructuum productionem, inſitio verò eodem in aliquibus quo inſeritur anno producit. Florentinus ait, Arbores quæ inſeruntur meliores ſunt, non ſolùm ad fructuum pulchritudinem, & bonitatem, ſed & vbertatem, & celerem ipſorum fructuum prouentum. Virgilius,

Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamq́; inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna, &c.
Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida,
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,
Caſtaneæ fagos, ornuſq́; incanuit albo
Flore pyri, glandemq́; ſues fregere ſub vlmis.

Plinius. Pars hæc vitæ iam pridem prouenit ad culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe quum Virgilius inſitam nucibus arbutū, malis platanum, ceraſis vlmum dicat, nec quicquam amplius excogitari poteſt: nullum certè pomum nouum diu iam inuenitur. Sed quam dicunt inſitam ceraſis vlmum Virgilius non habet, ſed vlmis quercum: locus corrigendus venit. Eſt & alia vtilitas inſitionis, vt ſi fructus laboret vitio ſaporis, odoris, formæ, vel magnitudinis, breui tempore emendari poteſt defectus.

Quid inſitio, & contra Theophraſtum ſurculum à ſubiecto trunco aliquid haurire. CAP. XVIII.

SED videamus quid ſit inſitio. Inſitio nil aliud eſt, quàm ſurculū ex arbore accipere, & in aliā reponere, vt ſimul vniantur, & cogamus inuito trunco ſurculum quem imponimus generare. Propertius id videtur innuere,

Inſitor hic ſoluit pomoſa vota corona,
Cum pyrus inuiſo ſtipite mala tulit.

Et Virgilius. *Miraturq́; nouas frondes, & non ſua poma.*

Inſitio-

Inſitionem autem, Plinius inquit, caſus magiſter alius, quàm natura docuit, & penè numeroſior ad hunc modum. Agricola ſedulus caſam ſepis munimento cingens, quo minus putreſcerent ſudes, limen ſubdidit ex edera. At illæ viuaci morſu apprehenſæ, ſuam ex alieno fecere vitam, adparuitque truncum eſſe pro terra. Theophraſtus de inſitione loquens ait. Quæ inſeruntur, perinde vt terra ſubdito trunco vtuntur. Et ſurculus qui inſeritur, vel inoculatur, truncum ſubditum loco telluris vſurpat. Videtur magnus magiſter velle innuere, quòd quemadmodum planta à terra non niſi alimentum ſugit, ita ſurculus à ſubiecto trunco alimentum ſubripit. Et quia tum ipſius, tum aliorum quorundam vera hæc & indubitata opinio eſt, & videtur aliquomodo eſſe vera, nos ad hanc falſitatem demonſtrandam aliquantum longius cogimur euagari, præcipuè quum ex hac ſpeculatione quomodo rara, noua, & inuiſa in hac arte fieri poſſint, ex naturæ officina principia nanciſcemur. Dicimus ergo ſurculum à ſubiecto trunco ſubripere colorem, ſaporem, odorem, magnitudinem, ac germinandi vim, & ſi non illicò, aut ſatis euidenter, temporis tamen proceſſu clarè viſitur. Præterea vitia, ac defectus quorundam fructuum hoc pacto emendari, quod authoritate, ratione, & experientia demonſtrabimus. Et primo, quòd colorem à ſubiecto trunco mutuetur. Florentinus citri poma moro inſita rubra fieri ſcripſit, idque etiam à Diophane comprobatum. Tarentinus, & Diophanes; pyra moro etiam inſita rubra euadere. Plinius de malis rubore infectis loquens, ait eſſe mala, quibus ſanguineus color origine, ex mori inſitu tracta. Diophanes mala in platanum inſita rubra quoque fieri. In Veſuuio monte amineę vites in hellanicas dictas inſitæ, vinum ad nigrum vergens, ac reliquis coloratius producunt. Betitius verò & Diophanes ſcripſerunt, morum à quo omnia mala rubra fiunt, in albam populum inſitam, albos fructus efficere. Concipit etiam à ſubiecto trunco odorem. Diophanes memorat; mala in cotoneum inſita fieri pulcherrima, & melimela dici. Plinius ab Appio id factum, ac odore eſſe cotoneorum. Nobis experientia compertum eſt, vuas in apianas vites inſitas, eſu moſchum olere, ſic & eius vinum. Itemque pyra in cotoneum inſita odoratiora fieri, & coloratiora. Sic etiam pyra myrapia, vulgò nobis *moſcatelle* dicta in cotoneum inſita, odoratiora & nobiliora euadere. Haurit etiam & ſaporē à ſubiecto trunco ſurculus. Plinius ceraſia quæ vocantur laurea à ſubiecto trunco, cui innitebantur, nō ingratam amaritudinē hauſiſſe ſcribit, & capaciſſimā eſſe inſitorum omniū platanum, & robur, verū vtramq; ſapores corrumpere. Et M. Varro innuens eſſe ad fructus ſaporē neceſſariam trunci qualitatē, ait. Si in pyrū ſyluaticam inſerueris pyrū, quamuis bonam, non fore pyrum tam iucundū, quàm ſi in eam, quæ ſylueſtris non ſit. Vites, quæ vulgò hellanicæ dicuntur, Veſuuio in monte in amineas, quas vulgò Græcas dicimus, inſitæ vinū producunt, ſapore multum Græcum vinum æmulantes. Apud nos perſicus in amaram amygdalam inſita, poma producit, cuius ſapor amareſcit. Quòd etiam trunci ratione

magnitudo varier, quotidie experientia videtur. Præcocia vulgò nobis, *almarges* dicta, quia eius fructus eſt paruus, vt maiorem adipiſcatur magnitudinem, in genus pruni illud inſerimus, omnium maximum, nobis *coglio pecoro* dictum, Plinio aſininum à vilitate. Meſpilum ſuper cydoniam inſeruimus, & fructus natus eſt cæteris maior. Contra verò perſica, quia breuiſſimæ vitæ ſunt, citoque ſeneſcunt, nos vt huic malo remedium afferamus, iuxta Florentini præceptum in prunum inſerimus, ſic erimus voti compotes: nam arbor diutius viuit, ſed fructus magnitudine degenerat, quippe minor euadit. Mali medicæ genus illud vulgò *limoncello picciolo* dictum, exiguo eſt corpore inter acruminum genera: vt maiorem ergo adipiſcatur magnitudinē in citrum inſerimus, vel limonem, & maius euadit, eoque magis augeſcit, quo inſitio reiterabitur, quod & germinationis tempus etiam à ſubiecta arbore adipiſcatur. Didymus malum in citriū inſerit, vt continuæ fœcunditatis ſit. Tarentinus vt vitis vuas vere producat, nigram vitem in ceraſum inſeri iubet, nam eo tempore vuas producit, quo ceraſus ſuum fructum. Eadem ratione Florentinus roſam in mali corticem inſerit, vt roſas ſerius malorum tempore producat. Et nos perſicum in amygdalam inſerimus, vt tempeſtiuos producat fructus. Quod etiam aliquid à ſubiecta matrice impartiatur, monſtrat Tarentinus vitē in myrtum inſitam vuam producere, quæ imum fundum myrti baccas habebit. Florentinus oleam in vitem inſitam, & vuarum botros, & oliuas producere, fructumque guſtando, & vuæ acinum, & oleæ baccam ſimul guſtabit. Palladius perſici palmam per foramen ſalicis inductam poma ſine oſſibus producere. Quod idem de ceraſo proditur. Plinius in Bætica pruna malina & amygdalina naſci, quibus intus in ligno nucleus amygdalæ eſt, nec eſſe aliud pomum ingenioſius geminatum. Subſtinet enim truncus in inſitione nutricis vicem, & ſicut infans lactis qualitate nutritur, ſic ſurculus impoſitus, & ſicut cùm infans Æthiopis nutricis lacte alitur, eius ſudor peſſimè æthiopis viroſo odore olet, ſic ſurculus ſemper ſubiectæ nutricis ſuccum ſapit.

De inoculatione. CAP. XIX.

NVNC ad inſerendi modos deueniamus. Erant apud maiores noſtros varij multiplicesque modi, nec noſtra ætas in nouis perueſtigandis minus ſolers viſa eſt. Inſitio fit vel in cortice, vel in trunco. ab ea, quæ in cortice fit, incipiemus, & primùm ab inoculatione, quippe quum & antiquior, & ſimplicior ſit. Dicitur Græcis ἐνοφθαλμισμὸς ab oculis vt videbimus. Latinis inoculatio, nobis verò hic modus, quia vſus aboleuit, penitus incognitus. Eius inuentionem Plinius naturæ tribuit, ſemine raptim auium fame deuorato, ſolidoque & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lecticis, & ventis ſæpe tranſlato in aliquas corticum rimas. Vnde vidimus ceraſum in ſalice, platanum in lauro, laurum in ceraſo, & baccas ſimul diſcolores. Tradunt & monedulam condentem ſemina in theſauros cauernarum, eiuſdem

eiuſdẽ rei præbere cauſas. Hinc nata inoculatio ſutoriæ ſimili fiſtula, aperiendi in arbore oculum cortice exciſo, ſemenq́; includendi eadem fiſtula ſublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Vergiliana quærit ſinum in nodo gemmę expulſi corticis, gemmamq́; ex alia arbore includit. Inoculationẽ non recipiunt ſiccæ, aut humoris exigui arbores. Omnium fertiliſſima inoculatio, poſtea emplaſtratio, ſed vtraq; infirmiſſima, & quę cortice nituntur tantum, vel leui aura ocyſſimè deplantantur. Virgilij doctrinam quoque apponemus.

Nam quà ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus, huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoq́; docent inoleſcere libro.

Hic eſt ſecundus Theophraſti modus, Didymi verò tertius, docetq́; hoc modo. Quæ inoculatur arbor, nodis, & agnaſcenti ſobole, comaq́; debet liberari, relictis vberioribus, nitidiſſimiſq́; ramis, qui huic inſitioni deſtinantur. Fœcundæ arboris ex anniculo germine nitidum oculum, ceu gemmam aſciſcere conuenit, circumraſo acie ſcalpri diligenter cortice, & caudici in alterius veſtigium imprimere. Purum corticem erugatum, nec vlla ſui parte cicatricoſum ligare exactè docet, & lignum integrum, & inuiolatum ſeruari, hoc enim perquam neceſſarium fuerit. Feliciter cedit, ſi recepta hoc hoſpitio gemma in alterius ſedem incidat, nam ita dubio procul comprehendit. Cæterum cortices craſſitudine pares eſſe debent, & vbi coaluerunt, amputandũ quod ſupra compagem prominet, ne eò loci feratur alimentum, & à coalitu ſuccus auocetur. Quum ſurculi tria monſtrabunt foliola, vincula ſunt ſoluenda. Theophraſtus arboris partes ad inoculationem eligit. Rami nouelli, tenerrimiq́; inoculandi: nam teneritudo, & ætas fauerit ad coaleſcendum. nouellæ enim arbores præditæ ſunt principiis maximè viuendi, germinãdique, & præcipuè inoculationi aptæ, quibus lentus ineſt humor, præterea & quæ cortice ſimili, teneroq́; ſunt, facile mutuum obſequium præſtant. Quamobrem quæ natura ſimilia ſunt, & ætate facilè coeunt, optimeq́; inoculantur: viſcida enim humiditas tenax eſt, & mollis cortex obſequioſus opus non refragatur. Inoculatio nõ ſolum aptatio, ſed etiam ſatio iure dici poteſt, & tam id quod germinat, quàm illud quod generat, fœcundus humor eſt, quem oculus habens oculo aptè ſe coniungit, alimentiq́; obtinens facultatem, germinationem propriã reddit. Omnia enim facilè augeſcunt, quæ præparatã alimenti copiam ſecum afferunt, ſed omnium maximè inoculationes, hæ nanq́; puriſſimo alimento fulciuntur. Præterea ſimile ſimili facilè coit, oculus enim oculo generis ſocietate coniungitur.

De emplaſtratione. Cap. XX.

EMPLASTRATIO inoculationi filia, & ferè eadẽ videri poteſt. Plinius, Emplaſtratio & ipſa ex inoculatione nata videri poteſt, Hoc genus nõ pri-

dem repertum volunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud veteres Græcos inuenitur, & apud Catonem. Emplaſtrationis nomen videtur inditũ, quia quum cortex inditur, & gemma immittitur, labia luto muniunt, ac emplaſtrant. Nobis vulgò à *ſcutillo* dicitur, ab exempta ſcutula, inſerẽdo ſurculo ſcutiformã referente. Cato ita docet, Quod genus aut ficũ, aut oleam eſſe voles, inde librũ ſcalpro eximito, alterum librũ cum gemma de ea fico, quod genus eſſe voles, eximito, apponitoq; in eum locũ vnde execaueris in alterũ genus, facitoq; vti cõueniat. Librum longum facito digitos tres ſemis, latũ digitos tres, ad eundem modũ oblinito, integito, vti cætera. Plinius ab eodem eadẽ recitat. Didymus vltra quæ dixerat in inoculatione, hæc habet de emplaſtratione. Citra quoq; gemmã, vel oculum in pullulatione altera caudicis parte inſitionem hanc moliri nil vetat, & ſæpe nõ detracta ab anniculo ſurculo gẽma, per ſe relicto in ſurculo inſigni oculo inſeritur, à tergo gemmæ corticẽ delibrans, & lignũ inſtar ſcriptorij calami ſcalpens cum ligno, quod remanſit, in veſtigiũ imprimitur, & ſic generoſiores arbores cõparabuntur. Siniſtra ſurculorũ latera, quæ inoculationis beneficio coaluerint, ſuos partus liberaliter fœnerãtur. Sed elegãtiſſimè & aptiſſimè à Columella deſignatur, Hoc genus inſitionis quũ ſit ſubtiliſſimũ, non omni generi arborũ idoneum eſt. Sed ferè recipiunt talẽ inſitionẽ, quæ humidum, ſuccoſumq; & validũ librum habent, ſicut ficus: nam & lactis plurimũ mittit, & corticẽ robuſtum habet, optimè igitur inſeritur caprifici ramus. Ex arbore, de qua inſerere voles, nouellos & nitidos ramos eligito. In iiſdem obſeruato gemmã, quæ bene apparebit, certamq; ſpem germinis habebit. Eam duobus digitis quadratis circumſignato, vt gemma media ſit, & ita acuto ſcalpello circũcidito, delibratoq; diligẽter, ne gemmã lędas. Poſtea item alterius arboris, quã emplaſtraturus es, nitidiſſimũ ramum eligito, & eiuſdem ſpatij corticẽ circumcidito, & materiã delibrato, deinde in eam partem, quam nudaueris, præparatũ emplaſtrum aptato, ita vt alteri delibratæ parti cõueniat. Vbi ita hæc feceris, circa gemmã benè alligato; cauetoq; ne lædas ipſum germen. Deinde cõmiſſuras, & vincula luto oblinito, ſpatio relicto, vt gemma libera vinculo nõ vrgeatur. Arboris autẽ inſitæ ſobolẽ, & ramos ſuperiores pręcidito, ne quid ſit, quo poſſit ſuccus euocari, aut ne cui magis, quàm inſito ſeruiat. Poſt xxi diem ſoluito emplaſtrũ. & hoc genere etiã inſeritur olea. Palladius hæc omnia à Columella excepit, & quũ noui nil ſit in eo, reſcribere recuſauimus. Sed eiuſmodi emplaſtrãdi modũ cum ſua vetuſtate noſtra ætas aboleuit, faciliorem, cõmodioremq; nacta. Ibi enim exemptã ſcutulam delibratę inſerendæ arboris parti æquabiliter vndiq; cohęrere oportebat, quod ſine maxima diligentia fieri nequit, noſtro hoc emplaſtrandi modo huiuſmodi labore leuabimur. Ibi coma, & arboris ſoboles præcidebatur, & quũ id æſtu maximè fieri accideret, aut arborẽ exareſcere, aut pluribus annis infirmari neceſſe erat, & ſi inſita ſcutula non comprehendebar, vt ſæpiſſimè accidere ſolet, fructibus & arbore ipſa priuabantur: nos æſtate celebramus, quũ arbores oneratas fru-

ctibus videmus, vbi fructuum electionē conſiderare poſſumus, quū ab omnibus decipiamur in dandis, recipiēdisq; ſurculis. Æſtate quum arbores onuſtas fructibus videmus, quum ſucco turgent, facilè deglubitur cortex: mane, vel veſperi, ſicco die vel temperato ſurculum ex arbore eligimus illius anni, ſcilicet è proximo vere natū, detruncatis vngue frondibus, ſupra gemmam per trāſuerſum cultro corticem incidimus digiti latitudine, & hinc inde è lateribus acuta cultri acie circumcidimus oculum duum digitorum lōgitudine, vt cuſpidatim deſcendat cæſura in modū ſcuti: gemma ſit in medio, inde pollice è latere preſſo è ligno leuamus: inde arboris ramo, in quem inſerere velimus, per tranſuerſum cultro cædatur cortex, vnius digiti latitudine, è cuius medio alia aperiatur linea deſcendens per longum duorum digitorum longitudine, inſtar lineæ T, ſed lignū ne ſignes. vtraq; ex parte corticē deglubes, & gemmam inter exciſos cortices abſcondes, coaptabis deniq; ſuperiorē tranſuerſam lineā ſcutuli cum illa arboris, & corticibus illis cooperies, inde cannabinis faſciis ſupra gemmam ligabis, & circumcirca, vt ea libera in medio remaneat. Eidemq; arbori tres, vel quatuor gemmas coaptabis, vt ſi vna non comprehendit, altera non deficiat. Infra viginti dies viſere ne parcas: ſi iam comprehendit, vincula ſoluito, ne creſcens tener truncus, vel cortex ab illis ſecetur. Sequenti vere ſupra emplaſtrationis locum abſcindas.

De nouo anularis inſitionis modo. Cap. XXI.

EST, & peculiaris apud nos inſerēdi modus, diciturq; vulgò *ad digitale*, vel anularis, veteribus incognitus, nec pridem noſtra ætate repertus. Dicitur ad digitale, quia quemadmodū matronarum digitis imponuntur digitalia, & anuli, ita & cortex ſuo ligno exutus, in delibratū ramum infigitur. Præſens hic erit modus. Martio menſe, quū germinatione turgēt arbores, labatq; humore nimio cortex, ex arbore, à qua fructus exoptas, nouellū germen, pollicari craſſitudine, duorū pedum longitudine, lęue & nitidum, acuta falce præcidito, & à capite vſq; ad imū crus corticē ſenſim, ac diligenter manibus intorquebis, vt à ligno illæſis gēmis delibretur. quū videbis facilè à ligno, vt ſerpēs, ſenecta exui, graciliori parte circumcidito anulū trium digitorum longitudine, vt in medio conſtituatur gēma. Deinde ex ea arbore, cui hęc inſitio deſtinabitur, eliges virgā, cui par cum tua virga ſit magnitudo, & loco lęui, & enodi, vbi maximè digitalis hic cōgruere videbitur, detrūcabis, & ſi virga craſſa erit, in quatuor partes findas, ſi tenuis, in tres, ac vnguibus à cæſura paulatim cortice denudabis eā, & illico, ne diuturniore mora humor ille deſiccetur, anulū à tua virga tolles, & in ſurculū iam cortice ſpoliatū indes, leui manus libramēto deprimendo, quouſq; ligno illū excipienti vndequaq; cohæreat, & anuli corticis fracturæ periculum immineat; & virgæ cortici figatur. Sed ne laxitas, vel humor inter excipiens lignū, & aduenā corticē interſit, ſed optimè in ſuo lare ſe recipiat, ibi aër ſubiens nunq̃ iu vnitatē coire pateretur, cortices ſubtꝰ depreſſi manus ſubleuamēto ac leui filo circa caput religētur. Hoc modo caſtaneæ, oleæ, pyra, mala, medica, iu-

glandes optimè inſeruntur. Sed ficus menſe Maio. Sunt qui Iunio, & Iulio menſibus ex noua virga inſerant non infelici ſucceſſu. Optat poſt inſitionem illuſtrari Sole: nam pluuiis coalitus relaxatur, & putreſcit.

De inſitionis modo, quo reſecta arbor inter librum & materiam ſurculum admittit. Cap. XXII.

NVNC de inſitione agemus, quæ reſecta arbore fit. Sed ratio duplex eſt, ſecto per mediũ trunco, vel integro. Primùm de ea, quæ integro trunco intra corticem, & lignum ſurculos recipit, quia prior fuit. Timebant, inquit Plinius, priſci truncum findere, mox inforare auſi medio, ipſiq; medullæ calamum imprimebãt, vnum inſerentes, neq; enim plures capiebat medulla. Subtilior poſtea ratio vel ſenos adiicit, mortalitati eorum ex numero ſuccurrere perſuaſa. Ex iis, quæ Cato cõmentatus eſt, facile apparet illa ætate inter lignũ & corticem, nec alio modo inſerere ſolitos. Hæc vera dicitur inſitio. Theophraſtus ἐμφυτείας vocat, videturq; ſignificare immiſſionem ſurculi in præciſum ramum. Latini peculiari voce inſitionem vocant, Itali *incalmare* dicunt, quaſi incalamare, quoniam ſurculum, quem adigunt, calamum antiqui appellabant. Vel ſi mauis, quia ſurculus cuſpidatur ad modum calami. Alij graphium vocant, quum graphium & calamum ad idem vſu veniant, & Didymus ad graphij ſcriptorij modum efformandum ſurculum iubet. Id de genere inſitionis. Hæc verò inſitio duas habet ſpecies, ἐμφυλλισμὸν & ἐγκεντρισμόν, quarum eadem ratio, ſed differunt trunci ſciſſione. Nos hanc ἐμφυλλισμὸν, quaſi infoliationẽ dicimus, quia quum inſerimus corticeſ ſolum aperimus, ac foliorum, vt exiſtimo, tenuitatem imitamur. Noſtrates vulgò *tra corio & pelle* dicunt, eodemque modo, quo antiqui, vtimur. Ideo eorum verbis vtemur, quum preciſe & eleganter demonſtrent. Huiuſmodi neque Theophraſtus neque Virgilius meminerunt. Sed videamus primò ecquid doceat Cato antiquitate venerandus. Oleas, ficus, pyra, mala, hoc modo inſerito. Quem ramum inſiturus eris, præcidito, inclinato aliquantũ, vt aqua defluat. Quum præcides caueto ne librum conuellas. Sumito tibi ſurculum durum, eum præacuito, ſalicem Græcam diſcindito, argillam, vel cretam coaddito, arenæ paululum, & fimum bubulum. Hæc vnà bene condenſato, quammaximè vti lutum fiat: dein capito tibi ſciſſam ſalicem, eaque præciſam ſtirpem circumligato, ne liber frangatur, vbi id feceris, ſurculum aridum præacutum inter librum, & ſtipitem arcito primores digitos duos. Poſtea capito tibi ſurculũ, quod genus inſerere voles, eum primorẽ præacuito obliquũ primores digitos duos, ſurculũ aridum, quem arciueras eximito, eoq; arcito, ſurculũ, quem inſerere voles, librum ad librũ verſus facito, arcito vſq; adeo, quo præacueris. Idem alterũ ſurculũ, tertiũ, quartum facito. Quot genera voles tot indito. Salicem græcã amplius circumligato, luto denſato, ſtirpẽ oblinito digitos craſſos tres. Inſuper lingua bubula obtegito, ſi pluat, ne aqua in librũ permeet, eam linguã inſuper librum alligato, ne cadat,

poſtea

poſtea ſtramentis circũdato, alligatóve ne gelu noceat. Columella diligentius docet, addítq; plurima. Arborem, quam inſerere voles, ſerra diligenter exſecato ea parte, qua nitida maximè, & ſine cicatrice eſt, dabiſq; operam, ne librum lædas, quum deinde truncũ recideris, acuto ferramento plagam leuato, deinde cuneum tenuẽ ferreum, vel oſſeum inter corticẽ, & materiam ne minus digitos tres, ſed conſiderate demittito, ne lædas aut rumpas corticem. Poſtea ſurculos, quos inſerere voles falce acuta ex vna parte deradito tantum, quantum cuneus dimiſſus ſpatii dabit, atq; ita ne medullas, néve alterius partis corticem lædas. Vbi ſurculos paratos habueris, cuneum vellito, ſtatimq; ſurculos in ea foramina, quæ cuneo adacto inter corticem, & materiam feceris, demittito, ea autem fine, qua adraſeris, ſurculos ſic inſerito, vt ſemipede, nec amplius de arbore extent. Supra deinde muſcum imponito, & ita ligato, ne pluuia dilabatur. Palladius eadem habet, Florentinus, & Plinius. Nos id addimus, quod ipſi paruifaciunt, & neceſſarium tamen videtur, vt inter lignum & ſurculum inanitas non relinquatur, ſed vinculis extremum marginem præcingimus, inter vincula & corticẽ hinc inde à ſurculo cuneolos adigimus, vt omni ex parte trunci cortex ſurculo adhæreat, & hoc modo facilè in omnibus acruminum generibus vtimur. Plinius. Si craſſior truncus inſeratur, inter corticem, & lignum inſeri melius, cuneo optimè oſſeo, ne cortice rumpatur laxato.

De inſitione, qua truncus per medium finditur.
CAPVT XXIII.

ALTER modus inſurculationis erit, quum truncus per medium findĩtur. Primus eſt hic inſerendi modus Theophraſto. Florentinus hunc modum verè inſitionem appellat, vocatq; ἐγκεντρισμὸν, fortaſſe quia vi ſcalpellum in ſtipitem adigant. Noſtrates vulgo à *ſpacco* dicunt, à trunci ſcilicet ſciſſura. Theophraſtus de huiuſmodi inſitione hæc habet. Iuuat oculum, corticémve ſine vlla ſciſſura ſeruare, & ſurculum ita radendum, ne quid medullæ incommodetur, rupto enim oculo, corticéve, aut medulla nudata, futurum vt arefiat & emoriatur. Quamobrem foliis & corticibus inſuper obtegunt, & alligant, & oblinunt luto pilis miſto, vt ſuccus perſiſtere poſſit, ne ſol, aut imber, aut frigus officiant. Quumq; trunco leniter fiſſo inſerendum ſit, ſurculum cuſpidatim deciſum malleo adigunt, vt quam maximè deprimatur, lecticæq; committatur. Ad hæc humidi, tenelliq; ſurculi petendi ſunt, ipſumq; locum per totam æſtatem humeſcere conuenit: ſic etiam potiſſimum fit, vt germen proſiliat. Quamobrem nonnulli quatuor, & quinq; menſes inſitiones rigari iubent. Aqua inſurculationi perutilis eſt, niſi arbor humida natura ſit. atq; alii argillam obducunt, alii ollam aquæ plenam apponunt, quæ paulatim inſtillet: fit enim præ magnitudine vulneris, vt citiſſimè reſiccetur, niſi humorem extrinſecus habeant illibare. Huius inſitionis modo Cato ſolùm in vitibus vtitur. Columella ita docet. Si puſillam arborem inſerere voles, imam abſcindito, ita vt ſeſquipede à terra extet, & quum deinde præcideris, plagam

diligenter leuato, & medium truncum acuto ſcalpello permodicè findito, ita vt fiſſura digitorum trium ſit in ea. Deinde cuneũ, quo diducatur, inſerito, & ſurculos ex vtraq; parte deraſos demittito, ſic vt librum ſeminis libro arboris æqualem facias. Quum ſurculos diligenter aptaueris, cuneum eximito, & arborem, vt ſupra dixi, alligato. Deinde circa arborem terram adaggerato vſq; ad ipſum inſitũ, ea res à vento, & calore maximè tuebitur. Florentinus verò. Quæ tenui ſunt cortice, pauciori humore cõtentæ, & foris exuccæ, tanquam humor relicto cortice in interiorem medullam ſe recipiat, quales citrea malus, vitis, & aliæ complures intelliguntur, fiſſo ligni medio, ſurculi inſiguntur. Palladius tranſcribit ab his. Virgilius hanc inſitionem verſibus ita celebrat.

Aut rurſum enodes trunci reſecantur: & altè
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos.

Plinius vtilia pręcepta addit, quæ prętermittẽda non duximus. Ante omnia gemmantes nitere conueniet, nihil vſquã vlceroſum eſſe, aut retorridũ. Spei fauet medulla calami commiſſuræ, ſi in matre ligni, corticiſq; iũgatur. Id enim ſatius, quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet, tenui ramẽ fiſtula detegat, vt faſtigatio leui deſcendat cuneo, tribus non amplior digitis, quod facillimè contingit tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in vento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem vſq; ſuum deprimatur, ne luxetur, dũ deprimitur, néve cortex replicetur in rugas, ideò lachrymantes calamos inſeri nõ oportet, non hercule magis, quàm aridos, quia illo modo laborat humore nimio cortex, hoc vitali defectu nõ humeſcit, neq; concorporatur. Id etiã religionis ſeruant, vt luna creſcente calamus vtraq; deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ ſimul manꝰ minus nituntur neceſſario temperamento. Validius enim demiſſi, tardius ferunt, fortius durant. contrarium ex diuerſo. Ne hiſcat nimiũ rima, laxeq; capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compreſſum necet. Hoc maximè præcauendum, vt prævalidè accipientis trunco in media fiſſura relinquatur. Quidam veſtigio fiſſuræ falce in truncis facto, ſalice præligant marginem ipſum, poſtea cuneos figunt, continente vinculo libertatem dehiſcendi. Ceraſi dempto libro finduntur. Dempto libro habent veluti lanuginem, quæ ſi comprehendit, inſitum putrefacit.

Ad inſitionem maximè vtiles, & neceſſariæ præceptiones.

CAPVT XXIIII.

NE docendi ordinem interturbarem, vtiles & neceſſarias quaſdam maiorum noſtrorum, & recentiorum præceptiones prætereundas duximus, huc enarrandas. Surculi qualitates monſtrat Columella. Surculos ad inſitionẽ ſumpturus videto, vt ſit arbor tenera & ferax, nodiſq; crebris, & quũ primum germina tumebunt, de ramulis anniculis, qui ſolis ortum ſpectabunt, & integri erunt, eos legito, craſſitudine digiti minimi. Surculi ſint bifurci, vel trifurci,

ci. Eadem Palladius à Columella habet. Plinius aliqua addit. Virgilius ex cacumine inſeri vetat. Certumq; eſt ab humeris arborum orientem æſtiuum ſpectantibus ſurculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello, niſi vetuſtę arbori inſerantur. Ii enim robuſtiores eſſe debēt. Præterea vt prægnantes, hoc eſt, germinatione turgēres, & qui parere illo ſperauerint anno. Bimi vtiq;, nec tenuiores digito minimo. Variè quoq; & nō iiſdem in partibus ſubeſt omnibus ſuccus. Vitibus, ficiſq; media ſicciora, & è ſumma parte conceptus, ideo illinc ſurculi petuntur. Oleis circa medias ſuccus, inde & ſurculi, cacumina ſitiunt. Florentinus. Surculi, qui inſeruntur, ſint nitidi, fertiles, nodoſi, ex arboris parte, quæ ad Aquilonē ſpectat, acutis falcibus deciſi, de nouo nati, læues, frequentibus gēmis prægnantes, bifurci, vel trifurci, ab imo crure ſimplices, craſſitudine digiti minoris, bimi. Anniculi enim promptè excurrunt, ſed ſunt infœcundi. Theophraſtus narrat vrbanam arborem multū fructificare, ſi feris arboribus inſerueris, nā plus alimoniæ ſubditus truncus ſuppeditat, vnde ſatis prius oleaſtris inſerunt oleas: coeūt enim validius, ac radix plus trahens alimēti, fœcundiorem arborem reddit: contra autem ſi ſylueſtrē miti inſerueris, etſi differentia quædā erit, bonę frugis arbor nunquā erit. Contra hęc M. Varro, Si in pyrum ſyluaticā inſerueris pyrum quāuis bonam, non fore pyrum tam iucundum, quàm ſi in eam, quæ ſylueſtris non ſit; etſi videtur Theophraſti ſententiæ repugnare, tamen omnes optimè quidem dixerunt: nā alter de germinatione, & fœcunditate arboris dixit, quæ ſubditum ſylueſtrē truncum habebit, alter verò de ſucci fructus iucunditate. nam quæ vrbanā arborem ſubiectā habet, ob dulcem ſuccum, quo alitur, iucūdiores fructus præbebit. Plinius. Facillimè coaleſcunt, quibus eadem corticis natura, quæq; pariter florentia eiuſdem horę germinationē, ſuccorūq; ſocietatē habent. Lenta enim res eſt, quoties humidis repugnant ſicca, mollibus corticum duri. Reliqua obſeruatio, ne fiſſura in nodo fiat, repudiat quippe aduenā in hoſpitalis duritia, vt in parte nitidiſſima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne tranſlucens. Inſeruntur autem & inuerſi, quum id agitur, vt minor altitudo in latitudinem ſe fundat. Inſerere aptiſſimum quamproximum terræ, ſi patiatur nodorum, trūciq; ratio. Eminere calami ſex digitorum longitudine non amplius debent. Quòd ſi longius afferantur pomorum calami, rapo infixos, optimè cuſtodire ſuccum, arbitrantur; ſeruarique inter duos imbrices iuxta riuos, vel piſcinas, vtrinque terra obſtructos. Florentinus. Si ſurculi longinquis tractibus deferantur, infixi luto, in vaſe diligenter oblito ne ventum ſentiant, aſportantur. Sed modum inuerſum ſurculum ſerendi à Plinio appoſitum, ne arbor in altū excreſcat, nos falſum reperimus, quippe in vite, & pruno experti, ad reliquarum altitudinem peruenerunt. Tutior mihi videtur hic modus, vt bimos, vel trimos ſurculos, & annoſos detractos ſupra inſeramus: tunc enim in latitudinem ſe diffundunt, & hoc modo ceraſa, & ficus pumilas fecimus. Refert Palladius à quodam diligenti agricola audiuiſſe: Omne inſitum ſine

dubio comprehendere, ſi depoſitis ſurculis viſcum non temperatum in ipſa plaga pariter mergamus, quaſi glutino quodam ſuccos materiæ vtriuſq; miſturum. Plantas ἐλαιώδεις, hoc eſt, oleoſæ naturæ inſitiones nullo modo admittere poſſe, neq; enim conum aut cupreſſum, vel pinum, & omnino piceas peregrini quippiam vel pati, vel alere, referunt agricolæ. Cuius rei argumento eſt, ſi plantam quamlibet oleo inunxeris, demoritur protinus. Commemoratas verò arbores præpingues eſſe, ac oleoſas, indicio eſſe poteſt, quòd ſubinde deſudatur pix, reſinaq;, proinde aliis permiſceri nequeunt, ſicut nec oleũ ipſum. Apud rei agriculturæ ſtudioſos ſæpe agitatur quæſtio, vtrum ſit melius plãtas in ſeminariis ſerere, poſtmodum inſerere, ac inde in pomariũ transferre, quum apud maiores legatur transplantatam arborem mitiorem reddi; an in ſyluis inſerere ac poſtea in pomarium tranſplantare: ſanè rationes probabiles vtrinq; adducuntur, nobis autem experientia demonſtrauit, melius in pomario ſylueſtres plantas ſerere, ac vbi optimè comprehenderint, inſerere, quàm inſitas transferre: nam quum has transferimus, in coalitus loca ſæpè infirmari videmus, & multoties exareſcere. Præterea ſi velimus inſitas arbores eo anno quo inſerimus fructus afferre, hic erit modus. Veterem ſurculum inſeras, præſertim qui floribus & gemmis tumeat, & qui ſequenti anno fructus laturus ſit, vt in ſua arbore concipiat fœtus, hîc verò pariat, quos in ſua arbore laturus erat.

Ratio temporum in inſitione. CAP. XXV.

PRÆCEPIT M. Varro tempus potiſſimum eſſe obſeruandum in inſitione, ob id maiorum decreta huc afferemus: fuit enim non pauca eorum ſedulitas in illius obſeruatione. Arborum ergo aliæ vno, eodemq; tempore inſeruntur, aliæ peculiari natura contentæ contra cæterarum morem ſtatum ſibi tempus vſurpant. Dicamus primo de communioribus. In his enim obſeruari debet anni tempus, & ſyderum. In anni cõſideratione, non ſolùm annus conſiderari debet, ſed arborum natura, & locorum, ac inſitionum genera, ſcilicet inoculatio, & inſitio: nam vnum tempus vni, alteri alterum conſtituemus. Loquemur primo de inoculationis tempore, ac Theophraſti placita omnium principis primum apponemus. Eadem ſationis, & inſitionũ tempora: nam quum ferre non niſi turgida valeant, ergo germinationum temporibus inſitiones fieri debent. Germinatio fit per ver, per ortum Caniculæ, & per autumnum: his ergo temporibus inoculari poteſt. Sunt qui vernum tempus probent, dum æquinoctium agitur, arboribus adhuc fœtu grauidis: nam vnà cum partu, germinationeq; cortex quoq; adnaſcitur, & obtegit. Alii præferunt quæ ex oriente Arcturo, tunc enim inoculata potius radicari, maioreq; in modum coire poſſe affirmant. Vere vniuerſum erumpere, vtpote ex robuſtiori principio, ſed quia aqua inoculationi officit: putrefacit enim, & admiſſa facilè deſtruit, ratione infirmitatis ex hoc ſub Caniculæ ortum tutiſſimè agi videtur.

videtur. Pręterea oportet eligere tempora, tum pro locorum conditione, tum pro arborum natura: nam quum altera vdo ſolo, altera ſicco melius degat, vtri tandem commodius ſit ver, vel autumnus, conſiderandum. Ver ergo ſicceſcentibus melius accommodatur, quum minus ſucci habeant, ſed quæ pinguia, limoſaq; ſunt, autumnum deſiderant, humor enim verno tempore largior eſt, quàm qui ad conſeruandum ſufficiat. Quandiu lachrimatio duret, tempus id tricenis diebus à quibuſdam ſtatuitur. M. Varro quæ ex Theophraſto ſationis, & inſitionis tempora deſumpſerat, ſcripſit. Tempus idoneum, quod ſcribit Theophraſtus vere, & autumno, & Caniculæ exortu, neque omnibus locis, ac generibus idem: in ſicco, & macro loco, & argilloſo, quò minus habeat humoris, vernum tempus eſt idoneum: in terra bona ac pingui, autumno, quòd vere multus humor. quam ſationem quidam metiuntur, ferè diebus triginta. Cato per ver inſitiones fieri debere pyrorum, & malorum, etiam per ſolſtitium dies quinquaginta, & per vindemiam, ſed olearum, & ficorum per ver. Plinius Catonis verba interpretatur, Cato inſeri iubet mala & pyra per ver, & poſt ſolſtitium diebus quinquaginta poſt vindemiam, oleas autem & ficus per ver tantum. Ver tempus inſitionis, incitantibus ſe gemmis. Didymus inoculationem ante æſtatis ſolſtitium tempeſtiuè celebrari prodidit, quamuis ipſe circiter vernum æquinoctium, quum germinatione turgent arbores, & gemmis grauidæ geſtiunt, à die tranquillo, etiam quum cœlum ſilebat, inoculationem etiam ſpei fauentem auſpicatus ſit. Florentinus tradit inſurculationem ad æquinoctium autumni vſque celebrari optimè poſſe, in cortice vſq; ad brumam, & poſt Fauonii flatus, qui ſeptima Februarii die ſpirare incipit vſq; ad ſolſtitium. Sunt qui optimã in trunco prædicent poſt Canis ortum, rurſumq; æſtate poſt reſtinctos caniculę feruores. Surculi aquilonio flatu ruente non ſunt inſerendi, Auſtro ſpirante potius. Columella dicit vtraq; genera inſitionis verni temporis eſſe, tertium quo ipſas gẽmas cum exiguo cortice in partẽ ſui delibratam recipit, quam vocant agriculæ inoculatio- æſtiuo tempore vſurpari. Palladius. Calidis & apricis locis Februario menſe nẽ, optimè celebrãtur inſitiones duæ, inoculatio reſeruatur æſtati. Sed ad ſyderũ obſeruationes veniamus. Cato Luna ſitiente, ficos, oleas, mala, pyra, vites inſeri debere poſt meridiem ſine vento Auſtro. Plinius hæc intepretatur, Luna ſitiente, hoc eſt ſicca poſt meridiem, ac ſine vento Auſtro. Sed creſcente Luna inſeri debere. Alibi verò. In Lunæ coitu inſeruntur arbores, quam diem alii interlunium, alii ſilentis Lunæ appellant. Sic Columella. Omnes arbores ſimul atq; gemmas agere cœperint, Luna creſcente inſerito, oliuam autem circa æquinoctium vernum, vſq; ad Idus Aprilis. Sic enim Palladius. Sed hi omnes creſcente Luna inſerendas arbores iubent, nos verò contrariũ obſeruauimus in regionibus noſtris: quippe ſi creſcente Luna arbores inſeramus, lignũ non fructus affert, ſi verò deficiẽte, fructus vberes affert, arbor verò ſemperparua. Quapropter qui dant operã venalibus plantis, creſcente Luna inſe-

runt, vt breui tempore conſpicuam arboris intercapedinẽ efficiant. Ob id puto Florentinum ſurculos adhuc occluſos finiente Luna, vel ſilente vellendos, decem, aut paulò plures dies ante inſitionem iubere, operto ſic in vaſe, ne qua expiret aura. Sed edocenda ratio cur ſtatim eruti non ſint inſerendi, quippe ſi feruens adhuc, turgensq; ſurculus in capacem rimã immittatur, neceſſum eſt quippiã eius emarceſcere, antequã in vnum coaleſcat corpus, fungoſam laxitatem inter excipiens lignum, & hoſpitem ſurculum intercedere, in cuius rimas hiantes ſubiens aer, prorſus in vnitatẽ coire non patitur. Quod ſi dies aliquot vaſe prius claudantur, faceſſet omnis iniuriæ ſuſpicio, neq; vinculorum laxans mollities infeſtabit, neq; inſpirans aer officiet, ſed breui tempore comprehendent. Zoroaſtres verò Ioue exiſtente in Leone annum eſſe commodum vult inoculationi, quum æſtas veri ſimilis eueniat. Reliquæ ſiderum obſeruationes, quum Luna Saturnum intueatur, ſed ipſa in Tauro, Saturnumq; aſpiciat ſextili, vel trino, ac in bono aſpectu fuerit Iouis & Veneris. Saturnum enim ſationi dicant, quum Lunæ vis terrea ſit. Arborum verò peculiaris natura peculiare ſibi vendicat tempus. Plinius. Punica & ficus quamquam ſicca ſint, recraſtinare minimè vtile. Pyrum vel florentem inſerere licet, & in Maiũ quoq; menſem protendere inſitionem. Ceraſus ſola poſt brumam inſeritur. Cato inſeri iubet mala ac pyra per ver, & poſt ſolſtitium diebus L poſt vindemiam. Columella oleam circa æquinoctium vernum vſq; ad Idus Aprilis, & reliqua quæ ſuis in hiſtoriis recenſentur.

De inſitione per terebrationem. CAP. XXVI.

NVNC terebratione quomodo inſeri poſſit edocebimus. Modum appoſuit primus Cato in vitibus, à quo cæteri agriculturæ ſcriptores exceperunt, aliqua addendo. Nos modum ad alias arbores traducemus. Inquit Cato. Vitem quam inſeres, terebra pertundito, eò duos ſurculos vitigineos quod genus eſſe voles, inſertos obliquos arcito ad medullam, facitoq; vt medullæ medullam contingant, arcitoq; ea, qua terebraueris, alterum ex altera parte. Eos ſurculos facito ſint longi pedes binos, eos in terram demittito, replicatoq; ad vitis caput, vitiq; vinclis alligato, medios in terram defigito, terraq; operito. Hæc omnia luto depſto oblinito, alligato, integitoque ad eundem modum tanquam oleas. Columella modum corrigit, & commodiorem reddit. Detractum viti quam recentiſſimum ſarmentum eligitur, & leuiter circumraſum, vt cortex tantum detrahatur, aptatur foramini, atque ita luto circũlinitur reſecta vitis, vt totus truncus alieni generis viti ſeruiat. Sed aliud eſt ferramentum, quo priores vitem perforabant, aliud quod ipſe vſus nunc magis aptum comperit: nam antiqua terebra, quam ſolum veteres agricolæ nouerant, ſcobes faciebat, perurebatque eam partem quam perforauerat, deuſta perrarò reuireſcebat, vel cum priore coaleſcebat, in eaq; nec inſitos ſurculos comprehendebat, tum etiam ſcobs nunquam ſic eximebatur, vt non inhære-

ret foramini, ea porrò interuentu ſuo prohibebat corpus ſurculi corpori vitis applicari. Nos terebram, quam gallicam dicimus, ad hanc inſitionem commenti, longè habiliorem, vtilioremq; comperimus: nam ea excauat truncũ, nec foramen inurit, quippe non ſcobem, ſed ramenta facit, quibus exemptis, plaga leuis relinquitur, quæ facilius omni tempore ſedentem ſurculum contingat, nulla interueniente lanugine, quam excitabat antiqua terebra. Plinius vtriuſq; verba refert. Palladius Columellæ. Alia eſt Columellæ tutior, & & certior inſitio, quoniam etſi proximo vere non comprehendit, ſequente certè coniungi cogitur. Primum ex vicino fructuoſiſſimam oportet conſiderare vitem, ex qua (velut traducem inhærentem matri) palmitem attrahas, & per foramen tranſmittas, quum increuerit, coniungi cogitur, & mox à matre reciditur, atq; ita ſuperficies inſitæ vitis vſq; ad receptum ſurculum obtrũcatur. Neq; vitis in qua fit inſitio interim ocioſa manet, ſed ſimiliter fert fructum, & ſarmentum coalitum ſimul augeſcit, vite nihil offenſa ex terebratione, neq; compreſſa ex coarctatione. Quod etiam à Didymo tranſcribitur.

Quomodo omnis arbor omni arbori inſeri poſſit.
CAP. XXVII.

NVnc modum demonſtrabimus, quo inſociabiles quomodocunque arbores natura copulentur. A Catone primum edoctum in vitibus. Ait enim. Si vitis vitem contingat, vitis vtriuſq; latus alterum præradito obliquè, & inter ſeſe medullam cum medulla libro colligato. Ab eo edoctus M. Varro etiam ſuis commentariis appoſuit: Eſt altera ſpecies ex arbore in arborem inſerendi nuper animaduerſa in arboribus propinquis. Ex arbore à quaquis vult habere ſurculum, in eam, quam inſerere vult, ramulum traducit, & in eius ramo præciſo, ac diffiſſo implicat: tam ramuli locus, qui contingit ex vtraque parte, qua fiſſuram intrat, falce extenuatur, ita vt ex vna parte, qua cœlum viſurus eſt, corticem cum cortice exæquatum habeat. eius autem ramuli, quem inſeret, cacumen vt directum ſit ad cœlũ currat, poſtero anno quuũ comprehendit, vnde prognatũ eſt, ab altera arbore præciditur. Sed diligentior, & vtilior ad omnes arbores, & cum omni verborũ copia traditur à Columella. Sed quum antiqui negauerint poſſe omne genus ſurculorũ in omnem arborẽ inſeri, & illam quaſi finitionem, qua nos paulò ante vſi ſumus, veluti quandam legem ſanxerint, eos tantum ſurculos poſſe coaleſcere, qui ſint cortice, & libro, & fructu conſimiles iis arboribus, quibus inſeruntur; exiſtimauimus errorem huius opinionis diſcutiendũ, tradendamq; poſteris rationem, qua poſſit omne genus ſurculi omni generi arboris inſeri. Sed ne longiori exordio legẽtes fatigemus, vnum quaſi exemplum ſubiiciemus, qua ſimilitudine quiſq; quod genus volet, omni arbori poterit inſerere. Scrobem quoquouerſus pedum quatuor ab arbore oliuę tam longè fodito, vt extremi rami oleæ poſſint eam contingere, in ſcrobẽ deinde fici arbuſculam deponito, diligentiáq; adhi-

beto, vt robuſta, & nitida fiat. Poſt triennium, aut quinquennium, quum iam ſatis amplum incrementum ceperit, ramum oliuæ, qui videbitur nitidiſſimus, deflecte, & ad crus arboris ficulneæ religa, atq; ita amputatis cæteris ramulis, ea tantùm cacumina, quæ inſerere voles, relinquito, tum arborem fici detruncato, plagamq; leuato, & mediam cuneo findito. Cacumina deinde oliuæ, ſicuti matri inhærent, vtraque parte abradito, & ita fiſſuræ fici aptato, cuneumque eximito, & diligenter ramulos colligato, ne qua vi reuellantur. Sic interpoſito triennio coaleſcet ficus cum olea, & tum demum quarto anno, quum bene coierint, veluti propagines, ramulos oliuæ à matre reſecabis. Hoc modo omne genus in omnem arborem inſeritur. Sed Columella mira verborum iactantia, à ſe modum adinuentum tradit, quum iam pridem Cato, & poſt eum M. Varro edocuerit, vt non modus ſed tantum verba ſint diuerſa. Admiror Plinium multæ lectionis virum, qui non ſe apud Græcos, neq; Latinos legiſſe ſcribit hunc inſerendi modũ, ſed à Columella excogitatũ affirmat, haud ſibi certè ſatis compertum. Eſt hæc ratio apud nos vſitatiſſima, & maximè vtilis, vulgò *a porgere*, vel *paſſa innanzi* dicta, etſi ea inter cõgeneres abores vtamur, ſcilicet in prunis perſicis, malisq;, & caſtaneis. adeò validũ intra duos menſes incrementum capiunt, vt fructificet ſurculus, & longè ſubiecti trunci magnitudinem ſuperet, ſi nouella fuerit planta, vt vix ſuſtineri queat. Ideo animaduertendum eſt, vt quum iam rectè cepiſſe cognoſces, quod erit, quãdo pars, quæ ſupra truncũ eminet, ſuperat matris ramulũ, tunc à matre abſcindas. Inter verò diuerſi generis arbores, diutius coaleſcere patiaris. Quod ſi vicinæ inſerendę arboris non datur opportunitas, & habebimus fictilia vaſcula iis arbuſculis plantata, ex quibus fructus expoſcimus, tunc præciſo arboris trunco, vel fiſſo, prædicto modo ſurculum inſeremus, vel adraſo cortice, atq; itidem adraſo ſurculo, vinculis ſtrictè alligabimus, ne poſſint dimoueri, inde bimeſtri, vel trimeſtri ſpatio elapſo, à matre recidatur, & vas vltra in aliam arborem transferas, ſic vaſculo nobili aliqua arbore plantato, totum pomarium, ne dicam villam optimè poteris inſerere.

De alio inſitionis modo, quo & fructus ſimul miſceri poſſint.

CAPVT XXVIII.

INſitionis, ſeu miſtionis modos trademus, longè cęteris faciliores, admirabilioresq;, quibus nulla certiore via adoptati fructus ex adoptãte formã, colorem, ſaporem, ac deniq; vniuerſam eius naturã recipient. Hinc nouæ adulterii ingenia, hinc nouos fructus hominibus viſendos prioribus ſeculis inuiſos prębebimus. Hinc qui nouis fructibus inueniendis, aut ſimul miſcendis, vitiis corrigendis, emẽdandiſq; nauant operã, principia colligere poterunt, vt voti cõpotes fiant. Cato, vt præcedenti capite diximus, quũ vites inſerere doceret, vtriuſq; vitis adraſa flagella vniebat, vt quũ coaluiſſent, à matre abſcinderent, vt adoptati generis vites generaret. Didymus. Accipienda ſunt duo diuerſi generis ſarmenta, eaq; findenda per mediũ, atq; ita alterũ alteri adiunge-

re

re oportet,vt oculi coincidant,& ſeſe mutuo coniungant,vt duo oculi quaſi vnus fiat,inde validè conſtringere ſarmenta cum papyro oportet, & ſcilla integere,aut glutinoſiſſima terra,atq; ita plantare, interiectis diebus tribus, aut quinq; irrigare,quouſq; germen producat. Palladius ab vtroq, excepit, atq; in vnum diuerſa dictorum ſcriptorum experimenta redegit hoc modo. Vt vitis botryones & albos afferre poſſit & nigros,vt Græci produnt. Si vicinę ſunt vites alba & nigra quum putantur,ſarmenta vtriuſq; inter ſe diuiſa ſic iunges, vt medios vtriuſque generis oculos æquãdo reddere poſſis vnitati: tunc papyro ligabis ſtricto, & molli,atq; humida terra curabis adlinire, & interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erumpat. Nos verò duo ſarmẽta iuxta ſe vicina à parentibus non deciſa, vſq; ad medullam eraſa quinum digitorum lõgitudine ſimul adiunximus, vt duo dimidiati oculi vnus videretur: inde vlmea teniola ita alligauimus, vt è duobus oculis germen vnum exire cogeretur, qui vuas eo modo,quem diximus, præbuit. Fructus hic veluti hermaphroditus ex duabus naturis coniunctus naſcitur. Quod ſenſiſſe videtur Ouidius in Metamorphoſeos quarto.

——— nam mixta duorum
Corpora iunguntur, facieſq; inducitur illis
Vna, velut ſi quis conducat cortice ramos,
Creſcendo iungi, pariterq; adoleſcere cernat:
Sic vbi complexu coierunt membra tenaci,
Nec duo ſunt, nec forma duplex, nec fœmina dici
Nec puer vt poſſit, neutrumq; & vtrumq; videtur.

Ficus vt fructum producat vna parte album, altera rubrum. Duorum ſurculorum,albæ videlicet & nigræ ficus,oculos accipito,eos per medium ſecato, atq; ſimul componito,vt medietas oculi vnius ita medietati alterius æqualiter conueniat,vt vnitas ex his facta videatur, hunc oculum ex vtroq; cõpoſitum delibratæ ficus cortici accommodetur, vt diximus in emplaſtratione, & aptè deligetur, & comprehendet. Sed multas arbores ſic emplaſtrare ne tædeat, vt earum aliqua comprehendat,& fructus hoc modo,quem diximus, afferet. Et huiuſcemodi inſerendi ratione in malis, pyris, reliquiſq; ſimilibus vti poteris. Sic Neapoli mala, quæ ex vna parte perſicum ex alia nuciperſicum oſtendunt, producta fuiſſe non dubito,vt nunc pomum in diuerſas partes diuiſum videatur,vt vnaquæque ſuum ſaporem,odorem,colorem,læuitatem,& formam referat,nunc vno,codemq; ramo perſicum vel nuciperſicum demonſtret. Nec diſſimili modo flores etiam dimidiatos producemus,vt pars alba, altera rubra, vel alterius coloris ſit, vt dicemus in horto coronario. Palladius nouum inſitionis genus à quodam Hiſpano ſe edoctum prædicat, monſtratq; vt perſica poma ſine oſſibus naſcantur,id quod in aliis experiri poſſe nil vetat. Salicis ramum brachij craſſitudine, ſolidum longum cubitis duobus, aut amplius terebrari iuſſit in medio, & plantam perſici in eodem loco,in quo conſiſtit,ſpolia-

tam ramis omnibus ſolo capite relicto per ipſum ſaligni manubrij foramẽ induci, tunc eundem ſalicis ramum terræ capite vtroque demerſo in arcus ſimilitudinem debere curuari, foramen luto, muſco, vinculis ſtringi, anno deinde exempto, vbi infra medullam ſalicis caput plantæ ſic cohæſerit, vt vnitas ſit ex duobus miſta corporibus, plantam ſubterincidi, atque transferri, & aggerari terram, quæ arcum ſalicis cum perſici cacumine poſſit operire: hinc perſici poma ſine oſſibus naſci. Sed hoc locis humidis conuenire, vel riguis, & ſalices aquationibus adiuuandas, vt & natura ligni vigeat, quæ delectatur humore, & ſuperfluentem copiam ſucci germinibus miniſtret alienis. Nec diuerſa via nuciperſicum productum fuiſſe exiſtimo, quod ab vtroq; parente nomen vſurpauit, vt ſuum, parentiſque ingenium referat. Malum eſt, quod foris æmula facie perſicum pomum mentitur, ſed ſuccum, lęuitatem & colorem iuglandis refert, ſaporemq; medium inter iuglandem, & perſicum, nomenq; ab vtroq; parente contraxit nuciperſicum, prioribus ſeculis inuiſum, iucundo ſapore, innocentiq; guſtu. Sic etiam amygdaloperſicum, quod ab amygdalo & perſico nomen aſſumpſit: foris perſicum mentitur, intus dulcem amygdalam & forma & guſtu repræſentat, noſtris pomariis frequens. Nec diuerſa via Plinio inuenta nucipruna: Peculiaris, inquit, impudentia nucibus inſitorum, quæ faciem parentis, ſuccum verò adoptionis exhibeant, ab vtroque nucipruna dicta. Et in Betica etiam malina, malis inſita, & amygdalina, amygdalis inſita, quibus in ligno intus nucleus amygdalę erat, nec vſquam pomum ingenioſius fuit geminatum. Tarentinus nigram vitem in ceraſum inſeri iubet, vt vuas vere habeamus: nam eo tempore vuas habebimus, quo ceraſus proprium fert fructum. Sic Pamphilus, & Florentinus. Eſt & noua inſerendi ratio, nobis cognita in ſenectute, oculum oculo imponendo, qua prægnantes afferent fructus, ſcilicet vt in aluo alterum geſtent. Sic citrium in citrio, cucumeres in melonibus conſpeximus.

An herbis, & ſuffruticibus inſitio poſſit reperiri.
CAP. XXIX.

VIDEAMUS num & in herbis inſitio poſſit inueniri, vt ſi quando neceſſe fuerit, odorem, ſaporem, colorẽ, vel germinãdi tempus è ſubiecto trunco haurire poſſimus. Nos antiquorum dictis, aliqua à nobis explorata addemus, vt ingenioſis noua ſemper inueniendi anſam præbeamus. Columella vt hyberno tempore cucumeres habeamus, hoc modo fieri poſſe docet. Idq; apud Dulum Mendeſium Ægyptiæ gentis fieri poſſe legit. Hic enim præcipit aprico & ſtercoroſo loco alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis cõſitas habere, deinde eas confecto æquinoctio paulum infra terram ſecare, & ligneo ſtylo laxatis vel rubi vel ferulæ medullis ſtercus immittere, atq; ita ſemina cucumeris inſerere, quæ ſcilicet ſuo incremento coeant rubis, & ferulis: nam ita non ſua, ſed quaſi materna radice aluntur, & ſic inſitam ſtirpem frigo-

ribus

ribus quoq; cucumeris præbere fructũ. A quo Plinius, ſed obſcurè admodum. Eſt inter herbas genus inſerendi, præciſis germinibus caulis, & in medullam ſemine ex aliis addito. Hoc & in cucumere ſylueſtri. Similem huic modũ Palladius commentus eſt, vt lactuca ſeminibus multis condita naſcatur. Auulſæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iuncta ſunt, & in eiſdem gradibus ſurculo punctis ſemina deponunt naſturtij, ocimi, erucæ, ac fimo adlinunt: ſic obruta iterũ lactuca prædictorum ſeminũ caulibus ambietur. Sed verior inſitio videri poſſet, ſi per mediũ fiſſis radicibus ſylueſtris intubi, radices florũ caryophyllorum odore indas, & implices, ita vt vniantur: & cœruleo flore naſcentur.

De cultu, & primum de putatione. CAP. XXX.

HACTENVS ſeruimus, nunc colimus. Eſt enim altera pars libri, quam ab initio diuiſeramus. Terræ cultus vtilis, & neceſſarius, contrà negligentia pernitioſa. Cultus magis refert, quàm fertilitas agri. Solum enim vtcunq; fœcundũ natura, incuria ſterileſcit, ac in ſentes, & dumos degenerat: nõ enim poſſumus citra arationẽ, & foſſionem, cæterasq; artis ſedulitates, tot, tantisq; agriculturæ muniis frui. Placuit enim Deo opt. max. vt non ſine ſudore ſui vultus homo veſceretur pane ſuo. At infœcundũ cultu vber, nitidumq; euadit. Cicero in Catone maiore, Quid ergo irrigationes? quid agri foſſiones? repaſtinationesq; proferã, quibus fit multò terra fœcundior? Quid de vtilitate loquar ſtercorandi? M. Varro ait, nullam terram adeo immitem eſſe, quæ non poſſit cultu, & induſtria domari: nõ aliter ac leones inter animalia ferocißimi manſueſcunt. Quod Græci Poetæ innuere volentes, Cybeles terræ deæ currũ per aëra duos leones ab ea manſuefactos trahere fingunt. Vnde Lucretius:

Hanc veteres Graium docti cecinere Poetæ
Sedibus in curru biiugos agitare leones.

Sed terra quæ natura facilis exiſtit, cultura longè fertilior, fœcundiorque euadit, & per culturam multum acquirit, vt alimenti copiam, & pinguedinem; præterea rerum impedimenta exterminantur, noxias herbas expurgando, vitiaque ipſius perdomando, vnde generoſiores, & vberiores fructus producuntur. Lucretius,

Inde aliam, atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant, fructusq; feros manſueſcere terra
Cernebant indulgendo, blandeq; colendo.

Et Virgilius ab eo in Georgicis.

——— fructusq; feros mollire colendo.

Sed culturæ exemplum à Plinio afferamus. C. Furius quum in paruo admodum agello largiores fructus, quàm ex ampliſſimis vicinitas colligeret, inuidia accuſatus, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis, die dicta, inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit, ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderoſos, dixitque: Quirites, veneficia mea hæc ſunt,

lucubrationes meas, vigiliasq; & ſudores non poſſum in forum adducere, & vobis oſtendere: fuit omnium ſententiis abſolutus. Nos cultum alium communem, alium ſingularem dicimus. Dicemus iam communem, dicturi particularem in vniuſcuiuſq; plantæ hiſtoria. Theophraſtus neceſſarias vocat amputationes, purgationes, decacuminationes, ſtercorationes, foſſiones, aliasq; curas, quæ arboribus adhibentur. Plinius remedia vocat. Ex his quædam ſunt communia omnium, quædam propria quorundam. Communia, ablaqueatio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dare potum, vel auferre, fimi ſucco reficere, putatione leuare onere, & cætera. Sunt & aliquæ arbores, quæ cultum aſpernantur, vt aquam, fimum, & circumfoſſurã, amputationemque, & omnia remedia odio habent, quin etiam iis necãtur, ſed ipſa amputatio eſt, quæ omnes præcedere debet. Quippe quum primũ arboribus poſt fructuum decerptionem adhibeatur, & Theophraſtus de hac primùm diſſerendum iubeat, quàm de reliquis agriculturæ officiis, hæc enim conſequi, velut deinceps videbitur. Putatione arbores lætiores, & vbetiores fiunt, & facie decora, & vitæ diuturnitate præſtant: nam quæ onere languidæ premuntur, circumciſis iis, quæ pondere premebant, non iniucundo remedio leuantur, & quæ aliena vmbra laborabant, cœlum aperiendo reſpirant. Præterea ſuperflua, & nimis improbè proſilientia amputando, ad ea, quæ relicta ſunt, pabulum confluit, vt ad fructificandum natura libere impetum ſuum faciat. Tanti arborum putationem antiqui fecerunt, vt deam, quæ putationi præeſſet finxerint, quam Putam vocarunt, Arnobio authore. Sed videamus quid ſit putatio. Putatio eſt infructifera à fertilibus reſecare: auferuntur enim ab arboribus non neceſſaria, obſtantia, fructum ſobolemq; impedientia, & quod vtile, & abſque vitio eſt, relinquitur. M. Varro, & F. Pompeius putum pro puro dicebant. Hinc Callicranides malos, & nil frugi homines è republica amputandos dicebant, vt improbis hominibus careat, cõducit enim publicæ vtilitati facinoroſorum hominum purgatio. Sed putationem ipſam Theophraſtus in duas ſpecies diuidit. alia eruditio, alia verò putatio. Putationem in alias ſpecies ab agricolis diſtingui prohibet, ſed alia ferro, alia manu, alia aduncis quibuſdã detrahenda, ne propter ſiccitatem, & tenuitatem ramulorum laborent vlceribus. Hic enim prærida, & tenella detrahi tantummodo iuuat. Nouellæ arbores, quoad conualeſcant radices, ferro tentandæ non ſunt, nam ſi priuſquam radix firmitatem adepta ſit, ferro laceſſitur, læditur ſtipes, vtpote imbecillis: vbi verò ſuæ conſtitutionis ſpecimen iam dederint, putationis curam adhibendam, vt in vitibus flagella adimantur ſuperflua, pulchriora, & maximè idonea relinquantur, ſic nulla offenſa ſequetur, & plus alimenti ad ea, quæ relinquuntur traducetur. Sed plantarum eruditio, ſiue inſtitutio eſt tanquam arborum figuratio, & formatio ad altitudinem, latitudinem, & humilitatem. Arbores enim, quæ in enormem excelſitatem excreſcunt, agricolarum cura coercendæ ſunt, propterea quod de facultate fructificandi remittunt, fatigato alimento itineris pro-

ris pro-

ris prolixitate, & interea intercepto ab aliis partibus. Sed conſulendum germinum & ramorum frequentiæ. ſic vberius fœtificant, & commodius coluntur. excipiendo eas quæ natura ſua in proceritatem exultant, vt palma, cupreſſus, pinus. Adultis arboribus putatio adhibetur, & quum omnium arborum putatio interſit, potiſſimum ea vitis opus habet, ad hoc natura vrgente, quippe quum exuberat in fructu, & germinatione, vt adimendum ſit ei, quod videtur manifeſto ſuperfluum, quod latius in eius tractatione exequendum erit. Aridæ arborum partes perpetuò demetendæ ſunt, quia iis ablatis rami vulneribus non læduntur, & hærentia nutritionem impediunt. Purgantur arborum rami, qui fructum afferre nequeunt, quique importuno ſitu ſeſe immiſcuerunt legitimæ germinationi; oportet enim germina foras erumpere, vnde loca inutilibus occupata euerrere operæ pretium eſt, etiam quæ conferta ſunt, quæque mediis erumpunt, quum legitimo loco non prodeant: omnem enim tum ſolem, tum ſpiritum auferunt. Nec ſolem arboribus adimendũ, nec ventilationem prohibendam cenſemus. Sed poſt attonſionis præcepta, tempora eiuſmodi cultus edoceamus ab eodem præceptore. Id poſt Pleiades factitandum eſſe iubet, nam quum moleſta ſit putatio propter plagas, conuenit tunc temporis fieri, quum arbores validiſſimæ ſunt, tunc enim ſuis operibus defunctæ, & cura illa fructificandi, germinandique, ſe ipſa fruitur tota, ſibi ſoli cauens. Quæ tardiores ſunt, lectis fructibus tondentur. ſola ficus poſt germinationem putatur. Nec eadem quantitas omnibus reciſæ partis, habitioribus enim plus demetendum: vt myrti, oleæ, punicæ luxuria ferro compeſcenda, ideo quòd quanto pauciora relinquentur illis, tanto plura dabunt, quia natura ſua ſtipata germinatione frequentantur. Sed malo, & pyro, minus recidi debet, & aut ferro leuiſſimè, aut manu ſuperflua detrahenda ratione ſiccitatis, & corticis tenuitatis, eo enim læſo, facile patiuntur. Arborem annoſam totam decidunt: germinare nanque denuò incipit, ſed truncum deinde colere, tanquam denuò ſatum oportet. Leontius Græcus, Poſt collectos fructus ſtatim magnas, & paruas arbores purgare conuenit. Omne vitioſum, & ſuperfluum acutiſſimis falcibus amputandum, & nouellis non amplius vno ramulo relinquendum. Auferendæ enim truncorũ propagines, vt rectus & læuis ſurgat. In vertice tres, aut quatuor nouellos ramos habeat illæſos inter ſe diſtantes. ſic formanda eſt planta, dum tenera exiſtit. Plinius. Interlucatio arboribus prodeſt, ſed omnium annorum trucidatio inutiliſſima. Vitis tantum tonſuram annuam quærit, alternam verò myrtus, punicę, oleæ, quia celerrimè fruticeſcunt. Cæteræ rarius frondentur, nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, niſi vere putatione. Plagæ ad vitalia ſunt omnia quæcunque non ſuperuacua. Plurimæ amputari ſibi volunt oneroſa ac ſuperflua, ſicut nos vngues, & capillum. Reciduntur veteres totæ, ac rurſus à ſtolone aliquo reſurgent, ſed non omnes, nec niſi quarum naturam pati diximus. Sublucatio propinqua putationi eſt. F. Pompeius, Sublucare eſt arborum ramos ſupputare, & in denſi-

tare ſuperfluos per interualla deputare, quaſi ſub lucem immittere. Eo enim ſignificatu eſt interlucatio. Collucare dicitur, quum rami ſacræ ſyluæ lumini officientes, vel arbores ipſæ ſucciduntur, vt lucus luce impleatur. Virgilius doctè monet,

At dum prima nouis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris, & dum ſe lætus ad auras
Palmes aget laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acies falcis nondum tentanda, ſed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.
Inde vbi iam validis amplexæ ſtirpibus vlmos
Exierint, tunc ſtringe comas, tunc brachia tonde:
(Ante reformidant ferrum) tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce fluentes.

Nos autem in putatione his vtimur. Quum ſeritur plantula, ramuli omnes abſcinduntur, relicto eo, qui in medio eſt. Si arbor perfecta fuerit, abſcinditur iuxta ramos truncus. Si inſita fuerit, cęditur vnus, alter relinquitur, qui rectior, ac vigore præſtantior fuerit, niſi punica, vel auellana, vel huiuſmodi fuerit, quæ multiplici trunco diffiſſa relinquitur, ſuæ exilitatis cauſa. Tertio deinde anno quum rectè apprehenderit, putatio adhibeatur. Interim tamen ſi in crure ramuli aliqui creuerint, decidantur, ſolum ij, qui circa caput ſunt, relinquantur. Primo à crure incipiendum, & ſi ibi ſtolones adhæſerint, præcidantur, nam ſi relinques, matrem necabunt. Si verò truncus annoſus fuerit, hunc recide, illos foue: nam rectè germinabunt, & lætius conſurgent. Ramus ſi tener fuerit, cultro vno ictu reſecetur, ſi vetus, ſerra, leueturq; plaga ſectura inuerſa, ne aquam, quæ truncum putrefacere poſſet, contineat. Quæ naſcuntur per truncum, aut ramos, abradantur, vt creſcens cortex vulnus integat, ne cicatrix appareat. Truncus ſolus à terra erectus formandus ad altitudinem, ad quam deſideratur, læto ſolo altior, ſicco breuior, atq; ſecundum arboris naturam: nam ſunt quę in altum excreſcant, & quę humiliter ſubrepant. In capite relinquendi ſunt tres, vel quatuor rami, vt creſcentes dilatentur debitis locis, & inter ſe diſtantes. Sed ſi truncus nouæ plantæ, vel nitens trunci ramus non rectè abeat, pali figendi ſunt circa crus, & vinculis alligandi, vt illud quod ſponte facere nequit vi faciat. Sic tandem truncus in ramos, rami in virgas, & virgæ in ſurculos diuidantur, & vbi vento aut caſu, naturáve perit ramus, facito vt creſcens locum repleat. Rami ſoli relinquendi, qui ad trunci ſubſtantiam, & ſoli ſufficiunt, reliqui, qui importunis naſcuntur locis, recidendi.

De foſſione. Cap. XXXI.

POST putationem fodimus. Cicero in Catone, Quid agri foſſiones, repaſtinationesq; proferam, quibus fit multo terra fœcundior? Foſſio eſt terræ inuerſio, atq; comminutio. Sed foſſio duplex, vna, quæ adultis, altera, quæ

nouellis

nouellis arboribus exhibeatur. Monet nos Theophraſtus, poſt amputationem ſtercus adiiciendum, vel alium cultum continuò adhibendum, vt langueſcentibus vulnere arboribus, alimenti inſtauratione medicentur, & aliquid reponatur eius loco, quod ablatum eſt, maleficiumq; reſarciatur. Foſſionemque omnibus arboribus prodeſſe ſcribit: nam tollit quæ impediunt, & auferunt alimentum. Præterea terra vt madeſcat, efficit, terræ enim agitatione ſubit aër, eiq; permiſtus humorem, & alimentum facit, quapropter ſtrigoſum, ſiticuloſumq; ſolum crebro ſubigendum retur, vt aëre perfletur. ſic etiam paluſtre, & vliginoſum, quoniam aqua diducitur, abſumiturq; à ſole. quod mirum videri non debet, ſi contrarium effectum faciat, nam deſiccat quod vdum eſt, ſiccum humectat. Alia accedunt quoq; iuuamenta, arboris robur, & fructus bonitas. Nam coria & teſtæ, quæ ſunt extima fructus munimenta, vt amygdali, & caſtaneæ, mitiora tenuioraque fiunt, & fructus interdum augeſcunt, quia quod lignis demitur, additur pulpæ: corno excepta, quæ foſſione ægreſcit, atq; degenerat, quum plus alimenti acquirat, quàm ei opus ſit. Sed eis, quæ humiliori ſtatu contentæ, vt ſunt ſuffrutices & herbæ, ſarculatio adhibenda eſt: nam melius conualeſcunt. Tempus autem foſſionis non idem vbique. Aliis Martio menſe, vt vberem & venuſtũ pariant fructum. Aliis hyeme, vt ſitientibus arboribus cibum & potum præbeant. Æſtate nunquam, ne ſolis ardor radices perurat, ſed pingue ſolum ſeſe tueri poſſit.

De ablaqueatione. Cap. XXXII.

FOSSIONEM ſequitur ablaqueatio, tanquã ſpecies genus. Eſt enim ablaqueatio foſſionis ſpecies. Ablaqueatio, Palladio authore, eſt circa arboris radicẽ dolabra terrã diligenter aperire, & purgatis omnibus, velut lacus efficere, vt ſolis teporibus, & imbribus nuocentur. Itali excaudicare appellant, nos *diſcalzare*. Hinc ſatis apparet, nõ à laqueis vt pleriq; putant, ſed à lacubus, hoc eſt foſſis, quæ circa arboris radicem aperiuntur, hoc nomẽ eſſe deductum. Theophraſtus nouellis, & adultis arboribus conuenire dicit. Dum nouellæ ſunt arbores omnes ablaqueantur, reſecanturq; radices poſt cõſitionem, vt profundiores fiant, & plus capiant incrementi, præcipuè illæ, quę ſuapte natura ſuperficiariæ ſunt, vt inuitæ cohibeantur. Quod ſtudiũ vitibus, & oleis potiſſimum impenditur. Depactis verò & ſtabilitis, quotannis auferendæ ſunt, quæ temere effunduntur, quò fiant plures, & fortiores, quæ inferiores ſunt. Hæ nanq; & minutæ ſuperiores illas interimunt, nec ipſæ quidem ſibi ſatis cõſulunt, quum quauis intemperie frigoris æſtúsve lædantur. Si quæ fibræ ſiccæ ſunt, auferendæ, ne agnatæ officiant, & vermiculos creent: nec radices recidendæ, vt infructuarij rami, & quæ bonæ frugis ſignificationem non dabant, quum non ſit eadem cum radicibus ratio. Quippe præſtat intactas relinquere: vndequaq; enim prodeat radix, modo valida ſit, pabulũ ſuggerere poterit. Plinius, Feruentibus locis accumulant æſtate radices, operiuntq; ne ſolis ardor exurat. Alibi ablaqueant, perflatusq; admittunt. Iidẽ hyeme cumulis à gelu vindicant: con-

tra illi hyeme aperiunt, humoremq́; ſitientibus quęrunt. Vbicunq; circumfodiendi arbores ratio, in circuitu pedes in orbē ternos, neq; id in pratis, quando amore ſolis humorisq; in ſumma tellure oberrant. Ablaqueandi tempus Columella autumnale præfinit in vitibus, & ante idus Decembris lacuſculos illos æquādos, quod nos in aliis arboribus obſeruare poterimus. Sunt arbores, quæ minus, vel plus hanc curam deſiderant, quam nos in ſingularum hiſtoriis deſcribemus.

De ſtercoratione. CAP. XXXIII.

POST ablaqueationis leges ſtercorationis ineamus rationē, rem ſanè immundiſſimam, ſed vtiliſſimam agriculturæ, aruis, pratis & arboribus. Et ſi noſtra tempeſtate quamplurimi viliſſimi agricolæ pertractare vereātur, olim tamen ea regias manus fœdauit. Iam apud Homerum, inquit Plinius, regius ſenex agrum ita ſuis manibus lætificans reperitur. Augeas in Græcia Rex excogitaſſe dicitur. In Italia verò Hercules diuulgaſſe, quæ Regi ſuo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatem tribuit. Ex Auguſtino in libro de ciuitate Dei: alij Stercen, & Stercutium Pici patrem vocarunt, deumq́; agriculturæ dixerunt. Macrobius verò Saturnum Stercutiū Romanos vocaſſe, quod primus ſtercore agros fœcundandi rationē inuenerit. Seruius verò Pilumnū, Pilumni fratrem ſtercorationē inueniſſe ſcribit. Sed vtilitatem ſtercorationis deſcribamus. Hippocrates rerum naturæ cōſultiſſimus inquit, Terra fimo ſatiata, calorē ſatis ſubminiſtrat, & frigus, geluq́; propellit, quod alioquin arboribus nocens futurū erat, langueſcentibusq́; illis ſubuenitur. Duplicem narrat Theophraſtus vtilitatē, nempe ad faciendum ſolutam terram, & ad excalefaciendū, ex quibus manifeſtè fertilitas exoritur. Præterea quum fructus emollire, vel adimere acinorum lignum, vel dulcem ex amaro efficere volumus, vtimur eo. Quintilij, Bonam terram ſtercus meliorem facit, vitioſam verò emendat. Sed fimorum differentias proſequamur, vt potiſſimum ille fimus eligatur, qui cuiq; plantæ conueniat. Theophraſtus ſtercoris qualitates ita determinat. Hominis ſtercus vt Chartodras ait, omnium optimum eſt, ſecundum ſuillum, tertium caprarum, quartum ouium, quintū boum, ſextum iumentorum. Stipularius fimus diuerſus, diuerſoq; modo additur. Quidā enim illo debilior, quidam efficacior eſt, ſed id omnibus in confeſſo eſt, fimū haud mordaci calore præditum eſſe oportere, ſed tenui, faciliq́ue, ob id ruminantium præcipuè capi. Ex Quintiliis habetur, Optimum ſtercus eſt auium, præter aquaticarum, & anſerum propter humiditatem, et ſi aliis immiſtum nō aſpernendum. Præſtat omnibus columbinum, quia calidum. Secundo loco à columbario eſt humanum, illi ſimile, ſed perdit herbas. Tertia laus aſinino, natura feruentiſſimo, & plantis conuenienti. Quarto loco caprinum, acerrimum exiſtens. Ei conſequens ouillum, quod pinguius ſit. Poſt hæc bubulum. Suillum præſtantius eſt his, ſed ineptum propter nimiam caliditatem, nam perurit ſata. Viliſſimum omnium equorum mulorumque, ſed acrioribus vtiliter admiſcetur.

M. Var-

M. Varro è Caſſii opinione, volucrum eſſe optimum ait, præter paluſtrium, ac nantium. De hiſce præſtare columbinum, quod ſit calidiſſimum, ac fermentare poſſit terram. Ex ſua autem opinione præſtare ex auiariis turdorum ac merularum, quod ſit non ſolum ad agrum vtile, ſed etiam ad cibum ita bubus, & ſuibus, vt fiant pingues. Sic ſecundum columbinum, Caſſius ſcribit eſſe hominis. Tertium caprinum, & ouillum, & aſininum, minimè bonum equinum. Columella, Tria ſtercorum genera præcipua, quod ex auibus, quod ex hominibus, quod ex pecudibus conſit. Auium primum habetur, quod ex columbariis egeritur. Deinde quod gallinæ, cæteraq; volucres, edunt, exceptis tamen paluſtribus, aut nantibus, vt anatis & anſeris: nam id noxium quoque eſt. Maximè tamen columbinum probamus. Secundum quod homines faciunt, ſi & aliis villæ purgamentis immiſceatur, quoniam per ſe naturæ eſt feruentioris, & iccirco terram perurit. Tertium locum pecudum ſtercus obtineat, atq; in eo quoq; diſcrimen eſt. Nam optimum exiſtimatur, quod aſinus facit, quoniam id animal lentiſſimè mandit, ideoque facilius concoquit. Poſt hæc, ouillum, & ab hoc caprinum, & mox cæterorum iumentorum, armentorumq;. Deterrimum ex omnibus ſuillum habetur. Plinius nil noui, niſi quod ex M. Varrone, & Columella excipit. Idem quoque Palladius. Nunc ſtercus quod cuiq; conueniat diſſerendum. Theophraſtus, Fimi ratio ineunda eſt ex cuiuſq; arboris natura, non enim vt eadem aqua omnibus confert, ita & ſtercus idem, ſed diſponendum, vt de ſolo ſupra diximus; variaturq; etiam per ætatum differentias, vnde nouellis plantis leuiſſimum fimum apponunt, quare à ruminantibus petendum, eſt enim eorum leuiſſimus, debilis enim planta leuiſſimum fimum poſcit. Vites quarto quoq; anno ſtercorantur, aut ſerius, læduntur enim ſi frequentius, nec vllum erit in aquis præſidium, vt in genere arborum, ſed nihiloſecius vruntur, ob id dictum eſt ſtercorationem magis facere pro humidis locis, ſicci enim agri ſimili periculo obnoxii ſunt, niſi leuentur æſtus imbrium beneficio. Nec tamen continuanda eſt ſtercoratio arboribus, vreret enim eas: etſi continua ſtercoratio minimè noceat aruis: quippe quum in aruo latè ſpargitur fimus, facile abſumitur: in agro verò arboribus conſito ſubit ad radices, atq; ibi vis aliquandiu perſtat, ac calore aucto exuruntur. Segetes verò fimo affatim ſaturatæ, niſi pluuiarum copia diluantur, pereunt, quare tempeſtatibus pluuioſis crebrior ſtercoratio vtilior, & eandem ob cauſam in tenuibus terris, & æſtuoſis locis parcius agendum. Abſurdum fortaſſe videbitur hac ratione: valentiſſimum quodq; plurimum cõfert validiſſimo, plantarum genus validiſſimum eſt, ergo validum ſtercus ei aptum. Sed ſtercus ſicciora vrit: arborum natura ſicca eſt: quocirca ne oleribus quidem adhibetur abſq; humore, atq; etiam quia multum appetunt humidi, quum natura humida ſint, ideo quotidiana egent rigatione. Varro columbinum ſtercus fermentare poſſe terram ſcribit: equinum minimè bonũ, ſed in ſegetes; in prata enim vel optimum, vt cæterarum veterinarum, quæ or-

deo paſcuntur, quod multam facit herbam. Columella columbinum terram fermentare reperit. Aptior ſurculis hominum vrina, quam ſex mẽſibus paſſus fueris veteraſcere, ſi vitibus, aut pomorum arboribus adhibeas: nullo alio magis fructus exuberat, nec ſolum ea res maiorem facit prouentum, ſed etiam ſaporem, & odorem vini, pomorũq; reddit meliorem. Poteſt & vetus amurca, quæ ſalem non habet, permiſta huic commodè frugiferas arbores, & præcipuè oleas rigare: nam per ſe quoq; adhibita multũ iuuat. Sed vſus vtriuſq; maximè per hyemem eſt, & adhuc verè ante æſtiuos vapores, dum etiam vites. & arbores ablaqueatæ ſunt. Palladius, Stercus aſinorum maximè hortis conuenire; ſtercus quod anno requieuit, ſegeribus vtile eſſe, nec herbas creare, ſi vetuſtius ſit, minus prodeſſe. Pratis recentia ſtercora proficere ad vber herbarũ. Plinius ſequitur Varronem. Nunc ſtercorationis modum, & quantitatem indicemus. Theophraſtus de vtendi ratione ambigit, nec eandem eſſe: nam alii arboribus apponunt admiſta terra. Alii effoſſam terram inter eandem, & inferiorem in medio fimum indunt, ſuper quem etiam reponunt exemptã terram, eoq; conſilio faciunt, vt neq; à ſole diſſipentur genitales partes fimi raptæ in vapores, ſi ſupra terram eſſet, neq; diluatur imbribus, neq; abeat. In ſuperficie verò ſparſum à ſole dilui, ab aqua elui. Id tamen omnes affirmant, ſtercore non vehementi, ſed miti vtendum, vt eorum, quæ ruminant. Plinius, Gaudent fimo plantæ. Sed cauendum ne in feruore ſolis admoueatur, ne immaturum, ne validius, quàm opus ſit. Vrit vineas ſuillum, niſi quinquennio interpoſito, præterquam ſi riguis diluatur, & è coriariorum ſordibus, niſi admiſta aqua. Item largius. Iuſtum exiſtimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem ſola natura decernet. Columbino ac ſuillo plagis quoq; arborum medetur. Quintilii verò, Non aceruatim, ſed denſius ſtercorandum. Terra non ſtercorata riget, nimium ſtercorata comburitur. Oportet eum, qui plantas ſtercorat, non ſtatim ad radices ſtercus iniicere, ſed puram terram immittere ſufficientem, & tenué, dein ſtercus, poſtea rurſus idipſum terra occulere, ita non comburentur plantæ. Stercus columbinum non præparatur, ſed quale eſt ſinentes, vnà cum ſemine in aruum iacitur rarius. Humanum ſtercus in Arabia hoc modo præparant: primo exiccant, poſtea aqua macerant, rurſusq; ſiccant, & id aptiſſimum vitibus exiſtimant. Sed præſtat ob abominationem aliorum ſtercorum miſtura eius odorem mitigare. Illud præ omnibus obſeruari oportet, ne annuo ſtercore vtantur agricolæ, quia nullius vtilitatis eſt, immò etiam affert detrimenta: nam plurimas beſtiolas & ſerpentes gignit. Triennale, & quatuor annorum valdè bonum eſt: nam longiori tempore quicquid fœtidum erat, euaporat, & quod durum erat, emollitum eſt. M. Varro columbinum vt ſemen aſpergi in agro oportere, non vt de pecore aceruatim poni docet. Virgilius,

Quod ſupereſt: quæcunq; premes virgulta, per agros
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra.

Columella

Columella humanum ſtercus aliis villæ purgamentis immiſceatur monet, quia per ſe naturæ eſt feruentioris, & iccirco terrã perurit. Nec ignorare colonos oportet, ſicuti refrigeſcere agrum, qui non ſtercoratur: ita peruri, ſi nimiũ ſtercoretur, magiſq; conducere agricolæ frequenter id potius, quàm immodice facere. Nec dubium quin aquoſus ager maiorẽ eius copiam, ſiccus minorẽ deſideret, alter quòd aſſiduis humoribus rigens, hoc adhibito regelatur, alter quòd per ſe tepens ſiccitatibus, hoc aſſumpto largiore torretur. Plinius eadem habet. Sed ſtercorationis tẽpus doceamus. Poſt purgationẽ ſtercorandũ omnino cenſet Theophraſtus, vt ſe recreari pabulo poſſint arbores. Columella pratis debere iniici menſe Februario, Luna creſcente, lupinis exili loco circa Idus Septembris. Plinius. Fimũ miſcere terrę plurimũ refert, Fauonio flante, ac Luna ſitiente. Id pleriq; praue intelligunt à Fauonii ortu faciẽdum, ac Februario menſe tantùm, quum id pleraq; ſata aliis poſtulent menſibus: quocunq; tempore facere libeat, curandum, vt ab occaſu ęquinoctiali flante vento fiat, Lunaq; decreſcente, ac ſicca. Mirũ in modum augetur vbertas, effectuſq; eius obſeruatione tali. Nunc res annumerabimus, quæ etiam vires ſtercori præbẽt. Columella; Poteſt & vetus amurca, quæ ſalem non habet, permiſta huic commodè frugiferas arbores, & pręcipuè oleas rigare. Nam per ſe quoq; adhibita multum iuuat. Sed vſus vtriuſq; maximè per hyemẽ eſt, & adhuc vere ante æſtiuos vapores, dum etiam vites, & arbores ablaqueatæ ſunt. Quin etiam ſatis profuit cineris vſus & fauillę. Frutex verò lupini ſucciſus optimi ſtercoris vim præbet, & ſi hæc omnia defuerint, licet quamlibet frondem, licet è vepribus, compitiſq; congeſta colligere, licet filicẽ ſine iniuria vicini etiam cum officio decidere, & permiſcere cum purgamentis cortis. M Columella eius patruus ſæpenumero ſabuloſis locis cretã ingerebat, cretoſis, ac nimiũ denſis ſabulum, atq; ita nõ ſolùm ſegetes lętas excitabat, verùm etiam pulcherrimas vineas efficiebat. Iam ſi deficiatur omnibus rebus agricola, lupini certè pręſidium expeditiſſimum non deeſt, quod quũ exili loco, circa Idus Septembris ſparſerit, & inarauerit, idq; tempeſtiuè vomere, vel ligone ſucciderit, vim optimę ſtercorationis exhibebit. Succidi autẽ lupinum ſabuloſis locis oportet, quũ ſecũdum florẽ, rubricoſis quum tertiũ egerit. Illic dum tenerum eſt cõuertitur, vt celeriter ipſum putreſcat, permiſceaturq; gracili ſolo: hic iam robuſtius, quòd ſolidiores glebas diutius ſubſtineat, & ſuſpendat, vt eę ſolibus ęſtiuis vaporatę reſoluantur. Palladius, Maris purgamẽta ſi aquis dulcibus eluãtur, miſta reliquis vicem ſtercoris exhibebunt, & limus, quẽ ſcaturiens aqua, vel fluuii incrementa reſpuerint. Quintilii, Quidam magnam, & altã foſſam efficiunt, eoq; omne ſtercus, tum pręſtantius tum deterrimũ defundunt, ac putrefaciunt, ſed & cinerem furnorũ, & cœnũ, & omnium animalium ſtercora, pręomnibus humanũ, quod eſt magis vtile, & omnes plãtas, & pręcipuè vites, & humanã vrinam affundũt, immò etiã coriariorũ recrementa, ac ſordes ſuperiiciunt. Multi etiã ſtipulã poſt meſſem euulſam pecori ſubſternũt, quo cõculcata, & per vrinam

computrefacta ſtercus fiat, & cum prædictis omnibus in foſſam demergunt. Et ſi cœnoſa aliqua immundicies, ſiue etiam ex paleis, ſpinis, aut lignis, aut ſarmentis fuerit, etiam his adiiciunt, ſed & algam è mari, etiam cum adhærentibus ſordibus eiectam, aqua dulci diligenter elotam immiſcent, & poſt omniũ prædictorum in foſſam miſturam, aquam dulcem ſuperingerunt, qua vna omnia putreſcant. Poſtea verò ſarculis eo vſq; mouent, donec totum commiſtum, & vnitum ſtercus ſucculentum fiat, valdè enim prodeſt imbres, riuos ex viis ad ſterquilinium deriuare: hæc enim aqua limoſa exiſtens ſtercus iam miſtũ augebit, & vltrà putrefactione addita, melius reddet. Varro, Si in ſterquilinium robuſta aliqua materia ſit depacta, negant ſerpentem naſci. Columella, Omnia in prædictum locum concauum congerenda, & aſſiduo humore ſatianda ſunt, vt herbarum ſemina culmis, cæteriſq; rebus immiſta putreſcant. Æſtiuis deinde menſibus non aliter, ac ſi repaſtines totum ſterquilinium raſtris permiſceri oportet, quò facilius putreſcat, & ſit aruis idoneum. Hæc eadem Plinius, & Palladius.

De irrigatione. CAP. XXXIIII.

DIXIMVS de cibo, nunc de potu plantarum, quia poſt ſtercorationem irrigatio adminiſtratur. Inter ea, quæ cultui maximè neceſſaria ſunt, aquã eſſe nemo eſt, qui ignoret. M. Varro in ſui de Agricultura operis limine lympham precatur, quoniã ſine aqua omnis arida, & miſera agricultura eſt. Hanc neceſſitatem veteres Poëtæ ſuis figmentis oſtendere, Herculem cum Acheloo ſub tauri forma decertaſſe fingentes, & huius alterum cornu effregiſſe, quod poſtea vuarum, & omnium malorum, ac fructuum refertum Ætolis dederit. Cuius veritatem Diodorus Siculus ita detegit. Hercules in gratiã Chalidoniorum Acheloum amnem in alium curſum direxit, vt longè plures agros ex fluuii irrigatione feraces reddiderit. Veteres etiam Acheloum primitus aquam vocabant, Seruio referente. Ambroſius in Hexamero. Aqua nutrix omnium virgultorum, & diuerſos ſingulis vſus miniſtrat, vel è terra ſcaturiens, vel nubibus effuſa deſcendat. Quippe radices alit, dat omnibus vires, radicem impinguat, caudicem prouehit, ramos diffundit, folia vireſcere facit, fructum alit, ſemina pomum augere facit. Lucretius,

Et niſi tempeſtas indulget tempore fauſto
Imbribus, & tabes nimborum arbuſta focillant,
Creſcere non poſſint fruges, arbuſta, animantes.

Sed aquarum vtilitates, & diuerſitates tractemus. Eſt irrigatio naturalis vna, ab arte altera. Naturalis eſt, quæ ex cœleſtibus, & terreſtribus aquis fit, ſunt enim cœleſtes aquæ pluuiæ, & harum imitabundi rores, terreſtres verò fluenta, riuuli, & priuatim Ægypto ſtagnantes aquæ. Quæ ab arte fiunt, irrigationes ſunt, quæ ductiles, & aſperſiles ſunt, quum videlicet pluuiæ deſunt, ſupplentur arte irrigationis. In cœleſtibus aquis conſiderandæ ſunt quantitas,

quali-

qualitas, auſtrina, vel borealis, tempus, vel anni, vt hyemis, & æſtatis, & eius partium diei, & noctis, vel plantarum reſpectu, ſi ante vel poſt, vel in ipſa germinatione contigerit. In terreſtribus conſiderandus eſt ſapor, ſiue ſalſus, ſiue dulcis, aut mixtus, puritas, vel impuritas, caliditas Solis, ignis, vel Auſtri, vel frigiditas. Sed quæ ab arte, ſecundum tempus, & modum. Sed hæc ex Theophraſti doctrinæ placitis eliciemus, ipſumq; audiamus à quantitate exordientem. Imbrium vbertatem arboribus prodeſſe, vel hinc etiam cõſiderari oportet, quod vbi affluentes fuerint, arbores hilariores, & meliores ſe habent. Sed aquiloniæ pluuiæ auſtrinis commodiores ſunt plãtis, quia frigidiores; faciunt enim vt plantæ amplius oblato ſibi humore potiantur, cum fructus & plantæ ipſæ melius conſtent ac valeant omnes. Item ſuperuacuum detrahunt atq; aſſiccãt, neq; diu id inſidens humefacere patiuntur, neq; æſtu ſolis concoctũ afficere ſinunt. Auſtrinis verò humeſcunt plantæ, & imbecilliores redduntur. Imbres maximè tempeſtiui ſunt hyberni ob cauſas iã antè expoſitas. Nocturnæ pluuiæ diurnis præſtant, quia humore diutius frui permittuntur, quum à ſole illico non abſumantur. Proxima verò bonitate eæ ſunt aquæ, quæ ante germinationem eueniunt, his enim germinatio lætius agitur. Tertius pluuiarum ordo poſtq̃ flores lapſi ſunt, quia fructuũ conſummationi iam pabulum accedit, ſed non illicò, ſed vbi fructus paulò robuſtiores facti ſunt: nam ſi non conſummato fructu inceſſerint, aut cadunt nimio humore obruti, aut ſi non cadunt, marcore corripiuntur. Intempeſtiuæ eæ ſunt pluuiæ, & peſſimæ, quæ floreſcentibus ingruũt: pereunt enim, aut labuntur, vel rubigine marceſcunt, & quæ non cadunt, degenerant, præter pauca. Sed ſeris fructibus ſeræ pluuiæ conueniunt, quum plus alimenti concoctionis deſiderent, & quum nõ omnibus idem tempus perfectionis. Non igitur omnibus plantis eadem pluuiarum ratio tempeſtiua eſt. Terreſtres aquæ haud exiguam ſibi partem vendicant ad plantarum alimenta & incrementa, quarum differentię multæ. Nitroſæ autẽ, & aluminoſæ, neq; plantas alere, neq; gignere poſſunt, exceptis quibuſdã priuatæ naturæ plantis, quibus quoq; priuata deberi alimenta par eſt, ſicut mare. Ei enim eſt ſua genialis facultas, vt ſuas ſibi plantas peculiares gignat, quæ in terra naſci nequeant. Et locis iis quibus reciprocat mare fructuoſiſſimas arbores quoq; videre licet, niſi quiſpiam dixerit, ex interiori terræ ſinu dulces aquas extrahere mare ipſum, quum circumfunditur, nihil nocere. Sunt & quæ mari vicinæ naſcuntur, ſalſugine quodammodo vtentes, tum ad alimentum, tum ad robur, videturq; hoc quaſi medium genus inter terreſtres plantas, & marinas. Salſugo etiam plantis alimentum præbere poteſt, quæ in mari non viuunt, ſed terrenis ipſis, minus tamen, ac minus bonum, quàm aqua dulcis, exiccat enim, atq; incrementum prohibet. Confert autem tum arboribus, tum oleribus, ſed his minus, quia minus arboribus robuſtæ ſunt, vt palmæ, & braſſicæ. Sed Androſthenes in Thilo Erythrei maris inſula ſcriptum reliquit: ſalſas rigationes plus conferre, quàm pluuiales aquas arboribus, her-

biſq;, & agricolas poſt pluuias inducere riuos eiuſmodi in ſata. Sed id conſuetudini tribuendum iudico, quæ naturam ſuperat. Solæ ſuperſunt potabiles aquæ, & inter eas frigidæ optimæ ſunt, frigus enim concoctionis eſt author, quia introrſum ad radices calorem ſoluit, & obſidet, & excalefactas exuctasq; radices refrigerat: argumento, olera, radices, & fructus frigidarum aquarum irrigatione dulceſcere. Et ſi ſupra commendabantur boreales aquæ & nocturnæ, & frigidi flatus probabantur, par ratio & in irrigationibus. Eadem ratione aquæ flatúsve calidi diffundunt, humefaciunt, & inſitum calorem debilitant. Sed quæ potui idoneæ ſunt, ſi ſalſis admiſceantur, vel ſi peregrinis aliis qualitatibus huiuſmodi vitientur, non alunt, ſed lædunt. Sed aquarum miſtio tunc vtilis eſt, quum alia cruda, & contumax exiſtit, & alteri molli placidæ, & quæ iniecto limo turbida, & fimoſa eſt, miſcetur: ſic tenues craſſioribus congruent, vt putealis tenuitas admiſceatur lutulentis ſcatebris, & fluuialis craſſities pluuiali. Sed id admirabile quoque eſt, ſiqua potabilis aqua ad plantarum alimentum inutilis ſit aut non perfectè hoc fungatur officio, vt in aquis, quæ ad Pyræam ſunt, perſpicitur: quod ex duabus cauſis euenire poteſt: aut enim à raritate, quòd inueriſimile non videtur, aër quippe rariſſimus, alere tamen poſſe putatur: aut quòd ſaporem aliquem noxium habeant, qui guſtatu hominem latet, quod deprehenditur experimento in prædicta aqua, namque homines ea lauantur, fiunt ſcabioſi, & plantæ quoq; proximum quendam accipiunt habitum. Nec rectè putabit aliquis ab ea nimium confieri nutrimentum, adeò vt concoctrix virtus plantarum ſuperetur, atq; virtute obtuſa conſequatur tabes. Æſtate verò fluentibus aquis vtendum non abſque ratione, ſiccis enim temporibus plantæ humore opus habet, ad fructuum educationem. Sunt verò qui penitus tunc rigationem abdicent. Sed conſuetudinis habenda ratio, quia illa eſt iam altera natura, proinde nec intermittenda ſi plantæ rigari ſolitæ ſint, nec rigare ſi non ſint ſolitæ: vtrouis modo, vtrobiq; minus rectè fieri poteſt. Arbores ſiccis locis degentes, quia ſucco egent, nil aliud quærũt, quàm quod opus neceſſario habent, ſed irrigatione fructus deteriores redduntur, quemadmodum quæ non conſueuerunt rigari, ſi rigentur. Sed ſi cœperis, perſeuerandum: nam & alimentum ſubſtituitur. Aliæ magis fimum, quàm aquam diligunt, aliæ minus, vt cupreſſus, quæ nullo pacto fimum, neq; aquam concupiſcit, ſed etiã emori dicitur, ſi copioſè nouella adaquetur. Punica & vitis aquam diligunt. Ficus quum rigatur, magis germine viget, ſed fructum deteriorem parit. Omnis cultura pro natura cuiuſq; propria imponẽda. Plinius ex Theophraſto hæc traduxit. Circa Vergilias quidem pluere, inimiciſſimũ viti & oleæ: quoniam tunc coitus eſt earum. Hyeme imbres expetẽdi euidens cauſa eſt: quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amiſſione languidas, naturale eſt auide eſurire. Cibus autem earum imber. Nec per ſolſtitia imbres vitibus conducunt. Tempeſtiuę aquę hybernis primùm imbribus, deinde germinationem antecedentibus.

tibus.

tibus. Tertium tempus eſt, quum educant poma, nec protinus, ſed iam valido fœtu. Quæ fructus ſuos diutius continent, longioresq; deſiderant cibos, his & ſerotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiuſq; arboribus diuerſo modo deſiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter iiſdem imbribus quædam lædi videas, alia iuuari, vt in eodem genere, ſicut in pyris. Alio die hyberna quęrunt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidē omnia deſiderent. Hybernum tempus eſt ante germinationem, quę Aquilonē Auſtro vtiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis pręfert (ſunt enim plerunq; frigidiora) & montuoſa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis ſata non ſtatim auferente eas ſole. Peculiaris medicina raphano, betæ, rutę, cunilæ in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimum ſuauitati, & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarum rigua proſunt. Vtiliſſimæ ex iis, quæ frigidiſſimæ, & quæ potu ſuauiſſimæ. Minus vtiles è ſtagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina inuehunt, præcipuè tamen imbres alunt. Horæ rigandi, matutina atq; veſpera, ne inferueſcat aqua ſole. Pluuias coruſcante ſulgetro demiſſas frugum altrices agricolæ prędicant, & ſtultum prorſus dicunt quemquam harum rerum admiratione teneri, præſertim videntes in his affectionibus aquam rem mollem aſpero crepitu ſparſam ignem eiaculari. Sed Plutarchus ex intimo Philoſophiæ pœnu cauſas repetens inquit, Irrumpentes in tonitru aquas feraces eſſe fœcundasque, nihil in præſentiarum adduci poteſt euidentius, cuius cauſam ignis permiſtioni refert acceptam. Quippe purus ignis ac pernix ruit in fulgetrum illucens, ſæuiunt procellæ, nibiq; ventus obuerſans frigus domat & humorem exhaurit, ita vt germinantibus ſuauitatem quandam adferat, qua maturius craſſeſcant, quandoquidem & temperaturam, proprietatem, & ſuccorum differentiam emergentibus ſatis talia conciliant, non aliter, quàm rores dulcius pabulum pecori ſubminiſtrant.

De morbis & corruptionibus plantarum, & primo de iis, qui ſecundum naturam, & ſponte eueniunt. CAP. XXXV.

IAM libro finem imponeremus, niſi cultus pars altera, & præcipua, maximaque ſupereſſet, ſcilicet quæ morbos, & corruptiones demonſtrat, & remedia docet. Affliguntur enim plantæ omnes veluti animalia, non vno, ſed diuerſis morbis, & communibus, & peculiaribus: vnde expedit agricolam, ne ſuæ prolis enector habeatur, erga plantas quas ſeuit, inſeuit, & coluit, veluti miſericors paterfamilias erga ſuos liberos, medici officio fungi, & ab ægritudinibus eas liberare. Nihil enim procreaſſe, & coluiſſe profuerit, niſi adultis, & morbo languentibus ſubueniat: nec indiligentem eſſe conuenit, vt eis tardè opem ferat, ne quum morbi inualuerint, longa tabe de vita periclitentur, ſeroq; eis medicina paretur. Sed ad morbos tranſeamus, ex quibus, vt ſemper nobis moris fuit, tabellā proponemus, quo magis quicquid dicturi

ſumus, eluceſcat. Morbi vel ſylueſtrium vel mitium arborum ſunt. Dicamus primò de ſylueſtribus, quia pauci vel nulli ſunt. Theophraſtus ait eſſe qui ſylueſtribus morbos accidere negent, ſed malè affici dicant, quum antequam germinent, vel ſub ipſa germinatione, grando, aut flatus prægelidus, aut feruidus inuaſit: vincuntur enim ab intemperie. Contra hyems tempeſtiua tam agreſtibus, quàm ſatiuis prodeſt: nam conſtipando, & condenſando interna fouet principia, vnde proba germinatio prouenit. Plinius ab eo, Infeſtantur nanq; arbores & morbis. quid enim quod genitur caret his malis? Et ſylueſtrium quidem pernicioſos eſſe negant, vexariq; tantum grandine in germinatione, aut flore. Aduri quoq; feruore, aut flatu frigidiore prępoſtero die, quoniam ſua frigora etiam proſunt. Nobis quoq; quod arboribus idem hominibus accidere videre licet. Ruſtici enim nõ ita frequenter, nec leuiori quauis de cauſa, velut vrbani langueſcunt. Sed vrbanarum morbi, & interitus plures ſunt, eosq; diuidendo dicimus: Morborũ principia partim intus eſſe, partim extrinſecus. Nos primùm de intrinſecis loquemur morbis, proximè de reliquis. Interni morbi principium eſt, ſi alimenti copia, vel inopia, aut qualitatis plus, minúsve acceſſerit. Eſt genus arborum, cui interitus ſpontè, & ſecundũ naturam euenit, non vllo pacto afflictato, & nimia bona habitudine, quum piceæ radices ſucci copia in tedam abeunt, quæ vt quædam animalia pinguedine ſuffocantur: quum enim tranſpiratione vti non poſſint, nec alimentum tranſmittere, quum ſint venarum oſcula pinguedine anguſtata, & obducta, moriuntur. Eſt & præter prædictam alia corruptio, quæ euenit propter nimiam fœturam. Fœcundum omne dicimus naturæ legibus breuis æui, quum enim omnis humor largius fructificando abſumitur, inanitione exareſcit: vt oleæ nouellæ nimia pereunt fertilitate, quum ſuccus, qui matribus debetur, exhauritur in ſobolẽ. Sed corruptio hæc videtur, nec naturalis, nec extrinſeca, violentaq;: ſed arboribus accidere quòd nimia fœcunditate exſuctæ moriantur. Adiungitur & alia cauſa, quòd aëris, cœliq; blanditiis plus quàm modicum ſit ad generationem citentur. Sed nil referre arbitramur, dicamus naturalem eſſe, aut præter naturam, aut mediam inter naturalem, & non naturalem. Plinius ab eo. Aliquæ verò & obeſitate, vt omnia, quæ reſinam ferunt, nimia pinguedine in tedam mutantur, & quum radices quoque pingueſcere cœpere intereunt, vt animalia nimio adipe.

Extrinſeci morbi qui fuerint naturales, & de publicis morbis, ſyderatione, mortificatione, & vermiculatione. CAP. XXXVI.

DIximus de intrinſecis, nunc de extrinſecis. Morbi igitur extrinſecus aduenientes ſunt, aut ſecundum naturam, aut præter naturam, & violenti: nam qui algore, ardore, aut aëris ratione, etſi extrinſecus, eueniant, non præter naturam cenſendi ſunt. Morbus enim partim præter naturam eſt, & eſt diſceſſus quidam, atq; perturbatio rei, quæ ſecundum naturã fit: partim

quòd

quod ſolitus eſt,& ſæpe accidit,ſecundum naturam eſſe dicimus. Morbi igitur extrinſecus euenientes,alij ſunt violenti maximè, & præter naturam, ceu vulnera,de quibus poſterius dicturi ſumus: alij minus violenti, & extrinſeci,vt aëris exceſſus:minime verò omnium corruptiones ſunt, quas morbus attulerit. Sunt enim iſtæ maximè diuturnæ,quamobrem nec præter naturam eſſe apparent,æquè vt in animalibus. Quorum morborum,alij ſunt publici,& omnibus communes, vel pluribus, alij ſunt peculiares per genera. Dicemus primo de communibus,vt ſunt ſyderatio, mortificatio, & vermiculatio: & primo de ſyderatione Theophraſti diuini doctrinam ſequendo, tum quod diſtinctiùs,& lucidiùs,tum quod omnibus melius de iis ſcripſerit. Syderantur nouellæ plantæ magis, quàm vetulæ,& ſurculi præcipuè ſuæ plantæ imbecillitate, quod accidit, quum ſiccata tellure, humorem attrahere nequeant, propterea ſub Cane multa ſyderantur,vetulæ validius reſiſtunt,vtpote robuſtiores,& quia plus è longinquo trahunt. Præterea vetulæ ſuopte ſucco ſunt pinguiores,& nouellarum præueniunt fœturam,ipſaq; tempora ſqualida,proinde non fallit ſpes, ſed quantum ſpondent in flore, tantum fructu præſtant. Tandem quia imbecillæ ſunt,mutationes ſufferre nequeunt. Præterea humeſcunt ſub Cane arbores, & eo tempore germinatio geminum accedit. Eſt & alia cauſa ſyderationis, quæ fit vulnere, quum ea quoq; ratione infirmiora reddantur. Plinius. Syderatio tota cœlo conſtat. Proprium ſyderationis eſt ab ortu Canis ſiccitatum vapor, quum inſitæ, ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè vites, & ficus. Eſt & morbus σφακελισμὸς ſyderatio dictus, tranſlatum nomen ab effectu ſimili, quia reperitur in animalibus, eſt verò quum in radicibus ex vulnere, & vlcere propter putrefactionem calor extinguitur,quaſi mortificatio. Sed non in omnibus verum eſt: nam cicer hoc morbo perit, nec propter vulnus: è tota enim ſalſedine interit. Iccirco in aliis etiam ſine vulnere videtur. Alij ſunt, qui mortificationem,& ſyderationem idem eſſe dicant. Poſſunt aliæ cauſæ eſſe,ſcilicet alimenti exceſſus,& defectus,vel ſucci cruditas,vel ab aëre. Quippe frigore ſuperueniente poſt æditos fructus ex imbecillitate tenui humoris arbores intereunt: nam quum craſſior pars in fructum abierit,reliqua ſeroſa tenuis petitur à frigore, vnde ex imbecillitate perit. Sequitur etiam interdum ob alimenti defectum, quotiens radices minus commodè teguntur, ita altæ, vt extantes videantur, vritur enim ſuccus, aut incraſſatur. Combuſtus non alit. Craſſus ſi aleret,ad alēdas partes non adit,vnde morbus,& interitus. Huic proximum quum ſquallent ſiccitate, humoreque carent, quem tranſmittant. Erunt ſuppetiæ ſolum ſemper mouere. Sic enim recenter reponitur, vnde ſubinde aliquid afferatur ſucci, id, quod æſtate potiſſimum iuuat, propter ſiccitatem,eritque munimentum aduerſus hyemem, ne calor exhalet, qui exceſſum humoris ex hyemalibus imbribus digerat per arboris partes, alioquin exalbeſcunt arbores, ſicut & ſata, & intereunt, quum vegetari nequeant; niſi enim calor adſit, humoris copiam coquere nequit, nec alitur planta. Vnde ieiunio

ſuperius accidit, isq; ex humoris nimietate accidere ſolet. Plinius. Cæterum ſi rores cadunt, ſiue imbres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus madidis. Viti hirculatio, vel articulatio accidit ex eadem cauſa, & quæcunq; nimia germinum luxuria fructificare nequeunt eodem pertinent: hæc pabulum excoquere nequeunt, ſed vis tota ad germina conuertitur. Fitq; morbus ille, aut mulctatis germinibus iniuria ventorũ, aut imperitia culturæ conciſis aut in ſupinum exciſis: vniuerſi enim ſucci impetus ad germinandum excurrit, ac fructus expectandus non eſt. Vnde pampinatione vtendum præcipiunt per totam æſtatẽ, ſarmenta etiam, & propagines ſummittunt, item radiculas tollunt, quæ trunco hærent ſuperiore. Adde ablaqueationes, & ſuffoſſiones, vt radices nudentur, & noui cœli hauſtu caſtigentur, præcauendo ne quid pedamentum offendat. Hæc omnia alimentum diminuunt, & vires augent. Plinius. Vitibus morbus peculiaris articulatio tribus de cauſis. Vna, vi tempeſtatum germinibus ablatis. Altera, vt notauit Theophraſtus, in ſupinũ exciſis. Tertia, culturæ imperitia læſis: omnes enim earum iniuriæ in articulis ſentiuntur. Ficus quoq; ſcabieſcit humore nimio. Remedium erit quum germinare incipit, putetur, ne ſua opacitate ſuccum percraſſeſcat. Alia ratione fieri poſſe ſcabiem dicunt, ac Vergiliarum ortu initium capere ex minutioribus pluuiis, quæ vbi inſederint, hærent, & feruent, (nam ſi imber largior fuerit, ſordes eluit) atque etiam fortaſſe ſubeunt, vnumq; fiunt intus cum naturali ſucco. Et accidit vt groſſi, & caprificus decidant, nec tamen eis ſcabies vbique accidit, ſed hi morbi ratione locorum euenire videntur, quemadmodum & animalibus. Nam apud aliquos ſcabies nullo modo infeſtat, vt nec circa Æneam. Plinius. Scabies communis omnium, eſt impetigo, & quæ adnaſci ſolent cochleæ, peculiaria ficorum vitia, nec vbique. Sunt enim quædam ægritudines & locorum. Scabies gignitur roribus lentis poſt Vergilias: nam ſi rariores fuere, perfundunt arborem, nõ ſcalpunt ſcabiem. Olea lichenas patitur, vitis rorationem, ſiue acinorum defluxionẽ, Chelidemo authore. Fructus enim prætenuis, fluxusq; creatur. Remedium erit, quũ nimia alimenti vbertas detrahitur, vt amygdalas & punica caſtigare ſolemus: vel quũ arbor firmior, & robuſtior redditur. Rorationis gemina cauſa eſt, aut quod flores rorem excipiunt, aut quòd exuperãtia fuerit. Quod ſi ita fit, aërẽ dixerim in profluuio floris humidiorẽ veluti æruginẽ procreare, vbi verò plus æquo inualet, alimentũ auertit. Hac vtraq; de cauſa acini partim labuntur, partim ita manent, vt non attingant à natura debitam magnitudinem. Vites quum alſere, ægrotant: oculi nanq; primò putatis hebetantur. Rurſusq; ex nimio calore idem euenit, etenim eorum quoq; temperamentum poſcunt, ſicut etiam alimẽti omnino. Cuius cauſam affert. Accidit oculorum hebetatio, quum acriter frigent, proximum illi eſt, quod agreſtibus euenit, ſi quum germina ſua feſtinantius inchoant, gelatio conſequuta eſt hac quoq; ratione flos perit intempeſtiuus. Flatus enim gelidus adhuc imbecilli occurſans perfundit. Plinius. Vites ægrotant etiam quum alſere, læſis vredine

attonſarum oculis ex calore hoc euenit intempeſtiuo, quoniam omnia modo conſtant, certoq; temperamento fiunt. Olea clauum patitur, quidam fungum appellant, alij ollam, hoc eſt Solis exuſtio. Plinius ad verbum. Olea etiam clauum patitur, ſiue fungum placet dici, vel patellam, hæc eſt Solis exuſtio. Nocere tradit Cato & muſcum rubrum. Ficus cradationem patitur, quum rami inareſcunt, marceſcuntq;, crados enim ramos ficulnos quidam appellant, vnde & morbo nomen.

De peculiaribus fructuum morbis. CAP. XXXVIII.

HACTENVS de morbis arborum, nunc de iis, quibus infeſtatur fructus. Fructibus, vt vuis, crambus euenit. Animal eſt æruginis ſimile, naſcitur quum tempore humido reſidente humore ſol acrior conſequetur. Idem foliis etiam contingit. Sunt ex eadem cauſa naſcẽtes & erucæ, dirum animal, eroduntque frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, vt in Mileto, ac depaſtam arborem turpi facie relinquunt. Naſcitur hoc animal tempore humido, & lento. Malo, fico, oleæ accidit vermiculatio fructuum, ſed duarum priorum fructus vermiculis ſemper vaſtantur, pereuntque. Oleæ non ſemper, ſed ſolùm quum ſub cute fuerint: nam ſi nucleum ſubierint, iuuat, quia alimentum quod fuerat óſſi diſtribuendum abit in pulpam. Prohibent illos flatus & pluuiæ, quæ fiunt ſub Arcturo: faciũt enim vt frigore fugentur hoſtes. Ægrotant ficus, & reliqui fructus. cauſa duplex, aut arbor ipſa, eiuſque diſpoſitio. quod amygdalo frequens eſt, quoties in gummi ſpiſſeſcit ſuccus. aut ab aëris qualitatibus. Plinius. Nam vermiculationem poma ipſa per ſe quibuſdã annis ſentiunt mala, pyra, meſpila, punica. In oliua ancipiti euentu quando ſubeunt nati fructum adimunt, augent ſi in ipſo nucleo fuere, erodentes eum. Gigni illos prohibent pluuiæ, quæ fiunt poſt Arcturum. Eædem ſi auſtrinæ fuere generant, in drupis quoque, quæ matureſcentes, tunc ſunt præcipuè caducæ. Id riguis magis euenit, etiam ſi non deciderint, faſtidiendis. Oleæ quoque peculiare malum arachnium. cauſa, humiditas ex aëre, qua corrumpitur fructus. Germinatur anniculis ramis, quum imbres ſequuti ſunt, qua germinatione amittitur fructus, quia pabulum eò fluit, quandoquidem fructus imbecilli ſunt: humore nanque aggregato proſilit germen. Peſſimum eſt oleis, vitibus, aliiſque fructibus, ſi dum florent impluerit, defluunt flores & fructus, cauſa imbecillitatis. Plinius. Peſſimum eſt inter omnia quum defloreſcentem vitem, & oleam percuſſit imber, quoniam ſimul defluit fructus. Vermes nec ſpecie omnes eadem conſtant, differentia tamen præcipua in eis eſt in ſua quenque naſci arbore, in alias tranſlatos non viuere, nec ab re, alitur enim vnumquodque iis, quibus conſtat. Sed vermis eſt nomine ceraſtes, qui peculiarem habet naturam, quod in duabus & naſcitur & alitur arboribus, naſci enim in olea, in fico parere aiunt. Vnde habet ficus ſuos vermiculos, & illos quos enutrit alienos, omnes tamẽ in ceraſtem abeunt, ſonumq; edunt, quaſi ſtridoris. Plinius,

Vermium

Vermium, qui in ficis exiſtunt, alij naſcũtur ex ipſis, alios parit qui vocatur ceraſtes: omnes tamen in ceraſtem figurantur, ſonumq; edunt paruuli ſtridoris.

Extrinſeci morbi minus violenti, & interitus ab aeris exceſſu frigido, & calido. CAP. XXXIX.

MORBI verò & corruptiones extrinſecus euenientes, qui ſunt minus violenti, vt aeris exceſſus, iam ſubeunt, vt noſtra ab initio indicauit partitio. Cauſæ duæ ſunt, frigoris & caloris exceſſus, ſed calor parcius corruptiones affert, cæteriſq; potius, quàm arboribus, niſi ſquallor acceſſerit, & æſtus longo temporis tractu, & etiam ſub Cane: & non niſi nouellæ ſyderatæ pereunt, quia imbecillę ſunt, ſed frigore multę pereunt, multifariiſq; modis. Aliàs enim frigoris vehementia gelat, alias prægelidus flatus adurit. Nonnunquam ſiue ſilente vento, ſiue ſpirante paruo, impuro tamen aëre, ac turbulento, ſequitur arborũ gelatio, ſiue ſerenum, ſiue turbatum fuerit cœlum. Circa Arcadiam, Eubœamq; ſereno cœlo à ventis gelantur. In Theſſalia, caliginoſo cœlo & immoto ſpiritu. Creari verò huiuſmodi flatus ſolent quum montes niuibus occupati fuerint, ab iis enim frigus vrens fluit, interdũ aër penetrans idem facit. Vniuerſalis cauſa ea fuerit potiſſima, exigi vi frigoris naturalem calorem: qua re ſimul humor educitur, atq; expirat. Sed quæ terra teguntur, eius obicis beneficio frigoris iniuriam non ſentiunt, ſeruanturque. Quæ verò ſupra terram ſunt, quaſi pręſidio nudata intereunt. Interdum pars trunci, quum ſit terræ propior, obnoxia eſt etiam maleficio. & ſępe tanta eſt frigoris vaſtitas, vt ne radices quidem à vi illibatæ ſint, quin intereant. Omnino tamen ab ſummo incipit gelatio, & mox ad ima defluit. Quamobrem coloni apud quos id euenit, vites operiunt, & ficorum incrementa attonſione reprimunt, vt in Ponto, & Media, aditumq; ita frigori negant: nam quum à vertice noxa incipiat, eo operto ſeruabuntur. acerrima enim eſt vſtio illa, nec minor quàm quæ à Solis prouenit vehementia, immo qui diuturna mora diſcoxerit. Frigus enim humorẽ, calorẽmq; educit. Cauis locis, fluminibus appoſitis, & à vento ſilentibus, frequentius euenit, nec ab re, quum ea loca nebulas foueant, frigidus aër diutius hæret, quocirca multa fit impreſſio: ac vbi nõ regnat flatus, plurimum hac iniuria laborant, vt in Macedonia, Theſſalia, & ad Philippos. Quippe in eos ſinus receptus aër non habet, qua ſe illa liberet obſeſſione, quamobrẽ gelu vitiatur, agrumq; totum congelaſcere facit. Ad cliuos verò neq; aquæ, neque aëris illa concretio fieri poteſt propter motum. Sed admiratione dignum cur arbores validiores à gelu patiantur, debiliores minus. Olea & ficus vruntur gelu, quia debiles ſunt, radices oleæ non admodũ profundas habent, fici raras. Sed mirandum profectò cotinum plus accipere detrimenti, quàm oleam, punicam verò, quæ ſit imbecilla contra frigora, gelu non laborare. Nam & ſi gelationes frigidi flatus inter ſe differunt, imbecillioribus magis incumbere gelationis nocumentum deberet, niſi ſit, quòd denſioribus pertinacius nocumenta in-

hæreant,raræ tranſmittant. Mali,& ſi imbecilles,non cōgelaſcunt, vt in Theſſalia extitit:arboris enim raritas,vt frigus aliqua parte nō arceatur,ſed tranſeat, facit.Quod quū diu nō manet,nec totū contendit,efficax eſſe nō poteſt. Porrò alterutrū opus eſt,aut vt nō admittāt vim frigoris vt quæ dēſa ſunt & ſolida, aut ſi admiſerint,amittant extra ſe. Solida ſunt pyrus, & adhuc magis agreſtes, ſterilesq́; arbores,vt vlmus,&oſtrya.Cauſa hinc cognoſcenda.Ventorū impetus,ritu fluminis delatus,eā vrit partē,in quam incubuerit,quemadmodū & in lue:quare ſæpe loca ꝓxima euadunt ſine vlla impreſſione,& aliquādo adeo vis illa rapidè fertur, vt in eodem interdū pampino quaſdā gelet gēmas, quaſdam nō item: ſæpe autē niue contecta vite tota(quod lo.is frigidis fit)ſi ſumma extiterint capita palmitū, exuruntur, nec ibi ſiſtitur pernicies, ſed ad radices vſq; peruadit.In Ponto flatus cōgelant, quū cœlo ſereno,ac ſudo in ſquamarū modū perferuntur,quæ maiuſcula ſunt,dumq́; ferūtur,patent,delapſa nō durant. Quare cōſtat,quod aliqua in aëre gelatio more pruinæ cōſiſtit. Quū aer igitur cōcreſcens flatu percitus occurſat,ſquamasq́; illas deducit, gelatus ratione cōſequitur.In locis natura frigidis flatus quidā indigenę ſunt,vt in Pōto & Thracia.Tepidioribus verò,vt in Eubœa aduenę ſunt.Sed terrę gelicidiū damnoſum eſt, ꝓ̄ſertim ſi nudatis terra trūcis ad radices peruenerit.Sed maximè ſi aqua ſit reſtagnās,obſidet enim plus aqua, quippe ad radices ſubiens iam imbecilliores factas diuturna oppugnatione nocumentū infert, & ſi ſolum agitatum fuerit, vehementius officit. Soli enim laxatio, vt liberius penetret,facit: prohibetur autē ſtercoratione. Stercus enim calidū eſt,& iuuat. Quod ſi contingat, vt vix demiſſa ſit,atq;,tum frigus,tum pruina ſuperuenerit,atq; gelauerit,ſoluitur gelu,quia terra niuibus præfermentata eſt.Sed maius nocumentū arboribus adfert gelu à terra quàm ab aqua,nam gelu terra circumſtans, radices magis tangit,damnoſius verò vtrumq; tum à terra, tum ab aqua,cùm remittit & rurſus cōgelatur:nam ex tot mutationibus arbores malè ſe habent,earumq́; vires reſoluuntur,quod perpetuo gelu nō euenit:calor enim introrſum incubans tuetur,atq; ſeruat, modo ne multū excedat. Omnibus damnoſior glacies illa eſt, quæ terram inuadit ſuapte natura tenuē, ſolutam, ſiticuloſamq́ue,quæ ad eas incōmoditates aptior eſt:nō poteſt enim calor prohibere,quin ad radices irrepat.Euenit aliquando ſummos ramulos gelaſcere, aliquando radicibus illæſis. Ratio eſt,quia terrā cum munimēto habet,calorq́; aufugiens hoſtē ſe abdit in ima.Nec ſemper ſuperiora aduruntur.Sed tentantur tantū,ſed intus nō laborant,nō igitur auferendæ partes illæ: nā ſæpe ſuperueniente germinandi tempore,germē effundūt:nam quę arida videbātur,quū poſtea humefacta ſunt,ad priſtinas redeunt functiones: ob id olea aliquando arefacta viſa eſt, dein reſtituta eſt.Idem aliis eueniſſe tradunt, ſed maximè arboribus euenit, quorū folia craſſiuſcula ſunt,gracilia verò facilè abolentur, ceu myrti, cuius rami graciles. Laurus quāuis rara reſiſtit ſui caloris potentia: punica & ficus raræ, humidæq́; minus calidæ ſunt.Sed arborum,quæ gelauerint.germinatio valida, citaq́; eſt. Radix enim roborata collectione anniculi alimēti, quod adhuc retinet, al mē-

tumq́;

tumq; primũ,quod diſtributũ non fuerat,ad germinationẽ, & fructificationẽ celeriter veniunt.Sed cur nix nõ congelat,& pruina quæ minor eſt quantitate cõgelat,ratio eſt.Nix nõ diutius inſidet, quippe liqueſcẽs delabitur,pruina verò ſeſſilis eſt,& exurit.Deinde nix ante germinationẽ cadit,pruina ꝓximè natis germinibus,vel quũ turgent,quo tempore germẽ humeſcit, rareſcitq;. Eſt etiã pruina niue tenuior,vimq; incidendi maiorẽ continet,ꝓinde noualia pruina meliorescere exiſtimãt,quia glebæ diffunduntur, ea ſubeunte mordenteque, quia cõſtantior eſt.Tenuior niue eſt,nã nix è nube conſtat,& velut ſpuma eſt, ſpiritũ in ſe continens,pruina verò ex tenuiore aëre conſtat,humoreq;. Nunc aër craſſus,an tenuis ad gelu paratior ſit,quærendum, an vterque. Primò ſi aër nunquã gelatur, niſi quũ ſerenus eſt, ſanè gelatio non erit affectus craſſi aëris, nam ſerenus aër tenuior eſt: nec fit gelatio,niſi ſubeat,quod incidat. Præterea facilius refrigeſcit tenuis, ob id aqua prius calefacta refrigeratur & gelatur citius,quia ex calore tenuior facta eſt: cõprobat idem hiſtoria locorũ,nam quæ ſerena & ſubdiualia ſunt,plus & ſæpius gelaſcunt,vt ad Craniũ in Corintho,& ad Olympũ,quamuis vicina ſint,tamẽ circa Craniũ rigidæ ſerenitates fiunt,ita vt à plantis,& hominibus percipi poſſit. Alibi longiori interuallo idẽ animaduertimus.Et loca,quæ ſub aëre craſſiore nõ rigeſcebant,poſtea mutata conditione,ſcilicet aere attenuato gelaſcũt,vt in campis Lariſſeis, vbi ſtagna fuerant olim,ac ꝓpterea craſſior aer,atq; inde tepor.Ea ſtagna vbi emiſſa,frigidior facta regio,frequentius infeſtata eſt gelationibus.tunc enim læta erunt olíueta, poſt nulla extitere.Et de viribus idem contigit.His rationibus tenuis aër gelationibus magis obnoxius videbitur.Aliis craſſus videtur: nã craſſus aër immobilior eſt, immobilitas occaſio eſt gelandi. Item Styges in paluſtribus locis gignuntur,corporaq; moleſtant,etiã ſi cõtecta fuerint. Præterea montana loca, minus gelant,quia ibi mobilior aer eſt. Ad Citrum Theſſaliæ,quia caua loca ſunt,& rigua, maximè gelantur. Apud Philippos reſiccatis nunc paludibus, & reducto agro ad arui ſpeciem nõ gelatur,antea verò quũ eſſet lacunoſus, gelabatur.Sic apud Crenides fuiſſe dicitur.Thraces locũ eum habitabãt:ager enim primùm arboribus ſcatebat, aquiſq; permadebat, & nunc magis quàm antea locus hic congelatur,aquarũ copia reſiccata.Ex vtraq; cauſa igitur ꝓuenire viſum,& forſan ex vtraq; ꝓuenit.Sed differt locus à loco quod plus craſſetur,aut attenuetur. Aquoſus igitur, craſſusq;, vel prætenuis nõ æque efficax eſt, prætenuis enim minimè ſtabilis eſt, gelatio autem non fit repente. Adhæc qualitatem quandam illis,quæ ſequuntur,totiq; ſtatui cœli,& quicquid extrinſecus veniat,ineſſe oportet. Nam ſi mutationes, remiſſioneſq; crebris inter ſe vicibus alternantur, nulla fiet gelatio, ſed qui tenuior, celerius afficitur, qui verò craſſior frigefactus frigidior redditur, ſicut & calidior: caliditas enim & frigiditas diutius continentur in ſolidioribus. Quamobrem ſicubi non dilutus, ſed craſſus,& ſiccus fuerit, facilius congelaſcit non abſq; ratione. Plinius. Nec infirmiſſimæ arbores ſolũ gelu periclitantur, ſed maximæ,vexatiſq; ita cacumina prima inareſcunt,quoniã præſtrictus gelu non potuit eò peruenire humor,

Pruinæ pernicioſior natura, quoniam lapſa perſidet gelatque, ac ne aura quidem vlla deperditur, quia non fit niſi immoto aëre, & ſereno. Quædam temporum cauſæ, aut locorum, non propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant, ſicut tabes quum inuaſit arborem; aut vredo, aut flatus aliquis regionis proprius, vt eſt in Apulia Atabolus, in Eubœa Olympias. Hic enim ſi flauerit circa Brumã, frigore exurit areſaciens, vt nullis poſtea ſolibus recreari poſſint. Hoc genere conualles, & appoſita fluminibus laborant, præcipueq; vitis, olea, ficus. Flora apud Ouidium in Faſtis de his loquitur,

Florebant oleæ, venti nocuêre proterui;
Florebant ſegetes, grandine læſa ſeges.
In ſpe vitis erat, cœlum nigreſcit ab Auſtris,
Et ſubita frondes decutiuntur aqua.

Sed contra cœli iniurias nil audet humana poteſtas, quum nulla vi, nulla arte, etiam ſi præſciamus, auertere poſſimus. Auerti carmine grandines Cato credidit, eius verba non adduximus, quum vana & ridicula ſemper putauerimus. Contra vredines palearum aceruos, & euulſas herbas fruticeſque, ac ſarmenta, quum imminere pertimeſcebant, per campos vrebant, & ſumo medebantur. Diximus quæ frigido cœli exceſſu veniunt; nunc quæ calido. Pereunt minus æſtu plantæ, quàm frigore, ſed tamen pereunt nimio æſtu, idque ratione imbecillitatis: Et quæ nouellæ ſunt, faciliùs ſentiunt, præcipuè, quæ non plus anno viuunt. Veteres autem eo non æque moriuntur, nempe ob radicum robur, ac magnitudinem, à quibus denuò vitæ queunt renouare principia, ſed iacturam tantummodo fructuum, aut ad ſummum germinum facere poſſunt. Omnino calor excedens minus noxius, quàm gelu. Quæcunque igitur vitam tuentur, eadem ſuis exceſſibus interimunt.

Quæ extrinſecus appoſita necant; ſtercus, aqua, oleum.

CAP. XL.

DE violentis affectionibus dicendum, quæ extrinſecus eueniunt, ab opere vel ſortuito per additionem, vel ablationem, & primùm ea cõmoda narremus, quæ fiunt incommoda. Nam ager ex nimia pinguedine ſterileſcit, & alter macie immodica, etiam aër, qui maximè neceſſarius, ſi excedat, nocet, & aquæ copia, vel inopia officit. Aqua non fluens necat, ſi exceſſerit arboris magnitudinem, quum imbres percrebuerint, aut loca inundationibus concreuerint. Quod circa Pheneum euenit. At ſi excurſum habeat aqua, etiam ſi multa ſit, modò abeat, non interimit: nam iuuat motus, vt prætei fluat. Quædam apponuntur extrinſecus, quæ interimunt, vt fabarum cortices, non ſolum radicibus, ſed germinibus appoſitę, & quicquid eiuſmodi. Enimuero fabarũ putamina, nõ omnibus, ſed nouellis imbecillioribus appoſita, diutina ſiccitate alimentũ partim trahendo, partim arcendo auferunt. Arbores alimento deſtitutę interunt. Etiã ſunt quædam ex eorũ numero quæ conueniunt, quæ etiã nocere poſſunt,

poſſunt, ſi immodica fuerint, aut vehementiora, aut minus tempeſtiua. Vt ſi ſtercus plus æquo aggeſſeris, vel ſi aërem, ceu fæcẽ pellium: hæc ſi minus temperata, vel domita fuerint, interimunt, vel ſi minus conuenientia. Diximus enim ſupra eandem fimi naturam non omnibus communiter commodam, ſicut aquam, immò nec aqua omnibus commoda eſt, vel ſi nimia, vel non opportuna: nam radices inebrians putrefacit, & præſertim nouellas, & eas plantas quæ minimè aquarum auidę ſunt, vt cupreſſus. Interimit etiã putatio, foſſio ve, ſi intempeſtiuè adhibitæ fuerint. Sic etiam in rebus conuenientibus, & vtilibus latet pernicies. Oleum, pix, ſeuum appoſita necant; præſertim nouellas. Cauſa eſt caliditas, & tenuitas: tenuitate ſubeunt, caliditate vrunt. Argumento quod cortex dureſcit, ac deglubitur. Is enim laborans, alimenti prohibet commeatum. Aliud indicium etiam, quod qui ferum agrum ad culturam edomant, vbi exciſis arboribus radicum reliquiæ peruicaciores ſunt, pice oblinunt, aut oleo, aut adipe: ita penitus exiccantur. Pix autem plus poteſt. Plinius. Pix, oleum, adeps, inimica præcipuè nouellis.

Quæ iuxta ſata perniciem, vel mortem afferunt. CAP. XLI.

ALIA ſunt, quæ vel agnaſcuntur, vel miſcentur. Quæ agnaſcuntur, vel ſtipiti, vel radici. Præterea ſunt vel communes, vel propriæ peſtes. Omnes plantæ agnatæ quæ nocent, alimenti rapina ſunt exitiales, aut maximè pernicioſæ, eoq; magis quò validiores, & magis numeroſæ: tales ſunt ſylueſtres, nam & radices ſuas in alias immittunt, ac multi alimenti cupidæ ſunt, ſic proſcindunt ſocias, amplexuq; ſtrangulant. Edera irrepit, amplectitur, ſtrangulat: ſic halimus ſalſugine, & pabuli deſiderio necat. Sed edera halimo pernicioſior eſt, quòd plus ſalſuginis habeat. Viſcum innaſcẽdo perimere poteſt, & omnia, quæ aliam plantam pro ſede capiant. Amplexu ſtrangulat orobancha eruum, & limodorum fœnumgræcum, ſtatim radici adnaſcens. Alia ſunt, quæ congenerantur cum ſeminibus quibuſdam, vt cum tritico, & ordeo lollium, & auena, & cum lentibus aparine. Omnia hæc iccirco interimunt, quia alimenti materiam exhauriunt duplicem, internam euocãdo, & externam ab aëre intercipiendo. Plinius. Necant inuicem inter ſeſe vmbra, vel denſitate, atq; alimenti rapina. Necat & hedera vinciens, nec viſcum prodeſt, & cytiſus, nec auro, quod alimon vocant Græci. Quorundam natura non necat quidem, ſed lædit odore, aut ſucci miſtura, vt raphanus & laurus vitem. Odit & vitis caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul abſint, triſtis atq; ægra.

De violentiſſimis corruptionibus extrinſecis, quæ partium ablatione eueniunt. CAP. XLII.

PARTIVM ablationes violentæ etiam arboribus mortem inferunt. Eæq; fiunt, vel vulnere, vel partium ablatione, vel detruncatione, & primùm de vulneribus. Arbores ſunt, quæ ſi vulnus accipiant altius, intereunt, ſuæ imbecillitatis, & ſiccitatis cauſa. Palma vulnerata quoq; in cerebro interit, vis enim

vitalis, & germinatrix in eo ſita eſt. Vnde quum id ſiccum, & vulneratum eſt, aëris intruſu, alieniq; caloris corrumpitur, eoq; corrupto pernicies ad ima deſcendit. Sunt & arbores, quæ non ſolùm inflictum vulnus, ſed caudicis partiũ exemptionem tolerant, vt quæ humidæ ſunt, & probè germinant, vt vlmus, platanus, & quæ iuxta aquas viuunt. Pinus etiam tedam amittit ſine vitæ diſpendio, quum ſit in pingui viuaticas. Sed hæc tolerare non poſſunt, niſi arbores, quæ inſigni præditæ ſunt magnitudine, vt in locum exciſarum partium rãtundem ſufficere valeant. Pinus quum iuuencula eſt, non habet tedam, nam ea per ætatẽ accedit, & adultæ ſine vitæ maleficio adimitur. Sunt arbores, quę non ſolùm plagam ferre poſſunt, ſed vulneratæ meliores, fertilioresq; fiunt, vt vitis, ficus, punica, olea, amygdala, & malus, quæ etiam caudicis fiſſionem tolerant. Cæteræ ſtipitis fiſſuram non ſubſtinent. Nam quarum partes diſſitæ facilè coire poſſunt, & in hiatum aliæ ſuccedere, conualeſcere poſſunt, alimentũ enim quantum abundè ſit, capiunt, nec à calore reſiccantur, vel frigore lęduntur. Hinc illud ſine damno in vitibus euenit, ficu, olea, & amygdalo, quia celeriter coeunt labia in vulnere, vnde haud facile finduntur, quia tenaci compage cõſtant. Talis eſt ficorum ſuccus & oleæ pinguis, aptus ad vnionem, glutinat enim lentore ſuo. Vitis eiuſdem generis eſt: nam etſi hiat inſigni raritate, ablataq; medulla, obducere tamen cicatricem poteſt; & celeriùs harundo, quæ etiam ſponte coit. De pyro idem alii referunt. Plinius Intereunt pleraq; & fiſſa ſtirpe, exceptis vite, malo fico, punica. Quædam vel ab vlcere tantũ Ficus hanc iniuriam ſpernit, & omnia quæ reſinam gignunt. Quin ſi depaſcantur arbores magnum accipiunt quoq; detrimentum, nempe vulnus affert diſcerptionem, & aduſtionem. Peculiare quiddam in palma, & picea eſt Nam mutilatio non exitium, ſed ſterilitatem affert: ratio eſt, ex offenſione principii finem lædi. Nouella vitis dimutilatione perit, etſi quid tenellum, & imbecillũ relictum ſit. Amygdala etiam ex hoc amara efficitur, & punica durior, & alia quędã mutantur. Plinius. Similem & depaſtio animalium. Oleam quidem, etiam ſi lambat capra, ſterileſcere, author eſt Varro. Quædã hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantum fiunt, vt amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua etiã vtiliora, vt apud Chios pyrus, quam phocida appellant. Caprarum morſus nouellis omnibus ſatis exitialis eſt, hinc & nomen ſortitę. Quippe F. Pompeio dictę quòd virgultũ carpant. A M. Varrone omnicarpę caprę, non ſolùm vulnere, ſed dẽtium veneno plantis peſtiferæ. Ob quã iniuriam pręſertim circa vites, & oleas antiquitus inſtitutum, vt Libero patri vitis repertori hircus immolaretur, vt damni lueret pœnas. Ouidius in Faſtis,

Quem ſpectans aliquis dentes in vite prementem,
Talia non tacita dicta dolore dedit.
Rode caper vitem, tamen hinc, cum ſtabis ad aram,
In tua quod ſpargi cornua poſſit erit.
Verba fides ſequitur, noxa tibi deditus hoſtis
Spargitur affuſo cornua Bacche mero.

Contra antiquitus Mineruæ ex caprino genere non ſacrificabatur, propter oleam, quam reperit, quare Athenis in arcem non ducebatur, pręterquam ſemel ad neceſſarium ſacrificium, ne olea ibi primùm nata ab hoc animali tangi poſſit. Plinius huic deę capram immolari ſcribit. Dryope in loton arborem conuerſa Andremonem maritum, & ſororem apud Ouidium deprecatur,

Et ſiqua eſt pietas, ab acutæ vulnere falcis,
A pecoris morſu frondes defendite noſtras.

Corticis circumablatio communis omnium, aut plurimarum eſt interitus. Primò quia principalis maximè pars eſt. Secundo quia cortice nocumenta arbor omnia extrinſecus excipit, eoq; amiſſo amittit vitę principia & tutamentũ ad arcẽdum ea, quæ ſunt arbori non naturalia. Item medullę parte ablata non interit arbor, ſed ſi dematur tota, omnino intereundũ Arcades inquiũt. Experimentum in pinu, & abiete. Ratio eſt, quia medulla pars eſt humidiſſima, & vitalis maximè. Argumento quia ligna, quę medullã continent, torquentur, idq; fieri, quia medulla exiccatur. iccirco haud integras ſtatuunt abietes operi faciundo, ſed ſciſſas per longũ, & medullas auferunt. Itaq; ſi medulla & cortex aliquatenus detrahatur, nil abſurdum arbores poſſe durare, ſed ſi penitus detrahatur, exareſcat arbos neceſſe eſt, ceu deſtituta vitali principio, natiuoq; humore. Excepta adrachne, ſeu verius ſubere: hãc iuuari cortice detracto, tam extero, quàm interno dicunt. Ceraſo, viti, & tiliæ detrahitur, ex quo funes, & ex minoribus maluę; ſed ſi intereũt, id fit celerius, tardiúsve, magis, minúsve. Aliquę enim plus tẽporis permanent, ſicut ficus, tilia, robur. His itaq; mederi conantur luto fouentes, & harundinibus, & id genus ſtramentis illigantes, ne frigeant vel ſubareſcant. Apud Heracliam trachiana ficus reſtituta eſt, & regerminauit. Frigoribus & caloribus nimiis conſecutis intereunt. Refert etiam anni tempus. Quippe in germinatione pini, & abietis, quum etiam cortice turgido ſunt menſe Februario & Martio, ſi quis detraxerit moriũtur. Hyeme diutius tolerant, & magis quæ robuſtiſſimæ ſunt, vt ilex, robur. Latitudinẽ quoq; aliquam decorticatio habeat oportet: nam ſi anguſtã feceris, non mirũ ſi non intereunt, robuſtiſſimę quanquam ſint, qui etiã ſi quãtũ libet auferatur, necari penitus dicant. Quod de infirmioribus intelligi poteſt. Plinius. Cortice in orbẽ detracto necantur, excepto ſubere, quod ſic etiã iuuatur, craſſeſcẽs enim pręſtringit, & ſtrãgulat. Nec adrachne offenditur, ſi nõ ſimul incidatur & corpus. Alioquin & ceraſus, & tilia, & vitis corticẽ mittunt, ſed nõ vitalẽ, nec proximũ corpori, verùm eũ, qui ſubnaſcente alio expellitur. Quarundã natura rimoſus cortex, vt platanis. Tilię renaſcitur paulo minus quàm totus. Ergo his, quarũ cicatricẽ trahit, medẽtur luto, fimoq;, & aliquãdo proſunt, ſi non vehemẽtior frigorũ vel calorũ vis ſequuta eſt. Quędã tardius ita moriũtur, vt robora & quercus. Refert & tẽpus anni. Abieti enim & pino ſi quis detraxerit, ſole taurũ vel geminos trãſeunte cũ germinãt, ſtatim moriũtur, eandẽ iniuriã hyeme paſſę diutius tolerãt. Similiter ilex, robur, & quercus. Quod ſi anguſta decor-

ticatio fuerit, nil nocet ſupradictis. Infirmiores quidem, & in ſolo gracili, vel ab vna tantum parte detractus interimit. Nos ad corticis circumablationem remedium admodum vtile adinuenimus: contuſo vlmi cortice, atq; obducto, inde faſciis & ſtramentis alligato, ne pluuiis dilabatur, & à caloribus tueatur. Decacuminatione pinus, picea, abies, & palma intereunt, quidam cedrum & cupreſſum adnumerant. Hæc, detracta coma, ſciſſoque cacumine intereunt, nec quicquam germinant: ſicut neque ſi aduſta, aut tota, aut in parte aliqua fuerint: reliqua omnia & præciſa germinant, & nonnulla meliora redduntur. (Decacuminatio autem eſt ſummitatis ablatio.) Illud autem non ſine ratione euenit, ſcilicet naturæ ſiccitate, caudicis rectitudine & radicis ſimplicitate: nam vulnus illud aditum præbet caloribus, & frigoribus: & quia reciſio circularis vndiq; infertur, deſuper incumbens peſtis, facilè ad ima vſq; ſuccedit, propter facilem tranſmiſſionem. Neque etiam hæ à caudice pullulant, quia ſiccæ natura ſunt, & alimentum non ſubmittunt, ſed ſurſum mittunt, ſingulariq; radice conſtant alteq; deſcendenti, vnde alimentum in proceritatem abſumitur, ob meatuum inſignem rectitudinem, nec quicquam ſuperfluit, nec aliorſum ſe vertit, proinde non prodigunt in ſtolones. Plinius. Similem & decacuminationem habent cupreſſi, piceæ, cedri. Eæ enim detracto cacumine, aut ignibus aduſto intereunt.

IOAN. BAPTISTAE

PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER QVINTVS

SIVE

POMARIVM.

PROOEMIVM.

IAm è ſyluis egreſſi, earum poſt tergum horrido aſpectu relicto, proximum eſt, vt pomarium ingrediamur, cuius læta facies triſtitiam, quæ animo inhæſerat, amouebit. Pomorum enim, quæ magnitudine, colore, odore, ſapore & pulchritudine inter ſe de principatu certant, admiratione & voluptate non parum animus noſter capitur. Itaque decet, quandoquidem in ſyluis ſatis ſuperque, neque extra rem prioribus libris exſpatiati

tiati ſumus, vt ad hortos nunc conuertamur, in quibus ars & humanum ingenium prævalet. Vt decens ordo ac ſeries ſeruaretur, atque arborum materiæ extrema manus imponeretur, alterum noſtræ diuiſionis faſtigiũ, vt à principio arborum naturam diſtribueramus. Illæ ſuos caducos fructus, feris, pendentes verò alitibus largiebantur, hæ verò mitioribus ſuccis voluptatem cibis afferunt & neceſſario alimento delicias immiſcere docent: ibi fructus nullo humano cultu aut labore gignuntur, ſed ex ſuo cuiuſq; arboris ſemine vltro proueniunt, hic quæ blandos ſapores odoreſque adoptione, & connubio hominibus didicerunt afferre, enaſcuntur: ibi materies vel cæſa ad ſecurim, ad dolabram, vel ſenio proſtrata ad ignem naſcebatur, hic arbores fructu, vel vmbrarum officio, vel alia dote humanius viuunt: ibi poſtremo quæ naturæ muniis procreantur, hic quæ ars & ſolers induſtria parat conſpiciuntur. Eſt inter naturam, & artem bellum aſſiduum, & irreuocabile: arma, quibus prœliantur, ſunt deſidia, & labor. Natura rerum parens res rudes, ac ſua ruſticitate contentas producit, ars etiam arborum adulteria excogitauit, & cultus mangonio perfecit, vt illæ in nobiliorem formam tranſeant; ac naturam cogit ſibi obtemperare: quantum ars ingenio & diligentia, vt res à ſua natura deſciſcant, & in aliud perfectius genus tranſmigrent, laborat, tantum natura, quæ inſtituta diligentia deſtituitur, ad priſtinam ſortem deficere contendit: vtraque alteram ſuperare nititur, ac nunc vincere, nunc vinci continue videtur. Nos poma omnia, quæ vſus, aut voluptas cicurauit, in hoc Pomario includemus. Primum de arboribus mala ferentibus, deinde de nucibus dicturi. Malorum autem prius eas, quæ comantur æterna fronde, nempe medicas, poſtmodum eas, quæ deciduam frondem habent perſequemur, illas autem iuxta pomorum diſtinctas ſpecies diuidemus, eorum enim alia ſemina claudunt, vt ſunt cydonia, mala, pyra, ſorba: alia gran[illegible], vt ficus, mora: alia ſingula oſſa, vt perſica, pruna; palmæ, ceraſa, ziziphæ; alia plura, vt meſpila, tuberes, myrti baccę & vua ſpina. Poſt hæc nuces commemorabimus, punicam, & nuces Iuglandem, Heracleoticam, Thaſiam, & Euboicam, & Piſtacia.

Quid ſit Pomarium, quid pomum, & de Pomona dea.

CAP. I.

NON à ratione alienum videtur, vt de Pomario in hoc libro ſcripturi, quid Pomarium quidve pomum ſit oſtendamus. Vocant Latini pomarium locum pomiferis arboribus conſitum. Cicero ait in libro de ſenectute: Nec verò ſegetibus ſolum, & pratis, & vineis, & arbuſtis res ruſticæ lætæ ſunt, ſed etiam hortis, & pomariis. In quam ſignificationem omnes rei ruſticæ authores hoc vocabulum accipiunt. Palladius pometum etiam dixit, inquiens, Longe tamen ab hortis vineis, atque pometis. Plinius non ſolum in hoc ſignificatu, ſed pro loco etiam, in quo poma reponuntur accepit, dicens, Pomaria in loco ſicco, & frigido contabulari: in quibus ſint feneſtræ ſe-

ptentrionales, quæ ſerenis diebus pateſcant. Nec te nominis ſimilitudo Pomœrii decipiat; nam diuerſam rem notat: Varrone enim teſte pomœriũ quaſi poſtmurium dictum eſt, à veteribus enim mœrum pro muro dicebatur. Eſt autem locus circa ciuitatis murum, quem antiqui in condendis vrbibus inaugurato conſecrabant, neq; patiebantur aliquod in confinio ædificium fieri: vt notatur à Gellio. Pomiferas arbores dicimus, quaſi poma ferentes. Poma etiã dicta eſſe poſſunt, M. Varrone teſte, quod potu indigeant, nam in poma, quæ inſita erunt, ſiccitatibus aquam addi quotidie oportet. Sed qui fructus pro pomis, malis, & nucibus accipiendi ſint, declaremus. Vlpiano & Priſco Iaboleno iureconſultis placet glandis nomine arborum omniũ fructus contineri, à Græcis accipientibus, qui arborum ſpecies omnes ἀκρόδρυα vocant, ἀπὸ τῆς δρυὸς, id eſt glande, & δρύκαρπα. Democritus verò Grǽcus diſcrimina inter Grǽca nomina aſſignat, inter ὀπώρας, & ἀκρόδρυα, nam ὀπώρα dicitur, quicquid herbaceo fructu viret, lignoſum nil exterius habẽs, vt duracina, pyra, mala, & damaſcena, ἀκρόδρυα verò dicũtur, quæ putamen exterius, lignoſumq; fructum habent: vt malum punicum, caſtaneæ, piſtacia, & nuces. Athenæus Acticos, aliosque ſcriptores nuces fructus omnes lignoſo cortice cõtentos appellare dixit. Macrobius Saturnaliorum libro ait, eſſe Agriculturæ ſcriptores, qui nuces & mala ſic diuidant, vt nucem dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habeat, quod eſui eſt; malum verò quod foris habeat, quod eſt eſui, & durum intus includat. Sed hæc nomina tam Græcis quàm Latinis authoribus ſæpius confunduntur. Pleriſq; tamẽ Latinorum ſcriptoribus placitum video pomum nomen generale eſſe ad mala, & nuces, quo ſignificatu nos accipimus: nam noſtro hoc libro pomorum ſpecies omnes vrbanorum ſingulatim complectemur, ac ſi pomarii parietibus, & vallo includeremus. Pomorum inuentio Libero p[illegible] tribuitur, quod Theocritus cecinit,

Atq; ſinu medio Bacchus ſua poma recondit.

Huic iudicio ſubſcribit Neoptolemus Parianus in Dionyſiade, qui inuenta à Baccho mala, vt reliquos mollis calli fructus commemorat: vt apud Athenæum videre eſt. Fuit & Pomona pomorum dea apud Romanos à pomis dicta, vt Mellona à melle. Pomonam Vertumnus adamauit. Vnde Ouidius,

Rege ſub hoc Pomona fuit: qua nulla Latinas
Inter Hamadryadas coluit ſolertior hortos,
Nec fuit arborei ſtudioſior altera fœtus;
Vnde tenet nomen. Non ſyluas illa, nec amnes:
Rus amat, & ramos felicia poma ferentes.
Nec iaculo grauis eſt, ſed adunca dextera falce:
Qua modo luxuriem premit, & ſpatiantia paſſim
Brachia compeſcit: fiſſo modo cortice, lignum
Inſerit, & ſuccos alieno preſtat alumno.

Nec

Nec ſentire ſitim patitur, bibulaq; recuruas
Radicis fibras labentibus irrigat vndis.

De Pomarii poſitione, & ſolo. CAP. II.

NON eſt parui momenti tum ad plantarum perennitatem, tum ad fœtificationem, & fructuum bonitatem, vt pomaria congruo loco ponantur, vt eam cœli partem ſpectent, quam debent. Etſi principio, cum de villæ ſitu dictum eſt, de hoc in vniuerſum multa diximus, de ſingulis arboribus ſeorſum ſuis capitibus ſecundum earum naturam dicturi; liceat tamen nobis de huiuſmodi ſitu hic aliqua præfari. Loca etſi inter ſe minimo diſtant interuallo, ſitus tamen diuerſitate multum differunt, vt magis, minusque ſolibus, vel flatibus incommodentur. Flatibus non ſolum tractus quidam, ſed etiam tota regio ſæpius infeſtatur, vt arbores ægrè fructum ferre poſſint, neque in locis à ventorum flatu remotis quicquam boni poteſt prouenire: debet igitur locus commodi flatus compos eſſe. Loco cui Auſtri blandiantur, in flore, arbores fatiſcent; in frigido ſi ſpiret Aquilo, omnia perurentur. æditiſſima loca ęgrè recipiunt arbores, præſertim ſerotiuas: nam ſæpius præuenientibus autumnum flatibus, cùm ad maturitatem vſque ſtare in ſuis arboribus non poſſint fructus, cum ipſis arboribus deturbantur. In conuallibus & lacunoſis locis fructus deteriores naſci, Antyllus ſcribit, ex Ioanne Stobæo. Lacus enim non aërem ſolum ſed fructus inficit. Quid igitur faciendum? Eligendus ſitus eſt, qui noxios flatus obliquè recipiat, in feruidis, calidiſque ad Aquilonem vergat, cùm eius flatu poma odoratiora ſcripſerit Democritus fieri. Sed omnium ſcriptorum præceptis, pomarium ad montis radicem conſtitui debere (vt vniuerſa villa) eiusque planities ad meridiem expatiari liquet, & ob id Varroni tota Italia pomarium viſa eſt. Pomaria (Florentino authore) intra domeſticam habitationem, ſi fieri poſſit, locanda ſunt: quod ſi non detur, ex propinquo quærendus locus, vt non ſolùm oculis ſpectantium intra ædes iucunditas hauriatur, verùm etiam, vt ambiens aer ex plantarum fragrantia infectus, ſalubrem habitationem, ac totam poſſeſſionem reddat. Sed nunc videamus quale pomario ſolum ſtatuamus, & prius magni magiſtri ſuper huiuſmodi decretum audiamus verba. Is nanque libro de cauſis hæc ait, Pingue ſolum frumentis aptius, arboribus verò tenue, itaque illæ in tenui ſolo radices magnas, robuſtaſque agunt, quibus alimentum ex imis valeant haurire, quod etſi in ſolo pingui facere poſſunt, tamen alimenti copiam adeò largam trahunt; vt optimè germinare, magnitudinemq; accipere ampliſſimam poſſint: ſed fructum parere nequeant, quoniam non coquunt quantum ſatis ſit: quod in tenuiori non euenit, ſed modicè iam ad germinationem, quàm ad fructificandum hauritur. Atq; ita arbores, vtpote robuſtiores, quàm vt oblata copia vinci poſſint, planè coquunt fructumq; gignunt. Ad ſummam quod ſolutum humectumque

ſit, nec frigore torpeat, hoc radicibus aditum facile præſtat, alimentumq; laudatiſſimum ſubminiſtrat. Pingue enim ſolum plantis incommodum eſt, exiccat ſupra modum, & hac de cauſa eas offendit. Verùm vt ſimplicius aſſeram ſolum, quod mediam obtinet confuſionem contrariorum, id eſt ſoluti & ſpiſſi, ſicci & humidi, leuis & ponderoſi, atque etiam ſuperiora modicè inferioribus reſpondentia in his ipſis ſortitur, hoc optimum omnibus ferè arboribus, & frugibus eſt: id enim ad aëris habitum propius quodammodo, quàm cætera videtur accedere. Cęterum inter hæc ipſa, quod ad alteram partem vergit, melius eſt: quod & ſimpliciter quidam optimum aſſerunt, vt quod ſolutum, leue atq; humectum eſt, id enim alimentum in ſe continet, & radicibus meatum facile præbet: hactenus Theophraſtus. Columella de pomarii ſolo ſtatuens ait. Terra, quæ vitibus apta eſt, eadem quoque vtilis eſt arboribus. Quam verò ipſe pro vitibus laudat, videre eſt in Vinea noſtra. Berytius autem. Optimum ſolum nigræ terræ eſt, & ab omnibus præ aliis laudatum: proximum eſt terra fulua, & quæ flumine rigatur, item dulcis, & calida: eæ enim ad vites, ac arbores, & ad ſata optimæ ſunt, ſed laudatur & profunda, maximè ſi friabilis & tractabilis ad arborum fertilitatem. Sequitur Columella. Prius quàm pomarium conſtituas, quàm magnum habere voles circum munito maceria, aut foſſa, ita vt non ſolum pecori, ſed ne homini quidem tranſitus ſit, niſi per oſtium, dum adoleſcant ſemina: nam ſi ſæpius cacumina manu hominis tractata, aut à pecore prætoſa fuerint, prius quàm adoleſcant, in perpetuum corrũpuntur. Sed quomodo in ordinẽ redigantur, ac plantentur, præcedenti libro docuimus, cũ & Varro in pomariis ea diſcriminanda in cõſerundo cenſet, quæ ſunt fructuoſa propter voluptatem. Prætereà in recentibus pomariis ſatis ſeminibus in ordineq; arbuſculis poſitis, primis annis, antequam radices longius procedere poſſint, alii conſerunt hortos, alii quid aliud, neq; cum conualuerunt arbores, idem faciunt, ne violent radices.

De pomiferarum arborum remediis. CAP. III.

APVD antiquos Agriculturæ ſcriptores, tum ad morbos arborum pomiferarum quoſdam, tum ad optimam fœtificationem remedia nõnulla deſcribuntur. Nos ne alibi requirantur, quæ hic deficiunt, noſtriq; Pomarii arbores, vt fœcundiores floridioresq; ſint, apponere non pigebit. Scribit Paxamus, Vnicuiq; arbori propria quædam cura ſeorſum conuenit, eam verò, quæ omnibus ſimul generatim congruit arboribus, non relinquam. Si ablaqueatis quibuſcunque arboribus radices ſimul & truncos vetere vrina humana, vel pecorum lotio perfuderis, vegetæ & vberes adoleſcent. Sunt qui radices bubulo felle linunt, quod, vt volunt, à vitiis ſatam arborem vindicabit. Didymus aſſerit omnem arborem iuuari fabarum aut aliorum leguminum paleis aut aceribus frumenti circumpoſitis. Tradunt ſuccum herbæ, quę ruſticis polypremnos appellatur, caudicibus illitum arbores à noxa defendere

&

& largiorem edere fructum. Vt verò arbor ſterilis fructum ferat, Zoroaſtris extat experimentum. Subcinctus, & crine in nodum obtorto, arreptaque bipenni cum indignatione ad arborem accedito, eam exciſurus. Obuiam autem veniente tibi quopiam, eiusq; exciſionem deprecante, & tanquam futuri fructus fideiuſſore, videaris perſuaſus eſſe & eius cauſa arbori parcere: & de cætero abunde fructũ dabit. En Græcæ vanitatis exemplum. Africanus autem ait: portulacam, & tithymalum probe contuſa, & mixta truncis oblinito. Omnes autem arbores cõpioſiorem fructum ferent, ſi ipſarum radices columbino fimo obleueris. Ne flores, aut folia abiiciant arbores, ex Quintiliorum placitis hæc deprompſimus. Circumfoſſis radicibus palearum fabacearum aqua temperatarum, magnæ quidem arbori octo congiorum menſuram, paruæ verò non minus quàm duos congios circumiice, ſic de cætero curabuntur. Ne verò fructum perdant, Sotionis hæc extant experimenta. Lolium quod in frumento reperitur, euulſum ſimul cum radicibus plurimum è terra, quando iam pingueſcere incipit, & in coronæ figuram formatum, ſi trunco arboris circundetur, fructum producet arbor, perficiet, eumque non abiiciet. Si cancer, hoc eſt πάγυρος, trunco circumligetur, vel ſi truncum plumbo amplexus fueris veluti corona, fructum plantæ non abiicient. Item ſi radicem circumfoderis & perforaueris, cuneumq; ex corno immiſeris, & terram aggeſſeris. Quidam nudatis radicibus craſſiſſimas ex ipſis, & maximas diffindunt, & in fiſſuram duri lapidis ſilicis videlicet fragmentum immittunt, deinde obligant, & terra accumulata rurſus obruunt. Continet etiam fructus lapis perforatus ſponte naturæ, repertus & in arboris ramum iniectus. Polium herba ſuſpenſa fructum etiam continet. Democritus aſſeuerat, neque arboribus, neque ſatis quibuſlibet noceri poſſe à quibuſcunque beſtiis, ſi fluuiatiles cancros, vel marinos quos Græci παγύρους nominant, nõ minus quàm decem fictili vaſculo in aqua miſſos tegas, & ſub dio ſtatuas, vt decem diebus ſole macerentur, poſtea quæcunque illæſa volueris eſſe aqua diebus alternis perfundas, dum ſolidius quæ operatus fueris adoleſcant. Florentinus demõſtrat, quomodo arbores à vermibus non lædantur. Rubricam Lemniam, & origanum cum aqua terito, inde radices illinito, & ſcyllam in circuitu plantato. Si pineos paxillos in ambitu arborum defixeris, vermes corrumpentur. Omni arbori ſtercus ſuillum vino dilutũ iniectum ipſam à vermibus illæſam conſeruat, vt ex Didymo colligi poterit. Si arboris radices taurino felle obleueris, arbor neq; cito ſeneſcet neque vermes producet. Arbores à vermibus non infeſtabuntur, ſi denudatis radicibus columbinum fimum circumcirca induxeris. Plinius ſcribit. Pomiferis quæ germinant, nec fructum ferunt, fiſſa radice inditur lapis, fertileſque fiunt: cæteris arboribus ægris, fæcem vini, ac lupinum circa radices earum ſeri.

Aqua, quæ lupini decocti circumfuſa, pomis prodeſt.

De futura vbertatis, & caritatis fructuum prognoſticis.

CAP. IIII.

ET ſi Aſtrologiam agricolis vtilem ſuperioribus libris in arborum plantatione, ac ſeminum iactu indicauerimus: nunc non minus in futuræ abundantiæ, vel fructuum inopiæ prognoſticis perneceſſariam iudicamus, cum quicquid in terris naſcatur ſtatis eueniat cœlorum curſibus, vt non temere Theophraſtus ſcripſerit, annum fructificare non tellurem. Nos primum prognoſtica, quæ è cœlis, inde quæ ex aere, demum, quæ è plantis ipſis eueniunt, conſcribemus, quæque cognitu facillima fuerint etiam ignaris agricolis: relinquemus ea, quæ peritis mathematicis cognoſcuntur. Diophanes Græcus ait, Caniculæ ortum fieri illuceſcente vigeſima die Iulij menſis, obſeruandumq; eſſe cum eius exortus fiat, in qua cœli domo Luna reperiatur, nam (præter alia ſignificata) ſi in Libra fuerit, fructuum arborum foris lignoſum putamen habentium abundantia erit. Si verò in Geminis, omnis fructus vbertas maxima. Zoroaſtes verò ait obſeruãdum eſſe primum tonitru ſingulis annis, quod poſt Canis ortum contingit, in qua ſcilicet Zodiaci domo reperiatur Luna. Nam ſi in Libra, fructuum omnium corruptionem. In Capricorno abundantiã. Identidem in Aquario nunciabit. Præterea conſiderandum eſſe ſtudioſè præcipit, qua ſigniferi circuli ſtatione Iouis ſtella peragretur. Nam ſi in ariete ſteterit, campeſtria magis fructum ferent: in Tauro, erit lignoſorum fructuum feracitas. Idem in Geminis. In Cancro verò aſperi loci magis fructiferi. In virgine ſupplicandum eſſe pro fructibus. in Sagittario & præcoces, & ſerotini fructus optimi erũt, medij verò vitioſi, omnesq; arbores fertiles. In Capricorno campeſtria fructifera erunt, lignoſi fructus abundabunt, ſupplicandumque erit ne glacie, & ventis lædantur fructus. In Aquario venti commodi erunt lignoſo fructui. In piſcibus vitioſi venti nuces exurent. Plinius ex veterum placitis hæc profert. Aquilam in Italia exoriri ad XIII calend. Ianuarij. Nec patitur natura ratio quicquam in ſatis ante eum diem ſpei eſſe certæ. Si verò interlunium incidat, omnes hybernos fructus, & præcoces lædi neceſſe eſt. Tria namque tempora priſci fructibus metuebant, propter quod inſtituerunt ferias, dieſque feſtos: Rubigalia, Floralia, Vinalia. Iidem Floralia tertio calend. Maij inſtituerunt ex oraculo Sibillæ, vt omnia bene defloreſcerent. Hunc diem Varro determinat, ſole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo ſi in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges, & omnia, quæ florebunt, lædi neceſſe erit. Reliqua nil ad fructus attinent, iccirco omiſimus ſuis in locis dicenda. Nunc ad ea prognoſtica accedemus, quæ non è ſtellis ſed ex aeris habitudine cognoſci poſſunt, & ſi hæc ex illis proueniant, quia nobis euidentiora, facilius dignoſci poſſunt. E decenti arborum germinatione facile fieri poteſt fructuum prognoſticon. Prima enim germinatio videtur eſſe quaſi compendium futuri prouentus, cuius vbertas, aut inopia in aeris clementia, aut ſæuitia repræſentatur. Felix arborum germinatio (inquit Theophraſtus)

ſtus) ex opportuna hyeme cõtingit: hyems illa commoda intelligitur, quæ borealium imbrium, niuium, ac frigorum ſine gelu vbertate pollebit. Exhauſtæ enim fœtibus arbores tantundem reponendum alimenti quærunt, quantum ſubtractum eſt ex præterita fœtificatione, ſed ſeruato opus eſt, atque cocto, vt ſuccos optimè ad partus, & ad germinationem vertant. Alimentum imbrium copia largitur: hyems verò cohibet, vt ſeruet & concoquat, per totam arborẽ expandat, neceſſe eſt: ſed non prius id expedit, quàm ipſum alimentum coquatur, & quaſi in vtero geſtetur temporis ſpatio, quantum ſatis ſit, quod nunquã fiet, niſi frigus vehemẽtius adiuuerit, ob id aquilonios imbres accedere iuuat; auſtrinis verò humeſcũt arbores, & laxatis partibus euocant ſuccos, vnde imbecilliores redduntur. Tempeſtiui omniũ imbres hyberni notantur, mox qui germinationẽ antecedunt, nam lætius germen agitur: tertium obtinent locũ, qui poſt defloreſcentiam acciderint, pabulũ namq; conſummationemq; fructibus præſtant, hi verò, qui poſtquã fructus conualuerunt ſequuntur fructus aut defluãt faciũt, aut infirmiores deterioresq; præ nimia humiditate reddantur: omnium peſſimi, & ex toto inopportuni, qui circa floris exortũ eueniũt. omnia namq; imbecilliora redduntur, & omnia aut certe plurima pereunt aut decidũt rubigine aut nimio humore; & quæ reſiſtunt, deterius florent. Plantis verò quæ ſerò ſuos maturãt fructus, maioriq; alimento, cõcoctioneq; frui deſiderãt, ſeræ pluuiæ opportunæ ſunt, vt viti, punicæ, & oleæ. Nocturni imbres præſtant diurnis: fit enim vt plantæ humore potiri amplius poſſint cum ſol nõ protinus illũ conſumat: & tutius ſic quoq; agitur. Niuis multitudo magnopere prodeſt, vt ſenſim colliqueſcens dilabatur, ita & terra fermentari optime poteſt, calore circũ occluſo, atq; coercito. At ſi hyems ſera eſt, intẽpeſtiuus ille tepor, alieno natus tempore, diuturnus eſſe nõ poteſt, vindicantia inde frigora ſuperuenientia, arbores feſtina germinatione occupatas corrũpunt, nondũ enim firmi fœtus, ac ſolidi mitẽ aerem, & indulgentẽ exoptant, quo adoleſcere poſſint, & inter ſua initia infirmiſſimi ſunt. Quod autẽ imbecillũ eſt, nutricis eget ſedulitate. Rectè igitur Vertũnus bene precatur Pomonæ apud Ouidiũ.

Sic tibi nec vernum naſcentia frigus aduret
Poma, nec excutiant rapidi florentia venti.

Nec minus quàm hyemis conſiderãdæ ſunt flatuũ iniuriæ, & incommoda, nam nõ minus hæc illis arbores infeſtant, vnde flatuũ ratio conſideranda eſt. Aquilonij (ex Theophraſto) flatus auſtrinis præſtãt, pelagici terrenis & occidui exortiuis, quia frigidiores ſunt, ex toto enim frigidi flatus cõmodiores calidis ſunt, niſi germina aut flores prouenire inceperint: nã tunc adurunt. Venti qui contra temporũ qualitatẽ ſubueniunt optimi ſunt, vt hyeme calidi, æſtate frigidi ſpirent. Si flatus aut calidus, aut frigidus nimis ſpiret, vehemẽtius ſylueſtres laborant, nuper germinibus editis, enimuero vterq; partũ labefacit, & interimit, ex quo ſeræ hyemes ſylueſtribus infeſtiſſimæ ſunt. Sed vnus, idemq; ventus vni noxius, alteri vtilis eſt, quibuſdã Fauonius, multis Aquilo, aliis Auſter,

qui plerumque omnibus infeſtiſſimus exiſtit, & præcipuè florentibus arboribus, vt natum ſit adagium: Immiſi floribus Auſtrum, id eſt, mihi ipſi mali cauſam dedi. Quod Virgilius in Bucolicis expreſſit,

Eheu quid volui miſero mihi? Floribus Auſtrum
Perditus immiſi.

Supereſt ex floribus, & germinibus diuinatio. Arbores enim alterutro luxuriantes ſcilicet fructu aut germine, altero minus fœcundas eſſe oportet. Cuius cauſam Theophraſtus reddit. Quia natura vtriq; parti minime ſatisfacere valet, ſed neceſſe eſt abſumere alteram, vt alteram faciat. Pars enim, quæ abſumitur in frondes, & ramos, intercipitur fructibus. Sed priuata ficus, & vitis albæ natura eſt: nam cùm germinibus luxuriant, largioris fructus prouentum promittunt. In cæteris quod ſatis fructuum præſtiturum ſit, id neque excedere, neque deficere in germinando oportet. Optima arborum defloreſcentia, optimam fructuum copiam prænunciabit, oportet enim flores, quos fructus ſequuntur, antea bene cecidiſſe. Vnde Ouidius in faſtis,

Si bene floruerint ſegetes, erit area diues.
Si bene floruerit vinea, Bacchus erit.
Si bene floruerint oleæ, nitidiſſimus annus.
Poma quoque euentum temporis huius habent.

Sed Plinij verba afferam, quæ ſuper huiuſmodi re à Theophraſto mutuatus eſt. Tempeſtiua frigora plurimum arborum firmitati cõferunt, & ſic optimè germinant: alioqui ſi blandiantur Auſtri, defatiſcentes, ac magis etiam in flore. Nam ſi, cum defloruere, protinus ſequantur imbres, in totum poma depereunt. Illa ſunt noxia frigora, quæ ſeptentrionibus aut præpoſteris horis fiunt. Hyemem quidem Aquiloniam eſſe omnibus ſatis vtiliſſimam. Imbres verò tunc expetendi euidens cauſa eſt, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amiſſione languidas naturale eſt auide eſurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam eſſe hyemem, vt abſumpto partu arborum, ſequatur protinus conceptus, id eſt germinatio, ac deinde alia floreſcendi exinanitio, inutiliſſimum experimentis creditur. Quinimo ſi plures ita continuentur anni, etiam ipſæ moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna eſt in fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes ſerenas optandas non pro arboribus vota facit. Vota arborum niues diutinas ſedere. Cauſa non ſolum quia animam terræ, euaneſcentem exhalatione includunt, & comprimunt, retroque agunt in radices, verùm quod & liquorem ſenſim præbent, purum præterea leuiſſimumque, quando nix aquarum cœleſtium ſpuma eſt. Ergo humor ex his non vniuerſus ingurgitans diluensque, ſed quomodo ſitiur diſtillans velut ex vbere alit omnia, quæ non inundat. In maiore parte orbis cum præcoces excurrêre germinationes euocatę indulgentia cœli ſecutis frigoribus exuruntur. Qua de cauſa ſerotinæ hyemes noxiæ ſylueſtribus quoque, quæ magis etiam dolent vrgente vmbra ſua, nec adiuuante medicina, quoniam veſtire teneras

neras

meras in torro ſtramento in ſyluestribus nō eſt. Ergo tempeſtiuæ aquæ hybernis primum imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus eſt cum educāt poma, nec protinus, ſed iam valido fœtu. Quæ fructus ſuos diutius continent, longioresq; deſiderant cibos, his & ſerotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiuſq; arboribus diuerſo modo deſiderantur, aliis alio tempore maturātibus. Quapropter iiſdem imbribus quędam lædi videas, alia iuuari, & in eodem genere ſicut in pyris. Alio die hyberna quærūt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidem omnia deſiderent. Non omittemus & Beritij prognoſticon ex ſcylla. Inquit enim. Scyllæ flos virgæ ſpecie naſcens, & non cito marceſcens, fertilitatē fructuum & anni portendit.

De malo medica, ſiue citrio, eiusq; generibus.
CAP. V.

FRVGIFERAS noſtri Pomarij arbores enarraturus, vnde nam exordiar, niſi à fœlici arbore illa, quæ Medica dicta eſt? quæ tum ſua dote, tum pulchritudine, & tot generum fœcunditate nobilis, tum etiam, quia à nullo, vel paucis priorum memorata ſit, totoq; hoc noſtro Neapolitano tractu nulli ſint horti, nullæ ædium feneſtræ cum teſtaceis vaſis, vel penſilibus hortulis, qui hoc genere arboris referti non ſint. Integrum librum de ſe ſcribi meretur, vt verè hortorum decus, ac ædium illecebra dici poſſit.

Fabula de citrio. Sed ad Poetarū fabulas tranſeamus. Higinius in ſuo aſtronomico ex Phececide ait, Iunonem cum duceret Iuppiter vxorem, terram inueniſſe ferentem aurea mala cum ramis, eaq; Iunonem admiratam petiiſſe à terra, vt in ſuis hortis ſereret, qui erant vſque ad Atlantem montem, cuius filiæ cum ſæpius de arboribus mala decerperent, Iuno dicitur ſerpentem ibi cuſtodem appoſuiſſe vaſto corpore, qui ab Hercule interfectus à Iunone inter duas Arctos collocatus eſt. Athenæus etiam ex Aſclepiadis rerum Ægyptiarum libro ſcribit, tellurem edidiſſe nunciato Iouis & Iunonis coniugio malum illud. Ouidius Atlantem fingit hos hortos mœnibus cinxiſſe, cùm ei Themis prædixiſſet futurum Iouis filium, qui ab eis poma diriperet.

Tempus Atla veniet, tua quo ſpoliabitur auro
Arbor, & hunc prædæ titulum Ioue natus habebit.
Id metuens ſolidis pomaria clauſerat Atlas
Montibus, & vaſto dederat ſeruanda draconi,
Arcebatq; ſuis externos finibus omnes.

Sed fabulæ inuolucrum Plinius aperit his verbis: Ibi Heſperidum horti. Affunditur huic æſtuarium è mari flexuoſo meatu, in quo draconis cuſtodiæ inſtar fuiſſe nunc interpretantur. Amplectitur intra ſe inſulam, quam ſolam è vicino tractu aliquanto excelſiore, non tamen æſtus maris inundat. Solinus verò aliquanto clarius. Nam de hortis Heſperidum, & peruigili dracone ne famæ licentia vulneretur fides, ratio hæc eſt. Flexuoſo meatu æſtuarium è mari

fertur, adeo ſinuoſis lateribus tortuoſum, vt viſentibus procul lapſus angueos fracta vertigine mentiatur. itaque quod hortos appellauere circundat, vnde pomorum cuſtodem interpretantes ſtruxerunt iter ad mendacium fabulandi. Sed hæc inſula ſinuata finibus aluei recurrentis & in quibuſdam æquoris ſpiris, vel ſpatiis ſita præter arbores oleaſtri ſimiles, & aram ſacram Herculi aliud nihil præfert, quod propaget memoriam vetuſtatis. Alij autem Herculem ab Euriſteo Argiuorum rege ad dicta mala auferenda miſſum & monitum dicunt, non poſſe Heſperidum mala colligere, ni Atlantis ope iuuaretur, ipſumque ideo ad Atlantem perueniſſe, cœlumque pro eo tuliſſe, atq; ita mala interfecto dracone in Græciam detuliſſe. Ex quo Aratus in Engonaſin ex Feſti Anieni tranſlatione.

Nam dura immodici memorant ſub lege tyranni,
Amphitryoniaden primæuo in flore iuuenta,
Qua cadunt medij longe ſecreta diei
Heſperidum veniſſe locos, atque aurea mala
Inſcia, quæ lenti ſemper cuſtodia ſomni
Seruabat, carpſiſſe manu poſtquam ille nouerca
Inſaturata odijs ſerpens victoris ab ictu
Spirarumq; ſinus, & fortia vincula laxans,
Occubuit.

Sed M. Varro in ſuis libris de agricultura aliter interpretatur. Aurea enim mala ſecundum antiquam conſuetudinem capras, & oues intellexit. Græci enim vna, & eadem voce oues, & pomū ſignificant, hoc eſt τὸ μῆλον, & has Hercules in Græciam ex Africa aſportauit. Nonnulli aurea mala Veneri conſecrata aſſerunt, non niſi ob eorum pulchritudinem.

Vires mali medica. Sed de eius dotibus ſcribere aggrediamur. Malum hoc igitur maxime ſalutare eſt, & aduerſus exitiale medicamentum præſentaneum remedium eſt. De quo genere Theophraſtus, Pomum ſi inter veſtes ponatur inoffenſas conſeruat. Vtile etiam ſi quis lethale venenum hauſerit: vel ad oris ſuauē ſpiritum: quippe ſi quis interna pomi in iure, aut aliquo humore concocta in os expreſſerit, digeſſeritque, ſuauem halitum reddet. Ex quo Plinius. Cōmendandi halitus gratia Parthorum proceres eius grana eſculentis incoquunt. Et veſtiariis quoq; interiecta à tinearum offenſis maxime vindicat, nec alia arbor laudatur in Medis. Refert Athenæus ab Ægyptiorū magiſtratibus maleficos quoſdam damnatos, vt feris exponerentur, antequā in locum deſcendiſſent in quo ſupplicia pendere ſolebant, in itinere cauponam quandā obuiam eorum ſortis miſertā, quæ ipſa edebat citria dediſſe eis, qui ea recepta deuorauerunt, nec multo poſteà beſtiis, & aſpidibus demorſi illæſi reperti ſunt. Præfectus rogans militē, ſi quidpiā ediſſent, aut bibiſſent, retulit, citriū ex integra ſimplicitate donatum. Poſtridie iubet vni præberi, alteri denegari, qui comederat demorſus nihil incōmodi paſſus eſt, alter illato ictu confeſtim interiit, factoq; frequenter periculo,

culo, tandem inuentum eſt exitiali medicamẽto præſenti eſſe remedio. Quod ſi quis iis verbis fidem non habeat, conſulat fidelẽ, veracemq́; Theopompum Chium, qui magnam expendit pecuniam ad exactã hiſtoriæ huius diſquiſitionẽ, qui duodequadrageſimo ſuarũ hiſtoriarum volumine, Clearcũ Heracleotã Ponti tyrannũ narrat multos veneno necaſſe, populumq́; gratã huius medicamenti potionẽ non ignoraſſe. Celebratũ eſt & à Poeta Georgicorũ libro,

Media fert triſteis ſuccos, tardumq́ ſaporem
Felicis mali: quo non præſentius vllum,
(Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ,
Miſcueruntq́; herbas, & non innoxia verba)
Auxilium venit; ac membris agit atra venena.
——— animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & ſenibus medicantur anhelis.

Nicander in alexipharmacis μῆδον, id eſt, Medum malum vocat. Theophraſtus quia hoc pomum non niſi apud Perſas & Medos naſci voluit, patrio nomine μηλέα περσικὴ, & μηλέα μηδικὴ vocauit. Pamphilius verò (Athenęo authore) poma quædam Heſperidũ vocari tradit, quę diis etiã apponi cõſueuiſſent apud Lacedæmonios. Bonum odorem habere hæc & eſui apta non eſſe, & à Romanis κίτρειον dici. Ariſtocrates, μῆλα ἑσπερικὰ, & etiam περσικὰ dici. Diphilus author eſt citria ab aliquibus, κοκκυμῆλα vocari ſolita. Ariſtophanes grammaticus, ὀξύμηλα ab acido ſapore vocitari, & ἄδρυα περσικά. Æmilianus ait Iubam Mauritaniæ regem in ſuis de Libya commentationibus ſcribere, pomum hoc apud eos μῆλον ἑσπερικὸν nominari, inibiq́; ab auri ſimilitudine χρύσεα μῆλα dici. Phanias Ereſſius cedrum, & malum citrium appellari. Dioſcorides μηδικὰ μῆλα, & κεδρόμηλα & à latinis citria dici. Galenus malum medicum amplius vocari negat, citrium duntaxat ab omnibus dici. E Latinis verò M. Varro Libycam citrum dici ait. Plinius nomine ſumpto à regione illi contermina Aſſyrium malum vocari dixit. A Palladio dicitur Citrus, Citrius, & Citreum. Macrobius ex authoritate Cloatij, & Oppij eandem eſſe probat citream malum, & perſicam. Cedrum, & citrium dicitur ob diuinam odoris fragrantiam, quaſi citbyon, odoramentum diuis libandum. Itali *Cedro*. *Nomina.*

Duplex eſt genus: alterum, quod ouatam, alterum quod rotundam refert ſpeciem. Ex ouatis primum de Citrio dicemus. Eſt inter citria genus vnum, quod pomum affert, vt maris, & fœminæ genitalia, aliáve corporis membra tam affabrè ficta oſtendat, vt admirabilem ſimul, & iucundiſſimam inſpectionem intuentibus præ ſeferat; quod genus & planta & pomo ab aliis differt. *Genera.*

Nos adductã à Theophraſto delineationem afferemus, nam vt Athenæus refert ad noſtram citrum referri poteſt. Folium eius Adrachnes intercurrentibus ſpinis, vt in pyro, & oxyacãtha, ſed læuibus, infeſtis, mucroneq́; validis. Pomũ non eſtur, ſed ipſum & arboris foliũ odore pollent, qui trãſit in veſtes vnà cõditus, arcetq́; animaliũ noxas. Arbor ipſa omnibus anni tẽporibus fœcunda, *Deſcriptio.*

& ſuperfœtans, aliis decidentibus, aliis ſubnaſcentibus, aliis matureſcentibus. Flores ſoli qui velut erectam in medio colum gerunt fœcundi creduntur, qui verò ea carent infructiferi habentur. Perpetuo floret, & ob peculiarem quam ſortitur potentiã percoquit. Sed Athenęus alia apponit, quę in græcis latiniſq; libris deſiderãtur, nos apponemus, vt ea ſuis locis reddi poſſint. Habet folium ferè ſimile lauro, adrachnę, & nuci iuglandi. Dioſcorides autem pomi formam innuit ouatam, vtrinque acutam, rugis caperatam, colorem auri, ſuauem odorem alioqui grauem, ſemen pyri. Plinij verò de Theophraſti ſententia verba ſunt. Folium eius eſt vnedonis intercurrentibus ſpinis. Pomũ ipſum aliàs non manditur, odore pręcellit foliorum quoque, qui tranſit in veſtes vnà conditus, arcetq; animaliũ noxia, arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadẽtibus, aliis matureſcentibus, aliis verò ſubnaſcentibus. Tentauere gentes transferre ad ſeſe, propter remedij præſtantiã fictilibus in vaſis, dato per cauernas radicibus ſpiramento: qualiter omnia tranſitura longius: ſed niſi apud Medos, & in Perſide naſci noluit. Alibi verò de eodẽ fructu ſic ait, Citreis odor acerrimus, ſapor aſperrimus. Nos autem ſic deſcribimus. Fragili aſſurgit termite, prona terrã petit, ni fixis haſtis incubet. Folium oblongum, circumdentatum, perforatumque. Flores nitidi poſtremo limbo purpuraſcẽtes, modici odoris. Frondis perpetuum decus, nitida viriditate hilariq́ue, oculos maxime alliciens. Fructus nullis inferiores, odore fragranti, & pluſquàm iucundo; duplici colore diſtincti: virides primum; demum auri micantes colore. Semen potius ipſius pyri, quàm eius ſeminis ſpeciem repræſentat. Apud nos operi topiario accommodatiſſima, cùm eius rami flexiles, ſequaces ſint, in teſtudines fornicatur, leni vmbra ambulacra, & hortorum attegias opacans, ducitur q; in omnes formas, turres, tentoria, nauigia, cæteraque quæuis ſimulachra veſtiendo eleganter mentitur.

Cœlum. Plinius citria in calidis prouenire ſcripſit.

Loca. Palladius calidis locis, ſed irriguis, & maritimis maxime, quibus humor exundet gaudere ait. Sed ſi quis hoc genus, vt in regione frigida nutriatur, extorquet, loco vel parietibus munito, vel in meridianã partem verſo diſponat hanc arborem. Sed hybernis menſibus tectam ſtramine velet agreſti. Vbi æſtas refulſerit, aeri arbor nuda, & ſecura reddatur. Aſſerit Martialis apud Aſſyrios pomis hanc arborẽ non carere, quod ipſe in Sardinia; & in territorio Neapolitano in fundis ſuis cõperit, (quibus ſolum, & cœlum tepidum eſt, & humor exundans) per gradus quoſdã poma ſibi ſemper ſuccedere, cum maturis ſe acerba ſubſtituant, acerborum verò ætatem florentia conſequantur, orbem quendam cõtinuę fœcunditatis ſibi miniſtrante natura. Florentinus. Hęc arborum ſola iuuatur Auſtro, & Aquilone læditur. Planteтur loco contra Septentrionem parietibus munito, vel in meridianam partem verſo. Cæterum hybernis mẽſibus tegetibus, aut ſportulis tectã velet. Ea ſtirps vt ſuapte natura tenerior, ſi paucã glaciem experiatur, cõtabeſcit: quare diuites, & qui dant operã genio,

extorquent ſub fornices concameratos ad ſolem ſpectantes, & inibi propter parietem conſerunt & copioſo rigant humore. At vbi æſtas affulſerit, fornices apertos ſole ſinunt illuſtrari, & eius tepore foueri; appetente verò hyeme retectas arbores ſtramine velant.

Theophraſtus tribuit ei molle, vdum, nec valde tenue ſolum. Palladius terram rarioris naturæ. Pontanus in ſuis Heſperidum hortis, *Solum.*

—— Putres glebæ, quæq́; æquora raſtris
Molle ſonent, fluidum facile admiſſura liquorem.
Nec mihi diſpliceat ſalebroſi glarea ruris,
Quæq́; ſolo tenui gracileis imitatur arenas,
Si modo ſæpe fimo ſpargas, ſi pronior vnda
Diluat ipſa ſuper, lætusq́; inſtillet & imber.

Apud nos, etſi ſolo quocunq; proueniant, lætiora tamen pingui, infirmiora verò arenaceo, & argilloſo, & debili, vt croceas frondes producant, ſicuti homines, qui morbis torquentur. Potius valles, & plana loca, quàm colles cõcupiſcunt, ſed loci in maris proſpectu, quiq; abundanti humore exudant, optimi ſunt. Tale erat Mauritaniæ littus, vbi Heſperidum auriferos hortos antiqui poſuerunt, talis eſt etiam Pauſilypus mons noſter in afflatu oræ maritimæ, vt lucorum amœnitate, & pomorum perenni fœtura neutiquam inquilina videatur, quæ magnitudine, & odore cæteris præponi poſſit. Surrentinus item mons, & Amalphæa littora, vbi fœcunda lætiſſimaque citreta conſpiciuntur, vt non amplius à nobis Heſperidum horti deſiderati poſſint. Hîc etiam Palladius agens citriorum cultum primus ipſe Italiæ demonſtrauit. Sed Ciſalpina Gallia citriis caret, ob contrariam cœli ſolisq; qualitatem.

Semine ſeruntur. Theophraſtus, Semen detractum vere ſulcis ſeritur diligentiſſimè cultis, rigatur quarto, aut quinto die, adulta transfertur vere, ſeritur & fictilibus vaſis dato radicibus ſpiramento per cauernas, vt palma. Palladius Martio menſe ſeminium debere fieri docet. Terram in duos pedes fodies, cinerem miſcebis, breues areas facies, vt vtrinque per canales aqua diſcurrat. In his areis palmarem ſcrobem manibus aperies, & tria grana deorſum acumine verſo iuncta conſtitues, & obruta quotidie rigabis. Citius procedent, ſi beneficio aquæ tepentis vtaris. Natis germinibus ſemper proxima herba runcetur. Poteſt hinc trima planta transferri. Nos ſerenda grana grauiora, maiora, & illæſa ſeligimus, & ex perfectioribus pomis. Poteris ſi libet ſcrobem trium, vel duorum pedum altitudine excauare, & pingui iniecta terra tria ſeras ſemina, vbi enatæ fuerint plantulæ, tollito infirmiores, vt quam relìqueris vegerior fiat, atq; iniecta humo plantæ incrementa ſequare, ne transferre ſit opus; idq; in alijs plantis facere poteris. *Satio.*

At ſi transponendæ ſint plantæ, ſiue è ſeminario, ſiue denſius ſatæ fuerint, Theophraſtus vernum tempus præfigit. Florentinus verò ſerendas eſſe ab autumno vſq; ad vernum æquinoctium. Palladius, In ſpatio non deſiderat in-

terualla maiora, nec aliis arboribus annecti debet. Scrobium altitudinem ſerendiq; modum elegantiſſime noſter Pontanus deſcribit,

Sed tamen & ſcrobibus modus hic erit, vt neq; in altum
Deſideat nimis, vt quantum radice profunda
Hæſerat, hoc paulo iaceat plus, eaq; lacuna
Hauriat vt ſolitos imbres, madidumq; fluentum.

Plinius plantam propagine naſci dixit. Quod ſi cui cordi fuerit, ita fieri poſſe docebimus, præſertim cum perpetua fruticatio ab imo crure pulluler, & circa, vt ſæpiſſimè hoc modo apud nos citrea reſtituantur. Vbi flagellum videris felici matre natum, circa crus arboris, ramum incuruato, terra cooperito, & optimè calcato: poſt ſecundum, vel tertium annum, vbi radices rectè emiſiſſe conieceris, recidito à matre, & tranſplantato. Sunt qui curuaturam, quæ ſub terra cooperitur, per longitudinem findant, & lapidem indunt, exinde enim maximam radicum copiam naſcituram promittunt. Si verò vis fictilibus vaſculis propagare, traiecto per vaſis fundum ramulo, pulla terra repleto, calcato, arboriq; adalligato, ne ventis agitetur, aquam continuo inſtillato, vbi hoc blandimento radices feciſſe exiſtimabis, præcidito ab arbore.

Palladius docet ramum non amplius ſeſquipede immergi debere, ne putreſcat. Anatolius, Rami duo extrema in ſcrobiculo pangi debere, & obrui; ſurſum à fornicato flexu tumeſcentem germina præbere.

Idem, ramum qui flecti recuſet, in caput reponendum iubet, quod verò craſſius fuerit, ſurſum emineat, & cucumeris cinis iniiciatur. Palladius claua ſeri commodius poſſe, quæ ſit manubrii craſſitudine, longitudine cubitali ex vtraque parte leuigata, nodis, & aculeis reciſis, ſed integra ſummitate gemmarum, per quas ſpes futuri germinis intumeſcat. Diligentiores & fimo bubulo adlinunt vtrinq;, quod ſummum eſt, vel marina alga veſtiunt, vel argilla ſubacta partis vtriuſq; extrema cooperiunt, atq; ita in paſtinato ſolo deponunt. Sed calidiſſimis regionibus per Autumnum ponuntur clauæ. Frigidiſſimis Iulio, & Auguſto poſitas & quotidianis rigationibus animatas ipſe vſq; ad poma, & magna incrementa produxit. Pontanus poſt ipſarum plantarum putationem,

Tum fragmenta lege, & ramos ſecerne valenteis,
Obliquosq; infige ſolo, tamen vt capite extent.
Stipitis aut truncum, gladioq; & falce dolatum
Infode, & in tenui nudatum contege ſulco.
Continuo ingentem vicino ex amne paludem
Elice, diluuioq; comas immerge ſalubri.

Nos autem qui temperatis degimus regionibus Martio, & Aprili deponimus, Maio nanque deglubuntur clauæ, & iam intumeſcentes oculi emittunt germina. Luna creſcente eliguntur rami nitidi, craſſitudine manubrii vel pollicis, longitudine bipedali, atque in terram defiguntur ne maior ſemi-

pede

pede extet, tenuior pars, quæ in terram defigitur, non obliquè ſed rotundè iuxta nodum recidatur, ex quo radices ſperantur. Rami defodiuntur bini, vt ſi alteri non adoleſcent, alteri non deſint, ſi ſimul bini enati fuerint, poſt annum infirmiores eruantur dextra, ſiniſtraq; manu alteros deprimente, ne vtrique euellantur.

Talea, Palladio authore, & gracilior, & breuior eſſe poteſt, quæ ſimiliter, vt claua mergatur, ſed palmis duobus ſuperſit, claua omnis obruitur, eodem tempore, quo claua.

Arbor ipſa ſua natura tenella frigoribus, & caloribus maximè obnoxia eſt: *Cultus.* nam ſi glaciem experiatur, ſiderata contabeſcit, ſi calorem, exareſcit. Sed contra damna congelantis & incaleſcentis cœli hæc ſunt adinuenta remedia. Hyeme ſtramentis, & cratibus tegatur, vel lauri, & cupreſſi à ſeptentrionali parte plantentur, quæ cum hyeme perpetua vireant coma à ſeptentrionalibus ventis eas defendant; vel viuam calcem, & fimum cruri arboris obiiciant, vt eorum calore foueatur. Palladius citrium iuuari credit, ſi cucurbitæ proximè ſerantur, quarum vites etiam combuſtæ vtilem citri arboribus cinerem præbent. Florentinus etiam iuuari putat cicumſitę cucurbitę flagellis, quippe quę naturali quadam vi inſiſtente à frigorũ iniuriis illud vindicant. Cucurbitarum combuſtæ vites citri radicibus cinerem præbent vtiliter inſpergendum. Contra verò æſtiuos calores poſt ver plantæ irrigandæ ſunt ſole occidente, vel nocte intempeſta, maximè enim tunc arbor imbre inſpergi auet, & abundè humore expleri. Gaudet & fimo ſaturari ex ſuillo, humanoq; ſtercore, ac lotio, gaudet & coriorum præſegminibus, ac ſoleis, ac tabo corruptis catulorũ corporibus. Palladius, Niſi quæ arida ſunt, rariſſimè debemus abſcindere. Sed ſi acciderit plantam in frondem luxuriare, ferro eſt eius luxuries compeſcẽda. Planta formanda eſt, vt in conũ aſſurgat, vel ſi topiario operi deſtinatur, vinculis à teneris obedire condiſcat. Id tamen præmoneo, ne id Euro, vel Aquilone flantibus fiat, inde plagas cera conteges, ne caloribus, vel frigoribus ſint obnoxiæ. Rami pondere grauati, ne in terram procidant palis ſunt fulciendi.

De inſitione hæc Palladius habet. Inſeritur menſe Aprili locis calidis, Maio *Inſitio.* frigidis, non ſub cortice, ſed fiſſo trunco circa radices. Inſeritur & pyro, vt quidam volunt, & moro, ſed inſiti ſurculi qualo deſuper omnino muniendi ſunt, vel fictili vaſculo. Sed Auguſto irriguis locis etiam citri arborem pleriq; inſerunt. Quod etiam libro de carminibus ad Paſiphilum non tacet,

Nec non & Citrii patiuntur mutua rami
Pignora, quæ grauido cortice morus alit.
Pomaq; paſturi blando redolentia ſucco
Armatis mutant ſpicula nota pyris.

Ait Florentinus, Quin etiã ſcitu dignum ſuccurrit, quod arbos citri ſterilis erit, quæ beneficio inoculationis coaluerit: eadẽ non ſub cortice ſed fiſſo trũco more vitis inſeri debet. Præterea ſi rubra citri poma naſci voles, ſurculum

moro inſerito, & malum rubrum dabit, & vice verſa, & vtraque arbor fructū feret. Inſeritur & punicæ malo. Diophanes, Citria malus cum tenui libro veſtiatur, ait, vix ſubter cutem recipit inoculationem, nam poſt coalitum emarcebit, quod ſæpius probauit, quod ſi fructum pariat, in cedromela degenerabit. Didymus in Georgicis ſuis rectè inſeri in malum punicam tradidit: Et ſi malum inſeratur in citrium, ſemper fructum ferre. Auicenna citrum in cidoneam inſeri poſſe dixit, & in ſalicem inſitam fructus ſemine cariturос emittere, & in punicam mala producere rubicunda. Apud nos ad modum digitalis citri inſeruntur. Cæditur cortex in circulum, & duorum digitorum longitudine exuitur virga, inde alteri virgæ eiuſdem craſſitudinis nudatæ, vt extremæ partium oræ coeant, imponitur (vt ſuperius docuimus.) Inſeritur inter lignum & corticem, & cum omnes citrorum ſpecies ſimiles ſint & cortice, & germine, inuicem dant, recipiuntq́; ſurculos, & mutuo fœdere immutant fructus. Pontanus noſter alium inſitionis modum tradit, quo multi vtuntur.

Sunt qui diuerſos ramos, ſed cortice raſo
Coniungant, ſtringantq́; ſimul, quo glutine miſto
Increſcant æque, ac fixo mox ſtipite iunctos
Infigant pariter. Tum vulnus ritè coronent,
Et fallax opus admota tueantur ab arte,
Quo ramo ex vno, atq; vno de palmite fructus
Non vni veniant, ſit honosq́;, & gloria ruri,
Gaudeat inſolito natura adiuta fauore.

Ari. Palladius vt maiora poma proueniant, continua foſſione exhilarari iubet. Florentinus autem, Vbi fructus increſcens degrauat, multa detrahi poma cōueniet, & pauca relinqui, ſic altilia vegetiore proficient incremento, & in maiorem peruenient craſſitudinem. pubeſcens autem malum fictili claudatur, nam per incrementa formam vaſis accipiet, & vaſis magnitudinem æquabit, vt ad eius magnitudinem pomum peruenire contendat, ſed fiat foramen in vaſe per quod aer inſpiret. Pomum id non mandi ſolitum Theophraſti ætate, nec Athenæi auorum memoria, vt idem Athenæus author eſt, cùm vt pretioſum quidpiam inter veſtes tantùm deponi ſoleret, nec Plinii tempore. Vnde Palladius medullas eius acres in dulces mutare docuit. eius verba hęc ſunt. Feruntur acres medullas mutare dulcibus, ſi per triduum aqua mulſa ſemina ponenda macerentur, vel ouillo lacte quod præſtat. Aliqui menſe Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita vt altera parte non exeat, & ex hoc humorem fluere permittunt, donec poma formentur, tunc foramen luto replent, ſic quod eſt medium fieri dulce confirmant. Pontanus ſuis Heſperidum hortis docet idem,

Quo non ars penetrat? Palmes cædatur, & ipſe
Craſſior; in palmumq́; cauetur, & vndiq; labris

Ingirum

In girum ductis, nec pollice craſſius, illuc
Infer mella liquata, & grandi contege ſaxo,
Quod ſolem auertat. Poſtquam arida ſuxerit arbor
Incluſum humorem, & ſitiens noua pocula gliſcit,
Mella cauo immerſans flauentibus imbue riuis
Rurſus, & euacuam Thymbræo nectare cellam
Diſtende, ac latices humano è corpore fuſos
Mollibus irrora radicibus. Interea ne
Neglige frondoſas toto de ſtipite gemmas
Vellere, moſopius ni qua liquor implet, & ipſa
Labra trahunt dulcem mulſi de fronte liquorem.
Illas tu gemmas, illaq́; & germina ſerua,
Et blandire manu, & ventorum auerte procellas,
Arce hyemes, funde Hyblæos & largiter amneis.

Et paulò poſt.

Sunt qui lecta manu, ſolerti & ſemina cura
Contingunt mulſa, Siculo aut madefacta liquore,
Poſtquam autem traxere ipſum ad præcordia rorem,
Sedaruntq́; ſitim medicato nectare, terra
Infodiunt, & culta rigant, ea denique fructu
Iam referunt tenerum, quem quondam hauſere ſaporem,
Quemq; & arundineo duxere è palmite ſuccum.

Africanus ſcriptum reliquit modum, quo vel humanam, vel alterius animalis induet imaginem. Si gypſo, vel luto ſicceſcente hanc obduces & mucronis acie bipartita, videlicet in anterius, & poſterius diſſecueris, vt & iterum aptè poſſint coniungi, poſt in figulina torrebis: cumq́; pomum ad dimidium peculiaris incrementi peruenerit, iis formulis claude, diligenterq́; vinculis adſtringe, ne obuoluti pomi perauctu fictiles typi diuellantur. pomum ſiue pyrum, ſiue punicum malum aut citrium fuerit, breui has exprimet animalium effigies, quorum & habitum, & imaginem mentiri placet. Quod idem ex Florentino ſupra docuimus. Sed quomodo citria fructu perenni, ac prouentus onere ſemper grauentur, totoque anno ſua arbore inſideant, docet ſuis carminibus Pontanus,

Neve autem toto fructus tibi deſit in anno,
Carpe manu partem, & plenis bacchare caniſtris;
Quæ reliqua eſt grandis ſinito gaudere volemis,
Confeſtim, qua parte dolet viduata, recentem ſe
Induit in florem, atq; implet ſpe diuite ramos.
Sic etenim alterno diteſcet ſylua metallo.

Si verò arbor vna diuerſa poma diuerſorumq; ſaporum afferat, noſter idem Pontanus docet eleganter:

Qui diuerſa quidem parua ſed ſemina in vrna
Condat, & educens collo breuiore ſtolones
Subductatq́; arcetq́; manu, ac ſub vincula cogat
Creſcentes, hi tandem vno ſe ſtipite miſcent,
Atque vno obducunt ſe cortice: neve flagella
Dilabi ſinito, neu ſumma cacumina ventus
Diuellat, cera linito, aut deducat adulta;
Vnguine dum proprio corpus iunguntur in vnum,
Atque operit lentum ſub eodem cortice gluten.
Poſtquam alia ſteterit radice in foſſa, & opimum
Raptarit ſtirpes ſuccum, mirabere poma
Plenaq́; grataq́; non vno tamen vna ſapore.

Viſitur Surrentinis in hortis genus citrii, quod ex artis mangonio productum exiſtimo, quodque actis medullæ loco aliud citrium affert, eodem pediculo, quo continens, cortice, & integro citrio, quo nil mirabilius videri poteſt.

Conditura. Palladius de eorum conditura hæc habet, Citreum & in arbore poteſt per totum annum propemodum cuſtodiri. Melius ſi vaſculis quibuſcumq; claudatur. Si velis poma legere, atque ſeruare, nocte luna latente debebis cum ramis foliatis carpere, & ſecreta diſponere. Alii ſingula vaſis ſingulis claudunt, vel gypſo adlinunt, & opaco loco ordinata conſtituunt. Plerique in cedri ſcobe, vel in ſtraminibus minutis, vel in paleis tecta ſeruāt. Sotion iubet pomum citri ſubacto gypſo ſtudioſè perlini, vt toto anni curriculo inoffenſa integritate incolume ab omni vitio ſeruetur: eaq; non putreſcere promittit, quæ in acervis hordei fuerint obruta. Sed mirum proditur calido pane citriis ſuperpoſito celerius putredinem concipere.

De limonibus malis. Cap. VI.

EX hac tribu alia & citriorum ſpecies, quæ ouatam etiam habet formam, ſed ab eius odore, ſapore, & qualitate maxime recedit, cuius Latini, Græciq; authores non meminerunt.

Nomen. Recentiori Latio mala limonia dicuntur. Neapolitani *Limoncelli* dicunt; à limone velut inflexo nomine.

Genera. Huius duplex genus, maius, & minus.

Forma. Maius, quod vulgò *Limoncello* appellatur, oblongo formatur ductu, ac protenſo corpore citrium imitatur, & interdum magnitudine. Cortice conſtat non adeo craſſo vt citrium, ſed vberiori, & acriori ſucco. Colore ex viridi in luteum langueſcente. Fronde citrii, ſed breuiori. Flore mali aurei, ſed odore inferiori, floretq; cum eo. Sed id genus cultus, & inſitionis mangonium in tantas digeſſit ſpecies, vt enumerare quis non facile queat. Aliud enim corticem, aliud medullam tam dulcem cōtinet, vt ſimul mandantur, aliud tam duro tegitur cortice, vt geſtatum toleret, & longius aſportari patiatur, aliud ſemine

mine caret, ſpadonium, aliud per longitudinem ſtriatum, viſendæ ſpeciei, vulgò canaliculatum dicitur. Sunt quæ orbicularem formam referāt, ſunt etiam, quæ ab orbiculari forma recedant. Minus Neapolitani *Limoncello picciolo* vocant, inter cætera huius generis acrium mala nobilius exiſtit, citriorum malorum decus. Fronde nigra cuſpidata, & minoris quàm arboris mali aurei. Succo cæteris acriori. Perpetua coma vulnificis infeſtſq; aculeis hiſpidatur. Flore ſemper nouo, ſemper fœtu auctum. Huius multa quoque ſunt genera. Eſt inter ea genus vnum quod maius ferè æquat, agricolę inſitionis arte effectum prædicant. Aliud eſt ſine ſemine, eſt & aliud nuper nobis adinuentum, vt caro & cortex dum ſimul vorantur, os & fauces iucundiſſimo cinnamomi odore repleant: vulgò *Limoncello incannellato* dicitur.

Cœlum ſiue algens, ſiue æſtuans planta non perfert, poſtulatq; aſſiduè irrigari æſtate, hyeme tegenda eſt, ac manipulis ſtipanda, ſubtus fimo obruenda, ne vis illam Boreæ aut cœli adurat, nec nuda hyemi credenda, cùm cæteris plantis tenerior ſit, & iniuriis magis expoſita, ideo locis natura, vel induſtria ab iis tutis ſeruatur: vt ſub præruptis Pauſilypi collibus, & Surrenti, vbi ſemper læta, perenni fronde, ac fructibus onerata conſpicitur. *Cœlum.*

Cultus idem qui ſuperior, ſed in minori ſpecie maior cura adhibenda eſt. Vnde ob dictas cauſas fictilibus vaſis in feneſtris aſſeruatur, coliturque: nam dum præ oculis habetur, quotidiano cultu non defraudatur. *Cultus.*

Inſeritur minoris magnitudinis genus citrium, vt odoratius, coloratius, & maius fiat, & iterata inſitione augebitur ſemper. Inoculatione proficit, ſed quia ſpinæ impedimento ſunt, quominus à ſurculis deglubantur gemmæ, ideo vel aliquot menſibus prius detadantur, vel illi ſeligantur, qui ſpinis careant. *Inſitio.*

De malo aureo. CAP. VII.

IAM ad alias malorum medicorum ſpecies deuentum eſt, ſcilicet, quæ orbis formam retinent, ex iis principatum ſibi vendicat aureum malum, vtpotè apud nos vulgarius, & magis obuium.

Ab aureo colore, quo rutilat, cùm maturuerit, multi ſunt, qui putant malum aureum dici, atq; de eo intellexiſſe aiunt Virgilium, cum dixit, *Nomen.*

Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.

Vulgus narantium vocat. Hermolaus rantium putat ab æris colore, quaſi randium vocari, hoc eſt fuluum. Quamquàm & à Neratio fortaſſe inuentore neratium dici potuit. Vel aranium quaſi arianum à gente, eſt enim Aria, vt inquit Hellanicus, Perſica quędā regio. Vel malum arantium ab Arantia oppido Achaiæ, quod & pomis fertile ſcribunt fuiſſe. Accedit quod Herculem mala Heſperidum Arantiam primum tuliſſe credunt, authore Pauſania. at ſcholiaſtes Nicandri ſuper verſu illo in Alexipharmacis,

καρδάμιδος, μῆδόν τε καὶ ἱμερόεντα σινήπυ. id eſt,

Cardamifolium, Medum, ardensq; Sinapi,

Ait, μηδόντι, μῆλον δὲ τὸ μηδικὸν τὸ νεράνζιον. id eſt, malum medum, quod neranzion vocant. Neapolitani *Citrangulo* dicunt, nimirum à citro deflexo nomine, quaſi citraginem dicas.

Forma. Apuleius negat eandem eſſe malum medicam, & citrum; cum citrus exigua ſit arbos, malus medica verò ingens, ac procero ſtipite & cortice, & foliis lauro ſimilis ſit, citro verò diſſimilis, cum folia multo maiora quàm laurus, eadéq; diuerſi coloris. Hanc Virgilius deſcripſiſſe videtur, cum cecinit,

> *Ipſa ingens arbos, faciemq; ſimillima lauro:*
> *Et ſi non alium latè iactaret odorem,*
> *Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis;*
> *Flos apprime tenax.*

Arboris cortex fuſcæ viriditatis. Folium nigrum, minus inter cætera odoratum. Flos albus, medio auro interlitus, odoratiſſimè inter id genus acria mala latè ſpirat, auidiſſimè ab vnguentariis quæritur ad varia odoramenta paranda, elicitur ex iis aqua, quæ non ſolum cæteras odore antecellit, ſed ad multa valet medicamenta. Mala ſunt rotunda triplici colore diſtincta, viridia primum frondes referentia, demum rutilant, matura fuluo nitent metallo, aucta ſemper fœtu.

Genera. Huius triplex genus, vnum dulce, alterum acre, tertium ab vtroque commiſtum: vt medii ſaporis ſit inter acrem, & dulcem. Inter ea alia mala, quæ ſuccoſa ſunt, alia, quæ minus ſucci habent. Color dulcis albicanti auro ſimilis, vel paleæ. Acris rubicundiori. Eſt & genus aliud, quod foris maris & fœminę pudenda indicat. Nam cùm cæteræ arbores caſu pomũ aliquod producant, eſt tamen genus, quod poma omnia huiuſmodi ferat. Eſt & genus aliud, quod & ſi foris humana genitalia effingit, duplicem habet intus ſpicarum ordinem, alterum in altero contentum, vt nihil ſpecioſius videri poſſit. Eſt & genus aliud cuius ſpicæ aliæ dulcem, aliæ acrem referunt ſaporem in eodem malo. Horum omnium generum Neapolitana pomaria plena ſunt.

Cælum & ſolum. Frigidiores cœli tractus, quàm cæteræ, hæc arbor ſuſtinet, cum magis robuſta, & ruſtica, minus commodam humum, ac negligentiam cultus patitur.

Satio. Seritur ſemine, idemq; malum reſtituet dulce, vel acre, maius, vel minus poſt decimum, vel duodecimum annum. At vbi aquarum copia ſuppetit, citius adoleſcit, vt in Stabiarum ſeminariis videre licet, vbi optima humus, & aqua abundat, vbi plantaria filiarum dotes appellant, non ſolum huius generis, ſed cæterorum malorum medicorum. Seritur & claua, ſed tardè adoleſcit, & continuis rigationibus adiuuatur ob ieiunam corticis ariditatem.

Cultus. Poteſt & quocunque ſuæ ætatis tempore tranſplantari, quod nulli ferè arbori contingit, imò iuueneſcit, & ſic videtur quodãmodo perennitatem ſortiri. Sed ſatam oportet primo, vel ſecundo anno rigationibus adiuuari: quod arundinibus excauatis, vel fictilibus tubis fiet commodè, vſq; ad radices defixis,

vt maximis in Canis ardoribus illæ refrigerari poſſint. Sed hyeme in gelicidiis obturentur, ne frigus penetret fibras.

Inſitio. Inſeritur Maio menſe inter corticem & lignum, ſumatur ſurculus ex arbore, quæ pomum producat, quod minora ſemina intus contineat: ea enim ſunt optima, non autem te decipiant eæ, quæ maius pomum producant: nam id ex ſoli vbertate, & arboris iuuenta poteſt prouenire. Sit ſurculus ex parte, quæ ad Aquilonem vergit, vt cum in meridianam trunci partẽ inſeueris, vel ab Aquilone tutam, meliorem nactus locum, lætius germinet. Inſeritur etiam aptè per infoliationem. Inſeritur hæc arbos in citrum, & optime coaleſcet. Sed ſit inſitio ſub terra, vel ſi ſuper terram fuerit, adulta planta transferatur, & terra obruatur, nam cum citrus fragilis, & tenella ſit, & parua arbor: ſi inſitionis coalitus ſupra terram fuerit, male ſuſtinet ventorum concuſſionem. Sunt qui eam inſerant in aquifolium, & ilicem, eisq; arboribus inſita frigidis in locis viuit, ſeq; magis contra variantis cœli iniurias tuetur.

Ars. Extat apud nos, vt diximus, genus vnum mali aurei, quod malum affert, cuius dimidia pars dulcis, altera verò acris. Caſus fecit commiſtionem. Erant rami duo, quorũ vnus inſitus dulcia ferebat mala, alter acria: cùm tranſplantandæ arboris daretur occaſio, ac per medium ſecaretur, vt mos eſt in plantandis huiuſmodi arboribus iam vetuſtis, incidit ſectio in inſitionis locum, cumq; germina proferret, ex vtriuſque cortice acris, & dulcis vnum proſiluit germẽ, quod huiuſmodi mala protulit: itaque arte id effici poterit, ſi huiuſmodi mala producere cordi fuerit.

De Limone. CAP. VIII.

NON longe à prædicti mali forma recedit mali medici ſpecies, quam Neapoli vulgus Limonem vocat. Arbor ſurgit ramoſa, contorta, formaque limonium malum iam dictum imitatur, magnitudine verò, & folij colore, latitudineq; aureum malum. Fructus in iuuenta in longum produci, in ſenecta verò in orbem contrahi videtur. Spicæ intus malorum limoniorum formam imitantur. Vmbilicus foris protenditur, non intus, vt in aureo malo, & totum genus acuminatis faſtigiis hiſpidatur, perpetuaque fronde comante. Fructus magnitudo malum aureum ſuperat. Et ſi aliqua ex arbore poma decuſſeris, hæres fraterni lactis lætius augebitur. Succo repletur admodum acri, & ingrato. Foris herbaceo viret colore, in vltima maturitate croceo. Cute non adeo craſſa, vt malum aureum, vel citrium. Id genus igni admotum, ſenſimq; recoctum rorem inſtillat foris, quo Neapolitanæ puellæ ora lauant, & nitorem inducunt.

De Poncerio. CAP. IX.

EST & aliud acrium citriorum genus, orbiculata facie, quod poncerium dicunt, ducto nomine à pomis cereis, vel citriis. Folio maioris limonij. Flore mali citrij. Duplex genus, aliud paruo, aliud prægrandi turgens volemo,

vt melonis magnitudinem ſuperet, vt vix illa quis poſſit circumplecti, cortice craſſo pollicem æquante, puluillis & torulis rugoſis papillatim extuberante, & dulci, vt cum carne ſimul mandi poſſit. Ferunt id littora Surrētina, & Amalphæa, quamuis minori copia, quàm ſupradicta genera. Noſtri legitimum vocant. Aliud genus eſt parua contentum forma, noſtri ſpurium, vel noſtrate dicunt, acriori ſapore. Eſt præterea aliud genus, quod mala fert inſipidiora, & à pharmacopolis propter condituram deſideratur.

De pomo Adami. Cap. X.

POSTREMVM genus à priori tam parum differt, vt ſint, qui ab eo nil differre putent, ſed non ad iam antedicti magnitudinem creſcit, limonem verò æquat, cortice non admodum craſſo, pallido, è latiore baſi in rotundiorem conum turbinatur, vertice obtuſo, & quaſi vmbone depreſſo, & inæquali, fiſſuris quibuſdam apparentibus, proinde ac ſi dentibus demorſum eſſet: ſuccoſa ei, & acida medulla, ſed eſt etiam dulci. noſtrate vulgus *Pomo di Adamo* appellat, in quo morſum noſtri protoplaſti conſpici dicit, atque ob ſuam pulchritudinem ex terreſtri paradiſo delapſum. Nobis pro deliciis potius habetur, quàm vſui ſit.

De malo cotoneo. Cap. XI.

DIXIMVS de pomiferis arboribus æterna coma pubeſcentibus, nunc ad eas, quibus decidua eſt, & primum ad malorum cotoneorum hiſtoriam deſcendamus, quam nō iniuria cæteris præferimus, cùm Glaucides Athenæo referente, omnibus præferri velit, quæ, vt Columella ait, non ſolum voluptatem, ſed etiam ſalubritatem afferunt. Plutarchus in præceptis cōnubialibus ex Solonis iuſſu ſcripſit, ſponſam non prius cum ſponſo concumbere, quàm malum cotoneum deguſtaſſet, innuens primam gratiam, quæ ab ore, voceque ſponſæ demanat, bene compoſitam, aptam, & ſuauem eſſe oportere. Et idem in problematis author eſt, primos complexus nil triſte, aut iniucundum habere debere. Ex quo Plinius. Omnia iam & virorum ſalutatoriis cubilibus incluſa, ſimulachris noctium conſciis impoſita. Phylarchus, Athenæi authoritate, prodidit cotonea mala ſuo præſtanti odore letalium venenorum vires retundere, & vehemētiam eorum hebetare. Addit Pharicum præſens alioqui venenum in patina poſitum adhuc illa vel eorum ſalgamam olente, ignauum fatiſcere, languidumq; à peculiari natura viribus exhauſtis deſciſcere, illosque incolumes & illæſos remanſiſſe, quibus illud venefici propinauerant, compertumque tandem hoc eorum relatu, qui venenum vendentes ita ſe habere deprehenderunt. Mirum eſt, quod multi referunt, ſi mulier prægnans cydonia mala eſitauerit, illam induſtrium infantem, atq; ingenioſum eſſe parituram.

Nomina. Theophraſto στρύθιος μηλία, & κυδώνιος μηλία dicitur. Hermon ex Athenæo, codymala nominari aſſerit, & ſi Polemon floris ſpeciem eſſe voluerit. Philemon

mon in rebus ruſticis στρουθόμηλα vocat, Nicander Thyaticus mala cydonia ſtruthia dicit appellari, ſed ex ſententia Athenæi errat. Pollux æſtiua mala vocat. è Latinis Cato primus mala cotonea vocauit, & ſtruthea, itemq; M. Varro. Cydonia Plinius ex inſula Creta aduecta narrat. Q. Serenus ex Cydone Cretæ oppido.

Aut quæ primum Cydon Creteis miſit ab oris.

Macrobius ex Cloatio cotonium dici. Virgilius cana mala vocat,

Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala.

Columella ſtruthia, & cydonea. Palladius cydonia habet. Itali *Cotogno.*

Theophraſtus videtur duo cydoniorum genera facere, cotoneum, & ſtrutheum, ſatiuum ſtruthium, ſylueſtre & peius cotoneum, quod ex illius ſemine ſatum hoc naſcitur. Dioſcorides ſtruthia vocat, quæ magna quidē ſunt, ſed minus vtilia: cotonea ſunt parua, rotunda & odorata. Alcmon ait ſtruthiū minoris magnitudinis eſſe, quàm codymalū, vt recitat Athenæus, & ſtruthiū minoris eſſe magnitudinis, & minus ſucci habere, & minus auſterū eſſe, & concoctu facilius, ex hybernis verò cydonium magis auſterum. Columella tria cydoniorum genera facit, ſtruthia, chryſomeliana, & muſtea. Plinius ait, Plura eorum genera. Chryſomela, inciſuris diſtincta, colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora, noſtratia cognominata, odoris præſtantiſſimi. Eſt & Neapolitanis ſuus honor. Minora ex eodem genere ſtruthea, odoratius vibrant, ſerotino prouētu, præcoci verò muſtea. Strutheis autem cotonea inſita ſuum genus fecere Miluianū, quæ ſola ex his vel cruda manduntur. Sunt præterea parua ſylueſtria, à ſtrutheis odoratiſſima, in ſepibus naſcētia. Nos ita diuidemus ex his. Primum in ſylueſtre, & ſatiuum. Sylueſtre eſt paruū, inciſuris criſpatur, à ſtrutheis odoratiſſimum, quod in ſepibus naſcitur: apud nos *Cotogno ſeluaggio.* Satiuum genus in tria diuidemus cum Columella; Chryſomelianū, Strutheum, & Muſteum. Chryſomelianum inciſuris diſtinctum, colore ad aurum inclinato, à Theophraſto, & Dioſcoride arbitror coroneū appellari. Hoc genus à cōpreſſa mali effigie, ſeſſilis rotunditatis malum, Neapoli *Melo cotogno* vocant. Muſteum, quod primum prouenit, magis dulce, minus odoratum, minorique lanugine caneſcens: à Theophraſto, & Dioſcoride videtur ſtrutheum nominari: magnum enim eſt. Hermon, ex Athenæo codymala nominari ait. κώδυα apud Græcos etſi papaueris caput ſignificat, pro capite tamen ponitur, & pro orbiculato: nam videtur hoc genus humani capitis inſtar tumeſcere. De eo genere ſic Plinius. Candidiora noſtratia cognominata, odoris præſtantiſſimi. Eſt & Neapolitanis ſuus honor. Neapolim ex Veſuuio trilibria veniunt. Tertium genus ſtrutheum, quod minoris quidem magnitudinis, ſed odoris maioris, colore aureo, medio habitu. Ideo Alcmon minoris magnitudinis, quàm codymalum eſſe dicit. Minus ex eodem genere odoratius ſpirat. Hìc vtraque ſpecies à turbinata pyri figura *Pero cotogno* dicitur.

Genera.

Theophraſtus de cotoneorum odore loquens ait, Eorum odor validior eſt, *Deſcriptio.*

quæ terrena magis quibuſque aquoſa vis admiſcetur, qua per vetuſtatem exareſcente, quodam temporis ſpatio vibrant odorem. Dioſcorides diuerſis in locis ita illud deſcripſit. Arborem habet arbuto non diſſimilem. Fronde pingui ſolanum ſomniferum imitatur, quod aliqui balicacabon appellant, & capparem, effigie verò ſaluiam. Plinius hæc habet. Poma proxima amplitudine pineis nucibus, incuruatos trahunt ramos, prohibentq́; creſcere parentẽ. Et alibi. Citreis odor acerrimus, ſapor aſperrimus quadamtenus & cotoneis. Nos ita deſcribemus, & ſi notior ſit, quàm vt debeat deſcribi. Arbore cõmuni ferè malo ſimili, niſi quod infra illius magnitudinem ſubſidet. Flore albo, vel ex albo purpuraſcente, ſylueſtris roſæ figura. Folio anguſto ab ima parte albicanti. Pomo tenui lanugine pubeſcenti, cuius figuram ſupra deſcripſimus.

Cælum. Palladij verba hæc ſunt. Amant cydonij locum frigidum, humectum. Si in tepido ſtatuuntur, opus eſt illis rigatione ſuccurri. Ferunt ſtatum mediocris ſitus, inter naturam frigoris, & caloris, & in planis, & in decliuibus proueniunt, tamen magis inclinata, & deuexa deſiderant. Arianus ait, teſte Athenæo, Egregia naſci poma in Sydunte Corinthi pago.

Solum. Etſi aliis indictum, ſolum tamen pullum, & pingue ei ſtatuimus: (tale eſt Octauianus pagus in Veſuuio poſitus, vbi optima naſcuntur cydonia, & ferè trilibria,) quia in ſicco, vel macro, vel exiguus, vitiatuſque, vel fructus nullus naſcitur.

Satio. Semine ſeri poſſe: ſed fructus degenerare Theophraſtus prodidit: cùm è ſtruthei ſemine mala cotonea proueniant. Ex quo Plinius, Cotoneum ſemine ſatum degenerat, inquit. Palladius quomodo plantis ſerenda ſit, docet his verbis. Cydoneis ſerendis plerique tempora diuerſa dixerunt, tamen mihi vſu compertum eſt, in Italia circa vrbem menſe Februario, vel inchoante Martio plantas cydoniorum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe adeo feliciter, vt ſæpe ſequentis anni fruge gauderent, ſi poſitæ maioris ſtatus fuiſſent. Locis ſiccis, & calidis extremo Octobri, vel Nouembri inchoante ponantur. Ita ponendæ ſunt largæ arbores cydonij, ne alteram quatiente vento ſtillicidium tangat alterius. Dum minor eſt, vel quando ponitur, iuuetur ſtercore, maior verò cinere, vel cretæ puluere ſemel toto anno radicibus miſſo. Plinius, Tempus plantationis poſt mediam hyemem in idus Februarias. Didymus ait, eodem tempore, & modo plantari debere, quo pyrum & ceraſum. Dixerat autem pyrum poſt mediam hyemem vſque ad ver eſſe plantandam. Palladius, ſerunt, inquit, aliqui cacuminibus & talea, ſed tardus eſt in vtroque prouentus. Plinius, Surculos abſciſſos ſerere, hoc primum ſepis cauſa factum coroneo depacto, mox & culturæ. Sed apud nos ſeminibus ſeri deſitum eſt. Plantis tota hyeme plantatur, cacuminibus verò frequentius, ſed ſolo humecto pingui, & paſtinato, in Surrentinis vineis cùm vites propagantur, eadem in ſcrobe virgas cotoneorum ponunt, mox radicatas tranſplantant.

Cultus. De eius cultu hæc habet Palladius, Rigandæ ſunt quoties cœleſtis negatur infuſio.

infuſio. Circumfodiendæ ſunt locis calidis Octobri menſe,& Nouembri, frigidis verò Februario & Martio. Niſi enim circumfodiatur aſſidue aut ſteriles efficiuntur,aut earum poma degenerant. Putandæ ſunt,ſicuti probaui,& à vitioſis omnibus liberandæ.

Inſitio.

Palladius, Menſe Februario cydonia inſeruntur melius in trunco quàm in cortice. Recipiũt in ſe ſurculos propè omnis generis, punici, ſorbi,& omnium malorum, quæ meliora producunt. Inſeruntur autem nouellæ arbores, quibus ſuccus eſt in cortice. Si maior eſt circa radicem,melius inſeretur: vbi cortex,& lignum beneficio ſoli adhærentis humeſcit. Quòd nulli arbori inſeri poſſit, teſtatur his carminibus.

Cum præſtet cunctis ſe fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hoſpitio.
Roboris externi librum aſpernata ſuperbit,
Scit tantum nullo creſcere poſſe decus.
Sed propriis pandens cognata cubilia ramis,
Stat contenta ſuum nobilitare bonum.

Sed menſe Martio dixit,Cydoniam Martio inſeri: Et Ianuario oſtendit,ſorba Aprili inſeri in cydonio. Et Septembri, tuberes in cydoniam inſeri, menſe Ianuario vltimo, vel Februario, ſurculus mirabiliter proficit cydonio inſitus. Plinius tuberes inſeri in malo cotoneo dixit. Strutheis autem cotonea inſita ſuum genus fecere miluianum,quæ ſola ex his vel cruda manduntur. Diophanes ſcriptum reliquit,Cydonia & caprificus omnem arborem ſuſcipiunt,quæcunque ergo voles in his inſerito. Damaſcena prunus cotoneæ malo impacta coaleſcit. Cotonea oxiacanthæ cõſortium nõ aſpernatur. Pyrus inſeritur in cydoniam. Cotonea malus,& caprificus arboris cuiuſcunq; conſortium ineunt, nec vlli ſurculo denegant hoſpitium. Anatolius author eſt,malum inſeri in cotoneo,fieriq; ex cotoneis mala pulcherrima,vocata apud Athenienſes melimela. Tarentinus verò pyrũ in malum cydoniam inſeri. Nos autẽ Ianuario menſe meſpilum in cotoneam inſeuimus & optimè apprehendit. Pyra ſuperba, quæ vulgo *Moſcarelle* dicuntur,inſeruntur in cotoneam,& optima poma proueniunt,omniſq; generis pyra,colore,odore,& magnitudine inſignia.

Ars.

Palladius. Poma in his & cito matura, & maioris incremẽti aſſiduus humor efficit. Democritus cotoneum cuiuſq; animalis effigiem repręſentare promittit: ſi in formulis inſculptis clauſum adoleſcet.

Morbi & remedia.

Palladius ait. Si arbor ægra eſt, amurca aquæ æqualiter admiſta radicibus debet affundi, aut calx viua temperata cum creta, vel reſina locularis pici liquidæ miſta trunco arboris adlini, vel ablaqueatæ arbori circa radices imparis numeri poma cydonia pro magnitudine eius ponenda, & obruenda firmantur, quod annis ſingulis factũ cuſtodiet à vitiis: ſed arboris longæ derogabit ætati.

Cõditura.

M. Varro conditiua mala in loco arido, & frigido ſupra paleas poſita ſeruari rectè putat, & in penſilibus iunctis. Columella de malorum conditura hæc

habet, Multi eadem ratione, qua granata, in ſcrobibus vel doliis ſeruant cydonia. Nonnulli foliis ficulneis illigant, deinde cretam figularem cum amurca ſubigunt, & ea linunt mala, quæ cum ſiccata ſunt in tabulato, frigido loco & ſicco reponunt. Nōnulli hæc eadem in patinas nouas ſicco gypſo ita obruunt, vt altera altera nō contingant. Nihil tamen certius, aut melius experti ſumus, quàm vt cydonia matutiſſima integra ſine macula, & ſereno cœlo decreſcente Luna legantur, & in lagæna noua, quæ ſit patentiſſimi oris, deterſa lanugine quæ malis ineſt, cōponantur leniter & laxe, ne collidi poſſint: deinde cum ad fauces vſq; fuerint compoſita, vimineis ſurculis ſic tranſuerſis arctentur, vt modice mala comprimant, nec patiantur ea, cum liquorem acceperint, ſubleuari, tum quamoptimo, & liquidiſſimo melle vas vſq; ad ſummum ita repleatur, vt pomum ſubmerſum ſit. Hæc ratio non ſolum ipſa mala cuſtodit, ſed etiam liquorem mulſei ſaporis præbet, qui ſine noxa poſſit interdum dari febricitātibus, iſq; vocatur melimeli: ſed cauendū eſt, ne quę in melle cuſtodire volueris, immatura mala condantur, quoniā cruda ſi lecta ſunt, ita indureſcant, vt vſui nō ſint. Illud verò, quod multi faciunt, vt ea diuidant oſſeo cultro, & ſemina eximant, quod putent ex eis pomū vitiari, ſuperuacuū eſt, ſed ratio, quam nunc docui, adeò quidē certa eſt, vt etiā ſi vermiculus ineſt, nō amplius tamen corrumpantur mala, cum prędictū liquorem acceperint. Nam ea mellis eſt natura, vt coerceat vitia, nec ſerpere ea patiatur, qua ex cauſa etiā exanimum corpus hominis per annos plurimos innoxiū conſeruat. Palladius verò, Legenda ſunt matura cydonia, quæ hoc more ſeruantur, vel inter binas tegulas poſita, ſi luto ex omni parte claudātur, vel ſi defruto incoquantur, aut paſſo. Alij, quæ maiora ſunt fici foliis inuoluta cuſtodiunt. Alij tantum locis ſiccis reponunt, à quibus vētus excluditur. Alij canna, vel ebore in quatuor partes diuiſa ſublatis omnibus, quæ in medio ſunt, in vaſe fictili melle obruunt. Alij in melle ſic integra dimittunt. In quo genere cōdiendi ſatis matura deligūtur. Alij milio obruunt, vel paleis ſeparata demergunt. Alij plenis vino optimo vaſculis mittunt, vel vini, & defruti ad ſeruāda cydonia æquū corpus efficiunt. Alij doliis muſti mergunt, atq; ita claudunt, quod odoratū reddit & vinum. Alij in patina noua ſicco gypſo obruunt ſeparata cydonia. Democritus verò lecta cotonea doliis muſti mergit, atq; ita claudit, quod & odoratius vinū reddit. Fæce vini mirū in modū ſeruantur, aut fictile nouū iis malis aſſignatur, operculoq; picato in vini dolio clauduntur, ſic tamen, vt fluitent: ita recentia teneri promittit, & vinū, in quo enatant, odorem bonū contrahere; aut in floccis, tomentóve mundo ciſtis diſpoſita cōduntur. Itidē diu in ſcobe demerſa cuſtodiuntur: quippe ſcobis ariditate defenduntur. Nec ſecus in ſtraminibus minutis, vel paleis obruta cōponuntur. Sed in domo nō recondenda, vbi reliqui fugaces fructus, vel alij quoq; teneri reſident: ſiquidē hos ſuo acerrimo ſapore labefactantia vitiant, ſed maximè vuas in vicino ſitu iacentes marcore cōficiunt. Nonnulli foliis integunt, deinde argilloſum lutū, aut cretam figularē cum pilis ſubigunt, & ea linunt

mun a

nunt mala; quæ cum in ſole ſiccata ſunt, in tabulato reponunt. Cumq́; poſtulabit vſus, fracto luti tegmine, cotonea qualia fuerant indita inuenientur. Alij hordeo obruũt, alij doliis muſti mergũt: atq; ita claudũt. Plinius. Coroneis interclusis ſpiramentũ omne adimendũ, aut incoqui melle ea, immergiue oportere. Sunt qui cotonea cera pōtica illita melle demergãt. Dicuntur mala cydonia melle condita etiã melimela, quaſi melle parata. Vnde Martialis in Xeniis.

Si tibi Cecropio ſaturata cydonia melle
Ponentur, dicas hæc melimela licet.

De Malo. Cap. XII.

Nvnc de malo dicemus, à quo fructus omnes mollis cutis nomẽ capiunt. M. Varro ex malo apibus præberi cibum, ex quo conficiant ceram, & mel dixit. Malum amorem ſignificat & Veneri dicatum eſt, fortaſſe quod in iudicio, quando cæteris deabus pulchritudine prælata fuit à Paride, malo donata fuerit. Philoſtratus in imaginibus, quatuor eſſe amores ait, duo qui ſe inuicem malis petant: duo ſagittis: quam rem ita interpretatur, quod principium amoris poma mittat: ſagittæ verò amorem perficiant. Id indicat elegans Platonis epigramma, quod ſic vertit Bentinus.

Malo ego te ferio, tu ſi me diligis, illud
Suſcipe, me imperti & virginitate tua.
Hoc fieri ſi poſſe negas, hoc ſuſcipe malum, &
Quam pereat paruo tempore forma vide.

Ad id etiam Theocriti verſus ſpectant in Bucolicis.

Appetitur malis caprarius à Cleariſtide
Propellens capras, & ſuaue quid occinit illa.

Ad quos verſus Virgilius in ſuis Bucolicis alluſit.

Malo me Galatea petit laſciua puella,
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.

Ex iis veri amoris, & prolificæ fœcunditatis natũ eſt hieroglyficũ argumentum: vnde in veteri numiſmate Iuliæ præ Auguſtæ & Agrippinæ Auguſtæ Claudij Imperatoris vxoris, Neroniſq; matris Venus ipſa cum malo cernitur. Homerus malum appellat aglaocarpum, in Odyſſeæ libro.

Egregio mali fructu, ficuq́, ſuauis.

Quærit Plutarchus in Sympoſiacis, cur Poeta dignatus eſt hoc epitheto malũ decorare. Ex Tryphonis opinione dicit id eſſe facta cōparatione fructus cũ arbore, cum arbor parua admodum, & aſpectu vili, fructum ferat pulchrum, & magnum. Aliorum verò authoritate in ſolo hoc fructu pulchritudinẽ omnibus conſpici formis compoſitam. Nam contactu eſt inſtar violæ, vt nõ inquinet, & fragrantia oppleat tangentem. Saporem habet ſuauẽ, & olfactu, & viſu iucundiſſimum, vt meritò laudetur, quod vnà omnes ſenſus alliciat. Sed Empedocles ὑπέρφλοια μῆλα cur dixerit, ambigit Plutarchus: cum Philoſophus non caſu epitheta apponat. Grammatici dicunt ob vigorem, & eſſe quoſdam de

Græcis, qui Phloo Baccho ſacrificent. quoniam de omnibus fructibus in malo maximè vigor, & viror permanet. Vel cũ alij fructus foris cortice ambiantur (is enim phlœos eſt) id eſt tegmen in ſuperficie habeant: ſolus mali cortex intus eſt glutinoſa, & pinguis tunica, qua ſemen continetur, id verò quod eſui foris eſt circa eam circumpoſitum, hyperphlæon, id eſt extra corticem ſitũ appelletur. Non omittam notatu dignum illud de malis, quæ iumentis portatu grauia ſunt, vel ſi pauca ſint, ſiquidem vires (vt Lucianus in ſuo aſino aureo ait, eorũ odoribus offenſæ fatiſcunt, vt ponderi minus pares ſint. Remedium eſſe ſi prius edenda apponantur, aut vtiq; ſi oſtendantur: quod etiã in ſympoſiacis Plutarchus ſenſit, bulimo corripi equos, & aſinos, qui aut mala, aut ficos dorſuarij cõportarint, ſed maiori dignũ miraculo remedium, quo ipſis, & hominibus quoq; ſuccurratur. Exanimata ferè iumenta, extinctosq; penè deliquio viriũ homines obiectus panis reuocat. nanq; ſi puſillũ huius vorarint animantes, ex eo protinus cibo ſeſe recolligentes roborantur, firmatæq; priſtinũ iter proſequũtur. Macrobius ex Verãnij verbis malũ inter felices arbores cõmemorat.

Nomen. Græcis arbor μηλέα, fructus μῆλον dicitur, Latinis arbor hæc malus, fructus mãlum. Italis *Melo*.

Forma. Mali deſcriptionẽ, vtpote vulgarem, hîc omitteremus, ni Theophraſti verba hincinde diſperſa de ea omiſiſſe videremur. Inquit Philoſophus. Aſſurgit itaque malus vnico caudice, ni exilitatis cauſſa, multiplici caudice illã diffundi ſinamus. Confeſtim ſe in ramos ſpargit. Corticis læuore nitet. Peculiares nodos habet beluata facie ſed pergrãdi vno, aliis circa eũ puſillis minoribus. Folio carnoſo, oblõgo, mucronatoq;. Flore foliaro, albicãti, ſupra fructũ inſidente. Radicibus paucis, ſummæ telluri inhærentibus. Pomo corio tecto, figura oblongo, ſeminibus intus diſcretis, cõtinente tunica veſtitis. Succo aquoſo. Serotino pullulatu: primis nanq; frigoribus dat fructum. Ex annotinis ſurculis frugifera. Breuiſſima eius vita: ſed præcocibus breuior, quàm ſerotinis: dulcibus, quàm acidis: ſed vt cito occidit, ita celeriter creſcit. Seneſcit citiſſimè, ſed ſuo latere repullulat, & creſcit. Sed Plinius diſcerptim, vt accepit à Theophraſto, ita deſcripſit. Arbor ſtatim ſe in ramos ſpargens, eorumq; incõditus ordo. Cortice læui, in ſenecta rugoſo, & cadenti. Foliis mucronatis, pluribus ex vno pediculo exeuntibus. Radice breui, & anguſta per ſumma ceſpitũ. Fructus partes, quæ à ſole, rubent. Succo aquoſo, ſpumeo mala callo placent, odore acuto, ſerotino germine. reddit ſemen, præter præcocia, autumno, & quędã genera incipiente hyeme. Celerrime verò ſeneſcit, & in ſenecta deteriorẽ fructũ gignit. Nãq; & minora poma proueniunt, & vermiculis obnoxia: quin & in ipſa arbore naſcũtur. Vita eius breuis, ex his præcocibus breuior, quàm ſerotinis, dulcibus quàm acutis, ſeneſcitq; velociter, ſed è radicibus repullulat. Materie fragili.

Genera. Multa ſunt, quæ à ſcriptoribus malorũ genera deſcribuntur, quæ nos nõ pigebit recenſere; adiiciemus alia etiã noſtri æui, ne huic arbori & nos ingrati videamur, quã maiores noſtri tantorũ generum fœtibus fœcundarunt. Antiqua

illa ge-

illa genera noſtris accommodabimus, quoad eius fieri poterit, neq; ignoro me opus difficile aggredi, cum illi tam ſuccinctè aliquorum hiſtoriam tetigerint, vt ad cognoſcendũ quibus nominibus his temporibus appellentur, Delio natatore opus ſit. Scimus tamen non defuturos, qui aliqua ex his emendent, alia adhuc reſtituant vt agriculationis ſtudioſi, curioſiq; voti compotes tandem fiant. Genera periiſſe nõ eſt philoſophi exiſtimare ſed in alia loca tranſlata ſecundum diuerſas regiones diuerſa nomina ſortita, nemo eſt, qui dubitet. Sed ad rem accingamur. Vniuerſum igitur malorum genus duplex ſtatuimus, ſatiuum & ſylueſtre. Sylueſtre genus in aliud caput differemus, vt minus hoc loco obſcuritatis pariat. Satiuum verò triplex facimus à tempore: nam inter ea ſunt, quæ præcocia, tempeſtiua, & ſerotina ſint atque vt nobis annus affert ita nos apponemus. Præcocia proximo ſequenti capite attingemus, vt clariora diſtinctioraq; ſint, quæ ſcribimus. Sed nunc tempeſtiua dicemus, ſcilicet quæ medio tempore matureſcunt. Eſt nobis mali genus vnum, quod etiamnum Neapolitano vocabulo carere ſemine oſtenditur, à Veſuuianis *Melo di paglia*, quia pondere leuiſſimum eſt, forma turbinata, carne alba, guſtu inſipido, vt nil boni habeat, niſi quod primum apparet. Id puto à Plinio ſpadoniũ dici. Belgæ ſpadonia vocant à conditione caſtrati ſeminis. Malum apud nos vulgo *Appione* dictum: quia quodammodo odorem noſtri, quod vulgus appium dicit, imitari videtur, ac magnitudine ſuperat, eſt rotunditate inſigni, colore albo flaueſcente, ſapore dulci cum quadam aciditate, magnitudine pluſquam media, longo ſeruatur tempore, quod pretioſum habetur: exiſtimarem eſſe epyroticum malum. De eo Dioſcorides hæc habet: Epyrotica, quæ Latine orbiculata dicuntur, ſtomacho vtilia, aluum ſiſtere & vrinam euocare. Athenæus aliquas addit notas. Quæ orbiculata dicuntur, cum ſuauiter ſtringant, habent dulcedinem, ita vt ſtomacho ſint vtilia. Plinius. Orbiculata à figura orbis in rotunditatem circumacti, hæc in Epyrum primum proueniſſe argumẽto ſunt Græci, qui epyrotica vocant. Palladius toto anno ſeruari poſſe ait, à Varrone, Columella, & Macrobio orbiculata dicta. Matureſcunt Auguſto mala, quæ ad nos Puteolis aſportantur, cortice toto rubro, vt cruore perfuſa videantur, ſapore dulci, in extrema maturitate, vt mora nigreſcunt, vulgò *Mela orcole* dicta: videntur mihi à Plinio deſcripta mala. Sunt quibus ſanguineus color origine ex mori inſitu tracta. Niſi fuerit aliud apud nos genus, cuius caro etiam intus ſanguine vel mororum ſucco tincta videtur: vt paſtinaca. Sed Plinii verba de Appiano malo tam perplexa obſcuraq; ſunt, vt quid ſibi velit non ſat intelligatur. Eius verba ſunt. Ergo habent originem à Matio, Geſtioq; & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo inſito ab Appio è Claudia gente Appiana ſunt cognominata. Odor eſt his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Sunt inter doctos, qui de ſolo Appio loqui intelligant, cum Claudius & Appius vnus itemq; fuerit, nec duo mala repererit: ſed magnitudo, quã Claudianis tribuit, Appianis aſſcribẽda eſt. Sunt alii, qui duo mala deſcripſiſſe

dicant, ac Claudianum malum magnum, ac colore rubrum fuiſſe à Claudio inuentum qui familiæ cognomentum dederit, idemq; malum Appium inſeruiſſe cotoneo, ex quo cotoneorum odorem acquiſierit, non mutata magnitudine, nec colore. Si ita eſt: duo ſunt apud nos mala, magnitudine, & colore paria, & precioſa, quorum vnum odorem ſeruat cotoneorum, alterum minimè. Quod odore caret, vulgò dictum *Melo roſa*. Id roſeo colore perfuſum eſt, mira teneritudine, & ſapore, minimè fugax, pomum magnitudine media, vt facilè cũ cęteris de principatu certet, nec indignũ Claudii nomine: hoc Claudianum dicerem. Videtur idem malum Athenæi platanium eſſe. Inquit ipſe. Platanium bonum habet ſuccum, & facilè excernitur, at ſtomacho minus cõfert. quę notæ huic malo conueniunt, nam bonum ſuccum habet, & facilè digeritur, & ſua nimia dulcedine ſtomacho minus confert. Nam Dioſcorides dulcia mala ſtomacho negotiũ faceſſere ſcribit. Sed illud quod me magis mouet, platanium nomen eſt, quaſi rubrum dixerit: nam malum, quod ex platani inſitione naſcitur, rubrum prouenit, vt ex Diophane videbimus inferius. Sed putari nolim, dum vulgare *Melo roſa* pronuntio, id genus mali intelligi quod etiam vulgò apud nos *Melo roſa* dicitur, non admodum huic diſſimile forma, ſed odore tam pręſtanti, vt dum manditur, fauces & palatum tam iucundiſſimo roſarum odore repleat, vt nil ſuauius deſiderari poſſit: nam hæc mala roſea ab earum odore dicuntur, ſeruanturq; vſq; ad aliorum prouentum. Aliud verò mali genus, quod odorẽ cotoneorum ſeruat, Auguſto matureſcit, colore rubro, tenero, rotundo, magnitudine pari Claudiano iam dicto, apud nos vulgò *Melo appio roſſo* dicitur, nam odorem vulgaris noſtri appii retinet. Sed noſtrum vulgare malum appium, quia videtur cognationẽ quandam cum antedicto habere, aſſererem tuto eſſe melapiũ Plinii: Is namq; paulò inferius ſubiungit, Cognatione melapia. Videlicet ſunt etiã melapia cognatione ſic dicta, quod ſimilitudinem odoris cum appiano dicto retinent. Id apud nos principatum obtinet, odore cotoneorũ tam grato, vt eius cortices igni proiectæ domicilia maximo odore repleant, ſapore tã grato vt nil gratius exoptetur. Callo corporis duro, vt poſſit in annum ſeruari, & etiam in duos, vectũ perdurat, vt trans maria veneat, colore cum maturuerit luteo, ægris innocuũ præbetur, vt prouerbio dicatur, omne malum, malum, præter appium malum. Tertium eſt apud nos genus appii, colore nigro, forma vulgaris noſtri melopyri, etiam cognatione melapia, odore cotoneorum. Mala, quę Iunio ſupremo circa feſtum Diui Petri matureſcunt, & ob id vulgò dicta *Melo di San Pietro*, ſuperant cætera magnitudine, loco, quo flos exierat, tuberculum eminet, quo verò inhæſerat ramo, craſſiori orbe reſidet, oblongo ductu, vt mammarum modo tumeant, & cum eis ſimilitudinem maximam habeant, exſtimarem eſſe Plinii orthomaſtica. Cuius verba ſunt, A mammarum effigie orthomaſtica. Callo fragili, & tenero, ventorum flatu deturbata, nõ tam cito terram tangunt, quàm in partes plures diſſiliant, colore rubro, mira ſuauitate cum aciditate quadam,

dam,

dam, & guſtus teneritate, ita vt in ore ſi uſta liqueſcant: ſed vt fugientia, diu ſeruari non poſſunt, neq; ad æſtatis exitum prorogantur. Serotina mala, quæ ad hyemem vſq; ſuam differunt maturitatem, aſſeruanturque per totum annum, Cato ſcantiana vocat, & inter conditiua ponit, & alibi, Mala ſcantiana in doliis, & alia, quę condi ſoleant. Columella, & Macrobius ſcandiana vocāt. Ex iis Plinius. Et quæ tradit Cato in doliis condi ſcantiana. Mihi videntur eſſe mala vulgò dicta *Oltramontane*, vel *de Cerrito*. Magna ſunt, compreſſa, dura corporis cartilagine, pendent in arbore ad hyemem vſque, aſſeruanturque ſine negotio vſque ad aliorum prouentum, idque inſigne habent, quod maxime omnium condantur. Malum illud inſignis candoris, ac roſei coloris, carne intus friabili, & ſi dura cartilagine cooperiatur, ſapore non ingrato, quod nobis *Melo diece* dicitur, quia ſola, vel pauca ſunt, quæ ex eodem pediculo dena pendeant, dixerim eſſe Plinii mala gemella. Cætera (ait) e cauſis traxere nomen germanitatis, cohærentia gemella, nunquam ſingula in fœtu. Quæ Plinius pulmonea vocat, quod ſtolide tumeant, retinent adhuc priſtinum nomen, nam vulgò *Mela polmonare*, aut *Mela di ſtoppa* vocant, carne fungoſa, pulmonis inſtar, ſapore inſipido, ſanguineo foris colore, vel pulmonis magnitudine media, vſque ad noua abſque cura ſeruantur, vt nil niſi id boni habeant. Plinius etiam mala ſerica à colore vocari ait. Ego potius ſyrica legerim, cum Columella prius ſyrica dixerit, & ex vocum affinitate facile in eius verbis mendum prorepſiſſe iudicarim, cum ipſemet ſyricum colorem ex Sandyce, & Synopide mixtis fieri dixerit, & ex eo minium ſublini. Qui color viſitur in noſtris malis vulgò *Cannamele* dictis: videntur verò velut ex Synopide, & Sandyce coloribus tota perfuſa, duro carnis callo, & compacto, vt ſi mordicus prehenderis, auellere nequeas carnem, & gingiuas comprimant, ſapore tam dulci, vt à palato moroſiore laborantibus faſtidiantur. Si qui verò fuerint naſutuli, qui noſtratia *Cannamela* vocata non eſſe ſyrica mala dixerint, recipiant fortaſſe noſtrum vulgò dictum melopyrum. Malum id nigro eſt foris colore, vel magis fuliginoſo ac longiori pediculo cæteris prædito, ob id melopyrum dictum, compoſito nomine ex malo, & pyro. Coniectura me mouet, quòd ſyrica pyra etiam à Plinio deſcripta (vt videbimus) ſunt nigra foris colore, atq; huic malo ſimillima. Quę Plinius Scepriana vocat ab inuentore Libertino, rotunditate inſignia, ea ipſa vocat Athenæus mordiana, quę optima in Apolliniate agro naſcuntur, qui Mordicus cognominatur, orbicularis ſimilitudine reſpondent. Apud nos ea puto eſſe mala quæ *di Catalogna* dicimus. Nam magnitudine inſignia ſunt, & rotunda valde, dulcia, maturitate friantur, colliguntur ex arbore cum iam dictis vltramontanis, & reponuntur ſed non diu ſeruantur. Malum quod vulgò Neapolitani *Melo cedrolo* vocant, quia cucumeris inſtar in longum protenditur, poſuerim inter aphrotomela, cum ſua auſteritate mandi nō poſſit, niſi domito maturitate ſucco, dū aſſeruatur domicilia iucundo odore replet, colore eſt citrino, maturitate

friatur. Reliqua ab antiquis memorata, cum notas aliquas illis non addiderint, difficile immo impoſſibile videtur coniectari, quæ fuerint, niſi propriè diuinare velimus. Athenæus vocat ſetania, refertq; Africani Pamphilum meminiſſe. Cato quiriniana vocat, Columella Matiana, Sextiana, Peluſiana, Amerina. Plinius dicta à Matio, Geſtio, & Manlio. Nunc autem nuperrime adoptata ſunt parua, gratiſſimi ſaporis, quæ petiſia nominantur, patrias nobilitauere camerina, & græcula. Melofoliis folium vnum aliquando & geminum erumpit è latere medio. (& alibi, Iam & in pomo ipſo, mali quodam in genere, parua mediis emicant folia, interim & germina.) Celerrime in rugas marceſcunt pannucea: dacis viliſſimis nomen, quamquam primis aduentu, decerpiq; properantibus: amerina maxime durant. Macrobius ex Cloatio malorum genera numerat: matianum, ogrannum, panunceum, quirianum, proſianum, ſcandianum, tibur, verianum. Horatius,

Picenis cedunt pomis Tiburtia ſucco.
Nam facie præſtant.

Cœlum. Theophraſtus frigidum locum malos concupiſcere ſcripſit: quippe in Ægypto locis feruidis paucę admodum, vitiatęq; ſunt. Præterea in Ponto mali permultæ habentur, ſed vernæ, & ſylueſtres maiorem in modum: præterquam ſi quæ ſerotinæ. Ex quo Plinius ſcribit. Circa Boſphorum Cimmerium in Panticapeo vrbe, omni modo laborauit Mithridates Rex & cæteri incolæ ſacrorum certè cauſa laurum, myrtumq; habere, & non contigit: cum teporis arbores abundent ibi, punicæ, ficiq;, iam mali & pyri laudatiſſimæ. Et alibi. Malum in montuoſa ſubit. Et quæcunq; communia ſunt montibus, planiſque, maiora fiunt, aſpectuq; pulchriora, in campeſtribus meliora materie, criſpioraq; in montibus, exceptis malis, pyriſq;. Palladius ait frigido ſolo prouenire, ſi cœli tepor adiuuerit, nec in aſperis & humectis ſedem recuſant. Anatolius frigidis locis & humectis gaudere ait.

Solum. Palladii de ſolo ſententia hæc eſt. Amant pingue, & lætum ſolum, & cui humorem non tam rigatio, quàm natura ſuppeditet, & ſi in arena, vel argilla ſit, rigationibus adiuuetur. mõtanis locis debent ad meridiem verſæ conſtitui. Macrum, & aridum ſolum poma vermiculoſa efficit, & caduca. Anatolius nigra gaudere terra ſcripſit. Apuleius ſolas malos etiam in aridioribus locis vehementer vberes prouenire experimentum docuit.

Satio. Suo fructu ſata omnino poma degenerare, Theophraſtus eſt author. Cato vt cupreſſos, ita & mala ſerere in ſeminariis docuit. vt iam vidimus in Sylua. Plinius ait. Ex ſemine autem quanquam diſſimili, ea quoque, quæ & aliis modis ſeruntur vt mala, nanque eis pro ſemine nucleus, ſed tarda prouentu, ac degenerantia, & inſito reſtituenda, & vt cupreſſi ſic malorum ſemina nutriri. Palladius menſe Februario & Martio mala ſeremus, (ait) ſi calida, & ſicca regio eſt, Octobri, & Nouembri. Anatolius autem ſcribit. Mali duobus anni temporibus plantandæ ſunt, vere, & autumno: ſed locis quibus humorẽ natura

tura non ſuppeditat, quando ſatæ poſt imbres, melius conualeſcunt. Plinius interualla deſcribit in pedibus nouenis, vel paulò amplius. Ramis etiam naſci poſſe, ſed raro Theophraſtus prodidit. Idem confirmat Columella dicens, Vltimis ordinibus vineti poterit (ſi quem tangit cura pomorum) in ea vineti fine, quæ ſubiacet ſeptentrionalibus, ne cum increuerint obumbrent, cacumina malorum depangere, quæ vel inſeras interpoſito biennii ſpatio, vel ſi generoſa ſunt, adulta transferas. Plinius. Stolones auelluntur arboribus, & cum perna ſua, partemq; aliquam è matris quoque corpore auferunt ſecum, fimbriato corpore, & hoc modo plantantur mali.

Theophraſtus de eius putatione hæc habet. Malus minus recidi deſiderat, & quicquid ſiccum, & cortice tenui veſtitum; hæc enim reſecta, vehementer laborant: qua de cauſa manu his auferri præcipiunt, aut ferro perquam leuiſſime: periculum nanq; interitus propter vlcera imminet, quemadmodum radicibus vulneratis, cùm fodiuntur arbores deterioreſcunt, & ſæpe ægreſcunt, ac exareſcunt: ſic etiam vulnere partis ſuperioris noxam eandem his poſſe inferri credendum eſt, quam nequeant tolerare. Plinius. Eſt & quædam contuſio falcis hebetioris, quibus omnibus cauſis difficilius tolerant frigora, aut æſtus, quoniam in vlcus penetrat omnis à foris iniuria. Palladius autem, Nec exarari, nec effodi deſiderant. Iccirco eis magis prata conueniunt. Stercus ouillum tantum non exiguum quidem ſed libenter aſſumunt, vel ſi cineris pulueres miſceantur. Amant modeſtas rigationes. Putatio illis apta eſt, ſed maximè, vt arida, & male nata tollantur. Citius ſeneſcit hæc arbor, & in ſenectute degenerat. *Cultus.*

Ait Cato. Mala inſeri oportet Luna ſilenti, poſt meridiem, ſine vento auſtro, inter lignum & corticẽ. Sed inſitio per ver, per ſolſtitium dies quinquaginta, & per vindemiã. Plinius ex Catone dixit. Inſeri autem Cato præcipit per ver, & poſt ſolſtitium diebus quinquaginta, poſt vindemiam, Luna ſitiente, hoc eſt ſicca, præterea poſt meridiem, ac ſine vento auſtro. Palladius autem, Malus omni generi inſeri poteſt, quo pyrus. Menſe Februario, Martio, & aliis, quibus pyrus inſeritur in malo, in pyro, in ſpino, pruno, ſorbo, perſico, platano, populo, ſalice. Dixerat autem in pyro etiam cydonio, & vt aliqui in punico ſed fiſſo ligno; & omni generi inſeri poteſt, vt etiã videbimus. In Iulio menſe autem emplaſtratione malus inſeri locis humidis me explorante proceſſit. Inſeritur etiam in prunum. Sed prunus eã degenerem reddit, & paruã. In ſe verò recipit tuberes, & meſpilum, vt ſuis idem ad Paſiphilum teſtatur verſibus, *Inſitio.*

Inſita proceris pergit concreſcere ramis,
Et ſociam mutat malus amica pyrum.
Seq; feros ſyluis hortatur linquere mores,
Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos, armataq; robora ſentes
Leuigat, & pulchris veſtit adulta comis.

Nu

Exiguam ſorbum dulci diſtendere ſucco
Nouit, & ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare ſalignis,
Et gratum nymphis ſpargere flore nemus.
Robora thyrſigero platani concordia Baccho
Fœtibus inſtituit plena rubore nouis.
Illius inſolitas miratur perſicus umbras,
Populeaq́; ferunt candida dona coma.
Meſpilus huic paret, lapidoſaq́; viſcera mutans
Tenditur, & niueo plena liquore rubet.
Pro ſudibus fœtis, & pro pregnantibus armis
Caſtaneæ fuluum dant noua mala decus.

Virgilius in Bucolicis in platanum malum inſeri poſſe cecinit.
Et ſteriles platani malos geſſere valentes.

Plinius malum poſſe prunum recipere dixit, indeq; nata pruna malina dici. Traditque antiquam in malis inoculationem, qua ſutoriæ ſimili fiſtula aperiebatur in arbore oculus cortice exciſo, ſemenq; includebatur eadem fiſtula ſublatum ex alia. Viditq; iuxta Tiburtes tiliam omni genere pomorum onuſtam, malorumque generibus. Diophanes ſcribit inſeri in omnem pyrum ſylueſtrem, & in cotoneorum malum fructumq;, ex his cotonea mala pulcherrima vocata apud Athenienſes melimela. Inſeruntur etiam in platanum, à qua rubicunda fiunt mala: recipit quoque pyrum, morum, laurum, & damaſcenum. Didymus in commentariis ſuis, quæ de re ruſtica reliquit, iubet & malum pruno damaſcenæ inſerendam, quæ ſi citrio inſita comprehendet, toto anno pomiferam reddi pollicetur.

Am. Docet apparatum Theophraſtus, quo maiora euadant mala. Scilicet vt fructus ramis ſuis annexi, ollis incluſi, ſequaci flexu in terram deducto obruantur. Cuius rationem dicemus in punicis. Palladius idem alio modo operatur. Si ſpiſſa poma ramos onerabunt, interlegenda ſunt quæq; vitioſa, vt alimentum cęteris ſuccus ęquiparet, & generoſis abundantiam miniſtret, quam numeroſa vtilitate perdebat. Quo rubra poma naſcantur, rationem docet Berytius. Arbor vrinæ rigatu ſatietur. Sunt qui in alium modum malis rubrum colorem moliantur. Palo in terram fixo, fructiferos ramos citra vulnus incuruantes illigant, & iuxta vel ſcrobiculos, vel vaſa complent aqua, obſeruantes, vt meridie incidens in aquam ſolis radius calidum euocet vaporem, qui reflexu quodam in pomum reſiliens, rubrum colorem conciliet. Non deſunt, qui ſub arboribus roſas ſerant, ſic rubra dari poma promittunt. Scribit Anatolius. Vt dulciorem creent fructum, ſunt qui caprinum fimum vrinæ adiiciant, & veteris vini fæcem radicibus iniiciant.

Morbi & remedia. Ex Theophraſto videre eſt communem arborum morbum eſſe vermiculationem; omnes enim fermè arbores vermes gignunt, ſed quædam paucio-

tes,

res, quædã plures, vt malus. Et cùm pluribus infeſtetur vermibus, iccirco citius interit: plures enim habet interitus authores. Eius fructus etiam vermiculis vaſtatur, ſed quoties hoc vitium acciderit, perit. Mali non patiũtur à gelu, cum videantur debiliores, vt in Theſſalia extitit: facit enim arboris raritas, vt frigus tranſmittat, nec aliqua parte retineatur. Quod autem diu non immoratur, nec vniuerſum contendit, efficax id eſſe non poteſt: vt etiam de fulmine intelligere licet. Porro vt effugiant interitũ, alterutro munimento ſe tueantur neceſſe eſt, aut non admittere intra ſe, aut amittere extra ſe, nec vſquam retinere. Diſciſſionem caudicis tolerat, non ſolum eam, ſed etiam caudicis fiſſionem ſuſtinet. Fructus etiam antequam coquat amittere poteſt. Ex quo Plinius. Vermiculantur magis, minúsve quædam, omnes tamen ferè, maximè autem arborum hoc ſentiunt mali. Infirmiſſima verò malus, maximeque quæ dulcis eſt. Vermiculationem, & poma ipſa per ſe quibuſdam annis ſentiunt. Fiſſa ſtirpe non interit. Quæ verò ex Anatolii penu deprompſimus ſuper huiuſmodi plãtarum morbis hæc ſunt, Non erodentur à vermibus ſi circumſita fuerit ſcylla. Si verò in ipſa arbore naſcuntur, à ſuillo ſtercore, humanæq; miſto vrinæ, & radicibus affuſo, extinguuntur. Valde enim gaudet malus vrina, & hac aſſidue eſt irriganda. Sunt qui caprinum fimum vrinæ adiiciant, & veteris vini fęcem radicibus iniiciant: vt dulciorem creent fructum. Morbos abiges, ſi aſinino ſtercore aqua macerato ſex dies occiduo ſole rigaueris. Si vis pomorum abundantiam ſubminiſtret arbor, nec numeroſam prolem perdat, diſſectum plumbei tubi patulum os, ſic vt circulum ducat, caudici altitudine pedis à terra ſtrictum obducito, & cùm mala cœperint adoleſcere, torquem hũc eximito, id quotannis eſt faciendum, vt vbertatem fœcundam concipiat. Vt poma non putreſcant, lacerti viridis felle perungatur caudex, nec ipſum eruca continget: vel radices taurino felle oblinendæ ante plantationem. Hęc planta celerrime à vermibus iniuria afficitur, quod ſi ei negotium exhibeat, æreo clãuo fodicandus, atque vellicandus cortex, donec mucrone tacti, radantur, ſed ad vlcerata loca bubulum fimum obducat. Palladius verò, Citius ſeneſcit hæc arbor, & in ſenectute degenerat. Si caduca ſunt poma fiſſę radici lapis iniectus poma retinebit. Lacertæ viridis felle ſi tangantur cacumina, non putreſcit. Vermes eius ſuillo ſtercore miſto humanę vrinę, aut felle bubulo extinguuntur, qui ſi plures circa arborem ſunt, æreo ſcalpro ſemel raſi, non vltra naſcentur, ſi ea loca, vnde raſi ſunt, bubulum ſtercus obducat. Plinius, Mala ne putreſcant, lacertæ viridis felle tangi cacumina iubet.

Columella. Hoc eodem tempore, vel etiam primo menſe Auguſto mala *Côditura.* dulciſſimi ſaporis mediocriter matura eliguntur, & in duas, vel tres partes arundine vel oſſeo cultello diuiſa in ſole ponuntur, donec areſcant. Eorum ſi eſt multitudo, non minimam partem cibariorum per hyemem ruſtici vindicant: nam pro pulmentario cedit. Poſſunt & in melle alia genera malorum, ſicuti Orbiculata, Seſtiana, Melimela, Matiana cuſtodiri, ſed

quia videntur in melle dulciora fieri ſic condita, nec proprium ſaporem conſeruare: arculæ fagineæ, vel etiam tiliaceæ, quales ſunt, in quibus veſtimenta forenſia conduntur, huic rei paulo ampliores præparari debent, eæque in tabulato frigidiſſimo, & ſicciſſimo loco, quò neque fumus, neque teter perueniat odor, collocantur, deinde ſubtracta prædicta poma ſic componi, vt floſculi ſurſum, pediculi deorſum ſpectent, quemadmodum etiam in arbore nata ſunt, & ne inter ſe alterum ab altero contingatur. Ita obſeruandum eſt, vt vnũquodq; genus ſeparatim propriis arculis reponatur: nam cum vnà clauſa ſunt diuerſa genera, inter ſe diſcordant, & celerius vitiantur. Propter quod etiam conſeminalium vineatũ, non tam eſt firmum vinum, quàm ſi per ſe ſyncerum amineum, vel apianũ, aut etiam fecinum condideris. Verum ſic, vt prędixi, cùm diligenter mala fuerint compoſita, operculis arcularum cõtegantur, & luto paleato linantur opercula, ne introire ſpiritus poſſit, atq; ea ipſa nonnulli, ſicut in aliis generibus, vt ſupra iam diximus, populnea, quidam etiam abiegna ſcobe interpoſita, mala cuſtodiunt. Hęc tamen poma non matura, ſed acerbiſſima legi debent. Palladius, Diligẽter legenda ſunt mala, quę volumus cuſtodire. Ea in locis obſcuris, vbi ventus non fit, ſtramentis prius in crate ſubiectis, in cumulos ſecreta diſponimus, qui cumuli frequenti diuiſione ſeparentur. Aliqui diuerſa dixerunt, vel ſingula in vaſculis fictilibus picatis, atq; oblitis, claudi, vel argilla inuolui, vel ſolos pediculos creta adlini, vel in tabulis ſubſtrata palea diſponi, & ſtramẽtis de ſuperiorũ parte cooperiri. Mala rotunda, quę orbiculata dicuntur, ſine cura toto anno ſeruare ſe poſſunt. Aliqui in puteo vel ciſterna mergũt vaſa fictilia, quibus diligenter picatis & clauſis mala committuntur. Alii ex arbore mala illæſa ſumpſerunt, & pediculis eorum pice feruenti merſis ſupra tabulatum per ordinem diſponunt, nucum foliis ſubter expoſitis. Pleriq; ſcobem populi, vel abietis inter mala diffundunt. Conſtat mala ſic ponenda vt pediculorum partes deorſum facias, neque ante, quàm vſui neceſſaria videantur eſſe, contingas. Præcipit verò Plinius, colligi mala poſt æquinoctium autumnale, neq; ante x v Lunã, neq; ante primam horam. Cadiua ſeparari, ſtramentis, ſtoreis, paleisve ſubſterni. Rara componi, vt limites peruii ſpiritum æqualem accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia, quo genere & vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio ſeruare malunt. Plerique verò in ſcrobe duũm pedum altitudinis harena ſubſtrato, & fictili operculo, dein terra operto. Mala verò generoſiſſima cruſtant gypſo, vel cera, quæ niſi maturuerint incremento calicem rumpunt. Semper autem in pediculos collocãt ea. Alii decerpunt cum ſurculis, eoſq; in medullam ſambuci abditos obruunt, vt ſupra ſcriptum eſt. Alii ſingulis malis, piriſq; ſingula vaſa fictilia aſſignant, & opercula eorum picata, dolio iterum includunt. Nec non aliqui in floccis capſiſq;, quas luto paleato illinunt. Alii hoc idem in patinis fictilibus, aliqui & in ſcrobe ſubiecta harena, ita ſicca operiunt mox terra. Poma longo tempore dura-

durabunt,ſi, vt Apuleius ſuadet, vegeta legantur. Sed obſeruationem deſiderant,vt manu decerpantur illæſa,& fuco,id eſt muſco marino ſingula conuoluantur,ſic vt vndiq; cooperiantur,interiecto quoq; eodem, ne ſeſe vlla ex parte contingant: Sic patinis indito operculo clauſa,tabulato frigoribus obuerſo, quo neq; fumus, neq; teterrimus perueniat odor, collocentur. Si deſit fucus, ſingulæ arculæ ſingulis pomis ſunt aſſignandæ: nam vnà clauſa diuerſa genera diſcordant, & celerius vitiantur. Sunt qui creta figulina ſingula cruſtent, quæ poſtquam occalluerit incolumia ſeruantur, foliis nucum ſubter expoſitis, quo ſubſtratu, & odori, & colori perquam belle conſulitur. Melius cedet, ſi frondibus nucum non caducis ſingula conuoluantur. Cuſtodiuntur in olla fictili cera interius inducta. A putrilaginis labe vindicantur, hordei aceruis obruta. Seruantur quoq; fideliis fictilibus non picatis, effracto fundo,& excluſo ſpiritu. Sed ad id muneris integra & lecta manu, quæ non ſenſerint vetuſtatem, deligantur: iis fideliæ ad fauces vſque compleantur, & pyxacantha, aut quouis alio ſpiracula vaſis diligenter obrurentur: ſed hyemem totam in parentis ſurculo penſilia cohæreant: taliaque inuenientur poma, qualia fuerant condita. Hoc experientia quadam accepiſſe idem atteſtatur Apuleius. Seruantur quoque ſingula ficulneis frondibus ſiccis inuoluta, ſi deinde luto, vel argilla candida linantur, & ſoli quoad cruſtam duret, credantur, tunc talia permanent, qualia concluduntur. Poma doliis muſti merguntur, atque ita clauſa perdurant, & à fæce ſeruata vini ſuauitatem ſupramodum commendant. Sed in ollam nouam immiſſa,& olla in dolium vini immerſa, ita vt innatent,& dolium oblinatur, recentia erunt mala,& vinum odoratum. Porrò ſeruanda poma caniſtris, vel vimineis ciſtis componuntur, & mundo tomento obruuntur. Hyberna poma ſeminibus, vt vuæ, demerguntur. Non putreſcunt poma, quorum cacumina virentis ſatyrij herba fuerint illita. Hæc Apuleius.

De malo verna. CAP. XIII.

NOMINA vernæ malo attributa, tum quia multam apud etiam doctos viros pepererant difficultatē, tum etiam quia huic ab antiquis nonnulla erant peculiaria attributa, operæpretium duximus in hoc caput dirimere, vt noſtra hæc quantulacunq; commentaria dilucidiora ſint, minusq; faſcedinis lectorum animis ingerant. Præterea inter cætera malorum genera nobilius genus exiſtit, tantaq; eius nobilitas, vt in feneſtris fictilibus vaſculis,& ædium hortis ſæpius plantetur, aſſeruetur que: cùm ab infantia fructificet, pomaque multo ſua arbore, quod vix credi poſſit, maiora producat, præcoci partu cæteras antecellit, dupliciq; partu fœcundatur. Tantis dotibus iure exiſtimanda, aliisque ſeparanda venit noſtro Pomario.

Theophraſto *μηλέα ἐαρινὴ* dicitur, id eſt malus verna; quod adulto vere maturescat, & *δίφορος* etiam, id eſt bifera, nec vlli malo decentius id nomen conuenit, quàm huic: nam ſuum fructum tam cito perficit, & maturat, vt iterum Nomen.

ſe flore induat, ac fœtificet, ni hyemis rigiditate prohibeatur, & præſertim autumnante temperie, vt Neapoli quotannis ferè videtur. Varro in agro Coſentino biferam eſſe malum tradidit. Plinius in malis biferas eſſe etiam ſcripſit, & in pyris, quod ex Theophraſto deſumpſit. Dioſcorides μελίμηλα vocat, id eſt melimela, nomine compoſito ex μέλι, id eſt mel, & μῆλον id eſt malum; quaſi mellitum malũ dicat, quod mellea dulcedine ſcateat: & γλυκύμηλα, id eſt dulcia mala. Cato hæc mala muſtea vocauit. Plinius muſtea dicta refert à celeritate miteſcẽdi, quæ nunc melimela dicuntur ſapore melleo. Varro ait. Ea, quæ muſtea dicebãtur, nunc melimela. Vnde genus illud cotonei præcox, muſteũ nominari diximus. Macrobius etiã muſtea dixit. Columella melimela. Martialis:

Infanti melimela dato, fatuaſq́; mariſcas.

Sunt etiam, qui hæc pomi genera à Virgil. mitia dici dixerint,

Sunt nobis mitia poma.

Sed ne putes obſecro mala, quæ nunc melimela diximus, eadem eſſe cum melimelis Athenienſium, nam (Anatolio authore) ea mala erant, quæ malo cotoneo inſito proueniebant. Inquit enim ipſe. Malum inſeritur in cotoneum, fiuntq́; ex cotoneis mala pulcherrima, vocata ab Athenieſibus melimela, quod etiam ſuperius admonuimus. Braſauola mala vulgò *Roſa* dicta melimela eſſe dixit Dioſcoridis. Alij verò noſtra vulgaria *Melapia*, quorũ opinionibus, non ſolùm quæ ſuperius retulimus, ſed etiam huiuſmodi mali vires aduerſantur. Dioſcorides enim de huius facultate dicit, Ventrem emolliunt, ab eo animalia expellunt, ſtomacho negotium exhibent, æſtuationem faciunt. Præterea ex Auicennæ doctrina, & Serapionis libro de ſimplicibus, Mala dulcia odorata cordi conferunt, mala acida non cor, ſed ſtomachum iuuant, ſitim arcent, bilis vomitum reprimunt, ventrem conſtringunt. Videmus enim, quæ nunc dicimus melimela ventrem emollire, ac ſtomacho negotium exhibere, & æſtuationem facere. Vulgaria noſtra melapia cordi conferre, &, vt vidimus, ægris innoxie præberi. Sunt qui vulgò *Mela nane*, ab arborum exiguitate, quibus producuntur, dicant. Neapolitani *Mela acquatole*, ab aqueo humore, quo abundant, nominant.

Genera. Theophraſtus, verna mala imbecilla eſſe, & inter ea, quæ dulcia. Ex quibus verbis clarè perſpici poteſt, alia eſſe mala, quæ ſint acida. Apud nos verna mala & acida, & dulcia ſunt.

Deſcriptio. Theophraſtus ex annotinis, & nouellis ſurculis fructificare retulit, quod nulli, exceptis vite & ficu, niſi biferis malis conceſſit. Breuis eſt vitæ, facile interit. Cuius ratio eſt; Quod enim debile eſt, ex multis commoueri facile poteſt, & ſi ſuper debilitatem fertiliſſima quoque natura ſit arbor, vt malus verna, magis quoque ita fiat neceſſe eſt, quippe cum vtraque ratione noxæ oriantur principiis. Videtur enim rationi conſonum, vt quod imbecille, abſq; robore ſit: vnde quæ vix ſibi, multo minus fœtui ſufficit: euenit enim ob ſui imbecillitatẽ & pauperiem diuturni penſi ſolutione, cum nõ habeat, quod prom atur è

tur è penu, vt exhauſta fatiſcat. Ex quo Plinius. Infirmiſſima verò malus, maximè quæ dulcis eſt. Nos ita deſcribemus. Arbor pumila eſt, nec cæterarũ magnitudinem attingit. Mala magnitudine media. Colore cùm maturuerint luteo. Callo corporis tam fragili teneroque, vt quæ ex arbore ventorum impetu deturbentur, in partes diſſiliant. Prępollenti odore. Sapore gratiſſimo, mellea dulcedine, mandendo ore in fruſta liqueſcunt. Præcoci partu. Cæterorum pomorum ferè fugaciſſima, & ni tam fugacia eſſent, cum omnibus de principatu certarent. Acidorum plura ſunt genera: Vnum nos vulgò *Melo gaetanello* dicimus, quod Caieta nobis olim exportaretur. Hæc parua ſunt, acidulo ſapore grata, compreſſa, tenera, colore herbaceo, ac multum mulierum malaciis expetita. Sunt & quæ vulgò *Mela grecole*, & *Mela graſſe* dicuntur, cognatione acidi ſaporis inter ſe maxima. Eſt genus alterum, quod quia circa feſtum Diui Ioannis matureſcit, vulgus *Melo di San Giouanni* dicitur, tenerum, rubicundum, ſapore dulci leniter aceſcente, ad iuuandum ægrorum appetentiam, & prægnantibus apponuntur.

Cælum. Tepido cœlo lætantur, vel calido, ideo permultæ arbores in Apulia, & Sicilia.

Solum. Solo læto, cultoque gaudent, nec vſquam agreſtia reperiuntur, vel locis incultis. Viribus innocens, ideo inter vineas ſeritur.

Satio. Seritur ſemine, eademque poma reſtituit. Seritur & plantis, plantandique tempus Theophraſtus ſtatuit, Vernum tempus malis vernis, quippe quæ cum gracilenta, lignoſaq; ſint, & ſicca natura conſiſtant, hyemem ob debilitatem ſufferre non valent. Naſcitur & propagine. Nam propagata, breui temporis curriculo radices proiicit. Naſcitur & ſurculo, vel cacumine, vt Theophraſtus ſcripſit. Surrentino tractu in vineis, vbi vites propagantur, ſimul cum vitibus huiuſmodi mali cacumina deponuntur, & citò, & optimè radicantur.

Ars. Theophraſtus ait: ſi arbor feruenti aqua rigetur, melioreſcit: nam alimentum mouet, atque immutat, ſi diutius venit.

Morbi & remedia. Theophraſtus, quæ dulcia ſunt, celerius putreſcunt, dixit. Etenim ſuccus eorum mutationem facilius recipit, quoniam imbecillior eſt. Hinc mali dulces, magis quàm acidæ putreſcunt, & omnium maximè vernæ, ſucci imbecillitate, atque totius naturæ.

Cõditura. Plinius melimela minime durare ſcripſit.

De pyro. Cap. XIIII.

NVNC pyri hiſtoriam proſequi poſcit ordo. Columella ex pyri floribus apes mel colligere ſcripſit, & ſi Varro ex ſylueſtri pyro ſcripſerit prius. Palladius idem ex pyro. Narrat Athenæus pyra in conuiuiis ſolita deferri in aqua, vt quiſq; ſumeret matura: ſcilicet quæ magis natarent, ex Alexi in Breutia. Macrobius adducit Verannium dicentem pyrum inter arbores felices eſſe.

Nomen. Græci pyrum pomum ἄπιον vocát. Iſter in rebus Argolicis narrat Polopon-

neſum Apiam vocatam fuiſſe (ex Athenæo) quod ibi planta huiuſmodi plurima reperiretur: in qua ſententia etiam Stephanus eſt. Theocriti tamen interpres pyra à Poloponneſo nomen accepiſſe putat, quod in ea plurimum hic fructus appareuerit. Latinis arbor pyrus dicitur, pomum verò pyrum, dictumque volunt, quod ad pyramidis modum, vt plurimũ elatum in aciem tendat, flammæ ſimilitudinem reddens. Italis *pero*.

Deſcriptio. Deſcriptionem toto volumine ſparſam è Theophraſto adducere libuit. Arbor ſimplici conſurgit caudice, & ſi ab imis plantigera ſit, cæteris abſciſſis ſimplex redditur. Plurimis ramis brachiata. Cortex ex humore, carne, & neruo conſtituitur. Folio circinato. Flore foliato. Turbinata fructus figura. Aquoſo ſucco præditus. Autumno reddens fructum, præter præcocia. Seminibus tunica contentis, principiumq; annexus proprium habere videtur. Fructificat ex annotinis ſurculis. Latere, & cacumine germinat. Incremento velox. Prolixa radice, vt non ſolum è proximo, ſed longinquo prolificet. Plinius hæc quæ ex Theophraſto accepit, refert: Folia pyro circinata, plura ex eodem pediculo exeuntia. E lateribus ramorum, & cacumine fert. Naturæ ordine vrbanarum paulò poſt malum pyrus floret, vt ſimul videri poſſit. reddit ſemen, præter quàm hyberna, aut præcocia, autumno. Turbinatior pyris figura, in iis ſerotina ad hyemem vſque ad matrem pendent, gelu matureſcentia. Pyro proprietas vini, vinoſo enim ſucco præditum eſt. In hyberno pyro eſt pomum aſpici in matre prius decidentibus foliis, velox eſt, & cito occidit.

Genera. Nunc ad genera tranſeamus, ſunt etenim, vt malorum, æque multiplicia. Sed quæ fuerint antiquorum nomenclationes pyrorum, quæque noſtrorum temporum illis reſpondeant, vt priſtinum nomen illis reſtitui poſſit, conabimur etiam, vt in malo aliqua coniectare. Nos primùm, vt par eſt, pyra in ſatiua & ſylueſtria diuidemus, nunc de ſatiuis, alibi de ſylueſtribus dicturi, ſatiua idẽtidem à temporibus diuidemus, verna ſcilicet, æſtiua, & hyberna: & de vernis primũ, nam Theophraſtus pyra & præcocia, & ſerotina eſſe dixit: & quædam pyrorum genera bifera eſſe poſſe, ſed locis hybernis, humidiſque, vbi flatus commodi non deſint, & cum tempus ſe longius protrahit, & priores fructus decerpantur. Vnde Plinius, In malis, & pyris quædam biferæ ſunt, & præcoces. Sed Neapoli genus eſt pyri, quod vulgus, *Pero due volte l'anno*, vocat, quod bis anno affert, immò ſemper fructu, & flore oneratum conſpicitur. hæc genera ab antiquis muſtea vocabantur. De præcocibus pyris hæc habet Plinius. Eadem cauſa taxatur in pyris ſuperbiæ cognomine, parua hæc, ſed ocyſſima. Hæc Neapoli *Perabiancolelle* dicuntur, quia albea & parua ſunt, & ocyſſime cadunt, ſi diutius in arbore manſerint, farinæ modo mandendo friantur, nil boni, niſi quod præcocia ſint, habent, vt ſola verè temporis prioritate ſuperbiant. Cato, quia præcocia ſunt, videtur muſtea vocaſſe. Macrobius præcocia dixit. Manardus ſuperba antiquorum pyra illa eſſe ait, quæ noſtrates *Pera moſcarelle* vocant, ſed repugnat; quia ocyſſima non ſunt, nec tam inſignem

odoris

odoris notã maiores noſtri præteriiſſent, ſed quæ ea fuerint, melius fortaſſe videbimus. Succedũt iis, quæ diximus, noſtro tẽpore vulgo dicta *Pera moſcarelle*. Hæc tam parua ſunt, vt baccas corporis tuberculo non excedant, quina, ſena, pluráve vno pediculo exeuntia, ſaccharo condiuntur, vt in ſequentem annum aſſeruentur, moſchi dicti odoratiſſima iucunditate fragrant, dixerim à Plinio myrapia dici, quaſi vnguentum redolentia: μύρον enim Græcis vnguentum eſt, & perſæpe moſchi odorem vnguentum dicunt. Sed apud Macrobium marapia legitur, non myrapia. Cohærent his germanitate odoris quadam, & ſaporis, genera vulgò dicta *Pere moſcarelloni*, ſed magnitudine longe ſuperant, & tardius maturantur. Plinius Dolobelliana vocat longiſſimi pediculi. Genus pyri, quod omnium pediculum longiſſimum habet, ſimul & ſubtiliſſimum eſt illud, ob ſui præſtantiam regale nomen adeptum, inter ſui temporis pyra (nam Iunio maturatur) facile ſceptrum geſtat. Plinius item à colore purpurea vocat. Hic pauca adeo, multiſq; aliis pyris communia dixit, vt ſolo eius teſtimonio, quæ purpurea fuerint coniectare nõ poſſimus, verùm ſi vnà vulgare Neapolitanum nomen cõſulamus, clarè quæ *Pera cremeſine* dicimus, antiquorum purpurea pyra eſſe cognoſcemus, nomenq; ab eis deductum, vſq; ad hæc noſtra tempora ſeruatum cenſendum eſſe exiſtimamus. teneritudine, ſapore, & forma à ſupradictis parum recedunt, ſpecioſiſſimaq; ob eorum colorem: Iunio etiam maturantur. Idemque putamus eſſe Macrobij rubile. Paulatim ſubeunt æſtiua. Ait Plinius, Cunctis autẽ cruſtumina gratiſſima. Columella cruſtumina inter generoſiſſima pyra ponit. Meminit etiam horum Macrobius: Virgilius item Georgicorum ſecundo,

——— *Nec ſurculus idem*
Cruſtumiis.

Seruij authoritate ex parte rubent, dictaque ſunt cruſtumina ex Cruſtumio Thuſciæ oppido, vbi optima, copioſaq; erant. Optima, copioſaq; etiam apud nos ſunt, vulgò dicta *Pere giacciole di Roma*, nam Roma ad nos exportata primitus fuere, ibiq; è Thuſcia, tenera ſunt, ſuccoſa, dulcia, alba, ex parte rubentia. Sunt aliæ huiuſmodi pyrorum ſpecies apud nos Puteolis è Germania allatæ, ob id vulgò dicta *Pera giacciole di Pozuolo, & giacciole di Alemagna*, quæ etiam hordearia dici poterunt, cùm eo tempore, quo metunt hordeum, appareant. Fauoniana rubra paulò ſuperbis maiora Plinius dixit. Retinent adhuc genuinum nomen, nam *Pera roſſolelle* dicimus, hæc enim paulò ſuperbis maiora ſunt, & rubicũdo colore perfuſa. Quod nos *Pero inganna villano* dicimus, colore eſt foris nigro, vel ſi mauis fuliginoſo, inter cætera præſtãtiſſimum eſt, & Auguſto maturatur: exiſtimarem eſſe illud, quod Syria donat, à Plinio deſcriptum. Inquit ipſe: In iis alia colore nigro donant Syriæ. Columella Tarentina, eadem quæ Syria dici ait: quod à M. Catone, qui in ſapa condi poſſe ſcripſit, deſumpſit. Macrobius Tarentinum etiam Syrium dici narrat. Huius etiam meminit Virgilius,

Cruſtumiis, Syriiſq́; pyris.

Apud nos ſunt plura horum pyrorum genera, quod etiam Plinius non reticuit, nam alia, dixit, colore nigro donant Syriæ, veluti ſunt *Pera caranelle*, omnium huiuſmodi rubiginoſo colore infectorũ optima. Item *Pero brutto buono*, aliud *Pero malueſtito*, & *Pera pozelle*. Proxima iis falerna à potu, inquit Plinius, quoniam tanta vis ſucci abundat: lactea hæc vocãtur. Neapolim è Samnio afferuntur, ibiq; *Pera pane & vino* dicuntur vulgò: quia cum eſitantur, edere ac bibere putatur. Sapore & ſucco ſunt præſtantiſſima, forma turbinata, acerba vireſcunt, matura albeſcunt. Pyra, quæ Plinius à collo coroliana vocitari dixit, nos putamus ἀπὸ τῶ κορωνῶν, quaſi lunatus, vel inflexus, vt boum cornu, dici, vnde quæ Neapolitani *pera coſcia di donna* dicũt, Plinij coroliana eſſe, nam & pediculus carne obductus eſt, & inflexus vt boum cornu, venter vt viatorum vaſcula, hæc vili habentur pretio, nam inſipida ſunt: per hordeum maturantur. Cato cucurbitina pyra nominauit, & in ſapa condi poſſe dixit: itemque Macrobius. Plinius rationem nominis reddit, Brutæ gentilitatis cucurbitina, acidula ſucci. Neapoli vulgò *pero cocozzaro*, cucurbitam enim *cocozza* vulgus vocitat, in figuram efformatum vaſculi viatorum, colore viridia, tactu duriuſcula, maturantur Auguſto. Maturantur item Auguſto duo pyrorum genera, quorum vnum legitimum, alterum ſpurium vocamus, nullis iam dictis inferiora, magnitudine, teneritate, ſucco, & ſapore: legitimum *pero paccone* vocamus, ſpurium verò *pero paccone baſtardo*, quod parum ab eo ſapore degeneret & magnitudine. Coniicerem ego Plinij Decimianum, & Pſeudodecimianum. Inquit enim, Sed confeſſis vrbis vocabulis, authores ſuos nobilitauere Decimiana; & ex eo tractum, quod Pſeudodecimianum vocant. Macrobius Decimanum dicit. Cato pyra volema nominauit: ex quo Virgilius,

Cruſtumiis, Syriiſq́; pyris, grauibuſq́; volemis.

Columella itidem. Plinius volema. Macrobius volemium dixit. Seruius volemis, id eſt magnis, dixit, nam & volema ab eo, quod volam impleant dicta ſunt, vola enim palmæ medietas eſt; dicerem eſſe poſſe, quæ nos *pera pignatelle* dicimus, hæc optima ſunt, nec ad libræ ſolum, ſed etiam ad duarum librarum pondus aſcendunt. Quæ verò Samnites *pero capacci* vocant, etiam ad trium librarum ſæpe pondus aſcendunt, hæc Auguſto maturantur, albo, & croceo colore colorantur, coctum præſtat, & ad hyemem ſeruatur. Maturantur etiam Auguſto *pera roſſolelle* dicta, alia à iam dictis præcocibus, aſſeruanturque diutius: putarim Plinij venerea. Inquit enim, Incerta nominis cauſa eſt barbaricis, venereiſque, quæ colorata dicuntur.

Subeunt hyberna, ſiue ſementina. Cato muſtea, & ſementina dixit, ac ſementina conditiua eſſe, dictaq; eſſe, quod ſementis tempore maturentur, ſcilicet autumno. Plinius ab odore pyra laurea eſſe dixit, ſerotina eſſe, & ad hyemem vſq; ad matrem pendent, gelu matureſcentia. Priſtinum adhuc retinent nomen, nam vulgò *pera Laure* dicunt, cùm enim vorãtur, fauces lauri odore replent,

plent,& ſerotina ſunt. Laurei etiã pyri meminit Macrobius. Incerta nominum cauſa regiis, quæ minimo pediculo ſeſſilia, Plinius dixit. Columella regia vocauit. hæc pyra alia eſſe non poſſunt, niſi quæ vulgò *bergamotte* dicimus à Bergomo Italiæ oppido, quod ſua peregrinatione inſigniuit. Colore ſunt herbido, nec vt foris dotem referant, minimo omnium pediculo, & compreſſæ rotunditatis, vt ſeſſilis videatur, ſerotina ſunt, & facile ob ſui præſtantiam apud antiquos regium nomẽ adipiſci potuerunt: mira ſunt teneritudine, aquoſa dulcedine, ſapore egregio. Ab eorum etiam dote Imperialia nunc dicimus, quæ ampla, & grato ſucco, & ſingulari cõmendatione. Aniciana, Plinius ait, poſt autumnalia, acidulo ſapore iucunda. Cato aniciana, per c, ſcribit. Macrobius antiana. Varro ex Catone in ſapa cõdita manere pyra antiana. Columella aniciana legit. hæc nõ niſi *pera ſarriolę* vulgò dicta eſſe poſſunt, nam ſementina poſt autumnalia ſunt, & acidulo ſapore iucunda, ob id ægris præbẽtur innocuè. Patriæ nomen habent Grȩca, ſerotina ad hyemem vſq; ad matrem pendent, gelu matureſcẽtia inquit Plinius. Macrobius græculũ vocat. Id genus puto Neapoli dictum *pero buon Chriſtiano*. Inter cætera noſtræ Campaniæ præſtantiſſimum, ſuauitate eximia, magnitudine, & teneritate tãta, vt guſtatu vel ipſo ore liqueſcat, perennat, geſtatumq; tolerat, hyeme crudum, coctumq; mandimus, vtiq; eſui peroptimum, ægris innoxie prȩbetur, omnium poſtremũ, nec prius, quàm hyemem experiatur, edomita acerbitate miteſcit, Neapolim delatum à Carolo octauo hîc res gerente, à noſtra felici Campania his dotibus adoptatũ. Calculoſi pyri meminit Macrobius. Huius Neapoli multæ ſunt ſpecies. ab huius generis vitio, quòd calculis præditæ ſint, denominatæ. Sed hæc dixiſſe ſatis ſit, ne charta, vel dies potius, quàm genera deficiant. Sunt etiam apud Plinium alia pyrorum genera, pomponiana cognomine, mammoſa, ceciriana, ſeueriana, & quæ ex iis nata ſunt tyranniana longitudine pediculi diſtantia, lateriana, tiberiana, quæ maximè Tiberio principi placuere. Colorantur magis Sole, grandeſcuntque, alioquin eadem eſſent, quæ Liceriana. Patriæ nomina habent, ſeriſſima omnium ametina, picentina, numantina, alexandrina, numidiana, & in iis amerina, ſignina, quȩ alij à colore teſtacea appellant, ſicut onychina. Ab odore nardina, & patricia, voconia, viridia, oblongaque. Item Columella ſignina, neuiana, vulſa. Item Macrobius citrium, ceruiſca, lollianum, lanuuinum, laterafianũ, miletium, myrteum, næuianum, orbiculatum, præcianum, ſigninum, tullianum, titianum, turtiuianum, timoſum, meſpilium ſerum, ſementinum ſerum, ſextilianum ſerum, tarentinum ſerum, valerianum ſerum: quæ omnia, quia alias notas non addiderunt, penitus ignoramus.

Theophraſtus pyrũ ſylueſtrẽ in feruidis male ſe habere dixit, vt in Ægypto, vbi etiã mites pyri nihilo melius germinant ob calorem inhoſpitalẽ. Ex Quintiliis verò habetur, Pyrorum genus in frigidis & humidis locis. Ex Diophane, Pyrum in frigidis, aquoſis, & vberibus locis gaudere habetur. Palladius in frigido, & tepido loco prouenire ſcripſit, ſed irriguo, & florem plurimum profer- Cælum.

re, & magnitudinem pomi turgentis acquirere. Plinius, Subit & in montoſæ pyrus. Athenæus, ex Hermippi ſententia, in Euboicis optima pyra naſci tradidit. Sed animaduerſione dignum eſt, cum de cœlo, & ſolo pomiferis arboribus conuenientibus loquimur, de iis intelligendum eſſe, quæ ſylueſtribus ſui generis arboribus inſeruntur, non alieni: nam ſi ſuper alias diuerſi generis arbores inſeremus, velut coroneo, ſorbo, & oxyacanthæ, ſolũ cœlumq; illis tribuendũ eſſe cenſeo, quæ inferiori trunco cõueniunt, non autẽ, quæ ſuperiori.

Solum. Palladius ſcribit, Pyra naſci tali ſolo maximè diligunt, quale vinetis conuenit, ſed læto ſolo & validas arbores, & fructus plurimos conſequi. His annectendum eſſe iudicatẽ, vt profundum ſit ſolum, cùm validas arbor in profundum radices agat.

Satio. Theophraſtus omnino ſemine ſatum pyrum degenerare ait, & non niſi viciatum pyraſtrum naſci. Palladius autem, Si quis ſemen pyrorum aſpergit, naſci quidem neceſſe eſt, originem ſuam refouente natura, cuius æternitati nulla tarditas poteſt afferre faſtidium, ſed homini expectare longinquũ eſt, cùm & ſerò veniant, & de generis nobilitate decedant. Cato autem pyrorum ſeminaria ex ſeminibus facere docet, quemadmodũ in Cupreſſo retulimus. Ex quo Plinius excipiens, illud idem docuit. Viuiradicibus ſerere docet Palladius. Plantas pyrorũ menſe Februario locis frigidis ponemus, calidis verò Nouembri: ſed menſe Nouembri pyra locis tepidis cõſerenda ſunt. Sed pyrum plantis ſerere propè tardus eſt euentus: tamen quibus hoc placuit, vt ſemina generoſa nihil ſibi de agreſti aſperitate permiſceant, plantas bimas, aut trimas eo more; quo oleæ ponuntur, radicatas magnis ſcrobibus ponant, ſupra terrã tribus altas, vel quatuor pedibus, quarũ deciſa cacumina, argilla miſta muſcus debet operire. Melius ergo hoc menſe Nouembri fiet, vt pyrorũ plantas radicatas ſeramus agreſtiũ, ſubactis bene ſcrobibus, vt cum prehenderint inſerãtur. Hoc autẽ intereſt, quod quæ plantis ſuis ſeruntur, dulcedinẽ ac teneritatem ſeruãt, diu tamen ſeruata nõ durant, inſita verò moram temporis ſuſtinebunt. Spatia inter pyros triginta pedũ menſura diſcernat. Theophraſtus pyrũ vere ponendum arbitratur, cùm autumno ſeri arboris natura nõ ferat, quoniam lignoſorum natura à germinandi facilitate abeſt, eſtq; cum earũ ſiccitate imbecillitas aduerſus hyemes, prçterea lauros nõ plus quàm nouenos pedes prçcipit diſtãtes ſerere, malos diſtantiores paulò, pyros amplius. Quintilij. Si verò viuiradices plantaturus es, ſint hæ ipſæ triennes, aut nõ minores duorũ annorum. Sed pro diuerſa earũ natura, Diophanes ait, variã ſerendi rationẽ poſtulare. Etenim longorũ, vel rotundorum generũ arbores, quæ ſuos in matre partus maturãt, aliquanto celerius, ad mediũ vſq; ver ſeri volunt, locis ad ortũ ſolis, vel ſeptentrionẽ ſpectantibus. Verum radicatæ plantulæ, nõ iuniores binis deponuntur. Terra autẽ iniiciatur ſimul ſtercore admixto. Porrò longè melius plantas ſylueſtriũ pyrorũ radicatas ſerimus, ſubactis bene ſcrobibus, vt dum cõprehenderint, inſerantur. Columella ait: pyros autumno ante brumã ſerito, ita vt mi-

nime

ſime dies quinq; & viginti ad brumã ſuperſint. Plinius nõ eodem tempore pyra omnia ſeri iubet, quoniã non æque floreant. Eadem oblonga, aut rotunda ab occaſu Vergiliarum ad Brumam. Reliqua genera media hyeme ab occaſu ſagittæ, Subſolanum, aut Septentrionem ſpectantia. Cõmunis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modũ diſtribuit : Pyro autumnum, ita vt brumã xv. nec minus diebus antecedat. Seritur etiam pyrus radicariis plantis è radicibus auulſis, ex Quintiliorũ placitis, quod Diophanes confirmat. Ex ramis Theophraſtus rarò naſci poſſe ſcripſit. Quintilii, Ex ſuperna arborum parte ramos generoſiſſimos acceptos plantant, neque ſucceſſu fruſtra ſperato. Columella idem ſentire videtur, naſci poſſe ex cacuminibus, atque depacta vbi adoleuerint, poſt biennium inſeri, aut transferri ſi generoſa fuerint, vt diximus in malo. Quintilii, Quidam etiam trunci generoſiſſimas partes ſcytalas faciunt; eaſq; plantant : quemadmodum à ſcytalis oleas.

Theophraſtus ait, quia plagis infirmatur, ideo minus recidenda pyrus, vt ſupra in malo retulimus. *Cultus.*

Inſeri autem præcipit Cato pyra per ver, luna ſilenti, poſt meridiem, ſine vento auſtro, & poſt ſolſtitium, diebus quinquaginta poſt vindemiam. Quod Plinius ex eo retulit. Virgilius orno inſeri poſſe ſcripſit. *Inſitio.*

—— Ornuſq; incanuit albo
Flore pyri.

Palladius verò ita monet, Menſe Februario, & Martio pyrus inſeritur more, quo dictum eſt, cum de inſitione loqueremur ſub cortice, & in trunco. Inſeritur autem pyro agreſti, malo, vt nonnulli, amygdalo, & ſpino, vt Virgilius orno, & fraxino, cydonio vt aliqui, & punico, ſed fiſſo ligno. Surculus pyri, qui inſeritur ante ſolſtitium, anniculus eſſe debet, & prius quàm figatur, foliis, & omni tenera parte priuari, poſt ſolſtitium verò eum figis, qui ſummum germen incluſit. Pyrus omni genere inſeritur. Iulio menſe emplaſtratione inſita pyrus Palladio explorante proceſſit. Recipit citreum, meſpilum, & tuberes. Qui ad Paſiphilum ſic ſcribit carmine;

Germine cana pyrus, niueos haud inuida flores
Commodat, & varium nectit amore nemus.
Nunc rapit hirſutis horrenda ſororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela pyros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum,
Fraxineaſq; nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi miteſcere fructu,
Inſtituens, dura dat ſua membra cuti.
Et ſteriles ſpinos, & inertem fœtibus ornum
Dotat, & ignotum cogit amare decus.
Huius & immiſſi vertere cydonia rami,
Pomaq; confuſus blanda creauit odor.

Caſtaneæ ſeptos aſpro velamine fœtus
Exuit, & placido pondere mutat onus.
Meſpilaq; exarmat pugnacibus horrida membris,
Et mala tranquillo cortice ſota premit.
Creditur in Libycis ſua germina nectere ramis,
Lætaq; puniceo poſſe decore frui.

Ait Plinius. Pyrum vel florentem inſerere licet, & in Maium quoq; menſem protendere inſitionem. Ait M. Varro, Pyrum non recipit quercus, neq; enim ſi malus pyrum. Hæc ſequuntur multi, qui aruſpices audiunt multum, à quibus proditum in ſingulis arboribus quot genera inſita ſunt, vno ictu tot fulmina fieri illud, quod fulmen concepit. Si in pyrum ſyluaticam inſeueris pyrum quamuis bonam, non fore pyrum tam iucundum, quàm ſi in eam, quæ ſylueſtris nõ ſit. Sed quercus bona pyra ferre Plutarchus eſt author. Ex Quintiliorum placitis, Caſſianus animaduerſione dignum eſſe iubet, ne malorum, pyrorumq; ſurculi, qui ad inſitionem cautè, & diligenter accipi debent, acutiſſima falce deputentur: ſunt enim hæ arbores valde tenui cortice præditæ, quapropter aliqui ipſos manibus potius auferunt, quàm falce reſecant. Pyrus (vt ait Tarentinus) inſeritur in punicam, in malum cydoniam, in amygdalum, in terebinthum, & in morum. Inſita autem in morum, pyra rubicunda producit. Diophanes myrapia commode infoliari in mala, quod ipſe experientia manifeſta condidicit. Nos autem myrapia, quæ diximus, in cotoneam inſita maiora, quæ vnquam ex arbore pependerint, odoratiora, coloratioraq; produxiſſe vidimus. Alii pyrum in ſalicem inſeri poſſe ſcribũt, ſed ſalix humido loco ſata ſit oportet, optime autem inter lignum & corticem, tardiſſime omnium affert: inſerendamq; eſſe vltimis deficientis Lunæ diebus.

Morbi & remedia. Theophraſtus ait, in pyris præuenire ſolet lapſus maturitatem, vel debilitate appendiculorum, nam cùm mole grandiuſcula conſtent, facilè ſentit pediculus incõmoda diſtentionis ex pondere: vel vrgentur interdũ copia flatuum, grauátur etiam humore, humiditatem verò eſſe cauſam lapſionis pomorum docet, humefacto Auſtris aëre, atq; nubilo, tum flores cadere, tum etiam priores fructus, qui ſtatim flores ſubſequuti ſunt. Ex quo Plinius, Si cùm defloruêre pyri protinus ſequantur imbres, in totũ poma depereunt, etiam ſi omnino nubilum fiat, auſtrinúsve flatus, amittũt fœtus. Et alibi. Perdunt facillimè ante maturitatem fructus pyri, etiam ſi non pluat, & fiat auſtrinũ cœlum, aut nubilum, amittunt flores, & primos fructus, ſi cum defloruére tales dies fuerint. Tradit Palladius crebris foſſionibus, ac frequenti humore proficere, vt nulla floris iactura fiat. Multum quoq; prodeſſe, ſi interiecto anno quale libet adiungatur lætamen, ſed bubulum ſpiſſa & grauia poma creare fertur. Aliqui cinerem miſcent, exiſtimantes argutiores pomis contrahi ſapores.

Theophraſtus vermiculationem etiam ſentire pyra prodidit, eoq; morbo celeriter interire. Ex quo Plinius. Maxime autem arborum vermiculantur

pyri,

pyri, poma etiam ipſa per ſe quibuſdam annis vermiculationem ſentiunt. Diophanes à vermibus liberari promittit, ſi radices dum plantantur bubulo felle linantur. Palladius, Vermes enati necantur, & naſci quoq; prohibentur, radicibus felle taurino frequenter infuſis.

Theophraſtus item, Si pyrus frondibus, & germine luxuriabit, foramini facto quernum palum adigunt, terraq; occultant. Quod punire nonnulli vocant. Ex quo Plinius, Pyri, quæ germinant, nec fructum ferunt, fiſſa radice è teda cuneo adacto, & cinere, ac terra cooperto. Diophanes, Vt pyrus ferax, & dulcis ſit, iuxta radices truncus findatur, fiſſuræ cuneos ex quercu, vel fago adiges, atque ita obrues. Vel circa eam fæce vini veteris radicibus affuſa, rigandoque ad quindecim dies, poſteà verò obrues. Quod ſi non ægrotet, affuſa tamen fæce, dulcior euadet. Columella eadem docet, Vt pyrus ferax ſit, cùm adoleuerit, altè eam ablaqueato, & iuxta ipſam radicem truncum findito, & fiſſuram cuneo tedæ pineæ adigito, & ibi relinquito, deinde abſumpta ablaqueatione, cinerem ſupra terram iniicito. Palladius verò, Si languida eſt arbor pyri: vel ablaqueatæ radicem terebras, & ibi ligneum palum deprimis: vel in trunco ſimiliter terebrato ex teda cuneum figis: vel ſi hoc deſit, ex quercu. Item fæces vini veteris recentes ſi radicibus affundantur per triduum, diutius arbores in floribus laborare non faciunt.

Præterea. Si lapidoſa pyrus eſt, ab extremis radicibus terram priorem leuabis, & ſecernes omnes lapillos, quibus diligenter remotis, alteram terram cribro cretam in loco eius infundis, ſed hoc proderit, ſi rigare non ceſſas. Lapidoſiq; generis pyra vitium mutare creduntur, ſi terris mollibus conſerantur. Quintilii verò ab extremis radicibus terram leuant, & omnes ſecernunt lapillos, quibus diligenter ſummotis nouam terram cribro cretam in alterius locum ſuffundunt. Sed frequens rigatio calculoſæ pyro præſenti eſt remedio. Sed mirum tradit Plinius, quod animalium depaſtio, quæ arboribus pernicioſa, pyro vtilis ſit apud Chios, quam vocant Phocida. Theophraſtus caudicis fiſſionem tolerare poſſe ſcribit, quia facillimè coit.

Pyra alia ſunt conditiua, alia minime. Conditiua, vt volema, anitiana, & ſementina Cato iubet condi. In ſapa verò tarentina, muſtea, & cucurbitina. Sed M. Varro ex eo aliter ſentit. Nam pyra antiana, & ſementina in ſapa condita manere. Plinius ex vtroque Tarentina ſeriſſime legi, anitiana ſeruari & in paſſo. *Cōditura.*

Varro item pyra diſſecta, & in ſole macerata per ſe vbicunque ſint poſita, facile durare. Columella ſiccandi modum docet, Auguſto pyra dulciſſimi ſaporis mediocriter matura eliguntur, & in duas, vel tres partes arundine, vel oſſeo cultello diuiſa in ſole ponantur, donec areſcant. Palladius, Pyra diuiſa, & purgata granis in ſole ſiccantur. Plinius condi pyra, vt mala dixit, & vuæ, ac totidem modis.

Ex Palladii doctrina, Pyra, quæ huic negotio deſtinantur, à cadiuis dili-

genter electa integra debent eſſe, placido die, decreſcente Luna, à vigeſima ſecunda vſq; in octauam manu decerpta, vegeto ſolis calore ab hora ſecunda in quintam, vel à ſeptima in decimam, dura tunc, & aliquanto viridia, picato vaſe claudantur, quod tegatur operculo, & inclinato deorſum ore breui obruatur ſcrobe, loco iuxta quem perennis aqua defluit. Item, quæ dura ſunt in carne & cute, in aceruo poſita, vbi ſe mollire cœperunt, in fictile picatum ponuntur, & operculo ſuperueniente gypſo linuntur, vas breui ſcrobe demergitur, loco, qui quotidie ſole tangatur. Alii ſtatim lecta cum tenacibus ſuis picatis vrceis condiderunt, & oribus vaſculorum gypſo vel pice clauſis, ipſa ſub diuo obruta ſabulone texerunt. Plurimi pyra obruta inter paleas, aut frumenta ſeruarunt. Alii pyra, quæ non ſe contingerent, in melle ſeruarunt. Aliqui aquam ſalſam, cum cœperit vndare calefacta, deſpumant, & ei poſt iam frigidę pyra ſeruanda demergunt: tunc exempta poſt tempus exiguum condunt vrceo, & eius lito ore conſeruant. Vel nocte, & die in frigida ſalſa manere patiuntur, poſt in aqua pura biduo macerant, deinde in ſapa, vel paſſo, vel dulci vino merſa cuſtodiunt. Seruari pyra Democritus affirmat, quæ illitis pice ſurculis ſuſpendantur. alii in ſapa, vel paſſo, vel dulci vino, vel muſto merſa cuſtodiunt vaſis plenis. Plurimi inter ſcobem obruta ſeruarunt. Alii ſiccatis frondibus iuglandis inuoluta recondunt. Alii in vrceo fictili nouo in vino, vel muſto demergunt, parum ſalis habenti, & operculato vaſe reponunt. Alii vinaceis diſcreta, ne ſe contingant, obruunt. Apud nos funiculis laquearibus appenſa, vſque ferè ad aliorum prouentum ſeruant, & præſertim quæ *bergamotte*, & *buon chriſtiane* vocamus, quod etiam antiquitus fieri docet Martialis ad Mancinum.

Non pyra, quæ lenta pendent religata geniſta.

De ſorbo. CAP. XV.

SEQVITVR ſorbus, cuius fructus malorum, pomorumq; generi iure venit annumerandus. Etſi ſuus locus in ſyluis ſit, tamen ob gratiam, quam apud omnes eius fructus adeptus eſt, in noſtrum pomarium tranſtulimus. Inter felices arbores connumeratur à Verannio, Macrobio referente. Aſtringentem eius naturam Martialis innuit,

Sorba ſumus molles nimium durantia ventres,
Aptius hæc puero, quam tibi poma dabis.

Nomen. Sorbus arbor Græcis ὄη, & οὔη; fructus verò ὄα, οὖα. Ita & apud Latinos arbor ſorbus dicitur, fructus verò ſorbum: vel quia ore abſorbeantur, vel quia diu ſeruentur. Itali arborem *ſorbo* dicunt; fructus *ſorbole*.

Deſcriptio. Theophraſtus ſorbi arborem accuratiſſimè deſcribit, tanquam incognitam ſibi, & aduenam. Sorbus arbor de grandibus & ſubrectis eſt, coma concinna, & niſi quid impediat, verticem nucis pineæ repræſentans. Aculeos non habet vt meſpilus. Nouella cortice læui, pinguiuſculo, flauente candido, annoſa

noſa ſcabro, atroque. Folia pediculo ſingulari, prolixo, neruaceo, condita in verſus, alæ modo à lateribus emicantia, tanquam ex omnibus vnum fiant, laciniis pennatim ad neruum vſque diductis, ampliuſculo diuiſis interuallo, omnibus ramulis in extremo pediculi folium prominet, cuius acceſſione impar numerus efficitur, ſunt in vetuſtioribus, breuioribusq; pauciora: figura iis lauri tenuifoliæ, prȩterquam quòd ſerrata per ambitum breuioraq; ſunt, neq; cacuminibus mucronatis, ſed in rotunditatem retuſis: atq; hæc non paulatim, vt cæteris, ſed vniuerſa collabuntur. Flos racematim coactus ex pluribus candidis ac minutis, petiolo vnico dependet. Fructus cum large proueniunt, vuæ modo farcti, congeſtiq; viſuntur, ex vno petiolo faui ſpeciem præbentes, acerbiſſimi. Noua admodum fructificat, etenim à trimatu fert. Autumno foliis ſubinde amiſſis, cachrym ſuam fundit, eduraturam hyeme. Radicibus neque multis, neque in altum defixis, validis alioqui, & craſſis, auelliq; difficillimis. Plinius ex eo, non ante trimatum ferre ex vllo genere ſcripſit. Ei vniuerſa folia decidere: ſorba inter ſe denſa, quæ ramos circundata ex omni parte vuarum modo degrauant.

Syluaticæ ſorbo præſtantior quàm vrbanȩ fructus ait Theophraſtus, quod in hac, & in cornis præcipuum notauit. Suauius enim olent. Cuius rationem in libro de cauſis aſſignauit: quia ſicciores ſunt, ea tamen ſiccitate, quæ non in totum tollit humiditatem ad odorem conficiendum: ſyluestre nempè genus ſiccius, ieiunius, feruentius, ac ſucco tenuius eſt, nec ſuccũ carni permixtũ vrbani modo gerit. Præterea duo alia ſorborũ genera ab aliis tradit reperiri, fœminam, quæ ſola fructificat, & maſculam ſterilẽ. Aliud etiam diſcrimen in fructu, quòd aliæ figurã orbis, aliæ oui referũt. Item aliȩ ſucco odoratiore dulcioreq;, vt quæ orbiculatos fructus ferunt: aliæ acido, peiusq; olente, vt quȩ ouales. Plinius verò, Sorbis quadruplex differentia. Aliis eorũ rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata ſpecies, ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & ſuauitate rotunda præcellunt. Cæteris vini ſapor. Generoſiſſima quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant. De quo nos alibi. Sed ſyluestre genus nos vocamus, quod in ſyluis abſque aliquo cultu fructus optimos affert, de quo intellexit Theophraſtus. Sed eſt aliud genus, quod verius ſylueſtre dici poſſet, nam arbor ab vrbana nihil differt, niſi fructu qui exiguus eſt, & vix oxyacanthæ baccas ſuperat, colore ferrugineo, & vtimur ad aucupia turdorum, cuius ſunt auidiſſimæ. Maſcula caremus, quia omnes fœtificantes ſunt. fortaſſe feruentibus locis ea Theophraſto viſa fuerit. Fœminam dicimus, quæ paruos, rotundosq; fructus affert, maſculam verò, quæ magnos, ac turbinatos. Sunt præterea diſcrimina multa, colore, ſapore, & magnitudine differentia, nam alia oui magnitudine, alia oleæ fructus ferunt, alia lentiginoſos, & inter hæc præcipua, quæ in arbore ad Ianuarium vſque vegetos ſeruat. *Genera.*

Suapte natura frigidos tractus quȩrere ſcribit Theophraſtus: nam ſi ad lo- *Cælum.*

ca feruentia venerit, ſterileſcere. In montibus etiam naſci. Plinius ſorba in frigidis, & humidis prouenire ſcripſit, aquoſis etiam montibus gaudere. Ariſtophanes (Athenæo authore) ait,

In montibus ſunt ſorba ſponte plurima.

Palladius amare loca humida, montana, & frigidis proxima.

Solum. Theophraſtus alſioſum, humectumq; ſolum concupiſcere, quo tametſi viuacior, aboleriq; contumacior, mōtibus etiam naſci dixit. Palladius ſolum pinguiſſimum, cuius indicium facit certiſſimum, ſi frequens vbiq; naſcatur.

Satio. Theophraſtus ſemine naſci ſcripſit. Plinius idem confirmat. Palladius, Menſe Ianuario, Februario, & Martio locis frigidis. Calidis verò Octobri, & Nouembri ſorba ſeruntur egregie, ita vt matura in ſeminario ipſo poma pangantur. Ipſeq; expertus eſt, arbores ex pomis ſponte progenitas, & in creſcendo, & in ferendo extitiſſe felices.

Tradidit etiam Theophraſtus viuiradice ſeri. Plinius ab eo, radice plantam ſeri ſcripſit, ac poſt mediam hyemem in idus Februarias. Palladius, Plantas etiam ſi quis ponere velit, habebit arbitrium, dummodo calidis locis menſe Nouembri, tēperatis Ianuario, vel Februario, frigidis Martio inclinante diſponat. Planta eſt transferenda robuſtior, ſcrobem deſiderat altiorem, & ſpatia longiora, vt (quod illi maxime prodeſt) à ventis frequentibus agitata grandeſcat.

Etiam auulſione naſci ſcripſit Theophraſtus. A quo Plinius. Cū perna ſua auellitur, partemq; aliquam è matris corpore aufert ſecū fimbriato corpore.

Cultus. Veluti ſylueſtris arbor reſpuit omnem cultum, ſed ſiccitatibus ſi irrigetur, ac hyeme ſuffodiatur, maiores & dulciores dabit fructus, ſed non odoratiores, vt è Theophraſto colligitur. Formanda eſt arbor, vt à terra decem, vel duodecim pedibus eleuetur.

Inſitio. Plinius in calabrice inſeri monet, ea eſt ſpina ſylueſtris. Pallad. Menſe Aprili ſorba inſeri in ſe, in cydonio, in ſpina alba, vel trunco vel cortice. Idē in verſib.

Sorba ſuos partus merito maioris honeſtant
Seminis, & pulchro curua labore nitent.
Hæc arbos ſpinæ duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
Aureaq; annexo miſcere cydonia fœtu
Gaudet, & externi dona coloris amat.

Plinii calabrix Dioſcoridis oxyacantha eſt, vt alibi monuimus, retinet apud nos priſtinum nomen, optimeq; ſuper ea prouenit ſorbus, etiam malus, & optimos fructus præbet.

Morbi & remedia. Ait Theophraſtus, Ipſa arbor in ſenecta vermibus obnoxia ruffis, hirſutis ſui generis, atq; ita emoritur. Fructus etiam ſuper arborem crudus adhuc magis, quàm meſpila, pyraq;, quāuis hic maxime omnium ſit acerbiſſimus. Plinius ex eo, Sorbus arbor infeſtatur vermiculis ruffis, piloſis, atq; ita emoritur. Nos ex his ſæpe extraximus non ruffos, neq; hirſutos, ſed ſicut cæteri. Palladius remedium

medium affert. Si vermes patitur infeſtos, qui in ea ruffi, & piloſi ſolẽt medullę interna ſectari, aliquos ex his ſine iniuria arboris detractos vicino crememus incendio. Creduntur hoc genere, vel fugere, vel perire.

Plinius, Sorbis, quæ generant, nec fructum ferunt, fiſſa radice inditur cuneus è teda, ac cinere, & terra cooperitur, fertilesq; fiunt. Ex quo Palladius. Si verò minus ferre cœperit, tedæ cuneus eius radicibus inſeratur, vel circa partem vltimam foſſa facta cumulo ingeſti cineris adæquetur.

Theophraſtus materiem ſorbi ſolidam, ſpiſſam, coloratam, & validam eſſe. Plinius lignum oſſibus carere inquit. Apud nos ex ea optima vaſa expoliuntur, arcæ, & baliſtarum manubria. Materies.

M. Varro de ſorbis penſilibus promendis ait, Ipſa oſtendunt, quando ad vſum oporteat promi, quòd colore mutato, & contractu acinorum, ſi non demiſeris ad edendũ, ad abiiciendum deſcenſura ſe minitantur. Sorbum maturum mite conditum, citius promi oportet: Acerbum enim ſuſpenſum lentius miteſcit, quod prius domi maturitatem aſſequi vult, quam nequit in arbore, vt inde promatur ad eſcam. Theophraſtus ad hyemem ſuam differre maturitatem dixit, quia eius fructus plus ſicci habent, terreni, acerbi, ſolidiq; natura ſunt, & arboribus decerpti matureſcere poſſunt, etſi non vera maturitate, tamen quoad ſuccum conceperint eſculentum, niſi hoc maturitatis genus putrefactionem appellare mauis, nec prohibet id fieri poſſe ab extremo calore, cum enim perpetuus humor effluere deſierit, qui prius ab arbore ſuppeditabatur, frigoris ſuperuentu calor intus naturalis obſidetur, quoad maturuerint. Columella ita ſeruat, In vindemiis ſorba manu lecta, curioſè in vrceolos picatos adiicito, & opercula picata imponito, & gypſo linito, tum ſcrobibus bipedaneis ſicco loco intra tectum factis vrceolos ita collocato vt oblita eorum ora deorſum ſpectent, deinde terram congerito, & modice deſuper calcato. Melius eſt autem pluribus ſcrobibus pauciora vaſa diſtantia inter ſe diſponere: nam in exemptione eorum, dum vnum tollis, ſi reliqua commoueris, celeriter ſorba vitiantur. Quidã hoc idem pomum in defruto ſeruant, adiecto ſpiſſamento aridi feniculi, quo deprimãtur ita ſorba, vt ſemper ius ſupernatet, ac nihilominus picata opcula diligenter linũt gypſo, ne poſſit ſpiritus introire. Cõditura.

Plinius ait, Cato & ſorba ſapa condi iubet. Et in vaſis fictilibus picatis ſeruantur in ſcrobibus, gypſato operculo duûm pedum, terra ſuperinducta, in loco aprico, inuerſis vaſis, & in doliis vt vuas cum ramis ſuſpendi Palladius ex iis, Lecta duriora, ac poſita, vbi matureſcere cœperint, fictilibus vſque ad plenum claudantur vrceolis, gypſo deſuper tectis, & bipedanea ſcrobe loco ſicco ſub ſole merguntur ore peruerſo, & deſuper ſpiſſius terra calcatur. Item ſecta per partes ſiccantur in ſole, & ſeruantur in vaſculis in hybernum. Cum voluerimus vti, aqua feruenti macerata reuireſcunt ſapore iucundo. Aliqui cum pediculis ſuis viridia lecta ſuſpendunt locis opacis, & ſiccis. Alii ſorba in ſapa aſſerunt diu poſſe ſeruari.

De ficu, & eius inuentione, & laudibus. Cap. XVI.

HActenus de arboribus, quarum fructus ſemina intus habent, nunc de iis, quæ grana, vel frumenta in ſe continent, verba faciamus, à ficu incipientes. Macrobius ficum albam inter felices arbores connumerandam cenſet, nigram inter infelices, Veranii teſtimonium afferens, de verbis pontificalibus ita dicentis: Felices arbores putantur eſſe Quercus, Æſculus, Ilex, Sapinus, Fagus, Corylus, Sorbus, Ficus alba, Pyrus, Malus, Vitis, Prunus, Cornus, Lotus. Tarquinius item Priſcus in oſtentario arborario idem innuit, cum ait: Arbores, quæ inferorum deorum, auertentiumq; in tutela ſunt, infelices nominant; alaternum, ſanguinem felicem, ficum atram, quæq; baccā nigram, nigroſq; fructus ferunt; itemq; acrifolium, pyrum ſyluaticum, bruſcum, rubum, ſenteſq;, quibus portenta, prodigiaq; mala comburi iubere oportet. Sed ficum tanquam non pomum à pomis ſecerni iubet Afranius dicens. Pomum, holus, ficum, vuam. Et Cicero, Neq; ſerit vitem, neque quæ ſata eſt diligenter colit: Oleam, ficus, poma non habet. OEconomicorum tertio. Nos autem ex Plinio, cæteriſq; inter poma connumerari affirmamus. Ficus in ea æſtimatione apud antiquos fuit, vt ſecundum ab vua locum ei dederint, primum inter horarios fructus: cùm ſit eius ſuccus minime vitioſus, maioris nutrimenti, & demū ſucco vitis præſtantior. A Græcis, Latiniſq; adeo copioſè de ea diſſeritur, vt nunquam de alia, vnde neceſſe eſt, quæ de ipſa tradimus in plures ſectiones partiri, vt quæ ab aliis membratim diſcerpta accepimus, diſtinctè & ordinatè, quæq; noſtra vidimus experientia luculentius explanemus, à cuius inuentione noſtri ſermonis initium erit. Magna ſunt de ficu Poëtarum commenta, perplures hiſtoriæ, & in ea laudanda eo vſq; progreſſa eſt antiquitas, vt à Diis originem traxiſſe dixerit. Pauſanias in Attica primùm æditam ficum putat prope Cephiſſum: Phytalus Cererem (vt fama eſt) hoſpitio ſuſcepit, Dea beneficii non immemor ficulnam arborem dono dedit, quod in eius monumento his numeris memoriæ proditum fuit.

Hic Cererem tectis Phytalus ſuſceperat heros;
Cui primum ſacri largita eſt ſemina pomi,
Quam mortale genus ficum vocat: illius ergo
Muneris, æterno hic Phytali gens floret honore.

Athenæus verò Græcorum commenta luculenter complexus, hæc de ficu tradit. Soſibius Lacon Libero patri ficus inuentionem tribuit, & ob hoc Lacedæmonii Sycitem Bacchum colunt. Naxii, vt Andriſcus, & Agaſthenes referunt, Liberum patrem vocari volunt Melichion, quòd ficulnum fructum ædiderit, Melichenq; iidem appellant: quare Liberum, vt vitis inuentorem, facie vitiginea, Melichium ficulna, Naxii excudebant. Poëtæ gigantem Sicæum nomine perſequente Ioue, à tellure eius matre in Sycem, hoc eſt in ficum conuerſum fabulantur: vnde in Cilicia vrbi nomen fuit inditum Sicæ.

Pherení-

Pherenicus commemorat Oxylum ex Hamadryade Sycen filiam ſuſcepiſſe, Oxylum verò Orio parente natum ſororis amplexu genuiſſe nucem iuglandem, cornum, populum, vlmum, vitem, ficum, & has Hamadryadas vocari nymphas. Ficus purioris vitæ mitiorisque principium fuit, hinc locum, in quo primum reperta emicuit, Athenienſes ἱερὰν συκῆν, id eſt ſacram ficum appellauêre, quæ Athenis via vocabatur, quæ ducit ad Eleuſinem, eiusq; fructus ἡγεμονία, quia primus ab Athenienſibus, quaſi ante alias fruges ad manſuetum victum inuentus fuit. Herodotus ſuis in hiſtoriis introducit virum regi perſuadentem non debere contra viros expeditionem facere, qui inter alia, neq; vino vtantur, neque ficus, quibus veſcantur, nec aliud quidpiam boni habeant. Philippus Perſei pater (vt ex Polybij hiſtoriis habetur) dum Aſiam percurreret, à Magnetibus in annona ficum pro victu accepit, quamobrem cum Myuntem poſtea debellaſſet, regionem Magnetibus ficuum cauſa donauit. Hinc Ananius iambographus auro pronunciauit ficus eſſe meliores. Pergratas fuiſſe Perſarum regi caricas ſcribit Dion, etiam ſi apponi modo nō conſueuiſſent, quæ imperio obnoxia ferret regio. Ariſtophanes nil iſchadibus dulcius ait. Indorum rex Amitrochates per epiſtolam ab Antiocho mitti ſibi iſchadas popoſcit. Alexis caricas Athenarum cibum inſignem vocauit. Hæc Athenæus. Ælianus item veterem, primumq; fuiſſe cibum Athenienſibus ſcribit, ſicuti Arcadibus glandem, Tiryntiis ἀχράδας, Indis calamos, Carmanis palmas, Mœotis milium, & Sauromatis Perſis cardamum, ac terminthum. Cyrenenſes (authore Orpheo) Saturno ſacrificantes ficis recentibus coronabantur, quod eius fructus repertorem credant. Artaxerxes Mnemon iunioris Cyri frater in fuga, apparatu eius direpto, cùm caricis veſceretur, exclamauit inquiens: cuiuſmodi voluptatis expertem me regalis fecerat affluentia? Calendis Ianuarij caricas, caryotides, & mella tum deo, tum amicis elargiri veteres ſolebant, vt dulces anni dies à dulcibus auſpicarentur. Colitur (inquit Plinius) arbor in foro ipſo ac comitio, Romæ nata, ſacra fulguribus ibi conditis, magisq; ob memoriam eius, quæ nutrix Romuli, ac Remi conditoris, appellata: quoniam ſub ea inuenta eſt lupa, infantibus præbens rumen (ita vocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium ſponte tranſiſſet. Adacto nauigio illico areſcit, ruſusq; cura ſacerdotum ſeritur. Fuit & ante Saturni ædem vrbis anno 260. ſublata ſacro à Veſtalibus facto, cum Syluani & Iſidis ſimulachrum ſubuerteretur. Eadem fortuito ſatu viuit in medio foro.

Aliquæ ficuum operationes in noſtris corporibus.

Quia peculiares ſunt aliquæ ficuum vires in noſtris corporibus, cùm apud nos crebrior ſit earum vſus, phyſicis conſulentes, aliqua de iis pertractemus, vires omittendo, quæ ad medicinam pertinent, cùm id noſtri conſilij non ſit, ſed de iis tantum, in quas facile inconſulti incidere poſſint: Athenæi verba ſubnectentes, is nanq; diphnoſophyſtarum libro 3. veterum medicorum præcepta refert. Quod verò ficus omnium fructuum, qui ex ligno naſcuntur, ſit vtiliſſima, Herodotus Lycius demonſtrauit, qui benè nutriri pueros nuper na-

tos ficus ſucco aſſeruit. Pherecrates,& qui Perſas inducit: Si quis noſtrum nouam ficum aliquando viderit,puerorumq; oculis impoſuerit,quaſi non vulgaris medicinæ vtilitatem conferet. Philotimus libro 3. de nutrimentis refert, ficus multas habere differentias, & ex generibus, temporibusq; vires ſortiri, & vt vniuerſum dicatur, muſteas ficus,& adhuc humentes melius, & celerius reliquis pomis excoqui, nec reliquum cibum impedire, quo minus conficiatur. Vim humorem conglutinandi, cogendiq; poſſidere, & internum quippiam retinere,quo citam, facilem, fuſamq; reddat aluum, humorem non inſulſum alicuius acrimoniæ participē præbere,ſi cū ſale ſumantur,ſed qui celeriter diſcutiatur, argumento, quod & ſi magna vis earum ingeratur, paulò poſt inanitio, vacuitasq; eximia ſentitur, quod fieri nō poſſet, niſi celeriter diſſolutæ fatiſcerent. ocyus reliquo cibo conficiuntur, nō modo quod maiorem copiam, quàm reliquæ frugis ſumptitantes innoxiè degimus: ſed ſolito cibatu præſentatæ nullū nobis exhibent negotium, facileq; calori cedentes, reliquū cibum excoqui minimè vetāt. vis glutinatoria & ſalſugo manifeſte in eis deprehenditur,quum & manus extergant,& dulcis ſapor,indice lingua,ſentiatur. Quod autem aluum ſine torminibus cieant,eamq́ue læuigent, euidentius eſt, quam vt probari deſideret. Salſedinem quandam licet leuem recipiunt, ideo nitroſa vi pollere iam dictum eſt. Heraclides Tarentinus nō illepide in conuiuio quærit,an poſt ficorum eſum aqua calida, vel frigida ſit obiicienda? qui calidā ſuadent præbendam, celeriter eam & abſtergere, & eluere cauſantur, ideo eſt veriſimile breuiter calida diſſolui, quod calor facto partiū diuortio extenuet, & in anguſtias ducat,frigus contra cogat. Cæterum qui frigidā aquam iubent præferendam, contendunt frigidi potius beneficio, quæ in ſtomacho reſidebant,grauitate quadā deturbari: Siquidem æſtuantē ſtomachum ficus moleſtia afficiunt,& imbecilliorē reddunt,quare nonnulli ſecundum ficus merum præcipiunt offerendū,ſic promptè recrementa ventris exigi. Sed crebriore,& largiore potu ab eo cibo vtendum non ambigitur, vt in ventre nō immorentur,ſed ad imos inteſtinorū ſinus rapiantur. Sunt qui ficus meridiano eſu abdicent,tum enim,vt Pherecrates ait,morbū creant: quare Ariſtophanes cùm æſtate ægrotantem quendam conſpexiſſet,meridiano ficuum eſu præſagiit. Eubolus nobis cibo ficorū meridiano interdixit,morbū inde cōtrahi teſtatus. Damnat item Nicophron inquiens: ficus meridie ſumentem ſtatim febre corripi quæ vomitū flauæ bilis eliciat. Diphilus Siphnius memoriæ proditū reliquit, muſteas ficos paruā efficere alimoniam, noxiū creare humorē, ſed facile aluo excerni,cibis ſupernatare,verùm eas melius ſiccis diſtrahi. Porrò quę imminēte iam hyeme gignuntur, magna difficultate matureſcentes euadunt deteriores: meliores habentur, quæ ſolis vigorem expertæ, per naturā ematuruerint. Cæterum quæ multo turgent lacte,aut aquoſo liquore madēt,ſtomacho quidem gratiores, magis faciunt ad palatum,grauiores tamen, ponderoſioresque facilius deſcendunt. Studioſos vocis abſtineri ficis Demetrius Sceptius iubet,

Hege-

Hegeſianactis Alexandrini exemplo motus, quòd is tragœdiarum actor optimus euaſerit, quia ficu duodeuiginti annos abſtinuiſſet. Hactenus Athenæus. Sed quamquam noſtri inſtituti non ſit, cogit me præſtans erga venena ficorum vis, tanquam res maxima, remedium apponere. Nota iam eſt Mithridatis compoſitio illa tantopere ab omnibus celebrata, vt Plinius tradit. Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipſius manu compoſitionem antidoti è duabus nucibus ſiccis, item ficis totidem, & rutæ foliis viginti ſimul tritis, addito ſalis grano, ieiunoq; ſumenti nullum venenum nociturum illo die. Varro refert apes è fico mel capere, ſed non bonum.

De prodigioſis aliquot ficus naturæ mirabilibus.

Sed afferamus aliqua huius arboris prodigioſa naturę miracula, quorum alterum eſt tauros quantumlibet indomitos fico alligatos cicurari, & quaſi immobiles conquieſcere. Alterum, victimas cæſorumq; animalium carnes perquam celeriter teneſcere, & fragiles effici, quæ in fico pependerint. Horum cauſam demonſtrat Plutarchus in ſympoſiacis dicens: Quũ inter obſonia Ariſtionis coquus immolatum Herculi gallinaceum gallum, recentem, tenerum, & penè friabilem obtuliſſet, tam citam teneritudinem ficui acceptam referebat Ariſtio, contendens iugulatas aues etiam præduras teneritatem cõtrahere, quæ penſiles adhęſere ficui. Cauſam affert Plutarchus: Nanq; quòd auram halitumq; vehementẽ, ac validum expirat ficus, viſus ſatis teſtatur. Fidem quoque facit, quod vulgò de tauris dicitur: ferociſſimus quiſq; huic adligatus arbori miteſcit, tangiq; manu, ac ſubigi tolerat, & efflans iram, animumq; veluti laſſum deponit, tanta vi pollet ea ſpiritus acrimonia, vt tuat licet, ſæuiatq; taurus, imperet furori. Siquidem arbos fici plus cæteris lacte copioſo prægnans eſt, vt lignum rami, pomum eo planè refarciantur, quapropter cùm comburitur, fumus quẽ eructat maxime mordet & vellicat: lixiuus quoq; cinis maximè deterget, purgatq;. Quin & cogitur caſeus ficulneo lacte, quod emittit arbor, ſi virentẽ ſauciés corticem. Cæterũ caloris munere euenire volunt, vt iniecto ſucco lac coeat, qui humoris concrementũ, & aquoſum liquefaciat, proinde calidã, acremq; auram, ac digerentẽ ficus exhalat, quę carnes halitu deſiccet, ac cõcoquat, ſic vt friabiles reddantur. Hoc idẽ euenit, ſi tritici aceruo obruantur carnes, aut penitus immergantur, calore videlicet hoc præſtante, argumento, quod frumentũ, in quo amphora vini fuerit obruta, cõfeſtim laticem depaſcit. Sed alij ſunt, qui hęc ad caprificũ, non ad ficũ referant. Aliud quoq; accedit naturæ miraculũ ab eodem traditũ, quod ficus de cœlo nõ tangitur, id vtiq; amaritudini acceptũ referre oportet, tale genus quippe nõ attingũt fulmina, quod vitulus cõprobat marinus, atq; hyæna. Theophraſtus ab aruſpicibus oſtenta exiſtimari ait, quæ fortuita mutatione fieri contingit, vt ex caprifico ficum, & ex fico caprificum, ſed de fico in caprificũ deterius, vuamq; ex candida nigram, & ex nigra candidam, & pro oſtento etiam capi, cum arbor in arbore naſcitur, vt laurus orta in platano, & quercu. Ex eo Plinius, Prodigio fiunt ex caprifico fici, & contra graui oſtento, cùm in deteriora mutantur, & ex can-

dida ficu in nigram. Sunt etiam prodigia cùm alienis locis enaſcuntur, vt in ca-
pitibus ſtatuatum, vel atis, & cùm in arboribus ipſis alienæ. Ficus in lauro na-
ta eſt Cizici ante obſidionem.

Nomen. Ratio poſcit, vt de eius nomine dicamus. Græcis arbor συκῆ, fructus verò σῦ-
κον dicitur, de cuius nomenclatura apud eos exiſtit controuerſia. Nam alij ex
gigante Sycæo, alij ex Sycę Oxyli filia, quæ omnia iam ſupra memorauimus,
cùm de eius inuentione verba fecimus. Sed tanta fuit apud antiquos ficus ve-
neratio, vt omnes eius partes, & fructus peculiaribus nominibus deſignaue-
rint, ideoq; non iniucundum fore duximus, ſi eas Græcarum vocum ſtudioſis
apponeremus, cum in illius hiſtoria ſæpe occurrant. Athenæus captificum ἐρι-
νεὸν vocat Homeri & Strattis authoritate, at Amerias groſſos ἐρινάκας appella-
ri ait. Seleucus protericen fici genus quoddam ſcribit, quod præcocem fru-
ctum fert; & Philemon maturam ficum κόλυθρον dici. Athenienſes ficos matu-
ritatis falſam ſpeciem præferentes vocant φήληκας, hoc eſt phelecas, quia φηλώ-
ματα dicuntur impoſturæ, & deceptiones. Ficus antequam matureſcant Græci
iidem ὀλυνθους, nos dicimus groſſos, & ſi nomen ſit etiam vrbis in Thracia, à
qua Demoſthenis orationes Olynthiacæ inſcribũtur. Sed ſunt inter Græcos,
qui ita diſtinguant, vt primum ſit ὄλυνθος, mox φήληξ, inde σῦκον, poſtremo ἰσχὰς, &
diminutiua forma ἰσχάδιον, id eſt caricula, παρὰ τὸ ἴσχειν: quia vlterius augmentum
fici prohibeatur autumnali tempore. plerique eo nomine aridas ficus intelli-
gunt, è noſtris nonnullos inuenias, qui aridas ficus caricas dicant, cum carica
fici ſpecies ſit, vt videbimus. ἰσχάδας Iulius Pollux diſtinguit, vt alia recens, alia
virens, item vetus, & ſicca, itemque ſale condita. Nouellæ ficus ſycades dicun-
tur. Sed eius partes etiam peculiari nomine inſignitæ ſunt, vt κράδαι eius ſurcu-
lus, κεγχραμὶς grana intus. Et auiculæ cum tam vuis, quàm ficubus pingueſcant,
à fico nomen indiderunt συκαλὶς, id eſt ficedula, vt M. Varroni placet, non ἀμ-
πελὶς ab vuis, quibus etiam paſcitur. Ad quod alludit Martialis epiſt.

Cùm me ficus alat, cùm paſcar dulcibus vuis,
Cur potius nomen non dedit vua mihi?

Latini ficum à fœcunditate vocãt, M. Varrone & Quintiliano authoribus.
Itali *fico*.

Deſcriptio. Nunc verò arborẽ deſcribamus. Theophraſtus variis in locis ita depictam
exponit. Arbor ficus ſtatim ab radice ſimplici caudice brachiata ramis, ſurcu-
loſa, diſſolutuque contumax aſſurgit, ſed ſuæ exilitatis cauſa multifidam ali-
quando dimittere aſſolet. Corpore non magnopere procera, quanquam in-
ter eas, quæ ſolutum fructum progenerant, modo ſolum obtineat probum,
vaſtum incrementum capiat, in altum ſe attollens, & ramoſo admodum cor-
pore, ampliſſimum locum occupet. Ligno contorto, carnoſo, eneruí, & eno-
di: Enodi, inquam, non quòd nodis omnino careat, talis enim arbor nulla vi-
detur, ſed ita enodem accipi volo, vt nodos paucos naturæ ordine habeat, et ſi
eius ramuli nuper oborti nodoſi adeo ſint, vt tactu aſperi videantur, idq; quia
breui

breui internodiorum diuortio ſeiuncti ſunt, longe tamen quàm ea nodoſior eſt caprificus. Medulla carnoſa. Cortice ſimplici, & læui. Humore lacteo ſucco ſimili. Folio amplo, laciniato & (vt ita dixerim) cruciformi, quod cõſtat neruo, cortice & carne. Serotinæ fici antequam fructũ percoquant, folia deperdunt: at in Elephãtino agro caduca nõ ſunt, tum cœli genio, tum humi præſidio, hæc enim vberem ſuccũ, qui ſufficitur in conſumpti locũ, illud verò obſequens ad fouendum ſe præbet. Nouello ſurculo fructificat; aliquãdo rei temeritate poma auerſa ramulis affert, quod mirũ videri nõ debet, ſi alienis in locis fructuum eruptio fuerit: cõmutatio enim parua eſt, nec poſterior hic locus à priori diſſimilis admodũ eſt, cùm aggregatio imbecilla, & confluxus in eam validior ſit. Præterea in ficuum genere ſpecies quędam eſt ὀπισθόκαρπος, id eſt quæ retro poſt frondem fert fructum, vnde illud, quod cum ſpecie quadam naturale, & frequentiſſimum eſt, in altera eiuſdẽ ſpecie euenire, non ita mirum videri debet. Semina intus congeſta continet, atq; tunica contenta, ſed incerta, & quæ præ nimio humore conculcantur. Cacumine, & latere germinat, paulo ante æquinoctium, ad ortũ arcturi poſt ver: quod tempus etſi omnibus edomitis commune eſt, cõmunius tamẽ fico. Non floret, ſed protinus fructum oſtendit. Ei datũ eſt à natura, vt plura producat, & groſſos deciduos, & ficus: & ſi pars maior fructuum acerba initio eſſe ſoleat, quia ſiccitatem ſortita eſt. Humidorum omnium extrema eſſe putatur ficus, cuius ſuccus lacteus exiſtit. Fructus ſerò matureſcit, cùm & putamine obtegatur, ſuccũ amplum, craſſumq; obtineat, & ſummatim quodãmodo matureſcat, & ampliore mole conſtet. Sed celeriter perficitur, quia humidus, quia tenui amictu tectus eſt. Si arbor egregiè ramis, & frondibus luxuriabit, egregiè etiã vberes fructus promet, eius nanque talis natura priuata eſt: (reliquis enim omnibus ferè negatum, cùm natura vtrumq; explere nequeat. Neceſſe eſt enim ſi in frõdibus materia abſumitur, quòd debita pars fructibus intercipiatur, ſic largiori fructus prouentu, minus germinationẽ frequentari:) quod & ſoli vbertate, & arboris robore euenit, id enim attrahere valet, illud largius ſuppeditat alimentum. Velocia incrementa capit: Cuius ratio eſt, quia rara, humidaq; eſt: rarioribus enim, & humidioribus celeres fiunt augmenti progreſſus. Radice præcipua eſt, quippe ſi ſedem nanciſcatur expeditam, ſubire quantumuis facile & euagari poteſt, ſed oblique, quòd expedita facil:q; ſemita careat. Breui vita eſt, nam cito ſeneſcit, & contabeſcit, ratione nimiæ fœtificationis: diuturni enim penſi ſolutione, maxima & potiſſima naturæ pars exhauſta fatiſcit. Idq; in animalium genere videre licet, in quibus exceſſus ſuperfœtationis citam affert ſenectutem, & mortem, quod inter congeneres euidentius patet. Rectè igitur contra Democritũ, qui arbores, quæ prolixa, craſſaq; radice nituntur, vitam obtinere breuiorẽ dixit. Nunc Plinij ficus deſcriptionẽ, quam ex Theophraſto excepit, multiſq; in locis diſſeminauit, afferemus. Ficus ſimplici caudice ſurgit à radice, frequentibus ramis. Cortice ſimplici, læui, & in ſenecta rugoſo. Humor corticis lacteus, huic ad ca-

ſeos figurandos coaguli vis. Corpus totũ è carne: ideo finditur velocius, quàm frangitur. Folio ampliſſimo, quod in ſerotina cadit, antequam matureſcat fructus. Sed in Elephantino Thebaidis nulli cadit, ne vitibus quidem. Arboribus ſubeſt folio pomũ, vt protegatur, excepta ficu, cui folium maximum, vmbroſiſſimumque, & ideo ſuper eo pomũ, eidemq; ſerius naſcitur folium, quàm pomum. Ex reliquo pomorũ genere ficus ampliſſima eſt: quædã eſt pyri magnitudine æmula: admirabilis eſt pomi huiuſce feſtinatio, vnius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ. Ficus mollis omnibus tactus, maturis frumenta intus, ſuccus matureſcẽtibus lactis ineſt, percoctis mellis. Seneſcunt in arbore, anusq; deſtillant gummi modo lachrymã, ſiccãturq;. Succus ficui dulcis, lacteusq; in capite, in corpore nõ item. Ficus teguntur carne, & cute detrahitur hæc virentibus vt putamen, in ſiccis eadem maxime placet. Non floret, protinus enim fructũ flores gignunt. In ficis mirabiles ſunt abortus, qui nunquã matureſcunt. Eis nullus odor. Æſtiuas germinationes à canis ortu & Arcturi omnibus arboribus cõmunes putant, ſentiri autẽ maxime in fico: cauſam afferentes, quia in Theſſalia, Macedoniaq; plurima tum ficus exeat. Maxime tamen in Ægypto apparet hæc ratio. Gignit è lateribus ramorum, & cacuminibus. Breuiſſima eius eſt vita, ex iis præcocibus breuior, quàm ſerotinis, & dulcibus, quàm acidis. Radix copioſa, flexuoſaq;. Quidam breuitate radicũ celeriter ſeneſcere arbores putauit: quod coarguit ficus, cuius radices longiſſimę, & ſenectus ocyſſima. Hippocrates ficus foliũ coronopoeidẽ vocat, id eſt cornicis pedi ſimilẽ. Plutarchus ficũ non florere ſcribit, & fructũ proferre, verũ groſſi in hac decidui floribus reſpondent. Præterea à veteribus Græcis foliũ θρῖον dici ex ſcabritie. Vnde ob eius aſperitatẽ anguilla piſcis facile lubricus, eo cõuoluta poſſit cõtineri. Vnde adagiũ τῷ θρίῳ τὴν ἔγχελυν, id eſt ficulneo folio anguillam. A Plutarcho in Sympoſio agitatur quæſtio, Quî fiat, vt arbor amariſſima fructũ producat dulcẽ, ac pinguedinis multæ? Cuius propoſitæ ratio illa eſſe nonnullis videtur: quòd arboris dulcedo quantacumq; ſit, in fructum ſecernatur, proinde quicquid reliquũ fiat in ligno ſucci in amaritudinem degeneret. Id vel hepatis præcipuè argumento patet, quod ipſum dulciſſimũ eſt, fœculento, & bilioſo in vnum locũ ſequeſtrato, ac quodammodo percolato. Ineſſe autem ficui bonitatem ſucci quam euchymiam vocant eo probant indicio, quoniã adnata illi ruta, dulcior euadat, ni diuerſum magis aſtruat quiſpiam, ficum videlicet, dum alimentũ ſibi conciliat, eximere quod acre, quodq; amarulentum eſt. M. Varro, quæ laxiora, ea & fœcundiora eſſe dicit, vt fœmina, itaq; ficus ꝓpter fœmineam mollitiem ad creſcẽdum prona eſt. Lactiq; pro coagulo addunt de fici ramulo lac. Columella de lacte idem habet. Cogitur plerumq; lac ficulneo lacte, quod emittit arbor, ſi eius virentem ſaucies corticem.

Genera. Ficus multis inter ſe diſcriminibus diſtare prodidit Theophraſtus, vt aliæ maturè, alia ſerò admodum matureſcant. Præterea tot ſubière genera, (inquit Plinius) vt vel hoc ſolum æſtimantibus mutatam appareat eſſe vitam. Apud

nos in-

nos infinita propemodum ſunt, inter ſe ſapore, colore, forma, magnitudine, & temporis prouentu differentia, quibus antiqua nomina tribuere impoſſibile ferè eſſet. Nos continua omnium generum ficuum noſtræ Campaniæ inſpectione, ſycophantarum conſilio, antiquorum librorum lectione, ac comparatione vulgaria nomina apponere conati ſumus, ſperamusq; nec noſtros conatus fruſtratum iri. Primò ficum in vrbanã, & ſylueſtrem diuidemus. Vrbanam mox aggrediemur, de ſylueſtri poſtea dicturi. Vrbanarũ genera à temporibus, quibus maturantur fructus diſtinguemus, vnde à præcocibus incipiendum duximus, è quarum genere biferæ ſunt. Hæ principium noſtræ tractationis exhibent. Theophraſtus ficus biferas vocat, quæ bis eodem anno, certoque temporis tenore fructus proferre ſolent. Achæis præcox ficus πρόδρομος dicitur, quaſi præcurrens: forte proterice quoque: nam & Seleucus ita genus ficus quoddam nominat, maturius fructus promens, vt ex Athenæo elicitur. A Columella appellantur biferæ, & triferæ floſculi. Et in ſuo hortulo,

Tunc præcox bifera deſcendit ab arbore ficus.

Plinius ex his, Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. Sunt & pręcoces biferæ albæ & nigræ, cum meſſe, vindemiaq; matureſcentes. Ex Chalcidicis quarundã trifero prouentu. Macrobius etiã biferarum meminit. Apud Siculos adhuc retinent nomen, nam *bifere* vocant. Neapolitani *volemole* à manus vola, vt ſpero, quia magnæ ſunt, ſuaq; magnitudine manus volam implent. Harum apud nos nonnulla ſunt genera colore, figura, & magnitudine differentia. Hæc prima omnium maturantur, fructificantque ex annotino genere: ſcilicet prioris anni ſurculo. Martio enim menſe prima ficus rudimenta generantur, maturãturq; Iunio cum meſſe: inde ex nouo germine aliæ ficus producuntur, Auguſto, & Septembri matureſcentes cum vindemia, vnde ex annotino, nouelloq; ficus fœtificat germine, quod annotauit Theophraſtus de malis biferis loquens. Fructificant ex vtriuſq; ſurculis tam annotinis, quàm nouellis, ſic etiã caprificus, quæ maturat, ficusq; profert ex nouellis. Tot generũ præſtantiſſimum eſt, quod vulgò *fico gentile* dicimus, quaſi nobilitate cętera antecedat, tamq; vilia, ruſticaq; cum eo minime cõferenda, principemq; locum omnium ſibi vendicat, albedine eſt decora, ſapore inſigni, pinguedine, ſuauitate, iucunditate, ac dulcedine. Cùm hiaſcit, cãdidiſſima demonſtrat viſcera, videturq; ex hoc fructu dicta noſtra Campania felix. Siculi *ficazzane* vocant, vel africanas, & adhuc priſtinum africanæ nomen retinent, ac animus inclinat has eſſe, dicere Africanas ficus Carthaginis excidio celebratas. Athenæus Africanã Romæ maximè laudari dicit. Cato eas nominat. M. Varro ex trãſmarinis eſſe dicit. Columella præcipuè ſerendã duxit. Sic etiam Macrobius. Plinius hæc habet, De Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæſtio eſt: cùm id genus in Africã nuperrime tranſierit, patriæ nomen obtinent. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, adingens documentũ vſo eo pomo. Nãq; perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotũq;

ſecuritatis anxius, cùm clamaret in omni ſenatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiā præcocem ex ea prouincia ficū, oſtendenſq; patribus, interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putatis ex arbore? cùm inter omnes recens eſſe conſtaret. Atqui tertium, inquit, ante diem ſcitote decerptū Carthagine, tam prope à muris habemus hoſtem. Statimq; ſumptum eſt tertium bellū Punicū, quo Carthago deleta eſt. Eſt inter præcoces à Theophraſto memorata Laconica riguis gaudens, & eſſe quamminimam dicit. Ex quo Plinius, In Laconico genere præcoces ficus maximæ ſunt. Quod præceptori maximo aduerſari videtur, qui quamminimas eſſe dixit. Sed hanc controuerſiam ſoluit Athenæus, qui Ariſtophanis verſus tranſcribens ait.

Omnes ſerò ficus, procul Laconica
Sit, hæc mihi eſt inuiſa, quod tyrannica,
Non eſſet illa parua ni plebem oderit.

Sed paruam dixit, quia exigua eius eſt planta; cui multum prodeſt aquam habere propinquā. Leucophalia etiam à Theophraſto memoratur inter præcoces. Athenæus Leucophias vocat. Plinius inter præcoces Tiburtinam ponit. Primo prouenit porphyritis longiſſimo pediculo. Auguror nobis dictam *fico molengiana*, hæc enim è præcocibus eſt, colore inter nigrum, & ruffum, vel vt lapis porphyritis purpureſcēte, quo etiam colore mala inſana nobis *molengiane* dicta proprie veſtiuntur, corpore & pediculo longo eſt. Subdit Plinius. Comitatur eam è minimis, & viliſſimis popularis dicta. Hæc Neapolitanis *fico migliarola* dicitur, nam & ſequitur antedictam, & corpore eſt exiguo, ſapore vili, grano intus frequenti, dum manditur ſub dentibus crepitant grana miliacea, (ex quo nomen *migliarola*) coriumque adhæret palato, & manibus, vt vix auelli queat. Niſi præcox eſſet, vix voraretur, ad aucupium potius, quàm ad eſcam ſeritur.

Temporaria ficus. Quæ ſine nota præcocitatis, vel tarditatis temporis ficus ab antiquis memoratæ fuerunt, in hunc locum congeſſimus. Charition, & Aration genus à Theophraſto nuncupari ſecundo hiſtoriarū libro memorat Athenæus, quod nuſquam legitur. Plinius Aratiæ albæ meminit, pediculo minimo latiſſimæ. Idem Athenæus Atticam ficum Antiphanem laudare ſcribit: dicens regionem Hipponicam omnium totius orbis terrarum ficuum præſtātiſſimas producere, nec licere cuiquam ex agro Athenienſi ficus caricas ibi natas aſportare, vt ſoli incolę fruerentur. Carica ibi confecta erat Athenarum inſigne, Dionis, & Alexis teſtimonio. Præterea Calliſtrutiæ, quæ Romæ naſcuntur, alias totius orbis ficus antecellunt. Columella has inter præcipuè ſerendas cenſet. In hortulo verò,

Et Calliſtrutiæ, roſeo quæ ſemine rident.

Latini paſſarias vocant. Nam apud Græcos στρουθὸς paſſer eſt. Refert Capitolinus Clodium Albinum quingentas ficus paſſarias ieiunum comediſſe. Plinius

nius parum ſapore præſtantiores iis, quas ſupra dixerat, ſcilicet Lydiis, chalcidicis, & mammillanis dixit. ſuſpicor in Plinii textu mendum. Hæc nobis *fico digitelle* ſunt, præſtantiſſimo ſapore inter cæteras, vt Athenæus, præcipuè ſerenda, vt Columella, ridens hiat roſeo ſemine, oblongo pediculo, vt non mirum ſit Clodium quingentas comediſſe. Chiam inter eas ficus, quæ Romæ naſcuntur, maxime laudari ſcribit Athenæus. M. Varro tranſmarina genera ficuum in Italiam perlata eſſe, vt chia. Plinius, Ex aliis gentibus tranſiſſe ad Romanos chias. Quarum plura genera. Hæc ficus in Setinis agris, ob ſalis, viniq; ſaporem præſtantiſſima erat. Vnde Martialis,

Chia ſeni ſimilis Baccho quam Setia miſit.
Ipſa merum ſecum portat, & ipſa ſalem.

Et alibi,

Nam mihi, quæ nouit pingere Chia ſapit.

Chalcidicam dicit etiam Athenæus ex iis, quæ Romæ naſcuntur laudatiſſimam. M. Varro inter tranſmarina ſemina, quæ in Italiam venere, chalcidicam fuiſſe. Columella præcipue ſerendam eſſe chalcidicam. Macrobius Chaldicam dicit. Plinius, Ex aliis gentibus ad Romanos trãſiere ex Chalcide, quarum plura genera, ex iis quædam trifero prouentu. Libyanam Athenæus è Romæ naſcentibus laudatiſſimam dicit. Idem ait Columella, & Libycam vocat. In hortulo etiam,

Sciſſa libiſca ſimul.

De lydia hæc habet Athenæus. Archilochus de his, quæ in Paro inſula naſcuntur, has mire celebratas ſcribit, eaſdemque eſſe, quas hæmonias dicunt, quod nomen ab innato colore adſciuerunt, ac egregias eſſe. quæ ficus tantum ab omnibus, quæ vbique naſcuntur differunt, quantum apri ſylueſtris caro, à cicurum ſuum carnibus. M. Varro inter tranſmarinas numerat. Columella inter laudatas, ſuoq; in hortulo,

——— *Et picto quoque lydia tergo.*

Plinius lydias purpureas eſſe ſcribit. Meminit earundem Macrobius. Has puto Neapoli *fico pente* dici. Nigra eſt, vel ſi mauis ſanguineo colore infecta, matureſcentibus finditur putamen, vt affabre picta videatur. Celebratur à Cariis populis apud Lydos.

Mariſcam ficum Cato in loco cretoſo, & aperto vult ſeri. M. Varro cum ſoli varietates ſcriberet, quæ ſummis in locis plantis eueniant, quæq; in planis, & depreſſis, ait, In montanis prolixiora naſci, & firmiora quia frigida, vt arbores ſappini, in planis, quæ tepidiora, populi, ſalices, ſurſum fertiliora, vt arbutus, & quercus, deorſum vt nuces græcæ, & mariſcæ fici. Hæc Plinius excipiens, arborum fertilitati partium aſſcribit. Eſt verò, inquit, & ipſis arboribus etiam onuſtis fertilitatis differentia, ſumma ſui parte fertilior eſt arbutus, & quercus, inferior iuglandes, fici mariſcæ. Iudicent doctiores. Catonis etiam verba tranſcribens, addit: & ſole ſiccãda, & ad annuos vſus aptiſſima. Hæ

grandiores, inſipidæ, nimiaq; pinguedine rumpuntur, ac matureſcentes ſemina oſtendunt. De his Martialis extat diſtichon,

Infanti melimela dato, fatuaſq; mariſcas.

Et alibi.

Non boletis hiare, non mariſca
Ridere.

Id nomen à ſimilitudine ad morbum transfertur, & ficus etiam dicitur. De quo Iuuenalis.

——— *Sed podice læui*
Caeduntur tumidæ medico ridente mariſcæ.

Videtur hæc Macrobio aſinina dicta. Magna enim, ac vilia quæ ſunt pomorum genera, aſinina vulgò dicunt. Senecio hanc inter tot ficuum genera libentius comedebat, nempe is grandia ſolum appetebat, vt propterea ſibi nomen grandioris acquiſiuerit, Seneca authore. Nos hanc Neapoli *fico pallara* dicimus, vel ſi mauis *fico lardare*. Sapore inſipido, magnitudine ſtolida, ac multa pinguedine, vt laridi nomen ſibi vendicarit. Soles paſſa ad ſeruandum aptior, quàm viridis ad eſcam. Græcis βύονοι Feſto, & Macrobio authoribus dicitur: Nam Græci amplis rebus βυ ſyllabam præponunt. Subdit Plinius, & quas arundinum foliis macula variat. Ego potius legerem ſine coniunctione, &, ſed mariſcis ficubus ſubiungerem: quas arundinum foliis macula variat. Nam huiuſmodi ficorum fructus colore ſunt ſimiles arundinum foliis. Vel ſi mauis ſeparatam eſſe ficum, apud nos eſt *fico ſtella* vulgò dicta, à pediculo ad vmbilicum ſtriis, veluti teniolis depicta, vt ſtella videatur. Striæ albæ ſunt, corporis color arundinum folii. Apud nos ob picturæ pręſtantiam potius, quàm ob ſaporem ſeritur. Macrobius hanc, vel illam arundineam vocat. Alexandrina è nigris eſt candicante rima, cognomine delicata: inquit Plinius. Hæc nobis *albanera* vulgò eſt. Nam & nigro corio eſt, & cùm hiat, albet, ſaporis nimium delicati. Apud pleroſq; præſtantiſſima habetur, fortaſſe hæc fuerit, cuius Cato, & Macrobius meminêre, atra pediculo longo, quæ craſſo, & ſtercorato loco ſeri auet, ea nigra, & oblongo pediculo eſt, & præ cæteris humidis, craſſiſque locis ſeri auet. Cato herculanas, ſaguntinas, telanas in loco craſſo, & ſtercorato ſeri iubet. Macrobius herculaneá, tellanam memorat. Plinius herculanam ſolum. Quibus quum alias notas non addiderint, quæ fuerint penitus ignoramus. Phibaleæ ficus meminit Athenæus, ac Pherecratem ſcribere, æſtate phibaleis ficubus veſci debere, ac Teleclidem, pulcherrimas eſſe phibaleas, & ex Androtionis ſententia in planitie plantandas eſſe. Sunt enim phibaleæ Hippocrati. Memorat etiam baſilicas, & ſycobaſilicas, quaſi regias ficus dictas, & à Palemone deſcriptas, & oporobaſilicas, quæ vbiq; plantari poſſunt. Hæc nobis eſt vulgò dicta *fico Imperiale*, extima ſuperficie alba, Auguſto matureſcens, ſapore, ſpecie, & magnitudine ſingulari, vt non immerito regiæ nomen adepta ſit. Idem præterea coracem ficum Hermippum commendaſſe, ac phibaleis

leis æquiparaſſe ſcripſit. Hæc coronea à Strabone, vel corarium ab Ariſtophane dicitur, quod eius fructus corui colore ſit, quem coraceum vocant. Adhuc antiquum retinet nomen, nobis dicta *fico corbo*, ab inſigni nigredine, Auguſtoque matureſcit. Memorantur etiam ab Athenæo cirrhocæladiæ, byladiæ, ſarcelaphiæ, lapyriæ, picridiæ, dracontiæ, melanophiæ, cremiæ, mylecæ, aſcaloniæ: ſic & coluræ, phomyniæ, & megarenſes, quibus prodeſt aquatio. De phrygiis ficubus meminit Alexis, de toxaliis Heracleon Epheſius, & Nicander Thyatirenus. Hæc omnia memorat Athenæus, ficorum hiſtoriæ diligens ſcriptor, quarum notæ, & deſcriptiones ſimul cum vetuſtate periere. Sullas præcipue ſerendas monet Columella, ſic topias, & rhodias. Plinius, Rhodia nigra eſt. Athenæus de ficubus Lynceum meminiſſe, quæ in Rhodo naſcuntur ſcribit, & cum optimis confert Atticis, & eiuſdem naturæ cum tralianis. Varro Sabinam ficum, ait, quanto citius promas, iucundiore vtare, quod vetuſtate ficus fit pallidior. Plinius mammillanas ficus earum ſimilitudinem habere tradidit. Pompeias ex authoris nomine dictas, ſole ſiccandas, & in annuos vſus aptiſſimas. Macrobio pompeianæ ſunt. Columella in hortulo albiceratæ meminit hoc verſu,

Albaq; quæ ſeruat flaua cognomina ceræ.

Plinius albiceratã vocat. Hanc cenſerem vulgò *fico ottata* dictam. matureſcens colore albo flaueſcenti inſignitur, vt ſi eam ꝓſpexeris, cereã dicas. Hęc ficus id habet propriũ, vt præ cęteris prodromos oſtendat hyeme, qui maturantur Iunio cũ biferis, vt bifera dici poſſit. Macrobius adhuc albulã nominat, fortaſſe quòd albeſcenti colore inſigniatur. Neapoli naſcitur, priſtinoq; nomine potitur, nam *bianchetta* vel *biancolella* dicitur, ex albo palleſcit, miteſcitq́; Auguſto. Paluſiã item, auguſtam, calphurnianã, ludiam, leptoludiam, marſicam, numidicã, & pullam. Sed quia ſolum nomina, non ſigna appoſuit, ſi eas coniectari velimus, non ita feliciter nobis, vt quamplurimis coniectura ſuccederet.

Cauneas (Athenæo referente) Parmeno Bizantius laudat, ciuitatis Æolię, vtpote egregias. Ficus enim Cauni ciuitatis Cariæ ab õmnibus laudari. Columella in ſuo hortulo excellentia ſimiles eſſe chalcidicis, & chiis dicit, *Serotinæ ficus.*

At grauis Arcturi ſub ſydere parturit arbos
Liuia, chalcitis, & caunis æmula chiis.

Plinius, Recentibus ficis ſale ſiccatis vice caſei veſci nuper excogitatum eſt, ex hoc genere ſunt coctana, & caricæ, & quæ conſcendenti nauim omen fecere M. Craſſo, venales prædicantis voce cauneæ. Omnia hæc in Albenſe rus è Syria intulit L. Vitellius, cũ legatus in ea prouincia eſſet, nouiſſimis Tiberii Cęſaris temporibus. Nec omittemus Ciceronis verba libro de diuinatione. Cùm enim M. Craſſus exercitũ Brunduſii imponeret, quidam in portu caricas Cauno aduectas vendẽs, cauneas clamitabat, ſic monitus ab eo Craſſus caueret, ne iret. Chelidonię ficus mentionẽ fecit Athenęus, inducens Epigenẽ vocantẽ chelidonias aſperas. Androtiõ verò ait chelidonias in planitie plãtandas

eſſe. Philemon verò chelidonias caricas vocari eas, quę nigræ ſunt, & rubicundas Erythro comelenas dictas. Columella in hort. Purpureæq; chelidoniæ.

Iulius Pollux chelidonias dicendo Atticas intelligit, quas Lacedæmonii chelidonias appellabant. Quidam à Chelidoniis Illyrici populis dictam volũt, in quorum frigidiſſima regione hyeme matureſcat. Hæc nobis *fico aſprinia* dicitur, aſpera enim corio & ſapore eſt, & aſperrima contra hyemis ſæuitiam. Hyeme matureſcit multo tempore poſt foliorum caſum. Duplex genus, alterũ nigrum, alterum verò albũ. Liuiam ficum in hortulo Columella memorat.

At grauis Arcturi ſub ſydere parturit arbor
Liuia.

Plinius, Sunt & authorum nomina iis, Liuia, ſiccata hæc in annuos vſus aptiſſima. Macrobius Liuianam vocat. Nobis *fico Troiana* dicitur. Serotina eſt, ſapore iucundo, ad ſiccandum inter cæteras aptiſſima. Serotinas à corio appellatas duro, Plinius dixit. Macrobius duricorias vocat. Plautus item,

Ficus nobis attulit duricorias.

Neapoli *cotinarole* dicuntur, ſerotinæ ſunt, & duro corio veſtiuntur, quod Neapolitani *cotina* vocant. Coctanæ ficus Martialis meminit,

Hæc tibi, quæ torta venerunt condita meta,
Si maiora forent, coctana ficus erat.

Et Iuuenalis,

—— *Quo pruno, & coctana vento.*

Statius,

Prunorum globus, atque coctanorum.

Omas Plinius Tarenti naſci prædulces ait. Caricas aliqui priuatum genus dicunt in Syria, Cariáve proueniens.

Cœlum. Etſi ficus omnibus propè locis ſeri poſſit, ex Palladii ſententia, tamen vt vberiores fructus, & meliores, ac arbores perennes ſint, earum natalia loca deſignemus. Sub cœlo maximè calido, vt in Ægypto, & tractibus illis, bona poma arbor nunquam producet. Theophraſtus affert cauſam, Quia æſtus perurit, vt concoctio minime fieri poſſit. Ita etiam in Aſſyria (Herodoto authore) quæ in ferendis ficubus, & olea nequaquam de principatu certet, cæterarum verò adeo ferax, vt ſingula ducenta reddat, trecenta etiam, vbi locus melior ſit. Contra verò cœlo maxime frigido ficeta fieri non poſſe contendit M. Varro. Idemq; confirmat Columella, frigidis regionibus ficos ſeri non debere, laudatq; apricum cœlum, & temperatum, ad calorẽ potius vergens, quàm frigiditatem. Ait M. Varro, Ficus quòd denſa materie non eſt, ideo ſequitur calorem. Palladius ſcribit, Ficus in calidis locis natas pinguiores eſſe, & ſiccitate durabiles, contrà quæ in montanis, & frigidis naſcuntur, quia minus lactis habent, ad ſiccitatem durare non poſſe; vſum illis in viridi eſſe, melioris magnitudinis, & ſaporis arguti. Ob id inſulæ, quia apricæ ſunt, ad calorem potius, quàm ad frigiditatem vergentes ferendis ficubus idoneæ magis

magis ſunt. Hermippus apud Athenæum ſcribens quid quælibet regio generoſum producat, ait:

Vuaq́; paſſa Rhodo dantes & ſomnia grata

Ficus.

Cnidum Rhodi partem vuarũ & ficuum abundantiſſimam ſcribit in Iconibus Philoſtratus. Plinius, Circa Boſphorum Cimmerium in Panticapeo vrbe, tepotis arbores abundant, vt fici laudatiſſimæ. Et in Hyrcania (ex Oneſicriti authoritate) multum noſtris eſſe dulciores, fertilioresque, vt quæ modios CCLXX ſingulæ ferant, aſſerit. Et in Ebuſo inſula præſtãtiſſimas, ampliſſimasque, mox in Marrucinis. Et Scardona inſula maris Adriatici Illyrico adiacens ficubus abũdat. Sed cùm fici genus multiplex ſit, varioq́; inter ſe habitu diſter, cœli differentiis ficuum qualitatibus obuiabimus, vnde calidis, & æſtuoſis locis ſeremus ſerotinas ficus, Columellæ authoritate, qui calidis locis hybernas ſeri præcipit ficus. Palladius item, Calidis & æſtuoſis locis eas ſeremus, quæ ſero maturãt. Sic frigidiſſimis locis præcoquas apponemus, ne importunus hyemis aduentus tenera ramuſculorum cacumina comburat, idq́; ſuperiorum authoritate confirmabimus. Columella, Frigidis & aquoſis locis præcoquas ponito, vt ante pluuiam fructus deligas. Ex quo Palladius, In locis nimium frigidis præcoquas ficus ſeramus, quæ citò veniant, vt ante imbres genus hoc poſſit occurrere. Theophraſtus, In Ponto frigidiſſima regione fici multæ, & amplæ opacitatis habentur, bonæq́; frugis ac vernæ, præterquam quæ ſerotinæ.

Theophraſtus loca illis ſilentia conuenire ſcripſit ac campeſtria, ſolumque ſolidum, ac ſitiens: quippe alimentum ſiccum, calloſumq́; exoptant. Modice etiam ficus vliginem attrahit, ratione ſuæ infirmitatis. Solum vt minus frugale ſit neceſſe eſt, ne ſoli cauſa exceſſus vllus accedere poſſit, quapropter in inſulis frequentiores videntur. Columella loca glareoſa, calculoſa, & interdum ſaxoſa amare. Palladius verò, Genus terræ durum, & gracile, & ſiccum pro vtili ſapore pomorum. Prouenit & petroſis, atque aſperis. Sic etiam ſoli qualitatibus cœlo obuiabimus, & id aptè illi coniungemus. Cœlo maximè calido, ficum humidis locis plantabimus, vt cœli æſtus terræ humiditate compenſetur: Nam ſi calido ſub cœlo ſiccis locis eam plantabimus, fructus anteq̃uã ad perfectam veniant maturitatem decident. Sic cœlo maximè frigido, humidoque in ſicco ſolo ſeremus, nam ſi in humido ſeremus, arbores nimia frondium, & ramorum luxuria fructificationem abſument. Theophraſtus ait, Ficus in humidis locis putrefaciunt fructus, aut non bene maturant, cùm fructus ipſi humidi ſint. Didymus in paſtinato ſolo, ſed non admodum irriguo ficus plantari debere ſcribit: Siquidem aquarum copia genitiuam earum pulchritudinem, natiuumq́; decus tollit, opportunioresq́; corruptioni reddit. Item Plinius, Ficus arbor ipſa riguis alitur, pomum verò eius marceſcit. At ſi nos neceſſitas cogit frigido ſolo plantare, orientem, vel occidentem verſus ſeratur. *Solum.*

Ficum inter cæteras arbores, narrat Theophraſtus, id præcipuum obtinere, *Satio ex ſemine.*

omnibus modis ſatá emergere, præterquam ramo. Sed à ſemine, prima arborum ſatione incipiamus. Seri ſemine poſſe idem affirmauit, ſed omnino degenerare. Nam è ficario grano nullum genus, niſi caprificum, & ex candida nigram, & ex nigra candidam naſci. M. Varro in ficus ſatione, quia tarda ad creſcendum, ſurculis potius vtendum, quàm ſemine præcipit. Fici enim ſemen naturale intus in ea fico, quam edimus, quæ ſunt minuta grana, è quibus paruis, quod enaſci coliculi vix queunt: præter ſi aliter nequeas, vt ſi quãdo quis trans mare ſemina mittere, aut inde petere vult, tum enim reſticulas per ficos, quas edimus, maturas perſerunt, & eas cùm inaruerint complicant, ac quò volunt mittunt, vbi obrutæ in ſeminario pariant, ſic ficorum genera Chiæ, Chalcidicæ, Lydiæ, & Africanæ, cæteraq; peregrina in Italiam tranſlata eſſe. Didymus ficariis granis pangi non illepide poſſe docet, hoc modo: Macetatas ficos reſti obducas, ſiccatas frequenti imbre inſpergas, complures exibunt arbuſculæ: vbi in hoc ſeminario nutriueris, tranſplantes in ſcrobes.

Ex viuiradice. Viuiradicem ſerendi duo tempora ſtatuunt Græci, autumnũ, & ver. Theophraſtus ver præfert, ne ei poſt autumnalẽ ſationem hyems ſecuta inteſtinum ſuccum pinguefaciendo, & coagulando officiat. Sed iuxta ſcyllam ſata lætior conualeſcit, ocyus augetur, minusque vermibus infeſtatur, & vt ſummatim dicatur, Satum omne ſcyllæ appoſitum facilius germinat, & celerius increſcit. Scrobes non altos exoptat, cum radices habeat, quæ in ſummo cohæreant, ſed quantos natura exigat. Moleſtiſſima eſt tam viti, quàm cæteris, cum multum attrahat alimentũ, & vmbram faciat amplam. Poſitionem in plantatione minime obſeruandã cenſent, nam ſi in contrariã partem vertatur, fructum nõ amittere, atq; ita ſcanſilẽ fieri. In ea plantanda, facienda ſunt interualla maiora, quàm malo, pyro, aut amygdalo, cum in altum extollatur, & ramoſo corpore amplũ occupet locum. Didymus duobus anni temporibus, ſcilicet vere, & autumno ficũ ſerendam: vernam tamen ſationẽ magis probat. quippe arbor omnium ferè tenerrima, & delicatiſſima gelicidia & glacies horret, ventosq; mirum in modum formidat, ne cùm ruunt, aut ſæuiunt flatus rumpatur. Ego verò (inquit ipſe) Iulio menſe toto plantas diſpoſui, rigans, & transferens, & poma mihi adoleſcentes peperêre. Si viuiradicẽ quis deponat, ſcyllæ bulbos interiici oportet. Alij madefactam muria plantã collocant. Melius tamen ſiue plantulam, ſiue ramulos velis ſerere, prius in bubulo fimo madefacere oportet. Sunt qui cum planta viuã calcem obruant, ſic ſatam ſuo domino decoquere negant. Caſſianus ait, Hybernis, frigidiſſimis, & humidiſſimis locis, aut qui rigari poſſunt, vſq; ad idus Iunij plantant, quum manifeſtum ſit omnem plantam, priuſquã in germina extuberet, plantationi aptã eſſe. Nam quę germen emiſit, amplius naſci nõ poteſt, ſola fico excepta. Præterea Florentinus ſcribit. In ſpatiis vitium ficũ plantari poſſe dicunt aliqui, ſed non ita ſe habere experientia conuincitur, quapropter præſtat ficus foris in ambitu circũplantare. Quintilij dicunt, Aprili menſe ficos, quæ radices egerunt, transferri è plantariis, etiã ſi iam

germen

germen emittant. E Latinis Cato ficos docet eximi bene cum radicibus cū terra ſua quamplurima, circūligariq; vt ferri poſſint in alueo, aut in corbula. idq; maxime cauendū eſſe. nō effodi, aut ſeri, cum ventus ſiet, aut imber. In ſcrobe cùm pones, ſummā terram ſubdi, poſtea radices operiri, pedibus, deinde fiſtucis, vectibusq; calcari quāoptime poteris, idq; eſſe ei rei primū, arbores craſſiores quinq; digitis quæ erunt, eas præciſas ſeri, oblini ri fimo ſummas, & foliis alligari. Columella hæc docet, Eiuſmodi arbor cito conualeſcit, ſi ſcrobes amplos, patēteſq; feceris. Palladius verò, Calidis locis fici planta radicata Nouembri menſe, temperatis Februario, frigidis melius Martio, vel Aprili ponēda eſt. Plantæ in ſcrobe depoſitæ lapides ſubſternēdi ſunt, ad radicē fimo terra miſcēda eſt. Si loca frigida ſunt, plantarū cacumina diuiſis cannæ internodiis defendantur à frigore. Ego mēſe Februario vltimo, vel Martio in Italia plantas grandes ficorū per paſtinatum ſolū diſpoſui, & eo anno poma peperēre ſupra comprehendendi felicitatē, velut tributa reddentes. Legendæ ſunt plantæ, in quibus frequens nodus extuberat. Steriles creduntur, quæ nitidæ ſunt, & oculos ſuos per longa internodia diſtulerāt. Si plantā ficus prius nutriueris in ſeminario, & maturā transferas in ſcrobē, poma generoſiora producet. Aliqui multū prodeſſe cōfirmant, ſi plantā fici diuiſo ſcyllæ bulbo interſitā, ſtrictamq; vinculis collocemus. Scrobes amat altas, interualla maiora. Plinius è Theophraſto cæteriſque, Ficus interualla paulo amplius, quàm pyrus, malus, & amygdala. Vmbra ficorū leuis, quamuis ſparſa, ideoq; inter vineas ſeri nō vetantur. Situm quidā è diuerſo affectant permutantes in contrariū. Denſiores ita fieri folio, magiſq; protegere fructum, & minus amittere, & ſic etiā ſcanſilem fieri. Si ſcylla (bulbotū hoc genus eſt) ſeratur, ocyſſime ferre traditur pomum, neque vermibus obnoxium: quo vitio non carent reliqua poma ſimiliter ſata. Ficus ſuas notas habet, cùm folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maxime ſerenda. Ficum etiam arbuſtis non ſperni. Sed Plinius experientiæ, & tantorum virorum authoritati aduerſatur. Theophraſtus nanque, & Florentinus Græci, reliquique agriculturæ ſcriptores, viti ficum moleſtam eſſe inquiunt; ſolus ipſe inter vites ſeri nequaquam vetat.

Cato propagatione ficum ſeri poſſe docet. Pullos ab arbore abs terra, qui naſcuntur, deprimendo, extollendoq; primorem partem, vt radicem capiat, ac biennio poſt effodiendo, & ſerendo. Palladius ficus ramis poſſe propagari etiam monet. Nos verò ficus ramos circa terram vſq; ad medullam incidimus, vt aptius deprimi poſſint, deinde in latum ſcrobē ramulos propagamus, ſic quàm plurimas arbuſculas ex vno ramo biennio nanciſcemur. *Ex propagatione.*

Didymus auulſione ficum naſci confirmat. Plinius docet. Sed cùm auellitur cum perna ſua, partemq; aliquam è matris corpore quoque auferat ſecum fimbriato corpore. *Ex auulſione.*

Ficus ſeri etiā grandiori ramo docet Theophraſtus, Malleo in humū illum adigente, vt exiguus ſupra terram relinquatur, deinde arena ſuperiecta coope- *Ex ramo.*

riatur, easque plantas meliores effici volunt, quandiu nouellæ extant. Sed ligno, veteriq; ramo exurgere non poteſt, cum enim partes mediæ ſiccæ, lignoſæq; ſint, difficile germinare poſſunt. Ex quibus verbis facile intelligi poteſt, ficum omnibus modis oriri apud Theophraſtum, niſi ligno, veterique ramo. Sed libro hiſtoriarum ſecundo, modis omnibus præterquam ramo, & ſurculo: quod ſupradictis aduerſatur: videbimus enim paulo poſt, quomodo ſurculo quamoptime exoriatur, vnde verbis eius mendum eſſe arbitror. pro ramo, & ſurculo, ibi reponendum, ligno, & veteri ramo. Plinius hæc verba perperam eſt interpretatus: nam verba Theophraſti vertens, Ficus (dixit) omnibus aliis modis naſcens, præterquam talea. Quod eſt falſum, nam vt inferius videbimus, ficus optime talea plantatur. Sed ad rem redeamus. Plinius de ramo hæc vertit ex Theophraſto, Optime quidem, ſi vaſtiore ramo pali modo exacuto adigatur altè, exiguo ſuper terram relicto capite, eoque ipſo arena cooperto. Didymus, Si ramos melius velis ſerere, prius in bubulo fimo madefacito.

Ex talea. Seri talea docet Palladius, Taleam ſic ponemus, vt cætera, cui leuiter ab infima parte diuiſæ lapidem mergemus in fiſſo. Idq; vltimo Aprili, cum ei ſe viridior ſuccus infuderit. Didymus etiam taleam plantari poſſe docuit. Sed ſi in altitudinem luxuriari nolis, clauam in caput ſerito. Plinius talea exire nõ poſſe ſcribit, cui continua refragatur experientia, etiam mulierculis nota: fictilibus enim vaſculis de more plantant taleam, atque inuerſo cacumine, vt pumiles ſemper ficorum plantulas habeant, feneſtris aſſeruandas. Theophraſtus addit, Lignum ſubtus ſcindendum, & lapide iniecto ſerendum.

Ex ſurculo. Surculis, ſiue ſummis ramulis facile poſſe pullulare monet Theophraſtus. Quia ficus habet humorem ingenitum, eundemq; ſeruare poteſt. Et humida ſuperiori parte melius germinant. Habet enim ficus ſumma tenera, & humecta, vnde facile poteſt germinare. Et ita pronus eſt ad germinandum ramus ficulnus, talia principia germinandi obtinens, vt defixus, germen ſæpenumero emittat, quamquã pars ima nullis radicibus innitatur. M. Varro ait, Ficus propter molliciem fœmineam ad creſcendum prona: quare ex terra potius in ſeminariis ſurculos de ficeto expedit obruere. Vbi eas in ſeminario plantaueris, quomodo tuendæ ſint, docet. In ſeminario quæ ſurculis conſita, & eorũ molliora erunt natura cacumina, vt ficus. Ea ſumma integẽda binis tabellis dextra ac ſiniſtra deligatis, herbæq; elidendæ, & dum teneræ ſunt vellendæ, nam aridæ factæ rixantur, & celerius rumpuntur, quàm ſequuntur. Columella huiuſmodi ſationem etiam docuit, inquiens: Potes iam (ſi te cura pomorum tangit) vltimis ordinibus in ea vineti fine, quæ ſubiacet ſeptemtrionibus, ne cùm increuerint, obumbrẽt, cacumina ficorũ depangere, quæ vel inſeras interpoſito biennij ſpatio, vel ſi generoſa ſint, adulta transferas. Februario menſe ficulnea cacumina iã tumentia vtiliſſime ponuntur. Octobri verò ficorũ arbuſculæ in ſeminariis putari, & ad ſingulos ſtylos redigi debẽt, quę tamẽ melius dũ teneræ ſunt per germinationẽ pampinantur. Plinius modum operoſius docet, In fico quidem

quidem dodrantales paxilli ſolo patefacto ſeruntur, ſic vt deſcendant, quæ fuerint proxima arbori, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum ſurculis proprie vocantur, vnde germinant. Hac de cauſa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos laturi fuere fructus in arbore, cùm tempeſtiuè ſati prægnantes inchoatos conceptus aliubi pariunt. Ita ſatas ficos tertio anno transferre facile. Palladius ex eo, Si cacumen velis ponere, triſulcum ramum bimum, vel trimum ab auſtrali parte decidas, & ſic obrues, vt diuiſa cacumina, terra interiacente, velut tres ſurculos reddant. Idque vltimo Aprili, cum ei ſe viridior ſuccus infuderit. Martio menſe ficulnea cacumina obruuntur vtiliter cum tumeſcunt, vt plantas faciant, ſi earum copia non abundat.

Attonſionis tempus ficuum peculiare ver ſtatuit Theophraſtus ante germinationem. Ratio eſt, quòd tempore illo vulnus facilè in cicatricem coit, & celerius coaleſcit; quippe cùm ficus rara ſit concretione, & imbecilla, autumno, & circa Vergilias maxime laborat; quia tempeſtas illa ſicca eſt, nec plagæ obducuntur, vnde arbor ingruente ſe humore in hiantes meatus putreſcit, & hyemis ſuperuentu vndique ei paratur pernicies. Cùm rigatur germine magis viger, fructumq; deteriorem patit, præter Laconicam, quæ iugi rigatu gaudet. Excitato puluere magis adoleſcit, ac viret, ad quem vſum ficos ſuffodiunt, cùm puluerationis opere indigeant. Plinius ex Catone iubet ficus ſtercorari debere Luna ſilente, ſic etiam interpurgari. Sed Cato ficos interputari debere, & in vinea altè ſuccidi, ne eas vites ſcandant. Palladius verò aſſidua foſſione gaudere ſcribit: per autumnum prodeſſe, ſi ſtercus admoueas, præcipuè de auiariis: recidenda eſſe in fico, quæ aut putria, aut mala nata repereris, & ea ratione putanda, vt inclinata per latera expandi poſſit. Didymus verò, alios rubricam, alios cinerem radicibus adiicere debere, inquit. *Cultus.*

Fiſſo trunco protinus poſt ſectionem inſerẽdam ficum monet Theophraſtus, cum ſicciſſima ſit: ſecus autem in vite fit, cuius natura adeo humida, vt aliquot ante dies cædenda ad futuram inſitionem, ex ea fluat, quod nimium eſt. M. Varro ita transfert è Græco: Vitem triduo antequam inſerant, deſecant, vt qui in ea nimius eſt humor, defluat, antequam inſeratur: contrà in fico, & ſi qua etiam horum natura aridiora, cõtinuo. Sed circiter ſolſtitium ficus etiam inſeri ſolet. Cato inſeri monet Luna ſilenti, poſt meridiem, ſine vento auſtro, inter lignum & corticem, & per ver. Etiam emplaſtratur. Plinius ex eo, Antiqua inoculatio in ficis erat, & malis. Sed vitibus, ficiſque media ſicciora, & è ſumma parte conceptus, ideo illinc ſurculi petuntur. Ficus per ver tantum, Luna ſitiente, id eſt ſicca inſeritur. Præterea poſt meridiem, ac ſine vento auſtro. Ficus recraſtinare minime vtile. Tilia ficum recipit, omniq; genere inſeritur. Emplaſtratio craſſo cortici maxime conuenit, ſicut eſt ficis. Columella ficum inoculati optime poſſe docet, quia humidum ſuccoſum, & validum librum habet, nam & lactis plurimum mittit, & corticem robuſtum *Inſitio.*

habet, optime itaque inſeritur caprifici ramus. Aprili menſe optime inſeritur. Calendis Septembris ficorum arbores inoculantur. Idq; licet vel commodius facere ſuperiore menſe poſt idus Iulias, quo tempore etiam aliarum arborum nonnulli emplaſtrationem faciunt. Quomodo autem olea inſeri poſſit, docebimus in Olivueto. Nunc ad Palladii placita veniamus. Aprili menſe ficum debemus inſerere inter corticē, vel ſi nouellæ arbores ſunt, fiſſo ligno, quod ſtatim operiendum eſt, & ligandum, ne ventus introeat. Melius comprehendūt, ſi circa terram reciſa inſerantur arbuſta. Aliqui & Iunio menſe inſerunt. Surculus legendus eſt anniculus, inutilis enim creditur maioris, vel minoris ętatis, Inoculari ficus locis ſiccis Aprili, humidis melius Iunio medio poterit, Octobri menſe locis tepidis. Inſeritur in caprifico, in moro, in platano, & oculis & ſurculis. Et fico inſeritur morus. In verſibus autem hæc habet,

Perſuadet moris tetrum mutare colorem
Ficus, & inuaſis dat ſua iura comis.
Se quoque miratur pingui grandeſcere ſucco,
Et ſolitum gaudet vincere poma modum.
Inſignes foliis platanos, felicia menſis
Brachia gaudentes vitis honore comas.
Ingrediens pingui ſe cortice maxima ficus
Seruat, & optatos implet adepta ſinus.

Leontius Græcus ficum moro, & platano inſerendam ſuadet, non modo vere, ſed æſtate ad brumam vſque, Florentini authoritate. Quod Diophanes roborat. Et inſeri Octobri menſe, & Aprili, & inoculari poſt idus Iulias docet Caſſianus.

Ars. Vt ficus præcoces ædat fructus, Democritus columbaceum fimum, piper & oleum adhiberi vult. Florentinus groſſos columbino fimo, & oleo linebat. Apud nos verò cum ficus iam matureſcit, ligna acu oleo peruncta ficuum oſcilla transfigunt, vt per aliquot dies maturationem accelerent. Palladius, Vt cito ficus maturet, ſucco cœpę longioris cū oleo & pipere mixto vnge poma, quando groſſi incipiunt ſubrubere. Sed Plinius diuerſo admodū ab his artificio, ita præcoces producit ficus. Sunt & hybernæ quibuſdam prouinciis ſicuti Mœſiæ, ſed artis non naturæ. Paruarum genus arborum poſt autumnū fimo contegunt, deprehenſaſq; in his hyeme groſſos: quæ mitiore cœlo refoſſæ cū arbore, atq; in lucem remiſſæ, nouos ſoles, alioſq; quàm quibus vixere, auidæ tanquam iterum natæ accipiunt; & cum venientiū flore matureſcunt, alieno præcoces anno, in tractu vel gelidiſſimo. Apud nos autem, quæ per intempeſtiuum hyemis aduentum ficus poma immatura in arbore remanſere, fœno, aut frondibus inuoluimus, ne ea frigus perurat, incipiēte vere ſe oſtentari, nuda ſoli exponuntur, ſic matureſcunt alieno pręcoces anno. Contra autem, ſi ficum, quamuis nō natura, feram facere vis, docet Columella. Cum groſſuli minuti ſunt, fructum decutito, iterum alterum ædet, qui in hyemem ferā differt

matu-

maturitatem. Ex quo Plinius, Fici ſerotinæ fiunt, ſi primæ groſſi, cum fabæ magnitudinem exceſſere, detrahantur: ſubnaſcuntur, quæ ſerius matureſcunt. Ex vtroq; Palladius, Si vis maturā ficum ſerotinam facere, incipientes groſſos decute, dum illis fabæ fuerit magnitudo. Democritus affirmat, ſi quis alterius rei effigiem delineare contendat, ea figura, quam voluerit referre, conſcribat ficulneum oculū, & poma hac ſpecie prodibunt inſignita. Vt varios fructus vna ficus exhibeat, ita vt pomum altera parte nigreſcat, altera candicet, iubet Leontius viticulas, ramulosq; ficuum, albæ videlicet, & nigræ, inter ſe vinculo diſtringi, ac torqueri, ita vt germina miſceri cogantur, ſic vt obruti, & ſtercorati, & humoris rigatu adiuti, vbi prodire cœperint, germinātes oculi aliquo inter ſe annexu conglutinentur, vt compactum germen in vnum caudicem coaleſcat, qui bicolores ficus pariet. Alii tutius huiuſmodi coitum moliuntur. Ficulnea grana hac varietate nobilia linteolo deligata ſerunt, & cum res poſtulabit, transferunt. Plinius hoc eodem modo à natura doceri ait, Semine raptim auium fame deuorato, ſolidoq;, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborū lecticis, & ventis ſæpe tranſlato in aliquas corticum rimas, vnde baccas ſimul vidimus diſcolores. Palladius. Vt etiam varios fructus vna ficus exhibeat, ramos duos nigræ & albæ arborum inter ſe ita vinculo ſtringis ac torques, vt germina miſcere cogantur, ſic obruti, & ſtercorati, & humoribus iuti, vbi ꝓdire cœperint, germinantes oculos aliqua inter ſe annexione conglutinas. Tunc germen adnatū parturiet duos colores, quos vnitate diuidat, diuiſione cōiungat. Hoc eodē modo Theophraſtus vtitur in punicis. Nobis autē tutius, & celerius licebit, ſi vtriuſq; ficus oculos albæ videlicet & nigræ, per media germina diuiſos, atq; vna cōpactos ſtricte arbori ficus emplaſtrabis, ſic diſcolores fructus ꝓducet. Democritus docet, Si quis fici eſu aluo deiectionē moliri cupiat, veratrum nigrum cum lactuca marina, id eſt, tithymalo tritū, radicibus arboris quæ deponitur adhibeat, & quæ naſcētur poma ventrē mouebunt. Pollere idem affirmat aduerſus ferarū morſus pomum, quod antidoto theriacę pubeſcens fuerit delibutū. Columella vt firmiores arbores, & feraciores ſint, hęc tradit. Cū frondere cœperint cacumina fici, ferro ſumma ꝓdeſt amputare. Ac ſemper cōueniet, ſimulatq; folia agere cœperint ficus, rubricā amurca dilutā, & cum ſtercore humano ad radices infundere. Ea res efficit vberiorē fructū & farctum fici pleniorē, ac meliorem. Plinius ab eo. Fici cùm frōdere incipiunt, ſi cacumina rami cuiuſq; detrahantur, fertiliores, firmioresq; fiunt. Ex his Palladius, Cum folia incipiunt producere fici, vt fructum multum, & pinguem ferant, in principio germinis cacumina ſumma decutimus, vel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate procedit.

De ficus lapſu maturitatem præuenientе, ac de remedio à caprificis acceſſito primum dicemus. Græcis ἐρινασμὸς dicitur, Latinis caprificatio. Ficum inter cæteras arbores maximè fructū amittere, antequā coquat, prodidit Theophraſtus, cui auxiliū magnopere quæritur, vnde & caprificatio cōperta habe- *Morbi & remedia.* *De fructuum caſu.*

tur. Nam ex pomis annexis culices egredientes corrodunt, & peruia reddunt ficuum cacumina. Regiones quoque ad fructuum iacturam differunt, quippe cùm in Italia iacturam fieri negent; quamobrem caprificandi vſus terræ illius incolis nullus penitus eſt. Nec in aquiloniis, & macroſis locis, vt Phaliſco Megarenſis agri, & partibus quibuſdam agri Corinthii. Flatuum quoq; conditio pari ratione referre videtur. Aquilonis, quàm Auſtrinis potius fructus decidunt, & ſi crebriores, vehementioresq; fuêre, maior iactura ſequatur neceſſe eſt. Item natura ipſarum arborum refert. Præcoces enim amittunt, ſerotinæ nequaquam, vt Laconica, & aliæ quædam. Quamobrem eas caprificari minime ſolent. Hæc igitur loci, generum, cœliq; ratione diſcrimen accipiunt. Culices verò ficarii è pomis caprifici egrediuntur: ex putreſcentibus enim eorum granis gignuntur, cuius indicium afferunt, quòd poſt quã euolauerunt, grana ficubus nulla penitus inſunt. Euolant magna ex parte, pennam aut pedem relinquentes in pomo. Eſt vel alterum culicum genus centinæ vocatũ, ocioſum, quemadmodum fuci inter apes: & quos ex altero genere ſua poma ingreſſos adſpexerit, protinus necat: id verò ſuis moriuntur operculis. Laudantur caprifici potiſſimum nigræ, ex locis ortæ ſaxoſis, quod permulta iſtæ grana contineant. Noſcuntur, quæ aptè culicibus emerſerint, quòd rubræ, & verſicolores, & robuſtæ conſtant; contra, quæ minus aptè, albæ, imbecillesque cernuntur. Apponuntur ficis, quæ ſcilicet eam operam deſiderant, cum pluerit. Quin & polium culices gignit, cùm copioſè fructificat. Et vlmi folliculis genus quoddam beſtiolarum innaſcitur, quod cnipes appellant, qui cum in ficis gignuntur ficarios illos culices deuorant. Huius rei remedium cancros ſtatuunt alligandos: in eos vertere ſeſe culices inquiunt. Libro verò de cauſis hæc affert: Vt ficus non labantur fructus ante maturitatem, artis parata præſidia hæc erunt. Vt caprifici ſerta ficuum ramis appendantur, vel caprificus in ſummo ficeti limine ſeratur, eas ſpecies obſeruando, quæ fructibus ferendis cum ficuum ſpeciebus conueniant: vt maturæ maturis, ſerotinæ ſerotinis, & quæ medio tempore fœtificant, mediis coniungantur: ita tamen, vt culices ad ficos ſecundo vento deferri queãt. Cuius cauſas ſic inueſtigato. Cum enim caprifici fructus perfici nequeant, & putreſcentibus illis genus aliquod animalis generare neceſſe ſit, culices generat: ſed cum indidem alimentum ſibi parare nequeant, migrant ad id auidè, quod ſimile eſt. Omnibus enim cognatæ rei natura deſiderium iniecit. Sic ad ficus aduolant, crebroq; morſu oſculorum labra aperientes, ſuperfluum depaſcunt humorem, & ſubeuntibus auris iter patefaciunt, ſpirantiaq; poma efficiunt. Sed macro ſolo, boreali, pulueruIento, & temperato, vt modicum ſuppeditet alimẽtum, caprificatio nulla eſt, deficcat enim puluis. Plinius eadem à Theophraſto refert: Ficus ſola ex omnium arborum fœtu maturitatis cauſa medicatur. Caprificus vocatur ficus, nunquam matureſcens, ſed quod ipſa non habet aliis tribuens, quoniam eſt naturalis cauſarum tranſitus, atq; è putreſcentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit

rit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volāt: morſuq; ficorum crebro, hoc eſt auidiore paſtu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus ſolem primo ſecum inducunt, cerealeſq; auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc eſt, infantiam pomi abſumunt, quod fit & ſponte. Ideoq; ficetis caprificus permittitur ad rationē venti, vt flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertum, vt illatæ quoq; aliunde, & inter ſe colligatæ iniicerentur fico: quod in macro ſolo, & aquilonio nō deſideratur, quoniam ſponte areſcunt loci ſitu, rimiſq; eadē, quæ culicum opera, cauſa perficit: nec non vbi multus puluis, quod euenit maxime frequenti via appoſita. Nanque & pulueri vis ſiccandi, ſuccumq; lactis abſorbendi: quę ratio puluere, & caprificatione hoc quoq; pręſtat, ne decidant, abſumpto humore tenero, & cum quadā fragilitate ponderoſo. Et alibi: Caprificatione maturata, in ea culices naſci è groſſis manifeſtum eſt: quoniam cùm euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos verſa apparet. Exeundi tanta eſt auiditas, vt pleriq; aut pede relicto aut penna pariter erumpant. Eſt & aliud genus culicum, quos vocant centrinas, fucis apum ſimiles ignauia maliciaq;, cum pernicie verorum, & vtilium. Interimunt enim illos, atq; ipſi moriuntur. Caprificorum laudantur maxime nigræ, & in petroſis, quoniam frumenta plurima habeant: caprificatio ipſa poſt imbrem. In primis autem cauendum, ne ex remediis vitia fiant, quod euenit nimia, aut intempeſtiua medicina. Columella tempus docet, quo caprificatio fieri debeat, Auguſto tempus eſt ficulneis arboribus caprificum ſuſpendere. Quod quidam exiſtimant iccirco fieri debere, ne fructus decidat, & vt celerius ad maturitatem perueniat. Palladius autem, Menſe Iunio circa ſolſtitium caprificandæ ſunt arbores fici, id eſt, ſuſpendendi groſſi ex caprifico, lino, velut ſerra pertuſi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem ſerunt, ne ſit neceſſe per ſingulas arbores pro remedio eadem poma ſuſpendi. Si hoc deſit, abrotani virga ſuſpēditur, aut callum, quod in vlmeis foliis inuenitur, aut arietina cornua circa arboris radices obruuntur, vel truncus arboris, quo loco turget ſcarificandus eſt, quo poſſit humor effluere. Democritus ait, Caprifici groſſuli, vel intorta ex iis ſerta ſuſpendantur, quapropter aliqui ramulum caprifici inſerunt, & quotannis hoc idem tentant.

Accidit etiam ficubus (dicit Theophraſtus) vt aliæ ante, vel poſt pluuias fructus amittant, aliæ deteriores reddantur arbores, putrefactæ ſtrangulatæq; humoris nimietate, aut contrà vltra modum exiccatæ penuria. Cato de eodem vitio, Ficus vti groſſos teneant, ablaqueato, poſtea ſtramenta circumponito. Poſtea amurcam cum aqua commiſceto æquas partes, & circumfodito. ad arborem maximam amphoram vnam commiſti ſatis eſt. Et cùm ver appetet, terram adaggerato bene. Si ita feceris, & groſſi non cadent, & fici ſcabræ non fient, & multò feraciores erunt. Ex hoc loco Plinius, Cato & medicamenta quædam componit, menſuræ quoq; diſtinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum vrnam amurcæ & aquæ portionem

æquam, ablaqueatis prius radicibus, paulatim affundi iubens, ſtramentis antea circumpoſitis. Præcipue veterem adaggerari terram radicibus: ita futurum, vt non decidant groſſi, maiorq; fœcunditas nec ſcabra proueniat. Succus inutilis ficorum turgido cortice inciſuris in obliquũ leuibus emittitur, ita fit, ne decidant fructus. Etiam radices circumcidiſſe prodeſt luxuriantium ficorum, & circumciſis cinerem addidiſſe. Fici cùm Vulcanalibus tonuit cadunt. Remedium eſt, vt antè ſtipula hordeacea areæ ſtringantur. Groſſos non decidere Africanus pollicetur, ſi circum ablaqueatam radicem quaternos ſalis ſextarios inieceris, dein terræ obruas aggere. Democritus aſſerit fici arborem fructuũ iacturam non facere, cuius caudex mororum ſucco ſit illitus. Nec amittere velut ęgram pomũ, quum marino fuco radix obducitur, aut ſi quadrantibus lunæ rubrica caudices oblinantur. Si Pleiadum emerſu in excauatos ſcrobes quis pares aquæ, & inſulſæ amurcæ portiones infundat circum caudices, arbor ſui fructus tenax pomum non abiiciet. Vnde Palladius: Si fructus ſuos velut ægra proiiciet: alii rubrica, aut amurca inſulſa miſta aqua arborem liniunt, vel cancrum fluuialem cum ramo rutæ ſuſpendunt, vel algam marinam, vel faſcem lupinorum, vel radici terebratæ cuneum figunt, vel ſecuri arboris corium ſæpe proſcindunt.

De vermiculatione.

Nunc ad alios morbos accedamus, & primo de vermibus, qui in ficubus gignuntur. Nam etſi communis arborum morbus vemiculatio ſit, Theophraſto authore, omnino tamen in arbore ficus peculiaris eſt. Et vermium, qui ficorum proprii ſunt, alii ex ipſis arboribus naſcuntur, alios parit vermis, qui ceraſtes vocatur, omnes tamen in ceraſtem abeunt. Stridulum animal, & exiguo ſonitu conſtrepens: Hic in olea naſcitur, & in fico parit, vnde habet ficus & ſuos vermiculos, & illos quoque enutrit, quos alienos receperit. Sed omnino, quæ lentiſco inſerta mandantur terræ, vermiculationem non ſentiunt, odoris, feruoriſque cauſa. Præterea fici fructus etiam vermibus infeſtantur, & quoties hic morbus accedit, pereunt. Conducibile eſt cinerem ficuum apponi radicibus, arcet enim ſua ſiccitate à radicibus tabem, & vermiculationem. Plinius idem, quod Theophraſtus: Maxime autem arborum vermiculationem ſentiunt fici. Eorumq; qui in ficis exiſtunt, alii naſcuntur ex ipſis, alios parit, qui vocatur ceraſtes, omnes tamen in ceraſtem figurantur, ſonumque edunt paruuli ſtridoris. Vexant & tineæ ſemina ficorum. Contra quas remedium, in eodem ſcrobe defodere Italicam lentiſcum, inuerſa parte, quæ fuerit à cacumine. Ficus aſperguntur ruta, ne fiant verminoſæ, néve radices putreſcant. Sed quomodo vermibus liberentur, cùm viuiradices plantamus, iam diximus. Si autem nati ſunt in arbore, hoc remedio eos arcemus. Didymus, Calce latebris vermium, aut radicibus inſperſa, necantur. Palladius alia affert remedia: Ne vermes patiatur, ramum terebinthi, vel lentiſci taleam, cum plantis fici cacumine ponemus inuerſo. Vncinis æreis tollendi ſunt vermes ex fico. Alii amurcam, alii veterem vrinam ablaqueatis

queatis

queatis radicibus miſcent. Alii bitumen, & oleum, aut ſolam calcem viuam latebris vermium inſpergunt.

Culices & formicæ.

Gigni & culices (Theophraſtus ſcribit) in aliquibus arboribus, vt in robore, & fico, & conſiſtere ex humore videntur corticibus ſubdito, guſtu dulci. Plinius ex eo interpretatur, Sunt & culicum genera aliquibus moleſta, vt glandibus, fico, qui videntur ex humore naſci, tunc dulci, ſubdito corticibus. Diophanes contra formicas, Quidā piſcem appellatum coracinum ex arbore ſuſpendunt, atq; ſic formicas diſperdunt. Palladius ab eo, Si formicæ moleſtæ ſunt, rubrica, butyro, & pice liquida miſta circa truncum debet induci. Alii coracinum piſcem contra formicas in arbore ſuſpendendū eſſe confirmant. Sed Cœlius Rhodiginus variæ vir eruditionis Palladii locum ita corrigebat. Legebatur prius in veteri exemplari non coracinum piſcem, ſed coracinam picem, vt differret à reſina, quæ alba pix eſt, ſic ex Græco Diophane coracinum piſcē ſubſtituit. Sed ego cum Rondeletio male commutatum locum exiſtimarem, quippe ſe expertum dixit, coracinum piſcem formicas non arcere, quod etiam ego comperi experientia falſum. Plinius inter fortuita miracula refert, in Boëtia deroſas à locuſtis ficus iterum germinaſſe.

Scabies & cochleæ.

Scabies, & cochleæ adnaſci ſolitæ ficorum peculiares ſunt, ſcribit Theophraſtus. Non tamen id eis vbique accidit, ſed his morbi quoque ratione locorum euenire videntur, quemadmodum animalibus. Nam apud aliquos ſcabies nullo modo moleſta eſt, vt nec circa Æneam. Sed hūc morbum ex nimio humore prouenire Chelidemus eſt author. Cuius remedium eſſe poteſt, vt nimia alimenti vbertas detrahatur, quemadmodum aliarum arborum luxuriam cohibere ſolemus, vnde cùm ficus germinare incipit, putetur ne ſua opacitate ſuccum percraſſet. Sunt qui ſcabiem alia ratione fieri arbitrantur, idque Vergiliarum exortu ex minutioribus pluuiis initium capere, quæ vbi inſederint, referueſcentes erumpunt vt puſtulæ, id namq; imbre largiore non fit, eò quòd vberiores aquæ tum arboris ſordes, tum ſeipſas eluunt, atq; etiam fortaſſe ſubeunt, vnumq; fiunt intus cum naturali ſucco. Plinius ex Theophraſto hæc interpretatus eſt: Scabies communis omnibus eſt. Et quæ adnaſci ſolent cochleæ, peculiaria ficorum vitia; nec vbiq;. Sunt enim quædam ægritudines & locorum. Scabies gignitur roribus lentis poſt Vergilias. Nam ſi rariores fuêre, perfundunt arborem, non ſcalpunt ſcabiem. Leontius Græcus ait: ficum, ſi ſcabie afficitur, curari ſcylla iuxta eius radices plantata, aut rubrica aqua diluta, circa ipſius truncum oblita.

Radicatio & cradatio.

Theophraſtus ait, Ficus maxime radicationem, & cradationem noſcit. Vocant radicationem, cum radices marcidæ contabeſcunt: cradationem cùm rami, quos priuatim cradas in ficu vocant, vnde & morbo nomen. Plinius hæc perbellè transfert: Vt homini neruorum cruciatus, ſic & arbori, ac duobus æque modis. Aut enim in pedes, hoc eſt, radices erumpit vis morbi, aut in articulos, hoc eſt, cacuminum digitos, qui longiſſimè à toto corpore exeunt;

inareſcunt ergo, & ſunt apud Græcos ſua nomina vtriq; vitio. Vndiq; primò dolor, mox & macies earum partium fragilis, poſtremo tabes, morbusq; non intrante ſucco, aut non perueniente: maximeq; id ſentiunt fici.

Vredo & tabes. Sunt & affectiones quędam temporariæ (Theophraſto authore) aut aliàs per ſe euidentes, quæ & necare arbores ſolent: & præcipuè ficus iis infeſtatur, quas morbos non dixeris, ſed tabes, & quod vredinem appellant. Ex flatibus eueniunt, qui exurere ſolent, vt in Chalcide Eubœæ Olympias cùm ante ſolſtitium frigidus flauerit, aut poſt hyberna ſolſtitia; arbores enim aridas reddit, vt ne ſol quidem diu reddere ita poſſit. Hæc ſæpe aliàs, & Archippo Athenis magiſtratu anno quadrageſimo facta vehementiſſima proditur. Laborāt maxime loca concaua, & inter valles, & fluminibus vicina, & quæ ab omni afflatu penitus ſilent. Plinius ita vertit: Quædam temporum cauſæ, aut locorum nō proprie dicuntur morbi, quoniam protinus necant, ſicut tabes cùm inuaſit arborem, aut vredo: vel flatus alicuius regionis proprius, vt eſt in Apulia Atabolus, in Eubœa Olympias. Hic enim ſi flauerit circa brumam, frigore exurit areſaciens, vt nullis poſtea ſolibus poſſint recreari. Hoc genere conualles, & oppoſita fluminibus laborant, præcipueq; ficus.

Frigus & calor. Sunt etiam morbi à Theophraſto deſcripti, qui aëris exceſſu eueniunt, frigoris, vel caloris, ſed plures ſqualore pereunt, exugitur enim naturalis calor vi frigoris, qui ſimul cum humore expirat, & maxime arborum partes, quę ſupra terram quaſi præſidio nudatæ intereunt, quæ verò terra teguntur, eius obicis beneficio frigorum iniuriam arcent. Sed tanta eſt interdum frigoris immanitas, vt ne illæ quidem partes ab iniuria liberæ ſint. Quamobrem coloni, apud quos id euenit, his remediis occurrunt. Plantam modicis operiunt glebis, ſatisq; eſt partem obtegi ad totius tuitionem. Aliud eſt, ficus incrementa prohibere: quod fiet attonſione. ita nec multum diſtabunt à radice partes. Quidam ſumma capita operiunt, vt in Ponto, & Media, nam ſi à vertice noxa incipiat, eo ſeruato reliquæ partes ſeruabuntur.

Syderatio. Plinius: Proprium ſyderationis eſt, ab ortu canis ſiccitatum vapor, cùm inſitæ, ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè ficus. Theophraſtus etſi de ſyderatione tradiderit, oblitus eſt ficus, videtur tamen ad Plinii aſſertionem accedere.

Sterilitas. Theophraſtus ſi arbor fructus non fert, ſed ſe totum in germina vertit, partem caudicis infimam ſcindit, atq; lapidem interponit, ita fructificare poſſe aſſerit. Ficorumq; non ſolum radices amputari, verùm etiam obducto cinere obſtrui, ac paſſim caudicem ſcindi præcipit, ſic copioſius fructū dari affirmat. Quod euenit nimia humorum vbertate, alimentique copia. Palladius hoc remedio vtitur: Cum ficus locis humectis ſita fructus obtuſi ſaporis producit: huic circumciſis radicibus, aliquantus cinis affundi debet.

Sciſſio caudicis. Ficus non ſolum caudicis ſciſſionem tolerat, ſed fiſſionem ſine vitæ detrimento patitur. Theophraſtus affert cauſam, Eſſe ſucci copiam, quæ ſui ſub-

ſtantia

ſtantia ſubuenit in deſectæ partis locum, & glutinoſa qualitate, qua rurſus diſſitæ partes coaleſcere poſſint. Plinius ex eo: Intereunt pleraque & fiſſa ſtirpe, fico excepta.

Circumablato cortice tardius cæteris ficum interire prodidit Theophraſtus. Sed apud Heracliam Trachianam ficum reſtitui, regerminareque potuiſſe proditum eſt. Medentur luto fouentes, arundinibus & id genus ſtramentis operientes, ne frigore, vel æſtu ſubareſcant. Sed quam nos inuenimus medelam ſupra docuimus. *Circũablatio corticis.*

Dicemus primo viridis quomodo ſeruetur, mox paſſa ad vetuſtatem. *Cõditura.* Rationem ſeruandarum ficuum recentium, non ſecus quàm in propria parente nobis Africanus explicuit: Ficus vbi maturitatem conceperint, reliquorũ pomorum modo in matre cohærentes non immanent, ſed caducæ dilabuntur, & ſi quoq; nemo decuſſerit. Muſteas perinde quaſi in parente ſeruari ad hunc modum conſtat. Cùm vinaria dolia operculantur, in nouum fictile nõ rotundum, ſed potius ex arbitrio quadratum, fundoq; fultum, miſſæ recentes ficus minus maturæ cum ſuis pediculis, vmbilicíſve, hoc eſt particula, qua arboribus ſuis dependent lectæ, à ſe ſic vt bene intercedat ſpatium ſecretæ recluduntur, & in dolio vini pleno diligẽter operculato natare permittuntur, & niſi vinum contrahat acorem, tali habitu manſiſſe comperies, quali conſtabant, quum iniectæ fuerant. Recentes quoque ſeruari poſſunt ſingulæ intra viridem cucurbitam clauſæ, loculis vnicuique cauatis, & item ſpleniata, quæ ſecatur, teſſera cõcluſis, ſuſpenſa ea in vmbroſo loco cucurbita, vbi nec ignis, nec fumus inſpiret. Verùm vti antea dictum eſt, legendæ cum petiolis, quippe quæ diutius durent integræ. Alij ſic in melle diſponunt ficus, vt neque ſe inuicem, neque vas tangant, dein indito operculo ſinunt. Alij calicem vitreum, aut aliud quoduis perſpicuum poculũ, ſuper ficos leniter inuertunt, & obducto cera ſpiramento ita relinquunt, ſic manent immarcidæ. Palladius ex his tranſcribit: Ficus virides ſeruari poſſunt, vel in melle ordinatæ ne ſe inuicem tangant, vel ſingulæ intra viridem cucurbitam clauſæ, locis vnicuique cauatis, & item teſſera, quæ ſecatur, incluſis, ſuſpenſa ea cucurbita, vbi non ſit ignis, vel fumus. Alij miſſas ficus recentes minus maturas in nouo vaſe fictili lectas cum pediculis, & à ſe ſeparatas recludunt, & in dolio vini pleno vas natare permittunt.

At quomodo ſiccæ condantur, videamus quid doceant maiores noſtri. Cato docet: Fici aridæ ſi voles vt integræ ſint, in vas fictile condito, id amurca decocta vngito. Et ſi ramos ficulneos voles cum fructibus ſeruare, cum foliis inter ſe alligato, faſciculos facito, eos in amurcam demittito, ſupraſtet amurca facito. Sed ea, quæ demiſſurus eris, ſumito paulo acerbiora. Vas, quo condideris, oblinito planè. Docet Paxamus aridas ficos, quas vocant iſchadas, à putrilagine vindicari hac ratione. Paſſæ ſine vllo cariolæ labis ſenſu integræ manebunt, ſi tribus liquida pice imbutis vna in fictilis fundo collocetur, altera referto ficubus ad medium vaſe, tertia faucibus iam completo ſuperponatur. Plu-

rimo tempore ſanæ, & à vitio intactæ comperiuntur, ſi in tegete, qualo, vel cratibus inditæ ſici calefacto furno poſt exemptum panem propendeant, & in fictilem, & bene picatam fideliam cōdantur. Sed eas cum fundo, cui reſides hærebant, eximere conuenit, & candente muria ex oleo in ſole rigare, conditiuasq; collito vaſe luto, noctem vnam roris imbre ſub dio conſpergi, demum in cellas deferri. Alij cratibus expandunt toto ſole ſiccandas, & recipiunt nocte ſub tecta. Columella ita monet, Ficus neq; nimiū vieta, neq; immatura legi debet, & in loco expandi, qui toto die ſolem accipiat. Pali quatuor pedibus inter ſe diſtantes figuntur, & perticis iugātur, deinde cannæ iugis ſuperponuntur, vt duobus pedibus abſint à terra, ne humorē, quem noctibus remittit humus, trahant, tunc ficus iniicitur, & crates carice textæ ex vtroque latere ſuper terram planæ diſponuntur, vt cum ſol occiderit, erigantur, & inter ſe accliues inareſcentem ficum à rore, & pluuia defendant. Cùm aruerit, in orcas picatas meridiano tempore calentem ficum condere, & calcare oportebit, ſubiecto arido feniculo, & iterum vaſis repletis ſuperpoſito, quæ vaſa confeſtim operculare, & oblinire conuenit, & in horreum ſicciſſimum reponi, quo melius ficus perennet. Quidā lectis ficis pediculos adimunt & in ſole expandunt, cùm paulum ſiccatæ ſunt, antequam indureſcant in labra fictilia congerunt, & pedibus proculcant, iiſque admiſcent torrefacta ſeſama, cum aniſo, feniculo, & cymino in modū farinæ redacta. Hæc cum calcauerint, & fici maſſam pulueri permiſcuerint, modicas offas ficulneis foliis inuoluunt, ac religatas iunco reponunt in crates, inde cum peraruerunt, picatis vaſis condunt. Nonnulli formam fici orcis non picatis includunt, & oblito vaſa clibano torrefaciunt, quo hùmor excoquatur, ſic in tabulatum reponunt, & cum exegerit vſus, teſtam comminuunt. Alij pinguiſſimam ficorum viridem eligunt, & diuiſam digitis dilatant, ita ſole areſcunt, quas meridianis reporibus ſiccatas, cùm calore ſolis emollitæ ſunt, colligunt, &, vt mos eſt Afris atque Hiſpanis, inter ſe compoſitas comprimunt in figuram ſtellarum, vel aliā redigentes, turſus ſole aſſiccant, & in vaſis recondunt. Plinius in foliis verbaſci fœminæ ficus omnino non putreſcere ait. Honos laudatas ſeruat in capſis. At vbi copia adundat, implentur orcæ in Aſia, cadi autem in Ruſpina Africæ vrbe, panisq; ſimul, & obſonij vicem ſiccatę implent, vtpote cùm Cato cibaria ruris operariis iuſta ceu lege ſanciens, minui iubeat per fici maturitatem. Palladius verò ex Martiale dicit: Caricas per genera multa ſeruari, cū ratio vna ſufficiat. Ergo hoc genere, quo Campania tota cuſtodit, ſeruare debemus. In cratibus ficus expanditur vſq; ad meridiē, & adhuc mollis in qualū refunditur. Tunc calefacto furno ad panis coquendi modū, ſuppoſita tribus lapidibus ne ardeat qualus includitur, & clauſo furno vbi diſcocta ficus fuerit, ſicut eſt calida, interpoſitis foliis ſuis, in vas fictile cōditur bene picatum, denſius preſſa, & operculo diligenter obducitur. Si pluuiis abundantibus crates non poſſis expandere, ſub tecto eas ita ponis, vt ſemipede erigātur à terra, & eas ad vicem ſolis cinis calidus ſubiectus vaporet, & ſub-

& ſubinde ficus, ſicut eſt diuiſa, vettatur, vt ficarum coria ſiccentur, & pulpæ tunc duplicatæ in ciſtellis ſeruentur, aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus, & diuiſas in cratibus expandunt toto ſole ſiccandas, & recipiunt eas nocte ſub tecta. Pherecrates Athenæi teſtimonio nigras caricas improbat.

Fici materies, quibus idonea ſit, ex Theophraſto excipimus. Rara eſt corpore, tectis idonea. Valida & in rectum protendens. Fico fumus acerrimus, caprificoque, item cuicunq; lactis cremor redundat, atque hæc ipſa tamen aqua infuſa madefacta detracto cortice, mox ſiccata, minime omnium tædio illo infeſtant, quin & flammam quoque molliſſimam reddunt, lixiuium quoque, cineremque vehementer aſperrimum. Ignem excipere optimam ficum, & oleam cõtrariæ cauſæ faciunt. Ficus quia lenta, fungoſaq; materies, olea quia pinguis, & denſa. Plinius verò: Ficus ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, clauditque ſuum vulnus, & ob id contumacius tranſmittit ferrum. Quęritur etiam à Plutarcho in ſympoſio lignum fici crematum cur acerrimum fumum faciat, & eius cinis ad detergendum maxima vi præditus ſit. *Materia.*

De moro. CAP. XVII.

SE offert morus, cùm eius fructus intus ficus inſtar minuta grana cõtineat: principiò ſyluis degens neglecta, noſtra autem tempeſtate ſericei velleris gratia non ſolum in noſtris villis eius arboris plantaria inſtituimus, ſed in viridariis cum malis medicis, & citriis vnà ſerimus. Nos prius mirificum lanificium commemorabimus. Beſtiolæ ſunt, quas Græci ſeres appellant, Latini bombices, oua pariunt, è quibus vere appetente chartæ, vel linteolo adhærẽtibus ſolis radiis, vel hypocauſto, vel pectoris calore vermiculi excluduntur, qui mori foliis veſcuntur, quo grandiores facti, vellus, quo turget vterus, pedibus explicantes nent, ſe inuoluunt, ac inuolucra conficiunt, idq; quadraginta diebus à Vergiliarum exortu ad ſolſtitium. Poſtquam ſuum nendi munus obierunt, moriuntur, mortui reſtacea tunica obducuntur, aliquot poſt diebus reuiuiſcunt, aſcitis alis in volucres papiliones vertuntur, hi aſſidue inſidentes, coeunteſque relictis ouis, piſcium ouis haud diſſimilibus, quibus rediuiua proles ſequenti anno renaſcatur, iterũ moriuntur, ex inuolucris vellus netur, quo pretioſa linea cõtexuntur. Mori arborẽ Plinij ætate eximiam adamauit Paſſienus Criſpus, bis conſul, orator, Agrippæ matrimonio & Nerone priuigno clarior poſtea, oſculari cõplectiq; eam ſolitus, non modo cubare ſub ea, vinumq; illi affundere. Hegeſander (referente Athenæo) poſteritatis memoriæ mandauit, ſua ætate moros viginti annos non tuliſſe fructum, quo tempore articularia lues tanta graſſabatur, vt non viros modo, ſed & mulieres quoque, & ſpadones indiſcriminatim corripuiſſet. Mori fructus primitus tantũ albos fuiſſe Poetæ fabulãtur, poſtea Pyrami, & Tyſbes amantiũ ſanguine tinctos. Vnde Ouidius,

——Arbor ibi niueis vberrima pomis
Ardua morus erat, gelido contermina fonti,
Arborei fœtus aſpergine cædis in atrum

Vertuntur faciem, madefactaq́; ſanguine radix
Purpureo tingit pendentia mora colore.

Nomen. Græcis arbor συκαμινία, pomum συκάμινον dicitur. Alexandrinis συκάμινος, & Nicandro in Georgicis μορέα, Athenæo referente. Sed à Iulio Polluce ea tantum, quæ ex rubis naſcuntur. Latinis arbor morus, fructus morum dicitur, à mora, vt quidam putant, quod omnium poſtrema germinet. Sunt tamen, qui à Græco nomen deriuent μαυρὸν, quod nigrum ſignificet. Itali *moroni*, & *celſi* vocant.

Forma. Etſi cùm multæ ſit notitiæ, nihil operoſius demonſtranda foret, tamen ne quæ ex veteribus, tum Græcis, tum Latinis accepimus deſiderentur, ea in medium afferenda duximus. Theophraſtus ita format: Moro flos vitiginei modo lanugineus, fructui toti, nec poſtremis tantum inſidet; in mediis inculcatus, neque ſingulas partes ambit, fallens interdum propter lanuginem, vt conſcerni nequeat. Fructus ex humore, & carne conſtat, læuis, laxus, & præ arboris magnitudine puſillus. Succus vinoſus. Pręproperè ſuos fructus perficit, humoris obſequio, & fructus nuditate, cùm omnium tenuiſſima cuticula amiciatur, facile ſolis impreſſiones tranſmittit, celeresq; progreſſus ad maturitatem facit. Mneſteus author eſt: Mori germinatio ſera, maturatio cita, hæc propria imbecillitate, illa loci frigiditate. Diu enim vires colligit, inde virium collectarum impetu facto, tam celeres progreſſus ad germinationem facit, vt ſonitum facere videatur. Fructus ſtatim ab ortu candidus, mox rubeus, cùm maturuerit, ater, ſic ſuccus primùm acerbus, deinde acutus, tum dulcis: cum enim albeſcit, acerbus ſapor ſentitur, ſecundo rubeſcens, acutus, vltimo dulcis eſt: rubeſcens autem acutioris ſaporis eſt quàm cum albeſcit, quia tunc ad maturitatē propius accedit, cùm verò albeſcit, acerbus ſapor, quia remotior eſt à dulcedine: qua de cauſa morum albeſcens ſiccius eſt, rubeſcens humectius, ceu iam ſuccum, ſaporemq; ſuum adipiſci cœperit. Particulatim fructificat, vnde diutius durat. Etſi ſerotino germine, nihil tardius, quàm cæteræ folia deperdit. Plinius ex Theophraſto: Moris ſuccus in carne vinoſus, trini colores, candidus primo, mox rubeus, maturis niger, tingunt manus ſucco matura, eluunt acerba. Carne & ſucco cōſtant, cartilagine, ſucco vinōſo, & ſanguineo. Etſi nouiſſime germinat, cum primis folia dimittit. Serotino germinatu floret, maturatq; celeriter, nam nouiſſima vrbanarum germinat, nec niſi exacto frigore, ob id dicta ſapientiſſima arborum. Sed cùm cœpit in tantum vniuerſa germinatio erumpit, vt vna nocte peragat etiam cum ſtrepitu. Vnde datur finiti frigoris indicium, cùm germinare videris morum, iniuriam poſtea frigoris timere nolito. Tardiſſime ſeneſcit, fructibus minime laborans. Hæc Plinius. Quin poſtrema omnium germinat, ideo gelu non patitur, ob id diuinus Vates, vt oſtenderet Iſraeliticorum populorum arbores omnes eſſe gelu conſumptas, dixit, Occidit moros eorum in pruina. Fructum mollem Æſchinus eſſe dixit, Athenæo authore, de Hectore loquens,

Erat

Erat vir ille mollibus maturior moris.

Trini colores in mori fructibus ab eodem deſcribuntur in Creſſis.

Moris & albis, & nigri ſucci ſimul
Grauatur arbos, atq; pictis murice.

Et Sophocles:

Videbis alba mora primum, poſtea
Mori rubeſcunt fructus, atque pinguntur.

Genera. Nos morum in duo genera partiemur: in albũ, & nigrum, ſcilicet ſylueſtre, & vrbanum: nam nigrum ſylueſtre genus videtur. Album veteribus Græcis innominatum, & Latinis etiam præter Ouidium, nigri genera nullo alio modo differre videntur, quàm pomi magnitudine. Romæ (Plinius ait) Oſtienſia, & Tuſculana. Album in duo partiemur, in albũ vulgare, & albũ ſapore & forma, ſed colore nigrum. Hoc genus non pridem Neapolim allatum. Album radicibus diffunditur longioribus. Rami maxima petulantia diſtenduntur. Corpore creſcit ampliore, ac proceriore. Folia læuiora, tenerioraq;. citius ſeneſcens ob eximiã fœcunditatem. Ante villæ domus fores nos plantamus, vt dum ruſtica opera exercent coloni, à ſolis æſtu defendantur. Longè verò à ciſternis, nam humiditatis auida improbo reptatu per longam diſtantiam petit, & penetrat, & muros frangit.

Cælum. Palladius calida loca amare ſcripſit, vel maritima. Plinius plana diligere, nec temere in montibus conſpici. In temperatis etiam naſcitur, in frigidis nequaquam, & præcipue alba, quæ montibus non naſcitur. At ſi quis in frigidis ſerere velit, meridiei ſaltem, vel orienti exponat. Brutius in ſuis maritimis multas alit, ad explendos fronde bombyces.

Solum. Palladius ſabuloſa loca quærere ſcribit. In topho, vel argilla vix cõprehendere. Nos in dirutis ædibus ſerimus, quia cementis gaudet. Si quis fructus cauſa, ſerat ſicco loco, ita ſapidiores fructus enaſcentur. Si verò frondis cauſa, pro vermibus ſericei velleris depaſcendis, humidis locis, vel qui irrigari poſſunt, nam & frondibus maioribus, læuioribus, delicatioribus, & quæ melius conſeruabuntur luxuriabit, eiſq; libentius vermes veſcentur.

Satio. Palladius mora ſemine naſci ſcripſit, ſed poma, & virgulta degenerare. Naſci & ſemine poma Beritius Græcus tradidit, ſi granula delecta deponãtur, ſed rigari continuo deſiderant. Columella plantas ab Idibus Februarij ad æquinoctium vernũ rectè ſeri debere. Ex quo Plinius, Seritur & viuiradice. Palladius ſcribit, Plantam ſi robuſta eſt transferes menſe Octobri, vel Nouembri: ſi tenera, Februario & Martio. Scrobes deſiderat altiores, interualla maiora, ne altera vmbris prematur alterius. Morus amica eſt & vitis. Beritius duobus tẽporibus plantari, autumno & vere. Plinius ſeri debere ab idibus Februarij in æquinoctium. Propagationis vſus apud nos præualet. Nam virgas humotenus natas propagamus, ac poſt triennium à parente recidimus, & transferimus. Seritur (vt Beritius eſt author) ramis ficulnorum modo terræ defixis. Quod

Didymus confirmat. Sed Plinius morum talea tantum ſeri ait, quoniam ramo eam ſeri prohibet religio fulgurum. Talea Didymus morũ plantari poſſe ſcribit. Beritius præſtare: ſi talea plantetur. Palladius ſeri taleis ſeſquipedalibus ait, ex vtraque parte læuigatis ac fimo oblitis, cùm locum palo ante fecerimus, tum immergimus, ac tegimus cinere terris admiſto, non amplius quàm quatuor digitis operimus. Seremus à medio Februario, & toto Martio: locis verò calidioribus Octobris poſtremo, vel Nouembris initio, ſed verno maxime, die nono calendarum Aprilium. Beritius etiam à claua plantari dixit, & ramulis ficulnorum modo terræ defixis. Palladius cacuminibus ſeri poſſe docet. Sed vſitata eſt apud nos ſatio cacuminibus à ſummo reciſis. In vineis enim cum vites propagantur, virgas mori apponimus cum propaginibus ſimul, trium, vel quatuor pedum longitudine, vno ſuper extante, poſt verò triennium, vel quadriennium vegetiores factas transferimus in moreta.

Cultus. Palladius aſſiduum humorem moris prodeſſe non credit, foſſionibus lætari, & ſtercorari. Putrida in his, & arida poſt triennium putãda. Circa Octobris calendas ablaqueandas, & radicibus eius vini veteris recẽtiſſimas fæces infundendas. Beritius ait: Vegetior prouenit, ambiente ſolo ſæpius effoſſo: ſiquidem altis radicum tenus foſſionibus lætatur. Qui frondes carpunt pro vermibus debent à virgarum cacuminibus manus abſtinere: nam ſi cunctis frondibus fuerit ſpoliata, & fructificationẽ intermittit, & inutiles fructus producit.

Inſitio. Plinius minimum ingenia in hac arbore profeciſſe dixit, nec nominibus, nec inſitis. Beritius ſcribit morum inſeri caſtaneæ, & fago, item populo, quæ ſit alba, ſi vel inoculetur, vel inſeratur, & candida naſci poma. Diophanes verò in caſtaneam, fagum, malum, terebinthum, pyraſtrum, vlmum, & populum albam, à qua alba mora reddi: Recipere ficum, pyrum, & citrium, & rubicunda mala producere. Nos nigrum in album inſerimus, vt citius increſcat arbor, ac valentius frondes producat, pro bombycibus ſaturandis. Palladius in ficus inſeri ſcribit, & in ſe tantum ſub cortice. Vlmo inſita comprehendit, ſed parturit magnæ infelicitatis augmenta: In verſibus verò:

Mutua quin etiam moris commercia ficus
Præſtat, & oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auida confert ſua membra ſorori,
Et metuit fœtus ſparſa cruore nouos.
Proceras fagos, & poma hirſuta virentis
Caſtanea, duris aſpera mala comis.
Inficiens, monſtrat piceo nigreſcere partu,
Et ſucco paſcit turgida poma nouo.
Obſequitur moris blando terebinthus odore,
Et geminis veniunt munera miſta bonis.

Ars. Palladius feraciorẽ lætioréq; arborẽ mori fieri aliquos tradidiſſe ſcribit, ſi perforato hinc inde trũco, ſingulos cuneos inſeramus terebinthi hinc, inde lẽtiſci-

Beritius

Beritius ſeruari diutius vitreo vaſe, ſuo vino demerſa, & diligenter operta, tradit. Cōditura.

Mneſtor apud Theophraſtum calidā eſſe morum prodidit, quòd ex ea facere ignaria ſoleant. Spiſſa, ſimulque lenta eſt. Poſt cupreſſum, ac thuiam æternam potiſſimum arbitrantur, ac validā, atq; vetuſtate, loti modo, nigreſcere, ideo ſurculas ex ea, circosq; faciunt. Item nauibus tornacula: ſimiliter & auriculas liburnicis, & teſtudines, atq; firmamenta. Materies vtilis operibus, quæ flexu conſtant, eiq; hac in re primatus datur. Plinius ex Theophraſto hæc habet: Morus oſſea tota eſt. Calida eſt, vt omnis, ex quibus ignaria fiunt. Eſt ei lentitia ſicca, ſed ponderoſa. A cupreſſo proxime laudatur ad æternitatē, quæ vetuſtate etiam nigreſcit. Mirum, cortex in moro medicis ſuccū quærentibus, ferè hora diei ſecunda, lapide incuſſus manat, altius fractus ſiccus videtur. Materies.

De perſicis, & primum de præcoci. CAP. XVIII.

IAM poma, quæ ſemina, vel grana intus continebant, expoſuimus. Nunc de oſſigeris pomis, & primum de iis, quibus ſingula inſunt oſſa: & à perſicis auſpicabimur, tum quia apud nos maximo ſunt in honore, tum quia parum de his maiores noſtri tetigerunt. Nos perſicorum genus in quatuor ſpecies diuidemus, ſecundum Palladij ſententiam, ſcilicet in præcocia, armeniaca, perſica, & duracina. Commodius enim, & clarius ſub his generibus omnium ſpecies commemorabimus, vt nil omittatur, quod ad horum hiſtoriam fructuū pertinere poſſit, principiumq; noſtrum à præcocibus erit, cùm & fructus nobilitate, & temporis prioritate antecedere debeant. Narrat Plinius præcocia intra triginta annos reperta eſſe, & primo denariis ſingula venundata. Galenus ex genere perſicorum præcocia eſſe, & nonnibil ea ſuperantia, nec in ventriculo corrumpi, vt illa, nec aceſcere, & eſſe ſuauiora, ac ſtomacho gratiora.

Dioſcoridi μῆλα ἀρμενιακὰ dicuntur, atq; à Latinis πραικόκια dici narrat. Idemque ait Galenus ab eo mutuatus, tamen ſua ætate nōn plus armeniaca nominari, ſed vtramque ſpeciem ſine vllo diſcrimine πραικόκια dici: attamen ab armeniacis πραικόκια differre, & hæc illis multo eſſe præſtantiora. Sed Plinius, & Palladius maximam differentiam faciunt, reorq; magis Latinis de Latinis nominibus, quàm Grçcis de Latinis differentibus fidem adhibendam. Plinius ait: Florent poſt amygdalam armeniaca, & præcocia. Neapolitani *albergio* vocant, Bononienſes *vmbiliaco*. Nomen.

Dioſcorides, perſicorum forma, ſed iis minora facit. Plinius: Primam omnium florere amygdalam, ab ea proximè armeniacam, dein tuberes, & præcoces. Nos ita deſcribemus. Arbor non ſanè procera. Foliis nigræ populi mucronatis, & per ambitum ſerratis, ternis, quinisve ſimul emergentibus. Flore albo ceraſi. Fructu perſicorū forma, non autē magnitudine, nam longe minori, prunorū ſimili, cute itidem, & odore, ſed præſtantiori, os intra ſe cōcludit, vtrinq; parùm turgens, in quo nucleus dulcis eadem forma clauditur. Floret Ianuario Forma.

cum amygdala, vel paulo poſt, matureſcit Maio, ante alios fugaces fructus. Rami nouelli colore croceo, albis punctulis diſtincti, fructus optimo ſapore placent, innocenti guſtu, vt impune ægris concedantur.

Cœlum. Cœlum exoptat calidum, & apricum, locumq; concauum, à ventis tutum, vt eſt Surrentina planities, & Siciliæ inſula, cæteris Italiæ locis non tam frequens reperitur. Nam cito floreſcens, ſi hyemis ſæuitia non deſierit, facile floribus à vento priuatur.

Solum. Amat ſolutam terram, & teneram, vel humidam arenaceam, vt prunus, odit argillam.

Satio. Seritur ſemine Ianuario, vel Februario locis frigidis, vel Octobri, & Nouembri calidis. Tranſplantatur poſt trienniũ. Plantatur Octobri, vel Nouembri, aut Decembri prius, quàm floreat, ſed raro ſemine naſcitur. Etiam à radicibus pullulat ſoboles, ſi qua eſt à radice planta: quia apud nos in prunum inſita viuit.

Cultus. Ablaqueanda arbor, & foſſionibus exhilaranda, ſiccis temporibus riganda. Si qui fuerint ſicci rami, aut putridi tollendi, vt in prunis conſueuimus.

Inſitio. Palladius Ianuario menſe locis temperatis pruno præcoqua inſerit. Nos inſerimus in ſe, in perſicum, amygdalam, ſed omnium maxime in prunum, cum quo maximam habere affinitatẽ videtur. Sed æſtate melius inoculatur, quàm Martio fiſſo ligno: etiam ad modum digitalis.

Ars. Vt maiora poma producat, in id pruni genus inſerimus, quod à ſimilitudine, & vtilitate, *coglio pecoro* Neapoli dicimus. Nam ad eius ſimilitudinem fructum producit magnum.

De Armeniaco, perſicorum ſpecie. CAP. XIX.

NVNC aliam perſici ſpeciem proſequemur, quæ poſt præcocia fructus affert: ideo poſt illius tractationem hanc aggrediemur. Hæc armeniaca dicitur. Galenus à perſicis parum natura differre ſcripſit, immò non tam citò in ventriculo corrumpi, & ſi contrarium recentiores arguant.

Nomen. Dioſcorides ἀρμενιακὰ vocat. Galenus verò armeniaca vocari deſita, & præcocia, vel præcoqua dici. Democritus verò de interpretatione Græcorũ vocabulorum ait, Armeniaca eſt præcocium. Hanc peregrinam eſſe vel ipſo nomine cognoſcitur. Latinis, vt Columellæ, & Plinio armeniaca. Palladio armenia dicitur. Itali *moniache*, corrupto ex armeniaca nomine. Neapolitani *chriſomele*, quaſi chryſomala vocant, id eſt aurea mala, cum enim maturuerint aureo ſplendent colore. Alterum armeniacorum genus recentiores Græci βερικόκκια vocant. Neapolitani *bericocche* vocant, ab eis detorta nomenclatione.

Genus. Nos armeniacarum genus in duo partiemur, vnum *chriſomela* vocamus, alterum *bericocche*, inter ſe colore, odore, ſapore, forma, & magnitudine differentia. Ex quo Matthioli error apparet, qui ea differre non putauit. Sunt enim bericoccia forma fructus rotundiori, colore cãdidiori, carne magis friabili, inſipidiori, viliorique. Caro ab oſſe non ſeparatur, & intus amaram inclu-

dunt

dunt amygdalam. Sed inter bericoccia genus eſt vulgò dictum *bericocco vero*, magnitudine ſuperat omne dictorum genus, ſapore, & odore præſtantiſſimo, dulci amygdala, vt præcocia iam prius dicta ferè nobilitate præcedat. In Surrentino tractu large proueniunt, & hæc genera priora ſunt, quàm chryſomela. Chryſomelarum genus in plures ſpecies partiemur, aliæ nanq; amaram, aliæ dulcem amygdalam intus includunt. earum, quæ amaram intus amygdalam includunt vnum genus eſt maius, alterum minus, hæ Neapoli *chriſomele aleſſandrine* dictæ ſunt. Quæ verò dulcem amygdalam habent, inter ſe magnitudine differunt, vt maior ſpecies, & minor ſit. Hæ odore ſuauiori, coloratiora ſunt, & os à carne diuellitur.

Arbor armeniacarum nil à prædicta præcocium differt, niſi quod maior, durior, validiorq; eſt. Internodia ſurculorum maiora habet, longioraq;, & in vniuerſum magis ruſtica. Fructus magnitudine perſicum æquat. Floret poſt præcocem, & ab ea fructus maturat, id eſt Maio. *Deſcriptio.*

Idem cœlum, ſolumq;, quod præcocibus conuenire diximus, his conueniet, niſi quòd, cùm ſerius floreant, arborq; validior ſit, cœlorum variationibus minus obnoxia eſt, ideoq; magis fructifera. *Cælum & ſolum.*

Etſi apud nos vulgo iactetur ſemine non naſci, tamen ſi diligenter ſeueris, & ſiccitatibus irrigaueris, optimè naſcuntur, humido, pingui, ac ſoluto ſolo Martio menſe ponantur. Cùm plantantur trunci altitudo octo, vel decem pedum, diſtantia viginti quatuor ſit. *Satio.*

Ianuario menſe armeniaca arbor inſeri poteſt, Columellæ authoritate, cùm prima floreat. Palladius, Armenia inſeritur pruno Ianuario locis temperatis. Nos Ianuario inſerimus in prunum fiſſo ligno, ſed difficiliter comprehendit. Iulio verò, cum pruni arbor fructus ſuos maturat, in eam emplaſtramus: ſic res tutius agitur. Item in perſicum, & amygdalam. Vbi ſupra prunum inſita coaleſcit, in vaſtam creſcit magnitudinem, vt vix homo complecti poſſit, vimq; ſubditæ pruno præſtat, vt ad maiorem craſſitiem increſcat. *Inſitio.*

De perſicis, & duracinis. CAP. XX.

SEQVVNTVR perſica, quæ ſuccedunt armeniacis. Hæc Theophraſto, cæteriſq; vetuſtioribus Græcis incognita fuere, blaterent indocti quicquid velint. Plinius: Pomum innocuum expetitur ægris: Pretiumq; iam ſingulis triceni nummi fuere, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longiſſima nanq; decerpto bidui mora eſt, cogitq; ſe venundari. Sed quia pomi ſuccus, & caro facile corruptionē ſentiunt; ſuadet Galenus primis menſis ſumi, ſic enim celeriter deſcendentia ſternunt aliis viam commodè præeuntia, reliqui cibi ſubſequentes lubrico meatu facile labuntur. Poſtremo cibo ſumpta, vt moris eſt pleriſq;, in ſummo natantia corrumpuntur, vt quicquid præſumptum fuerit vnà ſecum in corruptionem trahant. Palladius horum flore apes veſci notauit.

Dioſcorides περσικὰ μῆλα, id eſt, perſica mala vocat, itemq́; Galenus. Nomen. Caſſianus vocat ῥοδακινά. Sic recentioribus Græcis Aetio, & Paulo. Nicandri ſcholiaſtes ῥοδακινία, & ῥοδακινή. Putat Hermolaus ῥοδακινὰ dicta vernaculo Grçcorum ſermone, quòd in Rhodo ad florem vſq; peruenerit, quod primum ab Ægypto venienti fuerat hoſpitium, Plinii, quem ſectatur, verbis confidens, cuius opinionem, cæterorumq́; explodimus, capite de Perſea: vel putat nomen inuerſum à δωράκια, quaſi duracina, quod falſum eſt. Columella perſicum vocauit, atq; ex Perſide arborem fuiſſe, vel ipſo nomine conſtare exiſtimauit, & ad nos primum aduectam, vt teſtatur in hortulo.

Quin etiam eiuſdem gentis de nomine dicta
Exiguo properat miteſcere perſica mala

Sic Plinius, & Palladius. Itali *Peſco*, & *Perſico*.

Forma. Plinius hæc habet de perſico: Color ſucci Perſicis nullus, cùm præſertim duracina ſucco abundent: ſed quis vllum eius dixerit colorem? Odor eſt dilutus. Foris corpus, intus lignum, vitiumq́; cinctum fructu, cum fructus alibi muniatur vitio. Eorundemque trigemina natura eſt, corpus, deinde lignum, rurſusque ſemen in ligno. Quædam ſtatim à ligno recedunt, quædam adhærent: quorundam generi vtraque eſt natura, vt perſicis, etenim duracinis adhæret corpus, à lignoq; auelli nequit, cùm in cæteris facilè ſeparetur. Poma rara in ramis, non inter ſe denſa. Nos verò ita deſcribemus. Arbor pumila potius, quàm procera, & ſi humidum ſolum nacta in altum excreſcat. Folio amygdalaceo maiuſculo. Flore ſubpuniceo. Pomum carne, & cute conſtat, extrinſecus molli lanugine conueſtitum. Dura intus, rotunda, & ſcabra nuce, in quo nucleus, qualis eſt amygdalis, continetur. Radicibus imbecillibus, nec profundis. Citò creſcit, & celerem ſenectam ſentit.

Genera. Huius arboris fructus ſpecies tam variæ, multaq́; ſunt, quæ tum inſitionis mixtura, tum cultus mangonio prouenerunt, vt eas omnes enumerare, & faſtidientis, & multiplicatæ eſſet lectionis. Nos verò, quæ inſigniori diſcrimine diuerſa videbuntur, ſolùm apponemus, ſumpta à tempore tractatione. Primo genus in duo diuidemus, in perſicum, & duracinum. Incipiemus à perſicis, quia tempore priora. Inter perſica ſpecies eſt vna, quę reliquas omnes antecedit, & ferè cum armeniacis concurrit, à reliquis ſpeciebus admodum differens. Foris herbaceo viret colore rubeſcenti, odore pluſquam iucundo, ſapore ſuaui, vberi ſucco, vt per mandentium ora fluat. Neapolitani, quia cum feſto Diui Ioannis maturatur, vocant vulgò *Perſico di ſan Giouanni*. Caro ab oſſe non recedit. Sunt illius variæ ſpecies, ſapore, colore, & magnitudine differentes. Sequuntur vulgaria perſica æſtate, omnibus his caro ab oſſe auellitur. Carne alba, vel excolori, exucca, friabili, ſapore inſuaui, & ſine odore. Has vulgò *Perſiche* vocamus. Hæc ſunt Plinio popularia dicta, nullo ſucco & colore, vt diximus, nobis exoſa, ægris obnoxia. Hæc ſpecies à Plinio vocatur Gallica, & à Columella excepit in ſuo hortulo:

Tempe-

Tempeſtiua manent, quæ maxima Gallia donat.

Subeunt δωράκινα Græcis, Latinis duracina ex eo dicta, quòd pertinaciter oſſa adhæreant carni. Nobis vulgo *percoche* dicta. His datur à Plinio palma, pomumque innocuum expetitur ægris. Aſiatica Columellæ, & eidem dicta, vt in hortulo,

Frigoribus pigro veniunt Aſiatica fœtu.

De his Martialis intellexit, qui cum videret præcoqua perſica vilia eſſe, ac inſitione recepiſſe perſica duracina, ſeriora, melioraq́; cecinit,

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis,
Nunc in adoptiuis perſica ſola ſumus.

Huius innumeræ ſunt ſpecies, prima, quam vulgo poma nuncupamus, foris colore albo, odore fragrantiſſimo, ſapore excellenti, ſucco vberrimo. Sequuntur duracina. Sunt & in duracinorum genere, quibus caro ab oſſe auellitur, ac manibus leuiter compreſſa ſponte aperiuntur, nobis dicta *Percoche apritore*, quę omnibus dotibus cęteris anteſtant, & expetuntur. Hæc antiquis incognita fuere, quorum itidem multæ ſunt ſpecies, magnitudine inſignes, vt bilibria etiam naſcantur. Aliæ ad Ianuarium vſq; in arbore pendent.

Palladius ait, Locis quidem qualibuſcunque proueniunt, ſed & pomis, & frondibus, & durabilitate præcipua ſunt, ſi cœlum calidum ſortiantur. Frigidis verò, & maximè ventoſis, niſi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Ob id à nobis ſæpe vallibus, & concauis locis ſeruntur, vt cùm primum florent ventorum turbine flores non deturbentur. Colum.

Idem, qui ſupra, ſolum arenoſum, & humidum concupiſcere ſcribit. Florentinus aquoſis locis, & aſſiduè rigatis gaudere, vt fructus maior euadat. Apud nos humidis locis inſipidos fructus procreat, facileq́; putreſcit arbor. Si irrigaueris, facile vermes generabit, ſed ſolum arenoſum altum, & ſolutum & planitiem amat. Tales ſunt Arentii vulgò dicti campi, vbi latè fructificat huiuſmodi arbor, ac præ cæteris Italiæ locis viget, vt eius natalia loca ibi à natura eſſe conſtituta videantur. Solum.

Palladius calidis locis Nouembri menſe, cæteris verò Ianuario perſici oſſa in paſtinatis areis ponenda iubet, binis à ſe pedibus ſeparata, vt cùm ibi plantæ excreuerint transferantur. Sed oſſa ponantur acumine deorſum verſo, & non amplius, quàm duobus, aut tribus digitis obruantur. Oſſa verò, quæ ponenda ſunt, aliqui ſiccata prius paucis diebus cineris miſtione terra ſoluta in qualis reſeruant. Ipſe verò vſque ad ſerendi tempus abſq; vlla cura ſæpe ſeruauit. Dum tenera ſunt germina, ſæpe herbis circumfoſſa liberentur. Sed habitiores habebimus plantas, Florentinus ait, ſi ſimul vt ederimus, oſſa ſeremus, parte aliqua carnis circa oſſa relicta. Columella perſicum ſerit ante brumam per autumnum. Ex quo Plinius etiam ſerit per autumnum ante brumam. Bimam plantam Palladius transfert, ſcrobe breui. Nec à ſe longè ſtatuendæ ſunt, vt inuicem ſe à calore ſolis excuſent. Sunt qui loco Satio.

Nomen. Dioſcorides περσικὰ μῆλα, id eſt, perſica mala vocat, itemq́; Galenus. Caſſianus vocat ῥοδακινά. Sic recentioribus Græcis Aetio, & Paulo. Nicandri ſcholiaſtes ῥοδακινία, & ῥοδακινή. Putat Hermolaus ῥοδακινὰ dicta vernaculo Grecorum ſermone, quòd in Rhodo ad florem vſq; peruenerit, quod primum ab Ægypto venienti fuerat hoſpitium, Plinii, quem ſectatur, verbis confidens, cuius opinionem, cæterorumq́; explodimus, capite de Perſea: vel putat nomen inuerſum à δωράκια, quaſi duracina, quod falſum eſt. Columella perſicum vocauit, atq; ex Perſide arborem fuiſſe, vel ipſo nomine conſtare exiſtimauit, & ad nos primum aduectam, vt teſtatur in hortulo.

Quin etiam eiuſdem gentis de nomine dicta
Exiguo properat miteſcere perſica mala

Sic Plinius, & Palladius. Itali *Peſco*, & *Perſico*.

Forma. Plinius hæc habet de perſico: Color ſucci Perſicis nullus, cùm præſertim duracina ſucco abundent: ſed quis vllum eius dixerit colorem? Odor eſt dilutus. Foris corpus, intus lignum, vitiumq́; cinctum fructu, cum fructus alibi muniatur vitio. Eorundemque trigemina natura eſt, corpus, deinde lignum, rurſusque ſemen in ligno. Quædam ſtatim à ligno recedunt, quædam adhærent: quorundam generi vtraque eſt natura, vt perſicis, etenim duracinis adhæret corpus, à lignoq́; auelli nequit, cùm in cæteris facilè ſeparetur. Poma rara in ramis, non inter ſe denſa. Nos verò ita deſcribemus. Arbor pumila potius, quàm procera, & ſi humidum ſolum nacta in altum excreſcat. Folio amygdalaceo maiuſculo. Flore ſubpuniceo. Pomum carne, & cute conſtat, extrinſecus molli lanugine conueſtitum. Dura intus, rotunda, & ſcabra nuce, in quo nucleus, qualis eſt amygdalis, continetur. Radicibus imbecillibus, nec profundis. Citò creſcit, & celerem ſenectam ſentit.

Genera. Huius arboris fructus ſpecies tam variæ, multæq́; ſunt, quæ tum inſitionis mixtura, tum cultus mangonio prouenerunt, vt eas omnes enumerare, & faſtidientis, & multiplicatæ eſſet lectionis. Nos verò, quæ inſigniori diſcrimine diuerſa videbuntur, ſolùm apponemus, ſumpta à tempore tractatione. Primo genus in duo diuidemus, in perſicum, & duracinum. Incipiemus à perſicis, quia tempore priora. Inter perſica ſpecies eſt vna, quę reliquas omnes antecedit, & ferè cum armeniacis concurrit, à reliquis ſpeciebus admodum differens. Foris herbaceo viret colore rubeſcenti, odore pluſquam iucundo, ſapore ſuaui, vberi ſucco, vt per mandentium ora fluat. Neapolitani, quia cum feſto Diui Ioannis maturatur, vocant vulgò *Perſico di ſan Giouanni*. Caro ab oſſe non recedit. Sunt illius variæ ſpecies, ſapore, colore, & magnitudine differentes. Sequuntur vulgaria perſica æſtate, omnibus his caro ab oſſe auellitur. Carne alba, vel excolori, exucca, friabili, ſapore inſuaui, & ſine odore. Has vulgò *Perſiche* vocamus. Hæc ſunt Plinio popularia dicta, nullo ſucco & colore, vt diximus, nobis exoſa, ægris obnoxia. Hæc ſpecies à Plinio vocatur Gallica, & à Columella excepit in ſuo hortulo:

Tempe-

Tempeſtiua manent, quæ maxima Gallia donat.

Subeunt δωράκια Græcis, Latinis duracina ex eo dicta, quòd pertinaciter oſſa adhæreant carni. Nobis vulgo *percoche* dicta. His datur à Plinio palma, pomumq́ue innocuum expetitur ægris. Aſiatica Columellæ, & eidem dicta, vt in hortulo,

Frigoribus pigro veniunt Aſiatica fœtu.

De his Martialis intellexit, qui cum videret præcoqua perſica vilia eſſe, ac inſitione recepiſſe perſica duracina, ſeriora, melioraq;, cecinit,

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis,
Nunc in adoptiuis perſica ſola ſumus.

Huius innumeræ ſunt ſpecies, prima, quam vulgo poma nuncupamus, foris colore albo, odore fragrantiſſimo, ſapore excellenti, ſucco vberrimo. Sequuntur duracina. Sunt & in duracinorum genere, quibus caro ab oſſe auellitur, ac manibus leuiter compreſſa ſponte aperiuntur, nobis dicta *Percoche apritore*, quę omnibus dotibus cęteris anteſtant, & expetuntur. Hæc antiquis incognita fuere, quorum itidem multæ ſunt ſpecies, magnitudine inſignes, vt bilibria etiam naſcantur. Aliæ ad Ianuarium vſq; in arbore pendent.

Palladius ait, Locis quidem qualibuſcunque proueniunt, ſed & pomis, & frondibus, & durabilitate præcipua ſunt, ſi cœlum calidum ſortiantur. Frigidis verò, & maximè ventoſis, niſi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Ob id à nobis ſæpe vallibus, & concauis locis ſeruntur, vt cùm primum florent ventorum turbine flores non deturbentur. Calum.

Idem, qui ſupra, ſolum arenoſum, & humidum concupiſcere ſcribit. Florentinus aquoſis locis, & aſſiduè rigatis gaudere, vt fructus maior euadat. Apud nos humidis locis inſipidos fructus procreat, facileq; putreſcit arbor. Si irrigaueris, facile vermes generabit, ſed ſolum arenoſum altum, & ſolutum & pluuitiem amat. Tales ſunt Arentii vulgò dicti campi, vbi latè fructificat huiuſmodi arbor, ac præ cæteris Italiæ locis viget, vt eius natalia loca ibi à natura eſſe conſtituta videantur. Solum.

Palladius calidis locis Nouembri menſe, cæteris verò Ianuario perſici oſſa in paſtinatis areis ponenda iubet, binis à ſe pedibus ſeparata, vt cùm ibi plantæ excreuerint transferantur. Sed oſſa ponantur acumine deorſum verſo, & non amplius, quàm duobus, aut tribus digitis obruantur. Oſſa verò, quæ ponenda ſunt, aliqui ſiccata prius paucis diebus cineris miſtione terra ſoluta in qualis reſeruant. Ipſe verò vſque ad ſerendi tempus abſq; vlla cura ſæpe ſeruauit. Dum tenera ſunt germina, ſæpe herbis circumfoſſa liberentur. Sed habitiores habebimus plantas, Florentinus ait, ſi ſimul vt ederimus, oſſa ſeremus, parte aliqua carnis circa oſſa relicta. Columella perſicum ſerit ante brumam per autumnum. Ex quo Plinius etiam ſerit per autumnum ante brumam. Bimam plantam Palladius transfert, ſcrobe breui. Nec à ſe longè ſtatuendæ ſunt, vt inuicem ſe à calore ſolis excuſent. Sunt qui loco Satio.

vbi oſſa ſerunt, ibi ſatas velint. Tunc cùm oſſa ponemus, trium, vel quatuor pedum ſcrobes effodiemus, in fundo tria, vel quatuor oſſa conſtituemus, quatuor digitis à ſe inuicem diſtantia, inde ſuperinducta terra, vbi pullulauerint, arbuſcula vegetior relinquatur, cæteræ tollantur, ac alio ferantur, illius incrementa terra operiendo proſequemur. Interualla duodecim pedum erunt.

Cultus. Palladius ita colit: Ablaqueandæ ſunt arbores per autumnum, & ſuis ſtercorandæ foliis. Putanda perſicus in autumno eſt, vt arida, & putrida tantum virgulta tollantur. Nam ſi quid viride reſecemus, areſcit. Et ſi hæc arbor ardore ſolis inareſcit, frequenti aggeſtione cumuletur, veſpertino humore iuuetur, obiectis defendatur vmbraculis. Sed in noſtris regionibus temperatis cōtrarium videtur, nam quo magis putantur, & abſcinduntur rami, lætius aſſurgunt. Formanda eſt arbor, vt vno ſe attollat ſtipite. rami ſint in orbem circinati, vt ſe à ſole tutius defendant. Altitudo ſtipitis ſex pedum.

Inſitio. Menſe Ianuario, vel Februario, Palladius ait, locis frigidis, Nouembri calidis perſicus inſeratur, maxime circa terram ſurculis plenioribus, & propè arborem natis: nam cacumina, vel non tenebunt, vel diu durare non poterunt. Inſeritur in ſe, in amygdalo, in pruno: ſed armenia, vel præcoqua prunis, duracina amygdalis melius adhæreſcunt, & tempus ætatis acquirunt. Menſe Aprili, vel Maio locis calidis, in Italia verò vtroq; exeunte, vel Iunio perſicus inoculari poteſt; quod emplaſtrari dicitur, præciſo ſuper trunco, & emplaſtratis pluribus gemmis, more, quo dictum eſt. Rubeſcit ſi platano inſerta figatur. Ad Paſiphilum poſtea,

Ipſa ſuos onerat meliori germine ramos
Perſicus, & pruno ſcit ſociare genus.
Impoſuitq́; leues in ſtipite phyllidis vmbras,
Et tali diſcit fortior eſſe gradu.

Alium inſerendi docet modum, quem ab Hiſpano quodam ſe didiciſſe fatetur, de quo in libro de Cultu diximus. Florentinus de perſici inſitione hæc habet: Cum notum ſit perſicum citò ſeneſcere, in damaſcenam arborem, id eſt, prunum, aut in amaram amygdalum inſeri debet, vel etiam in barbylum: eſt autem barbylus arbor ex perſici oſſe enata. Didymus poma perſici rubeſcere ſcripſit, quæ platano inſita coaluit, & in damaſcenum, & amygdalum inſeri poſſe. Diophanes in ceraſum inſeri, & viceuerſa. Inſeritur apud nos Ianuario fiſſo ligno, in prunum, & optimè apprehendit; ſed fit inſitio circa terram, fructus diuturnius viuit, ſed magnitudine degenerat. Sic etiam inter lignum, & corticem, optime etiam ad modum digitalis menſe Maio, vſque ad idus Iunii nouellis ramis. Si in amaram amygdalum inſeratur, ſentit guſtus aliquid amaritudinis in fructu.

Amygdaloperſicus. Ruellius genus quoddam perſici tradit à recentioribus agricolis amygdaloperſicum dictum, ab vtroq; parente, cum ea ſoboles mediam inter vtrumq; progenitorem naturam cōtraxerit, fortaſſe inſitionis diligentia, aut ſatorum mixtio-

mixtione, nouum adulterii repererunt genus, vt ex amygdalo & perſico progenies inuiſa prioribus ſeculis exoriretur, vtriuſque parentis ingenium referens, & effigiem ſimul adoptans. Hoc eſt malum, quod foris æmula facie perſicum pomum mentitur, intus dulcem amygdalam, & facie, & guſtu repręſentet. Hæc ſpecies in Gallia fortaſſe vulgaris: nos eã Romæ vidimus. Neapoli non viſitur. Retulerunt tamen amici in Mineruæ promontorio quoddam in horto adhuc viuere. Arbor media eſt inter amygdalam, & perſicum. Fructus eſt perſici, intus dulcem amygdalam continens. Quomodo id fuerit exortum, omnino ignoratur. Videamus ſi eius inuentionis modum tradere nos poſſimus. Palladius ait perſicum in amygdalam inſitum fructum producere, qui intus dulcem amygdalam includat, foris verò perſici carnem. Quod his verbis ad Paſiphilum innuere videtur:

Pomaq; permutat velamine perſica miſto,
Duriciemq; docet, tegminis eſſe loco.

Quibus autem modis id fieri poſſit, non docet. Nam ſi vſitato modo quis perſicum in amygdalam fiſſo ligno, vel inter lignum, & corticem, vel per emplaſtrationem inſeruerit, perſicum ꝓducet, quod amaram intus amygdalam, vt cętera producet. Id teſtatur totius Apuliæ pomaria, vbi perſicus in amygdalam inſeritur, & omnes intus amaram producunt amygdalam. Sed meo quidem iudicio vtriuſq; oculi, perſici ſcilicet & amygdalę, per medium findantur, coaptenturq; oculi duo, vt vnus fiant, ſic demum emplaſtrentur amygdalo, vel pruno, vel perſico, ſic ex vtroq; ſemioculo enatum germen, tales fortaſſe dabir. Nam diuerſi admodum generis duo germina fructus producent, non fructus dimidiatos, ſed alter intus, alter verò foris ſedem nanciſcetur. Fortaſſe etiam fiet, ſi perforato amygdalæ trunco perſici germen traducatur, ac poſt triennium, vel quadriennium, vbi optime coaluerint, recidatur à parente. Hoc enim modo maxima videtur fieri in fructu variatio, nec alia mihi videtur procedendi via.

Aliud eſt etiam perſicorum genus, nuciperſicum dictum, etiam antiquis incognitum, quod inſitionis diligentia in lucem productum non ſolum arbitror, ſed ratum habeo: ab vtroq; parente vt nomen, ita mediam naturam contraxit, ex nuce ſcilicet, & perſico. Ex nuce colorem contraxit herbidum, cutem nulla exterius lanugine pubeſcentem: ſed admodum leuem, ſuccum leniter ſubamarum, ſerò matureſcit, diutiusq; ſuam prorogat ętatem, ſcilicet in autumnum, à perſico autem formam habes, carnem, ſuccum, cùm maturatur rubeſcit ſole, duram intus & ſcabram nucem habent, qualem perſica poma, guſtu, ſaporeq; iucundo, ſed multo nuce fugacius. Arbor humilis eſt, perſicorum magnitudine, folio amygdalino, vel maiori flore puniceo, ex quibus clare patet facile ex vtroq; progenitore mixturã contraxiſſe. Sed quomodo id etiã factum fuerit, penitus ignoratur. Videtur enim maxime diſtare nucem à perſico, adeò quòd inde medium genus prodire nequeat. Sed agrico- *Nuciperſicum.*

larum ars, & ſedulitas, eam, omnemque difficultatem vincere poteſt. Ipſe autem nullis fieri poſſe modis, quàm ſupradictis conicio, vt vtriuſque dimidiatus oculus vnà compoſitus alterutri emplaſtretur. Vel perforato nucis trunco, perſici ramus inducatur. Horum pomorum plura ſunt genera: Sunt æſtiuo tempore matureſcentia, ſunt & ſerotina, quæ vſque ad Ianuarias calendas in arbore pendent. Sunt ex his duracina, & ex quibus caro ab oſſe diuellitur, ſunt quæ viridi, & quæ alba cute matura ſint induta, cæteriſq; pulchritudine, & ſuauitate præſtant.

Sanguiniperſicum. Sunt tandem, quæ cortice detracto ſanguineum ſuccum fundunt, vt ſanguiniperſica dici poſſint. Apud nos admodum grata, & ſpecioſa, non quod reliquis carne ſuauiora, ſed quod oculis ſuo colore pergrata ſint, vulgò, quod paſtinacæ colorem imitentur, *Perſiche paſtinache* vocitantur. Sed quomodo id genus productum fuerit indicandum. Rubra naſci perſica Democritus promittit, roſis ſub arbore conſitis. Vel poſt ſeptem dies, quum patefieri cœperint (nam totidem diebus obruta ſponte fatiſcunt) in oſſium internos ventris ſinus cinnabarim infundas, mox vt cohęreāt ſtrictim obligata ſimul cum ſuis nucibus obruas, ſic rubra dabunt perſica, & ſi alium quęuis colorē inſtillaueris in talem enata progenies degenerabit. Didymus in platanum inſitam, rubicunda rhodacina producere poſſe ſcribit. Palladius etiam rubeſcere ſcribit, ſi platano inſerta figatur. Apud nos tamen præualet opinio, vt in viuam, & perforatam paſtinacam, oſſis nucleus perſici incluſus fuerit, ac inde enatus. Vel in ſanguineum mori ſuccum, ſi poſtquam enatum fuerit, germen pluribus diebus eo ſucco rigaueris: Vel in morum inſita tales fructus proferre.

Paratus vel Ars. Maiora poma creari pollicetur Florentinus, ſi aſſiduo potu inebrientur: hunc in modum iugi rigatu ſatiata, maiora multo poma creabit. Et ſi complura interlegantur, quæ vbertate nimia matrem onerauerint, vt arboris ſuccus ad reliquorum nutrimenta pomorum conuertatur, ſucci enim copia in pauciores fœtus ſe conferens, altili ſaginat incremento. Sed Palladius magna poma afferre ſcribit: ſi florenti per triduum ternos ſextarios caprini lactis ingeſſeris. Sed ſuillum ſtercus radicibus affuſum maiora poma vt producat efficere, quàm ex arbore vnquam pependerint. Vt perſica ſcripta naſcantur, docet Democritus. Exeſi corporis os triduo madeſcat in aqua, dein aperto ſenſim ligno, nucleus intus inuentus cortice tenus æneo ſtylo, non alte, quibus placebit literis exaretur, dein papyro, vel charta reuolutus, cōmiſſis carinis ſeratur. quod in eo amygdalo depinxeris, hoc enatum inde pomum repræſentabit. Ex quo Palladius: Affirmantibus Græcis perſicus ſcripta naſcetur, ſi oſſa eius obruas, et poſt dies ſeptem, vbi patefieri cœperint, apertis his nucleos tollas, & his cinnabari quod libebit inſcribas, mox ligatos ſimul cū ſuis oſſibus obruas diligentius adhærentes. Sine oſſibus naſci perſica ſcribit Africanus: ſi in perforatum truncum excluſa medulla, ſalicis vel corni palum adegeris.

Morbi & remedia. Palladius ait, Contra ſolis ardores iuuat ſerpentis ſpolium appendi. Contra pruinas

pruinas Nouembri ſtercus ingeratur, vel fæces vini cum aqua permixtæ, vel quod magis prodeſt, aqua in qua faba decocta eſt. Si vermes perſicus patitur, cin eos amurcæ mixtus extinguit, vel bouis vrina, cum aceti tertia parte confuſa. Si poma caduca ſunt, nudatę radici eius, vel trunco lentiſci, aut terebinthi cuneus affigitur, vel terebratæ in medio palus ſalicis imprimetur. Si poma rugoſa creabit, aut putrida, circa imum truncum cortex recidatur, vt cùm inde modicus humor effluxerit, argilla, vel paleato luto plaga retegatur. Contra vitia perſici proficit ſpartum ligatum, vel ſpartea ſuſpenſa de ramis.

Idem, qui ſupra: Duracina ſeruantur condita muria, & oxymelle. Vel detractis oſſibus ficorum more in ſole ſiccantur ac pendent. Idem ſæpe vidit detractis oſſibus duracina melle conditi, & ſaporis eſſe iucundi. Item bene ſeruantur, ſi vmbilicum pomi gutta picis calentis oppleueris, vt ſic ſapæ innatare cogantur vaſe concluſo. Nos verò perſica, & huiuſmodi generis mala doliolo concluſa, optime foris picato, ac ſub ciſternæ aquis demerſo per multos menſes incorrupta ſeruauimus. *Cōditura.*

De Prunis. CAP. XXI.

NVNC pruni commentationem auſpicabimur. Miratur Plinius huius pomi mentionem à Catone non habitam, præſertim cum condenda demonſtraret quædam & ſylueſtria: Cùm & pruna ſylueſtria vbiq; naſci certum ſit. Vnde pruna omnia poſt Catonem cœpiſſe manifeſtum eſt. Commemoratur à Macrobio inter felices arbores. Vim ſubducendi aluum inſignem retulit Martialis,

Poma peregrina carie rugoſa ſenectæ
Sume: ſolent duri ſoluere ventris onus.

Aratus Græcus, Athenæo authore, arborem κοκκυμηλέαν, fructum verò κοκκύμηλον vocari dixit. Seleucus verò brabyla, ala, coccymala, & madrya eadem eſſe ſcribit. Nam madrya eſſe velut mali fructus, brabyla, quia ventrem ſoluāt, ala quaſi mala. Clearcus peripateticus, & Theocritus Syracuſius Rhodios, & Siculos Damaſcena pruna brabyla appellare dixerunt. Democritus Damaſcenum coccymalum appellari ſcripſit. Sed vnde huius nominis etymon Græcum deſcendat, ignoratur ex compoſitione. Nam κόκκος granum eſt, μηλέα malus, quaſi granatum malum dicas. Sunt qui per barbaralexin putant è Latino coquendi vocabulo deriuatum, vt coccymalum, quaſi coquimalum dicas, cum ei præcipua vis ſit deiiciendi. In Aſia ſcribit Galenus προύμνον dici. Latinis arbor prunus eſt, fructus prunum. Itali *Suſino, Prugno.* *Nomen.*

Theophraſtus de eius forma pauca retulit. Emittit florem frequenti folio ſupra fructum inſidentē. Pomum carne, humore, & neruo veſtitum. Lignum intus durum, in quo nucleus includitur: natura enim ligno, & rurſus carne ſemen induxit. Succus dilutus. Radices humotenus vltro citroq; vagantes, & quę facile nepotes generent, ſuperficie vinaciores. Prunus & ſylueſtris paucis *Forma.*

adhæret radicibus, ſuperficie viuacioribus. Arcades autem prunum altiſſimam radicem habere, & numeroſam, vnde diu viuat opus eſt, & emori contumacem referunt. Plinius ex eo: Fructus pruni aquoſo ſucco præditus, foris corpus, intus lignum, vitiumq; cinctum fructu, cùm fructus alibi muniatur vitio. E radicibus pullulat ſobole denſa, & pariĕte matre, quas enecet, eius quippe vmbra turba indigeſta premitur. Velox creſcit, in trimatu enim ferre incipit, oſtendens & ante, & cito occidit. Sed quòd cito occidat è Theophraſto perperam interpretatus eſt, dixit enim emori contumacē. Noſq; continua experientia videmus ad hominum vitam peruenire. Prętereą Theodorus Theophraſtum vertens, Prunum ait corpore humilem, folio arbuti, peculiarēq; in eo fructum lanugine pappo dicta perire, quod Theophraſtus coggigryæ tribuit, non pruno. Pliniusque Theophraſtum ſecutus etiam coggigryę vocatæ aſcribit. Decepit hominem nominum affinitas, forte quia cocconeliam, non coccomeleam ſcribendum erat, nam vnedo, cui ſimilis eſt coggigrya, nelia vocatur à Theophraſto. Nos ita deſcribemus. Prunus arbor procera. Caudice ſubrecto, ſcabro, multis ramis brachiata. Folio ex oblongo ferè rotundo, per oras minutim ſerrato. Vere prius florem, quàm folium emittit.

Genera. Ingens turba prunorum, dixit Plinius, verſicolor, nigra, candicans. Vt innueret tot eſſe prunorum genera, & plenè inexplicabilia. Nos verò in vrbanum, & ſylueſtre genus diuidemus: Vrbanorum à Damaſcenis incipientes, vtpote inter cæteras ſpecies principatum gerentibus. Damaſcena pruna dicta Athenæus ſcribit, quòd in Damaſcenorum regione naſcantur, cùm ibi is fructus ita colatur, vt ab aliis qui alibi naſcantur plurimum differat, cuius magnitudo minor, quàm prunis, & guſtus idem, niſi paulo eſſet aſperior. Dioſcorides ſyriaca pruna vocauit, & præcipue, quæ Damaſci gignuntur. Galeni teſtimonio, omnium opinione, prima bonitatis laus ei aſcribitur. Meminit etiam huius Columella in hortulo,

Armenius, & cereolis, prunisq́; Damaſci.

Plinius in peregrinis arboribus ait: Damaſcena à Syriæ Damaſco cognominata, iam pridem in Italia naſcentia, grandiore quamquam ligno, & exiliore carne, neq; vnquam in rugas ſiccata, quoniam ſoles ſui deſunt. Alibi verò. Pruna Damaſco monte nata, Italiæ familiaria. Neapoli vulgo dicimus, *Prune damaſche.* Nigra ſunt cute, carne ſuaui, crocea, rotundo intus ligno, in cacuminibus turbinato, exili nucleo, digitis preſſum internum os exilit, parua, pauciq; ſucci. Poſt Damaſcena Iberica apponemus. Galenus proxima Damaſcenis, quæ ex Iberia, & Hiſpania proueniunt, verum hæc minus aſtrictionis præ ſe ferunt. Neapoli vocantur *Prune pernigone*, à perdice deductum nomen, vt credo, quemadmodum enim inter aues ipſa carnis ſuauitate excellit, ſic hæc inter prunorum genera, à citerioris Hiſpaniæ regione nobis allata, ob id nobis etiam catalonica dicta: non vulgaria nobis ſunt, ſed quibuſdam in hortis aſſeruantur, dulci ſucco prædita, carne duriori, guſtu ſuaui, purpu-

reoq;

reoq; ſplendent colore, parte, qua ſolem ſpectāt, ex aduerſa candicāt, preſſum digitis os internum dimittit, oblonga, exili nucleo, ac longo. Sed ego exiſtimarem Iberica pruna eſſe, quæ nobis vulgo *de frate* dicuntur, nam inter cætera facile principatum obtinent, innoxie præbentur ægris, ac minus ſtipticitatis, quàm Damaſcena obtinent, colore gramineo, ingrato, ſucco melleo prædita, calloſa, oblonga, os intus oblongum compreſſum acutumque. Sunt alba, nigraque, ſed nigra dulciora, maiora oui magnitudine, ac magis ſerotina. Sunt & pruna cerina à colore flauentis ceræ dicta, quorum Virgilius meminit,

Addam cerea pruna.

Ouidius etiam Metamorphoſeos libro,

Prunaq; non ſolùm nigro liuentia ſucco,
Verùm etiam generoſa, nouasq; imitantia ceras.

Columella in ſuo hortulo,

Armeniisq; & cereolis, prunisq; Damaſci.

Plinius ex his: Sunt & nigra, ac laudatiora cerina. Multi ὠχρὰ à Græcis vocari arbitrantur. Et ſi innumera ſint apud nos genera huiuſmodi colore prædita, præſtantius tamen, & quod magis cereo colore flauet, eſt vulgo *Scaldaro* dictum, ex candido enim in luteum palleſcit, paruulum eſt, dulcore inſigni, Auguſto maturatur. Armenicarum meminit Columella in hortulo,

Armeniisq; & cereolis.

Plinius dixit, Ab externa genre armeniaca, quæ ſola & odore commendantur. Hæc quæ fuerint, cùm alia ſigna non addiderint, diiudicare arduum erit. Onychina ab vnguis colore vocantur, ὄνυξ enim vnguis eſt. Columella matura eſſe onychina dixit iuxta meſſem. A colore candicantia Plinio dicta. Præcocia ſunt, immo prima, quæ maturantur, vulgò nobis dicta *biancolelle*, quia cæteris candidiora ſunt: & purpurea laudatiora à Plinio memorata, à Columella etiam pruna purpurea dicta, quę inter reponenda pruna commemorat. Nobis dicta ſunt *Pruna d'appendere*, ſunt enim ſerotina, purpureo ſiue violaceo foris colore, intus crocea, dura, calloſa, acida, nec eſui apta, niſi laquearibus appenſa, domita aciditate per hyemem promantur. Alia eodem colore, inquit Plinius, ſeriota maioraq;, aſinina cognominata à vilitate. Hæc Neapoli dicta ſunt *Pruna cogliopecore*, honor ſit auribus, obſcœnum quidem nomen, non tamen ineptum, nam pruna omnia magnitudine ſuperant, colore flauētia, mollia, Iulio & Auguſto maturantur, inſipida, ac hircorum teſticulorum formam imitantia. A tempore hordearia, à comitatu eius frugis dicit Plinius, ac flauentia eſſe, cum ſubdat; eodē colore aſinina. Huiuſmodi multæ ſunt ſpecies, ſed quæ *Pruna d' Indie*, dicũtur, & *Pappacode*, inſigniora ſunt, magna enim ſunt, flauentia, forma ouata, ac cum meſſe maturantur. Sunt & apud nos ſerotina pruna, quæ vſq; ad calendas Ianuarias in matre dependent, vulgo, *Pruna caſcaueglie*, adeo parua ſunt, vt vix ſylueſtrium prunorum magnitudinē ſuperent, rotunda, nigra, & alba. Sunt & vario colore, dicit Plinius, inter quæ *Pruna ſimiana*

principatum obtinent, hæc rotunda, ampla, foris ruffa, intus crocea, preſſa os foris iaculantur. Sunt etiam Surrentina carne ſuaui, ac friabili, & pleraq; alia, quæ ne tempus longius teratur, omittenda propoſuimus.

Cœlum. Calido cœlo lætari prodidit Pamphilus. Plinius non temere in montibus viſam prunum. Palladius cœlo tepido melius prouenire, tamen & frigidum ſubſtinere valet.

Solum. Scribit item Pamphilus ſicco ſolo gaudere. Palladius læto, & humido, Sed ſi in lapidoſis, & glareoſis lætamine iuuantur, excuſant ne poma caduca & vermiculoſa naſcantur.

Satio. Palladius, Pruna ſi oſſibus ſerātur autumno, menſe Nouembri ſolo putri & ſubacto duobus palmis obruantur. Oſſa eadem ponantur & mēſe Februario. Sed tunc prius lixiuio ſunt maceranda per triduum, vt cito germinare cogātur.

Idem & plantas poni tradit, quas ſumit ex caudice menſe Ianuario exeunte, vel Februario, circa idus, radicibus fimo oblitis. Columella poſt mediam hyemem vſq; ad idus Februarias ſerit. Pamphilus pruna eodem modo, & tempore quo perſica plantari debere monet. Interualla ex Theophraſto ſumemus, qui punicis nō plus, quàm nouem pedū diſtantiam, præcipit, malis paulo maiorē, pyris ampliorem, & prunis. Plinius ſcrobium altitudinē in argilloſo, aut duro ſolo trium cubitorum eſſe in quanq; partem aliis, ſed in prunis palmo amplius.

Didymus etiam auulſione ſeri poſſe memoriæ prodidit.

Nos prunū propagauimus, & breui tempore radices iniecit. Itemq; teneros eius ramos humidis, & vmbroſis locis ſeuimus, & optime comprehenderunt.

Cultus. Palladius ita colit: Extirpandæ ſunt ſoboles à radice, exceptis rectioribus, quæ ſeruabuntur ad plantas. Iuuantur frequenti humore, & aſſidua foſſione. Nobis formāda eſt arbor, vt vno ſe attollat ſtipite, non admodū procero, vt valeat ſua vmbra truncum operire. Frigidis regionibus lætamen ingeritur. Sed etiam neglecta fœtificat.

Inſitio. Pamphilus iiſdem horis inſeri docet, quibus & perſicus in ſui generis arbores, & in malos. Diophanes in omnem pyraſtrum, & in cotoneum, & malum: & recipere perſicum & præcocium. Quintilij indicant Ianuario fieri debere, quia primæ florent. Palladius hæc habet. Menſe Martio extremo prunus inſeritur, melius trūco fiſſo quàm cortice, vel menſe Ianuario antequā incipiat gumen lachrymare. Inſeritur in ſe, & perſicum recipit, vel amygdalum, vel malum, verùm vltimam degenerem reddit, & paruam. In verſibus verò,

Pruna ſuis addunt felicia germina membris,
Donaq; cognato corpore læta ferunt.
Exarmat fœtus, ſed brachia roboris armat
Caſtaneæ prunus iuſſa tenere larem.

Nos autem docemus vt inſita prunus in amplam exurgat magnitudinem. Die ante inſitionem, fœnum, paleas, vel arida ſarmenta inter arboris ramulos, & furculas apponimus, vt pede à loco diſtet, vbi inſitio futura eſt, mox ignem appo-

apponimus,& comburimus ramos,vbi verò ſi igeſcet, præſignato loco inſerimus. ignis enim caliditas ſurculorum ramorumq; humorem in truntum fugat,ac in contrariam ſibi partem deſcendere cogit,vt in viridibus lignis igni appoſitis videre contingit, quæ ex oppoſito latere humorem exudant: euocato mox humore ab indulgentis cœli temperie, in magnam prunus creſcit amplitudinem. Poſſumus hac vti præceptione Luna creſcente,ſi neceſſitas cogit, vt igne reuocetur humor ad radices, quem ipſa lumine ſuo euocauerat. Prunus inſerenda eſt loco,vbi naſcitur,& quanto terrę propinquius,eo melius,vt inde tranſlata,in profundiorem ſcrobē obruta , inſitionis coalitus ſit infra terram, vt inde enata ſoboles domeſtica ſit,facile enim prunus circa truncum pullulat. Nos Maio,& Iunio emplaſtramus,vbi gummi lachrymare deſierit.Emplaſtratione optime recipit perſicum , & amygdalam, difficulter autem ſiſſo trunco. Si prunum in perſicum inſeremus,maiorem producit fructum,ſed breuis erit vitæ : ſi perſicus in eam,paruum,& degenerem, ſed vitæ diuturnioris.

Id effecit ars,vt Plinij temporibus nucipruna,& pruna malina,& amygdalina reperirentur.Noſtra autem tempeſtate cum arte ea genera periere.Primo eius verba recitabimus, mox artē, qua id efficere poſſimus demonſtrare conabimur. Peculiaris impudentia eſt nucibus inſitorum, quæ faciē parentis, ſuccumq; adoptionis exhibent;appellata ab vtroq; nucipruna. Nuper in Bœtica malina appellari cœperunt,malis inſita,& alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ eſt, nec aliud pomum ingenioſius geminatum eſt.Sed quomodo id fieri poſſit inueſtigādum. Quæ ſupra monuimus, cum de hoc ipſo in perſico loqueremur, huc adducenda ducimus. Præterea eſt alia inſitionis ſpecies, quæ de ſubiecto trunco multa haurit, vt facile prunus ex nuce ſuccum haurire poſſit,faciemq; parentis retinere, ſcilicet truncum nucis perforando,& per foramen pruni ramulos tranſiiciendo, vt ex vtroq; facto cōpages,vtriuſq; naturam referat, quemadmodū de vite inſita ceraſo retulimus, ac de perſico ſalici. Huiuſmodi enim inſitione coniicere licet, hæc inuenta, ac in lucem producta eſſe. De amygdalinis,& malinis prunis idem faciendum puto. *Ars.*

Palladius ægris arboribus ita medetur: Si languida pruni arbor eſt,amurca cum aqua æqualiter temperata radicibus debet infundi, vel bubulum lotium ſolum, vel humanum vetus, cum duabus aquæ partibus mixtum, vel cineres ex furno maxime ſarmentorum. Si poma decidant , oleaſtri cuneum terebratæ infige radici. Vermes eius, atq; formicas rubrica cum pice liquida, ſi adlinatur, extinguet,ſed modeſtius,propter arboris noxā,ne idem faciat remedium, quod venenum. *Morbi & remedia.*

Pamphilus nobis ſcriptum reliquit, Damaſcena ſeruari cadis,vino dulci vel nouo natantia,operto diligenter vaſe. Palladius verò. Pruna ſiccantur in ſole per crates loco ſicciore diſpoſita. hæc ſunt, quæ Damaſcena dicuntur. Alij in aqua marina,vel in muria feruente recenter lecta pruna demergunt,& deinde ſublata aut in furno tepido faciunt, aut in ſolo ſiccari. Columella aliam docet *Cōditura.*

conditeram: Circa meſſem pruna onychina, & ſylueſtria adhuc ſolida, nec maturiſſima legenda ſunt, nec tamē nimium cruda, deinde vno die vmbra ſiccanda, tum æquis partibus acetum, & ſapa, vel defrutum miſceatur, & infundatur. Oportebit autem aliquid ſalis adiicere, ne vermiculus, aliudve animal innaſci poſſit. Verum commodius ſeruantur, ſi duæ partes ſapæ cum aceti vna parte miſceantur. Pruna purpurea immatura, non tamen percruda, integra & ſine vitio, aut vermiculo, in fictili picata fidelia componuntur, & defruto, aut paſſo, ita vt omne pomum ſit immerſum, vas completur, impoſitoque operculo gypſatur. Nos quæ diximus purpurea, cum ramulis ac pediculis lecta, ſuſpenſaque laquearibus, vſq; ad alium ferè prouentum ſeruari promittimus.

De myxis. CAP. XXII.

DE ſylueſtri pruno diximus in ſylua. Nunc autē de myxis: ſunt enim prunorum ſpecies. Plinius ſcribit in Damaſco monte nata, iamq; Italiæ familiaria eſſe ſua ætate. Dioſcorides, & Galenus earum nuſquam meminere, cæterique veteres Græci: Plinius ex his vina fieri in Ægypto. Viſcumque fit in Syria ex arboris huius acinis, commendatiſſimum aucupiis, præterquā aquatilium volucrum.

Nomen. Græcis recentioribus μύξα, Paulo Æginetæ, Pſello, & Actuario μυξάρια dicuntur per diminutionem ἀπὸ τῆς μύξης, id eſt à lento narium mucore fluente. Officinæ barbaro nomine, quæ iam ferè maxima ex parte à Mauritanis, vel Arabibus emendicare ſolent, Sebeſtena vocant, à σεβαστὸς, quoniam nonnulli in Cæſaris honorem factam arbitrantur.

Forma. Plinius perſeam Ægyptiam rubentibus myxis ſimilem eſſe ſcripſit. Id eſt, perſea Ægyptia ſimilis eſſet myxis, ſi myxa rubeſcerent. Recentiores, quibus frequens eſt arboris huius conſpectus, ita deſcribunt. Arbor ſupra terram attollitur procero caudice, qui cortice candido veſtitur. Fundit ramos viridi colore nitentes. Folia circinata. Poma auellanæ nucis magnitudine racematim collecta, per maturitatem cærulea. Callo corporis dulci, intus albo, mucoſo lentore, vnde Græcis nomen myxon, ita enim mucum nominare conſueuerunt, oſſe oleagino triangulari, cuius nucleus inſuauis non eſt.

Cælum. Palladius in tepido cœlo ſeri debere ſcribit. Plinius Damaſco monte nata.

Solum. Palladius ſoluta terra pangi debere docet, humore moderato.

Satio. Palladius, Februario ſeruntur myxa ex nucleis in aliquo vaſe poſitis, donec plantæ induant firmitatem.

Inſitio. Plinius ſcribit: Ipſe nunc cœpere naſci Romæ inſitæ ſorbis. Et myxas recte inſeri in calabrice, ea enim eſt ſpina ſylueſtris, quæ eas optimè recipit. Ruellius, cæterique, qui ab eo deſumpſerunt ignorantes quæ ſit calabrix, neſcio quæ verba afferunt. In Calabria ea eſt ſpina ſylueſtris, quæ myxas optime recipit. Vocatur enim Neapoli calabrix ſpina illa ſylueſtris, quam Dioſcorides

oxya-

oxyacantham vocat, vt vidimus in Sylua. Palladius ex Plinio melius. Inſeruntur myxa menſe Martio, ſorbis, & ſpinis.

De palmis. CAP. XXIII.

IAM ad palmas deuenimus. Erat hic oleæ locus: ſed quum nobilitate, mirisque dotibus, quibus eſt prædita, ſatis amplam hiſtoriam expoſceret, ſuam tractationem in oliuetum tranſtulimus: relictus eſt locus palmis. Nam à vino, oleis (Plinio authore) proxima nobilitas palmis. Strabo eſt author Babylonios carmen decantare, quo tercentæ & ſexaginta palmæ vtilitates docerentur, inter quas vna eſt, quod nihil abiiciat, vt ἀείφυλλος cognominari poſſit. Vinum ex ea multæ gentes faciunt, inter quas Indi, qui per Auguſtum, quomodo nos vites, ſuo tempore palmam putant, quod verò dolachrymat, vaſis excipiunt, quo pro vino triduo poſt vulneratam arborem vtuntur, quod enim poſt illud tempus effluit, aceſcit, quod verò per triduum defluxerit ahenis ad tertias decoquunt, efficiturque mel ſuauiſſimum, quod ſi volunt, aquis diluunt, ad vigeſimum autem diem defæcant: & deinde pro vino vtuntur, quod ſuauiſſimum eſt. Dioſcorides quomodo vinum fiat ex chydęis docet. Et ex eo Plinius, quo Parthi, & Indi vtuntur, & oriens totus. Xenophon in Cyri minoris expeditione ſcribit, ex palmis vinum fieri, quin & acetum ex iiſdem decoctis conditum, & ſiccatas etiam ad vſum bellariorum reponi, menſis ex his ſuauiſſimas epulas, quin & cerebro, id eſt, medulla ex viridibus ramis execta veſci poſſe, præcipuāque quandam in eo cibi genere ſuauitatem admirari epulantes. Plinius etiam ex his in Oriente vina fieri, gentiumq; aliquibus panem, plurimis etiam quadrupedum cibum. Et ante charrarum vſum in palmarum foliis primo ſcriptitatum teſtatur. Ob ſuam nobilitatē duæ inſignes ciuitates à palmis nominantur, vna maior inſularum Balearium, alia Syriæ Palmira dicta. Præterea inter Saturnalia dona palmulæ mittebantur. Vnde Ouidius,

Quid vult palma ſibi, rugoſaq́; carica, dixi.

Et Martialis:

Aurea porrigitur Iani caryota calendis.

Nam decoctæ, aſpectus iucunditate, & guſtus ſuauitate omnia tragemata, & bellaria antecedebant. Quibuſdam verò palmis in palmulis nucleus lunatus eſt, hunc potiſſimum (authore Plinio) contra faſcinantes pollere arbitrabantur. Sed lunatum, quaſi arcuatum intelligi debet, cuiuſmodi in Luna à coitu conuiſitur ſchema. Sed cur maxime ea figura expetatur, Plutarchus declarare videtur in libro de Iſide: Ait enim, Solem Luna ſemper appetit, eumque perſequitur, eoq; argumento ab amatoribus aduocari Lunam, & amatoria ab Iſide diſpenſari Eudoxus ſcribit, quæ non alia eſt, quàm Luna.

Græcis palma φοῖνιξ dicitur. Palmæque fructuum adhuc florentium inuolucrum, & calix ἐλάτη dicitur, vel σπάθη, qui poſthac vbi prodierint πῶμα, vbi maturuerint, & ſolibus nigricant, φοινικοβάλανος appellantur, ac ſi dicas, palmæ Nomen.

glans, hanc etiam ἐγκέφαλον, id eſt cerebrum à Galeno videtur appellari: fructus etiam à digitorum forma δάκτυλοι dicuntur. Iulio Polluci maſcula φοῖν, fœmellæ βάλανος eſt, quod ab Herodoto ſumpſit. Latinis verò palma arbor dicitur, fructus palmulæ, & dactyli generaliter vocantur. Sunt qui caryotas, caryotidas, vel caryotim appellitent. Statius,

——— *Latente palma*

Pregnantes caryotides cadebant.

Et Martialis,

Et notas caryotidas theatris.

Ita arborem *palma*, fructus verò *datteri* vocant.

Forma. Quæ apud Theophraſtum perpauca extant & vaga, huc adducemus, vt palmæ delineationem adumbremus. Palmæ arbor tereti, ac ſimplici caudice altiſſimè aſſurgit. Cortice cùm adoleſcit læui, ſcabriore multo cum ſeneſcit. Lignum humore, neruo, & carne conſtat, ſed proceſſu ligneſcit. Neruos nõ per totũ corpus expandit, neq; prolixiores, neq; poſitu eodem extenſos: ſed multifariã cunctos porrigit. Medulla omnino nulla. Folio arũdinaceo, angulari, duplici, & in medio dorſo carinato, per quod amplius in longitudinẽ fertur meatus. Perpetua viret coma. Folia fructus, & germina propemodum cacumine geſtat, quippe cum vis tota genitalis in eius vertice reſideat. Fructum producit non ex anniculis, vel nouellis ramis, vt cæteræ arbores, ſed è rudimentis præcedentis anni, cum turgent in ſpicis ſemina antequam proferãtur: ramulos enim ſimul cum fructu in ſpica prodit. Huius rei cauſam & arboris proprietatem, & ſiccitatem dixerim: præterea fructus munimento quodam egent ad conſeruationem & cùm editi ſunt, & cùm exeunt, quando aliarum arborum fructibus hoc præſidium à frondibus petatur, in palma verò, quia ſecundum frondem fructus ineſt, neceſſe fuit, in ipſo ſinu conformatus, & conſtitutus, vt validiuſculus, non tener prodeat in aerem. Quæ fructificatio ſimilis eſt ſpicarum fœtificationi. Fructus dulci ſucco præditus. Semen protinus poſt tegmẽ ambiens ſubeſt, ambientiaque plura ſunt, cauitatem nullam habens, ſed totum plenum, ſolidumq; eſt, tamen huic quoq; humor quidam, calorq; ineſt, eſtq; maxime diuturnum, cùm ſpiſſum, ſiccum, lignoſumq; ſit, pulpaque ambiatur. Plinius, quæ ex Theophraſto accepit habet: Palma arbos teres, & procera, denſis gradatiſq; corticum pollicibus, vt orbibus, facilem ſe ad ſcandendum orientis populis præbet, vtilem ſibi, arboriſq; induuiis circulum mira pernicitate tum homine ſubeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum eſt, non inter folia, vt in cæteris, ſed ſuis inter ramos palmitibus racemoſum, vtraque natura vuæ, atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in ſeſe bifidatis, bellas primum demonſtrauere gemmas, nunc ad funes, vitiliumq; nexus, & capitum leuia vmbracula finduntur. Prima naſcitur pomi caro, poſtea lignum intus, hoc eſt ſemen eius. Argumentum quod paruæ ſine hoc reperiuntur in eodem palmite. Eſt autem oblongum, non vt oliuis orbiculatum, præterea cæſum à dorſo pul-

uinatas

uinata fiſſura, & in aluo media pleriſq; vmbilicatum, vnde primum ſpargitur radix. Multis, candidisq́; lignum hoc à carnibus diſcinditur tunicis, aliis corpori adhærentibus, laxeq; diſtans, tantum à cacuminibus filo adhęrens. Caro matureſcit anno. Huic folia non decidunt, & duplicia ſunt. Fructus dulci ſucco præditus, caro ſtatim à ligno recedit, ſed quibuſdam palmis lignum, nec intus nec extra. Fructus in racemis dependet. Carne, & ſucco placet. Sola ex arboribus in ſpathis habet fructum racemis propendentem. Tardè creſcit, & ſubarata ocyus ſeneſcit. Cortice ſcabro, in ſenecta rugoſior. Tantus eſt huiuſmodi arboris decor non ingratus, vt Poetarum princeps Homerus puellæ Phæaciæ Nauſicaæ venuſtatem palmę ramo aſſimilare permiſerit. Sola inter arbores vnicam in quolibet Lunæ exortu frondem geminat, vt duodecim frondibus annum expleat. Quare Ægyptij annum exprimere volentes palmam arborem depingebant, vt author eſt Horus in ſuis Hieroglyphicis.

Genera

Palmarum genera à Theophraſto deſcripta hæc ſunt. Primum, & quaſi diſcrimine maximo aliud ſterile, aliud fructiferum. Sterile quo Babylonij lectos, & vaſa conficiunt. Fructiferorum aliud mas, aliud fœmina, illa ſuper ſpatham floret, fœmina ſuum fructum oblongum illico præſtat. Horum aliud fructu, aliud arbore inuicem diſtat. Fructus inter ſe nucleo, colore, magnitudine, & ſapore. Fructuum ipſorum alij ſine ligno, alij cum ligno, & horum alij duro, alij molli ſunt. Colore etiam diſcrepant, alij enim candidi, alij nigri, alij flaui, & ad ſummum non pauciores, quàm ficorum colores. Magnitudo aliis malorum, vt quatuor tantum in ſpica contineantur, aliis cicerum. Et in Cypro genus eſt, quod folium amplum habet, & fructum multo ampliorem, magnitudine mali punici, figura oblongum, inſipidum, ſapore radicibus ſimili, vt non deuoretur, ſed ſucco expreſſo expuatur. Saporibus quoq; plurimum differunt, ſed optimum tam inter nigros, quàm candidos genus eſt, quod regium vocant, non vbique, ſed in hortis antiqui Baroni apud Babylonem cõperiri affirmant. In Cypro genus quoddam eſt aliud, cuius fructus nunquam matureſcit, crudus tamen ſuauis, dulcis dulcedinemque peculiarem ſortiens. Differunt arbores longitudine, & forma. Nam aliæ longæ, excelſæque, aliæ breues fœcundiores, quæ trimæ, & in Cypro, Syria, & Ægypto quadrimæ, & quinquennes fructificant, hominis altitudine aſſurgentes. Aliæ præterea ſimplici caudice, aliæ bifidæ, vt in Ægypto, quaſi bifurcæ, ſtatura caudicis à parte, qua finditur, vel quina cubita, pareſq; inter ſeſe propè partes ipſæ aſſurgunt. In Creta bifidæ, & trifidæ. In Lapea etiã quino cerebro naſci tradunt, & fertilioribus locis plura eiuſmodi. In Æthiopia genus Cyce vocatum fruticoſum, pluribus caudicibus, & interdũ coniunctis, virga breui, leui coma cacumini annexa, folio amplo, & quaſi ex duobus minutis cõpacto, forma eximia, fructũ figura, magnitudine ſaporeq; diuerſum, quàm cæteræ præſtant, quippe rotundiorẽ, guſtu gratiorem, minuſq; dulcem, triennio maturat, vt recentẽ fructũ habeat, nouo ſubnaſcẽte. Panes ex his quoq; cõficiunt. Genus eſt aliud palmæ humile,

quaſi æquiuoce dictum: excepto cerebro viuit, & ab radicibus ſucciſum repullulat: fructu enim, & foliis diſtat, eſt enim lato, molliq; folio; ob id ſportulas, tegetes, & capitis vmbracula ex eo contexunt. In Creta, & in Sicilia multo plures tales proueniunt. Plinius, quæ ex Theophraſto aliiſque excepit, habet, nos ne ad illorum lectionem lectores diuertamus, huc afferre non pigebit. Genera vndequinquaginta ſunt: ſi quis omnium perſequi velit nomina, etiam barbara, vinorumque ex iis differentias, genera earum plura. Prima fruticem non excedentia: ſterilem hunc, alicubi & ipſum fertilem breuique ramorum orbe folioſum. Tectorij vicem hic parietibus pleriſque in locis præſtat contra aſpergines. Procerioribus ſylua arbore ex ipſa, foliorũ aculeo fruticãte circa totas pectinatim, quas ſylueſtres intelligi neceſſe eſt. Incerta tamen libidine etiam mitioribus ſe miſcent. Arboribus, imò potius omnibus, quæ terra gignit, herbiſque etiam, vtrumque ſexum eſſe diligentiſſimi naturæ tradunt, nullis tamen arboribus manifeſtius. Mas in palmite floret. Fœmina citra florẽ germinat tantum ſpinæ modo. Caro quibuſdam in locis, vt in Cypro, quanquam ad maturitatem non perueniat, grato ſapore dulcis eſt, & folium ibi latius, fructuſque reliquis rotundior, nec vt deuoretur corpus, verùm vt expuatur ſucco modò expreſſo. Et in Arabia languidè dulces tradũtur eſſe palmæ, quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus ſaporibus, quam vocant dabulan. Quædam in Syria, & Ægypto in binos diuidunt ſe truncos, in Creta & ternos, quædam in quinos. Ferunt ſtatim in trimatu. In Cypro verò, Syria, Ægypto quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quandiu ſunt nouellæ; ob id ſpadonũ accepto nomine. Sterilibus ad materias, operumq; lautiora vtitur Aſſyria, & tota Perſis. Sunt & cæduę palmarũ quoq; ſyluæ, germinantes rurſus ab radice ſucciſæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptaq; viuunt, quod nõ aliæ. Vocantur autem chamæropes, folio latiore, ac molli, ad vitilia vtiliſſimo. Copioſæ in Creta, ſed magis in Sicilia. Fructiferarum aliis breuius lignum in pomo, aliis longius, his mollius, illis durius, quibuſdam oſſeum, lunatumq;, dente cõtra faſcinantes religione politum. Aliud pluribus veſtitum, paucioribuſve tunicis: aliud craſſioribus, tenuioribuſve. Fructuũ quoq; plura genera. Differunt figura rotunditatis, aut proceritatis. Differũt & colore nigriores, ac rubẽtes. Nec pauciores ficu traduntur colores, maxime tamẽ placent cãdidi. Diſtant & magnitudine, prout multi cubitum effecere: Quidam ſunt nõ ampliores faba. Alexandri milites palmis viridibus ſtrangulati ſunt. In Gedroſis id factum eſt pomi genere, alibi copia euenit. Eſt enim tanta muſteis ſuauitas, vt finis mandendi non niſi periculo fiat. At in meridiano orbe præcipuã obtinent nobilitatem ſyagri, proximamq; margarides. Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis quàm balanis ſimiliores, quare & nomẽ à margaritis accepere. Vna arbor earum in Chora eſſe traditur, vna & Syagrorum. Mirumq; de ea accepimus, cum phœnice aue, quæ putatur ex huius palmę argumento nomẽ accepiſſe, emori, ac renaſci ex ſe ipſa,

(quod

(quod erat prius) pomis refertam. Ipſum pomum grande, durum, horridum, & à cæteris generibus diſtans, ſapore ferino, quem fermè in aptis nouimus: euidentiſſimeq; cauſa eſt nominis. Quarta authoritas ſandalium à ſimilitudine appellatum. Iam in Æthiopiæ fine quinq; earum, nec plures arbores tradunt, non raritate magis quàm ſuauitate mirabiles. Ab his caryotæ maxime celebrantur, & cibo quidem, ſed & ſucco vberrimæ. Ex quibus præcipua vina orienti, iniqua capiti, vnde pomo nomen. Sed vt copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, ſed Hiericunte maxime, quanquam laudatæ & Archelaide, & Phaſelide, atq; Liuiade, gentis eiuſdem conuallibus. Dos his præcipua ſucco pingui lactentibus, quodamq; vini ſapore in melle prædulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, ſed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus ſpecioſæ, ſed ſapore caryotarum ſorores, ob hoc adelphides dictæ, proximam ſuauitatem habent, non tamen eandem. Tertiũ ex his genus pateton, nimio liquore abundans, rumpitq; ſe pomi ipſius etiam in ſua matre ebrietas, calcatis ſimilis. Suũ genus eſt, ſed è ſicciore turba iacens, dactylis prælonga gracilitate curuatis in terrã. Nam quos ex his honori deorum dicamus, chydeos appellauit Iudæa. In totum arentes Thebaides, atq; Arabicæ, macro corpore exiles, & aſſiduo vapore torrentes, cruſtam verius, quàm cutem obducunt. In ipſa quidem Æthiopia friatur hæc (tanta eſt ſiccitas,) & farinæ modo ſpiſſatur in panẽ. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, ſed maiore, quàm mali amplitudine; cycas vocant. Triennio matureſcunt. Semperq; frutici pomũ eſt ſubnaſcente alio. Apud nos palmæ fructus varii ſunt generis, alii enim crocei, rubeſcentes, alii candidi ſunt. Genus Theophraſto humile dictũ, quo Creta, & Sicilia abundat, Plinius chamerope appellat, Palladius, ceſalonem. Nobis copioſe affertur ex vulgo dicta *Terra del police* forraſſe à Pollucis templo, quo loco cadauer illius viſitur, quæ iuxta Lylibeum ſita eſt, antiquitus Selinis dicta, ob id à Vergilio palmoſa dicitur.

——— *Palmoſa Selinis.*

Et Silius,

Palmis quoque Selinis.

Sed cur Plinio Nicolai dicantur, comperio apud Plutarchum, Nicolaum quendam fuiſſe peripateticæ familiæ philoſophum, ſuauiſſimis moribus, egregia indole præditum, corpore procero quidem, ſed non indecoro, facie paulo pleniore ſparſa puniceo rubore, quo cùm maxime oblectaretur Imperator, eumq; diligeret plurimum, ſimilitudinis argumento, balanos magnitudine præcipua, & pulchritudine nicolaos dici inſtituit. Ex Athenæo verò, Nicolai ab Auguſto in primis nominati in honorem Nicolai peripatetici philoſophi, crebro eas ad illum mittentis.

Palma non omnium prouinciarum hoſpes, nec vbiq; fructuaria eſt, ſed ſæpe ſuos hoſpites fallit fructu, & maturatione. Theophraſto authore æſtuoſi *Calum.*

aëris auida eſt, imo gaudet exceſſu, quocirca in Babylone, & Syria fructu præcellit, & niſi caliditas faueat plāræ, fructus non maturatur. Si quis è Babylone in Græcia ferat, peregrini cœli ignara ſterileſcit, ſed ſi quis è Græcia in Babylonem ferat, reddi fructiferam, ac loci illius domeſticam dicunt. Diximus de Cypro, Creta, Æthiopia, & Ægypto. Plinius, Nulla eſt in Italia ſponte genita, nec in alia terrarum parte, niſi in calida: frugifera verò nuſquam niſi in feruida. Iudæa inclyta eſt vel magis palmis, nec in tota, ſed Hyericunte maxime. Sunt quidem & in Europa, vulgoq; in Italia, ſed ſteriles. Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructum, verùm immitem, dulcem in Africa, ſed ſtatim euaneſcentem. In Oriente maxime vigent. Quamobrem iure dicentur externæ. Diximus in Aſſyria, Syria, Ægypto, Creta, Cypro, Babylone, Æthiopia, Arabia naſci. Faſtidit palma vbique naſci, aut nata parere, vel cum promiſit etiam, oſtenditque ea educare, quæ tanquam inuita peperit. Palladius locis delectari apricis, & calidis dixit. Idumæa Syriæ regio palmis abundantiſſima eſt, vnde Virgilius,

Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas.

Lucanus,

Et arbuſto palmarum diues Idume.

Silius verò:

Palmiferamq́, ſenex bello domitabit Idumen.

Perſiam vſq; ad Meſenem, & mare magnum palmis abundare ſcribit Ammianus, vt inſtar ingentium nemorum videantur. Dioſcorides in AEgypto gigni ſcripſit. In ipſa AEgypto apud Tentyram precioſæ ſunt. vnde Iuuenalis,

Qui vicina colunt vmbroſæ Tentyra palmæ.

Plinius etiam. Eſſeni gens ſola, palmarum ſocia: infra hos Engadda oppidum fuit, ſecundum ab Hieroſolymis fertilitate, palmetorumq; nemoribus. Quod ab eo Solinus etiam affert.

Solum. Theophraſtus ſolum arenoſum, ſalſuginoſumque concupiſcere ſcripſit. Quodq; tale appetat locum illud argumēto eſt, quod vbi palmarum copia ſit, humus arenoſa concernatur, quippe Babylonem, in qua palmæ naſcuntur, ita eſſe aiunt. Sic Africam, AEgyptum, Phœnicem, & Syriam quoq; cauam cognominatam. Plinius ex eo, Gignitur leui, ſabuloſaq; terra, maiore in parte, & nitroſa: ſalſumque ab his ſolum diligitur. Anatolius ſcribit ab ea ſolum concupiſci ſalſam terram, & ad omnia ineptam, & ſic optimos fructus proferre, quapropter ſua regio, quia ſalſuginoſa, optima erat ad palmarum plantationem. Palladius terram ſolutam, vel ſabulonem requirere ſcripſit. Cæterum non ſolum ſalſuginem, ſed etiam riguum locum palmam concupiſcere narrat Theophraſtus, nec admodum in profundo aquam, & dulcem, & ſalſam inuicem propinquas habere oportet. Pars Africæ in qua nunquam pluit, palmas magnas, atq; optimas producit. Aquam item ſubditam palmis ad Ammonis delubrum eſſe ferunt. Plinius: Gaudet & riguis, totoq; anno bibere cùm amet,

mer, anno ſitienti, ſquallidoq; lætior eſt. Palladius: Aquis palmæ aliquatenus ſalſis iuuantur, & ſi tales eas natura non præbuit, infici debent ſalibus. Diodorus Iudæam omnibus in locis palmetis fertilem deſcribit, quæ fluminibus, & aquis irrigentur. Scribit etiam Theophraſtus ancipitis eſſe vitæ, & quæ terreſtris ſit, & mari nonnunquam viuat. Vita in ſicco æque vt in humore.

Palmas Theophraſtus ex his eſſe dicit, quæ ſemine tantum naſcantur, non *Satio.* degenerantes, ſed in ſuo genere perſiſtentes. Serantur autem ligna, quæ fructibus inſunt, bina iuxtà compoſita, ſuperque totidem, omnia tamen prona, germen enim non de ſupinis, cauisq; partibus mittunt, ſed è ſupernis, quapropter in earum coniunctione quæ ſuperponuntur, minime eſt operiendum principium, vnde germen. Plura ſimul ſeri debent, quoniam infirma ſingulis plantatio eſt, horum radices amplexu mutuo connectuntur, in vnum ex cunctis caudicem primo ortu promiſcuo coeunt. Seriturq; fictilibus in vaſis perforatis. Ex quo Plinius, Seritur autem pronum, & bina iuxta compoſita ſemina, ſuperque totidem, quoniam infirma ſingulis planta eſt, quaternæ coaleſcunt. Virgilius etiam ſemine naſci cecinit,

Chaoniiq; patris glandes, etiam ardua palma
Naſcitur.

Serendarum palmarum ratio à Leontio ita traditur: In excauatis duorum cubitorum altitudine, & totidem latitudine ſcrobibus, & aggere fimo quolibet, præter caprillum, ſaginato, ſeſquipedem in altum completis, oſſa ſeu nuclei palmularum humantur, ea tamen conditione, vt eorum mucrones in Orientem ſpectent, dein terra ſtercore ſatiata poſt reſperſum ſalem obruuntur. Quotidie dum germinent imbre, rigantur. Palmarum verò ſemina non illico terræ credi debent, ſed fictilium fundo mandari, & vbi comprehenderint transferri. Palladius: Cui placet curas agere ſæculorum, de palmis cogitet ſerendis. Octobri menſe dactylorum non veterum, ſed nouorum, ac pinguium recentia oſſa debebit obruere, terræ cinerem miſcere. Nos autem palmulas eligimus maiores, pinguiores, quæ ex arbore vnquam pependerint, non ſiccas, aut in rugas contractas, ſed quæ conſpicuo ſuccini colore micent, ac Martio menſe vſq; ad Maium ſeri poſſunt oſſa: vt vi ſolis citius naſcantur, puerorum vrina, aut ſalſa aqua, aut dulci permixta ſale biduo madeſcant, fictilibus ſerantur, vt poſt ſextum, vel decimum annum tranſplantentur in terram. Sunt qui ſcribant maris, & fœminæ oſſa ſimul colligari quatuor, vt vna planta ex his omnibus efformetur, ſic fœminam maſcula ad ſui fœtificationem egere: quod mihi plane commentitium videtur.

Seritur etiam viuiradice. Nam Theophraſtus mutatione ſedis vehementiſſimè gaudere ſcripſit, easque anniculas transferunt, & bimas iterum, ſalemq; adiiciunt, idq; vere faciunt. Sed Babylonii circa ſydus, & ad ſummum pars maior eo tempore ſerit, vt proueniat, creſcat celerius. Ex quo Plinius: Ergo plantaria inſtituunt, anniculasque transferunt, & iterum bimas. Gau-

dent enim mutatione ſedis, verna alibi, in Aſſyria autem circa carnis ortum. Leontius verò: Sunt qui plantas transferant, alii vernaculo ſitu contenti ſic inoleſcere patiuntur. Palladius, Si plantam velit, ponenda eſt Aprili menſe, vel Maio, ita tamen, vt quando planta deponitur, circa eam, vel ſub ea pinguis terra fundatur. Annicula transfertur, aut bima, Iunio menſe, vel Iulio incipiente. Nos quod huc afferamus, nil habemus, cùm noſtris regionibus vix ſemine ſerantur ob ſpecimen. Didymus auulſione etiam plantari poſſe dixit. Plinius, Ab radice auulſæ vitalis eſt ſatus.

Quod etiam propagari poſſit ſcribit. In Aſſyria arbor ſtrata in ſolo humido, tota radicatur, ſed in fruticem, non in arborem abit. Theophraſtus ramos ſuperne cæſos in locis Græciæ ſi quis ſerat, radicem demittere, & germen non ſolum è cerebro naſci, verumetiam ſubtus radicari, largius aſſerit. Plinius etiam, E ramorum tenerrimis vitalis eſt ſatus.

Trunco etiam naſci poſſe docet Theophraſtus, cum ſupernam partem auferunt, qua cerebrum includitur. Auferunt enim duorum cubitorum longitudine, quam fiſſuris humore ipſo detracto defodiunt. Item ſi truncus inuerſus ponatur, ſitque ſolum humidum, multis partibus radices dimitti, & germina dari exploratum habet. Id tamen maiorem amplitudinem capere nequit. Ex eo Plinius: Seruntur autem palmæ & trunco duorum cubitorum longitudine à cerebro ipſo arboris viridi fiſſuris diuiſo, atq; defoſſo.

Fit quoque ſatus è virgis, & à Theophraſto itidem edocetur, hoc modo: Virgas enim tenerrimas Babylonios viuiradices efficere, adultasq; transferre accepimus, ex quibus palma facile procreari poteſt, tum humi feracitate, tum naſcendi facilitate. Tenerrimæ enim virgæ petuntur, quia tales humidiſſimæ ſunt: ſed è cerebro potius, quàm imis partibus germen prodire ratio eſt. Huic enim & virgarum exortus, & omnino velut principium quoddam vitale eſt. Ortus vndique propterea ſequitur, quia humor, calorque naturalis vbique aliquandiu valet perdurare; ſcilicet ea de cauſa, quia ob anguſtiam meatuum prohibetur exuccatio illa.

Trogus palmas foliis ſeri apud Babylonios ſcripſit, atq; ita arborem producere, quòd Plinius admiratur.

Cultus. Theophraſtus ait, Nouellam minime tangunt, ſed comas duntaxat ei religant, vt procera aſſurgat, nec virgæ torqueantur. Poſt hæc deputant, cùm iam maiuſcula ſit, & craſſitudinem habeat ad magnitudinem palmi. Quandiu nouella eſt, fructum nullo intus ligno producit, poſtea cum ligno. Quidam Syrios nullam adhibere culturam, ſed purgare tantum, atq; irrorare affirmant. Plinius ex eo: Nec ferro attingunt in Aſſyria nouellas, ſed religant comas, vt in altitudinem exeant. Robuſtas deputant craſſitudinis gratia, ſemipedales ramorum relinquentes truncos, qui deciſi alibi necant matrem. Aquam ſcaturientem potius, quàm pluuiam eas quærere aiunt. Talem autem in conualle, qua palmaria inſunt exuberare. Conuallem hanc, per Arabiam vſq; ad rubrum

brum tendere mare Syrios affirmare, ac pleroſq;, qui inde veniſſent, referre. In eius itaq; conuallis parte cauiſſima palmas exoriri enarrant.

De fimo inter ſcriptores non conſtitit. Quidam ab eo prorſus abhorrere ſtatuunt, eamque quouis modo delectari negant. Alii vſum fimi concedunt, incrementum inde magnum conſequi affirmantes. Riuis tamen fimum immiſcere oportet, inquiunt, quemadmodum Rhodii facere ſolent, & fimum ipſum cum aqua vtilem & ſine aqua non eſſe contingit. A Theophraſto hæc Plinius, A fimo quidam etiam lædi putant, & Aſſyriorum pars aliqua, ſi non riuis miſceatur.

Salem concupiſcere ſcripſimus, iccirco, vbi ſalſuginoſum ſolum non ſit, agricolæ ſal aſpergunt, quod quidem circum radices facere haudquaquam oportet, ſed longius amandando accumulare, quantum ſemiſeſtarius. Eſt & aſperitas in palma, auferturque ab ea vi ſalis ab initio. Sed nil peculiarius inter curas agricolarum, quàm ſal, quod radicibus palmarum adiicitur; quod opus & germinationi, & fructificationi conducibile eſt. Sal ne adhibeatur, vel muria, nil refert, nam vbi ſal in ſolo non ſit, ſalis ope ſubueniunt. Sed ratio in ſolo, & radicibus requirenda eſt; ſal terram, & radices afficit: ſal terram leuem, & diſſitam facit, & radices vegetiores, craſſioreſque, nam pabuli plus trahunt ex apertis meatibus, & cauſa eſt refrigerationis, cùm ſtercoratio idem præſtare non poſſit: etſi palma calidum quærat aërem, vt matureſcat fructus, tamen radicibus refrigerari deſiderat, quod ſal præſtat. Babyloniis experientia compertum eſt ſale iuuari palmam, non fimo. Quod ſal proſit pamæ, Naturæ proprietati imputandum, materies enim arboriſque radices à cæteris diſtant, ob id ſale remorſæ, alimentum vberius trahunt, vt ſibi ſatis habeant, & quantum exigitur ad fructum nihilo ſecius queant ſuppeditare. Plinius dixit ſalſum ab his ſolum diligi, ergo vbi non eſt tale, ſalem aſpergunt, non radicibus, ſed longius paulo. Leontius, Cæterum cùm ſalſa humo gaudeant, quotannis ablaqueare conuenit, & ſalem iniicere, ſic celeriter in magnam proceritatem exibunt. A quis palmas aliquatenus ſalſis iuuari ſcripſit Palladius, quæ infici debent ſalibus, etiam ſi tales eas natura non præbuit.

Ariſtoteles: In palmis ſi folia, vel foliorum puluis, vel palmæ maſculæ ramus fœmellæ apponatur, matureſcit ei fructus, eorumque caſus prohibetur. *Morbi & remedia.* Diſcernitur mas à fœmina, quia prius folia eius pullulãt, & ſunt minora. Quod ſi ventus maſculæ odorem ad fœminam duxerit, matureſcunt earum fructus. Theophraſtus inter arbores, quę maxime fructum amittere poſſunt, palmam connumerat. Palmis autem maſcularũ coitum referunt. Hoc enim & perdurare, & matureſcere fructus efficit, & ob ſimilitudinem caprificationẽ appellarunt. Quę ſic fieri ſolet: Dum maſcula floret, ſpatham abſcindentes, qua flores emergunt protinus, & lanuginem, & florem, & puluerem, quem continet ſuper fructum fœminæ decutiunt. Illa ſic eo aſperſu afficitur, vt ſuos fructus nullo pacto amittat, ſed cunctos conſeruet; vnde fit, vt duplici adiumen-

to mas eſſe fœminæ valeat. Fructiferam enim fœminam quoq; facit. Sed alterum coitu, alterum alia ratione contingit. Cauſam diceret aliquis, fœminam ad perficiendum minus ſufficere, & cùm conſpicua puretur caprificationis ratio, in palma nulla cauſa dari poteſt. Ex quo Plinius: Perdit facillime ante maturitatem fructus palma. Cætero non ſine maribus gignere fœminas ſponte edito nemore confirmant, circaq; ſingulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hiſpidum, afflatu, viſuq; ipſo, & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore exciſa viduas poſt ſterileſcere fœminas. Adeoque eſt Veneris intellectus, vt coitus etiam excogitatus ſit ab homine, ex maribus flore, ac lanugine, interim verò tantum puluere inſperſo fœminis. Cæterum non eſt ſilentio prætereundum, quod Leontius veterum teſtimonio fretus memoriæ prodidit: Palmas vehementi ſe proſequi amore, ita vt altera alteram depereat: adeo ineſt Veneris intellectus, nec prius ardenti deſiderio, cupiditateq; leuabitur, quàm ipſam adamatus mas conſoletur. Quandoquidem videre licet pronam ſuis comis incumbere, impatientemque ſuum non ferre ſtabilimentum, quin & quaſi viduam ſterileſcere, quę res agricolam non latet, ſed cuius amore deflagret, aut in quem maritandi cupidine ſollicitetur, incompertum habet. Quapropter complures palmas inibi circiter obſitas digitis contrectans, ac blande demulcens, reuerſus ad hanc denuo, quæ corripitur amore, & manibus dato tanquam oſculo contingit, tum quadamtenus veluti refricato huiuſcemodi deſiderio denuncians, blandioribus comis, perinde quaſi manibus in eum nutat, cuius cupidinis tabe peribat, hoc velut oculorum geſtu amorem confeſſa, ſeſeque huius ſtudio conſtimulata, quaſi radicibus abiicit. Huius veſaniæ remedia ſunt, ſi ſubinde manus ei admoliatur agricola, quæ marem, cuius inani amore capiebatur, attigerit, multo magis inſanus amor diſcutietur, ſi maris flores capite erutos amaſiæ capiti circũponat, hæc mariti ornamento colluſtrata fructum dabit, hocq; pignore amoris exhilarata fœcũdabitur. Herodotus ſcribit, Babylonios palmas curantes more ficorum. Harum, vt aliarum arborum Græci maſculas vocant, quarum fructus his, quæ palmulas ferunt, alligant, vt illinc prodiens culex palmulas penetrans cogat matureſcere, alioqui occaſuras. Ferunt eorum mares quemadmodũ caprifici culices. Athenæus ex eodem idem affert. Nobiliorem creari fructum Democritus promittit, ſi inutiles vaginæ, i hecæve, quas nõnulli helices florentes vocant, vbi reſiccatæ fuerint, palmarum caudicibus quemadmodum caprifici ficis adpendeant. Claudianus hæc innuit,

Viuunt in Venerem frondes, animiſq; viciſſim
Felix arbor amat, nutant ad mutua palmæ
Fœdera.

Vberiores & proceriores adoleſcere pollicetur Didymus, colata vini veteris fæce, & radicibus affuſa. Iuuari quoque conſperſo itidem ſale. Palladius, Si ægra eſt arbor, fæces vini veteres ablaqueatæ oportet infundi, vel radi-

cum

cum ſuperuacua capillamenta decidi. Vel cuneum ſalicis interfoſſis radicibus premi.

Vulnerato cerebro palmam emori tradit Theophraſtus: vis enim vitalis germinatrixve in eo ſita eſt, quamobrem cùm id reſiccatum, alteratumq́; ſit, aeris calorisq́; alieni intruſu corrumpitur, partisq́; ſuperioris pernicies ad ima deſcendit. Arboris peculiaris natura eſt, vt pars ea vitæ auctrix ſit. Interit etiam decacuminatione palma, idq́; non ſine ratione contingit, ſcilicet ſua ſiccitate, meatuum rectitudine, & radicis ſimplicitate, vulnus præbet aditum caloribus & frigoribus, cum ſit circulare, & ſuperincumbens facile ad ima deſcendit, propter tranſmiſſionis facilitatem, quia recta eſt, nec ipſa radice pullulat, tum quia alimentum ſuperioribus partibus miniſtrat, tum radicis ſiccitate. Præterea ſingulari radice prædita, & alte deſcendens, nuſquam alimoniæ quicquam ſuperfluit, nec verò dimotum aliorſum ſe vertit, itaq; fit, vt nullum ſit exurgendæ prolis initium: Vnde omnino huic mortem ſequi neceſſe eſt. Præterea ſi depaſcatur palma, ei exitium non affert, ſed ſterilitatem. Referri hoc poteſt ad cauſam iam dictam: ex offenſione principii finem lædi. Iam eſt germen, & fructus nondum eſt, quia futurus, abſumitur ſuccus in germine, non feret ergo fructus abſumpta materia. Sed id fortaſſe non patiuntur in ſuis regionibus, in quibus non ſunt, vt apud nos, peregrinæ. Plinius ex eo. Quibuſdam debilitas ſterilitatem non necem affert, vt ſi quis palmæ cacumen auferat: ſterileſcunt enim nec moriuntur. Cum cerebrum eruitur palmæ, efferatur, ex Nicandri traditione.

Theophraſtus ait. Palmæ materies prævalida eſt, & in diuerſum, quàm cæteræ incuruatur, quippe cùm non infra flectatur, pandaturq́; ſed cõtra pondus fornicatim ſurgit. Ex quo Plinius: Palmę arbor inualida, in diuerſum enim curuatur, & è contrario fornicatur. Quærit Plutarchus Sympoſiacon octauo quanam de cauſa alia certamina alias habeant coronas, palmam communiter omnia. Alii ſunt à foliorum æquabili ordine inſtitutum id eſſe opinantes, ceu certatim cooriantur, & quodammodo ſimul currant, quadam contentionis imagine, idq́; tacito naturæ conſenſu, tum victoriam *νίκην* dicunt, quaſi *παρὰ τὸ μὴ εἴκειν*, id eſt, à non cedendo. Alii ob pulchritudinem, & germinandi venuſtatem. Alii ſunt opinantes victoris gloriam quantum omnino fieri poteſt ab interitu, & ſenio immunem eſſe, cùm palma inter longæuas plantas maxime macrobia ſit, id eſt, longioris æui. Id Orphicum illud comprobare videtur, Materies.

Animal æquale longicomis palmæ ramis.

Huic etiam congruere videmus, quòd arboribus decuſſis prioribus foliis ſuccreſcunt alia, palma nullum abiiciens è ſe natum folium, ſuis ſemper foliis ornatur, quam vim victoriæ arbori accommodant. Sed ſi quid ex hiſtoriis petendum ſit, legitur in Atticis, quòd Theſeus primus in Delo certamen inſtituens, de ſacra palma frondẽ auulſit, inde ſpadicem dictam. Videtur etiam hoc præmium eſſe Pythicũ, quòd Amphictyones Pythiis primum victores in ho-

norem Apollinis lauro, ac palma coronauerint. Sed peculiare præter hæc omnia, & cum nulla alia planta cōmune, quod palma ſi ſuperne impoſito onere premas, non deorſum inflectitur, ſed contra incuruatur, quaſi vi renitens prementi: ita res ſe habet in athleticis certaminibus, imbecilles enim, & molles flectuntur, & deprimuntur, qui verò validi ſunt, non corpora modo, ſed animi etiam erigu ntur. Tradit Pharnutus, Muſas palmis coronatas propter homonymiam: quòd Phœnices primi inueniſſe literas credantur, nam palma (vt diximus) Græcis φοῖνιξ dicitur, ſed ratio magis probat ob arboris teneritudinem, propter quam non facile ſcanditur, ſicut nec ad Muſas & Poëſim: vel propter eius virorem, & beneficentiam, nam dulciſſimos fert fructus. L. Papyrio, & Sp. Caruilio conſs. deuictis Samnitibus, captiſque illorum oppidis Aquilonia, & Cominio, palma data eſt, more tunc primum è Græcia in Romam tranſlato, vnde poſtea inoleuit, vt victores ſpadicem haberent. Virgilius,

Eliadum palmas Epeiros equarum.

Victoriam ob id deam palmarem Apuleius vocitat, & palmaris veſtis triumphantium fuit, & palmaris ſtatua, quæ alicui propter victoriam erigebatur. Sed de palma victoriæ ſymbolo hactenus. Palma item ex Theophraſto materie tractatu facili, & cum dolatur & ſerratur, molliore & lentiore, quàm ſuberis: ſuber quidem rigidus eſt; quare ſimulachra è palmis condere cœperunt, repudiata, ſpretaq; ſuberis materia, vt incommoda. Cremata fumo infeſtat, de quo & Cheremonis poetæ carmen, Palmas ad venas vſq;, & radicetenus eſſe fumoſas.

Palma Deli longæua proditur. Plinius: Quæ in laminas ſecatur, cuiuſque operimento veſtiatur alia materies, præcipua eſt palma. E palmis prunæ viuaces, ignisque lentus. Palma Deli ab eiuſdem Dei ætate conſpicitur. In Oriente funes validos è palmæ foliis fieri dictum eſt, eosq; in humore vtiliores eſſe, & apud nos ferè palmis à meſſe decerpuntur. Ex his meliora, quæ ſeſe non diuiſerint. Siccantur ſub tecto quaternis diebus, mox in ſole expanduntur, & noctibus relicta, donec candore inateſcant, poſtea in opera finduntur. Didymus ſcribit candidos, & ad implexus tegetum, ſportularumq; aptiores reddi ſpadices, ſi à termitibus euulſi virides, quaternis diebus ſub tegmine condantur, poſtea ſinamus quatriduum imbre rorido perfundi, deinde ſolibus, dum inalbeſcant, exareſcere.

Cōditura. Palmulæ, quæ condi & reſeruari poſſint, Theophraſtus in arenoſis locis enaſcantur oportere dicit, vt in Cœleſyria, tribus duntaxat locis, vbi arenæ ſint, proueniant: alibi computreſcunt. Recondi autem fructus, qui in Syria naſcuntur, illos tantum poſſe, quos palmaria conuallis parturit, narrant, qui verò in Ægypto, Cypro, & alibi gignuntur, hos adhuc recentes omnes cōſumi. Ex eo Plinius: Seruantur hi demum, qui naſcuntur in ſalſis, atque ſabuloſis, vt in Iudæa, & Cyrenaica Africa, non item in Ægypto, Cypro, Syria, & Seleu-

cia Aſſyriæ: quamobrem ſues, & reliqua animalia his ſaginantur. Vitiati, aut vetuſti eius pomi ſignum eſt decidiſſe candidam verrucã, quæ racemo adhæſerit. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum ſui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter expirat, marceſcitq; nõ retoſtus furnis. M. Varro, Palmulas quanto citius promas, iucundiore vtare, quod vetuſtate palmula fit carioſior.

De ceraſis. Cap. XXIIII.

Dixımvs de baccis, dicturi de acinis. Nunc hiſtoriam ceraſi cõtexemus, quia medium genus habet, inter baccas, & acinos, authore Plinio. Inter prima è pomis colono annuam gratiam refert. Peregrinæ & ceraſi, & omnes, quarum Græca nomina, aut aliena. Ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia, ad vrbis annum ſexcenteſimum octogeſimum, is primum vexit è Ponto. annis cxx trans Oceanũ in Britanniam vſq; peruenere. Athenæus memoriæ prodidit, Lucullum debellato Mithridate victorem reuerſum, primum arborem hanc à Ceraſunte Pontico municipio in Italiam detuliſſe, fructumque gentilitio nomine ceraſium appellaſſe. Veruntamen Diphilus Siphnius vir arte, & facundia celebris, longis annorum curriculis vetuſtior, vtpote qui Lyſimachi regis ſucceſſoris Alexandri ætate vixiſſet, ceraſorum meminit. Ceraſa, inquiens, bonum ſuccum creant, ſed parum ſubminiſtrant alimenti, ſtomacho grata ſunt, & eidem auxiliantur in frigida ſumpta. Sed rubentiora præſtant, & Mileſia, quæ vrinam pellant. Sed Seruius grammaticus inquit, antequam è Ceraſo vrbe Lucullus adueheret, ceraſium erat in Italia: ſed durũ, & cornu appellabatur, quod poſtea mixto nomine cornoceraſium eſt vocatum.

Græcis, Latinis, & Italis ceraſus eodem nomine appellatur. Græcis enim κέρασος, & κεράσιον à Ceraſunte gentilitio, vt diximus. Latinis arbor ceraſus, fructus ceraſum. Seruius pomum ceraſium, non ceraſum vocitari præcipit. Itali *Cireggio*, & *Ciraſo*. *Nomen.*

Theophraſtus ſatis anxie eius deſcriptionem proſecutus eſt. Ceraſus peculiarem naturam ſortita eſt, ad quatuor, & viginti cubita proceritatis erigitur, & craſſa quaternis dodrantibus à radice, ſiue bicubitali craſſamento. Folio meſpili, præduro, & latiore. Corticis læuore, colore, & craſſitudine tiliæ ſimilis. Is meatu flexo, nec complente gyrum obducitur arbori, quaſi mucronatim ambiat, ab imo ſurſum in anguſtias ſeſe colligens, qualis in fronde quoq; ipſa deſcriptio eſt. Quum deſquamatur, hoc eodem modo delibrari ſolet, alioquin præſcinditur potius, quàm filo eodẽ detrahi poſſit. Quin & per craſſitudinem prætenuis modo folij finditur, reliquumque durare, arboremque tueri valet, nec iactura huius arbor ipſa emoritur. Quod ſi totum deglubas, qui reliquus eſt humor, elabitur. Porrò tunica exteriore adempta nigricat pituita quædam mucoſa: & vice eius ſecundo anno tenuior ſubnaſcitur, priorisque damnum reſarcit. Nerui ligno contorti, conuolutiq; in anfractus, vt cortici: virgæ con- *Forma.*

tinuo naſcuntur eodem modo. Rami dum adoleſcunt, alij pereunt, qui ab imo ſparguntur, alij continuo creſcunt, vt ſuperi. ramoſa prorſus arbor nõ eſt. Paulo enodior, quàm populus. Flore albo pyri, vel meſpili, pluribus floſculis racematim congeſto, fauaceo. Fructu rubro dioſpyri figura, magnitudine fabæ, quamquã acinus dioſpyro prædurus, ceraſo mollis. Radix multiiuga, ſumma telluris cute nititur, nõ craſſa. Contortio eadẽ radicis, & corticis radicẽ tegentis. Athenæus à Theophraſto deſcriptionẽ deſumens, ait: Florem habet ſimilem pyro ſylueſtri, eumq; pluribus floſculis, veluti faui, cõpoſitum: fructũ rubicundũ, ſimilẽ melampyro, fabæ magnitudine, niſi quod melãpyro nucleus eſt aſper, ceraſo mollis. Hermolaus Theodori verſionẽ non probat, nam dioſpyrõ Theophraſti Iouis flammã ipſe interpretatus eſt, cùm Iouis triticũ dicere debuiſſet, quandoquidẽ vulgo granũ ſolis dicatur. Sed Plinius aliter ceraſum deſcribit: Ceraſus loti penè natura eſt. Ramoſa admodũ. In quadraginta cubitorũ trabes æquali per totũ duorum cubitorũ craſſitudine reperiri dicuntur. Cortex libris ſimilis, cuius humor gummoſus. Pomũ extra carnẽ habet, intus lignũ, conſtatq; cute, & ſucco. Primo candicãt baccæ, mox rubent, deinde nigreſcũt. Succo ſanguineo præditũ. Non alternat fructus, quia lignũ carnoſum habet, nõ vt olea, cui ſiccum lignum. Pullulat ab radice denſa. Vnde Virgilius,

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylua,
Vt ceraſis.

Genera. Plinius octo ſui temporis ceraſorũ ſpecies ponit, quem ſequemur. Et primo Aproniana maxime rubent. Apud nos huiuſmodi generis multæ ſunt ſpecies, habent magnitudinem, & mollitiem, ex omni parte maximè rubent, & quia nobis Surrento optima afferuntur, vulgo *Ceraſa di Sorrento* vocamus. Actia nigerrima ſunt. Hæc nobis *Ceraſa di Lettere* dicuntur, inde enim nobis exportantur, & Coruinæ. Corpore magna, & nigerrima ſunt, vt veſcentium manus & labra ſanguineo viridi ſucco, mororum more, inficiant. Hæc raro menſis apponuntur, cùm mantilia deturpent. Cæciliana verò & rotunda. Exiſtimarem, quæ Neapoli vulgo *Imperiale* dicuntur. Sunt enim cæteris rotundiora, ac pretio habita, parte ſoli obuerſa rubeſcunt, auerſa lacte candicant, ſapore dulci cum quadam aciditate miſto. Iulianis gratus ſapor, ſed penè tantum ſub arbore ſua, adeo teneris, vt geſtatum non tolerent. Matthiolus hæc in Hetruria *Acquaiole* vulgò dici, minimique haberi ait, quia ob aquæ redundantiam inſipida ſunt, orique ingrata. Sed quomodo, bone Deus, iis gratus ineſt ſapor, ſi inſipida ſunt, orique ingrata? Rectius igitur putandum ea eſſe, quæ Neapoli *Ceraſa cannamele* dicuntur. Hæc Iunij fine maturantur, vel Iulij initio, ideoq; Iuliana dicuntur, dulci ſapore, melleo, ac plurimo ſucco prædita ſunt, adeoque mollia, vt non ſolũ geſtatum non tolerent, ſed vix parumper manibus pertractari licet, quin celerius marceſcãt. Principatũ duracina ſibi vendicãt. Hęc nobis *Toſtole* dicuntur, plurimaque horum ſunt genera, rubentia, callo prædura, guſtu præſtanti, carne nucleo pertinacius hærente; alia ſunt, quæ *Olinette* dicimus,

cimus, alia *Cornole* vulgò, quia vtriuſque magnitudinem, formam, & duritiem referunt, omniumq́; maxime geſtatum tolerant. Sunt qui legant Plinij verba ſequentia cum præcedentibus annexa, ſed mihi videntur ſeparatim legenda. Et quæ Pliniana Campania appellat: in Belgica Luſitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius iis color è nigro, ac rubenti, viridiq́ue, ſimilis matureſcentibus ſemper. Ea eſſe, quæ *Toſtole verdadere* dicimus paſſim. Colore ſunt mixto ex nigro, viridi, rubenteq́; nec perfectè, albeſcentia ferè ſemper, vt matureſcentibus ſimilia videantur, Iunio maturantur, ſępiſſime vno pediculo duos affert fructus: nam quæ Pliniana Campani vocent, nulla hodie ſunt, fortaſſe nomen periit. Si quis verò hæc verba cum præcedentibus annexa legere velit, vltimum hoc genus illud erit. Minus quinquennio eſt, quòd prodiere quæ laurea vocāt, non ingratæ amaritudinis, inſitæ in lauro. Hoc genus ex lauri inſitione ortum penitus nobis ignotum eſt, & ſi communi inſitionis modo multoties expertum ſit, multos fefellit experientia, maximo enim lauri amarore germen emoritur. Sed puto quæ Neapoli, *Viſciole di Roma* dicuntur, id eſſe nobiliſſimum genus quidem cætera longe ſuperans, magnitudine perſpicua, colore ſanguineo, ſuccoſum, ineſt in maxima dulcedine amariuſculus quidam ſapor, vnde fit vt nec nimia acerbitate reſpuantur, nec maxima dulcedine faſtidium pariant, id genus nobis Roma aduectum eſt. Sunt & Macedonica paruæ arboris, raroq́; tria cubita excedentis. Neapoli genus id non viſitur, nam omnia in magnam excreſcunt altitudinem. Minor e etiamnum frutice chamæceraſi. De hoc videbimus in ſequenti. Multa & innumerabilia ferè apud nos genera ſunt, vt præcocia, quæ *Maiatiche* dicimus, quia Maio maturantur: ſic ſerotina *Aguſtegne*, eadem ratione, ſunt quæ vno pediculo terna, quaternaq́; ſint, & quæ racematim vuæ modo dependeant, aliaq́ue, ſed ſat ſit antiqua memoraſſe.

Plinius ceraſa gaudere ſeptentrione, frigidisq́; dixit, ob id in Ponto abundare, & trans Oceanum in Britanniam quoque vecta, eadem in Ægypto nulla cura eualuit, vt prouenire poſſent, & iuxta Romam ægre prouenire. Palladius: Ceraſus amat cœli ſtatum frigidum. In tepidis regionibus parua prouenit. Calidum non poteſt ſuſtinere. Montana, vel collibus conſtituta regione lætatur. Pamphilus ceraſum frigidis gaudere ſcripſit. Ob id Apulia noſtra ob cœli caliditatem ceraſis caret, ſed ſi neceſſitas cogit his locis fortè eas plantare, ſaltem iugi rigatu adiuuentur. *Calum.*

Theophraſtus vbi amnes, & rigua, & omnino vbi tilea, naſci ſcripſit. Plinius aquoſis montibus gaudere. Palladius ſolum poſitionis humectæ deſiderare. Pamphilus vda loca. In noſtra Campania vallis ea, quæ prius Sueſſulanorum fuerat, quæ ad caudinas furcas protenditur, ceraſis tota conſita eſt, quarum poma adeo proba ſunt, vt Ceraſuntij potius à nobis periiſſe, quàm ad nos miſiſſe videantur, ſolum enim leue, humidumq́; obtinent. *Solum.*

Palladius ex ſemine naſci probauit, immo ex eis plantaria creari poſſe: ſi Octobri, vel Nouembri ſpargantur poma, quæ ſumma facilitate naſcentur. Seti- *Satio.*

Ceraſa ſine oſſe quemadmodũ naſcantur, Græci Latiniq; demonſtrauere. Democritus ita monet: Si quis tenellum ceraſi caudicem radice tenus ſcindat, non vulnerata parte ima, medullamq; auriſcalpio eruat, deinde lachrymam cyrenaicam aqua dilutam dummodo ſapæ craſſitudinem referat infundat, & humente charta diligenter obligata adminiculo fulciat, ne lachryma effluat, octauo die eadẽ lachryma perfundi præcipit, vt germina citet: ſic exos, & enucleatus fructus exibit. Sed ſi ſcylla cõſita fuerit, præſtabit, vt ſegmenta facilius iungantur. Palladius hæc eadem, quæ ex Democrito excepit, etiam in ceraſis opus eſſe experiri dicit, cum de vite præcepiſſet. Sed quomodo aliter fieri poſſet à Martiale, docet. Arborem tenerã ad duos pedes recides, & eam vſq; ad radicẽ findes, medullã vtriuſq; partis ferro curabis abradere, & ſtatim vtraſque partes in ſe vinculo ſtringis, & oblinis fimo, & ſummã partem, & laterum diuiſuras. Poſt annũ cicatrix ducta ſolidatur. Hanc arborẽ ſurculis, qui adhuc fructum non attulerunt, inſeris, & vt aſſerit, ex his ſine oſſibus poma naſcentur. Quod falſum eſſe demonſtrauit experientia. Sed ſunt apud nos earũ genera, quæ adeo molli oſſe prædita ſunt, vt ferè cum carne mandantur, exiſtimarem potius in ſalice inſitum modo, quo perſicum enatũ diximus, eſſe productum. Vt præcoces vuas habeat, Florentinus in ceraſum vitem inſerit: ſic quo tempore ceraſus fructũ afferre ſolet, eo tẽpore vuas afferet, hoc eſt vere. Pamphilus vuam nigrã ceraſo inſeri debere, quò vere afferat vuas. Plinius, Ceraſos præcoces facit, cogitq; matureſcere calx radicibus admota. Sed id anteq̃ flores afferat, vel ſi calidam aquam ſæpius radicibus infundis, etſi poſtea inareſcat.

Ceraſus, authore Plinio, cortice in orbem detracto non offenditur, ſi non ſimul incidatur corpus, alioquin corticem mittit, ſed non vitalem, nec proximum corpori, verum eum, qui ſubnaſcente alio expellitur. Palladius: Ceraſus ſi concepto humore putreſcit, in trunco foramen accipiat, quo poſſit educi. Si formicas patitur, ſuccum portulacæ debebis infundere, cum aceti media parte permixtum, vel vini fæcibus truncum arboris florentis adlinire. Si æſtu canicularum fatigatur, trium fontium ſingulos ſextarios ſumptos poſt ſolis occaſum radicibus arboris iubeamus influere ſic, ne remedium Luna deprehendat. Vel herbam ſymphoniacam circa arboris truncum torquebimus in coronam, vel ex ea iuxta imum caudicem cubile faciemus. Sed ſymphoniaca, quæ herba fuerit, ambigitur. Apuleius ſymphoniacam eandem eſſe cum hyoſcyamo ſcribit. Plinius ſymphoniam herbam alternis, viridibus roſeiſq; per caulem foliis deſcribit, in poſca ſanguinẽ reiicientibus mederi, ſed ſi floribus, non foliis diceret, credendum eſſet hyoſcyamum eſſe, quod Dioſcoridis deſcriptioni accedit, & ad ſanguinis eruptiones laudatur. *Morbi & remedia.*

Condiendi ratio à Florẽtino rei ruſticæ authore ſic tradita eſt. Ceraſia ante ſolis exortum arbore ſua decerpta in vas, ſubſtrata in fundo ſatureia, conjiciuntur, dein ceraſia ſuperponuntur, iterumque alternis ſatureia adiicitur & nonnihil acidi mellis aliquantum dulceſcentis. Seruantur itidem interiectis *Cõditura.*

arundinum foliis,& in eundem modum alternatim diſpoſitis in cado. Plinius, Siccatur etiam ſole,conditurq́; vt oliua cadis. Palladius, Ceraſa nō aliter, quàm in ſole vſque ad rugas ſiccata ſeruantur.

Materies. Theophraſtus: quia cortice ſimilis eſt tiliæ, ob id cunas ex eo conficiunt, ſicut etiam è corticibus tiliæ.

De pumila ceraſo. CAP. XXV.

VISVM eſt præſens caput à præcedenti ſeparare,cum genus id ceraſi à cæteris longè diſtet,tum facultate,tum quòd diuerſo indigeat cultu,vt quę à nobis præcipienda fuerint, clariora videantur. Quæ enim ſupra memorauimus,Galeni authoritate aluum ſubducunt, ac ſtomacho minus cōmoda ſunt, at hæc acida contrario modo ſe gerunt; nam phlegmaticis & fluidis, ſuperfluitantibus ſtomachis phlegma incidunt, & exiccant. hæc inſolata reponuntur, ac viridia ſaccharo condita per annos aſſeruantur, commendanturque ad intinctus conficiendos,quibus non modo edulia ſanis iucundiſſima prabentur, ſed ægrotantibus bilioſis febribus afflictis,& ſitim ſedant, & oris inſuauitatem emendant, & cibi appetentiam inducunt.

Nomen. Videntur ſub chamæceraſi nomine reponendę,cùm non in altum,ſed in latum ſpatientur. Alij ſub ſylueſtri genere ceraſiorum poſuere, cùm neglectæ viuant. Græcis ὀξυκεράσια ab aciditate dicuntur. Itali *Maraſche, Viſciole*: Neapolitani *Amarendole* vocant.

Forma. Non frondium, & fructus effigies, quæ alioqui eadē cum ſuperiori eſt, ſed ſuccus,vtpote qui acidus ſit,diuerſitatem inter genera facit. Præterea magnitudine, & humiliori corporatura à ſuperiori diſtat. Fructus longiori pediculo dependent. Succus moroſa laborantium morbo palata recreat,prægnantium etiam malaciis expetitus. Ab imo crure maxima ſoboles pullulat, vt arbor vna breui tempore totum pomarium expleat.

Cœlum. Vnumquodque cœlum fert, calidum, frigidúmve fuerit. In Apuleia, vbi difficile eſſet aliud genus prouenire, frequenter naſcitur,& maxima generum varietate.

Genera. Infinitæ propemodum ſunt huius generis varietates,quemadmodum alterius iam dicti. Differunt enim aciditate,forma,colore,nam alia diluto rubore matura,alia in nigrum vertuntur poma,ſic magnitudine, temporis prouentu, aliiſque diuerſitatibus.

Solum. Sicco ſolo, leui,arenoſoq́; melius proueniunt,& optimos præbent fructus, etiam pingui leuiq́;, humido verò fructus affert,qui nimia aciditate reiiciātur.

Satio. Suis oſſibus ſata optime proueniunt. Quæ ſeminio deſtinantur, eligantur maiora,coloratiora,ſpecioſiora,& quæ breuiori pediculo dependent. Sed tardè proueniunt. Naſcuntur ſobole, naſcunturq́; etiam ſurculo, ſui enim natura maxime viuax,& omnibus ferè modis apprehendit. Denſius ſerenda eſt.

Cultus. Arboris truncus ſex pedibus aſſurgat. Foſſiones continuas quærit. Degenerat,

nerat, decreſcitque arbos, ſi circa caudicem ſoboles nocitura pullulat, & non interlucetur.

Quæ inſitæ ſunt præcociorem afferunt fructum. Mutua inſitione melioreſcũt, omnibusq; inſitionum generibus comprehendunt, ſi in ſylueſtrem cerasum inſeremus, poma maioris magnitudinis producent. Si ceraſa in has inſeremus, & arbor & poma degenerabunt. *Inſitio.*

De Ziziphis. Cap. XXVI.

Debverat ziziphus in ſyluis feri, ſed ſui iucunditate fructus, ſpecieq; decora pomaria cultiora ferè omnia colunt, vt rectè protulerit Plinius, In tecta iam ſyluæ ſcandunt. Peregrina eadem eſſe teſtatur, quæ non pridem in Italiam venere ex Africa. Sex. Papinius attulit diui Augusti nouiſſimis temporibus. Dioſcoridi innominata eſt. Videtur à Theophraſto inter loti genera recenſeri, cùm plura eſſe deſcribat. Vnum enim Lotophagorum, cuius fructus prædulcis, ſuauis admodum, & intus ſine ligno, quod à Græcorum Poetarum principe miris laudibus Odyſſeæ nono celebratur.

Lotophagumq; ſolum ſubeunt, quod turgida loti
Semina dat mandenda viris, hi prorſus, vt haſit
Dulcis in ore ſapor, patriam de corde fugarunt,
Auellią; noua capti dulcedine truncis
Haud poterant.

Alterum genus paliurum vocat, in Africa frequens, quippe quo Heſperides ad vtendum vtuntur, cuius deſcriptionem inferius afferemus: ſic Agathoclis, & Polybij teſtimoniis noſtram ziziphum Africanam eſſe paliurum affirmare non veremur. Columella de apum paſtionibus, Arbores, inquit, probatiſſimæ vtraque ziziphus, cùm mediocris guſtus ſint eius flores. Palladius ex eo: In arboribus ziziphus, pomiferæq; arbores, quibus nulla amaritudo reſpondet in flore, vel ſucco, apibus aptæ ſunt. Galenus parui ſucci poma eſſe dicit, nec concoctioni, nec ſtomacho facilia, namq; inſolentibus, & effrenatis pueris, & mulieribus cibi gratia tantum expetuntur, exiguumque præbent alimentum. De eius vi Palladæ Græci Poetæ extat epigramma, quam ſe inueniſſe in ziziphis fatetur. Is enim cùm quartana febri laboraret, & zizipha inſpexiſſet, ſubito conualuiſſe & ſanum, vt croto, factum.

ὐκ ἀλόγως ἐν ζιζύφοις δυύαμίν τινα θεῖαν
εἶναι ἔφην, χθὶς γῦν ζίζυφον ἐν χονίῳ
ἡ πάλῳ κάμνοντι τεταρταίῳ πελῆνα,
καὶ γέγονεν ταχέως οἷα κρότων ὑγιῆς.

Græcis ζίζυφα, & ζήζυφα, & ζιτζυφα, & aliquibus exemplaribus etiam ζίζυφα: tot enim modis ſcriptura variare ſolet. Galenus σηρικὰ vocare videtur. Theophraſto videtur παλίουρος Africana. Latinis, vt Columellę, ziziphus fæminini generis, Plinio ziziphum. Officinæ Barbaros imitatæ, iuiubas dicunt, Itali *gingiule.*

Forma. Theophraſtus de ſua Africana paliuro: Fruticoſior eſt Lotophagorum paliuro. Folio noſtrati ſimili, ſed fructu diuerſo, non lato, ſed rotundo, rubroque. Nucleo, qui nō ſimul mandatur, acinorum punici modo. Magnitudo fructus, quæ fructibus cedri, paulo amplior, iucundus per ſe, atq; ſuauior, etiam vino affuſus, quin & vina ſucco ſuo commendans. Sed Græciæ paliurus cui huius Africanæ paliuri folia ſimilia dicit, videtur nō altera arbor eſſe, quàm Dioſcoridis rhamnum tertium, cùm ſæpe rhamni, & paliuri nomina inter ſcriptores confundantur. Hic nanque frutex folia tam ſimilia zizipho affert, vt niſi propinquius inſpexeris, facile in vtriuſque diſtinctione hallucineris. Diſtant maximè fructu, nam noſtræ zizipho rotundus, magnitudine, qua cedri, paulo amplior, eſu iucundus. Rhamno verò, ſiue paliuro in ſiliquis folliculari ſpecie, verticillo ſimilis. Agathocles item libro hiſtoriarum ſuæ patriæ tertio videtur hanc quoq; paliurum deſcribere. Aſſurgit hæc arbor in Alexandria ad pinus, vlmique proceritatem, ramis frequentibus aculeatis, folio viridi, rotundo, tenui. Hæc bifera eſt, non tam vere, quàm autumno. Fructum profert oliuæ phauliæ vocatæ magnitudine: crudus manditur, ac virens, vbi verò exaruit in farinam molitur, atq; ita eſtur nullo liquore ſubactus. Polybius Megalopolitanus libro hiſtoriarum duodecimo (referente Athenęo) ſe vidiſſe teſtatur hanc arborem ſpinis aſperam, folio virenti, quale rhamno, tantùm profundiore, latioreque, fructu candidæ myrti per initia, ſed proceſſu puniceo, magnitudine oliuæ, ſed rotundo. Eum cibo familiæ tundi cum nucleo, qui ei perexiguus eſt, ſeruari conditum eundem nucleum, herilibus menſis eximi, ſaporem fici & phœnicobalani ineſſe pomo, ſed præſtantiori odore, vinum, & acetum inde fieri. Plinius poma ſimiliora baccis, quàm malis dixit, cypri foliis. Nos autē ita deſcribemus: vt omnium collatione Africanáne paliurus fuerit poſſit iudicari. Arbor infra pruni magnitudinem ſubſidet. Caudice retorrido, nec ſatis recto. Ramis ſenticoſis, multis aduncis intercalantibus ſpinis, è quibus ſurculi præduri, folioſi, ſpithamæ longitudine exeunt, frondes gerentes vtrinque per interualla impari exortu, lentiſci modo per cubitū ſerratas, ſimiles tertio Dioſcoridis rhamno, qui hyeme cum frondibus vnà decidūt. Flore muſcoſo oleæ, ſed odorato magis, pomo cornis baccis ſimili, dulci, primo viridi, vltimo phœniceo, vel rubello colore. Radicibus firmis, validiſque.

Genera. Columella duplex affert genus ziziphi; rutilum & candidū. Neapoli vnum tantum genus viſitur, rutilum. Sunt qui azadarat Arabum albam ziziphi ſpeciem putent.

Cœlum. Palladius loca calida, & aprica amare ſcribit. In temperatis noſtris regionibus etiam optime fructificat.

Solum. Palladius terram non nimis lætam, vel proximam tenui, & ieiunæ. Plinius in caſtrorum aggeribus ſata, & aggeribus præcipue decora.

Satio. Plinius granis ſeri debere ſcribit menſe Aprili. Palladius oſſibus ſuis ſeri in ſcrobe palmari, ita vt terna grana per ſcrobem cacuminibus ponātur inuerſis, quibus

quibus in imo, & ſummo affundatur lætamen, & cinis, & herbis adnaſcentibus manu planta liberetur erumpens. Cùm pollicis ſoliditati ſimilis fuerit, transferatur in locum paſtinatum, vel in ſcrobem Aprili menſe.

Seritur etiam ſtipite, & planta. Creſcit tardiſſimè, ſed ſi plantam ponis Martio, magis in terra molli. Locis calidis Aprili menſe ziziphum conſeritur, frigidis verò Maio, vel Iunio. Nos omnes viuiradice ſerimus, cùm ſtolones circa eius crus facile fruticent, quod etiam à Didymo adnotatum reperimus.

Vindanionius, Didymi authoritate, ziziphum ramis plantari retulit, ſed rami è media arbore accipiendi ſunt. Quemadmodum quoq; & Palladius ſupra deſcripſit ſtipite ſeri poſſe.

Didymus etiam talea ſeri poſſe memoriæ mandauit, & tranſplantata meliora reddi. Et ſi tempus non præſignent, quando id faciendum ſit. Nos Martio menſe ponere poterimus, & optimè in frigidis, humidiſq; Aprili.

Cultus. Palladius hæc de eius cultu. Per hyemem prodeſt illi, vt circa caudicem lapidum cumulus aggeretur, qui æſtate auferri debet. Si arbor hæc triſtis erit, ferrea ſtrigili ſubraſa hilarior fiet, vel ſi fimum bubulum radicibus modice, & frequenter affundas. Nos arborem formamus, vt vno ſtipite aſſurgat, cuius altitudo ſex pedum erit.

Inſitio. Facile inſeri poſſe exiſtimarem in oxyacantham, vel prunum ſylueſtrem, cùm omnium ferè ſurculorum ſuſceptrices ſint, Februario, vel Martio menſe. Hyeme fiſſo trunco, æſtate verò emplaſtratione vti poſſumus.

Conditura. Zizipha collecta matura in longo vaſe fictili ſeruantur, oblito, & loco ſicciore compoſito. Vel recenter lecta poma ſi guttis vini veteris perfundas, efficitur ne ea rugarum deformet attractio. Seruantur etiam deciſa cum ramis ſuis, aut fronde ſua inuoluta, atq; ſuſpenſa. Hæc Palladius.

Materies. Materies intus colorata eſt, ſolidaq;. Ideo ex ea citharæ conficiuntur.

De Meſpilo. CAP. XXVII.

DIXIMVS de baccis ſingulari oſſe præditis, nunc de iis, quæ plura includunt. Plinius malorum, pyrorumque generi iure adnumerari meſpila monet, nec eas in Italia fuiſſe Catonis æuo: cùm earum nuſquam meminerit.

Nomen. Theophraſto *μεσπίλη*, Dioſcoridi verò *μέσπιλος*, fructus *μέσπιλον*, Latinis arbor meſpilus, cuius fructus meſpilum. Itali *neſpilo*.

Forma. A Theophraſto ita deſcribitur. Arbor inter ampliſſimas eſt, & recta coma in gyrum, magna ex parte pineæ nucis formas vertice ſuo æmulatur, niſi quid impediat. Aculeis caret. Cortice læui, pinguiuſculo, colore ad flauum albicante dum adoleſcit, ſcabro, nigroq; dùm veteraſcit. Flore amygdalæ, non tamen rubenti, ſed propemodum herbaceo. Radices nec multas, nec alte deſcendentes, validas tamen, & craſſas, & incorruptibiles agit. Maxime viuax & abolere contumax. Serò ſuos perficit fructus, cùm terreſtris naturæ ſolidi, acerbiq; ſint, vnde ſerò ſuum adipiſcuntur humorem, & ſaporem. Et meſpila ſylueſtria

mitibus odoratiora ſunt, & ram agreſtium, quàm vrbanorum acerbiora ſunt odoratiora minus acerbis. Cuius rei ratio libro de cauſis fuſius explicatur: Quum ſicciora ſint, ea tamen ſiccitate, quæ non tollat, ſed patiatur quantum humidi ſit ad odorem neceſſarium in natura. Sed alia eſt noſtra vernacula meſpilus ab hac Theophraſti, cùm inter ampliſſimas illa ſit, niſi noſtra ſylueſtris, vel chamæmeſpilus fuerit. Præterea corruptus textus Theophraſti, & hians, quid de generibus ſtatuendum ſit, difficultatem affert. Dioſcorides ita depingit, Alterum meſpili genus in Italia naſcitur. Arbor foliis mali, ſed minoribus. Pomum fert rotundum eſui aptum, vmbilico latiore, quod aſtringit, ſeroq; matureſcit. Plinius, putamen in meſpilis mandi, ſcripſit, quod in aliis reiicitur, ac vaſculis conſtare. Noſtratem verò meſpilum ita deſcribemus, Arbuſcula eſt ſimilis ſylueſtri pyro: Ramis in gyrum comoſis, aculeatisq;: Folio mali, promiſſiori, anguſtiorique. Longo pediculo. Flore ſubherbaceo, amygdalæ forma. Pomo dum pubeſcit viridi, & duro, vbi maturuerit fuluo, & molli, vmbilicello ſuperne extante, folioſis vnguiculis redimito, tribus, quatuórve intus nucleis. Radice numeroſa. Politianus noſter de criſtato illo vertice ipſius ita meminit,

——— *Regum imitata coronas*
Meſpila.

Genera. Theophraſtus Idæorum ſecutus obſeruationem tria genera tradidit: Anthedona, Sataneam & Gallicã. Sataneum, quod in præſenti memorauimus, fert malum grandius, candidius, ſolutius, molliori intus acinorum ligno, vetùm cęteris fugacius. De alio in ſequenti capite. Dioſcorides ex eo: Meſpili hoc genus aliis σιτάνιον, vel ἐπιμηλίς. Pomum rotundum affert, vmbilico latiore, quod aſtringit, & ſerò matureſcit. Ex quibus Plinius: Meſpili tria genera, Anthedon, Setania, tertium degenerat, tametſi anthedoni ſimile eſt, quod Gallicum vocant. Setaniæ maius pomum, candidiusq;, acini molliore ligno. Sed noſtratis meſpili genus vnum eſt, grandiori pomo, vt ferè malum magnitudine peræquet, cuius rami carent ſpinis, quod videtur & cultu & inſitione in pomariis commituiſſe, & ſylueſtrem habitum exuiſſe. Alterum ſpinis horret, ſyluis & vepribus naſcens, pomo paruo, acerbiorique, vt vix edendo ſit, niſi prius per hyemem frigore molleſcat: vulgò *Neſpolo canino* dicitur. Eſt & tertium genus oblongiori pomo, tenuioriq;, internis oſſibus carens, quod cultu, humique frugalitate potius proueniſſe credendum eſt, quàm quod genus diuerſum ſit, cùm vna, eademq; arbore, & rotunda cum oſſibus, & oblonga ſine oſſibus poma habeat.

Cælum. Theophraſtus in montibus naſci ſcribit. Palladius calidis locis maximè gaudere, ſed irriguis tamen, & frigidis quoque prouenire. Nos in calido, frigido & temperato cœlo vidimus, ſed in calidis arbores paruæ ſunt, paruosque ferunt fructus.

Solum. Theophraſtus ſolum gelidum, atque humectum quærere dixit. Palladius

in

in riguis locis, & magis ſabulone pingui, aut glareoſa terra, cui arena permixta eſt, vel argilla cum ſaxis.

Semine naſci Theophraſtus prodidit. Plinius ſemine ſeri, ſed tarda prouentu, & degenerantia, ac inſito reſtituenda. Palladius etiam ſeri ſemine, ſed in longiorem ſperatur ætatem. *Satio.*

Theophraſtus viuiradice quoq; naſci ſcribit. Didymus ante diem calendarum aprilium ſeri, modo quo cotonea malus.

Theophraſtus item auulſione naſci retulit. Plinius: Auulſi ab arbore viuunt ſtolones, ſed cum perna ſua, & aliquid è matris corpore auferat ſecum fimbriato corpore: & hoc modo plantantur meſpili. Didymus, Auulſione etiam naſcitur meſpilus.

Poſſunt etiam propagari, & optime concipiunt radices, quo transferre poſſis. Taleam ſerendam eſſe Palladius retulit menſe Martio, vel Nouembri, ſed ſolo ſtercorato, & ſubacto, ita vt vtrunque caput taleæ ſtercus obducat. Sunt eius incrementa tardiſſima.

Palladius: Amat putari, & circumfodi, & parco humore inter ſiccitates ſæpe refoueri. Formanda eſt arbor, vt à terra truncus duorum, vel trium pedum altitudine erigatur, ex quo ſpargantur rami. *Cultura.*

Palladius docet menſe Februario inſeri in ſe, in pyro, & in malo. Surculum tamen eius de arbore media debere aſſumi, nam de ſummitatibus vitioſus eſt. In trunco fiſſo inſerenda eſt, nam corticis macies ieiuna nil nutriet: ad Paſiphilum verò. *Inſitio.*

Æmula dura pyri deſpecti mala ſaporis
Meſpilus admiſſo germine tuta ſubit.
Et geminus ſeſe violentior inſerit armis,
Atque auidas terrent robora ſæua manus.

Nos in oxyacantham inſeruimus fiſſo per medium trunco, & optime prouenit Ianuario menſe. Inſeuimus etiam in cotoneam malum, ac fructum pulcherrimum, & ſupra magnitudinem aſſecuti ſumus, & ſi quis inſitionem iterauerit, maiorem habebit. Albertus magnus inſerere docet in mala & pyra, vt fructus ſine oſſibus naſcantur, quod falſum eſſe experientia nouimus.

Theophraſtus vermiculationi arborem obnoxiam eſſe ait in ſenecta, vermesq; ue prægrandes ei diuerſiq;, quàm cæteris arboribus cernuntur. Eroditur & fructus à vermibus adhuc crudus in arbore, & ſi minus, quàm ſorbus acerbus ſit. Plinius ab eo: Meſpilus in ſenecta obnoxia vermiculationi eſt, & vermiculationem quoq; poma ipſa per ſe quibuſdam annis ſentiunt. Palladius: Si vermibus occupatur ſtylo æreo purgandi ſunt, & amurca vel humana vetere vrina, vel viua calce profundendi, ſed parcius propter arboris noxiam. Vel aqua decocti lupini. Si putatur, hinc arbor ſterilis fieri. Fimus, & [illegible] vitium ſimul ſi radicibus infundantur, fertilem reddunt. Si formicis [illegible] ctæ ſunt, rubrica cum aceto, & cinere temperata necabuntur. *Morbi & remedia.*

Si poma labantur, fruſtum de eius radice præciſum in media trunci parte figatur.

Côditura. Palladius: Meſpila ad ſeruandum leguntur nec dum mitia, quæ in arbore diu durabunt, vel in vrceolis picatis, vel in ordinem ſuſpenſa, vel, vt quidam, poſca, vel ſapa condita. Die ſerena legantur, ac media, & paleis obruantur diſcreta, ne ea viciſſim tactus afficiat. Vel cum pediculis lecta ſemimatura, & ſalſa aqua, per dies quinq; macerata, poſtea ſapæ infundantur, vt enatent. Seruantur & melle, ſed ſi minus matura collegeris.

De Tuberibus. Cap. XXVIII.

ALTERAM meſpili ſpeciem proſequemur. Plinius æque peregrina eſſe, zizipha, & tuberes ſcribit, nec pridem in Italiam veniſſe, atque è Syria Sex. Papinium attuliſſe in caſtrorum aggeribus ſatam. Hæc inter meſpili ſpecies à Theophraſto deſcripta eſt, itemq; à Dioſcoride. Plinius ex illis excipiens, & ignorans qui fructus fuerint, alibi poſtea tuberes vocat, quas prius meſpili ſpecies vocauerat.

Nomen. Theophraſto videtur *μέσπιλος ἀνθηδὼν* ni fallor. Dioſcoridi *ἀρωνία*, & ita à multis vocari refert, & *τρίκοκκος*. Galenus communi vocabulo *τρίκοκκον*, quaſi trioſſium appellari ab aliquibus dicit, quum tria intus grana, aut ligna, ſeminis loco fructus contineat. Columella tuberes vocat. Ab eo Plinius, & Palladius. Itali corrupto vocabulo ex aronia *Azarolo* vocant.

Deſcriptio. Theophraſtus ſuum anthedona ita deſcribit. Arbor inter ampliſſimas habetur. Ramis in gyrum comoſis. Lignum ſpiſſius, flauiusq;, cætera pruno ſimile. Folium ſciſſum, extremitateq; apio ſimile, ſed maioribus diuiſuris promiſſum, rigens, neruoſum, tenuius, quàm apium, longo & gracili pediculo, antequam decidat, vehementer rubeſcit. Fert pomum minus quidem, ſed fugacius, aſtringentis ingenii, & vetuſtatis impatiens. Flos vt amygdalæ rubeus. Radix alta, numeroſaq;, ideo longæua arbor, & inextirpabilis. Dioſcorides verò. Aculeigera arbor eſt, folio oxyacanthæ, fert pomum ſuaue, & exiguum, paruo malo non diſſimile, ternis intus oſſiculis, qua ex cauſa nonnulli tricoccon appellant. Sera ei maturitas eſt, aſtringit, ſtomacho gratum eſt, aluumq; ſupprimit. Plinius quam excepit à Theophraſto deſcriptionem affert: Arbor ipſa de ampliſſimis eſt. Folia antequam decidant rubeſcunt. Pomum minus, quàm prædicto generi, ſed odore præſtantius, & quod diutius ſeruetur. Radices multæ, & altæ, & ideo inextirpabiles. Alibi verò tuberes deſcribens ait. Poma baccis ſimiliora, quàm malis, & aggeribus præcipuè decora. Florent poſt armeniaca. Apud nos eſt arbor mediocris amplitudinis, longè alterum meſpili genus ſuperans, cortice, & materie pruno ſimilis, ſpinis non admodum acutis armata, foliis calabricis, floribus racematim coeuntibus, albis, odoratis, & in totum calabrici ſimilibus, fructu rubenti, arctiore vmbilico, maturaturq; Septembri.

Plinius

Plinius duo eius genera deſcribit, candidum, & à colore ſericum dictum, vtroque genere noſtra Campania ſcaret. Rubeum magis vulgare, candidum magnitudine malum æquat, odoratius, dulcius, & precioſius. Sed oxyacantha, cui Dioſcorides aſſimilat, nil aliud eſt, quàm tuberum ſylueſtre genus, ab eo nil niſi pomi magnitudine, & ſapore diſtans, quod ſi quis hortis ſerat, ac colat, ac ſuomet ſurculo multoties inſerat, affirmare non vereor in hoc domeſticum genus mutari. Iam noſtra villa ſeuimus, ac ſuomet ſurculo bis inſeuimus, pomumq; maius produxit. *Genera.*

Nos calido, vel tepido cœlo gaudere credimus, cùm Syria, cui tale eſt, iis abundet, ſic noſtra Campania, Sicilia, & loca maritima. Sed à ventis tuta ſit oportet: quippe cùm tempeſtiue floreat, hyemis ſæuitia nondum ſedata. *Cælum.*

Palladius pingui terra gaudere ait. *Solum.*

Theophraſtus ſemine naſci ſcripſit. Palladius nucleis ſeri. Nam pomis ſtatim grana decuſſa, & ſole ſiccata, pingui, & prope cribrata terra autumno tria ſimul ponunt, quæ feruntur in vnum coire virgultum: quod aſſidua rigatione iuuandum eſt, atque foſſura, quæ ſolum leuiter ſcalpens teneritudini robur inducat. Poſt annum deinde, vel aliquando tardius, quæ fuerit de ſemine planta transfertur, & hoc genere fructus efficit dulciores. Theophraſtus etiam auulſione naſci. Palladius: menſe Septembri, circa calendas Octobres, vel Februario tuberes ſeremus ſobole, cuius tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta diuulſa, bubulo fimo linatur, ac luto ſtatuatur pingui terra & ſubacta, ſubditis conchis, & marina alga, terris ſui magna parte condatur. *Satio.*

Palladius ait prodeſſe tuberibus, quæ malis prodeſſe memorauit. *Cultus.*

Plinius: Tuberes melius inſeruntur in pruno ſylueſtri, & malo cotoneo, & in calabrice, quæ ſpina ſylueſtris eſt. Palladius, Inſeritur malis omnibus, pyris, & prunis, & calabrici, melius trunco fiſſo, quàm cortice, deſuper qualo, vel fictili vaſe munitur, repletis vſq; prope ſummitatem ſurculis, terra ſubacta cum ſtercore. In nulla alia arbore melius concipit, quàm ſupra calabricem, vt domeſtica arbor ſupra ſylueſtrem. *Inſitio.*

Morbus earum, vt Theophraſtus ait, vt ſeneſcens vermibus erodatur. Vermes iſti grandes, & alii, quàm qui in reliquis cernuntur arboribus. *Morbi & remedia.*

Palladius, tuberes ſeruabuntur, ait, ſi obruantur in milio, vel vrceolis picatis & oblitis. Veſuuiani vſque ad Maium ita ſeruant: Decerptas ex arbore nondum perfectè maturas, & per hebdomada intactas relinquunt, vt tutius integræ à vitiatis ſeparentur. Inde ſabulonem è fluminibus, vel procurrentibus viarum aquis accipiunt, ac incerniculo minutum à lapillis ſecernunt, ne eorum occurſu tenera fructuum cutis offendatur. Inde fictili vaſe ſabulonem inſpargunt, inde fructus, ne ſe contingant, ac viciſſim vſq; donec vas compleatur: & opertum vas ſicco loco reponunt. Si annus ſiccus fuerit, ferè omnes illæſæ aſſeruantur: ſi pluuius, multæ vitiantur. *Cōditura.*

Materies. Lignum ſpiſſum, ſolidum, nullamque putredinem ſentiens eſſe prodit Theophraſtus.

De Myrto. CAP. XXIX.

MYRTVS hortorum præcipuus decor, & deliciæ, ad plurimos mortalium vſus venit. Plinius ſuccorum naturam præcipuam admirationem in myrto habere ſcripſit, quando ex vna omnium, olei, viniq; bina genera fiunt. Item myrtidanum. Et alius vſus baccæ fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodam etiam generoſi obſonii nomine inde tracto, quòd etiam nunc myrtatū vocatur. Eademq; origine aprorum ſapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis. Cato docuit vinum fieri è nigra, ſiccata vſq; in ariditatem. In vmbra, inquit, areſacito, ſeruatoq; ad vindemiam. In vrnam muſti contundito myrtæ ſemodium, id oblinito, vbi deſierit feruere muſtum, myrtum eximito. Si non ſiccentur baccę, oleum gigni docet. Poſtea compertum & ex alba vinum fieri album, duobus ſextariis myrti ruſæ in vini tribus heminis maceratæ, expreſſæq;. Oleo quoq; (mirum dictu) ineſt vini quidam ſapor, ſimulque pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina ſaccis ante perfuſis. Retinet quippe fæcem, nec præter purum liquorem tranſire patitur, datq; ſe comitem præcipua commendatione liquato. Virgę quoq; eius geſtatæ manu viatori proſunt in longo itinere pediti. Quin & virgei anuli expertes ferri inguinū tumori medentur. Prodeſt myrtus coturnicibus veſcentibus, quippe veratrum depaſtæ (Didymo authore) non ſatis tutæ ſunt cibo, nam & diſtentionem, & vertiginem inducunt. Vnde ſi quis ab earum eſu infeſtabitur, myrti baccis ei ſubueniendum eſt. Præterea turdi in ſuis nidis myrtum ingerunt, vt abigant animalium noxas, Pamphilo ſcribente.

Fabulæ de myrto. De myrti planta fabulæ nonnullæ inueniuntur, quas huc adducere operæ precium eſſe viſum fuit. Grçci arborem Mineruæ dicant, commenti fabulam, quòd Myrſine Attica puella fuerit, pulchritudine ac robore inſignis, amica Palladi, quam iuuenis ab ea curſu, & paleſtra ſuperatus interemit, inuidia ductus, quòd elegantia, cæteriſque naturæ dotibus reliquæ iuuentuti præſtaret. arbuſcula in demortuæ vicem ſuccedens ſemper Mineruę chara remanſit, refricans aſpectu ſuo deſiderium. Sed cur Veneri myrtus dicata ſit, vnde *ἀφροδίσιν* dicta? Amat enim myrtus maris littora:

Littora myrtetis gratiſſima.

Seruius ait, quòd huius arboris in mulierum neceſſitatibus vſus multus, ac plurimus ſit, vt ex medicorum libris patet. Alii ob arboris odorem: nempe Venus odoribus, & vnguentis delectatur. Odor quoq; arboris creditur nonnullis venerea ſuadere, & è baccis ipſius compoſitum fiebat, per quod libido excitabatur. Demonſtrat id Poëta Furius, dum Digonem meretricem introducit, dicentem, *Myrrhinū mihi affers, quod Veneris armis occurſem faſtidiuncula.*

Virgilius in Georgicis:

Formoſæ

Formoſæ myrtus Veneri.

Et apud inferos ſyluã myrteã fingit, in qua eſſent, qui amoribus affligũtur.

Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi, ſic illos nomine dicunt:
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylua tegit.

Myrtum etiam Paphiam vocant, ob inſulam Paphum Veneri dicatam:

Solido Paphiæ de robore myrtus.

Plutarchus in Numa prodit, menſe Aprili Veneri ſacrificari, quòd is menſis huic deæ ſacratus eſſet, ad cuius calendas myrto coronatæ lauarentur. Quęrit idem in quæſtionibus, cur matronæ Bonæ deæ ſacellum ornantes, myrtũ non inferant, cùm plantis & floribus cunctis ſtudioſè tunc petantur: an quod puræ omnibus flagitiis, & præcipue venereis ſacra peragunt, vt non ſolum maritos, ſed omnes è domo mares expellant? itaq; myrtum, vt Veneri ſacram abhominantur, nam quæ hodie murtia Venus dicitur, olim myrtia dicebatur. Etiam ſympoſiorum primo ait, morem antiquis fuiſſe, vt omnes conuiuii initio pæanam Deo canerent: deinde ſinguli accepta myrto, quam ex eo aſacon appellabant, quòd is caneret, cui tradebatur in eum finem, circumlata lyra qui peritus erat eam ſumebat, & carmen illud concinne modulabatur, quod quoniam muſicę rudes recuſabant, ſcolion dicebatur. Alii dicunt myrtum non ordine ſolere circumduci, ſed è lectulo in lectulum tranſmitti, ita vt qui primus ceciniſſet, primo in ſecunda menſa illam mitteret, is primo tertiæ, eodemque modo ſecundi ſecundis, vt hoc modo in circuitum iret. Veneri ſimulachrum ex pullulante myrto ad flumen Hermon fecit Pelops, vnde Hippodamiæ nuptias eſt conſecutus. Myrtus quia Veneri, coniugio etiam ſacra fertur: & inter myrti genera genus eſt vnum coniugale dictum à Catone. Traditur myrtea verbena Romanos, Sabinosq;, cùm propter raptas virgines dimicare voluiſſent, depoſitis armis purgatos eo loco, qui nunc ſigna Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Ignoratque Plinius an prima omnium in locis publicis Romæ ſata ſit, fatidico quidem, & memorabili augurio. Inter antiquiſſima nanq; delubra habetur Quirini, hoc eſt, ipſius Romuli, in eo ſacræ fuerunt myrti duæ, ante ædem ipſam per longum tempus, altera patricia appellata, altera plebeia. Patricia multis annis præualuit flacceſcente plebeia, quandiu ſenatus floruit, plebeia retorrida ac ſquallida. Quæ poſteaquam eualuit, flacceſcente patricia Marſico bello languida patrum authoritas facta eſt. Quin & ara fuit vetus Veneri myrteæ, quàm nunc Murtiam vocant.

Memorat Athenæus Apollodori authoritate, quòd Dionyſius, qui author potionis fuerat, idem fuit adiutor, vt malis, quæ adinuenerat, præſidium afferret, nam ebrietate laborantibus, coronam ad aſpectus, & odoris iucun- *De Coronis quæ ex myrto.*

ditatem, è myrto aſtringentem donauit, vt vini vapores reprimeret. De corona itidem Naucratite hæc habet è Polycharmo. Heroſtratus mercator, cùm Paphum Cypri appuliſſet, Veneris ſimulachrum coemit, cùm naue in Naucratem contenderet. Iuxta Ægyptum cum hyems repente incidiſſet, nec vbi locorum eſſet, cognouiſſet, ad Veneris ſimulachrum confugit, orauitque vt omnes ſeruaret. Tunc dea myrtos omnes appoſitas virides fecit, nauemque odore repleuit, ſic ſol emicuit, & in Naucratem peruenerunt. Tunc Heroſtratus è naui egreſſus in Veneris templo ſimulachrum & myrtos depoſuit, & ſacrificia inſtituit, & ſingulis coronam myrteam donauit, vocauitq; Naucratitem, quæ Philonidis etiam teſtimonio vini vapores reprimit. Seleuci etiam traditione habetur, coronam ex myrto compoſitam Hellotidem vocari, & viginti vlnarum habere circumferentiam, & Helotum feſto in pompam procedere, & Europæ oſſa circumferri, quam Hellotiden appellarunt. Philetas aſſerit myrti ramum Leſbios Hypothymidas dicere, circa quem alios flores innectere conſueuerunt. Bellicis quoq; rebus ſe inſeruit myrtus, inquit Plinius, triumphanſq; de Sabinis Poſthumius Tubertus in conſulatu, (qui primus omnium ouans ingreſſus vrbem eſt, quoniam rem leuiter ſine cruore geſſerat) myrto Veneris victricis coronatus inceſſit, optabileq; arborem etiā hoſtibus fecit. Hęc poſtea ouantiū corona fuit. Maſſurius author eſt, curru quoq; triumphantes myrtea corona vſos. L. Piſo tradit, Papyrium Maſſonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corſicis, myrto coronatum ludos Circenſes ſpectare ſolitum. M. Valerius duabus coronis vtebatur, laurea, & myrtea, qui & hoc vouerat. In Hereis certaminibus, quæ Argis fiebant in honorem Iunonis, victores myrtea corona & æneo clypeo donari cōſueuerunt. Apud Eleos (etiam Theophraſto authore) pulchritudinis certamen fieri ſolitum, cuius victor arma, quæ Palladi offerebat, & myrteam coronam accipiebat, qua redimitus comitantibus amicis ad Palladis ędem ducebatur. Perſæ, Herodoto authore, diis ſacrificantes cinctā myrto tyaram gerunt.

Nomen. Græcis μυρσίνη dicitur, ſed Galenus μυῤῥίνην vocauit, cùm ſoleant ſæpius Græci ρ in σ commutare. Puto ſic vocatam propter myrtæ quandam æmulam odore gratiam, qua pollent eius bacculæ. Nicander in Theriacis φιμώδεα μύρτα dixit, id eſt, conſtipantia myrta, vbi & ſcholiaſtes admonuit μύρτα pro fructu accipi debere, vt μύρτος arbor, & μύρτον fructus dicatur: μύρτον etiam ab Archilocho dicitur, ab Antiphane verò phibaleos. Sed adnaſcentia quædam myrti μύρταδες, & μυρτάδιον nominatur. Latinis myrtus dicitur, à Catone myrtum, & myrta maſculino, & fœminino ſexu. Varro murta dixit. Vnde murtatum genus farciminis. Itali *mirto*.

Forma. Vagam myrti deſcriptionem à Theophraſto afferemus. Myrti arbor in fruticem abit, niſi crebrò repurgetur. Medulla caret. Fronde ſemper virenti, anguſta, crebra, & ſeriatim diſpoſita, myrobolani arboris ſimili, ſed breuiori. Flore ſupra fructum inſidente, qui ſeneſcens in pappum vocatam conuertatur.

tatur. Cacumine,& latere germinat. Ex anniculis fructificat ſurculis. Sed contingit poſt Arcturi exortum, vt denuo concipiat, floreat, fœtificetque, ſed fructum perficere nequeat, nam ſemiconditus remanet: adeo eſt ad ſupergeminandum propenſa natura, cùm ſuapte natura affici facillime poſſit. Fructus aduerſus inter ſeſe, denſusq; in ramis, vt lotus. Succo vinoſo praditus. Sed vinoſus myrti ſapor perſpicuus non eſt, minus etiam qui pinguis eſt in eodem: habet enim talem quoque humorem, qui vino cùm ſaccelatur, ſupra innatat, qui detrahitur, & ad lucernarum lumina vtitur. Fitq; purior ſi detractis operimentis è mera pulpa extrahatur humor. Idem conſequitur etiam procedente ætate: quia exhalat aqueum & terreſtre ſubſidet. Breuis eſt vita: ſed fertiliori breuior: & quæ molli ſunt nucleo celerius moriuntur, quàm quæ duro: & nucleo vacans enucleatis. Sunt qui duriſſimam, & validiſſimã myrtum eſſe affirment. Nouelli fructus acerbiores, amarioresq; ſunt, ſed maturando dulceſcunt, quia temperatur à natura humor aquoſus, vnde dilutiores, dulcioresq; fiunt. Odorata ſunt folia, flores, rami, & fructus. Ratio eſt, quia eis acredo & pinguedo inſit, & vinoſi ſint. Myrtus ſuauius halat, ſi eã mulſo prius maceraueris, quàm ſola, quia dulcior, meliorque redditur temperata. Sero ſuos maturat fructus, quia ſicciores ſunt, vnde leuiorem frigiditatem requirit, nimia enim exiccat, exacerbatque, media verò temperies, & auſtrini, & humidi flatus commodiſſimè alunt. Nec longa, nec numeroſa nititut radice. Plinius ex eo: Fruticoſi generis arbor. Folio anguſto atque diſpoſito, nunquam decidenti. Fert lateribus & cacuminibus. Bacca primo candida, mox viret, deinde rubet, vltimo nigreſcit. Succo vinoſo prædita, piperis guſtu. Cito occidit, tamen antecedit diuitiis: nam in trimatu ferre incipit, oſtendens & ante. Sed quę Theophraſtus de myrti odore protulit, ab Ariſtotele excepit, quippe libro problematũ quærit, Quamobrem myrta colliſa in manu dulciora ſentimus, quàm integra. An quemadmodum racemorum acini vindemiari dulciores ſunt, quàm non vindemiati: etenim muſto, quod natura ſuaue eſt, excepti acini quaſi condiuntur, quippe qui vel extrinſecus muſtum reſudent: at qui in racemo cohærent, vtique inconditiores conſtant. ergo myrta quoque natura dulcia, intusq; ſuam dulcedinem acinorum in modum vuæ continentia, vbi manu compreſſa, conflictataque ſunt, diffuſa inteſtina dulcedine, parte quoque exteriore inopplẽtur, itaq; dulciora nõ immerito ſentiuntur. Quærit item Ariſtoteles, cur myrta enucleatiora ſunt, quæ minora, & palmulæ nucleo penè carent, quæ minutæ adoleuerunt, & vuarum acini, qui paſſim conſtiterunt exigui, vinacea vel nulla continent, vel pauciora, minoraque. An quia minus perfecta ſunt, quæ minora, icirco ſemen continent indiſcretum, cui perinde vt finis, nucleus deputatus eſt, quamobrem & minora ſunt, vtpote ſurculi quidam agnati exteriores, partusque imperfecti, & minus dulcia, quàm quæ iuſtum continent nucleum: ſunt enim minus concocta: concoctio autem nõ niſi perfectio eſt.

Ariſtoteles meminit albę, nigræq; myrtus. Alba domeſtica, nigra ſylueſtris, *Genera.*

quæ crebriori folio eſt. Cauſam reddit in problematibus. Syluestrẽ eſſe, quod ſyluestribus locis prouenıat, minimeq́; ex cultu muteıur: humida autẽ omnia crebriore fronde condı, quodq́; minus fructus ſuos decoquat, ıecirco ad frondes alimentum ſe vertere. Theophraſtus, myrti genera varia eſſe, & explorata communis vſus fecit. Meminit alterius myrti, ſed ab hac diuerſæ, oxyu yı ſinæ, quæ fructum ſupra frondem gerat. Aliam eſſe molliori nucleo, aliam duriori, aliam verò nucleo carentem, ſcribit. Præterea fructu nigro, alboque, & rubro etiam. Meminit præterea tenuifoliæ, videlicet coronarij generis. Columella albam, nigramque memorat. Plinius Catonis verba referens tria dicit eſſe genera, ſcilicet cõiugalem, albam, & nigram. Coniugalem putat dici à coniugiis ex illo Cluacinæ genere, ac coniugalem noſtratem dici. Aliamq́; adducit diſtinctionem ſatiuæ, & ſyluestris, & in vtraque latifoliæ, in ſyluestri propriam dicit eſſe oxymyrſinem. Satiuarum genera inquit, topiarij fecerunt: tarentinam folio minuto, noſtratem patulo, exoticam denſiſſimo, ſenis foliorum verſibus: hæc non eſt in vſu, ramoſa vtraque alia. Dioſcorides diuidit in nigram, & albam, & ſatiuam, & ſyluestrem, quippe ſatiua nigra vtilior, quàm candida. Diuidit etiam in tenuifoliam, & latifoliam: nam capite de Tithymalis inquit, Dendroidem conſtare myrti foliis tenuioris. Celebris eſt Hyppolyti, & Phædræ amoribus Trœzenia, cuius folia, vt inquit Pauſanias, prope delubrum Veneris ſatæ perforata naſcuntur; iniuriam videlicet ferentia ſæuientis vnguibus, & calamiſtris fœminæ. Nos hoc modo genera diſtinguemus. Primo in ſatiuum & ſyluestre. Syluestre in duo genera diuidemus. Primum eſt oxymyrſine dicta, quam etſi vera myrti ſpecies non ſit, appoſuimus tamen quia à Theophraſto, & Plinio appoſita eſt. Aliud genus eſt, noſtras Plinij, vel latifolia, Catonis coniugula, Græcis dicta πλατύμυρτος, ramoſa, minus gracilis, cuius baccæ lagenulas efficiant, floribus albidis, ex quibus chymicis organis aqua extrahitur odoratiſſima, mire vnguentariis expetita, à nobis vulgo dicitur ſyluestris, cùm totius noſtri tractus maritima, & colles aprici, & ſepes hac ſcateant, ac ſponte naſcatur, & ſine cultu viuat, & optıme fructificet. Hæc in albam, nigram, purpuream, & inter hos colores, mediam diuiditur. Alba maiores efficit fructus, & magis vrbana videtur, ſic nigra minores fructus, acutiores frondes. Putabat Matthiolus albam, & nigram myrtum dici ex frondium colore, quòd tum albos fructus, & nigros myrti non inſpexiſſet, tum authores, qui horum meminerant, Theophraſtum, Dioſcoridem in vini compoſitione, Columellam, Plinium, reliquoſque, nec conſideraſſet locis ſiccis nigriora folia, tenuioraque vt fructus, cultis verò & humidis albidiora, maioraque. Plinius tria Catonis genera myrti commemorat, coniugulum & album, & nigrum, cum coniugulum album genus vnum ſit, alterum nigrum, vt duo ſint, nõ tria. Satiuam nos vocamus, quæ minuto folio eſt, hanc Plinius tarentinam vocat, & in opere topiario tonſilis. Theophraſtus coronario generi accommodat. Huius ſpecies plures ſunt, & quæ latiori, & quæ minutiori folio,

& quæ

& quæ albos, nigros, & purpuraſcentes fructus afferat, præterea in ſurculis teretibus, & bini, & terni, quaterníve frondium ordines diſtincti conuiſuntur. Græci hanc στενόφυλλον, ſiue anguſtifoliam vocant. Fruticat hæc virgis tonſilibus, flexibilibus, nigricantibus, topiario operi accommodatis, folio buxi, ſed minore, fructu minore, hederæ ſimili, copioſiore, in ſummitate pluribus vnguiculis redimito, vinoſum ſuccum preſſo remittenti, intus minutis, crebris, albicantibus oſſiculis prædito, quo aues autumno ſaginantur, tantumq́; odorem contrahunt, vt non exenteratas voremus. Neapolitani *Mortela gentile* vocant. omnes in arborem cultura commeant in viridariis. Exotica Plinij nobis infrequens, & niſi aliquis ſtudij gratia aſſeruauerit, non viſitur.

Inter ea, quæ frigidos odit tractus, nec iis manſueſcere poteſt, myrtus eſt, argumento quòd omnino nulla in Olympo, nulla in Ponto proſilierit, & ſi ſummo ſtudio, adhibitaque omni ſolertia, etiam religionis cauſa cōſeruetint. In Propontide verò, & montibus, & locis multis prouenit. Fragrant ſuauiſſimo odore in Ægypto, cauſamq́; perſcrutatur Theophraſtus. Primò vi & proprietate ſoli, & aeris id euenire putandum eſt, ſecundo ab ipſius plantæ natura. Nam & myrtus omnis ſicca ſua natura eſt, Ægyptia tamen cæteris ſiccior eſt, quod & frondium tenuitate, fructus exiguitate, ac nigro eius colore perſpicitur, hæc enim omnia ex ſicco proueniunt. Succus humoris parum habet, quod parum eſt facile excoquitur, ſuauiraſq́; odoris non niſi in excoctione cōſiſtit. Euenit autem ſoli & aeris opera, quippe ſolum ſiccum, & aer mollis, & placidus, quæ vtraque cocturam augent, alterum quia coquit, alterum quia humectat, ob id ſylueſtria vrbanis odoratiora, & quæ in apricis, præcipuè meridie, iis quæ in vmbra degunt, ſuauius olent, quia minus alimenti hauriunt, & quicquid hauſerunt, melius concoquunt. Vnde efficitur, vt non in longitudinem creſcant, ſed fruticoſæ & craſſiuſculæ euadant. Quæ circa Ciſthū, in longitudinem creſcunt. Sed cur odor præcipuus myrti in Ægypto vbi cætera omnia prorſus hebeſcunt, cauſa eſt, quia cœlum roſcidum eſt, & flores largius humefacit, vtpote natura humidiores: at quæ ſicca ſunt, vt myrtus, minus humefacit: validius enim humiditati reſiſtere valet, & fructus ideo puſillus eſt, quia cœleſti aqua nō fruitur. Plinius ex eo myrtum odoratiſſimā eſſe in Ægypto ſcribit, cætera ſine odore. Subit & in montoſa myrtus. Didymus editioribus locis ſeri præcipit, quod [illegible] odoris ſuauitate repleat. Virgilius, *Cælum.*

Littora myrtetis lætiſſima.

Theophraſtus vt quædam animalia, ita myrtum ancipitem vitam degere, & littora amare, & terreſtria loca proſequi aſſerit. Præterea Latinus ager, qui totus aquis abundat, & plana myrtum habent. Circæum promontorium, quod vocant excelſum, frequentiſſimè myrto ſcatere. Circem illud incoluiſſe tradunt indigenæ, & in Elpenoris inibi tumulo myrtum coronario genere naſci, in quo primū viſa traditur. Plinius: Arbor ipſa in Europæ citeriore cœlo, quod à Cerauniis montibus incipit, primū Circęis in Elpenoris tumulo viſa traditur, *Solum.*

Græcumque ei nomen remanet, quo peregrinam eſſe apparet. Nos ſolo ſabuloſo, ſiue arenaceo, ſicco & leui optime prouenire conſpeximus.

Satio. Semine ſatam myrtum interdum præſtare, inquit Theophraſtus, ſed eam vt plurimum degenerare, ne colorem quidem ſeruare, ſed fructum ex rubro fieri nigrum, vt in Antandro. Didymus ex baccis ſeminaria facit, quas leuiter tuſas, & reſtibus butomo contextis inuolutas foſſiculis obruit. Columella ab idibus Februariis myrti baccas in areolas diſſerere optimum præcipit. Plinius, Myrti genera omnia in Campania baccis ſeruntur. Democritus & alio modo ſeri docet, grandiſſimis baccarum tuſis leuiter, ne grana frangantur, eaque intrita reſtem circumlini, atque ita ſeri, parietem fore denſitatis, ex quo virgulæ differantur. Palladius Februario tempore ex myrti baccis ſeminaria facit, & facta excolit.

Seritur & plantis, & à trimatu tempeſtiuum eſt transferri, ex Plinio. Theophraſtus crebras ſerere docet, nō plus, quàm nouenos pedes, & niſi frondibus obſepta ſit, ſeruari non poteſt, cum ſicca ſpiſſaque ſit, fructum enim nucleoſum vel humidum gerit, itaque ſoli expoſitus obareſcit, in vmbra autem coaleſcens, & ſolem modice ſentiens humorem ſuum ſeruare, atque coquere nimirum poteſt, quamobrem breui interuallo conſerere oportet, vt ſe contactu operiant mutuo, vt ſolis nimios æſtus auſugere poſſint, tum etiam, quod radice numeroſa non ſit, nullo alimenti mutuo raptu infeſtatur. Mutuo etiam amore coniunguntur olea & myrtus, Androtionis authoritate, qui eas mutuo amplexu radicum degere refert, & myrti virgas per oleæ brachia prorepere, fructumq; olea protectum, vt nullam vim ſolis, flatúsve pateretur, tenerum ac dulcem euadere, ſed minorem, quàm locis Soli expoſitis. nec aliud eſt quod ſeri iuxta oleam velit. Seri myrtus ſub pino cōmode poterit. Democritus tradit punicam & myrtum mutuo amore coniungi, & ex propinquo ſimul plantatas fructu abundare, & radices mutuò implicare, & ſi non valde vicinæ exiſtant. Plinius, Quidam myrtos denſiores ſeri iuſſerunt, in pedibus tamen nouenis. Theophraſtus, In conſitione amputari deſiderat, & quo propius terræ fuerit, eo melius, ſed plagas alleuatas coutegunt, ne intrudatur ſol, aut imber.

Didymus auulſione plantari poſſe docet, ſed auellatur cum conſpicua radicis parte.

Propaginibus etiam plantari poſſe docet idem, viuiradices faciendo. Plinius tarentinam Romæ propagine ſeri.

Ramis ſeri monet etiam Theophraſtus, ſed terra iugiter accumulāda, dum germinantes ramuli roborentur, & hic myrti ſatus proprius eſt. Didymus: Decerptus à cacumine termes, proceritate ſubrectus pangitur, qui ſolo ſtercore ſatiato, quouſque ramulos emittat, exaggerari debet. Plinius: Seritur & ramo myrtus laxato prius meatu, longitudine trium pedum, craſſitudine minus brachiali, cortice diligenter ſeruato, trunco exacuto. Myrtus etiam ligno conualeſcere poteſt, authore Theophraſto, cùm ſpiſſitate ſui corporis, vitale illud, genita-

genitaleq; conſeruare principium valeat, non tamen ſine adiumento naturalis caloris. haud enim ſatis ſpiſſitas illa facit, ſi admodum ſicca ſit, & ad nepotum procreationem inhabilis.

Didymus tradit eſſe, qui cubitales taleas ſcrobibus olearũ more in obliquũ mergant. Alij longe melius fructificare pollicentur, ſi in caput plantulæ figantur, & alibi tranſplãtatas meliores reddi. Caſſianus, Theophraſti authoritate, Aprili mẽſe myrtos in taleas ſectas plantari poſſe humidis & riguis locis, quod in Ereſſio nuſquam legitur. Plinius & taleis myrtum ſeri dixit. Virgilius,

Solido Paphiæ de robore myrtus.

Theophraſtus, Androtionis authoritate, maximam purgationem quærere myrtum dixit: lætius enim germinat, à qua plura fuerint adempta, largioremque fructum miniſtrabit. Myrti luxuria ideo compeſcenda, quia ſua natura ſtipata germinatione fœcunda eſt; adhæc facile exareſcunt propter gracilitatem, ergo reciſis craſſeſcunt. Didymus. Gaudet arbor iugi repurgatu, in excelſam proceritatem adoleſcit, ad textile vaſculorũ opus vtilis. Plinius non annuam, ſed alternam tonſuram quærit, quia celeriter fruticeſcit. Cum vetuſta eſt, ramos ab ea decidere, & truncum deinde colere, tãquam denuo ſatum oportet, inquit Theophraſtus. Androtionis etiã authoritate, acerrimo fimo, & rigatione copioſiſſima myrtum egere dixit, vehementiſſimo ſtercore, vti pellium fæcibus, & vrina ex ſylueſtri genere in vrbanum habitum tranſire. Didymus delectari hominis vrina, & maxime ouilla. *Cultus.*

Didymus inſeri ait, in ſuum genus, in albam, & nigram, & viceuerſa, & in malum, & meſpilum, & punicam. Diophanes in ſalicem. Tarentinus vitem recipere ait, & ſuper ipſam arborem vitis ſarmenta inſita vuas producere, quæ imum fundum myrti baccas habebit. Myrtus punicam ferre viſa eſt: quia maxime myrtus punica delectatur, vnde ſi punica in myrtum inſeratur, aut viciſſim myrtus in punicam, multo maiorem afferet fructum. *Inſitio.*

Quomodo myrtus ſine interno nucleo fiat, docet Theophraſtus. Si feruẽti aqua rigetur, in tantum melioreſcit, vt ſine nucleo reddatur. Deprehenſum id eſſe fortuito, cùm myrtus iuxta balneum ſtaret neglecta: ab hac enim vacua nucleo reddita ſemina petentes ferebant, atq; ita genus huiuſmodi Athenis eſſe inceperat. Alium quoq; demonſtrat modũ: ſpurcitias pellium congerere, vrináq; adhibere, cùm germina proſiluerint, præcipiunt: quaſi fructus ita reddi ſine interiori nucleo poſſit. Id enim genus ſtercorandi ex ſylueſtri in vrbanum genus immutat. Didymus à Theophraſto: Baccas ſine internis nucleolis creabit crebro aquæ tepentis imbre rigata. Lætiore coma virebit, vberioremque fructum pariet, ſi comes roſa coniungatur. Et cum myrto conſortium iniens roſa fructuoſior emicabit. *Ars.*

Theophraſtus, Androtionis authoritate, nec medullã habere, nec vllo modo ſub terra infeſtari, tradit. A gelu facillime lædi, imbecilla & gracilis cum ſit, ipſiusq; rami tenues, tenelliq́ue, totaque arbor minus calida. *Morbi & remedia.*

Conditura. Cato docet, Virgas myrteas ſi voles cum baccis ſeruare, cum foliis inter ſe alligato, faſciculos facito, eos in amurcam demittito, ſuperſtet amurca facito, ſed ea, quæ dimiſſurus eris, ſumito paulo acerbiora. Vas quo condideris oblinito planè. Didymus: Myrti baccas diutiſſime virentes ſeruant vaſe non picato, & diligenter operculato conditas. Alij cum eius ramulis reponere malunt. Ariſtoteles quærit, Cur fructus myrtorum nõ conditarum magis, quàm folia defluant, conditarum autem, reſeruatarumq; alga, vt fit, folia defluant, fructus adhæreſcant? An ita euenit non conditis, quoniam natura ſancitum eſt, vt fructus peracta decoctione flacceſcant, ac decidant, quæ quidem decoctio in repoſitis agi non poteſt, ſed eatenus tantum efficitur, vt algæ vapor prohibeat, ne humor fructus immutetur: folia contra cùm ſiccent decidunt: algæ autem, vt ſalſa, exiccandi vim habent. ergo non idem foliis accidit arbori adhærentibus, & conditis, modo quo dictum eſt.

Materies. Virgilius de eius materie,

> *At myrtus validis haſtilibus.*

Claudianus,

> *Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum*
> *Gerit.*

De vua ſpina. Cap. XXX.

HABETVR frutex pomariis frequens, topiario operi accõmodatus, veteribus, vt ſpero, indictus. Quia ciborum condimentis omphacij modo expetitur, nec non mulieribus vtero gerentibus, nobis non erit ſilentio prætereundus.

Nomen. Cùm nomen Græcum, vel Latinum quo appellemus, non ſubueniat, vulgari, & omnibus vſitato contenti erimus. Vuam ſpinam, vel criſpam nominant ab acinis, quos affert vuæ modo effigiatis, & à ſpinis, quibus frutex toto ſuo occurſu horret: vel criſpum à foliis apij modo criſpantibus.

Forma. Fruticoſi nanq; generis arbuſcula eſt, ramulis crebris, vietis, crebriſq; horrẽtibus ſpinis, aculei mucrone ſæuientibus. Foliis circinatæ rotunditatis, æmula facie apium, vel oxyacantham exprimentibus. Flore ex herbido candicante. Granis primo viridibus, acerbiſq;, mox flaueſcẽtibus, dulcibuſq;, & pellucidis, à pediculo ad vmbilicum ſtriatis, non racematim, ſed baccarum more dependentibus. Veris initio pubet, dein flores, nec diu pòſt vuas aciditate aſtringentes affert.

Genera. Duorum eſt generum, ſatiua altera, ſylueſtris altera, quæ baccas piloſas fructis, & vepribus affert.

Cœlum. Temperato viuit cœlo.

Solum. Solo tenui, ſoluto, & pingui.

Satio. Seritur ſemine, ſed rectius ramulis ad radicem crebrius fruticantibus.

De ma-

De malo punico. CAP. XXXI.

DEMOCRITVS, aliíq; Agriculturę ſcriptores malum punicum inter nuces, non inter mala reponendum cenſent, cùm foris duro tegatur cortice, intus verò habeat, quod eſui ſit, ea Gręci *ἀκρόδρυα* vocant. Plinius verò inter mala, inquiens: Mala appellamus, quamquam diuerſi generis, perſica, & granata. Nos in hoc loco repoſuimus, rati omnibus ſatisfactum iri, nam & à malis vltimum eſt, nucum verò primum. Varro ex malo punico cibum apes ſolum capere ſcripſit. Africanus affirmat punicæ ramos ſerpentes arcere, quapropter in locis amœnis tutaminis gratia deponi conſueuere. Plinius etiam in manibus ramos punicorum ſerpentes fugare ſcripſit. Quod mihi ridiculum admodum videtur, cùm cuiuſque arboris rami in manibus geſtati ſerpentes fugent, neque vnquam ſerpentes peiores me vidiſſe memini, quàm ſub vmbra, & punicarum ceſpitibus. Sed ad Poetarum commenta veniamus.

Fabulæ de malo punico.

Mercurio punicæ fructum antiquitas dicauit, nam veluti in eo quamplurimæ latebræ ſunt, ita in oratione, quam Mercurio aſcripſerunt, vt apud Græcos eruditus Clemens Alexandrinus prodit. Apollonius verò Tyaneus malum punicam in honorem Iunonis plantari dixit. Habetur etiam ex Græcorum fabulis ſatam primò in Cyprum malum punicam à Venere, nullam aliam ob cauſam reor, niſi ob eius pulchritudinem. Inſuper Hereum templum in Eubœa memorabile fuiſſe Iunonis ſimulachro ex ebore, & auro facto, Polycleti opere, cuius manuum altera malum punicum, altera ſceptrum geſtaret. Cur verò malum punicũ geſtaret, Pauſanias ſecretius eſſe dicit, quàm vt alicuius ſermone poſſit explicari. Ideoque prætermittendum. Darius Xerxis pater, cùm malum punicum haberet præ manibus, à quodam interrogatus, cuiús nam rei tantum numerum deſideraret, quanta granorum illorum eſſet multitudo? Reſpondit tot Zopyros, erat enim hic vir probus. Sed Herodotus Darium ab Artabano de eo percontatum tradit reſpondiſſe ſe optare tot Magabizos potius, quàm Græciam ſubditam. Fuit & punicum maxime laudatũ in ſacris Hebræorum cerimoniis. Sacerdos enim tabernaculum ingreſſurus veſtem gerebat, à cuius ambitu alternatim, mala punica, & tintinnabula pendebant, nõ ſine myſtica ratione, vt à ſacris interpretibus edocemur. Quemadmodum extimus cortex plura continet grana, ſic fides vna innumeros populos ſacræ eccleſiæ conſeruat. Alij dicunt hoc malũ concordiam ſignificare. Ferunt etiam Milonem Crotoniatem inter egregia ſuæ fortitudinis facinora malum punicum manu ita continuiſſe, vt nullis conatibus inde eripi permiſerit, & quod mirum, pomum ipſum premendo non collidebat. Proſerpinam à Plutone raptam Ceres diu perquiſiuit, tandem reſciuit, & à Ioue impetrauit, vt ſibi communis filia reſtitueretur, hac lege ſi nihil apud inferos deguſtaſſet: ſed inuentum eſt, eam tria mali punici grana comediſſe. Ouidius in Faſtis,

Rapta tribus, dixit, ſoluit ieiunia granis
Punica, quæ lento cortice poma legunt.

Aliubi ſeptem fuiſſe cecinit.

——— Et cultis dum ſimplex errat in hortis,
Puniceum curua decerpſerat arbore pomum,
Sumptaq; pallenti ſeptem de cortice grana
Preſſerat ore ſuo.

Sed poſt multas matris querelas indultum eſt, vt ſex menſes apud illam maneret, totidemque cum Plutone. Sed id non ſine myſtagogica ratione. Proſerpina enim luna eſt, quæ ſex menſibus creſcit, totidem decreſcit, videlicet, vt per menſes quindecim diebus creſcens apud ſuperos, quindecim aliis deficiens apud inferos videatur. Sed de punicę ortu Arnobius fabulam cõtexit: In Phrygiæ finibus ingens ſaxum fuit Agdus dictum, ex quo Deucalion & Pyrrha ex Themidis præcepto ad humanum genus renouandum poſt diluuium lapides ſumpſerunt, ex quorum iactu deûm mater efficta fuit, quam in Agdo obdormientem Iuppiter inceſtis cupiditatibus appetiit: diu obluctatus, cùm quod optauerat, obtinere nequiſſet, ſperma in lapidem fudit, ex quo Agdeſtis natus fuit, qui ſua immani efferitate, cùm nec deos, nec homines timeret, à diis de eius temeritate imminuenda conſtitutum eſt, vt Liber in eum animaduerteret, cui cùm merum potui Liber appoſuiſſet, grauiſſimoque ſomno oppreſſus eſſet, Liber ſetis complicatis laqueo plantas nexuit ex vna parte, ex alia teſtes cum pene, qui ſomno ſolutus extenſis pedibus membrum virile ſibi amputauit, cuius cruore mali punici arbor cum ſuis pomis nata eſt: quæ cum Nana legiſſet, ac in ſinu repoſuiſſet, Atym concepit.

Nomen. Græcis ῥοιὰ, & ῥοὰ dicitur. Hippocrati, & Nicandro σίδη. Menandro, Athenæo authore, ῥοιδία. diminitiuum autem eſt ῥοίδιον, veluti puniculum dicas. Bœoti σίδην vocant, nomenq; ſibi vendicauit ex Side eorũ loco, qui frequentiſſimam hanc habet plantam. Idemque ex Agatharchidis authoritate declarat, quòd inter Athenienſes & Bœtios orta contentione de Sida regione, Epaminundas protinus ex dextra conditum depromens punicum, ſciſcitatus ſit, quonam modo malum hoc vocatis? qui Rhoan reſponderunt. ſed nos, inquit ſidam vocamus, & ita Athenienſes victi memorantur. Latinis malum punicum dicitur, quòd è Pœnorum regione primum in orbem noſtrum ſit tranſlatum, ob id Plinius, E Carthagine nomen ſibi vendicant, creſcunt enim ibi laudatiſſima. Aliquãdo & punica Columella mala granata vocat, & granata. Sic etiam Plinius, quod numeroſis intus acinorum granis infarctum ſit. Eſt & vna pars Bęticæ regionis in Hiſpania, quę ab eorum copia Granata appellata eſt. Itali *Melo granato* vocant.

Forma. Punicæ deſcriptionem membratim diſcerptam à Theophraſto in vnũ colligemus: Exurgit punica haud adeò procero caudice, ſed breui, & cõtorto. Medulla ligni carnoſa. Fruticoſa eſt, ſuæque exilitatis cauſa multiplici caule diffuſa relinquenda. Ramoſa, ſuperiore coma multo fuſiore. Folio anguſto, euonimi arbori ſimili, quemadmodũ & magnitudo, nitidiq; viroris. Flore cõtra quàm

cæteris arboribus puniceo, excipiendo amygdalarum genus quoddam, quod ſubrubicundum florem ſuſtinet: qui creber, copioſusq; erumpit, amplitudinemq; ſui pomi, quadamtenus æmulatur, is in fructum incumbit, qui ſubtus attollens ſe colligit, & ambitu congruo ſinuatur, calatiq; effigie. Pomo quod corio, prætenuiq; membrana tegitur, numeroſis intus acinorum granis infarcto, qui conſtant cute, & humore, vel ſucco vinoſo, acidoq;, modo nuclei paliuri. Acini principium annexus proprium habere videntur, euidentiſſimumq;: vnde expreſſe diſcernitur. Germinat latere, & cacumine. Germinatio, quæ ad ortum Arcturi poſt vernum æquinoctium fieri ſolet, & ſi vrbanis omnibus communis, peculiaris eſt tamen punicæ. Anniculo fructificat ſurculo, quamquam ſuo caudice fructificaſſe nonnunquam prodigioſe fertur. Quod remotius à ratione videtur, cùm ex craſſioribus brachiis, aut ex caudice fructus erumpat: ſed caudex, & rami non differunt, niſi materiæ craſſitudine propter ætatem, ædito enim ramo ex parte noua, & iam via facta, facile per iam inſtitutas laxitates ſubit ad fructum ſuccus: facile germinat, quia viribus valet, alimentoq; abundat. Nec eſt ad germinandum ſolùm propenſa, ſed ad ſupergerminandum, nam ſecundo turget, etiam inchoata fructus oſtentatione, qui non ſolum prioribus ſpecie cedunt, ſed fructificandi impetus ad perfectionem vſq; non peruenit. Cuius cauſa eſt, quia facillime afficitur. Cytini eius ſerius exeunt, quia operoſiores ſunt, cum ſint corpulenti. Parum ſua vicinia arbores lædit, veraſq; obtinet innocentiæ conditiones, cùm non numeroſa radice nitatur, & modico leuiq; egeat nutrimento, & breuis vitæ ſit, cùm citò ſeneſcat. Auctu facilis, quia natura humidiore, ſolutioreq; conſtat. Breuis eſt vitæ, ratione fœcunditatis, ac concretionis raritate, quippe partium laxitas obnoxiam reddit externis impreſſionibus, fœcunditas autem exhaurit vitæ fundamenta, cùm robore careat, quod ſibi, & fœtui ſufficiat. Et acidæ punicæ non ita, vt dulces putreſcunt, & magis quæ nucleo carent interiori. Et ſi ſeneſcit putreſcitq;, velocius arbor ſuo latere germinat. Breuibus innititur radicibus, & anguſtis, prolemq; ſuam ſurſum generat. Sed non ſolum propè ſtipitem, ſed procul fœcundat noua ſobole: quacunq; enim radix per ſummum ſolum graditur, illic germen formam ſtipitis induit, quò enim ſuccus confluxerit, eò facile vi ſolis coit coquiturq;. Fiſſo caudice nō moritur. Plinius ex eo ita depingit: Punicæ arbor anguſto folio comatur. Flos eius balauſtium vocatum, & medicinis idoneus, & tingendis veſtibus, quarum color inde nomen accepit. Pomi partus florere incipientis cytinus vocatur Græcis. Pomum membrana tegitur. Acini ſub cortice intus. Anguloſi ſoli, ſtructura eorum, vt in fauis, communis. Corticis maior vſus ex acerbis ad perficienda coria. Et quia vulgus coria perficere maxime illo nouit, ob id malicorium appellant Græci. Germinat præter quàm vere, etiam Canis ortu, & Arcturi. Fert è lateribus ramorum, & cacuminibus. Decidentibus foliis poma tantum eſt aſpici in matre. Breuiſſima eius vita, ex his breuior dulcibus, quàm acutis. Velociter

ſeneſcit, ſed è radicibus repullulat. Velox naſcitur, cito occidit, in trimatu ferre incipit, oſtendens & ante. E radicibus pullulat denſa ſoboles. Hæc Plinius. M. Varro ait: Quæ laxiora, ea & fœcundiora, vt malus punica propter mollitiem, ad creſcendum prona.

Genera. Theophraſtus plura genera punicarum connumerat. Durum, & enucleatum: aliud inſuper genus, cuius acini glauci, aliud cuius viles. Item acidum, dulce, vinolentum, ſic & ſylueſtre. Eſt & genus punicæ, quod fructum perficere nequit, ſed ad florem vſq; eius generatio tantum prouenit. Plinius verò diuiſit & in genera, apyrinon vocando, cui lignoſus nucleus abeſt, ſed candidior ei natura, & blandiores ſunt acini, minusque amari, diſtincti membranis. Nucleos habentium quinque ſpecies, dulcia, acria, miſta, acida, vinoſa. Samia, & Ægyptia diſtinguuntur erythrocomis, & leucocomis. Et alibi, Punici mali nouem genera, dulcia, apyrina alio nomine appellantur; paruum nucleum habentia acida. Eſt & ſylueſtre punicum à ſimilitudine appellatum. Dioſcorides tres ſpecies appoſuit, acida, dulcia, vinoſa. Nos ex his ita diſtinguemus: Punica in duo primum genera diuidemus, ſylueſtre & vrbanum. Syluestri generi accõmodabimus, quæ fructum vſq; ad florem producunt. Vrbanum in duo genera diuidemus, alterum ἀπύρηνον Græcè dictum, quod priſci medici dulce granatum vocarunt. Sed nos Græcam etymologiam ſequentes, ἀπύρηνον, vt Dioſcorides explanat, cui lignoſus nucleus abeſt. Seneca, Non cui nulla nucleorum duritiés ſit, ſed cui minima. Nucleos habentium ſpecies quinque. Dulcia, acida, acria, miſta, vinoſa.

Cœlum. Florentinus feruente cœlo gaudere retulit. Palladius regionem illi aptam eſſe, quæ calida ſit, memoriæ mandauit. Ob id frigidis regionibus, vt in Germania Flandriaq;, minime viſuntur.

Solum. Florentinus loca illi minime aquoſa conuenire dixit. Apuleius aridioribus locis vehementer vberes prouenire experimento didicit. Palladius ſolum cretoſum, & macilentum amare, ſed in pingui etiam prouenire ſcripſit. Plinius in montibus non temere videri, atque in Africa Carthagine laudatiſſimas. Theophraſtus in Thmolo Olympoq; Myſio copioſiſſimas, & in Ponto amplę opacitatis haberi. Athenęus Sidam Bœtiæ regionem frequentiſſimam hanc plantam habere ſcripſit. Imò & loca ſunt, quæ eorum priuatam naturam conuertunt. Refert Theophraſtus, Si ſara punica fuerit acida, in Ægypto in dulcem, & vinolentam conuertitur. In Cilicia verò circa Solos iuxta Pinarum amnem, vbi cum Dario conflixit Alexander, præter ſuauitatem naſcuntur ſine ligno interiori, & viſenda acinorum ſpecie. Quanquam alıubi punicum acidum edere dulce, vel dulce acidum, oſtentum aruſpices exiſtimauerint. Sed punica cur mutetur, in cauſa eſt ſua raritas, & imbecillitas, quæ nanq; huiuſmodi ſunt natura, obnoxia ſunt mutationi. Cur verò ſapor illius peculiaris in Lycia excellit, cauſa eſt amnis vicinitas, ac illius aquæ qualitas. Eſt enim punica aquarum præauida; & rigatione fit dulcior, imò ex profluentis

amnis rigatione magnitudinem acquirere, & ex acida in dulcem mutari, mirum eſſe non debet. Nos arenoſis pinguibus locis lætas prouenire conſpeximus, quales Africæ eſſe retulerunt. Conſurgunt enim lapidoſis locis: ſed humidis etſi magna quidem poma producantur, inſipida tamen, vel maxime acida, & parum durabilia ſunt. Conuenienti ſolo vnumquemque ſitum ſufferunt, montes, colles, plana, & valles.

Satio.

Theophraſtus, punica ſemine ſata omnino degenerare contendit, & ex acinis glaucis vilia, & ex enucleatis dura, & plerumque acida oriri, niſi in Ægypto, & Cilicia, vt diximus. Sunt qui dicant ex ſatis ſeminibus, paucas naſci, & natas tarde creſcere, & fructus inutiles, & inſipidos ferre, & non niſi inſitione meliores euadere. Nos tamen in Stabiatum ſeminariis, humidis in locis minimè vilia enata granata conſpeximus. Palladius viuiradice ſeri locis temperatis Martio menſe, vel Aprili, calidis, & ſiccis Nouembri aſſerit. Plinius in ſatione radices inflexas poni melius eſſe docet, arboremque ipſam ita locari, vt media ſit totius ſcrobis, neceſſarium eſt. Florentinus ſeri iubet comite ſcylla. Theophraſtus crebras eſſe ſerendas, non plus, quàm nouem pedes diſtantes præcipit. Ratio eſt, quia opacitatis amatrices ſunt, earumque fructus ſicci, & nucleoſi ſunt, quippe ſi pluſculum ſolis experiantur, tantundem acerbitatis accipiunt, quantum ſoles exceſſere. Ideoq; propter earum infirmitatem mutuis opacationibus vmbram cõſequi neceſſe habent, vt à nimio frigore, æſtúve ſe defendant. Vnde facillima, & innocentiſſima cunctis eſt punica, nec arbores vicinas fatigat, tum quia breuioribus conſtat radicibus, adeo, vt nullus radicum decurſus, nullus complexus, rixatusque improbus infeſtet, neq; intolerabili egeat pabulo, tum quia cito ſenectam experitur, nec diu queat moleſta eſſe. Ab eo Plinius: Quidam punicas denſiores ſeri iuſſerunt in pedibus tamen nouenis. Sed Empedocles (vt refert Plutarchus in ſympoſiacis) punicam malum ὀψίγονον dixit, quòd ſcilicet ſub autumni exitum calore eneruato, hęc arbor ſuum excoquit fructum. Imbecillum enim, & tenuem humorem ſol non ſinit coire, niſi arbor incipiat frigidior fieri, ob id Theophraſtus hanc arborem in vmbra rectius, & celerius fructum maturare dixerit. Democritus teſtatur punicam, & myrtum mutua conſuetudine mirum in modum oblectari, quòd ſi inter ſe conſortio iungantur, fertiliores reddit: radices quoque ſi non longo diſtent interuallo mutuo complexu exhilarari. Ariſtoteles ait punicas inter oleas plantatas prohibere ne decidant, & maturentur. Palo ſeri Plinius punica monſtrat laxato prius palis meatu. Sed in taleas ſectos ramos plantari locis humidis, & rigatis Caſſianus docet ex Quintiliis. Palladius autem, Quamuis, ait, multis generibus ſeratur, melius tamen ramus eius cubitalis inciſus manubrii craſſitudine, & capite vtroque acuta falce leuigatus, ſcrobi veluti obliquus immergitur: prius tamen porcino ſtercore, & in capite, & in parte, quæ ima eſt, oblinatur, vel in crudo ſolo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius

proueniet, ſi ponendus ramus gemmata iam matre ſumatur. Nos has taleas decidimus, quas diu fœcundas conſpeximus, ſi malleo adigitur, pars ea, quæ terræ adigitur, acuatur, vt facilius ad inferiora deſcendat, & quatuor digitis ſuperemineat. Melius tamen proueniet, ſi ſcrobem paſtino aperiemus, ac ipſi apte collocabimus: habeat pars ima à matre aliquid, ac circumcirca optime calcetur terra, caput taleæ in nodum finiat, vnde ſpes futuri germinis. tempus huic aptum ver erit, eoq; modo optime proueniſſe conſpeximus. Prouenire ex virga etiam Theophraſtus prodidit, ſed ramo prius infixo foramen fiat, ratione ſuæ infirmitatis. Quidam in contrarium ſeri præcipiunt, ea ratione, vt ſubinde ſe valeat inclinare, nec in altum excreſcat, ne flores in altum erecti ſuſcipiant humorem, indeq; excidant. Palladius curandum eſſe ne inuerſa virgulta ponantur dicit: contra prædictum Theophraſti præceptum. Apud nos virga ſata etiam optime apprehendit.

Cultus. Inter cæteras, Theophraſto authore, punica maximè coli deſiderat, nam niſi cultus adhibeatur, ſylueſtris omnino redditur, & ſi neglecta degenerat, non ſolum cultu miteſcit, ſed etiam mutatur. Andotionis etiam authoritate, purgatione maxime indigere, nec medullam habere, nec vllo morbo ſub terra infeſtari, ſed cùm arbor vetuſta eſt, ramos cædere, & truncum deinde colere, tanquam denuo ſatum oportere. Præterea frequentium aquarum copiam deſiderat. Palladius credit acidum fieri ſi rigetur aſſidue, nam ſiccitas in eo & ſuauitatem præſtat, & copiam, cuius tamen nimietati aliquid debet humoris apponi. Circumfodi autumno debet, & tempore verno. Plinius ait punicas præcipuè riguis ali.

Insitio. Punicam, & quæ ea ſicciores ſunt, protinus à ſectione inſerere iubet Theophraſtus. Ex quo Varro: In malo punica, & ſi qua etiam horum natura aridiora, continuo poſtquam deſecata fuerit, inſeri debet. Punicam, Plinius ait, quamquam aliàs ſicca ſit, recraſtinare minime vtile. Florentinus verò diuerſo à cæteris arboribus modo inſeri docet. Caudicem eligi præcipit flexilem, qui poſſit vſq; ad terram deduci, ipſumq; ſub corticem inſeri, deinde vinculis diſtringi, & obrui, ne poſſit in ſuam ſedem reſilire, ſic vt inſita pars ſuperemineat, demum amurca ſuffundi. Eſt & aliud ſcitu non indignum. Punicæ ſurculus iam oculis gemmaſcens accipi debet, in aliis prius, quàm germinet. Lætatur hæc myrti coniugio, vt refert Didymus, ideo inſita myrto punica, aut contrà myrtus punicæ, multo plurima poma largietur. Item ſalici inſeritur. Recipit etiam citrium, vt idem teſtatur. Punicam variis gaudere adulteriis Diophanes retulit, inſeri in ſalicem, & pyrum recipere. Plinius omnis geneis arbori inſeri poſſe punicam autumat. Palladius verò ex Martialis relatione inſeri poſſe affirmat ramorum connexione, vt medulla vtriuſq; diuiſa ſe iungat: in ſe tamen inſeri poteſt, circa Apriles calendas, menſe Martio vltimo, ſed ſecto trunco ſurculus recentiſſimus ſtatim debet inſeri, ne mora exiguum, qui ineſt, ſiccet humorem. Ad Paſiphilum verò,

Punica non alios vnquam dignata ſapores
Mala, nec externis aſſociata comis.
Ipſa ſuas augent mutato ſemine gemmas,
Et ſibi cognato picta rubore placent.

Noſtrates agricolæ fiſſo trunco Februario inſerunt, emplaſtrant verò Maio, ſed difficillime omni modo comprehendit, nec recipit, nec aliis inſeritur. vanitatis potius Græcos redarguerem, quàm laudarem, cùm punicam variis gaudere adulteriis dixerint.

Punicatum mutationes culturæ ratione exultant. Vt ex acidis amarísve in dulces tranſeant, docet Ariſtoteles libro de plantis. Mala granata ſtercore porcino radicibus iniecto, ac frigida aqua dulci rigata, melioreſcunt, & dulcia fiunt. Ex quo Theophraſtus eius diſcipulus, Earum radicibus ingeratur vrina, vel pellium fæces, non tamen multum. Earum enim radices remorderi deſiderant, idque diutius, vt in amygdalis tertio quoque anno diximus. nam radices punicæ plus temporis perſiſtunt. Ratio, qua fructus permutatur, eſt, cùm alimentum magis percoquitur: tunc verò alimentum percoquitur, cùm radix qualitatem quandam cepit, ſic mutato principio, totius naturæ mutatio ſequitur. Alimentum immutat, ſi diutius ſequetur. Sed in Ægypto, & Cilicia totarum arborum permutatio fit & ſponte, vnde effectio, & vis illa naturæ agri tribuenda eſt: ſed ſi non arbor tota mutetur, ex alimento & habitudine cauſa petenda eſt. Theophraſtus granata dulciora mollioraq; aquationem facere docet, nam acerbitas, atq; duricia, tale auxilium deſiderat. Sed peculiaris in primis mollities, quæ radicibus exhibetur, apparet, ſtercus enim ſuillum, vel quod vim proximam illi obtinet, radicibus punicatum ſuperiniectum dulcorat ſuccum, quin etiam copia, & frigiditate aquæ mutationem afferri aliquam dicitur. Paxamus radices arboris circumfodi iubet, & ſtercus ſuillum iniici, ac ſuperiniecta terra hominis vrina irrigari. Columella, ſi punica acidum, aut minus dulcem fructum ferat, hoc modo emendari iubet. Stercore ſuillo, & humano, & lotio humano veteri radices rigato, ea res & fœcundas arbores reddet, & primitiuis annis fructum vinoſum, poſtea verò & dulcem, & apyrenum faciet: Ipſe verò exiguum admodum laſeris vino diluit, & ita cacumina ſumma arboris obleuit, ea res emendauit acorem malorum. Ex quo Plinius: Si mala punica acida naſcantur, ablaqueatis radicibus fimum ſuillum adhibent, eo anno vinolenta, proximo dulcia futura. Alii vrina hominis aqua miſta riganda cenſent quater anno ſingulis amphoris, aut cacumina ſpargi vino laſere diluto. Ex quibus Palladius: Si acida naſcatur, modicum laſer cum vino tritum per ſumma arboris cacumina oportet infundi vel ablaqueatis radicibus tedæ clauus infigi. Alii algam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli ſtercus miſcent aſininum, atque porcinum. Sed quomodo magnitudo pomorum arte poſſit comparari, docet Theophraſtus: Cytini, vbi formati ſunt, in pertuſum

An.

eos tranſmittunt ollam, deorſum abſque noxa deflexo ramo, terra obruunt, eoq; modo in miram creſcunt magnitudinem. Ratio eſt, quia defendit eos olla ab iniuria caloris populantis. Item à terra nonnihil ſuppeditatur humoris, vnde fiat acceſſio magnitudinis ex alimento. Arbor enim fructui non præproperum diſtribuit alimentum, quare acini non euadunt maiores aliis, qui nulla terra obruti adoleſcunt, ſed eis craſſius corium fit. Succus proprius in tantum naturali conficitur, & excoquitur: iccirco ſapor malorum dilutior, ac deterior, cortex autem extrinſecum recipit alimentum, vtpote, qui minus alimentum conficiat. Quod Palladius ex Martiali recitat. Locis calidis, Maio menſe, mala punica florere incipiunt. Ramus ergo cum flore, ſi obruto circa arborem fictili vaſe claudatur, & ne reſiliat ligetur ad palum, pro vaſculi magnitudine pomum reddit autumno. Itemque Martio menſe miræ magnitudinis poma fieri, ſi olla fictilis obruatur circa arborem punici, & in ea ramus, cum flore claudatur, ne reſiliat ligatus ad palum. Tunc cooperta olla, contra aquæ muniatur incurſus. Autumno patefacta, ſuæ magnitudinis poma redhibebit. Etiam Iunio menſe fieri poteſt. Nos tutius, & melius id facere conſueuimus. Accipimus vetus lætamen, cui æquales adiicimus partes ſuilli ſtercoris, ac vini fæcium, itemque ordeaceum furfurem, locoque ab aquis tuto commixta ſeruamus per annum, ſingulis quoque menſibus remiſcendo, his demum acetum adiicimus, ac in vnguenti formam reddimus, & Nouembri, vel Octobri menſibus radicum partes punicæ diſco operimus, ac miſturam circum accommodamus, inde terram inducimus. Sic ſuo tempore miræ magnitudinis poma euadunt, & ſingulis quoque annis idem faciendo, maiora ſemper producemus. Quomodo varios punica fructus ferat demonſtrat Theophraſtus. Malleo caſtigant virgarum duriciem, vt contuſis partibus facilius admittantur ad vnionem, mox arctiſſime colligatas pangunt. Tunc arbor vna, ex compoſitarum virgarum coitu exurgit, ſed vniuſcuiuſque pars ſibi facit, & ſuum ius tuetur, & ſuum quemque ſuccum trahunt, & coquunt, nec aliud inter ſe commune habent, quàm mutuum illum complexum, coalitumque. Sed vt acini ſine nucleis naſcantur, ſuperius ex Theophraſto vidimus nucleorum duritiem aquatione tolli. Sed ſine nucleis Africanus naſci promittit, ſi dempta, vt in vite, medulla, fiſſum ſurculum obrues, & dum comprehenderit, recidas, quod emerſerit. Democritus ramuli medullam auriſcalpio eradit alte, quantum fieri poſſit ſarmento non fiſſo, & laſeris cyrenaici ſuccum aqua diſſolutum ad ſapæ ſpiſſitudinem coctum infundit, & erecta ſarmenta ad ridicas illigat, ne ſuccus effluere poſſit, ſingulis deinde hebdomadibus ſuccum eundem ſarmento infundit, donec germen emittat. Rubra fieri mala Diophanes ſcriptum reliquit, ſi ex lixiuio balneorum arboris radices rigentur. Sed Didymus aquam cum lixiuio permiſceri iubet. Candida in punicis grana fieri pollicetur Palladius, Martialis authoritate, ſi argillæ, & cretæ

quartam

quartam partem gypſi miſceas, & toto triennio hoc genus terræ radicibus eius adiungas. Vt dicere poſſis, quot grana punicum habeat: Acinos granati totidem numero in ſingulis affirma, & ſi magnitudo variat, modo ex eadem arbore legantur. Nam quod plures, aut pauciores acinos habeat, id ex magnitudine mali non euenit, inde enim eſt, quod acini maiores, aut minores exiſtant. Sed tam inſigne mendacium ferre nequeo, cum magnum paruum centum, ne dum decem acinis vincat. Vt ex vno acino punicum facias: In ſyluis vbi corni proprius natalis locus, earum viuaciorem eligas, vltimo Nouembri per medium ſeca, & cera circunda plagam, & à trunci parte illa, per quam ſurculus deſcenſurus eſt, poſt decem circiter dies amoue ceram, & finde truncum, & imprime fiſſuræ punicæ ſurculum, vtere agricolationis arte, vt optime apprehendat, oſtendet opportuno tempore fructum vnum acinum continentem.

Theophraſti teſtimonio punicæ ante maturitatem flores, & fructus facile labuntur. Ratio eſt, quia debili pediculo pendent, facile iacturam patiuntur, cum enim cœleſtes imbres decidunt in cytinos, eos ſubeuntes humectant, ideoque facilè dilabuntur. Contra hæc ars parat præſidia. Non concedunt arbores elatiores fieri, ſed breues ac ſubductas, ſic imbecillitate exilium ramorum nutant cytini, ita vt os auerſum à cœlo non excipiat humores. Par quoq; eorum conſilium, qui virgas depangi iubent, vt ob tenuitatem ſubrectos nequeant cytinos ſubſtinere. Ex quo Plinius: Punica roribus nimiis, & pruinis flores amittit, qua de cauſa inflectunt ramos eius, ne ſubrecti humorem infeſtum excipiant, atque contineant. Palladius: Si florem punica non continet, vrinam veterem cum pari menſura aquæ temperabis, & per annum radicibus infundes, vni arbori amphora ingeſta ſufficiet. Vel amurcam mittes inſulſam, vel algam radicibus iunges, & bis rigabis in menſe. Vel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere, vel corio anguis inuoluere. Theophraſtus ait, punica quæ dulcia ſunt, celerius putreſcere: etenim ſuccus eorum imbecillior eſt, & mutationem facilius recipit. Plinius: Verminculationem poma ipſa per ſe quibuſdam annis ſentiunt. Palladius: Si vermibus laborant, tanges radices felle bubulo, & cōtinuo morientur, aut clauo æneo ſi vermes eorum punges, difficile naſcentur, vel aſini vrina ſtercori admiſta porcino vermibus obuiabit. Ne punica dehiſcant: Africanus in excauatos ſcrobes cum pangerentur ſilices ingerebat. Si arbor prius plantata fuerit, ſcyllam iuxta plantabat, quippe cæca quadam naturarum diſcordia, nec diſſilire mala, nec rupta fatiſcere patiuntur. Similiter nec dehiſcēt, ſi ſecundum caput plantata fuerit. Columella: Mala punica ne rumpantur in arbore, remedio ſunt lapides tres, ſi cum feres arborem ad radicem ipſam collocaueris. At ſi arborem iam ſatam habueris, ſcyllam ſecundum arboris radices ſerito. Alio modo, cùm iam matura mala fuerint, antequam rumpantur, petiolos quibus pendent intorqueto, eoq; modo ſeruabūtur, etiā toto anno.

Morbi & remedia.

Plinius ait: Quidam punicis malis ſubſtrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. Palladius, Si crepant mala, lapidem in media arboris radice ſupponas, vel ſquillam circa arborem ſeras. Et ſi dum pendent poma, tenacibus, ſicut in arbore habentur, intorſeris, in totum annum ſine corruptione ſeruabis. Sed qui in ſcrobe deponit, ſi tres lapillos in ipſa radice conſtituat, prouidebit, ne poma findantur. Copioſa in punica mala naſci Democritus aſſerit, ſi tithymali, & portulacæ ſucco bene commixto arboris truncus antequam germinet adlinatur. Læta, & fructuoſa reddi Palladius arbuſta dicit, ſi cinis cum lixiuio, circa punici truncum frequenter imponatur. Si fructus crudos creabit, Theophraſtus nimiam humoris vbertatem detrahendo eam caſtigat. Ab auibus non impeti Florentinus ſcribit, ſi cucurbita & rapum, quæ nullo antea humore maduerint, apponantur. Languentes arbuſculæ fuco in mari ſcaturiente recreantur, ſi parte ima caudex radice tenus inuoluatur, ex Florentini placitis. Et ſi punica inualida eſt, quia rara, non ob id laborat gelu, raritas enim facit, vt tranſmittat gelu, in ſolidis verò validius inhæret.

Cõditura. Speciosum hoc pomum, & vtile, quomodo diuturnius cuſtodiatur incolume, tum ob ipſius erga ægrotos facultatem, præſertim in extinguenda ſiti, tum ob alios mortalium vſus, non pauca excogitarunt, & adinuenerunt maiores noſtri præſidia, nos ea primum, quibus in arbore vegeta permaneant, mox quibus decerpta ſeruentur recitabimus. Beritius hoc modo in ſua parente hærere patitur: Arente floſculo ſingillatim inuoluta mala funiculis obſtringunt, ne tumeſcentia dehiſcant in rimas: ſic tamen munita relinquũt. Poteſt & hoc in aliis malis obſeruari. Alii in ſingulis fictilibus ollulis ſingula collocãt, & diligenter opertas ita ſtabiliunt, ne vel caudicis occurſu, vel mutuo eorum colliſu poſſint confringi, ita & vberius, & adultis ſemper potientur. M. Varro: Punica immatura cum hærent in ſua virga ſi dimiſeris in ollam ſine fundo, eamque ſi conieceris in terram, & obteres circum ramum, ſic ne extrinſecus ſpiritus efflet, non modo integra eximi dicit, ſed etiam maiora, quàm in arbore vnquam pependerint. Columella: Quidam pediculos punicorum, ſicuti ſunt, in arborem torquent, ne pluuiis mala rumpantur, & hiantia diſpereant, eaque ad maiores ramos religant, vt immota permaneant, deinde ſparteis reſtibus arborem cludunt, ne aut coruis aut cornicibus, aliisve auibus pomum laceretur. Nonnulli vaſcula fictilia dependentibus malis aptant, & illita luto paleato, arboribus hærere patiuntur. Alii fœno, vel culmo ſingula inuoluunt, & inſuper luto paleato craſſo linunt, atq; ita maioribus ramis alligant, ne vt dixi vento commoueantur. Sed hæc omnia ſereno cœlo adminiſtrari ſine rore debent, quæ tamen, aut facienda non ſunt, quia læduntur arbuſculæ, aut certe non continuis annis vſurpanda, præſertim cum liceat etiam detracta arboribus eadem innoxia cuſtodire. Granata autem lecta, quæ cuſtodire cupis ad hybernos vſus. Beritius: Poma leni manu, ne tactu aſperiore

aſperiore vitientur, aut vulnus ſentiant, interlegi debent, nam ea putrilaginis originem afferunt, & incocta pice mergi, refrigerataque ſuſpendi. ſunt qui in ſcrobe querna, ſuffuſo prius aceto, compoſita obruant. Alij integra in feruente aqua marina, vel muria demergunt, vt combibant, dein ſole reſiccant, & loco ſuſpendunt frigido, & cùm vti volunt, aqua dulci pridie macerant. Longo cuſtodiuntur tempore, ſi in feruentem aquam intingantur, & protinus erepta in arena ſicca componantur, aut tritici cumulo in vmbra, dum rugas contraxerint, recondantur. M. Varro mala punica demiſſis ſuis ſurculis in dolio arenæ iam decerpta, ac matura condit. Columella ita ſeruat: Sub tecto foſſulæ tripedaneæ ſicciſſimo loco fiunt, eoque cùm aliquantum terrę minutæ repoſitum eſt, infiguntur ſambuci ramuli. Deinde ſereno cœlo granata leguntur cum ſuis pediculis, & ſambuco inſeruntur, quoniam ſambucus tam apertam & laxam medullam habet, vt facile malorum pediculos recipiat, ſed cauere oportebit, ne minus quatuor digitis à terra abſint, & ne inter ſe poma contingant, tum factæ ſcrobi operculum imponitur, & paleato luto circumliñitur, eaque humo, quæ fuerat egeſta ſuperaggeratur. Hoc idem in dolio fieri poteſt, ſiue quis volet reſolutam terram vſque ad dimidium vas elicere, ſeu, quod quidã malunt, fluuialem arenam, cæteraque eadem ratione peragere. Pœnus quidem Mago præcipit aquam marinã vehementer calefieri, & in ea mala granata, lino ſpartóve illigata paulum demitti, dum decolorentur, & exempta per triduum in ſole ſiccari, poſtea loco frigido ſuſpendi, & cum res exegerit, vna nocte, & poſtero die, vſque in eam horam, qua fuerit vtendum, aqua frigida dulci macerari. Sed idem auctor eſt, creta figulari bene ſubacta recentia mala craſſe illinire, & cùm argilla exaruit, frigido loco ſuſpendere. Mox cum exegerit vſus in aquam dimittere & cretam reſoluere. Hæc ratio tanquam recentiſſimum pomum cuſtodit. Idem iubet Mago in vrceo nouo fictili ſubſternere ſcobẽ populneam, vel iligneam, & ita diſponere, vt ſcobs inter ſe calcari poſſit. Deinde facto primo tabulato rurſus ſcobem ſubſternere, & ſimiliter mala diſponere, donec vrceus impleatur, qui cum fuerit repletus operculum imponere, & craſſo luto diligenter oblinire. Omne autem pomum, quòd in vetuſtatem reponitur, cum pediculis ſuis legendum eſt, ſed, ſi ſine arboris noxa fieri poſſit, etiam cum ramulis, nam ea res plurimum ad perennitatem confert. Multi cum ramulis ſuis arbori detrahunt, & creta figulari cum diligẽter mala obruerunt, in ſole ſiccãt, deinde ſi quam rimã creta facit, luto linunt, & aſſiccata frigido loco ſuſpẽdunt. Plinius ex eo, Punica aqua marina feruẽte indurari, mox triduo ſole ſiccata, ita ne nocturno rore cõtingantur, ſuſpẽdi: cum libeat vti, aqua dulci perlui. M. Cato in doliis arenæ ſeruari iubet. Palladius ab his: Punica mala ſeruantur, ſi picatis pediculis ordinata ſuſpendas. Aliter, Lecta integra in aqua marina, vel muria feruente mergantur, vt combibant. Poſt triduum ſole ſiccentur, vt ſub dio nocte nõ maneant, poſt in loco frigido ſuſpendantur. Cùm volueris vti, aqua dulci pridie macerabis. feruntur hęc pomis recentibus æmu-

ſari. Item ſi tactu inuicem ſeparata paleis obruantur. Item foſſa fit longa, & cortex eiuſdẽ magnitudinis paratur, cui mala acutis ſurculis ſuis affigũtur. Tũc inuerſus cortex ſupra foſſam ponitur, vt mala ſine terræ tactu ſubter pẽdentia ab humore defendant. Item ſi induantur argilla, & ea ſiccata loco frigido pendeãt. Item ſi ſeriola ſub dio obruatur, quæ habeat arenas vſq; ad mediũ, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis ſingulis, vel ſambuci virgulis, & ita ſeparata in arenis figantur, vt ipſa quatuor digitis emineãt ab arena. Hoc & ſub tecto in ſcrobe bipedanea fieri poteſt, & vtilius eſt ad ſeruandum ſi cum ramo longiore tollantur. Aliter: In ſeriola, cui ad mediũ aqua mittatur, ſuſpenduntur mala, ne humorem tangant, & ſeria clauditur, ne ventus irrumpat. Item in dolio intra ordeum ſic ordinantur, ne ſe inuicem tangant, & dolium deſuper operitur. Hęc de punicorum conditura maiores prodidere, quæ referre non piguit, & ſi eadem proferant, aut ſi alter ab altero aliquid immutat, ex diuerſa, quæ ſucceſſit, experientia deſcripſerunt, vt & lector ſibi melius conſulat.

De pinu. CAP. XXXII.

DIXIMVS de malis, de nucibus dicturi auſpicabimur à pinu, cùm & fructus omnes coni magnitudine ſuperet, & perpetuo vireat folio, cuius proprius locus licet ſit in ſyluis, Theophraſtus tamen & Plinius inter vrbanas arbores recenſent, ſic etiam Virgilius:

Fraxinus in ſyluis pulcherrima, pinus in hortis.

Fabula de pinu. Pitys (vt Græci fabulantur) puella fuit olim perquam illuſtris, quam vnicè Pan adamabat, hanc quoq; deperibat Boreas, puella vtriq; adducta potius Pani adhæſit, propterea zelotypia irritatus riualis Boreas, Pityn in ſaxa propulſans, neci dedit, cuius mortem tellus dolens, in eius nominis arborem cõmutauit, mutatoq; vitæ genere apud eos manſit. Pana virens coronat, lugetq; indignum facinus arbor collachrymans, quòd Boreas eam immeritam proteruo ſpiritu impulerit. Huius fabulæ inuolucro Poetę mirã arboris naturã innuunt, nam flet arbor, vbi Boream afflantem percipit. Cybelæ deorum matri pinum dicauit antiquitas, vnde pini nuces à Martiali Cybeles poma dicuntur:

Poma ſumus Cybeles, procul hinc diſcede viator,
Ne cadat in miſerum noſtra ruina caput.

Cybelæ idcirco ſacra propter Atym ab ea adamatum, atq; in hanc arborem transformatum. Fuit Atys ſpecioſus puer, qui ſacris magnæ matris præfuit, à ſuæ ciuitatis Rege perditè dilectus, qui cùm ab eo ſibi vim inferri intelligeret, in ſyluas ad Cybelem profugit. Rex autem inuento, quum vim inferre conaretur, dea ſtupratoris verenda abſcidit, qui moriens, & facinus vlciſci cupiẽs, puero eadem perſcidit, quem quum ſub pinu ſemianimem iacentem Cybeles antiſtites inueniſſent, in templum deportarunt, nixiq; ſunt, verùm fruſtrà, reficere, mortuumq; ſepelierunt. Pinum arborem, ſub qua ille iacuerat, tutelæ ſuæ dea adſcripſit, ſed vt eius in perpetuum memoria remaneret, edixit deo-

rum

rum mater, vt ſingulis annis defleretur, eiuſque cultores caſtrarentur. Ouidius.

——Molleſq; miniſtri
Cædunt iactatis vilia membra comis.

Alii Atym cùm per mare Phrygium nauigaret, ad flumen Gallum vſq; perueniſſe memorant, cuius potu ad inſaniam verſus, ſilice teſtes ſibi amputarit. Iuuenalis,

Semiuir obſcœno facies reuerenda minori,
Molli qui rupta ſecuit genitalia teſta.

Sed Arnobius hàc fabulam aliter deſcribit. Fuit Atys Nanæ Sangarii amnis natæ filius. Hæc autem illum hircino lacte enutriuit. Hunc deorum mater ardenter amauit, ſed perditiſſimè Acdeſtis: quod Midas Rex ſentiens, vt illum à nefanda coniunctione tutum faceret, filiam ſuam ei matrimonio deſtinauit, & nequis nuptialia munia violaret, intra oppidum eos recludit, illudque muris, turribusque circummunit. Cybele Atys reſciens fatum, ciuitatem ingreditur, turribusque ſpoliat, vnde poſtea turrita cognominata: ſciebat enim non aliter inter mortales liberum quemquã eſſe, quamdiu matrimonii fœdere vinctus eſſet. Acdeſtes verò amore & ira æſtuans propter puerũ à ſe alienatum, conuiuantibus furorem ingerit, vnde orta eſt inter eos non parua rixa. Poſtremo Atys ſub pino arbore ſe proiiciens, genitalia ſibi deſecat, quæ in Acdeſtim iaculatur, & cum ſanguine vitam efflat. Abſciſſa autem deûm mater veſte inuoluit, & in terra recondidit: flos viola è ſanguine naſcitur, ex qua arbor redimitur, cœptumq; poſtea ſacras pinos hoc flore velarier, ac coronarier. Acdeſtis enim Iouem deprecatus, vt Atys reuiuiſceret, non obtinuit: tamen aſſecutus eſt ne putreſceret, ſed ſemper in virides comas creſceret, & minutiſſimis foliis. Ouidius in ſua Metamorphoſi,

Et ſuccincta comas, hirſutaq; vertice pinus,
Grata deûm matri ſiquidem Cybeleius Atys
Exuit hac hominem, truncoq; induruit illo.

Ida mons Phrygiæ pinis refertiſſimus eſt, quamobrem matri magnæ attribuunt. Fraudi verò conſecratam pinum Seruius ait, quòd eius poma per fraudem interimant. Panes, & Satyri è pino coronas factitatas gerunt. rationem affert Pharnutus. quod montanum quid, ac ſylueſtre hæc habeat. Lucretius,

Et genus agricolum late ſenticeſcere, cum Pan
Pinea ſemiferi capitis velamina quaſſans.

Propertius:

Et Arcadio pinus amata deo.

Plinius author eſt apud Iſthmos pinea corona coronari victores. Miletus vrbs Cariæ vetuſtiore vocabulo Pityuſa dicebatur, cuius incolæ φθεῖρες, quia pinnorum ſyluis abundauit, quarũ flores vel fructus φθεῖρες dicũtur: ab eadem pinu Pityodes, vel Pityuſæ inſulæ in mari Balearico. Lampſacus, Helleſponti

vrbs Troianis temporibus Laomedontea, & Pityuſa, & Homero Pityus dicebatur.

Nomen. Theophraſto πεύκη dicitur, cùm omne quod de πεύκη tractet, pino adaptari poſſit. Theodorus optime interpretatus pinum vertit. Bellonius, quia viros etiam acutiſſimos πεύκη, & πίτυς dictionum affinitas fefellit, litem dirimere geſtiens, πεύκην piceam vocat, πίτυν pinum, magisq́ue tenebras offundit. Idemq́ue ſentit Leonicenus. Sed hi mea quidem ſententia Pliniũ ſecuti facile lapſi ſunt. Plinius πίτυν pinum vertit, nam πιτυοκάμπας Græcas, Latinè pinorũ erucas vertit, ac toto ſuo volumine πίτυν nunc pinum, nunc piceam indifferenter vertit. At quomodo Dioſcorides vocauerit, vix è paucis ipſius verbis elici poteſt. Theophraſto pini nuces στρόβιλοι dicuntur, ſic Pindaro. Galenus κῶνον commune facit pino, piceæ, & pinaſtro. Simeon Sethi κονάρεια vocat ſtrobilos. Mnaſitheus Athenienſis pinearum nucleos, & conos ὀστράκιδας vocat. Ab Hippocrate id totum κόκκαλος dicitur ex Athenæo. Latini pinum vocãt à pinnato foliorum cacumine, cuius lignoſos fructus frequenti nucamento in turbinatã effigiem compactiles, conos & ſtrobilos vocant. Itali *pino*.

Forma. Theophraſtus ita ſuam peucem depingit. Aſſurgit procero, & recto caudice, nodoſoq́ue. Folio perpetuo, in extremitate pungenti. Medulla carnoſa, ſucco pingui, & reſinaceo. Quidã florere exiſtimant, alij minime, ſed nucamenta quædam proportione præciduis groſſis reſpondere. At Macedoniæ incolæ ne illas quidem florere arbitrantur. Eius germinatio intermiſſa, ter turgens, térve germina edens: ideo id genus arboris τεκνίτης dicunt, quod ter inchoatum opus, intermiſſumq́; repetat. Prima germinatio Februario ineunte, quãquam in monte Ida ſerius ac ferè idibus. Secunda menſe Martio, germinans ab extremo ſurculo, vſque ad proximum antecedentis, & quædã ſurſum, quædam in latera, circumquaq; emittunt, veluti geniculo facto ſurculo primi germinis, vt fieri prima germinatio ſolet. Tertia Aprili mẽſe diebus circiter quindecim interiectis, forte id diebus ſex, vel ſeptem abſoluitur, quò cum ventum ſit, non amplius in longitudinem, ſed in craſſitudinem incrementa vertuntur, & ſi omnium germinationes conſpicuæ ſunt, in pino maximè videntur, nam germina in verſus rectos porriguntur, ramiq́; ex æquo conditi ſpectãtur. Conis adhuc pendentibus ſemina proſiliunt, vaſaq́ue relinquunt inania. Semen nuceum eſt. Amentum profert, hyphear & ſtelis in ea naſcitur. Radice ſingulari, & prægrandi, & ad ima deſcendente, paruæ autem cõplures ab ea exeunt, ſed ab ea nulla ſoboles procreari poteſt. Vecte ſollicitatam quo transferretur, longiorem, quàm octo cubita radicem habere quidam vidiſſe retulit, quamquam non totam refoſſam, ſed abruptam. Radicibus abruptis numquam amplius repullulat, vt in Leſbo accidit incenſo nemore Pyrrheo. Auctu difficilis. Plinius, quæ ex Theophraſto: Pinus habet folium capillamenti modo prætenue, longumq́ue, & mucrone aculeatum, perpetuo virens. Fructus grandiſſimus pineis nucibus, altiſſimeq́; ſuſpenſus, intus exiles nucleos lacunatis includit to-

dit toris, veſtitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter ſemina collocãdi. Larix intermittit tripartito, & terna germina ædit, & ideo ter ſquamas cortici ſpargit, quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quum prægnantium rumpitur cortex. Eſt autem prima earum incipiente vere, circiter quindecim diebus. Iterum germinant tranſeunte Geminos Sole. Sic fit vt prima cacumina impelli ſecutis appareat, geniculato incremento. Tertia eſt earundem ad ſolſtitium breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus, clareque & tunc cernitur excreſcentium cacuminum articulatio. In maxima etiam admiratione pinus eſt, habet fructum matureſcentem, habet proximo anno ad maturitatem venturũ, ac deinde tertio, nec vlla arborum auidius ſe promit. Quo menſe ex ea nux decerpitur, eodem matureſcit alia, & ſic diſpenſatur, vt nullo non menſe matureſcat. Quæ ſe in arbore ipſa diuiſere, lamiæ vocantur, lædunt que cæteras, niſi detrahantur. Nullo flore exhilaratur, natalesque pomorum recurſus annuos verſicolori nuntio promittit. Vſtis radicibus larix non repullulat, vt in Leſbo accidit incenſo nemore Pyrrheo. Præmonendos tamen lectores diximus Theodorum in Theophraſti verſione lapſum, nam vbi ipſe τεισκίπτυς, Theodorus ter ſquamoſas vertit, quaſi τεισκίμονυς. quum ter turgere Theophraſtus intelligi voluiſſet, cuius erroris cauſam Plinius præbuit. Præterea Plinius larici tribuit, quæ Theophraſtus pino, de vſtarum radicum repullulatione, & de germinatione.

Theophraſtus pinorũ alteram vrbanam, alteram ſylueſtrem dicit. De ſylueſtri in ſyluis diximus. Plinius vrbani generis alteram Tarẽtinam dicit, digitis fragili putamine, auiumq; expoſitam furto in arbore. Apud nos duo obſeruantur genera, ſylueſtris, & vrbani. Vrbani duo tantum, duro & molli diſcrimine. Durum contumaci tegmine occluditur, vt niſi lapidis ictis frangatur, veſci non poſſis. Alterum fructus affert adeo molles, vt digitorum compreſſu aperiantur. Vulgò *pigne molleſe*. Hoc genus à Plinio Tarentinum dicitur, & coni ramis affixi Solis æſtu dehiſcẽtes, nucleos emittũt, qui & ab auibus deuorantur. *Genera.*

Theophraſtus frigida loca concupiſcere ſcripſit, montes, & loca aprica, opacis verò nullo modo, aut prauè exurgere. Mneſtoriſq; ſententia calidam eſſe, argumento, quod locis algentibus perdurare valeat, ſui caloris ratione, nec ſuper eam niues inſiſtant, ſed eas excutiat hyeme. Senſu etiam probari poſſe, quod pinguis, & acris, odorata ſit, & quæ facile ignem concipiat. Humidã quoque eſſe, argumento ex picis generatione tracto. Imò adeò frigoris amatrix, vt feruidis locis prouenire poſſe multis ſit dubium. *Cœlum.*

In Latini agri montuoſis paſſim obuiam pinus retulit Theophraſtus. Apuleius arenoſis in locis. Palladius locum gracilem amare, & ſæpe maritimum ſcripſit. Inter montes, & ſaxa vaſtior, & procerior inuenitur. Ventoſis, & humidis arborum fiunt incrementa lætiora, ſed ſiue montes conſerere velis ſeu ſpatia quæcunque huic generi deputabis, quæ alteri vtilia eſſe non poſſunt. Ob id M. Varro in prędii finibus ſeri iubet, ne familiæ rixentur cũ vicinis, ac limites ex *Solum.*

litibus quærant iudicem, vt eius vxor habebat in Sabinis. Nos in ſterilibus, & inutilibus locis paſſim ſerimus.

Satio. Id genus non niſi ſeminio naſci, vt omnes coniferę, prodidit Theophraſtus, ſolamque nō degenerare ſatu. Didymus legi ſtrobilos iubet Iunio antequam Eteſiæ ſpirare cœperint, & dehiſcentes tegumēto exiliant, & ab Octobri menſe vſq; ad Ianuarium, vt amygdalus ſuis ſeri nucleis. Cato nuces pineas ſeri, vt cupreſſi, & ad eundem modum tanquam allium. Plinius nucleis ſeptenis ferè in ollas perforatas additis. Tempore à kalendis Martii ad idus eiuſdem. Palladius: ſiccis regionibus menſe Octobri, vel Nouembri: frigidis & humectis Februario, vel Martio, ſeritur nucleis ſuis. Exarabis ergo loca diligenter, atq; purgabis, & frumenti more ſemen aſperges, ac leui ſarculo curabis operire, nec enim pluſquā palmo debet abſcondi. Defendenda eſt tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet ſi nucleos aqua triduum macerabis. Dicūt pineum fructū tranſlatione miteſcere. Sed plantas hoc modo procurāt, vt prius. Multa ſemina in calyculis terra & fimo repletis obruunt, quę vbi proceſſerint, relicto eo quod ſolidius eſt, auferunt alia, vbi iuſtū cœperit incrementum, trimā plantam cum ipſis calyculis transferunt, quibus fractis in ſcrobe, indulgent radicibus largitatem. Terræ tamen equæ ſtercus admiſcent, facientes ſtraturā alterno ordine ſubinde creſcente. Seruandum eſt tamen, vt radix eius quæ vna & directa eſt, vſq; ad ſummitatem ſuam poſſit integra, & illæſa transferri. Pinus benigna omnibus arboribus eſſe putatur. cùm enim ſingulari radice nitatur, circa ſe non fugit, eaq; alte deſcendit è profundo ſibi hauriens alimētum, non defraudat ſuperficiarias adſitarum arborum radices. Vnde patitur myrtos, & lauros prope ſatas bene habere, ex quo manifeſtatur radices maius incommodū afferre, quàm vmbræ. Plinius: Quibuſdam ſatis vmbra, aut nutrix, aut nouerca eſt, pinorum quęcunque attigere, non dubie venenum eſt. necat & germina pinus, nocet & ſtillicidio. Palladius: Pinus prodeſſe videtur omnibus, quæ ſub ea ſeruntur. Vbi ſemel ſata eſt pinus tranſplantari non patitur, nam ſi quis fibrillas aliquas fregerit, exareſcit. Vnde qui agris, vel pomariis ſerere cupiunt, vaſculis primo, inde ſcrobibus confractos deponunt. Nos etſi maxima diligentia tranſplantare conati ſimus, raro comprehendit.

Inſitio. Pinus, vt cæterę reſiniferę omnes, alterius ſobolem aſpernātur, nam vt pingues picem, reſinamq; illachrymant, diffiſſoque libro hiant, quaſi de proprio lare ſaniem contrahant, quocirca aliis generibus immiſceri recuſant.

Cultus. Palladius expertus eſt nouellas arbores putationē promouere, vt quæ ſperaueras incrementa duplicentur. Omnes neglectam viuere, nec cultu indigere putarunt: tamen quæ campis ſeruntur, & coluntur, in vaſtam amplitudinem creſcunt, & conos maiores, vberiores, & ſapidiores proferūt. Crebri rami interlucandi ſunt, & vt melius arbor increſcat, & vt ordinata ſpecioſior videatur.

Morbi & remedia. Pini morbus eſt, vt Idæi incolæ tradunt ex Theophraſto, vt teda fiat, tam

parte

parte caudicis externa, quàm corde, id quod ex abundantia ſucci, & vbertate larga luxuriantis naturæ prouenit, iſque morbus naturalis eſt: non enim vllo morbo afflictata, ſed optimæ habitudinis cauſa emoritur. Radices enim craſſeſcẽtes in tedã abeunt, quod euenit ex ſucci copia, ac nutritionis exceſſu, cùm alimentum, quia pinguedine obſtructę ſunt viæ, tranſmittere nequeant, ſicuti animalia quædam, quæ ſupra modum craſſeſcunt: cùm enim auram attrahere nequeãt, nec ſpirationis vſu frui poſſint, quoniam venarum oſcula pinguedine ſunt anguſtatæ, obductaq; ſuffocantur. Iccirco nõ inepte ruſticide pino dicunt, pinum obeſitate ſtrangulari, omnia nanq; ſpirituum egent ſolutione, & meatuum libertate. Alibi verò: Cum tota radix abierit in tedam, pinum morituram. Ratio eſt, quia alimenti pars excocta, puriſſimaq; inſidet, ex eo inſeſſu pinguedo fit, quod verò ad cæteras partes ſuperiores pertinere deberet fertur ad earum quæ ſuper terram ſunt alimentum, non per pingues partes, ſed per alios meatus, non enim amplius ſuppeditabit ad alendum, occupatis aditibus, obſeſſiſq; viis à pinguedine illa, intercluſoq; ſic ſpiritu, vt amplius commeare non poſſit, extinguitur. Aliis autẽ arboribus quibus nulla pinguedo, aut ſi ineſt non multa, id nõ euenturum. Plinius ab eo: Aliæ verò obeſitate, vt omnia, quæ reſinam ferunt, nimia pinguedine in tedã mutantur, & cum radices pingueſcere cœpêre intereunt, vt animalia nimio adipe. Decacuminatione moritur, quod non ſine ratione accidit, quia cũ humore nõ abundet, & meatu condatur rectiſſimo, & ſingulari radice inhæreat, vulnus infeſtat, facitq; vt frigus & ardor facilius ſubeat, pręſertim cũ vndiq; inferatur, cùm meatuum rectitudine non pigrè ad radices deueniat. Plinius ab eo: Quibuſdã debilitas ſterilitatem, non necẽ affert, vt ſi quis pino cacumen auferat, ſterileſcit enim, nec moritur, detracto cacumine piceæ, aut ignibus aduſto interit. Pinus detracta teda ſeruari poteſt, pinguedo enim huic pro morbo habetur. Sed hęc non niſi bene adulta ſufferre poteſt, & hinc quamuis putruerit, ſeruari ac viuere poteſt, nam non ſemper tedificare conſueuit, ſed cum viget, & ætate adulta eſt. Nouella teda caret, quum nutrimentum ad germina, incremẽtaq; altitudinis abſumit, cùm dilatare cœperit, ſtatim tedæ habitudo conſequitur. Cortex in orbem detractus in pino mors eſt, ſed refert anni tempus, ſcilicet in germinatione. Cum enim cortex turget Februario, vel Martio menſe ſi quis ei detraxerit ſtatim morietur. Hyeme diutius durat. Refert & anni tẽpus. Pino ſi quis detraxerit corticem, ſole taurum vel geminos tranſeunte, cum germinat, ſtatim moritur; eandem verò iniuriam hyeme paſſæ diutius tolerant.

Conditura. Huius pineæ, Palladius ait, vſq; ad menſem Nouembris in arbore eſſe poſſunt, & maturiores legentur, prius tamen legendæ ſunt, quàm pateſcant. Nuclei niſi purgati durare non poſſunt, tamen alii in vaſis fictilibus nouis, & terra repletis in teſtis ſuis miſſos aſſerunt cuſtodiri.

Materies. De reſiniferarum omnium arborum materie diximus in cædua ſylua, & de pice.

De nuce inglande. CAP. XXXIII.

A Nvcibvs pineis locum amplitudine vendicauerunt, quæ ceſſere authoritati, nuces iuglandes (inquit Plinius) multum pineis minores vniuerſitate, eædemq; portione ampliores nucleo. Peregrinas eſſe arbores, & à Regibus è Perſide translatas indicio ſunt Græca nomina. Creditum eſt hoc genus nucis Ioui ſacrum eſſe, eò quòd hæc arbor inter omnes nuces ſuauiſſimum ferat fructum. Fuit enim glans apud antiquiſſimos maximo in honore, antequam mortales ſe ad delicias conuerterent, vt qua ſola innocuæ vitæ atq; ſimplici alimenta præberent, quapropter quum nucem veteres illi egregiam exiſtimarent, decorare eam digna appellatione volentes, iuglandem quaſi Iouis cibum nuncupauêre. Hæc inter nuces primum obtinet locum, & per antonomaſiam nux appellatur. Priſca etiã ætas nuptiis religioſas fecit, ſpargebantur enim eæ nuptiis, cuius rei rationẽ Seruius Varronis authoritate narrat, vt Iouis omine matrimonium celebraretur, vt nupta matura ſit, ſicut Iuno. Feſtus autem: Nouæ nuptę mariti domum intranti fiat auſpicium ſecundum. Nam illud vulgare eſt ſpargi nuces, vt à rapientibus pueris fiat ſtrepitus, ne puellæ virginitatem deponentis vox exaudiatur. Ad id alluſit Virgilius:

Nouas incide faces, tibi ducitur vxor,
Sparge marite nuces.

Plinius: Quamquam & ipſæ nuptialium Feſcenniorum comites, honor his naturæ peculiaris, geminato protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis; quæ cauſa eas nuptiis fecit religioſas, tot modis fœtu munito, quod eſt veriſimilius, quàm quia cadendo tripudium ſonúmve faciãt. Tinguntur cortice earum lanæ, & ruffatur capillus primum prodeuntibus nucleis, id compertum infectis tractaru manibus. Vim, quam contra venena habent, iam diximus in ficu.

Nomen. Theophraſto καρύα περσικὴ id eſt nux perſica. Dioſcorides κάρυον βασιλικὸν, εὐβοϊκὸν, & περσικὸν vocat, id eſt nucem baſilicã, ſiue regiam, euboicam, & perſicã. Democritus Grecus vocabula declarãs βασιλικὸν κάρυον dicit eſſe nucẽ regiam, vel quæ ſimpliciter nux dicitur. Sed διὸς βάλανον caſtaneam eſſe dicit. Plutarchus in Sympoſiacis κάρυον dictam putat, quod ſpiritum grauem, ac ſoporem inducentem profundum exhalans lædat eos, qui ſub ea recumbunt, ἀπὸ τοῦ κάρου id eſt odoris grauedine. Macrobius verò iuglandem nucem ſecũdum aliquorum opinionem dictam à iuuando, & glande exiſtimat. Ex C. Baſſi opinione Iuglãs arbor dicta inde eſt perinde ac Iouis glans. Nam id arboris genus nuces habet, quæ ſunt ſuauiore ſapore, quã glans eſt. Hũc fructum antiqui illi, qui egregiũ ipſum, & ipſam arborẽ Deo digna exiſtimabant, Iouis glandẽ appellauerũt, quæ nunc literis interliſis Iuglans nominatur. Ex Cloatii autẽ opinione in Iuglans d prętermiſſum eſt, quaſi diuglãs, id eſt διὸς βάλανος. Caryatides, de quibus Vitruuius tractat libro primo, ait Lactantius apud Statium in Thebaide à nuce arbore nominatas eſſe, quòd virginũ chorus has arbores propter hoſtiũ

metum

metum cōſcendiſſet. Plinius has à regibus tranſlatas indicio eſſe Græca nomina, quippe optimum genus perſicum, & baſilicum vocant, & hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine propter odoris grauitatem conuenit dictum. Etenim arborum ipſarum, foliorumq; vires in cerebrum penetrant: hocq; minore momento, ſed in cibis nuclei faciunt. Sunt qui honoris nomen interpretantes, & Iouis glandem eſſe dicunt. Videntur hæ à Catone nuces caluæ dici, & ſi Plinius galuas dicat. Inquit enim, Nuces galuas, prænestinas, Græcas: cùm calua nux non niſi iuglans eſſe poſſit. A M. Varrone iuglans dicitur, quòd hæc antequam purgetur, gladi ſimilis ſit, & ideo nux dicta, quòd eius ſuccus corpus atrum faciat, veluti nox eſt. Aliquibus nux dicitur à nocendo, quòd & corpori nocet, vt diximus, & ſatis, vt dicemus. Itali vocant *noce*.

Forma. Deſcriptio hæc à Theophraſto adducitur. Germinat non cacumine, vt maxima pars arborum, ſed lateribus impulſo priore pullulo, qua forma & caudices toti, & prægrandes rami creſcunt, vt quibuſdam aliis, in foliorum vnum procumbunt, idque optima ratione prouenit, quum deſit initium, vnde germē erumpat. Non floret, ſed villum affert, quod præciduis groſſis proportione reſpondere exiſtimatur. Maturè germinat, paulo ante æquinoctium, & ætate fructificat. Semen protinus poſt ligneum tegmen eſt. Plinius, Honor his naturæ peculiaris gemino protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis, ſolum hoc pomum natura compactili operimēto clauſit. Nanq; ſunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorumq; illis quadripartita diſtinctio, lignea intercurſante membrana. Fructus pingui ſucco præditus, cuius extra geminantur vitia. Fauonio inter primas germinat. Inferiore ſui parte fertilior eſt. Fructus vetuſtate pingueſcit. Et ſi apud nos notior ſit, quàm vt repræſentari debeat, cùm à ſummo viro prætermiſſa ſit, non relinquemus. Arbor aſſurgit prægrandi, & procero caudice, multis ſummatim ramis ingentibus brachiato, latitudine ſpatioſa, ad binûm ternûmve cubitorum complexus ſæpius craſſeſcente. Cortice hiulco, & in rimas altas dehiſcente. Frondibus neruoſis, latis, oblongis, terebintho, vel fraxino maioribus, è iucundo grauiter ſubolentibus, patulamq; iactantibus vmbram, & inſalubrem, per autumnum deciduis, verni temporis initio panicula prælonga protuberat, ſtatim quàm frondem facere cœpit, caduca prolabitur. Multis, prælongiſque nixa radicibus. Fructus multis occulitur inuolucris, calloſo primum, herbaceoq; cortice, quem guliocam dicunt, hinc compactili carinarum loculo, mox tenui tunica, quæ nauci aliquibus dicitur. Criſpi intus nuclei quadripartitè digeruntur, lignoſa intercedente membrana.

Genera. Theophraſtus è ſylueſtri genere eſſe ait, cùm cultu manſueſcat. Sylueſtria enim deteriorem fructum pariunt, & foliis, ramis, totaq; forma breuiora efficiuntur, ſpiſſiora, contortiora, durioraq;. Plinius, Optimum quidem genus carum, perſicum atq; baſilicon vocant. ſola differentia generum in putamine duro, fragilive, & tenui, & craſſo, loculoſo, & ſimplici. Et Tarentinarum

duo genera, fragili putamine, ac duro, quæ ſunt ampliſſimæ, & minimè rotundæ. Præterea molluſcæ putamen rumpentes. Inſuper conſularem virum audiuit iuglandes nuces & biferas habere ſe profitentem. Sed Macrobius Saturnalium libro, nux tarentina, dicit, quæ ita mollis eſt, vt vix attrectata frangatur. De qua in libro Fauorini ſic reperitur: Itemq; quidam tarentinas oues, vel nuces dicunt, quæ ſunt Terentinæ à Tereno, quod eſt Sabinorum lingua molle. Vnde Terentios quoque dictos putat Varro. Quam in culpam etiam Horatius poteſt videri incidere, qui ait,

Et molle Tarentum.

Nux molluſca quæ fuerit, ab eodem declaratur.

Plautus in Calceolo ſic eius meminit:

Molluſcam nucem ſuper eius dixit impendere tegulas.

Sed perſicum, quod vulgo vocatur, molluſcam eſſe nucem ait, quòd cæteris omnibus nucibus mollior ſit. Cuius rei idoneus aſſertor eſt Sueuius in ſuo moreto, qui inter cætera, quæ eò mittit, hoc pomum mitti ait, his verbis,

Admiſce in Acca baſilicis hæc nunc.
Partim perſica: quod nomen ſic denique fertur,
Propterea quòd qui quondam cum rege potenti
Nomine Alexandro Magno fera prœlia bello
In Perſas retulere ſuo: Poſt deinde reuentum,
Hoc genus arboris in pralatis finibus Graiis
Diſſeruere, nouos fructus mortalibus dantes,
Molluſca hæc nux eſt, ne quis forte inſcius erret.

Sed Macrobius aperte hallùcinatur, quòd perſicum vulgò dictum molluſcam nucem eſſe putat. Quippe Sueuius in ſuo moreto perſicas nuces, id eſt, molluſcas baſilicis, & congeneribus eſſe miſcendas dixit, nomenq; perſicis inditum refert, quòd poſt bellum ab Alexandro aduerſus Perſas geſtum, eæ ad Græcorum fines delatæ, ſatu inuiſos antea fructus dedere, & baſilicæ, & perſicæ nuces dictæ fuere. Sed Macrobii erroris cauſa fuit, quod putauerit idem eſſe malum perſicum & nucem perſicam. Sed perſicæ hæ nuces, vel, vt Plinius ait, molluſcæ, nobis afferuntur ex oppido, quod vulgò *Caſtelluccia* dicitur, corio adeo fragili veſtitæ, vt creſcendo illud rumpant, auiumq; furto exponantur. Sed paruæ ſunt, nobis dicuntur *molleſe*, duræ verò *maſchie*, quas moracias, & moracillas dictas à frangendi mora ſunt qui dicant.

Cælum. Nux, Theophr. authore, montibus ꝓpria, in planis naſci recuſans. In Thmolo Olympioq; Myſio plurima naſcitur. E ſylueſtri genere eſſe videtur, q̄a frigoris cupida mōtanaq; potius ſit, ſed cultu miteſcit. Plin. ex eo. Nux in montibus nō temere viſa eſt. Damageron Græcus in frigidis potius quā calidis gaudere ait. Pallad. amare loca mōtana, humida & frigida, plerumq; lapidoſa, poteſt tamē & locis tēperatis iuuante humore nutriri. Antiphanes, ex Atheneo, optima cuiuſq; regionis laudans, nuces è Paphlagonia optimas afferri dicit:

Paphla-

Paphlagonumq́, Iouis & glandes.

Apulia his caret, vbi calidum cœlum, & ſi ibi aliqua forte ſeratur, degenerat arbore, & fructu. Petrus Creſcentius quocunque cœlo viuere ſcripſit, quod tantorum virorum doctrinæ, & experientiæ repugnat, cùm calidis locis, ſi naſcantur, non fructificent.

Damageron ſiccis gaudere ait. Plinius aquas odere iuglandes. Nos qui temperatis degimus regionibus multas habemus conſitas, & optime fœtificantes iuxta aquarum decurſus, in conuallibus, vel montium radicibus, ſoluta terra, nigraq́;. Sed maxime argillam reformidat. At ſi quis argilloſis locis ſerere eas cogatur, ſcrobem profundam excauet, prædictaq́; repleat terra, & in medio eas conſerat. Idem faciendum eſt reliquis locis, in quibus ſoli natura arboris naturæ repugnet. *Solum.*

Damageron iuglandes plantari ait tempore, quo & amygdalæ, ac ſæpius tranſplantatas fieri lætiores. Columella ante calendas Martias ait iuglandem ſerere oportere. Plinius, Iuglandi à calendis Martii ad idus eiuſdem ſatio diſtribuitur. Palladius lætiorem fieri tradit, ſi ſæpius tranſplantetur: in locis frigidis bima, in calidis trima transferri debet. Radices plantarum ſicut in aliis arboribus ſolemus, in hoc genere reſecare non debes. Fimo bubulo ima planta tingenda eſt, ſed melius cinis aſpergatur in ſcrobibus, ne calore ſtercoris aduratur, nam cinis creditur vel corticis teneritudinem procreare, vel fructuum denſitatem afferre. Altis ſcrobibus delectatur pro arboris magnitudine, & deſiderat interualla maiora, quia ſtillicidiis foliorum ſuorum, proximis vel ſui generis nocebit arboribus. Columella ait: Omnis nux vnam radicem mittit, & ſimplici ſtylo prorepit. cùm ad ſolum ſcrobis radix peruenit, duritia humi coercita recuruatur, & extenſa in modum ramorum alias radices mittit. Nos eas tranſplantamus, quæ à ſua arbore caducæ ſeipſas ſerunt, atq́; limitibus, iuxta vias, locaq́; inutilia ſerimus, cùm ſua vmbra vicina lædat. Ouidius de nuce, *Satio.*

Sponte mea facilis contempto naſcor in agro,
Parsq́, loci, quo ſto, publica penè via eſt.
Me, ſata ne lædam, quoniam ſata lædere dicor,
Imus in extremo margine fundus habet.

Quercum & iuglandem tam pertinaci odio diſſidere dicit Plinius, vt iuxta nucem iuglandem depacta, moriatur. Etſi hanc nonnulli in quercum ſenio tranſmutari dicant. Interualla ſint quadraginta, vel quinquaginta pedum. Naſci etiam auulſione Damageron ſcripſit.

Ramo etiam depacto vitalis fuit ſatus. Euellitur à radice ramus, cum aliqua trunci corporis parte fimbriata, & ſcrobibus accommodata calcari debet validè terra. In calidis regionibus Ianuario, in frigidis Februario.

Erigatur truncus à ſolo decem, vel quindecim pedes. Omniq́ue abdicato cultu ferax eſt. Vnde Ouidius, *Cultus.*

Non mihi falx nimias Saturni deputat vmbras,
Duratam reuocat non mihi foſſor humum.
Sole licet, ſiccaq́ſiti peritura laborem,
Irrigua dabitur non mihi ſulcus aqua.

Inſitio. Poſteritati memoriæ mandarunt rei ruſticæ periti, neq; iuglandem, neque reſiniferas arbores vllo inſitionis inter ſe, aut cum aliis pignore iungi poſſe, ita vt iuglans aliam non admittat arborem, & ſuum etiam ſurculum reſpuat: ſi pangantur nullo fœderis nexu coaleſcant. Sed ii planè, vt Damageronti placet, à veritate ſunt deuii, experientiaq; docuit iuglandis ſurculum reſinoſæ terebintho, aut piſtacio inſitum comprehendiſſe, & in grandiorem ſua ſorte arborem euaſiſſe. Terebinthus, & iuglans ſurculum piſtacii recipiunt, qui conceptus perſæpe conualuit, & licet forſitan non facile coëat, non ideo tamen negligendum, ſi res ſemper ſuum non ſortiatur effectum. Sunt qui hoc inſitionis vtantur genere: Nucem obruunt, & vbi adoleuerit, bimam aut trimam radicibus eruunt, radicique ſurculum iuxta carnem infigunt, & iterum terræ religant, alii ramulum anniculum eligunt, & inuertunt, quia medullam pleniorem habet, & raſuram facilius ſuſtinet, ſic inſita melius comprehendet. Diophanes nucem in arbutum ſolam inſeri dicit. Quod Virgilius confirmat,

Inſeritur verò & fœtu nucis arbutus horrida.

Plinius: Quippe cum Virgilius inſitam nucibus arbutam dicat. Palladius: Inſeritur, vt pleriq; aſſerunt menſe Februario in arbuto ſed melius in trunco, vt alii, & in pruno, & in ſe. Ad Paſiphilum,

Arbuteas frondes vaſta nucis occupat vmbra,
Pomaq́ ſub duplici cortice tuta refert.
Cætera, quæ ſolers proceſſu temporis vſus
Exprimet, exemplis inſtituere nouis.

Nos Aprili vltimo nuces digitali inſitione mutuo inſerimus, & optime comprehendunt. Sunt qui dicant in caſtaneam inſeri poſſe. Inoculamus & vere, & concipit.

Ars. Nuces nudas, & ſine putaminibus ædent iuglandes, vt pollicetur Africanus: ſi fractis vtrinq; carinis integer nucleus illæſa prorſus carne, lana, vel vitigineis foliis recentibus, aut platani foliis obuoluatur, quo minus à formicis enucleatus erodatur fructus, dein terræ mandetur. Hoc etiam modo, Florentinus aſſerit, in amygdalis venturum, ſi cinis ſcrobibus aſpergatur. Damageron ait: Si quis terebro per medullam arborem traiiciat, & foramini parem vlmeum adigat cuneum, nodoſam duritiem nux exuet. Lætioremque fieri affirmat, ſi quis cuprinum clauum imprimat arbori, qui vſq; ad medullam penetret. Cinis etiam iugiter caudici, vel radicibus affuſus, & teneritudinem affert, & fragiliorem nuclei carnem efficit. Palladius: Si dura nux erit, vel nodoſa: cortex vulnerandus non circumcidendus erit, vt vitium mali deducat humoris. Alii radicum ſummam præcidunt. Alii terebratæ radici palum de

de buxo imprimunt, vel cuprinum clauum, vel ferreum. Si Tarentinam facere volueris, ſolam nucis carnem lana propter formicas inuolutam in ſeminario debebis obruere. Si ferentem iam in hoc genus velis mutare, lixiuio per annum continuum ter rigabis in menſe.

Nux fructum non abiiciet, Damageron ait, ſi quis verbaſci radicem, vel coccinium è ſterquilinio pannum amuleti vice ſuſpendat. Si ſenectæ vitio cauetur, Palladius ait, longus canalis à ſummo trunco ad imum debet excludi, ſic beneficio ſolis, & venti difflantur, & dureſcunt, quæ in marcorem tranſibant. Arcebitur etiam hiantis carinæ vitium ſi frequenter ablaqueetur. Democritus ſcriptum reliquit, Si quiſpiam ieiunus lentis grana mandat, atq; dum adhuc manſum in ore verſat, quum flore pubet iuglans, eius ramum demordeat, arbor diſtabeſcet. Item ſi flagrans igni clauus radicibus imprimatur, aut ſi in traiectam terebro arborem puerile lotium indatur, aut ſi quis iuxta ablaqueatam radicem dictamnum, fabas, vel pannum menſtruo ſanguine mulieris imbutum deponat, arborem ariditate tabida conficiet. *Morbi & remedia.*

Theophraſtus nuces perraro ſeruari, quia præraro minimeque continuo putamine obteguntur. M. Varro ait, nucem iuglandẽ quanto citius promes iucundiore vtere, quod vetuſtate nux fiat aridior. Palladius: cortex in nuce demiſſus maturitatis indicium eſt, qualis debet & poni. Nuces ſeruantur vel paleis obrutæ, vel arena, vel foliis ſuis aridis, vel arca ex ſuo ligno facta incluſæ, vel cæpis mixtæ, quibus hanc viciſſitudinem reddunt, vt eis acredinem tollãt. Martialis aſſerit, & expertum ſe ait: virides nuces tantum liberas putaminibus ſuis melle demergi, & poſt anuum virides eſſe, & ipſum mel ita medicabile fieri, vt ex eo facta potio arterias curet, & fauces. Fertur apud nos prouerbium, nucem ruſticorum naturam ſortitam eſſe, quo enim immitius eius rami perticis feriantur, eo vberiores fructus ſequenti anno proferre. Si leni manu colligas, minus fertilem futuram. Ouidius hoc verſu exprimit, *Conditura.*

At cùm maturas fiſſo noua cortice rimas
Nux agit ad partes, pertica ſæua venit.
Pertica dat plenus immitia vulnera ramis,
Ne poſſim lapidum vulnera ſola queri.

Vbi collectæ ſunt nuces in cumulos rediguntur, vt biduo, vel quatriduo corticibus denudentur, dein eiuſdem temporis ſpatio areis relinquuntur, quo ſole reſiccentur, vt commodius ſeruari poſſint. Priuſquam reponantur, eligantur integræ, vitioſæ ſeparentur, rumpanturq; vt nuclei ad oleum ſeruentur, nam ſi cum teſtis diutius immorauerint, à vermibus erodentur. Maximus eſt apud nos vſus conditarum ſaccharo, vel melle nucum. Albę hoc modo die vna condiuntur. Teneræ nucis putamen antequam ligneſcat, cultro deglubitur, teſtæ albæ tenues illico ne nigrorẽ contrahant, in aquam proiiciuntur, coquuntur vſq; dum molleſcãt, inde cinamomo, & garyophyllis traiectę ſaccharo perfecte cocto bulliunt tribus quatuórve bullitionibus, tú quo ſaccharũ bi-

bant, triduo aut quatriduo inibi ſinuntur, & quia ſaccharũ recrudeſcit, propter humorem imbibitum, idem per ſe denuo coquitur, & bis térve ſic repetitur.

Materies. Theophraſtus eius materiem amplam eſſe dicit, eiusq; vſum ad tectorium opus, ſed frangi ſe ſonitu prænunciat, ita vt præſentire homines poſſint, quod in Antandro contigiſſe, omnesque è balneis terrefactos profugiſſe traditum eſt. Sub terram obruta à putredine immunis durat, quinimò omnium præcipua operi ſubterraneo redditur. Etiam carbones iuglandis expeti ſolent ferreis metallis, cùm iam exarſerit. Plinius ab eo: Cariem vetuſtatemque tardiſſimè ſentit iuglans. Non improbatur iuglans in aqua, hæc quidem in his, quæ defodiuntur, vel principalis. Colos mire adulteratur iuglande tincto, atque in medicamine decocto. Facile pandatur iuglans. Fiunt enim ex eo trabes, frangiq; ſe prænunciant ſtrepitu, quod in Antandro accidit, cùm è balneis terrefacti ſono profugerunt. Apud nos arcis, & menſis, & vtenſilibus lautis dicatur, materie vndatim criſpa.

De Amygdalo. CAP. XXXIIII.

TERTIVM ab his locum amygdalo Plinius aſſignat, cui nos aſſentire volumus. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate dubitare ait, quoniam Græcas nominat, quas quidem & in iuglandium genere ſeruant. Legitur apud Arnobium fabula de Amygdalo: Ia Mydæ regis filia fuit, quæ mortuo Aty ſponſo ſuo exanimati pectus mitioribus lanis velat, illachrimans cum Acdeſte, qui mortis cauſam dederat, ſeſeque interficit. Cruor in purpureas violas vertitur, corpus à deûm matre ſepelitur, vnde amara amygdalus naſcitur, amaritudinis cauſam ſecum afferens. Virgilius de futura frumenti copia, ex amygdalo prognoſticon deſumit,

Contemplator item, cum ſe nux plurima ſyluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat vmbra,
Nequicquam pingues palea teret area culmos.

Ebrietatem arcere putauit Plutarchus in Sympoſiacis, qui apud Druſum Tiberii Cæſaris filium quendam medicum comeſſari ſolitum retulit, qui omnes bibendi certamine prouocabat, neminiq; cedebat in vini potu, is tandem deprehenſus eſt, antequam biberet, quina, ſenáve comeſſe amygdala, quominus temulentia tentaretur. Porro cum deuorare vetuiſſent, ne pauxillum quidem in huiuſcemodi potu reſiſtebat. Hoc idem Athenæus retulit, cuius cauſam amaritudinis vim dicit, quæ reſiccet & humores depaſcat. Sunt qui amygdala putent facultate mordendi, detergendæque carnis donati, ſic vt faciei fuſcas & contractas ſole maculas obliterent. Ergo cum præſumpta fuerint, amaritudine ſua meatus vellicant, & quodam laceſſunt morſu, qua de re

vaporem

vaporem, quem humor in cerebro creauit abſorbent. Sic itaque non ab re amygdalarum amarulentia contra meri iniurias pollet, interanea reſiccans, ſic vt non ſinat venas impleri, quarum, vt tradunt, diſtentione, & perturbatu temulentiam contrahi volunt, effluuiis obſeſſa mentis arce. Pereuidens argumentum eſt mori vulpes amarorum paſtu, ſi non cõtingat è vicino aquam lambere, inteſtino humore affatim exucto. M. Varro ex nuce Græca triplex miniſterium fieri ab apibus, cibum, mel, ceram, earumque florum paſtu cæliacos fieri. Columella probatiſſimam arborem amygdalum vocat ad apes. Ex his Palladius: Ex amygdalis apes mel conficiunt.

Græcis arbor ἀμυγδαλῆ dicitur, fructus ἀμύγδαλον. Sed Pamphilus, Athenæo authore, de pronunciationis tono loquens ait: ἀμυγδάλης in fructu grauari oportet, ſicut in ἀμυγδάλῃ, at arborem vult circumflecti, vt ἀμυγδαλῆ. Ariſtarchus & fructum & arborem indifferenter poſuit accentu acuto. Philoxenus vtrumq; circumflectit. Triphon Atticus amygdalam fructum cum graui profert, quod nos neutro genere amygdalum dicimus, ſed amygdalam arborem: nam cum nomen à fructu ſit deductum, videtur merito circumflecti oportere. Lacones muceros vocãt amygdalas, vt Seleucus ſcribit. Amerias mycerum dicit. Nicander in ſuis Georgicis amygdalum dicit neutro genere. Herodianus Alexandrinus inquit amygdalas dici, quod poſt viride putamen multos ſcarificatus oſtendat, & hiulcas rimas, quas Græci amychas vocant. Dicitur etiam amygdala nux Thaſia, quemadmodum declarat Democritus Græcus. Macrobius amygdalam dicit nucem Thaſiam, & Græcam ex Cloatii doctrina. Cato è Latinis nucem græcam vocat, nuces omnes commemorans, caluam, auellanam, præneſtinam, & græcam. M. Varro nuces Græcas vocat. Columella etiam nuces Græcas amygdalas vocat. Argumento quòd omne, quod de nuce Græca ſcripſit, à Theophraſto excepit de amygdala loquente. Vnde maximè miror Hermolaum doctiſſimum virum ambigere, an Græca nux Columellæ ſit amygdala. Plinius, & Thaſiam, & Græcam nucem amygdalam vocat. Palladius etiam nucem Græcam vocat. *Nomen.*

A Theophraſto ita formatur: Arbor veſtitur folio fœminicoruo ſimili, ſed minus pingui craſſove. Inter arbores ſoli peculiare eſt, quòd ante foliorum ortum floreat, vel cum flore folium promat, vel paulo poſt. Flore foliato, candido, quamquam & amygdalarum quarundam ſubruffus exeat. Aroniæ meſpilo forma ſimili. Germinat præmaturè, ſed non præmatura folia dimittit, cùm multis ſerior ſit. Facilè germinat, quia viribus præualet alimentoq; abundat. Facileq; afficitur, & niſi ſiccitas ſuæ naturæ foret impedimento, ad ſupergerminandum propẽſa eſſet. Fructificat ex annotinis ſurculis. Fructu perſeæ ſimili, vel fraxini ſemini. Cuius ſemen ſub tegmine ligneo eſt, ambiẽtiaq; plura habet. Succo pingui prędito. Principio ſuccus aquoſus, quandiu viridis eſt, atq; recens, ſed ſeneſcens craſſiuſculus redditur. Cuius putamina acerba, acutaq; ſunt: Vnde ſordes omnes, terræq; partes eo vis naturæ ſecer- *Forma.*

nes expellit. Sed cur cito floreat, fructus verò ſerò maturet, cauſa eſt, quòd flores, & folia ſunt faciliora, vtpote quæ craſſiore conſtent materia, fructus verò purgatiore ſucco conſiſtunt, quòd maioris paratus indigeant, præſertim cùm lignoſus, pinguis, ſiccusq; natura ſit fructus, tales igitur difficilius confici neceſſe eſt. Viſitur aliquando fructum ſine foliis afferre, quod non aliunde euenire credibile eſt, quàm ex nimia fructus frequentia, & ob id folia minus frequentia: abſumpta enim naturæ vi in fructu, folia parua, imbecilliaque remanent, & caſui obnoxia prolabuntur, vt nuditatis ſpeciem in arbore relinquant. Prima quidem ſpecie fructum abunde parit, ſed quos peperit ſæpenumero educare non poteſt, quippe cùm in perficiendo potiſſimo labore ſit opus. Et ſi fœcunda ſit, non ob id breuis vitæ eam cenſere fas eſt. In ſenecta enim fertilior euadit. Cuius ratio eſt, quòd ætate viribus detractis detrahitur & alimenti vbertas, itaque fit, vt facile quod reliquum eſt concoquatur ad fructus confectionem. Singulari radice firmatur, prægrandemque ac altè defixam agit. Pingui ſucco turget, lachrymamq; rimoſa plorat, quæ concreſcit in gummi. Plinius ab eo. Amygdala folia rubentia habet. Floret prima omnium menſe Ianuario, Martio verò pomum maturat. Nec intereſt maturius germinaſſe, cùm prima germinet, & inter nouiſſimas nudetur. Meſſibus reddit ſemen. Fructus tenuiore, ſed ſimili iuglandium ſummo operimento, item ſecundo putaminis: nucleus diſſimilis latitudine, & acriore callo. Extra geminantur vitia. Succo pingui prædita. In ſenecta fertiliſſima. Sed valde miror Theophraſtum in re arboraria diligentiſſimum virum ſoli amygdalæ inter arbores tribuiſſe, vt prius flores, quàm folia promat, cum contra eum teſtentur Neapolitana pomaria, vbi præcox, armenia, perſica, cornus, ceraſus, prunus, malus, populi, vlmique, quæ ante folia florent, vt videantur arbores frequenter albo linteo coopertæ. Plinius item Ianuario florere, Martio maturare, cum præcox amygdalus Iunio ſuos maturet fructus, ſerotina autumno. Dioſcorides amygdalum rhododendri foliis eſſe. Palladius etiam in vetuſtate plus afferre ſcripſit. Apud nos nouellis amygdalis folia hyeme non cadunt, adultis cadunt.

Genera. Theophraſtus ſylueſtris, & domeſticæ, dulcis, & amaræ, duræ, & mollis meminit. Athenæus Cypriæ meminit, quæ reliquis longior, & extremitatem aduncam habet, item Naxiæ, & in pretio habitæ, quia erat mollis, vt ex Phrynici teſtimonio patet apud eundem, qui ſe molares dentes ſibi rupiſſe dicit, vt ne Naxiam quidem amygdalam frangere poſſet. Plinius à Theophraſto dulcis, & amaræ. Nos autem ita diuidemus. Amygdalarum duplex genus, ſylueſtre, & vrbanum. Syluestres amygdalæ amaræ ſunt, & ſalubriores, quippe in remediis magis quàm dulces valent. Vrbanum genus in duo itidem diuidemus: Molle & Durum. Molles amygdalas tarentinas dicimus, quæ tam fragili putamine ſunt, vt manibus attrectatæ frangantur, & arboribus furto auium exponantur, nam hiaſcunt, & decidunt, vel aues

roſtro

roſtro frangunt,& vorant,à mercatoribus ſpernuntur,quia fragiles ſunt, non ita à mulieribus & pueris,qui manibus preſſis,vel dentibus ruptas edunt. Harum duæ ſpecies, altera maior,altera minor. Neapoli *amendule pomegue* dicimus.Athenęus has Naxias vocat.Durum genus in tria diuidemus,maximum, medium, & minimũ. Maximum quatuor digitorum longitudine fructus eſt, cuius apex veluti hamus incuruatur:Athenęus Cyprias vocat,Plinius falcatas. Apuli *amendolagine*. & ab eis pro vili pretio habitæ, quia earum arbor paucas producit, nec continuo fœtificat, nec exportari tolerant,ſed ſecundis menſis apponuntur,ac ſaccharo condiuntur.Medium genus communes vocãt,à pice ſunt retuſiori,folia arboris maiora. Sed minimum genus pręſtantius eſt. Incolę *ambroſine* vocant, hæc exportantur in diuerſas partes,geſtatum tolerant, maximoque habentur pretio à mercatoribus. Hoc genus in duas ſpecies diuidemus,maiorem, & minorem. maior non dicitur, quod cum cæteris conferri poſſit,ſed reſpectu alterius ſpeciei,quæ minima eſt.Fructus rotundus eſt,paruusque,totam ſuæ teſtę cauitatem replet. Arbor tenuior, & delicatior eſt. Folium anguſtius breuiusque. Hæc ſingulis annis vberiores fructus producit, vt nimio onere frangantur rami,ni ſubdita furca ferat opem.

Theophraſtus ei cœlum ſerenum apricumque tribuit. Columella calidum. *Cælum.* Plinius calido cœlo,& meridianis partibus gaudere dixit. Palladius:amant cœlum calidiſſimum, quia mature florere conſuerunt. Ita ſtatuendæ ſunt,vt arbores ad meridiem ſpectent. Florentinus: gaudet calidioribus locis hæc planta,ob id inſulis plantant,vt vberius adoleſcãt. Naxia ab inſula Naxo veteribus Græcis amygdala maxime commendabatur, ex Athænei authoritate: ſecũdas ſibi vendicat Cypria,quæ præter cæterorum morem,quæ gignuntur alibi, repando cacumine prodit. Ex Hermippi ſententia, ex Paphlagonia, & primitus ibi venerunt. Plinius ait Thaſias & Albenſes celebrari. Eſt enim Thaſus Thraciæ inſula. Apud nos qui temperato degimus cœlo minus fructificat, frigido verò aut perit,aut ſterileſcit,nec ſemine ſata pullulat, ita aquilonium odit cœlum. Aiunt in Anglia interdum nuces maturare.

Theophraſtus amygdalis gracile ſolum tribui vult, quoniam ſi pingue, vel *Solum.* altum nanciſcatur, nimia pabuli vbertate ſterilitate afficietur. Adeò virium ſoliditate valet, vt ex nimio alimento in germinum luxuriam proruat. M. Varro: deorſum fertiliores nuces græcæ, id eſt in planis conſitæ, vt ſupra diximus. Columella agrum durum, & ſiccum deſiderare ait, nam ſi in locis diuerſis natura eiuſmodi poſueris nuces, protinus putreſcẽt. Plinius ex Magonis ſententia ait gaudere dura terra,in pingui,aut humida ſterileſcere. A quibꝰ Palladius: Amat agrum durum, ſiccum, & calculoſum. Ob id Apuliæ ſolum totius noſtri regni accommodatiſſimum eſt amygdalis, calido enim fruuntur cœlo, vbi patentiſſimæ planities conſitæ, & ſolum, cui poſt duorum, vel trium pedum altitudinem calculi ſubſunt, vel perpetuus tophus. Prohibet hic enim, ne vnica amygdali radix in profundum deſcendat: ſed alimentum in fructus conuerta-

tur. Ideo Italia Apulas laudat. Et nobis inuidendæ parum ſunt Cyprus, Naxus Thaſuſq;.

Satio.

Satam ſemine amygdalam Theophraſtus exurgere poſſe ait, ſed degenerare ſapore, duramq; ex molli reddi. Iccirco aut adultã inſerere, aut ſæpius transferre præcipiunt. Cuius ratio ſeminis infirmitas eſt: deuincitur enim ab influxu copioſioris alimenti, quod digerere nequeat. Sic durior euadit. Ob id Thaſii amygdalas inoculant, ex mollibus enim præduræ poſt ſatum reddũtur. Didymus ſemine ſeri ait, & tranſplantatas meliores fieri. Florentinus Græcus ſeminio pãgi poſſe docet. Nuces, quæ ſeri debent, pridie liquido fimo macerentur, alii aqua mulſa madefaciunt, in eaq; noctem ſolam eſſe patiuntur, ne germen extinguat mellis mordacitas. Cacumina in terram rectè figuntur, ſic vt lignoſior pars ſurſum ſpectet. Tradunt vegetiores enaſci, ſi in ſcrobiculos, quibus obruuntur, ferula coniiciatur. Columella, Antequã nuces deponas in aqua mulſa, nec minus dulci macerato, ita iucundioris ſaporis fructum, cùm adoleuerit, præbebit, & interim melius & celerius naſcetur. Ternas nuces in trigonum ſtatuito, parsq; durior inferior ſit, quia inde radices mittit, nuxq; à nuce minimo palmo abſit, & anceps ad Fauonium ſpectet. Plinius ex Magonis ſententia, qui in nucibus operoſus fuit: Serendas quàm maximè falcatas, & è nouella, fimoq; diluto maceratas per triduũ, aut pridie quàm ſerãtur, aqua mulſa. Mucrone defigi, aciem lateris in aquilonem ſpectare: ternas ſimul ſerendas trianguli ratione, palmo inter ſe diſtantes, denis diebus adaquari, donec grandeſcãt. Palladius nihil vtilius, ait, quã ſeminarium facere. Fodiemus ergo altam pede vno ſemis aream, in qua obruemus amygdala, non amplius quatuor digitis, ita vt acumina figamus in terra ſpatio inter ſe binorũ pedum ſeparata. Sed ipſa amygdala ad ponendum, & noua legamus, & grandia, quæ antequam ponamus, pridie mulſa aqua, ita vt nimis maceremus, ne germẽ extinguat ex multo melle mordacitas. Alii prius fimo liquido per triduũ nuces eas macerãt. Deinde die, ac nocte eſſe patiuntur in mulſa, ſed quæ ſuſpicionẽ tantum poſſit habere dulcedinis. Cũ in ſeminario amygdala diſponimus, ſi ſiccitas interceſſerit, ter in menſe rigemus, & herbis naſcentibus circũfodiendo ſæpe purgemꝰ. Terra ſeminarii lætamen debet habere admiſtum: ſeruandæ ſunt à pecore, quia ſi rodantur, amareſcunt. Seri debent Ianuario & Februario, locis calidis Octobri, & Nouembri. In Baro aliquando ſatæ amygdalæ degenerare conſpiciuntur, quippe ſi eas ſeras, quas ambroſinas nominari diximus, eæ proueniunt, quas communes diximus, ſi communes ſeremus, prouenient ſylueſtres, ſi molles, duriuſculæ naſcuntur, ob id ex ſobole, quæ circa matris crus naſcitur, plantatur. Qui Neapoli ſeminaria facere velint, ex Apulia ſemina exportari curent, nam meliores naſcuntur, quàm ex iis, quæ noſtra regione naſcuntur, nam ſi noſtratia ſeuetis, plerunque euanida fiunt. Viuiradix ab autumno ad Brumam, vt Florentini fert opinio, commodius ſeritur, verno ſatu difficilius comprehendit, quòd arbos ea præcoci partu germinet. Columella ſerit Ar-

cturi ſigno, vel circa kalendas Februarias, quia prima gemmaſcit. Mago, Plinio referente, amygdalas ab occaſu Arcturi ad Brumam ſeri iubet, ſtatuitque tempus. Palladius: Seritur Ianuario & Februario, calidis locis Octobri & Nouembri. Cum in ſeminario adoleuerint, relictis ibi, quæ ſpatio ſufficiant plantis, alias transferemus menſe Februario. Amplo diſtent inter ſe interuallo, cum & numeroſam radicem habeat, & vires ſolidas hauriendi. Sunt qui inter vites ſerendas cenſeant, tanquam innoxias, & cibo mediocri contentas, & ſimul quòd maturè fructificent, nec latè adumbrent, minime graues, ſed Theophraſti opinione hi non rectè exiſtimant. Vmbra enim & ſera feracitas, non tam infeſtant, quàm vires radicũ. rapiunt enim alimentum ſuo amplo diſcurſu, implexuq; enecant. Amygdalis ampliora diſtribuenda ſunt interualla, quàm malis, pyris, ſed minora quã fico. A quo Plinius: Amygdalas ſeri iuſſerũt diſtantiores, quàm malos, & pyros. Palladius: Spatia inter arbores viginti, aut viginti quinq; pedũ dediſſe ſufficiat. Didymus auulſione naſci amygdalas ſcripſit. Florẽtinus etiam pangi poſſe auulſione vel ſtolonibus. Palladius ſeri poſſe plantis, quæ de maiori radice tolluntur. Theophraſtus ramo prægrandi depoſitis germen erumpere raro ſolere. Florentinus ait, Nonnulli ramulos, qui de cacumine ſumerentur, non infelici ſucceſſu depoſuerunt. Didymus nõ ſolum ramo, ſed etiam taleis naſci poſſe ſcripſit.

Cum amygdalam ſemper ſererent ſemine ob naſcendi facilitatem, opus erat, vt bonos fructus afferret, vt eam insererent, ob id Theophraſtus Thaſios ſemine ſatas, & adultas amygdalas inoculaſſe dixit. Paxamus autumni exitu amygdalas inſerere iubet non iuxta ſummitates, ſed in ramis iuxta mediũ excurrentibus. Florentinus verò etiam autumno inſerendam præmonet, cùm vere germinet, ſed inſerendos ſurculos non ſummatim legẽdos eſſe, ſed è media arbore. Quintilii verò Ianuario inſerendam præcipiunt. Plinius: ſtatutum tempus habere ſuæ inſitionis amygdalas circa brumam. Palladius: Menſe Decembri, vel Ianuario circa idus amygdalus inſeritur, locis verò frigidis & Februario. Si tamen ſurculos condias antequàm germinent vtiles ſunt, qui de ſummitate ſumuntur. Inſeruntur & ſub cortice, & in trunco: inſeruntur in ſe & in perſico. In verſibus verò, Inſitio.

Phyllis odoratos primæuis floribus artus
Diſciſſi pruni cortice fiſſa tegit.
Pomaq; permutat velamine perſica miſto,
Duritiemq; docet tegminis eſſe loco.
In modicam tornat ſiliqua tendente figuram,
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Caſtaneamq; nucem depulſis cogit echinis,
Mirari fructus læuia poma ſui.

In Baro Apuliæ Octobri, & Nouembri inſerunt. Inſerendas arbores Auguſto iuxta medium detruncãt, ne frondibus & germinibus arboris ſuccus ab-

ſumatur.deſitis mox caloribus,vbi cœlum frigeſcere cœperit,truncum præcidunt,& inter lignum,& corticem inſerunt,acuunt ſurculum, ne dum intruditur corticem rumpat.Surculum ex Auſtrina arboris parte deſumunt,& è ramorum ſummitatibus, non trunco ſupernaſcentibus, Luna decreſcente poſtremis diebus,nam ſi creſcente id fieret, materiam multam,fragilemq; produceret arbor,fructus verò paucos.Nos in Campania in prunum inoculamus, & optime concipit,difficilius trunco fiſſo, medio modo inter lignum & corticem in perſicum inſerimus. Ipſa recipit perſicum,præcocia,chryſomela & ceraſia,& tempeſtiua proueniunt,contra ruſticorum opinionem,qui pertinaciter ſerotina prouenire affirmant. Sed ſi ſubdita amygdalus amara fuerit, tantillum fructus cortices amaroris ſapiunt.

Cultus. Nihil æque degenerat vt amygdalus,vnde ſæpius plantam tranſplantare licet. Amygdalam, Theophraſtus ait,dum fructus parit, neque rigandam, neq; ſtercorandam,neque purgandam præterquàm aridis,neque vlla cura tractandam exiſtimant,ne plus æquo validior facta fructum in flore amittat.Plinius, Amygdalæ ſi colantur,foſſione florem amittunt.Palladius: putandę ſunt Nouembri menſe,vt ſuperflua,& arida,& denſa tollamus.Seruandæ ſunt à pecore,quia ſi rodantur amareſcunt.Circumfodi non debent,quoties florēt, quia inde flos eius excutitur.In vetuſtate plus affert.Theophraſtus: Cultu miteſcit amygdala,vnde neglecta amara ex dulci,& dura ex molli redditur.

Ars. Amara amygdala quomodo eſculenta fieri poſſit,multa Gręcorum,& Latinorum extant experimenta.Ariſtoteles docet clauum confixum amygdalæ, vt gummi per multum tempus deſtillet, vrbanam reddere, & per hoc artificium ſylueſtres arbores fiunt domeſticæ. Theophraſtus amygdalam cultura maxime immutari poſſe multis in locis profitetur ſui operis. Vnde ſi quis ſtipite circumfoſſo, & ab ima parte perforato menſura dodrantali, vndique lachrymam affluentem in idem defluere ſinat, hoc tam ad bene ſapiendum, quàm ad fructificandum conferre creditum eſt. Amygdala perforatu caſtigatur.Si paxillo deciſo humorem influentem abſtergas,idq; biennio, vel triennio facias,dulcē ex amara efficies. Amaror enim ex nimia alimenti copia prouenit,humoriſq; vbertate,quod perforatu caſtigatur: nā illo liberata humore, in meliorem & ſuauiorem fructum tranſit. Reliquus humor facilius concoqui poteſt,ſic dulceſcit. Amygdalam mutari poſſe ex toto procul à ratione eſt,cùm arbor ſit ſatis robuſta; ſed diminutam melioreſcere veriſimilius eſt. Præterea ſi ſtercoribus nonnullis ex validioribus vtemur, ceu ſuillo,amygdalæ ex amaris in dulces tranſeunt.Sed amygdalæ triennio poſt mutātur,cultum enim per tantum temporis adhiberi par eſt. Africanus ex amaris dulces fieri affirmat,ſi circumfoſſo ſtipite quatuor digitis à radice cauernula imprimatur, per quam noxium deſidet humorem. Vel ſi circa radices apertas vrina, vel ſuillum ſtercus diffunditur.Quintilii ex Ariſtotele, Martio menſe amygdalarum radicibus ſuillum ſtercus imponunt,nam ex amaris faciunt dulces, maiores,&

res,& delicatiores. Plinius:amygdalæ ex amaris dulces fiunt, ſi circumfoſſo ſtipite,& ab ima parte circumforato, defluens pituita abſtergatur. Palladius ex his, Ex amaris dulces fiũt ſi circumfoſſo ſtipite tribus digitis à radice fiat cauerna per quam noxium deſudet humorem, vel medius truncus terebretur,& cuneus ligni melle oblitus imprimatur. Vel circa radices ſuillũ ſtercus affundas.

E duris molles reddere etiã docet Theophraſtus. Africanus ita pollicetur: Si radicibus ante florem ablaqueatis aqua calida frequenter ingeratur. Palladius ex Martiali: Teneras nuces amygdalus creabit, ſi ante florẽ radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur. Nucem græcam tarentinam facere hoc modo docet Columella: In quo ſcrobe deſtinaueris nuces ſerere, in eo terram minutam pro modo ſemipedis ponito, ibiq́; ſemen ferulæ repangito: cùm ferula fuerit enata eã findito, & in medullam eius ſine putamine nucem græcam abſcondito, & ita obruito, hoc ante kalendas Mart. facito, vel inter nonas & idus Mart. Sed Florentinus amygdalam ſuis operimentis ſpoliatam facere promittit, ſi ſolam amygdalæ nucis carnem vitis recentis, vel platani foliis propter formicas inuolutam terræ obruas; ſed cinis aſſidue aſpergatur trunco, & radicibus. Vt amygdalæ teſta tenuior fiat, inteſtina verò ampliora fiant, docet Theophraſtus, ſi continua foſſione exhilaretur arbor, nam alimento meliori vberioriq́; cùm ipſæ arbores vigent, tum fructus meliores creantur: nam alimenti copia humefacit, pulpamq́; fructus auget. Africanus naſci ſcriptam aſſerit, ſi eius teſtam fregeris integro nucleo, & in eo quicquid libuerit deſcripſeris, mox papyro religatam, ac luto circumlitam, ac ſuillo ſtercore congeſto obrueris. Palladius: Græci aſſerunt naſci amygdala inſcripta, ſi aperta teſta nucleum ſuum tollas, & in eo quodlibet ſcribas, & iterum luto, & porcino ſtercore inuolutum reponas.

Si laſciuit arbor frondibus, & germinibus, nec ferax fuerit, caſtigandi modum docet Theophraſtus, ſic copioſiorem fructum dari affirmat, ſi ferreus palus adigatur arbori, impreſſoq́; foramini querneus inferatur paxillus, & hoc modo in eam animaduerti volunt. Vel ſi poſthac fructus abunde nõ dabit, radices refoſſas ſpoliataſq́; hybernis frigoribus dabunt, & reliqua puniendi genera. Sublata enim nimia alimenti copia, calor inſitus amplius in reſiduo valet. Ab eo Africanus. Si ferax non eſt amygdalus, hyeme radices ablaqueabis, & iuxta terram terebrato trunco tedæ præpinguis adactum cuneum, infuſo prius humano lotio, immergemus. Plinius: cuneo è robore adacto fiſſa radice fertiles fiunt, ſi germinant, nec fructum ferunt. Palladius, Si ferax non eſt, tedæ cuneum terebratæ radici mergamus, vel ſalicem ſic inſeramus, vt libro tegente claudatur. Sed Theophraſtus querneum, Africanus è teda, Palladius è ſalice paxillum arbori adigunt, & alii diuerſum, ex quo perſpici licet non cunei materiem, ſed duritiem & incorruptibilitatem quæri, quo diutius arboribus infixi durent. Perdit facillime amygdalus fructus ante maturitatẽ, dicit Theophraſtus, quia nexu infirmo dependent, cùm mole grandiuſcula cõſtent: nam

Morbi & remedia.

FF

quodlibet humefacere, atq; debilitare eos facile poteſt. Tũ etiam flatus interdum vehementes inuadũt, vt nil reſiſtere valeant: imò etiã ſi non pluat, dummodo aer auſtrinus, nubiluſq; ſit, amittũt flores & primos fruct⁹, ſi illico poſtquàm defloruêre illud acciderit. Plinius ab eo: Si amygdalæ cũ defloruere, protinus ſequantur imbres, in totũ poma depereunt, etiam ſi omnino nubilũ fiat, auſtrinúsve flatus, amittunt fœtus. Perdit facillime ante maturitatem fructus amygdala etiam ſi non pluat & fiat auſtrinum cœlum aut nubilum, amittunt florem, & primos fructus, ſi cũ defloruêre tales dies fuerint. Apud nos à Martio menſe vſq; ad medium Aprilem gelu timent, quia tunc flore & fructu pubent, & ſi noctu pluit in floſculis inſidente aqua, gelu torpebũt, & caduci fiũt flores, hoc elapſo tempore tutius viuũt. Amygdala non ſolũ plagam, ſed etiam diſciſſionem caudicis ſuſtinere poteſt (& ſi permultæ fiſſo caudice pereant) Ratio eſt, quod diſiectas partes celerrime comprimere poteſt, & coagmentare. Vredine non infeſtatur. Aliquando gummoſus humor efficitur. Mutilatione deterior euadit, quippe ex dulci amara efficitur. Ratio eſt, quod principio alterato, finis quoque alteratio ſequitur. Palladius: Locis frigidis vbi metus eſt de pruina, Martialis dicit hoc remedio ſubueniri. Antequã floreant, radices nudantur, & albi lapides minutiſſimi miſti arenis cõguntur, & vbi iam tempus videbitur, vt debeant germinare, effoſſi iterum lapides ſubmouentur.

Caditura. Amygdalæ, Florentinus ait, ad legendum maturitatẽ fatentur, quũ fuerint ſpoliatę corticibus, quæ ſi muria lauentur, & candidæ fiunt, plurimum durant, mox ſiccatæ ad vſum ſeruantur. Si difficulter corium exuant, paleis obrutæ continuo relaxabunt. Semina, quæ mollia, Theophraſtus ait, carnoſaq; ſunt, vt amygdala, putamine ambiente optime ſeruantur, omniaq; diutius ſeruantur putaminis circundantis præſidio. Sed minus perdurat, quã auellana, quum pinguiuſcula illa ſit. Palladius: amygdala maturitatem fatentur ad legendum, cum fuerint ſpoliata corticibus. Hæ ſine cura hominis ſeruantur in lõgum. Si difficulter corium dimittent, paleis obruta continuo relaxabunt. Item decorticata, ſi aqua marina lauemus, aut ſalſa, & candida fiunt, & plurimum durant. In Baro ſeptem, vel octo diebus inſolata cum putaminibus earũ ſicco loco per triennium, vel quadriennium aſſeruantur.

Materies. Arboris cinerem, ad lixiuiamque probauit Theophraſtus vim acerrimam. Ad fornaces, arteſque aliquas non incommoda materies.

De auellana. Cap. XXXV.

ETsi montes, & nemora corylis veſtiantur, vt ſylueſtribus arboribus, nos tamẽ tum ob eorum fructuũ gratiam quã apud omnes adeptæ ſunt, tum quia facile cultu miteſcunt, in pomarium tranſtulimus. Plinius eſſe in ipſo nucum genere ait. Habent eæ facultatem nòn minimam aduerſus venena, præcipitq; Cato in ſuburbanis hortis conſerendam. Plutarchus ſcribit appenſam in laquearibus nucẽ ſcorpiones prohibere, ne in domicilia irrepant, lectorum etiam pedibus adligatam, ſcorpiones ne cubantes adoriantur inhibere. nec ad equilia,

equilia, ſi præſepibus affixa ſit, irrepturos. Nec omittemus, quę ſimplex obſeruauit ruſticitas: ſerpētem coryli virga, vel caudice ictum obtorpeſcere, & tandem emori. Metallicorum etiā experientia compertum eſt tantam cū metallis coryli arborem ſympathiam habere, vt ſi illius recta virga per montes & loca, vbi metalla lateant, deferatur, illico flectatur in abſconditi metalli indicium, cū cæteris locis recta maneat. Hæc nux inter felices arbores à Macrobio enumeratur. Nec prætereūdum duximus ridiculum Alberti experimentū: Coryli virgæ veru inſtar accommodatæ regulus parua auis figatur, virgæ extremitatibus lignum, vel quoduis aliud ſubiiciatur, ſupra quod facile poſſit circumuerti, mox prunæ ſubiiciātur, fiet vt caleſcente colurno verruculo, non ſine aſtantium riſu, ſe ipſam vertat, dum coquatur, auis. Sed putat ipſe eam vim ineſſe aui falsò, ſed corylo, quæ per ſe ſola conuertitur obiecta igni.

In magnis eſt ambagibus auellana ob ſui nominis varietatem. Theophraſto ἡρακλεωτική dicitur, id eſt nux Heracleotica ab Heraclia Ponti ciuitate dicta. Dioſcorides λεπτοκάρυον vocat, id eſt tenuem, & exiguam nucem, reſpectu iuglandis. Hermonax, & Timachidas auellanam nucem iuglandem vocant ex Athenæo. Macrobius prænestinā nucem vocari ait, à loco vbi luxuriat. Eſt autem natio hominum iuxta agrum Prœneſtinum, qui Carſitani vocantur ἀπὸ τῶν καρύων, à nucibus, inde ſcilicet prænéſtinæ nuces. Hanc autem nucem etiam à Græcis vocari ait κάρυον ποντικὸν, cùm vnaquæq; gens indiderit huic nuci nomen ex loco, in quo naſcitur copioſior. Putat idem, Oppii opinione, heracleoticam nucem non auellanam, ſed iuglandem dici, falsò. Didymus ponticam nucem vocat. Plinius: Auellanas antea abellinas patrio nomine vocabāt, & in Aſiam, Græciamq; venere è Ponto, ideo ponticæ nuces vocantur. Seruius ab Auellano Campaniæ oppido. Sed nunc duo oppida in Campania vulgò *Auello* & *Auellino* diſtant ſex millia paſſuum; circa ea *Corgliano* vulgò, quæ optimas, copioſas & varias affert. Neapolitani reſpectu maioris nucis *nocelle* vulgo dicunt. Arbor Græcis κόρυλος dicitur, Latinis etiam corylus. *Nomen.*

Rara admodum videtur fuiſſe Theophraſto, quòd tā anxiè eius hiſtoriam proſequatur. Auellana aſſurgit caudice multis infernè ſtolonibus fruticāte, ſuperne ramis brachiato. Virgis ſine alarū ſinu enodibus, breuibus, craſſisq; nōnullis. Foliis per ambitū ſerratis, vtiq; alno ſimilibus, tamē latioribus. Materie admodum lenta. Cortice ſummo tenui, pingui, maculis albis & variis. Medulla tenui & fungoſa, quæ dematur. Florere hanc nonnulli inficiantur, ſed floris vice præludia quædā oſtentare, quæ iulos vocant. Siquidem fructu iam caduco, ſquamoſum quiddam minutis ſquamis racematim compactum, veluti prælongus vermis, erūpit, quod ſingulari fultum pediculo penſile nititur. Is nucis pineę virides, & nouellæ rudimentū exprimit, niſi quod tereti craſſamēto propemodum tendit, tripollicari longitudine, creſcens hyeme, vere dehiſcens, & flaueſcens defluit, cū folia proſiliunt, tunc calyculacea tegumenta totidē, quot iuli ſupra pediculū exeunt, eorūq; ſingulis ſingulę nuces inſunt. Germinat & è *Forma.*

lateribus ſe fundentibus ſurculis,& ipſum quod præſit propellitur, ſic caudex & rami ſua proſequuntur incrementa, vt ea quorum germina in ſingulare folium finiuntur. Radice altiſſima, tenui, & robuſta,& ob id diuturnioris vitæ. Plinius: Has nuces molles protegit barba, ſed putamini, nucleiſq; ſolida rotunditas ineſt. Vmbilicus illis intus in ventre medio. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo ad nihil vtiles. Macrobius ait: Pontica nux & baſilica, germina & flores agunt, ſcilicet eiſdem temporibus, quibus græcæ nuces.

Genera. Theophraſtus ait: Duo eius genera: ſylueſtris, & vrbana. Sed ſylueſtris prorſus vtriuſq; naturę, nec vrbanæ fructus magnopere, quàm indomitæ præſtantior, folium vrbanæ maius, & caudex procerior. Ambæ bino genere conſtant: quædam rotundam, quędam oblongam nucem largiuntur, vrbanæ candidiorem fructum. Didymus: eſt alia rotunda, alia oblonga. Apud nos ſylueſtres,& vrbanæ copioſiſſimæ ſunt. Sylueſtres putamine duriori, minores, & ſapidiores. Vrbanę fructu rotundo ſunt & oblongo, ſed oblongus fructus cute tegitur rubra, præcocior eſt,& calyx ſummatim magis fimbriatus. Rotundę altera præcox, altera ſerior.

Cælum. Hyemis vtraq; patientiſſima,& montibus magna ex parte proueniũt, cùm natura ſylueſtres prorſus ſint, vt ait Theophraſtus. Deſcendit in plana corylus, dixit Plinius. Palladius verò frigido cœlo gaudere ſcripſit.

Solum. Theophraſtus aquoſis locis vrbanas gaudere retulit. Didymus argillaceis, & vliginoſis. Palladius loco humido, macro, & ſabuloſo. Tale eſt Abellinum ſolum, vbi in planis,& montibus optime, copioſiſſimeq; fructificat.

Satio. Seritur, vt Didymus tradit, eo quo amygdalæ modo, & tẽpore eodem deponitur. Palladius: Auellanæ ponendę ſunt nucibus ſuis, nõ amplius ſuprà terra ducenda eſt, quã craſſitudine digitorũ duorum. Viuiradice Plinius ſeri iubet à kalen. Martiis ad idus eaſdem. Palladius plãtis, & ſobole expertus eſt melius prouenire. Menſe Februario ſeu planta, ſeu ſemen exponitur. Cato propagari poſſe docet. Plinius auulſione naſci, ſed cũ parte corporis matris, quam ſecum auferat fimbriatam. Nos ſationis modum,& cultus, quibus in Abellino vtuntur exponemus. Nucibus raro, vel nunquam, ſed ſobole frequentius ſerũt. Effodiũt ſcrobes altitudine quatuor pedum, latitudine trium, inde virgas quinq; circa matris crus fruticantes trimas, vel quatrimas euellunt, panguntq;, vt ſingulis ſcrobiũ angulis,& in medio vnam ſtatuãt Octobri, vel Nouembri, terrã iniiciunt,& optime calcant, cacumina obtruncãt,& vinculis ſimul religant, vt ſimul creſcãt, nec ſe in latitudinẽ fundant. Interualla viginti pedũ ponũtur, vt cũ ad iuſtã proceritatem increuerint, cacumina ne ſe obũbrent. hoc modo ingentia auellaneta in Abellino cõſpiciuntur. Sed à vitib⁹ lõge abſint oportet. Virgilius, *Néve inter vites corylos ſere.*

Ex quo Plinius: Vites odit corylus,& ni procul abſit, triſtis & ęgra.

Cultus. Theophraſtus maxime coli iubet. Tranſlatu miteſcit ſylueſtris. Prægraciles eius virgæ deſquamãtur, craſſioreſq; deraſæ interpolantur. Fructũ n. eſſo-

ſcem,

rem,& copioſiorẽ afferre traditur,ſi plures virgas reliquerit,vt quę naturę ſuę proprietate fruticoſa ſit. Arborem ſi quis frequenter collucet, fœcundiorem reddi, quare tonderi, reſecariq́; præcipiunt, alioqui ſi arboreſcere patiatur aliquis, in corpulentiam alimentum omne ſumptiiabit. Plinius ex eo: Nux auellana fruticoſi generis,quinimo melior eſt,& copioſior fructu in plures diſperſa ramos. Abellini populi ita colunt: ſingulis annis ablaqueant,ager bis aratur, optant Iunio aquas pluuiales: tunc enim repleri nuces dicunt. Si defierint,ſemiplenas & paruas procreabit, neglecta commeat in fruticem.

Apud nos non inſeruntur, & cùm ſæpius inſeruiſſem rarò comprehendit, ferunt tamen perſicum emplaſtrari, & inſeri poſſe fiſſo trunco in eam, immo fructus producere, qui amygdalam intus dulcem habeant, nec ingenioſius, quàm hac arbore fructus poſſe duplicari. *Inſitio.*

Columella nucem auellanam tarentinam fieri poſſe docet, ſi ferulæ medulla feratur, quemadmodum diximus in amygdala. *Ars.*

Cato nuces prænestinas recentes in vrceo in terra obrutas condere docet. Palladius menſe Iulio circa nonas auellanam maturam eſſe in locis calidis,ait. Abellini populi arenis obrutas, vel ſub terra coopertis locis vſq; ad Aprilẽ virides aſſeruant,inde tunc eximi oportet, nam cœlo incaleſcente cõtinuo pullulant. Iunio fumo ſuſpendunt in cratibus, vt aſſiccentur, vel furno, vt breuius aſſequantur. Sunt qui nucleos nudent, ac filo traiiciant globulorum precariorum more, ac ſuſpendunt locis ſiccis. Maturitatis ſigna, cum ſponte è calyculaceis ſuis tegumentis exiliunt. *Cõditura.*

Haſtilibus præcipua eſt, vnde columna haſtilia F. Pompeio ſunt, quæ ex corylo facta erant. Materies fragilis: ob id Ouidius, *Materies.*

Et coryli fragiles.

Plinius. Erat corylus olim facibus familiariſſima. Cædua eſt, ſed tardius naſcitur, terræq; defixa vix tolerat, non modo humorem. Apud nos circuli fiunt ex ea ad vaſa vinaria conſtringenda, & ex eius virgis bimis vel trimis carbones ad pyrium puluerem conficiendum aptiſſimi.

De piſtaceis. CAP. XXXVI.

IN nucum genere etiam piſtacea nota eſſe Plinius dixit, quæ prodeſſe aduerſus ſerpentum traduntur morſus, & potu, & cibo. Vitellius in Italiam primus intulit, eodem tempore, ſimulq́; in Hiſpaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militauerat.

Theophraſto τρίβινθος dicitur, vt paulo poſt in eius deſcriptione dicemus. Nicander Colophonius, authore Athenæo, pittacia vocat,& phiſtacia. Poſſidonius Stoicus biſtacia: Fratres Georgici biſtacia. Damageron ψιτακία. Dioſcorides πιστάκια. Latini piſtacia vocant. Neapolitani *piſtacchi.* Siculi *feſtuchi.* *Nomen.*

Theophraſtus ita ſuam terebinthum Indicam deſcribit. Ferunt Indiam terebinthum habere, vel, vt alii, arborem ſimilem terebintho, foliis, ramis, & reliquis omnibus, fructu tamen diuerſo, amygdalarum ſimilitudine, nam & *Forma.*

in Bactris terebinthum hanc eſſe, ferreq; nuces amygdalarum magnitudine non magnas, ſed viſu ſimiles, ſuauitate verò amygdalis præſtantiores, & ideo incolas eis potius vti. Plinius ex eo. Eſt & terebintho ſimilis cæteræ, pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, præcipuæ ſuauitatis. In Bactris vtiq; hanc aliqui terebinthum eſſe proprii generis potius, quàm ſimilem ei putauerunt. Poſſidonius Stoicus ex Athenæo ait, Arabia, & Syria affert piſtaciū vocatum. Fructus racematim cohæret vnę modo, longus, cortice albo, & lachrymis ſimillimus. Et Fratres, qui Georgica conſcripſerunt, inquiunt: Terebinthum piſtacia Syri vocant. Nos hanc Indicam terebinthum Theophraſti, piſtaciorum arborem eſſe haud temere affirmamus, cùm vtraq; ſimilis, & reſinifera ſit. Præterea ſuper terebinthum inſita, vtpote in proprium genus mirè coaleſcit, & fructificat, nec piſtaciorū aliter Theophraſtus meminit, cùm ſuo tempore nondū in Gręciam eſſent allata. Nos ad horum maiorem declarationem piſtacii arborem conſcribemus. Planta tota eſt terebintho ſimilis. Folio maiore, quàm lentiſci, ita in ordinem vtrinq; diſpoſito, diſtantioribus frondium interuallis, ſubrufo. Arbor omnino nuda præterquàm ramorum cacuminibus: nam ſupra comatur denſiore folio. Nuces racematim pendent ex ramorum extremitatibus, facie vnguentariæ glandi ſimili, internus nucleus cuticula tegitur rufa, medullæ ſapor pineæ nucis proximus, ſed odoratior, vt terebinthi.

Genera. Palladius duo genera dicit, marem, & fœminam: marem cui ſub corio velut oſſei longi videntur latere teſticuli.

Cælum. Theophraſtus terebinthum Indiam ferre, & Bactrum. Dioſcorides piſtacia Syriæ eſſe. Galenus Alexandriæ magnæ naſci piſtacia ſcripſit, verum in Beroea Syriæ municipio copioſiſſime. Damageron quærere locum ſoli expoſitum dicit. Plinius in Syria naſci. Palladius loco calido, & ſole gaudere. Sicilia piſtaciis ſcatet.

Solum. Palladius humectum ſolum, & rigationem deſiderare ait.

Satio. Piſtacia Damageron ſeri ait Aprilibus calendis, ſexum vtrumq; matrimonio coniungendo, eo ordine tamen, vt mas deorſum in Fauonium ſpectet: ita connexæ largiorem, vt aſſerit, fructum dabunt. Diophanes nucem integram, ſuiſq; putaminibus illæſam terræ dabat. Piſtacia, Palladius inquit, ſeruntur autumno, & menſe Octobri. Qui diligentius facere volet, pertuſos calyculos, & ſtercorata terra repletos parabit, & in his piſtacea terna conſtituet, vt ex omnibus germen qualecunq; procedat, quod vbi conualuerit, planta hinc facilius transferetur menſe Februario. Nos Neapoli Aprili ſeruimus in calyculis, Maio proſiluerunt, foliis ſui generis, & caducis, tardeq; creſcebant. Si viuiradices plantare neceſſe fuerit, Paxamus docet, ſcrobes locis apricis, & iugiter inſolatis elaboratos excauari, & viuiradices vegetas recentes vna colligatas infuſo ſtercore luna ſecunda demergi, iiſq; plantulis ab imo ſolo ad ramos vſq; vinculo conſtrictis, terra in gyrum accumulata ſcrobiculos implere, dareque operam, vt rigatione, potuq; ſatientur, ab octauo die rurſum vinculis vt committe-

mitterentur, coirentq́; comprimere. Sed vbi caudices trimatum agerent, ablaqueatione facta, effoſſisq́; ſcrobibus, fimum inſpargere, & impulſo altius trunco aggere terræ munire, arbor enim in vaſtam creſcens proceritatem, hoc munere firmius hærens, impetu ruentis venti non deturbabitur.

Damageron Aprilibus calendis inſerit in ſui generis arbores, & terebinthum, vtq; idem arbitratur, in amygdalum. Didymus in ſuis Georgicis piſtacium in amygdalum inſeri dicit. Palladius, Inſeritur terebintho menſe Februario, & Martio, at alii amygdalo inſeri poſſe firmarunt. Ad Paſiphilum, *Inſitio.*

Quin & amygdaleos ſubeunt piſtacea ramos,
Et debitum maius de breuitate petunt.
Hæc & cognato cingens terebinthus amictu,
Nutrit adoptiuus nobilitanda comis.

De caſtaneis. Cap. XXXVII.

VLTIMA omnium accedit caſtanea, etiam nucum generi connumeranda, duro enim tegitur corio, quod proiicitur, intus verò quod eſui eſt. Virgilius nuces vocat,

Caſtaneasq́, nuces, mea quas Amaryllis amabat.

Heraclion Epheſius etiam nuces vocat, Athenæo authore, ſic Mnaſiteus nuces & caſtaneas. Nicander, & Theophraſtus etiam nuces vocant: quamquam Dioſcorides iuglandium, & glādium generi accommodatius tribui exiſtimet. Sic Plinius ab eis, cæteriq;. Etiam Diui Tiberii nominum impoſitione, qui glandes nominare fecit. Torrere has in cibis gratius. Moluntur etiam, & præſtant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis.

Græcis χάσανον dicitur: à Caſtana Magneſiæ oppido, vnde primum aducta eſt, nominatam eſſe conſtat. Theophraſto κάρυον εὐβοϊκόν. Nicander ait in Georgicis ſuis, referente Athenæo, Euboicos nucem caſtaneam vocare: Agelochum amotas appellare. Dioſcoridi σαρδιαναὶ βάλανοι, & διὸς βάλανοι, & λόπιμα dicuntur. Plinius reddit rationem, cur Græci Sardianos balanos appellent, quia Sardibus ea prouenêre primum. Iouis glandes, quia glandibus præſtabant, adeo vt Ioue dignam exiſtimarent. λόπιμα à cortice, quæ Græcè λόπος nominatur. Diphilus etiam caſtaneas ſardicas glandes nominat ex Athenæo. Vocatur etiam & nux Heracleotica, vt Macrobius ex Oppii authoritate teſtatur. Heracleotica nux, quam quidam caſtaneam nominant. Democritus διὸς βάλανον ait caſtaneam deſignare. Apuleius caſtaneas eodem nomine vocat. Sic etiam Damageron. Latinis caſtanea dicitur. Italis *caſtagna*. *Nomen.*

Theophraſtus quorundam opinione caſtaneam florere exiſtimat, alii minime, ſed villum proportione groſſis præciduis reſpondere. Germinat ineunte vere, ſeriusque, Virgiliarum obitu fructificat. Amentum profert, id ante germinationem verni temporis initio gignitur, fit veluti foliorum conceptus, dehiſcit poſtea, & ſquammata illa flaueſcunt, & in longitudinem vel tripolli- *Forma.*

carem increſcunt, cùm vere folium exit, iſta decidunt. Fructus glandeus in calyce echinato, ſimilis glandi, fagi dulcedine, & ſucco, ſed illi leuis, & placida, non hiſpida vt caſtaneæ. Plinius ab eo. Armatum iis echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus. Mirumque, viliſſima eſſe, quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibuſdam partus ex vno calyce, cortexq; lentus: proxima verò corpori membrana, & in his ſaporem, ni detrahatur, infeſtat. Germinat vere cœpturo. Virgilius hirſutas vocat,

Sunt & iuniperi, & caſtaneæ hirſutæ.

Genera. Plinius plura eius genera deſcribit. Tarentinæ faciles, nec operoſo ſunt cibo, planæ figura. Hæ Neapoli *caſtagne piatte* dicuntur à figura. Facillimè purgantur membrana, imò corio inhærent. Plinius. Rotundior, quæ balaniis, purgabilis maxime, & ſponte proſiliens. Neapolitani vulgò vocant *caſtagne palombelle*. Glandis figura ſunt, acuminatæ, dentibus frangendo proſilit albus fructus, & ob id expetuntur, corio flaueſcenti. De Salariana, quæ pura, & plana eſt. Multa ſunt apud nos genera, quæ his accommodari poſſunt, prima præcox eſt, quæ Auguſto maturatur, figura eſt plana, ac facile decorticatur. Laudatior Corelliana. Adhuc antiquum retinet nomen, nam vulgò *Cordegliana* dicitur, quòd cordis ſpecimen gerat, cùm ignoret Corellium, à quo nomen acceperit. Materana vulgo *marroni* dicuntur, corrupto à materana vocabulo. Hæc maximo eſt apud nos pretio, quia magnitudine ferè malum æquat. Cortex ex flauo rubeſcit. Hanc Campania laudat, & ſerior eſt. Triangulas, & populares ſyluæ affatim producunt, ſcrupuloſa corticis intra nucleos quoq; ruminatione, quæ ſuum pabulo gignuntur, minore corporis tuberculo.

Cælum. Quia caſtanea è ſylueſtrium genere eſt, etſi cultu vrbana, non ob id ſylueſtrem habitum exuit. Theophraſtus, montibus exultat, ait, quia frigoris auida, atq; adeo montibus gaudet, vt in plana non deſcendat. Septentrionalium locorum incola, vt in Thmolo, Olympioq; Myſio, in Eubœa, & circa Magneſiam Euboicæ. Ab eo Plinius: Montes, & valles diligit caſtanea. Damageron frigidis lætari ait. Columella: Opaco, & ſeptentrionali cliuo lætatur. Plinius iterum ab eo: Gaudet opaco, ſeptentrionalibus, & præfrigido ſitu, vel etiam decliui. Palladius: Diligit cœli ſtatum frigidum, ſed & tepidum non recuſat, ſi humor aſſenſerit. Delectatur cliuis, & opacis regionibus, ac maxime in Septentrionem verſis. Apulia caſtanetis caret, quia calida regio, & plana eſt: ob id etiam puto iuxta Romam ipſam caſtaneas ægrè prouenire, vt refert Plinius. Sic apud Allobroges caſtaneæ multæ, generoſæq;. Pariſius ager non niſi paucas, & degeneres habet.

Solum. Apuleius caſtaneas in locis aſſiduam pluuiam excipientibus deponi monet. Damageron in arenoſa terra. Plinius: patria laudatiſſimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Columella, Pullam terram, & reſolutam deſiderat, ſabulonem humidum, vel refractum tophum non reſpuit. Spiſſum ſolum, & rubricoſum reformidat. Plinius ab eo, Quærit ſolum facile, nec non arenoſum,

ſum, maximeque ſabulum humidum, aut carbunculum, vel tophi etiam farinam. Recuſat eadem gallicam, rubricam, cretam, omnemq; terræ fœcunditatem, qua ſeri nuces diximus. Palladius: Amat ſolum molle, & ſolutum, non tamen arenoſum. In ſabulone proueniunt, ſed humecto. Nigra terra illis apta eſt, & carbunculus, & tophus diligenter infractus. In ſpiſſo agro, & rubrica vix prouenit. In argilla, & glarea non poteſt naſci.

Damageron ſemine plantari docet, verùm fructu, amygdalo, & nuce longe ſecus, ſurſum mucronem habente. Decembri menſe caſtaneã plantari poſſe docet Caſſianus. Columella de eius ex ſemine ſatione hæc habet: Caſtaneę in repaſtinato nux poſita celeriter emicat. Seritur ab Nouembri mẽſe per totam hyemem ſicca terra, & repaſtinata, in altitudinẽ dupondii & ſemiſſis. Nuces in ordinem ſemipedalibus, ordines autem quinum pedũ ſpatiis dirimuntur. In altitudinem dodrantis caſtanea depreſſis ſulcis cõmittitur, qui vbi nucibus ſunt conſiti, prius quàm cõplanentur, breues arundines ab latere caſtanearum pangũtur, vt per hos ſationis indices tutius fodi, & runcari poſſint. Simulatq; ſemina ſtillauerint, & iã bima transferri queunt, interuelluntur, ac bini pedes arbuſculis vacui relinquuntur, ne denſitas plantas emaciet. Spiſſius autem ſemen propter varios caſus deponitur, nam interdum priuſquam enaſcantur, aut ſiccitatibus nux inareſcit, aut aquarum abundantia putreſcit, & interdum ſubterraneis animalibus, ſicuti muribus & talpis infeſtatur, propter quę ſæpe nouella caſtaneta calueſcũt. Plinius ab eo: Non niſi ex maximis prouenit, nec niſi quinis aceruatim ſatis. Perfringi ſolum debet ſupra ex Nouembri menſe in Februarium: quo ſolutæ, ſponte cadunt ex arbore, atque ſubnaſcuntur. Interualla ſint pedalia vndiq; ſulco dodrãtali. Ex hoc ſeminario transferuntur in aliud, bipedali interuallo, plus biennio. Palladius à Columella: Serenda eſt ergo ipſis caſtaneis, hoc eſt ſeminibus ſuis menſe Nouembri, & Decembri, item Februario. Eligendæ ſunt caſtaneę ad ponendum recẽtes, grandes, maturæ, quas ſi Nouembri menſe ſeramus, facilem ſe præſentia fructus ipſius pręſtat. Si verò Februario ponamus, vt vſq; tunc durent, ita faciendum eſt. In vmbra caſtaneæ ſiccentur expanſę. Tunc in anguſtum, & ſiccum locum tranſlatæ cumulum faciant, & eas omnes fluuialis arena diligenter operiat. Poſt dies triginta eas, remota arena, in aquam frigidam mittis. Quæ ſanæ ſunt, merguntur, ſupernatat quæcunq; vexata eſt. Item quas probaſti, ſimiliter obrues, & poſt triginta dies æque probas. Hoc cùm tertio feceris, vſq; ad veris initium ſerere debebis, quæ manſerint illibatæ. Aliqui in vaſculis ſeruant arena pariter miſſa. Paſtinari ergo locus debebit, qui huic deſtinatur arbuſto, altitudine pedis vnius ſemis, vel duorum: vel totus, aut ſulcis in ordinem deſtinatis, aut certe aratris reſolui hinc inde findentibus. Qui fimo ſatiatus aut redactus in puluerem caſtanearum ſemen accipiat, non amplius pedis dodrante demerſum. Vnicuiq; ſemini propter notam ſurculus debet affigi. Ipſa ſemina ſingulis locis ſimul terna, vel quina ponantur, & inter ſe quatuor pedum ſpa-

Satio.

tio ſeparentur. Quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Locus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor inſidens limo, germen extinguat. Seritur & plantis, ſed quæ radicibus exempta, & depoſita eſt, biennio reformidat: (dicit Columella) ob id cōmodius nucibus, quàm viuiradicibus ſyluas inſtitui cōpertum eſt. Plinius ex eo: Tranſlata neſcit hoſpitari, pauetq; nouitatē, biennio ferè poſtea proſilit, ideo nucibus potius, quàm viuiradicibus plantaria cædua impleantur. Tempus ſerendi à Calendis Martii ad idus eiuſdem. Palladius. Quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Seritur & plantis quæ ſponte naſcuntur, ſed quæ plantis ſeritur ita ægra eſt, vt biennio de eius vita ſæpe dubitetur. Columella propagare docet: Vbi frequentāda ſunt, melius ex vicino, ſi competit (mergi more) pertica declinata propagatur, quàm exempta reſeritur. Hęc enim velut immota ſua ſede vehementer germinat. Plinius: Sunt & propagines nulli quidem faciliores, nudata enim radice tota in ſulco proſternitur, tunc ex cacumine ſuper terram relicto renaſcitur & alia ab radice. Palladius ex his: Cui placet, poteſt caſtaneæ ducere in propaginem ima virgulta, quæ in radice naſcuntur. Damageron viuiradice ſeri docet, qui modus longè tutior eſt, & bima fructum reddit. Pangitur etiam auulſione, & ſtolone ab æquinoctio. Quintilii caſtaneam à palo, ſiue talea in frigidioribus, vel humidioribus locis plantant.

Inſitio. Diophanes ait, Aprili menſe inſeri incipit caſtanea. Recipit morum. Inſeritur in nucem, quercum, & fagum. Plinius ſuomet ſurculo inſitam longe meliorem fructum reddere ſcripſit. Corellius eques Romanus Ateſte genitus inſeruit caſtaneam ſuomet ipſam ſurculo in Neapolitano agro: ſic facta eſt caſtanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Poſtea hæres eiuſdem libertus Corellianam iterum inſeruit: hæc eſt inter eas differentia, illa copioſior, hæc Corelliana melior. Palladius. Inſeritur in ſe, & in ſalice, ſed ex ſalice tardius maturat, & fit aſperior in ſapore. Inſeritur, vt ipſe probauit, ſub cortice menſe Martio, vel Aprili, tamen genere vtroque reſpondet. Poteſt & inoculari. Ad Paſiphilum;

Fluminεam ſalicem fœcundant ardua membra
Caſtaneæ, & multo paſta liquore vigent.

Nos Martii fine inſerimus fiſſo ligno, ſed melius inter lignum, & corticem, aliquanto verò ſerius emplaſtramus, & ad modum digitalis, & optimè comprehendit.

Cultus: Columella. Cultus eiuſdem eſt foſſionis, poſitionisq;, qui vineæ. Supputari debet bima, quin etiam trima, nam bis ferro repetenda eſt veris principio, vt incitetur eius proceritas. Plinius: Cultura non alia quàm ſupra dictis fodiendis, ſupputandisq; per biennium ſequens: de cætero ipſa ſe colit, vmbra ſtolones ſuperuacuos enecante. Palladius: Nouum caſtanetum circumfodi debet aſſiduè, menſe Martio, & Septembri, incrementum maius acquirit, ſi putationibus adiuuetur.

Palladius ita condit: Caſtaneæ ſeruantur, vel in cratibus diſpoſitæ, vel intra ſabulonem, ne inuicem tangantur inuerſæ, vel in vaſculis fictilibus nouis conditæ, & loco ſicciore defoſſæ, vel incluſæ virgeis ex fago receptaculis, & lutatæ vt ſpiracula non relinquas, vel ordei paleis minutiſſimis obrutæ, vel paluſtri vlua figuratis denſioribus ſportis recluſæ. Cōditura.

Caſtaneæ deinde, priuſquam cineribus credantur, ferro, vel dentibus vulnerari debent, vt plagæ hiatu ſpiritus igne citatus euadat, alioqui flagrantes flamma magno cum crepitu proſiliunt, aſſidentium periculo: flatus enim in anguſtiis eliſus à noxa vindicabit, impetu in ſibilum eunte.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER SEXTVS
SIVE
OLIVETVM.
PROOEMIVM.

POMARIVM meum clauſum iam, firmoq́; munimento vallatum putaram, & in vineam progredi accingebar, ſed memini de olea me dicturum, ob id lectores ne tædeat proximum montem ſubire, vbi oliuetum conſtitutum. Decreueram enim prius oleam ipſam apud bacciferas arbores in pomario locare, ſed deliciæ, & diuitiæ huius plantæ, & accurata, diligensq́; eam ſerendi ars, quæ amplam, exactioremque commentationem expoſcebant, me ab inſtituto propoſito auerterunt, vnde hic proprius erit oleæ locus: hoc libro eius hiſtoriam preſſius, quàm quiſquam author deſignauerit, cōplecti decreuimus. M. Cato oleto quartum locum dedit. Varro ſui ruſtici operis principio Mineruā deprecatur, cuius procuratio oleti eſt. Stirpium nobiliſſima, & mortaliū ſorti vtiliſſima, vt qua animalium princeps homo ferè victum trahat. Virgilius ob ſuas dotes viti prępoſuit: quòd ſi vitē dignitate ſuperabit, quæ ex naſcētibus planta erit, quæ ei conferri poſſit? Feneſtella tradit (Plinio referēte) omnino non fuiſſe in Italia, Hiſpania, atq; Africa, Tarquinio

Priſco regnante, ab annis populi Romani 183. quæ nunc peruenit trans Alpes quoq; & in Gallias, Hiſpaniasq; medias, vrbis quidem anno quingenteſimo quinto Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio coſſ. olei libræ duodenæ aſſibus veniere. Et mox anno ſexcenteſimo octogeſimo M. Seius T. F. ædilis curulis olei denas libras ſingulis aſſibus præſtitit populo Romano per totum annum. Minus ea miretur, qui ſciat poſt annos 22 Cn. Pompei IIII conſulatu oleum prouinciis Italiam miſiſſe.

Quòd olea Mineruæ dicata ſit. CAP. I.

MINERVÆ oleam ſacram dicunt tum Græci, tum Latini ſcriptores omnes, quòd illius inuētrix fuerit, aliasq; multas ob rationes. Virgilius,

—— *Oleæq; Mineruæ*
Inuentrix.

Plinius etiam ſcripſit: Olea Mineruæ dicata ſeruatur. Primo quod olea virginea manu ſata, & exculta, vberiores præbeat fructus: puritatis ſiquidem amantiſſima, labisq; neſcia, ob id virgini Mineruæ dicata. Addit Florentinus Græcus; quòd quum pura ſit olea, puros etiam eſſe vult ſuos collectores, & iurare, quòd à ſola propria vxore veniant, & non ab alieno cubili, & ſic inſequenti tempore plurimum fructum exhibebit. Ferunt etiam in Anazarbo Ciliciæ pueros caſtos oleam colere, & propterea oleam apud ipſos fertiliſſimam & fructuoſiſſimam eſſe. A quo Palladius: Græci iubent oliuam, cum plantatur & legitur, à mundis pueris, atque virginibus operandum, credo recordati arbori huic eſſe præſulem caſtitatem. Martianus Capella oleam Mineruæ ſacram dicit, quod artes & diſciplinæ, quarum illa dea eſt, oleo lucernarum lucubrationibus perdiſcantur, inquiens libro ſexto;

Hinc iam vernicomæ frondent tibi munera oliuæ.
Artes cura vigil per te quòd diſcat oliuo:

Demoſthenes demonſtrare quærens, quòd ſobrius multas noctes vigiliis abſumpſiſſet, & lumen, & oleum multum triuiſſet, dixit, plus olei, quàm vini abſumpſiſſe. Phurnutus olei munus Mineruæ eſſe dixit, quòd ſemper in virore ſit, & glaucum colorem præ ſe ferat, & adulterari alio liquore nequeat: ſed ſemper in ſua ſinceritate permaneat. Sed de olearum origine ita Græci ſcriptores fabulantur. Cùm à primordio tellus aquis emerſiſſet, primum Athenis emicuiſſe dicunt: cùmq; Minerua & Neptunus amore loci capti, de ciuitatis ſibi nomine dicando contenderent (vt Cicero pro L. Flacco dixerit, de quorum vrbis poſitione propter pulchritudinem inter deos certamen proditum eſt) Iuppiter eorum controuerſiam dirimere cupiens, tulit ſententiam, Eum oppidi principatu potiturum, qui hoc meliori poſſeſſione donaret. Neptunus itaq; portu, & naualibus exornat, Minerua in Acropoli cum lætam, & virentem, tum fructiferam oliuam edidit: cuius ramum in coronam cōtorquens capiti ſuo impoſuit, omniumque calculo vicit, & ciuitatem ſuo nomi-

ne

ſæ nuncupauit: nam Minerua ἀθηνὴ dicitur: victus itaq; Neptunus ad conſueta munia ſeceſſit. Higinius verò air, inter deos decertatum fuiſſe, qui primus in Attica terra oppidum conderet, & ſecundum Mineruam à Ioue, quòd in ea oleam ſeuiſſet, iudicatum. Alii verò inquiunt, Poſt deorum longam dimicationem, etiam vſq; ad ſuccumbentis vindictam, placitum eſt, vt eius nomine ciuitas appellaretur, qui munus mortalibus melius protuliſſet: ſic Neptunus percuſſo littore effecit vt tellus equum, animal bellis aptum proferret: Minerua autem iacta haſta oleam procreauit, quæ res melior comprobata, quòd pacis inſigne foret. Sunt qui dicant Neptunum arcem percuſſiſſe tridente, & inde aquarum ſalſos hauſtus proſiluiſſe, vt inde fons in arce fuerit, qui Neptunius diceretur, & Mineruam oleam euocaſſe haſta, quæ omnibus vtilior viſa eſt, atque ita vt ei Athenæ cederent arbitratum. Alii dicunt: poſt longam altercationem in id conuentum fuiſſe, vt ambo ſimul Athenis præeſſent. De hac contentione Statius,

Ipſa quoque in pugnos vacuatur collis, vbi ingens
Lis ſuperum, dubiis donec noua ſurgeret arbor
Rupibus, & longa refugum mare frangeret vmbra.

Et Virgilius Georgicorum primo,

—— Tuq; ô cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti.

Plinius ad ſua vſq; tempora oleam durare tradit in certamine editam à Minerua. Sed hãc fabulam M. Varro ad veritatem ita traducit. Ædificatis autem Athenis, & ibi imperante Cecrope: in arce ſponte nata olea, & ibidem alio loco aquarum ſcaturigo: his prodigiis perterritus Rex, formidans ne hęc portenta futurarum calamitatum præſagia forent, Apollinem Delphicum ſciſcitatum miſit, qui reſpondit, oſtentum illud nihil mali portendere, ſed deorum contẽtione binorum de vrbis nominis impoſitione decertantium, per oleam Mineruam, & per vndam Neptunum ſignificari, liberumq; eſſe Athenienſibus ex vtrius dei appellatione ciuitatem denominare. Cecrops mares, & fœminas ad conferenda ſuffragia conuocat, mares pro Neptuno, mulieres pro Minerua ſententiam tulere, & quia fœminæ numero plures, vt ferè ſemper vbique, pro Minerua vicerunt: indignatus Neptunus Athenienſium terram inundauit: quare vt ſupplicio mulierum vacarent, Athenas quidem vocarunt, ſed edixerũt ne naſcentium vllus materno nomine cenſeretur, & demum ne mulieres ſuffragia ferrent. Sed Plutarchus in Themiſtoclis vita ait ex re ipſa fabulæ locum fuiſſe, etenim cùm reges Athenienſium (vt ferũt) ſtuderent efficere, vt ciues omiſſa nauigatione arbores conſererent, & fertiliorem eorum regionem redderẽt oleis, quarum ager Atticus apprimè ferax eſſet, atq; ex earum fructu non minimum quęſtum facerent, ſermonẽ illum vulgarũt, quòd Neptuno de regione contendente, Pallas oliuam iudicibus obtulerit, ac vicerit. Vel Athenienſes primos fuiſſe, qui hãc plantam & nouiſſent, & ſtudio co-

luiſſent. Theophraſtus refert Athenis oleam antiquiſſimam fuiſſe. Sed de oleæ inuentione alii alia tradunt. Quippe Diodorus Mercurium inuentorem, non Mineruam fuiſſe, huicque olei educendi, exprimendique inuentum tribuit: nam ante Mineruam, hæc cum cæteris ſylueſtribus immiſta, ignotaque erat, viliſque habebatur. Et Cicero libro de natura Deorum, Ariſteum Apollinis filium oleæ inuentorem fuiſſe ſcribit. Tacitus refert Latonam partu grauidam apud Cenchrum amnem, prope Ortygiam, oleæ adnixam Apollinem & Dianam enixam. Sed hæc poetarum figmenta ſunt, qui ſub fabularum inuolucris vim & plantæ naturam demonſtrarunt, ſecus autem noſtra fides ſentit: Immenſus enim omnium creator Deus iuſſit, vt terra plantas omnes produceret, quæ nulla penitus intercedente materia, quod eſt ſupra hominis captum, plantas, ſtirpeſque omnes produxit: ſolius Dei honos & gloria eſt.

Quanto honore habiti fuerint, qui in ludis, ſolemnitatibus, & victoriis corona oleaginea coronarentur.

CAP. II.

Ex prædicta Palladis victoria ſuper Athenarum vrbis nominis impoſitione, tanti Athenienſes oleam fecêre, vt in eorum victoriis, ſolemnitatibus, ludiſq; oleaginea corona donum & geſtamen fuerit, & victoriç ſignum apud eos eſſe cœperit, vt ex Halicarnaſſeo habetur. Scribit in artibus Dionyſius, In oleæ laudibus illud meritò recenſeri, non modò, quòd illa ſit Palladi ſacra, ſed quòd veteribus ex ea cõſtituebantur trophæa, quodq; ſit victoriæ ſymbolum: nam & Neptuno ſuperato, hac primum dea eſt coronata. Caſſianus Græcus ab hac victoria ſcribit non ſolum certaminum victores, ſed inſpectores etiam, & arbitros ex oleaſtro apud Athenienſes coronari. Ex Plinio quoq; habetur Athenis victores olea coronari. Seneca oleam gentilem Athenienſium frondem vocat in Hercule furente,

Te ramus oleæ fronde gentili tegat Theſeu.

Et Athenienſes patriam coronam vocarunt. Græcos Achilli, & Aiaci ob hoſtium victoriam prædamque coronam ex olea donaſſe memorat Dictys Cretenſis. Et in bello, quod Græci cum Xerxe geſſerunt, Themiſtocli & Euribiadi eandem coronam ſunt largiti. Idem Dionyſius Halicarnaſſeus ait, Romanos idibus quintilibus, quæ dies cladis Latinorum fuit, Caſtori, & Polluci ſacra facere, & milites, quibus equi è publico donati ſunt, tributim curiatimque, ac cateruatim olea coronatos incedere, ac ſi è pugna, & victoria redirent, ab æde Martis vſque ad eorum ædes progrediendo. Plinius ad id: Oleæ honorem Romana maieſtas magnum præbuit, turmas equitum ĩdibus Iuliis coronando, item minoribus triumphis ouantes. Qui etiam pro republica aliquod egregium facinus peregiſſent, eadem oleaginea corona donabantur. Thraſibulus occupato loco, cui Phila nomen, & quum triginta Athenienſium tyrannos ſuſtuliſſet, & ciuitatem in priſtinam libertatem

tatem vindicaſſet, prædicta corona inſigniri requiſiuit. Hac enim donare bonos ciues Athenienſes conſueuiſſe Valerius Maximus eſt author, quæ ex duobus ramulis complicabatur, eaque Periclis caput incinctum fuiſſe. Panathenæa, quæ Athenis magna ſacra dicebantur, ſingulis annis celebrari ſolita, quæ Theſeus in Mineruæ honorem primus inſtituit. Erant ſolum pueri certatores, quorum victoris præmium corona oleagina fuit, & oleum, quod ex ſacra olea preſſum erat. Inſtar huiuſmodi ludorum Æneas ludos cutules fecit, in quibus victores oleaginea corona coronabantur. Virgilius,

——Tres præmia primi
Accipient, flauaque caput nectentur oliua.

Quòd olea veniæ, & pacis index ſit. CAP. III.

OLEAM Græci ἐλαίαν vocant ab ἔλεος, id eſt miſericordia, eſt enim ſupplicantium, & pacis ſymbolum, vt qui has petant, oleam manibus geſtent. Athenienſes contra Timocratem ſordidati, & oliuam geſtantes ſupplicare ſoliti fuerãt, vt narrat Demoſthenes. Artaxerxi, vt author eſt Siculus in vita Philippi, Sydonem obſidenti, quingenti primores ciuitatis oleæ ramos geſtantes obuiam fiunt, pacem petentes. Deuicti item Carthaginenſes, conſulente Annibale, ad Scipionem ad deprecandam pacem & miſericordiam decem è ciuitatis principibus ſeligunt, quos nauis oleæ ramis velata deferebat. Romani quum bellum cum Perſeo Macedoniæ Rege gererent, Alexandrini legati ſordidati, barba, & capillo promiſſis, & oleæ ramos ferentes, in Romanam curiam progreſſi ad miſerationem procubuerunt, Liuio ſcribente. Eodemque Rege deuicto, Rhodiorum oratores, habita prius oratione, veniam deprecantes, & ramos oleæ geſtantes, vniuerſi procíderunt. Et apud Apuleium mulieres propter homicidium viduę, iudicibus ſui commiſerationem mouere cupientes, ramos oleaginos ferunt. Æneas ad commiſerationem implorandam ob tempeſtatem, Æneidos quinto,

Ipſe caput tonſæ folijs euinctus oliuæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaq; ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.

Et libro ſeptimo.

Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaq; ferre viro, pacemq; expoſcere Teucris.

Sed lugentes non coronatos, ſed manibus tantum ferre decet.

Paciferaq; manu ramum prætendit oliuæ.

Et Statius Thebaidos duodecimo,

Vittata laurus, & ſupplicis arbor oliua.

Ouidius Metam. ſexto,

Circuit extremas oleis pacalibus oras.

Et columba poſt commune omnium animantium naufragium à Noa ex Arca tertiò emiſſa, roſtro oliuæ ramum pertulit, generi videlicet humano à Deo ſummo pacem redditam ſignificare volens. Immò cum nos meliorem aliquem ſignificare volumus, oleæ ei ramum porrigimus: quod etiam expreſſit Virgilianus Æneas,

Optime Graiugenûm, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos.

De Oleæ laudibus, & quanta antiquitus habita ſit veneratione. Cap. IIII.

Tanta erat apud Athenienſes olea dignitate, vt ſi quis aliquam oleæ plãtam vel ſubriperet, vel diſcinderet, in iudicium vocaretur, ac pro ſacrilego condemnaretur. Erantq; magiſtratus deputati pro huius oleæ cultura. Et quum Lacedæmones ad Athenienſium expugnationẽ veniſſent, eorumq; regionem ferro, & igne deuaſtaſſent, oleas ſolum non attigerunt, tum plantæ veneratione, tum pœnæ timore: Nam Athenienſes & hoſtes, & amicos diris blaſphemiis perſequebantur, qui oleam violarent. In profanis vſibus, authore Plinio, oleam pollui fas non erat, vt ne propiciandis quidem numinibus accendi ex ea altaria, aræ ve deberent. Plutarchus in Solonis vita narrat, quòd Athenienſes cum ciuitatem ſollicitam haberent oſtentis, & piacula appeterent, ad expiandam eam Epimenides Phæſtius ex Creta Athenas venit acceſſitus, cumq; ſe Athenas contuliſſet, in multis Soloni adiutor fuit, ad legum condendarum rationem, & quod maximum fuit, placationibus, expiationibusque ad myſteria, & religionem vrbem inſtituens, iuſtitię obnoxiam, & ad concordiam proniorem reddidit. Magna is igitur admiratione habitus, opes multas, & honores largientibus Athenienſibus, non aliud, quàm ex ſacra olea ramos poſcens, atque accipiens deceſſit. Erat & Athenis celebritas, quam εἰρεσιώνην vocabant, à Theſeo inſtituta, qui è Creta Athenas incolumis reuerſus, ſupplicationem Apollini Delphico pro facili reditu peregit, ereſionem offerens. Erat enim ramus è ſacra olea, alba lana implexus, ἱκέσιον Græcis dicta, in quo plurimarum arborum fructus, quos acrodrya vocabant, circũpendebant. A Theſeo pòſt Athenienſes annuatim Apollini votum perſoluerunt, hunc enim ramum puer in Apollinis foribus affigebat, ſinguli verò poſt ante ędium ianuas, eademque die, vt meminit Plutarchus in Theſeo, ὀσχοφορία celebrabantur, ac ſi ramalia dicas à ramis ferendis: ὄσχος enim ramus eſt. Sophocles in OEdipo Coloneo in Atticæ terræ encomio, ſacras ibi oleas fuiſſe dicit, quarum Iuppiter cognomento Morios cuſtos erat. Hæc olea morias dicta erat à cęde Halirrhothii Neptuni filii, qui cùm eam in odium Palladis victoriæ excidere tentaſſet, ſibimet ſecurim cùm aberraſſet impegit, vt inde occumberet, vt à caſu hoc olea

ſea nomen deſumpſerit. Tantaque eſt huius planę pulchritudo, vt princeps poetarũ Homerus, cùm egregiam aliquam ſpeciem iuuenum deſcribere quærit, oleæ comparet, quæ humi lætitia, cœli clementia, ac ventorum benignitate nitida vigoreque plena è ſolo ſurgat. Euphorbus cùm à Menelao cæderetur, comparat eum caſum oleæ, quæ ventorum videturbata humi procumbat: vbi verò iuuenum formam non memorat, eos quercui, vel pinui aſſimilat. Et in ſacra pagina vbi neceſſe eſt perfectæ alicuius ſpeciei meminiſſe, olea commemoratur: Quaſi oliua ſpecioſa in campis: cùm virginalis pudoris, & puritatis ſpecimen quoddam præ ſe ferat.

De oleæ neceſsitate, & vtilitate. Cap. V.

OLEARVM vſus tantus, & tam multis in rebus varius eſt, vt multiplices eius vtilitates arduum ſit enarrare, ſed paucas, vel nonnullas in medium afferre non inconcinnum eſt viſum. Ad rei medicæ neceſſitatem nulla res ea maior inueniri poterit. Plinius inquit: liquores duo ſunt humanis corporibus gratiſſimi, intus vini, foris olei, amborum è genere ambo præcipui, ſed olei neceſſarius. Olei liquor recreans membra eſt, cuius etiam poteſtas tepefacere, & contra algores munire. Veteri oleo vſus eſt ad quædam genera morborum. Exiſtimatur & ebori vindicando à carie vtile eſſe. Certè ſimulachrum Saturni Romæ intus oleo repletum eſt. Interrogatus Democritus qua ratione homines inoffenſa valetudine degerent, atque animi illum vigorem cuſtodirent, reſpondiſſe fertur, ſi corporis externa oleo, interna melle linirentur. Celebris etiam Pollionis Romuli exemplo: centeſimum annum excedentem eum diuus Auguſtus hoſpes interrogauit, quanam ratione maxime vigorem illum animi, corporiſq; cuſtodiſſet. At ille reſpondit, intus mulſo, foris oleo. Diuus Ambroſius in Hexamero prodit ægrotantem ceruum ſanum fieri manſis oleæ ramuſculis, & locuſtas ab ægritudine liberari, arroſis oleæ foliis. Illud non omittam perquam vtile, vt qui ferrum remollire cupiant, oleo tangant, qui obdureſcere, in aquam ignitum merganr. Contra veſpas remedio eſt oleo aſpergier ore. Pix oleo extrahitur, quando vtrunque pinguis naturæ eſt. Thracius lapis aqua accenditur, oleo reſtinguitur. Oleo quidem non apes tantum, ſed omnia inſecta exanimantur, præcipuè ſi capite vncto in ſole ponantur. Ad venenorum hauſtus oleo ſuccurritur ad vomitiones ciendas, ne lædantur præcordia. Vrinantes oleum ore ſub aquis ſpargunt, & clarius omnia pateſcunt. Ad victum neceſſarius eſt olei vſus. Diuinus pſaltes ait: à fructu frumenti, vini, & olei multiplicati ſunt. Memorabile eſt, quod Plinius ſcribit, Alpibus coercitas, & tam inexuperabili munimento Gallias, hanc primum habuiſſe cauſam ſuperfundendi ſe Italiæ, quod Elico ex Heluetiis ciuis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum ſiccam, & vuam, oleique, ac vini præmiſſa remeans ſecum tuliſſet. Oleum ſuo lumine tenebras diſcutit, ac noctem in diem vertit. Nec prætereundum, quod eius vſus ce-

gi deos,eorumque ſacrificia frequentiſſimus ſit. Sed ne illotis manibus ab ea diſcedamus,ſcriptum reperimus, quòd luctaturi oleo perungebantur : cuius vnctionis & ludorum olympicorum inuentor Hercules extitit, vt ex Lucano habetur,

Ille Cleonei proiecit terga leonis,
Antæus Libyci perfudit membra liquore
Hoſpes olympiacæ ſeruato more palæſtræ.

Et Philoſtratus in Paleſtræ icone, oleagineum ramum in Paleſtræ Mercurii filiæ luctæ inuentricis nudo ſinu locauit. Vngebantur luctaturi tum vt eius vnguinis lubricitate difficilior foret mutua brachiorum connexio, tum quòd validiores euadebant. Author eſt Polybius, victoriæ cauſam, qua potitus eſt Annibal in Italia contra Tiberium, fuiſſe milites prius oleo perunctos. Propterea Anacharſis Scytha oleum inſaniæ pharmacum eſſe dicebat, quoniam eo peruncti athletę feruentius inuicem inſultarent. M. Varro dicit, Olea corpus non ſolum intus vngit, ſed etiam extrinſecus, itaq; dominum & ad balneas & ad gymnaſium ſequitur. A quo Plinius, Vſum eius ad luxuriā vertere Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnaſiis publicando. Notum eſt, magiſtratus honoris eius octogenis ſeſtertiis ſtrigmenta olei vendidiſſe. Porphyrius Eſſæos è Iudæorum genere vngi oleo non pati ſcripſit, quòd ſi quis oleo tactus fuiſſet, tanquam à magna corporis macula, diligenter abſtergebatur, quòd eos corpore aridos, & duros, non molles eſſe oporteret. Odores oleo optimè ſeruantur, ex Plinio habemus, quod diuturnitati eorum tāto vtilius eſt, quanto pinguius: & ipſa vnguēta vetuſtate meliora. Mirumq; dulcem ſuccum bibere, & alieno infici ſapore, etiam ſi oleum abſq; odore ſit, vt ideo vnguēta, ad quæ frequens vſus, nullo modo inficiat; quod teſtatur Lucretius.

——— *Cum primis quærere par eſt,*
Quod licet & potis es reperire, inolentis oliui
Naturam, nullam quæ mittat naribus auram,
Quam minimè vt poſſit miſtos in corpore odores,
Concoctosq́, ſuo contactos perdere viro.

Oliua hyeme ſecundis menſis libenter veſcimur, & ſua amaritudine, & ſale potum ſapidiorem efficit, condit dapes, ſuauiorem efficit cibum, vbi imponitur. Diogenes cùm vidiſſet iuuenem in diuerſorio oleas eſitantem, inquit, *Si ſic prandiſſes*, non ita cœnares. Idem etiam cùm Platonem in lautiſſimo conuiuio deguſtantem oleas intuitus eſſet, illum percunctatus eſt, quamobrem in Siciliam huiuſmodi menſarum gratia profectus, appoſitis modo non frueretur? Cui ille, At Hercules ô Diogenes, illic & oleis & reliquis huiſcemodi pluribus veſcebar. Cur igitur, reſpondit ille, Syracuſas adnauigare te oportuit? An Attica tunc oleam non ferebat? Quibus verbis Platonis nauigationem ſubarguere videbatur. Tam longæuæ arbor eſt vitæ, vt propè immortalis videatur. Multiplici modo ſeritur, citò comprehendit, & fructificat maxima vbertate.

Et

Et quia frondoſa, æternaque pubet coma, ſolet hyeme à ventis agitari, & ſæpiſſimè deturbari, & ne tam vtili bono priuaremur, effecit Dei benignitas, vt detruncatis brachiis, & denuo effoſſo ſcrobe ſata, comprehẽdat, & citò etiam fructificet, vt quæ tam humanæ vitæ vſui inſeruiat. Facilè colitur, nec neglecta deperit, vt Columella inquit. Longè ex omnibus ſtirpibus minorẽ impenſam deſiderat olea, quæ prima omnium arborum eſt: nam quamuis nõ continuatis annis, ſed ferè altero quoq; fructum afferat, eximia tamẽ eius ratio eſt, quòd leui cultu ſuſtinetur, & cùm ſe non induit, vix vllam impenſam poſcit, & ſi quam recipit, ſubinde fructus multiplicat, neglecta compluribus annis, nõ vt vinea deficit, eoq; ipſo tempore aliquid etiam interim patrifamilias præſtat, & cùm adhibita cultura eſt, vno anno emendatur. Florentinus ait, quòd non ſolum ſecuros, & firmos reditus habet ex olea prouentus, ſed & maximũ bonum eſt, & ad omne vtile. Id præterea pręcipuum, & conſideratione dignũ habet, quòd non ſicut ficus fructus deprædantur eo tempore, quo maturantur, nã ab omnibus colliguntur ficus, nec ferè alio tunc ruſtici cibo victitant, quod de oleis non euenit, cum ab omnibus ſua amaritudine tunc reſpuantur, & non niſi ad oleum, vel ad condituram expetantur. Præterea M. Varro apes ex olea arbore ceram conficere dixit, etſi Plinius ſcripſerit oliuæ florem ab apibus nõ attingi, ideoq; hanc arborem procul eſſe melius fore. Sed idem in arbuſtum non ſperni dixit, ſi non ſit vmbroſa ramis. Plinius ſpõtè naſci in maritimis Syriæ dixit, quod elæomeli vocãt. Manat ex arboribus pingue, craſſius melle, reſina tenuius, ſapore dulci. A ſcriptoribus etiã accepimus, Galliæ locis quibuſdã ex vulgari olea emanare manna verè melleũ, ſapore, colore, & incorruptũ durare. Manat è tenellis ramis, & ſtipitibus, & rimoſis corticibus, vel etiam ſcalpello inciſis, oliua nigricante, vel purpuraſcente, Nouembri menſe, ingruente hyemis ſæuitia. Sectis etiam maioribus truncis initio melle liquidior glutinoſus latex emanabat, poſtea frigore denſior euadebat non tam mel, quàm manna præſeferens.

De oleæ prodigiis. CAP. VI.

EX Theophraſto multa, quæ de oleæ prodigiis dicuntur, afferemus, inquit enim, Olea aliquãdo viſa eſt delapſis foliis vberes fructꝰ protuliſſe. Quod & Theſſalo Piſiſtrati filio accidiſſe proditum eſt. Folium enim imbecillius eſt, & frigoris violentiæ magis obnoxium, ideo abit: ſed fructus non niſi maturus cadit, ante id tempus in permanendo pertinax eſt, ob id perticis decutiunt. Videntur quidem hæc naturæ leges exire, non tamen pro monſtris accipienda. Sic reciſa oleæ ligna, obiecta & repoſita terræ, fotu omni deſtituta, ſpõte pullulaſſe. Sunt enim hæc natura viuacia, propenſaq; ad germinandum, ſuæ denſitatis, humiditatisque cauſa, quæ cùm extrinſecus liquoris aliquid ſenſerint, quàm primum germina edunt. Simile in ſtatuis ligneis, cùm ſudant. Ratio: Quoties adblanditur eis auſtrina tempeſtas tepore ſuo, ſuaq; humiditate: haud tamen omnia, ſed quibus modo pinguis ſuccus ineſt; hæc inter o-

ſtenta relata habent: Sic etiam olea penitus aliquando aduſta, regerminauerat tota. Bætiæ verò germinibus omnibus à locuſtis deroſis iterum germinauit. Sæpè etiam pars arboris comprehenſa ab altera proxima eſt, atque in eiuſdem corporis coagmentata magnitudinem: & ſi lapidem, aut aliquid ſimile arboris alæ inculcaueris, demum inſinuabitur, atq; occultabitur amplexu auctionis obductæ, quod etiã in oleaſtro, qui Megaris in foro ſtabat, eueniſſe accepimus, quo ſucciſo vrbem capi, ac dirimi oraculum erat, ſicuti actum eſt: in hoc enim perſciſſo, repertæ ocreæ ſunt, & alia quædam Attici ritus, parte qua primum affixa fuere, ad ramorum ambitum concauata. A Theophraſto Plinius: Inter arborum vitia eſt & prodigiis locus. Inuenimus oleas folia amiſiſſe baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita: oliua in totum ambuſta reuixit, & in Bætia eroſæ à locuſtis ficus, iterum germinauere. Prodigio autem fiunt graui oſtento: cum in deteriora mutantur, vt olea in oleaſtrum. Et Laodiceæ Xerxis aduentu platanus in oleam. Super omnia, quæ vnquam audita ſunt, erat prodigium in noſtro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectii Marcelli è primis equeſtris ordinis, oliueto vniuerſo viam publicam tranſgreſſo, aruisque inde è contrario in locum olíueti profectis. Herodotus author eſt, In arce Athenarum templum Erechtheo terrigenę fuiſſe, & in eo oleam Mineruæ, & mare Neptuni, teſtimonium quòd de regione decertaſſent. Hæc cum in Athenarum à Medis facto incendio conflagraſſet, eodem die duorum cubitorum altitudine repullulauit. Pauſanias author eſt, Cum Xerxes Græciam inuaſiſſet, milites oleam exuſſerunt, & altera ab incenſionis die cum Athenienſes ad rem diuinam miſſi templum aſcendiſſent, fructificaſſe inuenerunt, edito à ſtipite virgulti inſtar. Illud quoque ex hiſtoria ſuccurrit, Auguſti temporibus è taberna meritoria trans Tyberim oleum terra erupiſſe, ac toto fluxiſſe die, nulla intermiſſione, quo ſignificatam interpretantur Chriſti gratiam ingentes.

De oleæ nomine: CAP. VII.

Ἐλαὶς & Ἀθλωαὶς Græca appellatio, Illain enim primum vocauit Minerua, quæ vt vidimus oleæ munere Atticam ditauit. Aliis ἐλαία. Latinis olea, & oliua. Caper Grammaticus oliuam arborem eſſe dicit, oleam verò fructum. Sed hęc differentia vana eſt apud claſſicos authores. Virgilius arborem oleam & oliuam vocauit Georgicorum ſecundo:

Sed truncis oleæ, melius propagine vites.

In Eclogis:

Incumbens Damon tereti ſic cœpit oliuæ:

Ἐλάα fructus eſt, Latinè olea, & oliua dicitur. Varro oleam conditiuam vocat, quæ ad conditurain adſeruatur. Columella, Sic curata oliua tertio die poſſis vti. Incipientes baccas nigreſcere Græci drypetas, Latini drupas dicunt, authore Plinio. Sic oleæ liquor dicitur oleum, & oliuum, oleum ab olea, oliuum ab oliua. Virgilius Georgicorum ſecundo,

Liquidu

—— *Liquidi corrumpitur vſus oliui.*

De oleæ deſcriptione. Cap. VIII.

ETsi notior ſit, quàm vt debeat explicari, tamen è Theophraſto hinc inde diſtractam hiſtoriam colligemus, diuerſis quippe capitibus eiuſdem doctrinam diſtrahit, vt Abſyrtus ille Medeæ non tam membratim fuerit conquirendus. Arbor eſt, caudice ab radice ſurgens ramoſo, ſurculoſo, non facilè diſſolubili, nodoſo, & ſimplici, niſi quis multiplici caudice diffuſam relinquat. Medulla in ea tam incerta ſpectatur, paruaque, vt ſint, quibus non in medio ligno haberi, ſed per totum lignum ſpargi videatur, vt nullus ſit certus medullæ locus, nec deſunt, qui ea omnino carere exiſtiment. Gongros à quibuſdam vocatos habet, eoq; morbo pluſquam cæteræ laborare videtur: premnum nonnulli appellant, alii crotonam, alii alio nomine vtuntur, quia contorta, & plantigera eſſe ſolet, ſic etiam concauitate laborare videtur. Ex vrbanis perpetuo viret. Frondibus anguſtis, quæ tam breui nituntur pediculo, vt quaſi defixæ cohæreant. Illud ſanè peculiare euenire videtur, quod frondium ſupinas partes vertit mox poſt æſtiuum ſolſtitium, eoq; argumento ruſtici confectum ſolſtitium intelligunt, cùm ſupina foliorum contra, quàm cęterarum, candicant magis, quàm prona, minusq; ſunt læuia. Cuius cauſa eſt, quia eo tempore foliorum agitur profluuium, & cuncta affici neceſſe eſt, & infirma, & quaſi ſenio confecta exareſcunt & decidunt, reliqua circumaguntur tantummodo. Omnibus igitur illud euenit magis, vel minus, ſed conſpectius in iis eſt, quia ſummo coloris diſcrimine pars prona diſcrepat cum ſupina: hæc enim viridis, illa aquoſa. Flore puſillo quidem, ſed foliato, vno folio conformato, ſed ita implicato, vt plura videantur, vt flos laſinoes: conceptaculo auerſa parte non indiget, ſed poſtrema eius in angulos exeunt. Fructum in medio flos ambit, & tunc probè defloruiſſe præbet augurium, cùm cadiui, velut perforati ſpectantur, nam ſi exaruerint, aut madefacti cum fructu defluāt, nullatenus perforantur. Fructificat annotinis ſurculis, tam cacumine, quàm lateribus, & quando cacumina ferunt, copiæ indicium eſſe dicitur. Congeſtum vuæ modo fert fructum, vt Syriæ, aliisq; locis ob fertilitatem, feracitatemq; ſoli. Baccæ carniscallo & nucleo interiacentibus conſtant, & cato in nucleo eſt: tamen ligno natura operuit. Radice parua, & velut lacinia ex medio tendente firmatur, cæteris grandioribus & contortis, inæqualibus, nodoſis, & villoſis. Quod vſu venit, quia breues & tenues illas permultas atq; ꝓmiſcuas fundunt, nam etſi omnibus paruæ è grandibus exeāt, tamen non omnibus eodem modo congeſtæ, frequenteſq;, quod naturæ ipſius proprium eſt. Summo ceſpite hærent, non ſolum loci ratione, cùm recto tramite progredi nequeant, ſed ipſius proprietate. Auctu difficilis: ſed viuax poſtea, & diutiſſimè durat. Caudice & laterali germine, nepotumque procreatione, atque etiam ſtirpe incorrupta. Viuere ducentos annos tradit Theophraſtus. Cum

myrto amore coniunctam eſſe, mutuoq; radicum coniugio, & amplexatione gaudere, Androtion refert, virgasq; myrteas per brachia oleæ ſubire, & verſari, & fructum olea protectum dulciorem producere, oleamque ab cuiuſuis alterius arboris vicinia remouendam. Sed Plinius, quæ ex Theophraſto accepit, habet. Oleæ folia non decidunt, anguſta, & pediculo breui, ſuperne candidiora, & minus leuia. Mirum id, quod oleis euenit: circumaguntur enim folia earum poſt ſolſtitium, nec alio argumento certius intelligitur ſydus confectum. Florentibus aliis germinant. Paulo ſerius ſolſtitio florere incipiunt, concipiunt Vergiliarum exortu. Hoc ſydus illarum eſt. Succus earum pinguis. Baccis intus lignum, extra caro, & caro adhæret ligno. Pediculis, & ramulis adhæret. Alternant fructus, quibus ſiccius lignum, vt olea, magis, quàm quibus carnoſum. Radices inæquales, & ramoſæ, per ſumma ceſpitum recto meatu incedentes. Familiare eis, quòd plurimum ventorum concipiant, propter denſitatem ramorum, quibus amputatis leuatę onere in ſua ſcrobe reponuntur. Tardè creſcit. Heſiodus negauit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quenquam. Longæ eſt vitæ. Durabant ad tempora vſque Plinii oliuæ in Liternino Africani prioris manu ſatæ. Et Argis olea etiam, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligauerit. Firmiſſimæ ad viuendum oleæ, vt quas durare annis 200 inter authores conueniat. Athenis quoque olea durare traditur in certamine ædita à Minerua. A Virgilio deſcribitur pallido folio, trunco tereti, tarde creſcenti, pingui, viuaci, & ſemper viridi,

Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuæ.
Incumbens tereti Damon ſic cœpit oliuæ.
Virgulta, & procul tardè creſcentis oliuæ.
——— *Et pingui Pallas oliua.*
Palladia gaudet ſylua viuacis oliuæ.
Conſequitur viridi Mneſteus euinctus oliua.

M. Varro ait, Admiranda diſcrimina naturalia ſunt, quòd ex foliis propter eorum verſuram, quod ſit anni tempus, dici poſſit, vt olea, cuius folia cùm conuertant ſe, ſolſtitium dicitur fuiſſe. Sed Aulus Gellius de eo item: vulgo & ſcriptum, & creditum eſt folia olearum arborum brumali, & ſolſtitiali die conuerti, & quæ pars eorum fuerat inferior, atque occultior, eam ſupra fieri, atq; exponi ad oculos, & ad ſolem: quod nobis quoq; ſemel, & iterum experiri volentibus, ita eſſe propemodum viſum eſt.

De olearum generibus, & primo de oleaſtro. CAP. IX.

THEOPHRASTVS oleam primo in duo genera diſtinguit, in vrbanam, & ſylueſtrem. Dicemus primo de ſylueſtri, poſtmodum de vrbana. Prima oleaſtri apud Græcos origo ſic ducta eſt, ſi Pauſaniæ credendum eſt, homini doctiſſimo quidem, ſed alioquin iis in rebus ſuperſtitioſo: Nam & clauam Herculis ex Hyperboreis reuerſi ex oleaſtro volunt fuiſſe, prius ignoto

Græciæ,

Græciæ, quæ terræ defixa ſponte effloruit apud Trœzenios, aut certè iuxta amnem Alpheum, in qua gente locus eſt verſus mare oleaſtris frequẽs: quemadmodum ab intorta ſpecie olea celebratur cognominata Strepte, circa Epidaurum, adiecta ab eodem authore fabula, eueniſſe circumacta manu ab Hercule illac permeante. Ouidius aliam eius originem tradit: Appulus paſtor ſaltantes nymphas irridẽs, & ruſtica cõuitia addens, in oleaſtrũ commutatus eſt,

Arbor enim eſt, ſuccoq́; licet cognoſcere mores:
Quippe notam linguæ baccis oleaſter amaris
Exhibet, aſperitas verborum ceſſit in illas.

Celebrabantur apud Olympiã Græciæ vrbem ludi, quorum victor olympices dicebatur, cuius præmium erat ex oleaſtro corona, quòd primum Hercules, in cuius honorem inuenti, hanc arborem ex Hyperboreis attulerit, authore Pauſania. Ante Olympiam templum fuit, & ante illud lucus oleaſtris conſitus, ex quibus victores contextis ramis coronabantur. Hoc genus oleæ, ex quo corona donabatur, el*aia* calliſtephanos vocabatur. Plutarchus in Catonis vita, ait ipſum M. Fauonii ædilitate ſpectaculum in theatro edidiſſe, in quo victoribus ex oleaſtro coronas, veluti in Olympicis propoſuerit. Plinius, Græci Olympiæ oleaſtro coronant victores. Ex quo primus Hercules coronatus eſt, & nunc cuſtoditur religioſè. Elephas chamæleonte deuorato concolori fronde, huic ſuo veneno occurrit oleaſtro.

Nomen. Græcis cotinos dicitur. Gadir Hiſpaniæ ciuitas, aliquando Tarreſſum, & Cotinuſa ab oleaſtri vbertate, qui cotinos dicitur, dicta eſt, ſi Euſtathio credimus. Et ſylueſtris olea, ſi domeſticæ inſeratur, fiet, quæ vocetur cotinod s. Dicitur & agrielęa, id eſt, ſylueſtris olea. Apud Lacedæmonas, authore Suida, agrippus dicitur. Deputato oleaſtro, quod inde gignitur phaunos vocatur. Streptos dictus oleaſter, cui implicitæ fuerunt Hippolyti habenæ, curruſque eius euerſus. Latinis oleaſter dicitur. Virg.

Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem.

Et oleaſtrum oppidi eſt nomen in Bætica Hiſpaniæ, Ptolemęo authore.

Deſcriptio. Theophraſtus ita deſcribit. Oleaſter ſatiua fœcundior eſt, quod ferè ſylueſtres omnes habent, ceu cura fertilitatem minuente. Naſcitur ex ſatiuæ nucleo. Sed manſueſcere cura, vel ſata ſurculis, vel tranſlatione vix poteſt adduci, vt credat. Olea incuria fit oleaſter, ſed ſi ex oleaſtro olea fieret, pro oſtento haberetur. Vita longior quàm oleæ: ſed Olympiæ longiſſima. Plinius: Quadam æternitate conſeneſcunt, proxima adoptioni virga emiſſa, atq; ita alia arbore ex eadem iuueneſcente, iterumq; & quoties opus ſit, vt æuis eadem oliueta conſtent. Nos autem ita deſcribimus. Olea diſtat ab hoc non niſi magnitudine, & habitiore corporatura: eſt enim ipſe rigidiuſculus, impexo atque horridiore aſpectu, ſenticoſus ſi in ſaxis naſcatur, qui alioqui cum ſatiua idem eſſet, perennis viroris, fructus numeroſior, par myrto maiori, floſculi racemoſi, candidi, odorati, & foliati.

Locus. Plinius oleaſtrum in montibus naſci tradidit.

Inſitio. Africæ quidem peculiare eſt oleaſtro inſerere, inſeritur autem calamo, & inoculatione, eodem authore, & cotinodis vocatur, vt diximus.

Materies. Catiem, vetuſtatemq; non ſentit.

Oleum. Oleum ex oleaſtro tenue eſt, multoque amarius, quàm oleæ, tum ad medicamenta vtile.

De domeſticarum olearum generibus. CAP. X.

VRBANARVM Theophraſtus plura genera eſſe inquit. Vetus Cato multorum generum meminit, eademq; ab eo M. Varro, Virgilius, Columella, Plinius, & Palladius mutuantur. Sed Columella olearum, ſicut vitium, plura genera eſſe inquit, ſed in ſuam notitiam decem modo perueniſſe, quæ in duo partiuntur, ſcilicet quæ ad eſcam, & quæ ad effuſionem, vt de vitibus dicemus. Omnis olea maior ferè ad eſcam, minor verò oleo aptior: & vt à Catone incipiamus: Cato meminit conditiuæ oleæ. Sed ab eo M. Varro non conditiuam, ſed conditaneam dicit. Sed Columella & Plinius huiuſmodi non meminere. Ego potius olearum genus exiſtimarem, quæ condiuntur, quàm olearum ſpeciem: nam idem M. Varro conditiua mala vocat ſtruthia, cotonea, & reliqua: quæ apta condi, & aſſeruari, quemadmodum poſtremo quæ apta condi ſunt, manifeſtabimus. Orchitis Cato meminit, & eiuſdem ab eo M. Varro, & Virgilius Georg. ſecundo,

Nec pingues vnam in faciem naſcuntur oliuæ,
Orchites, & radii.

Columella ait. Orchis melius ad eſcam, quàm ad liquorem ſtringitur. Orchites Cato optimè condi dixit, vel virides in muria, vel in lentiſco contuſas. Et ab eo Plinius eadem refert. Et poſt pauſiam colligi, non naturæ vitio, ſed operæ, cui plurimum olei, & quia tenetrima amurca cogit decidere. Dicitur orchitis, vt Seruius inquit, ab obſcœna & Græca etymologia, id eſt, à teſticulo, qui orchis dicitur. Probus à magnitudine appellatas dicit, quòd teſtibus ferè pares ſint, nam grandes ſunt, vt à nonnullis archemoræ vocentur. Has ergo ipſe exiſtimarem certo eſſe, quas Hiſpania nobis, vel Caieta mittit: ſunt enim nucis iuglandis ferè magnitudine, teſticulorum ſimilitudine ouatæ, ad eſcam condiuntur, toto orbe inſignes, vt Columella in ſampſa, epityro, & nigræ oliuæ conditura docet. Vocat & vetus Cato radium maiorem: eadem verba recenſet ab eo M. Varro. Virgilius plures radios eſſe demonſtrat ſuis verſibus,

Orchites, & radii.

Columella enim radium ad eſcam idoneum magis, quàm vt liqueſcat dicit. Plinius ab autumno poſt pauſeam, & orchitem radium colligi tradit, quia tenerrima amurca cogit decidere. Columella: radius neq; ſpecie, neq; oleo tam grata eſt, quàm licinia, & pauſia. Minorem radium in ſampſa radiolum vocat, vt

vt videbimus. Seruius radium dici ait à longitudine, quod oblongæ ſint. Apud nos *pizzutelle* vulgò dicimus, quaſi acutiuſculas dicas, quod oblongæ, & vtrinque acutę ſint. Columella regiam ſpecioſiſſimam facit, & potius eſcæ, quàm oleo idoneam tradit: ſed ſi licinianæ, pauſię & orchiti comparaueris: neq; ſpecie, neq; cibo eſt tam grata. Plinius ad hæc: Omnino in vita error eſt publicus, tumore oliuæ oleum creſcere exiſtimantium, præſertim cùm magnitudine copiam olei non conſtare, indicio ſunt, quæ regiæ vocantur, ab aliis maiorinę, ab aliis phauliæ, grandiſſimę, alioquin minimo ſucco. Et in Ægypto carnoſiſſimis olei exiguum: Decapoli verò Syriæ perquàm paruæ, nec cappari maiores, carne tamen cõmendantur. Theophraſtus phaulias dicit, quibus caro multa, nucleus paruus, & parciſſimè pręſtat oleum, & iis acerbum oleum fieri. Polluci phaulia eſt, quam hic collimidam, & trobellum vocat, & apud eundem Phecrates trambellos in oleaſtro inſitas oleas vocabat. Nobis vulgò dicuntur, *oliue rotonde*, quia rotunda ſpecie ſunt, magnæ, & pulcherrimæ, & ad eſcam conditis vtimur. Poſeam oliuæ ſpeciem Cato dicit, ita etiam Varro. Virgilius Georgicorum ſecundo non poſeam, ſed pauſeam dicit,

Orchites, & radii, & amara pauſia bacca.

Cato poſias optimè condidixit, vel virides in muria, vel lentiſco contuſas: quæ eadem ab eo Plinius recenſet. Columella: Ex iis pauſiæ iucundiſſima bacca eſt, cuius oleum ſaporis egregii dum viride eſt, vetuſtate corrumpitur, & optime vapores ſuſtinet. Eam in Sampſa nominat pauſeam, & poſiam, & in epityro, & in nigræ oleæ conditura. Plinius ad hæc: Prima ab autumno colligitur pauſia operæ vitio non naturæ, cui plurimum carnis: hanc etiam ocyſſimè occupatam, quia eſt tenerrima, amurca cogit decidere. Purpureæ ſunt & in iis, vt vuis in nigrum colorem tranſeuntibus, pauſiæ. Probus poſſiam appellat, fortaſſe ex literarum cognatione: Seruius pauſiam à pauiendo, id eſt, tundendo, dictam autumat, aliter enim oleum ex ſe non facit. Alii à ſapore nominatam dicunt, quòd fiat pauſi, ſunt enim eius baccæ amariſſimi ſucci, ob id incomeſtibiles. Ego ipſe puto pauſeam Apuliæ vulgo vocatam *paſola*, cuius callus immaturę vireſcit, maturæ ex purpureo punicat, nitidiore cuticula: orbicularis, communi maior, vireſcens amariſſima, matura iucundiſſima, optima oleo, eſcáve. Sunt & oleæ, quæ ad effuſionem. Cato Liciniam nominat, & ab eo Varro: ſed Columella ait, optima oleo licinia, vel liciniana; & vbi de oleo conficiendo loquitur, maximè ad oleum licinianam peti poſt regiam, & ſi hæc deſit culminiam. Plinius etiam differri ad Martium menſem, quia calloſæ, & contra humorem pugnaces, ob idq; minimæ, vt licinia, non ante fauonii flatum nigreſcentes. In agro Venafrano, licinianum habetur oleum, vnde & liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere, accommodato ipſis odore. Dedit & palatum delicatiore ſententia. De cætero baccas liciniæ nulla auis appetit. Hodie vulgò *oliue pollinole* dicuntur, quia paruæ, vel corrupto liciniæ vocabulo. Cato etiam culminianam nominat. M. Varro ab eo

culminiam dicit. Columella poſt liciniam & regiam vltimo loco culminiam baccā probat. Plinius cominias vocat, & vſq; ad Martium differri ait, quia calloſæ, & contra humorem pugnaces, ob idq; minimæ. Cato ſergianam nominat, & ab eo Varro. Sed Plinius ſergiam baccam à Sabinis regiam dici ait. Sed Cato & Varro, qui ſergiam nominant, regiæ non meminerunt. Sed Columella & ſergiam,& regiam nominat,& plurimum olei afferre dixit, ac optimè frigus ſuſtinere. Meminere etiam Cato, & Varro ſalentinæ, omiſſæ à Columella, & Plinio. Ego eam familiarem exiſtimo Salentinorum regioni in hoc noſtro regno, vbi ingentia oliueta ſunt, & maxime fructifera. Atq; etiam à regione Plinius picenas, & ſidicinas in Italia. De picenis Martialis,

Si mihi picena turdus polleret oliua.

Meminerunt iidem albiceræ, à Plinio & Columella prætermiſſæ: ſed eius loco Columella algianam, næuiam, circitem, & myrteam nominat, & næuias conuiuiorum epulis præparari, vt in eius conditura dicemus. Plinius cotinas nominat, & in Maium menſem differri, quia calloſæ, & contra humorem pugnaces, non ante 6 idus Februarii nigreſcentes. Suntq; & ſuperbæ, & prędulces præter iam dicta genera, per ſe tamen ſiccatæ, vuiſq; paſſis dulciores, admodum raræ in Africa, & circa Emeritum Hiſpaniæ. Sunt & apud Pollucem olearum genera hæc, drypetes, halmades, nectrides; cotinadas, trambelos vocauit Pherecrates. Eſt & proprii generis olea dicta calliſtephanos, de qua Ariſtoteles, huius folia contrario modo ſe habent, quàm in aliis, extra ſiquidem non intus albent, ramos mittit, vt myrtus, ad coronas peraccommodos.

De cœlo, & ſitu oleæ conuenienti. CAP. XI.

THEOPHRASTVS, vt ab eo initium ſumamus, neq; frigidis, neq; calidis locis optimè oleam prouenire poſſe memoriæ ſcriptum reliquit, quòd per ſumma terræ radice cohæreat, facilè nanq; gelu concreſcit, frigiditas enim eximit humorem, & ad conuenientem cocturam perducere nequit: hinc olearum aliæ fructū nulla carne, ſed oleo refertum profundunt, aliæ carnoſum ſine oleo præſtant, nam plus caloris ad oleum concoquendum requiritur. Gelidioribus locis oleas ſucco carere (nō ſapore, vt perperā vertit Theodorus) tradidit libro de cauſis, cùm ſuccus ad conficiendam carnē intendatur, & calor deficiat, qui oleo conficiendo neceſſarius; quamobrem vere nullum fit oleū, quia calor exiguus: æſtate non bonū, quia non regnauit ſatis: at autumno fit, quia calor inualuit, & ſi in æſtate vigor, in autūno diuturnitas: quāobrem oleum æſtate fieri ſolet, neq; frigus oleoſum ſuccum coquere poteſt. Aquæ tam cœleſtes, quàm per rigua demiſſæ pulpam augent. oleum nil ſe carni permiſcet, ſed per ſe manet. Sunt olearum ægyptiarum ſpecies, altera oleo faciundo inepta, altera vtilis, & pinguis. Cæteri verò agricolæ variis olearum generibus varias cœli qualitates ſtatuerunt. Cato: in calido agro conditiuā oleam, radium maiorem, ſalentinam, orchitem, poſeam, ſergianam, colminiā, albicerem:

bicerem: Si ager frigidior, ibi oleam liciniam ſeri oportet, nam ſi in calido ſeueris boſtus nequam erit, & ferundo arbor peribit, & muſcus ruber moleſtus erit. M. Varro eadem ab eo recenſet, ſed ipſius abſtruſa vocabula interpretatur: Ait enim hoſtū vocari, quod ex vno facto olei reficitur, factum dici, quod vno tēpore conficiunt, quem alii centum ſexaginta aiunt eſſe modiorum, alii ita minus magnum, vt ad centū viginti deſcendat, & ex inde, vt vaſa olearia, quot, & quanta habeant, quibus conficiunt illud. Columella: Nulla ex iis generibus, aut perferuidum cœli ſtatum patitur, aut gelidum, itaq; æſtuoſis locis ſeptentrionali colle, frigidis meridiano gaudet, optimè vapores ſuſtinet pauſia, frigus ſergia. Plinius, quod ab his habet, refert: Fabianus negat prouenire in frigidiſſimis oleam, neq; in calidiſſimis, & ſine dubio in his ſolum maxime, cœlúq; refert. In Theſſalia circa Lariſſam emiſſo lacu frigidior facta eſt regio, oleæq; defierunt, quæ prius fuerāt. In India ſterilis, præterquam oleaſtri fructu. Principatum in hoc quoq; bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, eiuſq; parte, quæ licinianum fundit oleum: reliquum certamen inter Iſtriæ terram, & Bæticæ par eſt. Vicina bonitas prouinciis, excepto Africæ frugifero ſolo. Reliqua ex Catone refert. Horatius de venafrana olea,

Preſſa venafranæ quod bacca vetuſtat oliuæ.

Herodotus, In Aſſyria in feruidis locis ficus, & olea nequaquam de principatu contendit, cæteris vſq; adeo ferax, vt ducenta reddat, & trecenta. M. Varro præfert, quæ in Agro Caſſinate naſcuntur. Virgilius idem,

—— *Atq; olea magnum veſtire Taburnum.*

In Sabinis laudatiſſimæ. Bætica Hiſpaniæ regio oleis fertilis. Silius.

Palladio Bætis ornatus cornua ramo.
Nulla palladia magis ſeſe arbore tollit.

Sed Florentinus ſic loquitur. Calido, ſiccoq; cœli ſtatu gaudet, vt in Libya, & Cilicia videre eſt. Sed de ſitu nunc videndum. Id peculiare in oleis adnotauit Theophraſtus, quod trecentis à mari ſtadiis prouenire non poſſe videtur. Huc ſpectant locorum differentiæ ad arborum habitudines. Apud Tarentum oleis id accidit: ſilēs enim ſpiritus ſenſu perſpicuus eſt, quippe pleraq; aduruntur, & cum flatus ex mari talis occurrerit, infecta ſalſugine corrodit flores, ac populatur. Caligo quoq; ſine vllo vento quædam egredi videtur, quæ vbi flores inuaſerit, exurit. Cato: ager oleto conſerundo in fauonium ſpectet ventum, & ſoli oſtentus ſit, alius bonus nullus erit. Columella, Sed neq; depreſſa loca, neq; ardua, magiſq; modicos cliuos amat, quales in Italia Sabinorum, vel tota prouincia Bætica videmus. Hanc arborem pleriq; exiſtimant vltra miliarium ſexageſimum à mari, aut non viuere, aut non eſſe feracem, ſed in quibuſdam locis rectè valet. Ouidius de Sabinorum agro,

Primus oliuiferis Romam deductus ab agris.

Plinius, Negauit Theophraſtus niſi intra XL millia paſſuū à mari naſci. &

Cato ait ſpectare oleta in fauonium debent, loco ſolibus expoſito. Palladius: Amat hæc arbor arduo locorum ſitu mediocriter ab humore ſuſpendi, ſcalpi aſſiduè, lætaminis vbertate pingueſcere, feracibus ventis clemēter agitari. Sed Florentinus accommodatè de ſitu loquitur: Auxiliantur ad aeris commoditatem terræ ſitus accliui, & alti. In iis enim ſolis ardor ventorum proflatu refrigeratur, quare optimum exhibent oleum; planis verò, & campeſtribus locis oleæ minus impetu ventorum agitatæ, atq; inſidenti æſtu ambuſtæ ſpiſſius oleum mittunt, ſiquidem cum omnes ſtirpes, tum oleæ maximè aduerſo flatu roboratæ vigent, argumento, quòd oleas læuiores, & virentiores offendes locis, qui ventis patent, triſtiores iis, qui à flatu ſilent, nec ſpiritus nouitate recreantur, modo id intercedat ſpatii, quo liberè peruagetur auræ. Igitur accliuibus, & arduis locis oliuæ lætantur, quod proprium nactæ ventum, nil præter ſpirant, ſed in omnes partes æqualiter inſinuans ventus arborē excitat & auget.

De ſolo oleæ debito. CAP. XII.

NON minus in ſoli electione, quàm cœli, veteres agricolæ diligentes fuere. Theophraſtus albicantem argillam oleis fertilem eſſe dicit, quę multum vaporis, flatusque contineat, quod olearum natura deſiderat. Exoptat prætereà ſolidum, ſiccumq; ſolum, quia oleæ alimentum ſiccius, calloſumque quærunt. Ad ſummum campeſtre ſolum oleis maximè conuenire ſtatuit. Cato diuerſis olearum generibus diuerſas ſoli differentias diſtribuit. Craſſo agro oleam conditiuam, radium maiorem, ſalentinam, orchitem, poſeam, ſergianam, colminiam, albicerem, vel quam earum in his locis optimam dicunt eſſe, eam maximè ſerito, macriori oleam licinianam. M. Varro eadem ab eo refert. Vergilius ſecundo Georgicorum oleis his verſibus ſolum ſtatuit,

Difficiles primum terræ, colleſq; maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumoſis calculus aruis
Palladia gaudet ſylua viuacis oliuæ.
Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſylueſtribus agri.

Columella aptiſſimum genus terræ eſſe oleis dicit, cui glarea ſubeſt, ſi ſuperpoſita creta ſabulo admiſta eſt. Non minus ꝓbabile eſt ſolum, vbi pinguis ſabulo eſt, ſed & denſior terra, ſi vuida eſt, & læta; commodè recipit hanc arborem. Creta ex toto repudiādā eſt, magis etiam ſcaturiginoſa, & in qua ſemper vligo conſiſtit. Inimicus eſt ager ſabulo macer, & nuda glarea. Nam ſi non emoritur in eiuſmodi ſolo, nunquam tamen conualeſcit. Poteſt tamē in agro frumentario ſeri, vel vbi arbutus, aut ilex ſteterat. Gaudet etiā collibus ſiccis, & argilloſis, at humidis campis & pinguibus lętas frondes ſine fructu affert. Plinius omnia, quæ Cato habet, transfert. Prætereà glareoſum ſolum oleis aptiſſimum in Venafrano, pinguiſſimum in Bætica. Palladius libro primo. Terra profunda (quod Græci aſſerunt) oleæ grandes arbores efficit, fructus

minores, 4●

minores,& aquatos, ac ſeros,magiſque amurcæ proximos. Aer oleas tepidus iuuat,& ventus mediocris ſine vi,& horrore perflabilis: cætera ex aliis habet. Florentinus ad hæc: Porrò ſolum vuidum, & lætum commodè recipit hanc arborem,vberioresque dat oliuas, quapropter id præferendum fuerit:ſecundum ſibi locum vendicat,cui argilla alba ſubeſt, tertium argilla dura. Profundum, & rubricoſum repudiatur, quòd ſuo æſtu ſtirpes exurat:ſed longè magis ſalebroſum, & ſcaturiginoſum, in quo ſemper vligo conſiſtit, damnatur, quippe quòd ſtrigoſas, & minimè altiles baccas, vliginoſoſq; partus creat,ieiunior paulò terra,vt Attica teſtatur,accommodatior. Apuleius, Oleas in aridioribus locis vehementer vberes prouenire experimentum docuit. Apud nos amœniſſimi colles,& tepidiores planicies oliuetis virent: iuxta Caſinatium arua adiunguntur Venafrana, montium imæ partes oliuis conueſtiuntur, glareoſa terra gaudentibus, & meridiano ſole, quarum oleo ob purum ſuccum palmam vnguenta dedere. M. Varro connumeratis aliquot Italiæ locis, vbi quædam ad victum humanum cæteris præſtantiora naſcuntur, ad oleum agrum Caſſinatem prætulit. De Venafro Horatius,

—— Viridique certat
Bacca Venafro.

Et Martialis;

Hæc tibi Campani ſudauit bacca Venafri.

Turditanum oleum bonitate præcipuum aliqui dixerunt. Ouidius de Pepareto Metamorphoſeos ſeptimo,

Et Gyaros, nitidæq; ferax Peparetos oliuæ.

Samos etiam oliuetis fœcunda: Sycion vrbs Achaiæ. Ouidius in Ibin.

Aut vt oliuifera quondam Sycione profectò.

De Mitiſca Virgilius Italiæ vrbe, Æneidos ſeptimo,

Ereti manus omnis, oliuiferæq; Mutiſcæ.

De Eurota Statius libro quarto, & duodecimo de Lycabeſo.

—— Et oliuiferi Eurotæ
Dura manus.
—— Et pingui melior Lycabeſos oliua.

Caſſinas ager apud nos olei, quàm frumenti feracior, magnumque vectigal ex eo comparant agricolæ,& non procul ab eo montana Calatia,cuius colles oleta diſtincta oleaſtris habet, quarum baccæ reliquarum dulcedine commendantur. Surrentini colles lętis etiam oliuetis conueſtiuntur,in maris proſpectu,quibus viuum ſaxum,lætumq; ſubeſt ſolum.

Quibus modis naſcatur olea. & primum de ſemine.
CAP. XIII.

NON parui momenti eſt hæc inter eas, quas primo explanauimus dotes, quòd olea modis omnibus enaſcatur ſola, quibus omnia terræ naſcentia

ferè generantur, nam ita facilius oliuera comparabimus, olearumque copiam nanciſcemur, dempto modo vno, quem recenſet Theophraſtus libro de cauſis, ſcilicet, quòd ſummis ſurculis prodire nequeat, cuius cauſam affert, quòd ſurculi, qui in ſummo nouelli nuper extant, inepti ſint ad radicum conceptionem, ob eorum ſiccitatem, & tenuitatem, in ea enim tenuitate haud multo ſucco abundare poſſunt, qui germinationi fauet. Et ſi in hiſtoriis ſcribat, nonnunquam adminiculi ad hederam defixam vitam egiſſe communem, & arborem factam, id verò raro accidit, ſed id ſcribendum, quod maiori ex parte à natura factitatum videmus. Nec nobis raro in vineis, ſummis oleæ ſurculis, virgiſque pro palo depactis, & radicaſſe, & ad iuſtam magnitudinem deueniſſe, vidiſſe contigit. Sed olea naſcitur ſemine, ramo, taleis, trunco, ligno, radice, aliiſq; modis, quos recenſebimus. Sed ſationis per ſemen modus ab omnibus improbatur, tum quia ſeculorum turba indigemus, dum fructum afferat, tum quòd fructus deteriorescit. Theophraſtus è nucleo oleę ſylueſtrem naſci ait, & ex olea oleaſtrum fieri poſſe, ſed ex oleaſtro oleam raro euenire. M. Varro ait, Oleæ ſemen, cùm ſit nucleus, quòd ex eo tardius enaſcatur caulis, quàm ex taleis, ideo potius in ſeminariis taleas, quàm nucleos ſerimus. Antonius Venutus non in prima ſatione nucleum deterioreſcere ſcribit, ſed ſexta, vel ſeptima, quod magis veritati conſonum reor, ſic à ſylueſtri habitu in vrbanum, non niſi æuis euenire. Si quis tamen ſemine ſerere velit, eligat oliuam magis oleoſam, & optimè maturam, quam pulpa mundet, ac liquidiore ſtercore ammiſtam ſcrobiculis palmum profundis obruat, & ſingulis hebdomadibus irriget, tertio deinde anno transferat, immo quo pluries transfertur, meliorescit, vbi optimè comprehenderit, inſerat ſub terra effoſſo ſcrobe, paulatim vbi creſcit, terram aggerando.

Oleæ plantatio per ingentes ramos. CAP. XIIII.

EX multiplici oleæ ſerendę ratione, non in vltimis ponenda eſt ea, quæ per ingentes fit ramos. Theophraſtus in hiſtoriis, & libro de cauſis ſcribit oleam ramis exurgere poſſe, cùm oleæ rami prægrandes humore non vacent, ſcilicet pinguedinis, ſpiſſitatiſque cauſa, vnde exiccatu difficiles ſunt. Intelligit Theophraſtus per grandiores, ſiue groſſiores ramos oleæ brachia, quæ non in ſummo, ſed quæ iuxta truncum ſunt: ſunt enim humor, pinguedo, & ſpiſſitas præſentis vitæ ſedes, & futuræ auſpicia. Leontius Græcus huiuſmodi ſationis modum edocet. Nonnulli craſſiores ramos ex arboribus adimunt, & ex iis partes præcidunt, quæ binûm cubitorum proceritatem impleant, dein in rectum conſtitutas adobruunt. Alii inſignes ramos quinûm, aut quaternûm cubitorum longitudine à caudicibus ſerra præciſos ſolo committunt, ſed rubrica partes notant, quibus obuerſæ ſteterant, vt quemadmodum in ſcrobe cohærebant, ita parte ima terram, & cacumine cœlum ſpectantes deponantur, vt celeriori proficiant incremento, celerioremque fructum largiantur.

giantur. Hoc modo ſatum Moroni iuxta Capuam oliuetum vidimus. Erant enim rami prægrandes, vt vtriuſque manus indicibus, & pollicibus in orbem diductis vix cingerentur: erant ſcrobes trium pedum altitudinis, & latitudinis, in ima parte rami acuti, ſtercore vitulino obducti, intus infixi, terra cooperti, ac vectibus calcati, ſenis vel ſeptenis pedibus ſupra terram extantibus: ſuprema pars nodoſior, ex qua ſperabantur germina. Sunt qui infimam partem ſcindant, ac lapidem indant, & ſic citius radices elicere dicunt. Superior cæſura fimo, lapide, vel aliquo munimine cooperitur, ne gelu, vel calor intus intrudatur, & exareſcat ramus, ſic tertio, vel quarto à ſatione anno fructus attulerunt.

Quòd etiam ligno, vel ſtipite per longum diſciſſo olea exurgere poſſit.
CAP. XV.

NVNC etiam naſcendi modum ferè prodigioſum oleæ proferemus, ad facilem huius plantæ propagationem demonſtrandam, vt non ſolum ramis, & taleis, & trunco ſine radicibus, ſed ligno id eſt trunco in plures partes per longū diſciſſo (quod nulli, niſi ſoli oleæ contingit) exurgere poſſit. In hiſtoriis Theophraſtus ligno oleam naſci poſſe ſcripſit, etſi inepta videatur ad germinationem ſubſtantia. In libro verò de cauſis rationem affert: Nam denſitate ſui corporis vitale illud, genitaleque ſemen, præcipuè non ſine adminiculo naturalis humoris ſeruare diutius poteſt, at ſi denſitas ſiccitati comes ſit, ſufficere nequit, & ſi vel vniſtipites ſint: Sectam nanque non ſolum depactam arundinem, ſed etiam ſectæ partem prodire videmus, ſicut & oleam. Ligna enim oleæ è truncis abſciſſa ſeruare ſuum vitale principium poſſunt, vt ad excitandum germen mouere ſe valeant. Modus autem eſt. Ligna oleæ palmo minora diuidi haudquaquam oportet, neque corticem detrahi. Nec minori admiratione dignum videtur, quod vna omnium germinat in opere, vt Theophraſtus dicat: oleaginea materies tum rudis, tum ſæpè elaborata, ſi humorem nacta fuerit, locumque adipiſcatur humectum, germen potiſſimum citabit, ita vt iam cardo valuæ, & poculum limo immerſum prodantur regerminaſſe. Ob id Virgilius, qui omnia, quæ de plantarum generatione carminibus mandauit, ex Theophraſto excepit, id non prætermiſit, inquiens in Georgicis,

Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.

Sed reor quòd per ſiccum lignum caudices intelligat in plures partes per longū diſciſſos, vt ligna ſcindere ſolemus, quæ igni deſtinamus, non quòd verè ſiccū ſit lignum, ſed poſt lōgam moram humore ferè omni orbatum, ſiccum videatur. Didymus ſationis modum demonſtrat. Non deſunt, qui ſecta ab imis radicibus ligna, quę apud Syros gorphia appellantur, plantariis deponant, poſtea quū comprehendiſſe ſic videbuntur, vt mutationi ſit locus, transferūt.

Multi non in plantariis, ſed propria terra deponentes ipſa, non aberrarunt. Leontius etiam ad hæc. Non deſunt, qui reciſa ab imo caudice ſegmenta ſeſquipedalia, ita vt ne corticem quidem aut vllam alia partem, quam ſerra præciderit, lædant, in defoſſam ſcrobem lapide ſubiecto deponunt, & aggere ſic obruunt ad palmi altitudinem. Memini me vidiſſe oliuetum deputantes, ramos, truncos, & imos caudices igni deſtinatos ſecuri ſcindentes in congeriem accommodaſſe, vt cùm occaſio daretur, aliò tranſmitterent, ac per annum ibi ſtetiſſe, captumque poſtea ex iis lignum vnum, & arenis in littore malleo validis ictibus infixum, cuius ope ergata nauigia ad ſiccum traherentur, poſt annum pullulaſſe, & ramos emiſiſſe, vt quod de oleæ viuacitate noſtri maiores ſcripſerint, procul dubio ſit credendum.

Quòd etiam trunco exurgat olea, & propagine. CAP. XVI.

TRVNCO etiam naſci poſſe oleam Theophraſtus libro de hiſtoriis tradidit. Leontius Græcus & credidit, & docuit, inquiens. Quidam reciſos à caudicibus maiores truncos, & relicto ſuperius cortice, cacumine tenus adobruunt, ſic tamen, vt quatuor alte digitis ſupereminea. Cato quomodo olea propagetur docet, vt cæteræ plantæ, Ab arbore abs terra pulli qui naſcuntur, eos in terram deprimito extollitoq; primorem partem, vt radicem capiat, inde biennio poſt effodito, ſeritoq;.

Vſitatus per ſobolem oleæ ſerendi modus. CAP. XVII.

QVOD ſobole naſcatur olea, reticuit Theophraſtus, vtpote triuialis, frequens & vſitatiſſimus modus, eos deſcribens, qui mirabiliores, ac incredibiliores viderentur: non tacuit tamen oleam prolificam eſſe, & radice ſummæ terræ hærentem, vnde iuxta caudicem plurima proles exurgat. Virgilius peculiarem credidit oleæ ſationem per ſobolem, vocans ſtipites illos ramis ſpoliatos truncos,

Sed truncis oleæ melius propagine vites.

Plantas enim, quibus cacumina, & germina præciſa ſunt, truncos vocare ſolemus, ſic etiam Priami corpus capite mutilatum, truncum vocauit. Ab eo etiam Columella truncos vocat, vbi libro de arboribus inquit: Melius autem truncis, quàm plantis oliuetum cõſtituitur. Sed quinto libro vbi de plantarum translatione è ſeminario in oliuetum loquitur, ait, Optimum eſt omni fronde priuare truncum, atque leuatis plagis, fimoq;, & cinere oblitis in ſcrobem, vel ſulcum deponere. Truncus autem aptior translationi eſt, qui brachii craſſitudinem habet. Poterit enim longè maioris incrementi, & robuſtioris trãſferri, quem ita cõuenit poni, vt ſi non periculum à pecore habeat, exiguus admodum ſupra ſcrobem emineat, lætius enim frondet. Si incurſus pecoris vitari non poterit, celſior truncus conſtituetur. Quod Leontius Græcus non omiſit. Alii ſobolem cum radice ſerunt. Alii reſidem adhuc caudici plantulam

decisis falce capitibus & brachiis, in truncum redigũt, & terræ foſſæ circa Arcturi ortum defigunt. Palladius è ſobole oliuetum conſtitui docet: Februario enim menſe, temperatis locis, quæ in paſtino ponuntur, radicatæ plantæ decisis capitibus, & brachiis, & in truncum redactæ, vſq; ad menſuram cubiti vnius, & palmi in fermento terræ foſſæ defigũtur, locum palo antea deprimente, ordei grana ſubteriaciantur, & amputetur iis quicquid putridi inuentũ fuerit aut arentis, & tunc amputata capita luto velentur, & muſco vlmeis vinculis, vel tenacibus quibuſcunq; conſtricta. Sed maximũ beneficium eſt, vt proficiant incremento, ſi rubrica partes notentur, quibus obuerſæ ſteterunt, & contra eas ſimili ratione ponãtur. Hic eſt vſitatiſſimus, & principalis apud nos oliueta conſtituendi modus, quippe antiquis arboribus adnatos ſtolones, qui trimi vel quadrimi ſint, pauco negotio ſecuri diſſecamus, etſi paucis, minimisque radicibus muniantur: ſed eò meliores fuerint, quò longius à trunco orti ſint, & pluribus radicibus fulti fuerint: hos ſcrobibus mandamus, vt ſeptenis pedibus ſupra terram emineant, ſic tertio, vel quarto anno fructum præbent, & ſi Heſiodus negauerit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quenquam. tam tarda res tunc erat, nunc autem in plantariis ſerunt, translatarum altero anno decerpuntur baccæ. Sunt qui modum ſationis per taleas huic præferant, cùm hic expeditior, & paratior ſit: nam ſi deputantur rami, & plantariis deponuntur, quinto anno transferuntur, & primo inde, vel ſecundo anno fructus proferunt, cùm ſtolones, vt tranſplantationi apti ſint, per decennium immorentur apud matricem, & quinto anno fructus proferãt, ſed id falſum eſt. nam & ſi nulla cura, induſtriáve rami apud truncum, ita & ſtolones apud parẽtem creſcunt, & ſecundo anno fructus proferunt apud nos. Præterea multum obeſſe arboribus dicunt, quibus detruncãtur, cum vulgatis ſit apud colonos ſententia, niſi abradantur interficere parentem. Si verò dicent, hoc tẽporis ſpatio, dum creſcunt, fructum arbori adimere: reſpondemus eos eliciendos eſſe, qui ab arbore longiuſculè abſunt, ſemper ſuprà terram adaggerando, vt ſuis radicibus impetratis parenti non officiant.

Quomodo ex radicum oculis exurgat olea. Cap. XVIII.

RADICE etiam naſci Theophraſtus tradidit oleam. Sed Columella ſationis modum docet: Quidam melius exiſtimant ex radicum oculis ſylueſtrium olearum hortulos excolere, & chorda ſimili ratione diſponere, ſed vtrunque debet poſt vernum æquinoctium ſeri. Palladius ab eo excipiens dicit. Scio plerosque, quod facilius, & vtilius eſt, radices olearum, quæ in ſyluis plerunque ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas, aut in ſeminario, ſi placuerit, aut in oliueto ſolere diſponere, & admiſtione ſtercoris adiuuare. Quare proueniet, vt ex vnius arboris radicibus numeroſa planta naſcatur. Sed Plinius Columellæ placita confutat, & recitat verba Catonis, cum ſuperius dixiſſet, vbi de olearum plantatione agit, gemma, vel oculo ſeruato,

ait ipſe, oculos ſerito. Sed ſæpius ego animi cauſa expertus ſum, cum ſuperuacuas radices à plantādis truncis reſecarem, eas in plures partes diſſecui, & ſcrobibus diſpoſui, vbi æſtate ingruente ex eis virgarum ſylua pullularit. Sed ego non poſſum ſatis admirari doctiſſimum Columellam, expertiſſimumque agricolam præcepiſſe, diſſecandas radices ex oleaſtris deſumendas eſſe, cum plantæ, quæ ex iis naſcuntur, & tardè creſcant, & ſylueſtres proferant fructus. Sed ſi aliquis reſponderet fieri poſſe per inſitionem, vt in vrbanum habitum mutentur, magis veniret irridendus, cùm multis annis id accideret, & contra Virgilium peccaret, qui ſylueſtres oleas inſeri vetat, nam cum ſæpè accidat comburi oliuetum, germina, quæ imo repullulant trunco, ſylueſtres iterum producunt oleas, vbi ſi vrbanæ radicibus plantatæ eſſent, idem reſtituerent oliuetum. Sed ſunt, qui non integras radices, ſed oculos quoſdam, ſeu tumores dicas, vbi eleuata pars rūpere nititur ad termites procreandos, plantent, quos è veterum olearum radicibus euellunt, hos aliqui oua, ab ouorum ſimilitudine vocāt, hæc dixerim Columellam, & Palladium per radices intellexiſſe, nam ſi eiuſmodi oculos ex imo ſtipite, vel radicibus ſecuri euellis, & ſcrobib⁹ committis, non plus quatuor digitis altis, ſubtili ſupra iniecta terra, miraberis ex eis germina læta, & felices plantulas prouenire. Nec oculos illos eligas, qui turiones foras emittunt, nam trunco ſublati, humoris egeni, vi caloris facile marceſcunt, ſed qui iamiā germina parituri ſunt. Nec pertimeſcendum id arboribus obeſſe, ex quibus huiuſmodi oua diuelluntur, ſi bina ſolum ex ſingulis arboribus demas, nam quodammodo arbores ſollicitantur, & iuueneſcunt. Poſſumus etiam ſine veterum arborum noxa hiſce oculis noſtra oliueta multiplici ſobole replere, inſpiciendo veteres arbores, quæ duplici, vel triplici ſtipite humo ſurgunt, duos abſcindere; ſolum vnum relinquere, nam ſequēti anno, qui reliquus eſt, obtruncati damna rependet, nam & vberius fructus afferet, & lætius germina producet, vacuumq; locum replebit, & ex obtruncati radicibus, caudice & lætioribus brachiis, vbi nitidiores partes conſpicientur taleas & oua ſecare. Hunc oleas ſerendi modum ſunt qui præferant taleis, primo quia & breuiori tempore radicantur, quàm taleæ, præterea quia è ſeminario in plantarium transferuntur, faciliori negotio effodiūtur, & facilior erit cum ſua terra in ſuos ſcrobes translationis ratio: nam taleæ, cùm profundius hæreant, in earum effoſſione radiculæ non ſine læſione transferuntur.

De modo ſerendi per taleas, & de ſeminario olearum faciendo.

CAP. XIX.

VERAM, & præcipuam olearum ſationem Theophraſtus per taleam ſtatuit. Ait enim, Ex ramo præciſo taleas deorſum verſus ſectura inuerſa ſerere oportet, nec palmo minora præcidere, corticemque minimè detrahere. Seruntur autem ex his rami, quibus germinantibus terra ſemper aſſiduè

duè accumulanda, quoad ſatis roborentur. Cato inter Latinos ita primus docuit, ſeminariumque hoc modo inſtituit. Taleas oleaginas, quas in ſcrobe ſaturus eris, tripedaneas excidito, diligenterq; tractato, ne liber laboret, cum dolabis, aut ſecabis: quas in ſeminario ſaturus eris, pedales facito, easque ſic inſerito. Locus bipalio ſubactus ſiet, beneque glutus ſiet. Cùm taleam demittes, pede tantum opprimito, ſi parum deſcendit, malleolo, aut mateola adigito, caueto que ne librum ſcindas, cùm adiges. Palo locum prius ſi feceris, quo taleam dimittas, & ſi ita ſeueris, vtilis ſiet talea, meliusq; viuet. Taleæ vbi trimæ ſunt, tũ deniq; tibi curæ ſint, vbi liber ſeſe vertet. Si in ſcrobibus, aut ſulcis ſeres, ternas taleas ponito, easq; diuaricato ſupra terrã, ne plus quatuor digitis tranſuerſis emineant, gemma, vel oculo ſeruato. Sed ſi voles olea cito creſcat, quã ſeueris, ſemel in menſe ſarrito, & circum capita oleagina vſq; donec trimę erunt fodere oportet. Plinius eiſdem verbis eadem recitat, ſed aliqua ſunt verba in eius textu corrigenda. Nam Cato ait: gemma, vel oculo ſeruato. ipſe ait, oculos ſerito. Quod ibi tale præcipiendum ñon erat. M. Varro ad hæc. In ſeminario quæ ſurculis conſita ſunt, vt olea, & quorum erunt molliora natura cacumina, ea ſumma integenda binis tabellis, dextra ac ſiniſtra deligatis, herbęque elidendæ, & dum teneræ ſunt vellendæ, nam aridæ factæ rixantur, & celerius rumpuntur, quàm ſequuntur. Demum in oleagineis ſeminibus arbores videndum, vt ſit de tenero ramo ex vtraq; parte æquabiliter præciſum, quas alii clauolas, alii taleas appellant, ac faciunt circiter pedales. Columella etſi verboſius, præciſius tamen docet: Primo ſeminarium inſtituito. Libero cœlo præparetur, terreno modicè valido, ſed ſucco ſo, neq; denſo, neq; ſoluto ſolo, potius tamẽ reſoluto, id genus terræ ferè nigrę eſt, quã cùm in tres pedes paſtinaueris, & alta foſſa circũ dederis, ne aditus pecori detur, fermentari ſinito. Tum ramos nouellos nitidos, quos comprehenſos manus poſſit circumuenire, ex feraciſſimis arboribus adimito, & ex his taleas recidito, ne corticem lædas, id cauebis ſi prius varam feceris, & partem eam, ſupra quam ramum ſecaturus es, ſtramentis texeris, vt ſine noxa corticis ſuperpoſitæ taleæ ſecentur. Taleæ deinde ſeſquipedales præcidantur, & vtraque parte falce leuentur, & rubrica notentur, vt quemadmodum in arbore ſteterat ramus, ita ima parte terram, & cacumine cœlum ſpectans deponatur: nam ſi inuerſa mergatur, & difficulter comprehendet, & ſi conualuerit ſterilis erit. Sed talearum capita & imas partes miſto fimo cum cinere oblinire, & ita totas immergere oportet, vt putris terra quatuor digitis altè ſuperueniat. Sed binis indicibus ex vtraque parte humantur: hoc facere vtile eſt propter foſſorum ignorantiam, vt cum ſeminarium bidentibus colere inſtitueris, taleæ non lædantur. Id debet poſt vernum æquinoctium fieri, & frequentiſſimè ſeminarium primo anno ſarriri, poſtero, & ſequentibus, cum iam radiculæ ſeminum conualuerint, raſtris excoli, biennio à putatione abſtineri, tertio anno ſingulis ſeminibus binos ramulos relinqui, quarto ex duobus ramis infirmior

amputandus, ſic excultæ quinquēnio arbuſculæ habiles ſunt translationi. Palladius eadem quæ Columella habet. Didymus autem ſuadet, vt oliuetis plantulæ ſerantur citra moram, quæ in ſeminariis contingit: quia verò è ſeminariis translatę tutiorem habent generationem, etiam ſeminarii modum tradit. Solum in quo ſtirpes pangentur, qualitatem non modo, & figuram ſeminarii, ſed & cœli quoque conditionem referre debet, ne quod in eo pangitur, noua loci peregrinatione tentetur, maximeque profecerint, ſi rubrica partes notentur, quibus obuerſæ ſteterunt, vt ſimili ratione ponantur. Porrò legi debent, qui ſeminatio deſtinabuntur, non ſtolones caudicibus adnati, ſed ſummatim decerpti rami, longitudine cubitali. Danda eſt opera ne cortex ſectione violatus collidatur, ſed falculà, quæ acie polleat, vulnus vndique læuigetur, ſeruata ſtirpis integritate. Stylus parte ima bubulo fimo cum cinere liniēdus. Scrobes concamerato ſinu, vt imbrium ſint capaces, excauandi, ramulus non in verticem, hoc eſt inuerſus, humandus, qui tamen palmo à terra exter, arundo affigenda, vt à cultoribus cognoſcatur, ſingulis menſibus vſque ad ſeptimū menſem moueatur. Extirpari debet arbuſcula trimatu altilis, & vegeta, quadrima iā collucari debet, & ſuperuacui termites putati, & ſic transferantur in terram, quam plantare inſtituiſti, ſublata cum plantis terra propria, & hic præſtantior eſt oleæ plantandi modus. Nos eodem die, quo plantare taleas deſtinamus, ab arbore recidimus, & in taleolas diuidimus, ne nimia ſupra terram móra reſiccentur. Et ſi aliqua præpeditus occaſione ſator, quo reciderit die plantare nequiuerit, melius inhumare, quàm ſub dio reſiccari ſinere compertum eſt. Id tamen admonendum, cùm plantantur, ſi humiditatem terræ aliquam contraxerint, reſiccantur; quod videtur Plinius adnotaſſe. Non inhumate taleas, aut ſiccare prius quàm ſerantur, vtilius compertum.

De olearum plantatione. CAP. XX.

CVm è ſeminatio in locum, in quem oliuetum inſtituere cōſtituiſti, tranſferes plantulas, hæc obſeruabis maiorum noſtrorum præcepta. Et primò Theophraſtus ait: Olea in conſitione amputari deſiderat, vt arbores omnes, quæ ampliorem magnitudinem capiunt, plagas alleuatas contegunt, ne intrudatur ſol, aut imber, nam ſi id acciderit, contrahendi morbi periculum imminebit. Circumlinunt alii luto, alii ſubdita ſcilla lutum ſuperimponunt, teſtamque ſuperadiiciunt, ſcilla plantam viridem ſeruat, lutum ſcillam, teſta lutum. Cato plantare ita docet: Oleas cùm ſeres benè cum radicibus eximito, cum terra ſua quamplurima, circumligatoq; vti ferre poſſis, in alueo ferri iubeto. Caueto cùm ventus, aut imber ſiet, effodias, aut feras, nam id maximè præcauendum eſt. In ſcrobe cùm pones, ſummam terrā ſubdito, poſtea operito terram radicibus fimi, deinde calcato pedibus benè, deinde fiſtucis, vectibusque quam optimè poteris, id autem erit rei primum. Poſt hæc arbores craſſiores digitis quinq; quę erūt, eas præciſas ſerito, oblinitoq; fimo ſummas,

& foliis

& foliis alligato. Columella de eius conſitione hæc habet. Scrobes quaternûm pedum præparantur anno ante, vel ſi tempus non largitur, prius quàm deponantur arbores, ſtramentis incendantur ſcrobes, vt eos ignis putres faciat, quos ſol & pruina facere debuerat. Antequam explantes arbuſculam, rubrica notato partem eius, quæ meridiem ſpectat, vt eodem modo, quo in ſeminario erat, deponatur. Deinde vt arbuſculæ ſpatiũ pedale in circuitu relinquatur, atq; ita cum ſuo ceſpite planta eruatur, qui ceſpes ne reſoluatur in eximendo, modicos ſurculos virgarum inter ſe connexos facere oportet, eosq; pilæ, quæ eximitur, applicare, & viminibus ita innectere, vt conſtricta terra, velut incluſa teneatur, tum ſubruta parte ima, leuiter pilam commouere, & ſuppoſitis virgis alligare, atque plantam transferre. Antequam deponatur oportebit ſolum ſcrobis imum fodere bidentibus, & terram aratro ſubactam immittere, & ordei ſemina ſubſternere, & ſi conſtet in ſcrobibus aqua, ea omnis haurienda eſt, antequam demittantur arbores. Deinde ingerendi minuti lapides, vel glarea miſta pingui ſolo, depoſitisq; ſeminibus latera ſcrobis circumcidenda, & aliquid ſtercoris interponendum. Quòd ſi cum ea terra planta non conuenit, tunc optimum eſt omni fronde priuare truncum, atq; leuatis plagis, fimoq; & cinere oblitis, in ſcrobem, vel ſulcum deponere. In libro verò de arboribus inquit: Omnes arbuſculas, prius quàm transferantur, rubrica notare conuenit, vt cùm ſerentur eaſdem cœli partes aſpiciant, quas in ſeminario conſpexerant, alioquin frigore, vel calore laborabunt ab iis partibus, quas præter conſuetudinem ſub alio tractu expoſitas habuerint. Arbuſculam in ſcrobe deponere ita rectam oportet, vt quod à ſcrobe extiterit, in medium ſit, arbuſculam autem à tempeſtatibus tueri diligenter oportet adminiculando, & terræ quæ in ſcrobe reponitur ſtercora immiſcendo. Plinio adiiciendum videtur, vt ſcrobes fiant ex arborum natura, vt altius demittantur eæ, quæ ſumma tellure gaudent, vt olea. Didymus: Locus, quem oleis dicaueris, runcandus eſt, omnique alterius generis frutice extirpandus, maceriis, & viuis ſepibus cingendus, ne aditus pecori detur. Scrobes ante ſationem fodiendi, vt ſole, ventis, & imbribus terra reddatur fragilior, ſtirpesq; iaciant vltro, citroq; radices. Vno, aut altero menſe minimum aridis fruticibus, cremiis, & iis, quæ ignem facile concipiunt ſtramentis, ſcrobes adurantur, qui tricubitali altitudine, aut minimum ſeſquicubitali cauentur. Id etiam omittendum non duxi, quod tantopere monent veteres agricolæ, & primò M. Varro, quod multum refert ad fundi fructus, quemadmodum vicinus in confinio conſitũ agrum habeat: ſi enim ad limitem quercetum habet, non poſſis rectè ſecundum eam ſyluam ſerere oleam, quod vſque eo eſt contrarium natura, vt arbores non ſolum minus ferant; ſed etiam fugiant, vt introrſum in fundum ſe reclinent. Columella autem ait, quòd olea ſeri poteſt, vbi arbutus, aut ilex ſteterat: nam quercus exciſa radices noxias oliueto relinquit, quarum virus enecat oleam. Plinius: Olea, vbi quercus effoſſa ſit, male ponitur, quoniam ver-

mes, qui raucæ vocantur, in radice quercus naſcuntur, & tranſeunt. Et alibi. Quercus, & olea tam pertinaci odio diſſident, vt altera in alterius ſcrobe depactæ moriantur. Palladius verò in Februario. Poteſt olea ſeri, vbi arbutus, aut ilex ſteterat, nam cerrus, & eſculus exciſas radices noxias relinquit, quarum virus oleam necat. Sed in Arcadia ſpectari ſolitam arborem Pauſanias affirmat, è cuius radice vna ilex, & olea naſcerentur in quodam fano. Serendarum autem arborum interuallum indicandum. Cato in viginti quinq;, aut triginta, pedes ſerit. A quo Plinius: Oleam maximo interuallo, de qua Catonis Italica ſententia eſt, in viginti pedibus minimum, plurimum triginta. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia maior in Bętica arbor. In Africa verò (fides penes authores erit) miliarias vocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu: Ideo 75. pedes Mago interuallo dedit vndiq; etiam in macro ſolo, ac duro, & ventoſo, cum minimum 45 Bætica quidem vberrimas meſſes inter oleas metit. Columella verò: Spatium inter ordines minimum eſſe debet pingui, & frumentario ſolo ſexagenum pedum in alteram partem, atq; in alteram quadragenum, macro, nec idoneo ſegetibus quidem, & vicenum pedum. Libro verò de arboribus addit: Oleam decet inter ſexagenos pedes diſponi, vt ſpatium in latitudinem creſcendi habeat, nam quæ in proceritatem extenduntur, euanidæ fiunt, parumque fructus ferunt. Didymus: Sed liberale quinquagenum cubitorum interuacet ſpatium, vt & caudices perflatu venti fruantur, & intercedens locus ſeri poſſit, alioqui ſi ſementis ſubtus neglectui habeatur, tanto ramorum ſtipatu luxuriabunt, vt in ſeſe mutua vmbrarum beneficia non conferant.

Nunc de tempore ſtatuendum. Tempus autem plantationis Theophraſtus vernum ſtatuit, & præcipuè oleas: nam quæ autumno ſeruntur, poſt ſationem hyems ſecuta corticem detrahit. Cato ſic tempus præfinit. Si quis quærat. quod tempus oleæ ſerendæ ſiet, Agro ſicco per ſementim, agro læto per ver. M. Varro: inter vernum æquinoctium, & Vergiliarum exortum oleam ſeri oportet. Dicit Columella, Plantæ oliueto diſponuntur optimè ſiccis, minimeque vliginoſis agris per autumnum, lætis & humidis verno tempore paulo antea, quàm germinent. Libro de arboribus: Magoni autem placet, ſiccis locis oliuam, aut mox poſt æquinoctium ſeri, aut ante brumam. Noſtræ ætatis agricolæ ferè vernum tempus circa calendas Maias ſeruant. Plinius: Mago in colle, & ſiccis, & argilla inter autumnum, & brumam ſeri iuſſit, in craſſo, aut humido, aut ſubriguo à meſſe ad brumam, quod præcepiſſe eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc vere maximè ſerit, ſed ſi & autumno libeat, poſt æquinoctium 40 diebus ad Vergiliarum occaſum 14 ſoli dies ſunt, quibus ſeri noceat. Sub Eteſiarum flatum conſerunt oleam in Laconia. Florentinus autem Græcus inquit, Seritur ab ſuccularum occaſu ad brumam, item vere, quando hæc duo tempora ſeſe imitentur, calidam, humidamq; ſortita naturam. Autumnus calorem adhuc retinet priſtino ſolis illuſtratu, con-

ceptum

ceptum humorem à caducis eo etiam tempore imbribus contrahit. Ver autem præcedentibus pluuiis humorem, ab acceſſu ſolis calorem concipit. Caſſianus Theophraſti authoritate, Aprili menſe oleam plantari poſſe ſcribit, ſic etiam oleas in taleas ſectas humidis, & riguis locis.

De olearum cultu. Cap. XXI.

IAm olearum ſationum rationem deſcripſimus, nunc autem præcepta trademus, quibus iam conſitum, conſtitutumq́; oliuetum colamus, etſi Plinius dicat, cæterique, nec deſiderare raſtrum, aut falcem, vllámve curam. Et primò de aratione loquemur, & maximi viri Catonis inter Latinos præferendam ſemper ſententiam audiamus. Quid eſt agrum bene colere? Primum bene arare. Quid ſecundum? Arare. Quid tertium? Stercorare. Qui oliuetum ſæpiſſimè, & altiſſimè miſcebit, is tenuiſſimas radices exarabit, ſi male arabit, radices ſurſum abibunt, craſſiores fient, & in radices vites oleæ abibunt. A quo eadem Plinius profert. Columella: Optimum eſt conſtitutum iam, & maturum oliuetum in duas partes diuidere, quæ alternis annis fructu induantur, neq; enim olea continuo biennio vberat. Cùm ſubiectus ager conſitus non eſt, arbor coliculum agit, cùm ſeminibus repletur, fructum affert, ita ſic diuiſum oliuetum omnibus annis æqualem reditum adfert, ſed id minimè bis anno arari debet, & bidentibus alte circumfodi: nam poſt ſolſtitium cùm terra æſtibus hiat, curandum eſt, ne per rimas ſol ad radices arborum penetret. Palladius Gaudet hæc arbor aſſidue ſcalpi. Omnis ſubinde circa eas herba vellatur, & quoties imber ſe infuderit, breuiſſimis & frequentiſſimis foſſionibus ſollicitentur, & ſubinde ducta à trunco terra, atque permiſta in aliquanto altiores cumulos congeratur: idq; menſe Februario.

Prodeſt etiam pulueratio. Caſſianus iubet Auguſto menſe glebas diſſoluere, quo puluis excitetur: hic enim vbi in fructum inciderit, citius eum maturum reddit, quapropter oleæ iuxta viam ſitæ vberiorem, & pleniorem fructum ferunt, propter excitatum à prætereuntibus puluerem.

Ablaqueatio neceſſaria eſt. Theophraſtus: Poſtquam pactæ ſunt oleæ, curandum eſt de ablaqueatione, vt altè deſcendat radix, & in profundum mergatur, ob id radices luxuria, & auiditate ſupra excurrentes amputandæ, & præcipuè dum nouellæ ſunt. Olea enim ſuapte natura ſuperficiarias radices habet, & in ſublimi euehuntur, vnde prohibere oportet in coactam profunditatem. Cùm adultæ fuerint, auferendas eas iubet, quæ temerè effunduntur, quo plures fiant, & firmiores, & ne matrem exhauriant, lædanturq́; à quauis intemperie, quia ob ex terræ debilis eſt, nec à frigore, vel calore tueri valet. Cato: Circum oleas autumnitate ablaqueato, & ſtercore addito confoueto. Si locus ſiccus erit, per ſementim oleas ablaqueato. Columella, Poſt æquinoctium autumnale, ita ſunt arbores ablaqueandæ, vt à ſuperiore parte, ſi olea in cliuo ſit, incilia excitentur, quę limoſam aquam ad cau-

dicem deducant. Omnis deinde ſoboles, quæ ex imo ſtipite nata eſt, quotannis extirpanda eſt. Palladius: Octobri menſe ablaqueandæ ſunt arbores oleæ prouinciis frigidioribus, ac tepidis, ita vt eis à ſuperiori parte humor poſſit induci. Omnem ſobolem conuelli Columella præcepit, mihi autem videtur paucas dimitti ſemper, ac ſolidas, ex quibus vel in vetuſtate, matris loco ſuccedat delecta, vel melius nutrita, & aggeſtæ terræ beneficio, & iam ſuas habens radices, ad oliuetum inſtituendum ſine cura ſeminarii transferatur arbuſcula. Plinius. Circumfodi autem omnibus annis à ſolſtitio duûm cubitorum ſcrobe, pedali altitudine.

Theophraſtus de ſtercoratione putat lotium, & pellium ſtrigmenta maxime oleis prodeſſe ad lætè fructificandum. Columella tertio quoq; anno fimo pabulandas eſſe oleas cenſet, atq; eadem ratione ſtercorari oliuetum qua in ſecundo libro propoſuit, ac ſi ipſis inquit tantummodo arboribus ſatis ſeruaueris, ſingulis ſtercoris caprini ſex libræ, ſtercoris ſicci modii ſinguli, vel amurcæ in ſingulis congius. Stercus autumno debet iniici, vt permiſtum hyeme radices oleæ calefaciat, amurca valentibus infundenda eſt, nam per hyemem ſi vermes, atq; alia ſubierunt animalia, hoc medicamento necantur. Plinius: Nuper repertum oleas maxime gaudere cinere, è calcariis fornacibus. Stercorari oliueta tertio anno melius inuentum. Hedui, & Pictones calce vberrimos facere agros, quæ ſanè & oleis vtiliſſima reperitur. Palladius Octobri menſe. Intermiſſo triennio ſtercoranda ſunt oliueta, locis maxime frigidis Octobri menſe. Caprini ſtercoris ſex libræ vni arbori, vel cineris modii ſinguli ſufficient. Amat hæc arbor lætaminis vbertate pingueſcere. Poſt ablaqueationem fimi aggere lætantur, vt Sotion ſcriptum reliquit, ſed locis vliginoſis longe minus ſtercorari debent, ante tamen ſuperfluorum repurgationē ſtercore ſatiari conuenit, vt aduerſus noxam, quæ putatione contrahitur, fimi iuuamen opponatur. Siquidem repurgati quoq; caudices reſegminum cauſa vitio laborant, quibus celeriter ſtercoratu ſuccurritur, ſed ſtercoris aggeſtionem, & multitudinem, & altitudinem iuxta truncos, iuxta terram, & arborum naturam facere oportet. Quæ enim germinibus luxuriant, & loci humecti, pauciore indigent ſtercore, & per ſpatium plurium annorum. Aggeſtione autem terræ vtendum eſt, ne à ſole exurantur. Didymus autem ait: omne ſtercus aptum eſſe oleæ præter humanum. Conuenire autem ad radicem non iniicere ipſum ſtercus, ſed paulo longius à trunco. Stercorationem quarto aut quinto quoq; anno fieri.

Semper poſt ſtercorationem ſequitur irrigatio, nec ſtercorare debemus, niſi irrigare valemus, tantoq; vberius irrigandum, quanto vberius ſtercus inieceris. Palladius. In ſiccis verò prouinciis, cum pluuiæ deſunt, rigare cōuenit.

At demum de puratione agendum. Theophraſtus, Androtione authore, ſcribit maxime purgatione oleas indigere: etenim quo pauciora reliqueris, lętius germinant, fructuſque copioſius ferunt. Putationis modum, & tempus breuiter

breuiter maximus Cato docet. Oliuetum diebus quindecim ante æquinoctium vernum incipito putare, ex eo die dies quadraginta quinque rectè putabis. Id hoc modo putaro: qui locus ferax erit, quæ arida erunt, & ſi quid ventus interfregerit, ea omnia eximito, qui locus ferax non erit, eo plus concidito, aratoq; bene, enodato, ſtirpesque læues facito. M. Varro inter æquinoctium vernum, & vergiliarum exortum oleam interputari oportere dicit. Columella: Plerunq; etiam locis ſiccis, & humectis arbores muſco infeſtantur, quem niſi ferramento reſecueris, nec fructum, nec lætam frondem olea inducet. Quin etiam compluribus interpoſitis annis oliuetum putandum eſt. nam veteris prouerbii meminiſſe conuenit, Eum qui aret oliuetum, rogare fructum, qui ſtercoret, exorare, qui cædat, cogere. Quod tamen ſatis erit octauo anno feciſſe, ne fructuarii rami ſubinde amputentur. Nonnunquam etiam in olea vnus ramus cæteris aliquanto lætior eſt, quem niſi recideris, tota arbor contriſtabitur. A kalendis Martiis vſq; in idus Septembris, vbi prægelidum, & pluuium cœlum eſt, oleæ putantur, & emuſcantur. cæterum tepidis regionibus duobus temporibus anni facere iſtud oportebit. Primò ab idibus Octobris, vſq; in idus Decembres, iterum ab idibus Februarii, vſq; in idus Martias, ſi tamen arbor librum non remittit. Palladius ab eo: Octobri menſe muſcus eradatur, & putetur octo annorum ætate tranſacta. Videtur mihi vnoquoq; anno ſicca, & infructuoſa, cum aliqua debilitate naſcentia debere recidi. Plinius eadem, quæ Cato habet, ſed illud, aratoque bene, non habet, quod mihi certè ſuperfluum videtur. Præterea vetus oliuetum ab æquinoctio verno intra vergiliarum exortum interradi alternis annis melius inuentum. Veruntamen tondentur oleæ cum & vites, atq; etiam interradi gaudent. Sotion Græcus & putare & formare eas docet. Adultarum olearum putationem moliri occaſu Pleiadum, vt in reliquis arboribus oportet, quia illo tempore primùm medius humor in germina & in fructus alimoniam conſumptus eſt. Secundo ob æſtatis ardorem reliquus humor exiccatus eſt. Tertio hybernos imbres nõ dum hauſerunt: horum omnium gratia autumno tempori us hanc putationem fieri volunt, quòd cum reliquæ arbores, tum oleæ maximè robuſtiores ſint. Superuacuis arbor exonerata lætius fruticat. Reſecare autem oportet & marcida, & ſicca, & media, vt liberalius difflentur: item ramulos detrahere, qui inuicem incumbunt, itidem inflexos, & recuruos amputare, præſertim cùm in nimiam longitudinem exeũt, & alia etiam, quæ in difformem proceritatem tendunt, vtpote cùm ſuapte natura notentur infertiliora, quapropter inter omnes rei ruſticæ prudentes conuenit, incommodam eſſe longitudinem olearum, quæ denos excedit cubitos, amplius etiam incrementum omnibus patere noxis addiderunt, quòd & rami ventorum impetu frangantur, & flores quoque ſuccuſſi intempeſtiue procidant. Ideo complures ramos verſus terram trahunt, vt humiliorem redditam arborem cogant in ſolum procumbere. Conuenit etiam ſtolones, & adnatos caudicibus nepotes ad-

hucmolles, & teneros quotannis eximere, ne his onuſtus caudex fatigetur. Caſſianus etiam Grecus monet oleas poſt decerptum fructum putare tempeſtiuum eſſe: nam copioſior fructus ex nouellis ramis prodit: Et menſe Aprili oleas purgare oportere, vt purgatæ meliorem fructum producant. Neque eſſe cogitandum ablatis manifeſtis, & conſpicuæ magnitudinis ramis pauciorem fieri fructum, nam multo copioſiorem fructum ex recentium ramulorum vbertate feres. Sed quod Sotion appoſuit maximam afferre vtilitatem in purgatione, & ſi cæteris in arboribus, in oleis maxime animaduerti, ſi adnati caudicibus ramuli abſcindantur locis incongruis: nam ſi circa truncum magnus, & antiquus ramus detruncetur, exareſcit non ſolum cæſura, ſed nerui, 1 & ligna, & cortices è trunci corpore progredientes vſque ad radices, quod olea inter cęteras arbores peculiare habet: quod in veteribus oleis apparet, cùm caro exiccata eſt, nerui, & oſſa conſpiciuntur, vt in humano corpore, & apparebit experienti, quòd à cæſura per corpus vſq; ad radices, quibus pars illa incumbit, ſicca erit. Debet ergo putator in oleæ efformatione à principio ramos illos decidere, qui incongruo loco nati videntur, ne cogantur, vbi adultiores fuerint, detruncare.

De oleæ inſitione. CAP. XXII.

EX Theophraſti præceptis oleam in oleaſtrum inſeri, & inoculari poſſe perbelle patet, nam ſi mite in agreſte inſeratur, valido ſurculus proficiet 2 incremento, robuſtiores ſunt arbores ferę domeſticis, atq; ab ſubminiſtrante ſolo plus rapiens alimenti radix, ſic vt probè fœcundet arborem. Sed in olea ſerius proficiet inſitio, quia ſerior eſt oculorum prouentus. Hoc vltimum collegit Plinius, verno tempore eſſe inſerendum, cum tempus viget, incitantibus ſe gemmis, præterquam in olea, cuius diutiſſime oculi parturiunt, minimumq; ſucci ſub cortice habent, qui nimius inſitis nocet. Africæ peculiare eſt inſerere oleaſtro, inſeriturq; calamo, & inſitione. Cato noſter oleam per ver inſeri iubet, luna ſitiente, poſt meridiem, ſine vento auſtro. Inoculatur, inſeriturq; inter lignum, & corticem. Plinius eius verba recitat, declaratq; luna ſitiente, id eſt, ſicca. Miraturque Catonem inoculationem docuiſſe menſura 3 præfinita ſecundum reliquam diligentiam ſuam. Virgilius oleam in oleaſtrum inſeri vetat, non quòd mite non coaleſcat, & fructificet, ſed ne caſu aliquo incendatur olinetum, quod facile contingere poteſt, & ambuſtis igne ſtipitibus, radices imæ oleaſtrum repullulent. Georgicorum ſecundo:

——— Néve oleæ ſylueſtres inſere ramos;
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis;
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus, &c.
Hoc vbi: non a ſtirpe valent, cæſæq; reuerti
Poſſunt, atq; ima ſimiles reuireſcere terra,
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.

4

Sed

Sed Palladius, ne oleæ in oleaſtrum inſerendi vtilitas, & commoditas deperdatur, remedium affert. Aprili menſe inſeratur olea inter corticem. Sed vt oleaſtro inſeras, contra illud, quod ex oliueto inſito, & caſu incenſo renaſcatur oleaſter infelix, ſic prouidendum erit. Poſitis prius oleaſtri brachiis in ſcrobe, in qua diſponemus inſerere, ſcrobes ita replebimus, vt mediæ vacuæ ſint. Cùm comprehenderit oleaſter, inſeremus in infimo, vel inſitum ponemus, & inſitionem propè infra terram nutriemus. Deinde ſicut adoleſcit, terram ſubinde colligimus. Ita commiſſura in profundo latente, quiſquis vrit, aut cædit, oliuæ locum non aufert pullulandi, quæ & apertam redeundi felicitatem de olea, & occultam valendi feracitatem de oleaſtri connexione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inſerunt, & vbi comprehenderint, cum aliqua parte radicis auellunt, & transferunt more plantarum. Græci oleas ab octauo calendarum aprilium die, vſque in tertium nonarum Iulii inſeri debere præcipiunt, ita vt locis frigidis ſerius, calidis maturius inſerantur. Et in ſuis verſibus,

Robora Palladii decorat ſylueſtria rami,
Nobilitat partus bacca ſuperba feros.
Fœcundat ſterilis pingues oleaſter oliuas,
Et quæ non nouit munera ferre, docet.

Sed Hiſpanus oleam in ilicem inſeri poſſe iudicat, Palladii authoritate, quia per ſylueſtria robora ilices interpretatur, ſed hæc admodum difficilis, diſſimiliſq; eſſet inſitio, cùm in ſuis menſibus nil habeat Palladius de huiuſmodi inſitione, cùm in verſibus ea canat, quæ proſa oratione dixerat prius, & potius per ſylueſtria robora ſylueſtres oleaſtri truncos intelligendum, quàm ilices. Creſcentius oleas vindemiæ tẽpore inſerendas dicit, ſuæq; inſaniæ Catonem authorem facit, qui nil tale vſquam habet. Columella inſeri debere monet circa æquinoctium vernum vſq; ad idus Aprilis, atq; luna creſcente, & calidis regionibus Maio menſe inſeri, & emplaſtrari, ſi iam librum remittunt. Florentinus Græcus hæc addit, Ex oleis, quæ craſſum librum habent, vdumque, iuxta corticem inſeruntur: quæ tenuem & aridum, in ipſum lignum. Tempus à decimo calendarum Iunii vſque ad Iunias calendas. Sed inſitæ oleæ multoties, quippe aridæ exiſtentes, rigandæ ſunt. Plutarchus Chæroneus oleas tradit ex lentiſco pullulaſſe in hortis Soclari, quos Cephiſus amnis ambiebat.

Sed oleoſæ arbores, vt diximus, inſitiones difficillimè, vel nullo modo admittunt, cui rei argumento eſt, ſi plantam quamlibet oleo inunxeris, demoritur protinus: proinde aliis permiſceri nequeunt, ſicut nec oleum ipſum. Sunt qui aliam cauſam refundant, ſcilicet corporis tenuitatem, cuius imbecillitas cum ariditate ſedem inſitis præbere neſciat. Nos hic Martii calce oleam inſerimus inter lignum, & corticem, & optimè apprehendit. Inoculamus verò aliter, quàm in cæteris. Truncum ſerra præcidimus, inde à ſummo corticem ſcindimus, deglubimuſque trium digitorum latitudine, longitudine duorum,

& eiuſdem magnitudinis ſcutulum, cum ſua gemmæ pupilla, ex qua fructum ſperamus, imponimus, labra luto munimus, & vinculis alligamus. Quo etiam modo vtitur Apulia. Saltem ſi oleaſtros inſerere nolumus, oleas ipſas inſeramus, quas maſculas vulgus vocat, quæ ramos viridiores, frondes arctiores, carnoſioresq; habent, habitiorem truncum, minusq; fructificant, & fructum paruum afferunt, cuius os magnum, caro minima eſt: hæ enim optimè apprehendunt, concipiuntq; feliciter.

Quid arte, paratúve in olea fieri poſſit. CAP. XXIII.

NON eſt ſilentio prætereundum, quod de vitis, & oleæ naturalis concordia Florentinus memoriæ mandauit. Oleam, ſi viti inſeratur, non vuas modo, ſed oleas quoque parere. Addit viſam arborem à Mario Maximo, qui quum fructum eius deguſtaſſet, negauit vnquam ſe quidpiam comeſſe, quod magis oleum, vuamque reſiperet, tam exactè ſimul vtriuſq; ſapor linguæ repræſentabatur. Naſcuntur huiuſmodi arbores in Libya, gentilique ac vernacula regionis voce vbolima vocant. Perticæ ſubiiciendæ, quæ poſſint brachiorum onus fulcire: ſi verò alio modo quouis inſerantur, longutiis non erit opus. Ergo prope terram vitem terebramus, & oleæ ramulum imponimus, ſimul vt à vite dulcedinem, ſimul vt ab humo vernaculum alliciat nutrimentum, vt tandem eius iucundiore cibo fruamur. Poſtremo ſi nondum ferentis viticulæ ſarmenta fructuaria transferantur, miſturam progenitorum ſeruabunt. Porrò fructus à promiſcua parentum conditione, inſitoris vtriuſque nomen adoptauit, elæoſtaphylos Græcis, quaſi dicatur vuolea, nominatus. Columella præterea docet, quomodo omnis arbor, omni arbori inſeratur, exemplumque apponit, in ramum fici oleam inſeri poſſe, quod nos iam libro de inſitione recitauimus. Audiui ab amico ſe vidiſſe in iuglandem inſitam oleam, & fructum inſignis magnitudinis, & ferè ſui fructus protuliſſe & egregii ſaporis.

Olearum fertilitatis, & caritatis prognoſtica.
CAP. XXIIII.

SVNT & prognoſtica, ex quibus olearum fertilitatem, & caritatem præſcire poterimus, nec nobis parum erit emolumenti, ſi rem optime cognouerimus, vt olim inſignes philoſophos feciſſe legimus. Ferunt Democritum, (inquit Plinius) qui primus intellexit, oſtenditque cum terris cœli ſocietatem, ſpernentibus hanc curam eius opulentiſſimis ciuium, præuiſa olei caritate ex futuro Vergiliarum exortu, magna tum vilitate propter ſpem oliuæ, coemiſſe in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem, & quietem doctrinarum ei ſciebant in primis cordi eſſe. Atq; vt apparuit cauſa, & ingens diuitiarum curſus, reſtituiſſe mercedem anxiæ, & auidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probaſſe, opes ſibi in facili, cũ vellet, fore. Hoc poſtea Sextius è Romanis ſapiẽtiæ adfectatoribus Athenis fecit eadem

dem ratione. Futuram olearum penuriam Thales Mileſius philoſophus per aſtrologiam præſciuit. Hic enim vnus è ſeptem Græciæ ſapienribus, cui quum obiiceretur pauperras proprer ſtudium philoſophiæ, tanquam inutile, parum pecuniæ ſimul coegit, vrgenreq́; adhuc hyeme, in Milero, & Chio inſulis paruo pretio olearia cõduxit, arrasq́; dedit, nemine plus offerente, ſecutaq́; olearum caritate, innumeras pecunias ſibi comparauir, oſtenditq́; facile eſſe, philoſophum contemnentem diuitias ditari, ſi velit. Sed iam ad prognoſtica veniamus. Scribit Diophanes, Luna exiſtente in Leone, ſi canicula exorierur, magna erit olei abundantia: ſi verò in libra, raritas: ſi in Capricorno, vel Ariete, ferrilitas olearum. Zoroaſter verò Iouis ſtellam exiſtentem in Cancro & Leone olearum fertilitatem cauſare dixir, ſic etiam in Scorpione. Si recte floruerir olea optimum erit præſagium. Ouidius faſtorum libro,

Si benè floruerint oleæ, nitidiſſimus annus,
Poma quoq; , euentum temporis huius age.

Sed oporret flores, quos fructus ſequuntur, bene cecidiſſe. Theophraſtus, Intempeſtiui imbres peſſimi ſunt, atque ex toto inopportuni, qui circa floris exortum acceſſerint, omnia nanq; imbecillia redduntur, & omnia ferme, aut certe plurima pereunr, deciduntque partim rubigine, partim nimio humore, oliuæ autem germinibus omnino intereunr, cùm alimenrum deducatur ad germen. Olea florem circa fructum ipſum producit, cuius proſtrari floſculi perforati ſpectantur, idque argumento capitur probe arborem defloruiſſe, nam ſi exaruerinr, aut madefacti fuerinr, vnà cum fructibus defluenr, atque ita nullatenus perforabuntur. Plinius de prognoſticis hæc. Peſſimum inter omnia, cùm defloreſcentem oleam percuſſit imber, quoniam ſimul defluit fructus. Circa Vergilias quidem pluere inimiciſſimum eſt oleæ: quoniam runc coitus earum eſt. Hoc eſt illud quatriduum oleis decretorium. Hic articulus auſtrinus nubili ſpurci, quod diximus. Serotinæ aquæ oleis vtiles ſunr, quoniam fructus ſuos diutius conrineant, longioresq́; deſiderant cibos. Olearum conceptus exortu Vergiliarum incipit ad 6. Idus Maii. Aliud hoc quatriduum eſt, quod neque rore ſordere velinr: exhorrenr enim frigidum ſydus Arcturi poſtridie occidens: & multo minus plenilunium incidere. 4 nonas Iunii iterum aquila exoritur veſperi, decretorio die florentibus oleis, ſi plenilunium in eum incidat. Nos autem optimam abundantiæ ſpem concipimus, cum oleam optimè concepiſſe videmus, id eſt primos florum conceptus profert vberrimos, quibus mox ſe aperientibus oleam florere dicimus: ſpem noſtram confirmamus, ſi deinde optime florebit, & deflorebit, vt diximus. Certius erit ſignum ſi non ſolùm ex ſummitate ſurculorum, ſed etiam ex lateribus flores, & fructus proferant.

De morbis oleæ, & remediis, & primo de nimia fertilitate, & vermiculatione. CAP. XXV.

MORBI ſunt (vt ſuperius diximus libro de inſitione) vel intrinſeci, vel extrinſeci, & intrinſeci vel copia, vel inopia aliméti eueniūt, vt eſt corruptio plantarū ex nimia fertilitate. Oleę, authore Theophr. nouellæ ob nimiam fertilitatem intereunt. Cauſaq; eſt, quod ſuccus, qui trunco debetur, in nimiā fœturā abſumitur. Ob id Plinius ab eo: Nocet oleis nimia fertilitas. Extrinſeci morbi vel ſecundum naturam, vel præter naturā ſunt: qui pręter naturam, aut maximè violenti ſunt, vt vulnera: aut minus, aut minimè, vt corruptiones. Sed hi morbi, vel corruptiones, vel ſunt omnibus cōmunes, vel plurib. vel particulares. Dicamus de cōmunibus, vt de vermiculatione. Sed vermiculatio ſi eſt in ipſo fructu, Theophraſtus ait, Vermis oleæ natus ſub cute fructū adimit, ſed in ipſo nucleo erodens prodeſt: ꝓhibetur pluuiis, quę poſt arcturū ſequantur. Et in drupis quoq; oleis vermes naſcuntur, qui ad lacturā peiores certe deprehēduntur, vt marcidi, putreſq; omnino videantur, hinc & auſtrinis naſcuntur, & riguis magis. In cauſis verò. Oliuæ, ſi ſub cute vermiculi naſcūtur, pereūt: quoniā penitus adimūtur, ſed ſi ipſo nucleo, augentur. Caro enim non tangitur: ꝓhibēt illos flatus, & pluuiæ quę fiunt ſub arcturū, facit enim refrigeratio, vt fugiant omnes. Sed vermiculorum ſpecies multæ, diſcrimen ꝑcipuum in his, ꝙ in alia arbore, fructúve alio nati, trāſlati in aliud genꝰ ſeruari nequeunt, ſed peculiare notatur de eo, quē ceraſtem appellāt, in olea creati, & in fico parere aſſeuerant. Plinius quæ ex Theophr. excepit, habet: Vermiculationē & poma ipſa ꝑ ſe quibuſdā annis ſentiūt, ſed in oliua ancipiti euētu, quādo ſubeunt nati, fructū adimunt, augēt, ſi in ipſo nucleo fuere erodentes eū. Gigni illos prohibent pluuiæ, q̄ fiunt poſt arcturū. Eędem ſi auſtrinę fuēre generāt, in drupis quoq;, quę matureſcentes tunc ſunt pręcipue caducę. In riguis magis euenit, & ſi non ceciderint faſtidiēdis. Aiunt Quintilii. Si radices ſiccas, & velut morbo languētes offendas, huic acceptū cauſæ feres, vermiū progeniē interno ſinu deliteſcere, quos cū pluribus, vt dictum eſt, modis, tum circum ſita ſcilla demolieris.

De particularibus oleæ morbis. CAP. XXVI.

NVNC de morbis particularib. Olea lichenes patitur, Chelidemo authore, fructus enim prætenuis fluxuſq; creatur. remediū erit, vt ei alimenti vbertas detrahatur, vt amygdalas & punica caſtigare ſolemus, & arbor firmior robuſtiorq; reddetur. Oritur & oleis peculiaris morbus, atachniū dictus, naſcitur enim hoc, & fructum abſumit, proficiſciturq; ex humiditate, generatur anniculis ramis, cùm imbres ſecuti ſunt, qua germinatione fructus abſumitur, cū eò pabulū trahatur, quandoquidē & fructus nondum vires conceperint, & aggregato humore ꝓſilit germen. Plinius ad id, Eſt etiamnū peculiare oliuis, araneū vocant, cum veluti telæ inuoluunt fructū & abſumunt. Columella: Solent quāuis lætæ arbores fructū non afferre, eas terebrari terebra gallica conuenit, atq; ita in foramē viridem taleā oleaſtri dimitti. Sic veluti inita arbor fœcundo ſeminē fertilior extat. Quintilii: Si ſterilitate laborāt oleę, ad fertilitatē adduci poterūt hac ratione. Ab radice cubitali ſpatio caudicē terebra gallica ꝑforabis, parte qua ſpectat in Auſtrū, impreſſo foramine digiti maioris amplitudinem

dinem capiẽte. Hinc duos frugiferę arboris ab auſtrali parte ramos tolles, craſſitie, quæ hiatũ foraminis explere poſſint, & ſtrictè in ipſum cõiicies, detractis vehemẽter palorũ cacuminib. abſciſſoq; eo, quod ſuperabit, aceroſo vel paleato luto curabis occulere. Hoc veluti coitu ſteriles arbores vberãtur, & quales volueris oleas adipiſci, tales fructuarios indes ſurculos. Ita melius oleum dabit, impreſſis foramini ramulis eius à cœli parte lectis, quæ ad auſtrũ dirigitur. Eadem Africanus promittit, & reſtibilem oleis adferre fœcunditatẽ, ſi ſemel in excauatũ terebro foramẽ, duos feracioris oliuę ramulos in cacumina vtrinq; adegeris, ſic vt traiectu penetrent, manibusq; vehementer tranſactas partes traxeris: dũq; veluti impacti cuneoli ſtrictim adhæſerint, exertũ vtriuſq; taleę verticẽ, hoc eſt extãtes foramini ſtylos reſecueris, lutoq; cũ aceribus, aut paleis oras foraminis, & hiãtem ſinũ illeueris, hoc veluti initu, grauida arbor, vberiorem partũ enitetur. Palladius, In Octobri menſe, ſi fructus arbor lætos nõ affert, terebra gallica terebretur vſq; ad medullã foramine impreſſo, cui oleaſtri informis talea vehementer arctetur, & ablaqueatæ arbori amurca inſulſa, vel vetus vrina fũdatur, hoc enim velut coitu ſteriles arbores vberãtur, quas tamẽ durãte malitia oportebit inſerere, ſed ſi ſine fruge luxuriãt, oleaſtri palũ radicibus eius infige. Si verò oleæ fructificant, ſed non maturant, quod ex ſoli vitio euenire ſolet, Columella huic vitio medetur. Altis gyris ablaqueat eas, deinde calcis ꝑ magnitudine arboris plus minus circũdat, ſed minimæ arbori modicũ donat. Hoc remedio ſi nil fuerit effectũ, ad remediũ confitionis confugiat. Ad hęc Quintilii: Solent enim, quãuis lætę arbores fructũ copioſum adferẽtes, ad maturitatẽ non producere, aut largũ florẽ induentes, perperam exuere, quod vitiũ abigetur, ſi ablaqueata arbore, maiuſculo caudici fuci corbes duos cõduxeris, minori ſingulos, dein amurcã aquę miſtã infuderis. ꝙ ſi fuci non erit occaſio, ſolius amurcæ vſu eris cõtentus. Vel ſi parũ fructuoſæ, vel cacuminib. retorridæ frondis, magnis arborib⁹ quaternos modios ſtercoris caprini circumſpargere oportet. Democritus autẽ docet, ne baccas abiiciat olea, fabã pedunculũ intus continentẽ, obſtruſo cera foramine, in gleba radicib⁹ hærẽti cõdes, ſic labãs fructus firmabitur. Ad luxuriantes verò ſine fruge oleas, ſcilicet, quæ nimia ramorũ petulantia ſylueſcũt, earum multiplex lapſus, erraticusq; furor ſic cohibetur. In foramẽ, quod gallica terebra excauauerit, vir idem taleã oleaſtri, vel pini, vel quercus palos, vel lapidẽ immittis, ſic velut inita arbor fœcũdo ſemine fertilior extabit. Quod etiã ab eo Palladius recẽſet Martio menſe. Plinius. Oleę ſi parum fructus promiſere, nudatas radices hyberno frigori opponito. Olea ſi fructũ non ferat ex Catone: Ablaqueato eam, poſtea ſtramen circũponito, poſtea amurcam cũ aqua cõmiſceto aquas partes, deinde ad oleam circumfodito, ad arborẽ maximam amphoram vnã cõmiſti ſatis erit, ad minores arbores pro ratione indito, & idẽ hoc facies ad arbores feraces, hę quoq; meliores fient, ad eas ſtramẽta ne addideris. Columella, Sed & ſine ablaqueatione iuuãda eſt amurca inſulſa cũ ſuilla, vel noſtra vrina vetere, cuius vtriuſq; modus ſeruatur. Nã maximę arbori, vt tantundẽ aquę miſceatur, vrna abundè

erit. Palladius ab eo: Martio menſe oleis laborantibus circum radices inſulſa amurca fundetur. Maximis arboribus ſex congii, mediocribus quatuor, cæteris pro æſtimatione ſufficiunt. Alii paleas fabæ binos per maiorem arborem qualos. Alii veteris vrinæ humanæ trunco, quantum ſatis videtur, affundunt, & arbori mortarium ſtatim faciunt, maxime locis ſiccis, trunco ante cooperto. Quintiliorum agricultura docet: Lætiores, & virentiores plurimũ fructum afferent, ſi circum radices ablaqueatas inſulſa amurca aquæ mixta fundatur, vtriuſque ſextarius ſufficit. Acus quoque fabaginum, vel fraces ſatis eſt indidiſſe, vel etiam humanæ vrinæ, quantum ſatis viſum fuerit, affunditur, aut argilla bubulo ſtercori permixta imponitur, aut marini fuci tantundem: ſed poſt hæc confeſtim adaggeretur terra circa radices dodrantali altitudine, ſinu in orbem fornicato, vt imbres pluuii retineantur, & cùm ſe infuderint, breuiſſimis, ac frequentiſſimis foſſionibus ſollicitentur. Id genus etiam auxilii adhibere licet, cùm caniculæ incendiis arbores deflagrant, quo tempore, & etiam quum ſiccitates inceſſerunt, rigationem deſiderant. Patitur etiam clauum, quidam fungum appellant, olea, inquit Theophraſtus, alii ollam, hæc eſt veluti ſolis exuſtio: quæ verba etiam recitat Plinius. Et nocere ait Cato eis muſcum rubrum. Columella: Plerumque locis ſiccis & humidis arbores muſco infeſtantur, quem niſi ferramento reſecueris, nec fructum, nec lætam frondem olea inducet.

De morbis, qui ex aeris exceſſu veniunt locorum proprietate, & ab animalibus. Cap. XXVII.

MORBI verò extrinſecus venientes, qui ſunt minus violenti, ſunt aeris exceſſus. Olea gelu facile aduritur, quod eius radices per ſumma ceſpitum natent, vt frigus deſuper inuadere poſſit, & oleaſtrum ea magis laborat, quod robuſtius eſt, ob id frigus denſis magis inſidet, atque immanet, quàm raris. Et olea tum fronde, tũ toto corpore arefacta apparẽs regerminauit. Haud equidem arefactio fuit, ſed eſſe quidem apparuit ex ſiccitate, atq. colore, quæ vim genitalem frondis non attigit. Adurunt & æſtus quidem oliuas, adurit & flatus, vt in Chalcide Eubœæ Olympias cum flauerit frigidus ante ſolſtitia, aut poſt ſolſtitia hyberna, arbores enim exurit, quocirca vredinem vocant. Id Archippo Athenis magiſtratu anno quadrageſimo facta vehementiſſima proditur. Laborãt maxime loca concaua vicina fluminibus, & loca, quæ ab omni flatu ſilent. Et oleaſter magis infeſtatur, quàm olea. Deprehenduntur quædam ſtatim in germinatione: olea, quòd ſemper vireat, tardius. Affert etiam Theophraſtus propria locorum vitia, vt quod apud Miletum, atque Tarentum oleis euenit, quippe apud Miletum cum florent, ſi aer auſtrinus, ſerenuſque ſit, erucæ varium genus creatur, quarum aliæ frondes erodunt, aliæ florem. Iuuat contra hoc ſi æſtus ſit conſecutus, omnes etenim diſrumpuntur, atque intereunt. Apud Tarentum cum florent, aliàs de ſiderio flatus ærugine infeſtan-

infeſtantur, aliàs habitu quodam ex mari caliginoſo, craſſove floribus reſidente odorem florum amittunt, & ob id etſi arbores pulcherrimæ fructu carent. Plinius ex eo: Sunt & ex eadem cauſa naſcentes erucæ, dirum animal, erodũtque frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, vt in Mileto, ac depaſtam arborem turpi facie relinquunt. Naſcitur hoc malum tempore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, ſi ſol acrius inſecutus inuſſit ipſum vitium, ideoque mutauit. Quædam temporum cauſæ, aut locorum, non propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant, vt flatus alicuius regionis proprius; vt eſt in Apulia atabolus, in Eubœa olympias. Hic enim ſi flauerit circa brumam, frigore exurit arefaciens, vt nullis poſtea ſolibus recreari poſſint. Hoc genere conualles, & appoſita fluminibus laborant, & præcipue olea. Quod cùm euenerit, detegitur ſtatim in germinatione, in oliua tardius. De noxa ex ventis Ouidius,

Florebant oleæ: venti nocuere proterui.

De ea, quæ ex æſtu, Horatius,

——— haud quia grando
Contuderit vites, oleamque momorderit æſtus.

Sunt autem & ex animalibus noxæ. M. Varro: Quædam enim pecudes culturæ ſunt inimicæ, ac veneno, vt capra, hęc enim omnia nouella ſata carpendo corrumpit, & non minimum oleas, quòd eas, quas læſerit, fieri dicunt ſteriles, eius enim ſaliuam eſſe fructui venenum. Plinius: Quin & oleam ſi lambendo capra lingua contigerit, depaueritque primo germinatu, ſteriliſcere auctor eſt Varro. Hinc & nomen ſortitæ: quippe F. Pompeio dictæ, quòd virgultum carpant, & M. Varroni, carpa, & omnicarpæ capræ, non ſolum vulnere, ſed & dentium veneno plantis peſtiferæ. Ruſtica iuuentus capram excoriabat, & in vtrem eius per vicos exiliebat. pereuntem verò videre geſtiebat Liber pater. At contra Minerua videre præ odio nolebat. Quare antiquitus prohibitum ne illi quid ex caprino genere ſacrificaretur, propter oleam, quam reperit. Quare Athenis in arcem non ducebatur, præterquàm ſemel ad neceſſarium ſacrificium, ne olea ibi primum nata ab hoc animali tangi poſſit. Plinius huic deæ capram immolari dixit. Sed vbi animalia huiuſmodi plantulas depaſta fuerint, his nos hoc remedio ſuccurrimus, vt cultro ſub morſu, vbi modus erit, detruncetur abroſa pars, nam ex nodis noua germina pullulabunt, & lætius creſcent, quòd ſi depaſtas ita relinques, ex morſus veneno diutius ægrotabunt.

De præparandis ad oliuitatem neceſſariis vaſis, & inſtrumentis.

CAP. XXVIII.

NVNC de cõficiendo oleo verba faciemus. Sed multa ſunt, inquit doctiſſimus Columella, quæ ante oliuitatem, ſicut ante vindemiam, præparanda ſunt, ne cùm res deſideratur, operæ auertantur: velut copia lignorum,

quæ multo ante apportanda eſt, ſcalæ, corbulæ, decem modiæ, trimodiæ ſateriæ, quibus diſtricta bacca ſuſcipiatur, fiſci, funes cannabini, & ſpartei, conchæ ferreæ, quibus depletur oleum, opercula quibus vaſa olearia cõtegantur, ſpongiæ maiores & minores, vrcei, quibus oleum progeritur, canneæ tegetes, quibus oliua excipitur, & ſi qua ſunt alia. Cato ad cogendam oleam multa paranda eſſe inquit, vt vimina matura, & ſalices per tempus legãtur, vt ſiet vnde corbulæ fiant, & veteres ſarciantur. Salix enim, vt Tarẽtinus Græcus habet, ad olei pulchritudinem multum facit. Docet etiam Cato quomodo olearia dolia imbui debeant. Amurca impleto dies ſeptem, & quotidie ſuppleas, inde eximito, & areſacito, vbi arebit, cuminum pridie in aquam infundito. Ea poſtridie diluito. Poſtea dolium calefacito. Minus, quàm ſi picare velis, tepeat, ſatis eſt. Leuibus lignis facito caleſcat. Vbi temperate tepebit, tum cuminum indito, poſtea linito. Si recte liueris, in dolium quinquagenarium cumini pedum quatuor ſatis erit. Columella, dolia, & ſeriæ, vbi oleum reponitur, quomodo curanda ſint, monet, idque non ſolum cùm neceſſitas cogit, ſed vbi euacuata fuerint. Si fæces, vel amurcæ in vaſorum fundis ſubſederint, emundẽtur, non calida lixiuia, ne vaſa ceram remittant, ſed ſemel atque iterum eluantur, & tepida aqua manibus defricentur, & ſpongia humor aſſiccetur. Alii vbi lauerint, figularem cretam aqua reſoluunt, & intus oblinunt, & areſcere patiuntur; & cum res exigit, aqua eluunt. Alii amurca, deinde aqua perluunt, & aſſiccant, ceraq; perlinunt. Nam ſexta quaque oliuitate cerari debere antiqui dixerũt; quod fieri haud leuiter poteſt, nam noua quidem vaſa calefacta ceram recipiunt, ſed vetera ob olei ſuccum ceraturam non patiuntur. Sed melius alii liquida gummi perlinunt, ſiccataque alba cera ſuffumigant, eamque ſuffitionem faciunt, cùm noua, vel vetera vaſa curantur. Alii cùm craſſo gummi liueunt, vna illa gummitione in perpetuum contenti ſunt, nam teſta olea perlita gummitionem non recipit.

In oleo eliciendo quinque inſtrumentis maiores noſtros vſos ſcribit Columella, ſcilicet mola, trapeto, canali, ſolea, & tudicula. Sed molæ meliores ſunt, quàm trapetum: trapetum, quàm canalis, & ſolea. Molæ quàm facillimam patiuntur adminiſtrationem, quoniam pro magnitudine baccarum ſubmitti, & eleuari poſſunt, ne nucleus, qui ſaporem olei vitiat, confringatur. Rurſus trapetum facilius, & plus operis, quàm ſolea, & canalis efficit. Eſt & organum erectæ tribulæ ſimile, quod tudicula vocatur, idque non incommode opus efficit, niſi quod frequenter vitiatur, & ſi baccæ pluſculum ingeſſeris, impeditur. Pro regionum conſuetudine prædictæ machinæ exercentur, ſed eſt optima molarum, tum etiam trapeti. Torcular, & trapetum quomodo conficiantur, docet Cato. Sed quia alias & optimas noſtra ætàs adinuenit machinas, conſulto omiſimus. Hæc omnia, & multo plura prius præparari debent, quoniam in vſu depereunt, & pauciora fiunt, quorum ſiquid ſuo tempore defuerit, opus intermittitur.

De

De oliuitatis tempore. CAP. XXIX.

IN Libro de cauſis Theophraſtus ſcrutatur cauſam, cur in æſtate oleũ comparetur, quoad arcturus oriatur, tunc enim oſſis duritia ſuperuenit, & in os abit ſuccus, non in oleum, abiit enim æſtiuus calor cum æſtate, & ſuperueniente frigore, nequit fructus elaborari, ob id introrſum ad os adigitur, nam etſi accedant imbres, repleanturque fructus ſucco, aduenïente hyeme, non concoquitur in oleum, quia deeſt calor: olea enim prius quàm nigreſcat, oleũ purius habet. argumento eſt illud, quod ex phauliis exprimitur; illud autẽ, quod fit poſt imbrium acceſſionem, impurius eſt, multam enim trahit amurcam ſecum. Statuit igitur ipſe, quod ante arcturum excoquatur humor à multo calore, & fit oleum, & minuitur pulpa, poſt verò æſtatem creſcit pulpa: olei enim copia non ex imbribus accidit, argumentum, quod pluuio anno, vel ſi rigetur oliuetum, minuitur oleum. Et alibi. Calori datum eſt, vt oleũ, & ſucci pinguedinem præſtare poſſit, ſed ſi vehementior ſit, vim ſucci impellens ad carnem, corpus increſcere cogit, quod etiam imbrium acceſſu accidit: nam caro excreſcit, & oleum alimenti nimietate abſumitur, niſi ſecuta ſerenitas corpus exiccet, ſic amplius exuberare poteſt, quod magiſtratu Nicodori obtigiſſe memoriæ proditum eſt. A quo Plinius: Augetur oleum ab arcturi exortu, 16. Calendas Octobris, poſtea nuclei increſcunt, & caro. Cum ſitienti imbres copioſi acceſſere, vitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuam cogit nigreſcere, ideoq; incipiente nigritie minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominum falſus, exiſtimantium maturitatis initium, quod eſt vitii proximum. Deinde quòd oleum creſcere oliuæ carne arbitrantur, cùm ſuccus omnis in corpus abeat, lignumq; intus grandeſcat. Ergo cùm maxime rigantur (quod vbi cura multa, ſiue imbribus accidit) oleum abſumitur, niſi conſecuta ſerenitate, quæ corpus extenuet. Omnino vti Theophraſto placet, eſt olei cauſa calor, quare & in torcularibus, & iam in cellis multo igne quæritur. Virgilio hyeme ſtringendas eſſe oleas videtur his verſibus,

Sed tamen, & quernas glandes tunc ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamq; cruentaq; myrta.

Columella, Media oliuitas eſt plerunq; initium menſis Decembris. Nam & ante hoc tempus acerbum oleum conficitur, quod vocatur æſtiuum, & circa hunc menſem viride premitur, deinde poſtea maturum. Sed acerbum oleum facere patrisfamilias rationibus non conducit, quoniam exiguum fluit, niſi bacca tempeſtatibus in terram decidit, & neceſſe eſt eam ſublegere, ne à domeſticis pecudibus, feriſve conſumatur. Viridis autem notæ conficere vel maxime expedit, cùm & ſatis fluit, & pretio penè duplicat domini reditũ. Ab eo Plinius: Olea prima omnium cruda, atque nondum inchoatæ maturitatis, hæc ſapore præſtantiſſimo. Quin & ex ea prima vnda præli laudatiſſima. Quanto maturior bacca, tanto pinguior ſuccus, minusq; gratus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam, bonitatemque, incipiẽte bacca

nigreſcere. Cætero diſtat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis; rigua fuerit arbor, an ſuo tantum bacca ſucco, nihilque aliud, quàm rores cœli biberit. Tempus oliuitati ſtatuit idoneum Paxamus, quando parte plus dimidia bacca nigricat: accelerare autem olearum collectionem decet, antequam gelent frigora, ſic largiores partus matres miniſtrabunt, & baccæ copioſius fundent oleum. Creſcentius dicit, quod quantò diutius in arbore immorauerint baccæ, eò perfectiorem maturitatem conſequentur, & quò nigriores, eò perfectius, & copioſius oleum profundent, ſuæque ineptiæ Ariſtotelem, & Plinium authores facit, quod nuſquam in eis reperitur, ex quo reor Latinam linguam ignoraſſe. Sed quia ob variam locorum naturam, anni & ſyderum variationes, certa oleitas præſcribi non valet, vno omnium conſenſu euenit optimam eſſe ad decerpendum baccam, quum variare cœperit, & quædam nigræ, plures tamen albæ, quas Græci drypetas vocant, noſtri drupas.

De leguli, cuſtodis, capulatoris, & factoris officio. CAP. XXX.

POSTQVAM maturitatis tempus deſignauimus, qualis collectio eſſe debeat manifeſtemus, in qua præcipua verſatur vtilitas, maiorque, quàm in reliquorum fructuum collectione, propter olei acceſſionem, & deceſſionem, quæ ex tempeſtiua, & intempeſtiua ſtrictione fit, vt oleæ ſtrictio longe difficilior, quàm olei confectio fuerit. ob id legulos in hac re prudentiores eſſe oportet, quàm aliis in rebus, vt hanc rem diligentiſſime tractent. M. Varro optimè de olea legenda ſentit, quem omnes ſequuti ſunt. Inquit enim: Oleam, quam manu poſſis è terra tangere, aut ſcalis, legere oportet, potius, quàm quatere, quòd ea, quæ vapulauit, macreſcit, nec dat tantum olei, quæ manu ſtricta, melior ea, quæ digitis nudis legitur, quàm illa, quæ cum digitalibus. Durities enim eorum non ſolum ſtringit baccam, ſed etiam ramos glubit, ac relinquit ad gelicidium retectos: quæ manu tangi non poterunt, ita quati debent, vt arundine potius, quam pertica feriantur. Grauior enim plaga, medicum quærit. Qui quatiet, ne aduerſam cædat: ſæpe enim ita percuſſa olea ſecum defert de ramulo partem, quo facto, fructū amittunt poſteri anni, vt hęc nō minima cauſa, quòd oliueta dicantur alternis annis nō ferre fructus, aut nō ęque magnos. Cato inter Agriculturę iura, hęc habet. Oleā ne ſtringito, neve verberato iniuſſu domini, aut cuſtodis. Oleā qui legerint, omnes iuranto ad dominū, aut ad cuſtodem ſeſe oleam non ſurripuiſſe. Leguli volunt, vti oleæ caduca quamplurima ſit, quo plus legatur, ſed olea, quę diu fuerit in terra, inde minus fit olei, & deterius. Legulos, & factores, quot opus erunt, præbeto. Factores volunt, vt in ſabulato diu ſit, vt fracida ſit, quo facilius oleum efficiant. Columella ſereno cœlo baccas diſtringi manibus præcipit, & ſubſtratis tegetibus cribrari, & purgari debere. Plinius à Varrone hæc habet: Tertia culpa eſt in parſimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur, vt decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc ſeruant, perticis decu-

decutiunt, cum iniuria arborum, ſequentiſq; anni damno. Quippe oliuantibus lex antiquiſſima fuit: Oleam ne ſtringito, néve verberato. Qui cautiſſime agunt, harũdine leui ictu, nec aduerſos percutiunt ramos. Sic quoq; alternare fructus cogitur, decuſſis germinibus. Nec minus ſi expectetur vt cadat, Hærendo enim vltra ſuum tempus abſumunt venientibus alimentum, & detinent locum. Argumentum eſt, quòd niſi ante fauonium collectæ, nouas vires reſumunt, & difficilius cadunt. Paxamus non inutilia his addit: Collectio ipſa ſereno cœlo fiat, minime cùm pluuius imber inceſſit, quia profuſus ramulus imbecillitate languens, facile diſrumpitur, qua de cauſa neq; rorulenta die ramuli concuti manibus, neq; baccæ decerpi debent, prius quàm omnis arborum humor ſole diſcutiatur. Si lutum ſubeſt, caniſtri & tegetes ſubſternendę, quæ ſi defuerint, immundæ baccæ, & inquinatæ, & obſitæ luto, & quæ tempeſtatibus deciduæ ſublegantur, calida perluantur aqua. Caduca, quæ puluere ſit obſita, terreſtrius dabit oleum. Longè ergo ſatius fuerit ſcalas in triangulum actas ſubiicere, & latos aſſeres ſuperimponere, quibus inſidentes leguli, manibus baccas diſtringant. Nunc de capulatoris, & cuſtodis officio dicendum, quod ex Catone mutuabimus. capulator eſt, qui capulis oleum deplet. capulæ Varroni vaſa ſunt, à capiendo dicta, quod capi facile poſſint, quod anſata ſint. Quam mundiſſimo, puriſſimoq; fiat vaſe aheneo, neq; nucleis ad oleum vtatur: nam ſi vtetur, oleum male ſapiet. Cortinam plumbeam in lacũ ponito, quò oleum fluat. Vbi factores vectibus prement, continuo capulator concha oleum quàm diligentiſſimè poterit, tollat, nec ceſſet. Amurcam caueat ne tollat. Oleum in labrum primum indito. Inde in alterum dolium indito. De iis labris fraces amurcamque ſemper ſubtrahito. Cum oleum ſuſtuleris de cortina amurcam deborito. Oleum frequenter capulet. Factoribus det in ſingulos factus, olei ſextarios, & in lucernam, quod opus ſiet. Fraces quotidie eiiciat, amurcam commutet vſq; adeo, donec in lacum, qui in cella eſt, poſtremum peruenerit. Cuſtos ſeruet diligenter cellam, & torcularium. Caueat quamminimum in torcularium, & in cellam introeatur. Quæ in torculario vaſa erunt, pura habeat, curetque vti olea bene perficiatur, beneq; ſiccetur. Ligna in torculario ne cædat. In torculario, & in cella caueat diligenter, nequid olei ſurripiatur.

Acerbi, vel viridis olei faciundi ratio. CAP. XXXI.

TRIA olei genera apud authores traduntur, acerbum, viride, & maturum. De acerbo oleo Cato hæc habet. Quàm acerbiſſima olea oleum facies, tam oleum optimum erit. Columella: Ante Decembris menſem acerbum oleum fieri debet, quod vocatur æſtiuum. Sed acerbum oleum facere patrisfamilias rationibus non conducit, quoniam exiguum fluit, niſi bacca tempeſtatibus in terram decidit, & neceſſe eſt eam ſublegere, ne à domeſticis pecudibus, feriſve conſumatur. Et alibi: Nouembri olea diſtringenda eſt, ex

qua velis viride oleum efficere, quod ſit optimum, ex varia oliua, cùm incipit nigreſcere: nam acerbum niſi ex alba olea fieri non debet. Plinius ab his. Oleum quàm acerbiſſima oliua optimum fieri. Sed media oliuitas plerunque authore Columella, initiũ menſis Decembris, & circa hunc menſem viride premitur. Viridis autem notæ conficere, vel maxime expedit, cùm & ſatis fluit, & pretio penè duplicat domini reditum. Cato ita facere docet. Oleum viride ſic facito: Oleam quamprimum ex terra tollito. Si inquinata erit, lauito, à foliis & ſtercore purgato. Poſtridie, aut poſt diem tertium, quàm lecta erit, facito. Domino de matura olea oleum fieri maximè expediet. Si gelicidia erunt, cum oleam coges, triduum, aut quatriduum pòſt oleum facito. Eam oleam, ſi voles, ſale inſpergito. Quàm calidiſſimum torcularium, & cellam habeto. Olea vbi lecta fiet, oleum fiat continuo, ne corrumpatur. Cogitato quotannis tempeſtates magnas venire, & oleam deiicere ſolere. Si cito ſuſtuleris, & vaſa parata erunt, damnum nihil erit ex tempeſtate, & oleum viridius, & melius fiet. Ex quauis olea oleum viridius, vel bonum fieri poteſt, ſi tempori facies. Sed Columella exactius docet. Neceſſe eſt, vt vniuſcuiuſq; diei fructus molis, & prælo ſtatim ſubiiciatur, ſed quia aliquando accidit, vt multitudo baccæ torculariorum vincat laborem, neceſſarium eſt tabulatum, quo feratur olea, & habeat lacuſculos tam multos, quàm poſtulauit oliuæ modus, vt vniuſcuiuſque diei coactura ſeparetur. Lacuſculorum ſolum lapide vel tegulis conſtrui oportet, & ita decliue fieri, vt omnis humor per canales defluat: eſt enim amurca oleo inimica, quæ ſi remanſit in bacca, olei ſaporem corrumpit. Super lacuſculorum ſolum aſſerculos inter ſe diſtantes ſemipedalibus ſpatiis ponito, & cannas ſpiſsè textas iniicito, vt pondus ſuſtinere, nec baccam tranſmittere poſſint. Sub ipſis canalibus concauum pauimentum eſſe debet, in quo defluat, & exhauriri poſſit, quicquid defluxerit. Sed modum exequamur. Baccas diligenter purgatas in torculari deferri, & in fiſcinis nouis includi, prælisq; ſubiici oportet, vt pauliſper exprimantur. Poſtea reſolutis corticulis emolliri debebunt, adiectis binis ſextariis integri ſalis in ſingulos modios & ſampſæ exprimi. Quod primum defluxerit in rotundum labrum capulator depleat, & inde in fictilia labra defundat. Sint autem in cella olearia tres labrorum ordines, vt vnus primæ preſſuræ oleum recipiat, alter ſecundæ, tertius tertiæ; Nam refert non miſcere iterationem, longe enim melioris eſt ſaporis, quod minore vi præli, quaſi lixiuium, defluxerit. Cum paululum in primis labris conſtiterit oleum, eliquare id capulator in ſecunda labra debet, & inde in ſequentia vſq; ad vltima, nam quanto ſæpius ventilatur, tanto fit liquidius, & amurca liberabitur. Singulis ordinibus tricena ſint labra. Si verò frigoribus cum amurca oleum congelabitur, pluſculo ſale cocto vtitor: ea enim res reſoluit oleum, & purum facit. Nec verendum, ne ſalſum fiat, nam quantumcunq; adieceris, eius ſaporem non recipit. Si nec hoc modo reſoluatur, toſtum nitrum inſpergitur, & commiſcetur. Alii integram baccam prælo non ſubiiciunt,

unt, exiſtimantes aliquid olei deperire, nam præli pondere non ſolum amurca exprimitur, ſed ſecum pinguitudines attrahit. Caueto ne fumus, aut fuligo, dum id cóficitur in torculari, admittatur, aut in cellam, nam eſt vtraq; res huic rei inimica, & vix ad lucernam opus fieri permittitur, & ob id ad eum cœli ſtatum torcular & cella conſtruenda eſt, qui maxime à frigidis ventis auerſus eſt, vt ne ignis deſideretur. Palladius aliqua de nouo addit. Octobri menſe oliuam quàm recentiſſimam, cùm varia eſt, colligis, ſi diebus aliquot collegeris, expandis ne caleſiat. Si qua ibi putris, vel ſicca eſt, remoues. Vbi compleueris modum factorii, ſales tritos in eandem mittis, per decem modios tres ſalis, & molis primo, & ſic ſalitam in nouis caniſtris eſſe patieris, vt pernoctet cum ſalibus, ac mane premi incipiat, olei meliorem fluxum redditura, ſalis ſapore concepto. Focos non propius admouebis, ne olei ſaporem fumus inficiat. Plinius ex his omnibus breuiſſime colligens deſcribit, quod quum nil noui habeat, conſultius omiſimus. Apuleius omphacinum oleum ita conficit. Viride oleum ex acerbis oliuis, quas omphaces Græci appellant, fit. Decerptas oleas viminea crate expandito, quò aquoſitas ex ipſis remittatur, & ne ex mutua caliditate noxa accedat. Segreganda ſunt earum folia, & virgulta ipſis admiſta: nam ſi remanent, olei diuturnitati obſunt. A veſpere acceptas ſale conſperſas molæ iniicito, leuiterq; molito, ne nuclei conterantur: nam oleum corrumpunt, ſed ſolum caro, & cutis, quod molitum eſt, paruis peluibus in torcular tranſportato, leueq; pondus ſuperponito, nam quod ex leui cópreſſione profluit, & tenue & iocundum eſt, ac in vaſa transfuſum ſeorſum adſeruabis. Reliquas violentiore pondere exprimes, ac priuatim recondes, nam ſemper dehinc deterius profluet. Vtriſq; parum ſalis, & nitri adiiciatur, & rude oleagina permiſceto, & quieſcat: nam pingue ſupernatabit, aquoſum ſubſidebit. Separa, & ſerua vaſe vitreo, quo gaudet oleum, quia frigidum eſt, vel fictili gypſo ſublinito, locisq; ſiccis ad arctum verſis repone.

De maturi olei conficiendi ratione. CAP. XXXII.

POST viride oleum, fit maturum. Quum enim vaſta ſunt oliueta, neceſſe eſt vt aliqua pars earum maturo fructui reſeruetur. Cato: Olea vbi matura erit, quamprimum cogi oportet, quamminimum & in terra, & in tabulato eſſe oportet, quia putreſcit. Nolito credere oleum in tabulato creſcere poſſe. Quàm citiſſimè conficies, tam maxime expediet, & totidem modiis collectæ, plus olei efficient, & melius. Oleum ſi poteris bis in die depleto. Nam oleum quàm diutiſſime in amurca & fracibus fuerit, tam deterrimū erit. Columella de eo: Poſt menſem Decembrē, circa calēdas Ianuarias diſtringenda eſt olea, & ſtatim exprimēda, nam in tabulatū repoſita celeriter cócaleſcet, quoniā hyemalibus pluuiis amurcæ plus concipit. Si ex ea fieri oleū cibarium volunt, primus illata de agro bacca, cōmolita, & expreſſa ſit. Pleriq; credidere: oleā in tabulato creſcere, quod tam falſum eſt, quàm frumēta in area creſcere.

Idq; mendacium vetus Cato refellit. Ait enim in tabulato corrugari oliuam, minoremq; fieri, propter quod ruſticus, cùm facti vnius menſuram ſub tecto repoſuerit, & poſt multos dies eam molere voluerit; oblitus prioris menſuræ quam intulerat, ex alio aceruo, quantum menſuræ defuit, ſupplet, ob id videtur plus olei quieta, quàm recens bacca reddere, cum longe plures modios acceperit. Vnde ſi quid ponderis, aut menſuræ oleo accedit, ſi portionem velis in factum adiectæ baccæ computare, non prouentum, ſed detrimentum ſenties. Quapropter non verendum lectam oliuam ſubito commolere, prælo q; ſubiicere. Si vermiculis exeſa, aut tempeſtatibus oliua decidit, & in lutum defluxit, calida aqua eluantur baccæ, quo commodior guſtus olei fiat, non feruenti, nam vermiculorum, & immunditiarum ſaporem contraheret. Cibarium, & improbum oleum non iiſdem fiſcis premi oportebit, nam veteres ad caducam oliuam, noui autem cibario, oleo aptari debent, & cum expreſſerint facta, feruentiſſima aqua bis, térve elui debent, & profluentibus aquis immorari. Palladius eadem habet. Nos hic oleas trapeto confractas in ſaccum indimus ex cannabino filo contextum, ac calida aqua ſuperius iniecta pedibus calcamus, comprimendoſq; oleum cum aqua exprimimus, facit enim calida aqua, vt defluat, inde aheneo vaſe incoquimus, & quod ſupernatat clarum, & purum tollimus.

Purgandi modi à vitiis oleum. Cap. XXXIII.

Oleum, vt cæteri liquores, quamplurimis vitiis obnoxium eſt, tum in ipſa confectione, tum poſtquam confectum fuerit, cui, vt in reliquis, eandem operam impendimus, vt medeamur.

Si ſordet oleum.

Toſtos, & adhuc calentes ſales Tarentinus iniicere iubet, ita mundum poſt exiguum tempus pollicetur. Purgat idem nux pinea igni candens, ſi oleo reſtinguatur. Emendat & citri radix in oleum demerſa. Et fæx olei torrefacta oleum limpidius reddet. Quod ab eo etiam Palladius habet.

Ad oleum rancidum.

Oleum rancidum idem ſic poſſe curari ait. Albam ceram mundam, & optimo oleo reſolutam, adhuc coctura liquentem in oleum immitti iubet, tunc ſales frictos calentes addi, ſic fieri vt oleum purgetur, ſapore & odore mutato. Neq; ignorandum eius eſſe naturam, vt ſole, vel igne curetur, vel aqua feruenti, ſi ſimul miſceantur in vaſculo. Oleum tamen omne fictilibus, non æreis, aut aheneis eſſe ſeruandum. Rancori quoq; medetur immerſum aniſum. Et non rance ſcet oleum, in quo priùs aniſum maduerit. Palladius ex hoc eadem recenſet, ſed addito ſale fricto operiri vas, & gypſari iubet, & terrenis locis eſſe ſeruandum.

Si fœtidum oleum ſit.

Si fuerit oleum odoris horrendi, præcipit idem author virides oleas ſine oſſibus

ſibus tundi,& in vaſa per ſolis calorem mitti. Si baccæ defuerint,caules tenerrimos oleæ ſimul eſſe tundendos. Nonnulli vtraque permiſcent, adiecto etiam ſale, ſed omnia intra linteum clauſa ſuſpendunt, atq; ita in vas olei demittunt, poſtea tribus diebus exactis auferunt, & agitantes, vbi conquieuit, in alia vaſa transferunt. Quidam mittunt vetuſtum laterem torrefactum, pleriq; panes bordeaceos breuiter friatos, & raro linteolo inuolutos mergunt, & nouos ſubinde permutãt: vbi hoc bis, aut tertio fecerint, ſalis callos, vel micas mittunt, & in alia vaſa tranſlatum paucos dies ſubſidere patiuntur. Alii ſertulam campanam oleo delibutam interdiu, noctuq; macerant. Palladius ex Græcis eadem.

Aliquod animal in oleum illapſum, ſi eius odorem vitiauerit.

Quod ſi aliquod animal fortè deciderit, & oleum putri nidore vitiauerit, iubet Democritus coriandri manipulum in olei vaſe ſuſpendi, atq; ita paucis diebus manere: ſi nihil de nidore deceſſerit, immittendum eſt coriandrum, donec ſuperetur hoc vitium. Quidam fœnigræci ſemen ſiccum, tritumque permiſcent, vel incenſos oleagineos carbones in oleo frequenter extinguunt. Si acerbus odor fuerit, vuæ acinos, quos gigarta Græci vocant, præcipiunt tuſos, & in maſſam redactos merſari, & poſt denos dies gigarta eximunt, agitãtq; oleum, & in vaſa munda decapulantur. Palladius eadem ex Græcis transfert.

Vt oleum turbidum ſedetur.

Si oleum turbulentia vexet, Tarentinus ſuadet in fideliam ampli oris coniectum oleum inferueſcere, tenuiſſimumq; ſalem frictum inſpargi, & vbi ſubſtiterit, ſpurcum oleum elutriari. Pellucidum efficies oleum: ſi corticem, & ramos oleaginos cum ſale detritos, & linteo concluſos in vaſe ſuſpendas.

Vt oleum Hiſpanico ſimile facias.

Damageron oleum Hiſpalienſi ſimile conficiebat hac ratione, Oleo ſincero, & omni ſpurcitia repurgato, vbi efferbuerit, triplum aquę minimè feruentiſſimæ, & exiguum ſalem in farinam detritum confundebat, & tantiſper conturbans agitabat, dum in vnum coire perciperet: tum ſpatio quodã conquieſcere patiebatur, donec iniecta aqua inſtar amurcæ ſubſideret, dein oleum concha deplebat, idque iterum faciebat, poſtremo ſuccum recentium foliorum oleæ commiſcebat, vt amarulentiam quandam oleum contraheret, & poſt triduum, vbi conſtitiſſet, ad vſus depromebat. Alii in pilam eodem ſucco prolitam oleum defundebãt, & cum vocaret neceſſitas, Hiſpani vice in vſum veniebat.

Albæ oliuæ quomodo condiantur. CAP. XXXIV.

ADMONET me ſcribendarum rerum ordo, vt de condiendis oliuis edißeram aliqua, cùm maiores noſtri, qui de agricultura ſcripſerunt, olearum condituras præcipue docuerint, vt crebrior ſit eius vſus, qui patrifamilias perneceſſarius videbatur, & inter eas, quas recenſuimus oleæ dotes, ob

id præſertim commendauimus, quòd ſecundis menſis inſeruiat. Hæ enim ante omnia edulia comeſtæ, ſi Paulo credimus, cibi appetentiam cõmouent. Sed diuerſæ ſunt, vt earum genera; conditurę, nam alia in cadiuis, alia in lectis, alia in albis, nigrisve erat. Et primo de cadiuis dicendum, quam M. Cato edocet, nulla collectionis, aut temporis, vtpote propter illarum caſum, perſcripta ratione. Pulmentarium familiæ, inquit, oleæ caducæ quamplurimum condito. Poſtea oleas tempeſtiuas, vnde minimum olei fieri poterit, eas condito, & partito, vti quàm diutiſſime durẽt. Docet & alibi. Oleæ albæ, antequam nigræ fiant, contundantur, & in aquam deiiciantur, crebro aquam mutet. Deinde vbi ſatis maceratæ erunt, exprimat, & in acetum coniiciat: oleum addat, & ſalis ſelibram, in modium olearum feniculum, & lentiſcum ſeorſum condat in acetum. Si vnà admiſcere voles, cito vtitor, in orculam calcato manibus ſiccis: cum vti voles, ſumito. Oleam albam, qua vti ſecundum viridentiam voles, ſic condito, muſti tantundem addito, quantum aceti. Cætera item cõdito ita, vti ſupraſcriptum eſt. Oleæ orchites, poſiæ optimè conduntur, vel virides in muria, vel in lentiſco contuſæ. Et ab eo eadem M. Varro recitat. Columella ſampſas vocat olearum carnes comminutas ſine oſſibus, quæ condiuntur, &c. ad cibi vſum reponuntur. docetque quomodo fieri poſſint, vt tertio die vti poſſis. Menſe Septembri pauſeam acerbam cõtunde, & aqua calida paululum maceratam exprime, feniculiq; ſeminibus, & lẽtiſci cum cocto ſale permiſtam reconde in fideliam, & muſtum recentiſſimũ infunde. Inde, vt mergantur oliuæ, faſciculum viridis feniculi ſuperpone. At ſi toto anno vti voles: Pauſeam orchitem, radiolum, vel regiam contunde, illico in frigidam muriam iniice, amphoræ imo aridi feniculi faſciculum ſubſterne, exemptas de muria exprimito, & in vas cũ viridis feniculi & lentiſci ſeminibus diſtrictis permiſce, deinde recentis muſti partes duas, & vnam duræ muriæ adiicito, & ſeruato. Alii non contundunt oliuas, ſed arundine inſecant, & cãdidior remanet oliua. At ſi lautioribus menſis adhibere velis, & vt contuſa quamcunq; recipiat conditurã: Pauſeas vel regias integras eligito, coniicito in amphoram vt diximus, inde duram muriam adiicito, vt ad ſummum amphoræ labrum perueniat, & cùm res exigit, de amphora promito. Oleæ poſeæ cùm decolorantur, cum petiolo leguntur, & in oleo ſeruantur, vt poſt annum repręſentent viridem ſaporem, ac trito ſale aſperſas pro nouis apponunt. Palladius ad id: Oliuas quas iacentes repereris, rugis contrahentibus criſpas colligis, & ſalibus tritis reſperſas expandis, donec ſole inareſcant. Tunc ſubſtrato lauro alternas crates baccarum ſæpius ordinabis. Tunc defrutum cum ſatureiæ faſciculo duabus, aut tribus vndis feruere patieris. Et poſtquam tepuerit, ſupra compoſitas baccas refundes admiſto ſale paululo, & origani faſce coniecto, ſupra ius omne perfundes. Florentinus; Albæ oliuæ aqua marina ſex diebus macerantur, mittuntur in vas, & muſtum ſuperfunditur, non repletur vas, ne in feruore effundatur muſtum, vbi inferbuerit, oblinunt. Alii ſalis pugnum præmittunt. Plinius,

ꝛus, Fiunt & prçcoces ferventi aqua perfuſæ quamlibet immaturæ. Nos noſtri æui condituram apponemus, vt breui tempore condiantur, viridi colore ſeruato. Sumito viuæ calcis libras ſex, querni cineris duodeuiginti, admiſce aquam, quantum ad diſſoluendum ſufficiat, & in ea macerentur libræ viginti quinq; ſelectarum olearum, accommodando ne ſe inuicem premant, lignea rude leuiter permiſcendo, poſt diei medietatem exime, & vide an pulpa ab oſſe recedat, quod eſt optimæ macerationis ſignum. Inde lauentur aqua, & in ea quinis, vel ſenis diebus macerentur, ſæpius aqua permutata, eximito poſt, & condito in muria, in qua ferbuerit feniculus in plures partes diſſectus: ſeruetur q; fictili, ſed ternis quibuſque menſibus immutetur muria.

Nigræ oliuæ conditura. CAP. XXXV.

CATO docet. Orchites vbi nigræ erunt, & ſiccæ, ſale confricato dies duos, poſtea ſalem excutito, in ſolem ponito biduum, vel ſine ſale in defrutum condito. Eadem habet ab eo M. Varro. Columella ita docet. Pauſias, orchites, & næuias, cum nigruerint, & immaturæ fuerint, ſereno cœlo manu diſtrictas ſecernere conuenit à vitioſis: dein in ſingulos modios oliuæ ſalis integri ternas heminas adiicere, & in vimineos qualos confundere, ſinito triginta dies conſudaſcere, & amurcam extillare, poſtea in alueum diffundere, ſpongia ſalem munda, & in amphoram iniice, ſapa, vel defruto reple. Alii tres partes defruti, & vnam aceti, alii duas, & vnam aceti miſcent. Alii eodem modo ſaliunt, & collocant in qualis, immiſtis ſeminibus lentiſci, alterna tabulata oliuarum, & ſalis, & poſt quadraginta dies mundas oleas in alueum defundunt, adiecto defruto, vel ſapa, vel melle. In ſingulos modios oliuæ ſingulos ſextarios maturi ſeminis aniſi, lentiſciq;, & ternos cyathos ſeminis feniculi, ſalis cocti non moliti ternas heminas admiſceri, & in amphoras condi, feniculi faſciculis obturari, & quotidie per terram volutari, & tertio aut quarto die, quicquid amurcæ eſt mitti oportet. Poſt quadraginta dies in alueum diffundi, & à ſale ſeparari, ſine ſpongiis, & in amphoram condi. Didymus: Vinacea recentia prius quàm exprimantur, vnà cum oliuis viciſſim interpoſitis in vas condes, & oblines. Florentinus: Oliuas longas nigras, pulcherrimas, cum ramulis integras accipe, & aqua frigida lotas in cratibus ſiccato, dein in peluim mittito, affuſo oleo, ac ſale trito chœnicis menſura ad nouem oliuarum, leniter manibus commoueto, in vas tranſlatis acetum mulſum affundito, vt ſupernatet liquor, & feniculo obturatum vas reponatur. Plinius: Sidicinæ ſale priuatim condiuntur, & vt reliquæ amurca, ſapáve.

Colymbades oliuæ quomodo fiant. CAP. XXXVI.

DIDYMVS ita docet. Oliuas ꝓpè maturas cum pediculis ſuis lectas, frigida aqua lotas, per diē vimineis cratibus aſſiccato, leuiter cōuertendo, ac in imum vaſis ſale immiſſo, muriæ congiis quatuor, & aceti heminis tribus

infuſis, olearum chœnices viginti mittito. Expletum vas commoueto, & ius ſuperemineat. Alii in marinam aquam oleas immittunt, poſt dies quinque, vel ſeptem eximunt, & in vaſe cum muria coniectas reponunt, idq; cum ſolſtitium eſt, faciendum. Palladius Nouembri menſe. Colymbades oliuę ſic fiunt. Alternis cratibus oliuarum puleium ſpargis, & mel, & acetũ, & ſales modice, ſtratura intercedente ſuffundes. Item ſternes oliuas ſupra ſurculos feniculi, vel anethi, ſiue lentiſci, & ramulis oliuæ ſubditis, aceti heminam, & muriam ſuperfundes, & has conſtructiones vſque ad vaſculi plenitudinem patieris inſurgere. Columella, Maturam oliuam in ſtratura factam colymbadem de muria tollito, ſpongia tergito, deinde canna viridi ſcindito duobus, vel tribus locis, triduo in aceto habeto, quarto die ſpongia extergito, in vrceum nouum mittito ſubſtrato apio, & modica ruta: conciſis deinde pleno vaſe oliuis immitte defrutum vſque ad os. Lauriturione mittito, vt oliuas deprimant, poſt dies viginti vtere. Plinius: Nec non aliquæ oleo ſuo ſine acceſita commendatione puræ innatant colymbades, franguntur eædem, herbarumque viridium ſapore condiuntur.

De amurca. CAP. XXXVII.

DIXIMVS de oleo, dicemus de amurca. Ex olea enim fructus duplex, vt M. Varro inquit, oleum quod omnibus notum, & amurca, cuius vtilitatem licet videre ex torcul's oleariis fluere in agros. Dicitur Græcis amorgi, & trix, à qua tragœdiam primum denominatam dicunt, authore Donato, quòd ea ſcenici ad perſonarum vſum ora ſua perluerent, quod primo Æſchilum reperiſſe dicunt. A quo Horatius,

Ignotum tragicæ genus inueniſſe Camœnæ
Dicitur, & plauſtris vexiſſe poemata Theſpis:
Quæ canerent, agerentq́; peruncti fæcibus ora.

Latinis amurca dicitur. Plinius: Amurca eſt oliuæ ſanies amara, quæ fit ex aquis, ideo ſiccitatibus minima, riguis copioſa. Eſt enim ſedimentum, & fæx olei amara, vetuſtate fit melior. Cato, vt ab eo initium ſumamus, ſummis laudibus extollit, quas omnes Plinius in vnum collegit: Dolia olearia, cadoſque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca ſubigi areas terendis meſſibus, vt formicæ, rimæq; abſint. Quin & lutum parietum, ac tectoria, & pauimenta horreorum frumẽti, veſtiarium etiam contrà teredines, ac noxia animalia, amurca aſpergi: ſemina frugum perfundi: morbis quadrupedum, arborum quoq; illa mederi, efficaci ad vlcera interiora humani quoque oris. Lora etiam ac coria omnia, & calceamina, axeſq;, decocta vngi, atq; æramenta contra æruginem, coloriſq́; gratia elegantioris, & totam ſupellectilem ligneam, ac vaſa fictilia, in quîs ficum aridam libeat aſſeruare, aut ſi folia, baccaſque & virgas myrti, aliúdve id genus ſimile. Poſtremo ligna macerata amurca, nullius fumi tedio ardere. Præterea amurca olearum radicibus infuſa, feraces, & meliores

meliores efficit. Et ficigroſſos continebunt eadem radicibus ſatiatis. Conuolulus in vinea non naſcitur, ſi vitem circum caput, & brachia perunxeris amurca. Pecudes & oues detonſæ ea illinuntur, nec ſcabræ fiũt, nec ricini moleſti erunt. Boues, qui cibum faſtidiunt, ſi pabulum amurca conſpergas, magis cupide appetunt, & corpore valebunt. M. Varro ait amurcam non ſolum denigrare terram, ſed multitudine facere ſterilem, cùm is humor modicus, cum ad multas res, tum ad agriculturam pertineat vehementer, quòd circum arborum radices infundi ſolet, maxime ad oleam, & vbicunque in agro herba nocet. Idemq; de ea promenda, & tuenda hæc habet. Amurca cum ex olea expreſſa eſt, qui eſt humor aquatilis, ac retrimentum conditum in vas fictile, id quidam ſic ſolent tueri: diebus 15 ex eo, quod eſt leuiſſimum, ac ſummum, depletur, vt traiiciant in alia vaſa, & hoc iiſdem interuallis duodecies. In ſex menſibus proximis id faciunt. Cum id nouiſſime faciunt potiſſimũ traiiciunt, cum ſeneſcit luna, tunc decoquunt in ahenis leui igni duas partes, quoad regerunt: tum deniq; ad vſum rectè promitur. Virgilius amurca profundi iubet fabam, ac ſic grandeſcere promittit.

Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.

Columella vtitur ea contra animalia, quæ ſegetes carpunt, erodiuntq;.

Sed ne dira nouas ſegetes animalia carpant,
Profuit interdum medicantem ſemina pingui
Palladia ſine fruge ſalis conſpergere amurca.

Neq; hac libenter carerent medici, ſi quot, & quanta ad morbos quamdifficillimos curandos præſtet remedia, ſcirent.

De aliis olei generibus. Cap. XXXVIII.

NON erat Catonis æuo fictitium oleum, ob id arbitratur Plinius nihil ab eo dictum, ſed Plinij tempore genera plura, noſtro plurima: primumq; perſequemur ea, quæ ex arboribus, poſtmodum ex herbis, & primo de nucibus. Fit ex nucibus iuglandibus, quod caryinon vocant, iners, & graue ſapore, enimuero ſi quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Nũc Ciſalpina Gallia vtitur ad lucernarum lumina, & ad eſum. Ad lumina ſecernunt vitioſas ab integris, & illæſis, his ſecundis menſis, illis ad effuſionem vtuntur. Lumen clarum efficit, nec eſt inter omnia, quæ copioſius oleum effundat, nam fere tota in oleum vertitur, vt libra vna mundatarum nucum, vncias ferè olei decem fundat. Sequitur auellana, quæ copioſum, odoratum, & optimum oleum effundit, quo etiam ad cibarium vſum vti poterimus, & libra vna octo vncias olei fundit, quod ſuperior ætas ignorauit. Amygdalinum oleũ ex dulcibus optimum eſt, ex amaris ad medicamenta vtimur. Dioſcorides conficiẽdi modũ demonſtrat. Amygdalæ amarę ſextarios octo purgant, afficcantq; : vbi

exaruerint, piſtillo ligneo in mortarium collatas contundunt; quoad maſſa fiat. Hanc heminis duabus feruentis aquæ aſperſam, ſemihoram dimittunt, vt perbibat, poſtea vehementius iterum tundunt, deinde ad tabellam prementes cremorem excipiũt, & quod in digitis pingue adhæſit, in cornicula effingunt, ac tergunt, rurſusq; in id, quod preſſerunt, heminam aquæ vnam infundunt, & ſpatio vt combibat interpoſito, iterum exprimũt, forma, qua prius. Iuſtum eſt vt octo ſeſtarii heminam reddant: eodemq; nos extrahimus modo. Ex piſtaciis etiam optimum elicitur ad eſum, & ad remedia. Ex fructibus nucis pineæ, ſcilicet ex nucleis oleum ad lumina ſatis copioſum elicitur, ex vitiatis cum ſeliguntur. Plinius Indos ex caſtaneis oleum facere dicit, quod difficillimum videtur, cum experientiæ non ſucceſſiſſet, ſaltem perparum. Ex roborum glandibus elicit oleum Ciſalpina Gallia, quo ad lucernarum lumina vtitur, ſed valde paucum. Plinius: Inopia cogit aliquando luminum cauſa & è platani baccis fieri, aqua, & ſale maceratis: ſed etiam perpaucum. Sed ex fagina glande copioſum, optimum elicitur, & ad cibarium vſum, & ad lumina: lumen clarum reddit, & ſapore eſt, vt dulcium amygdalarum, totaque fere in oleum abſumitur, vt nuces iuglandes. Quo vetuſtior, eo copioſius oleum promit, ex expreſſis fraces ſaginandis bubus, & ſuibus egregiæ. Paruo impendio colligitur, mundatur, tunditur, exprimiturque. Laurinis è baccis priuſquam maturæ ſint, iam tum colorem mutantibus. Has in aqua decoquito, pinguedinẽ quandã cortices reddent, euocabitur ea diuerberatis manu, tum cren orẽ in cornua colligito. Palladius ferè vt Dioſcorides: Ianuario menſe lauri baccas quamplurimas, & maturitate turgentes in aqua calida bullire facias, & vbi diu ferbuerint, olei, quod ex ſe dimiſerint, ſupernatantis vndam, pennis leuiter cogentibus in vaſa transfundes. Lentiſcinum ex maturis lentiſci ſeminibus eodem inſtruitur modo, vt de lauro diximus. Palladius præciſius docet: Grana matura lentiſci quamplurima colligis, & vna die, ac nocte ſupra ſe aceruata eſſe patieris, deinde ſportam granis eiſdem plenam cuicunque vaſculo ſuperponis, & calida adiecta calcabis, & exprimes. Tunc ex eo humore, qui defluxerit, ſupernatans oleum lentiſcinum, ſicut laurinum colligetur. Memento autem, ne rigore poſſit aſtringi, aquam calidam ſæpe ſuffundere. Ex toto hoc noſtro Surrẽtino tractu copioſum eliciunt: ſimili etiam modo fit terebinthinũ, quod docet Damageron: ſi terebinthi fructus in mola, quemadmodum oliua, molatur, & exprimatur. Ipſi autem nuclei in porcorum cibum veniunt, atque igni etiam alimentum ſufficiunt. Expreſſimus etiam ex arbore pſeudoſicomoro quam vocant: quippe ſemine copioſiſſima, & hyeme eius rami onerati ſeminibus ſolis conſpiciuntur. Februario menſe collegimus, & friauimus, os in ſex vel ſeptem partes rumpitur. nuclei pyro aſſimilantur, tunduntur, & aheno calefacti, prælo ſubiecti, oleum remittunt, claram lucẽ efficit in lucernis, quartamque partem ſeminis olei effundunt. Ex ſanguinea arbore etiam bonum ad lumina oleum exprimitur. Septembris medietate acini maturi ex corymbis decerpan-

decerpantur, ſinito paucis diebus ſiccеſcát, tundátur, ac aqua aheneo vaſe per horam ferueant, prælo que ſubiiciantur, oleum viridis coloris habebis, ſeptimam fere partem ſeminum: hoc vtuntur monticolæ. Ex vuæ acinis, ſiue ſeminibus, quæ Græci gigarta vocant, oleũ exprimitur. Ciſalpina Gallia ex contuſis iis, calefactis, & torculari expreſſis, ſed paucũ excipit. Verùm luminibus aptiſſimum, quia clariſſimum lumẽ reddit. Ex herbis copioſiſſimum extrahitur. Proximum fit è cici (vt Plinius inquit) arbore in Ægypto copioſa, alii crotonem, alii trixin appellant, ibique non pridem. Et in Hiſpania repente prouenit altitudine oleæ, caule ferulaceo, folio vitium, ſemine vuarum gracilium, pallidarumque. Noſtri eam ricinum vocant à ſimilitudine ſeminis. Coquitur in aqua, innatansque oleum tollitur. At in Ægypto vbi abundat, ſine igne & aqua ſale aſperſum, exprimitur, cibis fœdum, lucernis vtile. Dioſcorides clarius docet, Ricinos eius maturos in ſolem conferto, expanſosque vuarum modo ſternito, vt perareſcant, nec dimoueto antequam cortex ſponte rumpatur, & cadat, tum fraces eorum collectas in mortarium diligenter contundito, & in lebetem plumbatum relatas, igne inferuefacito, vbi verò ſuccum omnem ita reddiderint, ignem ſubtrahito, atque oleum omne, quod innatat, tollito, & in parua colligito cornua. In Ægypto vbi abundat, aliter elicitur. Repurgati, deglubitique ad truſatiles molas feruntur, vbi diligenter frangantur, pinſitos in ſportulam coniiciunt, deinde machinamẽtis cremor omnis exprimitur. Tempeſtiuitas ricini ad decerpendum, cùm folliculi, quibus ambitur, abſcedunt. Scribit Plinius ex oleo fieri obſcurum lumen propter nimiam pinguedinem, ob id ellychnia ex vua fieri, claritatis præcipuæ. Nos Septembris hic medietate collegimus, tunc cùm ſpinoſo operculo, & tunica ſemen integente ſpoliatur, calido aheno facillime mundatur, olei pondus ſeminis medietatem refert. Bis tunditur, exprimiturque. Ex ſeſama Indi oleum facere dicuntur: fit, vt ſuperiora fieri diximus, copioſum & optimum remittit. Plurimum in Ægypto ex raphani ſemine, vtunturque obſonandis cibis vnà decocto. Ciſalpina Gallia ex raphani, & raparum ſemine elicit. Sed rapæ Nouembri menſe ſolo euelluntur, ac ſabulo obruuntur, cum ſuis frondibus, Martio menſe plantantur, vt Maio ſemen proferant: nam niſi euellantur, hyemis frigore gelantur. Sed aliud eſt rapi genus, quod Iulio ſerunt, ſarculatur, vere proſilit, Maio reddit ſemen. Ex quarta modii parte duodeuiginti olei libræ eliciuntur, bonum luminibus, & cibis plebis. Si huiuſmodi ſemine integrum iugerum ſeminabis, quinque ſeminum onera colliges, & ex vnoquoque olei libras ducentas percipies. Aratur, ſarculaturque ſolum. Ex myagri ſemine copioſum elicitur oleum ad lumina. Ciſalpina Gallia ex quodam ſemine, *dradella* dicto, aurei coloris, copioſum ſibi comparat oleum. Folia ſunt ei laciniata ſylueſtris erucæ; quod inter legumina ſerunt. Eodemque modo ex vrticæ, & ſinapis ſemine, & lini fere vbique. quod lucernis plus durat. Ex oriza Indos oleum facere ſcribit Plinius.

Oleæ, & oleaſtri materies. CAP. XXXIX.

De oleæ,& oleaſtri materie hæc habet Theophraſtus. Olea ſpiſſa eſt corpore, atq; criſpa, ideoq; ex radicibus oleatum minora ſimulachra ſculpebant, quod carnis æquabilitate conſtarent, neque dehiſcerent in rimas. Eius materiem perpetuam dicunt amaritudinis cauſa, neq; tinea rodit, neq; teredo exeſt. Medulla eius orbicularis non eſt, quia medulla carere omnino exiſtimatur. Nec diſtrahi poſſe autumant, id eſt vt mota medulla, contorqueatur materies. Pondus ſubſtinere non valide poteſt,& nonnunquã rumpitur. Malleus & terebra ex oleaſtro optime fiunt. Ignem quamuis optimè ſubditum excipiat, quod pingui, & ſpiſſa materie ſit, ignarijs tamen ſuo vitore æterno ineptiſſima habetur. A quo Plinius. Nec carnem, nec adipem habet olea, nec medullam, minimumque etiam ſanguinis. Cariem vetuſtatemq; non ſentit oleaſter, & olea. Rimam, fiſſuramq; ſponte non capit. Omnia in maritimis nauibus obnoxia teredini tradunt, præter quàm oleaſter,& olea. Incuruatur, ceditq; ponderi. Terebris vaginas ex oleaſtro, & malleos vtiliſſime fieri dicunt. Lignum ex quo Vlyſſes Polyphemo oculum transfixit ex olea fuit, autthoribus Homero, & Euripide. Et ſecuris manubrium, quod Vlyſſi Calypſo dedit eodem ſcribente, etiam oleagineum fuit. Fumus, qui ex olea exurgit, caput grauat,& caliginem ob oculos obducit.

Super olei natura veterum Philoſophorum aliqua notatu digna. CAP. XL.

QVÆRIT magnus Peripateticus, cur oleum facile ſtet,& vinum rarenter congelaſcat. Vinum iccirco minus cito coaleſcit, quod ſemina quædam caloris in ſe habet, eſtque natura ignitius, ob eamque rem ab Homero dictum æthopa œnon, id eſt calidum vinum, potumque calefacit corpora, ſed oleum quoque calorificum eſt, nec minorem vim corporibus calefaciendis habet. Sed ſi iſthæc, quæ calidiora ſunt, difficilius gelu coguntur, congruens eſt, vt quæ frigidiora ſunt, facile cogantur, acetum autem omnium frigorificum eſt, atque id nunquam tamen concreſcit. Num igitur magis cauſa oleo coaguli celerioris in leuitate eſt, faciliora enim ad coeundum ideo videntur, quæ leuatiora, leuioraque. Ad explicandum quoq; olei naturam & illud pertinet, quod potum vomitum cit, & præſertim flauam bilem: cuius ratio eſt, quod leue ſit,& ſuperna petens, cibos ipſos elicit, ad ſtomachum eleuans, ſtomachus verò grauatus vim egeſtiuam ad vomitum exuſcitat, præcipue flauam bilem, vtpote leuem, tenuiſſimam, ac facile ſurſum euadentem. Quæritur etiam cur oleum inter cætera liquida non remiſceatur? quoniam glutinoſum eſt, & in ſe reductum nequit diſſecari in minutiores portiones, reliquiſq; liquoribus immiſceri. Quæritur etiam vinum cur medium optimum, mel imum, oleum ſuperfluens? Inquit enim Heſiodus, cùm ad medium dolij peruentum eſt,

eſt, comparcendum, cęteris eius partibus ad ſatietatem abutendum, optimum proculdubio vinum ſignificans, quod in dolii cōſiſteret medietate, quod ſympoſiorum ſeptimo idem comprobat Plutarchus. Cuius ratio eſt. Quod mel quoniam craſſum ſit, & terreſtrem prorſum naturam reſipiat, melius in imo eſt. In oleo, quod ſuperfluit ideo creditur præcellere, quoniam aerium ſit, ac proinde ſuperna ſcandat, naturæ ſuæ vi, compari ratione vinum in proprietatis vtriuſque participatum veniēs ad dolii mediana creditur præcellere. Plutarchus verò inquit, quod vini vis calida cenſetur, ob id ad medium ſeſe colligere videtur, inibique bonitatem confouere: nam quod inferius eſt, quia fæculēta impuritate permixtum eſt, ſapōre deterius ſentitur: quod verò in ſummo eſt, ex aeris conuicinia facile corrumpitur, & illius permiſtione diluitur.

IOAN. BAPTISTAE

PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER SEPTIMVS

SIVE

VINEA.

PROOEMIVM.

IAM oliuetum clauſimus, ordo flagitat, vt vineam aperiamus, vt vuarum & vini voluptatem, & vtilitatem deguſtemus. Abſoluta enim arborū commentatione, ad cætera è terra naſcentium genera perueniamus. Eum tamen rogatum velim, qui hanc noſtram ingreditur vineam, ne ipſum vlla ſui honoris gloria defraudatum iri ſibi perſuadeat, ſi in ſeptimū librum reiecerimus, quum maximus Cato in iuris cenſu principem ei locum aſſignauerit, nam vt & ſtirpium dignitati & ſcribendorum ſeriei, vno eodemque tempore conſuleretur, nunquam præſtare potuimus. Vitis enim neq; arbor, neq; frutex, ſuffrutex, aut herba eſt, ſed variæ veterum agricolarum ſententię, medium inter hæc quoddam eſſe cenſuerunt. Theophraſtus quod ſimplici caudice, ramis brachiata, ſurculoſa, diſſolutuque contumax aſſurgat, eam ar-

borē appellat. Columella verò libro de arboribus arborem ficū, & oleā vocat, roſam fruticē, vitem autem tertiū quiddam, quod neq; arbor neq; frutex propriè dici poſſit. Cōſultò igitur poſt arbores de vite dicemus: frutices, & herbas, dicturi in ſubſequētibus. In præceptionib. Theophraſtū, & Columellā ſectabimur, qui inter ceteros de vinea diligentius, accuratiusq; ſcripſiſſe viſi ſunt.

De vitis & vini laudibus. CAP. I.

VITIS laudes à iucunditate, vtilitate, & neceſſitate deſumemus, quas humanis corporibus affert, & adeò inſignes, vt ad humanæ vitæ commoda, maxima Dei benignitate fuiſſe elargitam agnoſcere debeamus. Vitis fructus (vt hinc incipiam) æſtate optimus eſu, iucundiſſimè ſapit, nutritq;, & in arbore ſua vſq; ad hyemem viuit, inde laquearibus ſuſpēſus, vſq; ad aliorum prouentū viridis ſuas prorogat moras, vt vetus ſimul, & nouus conſpiciatur: mox paſſus, afficcatusq;, non ſolū anno, ſed pluribus annis aſſeruatur, vt commodè in alienas regiones transferatur. Ex eius ſucco fit vinum, cuiuſmodi liquori tantum tribuiſſe ferunt Æſculapium, vt æqua illum cū numinibus lance ſtatuerit. Homerus Deum feciſſe ſcribit vinū, curis mortaliū & mœſtitiis diſſipādis.

O Menelae dii fecerunt optima vina,
Quæ triſtes hominum curas diſpellere poſſint.

Plato vinū remediū vocat ſenectutis: nā eius potu mœſtitiæ obliuione capiuntur ſenes, vt iuueneſcere videatur. Niceratus à Poetis nil optimū fieri poſſe dicit, niſi prius biberint, ac plus etiam quàm ſit æquum. Alexis eos, qui ſe largius inuitant, vinu loquaces reddere. Vnde author in Cratinum.

Vinum equus eſt lepido promptus, veloxq; Poetæ,
Si potantur aquæ, nil paris egregium.

Diphilus comicus ait vino conciliari bibentibus riſum, ſapientiam, docilitatem, & bona conſilia.

Prudentibus, ac cordatis omnibus amiciſſime
Bacche, atq; ſapientiſſime, quam ſuauis es,
Abiecti magnificè vt ſentiant de ſe, tu ſolus efficis,
Superciliosis & tetricis perſuades, vt rideant,
Ignauis vt audeant, vt fortes ſint timidis.

Eſt enim liquorū omnium ſuauiſſimus, puriſſimum generat ſanguinē, ocyſſimè vertitur in alimentum, concoctionē adiuuat, cerebrum purgat, intellectum auget, cor exhilarat, ſpiritus viuificat, flatus diſcutit, innatū calorem roborat, cibi appetentiam inuitat, obſtructiones aperit, & calorem conciliat. Auicena ſemel ſaltem in mēſe ebrietatē admitti debere iubet, vt inde inſigne ſequatur humanæ vitæ emolumentum: nam animalibus virtutibus leuamentū, & quies inducitur, ſomnus profundior conciliatur, ac ſudore, quæ ſuperfluerint, reſoluit. Vitæ conciliator etiā eſt: nā veneno obluctatur, & quæ veneno obluctantur, vitæ ſalutaria cenſentur. Cicuta homini venenum eſt, cicutæ vinum mox hauſtum. Plato libro de legibus inquit, ad bonam valetudinē vſum

vini

vini conducere, vnde de dando eo volumen Aſclepiades ſcripſerit. Nec ſolùm guſtatum corpus egregiè alit, ſed eius exhalans odor ſpiritus excellenter nutrit, voluptate ſenſus omnes deliniens, calidum, odorum, ac nitens. Mneſitheus ad remedia mille præſtare ait,

——— vinum Deos
Mortalibus monſtraſſe rectè vtentibus,
Illos enim, modeſtè qui bibunt, alit,
Animumq́; pariter, & corpus roborat,
Ad vſus medicinæ varios eſt vtiliſſimum.
Miſcetur iis, quæ propinantur pharmacis,
Vlcera lauare corpus vino expedit,
Animum exhilarat.
Quapropter Bacchum omnibus in locis vocant
Medicum, quibuſdam verò edixit Pythia,
Bacchum vocandum ſanitatis præſidem.

Horatius nullam eſſe poſſe hilaritatem in eo, qui aquam bibat, inquit feſtiuè ad Mecenatem:

Priſco ſi credas, Mæcenas docte, Cratino,
Nulla placere diu, neque viuere carmina poſſunt,
Quæ ſcribuntur aquæ potoribus.

Socrates apud Xenophontem, vinum, ait, non aliter mœrori mederi, quàm mandragora hominibus, lætitiáq; non aliter excitare, quā oleū inſperſum igni flammā adauget. Apud Philoſtratū vinitor ſub vite conſidendū Phœnici ſuadet, quod ex ea ſpirare ſoleat lætitia. Et Salomon ait, Exultatio animæ & cordis vinum moderatè ſumptum: ad iucunditatem enim creatum eſt. Maro,

Adſit lætitiæ Bacchus dator.

Apud Homerum ſi aliqua celebratur hilaritas, ipſa pauimenta vino natant, & muſica, quæ ad hilaritatem comparata, nullo alio magis ſtimulo comparatur, quàm vino. Ouidius,

——— nec non & carmina vino
Ingenium faciente canunt.

Tibullus Oſirim vitiſatorem laudans, ita cecinit.

Ille liquor docuit voces inflectere cantu,
Mouit & ad certos neſcia membra modos.

Si vtilitatē autem, quā ex vitibus percipimus, inſpexerimus, vberiorē cęteris rebus reditū percipiemus. Proinde M. Cato & illū ſequutus Varro, ſingula iugera vinearū ſexcentas vini vrnas præbuiſſe ſcribūt. Narrat Columella viſē effudiſſe vuarū numerum duorū millium, & apud eum octogenæ ſtirpes inſitæ intra bienniū ſeptenos culleos peræquarūt, vt primæ vineæ cētenas amphoras iugeratim prębērēt. Probauitq; Iulii Gręcini calculo, ſi quis agri iugera, & dotē, & pedamenta, & vimina cōparauerit, pretiūq; vſurę ſoluerit biennii temporis,

quo vinea, velut in infantia, ceſſat à fructu, etiam vinitoris mercedem ſoluendo, ac omnium vſuram, reditum è vineis ſortem & vſuram longè ſuperare. Vnde ipſe nil magis ruſticis conuenire quàm vitem colere præcepit. Idemque refert Paridium quendam Veterenſem duas filias, & vineis conſitum habuiſſe fundum, cuius partem tertiam nubenti maiori filiæ dediſſet in dotem; ac nihilo minus æquè magnos fructus ex duabus partibus eiuſdem fundi percipere ſolitum. Minorem deinde filiam nuptui collocaſſe cum dimidia parte reliqui agri, nec ſic ex priſtino reditu detraxiſſe.

De vitis, & vini inuentore. CAP. II.

ATHENÆVS Dipnoſophiſtarum libro 2. refert, Hecatæum Mileſium dixiſſe in Ætolia vitem primum inuentam fuiſſe: Oreſtea Deucalionis filium ad Ætoliæ Regem veniſſe, illiq́ue caudicem ſuam canẽ peperiſſe, quem quũ defodi iuſſiſſet, natam ex eo vitem vuis onuſtam, ac ideo gnatum ſuum φύτον, id eſt ſatorem appellaſſe, nepotemq́; ex illo genitum OEnea, à vite ſcilicet, quam priſci Græci οἴνας nuncupabant, Ætolumque ab OEneo fuiſſe procreatum. Virgilius Bacchum primum vino aquam miſcuiſſe dicit,

Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta,
Poculaq́; inuentis Acheloïa miſcuit vuis.

Ex quo Probus hæc notat: Ætolus paſtor Staphylinus nomine, quũ OEnei capellas in pabulum deduceret, notauit vnã præcipuè egregiè lætiorẽ, ac ceteris ſe in præſepia ſeriùs recipientem; cuius rei vt cauſam cognoſceret, ſequutus eã clàm eſt, & in remota ſtirpe animaduertit vuam edentem, pomum ei incognitum, ſubſtulit ergo, & OEneo Regi protulit, qui expreſſo humore delectatus eſt, quumq́; cum vetuſtate cognoſceret miteſcere, Libero patri, à ſe hoſpitio accepto appoſuit, cuius rei cultũ quùm demonſtraret Libero, vt perpetua inuentorũ eſſet gloria, conſtituit, vt ab OEneo œnon appellaretur vinũ, à Staphyle, vua ſtaphylis. Varro Bacchum vitis repertorẽ vocat: nã quum capræ vitis virgulta carperent, eamq́; corrũperent, eſſe inſtitutum, vt Libero patri vitis repertori hircus immolaretur, videlicet vt capite pœnas daret. Ex Theopompo accepimus apud Chios vitem primũ nigram eſſe inuẽtam, quin eoſdem omnium primos ab OEnopione didiciſſe vitẽ colere. Philonides Medicus tradit vitẽ à Baccho in Græciam è mari rubro translatam, quapropter Græci, quũ temetum inter cœnandum infertur menſæ, elato clamore bonũ Deum vocãt illius inuentorem Bacchum. Tibullus Oſirim vitiſatorẽ laudat. Sunt qui Rheę vitem ſacram dicant. Et eiuſmodi deæ de vite fieri ſimulacrum tradit Ephorion. Accius in Bacchis Dionyſium primum vitem plantaſſe ait: O Dionyſie pater optime vitiſator Semele genitus. Ouidius idem putat,

Additur his Nyſeus, intonſuſq́; Thioneus,
Et cum Laneo genialis conſitor vuæ.

Recitatq́; de eo hanc fabulã. Quum amaret Iuppiter Semelem Cadmi filiã, & ipſa

& ipſa ex eo concepiſſet, acceſſit ad eam Iuno, formam gerens Beroës anus, initoque cum ea colloquio, perquiſiuit num à Ioue diligeretur, cui reſpondit, arbitrari ſe diligi. tunc docet Iuno, vt cognoſcat ſi ametur, vt promittat Iuppiter eo pacto ſecum coniungi, quo cum Iunone coniungeretur, interpoſito Stygis iuramento. Semele experientiæ auida, venienti deo iuramentum, & inde munus popoſcit; condolens Iuppiter ne aduerſus iuramentum ageret, fulminauit, & è mortuæ vtero filium traxit, ſuoque appoſuit femori, donec tempus partus perficeretur. Hunc primum Ino nutriuit, mox Nymphis tradidit, quæ ei alimenta dedere, & ne à Iunone inueniretur, hederis occultauere. Sed per hanc fabulam quid Phyſici intelligant enucleemus. Per Bacchum vinum intelligitur, per Semelem vitis, quę ex Ioue, id eſt, ex calore in altum humorem terræ immixtum per vitis poros trahente, ſe prægnantem, vel turgidam facit, & in palmites, botrosq; ſuccos, tanquam in conceptum fœtum emittit. tunc fulminatur, quum adueniente autumnali calore, non in maturitatem, ſed potius in corruptionem conceptum fructum ducit, vnde auferatur neceſſe eſt, & femori Iouis, id eſt, alteri calori applicetur, quod euenit quum preſſum vinum ad bulliendum traditur, donec bullitione defæcatum, potui aptum reddatur. Ino in contectum fert, ne à Iunone, id eſt, ab aëre corrumpatur, ſcilicet in vegete ſeruatur. Vel aliter ſic. Semele prægnans ex Ioue, id eſt, vitis vere turgens, fulminatur, id eſt, æſtiuo calore concoquitur, tunc apertis botris conceptum emittit, qui Iouis femori, id eſt, calori applicetur, vt quod ex matre non habuerat, in vegete maturitatem concipiat. Ino eum occulit, id eſt, pampinis tegitur, illum nutriunt Nymphæ, id eſt, nocturnis humiditatibus inſtauratur, quod diurno calore fuerat exuſtum. Silenus ſenex eius alumnus eſt, quòd ſenes non eſca, ſed potu ſuſtentantur. Semper Bacchus eſt iuuenis, quòd vini vires nunquam ſeneſcant. Nudus eſt, quod omnia ſecreta propalet. Græci Bacchum dicunt primum vitem plantaſſe Thebis, eisq; primò vini vſum demonſtraſſe, ſed longè prius apud Hebræos. Noe vineam plantaſſe certiſſimum eſt. Sed Phanedemus apud Athenæum aliam affert interpretationem, dicens Athenienſes hauſtum è doliis muſtũ ad ædem Bacchi, quæ eſt in Limnis, deo miſcuiſſe, deinde ipſos bibiſſe, ac propterea fuiſſe vocatum Bacchum Limnæum, quoniam aqua miſta tum primum temperatum muſtum biberunt, eademq; ratione fontes, ac Nymphas, Bacchi nutrices appellari, quoniam aqua permiſta vinum augetur: quum igitur bibiſſent vinum ſic temperatum, læti ac hilares Bacchum verſibus canebant. Philonides verò ait, quibuſdam ad littus maris compotantibus, intemperati vini voluptate delinitis, quum alii furiis acti inſanirent, alii obruti vino, & crapula mortuis ſimiles conciderent, ingruente pluuia, poculum, in quo parum vini relictum fuerat, aqua repletum fuiſſe, deinde facto ſereno cœlo, conuiuas in eundem locum reuerſos vinum dilutum guſtantes, miram voluptatem ſenſiſſe: quapropter inter cœnandum quum infertur menſæ, elato clamore Bacchum re-

pertorem inuocant, & Iouem ſeruatorem, pluuiæ largitorem, & vini moderatorem. Inſanus etiam Bacchus effingitur, quia bibentes inſanire facit. Cornutum pingebant, quia antiquitus cornuum bubulorum pro poculis vſus erat, antequam inuenta alia eſſent vaſa, & in Cizico tauri effigie colebatur.

De vitis nomine. CAP. III.

HECATÆVS Mileſius, vt diximus, authore Athenæo, à priſcis illis Græcis vitē οἰνάδα dici, ab OEneo ſatoris nepote ait. Ab aliis ἄμπελος. Latinis vitis dicitur. M. Varro à vino ferendo, ſiue quòd inuitet ad ſpem percipiendarum vuarum. Alii vitem dictam dicunt, quaſi vitam, propter multam humanæ vitæ quam affert vtilitatem. Vel vitis primùm dicta videtur, quod inuitetur ad vuas pariundas. Et à pariendo parilema, ex imminutis literis, vt in multis dici cœpta eſt palma. Italis *vite*. Eius fructus ſuccus à Græcis οἶνος. Colophonius Nicander vocatum cenſet ab OEneo,

Qui vinum pateras OEneus diffundit in amplas
Οἶνον, quod retinet, nomen dedit.

Idem recitat Melanippides Mileſius. Plato in Cratylo vocis οἶνος rationem & originem indagans, ſic dictam fuiſſe inquit, quòd animum noſtrum impleat τῆς οἰήσεως, id eſt, arroganti de nobis ipſis opinione, vel ἀπὸ τῆς ὀνήσεως, id eſt, vtilitate, quam ex eo percipimus. Latini vinum. Itali *vino*.

De vitis generibus, & primò de eſcariis. CAP. IIII.

VIRGILIVS Maro vitium genera omnia colligere, nec vtile eſſe, nec poſſibile dicit,

Sed neque quàm multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint
Eſt numerus, neque enim numero comprendere refert.
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere quam multæ Zephyro turbentur arenæ,
Aut vbi nauigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe quot Ionii veniant ad littora fluctus.

Columella, Vniuerſæ regiones, regionumq́; penè ſingulæ partes habent propria vitium genera, quę conſuetudine ſua nominãt. Quædam enim ſtirpes cum ſuis locis vocabula mutauerunt, quædam propter mutationes locorum etiam à qualitate ſua diſceſſerunt, vnde nec numerum, nec appellationes certa fide referre quis poteſt. Nos Plinium imitabimur, qui ait: Genera vitium numero cõprehendi poſſe vnus exiſtimauit Democritus cuncta ſibi Græciæ cognita profeſſus: cæteri innumera, atq; infinita eſſe prodiderunt, quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicentur, ſed maximè inſignia, quippe quæ totidem penè ſunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitiũ, aut quibus eſt aliqua proprietate miraculum, oſtendiſſe ſatis erit. Nos primùm vitis genus in ſatiuum & ſylueſtre diuidemus, de ſatiuo primùm, mox de ſylueſtri dicturi. Satiuum

uum

rum genus aliud ad eſcam, aliud ad effuſionem eſt, vocabant priſci eſcarias vuas, quæ ad eſum erant: ad effuſionem, quæ vino effundendo plantantur. Iubet Columella ad eſcarias vuas, non inſtituenda vinea, niſi quum tam ſuburbanus eſt ager, vt ratio poſtulet, inconditum fructum mercantibus velut pomum vendere. Eæque non ſolum iucunditate ſaporis, ſed etiam ſpecie commendentur. Nos à præcocibus incipiemus. Pręcoces vites ſunt, quæ ante conſuetum tempus maturitatem ſentiunt. Quæ prima nobis maturatur *Gingliese* dicitur, quia Iunio menſe miteſcit, ſpecie & ſapore commendabilis, ſed præcipuè, quia prima exoptata venit: adhærent in racemo prægrandes, & minimi acini: puto Plinii leptoragam. Eſt & illa naturæ laſciuia, vt prægrandibus adhæreant parui, mites & ſuauitate certantes, leptoragas has vocant. Apiana è pręcocibus eſt, præcipui guſtus celeberrima, ad eſcã, & ad effuſionem. Columella ait: Magnis etiam dotibus tres apianæ commendantur, omnes feraces, iugoque & arboribus ſatis idoneæ: generoſior tamen vna, quæ nudis foliis eſt, iam duæ lanatæ quamuis frondibus, & palmitum pari facie fluxuræ, qualitate ſunt diſpariles, quum tardius altera recipiat cariem vetuſtatis. Pingui ſolo feraciſſimæ, mediocri quoq; fœcundæ, præcoquis fructus. Ideoque frigidis locis aptiſſimæ, vini dulcis, ſed capiti, neruis, veniſq; non aptæ, niſi maturè lectæ: pluuiis, ventiſq; & apibus afferunt prædam, quarum vocabulo propter hanc expopulationem cognominantur. Plinius: Apianis apes dedere cognomen, præcipuè earum auidæ. Ex his duo genera lanugine & ipſæ pubeſcunt. Diſtant quod altera celerius matureſcit, quamquam & altera properante. Situs frigidos non reſpuunt, & tamen nullæ celerius imbre putreſcunt. Florentinus præ cæteris eam celebrat. Ex omnibus vitibus, quæ Myrſinis appellatur, præſtantiſſima eſt: hæc eſt enim, quæ in Bithynia vinum dendrogalenum appellatum facit, & rurſus in aliis eius regionibus tiarenum vocatum. In Tio verò Paphlagoniæ tianum, & in Heraclea Ponti præſtantiſſimum vinum, & omnino vbicunque huius vini planta fuerit conſita, fructum multo aliis præſtantiorem producit: nam & vua ipſius in cibo iucundiſſima, & nectarea exiſtit, vt etiam apes inde pabulum petant. Eſt autem & fertilis valdè, vt per omnem caudicem botros ferat, eoſq; rotundos, acinos verò perſpicuos, vt & vinacea, & pelliculæ tranſpaream. Cęterum appendices ex quibus dependent botri; vt plurimum duras & lignoſas habet. Gaudet autem maximè arboribus, & eiuſmodi altitudine, & frequenti pampinatione. At verò vinum ex his aſſidua defæcatione delectatur. Gręci ſtichin vocant. Nos Neapoli vulgò vuam moſchatulã dicimus, ab inſigni moſchi odore, quũ eſtur. Maiores noſtri moſchum ignorabãt, ob id neq; his neq; moſcho redolentibus fructibus à moſcho nomen impoſuerũt. Duorũ eſt generũ albi nigriq;. Eſt & aliud genus vuarum omniũ nobiliſſimum; quo ſolum ad eſcam vtimur (quum prædictis generibus ad eſcã, & effuſionem vtamur) duro, & calloſo corio, carneq; magnitudine cęteras antecellens, odorata.

ac nectareo ſucco, colore verè aureo: vulgo *moſcarellone*. Ex temporaneis præcipuè duracina eſt. Plinius, Vua non aliubi gratior callo, vt inde poſſit inueniſſe nomen, duracina. Conſtat enim carne, & duro corio, magno acino, ſaporis dulciſſimi, coloris aurei nigriq;, maturatur æſtate, magnatum menſis cariſſima, vulgo Neapoli *vua duraca*. Eſt & alterum genus minoris acini, ſed durioris corii, quod in arbore ſua vſque ad hyemem durat, ſuſpenſum verò laquearibus, vſq; ad nouarum prouentum. De his videtur Cato intellexiſſe, inquiens, Vuas, quas ſuſpendas duracinas. Et ab eo Plinius: Duracina ſine vllis vaſis in vite ſeruabilis, tanta eſt contra frigora, æſtus, tempeſtatesq; firmitas. Veſuuio vulgò dicuntur *toſtole maiorine, & minorine*. Eſt & apud Columellam pergulanæ memoria. Nam has nuper mihi cognitas, pergulanas dico: ob id non facilè aſſeuerem, quo gradu habendæ ſunt. Dictam puto pergulanam, quòd pergulis viuat, retineтq; adhuc nomen Romæ: nam vulgò *pergoleſe* vocatur, præcipua apud Tiburtinos. Neapolitani *vuagroia*. duratque ſuſpenſa vſque ad aliarum prouentum. Bumaſtos inter eſcarias vuas Columella cõnumerat, & ſpecie inſignes. A Virgilio inter præſtantiſſimas cõnumeratur,

——— *Tumidis bumaſte racemis.*

Varro bumammam vocat, atq; à magnitudine ſic dictam putat, & à boue dici pleraq; magna, vt βούσυκον, βούπεινα, βούλιμον, βοῶπιν, & vuam quoq; bumammam. Plinius de eiuſmodi vua, Tument verò mãmarum modo bumaſti. Græcis βούμαστος, quaſi bouis, ſiue vaccæ mammam dicas, eſt enim mammarum modo figurata & magna. Retinet adhuc Neapolitanum vulgus priſcum nomen, nam *vua mennauacca* vocat, *menna* enim vbera dicit, quaſi vaccarum vbera. Duplex genus, album nigrumq;, quod non tacuit Plinius. Et bumaſti totidem coloribus, ſcilicet albæ nigræq;. Sequitur Plinius: Et magis purpureæ cognomine bimammiæ, quando non racemos, ſed vuas alias gerunt. Macrobius bumammiam non bimammiam dicit, nominis vicinitate deceptus. Hæc in Veſuuio monte reperitur, innominata & eſcaria. Prælongo conſtat racemo, acini non infarcti, vt in cæterarum racemis, ſed bini acini à principio racemi vſq; ad finem, purpurei coloris. Sunt & cerauniæ. Columella inquit: Nos vuam corneolam vocamus, Græcam nomenclaturam ſequuti. κέρας enim cornu inſtar curuatur. Apud nos alba, nigraq; eſt, & triferi prouentus. Quæ ſit Columellæ vncialis declarat Plinius, velut à pondere acini. Neapoli vulgo dicitur *vua pruno*: nam acini prægrandes inſtar pruni, vt ab vnciali põdere parum diſtent. Tripedaneæ nomen Plinius à menſura dici confirmat, nam longitudinem trium pedum racemus æquat. Sed harum apud nos multæ ſunt ſpecies, vt non ſolùm trium pedum longitudine ſint, ſed pondere triginta librarum. Inter alias vna eſt, quæ *vua San Nicola* vocitatur. Stephanitæ ſunt Columellæ vuæ, de quibus Plinius, & coronario naturæ luſu ſtephanitis, acinos foliis intercurſantibus. Hanc ipſe non vidi, nec contigit ab amicis viſam audire, ſed pleraſque conſpexi, acinos foliis intercurſantibus, caſu enatis. Nec reticebo

ſpeciem

ſpeciem noſtris hortis familiarem, cuius acini immaturi nigri ſunt, maturi verò albeſcentes, ad illudendos amicos peridoneam, nam maturam ex colore putantes, in os iniecta, illud acerbiſſimo ſapore conturbat. Quæ fortaſſe Theophraſti capnia vua erit, quæ ex nigro racemo candidum, & ex candido nigrum præſtat. Inſanas vuas memorat Theophraſtus, ſuiq; generis eſſe, quæ non ſolùm germinant, ſed coquunt & florent, & racemantur, & ſi quid aliud ad florem vſq; tantummodo veniat. Plinius ab eo: Vites quidem triferæ ſunt, quas ob id inſanas vocant, quoniam in iis alia mattureſcunt, alia nigreſcunt, alia florent. M. Varro author eſt, vitem fuiſſe Smyrnæ apud mare biferam. Hæc apud nos vulgaris eſt, diciturq; *vua tre volte l'anno.* Germinat primò & floret cum aliis, inde octauo calendas Iunii circa feſtum diui Ioannis incidunt palmitem ſupra florem, inde denuo germinans ſecundo floret, interea prima maturatur, tertio paulo poſt iterum floret, ſed tertia vua hyemis ſuperuentu non maturatur, ſed acerba tota hyeme in arbore aſſeruatur. Sed puto Plinii tempore non fuiſſe in Italia, quum quæ ſcripſit de ea, à Theophraſto & Varrone mutuetur, (ſi de ea intellexerit Theophraſtus) tanquam de re peregrina loquentibus. Numerantur quoque dactyli à Columella inter vites bonitate, & ſpecie commendabiles. Plinius ab eo: Prælongis dactyli porriguntur acinis. Et alibi. Dactylides gracilitate digitali. Dactylos Græci vocant digitos, ob id palmæ fructus Græci vocant dactylos à digitorum ſimilitudine. Hodie Neapoli *vua digitella* dicitur. Sunt enim acini digitis ſimiles, vtriuſque ſpeciei albæ, nigræve, & æſtate maturantur. Sunt & Virgilio Thaſiæ, & Libycæ, Columellæ venuculæ & nemeſianæ, Plinio eteſiacæ, & conſeminiæ, & talpanæ: Athenæo ſtaphylæ, nicoſtratiæ, & in fine aliæ, quas longum eſſet recenſere.

De vuis ad effuſionem. CAP. V.

DIXIMVS vuas ad eſcam eligendas, nunc quæ eliqueſcunt in potum. Prima omnium ſe offert aminea celebratiſſima. Virgilius:

Sunt & amineæ vites, firmiſſima vina.

Cato, In loco oſtento ſoli amineum minuſculum conſerito, qui ſi craſſus, & nebuloſior, ibi amineum maius. Quæ in ollis, & ollæ in vinaceis recte conduntur. Columella hæc habet de amineis: Sole tradantur amineæ excepto cœli ſtatu nimis frigido, vbicunq; ſint, etiamſi degenerent, ſibi comparatæ, magis aut minus probi guſtus vina præbere, & cæteras omnes ſapore præcedere. Et cùm ſint vnius nominis, non vnam ſpeciem gerunt. Duas germanas cognouimus, quarum minor ocyus & melius defloreſcit, habilis arbori, nec non iugo, illic pinguem terram, hîc mediocrem deſiderat, longeq; præcedit maiorem, quia imbres & ventos fortius patitur: nam maior celeriter in flore corrumpitur, & magis in iugis, quàm in arboribus, ideoq; non eſt vineis apta. vix etiam arbuſto, niſi præpingui, & vuida terra: nam nec mediocri valet, multoq;

minus in exili, prolixarum frequẽtia materiarum, foliorumq; & vuarum & acinorum magnitudine dignoſcitur, internodiis quoq; rarior, largis fructibus à minore ſuperatur, guſtu non vincitur, & hæ quidem vtræq; amineæ. Verùm & aliæ duæ geminæ, quæ ab eo, quod duplices vuas exigunt, gemellæ vocãtur, auſterioris vini, ſed æquè perennis. Earum minor vulgò notiſſima, quippe Campaniæ celeberrimos Veſuuii colles, Surrentinosq; veſtit. Hilaris inter æſtiuos Fauonii flatus, auſtris affligitur, cæteris itaq; partibus Italiæ non tam vineis quàm arbuſto eſt idonea, quum prędictis regionibus commodiſſimè iugum ſuſtineant materiam fructumq;, niſi quòd duplicem, non abſimilem minori germanæ, quæ tamen minor, hoc melior eſt, quod fœcundior etiam mediocri ſolo: nam illam niſi præpingui terræ non reſpondere iam dictum eſt. Lanatam quoque amineam quidam maximè probant, quæ hoc vocabulum non ideo vſurpat, quod ſola ex omnibus amineis, verum quod præcipuè caneſcit lanugine. Sanè boni vini ſed leuioris, quàm ſuperiores, crebram quoq; materiam fundit, atq; ideo propter pampini denſitatem, ſæpè parum rectè deflorescit, eademq; maturo fructu celeriter putreſcit. Super hunc numerum ſingularis habetur aminea, maiori geminæ non diſſimilis, primùm ſpeciẽ pampini, & trunci, ſed vini ſapore aliquanto inferior, quamuis generoſiſſimus ſit, proximæ præferenda etiam propriis virtutibus, nam & feracior eſt, & flore melius exuitur, ſpiſſasque & albidas vuas, ac tumidioris acini gerit, gracili aruo non deſciſcit, atque ideo inter vberrimas vites numeratur. Ab eo Plinius: Principatus datur amineis propter firmitatem, ſenioq; proficientem vini eius vbiq; vitam. Quinq; earum genera. Ex iis germana minor acino melius defloreſcit, imbres, tempeſtatesq; tolerat. Non item maior, ſed in arbore, quàm in iugo minus obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen vuæ ſemper geminæ dedere, aſperrimus ſapor, ſed vires præcipuæ. Ex iis minor auſtro læditur, cæteris ventis alitur, vt in Veſuuio monte, Surrentinisque collibus, in reliquis Italiæ partibus non niſi arbori accommodata. Quintum genus lanatæ, ne Seres miremur, aut Indos, adeò lanugo eam veſtit. Prima ex amineis matureſcit ocyſſimè atq; putreſcit. Sed videamus num coniicere poterimus, quale noſtris temporibus amineum ſit vinum. Seruius in Virgilium, dicit amineum vinum dici quaſi ſine minio & à dictione priuatiua, & minio ſiue rubore, quaſi album, non rubrum vinum ſit. Macrobius inquit amineum vineum nuncupari à regione: nam Aminei populi ſunt, vbi nunc Falernus eſt. Nos verò ex notis, quas affert Columella, dicimus amineum vinum eſſe noſtrum vulgare Grecum: nam nobiliſſimæ notæ eſt inter cætera, diutiusque in vetuſtatem aſſeruatur, vt etiam centum annorum reperiatur. Inter cætera id peculiare habet, quòd vuas geminas ferat, nulliq; niſi ipſi contingit, ſcilicet racemum in duos diuiſum. Duas ſolùm ſpecies vidimus, minorem, quam græcam dicimus, maiorem græculam. Eius vites Veſuuium montem conueſtiunt, repẽdentem fructu illata damna, vt inueniat apud poſteros gratiam.

gratiam, cinere & conflagratis ſaxis, & calore ſuo vino vim tribuit. In patria potum caput tentat, mare tranſuectum, vi domita, miteſcit, fitq; ſuauius. Puto alias ſpecies prope Beneuentum reperiri: nam ibi ſimillimas noſtris vuas *ammignas* vocant, nobiliſſimumq; vinum fundunt, etiam noſtro Græco ſimillimum. Sunt & Columellæ heluolæ, quas ab aliis varias dici teſtatus eſt, neq; purpureæ, neq; nigræ, ab heluo, ni fallitur, colore vocitatę, melior eſt nigrior abundantia vini, ſed hæc ſapore precioſior: color acinorum in neutra conſpicitur æqualis, vtraq; candidi muſti, alterna vice annorum plus, aut minus afferunt; melius arborem, ſed & iugum commodè veſtiunt, mediocri quoq; ſolo fœcundæ. Ab eo Plinius: Inſignes iam colore, inter purpureas, nigraſq; medio heluolæ, ſæpius varianti, & ob id varianæ à quibuſdam appellatæ. Præfertur in his nigrior, vtraq; alternis annis fertilis, ſed melior vino, quum parcior. Athenæus: Heluolū principio nigrum, aliquot pòſt annis, non ita multis albeſcens. Apprimè bonum eſt, & delicatū. Ergo noſtras hellanicas heluolas antiquorū diceré. Duæ ſunt ſpecies, altera altera nigrior, & extra Campaniam vidi dilutioris coloris, in Surrentinis vineis propè album vinum producit, purpureiq; ſunt coloris, alternis annis fertiles, ob id apud nos alternis annis putantur: & ſi ſint qui ſingulis annis parcius reſecent. Vinum quod fundunt, Veſuuio *lachrymam* dicunt, ſecundæ poſt græcum notæ. Oleagineam Columellæ, & Plinii, dictam putant à ſimilitudine oliuæ, nuper inuentam. Apud nos adhuc ſuum retinet nomen, nam vua oliuella dicimus, vtimurque ea ad effuſionem. Plinio alopecis dicitur caudam vulpium imitata, hæc etiam vſq; ad præſens tempus à vulpinę caudæ ſimilitudine, *coda volpe* vocatur. Sunt & aliæ, quas longum eſſet recenſere, & lectoribus nauſeam potius, quàm vtilitatem parerent, ob id conſulto omittimus.

De vinis. CAP. VI.

NVNC aliqua vinorum genera, & præcipuè inſignia, à maioribus deſcripta recenſere conabimur. Plinius, Gauranas vites, à Falerno agro tranſlatas, vocari falernas, celeberrimè vbique degenerantes. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus vrbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maxime Fauſtiano, cura, culturaque id collegerat. Exoleſcit hoc quoque, copiæ potius, quàm bonitati ſtudentium. Fauſtianus autem circiter quatuor miliaria à vico prope Cedias, qui vicus à Sinueſſa VI millibus abeſt. Nec vlli in vino maior authoritas, ſolum vinorum hoc flamma accenditur. Tria eius genera, auſterum, dulce, tenue. Quidam ita diſtinguunt. Summis collibus Gauranum gigni, mediis Fauſtianum, imis Falernum. Non omittendum autem, nulli eorum, quæ celebrantur, iucundum ſaporem vuæ eſſe. Dioſcorides in Italia vina principem locum obtinere dicit, quod facile coquatur. Græci

phalernum vocant: duo eius genera, auſterum, ac ſubdulce: quod fit eiuſmodi, ſi per vindemiam Auſter flat, & vinum nigrius fit: alio tempore & vento, quum eſt vindemia, tum auſterum vinum fit, ex colore giluum. Athenæus ex Galeno. Hodie ager, vbi Falernum naſcitur, vulgò *alli falerni* dicitur, *alla rocca di Mondragone*. Ex eo non multum colligitur vinum, vt vix triginta vegetes impleat. Album eſt vinum & optimum. Malleoli variis in locis tranſlati degenerant, & vernaculum vinum fundunt. Plinius, Ad tertiam palmam varia venere. Albana vrbi vicina, prædulcia, ac rara in auſtero. Hæc Romæ placent, ſed non conferenda cum Neapolitanis. Item Surrentina, in vineis tantùm naſcentia, conualeſcentibus maximè probata propter tenuitatem, ſalubritatemque. Tiberius Cæſar dicebat, conſenſiſſe Medicos, vt nobilitatem ſurrentino darent, alioquin eſſe generoſum acetum. C. Cæſar, qui ſucceſſit illi, nobilem vappam. Dioſcorides & Galenus: Surrentinum poſt annum vigeſimum quintum incipit aptum eſſe potui. Vix ſanè hoc matureſcit, quia valde ſqualidum, & omnino pinguetudinis expers: ſolum propemodum ex omnibus, quum inueteraſcit, aſſiduo potu ſalubre. Nunc non ſolùm tertiæ notæ, ſed ne dignum quidem inter præfata numerari, idque eueniſſe puto, vel antiquos guſtu caruiſſe, vel vitibus, quæ vinum illud fundebant; nunc locus omnino deſtitutus: nam diximus ex Columella, Veſuuii & Surrenti colles amineis viribus plantatos: nunc ex vernaculis leue vinum fundunt, ægris propinatur, quod facile concoquatur. Iuncta his præponi ſolebant calena, ait Plinius. Vbi Calenus ager fuerit alibi Plinius. Hinc Setini, & Cæcubi obtenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein conſurgunt Maſſici, & Gaurani Surrentinique montes. Locus hodie *Cacinola* vulgò dicitur, vel ſtellaris ager. Vinum eſt optimum, nec à Falerno longè diſtat, vulgò *vino di Carinola*. Antea Cæcubo erat generoſitas celeberrima, in paluſtribus populetis, ſinu Amyclano, quod iam intercidit, incuria coloni, locique anguſtia, magis tamen foſſa Neronis, quam à Baiano lacu Oſtiam vſque nauigabilem inchoauerat. Ob foſſam igitur, quam Nero perducere effreni animo cogitauerat, Amyclenſium ager deuaſtatus eſt, & ſic cæcubum vinum diſperiit, hodie incognitum, indictumque. Plinius de Mamertinis: Quartum curriculum publicis epulis obtinuere à Dino Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit) Mamertina circa Meſſanam in Sicilia genita. Mamertinum hodie Siciliæ celeberrimus locus, *Sanoca* dicitur, vulgò *vin di Sanoca*, prope Mamertum. Optimæ quoque notæ cenſebatur vinum trifolinum. Galenus libro de antidotis trifolinum collem in agro Neapolitano eſſe dicit, & Neapoli imminere, à multitudine trifoliorum ibi naſcentium dictum putat, ſcilicet aſphaltitis. Athenæus, Serius peruenit ad vigorem trifolinum, Surrentino craſſius. Mons Neapoli imminens dicitur hodie, *monte di San Martino*, prope Antinianum, & mari immi-

imminens, vbi villa mea, optimum vinum ex omni vua, & cum cæteris certans producit. Trebellium è Neapoli, temperatis viribus eſt, ori iucũdum, amicum ventriculo. Trebula olim in apertis campis inter Capuam, & Sueſſulam ſtetit, nunc ſolo æquata, vbi cadauer iaceat ignoratur. Plinius: Campania nuper excitauit nouis nominibus authoritatem, ſiue cura, ſiue caſu, ad quartum à Neapoli lapidem Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, & in ſuo agro Trebulanis, alioqui ſemper inter plebeia, & trifolinis gloriata. Nec hodie ſpernendum vinum fundit ager iſte, vnde à ſimilitudine puto vinum *trebianum*, quod è Florentia affertur. Creticum ad nos è Creta aduehitur, dicitur hodie *maluatia di Candia*. Putat Hermolaus monobaſitis vocabulo corrupto, *maluaſiam* dici, coniecturæ cauſa, quòd locus vbi Tænarum in Laconia monſtratur, Monobaſia dicitur, vnde in Cretam directo ferè curſu nauigatur. Forteque monobaſites vino datum eſt nomẽ, non quod ibi naſcatur, ſed quod illuc primum è Creta comportaretur. Vites, quæ illud fundunt, videtur Plinius græculas appellaſſe. Græcula non inferior amineis bonitate, præterea acino, & vua tam parua, vt niſi pinguiſſimo ſolo colere non proſit. Apud nos hæc vua maluaſia vulgò dicitur, tenera, & paruo acino, & dulciſſima, ſed apud nos tam auſterum vinum, vt in Creta non profundit. Rhetia, oppidum apud Veronam, vbi celebratiſſimum vinum naſcitur, ibi *veraccia* vocãt, ſed neſcio an cum brutio contendere poſſit, omnium optimum & celebratiſſimum.

De vitis deſcriptione. CAP. VI.

SED vitis figuram, Theophraſto deſcribente, adeamus. Vitis arbor eſt, ſimplici caudice aſſurgẽs, ramoſa, nodoſa, ſurculoſa, nec facilè diſſolubilis. Cortex multiplici tunica cingitur, qui radicis ſpeciem gerit, qui humore, & neruo conſtat. Medulla carnoſa. Flagellis longè, lateque vagantibus, ſarmentis lata fronde laſciuientibus, aliquatenus ſciſſa, longis pediculis pendente, carnoſa, neruoſa, corticoſaq; & tremula. Sed caduca. Ad Elephantidem verò, & circa Memphim, Deltam, & Tylum quoque indecidua. Flore ſanguineo, qui fructum ambit. Fructus ex pluribus acinis aceruatus aquoſus. Seminibus tunica clauſis. Exceptis quibuſdam vitibus, quæ ad fructum peruenire nequeũt, ſed ad florem vſq; perueniunt. Ramuli, qui nuper proueniunt, nodoſiores & tactu aſperrimi ſunt, vt enim nodus in cęteris, ita gemma in vite, & geniculum in arundine, minimum enim in iis internodium interiacet, ſi continuò ramos ſuccidas purgésve, excelſa prouenit, ſi relinquas, breuis aſſurgit. Auctu facilis, quia natura humida, ſolutaque eſt. Breuis eius vitæ tractus, diuturna enim perpetuaque fœturæ ſolutione, natura exhauſta fatiſcit, quoniam vis omnis abſumitur, quod & in animalium genere patet, nam quæ plura pariunt, celeriùs conſeneſcunt, & pereunt. Radices habet tenues. Prolem ſurſum verſus procreandi vim obtinet. Ex ſupernis partibus naſcitur. Fructificat ex nouello, & ſi aliquando ex caudice fœtificat, ex rei temeritate potius euenit. Amplexicaulis eſt, ſemper enim cui adnicatur quærit, vitam enim ſuper aliud ducit, ſi peda-

mentum deſit, humi repit. Dedit ei Natura capillamenta quædã, quaſi manuſculas, quibus præſidia applicet, vel ſe aduoluat palis. Varro ex Theophraſto: Ad Elephantinem vites non amittunt folia. Propter eandem cauſam vites ſunt biferæ apud mare Smyrnæ. Parit capreolum. Is eſt coliculus nitens intortus, vt cincinnus, is enim vites vt teneat, ſerpit ad locũ capiendum, ex quo à capiendo capreolus dictus. Cicero ita depingit: Vitis natura caduca eſt, niſi fulta ſit ad terram fertur, eadẽ vt ſe erigat, clauiculis ſuis, quaſi manibus quicquid eſt nacta complectitur, quam ſerpentem multiplici lapſu & erraticẽ, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne in omnes partes nimia fundatur. Itaque ineunte vere, in iis, quæ relicta ſunt, exiſtit tanquam ad articulos ſarmentorum ea quæ gemma dicitur: à quá oriens vua ſe oſtendit, quæ & ſucco terræ, & calore ſolis augeſcens, primò eſt peracerba guſtu, deinde maturata dulceſcit, veſtitaq; pampinis, nec modico tẽpore caret, & nimios ſolis defendit ardores. Qua quid poteſt eſſe tũ fructu lætius, tũ aſpectu pulchrius? Plinius ab his: Folio longo pediculo innixo. Sola bis parturit, quũ primùm emittit vuá, iterũ quùm digerit. Statim ingermmatione floret, propperatq; in eo, ſed matureſcit tardè. Cortex membranaceus, qui ſpontè rumpatur. Succus fructuum aquoſus. Natura ſublimitatis auida, vites arboribus nubunt, maritasq; complexæ, atq; per ramos earum procacibus brachiis geniculato curſu ſcandentes, cacumina æquãt, in tantũ ſublimes, vt vindemiator authoratus rogum, ac tumulum excipiat. Nullo fine creſcunt, diuelliq; aut auelli nequeũt. Villas, & domos ambiri ſingularũ palmitibus, ac ſequacibus loris Valerius Cornelius exiſtimauit: ſubdiales inambulationes vmbroſis pergulis opacat vna vitis Romæ.

De cœlo vitibus conuenienti. CAP. VII.

NVNC idoneũ vitibus cœlũ eligemus. Theophraſtus loca vitibus determinare haudquaquã facilè eſſe dicit: nã & differẽtias ratione Solis aſcendentis, vel occidẽtis, vel mediũ cœlum tenentis vel aliqualiter ſe habentis ſcire nimitum condecet, tam ex toto, quàm iis, quæ genus idem conſortiuntur. Cato, Quia infinita ſunt vitiũ genera, vnicuiq; ſuum cœlũ tribuit. Locus, qui oſtentus Soli, amineo minuſculo, & gemino euganeo & heluolo minuſculo tribuatur. Si craſſus, aut nebuloſior, ibi amineũ maius, aut murgentinũ, aut apiciũ leucanũ ſerito. Varro vineis collinas tribuit. Columella inquit. Vitis, etſi omni penè regione, & omni declinatione mũdi, niſi tantũ glaciali, vel perferuida curæ mortaliũ reſpõdet, etſi tã felix campis, quàm collibus prouenit, & in denſa non minus, quã in reſoluta terra, gracili, pingui, ſicca, vliginoſáq;, refert tamen, cuius generis, aut quo habitu vitẽ pro regionis ſtatu colere cẽteas, neq; enim omni cœlo, ſolóve cultus idẽ, neq; eſt idẽ ſtirpis eius genus, ſed ſuũ cuiq; regioni magis, aut minus aptũ eſſe docet vſus. Exploratũ habebit prudẽs agricola. Genus vitis habile cãpo, quod nebulas, pruinam, cœli ſiccitatem ventosq; patitur. Pingui agro dabit gracilẽ vitem, nec nimis fœcundam, macro feracẽ, denſæ terræ vehementem, multaq; materie frondentem, reſoluto & læto ſolo ra-

lora-

ſocati ſirmenti, humido loco fructus non teneri, & amplioris acini, ſed calloſi, & anguſti frequentiſq;, vinaces, ſicco contribui diuerſæ naturæ ſemina. Frigido, nebuloſoq; duorũ generum vites aptabit, ſeu præcoques, quarũ frugũ maturitas præcurrit hyemem, ſeu firmi, duriq; acini, quarũ inter caligines vuę deſloreſcunt, & mox gelicidiis ac pruinis, vt aliæ, caloribus miteſcunt. Ventoſo quoq; & tumultuoſo ſtatu cœli fidentes eaſdẽ tenaces, & duri acini cõmittet, rurſus calido, vberiores, teneſioreſq; concredet. Sicco deſtinabit eas, quę pluuiis, aut continuis roribus putreſcunt: roſcido quæ ſiccitatibus laborant, grãdinoſis, quæ duris foliis latiſq; ſunt, quo melius protegant fructum. Placida & ſerena regio omnes recipit, ſed commodiſſimè eam, cuius vel vuę, vel acini celeriùs decidunt. At ſi voto eligendum vineis cœlum, neq; glaciale, neq; ęſtuoſum deſiderat, calido tamen potius, quã frigido lętatur, imbribus magis, quàm ſerenitatibus offenditur, perflatu modico leniq; gaudet, procellis obnoxia eſt. Et alibi ex opinione Saſernæ refert: Vinea ſolis ortum ſpectabit, mox deinde meridiem, tum occaſum. Sed Tremellius Scrofa præcipuam poſitionem meridianam cenſet. Virgilius de induſtria occaſum repudiauit:

Néve tibi ad ſolem vergant vineta cadentem.

Democritus & Mago laudant cœli plagam ſeptentrionalẽ, quia exiſtimant ei ſubiectas vineas feraciſſimas fieri: ſed bonitate vini ſuperantur. Sed ipſe pręcipit Frigidis locis vineta meridiano ſubiiciantur, tepidis orienti, ſi non infeſtantur auſtro, euroque. Si prædictis ventis obnoxię fuerint, melius Aquiloni, vel Fauonio: feruentib. regionibus, vt Ægypto, & Numidia vni ſeptentrioni. Plinius à Columella hęc habet: Vinearũ ratio eſt, quas in horas ſpectare debeant. Virgilius ad occaſum ſeri damnauit. Aliqui ſic maluere quàm in exortu. A pluribus meridiẽ probari a ſuerto, nec arbitror perpetuũ quicquã in hoc pręcipi poſſe. Ad ſoli naturam, ad loci ingeniũ, ad cœli cuiuſq; mores dirigenda ſolertia eſt. In Africa meridiẽ ſpectare vineas, & ſi viti inutile, colono ſalubre eſt, quoniam ipſa meridianæ ſubiacet plagæ, quapropter qui ibi in occaſum, aut ſeptentriones cõſeret, optimè miſcebit ſolũ cœlo, quũ Virgilius occaſum improbet. Nec de ſeptentrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Ciſalpina Italia magna ex parte vineis ita poſitis, compertum eſt nullas eſſe fertiliores. Multùm rationis obtinẽt venti. In Narbonenſi prouincia, atq; Liguria & parte Hetruriæ contra Circiũ ſerere imperitia exiſtimatur, eundemq; obliquum excipere, prouidentia: is namq; ęſtates ibi tẽperat, ſed tanta plerunq; violentia, vt auferat tecta. Palladius in Ianuario, & Februario Columellæ præcepta recitat. Democritus præter ea, quæ Columella dixerat, hoc habet noui. Maritimi loci ad vitem apti ſunt, tũ ob caliditatem, tum ob humiditatẽ, quæ latenter à mari excurrens plantas nutrit. Sed & venti marini vitibus ſunt cõmodiſſimi. Pleriſque videtur vicinum fluuium non eſſe habendum, multò magis paludem ob nebulas, & ob frigidas auras. Inde enim aſſiduè reſpirant, ſimulque exurgũt rubigines, vitem & ſata oblędentes. Scire expedit, quod quæcunq;,

vites à ventis eiuſmodi lædi conſueuerant nebula, & rubigine, hæ arboribus maritatę amplius non lædentur. Quintilii non ſpernenda dicunt: Concauæ regiones multum vinum faciunt, ſed vitioſum, altæ verò melius, nimirum cocto fructu à vento, & alio aëris temperamento, & maximè à Solis potentia. Sol ſi multùm calefecerit, validius, potentius & dulcius vinum facit. Luna ſola vuas maturas facit, calida, & humida exiſtens. Multa inſolatione, & perflatione opus eſt, quo durabilius fiat vinum, & citius ad vigorē perueniat. Ex calidis regionibus durabilius vinum, & cruditatem aliquam habentibus, exoletum, & infirmum. Si vitis paucas vuas produxerit, potentius producit vinum, vtpote alimento, & viribus omnibus in fructum illum abſumptis. Virgilius colles vineas amare cecinit,

Bacchus amat colles.

Quicquid ex phyſiognomonia vitis de cœlo ei conuenienti coniici poteſt, optime à Columella exaratum eſt. Frigido, & nebuloſo, quæ hyemem celeri maturitate præueniunt, quæ duris acinis, inter caligines ſecurius florent, ventoſo ſtabiles & tenaces, calido grani tenerioris, & humidi, ſicco eæ, quæ pluuias ferre non poſſunt.

De ſolis qualitate vitibus conuenienti. CAP. VIII.

QVOT genera telluris, tot vitium genera affirmat Theophraſtus, quæ ſi ſecundum naturam ſeruntur, frugiferæ prodeunt, quum præter naturam, facilè ſterileſcunt. Serit enim ſolo ſitienti, & ſolido vites ſolidas, tam generis nigri, quàm candidi, ſed ex toto ferè nigrum ſolidius eſt. Solo autem pluuio ſolutas committit. Dignoſci denſæ atq; ſolutæ ſuis poſſunt medullis, quas in abſciſſis nouellis palmitibus ſcrutari oportet. Habet enim, quæ ſoluta eſt, plus medullæ, quàm ligni, contrà quæ denſa, plus ligni, quàm medullæ. Quod vtraq; ſolo illi conueniat, his rationibus conſtat: quibus enim plus ineſt medullæ, his meatus ampli, multique ſunt, quibus autē minus, his anguſti, & pauci, quo fit vt minus alimenti deſiderent, quæ denſo corpore conſtant, & ſimul humorem ad æſtatem ſeruare facilè poſſint, ſol enim ob denſitatem haud æquè poteſt educere. Quum igitur tam exigua detractio fiat, radices quantum ſatis ſit, ad fructificandum ſuppeditant, ſolutæ autem illæ, quum detractio largè, acceſſio parce ob telluris ſiccitate magatur, palmites imbecilles, fructuſque imperfectos progenerant. At agro pluuio genus id conuenientiſſimum eſt; vtpote, quod copiam alimēti largam deſideret, & quamuis multùm adimatur humoris, tamen quò ſol magis educit, eò vis plus & in amplitudine proficit, & in fœcunditate: pabulo enim abundat, idque exuperat, facillimeq; percoquit. Solum prætenſe iccirco vitibus optimum habetur, quia non modo facile multumque pingue, ſed etiam humidum ſit. Vitis enim plurimam deſiderat aquam, eo quod in ſuo fructu humoris plurimum habeat, & imbribus certè vi ſui humoris maximè reſiſtere poteſt. Sin autem ager, neque aui-

dus

dus neq; pluuius ſit, ſed medium teneat, media conſerenda ſunt, id eſt, quæ neque denſa ſint, neq; ſoluta. Et alibi. Prætenſe, & arenaceum vitibus percommodum eſt, & ad ſummam quod ſolutum, leue, tenue, atque humidum, ita vt aqua cœleſtis inteſtino humori valeat permiſceri. Vitis nanq; largam copiam alimenti deſiderat, quia calida, laxa, humida, & fœcundiſſima eſt, forſitan & ob hæc eadem fœcundiſſima. Ad hæc radices humidarum plantarum haud facilè putreſcere poſſunt, quemadmodum illarum quæ ſuapte natura ſicceſcũt, itaque attrahere, & reſiſtere, & tranſmittere nimirum valent. Aliiſq; in locis eadem dicit, ſolidas ſpiſſasq; vites loca montana amare, ſolutas verò & humidas planis gaudere. Virgilius agrum deſcribit vitibus aptum:

At quæ pinguis humus, dulciq; vligine læta,
Quiq; frequens herbis, & fertilis vbere campus,
Qualem ſæpè caua montis ſub valle ſolemus
Deſpicere, huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemq; trahunt limum, quique editus Auſtro,
Et felicem curuis inuiſam paſcit aratris,
Hic tibi prævalidas olim, multoq; fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis vuæ.
Quæ tenuem exhalat nebulam fumosq; volucres,
Et bibit humorem, & cum vult ex ſe ipſa remittit,
Quæq; ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie, & ſalſa lædit rubigine ferrum.
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos:
Denſa magis Cereri, rariſſima quæq; Lyæo.
Salſa autem tellus & quæ perhibetur amara,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat.

Columella ex Græcini ſententia decernit nimium calidum ſolũ non poſſe tolerare vitem, quia inurit, neq; prægelidum, quoniã velut ſtupentes & congelatas reddit radices: neq; humidum, quoniã quum ſe promũt vites, modico tepore euocãt humorem terræ iueto maiorẽ, qui putrefacit depoſita ſemina. Nimiam ſiccitatem deſtituere plantas naturali alimento dicit, aut in totum necare, aut ſcabras & retorridas facere. Perdenſam humum cœleſtes aquas non ſorbere, nec perflari, perrũpi, & præbere rimas, quibus ſol ad radices penetret, eademq; clauſa ſemina comprimere, & ſtrangulare: rarã tranſmittere imbrem, ac ſole & vento ſiccari, graue cultura non vincibilẽ, leuem vix ſuſtineri, lætã luxuria, macram ieiunio laborare, ſed inter has medio temperamẽto opus eſſe. Alibi habet, quæ ex Theophraſto excepit. Pingui, & vberi agro dabit gracilẽ vitem, nec natura nimis fœcundã, macro feracem, terræ dẽſæ vehementẽ multaq; materia frondentẽ, reſoluto & læto ſolo rariſarmẽti, humido loco ſciet nõ rectè mandari fructus teneri, & amplioris acini, ſed calloſi, & anguſti, frequentiſq; vinacei. Sicco diuerſæ naturæ ſemina cõtribui. Celſus igi-

tur ita eligit. Nec denſum nimis, nec reſolutũ, ſoluto tamẽ propius ſolum, nec exile, nec lætiſſimũ, proximũ tamen vberi. Nec campeſtre, nec præceps, ſimile tamen edito cãpo. Nec ſiccum nec vliginoſum, modicè tamen roſcidũ, quod fontibus non in ſummo, non in profundo terræ ſcaturiat, ſed vt vicinũ radicibus humorẽ ſubminiſtret. Eumq; nec amarũ nec ſalſum, ne ſaporẽ vini corrũpat. Et alibi, Locis pinguibus planis & humidis, præcoques vites ſerito, raris acinis breuibus nodis imbecillas: nam tali generi vitiũ eiuſmodi ager aptus eſt. Locis aridis, & macris, & ſiccis vitem ſerere, natura feracẽ, & validam crebriſq; acinis conuenit. Quod ſi pingui agro validas vires depoſueris, pampinis magis luxuriabuntur, & qualemcunq; fructũ tulerint, ad maturitatẽ non producẽt. Rurſus imbecillę exili agro celeriter deficient, exiguumq; fructũ dabunt. Palladius id noui addit: Tofus & alia duriora, vbi gelu relaxantur, & ſolibus, pulcherrimas vineas ferunt, refrigeratis æſtate radicibus, & humore detento. Sed & ſoluta glarea, & calculoſus ager, & mobiles lapides (ſi tamen hęc omnia glebis ſe pinguibus miſcuerint) & ſilex, cui terra ſuperpoſita eſt, quia frigidus eſt, & humoris tenax, radices æſtate ſitire non patitur. Item loca, ad quæ de cacuminibus terra decurrit, vel valles, quas fluminũ ſaturabit aggeſtio, ſed hoc in iis locis, quæ gelu, & nebulis infecta eſſe non poſſunt. Argilloſa terra commoda eſt, argilla autẽ ſola grauiter inimica. Niger ſabulo, & rubẽs vtilis eſt, ſed cui fortis terra permiſta eſt. Carbunculus niſi ſtercoretur, macras vineas reddit. In rubrica difficilius cõprehendunt, quãuis poſtea nutriantur. Sed hoc genus terræ operibus inimicũ, quia paruo humore nimis madeſcit, & paruo ſole nimis dureſcit. Maximè vtile ſolum, quod inter omnes nimietates tẽperamentum tenebit. Optimam terram Florentinus probat, quæ nigra, non denſa, nec glutinoſa, humida, dulcis aquæ: nam talis terra ſuſceptum imbrem trãſmittit: nec in ſuperficie detinet: aqua in ſuperficie detenta putrefacit ſtirpes. In prędicta terra alba vitis plantanda, quia copioſiore alimento è terra indiget, ſolida, denſaq; exiſtens, & ægrè nutribilis. Argilloſa terra niſi valdè tenuis fuerit, & in imas laxata, vites albas ſuſcipit, ſed aridæ, tenui, & arenoſæ terræ eiuſmodi vites non conueniunt, ſed quæ denſos habent acinos, & albam medullã, vt plurimum nigra vua talis exiſtit, bonũ, & multum, & durabile vinum producens, contrario modo habens ad albas natura ægrè nutribiles. Humidas vites in ſquallidis, frigidis, aridiſq; locis plantabis, ſiccas in humidis, vt quod vitibus deeſt, ſoli natura expleatur. & cætera habet, quæ ex Columella diximus. Eadem quoq; Plinius. Nec erit neceſſe nobis phyſiognomiã tradere vitiũ, vt quali terra delectentur cognoſcam⁹, quũ vberrimè à Columella tractatũ ſit, & Theophr. ſcil. denſioris ligni vites ſolidũ ſolũ, laxioris verò humidũ expetere & ſimilia.

Quid vinea, & quot eius ſpecies. CAP. IX.

IAM ad ſerendi modum deuentum eſt, ſed dicere prius oportet, quid vinea, & quot eius ſpecies. Vineam dicimus locum, in quo multitudo vitiũ conſita eſt. Vinetum verò locum vineis abundantem. Columella inquit: Cui vineta ſas

ta facere cordi eſt, faciat vitiarium, ex quo poſſit agrum vineis veſtire. Varro vineæ ſpecies recenſet: Vinearum multæ ſpecies, alia humilis, & ſine ridicis, vt in Hiſpania, alia ſublimis, quæ appellatur iugata, vt pleræq; in Italia. Sublimis, quibus ſtat, pedamenta dicuntur, quæ tranſuerſa iunguntur, iuga & inde iugata. Iugorũ genera quatuor, pertica vt in Falerno, arundo vt Arpino, reſtes, vt in Brunduſino, vites, vt in Mediolanenſi agro. Iugationis ſpecies duæ, vna directa, vt in agro Canuſino, altera compluuiata, in longitudinẽ & latitudin em iugata, vt in Italia pleræq;. Primũ genus iugorũ è pertica, quærit ſalicta, ſecundum arundineta, tertium iunceta, quartũ arbuſta, vbi traduces vitiũ fieri poſſunt, vt Mediolanenſes faciunt in arboribus. Pedamentum quatuor generum, vnum robuſtum, fit è quercu, vel iunipero, alterũ è pertica, melior è dura, quia diuturnior, tertium in horũ ſubſidium mittit arũdinetum, aliquot enim libris colligatas, dimittunt in tubulos fictiles cũ fundo pertuſo, qua humor aduentitius tranſire poſſit. Quartum eſt natiuum, vbi ex arboribus in arbores traductis vitibus fit vinea. Vineæ altitudinis modus, longitudo hominis. Interualla pedamentorum, qua boues vincti arare poſſint. Vinea minus ſumptuoſa, quę ſine iugo miniſtrat vinũ. Cuius genera duo, vnum in quo terra cubilia præbet vuis, vt in Aſia, alterum, quo vitis è terra ſuſtollitur bipedalibus furcillis, quas facta vindemia, reducunt hybernatũ in tecta, vt alio anno vti poſſint, vt Reatini in Italia. Vbi terra humida, altius vitis tollenda eſt. Columella de cultura prouincialium vinearum ait: vites vel breui crure per ſe ſtant, deinde quæ pedaminibus adnixæ, ſingulis iugis imponuntur, quas ruſtici canteriatas appellant. Mox, quæ defixis arundinibus circumuinctæ per ſtatumina calamorum materiis ligatis in orbiculos, gyroſq; flectuntur. Vltima eſt cõditio ſtratarum vitium. Plinius ab Varrone: Vineæ quinq; generum. Sparſis per terram palmitibus, aut per ſe vite ſubrecta, vel cũ adminiculo ſine iugo, aut pedatæ ſimplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua ſine adminiculo vitis per ſe ſtabit, id enim non fit, niſi pedamenti inopia. Simplici iugo conſtat porrecto ordine, quem canterium appellãt. Melior ea vino, quãdo ſibi ipſa non obumbrat, aſſiduoq; ſole coquitur, & afflatum magis ſentit, & celerius rorem dimitiit. Pampinationi quoque, & occationi, omnique operi facilior. Super cætera defloreſcit vtilius. Iugum fit pertica, aut arundine, aut crine, funiculóve, vt in Hiſpania, Brunduſioq;. Compluuiata copioſior vino, dicta à cauis ædium compluuiis. Diuiditur in quaternas partes, totidem iugis.

Quod modis naſcantur vites, & de earum ſatione. CAP. X.

VITIS primò ſemine naſcitur, omne enim quod ſemẽ fert, è ſemine naſcitur. Theophraſtus hũc ſationis modũ improbat: nã omnino degenerare ait, quia ex vite nobili, ignobilis naſcitur, & ſæpè diuerſa genere exit, nonnunquam nil penitus vrbanum, ſed planè ſyluẽſtre prouenit, & adeò quandoque,

vt fructum perficere minimè queat. Quædam fructum ne compilare quidem valent, ſed ad florem vſq; tantummodo veniunt. Ab eo Plinius: Ex ſemine autem quanquā diſſimili ea quoq;, quæ & aliis modis ſeruntur, vt vites. Naſcitur & auulſione. Idem, Et aliud genus ſimile natura mōſtrauit, auulſiq; arboribus ſtolones vixere. Quo in genere & cum perna ſua auellūtur, partemq; aliquam è matris quoq; corpore auferūt ſecum fimbriato corpore, & hoc modo plantatur vitis. Naſcitur quoq; ex ſurculo. Quæ ex ſupernis partibus naſcuntur (inquit Theophraſtus) pauciſſima ſunt, quemadmodum quæ ex palmitibus vitis proueniūnt: iſta enim nec ex prora, ſed ex palmitibus exeūt. Impoſſibile enim eſt ex mediis naſci, quū eiuſmodi partes mediç exuccæ, lignoſæq; ſint, & aſperæ, cōtra verò facilè, quę ſummę, teneræ humectęq; ſint, ceu palmes & crada. A quo Plinius: Vitibus media ſicciora; & è ſumma parte conceptus, ideò illinc ſurculi petuntur. Plinius: Vitium numeroſior ſatus. Primùm omniū nil ſeritur ex his, niſi inutile, & deputatum in ſarmento, vt videbimus in ſequenti.

De vitis & malleoli electione & quid malleolus. CAP. XI.

DIXIMVS vitē ex ſuperiori ſurculo optimè generari, & hic modo tutior, vſitatiorq;: nunc de vitis, & malleoli electione diſſeremus. Ex Columellæ doctrina duplex electio facienda eſt, & vitis, ex qua ſemina petantur, eiuſq; partiū, quæ genitales, & maximè fertiles: & malleoli. Vitis, cuius progeniē ſtudemus ſubmittere, fœcūda non tantū eò exiſtimari debet, quòd vuas cōplures exigat, poteſt enim id ex trunci vaſtitate, & palmitū frequētia euenire, nec ferax, quòd in ſingulis ſarmentis ſingulæ vuæ conſpiciantur, ſed ſi per vnumquemq; pampinū maior vuarū numerus depēdeat, ſi ex ſingulis gemmis complutibus materiis cū fructu germinet, ſi deniq; etiā è duro virgam cum aliquibus racemis citet, ſi etiā nepotum fructu grauida ſit, ea deſtinari debet legendo malleolo. Nec item ancipitem habeat floris euentū, ne difficulter acinis ingrandeſcāt, ne aut præcoquem, aut ſeræ maturitatis fructum afferat: nam illa volucribus, hæc tempeſtatibus hyemis infeſtatur. Nec vitis ipſa vna cōprobetur vindemia: nam vel anni prouentu, vel aliis cauſis etiā infœcūda poterit ſemel exhuberare. Sed pluriū emeritis annorū ſtipendiis indubitata fides cōſtituatur. Nec tamē vltra quadrienniū talis extenditur inquiſitio: nam id tempus ſtirpium omnium generoſitatē declarat, quo ſol in eandē partem ſigniferi per eoſdem numeros redit, per quos curſus ſui principium cœperat, quem circuitum meatus dierum integrorum mille quadringentorum ſexaginta vnius, ἀποκατάστασιν vocant ſtudioſi rerum cœleſtium. Ex hac, fœcundiſſima ſtirpe legendum cenſemus malleolum. Malleolus eſt nouellus palmes innatus prioris anni flagello, cognominatusque à ſimilitudine rei, quod in ea parte, quæ deciditur ex vetere ſarmento, prominens vtrinque malleoli ſpeciem præbet. Nunc ex ea vitis parte palmites legamus, qui futuram fœcunditatem promittant. Non igitur ex extrema eius parte, quam caput vitis appellant, eligendum eſt ſarmen-

ſa mentum, quòd in eo productiſſimo vuarum numerus conſpiciatur: id enim accidit nõ ex palmitis ingenita fertilitate, ſed loci opportunitate, quia reliquas trunci partes alimentum, quod à ſolo miniſtratur, tranſcurrit, dum ad vltimum perueniat, quò quum peruenerit, ibi conſiſtit, atque conſumitur. Nec in crure vicino radicibus, quia terræ proximum integro atq; illibato ſucco alitur. Mediæ partes macerrimæ, quia tranſcurrit hinc parte aliqua interceptus, illinc à ſe tractus humor. Sarmentum igitur, quod media vite ſitum, numeroſoq; fœtu benignitatem ſuam oſtendit, eligatur: hoc tranſlatum rarius degenerat, quum ex deteriore ſtatu meliorem ſortitur: ſiue empaſtinato deponatur, ſiue trunco inſeratur, longioribus ſatiatur alimentis, quàm prius, quum eſſet in egeno. Ex humeroſis igitur partibus vitis ſemina eligamus, tamen quæ attuliſſe fructũ antea animaduerterimus: nam illud quod loco ſterili lætum ſine fructu proceſſit, fallacem fœcunditatis imaginem præfert, nec vllam generandi vim poſſidet. Plinius ad hæc: Serere è pampinariis ſterile eſt, nec niſi fœcundo oportet. Quæ raros habent nodos, infœcundæ iudicantur, at denſitas gemmarum fertilitatis indicium eſt. Quidam ſeri vetant niſi eos, qui floruerint, ſurculos. A Columella Palladius in Februario & Octobri. Quintilii aliqua addunt, ob id præcepta huc afferenda duximus. Quando vites iam perfectum reddiderint fructum, contemplari oportet quæ fructiferę, & multis oculis præditæ ſunt, & nulla clade affectæ, eas notare, vt tempore plantationis ex ipſis plantas accipiamus. Neq; ex nouellis vitibus neq; inueteratis: nam illæ infirmę, & hæ infrugiferę, ſed ex eis, quæ in ſuo vigore exiſtunt, aut parum quidem vltra exceſſerunt. Sarmenta non ex ſummis, neq; infernis partibus accipienda, ſed media vite. Quod latum, ferulaceum, raros habens oculos, & contractas radices, abiiciendum: ſumendum rotundum, læue, ſolidum, oculis denſum, & nouas gemmas plurimas habens.

Sarmenta non colligenda, niſi tempore plantationis, & quomodo transferenda. CAP. XII.

SATIONIS tempore ſarmenta colligenda eſſe præceperunt maiores. Ait enim Plinius, ſurculos inſeri eodem die, quo deputentur, vtiliſſimum, ſi multo poſtea neceſſe ſit ſerere, cuſtoditos, vti præcepimus, caueri vtique oportet, ne extra poſiti ſole inareſcant, ventóve, aut frigore hebetentur. Qui diutius in ſicco fuerint, priuſquam ſerantur, in aqua pluribus diebus reuireſcant. Alibi docens inſerendos ſurculos deciſos à matre, diutius cuſtodiri poſſe ait: Quod ſi longius afferantur pomorum calami, rapo infixas optimè cuſtodire ſuccum arbitrantur, ſeruariq; inter duos imbrices, iuxta riuos, vel piſcinas, vtrinq; terra obſtructos. Quintilii hoc modo docent: Quòd ſi diutius ſeruare plantas neceſſe ſit, in dolio humorem non habente deponantur, terra ſubſtrata, & rurſus iniecta, vt vndequaq; terra fruantur. Dolium verò diligenter luto oblinire oportet, vt neq; ventus, neq; aër inſpirare poſſit. Hoc e-

nim modo etiam ad duos menſes illæſa manebunt ſarmenta ad plantas delecta. At verò quæ ex multa locorum diſtantia exportantur ſarmenta, quidã in ſcyllam impoſita, aut in bulbos cibarios, viridia conſeruant. Quæ autem tempore læſa ſunt, aut aridiora facta, in aquam per diem, ac noctem cõiecta plantato. Si verò aridior ſit terra, etiam ſana ſarmenta rigare melius eſt, atque ita plantare. Animaduertendum autem, ne ſarmenta, quæ plantabimus, ante plantationem germen emittant, talia enim corrumpentur.

De paſtinatione, ſulcis, & ſcrobibus, quibus vineæ ponuntur. Cap. XIII.

POST malleoli electionem, docendum quomodo ponantur. Columella tribus modis ſeri dixit, optimè in paſtinato, proximè in ſulco, nouiſſimè in ſcrobe. De paſtinatione dicemus. Primùm ex omni ſiue arbuſtiuo, ſiue ſylueſtri loco, quem vineis deſtinauerimus, omnis frutex, vel arbor, ſubmoueri debet, ne foſſorem morentur, vel paſtinatum ſolum molibus imprimatur, aut exportantium truncos ingreſſu proculcetur. Multum refert ſuſpenſiſſimum eſſe paſtinatum, & veſtigio quoque inuiolatum, vt mota æqualiter humus, nouelli ſeminis radicibus, in quamcumque partem prorepſerint, molliter cedat, & tenero, velut nutricio ſinu recipiat, cœleſteſque admittat imbres, vt ſuis viribus ad educandam prolem conſpiret. Campeſtris locus altè duos pedes, & ſemiſſem infodiendus, accliuis regio tres, præruptior collis in quatuor pedes vertendus, quoniam quum à ſuperiore parte in inferiorem detrahitur humus, vix iuſtum paſtinationi præbet regeſtum, niſi multo editiorem ripam, quàm in plano feceris. Depreſſis vallibus minus altè duobus pedibus deponi vineam non placet: nam præſtat non conſerere, quàm in ſumma terra ſuſpendere. Primum autem prædicti operis exordium eſt, æqualiter linea poſita rectis lateribus perpetuam foſſam educere, & poſt tergum motam humum componere, atque in tantum deprimere, donec altitudinis menſuram datam ceperit, tum per omne ſpacium gradus æqualiter mouenda linea eſt: obtinendumque vt eadem latitudo in imo reddatur, quæ cœpta in ſummo mox ſulcum vacuari, ac ſpatium crudi ſoli cum immota iam terra committi, monendo necubi ſcamna omittantur. Ad hoc opus exigendum quadam machina vtitor. At qui paſtinationis huius impenſam reformidat, ſed aliqua tamen parte paſtinationem imitari ſtudet, paribus alternis omiſſis ſpatiis ternum pedum latitudinis ſulcos dirigunt, fodiuntque, & exaltant in tres pedes, ac per latera foſſarum vitem, vel malleolum diſponunt. Auarius quidem dupondio, & dodrante altum ſulcum, latum pedum quinque faciunt, deinde ter tanto amplius ſpatium crudum relinquunt: atq; ita ſequentem ſulcum infodiunt, quod quum per definitum vineæ locum fecerint, in lateribus ſulcorum viuiradices, vel malleolos erigunt, conſitis compluribus inter ordinaria ſemina malleolis, quos poſtquam conualuerint, crudo ſolo, quod emiſſum eſt, tranſuerſis ſcrobibus ꝓpagent. Qui-

bus verò mos eſt ſcrobibus deponere, ferè per tres longitudinis pedes, perque duos in altitudinẽ canato ſolo, quantum latitudo ferramenti patitur, malleolos vtrinq; iuxta latera foſſarum conſternunt, & aduerſis ſcrobium frontibus, curuatos erigunt, duabusq; gemmis ſupra terram eminere paſſi, repoſita humo cętera coęquant, quæ faciunt in eadem linea, intermiſſis totidem pedum ſcamnis, dum peragunt ordinem: tum deinde relicto ſpatio, prout cuiq; mos eſt vineas colenti, vel aratro, vel bidente peræquantes ordinem inſiſtunt. Et ſi foſſore terra verſetur, minimũ eſt quinq; pedum interordinium, ſeptem maximum: ſin bubus & aratro, minimũ eſt ſeptem pedum, ſatis amplum decem. Aliqui per denos pedes vitem in quincuncẽ diſponunt, vt noualium more terra tranſuerſis, & aduerſis ſulcis ꝓſcindatur. Idq; in læto ſolo faciendum, ſed in terra humida amplas, & profundas ſcrobes faciendas vetat Theophraſtus, ne multis collectis aquis putrefiat planta. Et ſi pluuius ager ſit, ne faciundas quidem cenſuerit, ſed adactis paxillis aditum parare ſurculo demittendo, nec eodem anno terram aggerendam neq; poſtero, vt ſole humus afficcetur. Sin autem ſiccum & ſquallentem colis, contra agendum eſt, ſi fieri poſſit, in ſcrobes defodere ſatius eſt, vt omni ex parte aquam ſuſcipiat. Sed ſi minus facere ita poſſis, tunc profundiſſimas foſſas arboribus circumducere, foſſę nanq; exceptis, ac ſeruatis aquis æſtus arcebunt. Cætera ad hanc normam præparaſſe oportet: nam illud veriſſimum eſt, culturæ intereſſe: humidus ager ſiccandus, ſiccus humectandus. A quo Plinius: Vinea tribus ſeritur modis, ſulco, ſcrobe, & paſtinato. Sulco latitudo palę ſatis eſt, ſcrobibus ternorum pedum in quãq; partem. Altitudo in quocunq; genere tripedalis, ideo nec vitis minor trãsferri debet, extatura etiamnum duobus gemmis. Emolliri terram minutis in ſcrobe ima ſulcis, fimoq; miſceri neceſſarium. Cliuoſa altiores poſcũt ſcrobes, pręterea puluinatis à deuexitate labris: quæ ex his lõgiores fient, vt vites binas accipiant: è diuerſo aliæ locabuntur. Vineas limitari decumano X V I I I pedũ latitudinis, ad contrarios vehiculorum tranſitus, aliiſq; tranſuerſis limitibus denũ pedum diſtingui per media iugera. Aut ſi maior modus ſit, totidem pedum cardine, quot decumano limitari, ſemper verò quintanis ſemitari, hoc eſt, vt quinto quoq; palo ſingulæ iugo paginæ includãtur. Solo ſpiſſo nõ niſi repaſtinato nec niſi viuiradice ſeri, tenero, & ſoluto vel malleolũ ſulco vel ſcrobe. In colles ſulcos agere tranſuerſos melius, quàm paſtinare, vt defluuia paliſeorum contineantur. Florentino autem videtur, nõ minus quatuor pedum altitudine vitium ſcrobes faciendos eſſe; quæ enim in ſuperficie plantatæ ſunt, cito ſeneſcunt, & fructum corrumpunt, modicum alimentũ in modica terra ſortitæ, & æſtate exuruntur. Oportet igitur in quantum calor penetrat ſolis, in tantum effodere, & plantare, vltra autem prædictam menſuram ſolis, calorem non plus penetrare affirmant, niſi fiſſuras terra habeat, ſi minus profundè plantaueris, inutiles vites, & cito ſeneſcentes habebis. Scito igitur vſque ad quatuor pedes effoſſam terram nutricem plantarum eſſe, inferiorem eſſe

ſterilem. Sed effoſſionem pedum altitudinis non eſt improbanda. Id tamen non omittetur ex Columella: iugerum repaſtinabitur in altitudinem pedum trium operis octoginta, ſulcum ternum pedum, duorum altum, & longum ſeptuaginta, vna opera effodit, ſcrobes ternarios, id eſt, quoquouerſum pedum trium vna opera facit XVIII, vel ſi cui cordi eſt laxius vites ponere, ſcrobes quaternarios, id eſt, quoquouerſus pedum quaternum vna opera XII facit, vbi bipedaneos quoquouerſus vna opera XX effodit.

De tempore ſerendi malleoli. CAP. XIIII.

NVNC docenda eſt ratio plantandi ad tempora ſecundum earum naturam. Ex Theophraſti doctrina. Si in humida, & frigida regione ſeres, facito ante vernum æquinoctium, ſubeunt enim calor, & ſiccitas. Sin in ſicca & calida, poſt ſolſtitium: imminent enim pluuiæ, quare plus proficient. Aliarum rationes ad hanc normam inſtitues. Virgilius vere præcipit melius, ſed probabilius autumno:

Optima vinetis ſatio, cùm vere rubenti
Candida venit auis, longis inuiſa colubris:
Prima vel autumni ſub frigora, cum rapidus ſol
Nondum hyemem contingit equis, iam præterit æſtas,
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.

Columella ex Theophraſto excipit: Opus conſerendæ vineæ vere, vel autumno. Vere melius, ſi aut pluuius aut frigidus ſtatus cœli eſt, aut ager pinguis, aut campeſtris, & vliginoſa planities: rurſus autumno ſi ſicca, ſi calida eſt aëris qualitas, ſi exilis, atq; aridus campus, ſi macer, præruptúsve collis. Vernæque poſitionis dies ferè quadraginta ſunt ab idibus Februariis vſq; in æquinoctium, rurſus autumnalis ab idibus Octobris in cal. Decembris. Ab eo Plinius: Aquoſo cœlo, vel ſicco ſolo, malleolos ſerere autumno, niſi ſi tractus ratio mutarit, ſiccus enim & calidus autumno poſcit ſeri, humidus frigidusque etiam veris exitu. In arido ſolo viuiradix quoq; fruſtra ſeritur. Male & in ſiccis malleolus niſi poſt imbrem: at in riguis vel frondens vitis, & vſq; ad ſolſtitium rectè, vt in Hiſpania. Caſſianus hæc habet: Quidam vere inchoante conſerunt, Fauonio tamen ſpirante. Quidam non ſtatim veris principio, ſed vbi ad germinationem ſpectant plantæ, alii poſt vindemiam plantant, quum folia vitibus defluunt, alii inchoante vere. Ipſe autem experientia edoctus in locis non irriguis autumno plantandam vitem: tunc enim ſarmenta poſt vindemiam ab onere racemorum liberara, propriam vim temperantia, & à glacie nondum male affecta citius terræ coaleſcunt, & natura tunc magis radices nutriente. Ratio cur locis nõ irriguis autũno plantant: quo inopiam rigationis imber per totam hyemem delapſus expleat. Sed poſt æquinoctium vernum non eſt plantanda vitis. Lunarem quoq; rationem in conſitione obſeruandam iudicarunt maiores. Columella: Plantaria facito ab exoriente, & à decima Lu-

na, & à vigeſima. Anatolius, Multi ex veteribus affirmant à prima Luna vſq; ad quartam vites plantandas, aliqui verò in omnibus eius augeſcentis diebus plantare conſulunt, alii augeſcente ipſa plantandum minimè cenſent. Hoc verò in confeſſo eſt, quòd Luna ſub terra exiſtente depangere vites oportet. Sotion verò ait, In illunibus diebus, hoc eſt prima & ſecunda die, vites nequaquam plantandas eſſe, itemq; reliquas arbores priuſquam luna hominibus apparet, quæ enim his diebus plantata ſunt, omnia non comprehendunt. Anatolius verò etiam deſinente Luna plantauit, nec pœnituit. Verùm Sotion inter illunes dies etiam vigeſimam nonam, & trigeſimam locat. Oportet tamen Luna deficiente ſarmenta accipere, tum quæ plantantur, tum quæ inſeruntur. Nec omittendum quod Columella & Plinius non omittunt, in plantatione ne ſemina exareſcant, immodicum ventum, ſolemque vitare, qui vterque non incommodè arcetur obiectu veſtis, aut cuiuslibet denſi tegminis. Veruntamen præſtat eligere ſationi ſilentis, vel certè placidi ſpiritus diem: nam ſol vmbraculis facilè depellitur. Plinius, Quieſcere ventos ſationis die vtiliſſimum. Pleriq; auſtros optant, Cato abdicat.

Malleoli quomodo ponendi. CAP. XV.

DE malleoli poſitione non minima inter maiores diſceptatio fuit. Quidam totum flagellum, vt erat matri detractum, per gemmas quinas, vel ſenas partiti complures taleolas terræ mandauerũt, quod Columella minimè probat, aſſentiturq; his, qui eam partem quæ eſt iuncta cum vetere ſarmento probauerunt, & ſagittam repudiauerunt. Sagittam vocat nouiſſimam ſurculi partem, ſiue quia longius receſſit à matre, & quaſi emicuit, atq; proſiluit, ſeu quia cacumine attenuata prædicti teli ſpeciem gerit. Ratio eſt quia fœcundus pampinus intra quintam, aut ſextam gemmam fructu exuberat: reliqua pars vel ſterilis, vel perexiguos oſtendit racemos. Alii nouellum ſarmentum pangebant, vt pars aliqua ei veteris hæreret. Sed id damnauit vſus: nam quicquid ex veteri materia relictum eſt, obrutum, celerrimè humore putreſcebat, proximasque radices teneras, & vix dum prorumpentes vitio ſuo enecabat, vnde ſuperior pars retorreſcebat. Iulius Atticus, & Cornelius Celſus Saſernam ſequuti quicquid reſidui fuit ex vetere palma per ipſam commiſſuram, qua naſcitur materia noua, reſecant, atq; cum ſuo capitulo ſarmentum deprimunt. ſed nouella ſemina cum vetere ſarmento depoſita cito comprehendunt, & valenter creſcunt, ſed celeriter ſeneſcunt, at quæ ſine vetere ſarmento panguntur, tardius conualeſcunt, ſed tardius deficiunt. Iulius Atticus prætorto capite, ne paſtinum effugiat, ſemen demergit. Paſtinum vocant agricolæ ferramentum bifurcum, quo ſemina panguntur. Idq; etiam à Columella improbatur multis rationibus. Primùm quòd omnis ſtirps integra, & inuiolata antequã deponatur melius prouenit, quàm quæ vexata, & infracta. Deinde recuruum, & ſurſum ſpectans demerſum, quum tempeſtiuum eximitur, repu-

gnat obluctanti foſſori, & prærumpitur, præruptum maiorem partem radicum amittit. Præterea ſi fœcunda pars infra quintam, vel ſextam gemmã eſt, qui malleolum contorquet, fœcundam partem conſumit, merſiq; oculi non materiam, ſed radices creant, gemmæ cacumini proximæ pampini pullulant, vel ſteriles vel minus feraces. Demum plurimum intereſt, vt ea parte qua eſt à matre deciſus malleolus coaleſcat, & cicatricem ducat: ſin minus, per apertam vitis medullam humo trahitur, qui truncum cauat, vnde formicis latebræ parantur, quæ vitium crura putrefaciunt. Quare optima ratio recti malleoli, cuius imum caput conſertum anguſtis ferramenti faucibus deprimitur, nam citius coaleſcit, & cicatricem obducit. In ſcrobibus malleolos vtrinq; iuxta latera foſſarum conſternunt, & aduerſis ſcrobium frontibus curuatos erigunt, duabusq; gemmis ſupra terram eminere paſſi repoſita humo cętera coæquãt. Longitudo quæ debet eſſe malleoli, parum certa eſt, quoniam ſi crebras gemmas habet, breuior faciendus, ſeu raras, longior, attamen nec maior pede, nec dodrante minor eſſe debet: hic ne per ſumma terræ ſitiat æſtatibus, ille ne depreſſus altius, quũ adoleuerit, exemptionem difficilẽ præbeat. Sed hæc in plano: nam in cliuoſis vbi terra decurrit, poteſt palmipedalis deponi. Vallis & vliginoſi campi ſitu ſerimus etiã trigemmem, qui eſt paulo minor dodrante, longior vtiq; ſemipede. Et alibi idem docens: Virgam malleolarem, non amplius, quàm ſex gemmarũ eſſe cõuenit, ita tamen ſi breuia internodia habeat, imam partem, quam demiſſurus es, iuxta nodũ, ne gemmam lædas, rotũda plaga amputato, tum rectum defigito, ne minus quatuor gẽmæ abſcondantur. A quo eadem refert Palladius in Februario. Et Plinius: Solebat capitulatus vtrinq; è duro ſurculus ſeri, poſtea auelli cum ſua calce, nec eſt aliud viuacius, tertiũ genus adiectum expeditius ſine calce, propter quod ſagittæ vocantur, quũ intorti panguntur, iidem quũ reciſi, nec intorti trigemmes. Plures autem ex eodem ſurculo hoc modo fiunt. Sagittas ſerere minus vtile, quoniam in transferendo facilè rumpitur, quod intortum fuit. Seruntur pedali, nõ breuiores longitudine, quinq;, ſexq; nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac menſura eſſe non poterũt. Quintilii admonent illã partem potiorem eſſe ad plantationem, quæ vini vſq; ad ſeptem oculos iuncta eſt, aliud autẽ inutile. Quare non recte faciunt quidam, longiora ſarmenta in duas, aut tres partes ſecãtes, atq; ita plantantes. Nos in Surrentino tractu vineas ſic inſtituere ſolemus. Ad agri longitudinem longos ducimus ſcrobes, quatuor pedum profunditatis, & latitudinis, interuallum inter vtroſq; ſolidũ octo pedũ relinquimus. Idq; poſt vindemiam agimus. At Ianuario, vel Martio menſibus, binos malleolos eligimus, & imum ſolum ſcrobis per ſemipedem effodimus, & dextro ſcrobis latere infigimus, & per latitudinem ſcrobis proſternendo, ad ſiniſtrum latus erigimus. Mox bipedali ſpatio antegradiendo, denuò imum ſolum effodimus & terram ſuper malleolos iam proſtratos iniicimus, & cooperimus, & aduerſa frõtis parte binos alios infigimus, & ad dextram erigimus, idq; dum ſcrobs cõpleatur & ſic

ſemiob-

ſemiobrutos relinquimus vſque ad Martii calcem, vt aquam combibat. Tunc circa malleolos ſolum excauamus, & commouemus, & ad ſummum æquamus, ac binis oculis ſupra terram relictis, reliquum recidimus, ac per triennium intactos malleolos relinquimus, non niſi conſtitutis temporibus ſolum paſtinando. Deinde tertio anno viticulas omnes recidimus, non niſi duobus oculis parcimus, ruſtici caſtrare dicunt. Eo anno oblongos palmites procreabunt, autumno excauamus ſolum vſq; ad imum, & malleolos propagamus, ternos quaternóſve palo adiungendo & colligando.

Quid faciendum ad celerem vitium radicationem. CAP. XVI.

PRÆSTAT enim vt poſita ſemina celeriter radicentur. Ad id non pauca à noſtris maioribus adinuenta ſunt experimenta. Prodidit Mago Pœnus iuxta latera foſſarum paruos lapides diſponere plantandis viuiradicibus, qui ſinguli non excedant quinquelibrale pondus. Hos aquas hyemis & vapores æſtatis propulſare radicibus; quem ſequutus Virgilius ſic præcipit,

Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuisq; ſubibit
Halitus, atq; animos tollent ſata, iamq; reperti
Qui ſaxo ſuper, atq; ingentis pondere teſtæ
Vrgerent: hoc effuſos munimine ad imbres.

Idemq; Pœnus author probat vinacea permiſta ſtercori depoſitis ſeminibus in ſcrobem vites mouere, quòd illa prouocent, & eliciant nouas radiculas, hoc per hyemē frigentem, & humidū ſcrobibus inferre calorē tempeſtiuum, ac per æſtatē virentibus alimentū, & humorem præbere: ſi verò ſolum, cui vitis committitur, videtur exile, longius accerſitam pinguem humum ſcrobibus inferre cenſet, vel malleolū amputatum ſtatim fimo bubulo linito, tum in terrā benè paſtinatā, & ſtercoratam defigito. Palladius refert, quę Columella habet. Plinius emolliri terrā iubet minus in ſcrobe ima ſulcis, fimóq; miſceri neceſſariū ducit. Quintilii à Magone, Qui vitē plantant, ſummas ſarmentorū partes ſtercore bubulo liquido pręlinūt: aiunt enim reptilia & vermiculos odore abductos nō accedere. Oportet autem in omnibus plantis quercinę glandis contuſæ, magnitudinem fabæ, & eruum fractum & ſemel molitū, ita vt ſolum fractum ſit & diuiſum, ſimul miſcere, & plantarum locos inde conſpergere. Hæc enim ad radicationem, & ad vini vetuſtatem, & ad fertilitatem conferunt. Quidam leguminum paleas maximè fabarum, vnà cum plantis coniiciunt, tales enim per hyemem calefaciūt, & ferarum nocumenta arcent. Quidam vrinam iniiciunt. Oportet autem & vinaceorum terrefactorum pugillum in ſingulos ſcrobes iniicere, ad nigra genera albarum vuarū vinacea, contrà ad alba nigrarum. Licet rectum plantare ſarmentum, præſtat obliquum: citius enim radicantur obliqua, ſed tres aut quatuor lapides manuales circumponendi, deinde adiacēte aggere adobruēdi, vt vnà cū ſtercore ęqualiter conculcemus, & obſeruemus, ne quē oculum iuxta terrā excæcemus, deinde alios

lapides imponemus conculcato, magnitudine prioribus pares. Stercus igitur ſimul iniectum fouet, & firmat plantam. Vinacea citius radicē ſpargere faciunt. Lapides autem prohibent ne ſpatioſa terrę amplitudo illabatur, ęſtate verò radices perfrigerant. Sotion enim cedria quàm minima ſummam plantæ ſedem, ac baſim illinere iubet: nam hæc putreſcere non ſinit, & reptilia adrepere prohibet ſuo odore.

Quòd in vinea diuerſa ſint vitium genera plantanda, eaq; diſtinctè ponenda. CAP. XVII.

PRVDENTIS eſt agricolæ, refert Columella, diuerſa vitium genera in vinea deponere: non enim vnquam tam temperatus erit annus, quin nexet aliquid vitis genus: nā ſiue ſiccus erit, quod humore ꝓficit, cōtriſtatur, ſeu pluuius, quod ſiccitatibus gaudet, ſeu pruinoſus quod non eſt patiens vredinis, ſeu feruens, quod vapores non ſubſtinet: ſi igitur vnum ſeuerimus, quuū id acciderit tota vindemia priuabimur, at ſi varii generis vineta fecerimus, aliquid ex iis inuiolatū erit quod fructum proferat. Non tamen ea de cauſa nos cōpellamur ad multas varietates, ſed ſat erit per quatuor, vel ad ſummū quinq; genera vindemię fortunam experiri. Pręterea per ſpecies digerendę vites in proprios hortos, cuius rei faciendę nos vtilitas multis de cauſis compellere poteſt. Primùm quòd ad omnem vitæ rationē prudentem delectant impenſius ea, quæ ꝓpriis generibus diſtinguūtur, quàm quæ paſſim, velut abiecta, & quodam aceruo confuſa ſunt. Deinde quū in agrum quis conſitum venerit, ſumma cum voluptate miratur, quū iſtinc bituricę, hinc pares iis heluolę reſpondent, illinc arcelanę, rurſus illinc ſpioniæ, baſilicęq; cōueniant, vel generis albi, vel flauentis, ac rutili, vel purpureo nitore micantis, vndiq; verſicoloribus pomis grauidus collucet autūnus. Sed hęc quāuis plurimum delectent, vtilitas tamen vincit voluptatē. Diuerſę ſtirpes non pariter defloreſcunt, ſed ad maturitatem ſimul pueniunt, quā ob cauſam qui ſeparata generibus vineta non habet, aut ſerum fructū cum pręcoque eleuet neceſſe eſt, quę res acorē facit, aut ſi maturitatē ſerotini expectet, amittat præcoquem vindemiā, præ populationibus volucrum, pluuiis, ac ventis laceſſita dilabitur. Si verò cuiuſq; generis fructum aueat, quū diuerſę notę ſint, melioris guſtus ab deteriore corrūpitur, cōfuſusq; in vnū multarum ſapor, vetuſtatis impatiēs fit, atq; neceſſitas cogit agricolam muſti annonā expedire, quū plurimū pretio accedat, ſi venditio in annū vel in æſtatē differri poſſit. Generū ſeparatio hanc cōmoditatem habet, quod vinitor ſuā cuiq; putationem reddet, quū ſcit cuius ſit notæ hortus, quod in vinetis nō conſemineis obſeruari difficilè eſt, quia putatio adminiſtratur, quādo vitis folium nō gerat, multumq; intereſt plures aut pauciores materias ſubmittat. Quin etiā quā cœli partē vnūquodq; genus vineti ſpectet plurimū refert, neq; enim omnis calido ſtatu, nec frigido lętatur, ſed proprietas in vitibus, vt aliæ Meridie, alię Septētrione gaudeāt, alię oriētis, vel occidētis tēperamento. Has igitur differētias ſeruāt, quo locorū ſitu, qui genera per hortos ſeparant. Illam

quoq;

quoque non exiguam ſequitur vtilitatem, quod laborem vindemiæ,& minorem ſumptum patitur: nam quæ matureſcere incipiunt, tempeſtiuè leguntur, & quæ nondum maturitatem ceperunt vuæ, ſine diſpendio differuntur. Nec pariter vetus, atq; tempeſtiuus fructus præcipitat vindemiam, cogitq; plures operas quantocunq, pretio conducere. Iam & illud magnæ dotis eſt poſſe guſtum cuiuſq; generis non miſtum, ſed merum condere, ſiue bituricus, ſiue baſilicus, ſiue ſpionius, quæ genera ſic diuiſa, quia nil interuenit diuerſæ naturæ, per potus nobilitantur. Quare vtiliſſima eſt generum diſpoſitio, quam ſi obtinere non poſſis, ſecunda eſt ratio, vt conſeras vites, quæ ſaporem conſimilem fructumq; maturitatis eiuſdem præbeant. Ad hæc Florẽtinus, Quia non eiuſdem naturæ vites, oportet harum miſturã deuitare, vt ne melius ammiſto peiore lædatur. Nihil enim adeo vinum oblædit, vt quum præcoces vuæ cum ſerotinis leguntur. Omnium verò maximè obſeruandum, ne albæ cum nigris calcentur, multo melius ſi non ſimul calcentur. Habent enim quandam naturalem aduerſus ſeſe contrariam affectionem. Didymus conſultiſſimè facere dixit, qui tria, aut quatuor vitium genera ſeparatim in vinea plantant, aut enim omnia ſimul comprehendent, aut non ſimul omnia ſpem fruſtrabuntur. Etenim ad vnum aliquod genus animum conuertere non eſt tutum. Neque oportet fuſim, ſed ſingula genera ſeparatim plantare: nam vinum ex diuerſis vitibus factum plurimam differentiam habet. Hæc eadẽm Palladius habet in Februario.

De nouella vineæ foſſione. CAP. XVIII.

FVIT vitis maioribus noſtris non lætitiæ ſolùm, ſed laboris ſymbolum, ſiquidem nulla arborum maiori indiget cura, vt niſi diligentiſſimè excolatur, pergulis ſuſtentetur, palis, vel arboribus maritetur, falce ſingulis annis præcidatur, multo denique labore cuſtodiatur, breui admodum tempore pereat. Quare non imperite dixit Heſiodus,

οἷα διόνυσος δῶκ' ἀνδράσι χάρμα, καὶ ἄχθος.

Lætitiam,& laborem hominibus ſimul Bacchum dare. Vnde vinea iã malleolis conſita non debet eam agricola, antequã pubeſcat, deſtituere, annuum ſumptum refugiens, vt diſertiſſimus Columella monet. Res eſt tenera, infirma, iniuriæ maximè impatiens, quæ plerunque nimio labore, & nimia vbertate ſua conſumitur. Quum tamen aliquatenus ſe confirmauit, & veluti iuuenile robur accepit, negligentiam ſuſtinet, nouella dura adoleſcit, niſi omnia iuſtè perceperit, ad maciem redigitur, & ſic intabeſcit, vt nullis deinceps impenſis recreari poſſit. Igitur ſumma cura, quaſi infantium membra à primo die conſitionis formanda, ne impenſa in caſſum recidat. Ex kalendis igitur Martiis, vſq; in Octobres, trigeſimo quoq; die nouella vincta confodere oportet, omneſq; herbas, & præcipuè gramina extirpare, quæ niſi manu eligantur, & in ſummum reiiciantur, quantulacunque parte adobruta, reuiuiſcunt, & vites

ita perurunt, vt ſcabræ atq; retorridæ fiant. Quæ ab eo excipiens Palladius, in Martio menſe commemorat: ac puluerationem vocat. Martio enim mēſi nos ſolidum inter ordines poſitum crebris foſſionibus reſoluimus, & in puluerem redigimus. Theophraſtus verno tempore paſtinari quàm altiſſimè iubet, vt ſpiritus abunde permiſtus pabulum præbeat, quippe aër quoque alimentum præſtare poteſt.

De malleolis pampinatione facienda.
Cap. XIX.

OPTIMVM eſt malleolum ſic formare ab initio, vt frequenti pampinatione ſuperuacua detrahātur, nec patiamur plusquā in vnam materiam vires, & omne alimentum conferre: primo tamen bini pampini ſubmittūtur, vt ſit alter ſubſidio, ſi alter fortè deciderit. Quum deinde paululum induruere virgæ, tum deteriores ſingulæ detrahuntur, ac ne quæ relicta ſunt ventorum procellis decuriantur, molli & laxo vinculo adſurgentes ſubſequi conueniet, dum clauiculis ſuis, quaſi quibuſdam manibus adminicula comprehendant. Pampinationis tempeſtiuitas ea eſt, dum teneri palmites ſunt, vt leui tactu digiti decutiantur: nam ſi vehementius indurverint, aut maiore niſu conuellendi, aut falce deputandi, quod vtrumque vitandum eſt, alterum quia lacerat, alterum quia matrem ſauciat, quod in immatura adhuc ſtirpe fieri eſt noxium, nam æſtiuis caloribus impreſſum vulnus, latius inareſcit, ita vt non minimam partem de ipſo matris corpore enecet: vnde ſi duris caulibus falcem adhibere neceſſe eſt, ii paululum ab ipſa matre recidendi, & velut reſeces relinquendi, qui caloris iniuriam excipiant, eatenus, qua naſcuntur à latere palmitis: vltra enim non ſerpit vaporis violentia. In malleolo eadem ratio pampinandi: ſi eo velimus vti adminiculo, in longitudinem eliciamus materiam. At ſi bino vti velimus, quum ad vnum pampinum redegeris, & ipſe exceſſerit pedalem longitudinem, decacuminare conuenit, vt in ceruicem confirmetur, & fiat robuſtior. Palladius à Columella Auguſto menſe frigidis locis vineam pampinari debere dicit, ac ſiccis obumbrari potius vua, ne vi ſolis areſcat. Magnus Theophraſtus, Reſecari plantas breui relicto palmite præſtat vbique, vt radices vires incrementaque capiant. Tempus tamen putandi ferè idem omnibus ſtatuunt, ſub ipſam ſcilicet germinationem, vt planta plena humoris protinus exiccetur, vt germen optimè prodeat: quippe putationem ipſam non fructus, ſed germinis gratia faciunt, autumnalem verò fructui præparant, vt dicemus. Caſſianus in Maio menſe pampinationem vult perfici, prominentes nouellarum vitium turiones auferri, & ſi quid in ſupernis partibus præterea excreuerit. Vno enim turione contentam eſſe nouam vitem conuenire.

De nouella vineæ ablaqueatione. Cap. XX.

SEQVENS

SEQVENS verò tempus ampliorem curam depoſcit: nam poſt idus Octobris priuſquam frigora inuadant, vitis ablaqueanda eſt quod opus adopertas oſtendit æſtiuas radiculas, easque prudens agricola ferro decidit: nam ſi paſſus eſt conualeſcere, inferiores deficiunt, atque euenit, vt vinea ſumma parte terreni radices agat, quæ & frigore infeſtentur, & caloribus maiorem in modum æſtuent, ac vehementer ſitire matrem in ortu caniculæ cogant. quare quicquid intra ſeſquipedem natum eſt, quum ablaqueaueris recidendum eſt. Sed minime applicandum ferramentum ipſi matri, quoniam ſi iuxta truncum radices præcideris, aut ex cicatrice plures naſcentur, aut aqua, quæ ex pluuiis conſiſtit in lacuſculis ablaqueationis, brumæ congelationibus noua vulnera peruret, & ad medullam penetrabit, vnde recidere ab ipſo codice vnius digiti ſpatio conueniet, ſic non amplius pullulant, & à noxa truncum defendunt. Poſtea ſi hyems in ea regione placida, patens vitis relinquenda: ſin violentior, ante idus Decembris prædicti lacuſculi æquandi. Si verò prægelida frigora regionem infeſtabunt, aliquid fimi, vel columbini ſtercoris, aut in hunc vſum præparatæ veteris vrinæ ſenos ſeſtarios radicibus infundes, antequam adobruas. Ablaqueare omnibus autumnis oportebit primo quinquennio, dum vitis conualeſcat, vbi truncus adoleuerit, triennio intermittenda eſt. Quæ iiſdem verbis in Octobri recenſet Palladius.

De nouellæ vineæ reſecatione. CAP. XXI.

SIVE malleolum, ſiue viuiradicem conſeueris, cenſet Columella, primi anni malleolorum formare incrementa, non pati vitem ſuperuacuis frondibus ſylueſcere, nec in tantum coercere, vt totam ſuperficiem amputemus: ſed media ratio ſequeda eſt, vt annotato ſuperioris anni pollice, ſupra ipſam commiſſuram veteris ſarmenti vnam, vel duas gemmas relinquamus, ex quibus germinet. Virgilius ad id:

At dum prima nouis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris, & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acies falcis nondum tentanda, ſed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.

De nouellæ vitis putatione. CAP. XXII.

ABLAQVEATIONEM ſequitur talis putatio, vt à primo anno ad vnam virgulam reducendam dicat Columella, nec recidendam totam. Anno ſecundo expleto, quia vel intereunt vites in totum reciſæ, vel infœcunda ſarmenta producunt, quæ amputato capite, velut pampinaria de duro coguntur exire, propterea iuxta commiſſuram veteris ſarmenti vnam, vel duas gemmas cenſemus relinquendas, quod in viticula fortiore

ſeruandum. Sed nec verno tempore omnibus regionibus melior putatio eſt, nam vbi cœlum frigidum eſt, ea ſine dubio eligenda eſt. Vbi verò aprica loca ſunt, mollesque hyemes, optima, & maximè naturalis eſt autumnalis. Putatio fieri non debet ſecundum articulum, ne reformidet oculus, ſed medio ferè internodio ea plaga obliqua falce fit, ne ſi tranſuerſa fuerit cicatrix, cœleſtem ſuperincidentem aquã contineat. Sed nec ad eam partem, qua eſt gemma, verùm ad poſteriorem declinatur, vt in terram potius deuexa, quàm in germen delachrymet: nam defluens humor cæcat oculum, nec patitur frõdeſcere. Eadem ab eo Damageron.

De vite formanda. Cap. XXIII.

DE vitis formatione hæc affert Theophraſtus. Vitis verò ſubtus circum ſua crura inſtituenda, formandaque eſt. Nam ſi vndique læuis, expoliataque ſit, melior fœcundiorque euadet. Nec difficulter poſſit ita formari, ſi quis non eos reliquerit palmites, qui perpulchrè excurrerint, ſed illos qui aptiſſimi ad formationem deſtinatam conſtiterint, quippe ſingulas gemmas ſingulis reliquiſſe abundè eſt. At ſi nec iſtud certò fieri poſſet, quia ſcilicet vitis non per eandem tulerit partem, gemmæ prorſus internæ tollendæ ſunt, vt ad exteras alimentum excurrens, vitem ſcindat in brachia: ſemper enim ad partem viuam, atque capacem perfluitur. Quamobrem pro voluntate vitem formare facilè eſt. Sed hoc in agro humecto, atque frugali: ſicco enim, ſquallentique palmites, qui optimè proſiluerint, reliquiſſe neceſſarium. Quum enim ſiccus ieiunusque ſit, nunquam alios facilè profert: quapropter factum impetum conſpectari ſatius eſt. Quin & afflatuum ratione reſcidiſſe decet, nec prętet naturam quicquam eſt enitendum.

Quomodo plantanda, & alliganda ſit nouella vinea. Cap. XXIIII.

PVTATIONEM ſequitur pedandæ vineæ cura. Verùm hic annus nõdum vehementem palum, aut ridicam deſiderat, itaque arundines binas ſingulis vitibus applicabimus, quibus adnectantur ſingulæ tranſuerſæ perticæ in imam partem ordinis, quod genus iugi canterium vocant: refert enim vt paulum infrà curuationem vitis prorepens pampinus ſtatim apprehendat, & in tranſuerſa potius, quàm in edita ſe fundat, atque cauterio ſubnixus, facilius ventos ſuſtineat: iugum intra quartum pedem conuenit alleuari, dum ſe vinea corroboret, in pedationem. Deinde ſequitur alligator, cuius officiũ, vt rectam vitem producat in iugum, quæ ſi iuxta palum poſita eſt, obſeruet qui adnectit, ne in alliganda materia flexum pali ſequatur. Recta arundo ſtirpi adiungenda, ita per crebra retinacula in iugum producẽda. Nouella vinea quamlentiſſimo nectenda vinculo eſt, quia ſi viminibus ſalicis, aut vlnis ligaueris, increſcens vitis ſe ipſam præcidit, optima eſt geniſta, iuncus, vlua & arundinum folia

lia in vmbra ſiccata. A quo eadem Palladius in Martio mēſe. Damageron perticam adiungit corticem non habentem. In cortice enim cantharides, & quæcunq; vitem vaſtare ſolent ſubtergrediuntur. Ipſam verò plantam extentā paxillo alligare oportet. Viti enim perfectæ ſex annorum putationem in humeros ter, aut quater iuxta facultatē plantæ adhibere oportet, & vnicuiq; ſarmēto humeralem paxillum apponere, qui ſarmentum, & racemos ferre queat.

De vitiario conſtituendo. Cap. XXV.

SATIONIS alterum genus eſt viuiradicis: plurimis enim diebus præſtat viuiradix, inquit Columella, minus enim interit, quum & calorem & frigus, & cæteras tempeſtates propter firmitatē facilius ſubſtineat, deinde adoleſcit maturius, ex quo euenit, vt celerius quoq; ſit tempeſtiua ædendis fructibus. Aliam rationem addit Theophraſtus, quòd viuiradices ſolo pluuio deponendas potius, quàm cætera ſemina cenſent. Radices enim quas illa dimiſerit imbecilles, humor nimirum putrefacit, viuiradices verò ſolidiores ſunt, ſtatimque comprehendunt, vt impunè valeant perdurare. Vnde qui vineā, vel arbuſtum conſtituere volet, ſeminaria prius facere debebit; ſic enim ſciet, cuius generis vitem poſiturus ſit: nam quæ pretio parata diſponitur, certam generoſitatis fidem non habet, quoniam dubium eſt, an is qui vendidit, legendis ſeminibus adhibuerit diligentiam, tum etiam quod ex longinquo petitur, parum familiariter noſtro ſolo venit, propter quod difficilius conualeſcit alienum, exteræ regionis. Igitur eodem agro, quo vitem diſpoſiturus es, vel certè vicino facere ſeminarium, idque multum refert loci natura. Nam ſi colles vineis, vel arbuſtis occupaturus es, prouidendum eſt, vt ſicciſſimo loco fiat ſeminarium, etiam quaſi ab incunabulis vitis exiguo aſſueſcat humori, aliter quum transtuleris de humido in aridum locum, viduata priſtino alimento deficiet: at ſi campeſtres, & vliginoſos agros poſſidebis, proderit quoque ſeminarium ſimili loco facere, & vitem largo conſueſcere humori: nam exilis, quum in aquoſum agrum transfertur, putreſcit. Ipſum autem agrum, quem ſeminario deſtinaueris planum, ſuccoſum, ſat erit bipalio vertere, ea repaſtinatio altitudinis habet plus ſeſquipede, minus tamen quàm duos pedes. Eiuſmodi bipalio iugerum agri vertitur operis quinquaginta. Collem autem & cliuum modum iugeri continentem duobus pedibus altè repaſtinabis operis ſexaginta. Vel ſi eodem loco, quo vineam ordinaturus es, facere voles ſeminarium, tribus pedibus altè repaſtinabis iugerum operis octoginta. Iubetque alibi idem Columella, ſeminario lætiſſimum locum non deſtinandum, nam ſi depoſitæ ſtirpes celeriter proſiliunt, ſi transferantur retorreſcunt. Rurſus nec tenuiſſimum locum, quoniam malleolorum pars maior perit, & quæ ſupereſt, tarde fit idonea translationi, & prudentis eſt coloni potius ex deteriori in meliorem, quàm ex meliore in deteriorem transferre. Ergo mediocris ager vitiario

eſt aptiſſimus. Sic in paſtinato agro tripedaneis relictis ſpatiis, per quæ ſemina excolantur, in ſingulis ordinibus, qui ducenos quadragenos pedes obtinent, ſexcenteni malleoli pangendi ſunt. Is numerus conſumat per totum iugerum ſeminum millia quatuor, & viginti. Bithyni, Didymo authore, planraria vocant, vbi plantæ præſaginantur. In profunditatem non minorem pede poni debere, & vt facilè per ligonem refodiantur, & ſemper à ſole calefiant. Quod ſuperfluum eſt in augeſcēte per manum auferre oportet, (ſtuporem enim inducit ferri contactus,) quò vitis in craſſitudinem creſcat. Quidam ſecundo, aut tertio anno transplantant, ſed triennales generoſiores. Plantaria rigare non opus eſt, niſi & ipſas vites rigare velis. Omnia enim quę in plantario fiunt, & in eadem vinea facere oportet. A Columella Palladius in Februario trāsfert. Plinius: ſubtilitas parſimoniæ compendia inuenit, quum vinea in paſtinato ſeritur, obiter ſeminarium faciendi, vt viuiradix loco ſuo, & malleolus qui trāsferatur, inter vites ordine ſeratur. Quæ ratio in iugero circiter XVI M. viuiradicum donat. Intereſt autem biennium fructus, quo tardius in ſato prouenit, quàm in translato.

Plin. 17. 21.

De viuiradicibus transferendis, plantandisq́. Cap. XXVI.

NVNC viuiradices transferre, & plantare docebimus, & à ſcrobibus incipiemus. In macro ſolo quinis pedibus inter ordines omiſſis, mediocri ſenis, in pingui verò ſeptenum pedum ſpatia danda ſunt, quo largiora vacent interualla. Hæc in quincuncem vinearum metatio expeditiſſima ratione conficitur, quippe linea per totidem pedes, quot deſtinaueris, interordiniorum ſpatiis, purpura, vel quolibet alio conſpicuo colore inſuitur, eaque ſic denotata per repaſtinatum intenditur, & iuxta purpuram calamus defigitur, atque ita paribus ſpatiis ordines diriguntur, quod deinde quum eſt factum, foſſor inſequitur, ſcrobemque alternis omiſſis per ordinem ſpatiis à calamo ad proximum calamum non minus altum, quàm duos pedes, & ſemiſſem planis locis refodit, accliuibus in dupondium & dodrātem: præcipitibus etiam in tres pedes in hanc menſuram ſcrobibus depreſſis viuiradices ita deponuntur, vt à media ſcrobe ſingulæ, & in diuerſum ſternantur, & contrariis frontibus foſſarum ad calamos erigātur. Satoris officium eſt eodem momento, ſi fieri poſſit, quo ſerere velit, de ſeminario transferre plantam diligenter exemptam, & integram, deinde eam totam exputare, & ad vnam materiam firmiſſimam redigere, nodoſque & cicatrices alleuare, ſi quæ radices laborauerint, eas amputare: ſic deinde curuatam deponere, ne duarū vitium radices implicentur: id vitabitur per imum ſolum iuxta diuerſa latera foſſarum diſpoſitis paucis lapidibus, circa pondo quinque. Quum ſemina depones imum ſcrobem bidentibus fodito, mollemque reddito. Vitem, quam ponis, fac vt ad Orientem ſpectet, adminiculo religata. Mago Carthaginenſis adiicit, vt ſemina ita deponantur, ne protinus totus ſcrobs terra repleatur, ſed dimidia pars ſequente biennio

mo paulatim adæquetur: ſic enim cogit vitem radices deorſum agere. Sed id ſiccis locis vtiliter fit, vliginoſis verò, aut vbi cæli ſtatus imbifer, minimè faciendum: nam in ſcrobibus nimius humor conſiſtens imbecillia tūc ſemina necat, quare vtilius erit, depoſita ſtirpe ſcrobes repleri, & quum ſemina comprehenderint, poſt æquinoctium autumnale ablaqueari, reciſis in ſummo radiculis, poſt paucos dies adobrui. Locis verò vbi cæli clementia permittit, tota hyeme adopertas radices relinquere conueniet. Id præcipuè obſeruandum eſt, ne in ſcrobe ſupina vitis deponatur, ſed ab imo vſq; recta materies erigatur, calamoq́; applicetur; nā ſi in alueo recumbet, quādo ablaqueatur, vulneribus obnoxia eſt, & nonnunquam præciditur. Tempora ſerendi docet Theophraſtus, non eadem vtrique ſolo reddi. Pluuium enim & frigidum, paulò ante æquinoctium ſeri debet, quippe tunc ſicciſſimum atque calidiſſimum eſt: ſiticuloſum & feruidum poſt ſolſtitium. Id enim quò amplius imbrem ſenſerit, eò melius germen effundet. Reliquis omnibus ad normam eorum temporum moderando, ſerendi tempus accommodabitur. Addit: Craſſitudo plantatū ſolo pluuio non ineptè decernitur, viribus enim maximè opus eſt, ſed ſqualenti neq; craſſas, neque nimium tenues ſtatuere debes: alteræ namque ne putreſcāt, alteræ, id eſt tenues, atque imbecilles, ne priuſquam cœperint germinare, exareſcant timendum eſt. Heſiodus, & ab eo Virgilius Lunæ dies in quibus plantandæ ſint vites, adiiciunt,

Septima poſt decimam felix, & ponere vites.

Didymus differentiam ponit inter viuiradices, & ſarmenta. Viuiradices hoc præſtare ab his, quæ à ſarmento videntur, quod viuiradices auctiores ſunt, vtpote quæ radices egerunt, malleoli verò radicationem expectant. Præterea tranſplantatio meliorem fructum & vberiorem facit. Viuiradices ſecundo, aut tertio anno fructiferæ, malleoli vix tertio, aut quarto anno. Et Februario menſe tranſplantandas non anniculas, ſed duorum, aut trium annorum. Palladius quæ à Columella excepit, in Februario habet.

De vinearum generibus, & primum de iugata. CAP. XXVII.

IAM vineam conſtituimus, nunc de ſingulis eius ſpeciebus. Diximus vinearum plura genera: ſed in vſu tria ſunt, iugata, humi proiecta & ſubrecta. Iugata plus aëris recipit, altiùs fert fructum, æqualius concoquit, ſed difficilior eius cultus. De ea ita præcipit Columella, Quum menſem trigeſimum exceſſerit poſita vinea, id eſt tertio autumno, vehementioribus ſtaminibus impedanda eſt, idq; non fortuito, ſiue prope truncum defigitur palus, ſed pedali ſpatio recedendum eſt, ne radicem vulneret, & foſſor ab omni parte ſemina circumfodiat, eo modo, vt Aquilonum excipiat violentiam, vitemque protegat: ſiue medio interordinio pangatur, vel defodiendus eſt, vel prius paxillo perforato ſolo altius adigendus, quo facilius & iugum, & fructum ſuſtineat. Statuminibus iuga ſunt alliganda, vel ſaligneis perticis, vel complu-

ribus quaſi faſciculis arundinum connectuntur, ne pandantur onere fructuum: nam binæ iam materiæ ſingulis ſeminibus ſubmittendæ erunt, niſi gracilitas vitis anguſtiorem putationem deſiderabit, cuius vnus palmes, & paucorum oculorum erit relinquendus. Arundines conuerſis cacuminibus vinciendæ, vt æqualis craſſitudo iugi ſit, & quum iugum in faſcem pluribus arundinibus alterna cacuminum vice ordinatum eſt, ferè quinquennii præbet vſum. Sunt qui non iugum in ſtellam decuſſari, ſed ſimplici ordine contenti ſunt: verùm ſtabilior eſt vinea & oneri ſarmentorum, & fructui ferendo, quæ ex vtraque parte iugo deuincta pari libramento, velut anchoris diſtinetur, quàm quæ ſimplici canterio ſtipatur. Poteſt tamen vinea ſi non lata, nec fructuoſa, & cœlum non procelloſum, vni iugo contenta eſſe, ſed vbi magna vis pluuiarum, vbi præcipitibus cliuis præſidia vitis deſiderat, ibi quaſi quadrato agmine circumfirmanda. Calidis, & ſiccis locis in omnem partem iugum porrigendum, vt prorepentes vndique pampini iungantur, & condenſati cameræ more, ſitientem terram obumbrent. Contrà frigidis, & pruinoſis regionibus ſimplices ordines inſtituendi: nam ſic facilius inſolatur humus, fructus percoquitur, perflatum ſalubriorem habet, foſſores liberius iactant bidentes, melius cuſtoditur, & commodius à vindemiatore legitur. Neq; eſt alia ratio putationis, aut cæteræ culturæ, quàm quę primi biennii. Nam & autumnalis ablaqueatio ſedulò facienda, nec minus vacantibus palis propagines applicandę. Hoc opus nunquam intermittendum, neque enim quæ feruntur, immortalia eſſe poſſunt, attamen eorum æternitati ſic conſulimus, vt demortuis ſeminibus alia ſubſtituamus, quinetiam crebræ foſſiones dandæ, pampinationes ſæpe adhibendæ, neque enim ſatis eſt ſemel tota æſtate viti frondem ſuperuacuam detrahere. Decutienda etiam ſunt omnia, quæ infra trunci caput germinauerint. Item ſi oculi ſinguli ſub iugo binos pampinos emiſerint, quamuis largos fructus oſtendant, detrahendi ſunt eis ſinguli palmites. Poſt quadrageſimum & alterum menſem inſtituendà eſt putatio, vt ſubmiſſis pluribus flagellis vitis in ſtellam diuidatur. Sed putatoris officium eſt pedali ferè ſpatio circa iugum vitem compeſcere, vt è capite quicquid tenerum eſt, per brachia emiſſum prouocetur, & per iugum inflexum præcipitetur, ad eam menſuram, quæ terram contingere non poſſit. Sed modus pro viribus trunci ſeruandus, ne plures palmites ſubmittantur, quàm quibus vitis ſufficere queat. Prædicta ætas læto ſolo, truncoque tres materias, raro quatuor deſiderat, quæ per totidem partes ab alligatore diuidi debent. Iugum à terra leuandum eſt quatuor pedum humillimum, ſeptem celſiſſimum. In nouellis ſeminibus vitandum: ſed per longam annorum ſeriem ad hanc altitudinem vitis perducenda eſt. Si ſolum humidius, cœlum, & venti placidiores, altiùs attollendum iugum, nam fructus à terra ſummotus minus putreſcit, & hoc modo perflatur ventis, qui nebulam & rorem adſiccant, & ad defloreſcendum, & vini bonitatem conferunt. Verùm exilis terra, accliuis & torrens æſtu, vel procellis obnoxia,

obnoxia, humilius iugum poſcit. At ſi cuncta ex voto, iuſta altitudo vineæ pedum quinque. Sed vites melioris ſaporis muſtum præbent, quæ in editiora iuga conſurgunt. Quæ Plinius & Palladius habent, à Columella omnia didicère.

De tempore putationis. CAP. XXVIII.

PVTATIO neceſſaria vitibus eſt, tum recenter enatis, tum perfectis: reciditur nouella, vt vites concipiat, & intra ſe paſcat, ſuffecturas oneri, aliàs feſtinatione pariendi gracilis, ac emucida, ni cohibeatur caſtigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius naſcitur, ac niſi ad pariendum vires ſeruentur, tota fit fœtus. Theophraſtus de putationis tempore hæc habet. Alii ſunt, qui maturè illas recidere iubent, quæ in ſolo ſicco, & calido, quum primò ſua folia dimittere ceſſauere; quæ in frigido, & pluuio poſitæ ſunt, has paulò ante germinationem. Ratio quia in ſolo ſitiente, humorem ſuum ſeruantes, meloreſcunt, & fructum vini ſuauioris progenerant, quæ in frigido ſunt, emiſſo humore, fructus fit incorruptior, & vini ſuauioris efficiens. Medium & temperatum agrum obtinentibus medium tempus ſtatuitur. Sed non deſunt, qui maturè amputari præcipiant; quòd palmites craſſiores efficiantur, & nulli oculi obtundantur, & ſi tempus ſerenum contingat, plagæ ſiccentur. Quæ omnia plurimum proſunt; nam hyberno tempore gemmæ pereũt frigore magna ex parte, & plagæ vi ſicceſcentes rumpuntur. Vere lachryma fluit, & permulti oculi excæcantur. Columella ita determinat: Si mitis, ac temperata permittit in ea regione, quam colimus, cœli clementia, facta vindemia ſecundum idus Octobris auſpicari putationem placet, quum tamen æquinoctiales pluuiæ præceſſerint, & ſarmenta iuſtam maturitatem cœperint: nam ſiccitas ſeriorem putationem facit. Sin autem cœli ſtatus frigidus & pruinoſus hyemis violentiam denunciat, in idus Februarii hanc curam differemus. Sed id in exiguo poſſeſſionis modo: at vbi ruris vaſtitas temporis electionem neget, valentiſſimam vineti partem frigoribus, macerrimam vere, vel autumno. Quin etiam per brumam meridiano axi oppoſitas vites, Aquiloni per ver, & autumnum deputari conueniet. Sed quanto maturius detonſa ſunt, plus materiæ, quanto ſerius, plus fructus afferunt. Heſiodus Lunæ dies addit,

Vnaq; poſt decimam felix incidere vites.

Et alibi:

At dum ſex decies ſol arduus occidit vndis,
Hybernum poſt ſolſtitium, ſacroſq; relinquens
Oceani fluctus ſublimi Arcturus olympo
Exoritur, primumq; cupit ſplendeſcere ſydus,
Tunc vites incide; noui neque nuncia veris
Antiquos iterans queſtus præcedat hirundo.

Pamphilus inchoat à Februario & Martio, à decimaquinta Februarii, vſq;

ad vigeſimam Martii. Alii poſt vindemiam, attonſione ſarmentorum vitem exonerari dicentes, & non vere lachrymantem alimentum perdere. Quæ in autumno putatæ, vere citius germinant, & ſi ver frigidum & pruinoſum, aduruntur. Quapropter frigidioribus locis vites præſecant, non amputant, vere poſtmodum putant. Putationem mane exoriri conuenit, vbi pruina à ſole diſſoluta, & ſarmentum tepefactum. Palladius quæ habet ex his excepit.

De vineaticæ falcis figura. CAP. XXIX.

VINEATICÆ falcis figura eſt, vt capulo pars proxima, quæ rectam gerit aciem, culter ob ſimilitudinem nominetur, quæ flectitur, ſinus, quæ à flexu procurrit, ſcalprum, quæ deinde adunca eſt, roſtrum appellatur, cui ſuperpoſita ſemiformis Lunæ ſpecies, ſecuris dicitur, eiusq; velut apex pronus imminens, mucro vocatur. Harum partium quæq; ſuis muneribus fungitur: nam quum in aduerſum preſſa manu deſecare quid vinitor debet cultro vtitur, quum autem retrahere, ſinu, quum adleuare, ſcalpro, quum incauare, roſtro, quum ictu cædere, ſecuri, quum in anguſto aliquid expurgare, mucrone. Maior pars operis in vinea ductim potius, quàm cęſim facienda eſt: nam ea plaga, quæ ſic efficitur, vno veſtigio alleuatur, prius enim putator applicat ferrum, atq; ita, quæ deſtinauit præcidit: qui cæſim vitem petit, ſi fruſtratus eſt, pluribus ictibus vitem vulnerat: tutior igitur putatio, quæ ductu falcis, non ictu conficitur. Inſuper duro, tenuiſſimo, & acutiſſimo ferramento opus eſt exequendum, hebes falx putatorem moratur, plus laboris, & minus operis affert, & plagæ aſperæ, & inæquales vitem lacerant: nam non vno, ſed ſæpius repetito ictu res tranſigitur & accidit, quod præcidi debet, perfringitur, ſic vitis laniata, & ſcabra putreſcit: quare monendus putator prolixe aciem ferri, ac nouaculæ ſimilem reddat.

Quæ vniuersè & peculiariter ad vitium putationem attinent.
CAP. XXX.

NOS vniuersè primò, deinde particulariter putationem aggrediemur. Theophraſti doctrinam afferemus omnium principis, & præceptoris. Vitibus, inquit, perfectis, primum ac ſummum putatio dabitur: quippe quum bene vitis putatur, germen & fructum melius affert, & diutius perennat. Omnes vites culturæ ingenium, modum & rationem expoſcunt. Differentiam verò quam in operibus locorum ratio facit, cùm in omnibus conſtat, tum in putatione. Quidam igitur determinarunt locis æſtuoſis, & ſiccis vites reſecari ad breuem palmitem, ita enim fœcundiores redduntur, quia vberius alere poſſunt; contra in humidis atq; ſuccoſis locis vites, quæ natura humidæ, ad longum, quia ſumma potius parte fructificant. Quidam in vniuerſum de omnibus ſtatuunt, non agri ratione, ſed generum qualitatumq;, iubétq; obſeruari medullam in abſciſſis palmitibus: nam ſi multum medullæ habent, mul-

tos

tos breuesq́; palmites relinqui oportet, vt vitis breuitate alere poſſit, multitudine longè fructificet: ſin autem parum medullæ multum palmitis anniculi gerant, pauciores quidem, ſed longiores palmites relinquendi, eoq́; longiores vbiq; quo minus ineſt medullæ. Menſura palmitum ſemper ad rationem medullæ ita capi omnino debet, vt palmiti amplectenti, medulla in latitudine reſpondeat. Prorſus ſi medulla partem maiorem cęſurę occupet, fructus vberes, palmites imbecilles creari, propter alimenti tenuitatem exiſtimant, contrà ſi palmes reciſus ſolidus, & iuuenili corpore conſtet, parum fructus, à parua medulla: creari vuam à medulla, & palmitem à palmite amplectente medullam: argumentoq́; vitem ipſam potiſſimo eſſe. Germina enim omnia, quæ nouellę annotinis protulerunt brachiis, fructu carere propter exiguitatem medullæ, & nouellas minus fructificare, quàm veteres, ſcilicet eadem de cauſa, quum carnem, & vinaceum medulla progeneret. Sed hoc minus verum apparet, ſiquidem medulla detracta creetur caro, vinaceum nequeat generari, niſi forte in intima parte medulla detracta ſic fiat. Columella autem: Vinitor tria præcipuè in putatione cuſtodiat, primum vt fructui conſulat, deinde vt in ſequentem annum materias hinc eligat, tum etiam vt ſtirpi perennitatem acquirat: nam quicquid ex his omittitur, magnum affert domino diſpendium. Vitis, quum ſit per quatuor diuiſa partes, totidē cœli regiones aſpicit: ea igitur brachia, quæ ſeptentrioni obiecta ſunt, pauciſſimas plagas accipiant, ne ingruentibus frigoribus cicatrices inurantur. Itaq́; vna materia iugo proxima, & vnus infra cuſtos ſubmittendus erit, qui vitem in annum reuocet. At per meridiem plures palmites ſubmittantur, qui æſtiuis feruoribus matrem opacent, nec patiantur fructum inareſcere. Orientis, atque occidentis haud magna eſt in putatione differentia, quoniam ſolem pari horarum numero ſub vtroq; axe accipit. Modum materiarum dictabit humi atq; ipſius plantæ lætitia. Hæc in vniuerſum: illa per partes cuſtodienda ſunt. Igitur ab imo vitis, quaſi à fundamentis circa crus dolabra terra dimouenda eſt, & ſi ſoboles radicibus adhęret, diligenter reſecanda. Truncus deinde circumſpiciēdus, ne aut pāpinarius palmes internatus, aut furunculus relinquatur, niſi ſi iugo ſuperiecta vitis deſiderabit ab inferiore parte reuocari. Si trunci p[illegible]rs, ſole aut aquis petaruit, dolabella expurgabis quicquid emortuum eſt viuo tenus, vt à viridi codice ducat cicatricem, mox plagam terra, quam prius amurca madefeceris linies, nam teredinem, formicamq́; prohibet, ſolem & pluuias arcet. Cortex deinde aridus, fiſſusq́; per ſumma trunci dependens, corpore tenus delibrandus eſt, quòd & melius vitis ſordibus liberata conualeſcit, & minus vino fæcis affert. Si muſcus comprimit, ferro eradendus eſt. Hæc de ima vitis parte. Plagæ, quas in duro vitis accipit, obliquæ, & rotundæ fieri debent, nam citius conualeſcunt, & quandiu cicatricem non obduxerint, commodius aquam fundunt, tranſuerſæ plus humoris excipiunt, & continent. Sarmenta lata, vetera, male nata, contorta, deorſum ſpectantia recidito, nouella, &

fructuaria recta ſubmittito, brachia teneta, & viridia ſeruato. Vngues cuſtodum annotinos reſecato. In quatuor pedes ſupra terram vitem elatam totidem brachiis componito, quorum ſingula ſpectent decuſſati iugi partes, tum vel vnum flagellum, ſi macrior vitis erit, vel duo, ſi plenior, brachio cuiq; ſubmittito, eaq; iugo ſuperpoſita præcipitato. Sed meminiſſe oportet, ne in eadem linea, vnoq; latere brachii eſſe duas materias, pluréſve patiamur: nam id maximè vitem infeſtat, vbi non omnis pars brachii pari vice laborat, atq; æqua portione ſuccum proli ſuæ diſpenſat, ſed ab vno latere exugitur. Vocatur etiam focaneus palmes, qui ſolet in bifurco medius prorepere. nominis ratio, quòd inter duo brachia enatus, veluti fauces obſidet, atq; vtriuſq; alimenta præripit, amputandus igitur, priuſquam corroboretur. ſi tamen roboratus, vt alterum brachium afflixerit, illud tollitur, & focaneus ſummittitur. Igitur caput vitis pendens infra iugum conſtituito, vnde ſe pandant quatuor brachia in quibus quotannis vitis renouetur, amputatis veteribus, & ſubmiſſis nouis palmitibus, quarũ delectus ſcitè faciendus. Nam ſi magna materiarum facultas, putator cuſtodiat, ne aut proximas duro id eſt ab trunco, & capite vitis relinquat, aut rurſus extremas: nam illę exiguum fructum præbent, hæ vitem exhauriunt; ſe nimio fœtu onerantes, & ſe extendentes. Quare medio in brachio commodiſſimè palmæ ſubmittentur, quæ nec ſpem vindemiæ deſtituant, nec emacient ſtirpem. Subſidiarius idemq; cuſtos in pollicem reſecari non debet, quum palmæ ex quibus fructus ſperantur, idoneo loco ſitæ ſunt: nam vbi ligaueris eas, & in terram ſpectantes flexeris, infra vinculum materias exprimes. At ſi longius, & à vitis capite emicuerit, & in aliena iugorum compluuia brachiis prorepſerit, cuſtodem validum, iuxta truncum duorum articulorum, vel trium relinquemus, ex quo proximo anno citata materia formetur in brachium. Sed in ſummittendo cuſtode hæc maximè ſunt obſeruanda. Primùm ne reſupina cœlum, ſed prona plaga terram ſpectet, ſic gelicidiis ſe ipſa protegit, & ſole: deinde ne ſagittæ, ſed vngulis ſimilis fiat reſectio, nam illa celerius emoritur, hæc tardius reformidat. Maximè vitandum eſt, ne cuſtos iuxta articulum recidatur: nam plurimum officit, quoniam ſecundum plagam gemma poſita, frigore, & æſtu laborat, igitur medio internodio palmes attondetur deuexè, ne lachryma obcæcet oculum. Si reſecis facultas non erit furunculum remittamus, ſi neq; is reperiatur, ſaucianda ferro eſt vitis, ex ea parte qua pampinum elicere ſtudemus. Palmites quos vindemiæ præparamus, clauiculis & nepotibus liberandi. Quicquid è trunco proceſſit, eraditur, quo celerius obducat cicatricem. Quicquid è tenero proceſſit, parcius detondetur, quum coniunctam gerat ab latere gemmam. Materiæ longitudini difficile eſt modum imponere, ſunt qui in tantum prouocant, vt præcipitata per iugum nequeat terram cõtingere. Sed prius vitis habitus conſpiciendus, nam ſi robuſtus, ampliores materias ſuſtinet: deinde ſoli pinguedinem, quæ niſi adeſt, proceribus flagellis emaciatam necat. Longitudo pal-

mitum non menſura, verùm gemmarum numero æſtimabitur, nam ſi maiora internodia, eo vſq; materiam producere licet, dum terram contingat: at vbi ſpiſſa, multis palmitibus vireſcit, numeroſoq; fœtu exuberat. Conſideret præterea vinitor, proximi anni magna nec ne, fuerit vindemia: nam poſt largos fructus, parcendum eſt vitibus, ideò anguſtè putandum, poſt exiguos imperandum. Palladius quæ à Columella excepit, Februario menſe habet.

Depampinatione. Cap. XXXI.

SECVNDVM & quodammodo putationi proximum pampinationem eſſe dicit Theophraſtus. Enimuero in hac etiam ſcire neceſſarium quænam reliquiſſe, quæve detraxiſſe conducat, tam ad fructuum rationem, quàm ad vitis naturam. Quum vites germinant, omnia quæ fructu carent detrahi cenſent, quæ fructum geſtant demutilari, quum vua floret, vt nec vitis ad abſciſſum palmitem incrementum compellat, & quantum alimenti ſuperſit, in eadem parte coactum vuam augeat. Semper ex reciſione quærendum, id eſt, vt & vitis conualeſcat, & fructus copia conſequatur. Iuſtum igitur pampinationem aggredi, quum fructus incipit prouenire, mox vinea confodienda profectò eſt, tunc enim fructus nouus, & recens editum germen, ſarculum tempeſtiuè recipiunt, quum maxime augeri contendant. Poſt hæc iterum pampinare conuenit, antequam florere incipiant: interim enim pendula racemi augeſcere ſolet, quia nondum acina conſtiterant, pòſt vbi defloruerint, vua pendula iam conſtitit, acina conſiſtere, atq; augeri incipiunt. A quo Columella. Vineam quàm benè putare, tam diligenter pampinare vtile eſt, nam & materiæ, quæ fructum habent, melius conualeſcunt, & putatio ſequentis anni expeditior fit, tum & vitis minus cicatricoſa, quoniã id, ex quo viride & tenerum decerpitur, protinus conualeſcit. Super hæc quoq; melius vuæ matureſcunt. Ante dies decem, quàm vinea florere incipit, pãpinatam habeto, quicquid ſuperuacui enatum fuerit tollito, quod in cacumine, aut in brachiis natum erit, decerpito, duntaxat quæ vuam nõ habebunt. Cacumina virgarũ, ne luxurientur, demutilato. Vuas, quæ meridiem, aut occidentem ſpectabunt, ne perurantur, ſuo ſibi pampino tegito. Sotion germina adhuc tenera oportere auferre dixit: ita enim perſpirationem viti exhibebis: pampinatio per manus fit, eiuſdem experientiæ eſt putare, & pampinare, quapropter experti aliquando ſarmentum fructum habens auferunt, & non habens ſinunt. A recenti vite plus germinum auferendum eſt, ne grauetur. Quum caliditas ſolis hebeſcere incipit, folia auferre oportet, quo omnes racemi à ſole calefiant, & percocti matureſcant. Paxamus addit: Vites quæ fructum putrefaciunt, & vix aliquando maturum reddunt, ob terræ humiditatem, & foliorum denſitatem, triginta diebus ante vindemiam præpurgare oportet, foliis ex obliquo & à latere detractis, quo inſpirantes venti vuam refrigerent. Verùm folia in ſummitate relinquenda ſunt, quo aduerſus excellentem æſtus vigorem protegentia.

ſoli in ſummo vitibus incumbenti vmbram obiiciant. Si multus imber in autumno fiat, vt intumeſcentes acini valde augeſcant, etiam folia circa verticem tollenda ſunt, ne vinum aceſcat. Plinius, Pampinatio verna in confeſſo eſt, ab idibus Maiis intra dies x, vtiq; antequam florere incipiat, & eam infra iugum debere fieri. De ſequente variant ſententiæ: Quum defloruerit, aliqui pampinandum putant, alii ſub ipſa maturitate. Sed de his præcepta Catonis decernent. Sed Cato hæc habet. Vbi vinea frondere cœperit, pampinato. Vbi vua varia fieri cœperit, vites ſubligato, pampinatoq;.

De propagatione. Cap. XXXII.

PROPAGATIONVM tria genera, inquit Columella. Vnum, quo virga edita à matre ſulco committitur; alterũ, quo ipſa mater proſternitur, atq; in plures palos per ſuas virgas diuiditur: tertium, quo vitis ſcinditur in duas, vel tres partes, ſi diuerſis ordinibus diducenda eſt. Hoc genus tardiſſimè conualeſcit, quia vitis diuiſa medullam amittit. Si virgam à matre in terram deprimere voles, ſcrobem quoquouerſum quatuor pedum facito ita, vt propago non lædatur alterius radicibus. Deinde quatuor gemmas, quæ in imum ſcrobem perueniant, relinquito, vt ex iis radices citentur, reliquam partem, quæ continens matri eſt, abradito, ne ſuperuacua ſarmenta procreet; diuerſæ autem, quæ ſupra terram extare debent, ne paſſus fueris plus, quàm duas aut tres gemmas habere: reliquas quæ in terram abſconduntur, exceptis quatuor imis, fac abradas, ne in ſummo radices creet. Hoc modo tertio anno à matre ſeparabitur. Sin autem ipſam vitem ſternere voles, iuxta radicem ita, ne ipſam lædas, curioſè fodito, & vitem ſupplantato, ne radicem abrumpas. Quum eam ſtraueris, & videris quouſq; poſſis pertingere, ſulcum vnum facies, in quem vitem dimittas, deinde ex ſulco, quaſi ramos foſſarum facies, per quos vti quæq; virga poſtulauerit propagetur, atq; ita terra adoperies. Sin autem vitis exiguam materiem habebit, & in diuerſos ordines diducenda erit, neq; aliter potuerit palos, ad quos perducitur, pertingere, quàm vt diffluat, curabis vt quàm acutiſſima falce ab ea parte, qua bifurca eſt, findas, & eodem ferro acuto plagam emendes, ſicubi inæqualiter findi videbitur, ſic diducta poterit in plures ordines diuidi. Non inutilis eſt etiam illa propagatio, quam ipſe reperit, ſi quando in ordinem vitis deeſt, neq; eſt tam procera virga, quæ quum in imum ſcrobem demiſſa fuerit, retorqueri, & erigi ſupra terram poſſit. Breuitatem ne reformidaueris, ſed qualemcunq; virgam, cuius cacumen in imum ſcrobem peruenerit, deprimito, & obruito, deinde gemmas, quæ ſecundum ipſam matrem ſunt, ſubmittito, vt materias à ſuperiore parte citent. Tum demum poſt triennium à matre amputato, & ad ſuum palum eam partem, quam à matre præcideris, reducito, & caput vitis facito. Propaginis ſcrobem nec minus triennio paulatim completo, ſummas radices præcidito, crebro fodito. Præſidiarii malleoli hoc modo propagantur. Ex ordinaria

ordinaria vite in alterum palum mergus eſt attrahendus. Mergi genus eſt, vbi ſupra terram iuxta ſuum adminiculum vitis curuatur, atque ex alto ſcrobe ſummerſa perducitur ad vacantem palum. Tum ex arcu vehementem citat materiam, quæ protinus applicata ſuo pedamento ad iugum euocatur. Sequente deinde anno inſecatur ſuperior pars curuaturæ vſq; ad medullam, ne totas vires matris propagatum flagellum ad ſe trahat, & vt paulatim condiſcat ſuis radicibus ali. Bima deinde præciditur, proximè palmam, quæ ex arcu ſubmiſſa eſt, & id quod à matre abſciſſum recens erit, confeſtim altè circumfoditur, & ſcrobiculo facto, ad imum ſolum præciditur, adobruiturque, vt & radices deorſum agat, nec ex propinquo diligenter in ſumma terra reſectum progerminet. Tempus autem idoneum hunc mergum amputandi ab idibus Octobr. in Idus Nouembr. vt hybernis menſibus ſuas radices confirmet: nam ſi vere id fecerimus, quo gemmare palmites incipiunt, matris alimento ſubito deſtitutus langueſcit. Anatolius apotygem palmitem ſic propagat. Scrobem pedali altitudine effodit, ipſumque ſarmentum inclinatum non decidens, ſed deflectens in ſcrobem imponit, & aggeſta effoſſa terra conſpicuam ſarmenti partem ſupra terram eminere ſinit, ita vt altera ipſius pars viti coniuncta, velut ab vbere alimentum trahat, altera verò in terra nutriatur, & ſic radices agat à duabus matribus coaltum. Quæ hoc modo plantata erunt, fructum facile ferunt, & vberrima proueniunt, vtpote maternis, & propriis radicibus connutrita, triennio tranſplantantur. Palladius quæ à Columella habet, in Februario recitat. Cato vites in quaſilis propagat, quam rationem quia ſæpius hoc libro recenſuimus, hic conticendam duximus.

De puluere vitibus excitando.

CAP. XXXIII.

QVVM nigreſcere vua incipit primis temporibus Theophraſtus damnare videtur pulueris excitationem, quouſq; ad maturitatem perueniat. Motus enim percoquendi, motu altero auocatur, vetaturq́;, qua de cauſa nec herbam euellendam per id temporis cēſent: At verò inutilem, noxiámve putari, nulla ratio eſt. Vſus enim, & quod in aliis fieri ſolet, vtilem eſſe planè confirmant, cucumeres namq; puluere occultati nutriūtur & meliores fiunt, ſed mirum videtur, quū puluis aridus ſit, quomodo nutrire poſſit. Ratio eſt, quia citata humo vaporati cuiuſdam aëris alimentū reddatur, vt de ſolo vaporoſo retulit: & quia fructus obtectus puluere, defendatur à ſolis feruore, & quia leuiter molliterq; ſicceſcens, amplius à vite attrahere pabulū poſſit, quippe hęc omnia cū ad copiā alimenti, tum ad facultatē coquendi nimirū adiuuant. Columella autē: poſt pāpinationem pubeſcentē, & quaſi adoleſcentē fructū conuenit religare, foliiſq; omnibus nudare, itū & crebris foſſionibus implere: nam fit vberior puluerationibus. Nec inficiatur maiores tribus foſſuris contentos fuiſſe, quū Celſus, & Atticus tres eſſe in vite motus dixerint, ſeu potius in omni

ſurculo naturales, vnum, quo germinet, alterum, quo floreat, tertium, quo matureſcat, hos ergo motus cenſent foſſionibus concitari. Nō enim natura quod vult ſatis efficit, niſi eam labore, & ſtudio iuueris. Alibi verò: Simulatq; vuæ variari cœperit, fodito tertiam foſſuram, & quum iam matureſcet, ante meridiem prius, quàm calere incipiet, & quum deſierit poſt meridiem, fodito, puluereq; excitato, ea res & à ſole, & à nebula maximè vuā defendit. Finis autem fodiendi nullus eſt: nam quanto ſæpius foderis, tanto vberiorem fructum reperies. Plinius: Sunt qui puluere quoq; vuas ali iudicēt, pubeſcentesque puluerent, & vitium arborumq; radicibus aſpergant, quod certum eſt Narbonenſi prouinciæ, & vindemias certius ſic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm ſol confert. Caſſianus Iulio menſe vites fodit: nam puluis maximè vuam maturam reddit & magnam, quapropter vitis iuxta viam ſita vberiorem & pleniorem fert fructum, propter excitatum à prætereuntibus puluerem, & ſolę vitium illę foſſione non indigent. Virgilius,

Sollicitanda tamen tellus, puluisq́; mouendus.

De perſeſtantis vineæ cultura, & brachiata & capitata.

CAP. XXXIIII.

NVNC ad alias vinearum ſpecies tranſeamus. Vitis, quæ ſine adminiculo ſuis viribus conſiſtit, ſolutiore terræ ſcrobe, denſiore ſulco ponenda eſt. ſcrobes & ſulci plurimum proſunt, ſi in temperatis locis ante annum fiant. At ſi ieiuno, & exili agro ſemina deponentur, ſub ipſum tempus ſationis ſcrobs aut ſulcus faciendus. Scrobs in longitudinem, altitudinemque defoſſus tripedaneus abundè eſt, latitudine tamen bipedanea, vel ſi quatuor pedum ſpatia inter ordines relicturi ſumus, cōmodius habemus eandem quoquouerſus dare menſuram ſcrobibus, non amplius tamen, quàm in tres pedes altitudinis depreſſis. Cæterum quatuor angulis ſemina applicabuntur, ſubiecta minuta terra, & ita ſcrobes adobruentur. Si aratro vineas culturi ſumus laxiora interordinia relinquenda, ſi bidentibus, anguſtiora, ſed neq; ſpatioſiora, quàm decem pedum, neq; contractiora, quàm quatuor. Multi ordines ita diſponunt, vt per rectam lineam binos pedes, aut plurimum ternos inter ſemina relinquant. Tranſuerſa rurſus laxiora ſpatia faciant, per quæ vel foſſor, vel arator incedat. Depoſitam ergo ſtirpem formare ſic conuenit, vt vitis ſine pedamine conſiſtat. Adminiculum teneræ viti contribuemus, quod vel infantiam eius tueatur, producatque vſque in ſeſquipedem. Quum deinde robur accepit, ſine adiumento conſiſtere valens, aut capitis, aut brachiorum incrementis adoleſcit (nam duæ ſpecies huius culturæ ſunt) alii capitatas vineas, alii brachiatas magis probant. Brachiata ita componitur, à ſumma parte, qua deciſa nouella vitis eſt, quicquid iuxta cicatricem citauerit, conſeruatur, & in quatuor brachia pedalis menſuræ diuiditur, ita vt in omnem partem cœli ſingula aſpiciant. Sed hæc brachia non ſtatim primo anno tam procera ſubmittuntur, ne oneretur exilitas vitis, ſed compluribus putationibus

tionibus in prædictam menſuram educuntur, deinde ex brachiis, quaſi quædam cornua prominentia relinqui oportet, atque ita totam vitem omni parte in orbem diffundi. Putationis autem ratio eadem, quæ in iugatis vitibus, vno tantum differt, quod pro materiis longioribus pollices quaternûm, aut quinûm gemmarum relinquuntur, pro cuſtodibus autem bigemmes reſeces fiũt. In vinea, quam capitatam diximus, iuxta ipſam matrem vſque ad corpus ſarmentum detrahitur, vna, aut altera gemma relicta, quæ trunco adhæreat, ſed hoc in lætis locis fieri poteſt, vbi vis terræ fructum & materias præbet. Eiuſmodi vinea aratris excolitur, detrahunt enim vitibus brachia, quod ipſa capita ſine vlla extantia, neque aratro, neque bubus obnoxia ſunt: nam in brachiatis, crure & cornibus boum ramuli vitium plerunque defringuntur. Sed hæc cultura brachiatis, & capitatis vitibus, antequam gemmẽt, adhibetur, quum deinde germinauerint, foſſor inſequitur, ac bidentibus eas partes ſubigit, quas bubulcus non potuit pertingere. Mox vbi materias vitis exigit, ſequitur pampinator, ſuperuacuos abſcindit & fructuarios ſubmittit, qui quum indurauerunt, velut in coronam religãtur. Hoc duabus fit cauſis, vna ne libero excurſu prorepant, & alimenta pampini abſumant, altera vt religata vitis aditum bubulco & foſſori præbeat. Pãpinandi modus, vt opacis locis æſtate vitis nudetur, locis calidis vuæ contegantur, ſi deſint frondes, adnectis muniantur. In Bætica vites tegetibus ſub ortu Caniculæ obumbrantur. Libro de arboribus multa addit. Si vitem in ſe conſiſtere voles, in orbem quamrectiſſimè formetur: nam ſic compoſita ſpecioſa erit, & minus laborat, quum vndique æquilibrio ſtabilita in ſe requieſcat. Sat erit quum primò brachia ſubmittentur, ſingulas gemmas ſingulis ſarmentis relinqui, ne onere grauetur, pòſt vineam bidentibus fodito, vel ſi latè diſpoſita ſit, aratro. Ab Idibus Octobr. ablaqueare incipito, ante brumam ablaqueatam habeto. Poſt brumam vitem ne colito, niſi eas radices proſequi velis, quæ in ablaqueatione apparebunt, ſed ita reſeces, vt inſtar vnius digiti à matre relinquas. Peracta ablaqueatione ante brumam tertio quoq; anno macerati ſtercoris, ne minus binis ſextariis, ad radices vitium poſuiſſe conueniet. Poſt brumam ante æquinoctiũm vernum octauo Cal. Apriles ablaqueationem adæquato. Poſt idus Aprilis terram ad vitem aggerato, æſtate ſæpiſſimè occato. Iugerum vineæ quinque operis ablaqueatur, quinque foditur, tribus occatur, quatuor putatur, ſex alligatur. Anatolius iubet poſt ablaqueationem ſtercorare, bubulo aut ouillo, aut ſuillo ſtercore, aut aliorum pecorũ. Columbinum calidiſſimum exiſtens ad celerẽ germinationem idoneum, ſed vino incommodum. Singulis vitibus quatuor heminas cuiuſcunq; ex prædictis, paulò lõgius à trunco, nec nudis radicibus iniiciendum, nam eas adurerent. Si ſtercus deerit, paleæ fabarum aliorumque leguminum pro eo ſuccedent, nam contra glaciem, & reptilia proſunt. Vinacea etiam valent, & vetus vrina. Si glacies concreſcat, etiam circa trũcos ſtercus conuenit. In terra arenoſa ſtercore ouillo aut caprino vtemur, in argilloſa bubulo.

De proſtrata vineæ cultura, & characata. CAP. XXXV.

SVPEREST proſtratæ vineæ cultura, quæ, vt Columella inquit, niſi violentiſſimo cœli ſtatu ſuſcipi nôn debet: nam & difficilem laborem colonis exhibet, nec vnquam generoſi ſaporis vinum præbet. Bipedaneis ergo ſcrobibus malleolus deponitur, qui quum germinauerit, ad vnam materiam reuocatur, eaque primo anno compeſcitur in duas gemmas, ſequẽte deinde quum palmites profudit, vnus ſummittitur, cæteri decutiuntur: at ille, qui ſummiſſus eſt, quum fructum edidit, in eam longitudinem deputatur, vt iacens non excedat interordinii ſpatium: nec magna eſt putationis differentia cubantis, & ſtantis rectæ vineæ, niſi quod iacenti viti breuiores materiæ ſummitti debent, reſeces quoque anguſtius in modum furunculorum relinqui, ſed poſt putationem, quam vtique autumno in eiuſmodi vinea fieri oportet, vt vitis tota deflectatur in alterum interordinium, atque ita pars ea, quæ fuerat occupata, vel foditur, vel aratur, & quum exculta eſt, eandem vitem recipit, vt altera quoque pars excoli poſſit. De pampinatione talis vineæ parum inter auctores conuenit, alii negant eſſe nutandã vitem, quo melius contra iniuriam ventorum ferarumque fructum abſcondat. Aliis placet parcius pampinari, vt & vitis non in totum ſuperuacuis frondibus oneretur, & tamen fructum veſtire, aut protegere poſſit. In characatis vineis prolixos palmites, quaſi propagines ſummo ſolo adobruunt, deinde rurſus ad arundinem erigunt, & in fructum ſummittunt, idque ſimplici ex cauſa, quod exiſtiment plus alimenti terram præbere fructuariis flagellis: & poſt vindemiam, velut inutilia decidunt, & à ſtirpe ſummouent: ſed ipſe præcipit eaſdem virgas à matre præciſas, ſicubi demortuis vitibus ordines vacent, aut ſi quis nouellam vineam inſtituit, pro viuiradice ponere, quoniam ea pars, quę fuerat obruta, radices habet, quę depoſita confeſtim comprehendet. Palladius habet, quæ à Columella excepit.

De ratione pedaminum, & viminum. CAP. XXXVI.

IAM vineę pedaminum, iugorum, & viminum tradenda ratio eſt, hęc enim quaſi quædam dotes vineis ante præparantur, quibus ſi deficitur agricola, cauſam faciendi vineta non habet, quum omnia, quæ ſunt neceſſaria, quærenda ſint extra fundum. earum enim comparatio moleſtiſſima, tranſlatio hyberno tempore iniquiſſima, quare caſtaneta, ſaliceta, arundineta, & vimina conſultò conſerenda ſunt. Viminalium ſingula iugera, quinis & vigenis iugeribus ligandæ vineæ ſufficere poſſunt, arundineti ſingula iugera vigenis iugandis, caſtaneti iugerum totidem pedandis, quot arundineti iugandis, quorum ſationum rationes iam ſuis locis redditæ ſunt, & ſuperfluum puto huc afferre. Per arida loca, quæ id genus virgultorum non recipiunt, geniſtam poſtulant, eius quum ſit ſatis firmum, tum & lentiſſimum eſt vinculum. Seritur autem ſemine, quod quum eſt natũ, vel defertur bima viuiradix, vel relicta quum id

tempus

tempus exceſſit, omnibus annis more ſegetum iuxta terram demeti poteſt. Cætera vincula quali ſunt ex rubo, maiorem operam, ſed in egeno tamen neceſſariam exigunt. Caſtanea roboribus proxima eſt, & ideo ſtabiliendis vineis habilis. Poteſt & quercus ſimili ratione ſeri, verùm biennio tardius, quàm caſtanea deciditur. Caſtanea pedamentis omnibus præfertur à Plinio, facilitate tractatus, perdurandi peruicacia & regerminatione cædua, vel ſalice lætior. Eſculus cæſura triennio ſerior, nimis moroſa naſci, hoc pedamentum minime putreſcit, læſumque maximè fruticat. Præter hæc ſunt cædua fraxinus, laurus, perſica, corylus, malus, ſed tardiùs naſcuntur. Sambucus firmiſſima ad palum. Didymus paxillorum ſupernas partes feruenti pice illinit, non eas, quas in terram depangimus. Stent perticæ rectæ, neque inflectantur, vt nec vites ſimiles ſibiipſis faciant.

IOAN. BAPTISTAE

PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER OCTAVVS SIVE ARBVSTVM.

PROOEMIVM.

IAM ad eam vineæ ſpeciem deuentum eſt, quæ viuo innititur pedamento, eamque arbuſtum veteres vocarũt. Res proxima, cognataque, ob id poſt vineam de arbuſto dicemus. Ita vites arboribus maritantur, vt fœminæ viris, & arbores vitibus orbatæ, viduæ dicuntur. Horatius,

Ergo aut adulta vitibus propagine,
Altas maritat populos.

Et alibi:

Et vitem viduas ducit ad arbores
Populos.

Maritantur enim vites arboribus, non tam vt fructus edant, quàm vt eos edant meliores: niſi enim arboribus ſublimarentur, humi repentes, longè deteriores vuas, & fatuas ederent, nullum ſaporem habentes, ſeróque ad maturitatem peruenirent. At arboribus maritæ, ab aëre perflantur, fouenturque à ſole, quare nobilia vina non niſi arbuſtis gigni longo tempore decretum eſt. Sunt enim arbores eo ingenio, vt niſi propè ſatas quaſdam habeant, & occulta quadam fortaſſe vi ſe mutuò adiuuantes ſterileſcant, vt vitibus contingere videmus, quæ arboribus indigent ad nobiliores fructus edendos. Vites natura ſublimitatis auidæ, nullo fine creſcunt, vt per arborum ramos ſcandentes cacumina æquent, in tantum ſublimes, vt vindemiator autoratus rogum ac tumulum excipiat. Miratum altitudinem earum Ariciæ ferunt legatum Regis Pyrrhi Cyneam, facetè luſiſſe in auſteriorem guſtum vini, meritò matrem eius pendere in tam alta cruce. Cato arbuſto octauum locum tribuit, congruitque cum octauo noſtræ villæ libro. Fundum ſuburbanum arbuſtum maximè conuenit habere, vt ligna, & virgæ ſalicti venire poſſint, & lucrum domino fiat, qui vtatur. Tradit Plinius arbuſti rationem mirum in modum damnatam Saſernæ patri, filioque, celebratam Scrofæ, vetuſtiſſimis poſt Catonem, peritiſſimiſque, ac ne à Scrofa quidem, niſi vni Italiæ conceſſam, quum tam longo indicetur æuo, nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni, & in his quoque laudatiora ſummis, ſicut vberiora imis: adeò excelſitate proficitur. Nihil ibi malleolis, atq; paſtinatione opus eſt, nulla fodiẽdi impendia, vtpote quum arbuſti ratio hac peculiari dote præſtet, quod in eodem ſolo ſeri fruges, & vitibus prodeſt. Superq; quod vindicans ſe altitudo, non, vt in vinea, ad arcendas animalium iniurias, pariete, vel ſepe, vel foſſarum vtiq; impendio muniri ſe cogat. Florentinus Grȩcus de arbuſto loquens, Arboreæ vites omnibus commodiores ſunt: nam & melius, diuturnius, & dulcius vinum efficiunt: & ex interuallis poſitæ, terram in ipſis quarto quoque anno ſeminari permittunt.

Quid ſit arbuſtum & arbores arbuſtiuæ. Cap. I.

Loca vitiferis arboribus conſita veteres arbuſta vocarunt. Alii intelligũt per arbuſtum arbores in aciem diſpoſitas ad vites ſuſtentandas. Sed Calliodorus Iureconſultus in titulo de Termino moto fruticoſas arbores intelligit, ex arbore vna arbuſtum facere. Quod arboribus maritari vites deſiderent, oſtẽdit earum phyſiognomonia. Videmus enim tam eſſe ſublimitatis auidas, vt in magnam altitudinem exeant, vt ſæpe ex ſe domorum tecta ſcandant: nullum finem aſcendendi habent. Dediſſe quoque videmus eis Naturam capreolos, quos clauiculas & pampinos vocamus, Græci helicas, Varro codiculos, virentes intortos vt cincinni, à capiendo dictos, quoniam ad locum capiendum ſurſum verſus ſerpant, ex his altiſſimis arborib. maritandæ, & ſic nobiliſſimum vinum ferunt. Quod ſi eis non dederis quibus fulciantur adminicula, improbo reptatu per arua vagãtur, ſuccumq; terræ paſſim bibentes, ignobile vinum ferunt.

ferunt. Sed arbuſtiuas arbores, quæ ſint, indicat Columella: Opulus maximè vitem videtur alere: ſed quia raram, neq; idoneam frondem pecori præbet, à pleriſq; repudiata eſt, immò Gallico arbuſto peridonea, quod vocatur rumpotinum, id enim deſiderat arborem humilem, nec frondoſam. Vlmus, quòd & vitem commodiſſimè patiatur, & iucundiſſimum pabulum bubus afferat, variiſq; ſoli generib. proueniat, à pleriſq; ſeritur. At fraxinus, quia capris, & ouibus gratiſſima eſt, nec inutilis bobus, locis aſperis, nec montoſis, quibus minus lætatur vlmus, rectè ſeritur. Quin etiã cornus & carpinus, & ornus, nonnunquã ſalix à pleriſq; in hoc ipſum diſponitur, ſed ſalix niſi aquoſis locis, vbi aliæ arbores difficiliùs comprehendunt, ponenda non eſt, quia vini ſaporem infeſtat. Plinius has recẽſet: Prima omnium vlmus, excepta, propter nimiam frondem, attinia, deinde populus nigra eadem de cauſa minus denſa folio: nõ ſpernunt pleriq; fraxinũ, ficumq;, & etiam oleam, ſi non ſit vmbroſa ramis. Transpadana Italia præter ſupradicta, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu arbuſtat agros, Venetia ſalice propter vliginem ſoli. Florentinus has decernit: Non omnes arbores vitibus arboreis ſupponere, & adiungere oportet, ſed quæcunq; vnam radicem habent, velut eſt alba populus, aut quæ radices habent contractas, & comam non valde profundam, vt ne penitus vitem obumbrent. Sunt autem eiuſmodi vlmi, populi nigræ, fraxini, aceres. Cognouitq; in Bithynia vitem arboream ceraſo delectari, & maximè eſcariam, & amineam, quę & multi fructus, & multi vini cauſa exiſtit. At terram hãc etiam quarto quoq; anno ſeminare licet, & nonſolùm vitem non offendi, ſed etiam præſtantius vinum inde fore promittunt.

Differentia inter vlmum, & populum. Cap. II.

VETERVM & neotericorum calculis ſancitum eſt inter arbuſtiuas arbores primas partes vlmum & populum ſibi vendicare, ſunt qui vlmum præferant, Columella nigram populum ab arbuſto abdicat, nobis autem videtur reiicienda vlmus, recipienda verò populus. Plinio vlmi vmbra videtur leuiſſima, etiam nutriens quæcunque opacat, ſed Attico hæc quoque videtur è grauiſſimis, nec dubitat Plinius, ſi emittantur in ramos: conſtrictæ verò vlmi noxiam eſſe non arbitratur. Sed profectò qua id dixerit ratione, facilè neſcire confitemur, quum omnibus agricolis in confeſſo ſit, & quotidiana nobis experientia manifeſtum, vlmorum vmbram non nutricem, ſed nouercam eſſe; & vuas ab vlmorum frondibus opacatas, nunquam maturitatem recipere, etiam poſt vindemiam. Folia ramuloſa fert, denſa, breui, firmoq; pediculo appenſa, copioſa, nullis ventis mobilia, auctu moroſa, radicibus prælongis, craſſis, vltro citroque vagantibus, validis vt macerias & muros terebrent, denſam ſobolem pullulantibus, vt locum, in quo creſcat, radicibus compleat, & irretiat, vt aratrum remoretur, vt multo alimento quo indigeat, omnes in ſua vicinia macreſcere, & areſcere cogat. Obuiam quamque arborem radicibus

circundat, & ſtrangulat. Sæpiſſimè videre contigit vitem nulla de cauſa exareſcentem, tunc ablaqueatam ab vlmi radicibus complexam, obſtrictam, ſtrangulatamque conſpeximus, & ſecuri radicibus præciſis aliquando conualuit. Infelices illi, ſæuique dici poſſunt complexus viri, quibus obſtricta vxor præſecatur. Nimia zelotypia vxor demacratur, non alitur. Prædenſa, calloſaque etiam ſua fronde ventos arcet, qui & alere, & maturare ſolent fructus. Contra verò ad vitem alendam, idonea & egregia omnia populus habet. Fronde leui, parua, longo pediculo, eodemque ventis omnibus ſemper ludenti, mobiliſſima, vt non ſolùm nullam vmbram facere dici poſſit, ſed crebro iactatu ſolem temperet. Vnde ſoli, & ventis omnibus ſemper proſtrata, ſuaque per brachia repens, ad cœlum pergit. Radice breui, gracili, nuda, nec repullulãte, paucoque indiget nutrimento, vt vxori non ſurripiat. Alias rationes omittimus, ne prolixius euagemur, quàm par ſit. Igitur omnibus conſulendum iudicauimus, nunquam niſi vbi neceſſitas cogit, in montuoſis arbuſtum ex vlmis conſeri debere.

De agro arbuſtis idoneo eligendo. CAP. III.

ETsi ager vineis aptus idem & arbuſtis idoneus cenſeatur, tamen eſt aliquid arboribus indulgendum, quibus arbuſtum conſtituatur. Virgilius,

Quæ tenuem exhalat nebulam fumosq; volucres,
Et bibit humorem, & quum vult ex ſe ipſa remittit:
Quæq; ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie, & ſalſa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos.

Columella præcipit locis pinguibus conſerendam vlmum, vel etiam mediocribus, ſed aſperis, & ſiticuloſis neque opulus, neque vlmus tam idoneæ, quàm orni, & fraxini: Florentinus verò Græcus, Arboreas vites in campeſtri, & concauo, & plano loco plantandas oſtendit. Meminiſſe enim ſemper, & peculiariter obſeruare oportere, quod humilibus vitibus illa terra aptior eſt, quæ in obliquis, leniter accliuibus, altioribus, & ſiccioribus locis exiſtit: hæc enim æſtatem leniorem habebit, probeque perflabitur. In campeſtri verò planaque, & humida terra, arboreas vites plantare oportet: & calidioribus locis, vbi venti non valdè vehementes ſunt, & ipſas in arboribus eleuatas, placidè perflantes nutriunt. In frigidis locis, & ventoſis arboreæ vites læduntur.

Conſerendarum arborum ratio in arbuſto. CAP. IV.

QVOMODO autem arbores in quincuncem ordinatæ in arbuſto diſponerentur, iam quarto libro demonſtrauimus: & quamplurimis in locis in Neapolitanis agris noſtra manu conſitæ elegantiſſimè viſuntur. Interualla verò arboribus concedenda ex ſoli qualitate, & cultura perdiſcuntur. Sed à

maiori-

maioribus ediſcamus. Varro de formæ cultura hæc dicit, quæ ſpecie fiant venuſtiora, ſequi, vt maiore quoque fructu ſint: vt qui habent arbuſta, ſi ſata ſunt in quincuncem, propter ordines, atque interualla modica. Columella de interuallis loquitur: ſi frumentis conſulendum, vberi ſolo intra quadraginta pedes, exili verò, vbi nihil ſeritur, intra viginti arbores diſponantur. Et alibi: Arbuſtum inter quadragenos pedes diſpoſitum eſſe conuenit: ſic enim & ipſæ arbores, & appoſitæ vites melius conualeſcunt, fructumque meliorem dabunt. Segetes enim, quæ in eo erunt, minus vmbra laborabunt. Ab eo Plinius: Internallum iuſtum arborum, ſi aretur ſolum, quadrageni pedes in terga, frondemque, in latera viceni: ſi non aretur hoc, in omnes partes. Nec omittenda aliqua, quæ Florentinus Græcus habet. Ordines habeant interualla cubitorum quindecim: ita enim & melius vinum erit, & copioſius. Cæterum in his ſpatiis arbores fructiferæ paucarum radicum plantari præcipit: velut eſt malus punica, malus quæcunque, & cotonea: oleam etiam in his interuallis plantare licet, & ſi à quibuſdam improbetur. Quidam ficum interſerunt: ſed hoc falſum experiẽtia conuincitur, quapropter præſtat foris circumplantare. Plinio autem videtur ficorum leuis vmbra, quamuis ſparſa, ideoque & inter vites ſeri non vetat. Sed hoc falſum eſt, nam prælongis, craſſiſſimisque radicibus infeſtat, & denſiori latiorum foliorum vmbra. Quincuncialis ordo ſic inſtituitur. Linea per totidem pedes, quot deſtinaueris interordiniorum ſpaciis purpura, vel quolibet alio colore inſignitur, eaque ſic denotata, per repaſtinatum intenditur, & iuxta purpuram calamus defigitur, atque ita paribus ſpatiis ordines diriguntur. Signatis igitur locis, in quibus arbores plantandæ, qui arbuſtum conſtituere velit, ante annum quàm deponat arbores, ſcrobes faciat quatuor pedum quoquo verſus, deinde circa Calen. Martias in eandem ſcrobem vlmum, opulum, vel fraxinum deponat, vt ſi vlmus defecerit, opulus, vel fraxinus locum obtineat. Si autem vtraque vixerit, altera eximatur, & alio loco deponatur, ſed vlmus autumni tẽpore melius, quàm vere diſponitur. E ſeminario igitur, vbi translationi idonea eſt, ex eo tempore autumni vſq; in vernum tempus, antequam radix vlmi delibretur, quo terra imbribus permaduerit, rectè ſeritur. Plinius: In arbuſtũ quinquennes vlmi transferuntur, aut (vt quibuſdam placet) quæ vicenum pedum eſſe cœperunt, ſulco, qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius, circa poſitas pedes terni vndique è ſolido adaggerantur. Arulas id vocant in Campania. Populos, & fraxinos, quia feſtinantius germinant, diſponi quoque maturiùs conuenit, hoc eſt ab Idibus Febr. plantis & ipſas naſcentes. Præfodere ſcrobes ante (ſi fieri poſſet) tanto, donec pingui ceſpite obducantur. Mago ante annum iubet, vt ſolem pluuiasque combibant, aut ſi id conditio largita non ſit, ignes in medio fieri ante menſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri.

De arbuſtiuæ arboris formatione. CAP. V.

ARBVSTIVÆ arboris formationem auguſtiſſimè Columella recenſet, à quo omnes exceperunt, nec quicquam addendum, vel demendum iudicamus. Quamcumque arborem ſeueris, eam biennio proximo putare non oportet. Poſtea verò ſi vlmus exiguum incrementum recipit, verno tempore antequam librum demittat, decacuminanda eſt iuxta ramulum, qui videbitur eſſe nitidiſſimus, ita tamen vti ſupra eum trunco ſtirpem dodrantalem relinquas, ad quam ductus & applicatus ramus deligetur, & correptus cacumen arbori præbeat. Deinde ſtirpem poſt annum præcidi, & alleuari oportet. Quod ſi nullum ramum arbor idoneum habuerit, ſat erit nouem pedes à terra relinqui, & ſuperiorem partem detruncari, vt nouæ virgæ quas emiſerit, ab iniuria pecoris ſint tutæ. Sed ſi fieri poterit, vno ictu arborem præcidi, ſi minus, ſerra deſecari, & plagam falce alleuari oportebit, eamq; plagam luto paleato contegi, ne ſole, aut pluuiis infeſtetur. Poſt annum, aut biennium, quum enati ramuli rectè conualuerint, ſuperuacuos deputari, & idoneos in ordinem demitti conueniet. Quum iam adoleſcere incipient, falce formandi, & tabulata inſtituenda ſunt (ſic vocant ramos & truncos prominentes) eosque vel propiùs ferro compeſcunt, vel longiùs promittunt, vt vites laxius diffundantur. Hoc in ſolo pingui, illud melius in gracili. Tabulata inter ſe minus ternis pedibus abſint, atque informentur, ne ſuperior ramus in eadem linea ſit, qua inferior: nam demiſſum ex eo palmitem germinantem inferior atteret, & fructum decutiet. Igitur nouellam vlmum ſic formare conueniet: Loco pingui octo pedes à terra ſine ramo relinquendi, vel in aruo gracili ſeptem pedes, ſupra quod ſpatium deinde per circuitum in tres partes arbor diuidenda eſt, ac tribus lateribus ſinguli ramuli ſubmittendi, primo tabulato aſſignentur, mox de ternis pedibus ſuperpoſitis, alii rami ſubmittendi ſunt, ita ne iiſdem lineis, quibus in ſuperiore, poſiti ſint. In eademque ratione vſque in cacumen ordinanda erit arbor, atque in frondatione cauendum, ne aut prolixiores pollices fiant, qui ex amputatis virgis relinquũtur, aut rurſus ita alleuentur, ne ipſe truncus lædatur, aut delibretur: nam parum gaudet vlmus, quæ in corpus nudatur: vitandumque ne de duabus plagis vna fiat, quum talem cicatricem non facilè cortex comprehendat. Arboris autem perpetua cultura eſt, non ſolùm ante diligenter eadem diſponere, ſed etiam truncum circumfodere, & quicquid frondis enatum fuerit alternis annis aut ferro amputare, aut aſtringere, ne æmula vmbra viti noceat. Quum deinde arbor vetuſtatem fuerit adepta, propter ramum vulnerabitur, ita vt excauetur vſque in medullam, qua ſit exitus humori, quem ex ſuperiore parte cõceperit. Plinius ab eo. Et vlmus detruncata à media in ramorum ſcamna digeritur, nulla ferè xx pedũ altiore arbore. Tabulata earũ ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus, ſiccisq; agris: à xii in cãpeſtribus, & humidis. Meridianũ ſolem ſpectare palmites debent.

bent. Rami à proiectu digitorum modo ſubrigi, tonſili in his tenuium quoq; virgultorum barba, ne obumbrent. Florentinus in bona terra vt arbuſtiuæ arbores excreſcant permittit, verùm in tenui à pedibus octonis abſcindit, ne omnis vis terræ in arbores abſumatur.

Quomodo vites arboribus maritandæ. CAP. VI.

IAM formatæ arbori vitem adiungemus, quam, vt Columella inquit, antequam ex toto arbor præualeſcat, conſerere conuenit. At ſi teneram vlmum maritaueris, nouam ſufferet: ſi vetuſtam vitem applicueris, coniugem necabit, ita ſibi pares eſſe ætate, & viribus arbores, vitesq; conuenit. Sed arboris maritandæ cauſa, ſcrobs viuiradici fieri debet, latus pedes duos, altus leni terra, totidem pedum, graui, dupondio, & dodrante, longus pedes ſex, aut minimum quinq;. Abſit autem hæc ab arbore ne minus ſeſquipedali ſpatio: nam ſi radicibus vlmi iunxeris, malè vitis comprehendet, & quum tenuerit, incremento arboris opprimetur. Hunc ſcrobem ſi res permittit, autumno facito, vt pluuiis & gelicidiis maceretur. Circa vernum deinde æquinoctium binæ vites, quo celerius vlmum veſtiant, pedem inter ſe diſtantes ſcrobibus deponendæ, cauendumq; ne aut ſeptentrionalibus ventis, aut rorulentæ, ſed ſiccæ ferantur. Quum de ſeminario eximuntur, rubrica notetur vna pars, quæ nos admoneat, ne aliter vites conſtituamus, vel arbores, quàm quemadmodum in ſeminario ſteterint. Plurimum enim refert, vt eam partem cœli ſpectent, cui ab tenero conſueuerunt. Melius autem locis apricis, vbi cœli ſtatus neq; prægelidus, neq; nimium pluuius eſt, autumni tempore & arbores, & vites poſt æquinoctium deponuntur. Sed ex ita conſerendæ ſunt, vt ſummam terram, quæ aratro ſubacta ſit, ſemipedem altè ſubſternamus, radicesque omnes explicemus, & depoſitas ſtercoremus (vt ipſe exiſtimat) ſi minus, terra ſubacta operiamus, & circum calcemus, ipſum ſeminis codicem. Vites in vltimo ſcrobe deponi oportet, materiasq; earum per ſcrobem porrigi, deinde ad arborem erigi, & ab iniuria pecoris caueis emmuniri. Locis autem feruidis ſemina ſeptentrionali parte arbori applicanda ſunt, locis frigidis à meridie, temperato cœli ſtatu, aut ab oriente, aut ab occidente, ne toto die ſolem, aut vmbram patiantur. Plinius ab eo aliqua addens: Singulis arboribus iam plantatis, denas ſæpè adnutriunt vites, damnato agricola minus ternis. Maritare niſi validas inimicum, enecante veloci vitium incremẽto. Serere tripedaneo ſcrobe neceſſarium, diſtantes inter ſe arboremque ſingulis pedibus. Florentinus hoc modo vitem deponendam cenſet: Alii radicatas plantas, viuiradices appellatas transferentes ponunt, alii perfectam fermè vitem floridam perpurgantes, & radicibus extrahentes cum propria terra in foſſam iuxta arborem ſitam imponunt. Deponit autem aliter. Spatio trium cubitorum ab arbore plantat, deinde vbi probè coalita hæſerit, vt iam ſufficiens ſit, quo arbori viniatur & maritetur, (quod ex craſſitudine indicatur) totam proſtratam, & de-

foſſam arbori adiungit, pedis ſpatio ab arboris radice, reliquo palmite libero relicto, & quoſcunque oculos relictos eſſe contingit, eos omnes vngue ademptos excæcat, quo vnum aut alterum germen in ſumma parte relictum vberius augeſcat, quod deinde vbi auctum fuerit, ſenſim arbori adiungere, vt in ea conquieſcat, conuenit. Quandoquidē verò contingit vitem arboris trunco circulariter adhærentem, ac circumſitam hocq; modo in altum aſcendentem, temporis progreſſu comprimi & quodāmodo ſuffocari propter vnitionem, quam ad ipſum truncum habet, pleriq; in Bithynia inter vitem, & arborem cuneum inſerunt, atq; vbi hoc modo vitem ab arbore diſpararunt, ſeceſſum & torulum ipſi viti ſubornant, in quo requieſcat.

De arbuſtiua vitis putatione. CAP. VII.

IAM ad putationem deuentum eſt, difficillimam cultus vitis partem. Columella vtiliſſimè putat primo quoque tempore falcem vitibus admonere, nec ſuperuacuis ſarmentis pati ſylueſcere, ſed eam quoq; quæ primo ſubmittitur, materiem ferro coercendam cenſet vſq; in alteram, vel tertiam gemmam, quo robuſtiores palmites agant, qui quum primum tabulatum apprehenderint, proxima putatione diſponentur, omnibus annis alioquin in ſuperius tabulatum excitabitur relicta ſemper vna materia, quæ applicata trunco cacumen arboris ſpectet. Iamque viti conſtitutæ certa lex ab agricolis imponitur: plerique ima tabulata materiis frequentant vberiorem fructum, & magis facilem cultum ſequentes. At qui bonitati vini ſtudent, in ſummas arbores vitem promouent, vt quæq; materiæ ſe deuectæ in celſiſſimum quenque ramum extendunt, ſic vt ſumma vitis ſummam arborem ſequatur, id eſt, vt duo palmites extremi trunco arboris applicentur, qui cacumen eius ſpectent, & prout quiſque ramus conualuit, vitem accipiat. Plenioribus ramis plures palmites alius ab alio ſeparati imponantur, gracilioribus pauciores. Vitis nouella tribus toris ad arborem religetur, vno, qui eſt in crure arboris, à terra quatuor pedibus diſtans, altero, qui ſumma parte vitem capit, tertio, qui mediam vitem complectitur. Torum imum imponi tum oportet, quum vires viti adimit: interdum enim neceſſarius habetur, quum aut arbor ſine ramis truncata eſt, aut vitis præualens in luxuriem euagatur. Cætera putationis ratio talis eſt, vt veteres palmites, quibus proximi anni fructus pependit, omnes recidantur, noui, circumciſis vndique capreolis, & nepotibus, qui ex his nati ſunt, amputati committantur, & ſi læta vitis eſt, vltimi potius palmites per cacumina ramorum præcipitentur, ſi gracilis, trunco proximis, ſi mediocris, mediis, quoniam vltimus palmes plurimum fructum affert, proximus nimium, vitemque exhaurit, atque attenuat. Maximè prodeſt vitibus omnibus annis reſolui: nam & commodius enodantur, & refrigerantur, quum alio loco alligatæ ſunt, minusque læduntur, & melius conualeſcunt. Atque ipſos palmites ita tabulatis ſuper-

ſuperponi conuenit, vt à tertia gemma, vel quarta religati dependeant, eoſque non conſtringi, ne farmentum vimine præcidatur. Quod ſi ita longè tabulatum eſt, vti materia parum commodè in id perduci poſſit, palmitē ipſum viti alligatum ſupra tertiam gemmam religabimus. Hoc ideo fieri præcipit, quia quæ pars palmitis præcipitata eſt, fructu induitur: at quæ vinculo adnexa ſurſum tendit, ea materias ſequente anno præbet. Sed ipſorum palmitum duo genera ſunt, alterum quod ex duro prouenit, quod quia primo anno plerunque frondem ſine fructu affert, pampinatium vocant, alterum, quod ex anniculo palmite procreatur, quod, quia protinus creat, fructuarium appellant, cuius vt ſemper habeamus copiam in vinea, palmitis partes ad tres gemmas religandæ ſunt, vt quicquid intra vinculum eſt, materias exigat. Quum deinde annis, & robore vitis conualuit, traduces in proximam quamque arborem mittendæ, easque poſt biennium amputare, ſimulatque alias teneriores tranſmittere conuenit: nam vetuſtate vitem fatigant: nonnunquam enim quum arborem totam vitis comprehendere nequit, ex vſu fuit partem aliquam eius deflexā terræ immergere, & rurſus ad eandem arborem duas, vel tres propagines excitare, quò pluribus viribus circumuenta celerius veſtiatur. Viti nouellæ pampinarium dimitti non oportet, niſi neceſſario loco natus eſt, vt viduum ramum maritet: veteribus vitibus loco nati palmites pampinarii vtiles ſunt, & plerique ad tertiam gemmam reſecti optimè ſubmittuntur: nam in ſequenti anno materias fundunt. Quiſquis autem pampinus loco natus in exputando, vel alligando fractus eſt, modo vt aliquam gemmam habuerit, extolli non oportet, quoniam proximo anno vel validiorem materiam ex vna creabit. Præcipites palmites dicuntur, qui de hornotinis virgis enati in duro alligantur, hi plurimum fructum afferunt, ſed plurimum matri nocent. Itaque niſi extremis ramis, aut ſi vitis arboris cacumen ſuperauerit, præcipitari palmitem non oportet. Quod ſi tamen id genus colis propter fructum ſummittere quis velit, palmitem intorqueat, deinde alliget, & præcipitet, nam & poſt eum locum, quem intorſeris, lætam materiam citabit, & præcipitata minus virium in ſe trahet, quamuis fructu exhuberet. Præcipitem verò plus anno pati non oportet. Alterum eſt genus palmitis, quod de nouello naſcitur, & in tenero alligatum dependet (materiam vocant) ea & fructum, & noua flagella bene procreat, etiam ſi ex vno capite duæ virgæ ſummittantur, tamen vtraq; materia dicitur: nam pampinarius quam vim habeat, ſupra docuimus. Focaneus eſt, qui inter duo brachia, velut in furca de medio naſcitur, eum colem deterrimum eſſe comperit, quòd neque fructum ferat, & vtraque brachia, inter quæ natus eſt, attenuet, itaq; tollendus eſt. Plerique vitem validam, & luxurioſam falsò crediderunt feraciorem fieri, ſi multis palmitibus ſubmiſſis oneretur: nam ex pluribus virgis plures pampinos creat, & quum ſe multa fronde cooperit, prius deflorret, nebulasq; & rores diutius continet.

omnemq; vuam perdit. Validam ergo vitem in ramos diducere cenſet, & traducibus diſpergere, atq; diradiare, cæteroſq; vinearios colles præcipitare, & ſi nimis luxuriabitur, ſolutas materies relinquere, ea ratione vitem feraciorem facere. Sed vt denſum arbuſtum commendabile fructu, & decorum eſt, ſic vbi vetuſtate rareſcit, pariter inutile, & inuenuſtum eſt. Quod ne fiat diligentis patrisfamilias eſt primam quamq; arborem ſenio confectam tollere, vt in eius locum nouellam reſtituere vitem queat, nec tam viuiradice frequentare, quàm ex proximo propagare. Plinius ab eo, & ab vſu ſui temporis de arbuſti putatione hæc retulit: Vites ſpectare Aquilonem debent ipſæ: Palmites autem earum ad meridiem. Non eſt feſtinandum ad putationem nouellæ, ſed primò in circulos materies colligenda, nec niſi validæ putatio admouenda. Seriora ferè anno ad fructum arbuſta, quàm vitis iugata. Sunt qui omnino putari vetant, priuſquam arborum longitudinem æquauerint. Prima falce ſex pedes à terra recidatur flagello infra relicto, & naſci coacto in curuatione materiæ. Tres ei gemmæ non amplius depurato ſuperſint. Ex his emiſſi palmites proximo anno imis inſerantur ſcamnis, ac per ſingulos annos ad ſuperiora ſcandant, relicto ſemper duramento in ſingulis tabulatis, & emiſſario vno, qui ſubeat vſq; quo placuerit. De cætero putatione omni flagella, quæ proximè tulerint, recidantur: noua, circumciſis vndiq; capreolis, ſpargantur in tabulatis. Eſt quorundam imperitia, ſub ramo vinculo ſuſpendendi, ſuffocantium iniuria, quando contineri debet vimine, non arctari. Quin immo etiam quibus ſalices ſuperſint, molliore hoc vinculo facere malunt, iunco, cypero, vlua. Liberam quoque vinculo per aliquot dies vagari, & inconditam ſpargi atq; in terra, quam per totum annum ſpectauerit, recumbere. Namq; vt veterina à iugo, & canes à curſu volutatio iuuat, ita tum & vitium porrigi lumbos. Arbor quoq; ipſa gaudet aſſiduo leuata onere, ſimilis reſpiranti. Nihil eſt in opere naturæ, quod non exemplo dierum & noctium aliquas vices feriarum velit. Ob id protinus à vindemia putari & laſſas etiamnum fructu ædito improbatur, vt putatæ rurſus alligentur alio loco: nanq; orbita vinculi ſentitur vexatione non dubia. Palladius nil, niſi quæ Columella.

De arbuſto Gallico. CAP. VIII.

EST & alterum arbuſti genus, authore Columella, quod rumpotinum vocatur. Id deſiderat arborem humilem, nec frondoſam, cui rei maximè videtur idonea opulus. Poteſt & vlmus ſic diſponi, vt adhuc tenera decacuminetur, ne altitudinem quindecim pedum excedat: nam ferè ita conſtitutum rumpotinetum animaduertit, vt ad octo pedes locis ſiccis, & cliuoſis, ad duodecim locis planis, & vliginoſis tabulata diſponantur. Plerunq; autem ea arbor in tres ramos diuiditur, quibus ſingulis ab vtraq; parte complura brachia ſummittuntur, tum omnes penè virgæ, ne vmbrent eo tempore, quo vitis putatur, baraduntur. Arboribus rumpotinis, ſi frumentum non inſeritur, in v-

tramq;

vtramq; partem viginti pedum ſpatia interueniunt, at ſi ſegetibus indulgetur, in alteram partem quadraginta pedes, in altera viginti relinquuntur. Cætera ſimili ratione atq; arbuſto Italico adminiſtrātur, vt vites longis ſcrobibus deponantur, vt eadem diligentia curentur, atque in ramis deducantur, vt noui traduces omnibus annis inter ſe ex arboribus proximis connectantur, & veteres decidantur. Si tradux traducem non contingat, media virga inter eas deligetur. Quum deinde fructus pondere vigebit, ſubiectis adminiculis ſuſtineatur. Hoc genus arbuſti, cæteræq; omnes arbores, quanto altius arantur, & circumfodiuntur, maiore fructu exuberant.

De vitium inſitione. CAP. IX.

ETSI ſuperiori noſtro libro de inſitione, ſatis ſuperq; in vniuerſum de ea loquuti fuerimus, lubet hoc loco & decet de vitium inſitione ſingulariter loqui: & primo dicamus quo tempore inſerenda ſit vitis. Tempus idoneum, quod ſcribit Theophraſtus, eſt vere, autumno & caniculæ exortu. Neq; omnibus locis, ac generibus idē. In ſicco, macro loco, & argilloſo, quòd minus habeat humoris, vernum tempus idoneum. In terra bona & pingui, autumno, quòd vere nimius humor: quam ſationem quidam metiuntur ferè diebus triginta. Varro à Theophraſto deſumit. Cato hæc habet: Vitem inſeri oportet Luna ſilenti, poſt meridiem ſine vento Auſtro. Vitis inſitio vna per ver: altera eſt, quando vua floret, ea optima eſt. Plinius quæ Cato recitat. Florentinus inſitionis tempus vere determinat, glacie iam ceſſante, quando dum inciditur vitis, humorem neque multum, neque aquoſum, neque craſſum, & glutinoſum remittit. At Luna deſinente ſarmenta decidere oportet ad inſitionem, ita enim robuſtiora ſunt. Quidam non ſolum vere, ſed & poſt vindemiam inſitionem faciunt: tunc enim vitis denſiorem impetum, ac concitatiorem habet. Tempus inſerendi Iulius Atticus tradidit à Calen. Nouembribus in Calendas Iunias, quoad poſſe cuſtodiri ſurculum ſine germine, affirmat. Eoque debemus intelligere nullam partem anni excipi, ſi ſit ſarmentis alendis facultas. Sed Columella in aliis ſtirpium generibus, quæ firmioris, & ſiccioris libri ſunt, poſſe id fieri concedit, in vitibus verò nimis temere id permiſſum, non quod ignoret brumæ temporibus aliquando inſitam vitem comprehendere, ſed quòd quid certa ratione plerunq; proueniat præcipiendum ſit. Idem per brumam negat rectè putari vitem: quod meritò prohibetur, quòd frigoribus omnis ſurculus rigore torpet, nec propter gelicidia corticem mouet, vt cicatricem conſanet. Verior itaque ratio eſt inſerendi tepentibus iam diebus, poſt hyemem, quum & gemmas, & corticem naturaliter mouent, nec frigus ingruit, quod poſſit aut ſurculum inſitum, aut fiſſuræ plagam inurere. Permiſerit tamen feſtinātibus autumno vitem inſerere, quia nō diſſimilis eſt eius aëris qualitas vernæ. Sed quocunq; quis tempore deſtinauerit inſerere, non aliam ſciat eſſe curam ſurculis explorandis, quàm quæ

tradita eſt, quum de malleolis eligendis præcepit, quos vbi generoſos, fœcundos, & quàm maturiſſimos viti detraxerit, diem quoq; tepidum, ſilentemq; à ventis eligat. Tum conſideret ſurculum teretem, ſolidiq; corporis, nec fungoſę medullæ, crebris etiam gemmis, & breuibus internodiis, nam plurimum intereſt non eſſe longum ſarmentũ, quod inſeratur, & rurſus plures oculos, quibus egerminet, ineſſe. Itaq; ſi ſunt longa internodia, neceſſe eſt ad vnam, vel ſummum duas gemmas recidere ſurculum, ne proceriorem faciamus, quàm vt tempeſtates, & ventos, & imbres immobilis pati poſſit. Sed inſitiones tradamus. Cato tres vitis inſitiones tradit. Præciſam, per contactum, & terebrationem. Sed quæ per reſciſſionem, frequentior eſt, & omnibus agricolis cognita, de ea prius diſſeremus. Ita igitur inquit. Vitem ſic inſerito: Præcidito quam inſeres eamque per mediam diffindito per medullam, eò ſurculos præacutos arcito, quos inſeres, medullam cum medulla componito. Plinius iiſdem verbis refert. Sed quod à Catone & Plinio edocetur falſum eſt, nam ſi medullam inſiti cum medulla vitis coniunges, non comprehendet inſitus ſurculus: nam vt diximus, medulla vitalis pars non eſt, ſed cortex. Sed modus à Columella edocetur. Reciditur vitis plerunq; ſupra terram, nonnunquam tamen & infra, quo loco magis ſolida eſt, atq; enodis. Quum itaque iuxta terram inſita eſt, ſurculus adobruitur cacumine tenus, at quum editior eſt à terra, fiſſura diligenter ſubacto luto linitur, atque ſuperpoſito muſco ligatur, quòd & calores, & pluuias arceat. Temperatur ita ſurculus, vt calamo non abſimilis coagmentet fiſſuram, ſub qua nodus in vite deſideratur, qui quaſi alliget eam fiſſuram, nec rimam patiatur vltra procedere. Is nodus etiam ſi quatuor digitis à reſectione abfuerit, illigari tamen eum prius, quàm vitis findatur, conueniet, ne quum ſcalpro factum fuerit iter ſurculo, plus iuſto plaga hiet. Calamus autem non amplius tribus digitis debet alleuari æqualiter ex ea parte, qua raditur, vt ſit leuis, eaque raſura ita deducitur, vt medullam contingat vno latere, atque altero, paulò vltra corticem diſtringatur, figureturque in ſpeciem cunei, ſic vt ab ima parte acutus ſurculus, latere altero ſit tenuior, atque altero plenior, perque tenuiorem partem inſertus, eo latere arctetur, quo eſt plenior, & vtrinque fiſſuram contingat. nam niſi cortex cortici ſic applicetur, vt nullo loco tranſluceat, nequit coaleſcere. Vinculi genus ad inſitionem non vnum eſt. Alii viminibus adſtringunt, nonnulli circundant libro fiſſuram, plurimi ligant iunco, quod eſt aptiſſimum: nam vimen, quum inaruit, penetrat & inſecat corticem, propter quod molliora vincula magis probamus, quæ quum circumuenere truncum, adactis arundineis cuneolis arctantur. Sed antiquiſſimum eſt, & ante hæc ablaqueari vitem, radiceſque ſummas, vel ſoboles amputari, & poſt hæc adobrui truncum, iſque quum comprehendit aliam rurſus exigit curam: nam ſæpius pampinandus eſt, quum germinat, frequentiuſque detrahendæ ſunt

ſoboles.

ſoboles, quæ à lateribus, radicibuſque prorepunt, tum quod ex inſito profundit, ſubligandum, ne vento ſurculus motus labefactetur, aut explantetur tener pampinus, qui quum excreuit, nepotibus orbandus eſt, niſi ſi propter penuriam, & caluitium loci ſumitur in propagines. Autumno deinde falcem maturis palmitibus admouet, ſed putationis inſitis cuſtoditur ea ratio, vt vbi nulla deſideratur propago, vnus ſurculus euocetur in iugum, alter ita recidatur, vt adæquetur plaga trunco, ſic tamen ne quid radatur ex duro. Pampinandum non aliter eſt, quàm in nouella viuiradice. Putandum verò ſic, vt vſque ad quartum annum parcius imperetur, dum plaga trunci ducat cicatricem. Theophraſtus hæc addit: In inſitione humoris quoque modus obſeruari oportet, qua de cauſa vitem aliquot antea diebus præſecant, vt lachryma effluat, neque putreſcat, neque vermiculetur. A quo Varro: Vitem triduo antequam inſerant, deſecant, vt qui in ea nimius eſt humor, defluat ante, quàm inſeratur, at in qua inſerunt, in ea paulò infra, quàm inſitum eſt, incidunt, vnde humor aduenticius effluere poſſit. Referemus quæ Florentinus habet, nam aliquid noui dicit. Qui vitem inſerere velit, craſſum truncum deligat, qui vnum atque alterum ſarmentum ſuſcipere queat. Quidam igitur in terra inſerunt, ad ſemipedis altitudinem deſcendentes, & ferè in vitis fundo inſitionem faciunt. Quidam verò in planitie inſerunt, id quod optimum exiſtit, quod verò in alto inſeritur, difficulter coaleſcit à ventis agitatum. Si autem neceſſitas cogat in alto inſitionem facere propter leuitatem exiſtentem in profundo, præparatum palum habeto, quo ad ipſum deliges, quod in alto inſitum eſt, propter ventos. Quidam etiam in humeros trunci inſitionem faciunt. Sarmenta ad inſitionem accipienda ſunt rotunda, ſolida, denſis oculis, maximè ex brachiis. Sufficiunt autem ſarmento oculi duo, aut tres. Si verò terra obruatur, tres, aut quatuor. Cæterum ab vno ſarmento plures, quàm duos ſurculos ſecare ad inſitionem non conuenit. Quod enim poſt primos ſeptem oculos ſupereſt, ſterile & inutile exiſtit. At verò firmius coaleſcent noua ſarmenta, peryſini ſarmenti partem habentia. Neque verò ſtatim vt ablata ſunt à vite, ſarmenta inſeremus, ſed poſt ſectionem obtecta plaga in dolio deponemus, vt ne tranſpirent, prius tamen quàm germen fundere incipiant, & dum adhuc clauſa ſint, inſeremus. Quæ igitur ad terram ad ipſum vitis fundum inſerimus, firmius vtique inſerentur, eleuata ſimul terra ad ipſorum enutritionem, verùm fructum tardiorem reddent, velut alia in terra plantata ſarmenta: quæ verò in altiore parte inſita ſunt, difficulter coaleſcent, à ventis quaſſata, citius tamen fructum producent, oportet autem ea, quæ in alto inſeruntur, eſſe leuia & plana, craſſitudine pollicari. Aſpretudinem autem à ſerra acuta falce læuigare expedit. Porrò ſarmentum quod inſerendum eſt, ad duorum & dimidii digiti longitudinem ex vna parte deradere oportet,

quemadmodum formatos videmus calamos ſcriptorios, ita vt ex vna parte medulla illæſa appareat, ex altera verò ipſe cortex. Deponendum eſt autem ſarmentum totum, quatenus deraſum eſt, vt ne quod inter truncum & ſarmentum medium eſt, hiet, explendumq; argilla: prohibebitur ita humor, & is, qui in ipſo eſt, humor cuſtodietur. Cæterum pars trunci poſt plagam liganda eſt vinculo ſimplici, ſed infracto, deinde luto glutinoſo illinenda. Quidam etiam bubulum ſtercus ad lutum ammiſcent. Quæ igitur hoc modo inſita ſunt, eorum vinculum aqua per ſpongiam irrigamus ſub crepuſculum veſpertinum in æſtatis maximè vigore. Vbi autem iam germinans quatuor digitorum fuerit, ridicam iuxta defigere oportet, & alligare, vt à ventis ſit ſecuritas. Quum germen auctum fuerit, vinculum falce diſſecare conuenit, vt à coarctatione liberetur, & humor ex trunco in ſarmentum diſtribuatur. Plinius Catonis verba recitat, id ex ſuo adiicit: Vt gemmaſcere incipiet, legatur calamus, nec plus quàm binis ab initio emineat oculis, vlmeo vimine alligatus, binaque circumcidatur acie à duabus partibus, vt inde potius diſtillet humor, qui maximè vires infeſtat. Deinde quum eualuerint flagella pedes binos, vinculum inſiti incidatur, vbertati craſſitudine permiſſa. Satiuæ plantæ ſi ſylueſtrium radicibus inſeruntur, degenerant in feritatem. Reliqua cœlo conſtant. Aptiſſima inſitis ſiccitas: huius enim remedium, appoſitis fictilibus vaſis, modicus humor per cinerem diſtillat.

De altera vitis inſitione. CAP. X.

ALTERA inſitionis ſpecies à Catone apponitur. Si vitis vitem contingat, vitis vtriuſque latus alterum præradito obliquè, & inter ſe medullā cum medulla libro colligato. Plinius eiſdem verbis recitat. Si inter ſe vites contingant, vtriuſque in obliquum latere contrario adraſo, iunctis medullis colligari. Sed quid vterq; dicat, ignoro: niſi id docere voluerint, quod Varro docet, non in vite ſolùm, ſed aliis arboribus. Ex arbore, à qua quis vult habere ſurculum, in eam, quam inſerere vult, ramulum traducit, & in eius ramo præciſo, ac diffiſſo implicat: tum ramuli locus, qui contigit ex vtraq; parte, qua fiſſuram intrat, falce extenuatur, ita vt ex vna parte, quod cœlum viſurum eſt, corticem cum cortice exæquatum habeat. Eius autem ramuli, quem inſeret, cacumen vt directum ſit ad cœlum, curat: poſtero anno quum comprehendit, vnde propagatum eſt, ab altera arbore præcidit. Sed hunc inſitionis modum replicat Columella libro de arboribus, & nos exactiſſimè docuimus libro de inſitione.

De inſitione per terebrationem. CAP. XI.

TERTIA Catonis inſitio eſt: Terebra vitem, quam inſeres pertūdito, eò duos ſurculos vitigineos, quod genus eſſe voles, inſertos obliquos arcito

ad

ad medullam,facitoque,vt medullæ medullam coniungas,arcitoque ea, qua terebraueris,alterum ex altera parte. Eos ſurculos facito ſint longi pedes binos,eos in terram demittito,replicatoque ad vitis caput, vitique vinclis alligato,medios in terram defigito,terraque operito. Hæc omnia luto oblinito,alligatoque,integitoque ad eundem modum, tanquam oleas. Id exactius docet Columella. Primo ex vicino fructuoſiſſimam oportet conſiderare vitem, ex qua (velut traducem inhærentem matri) palmitem attrahas, & per foramen tranſmittas. Hæc enim tutior, & certior eſt inſitio: quoniam & ſi proximo vere non comprehendit,ſequente certè,quum increuit,cõiungi cogitur, & mox à matre reciditur,atque ita ſuperficies inſitæ vitis vſq; ad receptum ſurculum obtruncatur. Huius traducis ſi non eſt facultas, tum detractum viti quàm recentiſſimum eligitur ſarmentum, & leuiter circumraſum,vt cortex tantũ detrahatur, aptatur foramini, atque ita luto circumlinitur reſecta vitis, vt totus truncus alieni generis viti ſeruiat, quod quidem non fit in traduce, qui à materno ſuſtinetur vbere dum inoleſcat. Sed aliud eſt ferramentum,quo priores vitem perforabant, aliud, quod ipſe vſu nunc magis aptum comperit: nam antiqua terebra,quam ſolam veteres agricolę nouerant,ſcobem faciebat,perurebatq; eam partem, quam perforauerat,deuſta porrò rarò reuireſcebat, vel cum priore coaleſcebat, in eaque nec inſitus ſurculus comprehendebat, tum etiam ſcobis nunquam ſic eximebatur, vt nõ inhæreret foramini: ea porrò interuentu ſuo prohibebat corpus ſurculi corpori vitis applicari. Ipſe terebram, quam Gallicam dicit,ad hanc inſitionem commentus,longè habiliorẽ, vtilioremque comperit; nam ſic excauat truncum, ne foramen inurat, quippè non ſcobem, ſed ramenta facit, quibus exemptis, plaga leuis relinquitur, quæ facilius omni parte ſedentem ſurculum contingat, nulla interueniente lanugine, quam excitabat antiqua terebra. Igitur ſecundum vernum æquinoctium perfectam vitium inſitionem habeto, locisque aridis, & ſiccis nigram vitem inſerito,humidis albam. Plinius ab vtroque: Tertium genus eſt terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamosque addere longos pedes binos,atque ita ligatum inſitum, intritaque illitum operire terra, calamis ſubrectis. Noſtra ætas correxit, vt Gallica vteretur terebra, quæ excauat, nec vrit, quoniam aduſtio omnis hebetat. Didymus: Optima mihi videtur inſitio per terebrationẽ, neque enim vitis in qua inſitio fit,interim ocioſa manet, ſed ſimiliter fert fructum, & ſarmentum coaltum ſimul augeſcit, vite nihil offenſa ex terebratione, neque compreſſa ex coarctatione. Fit inſitio per terebrationem hoc modo: Truncum vitis terebra Gallica appellata perforato, & præſtantioris in proximo ſitæ vitis ramum attractum in foramen immittito, non ab antiqua matre deciſum: ſic enim ſarmentum viuet, tum à veteri parente nutritum, tum viti,quæ ipſum ſuſcepit,coaltum & concretum. Intra duorum verò annorum ſpatium ſarmẽtum impoſitum vnietur, tunc ipſum poſt cicatricem inductam ſarmentum decidere oportet, quod adhuc ex veteri matre detinetur, & trun-

cum vitis, in quam inſitio facta eſt, quantum ſupra terebrationem extat, ſerra deſecare, vt de cætero ſarmentum inſitum principalis vitis pars exiſtat.

De vitis inſitione per infoliationem. CAP. XII.

MODVS, quem retulimus, ab antiquis magnopere celebratus, inanis & pueriliſ eſt noſtris tẽporibus, quum nemo tam ſit agricolationis ignarus, qui eo vti velit, quum alii & præſtantiores habeantur. Quod ad vitis medullam peruenturus ſit ſurculus inſerendus, vana eſt animaduerſio: nam ſufficit corticem cum cortice exæquatum habeat, & ſi hoc modo vites comprebendant, non ſatis proficiunt. Sed qui nouellos palmites inſerunt, ſcilicet præciſis, & diſciſſis per medullam, ſurculum eiuſdem magnitudinis adigentes, vt vndique ſurculi cortex matris cortici inſideat, & circumligantes, fruſtra laborant: nam imbecillæ viti coalitus ſurculus nunquam proficiet. Sed nos æſtatis tempore inoculationem in vitibus ſatis feliciter vſurpauimus. Inſitionis per inoculationem maiores non meminere. Nouellis igitur vitibus, vel nouellis vetularum palmitibus, ſcilicet biennalibus, nitidiſſima in parte, in qua præcipua cernatur hilaritas, cultro linea per tranſuerſum ſecetur, à cuius medio per internodii longitudinem deſcendat altera linea, ita vt ferè vltra corticem non deſcendat plaga, inde ſumma cultri acie cortex à l gno delibretur, inde ex nouello palmite circumraſa ſcutula eximatur diligenti manus libramẽto, cum ſua gemma: & in hiulcam inciſæ vitis partem intrudatur, digitorum compreſſu denſata compage, vt vndique nouus cortex ligno adhæreat, inde faſciis vlmeis reſtringes, vt vnitio fiat, ne humore, aut aere intruſis pereat. Sic felix cõprehendet, & germinabit.

Vt vua complura acinorum genera habeat. CAP. XIII.

THEOPHRASTVS libro de plantarum cauſis declarat exemplum de vuarum diuerſis in eadem vite coloribus. Inquit enim. Vt eadẽ vitis candidas ferat, & nigras vuas, & in eademq́, vua acina alia nigra, alia candida cohæreant, Duo ſarmenta diuerſi coloris vt: as ferentia ſuperiori parte contundunt ab latere, deinde coniũgunt qua parte hiant, quaq; communicari ſuccus poteſt, & ſic alligata defigunt, ſic ex vtroq; compages vna coagmentatur. Ratio eſt, quòd omne viuum cum viuo ſociabile ſit, & maximè quæ ſocietatem generis habent, cùm colluxata in naturam conflantur vnicam, ſed vtrumque per ſe alimentum ſine confuſione tranſmittit, itaque fit, vt fructus reddatur varius, prout vtrique conueniat. Quod etiam fluuii faciunt inuicem concurrentes Cephiſus, & Melas in Bœotia: ſeruat enim vterque ſuum meatum, in his tamen nec inuicem alimenta iunguntur, ſed æquè diſtantia deriuantur, & perfluũt. Columella verò hoc tali ratione efficit, quòd vuas tales creat, in quibus varii generis, colorisq; reperiũtur acini. Quatuor, vel quinque, ſiue etiam plures voles, virgas diuerſi generis ſumito, caſque diligenter & æqualiter compoſitas

poſitas colligato, deinde in fictilem tubulum vel cornu arctè inſerito, ita vt aliquantum extent ab vtraque parte, easque partes, quæ extabunt reſoluito, in ſcrobē deinde imponito & terra ſtercorata obruito, & rigato donec gemmas agant. Quum inter ſe virgæ cohæſerint, poſt biennium aut triennium, facta iam vnitate diſſolues tubulum, & circa medium ferè crus, vbi maximè videbuntur coiſſe, vitem ſerra præcidito, & plagam leuato, terramq; minutam aggerato, ita vt tribus digitis altè plagam operiat. Ex eo codice, quū egerit coles duos optimos ſubmittito, reliquos deiicito, ſic vuæ naſcentur, quales propoſuimus. Ab his Plinius: Eſt & luxurioſa ratio vites inſerēdi, vt quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur in parte luxurioſa, atque ita vel per oſſa bubuli cruris, vel per colla fictilia traiecti obruantur binis eminentibus gemmis: humeſcunt hoc modo, reciſique palmitem emittunt. Poſtea fiſtula fracta, radix liberè capit vires, vuamque fert, & omnium corporum ſuorum acinos. Sed hucuſque vana, & impoſſibilia dicta ſunt, quæ Palladius affert veriora ſunt. Vt vitis botryones & albos afferre poſſit, & nigros: Græci hoc fieri debere iuſſerunt. Si vicinæ ſunt vites, nigra & alba, quum putantur, ſarmenta vtriuſque inter ſe diuiſa ſic iunges, vt medios vtriuſque generis oculos ęquando reddere poſſis vnitati. Tunc papyro ligabis ſtricto, & molli atque humida terra curabis adlinire, & interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erumpat. Hinc exempto tempore ſi libuerit, genus efficies per plura ſarmenta. Hic modus eſt verus, & à me expertus. Didymus cum ſuperioribus errat. Accipienda ſunt duo ſarmenta diuerſi generis differentia, eaque findenda per medium, cum animaduerſione ne in oculos fiſſura perueniat, neque quicquam de medulla excidat, atque ita alteri alterum adiungere oportet, & adglutinare, vt oculi coincidant, & quantum poſſibile eſt ſe mutuò contingant, vt duo oculi quaſi vnus fiat. Inde verò validè conſtringere ſarmenta cum papyro oportet, & ſcylla integere, aut glutinoſiſſima terra, atq; ita plantare, & interiectis tribus diebus, aut quinque irrigare, vſquequo germen producant. Quæ Theophraſtus affert valdè ridicula ſunt, virgæ enim noxam ex contuſione recipiunt, vt interire potius, quàm viuere condiſcant: atque longo temporis interuallo opus eſt, vt concipiant, vniantur, ſecentur, & colē ex omnibus emittant. Columellæ & Didymi ratio eodē morbo laborat. Nos vicinarum vitiū duo ſarmēta eligimus, albæ nigręve vuæ, & vbi cohæſurę ſunt gemmæ diuidimus, vt tertia ferè oculi pars remaneat, ſic æqua labra labris coniungimus rectè abraſo, ac læuato vulnere, vinculo arctè conſtricto, ne libertatem dehiſcendi habeant, & obſeruato vt ex duabus gemmis vnus colis naſcatur: & eodem anno vuas eiuſmodi proferet: hoc ſarmētum alteri eodem modo addimus varii generis, ſic vuæ botryonem efficiemus, vt non ſolum rotundos, ſed corniculatos acinos, eoſdem alios albos, alios nigros, alios multifidos habeat.

De elæoſtaphylo, & vua myrtea. CAP. XIIII.

NON eſt ſilentio prætereundum, quod de vitis & oleæ naturali cōcordia Africanus Florentini teſtimonio fretus poſteritatis memoriæ mādauit, ſcribens oleam, ſi viti inſeratur, non vuas modò ſed & oliuas quoque parere. Addit ſe vidiſſe hanc arborem apud Marium Maximum, qui quum fructum eius deguſtaſſet negauit vnquam ſe quippiam comeſſe, quod magis oleam, vuamque reſiperet, tam exactè ſimul vtriuſq; ſapor linguæ repræſentabatur. Naſci huiuſmodi arbores in Libya, gentilique voce vbolima nominari. Perticæ ſubiiciendæ ſunt, quæ poſſint brachiorum onus fulcire. Si verò alio modo quouis inſerantur, longuriis non erit opus. Ergo propter terram vitem terebramus, & oleæ ramulum imponimus, ſimul vt à vite dulcedinem, ſimul vt ab humo vernaculum alliciat nutrimentum, vt tandem eius iucundiore cibo fruamur. Poſtremo ſi non dum ferentis viticulæ ſarmenta fructuaria transferantur, miſturam progenitorum ſeruabunt. Porrò fructus à promiſcua parentum conditione inſitoris vtriuſque nomen adoptauit, elæoſtaphylos Græcis, quaſi dicatur vuolea nominatus. Docet & Tarentinus monſtroſam vitis inſitionem, promittens vuam fieri poſſe, quæ in imo ſuo fundo myrti baccas habeat. Id autem fieri ſi in myrtum arborem ipſa vitis ſarmenta inſeras, ſic fiet vua myrto miſta.

Quomodo vitem præcocem, & ſerotinam efficiamus. CAP. XV.

FIT etiam inſitione, vt præcox vua naſcatur. Præcocem vuam nigra vitis, vt Tarentinus monet, creabit in vere, ſi ceraſo inſeratur, ſi quidem eodē tempore feret vuam, quo ceraſus arbor ſua mala gerit. Eadem Florētinus, & Pamphilus tradidere. Fit & aliis artibus. Celerrimè idem vitem germinare promittit, ſi trito nitro & aqua, vt mellis craſſitudo contrahatur, permiſtis poſt putationem protinus gemmantes oculi largè linantur, germina intra ſeptem dies citabit. Præcocem itidem fieri tradidit, ſi dulces vinacei, hoc eſt nō calcati, cum plantulis abundè coniiciantur; aut quum panguntur, ſcrobiculis accumulentur. Serotina efficitur vitis, eodem authore, ſi racemos, qui primum nati fuerint, auferes, rurſus enim alii pro ipſis naſcentur. Inſuper & plantæ multam curam habeto: iterum enim racemos producet, qui maturi facti, ſerotini erūt.

Quomodo vua vinaceis vacua fiat. CAP. XVI.

QVAMQVE ſemen naturæ opus proximius ſit, nos fructus, inquit Theophraſtus, qui nucleo vacant, præcipuè quærimus quoad poſſumus, & tales vt fiant operam damus, vt quum vuas ſine vinaceis naſci molimur, quod euenit detracta medulla palmitis, qua vinaceum gignitur. Columella, vt vuæ ſine vinaceis naſcantur, ita docet. Malleolum ſcindito ita ne gemmæ lædantur, medullamque omnem eradito, tum demum in ſe compoſitum colligato, ſic ne gēmas allidas, atq; ita ſtercorata terra deponito & rigato, quum coles agere cœperit, ſæpe & altè refodito. Adulta vitis tales vuas ſine vinaceis creabit. Ab eis Plinius: In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medullaq; eraſa

in

in ſe colligantur ipſi caules, ita vt gemmis parcatur omnimodo. Tum malleolus in terra fimo miſta ſeritur, & quum ſpargere cœperit caules, deciditur, foditurque ſæpius. Talis vuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, quum viuere ſemina ipſa perquàm mirum ſit, & medulla adempta naſci. Sine granis interioribus vuas arte naſci poſſe Democritus Græcus docuit hac ratione. Sarmentum quod eſt obruendum, quantum latebit in terra, tantum findi debet omni ſublata medulla, ac diligenter exculpta membra diuiſæ partis iterum cogi, & vinculo conſtricta deponi. Vinculum papyro iubent faciendum, humidoque ſolo figendum. Aliqui reuinctum ſarmentum quantum fuerit exciſum intra ſcillę bulbum demergunt, cuius beneficio ſata omnia faciliùs comprehēdere confirmant. Alii iam putatę vitis fructiferum ſarmentum in ipſa parente non diuiſum, ſublata medulla quàm altè poſſunt excauāt, & adfixo adligant calamo, ne poſſit inuerti: tum in foramen Cyrenaicum lac, vel ſuccum ſuffundunt ex aqua ad ſapæ ſpiſſitudinem reſolutum. Hoc idem tranſactis diebus octonis renouant, & tantiſper dum vitis nouella pariat germina. A quo Palladius: Eſt pulchra ſpecies vuæ, quæ granis interioribus caret. Hinc efficitur, vt ſumma iucunditate ſine impedimento ſorberi poſſit, velut vnum omnium corpus vuatum. Fit autem Græcis authoribus hac ratione per artem ſuccedente natura. Sarmentum quod obruendum eſt, quantum latebit in terra, tantum findere debebimus, & medulla omni ſublata, ac diligenter excalpta, membra iterum diuiſæ partis adunare, & vinculo conſtricta deponere. Vinculum tamen papyro aſſerunt eſſe faciendum, & ſic in humida terra eſſe ponendum. Diligentiùs quidam ſarmentum reuinctum, quantum exciſum eſt, intra ſcillæ bulbum demergunt, cuius beneficio aſſerunt ſata omnia comprehendere poſſe facilius. Alii tempore quo vites putant, ſarmentum fructiferum putatæ vitis in ipſa vite, quàm poſſunt de alto ſublata medulla excauant non diuiſum, & calamo affixo alligant, ne poſſit inuerti. Tunc ὀπὸν κυρηναϊκὸν, quod Græci ſic appellant, in excauata parte ſuffundūt, ex aqua prius ad ſapæ pinguedinem reſolutum, & hoc tranſactis octonis diebus ſemper renouant, donec vitis germina nouella procedant. Sed lignum in fructibus non puto niſi ex ſiccitate gigni, argumento quòd ſiccis tempotibus gigartorum maior copia, & magnitudo. Craſſior enim ſuccus ab anni ſquallore minus ad pulpam aptus eſt, acceſſio verò ad pulpam fit ex fuſiori liquidiorique materia, ex humidiori aëris conſtitutione proueniente. Ob id ex foſſione, irrigatione, ſtercoratione, calidæ aquæ affuſione, vt diximus alibi, teſtæ, & gigarta fructuum fiunt minora. Sed ex abſtractione medullæ quod fiat vua ſine interiori acino, omnino falſum: nam omnifariam periclitantibus falſum occurrit. Sunt tamen apud nos vuæ, quas Corinthiacas dicimus, hæ puſillos continent acinos. Et apud Orientales legimus vuas grandiſſimos acinos habentes internis lignis carere. Sed medullæ abſtractione factas eſſe non credimus.

De vite medicata. CAP. XVII.

DICEMVS de vite medicata, ſcilicet theriaca, purgatoria, & vnguentaria, alteriuſq; efficaciæ, vt lubitum fuerit. Plinius, Mira eſt viriū natura ſaporem alienum in ſe trahendi: qualē & ſalicum redolent Patauinorū in paluſtribus vindemiæ. Sic & helleborum ſeritur in Thaſo, aut cucumis ſylueſter, aut ſcammonea, quod vinum phthorium vocant, quoniam abortus facit. Scribit Florentinus animalia venenum eiaculantia frequenter agricolas infeſtare, vt viperæ, phalangia, ſerpentes, mures aranei venenū iaculantes, & ſcorpii etiamſi domeſtici fuerint, & perſuaſos eſſe agricolas oportere vitem theriacam ad omnes horum animalium morſus ſufficientem curationem præſtare. Non ſolùm enim vinum vitis theriacæ commorſi dolorē ſedat, ſed ex eadem acetum, & vua ipſa, atque vua paſſa: foliorum etiam & ſarmentorū vſtorum cinis morſui impoſitus, dolorem ſedat, & hominē ſeruat. Vitem theriacam ita fieri docet. Sarmentum, quod pangendum eſt, trium digitorum ſpatio in ima parte findatur, & ſublata medulla theriacę medicamē addatur, tunc terræ mandetur vinculo papyri diligenter adſtrictum. Aliqui eadem ſarmenta iam antidoto ſatiata intra ſcyllæ bulbum recondunt, & terris ſupradicta ratione committunt. Aliqui medicamentum, vt combibant radices vitis, infundunt. Sanè ſarmentum ſi de hac vite ſumatur ad transferendum, aut inſerendum, potentiam materni medicaminis non tenebit, proceſſuque temporis adſciticiam vim expirabit. Ex his Palladius: Thyriacam vitem ſic facies, cuius iſte profectus eſt, vt vinum eius, vel acetum, vel vua, vel ſarmentorum cinis proficiat cōtra morſus omnium beſtiarum. Fit autem ſic. Sarmētum quod pangendum eſt, trium digitorum ſpatio in ima parte findatur, & ſublata medulla, ad eius vitem thyriacæ medicamen addatur. Tunc terræ mandetur vinculo diligēter aſtrictum. Aliqui eadem ſarmenta iam medicamine ſatiata, intra ſquillæ bulbum recondunt, terriſque prædicta ratione committunt. Aliqui antidoti eius affuſione radices vitis infundunt. Sanè ſarmentum, ſi de hac vite ſumatur ad transferendum, potentiam materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem thyriacæ affuſione aſſidua vim ſucci ſeneſcentis iterare. Poſſumus & vitem purgatoriam facere ſic ex Catonis doctrina. Vinum ſi voles concinnare, vt aluum bonam faciat, ſecundum vindemiam, vbi vites ablaqueantur, quantum putabis ei rei ſatis eſſe vini, tot vites ablaqueato & ſignato, earum radices circumſarrito, & purgato. Veratri radices in pila contundito, eas radices ponito circum vitem, & his ſtercus vetus & veterem cinerem & duas partes terræ circumaddito. Radicibus vitis terram inſuper iniicito. Hoc vinum ſeorſum legito. Si voles ſeruare in vetuſtatem, ad aluum mouendam ſeruato, nec commiſceas cum cætero vino. De eo vino cyathum ſumito, & demiſceto aqua, & bibito ante cœnam. Sine periculo aluum mouebit. Et alibi. Vites quum ablaqueabuntur, ſignato rubrica, ne admiſceas cum cætero vino. Tres faſciculos veratri circumponito circum radices, & terram inſuper iniicito. Per vinde-

vinde-

vindemiam de his vitibus quod delegeris, ſeorſum ſeruato, cyathum in cæteram potionem indito, aluum mouebit, & poſtridie perpurgabit ſine periculo. Ab eo Plinius, Fieri elleboriten ex veratro nigro circa radices vitium ſato, Cato docet. Sic fit & ſcammonites. Florentinus purgatoriam vitem facit eo modo, quo & theriacen fecerat, ſcilicet veratrum in fiſſum ſarmentum ſubdens. Sed vnguentariam vitem facere docet Paxamus, ſi odoratam fieri vuam velis, quæ ſuauitate locum impleat: in fiſſa ſarmenta, modo quo ſupra dictum, odoriferum omne quod velis vuam olere, coniici poterit. Melius fieri putat idem ſi odore prius imbuta ſarmenta macerentur, quàm pangantur, vel inſerantur.

De vitium morbis, & medelis. Cap. XVIII.

NVNC de vitium morbis, & medelis dicemus: Theophraſtum ſequemur, qui omnium primus, & morbos, & medelas deſcripſit. Et primò de articulatione. Articulatio accidit vitibus ex nimietate, & quæcunque fructificare nequeant, propter luxuriam germinis, eodem proculdubio pertinent. Nec enim iſta pabulum excoquere poſſunt, ſed ad germinandum vis tota conuertitur, quaſi detracta fluxu rapido nimii alimenti. Remediũ eſſe poteſt, vel quum nimia nutrimenti vbertas detrahitur, vel quum arbor firmior, atq; robuſtior redditur. Depampinatio quoque vitium & prægrandium foliorum contortio per totam æſtatem identidem facit. Item reſectio ſummatum radicum & ſarmenta ſuperiniecta, & demiſſæ propagines eodem proculdubio pertinent. Adde ſuffoſſiones, & ablaqueationes, quibus radices deteguntur, vt flatibus, atque frigoribus aſſueſcant, cauendo ne quid paxillus officiat, hæc omnia alimentum diminuunt, vireſq; augent. Aliam quoq; addit morbi rationem. Vitis articulatio venit, aut flatu ablatis germinibus, aut imperitia culturæ conciſis, aut tertio in ſupinum exciſis. Sic enim humor largus collectus, vehementer ad germinandum excurrit, ita vt nil queat fructificare. Plinius ab eo: Vitibus morbus peculiaris articulatio tribus de cauſis. Vna vi tempeſtatum germinibus ablatis, altera, vt notauit Theophraſtus, in ſupinum exciſis, tertia, culturæ imperitia læſis: omnes enim earum iniuriæ in articulis ſentiuntur. Ad hæc Palladius: Locis calidis, & apricis, vites, quæ fructu carent, fronde luxuriant, & pauperiem fœtuum compenſant vbertate foliorum. Nouembri putare preſſius conuenit, frigidis verò menſe Februario. Si permanebit hoc vitiũ, circum foſſas arena fluuiali, vel cinere debebimus aggerare. Quidam lapides inſerunt inter flexuoſa radicum. Sotion Græcus: Effundentes ſe in multam materiem vites, breuius præſecare oportet, ſarmentis enim priuatæ quieſcunt. Si verò adhuc non ceſſent, facta paſtinatione, harenam fluuialem aggeremus, & modicum cinerem. Alii circum radices lapides ponunt, quo vitem perfrigerent. Accidit & roratio, cuius gemina cauſa eſt, aut enim quod rores ſtatim poſt florem inciderint, aut quod exuperantia fuerit. Quod ſi ita

De vite medicata. CAP. XVII.

DICEMVS de vite medicata, ſcilicet theriaca, purgatoria, & vnguentaria, alteriusq; efficaciæ, vt lubitum fuerit. Plinius, Mira eſt vitiũ natura ſaporem alienum in ſe trahendi: qualẽ & ſalicum redolent Patauinorũ in paluſtribus vindemiæ. Sic & belleborum ſeritur in Thaſo, aut cucumis ſylueſter, aut ſcammonea, quod vinum phthorium vocant, quoniam abortus facit. Scribit Florentinus animalia venenum eiaculantia frequenter agricolas infeſtare, vt viperæ, phalangia, ſerpentes, mures aranei venenũ iaculantes, & ſcorpii etiam ſi domeſtici fuerint, & perſuaſos eſſe agricolas oportere vitem theriacam ad omnes horum animalium morſus ſufficientem curationem præſtare. Non ſolùm enim vinum vitis theriacæ commorſi dolorẽ ſedat, ſed ex eadem acetum, & vua ipſa, atque vua paſſa: foliorum etiam & ſarmentorũ vſtorum cinis morſui impoſitus, dolorem ſedat, & hominẽ ſeruat. Vitem theriacam ita fieri docet. Sarmentum, quod pangendum eſt, trium digitorum ſpatio in ima parte findatur, & ſublata medulla theriacę medicamẽ addatur, tunc terræ mandetur vinculo papyri diligenter adſtrictum. Aliqui eadem ſarmenta iam antidoto ſatiata intra ſcyllæ bulbum recondunt, & terris ſupradicta ratione committunt. Aliqui medicamentum, vt combibant radices viris, infundunt. Sanè ſarmentum ſi de hac vite ſumatur ad transferendum, aut inſerendum, potentiam materni medicaminis non tenebit, proceſſuque temporis adſciticiam vim expirabit. Ex his Palladius: Thyriacam vitem ſic facies, cuius iſte profectus eſt, vt vinum eius, vel acetum, vel vua, vel ſarmentorum cinis proficiat cõtra morſus omnium beſtiarum. Fit autem ſic. Sarmẽtum quod pangendum eſt, trium digitorum ſpatio in ima parte findatur, & ſublata medulla, ad eius vitem thyriacæ medicamen addatur. Tunc terræ mandetur vinculo diligẽter aſtrictum. Aliqui eadem ſarmenta iam medicamine ſatiata, intra ſquillæ bulbum recondunt, terrisque prædicta ratione committunt. Aliqui antidoti eius affuſione radices vitis infundunt. Sanè ſarmentum, ſi de hac vite ſumatur ad transferendum, potentiam materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem thyriacæ affuſione aſſidua vim ſucci ſeneſcentis iterare. Poſſumus & vitem purgatoriam facere ſic ex Catonis doctrina. Vinum ſi voles concinnare, vt aluum bonam faciat, ſecundum vindemiam, vbi vites ablaqueantur, quantum putabis tibi rei ſatis eſſe vini, tot vites ablaqueato & ſignato, earum radices circumſarrito, & purgato. Veratri radices in pila contundito, eas radices ponito circum vitem, & his ſtercus vetus & veterem cinerem & duas partes terræ circumaddito. Radicibus vitis terram inſuper iniicito. Hoc vinum ſeorſum legito. Si voles ſeruare in vetuſtatem, ad aluum mouendam ſeruato, nec commiſceas cum cætero vino. De eo vino cyathum ſumito, & demiſceto aqua, & bibito ante cœnam. Sine periculo aluum mouebit. Et alibi. Vites quum ablaqueabuntur, ſignato rubrica, ne admiſceas cum cætero vino. Tres faſciculos veratri circumponito circum radices, & terram inſuper iniicito. Per

vindc-

vindemiam de his vitibus quod delegeris, ſeorſum ſeruato, cyathum in cæteram potionem indito, aluum mouebit, & poſtridie perpurgabit ſine periculo. Ab eo Plinius, Fieri elleboriten ex veratro nigro circa radices vitium ſato, Cato docet. Sic fit & ſcammonites. Florentinus purgatoriam vitem facit eo modo, quo & theriacen fecerat, ſcilicet veratrum in fiſſum ſarmentum ſubdens. Sed vnguentariam vitem facere docet Paxamus, ſi odoratam fieri vuam velis, quæ ſuauitate locum impleat: in fiſſa ſarmenta, modo quo ſupra dictum, odoriferum omne quod velis vuam olere, coniici poterit. Melius fieri putat idem ſi odore prius imbuta ſarmenta macerentur, quàm pangantur, vel inſerantur.

De vitium morbis, & medelis. Cap. XVIII.

NVnc de vitium morbis, & medelis dicemus: Theophraſtum ſequemur, qui omnium primus, & morbos, & medelas deſcripſit. Et primò de articulatione. Articulatio accidit vitibus ex nimietate, & quæcunque fructificare nequeant, propter luxuriam germinis, eodem proculdubio pertinent. Nec enim iſta pabulum excoquere poſſunt, ſed ad germinandum vis tota conuertitur, quaſi detracta fluxu rapido nimii alimenti. Remediũ eſſe poteſt, vel quum nimia nutrimenti vbertas detrahitur, vel quum arbor firmior, atq; robuſtior redditur. Depampinatio quoque vitium & prægrandium foliorum contortio per totam æſtatem identidem facit. Item reſectio ſummarum radicum & ſarmenta ſuperiniecta, & demiſſæ propagines eodem proculdubio pertinent. Adde ſuffoſſiones, & ablaqueationes, quibus radices deteguntur, vt flatibus, atque frigoribus aſſueſcant, cauendo ne quid paxillus officiat, hæc omnia alimentum diminuunt, viresq; augent. Aliam quoq; addit morbi rationem. Vitis articulatio venit, aut flatu ablatis germinibus, aut imperitia culturæ conciſis, aut tertio in ſupinum exciſis. Sic enim humor largus collectus, vehementer ad germinandum excurrit, ita vt nil queat fructificare. Plinius ab eo: Vitibus morbus peculiaris articulatio tribus de cauſis. Vna vi tempeſtatum germinibus ablatis, altera, vt notauit Theophraſtus, in ſupinum exciſis, tertia, culturæ imperitia læſis: omnes enim earum iniuriæ in articulis ſentiuntur. Ad hæc Palladius: Locis calidis, & apricis, vites, quæ fructu carent, fronde luxuriant, & pauperiem fœtuum compenſant vbertate foliorum. Nouembri putare preſſius conuenit, frigidis verò menſe Februario. Si permanebit hoc vitiũ, circum foſſas arena fluuiali, vel cinere debebimus aggerare. Quidam lapides inſerunt inter flexuoſa radicum. Sotion Græcus: Effundentes ſe in multam materiem vites, breuius præſecare oportet, ſarmentis enim priuatæ quieſcunt. Si verò adhuc non ceſſent, facta paſtinatione, harenam fluuialem aggeremus, & modicum cinerem. Alii circum radices lapides ponunt, quo vitem perfrigerent. Accidit & roratio, cuius gemina cauſa eſt, aut enim quod rores ſtatim poſt florem inciderint, aut quod exuperantia fuerit. Quod ſi ita

fit, aerem dixerim in profluuio floris humidiorem, velut eruginem procreare: exuperantia verò quaſi auocare dimouereq́ue alimentum videtur. Itaque vtraque de cauſa defluere acina, quæq; permanere potuerint eſſe exigua, ratio eſt. Hæc Theophraſtus. Plinius ab eo: Siderationis genus eſt vitibus defloreſcentibus roratio. Aut cùm acini priuſquã creſcant, decoquuntur in callum. Sotion hoc affert remedium. Vites rhyadas Græcis appellatas, Latinis defluæ, ſiue fluxæ vocari poſſunt, à defluxu, quaſi fructum non continentes, ex folijs cognoſces ſubalbidis, & ſubarefactis, ſarmentis latis, mollibus & in lori modum tractabilibus. Medeberis igitur cinere, aceto acerrimo ſubacto illinens ſtirpes, & irrorans, quæ in ambitu ſunt trunci. Ipſæ enim vites cinere liquido facto reſpergendæ ſunt. Quidam verò marinam aquam radicibus affundunt, alij racemorum ſummas partes auferunt. Eſt quoq. vuarum morbus crambus vocitatus à Theophraſto. Hoc animal eſt erugini ſimile, naſcitur quum tempore humido, reſidente humore, Sol acrior conſequutus inuſſerit, quod etiam pampinis accidere conſtat. Plinius: Sunt & eadẽ cauſa naſcentes & erucæ, dirum animal, erodũtq; frondem, aliæ florem, ac depaſtam arborem turpi facie relinquunt. Naſcitur hoc animal tempore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, ſi ſol acrior inſecutus inuſſit ipſum vitium, ideoq; mutauit. Africanus ad erucas, pediculos, & ad glaciem hoc affert remediũ. Vrſino adipe corticem illinito, & vitis pedunculos non producet, aut adipe vrſino falces vngito nemine ſciente, quibus vites putaturus es, ſic neque pedunculi, neq; glacies vitem iniuria afficient. Aut falces oleo, in quo allium contritum ſit, illinito. Si verò erucas, quæ in roſis reperiũtur, in oleo coxeris & inde falces illeueris, neque ab alio animalculo, neque à pruina vitis iniuriam perpetietur. Aut adipe hircino, aut ſanguine ranarum falces inungito. Aut coticula cinerum cũ oleo perlita falces acuito, vitis ſarmenta vſta, & vitis lachryma permiſta cũ vino in mediam vineam deponito, & vermes non enaſcentur. Peſſimum eſt vitibus, ſi, dum florent, impluerit. Defluunt enim flores & fructus, cauſa imbecillitatis. Plinius à Theophraſto: Peſſimum eſt inter omnia quum defloreſcentem vitem percuſſit imber, quoniam ſimul defluit fructus. Theophraſtus, Caudicis fiſſionem citra iacturam ſubſtinet, & corticis quoque detractionem citra noxam patitur, quod arborum pleriſq; exitiale eſt: ſed non principis illius, atq; vitalis, verum externi, & qui plerunque ſubnaſcente nouo decidit. Ratio eſt quod partes diſiectas celerrimè comprimit, & coagmẽtat, atque tenaci compage conſtat. Sed dimutilatione nouella vitis maxime interit, etſi quid tenellum, imbecillum, atq; rectifluum ſit. Hæc enim iſtis moriendi cauſam donant. Exeſis primis germinibus nihil amplius germinatur, ſed protinus ipſe germinandi fluxus ceſſat, extinguiturq;, quaſi vitis excæcata & manca quodammodo fuerit. Principiũ enim & validiſſimũ & infirmiſſimum eſt, non tamen modo eodem: nam vitem fertilem admodum germinibus eſſe, germinationes ſequentis temporis latiſſimè indicant. Plinius ab eo: Iucerent pleraque fiſſa ſtirpe:

ſtirpe, excepta vite. Idem ſi vites ſint lachrymoſæ, earum radicibus aquam ſalſam iubet affundi. Sotion Græcus: Vites lachrymam emittentes, quantum vix credi par eſt, & in totum corpus vitis non diſtributam abiiciunt. Falce igitur truncum incidemus, & exulcerabimus, ſinu in ipſo facto, ſi nil profuerit, radicum craſſitudinem exculpemus, aut aliquo modo vlcerabimus: & amurca ad medietatem cocta, ac perfrigerata, plagas illinemus. Subrectum verò cęſuræ oculum foris inungemus: quod multo melius eſſe experimento conſtat. Palladius: Vites, quæ lachrymarum nimietate tabeſcunt, & deplorando vim roboris ſui auertunt à fructu, trunco earum lacerato, Gręci ſinum fieri iubent. Si hoc minus proderit, radicum robur pingue reſcindi, vt afferat medicinam, vulnus impreſſum, tunc inſulſa amurca ad medietatem decocta, & refrigerata plagæ exciſio perlinetur, & ſub hac acetum acre fundatur. At ſi quæ fructum oſtendunt vites ad maturitatem non perducunt, ſed prius quàm miteſcant vuæ, inareſcunt, hoc modo emendabuntur. Quum ſcipiones amplitudinem acini habuerint, radice tenus vitem præcidito, plagam acri acero pariter, ac lotio veteri permiſta terra linito, eodemq; radices rigato, ſæpe fodito. Hæc materias citant, vuæq; ſuccum perferunt. Ab eo Palladius: Ægras vites, vel quibus fructus areſcit, circumfodies, & vrinam veterem ſuffundes. Item cinerem ſarmenti, vel quercus aceto miſtum ſubiice, aut inciſas circa terram lætamine refoueto, & quæ germinant fortiora dimitte. Vindanionius Græcus: Quum acinus racemi erui magnitudinem indeptus ſiccari incipit, tunc omnem areſcentem racemi partem deradito, & à ſana, ſiue potius à ſaniore vicina areſcenti adimito: indeq; cæſuram cinere acerrimo aceto miſto linito. Præſtantior autem cinis eſt ſarmentitius. Sic enim quæ ægrotatura erant in racemo illita, cladem ampliorem euitabunt. Truncus autem vitis ſimiliter oblinatur. Quidam & infernas ſtirpis partes circa radices vrina veteri, & acerrima conſpergunt. Ex hac enim medela non ſolum fructus ſeruabitur, ſed & ipſa vitis diuturnitatem recipiet. Ab his Plinius: Quod ſi fructum non maturent, prius inareſcentem præciſarum ad radices plagam, fibraſq;, aceto acri, & vrina vetuſta madefacere iubent, atq; eo luto obruere, ſæpè fodere. Infructuoſas vites Columella ita fœcundas facit. Vites quum exiguum dant fructum, acero acri cum cinere rigato, ipſumq; codicem eodem cinere linito. Ab eo Plinius: Si verò fertiles non ſunt, aceto acri ſubacto cinere rigari, atq; oblini. Damageron, Ægrotantē vitem cinere ſarmentitio, aut quercino cū aceto miſto ad truncum conſperſo curabis. Valdè prodeſt & vrina hominis radicibus affuſa. Quidam ægrotas vites excidunt iuxta terram, deinde leniter obruunt terra adiacente, modico ſtercore ipſi ammiſto: & quum turiones egerminauerint, debiles quidam extirpant, generoſos ſinunt, & ſequenti anno, commodiorem ex relictis eligentes, reliquos tollunt. Sterilibus vitibus Democritus hoc affert remedium: Truncum ſcalpro, aut ſerra, vel quercino cuneo findito, lapidem in fiſſuram indito, vt partes trunci inuicem diſparentur,

& in ipſum vrinam humanam veterem infundito ad menſuram heminarum quatuor, ita vt eam ſenſim omni trunco circumfundas, vt etiam radices inde perfuſæ in integrum reſtituantur. Deinde iniice ſtercus terra miſtum: oportet tamen eos, qui lapidem in truncum imponunt defodere, & vertere ea, quæ ſunt circa radicem. Id in autumno facito. Sunt etiam quædam vites quæ fructum recens productum putrefaciunt, priuſquam racemi connutriantur, & matureſcant. Talibus igitur medeberis portulacæ folio. Alii autem polentam portulacæ ammiſtam trunco circumlinunt. Alii portulaca dimidiam racemi partem illinunt. Quidam cineris veteris heminas quatuor radicibus iniiciunt, aut etiam arenam. Palladius ad id: Vitis cuius fructus humore putreſcit, per latera pampinanda eſt ante vigeſimum vindemiæ diem, & ſola frons illa ſeruanda eſt, quæ in ſummitate poſita ſolem nimium defendit à vertice. Vites quoque algore intereunt, hoc quidem eſt quo deprehenditur ſoli vitium, quoniam non euenit niſi in frigido: itaque per hyemem cœli rigorem probamus, non ſoli. Ne igitur rubigo vineam vexet, docet Columella palearum aceruos inter ordines verno tempore poſitos habere in vinea. Quum frigus contra temporis conſuetudinem intellexeris, omnes aceruos incendito, ita fumus nebulam, & rubiginem remouebit. Diophanes, ne à pruina & rubigine vites lædantur, docet ita: Stercus aridum per diuerſa ſpatia in vinea deponito ſecundum vineti ventum, vbi incumbentem pruinam videris, ſtercus ſuccendito, fumus inde elatus pruinam diſperget. Quæ verò à pruina aduruntur vites, tardius putare oportet, quum ad germen fundendum concitantur, ſic enim tardius effloreſcunt. Hippuris vitis tardius germinat, ob id credita eſt minus pruinam curare calido iam ſole exiſtente. Quidam fabam in vineis ſerunt, & vites à pruina illæſas futuras putant. At ſi contigerit vites à pruina lædi, incidendæ ſunt, & valdè breuiter præſecandæ, vt vis earum permaneat: nam & ſequenti anno priorem fructum reddent. Alii miricæ cinerem in vinea ventilant, nam oculis cinis inſidens, illabentem pruinam pellit. Aliud affert Berytius. Simul vt videris rubiginem in aëre congregari, ſtatim bouis cornu ſiniſtrum vnà cum bubulo ſtercore vrito, & fumum multum per ambitum arui, ſecundum ventum facito, quo ventus omnem fumum ad rubiginem ferat, nam diſperget. Apuleius tradit trium cancrorum vſtorum cum bubulo ſtercore, aut paleis, aut ſtercore caprino, fumum ſufficienter iuuare. Si verò anticipet rubigo, damnum reſarcies hoc modo: Cucumerum ſylueſtrium, aut colocynthidis radices, aut folia contundito, & aqua macerato, indeque apprehenſa à rubigine irrorato ante ſolis exortum. Idem facit cinis ficulneus, aut quercinus maceratus, & irroratus. Prodit Apuleius: Si lauri ramulos in aruum proieceris, tranſire in ipſos rubiginis noxam. Noſſe operæ pretium eſt, quod pleniluniis omnia rubigine afficiuntur, præcipuè frumentum, propterea quod tunc Luna calidiſſima,

lidiſſima, & humida, noctuque fructus putrefacit. Quidam ſilurum piſcem conciſum vrunt ſecundum ventum, per omnem regionis partem odorem ſpargentes. Quin & per naturam contraria affectione reſiſtit, ſi in cribro phocæ pellis circumponatur, perforeturq; ita vt per cribrum ſemen excutiatur, & terra conſeminetur. Idemq; grandinem cadere non ſinit naturali proprietate. Plinius, Simili modo ne conuoluolus fiat in vinea, amurcæ congios duos decoctos in craſſitudinem mellis, rurſus cum bituminis tertia parte, & ſulphuris quarta, ſub dio coqui iubent, ne excandeſcat ſub tecto. Hoc vites circa capita, ac ſub brachiis vngi, ita non fore conuoluolum. Quidam contenti ſunt fumo huius mixturæ ſuffire vineas ſecundo flatu continuo triduo. Plerique non minus auxilii, & alimenti arbitrantur, in vrina, quàm Cato in amurca, addita modò aquæ pari portione, quoniam per ſe noceat. Nunc remedia contra animalia deſcribemus. Contra ſorices id affert Columella, Vites quæ ſecundum ædificia ſunt, à ſoricibus, vel muribus infeſtantur. Id ne fiat plenam lunam obſeruabimus, quum erit in ſigno Leonis vel ſcorpionis, vel ſagittarii, vel tauri, & noctu ad Lunam putabimus. Genus eſt animalis, volucra appellatur: id ferè prærodit teneros adhuc pampinos, & vuas, quod ne fiat, falces quibus vineam putaueris, peracta putatione ſanguine vrſino linito, vel ſi pellem fibri habueris in ipſa putatione, quoties falcem acueris, ea pelle aciem detergito, atque ita putare incipito. Plinius ab eo: Alii voluocem appellant animal prærodens pubeſcentes vuas, quod ne accidat, falces, quum ſint exacutæ, fibrina pelle detergent, atq; ita putant. Aut ſanguine vrſino liniri volunt poſt putationem eaſdem. Ne formica vitem aſcendat, iubet Columella lupinum teri, & cum fracibus miſceri, eoq; imam vitem linea circumlini, vel bitumen cum oleo coqui, eo quoq; imas vites tangi: formicæ non excedent. Plinius: Sunt arborum peſtes & formicæ. Has abigunt rubrica, ac pice liquida perunctis caudicibus. Nec non & piſce ſuſpenſo iuxtà in vnum locum congregant. Aut lupino trito cum oleo radices linunt. Africanus contra beſtiolas vites vaſtantes hæc docet: Enecabuntur vermes vitem infeſtantes, aut vineam ſua habitatione ęgram reddentes, fimo bubulo ſecundum ventũ ſuffito. Quidam galbanum, aut cornu cerui, aut vngues caprinos, aut eboris ſcrobem, aut lilii radicem in vinea ſuffiunt. Fugabis etiam muliebris pili ſuffitu. Alii pæoniam, vel perſonariam ſuffientes. Alii ſuccum cyrenaicum, & oleũ coquunt & truncos vitium illinũt, à fundo paulo ſuperius initio facto. Alii allio trito vites illinunt contra erucas. Alii cantharides oleo macerant, inde cotẽ, in qua falces exacuunt, illinunt cõtra eaſdem. Quidam contra maiora animalia ſtercore canino vrina veteri macerato, ac diſſoluto, omnia per ambitũ reſpergunt. Democritus: cancros fluuiales plurimos, aut paguros marinos, nõ pauciores quàm decẽ in vas fictile cum aqua indito, & addito operculo ſub diuum exponito, vt ad denos dies inſolentur. Deinde quæcunq; illæſa eſſe volueris, hac aqua conſpergito, idq; alternis diebus, donec adoleuerint, & mi-

raberis rei efficaciam. Plinius: Contra veſpas remedio eſt oleo aſpergi ex ore vuas. Tradunt ſucco cucumeris ſylueſtris tactis radicibus vitium, non attingi vuas ab auibus. Vuæ flores in cibis edêre gallinacei, vuas non attingunt. Vites cæſas bidente curare docet Palladius: Quum vitis bidente læditur, aut ferro, plagam, ſi terræ iuncta eſt, adline ſtercore ouillo, vel caprino, tunc terra miſta circumfoſſa ligare curato. Si in radice læſa eſt, operiens liquidum lætamen admiſce. Eadem Caſſianus Græcus.

De vitis inimicitia cum braſſica, & aliis. Cap. XIX.

Braſſica & laurus vitem offendunt, ſuccoq; ſuo & odore deteriorem faciunt, nam & eam allicere, & olfacere dicunt, quamobrem cum germen iis propius acceſſerit, auerſum retrograditur, inimicum fugiens odorem. Ideo Androcides ſapientia clarus braſſicam aduerſari vino, ac ebrietatem arcere hoc prodidit exemplo, quòd vitis etiam viua braſſicæ fugetur odore, vt ex Theophraſto habetur. Plinius ſylueſtrem braſſicam vino inimiciſſimam prædicat, quam præcipue vitis fugiar, aut ſi non poſſit fugere, moriatur. Berytius ſcribit, Maxime cauere homines debent braſſicam inter vites ſerere, velut natura ſiccam, & naturaliter contrariam affectionem aduerſus vitem habentem. Si autem contingat complantata eſſe ex propinquo vitem & braſſicam, vitis ipſa augeſcens, vbi braſſicæ appropinquat, non amplius directe procedit, ſed retrouertitur, contrariam affectionem ad braſſicam habens. Inquit Timæus, Athenæo referente, vineam, in qua braſſica naſcitur, vinum exilius proferre. Odit præterea maximè corylum. Iubente Virgilio,

Néve inter vites corylos ſere.

A quo Plinius: Vitis odit corylum, & ni procul abſit, triſtis, & ægra. Odit & cupreſſum, vt diximus in eius capite.

Prognoſtica ad cognoſcendas vini vbertates, vel caritates ante vindemiam. Cap. XX.

Inter Democriti ſcita connumeratur illud, vt qui cognoſci poſſit ante vindemiam futuram vini vbertatem, & bonitatem, vel contrà prauitatem hoc modo. Acinum, hoc eſt, vuam particularem de racemo leniter per digitos detrahito: ſiquidem igitur quiddam exilierit, vbertatem oſtendit. Quidam ſi multum frumenti prouenit, etiam liquidum fructum abundaturum pollicentur. Cæterum vinum bonum, & potens futurum coniectamus, ſi per vernum tempus imbres plures fiant. Idem futurum indicant imbres oborti, quum erui magnitudinem vuam habet, & adhuc acerba exiſtit. At verò quæ ad ipſum vindemiæ tempus oboritur pluuia, non ſolùm aquoſum, ſed & deprauatum vinum vt vappam faciet. Plinius. Vinearum conceptus Vergiliarum exortu incipit, ad VI idus Maii. Aliud hoc quatriduum eſt, quod neque rore ſordere velint, exhorrent enim frigidum ſydus Arcturi poſtridie occidens,

ſcidens,& multo minus plenilunium incidere. IIII nonas Iunii, iterum aquila exoritur veſperi, decretorio die florentibus vitibus, ſi plenilunium in eum incidat. Equidem & ſolſtitium VII calendas Iulii in ſimili cauſa duxerim, & canis ortum poſt dies à ſolſtitio XXIIII. Sed interlunio accidente, quoniam vapore conſtat culpa, aciniq́ue præcoquuntur in callum. Rurſus plenilunium nocet ad IIII nonas Iulii, quum Ægypto canicula exoritur, vel certè XVI calend. Aug. quum Italiæ. Item XIII calen. Aug. quum aquila occidit, vſque ad X calen. eiuſdem.

Maturitatis vuarum tempus quomodo cognoſcatur. CAP. XXI.

INSTANTE vuarum maturitate, docendum eſt quo tempore vindemiæ celebrandæ ſint. Canit Heſiodus,

Dum tamen in media cœli ſtatione refulget
Syrius, Orionq́; loco ſplendeſcit eodem,
Et roſea Arcturi cernit Pallantias aſtrum:
Tunc vuas tenero abſcindens de corpore matrum,
Per bis quinque dies tepido ſub ſole iacentes
Pande. Dies etiam molleſcant quinque ſub vmbra.
Dehinc torque, & capiant vegetes iucunda Lyæi
Munera.

Varro vuas legere, & vindemiam facere iubet inter æquinoctium autumnale,& Vergiliarum occaſum. Columella calendis Octobris fieri vindemias pluribus regionibus inquit: Vuarum maturitatem alii aliter interpretati ſunt. Quidam quum vidiſſent partem aliquam vuarum vireſcere,crediderunt tempeſtiuam eſſe vindemiam. Quidam quum coloratas, & perlucidas vuas animaduertiſſent, nonnulli etiam quum pampinos,ac folia decidere conſideraſſent: quæ omnia fallacia ſunt, quoniam immaturis vuis omnia eadem poſſunt accidere propter intemperiem ſolis, & anni. Itaq; nonnulli guſtu explorare maturitatem tentauerunt, vt ſiue dulcis eſſet ſapor vuæ, ſiue acidus, exinde æſtimarent: ſed & hæc ipſa res habet aliquam fallaciam: nam quædam genera vuarum nunquam dulcedinem capiūt propter auſteritatem nimiam. Sed hoc modo ipſa naturalis maturitas conſideratur: ſcilicet quum expreſſeris vinacea, quæ acinis celantur, ſi iam infuſcata, & nonnulla propemodum nigra fuerint: nam nulla res colorē illum afferre poteſt, niſi maturitas, quum in media acinorum parte ſint,vt à ſole æſtuante & ventis protegantur,humorq́ue ipſe non patitur ea percoqui, aut infuſcari, niſi ſuapte natura. Diophanes Græcus adhæc: Non facile eſt cognoſcere,quando vindemiandum ſit: nam alii ante maturitatem vuas legentes, infirmum, & non perenne vinum faciunt: alii tardius vindemiantes, non ſolum vitem lædunt, vltra tempus onus geſtantem, ſed & ſi grando, & glacies oborietur, iniuriæ expoſitum vinum habebunt. Cognoſcitur igitur opportunum tempus viſu, & guſtu, aliiſq́ue

notis à veteribus proditis. Democritus & Africanus ſex tantum dies & non plures rectè permanere vuam maturam tradunt. Si igitur vinaceus non amplius viridis pellucet, ſed nigricans, vuam maturam eſſe ſignificat. Alii acinos premunt, & ſi vinaceus exhiberit nudus, citra omnem carunculæ circum ſe complexum, maturas ad vindemiam eſſe vuas iudicant. Si verò proſilierit vinaceus partem carnium ſecum trahens, maturas negant. Quidam quòd paſſa fieri incipiat, maturam coniectant. Alii hoc modo: Vbi denſiſſimus eſt racemus, inde acinum vnum eximunt, & poſt vnum, aut alterum diem racemum reſpiciunt, & contemplantur. Si in eadem figura permanſerit locus, velut vicinis, & iuxta ſitis acinis, nullum augmentum capientibus, vindemiam accelerant. Si verò exempti acini locum minorem factum viderint, velut circumſitis acinis auctis, vindemiam inhibent, donec augmentum progreſſum fecerit. Zoroaſter verò addit, quòd vindemiare oportet Luna exiſtente in Cancro, aut Leone, aut libra, ſcorpio, capricorno, aut aquario. Diligenterque prouidendum vt deſinente ipſa, & ſub terra exiſtente vuarum collectionem abſoluamus. Plinius, Iuſtum vindemiæ tempus ab æquinoctio ad Vergiliarum occaſum dies XLIIII. Muſta calcari debere quum Luna ſub terra, XI calend. Septemb. Cæſaris & Aſſyriæ ſtella, quæ vindemiator appellatur, exoriri mane incipit, vindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Vindemiam antiqui nunquam exiſtimauere maturam ante æquinoctium: iam paſſim rapi cerno. Quamobrem & huius tempora notis, argumentiſq; ſignentur. Leges ita ſe habent. Vuam calidam ne legito, hoc eſt in eius ſiccitate, ac niſi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc eſt, ſi ros nocturnus fuerit, nec prius quàm ſole diſcutiatur. Vindemiare incipito quum ad palmitem pampinus procumbere cœperit, aut quum exempto acino ex denſitate interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, ſi contingat creſcente Luna vindemiare.

De vindemia facienda. Cap. XXII.

CATO, Columella, Varro, cæteriq; multa vaſa præparari iubent ante vindemiam, ſed quia aliena ſunt ab his, quæ noſtris temporibus habemus, ſuperuacuum duximus recenſere. Didymus torcularia viginti diebus ante vindemiam aperienda eſſe dicit, quo perflentur, & tranſpirent, aqua marina reſpergenda, ſuffumigandaq;. Apuleius: Qui corbibus præfecti ſunt, folia eligant, & ſi quis racemus acerbus, aut acidus afferatur. Oportet & calcantes, ſi quid cophinis præfectos fefellerit, eligere: nam folia cum vuis contrita, vinum magis aſtringens, & corruptibile faciunt. Ex acerbis, & ſiccis racemis detrimentum accedit. Iniectas in torcular vuas, ſtatim pedibus conterant, qui ad hoc deſtinati ſunt, omneſq; acinos æqualiter conculcãtes, vinacea extrahant, quo plurima liquoris pars in ſubtorcularios lacus defluere poſſit, & vbi iterum

rum calcarunt diſcedant: & quum calida, & non valdè humecta fuerint vinacea, ſub lignum præli imponant: calida enim, & mollia exiſtentia fluidiora ſunt. Si valdè humida ſuperponantur, neceſſe eſt onere impoſito diſrumpi, ac diſparari compoſita. Ingredi autem calcatores oportet torcularios pedibus benè lotis: neq; in torculari quicquam edant vel bibant, neq; ſæpè ingrediantur, & exeant, & ſi qua neceſſitas abeundi fiat, nudis pedibus ne abeant. Sint calcatores induti, ob vrgentes ſudores. Bonus odor in torculario ſit oportet ex thure, vel aliquo alio ſuffumigio. Varro vindemiam ita fieri oportere dicit, vt videas à quo genere vuarum, & à quo loco vineti incipias legere, nam & præcox multo ante coquitur, quo prior legenda, & quæ pars arbuſti, ac vineæ magis aprica, prius debet deſcendere de vite. In vindemiam diligentius vua non ſolum legitur ad bibendum, ſed eligitur ad edendum. Itaq; lectius defertur in forum vinarium, vnde in dolium inane veniat, electa in ſecretam corbulam, vt condatur. Quæ calcatæ vuæ erunt, earum ſcopi cum folliculis ſubiiciendi ſub prælum, vt ſi quid reliqui habeant muſti, exprimatur in eundem lacum. Quum deſiit ſub prælo fluere, quidam circumcidunt extrema, & rurſus premunt, & rurſus, quum expreſſum, circumciſitum appellant, ac ſeorſum quod expreſſum eſt ſeruant, quod reſipit ferrum.

Lora optima quomodo fiat. CAP. XXIII.

A VARRONE docetur lora quomodo fiat. Expreſſi acinorum folliculi in dolia coniiciuntur, eoq; aqua additur, ea vocatur lora, quòd lota acina, ac pro vino operariis datur hyeme. Columella expreſſius docet. Quantum vini vno die feceris, eius partem decimam quot metretas efficiat conſiderato, & totidē metretas aquæ dulcis in vinacea, ſed quibus vnius diei vinum expreſſum erit, addito. Eodem & ſpumas defruti, ſiue ſapæ, & fæcem ex lacu confundito, & permiſceto, eamq; irritā macerari vna nocte ſinito, poſtero die pedibus proculcato, & ſic permiſtā prælo ſubiicito. Quod deinde fluxerit, aut doliis, aut amphoris condito, & quum deferbuerit, obturato. Commodius autem ſeruatur in amphoris. Hanc loram Columella ſuus patruus ex vetere aqua faciebat, & nonnunquam plus biennio innoxiam ſeruabat. Anatolius ita facit: Vinacea poſt muſti defluxum è veſtigio deiicienda ſunt, & in dolia indenda, ac poſtea conculcanda, etenim fæx ex his non iniucundus potus fit ruralibus: ipſaque deinde remanentia vinacea abundans alimentum brutis præbent. Oportet autem ſtatim, vt vinacea ex torculari ablata ſunt, & torcular, & lacus ſubtorcularios euertere, & aqua marina, aut muria per ſpongiam expurgare, & ſuffumigare: humor enim remanens omnino corruptus aceſcit, & proinde fructum, qui ſequenti die calcatur, corrumpit, & culicem gignit, quod ſignum eſt vini in vappam peruerſi. Plinius. Non poſſunt iure dici vina, quę Gręci deuterias appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua vinaceis, ſed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera. Decima parte

aquæ addita, quæ muſti expreſſa ſit, & ita die ac nocte madefactis vinaceis, rurſus prælo ſubiectis. Alterum quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expreſſum ſit addita aquæ, expreſſoq; decocto ad tertias partes. Tertium eſt fecibus vinum expreſſum, quod fecatum Cato appellat. Nulli ex his plus quàm anno vſus.

Quomodo muſtum in dolia condendum. CAP. XXIIII.

POST perfectam vuarum calcaturam, quomodo muſtum in dolia condendum ſit, docet Diophanes. Dolia ante vini infuſionem meraca muria per ſpongiam emundare oportet, & thure ſuffumigare. Oportet neque valdè plena facere, neq; nimium vacua, ſed coniicere quantum veriſimile eſt muſtum efferueſcens augmentum facere poſſe, vt ne ſuperfundatur, & vt ſpuma vſq; ad labia eleuata, quod ſolum eſt impurum expuat. Purgandum eſt conſequenter muſtum in doliis ad dies quindecim, & tum manibus, tum ſcyphis ſpuma auferenda, & ſi quid aliud ſuperfluum fuerit: purgamenta verò omnia extra locum, in quo dolia ſita ſunt, exportentur, & valdè procul reiiciantur. Si enim in vicino manſerint, culices ex ipſis corruptis enaſcuntur, & malus fætor excitatur, quæ ambo vinum in vappam conuertunt: quare bonum odorem in torcularibus, & cellis vinariis procurandum. Florentinus ne vinum ſuperfundatur, hoc adinuenit: Coronam ex pulegio, aut calamintha, aut origano ad colla vaſorum circumponit. Quidam interna doliorum labra caſeo bubulo perlinunt, cohibet enim intro muſti ipſius feruorem. Docet Democritus muſtum, quod per pluuias frequentes imbecillitatem contraxit, crebro imbre perfuſa vua, quod probari ipſius guſtu poterit, ſic curari debere. Statim atq; primum efferbuerit muſtum, in noua dolia transferunt, in fundo enim ſidit ſuo pondere feculentum omne & aquoſum, atque in merretas decem vini tres ſalis heminas adiiciunt. Vel muſtum decoquunt, donec pars eius vigeſima poſſit abſumi. Melius fieri dicunt ſi centeſima gypſi pars adiiciatur. Lacedæmonii eo vſque decoquunt, donec vini quinta pars pereat, & quarto anno vſibus miniſtrant.

Quomodo vina elutrianda. CAP. XXV.

VINVM elutriari oportet, Zoroaſtræ doctrina, borealibus ventis ſpirantibus, nequaquam verò auſtralibus, infirmiora vere, fortiora æſtate. Quæ verò in ſqualidis locis nata ſunt, poſt hyemale ſolſtitium. Vinum plenilunio in alia vaſa transfuſum aceſcit. Noſſe oportet: vinum à fece, vnde alimentum habet, liberatum, tenuiorum partium, & imbecillius redditur. Prouidendum eſt hyeme calefiat, æſtate frigeſcat. Intermeſtruo quum Luna ſilet, elutrianda vina. Sotion in prælunaribus maxime diebus, hoc eſt prima, & ſecunda die priuſquam Luna hominibus appareat, transfuſionem fieri tradit. Obſeruari præterea exortus ſyderum, & emerſus, in iis enim fæcem moueri volunt. Item quum roſa floret, aut germinat vitis, qua fron-

dente

dente conſulunt ſapientes, præſertim Heſiodus, aperto dolio, ſummũ imumq; vinum expendendum: quod medias tenet dolii partes, ſeruãdum vtpote quod & validius, atq; durabilius, ac vetuſtatis patiens exiſtimetur. Quod enim ſummis vaſis faucibus reſidet, aëris conſuetudine vires exhauriente, degenerat in vappam, quod fundo ſidit, fęcis vicinitate vitiatur. Quod ita cecinit Heſiodus,

Principio vaſis ſaturum, & fine eſſe iubemus,
In medio parcum.

Vaſa non ad ſummum vſq; labrum replenda, ſed faucibus tenus, ne occluſo ſpiritu ſtrangulentur, coercitaq; ſuſpiret aura. Addit Plinius. Vinum transferre in vaſa, in quibus acetum fuerat, melius, quàm in ea, in quibus dulce, aut mulſum.

Prognoſtica vinorum durabilium, peruertendorumq́;.
CAP. XXV.

TRANSFVSO in dolia vino, monet Africanus, fex ipſa in dolio relinquatur, ac diligenter dolium cooperiatur, frequenterq; olfactu experimentum ſumendum eſt, an aliqua tranſmutatio fecum fiat, vt ſi culices, aut eiuſmodi quippiam gignatur, id ſignum vinum corruptum iri; ſi nil tale contingat, permanſurum. Alii pertuſam harundinem ad fæces vſq; dimittunt, ſupernumq; harundinis foramẽ digito magno obturãt, mox ablato digito per foramen olfaciunt, vel aliquid fæcis exugunt, & ex fæcis qualitate quale futurũ erit vinum coniiciunt. Alii parum de vino feruefaciunt, & refrigeratum guſtant, & ex ſapore de cætero quale vinum futurum ſit iudicant, verũ de medio vaſe vinum accipiendum ad experimẽtum. Alii ex operculis vaſorum prognoſtica concipiunt. Detecto enim dolio, humiditatem ipſis inhærentem deguſtant, & tale vinum fore coniectant: nam ſi vinoſus eſt ſapor, optimi vini ſignum, ſi aquoſus, peruerſuri. Alii à ſapore auſpicantur præſagia: nam ſi auſterum ſapit, ſecuritatem indicat, ſi molle, contrarium. Licet idem ex ſupernatante flore coniicere. Si mollis, latus, & purpurei coloris, ſecurius vinum promittit, ſi glutinoſus, reprobi ſignum: ſi niger, imbecille: albus diuturnum vinum ſignificat. Si telæ araneæ contextus, acoris indicium. Rurſus ſi ſerpentem viti implexum vindemiæ tempore videbis, vinum acidum expectabis. Si dum calcatur muſtum, aut in dolia conditur, craſſum & glutinoſum fuerit, quod tactu deprehendes, durabilius vinum erit: ſi tenue, facilè peruerſurum. Vinum in muſto auſterum, perenne, & in poſterum iucundum fore, dulce verò nõ durabile. Tactu etiam cognoſces, vas tactu calidum, nõ firmum vinum, frigidum contra diuturnius. Vinum guſtu calidum, vel frigidum idem oſtendit. Operculum dolii ſiccum, firmiſſimum vinum indicat, ſi humidum, peruerſionem. Si aceti mulſi odorem habebit, tranſuaſari oſtendit, vas talis odoris cauſam ſcito. Alii manus in vinum immergunt, iiſque exiccatis ex odore coniiciunt: peruertendi enim vini acidior olfactus. Alii ſuper harenam vinum coniiciunt,

& percolant, ſi non tranſmutabitur, probatiſſimum habent. Vina quia peruerti ſolent in ſolſtitiis, & vite germen fundẽte: ob id eo tempore probationis talia experimenta ſumunt. Alii laminas ex plumbo, ſtanno, vel ære faciũt longitudine, & latitudine trium digitorũ, & deterſas operculo doli adglutinant, & opercula doliis obdunt, & poſt quadrageſimũ diem aperiunt, ſi laminas puras reperient, vinum dulce, odoratum, & ſanum iudicant, at ſi plumbeã albeſcentem, in ceruſſæ ſpeciem, ſi ſtanneam, nigreſcentem, ſi æneam, in bullas erumpẽtem, non ſanum. Alii polentam ammiſcent, & vbi deſederit, guſtant. Alii apũ ſemen, hordei furfures, lauri folia, vitis nigræ ſarmenta in efferueſcens & bulliens vinum iniiciunt, & refrigeratum guſtant: & hoc modo experimẽtum capiunt. Plinius. In vitium inclinantis vini experimentum eſt laminæ plumbeæ mutatus in eo colos. Flos vini cãdidus probatur, rubeus triſte ſignum eſt, ſi non is colos vini ſit. Item vaſa incaleſcentia operculave ſudantia. Quod celeriter florere cœperit, odoremq; trahere, non fore diutinum.

De tempore, & modo guſtandi vinum. CAP. XXVI.

SVNT & fraudes œnopolarum, quæ peruerſum vinũ optimum guſtãtibus demonſtrare poſſunt, nõ quòd ipſi eiuſmodi impoſturas aliis faciamus, ſed ne per tales circumueniamur & ne ab eis fallamur, eas nos docet Florentinus. Qui borealibus ventis flantibus vina deguſtant, qualia ſint non cognoſcunt, quia tunc incommota manent. Sed experti œnoptæ Auſtro ſpirante guſtant, quia auſter vinũ commouet, & quale ſit arguit. Ieiunus vinũ ne guſtet, tunc enim guſtus eſt hebes, neq; à crapula id deguſtandũ. Oportet guſtantem, neq; acres, neq; ſalſos cibos, qui comedentis guſtũ immutant, præſumpſiſſe: ſed pauciſſimum cibum, eumq; nondum concoxiſſe. Emptoribus borea ſpirante, vinũ ad guſtandum exhibeto. Alii emptoribus impoſituri, doliũ nouum habent, quod optimo, vetere, ac odoratiſſimo vino replent, & ita fallunt guſtãtes, putantes odoris fragrantiam contẽti vini eſſe, quũ in dolio diutius ea qualitas inhæreat. Caupones caſeum, & nuces exhibent potantibus, quo exactus ſenſus guſtus corrumpatur. Zoroaſter ſyderũ exortu dolia aperiri nõ debere admonet, tunc enim motus fit vini, & non cõuenit ipſum cõtrectare. Et ſi in die dolium aperies, ſoli vmbroſum aliquod oppones, ne ſplẽdor vino illabatur. Si noctu, neceſſitate vrgente, doliũ aperturus, aduerſum lumẽ Lunæ itidẽ excipies. Laborat vinũ, vt Paxamus tradit, occaſu Pleiadum, itẽ bruma, vel quũ flore vitis exuitur, æſtiuo ſolſtitio, vel exortu Canicula. Sentiunt vitia, quum cœlum incendio flagrat, quum etiã nimio frigore riget, quũ vehementer inceſſerunt pluuiæ, item quum duro tonitru cõcutitur aut violentis coruſcat fulgetris. Plinius. Bruma aperiri vetant, niſi ſereno die: vetant Auſtro flante plenave Luna.

Quomodo muſtum dulce toto anno habeamus. CAP. XXVII.

MVSTVM vt ſemper dulce, & tanquam recens toto anno permaneat, ſic facito. In amphoram muſtum indito, & corticem oppicato, demittito in piſcinã, poſt trigeſimum diem eximito, totum annum muſtum erit. Cato,

Vel antequam prœlo vinacea ſubiiciantur de lacu quàm recẽtiſſimum addito muſtum in amphoram nouam, eamq́; oblinito, & picato diligenter, ne quicquam aquæ introire poſſit. Tunc in piſcinam frigidæ, & dulcis aquæ totã amphoram mergito, ita ne qua pars extet, dein poſt quadraginta dies eximito, & vſq; in annũ dulce permanebit. Hęc Columella à Florentino Gręco. Muſtum prochyma dictum Græcis, quod ſponte diſtillat antequã calcetur, eodem die in vas intus, & extrà picatum conde, vt ad medietatẽ vas repleatur, & addito operculo diligenter obline gypſo. Ad multũ enim tempus muſtum dulce permanet. Diutius permanebit, ſi vas per pelliculã obturatũ, & concluſum in puteũ per triginta dies dimittatur, propterea quod nõ efferueſcit, & ſemper muſtũ erit. Si quis etiã leniter vuas calcauerit, vt nõ premãtur, hoc ipſum habebit. Alii in vetus vas à vetere vino muſtum infundunt. Alii vas intra & extra picatũ in puteũ imponunt, vt labra tantũ ſuperemineant. Alii in humidã arenam vas infodiunt. Alii ſuper vas vinaceis obrutũ harenã humidam accumulant. Alii in vas non picatũ muſtum condunt, & nitro Alexandrino tuſo adiecto in vmbra deponũt. Experimentũ ſuprà deſcriptũ probauimus, & verũ inuenimus, immo etiam per bienniũ ſub aqua latuit, & optimũ repperimus. Alio quoq; artificio dulce vinũ Columella facit. Vuas legito, in ſole triduũ expãdito, quarto die meridiano tẽpore calidas vuas proculcato, muſtũ lixiuium, antequã pręlo ſit preſſum, de lacu tollito, quũ deferbuerit in ſextarios quinquaginta irim benè pinſitã nec plus vnciç pondere addito. Vinũ à fęcibus eliquatũ diffundito: hoc erit ſuaue, firmum, & corpori ſalubre. Didymus ita facit. Triginta diebus antè vindemiã ſarmentum ferens botros intorquẽt, omniaq; folia auferunt, quo illabens ſol humorẽ conſumat, & vinũ dulce facit, quemadmodũ per cocturã nos facimus. Intorquent ſarmenta nimirum, vt racemos ab humiditate, & alimento ex vite abſtrahant. Alii poſtquã racemos foliis denudarunt, & vuæ iã corrugari incipiũt, collectas racematim ad ſolem exponũt, donec paſſę fuerint, poſt ſub eodẽ meridiano ſole ſublatas in torcular transferunt, & reliquam diem ac inſequentẽ noctem ſinunt, & ſub diluculũ calcant, vel iã expreſſum, & in doliis conditũ muſtum, per triduũ deoperta relinquũt, mox opercula addunt nõ valdè oſculis congruentia, ſed virgis interpoſitis ſuperpendẽtia: poſt quintum diem opercula exactè obdenda, cinere aqua ſubacto illita, paruis foraminulis relictis, quæ & poſt ſeptimum diem claudantur. Et ſi dulcius quæris, ad dies quinq; dolia deoperta ſinito, mox opercula addito. Plinius Mediũ inter dulcia vinumq́; eſt quod Gręci aigleuces vocãt, hoc eſt ſemper muſtũ. Id euenit cura, quoniã feruere prohibetur: ſic appellant muſti in vina tranſitũ. Ergo mergũt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma tranſeat & cõſuetudo fiat algẽdi. Eſt etiamnum aliud genus eius per ſe, quod vocat dulce Narbonenſis prouincia, & in ea maximè Vocõtii. Aſſeruatur eius gratia vua diutius in vite pediculo intorto. Ab aliis ipſe palmes inciditur in medullã, ab aliis vua torretur in tegulis.

An vinum habeat ammiſtam aquam. CAP. XXVIII.

PYRA ſyluestria, hoc eſt crudiſſima Sotion in muſtum coniicit, & ſi aquam habuerit, ad fundum merguntur. Democritus verò inquit. Si ſcire cupis emptor, ſi nullam miſtionis fraudem vinum experitur, mala, aut pyra ſylueſtria, aut locuſtam, aut cicadam in vas mittito, quod ſi ſupernatauerint fluitantia, meri ſinceriq; putat indicium, ſi demergantur, aquam contineri. Aliqui arundinem, papyrum, fœnum, lignum, aut aliquid ſarmentoſum oleo illitum dolio mandant, deinde extrahentes conſiderãt, ſi oleo guttulæ aquæ ſtillatim congeſtæ cohæreant, quòd ſi deprehendatur, aquam cõtineri certũ eſt. Vel ſi in ollam nouam nullo perfuſam humore biduo vinum adhibeatur, ea miſtam aquam extillabit. Alii calefactum vinum ſub dio in nouum mittunt fictile, ſi aquam habeat degenerat in acetum. Alii in viuam calcem vinum iniiciunt, ſi ſincerum eſt, hanc cogit: ſin aquoſum, diffundit. Porrò ſi in ſartaginem feruens oleum capientem vinum aquam habens funditur, obſtrepet, & bullans exiliet. Alii ſpongia oleo imbuta ſpiraculum vaſis obturant, & inuertunt, ſi aqua inſit, à ſpongia manans effluet. Africanus in dolium vini liquidum alumen infundebat, & penicillo oleo peruncto dolii ſpiraculum operculabat, per quod inclinatum ſola profluebat aqua. Ad hęc Cato: Si voles ſcire in vinum aqua addita ſit nec ne, vaſculum facito de materia hederacea. Vinum id, quod putabis aquam habere, eodem mittito. Si habebit aquam, vinum effluet, aqua manebit, nam non continet vinum vas hederaceum. A quo Plinius: Ederæ mira proditur natura ad experienda vina. Si vas fiat ex ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, ſi qua fuerit mixta. Sed hoc falſum eſt, nam quum experiremur, aqua effluit, vinum remanet. Sed lignum viride ſit oportet. At quomodo à vino aqua ſeparetur, in Naturali Magia longius exequuti ſumus.

De defruto coquendo. CAP. XXIX.

VASA, quibus defrutum coquitur, aut ſapa, plumbea potius, quã ęnea eſſe debent: nam in coctura æruginem remittunt ænea, & medicaminis ſaporem vitiant. Odores qui cum defruto apti ſunt coquantur, iris, fœnumgræcum, ſchœnum. Harum ſingulæ libræ in defrutarium quod ceperit muſti amphoras nonaginta, quum iam deferbuerit & expurgatum erit, tum adiici debent. Deinde ſi natura tenue muſtum erit, quum ad tertiam partem fuerit decoctum, ignis ſubtrahendus eſt, & fornax aqua refrigeranda. Quanto plus decoquitur (ſi modo non aduritur) melius, & ſpiſſius erit. Plinius: Decoquitur muſtum vſque ad tertiam partem menſuræ. Quod vbi factum ad dimidiam eſt, defrutum vocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Ipſa quoque defruta ac ſapas coquũt quum ſit cœlum ſine Luna, hoc eſt in ſyderis eius coitu, neque alio die coqui iubent. Prætetea plumbeis vaſis non æreis, nucibus iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniæ nobiliſſima expoſita ſub dio in cadis verberari Sole, Luna, imbre ventis aptiſſimum videtur.

Tempus defrutum coquendi, noctu ſilente Luna, aut ſi interdiu plena, cæteris diebus, aut ante exortũ Lunæ, aut poſt occaſum. Ne de nouella vite, aut paluſtri, nec niſi è matura vua, nec niſi foliis deſpumandum, quia ſi ligno contingatur vas, aduſtũ ac fumoſum fieri putant. Leontius ſapam docet. Muſti optimi ſextarios v i i, vini optimi ſextarios centum, ſi ad tertias decoxeris, & deſpumaueris, ſapam egregiam parabis.

Remedia ad vina. Cap. XXX.

MVLTA ſunt apud antiquos rei ruſticæ ſcriptores ad vina remedia, nos ea tantùm, quę ad vſum noſtri tẽporis eſſe poſſunt, huc afferemus. Columella affert remedia aceſcentis vini. In quo agro vinũ aceſcere ſolet, curandum vt quum vuam legeris, & calcaueris, priuſquã vinacea torculis exprimantur, muſtum in corbem defundas, & aquæ dulcis puteanæ ex eodem agro partem decimã adiicias, & coquas, donec aqua quã adieceris, decocta ſit. Quum refrixerit, in vaſa defundas, operias, & oblinas, ita diutius durabit, & detrimenti nihil fiet. Melius erit, ſi aquam pluribus annis ſeruatam addideris: longè melius ſi nil aquæ addideris, & decimam muſti decoxeris, frigidumq́. in vas trãſtuleris, & ſi in ſextarios v i i muſti heminã gypſi miſcueris, poſtquã decoctum refrixerit. Muſtum reliquum, quod è vinaceis fuerit expreſſum, primo tẽpore abſumito, aut ęre cõmutato. E Frõtonis doctrina: Gypſum iniectũ à principio quidem acrius vinũ facit, progreſſu temporis acre quidem tranſpirat. Vtilitas autem de gypſo reſultans ad multũ tempus perſeuerat, durabile vinũ facit, & aceſcere non permittit. Vino quod acorem quendam iam concepit, vt author eſt Tarentinus, medetur ollula aquę bonę plena, quæ diligenter operta in dolium demergatur, modica tamen reſpiratione relicta dolium occludatur. Poſt triduum inuenietur ab acore vinum ſeſe recollegiſſe, & aquam olere, ſi priſtinum robur reſumpſerit. Quare vſq; quò vinũ perfectè conualeſcat, hoc facito. Alii lactis caprini quinquageſimam partẽ infundunt, & integunt, poſt quinq; dies elutriant. Diximus ſuprà vina laborare, quũ cœlum tonitru cõcutitur, aut crebris coruſcat fulgetris. Arcere tonitrus, & fulguris noxam credidit Zoroaſtres, ferrũ operculis doliorũ ſuperpoſitũ. Alii admotos lauri ramulos cęca naturarũ diſcordia vinũ ab huiuſmodi iniuria vindicare ſcripſerunt. Vitiũ muſto quibuſdã in locis iterũ ſponte feruere, qua calamitate iterũ deperit ſapor, vappæq́; nomen acquirit. Docet Fronto: vinũ peruerſum in vappã, ſi à propria vitioſa fæce ſegregetur, & ſuper vini boni fæcẽ fundatur, diuturnũ erit. Quidam tedas accenſas in muſto extinguunt, & vinũ tranſmutari non permittunt. Alii ferrum candens. Quidam cedri fructũ, & gallas toſtas, alii rhus poricũ vſtum, alii cinerem ſarmentorũ vino iniiciunt. Alii in vaſa recentia transfundunt, & in aliã domum transferunt, ſi à caliditate læſa ſunt, in frigidos locos deponunt, ſi ab humiditate & frigiditate, in calidos & ſiccos. Alii fructum, aut lignũ quercinũ vrunt, & cinerem in vinũ mittunt, alii nucleos oliuarum combuſtos vino cocto, ſapa, defruto extinguunt, & tuſos in vinũ diffundunt. Sal toſtus iniectus

vinum in vappam abire prohibet, impedit autẽ feruorem vltra quàm cõuenit extendere, & ſpumam vberiorem ſuperſtare. Ob id Plinius: Vinorũ medicaminis tanta cura eſt, vt cinere apud quoſdam inſtaurentur. Sed cinerem è vitis ſarmentis, aut quercu præferunt. Quum & marinam aquam eiuſdẽ rei gratia ex alto peti iubent, ſeruariq; ab æquinoctio verno, aut certè nocte ſolſtitio & Aquilone flante hauriri, vel ſi circa vindemiam hauriatur, coqui. Ob id vt diuturnius vinum fiat, idem Fronto amygdalas dulces in vinum nigrum coniicit, vel vuam paſſam ſua ſponte in vite factam, exempto vinaceo, cum harena madefacta muſto, aut ſapa, vel vitis radices, oleum ſtillaticium cum ſapa infuſum, veratrum nigrum & album modicè inditum, cicer nigrum, modicè toſtum & molitum, ſapam, lini ſemen muſto ammiſtũ, picem brutiam, contuſam, & per cribrum excuſſam, pinus reſinam, & alumen ſciſſum. Turbulentiá vini confeſtim reſidere promittit Anatolius, ſi decoctę ad tertias amurcæ ſingulas heminas in ſingulas vini metretas quis infundat. Fronto tradit argillam poſtquá vina deferbuerũt immiſſam ipſum purgare deferentẽ ſecum turbidum ad fęcẽ, atq; id magis toſtam. Itẽ candida ouorũ tria in vas coniecta, vt ſpumeſcãt, conturbato, adiicitoq; ſalem album, & vini partem, atq; emolito, donec quã albiſſima euadãt, deinde vino vas impleto, & in doliũ ſic diffundito ac reponito. Si ſitum oleat vinũ, aut aſperginẽ ſentiat, iubet Apuleius tædas pingues igni flagrantes in doliũ coniici, & accenſas in vino reſtingui. Alii candentem teſtã immergunt. Alii vas continens aquam obruunt, & poſt triduũ liberari vitio experiuntur. Alii apii ſemen, & folia intingunt, alii recentis caſei ſerũ permiſcẽt. Salignum lignũ vino inditum omnem nequitiam tollit. A ſerpente immiſſum virus, vt Democrito placet, ferreus anulus elicit. Sed aliud ad id affert Columella præſtantius. Si quod animal in muſtum ceciderit, & interierit, vti ſerpẽs, aut mus, ſorẽxve, ne mali odoris vitium faciat, ita vt repertum corpus fuerit id igne aduratur, cinisq; eius in vas, quò deciderat, frigidus infundatur, atque rutabulo ligneo permiſceatur, ea res erit remedio. Sotion remedium affert, quo vinum florem non habeat. OEnanthem ſiccatam in vinum inſpergito, aut farinam erui, vbi verò infra ſeceſſerint flos & farina, vinũ in aliud vas transfundito. Columella monet, Si vinum florere incipiet, ſæpius curare oportebit, ne ſi os eius peſſum eat, & ſaporem vitiet. Si qua vina erunt duriora aut minus bona, quod agri vitio, aut tempeſtate ſit factum, ſumito fæcem boni vini, & panes facito, & in ſole arefacito, & coquito in igne, poſtea terito, & pondo quadrantem amphoris ſingulis infricato, & oblinito, bonum fiet.

Varii acetum conficiendi modi. CAP. XXXI.

SED res expoſtulat, vt quomodo acetum fiat diſſeramus ex vino, atque non ex vino commentitium multis modis. Eſt acetum vini vitiũ, quod ad luxuriam ceſſit hominibus, tot ad vſus expetitum, vt ſine eo vita mitior exigi non poſſet. Acetum ſubito ſic fieri Caſſianus ex Varrone promittit, ſi tuſam betæ

radicem

radicem in vinum cõieceris, poſt horas tres in acetum degenerabit. Quod ſi in priſtinum ſtatum reſtitui voles, braſſicæ radicẽ indidiſſe ſatis eſt. Mirũ acorem concipere tradit Sotion, ſi aridi vinacei, aut pauci vuæ acerbæ acini demittantur. Pyrethrum infuſum acorem ſupra modum accendit, ſi cũ vna parte ferueſactum reliquæ miſcueris. Acerrimum idem fieri putat, & ſuaue, vetuſtis graminis radicibus, aut immerſo lactis ſero, aut cinere querno, aut candentibus carbonibus in eo reſtinctis, aut ſi ciceribus, reſtísve igni fragrantibus acetum vratur. Diu ſuum acorem tueri refert Apuleius, ſi fabæ cũ citrii mali ſucco vaſi cõfundantur. Si ſcire vis acetum an aquam habeat, iniecto alumine ſi tanquã feruеſcens intumuerit aquam continere, Apuleius exiſtimat. Dulce ſic fieri acetũ Sotion docet, quo poſt triginta dies quis vtatur: Muſti quod vuarũ calcatu confluxit vnã metretam in duas aceti addũt, ſimulq́; coquũt vt triens modo ſuperſit. Alii menſurã muſti duplam, aquæ potabilis triplã ad aceti vnã partem diſcoquunt, dũ totius modi dimidiũ reſtet. Alii acerrimi aceti amphorã & muſti tantundẽ miſcent, pice vaſe oblito, & poſt idẽ tempus vtuntur. Duplicari acetũ promittit Africanus, ſi conſpicuã menſuram aceti acceperis, velut metretã, & ad ipſam aquæ marinæ ad dimidia coctæ metretã vnam adieceris, & permiſta in vaſe repoſueris. Quidam ordeum macerãt, & percolãt, & ex cremore metretã ammiſcẽt, & ſimul agitant, & ſalis torrefacti adhuc calentis partẽ ſufficientẽ ſuperingerunt, quo facto vaſi operculũ obdunt, ipſumq́; ad dies octo relinquũt. Fit cõmentitiũ ex non vino, hoc modo: Perſica mala mollia, & torrefactũ bordeũ in vaſe miſtim cõputreſcere ſinunt: expreſſus fiſco ſuccus, acorẽ concipit. Alii ſine vino ita acetũ confingunt. Fici veteres & torridũ ordeum, & citriorũ malorum interna caro crebrius ſubacta, cõturbataq́; colis exprimũtur, vt in aceti vicem ſuccus cedat. Alii marinã aquam, & gypſum coquũt, admiſtaq́; aqua fluuiali percolant in aceti vſum. Alii ex ficubus, quas in arboribus commadefactas in aquã coniiciunt cõputreſcereq́; ſinunt, acetũ efficiunt. Ficulneũ acetum ita exactius docet Columella. Sunt quædã regiones, in quibus vini, ideoq́; & aceti penuria eſt. Itaq; hoc eodẽ tempore ficus viridis quã maturiſſima legenda eſt, vtiq; etiam ſi iam pluuiæ inceſſerint, & propter imbrem in terrã decidit, quę quum ſublecta eſt, in dolium vel in amphoras conditur, & ibi ſinitur fermentari: deinde quum exacuit, & remiſit liquorem quicquid eſt aceti diligenter colatur, & in vaſa bene olida diffunditur. Hoc primæ notæ acerrimi aceti vſum præbet, nec vnquam ſitum, aut mucorem contrahit, ſi non humido loco poſitum eſt. Sunt qui multitudini ſtudentes, aquam ficis permiſcent, & ſubinde maturiſſimas ficus recentes adiiciant, & patiantur in eo iure tabeſcere, donec ſatis acris aceti ſapor fiat. Poſtea in iunceis fiſcellis, vel ſparteis ſaccis percolant, liquatumq́; acetũ infeructefaciunt, dum ſpumam & omnem ſpurcitiam eximant, tum torridi ſalis aliquid adiiciunt, quæ res prohibet vermiculos, aliáve innaſci animalia. Acetum de pyris ita componit Palladius: Pyra ſylueſtria vel aſperi generis matura in cumulo reſeruantur per triduum.

Deinde mittũtur in vaſculo cui fontanea, aut pluuial's aqua miſcetur, & opertum vas per triginta dies relinquitur, ac ſubinde quantum ſublatum fuerit aceti ad vſum, tã:um redditur aquæ ad reparationem. Plinius, Vaſa mellaria, aut fauos lauari aqua præcipiunt, & hac decocta fieri ſaluberrimum acetum.

Quomodo citra vuam vinum fiat. CAP. XXXII.

SOTION: Myrti, & corni recens fructus molitus, & expreſſus vinũ facit. ſimiliter vinũ faciunt grana mali punici pura expreſſa, ablatis his, quæ in medio granorum exiſtunt. Quidam & à viridibus ficubus vinum faciunt, explentes ipſis dimidiam vaſis partem, ac reliquam aqua pura ſuperfuſa complentes, aſſiduéq; ex guſtu experimẽtum ſumunt: quum enim vinoſus apparuerit ſapor, excolaro vtuntur. Fit etiam potus è frumẽto & ordeo, quo maximè vtuntur barbari. Fit ex olyra & auena parata, fit ex panico & milio. ex Berytio. Palladius ex pyris vinum fieri dicit, ſi contuſa, & ſacco rariſſimo condita ponderibus comprimantur, ac prælo. Hyeme durat, ſed prima æſtate aceſcit. Februario menſe, & Octobri, ex omnibus pomis vina conficit. Plinius Indos vinum ex palmis exprimere dicit. Cariotæ maximè celebrantur & çibo pridẽ, ſed & ſucco vberrimæ, ex quib. præcipua vina Oriẽti, iniqua capiti, vnde pomo nomen.

Quomodo vinum album fuſcum facias, & viciſſim nigrum album. CAP. XXXIII.

IN album colorem nigrum mutari vinum aſſerit Caſſianus ex Varrone, ſi ſalis ſordidi drachmas octo in decem heminis vini nigri miſcueris. Idem contingere dixit, ſi ſerum lactis vino infuderis. Si quis vitis albæ ſarmenta vſſerit, cineremq; in vas indiderit, & commoto probè vino, ad dies quadraginta ſiuerit, vinum album erit. Contra verò album reddetur nigrum, cinere ſarmentorum nigrorum in ipſum coniecto. Palladius in Octobri ex his. In album colorem vina fuſca mutari aſſerunt, ſi ex faba lomentum factum vino quis adiiciat, vel ouorum trium lagenæ infundat alborem, diuq. cõmoueat, ſequenti die candidũ reperiri: quod ſi ex afra piſa lomẽtum adiiciatur, eadem die poſſe mutari. Vitibus quoq; hanc eſſe naturã, vt alba vel nigra ſi redigantur in cinerem, vinoq; adiiciantur, ei vnamquamq; formam ſui coloris imponere, vt ex nigra fuſcũ, cãdidum verò reddatur ex alba, ea ratione ſcilicet, vt combuſti ſarmenti cineris modii vnius menſura mittatur in dolium, quod habebit amphoras decem, & triduo ſic relictum poſt operietur, ac lutetur. Album vel (ſi ita viſum fuerit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis.

Quomodo vuæ in ſua vite vſq, ad ver permaneant. CAP. XXXIV.

SERVANTVR & vuæ in ſua vite, & à vite collectæ. Aſſerit Berytius vuã in parente ſeruari vſq; ad veris initia, ſi loco vmbroſo ſcrobẽ fod's altitudine binum cubitorum, & miſſo ſabulone adminicula figis, quib. intorques aſſiduè ſarmẽta fructibus plena, & illæſis vuis alligabis vt ſolũ non contingãt, & cooperies, vt imber eò penetrare nõ poſſit. Itẽ Tarentino docẽte, vuas in vite ſi diu

ſeruare

ſeruare volueris, vaſculis clauſas fictilib⁹, ab ima parte pertuſis, diligẽter à ſummo tectas ſuſpẽde: ſic in longã ſeruantur ætatem. Sed id exactius docet Columella. Nihil eſt tamen certius, quàm vaſa fictilia facere, quæ ſingulas vuas laxè recipiant. Ea debent quatuor anſas habere, quibus illigata viti dependeant, itemq́; opercula eorum ſic formati, vt media diuiſa ſint, vt quum ſuſpenſa vaſa ſingulas vuas receperint, ex vtroq; latere appoſiti operculi duæ partes coeant, & contegant vuas: & hæc vaſa, & opercula extrinſecus & intra diligenter picata eſſe debebunt. Deinde quum contexerunt vuas, luto paleato multo adoperiri, ſed vuæ dependentes à matre ſic in pultarios condi debebunt, ne quæ partes vaſa contingant. Tempus autem quo includi debent, id ferè eſt, quo adhuc ſiccitatibus, & ſereno cœlo craſſa, variaq́; ſunt acina. Plinius, Eſt duracini ſine vllis vaſis in vite ſeruabilis: tanta eſt contra frigora, æſtus, tempeſtatesq́; firmitas. Durant vuæ per hyemem penſili concameratæ nodo. Palladius, Vt vuam ſerues in vite vſq; ad veris initia: Circa ipſam vitem, quæ fructu plena eſt, loco vmbroſo ſcrobem defodies altitudine trium pedum, latitudine duorum, & mittis ſabulonem, & ibi calamos figis, in quibus retorques aſſiduè ſarmenta fructibus plena, & illæſis botryonibus alligabis, vt ſolum non contingant, & cooperies, vt imber eò penetrare non poſſit. Quæ huc vſq; recitauimus maiorum adiumenta fuere, quę difficilis operationis incommodaq́; ſunt. Nos noſtro inuento vſque ad Maium, & Iunium menſes adſeruauimus integram, vt vnà vetus vua & recens, vno, eodemq́; palmite viſeretur. Vitium, quæ prope domum conſitæ ſunt, quum iam vindemiatũ tempus receſſit, ſarmenta, flagella, flexilia per feneſtram in contectum intorquemus, ac domicilii laquearibus, geniſtæ iuncis, qui loci vicem expleant, diligenter alligamus, vt immotæ permaneãt, ſed aptè vt feneſtræ reſerari, & claudi poſſint: hoc modo frigoris tyrannidem, & ſæuitiam anteuertendo, ab auibus cuſtodiendo, ne eis depaſcantur, quum venti & gelicidia ſæuiant, feneſtras claudito, tepido, & ſereno cœlo eas aperito, idq́; vſq; ad ver. Quum iam vitis noua germina & frondes oſtendit, eam aperto cœlo crede, & tepidis ſolibus apricari ſinito, iam noua pullulante, vtramq; eodem palmite habebis. Nobis etiam aliter licuit idem facere. Putationis tempore iam aduentante, eligito bina ſarmenta in vite, quæ certam ſpem fructus pariundi ſpondeant, deſecato cacumina vtriuſque, duos vel tres oculos relinquendo, ne tamen à ſua matre reſeces, ea per cretacei vaſculi pertuſum fundum traducito, ac vbi paululum ſupra vaſis ora extabunt, repleto vas terra. Et ſi certius ac citius quoad fieri poterit id agere concupiveris, æſtate vas aqua plenum ſupra id accommodato, vt per laneam linguam paulatim, & continuò aquam in vas inſtillet, ſic radices vegetius iniiciet, & induet ſe in frondes & fructus. A vindemiis ſub vaſe ſarmenta abſcinde, & in contectam domum feras, loco ſicco, & tempeſtatibus tuto, videlicet cellis vinariis. Feneſtras retibus oi tegito, ne aues eas deuorent, hyeme ſerenis diebus apricari ſinito: vbi gelicidia horrent, in calidio-

ribus locis adſeruato, & vſq; ad Auguſtum ſeruabis, vt ſimul vno palmite, & noua & vetus vua vigeat, colore, & vigore ſeruatis.

De variis vuarum condituris. CAP. XXXV.

CATO amineas maiuſculas, & minuſculas, & apicias condit in ollis, ollas in vinaceis. Eadem in ſapa, & muſto rectè condi dicit. Quas ſuſpendas duracinas, amineas maiores, & ſtantianas opportuniſſimas eſſe. Columella ita ſeruat. Vuas bumaſtos, duracinas, & purpureas quum deſecueris à vite, continuo pediculos earum impicato dura pice: deinde labellum fictile nouum impleto paleis, quàm ſicciſſimis cribratis, vt ſine puluere ſint, & ita vuas ſuperponito, tum labello altero adoperito, & circumlito luto paleato, atq; ita in tabulato ſicciſſimo cōpoſita labra paleis ſiccis obruito. Omnis autē vua ſine noxa ſeruari poteſt, ſi luna decreſcente, & ſereno cœlo poſt horam quartā, quū iam inſolata eſt, nec roris quicquam habet, viti detrahatur, ſed ignis in proximo decumano fiat, vt pix ferueat, in qua pediculi vuarum ſtatim demittantur. In dolium benè picatū defruti amphoram conijcito, deinde tranſuerſos fuſtes ſpiſſe arctato, ita vt defrutum non contingant, tum ſuperponito fictiles nouas patinas, & in his ſic vuam diſponito, vt altera alteram non contingat, tū opercula patinis imponito & linito. Deinde alterum tabulatum & tertium, & quamdiu magnitudo patitur dolii, ſimiliter inſtruito, & eadē ratione vuas componito, deinde picatum operculum dolii defruto largè linito, & impoſitū cinere obturato. Nonnulli adiecto defruto contenti ſunt tranſuerſas perticas arctare, & in his vuas ita ſuſpendere, ne defrutum contingant, deinde operculū impoſitum oblinire. Quidam vuas in vmbra refrigerant, & dolia noua ſine pice in ſole ſiccant, furfures ordeaceos adiiciunt, & vuas ita ſuperponunt, vt altera alteram non comprimat, tum generis eiuſdem furfures infundunt, & alterum tabulatum vuarum eodem modo collocant, idq; faciunt vſq; dum dolium alternis furfuribus, & vuis compleant, mox opercula impoſita linūt, & vuas ſicciſſimo & frigidiſſimo tabulato reponunt. Quidam eadem ratione arida populnea, vel abiegna ſcobe virides vuas cuſtodiunt. Nonnulli ſicco flore gypſi obruunt vuas, quas non nimium maturas vitibus detraxerunt. Alii forficibus ſi qua ſint vitioſa grana ex vuis amputant, atque horreo ſuſpendunt, in quo triticum ſuppoſitum eſt. Sed hæc ratio rugoſa facit acina, & tam dulcia, vt paſſa. Vel ex ea creta, ex qua fiunt amphoræ, lata vaſa in modum patinarum fieri iubebant, eaque intrinſecus, & extrinſecus craſsè picari, tum vuas picatis pediculis in prædictis patinis ſeparatim cuiuſque generis ita componi, ne vuæ inter ſe contingerent, poſthæc opercula ſuperponi, & oblini craſſo gypſo, tum pice ſic picari ne quis humor tranſire poſſit. Tota deinde vaſa in aqua fontana, vel ciſternina, ponderibus impoſitis mergi, nec vllam partem earum pati extare: ſic optimè ſeruatur. Sed quum eſt exempta, niſi eo die conſumatur, aceſcit. Illud præcipiendum ne eodem loco mala

&

& vuæ componantur, nec malorum odor ad eas poſſit peruenire: nam huiuſmodi halitu acina corrumpuntur. Sed rationes, quas retulimus, non omnes omnibus regionibus aptæ ſunt, ſed pro conditione locorũ, & vuarum aliæ aliis conueniunt. Quibuſdã in locis ſereno cœlo, quũ iam ſol rorem ſuſtulit, quarta vel quinta hora, Luna decreſcente, & ſub terris exiſtente, modicè maturæ leguntur, in cratibus ſeparatim ponuntur, ſub tectum referuntur, arida tolluntur acina, & quum paulũ ſub vmbra refrixerint, ternę aut quaternę in ollas demittuntur, opercula pice obturantur, ne humorẽ tranſmittant, vinacea in dolio ſubſternuntur, & deorſum verſus ſpectantes ollæ cõponuntur diſtantes, vt interculcari poſſint vinacea, quę vbi conſpiſſata primũ tabulatum fecerũt, aliæ ollæ eodem modo componantur vſq; ad ſummum labrum, & ſuperpoſito operculo cinere doliũ linitur. Didymus vuas deſecari à vite ad hunc vſum præcipit decreſcente Luna poſt horam quartam, cœlo ſereno aut diſcuſſis à vento roribus. Similiter deligi è locis ſiccioribus ante perfectam maturitatẽ, addito vt Luna infra terrã ſit, vuas cum malleolo ſarmenti ſui duro, demptis forcipe corruptioribus acinis tabidis, & adhuc pubeſcentibus, ſic ne vitium tabis proximi ſentiant. Falcis acie citra violentiam ſecari, & illius pice igni reſoluta ſurculis ſeorſum, ita ne ſe contingere poſſint, pauimento ſubſtratis paleis, ſi fieri poſſit, maximè lupinorum, collocari, ſiquidẽ & duriores, & ſicciores eæ exiſtimãtur, & mures infeſtos abigunt. Sin deſint lupinorũ paleę, fabaginę aut eruinę, aut reliquorũ leguminum inuicẽ ſubſtituuntur. Ordeaceę in frumentaceo genere pręcellunt. Si deſiderentur, fœnũ quàm ſicciſſimũ in minutas diſſectum particulas ſubſternitur. Simili ratione frondoſos palmites pauimento ſpargere, vel ſuſpendi conuenit. Alii vuas ſuprà paululum obruunt. Sunt qui malunt in picatis capſis vuas in ſcobe, ramentiſve ſiccis piceæ, abietis, populi, vel milii farina recondere. Alii in marinam aquam feruentem, aut ſi non adſit, in muriam, permiſto vino macerantes immergunt, & ita ordeaceis paleis ſeruant. Quidam in cinere vitigineo, vel ficulneo lixiuio tingunt, mox in ſole ſiccant, tum inuolutas paleis ſtipant. Sunt qui in granariis protinus ſuſpendi iubeant, quibus frumentum vannis agitatur, quoniam optimo ſit operimento puluis inſidens penſilibus: ita longiſſimo tempore ſeruari volunt. Alia cuſtodiendi ratio. Aquam ad tertias incoctam mox ſub dio refrigeratam in dolium picatum fundunt, poſtea maturas vuas, ſolidos acinos habentes, detractis putribus & immaturis obruunt ita, vt ſuperueniat aqua, ne fluitent, gypſatoq; diligenter operculo, vas loco frigido, ſolem dici non admittente, quo etiam nullus ſuccendatur ignis, reponitur. Vinoſa reperietur aqua, fallendæ laborantium ſiti non inutilis. Penſiles quoq; in tabulatis cuſtodiuntur. Alii muſtum habentibus doliis, dum ne contingant ipſum vuæ, ſuſpendunt: quo genere tales remanent, quales à vite fuerint decerptæ. In dolio quoque picato excluſa omni aura, gypſato diligenter operculo, integræ, quæ nulla in parte ſenſerunt offenſam, appenduntur. Simili

modo litæ figulino luto, ſic ſubacto, vt mellis referat craſſitudinem, intinctæ pendeant, & ad vſum eluantur. Item portulacæ ſucco illitæ penſiles diu cuſtodiuntur. In ſolidum annum vuas ſeruabis, ſi ante vindemias paulo lectas aqua calida alumen continente demerſeris, & protinus raptas ſuſtuleris. Seruantur etiam in melle. Palladius hæc in vniuerſum. Vuas quas ſeruare volumus, legamus illæſas, neq; acerbitate rigidas, neq; maturitate defluentes, ſed quibus eſt & granum luce penetrabili ſplendidum, & tactus cum molli iucunditate calloſus. Si qua ſunt corrupta vel vitioſa reſecemus, nec patiamur intereſſe, quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta æſtiui caloris induruit. Tunc inciſos botryonum tenaces, calida pice oportet ambiri, atque ita in loco ſicco, frigido, & obſcuro, ſine luminis irruptione ſuſpendi.

Vuæ paſſæ faciendæ ratio. Cap. XXXVI.

APATIENTIA nomen acinis datur paſſis. Ita facere docet Florentinus paſſam vuam. Melioris acini, dulcis, & lucidi pediculos vuarum in parente torqueri, & vt ſponte inareſcant pati, deinde ſublatas in vmbra ſuſpendi, conſtrictaſq; ſubſtratis pampinis algore ſicco frigentibus componi, & impleto vaſe operculari, ſtatimq; loco ſicco, quem nullus fumus infeſtet, recondi. Columella. Albæ, dulciſſimi ſaporis, maximis acinis, nec ſpiſſis, Luna decreſcente, ſereno & ſicco cœlo diſcuſſis roribus leguntur, & pauliſper ſic, ne inter ſe pondere ſuo preſſæ poſſent collidi, in ſabulas porriguntur. Deinde in aheno, vel olla fictili noua, lixiuium cineris ſarmenti calefieri conuenit, quæ quum feruebit, exiguum olei quàm optimi adiici, atque permiſceri. Deinde vuas pro magnitudine binas aut ternas inter ſe colligatas, in ahenum feruens demitti, & exiguum pati, dum decolorentur, nec rurſus committendum, vt excoquantur, nam quadam moderatione, temperamentoq; opus eſt. Exemptæ dein in crate, rarius quàm vt altera alteram contingat, diſponuntur, & poſt tres horas vnaquæq;, ſic tamen ne eodem veſtigio cohæreant, conuertitur, ne in humorem, qui defluxerit, vitietur: noctibus contegi debent vt à rore vel pluuia tutæ ſint. Quum modicè tamen aruerint, in vaſa noua, ſine pice operculata, & gypſata recluduntur. Quidam vuam paſſam foliis ficulneis inuoluunt, & aſſiccant, alii foliis vitigineis, nonnulli plataninis ſemiuietas vuas contegunt, & ita in amphoras contegunt. Sunt qui culmos fabæ exurant, & ex eo quem cremauerint cinere lixiuium faciant, deinde in ſextarios decem lixiuiæ ſalis tres cyathos, & olei cyathum adiiciant, tum adhibito igne calefaciant, & cætera eodem modo adminiſtrent.

De vitis materie. Cap. XXXVII.

NEc de eius materie tacendum eſt. Theophraſtus hæc de eius materie habet. Vitis lenta materies, qua de cauſa ſcuta ex ea facere ſolent. Icta enim protinus plagam contrahit. Sed quæ minus fructificat, ſolidior eſt. Plinius.

nius. Iouis ſimulacrum in vrbe Populonia ex vna conſpicimus vite, tot æuis incorruptum. Item Maſſiliæ pateram: Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis ſtetit. Etiamnum ſcalis tectum Epheſiæ Dianæ ſcanditur vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec eſt ligno vlli æternior natura. Verùm iſta ex ſylueſtribus facta crediderim. De ſimulacro Dianæ Epheſiæ ambigitur. Cæteri ex ebeno eſſe tradunt. Mutianus ter conſul, ex his qui proximè viſo eo ſcripſere, vitigineum, & nunquam mutatum, ſepties reſtituto templo.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER NONVS

SIVE

HORTVS CORONARIVS.

PROOEMIVM.

ARBVSTO vix egredientis flores ex proximo coronario horto miris ſuis illecebris viſum, olfactumque ceperunt odoris effluuio, & inenarrabili colorum varietate. En hortum reſeramus, ingredimini hilares, licet ſpatiari, & eius iucunditate frui. Nullibi enim maior, quàm ex aſpectu, odore, & viribus noſtri animi recreatio accedit: flores enim tam vario colorum ornatu laſciuiens natura depinxit, vt nulla in re tam magno ſuæ fertilitatis gaudio eouſq; luſiſſe videatur. Nec maius ornamentum ex vllis quãtumuis artificioſè contextis topiariis, aliisve operibus, hortis accedit, quantum ex odoratis coronariis, ſine quibus horti gratia, & amœnitate deſtituuntur. Eorum odore ſpiritus refouetur, torpens animus exhilaratur, collapſæ vires redintegrantur, & ſubinde ſomnus conciliatur. Omitto medicæ materiæ vtilitatem, vt nulla pars corporis male affecta ſit, quin ex floribus remedium adhiberi nequeat. At ſi quis hoc munus agricolis minimè conuenire dicat, nónne Cato in horto ſuburbano coronamentorum omne genus conſeri debere præcipit? Et Plinius hortis coronamenta conuenire ſcribit, quibus apes depaſcantur, præ-

cipui quæſtus, compendiiq́;. Decebat quippe Campanum hominem anthologicô ſcribere, quum antiquitas Ægyptum terrarum omnium accommodatiſſimâ vnguentis habuerit, & Campaniam roſarum copia celebrauerit. Sed quem ſeruaturi ſumus ordinē, pronunciemus. In arbuſto & vinea de vite diximus, media inter herbas & arbores, vtpote frutice, ſed medii inter frutices & herbas ſuffrutices ſunt: vocat autem Theophraſtus coronarios flores ſuffrutices: id tertium eſt ex generibus, in qua principio plantas digeſſimus. Hortus hic herbas coronarias, & flores cōtinebit, dicemusq́; de corollis, quæ ex his nectuntur. Nos de floribus primò, poſt de herbis. Sed flores vel odorati, & hi verni, vt roſa, liliū, leucoiū, viola, narciſſus: vel æſtiui, vt iaſmes, & flos caryophyllo ū odore, vel hyberni, vt crocus. Vel inodori & verni, vt hyacinthus, chalta, gladiolus, helyochryſus, vel æſtiui, vt cyanus, lychnes, & amarantus, vel autumnalis vt anemone, petilius, vel hyberni vt cyclaminus, hedera, cilicia, ſpina ægyptia. Herbæ vel odoratæ, vt abrotonum, ſerpillum, amaracus, ſiſymbrium, helenīū, trifolium, baccaris, libanotis, meliſſophyllon, conita, lauandula, vel inodoratæ, vt hedera. Sed floralia ingrediamur, & primum coronas nectamus.

De corollis, earum vſu, & inuentoribus. CAP. I.

COROLLAS breuiter attingemus: eſſet enim friuolum amplam de iis ſuſcipere tractationem, quum ab Athenæo, & aliis ſatis amplè tractatum ſit pòſt de floribus, quæ digna videbūtur, memorabimus. Tenuioribus corollis vtebantur antiqui, ſtrophia appellantes, vnde nata ſtrophiola. Quū verò è floribus fierent ſerta, à ſerendo ſeruiæ appellabantur: paulatimque & Romæ coronæ ſubrepſit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis, mox & corollariis. Hæc Plinius. Sunt qui coronas à choro dictas putent, licet aſpiratione careat, ſiue quod honorent eos, quibus imponuntur. Auctorem & inuentorem coronæ Ianum biformem Græci prædicant, eáq; in Græcia factitatam à Stephano primum aſſerunt, ob id & nomen ſertis datū vt ſtephani vocarentur. Oleagineis coronis miniſtri triumphantium donabantur, quòd Minerua dea belli eſſet, & oleæ præeſſet. Obſidionalis corona è gramine erat viridi, ex eo loco decerpto in quo erant incluſi, dabatur Imperatori, qui liberauerat obſidione hoſtibus obſeſſos, & magnæ authoritatis fuit. Ciuica iligna fuit, frondem habens perennem. Hanc dabant teſtem vitæ, ſalutiſque perceptæ ciui, à quo liberatus fuerat in prælio: è fronde querna texebatur, quoniam antiquiſſimus cibus ex quercu capi erat ſolitus. Myrtea corona Papyrius vſus eſt, quòd Sardos in campis myrteis ſuperaſſet. Ouantis etiam myrtea erat, quā gerebant Imperatores, qui vrbem ouantes introirēt, quum bella ſine ſanguine cōfecta erant. Tranſiere deinde ad roſarias, eoq; luxuria proceſſit, vt non eſſet gratia niſi mero folio. Laudatiſſimæ habebantur, quæ ex folio nardi necterētur. Mos tamen antiquis inoleuit, vt poſt cœnā circumferrentur conuiuis, ſed aut hedera, aut lauro, aut herbarum floribus verſicolore commiſtu ſtruebātur: quas ludicras, & puellares vocabant. Liber vini repertor, quòd me-

dicamentum

dicamentũ ſuauiſſimum ſimul, & vehementiſſimum adinueniſſet, fertur hederã ſuis viribus huic repugnãtem, in honorem ac pretium adduxiſſe, eaq; coronari debacchantes edocuiſſe, quo minus vini noxam ſentirent, hedera ſuo frigore temulentiam reſtinguente. Iuglandẽ è coronamentis abdicarunt, quæ καρύα à capitis grauitate propter odoris virus dicitur. In cœnis quum merum caput occuparit, arcemq; ſenſuum obſederit, hominẽ conturbat, cui mitis aura florum naribus hauſta ſuccurrit, caputq; ab ebrietate propugnaculi vice tutatur, quia ſi flores calida præditi ſunt natura, laxant ſpiracula, quibus vinoſus euadat vapor. Si frigidis vt roſis violiſq; coronę ſtruuntur, aſtringẽti ſua vi noxios halitus repellunt, & capitis grauitatem corrigunt. Liguſtri, croci, & baccaris flores, odore ſomnos alliciunt, & ad placidam quietem potos perducunt: expirant enim lenem auram, ac blandum odoris effluuium, quo in temulentorũ corporibus inęqualitates obortæ ſenſim diſſipentur, & excoquantur, vt conciliata tranquillitate crapula retundatur. Sic flores bifariam coronamẽtis inſeruntur, vel vt capitis grauitatẽ abigant, aut ſomnum placidum accerſant. Verùm quę floribus concinnatæ, ceruici colloq; tanquam penſiles geſtantur, Græcis ὑποθυμίδες appellantur, hinc odores naribus rapti, ſuo calore cerebrum feriunt. Cæterũ coronarum, quæ ſola varietate placent, duo genera: nam aliæ flore, aliæ folio conſtant. Florem dixerim geniſtas: nanq; in iis decerpitur luteus. Item rhododendrõ. In vepribus naſcitur cyclaminũ, cuius flos coloſſinus in coronas admittitur. Folia ſmilacis, & hederæ ſe coronamentis dedere, coronæ earum obtinent principatum. In coronamenta folio venere cunilago, meliſſophyllon, & melilotõ, quod ſertulam Campanam vocant. Coronas ex hac antiquitus factitatas indicium eſt nomen ſertulæ, quod occupauit: placet maximè foliis breuibus, & pinguiſſimis. Folio coronat trifolium aſphaltiõ maiore folio, quo vtuntur coronarii, vtũtur hederę foliis, corymbis, & flore purpureo, in iis colos tantũ delectat, odor abeſt. Helichryſi flore immortali aureo ſe pleroſq; coronare Theophraſtus ſcribit, vt gratiam ineant, & vitæ gloriã concilient, & cætera quæ longi eſſet laboris deſcribere. Ariſtoteles & Ariſton Peripateticus, vterq; libro amatoriorũ ſecundo ſcribit, ob dolorẽ & grauitatem capitis à vini potu moleſtam, vinculũ quoduis tẽporibus antiquos admouiſſe, quod eã ligaturã prodeſſe crederẽt, poſteros autẽ vt quidpiam ornatus adderent, tẽporibus quod cõpotationis oblectamentũ eſt, coronas excogitaſſe, quòd tempora, & frontem vinciri ad vini noxam conducat. Ad id Anacreon,

Superciliis ex apio corollas ſuperimpoſuimus,
Lætumq; Baccho feſtum, & conuiuium celebrauimus.

Atq; quæ odore caput feriunt, & quicquid grauare, aut opplere alioqui poſſet, reiecerunt, vt ex lauro & amaraco. Sed hæc ſufficiant, ſi quis plura volet, adeat Athenæum libro decimoquinto.

De Flora dea, & floralia quomodo celebrarentur. CAP. II.

LACTANTIVS Firmianus refert Floram ex arte meretricia magnas opes ſibi comparaſſe, & populum Romanum hæredem ſcripſiſſe, certamque pecuniam reliquiſſe, ex cuius annuo fœnore ſuus natalis celebraretur, ludorum editione, quos floralia nuncupauerunt. Quod quum ſenatui nō ſatis decorum immò flagitioſum potius videretur, ab ipſo nomine argumentum ſumi placuit, vt pudendæ rei dignitas quædam adderetur. Vnde deam eſſe finxerunt, quæ floribus præeſſet, eamq; oportere placari, vt fruges cum arboribus benè, proſpereq; florerent. Ouidius nobiliori fictione proſequutus eſt in Faſtis, non ignobilem nympham dicit, Clorim vocitatam, à Zephyro vim paſſam, quam duxit, hæc à viro dotis loco id muneris accepit, vt ſupra flores poteſtatē haberet. Floralia igitur in honorem Floræ celebrabantur, vt arbores optimè efflorеſcerent, deflorеſcerentq;, & ad iuſtam fructus magnitudinem accederēt. Inſtituta autem fuere vrbis anno ſextodecimo ex Sibyllæ oraculis, & quarto Calendas Maii fiebant. Ouidius,

Exit & in Maias feſtum florale Calendas.

Hanc verò diem Varro determinat, ſole partem quartamdecimam poſſidente. Ergo ſi in hoc quatriduum plenilunium inciderit, quæ floreſcunt lædi neceſſe eſt. Ob id Varro in limine ſtatim de re ruſtica ſui libri Robigum, & Floram aduеneratur, quibus propitiis rubigo frumenta non corrumpat, & omnia tempeſtiuè floreant.

Qui locus, quod cœlum & ſolum horto deputetur. CAP. III.

IN ſuburbano horto Cato genus omne coronamentorū ſeri iuſſit. Florentinus locum intra domeſticam habitationē, ſi id fieri commodè poteſt, deligere debet, aut ſi id nō detur, ex propinquo, vt non ſolùm oculis ſpectātium intra ædes iucunditas hauriatur, ſed etiā ambiens aër ex fragrantia plantarum infectus, ſalubrem habitationē, ac totam poſſeſſionem reddat. Ipſæ verò plantæ non inordinatæ, neq; mixtæ plantentur, tanquam ſanè, quod aiunt, plantarum diuerſitas decorem inducat, ſed ſecundū genera ſeparatim ſingulæ plantæ ponantur, ne minora à potentioribus ſuperentur, aut etiam alimento priuentur. Nos areas interſtinguere ſolemus, vt ex quadrangulis areis in rotundas, ex rotundis rurſus in angulares, & ex iis in alias progreſſus detur, quæ neq; totæ rotundæ, neq; rectis lineis concludantur. Theophraſtus libro de cauſis, de cœlo loquens floribus coronariis cōuenienti, ait. Quæ ſiccaneis tractibus, quibus placidior arridet aura, ſuauiora, odoratioraque proſiliunt: quippe quum exhauſta humoris parte quadam, calor melius ſuo fungitur munere, reliquias concoctui cedentes perficit. Siccitas enim non parum odori ſuffragatur, eoque ſpectant odorata, cuius rei fidem facit, quòd æſtuoſis regionibus, meliora odorum genera proueniunt. In Ægypto flores, cæteraq; coronamenta omnium ferè deterrima gignuntur, quia cœlū caliginoſum, & roſcidum habeatur, in quo nullus penè odor contrahi poteſt, quippe coquendi abeſt

abeſt facultas: aridis longè melius excoquitur. Quæ verò circa Cyrenam proueniunt, non niſi ratione ſiccitatis odorata conſiſtunt, tum cętera, tum vel maximè roſa, & crocum. Ager enim tenuis, ſiccus, nec nimio feruore flagrans, cœlo puro, ſitientique luſtratus, odoribus creandis aptiſſimus iudicatur. Videtur & annus ad bonam olentiam referre, quum ſcilicet talis aut talis inceſſerit, non imbrium, ſquallorumq́; tantū ratione, ſed etiam quū tempus certum, & aquę, & flatus, & in totū cœli commodę mutationes acceſſere. Quæ dilutis, & opacis tractibus degunt, inodora percipiuntur: etenim humor ſeſe largius immiſcens, odorem obtundit, & eius hebetat acrimoniam. Cæterùm genus ſylueſtrium aridius cernitur, ieiuniore donatum habitu, nec ſilens à flatu, ſed magis, atq; magis auræ patens, hinc feruentior natura. Et tandem de coronariis loquens quibuſdam: Quæ locis circumſeptis, apricisque continentur, vt œnanthe, & viola nigra, & alia quædam aſſiduè florere videntur. Locis enim huiuſmodi pleraq; exeunt, quæ alibi naſci nequeunt, & fructum eadem afferunt, quum cætera generis eiuſdem aliis locis afferre nequeant, & præflorent, & prægerminant prius, quàm reliqua. Varro apricis locis hortum locat, vbi ſerat violam, quia ea omnia ſole nutricantur.

De generatione, & cultu florum coronariorum. CAP. IIII.

COMMVNIS plantarum generatio ex ſemine eſt, nam quę ſemen ferunt, è ſemine quoq; naſci oportet. Ex ſemine exeunt viola, Iouis flos, iphyum, flammula, elium: nam & ipſa, & eorum radices ligno nimirum conſtant. Naſcuntur & auulſione, ſed quod auellitur, radicis, aut ſtipitis aliquid habere oportet. Abrotonum, ſiſymbrium, ſerpillū radices è germinibus ſuis quamprimùm dimittunt, non ſecus ac hedera. Abrotonum lignoſum eſt: verùm ſpiſſitate, acoreq; ſuo ſeruari aliquantulum temporis poteſt, nam hæc defixa quoque erumpere valent. Communis coronariorum cultus rigatio, ſtercoratio, & ſarcitio, alia propria generatim habentur, vt purgatio in coronariis pariter, atque oleribus. Quippe ſerpillum obareſcit, niſi purgetur, ſiſymbrium, & cætera. Roſas non ſolum præcidunt, verùm adurunt, deſinunt enim florere, ſylueſcuntque paſtus fœcunditate, niſi ita tractentur. Intempeſtiui imbres peſſimi, atq; ex toto inopportuni, qui circa floris exortum acceſſerint, omnia nanque imbecillia redduntur, pereunt, deciduntq́; partim rubigine, partim nimio humore: quæ reſiſtere poterunt, deterius florent.

De roſa. CAP. V.

QVONIAM roſa inter flores facilè principatum obtinet, eiuſque nimius in coronis eſt vſus, cogit me, vt ab ea initium auſpicemur. Achilles Tatius libro amorum Leucippes, & Clitophontis ait, Si floribus Iuppiter vellet Regem imponere, roſa quippe regnum inter flores obtineret, terræ eſt ornatus, plantarum lumen, oculus florum, prati iubar, pulchritudo coruſcās, amoris igniculum, veneris conciliatrix. Anacreon Poeta Græcus:

Roſa flos odorq; diuûm,
Hominum roſa eſt voluptas,
Decus illa gratiarum,
Florente amoris hora.
Roſa ſuauium Diones,
Roſa opus laborq; vatum,
Et amica planta Muſis.
Eſt grata colligenti,
Licet ante ſpina pungat
Mordacibus rubetis.
Eſt grata eam fouenti
Manu ſubinde molli,
Eadem decens coronis:
Et expetita menſis,
Solennibusq; Bacchi.
Roſis quid abſq; fiat?
Aurora nonne fertur
Roſea manu decora?
Roſeisq; nonne nymphæ
Spectabiles lacertis?
Roſicolor ipſa Cypris,
Vocitata nonne doctis?
Quid plura? nonne multis
Medicina certa morbis? &c.

Roſam antiqui Veneri dicarunt: nam ea conſiderata tum venuſtatis, tum amoris ſymbolum oſtendit, quod omnium in ſe amores trahat, omniumq; ſibi animos conciliet. Poeta:

Ros vnus, color vnus, & vnum mane, duorum,
Syderis & floris eſt domina vna Venus.
Forſan & vnus odor: ſed celſior ille per auras
Difflatur, ſpirat proximus iſte magis.
Communis Paphia dea ſyderis, & dea floris,
Præcipit vnius muricis eſſe habitum.

Philoſophi ille veteres, qui rerũ omnium originem altius perſcrutati ſunt, odorem, coloremq; illum à Veneris ipſius ſtella proficiſci autumant, & Maro Venerem ſemper ore loqui roſeo dixit. Fingunt Poetæ Gratias eſſe tres, ex Libero patre progenitas. quarũ in Elide, atq; in foro templum fuit, & illarum ſimulacrũ, cuius vultus, manus, & pedes ex cãdido marmore fuerunt, veſtimenta autem aurea. Harum vna ſola roſam tenebat, media talum, tertia myrti ramum, hoc modo effigiatæ, quòd roſa & myrtus Veneri dicatæ ſunt. Præterea vt quemadmodum roſa breui tẽpore durat, ocyus floret, ocyſſimè marceſcit, ſic homines admoneantur formam & veneream voluptatem cito perire. Rubet etiam, pungitq;, ſic & libido ipſa verecundiæ opprobrio erubeſcit, acuroque ſtimulatur aculeo. Philoſtratus Cupidini, non eius matri donauit, quem tota facie æmulari videtur. Primùm enim paruo tempore permanet, & recens ſemper ſit oportet temporis non ſentiens ſenium; ita Cupido recens, atq; ſemper iuuenis, mollisq; eſt. Coma eius aurea eſt: nam & roſa aureum quid in floſculo habet. Pro ſpinis roſæ, iaculum fert, pro foliis alas, pro facibus fulgorem. Roſam multiplex comitatur fabula, non niſi candidam per initio fuiſſe, mox vulnerato Veneris pede, dum Adonidi opem latura præcipiti curſu per dumeta rapitur, adrubuiſſe. Alii ſanguine Cupidinis, vt Auſonius. Græci admirandam illam pulchritudinem, odorisque ſuauitatem à Venere contributam fingunt, quãdo deam Adonidis amore captam Mars deperibat, qui zelotypus, Adonidis

donidis morte initam conſuetudinem ſolutum iri ſperans, Adonim interfecit: Venus reſciens geſtum facinus, dum omni ſtudio, diligentiaque propere fertur ſubſidiũ allatura, in roſæ frutices irruens, pedem nullo munitum ſandalio eius ſpinis transfigit, ita roſæ priſtinum candorem, in profuſi cruoris memoriam, in ruborem conuertit. Alij aliter fabulantur. Cupidinem quum in deorum conuiuio laſciuius ſaltationibus indulgeret, pateram nectaris plenam alæ concuſſu ſubuertiſſe, nectar inde fuſum humi florem roſæ rubicundum reddidiſſe. Roſam prius albam mox icto Veneris pede aſpergine tinctam cecinere Poetæ.

Illa quidem ſtudioſa ſuum defendere Adonin,
Gradiuus ſtricto quem petit enſe ferox.
Affixit duris veſtigia cæca roſetis,
Albaq; diuino picta cruore roſa eſt.

Ambroſius dum de roſa philoſophatur, ſpinam tanquam humanæ vitę ſpeculum oſtentare dicit, quæ etſi ſummam ſuauitatem præ ſe ferat, finitimis curarum ſtimulis ſæpè compungitur, vt amareſcere videatur, vitæ elegantia vallata eſt, & ſollicitudinibus quibuſdam obſepta, vt triſtitia ſemper adiuncta ſit hilaritati. Quare non illepide Catullus Venerem, quæ iucunditatis, hilaritatiſque auctrix præcipua habetur, ſpinoſas ait in pectore curas ferere. Nec reticebimus roſam ſordidiſſimum animal ſcarabeum, cui res plurimum eſt cum ſtercore, ſuo odore enecare, vt tradidit ex Ariſtotele Caſſianus. Ob id Democritus apud Abſyrtũ, roſę radicem, torquis modo, ſeu alio quouis modo portatã veneficii ſcorpionis eſſe amuletum dicit. Tarantius apud eũdem ictos à ſerpente ſeruari contendit, qui roſæ radicem amuleti vice geſtauerint. Palladius apes ex roſis mel colligere dixit, quod à Varione excepit.

Roſam Græci ῥόδον vocãt, ὅτι ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀσμῆς ἀφίησι, quòd ingentem odoris redundantiam difflet, authore in Sympoſiis Plutarcho, aut ἀπὸ τῆς ῥοῆς ὀδωδῆς, quod odoris effluxum emittat. Timachides in cœnis ſcribit roſam ab Arcadibus vocari εὐόμφαλον, id eſt odoratam. Latinis, & Italis roſa. Nomen.

Duplicẽ roſæ florem Theophraſtus eſſe inquit, quũ in flore aliũ florem inſidentem habeat. Flos tantum odore iucundus, reliquæ partes ignauæ, quod excoctioni tribuendum eſt. Nouiſſima inter vernos flores erumpit, ita prima definit, parum enim temporis durat eius prouentus. Semen fert ſub flore. Serenis diebus lecta, odoratior. Recens longè redolet, ſicca non niſi propius admota. Sicca ſuum odorem tuetur, dum deficiat penitus. Ratio quod induratæ quodammodo proprii caloris inopia halitum efflare nequit, nam ad vſum quidem vnguentarii eas quoque aliquatenus ſiccare conſueuerunt, vt odorem ſinceriorem relinquant. Vrbana odoratior. Plinius ita deſcribit: Naſcitur ſpina verius quàm frutice. Germinat omnis primo incluſa granoſo cortice, quo mox intumeſcente, & in virides alabaſtros faſtigiato paulatim rubeſcens dehiſcit, ac ſeſe pandit, in calycis medio ſui ſtantis complexa luteos Deſcriptio.

apices. Longè olet recens, ſicca propius. Dubitat Ariſtoteles cur roſæ ſuauius olent, quibus vmbilicus aſper, quàm quibus leuis. An quòd ſuauius olent, quæ modum conſequuta ſunt ſuæ naturæ? roſa autem ſpinoſa natura eſt, ſuauiſſimè ideo olent, quod magis ſecundum naturam conſtiterint. Nos ita deſcribimus. Flammeo colore rutilat roſa virgineis genis, & malis concolor. Pars, quæ calycem ambit, aperta roſa in quinq; pinnulas finditur, globulus in ima roſæ parte ſolidus, quem ſi aperueris lanugine quadam refertum reperies, foliis & floribus ſubſtratum, ceu baſis totam roſam ſuſtinens. Capillamentum quod ſubtile eſt veluti filum, florum fulcrum eſt.

Genera. Eius genera quamplurima. Nos primò in ſylueſtrem partiemur, & ſatiuam. Sylueſtres, Theophraſto authore, ex toto aſperiores tum virgis, tum foliis, odore, colore, & magnitudine ſuperantur. Plinius κυνόροδον vocat, tale nomen adeptũ, quòd canis rabidi morſibus auxilio ſit. Alterum genus eſt rubi, in quo roſa naſcitur. Gignit pilulam caſtaneæ ſimilem, præcipuo remedio calculoſis. Inſanabilis ad hoſce annos fuit rabidi canis morſus, pauorem aquæ, potusq́ue omnis afferens odium. Nuper cuiuſdam militantis in prætorio mater vidit in quiete, vt radicem ſylueſtris roſæ, quam cynorhodon vocant, blanditã ſibi aſpectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam. In Lacetania res gerebatur, Hiſpaniæ proxima parte, caſu accidit, vt milite à morſu canis incipiente aquas expaueſcere, ſuperueniret epiſtola orantis, vt pareret religioni, ſeruatusq; eſt ex inſperato, & poſtea quiſquis auxilium tẽtauit. Aliàs apud authores vna medicina cynorhodi erat, ſpõgiolæ, quæ in mediis ſpinis eius naſcitur, cinere cum melle allopecias capitis expleri. Nos has ſpongiolas in ſylueſtri roſa Baroli Apuliæ vidimus, magnitudine caſtaneæ, villoſas, colore in fuluo rufeſcentes, naſcũtur vere. Satiui permulta genera, quæ odore, colore, & magnitudine, foliorum numero, aſperitate, & læuitate differunt. Inter celeberrima roſarum genera Plinius Campanã præfert, quæ præcox eſt. Apud nos Cãpanos *roſa canina* vulgò dicta eſt, dicta canina quod horridis ſpinis armetur. Vniuerſo noſtro tractu præclara, præcoci partu cæteras antecellit, Aprili floreſcens, quinis ſeniſve foliis, cuius pars ima ſcabra, ſuauiſſimi odoris indicium. Athenæus ex Theophraſto, ſuauius olere ſcribit, quibus folia quina, & ſcaber eſt cortex inferior. Proxima trachinia, minus rubens, inquit Plinius. Neapoli vulgus *roſe maiatiche* dicit & *incarnate*, quod ſint candore, & rubore cõfuſæ, & Maio floreant, nobilitate dictis proximæ. Malũ quod ſub flore gerit magis rotundum, eique duodena folia. Mileſia ſera eſt, cuius ardentiſſimus colos, nec excedens duodena folia, vt ex Plinio habemus. Hanc affirmare auſim, quam *incarnata nera* vocamus, quæ in purpura ſanguinea ſaturatè punicat, vltimo Maio effloreſcens, duodenorum foliorum. Celebratur præneſtina, quæ nouiſſimè deficit, Plinius dixit. Neapolitanis *damaſcena* vocata, cæterarũ odoratiſſima, germinatu poſttema, continuò & diutius floret, & hyeme tepidioribus locis bifera, foliis circiter viginti, ex rubro candicantibus, ramorum proceritate cæ-

teras

cæteras ſuperans: nam ſurgit craſſis & lignoſis virgis, vt ea ſit, cui Athenæus chamęceraſum ſimilem arborem dicat. Apud nos celeberrima. Elicitur ex ea odoratiſſima aqua vitreis organis. Huic dicit Theophraſtus plura folia. Nunc ad albas tranſeamus. Theophraſtus roſas eſſe ait numeroſiore folio, quas centifolias dicant, quæ ex Philippis in Gręcia à Pangeo monte vicino translatitiæ ſunt, numeroſis foliis, ſed paruis, nec odore, nec ſpecie commendabiles. Athenęus fert eadē. Plinius in Cāpania Italiæ eſſe ait, & Cępio Tiberii Cæſaris principatu negauit centifoliam in coronis addi, præterquā extremos veluti ad cardines, nec odore, nec ſpecie probabilē. Apud nos Campanos copioſa eſt centifolia, & vulgò *roſa à cento frondi* dicimus: ſed folia interiora parua ſunt, ita enim oriuntur, vt alia intus, alia extra emicent, non iucundi odoris, nec amplæ magnitudinis. Herodotus in Macedonia in Mediæ hortis dicit roſas eſſe ſexagenum foliorum. Alabandica vilior, albicātibus foliis ex Plinio. Eſt Alabanda regio Aſiæ, ex qua aduectæ fuere. Nos *roſa bianca* vulgò vocamus, ſimiles centifoliis odore, coloreq́; ſed vicenis circiter foliis. Vtimur ex ea ſtillatitia aqua vitreis organis pro morbis oculorum: quia frigidior. Didymus. Ros ille, qui inſidens roſis inuenitur hærere, munda pinna lectus, & ſpecillo genarum palpebris inſtillatus, oculorum lippitudini medetur. Zoroaſter anno toto oculos eius dolorem ſentire negat, qui calyces ante, quàm in flores explicentur, leui tactu luſtret, tribusq́; earum alabaſtrulis viſum detergat, relictis in parēte roſis. Inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolā vocant. Omnes ſine odore præter coroneolā, Plinius dixit. Hanc Neapolitani ab inſigni moſchi odore, quem redolet, *roſa moſcatella* dicūt, ita ſtrenuè olet, vt caput feriat: non ambigo Plinii coroneolam eſſe, nā pauca & medię magnitudinis folia affert, ab ęſtate vſq; ad hyemem, & interdū tota hyeme floret. Odoratiſſima eſt, ſpinis & virgis ſylueſtrem quodāmodo roſam æmulari videtur. Roſæ plurimę ſunt vna cohærentes. Inter cæteras arboreſcit. Sunt præterea alui ſubductione inſignes ſine moleſtia. Noſtri pharmacopœi perſicas vocāt, nam in Camolanga Indiæ perſicas vocant. Neſcio cur Matthiolus hanc Plinii ſpineolam vocet, quum è minutiſſimis dicat. Nos hanc etiam centifoliam habemus, & ſpectabiliſſimi odoris, valentius mouet aluum, & diutius floret. Sunt & apud nos roſę crocei coloris, eiuſdem cum reliquis floris, ſed planta odoris medicati, floris inodori.

Roſas cœlo gaudere calido, & meridionalibus partibus expoſito tradidit Plinius, vt libero ſole fruantur, ſic enim & germine, & floribus luxuriant. Carthagine Hiſpaniæ præcox tota hyeme viſitur. Locis ſiccis quàm humidis odoratior, ob id quæ apud Cyrenam proueniunt, odoratiores ſunt: ager enim ille tenuis, nec nimium feruidus, aëre puro, ſitientiq́; ambitus. Contrà quæ in Ægypto minus odoratæ, quia cœlum roſcidū, & caliginoſum eſt. Præterea montibus longè deteriores emergūt. Ex Theophraſto. Nicander ex Athenæo, *Colum.*

Operisq́; principio precibus Themidem Oleniam venerare:

Alendas deinde roſas cœleſtibus dimitte pluuiis,
Semper illæ augeſcent foliis circumcirca comantibus,
Poſt Olenum ſecundas tenet Megara Niſæa: at nec Phaſelis,
Nec Leucophrys improbanda, ſi cui placet earum ſitus:
Prouenit & optimè roſa ad Magnetis aquas Mæandri.

Aëthlius Saurius in libro de iis, quæ Sami pulchra & rara ſunt, præter cætera roſas biferas naſci ſcripſit. Polybius, Luſitania roſas non minus, quàm trimeſtri ſpatio durare. In Peſto Calabriç oppido, aëre placido, benignoque, bis florent roſæ. Virgilius,

—— biferiq́; roſaria Peſti.

Solum. Seri nec pinguibus vult, nec argilloſis locis, nec riguis, contenta raris, proprieque ruderatum agrum amat, ex Plinio. In ſuburbano horto roſam Cato ſeri præcepit, vt poſſint illicò venundari, decerpta enim non patitur moram, quin ſubito marceſcat.

Satio. Naſci ex ſemine dixit Theophraſtus, quod flori ſubditum ſuo in malo cnecum, vel acanaceum lanugine quadam obductum gerit, vt primis ſeminibus proximum ſit. ſed tardè perficitur. Palladius, Semine ponuntur roſa. Semina autem roſarũ non putemus medios floſculos eſſe aurei coloris, quos roſæ ferunt, ſed baccas nutriunt, quas in breuiſſimi pyri ſimilitudinem plenas ſeminibus poſt vindemiam reddunt maturas, quarum tamẽ maturitas ex colore fuſco, & mollicie poterit æſtimari, quæ ſulco breuiſſimo, aut ſcrobibus ponenda ſunt. Plinius, Proueniũt tardiſſimè ſemine, quod in ipſo cortice eſt, ſub ipſo flore opertum lanugine. Sed apud nos nemo eſt, qui roſam ſemine ſerat, quod raro & ſine colore naſcitur, vt ſylueſtris penè videatur. Seritur & conciſo caule ex Theophraſto, vt gramen. Varro ita docet. Roſa conciditur radicitus in virgulas palmares, & obruitur, hæc eadem poſtea transfertur facta viuiradix. Plinius. Surculis quaternum digitorum longitudine, aut ampliore, poſt Vergiliarum occaſum ſata, dein per Fauonium translata, pedalibus interuallis, crebroque circumfoſſa. Didymus. Alii in palmares taleolas cum ſuis radicibus in ſobolis modum cubitali interuallo deponũt, & crebris irrigationibus, & ſtercore iuuant. Nicander ſecundo libro Georgicorum ſuorum,

Præterea roſa ſpinis armata exciſa germina
Terra tumulis infige, ad duos palmos aperta via.

Palladius ita exactius docet: Si indigus plantarum volueris ex paucis virgultis habere copioſa, Februario menſe, ſed locis calidis & apricis, atque maritimis Nouembri, quaternorum digitorum ſurculos gemmantes cum geniculis ſuis debebis excidere, & in modum propaginis ſternere, & ſtercore ac rigationibus adiuuare. Vbi anni ætatem compleuerint, pedis ſpatio inter ſe transferre diſiunctos, atque ita ſolum, quod huic generi deputabis, implere. Seritur ex Plinio ocellis radicis, vt harundo. Alio item modo Didymus. Nonnulli vt maiorem odoris fragrantiam adſciſcant, intertextas iis coronas ſimul

adi-

adobruunt. Theophraſtus caule toto propagato naſci dixit. Palladius, Februario menſe roſaria quæ rara ſunt, poſſunt virgarum ducta propagine reparari. Quintilii plantant Februario menſe, augeſcente Luna. Apud nos viuiradicibus ſeruntur. Poſt quinquennium à quo plantatæ fuerint paſtino trium vel quatuor digitorum altitudine ſub terra inciduntur, & viuiradices plantantur, calidis locis, Septembri, vel Octobri, frigidis Februario vel Martio, ſed quæ Martio plantaueris roſas producent, nam quod alibi conceperint, hic parient. Sed loca quibus roſas excideris, iniectis ſtramentis comburantur: nam hoc modo radicum reliquiæ luxurioſius repullulabunt, & denſius germina ſoboleſcent.

Cultus. Roſæ vita quinquennium eſt, non reciſæ, nec aduſtæ: relicta pluribus annis ſylueſtris euadit, & priorem gratiam exuit, eo enim modo vegeta iuueneſcit, flos ſeneſcẽtis deterior transferendo pulchriorẽ roſam effundit, ex Theophraſto. Plinius: Omnis autem aduſtione, atq; reciſione proficit, translatione quoq; vt vitis optimè ocyſſimeq; prouenit. Roſa & quinquenniũ perfert, nec reciſa, nec aduſta, illo enim modo iuueneſcit. Roſaria à Fauonio foſſa oportet eſſe, iterumq; ſolſtitio. Et id agendum, vt intra id tempus purgata, ac pura ſint. Fodiuntur altius quàm fruges, leuius quàm vites. Columella, Omnibus annis fodiri ante Calen. Mart. & interputari oportet: hoc modo culta multis annis perennat. Palladius, Februario menſe, ſi qua ſunt antiqua roſaria, hoc tempore circumfodiuntur ſarculis, vel dolabris, & ariditas vniuerſa reciditur.

Inſitio. Florentinus eſt author florem roſæ inoculationis modo cortici mali inſitam, eodem quo malus tempore, partus ſuos excludere. At ſi maturius producere velis in amygdalę corticem, idem experieris. Roſę inuicem inoculari poſſunt menſe Martio, & Aprili, & in ſylueſtres optimè apprehendunt. Fieri poſſe iudicamus, vt in eodem ſurculo alba ſimul, & rubra roſa emergat, & in eodem flore alba ſimul & rubra folia naſcantur, eo artificio, quo perſica fieri diximus, videlicet diuiſis oculis, & ſimul coalitis. Moſcatulam in ſylueſtrem ſepibus naſcentem inſeruimus, & optimè concepit, nam florem illa inodorum producit: idq; videtur Plinius intellexiſſe: vnum genus inſeritur pallidæ ſpinoſæ longiſſimis virgis quinquefoliæ, quæ è Græcis altera eſt.

Ars. Didymus author eſt. Præcox emerget roſa, ſi pedali ſcrobe ab radice facta calida infundatur. Democritus fruticem bis in die rigatum Ianuario menſe roſas ædere promittit. Præterea ſi fictilibus, & cophinis plantaueris, eademque cura eas digneris, quali cucumeres, & cucurbitas tractare ſolemus, idem efficies. Et ſi velis ſine temporis intercapedine eis frui, ſingulis menſibus plantato, & ſtercorato. Plinius: Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem ſcrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce. Theophraſtus odoratiores prouenire ait, ſi cæpas vel alia iuxta eas plantaueris, cuius rationem libro de cauſis reddidit: nam aut quantum illis mali odoris adſit, detrahunt, quum vnumquodque re ſimili; alatur attrahitque,

ſibi cognatum, aut quod ſua caliditate, edacitateq́; locũ exiccat: nam ſiccis locis omnia odoratiora proueniunt. Odoratiores fieri roſas Didymus affirmat, quibus allia propè fuerint conſita. Palladius, ſi roſam temporius habere volueris, duobus palmis ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die. Nos roſam bruma hoc modo nacti ſumus, vel non multo ante. Plãtam ipſam dum in eo eſt, vt erumpat in flores, amoue loco, atq; in alium transfer, modò non incommodum: nam roſa calycem non aperit niſi prius cõfirmetur. Sunt & ſexcenta ferè lenocinia roſarum ad colorem, odorem, magnitudinem, & foliorum numerum demutandum, quæ toto hoc opere in aliis docuimus.

Conditura. Roſas nondũ patefactas ſeruare docet Palladius, ſi in canna viridi ſtãte fiſſa recludas, & fiſſurã coire patiaris, eoq́; tẽpore cannam recidas, quo roſas virides habere volueris. Aliqui olla rudi conditas, ac benè munitas ſub dio obruũt, ac ita reſeruant. Quæ ex Didymo excepit. Quidam roſas conſeruant recentes, calycibus in viridem plantam harundinem fiſſam immiſſis, & harundine leniter per papyrum obligata, vt perſpirare poſſit. Alii vt diu ſeruentur, ordeum dum in herba eſt, cum radicibus euulſum, in fictile non picatum demitti, roſamque priuſquam dehiſcens ſe pandat, operiri præcipiunt. Alii virentem ordei ſegetem pauito loco ſternunt, & roſas ipſas recondunt. Conſeruabis etiam recẽtes & in vigore, ſi ipſas in amurcam immiſeris, ita vt liquor eis ſupernatet.

De lilio CAP. VI.

LILIVM roſæ nobilitate proximum, eiusq́; flos etiam in coronis venit, & vt coronã elegantius contexamus, purpureis aderunt lilia miſta roſis. Perhibent Græci Iunonis lacte natum, reſperſa terra: nam Herculem, quẽ ex Alcmena Iuppiter ſuſtulerat, quum vellet immortalitati donare, dormiẽtis Iunonis vberibus clàm admouit, & quum lacte ſe repleſſet, poſt ſuctum digreſſus, mamma copiosè profluxit: quod in cœlo à puero perfuſum eſt, galaxiam, id eſt lacteam viam, quod humi reſperſum, florem lilium, lacteo colore nitentem creauit. Fuit antiquitus pulchritudinis ſymbolum: ſiue formam, ſiue colorem, aut odorem contemplere. Suſas Perſiæ vrbẽ, vbi hyberna regia erat, ob amœnam & mitiſſimam cœli plagam, id nomen adeptam tradunt, quod Perſarum lingua lilium ſignificet. quãuis Stephanus à multitudine liliorum ita dictã ſcripſerit. Nicander in alexipharmacis ait lilium Veneri inuiſum, quòd de forma, & candore auſum ſit ſecum certare: hinc mediis eius foliis fœda probra obiecit, id eſt deformem illic rudentis aſini clauam; id eſt genitalia creſcere fecit.

Quoniam Diua colos hic placet, at in floris medio turpe
Armamentum rudentis aſini prominet, quod membrum dicitur.

Quærit Ariſtoteles cur aliqua germinare poſſint non terra cõtenta, ſed abſciſſa, euulſa, vel condita, vt caules liliorum. An quod alimentum in ſe contineant? creſcere autem vnumquodque poteſt, non eò, quòd in ſe continet alimentum, ſed quòd decoctum iam & digeſtum illud pabulum eſt. Continent igitur

gitur

gitur vel antehac alimentum, ſed augeri tum duntaxat incipiunt, quum tempus ad id adeſt, cuius opera res illa effici poteſt.

Nomen. Græcis κρίνον, planta κρινωνιὰ dicitur. Dioſcorides λείριον quaſi ῥοιῶ ob diuini odoris effluuium. Nicãder Aphrodites charma, id eſt Veneris volupe. Vocant & Iunonis roſam, è cuius lacte effuſo, vt diximus, lactea via in æthere, candido colore viſenda eſt. Græci etiam ἄνθος ἀνθῶν, id eſt florum florem vocant. Alia nomina recenſet Nicander.

Lilia, quæ leria vocant alii Poetæ:
Ambroſiam alii, multi Veneris oblectamentum.

Idemq; ſcribit apud Coos è capite ſtatuæ Alexandri enatam fuiſſe, quam vocant ambroſiam, vt Caryſtus etiam ſuis commentariis memorat. Latini lilium vocant, alii regium florem, quòd ſua proceritate ſupra alios flores attollatur, & regia quadam celſitudine, & maieſtate præſtare videatur.

Deſcriptio. Simplici lilium caudice aſſurgere dixit Theophraſtus, raro duplici, ſingulis caulibus lilia modo ſingula, modo plura ſuſtinentibus, quod & rarius eſt. Parte poſtrema floreſcit. Radice copioſa, carnoſa, orbiculataq; adhæret. Fructus detractus germinat, & lilium reddit, verùm minus. Facit & lachryma cæcum quoddam confluuium, quod etiam ſerunt. Vere exit paulò poſt albam violam. Caules plantis abſciſſi ſeruare ſuum vitale principium poſſunt, ita vt ad germen excitandum mouere ſe valeant. Adde: eius caules ſolſtitiis florent, quod permirum eſt. Plinius ita deſcribit. Nulli florum excelſitas maior, interdum cubitorum ternum, languida ſemper ceruice, & oneri ſuo impar. Flore emaculati candoris, foliis ſtriatis, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſe laxantibus, effigie calathi, reſupinis per ambitum labris, tenuiq; filo, & ſemine, ſtantibus in medio crocis. Ita odor, colorq; duplex, & alius calycis, alius ſtaminis, differentia anguſta. Eſt & flos non diſſimilis illi in herba, quam conuoluolum vocant, naſcens per fruteta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantum referens, ac veluti naturæ rudimentum, lilia facere condiſcentis. Surgit apud nos recto, cubitali, vel bicubitali caule. Foliis pallido virore nitentibus, carnoſis, & ſecundum longitudinem ſtriatis. In cuius ſummitate flores emicant incaminati candoris, blandi, & concupiti odoris, ſenis foliolis compacti, ſed repandi. Fibræ, vel crocea ſtamina è medio educuntur, radice bulbacea, è quamplurimis nucleolis ſquamatim compacta.

Genera. Theophraſtus liliorum genera variari dixit: nam & purpurea lilia non deſinere audiuit. Plinius, Eſt & rubens lilium, quod Græci crinon vocant. Nos non niſi album vidimus.

Cælum. Laudatiſſimum Plinius ait eſſe in Antiochia, & Laodicea Syriæ, mox in Phaſelide. Quartum locum obtinere in Italia naſcens.

Solum. Non niſi pingue, & ſtercoratum ſolum mihi expoſcere videtur.

Satio. Plinius omnibus modis ſeri dixit, ſicut roſa. Vnde & ſemine plantari affirmat. Vere poſt foliorum delapſum, vaſculum oblongum remittit, pomi figu-

ra, ſimile prorſus illi, quod in ariſtolochia, in quo quædam videntur ſemina. Id confirmare videtur Anatolius: nam dum lilia purpurea facere docet, ait, Cauliculos ipſorum accipies, ſupra fumum ſuſpẽdes, ſic remittẽt ex cauliculis bulbulos quoſdam, quos plantabis. Seritur & caule conciſo, vt roſa, & vt gramen exit. Et vt roſa etiam propagatur ex Theophraſto. Fitque hoc modo. Prius quàm dehiſcens ſe pandat, propagetur caulis in terram diligenter ne à bulbo diuellatur, & vnuſquiſq; ex nodis bulbulos remittet. Eſt & peculiaris generatio, quę fit è lachryma ſua, quum id quod defluxit, ſole exaruerit, vt oluſatrum, cæco quodam confluuio, ex Theophraſto. Cuius rationem reddit libro de cauſis. Lachryma enim caulibus planè reſpõdet. Nihil enim aliud, quàm quod illarum quoq; fœcundum principiũ coactum eſſe oportet: nõ enim ſine calore, humoreq; generatio talis cõſequitur. Sed cur non omnes lachrymę vim obtineant eandẽ, fit quòd non omnes eandẽ vim ſortiantur. Plinius ab eo: Seritur amplius & lachryma ſua, vt hippoſelinum. Seritur & bulbis ſuis: nihilq; eſt fœcundius vna radice quinquagenos ſępe emittente bulbos. Varro inter Vergiliarum occaſum & brumam illud ſerit. Palladius Februario ponit. Bulbi à matre ſubtracti, atq; in alios digeſti ordines, noua lilieta formabunt.

Cultus. Bulbos, qui poſiti ſunt, Februario menſe ſumma cum diligentia ſarriemus, ne oculos circa radicem naſcentes, & minores bulbos ſauciemus. Ex Palladio.

Ars. Anatolius purpurea lilia facere docet. Deni, vel duodeni eorũ ſcapi in faſces vel ſcopas vnà colligati, dum floruerint, fumo ſuſpenduntur, qui radiculos, vel bulbos inibi iaciũt, quumq; pangendi tẽpus appetiuerit, in fęce nigri vini macerãtur, dum infecti colorẽ purpureum cõtraxerint, eoq; intinctu affatim ſaturẽtur: mox ſcrobiculis deponũtur, effuſa largius fęce, & ita flores naſcentur purpurei. Plinius ab eo. Inuenta eſt & in his ratio inſerẽdi, monſtrificis hominum ingeniis. Colligantur namq; menſe Iulio ſcapi areſcentes, liliaq; ſuſpendũtur in fumo. Dein nudantibus ſe nodulis in fęce nigri vini vel Gręci, menſe Martio macerantur, vt colorẽ percipiant, atq; ita in ſcrobiculis ſeruntur, heminis fęcis circũfuſis. Sic fiunt purpurea lilia, mirumq; ita tingi aliquid, vt naſcatur infectum. Rubra fieri lilia confirmat Florentinus, ſi inter cortices cinnabaris infundatur, hac tamen obſeruatione, ne bulbi quouis modo vulnerentur. Et ſi quemuis alium colorem ebiberint, par erit eum referre, quo delibuta fuerant lilia. Cæterum vt viciſſim, & variis temporibus flores pariant lilia, bulbi ita ſeruntur, vt aliqui duodecim digitorum altitudine obruantur, alii octo tantum, alii quatuor duntaxat profunditate mergantur, ſic diuerſis diebus dabunt lilia. Quod & in aliis floribus fieri pollicetur.

Cæditura. Lilia, vt idem Anatolius teſtatum reliquit, totum annum viridia durabunt, ſi quum occluſa ſilent, nec dum patentia dehiſcunt decerpta, nouis fictilibus nõ picatis, indito diligenter operculo, recondantur: ſic clauſa perpetuum annum vegeta manebunt. Sed vt intermedio tempore ad vſum promuntur, ſtatim ad ſolem producta, quum ſenſerint eius calorem, aperta panduntur.

De

De leucoio. CAP. VII.

ANTIQVIS poſt roſam, & lilium proximus honos violis fuit, ideo poſt illa, de violis tractabimus. Nec ſolum coronamentis, ſed etiam aluearia curantibus conueniunt. Putant Græci Io puellam, quam Iuppiter adamabat, quum eius eſſet compreſſu grauida, ne à Iunone probris inceſſeretur, cùm ſtuprum celare cuperet, ab eo in iuuencam mutatam fuiſſe. Terra Ioui gratulans, florem eiuſdem nominis bouis pabulum fudiſſe dicitur, puellæ conditionem exprimens: nam viola ruſſa, vt virgo pudore perfunditur, purpurea purpuraſcit, vt bos, cãdida candicat, vt in ſydus relata, atq; vt fœcunda humi germinat. Græcis λευκόϊον, & ſi nomine ipſo albam violam ſignificat, pro lutea, cærulea & purpurea, ſiue nigra ſemper capitur. Columella candida leucoia dixit. Latini violam, quaſi vitulam, detrita t litera Græca imitatione appellaſſe videri poſſunt, ab Io vitula, ſiue vacca in illum florem conuerſa, ſic etiam vaccinia. Neapolitanis *fior di vacca & fior vaccino*, in quo etiam nomine priſcæ fabulæ, vt diximus, de Io in vaccam mutata relucent veſtigia, quaſi vaccinum florem dixeris. Ad hanc fabulam, & vulgare nomen Virgilianus Corydon (nam Virgilius vixit Neapoli, & mortuus eſt) alluſit, vocando hos flores vaccinia: Nomen.

Alba ſiniſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Nam quum ſe negligi ab Alexi videret, (nam fuſcus erat) facta amatoria, & ruſtica comparatione inter duos fibres liguſtrum album, & vaccinia nigra, ait, liguſtri flos etſi albus, paſtoribus intactus, areſcere incipiens, ac humore deſtitutus, caducus labitur, vnde viliſſimus habetur. Contrà vaccinia, & ſi nigra, ad coronas texendas, decerpuntur, & in pretio habentur, vt coronarius flos fuerit. Subſcribit noſtro iudicio Seruius grammaticus, nam per vaccinia violas intellexit, quas purpurei coloris eſſe conſtat. Sed ne aliquis in eundem, in quo alii, errorem impingat, ſcito violarum duo eſſe genera, aliæ enim ſeſſiles ſunt, quas poſterius deſcr bemus, aliæ autem leucoi: vtræq; enim eiuſdem coloris. Idemq; expreſſit Virgilius,

Sunt & viola nigra, & vaccinia nigra.

Sed neſcio cur Hermolaus, & eum ſequutus Ruellius Seruii opinionem diſtorqueant, quum ipſe vaccinia purpureas violas eſſe dicat, ipſi verò iacinthum dixerint, conenturque perſuadere Romanorum vaccinium iacinthum eſſe, authore in ſpuriis nominibus Dioſcoride: quum ignorent de quo vaccinio loquatur Dioſcorides, ac Plinii teſtimonium adferant de vaccinio loquentis, quod feratur ad aucupia, & ad veſtes ſeruorum tingendas. Theocriti verſus, quos alii adducunt, contra eos ſunt,

Viola nigra eſt, & inſcriptus iacinthus,
Sed tamen in coronis in primis leguntur.

Quum Theocritus de poetico iacintho loquatur lilii forma, & inſcriptio, vt mox videbimus, non de Dioſcoridis iacintho loquitur de quo eſt contentio, & Virgilius Theocritum imitatus eſt, non interpretatus.

Deſcriptio. Theophraſtus ita depingit: Suffrutex leucoium eſt, lignoſis nimirum radicibus ſurgens, flore odoris iucundi, reliquis partibus ignauis, cuius rationem in roſis reddidimus. Florum prima ver nunciantium, tepentibus verò locis, ante exactam hyemem emicat. Vita ei longiſſima à trimatu eſt, ab eo enim tempore ſenectam ſentiens degenerat, ac incanos ſenio fert flores. Cæterum debilium odor vt fugax, ita celeriter euaneſcit, vt leucoia, viridia enim à longe gratum odorem iaculantur, ſicca non niſi propius admota. Ratio quia iam durata vernaculi caloris inopia, halitum efflare nequeunt. Apud nos cubitali proſilit altitudine, ramoſa: folio molli, caneſcente, & potius à foliorum canitie, & cineritio colore leucoion dictum, quàm à floribus albis. Flore quadrifolio, ſemine foliaceo, quod tenuibus quidem, ſed quincuncialibus ſiliquis continetur. Inter duo tegmina ſiliquarum ſepimentum aliud habet, ſeparatq; hinc inde ſemina, ne ſe inuicem contingant. Poſt triennium ſeneſcit, & deſciſcit in flores, albis lineis interlitos, pòſt dimidiatos albos, demum palleſcentes.

Genera. Theophraſtus genus variari liquido dixit. Dioſcorides quatuor genera facit, ſola florum diuerſitate inter ſe differentia, quoniam candidum, luteum, purpureum & cæruleum fert florem. Purpureum & album genus ſimile eſt, frondibus & arbore, tamq; ſunt viſu grata, vt à mulieribus in fictilibus feneſtris alantur, omniumq; manibus verno tempore verſentur. Luteo verò folia oblongiora, numeroſiora, & nigricantia, vt flos odorata. Plinius ſylueſtres & ſatiuas dixit. Earum plura genera, purpureæ, luteæ, albæ. Sed ſatiuis maxima authoritas luteis. Genera iis Tuſculana, & quæ marina appellantur, folio aliquanto latiore, ſed minus odorato. In totum verò ſine odore, minutoq; folio calathiana, munus autumni, cæteræ veris. Apud nos lutea maceriis, & muris ædificiorum familiaris hæret, licet quoque hortis vbique altilis, habitu & ſtatura humiliore, viridiore folio, flore minore, vehementi tam ſpirat odore, vt caput feriat. Cærulea quæ ſit apud quemquam non conſtat. Plinius eius non meminit, neq; Paulus, neque Aetius, qui Dioſcoridem tranſcribunt, niſi pro cæruleo colorem intellexerit, maximè purpureum, vt ad cęruleũ vergat, nam inter purpurea genus eſt gratiſſimum coloris ad cæruleum vergẽtis.

Cælum. Cœlum apricum deſiderat, nam locis tenuibus & admodum ſitientibus, vbi cœlum vehementer feruet, minus odorata ſentitur, quum nimium reſiccetur. Montibus longè deteriores proueniunt Theophraſti authoritate. Varro aprico loco ſeri præcepit.

Solum. Pingue quærunt ſolum, & repaſtinatum, ex Columella.

Satio. Semine ſeri Theophraſtus dixit, quum eorum radices nimium lignoſę ſint. Tempus ſerendi vt plurimum, autumnus. Hæc enim primùm ſeri nimirum properant, cæterùm vere etiam ſeruntur. Leucoion, vt Tarentinus ſcribit, purpureum, luteum, rubrum poſt idus Martias plantantur, & poſt calen. Maias albũ, ſulcis ſeritur, transfertur à Ianuario, vſque ad idus Februarias. Colu-

mella ita ſerere docet. Violam qui facturus eſt, terram ſtercoratam, & repaſtinatam minimum alte pedem in puluinos redigat, atq; ita plantas hornotinas ſcrobiculis pedalibus factis ante cal. Mar. diſpoſitas habeat. Semen autem violæ ſicut olerum in areis duobus temporibus ſeritur, vere, vel autumno. Theophraſtus è ſupernis etiam partibus naſci ſcripſit, vt ſiſymbrium, ſerpillus, alii´que ſuffrutices.

Columella coli eodem modo, quo & cætera olera, vt runcetur, vt ſarriatur, vt interdum etiam rigetur, ſcribit. *Colum.*

De leucoio altero bulbaceo Theophraſti. CAP. VIII.

NON eſt, vt putat doctiſſimus Fuchſius diuerſum Theophraſti leucoion à Dioſcorideo, & à communi, quum Dioſcorides lignoſas radices ei tribuerit, & ſuffruticem dixerit, & Theophraſtus bulbaceas: nam duplex eſt apud Theophraſtum leucoii genus, & lignoſas radices habens, & bulbaceas. Septimo enim libro inter bulbacea bulbacei leucoii meminit, & libro ſexto florere poſt narciſſum dixit bulbi florem, quem quidam coronariis inſerunt. Habet enim hoc folia porro ſimilia, tenuiora tamen & molliora, & radice bulboſa prodeuntia, pediculum etiam profert dodrantalem, tenuem, ac ferè incuruum, in quo candidus flos eſt, in medio croceus, purpurearum violarum odorem referens, quo decidente capitula nucis auellanæ quantitate erumpunt, in quibus ſemen ſinapi haud diſſimile continetur. Februario floret, Aprilis calce tabeſcit, ac ſemen capitulis oſtendit. Emicat vbi cœlum apricum, & vbi clementius fuerit, citius floret, prouenit enim ſyluoſis & vmbroſis locis. Matthiolus inter narciſſi ſpecies locat.

De viola. CAP. IX.

VIOLÆ nigræ in coronis auidiſſimè expetuntur, vt ab Theophraſto habemus, & eum imitato Athenæo, tū ſua pulchritudine, tum ſuaui odore crapulam, & capitis grauitatem corollis impoſitis, olfactuque diſcutiunt. Sed Athenæus in compotationibus inutilem è violis coronam dicit, quòd vehementi odore caput feriat, vt etiam ex lauro, & amaraco. At Athenæus non de hac ſeſſili, aut nigra viola, ſed de leucoio loquutus eſt, & præſertim luteo, quod vehementiſſimè olet. Iceſius leucoia præſtantiſſimum odorem iacere, & ſuauē, ſed breuiſſimo tēpore, & idem de viola nigra dicit, ſed huius odorem eſſe, quàm illorū gratiorem. Vitruuius docens purpureū colorē facere, quum rectores volunt ſil atticum imitari, violā aridam coniicientes, cum aqua conferueſcere faciunt ad ignē, deinde quum eſt temperatum cōiiciunt in linteum, & inde manibus exprimentes recipiunt in mortarium aquam ex violis coloratā, & ex ea eretriā infundentes, & eam terentes, efficiunt ſilis attici colorem.

Theophraſtus μελάνιον vocat à nigricante purpuræ colore. Nicander in Georgicis ἴον dictam Græcis putat, quod quædam Nymphæ Ionæ Ioui primum muneri dederint. Verſus ſunt: *Nomen.*

Ionides nymphæ puram ac renidentem corollam Ioni
Texere, quum cuperent, in Piſæ hortis,
Et terra flores peperit: tum autem Ion cum canibus venatus,
Suorum membrorum ſordes abluebat in Alpheo,
Ad veſperam cum Iaonibus nymphis dormiturus.

Plinius ſolas Græco nomine à cæteris diſcerni dicit, appellata ſia, vt ab his ianthina veſtis. Columella ſarranas violas vocat, vnde ſarrana purpura. Latini violas dicunt, vulgus quia ramis caret, ſeſſiles, ſiue loripedes vocat. Itali *viole.*

Deſcriptio. Theophraſtus violas ita deſcribit. Humilis eſt, latiore folio, ſtatim ab radice multa exeunte, ſine ramis, perpetuo virens. Flos eius duplex: nam in flore alterum florem medium inſidentem gerit. Floret poſt vitifloram ante iacinthum. Odorem longinque halat, propius hebeſcit, cuius rationem reddit libro de cauſis, quòd ad remotiorem locum merus odor, ſincerusq́ue defertur: manant enim à cæteris partibus herbæ nonnulla, quæ permeare longius nequeunt, quòd terrena, craſſioreq́; conſtent natura. Vetuſtate flores fiunt inolidi. Ratio eſt, quum debilium odor fugax ſit, ita celerrime euaneſcit, ac vernaculi caloris inopia halitum efflare nequeunt. Flos olet, planta minimè. Ariſtoteles in problematis quærit, cur odores aliquorum florum, & ſuffimentorum è proximo minus ſuaues ſpirant. An quòd portio terrena vnà cum odore ſe defert, quæ vt in proximo miſta vim hebetat, ſic in longinquo purior defertur? Hinc etiam flores contuſi ſuum odorem amittunt. Nicander humi iacentes vocat:

——— Humi iacentes violæ,
Quas colligebat atra Proſerpina.

Dioſcorides, Folio minore, tenuiore, nigrioriq́; quàm hedera. Stylus à radice medius proſilit, & in eo floſculus, ſuauiter olens, purpureus. Flore bigerici. Plinius. Floret primò viola alba, poſtea quæ appellatur purpurea. Ex iis verò quæ ſponte apricis, & macris locis proueniunt, purpureæ, latiore folio, ſtatim ab radice carnoſa exeunt. Sed Plinius perperam ab radice carnoſa Theophraſtum interpretatus eſt, nam de foliis non de radice protulit. Addimus nos. Semen minutum in folliculis, vaſculisque rotundis, extrema ferè æſtate producens.

Genera. Sylueſtres ſpecie, nec aliam generum differentiam nouit Theophraſtus, immo quò ſylueſtriores, eò odore præſtantiores: nam quum odor ex humiditate, & ſiccitate exoriatur, quumq́; viola non multum alimenti deſideret, quum ſatis ex ſe habeat, iis locis moderatur: quamobrem genus ſatiuum ſuæ alimoniæ copiam excoquere nequit, & hinc fit vt cinerem alii congerant, alii reſpergant. Vidimus ex his luteas, pallidasque.

Solum. Opacis & aſperis Dioſcorides naſci dixit. Odoratiſſimæ quæ apud Cyre-
Cælum. nem naſcuntur, Theophraſtus dixit, & proinde illic vnguentum ſuauiſſimum.

mum faciunt. Montibus longè deteriores exeunt. Athenæus ab eo. Præſtantiſſima odore Cyrenis, quamobrem ſuauiſſimum illic vnguentum, & eximius odor.

Satio. Tarentinus poſt idus Martias, & calendas Maias plantari iubet. Naſcitur vitis modo è ſupernis, quaſi è puppi dicas, non prora: ex Theophraſto.

Cultus. Quæ locis apricis, & circumſeptis ſatæ ſunt, aſſiduè ferunt, & ſi certo genere colatur, perpetuo viret, & toto anno ferre ſpondet. Theophraſtus. Adiicimus nos: ſi fictilibus vaſculis colatur, hyemes, æſtusque vitabimus, ſerenis diebus hyeme ſoli oſtendendo, æſtu vmbra, & aquationibus adiuuando, quantum fieri poſſit. Varro in fundo violaria facere non eſſe vtile dixit, ideo quod neceſſe eſt à terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempeſtates abluunt, & agrum faciunt minorem. Tradit idem Theophraſtus violas iuxta cæpe, vel allium ſatas fragrantiores fieri, cuius rationem reddidit in roſis. Plutarchus vbi ea recitat commoda, & vtilitates, quas ex inimicis conſequi poſſumus, dicit nos fieri vigilantiores ad vitia declinanda, & ardentiores ad capeſſendam virtutem & illuſtriores, atque id violas cæpis inſitas optime hieroglyphico demonſtrare poſſe.

De viola flammea. Cap. X.

MEMINIT & alterius violæ coronariæ, flammeæ dictæ, Theophraſtus: flores nanq; tricolori elegantia variegatos profert, vt venuſtas eorum oculos longe alliciat, blandiaturque.

Nomen. Theophraſto φλὸξ, & φλόγινον dicitur, Theodorus flammeam vertit. Plinio quoque phlox dicitur. Italis *viole di tre colori*. Aliqui iaceam vocant.

Deſcriptio. Theophraſtus vere nonnunquam cum viola alba, vel poſt lilium exire dixit, ſylueſtris duntaxat, nam cæteris omnibus, quibus coronarii vtuntur, longè præcurrit. Plurimum durat. Sine odore. Plinius, Colore tantum placet leuis flos, odor abeſt, ſicut & illi, qui Græcè phlox vocatur. Florum prima viola alba, pòſt purpurea, poſtea flammea, quæ phlox vocatur. Nos hanc violam putamus eſſe, quæ in flore triplicem colorem oſtendit, candidum, luteum, & cæruleum, videturq; non potuiſſe decentiori vocabulo à Theophraſto nominari, quàm flammea, quum in lucernæ ſiue lignorum flamma, terni eiuſmodi colores conſpiciantur, cæruleus in imo, luteus in medio, candidus vel rufus in cacumine, vt & in iride cœleſti. Sunt ei folia oblõga, modicè per ambitum ſerrata, caulis angulosus, geniculatus, flores longiuſculis pediculis pendentes, triplici colore donati, radiculis fibroſis, plurimum florens durat.

Genera. Theophraſto ſylueſtris tantum, ex Plinio. Apud nos duo viſuntur genera: alterum maius, alterum minus, in cuius flore bini conſpiciuntur colores, cæruleus, & candidus, aut luteus, & candidus.

Satio. Seritur ſemine ex Theophraſto: & colitur, vt cætera quæ diximus.

De iaſme. CAP. XI.

ANTEQVAM è violis diſcedamus, de iaſme dicemus, et ſi odoris & ſimilitudinis nonnihil nanciſci videtur, nomen tamen odoratam violam reſonat, & ſi veteribus frutex hic vt arbitror fuerit incognitus, volumus tamen in coronario hoc noſtro horto eleganter vireat, & latè loca ſuo ſuauiſſimo odore repleat. Frutex hic harundineos parietes, hortorumque teſtudines, & concameratos ſinus topiario opere conueſtit: hic apibus gratiſſimum fert florem, quum ad eum auidiſſimè aduolent apum examina: hic vnguentariis ſua odoris iucunditate maximè eſt expetitus & oleo conficiendo, & odore chirothecis conciliando.

Nomen. Quamquam Græcis indictum exiſtimetur, Græcam tamen eius nomen videtur originem ſubolere: iaſmes, quaſi odoratam violam dicas. Sunt qui dicant ioſmenon, apiariam, quod eius flos apibus gratiſſimus exiſtat. Mauritani zambac eorum lingua dicunt, & ieſeminum. Neapolitani has voces imitantes *gelſomino* vocant.

Deſcriptio. Frutex attollitur ſambuci caudice, ſed procero, flagellis ſequaci lentitia flexibilibus, foliis ſeptem ex vno pediculo prodeuntibus, in viridi nigricantibus, oblongis, in mucronem ſed languidum illico properantibus, lentiſci magnitudine roſacei, ſed anguſtioribus, floribus in caulium ſummitate racematim prodeuntibus, candidis, quaternis, quinis, vel ſenis foliolis conſtantibus, precipuæ ſuauitatis, Maio, & Iunio florentibus.

Genera. Duo primum iaſmes faſtigia, ſylueſtre & ſatiuum: Sylueſtre tria etiam genera continet, colore differentia, alba, lutea, & cærulea: alba paſſim conſpicua, lutea habemus, ſed inodora, & diſſimili frutice naſcentia, cærulea videre non contigit, etſi Babylonico agro, & Ægyptio, & in oriente vulgaria eſſe dicant. Satiuum florem longè maiorem habet & diuinioris odoris, Auguſto, Septembri, & interdum tota hyeme placida floreſcens.

Cœlum. Calidos, & amœnos tractus amat.

Solum. Solum pingue, & humidum, proindè æſtate rigationibus, hyeme fimo foueri debet.

Satio. Semine non naſcitur: nam non perficit, ſed ſuis plantis ſeritur: nam fœcundiſſimè ſoboleſcit. Seritur & propagine, nam prælongis ſuis caulibus ſe ſuſtinere non valet, nec vt vitis clauiculas, aut hedera radiculas habet, quibus alteri hereat, vel amplexetur, vnde caducus prorepit, & vbi terram attingit, ibi rubi more radicatur. Vel proſternitur planta more vitis, & poſt annum, vbi radices iniecerit, tranſplantatur. Serendi tempora vere, & autumno. Sylueſtre ſeritur ſuis flagellis vel taleolis, melius tamen ſi in calce aliquid veteris inhæſerit.

Inſitio. Satiuum in ſylueſtre inſeritur fiſſo ligno, menſe Martio, & optimè apprehendit. Nos Iulio, & Iunio inoculamus, in eodem anno comprehendit & flores

flores fert. Sunt qui in vitabulam inſeri dicant. Nobis non ſucceſſit. Luteum dicunt procreatum ex inſitu geniſtæ, à nobis multifariam probatum eſt, & luſit experientia.

De flore cariophyllorum odoris. Cap. XII.

NVNC de eo flore noſter erit ſermo, qui ab inſigni cariophyllorum odore à noſtris cariophylli dicuntur: quùm illius veterum nemo, quod ſciam, meminerit: etſi ſylueſtres in montibus & ſyluis latè floreſcant, vnde dubitatur vtrũ illis fuerit incognitus. Nos inter coronarios flores repoſuimus, quum roſis pulchritudine, amplitudine, & varietate inferiores minimè videri poſſint, immò cum eis de principatu vſque ad victoriam certent. Roſa ad marceſcentiam concitè properat, longiſſima enim decerptæ dies mora, venerem, decuſque facilè deperdens, huic diuturnior mora, ſupra triduum vita, vigorque durat, aliquibus præterea magnitudo tanta ineſt, vt orbis vtramque manum compleat. Superat & colorum varietate. Sunt albi, rubore miſti, nudam carnem referentes, *incarnati* dicuntur. Sunt vermiculati, qui candidi ſanguineis venis diſtinguuntur, ruffi, vinei, dilutius purpuraſcentes, aut intenſiore virore nitentes, ſunt & punctorum purpureorum aſpergine verſicolores. Sunt quibus foliorum luxuriam calyces capere nequeant, at à latere rumpantur. Et cùm cæteris floribus menſtrua, vel ſeſquimenſtrua ſit duratio, ii vernas, æſtiuas, autumnales & hybernas coronas replent, nec niſi ſeſquimenſe ſilent. Et ſi noſtra ætas coronarum vſum aboleuit, nunc manibus omnium ferè iuuenum, & magnatum continuò geſtantur, neque viridaria, vel in feneſtris ędium hortuli penſiles, vel fictilia vaſa viſuntur, quæ his non ſcateant.

Recentiores ab inſigni, & ſuaui cariophyllorum odore, quem halant, cariophyllos dicunt, Fuchſius veronicam alteram Plinii vocat, alii cantabricam. *Nomen.*

Caulibus aſſurgit ſeſquipedalibus, teretibus, geniculatis, foliis ex ſingulis geniculis binis, porraceis, oblongis, anguſtis incuruis, & per extremum mucronatis, colore cæſiis, floribus omnium ſpecioſiſſimis, cariophyllorum odoratu, ſed longè odoratiſſimo, calathis teretibus, longiuſculis, orbiculo ſuperiore denticularis, à quo quina, ſenáve folia prodeunt, lente quidem fimbriata, & interdum vicena: geminis vtrinque emicantibus ſtamineis apicibus, radice promiſſa, ſimplici & geniculata, ſemine in calathis minimo. *Deſcriptio.*

Species primùm duæ, ſatiua vna, altera voluntaria & fera. Hæc maceriis familiaris, vel petreis montoſis, ſponte naturæ creſcit, cuius ſpecies duæ colore diſcernuntur, candidis & purpureis floribus, paruis, oblongis, per ambitũ magis diſſectis, inodoris, in calycis medio ſui complexa cæruleos apices, nec à ſatiua niſi feritate diſſidens. Vidi Neapoli, & vaſculis colui, quinis foliolis, adeò diſſectis, vt capillacea viderentur: in foliorum vmbilico varietas iucundiſſima colorum conſpicua, ex auro, cœruleo, albo, & purpuraſcente, vt pauonum pectora, & caudæ colorata. Caulis iunceus, folia, & genicula, vt ſylueſtrem habi- *Genera.*

rum referret. Modici, ſed ſuauis odoris. Satiua licet à priore oriunda, culturæ diligentia lætius aſſurgit, colorum varietate diuerſificatur. Flos enim alter cocco rutilat, alius ſaturatus nitet purpura, alius emaculato blanditur colore, alius verſicolori variegatur miſtura. Eſt & in foliis differentia, nam alii conſtant leuiter fimbriatis, alii profundioribus inciſuris crenantur, alii paucioribus, alii numeroſa foliorum ſerie ſtipantur, vt quum fuerint protſus explicata radiantem orbem concinnent. Sunt & trifero prouentu, vt qui flores continuo gerant. Præterea quorundam flos mirabili culturæ ratione, dehiſcente alabaſtro, in ipſo ſtaminum loco alterum alabaſtrum oſtendit, pandentem ſe paulo poſt in florem, cauliculo priore conteneſcente. Apuliæ Baroli vidi, & locis calidis.

Cælum. Cœlo gaudet aprico, & ſole illuſtrari, vnde etſi locis à frigore tutis ſeruetur, hyeme tametſi frigida, continuè profert flores.

Solum. Et ſolum pingue, vel fimo ſaturatum, & humidis, vel continuis rigationibus adiutum amat.

Satio. Semine ſeritur. Calidiſſimis locis, vt in Apulia ſemen perficit exiguum, nigrum, oblongis in vaſculis clauſum. Sed ad agreſtem naturam redit, & mirabiles diuerſitates efficit. Si feras rubrum, album producit, & vermiculatum, vel eodem in palmite album, rubrum, & miſtum florem. Sed frequentius auulſione ſeri ut. Mulieres enim (muliebre eſt opus) ineunte autumno vel vere, ſobolem à radice copioſam, in patulis fictilibus, vel turbinibus cadorum in terram pingui lætamine ſaturatam pangunt, & quum hyemis gelicidia increſcũt, recondunt ſub tecta, quum ſol illuxerit, vel cœlum ſerenat, reuocant in apertum, & illuc ſinunt apricari. Si pluuia inceſſerit, cœleſtem pluuiam haurire ſinunt, vnde cellis vinariis & fruticare, & flores interdum parere poteſt. Qui in areis pangunt, per hyemis frigora lætamine muniunt, quo ab iniuria gelantis cœli ſeruari poſſint.

Cultus. Maximis æſtibus aqua ſaturari, frigoribus verò fimo oportet Sæpius diuellere, & plantare: nam ſi diutius ſteterit, vt de violis leucoiis dixit Theophraſtus, degenerat, & ſylueſter euadit, continuò flores minores profert, minus odoratos, & ex rubro, interlitos albis venis, demum ex toto albeſcentes.

Ars. Refert Matthiolus ſeminibus diuerſorum florum ſimul conſtrictis effici poſſe, vt verſicolores naſcantur, ſed id ſine doctrina, & experientia ſcripſit, fieri enim non poſſe demonſtrauimus. Facilius id fieri poteſt, radicibus dimidiatis, & ſub terra propagatis, donec vniantur. Et hoc modo factum eſt, vt anno vno florem candidum, altero purpureum, tertio colorum varietate promiſcuum, & quod mirabilius videtur, ramulus idem niueum, ruffum, & vermiculatum proferat florem. Olitores factis ſtylo foraminibus in radicibus Indicos cariophyllos adegiſſe creduntur, quo illorum odorem flores alliciant, & naribus repræſentent, vt ex ſylueſtri herba, & flore minus odoro nouitatis ſtudioſi odoratum florem tali lenocinio mentirentur. Vt hyeme continuò

flores

flores promat, æſtate germina decutiunt, dum calyculos oſtendunt, ſic enim noua promendo, ſetam maturitatem vſque ad hyemem retardant.

De narciſſo. CAP XIII.

NARCISSVS fert florem pulchrum, & odoratum, quem dat coronis, puellis maximè expetitum, quo ſe coronent. Narciſſi fabulam talem reperies in Græcorum monumentis. Fuit & ipſe Cephei amnis, & Liriopes nymphæ filius, ſui corporis forma excellenti à multis nymphis fuit adamatus: in aquis propriam imaginem conſpicatus, ac ſui amore irretitus, quum vmbram ſuam neſciret à ſe diſtinguere, eam amplexando periit, & contabuit, & in florem ſui nominis conuerſus eſt. Hoc inuolucro innuentes Poetæ adoleſcentem in tenui corporis fluxu vmbram propriam inſpexiſſe, id eſt corporis vitam, quæ animæ idolum eſt, eam quum is perinde ac veram, puramque amplexari arctius feſtinaſſet, id eſt quum vitæ corporeæ totus inhæſiſſet, præfocatus interiit, quum animalem per inſcitiam amiſiſſet. Theocritus Europam narciſſos carpentem cecinit. Proſerpina etiam dum narciſſos legeret, capitur à Plutone. Coarguit hanc fabulam Pamphilus Poeta vetuſtiſſimus, quum Proſerpinam multis annis ante, quàm Narciſſus eſſet, à Plutone raptam dicat. Palladius narciſſum apibus gratum dixit.

Theophraſtus νάρκισσον, & λείριον vocat: vt ipſemet teſtatur. Narciſſum alii linum vocant. Quod etiam Iulius Pollux annotauit: Et Homerum lirii appellatione complecti omne genus florum dixit. Plutarchus in Sympoſiacis ita dictũ cenſet, quod neruos hebetet, membriſq; torporem ſenſus ſopiens afferat: odore enim eſt tam acuto, vt ſæpius odoratus, caput tentet ac feriat. Plinius à narce dictum putat, caput grauante, non à fabuloſo puero illo. Athenæus ait, Theophraſtus de plantarum hiſtoria dicit, narciſſum etiam dici leirium: deinde progreſſus, tanquam inter ſe diſcrepent, vtrumq; ſeorſim nominat. Eumachus Corcyræus in Rhizotomico, & acacallidem, & crotalon vocari narciſſum, tradit. Et Sophocles magnum deorum terreſtrium coronamentum dicit, quod ſcilicet defuncti, & morte torpidi, torpido flore meritò coronentur: Apuleius αὐτοφυῆ vocat, id eſt à ſe ipſo genitum, quum ſeſe ipſe propaget, & ſerat ſuo ſemine. Latini narciſſum vocant. Itali *narciſſo*. Nomen

Plura ſunt narciſſi genera. Multa Theophraſtus, multa Dioſcorides, & multo plura noſtra obſeruauit ætas. Ordine recenſebimus. Ex Theophraſti deſcriptione. Narciſſo folium anguſtũ, ſicquẽs, & pingue, caulem tantũ floris ſortitur, vt crocum. Mirum quod caulis, & cum eo flos erumpit antequam folium. Ter florendo, tria ſationum tempora demonſtrat, primo primam, ſecundo mediam, tertio nouiſſimam. Quum ſenuerit, foliorum exortum inceptat, fructumque inconſpicuum parit, quia caulis cum ſuo flore emoritur, quod non anteq̃uam refloreſcat cernitur. Germinat poſt ſcillam, folium largè emittens. Radix neque parua, neque magna, bulbo aſſimilis, niſi quod non eſt ſquamata. Vere poſt leucoion, & phloga floret. Alterum ita deſcribit. Genera

Narciſſus folium albuci habet, terræ proximum gerit, ſed latius vt lilium, caulem ſine folio herbaceum, in cacumine florem ferentem, in membrana, ſeu vaſculo incluſum, ampliuſculum, nigricantē, oblongum, qui decidens ſponte germinat, præſertim defixus in terram manu. Seritur & radice ampla, carnoſa, rotundaq́;. Serotinus admodum, poſt Arcturum, & circa æquinoctium florens. Alibi habet. Narciſſo folium anguſtum, frequens, & pingue. Huius ſerò florentis meminit Virgilius,

——— Nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi.

Dioſcorides tria genera deſcripſit, duo calycis colore differentia. Vni enim intus croceo, alteri purpureo. Folia porro ſimilia, tenuia, multo minora, & anguſtiora, caulis vacuus, & ſine foliis, ſupra dodrantem attollitur, intus croceus, in quibuſdam purpureus. Radix intus alba, rotunda, bulboſa, ſemen velut in tunica, nigrum, longum. Cæteri porrum imitantur, atq; herbaceum virus olent. Purpurei narciſſi meminit quoq; Virgilius, lutei Ouidius. Virgilius,

Pro molli viola, pro purpureo narciſſo.

Ouidius,

Nuſquam corpus erat, croceum pro corpore florem
Inueniunt, foliis medium cingentibus albis.

Plinius à Theophraſto. In coronamentorum genere narciſſus: nam ter floret, primoq́; flore primam arationem oſtendit, medio ſecundam, tertio nouiſſimam. In Italia floret poſt roſam. Narciſſi alterum genus flore candido, calyce purpureo. Differentia à liliis hæc eſt, quòd narciſſis folia in radice ſunt. Tertio generi cętera eadem, calyx herbaceus. Omnes ſerotini: poſt arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumni. Croceus narciſſus apud nos floret, adeò flagranti *ieſemini* odore, vt ſæpius odoratus caput feriat & tentet. Sed hic primo vere floret, non ter, vt dicit Theophraſtus, nec poſſibile videtur, vt ter eodē caule florere poſſit. Sed veriſimilius eſt, quòd ex circa agnaſcentibus bulbis variis temporibus floreant, & vnus putetur.

Cœlum. Dioſcorides in montibus naſci dixit. Sed croceum & purpureum, Græci *Solum.* anydros vocāt, id eſt ſiccitate gaudentes, nos arenaceis & ſiccis locis vidimus.

Satio. Sponte naſcitur, & ſemine ſeritur, & qui legunt defigere eum ſolent. Nec ſimul eodem anno ex iiſdem ſeminibus naſcitur, ſed partim anno primo, partim ſecundo. Radice etiam ſata proueniunt, extra terram perdurant, vt quæ radice capitata conſtant, craſſa carnoſaq́; & tunicata, & ſimul lentitiam quandam habente, denique carnis & ſucci bonitate vacare minimè debent, vt ad perdurandum valeant, vt lirium. Hæc Theophraſtus. Didymus, Martio menſe viuiradix plantari debet, & tranſplantari.

Ars. Iactant ſe quamplurimi florum mangones olitores, culturæ lenociniis eiuſmodi narciſſos poſſe à priſtina effigie deflectere, & in aliam mutare nouā, & viſendam, inſitis bulbo ſeminibus quibuſdam, atq; inſertis pullulationibus, vt

flores

flores multiplices producant & folioſos, adluſus & artis oſtenta demonſtanda. Vnde numeroſiſſima nunc ſunt narciſſorum genera, vt non facilè ſcripturæ cancellis claudi queant.

De croco. CAP. XIV.

CROCVM flos coronarius, ſed ad hybernas coronas venit, tunc quum alii deſunt flores. Idque etiam Athenæus annotauit ex Nicandro:

———Acanthus.

Haud minus quàm populus, viuaces ſunt, diuturnus etiam crocus, vere abditus. Plinius, in coronas venire ſcribit ad arcendam ebrietatem, & qui biberit eum prius crapulam non ſentire, præterea ſomnum conciliare leui blandoq; ſuo defluxu: herbæ vſus nuſquã fuit in coronis; etenim folio anguſto penè in capillamenti modum. Troianis temporibus iam erat honos ei, tres flores Homerus laudat.

Lotum roſcidam, & crocum, & hyacinthum.

Columella crocum apud aluearia ſeri laudat, quòd coloret, & odoret mella. Idem ab eo Palladius, vt herba ſuauiſſimi odoris, & floris. Smilax virgo, vt fabulata eſt antiquitas, ob amorem iuuenis Croci mutata eſt in fruticem ſmilacis hæderæ, vt dicemus in hedera Cilicia, & Crocus puer in florem ſui nominis. Quod Ouidius teſtatur,

Et Crocon in paruos verſum cum Smilace flores.

Eiuſmodi poëtices philoſophiæ inuolucrum nil aliud innuit, niſi abditam vim croci, Venereis voluptatibus celebrem. Noſtra verò tempeſtate præcipui eſt vſus ad coloranda coquinaria condimenta.

Græcis κρόκος dicitur, vel quod κρόκη fila, villoſamque tramam ſignificet, cuiuſmodi ſunt croci ſtamina, vnde & villi, & flocci κροκίδες dicuntur, vel παρὰ τὸ ἐν κρύει θαλλεῖν, id eſt quòd frigore floreat, ex ſententia ſcholiaſtæ in Callimachi hymno Apollinis. Latini crocum, Itali *zaffarano*. *Nomen.*

Crocum, ex Theophraſti traditione, erumpit folio, etſi cęteris bulbis anguſto, ei tamen ad vſq; capillamenti penè exilitatem. Cauliculo tamẽ floris, quem ſortitur, anguſto. Germine & flore ſerotino aut præmaturo, vtro ſcilicet modo tempus acceperis. Floret quippe autumno ſtatim primis imbribus, Vergiliarum occaſu, qui pauciſſimis diebus marceſcat. Cum folio florem obiter expellit, quin & prius. Subeſt radix multa carnoſa & peruicax. Plinius. Notabilis & croci natura, quod quum omnes herbæ folium primùm emittant, mox in caulem rotundentur: in eo caulis prior intelligitur, quàm folium: flos quidem caule impellitur. Carnoſa radix betæ, at magis etiamnũ croco: numeroſior q; radix quàm folium. Addimus, Foliatur crocum humi cubantibus foliis: cũ flore ſtamina prodit aureo cruore virentia, flammeaq; craſſiuſcula in cacumine, terna, quaternáve. Bruma ſpretis algoribus viret, vere creſcit, deperditurque, tota æſtate nullibi conſpicua. Radice copioſa, viuacique. *Deſcriptio.*

Genera. Croci duorum generũ meminit Theophraſtus, montani, & ſatiui. Sed prius hebes, poſterius odoratum. Idemq; Crocum tam odoratum quàm candidum, & ſpinoſum, quæ carent odore. Præterea crocum agreſte præſtantius olere, quàm vrbanum. Plinius. Satiuum latius, maiusq;, & nitidius, ſed multò leuius degenerans, ſed nec vbiq; fœcundum. Eſt & per ſe genus ſatiui blandiſſimum vulgò, quum ſit medio candidum: dialeucon vocant. Montanum in Surrentinis collibus videre licuit autumno, præruptis locis, florem ſine foliis gerẽtem, maiorem ſatiuo, ſed adeò frondes foris erant nigris maculis, lineis & lituris affabrè depictæ, vt nil gratius oculis occurri poſſet, ſed inodorum.

Cælum. Cœlo puro, ſitientiq;, nec nimium feruido gaudet crocũ, quæ ad odorem creandum aptiſſima ſunt: ob id quod apud Cyrenam prouenit odoratũ conſiſtit inter cętera: ex Theophraſto. Dioſcorides optimũ Coryceum dicit, è tractu Lyciæ cõtermino. Tertiũ Lycium è monte Olympo, dein Ægibus Æolię. Cyrenaicum, & Centuripinum Siciliæ infirmius. Plinius ab eo. Non fœcundum Cyrenis, vbi ſemper flores laudatiſſimi. Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Corico monte, dein Lycio, monte Olympo: mox Centuripino Siciliæ, aliqui Phlegræo ſecundum locum dedere: Virgilius Tmolum Ciliciæ montem laudat,

——— non ne vides croceos vt Tmolius odores.

Agrum ſiccum & tenuem laudat Theophraſtus: nam crocum paruo alimento indiget, ob id Cyrenaicum cæteris laudatius. Agreſte ſuauius redolet: nam & ſatiuum ſuam excoquere alimoniam nequit, & hinc fit, vt cinerem alij congerant, alij reſpergant. Iuxta ſemitas & fontes lætiſſimum naſci idem dixit, quando calcari gaudet, & atteri pede, ſed temporibus noſtris notiſſimũ, & optimũ crocum non ſolùm regiones ad Meridiem, ſed etiã ad Septentrionem ſitæ abundè dant, vt Brutia tellus & Samnitum: vt in Aquila Veſtinorũ vrbe.

Satio. Satus ex Theophraſto radicibus fieri ſolet. Plinius, Seritur radicis bulbo. Syluestre ſerere in Italia minimè expedit, ad ſcrupula vſque ſingula areis decoquentibus. Mucianus author eſt, in Lycia anno ſeptimo, aut octauo transferri in locum ſubactum, atque ita degenerans renouari. Viret bruma, & colligitur. Palladius Februario menſe ſerendos bulbos monet, & ante ſatos ſariendos. Nos autem hîc ita ſerimus.

Tertio vel quarto à ſatione anno, quum iam bulbi perfectam maturitatem conſequuti fuerint, à terra eruuntur, & æſtate tota in horreis, vel calido loco reponuntur, ſubſtratis herbis, vel tabulis, ne ſoli humiditate corrumpantur. Deinde vltima Auguſti parte, vel prima Septembris in ſulcis, pedis interuallo, alter ab altero deponitur, altitudine non plus quatuor digitis ſub terra, Maio, Iunio, & Iulio menſibus. Sarritionibus herbæ tollantur, repaſtineturq; ne terra, modò ne bulbi ſaucientur, inde Auguſti, vel Septembris ſine herbis mundentur, vt flores facilius colligi poſſint: demum elapſo triennio, vel quadriennio cohærentes bulbi, quibus caput extumuit, ſeorſum diſtincti ſeparentur, vt ſubinde creare nouam ſobolem poſſint.

Florem

Florem tunc meti debere, Florentinus eſt author, quum media florũ ſtamina grato colore nitent, & nutant: detractis à medio flore capillis, triduo, aut quatriduo reſiccatis, cacumẽ croci repurgatur, & ſi quid albi habet detrahitur, & vaſis ad vſum reconditur. Diophanes in vmbra ſiccandum, & refrigerandũ eſſe ait. Croci odor, ait Theophraſtus, tam aeris, & validus eſt, vt ad quoddam vſq; temporis ſpatium odoratius reddatur: nã terrenæ parti vis quædã aquoſa permixta eſt, eaq; ſiccatur, inueteraturq; vnà, & quantum aquoſi humoris eſt, exhalatur, & alimenti ceſſat actio, & quædam veluti concoctionis aliquid per ſe ipſa recipiũt. Plinius. Adulteratur nil æquè. Probatio ſinceri, ſi impoſita manu crepat, velut fragile: humidum enim, quod euenit adulteratione, cedit. Altera probatio, ſi manu prolata ad ora leuiter faciẽ, oculosq; mordeat. Optimũ vbicunq;, quod pinguiſſimũ, & breuibus capillis, peſſimũ verò, qđ ſitũ redolet. *Cõditura.*

De floribus non odoratis coronariis, & primum de hyacintho.

CAP. XV.

IAM ad alteram diuiſionis partem deuentum eſt, ſcilicet florum coronariorum non odoratorum. Ordinẽ hunc ſequemur, quòd primo vernos, deinde æſtiuos, mox autumnales, & demum hybernos dicemus, vti etiam coronæ antiquitus nectebãtur, & in coronas à montibus petebantur. Ab hyacintho initium auſpicabimur. Palladius hyacinthum nutrire in hortis monet, quo habeant apes, vnde mel colligant. Duplicis hyacinthi veteres meminere, hiſtorici & fabuloſi: prius de hiſtorico ſiue medico, in ſequenti de fabuloſo. Vnus ex tribus eſt floribus, quos laudat Homerus. Pueris illita radix, eos mangonizat, ita vt ſilens pubertas non erumpat. A Dioſcoride Plinius, Mangonicis venaliciis pulchrè nota, quæ è vino dulci illita, pubertatem coercet, & non patitur erũpere. Quo inuolucro Poetæ Apollinem ſemper imberbẽ figurant, & Hyacinthum puerum, vt in ſequenti capite declarabitur.

Græcis ὑάκινθος, Latinis hyacinthus, Dioſcorides Romanis vaccinium nominari dixit, vt in leucoio dictum. Neapolitanis, *cepolla ſeluaggia*. *Nomen.*

Dioſcorides ita pingit. Folia fert bulbi, caulem dodrantalem, leuem, minimo digito tenuiorem, herbacei coloris, comam procumbentem purpureorũ florum plenam, radice bulbacea. Theophraſtus vere florere dixit cum violis, ante roſam, plurimumq; durare. Addimus. Prouenit foliis porraceis, in terrã reflexis, caule læui, albicante, quem à ſummo tenus numeroſi floſculi, ſpicatim congeſti amiciunt, in tantillis pedicellis lauendulæ flores imitantibus, ſupra comoſam vmbellam, circinatam, deorſum nutantem efficientibus, ex violacea purpura ſuaui rubore permiſtam, cæpacea, quanta narciſſi. *Deſcriptio.*

Columella duplex genus ponit, album & cæruleum. Nec non & niueos, & cæruleos hyacinthos. *Genus.*

In Gallia eximiè prouenire ſcripſit Plinius, hoc ibi pro cocco hyſginum tingitur. Color nanque hyacinthinus non ſolum ex hoc fit hyacintho, *Cælum.*

ſed è viola nigra, quæ ſylueſtris hyacinthus quoque dicitur, vnde ianthinum potius, quàm hyacinthinum dicere conuenit.

Satio. Non ſeritur, ſed campeſtribus, & ſyluis ſponte prouenit.

De hyacintho Poetarum. Cap. XVI.

FABVLOSVM hunc hyacinthum, quaſi poeticum dicas, duplex fabula comitatur, luctum præferens eius, quem Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore æditi, ita diſcurrentibus venis, vt literarum græcarum figura A I legitur inſcripta. Quum enim Aiax ſuo ſe ferro traiecilſet, è cruore natum hyacinthum aſſerunt, ac in foliorum medio cernatur αι, quarum prior ad Aiacem, poſterior ad hyacinthum pertinet. Ouidius metamorphoſeos decimo.

Ecce cruor, qui fuſus humo ſignauerat herbas,
Deſinit eſſe cruor, Tyrioq; nitentior oſtro
Flos oritur, formamq; capit, quam lilia, ſi non
Purpureus color his, argenteus eſſet in illis.
Non ſatis hoc Phœbo eſt, (is enim fuit author honoris)
Ipſe ſuos gemitus foliis inſcribit, & ai, ai,.
Flos habet inſcriptum funeſtaq; littera ducta eſt.

Pauſanias in Atticis, florem, qui natus eſt, extincto Aiace, apud Salaminam ęditum primò tradi refert, nec hyacinthum, ſed florem literis hyacintho ſimilem ex candido rubentem, ac lilio minorē fuiſſe dicit. Idem author tradit coſmoſandalon dici florem apud Hermionēſes, quē ipſe hyacinthum interpretari videtur, eo flore coronatos feſta, quæ cithonia vocant, agere. Hyacinthus enim puer, quum Apollini cariſſimus eſſet, & à Borea adamatus, quumq; eum magis in Phœbum pronum Boreas videret, cùm diſco Phœbus cum puero luderet, diſcum iactum in eum retorſit, quo vulnere extinctus eſt: ex commiſeratione demum ex humano cruore florem eiuſdem nominis protulit. Narrat hanc fabulam Nicander in theriaca, & Ouidius,

Expulit ipſe cruor: rubefactaq; ſanguine tellus
Purpureo viridi genuit de ceſpite florem,
Qui prius OEbalio fuerat de vulnere natus.
Litera communis mediis pueroq; viroq;
Inſcripta eſt foliis, hæc nominis, illa querelæ.

Nomen. Theocrito ὑάκινθος, Theophraſto λείριον. Virgilio, & Ouidio hyacinthus. Neapolitanis *giglio ſeluaggio*. Hunc puto lilium rubrum Plinio dici, quod Gręci crinon vocant, alii eius florem cynorrhodon.

Deſcriptio. Nos ita deſcribimus. Caule aſſurgit procero, & folio lilio ſimili, ſed anguſtiori, & nigriori, circa caulem multo, ante eius exortum nullo flore, ſummo caule copioſo, lilii forma, diuiſura & magnitudine, colore rubro ad crocum inclinante, multis exiguis, nigris, quaſi punctulis literarum quarundam velut i rudimentis reſperſo, vt in floribus fabarum ferè ſimiles conſpiciuntur. Radice

dice bulboſa, ex multis nucleis coagmentata, vt lilii candidi, ſed minore. Qui funeſtas verò literas inſcriptas punctula illa inſcripta non eſſe contendunt, ii inſpiciant quæſo Plinium, qui de faba loquens, literas etiam lugubres in flore fabæ ex ſententia M. Varronis reperiri tradit, in quo tamen flore non literas vllas, ſed nigras tantum notulas inſpicere licet: non temere igitur Virgilius, & Columella ferrugineum hyacinthum appellarunt, quum hilari purpura in flauum coruſcet, vt ferrugo, quod idem Pauſanias docet, & ſi Nonius ferrugineos hyacinthos cæruleos interpretatus ſit, ignorans poeticum hyacinthum à medico diuerſum eſſe. Theocritus in epitaphio Dionis.

Nunc hyacinthe loquantur tua literæ, & plus αι, αι,
Accipe tuis foliis. Et ſuaue rubens hyacinthus,
Et viola nigra eſt, & inſcriptus hyacinthus.

Sed tamen in coronis in primis leguntur. Virgilius,

Et pinguem tedam, & ferrugineos hyacinthos.

Columella,

Syrpiculum ferrugineis cumulare hyacinthis.

Vergilianus Menalca obſcurum ænigma proponens Damætæ, inquit,

Dic quibus in terris naſcuntur nomina Regum
Inſcripti flores?

Quod de Aiace, & Hyacintho, qui Regum filii fuerint, intelligit. Hoc rubens lilium puto à Dioſcoride hemerocallida vocari. Caulem & folium lilii ferre dicit, herbacei coloris, vt porrum, floreſcenti caule per ſingulos exortus terni, aut quaterni erumpunt lilii diuiſura, quoties dehiſcere cœperunt, colore perquam croceo, radix magna atq; bulboſa. Notæ omnes præter ramulares adnaſcentias, ex quibus terni aut quaterni flores erumpunt, huic conueniunt, niſi duæ fuerint hemerocallides, vna apophiſes, alia non habens, ἡμεροκαλλὶς nomen apud Græcos traxiſſe videtur, quòd flos fugax pulchritudinem ſuam interdiu tueatur, nocte verò appetente, languidius efflaceſcat, ex Athenæo. Plinius addit, Pallidum ex viridi, & molle folium habet, radicem bulboſam, atq; odoratam. Sed Theophraſti hemerocallis, quam Theodorus elium vertit, alia eſt à prædicta, hæc & ramis & radice lignoſa eſt, & ſemine exit. Cuius verba interpretans Plinius, ait: Hemerocalles folio coronat, ſurculoſum roſæ modo.

De gladiolo. CAP. XVII.

QVVM gladiolus vere cum hyacintho floreat, & è ſylueſtribus, & è montanis ſit vterq;, poſt hyacinthum de gladiolo ſubnectemus. Inter coronarios flores à Theophraſto annumeratur, purpureo enim is placet floris colore. Palladius eiuſmodi florem ſerendum ſuadet, quòd apes ex eo trahant mella, vocat iridem, vel gladiolum à foliorum ſimilitudine.

Theophraſtus ξίφιον, & φάσγανον idem eſſe ait, Theodorus illud pugionem, Nomen.

hoc enſem vertit, videturq; eodem authore id nominis nactum, quod gladii ſpeciem foliis præbeat. Dioſcorides μαχαίριον vocat, & à Romanis gladiolum dici, & ſi Theodorus pugionem verterit, & ſegetalem ab aliquibus dici, quod ſegetibus naſcatur. Latinis gladiolus. Italis *gladiolo*.

Deſcriptio. Theophraſtus ita pingit. In caulem nimirum aſſurgit. Folium ad enſis effigiem, vnde ei nomen inditum. Floret cum viola nigra, ſed vterque poſt anemonem, comitatus hyacinthis. Radice rotunda & ſine cortice, capillata fibris, vt gethyum. Scolopendræ frequentes in eam herbam conueniunt, mirumque in modum gaudent huius conſuetudine frui. Radix dulcis, decocta, & commanducata panificiis, ſi trita farinæ miſceatur. Germen ab radice laterale producit, quod è ſemine hoc idem euidentiſſimè facit. Dioſcorides addit, quæ Theophraſtus omiſerat: ad clariorem illius delineationem, ait. Folia iridi ſimilia, niſi minora, & anguſtiora viderentur, & in gladii ſpeciem mucronata, neruoſaque, in caulem exit cubitalem, in quo purpurei flores in ordinem digeſti inter ſe diſtant, rotundo ſemine, radicibus geminis, vna paruorum bulborum modo, ſuper alteram inſidente, quarum inferior gracilis, ſuperna habitior, & adultior. Matthiolus Plinium notat à Dioſcoride diſſidentem, quum gladiolum paluſtrem dicat, quem ſegetalem Dioſcorides dixerat, non animaduertens Plinium Dioſcoridis xiphyon, & Theophraſti phaſganon, non cyperum deſcribere, quem & gladiolum vocant Theophraſtus & Dioſcorides: decepit hominem vagum, & multis commune gladioli nomen.

Solum. In aruis naſci Dioſcorides dixit, nos autem in copioſis Apuliæ ſegetibus frequentiſſimum obſeruauimus, flore hilari, ſaturaq; purpura rutilante: qui ſenis, ſeptenísve foliis conſtat, ornithogali ſimili, ſed minus repando, aut diuulſo, ad vnam partem verſo: geminis bulbis radix conſtat, quorum ſuperior habitior, & corpulentior interdum, interdumq; inferior maior, fibroſa coma, villoſo inuolucro, fuſcoq; tecta.

De œnanthe. CAP. XVIII.

OENANTHEM à noſtro horto coronario non excluſimus, quum Theophraſtus à coronariis floribus non excluſerit, vrbanis, & vernis. Sed œnanthes nomen vagum, nam & florem quoq; labruſcæ ſignificat, quæ vuam ſuam ad maturitatem non producit, Dioſcoride authore.

Nomen. Græcis οἰνάνθη, vt ſi vini florem dicas. Theodoro vitifloram vertere placuit ex Theophraſto. Odor germinantis ei vuæ, vnde nomen, vt ex Plinio habemus. Latinis œnanthe.

Deſcriptio. Natura herbacea conſtat, flos ei candidus racematim coit, vt labruſcæ, odor germinantis vuæ. Floret poſt narciſſum, ante violam nigram, durare plurimum poteſt ſi florem auferas, nec ſementeſcere ſinas, nec ſolum deſit apricum. Sicca odoratior euadit, quod euenit, quum ſit terrena & humore copioſa,

ploſa, vnde ſiccata odoratior redditur. Quæ habet Theophraſtus Plinius vertit. OEnanthe maximè durat, ſed hæc ſi diuulſa prohibeatur in ſemen ire, odor ei germinantis vuæ. Nos in Apuliæ campis ſatis hilarè germinantem vidimus, floribus candidis, exiguis, ſtellatis, in ſpicæ aut racemi modum congeſtis, ſuauiter quidem halantibus cuiuſmodi filipendulæ, floret Maii initio.

Naſcitur, vt Plinius dixit, tepidis locis, at Theophraſtus, Si locum apricum, & circumſeptum habuerit, cœlum mite, & commodè temperatum, aſſiduè germinabit, & flores pariet: & floridior euadet. *Cœlum.*

Idem obſeri ſemine dixit. *Satio.*

De helichryſo. Cap. XIX.

NVNC de helichryſo, ſiue amarantho loquemur. Duplex enim eſt amaranthus, luteus vnus, purpureus alter: dicemus primum de luteo, dicturi paulo poſt de purpureo: vterque enim illud nomen ſibi adſciuit, quòd eorũ flores nunquam marceſcant. E ſylueſtribus floribus eſt, eximium decus, venuſtatemque corollis afferens, tum ſuis tuberibus ampulloſis auri fulgore ad ſolis repercuſſum radiantibus, tum immortali floris corymbo per hyemem, cæteraque anni tempora durante: nam exiccati aureum colorem diutius retinent, ob id deos eis coronabant, quod diligentiſſime Ptolemæus Rex Ægypti obſeruauit, Plinio authore. Præterea veſtes odore commendat, non ineleganti, & ab animalium noxis tuetur, & eo flore coronatis exiſtimationem & gloriam parere ſcripſit Theophraſtus, ſi vnguento ſe profundant ex auro apyro, id eſt ignem non experto. Philoſtratus & amarantho ſepulturas quoque coronari ſolitas affirmat, idq́; Theſſalos ad Achillis tumulum inſtituiſſe.

A Græcis, vt Dioſcoride ἑλίχρυσον, ab aliis χρυσάνθεμον dici inuenio, quaſi flos aureus, quod auream & coruſcam lucem intuentibus vibret. A nonnullis ἀμάραντος, immarceſcibilis, ſcilicet quòd diuturnam gratiam floribus ſuis tueatur: & ob id deorum ſimulachra coronet. Galenus, & Paulus amaranthum vocant, Ægineta chryſanthemon, quum huic eaſdem vires tribuat, quas tribuit Dioſcorides. Plinius à ſole nomen trahens ἡλιόχρυσον ſcribendum ducit, quod ad ſolis repercuſſum aureæ lucis in orbem, veluti corymbis dependentibus, ſplendeat. Theocritus, & Nicander vetuſtiſſimi Poëtæ ἑλίχρυσον vocant: κισσὸς ἑλιχρύσῳ κεκονιμένος, id eſt hedera helichryſo implicata. Sunt qui ab ἕλει, palude, quam deamat, factum nomen exiſtiment. Theodorus Theophraſtum vertẽdo aureliam vocat ab aureo fulgore. Athenæus narrat, Themiſtagoram Epheſium in ſuo aureo libro ſcripſiſſe id nomen traxiſſe ab Eliochryſe nympha, quæ hoc flore primum Dianam coronauerit. Latinis & Italis idem nomen. *Nomen.*

Theophraſtus ita ſuum helichryſon delineat. Flos auri modo fulget, folium candidum, fructus tenuis, & durus, radix tenuis ſummo terræ corio innixa. *Deſcriptio.*

Floret poſt violam nigram. Dioſcorides addit folia anguſta, ex interuallis abrotano ſimilia, comam aureæ lucis in orbem, vmbellam rotundam, aridis corymbis dependentibus, radicem exilem. Plinius. Ramulos candidos habet, folia ſubalbida abrotano ſimilia: ad ſolis repercuſſum, aureæ lucis in orbem, veluti corymbis dependentibus, qui nunquam marceſcunt, quæ omnia ex Dioſcoride excepit. Floret poſt violam nigram, & ſylueſtribus heliochryſos. Heliochryſos florem habet auro ſimilem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, ſed durum. Hoc coronare ſe Magi, ſi & vnguenta ſumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitæ, gloriamq; pertinere arbitrantur: hæc ex Theophraſto. Apud nos abundè naſcitur cubiti altitudine, foliis abrotoni, per interualla digeſtis in caule, quem rectum, & ſolidum habet, vmbella in cacumine aurea, millefolii, aut eupatorii Meſues, flores diutiſſimè vigent, & aridi etiam ſuum colorem ſeruant. Exucca herba, floréſve, ob id decerpti longo tempore ſeruantur, odor non ingratus. Dioſcorides in aſperis, & torrentium alueis, & pratis naſci dixit, Plinius in frutetis. Nos in maceriis, montibus lapidoſis, arenoſis, & ſiccis locis.

De bellio. CAP. XX.

PLINIVS inter coronarios flores bellii meminit, hybernis naſcentis coronis, nam hyeme tota floret, & vere.

Nomen. Græco nomine deſtituitur, quum Græcis videatur indictus. Plinius bellium vocat. Vulgus margaritas vocat: videntur enim glomeruli illi, è cauliculis dependentes, veluti vnionis, è mediis foliis.

Genus. Genera multa: nam & ſponte naſcentia, & vrbana. Vrbanaq; in varias differentias partiuntur diſcrepantes colore, magnitudine, & foliorum numero, ſiue barbularum ſtipatu denſiore, in pleriſq; punicei & verſicolores floſculi, ſiue flocci ſpectantur.

Deſcriptio. Maior bellis procerius aſſurgit, folio non admodum à minori diuerſo, altioribus duntaxat crenaturis laciniato, coliculis tenuibus, ſurculoſis, cubitum altis, flore à minori non diſſimili, maiore, paucioribus tantum barbulis, & in vniuerſum candidis, medium luteum orbem concinne cingentibus. Maio menſe floret, quo etiam menſe carpi debet. Minor hortenſis, ſylueſtri, præter florem, qui rubicundus eſt, per omnia ſimilis. Conſtant verò flores ii, interdum ſimplici, interdum multiplici foliorum contextu. Primo vere apparet, & tota ferè æſtate durat. Sylueſtris Plinio authore flore conſtat albo, aliquatenus rubente, quinquagenis ternis, interdum etiam quinquagenis quinis barbulis circinato, folio pingui, in terra iacente, in rotundum oblongo, leuiſſimè ſerrato. Neq; obſtat, quòd bellio florem luteum eſſe tradat, quia non ad ambitum, ſed ad diſcum, mediumque floris, quod ſanè luteum eſt, reſpexit.

Solum. Vterque in pratis naſcitur.

Eiuſmodi flores annua, & frequenti tranſplantatione, frequenti lætamine & irrigatione, maiores, habitiores, duplicati, triplicatique & elegantiores euadunt. Calth.

De caltha. CAP. XXI.

EST flos, quem poſthac caltham dicemus, ſpecioſus tum croceo colore, tum odore, quamuis aliquantulum graui, non tamen ingrato, nulli non horto decora, & inquilina, paucis coronariorũ elegantia & ſpecioſitate ſecunda, vnde iis dotibus non immerito venit in coronamenta. Præterea cibo cedit, condimentis inditur, guſtu & odore non ingrato, acetariis immiſcetur, mulieribus amica, quòd penſilibus hortulis, & teſtis eam ſerant, & diligenter colant, nam icteritiæ fœdis coloribus vexatæ ea liberantur, & cymæ ouorum luteo in placentulis immiſtæ, manſæq́; menſes nimis fluentes, cunctantesq́; ſiſtunt, impelluntque.

Dioſcorides χρυσάνθεμον chaltam cognominare videtur, inquiens, chryſanthemon, aut κάλθα, nonnullis buphthalmos: Quia flores admodum ſplendidos & magnos ferat, magnos oculos, non bouis oculos vocat. Latini, vt Virgilius, & Plinius caltham vocant. Vulgò vbique *calendula*, quod ſingulis menſium calendulis florere conſpiciatur. Sunt qui caltham quaſi cachlam, id eſt hiantem & apertam dicant, alii à calatho, ſiue calyce, quem oſtentant flores. Neapolitani à Latina nomenclatione deducto nomine, *fior d'ogni meſe* dicunt. Sunt qui ſolſequium putẽt, quòd flores ſub veſperam contrahantur, ſub ortum pandantur. Nomen.

Plinius ita deſcribit. Proxima leucoio flauo caltha eſt concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam, quinque non excedentem. Eadem odore ſuperatur: eſt enim grauis caltha. Virgilius luteo colore eius florem cecinit tinctum,

Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

Columella aureum, luteúmve colorem floris inſpiciens, & orbem circinatum, vmbone in centro extante conſpicuo, luminis, ſiue oculi magni in ſpeciem buphthalmum videtur vocare:

Candida leucoia, & flauentia lumina calthæ.

Dicit Plinius, proxima violæ calatianæ, quam ipſe odoratam, ac minuto folio inter cæteras violas dixerat, concolori amplitudine: nam lutei leucoii prius meminerat, & magnitudine calthæ conſimilis: vincit numero foliorum marinam, quinq́; non excedentem, calthæ verò foliola circa vmbonem ſuperant numerum duodenarium, & ſatiuæ centenarium. Eadem odore ſuperatur, nam marina viola inter cæteras odorata eſt, & caltha tam odore graui, & acuto eſt, vt caput feriat, non leuior ei, quam ſcopam regiam appellant, quamquam folia eius oleant, non flores: & ipſe regiam ſcopam alibi ſideritim appellat latifoliam, cuius folia ſi terantur, fœdi odoris dixit. Folio nempe cal-

tha ſurgit dilutè virenti, multiplici, oblongo, aliquantulum lato, mollique vt leucoii, nonnihil lanuginoſo, caule folioſo, ſtriato, flore in ſummo copioſo, eleganti, eximio fulgore nitenti, amplum orbem effigianti, argutis, minutulisque crenulis laciniato. Semine in ſingulis floribus copioſo. Radice fibroſa, & parua. Floret Martio, Aprili, Maio, vſque ad hyemem, & interdum tota hyeme.

Genus. Eſt genus duplex, ſatiuum & ſylueſtre. Id paſſim naſcitur. Satiuum hortis colitur, duplici, tripliciq; florum vallo cingitur, ſpecioſiusq; eſt.

Cultus. Culta altero, aut tertio anno, pluribus, aut habitioribus floribus prouenit, ac numeroſiore foliorum floris ſtipatu: nam fera paſſim in incultis aruis, & ruderibus parua, & foliorum inops prouenit.

De anemone. Cap. XXII.

OB floris præſtantiam, elegantiámve antiquitas anemones florem cotollis dicauit. Fabulantur Poëtæ ex Adonidis cruore natum ab apro extincti, quod Ouidius expreſſit, & eo prior Nicander,

——— Sic fata cruorem
Nectare odorato ſparſit, qui tactus ab illo
Intumuit, ſicut pluuio perlucida cœlo
Surgere bulla ſolet, nec plena longior hora
Facta mora eſt, cum flos de ſanguine concolor ortus,
Qualem quæ lento celant ſub cortice granum
Punica ferre ſolent, breuis eſt tamen vſus in illo.
Nanq; malè hærentem, & nimia leuitate caducum
Excutiunt iidem, qui perflant omnia, venti.

Theocritus autem in bucolicis ex Veneris lachrymis Adonidem lugentis prodiiſſe finxit, eiq; epitaphium dicantis, hoc carmine,

Quotq; cruoris agit guttas hic cæſus Adonis,
Tot Venus effudit lachrymas, quæ ſingula flores
Ceſpite demittunt, lachrymæ pariunt anemonem,
Sed cruor ille roſam creat.

Hoc verborum figmento Poëtæ admonent, non eſſe pulchritudini fidendum, nam ſicut anemones flores vento excutiuntur, ita venuſtas per Adonidem figurata, fugax, ac breui tempore durans. Ægyptii anemones florem pingunt, quoties hominum morbos intelligi volunt, vt ex Oro Apolline habetur. Flos anemones pulcher eſt, etſi cum multis de venuſtate certet, tamen roſis comparari nequit. Extat antiquum prouerbium, Roſam cum anemone confers; contra eos dictum, qui res magnas cum paruis comparare velint. Nicander. Et anemonides fulgentes ipſæ, antequam contrectentur, ſplendidiore procul colore allicientes.

Nomen. Græcè ἀνεμώνη dicitur ἀπὸ τοῦ ἀνέμου, id eſt à vento: nam, vt Plinius inquit,

quit, flores nunqnam ſe aperiunt, niſi vento ſpirante, vnde & nomen accepit. Theophraſtus anemones genus λειμωνίαν vocari dixit. Soſibius anemones à Spartianis phænidas vocari tradit. Græci etiam anemones, & papaueris folium platagonium vocant, παρὰ τὸ πλαταγεῖν ἤγουν ἠχεῖν, id eſt, à ſono, quē colliſa faciunt. Iis ſiquidem periclitabantur ecquid amaſiis ſuis forent grati, ſiquidem pollici imponentes ea, indici mox collidebant, quod ſi percrepuiſſent, amari ſe augurabantur, ſin minus fruſtrati ingemiſcebant. Latini anemone vocant. Theodorus vertendo Theophraſtum fremium interpretatur. Itali vulgò *herba di vento* vocant, quia primo cuique, vt diximus, afflatui venti flores pandat, & referet.

Plura ſunt anemones genera, alia corollis, alia Medicinæ dicata. Quæ corollis dicata ſunt, in duo genera diuidit Theophraſtus. Vnum erumpit Autumno, primis imbribus poſt aphacam, cum croco, & cæteris hybernis. Aliud genus ſylueſtris anemones, quod limonium, ſiue paluſtre vocat, floret vere poſt narciſſum, ante roſam. Edit florem ſuum haud multo poſt germen. Surgit à radice foliata. Et libro de cauſis. Quia natura herbacea & annua eſt, ſuæ debilitatis cauſa facilè germinat, vnde verno tempore floret. Hæc Theophraſti deſcriptio nimis breuis, & conciſa eſt, addemus Dioſcorideam, quæ etſi fortaſſe non eandem anemonem deſcribat, nihilo tamen minus in dignoſcendis earum generibus, & agnatis non parum afferet lucis. Dioſcorides duo eius genera tradit, ſylueſtre, & in cultis naſcens, & huius plures ſunt ſpecies. Satiuum alterum phœniceum florem profert, alterum candidum, aut lacteum, aut purpureum. Harum folia coriandro ſimilia, cæterum ſciſſa tenuius, in terram inclinantur, cauliculi exiles, lanuginoſi, in quibus flores, vt papaueris, & in medio capitula nigra, aut cærulea, radix oleæ magnitudine, aut amplius paulo grandeſcit, veluti geniculis quibuſdam diſtincta. Sylueſtris amplitudo prorſus maior, latioraque folia, & duriora, caput oblongius, flore puniceo, tenuibus, & multis radicum capillamentis. Sed quia pleroſque in errorem traxit ſimilitudo, & colorum florum cognatio inter argemonem, & erraticum papauer, quod rheda vocatur, verum earum Dioſcorides affert diſcrimen. Papauer, & argemone, colore minus ſaturato ſpectantur, & vtraq; ſerius floret. Eſt & ſuccorum diſtinctio: nam argemone croceum, & acrimonia inſignem, papauer verò lacteum, anemone nec vllum quidem illorum fundit. Præterea ſi flos anemones papauerino ſimilis eſt, non tamen capitulum oſtendit, quale papauer, ſed velut recens aſparagi caput faſtigiatur. In argemone latiuſculum ſuperne capitulum, in erratico papauere ſubanguſtum.

Genera. *Deſcriptio.*

Dioſcorides in aruis naſci dixit, nos in montibus, ſyluis, & fruticetis vidimus.

Solum.

De flore cyani. CAP. XXIII.

CYANVS flos quamquam inodorus, tum ob ſpeciei formam, tum ob coloris gratiam, puellarum & ruſticorum corollis inſeritur, & hac etiã dote hortis ſeritur. Honorem, nomenq; dedit cæruleo colori. Si quis enim barbulas calycibus erutas ex candido oui liquore triuerit, in pingendis literis cęruleum colorem mentietur. Plinius, Flos iſte & alii nõ fuere in vſu Alexandri magni ætate, quoniam proximi à morte eius authores ſiluere de illis, quo manifeſtum eſt poſtea placuiſſe, à Græcis tamen repertos quis dubitat? non aliter Italia illorum nomina vſurpante.

Nomen. Κύανος Græcis ex grato cyaneo colore, nomen flori cyanus: ex Plinio. Blaptiſecula ruribus dicitur, quoniam ſecantibus, & metentibus officiat, retuſa in occurſu eius falce, nam & ſeculam falcem veteres dixere: βλάπτειν Græcis nocere eſt. Neapoli *fior di liſo.*

Deſcriptio. Surgit caule bicubitali, anguloſo, lanuginoſo, folio oblongo, circa pediculum ſciſſo, acutis laciniis ſinuato, piloſo, acuminato, in virore albicanti, calyce ſquamis foris compacto ex aceroſis teſſillis nitidis, plurimis ſtipãtibus cęruleis barbulis, flore inodoro, ſemine paruo, forma oblongo, lęui, ſplẽdido, ſuperiori parte barbato, radice tenui, fibroſa. Floret Aprili, Maio, Iunio & Iulio mẽſibus vnà cum frugibus. Plinius, Roſam cyanus excipit, cyanum amaranthus.

Genera. Huius diuerſitates inſigniores, hortenſis, & erratici. Hortenſis non diuerſus foliis, ſed maioribus, latioribus, flaccidis, minus lacinioſis, floribus maioribus, ſpecioſioribus, ſaturatiore cæruleo in purpuram vergentibus. Sylueſtris, vt diximus, cæruleis, ſenis vt plurimum foliolis conſtantibus. Hortenſis minor niueo conſpectu, & purpureo nitet.

Cælum. Solum. Frigidiuſculis terris, importuno luxu ſegetes vbiq; necat.

De æſtiuis floribus, & primum de amarantho purpureo.

CAP. XXIIII.

SVCCEDVNT vernis floribus ęſtiui, qui mox dicentur. Quia poſt cyanum floret, ideo poſt eum amaranthi meminerimus: eſt enim altera amaranthi ſpecies. Solo colore commendatur, quo nil gratius aſpectu cernitur, quãdo & purpuras Tyrias, Laconicasq; ſuo rutilanti nitore prouocet. Hac dote non ſolũ hortis, ſed fictilibus ſeritur, & feneſtris aſſeruatur. Collectum & vmbra, vel furni tepore ſiccatum, puellæ ad coronarios hyemis luſus recondunt, mirum poſtquã cuncti flores defecerunt, aqua madefactus reuiuiſcit. Theſſali ad tumulũ Achillis libamina, & expiationes quotãnis oraculi Dodonęi admonitione ferre iuſſi, quũ omnia, quę ſacrificio rite operãdo neceſſaria eſſent, ex patrio ſolo aſportare cõſueſſent, coronas inſuper amaranthinas primi omnium excogitauerũt, easq; ad ſacrũ eiuſmodi ferre ſanxerunt, vt ſi fortè vẽti nauem repuliſſent, aut alia quapiam de cauſa mora iniecta eſſet, coronæ tamen neque flaccidæ, neque deformes ſuſpenderentur. Ægyptii ſi quem inoffenſa valetudine vixiſſe corporis ad extremum vſq;, dignitate, viribusq; ſeruatis hierogly-

phicè oſtendere voluiſſent, amaranthi corollam capiti eius imponere mos erat, quòd minimè marceſcat.

Græcis ἀμάραντος dicitur ἀπὸ τοῦ μὴ μαραίνεσθαι, quod perennis, & immarceſcibilis diutius perſtet. Summa eius natura in nomine eſt, quia nõ marceſcat, decerptus maximè aſſeruatur. Dioſcorides eius nõ meminit, etſi hac nomenclatura plures flores immarceſcibiles complexus ſit, vt chryſocómen, heranthemum, ageratum, alioſque pertinacis coloris, & decoris flores. Putant aliqui πορφύρεον Theophraſti eſſe, quam Plinius purpuram tranſtulit. Latini amaranthum, Neapolitani vulgò *fiornelluto* vocãt, quod ex coccineo ſerico, quod *cremeſino* dicunt, cum quo de coloris principatu certat, conformari videatur. *Nomen.*

Plinius ita deſcribit. Amarantho non dubie vincimur, eſt enim ſpica purpurea veriùs, quàm flos aliquis, & ipſe ſine odore. Prouenit Auguſto, durat in autumnum. Addimus, Prouenit ferulaceo caule, ſubrubenti, cubitali altitudine ſtriato, foliis latis, acuminatis, mollibus, ocymo ſimilibus, radicibus breuibus & fibroſis, ſemen ſpicis inſidet, paruum, nigrum, nitens. *Deſcriptio.*

Plures ſunt ſpecies. Vulgatior holoſericum vellere, mollitie, ac nitore prouocat. Maior floribus ſuperna parte luxuriat multis pannulis, ſe mutuo implicantibus, ſpicatim inflexis, obſoletiore coccino nitet, iucundiſſimo ſpectaculo. Sunt & foliis verſicoloribus. Sunt & ſanguineis, tæniatis & reticulatis floribus. Sed ex Plinio palma Alexandrino datur. *Genera.*

Gaudet decerpi, & quo frequentius legitur, lætius renaſcitur. *Cultus.*

De lychnide. CAP. XXV.

HORTORVM, viridariorumque deliciæ ſunt lectiſſimi lychnidum flores, ob id à Theophraſto, Dioſcoride, Plinio, cæteriſq; inter coronarios flores aſcripti ſunt, ſua elegantiæ illecebris. Amerias Rhizotomus lychnim è Veneris labro natam putauit, quum à Vulcano compreſſa ſe lauiſſet.

Græcis λυχνὶς στεφανωματική, quaſi coronaria lychnis. Videtur ex argumento lychnis appellata, nempe λύχνον Græcis lucerna dicitur, ἐλλύχνιον funiculus, qui è goſſypio paratur ad flammam nutriendam, quare quum antiquitus goſſypii copia non daretur, innumeris quarundam herbarum foliis, vtpote lychnidis, verbaſci & aliarum vtebantur. Sunt qui non à frondium tomento, ſed à flammeo colore, lucido luculentoque dictas fuiſſe lychnides autument. Alii quòd noctu luceat, lychnidis nomen inditum. Theodorus in Theophraſti verſione lucernulam interpretatus eſt. Latinis lychnis coronaria dicitur. *Nomen.*

Theophraſtus æſtate florere ait. Dioſcorides: flore eſt albæ violæ ſimili, ſylueſtris in omnibus vrbanę ſimilis. Plinius: nunquam excedens quina folia violæ magnitudine, odore nullo. Nos clarioris deſcriptionis gratia notas aliquas addemus delineando quandam herbam, quam veram lychnidem putamus, in tanta veterum ſcriptorum verborum caritate. Fruticoſa herba, incaui caules, ſurrecti ramuli, tomentoſi, geniculis pluribus donati, folia anguſta, mollia. *Deſcriptio.*

Flores in ſummo apice roſea purpura rutilantes, ac veluti flammea, vt igneo micent aſpectu oculorumq́ue aciem perſtringant. ſed inodori. Radix fibroſa oblonga. Columella corymbem vocat.

Nunc veniat quamuis oculis inimica corymbe.

Nam & Dioſcorides inter cætera eius nomina corymbion vocari teſtatur.

Calum. Athenæus in Lemno, & Cypro gigni, itemq́; in Strõgile, Eryce, & Cytheris ſcribit. Eandem ex omnibus, quæ in Europa iucundius olent, vnguentis & odoribus ſolam immiſceri. Optimam in Illyrico prouenire, in locis editis, non procul à mari.

Cultus. In hortis ſtudioſe culta adeo flores confectos, & ingeminatos fert, vt ſemine orbetur, exhauſta pabulo in florum commodum abſumpto. Sed quæ ſponte oritur & negligitur, floribus obſoletioribus minimis, ſemine donatur.

De malua roſacea hortenſi. Cap. XXVI.

EST maluæ genus hortenſe dictum, quod florum gratia ſeritur hortis, vt æſtiuas coronas nectere poſſit. Flores venuſtate roſis nõ cedunt, & ſi ſuppeteret odor, de principatu certarent, nec fugax flos, ſed diu vita, vigorq́ue durat. Nunc de roſacea, de aliis ſuo loco dicemus.

Nomen. Audio hortenſem maluam, vel roſeam vocari, quòd flores roſei coloris elegantia, & ſimilitudine ferat. Neapolitani *roſe di Francia* vocant, fortaſſe quod illinc ad nos venerint.

Genus. Trifariam in noſtris hortis variat, prima purpuræ ſaturatæ concolor, altera dilutè rubet, tertia candida eſt, vel ex omnibus confuſis coloratur. Eſt cui flos multiplicior, confertiorq́ue ſtructili foliorum ſerie aperiatur.

Deſcriptio. Roſea malua in arboream proceritatem aſſurgit, cuius ſcapus tanta magnitudine creſcit, vt baculi vſum præbeat. Folia huic ampla, circinatæ rotunditatis, multis in ambitu ſegmentis. Caudex à medio vſq; ad verticem pulcherrimis floribus decoratur, breui admodum pediculo dependentibus. Capitula primum proſiliunt, breuibus innixa petiolis, in mucrone faſtigiata, iiſq; paulatim intumeſcentibus, prægnantia florum inuolucra fatiſcunt, in quibus dehiſcentes roſæ ſe pandunt, & explicantur in folia quina calycibus paucos apices complexis, qui lutei è mediis emicant, iiſq; decidentibus, erumpunt purpurea ſtamina. His fœtus ſuccreſcit, multipliciter tunicatus, atque in vmbilici formam numeroſo ſemine coagmentatus, in quibus quum decuſſa ſunt folia, reliquarum maluarum modo ſemina recluduntur. Floret Iulio, & Auguſto.

Solum. Pingui, & irriguo ſolo, quale hortenſe, proueniunt.

Satio. Semine ſeritur, & ſi caulis poſt fœturam areſcit, iterum vere rediuiuus, vt ſemel ſata pluribus annis perennet.

De floribus hyemalibus, & primum de cyclamino. Cap. XXVII.

IAm dicentur hyberni, ne corollis eo tempore deſint flores, vel ne tẽpus intermittatur, habebimus & hyemales ipſos, & autumnales prorogatos, & ſi cœlum clementius ſit, & locus apricus, vernos præcoces: ſic perpetua florum coronatio, & contextus habebitur. A cyclamino incipiemus, & quũ gratiſſimo eius coloſſino colore à ſertis non excludatur, nec à noſtris hortis excludemus. Præſertim quum iubeat Plinius in omnibus domibus ſerendam, nam vbi fuerit ſata, nil nocere ei poſſe mala medicamenta. Præterea à terra erutã radicem, vinoq; ſubactam, digeſtamq; in paſtillos ſiccæ fæcis vini, qua maculæ abſtergũtur, ad amatoria valere author eſt Theophraſtus, ſi in hoc ei fides adhibenda eſt. Pernicialia ſunt etiam braſſicę & vitis odia, nam ipſum olus quo vitis fugatur, aduerſum cyclamino perareſcit.

Græcis κυκλάμινος, quaſi ſphæritis dicitur, ſiue orbicularia, tum à folii ambitu circinato, vel à circumacta orbis circinitate, ἀπὸ τοῦ κύκλου, vt ab orbe, orbicularem dixerint. Latinis vt Plinio cyclaminus, & tuber terræ dicitur, ob id Theodorus vertendo Theophraſtum κυκλάμινον terræ tuber vertit. Romanis terræ rapum dicitur, quoniam in terra velut rapum extuberat, vel terræ tuber, quod in molem quandam intumeat, vel terræ vmbilicum, ſiue libeat intelligere vmbilicum mediam animantis partem, ſiue extremam voluminis clauſuram, quæ velut nodus opus finiebat. Appellare Campanos piſcatores terræ venenum Plinius retulit: nam eius radicem piſces ſummopere expetunt, atque ſi contuſam admiſta calce mari ſparſeris, aduolabunt piſces cupiditate mira, continuoque exanimati fluitabunt, idque coram ſe factum teſtatur. Nomen.

Theophraſtus terræ tuber olfactu odoratum dicit, guſtu vehemẽter amarum. Colore nigrum. Conſtat cortice, & carne. Folio muris auriculę ſimili, tamen rotundiori. Dioſcorides tribuit ei folia hederæ varia, in quibus ſupra, infraque albicant maculæ. Caule nudo, quaternos digitos æquante, floribus in eo purpureis, roſarum effigie. Radice nigra, aliquantulum lata, vt rapum videri poſſit. Plinius folia ferre minora, quam hedera tradit nigriora, & tenuiora, ſine angulis, in quibus albicãt maculæ, caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, vt rapum videri poſſit, cortice nigro. Flos eius coloſſinus, in coronas admittitur. Coloſſinus color, vt Straboni placet, à Coloſſis vrbe Troadis dicitur, vbi præcipua lanicii commendatio erat, quem purpureum eſſe colorem non ambigimus. Deſcriptio.

Theophraſtus optimum in montibus naſci dixit, Dioſcorides in vmbroſis & maximè ſub arboribus. Plinius in vepribus. Solum.

De clematide daphnoide. Cap. XXVIII.

E Coronario genere eſt clematis, hybernas ſua fronde & flore coronas texit: inopiã florum aliquando ſupplet, ſemper virens, authore Plinio. Noſtra ætate mulieres puellis, & puellulis virginibus funeſtas corollas nectunt.

A Græcis κληματίδες quin ſint dictæ à viticulorum ſarmentoſa ſobole, nullus eſt qui neget, δαφνοειδὶς à lauri forma foliorum. Plinius à Græcis chamædaphnem vocari dixit, quaſi pumilam laurum. Ipſe vincam peruincam vocat, quia obuia quæque vincit. Videturque ei alibi clematis Ægyptia dici, cognomine quòd Ægyptus hanc maximè gignat, quum ab aliis daphnoides, ab aliis poligonoides vocetur. Folio lauri, lõga, tenuiſq;. Neapolitani vincam peruincam, & *triuencola* dicunt. In prouerbium vſque ceſſit, ita nominando eos, qui procero & nigro ſunt corpore, vt eſt apud Demetrium Phalereum, tales enim ab eo Ægyptiæ clematides nominantur. Sed hæc alia eſt à Theophraſti, & Dioſcoridis chamædaphne, ſimilis laureolæ, quam & Plinius deſcripſit.

Genus. Apud nos albo, & cæruleo flore viret hyeme, hyacinthino, vel ſubpurpureo. Dioſcorides hanc humi ſerpere dixit, viticulas ſpargere craſſitudine iunci exiguas, folio lauri, figura & colore multo minore. Plinius. Semper viret. In modum lineæ foliis geniculatim circundata. Topiaria herba. Sed ne in poſterũ non dignoſcatur, aliqua nos addemus. Virgis repit viticuloſis, flexibilibus, caducis, humi ſparſis, ſed non obuias plantas irretientibus, foliis liguſtri lauri facie, ex interuallis binis ex aduerſo. Floribus violaceis, quinis diſtinctis foliolis, ex oblongo, & viridi calyculo ſe pandentibus, longiſque innituntur pediculis. Radice numeroſa, gracili, & albicanti. Floret ineunte hyeme Nouembri, Decembri, & Februario. Dioſcorides, læto pinguique ſolo prouenire, dixit, nobis in ſenticetis, & vmbroſis nemoribus paſſim obuia.

De hedera Cilicia. Cap. XXIX.

ESylveſtrium genere in coronis flos venit ſmilacis, id eſt hederę Ciliciæ, vt Theophraſtus inquit. Et Plinius. In coronamentis eorum corymbi obtinent principatum. Sed omnibus ſacris, & coronis infauſta, quoniam ſit lugubris, virgine huius nominis propter amorem iuuenis Croci mutata in hũc fruticem. Id vulgus ignorans, plerunque ſua feſta polluebat, hederam exiſtimando. Nam & Poetis, & Libero patri, aut Sileno, ſmilax iam pro hedera ſacrabatur ab iis, qui omnino, quibus coronandi eſſent, ignorabant.

Meminit huius Ouidius,

Et Crocon in paruos verſum cum Smilace flores.

Plinius ex ea fieri codicillos dicit, propriumque materiæ eſſe, vt auribus admota, leuem ſonum reddat. Ex hac corona, impari foliorum numero facta, aiunt capitis doloribus medicinam venire.

Nomen. Theophraſto σμίλαξ, ſiue hedera cilicia. Dioſcoridi σμίλαξ τραχεῖα, id eſt ſmilax aſpera, ab aculeis, quos habet. Galeno μίλαξ. Plinius, Nicophoros cognominatur. Et è Cilicia quidem primũ profecta, ſed in Græcia frequentior, quam vocant ſmilacem. Latinis ſmilax aſpera.

Deſcriptio. Ita deſcribitur à Theophraſto. Amplexicaulis eſt, vnde aliquid, cui incubat, quærit, quod ſi deeſt, humi ſe proiicit, atque humi caulis fit. Fructus aculeatus, & velut

& velut præhorridus (ſed corruptus textus Theodorum errare coegit, quippe non fructum ſpinoſum dicit, quem paulo pòſt ſpinis carētem depingit, ſed ramos ſpinoſos, vt ex Dioſcoride & Plinio corrigi poteſt) Folio in cacumine pinnato quidem, ſed in angulum depreſſo, nec tamen anguloſo, hederaceo, paruo, & vbi pediculo adalligatur, ferè madido, medium callum, ſpinæ modo tenuem habente, ſtaminaq́; nō porrecta ex vno, vt in cæteris foliis, ſed circa eum coacta in orbē ab annexu pediculi, ex quo & villus quidam gracilis, & conuolutus pampini modo emittitur, flore candido bene olente, verno tempore ſe prodente, fructu ſolani, aūt melothri, etiamnum labruſcæ racemis, vt hederæ, pendentibus, aut labruſcæ potius, quoniam ab eodem pediculo acinorū prodeunt. Acinis color ruber, cōplexis nucleos binos, maioribus ternos, minimis ſingulos. Nigri ſunt nuclei, atq; duri. Peculiare habēt racemi, ꝙ latera caulium ſepiunt, quodq́; vnus omnium grandiſſimus propēdet ſummo caule, vt in rhamno, atq; rubo. Hactenus ille. Dioſcorides verò: Smilax aſpera folia habet periclimeni, ſarmēta tenuia multa, rubi modo, aut paliuri aculeata, arbores ſcandit ab imò ad ſumma perreptans, ſe conuoluens eis, fert racemos exiles, qui maturi rubeſcunt, guſtumq́; leuiter mordent. Radice dura craſſaq́;. Plinius. Denſis geniculata caulibus, ſpinoſa; fruticoſa ramis; folio ederaceo paruo, non anguloſo, à pediculo emittente pampinos. Flore candido olente lilium, fert racemos labruſcæ modo, non hederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, ſingulos minoribus, nigros, duroſque.

Duo eius genera Plinius recenſet, alterum immortalitati proximū, in conuallibus opacis, ſcandens arbores, comantibus acinorum corymbis, alterum genus culta amare, & in his gigni tradit. *Genera.*

In opacis conuallibus naſci dixit Plinius. Sed Dioſcorides in paluſtribus, & aſperis.

De ſpina Ægyptia. CAP. XXX.

E SYLVESTRIVM genere ſpinæ Ægyptiæ fructu, & ederæ ciliciæ flore in coronis vtebantur antiquitus, vt ex Theophraſto habetur. Flos & coronis addi, & medicamentis petitus. A quo Plinius. Flos & coronis iucundus, & medicamentis vtilis.

Theophraſto ἄκανθος eſt, eoq́; nomen accepiſſe tradidit, quaſi tota arbos aculeis horreat, excepto caudice. Dioſcoridi ἀκάνθα ἀραβικὴ, ſpina Arabica. Plinius Ægyptiam vocat. *Nomen.*

Arbor tota, præterquā caudice, ſpinis hòrret, foliis ac germinibus aculeatis, magnitudine ſpectanda, vt cuius materies duodenum cubitorū proceritatem impleat. Fructū fert ſiliqua leguminū modo, quo incolæ coria perficiant vice gallæ. Flos aſpectu pulcher, quo coronas nectant, ad medicamenta perutilis, qua de cauſa à medicis colligi ſolet. Ex ea tum ſua ſponte gummi profluit, tum arbore percuſſa. A cæſura protinus anno tertio reſurgit. A quo Plinius. Acu- *Deſcriptio.*

leus ſpinarum in foliis, ſemen in ſiliquis, quo coria perficiuntur gallæ vice. Manat ex ea gummi. Sed præcipua vtilitas, quod cæſa anno tertio reſurgit.

Genera. Duûm eſt generum, candida, & nigra. Candida imbecillior, faciliusque putreſcēs: nigra incorrupta, & in aquis durior: ob id vtiliſſima nauium coſtis, ventriſq́; compagibus in fabrica. Plinius ab eo: Celebratur ſpina dumtaxat nigra, quum incorrupta in aquis duret, ob id vtiliſſima nauium coſtis, candida facilè putreſcit.

Cælum. Numeroſa omnino arbor, ingenti ſylua eius Thebaica præfectura, vbi oleæ & quercus, & perſea, loco non aquis fluuii riguo (diſtat enim pluſquā trecentis ſtadiis) ſed ſuis fontibus, qui circa eũ tractum permulti exiliunt. Ab eo Plinius. Circa Thebas hæc, vbi & quercus, & perſica, & oliua, c c c à Nilo ſtadiis ſylueſtri tractu, & ſuis fontibus riguo. Dioſcorides in aquis naſci ſcribit.

De herbis coronariis odoratis, & primum de abrotono. CAP. XXXI.

DIXIMVS de coronarum genere, quæ floribus texebantur, nunc ad aliud genus deueniendum, quod ſcilicet ſolo folio coronat. Sunt enim ſuffruticum quorundam rami, folia, & in totum vniuerſa natura odorata. Et primo in hortum noſtrum abrotonum conferemus, tum ob ſui odoris fragrantiam, tum quod ſerpentes fuget, & efficaciſſimam eſſe herbam dicant contra omnia veneficia, quibus coitus inhibetur, immo ramo puluinari ſubiecto, venerem ſtimulari, & armariis ſparſum, veſtes à tineis vindicare.

Nomen. Nomen ἀβρότονον ſibi apud Græcos vſurpauit, vt Nicandri ſcholiaſtes teſtatur in theriacis, quod cōſpectum tenerum, vel delicatum habeat. Dioſcorides à quibuſdam thelyphthoron, & thelyrhamnon, & glycyn ancona dicit appellari. Sanèque videntur ii ad hiſtoriam, & vetus prouerbium reſpicere. Ea eſt huiuſmodi. Lydorum gens in libidinem effuſiſſima, fœminas ingenuas conſtuprare in hortis ad hoc flagitium quæſitis amœnitatibus, aliquandiu impunè ſolita eſt. Demum Omphale mulier dominatione haud magno negotio, effœminatis illis, & luxu diffluentibus, excuſſa imperitare cœpit ipſa, & vbi eos cruciatibus variis affectos vlta eſt, in vxores eorum deſæuiit, incluſas enim eas ciſdem ſeptis proſtituit ſeruitiis, vnde viridario nomen glycys ancon, & thelyphthori, & thelythamni vocabulo ſignificatur, ceu fortaſſe abrotono conſitus eſſet is locus. Sunt qui hanc herbam ab Abrotono fœmina in hanc mutata nomen adſciuiſſe credant. Neapolitani *canfarata* vocant.

Deſcriptio. Theophraſto ſurculoſus frutex eſt, minutiſq́; foliis præditus, immortali virēs coma. Radices rectas altaſq́; agit, & veluti vniſtirps craſſa ſcilicet illa radice, reliquis verò de illa exeuntibus ſpargitur, quod non ſampſuco, neq; ſerpillo, neq; ſiſymbrio, neq; helenio datum eſt, ſummo terræ radice leniter hærētibus, etſi radices omnes ſint lignoſæ, longè magis abrotoni, magnitudinis, ſiccitatiſque cauſa. Semine abundat, nec inodoro. A vetuſtate odor acutius validiusque videtur, non hebeſcens, vt alii. Dioſcorides. Fœmina quadam arboris ſpecie fruticans,

cans, candicat circa ramulos, foliis ſeriphii modo minutim inciſis. Floribus referta eſt, comātibus in ſummo fulgore auri corymbis, quod per æſtatem prodiit, ſuauiter olet cum grauitate quadam. Plinius ab his. Abrotono radix vna altè deſcendens, cæteris in ſummo terræ leuiter hærens. Semē copioſum. Floret cum fraxino, acri odore.

Dioſcorides genere diſtinxit, in marem, & fœminam. Plinius marem campeſtre vocauit, fœminam montanum, quod idem Nicander ſentit. *Genera.*

Alſioſum admodum eſt, & frigus multum reformidat, ac ſole nimio læditur. Miratur Theophraſtus eiuſmodi plantæ naturam, quæ quum calidiori vi prædita ſit, & apricationem horret, & loca ſole illuſtrata mirum in modū proſequitur, quod non niſi in plantæ infirmitate collocauit, quum viribus tum contra frigus, tum aduerſus æſtum deficiat. Dioſcorides plurimum in Cappadocia gigni, & Galatia Aſiatica, atque in Syriæ Hierapoli ſcribit. *Cal. Sol.*

Radice, & auulſione facile germinat. Etiam cacumine ſuo ſe propagat, nam quum lignoſum ſit ſpiſſitate acoreq; ſuo, ſeruari aliquantum temporis poteſt, modo hederæ: nā hæc defixa quoq; nimirum erūpere valet, vnde dicto modo feliciùs, quàm ſeminio germinare prodidit Theophraſtus. Æſtate ſeritur, quū ſemine difficulter exeat, eoq; prius in teſtis viuiradicis gratia depoſito, in quē modum Adonidis hortulos pangebant. Nec ſine negotio in plantaria transfertur. Vbi verò vegetū creuerit rutæ modo fruticat, ſed ſurculoſius, & ſqualidius. Plinius: Seritur autem ſemine melius, quàm radice, aut ſurculo, ſemine quoq; non ſine negotio plantaria transferunt, ſic & adonium. Vtrunq; æſtate. Alſioſa enim admodum ſunt, & ſole tamen nimio læduntur, ſed vbi conualuere, ritu vitis fruticāt. Sed Plinius contra quàm dixerat Theophraſtus de ſeminio protulit. Sed id potius librariorū incuriæ, quàm Plinio vitio vertendum eſt, qui totam germanam hanc Plinii lectionem multifario lapſu peruerterūt. *Satio.*

De ſerpillo. CAP. XXXII.

ETſi Columella ſerpillum condimentario vſui notiſſimam herbam eſſe, quum ſit quibuſdam eſculentis aptiſſima, & magis aluearia curantibus, quàm olitoribus ſtudioſè cōſeri dixerit, nos, qui Theophraſti placita, Dioſcoridis, & Plinij conſectamur, qui eius ramos, & folia odorata, & proin & folia coronis quæſita dixerunt, non alienum putamus inter odoratas & coronarias herbas in horto noſtro locum illi dare. Nec admodū referre arbitramur, quo loco res dicantur, dummodo quæ dicenda ſunt, non ineptè dicātur. Columella ſaporem præcipuum poſt thymum ſerpillo melli tribuit. Varro ſerpillum ſerere iubet, vt apes naturale pabulum habeant, & ab his Palladius eadē docet.

Græci ἑρπυλλον, Latini ſerpillum vocant à ſerpendo authore Varrone. Dioſcorides à ſerpendo nomē obtinuiſſe quoq; dicit, quoniā ſi qua eius particula terrā attingat, inibi radices dimittit, quod à Theophraſto excepit. Propriū quoddā ramulorum eius incrementum, quippe cum poſſit in quantā voluerit quiſ- *Nomen.*

piam longitudinē trahi, adiecto illi pedamento aliquo, aut ſi prope ſepes plantetur, aut ex altiore loco deorſum demittatur, præcipuè in puteis, in longum protrahuntur, vt ſerpere videatur. Neapolitani *ſerpollo*.

Deſcriptio. Theophraſtus cremium dicit, lignoſum, immortali virens coma, vtpote omnia, quæ anguſtiorib. foliis pinguibus, & ſuaueolentibus cōſtituuntur. Planta vniuerſa odorata eſt, flos tamen inodorus. In agreſti durus odor, & omnino expers dulcedinis. Ratio eſt, quia ſiccum pluſquā modicū eſt. ob id acris odor ꝓpter ſiccitatē: quum autem in vrbanum habitum traducitur, mollius redolet, moderationem autē cauſam tum odoris, tū coctionis exiſtere nulli dubiū eſt. Semper nōnihil quærit, cui caducū incubet, vitam enim apud aliud agit, quod ſi obtinere non valeat, humi ſe proiicit, atq; humicaule fit. Radix ei lignoſa, & multifida, ſublimis, & retorrida, creſcit in longitudinē. Dioſcorides verò ita depingit: Serpillū hortenſe odore ſampſucum imitatur, folia & ramulos origani habet, ſed candidiores: In maceriis multo procerius aſſurgit, ſerpit humi. Syluestre zygis appellatur, non ſerpit, ſed in altitudinem creſcit, ramulos edēs tenues, ſurculoſos, foliis refertos longioribus, quā rutæ, & durioribus, anguſtis. Flores iucundè olent, guſtanti acres. Dioſcorideæ opinioni ſubſcribit Aëtius. Plinius verò contra, Satiuum non ſerpit, ſed ad palmi altitudinē increſcit, quod ſylueſtri euenit in puteis maximè: pinguius voluntarium, & candidioribus foliis, ramiſq;. Dioſcorides nil aliud inter hortenſe, & voluntarium diſcrimē appoſuit, niſi quod hortenſe ſua cultu edomita feritate, horridiori depoſita facie ad ſpecioſiorē habitū ſe redegit, hortiq; deliciis nimia humoris copia luxuriās, longè magis ſaturatū viret, ſic fracto rigore priſtino, delicatius factū per ſe ſtare nequit, ſed victum per terrā ſerpit. Voluntariū autem, quod vernaculus rigor tutatur, minus humi reptabit. Neſcio igitur qua ratione duct⁹ Plinius ſerpillū dixerit in hortis ſe in altū attollere, ſylueſtre verò terrā lambere. Theophraſtus in eo negauit diſcrimina, quū lignoſa ſint ſpecie ſimplicia, neq; differentias aliquas ſortiri poſſe, præterquā ſylueſtre, & vrbanū, odoratū, & minus odoratū, quod diuerſo ſolo, & cœlo, & cultu mangonio aſcribendū eſt, & potius ex ferocium, quàm vrbanorum genere eſſe, quum ipſe ſerpillum comperiſſet in montibus ſatureiæ odorem referens, nec vehementiſſimum illum quidem, ſed mollem atque gratum, idque ferentes ex montibus deferunt, vt apud Sicyonem fieri ſolet, atque etiam Athenis ex monte Himetto, apud alios verò in Thracia. Sed nobis in Gargano monte, & in fageto Surrentino, aliiſque ſylueſtribus locis, tum etiam in hortis luxurioſiſſimè excultis ſerpillum ſemper ſerpens, nec vnquam in altum ſurrectum, ac per ſe ſtans vidimus.

Cœlum. Montes plerunq; eo ſcatere dixit Theophraſtus, ſicut in Thracia, Sicyone ex ſuis montibus, Athenis, ex Himetto. Montes item, & plana omnia ſerpillo ſcatere. Ocimum prætereà ſoli expoſitum in ſerpillum tranſire, folio nanque minus, odoreque vehementius redditur, quippe cum alimenti minus habeāt, quæ ſicca ſunt. Columella, locum apricum deſiderare.

Squalorem

Squalorem patitur, aqua ei modica ſatis facit, & fimo præcipue iumentorum gaudet. Columella ait ſolum neq; pingue, neq; ſtercoratum deſiderare, vt quod macerrimo ſolo per ſe maritimis pleriſq; regionibus naſcatur. Nicander aliter ſentit. Serpillum ſeſe diffundit, viuaxq; vliginoſam paſcit humum, foliis radiculas agentibus innixum, nam magna ex parte ſerpit. Palladius lætius frondeſcere, ſi iuxta piſcinam vel lacũ, vel putei margines cõſeratur, ſcribit. Solum.

Seminio comprehendere pertinaciter contendit Theophraſtus: nam fuerunt qui triticum, exiccatumq; ſolo crediderint, nullum tamen erupiſſe germen teſtatur. Columella verò ſemine ſeri docuit, circa æquinoctium vernum. Palladius Martio menſe ſerpillum ſeri plantis, & ſemine, ſed vetuſtate meliori. Varro à Fauonio vſq; ad Arcturi exortum rectè ſerpillum è ſeminario transferri. Theophraſtus quoq; auulſione ſeri dixit. Deferenteſque ex his auulſos ramos ſerit: nam & radices è germinibus ſuis quamplurimas dimittit, non ſecus ac hedera. Tempus ſerendi autumno: hoc enim tempore omnes id ſerere properant, ſed vere etiam ſeritur. Propagatur ex ſemetipſo. Nicander, Folia radices agunt, nam magna ex parte terram lambit, & noua continuo ſobole, vel propagine ſeſe radicat: Interpres concinne ſubdit, non aliter quàm hedera: reliquis floribus ſeſe quadam vertigine conuoluens adrepit, depaſcenſque complectitur. Satio.

Transferendum id ſæpius cenſent, quo lætius ſurgat, purgarique oportet: nam niſi purgetur, perareſcit. Cultur.

De thymo. CAP. XXXIII.

FERT & thymum ramos odoratos, quibus coronæ intorqueantur, vt Plinio placere videtur. Fert & odoratos flores apibus gratiſſimos, vnde odorata mella reddit. Virgilius,

——— *Redolentq; thymo fragrantia mella.*

Redditq; eius ſapor præcipui ſaporis mella. Florenti apes decerpunt flores, auguriumq; mellis eſt, prouentum enim ſperant apiarii, largè eo efflorescente: ſi deflorerit, æſtiua mellatio minus proba ſequetur, Theophraſto authore. Aptiſſimum exiſtimatur è thymo mel, coloris aurei, ſaporis gratiſſimi, thymoſum non coit, ex Plinio. Varro optimum mel è thymo fieri dicit, ſic Columella & Palladius. Et condimentorum etiam gratia, quum ſit condimentis aptiſſimum, ſtudioſè noſtro horto conſerendum venit.

Græcis θύμος, ab excitando, quod θύειν dicunt, nomen inuenit. Alii thymos, quaſi thyemos, hoc eſt, ſanguinem impellens. Latinis thymus. Italis, *timo.* Nomen.

Theophraſtus ſerò florere, nam circa æſtiuum, ſcripſit. Semen nullum oſtendi poteſt, ſed floribus quodam permiſcetur modo. Dioſcorides. Surculoſus frutex, exilibus foliis multis, & anguſtis circundatus: capitulis in acumine purpureo flore refertis. Percontatur Ariſtoteles, cur in ſolo Attico cæteri fructus dulciſſimi fiant, thymum inibi acerrimum? Diluit controuerſiam,

quòd aget ille tenuis, ſiccusq́; eſt, quæq́; in eo naſcuntur, parum humoris poſſident, fructus, qui dulces ſunt dulciores redduntur, qui verò ſicci, ſed minimè dulces proueniunt, inopia ſui humoris, retinent quantum ſuo conueniat generi. Sol dulciſſimum, ac leuiſſimum eximit, quapropter qui ſuperuacuo humore carent, acerrimi relinquuntur.

Genera. Duo genera deſcribit Theophraſtus, candidũ, & nigrum. Plinius candidum radice lignoſa, in collibus naſcens, quod & præfertur, nigrum floris nigri.

Cælum. Quò flatus à mari peruenire nequit, illic naſci, durareq́; poſſe omnino negant. Qua de cauſa nec in Arcadia ſatureia & origanum prouenire poſſunt, dixit Theophraſtus. Vidimus ex Ariſtotele in Attico ſolo acerrimum prouenire. Athenæus optimũ prouenire in Himetto ſcribit. In Gaditano freto transfigurari in lapidem. Plinius. Mellis Attici in toto orbe ſumma laus exiſtimatur. Ergo tranſlatum eſt ex Attica thymum, & vix flore ſatum. Sed alia ratio naturę obſtitit non durante Attico thymo, niſi in afflatu maris. Erat quidē hęc opinio antiqua in omni thymo, ideoq́; non naſci in Arcadia. Palladius apricum agrum quærere dicit. Thymum è Thyna laudatur ab Hippocrate. Eſt autem, vt inquit Galenus, Thyna quidam in Thracia locus.

Solum. Dioſcorides gracili & petroſo ſolo prouenire ait. Columella neque pinguem, neq́; ſtercoratum, ſed macerrimum ſolum diligere ait, vtpote quod in maritimis regionibus reperitur. Plinius. Nunc prouincia Narbonenſi lapidei campi thymo ſcatent. Nos Garganum montem, & latos Apuliæ campos thymo optimo ſcatere vidimus.

Satio. Semine ſeritur. Sed thymi ſemen fallit, nec poteſt comprehendi, vnde flore ſato naſcitur, qui tamen Athenis deportare deſiderant, quęrunt, atq́; inueniunt. Thymũ floſculis ſuis naſcitur. Hęc Theophraſtus. A quo Plinius. Semen thymi non poteſt deprehendi, cum origani perquàm minutum, non tamen fallat. Sed quid intereſt occultaſſe id naturam? In flore ipſo intelligitur, ſatoq́; eo naſcitur. Quid nõ tentauêre homines! Columella. Melius thymi nouellas plantas diſponere, quę quum ſubacto ſolo depreſſæ fuerint, ne tardè comprehendant, aridi thymi fruticem contundi oportet, atq́; ita pinſito, pridie quàm volueris vti, aqua medicate, quæ, quum ſuccum eius perceperit, depoſitis fruticibus infunditur, donec eos rectè confirmet. Palladius Septembri menſe thymum ſerit, ſed melius plantis naſci, quamuis poſſit & ſemine.

De ſiſymbrio. CAP. XXXIIII.

SISYMBRIVM quum odorata ſit planta, vniuerſa ſuis foliis coronat, vt Theophraſtus, & ab eo Dioſcorides, & Plinius docuerunt. Præterea eius cacumina, turioneſque acetariis immiſcentur, condimentiſque & iuribus innatant, quamobrem alienum non videtur ſi noſtro hoc in hortulo ſibi locum vendicauerit.

Nomen. Græci *σίσυμβρον*, Damageron verò *σκίμβρον* dicunt. Latini ſiſymbrium. Putat

tat Varro à Siſymbrio, quæ fuit veteribus comœdiis meretricula, nomen traxiſſe. Nonnulli coronam Veneris vocant. Vel quod ob odoris ſuauitatem, quam præfert, eo iuuentus, quæ amoribus gaudet, coronata, in comeſſationibus ſuis blando odoris oblectamento ſuas illecebras commendaret, vel potius quòd ſiſymbrii caulis, articulatim per internodia verticillato florum ambitu concinne coronetur, ab eleganti igitur corollarum venere nomen deriuauit. Itali *ſiſimbrio*.

Etſi Theophraſtus ſimplex eſſe genere ſcripſerit, quũ lignoſum ſit, nec vrbanũ, aut ſylueſtre, odoratum, aut minus odoratũ eſſe, libro tamen de cauſis ſylueſtris, & ſatiui meminit. Dioſcorides aquatici, quod alii cardamina vocãt. *Genera.*

Cremium ſiſymbrium eſt. Radice lignoſa, multifida, retorridaq; ſummo terrę corio innixa. Planta ſuauiter olet, flores inodori, vt omnibus contingit. Atqui ratio exigit, vt quod in cæteris quamquã inodoratis odoratiſſimũ eſt, idẽ etiam in odoratis ſit odoratiſſimũ. Hęc ſatiui Theophraſti deſcriptio eſt. Dioſcorides mentæ hortenſis ſimilitudine, dicit, odoratius, latiore folio. Plinius, Quod in ſicco ortũ, odoratum eſt, & inſeritur coronis, anguſtiore folio. Addimus: folio ſerrato nigriore, & paulo rotũdiore, caule quadrato, quadamtenus purpuraſcente. Floſculis internodia geniculatim cingentibus verticillato ſemper ambitu, reliquis mentã ęmulatur, ſed odorem acriuſculum vibrat. Sylueſtre Plinius à quibuſdã thymbræũ appellari ait, pedali non amplius magnitudine. Aquaticũ, quod alii cardamina vocant, Dioſcorides riguis gaudere ait, iiſdem locis quibus ſion. Guſtu naſturtiũ reprę ſentat, folia primùm rotunda, adulta erucę modo finduntur. Addimus, Caule profilit cauo ſeſquipedali, ima ſui parte pluribus radicularum fibris ſubinde capillato, è cuius alarum cauis cirri frequentes ſinuatim erumpunt, candido flore, folio inter initia quum emicat orbiculato, quum ſuccreuit in erucæ folium laciniatim finditur, nec exactè ſiſymbrium aquaticum noueris, niſi iuuentam primam, deinde ſenęctam accuratè inſpexeris, quum folia mutent ſubinde faciem. *Deſcriptio.*

Damageron, Situ gaudet aprico, ſole iugiter illuſtrato, arboribus expedito, quæ areas inopacent: nam lætius prouenit, quum libero fruitur cœlo. Plinius, Siſymbrio montes pleriq; ſcatent, ſicut in Thracia, vbi aquæ deferunt ex iis auulſos ramos, feruntq́ue. *Cælum.*

Dioſcorides inculto ſolo naſci ſcribit. Alterum verò ſiſymbrii genus, quod cardaminam vocant ſtagnorum vernacula, & laueris comes. *Solum.*

Semine non ſeritur: nam eo carere affirmant, ſæpe enim exiccatum, tritũq; ſeuiſſe ſe inquiunt, ſed nũquam germen erupiſſe, & huius quoq; periculum ſe feciſſe affirmant, vnde natura è ſylueſtrium genere eſſe. Sed Damageron ſeri ſemine dicit, & tertio anno fructum dare. Cacumine ſeri etiam Theophraſtus docet, radices enim è germinibus ſuis quamprimum emittunt, non ſecus ac hedera. Damageron. Si quis à vertice radicis, ex quo germen habet, quod quidam oculum appellant, plantent, eodem anno fructum producet. *Satio.*

Cultus. Continuò rigari oportet, ſin aliter, obareſcit, & continuo transferri debet, nam ſi olitor non excoluerit, ſed neglectum omiſerit, odore in mẽtam deficiet, ſpecie verò in calamintam, vt permulta etiam, quæ cultu omiſſo in ſylueſtrem ſortem redcũt: nam radices alcius agit, in quam partem tota vis conuerſa decumbit, eaque ſuperiores partes ſpoliatę redduntur infirmiores, & illam odoris fragrantiam exuunt, quæ poſtquam exoleuit, reliquus odor elangueſcens, edomitusq;, proximè ad mentam accedit. Argumento eſt, quod agreſte ſiſymbrium talem reddit odorem. Speciem tamẽ calaminthę accipit ſimilem, omne nanq; in ſimile ſibi quiddam mutatur, non in remotum penitus: quod ne eueniat, eſt apud agriculturæ conſultos tradita ratio ſæpius transferendi, vt ſibi nouos natales quotannis adſciſcat.

De ſampſuco, ſiue amaraco. Cap. XXXV.

SAMPSVCVM ſua perpetuo virens coma, & odore, quem tota planta ſuauiſſimum expirat, cæteras herbas antecedens, ad coronamenta quæſitum eſt, ſuisque ramis coronas intorquet Dioſcoridis, & Plinii authoritate. Catullus etiam,

Cingite tempora floribus
Suaueolentis amaraci.

Poëta de amaraci vmbra, cuius opacitate mollior fieret Aſcanii ſomnus, hæc cecinit:

At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos, vbi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur vmbra.

Amaracum comitatur hæc fabula. Amaracus Cynaræ Regis Cypri puer, dum ferret vnguenta, caſu quodam lapſus, alabaſtrum confregit, qui quum nimio dolore confoſſus intabuiſſet, verſus eſt in ſampſucum. quæ herba ex eius nomine cœpta eſt amaracus appellari. Sed Athenæus authoritate Apolodori libro de vnguentis coronam ex amaraco compotationibus inutilem eſſe iudicauit, & quicquid grauare, & opplere alioqui poſſet. Palladius apibus gratiſſimum dicit.

Nomen. Græcis σάμψυχον, & ἀμάρακον. Dioſcorides ſcribit: ſampſucum gens Sicula, & Cyzicena amaracum appellat. Diocles libro de medicamentis lethalibus ſcribit amaracum à quibuſdam vocari ſampſucum. Plinius. Amaracum Diocles Medicus, & Sicula gens appellauere, quod Ægyptus, & Syria ſampſucum. Latini ſampſucum, & amaracum. Veteres Poëtæ modo ſampſucum, modo amaracum vocant. Sed contraria ſunt ſententia Galenus, & Paulus, & longè aliter de amaraco ſentiunt, nam à ſampſuco & viribus & natura diſſidere. Sed hi amaracum pro parthenio aſſumunt, vt videre eſt in eorum ſcriptis. Itali *maiorana*, & *perſa*.

Sampſucum

Sampſucum ſuffrutex eſt ex Theophraſto, & perpetua fronde comatur. *(Deſcriptio.)* Radix ei lignoſa, retorrida, ſummo ceſpite leniter hærens, multifida. Floret æſtate, non omne, ſed quod Phrygium cognominant. Semen ei copioſum, odor mollior iucundus: quia terreno aquoſa vis admiſcetur, ad vetuſtatem exareſcens per quoddam temporis ſpatium, validius odorem vibrat, & acrem odorem reddit. Vnà enim & quantum humoris aquoſi eſt, exhalatur, & alimenti ceſſat acceſſio, & quædam veluti coctionis, aliquid per ſeipſa recipiunt. Vnde fit, vt à ſuis decerpta arboribus odoratiora reddãtur. A quo Plinius. Amaracus acres habet odores. Dioſcorides autem, Herba eſt ramoſa per terram repens, foliis calaminthæ tenuifoliæ hirſutis, & retorridis. Nos deſcribemus noſtram maioranã, quam verum ſampſucum credimus. Maiorana ſuffrutex eſt humilis, cãdicans, & ſuauis odoris, ſurculis tenuibus, in plures alas diuiſis, circa quos foliola penè rotunda, incaua, mollia. In ſummo floſculi candidi, puſilli, ſpicis exiguis, oblongis, & ſquamatim cãpactilibus, radicibus tenuibus. Ramuli tam obſequioſi, vt in quamcunq; volueris formam topiario opere, facile effigies.

Eſt apud nos maior, & minor ſpecies. Sed minor eſt foliis, & ramulis tenuior, odore præſtantior, nobis dicta *maiorana gentile*, æſtate florens. puto Theophraſti ſampſucum Phrygium, & Dioſcoridis legitimum marum. *(Genera.)*

Athenæus tradit multos interpretari naucraticem coronam ex amaraco, eumq; florem abundare in Ægypto. Plinius in Cypro laudatiſſimum eſſe, & odoratiſſimum. Et quia ex Cypro antiquitus amaracus ad vnguenta expetita fuit, Poëtæ adulati Cypri regi Cynaræ, fabulati ſunt Amaracum puerum alabaſtrulum vnguenti fregiſſe, præq; luctu intabuiſſe, & in amaracum verſum, quam ſampſucum Ægyptus & Syria dixère. *(Cœlum.)*

Seritur ſemine & auulſione. Sed planta transferenda eſt viuiradix, magnopere viuax, ex Theophraſto. Plinius ab eo. Seritur ſemine, & ramo. Florentinus. Sampſucum ex ſemine ſeritur, & tranſplantatur Aprili, & Maio, iucundum odorem habens, & calidiſſimum. *(Satio.)*

De meliloto, ſiue ſertula Campana. CAP. XXXVI.

VENIT & in coronamenta meliloton herba, quam ſertulam campanam vocant, coronas enim ex hac antiquitus factitatas indicium eſt nomen herbæ ſertulæ, quod occupauit, placetq; maxime foliis pinguiſſimis, atq; breuiſſimis, ex Plinio. Pherecrates in hominem, qui ſuauiter loqueretur, dicebat: melilotum loqueris; quòd herba ſuauiter oleret. Cratinus etiam recenſet quòd coronaria eſſet herba.

Et hederæ floribus, meliloto circumſepiente caput.

Præterea maximè aluearia curantibus conuenit meliloton ſerere, ſcribebat Plinius. Coronas etiam rexuerunt priſci, quibus caput redimendo febriles æſtus arcerentur.

Græcis *μελίλωτον*, Latinis melilotus dicitur, & ſertula Campana. Cato ſertu- *(Nomen.)*

HHh

lam Campanicam vocat. Columella quum deſfruti condimenta deſcribit, eandem nominat. Plinius, vt diximus, cauſam nominis reddit, quod ex hac antiquitus fierent coronæ. Melilotum dixerunt, quaſi melitam lotum.

Deſcriptio. Poſtquam inaruerit vegetiorem odorem reddere tradidit Theophraſtus. Dioſcorides, Eius odor vicinus eſt croco, boni odoris. Plinius, foliis breuiſſimis & pinguiſſimis, odor eius croco vicinus & flos, ipſa caua: vbicunq; verò recens, nec candicans, & croco quàm ſimillima.

Fruticat ramoſis cauliculis hinc inde deflexis, geniculis diſtinctis, vnde emicant folia in pediculis terna, flores lutei, pallidi, certa ſerie & modo, vt in ſecuridica, ſemen fœnugræci in vaginulis contentum. Sunt & apud nos duæ aliæ ſpecies huic perſimiles.

Cœlum. Dioſcorides in Attica laudatiſſimā dicit, & Cizico, & Chalcedone natam: naſci & in Campania circa Nolam. Ab eo Plinius. Eſt in Campania Italiæ laudatiſſima, Græcis in Sunio, mox Chalcidica, & Cretica.

Solum. Vbiq; verò aſperis, & ſylueſtribus nata. Melilotos vbiq; naſcitur, ex Plinio.

De trifolio aſphaltite. CAP. XXXVII.

FOLIO etiam coronare trifolium, Plinius dixit. Minyanthes vocant Græci, alii aſphaltion maiore folio, quo vtuntur coronarii.

Nomen. Græci τρίφυλλον. Dioſcorides mænianten, vel aſphaltion vocat. Plinius dixit ſerpentes nunquā in trifolio aſpici. Præterea celebratis authoribus contra omnia venena pro antidoto ſufficere x x v grana eius, quod minyanthes ex eo appellauimus, tradi. Aſphaltion etiam dici, quod folia vbi adoleuerint, bitumen oleant. τριπέτηλον Nicandro dicitur in antidoto aduerſus ſerpentes. Archigenes aſphaltitin. Latini trifolium dicunt. Neapolitani *faſolara*.

Deſcriptio. Dioſcorides ita illud delineat. Frutex ſupra cubiti altitudinem attollitur, virgas habens tenues nigras, vnde ramulares adnaſcuntur appendiculæ, in quibus terna ſingulis germinationibus exeunt folia, loto arbori ſimilia: iis recenter enatis, rutæ odor ineſt, vbi autem adoleuerint, bitumen olent. Florem edit purpureum, ſed quadamtenus latum, ſubhirſutum, ex altera ſummitate exertum, antennæ modo corniculum gerens. Radix tenuis, longa, valida. Columella ita deſcribit: Odore graui, nec abſimili bitumini, longis hirſutis foliis, caulem robuſtiorem, quàm pratenſe habet. Nicander in Theriacis ita de eo,

A tribus hinc dictam foliis, ſi ſumpſeris herbam,
Non leue præſidium contra illa venena pararis,
Sunt, & qui minyanthes eam, ſunt qui tripetelon
Appellant, qualis loto eſt, apparet imago,
Et ſimilem rutæ, donec viget, edit odorem.
At flores vbi magna ſuos, adnataq; membra
Ceperit, ingratum ſolet eructare bitumen.

Colu-

Columella locis confragoſis naſci ait. Totus Neapolitanus tractus his ſcatet, immo mons Neapoli imminens ab eiuſmodi trifolio, Trifolinus dictus. Vnde ſolo potius tenui, & aprico gaudet. *Solum.*

De loto ſatiua. CAP. XXXVIII.

TROIANIS temporibus erat honos floribus, quorũ Homerus tres laudat, & inter herbas ſubnaſcẽtes deorũ voluptati, lotos prima nominatur:

Quos ſubter terra diuum procreauit nouam herbam,
Lotumq́; roſcidam, crocum, & hyacinthum.

Loti Theophraſtus meminit inter herbas, quibus in vnguentis vterentur. Λωτὸς Theophraſto authore, æquiuocum nomen, formisque pluribus conſtat. Dioſcorides λωτὸς ἥμερος, Latinè lotus vrbana. alibi trifolium vocat. λωτὸς videtur dici, quaſi voluptas, à verbo λῶ, videturque Homerus alluſiſſe ad deorum lubeſcentiam, & vocat roſcidum, vel quod paradiſis, & lætioribus locis oriatur. Latinè lotus vrbana, ac trifolium dicitur. Hinc deflexo nomine Neapoli *tripoli* dicitur, quaſi odoratum trifolium. Hodie colitur, decerpiturque ad odoratam aquam conficiendam ab vnguentariis. *Nomen.*

Dioſcorides hanc deſcribens paucis contentus eſt. Eſt herba tota odorata, ex genere trifolii, caule bicubitali, & foliato, odore eximio ac ſuaui. Pediculos, & folia è geniculis educta trifolii pratenſis, ambitu obliquè dentata, habitiora, ſubpallida: decerpta, & exiccata, etiam odorem retinet. *Deſcriptio.*

Loti herba non niſi poſt annum è ſuo ſemine naſcitur. *Satio.*

De helenio. CAP. XXXIX.

QVVM rami & folia odorata ſint helenio, iure à Theophraſto inter coronarias herbas connumeratur, quę folio coronat, itemq́; Plinio. Narrant Poetæ lachrymis Helenæ natum dum gubernatorem Canopum Hęmorrhoi ſerpentis ictu exanimatum fleuiſſet. Celant ſub hac fabula Poetæ huius herbę in ſe medicã facultatem, quòd faueat formæ, cutem in facie incorruptam, reliquumq́; corpus perpetua venuſtate condecorans. Præterea eius vſu quãdam gratiam iis, veneremq́; conciliari putant. Attribuunt etiã hilaritatis effectum eidem potæ in vino, cumq́; quę habuerit nepenthes illud prędicatũ ab Homero, quod eo triſtitia omnis aboleatur. Animi enim nubila pręclare diſcutere ex Hippocratis teſtimonio creditur. Breuior his eſt, ſed toroſior, amariorq́; inula, per ſe ſtomacho inimiciſſima, eadem dulcibus mixtis ſaluberrima. Pluribus modis auſteritate victa gratiam inuenit: nanq; & in pollinẽ tunditur arida, liquidoq́; dulci temperatur. & decocta poſca, aut aſſeruata, vel macerata pluribus modis, & tũc miſta defruto, aut ſubacta melle, vuisve paſſis, aut pinguibus caryotis. Alio rurſus modo cotoneis malis, vel ſorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus præcipuè ſtomachi excitat, illuſtrata maximè Iuliæ Auguſtæ quotidiano cibo. Docet & alia Columella ad inulę cõdituras. Quum eius radicẽ menſe Octobri, (quo maximè matura eſt) è terra erue-

ris, aſpero linteolo, vel etiam cilicio detergito quicquid harenæ inhęrebit, deinde acutiſſimo cultello ſummatim eradito, & quæ plenior radicula fuerit, pro modo craſſitudinis in duas, vel plures partes digiti longitudine, diffindito: deinde ex aceto modicè in cacabo æneo coquito, ita ne taleolæ inuri poſſint. Poſt hæc in vmbra triduo ſiccentur, & ita in fideliam picatam recondantur, adiecto paſſo, vel defruto, quod ſupernatet, ſpiſſamentoq; cunilæ impoſito contectũ vas pelliculetur. Alia inulæ conditura. Quũ radices eius raſeris, taleolas, vt ſupra, facito, & in vmbra triduo, vel etiã quatriduo ſiccato, deinde ſiccatas in vaſis ſine pice, interiecta cunila, coniicito, cunila impoſita, ſex partibus aceti vna pars ſapę miſceatur cum hemina ſalis cocti, vt hoc iure macerẽtur taleolę, donec quamminimum amaritudinis reſipiant. Poſtea exẽptę iterum ſiccentur per dies quinq; in vmbra, tum craſſamẽtum vini fæculenti, nec minus, ſi ſit, mulſi, & vtriuſq; eorum quartam partem boni defruti confundito in ollam, quæ quum inferbuerit, taleolas inulæ adiicito, & ſtatim ab igne remoueto, ac rudicula lignea peragito, donec perfectè refrigeſcant. Poſtea tranſfũdito in fideliã picatam, operculo tegito, tumq; pelliculato. Tertia eiuſdem inulæ conditura. Quum radiculas diligenter eraſeris, minutè conſciſſas in muria dura macerato, donec amaritudinem dimittãt. Deinde effuſa muria ſorba quamoptima, & maturiſſima ſemine detracto contere, & cum inula miſce, tum ſiue paſſum, ſeu quãoptimum defrutum adiicito, & vas obturato. Quidam quum condiuerunt inulam, muriaq; macerauerunt, exiccant, & malis cydoniis tritis, quæ in defruto, vel melle decoxerant, miſcent, atq; ita ſuperfundunt paſſum, vel defrutum, & vas operculatum pelliculant.

Nomen. Græcis ἑλένιον dicitur, Latinis helenium à luctu vel ſatu Helenæ, vel quia in Helena inſula laudatiſſimum. Columella inulam vocat. Neapolitani *enula campana.*

Cremium eſſe narrat Theophraſtus, radice lignoſa, retorrida, & multifida, ſummo terrę adhęrente. Ramis & folio odorato. Flore inodoro. Siccis locis acrius redolet, mollius autẽ, quum in vrbanũ habitum traducitur. Dioſcorides alterum helenium ita deſcribit, quod Cratenas Medicus tradit. Herba eſt, cubitalibus ramulis, ſerpilli modo per humũ repentibus, foliis lenticulæ circa ramulos, ſed longioribus, crebris, radice pallida, digiti minoris craſſitudine, per ima tenui, ſupernè craſſa, cortice nigro. Primũ genus folia verbaſci habet anguſtioris folii, aſperiora, oblonga, caulem quibuſdam in locis non emittit, radicem ſubalbidam, interdum ſubruffam, odoratam, ſubacrem, vegetam, magnam. Plinius de primo. Eſt ſucci prædulcis, radix eſt intus candida, & dulcis, breuior, toroſior, amariorq; quàm ſiſer, per ſe ſtomacho inimica. Sed mendum in Dioſcoride, quippe non verbaſci anguſti folii, ſed platyphylli folia habet. Apud nos florem fert buphthalmi aureum, ſtellatum, fundente ſcapo recto in ſummo Iunio, & Iulio, tres aut quatuor cubitos, aut plus procero, radicis amplæ, & craſſioris, odoratæ, carpum ferè æquantis.

Quum

Quum lignoſum ſit ſimplex ſpecie à Theophraſto ponitur. Agreſte ſuauius olet. A Dioſcoride tria recenſentur genera. *Genera.*

Primum genus à Dioſcoride in montibus vmbroſis prouenire dicitur, ſiccoque ſolo. Secundum genus in Ægypto in maritimis collibus. Columella alto, & paſtinato loco. Plinius in Helena inſula laudatiſſimum. *Solum.*

Theophraſtus ſemine carere ait, ſæpe enim exiccata, tritaque ſeruiſſe ſe inquiunt, ſed nunquã germen erupiſſe. Dioſcorides: è ſuis radicibus agnatæ propagines liliorum, aut ari modo ſeruntur. Columella, Quàm rariſſimè ponenda eſt, vt maiora capiat incrementa, trium verò interuallo pedum ſeri conuenit, quoniam vaſtos facit frutices, & radicibus vt oculus harundinis ſerpit, nec eſt alius cultus ipſius, niſi vt ſarritionibus herbæ tollantur. Commodiſſimè autem deponentur prima parte Septembris, vel vltima Auguſti parte. Palladius. Februario mẽſe inula ponitur, quo cannera ponuntur. Seritur oculis, ſicut calami, quos abſcindere, & terra leuiter debem⁹ obruere, terra foſſa & ſubacta, excitatis ad lineam puluinis, quibus eius oculos oportet infodere, trium pedum ſpatio inter ſe ſeparantur. Plinius, Superuacuum eius ſemen, quoniam oculis radice exciſis, vt harundo ſeritur, vere, & autumno, magnis ſeminum interuallis, nullàve minus, quàm ternorum pedum, quoniam ſpatioſè fruticat. *Satio.*

De baccari. CAP. XL.

BACCARIS è coronario genere, vt Dioſcorides teſtatur. Virgilius Maro non ſolum coronariam ſtirpem, ſed faſcini depulſoriam ſcripſit.

——— *baccare frontem*

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Dioſcorides ſomnum ſuo odore accerſere ſcripſit, & Plinius. Cuius cauſam Plutarchus Sympoſiacorum tertio quærit. Cauſatur enim leuem auram, & blandum floris effluuium, quo in temulentorum corporibus obortæ inæqualitates, aſpritudineſque ſenſim diſſipantur, & exteruntur, conciliaturq́; tranquillitas, crapula retunditur, excoquiturq́;, vnde ad placidam quietem potos perducit. Veſtibus etiam odoris gratiam inſerit, ex Plinio. Ex cuius radicibus vnguentum fieri apud Ariſtophanem antiquus comediæ author teſtis eſt, & Athenæus idem memorat.

Dioſcorides Βάκχαριν vocat, nos potius πάγχαριν putamus, nomenclatura indita propter eximiam fragrantiæ gratiam cinnamomeæ radicis, ex qua cùm multa alia, tum vnguen conficiebatur. Et πάγχαρις apud Athenæum legitur, ex qua ſerta concinnabantur, qua tempora cingebantur. Latinis baccaris. Italis *baccari.* *Nomen.*

Dioſcorides ita delineat. Aſpero fruticat folio, magnitudine inter violam & verbaſcum, anguloſo caule, iuſtam cubiti altitudinem exæquãte, ſubſcabro, circa quem coliculi agnaſcentis modo ſobolis fundãtur, flore in purpura candicante, odorato. Radicibus veratro nigro ſimilibus, quibus odor ineſt cina- *Deſcriptio.*

momo proximus. Plinius. Radices tantùm odoratæ, odor cinnamomo proximus. Nos apud Gariliani fluuii pontem, via qua Romam itur, copioſiſſimè fruticare vidimus. Erat enim foliis aſperis, veluti lanuginoſis, ſubrubenti caule, radice cariophyllatæ, odorē halante præſtātiſſimi & ſuauiſſimi cinnamomi.

Gracili ſolo, nec humido prorumpere ſcripſit Plinius à Dioſcoride, qui ſqualidum, & aſperum dixit.

De roſmarino coronario. Cap. XLI.

LIBANOTIS coronarius frutex non ſolùm coronis acceptus, Dioſcoride authore, quum eius folia thus redoleant, ſed & topiarius: nam apud nos hortorum areas tam eleganti conueſtit opere, vt nullum non animal olitoris mangonio ſuffragante confingat. Præterea fictilibus vaſis plantatur, vt folio, quo ſemper comatur, & odore ſuo ædium feneſtras exornet. Expetitus etiam culinis, quum eo ad multa condimenta vtantur. Præterea ad mellificia optimus: quippe Varro ex roremarino apes mel ſpiſſum facere dixit: Columella idem ſcribit itemq; Palladius. Libanotim hæc Græcorum fabula comitatur. Libanotim tradunt fuiſſe adoleſcentem Aſſyrium, deos ſtudioſiſſimè colentem, quem inuidia mali homines peremerūt. Dolens eius vicem terra, in fruticem emortuo gentilis corpore tranſtulit, ſeruato priore eius ingenio, & deſiderio, quod erga deos habuit. Hoc verborum inuolucro innuunt Græci thure nil eſſe diis gratius, vnde thuriferis fruticum odoribus numinibus ſupplicandum Deumq; thure nobis reconciliandum.

Nomen. Græcis λιβανωτὶς στεφανωματική dicitur, quaſi roſmarinus coronarius. Caſſianus Græcus δενδρολίβανον vocat, quaſi arboreſcentem, ad differentiam herbacei. Latinis libanotis coronaria accepto nomine à libani, ſiue thuris odore, quem redolet, adiecimus coronariam ad differentiam vmbelliferarum libanotidum aliarum. Romani roſmarinum vocant. Neapolitani *roſmarino.*

Deſcriptio. Dioſcorides ita deſcribit. Ramos emittit tenues, & circa eos folia minuta, denſa, longa, exilia, ſubter incaua, ſupernè virētia, grauiter odorata. Addimus nos. Flore cæruleo, bis florens anno, vere & autumno. Semine atro, exili, reſidet ſub flore, calice triangulari, tria continens acina, quę non vbique producit, ſed Apuliæ vidimus.

Cœlum. Gaudet cœlo aprico, calido, vel temperato. Frigidis regionibus Meridiei exponatur.

Solum. Solo lęui, & ſicco, vel ſterili, & collibus maritimis gaudet: vnde nomen roriſmarini.

Satio. Propagine, & auulſione ſeri narrat Plinius, quum ſemine careat. Democritus autem viui radice, vel auulſis ramis in terra depactum, & humatum menſe Martio. Sed ramulus biennalis, vel triennalis eſſe debet. Figatur ſolo, ac circum circa terra optimè calcetur, continuis aquationibus blandiatur, donec radiculas inieciſſe noueris: idque Martio menſe, quum germinare geſtiet. Po-

teſt

teſt & ſemine ſeri, quum ſemen habere compererimus. Iulio menſe, quum maturum fuerit, colligitur, priuſquam decidat, inſolatur, inde altè paſtinato ſolo, & in areolis diuiſo ſeritur, leui terra ſuperiniecta irrigando ſemper, idque Martio menſe, vel Septembri. Cultu lætius luxuriat, adultior, & procerior perennat.

De meliſſophyllo. Cap. XLII.

VENIT & in coronamenta folio meliſſophyllum, Plinii authoritate, idemq; apibus gratiſſimum. Hoc enim florente mirum in modum gaudent, vt ab eiſdem nomen acceperit. Varro ait. Apes maxime ſequuntur apiaſtrum, & examen vbi volunt conſidere, eum ramum, aliamve rem oblinunt apiaſtro. Idem Columella, Plinius, & Palladius. Virgilius item,

—— in iuſſos ſparge liquores,
Trita meliphylla, & cerinthe ignobile gramen.

Præterea ſale, oleo, & acero condita in acerariis maximè expetitur.

Nomen.

Græcis μελισσόφυλλον, ſiue μελίφυλλον, ſiue melittena, id nomen ab apum delectatione ſibi vſurpaſſe ait Dioſcorides. Apud Latinos apiaſtrum dici Plinii authoritate. Palladius meſphyllum, & citraginem ab odoris ſimilitudine ſcribit: nam ſi nares conſulantur, citreum malum olent. Varro apiaſtrum: ab citro Neapoli deflexo nomine, *citrara* vulgò dicitur.

Deſcriptio.

Dioſcorides ita delineat. Cauliculi & folia ballotæ ſimilia eſſent, niſi maiora, tenuioraq;, nec hirſuta ita ſpectarentur. Citreum malum olent. Addimus: fert flores albidos, in verticillis copioſos.

Genera.

Duo apud nos genera, in hortis vnum, in ſyluis alterum: quod hortis ſeritur, cimicum odorem magis refert, alterum veluti ocimum citratum olet. De hoc fortaſſe Palladius intellexit, quum citraginem à meliſſophyllo diſtinxit, herbas enumerando, quibus apes delectarentur, Aprili, & Iunio.

De pſeudonardo. Cap. XLIII.

PSEVDONARDVS odora ſtirps flore, & fronde, tanti odoris fragrantia, vt flores omnes, & herbas prouocet. Huius maximus apud nos vſus: nam veſtibus iniecta, eas odore cōmendat, & cacumina manipulatim in ſcopis cōpoſita ad varios odorū vſus reponūtur. His dotibus noſtro horto ſerēda venit.

Nomen.

Primum genus quia non minus, quàm nardus ſuaui ſpirat odore, ſpicæ nomen ſibi arrogauit, vulgò *ſticados*. Alterum genus, quòd folia, & flores minus ſuaui ſpirent odore, pſeudonardum vocare libuit, quod genuina nardus non ſit, cuius veteres ſcriptores meminerunt. Saliuncam eſſe Virgilianam multis eruditis ſuſpicari placuit. Neapolitani *lauanda*, & *lauandula* vocant, quod balneis, & hominum lauacris expeterentur.

Deſcriptio.

Stirps eſt humilis, virgas profert tenues, quadrangulares geniculatas, cubitales, aut longiores, flores circa ſingula genicula bina, carnoſa, oblonga, anguſta, colore ab vtraq; parte languido in candidū vergente, perpetua carēſcēs

coma, in ſummo frequentibus ſpicis in ariſtas ſparſis, floſculis refertis purpureis, radice lignoſa, in fibras diuiſa, exitu veris, Iunio, & Iulio menſibus ſpicatur.

Solum. Gaudet apricis, & petroſis.

Satio. Seritur viuiradicibus à matre diuulſis, Octobri ac Nouembri mēſibus. Seritur & cacumine. Sed Martio menſe, terra circum optimè calcata, vetuſtate deterioreſcit. Eius vita ad quatuor annos. Sed ceſpes in plures plantulas diuiditur, & ſingulæ quatuor pedum interuallo ſeparatim plantantur.

De hedera. Cap. XLIIII.

HEDERÆ folia in coronamenta venere, eiusque corymbi in his obtinēt principatum, vt author eſt Plinius. Placet corymbis & flore: nam odor abeſt. Ferunt primum omnium Liberum patrem coronam impoſuiſſe capiti ſuo ex hedera. Cyſſon Liberi patris fuiſſe adoleſcentem, & ſaltatorem Græcia confinxit, qui coram Deo tripudians, alliſus terræ periit. Terra in Bacchi honorem in ſui nominis fruticem conuertit. Germen è terra progreſſum vitem amplecti ſolet, modo quo adoleſcens Bacchum in tripudiis amplecti conſueuerat. Hæc in tutelam Liberi patris putabatur eſſe, tū quia primus in Græciam ex Indis exportauit, tum quia, vt ille iuuenis ſemper, ita hæc ſemper virens, & ſicut ille hominum mentes, ita hæc omnia illigat. Quærit Plutarchus, cur flamen dialis ſi hederam attigiſſet piaculum cōmiſiſſet. An quod hederam tanquam ſterilem, & hominibus inutilem, & propter fragilitatem adminiculo egentem, ſolum vmbra & viriditate oculos capientem non temere in ædibus ali atque innaſci permiſerunt? quippe quæ plantas complexa maximè noceret, nec ſolo extirpari facilè poſſit, quo fit vt cœleſtium templis penitus amoueatur, vt in æde Iunonis Athenis, ac Thebis in æde Veneris. Nocturnis verò Bacchanalibus adeſt, vt à Thyaſis, & reliquis debacchanalibus abſtinerent: nā mulieres bacchicis furoribus correptæ, ad hederam feruntur, & manibus abreptam diuellunt, & dentibus lacerant, vt non omnino incredibilia dicere videantur, qui aſſerunt hederam, quòd ſpiritum habeat, quo mentes in furorem conciret, & loco moueat, ebrietatem abſque vino inducere, & hilares eos reddere, qui in furorem procliues fuerint. Andreas Medicus, quum aliquem fortè dolor capitis angeret, qui eius compreſſu leuatus fuit, vinculum intellexit eſſe doloris præſens auxilium. Hac igitur medicina opitulans, eorum, qui nimium bibiſſent, caput reuinciebat hederacea præcipuè corona, facie alioqui non inuenuſta corymbis, & foliis virentibus frontem opacat, aſtrictionisque vehementiam patitur, & poſtremo refrigerat citra odoris grauitatem. Ob hāc rationem coronam illam vita Baccho dedicaſſe videtur, qui & potum inuenerit, & malis inde naſcentibus ſuccurrat. Sunt & coronæ, quas tortiles Alexandrini vocant. Harum ita meminit Chæremon,

Hederæ, narciſſiq́, ter circumuoluto circulo

Torti-

Tortilium coronarum.

Hæc Athenæus. Ægyptii Bacchum hederam inueniſſe aſſerebant, quare illi dedicarunt, authore Diodoro Siculo, vocabantque illi chenoſirin, vt Plutarchus in Onoſiride teſtis eſt. Hæc enim vox Oſiridis plantam denotat. Oſirim autem eundem cum Baccho eſſe multi prodiderũt. Lucius Apuleius in ſomnis ſe vidiſſe Oſiridis ſacerdotes dicit, thyrſos, & hederam ferentes, quemadmodum Bacchi ſacerdotes faciunt. Sunt qui dicãt hederam Baccho dicatam, cùm ob hiſtoriam, tum ob hederæ naturam. Ouidius in Faſtis Nyſiades nymphas Bacchum puerum (quærente nouerca) in cunis hedera cooperuiſſe ſcribit. Pharnutus ad hederæ naturam retulit. Frequentibus eſt enim articulis nodoſa, quibus ſignificet ebrioſos vacillare, & titubare, & portatu faciles, vel quod ebriorum vox, quaſi articulata ſit, ac titubans, nec vno contextu intelligibilis, quare thyrſus, cuius mucro labente hedera protegebatur, Baccho dicatus. Eo enim, authore Macrobio, furoris impetus patientiæ vinculo obligandos eſſe ſignificabatur: nam hedera vinciendi naturam habet: ebriorum pedes parum ſuo funguntur munere. Alii contrariæ ſunt opinionis, non quod ebrietatẽ repræſentet, aut quod vino aduerſetur, vt Plutarchus narrat, verũ quod ille anni tempeſtates imitatus ſit: nam quũ vitigineam coronam deſideraret, & ex anni ætate vitis frondibus vidua eſſet, hedera faciẽ cœpit adornare, qua vitis vice vſus eſt, ſic etiam quod viti ſimilis ſit, & corymborum baccæ vinearum botris reſpondeant. Inimica arbor ſatis omnibus, ſepulchraq; ac muros rumpẽs, ſerpentium frigori gratiſſima, vt mirum ſit vllum honorẽ habitum ei. Eſt & hederacea corona Poëtis aſcripta, nam vnà cum lauro eorum coronam perficiebat, non quia perpetuo virens, diuturna eorum opera futura oſtenderet, ſed per laurum inſitam ingenio vim ac facundiam, per hederam autem & induſtriam peruigili labore partam ſignificare volebant, cuius rei indicium, quòd hedera ſuapte vi admodum imbecilla humi reperet, neq; ſe vnquã attolleret, pertinaci tamen labore, artificioq; peruincit, vt parietibus adhæreſcẽs, & paulatim irrepens, ſupra omne faſtigium victrix euadat: vtroque enim opus eſt, ſi quis velit excellere, & niſi excelluerit nil proficiet. Eadem ſententia fuit Pindarus, Poëtas lacte, & melle paſci, lac fœcunditatem ſignificare, mel autem artem labore partam. Athenæus Antocabalos Iamborum Poetas vocat, hederacea corona vti ſolitos. Virgilius ad id,

Paſtores hedera naſcentem ornate Poetam.

Phalangiũ ceruis exitiale eſt, & ceruis medicina eſt hedera adeſa, ex Æliano. Harpæ aues, vt à nidis ſuis beſtiolas adigant, hederam ingerunt. Veſpertiliones hederæ ſuffitu necantur. Apri in morbis ſibi hedera medentur. Agni morbo non laborant, ſi ſeptem dierum curriculo hedera paſti fuerint. Vitis autem ſtirpem prope terram aduerſus cantharidas inungunt.

Græcis κισσὸς, vel κιττὸς dicitur, quo nomine ſola rigens hedera ſignificatur. *Nomen.*
Sed aliquibus videtur κισσὸς potius dicta à poroſa textura & innumeris ſpira-

culis peruia, quàm à puero Citto ſaltante, vt fabulant Græci. Eſt & κισσηρὶς pumex, ſiue poroſus lapis, quale Catoni ciſſymbion poculum. Dioſcorides citharon, à corymbis, corymbia. Κιττὸν vt Pauſanias tradit Bacchum appellant. Antiquiſſimi Athenienſes σ, & τ promiſcuo vſu vtebantur, quare κισσὸν & κιττὸν protulerunt. Alii Dionyſiam appellauere, quaſi Bacchicam. Latini hederam, Pompeius dictam putat, quòd hæreat, id etiam Apuleius confirmat. Alii ab edendo, etenim vetuſtiores maceries ſuis radicatis propaginibus enecat, & exedit. Alii hederam, quod edita loca petat, & altè diuagetur, altiores parietes conſcendens. Itali *edera*.

Gen. & deſcriptio. Quum difficile ſit valde deſcribere ſpecies omnes ſeparatim, ideo ſecundum Theophraſtum vnà deſcribemus. Edera multigena eſt, quædam humi repens, quædam ſe in altum extollens. Excelſarum genera plura, ſed trina ſumma pateſcunt, candida, nigra, & helix. Harum item ſpecies plures, quippe alia fructu candida, alia etiam foliis. Rurſus fructum candidum ferentium, alia maiuſculum, denſum, & velut in globum circumactum fructum profert, quam corymbiam quidam vocarunt. Athenienſes acharnicam riguam eam appellant. Habet nigra differentias, ſed non in hunc modum conſpicuas. Sed helix maximis differentiis diſcernitur, etenim foliis plurimum diſtat, cùm paruitate, tum quòd angulata, concinnioraq; ſint, cum hedera rotundiora, ſimplicioraq; habeat. Diſtant enim internodiorum longitudine, atq; etiã ſterilitate, quoniam fructum quędam non ferunt, quod non in hederam transfigurentur, vt quidam volunt, at verò ſi omnes hederaſcunt, vt aliis placet; ætatis certè, diſpoſitionisq;, non generis erit diſcrimen, quemadmodum pyri ad pyraſtrum. Tamen eius quoq; folium multum ab hedera diſtat, verum id rarum, & in paucis euenit, vt vetuſtate permutetur, ceu in populo alba, & crotone. Ergo elicis plura genera, ſed quæ conſpectiora, ſummaque occurrunt, tria ſunt: Herbacea ac virens, quæ plurima eſt, ſecunda candida, tertia verſicolor, quam Thraciam quidam appellant. Et harum quæque diſtare videtur, quippe herbaceæ quædam folio tenuiori, oblongiori, atque etiam denſiori, quædam minus hæc omnia habens, & in verſicoloris genere, alia folio ampliori, alia minori, macularumque habitu diuerſa, pari modo, & magnitudine, coloréve diſtant. Auctu perfacilis herbacea, inque plurimum venit: manifeſtam quæ hedereſcat affirmant, non tantum foliis, quæ maiora, latioraque habet, verùm etiam germinibus, protinus enim erecta gerit, non inflexa gracilitate, & longitudine. Herbacea verò craſſiora, breuioraq;, ac hedera, vt ferre ſemen incipit, germen ſublime, rectumque edit. Eſt quidem vniuerſa hedera radice numeroſa, denſa, flexuoſa, ſurculoſa, craſſa, nec nimis alta, ſed præcipuè nigra, & inter candidas, quæ aſperrima, immitiſſimaque habetur: quamobrem eius amplexus arbores omnes infeſtat, omnes enim necat, & exiccat, ablato alimento. Craſſatur enim maiorem in modum, atq; arboreſcit in tantum, vt per ſe ipſa hederæ arbor fiat. Attamen

tamen ex maiore parte ſemper ſuper aliud vitam degere ſolet, atq; (vt ita dixerim) amplexicaulis eſt, ita pro ſua natura, vel quiddam eiuſmodi illico gerit. Nam è germinibus radiculas aſſiduè inter folia mittit, quibus arboribus, muriſq; obrepit, quaſi de induſtria à natura exhibitis, atq; ita humorem auferens, exhaurienſq; areſacit, & ſi inferius ſuccidatur, nihilominus viuere, durareque poteſt. Habet aliud diſcrimen non mediocre in fructu: nam alius dulcis, alius vehementer amarus, tam in candida quàm in nigra, indicium quòd alium aues mandunt, alium minimè attingunt. Etſi ſuffrutex ſit, per adultam ætatem tantum ſibi roboris vendicat, longitudine, craſſitudineque proficiens, vt in arborem deficiat. Folia, quum primum pubeſcit, anguloſa, quamplurimum in triangularem faciem exeuntia, vetuſtiori rotundantur. Pinguia, dura, immortali virore, longo pediculo, læuia ſuperna parte habet. Flore lanugineò ſuo peculiari modo, etenim florem in toto fructu habet, ſed neq; poſtremis inſidentem, neque ſingulas partes ambientem, in mediis inculcatum, niſi fortè concerni nequeat propter lanuginem. Ab eo Plinius. Ederæ duo genera, prima, vt reliquarum mas, & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore, ac pinguiore, & flore ad purpuram accedenre. Vtriuſq; autem flos ſimilis eſt roſæ ſylueſtri, niſi quod caret odore. Species horum generum tres. Eſt enim candida, & nigra edera, tertiaq;, quæ vocatur helix. Etiamnum hę ſpecies diuiduntur in alias, quoniam eſt alia fructu tantùm candida, alia & folio: fructumq; candidũ ferentium, aliis denſus acinus, & grandior, racemis in orbem circũactis, qui vocantur corymbi. Item ſeleniriũ, cuius eſt minor acinus, ſparſior racemus Simili modo in nigra. Alicui & ſemen nigrũ, alii crocatum, cuius coronis poëtæ vtuntur, foliis minus nigris, quam quidã Dionyſiam, alii Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Gręcos eriãnum duo genera huius faciunt, à colore acinorũ erythranum, & chryſocarpũ. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maximè diſtat. Parua ſunt, & anguloſa, concinnioraq;, quum reliquorũ generum ſimplicia ſint. Diſtat & longitudine internodiorũ, præcipuè tamen ſterilitate, quoniam fructum non gignit. Quidam hoc ætatis eſſe non generis exiſtimant, primoq; helicem eſſe, fieri ederam vetuſtate. Horum error manifeſtus intelligitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, ſed tria maximè inſignia: Herbacea ac virẽs, quæ plurima eſt, altera candido folio, tertia verſicòlor, quę Thracia vocatur. Etiãnum herbaceę tenuiora folia in ordinẽ digeſta, denſioraq; In alio genere diuerſa omnia. Et in verſicolori, alia tenuioribus foliis, ac ſimiliter ordinatis, denſioribuſq;. In altera neglecta omnia hæc. Maiora quoq;, ac minora ſunt folia, macularũq; habitu diſtant, & in candidis alia ſunt candidiora. Adoleſcit in longitudinem maximè herbacea. Arbores autem necat candida, omnemque ſuccum auferendo, tanta craſſitudine augetur, vt arbor ipſa fiat. Signa eius, folia maxima, atque latiſſima, mammas erigentis, quæ ſunt cæteris inflexæ, racemi ſtantes, ac ſubrecti.

Et quamquam omnium hederarum generi radicoſa brachia, huic tamen maximè ramoſa, ac robuſta. Ab ea nigræ, ſed proprium albæ, quod inter media folia emittit brachia, vtrinque ſemper amplectens: hæc eſt & in muris, quamuis ambire non poſſit. Itaque etiam pluribus locis interciſa, viuit tamen duratq;, & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis, & ſolida arbores ſugit, ac ſtrangulat. Eſt & in fructu differentia albæ nigræq; ederæ, quoniam aliis tanta amaritudo acini, vt aues non attingant. Eſt & rigens hedera, quæ ſine adminiculo ſtat, ſola omnium generum, ob id vocata ciſſos. E diuerſo nunquam niſi humi repens chamęciſſos. Dioſcorides: Hedera differentias multas ſortitur, ſummas autem genere tres. Nam quædam candida eſt, altera nigra, tertia helix, candida fructum fert candidum, nigra nigrum, ac croci æmulum, quam vulgus dionyſiam vocat: helix fructum non gignit, ſed albas habet viticulas, & folia parua, anguloſa & concinniora. Virgilius vtriuſque hederæ, albæ nigræve meminit.

Candidior cygnis hedera formoſior alba. atque

——— *edera pandunt veſtigia nigræ.*

Cœlum. Hedera, ex Theophraſto, calores odit, frigus adamat, quare feruidis minus poteſt prouenire. In Aſia hederam enaſci negant, ſed in India viſam in monte, cui Mero nomen affirmant, quo Liberum patrem ortum fabulæ aiunt. Qua de cauſa Alexander, quum ex India aliquando deſcenderet, coronatus & ipſe, & exercitus ibat. Harpalus verò & in Media tantùm locare eam contendit, ſerendo ſæpe in hortis Babyloniis, & curioſe colendo, ſed nihil efficere potuit. Hæc enim nullo pacto viuere valebat, ſicut reliqua, quæ aduecta de Græcia ſunt, hoſpitari patiebantur. Hæc igitur ob cœli conditionem regio recuſat. Ab eo Plinius. Edera iam dicitur in Aſia naſci. Negauerat Theophraſtus, nec in India, niſi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laboraſſe, vt fereret eam in Medis, fruſtra. Alexandrum verò ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediiſſe, exemplo Liberi patris, cuius dei nunc & adornant thyrſos, galeasq; etiam & ſcuta, in Thraciæ populis in ſolennibus ſacris. In frigidis terris naſci cecinit Virgilius.

——— *at ſceleratum exquirere frigus*
Difficile eſt, piceæ tantum, ſaxiq; nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.

Solum. Caſſianus aquoſis agris gaudere dixit. Adreas apud Athenæum hederam citra cultum vbiuis copioſam prouenire dixit.

Satio. Caſſianus plantari ante Calendas Nouembres, & à Calendis Martiis. Columella idibus Februarii, vel Calendis Maii ſeri oportere. Seritur & geniculis ſuis & ex his radices dimittunt, quum maximè omnium viuax ſit, ſeu arbores ſcandens amplexu ſuo perſtringat, ſeu in terra abdita ima ſubeat. Nam defixa quoque nimirum erūpere valet: ſpiſſitate, acoreque ſuo ſeruari aliquantulum tēporis poteſt. Longè ab arboribus ſeri debet, obeſt enim maximè ſua vicinia:

nume-

numeroſa enim radice cohæret, multoque indiget alimento, quæ aſcendere, amplecti, ſtrangulare, atque irrepere apta eſt. Facilis eſt generationis, nam in multis creatur, & quod mirabilius, viſam eſſe in cornibus cerui aliquando. Hæc Theophraſtus. Plinius verò: Ac non in nouiſſimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur hedera. Id enim noxium, & exitiale ei eſt tempus. Seritur etiam palo: ex qua ſatione inſitio reperta eſt. Agricola ſedulus caſam ſepis munimento cingens quo minus putreſcerent ſudes limen ſubdidit ex hedera. At illæ viuaci morſu apprehenſæ, ſuam ex alieno fecere vitam, apparuitq; truncum eſſe pro terra.

Hedera laborem omnem veretur, ſi Propertio credimus canenti: *Cultus.*

Aſpice quos ſummittat humus formoſa colores,
Et veniant hederæ ſponte ſua melius.

Decoros dabit corymbos, inquit Caſſianus, ſi ternum conchyliorum crematorum cinere conſpergatur, aut alumine rigetur. Nigra vertitur in candidam, ſi terra alba madens humore, octo dierum ſpatio radicibus infundatur. *Ars.*

Theophraſtus hederam calidam dicit, quod ex ea fiant ignaria. Ab eo Plinius. Calida hedera, & omnes, ex quibus ignaria fieri ſolent: teritur lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, vel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil hedera præſtantius, quæ teratur lauro, laurumque terat. Cato. Si voles ſcire in vinum aqua addita ſit, nec ne, vaſculum facito de materia hederacea. Vinum id, quod putabis aquam habere, eodem mittito, ſi habebit aquam, vinum effluet, aqua manebit: nam non continet vinum vas hederaceum. Ab eo Plinius. Ederæ mira proditur natura, ad experienda vina. Si vas fiat ex ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, ſi qua fuerit miſta. Sed id falſum diximus in Magia noſtra naturali. *Materies.*

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER DECIMVS SIVE HORTVS OLITORIVS.

PROOEMIVM.

E CORONARIO horto egreſſi, olitorium ingredimini, ibi enim cremia, & frutices inſpexiſtis, hîc herbacea conſpicietis: nouiſſimum genus, in quod ſtirpes omnes, è terra naſcẽtes principio digeſſimus. Licuit enim mediocriter agricolationis rei imbuto ſimplicis cultus tractationẽ præmittere, vt quæ multiplicis operationis foret, facilius perdiſceretur, ne veſtra deluſa ſpectatione delapſi videremur. Olitoriam rem aggrediemur, ſanè perquam dignam, cui ſtrenuam ſeduli operã nauemus. Marcus ille antiquiſſimus Cato ſecundum locum tribuit horto irriguo, & ſi ſuo tempore vinum tanto pretio non fuiſſet, vni horto principẽ locum tribuiſſet. Cicero libro de ſenectute: Nõ ſegetibus ſolũ, & pratis, & vineis, & arbuſtis res ruſticę lætæ ſunt, ſed etiam hortis. Columella hortorum cultũ inſigniter neglectum fuiſſe quõdam veteribus agricolis narrat, ſuo tempore vel celeberrimũ, ſiquidem quum parcior apud priſcos eſſet frugalitas, largior tamẽ pauperibus fuit vſus epularum, lactis copia, ferinaq; ac domeſticarum pecudum carne, velut aqua, frumẽtoq́; ſummis, atq; humillimis victum tolerãtibus. Mox quũ ſequẽs, & præcipue ſua ętas dapibus libidinoſis ſua pretia cõſtituerit, cœnęq́; non naturalibus deſideriis, ſed cenſibus æſtimentur, plebeia paupertas ſummota à pretioſioribus cibis, ad vulgares cõpellitur. Plinii tempore ſtatim faciebant iudicium nequam eſſe in domo matremfamilias, (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) vbi indiligens eſſet hortus. Horti maximè placebant, quia nõ egerent igni, parcerẽtq́; ligno, expedita res, & parata ſemper, vnde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura ſenſum cibo, & quæ minimè accenderent deſideriũ panis. Et ſi hortorum cultus diligentius Columellæ, quàm maiores tradiderint, præcipiendus fuit, quanto nobis copioſius pertractãdus fęlici Campanię ſolo, indulgentiſſimoq́; cœlo ortis erit? Vbi humi facilitate, cœliq́; placiditate her-

bæ

bæ ſunt perennis prouentus, reſtibiliſq; feracitatis, ſibiq; gradatim ſuccedunt, adeoq; laſciuiũt, vt idem olus ter, quater anno ſeratur, demetaturq;. In quibus aſſiduus vſus, & eſus multa adinuenit, nec parum multa inuenturus. Nos primum acetaria olera, poſt condimentaria, demum eſcaria, poſtremo cartilagineum genus, tum quod ſupra terram, tum quod ſub terra connaſcitur proferemus. Sed prius de cœlo, ſolo, & remediis horti aliqua prædicturi.

Quid hortus, & de Priapo hortorum deo. CAP. I.

HORTI ſi plurali numero proferantur, non ſolùm olerum, aliarumque herbarum, ſed arborum quoq; conſitum locum ſignificãt, vt horti Alcinoi, Saluſtiani, Luculliani, & Pompeiani. Fuit etiã eius ſignificatio, & ſi ſingulari numero proferatur, adeò latiſſima, vt etiam omnis villa cõprehenderetur, Feſto Pompeio authore. In duodecim tabulis legum noſtrarũ, inquit Plinius, nuſquam nominatur villa, ſemper in ſignificatione ea hortus. In horti verò hęrediũ. Dicti horti ſunt, quod ibi oriantur, qui arma capere poſſint. Ab aliis verò horti dicti, quòd ibi olera naſcerẽtur: oluſq; dicitur Theophraſto omnis herba, quę cibario vſui oritur. Alii ab alendo, quod oleribus alerẽtur homines antequam fruges repertæ eſſent. Varro nomen ab olla deducit. Nonius & Feſtus inter aſpirata connumerant. Sed ſi etymologię rationem ſpectemus, ortus ſine aſpiratione ſcribendũ eſſet, à doctioribus verò receptus vſus fecit, vt aſpiretur, fortaſſe ad differentiam participii ortus. Nobis verò olitorius hortus erit circumſcriptus in villa locus, in quo olera deponimus, nomenq; ab oriendo deducimus, quod in hac villæ parte feſtinantius, & copioſius quàm alibi toto anno herbæ oriantur. Sed de hortorum deo dicamus aliqua. Hanc rem, inquit Plinius, comitata eſt & religio quædam, hortoſq; & fores tantùm contra inuidentiũ effaſcinationes dicari videmus. In remedio ſatyrica ſigna, quãquam hortos tutelę Veneris aſſignante Plauto. M. Varro ſui de re ruſtica libri initio Venerem adueneratur, cuius procuratio hortorum, quo nomine ruſtica vinalia inſtituta. Cæteri autem Priapum hortorum deum voluerunt, & ſi M. Varro inter deos Semnones adnumeret, qui neq; cœleſtes, neq; terreni eſſent, à Gręcis verò inter deos receptus, propter eam corporis partem, à qua omnium animantium ſit ortus. Sed ratio cur hortorum præſidio Priapus fuerit, eſſe poteſt, quod ſicut pars illa omnium fœcũdiſſima, & generationis cauſa exiſtit, ſic in villa nil hortis fœcundius: nam & ſi cęterę villę partes ſemel quid annuatim producant, horti ſemper ſunt perennes. Phurnutus ita eum depingit, vt omnis generis fructus in ſuo ſinu gerat, quod fructuũ indicet copiã, qui intra terrę ſinum naſcuntur, & oſtenduntur. Deus dicitur, quòd eius ſit & ſeruare, & tueri, quæ genuerit. Falcem manu gerit, cuius vſus in putandis vineis, & arboribus eſt, vt putatione omnia fertiliora reddantur. Ægyptii, qui rum publicas, tum religioſas res non ſine quadam naturali ratione figurant, aliter eum depingunt; dextra ſceptrum geſtantem, perinde ac ſi ab eo omnia terra

mariq; genita ſint. Siniſtra ſui ipſius ithyphallum tenentem, quo ſemina hamo aſperſa in apertum mittat. Columella de eius effigie,

——— Sed truncum fortè dolatum
Arboris antiquæ numen venerare ithyphalli:
Terribilis membri, medio qui ſemper in horto
Inguinibus puero, prædonis falce minetur.

Dictus Græcis ἰθύφαλλος: nam φαλλὸς Priapus eſt, ἰθὺς rectus, quaſi columnam recti membri denotans. Item legitur,

Aſtans inguinibus columna noſtris.

Apud Corynthios, vt Strabo refert, magna veneratione Priapus colebatur, nec in templo ſolùm, ſed in agreſtibus locis, vbi caprarum paſcua, & apum examina eſſent. Pauſanias in Bœticis dicit, Ægyptios hircum vocaſſe ob eam corporis partem, à qua omnium ſit ortus. Orpheus eum protogonon vocat. Apud Lampſacum Priapo lætabilis victima aſellus erat, vel quia, vt Ouidius in Faſtis, Lotis pudicitiæ dum inſidiatur Priapus, aſini clamore excitata nympha, amatoris libido detecta eſt: vel quum, vt Higinius ait, inter aſellum, & Priapum de virilis membri magnitudine ortum eſſet certamen, in eo ſuperior fuerit aſellus; vel, vt Lactantius, quum in hoc animali genitalis membri magnitudo enormis ſit, nulla huic deo victima aptior poterat ſacrificari: vel, vt ego auguror, aſellus hortos ingrediens, teneras & naſcentes herbas pedibus conculcando, & dentibus detruncando auidiſſimè depaſcitur, vnde & hortorum populator, hortorum cuſtodi deo immolabatur, vt capra Mineruæ, deæ deuaſtatrix, & hircus Baccho vitium eroſor: vel quòd nudata carne caluaria aſini medio horti defixa contra eorum effaſcinationes ſit amuletum.

Quis locus hortis deputetur. CAP. II.

HORTI locum Græci pariter & Latini circa ædes eligunt, longè ab area. Caſſianus. Horti conſtructio res permaximè neceſſaria in vita, conſtituereq; eum conuenit, & ad ſanitatem, & ad vires à morbis reficiendas non procul ab ædibus, ſed in vicinia, vt & delectationem ex aſpectu capiamus, & iucunditatis ex odoris fragrantia participes ſimus. Situs non ſecundum ventum arearum, ne à tenuiſſimis palearum particulis inde allatis herbæ perdantur. Columella locum prius conuenire dixit, ſi permittit agri ſitus, iuxta villam, præcipue pinguem, prouidendumq; ne hortus areæ ſubiaceat, ne per trituram venti poſſint paleas, aut puluerem in eum perferre: nam vtraq; ſunt oleribus inimica. Ab eo Palladius: Hortus domui proximus eſſe debet, ſterquilinio maximè ſubiectus, cuius ſucco ſponte fœcundetur. Ab area longè ſitus ſit: nam puluerem palearum patitur inimicum.

Quale ſolum, & cœlum hortos deceat. CAP. III.

POST loci electionem, ſequitur ſoli, & cœli: & ſi nos ſingularis cuiuſque herbæ peculiare ſolum, cœlumq; deſignabimus, lubet tamen in vniuerſum

ſum aliqua præfari. Theophraſtus pingue ſolum oleribus conuenire dixit, olera enim radices in profundum non adigunt, vnde id ſugunt, quod ſumma tellure ſuppeditatur, quod neq; exiguum, neq; exuctile eſſe debet. Caſſianus ſuo de Agricultura libro terram deſcribens oleribus aptam, probat eam, quæ æſtu neq; reſiccetur, neq; magnis hiatibus rumpatur, neq; argilloſam, vel aſperam. Quæ enim per æſtatem reſiccatur, implantata perdit, aut tenuia & imbecillia reddit. Quę argilloſa, ſi ex æquo ſtercus ei ammiſceatur, vix idonea redditur. Quæ hiaſcit, inutilis penitus. Aſpera neq; nutrire, neq; recipere quicquam poteſt. Aſperi arenoſiq; loci, qui multum limum recipiunt, pauci ſunt oleribus idonei. Sed ita deprehendes aptam. Terram aqua diſſolue, & laua, & ſi quid limi habere comperies commodam iudicabis, ſi plus aquæ, ineptam: eandem etiam iudicabis, ſi manibus, velut ceram emolliendo glutinoſam comperies. Columella pingue ſolum oleribus tribuit, & quale oporteat eſſe, quibúsve ſignis dignoſci, carminibus elegantiſſime deſcribit:

Principio ſedem numeroſo præbeat horto
Pinguis ager, putres glebas, reſolutaq; terga
Qui gerit, & foſſus graciles imitatur harenas.
Atque habilis natura ſoli, quæ gramine læto
Parturit, & rutilas ebuli creat vuida baccas.
Nam neque ſicca placet, nec quæ ſtagnata palude
Perpetitur querulæ ſemper conuitia ranæ.
Tum, quæ ſponte ſua frondoſas educat vlmos,
Palmitibusq; feris lætatur, & aſpera ſyluis
Achrados, aut pruni lapidoſis obruta pomis
Gaudet, & iniuſſi conſternitur vbere mali,
Sed negat helleboros, & noxia galbana ſucco,
Nec patitur taxos, nec ſtrenua toxica ſudat,
Quamuis ſemihominis veſano gramine fœta
Mandragoræ pariat flores, mœſtamq; cicutam,
Nec manibus mitis ferulas, nec cruribus æque,
Terga rubi, ſpinisq; ferat paliuron acutis.

Palladius, Etſi terra omnis ſtercore miſta horto conueniat, tamen hæc genera ſunt in electione vitanda. Creta, quam argillam dicimus, atque rubrica. Cœlum verò exoptat apertum, apricumq;, arboribus liberum & omni vmbra, & temperatum. Nam calidis, ſiccisq; locis herbæ æſtate ad extremum ariditatis perueniunt; intereuntq;, niſi aſſidua pluuia, vel aqua organis hauſta rigentur: contrà quæ locis frigidis, ſe ſuſtinere non poſſunt. In locis vmbroſis parum vtilitatis excipimus: vnde temperatum cœlum, vel calidum expoſcunt, vt omni tempore conualeſcant. Humidis locis æſtate valent, hyeme laborant, ſiccis hyeme valent, æſtate peruruntur. Terram emendare poſſumus, cœlum nullo modo permutare, ob id circa cœli electionem laborandum.

Quòd horti locus oportet ſit irriguus. Cap. IIII.

QVod maximè refert in horti electione eſt, vt locus ſit irriguus, qui aduenienteriuo, dicit Columella, vel ſi non ſit fluens aqua, fonte puteali poſſit irrigari. Sed vt certam perennitatis puteus habeat fidem, tum demum effodiendus eſt, quum ſol vltimas partes virginis obtinebit, id eſt, menſe Septembri ante æquinoctium autumnale, ſiquidem tum maximè explorantur vires fontium, quum ex longa ſiccitate æſtatis, terra caret humore pluuiali. In ſuis verò carminibus,

Vicini quoque ſint amnes, quos incola durus
Attrahat auxilio ſemper ſitientibus hortis,
Aut fons illachrymet putei non ſede profunda,
Ne grauis hauſturis tendentibus ilia vellat.

A quo Plinius, Hortos riguos maxime habendos, ſi contingat profluo amne, ſi minus è puteo pertica, organiſve pneumaticis, vel tollenonum hauſtu rigandos. Palladius. Felix poſitio eſt, cui leniter inclinata planities curſu aquæ fluentis per ſpatia diſcreta deriuat. Si fons deſit, aut imprimendus eſt puteus, aut ſi nequeas hoc, piſcina ſuperius conſtruenda eſt, vt illinc aquas pluuia conferente, hortus per æſtiuos rigetur ardores. Si hac omni facultate carueris, ſemper altius tribus, vel quatuor pedibus ad paſtini ſimilitudinem fodies hortulum, qui ſic cultus negligat ſiccitates. Sed Vindanionius locis aqua carentibus hortum tali artificio conſtruit. Spatium terræ ad hortum electum, pedali, vel cubitali profunditate defodit, & ablata terra, tegulas in effoſſum locum ſubſternit, conijcit pinguem terram ſupra. Alij pro tegulis pauimentum rectorio opere inducunt, complanantque, tum terram ſupra, & ſtercus ſuperiniiciunt: ambiatur etiam muris locus, vt nequaquam aqua ad rigandam affuſa foras diffundi poſſit, deinde ſerunt, hyeme pluuiali aqua contenti, æſtate rigantes, neque enim æſtate indigent humore, quum hyberna humiditas loco conſeruetur, ne in vicinos locos delabatur. Alii duos faciunt hortos, hyemalem, qui ex pluuiis opem ſentit, alterum æſtiuum in loco vmbroſo, ad Arctum verſo. Theophraſtus narrat olera omnia aquam diligere. Aquarum optimæ, quæ dulces, & frigidæ ſunt, peſſimæ quæ ſalſæ, & rarefactu difficiles notantur. Omnium optimæ, quas Iuppiter dederit: his enim animalia noxia interimi creduntur. Salſæ aquæ vitandæ ſunt, quia deterius nutrire terrenas plantas queunt, quàm dulces, adurunt enim, augerique prohibent. Quibuſdam priuatæ naturæ oleribus, priuata alimenta exhibere par eſt, ſalſiſq; humoribus iuuantur, vt braſſica, beta, ruta, eruca, quæ ſi ſalſis aquis rigentur, meliora euadunt. Sed aquæ potabiles frigidæ idoneæ ſunt, & haud exiguas ſibi partes vendicant ad alimenta, & incrementa olerum, percoquunt enim propter caloris circumobſiſtentiam, & propter radicum refrigerationem: ob id olera his aquis rigata, meliora euadunt. Ex cœleſtibus no-

cturnæ,

cturnæ,& aquiloniæ præſtant,& ob eandem cauſam calidæ diffundunt,& humefaciunt,& inſitum calorem debilitant. Aquarum mixtura vtilis eſt, quum altera dura, & incocta, altera mollis & placida, vel ſi terrenam miſturam ſecum ferant, vt in turbulentis, ſtercoroſiſq; humoribus. Aquæ contumacia iniecto lino emollitur, & putealis tenuitatem admiſcens ſcatebris lutulentis. Rigandi hora vel matutina, vel veſpertina, ne aqua ferueſcens ſole officiat. A quo Plinius. Peculiaris medicina raphano (braſſicam intelligit) betæ, rutæ, cunilæ, in ſalſis aquis, & alioqui plurimum ſuauitati, & fertilitati conferunt, cæteris dulcium aquarũ rigua proſunt. Vtiliſſimè ex iis quæ frigidiſſimæ, & quæ potu ſuauiſſimæ. Minus vtiles è ſtagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina inuehunt. Præcipuè tamen imbres alunt: nam & beſtiolæ innaſcentes necantur. His horæ rigandi matutina, atq; veſpera, ne inferueſcat aqua ſole. Apud nos ſi non eſt altius attollenda aqua, tympanis olitores vtuntur, hæc enim per aperturas hauriunt aquas in ambitu, redduntq; eas per columbaria ſecundum axem. Si verò altius attollendæ ſint, rotę ambitu affiguntur modioli, vt pleni aqua, & in ſublime elati, reddant aquas in caſtellum. Sed hoc frequentius organo vtimur. Inuoluitur ſpartea funis circa rotæ circumferentiam, demiſſaque ad imum putei collocantur in ea ſitulæ ligneæ congiales pendentes, vt rotæ verſatione attollantur in ſummũ ſitulæ, quæ denuo cogentur inuerti, & infundere in caſtellum aquam quam extulerant. Id interdiu faciunt quum ſolis feruore ceſſant ab opere. Veſperi verò oſtiolum reſerant ſub caſtello, quo reſerato ſubiectus canalis excipit aquam ex caſtello effluentem, vt circa hortum excernat. Alii deinde canaliculi excipiunt, & in areas impartiuntur ordine collocati, tota nocte reſidente in areolis aqua.

De fimo oleribus idoneo. CAP. V.

OLERA omnia aquam, fimumq; concupiſcere Theophraſtus ſcripſit, & magis quæ infirmiora ſunt, quum maiori, copioſioriq; alimento indigeant: Hyberna magis, quàm æſtiua, ruta excepta, quæ fimi aſpernatrix eſt. Fimum ſtipularium maximè laudat, iumentorum vitioſum putat, quod maximè inareſcat. Fimum vnà cum ſatu intermiſtum potiſſimum diſponunt. Quidam inter ſerendum ſuperiaciunt, & ſtercore humano inconcocto ad ſuccum probè conficiendum vtũtur. Oleribus paratur ſuccus ſimul à fimo, & ab aqua, quum multum humoris ab eis appetatur: volunt enim foliorum vſum præbere, non fructum, quum folia tam elaborato ſucco non egeant, vt fructus. Græci: primum ſtercus oleribus optimum, cinis tenuiſſimus, & natura calidus, occidit enim pulices, & vermes, & eiuſmodi beſtiolas. Secundum columbinum, quod ipſum itidem beſtias necare poſſit. Quidam columbino aſininum præferunt, quod olera dulciora reddat. Optimum caprinum eadem pręſtare valens. Sed in carentiis alia etiam ſtercora, ſed nõ recentia, in vſum venire poſſunt, recentia beſtias gignũt: ſint ſaltim annua, & ligonibus pertractata.

Ex his Fronto maximam iniuriam olitori fieri poſſe ſcribit, ſi anſerinum ſtercus muria diſſolutum, oleribus aſpergatur. Columella optimum ſtercus aſini ad hortorum vſum eſſe dicit, quia minimum herbarum creat, proximum vel armenti, vel ouium, ſi ſit anno maceratum: nam quod homines faciunt, quamuis habeatur excellentiſſimum, non tamen neceſſe eſt adhibere, niſi aut nudæ glareæ, aut ſine vllo robore ſolutiſſimæ arenæ, quum maior ſcilicet vis alimenti deſideretur. In carminibus tempus præſignat,

Poſt vbi Ryphea torpentia frigora brumæ
Candidus aprica Zephyrus relegauerit aura,
Sydereoq; polo cedet lyra merſa profundo,
Veris & aduentum nidis cantarit hirundo:
Rudere tum pingui, ſolido, vel ſtercore aſelli,
Armentiue fimo ſaturet ieiunia terræ,
Ipſe ferens olitor diductos pondere qualos:
Pabula nec pigeat feſſo præbere nouali,
Immundis, quæcunque vomit latrina, cloacis.

Paſſinandi tempus, cultus, & ſeminum ortus. CAP. VI.

ORDINANDI, paſtinandique tempora duo dicit Columella, quoniam duæ quoq; ſunt olerum ſationes: nam & autumno, & vere plurima ſeruntur, melius tamen vere riguis locis, quoniam & naſcentis anni clementia excipit prodeuntia ſemina; & ſitis æſtatis reſtinguitur fontibus. Curabimus vt ager, quem vere conſeri oportet, autumno circa calendas Nouembris paſtinetur. Quem deinde velimus autumno inſtituere, menſe Maio conuertemus, vt aut hyemis frigoribus, aut æſtiuis ſolibus, & gleba ſoluatur, & radices herbarum necentur, nec multo ante ſtercorare debebimus, & quum ſationis appropinquabit tempus, ante quintum diem exherbandus erit locus, ſtercorandusq;, & ita diligenter foſſione iterandus, vt fimo terra commiſceatur. Igitur ſolum, quod conſerere vere deſtinauerimus, poſt autumnum patiemur effoſſum iacere brumæ frigoribus, & pruinis inurendum. Quippe è contrario ſicut calor æſtatis, ita vis frigoris excoquit terram, fermentatamq; reſoluit. Palladius ab eo: Serendi tempora, licet per menſes certa ſignemus, tamen ſecundum loci, & cœli naturam vnuſquiſq; cuſtodiat. Frigidis locis autumno ſatio celerior fiat, verna verò tardior. Calidis autem regionibus & autumnalis ſerior fieri poteſt, & verna maturior. Quæcunq; ſerenda ſunt, quum Luna creſcit, ſeminentur: quæ ſecanda ſunt, vel legenda, quum minuitur. Sementes hortenſium, Theophraſtus inquit, quibus ſeri ſingula ſolent, tres certè notantur. Vna hyberna, altera æſtiua, tertia quæ inter eas cadit poſt hybernū ſolſtitium, quas ita appellant, non ratione ſatus, ſed ortus, vſuſq;. Satus enim in cōtrariis fermè temporibus conſiſtit. Prima menſe Iulio poſt æſtiuum ſolſtitium, quo braſſicam, radiculam, rapam, & quæ ſementis poſtera vocant, vt betam, lactu-

cam, erucam, ſinapi, coriannum, anethum, & naſturtium ſerere ſolent. Secunda poſt brumam menſe Ianuario, qua ſeminant, defiguntq; porrum, apium, gethyum, & atriplicem. Tertia, quam æſtiuam appellant menſe Martio, qua cucumis, cucurbita, blitum, ocimum, portulaca, ſatureia ſeruntur. Sed proſequamur varias earum generationes, ex eodem: & primò alia ſemine, alia ab radice, auulſione, & ramo oriuntur. E ſemine maximè generalis eſt omnium generatio. E radice allium, cæpa, bulbus, & capitata omnia. Sed oportet quæ ſeruari ad ſationem debent, vt earum interna humiditas pinguior ſit: nam ſi eſt aquoſa, diſſoluitur, altera, vt tunicis muniatur, quarum præſidio intus humor cohibeatur, ne exhalet: nam quæ tenui cortice ſunt, rugantur cito, abit enim pars tenuis. Exemplum rapi, & raphani, ſed bulbus & ſcilla quum munimentum aliud à natura comparatum habeant, ſcilicet tunicas plures, & lentorem, diutius viuunt. Braſſica auulſione naſcitur, ruta, ſiſymbrium, ſerpillumq;. Hæ nanq; deciſæ, & depactæ radices fundunt, adoleſcuntque. Sed ocimum, & amaracum à ſummo reciſa panguntur, & ſi exuctioris naturæ ſunt, germina fundunt, cultumq; ſuſcipiunt, vt diu incolumia perennent. Omnia tranſlata meliora, grandioraq; fiunt: porrorum enim, radicumque magnitudo ex tranſlatione. Omnia auctu faciliora, grandioraq; veniunt ſeminibus depoſitis, quàm fuſim ſatis. Caule reciſo omnia regerminant, exceptis quæ ἀπίτυλαι dicuntur. Sed euidentiſſima & vſitata, ocimum, lactuca, & braſſica. Lactucæ quidem regerminatos caules ſuauiores affirmant, primos eſſe lactuoſos, atq; amaros, vtpote minus concoctos, alii è contrario volunt, ſecundos ſcilicet lacte refertiores conſtare, ſed dulciores ſentiri, quandiu teneri ſunt. In braſſica ſuauiores regerminatos caules omnibus conſtat. Radix & rapa ſi terra cooperiantur, vſq; ad æſtatem durant, & creſcunt, quod olitores de induſtria faciunt, non enim regerminant, nec folia promunt, niſi aggeſtam humum eieceris, quod etiam in reliquis deprehendi facilè poteſt. Ab eo Plinius. Naſcuntur omnia aut ſemine, aut auulſione. Quædam ſemine, & ſurculo, vt ruta, origanum, ocimum: præcidunt enim & hoc quum peruenit ad palmum altitudinis. Quædam & radice & ſemine, vt cæpa, allium, bulbi. Eorum verò quæ à radice naſcuntur, radix & diuturna, & fruticoſa eſt, vt bulbi, gethyi, ſcillæ. Fruticant alia & non capite, vt apium, beta. Caule reciſo ferè quidem omnia regerminant, exceptis quæ non ſcabrum caulem habent. Et in vſum verò ocimum, raphanus, lactuca. Hanc enim ſuauiorem putant à regerminatione. Raphanus vtiq; iucundior detractis foliis, antequam decauleſcat: hoc & in rapis. Nam & eadem direptis foliis cooperta terra creſcũt, durantq; in æſtate. Vtiq; meliora naſcuntur aceruatim ſato ſemine, quàm ſparſo.

De hortorum remediis contra cœli noxas. CAP. VII.

NVNC afferamus remedia hortorum, ab antiquis rei agricolationis authoribus deſcripta. Sed quia circa duo videntur verſari, & contra cœli

noxas, & contra innaſcentium animalium iniurias, indicabimus primò quomodo à cœli noxis tueantur. Grandini obuiam iri credidit Philoſtratus, ſi quis ſpeculum incumbenti nubi oſtendat. Vel ſi hyænæ, crocodili, aut phocæ pellem loco circumducas, eandemq; præ foribus domus ſuſpendas. Vel ſi claues multarum ædium per circulum regionis funiculis illigaueris. Vel ſi in domibus tauros ſtatues ligneos. Vel ſi paluſtrem teſtudinem dextra manu ſupinam poſuetis, modica terra circum eam aggeſta, vt ſe nequeat vertere, & abire. Sunt qui dicant hora ſexta diei, vel noctis circumgeſtationem teſtudinis fieri oportere, & depoſitionem. Vel hippopotami pellis tegmina ad ſingulos horti terminos poſita. Quæ valdè indecora opinor, viranda, & non credenda, ſed adſcripſi, ne quid videar eorum præteriiſſe, quæ veteres prodiderunt. Palladius contra grandinem etiam multa ſcribit. Panno roſeo mola cooperitur. Item cruentæ ſecures contra cœlum minaciter leuantur. Item horti ſpatium alba vite præcingitur. Vel noctua pennis patentibus extenſa ſuffigitur. Vel ferramenta, quibus operandum eſt, ſepo vnguntur vrſino. Grandini creditur obuiare, ſi quis crocodili pellē, vel hyænæ, vel marini vituli per ſpatia poſſeſſionis circumferat, & in villæ, aut cortis ſuſpendat ingreſſu, quum malum viderit imminere. Item ſi paluſtrem teſtudinem dextra manu ſupinam ferens vineas perambulet, & reuerſus eodem modo ſic illam ponat in terra, & glebas dorſi eius obiiciat curuaturæ, ne poſſit inuerti, ſed ſupina permaneat. Hoc facto fertur ſpatium ſic defenſum nubes inimica tranſcurrere. Nonnulli vbi inſtare malum viderint, oblato ſpeculo imaginem nubis accipiunt, & hoc remedio nubem (ſeu vt ſibi obiecta diſpliceat, ſeu tanquam geminata alteri cedat) auertunt. Item vituli marini pellis in medio vinearum loco vni ſuperiecta viticulæ, creditur contra imminens malum totius vineę membra veſtiſſe. Contra rubiginem hæc docentur à Columella in ſuis carminibus.

Hinc mala rubigo virides ne torreat herbas,
Sanguine lactentis catuli placatur, & extis.
Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aſelli
Tyrrhenus fixiſſe Tages in limite ruris.
Vtq; Iouis magni prohiberet fulmina Tarchon,
Sæpe ſuas ſedes percinxit vitibus albis.
Hinc Amythaonius docuit quæ plurima Chiron,
Nocturnas crucibus volucres ſuſpendit, & altis
Culminibus vetuit feralia carmina flere.

Anatolius, Omnia ſemina tum hortenſia, tum arualia ab omni beſtia & integra, & illæſa conſeruabis, ſi ipſa in ſucco cucumeris ſylueſtris præmacerata ſeminaueris. Incorroſa autem manent olera in teſtudinis teſtam conſeminata. Floribus euadet hortus, ſi loto tuſa, & in aquam coniecta eum reſperſeris, aut fœnogræco in aqua trito ſulcos irroraueris, aut aſini caluariam in medium hortum depoſueris. Palladius. Omnia ſemina horti, vel agri feruntur

tur ab omnibus malis, ac monſtris tuta ſeruari, ſi agreſtis cucumeris tritis radicibus antè macerentur. Item equæ caluaria, ſed non virginis, intra hortum ponenda eſt, vel etiam aſinæ. Creduntur enim ea fœcundare ſua præſentia, quæ ſpectant. Philoſtratus etiam hippopotami pellem intra regionem defodit, ne eò loci fulmen cadat.

Remedia contra beſtiolas horto innaſcentes. CAP. VIII.

NVNC ad beſtiolas hortis noxias noſter ſe conuertat ſermo, & primò ab erucis incipiemus: maxima & vniuerſalis olerum lues. Theophraſtus braſſicis innaſci erucas dixit, quas humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus. Anatolius Græcus ad eas fugandas hæc docet. Vitigineum cinerem triduo macerato aqua, inde olera aſpergito. Vel bitumine & ſulphure ea ſuffumigato. Vel olerum ſemina ficulnei cineris lixiuio macerato, & ſerito. Vel vrina & amurca ex æquo miſtis, vel alterius horti erucis exceptis, & aqua cum anetho coctis, & refrigeratis hortos irrorato. Vel menſtruata mulier diſcalceata, crinibus paſſis, palliolo induta, nullo circa pudenda perizomate, hortum circumiens per medium egrediatur. Vel fungos ſub nucis arbore naſcentes ſuffumigato. Quin & veſpertilionis ſtercore, & allii lignis ſuffitis, vt vapor per hortum diſpergatur, erucæ necabuntur. Columella. Vbi verò apricis regionibus poſt pluuias noxia inceſſerunt animalia, quæ à nobis appellantur erucæ, Græcè autem κάμπαι, vel manu colligi debent, vel matutinis temporibus frutices olerum concuti. Sic enim dum adhuc torpent nocturno frigore, ſi deciderint, non amplius in ſuperiorem partem prorepunt. Id autem ſuperuacuum eſt facere, ſi ante ſationem ſemina, vt iam prædixi, ſucco herbæ ſedi macerata ſunt. Nihil enim ſic medicatis nocent erucæ. Sed Democritus in eo libro, qui Græcè inſcribitur περὶ ἀντιπαθῶν, affirmat has ipſas beſtiolas enecari, ſi mulier, quæ in menſtruis eſt, ſolutis crinibus, & nudo pede vnamquamq; aream ter circumeat, poſt hoc enim decidere omnes vermiculos, & ita emori. In ſuis verò carminibus elegantiſſimè eadem docet,

Sed ne dira nouas ſegetes animalia carpant,
Profuit interdum medicantem ſemina pingui
Palladia ſine fruge ſalis conſpergere amurca,
Innatáve laris nigra ſatiare fauilla.
Profuit & plantis latices infundere amaros
Marrubii, multoq; ſedi contingere ſucco.
At ſi nulla valet medicina repellere peſtem,
Dardaniæ veniant artes, nudataq; plantas
Fœmina, quæ iuſtis tum demum operata iuuentæ
Legibus obſcœno manat pudibunda cruore,
Sed reſoluta ſinus, reſoluto mœſta capillo,
Ter circum areolas, & ſepem ducitur horti.

Quæ quum luſtrauit gradiens (mirabile viſu)
Non aliter quam decuſſa pluit arbore nimbus
Vel teretis mali, vel tecta cortice glandis,
Voluitur ad terram diſtorto corpore campe.

Plinius. Raphano (braſſicæ) innaſcuntur erucæ. Naporum medicina eſt, ſiliquas vnà ſeri, ſicut oletum cicer, arcet enim erucas. Quo ſi omiſſo iam natæ ſint, remedium abſinthii ſuccus decocti inſperſus, & ſedi, quam aizoum vocant. Semen olerum ſi ſucco eius madefactum ſeratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum enim nec erucas, ſi palo imponantur in hortis oſſa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduerſus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto ſuſpenſum auxiliari narrant. Sunt qui ſanguineis virgis tangãt ea, quæ volunt his obnoxia eſſe. Palladius ex his. Contra erucas ſemina, quæ ſpargenda ſunt, ſemperuiuæ ſucco madefiant, vel erucarum ſanguine. Cicer intra olera propter multa portenta ſerendum eſt. Aliqui cinerem de fico ſuper erucas ſpargunt. Item ſquillam, vel in horto ſerunt, vel certe ſuſpendunt. Aliqui mulierem menſtruantem, nuſquam cinctam, ſolutis capillis, nudis pedibus contra erucas, & cætera hortum faciunt circumire. Aliqui fluuiales cancros pluribus locis intra hortum clauis figunt. Campas fertur euincere, qui fuſticulos allii ſine capitibus per horti omne ſpatiũ comburens nidorem locis pluribus excitarit. Vel ſi ablatas de horto vicino campas excoquas aqua, & per horti tui ſpatia vniuerſa diffundas. Campas nonnulli ficulneo cinere proſequuntur: ſi permanſerint, vrina bubula, & amurca æqualiter miſta conferueant, & vbi refrixerint, olera omnia hoc imbre conſperge. Contra pulices radicibus, Theophraſtus docet remedium, ne noceant, interſerere eruum. Sed ne naſcantur, nullum remedium repertum eſt. Anatolius. Olera à pulicibus non corrodentur, ſi ſeminibus ipſorum parum erui in ſeminando ammiſcueris. Hoc rapis, & raphanis maximè conuenit. Alii erucam ſimul ſerunt, vel plantant, & præſertim cum braſſicis. Hæc nanque à pulicibus infeſtantur. Omnia hortenſia ſemina, & arualia ab omni beſtia illæſa ſeruabis, ſi ipſa in ſucco ſylueſtris cucumeris præmacerata ſeminaueris. Incorroſa manent olera in teſtudinis teſtam conſeminata. Palladius. Acre acetum ſucco iuſquiami miſtum fertur olerum pulices necare, ſi ſpargas. Vel amurca per pauimentum frequenter aſperſa, vel cimino agreſti cum aqua trito. Vel ſi cucumeris agreſtis ſemen aqua reſolutum ſæpè infundas, vel aquam lupinorũ pſilotri auſteritatibus iunctã. Contra culices hæc habet Columella. Qui æſtate ſeret, caueat, ne propter ſiccitates culex adhuc terrena folia prorepentia, conſumat. Id quoq; vt vitetur, puluis etiam, qui ſupra cameram inuenitur, vel etiam fuligo, quæ ſupra focos tectis inhæret, colligi debet, deinde pridie, quàm ſatio fiat, commiſceri cum ſeminibus, & aqua conſpergi, vt tota nocte ſuccum trahant: nam ſic macerata poſtero die rectè ſeruntur. Palladius. Culices galbano infuſo fugantur, aut ſulphure. Contra culices, vel

amurcam

amurcam recentem, vel ex cameris fuliginem ſpargimus. Infeſtant & culices hortos riguos præcipuè, ſi ſint arbuſculæ aliquæ. Hi galbano accenſo fugantur. Git culices ſuffitu necat. Fumus crematorum lupinorum culices necat, ſic mali punici fumus. Naſcuntur lactucis, & porris, aliiſq; pluribus porricidæ appellatæ, ex Theophraſto. Has humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus. Induſtria enim beſtiola condens ſeſe, vt in ſtramento quieſcit in ſtercore. Quamobrem venari facile eſt, aliter nulla venandi datur facultas. Diophanes vt blattæ necentur, hæc affert experimenta. Ventriculum ouillum recentem, ſtercore plenum, illotumq; defodito in ſuperficie, inuenies enim ipſum praſocurridibus refertum. Si iterum idem feceris, omnes congregabis, & ſic apprehenſas perdes. Eſt enim ſtercoris amans animalculum, ſemperq; in ipſo degẽs, hoc modo facile capitur. Palladius, πρασοκουρίδας Græci vocant animalia, quæ ſolent hortis nocere: ergo ventriculum veruecis ſtatim occiſi plenum ſordibus ſuis, ſpatio, quo abundant, leuiter debebis operire. Poſt biduum reperies ibi animalia ipſa congeſta. Hoc quum bis vel tertio feceris genus omne quod nocebit, extingues. Plinius ex Theophraſto. Beſtiolarum quoq; genera innaſcuntur raphano, erucæ, & vermiculi. Porro verò priuatim animalia, quæ facillimè ſtercore iniecto capiuntur, condentia in id ſe. Contra formicas Diophanes his vtitur. Si formicas captas vſſeris, reliquas fugabis, quæ res experimento conſtat. E cauernis ſuis expelles, ſi cochlearum tegmina cum ſtyrace vſſeris, & contuſas in agmen ipſarum conſperſeris. Similiter origano & ſulphure tritis, & circum aceruos ipſarum aſperſis. Penitus intereunt, ſi ſuccum cyrenaicum oleo diſſolutum ipſis affuderis. Vel radice ſylueſtris cucumeris ſuffumigata, aut ſiluro maxime Alexandrino ſuffito ad lentum rogum. Vna formica ſublata, aliæ vltro relinquent latebram. Quod ſi formicæ exurantur, aliæ odore ipſarum diffugient. Palladius ab eo: Contra formicas, ſi in horto habent foramen, cor noctuæ admoueamus, ſi foris veniunt, omne horti ſpatium, cinere, aut cretæ candore, ſignemus. Formicas abiges, ſi origano & ſulphure tritis foramen aſperges. Hoc & apibus nocet. Item cochlearum vacuas teſtas ſi vſſeris, & eo cinere foramen inculces. Sabinus Tyro in libro Cepuricon, quem Mæcenati dicauit, Plinio referente, contra formicas, non minimum hortorum exitium, ſi non ſint rigui, remedium monſtrauit, limum marinum, aut cinerem, obturandis earum foraminibus, ſed efficaciſſimè heliotropio herba necantur. Quidam & aquam dilutam latere crudo inimicam eis putant. Multa quidem veteribus prodita ſunt arcendis locuſtis, verùm ſelecta, expeditioraq; ex Democrito deſcribemus. Si locuſtarum nebula accedat, omnes intus maneant inconſpicui, & deliteſcentes, & prætaribunt regionem. Si verò antequam hoc ſit obſeruatum, derepente inſtiterint, nihil omnino contingent, ſi lupinis amaris aut cucumeribus ſylueſtribus in muria feruefactis conſpergantur, nam è veſtigio moriuntur. Similiter prætaribunt regionem, ſi captas veſpertiliones ex ſublimibus regionis

arboribus ſuſpenderis. Si autem captas locuſtas vſſeris, ab odore vertigine afficientur, & partim moriuntur, partim demiſſis alis venatorem expectant, & à ſole corrũpuntur. Fugabis locuſtas, ſi confecto ex ipſis garo, ſcrobes effoderis, eosq; garo reſperſeris, antequam prçteribit dies, ſi acceſſeris reperies ipſas in ſcrobibus ſomno oppreſſas, vt facilè perimas. Nihil omnino continget locuſta ex eis, quæ abſinthio, aut porro, aut centaurea, aqua tritis reſperſeris. Palladius ex eo, Opinio Grçcorum eſt, ſi nubes locuſtarum repente ſurrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus eam poſſe tranſire, quod ſi inobſeruantes homines ſub aëre deprehendant, nulli fructuum noceri, ſi continuo omnes ad tecta confugiunt. Pelli etiam dicuntur, amari lupini vel agreſtis cucumeris aqua decocta, ſi muriæ miſta fundatur. Exiſtimant aliqui locuſtas fugari poſſe, ſi aliquæ ex eis vrantur in medio. Nunc autem contra quadrupedes grandioraque animalia remedia ex Græcis ſcribemus, quæ horto noxam inferre poſſunt. Contra rurales mures admonet Apuleius bubulo felle ſemina illinere, vt ipſa non contingant mures. Melius autem diebus canicularibus cicutæ ſemen cum veratro, & polenta: aut ſylueſtris cucumeris, aut hyoſcyami, aut amygdalarum amararum, & veratri nigri pares portiones contuſas polentæ miſcere, & oleo ſubigere, & cauernis murium apponere: nam his deguſtatis moriuntur. In Bithynia rhododaphnes folia in foramina obdunt, quo mures prodire geſtientes, illa dentibus contingant: ex contactu enim necantur. Palladius ab eo. Apuleius aduerſus agreſtes mures aſſerit ſemina bubulo felle maceranda, antequam ſpargas. Nonnulli rhododaphnis foliis aditus eorum claudunt, qui roſis his, dùm in exitu nituntur, intereunt. Mures verò, qui hortis, & domibus oberrant, Paxamo authore, ita necabis: Veratro cum polenta obiecto, vel ſylueſtris cucumeris ſemine cum veratro nigro, & colocynthide, & polenta: vel ſuffitu calcanthi, origani, apii ſeminis, & nigellæ. Si quercinum cinerem cauernç appoſueris, incinerati ſcabie infeſtantur, intereuntq;. Ferri ſcobe fermento admiſta deguſtata moriuntur. Si excæcate libeat, tithymalum contuſam cum polenta ac mulſo miſtam appone: nam vbi ederint, obcæcabuntur. Idem deſcribunt Anatolius, & Tarentinus. Rubi radice cum butyro, pane, & caſeo miſta, guſtata pereunt. Quidam veratrum album, & cynocrambes corticem tuſum cribratumq; cum polentis, & ouis, & lacte in maſſam redigunt, eamq; cauernis ipſorum immittunt. Hæmatitç lapidis, & viridis myricç ſuffitu fugantur. Anatolius, & Didymus in peluim æream amurcam infundere iubent, noctuq; media domo reponere, & ibi congregabuntur. Palladius ab eis. Mures ſi amurcam ſpiſſam patinæ infuderis, & in domo nocte poſueris, adhærebunt. Item necabuntur ſi helleboro nigro caſeum, vel panes, vel adipes, vel polentam permiſceas, & offeras. Et agreſtis cucumeris, & colocynthidis ſuffuſio ſic nocebit. Mures ruſticos ſi querneo cinere aditus eorum ſatures, attactu frequenti ſcabies occupabit, ac peribunt. Talpas ſic perdit Sotion. Veratrum album, & cynocrambes corticẽ con-

tun-

tundito, cribrato, & cum polenta & ouis, in vino & lacte rigato, & ſubacta, in maſſas cogito, & ipſarum cauernis immittito. Vel vas anguſtum capito, & in ipſum paleas, cedriam, & ſulphur iniicito, & os in cauernam, vbi habitat talpa accõmodato, & alia foramina obrura, ne fumus egrediatur, quo facto inſufflato, & fumus talpas omnes ſuffocabit, idem facito in aliis, & omnes diſperdes. Palladius ab eo. Talpas Græci hoc genere perſequuntur. Nucem perforari iubent, vel aliquod pomi genus ſoliditatis eiuſdem. Ibi paleas & ceram cum ſulphure ſufficienter includi, tunc omnes paruulos aditus, & reliqua ſpiramenta talparum diligenter obſtrui, vnum foramen, quod amplum ſit, reſeruari, in cuius aditu nucem intus incenſam ſic poni, vt ab vna parte flatus poſſit accipere, quos ab alia parte diffundat. Sic impletis fumo cuniculis, talpas vel fugere protinus, vel necari. Contra muſtelas Didymus vtitur ſale ammoniaco, & frumento ſimul commacerato, eiſq́; iuxta locum, vbi frequenter diſcurrunt, diſſeminatis: nam aut his comeſtis morientur aut fugabuntur. Vel vna capta ex eis, caudam, aut teſticulos amputato, viuentemq́; dimittito, de cætero non amplius ipſas repertum iri in ea regione. Florentinus ſerpentes fugare docet, ſi laſeris ſuccum, nigellam, & galbanum, cerui cornu, hyſſopum, ſulphur, pyrethrum, poucedanum, & vngulas caprarum miſcueris, triueris, aceto affuderis, & factis pilulis fumum excitaueris. Nec in regione erunt, ſi abſinthium, artemiſiam, aut abrotonum circa prædium, aut villam plantaueris. Abiguntur etiam ſuffitu radicis lilii. Tarentinus ait, oblitum ſucco herbæ draconteæ ſerpentem non accedere, neq; oblitos ſucco ſeminis raphani, & ſi guſtauerint tantum nulla iniuria affici. Non accedit ſerpens vbi iacet cerui adeps, centaureæ radix, gagates lapis, aut dictamnum herba, aut aquilæ, aut milui ſtercus; eadem cum ſtyrace ſuffita reptilia abigunt. Tribulum herbam aqua terito, & ipſum cauernæ indito, & fugabis ipſos. Si dolia à ſalſamentis inueterata circum prædium defodiantur, omne reptile in ipſa illabetur, tu extra fines exures. Palladius ab eo. Serpentes propè omni auſteritate fugantur, & nocentes ſpiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vramus galbanum, vel cerui cornua, radices lilii, capræ vngulas, hoc genere monſtra noxia prohibentur. Democritusq́; aſſerit, neq; arboribus, neq; ſatis quibuslibet noceri poſſe à quibuſcunque beſtiis, ſi fluuiatiles cancros plurimos, vel marinos, quos Græci παγούρους nominant, non minus quàm decem fictili vaſculo in aqua miſſos tegas, & ſub dio ſtatuas, vt decem diebus ſole vaporentur. Poſtea quæcunque volueris illæſa eſſe, ea aqua perfundas, & octonis diebus peractis hoc repetas, donec ſolidè quæ opraueris adoleſcant.

De herbis acetariis dictis, & primò de lactuca. CAP. IX.

SED ad olerum hiſtorias tranſeundum, ex quibus aliqua ſunt, quæ coqui exigunt, Theophraſto authore, vt caulis, beta, rumex: alia quæ cruda manduntur, & ſale, oleo, & aceto condiuntur, cœnæq́; initio apponuntur; ab ali-

quibus acetarias herbas dictas audio: nam ad cibi appetentiam concitandam, herbis, radicibus, ſale, oleo, & aceto guttatim inſtillato antiquos vſos fuiſſe, teſtis eſt Plinius, de portulaca loquens. Stomachum, inquit, in acetariis ſumpta corroborat. Etſi ſuos hortos priſci acetaria vocabant, non ab aceto, vt quidam rati, ſed ab accipiendo, quaſi acceptaria, vt diximus. Nos acetaria olera vocabimus, quæ aceto, & oleo condita, cruda mandere ſolemus, & ab his incipiemus, & primo à lactuca, omnium optima, quæ in acetariis paratur. Galenus cæteris oleribus præferri ait, nec vllum quidem melioris ſucci inueniri, explodendamq; eorum cenſet opinionem, qui vitio vertunt, quod in huius oleris laudem cedere debeat, quum copioſum gignat ſanguinem, nec improbum. Manditur cruda & cocta, garo, oleo, & aceto condita. Plinius. Eſt quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æſtate gratæ, ſtomacho faſtidium auferunt, cibiq; appetentiam faciunt. Diuus certè Auguſtus lactuca conſeruatus in ægritudine fertur, prudentia Muſæ Medici, quum priores cauerent. Religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, vt ſeruari etiam in alienos menſes eas oximelite repertum ſit. Sanguinem quoq; augere creditur. Ob id Columella in ſuo hortulo,

Iamq; ſalutari properet lactuca ſapore,
Triſtia quæ releuat longi faſtidia morbi.

Columella ita condit. Lactucæ caules ab imo depurgatos vſq; ad tenera folia in alueo ſaliri oportet, diemq; & noctem ſinere, dum muriam remittant, deinde muria eluere, expreſſosq; cratibus pandere, dum aſſiceſcant, tum ſubſternere anethum aridum, fœniculum, rutæ aliquid & porri concidere, & miſcere, tum ſiccatos coliculos ita componere, vt faſeoli virides integri interponantur, quos antea die, ac nocte muria macerare oportebit, & aſſiccatos cum faſciculis lactucarum condi, & ſuperfundi ius, quod ſit aceti duarum partium atque vnius muriæ, deinde arido ſpiſſamento fœniculi ſic comprimi, vt ius ſupernatet, & ſæpe ius ſuffundere nec pati ſitire ſalgama. Platina & alio modo condit. Prohibet & lactuca ebrietatem, ob id ſuccurrit ex hiſtoria vetuſtatis admiratio, ſiquidem ad eandem auertendam inſtitutum, vt lactucis non cœnæ procemio veſcerentur, ſicut ad conciliandam appetentiam noſtra tempeſtate faciunt omnes, ſed in fine, quoniam inſita frigiditate retundat ebrietatem, quod ex Athenæo patet tertio libro, & ex Martialis diſticho:

Claudere quæ cœnas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras inchoat illa dapes?

Lactucis quoq; continue veſcentes hebetiores in venerem fiunt. Nicander Colophonius memoriæ ſcriptum reliquit, Adonidem Myrrhæ filium, quum lactucam deuoraſſet, ab apro fuiſſe interemptum. Addidit Callimachus, Venerem eum ſub lactuca condidiſſe. Quibus verborum inuolucris innuunt Poëtæ eorum concubitus elangueſcere, pigerrimosq; in coitum fieri, qui hoc olere continuò veſcantur. Quare Eubolus graui conuitio coniugem

inceſſe-

inceſſebat, quæ menſis lactucam obtuliſſet, ſimul quòd hac emarceſcit coeundi facultas, ſimul quòd emortuum Adonim ſub hac abdidiſſe fertur Venus, ideoq; feralibus epulis dicata, quare priores ob religionem minimè commanducabant. Illud adiicit Cratinus Phaona inter lactucas abſconditum pulchras ab amante Venere. Tantus fuit lactucis honos, vt cognomina procerum inde nata videamus, Lactucinosq; in Valeria familia non puduiſſe appellati, ex Plinio.

Nomina.

Ob varias eius vtilitates, vſusq; multa obtinuit lactuca nomina apud Græcos. Theophraſto θρίδαξ, & θριδακίνη dicitur, παρὰ τὰ θρία fortaſſe, quòd folio ficulneo foret, vtpote lactis non experte. Athenæus Atticis ſic dici teſtatur. Nicander Colophonius libro ſecundo de linguis lactucam aſſerit apud Cyprios Brenthin appellari. Pamphilus ab Hipponacte θριδακίνην dici. Clitarchus apud Phrygios ſic etiam nominari. Ibicus Pythagoricus lactucam cauſe viduam ἰωνῦχον dici, quaſi ſpadoniam, & à mulieribus ἀστιλίδα. Latinis lactuca dicitur. Palladius ita dici aſſerit, quod lactis abundãtia exuberet. Apuleius quod lactis copiam mulieribus commanducata augeat. Italis *lattuca*.

Genera.

Lactucæ complura diſcrimina, nos primo in ſylueſtrem, & ſatiuam, vt Græci pariter & Latini, diducimus. Sylueſtris, Theophraſto authore, folio puſillo, & vbi conſummatum eſt, aculeato, caule breuiori, candidioreque ſatiuo, lacte copioſo, acri, medicatoq;, quod carpitur per meſſes, radice breuiori, & supernè multicaulior, quàm ſatiua, ſponte naſcens in aruis. Ab eo Dioſcorides: Sylueſtris lactuca ſatiuæ ſimilis eſt, ſed longior caulis, & candidiora folia, graciliora, & aſperiora, amaro guſtu, & lacteo ſucco. Tandem ſylueſtrium notæ, candor caulis, cubitalis magnitudo, thyrſo, & foliis ſcabritia. Hanc ſylueſtrem lactucam circi (accipitris genus) ſuis nidis propter blattas imponunt. Satiuæ genera tria monſtrauere Græci: Theophraſto πλατύκαυλος θριδακίνη, laticaulis lactuca: στρογγυλόκαυλος θριδακίνη, rotundi caulis lactuca, & λακωνική, laconica, cui folium carduo ſimile, & recta, ampla, & à caule minimè brachiata eſt. Inter latas adeò quædam laticaules fiunt, vt pro valuis hortorum hiſce nonnulli vtantur. A quo Plinius. Lactucæ genera tria fecere. Vnum laticaulis, adeo vt hoſtilia olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo, & anguſtiſſimum, vt alibi conſumpto incremento. Alterum rotundi caulis. Tertium ſeſſile, quod laconicon vocant. Athenæus Theophraſti verba tranſcribens, non ſcolymi folia habere dixit, ſed criſpa, recta, quæ facilè creſcant, nec repullulent ex thyrſo. Latini aliter genera diuiſerunt. Plinius. Alii colore, & tempore ſatus genera diſcreuere. Eſſe enim nigras, quarum ſemen menſe Ianuario ſeratur, albas, quarum Martio, rubentes, quarum Aprili. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, criſpas, Cappadocas, Græcas: longiora his folia, caulesq; lati, præterea longi, & anguſti, intubis ſimiles. Eſt etiamnum alia diſtinctio, atræ, quæ meconis vocatur, à copia lactis ſoporiferi. Columella complura eſſe lactucæ genera dicit, quæ ſuo quoque

tempore ſeri oportet: earum, quæ fuſci & veluti purpurei, aut etiam viridis coloris, & criſpi folii, vt cæciliana, menſe Ianuario rectè diſſeritur. At cappadocia, quæ pallido & pexo, denſoq; folio viret, menſe Februario, quæ deinde candida eſt, & criſpiſſimi folii, vt in prouincia Bætica, finibus Gaditani municipii, menſe Martio rectè pangitur. Eſt & Cyprii generis ex albo rubicunda, leui & tenerrimo folio, quæ in idibus Aprilis commodè diſponitur. In ſuis carminibus:

Altera crebra viret, fuſco nitet altera crine,
Vtraq; Cæcilii de nomine dicta Metelli.
Tertia quæ ſpiſſo, ſed puro vertice pallet.
Hæc ſua Cappadocæ ſeruat cognomina gentis.
Et mea quam generant Tartheſi littore Gades,
Candida vibrato diſcrimine, candida thyrſo eſt.
Cypros item Paphio quam pingui nutrit in aruo,
Punicea depexa coma, ſed lactea crure eſt.

Neapoli complura habemus lactucæ genera, ſed laticaulis, ex qua olitoria hoſtiola factitari prodidit Theophraſtus, & Plinius. folio paulò maiori herbaceo, anguſtiſſimo, & alibi conſumpto incremento noſtris in regionibus non viſitur. Laconica Theophraſti folio ſcolymi, recta, amplaque, nec à caulibus brachiata, quam Athenæus criſpam dicit, quæ facilè creſcat, nec ex caule repullulet, quamq; Plinius ſeſſilem dicat, Columella viridis coloris, & criſpi folii Cæciliam vocat, & quæ Ianuario ſeratur; apud nos *mortarelia* dicitur, & à radicis breuitate, qua innititur, *piede corta* etiam. Denſo eſt folio, ac veluti criſpo, ſeſſilis, foliis in orbem conuolutis. Seritur Ianuarii fine, transfertur Martio, ſecatur Aprili. Id habet peculiare, quod radice tenuis alias lactuculas proferat. De hac etiam Plinius. Rotundam ac minimæ radicis, latis foliis, aſtylida, quidam eunuchion vocant. Columellæ fuſco quæ viret altera crine, fuſco ac veluti purpureo, etiam cæcilia dicta, quæ Ianuario ſeritur. Plinius purpuream dicit, maximæ radicis, ac cæciliam vocari. Apud nos *inconocchiata* dicitur, quæ & ſi Ianuario ſeri poſſet, nos ne quo deſit lactuca tempore Auguſto hanc ſerimus, terra pluuiis madefacta, transferimus Decembri, ſerimus Martio, & irriguis hortis, vbi helice aquas exhaurimus. Iunio ſerimus, vt transferamus Auguſto, ſecemusque Decembri. Hæc germana iam dictæ videtur, vt vtraque cæcilia dici poſſit. Cappadoca, pallido, pexo, denſoq; virens folio, ſeritur Februario, nos à Cappadocum corrupto nomine *cappuccia* dicimus, quaſi capitatam, propter foliorum glomum conuolutorum, atque in ſe ſtipatorum, quaſi multæ tunicæ mutuò appreſſæ eſſent: inſidet humi, ſeſſilis vocata: albo, pexo, denſoque folio viret, pexo ſcilicet, quod in medio extuberantia quædam habeat, in modum pexi panni, quam *friſatum* vulgò dicimus. Circumuoluuntur folia in globum braſſicæ capitatæ modo, vel humani capitis inſtar extuberat. Serimus hanc Auguſto, transferimus Decembri,

ſecamus

ſecamus Martio, ſemine eſt nigro, frigoribus obſtat, ſemel anno ſeritur. Bętica verò candida, criſpiſſimi folii, quæ Martio ſeritur. Videtur hanc Theophraſtus nouiſſe, quum dixerit, Nigrarum candida dulciſſima, & tenerrima eſt. Et Plinius, Et ecce quum maxime cœpit irrepere ſatiuis admodum probata, quæ cilicia vocatur, folio cappadocæ, niſi criſpum, latiusq; eſſet. Has maximè celebres Neapoli habemus, vulgò dictas *lattuca creſpa di S. Girolamo*, quam ex Hiſpaniis aduectam dicunt. Folio eſt criſpo, & per ambitum laciniato, candidiſſima, tenerrima, ac omnium dulciſſima perhibetur. Seritur toto anno, nō transfertur, niſi vt ſemen afferat, magnatum cœnis apponitur. Cypria Columellę ex albo rubicunda, leui & tenerrimo folio, quę Aprilis idibus commodè diſponitur, quam Plinius rubētem vocat. Hæ Neapoli raro viſuntur, foliis vſq; ad admirationem rubicundis, & rubeis maculis diſtinctis, quam ex Cypro adlatam ferūt. Aliud eſt apud nos genus ſatis nobile, quod *maiatico* dicimus, quia Maio eo veſcimur. Seritur Ianuario, transfertur Martio, ſemine nigro, foliis maioribus cæteris, viridioribusq; in oui modum conglobatis, capite patulo, non clauditur. Ligatur vinclis cacumen, ſic candidior, & tenerior efficitur, terram adaggerando ad cacumen vſque.

Deſcriptio. Etſi prætereunda fuiſſet hortenſis, & eſculentæ lactucæ deſcriptio, quum nullum olus frequentius, aut notius eo fuerit, è Theophraſto tamen adducemus. Perfectis foliis caulem profert, primo blandum, proceſſu ſpinis horridulum. Breui innititur radice, breui tum ea, quæ recta deorſum mittenda eſt, tum iis, quæ in latus porrigi ſolent: fibris tantum cohæret, quamobrem vni ſtirpem maximè dici conuenit. Semen lanugine occulitur. Addimus nos. Caule albicanti, ſeſquicubitali, recto, lacte turgente, foliato, in ſummo alis diuiſo. In cuius cacumine flores copioſi, puſilli, luteoli, Iunio menſe efflorescentes, poſtmodum in pappos abeuntes, atque ſubinde ſemen proferentes, oblongum, in acutum deſinens, colore tum albo, tum nigro. Folia quum ſeneſcunt amarorem contrahunt.

Cælum. Columella aprico cœli, & calido ſtatu gaudere dixit, & locis quibus aquarum copia eſt, penè toto anno ſeri poſſe. Hyeme non æquè commodè diſpergitur. Plinius albas maximè hyemem tolerare. Diocles optimas lactucas in Smyrna naſci ſcripſit, Athenæo authore. Neapoli toto anno ſeritur.

Solum. Palladius amare ſolum ſubactum, pingue, humidum, & ſtercoratum lactucas ſcripſit.

Satio. Semine ſeri Theophraſtus ſcripſit poſt æſtiuum ſolſtitium, menſe Iulio ex prima ſemente, quarto die à ſemine erumpit. Columella de eius ſatione. Quum ſex foliorum erit, transferri debet. Locis quidem apricis, & maritimis optimè autumno ponitur, mediterraneis & frigidis contrà, hyeme non æquè commodè diſpergitur, ſed huius radix fimo liniri debet, maioremq; copiam deſiderat aquæ, ſic q; fit tenerioris folii. Genera, quæ diximus, ſuo quoq; tempore ſeri oportet. Aprico cœli ſtatu (vt diximus)

& vbi aquarum copia eſt toto penè anno ſeri poteſt. Duobus anni temporibus ſeri poteſt, autumno, & vere, vel circa calendas Septembris, vel melius ante calendas Martias Februario ſeruntur. Locis verò ſiccis, aut tepidis, quales ſunt Calabriæ, & Apuliæ maritima, poſſunt circa idus Ianuarias terræ committi. Plinius. Seruntur lactucæ toto anno lætis, & riguis, ſtercoratiſq́; binis menſibus inter ſemen, plantamq́; & maturitatem. Legitimum tamen à Bruma ſemen iacere, plantam Fauonio transferre, aut ſemen Fauonio, plantam æquinoctio verno. Palladius, Menſe Ianuario lactuca ſerenda eſt, vel Decembri, vt planta eius Februario transferatur. Itemq́; Februario ſeritur, vt poſſit Aprili menſe transferri. Sed certum eſt eam toto anno bene ſeri, ſi locus ſit lætus, ſtercoratus, irriguus. Antequam pangatur, radices eius reſecemus æqualiter, & liquido fimo linamus. Vel quæ iam pactæ ſunt, nudatæ lætamen accipiant. Inter has herba manu euellenda eſt, non ſarculo. Lætior fit, ſi rara ponatur.

Art. Sed ad paratum accedamus, videamuſq́; quomodo teneritudo acquiratur, propter quam olera expetuntur. Theophraſtus vſitatiſſimum eſſe ait caulium decerptionem, ſuauioreſq́; haberi, qui coercitis primis, nouo pullulatu prodierunt. Priores illos lactuoſos, & inſuaues eſſe, vtpote minus concoctos, è contrario ſecundos lacte refertiores conſtare, ſuauioreſq́; ſentiri, quandiu teneri. Cuius rationem libro de cauſis aſſignat: teneritatem humoris copia, & bona habitudine prouenire: bona enim habitudo propter mollitiem partam ex humiditate: acrimonia enim, & ſiccitas, & ſi alia lactuoſi humoris qualitas ſit, diluitur concoctione, alimentoq́;. Validior facta radix caulium attonſione plus attrahit, vnde ſuperioribus ſuppeditatur, & ex concoctrice facultate non ſolum manſum, ſed præcoctum foliis alimentum miniſtratur. Palladius: Si vitio loci, vel temporis, vel ſeminis citò lactuca dureſcit, planta eius auulſa, & biduo poſita teneritudinem conſequetur. Ariſtoxenus Cyrenæus à patria deſciſcens philoſophia, heluo euaſit, qui quo deliciis, ac profuſo luxui magis indulgeret, natas in hortis lactucas veſperi mulſo vino rigabat, eoq́; dum ſatis ebibiſſent, ſatiabat potu, vt poſtridie quum illuxiſſet, placentas virides à terra miſſas habere ſe venditaret, ex Athenæo. Vt ſeſſilis fiat, & quodammodo ſe in latitudinem diffundat, aliqua ſunt antiquorum experimenta. Columella, quo tardius caulem faciat, quum aliquod incrementum lactuca habuerit, exiguam teſtam media parte accipiat, eo quaſi onere coercita, in latitudinem ſe diffundit. Plinius. Seri etiam radices illitas fimo refert, & repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent, reciſis quum ad ſemipedem excreuerint, fimoq́; ſuillo recenti illitis. Palladius. Latior fit ſi rara ponatur, vel quum producere incipiet caulem, eo leniter inciſo, gleba ponatur, aut teſta. Seſſilem fieri, nec caulem promere, ſed conuolutis vnà foliis in globum extuberare, vel in orbem circumagi vult Florentinus Græcus, ſi translatæ radix, vbi ad palmi altitudinem adoleuerit, ablaqueata

bubulo

bubulo fimo recenti oblinatur, & aggere congeſto rigetur, dumq; ad incrementum peruenerit, erumpens germen acie ferri præſcindatur, demum teſta fictilis non picata imponatur, ne in longitudinem, ſed latitudinem augmentum capeſſat. Candidæ etiam ab eodem fieri putantur, ſi fluminis arena frequenter aſpergatur in medias, & collectis ipſæ foliis alligentur. Eadem ab eo Palladius. Candorem verò putat Plinius contingere iis duntaxat, quæ ſint ſeminis albi, ſi arena de littore à primo incremento congeratur in medias, atq; increſcentia folia contra ipſas religentur. Odoratam fieri Florentinus pollicetur, ſi citrii ſemen impoſitum vnà ſeratur. Sed quomodo vna, eademq; radice, vt lactuca ocimum, apium, eruca, & alia olerum genera diuerſa proueniant, Græcus author Didymus ita ſcriptum reliquit. Caprinum, aut ouillum ſtercus accipies, & perforabis, & induſtriè euacuabis, ſic antedicta, vel alia eiuſdem generis ſemina, vel quæcunque velis in euacuatam partem impones, & profundè non minus duorum pedum depones, ſtercore raro ſubſtrato, inde tenui terra aggeſta, ſenſim aqua rigabis, & vbi ſemen enatum fuerit, continuò ſtercus ſparges, & quum in caulem excreuerit, multo plus diligentiæ adhibeto, naſceturq; lactuca prædictis ſeminibus ſimul concreta. Alii duobus, tribúsve horum pecorum ſtercoribus contuſis prædicta ſemina miſcent, eaq; linteolo deligata obruunt, & reliquam adhibent diligentiam. Sic multiplici forma, varioq; ſapore tibi lactuca comparabitur. A quo Palladius: Item multis ſeminibus condita naſcetur, ſi caprini ſtercoris baccam ſubula ſubtiliter excauaueris, & in ea ſemen lactucæ, naſturtii, ocimi, erucæ, radici immiſeris, & tunc inuolutam fimo baccam, terra optimè culta breui ſcrobe demerſeris. Raphanus nititur in radicem, cætera ſemina in ſummo, lactuca pariter emergēte proſiliunt, ſingulorum ſapore ſeruato. Alii hoc ita aſſequuntur. Auulſæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iuncta ſunt, & in eiſdem gradibus ſurculo punctis, præter raphanum ſemina ſupradicta deponunt, ac fimo adliniunt. Sic obruta iterum lactuca prædictorū ſeminum caulibus ambietur.

Theophraſtus lactucis erucas, & vermiculos innaſci dixit, quos humor collectus interimit, fimusq; aceruatim iniectus. Stattis apud Athenæum ait blattas eſſe, quæ lactucas erodant, ob id thridacinedas dictas, quaſi lactucarum interfectrices. Plinius ab eo: Naſcuntur lactucis vermiculi, & erucæ, hoc amplius limaces, & cochleæ. *Inſectar. remedia.*

De intubaceis, & primo de ſeri. Cap. X.

DE intubaceis, ſiue cicoreaceis loquemur. Theophraſtus intubacea vocat, quæ intubis folio proxima ſunt, vt intubus aphaca, andriaula, porcellia, & ſenecio. Sunt enim intubi, Galeno authore, lactucis facultate proximi, & ſi ſuauitate deſciſcant. Plinius neq; ex eodem genere poſſe dici, neq; ex alio intubos, ſed caule non minus gratos ſcribit. Sunt enim inſignes ob ſingularem corporibus ſalubritatem, quam præbent, nobiſq; hyemalibus acetariis

olera ſubminiſtrant. Et ſi fortaſſe hyemis inclementia nobis deneget, eorum ſalgamum docet Columella, eodémque modo, vt diximus in lactuca.

Nomen. Theophraſto κιχώρη dicitur, etſi hoc nomine totum genus complecti videtur, tamen ex deſcriptione, vt inferius videbimus, potius ſylueſtre genus intelligit. Dioſcorides, quē omnes poſtea ſequuti ſunt, κιχώριον ſylueſtre intelligit, ſatiuum verò genus σέριν vocat. Galenus nomine Latinogræco conflato intybolachana, id eſt intybolera vocat. E Latinis Varro herbam dicit, quæ ſeris vocatur, quod quum ſeridis natura agreſtis videretur, vt mitior fieret, hortis ſereretur, quod verbum etiam à Græco σύρω manauit. Dixit, ſerunt herbam, quę ſeris dicitur. Columella genus videtur intyba vocare, dicens: Per arua extirpemus rubos, virgulta, iuncos, alia per ver euellemus, vt intyba. Pro ſatiuo verò: Alia pabula conſerantur, vt trifolium, fœnum græcum, ſed præcipuè genus intubi quam Græci σέριν appellant. Plinius domeſticum intuborum genus ſerim appellat, ſylueſtre ambugiam, & in Ægypto cichorium dici. Intubæ autem à cauo tubæ ſpecie caule videtur aliquibus nomen accommodatum, vnde cichorii nomen notius in Ægypto, vnde deinde in Græciam, poſt in cæteras nationes commigrauit. Horatius cichorea nominat:

Cichorea, leueſq; maluæ.

Genus. Theophraſtus genera non diſtinxit. Dioſcoridis textus, in quo genera ſeparantur, etſi aliquibus mendoſus, mancuſq; videtur, nobis tamen integer, & accommodatus, & adamuſſim intuborum generibus, quæ paſſim cõſpiciuntur, reſpondens. Inquit enim. Seris duûm generum eſt, Sylueſtre vnum, hortenſe alterum, ſylueſtre picris, & cichorion vocatur vnum, alterum verò ſatiuum, quod latioribus foliis conſtat, & ſtomacho, quàm hortenſe vtilius. Hortenſe in duas item ſpecies digeritur: vna folio latiore prodit, lactucæ ſimillima, alia anguſtiore, & amaro. Sylueſtris ſtomacho vtilior. De ſylueſtri in ſequenti dicemus, nunc de hortenſi. Eſt enim vtraque Neapolitanis hortis notiſſima. De intubis Plinius: Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere, in Ægypto cichorium vocant, quod ſylueſtre ſit, ſatiuum autem ſerin, quod eſt minus, & venoſius. Seris & ipſa lactucę ſimillima duorum generum eſt, ſylueſtris melior, nigra iſta, & æſtiua, deterior hyberna, & candidior. Vocauit ſatiuum, quod non niſi humana ope, cultúve prouenit, erraticum, quod ſponte, & liberè ſub nulla olitoris lege vagatur, & errat.

Deſcriptio. Hortenſis ſeris lactucæ ſimilis amplo ſurgit folio, candido, teneroque, in ambitu criſpo, ac fibriato, caule cæteris maiore, craſſioreque, frequentibus ſurculis brachiato, venoſo, torulis prominentibus, & latioribus interueniis. flos in ramuſculis cæruleus: olitoris induſtria in hortis mitigata, gratioris eſt amaroris. Hæc à diminuto ſeridis nomine ſeriola dici cœpit: inde corrupto Neapolitanis nomine, *Scarola* dicitur, vtimur hybernis menſis ad acetaria. Anguſtifolia dicta, anguſtiori eſt folio, ſapore aliquantiſper amaro, iam dictæ non diſſimili, apud nos *ſcarola iſchiana* dicta, colore nigrior, & præcocior eſt:

nam

nam æſtateprouenit. Hancputo Plinium deſcripſiſſe, quum dixit, Sylue[illegible]s melior, nigra iſta, & æſtiua, deterior hyberna, & candidior, ſed deterior ho[illegible]-pore, ſed ſalubritate, quum amarior ſit. Sed non amplius generum diſcrimina, & formas pertractemus, ſed ad eorum culturam veniamus.

Columella: eadem ratio lactucæ, & intubi, niſi quod hyemem magis ſub-ſtinet. Sed Plinius hyemis impatientiores dixit. *Cælum.*

Palladius. Amant humores, & terram ſolutam. Arenoſis, & ſalſis locis, atq; maritimis ſumma proueniunt. *Solum.*

Caſſianus Iulio menſe ſeri dixit intybum, & Auguſto ſerotinum; & Se-ptembri tranſplantatur, brumale Octobri tranſplantatur, Nouembri tranſ-plantatur ſerotinum. Columella. Frigidis regionibus proximo autumno ſeri poteſt. Et in hortulo, vere: *Satio.*

——— & torpenti grata palato
Intuba.

Palladius menſe Octobri ſerenda eſſe intyba dixit, vt ſeruiant hyeme. Area his planior appareteur, ne radices eorum, terra fugiente, nudentur. Quatuor foliorum transferantur ad locum ſtercoratum. Aprili intyba ſecunda ſatione ſeruntur, quibus vtamur æſtate. Aliqui Martio ſerunt ad æſtatem. Plinius. Seruntur verno plantæ eorum, vltimo vere transferuntur. Neapoli Iunio ſeruntur, decimo die decerpuntur frondes teneræ, vt aliis herbis immixtæ, acetariis veniant. Transferuntur Auguſto, Septembri, & Octobri ſecantur, inde perareſcunt. Vel ſeruntur Iulio, transferuntur Septembri, & Octobri ſecantur.

Columella de lactuca loquēs, eadem de intubo docet. Quo tardius caulem faciat, quum aliquod incrementum habuerit, exiguam teſtam media parte accipiat, eo quaſi onere coercitum, in latitudinem ſe diffundit. Theophraſtus vt amarorem intuba exuant, ſalſis aquis rigari iubet, vel ſalſis locis conſeri debere: nam quæ de braſſica præceperat, eadem intubis cōuenire dixit, cuius rationē trademus, quum de braſſica loquemur. Olitores noſtri terra, vel ſabulo in hortis obruunt, hoc enim artificio mirū in modum albeſcūt, & tenerrimi euadunt, & in totam hyemem aſſeruantur. Hoc artificium caſus edoouit, quū ſæpius accidat in campeſtribus, pluuiis, & fluminū inundationibus terra arenáve obrutos candidiſſimos euadere, omniq; ex parte exui amaritudine. Vt ad hyberna ſeruentur acetaria, quum ſua folia fuderint, & velut in orbem circumacta ſummatim tenui ligamento vinciuntur, & fictili vaſculo hærente ſemper, quo alimentum ſugant radice, conduntur, ita & candorem, & teneritudinem ſummam contrahunt, & magnam amaroris partem exuunt. Sic ergo & incremento proficientes intubi hybernant, donec ad vſum promantur. Alii leuiori ſumptu contenti, terra duntaxat obruunt. Alii ſtramentis ſolis operiunt. Iam ferè nuſquam non inualuit hac hyemandi ratio. *An.*

De ſylueſtri intubo. CAP. XI.

NVNC ad alteram intubi ſpeciem. Plinius dicit ſucco totius cum oleo perunctos, fauorabiles fieri, & quæ velint facilius impetrare. Eius flos nubilo etiam die ſolis exortu panditur, & cum eo circumagitur in occaſum, noctu ſemper compreſſus, interdiu dehiſcens. Platina: Patinis vere caules, æſtate folia, hyeme radices benè lotas, & excauatas intus propter amaritudinem, & duritiem, ſale, oleo & aceto conditas donat, & cum paſſulis decoctas, vel aliquid defruti, vel cinnamomi triti, quantumuis modici inſparſi.

Nomen. Plinius in Ægypto cichorium dici, vel erraticum intubum, propter ſingularem ſalubritatem dicit, aliqui chreſton appellant, alii pancration, quaſi omnia complectens bona. A Latinis ambugia, quod etiam confirmat Celſus. Neapoli *cicorea*.

Genera. Theophraſto cichorium duûm eſt generum, ſatiuum vnum, aliud ſponte naſcens πικρὶς dictum, guſtu amarum, vnde nomen accepit. Dioſcorides: Seris duûm generum, ſatiua vna, ſylueſtris altera, quæ picris, & cichorion vocatur. Sed Plinius erraticum intubum in duo genera diuerſa diuiſit. Syluestre hedipnoida dictum, latioris folii, & cichorium.

Deſcriptio. Theophraſtus ita deſcribit: Annuo conſtat folio, radice foliata, folio humi procumbente. Incunte vere caulem, florémve ſimul edit, florumq; prouentus. Germinat poſt Vergilias, etſi cæterarum ſpecierum caules ſimplices, minorésve ſint, ei tamen magnus, multiſq; ſurculis brachiatus, ad vinctum quoque lentus, ac frangi contumax: qua de cauſa ad vincula vtuntur, radice quoq; germen laterale mittit, cuius prolixitate pertinaciter emoritur: decerptis enim, quæ ad vſum cibarium capi ſolent, reliquum rurſus generationis capit principium. Euenit autem, vt pars eius alia, atq; alia floreat, idq; aſſiduè fit vſq; ad autumnum, quanquam durus caulis eſſe videatur. Fert & ſiliquam, in qua ſemen per extremas caulium partes. Picris vere florere incipit, nec ſecus hyeme tota, vereq; toto perſeuerat, inſignis amaroris, vnde nomen adeptum. Annuo foliatu & caulibus à radice, germinat poſt Vergilias. Caulis ſimplex, & minor, quàm intubis. Ineunte vere tum florem, tum caulem emittit. A quo Plinius: Intubus naſcitur poſt Vergilias, floret particulatim, radix ei lenta, quare etiam ad vincula vtuntur illa. Sed quæ de caule dixerat Theophraſtus, de radice tranſtulit Plinius, neſcio an rectè. Cichorium circa terram folia habet, germinantia ab radice poſt Vergilias. Picris toto florens anno.

De chondrilla. CAP. XII.

INTER intubacea meminit Theophraſtus chondrillæ. Dioſcorides tam ſimilem eſſe cichoreo dixit, vt nonnulli ſylueſtris intubi ſpeciem eſſe pronunciarint. Galenus lactucę ſimilem facit, vt eodem capite vtriuſq; meminerit. Non minus quàm intuba acetariis intromittitur, & ſi amarior ſit. Mures agreſtes à ſerpentibus læſos hanc eſſe dicit Plinius.

Theo-

Theophraſto χανδρὰς, Dioſcoridi χονδρίλλη dicitur, quam aliqui cichoriū, alii ſerim appellant. Apud Græcos nomen ab euentu inuenit, quod callum quendam, tuberculo fabæ ſimilem, & gummi, quod Græci χόνδρον nominant, imis ramulis oſtendat. Latini, vt Plinius & alii, chondrillam vocanr. *Nomen.*

Theophraſtus ita deſcribir. Annuo conſtat folio, ab radice foliata, germinat poſt Vergilias. Caule ſimplici, minori quàm intubo, propter amaritudinem inguſtabili ſucco radicibus, lacteo, copioſo, & acri. Ineunte vere, caule & flore nouo. Dioſcorides folium, caulem, floſculum cichorio ſimilem edere dicit; per omnia intubo tenuior eſt. E ramulis maſtichen fundit, tuberculo fabæ. Galenus: Citius in caulem aſſurgit lactuca, lento quodam ſucco referta, alioqui cuiuſmodi eſt tithymallorum, non tamen acer, perinde vt ille. Apud nos ea frequentiſſimè ſcatent arua, nec niſi exilitatè foliorum, cauliumq; nitidorum elegantia à ſylueſtri cichorio differre videtur: nam flores & radices non diſpares habet, ob id ſeridi ſubalternam atque ſimillimam nemo eſt, qui ambigat. Duæ à Dioſcoride & Plinio recenſentur ſpecies, apud nos tamen altera eſt bulboſa. Folio ſylueſtris ſeridis diuiſura, caule nudo, cuius ſummo flos luteus, in pappos euaneſcens. Radicibus vel imo cauli ſubſunt filamenta pleraq;, quibus perplures bulbuli appenſi ſunt, pellucidi, albi, ſucci pleni. Planta & bulbi lacte referti. *Deſcriptio.*

Dioſcorides in terroſis & cultis naſci dixit. *Solum.*

De aphaca Theophraſti, ſiue Plinii hedypnoide.

CAP. XIII.

DVM olerum meminit Theophraſtus inter intuborum genera aphacam apponit, quū aphacæ folia & vniuerſus habitus planè ſylueſtre intubum imitetur. Aphaca etiam inter legumina ab eodem annumeratur, quod an diuerſum ſit, ambigit Hermolaus. Nos ne aliis anſam etiam dubitandi præbeamus, non prætereundum duximus manifeſtare aphacæ nomen vagum eſſe, quippe & leguminum generi à Dioſcoride, Plinio, & ab ipſo Theophraſto apponitur. In ſegete de eo deſcribemus, ſi Deus votis fauerit.

De aphaca hæc Theophraſtus. Annuo conſtat folio, ab radice foliata. Germinat poſt Vergilias, ſicut cichoracea omnia, amaritudine inguſtabili. Properat flos eius, ſed celerrimè euaneſcit, & in lanugineos pappos ſoluitur, deinde alius ſubnaſcitur, atq; iterum alius hyeme tota, & vere vſq; ad æſtatem. Flos luteus eſt. Et alibi: Imbribus ſtatim primis ab æquinoctio germinat, ſed intubi poſt Vergilias, vere ineunte, tam caulem, quàm florem mittunt. Aphaca cum croco erumpit, vt ſenecio, cæteraq; hyberna, & ſingulis floribus prouentus prorogant ſuos, vt onocichlis, cichorea, & plantago. Plinius à Theophraſto hiſtoriam aphaces deſcribens ait. Naſcitur æquinoctio aphace, & ſubinde marceſcēte flore emittit alium, tota hyeme, totoq; vere vſq; ad æſtatem. Amara eſt. Ex mitioribus paulo ſpinoſis aphace eſt, anthemis, phillantes, & *Deſcriptio.*

anemone. Diuturnior ei flos per partes florens, vt ocimum, heliotropium, & onocichles. Sed neſcio cur Plinius, Hermolaus, & Ruellius, & hos ſequuti ſpinarum meminerint, quum nil apud Theophraſtum, ex quo ipſi exceperunt, vſquam reperiatur. Nos vulgatem herbam *leonis dentem* dictam & Theophraſti aphacam iudicamus, & Plinii hedypnoidem, etſi Plinius (vt frequentiſſimus ei mos) de vtraq; verba fecerit, cũ aphacam ex Theophraſto exceperit, quæ fuerit ignorauerit. Plinius de hedypnoide. Et ſylueſtre cichorii genus, alii hedypnoida vocant, latioris folii. Nam foliorum ortus, poſitus, numerus, caulis, & flores ſylueſtris cichorii ſpeciem imitatur. Differt quòd huic omnia maiora, folia albidiora, latiora, & lenius laciniata, totique cauli adnata, papposi globi longe maiores, ſucco amaro turget radix. Foliis nanq; conſtat circa radices humi accubantibus, denticulatis, ſerræ inſtar effictis, cauliculis diductioribus, concauis, læuibus, enodibus, lacteq; prægnantibus. Primis imbribus germinat, eiusq; flos properat, flore luteo, ſtipantibus in circulum foliolis coronato, ſpecioſo, odoratoq;, qui ſeneſcens in auras raptim fertur. Floret particulatim, tota hyeme & vere caulem & florem mittit, radice lacteſcente, & amara.

Nomen. Græcis *ἀφάκη* dicitur, Latinis, Plinio authore, aphace, eodemq; hedypnois, haud dubiè alia ratione, quàm quia ſuauiter halet, & ſomnum conciliet, & ſi durior ſit ab odore interpretatio, quod præter alias ſeridis ſpecies odorem ſpiret. Dens leonis, quod eius folium denticulatum ſit.

De ſenecione. CAP. XIIII.

ETIAM inter intubacea Theophraſtus ſenecionem commemorat, nec non raro nos in acetariis veſcimur.

Nomen. Græcis *ἠριγέρων*: Dioſcorides id nomen ſibi vendicaſſe ait, quoniam flores capillorum ritu vere caneſcunt. Et Græci nominum compoſitione tempus ſimul quo floret, & moris mox deflorẽtiſ euentum indicare voluerunt, vt quo tempore quærenda, quibúsve notis requirenda eſſet, noſcerent omnes. A Latinis ſenecio, Plinio authore, erigeron à noſtris vocatur. ſenecio, Græci hoc nomen dederunt, quia vere ſeneſcat.

Deſcriptio. Theophraſti deſcriptio. Vere caulem & florem emittit. Germinat poſt aphacem, & crocum. Diutius floret in annuorum genere, cuius rationem libro de cauſis reddidit. Nonnulla in germinando, florendoque plus temporis protrahunt, vt in annuorum genere ſenecio: patet ea de cauſa, quòd mediocritatem quandam alimenti obtineat. Dioſcorides: Cauliculo eſt cubitali, ſubrubro, foliis continuis, per extremitates erucæ modo laciniatis, minoribus multò. Flos luteus, qui breui digeſtus euaneſcit in lanugines. Radice ſuperuacua. Plinius: Herba eſt triſſaginis ſpecie, & mollitia, caulibus ſubrubentibus, caput eius numeroſa, diuiditur lanugine (qualis eſt ſpinæ) inter diuiſuras exeunte. Quare Callimachus acanthida appellat. Alii erucæ foliis eſſe dixerunt, alii roboris, ſed minoribus multò, radice alii ſuperuacua.

Æſtus

Æſtus quoq; ac frigoris patiens: ob id qualibet ferè Luna flores luteos inſtaurat nouos, qui in pappos breui abeunt. *Cælum.*

Dioſcorides in maceriis, & circum oppida naſci ſcripſit. Plinius in tegulis, & muris. Mihi videtur in quauis regionis, & ſoli conditione gigni. *Solum.*

De ſoncho. CAP. XV.

ESTVR & ſonchos, inquit Plinius, vt quem Theſeo apud Callimachum apponat Hecale. Vterque albus & niger, lactucæ ſimiles ambo, niſi ſpinoſi eſſent. Cheemporus nigro prohibet veſci, vt morbos faciẽte, de albo conſentiens. Galenus refert, quum tenera frondet, ſylueſtrium olerum more edi, quum perfectè autem adoleuerit, aculeari, & tunc cibis reſpui. Vtimur nos hyeme eo in acetariis, optimè enim olei, ſalis, & aceti condituram recipit, quum recentior viret. Lactucis ſimiles eſſent, niſi ſpinis horrerent: ita endiuiis propinqua, vt multi putent ſpinoſam endiuiam eſſe ſonchum aſperam, ideo eis ſubiungimus.

Græcis σόγχος dicitur, παρὰ τὸ σῶον χεῖν, quia ſalubrem ſuccum de ſe fundat, ad multa vtiliſſimum. Alii σόγχος, quaſi σομφὸς ab inanitate caulium, quo nomine etiam ſylueſtris cicerbita nuncupatur à Romanis, Dioſcoride authore. Apuleio lactuca leporaria dicitur, quod quum leporis animus deficit æſtu, hac ſibi ſoleat mederi. Latini ſonchum vocant, à Græcis nomine mutuato. Columella cicerbitam vocat. Plerique lactucinam vocant, quod diſſecti vulnus multum eructat lactei liquoris. Neapolitani *cardoucello* vocant, quod veluti paruus carduus ſpinoſis foliis inhorreſcat. *Nomen.*

Theophraſtus ſpinoſis foliis acanaceis ſimilibus dixit, caule foliato, cum ramulorum prouentu floſcellus emergit, caule vt cnicum. Dioſcorides, Caule cubitali, inani, interdum rubente, foliis in ambitu per interualla diſſectis, tenerius eſculentum, diſſectus copioſo diffluit lacte. Plinius, caule cubitali, intus cauo, ſed qui fractus copioſo manet lacte. Omnes flores gerunt in ſummo melinos. *Deſcriptio.*

Sonchus albus & niger, albus, qui è lacte nitor: nigro Cheemporus, vt diximus veſci prohibet. Dioſcorides in duo genera dirimit, alterum ſylueſtrius & ſpinoſius, alterum tenerius, eſculentumque quæ nobis obuia paſſim ſunt. *Genera.*

Cultis & incultis locis, ſegetibus, vineis, & hortis frequentiſſimus. *Solum.*

De eruca. CAP. XVI.

DIXIMVS de ſoncho, ſequitur de eruca, præcipit enim Galenus non eſſe erucam ſine lactuca edendã, vt immodico calori additus algor exceſſum temperet. Plinius: Eruca diuerſæ eſt, quàm lactuca naturæ, iccirco iungitur illi in cibo, vt nimio frigori par feruor immixtus, tẽperamentum æquet. Proinde

raro lactucas ſine eruca edimus in acetariis, eiusq́; ſemine vtimur in condiendis obſoniis, vt Dioſcorides ait, idq́; vt diutius perennet, aceto, lactéve maceratum in paſtillos digeritur. Simulandæ veneri nata videtur, quod Martialis hoc carmine demonſtrauit,

——— *Et Venerem reuocans eruca morantem.*

Et Columella in ſuo hortulo Priapo vicinam ſerendã oſtendit, his verſibus.

Et quæ frugifero ſeritur vicina Priapo,
Excitet vt Veneri tardos eruca maritos.

Ouidius eruca abſtinendum præcepit iis, qui ab amore deſciſcere cupiunt:

Nec minus erucas iubeo vitare ſalaces.

Frontonis extat ſententia olera omnia in vniuerſum iuuari, quibus vicina ſata fuerit eruca.

Nomen. Græcis εὔζωμος, & εὔζωμον dicta, quaſi iuribus gratam dixeris. Plinius dicit: Tanta eſt condiendis obſoniis ſuauitas. Latini erucam dicunt, quòd erodat, & profectò ſi deguſtaueris eam, os & linguam ſatis acriter vellicabit. Alii ſic nominatam putant, quòd vrendi licentiam ſibi nanciſcatur, quaſi vracam dixeris, v in e verſa. Nec deſunt, qui quod edendo maximè ſit, eſucam primo dictam velint, dein facta ſ in r mutatione, erucam dictam contendant. Italis *rucchetta*.

Genera. Etſi Theophraſtus generis diuerſitatem in ea neget, tamen Dioſcoridis teſtimonio in ſatiuam & ſyluestrem diuiſa eſt. Apud nos duæ ſunt ſpecies, communis vna, gentilis altera vocata, vel hiſpanica, & maior.

Deſcriptio. Theophraſtus, Non niſi lignoſa radice, & ſemine ad perdurandum firmo. Nos ſic deſcribimus. Satiua ſurgit in hortis bipedali thyrſo, foliis longis, in profundas, ſed rariores crenas laciniatis, guſtu præter modum acri, & amariuſculo. Floribus in cacumine pallidis. Floret Martio, ſemine rapitio, vel ſinapitio, in corniculis concluſo, radice alba. Gentilis folio ſiſymbrii, ſemine nigro, floribus luteis, in condimentis lautior, & ad venerem vegetior extat. Syluestris foliis domeſticis anguſtioribus, & frequentioribus laciniatis, guſtu acriori, ſapidiorıq́;, cauliculis numeroſis, floribus luteis, paululum odoratis, florens autũno, corniculis ſurſum ſpectantibus, in vniuerſa planta numeroſis.

Cœlum. Plinius, Frigorum contemptrix. Dioſcorides, Syluestris Hyberiæ familiaris, nobis familiariſſima, & præſertim in maritimis.

Solum. Palladius, Locis, quibus volueris erucam ſerere, nil moreris. Apud nos ſatiua pingui ſolo ſeritur, ſyluestris errat in ſiccis, aridisve locis.

Satio. Theophraſtus à ſatione tertio die erumpere dixit, eſſeq́; è prima ſemente, videlicet hyberna, quæ Iulio menſe ſeritur. Columella poſſe vere, & autũno conſeri dixit, nec eſt alius cultus, quàm vt ſtercoretur, & runcetur. Palladius. Locis, & menſibus, quibus volueris ſerere, nil moreris. Satiuas nos Auguſto ſerimus, prima floret, Aprili perit. Syluestris ſemel ſata ſeptenis annis durat.

Theo-

Theophraſtus libro de cauſis ait, ſalſis aquis irrigatam longè dulciorem, & meliorem euadere. *An.*

Anatolius, Si cum braſſicis ſeris, eas à pulicibus liberabis. *Inſecti remedia.*

De naſturtio. CAP. XVII.

POST erucam, naſturtium ſubiungemus. Dioſcorides eius naturam ſinapi, & erucæ ſimillimam dixit. Eo nos cœnam inchoare ſolemus, ſale, oleo, & aceto parato, iucundo ſapore, ſed acri: ſed pinguibus iuſculis incoctum, magnam acrimoniæ partem deponit. Perſas, quum principio frugalitatem amplecterentur, negat Xenophon, & Strabo poſt eum, quicquam ad panem adhibuiſſe, præter naſturtium cum ſale, mox aucto imperio in genus omne luxus prolapſos eſſe. Idque effeciſſe, quo magis ab excreatione ſputi, mucoſo narium emunctu, & lotii profuſione ſe vindicarent, quibus maximè noxiis iam pridem fuerunt opportuni. Sic & apud Plutarchum, & Ciceronem in Tuſculanis traditur, eo veſcentibus vegetiores ineſſe ſpiritus, ſenſusq́;. Vnde prouerbio fertur, naſturtium eſſe mandendum inertibus, vt eos excitet, animique torpores fuget. Optabile olus contra ſerpentes. Tradit Seſtius, ſuffitu eos fugari, ad quod videtur alluſiſſe Columella in hortulo,

Spargantur cæcis naſturtia dira colubris.

Græcè κάρδαμον dictum arbitrantur nonnulli ἀπὸ τῆς καρδίας, quod foueat cor, & in ſyncope illa, quam cardiacam vocant, plurimum valeat. Alii καρήδαμον dictum putant, quod caput edomet: nam mentis aciem obſidens ſua acrimonia, & ignea vi feriens caput tentat. Sunt qui παρὰ τὸ κόρας μύειν, quod oculorum pupillas coeuntibus vnà palpebris abſcondat, lumina enim ad motum conniuere ſubinde cogit, è quo euentu καρδαμύττειν verbum declinant, Latini conniuere dicunt. Hippocrates, & Galenus ſandition dici inquiunt à ſinapi, quod ſantion dicitur à ſimilitudine. Latini naſturtium vocant. Plinius: Naſturtium nomen accepit à narium tormento. Et inde vigoris ſignificatio prouerbio id vocabulum vſurpauit, veluti torporem excitantis. *Nomen.*

Negat Theophraſtus generis diuerſitatem habere. Plinius duorum generum dicit, mite vnum, ferum alterum. Prioris ratio duplex, albi ſcilicet, & nigri. *Genera.*

Quod etſi manifeſtius ſit, quàm vt repræſentari flagitet, volumus tamen propter generum differentias eius picturam, quam Theophraſtus, Dioſcorides, & Plinius parui fecere, oſtentare. Satiuus cauliculo aſſurgit ſeſquipedali, tenui, folio paruo, laciniato, flore albo, ſemine per ramorum latera copioſo, in rubeum nigricante, folliculis orbicularibus, preſſisq́; contento, acri ſapore, Iunio floret, ſequenti tempore ſemine prægnans, ſed antequam excauleſcat, folia modice lata, diuiſaq́; habet, quum caulem ediderit, folia fiunt oblonga, digiti longitudinem æquantia. Theophraſtus maximam eius ſemini firmitatem tribuit. *Deſcriptio.*

Cal. tem. Palladius naſt[illegible] cœlo, quali placebit, ſeri poſſe dixit. Dioſcorides optimum Babylon[illegible] tradit. Antiphanes, Athenæo auth[illegible], Mileſium. Iulius etiam Pollux Mileſi[illegible] naſci. Plinius in Arabia miræ magnitudinis naſci. Summis feruoribus, vel etiam brumæ rigoribus ſpre[illegible] creſcit, quare [illegible] hyeme, quàm æſtate facillimè prorumpit.

Solum. Palladius ſerit etiam ſolo qualicunque, fimum non deſiderat, humorem quamuis diligat, etiam deeſſe non curat.

Satio. Theophraſtus è prima ſemente eſſe tradit, menſe Iulio poſt æſtiuum ſolſtitium. Naſcitur quinto die. Sed è veteri ſemine celerius. Columella primo vere ſerendum in hortulo tradit,

——— *Paruo diſcrimine ſulci*
Spargitur.

Palladius Ianuario & omni tempore ponendum tradit, & naſci ex veteri ſemine celerius. Si cum lactuca ſeratur, naſci egregiè: Septembri, locis temperatis, & calidis. Plinius, æſtate vel hyeme facillime naſci. Nos Neapoli Ianuario, Februario, & Martio ponimus. Sic etiam Auguſto, & Septembri. Naſcitur etiam hyeme, ſed niſi à frigore defendatur, exareſcit, vel niſi adultum fuerit. Rarius hyeme ſeritur, vt radix coerceatur frigore, & denſius pullulet, vere ſpiſſius. Quæ Martio ſeruntur cito pereunt. Si eius ſemen lacte pridie maceraueris, dulcius naſci ferunt.

De chærephyllo. Cap. XVIII.

CHÆREPHYLLON à nobis ſtudioſiſſimè colitur, omneſq; horti eo ſcatent, ne acetariis deſit, omneſq; eo quotidie veſcuntur, non ſolum crudo, ſed iuribus incocto, magna ſtomachi iucunditate: appetentiam inducit, & cibi faſtidium diſcutit, odorato & quodam amariuſculo ſapore, vix ſenſibili, maximo eſt oblectamento. Sic enim aliis oleribus additum, ea gratiora reddit. Aetius. Eſſur cum aceto.

Nomen. A multis gingidium exiſtimatur, Ciliciæ, Syriæque vernaculum, ac eo nomine in Græciam, & Latium veniſſe, poſtmodum in omnes orbis tractus commigraſſe: nouoque in Græciam, & Latium aduentu, priſtinam appellationem obſoleuiſſe, & chærephyllon dici cœptũ, dein Graia voce & Latina coaleſcentibus in vnum nomen, chærefolium, quod luxurioſa foliorum fœcunditate, & largiore coma gaudeat. Columellæ cherephillon, Plinio cærephillum, Palladio cærefolium. Neapolitani *cerefoglio.*

Deſcriptio. Columella ait quòd largo foliatu gauderet, & breui caule contentum eſſet, & velut herba paria ſecum faciente, quæ quod à cauliculo dempſerit, frondium vbertate compenſet. Breue nominauit in hortulo,

Iam breue chærephylum.

Nos ita depingimus. Herba eſt tenera & fragilis, quinis ab vno pediculo foliis per ambitum inciſis: ſed inciſuræ ita conformatæ ſunt, vt foliola etiam quina

ra efforment, & hæc item alia, vt in ſtaphilino, & multis videre eſt. Ramulis cubitalibus, pinguibus, ſubrufeſcentibus, inanibus geniculatis, vmbellam in ſummo caule gerit, albis floſcellis ornatam, ex quibus tenuia, rectaque oriantur cornicula, plura ex vno pediculo prodeuntia, piloſa, rufeſcentia, & in cacumine aculeata, in quibus ſemen longiuſculum, nigrum, radice parua, candida, ſubamara.

Palladius ſolum humidum, & ſtercoratum deſiderare dixit. *Solum.*

Columella ex iis eſſe, quæ poſſunt duobus temporibus ſeri, autumno, & *Satio.* verè. Vnde vel circa calendas Septembris, vel melius ante calendas Martias Februario ſeritur. Locis ſiccis aut tepidis poſſunt circa idus Ianuarias terræ cõmitti. Chærephylum circa calendas Octobris obrui oportet non frigidiſſimo loco: nam ſi regio ſæuas habet hyemes, poſt idus Februarias ſemine diſſerenda, ſuaq; de ſede partienda. Plinius quę habet à Columella excepit, ſic & Palladius. Apud nos Auguſto ſeritur, & Decembri: naſcitur poſt quintūdecimum diem, poſt menſem purgatur herbis, & lætamine inſpergitur Martio, & Aprili ſemen affert, & interit: qui Martio ſerunt, tribus ſolis menſibus veſcuntur eo. Sed ſemel ſatum in hortis pluribus annis reſtibili fœcunditate reuiuiſcit.

De pimpinella. CAP. XIX.

PIMPINELLA nobis vulgò dicta eſtur quotidię in acetariis, non ſolùm condimentum optimè recipiens, ſed ea commendans iucundo peponum odore: pedibus quoq; calcatu nobilis, quo preſſa peponum odorem naribus eiaculatur, & mira quadam iucunditate recreat. Platina ita condit, Collecta ac lota in patinam, ac ſuomet caule, ſi tenera eſt, reponi debet, ſale, oleo, & aceto condiri: ſi præduri fuerint caules, folia tantùm ſumuntur. Vnde & cibi gratia, non ſolum quæ opacis locis, ac pratis naſcitur colligimus, ſed etiam in hortis ſtudioſè colimus. Poculis etiam iniicere ſolemus, vt gratiam eis conciliet, ſapore, & odore, & magnæ commendationis dotibus ad venena, vel febres exitiales.

Si diuinare licet, Theophraſto θρυαλὶς eſt, nam eius interpres Theodorus *Nomen.* bibinella vertit. Dioſcoridi σιδηρῖτις τρίτη, quam Cratenas heracliam vocat. Apud nos id nominis adepta pimpinellæ, bibinellæ, pampinulæ, bipennulæ, quod foliorum binis ordinibus, pinnatim, plumatim, digeſtis videatur. Sanguiſorba aliquibus dicta, quod vulneribus iniecta, ſpicula, & ſanguinem ſine dolore exigat, & internis externiſq; ſanguinis eruptionibus opituletur.

Theophraſtus ſpicatam dicit, vt cynops, alopeuros, ornogloſſon, ſiue plan *Deſcriptio.* tago, quę nẽq; ſpicam, neq; acutam, neque ariſtam gerunt, ſed his ariſtæ loco floſculus lanuginoſus exit, & his ſimilem facit. Nos à plantaginis ſpica, cui ſimilem dixit bibinellam, conücere poſſumus, à bibinella vulgari noſtra non multum diſtare. Plinius ab eo: Aliud rurſus ſpicatorum genus eſt, ex quo cynops, alopecurós, ſtelephuros, quam ortyga vocant, alii plantaginẽ; & thryal-

lis: alopecuros ſpicam habet mollem,& lanugine denſam non diſſimilem vulpium caudis. Proximum eis ſtelephuros, niſi quod illa particulatim floret. Dioſcorides ſuam ſideritim tertiam, vineis & maceriis naſcentē dicit, foliis ab vna radice multis, coriandro ſimilibus, circa coliculos dodrātales, leues, teneros, ſubcādidos, & ſubrubicundos, flore puniceo, paruo, guſtanti amaro, & lento. huius ea vis eſt, vt quamuis recenti vulneri impoſita ſanguinem ſupprimat. Noſtra *pimpinella* ramulis naſcitur à radice folioſis ſeſquipedalibus multis foliolis æquis ſpatioſis, binis ex aduerſo poſitis, ambitu crenatis, piloſis. Thyrſuli quoq; rotundis floſculorum glomerulis micant ex cæſio candicantibus, quibus elapſis mori fructum exprimunt, radice craſſa, longa, ſubpurpurea. Sed ſi quis hanc deſcriptionem Dioſcorideæ repugnare dixerit, quippe cum coriandri foliola non rotunda & crenata, ſed ferulacea ſint, ei reſpondendum duximus, coriandro recenter enato, foliola verè noſtræ *pimpinellæ* vocatæ eſſe ſimilia, & ſi coliculi duri ſint, id accidit in ſenecta, at in iuuenta mollia ſunt, teneraque.

Genera. Genera plura ſunt, duo præcipua, maius, & minus, maius caule, folio, thyrſo, & omnibus maius.

Solum. Cœlum. Frequentiſſima ruri, & domi, quæ penſilibus hortulis colatur, & incultis, aridis, & ſquallidis collibus, & marginibus naſcatur.

De bugloſſo. CAP. XX.

NVNC quæ hortis vulgatiſſima ſeritur deſcribemus bugloſſam, cibo gratiſſimā, quum & flos acetariis ſpargatur, & folium tenerum, quod proprium odorem ſuboleat, vetuſtiora verò folia quotidianis obſoniis peculiarem habent gratiam. Platinæ condimentum appoſuimus. Conditur cruda, & elixa. Crudam benè lotam, & expreſſam, reticulo ad id aptè facto, cum nepeta, menta, & petroſelino in patinam indes, ſalem & oleum inſperges, inuoluesq;, quoad oleū imbibat, & remolleſcat eius aſperitas, acetum poſtmodum infundes, & conuiuis ſtatim appones: coctam, expreſſa aqua in patinam indes, ſale, oleo, & aceto conditam conuiuis appones. Sunt qui huic aſpergant modicum cinnamomi, vel piperis benè triti, & cribrati.

Nomen. Dioſcoridi βούγλωσσος dicitur, quòd bubulas linguas imitetur. Plinius euphroſynum vocari dicit, quòd ei ſit præcipuum, quod in vinum deiecta, animi voluptates auget. Plutarchus ſympoſiacon primo: Alii bugloſſam admiſcent vino, quod herbis huiuſmodi conſentaneum ſit, lætitiam conuiuis, & beneuolentiam coaleſcere. Ex Latinis Caro bubulam linguam vocat. Plinius bugloſſon, quòd boum linguis ſimilis ſit. Neapolitani *borraginem*, quaſi bonaginem dicas, verſa & peruerſa voce ex bugloſſa.

Genera. Genera duo ſatiuæ: nam altera cæruleum florem, altera candidum profert: ſed cæruleum in Apulia in purpureum, & rubrum vertitur, nimii caloris vi, quod idem euenit, ſi in acetariis aliquantiſper immoratum fuerit.

Apud

Deſcriptio. Apud omnes conſtat veterum Græcorum βούγλωσσον, & Arabum, eſſe vulgarem borraginem. Dioſcorides verbaſco ſimilem facit, folium in terra ſparſum habere, nigrius, aſperum, bubulcas imitans linguas, Iulio menſe colligi. Auicenna, Eſt herba lata lingua bouis, habens folium almaru, ad tactum aſpera, & rami eius aſperi ſicut pedes locuſtarum, oportet autē vt illa adminiſtretur, quæ eſt in coraſceni, craſſa habens folia, ſuper quorū faciem ſunt puncta, quæ ſunt radices ſpinarum, & pilorum exeuntium ab ea. Addimus nos, & ſi notior ſit plebeculæ quotis oluſculo. Naſcitur foliis in ceſpite ſtratis, latis, ſubrotundis, hirſutis, in foliis eminentibus bullis, ac tenuiſſimis aculeis armatis, caulę cubitali pingui, concauo, aculeis vbique ſcatente, & ramis brachiato, floribus ſtellatis, quinis foliolis cæruleo purpuraque nitentibus. Floret Martio, ſemine nigro ſtriato, radice alba, tenera, pollicari craſſitudine, guſtu ſubdulci, & lento.

Solum. Dioſcorides campeſtribus, & ſabuloſis locis naſci ſcripſit. Nos pingue, ſubactum humidum ſolum in hortis damus, & vinearum, hortorumque torulis plantamus, quibus ſemel ſata importuna fœcunditate luxuriat, & ex ſeipſa ſeritur.

Satio. Riguis in locis toto anno ſeri poteſt. Semine ſeritur Aprili, & Maio, vt æſtate fruamur. Vel Auguſto, & Septembri pro hyeme. Tranſplantatur, quū quinque foliorum eſſe cœperit, ac melius Octobri, ac Nouembri. Semina ne decidant, colligantur immatura, ac triduo in faſces colligatæ reſiccentur ſole, vbi maturuerint, ſubſtratis linteis decutiantur: & biennio ſemen aſſeruatur: ne hyeme gelu adurantur, læ tamen aſpergatur, hoc munimento aduerſus frigora ſe tuentur.

De bati, ſeu crithmo. CAP. XXI.

CRITHMON eſcæ, & conditur æ aptam protulit Dioſcorides: eſtur enim crudum, coctúmve olus, aſſeruaturque in muria. Plinius inter eas ſylueſtres herbas eſſe ſcribit, quæ eduntur. Hanc certè apud Callimachum apponit ruſtica illa Hecale, ſpeciesque eſt batis hortenſis. Herba ſponte naſcens, eaque potius oblectamentum, quàm cibus. Hecale vetula Theſeo appoſuit apud Plutarchum. Nos in acetariis frequenter vtimur, & ad quotidianos vſus hortis conſita continuo ſpectatur. Columella ſic condiri docet, circa vernum æquinoctium. Battis, & eius coliculus in alueos componuntur, & ſale conſperſa biduo ſub vmbra, dum conſudent, reponuntur, donec tantum remiſerint humoris, vt ſuo ſibi iure ablui poſſint, ſin minus, ſuperfuſa dura muria lauantur, & pondere impoſito exprimuntur. Tum ſuo vaſe conduntur: & ius quod eſt miſtum aceti duabus partibus & tertia muriæ, infunditur, fœniculiq; aridi, quod eſt per vindemiam proximo anno lectum, ſpiſſamentum imponitur, ita vt herbas deprimat, & ius vſque ad ſummum labrum fideliæ perueniat. Sed Columella marinę batis conditurain edocuit, non ſatiuæ: nam duodecimi libri capite tertiodecimo, olus cordum, quod quidam ſatiuam batim appellāt,

NNn 5

muria nõ condiri docuit. Sic Dioſcorides & Plinius quũ in muria olus ſeruandũ prodiderũt, de marina bati loquuti ſunt, nec ſatiuæ vllã rationẽ habuerũt.

Nomen. Dioſcorides κρίθμον, ſeu potius, vt aliqui, κρίθαμον, vocat. Nomen à ſeminis figura Græci dixerũt: habent enim crithamum ſemen intus tritici, vel hordei figura, quod vocatur κριθὴ, vel detortũ ἀπὸ τοῦ κρίνεσθαι, à ſecernendo vocabulum, quod rupto ſeminis inuolucro cerealem formam nucleus oſtendat, excuſſiſq; flatu ſeminibus à paleis, aceribusq; ſecernatur. Latini batim appellant, ex aduerſo emendicata à Græcis appellatione, qui baton acceſſibilem dicunt: nã batis marina in ſcopulis, & inacceſſis crepidinibus emicat. Ex aduerſo igitur ab acceſſu nomen batis adinuenit. Lucius Columella ſatiuã batim olus cordũ appellauit, quaſi ſerotinum olus, quod non niſi ſerò admodum appropinquante vindemia condiatur, contra cæterorum morem, quæ appetente Iunio ante ſeminis maturitatem à ſalgamariis reponũtur. Plinius fœnum cordũ, quod non præcoci, ſed ſerotino partu in lucẽ editum eſſet, vocat. Plinio etiam crethmos dicitur, & à quibuſdam appellari aſparagum gallicam ſatiuam dixit. Neapoli *critamo, finocchio marino, & herba di ſan Piero.*

Genera. Plinius duplicem batim nominat, hortenſem & marinã, ſic etiam & ſylueſtrem alibi: an pro marina ſylueſtrem poſuerit, ambigo. Sed quæ marina oriunda eſt littoribus, apud nos in hortis cultu mitigata feritate totos conualeſcit.

Deſcriptio. Marinã Dioſcorides ita depingit. Herbula fruticoſa, & vndiq; foliola ad cubiti altitudinẽ ferè aſcendens. Foliis pinguibus numeroſis, albicantibus, veluti portulacæ, larioribus. Sed potius legendum παχυτέροις, non πλατυτέροις. Non ſunt enim crithamo folia latiora, quàm portulacæ, ſed craſſiora, & longiora, ſalſo guſtu, flore cãdido, ſemine ceu libanotidis, odorato, molli, rotũdo, & quod ſiccatũ rumpitur. Habet intus tritici modo nucleũ, radicibus digiti craſſitudine, tribus, vel quatuor, grati & iucundi odoris. A quo Plinius: Caulis vnus, palmũ altus, ſemen ferens odoratũ ceu libanotidis, rotundũ, ſiccatũ rumpitur, habet intus nucleũ candidum, quẽ aliqui cachrin vocant. Folia pinguia albicant, veluti oliuæ, craſſiora, & ſalſo guſtu. Radices digiti craſſitudine tres, aut quatuor.

Cælum. Hippocrates batim Æthiopicam laudauit. Dioſcorides naſci in petroſis, & maritimis dixit, quod ab eo etiam Plinius recenſuit.

De cappari. CAP. XXII.

VTIMVR & quidẽ frequentiſſimè in hybernis acetariis cappari. Paulus vſum eius cõmendauit ex oleo, & ſale, quod appetẽtiam inuitet, & ciborũ faſtidiũ diſcutiat. Vnde primus menſis ſumitur, & cæteris dapibus præponi ſolet. Dioſcorides non ſolũ floribus, & fructibus, ſed etiã nouellis turionibus homines veſci ſcripſit. Quod etiã noſtris temporibus obſeruatur. Columella eius conditurã proponit. Verno tempore capparim in vſum colligi, & reponi oportebit, & ſeruari hac cõditura: aceti duabus partibus & tertia duræ muriæ: ſed quãplurimis diebus ſub tecto ſeruari, dũ flacceſcat, inde in vaſa cõdi, deinde ius quod ſupra ſe ipſum eſt, infundi. At Platina quomodo cõdiatur mẽſis edocet.

cet. Inde cappa[illegible]im in [illegible]cabũ aquę non feruentis, ſed apprimè calidæ: vbi tandiu [illegible] ines, donec a[illegible] [illegible] ſſedinem dimiſerit. Transferro inde in aquã recentẽ, inq; eam tan[illegible] [illegible], quoad refrigeſcat, inde poſtremo auferes, expreſſum in patinas reponés, infundesq; oleũ, & acetum non multũ. Sunt qui mentã huic edulio addant, nec incongruè quidẽ, vt & ad voluptatẽ, & valetudinem faciat. In Apulia aliter condiuntur. Primo in feruentem aquam coniiciunt, vbi copioſum ſal ſit diſſolutum, inde eximunt, vt ſicceſcant. Siccos in vaſa condiũt, alternis vicibus ſale, & floribus nondum patefactis. Porrò quum mẽſis apponuntur, bis terve aquis abluuntur, vt ſalſuginem eximant, vel aceto ſeruant.

Græcis *κάππαρις*. Plinius, Capparim quidam cynoſbaton vocãt, alii opheoſtaphylen. Latinis capparis. Columellæ cappar, Palladio cappar dicitur, & inturis. Itali vocant *cappari*. *Nomen.*

Theophraſto vnі ſtirps. Folium & caulem horridulũ ac ſpinoſum humilem ſpargit. Germen & flos æſtate, folium ad Vergilias vſq; viget, non annuus, ſed diuturnior. Foliũ iuxta caulem. Ramis aculeigera. Dioſcorides, Frutex eſt ſenticoſus, & humilis in orbẽ proſerpit, ramis in rubi modum aculeatis, ſpinis aduncis, hamatisq;. Folio mali cotoneæ circinato, horriduloq;, fructu oleæ rotũdo, quo fatiſcente emicat flos candidus, qui poſtquam excreuit decidit, glãs oblonga exuberat, quæ aperta grana acinis punicorum ſimilia oſtentat, parua rubicunda, radice lignoſa multiplici, magnaque. Sed Dioſcorides fructum vocat florem, qui adhuc clauſus, non in folia dehiſcens, quũ fructus id ſit, quod excluſo flore glandis figura oblonga depromitur. Sed flos præcipuè cibis expetitur. Palladius æſtate florere ait, & areſcere ſub occaſu Vergiliarum. Auicenna fructum cucumeri aſſimilat. *Deſcriptio.*

Plinius cauenda eius peregrina genera dicit. Siquidẽ Arabicũ peſtilens eſt, Africũ gingiuis inimicum, Marmaricum vuluis, & omniũ inflationibus. Apulũ vomitus facit, ſtomachũ & aluum mouet, Italicum innocentius eſt: vbi clare apparet in textu mendũ ſubeſſe, vbi Apulum vomitũ facere, & ſtomachũ & aluum mouere dicit, quũ alibi Italicum innocentius eſſe dicat, ac ſi Apulia Italię regio non eſſet, præſertim quum experientiam huic refragari liquido conſtet, quũ inter cæteras Italiæ regiones Apulia in hoc genere præcellat. Sed duo genera viſuntur, maius, minúsve, minus verò in prima cõmendatione eſt, & pluris emitur, quàm maius, quia palato gratius eſt nisi ſapor aſciticius ſit à muria, vel ab aceto, quod quum paucioris carnis ſit, penitius ſubit conditura. *Genera.*

Plinius Ægyptium cõmendat, Galenus, qui in locis calidis naſcitur, vt in Arabia, longè eſt acrior Pergameno. Ægyptium, quod nobis ex Alexandria defertur, optimum eſt. In Cypro plurimum prouenit. Apud nos in Apulia, vnde potius calidum, quàm feruidum, aut frigidum cœlum flagitare videtur. *Cœlum.*

Theophraſtus gaudere arenaceis, atq; tenuibus dixit, [illegible] ultis haudquaquam exire videtur, quum apud oppida, & loca plana proueniat, non laſerpitii modo apud montuoſa, hoc minus verè putarunt. Plinius ab eo: Sabuloſis familiariſ- *Solum.*

ſimum. Dioſcorides tenui ſolo, aſperiſque locis, in inſulis, & iuxta rudera naſci. Columella ſiccum locum quærere. Palladius ab eo, loco ſicco, & gracili. Sed in oris Tyrrheni, & Adriatici maris vberi prouentu fruticat, & in planis Apuliæ æquoreis cāpis. In noualibus ſponte prouenit, & optimi ſoli ibi eſt ſignum. Videtur tandem omni ſolo prouenire, melius ſicco, quàm humido, & parietibus ſaxoſiſque locis.

Satio. Theophraſtus, In cultis hoſpitari nequit, immo deterius cultu naſcitur. Ariſtoteles in problematibus, huius rationem reddit, cur capparis locis prouenire cultis haud facile poſſit. Multi nanque tentarunt, & tranſlata radice, & ſemine ſparſo, quum apud nonnullos commodior capparis ſit, quàm roſa, ſed tamen nil efficere valuerunt: quid ergo cauſæ ſit, vt cultis neſciat hoſpitari, inculta & auia proſequatur, & maximè ſepulchris adhæreat? Igitur de hoc cæteriſque generis eiuſdem accepiſſe illud oportet, quòd nō omnia eadem ex materia conſiſtere ſolēt, aut augeri, ſed ſunt quæ ex aliorum corruptione, & principio conſiſtant, & poſt augeantur, vt pedunculi, & pili corrupto alimento, aut aliqua alia labe corporis prodeunt. Ergo vt in corpore nonnulla excremento proueniunt alimenti, quod certe cruditas eſt, & vbi naturæ vires ſuperare non queunt, abſcedunt quidem in veſicam, vel aluum, quæ in promptu maximè ſunt, aliqua verò animal producunt: itaque in ſenectute, & morbis hęc augentur. Sic in terra alia concocto alimento, & conſiſtunt, & augentur, alia excrementis, aduerſaque concretione oriuntur. Culturæ autem officii eſt, vt concoquat, reddatque efficax alimentum, quo genus mite, vrbanumq́; fructuum conſiſtit. Quæ igitur mitigatione, informationeq́; huiuſmodi creantur, hæc vrbani vocabulo ſignificamus, eo quod ſolertia hominis educata quaſi eruditaque meliora euadant: quæ autem cura adhibita miteſcere nequeunt, aut etiam aduerſo habitu loci ſui generis prodeunt, hæc ſylueſtria ſunt, & ruſtica, cultiſque viuere neſciunt: cultus enim dum ea melioribus inſtituere moribus contendit, deprauat, atque peruertit, quippe quum à ſua natura deſciſcere nequeant, quæ orta ſunt ex corruptione, quo in genere capparis quoque profectò eſt. Columella: Leuiſſimo cultu, aut nullo contenta eſt. Quippe quæ res etiam in deſertis agris citra ruſtici operam conualeſcit, plurimiſque prouinciis ſua ſponte noualibus naſcitur, ſed quibus locis eius inopia eſt, ſi ſerenda fuerit, locus debebit interea circundari foſſula, quæ repleatur lapidibus, & calce, vel punico luto, vt ſit quaſi quædam lorica, ne poſſint eam prærumpere prædicti ſeminis frutices, qui ferè per totum agrum vagantur, niſi munimento aliquo prohibiti ſint. Quod tamen non tantum incōmodum eſt (ſubinde enim poſſunt extirpari) quantum quod noxium virus habent, ſuccoque ſuo ſterile ſolum reddunt. Seritur vtroque æquinoctio. Palladius: Septembri ſeritur capparis, latè ſerpit, ſucco ſuo terris nocet. Serendum eſt ergo, ne procedat vlterius circumueniente foſſato, vel luto ſtructis parietibus, herbas ſponte perſequitur. Plinius, Capparis ſeritur ſiccis maximè, area in defoſſu cauata, ripiſque

vndiq;

vndique circumſtructis lapide, aliàs euagatur per agros, & cogit ſolum ſterileſcere. Apud nos ſeritur ſemine Martio, Aprili, Maio, & Septembri, quod ſuis fructibus affert. Vbi maturuerint aperiuntur, tunc decerpuntur, inſolanturq; donec ſicceſcant. Seritur etiam radicibus ſuis, vel germinibus radicatis, & cauliculi ſati, vbi radices conceperint, ſequenti anno transſplantari poſſunt. Hyeme ſicci caules ſecentur ſuper terram, vt vere lætius aſſurgant. Et ſi cultum aſpernari dixerint Ariſtoteles & Theophraſtus, vidimus ſatos, & cultos optimos fructus attuliſſe, & longe minus agreſtibus noxios.

De coronopo. CAP. XXIII.

CORONOPVM inter intubacea recenſet Theophraſtus, & inter annuas. Dioſcorides in olere coqui dicit. Nobis frequentiſſima in acetariis offertur, ob id hortis ſerimus.

Theophraſto κορωνόπυς, ſed Galeno, Aëtio, & Tralliano κορωνόποδον Græca appellatione donata, quod cornicis pedis effigiem repræſentent folia. Latini coronopum vocant. Theodorus Theophraſtum vertendo ſilaginem vertit. Itali *herba ſtella* vocant, videturq; hodierni æui nomen antiquo, & ſpurio conuenire, quippe aſtrion ab aliquibus dicebatur, vt in ſpuriis Dioſcoridis nominibus videre eſt. Vulgus etiam quod variè diſſectũ ceruini cornu imaginem habeat, cornu ceruinum vocant. *Nomen.*

Theophraſto coronopus à radice foliata, amara, vt vniuerſum intuborum genus, et ſi ab Hermolao, & aliis inter aculeatas, Theophraſti authoritate annumeretur. Id apud eum nuſquam reperietur. Dioſcorides & ſi exactam in ſuo capite deſcriptionem non apponat, ex aliis herbis, quibus aſſimilauit, eam concinnabimus. Dicit enim. Coronopus oblonga herbula eſt, per terram ſtrata, fiſſis foliis pſillio non diſſimilibus, non ita hirſutis, ſed breuioribus, aut catanances primæ, ſed non ita longis, aut minoris ſeſamoidis, ſed maioribus, nec ita hirſutis, holeſtio proximis, cui & viticulas ſimiles habet, aut gramini. Radicem habet tenuem, aſtringentem, prouenit in aggeribus, locis incultis, & ſecus mare. Plinius hæc habet: Coronopus oblonga herbula eſt cum fiſſuris: aculeatarum caules per terram ſerpunt aliquarum, vt eius, quam coronopum vocant. Nos herbam apud nos vulgò dictam *ſtella* ita depingimus. Folia fert longa, anguſta, hirſuta, pinguia, humi ſparſa, vtrinque fiſſa, laciniata, verè cornicum vngues, aut ceruinum cornu præ ſe ferentia, ita inter ſe cohærentia, vt cylindro æquata dixeris, in ſtellæ modum radiantia, caule, thyrſulo, flore, & ſpica plantagini ſimili, radice vnica, numeroſis adnatis capillamentis. *Deſcriptio.*

Dioſcorides in aggeribus prouenire dicit, ac protritis itineribus, incultiſque locis. Apuliæ campi hac herba virent, ac pro ſegetibus triticeis optimi ſoli ſignum habent. *Solum.*

Serimus Auguſto, ac fimo operimus, carpitur Septembri, Octobri vſq; ad Martium. Seritur etiam Martio, Aprili floret, Iunio profert ſemen. *Satio.*

OOo

De portulaca. CAP. XXIII.

PLINIVS portulacam in acetariis ſumptam ſtomachum corroborare author eſt. Nos in acetariis tota æſtate vtimur, eſitamuſq; tenellas cymas. Famoſum eſt quod hæ mediam ſanet, id eſt dentibus, qui ſtupore quodam obtorpeſcunt, remedio eſt, qui ſcilicet ab auſteris, & acidis naſcatur. Cuius cauſam Galenus reddit. Dentes nanque acrium occurſu præſiccati exaſperantur, ita vt citra noxam atterendis cibis adhiberi nequeant, ſolidiorisque cuiuſque commercio concipiant dolorem, lentore quo ſeſe ab ſiccorum iniuria vindicabant exucto. Nanque ſicca nullo interiecto humoris nexu durius ſeſe collidunt, vnde ſenſus exaſperationis noxiæ contrahitur. Damnum ergo ſaliuarii lentoris, qui velut ſiccorum pignus intercedebat, glutinoſo portulacæ ſucco quamoptimè reſarcitur. Ariſtoteles dicit id fieri à lento humore portulacæ, qui à corpore educit acorem, quippe qui affinitate quadam coniungi valeat, argumento ſaporis, quem acidulum reddit. Sal verò macerat, liquefacitque; atque ita acorem quoque extrudit. Alexander Aphrodiſeus hoc portulacæ munus cæcis rerum facultátibus deliteſcentibúsve cauſis acceptum refert. Quonam, inquit, modo ſtupori dentibus à frigidis fructibus adſcito, portulaca, quæ frigida eſt, medebitur, quum contracta vitia nō conſimilibus, ſed contrariis abigantur? Columella ita condit, ſunt quædam herbæ, quas appropinquante vindemia ita condies, vt portulaca: Diligenter purgatur, & ſub vmbra expanditur, deinde quatto die in fundis fideliarum ſubſternitur, & componitur, acetoq; infuſo, iterum ſal ſuperponitur. Platina in acetariis ita parat: Portulaca benè lota, ſecretaque à præduro caule in patinam reponitur cum cæpa minutatim conciſa: ſale, oleo, & aceto conditur. Sunt qui ad illius frigiditatem comprimendam, piper tritum, ac cinnamomum inſpergant.

Nomen. Græcis ἀνδράχνη, Latinis ferè omnibus portulacæ nomine vocatur. Italis *porcellana*.

Genera. Portulaca in duas ſpecies diſtribuitur, in ſatiuam, & ſpontaneam. vtriuſque meminit Dioſcorides, ſatiuæ in peplio, & ſuo capite: ſylueſtris in ſemperuiuo tertio.

Deſcriptio. Theophraſtus breui radice inniti dixit, tum quæ in profundum deſcendit tum quæ è latere porrigitur. Dioſcorides, etſi peculiari deſcriptione non dignatus fuerit, aliis tamen aſſimilando qualis ſit patefecit. Portulaca cæpeæ ſimilis eſt, ſed albidiora folia habet, ſimilis telephio caule & foliis. Folia ſimilia helioſcopio tithymalo habet, ſed craſſiora, minuſque rotunda. Folia tam ſimilia peplio, vt ſylueſtrem aliqui portulacam appellent. Etiam terreſtri tribulo, ſed viticulis craſſioribus, vel tertio ſemperuiuo, qua ſimilitudine ſylueſtrem portulacam vocauerunt. Sic etiam crithamo, ſed minora, breuioraque. Noſtra autem ſatiua teretibus viticulis, lætis, carnoſis, ſucculentis, humi repantibus luxuriat, lentè in puniceum vergentibus, foliis albicantibus quadam tenui

aſpergine

aſpergine cinerea, guſtu ſubſulſo, flore puſillo, ſemine in theculis nigro. Floret Iunio, & Iulio. Syluestris duplo minor, duntaxat tota rubentibus ramulis, guſtu acidiore, folio turbinatiore tam priori conſimilis, vt qui vnam norit, alteram non noſſe non poſſit.

Aperto, apricoque cœlo gaudet, ſub humido moritur. *Cælum.*

Pingue ſolum, & lætamine ſaturatum exoptat, & præcipuè humidũ: nam *Solum.* ſiccitatibus deficit: vnde æſtiuis ardoribus continuis ſiccitatibus blandiri oportet. Columella in ſuo hortulo.

Humidaq; andrachne ſitientes protegit antes.

Syluestris ſquallidioribus locis, vineis glareoſis, & viarum ſtratis reptat.

Theophraſtus ex æſtiua ſemente protulit, quam tertiam vocat, celerrimè *Satio.* quarto, aut quinto die à ſatu erumpit. Apud nos omni tẽpore ſeritur, ſed præcipuè Aprili, Maio, & Iunio. Optimè ſeritur inter caules, cæpas, & porros, vbi ſemel ſata fuerit, ſemine per maturitatem caduco, ipſa ſe ſerente, perennis eſt, nec vnquam deficit, denſius ſata, puſilla fit.

De oxalide. CAP. XXIIII.

NEc ab iis remouenda herba eſt, quam oxalida vocant, quum nobis quotidie exploratum ſit in acetariis manſam crudam magnam cum palato gratiam inire, ſuo enim ſapore ſal, & acetum refert, vnde in acetariis ſolo poteſt oleo condiri, quin plerunque iuribus incocta optimè ſapit, & in carnibus intingendis ſucco viridi acramentum ſubminiſtrat, nec aliud in obſoniis maiorem ſibi vendicat authoritatem. Platina illotam prima etiam ſtatim menſa cum pane, & ſine alio condimento concedit, æſtate præſertim, vt cibi appetentiam inducat.

Dioſcoridis eſt ὀξαλὶς, ἀναξυρὶς & λάπαθον, oxalis dicta, quaſi acetoſa, ſed po- *Nomen.* teſt anceps vocabuli ὀξὺ ſignificatio trahi, & quod folia in mucronem deſinant, & quod acidum ſaporem recipiat. Romani rumicem appellant, forſan quod ab ea ſuccus non aliter atque mamma, quam rumen veteres dixere, à ſitientibus exugi ſoleat. Vulgares noſtri *acetoſella* vocant, quod gratum acorem ori repræſentet.

Duo apud nos naſcuntur genera, maius, minusve. *Genera.*

Dioſcorides lapathi ſpecies deſcribendo ſuam oxalim ita pingit. Folia exi- *Deſcriptio.* guo & ſyluestri rumici ſimilia, caule non magno, ſemine ſubacuto, rubente, acri, in caule, & agnatis appendicibus emicante. Nos ſic: foliis ima baſe lunatis, & pinnatis, caule ſtriato ſucculento, colore rubello, radice fibroſa ex croco flaueſcenti, ſemine anguloſo, acuto, quod foliaceo veſtitur inuolucro, copioſoque. Minori folia longè minora.

Vbique pratis, & hortis, quolibet anni tempore viget, ſed ſiccis præcipue *Cæl. Sol.* locis, vt in collibus, & quibuſuis ſquallidis, & macilentis.

De oxy. CAP. XXV.

OXALIS iam dicta oxym in mentem reuocauit. Hæc tum ſapore, ſeu leui acramento placet, tum quòd ſtomachum recreet: nam à Plinio diſſoluto ſtomacho dari ſcriptũ eſt, non minus, quàm prædicta acetariis experitur, admiſcetur que. Hæc futuræ prænuncia eſt tempeſtatis, ſiquidem ea imminente, ſurrigitur contra eam, tanquam tempeſtati colluctatura, quod ſæpiſſimè obſeruauimus. Obſeruatum etiam à pleriſque doctiorum, quod huius herbæ copioſi flores crebros illius anni imbres, & aquarum inundationes portendant, ſic pauci ſiccitatem. Sic Plinius de pratenſi trifolio dixit, inhorreſcere tempeſtatibus folio, & etiam nos obſeruauimus.

Nomen. A Græcis ὀξὺς, & Latinis dicta eſt, Plinio authore, quod acido ſapore donata ſit, aliquibus oxytriphyllon, nõ ab acutie foliorum, ſed potius aciditate. Nobis *trifoglio acetoſo*, & *alleluia*.

Deſcriptio. Plinius tenera folia habere dixit. Puſilla herba eſt, longis tamen pediculis iunceis, glabris, teneriſque, quibus ſingulis in extremitate tria inſunt folia, quæ cordis figuram referunt, acidula. Flos quinis foliolis ſtellatus luteus, nonnunquam cãdidus, ſimplici ſtylo inter folia proſiliens, ſemen rufum in oblongiuſculis thecis, quod vbi maturuerit, ſponte, vel leui tactu aperitur theca, & longiuſculè proiicit, etiam cum ſtrepitu, non ſine admiratione. Radix ima fibroſa, ſumma, ſquamatim loricata, rufa, floret Maio menſe.

Cæl. Sol. Opaca, vmbroſaque ſequitur.

De rapunculo. CAP. XXVI.

NVNC de rapunculo dicemus, cuius folia, & præcipuè radices in acetariis diuitum lautarumque menſarum veniunt, & ieiuniis quadragenæ expectatiſſimæ. Sunt enim eius radices longè quouis rapo, raphanoque delicatiores, ſuauioreſque.

Nomen. Recentiores napunculum, vel rapunculum vocant, ſiue quod putarint eandem, vel congenerem, ſiue quia figura, vel eſu napulam, vel rapulam præ ſe ferat radix, quia oblongula, & in medio ſui nonnihil ventricoſa.

Deſcriptio. Herbula viret folio oblongo humi accubante, vbi excauleſcit, longiori, anguſtiori, & hirſutiori, cauliculis gracilibus, cubitalibus, & pluribus ab vna radice prodeuntibus. Flore quatuor foliolis conformato, purpuraſcente, ad cæruleum vergente, campanulæ effigie. Semine in oblongis thecis puſillo. Radice pollicis longitudine, alba, tẽnera, craſſiuſcula, in media ipſius parte ſubdulci. Hyeme folia virent, vere exit in caulem, Maio floret, & ſubinde fert ſemen. Radix hyeme eruitur ad acetaria, æſtate ligneſcit.

Cælum. Tepidum cœlum exoptare videtur, quale Neapolitanum, in Apulia vbi feruet, non naſcitur.

Solum. Solum gracile & ſolutum, & ſuſpenſum ſequitur, ob id in ſyluoſis, & ſepibus

bus repetitur, in quo radices in profundum agit: in plano vbi ſolum durius, & compactius, ſi naſcitur, quum in profundum teneræ radices ſubire nequeant, viridis coloris, & duriuſculæ fiunt.

Seritur ſemine, & optime prouenit, ſic etiam oculi circa radicem ſati concipiunt vere. Semel ſata diutius perennat, nam ad eſum extirpatæ, abruptæve radices, remanentes fibrillæ, etiam frondes, & caules egerunt. *Satio.*

De acu moſcata. CAP. XXVII.

COMMENDATISSIMA inter acetarias herbas illa eſt, quam muſcatam acum dicunt geranii ſpeciem odoratam illam à Plinio deſcriptam: quippe non modo, olei, acetiq; optimè recipit condimentum, ſapidaque eſt, ſed omnes alias herbas ſuo moſchi odore fragrantes reddit, auidiſſimè editur, ſtudioſiſſimeq; in hortis ſeritur, aliturque.

Græcis γεράνιον à gruini capitis imagine, quæ ſummo eius capitulo eſt aptiſſima, per ſimilitudinē dictum. Ab aliis acus moſchata, quod & inſigni moſchi odore redoleat, & acuto longiori mucrone in vertice acus modo inhorreſcat. Apud nos *herba moſchata* à moſchi odore, vnde illi princeps nomenclatura. *Nomen.*

Dioſcorides ſecundam geranii ſpeciem deſcribens, hæc habet. Geranium alterum caulibus minutis, & puſillis ſeſquipedalibus, foliis maluæ in ſummis alis ſurſum ſpectantia gruum capitula inſunt cum ſuis roſtris, aut canini dentes, nullius in medicina vſus. Quam etſi alienam à medicina Dioſcorides exiſtimauerit, non tamen inficiatur edi poſſe ab iis, qui gulæ indulgent, quum ſui odoris iucunditate in acetariis experatur, etſi quoduis potius, quàm noſtram acum moſchatam exprimere videtur. Subdit Plinius, quæ etiam à Græcis excepit: Foliis candidioribus, paulò quàm maluæ minoribus, caulibus tenuioribus, piloſis, ramoſis ex interuallis binûm palmorum, & in iis foliis, inter quæ & in cacuminibus capitula inſunt gruum. Sed noſtri ſic eam tradunt. Geranion alii myrrhim appellant, ſimilis eſt cicutę, foliis minutioribus, & caule breuiori, rotundo, ſaporis & odoris iucundi. Nos eam ita deſcribimus. Geranium, vel ſi mauis gruaria, è radice exigua cauliculos profert complures, graciles, rubentes, hirſutos, præcipuè adultos, è caule medio apice tenus folia exeunt myrrhidis, aut cicutæ, poſitu tanaceti, in plumam deducta, in caulium faſtigiis flores, in quorum ſummo capitula ciconiæ, vel gruum cum roſtellis acus longitudine emicant, in quibus ſemen occulitur. *Deſcriptio.*

Calido, temperatoque cœlo emicat, locis omnibus obuia, ſed in hortis latioribus foliis luxuriat. *Cælum.* *Solum.*

Primis autumni imbribus vſq; ad Februarium ſeritur, quum adoleſcere cœperit, lætamine ſuffunditur, herbiſq; nocentibus liberatur. Fructificat Maio ac ſubinde perareſcit. Suo ſemine ſe ipſa ſerit, vt vix ſemel ſata amplius locum ea liberaueris. *Satio.*

De ferulis. CAP. XXVIII.

SVNT ferulæ cibo, & coronis commendabiles. Nobis veris initio prima ferulæ germina, quæ oui luteum referunt, ſub cineribus excocta, charta prius, vel linteo madefactis inuoluta, mox pipere, ſale, oleo, & aceto conſperſa gratiſſimo ſunt cibo. Ad hæc Plinius: Ferulæ caules pomum eſt, eduntur decocti, commendanturq; muſto ac melle, ſtomacho vtiles, pluries ſumpti capitis dolorem faciunt. Dioſcorides muria caules cõdi ſcripſit. Columella eius docet condituram. Circa vernum æquinoctium colligito ferulas cum coliculo ſilentes, & hac conditura ſeruato, aceti duas partes, & tertiam duræ muriæ miſces, ferulam quũ legeris ſub tecto exponito, dum floccescat, deinde folia, & corticem omnem folliculorum detrahito. Caulos ſi fuerint pollice craſſiores, arundine ſecato, & in duas partes diuidito: ipſos quoque flores, ne ſint immodici, partiri oportebit, atq; ita in vaſa condi, deinde ius, quod ſuprà ſcriptum eſt infundi, & paucas radiculas laſeris, quod Græci σιλφιον vocant, adiectas, ita ſpillamento aridi fœniculi contegi, vt ſuperueniat ius. In hortulo verò dixit,

Tempore non alio vili quoq; ſalgama merce
Capparis, & triſtes inulæ, ferulæq; minaces
Plantantur.

Plinius coronarios vti ferulis & corymbis, & ignem optimè ferulis aſſeruari tradidit. Vnde quòd Prometheus primum extractum è ſilice ignem ferulis excepit, anſam præbuit Poëtis fingendi, ferulam Phœbi rotis admouiſſe, & accenſam terris apportaſſe. Sunt qui arborum cenſui aſcribẽdam cenſeant, quod temporis proceſſu ligneſcat. Propterea Clearchus inter luſorias queſtiones, quas Latini ſcirpos, Græci gryphos, & ænigmata vocant, ferulam dicit eſſe lignum, & non lignum, ſicut pumicem lapidem, non lapidem, noctuam volucrem, non volucrem. Athenæo authore. Plinius. Ferulæ ſunt aſinis gratiſſimo pabulo, cæteris verò iumentis præſentaneo veneno, qua de cauſa id animal Libero patri aſſignatur, cui & ferula. Ferulæ Libero patri aſſignantur, de qua re alii alias referunt cauſas. Euſebius in præparatione euangelica ναρθηκοφόρον Bacchum appellat, id eſt, ferulgerum, rationemq; docet, quòd homines potu in furorem aguntur, ac ſe inuicem feriunt, vt ſe mutuis vulneribus confodiant; ferulis vtuntur, quarum ictus lenius, ſed non lætalis eſt. Plutarchus in Sympoſio aliam aſſignat rationem, ferulam, & obliuionem Baccho dari, ceu vel parum conueniat, errorum inter pocula deinceps comminiſci: aut ſi qua in parte peccatum ſit, puerilis, & leuis reprehenſio ſufficiat, quum & pueri ferula caſtigentur. Alii dicunt quod ferula Baccho aptiſſima ſit, vt infirmos ebrietate pedes leui hoc pedamento regant ebrii. Fuit & antiquitus ferula imperii nota. Leuis enim huius arboris ictus eſt, vt magis ſeueritate, quàm fuſtium atrocitate formidabiles ſint ii, quibus Regum inſtar ſceptra conce-

conceduntur, nam legibus aſperiores, ſed pœna mitiores ſint oportet. Fuit & pœdagogorum inſigne. Martialis,

Ferulæ minaces ſceptra pedagogorum.

Plinius. Ferulæ natura murænis infeſtiſſima eſt, tactæ ſiquidem ea moriuntur. Salpa piſcis aliquibus obſcœnus dictus, qui nunquam percoqui poſſit, niſi ferula verberatus.

Græcis νάρθηξ, quaſi virgultum, vel barillum, aut thyrſum. Sic Latinis ferula dicitur, à ferendo, quòd illius caules ſenibus pedes, ac ſcipiones eſſent. Hippocrates non minus à feriendo, quàm à ferendo dictam videri voluit, qui etiam plaſtiga vocauit. Italis *ferola*. *Nomen.*

Theophraſtus ita deſcribit. Ferula grandis admodum ſurgit, vnicaulis & geniculata, à genibus coliculi, & folia alternatim exeunt, mollia, grandia, multifida, capillamenti modo extenuata, maxima, vt quæq; terræ proxima ſunt, caulem amplectentia, vt arundines, flores lutei, ſemen anethi obſcurum. Germinat vere, primùm folio, tum caule, qui ei annotinus eſt, radice ſingulari profunda. Eius teneritudo proceſſu tranſit in lignum. In fruticum genere eſt. Sed inter fortunatas inſulas Norion eſt, in qua ferulæ tanta creſcunt altitudine, vt arbores fiant. Dioſcorides: Ferula caulem affert ternum cubitorum, folia fœniculi longe aſperiora, & latiora. Plinius arborum generi aſcribit, quoniam lignum loco corticis habet, hoc eſt forinſecus. Ligni autem vice fungoſam medullam, vt ſambuci. Geniculatis nodata ſcapis. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæq; terræ proxima ſunt: cæterum natura eadem, quæ anetho, & fructui ſimilis. Nulli fruticum leuitas maior, ob id geſtata facilius baculorum vſum ſenectuti præbet. *Deſcriptio.*

Theophraſtus ferulaceum genus in plures ſpargi ſpecies dixit, ſed prius de eo, quod commune omnium conſtat dicendum eſt, ſcilicet ferula, & ferulagine, ſeu idem genus ambobus, differens magnitudine tantum, ſeu alterum ſit, vt nonnulli putarunt. Ergo natura earum, quæ conſpici poſſit, conſimilis certè ſentitur, præterquam ratione magnitudinis. Ferula aſſurgens in altitudinem finditur cacumine, inq; ſtipites quoſdam haud magnos diſpergitur, quibus flos ſemenq; inſidet. Ferulago autem humilis eſt. Plinius: Quæ ab vno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Dum Apuliæ eſſem, multas, & propè infinitas ſpecies enumeraui, magnitudine, colore, ſemine, folio & huiuſmodi ſimilibus differentia. *Genera.*

Calidis naſcitur locis: ideo Apulia ferularum maximè ferax. Præterea ſqualidis, celſis, præruptiſque ſaxorum maritimis finibus, vbi æſtiui feruent ſoles. *Cælum. Solum.*

De dracone hortenſi dicto. CAP. XXIX.

EST & elegantioribus noſtris olitoribus non incognita herbula quædam draco dicta, acetariis gratiſſima, quæ ſi ſale, oleo, & aceto conditur,

nec ſal nec acetum exigere videtur, quum vtriuſq; ſaporem referat. Hanc antiquis incognitam dicunt, ſed admirabili quodam modo olitoribus inuentam.

Nomen. Draco nomen. Sunt qui putent tarchon Simeonis Sethi, vel Auicennæ, vel corrupto à tarchone nomine, vel quod acuto ſapore linguam vellicet.

Deſcriptio. Puſilla herba. Folia anguſta, craſſiuſcula, cuſpidata, floſculi lutei in ramulis ſparſi, caules cubitales, ſemen exiguum, & euanidum nigrum, radices humi reptantes graminis modo. Sapor aceti, & ſalis guſtum linguam comburendo præfert.

Satio. Quia ſemen euanidum, & non genitabile, propagatur radice, in varias partes diuiſa. Habetur ex Hermolao doctiſſimo viro ſemine lini, raphani, ſcillæ bulbis incluſo, & in terram obruto naſci. Alii ſemine inferto cuipiam cæpaceæ, & tuberoſæ radici, ſi quis in afflatu maritimo, & natalibus ſquillæ non auulſæ inferat. Vel ſi in raphano, aut cæpe foraminulo facto adigatur lini ſemen. Sed id verum ſit necne, arguere non auſim, quum vniuerſæ Italiæ id pro certo perſuaſum ſit. Nos quum ſæpius huius periculum fecerimus, & amicos noſtros, vt idem experirentur hortaremur, ſæpè luſit experientia, & optato voto fruſtrati ſumus: nam & cæpis, & alliis, & ſcillis geminum linum prognatum vidimus, nihil de ſcilla habentem.

De herbis condimentariis, & primò de apiis, ac de hortenſi apio. CAP. XXX.

IAM eſcarias herbas, ſiue quæ coctæ ſiue quæ crudæ edantur, aggrediemur, ſed prius de herbis aliquot condimentariis dicemus, quæ ad obſonia condienda, gulæ irritamenta: ab apio exorſi incipiemus. Plinius: Gratia apio vulgo eſt: nanq; & rami largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Quæ verba quid niſi vulgare noſtrum petroſelinum indicant? quum nobis olerum omnium familiariſſimum in ciborum condimentis perpetuo habeatur. Ideo merito tacita coniectura potius, quàm certa vlla figuræ expreſſione verum antiquorum apium exiſtimatur. Præterea piſces in piſcina ægrotantes viridi, apio recreantur. Honos ipſi in Achaia coronare victores ſacri certaminis Nemeæ. Cæterum nil æquè ſuauitatem oris commendare prodiderunt Græci, ſi ab iis eſtur, quibus anima fœtet, iiſq; grauis halitus tædium emendare. Addiderunt meritorias mulieres apium comeſſe, vt graue virus odoris abigant, oraq; ſua iucundiorem expirent auram, ex Florentino in Geoponicis Græcis. Apii coliculos ſeruare docet Columella condita, quæ aceti partes duas, & tertiam duræ muriæ recipiat. Verum apud eruditos nil aliud terra erutum in maiorum ſententiarum varietate eſt. Chryſippus, & Dionyſius ad cibum admittendum non eſſe: immo nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum eſſe dicunt. Plutarchus eſt author ſepulchra apio coronari, vnde vetus illud adagium de apio, de iis, qui profligata valetudine vtuntur.

Theocritus σέλινον εὔοδμον, id eſt, ſelinum odoratum vocat. Theophraſtus itidem ſelinon vrbanum. Dioſcorides hortenſe. quum autem cæterorum meminerint, oreoſelini, eleoſelini, & hippoſelini, per hortenſe, & vrbanum, non niſi noſtrum peculiare petroſelinũ intelligi voluerunt. Nomen σέλινον, à paluſtri ſolo, in quo ſæpius prouenire ſolet, deducunt. Videtur tamen poſſe deduci à formidando lunatico effectu, quem accerſit eſu. In puerperiis ab eo cibo comitiales fieri, qui vbera infantes hauſerint, dicunt. Latini apium, & apius, ſic Chryſippus, & Dionyſius, Plinio authore. Itali, *petroſelino, petroſemolo.* Nomen.

Theophraſtus ita apium depingit. Suffrutex eſt, cacumine perpetuo virens, & ſi reliquarum frondium iacturam faciat. Perfectis foliis, caulis conuenienter aſſurgit, folio ſciſſo per extrema, meſpilo ſimili (quæ vulgò *azarolo* vocatur) Radix carnoſa, dulcis, grataque palato eſt, folia ſicciora, veluti acriora. Cauſam reddit. Quia ſuperior pars nimis ſicca, inferior roſcida eſt; ſapor itaq; neq; in nimio humore, neq; in ſiccitate reſidet, ita fit, vt radices eſculentæ, dulceſq; ſint, ſuperiores verò partes ſiccitatis cauſa inſuaues, & inſipidæ, vt in gramine, & reliquis eiuſdem generis videre eſt. E radice, quæ in profundum agitur, & quæ craſſa, è latebribus mittit vt beta. Vnde ſemel ſatum, vbi radices iniecit, reſtibili fœcunditate folia, cauleſque producit. Dioſcorides etſi videtur ſuo peculiari capite deſcriptionem omiſiſſe, aliis tamen ſui libri capitibus optimè repræſentat. Apium eſt hippoſelino, & eleoſelino minus, folio anguſtiori, radix cruda, coctáve eſtur. Folium habet laſerpitio ſimile, & folio bunii, ſcilicet, quæ proxima ſunt radici, vel caucalidis, vel ſmyrnii, ſed anguſtiora, minuſque pinguia, & eiuſdem caulem, ſemen ſiſo ſimile. Ab eo Plinius. Sæpius parit, ſemel ſatum pluribus annis reſtibili fœcunditate prouenit. Fruticat, ſed non capite. Proprium ei, quod colorem immutat. Semine nudo. Addimus nos. Antequam excauleſcat, folia habet modicè lata, diuiſáq;, ac poſtquam caulem edidit, folia mutat, ſatis enim oblonga, & tenuia, digiti longitudinem æquantia habet. Caule cubitali, concauo, tenuiter ſtriato, foliis tripartito diſſectis, oris leniuſculè laciniatis, floſculo candido, & quo minutiorem haud temere reperias. Deſcriptio.

Chryſippus fœminam eſſe dicit criſpioribus foliis, & duris, & craſſo caule, ſapore acri, & feruido. Dionyſius marem nigriorem, breuioris radicis, vermiculos gignentem. Plinio authore. Quibus verbis vulgare noſtrum apium depingunt. Per marem enim vulgare petroſelinum deſcripſerunt, quod foliis minus criſpis, caule minus craſſo, ſapóre dulciori, nec tam fetuido, colore albidiori, & longiori radice. Plinius ſatiui huius apii differentias enumerare geſtiens ait: Satiui autem differentiæ in folio denſo, criſpo, aut latiore, aut læuiore. Item caule lentiore, & craſſiore: & caulis aliorum candidus eſt, aliorum purpureus, aliorum varius. Quæ verba è Theophraſto excepit libri ſept. capite quarto. Apiorum tum in foliis, tum in caulibus diſcrimen vtique conſtat, aliud folio ſpiſſo, criſpo, denſoque, aliud rariori, latiorique, euleq; maiori. Genera.

Horum iterum aliud candidi caulis, aliud purpurei, aut verſicoloris. Verùm ad ſummam: eiuſmodi omne ſylueſtri proximum eſt. Theophraſtus non ſatiui, vt ipſe putat, ſed apiorum omnium differentias notat, videlicet eleoſelini, hippoſelini, cæterorumq;. Dioſcorides ſylueſtris apii meminit, ſecundo dauci generi aſſimilando. Apud nos duo vulgaris petroſelini genera ſunt: maius, quod *petroſelino di catalogna* dicimus, & vulgare minus.

Cœlum. Locis calidis, & frigidis ſeri poteſt, dummodò iugis adſit humor, cuius rigatu facilius animatur, quamuis etiam in ſiccitate naſci non denegat.

Solum. Columella. Secundum fontem commodiſſimè ponitur, quia præcipuè aqua lætatur. Palladius: Terra quali volueris, dummodo ibi ſit humor, quamuis naſci, ſi neceſſe ſit, & in ſiccitate non deneget.

Satio. Theophraſtus è ſeminibus ſecundæ ſationis eſſe dicit, quę poſt brumam Ianuario menſe fit. Columella: Eius optima ſatio poſt idus Maias, vſq; ad ſolſtitium, nam deſiderat teporem. Poſſis quoq; plantis ſerere, nec minus ſemine. Palladius, Locis calidis, & frigidis Aprili, & propè omnibus menſibus à primo vere vſq; ad autumnũ ſeratur extremum. Plinius dicit ab ęquinoctio verno ſeri. Theophraſtus: quinquageſimo à ſatu die, vel quàm celerrimè quadrageſimo, prouentu omnium difficillimum proditur. Sed è veteri ſemine celerius prouenit. A bimatu fructificat. Recipit in rigationibus ſalſam aquam. Vnde Ariſtoteles in problematis quærit, cur aquam ſalſam apium recipit, porrum recuſat. An quod alterius radix imbecilla, alterius valida eſt? Impatibilius autem, quod validius. Plinius. Omnium difficillimum naſcitur apium, quadrageſimo enim die quàm celerrimè, quinquageſimo maiore ex parte emergit. Ex vetere ſemine celerius prouenit.

Ars. Grandius naſcitur apium paxillo ſeminibus, quàm fuſim ſatis, ex Theophraſto. Præterea vt in radices creſcat, Quum transfertur palo cauerna facto tantæ craſſitudinis, quantæ ipſum fieri volueris, ingeſto fimo, apium adigas: radix enim totum locum implere facilè poterit. Facta nanque ſcrobe, adacto palo, totum ſpatium illud replebit radix, & fiet etiam, vt ſi qua figuræ ſpecies in ipſo ſit vacuo, radicis partibus ſubeuntibus communicetur. Docet etiam aliter, quomodo communicetur cum radicibus etiam germinum magnitudo. In linteolo plura ſemina colligata mandari terræ iubet, illa omnia coaleſcere in naturam vnam: ſic radices, & germina ampliora euadent. Idem diximus de palmis in pomario, quæ res minime contemnenda, ſi vera eſſet. Cuius rationem aſſignat: plus enim valent quæ plura, atque ex his omnibus natura vna coaleſcit. Florentinus ab eo, magnum naſci apium ſuadet, ſi quantum ſeminis poſſis tribus digitis comprehendere, vetuſto linteolo deligaueris, inde ſtercore inuoluto ligabis. Columella: Si quis velit id latifolii facere, quantum ſeminis poſſint tres digiti comprehendere, raro linteolo illiget, & ita in areolas diſpoſitum religet. Palladius. Apios maiores facies, ſi ſemen, quantum tribus digitis comprehendi poteſt,

poteſt,linteolo rariore clauſeris,& breui foſſa obrueris,ita omnium ſeminum germen capitis vnius ſoliditate nectetur. Sed tantorum virorum pace hoc falſum eſſe deprehendimus tum ratione, tum experientia: plura enim & ſeparata potius naſcuntur, quàm ex omnibus vnum, vt ſuperius diximus. Extat & aliud commentum radices augeſcendi,ab antiquis edoctum. Quærit enim Ariſtoteles in problematis, cur ſi quis apium radice tenus circumfodiat, partiq; imæ panicum vndiq; ingerat, deinde terram accumulet, itaq; irriget: radices mira magnitudine adoleſcent. An quod natura panici fungoſa, & calida pabulum attrahit, conceptumq; non ſurſum tranſmitti patitur? ſed inter radicem contentum calore ſibi indito concoquit, vt radicis ampliſſimum ſequi incrementum neceſſe ſit. Theophraſtus ab eo: Qui volunt apii radicem mira capere incrementa, circumfodiunt radicum tenus, in id vacuũ καχρύδιον poni iubent, mox terram accumulant: ne quicquã ad germina diſtribuat, prohibetur, cohibeturq; obiectu inſperſæ terræ, vnde pars ea, quæ frondibus, & germinibus debebatur, radicibus abſumitur, ſic maior ſequatur accretio neceſſe erit. Cachrylliũ calidum denſumq; eſt, magnumq; emolumẽtum à denſitate habet, quia attrahit, & retinet caliditatis ratione: materia igitur attracta, & retenta, & calore concocta, ſuperiores partes defraudando ſequitur incrementum. Sed quid καχρύδιον ſignificet, ſpeculemur. καχρύδιον diminutum eſt τῶ κάχρυος, quod hordeum ſignificat, Pollucis & Suidæ authoritate, ex Ariſtophane, & Nicandro. Alii ſuffrictum hordeum interpretantur. Sed hordeum neq; calidum, neq; ſiccum eſt, & Ariſtoteles panici raritate iuuari dixit. Eſt & κάχρυς ex Dioſcoride in libanotide, qui maximè calidus eſt. Florentinus longè maius apium fieri tradit, ſi ablaqueatis radicibus, paleas adieceris, & ligaueris. Idem criſpari apium pollicetur, ſi ſatum pauito ſolo cylindrum ſuperuoluatur, ſub terra enim coercitum, non habet quo ſe diffundat. Columella: Si quis apium criſpæ frondis fieri maluerit, ſemen eius inditum pilę, & ſaligno palo pinſitum, expoliatumq;, ſimiliter in linteolis ligatũ obruet, poteſt & citra hanc operam fieri criſpum, qualitercũq; ſatũ, ſi quum eſt natum, incremẽtum eius ſuperuoluto cylindro coerceatur. Palladius: Criſpi fiunt, ſi ante tundantur, vel ſi ſuper areas naſcentes aliqua pondera voluentur, aut pedibus proculcentur enata. Plinius: Semina paululũ in pila pulſato, criſpũ ſic putant fieri, aut ſi ſatũ calcetur cylindro. Figurã quoq; ſic induet nouã, authore Theophraſto, & circumpoſiti vaſis formã imitabitur. Quod ideo propterea eueniet, quia nutrimentũ quum prohibetur, arceturq; à vaſe circũueniente, fertur ad id, quod aduocet, libertatemq; luxuriãdi concedit. Fit enim veluti riuuli cuiuſdã deductio, itaq; ambientis vaſis figuram circumplectitur. Euenit hoc idem quodammodo & generi animalium in magnitudine, paruitate, breuitate, & longitudine.

De paluſtri apio, & capitato. CAP. XXXI.

NVNC ad aliam apii ſpeciem deueniemus, ſcilicet paluſtrem. Ex ipſius ſpecie eſt eleoſelinum, inquit Palladius.

Nomen. Theophraſto ἐλειοσέλινον, Dioſcoridi ἐλεοσέλινον; quaſi ἕλυς σπειόμενον, hoc eſt, paludibus impulſum. Alii ὑδροσέλινον, quaſi humentium alumnum. Homerus ἑλεόθρεπτον, quod paludibus gaudeat, ibiq; lætius exurgat. Latini heleoſelinum vocant, authore Plinio, & paluſtre apium. Gaza confuſo nomine paludapium vertit. Neapolitani *accio*, & *apio*, ab apio detorto nomine.

Deſcriptio. Theophraſtus, Folio raro, nec hirſuto, ſimili apio ſapore, figura, & odore. Folium frugifero roſmarino adſimile, ſed multo minus. Dioſcorides, ſatiuo grandius. Plinius: vno folio, nec hirſuto. Palladius heliofelinon molli folio, & caule tenero. Hoc apium Chryſippi, & Dionyſii conſiliis à cibis abdicatum puto, tum quod ingrati ſaporis, odoriſve ſit, tum quia epilepticum paroxyſmum excitet, & aciei obſit.

Solum. Dioſcorides in humidis naſci dixit, Palladius in lacunis. Plinius idem, ſed Theophraſtus apud aquæductus pulchrius prouenire.

Genera. Sed aliud eſt eiuſdem ſpeciei apium capitatum dictum, quod in hortis oppidi ſanctę Agathę, item Theano, & aliis Apuliæ locis inuenitur à natura donatum, antiquis inuiſum indictumq;, quod craſſa, quam poſſidet, radice rotunda, globoſaq;, hominis ferè caput ęquet. Ipſa dulciſſima, odorata, grataq; admodum palato eſt, fouēdo ſtomacho, ac habitu oris cōmendando apprimè commendata. Eius ſatio hęc eſt. Ineunte Ianuario ſpargitur ſemē. Februarii medio pullulat è terra, quadraginta diebus increſcere ſinunt, circa Martii calcē tranſferunt, ſolo altè ad ſeſquipedem paſtinato, cribrata terra, ac ſtercorata, diſtet alterum ab altero ſeſquipede. Tranſacta hyeme eſtur Martii initio, poſtea enim excaleſcit, ligneſcitq; radix, aliis locis tranſlatum degenerat, nil à vulgari apio niſi magna ac rotunda radice inſtar capitis diſtat.

De hippoſelino, ſiue oluſatro. CAP. XXXII.

EX apii genere hippoſelinon eſt. Radix cruda, coctáve veſcendo eſt. Columella eius conditurain docet, Oluſatrum quum legeris ſubſecato, exponito dum flacceſcat: dein folia, & corticem omnem folliculorū detrahito. Caules ſi fuerint pollice craſſiores arundine ſecato, & in duas partes diuidito, ſic & flores, & in vaſe condito, dein ius, quod eſt miſtum duabus partibus aceti & vna muriæ, infunditur, & fœniculi aridi ſpiſſamentum imponito, vt herbas deprimat. Idq; circa vernum æquinoctium antequam de folliculo exeat, vel prius quàm coliculum agat, radicem exeriro Ianuario, vel Februario, & defricato, ne quid terreni habeat. in aceto & ſale componito, poſt menſem corticem abiicito, & medullam conciſam in fictilem coniicito, & adiicito iùs ex ſapæ, vel defruti duabus partibus, & aceti vna. Sumito mentam, & vuam paſſam, & cæpam aridam exiguam, eamq; cum torrido farre ex exiguo melle ſubterito. Quum vti voles, ſuo iure ponito, & oleum adiicito.

Nomen. Theophraſtus ἱπποσέλινον à magnitudine vocat: Græci enim magnis rebus ἵππο præponere ſolent, adeò vt nil aliud Latinis ſit, niſi grande apium.

apium. Theodorus vertendo Theophraſto equapium vertit, nam ἵππος etiam equum ſignificat, ſed aptius magnapium dixiſſet. Ex hoc Nicander in Theriacis μεγάλον σέλινον vocauit. Sed Dioſcorides Theophraſti ἱπποσέλινον vocat σμύρνιον, παρὰ τὴν σμύρνην à myrrha, quam odore æquiparat, & ab olitoribus Ciliciæ petroſelinon vocari, & Romæ ὀλύσατρον dici. Latini olus atrum, & olus pullum vocant: videturque atri oleris nomen iccirco ſibi arrogaſſe, quod eius folia atro virore nigreſcant. Plinius oluſatrum, quod hippoſelinon vocant. Neapolitani *aleſano* vulgo ab Alexandria, corrupto nomine, vel *macedonio* à Macedonia.

Theophraſtus ita ſuum hippoſelinum deſcribit. Hippoſelinon paluſtri apio foliis proximum eſt. Sed hirſutum, caule grandi conſtat. radicem craſſam, modo raphani agit, ſed atram. fructum quoque atrum producit, magnitudine eruo ampliorem. Lachryma ex eo myrrhæ ſimilis defluit, quidã in totum myrrham eſſe affirmant. Folium ei cacumine perpetuum viret, et ſi reliquorum iactura fiat. Radix dulcis carnoſa, grataq; palato eſt, ſed reliqua minime radicibus reſpondent: nam folia ſicciora, acrioraq; ſunt, cuius rationem in hortenſi apio diximus. Cortex craſſus, & extricabilis, vt raphanus, ſed betæ proximum dixeris. Lachrymam in radice habet, quam myrrhæ ſimilem eſſe cõſtat, quamobrem quum quidam hinc naſci myrrham vidiſſent, hippoſelinum apud ſe prouenire putarunt. Vnde referunt ad vrinæ difficultates ex vino dulci albo, & ad pellendos calculos valere. Plinius hippoſelinũ deſcribens ſuo more verba Theophraſti mutuatus, vertendo peruerten doq; inquit. Hippoſelinum ſimile eleoſelino eſt, myrrhæ naturæ eſt, è lachryma ſui caudicis naſcitur; ſuccum eius qui colligunt, myrrhæ ſaporem habere dicunt. myrrha ſata natum, radices habet libanotidis, nil à thure differentes. Quæ vltima verba à Theophraſto excepit: vt videbimus in eleoſelino. Dioſcorides ſuum ſmyrnion deſcribens, Theophraſti hippoſelinum manifeſtat. Hoc caulem habet apii, ſtolonesque multos, folia latiora, & ad terram infracta, quadantenus pinguia & robuſta, iucundi odoris, cum quadam acrimonia, medicatiq;. Colore in luteum langueſcente, capitibus caulium orbiculatis, vt anethi, ſemine rotũdo, ſimili braſſicæ, nigro, guſtu aſpero, æmulante myrrham tam proxime, vt myrrha ſata alterũ quoq; naſcatur. Radix quoq; odorata, mollis, ſuccoſa, mordet gulam tranſitu, cortex eius foris niger, intus viridis, & ſubalbidus. Medetur vrinæ anguſtiis, ſemen renum & veſicæ vitiis prodeſt. Plinius ita à Dioſcoride tranſcribit, ita Dioſcoridi ſmyrnion, & Theophraſti hippoſelinum depingit. Smyrnium caulem habet apii, folia latiora, & maximè circa ſtolones multos, quorum à ſinu exiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum langueſcẽte, capitibus caulium orbiculatis, vt anethi ſemine rotundo, nigro, quod areſcit, incipiente æſtate. Radix quoq; odorata, guſtu acri mordet, ſuccoſa, mollis, cortex eius foris niger, intus pallidus, odor myrrhæ habet qualitatem, vnde & nomen. Palladius:

PPp 3

Hippoſelinum durius & auſterius. Vulgaris noſtri *alexano* veram delineationem ita repræſentamus. Caules edit, alásve multas, ſtatim à radice ſtriatos, bicubitales: ſed Apuliæ tricubitales, & maiores vidimus, concauos. Folia apii paluſtris, ſed maiora, rotundiora, lurida, vel ex atrore viridantia. Vmbellas apii, ſemine copioſo onuſtas, atro, pleno, graui, ſemiorbiculari, paululum in baſi vtrinque retuſo, guſtu acri, medicatoque. Radix craſſa, ſucco ſa, tenera, veſca, guſtu grato, nonnihil medicato, intus alba, foris pulla.

Cal. Sol. Theophraſtus locis omnibus naſci dixit. Dioſcorides ſaxoſis locis, & humidis, & angulis terrenis, paſſimq;. In Amano monte laudatiſſimum. Columella paſtinato loco iuxta maceriam, quoniam & vmbra gaudet, & qualicunq; loco conualeſcit.

Satio. Seritur ſemine, radice, & lachryma ſua, Theophraſti authoritate. Sed peculiaris eius ſatio eſt, lachryma ſua prodire, veluti lilium, quũ id quod ſole refluxit, in lachrymam inaruit. Nec ratio abeſt, quod gummi eiuſmodi caulibus reſpondet, principiumque à quo genitale ſeminium viget, coactum eſſe oportet: non enim ſine calore, humoreque generatio talis conſequitur. Cur autem non omnes lachrymæ generandi vim obtineant, ratio eſt, quod neque caules, neque radices vim eiuſmodi ſortiantur, & quæ ſunt imperfectiora ex minimo principio valent generari. Plinius eius verba tranſcribens habet. Oluſatrum miræ naturæ eſt, hippoſelinum Græci vocant, alii ſmyrnion, è lachryma ſui caudicis naſcitur, ſuccum eius qui colligunt, myrrhæ ſaporem habere dicunt, author eſt Theophraſtus, myrrha ſata natum. Columella ſemine ſeri, idque quum ſemel ſeueris: ſi non totum radicibus tollas, ſed alternos frutices in ſemen ſummittas, æuo manet, parumque ſarritionis exigit cultura. Sarritur à Vulcanalibus vſq; in Calendas Septembris, ſed etiam menſe Ianuario. Plinius: Veteres præceperant, in locis incultis lapidoſis iuxta maceriam ſeri, nunc in repaſtinato ſeritur, & à Fauonio poſt æquinoctium autumni. Seritur & radice.

De hippoſelino Dioſcoridis. CAP. XXXIII.

DIOSCORIDIS hippoſelinon aliud eſt à ſupradicto: nam illud ſmyrnion vocabat. Sed Galenus ambos concordans dixit: Smyrnion agreſte hippoſelinum vocant, ſatiuum verò quod odore myrrham æquiparet.

Nomen. Dioſcorides ἱπποσέλινον, à Latinis oluſatrũ dici ait, ab aliquibus ſmyrnion, quamuis aliud ſit, quod ſmyrnium dicitur. Galenus hoc agreſte ſmyrnion vocauit.

Deſcriptio. Dioſcorides ita depingit. Eſt autem hippoſelinon maius, & ſatiuo apio candidius, caule alto, cauo, molli, habente veluti lineas, foliis latioribus in puniceum vergentibus, coma roris marini, florum plena, dependentibus in cacumine corymbis, antequam defloreſcat, & ſemine turget nigro, oblongo, acri, ſolido, aromatico, radix dimittitur tenuis, odorata, candida, quæ os commendat,

dat, olerũ generis. Vt apium radix cruda, coctáve eſtur. Folia autem cum caulibus decocta manduntur, & per ſe, aut cum piſcibus præparantur. Cruda muria condiuntur.

In vmbroſis & paluſtribus naſci idemmet teſtatur. *Solum.*

De oreoſelino. CAP. XXXIIII.

MEMINERVNT veteres Græci oreoſelini, & Latini, ſed quænam fuerit herba, verentur doctiores ſuam proferre ſententiam.

Græci, vt Theophraſtus, & Dioſcorides ὀρεοσέλινον vocant, ſed non hallucinari oportet oreoſelinum eſſe petroſelinum, quod in ſaxis naſcatur: nam aliud eſt in Macedonia proueniens. Theodorus Gaza Theophraſtum vertendo, confic̄to nomine montapium vertit. Palladius petroſelinon vocat. Plinius Græcè oreoſelinum. *Nomen.*

Theophraſtus oreoſelinon maioribus differentiis diſtare dixit, folio nanque cicutæ conſtat, radice tenui, caule anethi, minutiorique, datur in vino auſtero gratia menſtruorum. Dioſcorides verò. Caule eſt dodrante alto, ab radice tenui exeunte, per cuius ambitum rami & capitula cicutę, ſed multo tenuiora, ſemine cumini oblõgo, acri & odorato, tenui. Semine, ac radice in vino potis menſes trahit. Plinius: Oreoſelinum cicutæ foliis, radice tenui, ſemine anethi, minutiore tamen. *Deſcriptio.*

Naſcitur in petroſis, & mõtibus ex Dioſcoride. In locis aſperis, ex Palladio.

De petroſelino Macedonico. CAP. XXXV.

DIOSCORIDES etiam Macedonicum petroſelinum commemorat. Apud nos quia cœptum eſt coli, ſummoq; ſtudio illius culturæ indulgent, apponemus.

πετροσέλινον Macedonicum Dioſcorides vocat, quod Latinè ſaxatile apium ſonat, vel petrapium dici poſſet. Plinius à Dioſcoride, Alio genere petroſelinon quidam appellant in ſaxis natum. *Nomen.*

Dioſcorides cumini ſemine, odoratiore, ſapore acri, aroma olente eſſe dicit. Quod apud nos habetur, perparum à domeſtico diſtare videtur, folia conſimilia, aut potius pimpinellæ iam dictæ, criſpatis oris, & argutioribus inciſuris. Caule tenui, vmbellæ albicantes, ſemine tenui, puſillo, & euanido: nam ſatum non naſcitur, ferunt è Macedonia accerſitum ſemen. *Deſcriptio.*

Plinius poſt petroſelini mentionem, ait. Addidere quidam buſelinon, differens breuitate caulis à ſatiuo, & radicis colore ruſſo, eiuſdem effectus. *Genera.*

Naſcitur in Macedoniæ præruptis crepidinibus, ex Dioſcoride. *Loc.*

De fœniculo. CAP. XXXVI.

POST apia de fœniculo dicemus. Alexis in lebete inter condimentarias herbas fœniculi meminit, ex Athenæo. Plinius Fœniculum quum inaruit,

ad condimenta plurima. Condimentisque propè omnibus inſeritur, oxyporis etiam aptiſſimè. Quin & panis cruſtis ſubditur. Etiam fœniculum ſerpentes nobilitauere, guſtatu ſenectam exuendo, oculorumque aciem eius ſucco reficiendo. Vnde intellectum eſt, homini quoque caliginem eo præcipuè releuari. Anguis hyberno ſitu membrana corporis obducta, fœniculi ſucco impedimentum illud exuit, nitidusque vernat. Exuit autem à capite primum nec celeriùs quàm vno die, ac nocte replicans, vt extra fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hyberna latebra viſu obſcurato, maratro herbæ ſe affricans, oculos vngit ac refouet. Eadem Nicander exordio theriacæ: Quo tempore relicta areſcentium ſquamarum ſenectute torpidius, ac ſegnius ingrediens, vernaque tempeſtate cauum ſuum fugiens, hebetibus oculis cernit. verùm depaſtus fœniculi comoſos ramos, celeriter viſus aciem recuperat. Galenus, Fœniculi aſſiduus in obſoniis vſus apud nos: in hoc reponunt, nō ſecus ac piretrum, ac terebinthum condientes, vt in totum annum vſui ſit, quemadmodum & cæpas, & rapas, & alia eiuſmodi, quædam in ſolo aceto, alia in oxalme aſſeruantes. Veteres quum fœniculum legiſſent, ſub tectum exponebāt, dum flacceſceret, deinde folia, & corticem omnem detrahebant. Caules ſi fuiſſent pollice craſſiores, arundine ſecabant, & in duas partes diuidebant, ipſosque flores, ne eſſent immodici, partiri & diduci oportebat, atque ita in vaſa condi, tū ius, quod erat miſtum duabus partibus aceti & vna muriæ, infundebatur, paucas radices laſeris adiiciebant, & ſpiſſamento contegebant, vt ius ſuperueniret. Hæc ex Columellæ placitis. Platina tum ſemine, tum caule pro conditura obſoniorum, tum crudo, tum cocto vtitur.

Nomen. Græcis μάραθρον doctiſſimi quidam dictum volunt, quod emarcidi, & arentis fœniculi ad condienda obſonia commodiſſimus ſit vſus, & à Græcis Latini, quod ſicut fœnum arefactum in hyemes, & marcidum reponatur, fœniculum dixerunt. Alii quod ſatum maximo cum fœnore ſemen reddat, dictum volunt. Itali *finocchio.*

Deſcriptio. Theophraſtus ita depingit. Suffrutex eſt è ferulaceo genere, & neruicauli. Folio thapſię ſimili, ſtrictiori tamē, ſuaueolēti, dulci. Semine nudo. A quo Plinius. E ferulaceo genere fœniculum perquàm ſimile thapſiæ, ſemine nudo. Dioſcorides variis in capitibus ſuam deſcriptionem repoſuit. Folia ſeſeli Maſſilienſi ſimilia habet. Semen liguſtico ſimile. Folia dauco Cretico, ſed maiori, & craſſiori. Caule elaphoboſci, dauco primo ſimili. Addimus nos. Satiuum hominis plerūq; proceritatem ſuperat, caule geniculato, fungoſa intus medulla, læui exterius cortice, & herbaceo, folio abrotoni, ſed longiori, molliorīq;, iucundo odore. Vmbella rotunda, ampla, lutea, in orbem radiatim circinata, in qua ſemen. Radice longa, candida, odorata.

Genera. Syluestre fœniculum Theophraſtus & Dioſcorides ἱππομάραθρον vocant, Gaza vertendo Theophraſtum equifœniculum vocat. Nicander metri cauſa ἱππεῖον μάραθρον vocat, quaſi equinum fœniculum dixeris. Galenus ἄγριον μάραθρον,

θρον, id eſt ſylueſtre fœniculum. Dioſcorides ita pingit: Magnum eſt, fert autem ſemen cachri ſimile, cuius radix iucundè olet. Plinius ab eo: Eſt in hoc genere ſylueſtre, quod alii hippomarathron, alii myrſineum vocant, foliis maioribus, guſtu acriore, procerius, brachiali craſſitudine, radice candida. In Apulia cuique obuium. Dioſcorides aliud tradit hippomarathri genus, longo, exili & anguſto folio, ſemine corianni, rotũdo, acri, odorato. Plinius: Diocles & aliud genus hippomarathri tradit, lõgo & anguſto folio, ſemine coriandri. Satiuũ anethi folio, ſemine dulci. Sylueſtre ſemine acri, hippomarathri feruido.

Palladius loco aprico, & modice ſaxoſo naſci dixit. Plinius hippomarathron Cœl. ſol. naſci dixit in calidis, & ſaxoſis. Sed ſatiuum pinguibus locis melius, & lætius aſſurgit, in ſiccis ægrius. Sylueſtre omne ſubſtinet cœlum, & ſolum, & præcipuè in ſqualidis, & ſiccis, & arenoſis. Reſpuit argillaceum. Satiuum hyemes non perinde ſubſtinet, vt vulgarius & ſylueſtrius.

Palladius primo vere, vel Februario fœniculum ſerit. Nos primis autumni Satio. imbribus ſerimus ſulcis, à quintodecimo naſcitur die: quum adoleuerit aliquantulum, quod in ſulcis abundat, alio tranſplantamus, relinquendo in ſulcis quæ ſatis fuerint. hæc citius ſpicam, illa ſerius proferunt. Viginti diebus adoleſcere ſinunt, inde fodiuntur, ac lætamine ſaturantur. Nouembri ſecantur, vtimurq́; iis in acetariis & ferculis, à ſectione quintodecimo die pullulant, tunc denuò paſtinantur, moxque humo cooperiuntur, ac lætamine, ſic ſecundo ſecantur Martio, & à duodecimo die repullulant, rurſusq́; fodiuntur, cooperiuntur, ac lætamine teguntur. Aprili vmbellas proferunt, ſic Maio, & Iunio ſemen afferunt, ſi quadrima fuerint. Sin minus, tertio ſecantur, & repullulant à decimo die, eandem operam impendendo. Septembri denuò pro frondibus ſecantur, & iterum vmbellam proferunt. Sic anno bis florebunt, & hoc modo vſque ad ſextum annum durãt. Sed olitores tertio anno radicitus euellunt. Sylueſtre Auguſto ſerimus, nullam denique curam adhibendo ſecamus illud Ianuario, Februario, & Martio: ſed Auguſto, & Septembri fert vmbellas, & vbi vnum deſinit, alterum incipit, ſic omni tempore hîc flores habemus.

Si bubulo lætamine operiuntur, dulciora ferunt ſemina. Alii ſemen aridis Ars. ficubus indunt, ſeruntque, vel ſi eius ſemina mulſo, vel lacte macerata ſint, dulciorem ſuauioremque proferre fructum referunt.

De anetho. CAP. XXXI.

POST fœniculum de anetho ſcribemus, cui & cognatum genus videri poteſt, figura & dote, Athenæus etiã Alexis authoritate in lebete condimentis naſci refert. Plinius etiam culinis naſci. Ideo & nos in noſtro horto ſeremus anethum in condimentario vſu magnopere quæſtum. Galenus in cõuiuiis antiquos etiam vſos fuiſſe coronis ex eo concinnatis, humidis adhuc, & roſcidis, ad ſomnum conciliandum refert.

Græcis ἄνηθον quaſi ἀίκητον dicunt, quod cibi appetentiam excitet, & αἴθειν Nomen.

coitus eſt venereus, quem eius eſus laceſſit, at plurimus vſus genituram hebetat. Latinis anethum. Italis *aneto*.

Deſcriptio. Theophraſtus. Lignoſa radice naſcitur, non adeo prolixa, neque multis ſubnixa fibris, multicaule, ramoſum, quapropter pars ſuperior, non pro ratione inferioris extat, ſemine nudo, ſucco ſuaueolenti. Semen ferulæ ſimile, ſed minus, & modo ferulæ laterales caules flores & fructus ferunt. Plinius ab eo: Anethum ſemine nudo. Dioſcorides, etſi vt omnibus noti ſuam figuram neglexerit, quum alias plantas illi aſſimilauerit, exactam eius delineationem appoſuit. Anethum cauliculum habet liguſtici, capitulum ſeſeli Æthiopico ſimile, & vmbellam ſeſeli Marſilienſi, aut dauco tertio, & ſemen, aut tithymalo helioſcopio, vel orbiculata caulium capita, vt ſmyrnium, vmbellam elaphoboſci. Semen & florem bunii. Nos verò: Tantopere fœniculo ſimile, vt ipſum olitorem, & pharmacopœum interdum deludat, niſi odor conſulatur. Caule ſeſquicubitali aſſurgit, exilitate folii in ſtaminis penè modum extenuata, floſculo luteo, æſtate florens, ſapore ingrato, colore obſcurius virente.

Genera. Theophraſto vniſtirps, cui generum diuerſitas non eſt. Plinius ab eo, Genere ſingulari.

Cæl. Sol. Palladius omnem cœli ſtatum pati dixit, ſed tepidiori lætatur, ſic omne ſolum.

Satio. Theophraſtus è prima ſatione anethum eſſe dixit, poſt brumam menſe Maio. Quarto proſilit à ſatu die. Plinius ab eo: Quarto die à ſatu proſilit. Columella: Seri poteſt vere, & autumno. Circa Calendas Octobris obrui poteſt non frigidiſſimo loco: nam ſi regio ſæuas habet hyemes, poſt idus Februarias ſemine differendum eſt, ſuaq; de ſede partiendum. Palladius, Locis temperatis & calidis autumno ſeritur. Locis frigidis Februario. Rigetur, ſi ſe imber abſtineat, ſeratur rarius. Alii ſemen eius non obruunt, opinantes, quod à nulla aue tangatur. Martio etiam ſeritur. Plinius: Alio comitatu æquinoctio autumni ſeritur anethum.

De aniſo. CAP. XXXVIII.

ANISVM anetho ſimile eſſe vberrima patet authorum lectione. Plinius culinis aniſum naſci ſcripſit, crudum, decoctum, virens, aridum, panis etiam cruſtis inferioribus ſubditum. Ægyptium liguſtici vicem præbet in condimentis. Omnibus tandem quæ cōdiuntur, quæq; intinguntur deſideratum, quin ipſum odoris halitum iucundiorem facit, fœtoremq; tollit manducatum matutinis cum ſmyrneo, & melle exiguo, mox vino colluto, inſomnia leuat ſuſpenſum in puluino, vt dormientes olfaciant, appetentiam ciborum præſtat, quando id quoque inter artificia delitiæ fecere, ex quo labor defiit cibos poſcere. A Pythagora inter pauca laudatum. Corripi etiam comitiali morbo negat in manu tenentes. Ideo quamplurimum domi ſerendum. Platina in tertia menſa commodius edi memorat.

Theo-

Nomen.

Theophraſtus & Nicander in Theriacis ἄννησον vocant. Dioſcorides ἄνισον, anicetum, & hoc vocatur anethi, vt diximus, modo, quoniam appetentiam ciborum præſtat, vel ὅτι ἀνίησι, quia laxat flatuoſas tenſiones, externas, internáſve. Vnde & Latinis aniſum, & aneſum dicitur. Auicenna fœniculum romanum vocat. Neapolitanis Græco, & Latino nomine cognitum, *aniſo.*

Deſcriptio.

Ab antiquis prætermiſſa delineatio ob vulgarem eius notitiam. Nos ita deſcribemus. Caulem fert ſtriatum, rotundum, multiſque ramulis brachiatum. Folium vbi primum naſcitur, rotundum, ſed deinceps apii modo diſſectum, florem candidum, muſcarium fœniculi, totaq; herba auraliter, quàm ſemen odorata eſt. Iunio ac Iulio menſibus floret, & ſemine prægnans eſt.

Cœlum.

Dioſcorides laudat primò Creticum, mox Ægyptium. A quo Plinius: Laudatiſſimum Creticum, proximum Ægyptium. Ob id calidum cœlum optare videtur, & quippe Apulia aniſum vberrimè producit, & optimum.

Solum.

Palladius locum bene ſubactum quærere ſcripſit, & cui lætamen admiſceas. Apuli nigrum, tenerum, & optimè ſubactum quærere dicunt.

Satio.

Palladius Februario ſeri, & quod ſatum eſt, herbis purgari aſſiduè docet. Martio locis lætioribus melius prouenit, itemque cæteris, ſi humore iuuetur & ſtercore. In Apulia, vbi feraciſſimè prouenit, ita ſatum obſeruauimus. Solum nouale faciunt, & optimè ſubigunt, quum radices paruas, & delicatas poſſideat. Terra primùm Decembris fine ſcinditur, poſt decimum diem iteratur. Tertio Ianuarii fine interſecatur. Quarto Februarii initio aratur, & ſeritur. Agri iugerum modii partem octauam ſeminis expoſcit. A vigeſimo die pullulat, quod ſedulo animaduertendum erit, aliqua eorũ ſemina è terra eruendo, ſi iam germinare inceperit, id eſt ſi iam dum radiculas egerit, tunc iterum aratur terra, & fine illius læſione, vt omnes penitus enaſcentes herbas euellat, & deleat: nam adeò tenella ſtirps eſt, vt minima quæque herba eam necet. Si poſt ſatam imber acceſſerit, deſtruitur: nam humi ſuperficiem incruſtat: quumque debile, & imbecille eius germen cruſtam penetrare nequeat, inareſcit illicò. Vbi fuerit enatum poſt menſem, oportet herbas omnes denuo acutis falcibus ſecare: nam ſi eas eruis radicitus, poſſunt & illius radices conuelli. Si Maio, & Iunio pluit, & inde calor inſequetur, eum necat: nam infirmiſſimum eſt. Quum iam perfectè ſemen maturuerit, colligunt, in faſces & manipulos ligant, ibique relinquunt. Vbi optimè ſiccatum fuerit, defertur in aream, & excutitur ſemen: nam ſi in cumulos accommodabis, facillimè putreſcit, & comburitur.

De cumino. CAP. XXXIX.

SVBIVNGEMVS aniſo cuminum, quum vtrique par ſatio conueniat. Athenæus inter condimentarias herbas connumerat. Plinius de cumino loquens, condimẽtorum omnium faſtidiis cuminum amiciſſimũ (Dioſcorides: bibentium, aut perunctorum colorem mutat in pallorem) omneq; palloré bi-

bentibus gignit. Ita certe ferunt Portii Latronis clari inter magiſtros dicendũ adſectatores ſimilitudinem coloris ſtudiis contracti imitatos, & paulo antè Iulium Vindicem adſertorem illum à Nerone libertatis, captatione teſtamenti ſic lenocinatum. Platina ait: Hoc hypocritæ vtuntur, eius enim nimius vſus pallorem inducit.

Nomen. Græci *κύμινον* vocant. Sunt qui putent à *κύω* verbo manaſſe, quaſi prægnans, tantæ eſt enim feracitatis inter oleracea, vt etiam maledictis ſatum vberrimè luxuriet. Latini cuminum. Palladius ciminum. Itali *cimino*.

Genera. Theophraſtus pluribus conſtare generibus dixit. Dioſcorides & ſatiuum & ſylueſtre deſcripſit. Satiuum ori gratum, ſed multo magis Æthiopicum, quod Hippocrates regium appellauit. Secundum locum tenet Ægyptium, reliqua ſequuntur, ſylueſtre vnum & alterum ſatiuo non diſſimile. Auicenna aliud Carmenum nigri coloris, aliud Perſicum quod eſt fortius Scemio, aliud Scemium citrini coloris. Vrbanum inuenitur omnibus locis, & ex omnibus aliud ſylueſtre, aliud domeſticum.

Deſcriptio. Theophraſtus: Radice penitus exigua. Semen oblongum, canaliculatũ, nudum adhærens, vnde facilè exiccatur: nã vbi planè accreuerit, deſtuit, & lubricũ procidit. Omniũ fœcundiſſimũ eſt olerum, cuius rationẽ aſſignat libro de cauſis: Ratio, quod quę exigua ſunt, facilius ſuum finẽ conſequuntur. quod etiã facilè fit, ſępius fieri poteſt, facilitas enim propiores habet fines principiis ſuis: & quæ imbecillia ſunt, paratiora, & obtemperantia ad opus ſunt, & ab externis facilius patiũtur, ſcilicet aëre ambiente: vnde & tot auxiliis adiura, aeris, & ſeminis exiguitate, nuditateq; multũ operis expediunt. Prærerea vnico caule cohærent, robuſto & non lignoſo, ab vna radice in plures ramos diffuſo, nec frondibus offuſo, ne quod fructui deberetur, multum operæ & materię auferat. Accedit his radicum bona habitudo, ne ſui ſucci cupida, auara, & tenax ſit, ſed ſuccum ſeminibus ſatis large diſpenſando miniſtret, quod in bulbaceis, & ferulaceis non euenit. Plinius ab eo. Naſcitur in ſumma tellure vix hærens, & in ſublime tendens. Eſt autem vnicaule, radice bulbo ſimili. Semen anguſtum, & canaliculatum. Dioſcorides ait ſylueſtre cuminũ frutice paruo eſſe, dodrantali caule, ac tenui, quaternis, aut quinis foliis, tenuibus, veluti ſerratis, & gingidii diuiſura. In cacumine capitula quina, aut ſena habet, mollia, rotunda, in quibus eſt ſemen acetoſum, guſtu ſatiuo acriore. Aliud ſylueſtre ſatiuo non diſſimile, quod à ſingulis floribus elata promit cornicula, in quibus ſemen melanthio ſimile. Naſcuntur apud nos omnia genera.

Cælum. Dioſcorides in Æthiopia, Ægypto, Galatia, Aſia, Cilicia, Terentia, & pleriſque aliis tractibus naſci ſcripſit. Sylueſtre in collibus. Plinius calidis maximè locis. Auicenna in Carmania, Perſia, Scemia, & apud Nabatheos.

Solum. Plinius non niſi ſolo gracili naſci voluit. Palladius locis lætioribus melius prouenire, itemq; cęteris, ſi humore iuuentur, & ſtercore, loco bene ſubacto, & cui lætamen admiſceas.

Theo-

Theophraſtus: Peculiare de cumino dicunt, imprecari nanq; & maledicere ſerendo oportere affirmant, quo lætius, copioſiusq; proueniat. Plinius ab eo: Cuminum qui ſerunt, precãtur ne exeat: qua ratione & qui male precantur, dici poſſunt cuminum ſerere. Eo verò vſus prouerbio Sophron, & Demetrius Phalereus ſcribit κύμινον ἴσπειρε. Sed in Sympoſiacis Plutarchus imprecationibus, conuitiisq; ſeri cuminum approbat. Palladius benè ſeri ſcribit. Februario etiam ſeritur, & quod ſatum eſt herbis purgatur aſſiduè. Plinius medio vere ſerendum eſſe dicit. Satio.

Theophraſtus. Peculiares omnino morbi ſcabies, & ſalſilago, quibus affectum perit. Plinius non idem ſubricuit: Et necatur cyminũ ab imo dorſo niſi repurgetur. Alias priuatim cumini morbus ſcabies. Theophraſtus: Quod naſcitur ab radice cumino hæmodorum vocatur. Sed quæ herba fuerit hæmodorũ latius in ſegete ſuo capite diſſeremus, quare illuc lectorem remittimus. Morbi.

De ſatureia. CAP. XL.

SERITVR in hortis ſatureia, vt cibus gratior ſit ad obſonia condienda: alioqui in montibus medicinæ vtilior naſcitur. Columella ſatureiam viridem eſui iucundam, nec aridam inutilem ad pulmentaria condienda dixit. Nec ſolum apibus gratiſſimam, ſed etiam medicamentoſam, & quo ferula, eo modo ſatureiam cunilam condiri docet. A quo Plinius: Eſt & ſatureia dicta in condimentario genere, origano æmula, nuſquam vtrumq; additur, quippe ſimilis effectus, & apum gratia ſeritur. Palladius apum gratia ſeri oportere dixit, ac tertii meriti mella conficere. Vnde ſi prius aſperis, ſaxoſisq; locis naſcebatur, nunc his dotibus noſtro hoc horto conſerenda venit.

Theophraſto ἡ θύμβρα, & τὸ θύμβρον dicitur. Dioſcoridi θύμβρα. Galenus thymbram thymorum nomine fuiſſe complexam videtur, quum pluraliter thyma vocauerit, nec alibi inter ſimplicia thymbræ meminerit. Latini ſatureiam vocant. Ouidius, Nomen.

Sunt qui præcipiant herbas ſatureia nocentes
Sumere.

Sed an thymbra ſit ſatureia apud Latinos, quum pleriq; doctiores confundant malè diſtincta veterum ſcriptorum thymbræ, & ſatureiæ nomina: nos vt omne nubilum diſcutiamus, latius euagari cogemur. Duo ſunt apud Columellam cunilæ genera, tranſmatina vna, noſtrâs altera: tranſmarinam cunilam thymbram vocat, noſtratem verò ſatureiam dicit, vt ſuis authoritatibus comprobabimus. Libri noni capite quarto, pabulationes apibus deſtinando, ait regionem fœcundam oportere eſſe exigui fruticis, & maximè thymi, aut origani, aut thymbræ, vel noſtratis cunilæ, quam ſatureiam ruſtici vocant, intelligens pro thymbra tranſmarina cunilam, & à noſtrate cunila diſtinguens dictione illa, vel, quæ eſt diſtinctiua coniunctio. Hanc noſtram opinionem ex eodem Columella demonſtrabimus, quippe libro vndecimo, capite tertio.

ait: Thymum, & tranſmarina cunila, & ſerpillum, ſicut priore libro iam retuli, magis aluearia curantibus, quàm olitoribus ſtudioſè conſeruntur. Præterea loco prius citato ex lib. 9 cap. 4. paulò inferius, vbi frutices apibus deſtinabat, reddens notas mellis ait: Thymo deinde proxima thymbra, ſerpillumq; & origanũ. Tertiæ notę, ſed adhuc generoſę, marinus ros, & noſtrâs cunila, quam dixi ſatureiam. Demonſtrans maximè diſtare pro mellis notis thymbram, ſiue tranſmarinam cunilam, à noſtrate cunila, ſiue ſatureia. In hortulo (quod clarius conſiderari non poteſt) eam manifeſtiſſimè diſtinxit:

Et ſatureia thymi referens, thymbręq; ſaporem.

In condituris etiam herbarum, vt vtraſq; diſtingueret cunilas, vocat cunilam ſatureiã primò, & paulò poſt. Hac conditura poteſt commodè ſatureia viridis, & æquè viridis cunila ſeruari: vbi pro viridi cunila tranſmarinã intelligit thymbrã. Hanc etiam diſtinctionẽ Palladius annotauit: Quippe à Columella tranſcribẽs mellis notas, ſecundi meriti, ait, tymbra, tertii meriti ſatureia: & in Februario menſe tum ſatureię, tũ cunilę ſeparatim ſationes deſcripſit. Diſtinxit etiam Plinius ab vtroq; tranſcribens. Thymbram verò, quæ ſit cunila: hæc apud nos habet vocabulum & aliud, ſatureia dicta in condimentario genere. Q. Serenus ſatureiam thymbræ ſpeciem dicit, & thymbram non abſolutè ſed cephalotem thymbram dici. Thymbra natalis ſoli retinet appellationem: eſt enim (ſi Stephano credimus) Thymbra oppidum, in quo templum Apollini ſacrum, à quo Thymbræi retinet cognomẽ. Ager enim erat antiquo Ilio proximus, & Thymbręus fluuius, qui per eum in Scamandrum fluebat, ab Apollinis Thymbræi templo quinquaginta ſtadiis diſtabat, qui ager thymbra ſcatebat, ſi Seruio credimus. Satureiæ nomẽ à Satyris traxiſſe memoratur, quum ſatureia vſque marceſcentes coitus ſtimulet. Vnde Martialis,

Improba nec proſunt, nec ſatureia tibi.

Itali *ſantoreggia*. Neapolitani *ſatureia*.

Genera. Theophraſtus ſatureiam in vrbanam & ſylueſtrem diſcreuit, ſylueſtrẽ vicinam vrbanę, pręterquam quod foliis minoribus, caulibusq; ſcabrioribus conſtat, & ſucco potiſſimum acriori, vehementioriq;. Dioſcorides item ſylueſtris & ſatiuę meminit. Satiua ſylueſtri prorſus minor, quę propter mitiorem acrimoniam in cibos recepta eſt. A quo Paulus: Sylueſtris thymo ſimilis, ſatiua viribus ignauior, eſuiq; cibario gratior. Plinius in ſatiuam, & ſylueſtrem diſcreuit. Quæ ſunt & ſylueſtria, eadem in ſatiuis ſicciora intelliguntur, & acutiora: ſunt autem acres cunilæ.

Deſcriptio. Acri ſucco Theophraſto deſcribitur. Semine fœcundo, eoq; ad perdurandum firmo. Ab eo Plinius. Acri ſucco. Semine ad perdurandũ firmo. Deſcribimus nos. Oritur eleganti aſpectu, virgultis exilibus, ſarmentoſis, lignoſis, foliolis crebris, & anguſtis, ſpicam in ſummo gerentibus, copioſis floſculis intertextam, & obſoleta purpura albicantibus, guſtu acri, & odoro. Sylueſtris aſperiuſcula, nigricantibus foliis, floribus in purpura dilutis, primò herbaceis.

Locum

Locum ſatureia quęrit, quo flatus à mari perueniant: nam ſi eo deſtituatur, illic naſci, duraręq; poſſe negat Theophraſtus, qua de cauſa in Arcadia prouenire non poteſt. Columella: Tranſmarina cunila apricum locum poſcit, vtpote maritimis regionibus. Palladius loco aprico, vel melius mari proximo. *Calum.*

Montes exoptare ſatureiam prodidit Theophraſtus, ibiq; gratã odore molliorémq; comperiri. Et libro de cauſis, cultu deteriorem multo reddi, vt quæ ſicca, acris, & amara ſit, vſumq; medicaminis pręſtet: hortis verò hebetatur, effœminaturq;. Columella ſuam tranſmarinam cunilam locum, neq; pinguem, neq; ſtercoratum quęrere ſcribit, vt quæ macerrimo ſolo, maritimisq; plerũq; regionibus naſcatur. Ab eo Palladius, Locum neq; pinguem, neq; ſtercoratum exoptat. *Solum.*

Satureiæ ſatio eſt ex æſtiua ſemente ait. Theophraſtus. Vnde Martio ſeritur. Ex veteri ſemine celerius, ad exeundum pluſquam triginta dies dantur. Difficile nanque germinat, humorem enim habeat aptum, & non minus, ſed forſitan magis temperiem ad agendum, ac patiendum oportet, quod germinaturum facile, benéq; ſit. Plinius ab eo: Cunila quidem poſt x x x dies naſcitur. Columella, Calẽdis Februarii ſatureiæ ſemen ſpargere conuenit, cum cepina intermiſcendum, vt eam quoq; habeamus. Tranſmarina cunila & ſemine & plantis circa æquinoctium vernum ſeritur, cæterum viuacior eſt, vt impenſius curanda ſit. Palladius: Cum cepulla miſta ſeminatur Februario. Cunila ex Februario ſeritur, & colitur eo more, quo allium vel cepulla. Sed locis frigidis, Martio ſeratur ſatureia, & cunila. Nouembri etiam, & Decembri, cunila ſeritur. Plinius: Ferro quoq, non expedit tangi cunilam, author eſt Sabinus Tyro in libro Cepuricon, quem Mæcenati dicauit. *Satio.*

Dioſcorides dicit epithymum eſſe florem è thymo duriore, ſatureiæ ſimilẽ, capitula habet tenuia, & leuia, & in eis caudiculas, quaſi capillamenta. Paulus quod ſupra thymbram naſcitur epithymbram vocat. Nobis videre contigit in Gargano monte Apuliæ ſupra thymum durius, ſed potius thymbræ aſſimilabatur, quidpiam cirrorum, modo comarum ramos, crebro volumine complicare, ſæpenumero purpuraſcens. *Epithymũ.*

De hyſſopo. CAP. XLI.

POST ſatureiam de hyſſopo dicemus, ei valde aſſimili, hortenſi herba, quę naſcitur etiam culinis, condimentario vſu nota, eſt enim aliquibus eſculentis apta. Clara Salomonis ſapientiſſimi nomine, qui cuncta diſſeruit à Libani cedro vſq; ad hyſſopum de pariete enaſcentem.

Græcis ὕσσωπος, & ὕσσωπον, quaſi ὑόμενον ἐπὶ τὴν ὦπα, impluens oculos, aut viſum; vel εἰς τὴν ὀπὴν, quia raucam vocem pulmonemq; iuuat. Latinis hyſſopus, & hyſſopum. Itali *iſſopo*. *Nomen.*

Duo Dioſcorides hyſſopi tradit genera, montanum & hortenſe. *Genera.*

Dioſcorides hyſſopo non diſſimile origanum heracleoticũ dicit, ſed vmbellá non trochoides, id eſt circinatam turbinatámve, qualis hyſſopo, quin potius *Deſcriptio.*

vmbellis veluti diuiſum, aut diſparatum, & in extremis virgis ſemen non denſum: ac paulo poſt onitidem origanum deſcribens ait. Candidiorem folio, & hyſſopo ſimiliorem, quàm heracleotico. Coma item corymborum ſpecie chryſocomæ ſimili. Ex his patet vulgarē hyſſopum non eſſe legitimum Dioſcoridis, ſed Hebręorum. Plinius ei impropriè baccas tribuit. Verùm apud nos naſcentem ita deſcribimus. Frutex à radice prodeuntibus pluribus ſurculis lignoſis, ſeſquipedalibus, foliis oblongis, circumquaque caulem per interualla veſtientibus, duris, odoratis, vmbellam fert circinatam, turbinatamq́;, denſam & congeſtam ex multis floribus purpureis, quibus maturéſcentibus ſemina frequenti glomeratione coniunguntur in corymbi æmulationem: mitioris ſaporis, & acrimoniæ, quàm Hebræorum.

Cælum. Hippocrati præfertur Cilicinum, ſed è Tauro monte, dein Pamphilium, & Smyrneum. Archigeni Creticum commendatur ex Galeno. Dioſcoridi Cilicum, ex his videtur calidum locum deſiderare.

Solum. Solum neq; pingue, neque ſtercoratum deſiderat. Viſitur enim in cautibus, & maceriis naſci.

Satio. Seritur ſemine, & plantis circa vernum æquinoctium, quæ vbi comprehenderunt, viuaciores, quàm vt ſequentem hyemem reformident.

De origano. CAP. XLII.

DICEMVS de origano, quum & ſapore etiam dictam cunilam imitetur authore Plinio. Alexis in excubiis, Athenæo authore, inter condimentarias herbas connumerauit. Idemq; ab Antiphane. A Theophraſto inter olera numeratur. A Plinio inter coronarios frutices. Columella gratiſſimum apibus dicit, reddereq́ue ſaporis præcipui mella poſt thymum. Palladius item, atq; ſecundi meriti mella conficere. Pernicialia, inquit Plinius, braſſicæ & vitis odia, ipſumq; olus, quo vitis fugatur, aduerſum cyclamino & origano perareſcit. Origanum ciconiam depaſci, & ea contra venenoſa animalia pugnaturam muniri ait. Caſſianus Græcus, ex delectis Græcorum placitis ſcribit, Teſtudo ſi à ſerpentum eſu ægrotat, origanum ſuperingreſſa, ſana redditur. Ariſtophanes in ranis, ὀρίγανον βλέπειν, pro toruis oculis intueri, ſumptum à planta eiuſdem nominis, quæ intuentibus torua & inamabilis videtur. Quærit Ariſtoteles in Problematis quænam cauſa ſit, quod origanus muſto iniecta, vinum dulce efficiat. Duas enim heminas inieciſſe in amphoram ſatis ſit. An quod tollit, quantum eſt in muſto, aquabundum, & fæculentum, ſua ſiccitate in ſe ipſa recipiens, quibus ſcilicet ſaporem confici auſterum cenſemus? Argumento quod vina ſi quid aquæ habent ſibi illatum, minus mollia redduntur, atq; ſi diutius ſtare in fæce ſinantur, itidem fiet, & quum vinum dulce molimur, vuas multum temporis ſoli exponimus, vt ſol quantum ſit dilutum auferat, & reliquum decoquat, hoc autem idem facere vel origanus poteſt, quippe quæ ſit & ſicca, & calida.

Theo-

Theophraſto ὀρίγανον, & ὀρίγανος, appellationemq; apud Græcos inuenit ἀπὸ τοῦ ὄρους, id eſt, à monte, & γάνος, quod gaudium ſignificat, quod montoſis gaudeat, editisq; natalibus. Herodianus quod viſum exacuat, nomen duxiſſe teſtatur ab ὁρᾷν videre, & γανῶ clarifico, quòd tradant ſcriptores viſum illuſtrare. Theodorus Grammaticus nomen ex aduerſo datum putauit ab ῥιγῶ, quod eſt algeo, vnde ῥίγανον, & adſcita *o* principe litera ὀρίγανον confictum nomen, quod minimè refrigeret, quum calida dote præditum ſit. Alexandrides origanus virili genere vſus eſt, Ariſtophanes muliebri, quem omnes Attici ſequuntur, & Plato acutiſſimum origanum dixit. Epicharmus, & Amypſias neutro genere vſi ſunt, Athenæo authore. Ita & Latini promiſcuo genere vſurparunt. Columella & Palladius & Plinius origanum dixere. Alii origanus. Syluestre origanum Dioſcorides panacem Heracleum, & cunilam à quibuſdam vocari meminit, inter quos Nicander Colophonius, *Nomen.*

——— *Panaceamq; cunilam,*

Et quam iam Heraclion origanon inde vocarunt.

Diocles etiam cunilam, vt vetuſtiſſimus fatetur interpres. Petricus in Ophiaco Conilon quendam hominem herbam inueniſſe tradidit, inde nomen ei cunilæ. Alterum genus onopetalium vocat, quod aſinis pabulo gratum ſit: ſequuta ætas ab eo onitim appellauit. Itali vocant *origano.*

Theophraſtus duo eius conſtituit genera, nigrum & candidum, priori nullum ſemen, candido perquam minutum. Genus ſylueſtre eſſe indicauit & aruenſe nominauit, aſpectu vicinum vrbanis, prærerquã quod foliis minoribus, caulibusq; ſcabrioribus conſtet, & ſucco potiſſimum actiori vehementioriq; condatur. Dioſcorides quatuor eius genera dicit: Heracleoticum, onitis, ſylueſtre, & tragoriganum. Plinius quum ſuperiori capite duo cneori genera conſtituiſſet, nigri & candidi, ſubdidit totidem origano in coronamentis ſpecies, alterius enim nullum ſemen; id autẽ cui odor eſt, Creticum vocatur. Quod ex Theophraſto tranſtulit, hoc autem ex Dioſcoride: Origanum in medicina plura habet genera, onitin, praſion, tragoriganum, heracleoticum, quod etiam in tria genera ſubdiuidit, latifolium, tenuifolium, & medium. *Genera.*

Suam origanum deſcribens Theophraſtus, hęc habet. Suffrutex eſt immortali virens coma, & ſi reliqua decidant. Fœcundũ ſemine, acri ſucco. Dioſcorides. Heracleoticũ folia habet hyſſopo non diſſimilia. Vmbella, quę nõ in rotæ ſpeciẽ orbiculata, ſed veluti multifida, ſemine in multis virgis haudquaquam denſo. Onitis candidiori folio, hyſſopo ſimilior, ſemen veluti coniunctos corymbos habet, vis inefficacior priori. Tragoriganũ tenuis frutex, ſylueſtri ſerpillo, aut origano, ſimilis folio, & ramulis, quibuſdã in locis lætius, virentiusq; inuenitur, & leuioribus foliis ſatis glutinoſum. Alterum exilibus ſurculis, ac tenuibus foliis, quod praſium vocauere. Plinius à Theophraſto: Folia à cacuminibus cadunt. A Dioſcoride: Onitin appellant non diſſimile hyſſopo: tragoriganum ſimile eſt ſerpillo ſylueſtri. Heraclium quoq; tria genera habet, *Deſcriptio.*

RRr

nigrius, latioribus foliis, glutinoſum. Alterū exilioribus mollibusq́; ſampſucho non diſſimile, quod aliqui praſion vocauere. Tertium inter hęc medium.

Cœlum. Non erumpit, Theophraſtus ait, quò flatus à mari non accedit, ideo minimè fruticat in Arcadia. Plato acutiſſimū ex Arcadia origanum dixit, ex Athenęo. Antiphanes origanum Tenedi laudauit, ex eodem. Dioſcorides optimū eſſe Cilicum, Cretenſe, Smyrneum, & in Chio, Chooq́; proueniens. Plinius optimum Creticum, proximum Smyrneum, dein Heracleoticum.

Solum. Palladius loca aſpera, & ſaxoſa quærere dixit. Nos ſemper gracili ſolo vidimus.

Satio. Theophraſtus origanum ſemine ſeri dixit, ſed germinatu contumax: à ſatu enim non ante trigeſimum diem emicat. E veteri ſemine celerius exit. Defixus etiam humi ſurculus comprehendit, transfertur quum ad vnum palmum, vel plus altitudinis venerit, dimidio abſciſſo. Difficile germinat: humorem enim habet aptum, & non minus, ſed forſitan magis temperiem ad agendum, ac patiendum habere oportet, quod germinaturum facile, beneq́; ſit. Ab eo Plinius: Naſcitur ſatum poſt trigeſimum diem, è veteri ſemine celerius prouenit. Surculo etiam ſeritur: præcidunt enim & hoc, quum ad palmum peruenerit altitudinis. Palladius: Seritur ante æquinoctium autumnale. rigari & ſtercorari, donec coaleſcat, oportet. Menſe Martio transferri poteſt. Octobri etiam ſeritur. Tradunt olitores noſtri neglectam ſampſuchum in origanum degenerare, frutice ſerpilli humi reptante, foliis ſampſuchi, flore purpureo in vmbella cineritia.

De ocimo. Cap. XLIII.

CHRYSIPPVS ocimum grauiter increpuit, vt Plinius eſt author. Capras id aſpernari, hominibus quoq́; fugiendum cenſet. Adiiciunt quidam tritum ſi operiatur lapide, ſcorpionem gignere: commanducatum & in ſole poſitum vermes afferre. Alii verò, ſi eo die feriatur quiſpiam à ſcorpione, quo ederit ocimum, ſanari non poſſe. Quin immo tradunt aliqui manipulo ocimi, cum cancris decem marinis, vel fluuiatilibus trito, conuenire ad id ſcorpiones à proximo omnes. Florentinus Græcus, Argumentum malignitatis eius eſſe capram, eius noxā ſatis teſtari, quod quum cæteris omnibus pabulis auidè veſcatur, hoc vno cognoſcitur abſtinere. Manſum autem, & in ſole expoſitum, ſcorpios gignere, tantamq́; eſſe cum eo fœminarum diſcordiam, vt ſi pultario ſubiectum ſit integrum cum radice ocimum, nec mulier id ſciat, futurum, vt cibo manus nō admoliatur, priuſquam ſubductum fuerit. Dioſcorides ab aliquibus ſcribi ait, ocimum cōmanducatum, & in ſole poſitū, vermiculos creare, atq; Afros adiicere, ſi feriatur à ſcorpione qui ocimum ederit, nullo conflictari dolore. Galenus commentum eſſe ait, ſi fictili nouo tritum operiatur, breui præſertim inſolatu, ſcorpionem gignere: ſed hoc tam abeſſe à vero, vt nil tam repugnet. Sed quod Græci dicunt, nigrum habere naturali proprietate cum

fœminis controuerſiam, res prorſus digna riſu eſt, quum naturali proprietate herbarum nulla fœminis magis placeat, quum res non ſit, quæ tantopere ab illis colatur, quàm ocimum, nec qua figulinis vaſculis, & penſilibus fenoſtrarum hortulis, tanto amore oblectentur. Narrat Plutarchus de eo rem non minore admiratione dignam, quod ſuccinum leuiſſima quæq; & quiſquilias omnes moueat, & alliciat, ſolos ocimi ſurculos à ſe abiiciat. Varro apibus gratiſſimum dicit. Inter olera hortenſia colitur, & in cibis in acetariis, & condimentis, viridi & ſicco continuo vtimur.

Nollem anceps huius ocimi nominis dictio tyronum animos diuexet: ocimum enim duo ſignificat, hortenſem herbam, de qua in præſentiarum ſermo eſt, & pabulum, de quo in paſcuis dicemus. Theophraſtus ὤκιμον vocat Græcè, Varro tam ocimum genus pabuli, quàm ocimum hortenſe vult ab ὠκὺς dictum Græco vocabulo, quod valet, citò. Plinius verò: Varro appellatum vult à celeritate proueniendi, à Græco, quod ὠκὺς dicunt. Pompeius idem confirmat, quod omnium eorum, quæ in hortis naſcuntur, celerrimè proueniat, dieq; à quo ſatum eſt, tertio erumpat. Sunt & viri non indocti, qui per z ſcribendum cenſeant, ozimum, dictumq; à Græco vocabulo putant ὄζω, quod eſt flagro, hæc enim herba flagrantiſſimi eſt odoris. quam opinionem fortaſſe plurimi ſequerentur, niſi Plinii, Dioſcoridis, cæterorumq; antiqui excuſſi, calamoq; exarati codices caſtigatiſſimi aperte refragarentur, vbi per ſecundam conſonantē ſcribitur. Sotion Græcus μισόγυλον vocat, ab illo fœminarum odio. Heſchinus à recentioribus Græcis βασιλικὸν dici ait, quaſi regium, quod nomen apud Italos hodie vſurpatur ab inſigni odore, quòd regia domo, & regiis manibus geſtari dignum ſit. Latini variis authoritatibus addicti, variè ſcribunt. Columella ozimum dicit, Palladius ocymum, Plinius ocimum. Itali *baſilico*. *Nomen.*

Hæc habet Theophraſtus de ocimi deſcriptione. Radix data eſt vna ocimo, quæ deſcendit in altitudinem craſſa, cæteræ à lateribus exiles, & prolixæ, omnium radicum lignoſiſſima. Foliis iam perfectis, caulis conuenienter aſſurgit, folio corchorum æmulatur. Floret contra quàm cæterum olus, primò parte inferiore, demum ſuperiore, quo fit vt diutius quoque floreat, quemadmodum faba, & inter herbas heliotropium, & quædam de ſylueſtribus alia. Semine fœcundiſſimo, difficileque exiccatur, cortice obducto, ad perdurandum infirmo. Sub cane albeſcit. A quo Plinius: Surculoſa ocimo radix, floret particulatim & ab imo incipit, qua de cauſa diutiſſimè floret. Semen cortice obductum, quæ in cortice ſunt, difficillime marceſcunt, maximeq; ocimum. Ad perdurandum infirmum eſt. Sub canis ortu palleſcit. Addimus nos: Pedali ocimum altitudine proſilit, ſurculoſum, rotundis ramulis, folio mercurialis, parietariæ, ſed minori, & diluti viroris, floſculo & calyculis verticillatim caulem ambientibus, ſemine pullo, rotundo, odoratoq;. Iunio, & Iulio floret, dein ſemen producit. *Deſcriptio.*

Etſi ex corrupto Theophraſti textu, Theodorus plura ei genera eſſe vertat, *Genera.*

RRr 2

negat tamen in eo generis diuerſitatem. Quod Plinius ab eo trãſcribens confirmat. Singula genera ſunt ocimo, vbicunq; idem ſemper eſt, neq; aliud alio melius vnquam. Neq; Dioſcorides generum diſtinctionẽ appoſuit. Sed Neapolitani plura obtinent genera. Eſt genus vnum foliis magnis, longis, & craſſis, alterum ramis, & foliis longè minoribus, cuius duæ ſpecies, odore differentes: vna communis odoris, altera mali citrii, adeò ſimili, vt vulgus *citratum* vocitet, non vt Matthiolus, quod folia eius cum mali citrii foliis ſimilitudinẽ habeant. Poſtremum foliis minimis, & anguſtis, ſed odore & viribus cætera ſuperãs: vulgus baſilicum nobile, & *garyophyllatum* vocat. Alterum eſt magnum foliis rubeis maculis notatum. Vltimum genus iampridem Conſtantinopoli aduectum, cuius folia, totaq; planta quadruplo maiora, gariophylli cum citro confuſa iucunditate. Studiosè in Neapolitanis hortis nuper ſeri cœpit. Omnium varietates etiam mulierculis notiſſimæ.

Cœlum. Cœlo gaudet tepido: nam ſi ſole continuò illuſtretur Theophraſto authore, in ſerpillum tranſit, cuius rationem in libro de cauſis reddidit. Inſolationis cauſa vehementius exiccatur, vnd folii magnitudo decreſcit, ac populante calore, alimenti inopia flagrantius redditur, quippe quum alimenti minus habeant, quæ ſicca ſunt. Sed eiuſmodi mutationes ita euenire putandum, vt aliquid ſimilitudinis faciant non vt omnino ſpeciem exprimant alienam. Palladius autem narrat Martialem rem miram de ocimo affirmare, quod modo purpureos, modo albos flores, modo roſeos pariat, & ſi ex eo ſemine frequenter ſeratur, quod ſimul atque ſolo creditum eſt, aqua calida perfuderis, modo in ſerpillum, modo in ſiſymbrium abire ſolitum. Plinius verò ſenecta in ſerpillum degenerare dixit.

Solum. Columella proſciſſum, riguumq; ſolum exoptare in hortulo cecinit,

Tum quoq; proſciſſo, riguoq; inſperſa nouali
Ozima comprimite & granibus denſate cylindris.

Satio. Semine prodire ſcripſit Theophraſtus. Item tertio die à ſatu prouenire, & æſtate prodire, quod etſi ſiccum & lignoſum ſit, attamen ante feruentes dies, vt perdurare atq; perfici poſſit, minime valet, cuius cauſa debilitas eſt. Ex æſtiua ſemente eſt, ideo Martio ſeritur, eſtq; ex iis quæ per æſtatem ſeri mos eſt, quòd ex imbecillitate celeriter augeſcunt, & hyemem nequeunt tolerare, vel quod ſicca ſint, ceu ocimum, vel quod frigida, humidaq; vt cucumis, & portulaca. Plinius lætius, & copioſius prouenire ait, ſi cum maledictis ſeratur, vt fortaſſe Perſius hoc ſenariolo huc alluſerit,

Quum bene diſcinclo cantauerit ocima vernæ.

Vnde adagio confirmatum eſt, vt qui alicuius famam proſcindere, & tenerrimam veneni labem affigere conãtur, ii ocima ſerere dicãtur. Columella: Semine ſeritur poſt idus Maias vſq; in ſolſtitium: nam teporem deſiderat, cuius ſemen obrutum diligenter inculcatur pauiculo, vel cylindro: nam ſi terram ſuſpenſam relinquas, plerunq; corrumpitur, quod etiam ſuo hortulo docuit,

Ozima

Ocima comprimite, & grauibus denſate cylindris,
Exurat ſata ne reſoluti pulueris aſtus,
Paruulus aut pulex irrepens dente laceſſat,
Neu formica rapax populari ſemina poſſit.

Ab eo Plinius: Sato pauitur terra. Theophraſtus, Germine nec nō ocimum prouenit: nam id quoque transfertur, quum ad palmum, aut plus altitudinis venerit, dimidióq; abſciſſo. Proximum inter olera ocimum eſt, hoc enim ſeri pro parte ſuperna optimè poteſt, quamquam lignoſum admodum ſit, ſed quia difficilius exiccari poſſit, eo prouenit, quamobrem & longum tempus perdurat, & tortum, & dimidiatum regerminat. Plinius ab eo: Prouenit ſurculo, præciditur enim & hoc, quum peruenit ad palmum altitudinis. Incuruatóq; cacumine alicuius rami, quum attigerit terram, ſtatim radicatur ocimum, niſi quod difficilius creſcit.

Cultus. Vni ocimo aquam in meridie dari iubet Theophraſtus, quum cætera matutinis rigentur. A quo Plinius: Omnibus hora rigandi matutina, atq; veſpera, ne aqua ferueſcat ſole, ocimum tum etiam à meridie. Ferro etiam tāgere non expedit, author eſt Sabinus Tiro in Cepurico, quem Mæcenati dicauit. Columella: Ocimum vbi ſatum eſt, ſua ſede immotum permanet: neq; eſt eius cultus alius, quàm vt ſtercoratum runcetur.

Ars. Caule reciſo regerminat. Vſitatum euidentiſſimumq́ue, in ocimo ſuauiores eſſe caules regerminatos: cuius rationem reddidimus. Ab eo Plinius: Caule reciſo ferè quidem omnia regerminant. Eſt in vſu verò ocimum, rhaphanus, lactuca. Hanc etiam ſuauiorem putant à regerminatione. Parilibus optimè ſeri dicunt, quidam & autumno, iubentq́ue quum hyeme ſeratur, aceto ſemen perfundi. Etiam ſatum celerrimè erumpere putant, inter initia feruenti aqua aſperſum. Palladius: Octobri menſe ſeratur, citiusq; naſci dixit, ſi leui imbre aceti inſpergatur infuſum. Et ſi Aprili ſeratur, cito naſci dicitur, ſi ſtatim quum ſeueris, aqua calida perfundas. Nos autem quia eius natura admodum ſiticuloſa eſt, quod facile à ſole patitur, niſi perpetuo rigetur, igitur è pelui aquam panno aduoluto deducimus continua diſtillatione. Mulieres noſtræ orobanchem, vel vt rectius loquar, linobanchem ſerunt, enatam decerpunt, ac capreolum vnum inter vitētem ocimum proiiciunt, qui facile ſurculum illius aliquem capeſſit, ac ſe intorquet, inibiq́ue creſcit, crebro volumine ſe implicans, vt paucis diēbus longè ocimum ſuperet, & fictilia vaſcula, in quibus eſt, obuoluat tota, vt nil ſpecioſius videri poſſit. Rectè id epiocimum dici poſſet. Fuchſius ex eodem genere tria genera nata recenſet.

Inf. rem. Sub Canis ortu palleſcit, quaſi morbum ſentiens, ex Theophraſto. Facilè ſe necat, degeneratq́ue in ſerpillum.

De pulegio. Cap. XLIIII.

ET inter herbas, quæ condimentario vſui inſeruiunt, adnumeratur pulegium. Plinius, Dignior corona vertigini è pulegio, quàm è roſa: nam & ca-

pitis dolores impoſita dicitur leuare: quin & olfactu capita tueri contra nimium frigus, æſtúsve: nec æſtuare eos, qui duos è pulegio ſurculos impoſitos auribus è ſole habeant. Mirum de eo tradunt veteres, quòd ipſa ſolſtitii die etiam à planta abſciſſi ramuli floreant. Quod perconratur Ariſtoteles in problematibus: Cur pulegium, lirium, & cępe ſuſpenſa florent ſolſtitii tempore? An ineſt crudum in his alimẽtum, quod vt hyeme concoqui ex frigore nequit, ſic ſolſtitio ex calore concoquens, auget? Vtrum quia influxu carent aſſiduo, breui marceſcunt? etenim, quæ nullum alendi initium, nullum influxũ aſſiduum habent, intereunt exiccãturque: qua de cauſa accidit apud Scythas, vt frumentum diu in terra maneat propter copiã niuis, & vbi emerſerit, celeriter creſcat. Theophraſtus, Pulegiũ ſiccum omnino ſentitur, verùm quamuis ita ſit, principium tamẽ quoddam eiuſmodi habeat neceſſe eſt, quod vnà cum aeris mutatione, alteratione que moueatur. Mirum præterea, quod non remiſſa, ſed potius intenta ſæuitia temporis germinare incipiat, niſi fortè dies halcyonides ſuffecturas putaueris: nam ad imbecillorum exiguorumque mutationem, vel quantumlibet tẽporis ſatis ſit. Plinius ab eo: Pulegii natura ſæpius dicta eſt, in carnariis refloreſcens. Et alibi. Miretur hoc, qui non meminerit ipſo brumali die pulegium in carnariis florere, adeo nihil occultum eſſe natura voluit, & ſerendi hoc igitur dedit ſignum. Sed parum videtur inter Ariſtotelem & Theophraſtum, & Plinium conuenire: quum ille bruma florere tradat, immò brumali die ſuſpenſum florem edere fateatur, contra illi ſolſtitio florem facere, quod fortaſſe in cauſa eſſe poteſt, vt biferum ſit pulegiũ, & quod bruma præcoci partu florem non fudit, ob calorem ſolſtitio protulerit, ſed qui brumali tempore mittitur flos, prioris autumni redũdante tunc alimonia proſilit, brumam oſtenſurus. nam vtroque tempore floret.

Nomen. Theophraſto βληχὼ, & βλῆχος, Theodorus blichon vertit, Dioſcorides γληχὼν, & blechona dictum aliquibus vult, quia dũ floret, guſtatum à pecoribus, balatum extorquet. A quo Plinius: Guſtatum à pecore, capriſve, balatũ concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes, blechon vocauerunt. Latini pulegium vocant, quia Plinio authore, eius flos recens incenſus, pulices odore necat. Itali *puleggio*.

Deſcriptio. Cretenſi dictamno Theophraſtus folia ſimilia reddere ait. A quo Dioſcorides, Dictamno Cretenſi ſimilia pulegii folia, ſed minora. Plinius pulegii color mentaſtri. Addimus nos: Fruticoſum aſſurgit, ſubitali altitudine, ſurculis hirſutis, rubicantibus, per interualla purpureo flore coronatis. Radix illi gracilis, & capillata, quæ humi ſerpat. Tota planta guſtu acris, ac non ſine quadam amaritudine. Iulio, & Auguſto floret.

Genera. Dioſcorides ſatiui pulegii meminit, & ſylueſtris in calaminta, vel ſecundam ipſius ſpeciem facit. Plinius ſatiuum à ſexu diuiſit in marem & fœminam: mas flore candido, fœmina purpureo, ſylueſtri origano ſimile, ſed foliis minutioribus.

Proue-

Prouenit cultis & aquoſis locis. Arenoſum potius, quàm pingue ſolum expoſcit, ſolet enim in montoſis exurgere. Cul. Sol.

Seritur vere ſuo ſemine, tranſplantatur tenetũ, & ſic optimè apprehendit. Satio.

De menta. Cap. XLV.

POST pulegium mentam trademus, & nepitam. Plinius. Congruit pulegio. hæc quoque ſeruantur ſimili genere, mentam dico pulegiumque, & nepitam: atq; ad recreandos animi defectus magna cum pulegio mẽtæ, & nepitæ affinitas. Menta grato mẽſas odore percurrit, & in ruſticis dapibus. Ipſius odor animum excitat, & ſapor auiditatem in cibis. Ideo & apud nos in condimentis, & acetariis familiariſſima. Dioſcorides vtilem in ſummo, & in condimentis peculiarem gratiam habere dixit. Strabo in Achaia montem eſſe iuxta Pilum ſcribit Mintham nomine, è Plutonis pellice in hanc herbam conuerſa, Proſerpinæ inuidia: quę vocabatur à quibuſdam hedyoſmos. Ouidius,

Fœmineos artus in olentes vertere mentas
Perſephone licuit.

Iulius Pollux: Minthe Peloponeſi mõs, in eo nemus Plutoni ſacrũ, vbi condimenta tractat. Tradit Oppiani interpres Mintham à Menta, quæ nympha fuit, appellatam videri, Cocyci filiam fuiſſe tradit, quę vbi audiuiſſet amari à Plutone Proſerpinam, indignata eo nomine conſtanter illi ſe præponere auſa eſt, dictitans, ſi inferos peteret, inimiciter interfecturam. Quo puellæ tumore Ceres Perſephones mater indignata, Mintham exculcans, in malam herbam deformauit. Hinc Pluto donum amoris peremtibile membrũ tradidit, quod à ſe mentulam nominauit. Sed cur Poetæ id confinxerint, ſciſcitemur. Dioſcorides enim & Plinius tradunt mentam efficere, vt lac in caſeum non coaguletur, eadem vi reſiſtere & generationi creditur, cohibendo genitalia denſari. Quærit Ariſtoteles in Problematibus, cur in adagium venerit, mentam belli tempore non edendam, nec ſerendam. Quoniam inquit refrigefacere ſolet, & abſumere genituram. id quod fortitudini, & ferocitati contrarium eſt. Siſymbrium quonam pacto mutaretur in mentam, diximus in coronariis.

A Theophraſto μίνθη dicitur, à Dioſcoride ἡδύοσμος, ac ſi ſuauis odor diceretur, nomenq; ab odoris fragrantia inuenit. Aliqui dicunt μίνθην dictam, quod μίνθῳ eſſet concolor, aut quia hirſuta, eſt enim μίνθος lanugo, quæ in ſterquiliniis humẽtibusq; locis viſitur, vt hirſuties illa quę in nepita videtur. Latinis menta, non quod mentem percellat, quum odore oblectet: nam menthæ nomen, vt Plinius inquit, ſuauitas odoris apud Græcos mutauit, quum alioqui minthа vocaretur, vnde veteres noſtri nomen declinauerunt. Itali *menta*. Nomen.

Dioſcorides in duo genera diuiſit, in ſatiuum, & ſylueſtre, illud mentam, hoc mentaſtrum appellans. Satiuæ mentæ apud nos plura ſunt genera, ſed parum inter ſe differentia. Vna criſpioribus, & breuioribus conſtat foliis, alia rubenti caule, & flore, alia verò albicante. Genera.

Deſcriptio. Theophraſtus odoratum olus vocat, quòd perinde in ea ſiccitas, acrimonia & acerbitas inſit. Addimus nos, etſi notior ſit, quàm repræſentari digna ſit. Herba cubitalibus flagellis, lanugine pubeſcentibus, folio ſiſymbrii, longiori, molli, ſemper odorato, flos circa calyculorum faſtigia ſpicatur. Floret Iunio, Iulio, & Auguſto, inde profert ſemen, nigrum perexiguum, vt grana ſabuli. Mentaſtrum ita Dioſcorides depingit. Hirſutiore eſt folio, & prorſus maiore, quàm ſiſymbrio, grauioris odoris. Plinius: Differt ſpecie foliorum, quaſi figura ocimi, pulegii colore, propter quod quidam ſylueſtre pulegium vocãt. Nos autem ſic: Vt à menta mentaſtrum defluxit nomen, ſic ſylueſtriore habitu, rudiore, grauioreque odore, degeneraſſe videtur mentaſtrum, foliis maioribus, hiſpidioribus.

Cœlum. Palladius apricum locum deſiderare ſcribit, ſubſtinet quodcunque cœlum. Sed melius calidum, nam frigido læditur, & palleſcit.

Solum. Columella dulcem vliginem deſiderare dixit, quamobrem optimè iuxta fontem ſeritur. Palladius nec pingue, nec ſtercoratũ ſolum amare. Sed id mihi abſurdum videtur, quum longe maius incrementum la tamine capiat, & lætius vireſcat.

Satio. Sunt qui mentham ſemine carere putent. Sæpe enim exiccatam tritamq; ſerniſſe inquiunt: ſed nunquam ſemen erupiſſe, ex Theophraſto. Nos autem è mentha ſemen collegimus, illudq; Martio menſe ſeruimus, ſed à mentha degenerauit, quippe puſillam, & degenerem mentham produxit, quæ odore tam verè nepitam æmulabatur, vt vnumquenque fefellerit, qui non inſpecta ſtirpe, odore naſum conſuleret, quod mihi omnibuſque mirum fuit. Columella ſequitur: Cui fortè ſemina defecerint, licet de noualibus ſylueſtrẽ mentam colligere, atque inuerſis cacuminibus diſponere, quæ res feritatem detrahit, & edomitam reddit. Quod nos experti ſumus, optimè enim apprehendit, ſed nil de feritate depoſuit, vt eadem cum parente fuerit. Palladius, Aprili ſeri poſſe monet radice, vel planta. Februario plantis vel radicibus loco humido, vel circa aquas Octobri. Plinius. Ab æquinoctio verno ſeritur menta planta, vel ſi nondum germinat, ſpõgia. Minus hæc humido gaudet. Genus eius mentaſtrum, & hoc propagatur, vt vitis, vel ſi inuerſi rami ſerũtur. Semel ſata, diutina durat ætate. Nos hic cacuminibus ſerimus Martio, optimeque apprehendit, facillimè enim propagatur. Semel ſatum locum vix poteris extirpare: nam ſerpendo radices è locis diuerſis pullulat, vt rectè in hortulo Columella,

Plantantur nec non ſerpentia gramina menthæ.

Cultus. Plinius: Ferro tangi non vult, authoritate Sabini Tyrii in Cepurico. Triennio ſeneſcit, vnde radices in ſe ipſas reflectemus, perit ceſpes: ſed poſt triennium ſuffodiantur, & diſponantur in optimum, cultum, & ſtercoratũ ſolum.

De calamintha. CAP. XLVI.

DIXIMVS de mentha, ſequitur de calamintha eius ſpecie.

Nomen. Theophraſto καλαμίνθη, Nicandro καλαμίνθον dicitur, quaſi bonam, & vtilem

vtilem mētham diceret, quum elegantiore aſpectu, odoreq́; delicatiore, hilarioreq́; habitu eſſet, quàm mentha. Alii à ξύλου, id eſt ligno dicunt, quaſi lignoſa mentha. Veterem Græciam cεxtā appellaſſe author eſt Strabo, & Lacedęmoniam ab Homero cetoeſſam nō à magnitudine, ſed à calaminthę copia vocatam. Latini, authore Dioſcoride, nepetam vocant, & Andromachus in ſua Theriaca, Romana voce nepetam potius, quàm Græca calamenthū vocauit. Itali *menta*, vulgus *herba digatti*, quod magna feles huius odore capiātur voluptate: nam ſi vulſæ, vel hærenti contingat occurrere, ei ſtatim ſeſe affricant, & humo, qua reſidet, iucundiſſimè ſuburantur.

Dioſcoridi tria ſunt genera: montanum, ſimile pulegio, & mentaſtro. Et capite de ſampſuco aliam diſtinctionem accipere poſſumus, in tenuifoliam, & latifoliam. *Genera.*

Dioſcorides montanam deſcribit mōtibus familiarem, folia ocimi habentem incaua, ſurculos, & caules anguloſos, purpureum florem, folia guſtu impenſe feruentia, & acria, radicem ſuperuacuam. Et folia item polemoniæ ſimilia alibi ſcribit. Hoc genere Surrentinus tractus latè ſcatet, flore purpureo, odore cæteris ſuauiori, folio magis tenui, vnde leptophyllon videtur Dioſcoridis ſuprà memoratū genus, vti ſampſuchum comparat. Secundum pulegio ſimile eſt, ſed maius, quàm ſylueſtre pulegium: nomen indiderunt, quòd colore ipſum ęmuletur, nepetam Latini vocant, folia impēſè feruida, acria, radice ſuperuacua, nobis vulgaris nepita dicitur, quæ ſiccis itineribus, & ſepibus frequentiſſimè viſitur. Tertia mentaſtro cognata eſt, foliis oblongioribus, caule & ramis maioribus, quàm ſuperiora: ſed viribus inefficacior. *Deſcriptio.*

Dioſcorides in campeſtribus, & aſperis, & aquoſis locis naſci ſcripſit. *Cœlum.*
Nicander illis riguos, & amnicos natales aſſignauit, in Theriacis. *Solum.*
Non opus eſt in huius ſatione latius euagari, quum paſſim nō ſata naſcatur. *Satio.*

De corianno. Cap. XLVII.

Alexis in lebete, Athenęo autore, inter condimenta corianni meminit. M. Varro corianno ſubtrito in aceto carnem incorruptam æſtate ſeruari putat. Idem Plinius.

A Theophraſto videtur appellari κοριαννον, & κορίαννον, à Dioſcoride κόριον à cimicum putore nomen inditum veriſimile eſt. Columella coriannum vocat. Itali *corianni*. *Nomen.*

Theophraſto genere carere videtur. Plinius inter ſylueſtria non inueniri tradit. Nos Melphi Apuliæ ſylueſtre vidimus peſſimè olens. *Genera.*

Nudo ſemine naſci ſcripſit Theophraſtus, ad perdurandum firmo, ſub canis ortu ſalęſcit. Dioſcorides in aliarum herbarum delineationibus illius meminit. Folia fert dauci tertii, thalitri paulo graciliora, fumariæ ſimilia, ſed candida minus, anguſtiora quàm ranunculi primi, vel anemones, minus ſciſſa, aut parthenii, adianti. Vmbella dauci primi, aut crebris in latere foliorum ſectionibus, *Deſcriptio.*

Deſcriptio. Theophraſtus odoratum olus vocat, quòd perinde in ea ſiccitas, acrimonia & acerbitas inſit. Addimus nos, etſi notior ſit, quàm repræſentari digna ſit. Herba cubitalibus flagellis, lanugine pubeſcentibus, folio ſiſymbrii, longiori, molli, ſemper odorato, flos circa calyculorum faſtigia ſpicatur. Floret Iunio, Iulio, & Auguſto, inde profert ſemen, nigrum perexiguum, vt grana ſabuli. Mentaſtrum ita Dioſcorides depingit. Hirſutiore eſt folio, & prorſus maiore, quàm ſiſymbrio, grauioris odoris. Plinius: Differt ſpecie foliorum, quaſi figura ocimi, pulegii colore, propter quod quidam ſylueſtre pulegium vocāt. Nos autem ſic: Vt à menta mentaſtrum defluxit nomen, ſic ſylueſtriore habitu, rudiore, grauioreque odore, degeneraſſe videtur mentaſtrum, foliis maioribus, hiſpidioribus.

Cœlum. Palladius apricum locum deſiderare ſcribit, ſubſtinet quodcunque cœlum. Sed melius calidum, nam frigido læditur, & palleſcit.

Solum. Columella dulcem vliginem deſiderare dixit, quamobrem optimè iuxta fontem ſeritur. Palladius nec pingue, nec ſtercoratū ſolum amare. Sed id mihi abſurdum videtur, quum longe maius incrementum lætamine capiat, & lætius vireſcat.

Satio. Sunt qui mentham ſemine carere putent. Sæpe enim exiccatam tritamq́; ſeruiſſe inquiunt: ſed nunquam ſemen erupiſſe, ex Theophraſto. Nos autem è mentha ſemen collegimus, illudq́; Martio menſe ſeruimus, ſed à mentha degenerauit, quippe puſillam, & degenerem mentham produxit, quæ odore tam verè nepitam æmulabatur, vt vnumquenque feſellerit, qui non inſpecta ſtirpe, odore naſum conſuleret, quod mihi omnibusq́ue mirum fuit. Columella ſequitur: Cui fortè ſemina defecerint, licet de noualibus ſylueſtré mentam colligere, atque inuerſis cacuminibus diſponere, quæ res feritatem detrahit, & edomitam reddit. Quod nos experti ſumus, optimè enim apprehendit, ſed nil de feritate depoſuit, vt eadem cum parente fuerit. Palladius, Aprili ſeri poſſe monet radice, vel planta. Februario plantis vel radicibus loco humido, vel circa aquas Octobri. Plinius. Ab æquinoctio verno ſeritur menta planta, vel ſi nondum germinat, ſpōgia. Minus hæc humido gaudet. Genus eius mentaſtrum, & hoc propagatur, vt vitis, vel ſi inuerſi rami ſerūtur. Semel ſata, diutina durat ætate. Nos hic cacuminibus ſerimus Martio, optimeq́ue apprehendit, facillimè enim propagatur. Semel ſatum locum vix poteris extirpare: nam ſerpendo radices è locis diuerſis pullulat, vt rectè in hortulo Columella,

Plantantur nec non ſerpentia gramina menthæ.

Cultus. Plinius: Ferro tangi non vult, authoritate Sabini Tyrii in Cepurico. Triennio ſeneſcit, vnde radices in ſe ipſas reflectemus, perit ceſpes: ſed poſt triennium ſuffodiantur, & diſponantur in optimum, cultum, & ſtercoratū ſolum.

De calamintha. CAP. XLVI.

DIXIMVS de mentha, ſequitur de calamintha eius ſpecie.

Nomen. Theophraſto καλαμίνθη, Nicandro καλαμίνθον dicitur, quaſi bonam, & vtilem

vtilem mētham diceret, quum elegantiore aſpectu, odoreq; delicatiore, hilarioreq; habitu eſſet, quàm mentha. Alii à κάλῳ, id eſt ligno dicunt, quaſi lignoſa mentha. Veterem Græciam ceætā appellaſſe author eſt Strabo, & Lacedęmoniam ab Homero cetoeſſam nō à magnitudine, ſed à calaminthę copia vocatam. Latini, authore Dioſcoride, nepetam vocant, & Andromachus in ſua Theriaca, Romana voce nepetam potius, quàm Græca calamenthū vocauit. Itali *menta*, vulgus *herba di gatti*, quod magna feles huius odore capiātur voluptate: nam ſi vulſæ, vel hærenti contingat occurrere, ei ſtatim ſeſe affricant, & humo, qua reſidet, iucundiſſimè ſuburantur.

Dioſcoridi tria ſunt genera: montanum, ſimile pulegio, & mentaſtro. Et capite de ſampſuco aliam diſtinctionem accipere poſſumus, in tenuifoliam, & & latifoliam. **Genera.**

Dioſcorides montanam deſcribit mōtibus familiarem, folia ocimi habentem in caua, ſurculos, & caules anguloſos, purpureum florem, folia guſtu impenſe feruentia, & acria, radicem ſuperuacuam. Et folia item polemoniæ ſimilia alibi ſcribit. Hoc genere Surrentinus tractus latè ſcatet, flore purpureo, odore cæteris ſuauiori, folio magis tenui, vnde leptophyllon videtur Dioſcoridis ſuprà memoratū genus, vti ſampſuchum comparat. Secundum pulegio ſimile eſt, ſed maius, quàm ſylueſtre pulegium: nomen indiderunt, quòd colore ipſum ęmuletur, nepetam Latini vocant, folia impēſè feruida, acria, radice ſuperuacua, nobis vulgaris nepita dicitur, quæ ſiccis itineribus, & ſepibus frequentiſſimè viſitur. Tertia mentaſtro cognata eſt, foliis oblongioribus, caule & ramis maioribus, quàm ſuperiora: ſed viribus inefficacior. **Deſcriptio.**

Dioſcorides in campeſtribus, & aſperis, & aquoſis locis naſci ſcripſit. **Cœlum.**

Nicander illis riguos, & amnicos natales aſſignauit, in Theriacis. **Solum.**

Non opus eſt in huius ſatione latius euagari, quum paſſim nō ſata naſcatur. **Satio.**

De corianno. CAP. XLVII.

ALEXIS in lebete, Athenęo autore, inter condimenta corianni meminit. M. Varro corianno ſubtrito in aceto carnem incorruptam æſtate ſeruari putat. Idem Plinius.

A Theophraſto videtur appellari κοριάννον, & κορίαννον, à Dioſcoride κόριον à cimicum putore nomen inditum veriſimile eſt. Columella coriannum vocat. Itali *corianni*. **Nomen.**

Theophraſto genere carere videtur. Plinius inter ſylueſtria non inueniri tradit. Nos Melphi Apuliæ ſylueſtre vidimus peſſimè olens. **Genera.**

Nudo ſemine naſci ſcripſit Theophraſtus, ad perdurandum firmo, ſub canis ortu ſaleſcit. Dioſcorides in aliarum herbarum delineationibus illius meminit. Folia fert dauci tertii, thalitri paulo graciliora, fumariæ ſimilia, ſed candida minus, anguſtiora quàm ranunculi primi, vel anemones, minus ſciſſa, aut parthenii, adianti. Vmbella dauci primi, aut crebris in latere foliorum ſectionibus, **Deſcriptio.**

vt achillea, aut ſyderitis tertia. Nos hæc addimus: Caulis corianni exilis, ſeſquicubitalis, ramoſus, folia, dum adoleſcit, adianti, fumariæ, vel ranunculi, ſed poſtquàm excauleſcit, fœniculum æmulatur, candida odore graui, viroſoque, radicem breuiuſculam, ligneam, atq; admodum fibratam habet. Carpitur autumno, dum ſemine prægnans eſt.

Cœlum. Cœlum potius calidum, quàm frigidum amare videtur. Plinius Ægyptium præcipuum eſſe conſtare ſcribit.

Solum. Amat terram pinguem, ſed etiam in macra naſcitur, delectatur humore: Palladius.

Satio. Theophraſtus. Ex prima ſementi, quæ fit menſe Iulio, poſt æſtiuum ſolſtitium. Nunquam niſi ſatum prouenit, prouentu cõtumax, quippe quod ſi nouum ſit naſci recuſat, niſi conuoluatur. Ex veteri ſemine celerius exit, dũmodo vetuſtate non ſit exuctum. Difficillimè prouenit, haud enim germen emittit, niſi aqua præmaceratum, cauſam duriries habet. Columella autumno, & vere ſeri poſſe dicit. Vbi ſatum eſt ſua ſede immotum permanet, neq; eſt eius cultus alius, quàm vt ſtercoratum runcetur. Palladius: à Martio vſq; ad Octobrem totum coriannum ſeritur. Semen melius putatur, quo vetuſtius fuerit. Satum benè cum olere quocunque naſcetur. Seritur Februario, & Aprili.

De ſinapi. Cap. XLVIII.

ATHENÆVS ſinapi inter condimenta connumerauit. Plinius: Sinapis vſus etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectũ acrimoniæ; coquuntur & folia ſicut reliquorum olerum. Sinapi quomodo ad ſalgamatum ſimul, & conuiuiorũ vſum conficeretur, docuit nos Columella: Semẽ ſinapis diligenter purgato, & cribrato, dein aqua frigida eluito, & quum bene elotum fuerit duabus horis in aqua ſinito: poſtea tollito & manibus expreſſum in emundatum mortarium conijcito, & piſtillis conterito: tũ totam intritam ad medium mortarium contrahito, & pleua manu comprimito, deinde ſcarificato, & ſubditis paucis carbonibus viuis aquam nitratam ſuffundito, vt omnem eius amaritudinem, & pallorẽ exinaniat, erectoq; mortario, vt omnis eliquetur humor, album, acre, acetũ adijcito, ſic piſtillo permixtum, colatumq; recondito. Cæterum qui ad vſus conuiuiorũ pra parabant, quum exinaniuiſſent ſinapi, nucleos pineos quàm recentiſſimos, & amylum infuſo aceto diligenter vnà conterebant, hoc ſinapi ad embammata non ſolum idoneo, ſed etiam ſpecioſo vtebantur: nam ſi curioſè factum ſit, candoris erit eximii. Aliter docet Palladius. Sinapi ſemen ad modũ ſextarii vnius & ſemis redigere curabis in puluerem, cui mellis pondo quinq;, olei hiſpanici vnam libram, aceti acris vnũ ſextarium, miſcebis, & tritis omnibus diligenter vteris. M. Varro ſeruari rapã in ſinapi putat. Præterea de vniuerſis radicib. Græci authores præcipiunt, vt cito contenereſcãt. In ollam ſinapi momentũ iniiciendũ eſt, & confeſtim coctæ fatiſcũt, quod ſi pluſculum ſinapis ſit iniectũ, prorſus reſolutæ diſtabeſcẽt, ex Democrito. Apud nos nil quippiã ad intinctus cibi vbiq; frequentius

tius intermiſcetur,gratiſſimo obſoniorũ condimento:nihilque frigidis diebus magis epula inuenitur cõmendare.Preterea dum per vindemias ſemen muſto immaduerit,toto anno aſſeruatur,vt ſi ciborũ gratia exoleſcit,leuis ipſius acrimonia faſtidioſis guſtũ recreet, & hoc veluti irritamento moroſius palatum vellicante,elangueſcens appetẽtia inuitetur. Id quia muſto inditur,ex ſinapis ardore cõfićto nomine,*muſtardã* dicunt. Cuius vis per nares cerebrũ penetrat, & vellicãs ſenſum,lachrymas ciet,& ſternutamentũ. Teſtatur hoc Columella in hortulo: *Et laceſſenti fletum factura ſinapis.*

Apud Neapolitanos ex eo iactatum eſt adagiũ,Hic callidior eſt ſinapi,inſignem alicuius veteratoris aſtutiam indicans,quum nullo aſperi ſaporis prçuio odore,ſua ignea vi,ſemen per nares cerebrũ feriat, & lachrymas, & ſternutamenta cieat. Plinius, florum ſinapis apes auidiſſimas eſſe, inquit.

Græcè σίνηπι & νάπυς. Athenæus dictum putat ὡς σίναον τὴν ὦπα,veluti officiẽs oculis. Pleraq; Græcia νάπυ, quaſi napy ab ν priuatiua particula,& φύσις natura, quod naturæ ſit immitis,ob acrem quã poſſidet vim. Vel quod à napis ſeminis acrimonia diſter. Plinius. Athenienſes napi appellarũt,alii thlaſpi,alii ſaurion. Latini ſinapis,& ſinapi dicitur,nomẽq; è Grçcia in Latinũ venit. Vulgò *ſenape*. *Nomen.*

Plinius tria genera facit,gracile vnum, alterum ſimile rapi foliis, tertium erucæ. Pythagoras principatum habere ex iis, quorum in ſublime vis fertur, indicauit,quoniam nil aliud magis in nares, & cerebrum penetrat. Dioſcorides hortenſis meminit,quaſi ſit ſylueſtre genus. Apud nos genus eſt vnum,caule, fronde, flore, ſiliquaq; rapacea,ſemine verò minore,acerrimo,oleoſoq;,cçteris maius,cuius tenera folia in acetariis mandimus, hoc Dioſcoridis hortenſe putamus. Alterum quod rum fronde, caule, & ſemine gracilè naſcitur; quod ſylueſtre putamus Dioſcoridis,& Plinii primum. Tertium erucæ foliis,ſemine albo,minus acri,putamusq; Plinii tertium. *Genera.*

Primum genus caulem habet hirſutum,longũ,ramoſum,folia rapi,minora aſperiora,flores luteos,ſiliquas rotundas, ac hirſutas,plenas ſemine cãdicante. Floret Aprili,affert ſemina Maio, eodẽq; tẽpore ſiliquas ſemine plenas affert. Nicander nigram ſinapim vocat,ex Athenæo,hanc. Secundum genus erraticum eſt,quod folio,& tenui ſemine naſcatur. Tertium genus itidem hirſuto caule prædirum eſt,minore tamen,foliis erucæ maioribus, ac latioribus laciniatis,floribus albicantibus, crucisque effigiem referentibus, ſiliquis teretibus,& oblongis,ſemine pullo,rufeſcentique. Floret Iunio,& Iulio. *Deſcriptio.*

Antiphanes,authore Athenæo, Cypri ſinapium laudat. Plinius optimum Ægyptium dicit. Vnde etſi qualicunque naſcatur cœlo,melius ex his in calido quàm in temperato proueniet cœlo,& melius temperato,quàm frigido,& aprico,quàm humido. *Cælum.*

Palladius ait diligere terram aratam,& ſi fieri poſſit,congeſtitiam,quamuis vbique naſcatur,nec minus humore gaudet. *Solum.*

Theophraſtus ex prima ſementi eſſe ſcribit, quæ fit poſt brumam menſe *Satio.*

Martio. Quinto die poſt ſatum erumpit, ſemine firmo ad perdurandum. Columella nõ ſolùm autumno, ſed vere conſeri, ita vt ſatum ſua ſede immotum permaneat, neque eſt illius cultus alius, quàm vt ſtercoratum runcetur. Plantæ quoque ſinapis primò hyeme translatæ plus cimæ vere afferunt. Palladius. Octobri ſerit, & vbi natum eſt, ſarculari debet aſſidue, vt reſpergatur puluere, quo fouetur. Non minus gaudet humore. De quo ſemen eligere diſpon's, ſuo loco eſſe patieris, quod ad eſcam parabis, robuſtius facies transferendo. In ſinapi vetus ſemen inutile eſt, vel ſationi, vel eſui: quod dentibus fractum, ſi intus viride videbitur, nouum eſt, ſi album fuerit, vetuſtatem fatetur. Martio menſe ſeritur. Plinius: Sinapi nulla cultura, melius tamẽ plãta tranſlata, quàm è diuerſo, vix ſato eo eſt liberare locum, quoniam ſemen cadens protinus viret. Si rara ſeratur melius euadit, ſi ſpiſſius, tranſplantanda & alibi ponenda. Si decreſcente Luna colligitur ſemen, eſt acrius, & diutius conſeruatur. Seruator mundi fidem grano ſinapis aſſimilauit: nam etſi exile eſt, virtute tamen, & acredine magnum.

De ruta. CAP. XLIX.

INTER olera Theophraſtus rutam commemorat. Eſt & quibuſdam condimentis aptiſſima, ob id Athenæus inter cõdimenta connumerat. Plinius, Authoritas eſculentis apud antiquos rutæ fuit. Inuenio muſtum rutatum populo datum à Cornelio Cethego in cõſulatu collega Quinti Flaminii comitiis peractis. Condiuntur eius folia, & ſeruantur in faſciculis. Columella rutã condire docet circa vernũ æquinoctiũ, quam ſæpe diximus in oluſatro, & cæteris. Eſt ruta faſcinationis amuletũ, cuius cauſam Ariſtoteles in problematis reddit. Nam effaſcinari ſe credunt, quum aut voraciter edunt, aut incommodorum quorundam ſuſpicione tenentur, vel cibum, quem aſſumunt, habent ſuſpectum, itaq; quum de menſa eadem quid priuatè ſibi capiunt, participem intuentem faciunt, affanturque quum impertiant, Ne me faſcines. Ergo cibũ cum perturbatione vorabunt, nec quid ebibent, aut eſitabunt, ſine turbatione & flatu, qui hauriatur vnà, & ſimul ingeratur. Quamobrem intruſo ſpiritu, tormina mouentur, & cruciatus excitantur. Igitur præſumpta ruta, ſuapte vi & calefactoria dote, vas, quod recipit cibos, elaxat, quo fit, vt incluſus ſpiritus facilè per patẽtiores anguſtias euadat. Contra venena maximè rutã pollere veteres Græci memoriæ mandarunt, vt de famigerato illo pharmaco Mithridatico fertur, in quo inter prima miſcetur. Theophraſtus: Viperę, vbi noxium allium comederunt, vt noxa liberentur, rutam abſumunt. Sic & muſtela in murium venatu & cum iis dimicatione conſerta, ex Plinio. Sic & cum ſerpentibus dimicatura, rutam prius edẽdo ſe munit. Ariſtoteles enim in problematis quærit, Qua de cauſa ruta, & nonnulla pigmenta ſudores fœtidos moueant. Reſpondẽt, quia quorum odor grauitatem præ ſe fert, hæc humoribus ſordidis admiſta fœdum odorem mouere poſſunt.

Nomen.

Græcis πήγανον. Plutarchus putat à facultate dictam ἀπὸ τοῦ πήγνυσθαι τὸ σπέρμα, quia ſemen genitale ſuo præſicco ſpiritu coagulet, quaſiue areſaciat, vt ſterileſcant præſertim viri, ideoq́; geſtantibus vterum inimica, etiam coronis inſerta putatur. A Peloponnenſibus ῥύτην appellari dicunt. Latine, & Italice *ruta*.

Genera.

In duo diuiſit genera Theophraſtus, ſylueſtre & ſatiuum, ſylueſtris odoratior, ſed eius odor tædio eſt; ſatiua permiſtione terreni humoris temperata ſuauior eſt: Odor durus, & expers omnino dulcedinis. Dioſcorides hortenſis ſatiuæ, & montanæ ſylueſtris meminit. Plinius refert Pythagoram marem minoribus, herbaceiq́; coloris foliis à fœmina diſcreuiſſe, etiam lętioribus folis, & colore. In ſatiuam item diſtinxit, & ſylueſtrem: illi latiora folia, & rami fruticoſiores, huic horrida, & ad omnia acriora.

Deſcriptio.

Ex Theophraſto deſcriptio. Frutex eſt, ſed interdum arboris naturam adipiſci conſpicitur, vnde ſunt, qui oleri arborem vocitent: ſemper virens, etiam ſi affligatur, muteturq́;, ſurculoſus, minutisque conditus foliis. Rutam etſi Dioſcorides ſuo capite deſcribere dedignatus ſit, vtpote triuialem, aliis tamen comparando, examuſſim delineat. Foliis conſtat ambroſiæ, aut hipecoii, aut ſerpilli ſylueſtris, ſed breuioribus, mollioribus, & latioribus, aut hiperici, aut androſemi, ſed triplo, aut quadruplo minoribus, aut polemonię, ſed minoribus, & breuioribus, aut poligoni maris, ſed durioribus, & breuioribus, aut apios, ſed breuioribus, aut latioribus, aut pepli, paulo anguſtioribus. Odor trifolii aſphaltites, recenter enati. Plinius: Odoratiſſima inter olera, quæ ſicca, vt ruta, & qui in ſiccis naſcuntur. Floret cum fraxino. Addimus nos. Folio exiguo, rotundo, cęſii coloris, denſo flore luteo, anguloſis calycibus, cum capitulatis ſiliquis, in quibus ſemen album, flore quaternis vel quinis foliolis diuiſo, colore luteis, in iiſdem lutei apices. Sępe in arborem tranſit. Diu floret Aprili, & Maio. Inde ſemē affert, gratiſſimi odoris, & ſaporis. Mirabilis magnitudinis viſa eſt à Ioſepho, Iudaici belli ſcriptore, Macherūti, quod olim fuit munitiſſimū Iudęę oppidum, in ipſa regia: à nulla enim ficu, vel celſitudine, vel magnitudine vincebatur. Ferebant autem eam ex Herodis temporibus perſeueraſſe, manſiſſetq́; diutius; niſi à Iudæis, qui locum ceperant, exciſa eſſet.

Cælum.

Athenæus in Smyri rutam in opus naſci author eſt. Caſſianus in calidis, & apricis. Columella aprico gaudere cœlo. Plinius Galaticam laudat, & apricis & ſiccis gaudere, terra quammaximè lateritia.

Solum.

Plinius: Odit humorem, ac fimum, terra gaudet quammaximè lateritia. cinere vult nutriri. Palladius, loca deſiderat altiora, vnde labatur humor, ſolius cineris aſperſione gaudere. In terra ſoluti lateris ponunt, quod prodeſſe certiſſimum eſt.

Satio.

Theophraſtus rutam ſemine naſci aliquos negare refert, verùm tardè oriri, qua de cauſa ſurculo eam ſerere ſolent. Ruta non ex prora, ſed ex palmitibus exit, & auulſione. Caſſianus feliciter ſeri ait. Columella, Autumno ſeminе ſatam menſe Martio deferre oportet in apricum. Februario prouenit ſe-

mine, vel plantis ruta. Plinius. Ruta quoq; ſeritur Fauonio, & ab æquinoctio autumni. Seritur è ſurculo melius in perforatam fabam indito, quæ ſucco nutrit comprehendendo ſurculum. Seritur & à ſeipſa, nanq; incuruato cacumine alicuius rami, quum attigerit terram, ſtatim radicatur. Palladius, Martio menſe, ſi ponas ſemina eius, adhuc clauſa folliculis ſingulatim manu debebis affigere, ſi iam minuta ſunt, iactabis, & raſtro obducta cooperies, caules eius, qui incluſis ſeminibus nati fuerint, fortiores erunt, ſed ſerò naſcentur. Ramuli eius cum aliqua corticis parte conuulſi, verno tempore pro plantis tenebunt, tota verò tranſlata morietur. Nonnulli ramulos eius pertuſæ fabæ inſerunt, vel bulbo; atq; ita obruunt, alieno vigore ſeruandos.

Cultus. Aqua ſalſa rigatam Theophraſtus rutam melius prouenire dixit. Cuius ex eo rationem in braſſica adduximus. ſic etiam cinere radicibus aggeſto, qui facit ſiccitate ſua vt radices neq; vermem, neq; putredinem ſentiant. Et alibi. Cinis radicibus congeſtus, ſiue ne radices vermiculentur, ſeu etiam ſalſugine coaleſcant: habet enim ſimilem quandam vim calefaciendi. Rutam runcari etiam oportet, dureſcit enim & exareſcit, ſed dimutilata, & in ramos diſperſa, amplior, melior, ſapidiorq; redditur. Cuius etiam rationem ex eo in braſſica reddidimus. Aquam fimũq; ſanè olera omnia diligũt, ruta excepta, hęc enim fimi aſpernatrix penitus eſt. Quæ omnia Plinius ex eo tranſtulit. Odit humorem ac fimũ, cinere vult nutriri, hic & ſemini miſcetur, vt careat erucis. Peculiaris medicina rutæ in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimũ ſanitati conferunt & fertilitati. Cæterum dulcium aquarum rigua proſunt. Rutam furtiuam tantum prouenire fertilius putant, ſicut apes furtiuas peſſimè. Nec ferro tangi expedit rutam, author eſt Sabinus Tyro. Columella, Runcari debet ruta, donec coaleſcat, ne herbis enecetur, ſed nec lata manu debet runcari, quam niſi contexeris, pernicioſa naſcentur vlcera. Si tamen per ignorantiam nuda manu runcaueris, & prurigo, atq; tumor inceſſerit, oleo ſubinde perungatur. Multis annis durare innoxia poteſt, niſi mulier, quæ in menſtruis eſt, contingat eam. Ab eo Plinius: Durata runcatur non ſine difficultate, prouenientibus vlceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóve defenſis. Florentinus Græcus: Fimum horret, ideo per hyemem cinere cupit ali, ſic etiam natiuus calor frigoribus obſiſtit. Fictilibus melius ſeritur. Immundę mulieris & acceſſum, & omnem prorſus attactum metuit, ſiquidem eo confeſtim enecatur. Palladius, Non effodi herba, ſed optat euelli, immundęq; mulieris reformidat attactum.

Ars. Ficui inſitam rutam optimè prouenire teſtantur authores. Ariſtoteles ſuis problematibus percontatur, Quam ob cauſam ruta inſita in ficum, pulcherrima plurimaq; proueniat. Inſeritur verò inter corticẽ, limoq; obducto fouetur. An quod rutę radix fomentum, teporemq; deſiderat, itaq; cinere quoq; circundata iuuatur? ficus autẽ calida eſt, quod eius ſuccus omnium acerrimus docet, & fumus, quem etiam abũdè emittit: habet igitur calorem, atq; humorem talem, qualem etiam cinis, quamobrem ſi ille iuuare poſſit, multo magis ficus,

ficus, quæ copiam atq; vigorẽ eo magis præſtabit, quo humor cineri non perpetuo affluit, fici autem irrequieto confluuio manat: vtpote cùm arboris ſuccus conſumi ex toto non poſſit. Theophraſtus, Quicquid in aliud ſeri poſſit, melius redditur, ceu ruta in fico, ſic enim optimam fieri poſſe creditur. Cortici infixam ſerere, & terra occultare conſueuere, euenit nanq; vt humor lacteus ille fici ſuper alimoniam auxiliari quoq; ſuo calore valeat opportunè, ſicut & cinis congeſtus rad cibus, ſiue ne radices vermiculenter, ſeu etiã ſalſugine coaleſcant: habet enim ſimilem quandam vim calefaciendi. Plutarchus etiam in Sympoſiacis ſuam affert cauſam, Ruta quæ ſub fico proſilit, aut innaſcitur illi, & ſuauior ſapore, & mollior habetur, cauſamq; ſubiũgit, quod vel eam ficus aliqua dulcedine recreet, vel grauitatem ſatietatẽq; reſtinguat, niſi potius contraria ratione ficus alimentum alliciens ad ſe, ſimul acrimonium aboleat. Sic vtramq; ſententiam Plutarchus confirmauit. Dioſcorides eam ſolam rutam commendat, quæ prope arborẽ fici ſubnaſcatur, reliquas ferculis abdicat. Plinius: Amicitia eſt ei & cum fico in tantum, vt nuſquã lætior proueniat, quàm ſub hac arbore. Palladius: ſub ficus arboris vmbra libentius acquieſcit. Proſequi maledictis quum ſerũt eam certiſſimum eſt, ac melius furtiuã proueniet.

De ſaluia. CAP. L.

DIXIMVS de ruta, dicturi de ſaluia. Solebant veteres illi rerum ſcriptores in hortis rutam iuxta ſaluiam plantare; nam illa vt ſuperius iam diximus ſuo odore ſerpentes ex hortis fugat, ſaluia ſerpentes & buffones accerſit, ita & in hac noſtra villa alteram iuxta alteram collocare ſtatuimus. Theophraſtus inter olera connumerat, multiſq; condimentis aptiſſima. Florentinus iucundiſſimum afferre apibus pabulum retur.

Græcis ἐλελίσφακος ex arenti & cinereo ſqualore foliorũ, qualis in torridis & exuctis montibus enatæ ſaluiæ eſt, deducto nomine ab ἑλελίζειν, & σφάκος, vocibus vnà coaleſcentibus, quaſi ſole afflatam, tabefactam, ac ſyderatam dicas, vel à medendis ſphacelo penè demortuis partibus, natiuum calorem, roburq; inſitum reuocando noſtræ vitæ primordia. Latinis ſaluia dicitur, ex Plinio. Noſtri qui ſunt herbarii elelifphacon Græcè, Latinè ſaluiam vocant. Diciturq; ſaluia, quod ad multa, & præſertim ad fœcunditatem ſit ſalutaris, & ſaluos & incolumes homines præſtet: nam graſſantem in Copto Ægypti peſtem innumeros penè mortales tapuiſſe ferunt, reparatamq; multitudinem coactis mulieribus huius herbæ ſucco ad conceptum vti. *Nomen.*

Theophraſtus duo ſaluiæ genera fecit, ſatiuum ἐλελίσφακον vocauit, ſylueſtre σφάκελον. *Genera.*

Sphacelus & ſaluia inter ſe diſtant, quaſi alterum vrbanum, alterum genus ſylueſtre dixeris. Spacelo folium læuius, contractius, minuſq; ſqualens, ſaluiæ ſcabrius. Hæc ex Theophraſto. Dioſcorides ſic depingit ſaluiam. Frutex eſt ramoſus, longus, virgas habens quadrãgulas, cauas, folia mali cotonei effigie, ſed *Deſcriptio.*

longiora, aſperiora, craſſiora, & quæ ſenſim attritarum quaſi veſtium ſcabritiem referant, hirſuta, ſubalbida, perquàm iucundo odore, ſed graui, ſemen ſummis caulibus ſylueſtri hormino ſimile gerit. Plinius, Eſt & ſylueſtris eleliſphacos dicta à Græcis, ab aliis phacos, eſt & ſatiua lente leuior, & folio minore, atque ſicciore, odoratiore. Eſt & alterum genus eius ſylueſtris, odore graui, hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie, ſed minora & candida. Saluiam mentæ ſimilem, cauam, odoratam; ſed Græcorum ſphacos, & ſphacelos nomina cauſam dederunt errandi Plinio, vt ſaluiam in frugum cenſu retulerit inter lentis ſpecies, & Theophraſti, & Dioſcoridis delineationes de ſaluia hortenſi, & ſylueſtri in vnum commiſcuerit.

Cælum. Subſtinet quodcunq; cœlum, & ſi apricum mihi deſiderare videatur.

Solum. Dioſcorides in aſperis naſci dixit.

Satio. Seritur ſemine, Ianuario, Februario, & Martio. Sic etiam Octobri, Septembri, & Nouembri. Seritur plantis & ſurculis. Sed melius Martio menſe. Lixiuio & cinere fruticem muniunt olitores, & ſic lætiorem prouenire teſtantur. Frigora non horret, hybernis temporibus viuit, in quibus premente olerum penuria iuribus innatat.

De ſiliquaſtro. CAP. LI.

PIPERIS vice, quod ex India nobis defertur, herbæ cuiuſdam ſiliquis, & granis, quod ſuo piperis guſtu iura commendet, quam ſæpiſſime in condimentis vtimur. Sunt qui putent Plinii eſſe ſiliquaſtrum, quum notæ aliquæ, quas ſuo ſiliquaſtro ipſe aſſcribit, huic noſtro adamuſſim reſpondeant. Nos hortis noſtris, & vaſculis, tum plantæ ſpectaculo, tum culinis, eam ſerimus, & colimus.

Nomen. Plinius ſiliquaſtrum, & piperitim vocat: viderurq; conuenientiſſimo nomine dictum: nam & ſiliquas nimium longas, & recuruas producit, eiusq; ſemē & ſiliquæ cortex guſtu, maximam piperis acrimoniā & ſaporē præ ſe fert. Auicenna videtur appellare ziziber caninū. Nos Neapoli *pepe d' India* dicimus.

Genera. Plura ſunt apud nos genera. Eſt genus vnum, quod longas, aliud quod breues ſiliquas profert, aliud autem rotundas, maiores, paruas, & in modum cucurbitæ viatoriæ.

Deſcriptio. Siliquaſtrum, vel piperitim ita ex Caſtore delineat Plinius, caule rubro, longo, denſis geniculis, folio latiori, ſemine albo, tenui, guſtu piperis. Et alibi, guſtu piperis, magis etiā ſiliquaſtro, ob id piperitidis nomine accepto. Addimus nos. Conſurgit caule cubitali, atq; etiam longiori quadrangulo, geniculis interſepto, ramis amplioribus brachiato: foliis hortenſi ſolano non diſſimilibus ſed maioribus, longioribusq;, floribus candidis, puſillis, ex quibus vaginulæ oriuntur in mucronem ſenſim turbinatæ, nitido virore, & læuore, craſſo pediculo innixę, per maturitatem rubidæ, coralli modo, coriaceæ, quæ dehiſcentes ſemen oſtendunt candidum. Sed ſemen, vel valuulæ deguſtatæ, tanta ſunt

comburendi

comburendi licentia, vt os, linguam, palatum igneo feruore conflagrare ſentiatur. Æſtate floret, dein in ſiliquis ſemen producit, radice vnica, ſubalba, capillamentis fibrata.

Solum putridum, & macrum, aut roſcidum quærit, ex Plinio. *Solum.*

Cœlum calidum videtur exoptate; quum nobis ex India adlatum ſit. *Cœlum.*

Ex Plinio, ſemine ſeritur. *Satio.*

De herbis eſcariis, & primò de braſſica. CAP. LII.

A CONDIMENTARIIS ad eſcarias herbas tranſeamus. Se offert omnium prima braſſica, cuius à vino, atq; meſſe tertius eſt hic Neapolitanis fructus. Male nobiſcum actum videretur, ſi ſine aliqua laudis præfatione ad patrii oleris hiſtoriam deueniremus. Cato braſſicam omnibus oleribus anteſtare ait. Plinius, eius laudes longum eſſet aſſequi, dixit, quum & Chryſippus Medicus priuatim ei volumen dicauerit per ſingula membra hominis digeſtum, & Dieuches, ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Iones iureiurando per braſſicam ſuam fidem aſtringebant, vnde Nicander, & Hippocrates braſſicam μάντιν, id eſt, vatem, quaſi ſacram appellabant, Athenæi authoritate. Varro vtiliſſimam apibus tradit, immo ex ea duplex miniſterium præberi, ceram & cibum. Fabulantur Græci Lycurgum à Libero patre vitibus adalligatum illachrymaſſe, è cuius lachrymis hoc olus natum prodidere, vt Neſtor in libro, qui alexicephos inſcribitur, narrat: innuentes his fabularum inuolucris pernicialia braſſicæ, & vitis odia. Referũt Græci, quorum primus Theophraſtus, rem ſanè admirabilem, vt faſcinum propemodum videri poſſit, vitem acri odore huius oleris fugari, & eius flagella intorqueri, inimicum fugiens odorem, & hoc argumento vſus Androcides contra temulentiam pollere credidit. Beritius autem: Si braſſica fuerit viti adſita, luxuriantes eius palmites potius repandi curuabuntur, quàm recti velint propius accedere, tum quia ſiccæ naturæ, tum inteſtina qua flagrant diſcordia. Latini verò, è quibus Cicero libro de Natura deorum, Iam verò vites ſic clauiculis adminicula, tanquam manibus apprehendunt, atque ita ſe erigunt, vt animantes, quæ etiam à caulibus, braſſicisque, ſi propè nati fuerint, vti à peſtiferis & nocentibus refugere dicuntur, nec eos vlla ex parte contingere. Cato: Si voles in conuiuio multum bibere, cœnareque libenter, ante cœnam eſto crudam quantum voles ex aceto, & ita vbi cœnaueris, comeſto alia quinque folia, reddent te quaſi nil ederis, biberisque, bibesque quantum voles. Idem Varro. Plinius ait vino aduerſari, vt inimicam vitibus: antecedente in cibis caueri ebrietatem, poſtea ſumpta crapulam diſcuti, & erraticam inimiciſſimam vino, quam præcipuè vitis fugiat, aut ſi non poſſit fugere, moriatur. Apud Ægyptios, qui magnopere vini ſunt amatores, moris eſt, omnibus eſculentis braſſicam crudam, vel eius ſemina in cibatu præmittere, vt crapulam ſedarent, quod & de Sibaritis Timeus etiam

tradidit, immò vincam, in qua braſſicæ naſcuntur, languidius afferre vinum, Athenæus eſt author. Beritius item: Si quis feruentem in ollam braſſicæ vini paululum guttatim inſtillarit, ne amplius quidem excoquetur, ſed ſuis viribus defuncta ad perniciem trahetur. Plinius: Braſſica corrumpitur in dolio vini ſapor, odore betę foliis demerſis reſtituitur. Sed occurrit aliud ingens diſcordię miraculum: hoc olus, quo vitem fugari diximus, aduerſum cyclamino, & origano areſcit. Sed Ariſtoteles in problematibus cauſam exquirit, cur braſſica vini noxas reſtinguat, aitq; id fieri quòd dulcem ſuccum, diſcutientemq; obtineat. Vnde Medici eam aluo infundunt; frigida autē ipſa eſt, argumento quod ad alui vehementes deiectiones Medici ea vtuntur, excocta in plenum, & ſuo caule purgata, refrigerataq;. Fit igitur detentis à crapula, vt eius ſuccus humores in aluum detrahat, qui vinoſi crudiq; tenentur, & ipſa ſupra in ventriculo remanens, corpus refrigeret, quo fit vt tenues humores ad veſicam labantur, quod quum humor vtrinq; educatur, corpus refrigeratur, rectè liberari à crapula poſſint. Vinum enim humidum, atque calidum eſt. Euenit ad hæc, vt quum humores deorſum ſe trahunt, atq; excernunt, flatum etiam ſecum deducant, qui ſi per vinum liceat, in caput ſe efferens, grauitatem creat: ſin autem deorſum ſe vertit, corpuſq; ob cauſam prædictam refrigeratum eſt, dolor crapulæ omnis tollitur. Eſt enim crapula feruor quidam, & deſinens inflammatio, quæ plus conflictat, quàm temulentia, quòd mentem illa quatit & alienat, crapula autem mente ſibi conſtante, dolorem admouet: vt enim qui febre vrgente, ludunt potius, quàm dolent, iidem vbi leuati malo fuêre, atq; ad ſe rediêre, indolere occipiunt. Hoc enim in crapula quoque, vt in temulentia euenire ſolitum eſt.

Nomen. Vetus Græcia braſſicam ῥάφανον vocauit, vt Ariſtoteles, & Theophraſtus ex Polluce, Theocritus etiam, quod teſtatur M. Varro. Apollodorus Cariſtius ad id, Raphanum quod vocamus nos viri, hoc vos externi braſſicam vocatis, vt videre eſt apud Athenæum, quæ res anſam præbuit Plinio errandi, vt raphano aſcripſerit, quæ de braſſica protulerit Theophraſtus & alii, vt videbimus in hoc capite, & vbi de raphano loquemur. Subſequuta ætas κράμβην vocauit, dictaque cenſetur, quòd oculorum pupillas, quas Græci κόρας vocant, obtundat, hebeterque. In hanc ſententiam iuiſſe Columellam teſtantur carmina in ſuo hortulo,

Nunc veniat quamuis oculis inimica corambe.

Attici integro nomine κοράμβη, ſed priori etymi exemplo protulerunt, quaſi κόρῳ ἄμβη, vel ἀντίβη, quod crapulæ aduerſetur, qua quidem commentatione apud omnes notiſſima. Hæc tot exercuit, & excruciauit Grammaticos illo Satyrici ſenariolo,

Occidit miſeros crambe repetita magiſtros:

Sunt qui braſſicam dicant ἀπὸ τοῦ βοράξαι, à vorando dici, quum à tota plebecula, tum cruda, tum cocta, vel muria ſeruata edatur. Latini braſſicam vocant,

quaſi

quaſi paſſica. Varro. Quod ex ſcapo minutatim præſecatur, & paſſa fiat, quod etiam Pompeius affirmat. Itali *cauli*, Neapolitani *foglie* vocant, quod præ cæteris oleribus inſigni caule, & folio vigeat.

Genera. Theophraſtus multiplicia, variaque genera braſſicæ dixit. Neapoli quamplura braſſicarum genera viſuntur, omnia percenſere odioſum duximus, ſed quæ ab antiquis narrata, & nobis inſigniora, ſatis erit attingere. Græci & Latini braſſicam in tria partiuntur genera, in ſylueſtrem, ſatiuam, & hanc in læuem, & criſpam. Primo à ſylueſtri exordiemur. Sylueſtris Theophraſto ῥάφανος ἀγρία dicitur, & hæc eſt eius forma. Folio læui, & breui, atque rotundo, copioſo: fruticoſaque, ſapore aſpero, & medicamenti inſtar ad eliciendas aluos. Caules peculiares ſortitur, rotundos læuiores, quàm ſatiua, & foliorum appendicem rotundiorem, folium minus angulatum, cætera ſcabra, tum foliis, tum caulibus, acrior, vehementiorque. Dioſcoridi κράμβη θαλάσσια, id eſt, marina braſſica, dicitur, prorſus à ſatiua abhorret, quod folia ferat rotunda ariſtolochiæ, prælonga, tenuia, ſingula, à rubentibus ramulis exeuntia, ſingulari vt hedera pediculo, albo ſucco prędita eſt, ſed pauco ſalſo guſtu, aliquantum amaro, pingui concretu. Herba in totum ſtomacho inimica, acris, vehementiſſima, aluum ciet in cibo cocta. Cato κράμβην vocat, horumque verbis ſuffragatur. Minimis caulibus, tenerioribus foliis, & acerrima omnium, tenui ſucco vehementiſſima, & omnibus braſſicis medicamentoſior. Plinius à Catone deſcribit: Sylueſtris erratica, & petrea. Folia habet bina, parua, rotunda, læuia, plantis oleris ſimilior, candidior ſatiua, & hirſutior. Neapolitani *ſoldanella* dicunt. Sed alia eſt ſylueſtris braſſica à Dioſcoride deſcripta, quæ rectius ſylueſtris dici poſſet, quum à ſatiua nil, niſi feritate, & ſucci amaritudine diſcrepet, prædicta verò eſt alieni generis à braſſica. Ipſe depingit hoc modo. Sylueſtris braſſica marinis, præruptiſque locis magna ex parte gignitur, ſatiuæ ſimilis, ſed candida, hirſutior, amara. Abundat his totus Surrentinus tractus, præruptis crepidinibus adnaſcens, mari imminentibus, quod niſi guſtum conſulueris, ſatiuam exiſtimabis. Neapoli vulgò *foglie ſeluaggie*. Satiuum genus in duo genera diſcriminabimus à foliorum differentia, vnum criſpis, alterum læuibus conſtans foliis. Criſpum à Theophraſto οὐλόφυλλος ῥάφανος dicitur, ſucci bonitate, & foliorum amplitudine læui præſtantior eſt. Cato à Græcis σελινοειδῆ vocati ſcripſit, ab apii ſimilitudine: aſpectu, & natura bona, ad euacuandum valentior eſt læui. Athenæus σελινουσίαν, Plinius ſelinada ſtomacho vtilem, aluum mediocriter mollientem, & apianam dicit. Hæc apud nos duarum eſt ſpecierum, alterius caulis extumeſcit in medio, qui iuribus incoctus, teneritudine & ſapore cæteris anteſtat. Neapoli vulgò *foglie creſpe torſute*. Alterius verò extenuatur. Braſſicarum genus, quod læuibus conſtat foliis, Theophraſto λειόκαυλος ῥάφανος dicitur. Hanc Athenæus Eudemi authoritate omnibus locis naſci ſcripſit. Catoni λεῖα, grandibus

& latis foliis, caule magno. Et Plinius, quæ à Catone excepit, Extentis foliis, caule magno. Neapolitani vulgò *foglia comone*. Nos hoc genus in plures ſpecies diuidemus, & inter eas, quæ à Columella & Plinio deſcribuntur enarrabimus, nobisq; inſigniores. Læuem hanc braſſicam in duas diuidemus, colore inter ſe differentes, in nigram videlicet & albam. Nigræ caulis ſemper tenuis, nec vnquam extumeſcit in medio, nec eadem teneritudo, quæ albæ, nec ſapor dulcis, & delicatus, ſed quodammodo acris, velut ſylueſtris ſpecies, huius aquam decoctæ maximè omnium fœtere humi affuſam, etiam à Plinio narratur. Apud nos vili habetur pretio. Seritur tamen quia contra frigus peruicax genus eſt, & hyeme ſeritur, & plantatur, & etiam hyeme cauliculos, & cymas edimus, ne quis dies ſine caulibus ſit, quod non contingit in aliis generibus. Omnibus eſt & laus foliis, & tonſili cymarum luxuria. Seruntur locis frigidis, quibus albæ ſeri non poſſunt, vt circa Samnites, & Brutios. Columella in hortulo, *Brutia quæ tellus*.

A quo Plinius: Brutiani frigore aluntur, prægrandes foliis, caule tenues, ſapore acuti; flore albo. Neapoli *foglie nere*. Sub albæ braſſicæ nomine, plures in eam familiam ſpecies venere. Meminit albæ braſſicæ Caſſianus, ac Februario ſeri debere. Inter eas altera, cui tenuis caulis: altera, cui in rapi modum extuberat. Hæc apud nos maximo habetur pretio, quippe tenerrima germina cauliculi: & pars ea in medio foliorum extuberans, pinguibus iuſculis, & medulla incoqui ſolent, ac quotidiano naſcuntur cibo. Imbecillis eſt, & frigora non tolerat, floret flore albo, & luteo. à Columella Pompeiana dicitur, nomenque à natalibus locis vſurpauit, quum ibi oriunda credatur.

Quæ dulcis Pompeia palus vicina ſalinis
Herculeis, niueoq; Siler qui defluit amni.

Vocat Pompeianum genus à Pompeianis Campaniæ populis, qui prope Neapolim fuerunt. Hercules enim debellatis Hiſpaniis, Geryonis Regis armenta exportans, in ſuam patriam rediturus, ad Veſuuium montem bello inualidos milites reliquit, & ibi conſtructis tectis, oppidum exædificauit, Heracliam nomine, promouens caſtra ad octauum lapidem: quum ad Sarnum ventum eſſet, veteranis alia mœnia extruxit, qui de triumphali Pompeia fuere Pompeiani dicti. Et quemadmodum Pompeianis & Herculanis idem fuit ortus, idem fuit etiam occaſus, quippe conflagrans Veſuuius eis imminens, vtroſque abſumpſit. Noſtris temporibus incendiorum iniuria verſa ſunt in vicos, vbi Herculani cadauer ſepultum exiſtimamus, vulgò *la torre del greco*, octauo à Neapoli lapide, Pompeiani verò *la torre dell' Annonciata*. Plinius Pompeianum procerius aricino, caule ab radice tenui, intra folia craſſeſcit, rariora hæc, anguſtioraque: ſed teneritas in dote fit, frigora non tolerat, Neapoli vulgò *foglie torſute bianche*. Hinc admirari licet Matthiolum ſuis in Dioſcoridem commentariis ſcripſiſſe id braſſicarum

earum genus antiquos latuiſſe, quũ à Plinio ſatis clare deſcribatur. Alba braſſica tenuicaulis vſitatiſſima apud nos ob cauliculorum abundantiam, quam tota æſtate largitur. Huius duo genera, depreſſius, & excelſius. Columella aricinum vocat in hortulo ſuo,

——— & mater Aricia porri.

Plinius ab eo. Aricinum altitudine non excelſius, folio numeroſius, quàm tenuius: hoc vtiliſſimum exiſtimatur, quia ſub omnibus penè foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Neapoli dicuntur, *foglie branche non torſure.* Alterum genus excelſius attollitur, circiter quindecim pedum altitudinem, ſimplici ſtipite, craſſitudine brachiali, leniter rubenti, folio prægrandi, carnoſo ex cæſio candicante, in latus vtrinque diffuſo, procurrentibus venarum toris, fruticante patula cyma, flore luteo, & albo. Naſcitur Surrento & Stabiis. Serunt eas ſpecies, qui gallinas, aliáſve aues cohortales alũt. Ab imis radicibus folia euellunt, vt alte extollatur. Neapoli ſatę degenerant. Vulgò *foglie alte.* Eſt & genus vnum criſpiſſimis foliis, ſatis à primo genere diuerſum: nam ei per ora tantum frondium, huic in totum criſpatur, folio ſatis amplo, ac duro, ac contra frigus peruicaci, cauliculorum copioſiſſimum, qui inter cæteros ſapidiſſimi ſunt: in frigidis Samnitum regionibus perennat, illinc ad nos trãſlatum. Neapoli vulgò *foglie creſpe d' Apruzzo.* Columella in ſuo hortulo Sabellicos vocat.

Quæ duri præbent cymoſa ſtirpe Sabelli.

Plinius ab eo. Sabellico vſque in admirationem criſpantur folia, quare craſſitudo caulem extenuat, ſed dulciſſimi perhibentur ex omnibus. Sabellici enim populi montes incolunt inter Sabinos & Marſos, à Sabinis orti. Eſt tamen id genus obnoxium pediculis, qui ſub rugis, & laciniis latitant. Braſſica item familiariſſima apud nos eſt, qua ferè toto anno victitamus, hæc enim in capitis formam extuberat, nonnunquam ſeſquipede craſſi. Folia eius ambitu conglomerantur, exterius calloſa, per ambitum erugata, multis intus carinarũ voluminibus, externis ſemper interiora complectentibus, nunquam non niſi quum in florem exeunt, deliteſcentibus, quum gelicidia ſentit, grata cibis, teneraſcit frigoribus, humili caule, iis hyeme præcipua nobilitas. Columella has vocat lacuturres.

Et turri lacus.

Plinius ab eo. Nuper ſubiere lacuturres ex valle Aricina, vbi quondam fuit lacus turriſq;, quæ remanet, capite prægrandes, folio innumeri, alii in orbem porrecti, alii in latitudinem toroſi, nec plus vllis capitis poſt tritianum, cui pedale aliquando conſpicitur. Cyma nullis ſerior. Hæc Nicandro & Galeno κεφαλωτὸς γάστηρ, quaſi capitulatũ olus dixeris. Neapoli *fogglie cappuccie.* Eſt & huius alterũ genus, ſpurium dictũ, nam ſuperius recenſitum legitimũ vocant, deſciſcens ab eo nobilitate, folia habens nigriora, duriora, breuioraq́;, ſurſum repanda, quæ non in abſolutũ orbem coëunt, ſed ſummatim fatiſcentia, breui interna, eorũ ſpatio explicantur non vſq; adeò conuolutis foliorum panicu-

lis. Vulgò *foglie cappuccie baſtarde.* Haſq; videtur Plinius innuere, quum dixit, Alii in latitudinem toroſi, quum non clauduntur. Horum alterum eſt genus, quod nobis ex Liguria affertur, vaſta magnitudine, eximio candore, mira teneritudine. Sed Neapoli ſatum degenerat, nec niſi magna folia, dura, & nigra affert. Neapoli *foglie cappuccie & Genoua.* Aliud eſt genus braſſicæ Cumanum ab antiquis dictum. Columella,

Quæ pariunt veteres ceſpoſo littore Cumæ.

Plinius: Cumanum ſeſſile folio, capite patulo. Diphilus Syluius dulce, laudatiſſimumque, in Cumis naſci dixit, ſcribente Athenæo. Nicandro etiam:

Aſpera nutritur Cumæ prauiq; coloris,
Queis ſoleas ſarcire ſolent, non eſſe videtur
Pellibus aſsimilis.

Quantum veriſimili coniectura aſſequi poſſum, genus vnum eſt præcox nobis dictum *foglie di Pozzuoli.* Sunt & aliqua à Columella deſcripta, ſcilicet quæ ex Marrucinis veniunt. Populi ſunt prope Marſos.

Quæ Marrucini, quæ Signia monte Lepino.

Eſt tamen Neapoli genus vnum foliis laciniatis, imò ſciſſis per totū & criſpis, omnium optimi cauliculi, quum facile coquantur. Vulgò *foglie franceſe.* Genus eſt aliud huic cognatum, quod è medio folio cauliculos producit, mira naturæ proprietate, vt carpophyllos dici poſſit. Alterum eſt genus, quod omnium nobiliſſimum iudicamus, pura ex ſpecie lacuturrium. Grandi aſſurgit caule, folio lato cymoſum, cuius cacumen omnium maximum, vt vix florem duobus, indice & pollice, diductis in circulum digitis complecti poſſes, prius ſubferuefactum, mox oleo & ſale ſuffuſum in acetariis magnatum menſis apponitur: ab huius floris excellentia, vulgo *caule fiore* dicitur. Huius oleris penuria apud nos eſt, ſolo & cœlo repugnantibus, quippe ſemen è Cypro nobis aduectum primo anno coliculos & flores affert, ſecundo anno degenerat, & ad noſtrates redit. Nec id nobis mirum videri debet, quū Athenæo authore, ſemen braſſicæ è Rhodo in Alexandriam delatum, dulcē primo anno braſſicam, poſtea à bimatu regionis vitiū ſuſcepit. Eſt etiā, Plinius inquit, ſua gratia nonnunquā plantæ habitu excellentibus, halmyrida vocār, quoniam niſi in maritimis non proueniunt: nauigatione quoq; longinqua viridibus adſeruatis. Statim deſecti ita ne humū attingant, in cados olei quā proximè ſiccatos, obturatosq; conduntur, omni ſpiritu excluſo. Eudemus Athenēſis braſſicā in ſua digeſſit genera, halmyrin, criſpā & læuē, ſed halmyrin ob ſuauitatē principatū ſibi vēdicare. Naſcitur in Eretria Cuma, Rhodo, Gnido & Epheſo, ex Athenęo.

Cælum. Palladius caules omne cœli ſtatū ſubſtinere dixit, ſed frigidū magis, contra Auſtrum poſiti, citius ferunt, contra Septentrionē ſerius, ſed hic caulis & ſapore, & robore vincit. In Germania optimi proueniunt, nec erucas gignunt, vt in calidis regionibus. Apud Samnites omniū ſapidiſſimi dulcedine, & teneritate, vbi maximum frigus. In Apulia, vbi maximus ęſtus, ſaporis amari, & degeneris.

Theo-

Theophraſtus ſolum ſabuloſum amare dixit. Palladius ſtercore gaudere, & ſolum pingue, & ſatis ſubactum diligere, argillam & glaream timere, ſabulone & arena non delectari, niſi perennis vnda ſuccurrat. Cliuis delectari, ideo ponendas plantas per puluinos arearum. Plinius hos authores concordans ait. Fimus humorque ſi defuere, maioris ſaporis gratia eſt: Si abundauere, lætior fertilitas, fimum aſininum maximè conuenire. Varro Neſtoris ſapientiſſimi carmina, quæ in Alexicepo ſcriptum reliquerat, interpretatus, braſſicam ſalſis locis ſeri iubet, dum trium foliorum erit, nitrum tritum, aut ſalſuginoſam terram cribro excuſſam aſpergere, vt quaſi pruina reſperſa videatur. Solum.

Theophraſtus braſſicam ex prima ſemente eſſe dicit, quę poſt æſtiuum ſolſtitium menſe Iulio fit, decimoq; à ſatu die ſe demonſtrat. Sed ne ſit ſemen vetuſtate exuctum: nã ſemen vetus tantum valet in quibuſdã, Varrone authore, vt naturam commutet: nam ex ſemine braſſicæ vetere ſato, naſci aiunt rapa, & contra ex raporum braſſicam. Videtur idem Theophraſtus ſenſiſſe libro de cauſis, In genere olerum quædam ſuã ſpeciem ſeruant, vt braſſica & alia, quędam mutari videmus. Caſſianus braſſicæ ſemen inueteratum non in rapam, ſed raphanum mutari dicit. Florentinus rapi ſemen poſt tres annos braſſicam producere, & vice verſa. Palladius: vetuſtum ſemen braſſicæ mutari in rapam. Plinius: ex ſemine braſſicæ veteri rapa fiunt, atq; inuicem. Quod etiã Auerroes confirmat. Columella, Braſſica quum trium foliorum erit, transferri debet, frigidis & pluuiis regionibus, poſitio eius optima poſt idus Aprilis, cuius depreſſæ plantæ quum tenuerint, quantum olitoris ratio patitur, ſępius ſarrita, & ſtercorata, melius conualeſcit, pleniorisq; incrementi, & coliculũ facit, & cymam. Nonnulli hanc eandem locis apricioribus à kalendis Martiis deponunt, maior pars eius in cymam proſilit, nec poſtea hybernum caulem amplũ facit, quum eſt ſemel deſecta. Poſſis autem vel maximos caules bis transferre, idq; ſi facias, plus ſeminis & maioris incrementi præbere dicuntur. Palladius, Februario menſe caules ſeremus, quin & toto anno ſeri poſſunt, gaudet ſtercore, & ſurculatione. Rarius poſitus conualeſcit. Ponendæ ſunt plantæ maioris incrementi, quia licet ſerius comprehendant, fortiores ſunt. Si hyems eſt, tepido iam die, ſi æſtas, quum ſol in veſperam declinatur, planta pangenda eſt. Iunio menſe braſſica ſeri debet, quam inchoante transferemus Auguſto, vel irriguo loco, vel pluuia initiante madefacto. Sed vtilius Septembri menſe ſeremus, vt plantas eius Nouembri inchoante tranſponas, de quibus & hyeme olus, & vere poſſit cyma produci. Aprili vltimo, & vere tranſacto braſſicam ſerere poſſumus, quod cauli ſeruiet, quia cymæ tẽpus amiſit. Plinius: Braſſica toto anno ſeritur, quoniam & toto ſecatur. Vtiliſſimè tamen ab æquinoctio autumni. Transfertur quum quinque foliorum eſt. Cymas à proxima ſatione præſtat proximo vere. Hic eſt quidem ipſorum caulium delicatior, teneriorque cauliculus, Apicii luxuria, & per eum Druſo Cæſari faſtiditus, non ſine caſtigatione Tiberii patris. Poſt cymam ex eadẽ braſſica cõtingunt ęſtiui Satio.

autumnaleſq; cauliculi, mox hyberni, iterumq; cymę, nullo ęque genere multifero, donec ſua fertilitate cõſumatur. Tertia circa ſolſtitium, ex qua ſi humidior locus eſt æſtate, ſiccior autumno plantatur. Humor fimuſque ſi defuere, maior ſaporis gratia eſt, ſi abundauere, lætior fertilitas. Fimum maximè aſininum conuenit. Eſt hæc quoque res inter opera ganeæ, quapropter non pigebit verboſius proſequi. Præcipuus fit caulis ſapore, ac magnitudine, primum omnium ſi in repaſtinato ſeras, dein ſi terrã fugientes cauliculos ſeces, à terraque proceritate luxurioſa attollentes ſe, exaggerando aliam accumules, ita ne plus quàm cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio, tædioque. Auulſione braſſicam naſci tradidit etiam Theophraſtus, dummodo aliquid corticis adhæreat. Suſpicor quidem in textu mendũ, quum nunquam viſum ſit braſſicam auulſione ſatam apprehendiſſe, impoſſibile enim reor. Hæc maiores noſtri de braſſicæ ſatione: nos hic ſationum tempora, & modos ab earum generibus auſpicabimur. Nigra Aprili ſeritur, transfertur primis imbribus Auguſti, Octobri ſecatur cyma, vnde foditur, ac ſtercoratur, colligunturq; cauliculi vſq; ad Martium, tunc efflorеſcens vſq; ad Aprilis medietatẽ. Alba craſſicaulis, quã vulgò *torſutam* appellari diximus, bis anno ſeritur, primò Decembri, inde transfertur Februario, Aprili ſecatur cyma. ſecundò ſeritur Aprili, transfertur primis imbribus Auguſti, ſecatur Octobri cyma. Si cauliculos expectas, medio caule ſecabis, ſic adferet cauliculos Ianuario, ac Februario. Sunt eius cauliculi albi, tenues, teneriq;, & omniũ ſapidiſſimi. Caſſianus album genus Februario ſeri debere dixit, transferri Aprili, ſeri item Auguſto, tranſplantari Octobri, ſed id in Conſtantinopolitano climate, vbi maximum frigus, hîc autem cœlũ indulgentius. Alba tenuicaulis ſeritur, vbi prius imbres Auguſti terram madefecerint: transfertur Ianuario, & Aprili profert florentes cauliculos, tum ſecatur cyma, totoq; anno cauliculos affert, ſecundo anno ſecatur cyma Februario, cauliculos affert Martio, ſecatur tertio Aprili, ſed ſingulis menſibus foditur, & ſtercoratur. Præcox Puteolana ſeritur Septembri, transfertur Aprili, Auguſto abſcinditur cacumen. Sepræbri florentes cauliculos affert contra cæterorũ morem. Quæ Aprili floreſcit, cauliculos affert, Septembri, Nouemb. Decẽb. & Ianuar. Hæc Neapoli ſucceſſiuè ſerũtur, ne vnquam & cymata & cauliculi deſint. Eſt & genus tertiũ inter albam, & nigrã, inter tenuem, & craſſicaulẽ, vulgò *caſtellonica*, cauliculos magnos affert, & copioſos. Seritur Aprili, transfertur Auguſto, quũ madeſcit aër. Cauliculos affert Februario, Martio, & Aprili. Capitata ſiue lacuturris ſiccis locis Ianuario ſeritur, transfertur Martio, ſecatur Maio, & Iunio, irriguis verò locis Auguſto ſeritur, transfertur Septembri, ſecatur Octobri, totaque hyeme, cauliculos etiam affert. Hæc toto anno eſtur: frigore citius clauditur, & melius, plantatur crebrius. Sed quũ tempus calidius erit, plantę teneriores ſunt, quũ plantantur, ſi frigidius, craſſiuſculæ ſunt, hæ magis frigori reſiſtũt, illæ minus à calore exiccantur. In plãtatione ſummæ radicularũ partes truncantur, ne replicẽtur: nam alioquĩ

alioqui humiles, & ſemper retorridas producent braſſicas. Poſſunt ſimul cum alliis, cæpis interſeri, vt quum extirpantur effœtæ, vacuũ locum grandeſcentibus illis relinquant.

Theophraſtus ait ſalſis aquis oblectari, ſalſuginéque multum adipiſci emolumenti: ideo Ægyptij nitro aquæ permiſto braſſicam aſpergunt, vt dulcior & tenerior euadat, ſicut cùm prius ſale commacerata, aquis coquitur. amaritudo, quæ in braſſica eſt, reſeratis ſalſugine meatibus abſumitur, qua de cauſa ſalſis locis braſſica optima eſt: amaritudo enim ſaporem, tum alimentum peruertit: ea igitur ſublata, dulcior, tenerior, altiorq; efficitur braſſica, cæteris verò rebus deterior redditur, quoniam nil alienum educitur, ſed hoc aduritur, quod eius familiare nimirũ eſt. Braſſica ſuauior meliorq; redditur ſalſugine. acritatem & amaritudinem braſſicæ inſitam ſalſugo abſumit, tum etiã fragile quoddam efficit corpus totũ nimio humore ſublato: quippe ſal ad trahendum, abſumendumq; humorem aptiſſimus eſt, patet hoc vel etiã cruda; frangi enim aliquas perhibent delapſas in terram. Quum igitur talis igni mandatur, facillimè coquitur, & tenera dulciſque ſentitur, ſcilicet vt conſentaneum eſt: nam & qui nitrum iniiciunt, hoc idem conantur efficere. Veruntamen non pridem incipiunt. Natura verò iam pridem orſa, paulatimq; proſequens, talem reddiderat. Quapropter neq; id auerſum à ratione eſt, vt circa ſolſtitium, aut circa ſydus, nonnuſquam & omnino per æſtatem meliореſcat, vt apud Eretriam. Tum enim ſalſugo acrius agit, euincitque, vtpote quum ea ipſa largior ſit, humor autem contractior. In Ægypto quoque & locis eiuſmodi omnibus optimam fieri ratio eſt. Salſugo autem ſiue à radicibus trahatur, ſiue à ſolis ardore ad ſumma ducatur, neutra ſanè ratione immobilis eſſe poſſit in terra. Reciſo caule regerminat, regerminatoſq; ſuauiores, & teneriores caules affert, vt tradit idem in hiſtoriis. Cuius rei rationem libro de cauſis explicat, prima à radicis poteſtate: decerpto enim caule, radix validior efficitur, plus attrahit alimenti, vt ſuperioribus aliena concoctrix facultas percoctum alimentum foliis ſubminiſtret. Præterea duris, lignoſiſque ſublatis, quum nil ſit, quod amplius impediat, & intercipiat, quo minus feratur ſurſum alimentum, facilius proficit. Tranſlatione meliorem, grandioremque fieri etiam tradidit. Plinius: Cuicunque generi plurimum ſuauitatis conferunt pruinæ, & niſi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocet. *Cultus.*

Columella docet: Quum transfertur, radix eius liquido fimo prius illita & inuoluta tribus algæ teniolis, pangatur. hæc enim res efficit, vt in coctura celerius madeſcat, & viridem colorem ſine nitro conſeruet. Palladius: Celerius enim coquitur virore ſeruato, ſi dum eſt trium, vel quatuor foliorum, nitrum tritum cribello deſuper ſpargas, & ſpeciem candentis pruinæ imitetur. Plinius: Sunt qui plantam in transferendo alga ſubdita pediculo, *Ars.*

nitróve trito, qui tribus digitis capiatur, celeriorē ad maturitatem fieri putent. Sunt qui ſemen trifolij, tritumq́; ſimul nitrum aſpergant foliis. Nitrum in coquendo etiam viriditatem cuſtodit, aut Apiciana coctura oleo, ac ſale, priuſquam coquantur, maceratis.

Inſ. rem. Naſcuntur braſſicis erucę, atq; vermiculi, has igitur humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus. Induſtria enim beſtiola cōdens ſeſe, vt in ſtramento quieſcit in ſtercore, quamobrem venari facile eſt, aliter nulla venandi datur facultas. Anatolius: Braſſica à pulicibus infeſtatur, erucam cum ipſa ſerunt, vel plantant.

De beta. CAP. LIII.

BETA hortenſium leuiſſima eſt. vſus iis (cùm prius de radicibus betæ locutus eſſet) & cum lente, ac faba, idemq́; qui oleris, & præcipuus, vt lenitas excitetur acrimonia ſinapis. Medici innocentiorem, quàm olus eſſe iudicauere. Quamobrem appoſitas non nemini deguſtare religio eſt, vt validis potius in cibo ſint. Gemina iis natura, & oleris, & capite ipſo exilientis bulbi. Mira differentia ſi vera eſt, candidis ſolui aluos modicè, nigris inhiberi. Et quum braſſica corrumpatur in dolio vini ſapor, odore betæ foliis demerſis reſtitui. Męnander è Græcis author eſt, Allium edentibus, ſi radicē betę in pruna toſtā ſuperederint, odorē extingui, ex Plinio Propter ſuam inſipiditatē antiquitus vino & pipere coquebatur, vt ex Martiale elicitur,

Vt ſapiant fatuæ fabrorum prandia betæ,
O quàm ſæpè petet vina, piperq́; coquus.

Apicius ita condit. Vt ex beta condimentum fiat guſtui non ingratum, concides porrum, & contundes coriannum, cuminum, vuam paſſam, farinam, & omnia in medullam mittes, ligabis, & inferes ex liquamine, oleo & aceto. Aliter: Betas elixa, & ſinapi, & oleo modico, & aceto benè inferūtur. Diogenes Cynicus molles & cinædos betæ nomine non abſq; felle videtur appellaſſe: nam quū ab aliquibus, vt canis inceſſeretur, ſeq; obſeruaturos dicerent, ne mordicus ab illo apprehenderētur, bono animo eſſe iuſſit, neque enim canibus eſſe in more veſci betis. Auguſtus betizare dixit, pro languere, & effœminari.

Nomen. Theophraſtus τεῦτλον, τευτλὶς, σεῦτλον, ab impulſu nominauit, etenim cultus ratione incrementum arboris capeſſit. Latini betam vocāt, quoniam B figuram, quum ab olitoribus deprimitur, refert, ex Columellæ authoritate in hortulo, 10.

Nomine tum Graio, ceu litera proxima primæ
Pingitur in cera docti mucrone magiſtri,
Sic & humo pingui ferratæ cuſpidis ictu,
Deprimitur folio viridis pede candida beta.

Itali *bieta, betola*. Neapolitani *foglia molle*, quia mollit aluū. Dicitur & cicla

detor-

detorto nomine à Sicula, ſiue Sicilia inſula, vnde primũ nomen habuit. Sed alij non à Sicilia, ſed à ſicula, diminutiuo à ſica, & de virilitate dici.

Genera. Generis diuerſitate conſtare Theophraſtus eſt author, inter betas verò candida, ſapore nigra præſtantior, pauciorumque ſeminum eſt, quam ſiculam quidam appellarunt. Sed Theodorus vertendo Theophraſtum in pudendum incidit errorem: betam ſylueſtrem reperiri dixit, ac fronde aculeatam, quod Theophraſtus de limonio protulerat, non de beta. Dioſcorides duorum generum meminit, candidæ, nigræque. Eudemus libro de oleribus quatuor betarum genera ſcribit, vulſile, ſurculoſum candidum ac populare, quod colore fuſcum eſt, Athenæo authore. Plinius: Betæ quoque à colore duo genera Græci faciunt, nigram, & candidam, quam præferunt, pauciſſimi ſeminis, appellantque ſiculam, candoris ſanè diſcrimine præferentes. Noſtri betæ genera faciunt vernum, & autumnale à temporibus ſatiuis, quanquam & Iunio ſeritur. Meminit alibi ſylueſtris betæ, quam & limonium à Græcis dici ait, quæ à Dioſcoride de limonio proferente acceperat, anſamque errandi Theodoro dedit. Apud nos tria habentur genera, album, nigrum, & rubrum quod è Germania delatum aiunt. Negauit Galenus vnquam eſſe agreſtem repertam betam, niſi lapathum agreſtis beta ſit. Agreſtis beta nulla eſt.

Deſcriptio. Radix betæ vnica in longũ protenſa, ceu raphanus, è lateribus aliæ, item modo ſingulæ, modo binæ, nonnunquam ternæ funduntur, è quibus fibræ cohærentes alligantur. Carnoſa, guſtu non iniucunda, & nonnullis grata cibo, vel cruda, cortex neque craſſus, neque raphani modo extricabilis, ſed oluſatro quendam in modum ſimilis: culturæ ratione incrementum capeſſit, vt in arborem defeciſſe videatur. Semen cortice obducitur, copioſum, ad perdurandum firmum. Caule, & folio carnoſo, ſed alio modo: nam caro in latitudinem diſtenditur, & in rotunditatem craſſatur. Radix dulcis eſt, & caulis, ſed folia non reſpondent radicibus, vt earum, quæ in paludibus, aut fluuiis cibo idonea proueniunt. Radices enim & caules plurimum dulces, aut cibo aptiſſimi ſunt, folia minimè. Cauſa in his omnibus, aut quod ſuperiora humidiora ſunt, & dilutiora, vt cunctorum paluſtrium. Vnà enim & aquoſa ſunt & tenuia, & excoctione carent, vti efficere ſaporem datum eſt. Radix tamen & caulis, quia minus habent humoris, dulcedinem obtinere aliquam poſſunt. Fruticat non capite, ſiquidem radicem fundit, vnde folia, caulesque proſiliunt, vt apium. Semini firmitas. Hactenus Theophraſtus. Nulli hortenſium, inquit Plinius, latitudo maior, in binos pedes aliquando ſe pandente. Semen cortice obductum fruticat non capite. Addimus nos. Caulis exilit ſtriatus, bicubitalis, folio atriplicis, flores producit exiguos luteos, ex viridi luteolos, ſemen nigrum, lucidum, inuolucro herbaceo. Floret Iulio, & Auguſto menſibus. Radice alba, digitum craſſa, longa, fibroſa.

Cœlum. Athenæus Aſcreas betas laudat. Plinius in Circeienſi agro ampliſſimas prouenire dixit. Mihi videtur quodcunque cœlum ſubſtinere, ſed melius frigidum.

Solum. Plinius locum humidum amare. In binos pedes aliquando ſe pandunt, multum & ſoli natura conferente eis. Palladius. Amat agrum putrem, humidum, lætum.

Satio. Theophraſtus, In genus ſementis primæ nomen habet, quod fit poſt æſtiuum ſolſtitium, menſe Iulio: æſtate ſexto, hyeme decimo die prodit è terra, ex veteri ſemine celerius prouenit. Peculiare quoddam in beta tradunt euenire, quod non continuo ſingula, ſed anno interim ſequenti, ſæpe tertio producuntur, itaque ex copia ſeminis exigua pullulat. Cuius rei ſecundo de cauſis libro rationem reddit, ſemen frigidum, ac concoctu perdifficile habere dicens, vt diuturnitatem ſequi oporteat exortum, vt ſerius hac de cauſa exeat. Betarum diſparitas eſt, quum aliæ menſe poſteriori emergant, aliæ duobus menſibus poſt, aliæ pluribus, nonnullæ etiam anno, quod peruicaciam quandam ad germen edendum ſignificat: quanquam hortus aſſiduè rigetur, colaturq; Et alibi, Si ſemen frigidum, & concoctu perdifficile habeant, diuturniorem ſequi oportet exortum, vt & alia ſeriùs hac de cauſa exeunt: nam & betarum aliquas anno poſtero erumpere, germinareq; ie aſſerunt, neque periculum eſſe, vt putreſcant. Plinius. Beta æſtate ſexto, hyeme decimo naſcitur. Ex vetere ſemine celerius exit. Mirum in betæ ſemine, non enim totum eodem anno gignit, ſed aliquid ſequente, aliquid tertio: itaque ex copia ſeminis modice naſcitur. Columella, Beta florente punico malo ſemine obruitur, & ſimul atque quinque foliorum eſt, vt braſſica differtur æſtate, ſi riguus eſt hortus, at ſi ſiccaneus, autumno, quum iam pluuiæ inceſſerint, diſponi debebit. Palladius: Februario menſe, & ſi poſſit tota æſtate ſeminari, transferenda eſt quatuor, vel quinque foliorum, radicibus fimo recenti oblitis. Amat frequenter effodi, & multo ſtercore ſatiari. Iulio menſe betas rigandas ponunt, Aprili, Martioque. Plinius: Transferuntur in planta hæ quoque, & oblini fimo radices ſuas amant. Sunt qui betas punico malo florente optimè ſeri exiſtimant, transferri autem quum quinque foliorum eſſe cœperint. Caſſianus: Seritur Februario, Martio, & Iulio, transfertur Iulio, Octobri, Nouembri. Nos autem quas ſemini deſtinamus, Auguſto ſerimus, Ianuario transferimus, ita enim nobilius ſemen producunt, quæ primo anno excauleſcunt, & ſemen proferunt, extirpantur ex horto, quæ gulæ naſcuntur, Decembri, Ianuario, Februario, & Martio ſeruntur, & ferè omni tempore, ſi ſolum accōmodatum: ſi denſius naſcuntur, aliquæ è medio tollantur, & alibi plantentur. Sunt quæ ex eodem ſemine naſcuntur, & illo anno ſemen non adferunt, hæ cibo deſtinantur. Semen quadriennio aſſeruatur. Ait Creſcentius ex Dioſcoride, quòd in eius ſtirpem roſæ ſurculus inſeri poſſit, & inde robora-

roboratus transferri, quod in Dioſcoride nuſquã legitur. Sunt qui dicant fieri poſſe calyculis iuxta radicem adnatis.

Theophraſto authore, aqua ſalſa rigata melior euadit. Sotion Grȩcus, Si fuerit tibi cordi multo maiorem betam, eandemque iucundiorem efficere, radices recenti fimo bubulo lines, & priuſquam in caulem exeant, lapillum latiorem, aut teſtam ſuperpones, ita enim hoc ponduſculo cohibitam betam, in latum ſe diffundere, & candorem contrahere affirmãt. Plinius. Species ſumma in latitudine ei contingit, vt in lactucis, quum cœperint colorem trahere, impoſito leui põdere. Peculiaris medicina betæ in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimum ſuauitati & fertilitati conferunt. *Ars.*

De aſparagis. CAP. LIIII.

OMNIVM hortenſium laudatiſſima cura aſparagis, Plinius inquit. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouiſſimumq; libri eſt, vt appareat, repentinam & nouitiam viro fuiſſe curam. In his quoq; aliqua ſibi naſci tribus negant, caule in tantum ſaginato, vt pauperis menſa non capiat. Syluestres fecerat Natura corrudas, vt quiſq; demeteret paſſim, ecce altiles ſpectantur aſparagi. Et Rauenna tribus libris rependit. Heu prodigia ventris. Plutarchus in coniugalibus præceptis ait. Bæotij aſparagos in coronas detorquebant, quibus nouæ nuptæ donabantur. Huius gẽtilitij ritus rationem explicat, vt ex aſperrima ſpina ſuauiſſimum fructũ aſparagus ſubminiſtret. Sic ſponſa non fugienti viro, nec indigne ferenti primam coniugis grauitatem, ac moleſtiam dulce præbebit commercium. Columella docet, vt condiri debeant. Circa vernum æquinoctium aſparagos in vſum colligi, & reponi oportebit: aceti duas partes, & tertiam duræ muriæ ſi miſcueris, in alucos componuntur, & ſale conſperſi biduo ſub vmbra, dum conſudent, reponuntur: deinde ſi tantum remiſerint humoris, vt ſuo ſibi iure ablui poſſint, ſin minus ſuperfuſa dura muria lauantur, & pondere impoſito exprimuntur, tum ſuo quodq; vaſe conditur, & ius quod ſupra dixi, quod eſt miſtum duabus partibus aceti & vna muriæ, infunditur, fœniculiq; aridi, quod eſt per vindemiam proximo anno lectum, ſpiſſamentum imponunt, ita vt herbas deprimat, & ius vſque in ſummum labrum fideliæ perueniat. Apicius: Aſparagos, vt palato gratiores fiant, ſiccabis, & rurſus in aquam calidam ſubmittes. Platina: Incultum aſparagi genus, quod alij corrudam vocant, gratius eſt. Aſparagi in patinam extenduntur, ſal, oleum, & acetum infertur. Sunt qui eos aromatibus conſpergunt. Sunt qui addito vino coquant, quod eo modo ſalubriores ſint. Aſparagorum cauliculi cito coquuntur, diutiuſq; decocti in tabem fathiſcunt: quare Druſus Imperator celerem rei ſucceſſum demõſtrans, dicere ſolebat, hoc citius fieri quàm aſparagi coquãtur. Apud nos copioſiſſimus huius oleris eſt vſus: nam thyrſuli, qui primores explicantur, magna helluonum voluptate aceto, oleo, &c.

ſale conſperſi eduntur, vel pingui iure pinguiuſcule decocti ſale, & oleo comeduntur.

Nomen. Græcis ἀσπάραγος eſt. Nomen deduxerunt, quòd ſine ſatu, ſed ſua ſponte proſiliãt, nam altiles aſparagos nõ nouit antiquitas, quanquã tenellæ, & primum à ſatione erumpentes holeraceorum germinationes aſparagi dicebantur, priuſquã in folia exirent, quo nomine Paulus Ægineta betarũ, lactucæ, bliti, atriplicis, maluæ, multarumq; herbarũ recentiſſimos turiones, vel primos cauliculorũ partus, veterum & Galeni teſtimonio fretus, nominauit, & caput vnũ dicauit. Plutarchus ἀσφάραγος dixit, & Athenienſes ſic etiã Galeni teſtimonio vocant. Cratinus item & Theopompus apud Athenæum. Vel etiã aphæreſi σπάραγος dicunt. Syluestris aſparagus à Dioſcoride corruda dicitur, μυακάνθα, à Galeno μυακάνθινον. Plinius, Sylueſtrem aſparagũ aliqui corrudã, aliqui libycum vocant, Attici orminũ, alij myacãthon. Sed Græci orminũ vocant ab ὀρμῶ, id eſt ruo, quòd corruda vbi adoleuit facile corruat, & decidat. Libycũ autẽ à patria. Latini aſparagos vocant, à Varrone ſic dictos, quod ex aſperis virgultis naſcantur. Appion Grammaticus ſpharagos vocat, vel aphęreſi ſparagus. Columella ſylueſtrẽ aſparagũ à ruſticis corrudam vocari dixit. Neapolitani, exuta principe litera, *ſparagi* vocãt.

Genera. Theophraſtus corrudæ meminit, Dioſcorides ſylueſtris & altilis, Galenus regij, qui in hortis naſcitur, & ἑλεῖον, id eſt paluſtris. Plinius: Sylueſtres fecerat natura corrudas, vt vnuſquiſque demeteret paſſim: ecce nunc altiles ſpectantur aſparagi. Eſt & aliud genus incultius aſparago, minus corruda, paſſim etiã in montibus naſcens, ſuperioris Germaniæ campis, nõ infaceto Tiberij Cæſaris dicto, herbã ibi quandam naſci ſimillimã aſparago. Athenæus meminit paluſtris, altilis, & montani, quem viliorem dicit. Apud nos tria genera, ſylueſtre, altile, & Hiſpanicum, optimum, & magnum.

Deſcriptio. Theophraſtus ita ſylueſtres depingit, qui videtur altiles non cognouiſſe. Spinoſi ſunt aſparagi ferè ex toto, vt ſcorpius. Poſt æquinoctium autumni floreſcit, præter aculeum, puſillum quendam producit, ex quo floſculus ille exit, radice alta numeroſaque nititur, tam ſimul irretita, vt ſuperior pars connexa, colligataque videatur, ex ea thyrſi emicant, exit vere caulis cibo idoneus, tum ſcabreſcit, & proceſſu in florem abit, qui non ex ipſo ſolum, verùm etiam de primoribus emergit caulibus, annuum caulem habet. Dioſcorides, Altilis aſparagus eſt, plurimæ radicis, altiſſimeque germinat. Viret thyrſo primum emicante, qui caulem educens, tempore ipſo faſtigiatus in toros ſtriatur. In totum ſpina eſt aſparagus. Addimus nos. Primo vere emicantibus multis, crebriſq; tenellis thyrſulis, affecta poſtea ętate, multis fruticant ramulis adulti, denſiſſimiſq; foliorum exilium comis, floſculos edentibus oleæ luteolis, decuſſis floribus baculæ dependent, primum virides, quæ tandem maturitate rubeſcunt, ſeminibus refertæ. Ramuli per vetuſtatem occalleſcunt in ſpinulas.

Athe-

Caulium.

Athenæus. In Libyæ Getulia naſci dicuntur, qui calami cyprij magnitudinem conſequuntur: & duodecim pedum longitudine in montibus craſſitie magnarum ferularum, longitudine viginti ferè cubitorum. Plinius: Nullum gratius his ſolum, quàm Rauennatiũ hortorum. Et Rauenna ternis libris rependit. Sed qui in Neſide Campaniæ inſula naſcitur, longè optimus exiſtimatur. Martialis.

Mollis in æquorea quæ creuit ſpina Rauenna,
Non erit incultis gratior aſparagis.

Solum

Didymus ſimplici gaudere ſolo ſcripſit. Cato locum ſubactũ, humidum, & craſſum deſiderare. Varro: Sic vt vmbroſis locis alia ſeras, vt corruda, quòd ita petit aſparagus. Palladius pingui ſolo, humido, & ſubacto. Corruda in ſiccis locis, & ſaxoſis ſepibus, & frutetis.

Satio.

Cato. Locum, vbi aſparagum ſeras, bene ſubigere oportet, qui habeat humorem, aut loco craſſo, vbi erit ſubactus, areas facito, vt poſſis dextra, ſiniſtraq; ſarrire, ſeu runcare, ne calcetur. Quum deformabis areas, interuallum facito inter eas ſemipedem latum in omnes partes. Deinde ſerito. Ad lineam grana bina, aut terna palo demittito. Eodem palo cauum terra operito. Deinde ſupra areas ſtercus ſpargito, benè ſerito. Secundum æquinoctium vernum, vbi natum erit, herbas crebro purgato, cauetoq; ne aſparagus vnà cum herba vellatur. Quo anno ſeueris, ſub ſtramentis per hyemem operito, ne rigore peruratur. Deinde primo vere aperito, ſarritoq; runcatoq;. Poſt annũ tertiũ, quàm ſeueris, incendito vere primo, deinde ne ante ſarrieris, quàm aſparagus natus erit, ne in ſarriẽdo radices lædas. Tertio, aut quarto anno aſparagũ vellito ab radice: nam ſi defringes, ſtirpes fient, & intermorientur, vſq; licebit vellas, donicũ in ſemen videbis ire. Semen maturũ fit ad autumnũ. Ita quum ſumpſeris ſemen, incendito, & cum cœperit aſparagus naſci, ſarrito, & ſtercorato. Poſt annos octo, aut nouẽ, quum iam vetus eſt, digerito, & in quo loco poſiturus eris, terrã bene ſubigito, & ſtercorato. Deinde foſſulas facito, qua radices aſparagi demittas. Interuallũ ſit ne minus pedes ſingulos inter radices aſparagi: vellito, & ſic circumfodito, vt facile euellere poſſis. Caueto ne frangatur. Stercus ouillũ quàm plurimũ fac ingeras, id eſt optimũ ad eam rem. Aliud ſtercus herbas creat. Nunc de aſparagi ſatione Columellę placita referamus. Satiui aſparagi, quã corudam ruſtici vocãt, ſemina ferè biennio præparãtur, ea cum pingui, & ſtercoroſo ſolo poſt idus Februarias ſic obrueris, vt quantũ tres digiti ſeminis cõprehẽdere queũt, ſingulis foſſulis deponas. Ferè poſt quadrageſimũ diẽ inter ſe implicãtur, & quaſi vnitatẽ faciunt, quas radiculas ſic illigatas, atq; cõnexas, olitores ſpõgias appellãt, eaſq; poſt quatuor, & viginti mẽſes, in locũ apricũ & bene madidũ, ſtercoratumq; transferri cõuenit. Sulci autẽ inter ſe pedali mẽſura diſtãtes fiunt, nõ amplius dodrãtalis altitudinis, in quã ita ſpõgiolæ deprimũtur, vt facile ſuperpoſita terra germinẽt. Sed in locis ſiccis partibus

ſulcorum imis diſponenda ſunt ſemina, vt tanquam in alueolis maneant, at vliginoſis è cõtrario in ſummo porcæ dorſo collocanda, ne humore nimio lædantur. Primo deinde anno, quum iam conſita ſunt, aſparagum, quem emiſerint, infringi oportet: nam ſi ab imo vellere volueris, adhuc teneris, inualidiſque radiculis tota ſpongiola ſequetur. Reliquis annis non erit decerpẽdus, ſed radicitus vellendus: nam niſi ita fiat, ſtirpes præfractæ angunt oculos ſpongiarum, & quaſi excæcant, nec patiuntur aſparagum emittere. Cæterum ſtylus qui nouiſſimè autumnali tempore naſcitur, non omnis eſt tollendus, ſed aliqua pars eius in ſemen eſt ſummittenda. Deinde quũ ſpinam fecerit, collectis ſeminibus ipſis, ſcorpiones, vti ſunt, in ſuo loco perurendi, & deinde ſulci omnes conſarriendi, herbæque eximendæ: mox vel ſtercus, vel cinis iniiciendus, vt tota hyeme ſuccus eius pluuiis manans, ad radicem perueniat. Vere deinde prius quàm cœperint germinare, capreolis, quod genus bicornis ferramenti eſt, terra commoueatur, vt & facilius ſtylus emicet, & relaxata humo plenioris craſſitudinis fiat radix. Palladius ab eo. Circa Apriles Calendas aſparagos ſeremus pingui loco, humido, ſubacto, ita vt minoribus fiſſulis ad lineã directis, bina, aut terna grana, ſemipedis ſpatio diſcreta ponãtur. Dehinc ſtercore ſolum tegatur, & herbæ ſubinde vellantur, vel per hyemem ſupra ſtramina iaciantur, primo vere tollenda. Hinc poſt triennium naſcentur aſparagi. Sed expeditior ratio eſt, ſi aſparagorum ſpongias ponas, quæ cito fructum miniſtrent. Semina aſparagi quanta tribus digitis comprehendere poſſis poſt idus Februarias pingui & ſtercorato ſolo in ſingulis foſſis ponis, & leuiter obruis. His coeuntibus radix connexa naſcetur, quæ appellatur ſpongia, ſed & hæc moras habet: nam per biennium in ſeminario ſuo eſt ſtercore, & aſſidua runcatione nutrienda. Deinde poſt æquinoctium autumni transferatur, & vere aſparagum dabit. Has erit vtilius comparare, quàm longa expectatione nutrire. Eas tamen in ſulcis diſponemus, ſi loca ſicca ſunt, inter medios ſulcos, ſi humida, in ſummitate ſulcorum. Humor ſpongias aſparagorum tranſitu ſuo debet tantum rigare, non ſiſtere: aſparagum, quem primo protulerint, confringere debemus, non auellere, ne adhuc inualidam moueamus ſpongiam. Cæteris annis auellendus eſt, vt oculos ſuæ germinationis aperiat, quia ſi deinceps refringas, loca, quæ fœcunda eſſe cõſueuerunt, remanente aſparagi radice claudentur. Miniſtrabunt autẽ vere, & autumno, reſeruabis eum, de quo ſumpturus es ſemina, poſtea ſcopas eius incendes, tunc circa hyemẽ ſpongiis adiicies ſtercus, & cinerem. Plinius harundinẽ ſeri iubet in humidis agris, bipaliis ſubacto prius ſolo, oculis diſpoſitis interuallo ternorum pedum, ſimul & corrudam, vnde aſparagi fiunt: concordare enim amicitiam. De origine eorum in ſylueſtribus curis abunde dictum, & quomodo eos iuberet Cato in harundinetis ſeri. Poteſt & ſemine ſeri. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouiſſimumque libri eſt, vt appareat re-

pentinam

pectinam ac nouitiam viro curam fuiſſe. Locum ſubigi humidum,& craſſum. ſemipedali vndique interuallo ſeri,ne calcetur. Præterea ad lineagrana bina, aut terna paxillo dimitti, videlicet ſemine tum tantum ſerebatur. Id fieri ſecundum æquinoctium vernum. Stercore ſatiari, crebrò purgari, caueri ne cum herbis euellatur aſparagus. Primo anno ſtramẽto ab hyeme protegi,vere aperiri,ſarriri,runcari,tertio incendi anno. Quo maturius incenſus eſt,hoc melius prouenit. Itaque harundinetis maxime cõuenit,quæ feſtinant incendi.Sarriri iubet idem,non antequam aſparagus natus fuerit, ne in ſarriendo radices vexentur. Ex eo velli aſparagum ab radice: nam ſi defringatur, ſtirpeſcere, & intermori. Velli donec in ſemen eat. Id autem matureſcere ad ver, incendique. Ac rurſus quum apparuerit aſparagus, ſarriri,ac ſtercorari. Ac poſt annos nouem,quum iam vetus ſit,digeri,ſubacto ſolo,ſtercoratoque. Tum ſpongiis ſeri, ſingulorũ pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim vti, quoniam aliud herbaſcere ſolet. Nec quicquam aliud tentatum poſtea vtilius apparuit,niſi quod circa Idus Febr. defoſſo ſemine aceruatis paruulis ſcrobibus ſerunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter ſe radicibus ſpongias factas poſt æquinoctiũ autumni diſponunt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Apud nos ſylueſtres ſpongiæ primo humeſcente Auguſto aëre plantantur, vſque ad Decembrem, Februario producit cauliculos quos velles, Auguſti fine runcantur & comburuntur. Quum cauliculos colligis,diligentius digitis decerpes,ne ſtirpem euellas, nam citius alios producit.

Didymus plurimos naſci ſcripſit agreſtium arietum cornibus tuſis, atq; *Ari.* ſulcatim defoſſis, ac longè mirabilius,integra arietum cornua tuſa ſi panguntur,aſparagos proferre. Dioſcorides aſparagum naſci prodidit arietum cornibus contuſis, atque defoſſis, quod quãtum equidem ſentio à veritate abhorret. Plinius: Inuenio naſci arietum cornibus tuſis,& defoſſis. Si cordi fuerit toto anni decurſu edulos habere aſparagos, vbi fructum legeris, radices, quæ ſummo ceſpite teguntur, circumfodies, hoc cultus mangonio, frutex nouos dabit cauliculos. Albos produces, ſi quum primum turiones proſilient,in pertuſam harundinem indes, leganturque quum vti velis.

De lupo ſalictario. CAP. LV.

QVVM coquantur, & condiantur *lupoli* vulgò dicti, ſicut aſparagi,& frixi, & elixati nõ edi incommode poſſint, ac more quo aſparagi eius turiones colligantur, poſt de aſparagis tractatum de lupulis ſubnectimus, & ſi Plinius potius gulæ oblectamenta,quàm cibũ eſſe inquiat. Ex eo Germani ſuam ceruiſiam condunt, frugibus admiſto, & commendantur quodam ſapore vini,maceratis humore floribus. Eius etiam cauliculis in acetariis vtimur.

Recentioribus Græcis *βρύον*, à brioniæ vtpote ſimilitudine dicitur,& *βρυ-*

ria. Plinius videtur lupum ſalictarium vocare, quod ſalices arbores ſe circumplectendo ſcandat. Rura bruſcandulā vocant. Neapolitani *lupolo*, quod fortaſſe caule & foliis lupi colorem imitetur.

Deſcriptio. Caulis totus aculeis horret, longè per vepres, & per ſalicta reptans, ſeſe viticuloſis ſarmentis intorquens, per vertices rotatus multis implicat voluminibus, quaſi gaudeat ſummatim euagari. Folia brionię ſimilia: ſed paulo aſperiuſcula, & nigriora, cacuminibus aſparagi modo in torulos turbinati, flore foliaceo, cinereo, ac multis exilibus floſculis ſquamatim compactis, qui allium vinumq; ſubolent. Floret Auguſto, & Septembri menſibus: eius cauliculi colliguntur Martio, Aprili & Maio.

Solum. Iuxta vepres, & ſalicta naſcitur. Nunc ad hoſce vſus etiā hortis plantatur.

De carduo ſylueſtri. CAP. LVI.

NVNC carduorum genera attingemus, & primum ſylueſtre genus, vt clarius noſtra, & noſtrorum maiorum dicta percipiantur. Cardui talis aſſignatur origo, Pythia primùm ligneum canem appellante: nam Apollinem conſulenti Locro, redditum eſt oraculum, vrbem inibi cōderet, vbi ligneo cane morderetur, tandem in crure cinara vellicatus, oppidum conſtruxit. Et ſi Didymus Grammaticus cynosbaton potius, id eſt canis ſentem intellexit, ex Athenæo. Sophocles in Phœnice. Eſt ſpina cuncta quæ tenet cynarus loca. Plinius, Scolymum in cibos recipit oriens, Eratoſtheni laudata in pauperum cœna. Venerem in vino ſtimulare dicitur Heſiodo, & Alceo teſtibus, qui florente ea, cicadas acerrimi cantus eſſe, & mulieres libidinis auidiſſimas, viroſq; in coitum pigerrimos ſcripſerunt, velut prouidentia naturæ, hoc adiumento tunc valentiſſimo. Commanducata odorem cōmendatoris, vuluis etiā conferre traditur, vt mares gignantur, ita enim Chereas Athenienſis, & Callimachus, qui circa carduos diligētiſſimus videtur fuiſſe. Inter morbos frugum, terræq; peſtem connumerat carduos Virgilius.

——— *Segniuſq; horret in aruis.*

Carduus.

Nomen. Græcis σκόλυμος eſt. Nicander pyxacantham vocat, Latini ſylueſtrē carduum. Neapolitani *cardon ſeluaggio*, Appuli ſclarea, σχάλια, & ἀσχάληρον, vt dicemus in cinara.

Deſcriptio. Theophraſtus hæc habet de ſcolymo. Id ſibi peculiare ſcolymus vēdicat, quod radicē tum coctam, tum crudam veſcendā ſubminiſtret, ſed cibo gratiſſimā, quū floreſcit. Radix durata lacteum ſuccum emittit, quū ſolſtitium agitur, flos erumpit, ſed carnoſam, & cibo idoneā craſſeſcentē partem ſortitur. Ortum nō ſpinoſum, ſed oblongum habet, quod ſibi duntaxat, velut propriū vſurpauit inter ea, quę in foliis ſpinoſam lanuginē ſortiuntur. Carduus nō aculeatis foliis eſt, vt etiā & limoniū, & pulchrè diuq; floret. Similis chamæleoni, ſed chamæleon tametſi nō aculeato folio conſtat, tamen acani ſpe-

ni ſpeciem gerit, flos ſeneſcens in pappos amittitur. Mirum eſt, quod tota æſtate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei flacceſcente folio deſinunt pungere. Semen vliginoſum, & armatum ſpina. Dioſcorides ab eo. Folia fert chamæleontis, & ſpinæ albæ ſimilia, niſi quod nigriora ſunt, & craſſiora, caule oblongo, folioſo, in cuius vertice ſpinoſum caput ſubrigit. Radice nigra, & craſſa. Herba, quũ recens eſt, tenereſcit, in cibos aſparagi modo recipitur. In totũ ſimilis ſylueſtri acantho. Plinius, Frutex eſt nunquã cubitali altior, criſpiſq; foliis, & radice nigra, ſed dulci. Et folio & caule carduus ſpinoſas lanugines habet. Floret æſtate ſerò, & diu. Carduorũ generis eſt, & ab iis diſtat, quod radix eius veſcendo eſt decocta. Mirum quod ſine interuallo tota æſtate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit: aculei marceſcente folio deſinunt pungere.

Genera. Sylueſtriũ genera duo ſunt, vnũ fruticoſius à terra ſtatim, alterũ vnicaule craſſius, vtriuſq; folia pauca, ſpinoſa, muricatis cacuminibus, ſed alter florẽ purpureum mittit inter medios aculeos celeriter caneſcentem, & abeuntem cum aura.

Satio. Ad nos vnũ genus ſylueſtre adfertur ex Hiſpaniis, cuius foliis veſcimur, ſeriturq; maxima diligẽtia. Martio ſeritur. Semen vnũ ab altero triũ pedum interuallo in ſulcis ponitur: quũ agitur ſecundus ſulcus, cooperiuntur iam prima ſemina ſata. Viginti diebus naſcuntur. Quũ ſex foliorũ erit, foditur, ſtercoratur, rigaturq;. Dein foditur Auguſto, & Octobri, obruũtur terra, vt tenereſcãt & albeſcãt, inde ꝑcidũtur radice. Radix inde ſequẽti Febr. emittit ſobolẽ, inde eruuntur, & plantãtur ſinguli. Radicibus ſingulis vnã dimittunt ſobolẽ ad ſemen ꝓducendũ. Producit fructũ ſpinoſum & inguſtabile.

De carduo ſatiuo, ſiue de cinara. CAP. LVII.

IAM de altili carduo diſſeramus, qui in hortis cultus mãgonio, domita feritate mãſueſcit: erat enim ferus ſcolymus, nunc vrbana cinara, & hortẽſis euaſit. Paulus Ægineta diſcrimẽ appoſuit inter vtrumq;. Cinarã ſtomacho officere, ſcolymũ prodeſſe demõſtrat, ſuccũ creare improbum ait, cinaram cũ oleo, garo, & corianno decoctã præſtabit cibis exhibere, quaſi iſta, ſimul cocta, leniter hanc noxã amoliantur. Apud nos iuribus incocta oleo, ſale, & aceto in cõuiuiis venit. Fructũ ſuum tum crudũ, tum coctũ veſcendum ſubminiſtrat. Radices ineunte hyeme cultus mangonio candidas, teneras, & amaritudine erutas reddunt, vt hybernis cibis gratius admittãtur, & ſalis, & piperis polline ſecundis menſis edimus magno gulæ delectamẽto, nam ſapore ſuo amariuſculo, palatũ & linguã vellicando, aſperiuſculũ reddens ſitim inducit, & poſt illius eſum ſapida fit potio. Vnde Columella in hortulo.

Hiſpida ponatur cinara, quæ dulcis Iaccho
Potanti veniat.

Plin. Poterãt dicta videri omnia, quæ in pretio ſunt, niſi reſtaret res maximi q̃ſtus, nõ ſine pudore dicẽda. Certũ eſt quippe carduos apud Carthaginem

magnã, Cordubáq; præcipuè ſextertia ſena millia ex iis aruis reddere, quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea, quæ refugiunt quadrupedes conſciæ. Apitius, Carduos ex liquamine, oleo & vuis cõtuſis edito, vel rutam, mentam, coriannum, & fœniculum omnia viridia conterito, adde piper liguſticum, vel liquamen, & oleum.

Nomen. Theophraſto κάκτος eſt, ſatisq; veriſimilibus cõiecturis adducebar vt dicerem Theophraſti κάκτον, Græcorum & Latinorum eſſe cinarã, quas huc afferre nimis moleſtum duxi, quòd ſi quid animo adhæſerat ſcrupuli, ſuſtulit. Athenæus, qui inquit, κάκτος eadem, quæ Romanis carduus, qui nõ procul à Sicilia abſunt, & reliquis Græcis cinara. Siquidẽ mutatis duabus literis cactos, & cardos in eadem voce cõueniunt. Edendo fuiſſe cacton ſatis Epicharmus teſtatur, qui poſt olera aſperſas cactos retulit. Philetas Cous cactos vocabat. Phænias Siceliam vocat ſpinoſam plantam, Athenæo referente. A Galeno κίναρα dicitur. Cinaræ nomen, quod gentilem ei puellam in hanc herbam conuerſam comminiſcantur, dictam volunt. Sunt qui cinaram dici putant à cinere, quo gaudet. Sed horum ſententiis non eſt accedendum, quum cinaræ vocabulum è Græcia venerit in Latium, quippe tum Poetæ, tum vetuſtiſſimi Græci oratores cinaræ vocabulum vſurparunt, vt Athenæus fatetur. Soſipater Paphius qui Alexandri Philippi Regis temporibus floruit, cinarã nominauit, itemq; Ptolemæus Euergetes Ariſtarchi Grammatici diſcipulus, aliiq; teneri duleſq; caules Theophraſto πτέρνιξ, fructus σκαλίας, Athenæo ἀσκάληρον, vnde fortaſſe *ſcalera* nomẽ apud Appulos, Plinio aſcalia dicitur. Fructus Tralliano κεφαλωτὸς dicitur, quia capitatus, & ἀρτυτικὸν, vnde, vt ſpero, Italis nomẽ *articocce.* ab aliis σπόνδυλος dicitur, quod ſtructili nucleorum ſerie pineam nucem videatur exprimere. Latinis carduus. Neapolitanis *cardoui, carcioffi.*

Deſcriptio. Theophraſtus ita cacton deſcribit. Cactos in Sicilia tãtum naſcitur, ſuæ proprietatis & ipſa, in Græcia nuſquã habetur, eius in terram proſerpunt caules, & humi ſtatim accubant à radice emiſſi, lato folio, & ſpinifero. Caules vocant cactos, quos deſquamatos non faſtidiunt in cibis, & vt amaritudinẽ exuant, muria ſeruant. Caulem, qui in rectum euehitur, appellãt pternica, eiuſdẽ ſuauitatis, ſed vetuſtatis impatientem. Inuolucri cortex, in quo ſemen reſidet, lanuginoſus, echinata facie ſæuit, quo detracto teneritas eadem ineſt, quæ palmæ cerebro: ſcaliam appellant. Plinius quæ à Theophraſto interpretatus eſt, eadem habet. Et cactos quoq; in Sicilia tantum naſcitur, ſuæ proprietatis & ipſa, cuius in terra ſerpunt caules à radice miſſi, lato folio, & ſpinoſo. Caules vocant cactos, nec faſtidiunt in cibis, inueteratos quoq;. Vnum caulẽ rectum habent, quem vocant pternica, eiuſdẽ ſuauitatis, ſed vetuſtatis impatientẽ. Semen ei lanuginis, quam pappon vocãt, quo detracto, & cortice teneritas ſimilis cerebro palmæ eſt, vocant aſcaliã. Quędã ſpinoſa foliata ſunt, vt carduus, foliis ineſt aculeata mordacitas. Carduus

& folio

& folio,& caule ſpinoſas lanugines habet.Columella cinaram ita deſcribit.

Hæc modò purpureo ſurgit glomerata corymbo.
Myrtiolo modò crine viret, deflexaq; collo
Nunc adoperta manet, nunc pinea vertice pungit,
Nunc ſimilis calatho, ſpiniſq; rigentibus horret.
Pallida nonnunquam tortos imitatur acanthos.

Addimus nos: Cacuminibus ſquamoſum extuberat globum, corticoſis vnguibus ſquamatim compactilibus coagmētatum, vt pineam nucem exprimat, flore eleganti, purpureo rutilante, celeriter circa ſolſtitia caneſcente. Sed ne putes fructum eſſe florem, quippe fructus ſemē eſt, cui præit flos, ſed flos globus ille eſt, quo delibratis frondibus veſcimur.

Genera. Apud nos plura ſunt genera. Vnum genus nigrum vocant, & Hiſpanicū, cui frondes rectæ, non repandæ ſunt, & ſpinæ in cacuminibus rectæ, in aliis verò repandæ terram verſus, in aliis verò non niſi magnitudo fructus differentia eſt. Sunt & quæ ſpinis vacant.

Cœlum. In Sicilia naſci Theophraſtus optimas dixit. Plinius apud Carthaginem magnam, Cordubamq; præcipuè. In Apulia nō ſpernendas vidimus. Apud nos in Pithacuſa, & Prochite: vt etſi quodcunq; cœlū ſuſtinere videantur, apricum tamen & calidum exoptare videantur. In Mauritania tantæ proceritatis attollitur caulis, vt duodenos cubitos ſuperet.

Solum. Columella multo cinere ſtercorari iubet, idq; genus ſtercoris huic oleri videtur aptiſſimum. Palladius, terram ſtercoratam & ſolutā dicit, quamuis in pingui poſſet melius prouenire. Et hoc alibi contra talpas prodeſt, ſi pangantur in ſolido, ne terra ab inimicis animalibus perforetur. Callimachus editos tradit montes circa Areanicum mare ſpinoſa cinara pubeſcere. Addit & Choraſmiorū agros hac ſpina paſſim veſtiri, camposq; circa Indum amnem eadem vireſcere. Polęmon eſt author, pleroſq; tractus inhorreſcere cinara, ſed apud ſe montē ambitioſum iis vbiq; fruticibus rigere. Ptolemæus Ægypti Rex memoriæ prodidit iuxta Berenicē Lybiæ magnā cinaræ vim pleriſq; locis enaſci, qua decerpta milites ipſum ſequuti victitaſſēt, eiq; ſpinis adēptis veſcendā obtuliſſent, alioquin mandi nō poſſet, ex Athenæo.

Satio. Columella duobus ſeri temporibus poſſe ſcribit, vere, & autumno. Sed ſemine cōmodius circa Calendas Martias ſeremus, eiusq; plantā circa Calendas Nouembris diſponemus. Sed ſobolem melius per autumni æquinoctium diſponemus. Palladius: Serenda ſunt eadem Luna creſcente, in area iam parata, ſemina ſpatio ſemipedis diſcreta. Cauendum eſt, ne ſemina inuerſa ponantur: nam debiles, incuruos & duros creabunt. Non altè imprimenda ſunt, ſed tribus digitis cōprehenſa mergantur, donec ad primos articulos ſemen perueniat, tunc leuiter operiantur, & herbis liberentur aſſiduè, donec plantaria ſolidentur, & rigentur ſi æſtus interuenit. Octobri menſe plantis ponuntur, quas cum ponemus, radices earum ſummas ferro

reſecamus,ac fimo tingimus,ternũ pedũ ſpatio tẽperamus incremẽti cauſa,pedali ſcrobe depoſitas binas, aut ternas. Cinerẽ ſæpe ſub hyeme diebus ſiccis,fimũq; miſcebimus.Plinius.Carduos duobus modis ſerunt,autumno planta, & ſemine ante nonas Martias, plantæq; ex eo diſponũtur, ante Idus Nouemb.aut in locis frigidis circa Fauoniũ,ſtercorãtur enim,ſi diis placet, lætioreſq; ꝓueniunt. Cinara, vt Caſſianus notat, Nouemb. menſe deponi debet,vt vere ſuos fœtus largiatur. Vere ſata,aut vix eodẽ anno fructũ dabit, aut elangueſcens gracilẽ, & ſtrigoſum ꝓmet.Soboles quæ vegetioribus adnaſcuntur caudicibus, falcis mucrone, diducta terrarũ aliqua parte radicis ſunt eruendæ, vt per alia ſpatia digerantur, ſed ſolũ benè ſubactũ, & vetere fimo ſaturatum deſiderant,iugiterq;,quũ æſtus interuenit,rigentur,donec plantaria ſolidentur,ita curatæ tenerum & vberiorem echinũ exhibebunt.

Cultus. Palladius:ſingulis ſanè annis à radice auferendę ſunt plantę,vt ne matres fatigẽtur,& ſoboles per alia ſpatia digerãtur.Cum aliqua tamẽ radicis parte vellẽdę ſunt.Quos ſeruabis ad ſemina colligẽda liberatos omnib. pullis, teſta ſuptegere debebis, aut cortice, nã ſolẽt ſemina ſole,vel imbrib.interire.

Art. Palladius,Si ſeminũ cacumina cõfringas, ſpinis carebunt.Item ſi ſemina eorũ madefeceris per triduũ laurino oleo,vel nardino,vel opobalſamo,vel ſucco roſæ, vel maſticino,& poſtea ſiccata depreſſeris,eiuſdẽ ſaporis orientur,cuius vnguẽta ſemina cõbiberint. Caſſianus: ſi ſemina madefeceris per triduũ roſarum ſucco,aut liliorũ, aut laurino, aut alterius cuiuſq; ſuauiter olentis liquore,eiuſdẽ odoris orientur, cuius ſemina laticẽ hauſerint. Si ſeminum cacumina lapidis attritu retundantur, ſpinis carebũt, annoq; toto per hunc modũ cinaras creari cõfirmant. Affirmant alij ꝙ quocunq; tempore cinaræ plãtentur, eodẽ & fructũ edent,& ob hoc per totũ annum poſſe cinaras haberi.Lauri refert odorẽ,ſi in baccã eius excauato foramine cinarę ſemina imprimãtur. Si delibratæ lactucæ radix in tenues particulas diſſecetur,& ſingula ſemina ſingulis indita ſegmentis obruantur, ſpinis carebunt. Dulces ꝓueniunt,ſi ſemina lacte & melle maducrint,dein ſiccata ponãtur. Apud nos hyeme ineunte eas humo obruunt,ſic candorẽ aſciſcunt,& amaritudinem exuunt, vt in hybernos cibos gratius admittantur.

Inf. rem. Palladius: Contra talpas prodeſt catos frequentes habere in mediis carduetis,muſtelas habent pleriq; manſuetas.Aliqui foramina earũ rubrica,& ſucco agreſtis cucumeris impleuerũt. Nõnulli iuxta cubilia talparũ plures cauernas aperiũt,vt illæ territæ fugiãt,ſolis admiſſu.Pleriq; laqueos in aditu earũ ſetis pendentibus ponunt. Caſſianus: Radices teneras mures expetũt, captiq; huius voluptate ad eam concurrunt,vorantq;. Arcet eorum inſultum lana radicibus obuoluta. Item ſuillum ſtercus,vel ficulneus cinis radicibus appoſitus,cæca rerum diſcordia,vt volunt, incurſum abigent.

De papauere. CAP. LVIII.

SEREMVS etiam papauera in noſtro hortulo,quum antiquos ſeuiſſe,etiam Romanos indicio ſit Tarquinius Superbus,qui,vt inquit Plinius,le-

gatis à filio miſſis decutiendo papauera in horto altiſſima, ſanguinarium illud reſponſum hac facti ambage reddidit. Periclitabantur antiquitus, an amaſiis ſuis forent grati iuuenes, eſſetq; affectus mutuus, foliis papaueris: ſiquidem pollici imponentes ea, & indici, mox collidebant, quod ſi percrepuiſſent, amari ſe argumentabantur: ſin minus, vt fruſtrati ingemiſcebant. Quod planè ſignificauit Theocritus his verſibus,

Cognoui prius aliquando periclitans ſi amares me,
Non autem telephyllon colliſum inſonuit,
Sed vanè molli in brachio conflaccuit.

Vbi interpres telephyllon ramũ papaueris eſſe autumat, dictumq́; putat quaſi δηλέφιλον, quod amorẽ præmonſtret, vnde ſunt, qui nõ per υ, ſed per ι ſcribendum aſtruant. Varro papauer apibus gratũ dixit, item ex eo duplex miniſterium præberi, quippe ex eo cerã & mel conficiunt. Columella vilioris notę nigri papaueris flores ponit. Theocritus, aliiq́; poetę fingũt papauer natum ex Veneris lachrymis Adonidem lugentis cum roſa. Dioſcorides ſcribit, huius ſemen in panem denſari in vſum ſanitatis. Mneſidemus olfactu ſolum probauit, vi eius ſoporifera. Diagoras autem, & Eraſiſtratus eſt author eſſe vi ſoporifera, & ſi plus iuſto ſumatur, læthifera. Plinius, Hoc ſcimus interemptum Licinij Cæcinnæ prætorij viri patrem in Hiſpania Baiuli, quum valetudo impatibilis odium vitæ feciſſet. Item plerosque alios.

Græcis μήκων dictũ παρὰ τὸ μὴ κονεῖν, quod vincti papaueris ſopore ſenſus, membraq́; ſtupefacta nequeant quicquã agere. Vel dictũ eadẽ ratione qua cicuta κώνειον, à vertigine & caligine, quam vtrumq; inuehit, excæcari enim dicebat Andreas viſum ſucco huius, apud Plinium. μήκωνα inſula ſic dicta, ꝙ ibi primùm papaueris fructũ Ceres inuenerit. Latini papauer. Itali *papauero*. *Nomen.*

Plures ſunt papaueris ſpecies. Sed quo clarius horũ diſcrimina intelligantur, ſciendũ quod papauer prima ſui diuiſione diuidatur in ſatiuũ, & agreſte. Satiui plures ſpecies, vna hortenſis, cuius ſemen album, cõmuniter eſt, à Dioſcoride θυλακῖτις ab vitis forma, id eſt viticulariũ. Plinius candidũ vocat. Apuleius vſuale, & folliculoſum, cuius ſemen in ſanitatis vſum pani inſperſum cõpinſebatur, & cum melle in ſecunda menſa apud antiquos edebatur, vnde forſan ab Apuleio vſuale, & folliculoſum, quod in follis modũ efformatũ ſit, à Theophraſto fœcundo ſemine deſcribitur, cuius rationem aſſignauimus capite de cumino. Nec ei folia decidunt. Semen affert vaſculis incluſum. Succus eius lacteo ſimilis. Dioſcorides verò: Capitulum habet longum, & ſemẽ candidum. Plinius: Candidi ſemen toſtũ in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur, hoc & panis ruſtici cruſtæ inſpargitur, affuſo ouo inhæreſcens, vbi inferiorem cruſtam apium, gitq́; cereali ſapore condiunt. Satiuum omne magis rotundat capita, at ſylueſtri longum, ac puſillum. Addimus nos. Foliis conſtat longis, per ambitum ſerratis, nullóve pediculo, caudicéve, ramis, floribus, vel candidis, vel ex candido *Gen. Deſc.*

leuiter purpureis, capitulis longis, in quibus ſemen atrum, vel candidum, æſtate floret, ac ſubinde ſemen profert. Aliud genus eſt apud nos nuper aliunde allatũ, in totum huic noſtro perſimile, niſi quod caput maius, nõ nudum, ſed multiplicibus foliis contectũ, criſpis, & copioſis diuerſorũ colorũ. Non genus vnũ, aliud enim candidis foliis, aliud rubicundis, aliud purpureis, & demum variatis, intus grana, vt papauer, ſed caulibus & foliis longe noſtrati maioribus. Dioſcorides: Syluestri verò, caput inſidens, dimiſſumq́;, & nigrũ ſemen, pithitis nominatur, nõnullis tamen & ipſum rhæas dicitur, quoniã eius ſcapo lacteus ſuccus emanat. Aliud genus ſylueſtre, quod ad medicinas valentius, multò his longius, productiore capitulo. Dioſcorides à dolij forma pithire, id eſt doliare dixit. Plinius verò hoc genus eſſe ſatiuũ dicit, aliud eſt genus papaueris nigrũ, cuius ſcapo inciſo lacteus ſuccus excipitur. Apuleius agreſte, ſyluaticũ, & rhæada vocat, & ex hoc opiũ fieri, & meconium. Sed tertiũ genus iis ſylueſtrius, & medicamẽtoſius, quod Plinius, contra quàm Dioſcorides & Apuleius tradiderunt, rhæada à Græcis, à noſtris erraticũ vocari dicit. Aliud genus Theophraſtus erraticũ vocat, his verbis: Aliud erraticũ vocatum, nõ abſimile intubo erratico cõſtat, quamobrẽ in vſum venit cibarium. Naſcitur potiſſimũ in aruis inter hordea, florẽ rufum producit, caput vnguis pollicaris magnitudine anget, colligitur ante hordei meſſem, eſtq́; viridius, purgat inferius. E cuius penu hæc Dioſcorides deprompſit: Papauer erraticũ quod rhæada vocãt, vere quidem in aruis cum hordeo naſcitur, flore protinus deciduo, vnde & nomen apud Græcos accepit, folia erucę aut origano, aut cicorio, aut thymo ſimilia ſpectantur, ſed longiora, diuiſa, ſcabra, iunceus ei caulis, rectus, cubitalis, aſper, flos ſylueſtris anemones, puniceus, interdũ albus, caput oblongũ, ſed quàm anemones minus, ſemen rufum, radix longa, ſubalbida, minoris digiti craſſitudine, guſtu amara. Ex his Plinius: Tertiũ genus ſatiuũ, rhæam vocant Græci, noſtri erraticũ, ſponte quidem, ſed in harenis cum hordeo maximè naſcitur, erucæ ſimile, cubitali altitudine, flore rufo, & protinus deciduo, vnde & nomen à Græcis accepit. Et alibi. Inter ſatiua, & ſylueſtria medium genus, quoniã in aruis, ſed ſpontè naſceretur, rheã vocauimus & erraticum. Aliud ſylueſtre genus Theophraſtus corniculatũ appellauit. Folio conſtat verbaſci nigri, ſed minus nigro, caulis altitudo cubitalis, radix breuis per ſumma ceſpitũ, fructus inflexi vt cornicula figurantur. Legitur circa meſſem, & aluũ purgare poteſt. Folium albuginẽ ouibus aufert, naſcitur iuxta mare, locis ſaxoſis. Ex eo Dioſcorides: Cornicularũ folia habet candida, hirſuta, verbaſco ſimilia, in ambitu ſylueſtris papaueris more ſerrata, caule nõ diſſimili, flore pallido, cauliculo fœnigręci, in corniculorũ modum inflexo, vnde nomẽ mutuatur, ſemine papaueris puſillo, nigroq́ue, radice per ſumma ceſpitũ nigra, craſſa. Naſcitur in maritimis, & aſperis. Plinius: Sylueſtriũ genus vnũ, ceratitim vocant, nigrum cubitali altitudine, radice craſſa,

& cor-

& corticoſa, caliculo inſi: xo, vt cornicula folia minora, & tenuiora, quàm cæteris ſylueſtribus, ſemen exile, tempeſtiuum eſt meſſibus. Theophraſtus: Aliud Heraclion nuncupatũ, folio conſtat ſtruthi, quo ſplendorem linteis tribuunt, radice in ſumma terræ eunte, fructu albo. Ex quo Dioſcorides: Aliud papaueris genus aphrodes, id eſt ſpumeũ vocatũ, ab aliis Heraclium (intellige Theophraſtũ) caule dodrantali, foliis admodũ paruis, radiculę ſimilibus, fructu inter ea candido: nam herbula alba tota eſt, & ſpumea tota: radice in ſummo ceſpite, legitur æſtate: ſemen, quũ integrè adoleuit, decidit exiccatum. Plinius ex his omnibus: Aliud è ſylueſtribus genus, Heraclion vocatũ, ab aliis aphron, foliis, ſi procul intuearis, ſpeciem paſſerũ repræſentantibus, radice in ſumma terræ eunte, ſemine ſpumeo. Ex hoc lina ſplẽdorem trahunt æſtate. Sed quæ Theophraſtus de ſtrutho radicula ſeu herba, & Dioſcorides dicũt, Plinius de ſtrutho aue intellexit, nam & auicula ſtruthos dicitur, & lanaria herba eſt ſtruthos dicta, cui cõparari debuit à Plinio.

Plinius optimum in ſiccis naſci dixit, vbi raro pluit. Ex Virgilio lætã terram exoptare videtur: nam vrere dicit eam. ***Sol. Cæl.***

Vrit humum lini ſeges, vrit auenæ,
Vrunt Letheo perfuſa papauera ſomno.

Cato de papaueris ſatione hęc habet. Si ligna, & virgas nõ poteris vẽdere, ***Satio.*** neq; lapidẽ habebis, vnde calcẽ coquas, de lignis carbones coquito, virgas & ſarmenta, quæ tibi vſtioni ſupererunt, in ſegetẽ comburito, vbi eas combuſſeris, ibi papauer ſerito. Columella, Circa calẽdas Octobris obrui oportet papaueris ſemen, nõ frigidiſſimo loco: nam ſi regio ſæuas hyemes habet, poſt idus Februarias, ſemine differenda ſunt, ſuaq; de ſede partienda. Palladius, Locis ſiccis, & calidis Septembri ſeritur. Poteſt & cum aliis oleribus ſeminari. Fertur vtilius prouenire, vbi virgæ & ſarmẽta cõbuſta ſunt. Plinius: Cato virgas & ſarmenta, quæ tibi in ſatione ſuperãt, in ſegete cõburito, vbi eas combuſſeris, ibi papauer ſerito ſylueſtre. Vere papauer ſeritur, atq; vti nunc, etiã Tranſpadani ſeruant vſq; in quinquatrus. Sunt quædã comitãtia aliorũ ſatus, vt papauer: namq; cum braſſica ſeritur, ac portulaca & eruca, cum lactuca. Vnum erit hoc idem tempus lino, & papaueri ſerendo.

De atriplice. CAP. LIX.

ET noſtro hoc horto atriplicẽ ſeremus, poſtquã inter olera, quibus veteres veſcebantur, Theophraſtus recenſet. Dioſcorides coctũ edi, vt olus tradidit. Galenus hanc herbã cum oleo, & garo miſcet, & acetũ quoque addit, quo facilius, & citius ſecederet à ſtomacho. Pythagoras accuſauit (vt Plinius inquit) tanquã faceret hydropicos, morboſq; regios, & pallorẽ, & coqueretur difficillimè. Addidere Dionyſius, & Diocles plurimos gigni ex eo morbos, niſi mutata ſæpius aqua coquatur. Præſtat cibis vere, nam vt cito adoleſcit, ſic cito marceſcit.

Hippocrates ἀδράφαξιν appellauit, Theophraſtus ἀνδράφαξιν, vel ἀνδράφα- ***Nomen.***

ξιν alibi: nomẽ impoſitũ ab ἀδρῶς αὔξειν, quod ſuã celerrimè amplitudinem aſſequatur, confeſtimq́; incremento proficiat. Dioſcoridi ἀτράφαξις, & poſteriores Græci Attici δ litera mutata in τ: vocari itẽ χρυσολάχανον Dioſcorides dixit, id eſt aureũ olus, vel à luteo flore, quẽ profert, vel quod ad capillos aureo colore tingẽdos optimũ exiſtat. Plinius, Latinis, authore Feſto, atriplex, veteres verò atraplexũ, ſed à Græco nomine potius, quàm ab atrore, quẽ hominibus eoveſcẽtibus inducat, vt diximus ex Pythagora. Itali *atriplice*.

Genera. Theophraſtus generis diuerſitatẽ ei deeſſe ſcribit. Dioſcorides in duo genera diuiſit: ſylueſtre, & ſatiuũ. Plinius item in ſylueſtre, & ſatiuum diuiſit. Apud nos ſylueſtriũ plures ſpecies, & maritimũ vnum in littoribus naſcens, quod à frondium, ſeminum, & radicis ſimilitudine liquido apparet.

Deſcriptio. Radix ei vna in altitudinem deſcendens, vnde fibratæ aliç promuntur, vt in beta. Lignoſa, ſed minus quàm ocimo. Foliatũ habet ſemen, & obductũ cortice, numeroſum, racematimq́; ſingulis ramis inſidens. Vtraq; parte affert: nam & fructificare è ſuo latere poteſt: & ſic copioſius. Ex Theophraſto. Plinius ab eo. Rectam atriplex habet radicẽ, ſtatimq́; plurimis nititur capillamentis, vt blitum. Semen cortice obductum. Dioſcorides & ſi peculiari ſuo capiti deſcriptionẽ non præfixerit, poſſumus tamẽ ex aliis herbis, quibus aſſimilauit, notas aliquas extorquere. Semen habet œnantes, folia xanthij herbæ, ſed ſecta. Addimus nos. Hortenſis caule aſſurgit quadrato & rubenti, ramis brachiato, folio caule tenus lato, in acutũ deſinente, ſagittarum more, ſucceſo, pingui, quũ pubeſcit herbaceo, quum ſeneſcit in luteum ex viridi langueſcẽte. Flore luteo, exiguo. Floret Iunio, & Iulio menſibus, inde ſemen profert, preſſo ac tenui folliculo incluſo. Sylueſtris non niſi natalibus differt, proceritate luxurioſa tamen prodit, vt quaternos ſæpe cubitos excedat. Maritimum humi ſpargit caules, folia ſubalbicantia, ac guſtu ſalſa, vt in omnibus maritimis conſpicitur.

Cælum. Plinius miratur, quòd Solon Smyrneus in Italia atriplicem difficulter naſci ſcripſerit.

Solum. Palladius pingue, & humidum ſolum amare ſcripſit, & aſſiduo humore ſatiari, & ſucco lætaminis.

Satio. Theophraſtus octauo die naſci ſcripſit, eiusq́; ſemen ad perdurandũ infirmitatem habere. Plinius, Infirmiora ſunt ſemina atriplici. Columella: Circa Calendas Octobris obrui oportet, nõ frigidiſſimo loco: nam ſi regiõ ſæuas habet hyemes, poſt Idus Februarias ſemina differenda ſunt, ſuaque de ſede partienda. Palladius, Aprili ſeremus, ſi rigare poterimus, & Iulio, & cæteris vſque ad autumnum. Semen ſtatim quum ſpargitur, obruendum eſt, herbæ ei ſubinde vellantur. Transferri neceſſarium non eſt, quum bene ſeritur, tamen poteſt melius adoleſcere, ſi ſpatio rariore pangatur, ferro tamen reſecandum eſt ſemper, quia ita pullulare non ceſſat. Plinius vult autumni æquinoctio ſeri. Tam cito creſcit, & adoleſcit, vt quintodecimo die

ſera,

feratur,& mandatur. Vnde eripit à cõfinio cæteris herbis alimentũ. Vnde à Pythagora culpatũ eſt in hortis, nil niſi quidem lãguidum iuxta illud naſci.

De ſpanachiis. CAP. LX.

NEc ab atriplicis natura olus hoc, vulgò ſpanachia dictũ, multum diſſidet: an veteribus minimè fuerit cognitum in dubium vertitur, quum intactũ reliquerint, quum tam frequens olus menſis quotidiano vſui ſit, & præſertim verna ieiunia ſaturet: vel forſan quòd cibo potius, quàm medicinæ natũ ſit, nec in ea quicquã illuſtre ſortitũ. Eruitur radicitus, abiectisq; radicis capillamentis, citra aquã coquitur, vt pote quũ magnã vim humoris inter coquendũ remittat, & velut proprio contentũ iure alienũ aſpernetur. Ligula ſubinde percuſſum abacto lẽtore verſatur, deinde in manuales globos expreſſa penitus ſanie redactũ, patinis in oleo, vel butyro frigitur, addito, quo magis palatũ titillet, omphacio, vel acerbarũ vuarũ melligine. Atriplicis vires videtur ſibi arrogaſſe, par ingenio. Videtur neglectũ atriplex ieiuniori ſolo creditũ, in hoc olus degeneraſſe, prioris naturæ nõ oblitum.

Seutlomalachon apud Caſſianum reperias, quaſi dicas maluaceã betam, quod vt reor parentum adulterio natũ exiſtiment: vel quod figura, & denticulato ſeminis habitu betã, & mollitie maluã mentiatur. Græcis etiã recentioribus *σπανάχια* haud dubie ab oleris raritate dictũ, quũ raro illo Medici vterentur. Vel quod veriſimilius eſt ab aliis nationibus emẽdicato ſpinaceo nomine. Latinis ſpinacia, ab inſigni ſeminis ſpiculorũ nota, & ſi ipſa herba glabra, & mollis ſit: ſemen in ſpinas occalleſcit. Mauritanæ factionis principes Hiſpanicum olus appellauere, fortaſſe quod illic oriundũ ad alias nationes commigrauerit. Itali *ſpinaci*. *Nomen.*

Exit folio primum triangulo, molli, ſagittæ modo cuſpidato, mox laciniis & pinnis dẽtato, caule cubitali, nõnunquã altiore, intus cauo, floſculis rotundis in vertice, racematim coeuntibus, herbaceis, ſemine ſpinis horrido, radice exigna, tenuibus capillamentis fibrata, ſapore inerti. Floret Iunio, & Iulio menſibus. *Deſcriptio.*

Mas ſemen profert, fœmina ſeminis infœcunda ſterileſcit. *Genera.*

Solum pingue, & benè paſtinatum Neapoli concedimus, & ſi nullum ſolum reſpuat, & vbicunq; ſatum fuerit, lætiſſimè proueniat. *Solum.*

Caſſianus. Aprili ſeritur ſeutlomachon, & menſe Maio, & tranſplãtatur, Iunio etiam ſeritur, & tranſplantatur Iulio. Auguſto ſeritur, & tranſplantatur. Seritur Septembri, & tranſplãtatur. Nos Decẽbri, Ianuario, Februario, Martio, Aprili, & Maio menſibus ſerimus. Septimo à ſatu die prodit. Quum carpitur, & ſi eius caulis inciditur, iterum pullulabit, & diutius perdurabit. Non horret hyemis frigora, vt poſſit verno tempore cibum ſuppeditare. *Satio.*

De blito. CAP. LXI.

RECENSET blitũ Theophr. inter olera. Dioſcorides itẽ vt olus edi. Galenus nõ ſolũ cũ oleo, & garo, ſed etiã aceto ob ſuã inſipiditatẽ. Inſipi-

dum olus omnino eſt, vt rudes homines prouerbio bliteos nuncupemus. Scribitur à Plinio inde cõuitium fœminis apud Menandrũ facere maritos. Apud Ariſtophanem βλιτομάμας pro ſtolidis accipitur, & apud Plautum in Truculento per conuitium blitea vocatur meretrix, quod inſipida, vilis, & nullius pretij ſit. Blitea & lutea eſt meretrix. Aprili ieiunia ruſticorum implet, & olitorio foro apud nos ab infima plebe coemitur.

Nomen. Theophraſto βλίτον, Dioſcoridi βλῆτον, Suidæ βλῖτος, quum fatuum olus, & ſine acrimonia poſſideat ingenium. Latini blitum, & blitus, Itali *biedone*, Neapolitani *aitillo*.

Genera. Apud nos duplex viſitur genus, candidum & rubens: eſt & aliud ruberrimum, quod fictilibus vaſculis à noſtris mulieribus in feneſtris aſſeruatur ob coloris præſtantiam, cuius folia iuribus incocta, ſic ea rubore inficiunt, vt ſanguinis colorem repræſentent. Trallianus nigri bliti meminit.

Deſcriptio. Theophraſtus ita delineat. Multicaulis eſt, foliis betaceis, & ſine acrimonia fatuis, ſemine corticeo copioſo, racematim ſingulis ramis inſidenti. Item inferiori, & ſuperiori plātæ parte fruticat. Radice nō vna nititur, craſſa & in rectũ tendente, vt beta & lapathon & olerũ pars maxima, ſed cōtinuò prolixa, ac multiplici. Minus lignoſa quàm ocimo. Plinius, Quæ rectā non habent radicem, ſtatim plurimis nituntur capillamentis, vt blitum. Tam vulgaris notitiæ apud nos eſt, vt verè bliteus ſit, qui illud non cognoſcat. Candidum ſurculoſius rubro, ramis vndiq; racemoſo fructu ſcatentibus.

Solum. Palladius. Solo qualicunq; ſeritur, ſed culto.

Satio. Theophraſtus ocyſſimè naſci dixit, vt tertio die erumpat. Ex tertia eſt ſemente, quam æſtiuam appellant. Menſe Martio ſeritur. Plinius: tertio die erumpit. Palladius, Martio ſeritur, neq; runcari, neq; ſarculari flatigat hoc olus: quum ſemel natum fuerit, ipſum ſe per multa ſecula ſeminis ſui deiectione reparabit, vt id, ſi velis, vix poſſit aboleri.

De malua. Cap. LXII.

E Contrario in magnis laudibus malua eſt vtraq; & ſatiua, & ſylueſtris. De eiſdem mira traduntur ab authoribus, ſed maximè ſi quotidie quis ſucci eius ſorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Adeoq; maluæ Veneri naſcuntur, vt ſemen vnicaulis aſperſum genitali, fœminarum auiditates augere in infinitũ Xenocrates tradat, ex Plinio. Maluæ vſum pro oleribus increbuiſſe ſatis teſtantur authores. Theophraſtus dicit ex iis oleribus eſſe, quæ coquantur. Dioſcorides, Satiua eſui aptior ſylueſtri. Veſcebantur ea maiores noſtri ad aluum ſubducendam in acetariis. Martialis,

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis,
Nam faciem durum Phœbe cacantis habes.

Celebratur ab Heſiodo in moralibus ad Perſen fratrem ſuũ, inquiente,

Haud norunt ſtolidi, quam toto dimidium plus,

Nec

Nec quam magna ſit vtilitas malue, aſphodeliq́;

Græcis *μαλάχη*. Sed Antiphani, & Euplio *μολόχη*. Plinius ab emolliendo ventre dictam putat, *μαλάττειν* enim mollire eſt. Latinis malua. M. Varro maluam, quaſi moluam dici, quod aluum molliat. Italis *malua*. *Nomen.*

Ex plurimorum authorum ſcriptis elicitur generum diſcrimen. Plinius. Duo genera earum amplitudine folij diſcernuntur, maiorem Græci malopen vocant in ſatiuis. Alteram malachen, ab emolliendo ventre. E ſylueſtribus, cui grande folium, radices albæ, althea vocatur ab excellentia effectus, à quibuſdã ariſtalthea. Nos autẽ: Malua duplex, ſatiua, hortenſis, quarum duæ in duas alias ſecernũtur, ex hortenſibus prima, quæ roſas è maluaceo caule fundit. Diximus de ea in coronario genere. Secunda veſca eſt. Sylueſtrium prima edulis eſt, altera medicæ tantũ facultati inſeruit, arboreſcens althea dicta. *Genera.*

Theophraſtus annicaulem dicit. Cuius folia iter ſolis ſequantur, ſeque eodem inclinant, quo ſydus feratur, quod humoris detractioni acceptum refert, eodem nanq; inclinari par eſt, quo ſol humorem feruefaciens prouocarit, quod etiam Lucius Columella numeris tradidit, *Deſcriptio.*

Et moloche prono ſequitur quæ vertice ſolem.

Et ob id ab Apuleio helioſtrophos appellata. Nec ſilentio prætereundũ quæ Phanias Græcus, Athenæo referente, prodit vernaculæ, vrbanæq; maluæ ſeminis formã placentam vocari, quod eius omnino referat imaginem, quam columna facit pectinatim denticulata, à qua per mediũ placẽtę mollis foramen ſpiculũ exeritur, vmbilicũ exprimens, echinato baſis ambitu, quod facilè ſecanti circulantẽ ſeminis globulũ liquido patebit. Addimus: ſylueſtris pumila, & humi repens, folio rotundo, nonnihil lacinioſo, caule magno, floribus ex candido ſuppunicãtibus, radice candida, floret per totã æſtatẽ, maximamq; autumni partẽ. Quæ facilè poteſt cultus mangonio nimiũ à ſua natura deſciſcere, vt in aliud genus permeare videatur, quippe ſenis ſeptenisq; menſibus, tanta longitudine, craſſitudineq; proficit, vt inſtar haſtæ grandeſcat, arboreſcensq; ad vſum baculi veniat, & identidẽ adminiculi vice fungatur, ac longiuſculo tempore maius incrementũ capeſſat, ex Theophraſto. Plinius. Authores tradunt in Arabia maluas ſeptimo menſe arboreſcere, baculorũ vſum præbere extemplo. Sed & arbor eſt malua in Mauritánia Lixi oppidi æſtuario, vbi Heſperidũ horti fuiſſe produntur, cc paſs. ab Oceano iuxta delubrũ Herculis, antiquius Gaditano, vt ferũt. Ipſa altitudinis pedes xx, craſſitudinis, quam circumplecti nemo poſſit. Hanc Galenus *ἀνάδενδρον μαλάχην* dixit, id eſt arboreſcentem maluam.

Pingui ſolo delectatur & humido, gaudetq; lætamine, ex Palladio. Omne ſolum in quo ſeratur, pinguius facere dicitur. *Solum.*

Columella ſeri poſſe vere ait. Palladius Februario, & Martio, & Iulio locis, vbi poſſit rigari. Octobri autẽ ſerendam eſſe, quæ occurſu hyemis ab *Satio.*

incrementi longitudine reprimatur. Transfertur planta, quum cœperit quatuor folia habere, vel quinque. Melius cōprehendit eius planta, quæ tenera eſt, maior enim tranſlata languebit. Sapor illis eſt melior, ſi nō transferantur. Sed ne citò erigantur in caulem, in medio earum glebulas conſtitues, aut lapillos. Rara ponenda eſt. Surculo delectatur aſſiduo. Sic liberanda eſt herbis, ne motum ſentiat in radice.

De rumice. CAP. LXIII.

RECENSETVR & inter olera, quæ coqui exigunt, rumex à Theophraſto, Dioſcoride, Plinio, & cæteris. Et ſi noſtra ætas olera hæc aboleuerit, non excludemus tamen à noſtro hortulo. Plinius ceram apes ex omnibus floribus conficere, excepta rumice tradit, eiuſq; vſum cum ptiſana tantum in cibis leuiorem, gratioremq; ſaporem præſtare.

Nomen. Græci λάπαθον, ab effectu nomē indiderunt, etenim λαπάζειν vacuare eſt: omnium ſiquidē generū decoctis foliis aluus exinanitur. Theocritus ἀλάπαθα vocauit. Latinis nomine à Græcis mutuato lapathum, & rumex dicitur. Columella,

Lubrica ceu lapathos.

Varroni antiquo vocabulo manna ruris dicitur, vt opinor. Itali *lampazzo*.

Genera. Theophraſtus generum diuerſitatem tollit, contentus ſcilicet ſatiui & ſylueſtris diſcrimine. Dioſcorides quinq; recenſet. Oxylapathum primum, cuius anceps videtur ſignificatio, num ſcilicet ab acido ſapore, vel ab acuta figura, nempe à foliis, quæ in mucronē deſinunt, nomē acceperit, aliud ſecundum, tertium ſylueſtre, quartum oxalida dictum, quod in acetariis nominauimus, quintum hippolapathum, quaſi grande lapathum dicas.

Deſcriptio. Oxylapathum Dioſcorides vocat, quod in acutum tendat, prædura habens extrema, nō niſi paluſtribus naſcens. Plinius: Eſt & alterum genus, ferè oxylapathon vocant, ſatiuo item ſimilius & acutiora habens folia, ac rubriora: non niſi in paluſtribus naſcens. Sunt qui hydrolapathon tradant in aqua natum. Surgit apud nos caule cubitum, & ſeſquicubitum alto, rotundo, ſtriato, purpuraſcēte, flore muſcoſo, ſemine triquetro in folliculis. Radix illi ſubeſt pedem longa, digiti craſſitudine, flaua. Aliud genus Dioſcorides priori non diſſimile dicit. Hoc foliis ſupernè magis retuſis, breuioribus, rotundioribus, vere à ſuperiori vix diſcernendum. Tertium ſylueſtre paruum, plantagini proximum, humile, & tenerum à Dioſcoride pingitur. Plinius: Solum ex omnibus lapathū ſylueſtre melius. Hoc in ſatiuis rumex vocatur. Theophraſtus, Sylueſtre breuiorem agit radicem, multicaule, atq; ramoſum conſiſtit, & tota forma quum perfectum eſt, betæ proxima ſanè cernitur. Quartum hippolapathum, olus magnum in paludibus naſcens Dioſcoridi. Sed Plinius: Eſt & aliud hippolapathon, maius ſatiuo, candidius, ac ſpiſſius. Apud nos hoc genus Rhabarbarum monachorum dicunt, triuialis notitiæ in noſtris hortis. Surgit caule trium, vel quatuor cubitorū,

radice

radice adultiore,flauiore,guſtu, & facultate, rhabarbarum imitante, folio hydrolapatho pari, vel latiori, minus acuto,rigidoque. Hoc deſcribere videtur Theophraſtus: Satiuo radix lignoſa: vniſtirpē maximè omnium putaueris ramicem, nec enim lateribus craſſas vllas penitus agit, ſed tantum prætenues,nititur altiſſima omnium radice, maiore nanque ſemipedibus ternis: diuturnitate quoq; ſylueſtrem, & in totum, vt ita loquar, omnia olera vincit,perdurat quantumvis temporis,carne plena,atq; humecta conſiſtit,qua de cauſa effoſſa diu viuere poteſt.

Cuncta genera vbiuis abundè prouenientia. *Cœlum.*

Theophraſtus è ſecunda ſatione eſſe dicit,quæ autumno ſerūtur. Nullo pacto locis cultis prouenit,aut vitioſè deteriusq; efficitur. Plinius ab eo:Ex iis, quæ autumno ſeruntur. Ex omnibus lapathum ſylueſtre melius ſatiuo, hoc in ſatiuis rumex vocatur, naſcitur fortiſſimum. Traditur ſemel ſatum durare,nec vinci vnquam à terra, maxime iuxta aquam. *Satio.*

De hortenſi ſolano. CAP. LXIIII.

SOLANVM eſculentum tantummodo vnum profert Theophraſtus, ex duobus alterum ſomnum,alterū inſaniam,&interdum mortem afferre, Dioſcorides hortenſe ſolanum cibis idoneum dicit. Nihil mali corporibus eſſe prædicat Xenocrates, cui hoc ſalutare non ſit. A multis hodie nationibus in olere eſtur guſtu innocens.

Græcis ϛρύχνος dicitur, vt tradit Cornelius Celſus, Plinio referente, acinum videtur ſignificare: acinos quippe quamplures retinet. Galeno vnius literæ mutatione τρύχνος. Latinis ſolanum. Italis *ſolatro.* *Nomen.*

Hortēſis ſolani duo genera apud Dioſcoridē, à fructuū colore diſtincta. *Genera.*

Theophraſtus fructum acinoſum afferre dixit. Dioſcorides,Frutex cibis idoneus,exilis, puſillus, multis cōcauus alis, folio nigro, maiori quàm ocimi,& latiore,fructu rotundo viridi,qui poſt maturitatem nigricat, aut fulueſcit. Addimus: Floſculis albidis, ſtellatis, Iunio, & Iulio bacculis ſucculentis,quaſi in corymbum collectis, primo viridibus, poſt fuſcis,nigrisve, aliis rubris purpureis,vel fuluis rutilis. Radice alba,puſilla. *Deſcriptio.*

Septentrionali,& meridionali cœlo viuit.In Ægypto familiare cibis,vbique viis,hortis,cultis incultisq; locis, ſcrobibus, marginibus, & areis prouenieus, & opacis locis. *Cœl. Sol.*

Olim cum hortenſibus oleribus ſerebatur in hortis, quæ edendo erant, nunc ſponte, & inuitis cultoribus prouenit. *Satio.*

De ferulis. CAP. LXV.

SEMEN ferulæ in Italia cibus eſt,inquit Plinius,conditur quippe, duratque anni ſpatio in vrceis.Duo eius genera,caules,& racemi.corymbiam hanc vocant,corymboſque quos condiunt. Caules eduntur decocti,commendanturque muſto ac melle, ſtomacho vtiles: ſin plures ſumpti, capi-

tis dolores faciunt. Dioſcorides, Caules ferulæ ſi edãtur, capitis dolores facere, ac muria cõdiri, ſcribit. Columella ſic docet. Ferulam quũ legeris ſub tecto exponito, dum flaceſcat, dein folia, & corticẽ omnem folliculorum detrahito. Caules ſi fuerint pollice craſſiores, arundine ſecato, & in duas partes diuidito, ipſos quoq; flores, ne ſint immodici, deduci & partiri oportebit, atq; ita in vaſa cõdi, deinde ius, quod eſt miſtũ duabus partib. aceti, & vna muriæ infundi, & paucas radiculas laſeris adiectas in ſpiſſamento fœniculi aridi cõtegi, vt ius ſuperueniat. Scribit etiã Plinius, quod antiqui vtebãtur coronis è ferulis, & corymbis. Natura ferularum murenis infeſtiſſima: moriuntur ea tactæ. Aſinis gratiſſimæ ſunt in pabulo, cæteris iumentis præſentaneo veneno, qua de cauſa id animal Libero patri aſſignabatur, cui & ferula. Erat enim Baccho, Sileno, & ſuis comitibus dicata. Virgilius in Gallo.

Venit & agreſti capitis Syluanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.

Baccho dicata, quod ad baculũ aptiſſima ſit, & infirmi in ebrietate pedes leui hoc pedamento regantur. Aliã aſſignat Euſebius rationẽ libro de præparatione euangelica, quia quũ homines merũ biberent, & furioſi euaderent, ſe baculis inuicẽ feriebãt, vnde ſæpe mori cõtingebat: vt ergo malum iſtud euitarẽt, ferulis vſi ſunt, quarũ leuis, & nõ lætifer ictus foret. Aliã verò Plutarchus in Sympoſiacis affert cauſam, nempe vt ſignificaretur quod ſi inter pocula aliqua in parte peccatũ ſit, leuis puerilisq; reprehenſio ſufficiat: nam & pueri ferula caſtigantur. ναρθηκοφόροι Platoni in Phædone dicuntur Bacchi miniſtri, quaſi feruligeri. Antiquitus ferula Imperij nota fuit. Leuis eius arboris ictus eſt: ideò ſignificabant magis ex ſeueritate eos, qui cæteris pręſunt, & dignitate, quã fuſtium atrocitate, & verborũ aſperitate formidabiles eſſe debere: regũ inſtar, quibus ſceptra cõceduntur, vt legibus aſperiores ſed pœna mitiores ſint. Fuit & inſigne ferula pædagogorum, quod illa manus puerorum percuterentur. Martialis,

Ferulæ minaces ſceptra pædagogorum,

Et Iuuenalis. *Et nos quoq; manus ferulæ ſubduximus.*

Nulli fruticum maior leuitas, & cum ligni leuitate durities, & rigor firmior. Ob id geſtata ſenectuti & à longa valetudine ſe recolligẽtibus facilius baculorum vſum præbet. Lignum omne corticis loco forinſecus, loco veri ligni fungoſam intus medullã habet. Quare Clearchus inter luſorias quæſtiones, quas ſcirpos vocamus, Græci gryphos, & ænigmata, Ferulã lignum eſſe, & non lignum dicebat. Sunt ferulæ cibo, & coronis commendabiles: nobis verò veris initio prima ferulæ germina, quæ oui luteum referunt, ſub cineribus excocta, charta prius, vel linteo madefactis inuoluta, mox pipere, ſale, & oleo, & aceto cõſperſa gratiſſimo ſunt cibo. Author eſt Plinius ſalpã obſcœnũ piſcem dici, quod percoqui, niſi ferula verberatus fuerit, nequeat. Ignẽ ferula adſeruari certũ eſt. Fingũt Poetę Prometheũ in cœlos à Minerua

ſubla-

ſublatum, ferulam rotis Phœbi admouiſſe, & accenſam in terram deportaſſe. Veritatis fides eſt, quod Prometheus primum ignem è ſilice prouocarit, & in ferula adſeruari docuerit, ſcribente Plinio. Aliam nos docemus rationem, & perpulchram: continuo enim ferularum attritu excitatur ignis, & in eis optimè adſeruatur, vt ſæpius experti ſumus.

Græcis ναρθηξ. Latinis & Italis ferula: non minus à feriendo, quàm ferendo dictum videri facit Hippocrates, qui eam pleſtinga vocauit; vt Græcis virgultum, & baculum ſignificat, ſic Latinis, quod ſenibus pedes ac ſcipiones eſſent, à ferendo ferulæ dicuntur. *Nomen*

Theophraſtus ita deſcribit. Ferula grandis admodum ſurgit, vnicaulis & geniculata, à genibus cauliculi & folia alternatim exeunt grãdia, mollia, capillamenti modo extenuata maximè, vt quæ terræ ſunt proxima caulẽ amplectentia, vt harundines. Flores lutei, & ſemen anethi obſcurum. Germinat vere, primum folio, tum caule, qui annotinus ei eſt. Radice ſingulari profunda. Eius teneritudo proceſſu tranſit in lignum. In fruticum genere eſt. At in Nerio vna ex inſulis fortunatis altitudine tanta, vt arbor exiſtimetur. Dioſcorides verò. Ferula caulem affert ternum cubitorum, folia fœniculi longè aſperiora, & latiora. Plinius arborum generi aſcribit, quoniam lignum corticis loco habet, hoc eſt forinſecus, ligni autem loco fungoſam intus medullam, vt ſambucus. Geniculatis nodata ſcapis. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæque terræ proxima. Cætero natura eadem, quæ anetho, & fructui ſimilis. Addimus: Apuliæ quinum cubitorum caulis, radix magna, recta, euulſu difficilis, & præcipuè ſi in ſaxorum hiantes commiſſuras deſcenderit, vt apud nos in præruptis rupium ſaxis in maris proſpectu. Lacteo pingui ſucco turgida, vehementer odorata. Iunio, & Iulio floret. Semen foliaceum compreſſum, rotundum, oblongum. *Deſcriptio.*

Ferulaceum genus in plures ſpecies diſtinguit Theophraſtus. Sed primum de eo, quod commune omnium conſtat, dicendum eſt, ſcilicet ferula, & ferulagine, ſeu idem genus ambabus, differens magnitudine tantum, ſeu alterum ſit, vt nonnulli putarunt; magnitudine ſane differunt. Ferula enim aſſurgens in altitudinem finditur cacumine, inque ſtipites quoſdam, haud magnos, diſpergitur, quibus flos ſemenq; inſidet. Ferulago autem humilis eſt. Plinius ab eo. Quæ ab vno caule diuiditur in cacumine fœmina putatur. Sed in Apulia tot ſunt generum diuerſitates, & ſpecies, ſtatura, elegantia, formaque differentes, quas ferulagines vocãt, vt quę ſit illa Theophraſti, difficile ſit inuenire. *Genera.*

Calidis ferula naſcitur, atq; tranſmarinis. Inter fortunatas inſulas Notion vocatur, in qua ferulæ tanta creſcunt amplitudine, vt arbores fiant. In Ægypto præcellunt. Plinius, In Africa quoq;, vt Solinus tradit. Apulia noſtra ferularum maximè ferax, quę æſtiuos ſoles, & feruidos exceptos, totum fermè fouent diem. Apud nos præruptis ſaxorum crepidinibus, mare aſpicientibus, copioſiſſimè fruticat. *Cælum.*

De fragis. CAP. LXVI.

NON deerit fragis locus in noſtro horto; etſi non inter olera recenſeatur, ſed inter horti delicias, & gulæ oblectaméta. Sunt enim ex herbis ſpontè naſcentibus, quibus pleræque gentium vtuntur in cibis, tanta eſt ciborum ex herbis abundantia, vt fraga. Verſu Maronis nota:

Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga.

Nomen. Videtur Græcis incognita, fragrat enim maximè fructus purpureus, ſanguineus, diluti cruoris, ſaturus, ob id fragra dicta, & fragrantia. Nobis *fragole.*

Genera. Apud nos duo genera, quorum alterius rubet fructus, alterius albicat.

Deſcriptio. Humilis herba, folio terno, viticulis exilibus, enodibus, numeroſis, piloſis, ab radice tenui, ſuperficiaria, fibroſa, prodeũtibus floribus in ſummo, albis, rubi minoribus. Vere fert fructum, arbuti fructum æmulantem, & tota æſtate maturat.

Solum. Syluoſis familiaris, & viarum marginibus, & montibus. Ouidius,

Arbuteos fœtus montanaq; fraga legebant.

Satio. Paſtinatur in hortis ſolùm, & in ſulcos diducitur. Inde è ſyluis eruuntur, vbi ſpontè naſcuntur, vt caules plantantur, primis autumni imbribus, poſt menſem ſtercorantur columbarum fimo, nam ipſis peroptimum. Seruntur longo inter ſe interuallo: nam cauliculi, vbi terram attigerint, radices capiunt.

De genere cartilagineo, & primùm de cucumere ſylueſtri, & de ſatiuo, & obiter de pepone. CAP. LXVII.

SED iam cucumerarium ingrediamur, ac per eius ſpecies euagemur. Diximus enim, quæ in hortis commendantur folio, caule, & ſemine, nunc quæ radicibus, ſcilicet capite, bulbo, carne, tunicisq; carnoſis. Plinius totũ hoc genus cartilagineum vocat. Inquit enim, Aliorum fructus in terra eſt, aliorũ extra, aliorum non niſi extra. Quædam iacẽt, creſcuntque, vt cucurbitę & cucumis, eadem & pẽdent, quanquam grauiora multo etiam iis, quæ in arboribus gignuntur. Terra conduntur raphani, napiq; & rapa, atq; alio modo inulæ, ſiſer & paſtinaca. Sed cartilaginei generis, extra terram eſt, cucumis. Ab eo tandẽ incipiemus. Refert Palladius, Quoties tonat, veluti timore perterritus, cõuertitur. Plenilunio maximè gliſcũt in hortis, manifeſtumq; capeſſunt incrementum, & more marinorum echinorum implentur, vt tradit Athenæus. Diphilus Caryſtius cucumerem velut noxium primis menſis damnauit, vt qui raphani modo ſurſum feratur. Vltimo cibo innocentiorem eſſe, concoctuque faciliorẽ pollicetur, & venerem arcere. Plinius, Viuunt hauſti in ſtomacho in poſterum diem, nec perfici queunt, in cibis non inſalubres, tamen plurimum natant. A mulis expetuntur, capiunturq; mira huius oleris voluptate, nec non odorem eminus ſentiunt: quare munienda ſunt cucumeraria, ne irrumpen-

tes

tes depopulentur, ac proterant. Tradunt Quintilii, ſi ſub rumo infanti, qui febricitet, per longitudinem cucumis accubuerit, ipſum confeſtim ſanari, ad eum nanq; totum caloris feruorem allici. Quærit Ariſtoteles Problematum libro, Quam ob cauſam fructuum alii partem radici proximam habent amariorem, vt cucumeres, alii poſtremã ſuperiorem vt glandes. An quod aliis pars iſta radici proxima crudo veſcitur alimento, quoniam eſcæ confluuium per radicẽ frequentat, aliis, quia ſicci natura ſunt, poſtrema pars ſucco dulci inconcoctoque inde abſumpto, quũ plenius aſſiccatur, amareſcit modo ſalis: redditur enim vnumquodque amarum, quum amplius exiccatur, vt oliuæ, iuglandes inueteratæ, efficiuntur amaræ.

Græci σίκυς, & σικυὸς: nomenq; ex aduerſo poſuerunt, ἀπὸ τοῦ σεύειν καὶ κυεῖν, quod ſcilicet appetentiam concumbẽdi ſedet. Hinc Græcis prouerbiũ, Athenæo referẽte, Texens palliũ mulier, cucumerẽ deuoret: textrices enim maxima ex parte, ſi Ariſtoteli credim⁹, veneri ſunt opportunæ, vt ergo iis impetus elãgueſcat, cucumeres edendos conſulebant. Heraclides Tarentinus hedygæũ nominat. Latinis cucumer, & cucumis dicitur, vt Varroni placet, à concuruatu dictus, quaſi curuimer. Aëtius auguriã vocari dixit, quæ veteribus σικύα. Neapolitani *cedrolo*, viderurq; dictũ à citrii forma, & colore: flaueſcit nanq; quũ inaruerit. Admonent me doctorũ virorum authoritates, vt de pepone dicã aliqua. Hermolaus pepones à cucumeribus diſtinguit. Ruellius pepones melones putat. Idẽq; Fuchſius. Luſitanus cucumerẽ vocat Neapolitanorũ auguriam, & peponẽ ſatiuum cucumerem. Suorũ peccatorum expiator Robertus Cõſtantinus pepones melones vocat, atq; ex Palladio de peponum genere ſcribit, quum peponis Palladius nuſquam meminerit. Matthiolus in tantorum confuſione, quid proferat, fatetur ſe neſcire. Sed cur in re tam clara tantorum virorũ cæcitas? Noſtram ſententiam doctioribus trutinandam exponemus. Pepo tam apud Græcos, quã Latinos à cucumere nil differt, niſi ætate, magnitudine, & figura, recens enim tenellus natus, vel primũ fructus rudimentũ cucumis dicitur, quia curuus, caro, cortex, & ſemẽ, quod tunc aqueũ eſt, eſtur; media ætate, reiecto cortice, qui tũc amarus, in acetariis ſubminiſtratur, in ſenecta verò, vel eius maturitate, colore flauus, mollis, magnusq; efficitur, non eſtur, ſed pro ſeminio hortis relinquitur, apud tamen pleraſq; nationes iã maturus, reiectis inteſtinis ſeminibus, quæ tunc lignoſa ſunt, editur, vt apud Græcos Galenus ſcribit: ſed noſtram opinionem authoritatibus comprobemus. Refert Athenæus pepones à Cratino vocari cucumeres ſeminarios. Pollux etiã σπερματίας vocat. Eius magnitudinem expreſſit Anaxilaus, qui dixit, Calcaneum magis tumet, quàm cucumis pepon. Eius mollitiem Theopompus, Eſt mihi viſa mollior, quàm pepon. Homerus etiam à peponis mollitie Achæos peponas vocat.

ὦ πέπονες, κάκ᾽ ἐλέγχε᾽, ἀχαιΐδες, οὐκ ἔτ᾽ ἀχαιοί.

Phanias item dicit edẽdos eſſe cucumeres teneros, peponas verò ſine ſemine. Speuſippus etiam cucurbitam peponem vocauit. Sed quid demoror? Ga-

florem inhærere perſpicuum eſt. Sylueſtris cucumis à Theophraſto σίκυος ἄγριος ita deſcribitur. E ſylueſtris cucumeris ſemine medicamentum fit elaterium, ſerotino enim tum germine, tum flore. Nec ſucco, nec viribus cum vrbano cõuenit. Sed penitus incomparabilis aſpectus ſimilitudinem gerit. Dioſcorides ita deſcribit: Cucumis ſylueſtris fructu ſolo diſtat à ſatiuo, quem longe minorem parit, oblongis glandibus adſimilem, folia atq; ſarmẽta ſatiui referr, radice candida magna: naſcitur in ſabuletis, & ruderibus, frutice in totum amaro. Plinius, Cucumis ſylueſtris, ſiue aſininus, infra magnitudinem ſatiui, ex eo fit medicamentum vocatum elaterium, ſucco expreſſo, & ſemine, cuius cauſa niſi maturius incidatur, ſemen exilit, oculorum etiam periculo. Columella ita eum ſuo hortulo deſcribit,

——— At cucumis grauida qui naſcitur aluo
Hirtus, & vt coluber nodoſo gramine tectus,
Ventre cubat flexo, ſemper collectus in orbem,
Noxius exacuit morbos æſtatis iniqua.
Fœtidus hic ſucco, pingui quoq; ſemine fartus.

Virgilius item,

——— Tortusq; per herbam
Creſceret in ventrem cucumis.

Ex his deſcriptionibus quis cæcus videre non poterit ſylueſtrem cucumim referre ſatiuum, niſi quod hirſutior planta, minor fructus, retro naſcens plantæ, ſerius matureſcens? Vnde apud Theophraſtum, Dioſcoridem, & Plinium noſtratem *citreolum*, veterum, & Latinorum cucumim, & Græcorum σίκυον eſſe.

Athenæus ex Dioclis opinione in Antiochia optimos naſci ſcripſit. Plinius: æquè hyemem odêre cum cucurbita. Placent copioſiſſimi Africæ, grandiſſimi Mœſiæ. *Cælum.*

Theophraſtus ex cucumerum generibus Laconicum rigatum melius enaſci, reliqua non rigata præſtantiora fieri. Plinius ex eo: Ex his tantum Laconicum aqua gaudere. Amant rigua & fimum. Columella, Cucumis cùm copia eſt aquæ, minorem curam deſiderat, nam humore plurimum iuuatur. Cœlo aperto, & humidis arenis magnitudine proficiunt, quales Apuliæ vidimus, & prouerbio fertur, *Solum.*

Augetur veluti cucumis regione madente.

Theophraſtus ex tertia ſatione eſſe dixit, quæ æſtiua ſunt. Semen poſt ſatum, quinto, ſexto, aliqui dicunt ſeptimo die emicat. Ex recenti ſemine celerius exit. Columella: Si ſicco loco ſeri debuerint, quo rigationem miniſtrari non expediat, menſe Februario ſeſquipedali altitudine ſulci faciendi ſunt, poſt idus deinde Martias, quaſi tertia pars altitudinis ſulci, ſtramentis inditis tegenda, mox ſtercorata terra vſq; in dimidium ſulcum aggeranda, poſitisque ſeminibus tandiu eſt aqua præbenda, donec enaſcantur, atq; vbi conualeſcere *Satio.*

cœperint, adiecta humo incrementa eorum proſequenda ſunt, donec ſulcus coæquetur. Sic exculta ſemina ſine irrigatione tota æſtate ſatis valebunt, fructumq; iucundioris ſaporis, quàm rigua præbebunt. A quoſis autē locis primo quoq; tempore, non tamen ante cal. Mart. ſemen ponendū eſt, vt deferri poſſit æquinoctio confecto. Sed cuſtodiendum eſt, vt quamminime ad eum locum, in quo cucumis conſitus eſt, mulier admittatur: nam ferè contactu eius langueſcunt incremēta virentium. Si verò in menſtruis fuerit, viſu quoq; ſuo nouellos fœtus necabit. Palladius ſeri iubet ſulcis factis Martio menſe, altitudine ſeſquipedali, latitudine pedum trium, inter ſulcos ſeptē pedum ſpacium crudum relinquas, vbi poſſit vagari: herbis iuuantur, ideo ſurculo, & rigatione non indigent. Secunda eius ſatio quinquatribus ferè obſeruatur. Plinius, Seritur ſemine in terra, ſeſquipedali foſſura, inter æquinoctium vernū, & ſolſtitium. Parilibus tamē aptiſſimè. Aliqui malunt nonis, & per quinquatrus ſerere. Sed quinquatrus, vel quinquatrua feſta vocabant antiqui, quæ quinq; diebus Mineruæ fiebant, ita videri poteſt, quod quinq; diebus poſt idus Martii celebrabātur: nam dies poſt idus ater erat: inde quinquatria, quaſi quinq; ab atro die. Sed quæ fierent his quinq; diebus, extat Ouidii carmen Faſtorum tertio:

Vna dies media eſt, & fiunt ſacra Mineruæ,
Nomina quæ a iunctis quinq; diebus habent.
Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro:
Cauſa, quòd eſt illo nata Minerua die.
Altera, treſq; ſuper ſtrata celebrantur arena,
Enſibus exertis bellica læta Dea eſt.

Parilia verò aut palilia feſta erant deæ paſtorum, quæ Pales dicebatur, quæ fiebant vndecimo cal. Maii. Quærit Ariſtoteles in Problematis: Quam ob cauſam cucumeres cognomento pepones optimi paluſtribus planis, id eſt, humidis fieri ſoleant, vt apud Orchomenum, & in Ægypto. Aquarum enim vberem terram eſſe Ægyptum putamus, cur ergo cucumeres, qui humidi ſunt, & ob id hortenſes ac rigui minimè laudati, locis paluſtribus, quæ madida ſunt, egregiè fiant? Vtrum quòd ob terræ duritiam altius coguntur deſcendere? ſolum nanq; limoſum, ac planum maximè induteſcit, qui autem altius innituntur, meliores euadunt: an quod terram ſiccam eſſe oporteat? quoniam cucumeres natura humidi ſunt, ita enim ſequetur, vt per retractum in medium veniant, paluſtris verò ſi plana, altaq; ſit, alimentum nec exiguum præbet propter ſoli altitudinem, locumque ipſum, neque nimium, quoniam ſolum reſiccari neceſſe eſt.

Cœlum. Scribit Theophraſtus eſſe, qui cœleſtes aquas cucumeribus prodeſſe negent, eoſdemque pulueratione lætari. Megarenſes enim peponibus cucumeribus, quum venti anniuerſarii perflant, puluerem ſarculo excitant, atque ita dulciores, melioreſque reddunt abſque rigatione. Hoc igitur conceſſum indubie habetur. Libroque de cauſis reddens rationem ait, cucumeres

res puluere occultari, nutriri, teneriores〈que〉 reddi creduntur, quamobrem Megarenſes ita eos tractare conſueuerunt. Sed mirum videtur, quod puluis qui tam ſiccus eſt, alere queat: ratio tamen eſſe in pluribus poſſit, nam & quia citata humo, vaporati cuiuſdam aëris alimentum reddatur, vt de ſolo vaporoſo retulimus, & quia fructus loricatus puluere, defendatur à ſolis feruore, & quia leuiter, molliterque ſiccus, amplius à vite pabulum attrahere poſſit, quippe hæc omnia tum ad copiam alimenti, tum ad facultatem coquendi nimirum adiuuant, quapropter foliis quoq; integere ſolent, quum igitur tegmine & aqua quoad ſatis ſit potiantur, læti, teneriq;, vt debent, redduntur. Plinius: Natura oleum odere mirè, nec minus aquas diligunt, deſecti quoque, ad eas modicè diſtantes adrepunt, contrà oleum refugiunt: aut ſi quid obeſt, vel ſi pendeant, curuanrur, idq; vel vna nocte deprehenditur, ſi vas cum aqua ſubiiciatur, à quatuor digitorum interuallo deſcendentibus ante poſterum diem, aut ſi oleum eodem modo ſit, in hamos curuatis. Nos ſuppoſitis aquis longum, & magnum cucumerèm comparauimus. Quintilii ita eos aquarum auidos eſſe ſcribunt, vt ſi quis longos fieri concupierit, vas aquæ plenum ſubiiciat, & ante poſterum diem à quatuor digitorum interuallo deſcendit, at ſi deficient aquæ retrocedunt, vt in hamos plicentur: ita gaudent humiditate, horrent ſiccitatem. Palladius, Longi & teneri fiunt, ſi aquam in patenti vaſculo ſub eis ponas duobus palmis inferiorem, ad quam feſtinando tales efficientur. Oleum ſic metuit, vt ſi iuxta poſueris, velut hamus plicentur.

Præcoquem cucumerem habere docet Theophraſtus, ſi quis hiberno tempore cucumeris ſemina ſerat in calathis, rigetque aqua tepida, & ſoli exponat, & igni admoueat, ac vbi ſationis tempus aduenit, caniſtros terræ mandet, ſic longè horum fructus alios præuenient. Alibi, Cucumeris ſemen nonnulli, vt celerius exeat, lacte cum aqua præmaceratum ſerunt. Docet & alibi aliam rationem, qua poſſint præcoces fieri. Cucumerum radices, adhibita cura diu viuere poſſunt, ſi quis ſarmentum præciderit, ſecundum ſoli ſuperficiem, poſtquam fructum tulerit, terra radicibus ſuperiniecta, rurſuſque ab radicibus eiſdem ſequenti anno ferent fructus valdè purpureos, anteuertentes ordinarium prouentum aliorum, qui verno ſatu parati erunt. Quintilii diligentius: In cophinos aut inutilia fictilia terram cribratã mittes, ſtercore ammiſto liquidiorem factam, & anticipato tempore, vere videlicet inchoante, ſemine implantabis, & quum ſol fuerit, & calor, & moderata pluuia, cophinos ſub dio expones, circaq; ſolis occaſus eos in domum contectam inferes, atq; hoc aſſiduè facies, aquam irrorabis, quando vſus poſtulauerit. Poſtquam verò ceſſabunt frigora, & glacies, cophinos, ſiue dolia in locum ſubactum, & excultum deportatos defodies, ita vt labra æqualia ſint terræ, & deinde reliquam curam adhibebis. Si verò abſtuleris eorum virgulta, citius fructus producent. Hæc Græci. Latini verò, vt Columella: Confecta bruma ſter-

coratam terram inditam cophinis obſerat, modicumq́; præbeat humorem, dein quum enata fuerint ſemina, tepidis diebus, & inſolatis iuxta ædificium ſub dio ponat, ita vt ab omni efflatu protegantur. Cæterũ frigoribus, ac tempeſtatibus ſub tectum referat, idq́; tandiu faciat, dum æquinoctium vernum conficiatur, poſtea totum cophinum dimittat in terram: ſic enim præcoquem fructum habebit. Poſſunt etiam ſi ſit operæ pretium, vaſis maioribus rotulæ ſubiici, quo minori labore producantur, & rurſus in tecta recipiantur. Sed nihilominus integi debebunt, vt etiam frigoribus ſerenis diebus tuto producantur ad ſolem. Hac ratione ferè toto anno Tiberio Cæſari cucumis præbebatur. Plinius: Cucumis mira voluptate Tiberio Principi expetitus, nullo quippe non die contigit ei, penſiles eorum hortos promouentibus in ſolem rotis holitoribus: rurſusq́; hybernis diebus intra ſpecularium munimenta reuocantibus. Id etiam leuiori opere fieri apud Ægyptię gentis Dulum Mendeſium legit Columella, qui præcipit aprico, & ſtercoroſo loco alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis conſitas habere, deinde eas confecto æquinoctio paululum infra terram ſecare, & ligneo ſtylo laxatis vel rubi, vel ferulæ medullis ſtercus immittere, atq; ita ſemina cucumeris inſerere, quæ ſcilicet incremento ſuo coeant rubis, & ferulis: nam ita non ſua, ſed quaſi materna radice aluntur, ſicq́; inſitam ſtirpem frigoribus quoq; cucumeris præbere fructum. Palladius à Columella excipiens ait. Aprico loco & ſtercoroſo ſi rubos habemus, aut ferulas, poſt autumni æquinoctium his iuxta terram recisis, & excauatis ligneo ſtylo inter medullas lętamen immittamus, & cucumeris ſemen addamus, hinc naſci fructus, qui poſſint & inter frigora nõ necari. Plinius etiam: Columella ſuum tradit commentum, vt toto annô contingant. Fruticem rubi quàm vaſtiſſimum in apricum locum transferre, & recidere duum digitorum relicta ſtirpe, circa vernum æquinoctium, ita in medulla rubi ſemine cucumeris inſito, terra minuta, fimoq́; circumaggeratas reſiſtere frigori radices. Sed quum Columella id fieri circa ęquinoctium doceat, quod ex alterutro fuerit, non explicat. Palladius recidendum rubum poſt autumni æquinoctium dicit, Plinius circa vernum, inter Plinium & Palladium parum conuenit, ſed Plinium erraſſe potius quàm Palladium ratio docet. Quippe Columellę videtur circa æquinoctium autumni id agendum, vt Palladius ſcripſit: nam ab autumno frigora ſequuntur, confecto verò verno æquinoctio non amplius à frigoribus vindicari deſiderant: nec enim tunc ſati cucumeres hyeme præbebunt fœtus, ſed potius æſtate. Vt virides item ſeruentur in planta, fit, vt quum adoleuerint, in puteum, prope quem ſati fuerint, demittantur, atq; puteus operiatur: ſic enim ſol affluens haudquicquam ſiccare poteſt, & aquæ ſubditæ vapor aſcendens facit vt nullam ſentiat ſiccitatem, ſed quaſi recenti habitu vireant, ex Theophraſto. Quærit Ariſtoteles in problematis, cur ſi quis cucurbitas aut cucumeres apud puteum ſitos in ipſum d.miſerit puteum, beneq́; operuerit, tempeſtiuos & virides per to-

tum

tum annum ſeruabit. An quod vapor aquæ refrigerans efficit, ne aſſiccentur, ſeruatque virides, & vegetiores, & obturatio illa, & ſpiritus ſatis alere poſſunt, quæ iam in plenum creuerunt, permanendi verò facultas propterea datur, quod relictis radicibus ſuppetit alimentum: nam ſi quis quum fructificauerit, detractis ſarmentis præciſaque planta, terram aggerarit, conculcaritque circum radices, cucumeres faciet præcoques, vtpote quum radix valeat conſeruari: haud enim cucumer annuam ſentit naturam, ſed viuere vlterius poteſt: ferent autem iſti fructus maturius, quàm qui ſemine prodierunt: quoniam radix bona pars ſcilicet operis præcondita iam naturæ habetur, quod illis ſeminatis prius confici neceſſe eſt: terræ autem aggeratio, & conſtipatio teporem inducit, quo radix & ſeruari, & germen mittere celerius queat. Vnde etiam fit, vt ſi quis per hyemem cucumeris ſemen, in quallis ſitum, aqua irriget tepida, & modo ſoli exponat, modo collocet apud ignem, præcoques admodum cucumeres faciat, ſi tempore congruo idipſum cum quallis in terram dimittet. Vt magni fiant, & molles cucumeres, iubet Theophraſtus paruos abſcondi, ſic enim pars nulla alimenti à ſole detrahitur, nec flatibus reſiccantur, quibus cauſis moles augeri non poſſunt. Ariſtoteles problematum libro quærit, Cur ſi quis cucumeres aut cucurbitas protinus paruas condiderit in terram, maiores multo efficiet? An quia ſpiritus, & ſol exiccando incrementum impediunt, molemque tum minorem, tum criſpiorem reddunt, quemadmodum & arbores, quæ loca vento, ſolique expoſita tenent, quæque in cauis manent, & riguis: alteræ enim magnæ, fungoſæque fiunt, alteræ paruæ & ſpiſſæ. aſt verò in terra occulta, quonam contra afficiuntur, contra euadant neceſſe eſt. Quin ea, quæ vaſis includimus, vt cucumeres in ferulis cauis, aut tegulis, & mala punica, aut quæuis mala in ollis, ampla redduntur, & fungoſa: contrà quæ detecta ſunt, parua ſolidaque augeſcunt nullo ambiente operculo, quod alimoniam faciat largiorem, id etiam obiectum facit, ne pabulum aut euaneſcat, aut areſcat. Cucumeres magnos facies, Quintilii docent, ſi eorum ſemen in caput plantabis. Sed ſi ſub ipſis vas aquæ plenum obruatur, & in eo radices abſconderis, & dulciores, & maiores fieri nouimus. Cucumeres formam accipient loci, in quo ſiti fuerint. cuius rationem libro de cauſis narrat Theophraſtus. illi quoque reſpondent, qui in ferula, vel tubo fictili includuntur, plus enim alimenti præbetur, quoniam nulla pars exhalatur, nec exiccatur, creſcunt verò in longitudinem, & quia nutrimentum facilius recto tramite fluit, & quia nil eſt, quod auocet, aduerſeturque. Quod etiam ab Hippocrate narratur in libro de ſeminis genitalis natura. Ait ſi quis cucumim, cucurbitamque iam deflóreſcentem, matriſque pediculo adhærentem in paruo vaſculo mittat, cauo vaſi illi par, ſimilíſve reciditur, ſi verò quis eundem in maiore vaſculo mittat, quod probè cucumim, cucurbitamve capiat (quod tamen maius, quàm cucumis natura non ſit) cucumis par, ſi-

miliſq; cauo huius vaſis erit, nam quum creſcit cauo illius vaſis hæret & innititur. Quintilii: Transfigurabuntur in quam velis figuram, ſi teſtacea feceris vaſa, eaque paruis adhuc circumpoſueris, & obligaueris, formas enim & characteres implebunt, quare & arundine in longum ſecta, excauataque & compoſita, & coarctata, ſi in eam cucumerem, aut cucurbitam, dum adhuc parua eſt, immiſeris, augeſcens per omnem longitudinem, arundinem explebit. Palladius: Si quis eius flores, ſicut in ſua vite eſt, in forma fictili clauſerit, ac ligauerit, qualem vultum forma, vel hominis, vel animalis, talem cucumis figuram præſtabit. Aliqui florem cucumeris cum viticulę ſuę capite cannis inferunt, quibus prius omnes nodos perforauerint, ibi cucumis naſcetur in nimiam longitudinem tenſus. Creſcunt qua coguntur forma: iidem in fiſtula flore demiſſo, mira longitudine creſcunt. Nos cucumeris florem cum viticulæ ſuæ capitulo arundini, cui nodos articulorum omnes perforauimus, inſeruimus, & ibi cucumis natus eſt, qui in magnam longitudinem protendebatur, nanq; quod latitudini per teretem cannæ anguſtiam demitur, ſecum paria faciens, longitudine repræſentabit. Sic florem ſicut in ſua vite erat, in fictili forma, quæ hominis vultum exprimebat, clauſimus, talem cucumis figuram prętulit, tam nouæ formæ auidus eſt, vt vaſis, cui indideris, æmula facie repręſentet effigiem. Quin & ſaporum differentiam quandam ſemina capiunt, ſi prius macerata & pręparata lacte, vel mellicrato ferantur, vt cucumis, ex Theophraſto: cuius rationem aſſignat, libro de cauſis, mutationem à radice prouenire. Sunt enim radices arborum elementa, elementorum conditionem omnibus ſectari neceſſe eſt. Addo etiam alimentum coctius à radicibus accipi, mutatiſq; ipſis fieri, vt tota arbos mutetur: ab his enim omne alimentum tranſmittitur, diſpenſaturq;, ita vt aquæ copia, & ſolum & cultura radices primum attingant, atq; hinc inito principio, cætera ſubinde mutentur. Columella: Cucumis tener, & iucundiſſimus fit, ſi antequam feras, ſemen eius lacte maceres. Nonnulli etiã, quo dulcior exiſtat, aqua mulſa idem faciunt. Palladius: Semina ſi ouillo lacte, & mulſo maceres, dulces naſcuntur, & candidi. Plinius: Quin lacte & mulſo ſemine eorum biduo macerato. Apud antiquos Græciæ authores ſcriptum eſt ſeri oportere, vt dulciores fiant. Non habebunt ſemina cucumeres hoc modo, vt Quintilii docent: Sarmentum, aut virgultum primum mox vbi increuerit, in terrã defodito, quemadmodum vitis ſarmenta ſolent, vt ſumma pars tantum virgulti emineat, & poſtquam auctum fuerit, ruſus idem, iterum ac tertio defodito, & exortus iuxta medium, & ſuper terram extantes ſecato, ſolumque poſtremum, tertium videlicet relinquito, & habebis cucumeres ſemine carentes. Similiter ſine ſemine eadem facies, ſi triduo antequam ſemines ſemẽ ipſum oleo ſeſamino macerauerís. Sine ſemine naſci Palladius pollicetur, ſi prius eorum ſemina oleo ſabino perungantur, & herba ea, quæ culix dicitur trita confricetur. Plinius: Sunt qui herba, quæ vocatur culix nomine, trita, ſemen eorum maceratum ſeri iubeant, vt ſine ſemine naſcantur.

ſcantur. Sed herbam hanc culicem, vtrum Theophraſtus vocet canopa, veretur Hermolaus, quoniam & cynopa ſcriptum eſt. Theodorus canis oculum, & caninum conuertit, quaſi cynopa non canopa probarit. Olus eſt Theophraſto, primis poſt æquinoctium imbribus germinás, & inter ſpicatas herbas apponit. Ruellius conyzam vertit. In aquoſos cucumeres habebis, ſi vbi ſcrobē foderis, in quem cucumeres plátaturus es, dimidium altitudinis eius paleis aut ſarmentis expleueris, & aggeſta terra plantaueris, & rigaueris. Qui etiam alui deiectionem cibo moliri volunt, radices agreſtis cucumeris in aqua potabili per triduum macerant, & diebus quinq; plantulas huius liquoris hauſtu ſatiant. longeq; magis ventrem purgatione ſollicitabunt, qui dum radices ſua germina fundunt, ablaqueatis tenuibus fibris ellebori potionem adiiciunt, deinde exaggerata terra creſcere patiuntur, ex Quintiliis.

Quintilii: Cucumeres in vini albi feces dulces, & non peruerſas immittes, explerum vas oblines, manebuntq; recentes. Aſſeruantur etiam & in muria. Seruabis etiam in vigore, ſi vas aceri parum habens ſuſpēderis, ita vt acetū non contingát, & vas obleueris, vt nō reſpiret. Hoc modo etiā hyeme recentes habebis: Seruātur in muria, vſq; ad alios fere prouētus, & virides quoq; in ſabulo locis opacis, fœno ſicco operiēre. Plinius: Salgamarii aceto, ſale, & fœniculo, & ſampſuco cōdiunt. Alii trita ſinapi cū aceto: ſed & ſcrobe, opaco in loco, arena ſubſtrato, fœnoq; ſicco opertos, ac deinde terra, virides ſeruari tradunt. *Cōditura.*

Quintilii: Non lædentur à pulicibus, ſi origani ramulos, paruis adhuc exiſtentibus, his propè defixeris, nam & præſentes pulices perdunt, & alios naſci non permittunt. Si ſemina cucumerum ſemperuiui ſucco herbæ rigabis, illæſa permanebunt, ex Florentino. *Infect. remedia.*

De altera cucumis ſpecie. CAP. LXVIII.

NVNC ad aliam cucumeris ſpeciem deueniemus, quum admodum à prioris forma diſtet.

Videtur dracontias Græcis dictus. Refert enim Athenæus Eudemum libro de oleribus inter cucumerum ſpecies illius meminiſſe, ſi de anguineo ſiue ſylueſtri cucumere non intelligit. Mihi Græcis, & Latinis indictus videtur. Neapolitani vulgò *anguria* vocant, deflexo ab angue nomine, quum intortus ad anguis formam creſcat. *Nomen.*

Serpit longis, & viticuloſis ſarmentis, folio cucumeris plantæ rotundiori, pallidioriq;, minus hirſuto, tempeſtiuius fruticat. Iunii principio, floribus luteis, fructu oblongo, duorum cubitorum longitudine, craſſitudine hominis cruris, obtorto, obuoluti anguis figuram imitatur, foris ſtriato, lanuginoſo, & nigro, herbidoque nitore, cute tenui. Putat Matthiolus *anguriam* hanc noſtrā cucumim eſſe ſatiuum, in hanc formam artis mangonio redactum, quippe cucumi in arundinem immiſſo totam explere, & inde ſemina ſata genus effeciſſe. Sed id tam euidenter falſum, vt refelli non mereatur, tum quod *Deſcriptio.*

aliis in locis à nobis probatum eſt, quòd neglecta in ſuam naturam commeat, tum quod folio, fructu, magnitudine, colore, ac pariendi tempore longè ab illo diſta.

Cæl. Sol. Cœlum, & ſolum, vt cucumis, quærit. Nos in Apulia vidimus, tam vaſtæ magnitudinis, vt duos vix aſellus ferret.

Satio. Seritur ſemine Martio in ſulcis: qui inualidi naſcuntur, extirpantur: diſtet alter ab altero oportet paſſus longitudine. Sed cucumis ſeſquipedalis, planta enim huius latius euagatur, & maius accipit incrementum, vbi effloruit, cymas incidunt iuxta flores: nam nouæ, & meliores regenerantur, maioraque fructus accipiunt incrementa.

De melone. CAP. LXIX.

IN cucumerario genere ſunt etiam melones, ſiue melopepones, fructus veteribus Græcis, & Latinis incognitus, à Galeni, & Plinii ætate, qui ferè contemporanei, nobis id genus irrepſit. Luſitani Regis Laburniæ inter alia meridianaq; illius nauigationis miracula, melones in Æthiopia nobiliſſimos haberi prædicant, quorum odore elephantes ſagaciſſimi olfactus, animalia de longinquo ſentiant, aduolantesq; cucumeraria tota depopulātur & proterunt. Galenus eorum cibum minus improbat, quum cucumerum, vt minus humidi nec tam parui ſucci.

Nomen. Galenus μηλοπέπονας vocat. Florentinus Græcus eodem modo. Latini, vt Palladius, melones vocarunt, quaſi μήλωνας, id eſt, pomeos, à malorum figura. Plinius melopeponas vocat, compoſito ex malo & pepone nomine, quum formam & effigiem mali rotundi referat, & genere & ſubſtantia cucumeres, vel maturos pepones. Neapoli *meloni d'acqua*, & *meloni roſſi*, aut *meloni di pane*.

Deſcriptio. Plinii tempore in noſtra Campania, repertum fuit, vt ex eius verbis, quæ ſubiiciam, patebit. Inquit enim: Ecce quum maximè noua forma in Campania prouenit mali cotonei effigie: fortè primo natum, vt audio, vnum, mox ſemine ex illo genus factum: melopeponas vocant, non pendent hi, ſed humi rotundantur, mirum in his, præter figuram, coloremque, & odorem, quod maturitatem adepti, quamquam non pendentes, ſtatim à pediculo recedunt. Noſtrum verò *melone de pane* deſcribemus. Vite ſerpit prælonga, flagellis vltro, citroq; reptantibus, frondibus ferè vitigineis, ſed minoribus inciſuris, ſcabris hirſutiſq;, floribus luteis, particulatim floret, vt faba, fructu cartilagineo, humani capitis inſtar, ac longè maiori, orbiculatim ſtriato, prominulis puluinorum toris, ſtrigilibus in vertice pomi, & vmbilico coeuntibus, ibidemq; ſtellatim decuſſatis, cute aſpera, veluti tuberculis occupata, carne fulua, ſapore mellito, vel ſaccharato, feminibus in vtero liratim digeſtis, copioſis, oblongis, flauis, putamine vel ſi mauis corio obductis, intus dulcis nucleus. Melones verò aquei circinata pomi rotunditate, magnitudine, vt vix brachiis

brachiis complecti poſſis, non tamen torulis ſulcata, ſapore magis peponem quàm antedicti melonis melleam dulcedinem referente, ſed ſucco ſaccharato, cortice coloris herbacei, carne alba, friabili dulciſſimaque.

In duo potiſſimum genera diuidemus. Vnum, quod *melon di pane* diximus, alterum quod *melone di aqua*, vel *ſaracenicum* dicimus. Primum genus in multa & penè infinita diuiditur, color nanq; aliis herbaceus, pallidus, rufus, flauus, albus, cinereus, aliis cutis læuis, aliis textura quadam reticulari, magno Naturæ ingenio prouenit. Pulpa etiam verſicolor, aliis alba, aliis rufa, aliis ex albo ruſeſcens, vel herbacea. Aliis dura, aliis friabilis, aliud moſchi odorem ſpirat. Eſt & aliud genus, quod in ſua terra non matureſcit, ſed laquearibus ſuſpenſum, figura ouali & oblonga, hyeme magna cũ voluptate comeditur. Alterum genus *ſaracenicum* dictum, multis etiam ſcatet generibus: nam eſt & quod ſucco ſcatet ſanguineo, aliud ſemine albo, aliud nigro, eſt quod dulcedinem guſtui tantam repræſentat, vt ſaccharinos vocitent, aliud moſchi odorem halat, eſt etiam quod hyeme ſuſpenſum maturatur, & eſtur. Genera.

Cœlum poſcunt, quale cucumeribus deſtinauimus, ſcilicet calidũ, vel temperatum. Locis frigidis meridiei obſerantur. Cœlum.

Seritur, ex Palladio, locis ſubactis, vel paſtinatis, maximè arenis. Solum minus pingue & ſtercoratum, quale cucumeribus dedimus, at botibus nudũ, gaudet enim libertate, qua poſſit vltro citroque vagari. Fimo corrumpitur odor, & ſapor, & citius matureſcunt: vt ſapidiores naſcantur, oportet eſſe nouale ſolum, & viribus refertum, quales nobis ex Siliceo ponte in Campania dicto deferuntur, prope Auerſam. In Apuliæ Barulo humidis arenis maximi naſcuntur, ſed inſipidi. Solum.

Palladius Martio mẽſe melones ſerendos docet. Diſtẽt inter ſe ſemina duobus pedibus. Seruntur etiam Aprili. Serenda ſemina ex iis fructibus capiãtur, qui potius integri, quàm qui maturitate aperiuntur, corticemq; habent durũ, firmum. Semina ſint grauia, & quæ aquis iniecta, ſidant, quæ ſuperfluitant, reiiciantur vt inania. Sint recentiora quæ haberi poſſunt, eaque fructus parte tollantur, quę hęret pediculo. Rigare oportet, vbi pluuiæ deficiẽt, ſed quando fructus concoqui cœperit, his pluuiæ aduerſiſſimæ ſunt: nam mignaui, & inſipidi naſcuntur. Mirum quòd ex eadem planta perpauci optimi præſtant. Satio.

Florentinus Græcus: Roſarum fragrantiam ſpirare facies, ſi ipſorum ſemen cum aridis roſis depoſueris, & miſta plantabis. Palladius: Odorati autem fiunt, ſi eorũ ſemina multis diebus inter roſæ folia ſicca ſepeliantur. Vt moſchi odorẽ ſpirent, ſeminibus ex ea parte, qua germinant, apertis, & roſacea ſtillatitia aqua maceratis, quæ moſchi odorem exceperit, pangantur. Fructus dulces efficies, ſi ipſorum ſemen lacte, & melle maceraueris. Semina eius mulſo & lacte per triduum maceranda ſunt, & tunc iam ſiccata ponenda: hinc ſuaues efficientur ex Palladio. Vt præcoques melones habeas, ſuper calidi fimi aggeres, paululum terræ indas, quando è ſtabulis extrahuntur, in ea terræ parte plan- Ars.

tentur ſemina, quæ fimi caliditate cito naſcentur, ea à rore noctu cadente defendas, vbi cadere deſierit, tranſplantentur eodem fimo, & terra, vbi coaluerunt, & citius naſcentur. Fiunt & arte melones, vt ſupra de cucumeribus diximus, quorum ſemina corio vacant, vt ſine labore, & impedimento corticum mandi poſſint ſapidiſſimè. Hoc genus Neapoli viſitur, exoptaturque ad condituram ſaccharinam. Fiunt & melones, qui in vtero alterum geſtent, eodem pediculo dependentem. Fiunt & melones, qui eodem modo cucumeres habent. Faciendi modum in arborum fructibus docuimus.

De cucurbita. CAP. LXIX.

CVCVRBITA etiam cucumerum generi tribuitur. Iacent, creſcuntque eædem & pendent, quamuis grauiores etiam iis, quę in arboribus gignantur, ex Plinio. Cucurbitarum numeroſior vſus, & primus caulis in cibo, cortex viriditener: deraditur nihilominus in cibo. Cibos ſalubres, ac leues pluribus modis exiſtimant, qui perfici humano ventre non queant, ſed non intumeſcant: cibis quo longiores, tenerioresque, eo gratiores, & ob id ſalubriores, quæ pendendo creuêre, minimumque ſeminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Galenus. Cruda inſuauis, ſtomachoque pernicioſa, quapropter elixa, ſartagine frixa, toſtáve veſcitur, & ſaporis expers, ideo multos parandi modos aſciſcit. Sinapis acrimonia, aut ſalſamento aliquo conditur, quorum ſibi facilè conditionem recipit, & nullo ſapore imbuta inter aſſandum magnam humoris aquoſi vim remittit. Non diu perſiſtit in aluo, quod lubricos & parum tenaces efficiat meatus, quibus delapſa facilè euadit.

Nomen. Theophraſtus κολοκύνθα, & κολοκύνθη, vt etiam Dioſcorides Atticè κολοκύντη. Vocabulumque Græci ex aduerſo poſuere, quod ſcili et pumili, & breues ſint partus, quum ipſa corporis mole omnes herbarum, arborúmve fructus videatur ſuperare. Megalopolitani σικυώνην dicunt, authore Athenæo, & Helleſpontii rotundas κολοκύνθας, longas verò σικύας. Latini cucurbitam à concuruatu haud dubie dixerunt, quod facilè, ſi quid obſtiterit, quo minus extendãtur, concurueſcant. ex Varrone. Itali *Zucca* Neapolitani *Cocuzza*.

Genera. Theophraſtus alios eſſe, qui dicant cucurbitæ genera non eſſe, alios qui dicant eſſe ſcribit, ſed in vno eodemque genere, alias meliores, alias deteriores affirmat. Sed primum in ſatiuam, & ſylueſtrem partiemur. In ſatiuis duo alia prima genera, Plinio camerarium, & plebeium. Camerarium tenui pediculo, libratur pondus immobile auræ, plebeium verò, quod humi repit. In his ſunt vernaculæ, peregrinæque. Vernacula prima ventroſa eſt, & rotunda, quæ in ventrem creſcit, mira amplitudine turgeſcens, altera ab obliquo fructu, longam dicimus, & libertate penſili conceſſa, viſa Plinio nouem pedum longitudinis. Eſt & ſeſſilis pyriforma turbinata, cuius venter in orbem collectus poteſt

teſt lagenaria dici, quod ſæpius lagenæ officio fungatur. Columella Alexãdrinas vocat, ad vſum vaſorum idoneas. Plinius: Nuper in balnearum vſum venere vrceorum vice: iampridem verò etiam cadorum ad vina condenda. Sunt ex peregrinis maioribus noſtris indictæ, tanta naturæ varietate, quaſi ad ſui variationem ludentis, Turcicæ dictæ, ſubrotundæ, paruæ, & veluti anguina vernatione pluribus in locis per plagulas interlitæ, carne firmiore, pulpaque in qua ſemina, vt phaſeolorum, rubicundiſſima. Sunt Indicæ. Eudemus Athenienſis libro de cibis, cucurbitam Indicam vocauit, quod eius ſemen ex India primùm allatum fuerit, ex Athenæo. Eſt & Neapoli nuper allatum genus vnum cucurbitarum, ſpecie ouata flauum, quarum medullæ pulpæque poſt corticem in vermiculos, vel funiculorum ſpeciem efformatur, vt funis capite arrepto ferè tota diſſoluatur, non paruo naturæ miraculo, nec minus gratioris guſtus, quàm formæ gratia exoptantur. Syluestris eſt duplex, κολοκυνθὶς, quæ folia ſarmentáve ſatiui cucumeris emittit, per terram repentia, diuiſa, fructum in ſpeciem mediocris pilæ conglobatum, vehementer amarum, ex Dioſcoride. Hippocrates eam σικυώνην, Galenus σικυωνίαν, & κολοκύνθην ἀγρίαν, Altera σομφὸς Græcis dicta ob inanitatem, digitalis craſſitudinis: non niſi in ſaxoſis naſcens. ex Plinio.

Theophraſtus breui radice inniti dixit, & ſi ſuperna parte amplietur, luxurieturque. In olerum genere incommutabilis manet. Plinius reptantibus flagellis, ſcandentes parietum aſpera in tectum vſque, natura ſublimitatis auida. Vires ſine adminiculo ſtandi non ſunt, velocitas pernix, leui vmbra cameras & pergulas operiens. Addimus nos: Folio amplo perſonatæ haud diſſimili, flagellis, & viticulis cum cucumere conuenit, caduca ſui ſorte humi ſerpit, & niſi ſit frutice vicino, perinde quaſi adminiculo fulta, fertur per terram, quum verò datur facultas erigendi, in altum ſe extollit, peculiaribus viticulis, & clauiculis quicquid adepta eſt, complectitur, & lapſu erratico, & multiplici intricans irretit, flore albo, fructu coloris primùm herbacei, paulo pòſt flaui, qui vel in pyri formam turbinatur, aut in longum porrigitur, aut in orbem collectus intumeſcit, aut breui craſſamento cogitur. *Deſcriptio.*

Æquè ac cucumeres hyemem odit. Plinius. Apud Athenæum Diocles optimas naſci cucurbitas apud Magneſiam dixit. Calido cœlo & loco meridiei oppoſito lætius aſſurgunt, vel ſaltem temperato. *Cælum.*

Solum pingue cucurbitis Palladius tribuit, ſtercoratum, & humidum. Sed ſine aquis fructum iucundioris ſaporis præbere dixit Columella. *Solum.*

Theophraſtus ex tertia ſementi eſſe dicit, quam æſtiuam appellãt: Et menſe Martio fit. Quinto, ſexto, vel vt alii volunt ſeptimo à ſatione emicat die, ex rectiori ſemine celerius: nam eius ſemen infirmum, vt cætera æſtiua. Columella: Cucurbitæ copiam aquæ nactæ, minorem curam deſiderant: primo quoque tempore, non tamen ante kalendas Martias ſemen ponendum eſt, vt *Satio.*

deferri poſſit æquinoctio confecto. Sin autem ſicco loco ſeri debebunt, quo rigationem miniſtrari non expediat, menſe Februario ſeſquipedali altitudine ſulci fodiendi ſunt. Poſt idus Martias tertia pars ſulci ſtramentis inditis regenda, mox ſtercorata terra vſque ad dimidium ſulcum aggeranda, poſitiſque ſeminibus, tandiu eſt aqua præbenda, donec enaſcantur, atque vbi conualeſcere cœperint, adiecta humo, incrementa eorum proſequenda ſunt, donec ſulcus coæquetur. Sic exculta ſemina ſine rigatione tota æſtate ſatis valebũt. Palladius: Vbi adoleſcere cœperint adminiculis adiuuentur. Plinius: Cucurbitæ ſeruntur ſemine, in terra ſeſquipedali foſſura, inter æquinoctium vernum, & ſolſtitium. parilibus tamen aptiſſime, aliqui malunt ex kalend. Martii, & per quinquatrum ſerere. Cuſtodiendum eſt, vt quamminimè ad eum locum, in quo cucurbitæ conditæ ſunt, mulier admittatur: nam ferè contactu eius langueſcunt incrementa virentium. Si verò in menſtruis fuerit, viſu quoque ſuo nouellos fœtus necabit, ex Columella. Aquæ experimento ſcilicet quæ merguntur, vel quæ innatent ſerenda ſemina ſeligantur. Diſtent ſemina quatuor pedum interuallo inter ſe, tribus digitis latitudine, in profundum cooperiantur. Si verò ſiticuloſa fuerint loca, rigationem miniſtrare diligenter oportet, quare fictilia vaſa, aquę plena, iuxta ponenda ſunt, faſciis inditis, quę perpetim humorem inſtillent. Palladius: Quæ ſeruantur ad ſemina vſque ad hyemem in ſua vite dependeant, deinde ſublatæ in ſole ponantur, aut fumo: aliter ſemina putrefacta depereunt. Vt copioſiores afferat fructus, iuxta flores decidantur flagella, ſic ſpiſſior fructus, & diutius durabit.

Art. Vt cucurbita vaſtioris incrementi fiat, de media cucurbitæ parte ſemen inuerſo cacumine ponito: at ſi eſculentæ merci præparaueris, recto cacumine de collo cucurbitæ ſumptum ſemen ſerendum erit, quo prolixior, & tenuior fructus eius enaſcatur, qui ſcilicet maius cæteris pretium inuenit. Idque carminibus ſatis eleganter in ſuo hortulo explicauit:

Vna neq; eſt illis facies: nam ſi tibi cordi
Longior eſt, gracili capitis quæ vertice pendet,
E tenui collo ſemen lege. ſiue globoſi
Corporis, atq; vtero nimium quæ vaſta tumeſcit,
Ventre leges medio, ſobolem dabit illa capacem
Narycię picis, aut Actæi mellis Hymeti,
Aut habilem lymphis hamulam, Baccóve lagenam.

Palladius: Hoc in cucurbitis inſigne eſt, quod longas pariunt, & exiles ſemina, quæ in earum ceruice naſcuntur: quæ in ventre fuerant, cucurbitas faciũt craſſiores: quæ in fundo, latas, ſi inuerſis cacuminibus obruantur. Plinius: Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt, item ab imis, ſed non comparandas ſupradictis. quæ in medio, rotundas: quæ in lateribus, craſſas breuioreſque. Vt cucurbita magna, & tenera fiat, idem faciendum quod in cucumere diximus. Theophraſtus: Idem cucurbitis eueniet, ſi paruas abſcondas, vt nulla

pars

pars alimenti à ſole detrahatur, nec flatibus reficcetur, quibus de cauſis moles augeri non poſſunt, vt arboribus euenit, quæ locis, ſoli, ventoq; expoſitis manent. Nec cucurbita (vt Quintiliorum fert opinio) ſemen alet, ſi primum more vitium ſarmentum ſicinhumetur, vt ſolum eis caput extremum promineat; ruſumque quum adoleuerit, iterum ac tertio defodiatur. Sed danda eſt opera, vt quæ adnaſcentur propagines, in medio & ſuper terram ſecentur: ſola poſtrema, id eſt, tertia relinquatur, ita curatæ fructus ſine inteſtinis ſeminibus creabunt, ſolis cartilaginibus contentæ. Sine ſemine etiam naſcentur, ſi per triduum antea ſpargenda ſemina oleo ſeſamino macerentur, ita prolem ſeminibus orbam parient. Si florem, vel primum fructus rudimentum, ſicut in ſua vite eſt, cum viticularum ſuarum capitibus inſeras arundini, cui primum omnes nodos perforaueris, ibi coaleſcet in nimiam longitudinem prorenſa. Plinius: Cucurbita quoque omni modo faſtigiatur, vaginis maximè vitilibus, coniecta in eas poſtquam defloruit. Creſcit qua cogitur forma, plerunque & draconis intorti figura. Quintilii, Si quis cucurbitas præmaturas habere voluerit, ineunte vere terram cribratam, & ſtercoratam fictilibus, aut cophinis obſerat, modicumq; præbeat humorem: deinde calidis diebus, & inſolatis, aut imbre modico pluentibus ſub diuo ponat. Cæterum ſolis occaſu, ſub ædificiũ tectũ referat, idq; tandiu faciat, ſubinde rigans aqua, dum frigora, tempeſtates, & gelicidia diſcuriantur, poſtea quum primum opportunitas vacabit, totos cophinos, & fictilia labro tenus demittat in terram, reliquamq; impendat diligentiam: ſic enim præcoquem fructum habebit. Si luxuriantes earum viticulas putaueris, longè celerius ſuos edent fructus. Lagenariæ fient cucurbitæ, ſiue turbinata pyriforma, ſi arctè funiculum illigaueris in ea parte, quam deſiderabis anguſtam. Deinde ſicca, & carne exinanita peregrè proficiſcentes vrceorum vice vti poſſunt, quo per vias à ſitis iniuria ſe vendicare poſſint: præterea condẽdis ſeminibus, & ſali, ruſticæ ſupellectili. Scribunt Quintilii: Si aluum vis purgare, ſemina in ſcammonio diu noctuque madefacies. Vt cucumeres, ita & cucurbitę diu aſſeruantur, ſicut diximus, ſi apud puteum ſerantur, & intro immittantur.

Recentium diſſectæ taleolæ in feruentem aquã fundantur, dein exemptæ, *Conditura.* vbi ſub dio totã noctem refrixerint, in acri muria conditæ merguntur, ita diutiſſimè ſeruãtur: ex Quintiliis. Athenæus refert demiratos cõuiuas ſuos, quod Ianuario menſe virides oblatæ eſſent menſis, peculiaris ſucci nõ immemores, nec proprium ſaporem ementitæ, quod olitorum ſtudio, qui artem hanc percallerent, referendum putabant, erant enim à ſalgamariis aſſeruatæ, quamuis à Nicandro in ſecundo Georgicorum ſuorum modus eſſet deſcriptus. Cucurbitas aere prius aſſiccatas, & funiculo transfixas fumo appẽdi iubet; vt refertæ iis ollæ hyeme habeantur.

De fungis. CAP. LXX.

INTER cartilaginea referemus & fungos, nec niſi ſupra terram totus eſt. Diocles Cariſtius inter ruſticas dapes recenſet, Athenæus. Nunc autem ſua iucunditate tam moroſo diuitum palato placent, vt eos in mortis diſcrimina ſæpius adducant. Euripides, quum in Icarum inſulam adnauigaſſet, matremq́ cum duobus filiis, & virgine fungorum eſu mortuos vidiſſet, hoc epigramma feciſſe dicitur apud Athenæum,

Sol qui perpetuo cœlorum tramite curris,
An viſum facinus huic ſimile antè tibi eſt?
Pars eadem lucis geminos cum virgine fratres
Abſtulit, & matrem: quatuor vrna tegit.

Libuit Plinio coquendi dare aliquas communes in omni eorum genere obſeruationes, quando ipſæ ſuis manibus deliciæ præparant hunc cibū ſolum, & cogitatione ante paſcuntur, ſuccineis nouaculis, aut argenteo apparatu comitāte. Noxii erunt fungi, qui in coquendo duriores fient, innocentiores, qui nitro addito coquentur, ſi vtique percoquantur. Tutiores fient cū carne cocti, aut cū pediculo pyri, proſunt & pyra confeſtim ſumpta. Debellat eos & aceti natura, cōtraria iis. Diphilus Medicus iis, qui hoc cibo ſtrāgulantur, remedio eſſe dicit aquæ mulſæ, nitri, & aceti potū, ita vt in vomitione reddatur: itaq; parari debēt ex aceto, aqua mulſa, vel melle, & ſale, ex Atheneo. Apicius de fungorū apparatu hęc habet: Fūgi farnei elixi, calidi exiccati in garo cum pipere excipiuntur, ita vt piper cū liquamine feratur. Aliter: In fungis farneis, piper, carenū, acetū, & oleū laudantur. Vel fungi farnei elixi ex ſale, oleo, mero, & corianno cōciſo inferuntur. Fungoſq; boletos, carenum; faſciculū corianni viridis vbi ferbuerint, exempto faſciculo inferes. Vel boletorum coliculos, liquamine, vel ſale aſperſos inferunt: vel boletorū thyrſos conciſos in patellā, ouaq; perfundes addito pipere liguſtico, modico melle, & liquamine, temperabis oleo modico. Platina coquendi rationes aliquas affert. Cum ſuccoſa illa thyrſi parte, qua terræ inhęret, in aqua primum cum excauato pane, cumq; pyris, aut pyrorum ſurculis, ac pediculis coquendi ſunt. Allium quidam indunt, quod obſtare venenis putatur. Elixi ac ſaliti in oleo aut liquamine friguntur, fricti moreto viridi, quod ſalſam vocant, aut alliato ſuffunduntur. Sunt etiam qui eos ablata pelle, aut ſuperiori folliculo, indito ſale, atque oleo ſurſum verſum in carbonibus decoquant, pipereq́ue aut cinnamomo aſperſos deuorent.

Nomen. Græci μύκητας ab enſis capulo, vel ſummo vertice vaginam occludēte, appellarunt. Significat μύκης enſis manubriū, ſicuti ex Herodoto liquet, vnde & Mycenas nuncupari credunt, quod ibi à Perſeo ſint conditæ Mercurrii præcepto, vbi excidit gladii manubrium. Poetæ γηγενεῖς vocant, hoc eſt terræ natos: nam quorū pater ignotus eſt, filios terræ vocare ſolent. Quod Cicero ad Atticum in epiſtola confirmat. Porphyrius θεοτρόφους deorum filios, quod ſine ſemine prouenire videantur. Latini fungos vocant, nomenq; (aliquorum opinione) à funere deducitur, quod ſuo veneno ad funùs veſcentes ducant. Italis *fonghi*.

Nunc

Nunc genus, ſuis verò particulatim tractationibus ſpecies ſubſcribemus. Theophraſtus cortice, medulla, neruo, & vena carere dixit, ac radice penitus. Sed Athenæus, Theophraſti teſtimonio fretus, leui cortice eſſe dicit ſine radice, ſed principium habere ſuæ pullulationis caulem in longitudinem protenſum, atq; per ipſum vimen ſe extẽdere. Phanias verò: neq; florem, neq; ſeminũ veſtigia demõſtrare. Quod falſum eſſe iã alibi diximus, quippe ſemen afferunt. *Deſcriptio.*

Fungorum pernicioſa natura. Nos paucis genera perſtringemus. Fũgorum genus, vel naturæ, vel artis opus. Sunt enim ægiritæ ex induſtria, vt dicemus. Naturalium duplex diſcrimen, Dioſcoride authore. Ait enim. Qui mandũtur, aliquãdo perniciales ſunt. Letales multifariam virus cõtrahunt, vel vbi clauus ferreus, in quo ſit rubigo, vel vbi putridi pãni, vel ſerpentũ latibula, & caua, vel ſi iuxta arbores erũpunt, qui noxios priuatim pariunt fungos. Omnibusq; iis colluuies quædã inſidet, & ſpuma. iidẽq; à carptu celeriter cõputreſcunt, atq; marcore vitiantur. Plinius à Dioſcoride, & aliis excipiendo hæc habet: Pernicialia prorſus improbanda: Si enim caligaris clauus ferriue aliqua rubigo, aut panni marcor adfuerit naſcenti, omnẽ illicò ſuccũ alienum, ſaporẽq; in venenum cõcoquit, deprehendiſſeq; niſi agreſtes poſſunt, atq; qui colligunt. Dicũt ipſi alia vitia, nunc quidẽ ſi ſerpentis cauerna iuxta fuerit, ſi pateſcentes primo adhalauerit, capaci venenorũ cognatione ad virus accipiendũ, itaq; caueri conueniet, priuſquã ſe cõdant ſerpẽtes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores, fruticésve ab emerſu earũ ad latebrã vſq; vernantes, & vel fraxini tantum folia, nec poſtea naſcentia, nec antè deficientia. Quorũdam ex his facile noſcũtur venena diluto rubore, rancido aſpectu, liuido intus colore, rimoſa ſtria, pallido per ambitum labro. Non ſunt hæc in quibuſdã. Siccíq; & nitri ſimiles, veluti guttas in vertice albas ex tunica ſua gerunt. Vnde à peritis regionum legendi ſunt: arborum verò, quæ varios fungos parere ſolent, qui cibis abdicantur, ſparſim authores meminère Nicander in Georgicis ſuis, Athenæo referente. *Genera.*

——oleis inimica propago,
Quercu, & punicea malo triſtiſſima peſtis,
Ilicibusq; venit fungus grauis, humidus, atq;
Letifer.

Plinius, Robur, cupreſſus, & pinus noxios pariũt, itẽ fagus. Theophraſtus, Robur è radicibus, & iuxta radices emittit fungos. Auicenna ex oliua improbos, Platina noxios emitti. Sed edules autumnali, vel verno tempore naſcuntur. Dicemus de autumnalibus, qui primis imbribus naſcuntur. Horum genus tripliciter partiemur, vel enim in pratis, vel arboribus, vel lapidibus adnaſcuntur. Dicemus primo de pratenſibus, quum ſint laudabiliores. Horatius:

——— pratenſibus optima fungis
Natura eſt, aliis male creditur.

Pratenſium optimi, quiq; principatum tenent, boleti ſunt dicti à Latinis, à Græcis verò βωλῖται, Galeno, & Paulo Æginetæ ſuo aſſeclæ. Sunt qui dictum

volunt ἀπὸ τῆς βώλου, quod glebam, & priuatim rubricam illam, vulgò bolos dictam, ſignificat, vnde colos boleti. Neapolitani *ouole*, & *boloccioli* vocant: ita enim ouorum vitellū dicunt, cuius formam præ ſe ferunt. Quantum olim exiſtimati fuerint, indicat vel illud Martialis,

Argentum, atque aurum facile eſt, lanamq́; togamq́;
Mittere, boletos mittere difficile eſt.

Plinius, Inter ea, quę temere manduntur, boletos merito poſuerim: optimi quidē hos cibi, ſed immenſo exēplo in crimē adductos, veneno Tiberio Claudio Principi per hāc occaſionē à coniuge Agrippina dato. Origo talis eſt. Voluā terra ob hoc prius gignit, ipſum poſtea in volua, ceu in ouo eſt luteū: nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rūpitur hæc primò naſcente, mox in pediculo corpus abſumitur, raroq; vnquā geminis ex vno pede. Origo prima, cauſaq; è limo, & aceſcente ſucco madentis terræ, aut radicis fermè glandiferę, initioq; ſpuma lentior, dein corpus mēbranæ ſimile, mox partus. Ortus occaſusq; eius omnis intra dies ſeptē eſt. Robur boletos ꝑducit circa radices. Glaucia ſtomacho vtiles putat boletos. Galenus: omniū fungorū minimè ſunt noxii. Sed nequis eis largius vtatur, praui enim ſunt ſucci, atq; interimere poſſunt, variè condiuntur, vt ea, quæ nulla inſigni qualitate prædita ſunt. Eadēq; Paulus aſſerit. Succedunt quos Gręci *ἀμανίτας* vocāt, Latini ſuillos, quos ad hūc vſq; diē Neapolitani vocant *filli*, & *ammoniti*. Apicius farneos fungos vocat, vt ſuſpicor, à farno, roboris genere. Dixit enim Plini⁹ robora eos ꝑducere. Proximi bonitate iā dictis. Galen⁹: ſecūdi poſt hos ſunt amanitæ. & Paulus, Colore ſunt fuliginoſo, pediculo omniū craſſo, orbe, vt ſępe humanū caput ęquiparēt, infra colore nigro, vireſcente. Quum elixantur fiūt mucoſi, naſcuntur in ſyluis, vbi ſolū incultū. Nicander eum non torreri debere dixit, ex Athenæo. Plinius venenis accommodatiſſimū. Familias nuper interemere, & tota cōuiuia, Annęum Serenum pręfectum Neronis vigilū, & tribunos, & centuriones. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Siccantur pendentes ſuilli iunco transfixi, quales è Bithynia veniunt. Suilli gulæ nouiſſima irritamenta. Circa roborum radices gignuntur. Tutiſſimi, qui rubent callo, minus diluto rubore, quàm boleti. Mox candidi, velut apices flaminis inſignib. pediculis. Hos Neapolitani *conocchielle* vocant, longo enim prodeunt pediculo, callo corporis in turbinem mucronato, à neto fuſorum glomere, *conocchia* vulgò dicto, ita vocāt, placentq́; moroſo diuitū palato. Sunt & in fungorum genere à Gręcis dicti pezicæ, qui ſine radice, aut pediculo naſcuntur, ex Plinio. Nūc aliquos ſubiūgemus antiquis indictos. Eſt fungorū ſpecies, Neapolitanis *gallinaccia* vulgo dicta, mirabili profectò forma, vt neſcias cui aſſimiles, ad magnā creſcit altitudinē, vt brachiis diductis vix homo complecti poſſit: pondus ſexaginta librarum, non orbiculari forma, vt cæteri, ſed veluti manus in digitos plures diducta, vt quercus frondibus aſſimiletur, albi, calloſi, vt vix integro vniuerſa familia veſci poſſit. *Gallinella* verò parua eſt forma, ſpongiis vel naſcentibus porris perſimilis,

milis, quatuor digitorum longitudine. Naſcuntur autumno locis vmbroſis. Eſt & fungus, quem *piperitum* vocant: nam veſcendo linguam vellicat, ac ſi piper voraremus, ac fauces incendit: naſcuntur autumno, coloris albi, vulgò *peperella* dicunt. Eſt & candidus, odoratiſſimus, orbem vix vtraq; manu, diductis pollice & indice cinges, tam eſu ſuauis, vt crudus edatur, præbetur ægris innoxiè, incolæ *richione* vocant, quaſi magnum fungorum regem dicas. Qui vulgò *gallucci* dicuntur, candoris ſunt immaculati, binis, aut ternis, ab vno pediculo iunctis, forma non rotundi, ſed veluti galli criſtæ, vnde nomen ſumpſiſſe ſuſpicor, croci odore, coma velut villoſa. Sed ne moleſti ſimus, ſumma eſt, quòd vnaquæq; regio ſuos populares habet.

Nunc ad aliud genus deueniendum, quod ſcilicet circa arbores adnaſcitur. Nicander maximè fungos, qui ficui adnaſcuntur, laudat, inquiens:

Quum fuerit ficus multo ſub ſtercore tecta,
Si mox perpetuo fructu conſpexeris illam,
Innocuis ſurgent radicibus vndiq; fungi,
Quos tu ne vertas, radicem cædito nullam.

Plinius non ſolùm ex ficus arbore, ſed his aberit, inquit, veneni argumentum, quo ſimilior fuerit arborum fici. Quidam diſcreuere arborum generibus, fico, ferula, & gummi ferentibus. Populus alpina fungis naſcentibus laudatiſſima. Quercus probatiſſimos, inquit Plinius. Sed apud nos noxii ſunt, nec ſcio cur quercus probatiſſimos ab eo producere dicatur, robur verò noxios, quum eiuſdem generis ſit, ne dicam idem. Diphilus medicus: Familiares, & innoxii creduntur, recentes, minutiſſimi, molles, friabiles, qui in vlmis & piceis naſcuntur, ex Athenæo. Sed omnium optimi, qui in ſambuci radicibus adnaſcuntur, & hyeme edimus.

Poſtremum genus è ſaxis naſcitur. Præciditur ad eſum, alius ſubnaſcitur, ſemperq; nouos producit, reſtibili fœcunditate, ſeptem diebus perficitur, ſexies anno demetitur, terra dodrante operitur. Neapoli afferuntur ex Veſuuio monte lapides, Surrentum ex Fageto altiſſimo ſui tractus monte, Abellini ex Parthenio monte, in Apulia ex Gargano & celſioribus montium partibus: nam ſaxa, vbi ſemel produxiſſe vident, ſuffodiunt, & venales exportant. Naſcuntur aliquando non pileati, ſed turiones vt aſparagi, & in ramos diuiſi.

Nunc & genera indicabimus, quæ verno naſcuntur tempore. Plinius. Nec non & carnoſa aliqua appellabimus, vt ſpongias in humore pratorum enaſcentes. Naſcuntur Martio menſe, eiſq; veſcimur quadrageſimalibus ieiuniis. A ſpongiarum ſimilitudine *ſpongiolas* dicimus. Strobilos magnitudine, & formam præferunt, vt trium librarum pondus ſæpe expleant. foraminibus peruiæ, & vacuæ ſunt. Simul & cum his naſcuntur, quas vulgò *monacelle* vocamus, colore nigro, cauli ſex foliolis rotundis per centrum annexis hærentibus, ſed ſapore inferiores. Sunt & omnium fungorum optimi, qui vulgò *virni* dicuntur, quod verno tempore naſcantur, Romanis *prignoli* dicuntur, primis Apri-

li imbribus erumpunt, odorati, guſtui ſuaues, & innocui, naſcuntur in ſyluis, ſub arborum vmbris: vbi ſemel naſcuntur, quotannis repullulant. Aliquando cæſis arboribus è loco euaneſcunt. Solum, in quo naſcuntur, cinerei coloris. Hermolaus innocentiſſimos dixit, qui è rubis vere naſcũtur, rotunditate cluſili, quos inde *prunello*, & *ſpinulos* vocãt, & è carduis, quos inde *carduelos* vocãt.

Ars. Poſtremo eos proſequemur, quos ars reperit. Dioſcorides tradit eſſe qui dicant, vtriuſq; populi, albę nigræq; cortices in minutias conciſos, & ſegeribus ſtercoratis inſparſos, fungos vtiles, innocenteſq; parere toto anno reſtibiles. Ait Tarentinus: Fermento in ipſis populi nigræ truncis, iuxta terram reciſis aqua diluto, protinus coaleſcunt ægiritæ. Additq;, ſi montanum aruum, multis calamis, ſtipulis, & fruticibus ſcatens, quum cœlum imbres parturit, incendatur, permulti ſponte naturæ prorumpent fungi: ſi tamen aruo iam ignem experto, non ſubſequitur imber, qui impendere videbatur, aqua linteo raro ſtillatim imbris imitatione conſpergenda, iis incenſis locis, naſcenturq; fungi quidem, ſed aliquando deteriores, ſiquidem meliores in hoc genere ſunt, qui imbre aluntur.

De tuberibus. Cap. LXXI.

POst fungorum aggrediemur tuberum tractationem. Ferè eodem in genere ſunt, eodemq; ferè malo placent. Iuxta illud Martialis,

Rumpimus altricem tenero de vertice terram,
Tubera: boletis poma ſecunda ſumus.

Decens erat, priuſquam genus cartilagineum, quod ſub terra occulitur, aggrederemur, de tuberibus alloqueremur, quæ non niſi radices ſunt. Galenus radicibus aut bulbis annumeranda dicit, innoxia & inſipida eſſe, proinde, qui ipſis vtuntur ad excipienda condimenta vtuntur, alimentumq; quod ab ipſis in corpus diſtribuitur, nullam inſignem qualitatem habere. Platina vino lota ſub cineribus coquenda dixit, & ſale ac pipere aſperſa adhuc calida in conuiuiis poſt carnium eſum comedenda. Apitius, Tubera elixabis, ſale aſperges, ſurgulo infiges, ſubaſſabis, & mittes in caccabum, oleum, liquamen, careum, vinum, piper, & mel, quum ferbuerint, amylo elixabis, tubera exornabis, & inferes. Vel tubera elixabis, & aſperſo ſale in ſurculis affiges, & ſubaſſabis, & immittes in caccabum liquamen, oleum, carenum, vinum modicè, & piper confractum, & mellis modicum, feruere permittas, quum ferbuerit, amylo obligabis, & tubera compinges, vt combibant, illud exornabis, quum bene ferbuerint, inferes. ſi volueris eadem tubera omento porcino inuolues, aſſabis, & ſic inferes, & alia. Credidit antiquitas cognationem illius aliquam cum cœlo eſſe, nec niſi tonante Ioue naſci, vt in Satyra Aquinas Poëta:

Et faciunt lautas optata tonitrua cœnas.

Cuius cauſam ſympoſiorum quarto Plutarchus peruestigat, aitq; complures aſſeuerare tonitru perinde quaſi inſolatione, vel aëris impulſu terram hiaſce, ſic rimis ſolo fatiſcente ſolere coniici, qua parte tubera latitarent. quapropter

pter

pter tonitru gigni tubera, non oſtendi vulgus opinatur, nó ſecus, quàm ſi quis exiſtimet imbres cochleas creare, potius quàm illectas humore ex maceriis, & ſepibus in lucem euocare. Agemachus rem confirmabat experientia, ac miraculum quidem cenſebat, cui tamen fides non debeat derogari, ſiquidem permulta tonitrus, & fulminis prodigia conſpiciuntur, quæ cœcas habent cauſas, & cognitu difficiles, vel quorum nemo prorſus rationem poteſt inire: etenim bulbus, inquit, qui derideri ſolet, ac in prouerbium abiit, non exilitate ſua fulmen vitat, ſed occurſante diſcordantium virium miraculo: veluti ficus arbor fulmine non icitur. Sic cœleſtibus aquis, tonitru, fulgetro, calore, & ventorum impetu, penitus in terræ viſcera compulſis humum in ſe colligi dicebat, & globoſas quaſdam collectiones, abſceſſusq; fungoſos excitare, quemadmodũ in corporibus calor & ſanguis ſæpe ſtrumoſa, glanduloſaq; tubercula creãt, itaq; tubera non ſine calore neq; ſine aqua gignuntur, ſed à terra pariente, permutataq; corporum incrementa capeſſunt, huius itaq; fermento cœleſtis imbris imbuta terra globatur, & caloris adminiculo humor terreus in hæc tubera coaleſcit. Plinius: De tuberibus hæc traduntur peculiariter, quum fuerint imbres autũnales, ac tonitrua crebra, tunc naſci, & maximè è tonitribus, nec vltra annũ durare. Athenęus autumno, quũ imbres & tonitrua inceſſerint, gigni, vere iam vegeta ad vſum promi. Si maxima tonitrua fuerint, maxima erũt, ſi magna, magna, vnde illa præcipua generationis cauſa videtur. Plinius: Creſcãt ne, an vitium id terræ (neq; enim aliud intelligi poteſt) ea protinus globetur magnitudine, qua futurũ eſt, haud facile arbitror intelligi poſſe. Putreſcẽdi etiam ratio communis eſt iis cum ligno. Laertio Licinio prętorio viro iura reddẽti in Hiſpania, Carthagine, paucis hinc annis ſcimus accidiſſe mordẽti tuber, vt deprehenſus intus denarius primos dentes inflecteret: quo manifeſtũ erit terræ naturã in ſe globari, quod certum eſt ex iis, quæ naſcuntur, & ſeri non poſſunt.

Græcis ὕδνον, & οἴδνον dictum videtur. οἴδνον ab οἰδαίνω, id eſt, tumeo. Græci Poëtę γηγενεῖς, id eſt, terræ natos dixerunt. Porphyrius θεοτρόφυς, id eſt, deorum filios: rationem diximus in fungis. Latini tubera vocant. Itali *tartufi*. *Nomen.*

Phanias, ex Athenęo, neq; florum, neq; ſeminum veſtigia oſtendere dixit. Dioſcorides ita deſcribit: Tubera rotundę radices ſunt, ſine foliis flaueſcentes, vere fodiuntur, cruda & cocta eduntur. Theophraſtus: Radix proculdubio eſt, & ſi radicis nullam habeat formam. Plinius: vndique terra circumdata, nullis fibris nixa, aut ſaltem capillamentis, nec vtique extuberante loco, in quo gignuntur, aut rimas agente, neque ipſa terræ cohærent, cortice tamen includuntur, vt planè nec terram eſſe poſſimus dicere, nec aliud quàm terræ callum. Excedit ſæpè magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Miraculum eſt maximum, aliquid naſci aut viuere ſine vlla radice. Athenæus biennium non abſoluere dicit, quamuis annum viuant: eorum vigor verno tempore. Sed quæ Plinius habet, (Nec vtique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente) falſa videntur: nam *Deſcriptio.*

Maio menſe, quum iam ad debitum incrementum venerint & maturitatem, terra in rimas fatiſcens foras eiicit. Quod etiam Martialis teſtatur, dicens:

Rumpimus altricem tenero de vertice terram.

Genera. Plinius duo eorum genera. Arenoſa dentibus inimica, altera ſincera. Diſtinguũtur colore, rufo, nigroq́;, & intus candido. Diphilus apud Athenæum inter tuberum genera, quædam lethalia eſſe dicit, vt in fungis. Apud nos duo eorum genera, alba, quæ extrinſecus læuia, & inſipida; & nigra vulgaria: aiunt enim eum locum, qui tubera producere amplius nequit, alba illa producere.

Solum. Athenæus: In littoribus & arenoſis locis naſci vult. Plinius, Sabuloſis, ſiccis, frutectoſisq́; locis. Aſiæ nobiliſſima circa Lampſacum & Alopeconeſum, Græciæ verò circa Elim. Athenæus in Acarnida circa Lampſacum, & in Alopeconeſo, & in Eleorum regione. Hegeſander Delphus in Helleſponto. Neapoli, Morono, Cardinali, in Apulia, & Calabria naſcuntur,

Satio. Cæterum non deſunt, qui ſeminaria dicant origine naſci. Plinius, Quibuſdam locis acceptantur riguis, & feruntur, ſicut Mitylenis naſci negant, niſi exundatione fluminum, inuecto ſemine ab Tiaris. Eſt autem is locus, in quo plurima naſcuntur. Athenæus: Sunt tamen qui etiam ſeminis principium hæc habere arbitrentur, quando in Mitylenorum littore, non prius naſci compertum eſt, quàm pluuia aqua ſemen ex Tiatis detulerit: is enim locus eſt, in quo plura naſcuntur. Herbam, quæ ſuper tubera creſcit, qua reperta præſertim ſubeſſe cognoſcuntur, Pamphilus hydnophyllon vocat. Sed id noſtro tempore falſum videtur: nam ſub omnibus herbis indifferenter naſcuntur. Herbæ enim ſub quibus naſcuntur multæ ſunt, & ſylueſtres, quæ ſub arborum vmbris viuere poſſunt, vt gramen, trifolium cæteraq́;. Sed tubera ſues demonſtrant: dum enim proni pabulum quærunt, odore forſan illecti, rictu excauant, ac inueniunt, eiſq́; auidiſſimè depaſcuntur. Subulci loca notant, vt altero anno ibidem effodiendo alia inueniant. Naſcuntur autumno, quia copioſius hyeme & vere reperiuntur. Maio menſe terram aperiunt, ac foras emergunt, quæ ab auibus, vel ſuibus deuorantur, ſi ab hominibus non capiuntur.

De radicula, ſeu raphano. Cap. LXXII.

NVNC ad alias radicum ſpecies deſcendēdum, quæ terra occuluntur, demum ad bulbos, quum radices etiam imitentur, vt rectus hortenſium herbarum ſeruetur ordo. Plinius: Raphano vis mira colligendi ſpiritum, laxandiq́; ructum, ob id cibus illiberalis, vtiq; ſi proxime olus mandatur. Si verò cum oliuis drupis, rarior ructus fiet, minusq́; fœtidus. Ægypto mirè celebratur propter olei fertilitatem, quod è ſemine eius faciunt, hoc maximè cupiunt ſerere, ſi liceat, quoniam quum & quæſtus pluſquàm è frumento, & minus tributi eſt, nullumq́; copioſius oleum. Atq; vt eſt Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo cęteris cibis prælatus raphanus, vt ex auro

ro dicaretur. Scripſit & Moſchion Græcus vnum de raphano volumen. Vtiliſſimi in cibis hyberno tempore exiſtimantur, iidemq; dentibus ſemper inimici, quoniam atterant: ebora certe poliunt. Odium his cum vite maximum, refugitq; iuxtà ſatos. Palladius, Raphanum ſicut braſſicam conſtat eſſe vitibus inimicum, nam ſi circa ſe ſerantur, natura diſcordante, refugiunt. Sed vterq; in errorem irrepſit, nam Plinius è Theophraſto tranſcripſit de braſſica loquente, vt ſuperius viſum eſt ex quarto libro, capite vigeſimo de hiſtoria: & libro de cauſis de vite loquens ait, Quum germen propinquũ eſt braſſicæ, retrorſum parte ſua poſtrema flectitur, quaſi odoris vehementiã fugiat. Tranſcripſit Plinius: Lædit odore, aut ſucci miſtura, vt raphanus vitem: olfactrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum, ideoq; quum iuxta ſit auerti & recedere, ſaporem inimicum fugere. Hinc ſumpſit Androcides medicinam contra ebrietates raphanum mandi præcipiens: odit & caulem, & olus omne. Florentinus: Si quis perunctas ſucco raphani manus habuerit, impunè ſerpentes tractabit, impoſiti ſcorpionibus, confeſtim necant, & ſi quis præguſtans à ſcorpione feriatur, citra aleam vitæ ad integram valetudinem cito redigetur. Galenus vrbanos homines dicit ante alios cibos crudum mandere cum garo, vel aceto alui ciendæ gratia: ruſticos verò & cum aliis obſoniis, eſtq; potius obſonium, quàm alimentum. Caules & folia cocti manduntur. Caulis quem vere producit, elixus eſtur cum oleo, garo, & aceto, vt rapæ caulis, nutritq; magis, quàm eius cruda radix. Sunt enim, qui non ſolum caules, ſed ipſas radices raparum modo elixas eſitant.

Theophraſto ῥαφανὶς Atticè, aliàs ῥάφανος, & ῥάφανον appellatur, vt tradit Athenæus, quod facilè appareant, ſiue naſcantur: ἀπὸ τοῦ ῥαφαίνειν. Athenæus etiam, Calliam raphanum dixiſſe ait. Varro à Græcis raphanon, & crambidion dici ſcribit. Dioſcorides à Romanis radices dici. Raphanus item & radicula à Celſo dicitur, nomenque apud Latinos ſibi arrogaſſe radicis videtur, quod cæteras corporis amplitudine ſuperet, vel quia pauciſſimis cedat. Itali *radice, & rafano*. *Nomen.*

Raphanum Theophraſtus ex eo genere eſſe dicit, quod ex pluribus conſtat, & hæc recenſet. Radicis genera, Corinthium, Cleonæum, Liothalaſſium, Bœotium. Ampliſſimè Corinthia adoleſcit, quæ vel ſtirpe detecta conſtet, hæc enim ſurſum verſus protuditur, non vt cæteræ in terram ampliari ſolita eſt. Liothalaſſia, quàm alia Thraciã vocant, hyemis patientiſſima. Bœotia dulciſſima eſt, & figura rotunda, nec vt Cleonęa prælonga. Tradunt præterea genus vnum erucæ foliis: quò folium læuius, ſuauior, atq; mitior eſt: quò ſcabrius eſt, acrior eſt raphanus. Athenæus è Theophraſto quinq; recenſet genera, excepto ſylueſtri erucifolio, ſcilicet Corinthium, Liothaſium, Cleoneum & Bœotium, addit autem Amoreũ, quod in noſtris codicibus apud Theophraſtum deſideratur. Plinius autem dum Theophraſti raphanorum genera interpretari conatur, braſſicarũ genera recenſet, vt diximus in braſſica, & quæ *Genera.*

Theophraſtus de raphanis, ipſe erranter napis tribuit. Inquit enim: Græci naporum quinq; genera fecêre, Corinthium, Cleoneũ, Liothaſium, Bœoticum, & quod per ſe viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adoleſcit Corinthium, nuda ferè radice. Solũ enim hoc genus ſupernè tẽdit, non vt cętera in terram. Liothaſium quidam Thraciũ appellant, frigorũ patientiſſimum: ab eo Bœoticum dulce eſt, rotunditate etiam breui notabile, nec vt Cleoneũ prælongum: in totum quidem, quorum tenuiora folia, ipſi quoq; dulciores: quorũ ſcabra, & anguloſa, & horrida, amariores. Eſt præterea genus ſylueſtre, cuius folia ſunt erucæ ſimilia. Noſtri alia fecêre genera. Algidenſe à loco, longum atque tranſlucidum, alterum rapi figura, quod vocant Syriacum, ſuauiſſimum fere, ac tenerrimum, hiemiſq; patiens: præcipuum tamẽ eſt, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud authores non reperitur. Id autem tota hyeme durat. Eſt & ſylueſtre, in omnibus autem probandis maximè ſpectantur caules: immitium enim rotundiores, craſſioreſq;, ac longis caulibus, folia ipſa triſtiora, & angulis horrida. Nicander duo raphanorum genera tradidit ſuis in Georgicis, Athenæo referente,

Vt raphanos duplici cernes conſurgere forma,
Deinde rapas, hæc longa ſimul, ſimul aſpera guſtu;
Surgit in areolis.

Et alibi:

Duplex raphani ſpecies, hæc longa; rotundus
Surgit in areolis alter.

Genus eſt vnum raphani, quod ab Herodoto narratur. Smyrnea in Ægypto cum cæpis & allio pyramidibus condendis pręberi ſolitum. Iulius Pollux author, cõfirmat id Diodorus & Plinius, qui ſcribũt ad id opus, in raphanum, cępas, & allium talenta mille octingẽta erogata. Plinius. Palladius. Fœminini generis radices putantur, quę minus acres ſunt & habent folia latiora & lęuia, & cum rotunditate virentia, ex qua iubent folia colligi. Nos ita diſtinguemus genera à varietate, quã Neapoli habemus, noſtraſq; ſpecies authorum ſpeciebus accommodabimus: ſi coniectura, & veriſimilibus rationibus aliquid aſſequi poſſimus. Eſt genus primum ſatiuũ dulce, tenerum, tranſlucidum, lõgum, cęteris tenuius, folio lęuiori, latiori, & virẽti, & hoc duplici colore, albo & rubeo. Album noſtratẽ dicimus, rubrum Hiſpanicum, fortaſſe nobis illinc aduectum. Id genus Theophraſti Cleoneum, quod pręlonga radice eſt, & dulci, nec tam patiens aduerſus frigora, & huic noſtro adaptari poſſunt omnes hæ notę. Plinii enim Algidenſe genus, longum, tranſlucidum, & Palladii genus fœmininum, quod minus acre, & folium latius, lęuiuſq; ſit, & cum iucunditate virenti. Secundum genus magis ferum & immite eſt, & ſi etiam feratur à nobis. Vulgò *rapeſte* dicimus, maiori amplitudine, ſapore acriori, cortice duriori, validius aduerſus frigora, folio hirſutiori, nigriori, cuius plures ſunt ſpecies. Prima eſt rotũda, rapæ forma, ſapore dulciori, quàm prę longa, & hyeme velluntur è

terra,

terra, vulgò *ramoraccie* dicũtur, & vtrumq; genus & albo, & colore nigro veſtitur. Quæ orbicularis eſt formæ, videtur à Theophraſto Bœotica dici, quæ dulciſſima & rotũda figura. Nicandri autẽ rotũda ſpecies. Plinii Syriaca. Alterũ rapi figura, quod vocant Syriacũ, ſuauiſſimum, & tenerrimũ, hyemiſq; patiẽs, hyeme enim Neapoli edimus, & tunc increſcũt. Longas, quas vulgò *rapeſte* dicimus, Liothaſias eſſe coniicimus Theophraſti, validiſſimas aduerſus frigora. Longũ Nicandri genus, & ſimul aſperum guſtu, Palladii maſculinum genus. Vnum Apuliç naſcitur, paruum, rotundũ, album, reſipiens piper, cibis expetitum, raphanum vulgò vocant. Eſt & poſtremum genus, ſylueſtre, longa radice & tenui, omnibus acutius, cuius caules & cymas vere, & æſtate edimus ex iis, quç ſponte naſcũtur in aruis expetũturq;, ob id magis quã cętera genera, vulgò *rapeſte ſeluaggie*. Aliud ſequenti capite ſylueſtre genus deſcribemus.

Theophr. Radice nititur longa, craſſa, rectaq;, cuius cortex craſſus, & extricabilis. Carnoſa nec ſiccata quidẽ dulceſcit. Semen in ſiliqua, & latere potius apta eſt germẽ parere. Quum indureſcit, tranſit in lignũ. Dioſcorides ſphondilio ſimilem dicit, & aſtragalo. Plinius. Cortice & cartilagine cõſtat raphanus, multiſq; eorũ craſſior cortex, etiam quàm quibuſdam arborũ amaritudo plurima illi eſt, & pro craſſitudine corporis cętera quoq; aliquando lignoſa. Nos ita deſcribemus. A Turgit caudice vno tereti, flore purpureo obſoleto, vt rapa ſylueſtris floret vere, flore rapitio ſed anguſtiore, & ſcabro, & magis hirto, ſiliquis tumẽtibus, pixidatim effigiatis, rapo quadruplo maioribus, in quibus ſemẽ rotundũ, rufum, ſuperius acutũ, nec maius rapo, ſed eadẽ planta ſæpius inſpicienda eſt: nam & folia rumici, & erucæ modo diuiſa, & ſimilia habet. *Deſcriptio.*

Theophraſtus: Gaudet raphanus, dulceſcitq; frigoribus, quibus incrementum in radices, non in folia vertit, auſtrinis atq; ſerenis temporibus, celerius in caulem attollitur ſemenq; promit. Cato: Nebuloſo cœlo gaudet ſeri. Palladius item. Plinius. Frigore adeo gaudet, vt in Germania puerorum magnitudinem æquent. Itemq; nebuloſo ſeri debere. *Cœlum.*

Cato raphanũ in loco ſtercorato benè, aut loco craſſo ſeri iubet. Columella ſtercorata terra, & ſubacta. Palladius, Amat terrã pinguẽ, ſolutam, & diu ſubactã, qualem rapa: tophum, & glaream reformidat. Lętamẽ non eſt ingerendum, ſed potius paleæ, quia inde fungoſç ſunt, meliores proueniunt in arenis. Plinius. Seri vult terra ſoluta, humida. Fimum odit, palea contentus. *Solum.*

Theophraſtus. Ex prima ſementi eſt. Iulio menſe ſeritur. Ex hybernis celerrime omnium erumpit, die nanq; (vt ita q; loquar) tertio erumpit. Sua radice ſeri non poteſt, quum facile exiccetur, imbecilliſq; ad perdurandum penitus ſit. Sed quæ radice ſeruntur, tunicas habeãt plures oportet, ſimul & lentitiam quandam, vt bulbus, & ſcilla. Columella: Raphanum radix bis anno rectè ſeritur, Februario menſe, quum vernum fructum expectamus, & Auguſto menſe circa Vulcanalia, quum maturius. Sed hæc ſatio ſine dubio melior eſt. Cura eſt eius, vt terra ſtercorata, & ſubacta obruatur, poſt vbi ceperit *Satio.*

aliquod incrementum ſubinde aggeretur, nam ſi ſuper terram emerſerit dura & fungoſa fiet. Sed ne antiqua priſcorum obſeruatio lectores neotericos remoretur, explanabimus, quæ Vulcanalia ſint tempora. Vulcanalia dicebantur Vulcani feſta. Alii dicunt circa calendas Maii, quoniam Flamen Vulcanalis calendis Maii diuinam rē Maiæ faciebat, vt Macrobius in Saturnalibus teſtatur: quam opinionem refellendam contendūt, vtpote quòd circa canis ortum, qui Vulcano fertur ſacer, fiebant, aut circa calendas Auguſti. Palladius, Auguſto menſe locis ſiccis radices ſeruntur, quæ hyeme ſuū vſum miniſtrent, ſerendæ ſunt ſpatiis grandibus, & altè foſſis. Seruntur poſt nouam pluuiā, niſi poſſint fortè rigari: quod ſatum eſt, ſtatim debet operiri leui ſarculo. Iugerum duo ſextarii, vel vt quidam quatuor, quum ſeruntur implent. Plinius: Seritur poſt idus Februarias, vt vernus ſit, iterumq; circa Vulcanalia, quæ ſatio melior. Multi & Martio, & Aprili ſerunt, & Septembri. Incipiente incremento cōfert alterna folia circū obruere, ipſos verò accumulare: nam qui extra terrā emerſerit, durus fit, atq; fungoſus. Ariſtomachus detrahi folia per hyemem iubet, & ne lacunę ſtagnent, accumulare, ita in æſtate grandeſcere. Raphanus ſextò naſcitur die. Sed coniicio Pliniū erraſſe, quippe quum Theophraſtus tertio die dixerit, & omnes cōſentiant, ipſe autem ſexto dixit. Sed fortè quæ Theophraſtus de braſſica dixit decimo die prouenire, ipſe de raphano protulit. Plinius: Tertio idus Nouembris Vergilię occidunt, in his temporum interuallis opera ruſtica, raphanos ſerere quibus diebus diximus. Apud noſtros olitores radix ſeritur primum Februario ſeminibus manu depoſitis, in ſulcis ſcilicet binis, radicibus altero, altero verò cucurbitis, aut cucumeribus: nam poſt vigeſimum diem radix eruitur, & eſtur, remanent cucurbitæ, & ſpatio, vbi ſatæ erant, terra repletur, quod Martii calce fit. Secundo ſeritur Auguſto, ſemine fuſim ſato. Poſt decimum diem herbis liberatur, & ſtercoratur, poſt quindecim dies eruitur, ſerunt ſimul paſtinacas, & ſpanachia: & ſi denſius naſcantur, interpollantur aliqua, vt largius radices ſe extendant, nam denſius ſatę graciles fiunt, transfertur quæ ſemini deſtinatur, idque autumno fieri debet, vt vere det ſemen. Quærunt ſolum benè ſubactum, vt poſſint radices profundius extendere, in ſolo pingui, & paſtinato radices magnas, & parua folia edunt: in duro, & ſicco, radices paruas, folia magna.

Art. Sed quomodo radices mira capiant incrementa, docet apparatū Theophraſtus, ab olitoribus ſui temporis factitatum. Ablatis enim per hyemem foliis, quū maximè vigent, deſuper ſuccretam inſpargunt humum, ne imbres poſſint admitti: non enim regerminā t, nec folium remittunt, niſi congeſtitiā humum ſubmoueas. Cuius rei in libro de cauſis rationē explicat. Radix enim quū nullum ab imis vim obtineat germinandi, alimentum, quod ſurſum tranſmittebant, tunc ſubtus cohibetur, percraſſaturq;, tumq; omnis putredo, omniſque corruptio aſpectu obiectæ terrę propulſatur, & imbrium, aliarumq; noxarum rerum iniuria vindicatur. Ariſtoteles autē ſuis problematis inquit. Cur ſi quis

radicu-

radicularum folia tempore hyberno, quum maximè rigent, abſciderit, & terram pedibus complanarit, conculcaritque, vt imbrem vllum admittere poſſit, radiculæ ipſæ per æſtatem amplitudine mira creſcunt. An propterea quia ne corrumpantur cauſa conculcandi ſoliditas eſt, quæ tumorem patefacere prohibet, alimentum verò quod aliter ad germen ſurſum tranſmitteretur, radix ſibi ipſa totum diſpenſat, itaque vel amplior fiat neceſſe eſt, vel ſuo de latere radices alias mittat, germinans modo cæparum, has enim multiplices effici nouimus, ſi quis annuas non euellat, ſed tempore hyberno relinquat, at quum vim iſtam procreandi vt laſeri cæparum natura dedit, ſic radicularum negarit, neceſſe profectò eſt ipſas illas craſſeſcere, nimiam ob copiam alimenti. Palladius idem docet: Maiores fieri creduntur, ſi ſublatis omnibus foliis, & ſolo tenui, caule dimiſſo ſæpè terris operiatur. Plinius. Caule reciſo ferè omnia regerminant, exceptis quæ non ſcabrum caulem habent. Eſt in vſu verò ocimum, raphanus, lactuca: hanc etiam ſuauiorem putãt à regerminatione. Raphanus vtiq; iucundior detractis foliis, antequam decauleſcat, hoc & in rapis, nam & eadem direptis foliis cooperta terra creſcunt, durantq; in æſtate. Quæ omnia ex Theophraſto de braſſica loquente tranſtulit, ne aliqua quæ Theophraſtus braſſicę tribuiſſet, ipſe raphano non aſcriberet. Theophraſtus: porrorum, radicumque magnitudo ex translatione. Plinius, Omnia translata meliora, grandioraque fiunt. In translatione & medicina eſt, definuntq; ſentire iniurias, vt raphani. Sed puto Theophraſtum de vniuerſalibus herbarum radicibus locutum, non de raphanis, & quæ Plinius ſcripſerit de raphanis à Theophraſto de braſſica loquente tranſtuliſſe: nam raphani hic Neapoli non transferuntur. Plinius: Præcipuè ſalſis aluntur, itaq; etiã talibus aquis irrigantur, vt in Ægypto nitro ſparguntur, vbi ſunt ſuauitate præcipui: in totũ quoq; ſalſugine amaritudo eorum eruitur, fiuntq; coctis ſimiles: nanq; & cocti dulceſcunt, & in vaporum vicem tranſeunt. Itemq; peculiaris medicina raphano in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimũ ſuauitati, & fertilitati conferunt: quæ omnia è Theophraſto trãſtulit, vt vidimus capite braſſicæ dicato. Ex quo Palladius, Suauiores fiunt, ſi eas aqua ſalſa frequẽter aſpergas, fuitq; in cauſa, vt Palladius quoq; erraret. Plinius: Prodidere, ſi palo adacto cauerna palea inſternatur ſex digitorũ altitudine, deinde in ſemẽ, fimumq; & terra cõgeratur, ad magnitudinem ſcrobis creſcere. Palladius: ſi ex nimis acra dulcẽ fieri velis, ſemina die ac nocte melle macerabis, aut paſſo. Florentinus: Raphani dulces erunt, quorum ſemen vino mulſo, aut vuarum paſſarum ſucco fuerit maceratum.

Pulices appellãtur beſtiolæ raphanis innaſcentes, dicit Theophraſtus, quibus ne noceant, eruum interſerere remedium eſt. Sed ne naſcantur, nullũ adhuc remedium repertum putat. Plinius: Raphano innaſcuntur erucæ. Sed item erranter interpretatus eſt à Theophraſto, quippe qui braſſicis erucas innaſci dixit, non raphanis. *Inf. rem.*

De armoracea ſiue raphano ſylueſtri. CAP. LXXIII.

ALIA raphani ſylueſtris ſpecies nunc deſcribitur. Dioſcorides huius tam folia, quàm radicem in olera recipi dixit. Columella ita condit. Armoraciorum cymas ſalire oportet, diemq; vnum, & noctem ſinere, dum muriam remittant, deinde muriam eluere, & expreſſas in cratibus pandere, dum aſſiceſcant, ſic conditis ſuperinfundi ius, quod ſit aceti duarum partium atque vnius muriæ, deinde arido ſpiſſamento fœniculi ſic comprimi, vt ius ſupernatet, inde oportet ſæpius ius ſuffundere, nec pati ſitire ſalgama, idq; verno tempore faciendum.

Nomen. Græcis ῥαφανὶς ἄγριος, id eſt raphanus ſylueſtris. Theophraſto videtur κερασία ῥαφανὶς, vt videbitur inferius. Dioſcorides Romanis ramoraciam dici fatetur. Sed admonendum agrioraphanon differre à raphano agria, nam aliud eſt ſylueſtris raphanus, & aliud raphanus ſylueſtris, quemadmodum leucacantha ab acanthaleuce, & alba ſpina à ſpina alba. De agrioraphano Dioſcorides libro quarto egit, de raphano agria, ſiue de raphano ſylueſtri nũc agetur. Columella armoracium vocat. Plinius armoraciam, & Põtici armon, & alii leucem. Palladius: ramoracea agreſtis eſt raphanus. Romæ adhuc *armoracia* dicitur. Neapolitanis ab armoracia corrupto ſatis nomine *racecotena* dicitur.

Deſcriptio. Theophraſtus ita deſcribit. Ampliſſime Corinthia radix adoleſcit, quæ vel ſtirpe conſtat deſecta, hæc enim ſurſum verſus producitur, non vt cæteræ in terram ampliari ſolita eſt. Dioſcorides verò, Folia ſatiuo ſimilia, ſed magis lapſanam imitantia. Radix tenera, gracilis, ſubacris, ſimiliſq; radici, ſeu tragii. Plinius: Fronde copioſius quàm corpore. Folia longa, & acuta, ſinapi inſtar acerrima, adeò vt caput tentet, & lachrymas cieat.

Genus. Plinius: Eſt ſatiui vſus in Italia, & armoraciam ſatiuam vocant.

Cælum. Plinius Arcadicum prætulit omnibus, & ſi alibi naſcatur.

Solum. In hortis habetur, ſicè ſyluis translatus ad culta edomita feritate miteſcit, meliorque fiet. Creſcit aliàs circa margines itinerum, & loca arenoſa, inque pratis, nonnunquam ſua ſponte copioſa prouenit. Quærit ſolum ſolutum, pingue, & profundè paſtinatum, vt omnia olera, vt radices longiores iniiciat.

Satio. Palladius Martio ſeri poſſe, & transferri dixit. Locis ſiccioribus Octobri transferri ad culta, vt melior fiat. Seri etiam Nouembri. Seri ſemine apud nos non vidi, ſeritur tamen agnatis propaginibus, helenii, vel ari modo, integris, aut diſſectis, aut radicibus in multas partes reciſis, Nouembri, Decembri, Ianuario, Februario, & Martio, tam viuaci eſt natura, quod vbi ſemel ſeueris, vix eo poſſis liberare loca: nam & ſi radices integras extirpaueris, illiùs fibræ, vel potius capillamenta rediuiuam nanciſcuntur naturam, eundemq; locum raphanis replebunt.

De rapis. CAP. LXXIIII.

AB his ratio habenda eſt raporum, naporumque: nam vtraque ruſticos implent, magis tamen vtilia rapa ſunt, quia & maiore incremento proueniunt, & non homines ſolum, verùm etiam boues paſcunt. nam hyberna cibaria pecudibus id olus præbet, ex Columella. Plinius: Latini in tranſcurſu de rapis attigere, paulò diligentius Græci, & ipſi tamen inter hortenſia: ſi iuſtus ordo fiat, à frumento protinus ei locus aſſignandus, quando aliis præſtantior vſus ab his non eſt. Ante omnia nanque cunctis animantibus naſcuntur, nec in nouiſſimis ſatiant ruris alitum quoque genera, magiſque ſi decoquatur aqua, quadrupedes & fronde earum gaudent, & homini nõ minor rapaciorum ſuis horis gratia, quàm cymarum flaccidorum quoq;, & in horreis enecatorũ, vel maior quàm virentium. Ipſa verò durat, & in ſua terra ſeruatur, & poſtea paſſa, penè ad alium prouentum, famemque ſentiri prohibent. A vino atque meſſe tertius hic Tranſpadanis fructus: in cibis quidem noſtris pluribus modis commendantur, durantq; ad alia, ſinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta præter ſuum ſex aliis, purpureo quoq;, neq; aliud in cibis tingi debet. Atq; vt eſt Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeò cibis prælatus, vt rapum dicaretur è plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, quẽ Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapũ torrentem in foco inuentum, annales noſtri prodidere. Galenus. Olerum omniũ radicũ aduerſiſſimæ ſunt rapæ. Niſi coquatur dura eſt, nec eſculenta, cocta omniũ minus nutrit. Vnde conditur muria, & aceto & in totũ annũ ipſa vtuntur, coctionẽ diuturniorem poſtulat, eaq; laudatiſſima, quæ cocta bis fuerit. Crudior ſumpta concoctu difficilis, flatulenta, ſtomachoq; noxia eſt. Plinius: Democritꝰ in totũ abdicauit eã à cibis propter inflationes. Diocles magnis laudibus extulit, etiã Venerem ſtimulari ab ea profeſſus. Itẽ Dionyſius, magiſq; ſi eruca conderetur. Sed ad eius condituras accedamus. Varro ſeruari rapa cõfecta in ſinapi dixit. Columella ita docet: Raporũ quam rotundiſſima ſumito, eaq; ſi ſunt lutoſa detergito, & ſummã cutẽ nouacula decerpito, demũ ſicut conſueuerunt ſalgamarii decuſſatim ferramento lunato incidito. Sed caueto ne vſq; ad imum præcidas rapũ. Tum ſalem inter inciſuras raporum non nimium minutum aſpergito, & rapa in alueo, aut ſeria cõponito, & ſale pluſculo aſperſa triduo ſinito, dum exudent. Poſt tertiam diem mediam fibram rapi guſtato, ſi receperit ſalem. Deinde quum videbitur ſatis recepiſſe, exemptis omnibus, ſingula ſuo ſibi iure eluito. Vel ſi non multum liquoris fuerit, muriam duram adiicito, & ita eluito. Et poſtea in quadratam ciſtam vimineam, quę neq; ſpiſſe, ſolidè tamẽ, & craſſis viminibus cõtexta ſit, rapa cõponito. Deinde ſic aptatam tabulam ſuperponito, vt vſq; ad fundũ, ſi res exigat, intra ciſtam deprimi poſſit. Quum autem tabulam ſic aptaueris, grauia pondera ſuperponito, & ſinito nocte tota, & vno die ſiccari. Tum in dolio, picato fictili, vel in vitreo componito, & ſic infundito ſinapi, & acetum, & à iure contegantur. Sed curandum, vt antequam caulem, aut cymam faciant, dum ſunt tenera cõponan-

tur. Apicius, Rapæ ſic apparantur. Rapos elixatos exprimes, deinde teres cumini quamplurimũ, rutæ verò minus, laſerpitium item Parthicum adde, vel acetum, liquamen, defrutum, & oleum, quæ modice feruere facies, & inferes. Alia ad delicias præparato. Rapas elixatas inferes, oleum ſubinſtillabis, quibus ſi voles acetum addis. Platina: Non erit inſalubre, ſi prima abiecta decoctione, ſecundo elixaueris, additis aromatibus, quæ eius inflationem tollant. Palladius aliam docet: Decembri rapa in partes minutas reciſa, & leniter cocta, tota die diligentius exiccata, ne quid reſeruet humoris, & ſinapi ex aceto (ſicut mos eſt) temperato immerſa condire curabimus, & repleta vaſa claudemus, ac poſt aliquos dies guſtibus explorata proferemus vſui, quam Ianuario quoque, & Nouembri menſe poterimus efficere. Nicander etiam docet aceto condire, & ſinapi, vt quando comederentur, aperirentur venæ.

Vt raphanos duplici cernes conſurgere forma,
Deinde rapas, hæc longa ſimul, ſimul aſpera guſtu
Surgit in areolis, hanc tu concidito, ventis
Extenuans, gratamq́; hyemi, & cuſtodibus aptam.
Otia longa domi qui carpunt, fluctibus ipſum
Si calidis ſpargas, vitam renouare videbis.
Radicem concide rapis, pellemq́; virentem,
Purgato paulum ſumptas, ſoliq́; reponens
Siccato paulum, quum feruida protinus vnda
Fecerit has tumidas, tingens ſalſugine multa
Mergito, ponderibus æquis infundito acetum,
Albaq́; muſta, tegas intus ſtringens ſale multo,
Mox æquare tibi ſtudio ſit, fundito ſæpe
His vuam paſſam, & mordentia grana ſinapis,
Vtraq́; pars fece ſi profundatur aceti,
Iucunda ſalſamentum lacerare parabit
His, quibus haud aderunt menſæ conuiuia lautæ.

Nomen. Græcis γογγύλη, & γογγυλὶς ab eius figura, quæ plerunque rotunda eſſe ſolet, vocabulum detorſerunt: nam apud eos γογγύλιον dicitur, quod in rotunditatem coactum ſit. Apellas in ciuitatibus Peloponneſi ſcribit à Lacedæmoniis gaſteras appellari. Nicãder apud Bæotas zeceltidas appellari ex Athenæo. Latinis rapum, & rapa eſt, quod extra terrã ruat, quaſi ruapa nominent, Varrone teſte. Alii quod paſſim rapiatur, rapi nomen deflexum eſſe cenſent. Columella eum gongilida vocat in hortulo:

Gongilis illuſtri mittit quam Nurſia campo.

Italis dicitur *rapa.*

Genera. Alios rapæ eſſe, alios non eſſe generis diuerſitatem putant, ſed vtrumque ſexum ex hoc genere intelligunt, ex eodem genere prouenientem: effœminari

ri nanque ratius collocatas, maſculeſcere denſius compoſitas, & in terra difficili, Theophraſtus dixit. Nicander rotundæ, & longæ genus dixit, vt raphani:

Vt raphanos duplici cernes conſurgere forma;
Deinde rapas, hæc longa ſimul, ſimul aſpera guſtu.

Græci duo prima fecere genera, ex Plinio, maſculinũ, fœmininumq́; & ea ſerendi modo ex eodem ſemine. Dēſiore enim ſatu maſculeſcere item in terra difficili. Sępius ſatam tranſire in marem. Caſſianus Gręcus in Auguſto: Rapum capitatum, & rapũ præcox, & gongila aſparagos nominant, & rapum ſylueſtre. Plinius: Species omnium tres, aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari: tertiam ſpeciem appellauere ſylueſtrem. Medici maſculini generis in his faciunt rotunda, latiora verò, & concaua fœminini, præſtātiora ſuauitate, & ad condiendum faciliora. Poſſidonius rapas etiam ſylueſtres eſſe ait. Apud nos in duo genera diuiduntur, alba rotunda, capitata & longa.

Rapa conſtat radice longa ex Theophraſto, velut raphanus, & breui caule, *Deſcriptio.* radice carnoſa, & cortice & carne, ſed cortice carni adhærente. Semen includitur ſiliqua, & fœcundum eſt. E latere apta eſt fructum parere. Plinius ſylueſtrem deſcribit: Radice in longitudinem procurrēte raphani ſimilitudine, folio anguloſo ſcabroq́;, ſucco acri: in aruis maxime naſcitur fruticoſum, ſemine candido, duplo maiore, quàm papaueris. Nos verò, Satiuum rapum caule & foliis raphano ſimile eſt, floribus verò & ſiliquis, in quibus ſemē profert, rapis, aut braſſicis. Floret æſtate, ac ſiliquatur. Subinde ſylueſtrem ita depingit Dioſcorides. Sylueſtre rapum in aruis naſcitur, frutex eſt in cubiti altitudinem aſſurgens, ramoſus, læuis in cacumine, folia fert læuia, digitali latitudine, aut maiora, & fructum in ſiliquis calyculatis, cumq́; eorum inuolucra aperiuntur, alia intus ſiliqua ſpectatur, quæ quandam capitis ſpeciem præbet, in qua ſemina parua conſpiciuntur. Foris nigra, intus alba.

Dulceſcit algoribus ex Theophraſto, per quos in radicem, non in folia in- *Cælum.* crementum capeſſit. Pollux ex Athenæo: E Mantinea maximè commendantur. Columella ex Nurſina ciuitate Italiæ, vt diximus. Caro cælo nebuloſo lætari dixit. Plinius: Nebulis & pruinis aluntur amplitudine mirabili. Vidi quadraginta libras excedentia. Frigore dulciora fieri exiſtimantur, & grandiora. Tepore in folia exeunt. Palma in Nurſino agro naſcentibus. Taxatio in libras ſextertii ſinguli, & in penuria bini, proxima in Algido natis. Poſſidonius ſylueſtres in Dalmatia frequenter naſci dicit, ex Athenæo.

Caro agrum lætum & craſſum optare dixit. Alibi: Rapinam & coles rapitii *Solum.* vnde fiant, & raphanum in loco ſtercorato benè, aut in loco craſſo ſerito. Columella: Solum putre & ſolutum deſiderat, nec denſa naſcitur humo. Campis humidiſque locis lætatur. Loci proprietas ſemen commutat: nanque in alio ſolo rapa biennio ſata, conuertuntur in napum, in alio napus raporum accipit ſpeciem. Solum ſubactum pluribus iterationibus aratri, vel raſtri, largoque ſtercore ſatiatum poſtulant: nam id plurimum refert, non ſolùm quod melius

ea proueniunt, ſed quia etiam poſt fructum eorum ſic tractatum ſolum ſegetes optimas facit. Palladius. Solo putri, ſoluto, nec ſpiſſo, locis humectis lætatur, & campis. Loci proprietas rapi, & napi ſemen mutat in alterum: nam rapa in alio ſolo per biennium ſata, mutantur in napos, alio verò napus tranſit in rapum. Plinius: Terram non moroſè eligit, penè vbi nil aliud ſeri poſſit. Alibi: Niſi in ſtercorato non lætatur.

Satio. Ex prima ſementi Theophraſtus dixit, poſt æſtiuum ſolſtitium menſe Iulio. Refert enim & tempus, ſata enim diebus calidis, celerius excauleſcit, & ocyus ſiliquatur. Semen præſtantius, quo ſubtilius, craſſum vitio non caret. Semine ſatas transferunt, ne denſius ſatu maſculeſcere poſſint. Varro: Tantum valet vetus ſemẽ, vt naturam commutet, nam ex veterum ſemine braſſicæ naſci aiunt rapa, & contra ex raporum braſſicam. Plinius ab eo: Ex ſemine braſſicæ veteris rapa fiunt, atq; inuicem. Florentinus: Rapæ ſemen poſt annos tres braſſicam producit, & vice verſa. Palladius: Semen braſſicæ vetuſtum mutatur in rapa. Columella: Riguis locis rectè ab ſolſtitio ſeritur, ſiccis vltima parte menſis Auguſti, vel prima Septembris. Iugerum agri non amplius quatuor ſextariis raporum ſeminis obſerendum eſt. Duas habet ſationes & eandem culturam, quam raphanus. Melior tamen ſatio menſis Auguſti. Seruant adhuc antiquorum conſuetudinem religioſiores agricolæ, qui quum ea ſerunt, precantur vt ſibi, & vicinis naſcãtur. Locis frigidis, vbi timor eſt, ne autumnalis ſatio hyemis gelicidiis peruratur, harundinibus humiles canterii fiunt, iisque virgæ tranſuerſæ imponuntur, & virgis ſtramenta ſupra iaciuntur, & ſic à pruinis ſemina defenduntur. Palladius, Iugero raporum quatuor ſextarii ſufficiunt. Si ſpiſſa ſunt, interuelles aliqua vt cætera roborentur. Plinius: Seruntur ante Calen. Martias. In iugero ſextarii quatuor. Diligentiores quatto ſulco ſeri iubent, ſtercorato. Serere nudum volunt, precantem ſibi & vicinis ſerere ſe. Satus iuſtus inter duorum numinum dies feſtos, Neptuni, atque Vulcani. Feruntq; ſubtili obſeruatione, quota luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, ſi totidem luminum die intra prædictum temporis ſpatium ſerantur, mirè prouenire. Seruntur & vere in calidis, atq; humidis. Vulgus agreſte poſt ciconiæ diſceſſum malè ſeri rapam putant, nos omnino poſt Vulcanalia & præcocia cum panico. Apud nos primis Auguſti imbribus ſpargitur ſemen in aruis iam duris, ac aratro operitur, eiſq; veſcimur Nouembri, ac Decembri. Serunt iterum Maio pro bobus. Seritur dum adhuc in area ſunt ſtipulæ: quæ ſemini deſtinantur, tranſponuntur, & ſequenti æſtate ſemen proferunt. Theophraſtus ſeri radice non poſſe dicit, quum non nimium duret eruta, vtpote tenui & diluto cortice intecta. Id enim genus facilè exiccatur, imbecilleque ad perdurandum eſt. Sed tunicas habeat plures oportet, ſimul & lentitiam, vt ſcilla. Caſſianus: Auguſto menſe ſeritur capitatum rapum, præcox, Septembri rapum ſylueſtre. Tranſplantatur autem capitatum, & rapum tranſiens in gongile aſparagon. Octobri tranſplantatur capitatum, Octobri ſylueſtre.

Theo-

Theophraſtus tellure accumulata condi ab olitoribus tradit, vt in ſequentem annum regerminet. Plinius: Rapa demptis foliis non creſcit, duratque in æſtate. Theophraſtus: Sunt quæ vi temporis quo ſeruntur, diuerſam ſpeciem capiant, ceu rapa. Si quis protinus ab area ſerit, ampla efficitur, quod ideo fit, quia plenius radicatur, dilataturque amplius. Columella: Rapæ ſemina Higinius putat poſt trituram, iacentibus adhuc in area paleis inſpergi debere, quoniam fiunt vaſtiora capita, quam ſubiacens ſoli duritia non patitur in altum deſcendere. Nos iſtud ſæpe fruſtra tentauimus, itaque rapum melius exiſtimamus ſubacta terra obrui. Palladius: vt verò ſemina maiora redigantur, eruta rapa, foliis omnibus purgabis, & ad dimidii digiti craſſitudinem in caule ſuccides, tunc in ſulcis diligenter ſubactis, octonis digitis ſeparata obrues, & iniicies terram, & calcabis, ita magnæ naſcentur. Plinius, Lætiora fieri, ſi cum palea ſerantur, dicit: *Ant.*

Columella: Qui æſtate iſta ſeret, caueat, ne propter ſiccitatis culex adhuc tenera folia prorepentia conſumat. Id quoque vt vitetur, puluis etiam, qui ſupra cameram inuenitur, vel etiam fuligo, quæ ſupra focos tectis inhæret, colligi debet, deinde pridie, quàm ſatio fiat, commiſceri cum ſeminibus, & aqua conſpergi, vt tota nocte ſuccum trahant, ac ſic macerata poſtero die rectè ſeruntur. *Inf. rem.*

De buniade, ſiue napo. CAP. LXXV.

SVNT è raporum genere napi, ſiue buniades, ſed bunias à bunio differt: de bunio enim Dioſcorides libro ſecundo inter oleracea loquitur, & Galenus inter raparum ſpecies bunium locat, nihilque referre dicit ſiue gongilis, id eſt rapa, ſiue bunium, id eſt napus dicatur. At bunii Dioſcorides libro quarto meminit, apii folia ei tribuens, vbi etiam de pſeudobunio loquitur. Plinius verò erranter vtrumque confundit, quum vtrunque diuerſas poſſideat facultates, quod etiam Dioſcorides indicauit, rapi ſpeciem eſſe ſubinnuens, quod poſt caput de rapis napos ſubiunxit, eandemque facultatem eis tribuit. Diphilus Siphnius Medicus, Napus rapa melior eſt, dulcior enim, & facilius digeritur, ſtomacho magis confert, magiſque nutrit. Napos antiquitas condiebat, nunc conditura prorſus exoleuit. Dioſcorides ſale condiri ſcripſit, ſed cui cordi ſcire erit, adeat Columellam in rapis iam deſcribentem eius modum, & nos ſuperiori capite deſcripſimus. Apitius etiam napos condit, & rapos.

Maris nomine rapum buniada Theophraſtum intellexiſſe Athenæus contendit, præſertim quum alibi nunquam buniados meminerit. Sed neſcio vbi Theophraſtus maris rapi meminerit, niſi in iis quæ ſuperius recitauimus, quod denſius ſatus maſculeſcat, quod noſtris aruis ſæpe viſitur, quum denſius ſeritur, ſteriliique ſolo, raphani longi ſpeciem accipere. Græcis βουνιὰς à tumente *Nomen.*

figura,quam præ ſe fert. Vocantur enim cliui,& colles, verrucôſaq́; loca βουνοὶ, quæ napus adamat,vt videbimus in ſuo loco. Nicander buniadis mentionem facit, Athenæo referente,

Mox ſere in areolis rapas,æquare cylindro
Cura ſit,vt platanis æquè: depreſſa vireſcat
Bunias ipſa magis.

Latinis napus. Itali *nauone*, Neapoli vulgò *rape de catalogna*. Galenus nullam inter rapum, & napum differentiam facit. Huius plantæ, inquit, quam gongilida, aut buniada appelles licet.

Genera. Andromachus ſenior duplicis napi meminit, γλυκερῆς βουνιάδος. Andromachus verò iunior ſylueſtris bunii in theriacæ deſcriptione, ſed iunior Andromachus,& Galenus videntur potius de ſylueſtri rapo, quâm napo locuti. Plinius quinque genera fecit, Corinthium, Cleoneum, Liothaſium, Bœoticum, & quod per ſe viride dixerũt; quæ genera, vt vidimus ſuperiori capite ex Theophraſto, raphanis dicato capite, erranter tranſtulit. Alibi tamen duorum raporum mentionem facit, quos Græci in medicina ſeruant. Anguloſis foliorum caulibus, florens vnum, quod bunion vocant, alterum genus buniada appellant,& raphano,& rapo ſimile: quæ verba vt diximus ex Dioſcoride falsò trãſtulit, quum de diuerſis bunii generibus ſit loquutus.

Deſcriptio. Athenæus: nil rapis ſimile magis, niſi quæ bunias dicitur. Plinius cum fraxino florere dixit. Apud nos longa & tumenti figura, colore flauo, ſapore rapis dulciore, ac ructus minus illiberales mouet.

Cœlum. Athenæus Thebaicos Græcos laudare dixit. Latini præcipuum bonitatis gradum Amiterninis dant. Columella in hortulo:

Quæq́; Amiterninis defertur bunias aruis.

Martialis huius iudicio ſubſcribit:

Hos Amiternus ager felicibus educat hortis.
Nurſinas poteris parcius eſſe pilas.

Plinius æque cum rapo frigidis gaudere ſcripſit, palmam Amiterninis dari. Eſt Amiternum Campaniæ noſtræ vrbs, hodie Aquilam dicimus.

Solum. Columella ſolum putre,& ſolutum deſiderare dixit, nec denſa naſcitur humo. Terram deuexam amat, & ſiccam tenui propiorem, itaque glareoſis, ſabuloſiſque aruis melior exit, lociq́ue proprietas vtriuſque ſemen commutat, nam in alio loco rapa biennio ſata conuertitur in napum, in alio napus raporum accipit ſpeciem. Subactum ſolum pluribus iterationibus aratri, vel raſtri, largoque ſtercore ſatiatum poſtulat: nam id plurimum refert, non ſolum quod melius ea proueniunt, ſed etiam poſt fructum eorum. ſic tractatum ſolum ſegeres optimas facit. Palladius, Napus in ſicco, & propè tenui, atque deuexo, & ſabuloſo melior naſcitur, loci proprietas vtriuſque ſemen in alterum mutat: nam rapa in alio ſolo per biennium ſata mutatur in napos, alio verò napus mutatur in rapum. Subactum ſolum, ſtercoratum, verſatum-

ſatumque conquirunt, & quod & ipſis, & ſegetibus proderit, quæ ibi anno eodem ſeruntur.

Columellę riguis locis rectè à ſolſtitio ſeritur, ſiccis vltima parte menſis Augusti, vel prima Septembris. Iugerum agri non amplius quinq; ſextariis naporum ſeminis obſerendũ eſt. Duas ſationes habet, & eandem culturã, quam raphanus. Melior ſatio menſis Auguſti. Palladius: Iugero naporum quinq; ſextarii ſufficiunt: ſi ſpiſſa ſunt, interuelles aliqua, vt cætera roborentur. Plinius: Seruntur & ante cal. Martias, diligentiores quinto ſulco napos ſeri iubent, & ſtercorato, ſatus iuſtus inter duorum numinum feſtos Neptunni, atq; Vulcani. Seruntur & vere in calidis, & humidis. Tertio die à ſatione naſci dicuntur. Tranſlata omnia meliora, grandioraq; fieri, maximè porri, napiq;. Sed quod dixit Plinius ſerendos napos inter duorum numinum feſtos, Neptunni atque Vulcani, id eſt, ſerendos eſſe in menſe Februario, qui Neptunno ſacer eſt, vſque ad Septembrem, qui Vulcano, vel circa Auguſti finem. *Satio.*

Columella: Qui æſtate ſeret, caueat ne propter ſiccitates culex eius folia prærodat. Cuius remedium in rapis diximus. Plinius rapo culices innaſci dicit. Naporum medicina eſt, ſiliquas vnà ſeri, ſicut olerum cicer, arcet enim erucas. Quo ſi omiſſo iam natæ ſint, remedium abſinthii ſuccus decocti inſperſus, & ſedi, quam aizoum vocant, genus hoc herbæ diximus. *Infect. remedia.*

De paſtinaca. Cap. LXXVI.

Erapina, & napina egreſſis ſe offert paſtinaca, è cartilagineo genere eſt, & quæ terra occulitur, annicula vtilis eſſe incipit, bima vtilior, gratior autumno, patinisq; maximè, ex Plinio. Orpheus amatorium ineſſe ſtaphilino dixit, fortaſſe quoniam Venerem ſtimulari hoc cibo certum eſt, ideo conceptus adiuuari aliqui prodiderunt. Quod & teſtatur Athenæus ex Diphili authoritate, vnde philtrum eam vocant. Columella condire docet: vt ſępius diximus in allis oleribus. Apitius ita condit. Paſtinacę, ſeu carotæ, frictæ cum œnogaro inferuntur. Vel carotas ſale, oleo puro, & aceto inferes. Vel carotas elixatas & conciſas cum cumino & oleo decoques, & inferes, indeq; cuminatum colicorum facies. Platina: Bis elixanda eſt paſtinaca, prima decoctio abiicitur, ſecunda cum lactuca coquitur, inde in patinam tranſlata cum ſale, aceto cõditur. Pipere condita eſui peraccommodè datur. Frigi etiam excauata poſt primã concoctionẽ in oleo, & liquamine farina inuoluta ſolet. Conditur cariota eo modo, quo & paſtinaca, ſed ſuauior habetur, quæ ſub calido cinere, & carbonibus coquitur. Subtracta vbi paululum refrixerit, depilanda eſt, & omnino abſtergendus cinis, teſſellatim concidenda, in patinamq; transferenda, addendum ſal, irrorandum oleum, atq; acetum, ex defruto, vel ſapa nonnihil addendum, inſpergenda aromata dulcia.

Dioſcorides σταφυλῖνον vocat. Theophraſtus videtur δαῦκον vocare, quippe Athenæus Theophraſtum paſtinacæ meminiſſe dicit. Nec de ea verbum apud Theophraſtum extare vidimus, niſi libro nono, capite quintodecimo. Daucus *Nomen.*

Spartenſi agro pręſtátior cęteris. Huic vis calefactoria eſt, & radix nigra, quod idē capite vigeſimo ſecūdo retulit. Daucos agro Spartēſi Achaiæ laudatiſſimū referunt, natura calefacere, radice nigra. Caſſianus daucū vocat. Diocles ſolus aſtaphilinum dixit, ex Athenæo. Staphilinū vocauit Columel. in ſuo hortulo:

——— *Mollemq; ſinum ſtaphilinus inumbret.*

Idē Columella tā feræ, quàm edomitæ paſtinacæ nomen eſſe ſtaphilinum à Græcis impoſitū his verbis indicat: Tum agreſtis paſtinaca & eiuſdē nominis edomita, quam Græci σταφυλῖνον vocant. Latinis paſtinaca, nomen ei à paſcendo datū videtur. Natura ei calens, ſapor vehemens, corpus alit, & cit venerē. Idēq; nomē Italis, vel *carote*, quod nomē etiā ab Apitio ſcriptore antiquo vſurpatur.

Genera. Paſtinacæ duo genera Græci tradunt, ſatiuum vnum, erraticum alterum. meminit Dioſcorides ſylueſtris paſtinacæ, & ſatiuæ. Plinius ex his: Paſtinacæ vnum genus agreſte, ſponte prouenit, ſtaphilinos Græcè dicitur: alterum ſeritur radice vel ſemine: tertium genus hibiſcum, quartum daucon, cuius genera quatuor fecere. Apud nos trium eſt generum. Sylueſtre vnum, ſatiua duo, album & rubrum, ſiue nigrum, & tertium croceum.

Deſcriptio. Sylueſtrē Dioſcorides deſcribit: Folia gingidii habet, latiora, ſubamara, caulem rectū, ſcabrū, vmbellā ſimilē anethi, in qua flores inſunt, cādidi, & in medio purpureū quoddam, fermè croceū habentes. Radix digiti craſſitudine dodrātali, odorata, quę cocta māditur. Satiuā ita depingit: Cibo aptior. Muſcario tertii dauci. Addimus nos. Sylueſtri per omnia ſimilis, ſed flores in medio purpureū quiddā non habēt, radice lōga, brachiali craſſitudine, longitudineq;, colore tū albo, tū purpureo, vel ſanguineo. Iulio & Auguſto floret. Semē dauco ſimile producit. Hoc genus rubrū videtur Theophr. deſcripſiſſe in ſuo dauco.

Cœlum. Theophraſtus in Spartenſi Achaiæ agro præſtantiores naſci ſcripſit.

Solum. Columella altè paſtinatū, & ſtercoratum ſolū optare dixit. Palladius ſolum pingue, & altius paſtinatum. Plinius: Solum quàm altiſſimè refoſſum.

Satio. Columella autumno & vere ſeri poſſe, vel circa calendas Septēbris, vel melius ante calendas Martias Februario ſeri. Sed locis ſiccis tepidiſq; poſſunt circa idus Ianuarias terrę cōmitti: quàm rariſſimè ponēdę ſunt, vt maiora capiāt incrementa, nec eſt alius cultus, niſi vt ſarritionibus herbę tollantur. Cōmodiſſimè autē deponentur prima parte Septembris, vel vltima Auguſti. Plinius: Paſtinaca ſeritur vere, & autumno, magnis ſeritur interuallis, nullóve minus, quàm ternorum pedum, quoniam ſpatioſè fruticat. Seritur radice, vel ſemine primo vere, vel autumno, vt Hyginio placet, Februario, Auguſto, Septembri & Octobri. Palladius ex his: Februario è ſemine ponetur, & plantis rarā ſtatues, vt robur accipiat. Apud nos ſerūtur, vbi primum Auguſto terra imbribus madefit vſq; ad Decembrem, ſed quas Auguſto ſeueris, velluntur Decembri, quas verò Decembri ſeueris, Martio ieiuniis quadrageſimalibus explendis. Spargitur fuſim ſemen in porcis, & transfertur, optimè prouenit, alius labor ſuperfluus eſt, quum ſolo altè paſtinato, & large ſato proueniat optimè.

De

De ſiſere. Cap. LXXVII.

TERRA etiam conditur ſiſer, vt paſtinaca, ex Plinio. Ipſum Tiberius Princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis è Germania. Ineſt longitudine neruus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta, quæ mulſo in cibis tẽperata, etiã in gratiã vertitur. Neruus idẽ & paſtinacę maiori, duntaxat anniculæ. Dioſcorides radicẽ decoctæ, ori gratam, & ſtomacho vtilem, & appetentiam inuitare ſcribit. Columella eius condituram docet. Ianuario, & Februario ſiſeris radicem eadem ratione, qua oluſatrum condiebamus. Conditur & quum exegerit vſus, eximes de fidelia, & oxymelli cum exiguo oleo ſuperfundes. Varro apes ex ſiſeris flore liquidum mel facere ſcripſit.

Græci σίσαρον, Latini ſiſer. *Nomen.*

Plinius duum generum eſſe dicit, ſatiuum & erraticum. *Genera.*

Dioſcorides eius formam, vtpote notam deſcribere dedignatus eſt, ob id *Deſcriptio.* noſtro æuo ignota. Eſt apud nos planta paſtinacæ ſimilis domeſticæ, ſed gratior, radices verò diſſimiles, nam multæ ſunt pendulæ, bulboſæ, teretes, & oblongæ aſphodeli modo, & veſcæ ſunt.

Tyberius Cæſar è Germania flagitans omnibus annis. Gelduba appellant *Cælum.* caſtellum Rheno impoſitum, vbi generoſitas præcipua, ex quo apparet frigidis locis conuenire, ex Plinio.

Stercorato & alte paſtinato ſolo conualeſcit, ex Columella. *Solum.*

Columella duobus temporibus ſeri poſſe ſcripſit, autumno & vere, vel cir- *Satio.* ca calend. Septembris, vel melius ante calend. Martias Februario, locis ſiccis, aut tepidis. Circa idus Ianuarias terræ committi poteſt, ſed quam rariſſimè ponatur, vt maiora capiat incrementa: nec eſt alius eius cultus, niſi vt ſarritionibus herbæ tollantur. Cõmodiſſimè autem deponitur prima parte Septẽbris, vel vltima Auguſti parte. Plinius: Siſeris ſatus menſibus Februario, Martio, & Aprili, Auguſto, Septembri, Octobri. Seritur vtroque tempore, vere & autumno, magnis ſeminum interuallis, nullóve minùs, quàm ternorum pedum, quoniã ſpatioſè fruticat, transferre melius. Sed in ſiſeris ſatione Ruellius doctiſſimus, & Matthiolus lapſi ſunt, putãtes ſeri poſſe oculis radice exciſis, quod Plinius de elenio dixerat, excipiens à Dioſcoride & Columella, vt diximus.

De aro. Cap. LXXVIII.

PRIVSQVAM radicibus finem imponamus, de aro nobis dicendum videtur. Dixit Theophraſtus cibo quoq; idoneum eſſe, & folia eiuſdem decocta in aceto mandi poſſe, ſuauia profectò. Dioſcorides item ait: Radix decocta eſtur, quum nimis acris ſit, folia ad eſum conduntur, & acida per ſe decocta manduntur in totum: ob mitiorẽ eius acrimoniam in cibis expetitur. Plinius: Aron miris laudibus extulere, in cibis fœminã pręferentes, quoniam mas durior eſſet & in coquẽdo lẽtior. Galenus, Ari radix, rapi modo manditur. In quibuſdam autẽ regionibus acrior quodammodo naſcitur, vt dracontio ſe-

rè ſimilis ſit. Dum rectè parare voles, prioris decoctionis aqua effuſa, repentè in alteram calidam iniicere conuenit. Cyrenis contrà quam in noſtra regione arum ſe habet, illic nimirum medicamentoſum, minimumq; acrimoniæ poſſidens, adeò vt vel rapis ſit vtilius, iccirco radicem quoq; in Italiam comportant, vt quæ non putreſcat, aut regerminet, ac longo tempore perdurare poſſit. In aqua elixa eſtur cũ ſinapi, & aceto, & oleo garo, quin etiã cum obſoniis, & ſale & iis, quæ caſeo conſtant, ſumitur. Apud nos in Aſia ari radices acriores ſunt. Neapoli adeò acres ſunt, vt linguam, palatum & fauces incendant. Cæſar de bello ciuili tradens. Eſt etiam genus radicis inuentum ab iis, qui fuerant cum Valerio, quod appellatur chara, quod admiſtum lacte multum inopiam leuabat, & ſimilitudinem panis efficiebat, eius erat magna copia, ex hoc effectos panes, quum in colloquiis Pompeiani famem noſtris obiectarent, vulgò in eos iaciebant, vt ſpem eorum minuerent: & paulò poſt, Exercitus optima valetudine vtebatur.

Nomen. Græcis ἄρον, Theophraſto ἄρρος, apud Syros iupha vocatur. Dioſcoride authore. Phanias ſcribit dracunculum iam arum dici, ex Athenæo. Galenus charum vocat. Latini arum. Itali *iaro*,

Deſcriptio. Theophraſtus. Radix fungoſa, mollis, & cortice nuda. Folio item cauo, & cucumeraceo, caulem multum reddens. Radix inferius craſſa. Quamobrem dubitabit ſane quiſpiam, an debeat inter radices connumerari: nam radix, quæ ſub tellure cohæret, quare poſtrema non tenuior eſt, & in acutius aſſiduè tendit, ſed è contrario creſcit. Caules & ſupernæ partes breues, puſillęq; ſunt, inferiores verò valdè craſſæ, & prægrandes. Dioſcorides: Folia emittit dracunculi ferè longiora, & paucioribus ſugillata lituris, caulem ſubpurpureum dodrantalem piſtilli ſpecie, è quo croceum ſemen exit, radice dracunculi alba. Plinius: Aron magnæ cum dracontio litis, quidam enim eandem dixerunt. Radicem nigram, in latitudinem rotundam habet, multoq; maiorem, ex qua manus impletur. Addimus nos: Ante ſeminis partum ſagacis naturæ artificio, dignum erumpit inuolucrum pedali longitudine, quod mucronata in turbinem vaginula puluillis complectitur, & ſuo fouet ſinu, tam eſt diligens ſeruandis rerum ſeminibus Natura. Sed vbi fructu prægnans fatiſcit in hiatum, ſolida piſtilli facies dilutiori purpura, rutilans emergit, & anfractu penitus patente crocea ſemina ſpectantur, quæ in coronæ modum concinnè contexta imam eius partem ambiunt.

Genera. Theophraſtus aron duplex demonſtrat, vnum arum dictum, alterum dracunculum, à menſis abdicatum, ſolum Medicis natum. Phanias idem arum & dracunculum exiſtimauit, ex Athenæo. Plinius Græcorum opinione in marem, & fœminam diuidit, in cibis fœminam præferens, quod mas durior eſſet, & in coquendo lentior.

Satio. Theophraſtus radice ſeri dixit, vt omnia, quæ capitatorum generis eiuſmodi ſunt.

Theo-

Theophraſtus, Arorum radices fiunt altiles inhibita germinatione, foliis videlicet terra obrutis. Quum enim frondibus luxuriat, perquam amplæ funduntur, ſed vt radix maiore proficiat incremento, folia deflectentes ipſa circum obruere ſolent, quo minus planta in germẽ ſuſcitetur, alimentumq; in ſuum reſiliat caput. Vaporis etiam attractio, qua nutrimentum, profectusq́; accedit, ratione minime caret. *Ars.*

De habaziz. Cap. LXXIX.

POSTQVAM in radicum mentionem incidimus, priuſquã ab his diſcedamus, de radice illa dicendum propoſuimus, quam vulgus *habaziz* vocat, quæ ab omnibus eſtur, maxima iucunditate, & præſertim hyeme.

Sunt qui exiſtiment ab Hippocrate ὁλοχωνίνδα dici, à Tralliano cæterisque recentioribus Græcis βολϐοκάςανον, quum bulbum, & caſtaneam mentiri videatur, compoſita nomenclatione. Ægineta manicam, Mauritani ſua voce habaziz vocant, qua etiam voce in Sicilia & Neapoli dicitur. ab aliis Italiæ locis audio *Traſi*, & *dulcichim* dici. *Nomen.*

Folio exit oblongo, & mucronato, caule cubitali, & anguloſo, in cuius cacumine frondes, & flores aperti videntur. Radicibus numeroſis, & tenuibus, à quibus radiculæ illæ, vt in cypero dependent, ac tandem cyperũ idem eſſe diceres, ſeu radices, ſeu totam plantam ſpectes, nec natalia differunt, ſolum radicum ſapore differt, qui gratus veſcendo, & radix reſiccata per trãſuerſum ſtriata eſt, vt harundinum radices. *Deſcriptio.*

Calidum cœlum videtur exoptare, quale illud Mauritaniæ: nam Siciliæ maritima pars Auſtrum verſus vergens affatim producit, & ſi à Matthiolo nuſpiam in Italia ſpontè oriri dicatur præterquam amœniſſimo Veronenſi agro. In Sicilia ſponte naſcitur, & Neapolim venũ exportant plenos quaſillos, & apud nos plantata etiam optime producit. *Cœlum.*

Solum arenoſum, quale Mauritaniæ, & Siciliæ maritima pars, exoptat. *Solum.*

Seruntur radiculæ illæ menſe Martio. Auguſto excreſcunt folia, cui annua ſunt, radiculæ autumno eruũtur è terra. Vbi ſemel ſeueris, reſtibili fœcunditate procreantur è radicularum reliquiis. *Satio.*

De capa. Cap. LXXX.

SED cæpinam ingrediamur. Id primo mirandum occurrit, quod Plutarchus recõditioris literaturę author refert commentariolo illo de Iſide, & Oſiride, quod cæpe reuiuiſcit, & congerminat decedente Luna, contra autem marceſcit adoleſcente. Solumq; olerum omnium contra ſyderis incrementa damnaq; vices minuendi, & augendi habet contrarias. Siquidem omnia creſcente Luna gliſcunt, & ſeneſcente tabeſcunt, vt in oſtreis apertè cognoſcitur, quas ſyderis iuuenta complet, & vberiores facit, ſeniũ deplet, & maceriores reddit, eamq; ob cauſam ſacerdotes Ægyptij Peluſitæ cæpe

non edebant, & id olus auerſabantur, eoq; cibo ſimul, & feriatis, & caſtè degentibus interdicebant, his, quòd ſitim inuitaret, illis quod lachrimas euocans feriarum celebritatem interpellaret, quibus Ægyptia ſuperſtitione imbutis eæ ridiculę rationes ſatisfaciebant. Agellius ad cæcas rerum diſcordias reuocare videtur. Sed cæpæ natiuus calor iuueneſcẽtis Lunæ intus feruore glutinoſum humorem concoquit, & terrenum cum aqueo aerioque conſtantius permiſcet, quod munus obiri nequit, quum magna fiat aquei iactura: nam glutinoſus lentor non faciiè diſcutitur, quo fit, vt partes cæparum, quæ prius humore diſtendebantur, eo nunc exutæ flacceſcant, & velut paſſæ, & in rugas contractæ tabeſcant. Sed quum ſydus orbe toto iam refulſit, & ad intermenſtruum ſpectat, prægnans humorem parit aqueum, quem velut alimentum ex aëre perinde, atque terra, quum hærent exutæ, auidius hauriunt, quo vernaculum lentorem ieiunæ foueant prioremque iacturam illo liquoris raptu reſarciant, quo velut ſatiatæ ſurgunt, & ferè reuiuiſcunt. Siquidem erutæ ſolo, diutius humi, vel in laquearibus penſiles in aëre viuunt, quaſi ancipitis vitæ modo è terra, modo ex aëre nutrimentum capeſſant: nam extra terram germinare, & humoris illectu geſtire certum eſt. Sed acto colicolo ſtatim euaneſcere, tunc, quum non ſatis ſuppetat craſſioris alimoniæ, quo ſcapus excitetur, depactæ cartilago in ceruicem abit, quin & incrementum ſaliuæ cæpis declaratur hoc illuni tẽporis curriculo, quum edomita paululum acrimonia ſubdulceſcat, quæ tunc aliquantum aſcito humore diluitur. Sed peruestigandum, vt Ariſtoteles in problematibus inquit, cur cæpe vnum tam acriter mordere oculos poteſt: vnde nomen quoque à Græcis crommyon impoſitum putant, perinde quaſi pupillam comprimi cogeret. Origanum verò nihil eiuſmodi facit, nec aliud quodpiam ex cæteris, quamquam acre. neq; enim naſturtium, quod mordacius eſt oblatum oculis officit æquè, vt lachrymæ profluant, vt cæpe, & quum oculis admouetur, & quum comeditur lachrymas mouet. An quod acriũ genus diſcrimine euariat numeroſo, quod ſua cuiq; vis conſiſtit, rataq; habetur: naſturtium ergo quia calidius eſt, reficcare quod colliquauerit amplius poteſt: nam extrudere lachrymã, quum editur, poteſt, admotum tamen ad oculos, nihil propterea mouet, quia nullũ mittit vaporẽ, eſt enim id & ſiccius, & calidius: origanus, cæteraq; id genus calida ſunt leniter & ſicca: quod lachrymas autem moueat, mordax eſſe debet, & humidum & lentum, quamobrem oleũ quoq; lachrymas excutit, quamuis leniter mordeat, ſubiens enim, irreptanſq; ſuam ob lentitiam & tenuitatem dolorem mouet, ac perinde humorem tabificat. At cæpe vim eiuſmodi ſanè habet, vt quod & humore & vapore ſit calido, tenui, & lento, itaque oculis admotum, eo quod vapor eiuſmodi eſt, humorque tenuis commeat, lachrymas mouet, quumq; editur, itidem trãſmiſſa reſpiratione facere poteſt. Allium quidem calidum eſt, & acre, & humoris aliquid continens, ſed

lentum

lentum non eſt:itaque lachrymam mouere non poteſt. Immo quærit etiam cur allia, & cæpe ſolæ ex plantis reconditæ germinari poſſint: an quod humore alimentoque ſunt refertæ? copia igitur alimenti eſt, quæ germen efficere queat, idque conſtat argumento tum ſquillarum, tum etiam bulborum qui idem facere poſſunt. creſcere autem quodque ſolet, quum tempus venerit. Ariſtoteles etiam ſolſtitio laquearibus appenſas florere dixit. Ægyptiæ gentes antiquitus per cæpe & allia iurabant. Ad id Plinius: Allium, cæpasque inter deos iureiurando habet Ægyptus. Athenęus dixit, antiquos conuiuis cæpam appoſuiſſe, vt plus biberent, atque prouerbium prorepſiſſe, Cæpa in potu obſonium. Porro iuxta coronarias herbas, acria, vt cæpas, allia & id genus ſerenda præcipit Theophraſtus. Id enim multum conferre ad creandum odoris ſuauitatem affirmat, quod ſi verum fuerit, ad alteram harum cauſarum referre conuenit, aut quòd quantum inibi mali odoris adfuerit, ea ad ſe alliciunt, alitur enim vnumquodque re ſibi conſimili, attrahens cognatum, vicinumque, quo ſummoto reſiduum purius, odoratiusque relinquitur, aut quod locum ſuo edaci calore reficcent, ſiccis enim locis omnia proueniunt odoratiora. Columella eius docet condituram. Hanc prius ſole ſiccatam, deinde ſub vmbra refrigeratam, ſubſtrato thymo, vel cunila componito in fidelia, iure, quod ſit aceti trium partium, & vnius muriæ, faſciculum cunilæ ſuperponito, ita vt cępa deprimatur, quæ quum ius combiberit, ſimili miſtura vas ſuppleatur,

Nomen. Græcis κρόμμυον, quod oculorum tunicam, pupillamq; comprimi cogat, mordaci vapore lancinando cõniuere, cõtrahiq; cogat, lachrymas eliciendo, vt ſuperius ex Ariſtotele diximus in problematis. Latinis cæpa, & neutro genere cæpe, à capitis magnitudine dicta. Itali *cepolla*.

Genera. Differunt & cæpæ genere ex Theophraſto: pleræque ſunt, vt quæ à locis nomina acceperint, Gardiæ, Cnidiæ, Samothraciæ. Item Setaniæ, fiſſiles, & Aſcaloniæ. Ex his Setaniæ minimæ, ſed largæ, dulces. Fiſſiles verò & Aſcaloniæ tum cultu, tum natura inter ſe differunt. (ideo nos de illis ſeparatè dicemus) Colore etiam differunt nonnullæ, etenim apud Iſum cætera quidem candidis ſimiles conſtant, ſed colore candidæ admodum proueniunt, Sardianisque ſimiles ferè affirmant. Cretenſium peculiaris maximè natura notatur. Sed Aſcaloniis quodammodo proxima. ni fortè vel eadẽ dici debet. Plinius. Cæpe genera apud Græcos, Sardia, Samothracia, Alſidena, Setania, Schiſta. Aſcalonia ab oppido Iudęæ nominata. Eſt & colorũ differentia. Samo enim, & Sardibus candidiſſimæ proueniunt. Sunt in honore Creticæ, de quibus dubitant an eædem ſint, quæ Aſcaloniæ. Diſtant ſapore tantum dulci. Apud nos duo prima genera, vnum condimentarium, quod illi gethyon, noſtri pallacanã vocant, alterum capitatum. Genera eius auſteritatis ordine, Africana, Gallica, Tuſculana, Amiternina. Columella tria recenſet genera: Pompeianam, Aſcaloniam, & Marſicam ſimplicem, quam ruſtici

vocant vnionem, ea eſt autem, quæ non fruticat, nec habet ſoboles adhærentes. Plinius cæpas, non eſſe ſylueſtres dixit. Apud nos duo ſunt genera: Auguſtiniana, quæ Decembri ſeritur, tranſplantatur Martio, & Auguſto eruitur, editurque. Si verò relinquitur, iterum Septembri eruitur, diuiditurq; in plura capita, ac plantatur, Martio eruitur, editurque. Si verò relinquitur, iterum Septembri eruitur, diuiditurq; in plura capita, ac plantatur, Martio eruitur, nam porri inſtar longa eſt ceruice, ac editur. Hæc Columellæ dici poteſt Marſica cæpa. Si relinquitur Auguſto ſemen affert, ac illico obareſcit. Eſt & alia communis, quæ Octobri ſeritur.

Deſcriptio. Capitatorum corpus ferè carne, & cortice tutum eſt, tenui folliculo totum veſtiente, quapropter non immerito in dubium venit, ſi hæc in radicum numerum aſciſci debeant, etenim quod ſubter terræ cohæret, radix eſſe creditur, quod è diuerſo promitur, nullam radicis conditionem putamus. Si quidem radicis is eſt habitus, vt parte poſteriore ſemper extenuata in gracilitatem, quaſi in mucronem minuatur, radix cæpe contra creſcit, vt in latus tendens inoleſcat, nam cæteræ radiculas de ſuo latere mittunt. Cæpæ corpus tunicatum eſt, quum ſemper aliquid eximi poteſt, quod duplex genus radicis quodãmodo exhibere videtur, habet enim carnoſam illam, & corticoſam, & eas, quæ ex illa proueniunt. Folio illico à radice exeunt, pediculo carentia, & concaua. Ex caulibus laterales ſurculos non edit, quia ſecaulis eſt. Fœcundiſſima ſeminis. Quum ſeritur, & nucleus intumeſcit, tota intorquetur, & hinc aucta rurſus in nucleos diſcernitur, atque ex vno plura efficiuntur, dum caput conſummatur, & continuo ab radice aliud atque aliud obducit, & ſi non euellantur, plura in dies fiunt. Super fiſtula capitari poſſe affirmant. Germen ab imis educere poteſt. Omnia capitata, partem ſuperiorem tenuem, imbecillemque, radices amplas, carnoſaſque gerunt: prorſus in quibus acredo ineſt, vel alia eiuſmodi vis, radicibus potius ineſt, quod ratione optima euenit, quum natura eò potius tendat. Hæc omnia ex Theophraſto. Addimus. Cæpa caulem vacuum promit, florem iucundum villoſum, purpuraſcentem, ſemẽ copioſum nigrum. Caulis à ceruice ſenſim comprimitur in latiorem, & à lateribus reductam vtrinque circumferentiam, bulbi vmboni numeroſa fibrarum coma aptata ſubeſt.

Cœlum. Iulius Pollux Samothraciam commendat, ex Athenæo.

Solum. Columella. Cæpina magis ſubactam poſtulat terram, quàm altius conuerſam, itaque ex Calendis Nouembris proſcindi ſolum debet, vt hyemis frigoribus & gelicidiis putreſcat, intermiſſiſq; quadraginta diebus, tum demum iterari, & interpoſitis vno, ac viginti diebus tertiari, ac protinus ſtercorari, mox bidentibus æqualiter perfoſſum in areas diſponi, deletis radicibus omnibus. Palladius. Terram pinguem vehementer ſubactam irriguam ſtercorari. Caſſianus, in terra rubra lætari.

Theo-

Theophraſtus ſemine prouenire dicit, qui prouentus omnibus communis eſt. Seritur etiam radice, vt omnia capitata, quum tunicas habeat plures, & lentitiam quandam, vnde diuidunt eas in fibras, tegumentaque detrahunt, deinde omne nõ viuum à vitalibus ſemouendum cenſent: quum neque partes iſtæ viuant, nec primatum obtineant. Omnes poſt autumnum proueniunt, tepido adhuc ſolo, vt depoſitas imbres occupent. Seruntur & toto capite, & circumciſo, ſed generationes haud ſimiles fieri ſolent: parte nanque inferiore cæpæ naſcuntur, ſuperiore herba tantum erumpit. Sectæ in rectum germinare omnino nequeunt, ſed vtra ſit radix, bulbus an fibræ diximus iam ex Theophraſto. Sed conſtat bulbum radicis rationem obtinere, ſiquidem & ſub terra eſt, & ſine fibris etiam vtuntur vice radicum: ſi verò fibræ ſubſunt, erit fibra bulbi radix, aut vtraque fuerit radicis pars. ſed potior bulbus, quoniam mortuis fibris viget nihilominus. Aliqui tunicas & fibras abſcindunt, quod neutrum impediat generationem, argumentumque eſt, quod cæpullæ in cellis ſuſpenſæ germinant, tolluntur fibræ, & nouellas ſubmittunt, tunica non prohibet generationem, ſed defendit putrefactionem. Diligit aquam, quamquam nõnulli negent, ſi principio bis, aut ter imber inceſſerit: non deſunt tamen, qui pluuias aquas prodeſſe minimè putent. Columella: Ad Calendas Februarias ſereno die conuenit ſemina ſpargi, quibus aliquid Satureiæ ſeminis intermiſcendum erit, vt eam quoque habeamus. Sed cæpina certè non minus debet, quàm quater ſarriri. Palladius: Februario menſe cepullas ſerimus, ſed cõſtat vere, & autumno eſſe ſeminandas. Si tamen eas ſeueris, in caput creſcit, & minus reddit in ſemine. Si capitulum ponas, ipſum inareſcit, & multũ ſemen educit. Vbi terram parauimus, ibi areas faciemus, omnibus herbis, & radice purgatas. Seremus placido, & ſereno die, maximè Auſtro, vel Euro flantibus. Si minuente Luna ſerantur, tenues & aridiores prouenient, ſi creſcente, robuſtæ & ſaporis humecti. Rarius ſunt ponendæ, runcandæ ac ſarculandæ ſunt ſæpius. De quibus ſemina colligenda ſunt, iuuentur amminiculis, vbi caulem cœperint excitare. Quum niger color ſeminis fuerit, præferunt maturitatis indicia. Vellendi ſunt thalli adhuc ſemiſicci cum ſemine, & ſic in Sole ſiccandi. Martio locis frigidis: Octobri ſemine ſeruntur, & Nouembri. Martio menſe cepullas ſeremus, & Aprili. Iulio menſe ſerimus irriguis, & frigidis locis. Plinius: Seritur Amiternina frigidis, & humidis locis, & ſola allij modo capite, reliquæ ſemine, proximaque æſtate nullum ſemen emittunt. ſed caput tantum, quod inareſcit. Sequenti autem anno permutata ratione ſemen gignitur, caput ipſum corrumpitur. Ergo omnibus annis ſeparatim ſemen, cæpæ cauſa ſeritur, ſeparatim cæpæ, ſeminis. Cætero cæpas ter foſſo ſolo ſeri iubent, extirpatis radicibus herbarum. In iugera denas libras. Intermiſceri ſatureiam, quoniã melius proueniat. Runcari præterea, & ſarriri, ſi non ſæpius quater. Quærit Ariſtoteles in problematis: Satio.

Cur cæpæ & allia, quò ſicciora ferantur, eò meliora poſſint euadere, cæterâ autem deteriora? An quòd omnia iſtiuſmodi maximè plena humoris cōficiuntur? Itaque terræ commiſſa ſicciora temperamento commodo germinare incipient. Adde quod minus putrent, quum ſicciora feruntur.

Art. Theophraſtus folia his vere detrahenda cenſet, vt vim ſuam in imo cōtineant, neque effuſæ ſemineſcant. Sotion: Capita, vt maiora reddantur; ſi quum transfertur, fibras, omnemque comam auferas. longè maiores cæpæ naſcentur, ſi quum tranſlationi locus eſt, in terra viginti diebus ante ſubacta, & tantiſper reſiccata, dum omnis exhauriatur humor, deponatur. Magis in capita creſcēt, ſi detractis tunicis, nudæ pangētur. Palladius: Si capitata his voluerimus eſſe maiora, folia omnia debemus auferre, & ſic ſuccus ad inferiora cogetur.

Cōditura Incorrupta durabunt, inquit Sotion, ſi in calidam aquam demerſæ, mox inſolatæ, donec penitus ſicceſcant, palcis ordeaceis recōdantur: ita compoſitæ, vt nulla parte ſe contingant.

De aſcalonijs. CAP. LXXXI.

QVIA aſcalonias cæpas tum natura, tum cultu ab alijs Theophr. differre dixit, ideo illarū ſeparatim meminerimus. Plin. aſcaloniā condi dixit.

Nomen. Græcis *ἀσκαλώνια κρόμμυα*, Latinis Aſcalonia cæpa. Plinius: à Iudęæ oppido nominata. Alij Aſcalonitides ſiue Palęſtinas vocant gentili nomine dictas. Nos retentis priſtini vocabuli rudimentis vulgò *ſcalogne* dicimus.

Deſcriptio. Peculiarem quandam figuram, vel naturam habent, vt rectè meminit Theophraſtus, quippe ancipitem inter cæpam, allium, & porrum, ſimiliores cæpis, ſed minores, multæ, & ſimul coaceruatæ.

Genera. Theophraſtus: Cretenſium peculiaris natura notatur, ſed Aſcaloniis quodammodo proxima, ni forte vel eadem dici debeat. Eſt in Creta genus quoddam quod ſemine quidem ſatum, ni radices craſſatur, depoſitum verò in caulem ſemenque totum funditur ſine capite, ſaporeque dulce eſt: id enim contrarium quaſi cæpis habet, omnes namque depoſitæ, melius celeriusque proficiunt. Plinius: ſunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant an eædem ſint quę Aſcaloniæ, quoniā ſatis capita craſſeſcunt, depoſitis caules, & ſemina. Diſtāt ſapore tantùm dulci. Hoc genus nobis ex Caieta affertur, vocanturq; *ſcalogne capece*, nam maiores fiunt, aliæ acrioris ſaporis.

Cæl. Sol. Cœlum, quale Iudęæ, & ſolum vt cæpæ reliquæ deſiderant.

Satio. Quia ſolæ fiſſiles, & veluti ſteriles ab radice cōſiſtunt, ideo iubet Theophraſtus quū neq; ab radice craſſeſcāt, ſemine ſeri, nō deponi. Pręterea circa ver, quū germinant trāsferri. Maturę celeriter putreſcūt. Si deponātur, caulē ædunt, & ſemē fundunt, tū ipſæ euaneſcūt. Columella: Si cæpæ ſemen excipere velis, capita maxima generis Aſcalonij, ꝙ eſt optimū menſe Februario, deponito, quaternorum vel etiam quinûm digitorum ſpatiis diſtantia,

& quum cœperint virere, nec minus ter conſarrito, deinde quum fecerint caulem, humilioribus, quaſi canteriolis interpoſitis rigorem ſtyloꝛũ conſeruato: nam niſi arundines tranſuerſas in modũ iugatæ vineæ crebras diſpoſueris, thalli cæparum ventis proſternuntur, tantumque ſemen excutietur, quod ſcilicet nõ antè legendum eſt, quàm quũ matureſcere cœperint, coloremq; nigrũ habere. Sed nec patiendum eſt, vt perareſcat, aut totũ decidat. Verùm integri thalli vellẽdi ſunt, & ſole ſiccandi. Plinius. Aſcaloniarum propria natura: etenim velut ſteriles ſunt ab radice, & ob id ſemine ſeri illas, non deponi iuſſere Græci: præterea ſerius circa ver, quum germinant transferri, ita craſſeſcere, & tunc properare præteriti temporis penſatione. Feſtinandum autem in his eſt, quoniam maturæ celeriter putreſcunt. Si deponantur & caulem emittunt, & ſemen, ipſæq; euaneſcunt. Aſcaloniam menſe Februario ſerunt noſtri. Neapolitani Martio menſe ſerunt, vt allij ſpicas. Primò paſtinantur Maio, ſecundò Iunio, Auguſto terra eruuntur, laquearibus appenſæ ſeruantur ad vernam ſationem.

Noſtri olitores inquiunt, ſi quis allij ſpicas in perforatã cæpam indiderit, ac plantauerit, in Aſcalonias cæpas mutari. *Ars.*

De cæpa fiſſili. CAP. LXXXII.

DIFFERT etiam à cæteris cæpa fiſſilis cultu, & natura, vt ſcribitur à Theophraſto: ideo poſt Aſcalonias de eis dicemus, vt clarius, quæ ſcribimus, eluceſcant. Fiſſilis etiam conditur, Plinio authore.

Theophraſtus *σχιςὰ κρόμμυα*, Theodorus vertendo Theophraſtũ fiſſiles vocat, idq́; quia detractis prioribus foliis altero germinãt, ſimulq́; inferius finduntur, vnde fiſſiles appellatæ. Plinius à Græcis ſchiſta vocat. Itali *cepolle maliggie.* *Nomen.*

Theophraſtus. Fiſſilem hyeme cum ſua coma relinquunt inertem, vere externa folia detrahunt, & reliqua colunt, detractis his foliis altero germinat, ſimulq́; inferius findũtur. Quidam vel omnibus detrahenda folia cenſent, vt vim ſuã imo contineant, neq; effuſæ ſemineſcant. Plinius. Schiſtam cum ſua coma hyeme relinquunt, vere folia detrahunt, & alia ſubnaſcuntur iiſdem diuiſuris: vnde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, vt in capita creſcant potius, quàm in ſemina. Apud nos, vt porri plantantur, vt pede diſtet altera ab altera, & ſuum vnaquæq; impleat foramen. Ceſpitem magnum faciunt. Æſtate poſt Paſcha eduntur. *Satio.*

De gethyo. CAP. LXXXIII.

DVBITATVR à nõnullis gethyũ an inter cæpæ genera, vel porri reponẽdum fuerit. Nos inter vtrumq; locauimus, poſt cæpã, & ante porrum. Theophraſtus inter cępæ genera recenſet. Plinius cæpam in duo genera diuidit, in capitatũ, quod cæpã diximus, & condimentariũ, ꝙ gethyon vocãt. Theop. *γήθυον* vocat. Sed ſunt ex Græcis, Athenęo referẽte, qui eũ gethyllida, & epithillida vocãt. Sed Epænetus gethyllida capitatũ porrũ appellari *Nomen.*

tradit. Latini pallacanam vocant, authore Plinio. Ait enim. Condimentarium genus, quod Græci gethyon vocant, noſtri pallacanum, ſed inuenitur plerunq; gethyon, getion dici, ſine y, & aſpiratione. Neapolitani *porrone* vocant, quod magnum porrum præ ſe ferat. Sed non eſt à cæpis ſeparatum genus. Naſcitur enim in cæpinis, quum ſtrictius ſatum eſt, aut ſolo minus pingui, & maſculeſcere dicunt.

Deſcriptio. Ita eum depingit Theophraſtus. Gethyon penè ſine capite eſt, ceruicis tantùm longæ, & ideo totum in fronde, ſæpiuſq; reſecant, vt porrum. Singulari capite eſt, vt cæpa, allium, porrum. Germinat ſuo latere. Subtus veluti quoddam caput bulbaceum ſuo latere promit, vt porrum, quod folia, ſemine etiam ſublato, & arefacto prorſus caule creat. Caput multis tunicis conſtat, vt bulbi, cæpæ, & ſimilium: folio cõcauo, ſemine ad perdurandum infirmo. Didymus gethyum ſimile fecit ampeloprafo. Ariſtophanes gethyum naturam radicum allij habere dicit, Athenæo authore. Plinius: Gethyum penè ſine capite eſt, ceruicis tantum longæ, & ideo totum in fronde reſecatur, vt porrum, folio concauo. Semen infirmum ad perdurandum.

Satio. E ſecunda ſementi eſt, inquit Theophraſtus. Poſt brumã Ianuario menſe incipit, tunc ſeminant, defiguntq; gethyum, decimo, aut duodecimo die proſilit, ex recenti ſemine maturius. Non annicaule modo, ſed à bimatu etiam fructificat, nec annuum dici debet. Semine ſeritur nõ deponitur, quia germinatio tota in fronde, ſæpiuſq; retondetur. Diligit aquã, quamquam nonnulli negent, ſi principio bis, aut ter imber inceſſerit. Fimum cupit. Difficile germinat: humorem enim habeat aptum & non minus, ſed forſitan magis temperiem ad augendum, ac patiendum, oportet, quod germinaturum facile, beneq̃, ſit. Plinius. Seritur menſibus Martio, Aprili, Maio, non deponitur. Ex recentiori ſemine maturius gignitur. Radix diuturna: quia ex ea naſcitur.

De porro. CAP. LXXXIIII.

ET in hac cognatione de porro dicendum, inquit Plinius: præſertim quum ſectiuo nuper authoritatem dederit princeps Nero vocis gratia, ex oleo ſtatis menſium omnibus diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem veſcendo. Fama eſt Melam equeſtris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe acceſitum in ſumma deſperatione ſucco porri ad trium denariorum argenteorum pondus hauſto, confeſtim expiraſſe ſine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium eſſe. Sed cur porrum proſit ad vocem ſonoram quærit Ariſtoteles libro problematum. nam & perdici commodũ eadem in re nouimus. An quod allium quoq; elixum delinit, & quidem porrum lentitiam quandam obtinet, quę fauces detergere poſſit. Porrum non olere ſcribit Sotion, qui cuminũ prægustarint: hoc enim eſu grauis odor extinguitur. Capitatos porros, vt Athenæus eſt author, Latonę ſa-

cros

eros eſſe narrant: nam quum Apollinem in vtero geſtans, prægnantiũ malacia laboraret, hoc cibo fertur elanguentem appetentiam inuitaſſe: quare Polemon vetuſtus Ariſtophanis enarrator, quum id olus Latona concupiſſet, latam fuiſſe Delphis legem tradit in Theoxeniis; Qui maximum attuliſſet porrum huic deæ, ſportulam è menſa ſacerdotum acciperet. Seque vidiſſe fatetur Athenæus gethyllidem in rapi magnitudinem excreuiſſe. Diphylus obſonia commendare dixit. Eſus in olere, vbiuis frequens.

Græcis *πράσον* dicitur à colore, Latinis porrum, à calloſa porri capitis ſimillima in oſſibus ferruminatis concretione, vt coniicimus. Alij porrum volunt dictum, quòd porrò eat, & longè lateq; graſſetur. Itali *porro*. *Nomen.*

Porrorum duo genera, ſylueſtre & ſatiuũ, agreſte ampeloprason dictũ, de quo dicturi ſumus mox in ſequenti. Satiui duo genera ſignauit antiquitas, capitatũ & ſectiuũ. Capitatũ Dioſcorides *κεφαλωτὸν* vocauit, quod eius radix in caput creſcat. Athenæus gethyllidas dici teſtatur ab Epæneto. Alterum genus ſectiuum vocant, quod frondenti coma ſuper terrã eminens auferatur. Videtur id genus Martialis Tarentinum vocare ob grauem halitum quem eructat: *Genera.*

Et Tarentini grauiter redolentia porri
Edisſi quotiens, oſcula clauſa dato.

Sectiui Plinius duo genera facit. Herbaceũ folio inciſuris eius euidentibus, quo vtuntur medicamentarij. Aliud genus rotundioris folij, ſuauioriſque, inciſuris lenioribus. Sed miror antiquos porrum in duo genera diuiſiſſe, quod vnum naturale, alterum artis mangonio confictum ſit.

Theophraſtus annuo folio non dici debere autumat, quippe nõ annuo folio, ſed à bimatu fructificare. Vnicaule eſſe, nec è lateribus laterales ſurculos emittere. Semine fœcũdiſſimo. Semine ad perdurandum firmo. Plinius ait, nõ annuum tantũ, ſed ſæpius parere: renaſci enim à radice: ſemine firmo. Addim⁹ nos. Porrũ radice eſt cartilaginea, craſſa, multis fibris capillata, tunicis quibuſdã veſtita, ex albæ ceruicis auguſtiis extuberans, fronde ſuper terram carinata, & in angulum oblonga, colore adeo viridi, vt pro herbaceo porraceus color vſurpetur, bimum proſilit in caulem longum, cauum, multis floribus aceruatim collectis, & in ſpeciem abſolutæ pilæ cõglomeratis. Vbi ſementem protulit, intermoritur. *Deſcriptio.*

Palladius loco læto, & campeſtri lætari ait. Nos omne cœlum ſuſtinere vidimus. Columella aricinum laudat. *Cœlum.*

——— *Quæ mittit Aricia porri.*

Martialis: *Mittit præcipuos nemoralis Aricia porros,*
In niueo virides ſtipite cerne comas.

Plinius laudatiſſimos in Ægypto, mox Orchiæ, atque Ariciæ.

Palladius plana, alte paſtinata, diu ſubacta, & ſtercorata terra lætari. Plinius: Inſigne quod inſimo, lætoq; ſolo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate quadam ſoli conſtat. *Solum.*

Satio. Theophraſto è ſecunda ſemẽti eſt. Poſt brumã Ianuario menſe defigitur porrum, duodeuigeſimo die, & vigeſimo à ſatu prorumpit, è recentiori ſemine celerius prouenit. Cuius cauſam in libro de cauſis diſquirit. Quia omne calidum facilè germinat, & calida ſunt, quæ acria, porrũ verò, gethyũ, ſatureia, origanum acria ſunt, & tamen non cito germinant, ſed humorem habeant aptum, temperatumq́; ad augendũ, pariendumq́; oportet, quod cito breuiq́; germinaturũ eſt. Columella: Menſe Februario porri ſemen ponitur; locis apricis circa Calendas Martias licet porrũ (ſi iam ingranduit) transferre. Circa Calendas Aprilis æquè transferes. Porri caput circa idus Maias tolerabiliter adhuc trãſfertur. Sotion admonet, poſt ſationẽ porrorũ, ſtatim cõculcãdos eſſe ſulcos, & nõ irrigãdos, ſed neglectos relinquẽdos per tres dies, quarta verò rigari debere, ita enim pulcherrimos prouẽturos.

Ars. Theophraſtus porro reciſionẽ conferre dixit, tonſumque, retonſumque tenerius, dulcius, albidius, & omnino melius euadere: rationẽq́; reddit libro de cauſis, quippe q̃ diminuuntur, eo magis vere cõcipiunt, & ſi validiores fiunt, plus pabuli trahũt, meliusq́; incoquere poſſunt. Germinatio enim prima, vt debilis, deterior etiã: præterea frondibus illis ablatis, vtpote impedimento ablato plus proficit. Columella: Si ſectiuũ facere velis, denſius ſatũ præceperũt priores relinqui, & ita quũ increuerint ſecari. Sed nos docuit vſus longè melius fieri, ſi differas, & eodem modo quo capitatũ modicis ſpaciis, id eſt inter quaternos digitos depangas, & quum conualuerit deſeces. In eo autẽ, quod magni capitis efficere voles, ſeruandum ſit, vt antequã tranſlatum deponas, omnes radiculas amputes, & fibrarũ ſummas partes intondeas: tum teſtulæ, vel conchulæ, quaſi ſedes in ſingulis ſubiectæ ſeminibus adobruuntur, vt fiant capita latioris incrementi. Cultus autem porri capitati aſſidua ſarritio, & ſtercoratio eſt, nec alius tamen ſectiui, niſi quod toties rigari & ſtercorari, ſarririque debet, quoties demetitur. Palladius: Si porrum ſectiuum facere velis, poſt duos menſes, qui ſatus eſt, poteris diſſecare, & mandare in areis ſuis: quamuis aſſerat Columella etiam ſectiuum diutius duraturum, melioremq́ue, ſi transferatur, & quoties ſecabitur, aqua iuuetur, & ſtercore. Apud nos qui temperatis degimus locis, ſeritur Decembri, Ianuario, Februario, & Martio, ſemine fuſo, Martio deinde transfertur, pangiturq́; in ſulcis: diſtet alter ab altero quatuor digitorum latitudine, quum rectè accommodaueris, dum ſecundus ducitur ſulcus, effoſſa humo cooperitur, atq; pedibus leuiter calcatur. Primo ſecãtur Iunio, ſtercoranturq́; & irrigantur, ſecundo Auguſto, tertio Septembri, eandem ſemper operã imponendo. Poſt menſem eruuntur, exponunturq́; væno. Alij ſerunt palo foramine adacto, pedem profundo, radiculas amputant Aprili, Maio, & Iunio. Seruntur etiam Iulio, Auguſto, Septembri, & Octobri. Inde eruuntur Martio, & Aprili. Poteris etiam inter cæpas ſerere. Palladius: Si capitatũ facere velis, quod vere ſeueris, Octobri menſe transferre

ferre debebis, ſed rarius feras, ſarculo frequentandus eſt, & herbis liberandus, quum digiti craſſitudinem habuerit à media parte præciſis foliis, & truncatis radicibus transferatur. Oblitus fimo liquido quaternis, vel quinis digitis ſeparetur: quum radices aget, modicè comprehendendus, & alleuandus eſt ſarculo, vt ſuſpenſus à terra, quod ſpacij vacuum ſubter inuenerit, capitis vaſtitate cogatur implere. Columella. Quo porri incrementum maius fiat, raris linteolis complura grana illigantur, atq; ita obruuntur. Enatum autem in his locis, quibus aqua ſubminiſtrari non poteſt, deferri debet circa æquinoctiū autumni, at quibus poſſis humorē præbere, menſe Maio rectè transfertur. Palladius: Item plura ſemina in vnum ligata ſi depoſueris, grandis porrus naſcetur ex omnibus. Item ſi capiti eius rapæ ſemen immittas ſine ferro, & pangas, multum fertur increſcere, melius ſi frequenter hoc facias. Theophraſtus, Porrorū magnitudo ex transhalatione fit. Et ſemina plura linteolo deligata terræ mandari iubet, ſic radices, & germina faciet ampliora. Plus enim valent quæ plura, & illa omnia in vnam naturam coaleſcunt. Sotion Græcus laudat ſtatim, atq; ſatum fuerit, puluiuos arearum pedibus proculcari, triduumque velut habitū neglectui minimè rigari, quarto die aquæ reſperſu iuuari, ita probatiſſimum naſci putat. Si inter ſerendum arena terræ miſceatur, vberrimum prodibit, ſi dum transfertur, capiti ſtilo vel arundine citra ferrū puncto cucumeris ſemē in mediū inſeras, mirum in modū fertur grandeſcere, quando ſeminiis coaleſcentibus in magnū tumorem extuberabit. Sunt qui nō cucumeris, ſed rapæ ſemen ventri potius inſinuent, hoc in vnitatem coiens, turgidam capiti molem adfert. Item ſi quanta tribus digitis carpi poſſunt, oblita fimo ſemina vetere linteo ligata depoſueris, grādis porrus naſcetur ex omnibus, ſi protinus irrigetur. Hoc falſum eſſe iam ſupra declarauimus.

Vermiculos paruos porros inſectantes Theophra. πρασοκουρίδας vocat, quaſi porricidas dicas, hos humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus: induſtria enim beſtiola condit ſeſe, & vt in ſtramento, quieſcit in ſtercore: quamobrem venari facile eſt, aliter nulla venandi datur facultas. *Inſ. rem.*

De ampelopraſo. CAP. LXXXV.

AMPELOPRASON Galenus inter porrum, & alliū medium quoddam eſſe dicit. Nos poſt porrū locauimus, dicturi mox de allio. Ipſe ſylueſtre porrum eſſe teſtatur, & tantum à porro diſſidere, quantum in congeneribus ſylueſtre à ſatiuo. Sylueſtria enim omnia maiori acrimonia, ſicciorique natura pollent. Salgamarij cæparum modo in aceto condiunt, & vſque ad ſequentem annum recondunt, & ſic innocentius redditur.

Dioſcorides ἀμπελόπρασον vocat, quaſi vineale, vel vitigineum porrum dicas, nomen à natalibus inditum. Plinius ampeloprasſon vocat. Neapolitani *porrini, & porri ſeluaggi.* *Nomen.*

Plinius ita deſcribit: Folij porri, ructu grauis. Addimus: Caule proſilit *Deſcr.*

cubitali,foliis porraceis, ſed anguſtioribus, flore candido, radice bulboſa.

Solum. Plinius,Prouenit in vinetis.

De allio. CAP. LXXXVI.

ALLIVM Plinius ad multa ruris medicamenta prodeſſe credit, tædium huic quoq; halitu, vt cæpis, nullũ tamen coctis. Menander è Grçcis author eſt,alliũ edentibus ſi radicem betę in pruna toſtã ſuperederint, odorẽ extingui. Sotion,Allium edentibus halitus tædium dixit aboleri,ſi crudam fabam ſupermanducauerint. Plinius: Ferrum ad ſe trahente magnete lapide,& allio rurſus abigente à ſe. Caſſianus: Magnes attrahit ferrum: expirat ſi illi alliũ affricetur: reuiuiſcit ſanguine hircino ipſi infuſo. Plutarchus: Magnus allij cum magnete diſſenſus, quam vocant antipathiam,tantumq́ue inter has res ſurdas, & ſenſu carentes odium, vt ferrum abigat à ſeſe, ſi affricetur allio lapis. Idem confirmat Ptolemæus, magnetem non trahere ferrum, ſi linatur allio. Quærit Ariſtoteles in problematis, cur allia quum excauleſcunt plenius quàm recens edita oleant. An quod recẽtia humoris multum adhuc extranei continent? quo fit, vt vim ſuam integram habere nequeant, quum autem decocta iam ſunt, ſecreto humore illo inutili tum ſuum odorem ſincerè adipiſcuntur, qui ſcilicet acer eſt. Quin etiam cæteri nuper æditi fructus dilutiores ſunt, & cæpas recentiores ob eam cauſam minus acres ſentimus. Si iuxta coronarias herbas ſeratur, magis eas olere facit, cuius rationẽ ex Theophraſto reddidimus in cæpis. Pantheræ, leonesq́ue non attingunt perunctos allio, præcipuè ſi & allium fuerit incoctum. Allium cæpasque inter deos iureiurando habet Ægyptus, ex Plinio.

Nomen. Nominant Græci *σκόροδον*, vt nonnullis placet quaſi *σκαιὸν ῥόδον*, id eſt rudem roſam, quòd aſpere ſupra modũ redoleat & nares offendat. Alij quod pandiculationes moueat, quas Græci *σκορδινισμὺς* vocant, ſcorodon vocatum dixêre. Latini allium dicunt à Græco fortaſſe verbo *ἅλλεσθαι*, id eſt exilire, quòd nimium exiliendo creſcat. Itali *aglio*.

Genera. Theophraſtus. Diſcrimen eorum quod aliud præcox, aliud ſerotinum: eſt enim genus quoddam eiuſmodi, vt ſexaginta diebus perfici poſſit. differunt præterea magnitudine ſingulari, vt Cyprium vocatum maxime tale eſt, quod non decoquunt, ſed in myttotis vtuntur, & quũ tunditur mirum quàm ſpuma increſcat. Quin & illud differentiam facit, quod quædam non nucleis coagmentantur. Dioſcorides in duo etiam diuidit, in ſatiuum hortenſe vnum, alterum ſylueſtre. Satiuum aliud Ægyptium, ſingulari conſtans capite: aliud ex pluribus coagmentatum nucleis, ſylueſtre ophioſcorodon dictum. Plinius à Theophraſto. Generum differentia in tempore: præcox matureſcit ſexaginta diebus. Tum in magnitudine. Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium cypriũ, alij antiſcoridon, præcipuè Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius alio, tritum in oleo & aceto, mirum quantum increſcat ſpuma.

Theo-

Theophraſtus. Folia illico ab radice exeunt, vnicaule. Plinius: Tenuiſſimis, & quæ ſeparantur in vniuerſum velatur membranis, mox pluribus coagmentatur nucleis, & his ſeparatim veſtitis: aſperi ſaporis: & quo plures nuclei fuere, hoc eſt aſperius. Addimus: Fronde viret cæpacea vel graminea, caule tereti, & inani. In cacumine flores in globum circumaguntur, in quo ſemen emicat. Bulbis è multis nucleis vnà ſpicatim congeſtis, membraneis cuticulis inuolutis, è quorum medio fibrillæ tortiles porriguntur. *Deſcriptio.*

Sotion optimè alba terra prouenire ait. Palladius idem. Terra maximè alba ſeritur, foſſa, & ſubacta ſine ſtercore. *Solum.*

Subſtinet quodcunque cælum. Vniuerſale enim olus eſt. *Cælum.*

Theophraſtus hæc de allij ſatione: Allium ante ſolſtitia, aut paulo poſt ſolſtitia, ſeritur, nucleatim diuiſum: perfici enim ſemine poteſt ſed tardè. Primo anno caput accipit porri, ſequenti diſcerni in nucleos incipit, tertio redditur perfectum, nec quicquã deterius. Sed etiam quidam vel depoſito melius id exiſtimant. Radicis autem allij, aut cæpæ, haud ſimilis ortus fieri ſolet. Allij namque quum nucleus extumuerit, tota intorquetur, & hinc aucta in nucleos rurſus diſcernitur, atque ex vno plura efficiuntur, dum caput conſumatur. Etenim ſi non euellantur, plura in dies fiunt. Super fiſtula quoque & allium capitari poſſe affirmant. Neapoli continuè viſitur, vt mihi multoties videre contingit, in allij flore, quem diximus, orbiculatos bulbillos paruos prouenire, vt quot fuerint flores tot bulbos producat. Quando ſeruntur allia, diuidere bulbos in nucleum ſolent, & cæparum fibras, tegumentaq; detrahunt: denique omne non viuum à vitalibus ſemouendum cenſent, vt etiam arboribus partes, quæ obareſcunt, abſcindere ſolent. Columella: Autumno conſeri debet allium. Et vltima temporis poſitio allij eſt Februario menſe. Circa calendas Octobris antequam deponantur allia, ex vna capite in plura diuiduntur, habent enim plures cohærentes ſpicas, eæque quum ſint diuiſæ, liratim ſeri debent, vt in puluinis poſitæ, minus infeſtentur hyemis aquis. Eſt autem lira ſimilis ei porcæ, quam in ſationibus campeſtribus ruſtici faciũt, vt vliginem vitẽt. Sed hæc in hortis minor eſt faciẽda, & per ſummam partem eius, id eſt in dorſo, inter palmaria ſpacia, ſpicæ allij diſponendæ ſunt. Sulci lirarum inter ſe diſtent ſemipedali ſpacio, deinde quũ ternas fibras emiſerunt ſpicæ, ſarriantur: nam quò ſæpius id factum eſt, maius ſemina capiunt incrementum. Regionibus pruinoſis per autumnum non ſeri debet: nam brumali tempore corrumpuntur, quod ferè menſe Ianuario miteſcit, & iccirco frigidis locis tempus optimum eſt allium ponendi circa idus prædicti menſis. Multa tamẽ ante calendas Ianuarias medijs diebus ſerunt menſe Decembri, ſi cœli tepor & ſitus terræ permittit. Palladius ab eo: Nouẽbri menſe ſulcos in areis facies & ſemina in locis altioribus pones quatuor digitis ſeparata, neq; altius preſſa, ſarculabis frequenter, inde plus creſcunt. Plinius: quidam allium in pla- *Satio.*

no ſeri vetant, caſtellatimq́; grumulis imponi diſtātibus inter ſe pedes ternos. Inter grana quatuor d giti intereſſe debent: ſimul atque tria folia eruperint, ſarriri. Grandeſcunt quo ſæpius ſarriuntur. In frigidis vtilius vere ſeri, quàm autumno. Sunt qui allium inter compitalia, ac ſaturnalia ſeri aptiſſimè putent. Allium & ſemine prouenit, ſed tardè Primo enim anno porri craſſitudine capite efficitur, ſequenti diuiditur, tertio conſummatur, pulchriusq́; tale exiſtimant quidam. In ſemen exire non debet, ſed intorqueri caulis ſationis gratia, vt caput validius fiat. Apud nos ponuntur ſpicæ Septembri, vbi quatuor foliorum fuerit, primo foditur Octobri, ſecundo Decembri, tertio Ianuario, quarto Februario. Si ſpicas quæris eruuntur Maio: ſi relinquis, erit Decembri tenerrimum.

Ars. Quo vaſtiora capita fiant, docet Columella, Antequam caulem faciant, omnem viridem ſuperficiem intorquere & in terram ſternere conueniet. Sed quandocunq; vel conſeremus, vel iam matura in tabulatum reponemus, ſeruabimus in iis locis, quibus aut obruentur, aut eruentur, vt Luna infra terrā ſit: nam ſic ſata, & rurſus ſic recondita exiſtimantur, neq; acerrimi ſaporis exiſtere, neque mandentium halitus inodorare. Palladius ab eo: ſi capitatum facere volueris, vbi cœperit caulis prodire, proculca, ſuccus reuertetur ad ſpicas. Fertur ſi Luna ſub terris poſita ſeratur, & item ſub terris Luna latente vellatur, odoris fœditate cariturum. Plinius: Cæterum vt odore careant, omnia hæc iubentur ſeri quum Luna ſub terris ſit, colligi quum in coitu. Allia tradit Sotion dulceſcere, quorum fractæ leniter ſpicæ ſerantur, dulciorem contrahere ſaporem, quæ in pangendo olearum fraces admiſerit. Idem aſſerit, allium, ſi Luna ſub terris poſita ſeratur, & item ſub terris Luna latente vellatur, odoris fœditate cariturum. Meliora naſcuntur omnia aceruatim ſato ſemine, quàm ſparſo, ita certè allium ſerunt in laciniis colligatum.

Cōditura Plinius: Quod ſi diutius allium, cæpamque inueterari libeat, aqua ſalſa tepida capita intingenda ſunt, ita diuturniora fient, melioraq́; vſui, ſed in ſatu ſterilia. Alij contenti ſunt primo ſuper prunas ſuſpendiſſe, abundeque ita profici arbitrantur, ne germinent, quod facere allium cæpamque extra terram certum eſt, & cauliculo acto euaneſcere. Aliqui & allium palea ſeruari optimè putant. Palladius: Vel paleis condita allia, vel fumo ſuſpenſa durabunt.

De allio cyprio, ſiue vlpico. CAP. LXXXVII.

NVNC alteram allij ſpeciem ab hortenſi dicamus, ſcilicet cypriū. Theophraſtus id nō decoqui dicit, ſed in myttotis vſurpari. Myttota dicebantur ab odoris fœditate, in quo caſeum quoq; addebant. Plinius ruris pulmentaria vocauit.

Theophraſtus κύπρειον σκόροδον vocat, id eſt cyprium allium, Columella à Græcis ἀφροσκόροδον appellari dixit, ab aliquibus allium punicū, & vlpicum.

Plinius

Pliniuſ à Græcis ἀντισκόροδον, & allium cyprium à Latinis vlpicũ dici. In Plinij verbis mendum ſubeſſe ſuſpicor. quippe nõ ἀντισκόροδον, ſed ἀφροσκόροδον legendum, quippe à Theophraſto κύπριον, & à Columellæ penu ἀφροσκόροδον deſumpſit, vt eius mos vniuerſo ſuo opere perpetuus, præſertim quum in aliis authoribus nil de antiſcorodo tractetur. Et ἀφρὸς vocabulum vel ab Aphrorum gente nomenclaturam ſibi vendicauit, cùm Columella aphroſcorodon punicum allium vocari dixit, & Plinius vlpicum præcipuè Africæ celebratum prodidit inter pulmentaria ruris: vel à ſpuma quam Græci ἀφρὸν dicunt, ad quod ſatis accedit Theophraſtus, qui dixit, Cyprium, quum tunditur, mirum quàm ſpuma increſcat. Et Plinius ab eo verbotenus detorquens, Trito mirum quantum increſcat ſpuma. Hodie Neapoli *aglio di India* dicitur. Theophr. ab aliis differre magnitudine ſingulari dicit, nec decoquũt, inquit, ſed in myttotis vtuntur, & quũ tundũtur mirũ quàm increſcat ſpuma. Columella dicit vlpicũ eſſe longè maioris incrementi, quàm alliũ, habet enim velut alliũ multas cohærentes ſpicas. Addimus nos: Caule adoleſcit multo procceriore, glabro, & tereti, foliis lõge vulgari latioribus, in cuius faſtigio ſemen in cumulũ congeritur, capite ex grandioribus ſpicis cõglomerato, quæ veluti fœdere quodã inito cõiunctæ confertim hæret, & ꝑtenuibus teguntur mẽbranis, grandiore folliculo omnes ſimul ambiẽte: ceruice breui tunicata. Radix primũ extumeſcit in ſpicas, deinde curuatur, vbi ſuccreuerit, iterũ in numeros diducitur. Odore graui Colum. in horto: *Deſcriptio.*

——— *& olentia latè*

Vlpica.

Calido cœlo fruitur, proinde à Plinio dictum Africæ celebratum. Nobis ex Aprilia affertur. *Cælum.*

Terra alba, foſſa, & ſubacta ſine ſtercore delectatur, vt allium. Palladius. *Solum.*

Quomodo à Columella ſeratur, diximus capite de allio. *Satio.*

De allio Ægyptio. CAP. LXXXVIII.

INTER hortenſis allij ſpecies, Ægyptij meminimus ex Dioſc. & Theophr. Dioſcorides Ægyptium vocat. Itali *aglio maſchio.* *Nomen.*

Theophraſtus. Quiddam & illud differẽtiam facit, quod quædam nõ in nucleis coagmentatur. Dioſcorides: ſingulari conſtat capite, dulce, in purpureum vergens parum. Negant olitores noſtri Ægyptium allium, genere ab aliis diuerſum, ſed vulgare allium denſius ſatum, vel tenuiori ſolo caput vnum accipere, quod maſculeſcere dicunt. *Deſcriptio.*

De allio anguino. CAP. LXXXIX.

DIXIMVS hortenſia allij genera, accedendũ ad ſylueſtria. Huius meminere Dioſcorides & Plinius, aduerſus improbitatẽ alitum depaſcentium ſemina coctũ, ne renaſci poſſit, abiicitur: ſtatimq; quæ deuorauere aues ſtupentes manu capiuntur, & ſi paulum commorentur conſopitæ.

Dioſc. itẽ & Sotion ὀφιοσκόροδον nominant, quaſi anguinũ alliũ dicas. Plinius illud ſponte naſcens in aruis, alum vocari dixit. Itali *aglio ſerpentino.* *Nomen.*

Deſcriptio. Nos ita deſcribemus: Caule foliisq́; ſerpētariæ modo maculoſis, radicis ceruice longiore, rimoſa cute obſita, proximè vrſinum allium delineans.

Solum. Naſcitur in montoſis.

De allio vrſino. CAP. XC.

INTER allij ſpecies, Plinius vrſini meminit, & noſtro huic horto inſerimus. *Nomen.* Plinius vrſinum nominat.

Deſcriptio. Plinius, odore molli, capite prætenui, foliis grandibus. Addimus: foliis ephemeri non lætali ſimilibus, floribus in ſummo candidis. Floret Aprili, & Maio. Bulbus aliquot nucleolis oblongis ſparſis, candicans: allij tædioſum ſpirans odorem, ſapore acri, ſed non ingrato, magis odore, quàm habitu allium referens.

Solum. Syluis & vmbroſis, vel vdis pratenſibus quibuſuis obuium.

De ſcorodopraſo. CAP. XCI.

POST allij & porri tractatum ſcorodopraſon aggrediemur, quũ vtriuſque naturam participet. Dioſcorides ſcorodopraſon autumat qualitatem habere porri, & allij, quòd coctum pari modo dulceſcat, & in olerum vicem tranſeat. Galenus item: ſcorodopraſon miſtum ex guſtu & odore, virtutem obtinens ex allio nempe & porro: ſic & Paulus: Sunt qui olitorum diligentia olera hæc duo in vnum veluti monſtrum aliquod coaluiſſe ſuſpicentur, quum habitu porrum ſimul, & allium æmulentur, vtrumque exprimens olus, ita & medias vires retinere.

Nomen. Dioſcorides: *σκοροδόπρασον*, quaſi alliporrum dicas, mutuatur ab vtroque parente nomen. Itali *aglioporro*, aut *porrone*.

Deſcriptio. Dioſcorides. Magnitudine porrum æquat: natura ei promiſcua, temperans in eo allij porriq́; parentum proprietates, effectus vtriuſq; præbens.

De bulbis. CAP. XCII.

SVNT etiam bulbi è genere cartilagineo, atq; iam dictis proximi. Cato in horto ſuburbano, coronamenti omne genus è bulbo Megarico ſeri oportere ſcribit. De bulborũ conditura hæc à Philemone docta leguntur, apud Athenæũ: Caſeo indiget, melle, ſeſamo, oleo, cæpa, aceto, laſere: nam ſuapte natura, malus eſt, & aſper. Heraclides Tarentinus ait, quod ſperma generare videtur, tum quod multi ſit nutrimenti, tum quod primam naturam in ſpermate & vires vniformes habeat. Vnde prouerbium, Nil profuerint bulbi, niſi neruus adeſſet. Martialis ad illud,

Cùm ſit anus coniux, cum ſint tibi mortua membra,
Nil aliud bulbis quàm ſatur eſſe potes.

Prouerbio ſunt obnoxij, qui obſtipo capite terrã ſpectant, & oculos humi defigũt, quaſi bulbos quęrãt, vt eſt apud Ariſtophanẽ. Libidinoſos quoque taxauit, quos ait bulborũ ollã deuoraſſe, quaſi mulieroſos eſſe dixiſſet. Apitius de bulborũ apparatu hæc habet, Bulbos oleo, liquamine, & aceto infe-

inferes, modico cumino hæc ſuper diſperſo. Vel bulbos aqua tundes, & ex aqua coques, dein oleo friges. His ſic facies: Accipe piper, pulegiũ, origanũ, mel, acetum, defrutum, careotam, liquamen, & olei modicum aſperges & inferes. Vel bulbos elixos in pultarium preſſos mittes, thymum, origanum, mel, acetum, defrutum, careotam, liquamen, oleum modice aſpergas, & inferes. Varro hæc de bulbis dixit, Aqua decoque bulbos, qui Veneris vſum quęrunt, deinde legitimis nuptiis in cœna ponantur, ſed & cum nucleis pineis, aut cum erucæ ſucco, & pipere, vel bulbos frictos cum garo inferes. Paulus Ægineta bulbos cibi appetentiam prouitare, ac ſtomachum roborare dixit, ſi bis decoquantur, vberius enutrire, ipſorumq; propulſari amarorem, ſemen producunt, & libidinem accendunt, comeduntur q; cum oleo, garo, & aceto. Plutarchus memoriæ prodidit bulbos nunquam de cœlo tangi, quod non exiguitati corporis, ſed cæcis rerum diſcordiis refert acceptũ. Hercules vt eſt in Amalthia Euboli bulbis abſtinuit, feruorem eorum cauſatus, & grauem halitum.

Græcis βολβὸς, Latinis bulbus, Italis *cepolle ſeluaggie*. Nomen.

Bulborum genera plura eſſe deſcripſit Theophraſtus. Differunt nanq; magnitudine, colore, figura, & ſuauitate. Quippe quum adeo dulces quibuſdam in locis prodeant, vt crudi facillimè mandi poſſint, vt in Cherſoneſo Taurica. Sed peculiaris natura lanigerorum. Eſt enim bulbi genus circa littora naſcens, cuius inter ſummum corticem, eamq; partem, qua veſcuntur, lanea continetur natura, ex qua mappæ, aliæque veſtes quondam conficerentur, ob id lanigerum appellarunt. Indis non lanati, ſed criniti naſcuntur. Plinius ab eo. Theophraſtus eſt author, eſſe bulbi genus circa ripas amnium naſcens, cuius inter ſummum corticem, eamq; partem qua veſcũtur, eſſe laneam naturam, ex qua mappæ veſteſq; conficiantur. Eadem Phanias retulit, authore Athenæo. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, & ſuauitate. Poſt eos, qui dulces in Taurica Cherſoneſo naſcuntur, ſunt qui in Africa nati maximè laudantur, mox Appuli. Genera Græci hæc fecere, bulbinem, ſetanion, pythion, acrocotiõ, ægilopa, ſiſyrinchion. In hoc mirũ, imas eius radices creſcere hyeme, verno autem quũ apparuerit viola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pingueſcere, ex Plinio. Apud Theophraſtum: Siſyrinchion redigi ad genus bulborum deſideratur, quod radice orbiculetur. Peculiare ſiſyrinchio datum eſt, vt vna radix primò augeatur hyeme, tum ineunte vere, quod in imo excreuit, contrahatur, ſupernumq; creſcat quod manditur. Apud Athenęum regii ſunt, qui Venerem accerſant, cæteris præſtantiores, hos ſequuntur fului, ſcillæ naturam æmulantes, deterrimi omnium Ægyptii. Quæ bulbinæ dicuntur, meliorem habent ſuccum, quàm bulbi: non tamen ſtomacho conferunt, quia dulcedinem cum craſſitie habent. Plinius, Bulbinem Græci vocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. Genera.

Theophraſtus. Folio valdè anguſto, caulis nimirum aſſurgit, germen è ſemine laterale producit, ſed ei peculiare datur, quod non ſimul ex omnibus ſe- Deſcriptio.

minibus exit, ſed partim anno primo, partim ſecundo. Tunicas habet plures, ſimul & lentitiam quandam. Radice puſilla inhæret, vt omnes bulbi, qui radice ſunt capitata, contrà partem ſuperiorem tenuem, imbecillemq́;, radicem amplam, carnoſamque gerit. Antiquis bulborum facies notior viſa eſt, quàm quæ deberet repræſentari: noſtris verò temporibus vſus obſoleuit, vt vix dignoſcatur. Nos ita deſcribemus: Bulbi caput ex pluribus nucleis coagmentatur, qui ſimul in capillitio coeunt, factis ſenſim eorum diuortiis, ita vt in latus pateant, vertice fibris criſpato, medio toroſiore, cortice tenui, foris ſquamoſis membranis tunicata, nullo tamen folliculo omnes partes amplectente, fronde cępitia, terete, inani, anguſta, in mucronē deſinente, cauliculo dodrantali, in cuius faſtigio flos purpureus. Mucoſi aliqui, ſapore inſulſi, vt magis accipiendo condimenta, quàm condiendo apti.

Colum. Nicander Megarenſes bulbos laudat, ex Athenæo, eoſdem antiquus Cato, & Martialis,

——— Quæq; viros acuunt, armantq; puellas,
Iam Megaris veniant genitalia ſemina bulbi.

Plinius è Taurica Cherſoneſo bulbos laudat, poſt hos in Africa natos, mox Appulos. Vnde Ouidius hos enumerans, ait:

Daunius, aut Libycis bulbus tibi miſſus ab oris,
Aut veniat Megaris, noxius omnis erit.

Satio. Theophraſtus radice ſeri dixit. E ſemine partim primo, partim altero, puerit anno. Anatolius à cal. Nouēbris ad Februarias ſerendi tēpus indicat. Plinius: Bulbos non naſci niſi ex ſemine priores tradiderunt. Sed & Præneſtinis campis ſpontè naſcitur, ac ſine modo etiam in Remorum aruis. Effodiuntur bulbi ante ver, at deteriores illico fiunt, ſi finduntur. Signum maturitatis folia inareſcentia ab imo. Improbant vetuſtiores, item paruos & longos, contrà rubicundis, rotundioribusq́; laus, & grandiſſimis.

Ars. Vt bulbi in caput creſcant, & grandiore corporis callo protuberent, Anatolius teſtam vaſorum radicibus ſubſterni præcipit.

De ſcilla. CAP. XCIII.

SCILLA è genere capitatorum, ſiue bulborum eſt: etſi non tamen omnis eſtur, noſtro ſeremus horto, ob multiplices, quas in villa retinet vtilitates, & maximas. Tradit enim Theophraſtus, ſcyllam ante portam ſatam contra veneficiorum noxam amuletum eſſe. Fructus contentos ſeruat, præſertim punica mala, pediculo prius exempto. Si ficus iuxta eam ſeratur, ocyus creſcit, minusque à vermibus infeſtatur: & in ſumma quicquid ſcillæ fuerit conſitum, faciliùs germinat, & celerius gliſcit. Habet enim lentorē, caloremq́; inſitum, ob id proficiens, in arborum putationibus, ne plagis intrudatur imber, aut ſol; nam facilè morbi contrahendi periculū imminet: plagis ſcillam apponunt, vt eas foueat. Democritus fiſſum ſarmentum, vt citius caules cat, ſcyllæ

inſertum terræ mandat. Pamphilus, Scyllæ contactu lupus conuellitur, vnde vulpes propter lupos latebris ſuis ſcillas apponunt. Plinius, Nobiliſſima eſt ſcylla, & medicamentis nata, acetoq́; exacuendo: vnde de his Pythagoras volumen condidit, atq; ſcyllam in ianuæ limine ſuſpenſam, malorum iniuriam propellere dixit, quod non ſubticuit etiam Dioſcorides. Scyllæ flos, vt Beritius eſt author, virgata ſpecię proſiliens, modo celeriter non emarceſcat, largos fructuum prouentus, ac vberem annonam nobis promittit.

Nomen. Grçcis σκίλλα, Hippocrati ſcella, & ſchœnum vocari Galenus eſt author. Nomen inditum putant à ſquilla piſce teſtaceo, à tunica ſquamarum compactili ſerie compoſita. Tanta inter eas ſimilitudo interceſſit. Latini ſcylla, Varroni ſquilla: vnde puto nomen Neapolitanis deriuatum, *Cepolla ſquilla*.

Deſcriptio. Theophraſtus, Caulis prius per ſe proſilit, vt in croco, & narciſſo, tamē flos ex eo emergens inſidit, particularim floret, ab ima ſui parte incipiens, floret ter, ſingulis ſuis floribus ſingulas ſemētes, quæ ternæ ſunt, denuntiat. Primus enim florum prouentus, arandi primum tempus oſtentat, ſecundus medium, tertius nouiſſimum, quum flos ſenuerit, folia demum multis poſt diebus emicant. Prorſus pediculo vidua, ab radice pullulat. Aliud, atq; aliud producit. Radix multiplicibus tunicis contecta, in rectum agitur. Itaque duplex radicis genus exhibere videtur: habet enim capitatam illam, & carnoſam, & eas, quæ ex illa proueniunt. Quapropter dubitabit ſanè quiſpiã, an hæc in radicum numero aſciſci debeant: ſiquidem radicis is eſt habitus, vt parte poſteriore ſemper extenuata, in gracilitatem ſemper acuminetur. Scillæ radix contorta creſcit, ita vt latus tendens in oleſcat, item cæteræ lateribus foras iaciunt, illa glabra, & medio capite capillamenta quædam fundit, quibus pars exuberans alitur, quo dubitari poſſet, fructus ne, an radix ſit. Id tamen peculiare ſortitur, quod omnium maximè viuax ſit, quippe ſolo eruta, ac penſilis viuere plurimum temporis poſſit. Immo ad germen excitandum valet. Plinius hæc habet de ſcylla: Nobilis & ſcyllæ natura. quod omnes herbæ folium primum emittunt, mox in caulem rotundantur. In ea caulis primum intelligitur, quàm folium: caulis exit, deinde flos ex eo emergit, eademq́; ter floret, tria tempora ſationum oſtendens. Primo flore primam arationem oſtendit, medio ſecundam, tertio nouiſſimam. Nulli amplitudo maior, nec vis aſperior.

Genera. Theophraſtus: Veſcenda eſt ſcillæ radix, non tamen omnis ſed ἐπιμενίδιον vocatæ, quæ ab vſu nuncupationem ſortita eſt. Hæc anguſtiori folio, leuioriq́;, quàm reliqua conſtat. Plinius, duo genera medica. Maſculus foliis albis, fœmina nigris, tertium genus cibis gratum epimenidium vocatum, anguſtius folio, ac minus aſpero, candidiſſima, vtiliſſimaque.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER VNDECIMVS SIVE SEGES.

PROOEMIVM.

IAM ad reliqua herbacea veniendum nobis eſt, vnde in aruo fœcundæ ſegetes, & læta paſcua noſtris ſeſe offerant oculis: hæc enim duo ſuperſunt faſtigia ex iis, in quæ herbariam familiam ab initio diuiſeramus, quæq; cognatione, & herbaceæ naturæ conſequutione ſibi mutuò cohærebant. Nos primum fruges, poſt pabula proſequemur. Cato ſextum locũ agro frumentario in prædii exiſtimatione tribuit. M. Varro tertio loco Cererem, & Liberum veneratur, quòd horum fructus maximè neceſſarii ad victum ſint: ab his enim cibus, & potio venit è fundo. Ex frugibus primùm de tritico loquemur, quum ſit ſtirpium omnium vtiliſſimum, præſtantiſſimumque, & neceſſarium, ex quo animantium princeps homo victum trahit. Ob id quum exactius hanc doctrinam tradere conſtituiſſemus, ad Laborias noſtras, & Apuliam nos contulimus, quarum latifundia, & vaſtæ æquoreæ planities reſtibili, nec intermiſſa fœcunditate frugibus ſemper abundant, vt non ſolùm cupidi agricolæ votis potiantur, ſed eò opum progrediantur, vt cum principibus ferè contendere audeant. Ibi enim, quæ ab antiquioribus tradita ſunt præcepta, cum recentioribus contulimus, vt quicquid boni ex vtriſque eſſet, colligeremus, addiſceremus, doceremus. Frumenti prima, & maxima duo genera ſunt, authore Theophraſto, frumentacea, & χέδροπα, id eſt, legumina. Frumentacea vocamus triticum, ordeum, zeam, typham, & cætera, quæ tritici, ordeíve ſpecimen gerunt. Legumina verò fabam, piſum, & cætera. Addit & præterea tertium genus, veluti milium, panicum, ſeſamum, & ad ſummum quæ in æſtiuis ſementibus communi carent appellatione. Ex quo Plinius: Sunt autem duo frugum prima genera, frumenta, vt triticum, ordeum: & legumina, vt faba, cicer: differentia notior, quàm vt indicari debeat.

Frumenti

Frumenti ipſius totidem genera, per tempora ſatu diuiſa. Hyberna,quæ circa Vergiliarum occaſum ſata terra per hyemem nutriuntur, vt triticum,far, ordeum.Æſtiua,quæ æſtate ante Vergiliarum exortum ſeruntur,vt miliũ,panicum,ſeſama,horminum, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioqui in Græcia, & Aſia omnia Vergiliarum occaſu ſeruntur.Quędam autem vtroque tempore in Italia.Ex his quædam & tertio,veris ſcilicet. Aliqui verna,milium, panicum,lentem,cicer,alicam appellant. Sementina autem triticum, ordeum,fabam,napum,rapam.Nos dictam diuiſionem ſequemur. Primò triticea, poſt leguminea,poſtremò æſtiua pertractabimus.

Quid ſeges,& de Segetia dea,& Cerere. CAP. I.

SEGES, authore Varrone,pro ipſa terra accipitur iam arata, & ſata. Columella de leguminibus loquens,etiam ſegetem vſurpauit,inquiens, Quod prædictorũ leguminum ſegetibus fatiſcit, Valla fruges vocat propriè eorum ſeminum, ex quibus conficitur panis,nondum demeſſas. Per tranſlationem Poetæ telorum, & ſtimulorum ſegetem dicunt. Cicero gloriæ ſegetem dixit. Hinc Segeſta dicitur dea Plinio à ſegetibus, quibus pręeſſe putabatur,& vt aliis placet,Segetia, Seiaq; à ſerendo,quarum ſimulachra in circo erant. Ceres dea frugum dicitur, à creando, Saturni & Opis filia, quæ peculiari epitheto alma dicitur, quia nos alit, vel, vt Cicero libro de natura Deorum ſcribit,dicta Ceres, tanquam geres, à gerendis frugibus. A Græcis δημήτηρ, quaſi γημήτηρ,id eſt terræ mater, quod fructuum creatrix, & altrix ſit. Hanc etiam Theſmophoram vocant,id eſt legum latricem,quia antiquitùs homines nulla lege viuebant, poſtea quum ipſa Agriculturæ vſum & frugum docuiſſet, cœptum eſt de agrorum finibus diſceptari: ob id eam legum, & iuris originem fuiſſe primam volunt.Virgilius,

Legiferæ Cereri,Phœboq́;,patriq́; Lyæo.

Hæc quandoque pro Luna dicitur, vt Liber pro Sole. Virgilius Georgicorum primo,

——— vos ô clariſſima mundi
Lumina,labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber,& alma Ceres.

Varro ſuæ agriculturæ libri initio ſtatim Cererem inuocat, quaſi frugum inuentricem: erant enim homines primò βαλανοφάγοι,id eſt glandium comedones.Quod etiam ex Virgilio elicitur,

——— alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaonicam pingui glandem mutauit ariſta.

Et in Cereris ſacris querna corona meſſoribus tribuebatur, quod frugum inuentione glandium victum aboleuerit.Virgilius,

Et Cererem clamore vocant in tecta,neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponit ariſtis,

Quàm Cereri torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.

Theodoſius verò Cererem ait Siculi Siciliæ Regis vxorem fuiſſe, & primam, quæ vſum tritici demonſtraſſet populis: vnde anſam Poetæ fabulandi ſumpſerunt. Heſiodus,

Plutonem in primis venerare, atq; annua ſacra
Vota refer Cereri, quum ſtiua innixus agendo
Incipis exercere boues, ſtimuloq; fatigas.

De cœlo frumentis apto. CAP. II.

MAXIMA Naturæ benignitate factum eſt, vt triticeum genus, ex quo in toto ferè terrarum orbe homo victum trahit, eiq; immenſæ vtilitatis eſt, vbiq;, quouis cœlo, & ſolo luxuriet, eoq; nihil ſit fœcundius, vtpote, quum è modio, ſi ſit aptum ſolum, quale in Byzantio Africæ campo, centeni, quinquageni modii reddantur. Miſit ex eo loco, inquit Plinius, Diuo Auguſto procurator eius ex vno grano (vix credibile dictu) quadringẽta paucis minus germina, extantque de ea re epiſtolæ. Miſit & Neroni ſimiliter CCCXXXX ſtipulas ex vno grano. Cum centeſimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, aliiq;, & tota Bætica, & in primis Ægyptus. Plurima, & ferè infinita ſunt eius genera, vt quibuſuis locis ſeri poſſit. Plurimis tunicis Thracium veſtitur, ob nimia frigora illi plagæ exquiſitum. Eadem de cauſa & trimeſtria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à ſatu menſe, & in reliquo orbe metitur: totis hoc Alpibus notum, & hyemalibus prouinciis, nullum hoc frumento lætius. Eſt & bimeſtre circa Thracium ſinum quod quadrageſimo die, quum ſatum eſt, matureſcit: mirumque nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia, & Achaia, montoſis vtraque partibus. Eubœa quoque circa Caryſtum. Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, vt ſingula ſpicas noſtras æquent. Sed cœli qualitates ad agrum à ſummo agricolarum præceptore Theophraſto petamus. Libro enim de cauſis quærit, quî fiat, vt & frigida loca, & calida ſint fertiliſſima? vt in ſeptentrione Thracia, & Pontus, in Auſtro Africa, & Ægyptus. Etenim ſupra cætera frigus, æſtusque aliquid conferunt, & aër circumfuſus. Omnino ager bonæ frugis, frigora quoque multa deſiderat, ſerenitates enim & auſtrini flatus vitia afferunt ſæpè, æruginoſaſque ſegetes efficiunt: frigus verò conſtipatis, canceratiſque radicibus magnitudinem modicam verno tempore facit, terramque ſi occupauerit, cultam, rariorem, & ſolutiorem reddit. Si aliquod genus tunicis multis contegitur, ceu Thracium, ſolo hyberno conuenientius dabitur: frigus enim nil officere poteſt, rarum, ſolutumque, ceu cancbrydias vocitatum, agro pluuio ſerendum profectò eſt, quippe quum alimenti copiam id quoque deſiderat, quamobrem & culmo craſſo exurgit.

Et

Et in hiſtoriis. Differt terra à terra, & cœlum à cœlo: quædam enim loca proferre intra pauciores dies videntur, vt conſpicuè in Ægypto: illic enim ordeum ſexto à ſatu menſe, triticum ſeptimo metitur, quod apud plurimos octauo. Quin & Siciliæ apud Milas vocatas, agri Meſani celerem quandam fieri conſummationem ſerorum affirmant, eſſe nanque ſementem eorum menſes ſex, ſed tamen cum primis vnà metere poſſe, qui menſe nouiſſimo ſeuerit. Sed mirabilius quod in Melio fieri aiunt, ſata enim intra triginta, aut quadraginta dies metere incipiunt. Sed omnibus mirabilius, quod in Chalcia Rhodiorum inſula fieri ſolet: illic enim locum præcoquem fertilemque adeò narrant, vt ordeum ſatum in eo, quum cæteris ſereretur locis, metere, iterumque ſerere, atque cum reliquis vnà frugibus rurſus metere poſſint. Atque in totum loca maritima tam ad hæc ipſa, quàm ad reliquos fructus feſtinatiora intelliguntur. Ob id fingunt poetæ Saturnum genitori Cœlo genitalia detruncaſſe, & in mare proieciſſe, falcemque non procul à promontorio Lilybeo cecidiſſe, vnde loco Drepanum inditum nomen, quum falx Græcis δρέπανος dicatur. Quo inuolucro Poëtæ illius loci vbertatem deſignant. Sed à falcis forma, cui littus aſſimilatur, nomen Drepani inditum memini me legiſſe. Columella verò dicit: Omne autem frumentum maximè campo patente, & ad ſolem prono, apricoque lætatur. Collis enim quamuis granum robuſtius aliquanto, minus tamen triticum reddit. Ideo fertiliſſimi Apuliæ campi, vbi immenſa planicies patenti Soli obiecta. Terrarum enim ſitum memorat Theophraſtus plus afferre momenti, quàm ipſius arui qualitates, ſi ad flatum, ſolemque optimum vergant. Enimuero plerique agri graciles, & vitiati feraces ſunt, quod commodam ad hæc ipſa poſitionem habeant.

De ſolo frumentis apto. CAP. III.

Etsi varia tritici genera varias expoſcant ſoli qualitates, vnum tamen & quamplurimis commune. Vnde multum refert inſpicere in ea regione in qua ſegetem inſtituere voles, an ſolum habile ſit frumentis: docente Virgilio,

Ventos, & varium cœli perdiſcere morem
Cura ſit: ac patrios cultusq; habitusq; locorum:
Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ.

Sed Theophraſtus pingue ſolum ſegetibus tribuit, quod alimentum illud exugant, quod ſumma tellure ſuppeditatur, neque id exiguum, neque exuctile eſſe debet. Sed cur frumentum pingui terra non lædatur, ait, quia frugum omnium ſtipula exucta, ſtrigoſa natura eſt, & quæ humoris indiga, ſunt auida pinguioris alimenti, hominum exemplo, qui macilenti ieiuniique ſunt, ex pingui cibo ſummum attrahunt alimentum, & in colore

& viribus maximos progreſſus faciunt. Sicca corpora pingui indiga ſunt cibo, quia defectus emendatur ſupplemento, ſicciori non iuuatur, quia humor non adſit, quo perflui valent, immò in periculum adducit ægrotandi, & præcipuè qui ventriculo tentari ſolent. Solum igitur rarum & tenue, ſi altum ſiccumq; ſit, frumento incommodum eſt; laxum enim tranſmittit hybernos imbres in profundum, quo ex loco ſibi haurire nequeunt fruges, ob radicum ſuperficiarium ſitum. Humectum frumentis habile, quia humorem ad alendum fruges habet: ſiccum verò minimè bonum, quia pabulo careat, quod ſufficiat. Cato agrum craſſum, & lętum & ſine arboribus frumētis tribuit, Virgilius nigrum, putre, & denſum probat,

Nigra ferè, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (nanque hoc imitamur arando)
Optima frumentis.
Nunc quo quamq; modo poſſis cognoſcere dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa requiras,
Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho,
Denſa magis Cereri, rariſſima quæq; Lyæo:
Antè locum capies oculis, alteq; iubebis
In ſolido puteum demitti, omnemq; repones
Rurſus humum, & pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum, pecori, & vitibus almis
Aptius vber erit, ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager.
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec manſueſcit arando,
Tale dabit ſpecimen. Tu ſpiſſo vimine qualos
Collaq; prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſq; à fontibus vndæ
Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis,
Scilicet & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc deniq; pacto
Diſcimus: haud vnquam manibus iactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.

Columella quæ à Virgilio excepit habet: Frumentarius ager pinguis, & dulcis ſit oportet, vtrumque hoc expedita ratione contingit diſcere. Perexigua conſpergitur aqua gleba, manuq; ſubigitur. ac ſi glutinoſa eſt, leuiſſimo quouis tactu preſſa inhæreſcit picis in morem, eademque illiſa humo non diſſipatur, ea res admonet nos tali materiæ naturalem ſuccum, & pinguedinem. Sed

ſi ve-

ſi velis ſcrobibus egeſtam humum recondere,& abundauerit,certum erit eſſe pinguem,quum defuerit,exilem,quum æquauerit,mediocrẽ. Sapore ſic quoque dignoſcemus: ſi ex ea parte agri,quæ maximè diſplicebit,effoſſæ glebæ,& in fictili vaſe madefactæ,dulci aqua permiſceantur,ac more fæculenti vini colatæ guſtu explorentur:nam qualem retulerit humor ſaporem, talem eius ſoli dicemus. Significant frumentis habilem terram iuncus,calamus,gramen,trifolium,ebulum, rubi, pruni ſylueſtres, & alia complura, quæ aquilegis nota, non niſi dulcibus terræ venis educantur. Nec contentos nos eſſe oportet prima ſpecie ſummi ſoli,ſed exploranda eſt inferioris terræ qualitas, terrena necne ſit:frumentis bona erit bipedanea humus. Plinius, quæ Cato habet,recenſet: Ebulum,vel prunus ſylueſtris,vel rubus,bulbus minutus,trifolium,herba pratenſis,quercus ſylueſtris, pyrus,malusq́ue frumentarii ſoli notæ. Item terra nigra,& cinerei coloris. Omnis terra,inquit,niſi permacra. Sabulum etiam, niſi id prætenue eſt,& multo campeſtribus, quàm cliuoſis reſpondet eadem. Tarentinus, In profunda terra ſeminare melius eſt frumentum. Leontius in lutoſam,& humidam terram ſeminandum,quia in tali magis augeſcit. Appuli frumentariam terram eligunt, vbi coronopus, ferula, vel ſylueſtris carduus naſcitur,quem *ſclaream* vocant, vulgò nimirum à ſcolymo detorto nomine. Campani ex ebulo,& herba,quam vrſinam vocant,ruta capraria. Hæc numeroſis conſtat radicibus, foliis oblongis, quæ foliolis oliuæ ſimilibus, hinc inde diſtinctis conſtant,vt in bibinella,caule alto, flore cæruleo, ſemine in ſiliquis. Hoc ſignum præferunt, quum à Maio menſe herbæ ſolum amiciũt viridi decore,quum in cæteris à Martio,& Aprili.

De ſegetum cultura,& primò de aratione. CAP. IIII.

NVNC de ſemente agitur, & de agri ſubactione, quæ alia eſt, prius, quàm ſeratur,alia quum ſeritur. Ante ſationem curãdum,vt terra optimè proſcindatur in rectum,& per tranſuerſum, & quæ porca fuit, ſit ſulcus, & è contrario: poſtea agendũ,quo tempore,hyeme, æſtate,vel vere, pinguis, macra, vda,ſicca,vel ſaxoſa terra aretur,quæ omnia ſigillatim nos perpẽdemus. Theophraſtus ſoli agitationem præcipit, tempus ſementis indicat, & ſarritionem poſt ſatum monet,in quorum tractatione non deſunt,quæ iudicium prudentis coloni deſiderant. Humidam terram,grauem, pinguem, & ſolidam æſtate vertendam dicit, ſiccam, reſolutam, leuem, tenuem hyeme. Cauſa eſt, quòd tali cultu vtrique tribuitur quod opus habet. Æſtiua enim aratio ſiccat,& attenuat,hyberna craſſitudinem addit, & humectat. Cura noualium vtroque tempore ſuſcipitur,incumbendum autem eſt ſub frigore,& ſub calore arationi, vt terra ſolem, & frigora ſentiat;terra enim mota,& ſubacta, peruia redditur, & libera ab obſidione plantarum, à quibus abſumitur alimentum. Niues hybernis noualibus commendantur, pruina obeſt, exedit enim,& rarefacit. Poſt primas arationes ſecunda erit aratio verna, vt ceſpitem

inuertat ad herbas extirpandas. Tertio etiam æſtate arant, quarto quum ſerere volunt leniter proſcindendo, vtpote quum ſolum bene præagitatum, præparatumque eſt: quapropter ad hoc opus præſtant aratro ligones, & ligoni paſtinum, maius ferramentum, quod altiùs deſcendit, & terram inuertit. Hæc agri cultura eſt. Vnde ſi qui de hac diligentia per ignauiam omiſerint, id quod ſemel non benè fecerunt, coguntur ſæpè facere, propterea quod herbarum radices non ſunt per initia reuulſæ: ſic anticipat herba ſegetē, tum quia validior, tum quia præerat. Sed ſi viciſſim anteuertit herbis ſeges, herbæ necantur: nam quæ ſuboriuntur herbæ, imbecilliores ſunt. Catonis ſententia hæc eſt. Vbi locus aquoſiſſimus, frigidiſſimusq; erit, ibi primum ſerito, in calidiſſimis poſtremo. Terram caue carioſam tractes. Ager rubricoſus, & terra pulla, atterina rudeta, & arenoſa. Quid eſt agrum benè colere? bene arare. Quid ſecundum? arare. Quid tertium? ſtercorare. Agrum frumentarium quum ares, bene & tempeſtiuè ares. Sulco vario ne ares. Varro arationes docendo, earum vocabula declarat. Terram quum primum arant, proſcindere appellant, quum iterum, offringere dicunt, quòd prima aratione glebæ grandes ſolent excitari, quum iteratur offringere vocant, tertio quum arāt, iacto ſemine, boues lirare dicuntur, id eſt cum tabellis additis ad vomerem ſimul, & ſatum frumentum operiunt in porcis, & ſulcant foſſas, quò pluuia aqua dilabatur, nōnulli poſtea, qui ſegetes non tam latas habent, (vt in Apulia) id genus prædii per ſarritores occare ſolent, ſi quæ in porcis grandiores glebæ relictæ ſunt. Qua aratrum vomere lacunam ſtiriam fecit, ſulcus vocatur. Quod eſt inter duos ſulcos elata terra, dicitur porca, quòd ea ſeges frumentum porrigit. Heſiodus Græcus arationis tempus ita præfiniuit,

——ſed ſydus quum deficit Orionis,
Pleiadesq́, Hyadesq́, cadunt, meminiſſe iuuabit
Protinus impreſſo ſubuertere vomere terram.
Contemplare etiam quum grus e nubibus altis
Aſſiduos agitat clangores, inuocat imbrem,
Venturamq́, hyemem, tempusq́, inducit arandi.
Præterea, quum tempus adeſt reſcindere campum,
Fortius inſtantes operi exercere miniſtros,
Nam vertenda duplex ſibi ſicca, atque humida tellus.
Vere nouo veniunt celebres ad aratra iuuenci.

A quo Virgilius:

Vere nouo gelidus canis quum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſoluit,
Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet auari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit.

——— ergo age terræ
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni
Fortes inuertant tauri; glebasq́ iacentes
Puluerulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda; ſub ipſum
Arcturum, tenui ſat erit ſuſpendere ſulco.
Illic officiant lætis ne frugibus herbæ,
Hic ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare nouales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.

Sed inter agricolas nemo exactius, quã ipſe Columella docet: nos eius verba perſtringentes, quàm breuiter poterimus repetemus. Pingues cãpi, & vliginoſi, poſt idus Aprilis proſcindendi ſunt, anni tẽpore incaleſcẽte, quũ herbas ediderint, nec ſemina maturuerint, ſed tã frequẽtibus ſulcis arãdi, vt vix dignoſcatur in vtrã partem vomer actus ſit, quoniã ſic radices herbarũ perruptæ necantur. Sed & compluribus iterationibus ſic reſoluetur veruactum, vt nullam deſideret occationem, quum ſeminauerimus: nam veteres Romani dixerunt, malè ſubactum agrum, qui ſatis frugibus occandus ſit, eum an rectè aretur ita exploret agricola. Pertica trãſuerſis ſulcis inſeritur, quæ ſi ſine offenſione penetrauerit, ſolũ eſſe motum manifeſtabit, & hoc quũ bubulci viderint, ſcamna non facient. Hoc igitur tempore quum campi arati fuerint, diebus interpoſitis circa ſolſtitiũ, quod eſt nouo, vel octauo kalendarum Iuliarũ, iteratos eſſe oportebit, ac deinde circa Septembris kalendas tertiatos, quũ id tẽpus ab æſtiuo ſolſtitio cõuenit inter peritos rei ruſticæ nõ eſſe arandũ, niſi magnis imbribus terra permaduerit. Quod quũ accidit, nihil prohibet, quò minus mẽſe Iulio veruacta ſubigantur. Sed obſeruandũ ne lutoſus ager aretur, quia toto anno deſinit poſſe tractari, nec eſt habilis ſementi, occationi, aut ſarritioni, néve ſemimadidus, id eſt quũ poſt longas ſiccitates leuis pluuia ſuperiorẽ partẽ glebarum madefecerit, quã terram carioſam appellant, quia cõtinuo triennio ſterilitate afficitur. Igitur in arandis agris, neq; ſucco careant, neq; abundent vligine. Itaq; ſiccitatibus, quod iam proſciſſum eſt, iterare pluuiamq; operiri, quę madefacta terra, facilem nobis culturam præbeat. Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur: nam cõmodè proſcinditur duabus, vna iteratur, tertiatur dodrante, in lirã ſtatim redigitur quadrãte operæ. Liras ruſtici vocant porcas, quum ſic aratum eſt, vt inter duos ſulcos medius cumulus ſiccam ſedem frumentis præbeat. Collẽs pinguis ſoli menſe Martio, ſi tepor cœli, ſiccitasque regionis ſuadebit, Februario proſcindendi ſunt. De Aprili medio vſque in ſolſtitium iterandi, tertiandique, Septembri verò circa æquinoctium, ac totidem operis, quot vliginoſi campi excolitur iugerum talis agri. Sed in arando maximè obſeruandum ſemper, vt tranſ[illegible]ſus mons ſulcetur. Paulum tamen quotieſcunque iterabitur modo in cla[illegible] in depreſſiora cliui

obliquum agi ſulcum oportebit, vt in vtramque partem reſcindamus, nec eodem veſtigio terram moliamur. Exilis ager, planus, vliginoſus primum aretur vltima in parte menſis Augusti, ſubinde Septembri, ſicireratus, paratusque ſementi circa æquinoctium, operæ tres in iugero ſufficiunt. Graciles cliui non ſunt in æſtate arandi, ſed circa Calendas Septembres, quoniam ante hoc tempus æſtiuo ſole peruruntur. Itaque optimè inter Calendas, & idus Septembris aratur, ac ſubinde iteratur, vt primis ęquinoctialibus pluuiis conſeri poſſit, nec in lira, ſed ſub ſulco talis ager ſeminandus eſt. Heſiodus negat ſub æſtu arandam eſſe terram,

Et ſterilis tellus medio verſata ſub æſtu.

Plinius Catonis placita referr, aliqua addit. Tepidioribus locis à bruma proſcindi arua oportet, frigidioribus ab æquinoctio verno, & maturius ſicca regione, quàm humida. Maturius denſa terra, quàm ſoluta, pingui, quàm macra. Vbi ſiccæ, & graues æſtates, terra cretoſa, aut gracilis: vtilius inter ſolſtitium, & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æſtus, frequentes imbres, pingue herboſumque ſolum, ibi melius caloribus. Altum & graue ſolum etiam hyeme moueri placet, tenue valdè & aridum paulò ante ſationis tempus. Sunt & hic ſuæ leges. Lutoſam terram ne tangito. Vi omni araro: priusquàm ares proſcindito. Hoc vtilitatem habet, quod inuerſo ceſpite herbarum radices necantur. Quidam ab æquinoctio verno proſcindi volũt. Quod vere ſemel aratum eſt, à temporis argumento veruactum vocatur. Hoc in nouali, atque requieto neceſſarium eſt. Nouale eſt quod alternis annis ſeritur. Iuſtum eſt proſcindi ſulco dodrantali iugerum vno die, iterari ſeſquiiugerum, ſi ſit facilitas ſoli; ſi minus, proſcindi ſemiſſem, iterari aſſem. Palladius ea habet, quæ ab his excepit.

Arationis inuentor, & inſtrumenta. CAP. V.

DIODORVS ait Dionyſium ſecundum ex Ioue & Proſerpina genitum, vel, vt alii dicunt, ex Cerere, boues ad aratrum primum iunxiſſe, quum terra prius hominum manibus coleretur. Baccho cornua aſcribi, quoniam iudicarunt, quod prius coniungendorum boum author fuerit. Plinius ait: Aratrum Biges Athenienſis inuenit, vt alii tradunt Triptolemus, de quo etiam Virgilius intellexit,

——— *vnciq; puer monſtrator aratri.*

Seruius & Tibullus Oſyrim inuentorem fuiſſe dicunt: nam Triptolemus frumenta diuiſit, & ob id Virgilium nomen tacuiſſe, quia non vnus in orbe monſtrator aratri fuerit, ſed diuerſi in diuerſis locis. Trogus dixit Habidem Hiſpaniæ Regem barbarum populum docuiſſe primò boues aratro domare, frumentaque ſulco ſerere. Cæterum omnia ruſtica ferramenta, quibus terra vertitur ſimul cum aratro Cererem comperiſſe, Virgilius dixit hoc verſu,

Prima

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit.

Varinus Herculem Buzygem dixit, quod bubus iunctis terram arauerit, à quo familia Buzygia. Iugatius deus colebatur, quod coniuges coniungeret, vel quod iuga committebat. Auguſtinus tradit libro de ciuitate Dei. Minerua Βοαρμία ἀπὸ τῷ συναρμόσαι, καὶ ζεῦξαι, quod coniunxerit in iugum & aratrum boues. Colitur autem hoc nomine apud Boetos. Pallas βούδεια cognominatur, quia humana excogitatum prudentia eſt boum opera terram colere. Sed Euſebii ac Lactantii teſtimonio conſtat, ante multas tempeſtates, quàm eſſet Ceres, frumenti vſum apud mortales fuiſſe, præſertim apud Hebræos, & Ægyptios, vti ex Ioſepho colligere licet. Aratrum quibus lignis confici debeat, docet Heſiodus:

Temonem ex vlmo, viridi ſeu confice lauro,
Stiua ſit ex pino, dura dentalia quercu.

Virgilius ex eo:

Continuo in ſyluis magna vi flexa domatur
In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.
Huic a ſtirpe pedes temo protenſus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante, iugo leuis, altaq; fagus,
Stiuaq; quæ currus à tergo torqueat imos,
Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus.

Flagellum eſt ſtimulus, quo punguntur boues: eſt autem prælonga arundo, vel haſtile cuſpide quapiam acuminatum, quo & hodie vtimur.

Arationis regulæ & vtilitates. CAP. VI.

ALIQVÆ ſuperſunt arationis regulæ, & vtilitates, quas à Columella recenſebimus. In opere boues arctè iunctos habere conuenit, quo elatis capitibus ingrediantur, ac minus colla labefactentur. Nam ſi cornibus illigetur iugum (vt quibuſdam prouinciis vſurpatur) reſupinis capitibus excruciantur, & leui vomere terram ſauciant: at hoc modo tota corporis mole nituntur, & qui altè terram proſcindunt, plurimum virentibus conferunt, & ſegetum incremento. In Italia vbi arbuſtis, atq; oleis conſitus eſt ager, altius reſolui deſiderat, vt ſummæ radices vitium, olearumq; reſcindantur, quæ ſi maneant, frugibus obſunt. Celſus exiguis vomeribus terram ſubigit, ſed ſua ratio Ægypto, & Numidiæ conuenit, vbi arboribus viduum ſolum, & terram pinguibus arenis putrem dente moueri ſatis eſt. Bubulcum per proſciſſum ingredi oportet, alterniſq; verſibus obliquum tenere aratrum, & alternis recto ſulcare, necubi crudum ſolum relinquat. Boues quum ad arbores venerint retinere, ne in radicem vomis impactus colla commoueat, néve cornu ad ſtipitem offendat, aut extremo iugo truncum delibret. Voce potius quàm verbe-

tibus terreat, vltimaque ſint opus recuſantibus remedia plagæ. Nunquam ſtimulo laceſſat iumentum, quod calcitroſum eum reddit, ſed admoneat flagello. Nec in media parte verſuræ conſiſtat, detq; requiem in ſumma, vt ſpe ceſſandi totum ſpatium, bos agilius enitatur. Sulcum non ducat longiorem, quàm pedum centum viginti: vbi hunc modum exceſſerit, plus æquo fatigatur. Quum ventum erit ad verſuram, boues inhibeat: & in priorem partem iugum propellat, vt eorum colla refrigeſcant, ne ex eo tumor, & vlcera inuadant. Dolabra & vomere bubulcus vtatur, vt ſummas radices, & perfractas ſtirpes refodiat, & perſequatur. Quum boues ab opere disiunxerit, ſubſtrictos confricet, colla ſubigat, merumque faucibus infundat, ſi æſtuauerint: antequam ſudare, & anhelare deſierint, ad præſepia ne religentur, & quum tempeſtiuè potuerint veſci, paulatim cibum præbere conuenit: quem quum aſſumpſerint, ad aquam ducantur, tum reducti largiori pabulo ſatientur. Plinius præterea quæ Columella, hæc habet. Si inter arbores, viteſq; aretur, fiſcellis capiſtrari, ne germinum tenera præcerpant. Purget vomerem ſubinde ſtimulus cuſpidatus rulla.

De occatione. CAP. VII.

ARATIONEM occatio ſequitur. Eſt enim occare glebas confringere. Varro ad hanc ſignificationem accepit, inquiens: Arare, & poſtea occare, id eſt comminuere, ne ſit gleba: quod ita occidunt, occare dicunt. Feſtus occare dictum pùtat ab occidendo, quod cædant grandes globos terræ. Plinius, Aratione per tranſuerſum iterata occatio ſequitur, vbi res poſcit, crate, vel raſtro, & ſato ſemine iteratio. Columella: frigidioribus regionibus Septembri puluerationem faciunt, quam vocant ruſtici occationem, quum omnis gleba in vineis refringitur, & reſoluitur in puluerem. Eſt & occare ſemen operire. Cicero de ſenectute: Quæ quum gremio mollito, ac ſubacto ſparſum ſemen excipit, primum id occatum cohibet, ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata eſt. Palladius: Arbores, quæ ablaqueatæ fuerunt, occare, id eſt operire iam conuenit. In hoc ſignificatu etiam Columella: Nam quod ſicco ſolo ingeſtum & inoccatum eſt, perinde ac ſi repoſitum in horreo non corrumpitur. Sunt qui dicant occatio, quaſi occæcatio quædam.

De arui ſtercoratione. CAP. VIII.

SED ſi terra exilis fuerit, ſtercorandam eſſe poſt arationem præcipiunt veteres agricolæ. Theophraſtus ſecundo loco ante ſationem ſtercorandam eſſe terram dicit, ſed macram largius, pinguem parcius, tum propter ſoli virtutem, tum quia fimus plus affert ſucci, quàm quantum percoqui poſſit: ſuperfluus enim ſuccus additus, abit in cruditatem. Addit & præceptum ſimile ſtercorationi, intermiſcendo terrenum diuerſi habitus, ſicut graui leuem, macro pinguem, ſic albo rubrum, & ſi qua contrarietas alia ſit, quippe non ſo-

Illum mutuis beneficiis vtrinq; afferri quantum deeſt ſupplementi, ſed etiam vim addi quandam, veluti ſi effœtæ terræ fertilis permiſceatur, recentabitur, & ferre vegeta facta incipiet. Argilla ſterilis eſt, ſi aliis admiſceatur, iuuat fertilitatem, eſt enim alteri altera fimi vice. Megarenſium conſuetudo eſt permiſcere eas quinquennio, aut ſexennio, eandem è profundo petunt, vt terra ima, quæ ſuccum retinet, in ſummo ſit, pro ea quæ amittit in fruge ſuccum. Intimus enim locus, quaſi gremium eſt, in quod aqua reſedit ad alendum idonea. Cato: Quid eſt agrum benè colere? Primum bene arare. Quid ſecundum? Arare. Quid tertium? Stercorare. Præcepitque columbinum fimum agro ſpargendum. Columella autem ſatis diffusè: Prius quàm exilem terram iteremus, ſtercorare conueniet: nam eo, quaſi pabulo, gliſcit. In campo rarius, in colle ſpiſſius. Acerui ſtercoris inſtar quinque modiorum diſponentur, atque in plano pedes interualli quoquouerſus octo, in cliuo duobus minus. Sed id decreſcente Luna fieri placet, nam ea res herbis liberat ſegetes. Iugerum, quod ſpiſſius ſtercoratur, deſiderat vehes quatuor, & viginti, quod rarius, duodeuiginti. Diſiectum deinde fimum inarari, & obrui conuenit, ne ſolis halitu vires amittat, vt permiſta humus hoc alimento pingueſcat. Itaque quum in hoc agro diſponentur acerui ſtercoris, non debet maior modus eorum diſſipari, quàm quem bubulci eodem die poſſint obruere. Secunda ratio eſt, antequam ſarrias, more ſeminantis, ex auiariis puluerem ſtercoris per ſegetem ſpargere, ſi is non erit, caprinum, atq; terram ſarculis permiſcere. Scito refrigeſcere agrum, qui non ſtercoretur, ita peruri, ſi nimium: magiſque conducit frequenter, quàm immodicè facere. Aquoſus ager maiorem eius copiam, ſiccus minorem deſiderat: alter, quòd humore rigens, hoc adhibito regelatur, alter quòd hoc largiore aſſumpto torretur. Si ſtercus non ſuppetet, è ſabuloſis locis cretam ingerat, cretoſis ſabulonem, & ſi his omnibus deſtituatur agricola, ad lupini præſidium confugiendum, quod cum exili loco circa idus Septembris ſparſerit, & inarauerit, idque tempeſtiuè vomere ſucciderit, vim ſtercorationis exhibebit. Sed ſabuloſis locis lupinũ ſuccidi oportet, quum ſecundum florem: rubricoſis, quum tertium egerit: illic dum tenerum eſt, celeriter putreſcit, permiſceturque ſolo: hic iam robuſtius ſolidiores glebas diutius ſubſtinet, vt ex ſolibus vaporatæ reſoluantur. Præterea ſtercus, quod tempeſtiuè repoſitum anno requieuerit, ſegetibus maximè eſt vtile: nam & adhuc vires ſolidas habet, & herbas non creat. Plinius aliqua habet ab his prætermiſſa: Autumno aliquid ſaturus, Septembri menſe fimum inaret poſt imbrem. Vtique ſi verno erit ſaturus, per hyemem fimum diſponat. Iuſtum eſt vehes XVIII iugero tribui, diſpergere autem priuſquam areſcat, aut iactato ſemine. Si hæc omiſſa ſit ſtercoratio, ſequens eſt priuſquā ſerat, ante puluerem. Quod vt hanc quoque curam determinemus, iuſtum eſt ſingulas vehes fimi, denario ire, in ſingulas pecudes minores, in maiores denas, niſi contingat hoc, male ſubſtrauiſſe pecori colonum appareat. Sunt qui

optimè ſtercorari putent, ſub dio retibus incluſa pecorum manſione. Sed minori & labore, & impenſa nos optimè agrum ſtercorare ſolemus. Sed oportet in eo prius pratum ſit ſatum, & denſè ſuis radicibus ſolum irretitum, vt ſumma terræ cutis aptis ligonibus, vel paſtinis decorticetur, idq́; Aprili, vel Maio faciendum, ſi tempus ſerenum fuerit. Sit terræ cortex euulſus longitudine quinque pedum, latitudine quatuor, altitudo verò binûm digitorum. Primum à ſolo ex vna parte decorticetur, poſt à contraria leuibus, & crebris ictibus, vt maxima diligentia integra ex humo diuellatur. Pars quæ ſolo hæſerit obliqua, obuertatur ſoli meridiano, vt optimè reſiccetur quinq; dierum ſpatio. Erit paſtini commoda longitudo duorum pedum, latitudo vnius, acies acuta valdè, vt ſecet, non conuellat cutim: nam ſic commodius opus abſoluent. Hæ cutes in clibani modum componantur, alteram alteri ſuperimponendo, vt aptè per eas ignis euagetur. Sit diameter duorum cubitorum, eademq́; altitudo: oſtium vnius pedis, in ſummo foramen apertum, per quod exhalet fumus, intus paleas, & ſarmenta iniicienda, vt facilius ignem concipiant. Vbi omnia benè accenſa cognoueris, ſuperius os operies: ſic & ora, quæ vis ignis effecerit. Quum optimè omnia combuſta videbis, & in cinerem verſa, quod diei curriculo eueniet, benè erit, ſi aliqua in combuſta remanent, aliis clibanis accommodetur, vt omnia in cinerem reſoluantur, quo maiores, & ſpiſſiores clibani erunt, & meliores, & ſpiſſior cinis, vbi ſolum ab igne crudum remanſit, & paſtino, & ligonibus permiſcetur, idq́; fiat ante ſationem quinque diebus.

De ſeminum electione inſerendo. CAP. IX.

THEOPHRASTVS de ſeminum electú hęc habet. Ad exortum autem, vniuerſamq́; ſementem ſemen anniculum optimum putatur, bimum deterius & trimum, quod autem vltra acceperis, ſterile fermè eſt, quamquam ad vſum cibarium idoneũ conſtat. Omnibus ad generandum data eſt vita definita, & inter ſeſe differunt, locorũ cauſa, quibus cõdantur. In petra Cappadociæ vel quadragenos annos fœcunda, ſexagenos autem, & ſeptuagenos ad vſum cibarium idonea. Locum hunc cùm aliàs excelſum, tum flatibus eſſe apertum, & ab exortu, occaſu, meridieque auris editum. Columella præcepit, demeſſis ſegetibus iam in area, futuro ſemini conſulamus. Ait Celſus, Vbi mediocris eſt fructus, optimam quamq; ſpicam legere oportet, ſeparatimque ex ea ſemen reponere, quum amplior meſſis prouenerit, quicquid exteretur, capiſterio expurgandum erit, & quod propter magnitudinem ac pondus in imo ſubſederit, id ſemen reſeruandum: nam niſi cura talis adhibeatur, frumenta degenerant, & ex robuſto fit non robuſtum. Ideoque Virgilius de ſeminibus præclarè ſic differit,

Vidi ego lecta diu & multo ſpectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis

Maxima quæq; manu legeret, ſic omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri.

Granum rutilum, ſi quum diffiſſum eſt, eundem colorem interiorem habet, integrum eſſe non dubitamus. Quod extrinſecus albidum, intus etiam conſpicitur candidum, leue, ac vanum intelligi debet. Plinius quæ ii ſcripſere habet. Vindanionius Græcus ad id. Frumentum, quod ſeremus, eligendum eſt generoſum, plenum, ſolidum, colore ad aurum inclinante, & quod gratiſſimum eſt, ex panificio cognoſcitur. Fugiendum contrà conruſum, & rugoſum. Quidam pleniores ſpicas eligunt, quæ grana habent ſolida, & perfecta, eaq; in ſementem reſeruant, præſtantiorem fructum ex his capientes. Didymus ad fertilitatem conferre tradit, vt ſemina in contrarios locos ſerantur, velut ex montanis in campeſtres, ex humidis in ſquallidos, & vice verſa. Eſſe enim contrariorum appetentiam æqualiter & in ſeminibus, & in terra. Quod tamen ſi fiat, oportet vt ex deterioribus regionibus in meliores transferamus, non ex præſtantioribus in peiores.

De tempore ſationis. CAP. X.

SED ſatus tempora dicamus, & primum Theophraſti placita demonſtremus. Inquit enim: Sementis duo tempora notantur, ſed primum atq; potiſſimum, quod circa Vergiliarum occaſum accipitur, quod & Heſiodus & maxima ferè pars authorum ſequuta eſt,

Quum cœlo emergunt ſublimi ab Atlantide natæ
Pleïades, truncanda Ceres. Morientibus illis
Mitte in aratra boues.

Quamobrem id tempus per excellentiam ſatum appellarunt. Secundum quod vere incipit, poſt brumam, ſed non eiſdem datur vtrumq;. Alia maturè ſeri deſiderant, alia ſerò, quod hyemem nequeant tolerare: non deſunt quæ vtrumq; tempus ſatis aptè contingant. Maturè ſeritur triticum. Alii iubēt Vergiliis orientibus, tunc enim ſemina in terra ſicca, & irroſcida incolumia ſeruari arbitrantur. Alii illarum occaſu, ex Cleodemi ſententia, quod ſeptimo die imbres ſubſequi conſueuerint. Sed ipſe optimam iudicat eo anni tēpore quo terra turget ad conceptionem, eſſe mandandum. Ad id addit receptum ſententiam, in lutum non eſſe ponēdum ſemen, nec in ſemimadentem terram, nec inſolatam: dilutum enim in lacteum pultem diſſolui dixit, & poſtquam maduerit, ſi ſiccetur oblinit, nec tranſmeandi libertatem concedit. Semimadidum facile putreſcit, quia neq; humor, neque calor ſatis eſt ad operis perfectionem. Caloris quidem generationis apparatum auſpicatur, ſed germinationem non abſoluit, quare hanc omnium mentem peſſimam eſſe. Quæ in ſicco facta eſt tempeſtiuè, non corrumpit ſemen. Aliam addunt Cleodemi opinionem, aduerſuſq; brumalem ſarum. Terra enim per id temporis vda, ponderoſa, vaporoſa, ac ſimilis lanis malè carptis, nec poteſt vapores attrahere, ac in altū tranſ-

mittere calore deſtituta, qui vtriuſq; author eſt. Sed quia ſunt quędam fruges ſerotinæ, ideo melius ad brumam ſerũtur, & cœli fauor ſeminibus in ſatu prodeſt, & poſt ſatum ſi tepor fuerit, vt ſemina valeat pullulare, qui ſuperueniente frigore vtilis eſt, nil enim iam confirmatis & ſtabilitis obeſt, ſed cõſtipando fœcundiora reddit: quippe quum radice robuſtiore plus alimenti trahatur, & incrementum pòſt feſtinantius veniat. Quę nanq; præcipitant incrementa, & præmaturè erumpunt, de facili pereunt, immò intẽpeſtiua educatio fluxa eſt, vnde effuſionem illam cohibent alii, ſecando, aut carpendo. Conferunt etiam niues, quod iis fermentatur ager, & rareſcit, & pabulum præbet, & conſtipato calore radices augeſcunt roboranturq;. Alibi verò præcepta tradit ſeminandi tum ſiccum, tum humidum ſolum. Ante imbres in ſicco ſerere, vt imbriũ iuuetur ſuperuentu, & in humido eodem modo, vt imbres pręueniantur, vt adhuc humo tepida ſemina pullulare poſſint, & imbres validius ſufferre. Frumentacea maturè ſeri debent, vt fortius radicentur, nam ſua natura protinus ſurſum feruntur, hyemis autem ſuperuentu cohibentur, ſic verò deorſum retento alimento radices plus fundant, & multiplici culmo ſe attollere poſſunt. Sed Democritus Gręcus naturali quadam obſeruatione tradit, circa Coronæ occaſum ſeminandũ eſſe, tunc enim non ſolũ multi imbres emitti ſolent, ſed terra ipſa naturalem quendam motum ſuſcipiendi, & ad ea, quæ ſata ſunt, fœcunda efficienda habet. Incipit Coronæ occaſus circa Phœnicẽ ad ſeptimum cal. Decembres. Oportet ſatorem boreales dies, vel frigidos euitare, in his enim terram concluſam, & velut horrẽtem ſemina non ſuſcipere manifeſtum eſt. In ſerenis enim diebus remiſſe calidis, ſemina tum ſuſcipere, tũ ad radicem agendã concitari, & plenos fructus facere. Alioqui ſementẽ augeſcente Luna, à quarta vſq; ad plenã, hoc eſt quindecim dierũ ſpacio facere cõſulunt. Quidam tutius operantes, non omnẽ ſeminationẽ pręcocem faciunt, ſed in bina, terna, vel quatuor tẽpora partiuntur, temporis incertitudinẽ deuitantes. Leontius dicit: Satio pręcox omnibus pręſtat, profundam terram anticipare oportet, ſi parum aëris pluuioſi nacta fuerit. Quibuſdam videtur frigidioribus locis autũno per totam hyemem rectè ſeminationem fieri ad idus vſq; Martii, vel æquinoctium vernũ. Diligentiores ſementis tempora hoc modo diſtribuunt. Frumenti ſationẽ incipiunt à Pleiadum occaſu, qui ad quartũ nonas Nouembres cõtingit: ceſſant à ſatione ſolſtitio hyemali, hoc eſt ad nonũ cal. Ianuarias. Cato è Latinis primus ita docet: Vbi quiſq; locus frigidiſſimus, aquoſiſſimusq; erit, ibi primũ ſerito, in calidiſſimis locis ſementẽ poſtremo fieri oportet. Varro ab ęquinoctio autũnali incipere ſcribit oportere ſerere vſq; ad diem XCI poſt brumam, niſi quæ neceſſaria cauſa coegerit non ſerere, quod tantum interſit, vt ante brumam ſata, ſeptimo die, quæ à bruma ſata XL die vix exeant, neq; ante æquinoctium incipi oportere putant, quòd ſi minus idoneæ tempeſtates ſint conſequutæ, putreſcere ſemina ſoleant. Nec tædeat elegantiſſima Virgilii carmina recitare primo Georgicorum libro:

At

At ſi triticeam in meſſem, robuſtaq; farra
Exercebis humum, ſoliſq; inſtabis ariſtis,
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſſiaq; ardentis decedat ſtella coronæ,
Debita quàm ſulcis committas ſemina, quamq;
Inuitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Maiæ cœpere, ſed illos
Expectata ſeges vanis eluſit auenis.

Columella Virgilii placita ſequitur, in occaſu Vergiliarum ſeri debere. Abſconduntur altero & vigeſimo die poſt autumnale æquinoctium, quod ferè conficitur nono cal. Octobris. Erit ergo tritici ſatio dierum ſex & quadraginta ab occaſu Vergiliarum, quod fit ante diẽ nonum cal. Nouembris ad brumę tempora. Sic vt quindecim diebus prius, quàm conficiatur bruma, totidemq; poſt eam confectã non arent. Nec ambigendum tẽperato agro ſementem ſic fieri. Locis verò vliginoſis, exilibus, frigidis, & opacis circa cal. Octobris ſeminare conuenire, ſicca tellure, dum nubila pendent, vt prius radices frumentorum conualeſcant, quàm hybernis imbribus infeſtentur. Quidam præcepere, ne ſeminarentur agri, niſi quum terra pluuiis permaduerit, quod ſi tempeſtiuè contigerit, proderit: ſed ſi ſeri ſunt imbres, quamuis ſitienti ſolo, rectè ſemen committitur: nam quod ſicco ſolo ingeſtum, & inoccatum eſt, perinde ac ſi repoſitum in horreo non corrumpitur. Atq; vbi venit imber, vno die ſemen ſurgit. Plinius multa antiquorum dicta adducit, quæ nec adducere pigebit: Accius in Praxidico dicit ſeri debere quum Luna eſt in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroaſtres ſole XII partes ſcorpionis tranſgreſſo, quum Luna eſſet in Tauro. Sequitur huc dilata, & maxima indigens cura de tempore ſerendi fruges quæſtio, magnaq; ex parte ratione ſyderum connexa. Quamobrem ſententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Heſiodus qui omnium princeps de agricultura præcepit, vnum tempus ſerendi tradidit à Vergiliarum occaſu. Scribebat enim in Bœotia Helladis, vbi ita ſeri diximus. Inter diligentiſſimos conuenit, vt in alitum, quadrupedũq; genitura, eſſe quoſdam ad conceptus impetus terræ. Hos Græci ita definiunt, quum ſit calida & humida. Virgilius à Vergiliarum occaſu ſeri iubet, quo fit, vt horum ſyderum exortus, & occaſus digerendi ſint in ſuos dies. Sunt qui properent, atq; ita pronuncient, feſtinatam ſementem ſæpe decipere, ſerotinam ſemper. E contrario alii, vel vere potius ſerendum, quàm male in autumno, atq; vbi fuerit neceſſe inter Fauonium, & vernum æquinoctium. Palladius eadem habet.

De modo ſerendi. CAP. XI.

NVNC præcepta ſerendi deſcribemus, vt pro agri qualitate, & temporis, ſeminis menſura proiiciatur, quod accuratius deſpiciendum.

Theophraſtus quod ante pluuiam ſeritur, iubet rarum ſeri: quod poſt, ſpiſſum: quòd hoc multum radicetur, illud parcè. Quod enim maturè ſeritur, ſi ſpiſſum ſeritur, non radicatur, quia terra ſiccior: quod ſerò ſeritur, quia terra madet, frequentius ſerendum: ſuppetit enim humor, fit ergo quæ crebro ſeritur ſeges multiſtipula. Plinius ab eo: Feſtinata ſatione denſim ſpargi ſemen, quia tardè concipiat, ſerotina rarum, quia denſitate nimia necetur. Artis etiam cuiuſdam eſt æqualiter ſpargere. Manus vtiq; cõgruere debet cum gradu, ſemperq; cum dextro pede. Fit quoq; quorundam occulta ratione, quod ſors genialis atq; fœcunda eſt. Serere in agro temperati ſoli iuſtum eſt tritici modios quinq;, pingui ſolo plus, gracili minus. Eſt & alia diſtinctio: In denſo, aut cretoſo, aut vliginoſo ſolo tritici modios ſex. In ſoluta terra & nuda, & ſicca, & læta quatuor: macies enim ſoli maior, niſi rarum culmum habeat, ſpicam minutam facit, & inanem. Pinguia arua ex vna ſeminis radice fruticem numeroſum fundunt, denſamq; ſegetem è raro ſemine emittunt. Ergo inter quatuor & ſex modios pro natura ſoli alii quinq; non minus ſeri, pluréſve præcipiunt. Item in conſito, aut cliuoſo, vt in macro. Pamphilus Græcus menſuram ita præfinit. Diducito digitos manus, eoſq; imprimito in terram, & ſublata deinde manu, multitudinem ſeminum in impreſſo digitorum typo conſiderato. In frumēto numerum ſeptenarium ſummum eſſe oportet, minimū quinarium. Cæterum in terram, quæ aſſiduas niues perpetitur, ſemina craſſius iacienda ſunt, propterea quod aliqua glacie corrumpātur. Columella etiam quantum frumenti iugerum agri recipiat, refert. Iugerum agri recipit tritici modios quatuor, vel quinq;. Heſiodus poſt ſationem cooperiendum ſemen docet,

Semina quum terræ committis, ponè ſequatur
Seruulus, atq; auibus retro ſata læta recondat.

Plinius: Sato ſemine ſequitur iteratio. Hæc quoq; vbi conſuetudo patitur, crate dentata, vel tabula aratro annexa: quod vocant lirare, operientes ſemina, vnde primum appellata deliratio eſt.

De ſarritione, & runcatione. Cap. XII.

MEMINIT Theophraſtus in ſegetum cura poſt ſatum ſarritionis, & ad frugum ſuauitatem plurimum conferre dixit. Significat enim ſarrire ſarculis fodere, vel purgare, quod fit, quum ſegeres leniter ſcalpendo raſtris à noxiis herbis purgamus. Plautus,

Semper occant prius, quàm ſarriunt ruſtici.

Varro ſegetem ſarriri iubet primo interuallo inter Fauonium, & æquinoctium vernum. Columella exactam ſarritionis diſciplinam tradit, ideo ipſe audiendus. Peracta ſementi, ſequens cura eſt ſarritionis, de qua non conuenit inter authores. Quidam negant eam quicquam proficere, quod frumenti radices ſarculo detegantur, aliquæ etiam ſuccidantur, ac ſi frigora inceſſerint, poſt ſarritionem gelu frumenta enecentur. Satius autem

eſſe

eſſe ea tempeſtiuè runcari, & purgari. Pluribus tamen ſarriri placet, ſed neque eodem modo, neque iiſdem temporibus vſquequaq; fieri: nam in agris ſiccis, ſimulac ſarritionem pati queant ſegetes, debere eas permota terra adobrui, vt fruticare poſſint, quod ante hyemem fieri oportet, & poſt hyemem iterari. In paluſtri tranſacta hyeme ſarriri, nec adobrui, ſed plana ſarritione terram promoueri. Multis regionibus aptam eſſe hyemalem ſarritionem comperimus, vbi ſcilicet cœli tepores permittunt, ſed incolarum conſuetudinem ſequi debemus. Sunt enim regionum propria munera, vt Ægypti, & Africæ, quibus agricola poſt ſementem ante meſſem ſegetem non attingit, quoniam ea cœli conditio & terræ eſt, vt vix vlla herba exeat, niſi ex ſemine iacto, ſiue quia rari imbres, ſiue quòd ea ſit humi qualitas. Iis locis vbi ſarritio deſideratur, nō ſunt attingendæ ſegetes, etiam ſi cœli ſtatus permittit, niſi quum ſata ſulcos contexerint. Triticum autem cùm quatuor fibras habere cœperit, rectè ſarrietur. Plinius: Sarculatio induratam hyberno rigore ſoli triſtitiam laxat temporibus vernis, nouoſque ſoles admittit. Qui ſarriet, caueat, ne frumenti radices ſuffodiat. Triticum bis ſarrire melius. Sarritur diebus viginti. Ab æquinoctio nocere ſartura ſegeti exiſtimatur. Leontius Græcus de ſarritione hæc habet: Optimum eſt ſata per homines ſarriri, & adobrui, vt optimè omnia contegantur. Quod ſi fieri non poteſt, per boues ſarriantur. Quando verò iam glebam & ſulcum occultare, & contegere cœperint, id fiat, quo & agreſtes herbæ diſſipentur, & nudatæ ab aquis radices obruantur. Bis quoque ſi ſarritio fiat, geminata erit vtilitas. Runcatio eſt inutilium herbarum, fruticumque euulſio, inquit Columella. Subiungenda eſt deinde ſarritioni runcatio, curandumque ne florentem ſegetem tangamus, ſed vt antea, aut mox quū defloruerit. Varro, Secundo interuallo inter vernum æquinoctium, & Vergiliarum exortum, hæc fieri debent, ſegetē runcari, herbam ex ſegetibꝰ expurgari. Plinius: Quum ſeges in articulo eſt, euulſis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, ſegetemque diſcernit à ceſpite. Leontius Græcus: Quando iam frumenta ſpicam emiſerint, runcētur. Sic etiam fructus puri, & multæ commoditatis perficientur, quum non amet terra herbas peregrinas iugiter coalere.

De vitiis ſegetum & remediis CAP. XIII.

SVNT & permulta ſegetum vitia, morbique, quorum etſi cuique in ſua tractatione remedium demonſtrabitur, lubet tamen aliqua generatim præfari, quum præſertim & à noſtris antiquioribus geoponica pertractantibus, deſcribantur. Sed qui fuerint hi morbi, à Theophraſto perdiſcamus. Seminum vitia quædam omnibus communia, vt rubigo, quædam propria quibuſdam dantur, vt tabitudo radici ciceris, & erucarum infeſtatio. Aliis etiam publicum, beſtiolarum eroſio: nonnulla ſcabie, & ſalſugine pereunt, vt cuminum. Animalia vel in iis gignuntur, vel extrinſecus veniunt, quæ non æquè officiunt. Naſcitur in tritico cantharis, & in eruo phalangiū, & in aliis alia genera. Mor-

bi autem, vt in ſumma dixerim, omnibus ſeminibus ob alimenti, cœlique intemperiem eueniunt, videlicet, quum plus, minúsve alimenti præbetur, aut aër immodicè humidus ſiccúsve eſt, vel quum non tempeſtiue humeſcit. Sed incipiamus primo à rubigine, à qua aliæ fruges vaſtantur, aliæ immunes ſunt. Rubigo in frumentaceis magis, quam in leguminibus, & inter frumenta ordeum magis, quàm triticum ſentit, & inter ordea aliud plus, aliud minus. Rubiginem nullam ſentiunt tractus excelſi perflatique, caui, depreſſiq; & flatibus nullis expoſiti frequentiſſimè habent. Gignitur hæc plenilunio. Rubigo putrefactio quædam eſt, quum exceptus in ſpica humor non defluit, ſed ſolis ſuperuentu calefactus, putreſcit. Aufugiunt hoc vitium quæ inclinatam habent ſpicam, non porrectam, quia ab ea non excipitur humor. Longiores ſtipulæ ſpicis grauatæ incurueſcunt, quia ſub illis flectuntur, breues verò ſubiectas gerunt, ob id æruginì obnoxiæ. Prodeſt quũ à foliis ſuſpenſa ſpica eſt, quia longius humor abeſt, qui in foliis continetur. Ordeum achilleis vocatum æruginoſum eſt, quia porrectam gerit ſpicã, eteocritum verò, quia incuruatur, ab ærugine innoxiũ eſt. Sic & ventis perflatæ ſegetes minus rubigine infeſtantur, quia humor vento deiicitur, & poſt imbres ſequente flatu mox compluta ſpica reſiccatur prius, quàm ſolis calore ferueat. Pleniluniis potiſſimum gignitur, quia Luna plena caloris plena eſt, quo putrefacit. M. Varro in limine ſui de re ruſtica libri, Robigum, & Floram inuocat, quibus propitiis rubigo neq; frumenta, neq; arbores corrũpat, neq; non tempeſtiuè floreant. Namq; publicæ Robigo feriæ robigalia, Floræ ludi floralia inſtituti ſunt. A quib. Plinius: Cœleſte frugum malum, nullo minus noxium eſt rubigo. Frequentiſſima hæc in roſcido tractu, conuallibusq;, ac perflatum non habentibus. E diuerſo carent ea ventoſa, & excelſa. Tria tẽpora fructibus metuebãt Romani, propter quod inſtituerunt ferias, dieſq; feſtos, Robigalia, Floralia, Vinalia. Robigalia Numa conſtituit, anno regni ſui vndecimo, quæ (Plinii tempore) agebantur ad VII Calen. Maii, quoniam tunc ferè ſegetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinauit ſole tauri partem decimam obtinente, ſicut tunc ferebat ratio. Sed vera cauſa eſt, quod poſt dies vndeuiginti ab æquinoctio verno per id quatriduum varia gentium obſeruatione in IIII cal. Maii Canis occidit, ſydus & per ſe vehemens, & cui præoccidere caniculam neceſſe ſit. Iidem itaque floralia IIII Calen. eiuſdem inſtituerunt vrbis anno quigenteſimo ſextodecimo ex oraculis Sibyllæ, vt omnia benè defloreſcerent. Hunc diem Varro determinat, ſole tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo ſi in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia, quæ florebunt, lædi neceſſe erit. Ex his canis in ſacris Robigi victima fuit. Ouidius Faſtorum libro;

Eſt canis, (Icarium dicunt) quo ſydere moto
Tota ſitit tellus, præripiturq; ſeges.
Pro cane ſydereo, canis hic imponitur aræ,
Et quare fiat nil niſi nomen habet.

Procuius remediis Plinius hæc recitat: Rubigo quidem maxima ſegetum peſtis, lauri ramulis in aruo defixis, tranſit in earum folia ex aruis. Sarmenta, aut palearum aceruos, & euulſas herbas, fruticesq; per vineas, camposque, quum timebis incendito, fumus medebitur. Hic è paleis, & contra nebulas auxiliatur, vbi nebulæ nocẽt. Ab eo Palladius: Contra nebulas, & rubiginem, paleas & purgamenta pluribus locis diſpoſita, ſimul omnia, & quum nebulas inſtare videris, combures. Sed ad Theophraſtum redeamus: Triticum vermiculi enecant, alii protinus naſcentes, radicitus erodentes, alii quum ſquallentes abſolui nequeant, tunc enim vermiculus culmum vſque ad ſpicam erodit, deinde alimento conſumpto, emoritur, & ſi totum eroſit, triticum ipſum interit, ſi verò alteram tantummodo culmi partem frugemque fundendam eatenus violauit, id quidem ſpicę pereat neceſſe eſt, reliquum autem incolume extat. Idq; in Theſſalia maximè, minus verò in Africa, & in Lelanto Eubœæ. Libro de cauſis rationem aſſignat. Nam vbiq; animal gignitur, quum calor cum humiditate debita ratione coit, humiditas enim, ceu materia ſubiacet calori ad excoctionem conficiendam, quod in tritico euenire videmus. Vermes enim in eius radice creantur, quum poſt ſementem flatus auſtrini crebro inceſſerint. Tunc enim radice humeſcente, & aere calido, radicem caliditas putrefaciens, animal procreat, vermis inde natus radicem erodit. Singulis enim ex eiſdem rebus generationem, & alimentum Natura præſcripſit. A quo Plinius: Naſcuntur & vermiculi in radice, quum ſementem imbribus ſequutis incluſerit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, quum ſpicæ pluuiis calor inferueſcit.

Eſt & cantharus dictus ſcarabeus, paruus frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Sed hæc eorum remedia. Semina cupreſſi foliis tuſis ſi miſceantur, non eſſe vermiculis obnoxia, nec ſi interlunio ſerātur. Democritus ſucco herbæ, quæ appellatur ἀείζωον, in tegulis naſcens, tabulísve, Latine verò ſedum, aut digitellum, medicata ſeri iubet omnia ſemina. Vulgò verò, ſi dulcedo noceat, & vermes radicibus inhæreant, remedium eſt amurca pura, ac ſine ſale ſpargere, deinde ſarrire. Maximè intereunt afflatibus triticum, atque hordeum, inquit Theophraſtus, quum aut florentia perflantur, aut flore demiſſo protinus infirma concutiuntur. Sed ordeum magis ita perire certum eſt, ſæpè enim craſſeſcunt, ſi vehementius diutiusque flatus inuaſerint, exiccantur, & penitus inareſcunt, quod quidam euentari dixerunt. Plinius: Venti autem tribus temporibus nocent, frumento, & ordeo. In flore, aut protinus quum deflorueˆre, aut matureſcere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana, prioribus cauſis naſci prohibent. Sol quoque ex nube, inquit Theophraſtus, ambo iſta interimit, ſed triticum magis, quàm ordeum, ita vt quanquam ſpica exinanita ſit, viſu tamen percipi minimè poſſit. Plinius: Nocet & ſol è nube creber. Inter vitia ſegetum luxuria eſt, quum onerata fertilitate procumbunt.

Luxuria ſegetum caſtigatur dente pecoris in herba duntaxat,& depaſtæ quidem,vel ſæpius nullam in ſpica iniuriam ſentiunt. Retonſarum etiam ſemel omnino certum eſt granum longius fieri. Sed inane,caſſumque, ac ſatum non naſci. Imber in herba vtilis tantum. Florentibus autem frumento, & ordeo nocet,leguminibus innocuus, præterquã ciceri. Matureſcentia frumenta imbre læduntur, & ordeum magis. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam,ſic etiam grandeſcere promittit. Vino ante ſemina perfuſa minus ægrotare exiſtimant. Quin & armo talpæ contacta ſemina vberiora eſſe. Apuleius teſtatur ſemina vino conſperſa minus eſſe ægrotatura. Aqua etiam & amurca, ſi irroraueris ipſa maximè iuuabis. Palladius: Quædam animalia ſubterranea ſectis radicibus necant plerunque frumenta. Contra hæc proderit, ſi herbæ, quę ſedum dicitur,ſuccus aquæ miſtus,vna nocte madefaciat, quæ ſpargenda ſunt ſemina,vel agreſtis cucumeris humor expreſſus, & eius radix trita,ſi aqua diluatur,& eodem,quæ ſerẽda ſunt,macerentur humore. Plinius: Mures abiguntur cinere muſtelæ,vel felis diluto,& ſemine ſparſo,vel decoctarum aqua. Sed redolet virus animalium eorum in pane. Ob id felle bubulo ſemina attingi vtilius putant. Apuleius: Si poſt ſationem, & vbi terra iam obruta fuerint ſemina,modicum frumentum veratro ammiſtum propè ſeminaueris, quæcunque aues guſtauerint, morientur. Auiculas ipſas mortuas arundini affixas ex pedibus ſuſpendito,& de cætero auicula nulla accedet. Vel ſi modicum frumentum veratro ammiſtum foris per ambitum ſeminaueris,ſata ab auium iniuria vindicabis. Si cancros fluuiales, aut marinos in aquam coniectos ad dies octo ſiueris,& hac aqua foris ſata ipſa conſperſeris,neque ſemina,neque plantæ ab auibus lædentur. Quidam cerui cornu, aut elephantis ſiccum aſpergũt, alii aqua madefaciunt, atque ita ſemina irrorant. Si in menſuram, qua ſemina metiri ſolemus, ſerenda ſemina iniiciuntur, & hyænæ pelle contegantur, poſt aliquot dies tranſſumpta ab animali, naturali potentia erodore, à nemine facilè lædentur. Incorroſa manent, quæ Luna ſemiplena ſeminata ſunt. Priuſquam aruum fodiatur, rubeta noctu circum ipſum geſtanda eſt, & in vaſe fictili concludenda, atque in medio aruo adobruenda. Verùm ſationis tempore inſtante,refodienda eſt,& extra aruum eiicienda,vt ne fructus amarus fiat. Quin veteri vrina, ac canino ſtercore ſimul ſolutis ſi ſemina madefeceris,aut arbores,aut vites,illæſa omnia conſeruabis.

Prænotio ſegetum fertilitatis. CAP. XIV.

FVTVRÆ vbertatis prognoſtica ſegetũ aliqua à ſyderibus,vel ab aeris qualitatibus,vel ex arboribus cognoſci poſſunt. Nos primo ea manifeſtabimus ſigna, quæ etiam agricolis innoteſcere poſſunt, poſtremo quæ accuratiorem aſtrologiæ ſcientiam expoſcunt. Et primò ſi optimè floruerit ſeges, optimam præbere poteſt ſpem vbertatis. Ouidius in Faſtis,

Si bene floruerint ſegetes,erit area diues.

Virgilius ex amygdalæ floribus futuræ frugum copiæ iudicia deſumit.

Contemplator item, cum ſe nux plurima ſyluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes.
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore,
At ſi luxuria foliorum exuberat vmbra,
Nequicquam pingues palea teret area culmos.

Sed Appuli ex aſphodelo iudicium vbertatis deſumunt, quippe ſi optimè floreſcentem cõſpexerint, & defloreſcentẽ, & ſeminum copiam, eandem frugum vbertatem ſibi promittunt. Legitur apud Græcos Zoroaſtræ prænotio, qualia ſemina fertilia futura ſint. Paucis diebus ante caniculę exortum in quopiam loco de vnoquoque ſemine paululum experimenti gratia ſerunt. Quum igitur exoritur Canicula, quædam ex ſatis, vt veriſimile eſt, lædit, quædam nequaquam. Hoc igitur ſignum ſtatuentes, ea, quæ in eius ortu illæſa manent, ſerunt, relinquunt incuruata. Eſt autẽ Canis exortus decima nona Iulii menſis. Cæterũ quæ ſic ſeremus, ea triginta diebus ante rigabimus, quò videlicet eò commodius naſci poſſint. Vel poſt Canis ortum primum tonitru obſeruant, & in qua Zodiaci domo exiſtat Luna. Si in Tauro, frumenti & ordei corruptionem portendit. Si in Geminis, frumenti corruptelam. In Cancro ordei corruptionẽ. In Leone, frumenti, ac ordei perniciem in montana regione. In Sagittario, in montana regione frumenti fertilitatem, in campeſtri corruptionem. In Aquario, leguminum perniciem. In Piſcibus, frumenti corruptionem modicã. Ex Caniculæ etiam ortu, qui fit illuceſcente vigeſima Iulii menſis, obſeruantes in qua domo exiſtat Luna, prædicunt. Si in Leone fuerit Luna, frumenti fertilitas magna. In Virgine, frumenti corruptela. In Sagittario, frumẽti abundantia. In Capricorno, fertilitas. In Aquario, carentia. In Piſcibus, vbertas. In Ariete, copia exigua. In Geminis, multa fertilitas. A quibus Palladius: Gręci aſſerũt Ægyptios homines prouentum futuri cuiuſq; ſeminis experiri. Aream breuem loco ſubacto, & humido nunc excolunt, & in ea diuerſis ſpatiis omnia frumenti, vel leguminum ſemina ſpargunt. Deinde in ortu Caniculæ, qui apud Romanos quartodecimo Calendarum Auguſtarum die tenetur, explorant, quæ ſemina ortum ſydus exurat, quæ illæſa cuſtodiat. His abſtinent, illa procurant, quia indicium noxæ, aut beneficii per annum futurum generi vnicuique ſydus aridum præſenti exitio, vel ſalute præmiſit.

De frumenti generibus, & primo de tritico. CAP. XV.

ET quia iam vniuerſis frumenti generibus agrum præparauimus, nunc ea diuidamus. Diximus frumenti genera pro tempore ſatus diuiſa, hyberna, & æſtiua. Dicemus de hybernis, & primum à tritico incipiemus.

Græcis πυρὸς dicitur, ab acutie, aut à ſimilitudine, quam habet cum nonnullorum fructuum granis, vel gygartis, quæ πυρῆναι dicuntur. Dicitur enim Nomen.

σῖτος, quaſi cibus, quæ vox vniuerſis cerealibus conuenit. Latini triticum dicunt, quod molis teratur, ſic etiam frumenta à fruendo dixere priſci. Itali *grano*.

Genera. Triticum omnes agriculturæ conſulti in quamplurimas differentias diſtraxerunt, etſi ſpecie, & natura reapſe vnum ſit, cœlum, regio, ſatus, cultus, & hominum induſtria varium fecerunt. Tritici diuiſionem à Theophraſto deſumemus, doctrina & tempore omnium primo. Triticum & vrbanum, & ſylueſtre dicit, ſed temporis ſpatio cultum, mitigatumque & loci mutatione mutatum. Vrbanum Columella in plures ſpecies diuiſit. Prima, inquit, & vtiliſſima ſunt hominibus frumenta, triticum, & ſemen adoreum. Dicemus nos de tritico primùm, dein de adorei generibus. Tritici genera complura ſunt, & tempus differentiam in his primo facit: nam genus eſt, quod trimeſtre dicitur, quod tribus menſibus abſoluatur, de quo poſterius loquemur. Ex reliquis generibus vnum maximè ferendum genus dicit, quod robus dicitur, quum & pondere & nitore præſtet. Secunda ſpecies eſt ſiliginis, reliquas tritici ſpecies, niſi ſi quos multiplex varietas frugum, & inanis gloria delectat, ſuperfluas dicit. Hoc genus Apulia, & Campania *brondella* vocat, quod ad flauum colorem inclinet, eſtque primæ dotis inter cætera præſtantiſſimum. Granum non ita tumidum, ſed ſolidum, graue, flauum, vel rubellum, ſiccum, manſúve minimè muſcidum, & nitidum. Apuli præterea ſuis generibus vernaculis à folliculorum, & ariſtarum colore nomina impoſuerunt. Primum genus albo folliculo, & nigra ariſta eſt. Secundum nigro folliculo, & alba ariſta. Tertium folliculo & ariſta albis, quartum nigris. Apulo tritico multum Varro conſulit. Vrbani plura genera apud Theophraſtum notantur, cognomina ex locis ſortita, vt Africum, Ponticum, Thracium, Aſſyrium, Ægyptium, & Siculum, quæ colore, magnitudine, ſpecie, & proprietate inter ſe differunt. Quædam cognomina ſortiuntur ex viribus, tum vel aliis, tum maximè quæ ad cibum pertinent, vt Cachrias, Stlengis, Alexandrinus. Nec ab re fuerit, ſi pro differentiis capies, quod aliud præcox, aliud ſerum, aliud auctu amplum, multumque reddens, aliud ieiunum parum reddens, aliud ſpica grandiore, aliud paruam effundens, aliud diu in folliculo manens, aliud aptum breui abſolui, vt Africum, aliud culmo tenui conſtans, aliud craſſo, vt Africum, & Canchrydias. Item aliud tunicis paucis, aliud multis veſtitur, vt Thracium, & aliud vnicalamum, aliud multicalamum. Ponticum breuiſſimũ eſt, ponderoſius Siculum, ſed eo ponderoſius, quod Bœotia fert. In Aſia vltra Bactra, quodam in loco adeò grande frumentum fieri tradunt, vt nucleis oliuæ ſua æquiparent magnitudine grana ſingula. In Piſſotis adeò firmum naſci affirmant, vt ſi quis plus comederit diſrumpatur. Nuper genus illud, quod vltra Bactra naſci ſcripſit Theophraſtus, nobis è Conſtantinopoli exportatur, cuius granum oblongum, & amplum eſt, cætera valdè ſuperans, *alicam* vulgò vocãt. Hodie Bactra in Turcarum ditione ſunt, vnde Conſtantinopolim delata nobis deinde

aduehuntur, etſi oleæ nuclei magnitudinem non attingunt, ſoli, cœlive mutatione degeneraſſe putamus. Ponticum facillimum, & duriſſimum eſt. Nobis familiare eſt genus vnum, profectò admirabile viſu, cuius ſpica alias è lateribus ſpicas fundit, vulgò *grano à racemi* vocant, vt ſpica ſpicata ſit, & maximè fœcundum, quod ſerimus & colimus, vt cætera genera. Plinius à Theophraſto hæc habet: Tritici genera plura, quę fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim, candore, & pondere, quo maximè decernitur. Montanis modo comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertiũ põdus erat Thracio, Syrioq́; , deinde Ægyptio, athletarum cũ decreto, quorũ capacitas iumentis ſimilis, quẽ diximus ordinẽ fecerat. Græcia Ponticũ laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eodem genere graui prætulit dracontiam, ſtrangiam, & ſelenuſium, argumento craſſiſſimi calami. Hæ fuere ſententiæ, Alexãdro Magno regnante, quum clariſſima fuit Græcia, atq; in toto terrarum orbe potentiſſima: ita tamen vt ante mortem eius annis ferè c x x x x v Sophocles Poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad verbum translata ſententia,

Et fortunatam Italiam frumento caneſcere candido.

Quę laus peculiaris hodieque Italico eſt, quo magis admiror poſteros Gręcorum nullam mentionem feciſſe huius frumenti.

Theophraſtus ita deſcribit. Aſſurgit triticum leuiori calamo, quã ordeum, lentiori, nec perinde fragili, & erecto, folio arundineo, anguſtiori, vtpote quod neruo tantum cõſtet. Sed ramis brachiari nequit, præter genus, quod frumentaginem vocant. Spica in cacumine incondita, & æqualis vndiq; cõſtat. Granũ multis tegitur tunicis, palea ſuauior, mollior, & ſucculentior, radicibus multis, & prætenuibus. E frumentaceis ſolũ de radicibus anno ſequente regerminat. Quin & anno primo retuſum regerminat culmo è latere ſubnaſcente. Ratio quod ſolùm radicis copiam, vimq́; obtinet. Adde etiam id, quod conculcatum ab exercitu, adeo vt nil perſpici poſſit, reſtibile tamen efficitur. Sed huic exigua ſpica, imperfectaque funditur, vtpote quæ ſecunda emerſerit. Varro vocabula explicat. Spica quæ mutica non eſt, tria habet continentia. Granũ, glumam, ariſtam, & etiam primitus ſpica quum oritur, vaginam. Granum dictum, quod eſt intimum ſolidum. Gluma, qui eſt folliculus eius. Ariſta, quæ vt acus tenuis longa eminet è gluma. Proinde vt grani theca ſit gluma, & apex ariſta. Ariſta & granum omnibus ferè notum, gluma paucis. Itaque id apud Ennium ſolùm ſcriptum ſcio eſſe in Euhemeri libris verſis. Videtur vocabulũ etymon habere à glubendo, quòd eo folliculo deglabitur granũ. Itaq; eodem vocabulo appellant fici eius, quam edimus, folliculum. Ariſta dicta quod areſcit prima, granũ à gerendo. Id enim ſeritur, vti ſpica gerat frumentũ, non vt glumã, aut ariſtam gerat, vt vitis ſeritur, non vt pampinum ferat, ſed vuam. Spica autem, quam ruſtici, vt acceperunt antiquitus, vocant ſpecam, à ſpe videtur nominata: eam enim, quòd ſperant fore, ſerunt. Spica mutica dicitur, quæ non habet Deſcriptio

ariſtam. Ariſtæ autem quaſi cornua ſunt ſpicarum, quæ primitus, quum oriuntur, neque planè apparent: qua ſublatent herba, ea vocatur vagina, vt in qua latet conditus gladius. Illud autem ſumma in ſpica iam matura, quod eſt minus, quàm granum, vocatur frit, quod in infima ſpica ad culmum ſtramenti ſummum, item minus, quàm granum eſt, appellatur vrruncum. Plinius ex Theophraſto excepit: Frumenta multis radicantur fibris, ſine ramis. Tritico genicula quaterna. Folium arundinaceum. Grana in ſtipula crinito textu ſpicantur. Tunicæ frumento plures. Culmus altior, quàm ordeo.

Cæl. Sol. Diximus communiter cœlum, quod tritico conuenit: nunc variis tritici ſpeciebus quæ variæ cœli qualitates tribuantur, videamus. Africum, & Dracontias appellatum, & Strangias, & Selenuſium, lætum exigunt agrum: hæc enim vberius ſuccos hauriunt. Argumento calamus eſt, quem craſſum gerunt. Solo hyberno conueniẽtius Thraciũ dabitur, quod tunicis multis contegitur, (ipſa forma oſtendit) frigus enim huic nil officere poteſt. Rarum ſolutumq́; ceu Canchrydias vocitatum, agro pluuio ſerendum, quippe alimenti copiam deſiderat, quamobrem & culmo craſſo conſurgit. Thracicum ſolo pluuio vberius, quàm ordeum ſeritur, & omnino contra imbres validius ex Theophraſto. Varro in pingui rectiùs ſeri, quæ ſucci ſunt maioris, vt triticum. Caſſianus, Martio menſe ſerere conuenire ait frumentum album ſitanium cognominatum, & nigrius, & oblongum Alexandrinum appellatum in leuem terram, & apricam, & montanam, & lacubus plenam, arenoſam, & aquis carentem vſq; ad Calendas Aprilis.

Satio. In Apulia Nouembri, & Octobri menſibus arua proſcindunt, vulgò *rompere* dicunt, Decembri iterant, vulgò *recotere*, & Februario tertio arant, quod *tertiare* dicũt, quarto Auguſto quod *inquartare* vulgò nominant. Aliqua verò occaſione impediti, Ianuario, & Februario proſcindunt, Martio iterant, Aprili tertio arant, quarto Auguſti medio, & Octobri menſe, ſi aruum herboſum inueniunt, denuò arant, ſic liberum ſemen fundunt, & aratro cooperiunt, ſed prius quàm ſerant aruum, in porcas diuidunt, viginti, aut triginta pedum latitudinis, ſi ſarritor longimanus erit, triginta pedum porcæ latitudo erit, ſi breuimanus, viginti, vt hinc inde iactando ſemen, ęqualiter porcas compleat. Nouembri menſe vbi iã triticũ germinare cœperit, ſarritur raſtro. Ob id vulgò iactari ſolet. *Quando l'orgio naſce, il gran ſi paſce.* Maio runcant maiores herbas, vt ferulas, & ſim les, nã eiuſmodi creſcendo minores ſtrangulant. Februario menſe ſi nix, vel frigus inceſſerit, radices conſtipato calore ſoboleſcunt, maximáq; ſpicarum copiam fundunt. Poſt ſatũ, ſi cœlum roſcidũ erit, ſeptem dieb[us] pullulat triticũ, ſi ſiccum, viginti. Theophraſtus ad hæc: Quũ ſata conceperint, atq; adulta fuerint, aqua omnibus prodeſt, florẽti obeſt, facit enim, vt intereat: in plenũ craſſato noxia eſt, & ordeo magis, quã tritico. Septimo à ſatu die exit. Germen ex vtraq; parte effundit, quippe quod parte ima, craſſáq, radicem, tenui ſuperna herbam propellit, fit tamen vnum, atque cõtinuum ex ambobus, radice,

radice, & caule. Exit vno folio, prætenuibus, & permultis radicibus innititur, qua de cauſa numeroſo caule ſe attollit, ſed quod brachiari ramis omnino nequeat. Hyeme in herba manet, tempore miteſcente, caulem de medio mittit, atq; geniculatur, vt protinus quarto geniculo incipiat ſpicam, ſed nondum aliqua mole conſpicuam, & quidem per totum culmum ſpica digeritur, vt fermè quum culmari incœperit, mox eam conſpici ſit, ſed latet antequam adulta in folliculo fuerit, tum etiam fœtus ſuæ craſſitudine molis euidens exiſtat, mox folliculo abſoluto, quarto, aut quinto die florere incipit, totidemq; diebus ferè floret, qui verò plus temporis referunt, ſeptimo die refloreſcere notant: poſtquam defloruit craſſatur, perficiturq;, quum plurimum intra dies quadraginta. Quædam enim loca proferre intra pauciores dies videntur. In Ægypto triticum ſeptimo menſe metitur. Ex quo Plinius: Frumenta quędam in quarto geniculo ſpicam incipiunt concipere, ſed etiamnum occultam. Genicula ſunt tritico quaterna, ſed non ante prædictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ, qui, vt ſpem ſui fecit, quatuor aut quinq; tardiſsimè diebus florere incipiunt totidemq; aut paulo pluribus defloreſcunt. Varro quater nouenis diebus fruges abſolui tradit, & menſe nono meti. Frumenta enim quum defloruerę, craſseſcunt, maturanturq; quum plurimum diebus quadraginta. In Ægypto ſeptimo à ſatu menſe metitur. Hæc omnia in Catone maiore Cicero mira verborum elegantia refert: Quamquam non modo fructus quidem me, ſed etiam ipſius terræ vis, ac natura delectat, quæ quum gremio mollito ac ſubacto ſemen ſparſum exceperit, primum id occatum cohibet, ex quo occatio (quæ hoc efficit) nominata eſt, deinde tepefactum vapore, & complexu ſuo diffundit, & elicit herbeſcentem ex eo viriditatem, quæ nixa fibris ſtirpium ſenſim adoleſcit, culmoq; erecta geniculato vaginis iam quaſi pubeſcens includitur, è quibus quum emerſerit, fundit frugem ſpicæ ordine ſtructam, & contra auium minorum morſus munitur vallo ariſtarum. Columella: Omne autem frumentum, & ordeum, & quicquid non duplici ſemine eſt, ſpicam à tertio, ad quartum nodum emittit, & quum totam edidit, octo diebus defloreſcit, ac deinde grandeſcit diebus quadraginta, quibus poſt florem ad maturitatem deuenit. Palladius ex his: Frumenta octo diebus florebunt, & deinde per dies quadraginta flore depoſito vſque ad maturitatis euentum.

Meſſis, authore Varrone, proprio nomine dicitur in iis, quæ metuntur, *Meſſis.* maxime in frumento, & ab eo vocabulo eſt declinata. Frumenti tria genera ſunt meſſionis, vnum, vt in Vmbria, vbi falce ſecundum terram ſuccidunt ſtramentum, & manipulum, vt quenq; ſubſecuerint, ponunt in terra, vbi multos eos fecerunt, iterum eos percenſent, ac de ſingulis ſecant inter ſpicas, & ſtramentum, ſpicas coniiciunt in corbem, atq; in aream mittunt. Stramenta relinquunt in ſegete, vnde tollantur in aceruũ. Altero modo metunt, vt in Piceno, vbi ligneum habent incuruum batillum, in quo ſit extremo ſerrula ferrea,

Hęc quum comprehendit faſcem ſpicarum deſecat,& ſtramenta ſtantia in ſegete relinquit,vt poſtea ſubſecentur. Tertium modo metitur,vt ſub vrbe Roma & locis pleriſq;,vt ſtramentum mediū ſubſecent,quod manu ſiniſtra ſummum prehendunt,à quo medio meſſem dictam puto. Infra manum ſtramentū,quod terræ hæret, poſtea ſubſecatur. Contrà,quod cum ſpica ſtramentum hęret,corbibus in areā defertur,ibi diſcedit in aperto loco palam,à quo nominata eſſe poteſt palea. Alii ſtramentū à ſtando, vt ſtamen dictum putant. Alii ab ſtratu, quod id ſubſternatur pecori. Quum eſt matura ſeges, metendum, cum in ea iugerum ferè vna opera, propemodū in facili agro ſatis eſſe dicatur, vt meſſas ſpicas in aream corbibus deferre debeant. Quæ ſeges grandiſſima, atq; optima fuerit, ſeorſum in areā ſecerni oportet ſpicas, vt ſemen optimum habeas. E ſpicis in area excuti grana: quod fit apud alios iumētis iunctis, ac tribulo id fit, è tabula lapidibus, aut ferro exaſperata, quo impoſito auriga, aut pondere grādi, trahitur iumētis iunctis, vt diſcutiat è ſpica grana, aut ex aſſibus dentatis cum orbiculis, quod vocant ploſtellū pœnicum. In eo quis ſedet, vt agitet, quæ trahunt, iumenta, vt in Hiſpania citeriore, & aliis locis faciunt. Apud alios exteritur grege iumentorum inacto, & ibi agitato perticis, quod vngulis è ſpica exteruntur grana. His tritis, oportet è terra ſubiactari vallis, aut ventilabris, quum ventus ſpirat leuis. Ita fit, vt quod leuiſſimum eſt in eo, atq; appellatur acus, euannatur foras extra aream, ac frumentum, quod eſt ponderoſum, purum veniat ad corbem. Meſſe facta, ſpecilegium venire oportet, aut domi legere ſtipulam, aut ſi ſunt ſpicæ raræ, & operæ caræ, compaſci. Summa enim ſpectanda, ne in ea re ſumptus fructum ſuperet. Heſiodus tempus meſſim incidendi ita eleganter deſcribit:

Quum cœlo emergunt ſublimi ab Atlantide natæ
Pleïades, truncanda Ceres, morientibus illis
Mitte in aratra boues, latitare ea ſydera dicunt
Viginti, totidemq́; dies, annoq́; voluto
Apparent iterum: maturam incidere meſſim
Rurſus & incipiunt dentata falce coloni.

Columella Varroni multa addit perneceſſaria. Quum matura fuerit ſeges, antequam torreatur vaporibus æſtiui ſyderis, qui ſunt vaſtiſſimi per ortum Caniculæ, celeriter demetatur. Nam diſpendioſa eſt cunctatio. Primùm quòd auibus prædam, cæteriſq; animalibus præbet. Deinde quòd grana, & ipſæ ſpicæ culmis arentibus, & ariſtis celeriter decidunt, ſi verò procellæ ventorum, aut turbines inceſſerint, maior pars ad terram defluit, propter quæ recraſtinari non debet. Quum rubicundum colorem traxerunt, meſſis facienda eſt, vt potius in area, & in aceruo, quàm in agro grandeſcant frumenta. Conſtat enim, ſi tempeſtiuè deciſa ſint, poſtea capere incremētum. Sunt autem metendi genera complura. Multi falcibus vericulatis, atq; iis, vel roſtratis, vel dēticulatis medium culmum ſecant, multi mergis, alii pectinibus ſpicam ipſam legunt,

gunt,idq; in rara ſegete facillimũ,in dẽſa difficillimum eſt. Quod ſi falcibus ſeges cum parte culmi demeſſa ſit,protinus in aceruũ, vel in nubilarium congeritur, & ſubinde opportunis ſolibus torrefacta proteritur, ſin autẽ ſpicæ tantũmodo reciſę ſint,poſſunt in horreũ conferri,& deinde per hyemẽ,vel baculis excuti,vel exteri pecudibus,at ſi cõpetit,vt in area teratur frumentum,nihil dubium eſt, quin equis melius, quàm bubus ea res conficiatur,& ſi pauca iuga ſunt,adiicere tribulam & trabam poſſis,quę res vtraq; culmos facillimè comminuit. Ipſæ autem ſpicæ melius fuſtibus tunduntur,vannisq; expurgãtur. At vbi paleis immiſta ſunt frumẽta,vento ſeparẽtur, ad eã rem Fauonius habetur eximius, qui lenis, æqualisq; æſtiuis menſibus perflat,quẽ tamen operiri lenti eſt agricolæ,quia dum expectatur, ſæua nos hyems deprehendit. Itaq; in area detrita frumenta ſic ſunt aggerãda,vt omni flatu poſſint excerni. At ſi cõpluribus diebus ſilebit aura, vannis expurgẽtur,ne poſt nimiã ventorũ ſegnitiem vaſta tẽpeſtas irritũ faciat totius anni laborem. Palladius nil noui habet, neq; Florentinus Grę cus. Plinius non ſpernenda deſcribit. Meſſis ipſius ratio varia. Galliarum latifundiis valli prægrãdes dentibus in margine infeſtis,duabus rotis per ſegetem impelluntur,iumento in contrarium iuncto,ita direptæ in vallum cadunt ſpicæ, ſtipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atq; inter duas mergites ſpica diſtringitur. Alibi ab radice euellunt. Quod qui faciunt, proſcindi ab ſe obiter agrum interpretantur, quum extrahant ſuccum. Differentia hæc, vbi ſtipula domos contegunt, quamlongiſſimam ſeruant:vbi fœni inopia eſt, ſtramento paleam quærunt. Meſſis ipſa alibi tribulis in area, alibi equarum greſſibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum quò ſerius metitur, copioſius inuenitur, quo celerius verò, hoc ſpecioſius, ac robuſtius. Lex aptiſſima, antequam granum indureſcat, & quum iam traxerit colorem. Oraculum verò: Biduum celerius meſſem facere, quàm biduo ſerius.

Cõditura.

Nil egimus, ſi ſeuimus & collegimus,niſi optimè cõdamus,& ſeruemus,circa quod non ſegnis agricolarum cura fuit. Theophraſtus dixit:ſeminibus non vis eadem ad reſeruandum vtriq; datur. Quædam reſeruari egregiè poſſunt, vt milium,quædam celerrimè pereunt, vt aphaca,& ſiliqua, & ordeum celerius, quàm triticum, & puluerulentum celerius, quàm purgatum, & quod in horreis calce læuigatis conditum eſt, quàm quod in non ita læuigatis. Triticum non penitus exiccari patiuntur, quod ad reddendam farinam melius minus arefactum putatur, qua de cauſa in aceruos componere aſſolent: videtur enim in aceruo craſſeſcere potius, quam attenuari. In ſpica nondum meſſum durare maximè poteſt. Quærit etiam in cauſis, cur triticum ſi poſt meſſem expandatur, peius habeat, quam ſi cumuletur aceruatim? Alii aſperſionem aquæ inſtituant? Ratio eſt, quia expanſum ab aëre humectatum, ſole ſuperueniente cum humiditate illa proprius ſuccus exhauritur & exilius ſemen fit, at in metas coaceruatum, vapor terræ prætenuis atque animalis ſemen ſubit, & ſuperpondium auget. Idem etiam

euenire contingit, quum in horreis fuſim repoſitum eſt, aſcendétem enim vaporem retinet, vt non abeat. Immò in foueas mittunt, vt magis creſcat. Argumẽto etiam eſt, quod admiſta terra cõſeruat, ne laboret vitio vllo, & magnificat illud, & habitius facit. Addit etiam, quod ſemina trahere ſibi alimentũ ſine radicibus poſſunt. Iccirco non abre dictum eſſe, ab aëre, & à ventis quoque ali poſſe. Sed cur puluerulentum triticum putreſcit, & reconditum horreis tectorio opere læuigatis? cauſa eſt calor extraneus, qui in puluere reperitur, & calcis illimento: intus enim calor proprius obſidetur, ſuffocatumq; ferueſacit, ac putreſcit, & plus caloris exoritur. Ordeum celerius, quàm triticum pertunditur, quia triticum magis ſolidum, & magis veſtitum tunicis. Cuius remedio eſt protinus area illita, & triticum ventilatum, Columella: Pura frumenta ſi in annos reconduntur, repurgari debent, nam quanto ſunt expolitiora, minus à curculionibus exeduntur: ſin protinus vſui deſtinantur, nihil attinet repoliri, ſatisq; eſt in vmbra refrigerari, & ita granario inferri. Horreum, & remedia ad condituram frumenti iam primo libro docuimus.

De panificio. CAP. XVI.

SEQVITVR triticum panificium. Panis vocabulum à pano dici Varro putat. Meſſapios redundantiam & ſaturitatem appellaſſe paniam teſtis eſt Athenæus, vnde Latini nomen deflexerunt. Nauticum panem intelligimus, qui vetus, & ſiccus ſit, dictus bis coctus, quem Græci δίπυρον vocant. Syncomiſtos, vel autopyros panis, Galeno authore, eſt, qui ex omnibus ſuæ farinæ partibus, citra vllam detractionem conſtat, inter furfuraceum, & ſimilagineum medius. Syncomiſtos quaſi confuſaneus dictus, quod omnes ſimul tulerit furfures, vtriculos, & ſimilam. Vtriculos volunt id, quod furfure melius eſt, & ſimila deterius. Autopyri panes, qui furfure tantum leuiter ſuccreto fiunt, qualis ferè ſecundarius eſt. Fieri autem ſolet, vt Galenus ait, quoties triticum generoſum non eſt: generoſum, inquit, vocatur, quod ſimilaginis plus habet, quàm furfuris. Præfertur omnibus ſanitatis vſu à Galeno clibanites, à clibano, Varroni teſtaceus dicitur, quod in teſto calido coqueretur, nam quod clibanum Græci, Latini teſtum dicunt. Diphilus Siphnius panem ordeaceum tradit vberius alere vires, faciliusq; in membra diſtribui, quapropter ii primatum tenent, ſecundas partes ſibi vendicant ſimilaginei, quos triticei ſequuntur, & hos ii qui ex noua farina ſubacti ſunt. Philiſtion Locrus ex ſimilagine confectos panes plus corporis robur firmare prodidit, poſt hos ex alica, deinde ex farina triticea coactos. Ex polline facti minus alunt, ventos creant, nec ægrè membratim digeruntur, ſiccati opplent, & difficilius in corpus permeant. Subcineritius ſtomacho grauis, & quod inæqualiter torreatur, ægrius membra ſubit. Clibanites longè magis viribus pollet, & ſanitatis vſu prælatus, probum creat ſuccum. Stomacho placet, facilè coquitur, nec ventrem coercet, nec ſpiritus diſtendit. Andreas Medicus ex ficu Ægyptia panem fieri

fieri ſcriptum reliquit, quem vocant ſycaminitem, quo qui veſcuntur, capillorum ſentiunt defluuia. Ariſtoteles libro problematum inquit, quod triticeus panis maximè corporibus noſtris veſcentior eſt, quod mediocrem lentitiam habeat, quam cibus habeat oportet, quippe adhærere, conglutinariq́ue corpori debeat. Præterea non ſalitos panes plus ponderare, quàm ſalitos, quia ſal exiccat: abſumitur enim à ſale humor, qui ex calore putreſcit. In pane igitur humor à ſale conſumitur, extraq́; afflatur, & qui ſale vacat, humor largius inſidens efficit grauiorem. Iucundiſſimum panem citra fermentum docet parare Didymus, nitrum adiiciendo, etenim nitrum panes friabiles facit, velut etiam carnem. Alii panem abſq; fermento ſic faciunt: Vuas pridie quàm panem faciant, in aquam coniiciũt, & ſequenti die vbi panem facere volunt, innatantes tollunt, ac exprimunt, effluenteq́; humiditate pro fermento vtuntur, & panes faciunt iucundiores. Si verò in totum annum fermentum habere velis, quum in doliis muſtum ebullierit, ſpumoſum illud, quod efferbuit, acceptum cum farina milii commiſceto, diligenterq́; trita, in maſſas cogito, quas ad ſolem ſiccatas in humido loco repones, inde ſufficienti accepta quantitate pro fermento vteris. Panes ſine fermento efficaciſſimi ſunt ad venerem. Florentinus ait, clibanitem panem graciliter efformatum, & in ſole arefactum concoctilem eſſe, in furnis coctum, grauius concoqui.

Mutationis tritici in lolium & econtra, cauſæ, & diſquiſitiones. CAP. XVII.

NON parum maximi Theophraſti animum anxit cauſæ diſquiſitio egreſſionis è natura ſpeciei, non ſolum in affines, & congeneres, vt tritici in lolium, ſed in alienigenas, vt lini in lolium, quum naturæ conueniens non ſit, quod ſpecies quæpiam ſe ipſam amittat, & in aliam commeet. Mirandum ſanè tum ob eam ipſam mutationem, tum ob eius peculiarem euentum. Alia etiam ſubeſt admirationis ratio, quod vt robuſta mutantur in debiliora, ſic & imbecilla nunc in robuſtiora mutentur, quum loliũ in triticum, & ordeũ mutetur: eſt enim lolium quaſi ferum triticum, & omnia agreſtia ſunt mitibus ſuis ſpeciebus robuſtiora. Prętereа mutatio & corruptio eſt ſeminis, vel plãtę, ſi plantæ, id peractis radicibus contingit, ſed radices mutari abſurdum penitus eſt, quia non videmus ſegetem mutari, remanet ergo radix ab initio. Semen eſt ergo quod mutatur, ſeminis igitur erit lactatio, putrefactio, aut in totum reſolutio. His de cauſis nonnulli negarunt omnino has degenerationes, ſed euenire ſine vllo tritici, vel ordei ſatu, & lolium ſponte naſci in aruis multis imbribus oppletis, ab imbribus ergo gigni lolium, non autem è primordiis tritici ſeminis deprauari. Sed his hæ aduerſantur obiectiones. Quòd à multis acceptum eſt, facta tritici, ordeive ſemente lolii meſſem habuiſſe, ergo ab radice mutationem illam fieri poſſe docebimus: nam radices mutatas eſſe neceſſe eſt, ſi ſint mutata folia, & ob id ſeminum mutationem fieri, ſed non à ſe-

mine corrupto: à ſemine nanque corrupto nil prodire certum eſt; nec radix corrupta nutriendi poſſet officio fungi. Sed ſeminis corruptionem aut putrefactionem, aut lactationem eſſe non intelligimus, ſed aliam, quæ præ nimia nutriendi copia ſeminibus deliqueſcentibus euenit, quæ non ex toto ſemina perdit, ſed victo naturali principio, in aliud genus traducit, exemplo ſumpto ab animalibus: nam ſi fœmina robuſtior ſit mare, fœminam pariet, vel ſi aliqua mutatio accidit, monſtrum: terram nanque fœminam capi debere, & reliqua ad proportionem. Quum igitur terra imbrium frequentia largiorem alimenti copiam præſtat, tunc degenerandi occaſio euenit, quæ generandi vis non penitus aboletur, ſed fit alia. Quod autem natura ſeminum viuax ſit, ac ſanè viuacior, quàm animalium natura, plus quoque durare ratio eſt: nam & ſine ſeminum origine pleræque plantæ tum grandes, tum humiles ſponte naturæ conſiſtunt. Ob id liquido fit, non herbæ, ſed ſeminis alteratione mutationem illam oriri, donec portionis ſeruetur exiſtimatio. Si animalium mutationem intuebimur, mutato ſemine, videmus mutari animalia: nam aſini ſemen ab equi ſemine alteratum, conformatur in mulum, tunc quum ſemen imbecille eſt: tunc ergo mutari arbitrandum, quum imbecilla planta eſt, ac in primo ipſius veſtibulo generationis, quum enim eſt in eo traiectu vnius ſtatus in alterum, facilè poteſt aliorſum impelli, quia in motu eſt, poſtquam verò nata eſt, talis eſſe pergit, qualis extitit, nec fit amplius plantæ mutatio, ſed diminutio tantum, & augmentum. Et rei ruſticæ conſulti, ex primis ortus rudimentis lolium exiſtere, non fore dicunt, cognoſcique id ex folii colore, & magis ſaturata viriditate, & quod pinguius & ſtrictius ſit, non autem prodire frumenti folio, quod poſtea fiat lolium. His rationibus ſemen cauſam habere apparet, nec aſpernandam eſſe ſententiam iudicamus, quæ radici aſſignat cauſam, vt ab ea ortum habeat vitium mutationis. Siquidem vnumquodque ortum à ſua origine ſecunda incipit, eſt enim ſemen principium primum, radix ſecundum, vt in arboribus videre eſt, quæ fructus ſuos cultura immutat, ex acidis, amaríſve in dulces, vel ex nucleoſis in enucleatos. Ratio huius quoque mutationis in alimenti copia eſt, quum imbres crebrè inceſſerint, & potiſſimum verno tempore, & ſi ſimul ſole incanduerint, quaſi vtraque ex cauſa mutationem illam oriri neceſſe ſit: locis vdis id omnino euenit, & folium immutatur, vt palam eſt, quod ſi non imbres acceſſerint, largam tritici copiam præſtari autumant. Hoc itaque vtraque ratione fieri poſſe ratio eſt, ſed quamuis vtraque eueniat, abſurdum fortè non eſt, differentiam aliquam eſſe tum ſoli, tum aëris oportere: nam & quum ſata fuere, ſtatim copioſè pluuiam inceſſiſſe damnoſum eſt, nam fit, vt radices infirmiores agantur, quod autem infirmum eſt, aſſici facilius poteſt: mutatio illa generis hac de cauſa eſt. Sed quum zea, quum robuſtiſſima ſit, mutetur, ſcilicet in arenam, ratio eſt hæc, pro-

pter

pter radicum robur, & numerum, ob id reſiſtere infirmius poſſunt: cætera verò, quæ imbecillia ſunt, penitus pereunt: tempus enim ſatus maximis, plurimiſq; imbribus afficitur, & diu in terra detinetur, obſideturq;. Cætera verò, quæ tempore verno ſeruntur, blando cœli tepore, germinare confeſtim incipiunt. Cæterum fabæ, quæ cum tritico ſeruntur, cur non mutentur in lolium, cauſa eſt, quia mutationes fiunt in propinqua genera, quare quum legumina non habeant, in quod mutentur, pereunt in aditu ipſo corruptionis. Sed triticum ob affinitatem in lolium mutatur. Mutationes quæ inter genera frumenti eueniunt, quum ex tali, tale triticum, vel ordeum vel aliquid ex cæteris prouenit, haudquaquam mirandæ ſunt: tempus enim, & alimentum, & cœlum alterationes efficiunt animalium pariter, & plantarum, qua quidem ratione omnino ad genus mutandum qualitatem quantitatemque alimenti conuenienter ſtatuendum cenſemus.

De ſiligine. CAP. XVIII.

DICEMVS de ſiligine poſt triticum, quum inter tritici genera ſecunda conditio habenda ſit ſiliginis, vt Columella admonet. Cuius ſpecies inquit, in pane præcipua, pondere deficitur, vitiumque eſſe ait tritici, nec eam longè, aut magna difficultate requirendam eſſe: nam triticum omne vliginoſo ſolo per tertiam ſationem conuerti in ſiliginem. Plinius ſiliginem propriè tritici delicias dixit, non vitium, ac biennio verti in triticum. Sed ſunt qui parum de ſiligine inter Columellam & Plinium conuenire cenſeant. Nam Columella vitiũ tritici eſſe contendit, nec magnopere requirẽdum eſſe: quũ triticũ omne vliginoſo ſolo creditũ poſt tertiam ſationẽ in ſiliginẽ conuertatur. Præterea pondere à tritico deficere, ac breui in triticum deſciſcere, nonnullam vitii labem, & infirmitatis argumentum oſtendit. Plinius verò delicias tritici vocat, ac veluti delicatam mollitiem pondere defectam, quum & ſemen nullum auidius eſſe tradat, nec quod plus alimentum trahat, candore præſtare, laudatiſſimum è ſiligine panem, operaq; piſtinorum laudatiſſima. Sed hi authores non niſi de vrbanitate, & feritate tritici differunt: oſtendit quippe ſiligo vrbanum habitũ, quòd præſtat candore & mutica ſpina, ſed virtute & pondere deficiat, quum triticum pondere, virtute, & ariſtis præcellat, quæ omnia ſylueſtrem habitum inſtirpium phyſiognomonia demonſtrate iam oſtendimus. Ob id Plinius tritici delicias, quaſi tritici delicationem, & ſuauiorem panem, & vrbanum oſtenderet, & ſiligo neglecta in triticum degenerat, quaſi triticum ſiliginis vitium ſit: vnde nil controuerſiæ & diſſenſionis inter hos præclaros authores comperient, qui hæc ſana mente diiudicabunt.

Siligo frumenti genus videtur Galeno, & σίλιγνιν vocat. Apud Romanos Nomen.
quidem, vt etiam apud alios propemodum omnes, quibus ipſi imperant, panis quidem puriſſimus σιλιγνίτης, id eſt, ſiligineus vocatur, qui autem huic proximus σεμιδαλίτης, id eſt, ſimilaceus nuncupatur. Verum σεμίδαλις, Græcum

quidem nomen eſt, & antiquum: σιλίγνις verò neq; Græcum eſt, neq; ipſam aliter poſſum exprimere. Putant Hermolaus, Manardus, & Ruellius ſimilaginem olyram dici à Græcis, ſed aperto errore labuntur, vt ex his paulo poſt videbimus. Latini Catone, Varrone, Columella, & Plinio authoribus, ſiliginem vocant. Neapolitani *grano cacoſello*, quod muticam ſpinam ferat, nam *caruſum* vulgò vocant caput glabrum & capillis vacuum. Aliis Italiæ locis *caluiſium* vocari audio à grani caluitie, quod ariſtis vacet.

Deſcriptio. Plinius ita deſcribit. Siligo nunquam pariter matureſcit, nec vlla ſegetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis, quæ maturuere protinus granum dimittentibus: ſed minus quàm cætera frumenta in ſtipula periclitatur, quoniam ſemper rectam habet ſpicam, nec rorem continet, qui rubiginē creet. Far ſine ariſta eſt, item ſiligo, excepta quæ laconica appellatur. Campana ſiligo rufior, Piſana candidior. Siligo ſine pondere eſt, & ſine virtute eſt. Apud nos triticum, quod *grano caroſello* vocari diximus, vt reliquum triticum ſurgit, ſed non tam multiplici ſtipula, nec tam craſſo culmo, ſpicam ſine ariſta fundit. In ſpica granum ferè rubellum, alibi album, ſed farinam omnium candidiſſimam & leuem facit, cuius modius quindecim ferè libris minus pendet, quàm reliquum triticum. Panis primæ dotis, & præſtantiſſimus piſtorum ſuffragio receptus, magnatum menſis apponitur, ob id cæteris carius venditur.

Culmus. Cato, Siliginem in loco aperto, & celſo, vbi ſol quamdiutiſſimè ſiet, ſeri oportet. Columella verò: denſa, cretoſa, & vliginoſa humus ſiliginem non incommodè alit, & locis manantibus magis apta eſt, nec tamen ea longè nobis, aut magna difficultate requirēda eſt: nam omne triticum ſolo vliginoſo poſt tertiam ſationem conuertitur in ſiliginem. Plinius ab his. Siligo conueniens humidis tractibus, qualis Italiæ ſunt, & Galliæ comatæ, ſed & trans Alpes in Allobrogum tantum, Aruernorumq; agro pertinax. In cæteris ibi partibus biennio in triticum tranſit. Remedium, vt grauiſſima quæq; grana eius ſerantur. Præcellit in Italia, ſi Campana Piſis nata miſceatur. Rufior illa, at Piſana candidior, ponderoſior verò cretacea. Siliginem in loco aperto, æditoque qui ſole quàm diutiſſimè torreatur, ſerito. Sed ſibi Plinius planè aduerſatur, qui modo aprico loco, & edito, & torrefacto ſiliginem ſeri præcipit ex Catone, quū prius ex Columella dixerit vliginoſo, & humidis tractibus. Sed id fuit in cauſa, vt opinor, quod alia eſt tritici ſpecies, ſiligo Catonis à communi noſtro, & Columellę. Sed Matthiolus increpat priſci ſeculi vecordiā tam excellentis frumenti ſpeciem, & propagationem ſic neglectui habuiſſe, vt non ſolùm in Italia, vbi maxima ſedulitate & diligentia circa gulæ cupedias fatigentur homines, ſed & in Europa deſideretur. Sed immeritò, quum in tota Cāpania noſtra, & locis finitimis ampliſſimæ ſegetes huius frumēti ad prǽſtātiſſimi cibi vſum diligentiſſimè colantur. Nos in Venuſinis vliginoſis, & depreſſis aruis, vbi reſes aqua, ſitā vidimus: nec incolę adduci poſſunt, vt credant ſiliginē tritici vitium ex loci vligine, vel ex ſiccitate in triticum verti, quū per ſe proprium genus prędicent.

M. Varro

Solum. M. Varro in pingui ſolo rectius ſeri dixit, quę ſucci ſunt maioris, vt ſiligo. Columella locis manantibus magis aptam eſſe. Plinius, cretoſum & vliginoſum ſolum ſortiri: in pingui ſerenda, quæ cibi ſunt maioris, vt ſiligo.

Satio. Columella: ſi mediocriter cretoſus, & vliginoſus ager eſt, etiam paulo plus, quàm vt prius dixi, quinque modiis ad ſationem opus eſt, at ſi ſiccus, & reſolutus locus, idemque vel pinguis, vel exilis eſt, quatuor, quoniam & è contrario macer tantundem ſeminis poſcit: nam niſi rarè conſeritur, vanam & minutam ſpicam facit, at vbi ex vno ſemine pluribus culmis fruticauit, etiam ex rara ſegete denſam facit. Siliginis modii quinque bubulcorum operas occupant quatuor, occatoris vnam, ſarritoris duas primum, & vnam quum iterum ſarriuntur, runcatoris vnam, meſſoris vnam & dimidiam, in totum ſumma operarum decem, & dimidia, quot erunt tritici. Plinius: Siligo nunquam matureſcit pariter, nec vlla ſegetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis, quæ maturuere protinus granum dimittentibus. In denſo, aut cretoſo, aut vliginoſo ſolo, tritici aut ſiliginis modios ſex ſerito: in ſoluta terra, & nuda, & ſicca, & læta quatuor. Macies enim ſoli maior, niſi rarum culmum habeat, ſpicam minutam facit, & inanem. Pinguia arua ex vna ſeminis radice fruticem numeroſum fundunt, denſamque ſegetem è raro ſemine emittunt. Serunt ſiliginem Nouembri menſe. Siliginem occato, ſarrito, runcato quibus dictum eſt diebus: ſingulæ operæ cuique generi in iugero ſufficient. Seritur apud nos eodem modo, eademque cura, vt triticum.

Meſſ. con. Plinius. Siliginis & tritici eadem ratio in area, horreoque.

Panific. Galenus, vt diximus, ait. Puriſſimus panis ſiligineus, huic proximus ſimilaceus. Siligineus plurimum alimenti præſtat, poſt ipſum ſimilaceus, tertio loco medius. Plinius: E ſiligine laudatiſſimus panis, piſtrinatumque opera laudatiſſima. Iuſtum eſt è grano Campaniæ, quam vocant caſtratam, è modio redire ſextarios quatuor ſiliginis, vel è gregali ſine caſtratura ſextarios quinque. Præterea floris ſemodium. Et cibarii, quod ſecundarium vocāt, ſextarios quatuor, furfuris ſextarios totidem. E Piſana autem ſiliginis ſextarios quinq;, cætera paria ſunt. Panis ſumma laus ſiliginis bonitate, & cribri tenuitate conſtat. Amylum ex ſiligine facere ita docet Cato. Siliginem purgato bene, poſtea in alueum indas, eò aquam addas bis in die, die decimo aquam exiccato, exurgeto bene, in alueo puro miſceto bene, facitoque tanquam fęx fiat. Id in linteum nouum indito, exprimito cremorem in patinā nouam, aut in mortarium, id omne ita facito, & refricato denuo. Eam patinam in ſole ponito, vt areſcat, vbi arebit, in ollam nouam indito, inde facito cum lacte coquat. Plinius amylum fieri ex omni tritico dicit, ac ſiligine, ſed optimum ex trimeſtri.

De trimeſtri tritico. CAP. XIX.

POST ſiliginem de trimeſtri, ſiue bimeſtri tritico agemus. Eſt enim, vt Columella inquit, ſiliginis ſpecies, & tertium tritici genus, cuius vſus agrico-

lis gratiſſimus: nã vbi propter aquas, aliámve cauſam matura ſatio eſt omiſſa, præſidium ab hoc petitur. Sed diuerſum genus eſt Theophraſto. Inquit enim, Sua illorum ſatio eſt, quæ genere diſcrepant, vt tritici genus quoddam, quod trimeſtre appellant, quoniam per tantum temporis perfici poſſit. Et alibi genera frumenti enumerãs, ait, Quibus & trimeſtrium annumerari genus par eſt, & bimeſtriũ, & ſi quid intra pauciores dies valeat cõſummari. Et libro de cauſis quærit, cur congenera non pari tempore omnia perficiãtur, ſed triticum aliud bimeſtre, aliud trimeſtre ſit, & ſi quid aliud ſit, quod feſtinantius perfici poſſit. & ſic multis aliis in locis, trimeſtribus à tritico ſeparatã eſſe formã innuit, quemadmodũ & ipſa quoq; trimeſtria diuerſis locis differre videmus, nec eiuſdẽ ſucci, ponderis, & formæ eſſe. Sed id eſt cõtra Columellæ ſententiam, ipſe nanq; nullum putat trimeſtre genus: nã etſi ſic appellatur, cũ tritico ſatum nihilominus prouenire. Neq; enim eſt vllũ, inquit, (vt multi crediderunt) natura trimeſtre ſemen, quippe idẽ iactum autumno melius reſpondet. Plinius Columellam falli dixit, qui ne trimeſtre quidem proprium genus exiſtimauit eſſe, quum ſit antiquiſſimum: τριμηναῖον vocant. Nos autem quod ſentimus in medium afferemus. Verum eſt quod Columella tradit, agricolas ſi quando malè ceſſit autumnus commentos hanc ſationem pro ſubſidio, ac optimè prouenire. Et apud Samnites, quia triticum hyemis rigores, & imbres perferre neutiquam poteſt, ſatio in vernum tempus differtur, non quod autument, ſi alibi, vbi cœlum indulgens ſit feratur, non prouenire, vel quod proprium genus ſit, ſed ſolum quod omiſſa tempeſtiua autumni ſementis occaſione, vel per imbres, vel niues, aliáve incommoda, huius ſerotina ſatione vtuntur, quod felicius longè proueniret, ſi eodem, quo reliqua genera tempore humo mandarentur, etſi quæ verno tempore ſerunt, alibi autumno ſerantur, vberius proueniunt. A nobis commune triticum vere ſatum tulit, ſed minima radice, imbecillo trunco, & ſpica, ſed nos ſerimus ante brumam vt firmius radicetur, & plures culmos ferat; nam ſemper, & vbiuis gentium ſatum prouenit & fert, dummodo nimio calore, vel frigore non intereat. Sed genus trimeſtre Theophraſti, vel Italiæ incognitum, vel triticum pluribus annis vere ſatum quoddam genus conſtituiſſe, vt vberius vere ſatum iiſdem in locis proferat, alibi verò ſatum degenerabit in vernaculum. Nã, vt idem Theophraſtus ait, continuatio vnius rei mutat naturam eius, vt genus diuerſum videri poſſit: vnde non ſpecie differre, ſed imbecilliore quadam conſtitutione hoc trimeſtre triticum à vernaculo differre putarem.

Nomen. Græci τριμηναῖον vocant, vt apud Theophraſtum, quod tertio à ſatu menſe metatur. Dioſcorides, & Galenus ſitanium vocant. Sitanium dicit Galenus eſt triticum inſtantis anni, quod vere ſeritur. Setanium Atticè, quaſi purum, vt Phocioni placet. Plinius: Græci trimenon vocãt. Latini trimeſtre. Itali & Neapolitani *grano marzolino*, quod Martio menſe terris mandetur iis locis, in quibus vſque ad id temporis niues ſupra terram detinentur.

Eſt

Genera.

Eſt genus trimeſtre, & bimeſtre, Theophraſtus inquit, & in Eubœa genus quoddam intra quadraginta dies craſſari, perficiq́; poſſe affirmãt, ideq́; firmũ eſſe, ac ponderoſum, nec modo trimeſtris leue, nec multũ in hoc furfuris eſſe volunt. Et bimeſtria quædam habentur, quæ ex Sicilia, & in Achaiam aduecta ſunt, ſed hæc paucũ reddunt, parumq́; fœcunda habẽtur, quamq́; cibo facilia & iucunda ſunt. Naſcuntur & alia quędam genera in Eubœa, & pręcipue apud Cariſtum. Trimeſtria verò permulta, & vbiq; habentur. Vernũ etiam durum admodũ eſt, hybernũ autem molle. A quo Plinius. Eſt & bimeſtre circa Thracium ſinum, quod quadrageſimo die, quam ſatum eſt matureſcit: mirumq́ue nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus carere: vtitur eo Sicilia, & Achaia, montoſis vtraque partibus. Eubœa quoque circa Cariſtum.

Deſcriptio.

Theophraſtus ita deſcribit. Trimeſtre triticum leue eſt, & parũ fœcũdum, vnicalamum, atq; in totum infirmum, paucis radicibus paucisq́; culmis conſiſtit: qua de cauſa ſurſum continuo nititur, atq; celeriter conſummatur, nam quod minus eſt, perfici facilius poteſt. Hinc etiam alterum largè fruttificat, alterum parcè, alterum facile, alterum graue, quum plus alimenti & turbulentius trahat. Excurſus quoq; prępropere agitur, quum in condendis radicibus haud multũ temporis conſumat. Si vere obſeratur, velocius naſcetur, & in culmos pauciores ſpargetur, & ſpicam paruam, & parum fertilem geret. Si maturè ſeratur, frigus tolerare non poterit, ſuæ cauſa imbecillitatis. Sic enim vetera minus radices agunt, ſed ſurſum protinus tendunt, atq; ita celerius ſe perficiunt, quod in omnibus ferè vitam breuem agentibus conſtat.

Columel.

Columella: Trimeſtre locis prægelidis, ac niuoſis, vbi æſtas eſt humida, & ſine vaporibus rectè committitur, cæteris admodum raro reſpõdet, quam tamen ipſam celeriter & vtiq; ante æquinoctium vernum conueniet peragere. Si verò locorum, & cœli conditio patietur, quanto maturius ſeuerimus, tanto commodius proueniet. Plinius: Totis Alpibus hoc notum, & hyemalibus prouinciis nullum hoc fruměto lætius. Eſt & bimeſtre circa Thracium ſinum, quod quadrageſimo die, quàm ſatum eſt, matureſcit. Mirumq́; nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo Sicilia & Achaia montoſis vtraq; partibus. Eubœa quoq; circa Cariſtum. Dicimus nos quod trimeſtre triticum non frigida & niuoſa quętit, nam eius nuda forma non tale admittit, ſed frigidis locis, vbi triticum ſeri autumno non poteſt, ſerunt trimeſtre vere, gelicidiis iam exactis. Id confirmat Theophraſtus: Trimeſtre ſi maturè ſeratur, frigus tolerare non poterit, ſuæ cauſa imbecillitatis.

Solum.

Theophraſtus triticum trimeſtre ſolo tenui melius fieri tradidit, libro de cauſis. Alimentũ enim ſubminiſtrari modicũ eo poteſt, hoc eſt leue leui. Cato, Trimeſtrem quo in loco ſementem maturã facere nõ poteris, & qui locus reſtibilis craſſitudine fieri poterit, ſeri oportet. Plinius montoſis partibus, dixit.

Satio.

Columella Februario trimeſtrium ſationem non eſſe alienã dicit, quãuis tepidis regionibus melius adminiſtretur per menſem Ianuar. Plinius. Februario

trimeſtria ſerantur. Si trimeſtria bruma ſerantur, non ferunt frigoris incommoda, quippe neceſſario deberi vernum tempus trimeſtribus propter imbecillitatem, non autem ſeruari ad deficientis prouentus ſubſidia, vt Columella ſentiebat, ex Theophraſti opinione.

Trimeſtre triticum facile eſt, quaſi minus terræ in ſeminibus ſit propter temporis breuitatem: quæ enim non multum terræ attrahunt, ſed leuiori pabulo vegetantur, vſum quoque cibariorum faciunt leuiorem.

De tipha cereali. CAP. XX.

DE cereali tipha agendum nobis eſt: ea enim duplex eſt, paluſtris, & cerealis. meminit vtriuſque Theophraſtus: paluſtris libro quinto, capite tertiodecimo, & primo capite octauo, Dioſcorides tertio. Cerealem impræſentiarum deſcribemus. Theophraſtus è genere tritici, triticoque ſimillimum aſpectu ſcribit, tantamq; affinitatem inter ea eſſe, vt nullum offendi frumenti genus poſſit, quod in aliud tranſire tam facile queat, quàm tipha, & zea, ſiue ſemen. Sed paratu quodam, arteque fieri ait, ſi pinſita, hoc eſt tuſa ſerantur, in triticum tranſire, idque non protinus ſed anno tertio: Quod ſimile ferè fit, atque quum ſemina ratione locorum permutantur: nam ea quoque ſingulis in locis, temporis ſpatio ferè pari, atque tipha mutantur, cuius rationem libro de cauſis reddidit: quale nanque ſemen redditur, tale generat, vnde i[illegible] um committitur, facile commutatur: ſi pars aliqua tiphæ ſemini deſi[illegible] oporret, vnde mutari neceſſe eſt, nec eandem paleæ altitudinem retinet, præterea ſua imbecillitate ſemen nil tolerare poteſt.

Nomen. Genus hoc vnum tiphæ duplici nomine inſignitum putat Mneſitheus, ſcilicet quod aliis τίφη, aliis ὀλύρα dicatur. Sed nos Mneſitheũ falli putamus, quum aliud tipha, aliud ſit olyra, vt ſuo capite videbimus. Theophraſto τίφη eſt, & aliis Græcis: Latinis tipha dicitur. Hermolaus differre putat typham à tipha cereali, quòd illa per y græcum ſcribatur. Briza Macedonũ ſimillima fuit Græcorum tiphæ Galeni iudicio. Sed quid apud noſtrates ſit, maxima eſt inter authores diſcordia, & fortaſſe quia hæc ab illis pertractantur, quibus hæc genera nec inquirere nec ſerere curæ fuit. Nos Græcorum tipham vulgare *germanum* noſtrum vulgò dictum non dubitamus proferre, quod reliquæ Italiæ *ſecale* dicitur, quum deſcriptio, quæ apud Theophraſtum extat, nulli melius, quàm *germano* vocato quadret, & quæ Latini de ſecale deſcripſerunt, eadem omnia eidẽ *germano* conueniant. Vtrumq; genus ſeparauimus, non quod diuerſas res putaremus, ſed vt vnicuique liberum iudicium relinquatur perquirendi, ſcribendique, & vtriuſque hiſtoria perlegatur. Maior pars authorum, qui apud me alicuius ſunt authoritatis; tipham zeæ ſpeciem faciunt. Sed Theophraſti zea à tipha valdè differt, & vtriuſque ipſe meminit, nec abhorret *germanum* noſtrum zeæ ſpeciem eſſe. Plinius, Tipha apud Græcos eſt zea.

Deſcriptio. Tipha tritici ſpecimen gerit, eique ſimillima, frumentorum omnium leuiſſima

uiſſima conſtat. Simplici proſiliens culmo, ſed folliculo multiplici, radix numeroſa Nullum autem genus, quod totum tranſire in triticum aptum ſit, pręter tipham & ſemen comperies, quia ob imbecillitatem nil penitus quit tolerare, & in proximũ degenerat, quæ mutatio & ſponte, & arte naturæ euenit. Plinius: Tradunt zeam, & riphen, quum ſint degeneres, redire ad frumentum, ſi piſtæ ſerantur, nec protinus, ſed anno tertio. Adiiciũtur his genera, bromos, ſiligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab oriente inuecta, oryzæ ſimilia, tipha & ipſa eiuſdem generis, ex qua fit in noſtro orbe oryza. Apud nos ſurgit *germanum* vocatum fœcunda, ſed gracili ſtipula, triticea, & proceriore, ſpica erecta rubigini obnoxia, innocentioribus ariſtis, in verſus ſpicatos, radice & culmo multiplici, grano triſti, ſtrigoſo, nigricante, glumis implicito, tam cognata res tritico, vt facilè alterum in alterum mutetur ſoli mutatione, & minimi ponderis grano. Mihi ſylueſtre triticum videtur. Sed Galenus colore tritico flauiori, corpore ſtrigoſiori, exilioríque, vt exile triticum appellent, veſcũq; eſſe. Hector, Homero teſte, ſuis equis obtulit, eóque innoxiè depaſcuntur, quum tritici eſu noxam contrahant.

Cælum. Plinius, Ægypto ac Syriæ, Ciliciæq; & Aſiæ, ac Græciæ peculiaris tiphe. Galenus in Aſia naſci, regione, quæ ſupra Pergamum ſita eſt.

Solum. Theophraſtus tenui ſolo contentam eſſe dixit, quia omnium leuiſſima, & ſimplici culmo aſſurgit, nec vti ſemen, pingue, & lætum deſiderat.

Satio. Maturè ſeritur tipha, Vergiliarum occaſu, vt triticum, & zea, ex Theophraſto. Poſtquam defloruerit, craſſatur perficiturq;, cum pluribus intra dies quadraginta. Germen ex vtroq; latere effundit, quippe quæ parte ima, craſſáq; radicem, tenui ſuperna herbam propellat. Fit tamen vnum, atq; continuum radice, & caule. Caſſianus. In propriis locis Maio menſe ſerenda eſt tipha, quum ſata in ſpicas abierit, runcabis ipſam.

Ars. Theophraſtus paratu quodam triticũ in tipham, & tipham in triticum trãſire dicit, id eſt ſi tipha pinſita ſeratur, nec protinus, ſed anno tertio: ſicut ea, quę præmacerata fructus afferunt dulciores. Noſtri agricolæ inquiunt, ſi grana illa imperfecta, quæ in acumine, & ſpicæ calce naſcuntur, ſerantur, mutari in *germanum*. Et etiam ieiuno, & ſquallido ſolo ſemina commiſſa mutari.

Panif. Mneſitheus tertiam à tritico, & ordeo ſedem aſſignauit tiphæ, quum ſatis alat, nec magno negotio conficiatur, præponitq; zeæ. Idemq; Diocles libro, quem Pliſtarcho dicauit de arborum facultatibus, confirmat. Caldusq; expetitur non ſolũ ruſticis, ſed politioribus, & moroſo palato laborantibus. Sed reſeruatus panis deterior euadit, quippe qui triduo, aut biduo veſcatur, lutum in ventre concretum reſidere putet, tam ipſius maſſa tenax eſt, & lentitiæ ſequacis, vt denſetur, occaleſcatque, & ipſis etiam ruſticis inſuauior, & difficile concoquatur. Panis apud nos, qui ex *germano* conficitur, ad arcendum tantùm pauperum famem vtilis, quum viſcoſæ & tenacis ſubſtantiæ ſit, vnde ruſtici in panificio milium admiſcẽt, vt eius friabilitati huius viſcoſitate conſula-

MMM

tur. Plinius farri admiſceri tradit, vt eius amaritudinem mitiget, & quoq; ſic ingratiſſimus eſt ventri. Noſter amarus valdè, & ventri admodum ingratus, ſed citò è ventre labitur, totius familiæ & laborantium ruſticorum famem explet tritico admiſto.

De ſecale. CAP. XXI.

HERMOLAVS non ambigit vulgarem hanc ſegalam veterum eſſe ſiliginem, quum ab ea toto cœlo diſcrepet. Illa granum candidum, leue, multiplici tunica contectum habet, ſpina mutica, ex qua panis candidus fit, & primatum tenens, vt ex Columellæ & Plinii placitis iam diximus: hæc granum nigrum, ſtriatum, anguſtum, ſpicam ariſtis armatam habet: panis ad explendam famem plebeculæ, quem inuita comedit.

Nomen. Diximus ex Theophraſto τιφὴν, Latinis ſecalem eſſe, vel ſaltim eius ſpeciem. Taurini, Plinio authore, aſiam vocant ſub Alpibus. Neapolitani *germano*, quam tritico affinitate, & germanitate diximus cohærere.

Deſcriptio. Plinius ſic eam deſcribit. Naſcitur fœcunda, & gracili ſtipula, nigritia triſte, ſed pondere præcipuum.

Cælum. Cœlum ſuſtinet frigidum, ex Plinio, ob id ſub Alpibus ſeritur. Et apud nos frigidis etiam locis.

Solum. Plinius qualicunq; ſolo naſci dixit, cum centeſimo grano, ipſumq; pro lætamine eſt. Nos ſicco, ſabuloſo, & eſtœto ſerimus.

Satio. Plinius. Occari tantum deſiderat. Apud nos ſeritur ante triticum. Aprilis calce floret locis temperatis, quo tempore tangi non debet, vnde quadraginta diebus ad maturitatem peruenit, ante triticum.

Vſus. Deterrimũ, & tantum ad arcẽdam famem vtile. Admiſcetur huic far, vt mitiget amaritudinem eius, & tamen ſic quoq; ingratiſſimũ ventri eſt, ex Plinio.

De adoreo, ſiue farre. CAP. XXII.

DIXIMVS de generibus tritici ex Columellæ opinione: nunc ex eiuſdem ſententia farris genera proſequemur: nam diximus vulgariſſima frumenti genera, triticum & far. Plinius inquit: Primus antiquis Latio cibus magno argumento in adoreæ donis. Præponitur zeæ, quia qui non habent far, zea vtuntur.

Antiquitus far ζεὰ appellabatur, teſtis eſt Dionyſius Halicarnaſeus, dicens: Vocabant priſci ſacras nuptias φαῤῥάκια, quia coniuges φαῤῥὶ veſcebantur, quod nos Græci zeam dicimus. Et Aſclepiades apud Galenum libro nono κ&τ' τόπους. Far veteres, Latini adoreum appellauere, Plinio authore. Dictumq; far à ferendo, quod in terra proferatur. Eſt far duplex, facticium, & naturale. Facticium, vt Varroni placet, à faciendo dicebatur, quod in piſtrino fieret, id eſt, præpararetur, & contunderetur. Hinc triticeum far, & hordeaceum far pro hordeo dicebant. Columella. Cauea cum matre claudendi ſunt, & farre ordeaceo cum aqua incocto alendi. Idemque. Labruſca de vepribus lecta cum farre.

farre triticeo minuto obiicitur eſurientibus. Sed naturali proprie farris nomine certum quoddam frumenti genus intelligitur, quod primum ab edendo edor, deinde literæ primæ immutatione ador appellatum fuit, authore Feſto, quod far adoreum dicebatur. Populum Romanum ex omnibus frumenti generibus trecentis annis farre tantum vſum ex Verrio Plinius tradit. Gloriam deniq; ipſam à farris honore Adoream appellabant. Minutius Augurinus farris pretium in trinis nundinis ad aſſem redegit vndecimus plebis tribunus, qua de cauſa ſtatua ei extra portam trigeminam à populo ſtipe collata ſtatuta eſt. Alii ſunt, qui ab adurendo dictum putant, quod torreri ſoleret, vt inquit Feſtus, antequam ex eo mola ſalſa conficeretur in vſu ſacrorum. Nobis vulgò *farro* dicitur, aliquibus *ſpelta*.

Columella quatuor genera facit adorei. Far, quod appellatur cluſinum candoris nitidi, quod vocatur vennuculum rutilum, atq; alterum candidum, ſed vtrumq; maioris ponderis, quàm cluſinum. Semen trimeſtre, quod dicitur halicaſtrum, idq; pondere & bonitate eſt præcipuum. Plinius. Galliæ quoque ſuum genus farris dedere, quod illic brance vocant, apud nos ſandalum, nitidiſſimi grani. Et alia differentia eſt, quod ferè quaternis libris plus reddit panis, quàm far aliud. *Genera.*

Farri genicula ſena, ſed non ante geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ, qui vt ſpem ſui fecit, quatuor, aut quinque tardiſſime diebus florere incipiunt, totidemque, aut paulo pluribus defloreſcunt. Varro quaternouen s diebus fruges abſolui tradidit, & menſe nono meti. Ordeo ponderoſius eſt. Far ſine ariſta eſt in Ægypto. Nobis ſpeltæ ſimile videtur, ſed herba craſſior, ſpica maior, rigidior, noxioque ariſtarum cingitur vallo, ægre è ſuis glumis educitur, quibus niſi euoluetur, & vſui, & panificio, fit incommodum. *Deſcriptio.*

Varro demonſtrans in Italia vtenſile non modo naſci, ſed etiam egregium eſſe ait. Quod far conferam Campano? Plinius: Ex omnium genere duriſſimum far, & contra hyemes firmiſſimum. Patitur frigidiſſima loca, & minus ſubacta, vel æſtuoſa, ſitientiaque. *Culmus.*

In creta, & vligine, & rubrica, & agro, qui aquoſus erit, ſemen adoreum potiſſimum ſerit Cato. Varro autem: Petiti in loco humidiore far adoreũ potius ſerunt, quàm triticum. Contrà in aridiore ordeum potius quàm far, in mediocri vtrumq;. Columella, Adorei genera propterea cuſtodienda ſunt agricolis, quod raro quiſquã ager ita ſitus eſt, vt vno ſemine contenti eſſe poſſimus, interueniente parte aliqua, vel vliginoſa, vel arida. Denſa, cretoſaq; humus & vliginoſa non incommodè adoreum alit. Triticum in ſicco loco coaleſcit, adoreũ minus infeſtatur humore. Magis aptè in pluuio agro adoreum, quàm triticum ſeritur, quoniam folliculum, quo cõtinetur, firmum & durabilẽ aduerſus longioris tẽporis humorem habet. Plinius à Catone habet: In creta, & rubrica, & aquoſiore agro adoreum, in loco humili far adoreum, potius quàm *Solum.*

triticũ ſeretur. Cretoſum & vliginoſum locum ſortitur. In Campania campus eſt,ſubiacens montibus nimboſis totis quidem x x x x M. paſſ. planitie. Gratia terræ eius(vt protinus ſoli natura dicatur) puluerea ſumma,inferior bibula,& pumicis vice fiſtulans,montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat,atq; tranſmittit, nec dilui aut madere voluit, propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, ſed temperat, & concoquens intra ſe vice ſucci continet. Seritur toto anno panico ſemel,bis farre.

Satio. Columella. Placet noſtro Poetæ adoreum non antè ſeminare, quàm occiderint Vergiliæ,quod ipſum numeris ſic ediſſerit,

At ſi triticeam in meſſem,robuſtaq; farra
Exercebis humum,ſolisq; inſtabis ariſtis,
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur.

Abſcondũtur autem altero & trigeſimo die poſt autumnale ęquinoctium, quod ferè conficitur nono Calendas Octobris. Virgilius ſerenam hyemem, humidam æſtatem farri optat.

Humida ſolſtitia,atq; hyemes optate ſerenas
Agricolæ,hyberno lætiſſima puluere farra.

Et fertur ruſticum hoc vetus canticum,vt ex Macrobio habetur,Hyberno puluere,verno luto,grandia farra Camille metes: ex quo Virgilium id traxiſſe exiſtimant. Columella,Iugerum agri pinguis, adorei modios nouem poſtulat,ſi mediocre,decem deſiderat. Quum quatuor fibras habere cœperit, rectè farrientur. Virgilius à Vergiliarum occaſu far ſeri iubet. Quidam omiſſa cœleſti cura far Septembri extremo vſque ad idus Octobris ſerunt. Farra purgari non niſi toſta poſſunt,itaque hæc cum ſuis folliculis ſeruntur cruda, & far in vaginulis ſuis ſeruant ad ſatus,atque non torrent. Occato,ſarrito,runcato quibus dictum eſt diebus de tritico. Singulæ operæ cuique generi in iugero ſufficient. Varro etiam ſeri farris modios decem in iugero dixit. Palladius autem ex his colligens exactius præcipit huius frumenti ſerendi diſciplinam. Octobri menſe adoreum ſeremus. Iuſta ſatio eſt à decimo Calendarum Nouembrium vſq; ad ſextum idus Decembris regionibus temperatis. Nouembri far ſeritur ſatione legitima ac ſemente ſolenni. Iugerum ſeminis modiis quinq; tenebitur. Septembri menſe vliginoſis locis,aut exilibus,aut frigidis, aut opacis circa æquinoctium adoreum ſeritur, dũ ſerenitas conſtat, vt radices ante hyemem conualeſcant. Sarritur,quum quatuor foliorum eſt, Ianuario.

Panis. Numa inſtituit far torrere; quoniam toſtum cibo ſalubrius eſſet, ex Plinio. Farinam à farre dictam nomine ipſo apparet.

De zea ſiue ſemine. CAP. XXIII.

EFARRIS genere zea eſt,multique far ipſum zeam eſſe opinati ſunt:non tamẽ dubito inter genera farris à Columella enumerata eſſe zeam, eiusq;

ſpeciem

ſpeciem è tritici genere eſſe, eiq́; aſpectu perſimilem, immò, authore Theophraſto, nullum genus aptius in triticum tranſire eſt, quàm zea, ſiue ſemen dicas: piſtamq́, ferunt, qui mutari eam volunt in triticum, idq́; anno demum tertio. Cuius cauſam in tipha reddidimus. Rationem Theophraſtus libro de cauſis recitat, cur facilè in auenam mutetur. Facilitas tranſmutationis, quia genere auenæ proxima eſt. Sed mirandum profectò, quod quum robuſtiſſimum ſit ſemen, in eam degenerat. Sed quia validiſſimum eſt, radiceq́; numeroſa cohæret, iccirco reſiſtere penitus poteſt, reliqua verò corrumpuntur penitus, non in aliam mutantur ſpeciem. Sed tempore quo feritur, maximis pluri misq́; imbribus afficitur, diuque in terra obſeſſum perpetitur multa. Pinſito ſemine mutatur in triticum, terræ commiſſo: pars enim aliqua deeſt, quæ ſi detrahatur principio, generationem minus impedit, ſed ſi exempta penitus ſit, & velut penitus ſemen diſpolietur, atq; affici opportunius relinquatur, tum in qualitate mutatur, nec eandem multitudinem paleæ retinet. Plinius. Tradunt zeam, ac tiphen, quum ſint degeneres, redire ad frumentum, ſi pinſitæ ſerantur, nec protinus, ſed anno tertio. Homerus commendans aruum zeam producens, ζείδωρον ἄρουραν dixit, non vt aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Commendauit & Heſiodus à magna eius excellentia.

Ζειὰς apud Græcos olim vagum nomen fuit, & perplexæ notionis: noſtra ætas id nomen vni duntaxat frumento largitur, quod ſpeltam, vel ſpentriam dicit vulgò. Latini à frugis præſtantia ſemen vocant. Plinius. Eſt & hæc Italię, in Campania maximè, ſemenq́; appellatur. Hoc habet nomen res præclara. *Nomen.*

Dioſcorides duas ſpecies tradidit, alteram ſimplicis grani, alteram duobus armamentis inuoluti, ob id Græcis appellata δίκοκκος. Plinius adulterinam Africæ, latioribus ſpicis, nigrioribusque, & breui ſtipula eſſe dicit. *Genera.*

Theophraſtus ſuam zeam ita depingit. Zea quamſimillima tritico, & oryzę, culmo aſſurgit numeroſo, grano multiplici tunica tecto. Fructu facillimo, & cunctis animantibus gratiſſimo. Radice multiplici, altaq́;. Speciem circa Capuam ſatam obſeruauimus, quæ erat culmo, geniculis, & ſpica tritico ſimillima, duobus vtriculis iunctis duo grana ſimul ferebat, duplici ordine diſtinctis, quam à Dioſcoride notatam diximus. Granum erat tritico fuſcius, & minus, & glumoſum. *Deſcriptio.*

Plinius: Ægypto autem ac Syriæ, Ciliciæq́; & Aſiæ, ac Græciæ peculiatis zea. Qui zea vtuntur non habent far. Eſt & hæc Italiæ, in Campania maximè. Eſt apud nos zea frigidi ſoli alumna: nam quum gelicidiis, & frigoribus minus ſit obnoxia, horumq́; minus iniurias, quàm reliqua frumenta reformident, eam inibi ſerere coguntur, qui hybernis regionibus, & gelido cœli ſtatu zea victitant. Galenus tamen, qui regiones omnes hybernas peragrauit, & ab iis ſciſcitatus diligenter, qui eas perluſtraſſent, nuſquam audiuit aliquod aliud eſſe frumenti genus, quod incolæ zeam appellent. Sed in Bithyniæ tractibus zeopyron inuenit. *Calum.*

Solum. Quum nil ea robuſtius, & maximè terram exinaniens ſit, pingue & ſolum lætum deſiderat, ex Theophraſto. Nos apud Capuanos, nigro & argilloſo, albo lætoq; ſatam vidimus ſolo; locis frigidiſſimis, & glacie diutina oblitis.

Satio. Maturè ſeri Theophraſtus dixit, circa Vergiliarum occaſum. Germen ex vna grani parte effundit, ex craſſa radicem, ex tenui herbam pellit, vt cætera frumenta. Plinius iugero modios decem ſeminat. Nos hic Martio ſerimus, non autumno.

Panis. Diocles zeam tiphæ in ciborum ratione poſtpoſuit. Mneſitheus panem ex ea factum caput aggrauare, & difficulter egeri dixit, ex Athenæo. Galenus vim habere inter ordeum, & triticum mediam, tantum in cibo tritico cedit, quantum ordeo præfertur in panificio. Alimonia maiore eſt, quàm ordeum, minore quàm triticum. Pane è zea confecto nemo diutius inoffenſa valetudine veſcens degit, præſertim ſi abundè eſtur: quod ſi quiſpiam inſolens eo vtitur, pauco eſu noxam contrahet: nam & ægrè coquitur, & ſtomacho negotium exhibet. Panis parum è zea per initia, quod magno ſit odore, deuorari poteſt, aſſuetis tamen familiaris redditur cibus, & qui facile conficiatur. In ſumma grauis concoctu, & pertinax eſt, ſed valens & membranoſa. Zea minus quàm tipha nutrit. Plinius, Alicia fit ex zea. Tunditur granum eius in pila lignea: nam lapidis duritia conteritur. Nobilius, vt notum eſt, pilo victorum pœnali opera. Primori ineſt pyxis ferrea: excuſſis inde tunicis, iterum iiſdem armamẽtis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera, minimum, ac ſecundarium, grandiſſimum verò aphærema appellant. Alica adulterina fit ex zea, quæ in Africa degenerat.

De olyra. CAP. XXIIII.

DIOSCORIDES olyram ex zeæ ſemine eſſe exiſtimat, ideo nos poſt zeam eius deſcriptionem appoſuimus.

Nomen. Græcis ὄλυρα. Latinis Hermolao, Ruellio, cæteriſq; authoribus ſiligo, authoremq; talis ineptiæ Plinium faciunt, quod nuſquam dixit. Theodorus in Theophraſti verſione ſatis ineptè etiam ſiliginem vertit. Turannius eandem eſſe olyram, & oryzam exiſtimat. Arincam ab Homero vocari dixit Plinius, ab Herodoto zeam. Audio ab Italia *ſcandellam* vocari.

Deſcriptio. Theophraſtus ex iis, quæ tritico ſimillima ſunt, olyram eſſe dicit, zea molliorem infirmioremq;, grano multipliciter tunicato. Plinius, Spiſſior, quàm far, & minor ſpica, eadem & ponderoſior. Raro modius grani non X V I libras implet. Facilis, fertiliſq; Galenus. Tipha ſemen extrinſecus corticem habet, veluti olyra, & ordeum, verùm decorticatum in panes congeritur. Et alibi. Color in ordeis, & olyris eſt albus, in triticeis autem ſubflauus.

Cælum. In Græcia naſci difficilem, in Ægypto verò facilem, fertilemq; Plinius dixit. Arinca Galliarum propria, copioſa & Italiæ eſt. Ægypto autem, ac Syriæ, Ciliciæq; & Aſiæ, ac Græciæ peculiaris olyra.

Theo-

Theophraſtus olyram maturè ſeri dixit, idemq; tempus ſerendi, vt tritico ſtatuit. Solum vt zeæ ei darem, quum maiori ſpica, & ponderoſiori grano conſtet, terram enim exinanit, ob id lætam conſtituerem. Seritur vt zea. *Sol. Satio.*

Plinius, Ex arinca dulciſſimus panis, extetitur in Græcia difficulter, ob id iumentis dari ab Homero dicta. Galenus inter triticum & ordeum medium tenere temperamentum dixit. Præterea olyrini panes ſunt præſtantiſſimi, ſi ex bona olyra fiant, poſt triticeos. Quod ſi olyrini ex vitioſo ſemine ſint facti, tiphinis erunt inferiores. Mneſitheus panem qui ex olyra fit, multum nutrire dixit, quia ſine magno labore digeritur, ex Athenæo. Caſſianus tragum ex olyra generoſa facere docet. Olyra maceratur, & decorticatur, & in ſole calido ſiccatur. Deinde idem rurſus fit, donec & pelliculæ, & quicquid fibroſum eſt in frumẽto dilabitur. Plinius far ex olyra fieri dixit. Dioſcorides olyram minus aliquanto nutrire, quàm zeam, & in panes, vt zeam, cogi dixit. *Panis.*

De tritico Indico. CAP. XXV.

NVNC ad alia tritici genera tranſeamus, fortaſſe veteribus incognita, quorum primum ſe offert Indicum.

Nos Indicum triticum dicimus, quod ex occidentalibus Indiis nobis primum aduectum ſit. Incolæ vernacula lingua *maiz* vocant, quod & nos quoq; ita vocare ſolemus. Sunt qui turcicum vocent, quod ex Turcica Aſia primum adlatum dicant, atq; ab Plinio ſub milii nomine memoratum, non quidem rectè, vt in milio dicemus. *Nomen.*

Granorũ color, & ſpicarũ varietas genera faciunt, nam ſunt punicea, buxea, ſubcandicantia, vel etiã mixta ex croceis & ſubpurpureis. Addit & tẽporis diſcrimẽ differentiã, eſt enim genus trimeſtre, bimeſtre, vel ſex hebdomadarũ. *Genera.*

Calamo aſſurgit procero, ſeptenũm, octonúmve pedum, craſſo, rotundo, geniculato, medulla farcto candida, cuiuſmodi ſaccharinę arundinis. Folio miliaceo. Flores ſummo nutant culmo, non fœturæ deſtinati, non vmbræ, ſed ſpectatores ornatu oblectantes, naturæq; luxum oſtentantes, quod rarò in aliis oſtendit. Medio foliorum, geniculorumq; ſinu, ſpicam pandit muticam, cylindracea effigie, tiphæ clauæ ſimili, tenui vagina foliacea operta, in qua grana piſi magnitudine peniſſimè ſtipata conduntur, denis duodenísve verſibus ordinata, qualia in punicorum acinis, colore purpurea, interdum fulua, nonnunquam fuſca, vel rubra. E vaginularum verticibus paniculacea, vel capillacea filamenta dependent, concolora granis. Inferior caudicis pars purpuraſcit. Radicibus multis, denſis, ac minimè craſſis. *Deſcriptio.*

Mediocrẽ terræ, & cœli fert temperiem. Apud nos ſatum optimè prouenit. *Cæl. Sol.*

Indi hoc modo ſerunt. Deſcendunt Aprili, vel Maio in complutum agrum ſatores, recta linea æqualiter diſpoſiti, ac deinde palo effoſſis ſcrobibus dextra manu, ſtatim grana quatuor, vel quinque triduo macerata, ſiniſtra in ſingulis coniiciunt, ac pede ſcrobes operiẽtes, ne pſittaci ſemina depaſcantur, ac ita ſe- *Satio.*

riatim ſuo paſſu diſtantias metientes, agrum totum ſemine complent retrocedentes. Naſcitur paucis diebus, metunt Auguſto, vel Septembri. Dicunt Peruuiani toto fermè anno meti, & ſeri poſſe.

Panis. Indi ex granis candidiſſimam farinam moliuntur, quæ in panificium cogitur. Noſtri & in pane, & placentis vtuntur. Subſtantia magis craſſa, & viſcida, ob id grauis, & ingratus ventriculo.

De ordeo. Cap. XXVI.

NVnc ad aliud frumenti genus deuentum eſt, ſcilicet ordeum. Duonanque videntur antiquis fuiſſe frumentorum faſtigia, tritici & ordei, præ cæteris quidem cerealibus vtiliſſima, & quorum cætera ſint quaſi abortus, & degeneres partus, mixtæq; naturæ ex tritico, & ordeo. Quin nonnullis videtur ordeum ſiligo ſpuria. Antiquiſſimum, inquit Plinius, in cibis ordeum, ſicut Athenienſium ritu, Menandro authore, apparet, & gladiatorum cognomine, qui ordearii vocabantur.

Nomen. Græcis κριθὴ nomen eſt, quaſi dicerent ſecretum, & ſeparatum, quum ei multa opera eſſent ſecernendæ glumæ. Latini hordeum ab horrore dixere, quod eius ariſta tritici ariſta mordacior ſit. Vel ab oriendi celeritate, quod ante omnia frumenta ſit aridum. Vel ab antiquo verbo hordus, quod apud vetuſtiſſimos ſignificabat grauidum. Italis *orzo*.

Deſcriptio. Ordeum, ex Theophraſto, triticeo, & multiplici attollitur culmo, ſed qui non fundatur in brachia, ſed quàm triticum horridiori, fragilioriq́ue, breuioriq́ue. Simplici in ſtipula folio, neruoſo, vt arundineo, & latiori. Cacumine fert ſpicam, vt cætera frumentacea, ſed minus à foliis diſcreta. Granum crinito textu ſpicatur, ſed longè paucioribus tunicis contentum, quàm triticum: ſiquidem propè nudum extat, & omnium maximè tegumento caret, mordaciori ariſta. Radice tenui, frequenti coma fibrata. Palea durior, & inſuauior, vtpote, quæ minus ſucci retineat. Ex Plinio, Breuiori, quàm triticum aſſurgit calamo, cui octona genicula. Cacumine folium vnum habet, ſed ſcabrum, arundinaceum, cæteris læue. Granum maximè nudum, muniturq; ariſtarum quadruplici vallo, & ariſta mordacior.

Genera. Apud Theophraſtum plura ordei diſcrimina viſuntur, fructibus, ſpicis, formis, viribus & effectibus differentia. Eſt enim aliud quod binos ſpicarum verſus, aliud ternos, quaternosq́; continet, item quinos, nullum tamen plures ſenis. Quod verò pluribus conſtruitur verſibus, ſpiſſius hoc, poſituq; ſemper arctius conſtat. Magnam & Indicum differentiam facit, quod fundatur in brachia. Et ſpicæ aliis grandiores, rarioresq́; conſtant, aliis mitiores, frequentioresq́;, & aliis diſtantiores à foliis, aliis proximiores, vt Achilleis cognomine. Sunt & complura grani diſcrimina. Aliis rotundius, & breuius, aliis maius & oblongius, & rarius, aliud candicat, aliud vergit in purpuram, copioſius farina, validiusq́; quàm candidum, & contra cœli mutationes contumacius. In

India ſylueſtre naſcitur ordeum, iucundum in panis eſu, hoc equis oblatum Alexandri, vt manderent, necabat eos primo, dein in palea exhibitum, paulatim deſiit eſſe noxium. Eſt genus ordei achilleis vocatum, propenſius obnoxium rubigini, ramatrum, quàm candidum, quod ſpicam erectam gerat. Eſt & genus trimeſtre dictum, quod per dictum tempus perfici valet. Ex eo Plinius: Ordeum Indis ſatiuum & ſylueſtre, ex quo panis apud eos præcipuus. Spicæ quædam binos ordines habent, quædam plures vſque ad ſenos. Grano ipſi aliquot differentiæ, longius, læuiusque, aut breuius, aut rotundius, candidius, nigrius, vel cui purpura eſt. Vltimo ad polentam, contra tempeſtates candido maxima infirmitas. Sunt & Columellæ ſua genera: Exaſtichum, ſiue cantherinum, & diſtichum, ſiue Galaticum, vt ſuo loco dicemus.

Solum pluuium, & frigidum conuenit ad ordei fructificationem, cæterorumq; frumentorum, quum ſoluta hæc ſint, ſed minus ordeum geritur, & omnino contra imbres inualidius. Sed vere hybernis locis triticum potius, quàm ordeum datur. Sed differt cœlum à cœlo, & ſolum à ſolo ad fructuum productionem. Quædam enim loca proferre intra pauciores dies videntur. In Ægypto ſexto à ſatu menſe metitur. In Chalcita Rhodiorum inſula, tam præcocem, tamque feracis naturæ locum eſſe prodidit Theophraſtus, vt ordeum inibi cum cæteris ſatum, iterum reſeri, & vnà cum cæteris frugibus rurſum demeti valeat. *Cœlum.*

Et ſi fruatur terra ordeum, gracili etiam ſolo proficere ſatis poteſt. Et alibi. *Solum.* Gracile ſolum ordeum melius præſtat, quia minus & leuius alimentum deſiderat. Lutoſum ſolum commodius ſiccis, & paruo alimento contentis, vt achilleidi, quippe hoc ſuccos melius digerens facit candidiora. Ex Theophraſto. Sed Plinius: Ordeum omnium frugum molliſſimum eſt, ſeri non vult niſi ſicca, & ſoluta terra, ac niſi læta. ordeum in nouali, & aruo, quod reſtibile poſſit fieri, ſeritur. Subtilis & illa ſententia, ſerenda ea in tenuiore terra, quę non multo indigent ſucco, in pingui autem, quæ ſunt cibi maioris. Sic ergo tenue ſolum ordeo dabitur, minus enim alimenti radix poſcit. In humili loco far ſeritur, in temperato ordeum.

Sationem à tempore exordiemur. Theophraſtus ſerit Vergiliarum occaſu, & maturius quàm triticum. Caſſianus ordei ſationem inchoat ab æquinoctio autumnali, quod eſt ad octauum calendas Octobres, ceſſat à ſatione ſolſtitio hyemali, quod eſt ad nonas calendas Ianuarii. Virgilius, *Satio.*

Libra dies, ſomniq; pares vbi fecerit horas,
Et medium luci, atq; vmbris iam diuidit orbem:
Exercete viri tauros, ſerite ordea campis,
Vſq; ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.

Plinius à Virgilio excipiendo, ait, Virgilius ordeum inter æquinoctium au-

tumni & brumam ſerit. Sed Vindanionius eligendum iubet ordeum plenum, recens, album, & quamgrauiſſimum, & non cõcuſum. Sicco ſolo committendum pręcipit Theophraſtus, vtpote quod maximè valeat perdurare, vbi non auibus, aut aliis beſtiis tellus obnoxia ſit. Haud enim commodum ſemimadefactum ſolum putatur: quippe quum ſemina in eo facilè lateſcant, atq; intereant, ſimul accidit, vt frequens herba naſcatur. Imbrem ſuperuenire poſt ſationem prodeſt. Denſum, aut rarum ſpargere ſemen terrarum ratione conuenit: plus enim craſſa, lętaq; tolerare poteſt, quàm arenoſa, & tenuis. A quo Varro, Ordei ſeruntur quinque modii in iugero. Sed nonnullis locis paulo amplius, aut minus. Si enim locus craſſus, plus: ſi macer, minus. quare obſeruabis, quantum in ea regione conſuetudo eſt ſerendi, vt tantum facias, quantum valet regio, ac genus terræ. Sed Pamphilus Græcus præciſius monendo docet, vt ſata iuſtam ſymmetriam habeant, digitos manus diducendos, eosq; imprimendos in terram, & ſublata deinde manu, multitudinem ſeminum in impreſſo digitorum typo conſiderandam: etenim in ordeo nouenarium ſummum eſſe oportet, minimum ſeptenarium. Plinius, In iugero temperati ſoli iuſtum eſt ordei modios ſex, pingui plus, gracili minus. Sarculo ſeritur, propterea celertimè reddit, fertiliſſimumque quod in Hiſpaniæ Carthagine Aprili menſe collectum eſt. Hoc ſeritur eodem menſe in Celtiberia, eodemque anno bis naſcitur. Ordeum niſi ſit ſiccum ne ſerito. Et ſi in tritico dixerimus de radice, ortu, herba, flore, ſpica, dicamus iterum de ordeo. Erumpit, Theophraſto authore, à primo ſatu ordeum die ſeptimo, magiſque quàm triticum feſtinat. Ex vtroque extremo radicem, & folium emittit, caput alterum grani in radicem exit, alterum in herbam, quæ prior floret. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem, cæteris ſeminibus eadem pars radicem & folium. Exit vno folio, hyeme in herba eſt, tempore miteſcente caulem de medio mittit, & tertio, vel quarto geniculo ſpicam, ſed nondum al qua mole conſpicuam, & quidem per totum culmum ſpica digeritur, vt fermè quum culmari incœperit, mox eam conſpici ſit, ſed latet, antequam adulta in folliculo fuerit: tum enim fœtus ſuæ craſſitudine molis euidens extat, mox folliculo abſoluta, quarto aut quinto die florere incipit, totidemque diebus ferè floret: qui verò plus temporis referunt, ſeptimo die deflоreſcere notant. Poſtquam defloruit craſſatur, perficiturque quum primum intra dies quadraginta. A quo Plinius. Erumpit à primo ſatu ordeum die ſeptimo, alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam, quæ & prior floret. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem, cæteris ſeminibus eadem pars & radicem & florem. Hyeme in herba eſt, verno tempore faſtigiatur in ſtipulam. In octauo geniculo ſpicam incipit concipere, ſed etiamnum occultam. Sed non ante ſupradictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ, qui vt ſpem ſui fecit, quatuor aut quinque diebus florere incipit, totidemque aut paulo plu-

ribus defloreſcere, & quum tardiſſimè, ſeptem Quum defloruit craſſeſcit, maturaturq́; quumplurimum diebus quadraginta. Varro ſeptimo à ſatu die exire dixit. Theophraſtus naſci è radicibus anno ſequente dixit, quin & anno primo prætonſum regerminat culmo è latere ſubnaſcente. Ratio, quod id radicis copiam, vimq́; obtinet. Columella, Ordei modii quinque bubulci operas tres exigunt, occatoris vnam, ſarritoriam vnam & dimidiam, meſſoriam vnam, ſumma operarum ſex, & dimidia.

Aqua nuper ſato, & adoleſcenti prodeſt, florenti obeſt, facit enim, vt totum intereat, in plenum craſſato maximè noxia eſſe putatur. A Theophraſto Plinius, Imber in herba vtilis tantum, florenti nocet, matureſcens imbre magis læditur. Ordeum poſt florem, ſi adhuc humidum, tenellumq́; afflatu vehementer vexetur, facilè perit, educitur enim quod in his tenuiſſimum eſt, & conflictatum inter ſe euaneſcit, quum euanuerit, pluuia ſequuta nocet, quia nudum eſt, & omnino tritico debilius eſt. Ordeum plus attrahit pabuli, quia rarum natura eſt, idque excoquere nequit, quoniam inualidum eſt, & quum riguum imbre fuerit, ſol vnà cum aduentitio humore internum quoq; & proprium educit. Et à floribus quoq; concuſſum magis hoc perditur, vtpote quod imbecillum eſt. Rubigines in frumentaceis magis quàm leguminibus, & inter frumentacea ordeum magis quàm triticum ſentit, & inter ordea aliud plus, aliud minus, ſed præcipuè dixerim achilleis. Facile afficitur ordeum erugine, quod nudum eſt, & folium ſpicæ gerit proximius, vnde ſuam frugem effundit, reſidet enim in eo humor putrefactus, qui eruginem creat. Adde quod ſpicam gerat erectam, denſioremq́;: hinc enim humor minus poteſt defluere: qua de cauſa ſpicam aliquantulum inclinari melius eſt, ſic enim quod continuum eſt, diſſolui atq; decidere celerius poteſt. Plinius: Ordeum ex omni frumento minimè calamitoſum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Eteocritum genus ordei eſt tutum à rubigine, quoniam incuruum naſcatur. Ordeum necat feſtuca, quæ vocatur ægilops. Theophraſtus, Lolium & auena in ordeo prouenientes, pabulum tollunt, tam quod terra miniſtrat, quàm quod à ſole, & aëre venit. *Cultus.*

Nullum ex ſeminibus corruptum mutari in aliud aptius eſt, quàm triticum, & ordeum, quod degenerat in lolium, idque imbribus infeſtis, aut vliginoſis locis, & longiore pluuia dilutum. Degenerant penitus fruges illæ potiſſimum, quæ viribus præſtant, vt ordeum, & triticum, quæ in lolium tranſeunt, præſertim quum lolium ordeo validius ſit, quorum rationes in tritico reddidimus ex Theophraſto. Plinius, Ordeum in auenam degenerat. *Mutatio ordei in lolium.*

In Ægypto ſexto à ſatu menſe ordeum metitur, inquit Theophraſtus. Plinius autem, Rapitur omne à prima ſtatim maturitate feſtinantius, quàm cætera: fragili enim ſtipula, & tenuiſſima palea granum continetur. Palladius: Iunio ordei meſſis incipitur, quæ conſummanda eſt, antequam grana arefactis ſpicis lapſa decurrant, quia nullis, ſicut triticum folliculis veſtitur. *Meſſis.*

Quinq; modios recidere poteſt pleni agri opera vna meſſoris experti, mediocris verò tres, vltimi etiam minus. Sed ordei culmos iacere in agris aliquantulum ſinamus, quia fertur hoc more grandeſcere. Theophraſtus: Quod iam ordei genus non patitur exiccari, quod ad reddendam farinam melius minus arefactum putatur. Qua de cauſa in aceruos componere aſſolent: videtur enim in aceruo craſſeſcere potius quàm attenuari.

Cūſt. ura. Perit celeriter hordeum, & puluerulentum celerius, quàm purgatum, & quod in horreis calce leuigatis conditum eſt, quàm quod in non ita leuigatis. Ordeum multo celerius, quàm triticum tunditur, quia ſolutius ac nudius eſt. Singula pro ſuo humore peculiare animal creant, vt ordeū curculionem. Triticū magis ordeo durat, quia calidius ſit, & tunicis pluribus tegatur. Ordeum enim nudum propemodum eſt. Non omittā quod loco medelæ aliquādo ordeum plantis vitium interſeratur, aut aliquid ſiccum, vt immodicū humorem abſumeret. Damageron incolume in horreis ſeruat lauri fertilis foliis ſiccis, & omnis cinis, præſertim à lauri ligno impoſitus. Similiter ſeruat ordeum ſemperuiuū herba ſiccata, cū calaminha, & vna cum gypſo ordeo ammiſta. Quidam vas aceto plenum, & conteɛtum operculo in medio ordei ponunt. Verūm noſſe oportet, ordeum veteraſcens amarum fieri. Florentinus, Ventilatum & cribratum ordeum, vnam, aut alteram diem, aut noctem in area relinquere oportet, & deportare ante ſolis exortum, vt adhuc refrigeratus fructus in horreum deportetur, ad diuturnitatem confert.

Panis. Panem ex hordeo veteribus vſitatum vita damnauit, quadrupedumq; tradidit refectibus: eoq; Romani ignauos milites ignominiæ cauſa paſcebant. Æthiopes non aliam frugem, quàm milii, ordeive nouêre. Panis hordeaceus, præter id, quod ventriculo laborem inferat, frigidos lentosq; ſuccos generat, parum nutrit, & flatus gignit, & ſi podagricis per idoneum eſſe dicant. Diphilus Syluius ordeaceos panes meliores eſſe, magis nutrire, & melius digeri dixit. Ex Athenæo.

De ordeo hexaſticho, ſiue cantherino. CAP. XXVII.

PRÆTERMISSA illa vaga, & confuſa ordei generum recenſione, quippe non ſpecificas, ſed accidentarias, & aduentitias, nempe magnitudinis, coloris, glumarū & aliarum affectionum differentias efficiebant, nunc ad magis proprias, paucis accedamus, & perſpicuas ad hiſtoriam: nam Columella duplex affert hordei genus, hexaſtichum, ſiue cantherinum, & diſtichum, ſiue galaticum. Nos de priori dicemus.

Nomen. Columella ruſticorum more ἑξάστιχον vocat: nam ſpicam fert, quæ ſex ordines habet, reliquum nomen à glabritie, & grani nuditate affert. Siquidem vel oritur ordeum follicello pertinaci hæſu granum ſepiente, aut leuiore gluma, & facili exutu, cuiuſmodi eſt id genus, quod nudum nos vocamus. Cantherinum vocat, quod folliculo caſtratum naſcatur, ſponteque granum gluma concidat.

concidat. Cantherii dicuntur equi, qui caſtrati ſunt, Catone authore. Nos *orzomondarolo* vulgò dicimus, quòd facilè mundetur.

Deſcriptio.
Columella, Fragili culmo, & nulla veſtitum palea granum eius, & ideo celeriter decidens.

Cœl. Sol.
Seritur ſicca, & ſoluta terra, & vel prævalida, vel exili; quia conſtat arua eius ſegetibus maceſcere, propter quod pinguiſſimo agro, cuius nimiis viribus nocere non poſſit, aut macro cui nihil aliud committitur. Nullam mediocritatem poſtulat: nam vel pinguiſſima, vel macerrima humo iacitur: quod ſi lutoſo commiſeris, emoritur. A quo Plinius: Seri non vult, niſi ſicca, & ſoluta terra, ac niſi læta. Palladius etiam: Seritur macra, & ſicca terra, vel multum pingui: nam quia hoc ſemine maceſcunt arua, pingui vincitur agro, altero nō habet, quod amplius nocere poſſit, quum propter macritatem ſemen aliud ferre non valet.

Sat. mef.
Columella. Altero ſulco ſeminari debet, poſt æquinoctium ferè media ſementi, ſi læto ſolo: ſi gracili maturius. Iugerum quinq; modii occupabunt, idq; vbi paulum maturuerit, feſtinantius quàm vllum aliud frumentum demetendum erit. Nam & fragili culmo, & nulla veſtitum palea granum eius celeriter decidit, iiſdéq; de cauſis facilius teritur, quàm cætera. Sed quum eius meſſem ſubſtuleris, optimum eſt noualia pati anno ceſſare, ſi minus, ſtercore ſaturare, & omne virus, quod adhuc ineſt terræ propulſare. Palladius: Octobri menſe ſeri ordeum cantherinum. Gracili ſolo Septembri, modiis quinque per iugerum. Poſt hoc genus agros ceſſare patieris, niſi fortè lætamen aſpergas.

Pan.
Columella. Proximus eſt frumentis vſus ordei hexaſtichi, quoniam & alia animalia, quæ ruri ſunt, melius quàm triticum, & hominem ſalubrius, quàm malum triticum paſcit. Nec aliud in egenis rebus magis inopiam defendit.

De oryza. CAP. XXVIII.

ALTERVM genus ordei Columellæ diſtichum erat, ſiue galaticum. Theophraſtus oryzam vocat, Indiæ inquilinã, & indidem exportatam.

Nomen.
Theophraſtus ὄρυζαν vocat, & Dioſcorides. Latini oryzam appellant. Columella ordeum diſtichum, quod binis verſibus ordinatum ſit, & galaticum, quod eximii candoris ſit. Et ab eo etiam Palladius ita vocat. Itali ex oryza truncato nomine *riſo* dicunt.

Deſcriptio.
Theophraſtus oryzam zeæ ſimilem dicit, & aſpectu lolii. Effundit non ſpicam, ſed milii, atq; panici modo iubam. Magna temporis parte reſidens in aquis, piſta, tanquam alica concoctu facilis, redditur. Strabo apud Boſmoros, oryzę genus religioſum tradit, tritico minus, inter amnes prouenies, excuſſum areis torretur protinus, & iureiurando adiguntur meſſores non aſportaturos id prius inde, quàm coxerint: veriti ne ſemen in aliis terris communicaretur. Plinius, Oryzæ quidem folia carnoſa, porro ſimilia, ſed latiora, altitudo cubi-

calis, flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis. Columella. Ordeo ſimilis, binis ordinibus diſtincta ſpica. Granum ponderis, & candoris eximii. Nos autem: Culmo exurgit ordeaceo, cubitali, vel ſeſquicubitali. In ariſta flexuoſa, & rigidula grana viſuntur, ſpicata alterno ſitu ſubflauo folliculo, acutis ſeu anguloſis liris per longum ſtriata. Grano candido, pellucido, & duro. Radice tritici, folio arundineo, carnoſo, porro ſimili.

Cæl. Sol. Theophraſtus. Magna ex parte in aquis reſidens. Strabo in amnibus prouenire. Dioſcorides vliginoſo, & paluſtri loco. Columella ſeri quàm pinguiſſimis, & frigidis locis. Theophraſtus in India naſci ſcripſit. Italicos, Plinius ait, maximè oryza gaudere. Strabo in India. Hodie in Bactrianis, Suſide, atq; Syria inferiore vbertimè naſcitur, ex Strabone. Apud nos in Salernitano agro, & alibi maximo prouentu, patenti, vda planitie, quam tamen euripis, & illicibus, & fluuiis ductis, quoties opus eſt, rigamus, alioquin nullam, aut caſſam ſegetem latura.

Satio. Columella; Quampinguiſſimis & frigidis locis circa Martium menſem ſeritur. Melius tamen reſpondet, ſi dementia hyemis permittit, quum ſeminatur circa idus Ianuarias. Iugerum ſex modios poſtulat. Palladius: Si demens fuerit hyems, ordeum gallaticum, quod graue & candidum eſt, circa idus Ianuarias ſeremus locis temperatis. Octo modiis iugerum complebitur. Locis frigidis ſeretur circa Martias calendas. Meſſis ſerotina eſt circa æquinoctium autumnale. Matureſcit enim æſtiuis ſolibus.

Panis. Columella: Ordeum galaticum tritico miſtum egregia cibaria familię prębet. Plinius, Indos oleum ex oryza conficere, ſcripſit. Indi piſtum, tanquam alica, reddunt concoctu perfacile, dixit Theophraſtus. Bonum alimentum, & lautum ſuggerit, etiamq; valetudini prodeſt. Plinius: Italici ex oryza ptiſanam conficiunt, quam reliqui mortales ex ordeo. Sunt qui hodie in lacte parant, vt ſanguinem alant, & genituram adaugeant.

De auena. CAP. XXIX.

DIXIMVS de tritico & ordeo: nunc de eius vitiis, ſcilicet de auena. Eſt enim vulgaris notitiæ, in quam triticum, & ordeum, & ſemen facilè mutatur.

Nomen. Theophraſto *αἰγίλωψ*, Dioſcoridi *βρόμος*, vel ei conſimile genus, ſed alia eſt *αἰγίλωψ* Dioſcoridis, de qua libro quarto diſſerit. Latini auenam dicunt. Poëtæ bromum, vel bromium. Sunt qui feſtucæ nomen adeptum putent, quod ei ſemen ante meſſem deciduum ſit, & ſpica granis orba ſpicilegii tempore reperiatur, inareſcente adhuc in feſtuca. Italis *auena* dicitur.

Deſcriptio. Theophraſtus ita ſuam ægilopem deſcribit. Inter ea, quæ tritico & ordeo ſimilia ſunt, auena eſt, ſed aſpectu quodam ſylueſtri, & immiti. Numeroſa radice attollitur, ex qua frequens culmus ſpargitur, folio piloſo, lolio ſimili, non tamen vt illi pingue. Semine multipliciter tunicato: immò eius granum omnium maximè natura operuit. Matura illicò granum proiicit, vt culmus re-

ſtet

ſtet inanis. Plinius: Ipſa frumenti fit inſtar, granum maximè nudum. Aſſurgit apud nos procero, craſſoque culmo, vt triticum. Semen *germano* iam dicto ſimile, ſed arctius, longius, acutius, & nigrius, ſæpè albicans, & admodum per meſſes caducum.

Satiuam auenam dicimus, ſylueſtrem bromum Theophraſti, vt dicemus in ſequenti. Hæc tamen quum ſeritur, & colitur, frugifera eſt, ſi neglecta & inculta, ſemine vidua. Ob id Virgilius, **Genus.**

——— *Steriles dominantur auenæ.*

Eſt & auena Græca, cui non cadit ſemen. Plinius, Sunt qui bromum ſterilem auenam, ægilopem verò dicant ſterilem, quaſi feſtucam ſine ſemine.

Quia radice, culmoq; multiplici naſcitur, ſolū emaciat, ob id Theophraſti præcepto frugale ei damus. Alii ſicco ſolo lætari dicunt. Virgilius ſolū emaciare dixit: *Vrit lini campum ſeges, vrit auena.* **Solum.**

Hoc ſemen, Galenus inquit, in Aſia frequens eſt, & potiſſimum in Myſia, quæ eſt ſupra Pergamum, vbi & riphæ, & olyræ vberrimus eſt prouentus. Plinius: Germaniæ populi ſerunt eam, nec alia pulte viuunt. In oriente & Oonis inſulis. Ex hoc auguror, quod vtroq; cœlo fruitur, calido vt Aſiæ, & Apuliæ: & frigido, vt Germaniæ, atq; tritici naturam ſortitur. **Cælum.**

Theophraſtus in cultis erumpere dixit, nonnunquam quum prius germinis infœcunda eſſet, diligenter culta germinauit, & copioſa reddita eſt. Et peculiari vel illo à cæteris frumentaceis diſcerni putatur, quod annis alternis ſemen aptum ſit prouenire. Quamobrem qui eam delere penitus volunt (nam deleri percontumax eſt) ſegetes annos duos laxant à ſatu, quumq; plenè diffuſa in herbam eſt, pecus ſæpe impellunt, vſq; dum penitus depaſcatur, idque planiſſimū eius exitium fit, quod ſimul & alternatam eius germinationem teſtatur. Cuius rationē libro de cauſis veſtigat, & varia opinione fluctuat, num ratio in radice, ex qua poſtquā vnus prodierit ſtipes, prodit alter anno ſequente, & intercepta iterū inſtauretur germinatio: vel collapſo prioris anni ſemine procreetur: ob id vt eam deleant, rudetū primum faciunt, biēnio ſuperſedendo arationi: & altero anno ſubpullulat, quod reliquum eſt, vt quod priore anno preſtitū eſt, & quod ſequenti pollicebatur, exeat non amplius rediturum. Vel ſemen totum annum incorruptum permanere ſub terra, quoad tempus appetat idoneum ipſum ciens ad germina, & tunicæ plures, quibus veſtitur, ei vſu veniunt. Vel bipartiti ſeminis pars abit in ſtipulam, pars manet ſequente anno germinatura. Columella: Auena autumno ſeritur, partim cæditur in fœnum, vel pabulum dum adhuc viret, partim ſemini cuſtoditur. In Apulia omni ſolo ſerunt, tempore quo ſeritur ordeum. Quæ ſata naſcitur, craſſiori & proceriori culmo eſt, quæ ſponte, tenui ſtipula, & ieiuna ſpica ſterilis eſt. Caducum præcedentis anni ſemen in agris reſtibili fœcunditate regerminat, reliquamq; frugem præcoci maturitate præueniens, tabe conficit, ei ſubripiens alimentum, ita ſeges ſuo decoquit domino.

Meſſis. Properanda meſſis eſt: nam vt diximus, illicò matura ſemen proiicit, vt ſpica granis viduata appareat, ex Theophraſto. Multo enim ordeum antecedit auena, vt culmus remaneat inanis.

Cōditura. Pertunditur etiam auena, & ſi multum veſtita ſit, ſponte ſuæ naturæ. Intus enim incipit vitium, nempe ſi vetulam auenam conſideres integro corio, optimam iudicabis, ſi conteres digitis, caſſam inuenies, nec niſi acus, aut glumus eſt.

Panis. Germaniæ populi ſerunt auenam, nec alia pulte viuunt. Plinius. Et in Orientis partibus gentes eſſe, quæ ibi ſponte naſcenti auena veſcantur, & in Oonis inſulis. Et ſi apud nos equorum, iumentorumque pabulo feratur. Sunt gentes etiam, quæ alimoniæ caritate, confecto ex auena pane, famem arceant.

Mutatio. Mutatur zea, triticum, & hordeum in auenam. Theophraſtus auenam in ordeo naſci ſcripſit, & eſſe, quæ non ſingulis frugibus oriantur, vt auena tritico, & ordeo: eaque interimat, quia pabulum tollit, tam quod terra miniſtrat, quàm quod à ſole & aëre venit. Mutatio in formam alienigenam miranda ſanè eſt: vt ex ſemine in auenam ſuam permutat naturam, ſed vere tranſit in proximam. Plinius, Proximum omnium frumenti vitium auena eſt, & ordeum in eam degenerat. Soli maximè, cœlique humore hoc euenit vitium. Sequentem cauſam habet imbecillitas ſeminis, quum diutius retentum eſt terra, priuſquam erumpat. Eadem eſt ratio ſi cariolum fuerit, quum ſereretur. Prima autem ſtatim eruptione agnoſcitur, ex quo apparet, in radice eſſe cauſam. Eſt & aliud ex vicino auenæ vitium, quum amplitudine inchoata granum, ſed nondum matura priuſquam roboretur corpus, afflatu noxio callum, & inane in ſpica euaneſcit quodam abortiuo. Ægilopem ordei vitio fieri teſtis eſt Galenus ex nimia vligine, quum prima generatio vel incrementum ipſis non rectè ſucceſſerint. Porrò vt Galeni pater ætate iam declinante, quum agricultura delectaretur, deſcripſit, triticum ac ordeum aliquando ſeminauit, omnibus diuerſi generis ſeminibus, quæ ipſis erant admiſta, diligenter ſelectis, quo certo cognoſceret, num ex ipſorum mutatione lolium, & ægilops naſceretur, an hæc propriè ſemina naturam haberent. Enatis ſeminibus in tritico frequens lolium, in ordeo parum, ſed magnum ægilopis vim enatam conſpexit.

De bromo. CAP. XXX.

SVBIVNXIMVS auena de bromo caput, quum vel eadem res multis exiſtimetur, vel ab ea parum diuerſa. Theophraſtus de vtraq; ſeorſum egit, & inter ſe ſimilia dixit: quod fuit in cauſa, vt nos diuerſum caput cōderemus. Plinius externum ſemen eſſe, & ab oriente inuectum nobis dixit, & inter vitia ſegetum eſſe, & ex auenæ genere.

Nomen. Græcis βρόμος, non à fœtore, ſed quia veterina ea veſcantur, vel à fragore, quem

quem natura ſeges flatu edit. Latinis auena, quod ad fructum non veniat. Italis *auena. galatro*.

Theophraſtus ita deſcribit. Auena radice numeroſiore, quàm ægilops, ex quaculmus frequens ſpargitur: aſpectu veluti ſylueſtri, & immiti, multiplici tunica loricatur. Semen vt zea. Mea ſententia *galatrum* vulgò vocatum eſſe dicerem. Naſcitur auena inter ordeum ſolum. *Galatrum* inter ordeum & triticum, & aſpectu ſylueſtrius quàm auena, ſtipula ſurgit craſſiori, & nigriori folio, grana in ſpica bino ordine, in auena ſingulari, gluma foras binas profert ariſtas, granum ſtrigoſius, longius, & piloſius, auidius à beſtiis deuoratur: gluma piloſa eſt, & nigra, è cuius dorſo ariſta intorta naſcitur. Dioſcorides bromum ſuum ita pingit: Genicula quædam habet, folio & ſtipula triticum imitatur, & in cacuminibus dependẽtes paruas veluti locuſtas bipedes gerit, in quibus ſemen continetur. Plinius à Dioſcoride eadem refert. Herba eſt ſpicam ferens, folio & ſtipula triticum imitatur, in cacuminibus dependentes paruas veluti locuſtas habet. Auicenna ægilopem depingit. Eſt herba cuius folia ſunt ſimilia foliis tritici, ſed ſunt leuiora, & fructus eius habet velamina duo, aut tria, & ſuper ipſa ſunt quædam ſimilia pilis. Galatrum tria habet velamina, duo, quæ diximus, tertium cito cadit matureſcens. *Deſcriptio.*

Plinius. Genera bromos, ſiligo, & tragos, externa omnia ab oriente inuecta, oryzæ ſimilia. Naſcitur inter vitia ſegetum, ex auenæ genere. Galliæ, Germaniæ & Italiæ laudatiſſimum, equis pabulum eius granum. In Calabria audiuimus panes fieri non reſpuendos, & pultes, & potus. *Panis.*

De lolio. CAP. XXXI.

EST & inter ſegetum vitia lolium, cuius etiam ſemen ſeritur in panificium.

Græci αἶραν vocant, παρὰ τὸ αἴρεσθαι, quod eſt ſurſum efferri: effertur enim in cerebrum vapida aura, atq; dementiæ affinis, tenebricoſa vertigo ex lolii eſu, vt temulentos efficiat veſcentes, vt torpido veterno cerebrum opprimat, reliquaq; membra torpore afficiat. Vocant etiam & ζιζάνιον. Latini verò lolium. Itali *gioglio Zizania*. *Nomen.*

Ordei, cuius mentitur effigiẽ, vitium eſt, ſed foliũ anguſtius, pinguius, & hirſutius. Sed pinguitudo ei peculiare notatur: nam piloſitas auenę datur. Semen nõ multis intectũ tunicis affert, vt auena, ſed nudũ, aſpectu penitus ſylueſtre, ideo & tritico validius eſt. Hęc ex Theophraſto. Dioſcorides ſpicã ferre ſcripſit capite de phœnice. Deſcribimus nos: Spica nulli ſimilior, quàm phœnici, granum in dura tunica, ſtipula, codice, & reliquis, vt tritici, flore ſubpurpureo. *Deſcriptio.*

Aquam vehementiſſimè amare Theophraſtus ſcripſit, ob id vliginoſos tractus diligere exiſtimarem, quum & huiuſmodi in locis triticum, vel ordeum corruptis vligine ſeminibus, aut nimio imbre dilutis, naſci dicant. *Cæl. Sol.*

Negat Theophraſtus lolium vernam eſſe frugem, quemadmodum reliqua *Satio.*

herba: nam confeſtim hyeme ineunte id exortum pateſcit. Naſcitur partim anno primo, partim ſecundo.

Mutatio. Triticum, ordeum, & linum mutatur in lolium, & è contra. De lolii origine, tanquam cæca, ambigitur. Mirandum profectò arbitratur Theophraſtus, triticum, & lolium mutatas inter ſe habere viciſſitudines: nam & triticum in lolium, & rurſus lolium in triticum, quum nullum ex frumentis iſt's validius reperiatur, & tam magnam mutationem recipiant. Permulti enim quũ ordeum & triticum ſeruiſſent, lolium meſſuerunt. Mirum quoque ſi linum in lolium tranſeat: nam inter ſe plurimum diſtant, quarum rationes ſuperius capite de tritico diximus. Degenerant fruges, quæ potiſſimum viribus pręſtant, vt triticum atq; ordeum, hęc enim in lolium tranſeunt, ſed magis triticum, quia validius. At ſi lolium in triticum tranſeat, hoc certe admirabilius eſt, ceu imbecillitatem quandam, vel morbum ſeminis intelligere licet, quam aliměti, cœliq; mutatio tollere poſſit. Ad hæc in genere frumentorum aliud purum lolii naſcitur, vt Ponticum, atq; Ægyptium, purum & ſiculum ſatis, & præcipuè Agrigentinum ſine lolio exit. Sed hæc quidem locorum naturæ aſcribi licet. Plinius lolium inter frugum morbos potius, quàm inter ipſius terræ peſtes connumerat. A Virgilio infelix dictum in Georgicis,

Infœlix lolium, & ſteriles dominantur auenæ.

Vires. Ariſtoteles libro de ſomno & vigilia inter ea, quæ grauedinem capitis efficiunt, lolium commemorat. Theophraſtus graue lolium dixit, & caput tentans. In potu enim inebriat, & celerrimè vertiginem mouet. Aiunt Græciæ & Aſiæ balneatores ad pellendum turbam ſolitos carbonibus id ſemen obiicere. Ouidius ad id in Faſtis,

Et careant loliis oculos vitiantibus agri.

Hinc natum prouerbium, quo Plautus vtitur in milite, contra eum, qui nihil videat,

Mirum eſt lolio victitare te, tam vili tritico.
Quid iam? Quia luſcioſus.

Monere ſolebat Galeni pater, vt cerealia ſemina priuſquam in ſationis vſum venirent, diligentiſſimè iis frugum vitiis liberarentur, etenim triticũ, niſi lolium à re frumentaria operosè idoneis ad hoc incerniculis expietur, veſcentibus noxam inferet, nam capitis dolores continuo mouentur, vertigines obuerſantur, poſtmodum ſequens ęſtas cutem fœdis obſidet vlceribus, aliaq; emergunt incõmoda, quæ nutrimenti huius improbitatẽ ſatis oſtendunt. Præcepit igitur Galenus non faſtidiendum triticei repurgaměti pręceptũ: nam ſi graſſantem ſenſim noxã inter initia propter exiguitatẽ veſcentes non ſentiãt, gliſcente multo pluribus diebus vitio impunè non effugient, quũ tandem ea non ſine magna vitæ alea, manifeſtius ceruptura prodeat. Frumentũ, vt Paxamus eſt author, lolium necat, panibuſq; mixtũ vertigines edentibus adducit.

Cultura. Sponte naturæ tunditur, & ſi acerbi ſit ſaporis, ex Theophraſto.

De

De melampyro. CAP. XXXII.

CONNVMERATVR etiam melampyron à Theophraſto inter ea, quæ tritico connaſcuntur, quaſi etiam frugum peſtis.

Theophraſto μελάμπυρον eſt, quaſi nigrum triticum dicas: nobis verò pſeudomelanthium dictum. Plinius git vocat. *Nomen.*

Theophraſtus de ſuo melampyro hæc pauca habet, Melampyron ſiculo tritico peculiare, granum eius innocens, nec ſicut lolium graue, ac caput tentans: naſcitur inter triticum, & præcipuè apulum, quũ ſiculum conferrem, ſemen nigerrimum, farina alba, nec noxia capiti, vt Theophraſtus dicit, panem candidiſſimum facit tritico immiſtum: nec curant piſtores à tritico ſecernere, quum res innocua ſit. Caules producit rectos, quinque vel quatuor pedum longitudine, folia lata, vt leucoii, piloſa, in ſummo flores profert purpureos, maluæ effigie, radix alba, multum fibrata. Semen nigrum, cuius farina tritico permiſta veſca eſt. Dixit Plinius: git piſtrinis naſcitur. *Deſcriptio.*

De milio. CAP. XXXIII.

NVNC ad alia frumenti genera deueniendum, quæ æſtiua dicũtur, quum ante Vergiliarum exortum ſerãtur. Theophraſtus tertium genus appellat, atq; communi appellatione carere ait. Nos miliacea frumenta dicemus. Columella inter frumenta reponendum cẽſet, quamuis id leguminibus contribuerit, nam multis regionibus cibariis eorum coloni ſubſtinentũr.

Græcis κέγχρος à minutis ficuum granis, ſeu gigartis numeroſiſſimis, quæ κεγχραμίδες vocantur, dictum exiſtimo. Straboni κέγχρον, Latini milium vocant, à miliaria ſumma, authore Feſto, quaſi milleſimum ferat granum: eſt enim tantæ feracitatis, vt ſingula grana ternos reddere ſextarios ferantur. Varro etymon à Græcis deducit, quod communi nomenclatura tum panicum, tum milium μελίνην vocant. Itali *miglio.* *Nomen.*

Theophraſtus ita deſcribit. Ex alta numeroſa, & valida radice fruticat milium multiplici, & valida ſtipula geniculata, arundinacea, flore lanuginoſo, quem circa ſpicam gerit. Semen in iubam profert, effuſam illam arundinaceam comam iubam appellat, ſimilem ei, quam oryza fundit, ſemine feraci, plurimis folliculis concluſo. Plinius, Surgit milium in culmum geniculatum, & concauum. Semen tantum pro indiuiſo, & paruis auibus expoſitum, indefenſum quippe membranis continetur. Comæ granum complexæ fimbriato capillo curuantur. Apud nos fibroſa radice ternos, quaternóſve culmos, binum triúmve cubitorum altos, hirſutos, arundinaceos exerit, iubata fœtura, comam harundinaceam imitante, grauida puſillis numeroſiſq; acinis, læuiore tunica tectis, rotundis, lubricisque. *Deſcriptio.*

Cato nebuloſo ſolo ſeri iuſſit. Plinius eadem ex Catone. Columella humido cælo gaudere dixit. A quo Palladius etiam humidum cœlum ei tribuit. *Cælum.*

Milio Campania præcipue gaudere dixit. Plinius, Sarmatarum quoq; gentes, non aliam frugem nouiſſe: ſeriq́ue debere in humidis. Apud nos aërem tepidiorem amat.

Solum. Theophraſtus quia multiplici culmo, numeroſa, validaq́; radice præditum ſit, proinde maximè terram extenuare dicit, ob id facile lætum, & craſſum agrum tribuendum cenſuerim. Cato ei agrum craſſum, lætum, & ſine arboribus conuenire dixit. Columella leuem, ſolutamq́; humum deſiderare. Nec in ſabuloſo ſolo, ſed in arena quoq; prouenire, modò humido cœlo, vel riguo ſolo: nam ſiccum, cretoſumq́; reformidat. Plinius vetat inter vites arboresq́; frugiferas milium ſeri, terram hoc ſatu emacrari exiſtimans, nec niſi in ſtercorato ſeri. A Columella Palladius eadem habet. Florentinus Græcus, Limoſa & humida terra gaudet milium, arenoſa etiam, ſi frequentius rigetur. Nos limoſo, pingui, & glutinoſo ſolo ſerimus.

Satio. Verno tempore ſeritur, quod æſtiuis ſeminibus attributum eſt, quum ob ſuam imbecillitatẽ hyemem perferre nequeat. A flore intra dies quadraginta abſolui dixit Theophraſtus, idq́; inter omnes conſtare, non tamen deeſſe, qui vel pauciores prodiderint. Minus aquarum indiget, nam ſi plus habuerit, folia dimittit. A quo Plinius: Æſtiua ante Vergiliarum exortum ſerũtur, Italiæ duntaxat ritu, alioquin in Græcia & Aſia omnia Vergiliarum occaſu ſeruntur. Alii vernum milium appellant. Quadraginta diebus maturatur à flore, & quia purgari niſi toſtum non poteſt, cum ſuis folliculis crudum ſeritur. Extremo vere milii ſatio eſt. Iuſtum eſt hoc maturato hordeo, atque etiam in eodem aruo, eſtq́; ſignum illius maturitatis, & horum ſationis commune lucentes veſpere per arua cicindelæ. Ita appellant ruſtici ſtellantes volatus, Græci verò lampyrides, incredibili benignitate naturæ. Serere in iugero temperati ſoli iuſtum eſt milii ſextarios quatuor. Varro: Exit è terra milium quatriduo, aut quinque diebus. Columella: Ante ver ſeri non poteſt, quoniam teporibus maximè lætatur. Vltima tamen parte Martii menſis commodiſſimè terræ committitur. Nec impenſa graui ſatione cultores onerat, quippe ſextariis ferè quatuor iugerum implet. Frequentem tamen exigit ſarritionem, & runcationem, vt herbis liberetur. Milii ſextarii quatuor bubulcorum operas occupant quatuor, occantur operibus tribus, ſarriuntur tribus, quot operis carpantur incertum eſt. Palladius calidis & ſiccis regionibus Martiò menſe milium ſerit, herbis iubet aſſiduè liberari, quinque ſextariis ſpatium iugeri compleri. Maio menſe locis frigidis, & humectis. Florentinus Græcus, Seminis pauxillum omnem implet agrum, ſatriri, & runcari continuo deſiderat. Seritur ab æquinoctio, quod ante octauum Aprilium calendarum diem peragitur. Quod ſi denſius ſeratur, noxam trahit, quando vix iugerum recipiat, quantum plena manus continet, etiam ſi inter ſarriendum quippiam euellatur. Itaq́; ſatum diligenter iugerum modios quadraginta proculdubio perfert.

Mag.Ar. Semina quo minora ſunt, eo fertiliora ſunt, & quæ minima, maximè fructificare

dificare videmus, vt milium. Rationem aſſignat Theophraſtus libro de cauſis, quod minora facilius effici poſſunt, copia autem facilitati adiudicandæ eſt, quod eiuſmodi omnia facilius augeſcant, celeriusq; aëris qualitati obtemperent. Argumento quoque temporis breuitas accipi poteſt: nam & ſemina ipſa hac eadem cauſa fertiliora, quàm arbores ſunt. Item eorum caules validi ſunt, nec ligno conſtant, & multiplices, & in ramos diffuſi proſiliunt. Et alibi: Æſtiua ſemina, quia imbecillia ſunt, perfici celeriter poſſunt, & ob id æſtiuo tempore ſeruntur.

Columella: Panis ex milio conficitur, qui antequam refrigeſcat, ſine faſtidio poteſt abſumi. Pultem quamuis in copia, maximè cum lacte non faſtidiendam præbet. Plinius, Campania pultem candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum gentes hac maximè pulte aluntur, & arida etiam farina, equino lacte, vel ſanguine è cruris venis admiſto. Æthiopes non aliam frugem, quàm milii nouêre. Panis multifariam è milio fit, ſed nullum frumentum ponderoſius eſt, aut quod coquendo magis creſcat. x x x x enim pondo panis è modio reducunt, modiumque pultis ex tribus ſextariis madidis. Fit quoque vinum è milii ſemine maturo. Galenus de alimentorum facultatibus: Milio item in panes nonnunquam abutuntur, vrgente frugum penuria. Panis tamen ex eo exigui eſt alimenti, & refrigerans. Conſtat inſuper peraridum & inſtar arenæ & cineris friabilem eſſe, nihil enim in ſe habet pinguedinis, & lentoris. Agricolæ huius farina cocta, admiſto adipe ſuillo & oleo veſcuntur. Ad omnia panico præfert: nam & gratius eſtur, & facilius concoquitur, ventremq; minus cohibet, ac magis nutrit. Huius farinam lacti incoctam, veluti triticeam, agricolæ mandunt. Lacte præſtantius redditur edulium, vt in edendo iucundam voluptatem concilier, deiectionem ventris facilius moliatur, eoq; duce facilius membratim digeratur. Nos panes, laganas, & placentas ex eo conflamus, in mandendo glutinoſas, & ingratas, niſi mox, quum coctæ fuerint, edantur. Panis.

Milium etſi acerbi ſaporis, ſponte tamen ſuæ naturæ tunditur, omnium tamen optimè reponitur milium, quia tunica multiplici integitur, & ſiccum eſt. Plus centum manet annos, ſi condatur, quo venti non perueniant. Cõditura.

Multi ad milii remedia, rubetam noctu aruo circumferri iubẽt prius, quàm ſarriantur, defodiq; in medio incluſam vaſe fictili, ita nec paſſerẽ, nec vermem nocere, ſed eruendã priuſquã metatur, alioqui amarum fieri. Peſtem à milio ſturnorũ paſſerúmve agmina ſcit Plinius abigi herba, cuius nomen ignotũ eſt, in quatuor angulis ſegetum defoſſa, mirum dictu, vt omnino nulla auis intret. Infir. remed.

De panico. CAP. XXXIIII.

DE panico eadem eſt tractatio cum milio, eodemq; capite vtrumq; abſolui poterat, niſi nos clarioris doctrinæ gratia ſeiungeremus. Columella inter frumenta reponendum arbitratur.

De milio Indico. CAP. XXXV.

INTER frugum genera melicam annumerabimus, & fortaſſe milium Indicum Plinii ex India in Italiam allatum Neronis principatu, intra decem annos omnium frugum fertiliſſimum: nam ex vno grano terni ſextarii gignuntur.

Latini (ſi Plinianum Indicum milium eſt) Indicum milium vocant, Itali *ſaginam*, & *melicam*, vel *ſurgam* à proceritate, qua ſurgit inter ſuas cognatas fruges, ſcilicet milium, & panicum. *Nomen.*

Plinius ita deſcribit: Amplum grano, arundineum culmo, adoleſcit ad pedes altitudine ſeptem, prægrandibus culmis: lobas vocant. Ferrariæ nos hanc ſegetem vidimus, harundineis conſurgere culmis ad hominis proceritatem, medulla intus farctis, fuſcis, geniculis tuberoſis, ſuperioribus foliis mucronatis, ſpicatis in ſummitatibus faſtigiis, panico maioribus, floribus luteis, granis oblongæ rotunditatis, ſubrubris, cannabis aut milii duplo maioribus, duplici tunica inuolutis. Petioli, quaſi filamenta ſunt, è quibus, excuſſis granis, ſcopas concinnant, veſtibus, & capiti detergendis, verrendiſq́; , & areſactis ſummis viticulis rigidioribus, & exilibus. *Deſcriptio.*

Apud Ferrarienſes genera ſunt, ruſiora, nigrioraq́; , & quæ cito, & quæ ſerò maturitatem ſentiunt. *Genera.*

Plinius ſeri debere in humidis ſcribit. Optat & lætum ſolum: nam multiplici culmo, & radice emaciat ſolum. *Solum.*

Apud eos ita ſeritur. Octaua corbæ pars bubulcam replet, ſolum expoſcit optimè paſtinatum. Si nimia loci pinguedine perit, ſarculatione adiuuetur. Locis temperatis, Martii fine, calidis citius, frigidis ſerius cum milio ſeritur. Viginti diebus ſub terra latitat. Maii initio ablaqueatur, vt lætius à radice pullulet. Iunio occatur, vt ſe ſolis ardore tueri poſſit. Auguſti fine, vel Septembri metitur, & in faſces colligitur, & vbi ſole inaruit, area trituratur. *Satio.*

Miſelli illic coloni pertæſi operæ, & longioris moræ, qua cæteræ fruges egent, melicam ferunt ad panificia, alibi columbis, & pullis alendis, & ſuum, & boum, & equarum pabulo. *Panif.*

De milio Æthiopico. CAP. XXXVI.

EST & apud nos planta, ſuperiori multum affinis, vt oblectationi magis, quàm panificio ſata, & culta. Dicunt ex Æthiopia aduectam, ob id Æthiopicum milium multis vocatum, & noſtro orbi iam inquilinum, ad frugum magnitudinem, & ſpecioſitatẽ adoleſcit. Folio & calamo cõſurgit ſimilis tritico indico iam dicto, intus alba medulla infarcto, ſaccariferarũ arũdinum modo, in ſummo ſpicata faſtigia milio maiora inſunt, quæ poſt delapſos flores è capillaceis filamentis exiguis, rigidiſq́; grana depẽdent, albo folliculo occluſa, candido colore, vt niuea videãtur, minus exactæ rotũditatis, ſed cõpreſſę, lenticularis, duriſſimum fractu, nigro puncto, quo ſpicæ, vel petiolo hærent, vt

ægrè diuelluntur. Spica eſt ſemipedis longitudine. Tepidum cœlum, & pingue ſolum deſiderat. Seritur Martio cum milio. Floret Iunii fine, quindenis diebus ſingulas radices profert è nodis ſiue geniculis, primo è terræ proximioribus, & gradatim ad ſuperiora tendens, vſque ad quartum. Radices terram à ſummo petunt, eique infinduntur, vt plantæ moles firmius contra ventorum impetum firmetur. Grana candidiſſima, candidiſſimam farinam promunt, panificiis aptam.

De ſeſamo. CAP. XXXVII.

ETSI veteribus ferè omnibus, vt pleraq; alia cerealium ſeminum, notiſſimus erat vſus ſeſamæ, noſtris tamen temporibus intercidit: nam multis in locis non ſolùm frugem ipſam, ſed nomen ignorant, ſed medico tantum vſui inſeruit. Columella inter legumina repoſuit, Plinius inter æſtiua frumenta, Theophraſtus tertium genus dixit, quæ in æſtiuis ſementibus carent commu-ni appellatione. Noſtra ſeges in vtriuſq; medio habet, & frumentorum fine, & leguminum principio, vtrouis modo accipito. Sed æſtiua ſemine aliqua ſpicis, aliqua vaſculis claudebantur: diximus quæ ſpicis, par eſt, quæ clauduntur vaſculis ſubiungere.

Nomen. Græcis & Latinis idem nomen fuit, quippe illis σήσαμον, vel σησάμη, his ſeſamum, & ſeſama. Varro ſeſima. Palladius ſiſamū. Italis *gingnilea* vulgò dicitur.

Deſcriptio. Theophraſtus ita efformat illud. Attollitur caule craſſiori, & multipliciori, & numeroſiori radice, quā miliū. Alibi verò ſimpliciori radice, & culmo quàm miliū, caule ferulaceo, recto, flore lanugineo, ſed foliis conformato. Grana fert in ſiliquis, diſtincta vt lupini, ſed peculiari quodam in modo ſepta, & pinguiuſcula. Viride nullū animal attingit propter amaritudinē, & grauitatē ſaporis, ſiccū acceptius, & ſuauius fit, quum quicquid amaritudinis in eo fuerit, percoctum excretumq; ſit ſolis opera. Inter æſtiua feracior, & in totum ferè ſimile iriono Plinius verò ita depingit, Seſama faſtigiatur in culmum ferulaceum, folio ſanguineo, ſemen includitur vaſculis, nullum animal veſcitur. Addimus: Surgit caule ſeſquicubitum alto, foliis amygdali, ſiliquis cylindraceis, præſepiolis diſtinctis, ſemine flaueſcente, oblongo, radice ſimplici, & alta.

Genera. Generum differentiam ex colore, & ſapore Theophraſtus accipit. Ex eo candidum præfertur dulcedine, quod & in cæteris leguminibus accidit. Plinius, Color eius candidus.

Cœlum. Columella in Syriæ, & Ciliciæ regionibus, & Pamphiliæ Chalcide vidit. Plinius, Seſama ex Indis venit. Ob id exiſtimarem calidum cœlum exoptare.

Solum. Nihil ità emacrat ſolum ex æſtiuis ſementibus, vtpote cui craſſior, & multiplicior ſit arundo, quàm milio, & radix quoq; numeroſior, ex Theophraſto. Ob id Columella dixit, Putre ſolum, quod Campani pullum vocant, plerunq; deſiderat, nō deterius tamen pinguibus arenis, vel congeſtitia humo prouenit. Palladius ab eo: Seritur putri ſolo, vel pinguibus arenis, vel terra congeſtitia.

Æſtate

Satio. Æſtate ſeri ſeſamum monet Theophraſtus,tum imbecillitate,vt à tempore petat opem, tum quod natura propenſa ſit ad celerem fructificationem. Neq; eſt terreſtris ſubſtantiæ, vt illa leguminum, neque penitus leuis,vt illa hordei,ſed pinguiuſcula eſt,atq; opus habet coctionis,ob id cunctabundum it ad maturitatem. Conſtat radica vnice, ob id æſtatis mollitiem appetit,nec habet aduerſus hyemem præſidia.Non moratur ergo naturæ operam ad ſuperiora conficienda, quin ſeſe expediat, niſi pinguedo illa nonnihil exigeret operæ. Poſtquam d. floruit quadrageſimo die abſoluitur, vt omnia æſtiua, & ſi non deſint qui intra pauciores dicant: ei poſt ſationem imber officit, quũ cæteris omnibus ſuperueniens frugibus proſit. Plinius: Quadraginta diebus maturatur à flore ſeſama. Varro: Quinque diebus ſeſima exit è terra, præterquam ſi quid regio, aut tempeſtas vitij attulit, quominus ita fiat. Columella eius ſationem docet ſic: Seſama, quæ rigantur, maturius, quæ carent humore ab æquinoctio autumnali ſerenda ſunt in Idus Octobris. Tantumq; ſeminis, quantum milium, panicumque, interdum etiam duobus ſextariis amplius in iugerum ſpargitur. Sed Ciliciæ, & Syriæ regionibus Iunio, Iulioq; cõſeritur, & per autumnum quum permaturuerit, tollitur. Seſami modij nouem, vel decem totidem operas, quot tritici modij quinque poſtulant. Seſami ſextarij ſex tribus iugis à proſciſſione coluntur, occantur operis quatuor, ſarriuntur quatuor, & ſarriuntur iterum duabus, metuntur duabus. Summa fit operarum quindecim. Alibi: Quibuſdam regionibus, ſicut in Cilicia & Pamphylia Auguſto menſe ſeſama ſeruntur. Italiæ autem regionibus humidis poſſunt vltimo menſe Iunio ſeri. Plinius, Æſtate ante Vergiliarum exortum ſeritur, vt cætera æſtiua Italiæ duntaxat ritu. Palladius, Septembri ſeritur. Iugero quatuor, vel ſex ſextarios ſeuiſſe conueniet, ſeriturque vſque ad idus Octobres etiã læto agro. Ex Quintiliis. Februario ſeritur, vt trimeſtre triticum, & Martio.

Cõditura Optime reponitur, inquit Theophraſtus, quia pingue eſt, ſuique ſucci natura ſe tutari poteſt. Acerbi ſaporis eſt, & ſponte ſuæ naturæ tunditur.

Oleum. Alexis in lebete in condimentorum catalogo ſeſamam recenſuit ex Athenæo. Plinius, Indi ex ea oleum conficiunt. Sic pinſi iubet Mago. Seſamam in calidam maceratam exporrigi, deinde cõfricari, frigidæ immergi, vt paleæ fluctuent, iterumq; exporrigi in ſole ſuper lintea. Quod niſi feſtinato peragatur, liuido colore muceſcere. Dioſcorides oleum Ægyptios ex eo conficere, vt nunc apud Græcos, & Turcas in maxima copia paratur in cibum, ſecundum locorum bonitatem. Nunc condiendis panibus inſpargitur, & pręſertim buccellatis, qui ex Cypro Venetias afferuntur. Nullus orienti frequentior cibus, quàm ſeſami, quamuis ſequacis ſit lentitiæ, & oleaginei liquoris.

De eryſimo cereali. CAP. XXXVIII.

POST ſeſama de eryſimo, ſiue mauis de irione dicendum, quum ſeſamæ maximè aſſimilet Theophraſtus, & cognatum faciat, & in æſtiuarũ frugum cenſu connumeret. Meminit alterius eryſimi Dioſcorides inter oleraceas plantas, à prædicto admodum diſſimilis, ſed vtriuſque meminit Galenus, & Theophraſtus inter frumenta, & Dioſcorides inter medicamenta. Plinius vtrumque confundit, vt videbimus.

Nomen. Græci ἐρύσιμον vocant, Latini irionem, Dioſcoride teſte, ſed ſuum irionem oleraceum intelligit. Plinius etiam cereale irionem vocari dicit, ſeſamæ ſimile, in Aſia, Græciaq; eryſimum, quod apud nos vocant irionem. 1
Videtur mihi *formentone* dictum eſſe, vel ei non admodum diſſimile, vel *ſaracenicum*, quum nulla planta eruditorum ſententia ei affinior videatur.

Deſcriptio. Theophraſtus ita depingit: Caule conſurgit ferulaceo. Folio conſtat, quod ab aliis ſua proprietate diſcernitur. Flore foliaceo, vt ſeſamũ. Prorſum idem erat, niſi pinguiuſculum eſſet, quo virente nullum animal veſcitur, quod amarum ſit, ſed ſiccum cibo idoneum, quum quantũ in eo amaritudinis & difficultatis erat, percoctum excoctumq; ſit ſolis opera. Feraciſſimum eſt, ſemenq; minimum affert, ideo ex ſeminis exiguitate fœcunditas arguitur. Plinius, Folium ſanguineum irioni & ſeſamæ. Eryſimum erat, niſi pinguius eſſet, quod apud nos vocant irionem, medicaminibus 2
annumerandum potius quàm frugibus. Irione nullum animal veſcitur virente. Sed apud nos cubitali caule aſſurgit, ſtriato, folio non frumentaceo, ſed leguminoſo, ſmilacis, aut atriplicis, flore candido, ſemine glumis contento triquetris, nigris, matureſcens planta purpuraſcit. Contritum ſemen albam farinam oſtendit.

Cœlum. Calidum cœlum exoptare videtur: nam Plinius in Aſia, & Græcia naſci ſcripſit. Apud Belgas & Antuerpianos naſci audiui: & in Italia ferax.

Satio. Theophraſtus, Recens ſato irioni pluuius imber nocet, quamquã reliquis frugibus prodeſſe videatur. Æſtatis tempore ſeritur, quo panicum, & ſeſamum. A quo Plinius. Fruges ſunt æſtiuæ, quæ ante Vergiliarum ex- 3
ortum ſeruntur, vt ſeſama, irio, Italiæ duntaxat ritu, alioqui in Græcia & Aſia omnia Vergiliarũ occaſu ſeruntur. Seritur & in Italia Aprili, & metitur Iunio menſe. Addunt calidis in locis bis in anno eodem agro prouenire.

Panis. Galenus primo de alimẽtorum facultatibus inter fruges eum referens, dixit, vt milio panicum adſimile eſt quodammodo, ſed ad omnia deterius, ita & ſeſamo eryſimum corporis ſubſtantia nonnihil affine, ſed pranſum inſuauius eſt, & tenuioris alimenti, adeo quod in omnibus deterius exiſtit. Ruſtici non ſolùm panem conficiunt, ſed etiam pulmenta, quibus hyeme victitant. Vel granum incoquunt ruſtici, vt bubus, iumentis, pecudibuſque cedat in pabulum, cuius vſu vehementer gliſcit ſagina. 4

De legu-

De leguminibus, & primùm de faba. CAP. XXXIX.

IAM ad alterum frugum genus deuentum eſt: diximus enim de triticeis, nunc de leguminibus dicendum: illa enim ſpicantur glumis & ariſtis, hæc grauidantur ſiliquis, & vaginulis, & quemadmodum illa à terendo triticea dicebantur, ſic hæc à legendo legumina Latini dixerunt. Legumina etiam Varroni dicuntur, quod vellantur à terra, non autem ſubſecentur, vt fruges. Gallicani quidam legaria appellant. Græci χέδροπα, ſicut etiam ὄσπρια, quaſi ſerenda, quod ſemina multo fœnore reddant, quum legumina triticeis feraciora ſint, & multo prouentu minore labore, & tempore colantur. Ea clariſſimis Romanis cognomina dederunt, ſicut Fabij, Cicerones, Lentuli, & Piſones, à faba, cicere, lente, & piſo cognomina retulere. Nos à fabis incipiemus, quòd inter legumina maximus ſit honos fabæ, inquit Plinius, ſola certè frugum etiam exeſa repletur creſcente Luna. Faba maximè delectantur apes, vbi pabulum autumnale deeſt, duplexq; ex ea miniſterium præbetur, cera, & cibus, vt inquit Varro, & Palladius. Et Plinius, Apum cauſa fabam ſerere oportet.

Græcis κύαμος vocatur, à maxima earum feracitate, vt Galenus annotauit. Antiqui ferè cuncta legumina fabas, quaſi prægnantes, & fœcundas vocarunt à verbo κύω, id eſt prægnans ſum, & κύαμοι teſticuli dicti olim. Sed faba poſtea leguminum omnium notiſſima, vt quæ plebi in annonæ caritate non vulgare præſidium afferat, ſpeciatim nomen ſibi ſoli vſurpauit. Πυανὸν etiam vocarunt, vnde πυανέψια Athenienſium feſta Apollini ſacra, quibus πυανοὶ, id eſt fabæ & legumina ſerebantur, à quibus menſis, in quo celebrabantur, πυανεψιὼν dictus, is Aprilis eſt, qui & Octobri conuenit. Latini fabam dicunt, & fabulum Feſto, & Gellio authoribus. Itali *faua*. *Nomen.*

Theophraſtus colore & ſapore diſcrepare dixit, cãdidæ dulcedine præſtant. Plinius naſci in Mauritania dixit, ſylueſtrem paſſim, ſed præduram, & quæ percoqui non poſſit. Columella trimeſtris meminit, quæ menſe Februario ſeritur, ſed exiguas paleas, nec multam ſiliquam facit. Apud nos variæ ſunt magnitudine, colore, effigie latiore, compreſſiore, tereti, rotunda. Eſt enim magna, quæ pollicis iuncturã ſuperat, *iſchiane* vocata. Sunt & minimæ, mediæque, quas *canzanellas* vulgò vocant. Sunt & rubro colore aſperſæ, veluti cruore, & magnæ, quæ pro deliciis ſeruntur. *Genera.*

Theophraſtus ita depingit: Faba ſola ferè leguminum erecto ſcapo cõſurgit, & ſine adminiculo nititur, mira interdum proceritate poſt cicer, geniculato, & fiſtuloſo, ſine ramis, folio rotundo, vt leguminum pars magna. Fructum fert ſiliquis, qui ſiliquis adhæret, & veluti quoddam principium inde obtinet eminens. Quum recentes ſunt, mandi poſſunt, propter commiſtionem aquoſi humoris: aridiores verò, humoris temperie ſublata, minus commendantur. Radice ſingulari, lignoſa, & capillata fibris, *Deſcriptio.*

vt cætera legumina. A quo Plinius: Legumina omnia ſingulas habent radices, præter fabam. Leguminum vnicaulis faba ſola, ſed fiſtuloſus caulis, folia multiplicia habet, vt cicer, & piſum, rotunda, vt magna leguminum pars. In eius flore literæ lugubres reperiuntur, alternis lateribus ſiliquatur. Sunt qui putent noſtram fabam non eſſe antiquorum illam, quum noſtras maior, eorum fabula, vel fabella ſit, nunc enim loto, & terebintho pares comparantur, nunc taxi baccis apud Dioſcoridem. Galenus verò rotundas, iuxta & ęquales aſellis ſubter hydriis deliteſcentibus κυάμοις vocatis cōparat. Ariſtoteles pulli decimi incubitus diei oculos faba maiores dicit. Ex his cognoſcimus eorũ fabam fuiſſe minorem, quàm hodierna, nec tamen ſpecie diuerſam, ſed congenerem. Addimus nos: Folia ab extremo in faſtigium rotundãtur, carnoſa, portulacæ ſimilia, exortu alterno in ramis, quæ è caule diſpari exortu prodeunt. Flore criſtato verſicolore, partim albo, partim purpureo, atris quibuſdam maculis notato, vel nigricantibus lituris, quas rati lùgubres literas illi Romani Flamines non mandebant, vt tradit Varro. Plures racematim ex vno pediculo exeunt, non vtrinque, ſed vno tantùm latere ſeriatim appenſi. E ramuſculorum cacuminibus capreoli exeunt ſingulares, adeo tenues, vt facilè perdantur. Siliqua ſemipedali, fructu intus lato, humani vnguis effigie, vnuſquiſq; ſuis inhærens valuulis, perinde quaſi peculiaribus cellulis clauſi, baſi, qua hæret, cernitur veſtigiũ nigrũ illud, quod hilum vocabant antiqui, quaſi germinis vmbilicellum.

Cœlum. Calidum videntur cœlum expoſtulare, quippe calidis in locis, ſoliq; expoſitis Theophraſtus, coctiles fabas euenire dixit, vt in Ægypto, ſolis & aeris cauſa. Calor enim coctilitati, & digeſtioni perneceſſarius eſt. Contra verò frigido cœlo incoctiles. Apud Philippos ob frigidos flatus incoctiles naſcuntur, vt latius in ſequentibus dicemus. Auguror id verum eſſe, quod latis Apuliæ campis, & calidiſſimis optimæ proueniunt. Plinius naſci ſcripſit ſua ſponte pleriſque in locis, ſicut ſeptentrionalis Oceani inſulis, quas ob id fabarias dicunt. Columella nebuloſum locum non pati dixit.

Solum. Theophraſtus leue ſolum melius fabam ferre dixit, ſic enim modicè alimentum offertur, idemq; optimũ præſtare nouale dixit, quamuis frequens pangatur, & fructum largiorem ferat. Minime enim moleſta eſt terræ, tum raritatis ſuæ cauſa, tum etiam quod ſolum, in quo ſata ſit, lætificet ſtercoris vice. Ob id circa Theſſaliam, & Macedoniam, quum florere incipit, arua moris eſt inuertere, quia legumen id ſolum pro ſtercore proficit. Cato: fabam in locis validis non calamitoſis ſerito. Columella: Fabæ pinguiſſimus locus, vel ſtercoratus deſtinatur, nec macrum locum patitur, denſa tamen humo commodè reſpondet. Sunt & qui putent in aruis hanc eandem vice ſtercoris fungi, quod ſic ego interpretor, vt exiſtimem non ſationibus eius pingueſcere humum, ſed minus hanc quàm cætera ſemina vim terræ conſumere. Nam certum habeo frumentis vtiliorem agrum eſſe, qui nihil

quàm

quàm qui iſtam ſiliquam proximo anno tulerit. Plinius: In ſolo valido fabam ſerito. Solum, in quo ſata eſt, lætificat ſtercoris vice. Ideo circa Macedoniam Theſſaliamque, quũ florere incipit, vertunt arua. Didymus gaudere lutoſa terra dixit. Rationem addit Leontius. In arida enim cõcidunt, antequam enaſcantur, & pereunt, quæ verò non concidunt, degeneres fiunt. Quintilij fabam humectis locis, & humorem continentibus gaudere. Palladius à Columella: Faba pinguiſſimum, vel ſtercoratum deſiderat locum, vel vallem, quam ſuccus veniens à ſummitate fœcundet. Satione eius generis non fœcundatur terra, ſed minus læditur, & agrum vtiliorem frumentis probari, qui anno ſuperiore vacuus fuerit, quàm qui calamos fabaceæ meſſis eduxit. Nos autem magnas & latas fabas in planis & validis terris ſerimus, vt Apuliæ, paruas autem tenui ſolo, & collibus.

Theophraſtus maturè ſeri præcipit: nam ſuæ imbecillitatis gratia ad radicum firmitatem conſequendam, deſiderat anteuertere hyemem. Faba ante hyemem ſeritur, ſimul & quia imbrem in flore amat, diuque refloreat, nam ſi ſerò ſeratur, imbrem haud aſſequi poſſit. Prodeſt fabæ imber, quum floret, quia raro opere conſtat. Adeò enim detrimentis multis frequenter obnoxia eſt, vt quamuis maturè prouenerit, tamen perfici plerunque non poſſit. Eius imbecillitatem, ſenſui manifeſtam, percipere licet: Eſt enim corpore ſoluto, & valido, nec radice numeroſa ſubnititur. quamobrem à quauis cauſa offenſa tranſigi facile poteſt. Dicit etiam eſſe, qui ſero eam ſerere audeant, ſi minus primis imbribus expedire potuerint. Fabas optimè ſeri putat Varro in Vergiliarum occaſu. Columella: Media ſementi pars ſeri, & pars vltima debet, quæ ſeptimuncialis ſatio (à ſacrificiis) dicitur. Tempeſtiua frequentius, nonnunquam tamen ſera, melior eſt. Poſt brumam parum rectè ſeritur, peſſimè vere, quamuis ſit etiam trimeſtris faba, quæ menſe Februario ſeratur, quinta parte amplius, quàm matura, ſed exiguas paleas, nec multam ſiliquam facit. Veteres itaque ruſticos plerunque dicentes audio, malle ſe matura fabalia, quàm fructum trimeſtrem. Sed quocunque tempore anni ſeratur, opera danda erit, vt quantum deſtinauerimus in ſationem, tantum quintadecima Luna, ſi tamen ea non tranſcurret eo die ſolis radios, quod Græci *ἀπόχαυσιν* vocant. Si minus, quartadecima vtique adhuc creſcente lumine, ſpargatur, etiamſi cõfeſtim totum ſemen operiri non poterit. Nihil enim nocebitur ei nocturnis roribus, aliíſve cauſis: dum à pecore, & auibus vindicetur. Virgilius vere ſerit. *Satio.*

Vere fabis ſatio.

Ab his Plinius: Seritur ante Vergiliarum occaſum leguminum prima, vt antecedat hyemem. Virgilius eam per ver ſeri iubet Circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ ſationis, quàm trimeſtrem fructum eius. Varro in fabæ vtique ſatu hanc obſeruationem cuſtodiri præcepit, allij plena Luna ſerendam. Didymus: Oportet fabas ſerotinas

plantare. Palladius Nouembri menſe ſpargit ſemen, & Decembri circa ſeptimum idus. nam poſt exactam brumam malè ſeminatur. Nos hic magnas Octobri ſerimus, quia præcoces ſunt, minimas verò ſeriùs.

Elect. ſe. Virgilius priuſquam ſemina proiiciat in terram, vtitur aliquibus medicaminibus, vt grandior naſcatur, & coctilis euadat:

Semina vidi equidem multos medicata ſerentes,
Et nitro prius, & nigra profundere amurca,
Grandior vt fœtus ſiliquis fallacibus eſſet:
Et quamuis igni exiguo properata maderent.

Eadem Columella à Virgilio refert. Plinius: Si vino antè ſemina perfuſa; minus ægrotare exiſtimant. Quidam verò: ſi triduo ante ſatum, vrina & aqua macerentur, præcipue adoleſcere putant. Græci aſſerunt fabæ ſemina galli ſanguine macerata ab aduerſantibus herbis liberari. Putat enim ſatis ineptè Sotion, quòd quemadmodum gallus leoni aduerſatur, ſic orobanche, quæ necat fabas, oſproleon à Græcis dicta, vel herba leo, ſanguine galli perfuſa ſemina timeat, ob id eis non officiat. Didymus: Et nitrata aqua reſperſas cocturam non habere difficilem. Aqua pridie infuſa, citius naſci. Noſtri, qui fabas in ſcrobibus paxillo depreſſas infodiunt, longè maiores producunt. Sed quantitas in ſeminio proiiciendo, ab his ita determinatur. Varro: Serũtur fabæ modiis quatuor in iugero. Si locus craſſus plus, ſi macer minus. Columella ex Tremellij opinione & ſua, ita ſerendã menſuram præſcribit fabarum in iugero: Iugerum agri quatuor, vt Tremellio, ſex verò, vt ei videtur, occupant modij, ſi ſolum pingue ſit, ſi mediocre, paulo amplius. Plinius, Serere in iugero temperati ſoli iuſtũ eſt tritici modios quinque, fabæ quintam partem amplius quàm tritici, pingui ſolo plus, gracili minus. Pamphilus Græcus præciſiùs docet, deducit digitos manus, eosque imprimit in terram, & ſeminum numerum in manus veſtigio conſiderat. In fabis ſenarium, & quaternarium eſſe debet. Sationis modum ita docent. Columella: Et ſi veruactum erit in valle ſitum, quod à ſuperiore parte ſuccum accipiat, prius tamen iaciemus ſemina, deinde proſcindemus terram, proſciſſamque in lyram reuocabimus, occabimusque, quo largiore humo altius contegatur: nam id plurimum refert, vt radices enatorum ſeminum penitus demerſæ ſint: ſin autem proximæ meſſis occupandum erit reſtibile, defectis ſtramentis, quatuor & viginti vehes ſtercoris in iugerum diſponemus, diſſipabimusq́;: & ſimiliter quum ſemen crudo ſolo ingeſſerimus, inarabimus, imporcatumque occabimus, quamuis ſcio, quod locis frigidis negent oportere occari fabam, quia extantes glebæ à gelicidiis adhuc teneram vindicent, & aliquem teporem frigore laboranti præbeant. Poſt ſationem, vt Theophraſtus refert, quibuſdam in locis, vel quintodecimo, aliis vigeſimo difficillimè omnium leguminum

Z z 4 1 1 prouc-

prouenit, & ſi quum ſata fuerit, imbres plus æquo inceſſerint, prouentu difficilis redditur. Eadem parte ſcapus & radix funditur, idque in omnium leguminum genere, non in diuerſa vt in frumento, qua ſiliquarum nexus conſiſtit, inque ea, veluti principium quoddã germinandi haudquaquam obſcurum, quod vel ad mentulæ formam effigiatum ſanè inſpicere poſſis. Radix deorſum verſus, folium verò & caulis ſurſum. Exit primum multis foliis, vt piſum, atque cicer, non ſingulis vt triticum vnde caulem emittit. Diebus quadraginta floret, non vniuerſim vt frumentum, ſed particulatim. Caulis pars infera primum florem promit, quo excuſſo proxima, atque ita ad ſupremum itur, ſucceſſu continuo. Poſt florem diebus totidem perficitur, ita tamen, vt citra tantundem ſpacium temporis hæc florere, atque perfici nata ſit, quum cætera intra dies pauciores conſummentur. Aquas in flore maximè concupiſcit, quum verò defloruerit, exiguas deſiderat, ob id ſerò eam ſerere volunt, conſummatio enim iam in vicino eſt. Cauſa eſt, quia legumina diutius florent, ex quo fit, vt pluuiam deſiderent, & adepta benè ſuccedant, ſed hoc forſitan per accidens eſt, quod tota planta humorem adepta, melius vegetetur, quum fructus, quo perficiatur, iuuari deſiderat, & præcipuè faba, quia rara, & fertilis flore fructuque omnium maximè ſit. M. Varro: Legumina ferè quatriduo exeunt, aut quinque diebus, præter quàm faba, ea enim ſerius aliquando prodit ſeges. Plinius à Theophraſto: Fabæ in totum exeunt, deinde caulem emittunt, nullis diſtinctum internodiis. Erumpit faba à ſatu primo à decimoquinto ad vigeſimum. Diutiſſimè faba floret quadraginta diebus, non autem ſinguli ſcapi tandiu, quoniam alio deſinente alius incipit, nec tota ſeges, ſicut frumenti pariter. Siliquantur ab ima primum parte, paulatim flore ſubeunte. Quum defloruerunt craſſeſcunt, maturanturque cum plurimum diebus quadraginta. Aquas in flore maxime concupiſcunt, quum verò defloruerunt, exiguas deſiderant. Palladius: Fabæ quadraginta diebus florent, ſimulque grandeſcunt.

Columella: Fabam multi ne ſarriendam quidem putant, quod & manibus, quũ maturuerit, ducta ſecernatur à cætera runcatione, & internatæ herbæ fœno reſeruentur. *Cultius.* Cuius opiniónis etiam Cornelius Celſus eſt, qui inter cæteras dotes eius leguminis hanc quoque enumerat, quod ſublata faba fœnum ex eodem loco ſecari poſſe dicat. Sed mihi videtur, inquit, eſſe peſſimi agricolæ committere, vt ſatis herba proueniat. Frugibus enim plurimum detrahitur, ſi relinquitur runcatio. Neque enim eſt ruſtici prudentis magis pabulis ſtudere pecudum, quàm cibis hominum, quum præſertim liceat illa quoque cultu pratorum conſequi, adeoque fabam ſarriendam cenſeo, vt exiſtimem debere etiam ter ſarriri: nam ſic cultam comperimus nõ ſolùm multiplicare fructum, ſed exiguam portionem in valuulis habere. Hyberna ſarritio plurimum iuuat diebus ſerenis

ac ſiccis poſt brumam confectam menſe Ianuario, ſi gelicidia non ſint: ea porrò ſic debet fieri, ne radices ſatorum lædãtur, & vt potius adobruantur, cumuliſq; exaggerentur, vt latius ſe frutex humi diffundat, id prima ſarritione feciſſe proderit, ſecunda oberit: quia quum pullulare deſiit frumentum putreſcit, ſi obrutum eſt. Nihil itaque amplius in iteratione, quàm remoliri terra debet æqualiter, eamque tranſacto æquinoctio verno ſtatim peragi oportet intra dies viginti, antequam ſeges in articulũ eat, quoniam ſerius ſarrita corrumpitur, in ſequentibus æſtiuis ſiccitatibus, & caloribus. Subiungenda deinde eſt ſarritioni runcatio, curandumq; ne florentem ſegetem tangamus, ſed aut antea, aut mox, quum defloruerit. Fabæ modij quatuor, vel ſex in veruacto duas operas bubulcorum detinent, at in reſtibili vnam. Occantur ſeſquiopera. Sarriuntur ſeſquioperá, iterum ſarriuntur vna opera, & tertio vna, metuntur vna, ſumma fit operarum octo, vel ſeptem. Plinius. Ter quidem ſarritam modium fractæ è modio ſolidæ reddere dicunt. Fabam non proſciſſo ſerere ſine damno compendium operæ eſt, bis ſarrire melius, runcari non geſtit, quoniam euincit herbas. Faba ante quàm trium foliorũ eſſe cœperit, leui ſarculo purgare, verius quàm fodere conuenit. Florentem vtique xv primis diebus non attingere. Palladius. Faba ſi bis ſarculetur, proficiet, & multum fructum, & maximum afferet, vt ad menſuram modij complendi freſa propemodum ſicut integra reſpondeat. Nos Maio menſe ſarrimus, quum floruerit, ne luxuriet in frondem, cymam decerpimus, vbi ſolidum eſt non fiſtuloſum, nam per fiſtulam ingrediens aqua, corrumpit eam. Iterum foditur Maij fine, ac Februario adobruitur, vt pullulationes terræ aggere adiuuentur.

Meſſis. Columella: Faba & ſine iumentis teri, & ſine vento purgari expeditiſſime ſic poterit: Modicus faſciculorum numerus reſolutus in extrema parte areæ collocetur, quem per longiſſimum eius mediumq; ſpacium tres, vel quatuor homines promoueant pedibus, & baculis, furcillíſve cõtundant. Deinde quum ad alteram partem areę peruenerint, in aceruum culmos regerant. Nam ſemina excuſſa in area iacebunt, ſuperque ea paulatim eodem modo reliqui faſciculi excutientur. Ac duriſſimæ quidem acus reiectæ, ſeparatæque erunt à cudentibus, minutæ verò, quæ de ſiliquis cum faba reſederunt, aliter ſecernentur. Nam quum aceruus paleis, graniſque miſtus in vnum fuerit cõgeſtus, paulatim ex eo ventilabris per longius ſpacium iactetur, quo pacto, palea quæ leuior eſt, citra decidet, faba, quæ longius emittetur, pura eo perueniet, quò ventilator eam iaculabitur. Plinius. Octauo Calend. Iulij faba teritur, deinde concutitur.

Cõditura Theophraſtus. Celerrimè faba tunditur ſua natura, ſed dici fortaſſe veriſſimè poteſt, hæc perinde ac locis valent, poſſe perdurare. Quippe quum apud Apolloniam maris Ionij fabas multos perdurare annos confirment, multos etiam apud Cyzicum. Sic apud Tarentum & contuſam reparari poſſe

poſſe affirmant, cinere quoque toſta plurimum ad diuturnitatem ſanè facit: ſic enim humoris minus relinquitur. Columella: Silente Luna fabam vellito ante lucem, deinde quum in area exaruit, cōfeſtim prius quàm Luna incrementum capiat, excuſſam refrigeratamq́; in granarium conferto, ſic condita à curculionibus erit innoxia. M. Varro: Faba in oleariis vaſis oblita cinere, perdiu incolumis ſeruatur. Didymus: Fabæ marina aqua rigatæ & reſperſæ, integræ & illæſæ permanebunt. Plinius fabam in oleariis cadis oblitam cinere longo tempore ſeruari dixit. Item fabam à Pyrrhi Regis ætate in quodam ſpecu Ambraciæ vſque ad piraticum Pompeij Magni bellum duraſſe annis circiter cxv. Faba craſſioribus tunicis operitur, ob hoc efferueſcit. Palladius à Columella: Faba Luna minuente velletur, ante lucem ſanè, & antequam Luna procedat, excuſſa & refrigerata ponetur, ita gurguliones non patietur infeſtos.

Ex faba etiam tentatus eſt panis: lomentum appellatur farina ea: aggrauaturque pondus illa ex omni legumine. Frumento etiam miſcetur apud pleraſque gentes, & maximè panico ſolida, ac delicatius fracta. Quin & priſco ritu fabacia ſuæ religionis diis in ſacro eſt, præualens pulmentari cibo. Aqua marina, aliáve ſalſa non percoquitur, Plinius. Galenus, Qui corporis halitum inani ſagina mentiuntur, vti ſolent, pariunt enim fabæ non ſolidam, vti ſuillæ carnes, aut denſam corpulentiam, ſed quandam fungoſam, lenem, ac flatulentam ſaginam. Porrò fabis abſtinendum Amphiaraus primus præcepit, quod vaticinationibus, quæ ſomnio colligūtur, obeſſe non parum credidit, quod ſuo flatu placidam interpellet quietem, ac mentem in ſomnis conturbet. Orpheus vates fabarum cibum nobis interdixit, ita canens,

A fabulo miſeri, miſeri ſubducite dextras,
Par fuit hoc fabulum, caput ac exeſſe parentis.

Quoniam vt Magi tradidere, mortuorū animæ ſint in ea. Callimachus Poëta ex hac opinione, ita dixit,

A cyamo dextram triſtante amouit edentis,
Hoc, vt Pythagoras iuſſerat, ipſe loquor.

Sed A. Gellius hoc loco, Pythagorico more teſtatur loquutum fuiſſe, atque aperte cyamos teſticulos appellare voluiſſe, quòd ſint τοῦ κύειν αἴτιοι, id eſt pariendi authores, vel εἰς τὸ κύειν δυνοὶ, hoc eſt ferendo vtero valentes: ſed vetus opinio eſt Pythagoram philoſophum fabam non eſitaſſe, quum in eo verbo non cyamum, id eſt fabam, ſed rei venereæ proluuium deteſtetur. Quum Philoxenus, Ariſtotelis auditor, ſcriptum reliquerit, nullo ſæpius legumine Pythagoram vſum fuiſſe quàm fabis, quoniam & is cibus ſubduceret ſenſim aluum, & læuigaret. Cicero in ea opinione eſt, interdictum eſſe Pythagoreis, ne faba veſcerentur, quod animi perturbationem tranquillitatem quærentibus afferat, quibus is cibus quum magnam ha-

beat inflationem, contrarius eſſe conſtat. Plutarchus in commentario de educandis liberis hoc ænigmate abſtinendum à fabis interpretatur, id eſt, à tractandis reipublicæ muneribus, propterea quod antiquitus in creandis magiſtratibus ſuffragia per fabas calculorum vice ferebantur. Nempe qui negotiorum ſecurus,& animi in ſilentio ac tranquillitate viuere cupit, is vacare debet perturbationibus, quæ in obeundis magiſtratibus frequentiſſimè ſeſe offerunt. Ex his Plinius: Faba hebetare ſenſus exiſtimata, inſomnia quoque facere. Ob hæc Pythagorica ſententia damnata: velut (vt alij tradidere) quoniam mortuorum animæ ſint in ea. Qua de cauſa parentando vtique aſſumitur. Varro & ob hæc flaminē ea non veſci tradidit, quoniā in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadē peculiaris religio: namq; fabam vtiq; è frugibus referre mos eſt auſpicij cauſa, quæ ideo refrina appellatur. Et auctionibus eam adhiberi lucroſum putant. Didymus ex his. Phyſici aiunt fabas hebetare corda eorum, qui eis veſcuntur. Quare rectè ſomnia impedire eas putant, ſunt enim flatuoſæ. Aiunt & domeſticas gallinas ex aſſiduo earum eſu ſteriles fieri,& cætera quæ retulimus.

Coct. Inc. Nunc de incoctilibus,& coctilibus fabis loquemur. Heſiodus canit, Fabarum ſemina quæ bubulorum cornuum occurſu conciderint, non optimam nacti conditionem, ſed veluti errantia & prolabentia, flabellatis potius, quàm ſatis proximè accedunt. Inde conceptum frigus ea corrumpit,& exucca,& lignoſa reddit, adeò vt liquari nō poſſint. Hoc genus ſeminis cerasbolon nominatur à Platone, ſuperſtitioſa ſatis origine, quaſi ſterilia,& irrita proueniant, quæ per boum cornua ſerendo cecidiſſent in terram. Sotion ait. Seminantem obſeruare oportet, ne ſemina boum cornibus incidant. hæc enim ſemina quidam cerasbola ab ipſo facto vocant, aiuntque & ſterilia,& imperfecta, ac inutilia talia generari, adeo vt neque per ignis vim edomari poſſint. Plutarchus in Sympoſiacis hac de re abunde diſſerit, tradens euidentius eſſe, quàm vt dici debeat, ſemina quæ inter iactandum inter boum cornua ceciderint, fructum ateramona, quaſi rebellem nec coctiuū dixeris, producere. Sic ex lepida tranſlatione, duræ ceruicis hominem apprimè contumacem, cerasbolon, & ateramona appellare Græci conſueuere. Verùm rei tam cæcæ nō facilè ratio iniri poteſt. Plutarchus amicis ſæpè cauſam diſquirentibus planè ſic irrita & caſſa fieri ſemina cornibus bubulis procidua inficiatus eſt, quū permulta ſint euidentia, quorum omnino cæca ſit cauſa, nec ratio quouis modo poſſit iniri. Tandem leguminū, ſeminumq; contumaciā frigori acceptā refert, quod premens & cogens habitū ad duritiā perducat, ſicut calor in mollitiē obſequioſam laxet, ſed à Theophraſto cauſa protinus dilucidatur. Ipſe nanq; inſaniā putat, referre cauſam ad aratorū boum cornua, quorū occurſu dum iactātur ſemina percuſſa obduruiſſent: nam ſi in lapidē impegerint, nō ideò lapideſcunt, quū lapis quouis cornu durior ſit. Præterea ſi ad cornua non offenderint, vt qui equis, & mula-

mulabus arant,etiam robuſtæ,& incoctiles naſcuntur.Neque ſolas ex leguminibus fabas lenteſq; pati hoc, ſed alia legumina , & frumenta. Sed videri hæc ſola pati, propter eorum vſum frequentiorem. Præterea aliis freſis vti ſolemus,non integris,& ex farina, nec facile deprehendi poteſt importuna hæc cruditas, quæ vi ignis domari non poteſt. Exiſtimat igitur id vel à ſolo, aut cœlo euenire. Fit enim vt ager vnus,cultus idem,aliquando coctilia, aliquando incoctilia ferat,& aliquando ſulco diſcriminante, ſemina vt hic facilia,illic cõtumacia naſcantur. Eueniunt etiam ex ſeminibus coctilibus incoctilia,& viciſſim ex his illa. Vocat coctile, quod facile elixari ad noſtri vſus rationem poteſt,contra vitium in tarditate coquendi, vel quod laxari non poteſt,incoctile. Tandem aditum totius veſtigationis alimentum eſſe dicit,& ab eo procedere. Scilicet eius qualitate, & quantitate: nam quæ tepidis locis, ſtercoratis, tenuibus, & apricis ſunt, alimentum leue, & facile habent, itaque fructum rarum, mollemque præſtant. Exemplum in terra Lemnia, vbi quia terra lenis, ſimilia alimenta porrigit, ob id coctilia. Ægyptus etiam ſoli, & aëris cauſa coctilia affert. author enim coctilitatis, & digeſtionis eſt calor: quapropter ſtercorata antecedunt vicenis ferè diebus ea, quæ nõ ſtercorata. Quæ igitur agro feruenti leuiq; proueniunt, his de cauſis coctilia ſunt. Contra quæ terra frigida, lenta, & viſcida, & quæ nimio abundet humore,& ſtagnanti,& cui ſubſunt ſcatebræ,exurgunt, incoctilia ſunt,nimia alimenti copia, ex permiſtione frigidæ partis, & terreſtris,congelatio nanq; & condenſatio ex iis fiunt, quibus induratio. Vnde paluſtria nulli vſui humano procreant idonea, & non niſi pecori abdicata, vt ne macerata quidem obſequantur. Quum dixerit de ſolo,tranſit ad cauſam aëris,& ad eius peregrinas conditiones, nempe pluuias, quia alimenti pars eſt. vnde quum plus alimenti, & crudius ſubminiſtretur, eandẽ ſequi deprauationem. Vnde ſi inceſſatur imbribus,perinde eſſe, ac ſi ſua natura terra ſit vda. Si cauſæ digerantur in hæc,nil vetat ſi ager vnus, aliàs coctilia, aliàs incoctilia ferat, nihilq; vetat ſi eodem ſulco diuerſa ſemina procreentur, quum in terris etiam venæ difformes ſint, & vt in metallis, ſic & in aruis putandum eſt. Ex his rationibus ſequitur, quod partium quoq; partes diuerſentur, vt ex eodem caule diuerſis naturis prodeant ſemina, & ex eadem ſiliqua, vbi ſcilicet aër ſuam impegerit qualitatem. Accedit ad hæc imbecillitas fabacei generis, vt eius partes etiam imbecilliores ſint. Argumentum illud eſt quod faba ſui coloris non ſit compos perpetuò, ſed interdum nigreſcat. A frigore etiam concretionem, & denſitatem fieri oſtendit regio apud Philippos, in qua naſcuntur incoctiles fabæ, quod regio illa frigida ſit: aliud argumentum, quod ſi in area relinquatur in valuulis, iam eſtu torrefactis, non mutantur, ſed manent coctiles, tum quia teguntur ſiliqua, tum quia ſeſe mutuo ſtipant, tum etiam quod terra affecta eſt calore, muniuntur aduerſus illam refrictionem,

ſic è contrario ablatæ ab area, poſitæq́; in tabulatis flatus ſubit; & cōdenſat, propter imbecillitatem, quippe tum primum exutas domiciliis ſuis. Sed ſi vbi perfectę fuerint vannentur, nil tum à ventis patiuntur, quia iam durius corium præſidio eſt. Adhuc ſi diutius ſub diuo relinquantur, contrahunt vitium incoctilitatis, quia ex refrigeratione dureſcunt. Et poſt ſationem ſi imbres inceſſerint, incoctiles etiam euadunt: non eſt igitur mirum, aërem, aquam, & ſolum, cogere poſſe in ſua iura ſemen ipſum. Sunt & qui dicant incoctilia fieri, quando putamine duriori veſtiantur, quippe nō videntur admittere calorem, quo perficiantur: quod ſi corticis contumacia remiſerit, admiſſo calore coctilia fieri. Qui verò putant hoc vitium fieri, dum in area ſunt, non eſt veriſimile, quippe ſolis vis ſi dempſerit de ſucco aliquid, ac de ſuauitate, tamen addit aliquid facilitatis ad coctionem, & ſi hoc verum ſit, non tamen aduerſatur iis, quæ diximus: nam hæc ſiccitas non affert duritiem ſicut illa, quæ prouenit à condenſatione: nam hæc exiccatio ſolis potius rarefacit. Coctilia etiam facile perforantur, quia ſunt dulciora, facilius in eis beſtiolæ generantur, & concocta magis ſunt, ob id etiam celerius immutantur. Plinius: Circa Philippos ateramnon nominant in pingui ſolo herbam, qua faba necatur: teramnon, quia in macro, quum vdam quidam ventus afflauit. In qua tranſlatione aperto errore Plinius falſus eſt, quippe Græci non herbam inter fabas naſcentem, ſed ateramnon vocant legumina inobſequioſa, & contumacia.

Inf. rem. Faba, Theophraſtus inquit, magis ærugine infeſtatur, quia vndique foliis ſtipatur, & foliorum finibus inſidet humor, denſiusq́; obſeritur, & ſua raritate plus trahit humoris. Adde quod fructus haud procul abeſt à terra: inferiores ob id putreſcunt partes, quia minus perflabiles, hæret humor, nec excutitur, ob id faciliùs putreſit: rubigo enim putrefactio quædam eſt reſidui humoris, quapropter ex largioribus imbribus rubigo non prouenit, qui eluunt ſe ipſi, ſed ex minutis pluuiis, atque roribus ſiue flatu, ſiue ſolis ſuperuentu. Nec omittit fabarum putamina, quæ non ſolùm radicibus, ſed etiam germinibus arborum appoſita ſunt, nocere, & præſertim iis, quæ nuper proſilucre, vtpote imbecillioribus: idq́ue duritia, & ſiccitate ſua operantur, alimentum tum trahendo tum arcendo, alimento enim deſtituta omnia moriuntur. Didymus: Caue ne ponas circa arboris radicem fabæ ſemen, ne arbor areſcat. Arbores omnes iuuari dicuntur fabarum paleis, aut aliorum leguminum, aut frumentacei generis, iuxta cuius radices inditæ fuerint arefactæ. Quintilij: Quæcunque arbores flores abiiciunt, aut defluos habent, ſic curabis: Circumfoſſis radicibus palearum fabacearum aqua temperatarum, magnę quidem arbori octo congiorum menſuram, paruæ verò non minus, quam duos congios circumiice, ſic ægrotantes curabuntur, & de cætero à morbo liberæ erunt.

De piſo. CAP. XL.

POST fabam de piſo dicemus, quod nullum vel hoc nomine à faba nobilius. Varro: Si pabulum naturale deſit, feratur, quòd maximè ſequantur apes piſum, quod valentibus vtiliſſimum eſt.

Nomen. Græcis πισὸς dicitur, à Piſa, loco, in quo olim copioſiſſimè naſcebatur, inter Oſſam, & Olympum montes ſito, vnde adlatum prædicant. Dicitur etiam Græcè λέκιθος, quaſi dicas oui vitellum, quem colore & ſimilitudine exprimit, quum per maturitatem ex viridi flaueſcit. Dicitur & ὠχρὸς, id eſt pallidum, à medullæ colore. Latinis pariter piſum, piſus. & piſa, vni tantum Palladio dicitur in genere fœminino. Vocant etiam eruiliam propter ſimilitudinem, quam cum piſis habent. Itali *piſello* dicunt.

Deſcriptio. Theophraſtus, quando è terra naſcitur, inquit, frequenti exit folio, oblongiuſculo, caule humi ſparſo, ſiliqua cylindracea, granis non interſeptis, ſed quaſi inuicem ſe contingentibus, amplum vagumque, ſed radice imbecilla. Plinius: Quorundam caules ſparguntur in terram, ſi non habeant adminiculum, vt piſorum, quod ſi nō habuere, deteriora fiunt. Folia multiplicia, granū inæquale, & anguloſum veluti cicercula. Prolixè admodum hæc ſeges ſerpit, humi ſemper ſparſa, niſi ridicas ſit nacta. Folio oblongo. Prælongis, gracilibus, & fiſtuloſis caulibus, per media folia euntibus perfoliatæ modo, ſupernè in clauiculas eminentibus. Flore papilionis effigie, albicante, ſui medio purpureo. Februario, & Martio menſibus flōret, & ſubinde ſemina in vaginulis cylindraceis affert.

Genera. Duo ſunt apud nos piſi genera; vnum minus, fulcris non indigens, alterum arbores ſcandens, quibus accubet affixum, omnia capreolis vinciens illigat. Diſcrepant & colore grana, alba, & cinerea, quæ nōnulli eruilia vocant. Minus in cibis gratum. Vidimus & vnum genus anguloſa corporatura, quod ex ſtimauimus Plinianum. Sylueſtre copioſum eſt, apud nos naſcens, figura non abſimili, radice multis fibrillis capillata, adultiore, flore coloris obſoletioris, folio nigriori.

Cœlum. Columella tepidum locum exoptare ſcripſit, & cœlum frequenter humidum. Plinius in apricis ſeri dixit, frigorum impatientiſſimum. Ideo in Italia, & auſteriore cœlo non niſi verno tempore.

Solum. Serendum ſoluta, & facili terra. Stercorari agros piſo Saſerna putauit. Subdit Columella. Si confeſtim aratrum ſequatur, & quod falx reliquerit, prius quàm inareſcat, vomis reſcindat, atque obruat, id cedit pro ſtercore. Plinius in Italia ſeri terra facili ac ſoluta, Leontius, piſum, dicit lutoſa terra ſerere conuenit, in arida enim conciditur, priuſquam enaſcatur, & perit. Quæ verò non conciduntur, degeneres fiunt.

Satio. Sera, Theophraſtus ait, ſatione gaudere. Columella, Tribus modiis iugerum obſeritur, licet obſerere primo tempore ſementis, ab æquinoctio autumnali. Plinius: Nouembri menſe ſeritur in Græcia piſum, at in Italia, &

auſteriore cœlo non niſi verno tempore. Iugerum piſi tres modios recipit. Palladius Septembri menſe poſtremo, & ad idus vſque Octobris piſum ſerit. Iugero quatuor modios, vel tres ſparſiſſe ſufficit. Nos Nouembri, & Decembri, Ianuario, & Februario ſerimus. Ridicas iuxta affigimus quo ſequaci reptatu per ramos ſcandant, nec humi ſerpant, & corrumpantur. Colliguntur quum perſica fuerint, nec Luna minuente.

Inf. rem. Theophraſtus fragiliſſimum piſum putat, quippe æruginem vehementiſſimè ſentit, quia frequenti folio eſt, terrenum, amplum, vagumque. Implet enim locum totum, etiam ſi amplo interuallo poſitum ſit. Frigoribus, atque gelationibus id obnoxium maximè, quia radice imbecilla cohæreat. Vermes etiam in piſo naſcuntur, quum aer modicè humidus, ſiccusque, vel quum tempeſtiuè non humeſcit.

Cibus. Diocles in leguminum cenſu ei ſecundas à faba tribuit partes. Galenus fabis non diſſimilem retuliſſe naturã dicit, nec diuerſo ab illis modo mandi. Apud nos commendatio in iurulentis, quia facile elixantur, & manduntur in patinis cũ ſuis thecis, & in opiparis cœnis nullũ legumen ſæpius ſe offert.

Cõditura Exucto ſolibus humore, diutius à putrilaginis labe vindicatur, ſuis valuulis explicitum.

De cicere. CAP. XLI.

POST piſum, cicer deſcribetur, cuius exactam hiſtoriam, à Theophraſto deſumemus.

Nomen. Græcis ἐρέβινθος, Latinis cicer, Italis *cece, & cecere* dicitur.

Deſcriptio. Theophraſtus ita effigiat. Caule ſurgit omniũ firmiſſimo, lignoſiſſimo, ſed obliquo, parua ſiliqua, pauciora continet, cùm cæteris leguminibus ſeminum multitudo pro eius magnitudine ſequatur. Principium vnde ſiliquis adhæret, eminens eſt, quo germinat, & radicatur. Summam foliorum partem ſalſilago quædam obducit. Altiſſima radice cohæret, quum legumina ferè cuncta ſingulari nitantur radice, eademque lignoſa, & prætenuibus ſurculis capillamentorum fibrata, & nonnunquã ex latere emittit. Plinius ex eo: Altiſſimas cicer radices habet, ramoſaque eſt, folio multiplici, ſiliquis rotundis. Culmo apud nos ſurgit, ſeſquipedali, lateratim ramoſo, quaſi in obliquum flexo, fiſtuloſo, compluribus in eo hærentibus foliolis rotundis. Iuxta ſummos alarum ramulos, confertim ſiliquulæ proueniunt, vno exortu nixæ cylindraceæ, in quibus ſemina particulatim diſtincta protuberantibus torulis conſpicitur, nulla interſepiente membranula.

Genera. Cicer, apud Theophraſtum, tum magnitudine, tum ſapore, odore, & forma plures differentias ſortitur: vt arietinum, & columbinum. Candida inter omnia dulcedine præſtant. Nigrũ, & rufum firmius eſt, quàm album. Dioſcorides ſylueſtris, & ſatiui meminit. Sylueſtre foliis ſatiuo ſimile, odore acri, & figura ſeminis diſcrepans. Columella arietini, & punici meminit.

Plinius

Plinius dicit arietinum eſſe arietino capiti ſimile, vnde ita appellatur album, nigrumque. Columbinum, quod alij venetium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Syluestre foliis ſatiuo ſimile, odore graui. Auicenna nominat album, rubrum, nigrum, & orobinum. Apud nos arietinum videtur frontata arietum effigie, & angulo mucronem æmulante, colore album, rubrũ, obſoletè nigricans, vel ex fuſco purpuraſcente. Græcis *κριὸς* dicitur. Columella videtur punicum vocare illud erui ſimilitudine, ob id aliquibus orobeium appellatum, ſubamarum vt eruum.

Cælum. Columella humido gaudere cœlo dixit. Palladius amare loca maritima, atque humido cœlo ſeri. Athenæus in agro Mileſio optimum prouenire.

Solum. Breui agrum emaciare dixit Theophraſtus, quamobrem ſolum nouale non facit, nec ſolo quolibet, ſed bono proficit. Edax legumen eſſe, maximè terra potiri, etſi in ea minus temporis maneat, ſolum ſolo pullo, craſſoque lætari, vel terram nigram melius cicer ferre. Breui agri ſuccum depopulari. Cicer ob id ſolum nouale non facit, nec quolibet vulgari ſolo, ſed optimo proficit, quod contra rationem eſſe videtur, quia non ſolùm celeriter exit, ſed celerrimè perficitur, quum quadraginta diebus, vel paulo pluribus perficiatur, cuius rei cauſa robur eſt, quo & alta ſuperare, & ſibi ſufficere poteſt: nam & aqua minima indiget, & hac tantum ad primum germinandum, inde quod reliquum eſt, ſe ipſum nutrit, niſi virium momenta afferat ſal, exiccans quod nimis eſt: nam & in generatione iuuat, & priuata ciceris natura talis eſt. Argumento: ea, quæ ſecundum mare ſata ſunt, lætius proueniunt. Et diluta pluuiis ſalſilagine corrumpitur, & vermiculatur. Sed cur id in ſabuletis eueniat, quærendum, niſi ab ipſius ſubſtantiæ proprietate eueniat. Sed videamus quid cæteri agricolæ de eo ſtatuant. Cato, Carioſam terram faciet, ſi iacias cicer, & quia vellitur, & quod ſalſum eſt, eo malum eſt. Columella loco ſeri debere dicit quam lætiſſimo, nam terram lædit, atque ideo improbatur à calidioribus agricolis. Tremellius maximè obeſſe ait ſolo virus ciceris, quia ſit ſalſæ naturæ. Plinius: Natura ciceris eſt gigni cum ſalſilagine, ideo ſolum vrit. Serendum in tenuiori terra, quæ non multo indiget ſucco. Palladius lætiſſimo loco ſerit à Columella edoctus.

Satio. Theophraſtus tempori vtrique datum dicit, & locis dilutioribus ſerò ſerendũ cenſet. Eadem ex parte radicem fundit, & caulem, qua annexus ſiliquarũ conſiſtit, inq; ea velut principiũ quoddã germinandi haudquaquam obſcurum, ad mentulæ formam effigiatum, inſpicere poſſis. Radix deorſum verſus, folium & caulis ſurſum tendunt. Floris productio diuturniſſima eſt, ſed perfici diebus pauciſſimis poteſt, ſiquidem poſt ſementem diebus quadraginta abſolui poſſit: nam in totum celerrimè genus id leguminis cõſummari nulli dubium eſt. Herbam enecat omnẽ, & maximè,

ac celerrimè tribulum. Florenti pluuia obeſt, id enim abluta ſalſugine radice tabeſcens interit, & ab erucis protinus eroſum perit. Cicer nigrum, atque ruſum firmius eſt, quam album, enimuero iactura illa ſalſuginis, veluti ſphacelismus eſt. Columella. Cicer, quod arietinum vocatur, itemque alterius generis, quod punicum vocatur, ſeri menſe Martio toto poteſt. Iugero modij tres abundè ſunt, operis totidem ſeminantur, occantur duabus, ſarriuntur vna, runcantur vna, velluntur tribus. Summa fit vndecim operarum. Plinius: Pauciſſimis diebus poſt florẽ maturatur cicer, id enim à ſemente diebus xxxx perficitur, nec niſi madefactum pridie ſeri debet. Imber florenti nocuus. Commune omnium ſatorũ vitium vrica, etiam ciceris, quum ſalſilaginem eius abluendo, imber dulcius id facit. Serere in iugero temperati ſoli iuſtum eſt ciceris modios tres. Palladius Maio menſe ſerit. Iugerum tribus modiis conſeritur.

Cultus. Certo mangonum commẽto cicer præmature exire monet Theophraſtus, ſi iam ſuis thecis prius aqua maceratum ſeratur. Primo quia minus putreſcit, quia arcetur ſiliquarum obiectu humidioris terræ noxa. Præterea ex putaminibus ipſis putrefactis plus alimenti accedit, ſic ante illa exeunt, quæ ſine thecis nata fuerint. Ne florenti ciceri pluuius aer obſit, nam abluta ſalſugine, tanquam ei ingenita & connaturalis tabeſcit illicò, & exeditur erucis, ab ea noxa liberat vinum, ſi ſemen in eo præmaceretur, nec ratio deeſt, quia vinum acrimonia non caret, qua ſalſugo illa fouetur, ne tam facile imbribus diluatur, & erucæ à vino cauent. Columella vt celerius enaſcatur, macerandum pridie iubet. Florentinus: Si pridie quàm ſeminaturus es cicer aqua tepida maceraueris, maius naſcetur. Quorundam ſuperuacua cura eſt, qui maius cicer eſſe volentes, vnà cum corticibus ipſum ſimiliter præmaceratum, addito nitro in aquam ſerunt. Quod ſi præcox cicer facere velis, ipſum circa hordei tempus ſeminato. Quo verò vigoris tempore nemo ipſum comedere poſſit, cucumeris ſylueſtris, & abſinthij ſemine ex aqua tritis per dies quinque ſub diluculum irrorato: etenim ros per quinque dies eluit omnem ex ipſo amaritudinem. Palladius: Macerandum eſt pridie, vt poſſit citius naſci. Cicer grande naſci Græci dicunt, ſi aqua tepida pridie infundatur.

Inf. rem. Vermes ciceri innaſcuntur, & erucæ, ob alimẽti, cœlique intemperiem, videlicet quum plus minúsve alimenti præbetur: aer enim immodicè humidus ſiccúsve eſt, vel etiam quum non tempeſtiuè humeſcit. Ciceri verò, quum ſalſugine ablata dulcedinem ceperit, vermes innaſcuntur, quippe natura vbique animal gignit, modo calor cum humiditate ratione debita coëat. Tabitudo propria radicis ciceris eſt, & vricarum infeſtatio. Vermes gignuntur, quum ſequutis imbribus calor repentinus humorem incluſerit, ſic & naſci vricæ ſolent. Cicer circumplicando necat ſe. Paxamus, Olerum medicina eſt cicer, ſi vnà ſeratur, arcet enim erucas. Plinius. Cicer intra

tra olera propter multa portenta ſerendum eſſe tradidit Palladius. Theophraſtus refert in Media, reliquiſque excelſis tractibus conditum diu perdurare poſſe. Corruptis ſeminibus animal ſemper gignitur, cicere excepto, id ſolum gignere animal nullum poteſt, ob id cicer omnium maximè durat. Cicer diu perdurare poteſt, quod acredinem, & amaritudinem habeat ſucci, quod & nigreſcit, quum corrumpitur. Omnium optimè reponitur cicer, quia amaritudinem quandam & acredinem habet, quę quidem qualitates ſeruare impune poſſunt, quamobrem & corruptum nullas generat beſtiolas, quemadmodum nec ſemina olerum. Nonnunquam ſponte naturæ tunditur cicer, & omnino quæ acerbi ſaporis ſunt. Plinius. Ciceri in horreis nullæ beſtiæ innaſcuntur. *Conditura*

De cicercula. CAP. XLII.

POST cicer de cicercula, quum non minus eo apud nos ſeratur colaturque, nomine & figura affinis.

Quæ Theophraſto λάθυρον, & λάθυρος, Theodoro interpreti, & Latinis cicercula eſt. Neapolitanus *cicerchia* corrupto à cicercula nomine. *Nomen.*

Caule humi prociduo, & folio, vt piſum, oblongiori exiri dixit Theophraſtus. Sed Plinius: Eſt & cicercula minuti ciceris, inæquales angulos habens, veluti piſum. Columella. Cicercula, quæ piſo ſimilis eſt, ſapore certe nihilo differt à cicera, ſed colore tantùm diſcernitur: nam albedini propior, frequens apud nos ſeritur, quaternos & inæquales granũ habet angulos, piſi magnitudine in ſiliqua compreſſiori, ramuli in tortiles capillaceas clauiculas deſinunt. *Deſcriptio.*

Columella, & Pallad. ab eo, cœlũ humidũ cicerculã exoptare dixerunt. *Cœlum.*
Iidemq; locum lætum ei aſcripſerunt, nec vllum leguminũ minus agro nocere. Immò Saſerna iuuari agros & ſtercorari cicercula putauit. *Solum.*

Inter ſolſtitium, & caniculam Varro ſerendam cicerculam putat. Columella Ianuario, & Februario ſeri debere, quamobrem in Italiæ locis ante Calendas Nouemb. ſeritur. Tres modij iugerum implent. Rarò reſpondet, quia nec ſiccitates nec auſtros in flore ſubſtinet, quæ vtraque incommoda ferè eo tempore anni ſunt, quo deflorеſcit. Cicerculæ modij quatuor, operas bubulcorum tres poſtulant. Occantur opera vna, runcantur vna, velluntur vna. Summa fit ſex operarum. Eadem habet Palladius in Ianuario. Iugerum cicerculæ modios tres recipit. *Satio.*

Vermiculis obnoxia. In ipſis enim gignuntur, ſequutis poſt imbres caloribus, vel ſi prius quàm fuerit reſiccata, dies feruidi acceſſerint, & aer modicè humeſcens, ex Theophraſto. *Inſ. rem.*

Galenus ochris, & phaſelis non longè diſſimili natura lathyron cõſtare prodidit, Aſiaticos ſuos eo cibo maximè in Myſia & Phrygia plurimum vti: nec eo tantum modo, quo in Alexandria, aliiſque pluribus oppidis ochris, & phaſelis, ſed in modum phacoptiſanæ etiam, id eſt freſorum cremoris. *Eſus.*

De cicera. Cap. XLIII.

VT congenera legumina deſcribamus, poſt cicerculam ciceram deſcribemus. Columella non tam leguminibus, quàm pabuli generibus annumerat, vt dicemus in paſcuis, ſed eadē in cibis nō inutilis, nēc iniucunda.

Nomen. Theophraſtus ὤχρος, Theodorus ciceram vertit, modo eruiliam. Varro & plerique eruiliæ ſæpius meminere, & videntur per eruiliam ciceram intellexiſſe. Galenus eruiliam genus leguminis dicit, folio quàm faba longiore, quum eruiliæ nuſquam meminerit. Neapolitani *doliche* vocant.

Deſcriptio. Folio oblongiore conſtare eruiliam Theophraſtus dixit. Columella à cicercula ſolo colore differre, nam eſt obſoletior, & nigro propior, quum ſapore nihilo certe differat. Palladius ab eo. Cicera diſtat à cicercula ſolo colore, quia ſordet, & nigrior eſt. Plinius oblongiore folio eruiliam conſtare dixit: & quæ Theophraſtus de ochro dixit, de eruilia conuertit.

Solum. Columella læto ſolo ſerit, ſic ab eo Palladius.

Satio. Seritur ab eodem, primo, vel altero ſulco, menſe Martio, ita vt poſtulat ſoli lætitia, quod eadem quatuor modiis, nonnunquam & tribus, interdum etiā duobus, ac ſemodio iugerū occupat. Ciceræ modij quatuor operas bubulcorum tres poſtulant, occantur opera vna, runcātur vna, velluntur vna: Summa fit ſex operarum. Palladius à Columella: Cicera Martio ſeritur, primo, vel ſecundo ſulco. Iugerum quatuor, vel tribus, vel etiam duobus modiis implebimus,

Cibus. Columella. Cicera bobus erui loco freſa datur in Hiſpania Bætica, quæ quum ſuſpenſa mola diuiſa eſt, paulum aqua maceratur, dum lenteſcat, atque ita miſta paleis ſubtritis pecori præbetur. Ciceræ libræ ſexdecim ſatisfaciunt vni iugo, eadem hominibus non inutilis, neq; iniucunda eſt. Plinius torrere docet. Quum fieret panis hordeaceus, eruiliæ admixtione fermentabantur, iuſtumq; erat duæ libræ in ſex ſemodios.

Cōditura. Theophraſtus ſeruari optimè poſſe dixit, quoniam id habet, quod arcere, tutarique poſſit. Hæc tamen calida, & ſicca eſt. Celerrimè tunditur ſua natura. Plinius: ſua amaritudine cicercula ſe facile tueri poteſt, ex Theophraſto, qui vt vidimus, de cicera, non de cicercula dixit.

De araco. Cap. XLIIII.

EST aracus lentis vitium, poſt cicerculam apponemus, quum non pauci ſint non infimæ literaturæ viri, qui cicerculam à Galeno aracum vocari velint, nos diſtinximus, quia Theophraſtus, quem in hoc opere ſequimur, eiusq; valde doctrinam admiramur, vtriuſque meminerit, & ſi Galeni aracum non ſit cicercula, tamen ex leguminibus fortaſſe ei valdè affine eſt.

Nomen. Theophraſto ἄρακος, ſiue ἀραχὶς eſt. Galenus ἄραχον per χ ſcripſit, vltimā ſyllabam, in Ariſtophanis comœdia, quæ Holcades inſcribitur, vbi inquit, aracon, triticum, ptiſanam, zeiam, lolium, ſimilam, & id ſemen cicerculæ affine,

ſine, ſed ſuis regionibus naſci ait ſylueſtre quoddam rotundum, ac durum, eruo exilius in cerealibus granis, quod arachum adiecto in vltima ſyllaba ſpiritu nominant. Latini aracum dicunt.

Theophraſtus naſci ait in lente, rem duram, & ſcabram. Galenus araci ſemen cicerculæ proximũ prodit, eamq; reliqua facie tam ęmulari, vt multi idem eſſe genus exiſtiment, quandoquidem tam vſu, quam viribus conſentiunt. Sed aliquando duriores ſentiuntur araci, coctiui quoque difficilius in ventre conficiuntur, ſed Galeni pater Agriculturæ ſtudioſus, quum per ſenectam ruri degeret, inuenit aracum quodam degenerationis argumento, durum ac rotundum innaſci lenti, cibo tamen damnatum. Apud nos legumen exoritur, ab indole ſua cognoſcitur cicerculam in hanc ſpuriam abiiſſe, eſt ei prorſus cognatum & ſimile, vt altera cicercula dici poſſit, quum eius grana ſordibus nigricent inter piſa, orobos & cicerculas, vt Columella affirmare videtur. Foliis cicerculæ, ramulis peruoluitur flexilibus, quaſi teniolis circa frutices, vel calamos, inter legumina naſcitur, vt vitium, & exitium lentium ſit verè. *Deſcriptio.*

De lente. CAP. XLV.

LENTICVLÆ laudes apud Græcos authores maximas leges, & præſertim apud Athenienſes. Pythagorici maximo honore proſequuti ſunt. Varro pro apibus ſerendã cenſet, præcipuè vbi naturale pabulum abfuerit.

Dicebatur φακὸς Græcis ab rure, qui fuit ἀσκὸς, vnius elementi mutatione, quia eius ſiliqua granis compreſſis, circinatã lagenulam effigiare videtur. Latinis lens eſt, & lenticula, quod lenes, æquanimesque veſcentes efficiat. Apud Italos nomen retinet, nam *lentecchia* vocant. *Nomen.*

Fertiliſſimum leguminum Theophraſtus prædicat, quum puſillum ſemen afferat, caulis in latus ſpectat, ſiliquæ in latitudinem molliter funduntur, minor ſiliqua pauciora fert. Plinius: Ramoſa lens. Apud nos lentis ſeges humi fuſa, & reptatrix eſt, foliis viciæ, ſed minoribus, floribus exiguis in candido purpuraſcentibus, ſiliquis paucis, vbi duæ, aut plurimum tres inſunt. Floret Iulio menſe, & deinceps in ſiliquis fert grana. *Deſcriptio.*

Theophraſtus quo ad colorem, ſaporemq; differentiam facit. Sed candida ſapore præſtantior. Naſcitur & Indiæ lens, viſu fœnugræco ſimilis, quæ circa Vergiliarum occaſum metitur. Plinius, Duo eius genera in Ægypto, alterum rotundius, nigriusque, alterũ ſua figura. Vnde vario vſu tranſlatum eſt in lenticulas nomen. *Genera.*

Plinius ſiccum cœlum exoptare ſcripſit. Laudatur maximè lens Peluſiaca, eſt enim Peluſium oppidum vnum ex ſex oſtiis Nili in Ægypto. Apud nos ſicco, vdoque cœlo gaudet, vbi humor, lætior. Martialis: *Cœlum.*

Accipe Niliacam Peluſia munera lentem,
Vilior eſt alica, carior illo faba.

Solum. Cato lentem in rudeto,& rubricoſo loco,qui herboſus non ſit,ſerit. Columella: Solo tenui,& reſoluto,vel pingui,& ſicco maximè loco ſeri debere: nam in flore facile luxuriat, & humore corrumpitur. Saſerna lente ſolum ſtercorari putat,ſi poſt eam viridē deſectam ſtatim aratrum ſubſequatur, & quod falx reliquerit, priuſquam inareſcat, vomis reſcindat, atque obruat. Plinius: Lens amat ſolum tenue magis, quàm pingue. Lentem in frutectoſo, & rubricoſo,qui non ſit herbidus,ſerit,ex Catone. Palladius eadem habet, quæ Columella.

Satio. Theophraſtus lentem tertiæ ſationis eſſe dixit. Varro lentem interuallo ſerit inter caniculā, & ſolſtitiū. Virgil. occidente Boote ſeri debere ſcribit.

Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis,
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe & ad medias ſementem extende pruinas.

Columella ſementi media, creſcente Luna vſque in duodecimam ſerit, ſationesque eius duas ſeruat, alteram maturam per mediam ſementim, ſeriorem alteram menſe Februario. Iugerum agri paulo plus, quàm modius occupat. Lentis ſeſquimodius occatur vna opera, ſarritur duabus, runcatur vna,vellitur vna. Summa fit operarū octo. Plinius: Virgilius lentem ſeri iubet Boote occidente. Nouembri ſeritur. Serere iugero tēperati ſoli iuſtum eſt lentis modios tres. Serendum à vigeſima quinta Luna, vſque ad xxx. ita demum ſine limacibus fore. Palladius eadem, quæ Columella recitat.

Ars. Theophraſtus retulit lentem, quæ ante ſatum bubulo fimo fuerit obuoluta, longè præſtantiorem fructum producturam. Ratio eſt, quia iuuat calor, & ſiccitas ſtercoris. Ac paxillo demiſſam craſſeſcere. Columella: Lens vt celeriter prodeat, atque grandeſcat, antequam ſeratur fimo arido permiſceri debet, & quum ita quatuor, aut quinque diebus requieuerit, ſpargi. Palladius eadem à Columella. Florentinus, Lentem, quæ ante ſatum bubulo ſtercore fuerit obuoluta, longè præſtantiorem emicare fructum prodidit. Celeriusque demeti pollicetur, additque proceriorem euadere,quæ in aqua tepida cum nitro prius maduerit, quàm ſeratur.

Inf. rem. In lente exit aracus res dura, & ſcabra, dicit Theophraſtus Adnaſcitur lappa (*ἀπαρίνη*) lenti, & interimit, quæ alimoniam ſubripit, tam quam terra miniſtrat, quàm quæ à ſole, & aëre venit. Plinius: Lentem herba ſecuridica, quam Græci à ſimilitudine pelecinon vocant, & quidem complexu necat. Paxamus: Lentem ſecuridica herba, Græci pelecinon appellant, necat. Reperitur & in eis coctibilitas, & incoctibilitas. Sed eius rationes in faba diximus. Apuleius tradit ſeminibus lentem modicam am miſcendam eſſe,dum ſeruntur. Natura enim reſiſtit aduerſus impetus,atq; moleſtias ventorum.

Cibus. Plinius inuenit apud authores æquanimitatem fieri veſcentibus ea, & opti-

optimam eſſe, quæ facillimè coquatur, & quæ maximè aquam abſorbet. Florentinus Ægyptiam lentem in cibo acceptam lætitiam afferre, & conciliare dixit. Ex lente intentatus eſt panis, quum perarida citra pingue poſſit friari.

Columella. Lens ne curculionibus abſumatur (nam etiam dum eſt in ſiliqua eſtur) curandum erit, vt quum extrita ſit, in aquam demittatur, & ab inani, quæ protinus innatat, ſeparetur ſolida, tum in ſole ſiccetur, & radice ſilphij trita cum aceto aſpergatur, defriceturque, atq; ita rurſus in ſole ſiccata, & mox refrigerata, recondatur, ſi maior eſt modus, in horreo, ſi minor, in vaſis oleariis, ſalſamentariiſque, quæ repleta, quum ſtatim gypſata ſint, quandocunque in vſus prompſerimus, integram lentem reperiemus. Poteſt tamen etiam citra iſtam medicationem cineri miſta commodè ſeruari. Florentinus nullum ſemen corruptionis labem ſentire promittit, quod laſerpitiato aceto conſperſum ſit. *Conditura*

De aphaca. CAP. XLVI.

NVNC de ſegetali aphaca ſermonem habebimus, quum de oleracea in horto abundè dixerimus. Dubitat Hermolaus apud Theophraſtum, num aphaca ſegetalis vnum & idem ſit cum oleracea, an diuerſum. Quum ſanè clarè conſtet Theophraſtũ in leguminum cenſu ſegetalẽ aphacam ab oleracea diſtinxiſſe, inquientẽ, In leguminũ genere, lens, aphaca, & piſum.

Græcis *ἀφάκη* eſt, vnde ſi Græcum etymon reſpiciemus, *α* poterit eſſe inficiale, & *φάκος* lens, quaſi non lens. Poteſt & illud *α* ſimilitudinem ſignificare, quod quadantenus lenti ſimile, vt *ἄλοχος* vxor eſt quod eiuſdem cum viro thori. Latinis aphaca. Italis *veccione*, quia viciæ ſpecies videtur. Neapolitani *apice* vocant, corrupto ab aphaca nomine. *Nomen.*

Theophraſtus ſcribit aphacæ eſſe ſiliquas leniter latas, vt lenti. Naſcitur in aphacis ſecurina, ſecuri ſimilis, atque in omnibus ferè ineſt, quod ſimul alatur, intermiſceaturque, ſeu ratione telluris, quod non ineptè putaueris, ſeu ob aliam aliquam cauſam. Dioſcorides: Altior lente, tenuibus foliis, ſiliquas lenticula maiores fert, in quibus terna, quaternave ſemina nigra, lente minora continentur. A quo Plinius: Aphaca tenuia admodum folia habet, puſillo altior lenticula eſt, ſiliquas maiores fert, in quibus terna, aut quaterna ſemina ſunt nigriora, & madidiora, & minora lenticula. Galenus: Aphacæ ſeminum figura non rotunda velut fabarum, ſed aliquando latiuſcula, ſimilis lenti. Apud nos quadrangulari caule exit, flore ſubrubro, ſiliquis piſi, lenticulæ maioribus, in quibus ſemen viciæ maius, aut nigrius, foliis ex aduerſo binis, piſi capreolis. Semen maculoſum, vipereis maculis depictum, viticulis exilibus, optat pedamenta circum, quibus ſurrigi poſſit. *Deſcriptio.*

Dioſcorides & Plinius in aruis naſci dixerunt, vel intra ſegetes ſponte. *Cæl. Sol.*

Theophraſtus. Sera illarũ ſatio eſt. Apud nos ſeritur menſe Septembri. *Satio.*

Cibus. Seritur multis Italiæ locis ad columbarum ſaginam. Galenus: Aphacam cum planta & valuulis integram ruſtici reponunt, vt brutis pecudibus pabulo ſit. Per famem tamen quoſdam inueni, qui hanc quoque comederint, potiſſimum vere, quum etiamnum viret, quemadmodum fabas, & cicera eſitare conſueſcunt. Sunt non ſolùm inſuauia, ſed concoctu difficilia: alimonia, quæ ex ipſis in corpus permeat, improbi & craſſi ſucci eſſe dicitur.

Cõditura Celerrimè perit. nã corruptis animalia ꝓpria gignũtur, ex Theophraſto.

De eruo. Cap. XLVII.

Ervvm medicaminis vim obtinet, quippe per eruum Diuum Auguſtum curatum in epiſtolis ipſius memoria extat, vt ex Plinio habetur, eiusq; farina theriacam ſubintrat. Leguminibus etiam adnumerandum.

Nomen. Græcis ὄροβος, Latinis eruum, nec multum à Græco Latinũ vocabulum diſtat ab eruendo, quod manu capiatur, & eruatur. Italis *orobo*.

Deſcriptio. Theophraſtus caule obliquo exire ſcripſit, ſiliqua cylindracea, grana in ſiliquis ſine ſepto, quæ ſe inuicem vt piſum tangant, ſed minora, quàm paludapij, vel ſambuci acini. Dioſcorides, Eruum eſt frutex tenuis, anguſto folio, ſemẽ in vaſculis habens, ſimile tithymali paralij, aut catanances, magnitudine ſeminis ethiopidis, aut lithoſpermatis. Plinius, Ramoſum, diutius floret.

Genera. Saporem, & colorem, generum differentiam facere ſcripſit Theophraſtus, ſed candidum dulcedine præſtat. Galenus addit: Pallidum inter candidum, & rufum medium: laudatque flauum & pallidum, vtpote medicamentoſum haberi, & alterum inter ſegetes ſponte naſcens.

Solum. Lætari loco macro, nec humido Columella dicit, quia luxuria plerunq; corrumpitur. Palladius: loco ſicco, macroque.

Satio. Theophraſtus vtrique tempori dari ſcripſit. Seri maturo ſatu, ſui roboris cauſa, quum poſſit hyemis algores ſufferre. Temporis ratione ſemina mutari, vt leuiora, faciliora que reddantur, nam ſi eruum quis vere ſerat, facile gratumq; exit, non graue, quemadmodum ſi autumno ſeratur. Florum productio diutina eſt: nam & flos cæterorum leguminum more particulatim erumpit, ab ima parte flore ſubeunte, ſiliquaturque diuerſis diebus. Primùm pars infera floret, quæ quum deſierit, proxima incipit, atque ita ad ſupernam itur ſucceſſu aſſiduo, qua de cauſa multa ex eruis euulſa parte ima defluxiſſe cernuntur, ſuperna verò penitus eſſe viridia. Columella: Poteſt & autumno ſeri, nec minus poſt brumam, Ianuarij parte nouiſſima, vel toto Februario, dum ante Calendas Martias, quẽ menſem vniuerſum negant agricolæ huic legumini cõuenire, quod eo tempore ſatum pecori ſit noxium, & præcipuè bubus, quos pabulo ſuo cerebroſos reddit. Quinq; modiis iugerũ obſeritur. Erui modij quinq; totidem operis conſeruntur, occantur vna, item ſingulis ſarriuntur, runcantur, metuunturque,

cuncta

cuncta ſex operas occupant, ſtercorari aruum ex eo Saſerna putauit. Plinius: Nec eius operoſa cura eſt. hoc amplius quàm vicia runcatur. Sufficiunt ſingulis boum iugis modij quini ſati. Martio menſe ſatum noxium eſſe bobus aiunt. item autumno grauedinoſum. Innoxium fieri primo vere ſatum. In iugero erui modios ſex ſerere iuſtum eſt. Palladius Ianuario eruum ſeri nouiſſimò loco ſicco, & macro. In iugero quinque modij ſufficiunt. Octobri in læto agro.

Dioſcorides ad boum ſaginam ſatum dixit coctum appoſitum. Virgilius idem annuit, *Cibus.*

Eheu quam pingui macer eſt mihi taurus in eruo.

Galenus iniucundum, & inſuaue prorſus fatetur, & hominum cibis abdicandum. ſed bobus in pabulo gratiſſimum, ſi prius aqua madeſcat. Porrò graſſante famis iniuria, vt Hippocrates ſcriptum reliquit, inexpugnabili neceſſitate preſſi homines, hoc ſeſe ſaturant.

Seri eruum inter radices cõſueuit, vt tradit Theophraſtus, remedio contra papiliones, & braſſicis aſſociatur, vt ab erucis defendatur, & quicquid eiuſdem generis ſit. Peſtis eius eſt orobanche, quæ ſcapum, & comas aggreditur, vt imbecillitatem ſuam fulciat, & tanquam brachiorum complexu vinciens, angit, & obſtrangulat. Plinius: Eſt herba, quæ cicer enecat, & eruum circumligando ſe, vocatur orobanche. *Inf. rem.*

Naſcitur in eruo phalangium. Patientiſſimum omnium vetuſtatis eſt. Plinius à Theophraſto. Naſcitur in eruo beſtiola aranei generis, ſi hyems aquoſa ſit. *Conditura*

De orobanche. CAP. XLVIII.

POST eruum vitium erui proſequemur, vel anguinam erui, imo herbarum omnium, quibus adhæſerit. Dicemus primo de Theophraſti orobanche, mox Dioſcoridis, quæ ſatis inter ſe diuerſæ ſunt.

Grçcis ὀροϐάγχη, quaſi erui anginam dicas, ſuo enim amplexu, complexúque angit, & ſtrangulat eruum. Theodorus eruanga vertit apud Theophraſtum, quam ita deſcribit. Erui peſtis eſt orobanche, ciceris & fabæ, quæ ſcapum & comam aggreditur, vt imbecillitatem ſuam fulciat, & tanquam brachiorum complexu vinciens enecat. Huius ſpeciē eſſe dicerem, quam idem Theophraſtus cadytam vocat. Eſt Syriaca illa herbula cadytas vocata, quę arboribus, vepribus, atq; aliis quibuſdam innaſcitur. A quo Plinius: Eſt & Syriaca herba, quæ vocatur cadytas, non tantum arboribus, ſed ipſis etiã ſpinis circũuoluens ſe. Recentioribus Græcis videtur hæc κασσύθα, litera y in u tranſeunte, caſſuta, & poſterioribus cuſcuta. Vulgò apud nos *podagra lini* dicitur, quod quaſi compedibus id, cui inciderit, illigat, vt vinctu eo facile non poſſit extricari. Hæc thymum aggrediens, & circumplectens epithymũ à Dioſcoride dicitur, ſic etiam hyſſopo, ſerpillo, aliiſq; non paucis congeneribus clauiculis inhæret, vt in Gargano monte ſæpius vidi, *Nomen.* *Deſcr.*

& attrectaui: nam poſtquam ſuapte adoleuit radice, finitimis plantis ſurrecta ſeſe implicat, & alimentum nacta, ſuis radicibus deſtitutis, quaſi ſui muneris oblitis, aliena veſcitur quadra, earum ſuccum depopulando: omnibus nanque his oriendi, & aucupandi conditio par. ramulis enim ſuis ſe circumuoluendo ſumma ſenſim fruticum faſtigia ſcandit, crebriſque claicularum voluminibus prorepens, tam ſtricto, tenacique complexu, vt velut ſtrictis laqueis ſtranguler, vt nonnunquam ſtirpes humi deturbet, foliis orbata, flore albo, ſemine tenui, cirri diluta rutilant purpura, & nonnunquam rufeſcunt. Theophraſtus etiam, Eruanga erui, & lappa lentis proprium vitium putatur, quod altera eruum potiſſimo vincat cauſa imbecillitatis, altera inter lentem maximè coaleſcat, quæ quidem eruangæ proxima eſt: etenim pari modo aggreditur, & herbam totam veluti brachijs, nec ſecus angit, atque obſtrangulat. Altera eſt orobanche Dioſcoridis, etiam leguminum peſtis, & ab eruo nomen trahens. Cauliculus eſt ſeſquipedalis, aut puſillo excelſior, ſubrubens ſine foliis, hirſutulus, pinguis, tener, flore ſubalbido in luteum vergente, radix illi ſubeſt, digiti craſſitudine, quæ dum ariditate flacceſcit, ſcapus dehiſcens in rimas diſſilit. A recenti Græcia ὀσπρολέων, quaſi leonis legumen, aut leonteos botane, quaſi herba leonina, ex Paxamo. Neapolitanis vulgò *neca*, quaſi fabas necans dicitur. Ab aliquibus lupa, quod plantas deuorare videatur. Aliqui toram, quod vbi vaccæ deguſtarint, ſtatim tauros adeant. Plinius à canini genitalis ſimilitudine cynomorion aliquibus nominari dicit, non inepta, nec inconcinna ſimilitudine, ſi planè contempleris. A radice ſingulari ſurgens, caule glabro, aliquot foliis conferto, & inter ea emergentes flores habet, quaſi in glomerem omnes collectos, tumens circa radicem, quæ omnia caninum genitale effigiant. Hæc non amplexicaulis eſt, ſed ſola præſentia maleficium affert, radicibus alimentum omne ſubripiens, vt apparet ex eo, quod ſucciplenula eſt. Sotion, & cæteri agriculturæ authores remedia aduerſus natales eius exortus condiderunt. In aruis non prodibit, ſi in quatuor eorum angulis, & medio rhododaphnæ ramuli pangantur. Hoc eodem remedio putant legumen omne à noxa vindicari. Qui volunt hanc frugum peſtem prorſus aboleri, quinq; teſtas creta depingunt, Herculis effigiem leonem ſtrangulantis referentes, & in quatuor agrorum angulis, atque in medio collocant. Sunt qui delineatam eo modo teſtam in area tantum media, vt hanc amoliantur perniciem iubeant obrui. Democritus affirmat orobanchem herbam cōfeſtim abigi, ſi mulier quæ in menſtruis eſt, ſolutis crinibus & nudo corpore gallum in manibus tenens, areā circumeat. Sunt è Græcia, qui longa probarūt experientia, quę ſerenda ſunt legumina galli cruore reſperſa, nulla ab hac aduerſante herba ſentire penitus iniuriam, coque roratu à nocumentis tuta eſſe aſſerunt. Plinius ſcribit: Legumentis addita coctionem accelerat.

De pha-

De phaſeolo. CAP. XLIX.

EST & phaſeolus ex leguminum genere: huius Theophraſtus non meminit, niſi ſub dolichorum nomine, nos hunc ſegetalem, alterum hortenſem dicemus, ſed nunc ſegetalem, intelligendo de illis minimis candidis.

Græcis φασίολος. Galenus diſcrimen inter φάσηλον, & φασίολον facit, ac diuerſa eſſe legumina ſcribit libro de alimentorum facultatibus, & videtur hunc vilem noſtrum & minimum φάσηλον, & ſmilacem & hortenſem φασίολον dicere. Latini Grȩcorum imitatione pluribus nominibus nominant. Columella phaſeolus, phaſelus, Palladius faſelus, Plinius faſeolus. Itali *faggioli*. *Nomen.*

Plinius venoſa folia habere dixit, cuius ſiliquæ cum ipſis manduntur granis. Surgunt apud nos phaſeoli ſine pedamento ſubſiſtentes, ramos in latum pandunt, foliis hederaceis, minoribus, mollioribus venoſis, ternis ex vno pediculo prodeuntibus, floribus purpureis, albicantibus, ſiliquis pedalibus, primo exortu viridibus, & teneris, vt cum granis ſimul mandantur elixæ, grana alba, circa nexus, quibus hȩrent ſiliquis, nigricantia. *Deſcriptio.*

Apud nos plura genera ſunt, maiora, media, minima, albaq́;. *Genera.*

Columella. Veruacto, vel melius pingui, & reſtibili agro ſeruntur. Ab eo eadem Palladius. Serere eos qua velis terra licet. *Solum.*

Virgilius ad occaſum Bootes ſerendum phaſeolum præcipit in Georgicis, *Satio.*

Si verò vitiamq́; ſeres, vilemq́; faſelum,
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.

Columella, Faſelum ad eſcam vindemiis ſerito, ad percipiendum ſemen vltima parte Octobris, circa cal. Nouembres melius obruitur. Septembri menſe ſeu potius à calendis Octobris phaſelus rectè terræ mandatur, nec amplius quatuor modiis iugerum obſeritur. Phaſeoli modii quatuor obruuntur totidem operis, occantur vna, metuntur vna. Palladius eadem, quæ Columella. Plinius à Virgilio ſeri iubet Bootæ occidente. à Columella: Ab idibus Octobris ad calendas Nouembres. A fidiculæ occaſu, occari tantum deſiderat.

De dolichis, ſiliquis, ſiue phaſeolis. CAP. L.

NVNC ad alteram phaſioli ſpeciem, ſiue de hortenſi, quam ſupra deſcribendam propoſueramus.

Theophraſto δόλιχος, ac λοβὸς à ſiliquarum magnitudine. Dioſcoridi σμίλαξ κηπαία, ſiue hortenſis ſmilax, Theodorus Theophraſtum vertendo, vbi dolichos, ſiliquam vertit. Galenus libro de alimentorum facultatibus ex Theophraſti authoritate hos dolichos appellat. Itali *faggioli turcheſchi*. *Nomen.*

Theophraſtus ita ſuum dolichum deſcribit. Siliqua ſpeciali nomine appellatur, ſcandit pedamento, cui accumbit, prælongo, propter eos adfixo, ita enim reddi eos putant frugi, contrahit enim eruginem, niſi adminiculo fulciatur, perit facillimè ſiliqua. Corpore læui graciliq́ue conſtat, facilè *Deſcriptio.*

arbores ſcandit, offenſatque. Dioſcorides hortenſem ſmilacem ſuam ita depingit. Frutex eſt, folio hederæ, molliori tamen, tenui caule, capreolis vicinis fruticibus circumuolutis, qui tantum adoleſcunt, vt topiarias ſcenas repræſentare videantur. Siliquas fœnigræci profert, longiores, & toroſiores, in quibus ſemina renum ſimilia, ſed inæquali colore recluduntur, quæ quadam ex parte fulueſcunt. Galenus ex Theophraſto: Dolichus adacta palo conſurgit, & fructum gerit: ſin hoc adminiculo careat, vitioſus fit, & rubigine tentatur. Apud nos prolixiſſimis viticulis ſerpit, ad topiariorum ornamenta, attegia & vmbracula efformans.

Genera. Ex fructus varietate diſtinguuntur genera. Fructus enim perquàm amœno aſpectu ſunt, non flaueſcunt, interdum auro prorſus rubeſcentes, plerumq; bicolores, & vnicolores, maculis atris, giluis, rotundis granis, teniatim aſperſis, obliquis, renunculi effigiem referentes.

Cal. Sol. Cœlum, ſolumq; vt patricum exoptat, & milium, quum plerumq; in ea ſerantur, & inter ciceres, cæpas, & caules. Macro, & ſoluto etiam optimè prouenit: quò pinguius ſolum, eò rarius ſpargatur: etenim penſilibus hortulis mulieres noſtræ ferunt in feneſtris, vt æſtiuis ſolibus liberentur. In ſegetibus nemo veterum agricolarum meminit, quum ſolius horti munus eſſet.

Satio. Iiſdem temporibus, quibus panicum, & milium à naſcentibus herbis liberentur. Colliguntur vbi ſiliquæ albeſcunt, ſole aſſiccantur, reponunturq;.

Cibus. Diocles in leguminum cenſu poſt fabam, piſum, poſt piſum dolicham apponit. Nos horum valuulas cum granis ipſis aſparagorum more mandimus, ancipiti edulio, inter bonum malumq; ſuccum ambigente.

De lupino. CAP. LI.

DIXIMVS de ſatiuis leguminibus, nunc de ſylueſtribus, vel quæ pro ſylueſtribus habentur. Lupino multum tribuit Columella, quod & minimum operarum abſumit, & viliſſimè emitur, & maximè ex iis, quæ ſeruntur, iuuat agrum. Nam & vineis iam emaciatis, & aruis optimum ſtercus præbet, ac vel effœto ſolo prouenit, vel repoſitum in granario, patitur æuum, boues per hyemem alit, & famem hominibus propulſat in annonis. Subſcribit huic Plinius. Nullius, quæ ſeruntur natura aſſenſu terræ mirabilior eſt. Primum omnium cum ſole quotidie circumagitur, horasq; agricolis etiam nubilo die demonſtrat. Arboribus ægris lupinum circa radices earum ſeri conuenit, aqua lupini vſti circumfuſa pomis prodeſt. Lupino trito cum oleo radicibus linunt, contra formicas. Apuleius Græcus addit quoq; cum ſole quotidie circumagi, & ruralibus diei horas indicare, etiam aëre nubiloſo.

Græcis θέρμος dicitur, quod calidior ſit cæteris leguminibus, vel quod aqua calida lauatur, quo moleſtum, & triſtem amarorem exuit. Apuleius θέρμον ὄρειον vocat, montanum lupinum, & ſylueſtre. Legitur apud Athenæum Polemonis

Læmonis teſtimonio lupinos apud Laconas Lyſiadas nos nominari. Latinis & Italis lupinus.

Omnibus vtpote notus à Theophraſto non deſcribitur. Siliqua magnopere circumſepta. Principium, quo ſiliquis adhæret concauum, habet. Plinius: Caule ſingulari, fiſtuloſo, ter florens. Nos ita deſcribimus: Culmum edit perinde ac faba, rectum & ſuapte natura ſtantem, rotundum, nonnihil tomentoſum, radice ſingulari, & multum fibroſa, à qua ferè per totum caulem, rami alterno ſitu exeruntur. In pediculis folia ſena, vel ſeptena diuiſura, digitata, aduerſa, virentia, ſubtus incaua, hirſuta, ſiliquæ fabaceis minores, per ambitum crenatæ, fructus durus, rotundus, compreſſus, albidus foris, ſubluteus intus, perquàm amarus. Flos ter æſtate ſpectandus: nam initio ex imo emicant albi, poſtea è cauliculis effœta æſtate, & autumno exeunte. *Deſcriptio.*

Etſi ſylueſtris penitus ſit, vt Theophraſtus de eo retulit, eſt tamen ſatiuus & ſponte naſcens. Satiui apud nos tria genera: maior, qui *iſchiano* dicitur, medius *noſtrate*, minimus *canzanello*. Sylueſtris Plinius meminit. Lupini quoq; ſylueſtres ſunt, omnimodo minores ſatiuis, præterquam amaritudine. Apud nos paſſim naſcuntur, ſatiuum per omnia refert, niſi quia grandior multo eſt caule, pedali folio, quinquefariam diſſecto, anguſtiore, flore purpureo puniceo, fructu rotundo minore, guttatis maculis, pullis, cinereis veluti viperinis. *Genera.*

Frigida, niuoſaq; amare dixit Theophraſtus, vt ſylueſtre. *Cælum.*

Idem etiam arenas, ſabulũ, & terræ vitia ſequi, horrere culta, & frugale ſolũ aſpernari, & exile ſolum amare. Cauſam adde, quia in hoc ſentire calorẽ & celerius perfici poſsit: nam in cultis & aquoſis ſylueſcens, & luxurians, infœcundum redditur. Cato: in agro rubricoſo, terra pulla atterina, rudeta, & arenoſa, item quæ aquoſa non erit, ibi lupinũ bonũ erit. Columella: Effœto prouenit ſolo, terram amat exilem, & rubricoſam præcipuè, vel cretã reformidat, limoſoq; non exit agro. Plinius à Catone, In ſolo autem rubricoſo, vel pullo, vel arenoſo, ſi non ſit aquoſum, lupinũ ſeri. A Columella verò: In terra maximè ſabuloſa, & ſicca, atq; etiam arenoſa. Ex denſiore terra, rubricam maximè amat, cretoſam terrã, limoſamq; odit, & in iis non prouenit. A Columella Palladius. Qualicunq; terra ſeritur, limoſo agro non naſcitur, cretam reformidat, amat exilem terram, atq; rubricoſam. Florentinus: In terra imbecilli ſerẽdum. *Solum.*

Lupinus duplici cauſa ſeritur, ſemine recipiendo, vel ſtercorando agro, vt loca fœcundentur exilia. Dicemus primo quando ſeritur ad ſemen. Theophraſtus lupinum maturius, & protinus poſt aream ſerendum cenſet, licet robuſtiſſimum, aliter malè proueniet. Rationem affert libro de cauſis, quia terram calentem deſiderat, quum eius natura difficilis, & contumax ſit, argumento eſt nimia eius amaritudo, ob id caloris multum exigit. In matura enim eius ſatione, agri calorem nactus, & macerari, & optimè ſuum oſtendere germen poteſt, ſin minus & prauè germinabit, & ſimile eueniet, vt ſi quis exiguo igne validiſſimum quicquam coquere vellet, ob id bonum *Satio.*

ſolum aſpernatur, & ſtrigoſum deſiderat, & ſabuleta, quia calidius & expeditius ad negotium conficiendum. Petit etiam abunde ab agricola ſibi parari, vt haud profundo abſcondatur ſulco, vt inſolari, fruiq; poſſit aëris tepore. In totum condi ſub terram recuſat, qua de cauſa ſubarantes id ſerunt, & ſæpe ſi in materiem, aut herbam præderſam quampiam altè incidat, eam vi ſumma impellendo nititur, radiceq; terram contingit, & germinat. Oſtendit etiam robur, quod altè à terra conditum, deducit radicem, & in ſua ſe ſeri valet & abſcondit. Primus omnium ſeritur, nouiſſimus omnium tollitur. Columella. Id ſolum omnium leguminũ non deſiderat requiem in horreo, à Septembri menſe ante æquinoctium crudis noualibus ingeras, & qualitercunque obruas, ſubſtinet coloni negligentiam. Teporem autem autumni deſiderat, vt celeriter confirmetur: nam ſi non ante hyemem conualuerit, frigoribus affligitur. Iugerum decem modii occupant. Lupini modii decem obruuntur vna opera, occantur vna, metuntur vna. Plinius: Terram amat, terraq; operiri non vult. Et vnum hoc ſeritur non aratro. Coli non vult. Tellurem adeò amat, vt quamuis frutectoſo ſolo conjectum inter folia vepresq;, ad terram tamen radice perueniat. Nihilq; aliud nullo impendio conſtat, vt quod ne ſerẽdi quidem gratia opus ſit afferre. Protinus ſeritur ex aruo, ac nec ſpargi quidem poſtulat, decidens ſponte. Primumq; omnium ſeritur, nouiſſimumque tollitur. Vtrunq; Septembri menſe, quia ſi non anteceſſit hyemem, frigoribus obnoxium eſt. Impunè præterea iacet, vel derelictum etiam, ſi non protinus ſequuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine ſua tutum. Plerunq; tamen leui ſulco integunt. Palladius à Columella: Septembri menſe vel maturius aliquanto lupinus ſeritur, decem modiis iugeri menſura complebitur. Florentinus Græcus, Lupinum præ cæteris aliis ſerere oportet poſt æquinoctium autumni, non expectatis imbribus. Pro ſoli ſtercoratione, M. Varro quædam ſerenda non tam propter præſentem fructum, quàm in annum proficientem, quod ibi ſubiecta atq; relicta terram faciunt meliorem. Itaq; lupinum, quum nec dum ſiliculam cepit, ſi ager macrior eſt, pro ſtercore inarare ſolent. Columella, Lupinum niſi in florem verteris, nihil agrum ſtercoraueris, ſed nec vlla res magis vacui operis, aut ſeritur, aut conditur. Nam & primis temporibus ante aliam ſementim poteſt id obrui, & nouiſſimis poſt cunctos fructus tolli. Sementi facta inoccare oportet, quod ſparſeris. Duo iugera tres operæ commodè occabunt, arboresq; quæ intereunt, ablaqueabunt, quamuis antiqui ſingulis operis ſingula iugera ſarriri, & occari velint. Plinius: octauo calen. Iulii lupinum ſtercorandi cauſa vertitur. Ad terram alendam poſt tertium florem verti debet, in ſabuloſo poſt ſecundum. Palladius: menſe Septembri circa idus, vt loca fœcundentur exilia, lupinus ſeritur, & vbi creuerit, vertitur vomere, vt putrefiat exciſus. Si quis lupinum ſtercorandi agri cauſa ſeminabit, aratio illud tunc debebit euertere. Caſſianus Græcus: Maio menſe lupinum fodere conuenit, quod ſtercorandi, aut purgandæ

grandæ terræ gratia ſeminatum eſt. Deinde ante idus, antequam vitis floret, ſecare, quum adhuc humidum exiſtat, & demeſſum ſinere, vt paululum putreſcat, & poſtea arare, donec defectum adobruatur, atq; ſic radices omnes corrumpantur.

Theophraſtus confeſtim poſt imbrem rapiendum monet. Siccatus enim *Meſſis.* à ſiliquis exilit, interitq; quum decidit. Poſt dies feruentes, aëre humefacto mane demetitur, quoniam ſi prius rangatur, decidit, & capi non poteſt. Plinius, Remedium eius ne metẽtes fugiat exiliendo, vt ab imbre tollatur, quum cœpit matureſcere, rapiendus eſt, quoniam cito exilit, latetq; quum decidit. Florentinus, Cõfeſtim poſt imbrem rapiendum, ſiccatum enim è ſiliquis exilit, & latenter decidit.

Quoniam ſylueſtre quidem eſt, cura ei officit, inquit Theophraſtus. Co- *Cultus.* lumella: Lupino contraria eſt ſarritio, quoniam vnam radicem habet, quæ ſi fuerit ſauciata, ſeu vulnerata, totus frutex emoritur. Quod etiam ſi non fieret, ſuperuacuus tamen eſſet cultus, quum ſola hæc res adeo non infeſtetur herbis, vt ipſa herbas perimat. Plinius: Coli vtriq; non vult. Pingueſcunt hoc ſatu arua, iuuariq; diximus: adeò non eget fimo, vt optimi vicem repræſentet. Lupinus runcatur tantum. Palladius, Lupinus ſi ſarculetur, quia vnam habet radicem, extinguitur, quod nec deſiderat, quia herbas præter auxilium cultoris affligit. Florentini Græci hæc ſententia de eorum cultura: Antequam flores edant, boues immittantur, quippe quum omnem aliam herbam depaſcent, ſolum lupinum ob amaritudinem intactum relinquunt: nec eget fimo, quum pingueſcant hoc ſatu arua, optimiq; fimi vicem repræſentet, telluremq; in futurum feraciorem reddat. Si coloni ſentiat operam, relicta ſede fugit, cultutam enim reformidat.

Theophraſtus lupinum diuturnius eruo & cicere contineri dicit. Amaritu- *Cõditura.* dinem quidem, & acredinem habet, nigreſcitq; quum corrumpitur, ſponte quoq; ſuæ naturæ tunditur, & omnino quæ acerbi ſaporis ſunt. Columella: Repoſitum in granarium patitur æuum. Reliquum, quod ſeminis ſupereſt, in tabulatum, quo fumus peruenit, optime reponitur, quod ſi humor inuaſit, vermes gignit, qui ſimulatq; oſcilla lupinorum aderunt, reliqua pars enaſci non poteſt. Plinius, Condi in fumo maximè conuenit, quoniam in humido vermiculi eius in ſterilitatem caſtrantur. Amaritudo facit, vt diutius duret. Palladius: Iunio menſe lupinus colligitur, & ſi placuerit, ſtatim ſeparetur ex area. Sed longè ab humore eſt ponendus in horreis: ſic enim diutiſſimè cuſtoditur, maxime ſi grana eius afflauerit fumus aſſiduus.

Columella: Bouem per hyemem coctum, maceratumq; probè alit. Fa- *Panis.* mem quoq; ſi annonæ ſterilitas inceſſit, hominibus commodè propulſat. Plinius: Lupino eſt vſus proximus, quum ſit & homini, & quadrupedum generi vngulas habenti communis. Maceratum calida aqua homini cibo eſt, nam bouem vnum modii ſinguli ſatiant, validumque præſtant. Florentinus: macera-

tur in aqua marina, vel fluuiatili triduo, dulceſcere,& ita ſiccatū ad vſum recōdi,homini & quadrupedū generi in cibo eſſe. Boues cum paleis ſatiare, hominibus commodè cum triticea, aut ordeacea farina in panes digeri. Diphilus Siphnius lupinos tradit, qui maceratu dulceſcūt, corporis vires alere. Quomodo enim ex eis optimus panis fiat, iam docuimus in noſtra naturali Magia. Zeno Citticus vir moroſæ ſeueritatis,in ſuos familiares ac notos præter modum iracundia percitus excandeſcebat, verum quum pluſculum vini hauſiſſet, blandior factus & ſuauior manſueſcebat. Rogantibus horum morum diſcrimen, reſpondere ſolebat, ſeſe idem cum lupinis pati, ſiquidem illi antequā maduerint, amariſsimi ſentiuntur, dulceſcunt verò potu ſatiati,& miteſcunt.

De lino. CAP. LII.

DE lino dicemus, quod tundimus in lanæ mollitiem ad linteorum texturas. Columella inter legumina connumerat. Plinius neq; inter hortenſia, neq; inter fruges aſſerit dici poſſe linum: ſed miraculum ait, Herbam eſſe, quæ admoueat Ægyptum Italiæ ſeptimo die: herbam eſſe, quæ Gadeis ab Herculis columnis ſeptimo die Oſtiam afferat, & citeriorem Hiſpaniam quarto, prouinciam Narbonenſem tertio, Africam altero. Aliquid ſeri, quod ventos procellasq; recipiat: deniq; tam paruo ſemine naſci, quod orbem terrarum vltro, citroq; porret, gracili auena, tam non altè à terra tolli, neq; id viribus ſuis necti. Aiunt linum & retia Arachnem reperiſſe.

Nomen. Tam Græcis, quā Latinis, Italisq; λίνον dictum volunt propter corticis recta ſtamina in recta filamenta ſcindi ſolita, quæ etiam lina dicuntur, à quo etiam linea & libella, qua directiones, & parietum ſtructuræ librantur. Fabri lignarii directorium filum etiam lineam vocant. Sic piſcatores filum, quod annexum eſt hamulis.

Deſcriptio. Herba tam frequens eſt,& vulgaris notitiæ, vt ſuperuacuum ſit plura lineamenta afferre, quam ſequentia. Tenuicaulis, anguſtifolia, in ſummo acuminata, floribus cæruleis ſpecioſis, ſemine ſtrigoſo, fuluo.

Genera. Duo apud nos genera viſuntur, ſatiuum, & ſylueſtre, vernum ſatiuum, hybernum ruſtici vocant ſylueſtre, quia hyemis gelicidia ſubſtinet.

Cœlum. Cœli, quo fruatur linū, authores non meminere, mihi tepido frui videtur.

Solum. Theophraſtus ſolum amare dicit ſuccoſum, quum id pabulum immodicè trahat. Varro, In pingui rectius ſolo ſeritur, quia maioris eſt ſucci. Tremellius apud Columellam maximè dicit obeſſe terræ virus lini, quia feruidæ ſit naturæ: quod etiam Virgilius ſignificauit Georgicorum libro.

Vrit enim lini campum ſeges, vrit auena,
Vrunt lethæo perfuſa papauera ſomno.

Columella, Lini ſemen, niſi magnus eſt in ea regione, quam colis, prouentus & pretium procidat, ſerendum non eſt, agris enim præcipue noxium eſt, atq;

atq; pinguiſsimum, lætum, & modicè humidum poſcit. Sed omni ſolo, quod prædictis ſeminis ſegetibus ſatisfacit, vna præſens medicina eſt, vt ſtercore adiuues, & abſumptas vires hoc velut pabulo refoueas. Plinius: ſeritur ſabuloſis maximè. Quintilii limoſis tractibus gaudere dixerunt, & vliginoſis.

Virgilius ſerendi lini tempus præſcribit Georgicorum primo. Satio.

Libra dies, ſomniq; pares vbi fecerit horas,
Et medium luci, atq; vmbris iam diuidet orbem,
Exercete viri tauros, ſerite ordea campis,
Vſq; ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Nec non & lini ſegetem, & cerale papauer
Tempus humo tegere.

Columella, Seritur à calendis Octobris in ortū aquilę, qui eſt ſeptimo idus Decembris. Iugerum agri octo modiis obſeritur, nonnullis placet macro ſolo quā ſpiſſiſſimum ſemen vetus committi, quo tenue linū proueniat. Idem etiam ſi læto ſolo ſeratur, menſe Februario, decem modios in iugerum iaci oportere dicunt. Lini decem modii vel octo, quatuor iugis conſeruntur, occantur operibus tribus, runcantur vna, velluntur tribus. Summa fit vndecim operarum. Plinius, ſeritur vno ſulco, nec magis feſtinat aliud. Vere ſatum æſtate vellitur. Vere ſeritur. Palladius: Octobri menſe lini ſemen ſeremus, ſi placet, quod pro malitia ſui ſerendum non eſt, nam terræ vber exhaurit, ſed ſi velis loco pinguiſſimo & modice humido, ſeretur in iugero v i i i modiis. Aliqui macro ſolo ſpiſſum ſerunt, ita aſſequuntur, vt linum ſubtile naſcatur. Quintilii ab æquinoctio autumnali vſq; ad exortum Arcturi, quod fit pridie nonas Ianuarii. Nos autem linum ſerimus maxima diligentia & labore. Solum ante hyemem proſcindimus, vt glebæ gelu in puluerem redigantur. Poſt hyemem quinquies, aut ſexies aratur, vt optimè tellus pulueretur, ſed eo pacto, vt aratrum primo profundius immittatur, ac deinde minus, poſtremo, quā ſublime fieri poterit. Inde à medio Aprilis vſq; ad calcem optimum eſt ſarritionis tempus, ſpargatur ſemen, ac aratro cooperiatur. Proficiet ſi poſt ſationem ager herpicis obſeratur, ſi tēpus ſiccius, optimum eſſet, ſi tellus madeſcere poſſet. Locis calidis poteſt & ante hyemem ſeri, vt adueniente frigore ſit firmiuſculum, vt ab eo ſe tueri poſſit. Cretoſa humo etiam tunc optimè prouenit. Conducibilius erit ab hominum manibus, quàm bubus herpica trahi, ob vrinæ incommodum. Ab herbis liberandum lolio, & caſſutha, nam caulem amplexantes angunt, & ſtrangulant, idque prius quàm creſcant: nam ſi increuerint, & amplexantes linum ſuis cincinnis lędunt, & ægrius diuelluntur. Qui incedunt per ſegetem caueant, ne proculcent & obterant pullulantem.

Plinius de eius meſſi hæc habet. Maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumeſcente ſemine, aut calore flaueſcente. Tunc euulſum & in faſciculos manuales colligatum, ſiccetur in ſole pendens conuerſis ſupernè radicibus vno die, mox quinq; aliis in contrariū inter ſe verſis faſcium cacuminibus, Meſſis.

vt ſemen in medio cadat, deinde poſt meſſem triticeam virgæ ipſæ mergantur in aquam, ſolibus tepefactam, pondere aliquo depreſſæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas indicio eſt membrana laxatior. Iterumque inuerſæ vt prius, ſole ſiccantur, mox areſactæ in ſaxo tunduntur ſtupario malleo. Quod proximum cortici fuit, ſtupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior. Et ipſa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numeroſior diſtinctio, candore, mollitia. Cortices quoq; decuſſi clibanis, & furnis præbent vſum. Ars depectendi, digerendiq;: Iuſtum eſt è quinquagenis faſcium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illiſum crebro in ſilice ex aqua, textumq; rurſus tunditur clauis, ſemper iniuria melius.

Cibus. Theophraſtus ſemen habere quandam pinguedinem, & lentitiam dicit. Plinius. Exprimitur è ſemine oleum, quod non ſolum medicis, ſed etiam pictoribus, lapicidis, lignariis, cementariis, ac fabris ferrariis vſui eſt. Præſtat & ad lucernarum vſum, quod diutius igni reſiſtat, quàm quod ex oliuis.

Inſ. rem. Vnum hoc maximè rationem deſiderare dicit Theophraſtus, ſi Iolium tranſit in linum: nam inter ſe plurimum diſtant, ni fortè pabulum id etiam immodicè trahat, vt ex ſta nimietate mutatio accidat. Sed noſtri agricolę credere non poſſunt, quod linum in lolium abeat.

De cannabo. Cap. LIII.

LEGVMINVM complura genera Columella dicit, inter quæ cannabis maximè grata, & in hominis vſum.

Nomen. Græcis κάνναβος. Sparſæ ſunt aquarum ſcaturigines, quo loci cannabis ſata, vel ſponte nata luxuriat, ob id videtur id nominis inditum. Latinis vt Varroni cannabis, Palladio cannabus. Itali *canape.*

Genera. Meminit Dioſcorides ſatiui, & ſylueſtris. Plinius tria eius genera facit. Optima Alabandica, ſecunda Milaſea, tertia roſea agri Sabini, quæ quod ad proceritatem quidem attinet, arborum altitudinem æquat. Apud nos in marem & fœminam duntaxat diſtinguitur, mas ex flos, fœmina ſterilitatem cōpenſat.

Deſcriptio. Dioſcorides ſatiuam ita delineat. Foliis fraxini, graui odore, caulibus proceris, ſemine rotundo. Gliſcit verò apud nos rectis culmis, quadratis, ſtriatis, horridis, foliis nigricantibus ſerratis, ſeptenis, & nouenis è ſingulo pediculo, diuiſuris ricini, crebriſq; geniculatur nodis. Sylueſtrem Dioſcorides ita depingit. Virgas fert altheæ ſimiles, minores, nigriores, & aſperiores, cubiti altitudinem æquantes, folio ſatiua nigriore, & aſperiore, flore lichnidis, ſubrubro ſemine, & radice altheæ, cuius cortex torquendis funibus accommodatus.

Solum. Columella, Pingue ſolum, ſtercoratum, & riguum, vel planum, atq; humidum, & altè ſubactum depoſcit. Palladius eadem, quæ Columella habet. Quintilii, Vmbroſis lacunis, vdiſq; marginibus delectatur.

Satio. Columella, Arcturo exoriente, quod eſt vltimo menſe Februario, circa

ſextum

ſextum aut quintum calendarum Martii ſeri debet, nec tamen vſque in æquinoctium vernum. In quadratum pedem ſeruntur grana ſex eius ſeminis. Si ſit pluuius cœli ſtatus, improbè ſeretur. Incertum eſt quantam impenſam curamque deſideret. Plinius, Seritur à Fauonio, quò denſior eſt, eo tenerior. Quintilii, Cannabis ſeritur ab arcturi exortu, qui eſt ad quintum calendas Aprilis. Caſſianus ex veterum Græcorum placitis Februario ſerendum cenſet. Palladius eadem, quæ Columella habet. Apud nos, qui cannabinæ ſegeti dant curam, pro reſtibus conficiendis lætiſſimo ſolo ſemina committunt: nam robuſtiorem cultum, craſſioremq; corticem, ac rudiorem ſtupam creabit, rudentibus & capiſtris apta, & quanto rarior ſeretur, eò pinguior fruticabit. Situ muſcoſo & puluerulento, florum ſeminumq; ſpes perit. Qui verò locis mediocriter lætis, denſiúsve ſemen ſparget, graciliorem calamum, & ſine ramis, & delicatiore cortice producet, aptiorem ad nendum, & ad textrinas. Vbi ſata eſt, herbis manibus ſolum purgabis.

Plinius. Semen eius, quum eſt maturum, ab æquinoctio autumni diſtringitur, & ſole, aut vento, aut fumo ſiccatur. Ipſa cannabis vellitur poſt vindemiā, ac lucubrationibus decorticata, purgatur. Improbatur cortici proximum, aut medullæ, laudatiſſimum eſt è medio, quæ meſa vocatur. Noſtri maturato ſemine in manipulos colligunt, ac ſimul obſeruantes ſeminarios culmos vnà componunt, radices verò ex altera parte. Deinde ſemina in culmis ſtraminibus, vel herbis cooperiuntur, vt perfectam maturitatem concipiant per hebdomadam: inde ſublatis ſtraminibus in ſubſtratis linteis decutiunt ſemen, & condunt. Collecto ſemine, manipuli lacunis aquæ plenis merguntur, vbi macerantur diu, deinde inſolantur, ac tunduntur, ac deinde cortices ſtaminei velluntur, vt fit in lino. *Meſſis.*

Plinius, Vſus funibus vtiliſſimus: iis enim vtuntur in fabricis ad ſuſtinendaq; ingentia pondera, ad nauigia regenda, & ad lintea texenda, quibus infima plebs vtitur. Inuiſa admodum furibus, qua ſubinde ii pendeant, aut laqueo ſuffocentur. Neceſſaria piſcatorum retibus, quum funes & retia ex ea confecta diutius in aqua commorentur, quàm ex lino. Plagarum etiam vſibus præcipua. Apud nos ad veſtium ſtragula, velorum, & quamlibet denique ſupellectilem. *Vſus.*

Plinius. Saturandis hyeme gallinis, quo tempore raro oua parere ſolent, hoc cibo frequenti vtuntur. Nos multum alimentum ex eo gallinis cohortalibus ſuggerimus, vt hyeme fœcundiores ſint, ſed ſteriles poſtea, quaſi pinguedinis mole obrutæ redduntur. Auiculis etiam in cibum porrigimus, ac tantum ſaginæ affert, vt aut enecet, aut cantillandi alacritatem adimat, vt carduelibus & linottis. Præterea lucernis alit ellychnia & lucem, & ex ea oleum exprimitur. *Cibus.*

De goſſipio. CAP. LIIII.

INTER lini genera ſunt qui goſſipium adnumerent, è cuius fructu candidiſſimũ vellus netur ad multa vtile, nec eſt aliud lini genus, quod huic mollitie & candore præferri poſſit.

Nomen. Græcis ξύλον dicitur, Polluce authore, Theophraſto ἐριοφόρα dicitur, Suidæ βόμβαξ & ἀάμναξ, Nicolao Myrepſio βομβάκιον. Plinio, cæteriſque Latinis goſſipium & xylon, vnde ligna xylina. Arabes *cottonem* vocāt, à mali cotonei fortaſſe effigie, quod cum eo gignitur. Itali ab his nomina mutuantes, *bombace*, & *cottone* vulgò vocant.

Deſcriptio. Theophraſtus ita ſuam lanigeram depingit. In Tylo inſula, in ſinu Arabico eſt lanigera arbor, folio vitigineo fruticans, verùm minori, fructu nullo, ſed in quo lana cõtinetur, mali magnitudine cernitur, verùm naſcens compreſſum, quum tempeſtiuæ maturitatis ſit, aperiri, lanas eximi, qua telas texunt: aliàs viles; aliàs pretioſas. Plinius ab eo: Tylos inſula eſt in ſinu Perſico: Eius excelſiore ſuggeſtu lanigeræ arbores alio modo quàm ſerum. His folia infœcunda, quæ ni minora eſſent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas. quæ maturitate ruptæ, oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus veſtes pretioſo lini eo faciunt. Sed ex ſe hanc eandem alibi deſcribit. Frutex eſt paruus, ſimilemq́ue barbaræ nucis defert fructum, cuius ex interiore bombice lanugo netur. Nec vlla ſunt in candore, mollitiáve præferenda. Hæc deſcriptio commodè, & concinnè noſtro goſſipio quadrat: nam fruticulus eſt, in quo vitis folia, ſed minora. molliora, incana, flores lutei nonnihil purpuraſcentes in medio, nuculasq; ferunt, aut potius mala exigua pullo colore, dum maturuerint hiantia, lanoſum floccum, aut glomum oſtendunt, ſemen oblongum cubebæ, copioſum, alba farctum medulla, oleaginoſa, lanugine inuolutum, vt difficillimè extrices.

Cœlum. Cœlum exoptare calidum videtur: nam Theophraſtus in Arabico ſinu ad orientem verſo, & Tylo inſula naſci dixit. Plinius in ſuperiore Ægypti parte, in Arabiam vergente. Apud nos apricis maritimis ad Auſtrũ verſis prouenit, vt in Apulia, ſic Creta, Cypro, Sicilia, & Meliſea Italiæ prouenit vbertim.

Solum. Solum pingue, lætum, & profundum amat, & ſi macrum erit, lætamine ſatietur. Sed melius erit per ſe pingue: nam ſole incaleſcente fimum plantas interimit.

Satio. Satus rationem ita apud Appulos obſeruauimus, vbi copioſiſſimè ſeritur. Solum primò Ianuario proſcinditur, Februario ſecundo, at tertio Martio. Aprili demum quando ſeritur, iterum aratur. Semen ſeparatur vnum ab altero, & ſpargitur vt triticum. Iugerum ſoli quarta pars modij complet, ſparſum operitur paſtino, naſcitur poſt menſem, quum tria folia emerſerint foras, manibus herbis liberatur, vel ſarculis, & ſi denuò naſcentur, denuo idem opus obeundum. Si in ſolſtitio luxuriat in germina & frondes, ſumma decerpuntur. Floret Iulio, nec deſinit florere, fructificareque, donec hyemis aſperitate cohibetur. Aiunt Candiotæ ol tores ſemen ſuillo ſtercore & vaccino

mace-

maceṙari, ſic vberius, & felicius enaſci, nempe celerius emergit, & vberius fert, anteuertitque frigoris tyrannidem, & ſæuitiam. Sic etiam noſtri olitores in minus commodo cœlo, vel moroſiſſimas plantas vernaculas faciunt.

Nullum lini genus huic candore, & mollitie præfertur, quanquam firmitatis in eo parum. *Vſus.*

De fœnugraeco. Cap. LV.

SERITVR fœnumgræcum ad meſſem, & ad pabulum, ad pabulum quomodo ſeratur dicemus in prato.

Βούκερας Theophraſtus illi nomen impoſuit, à bubuli cornu ſimilitudine, & τῆλις. Plinius αἰγόκερως à caprini cornu ſimilitudine: ſic etiam κερατίς, nam κέρας Græcis cornu eſt, magnaque Græcarum nomenclationum pars à ſiliquis, quæ corniculis ſimiles exiſtunt, deſumpta eſt. Hippocrates κέρας. Varro ſiliculam vocat, Columella ab iiſdem ſiliquis ſiliquam vocat, inquiens: Siliquam, quam ruſtici fœnum græcum appellant. Plinius ſiliciam, Palladius fœnugræcum. Itali *fienogreco*. *Nomen.*

Theophraſtus ait eius ſemen viride inolidum eſſe, ſiccum verò odoratum. Ex Dioſcoride. Siliquas profert ſmilacis, ſed minus longas, & toroſas, ſemen loti ſylueſtris, ſed multo minus, vel myagro ſimile. Emicat fœnumgræcum cauliculis parum ſtriatis, foliis ternis, loto æmulis, & crenatis, flore paruo albicanti, ſemine anguloſo, fuluo in corniculis. *Deſcriptio.*

Theophraſtus fœnumgræcum ſolo tenui inareſcere, nec pingui producere, quod nulli è reliquis accidere dixit. Vt in Eubœa apud Lelantum naſci quidem omnino nequit, & apud Canethum. *Solum.*

Columella ita ſerit: Duo tempora ſationum habet, vnum quũ pabuli cauſa ſeritur, alterum menſis Ianuarij vltimo, vel primo Februarij, quum in meſſem ſeminatur. Hac ratione iugerum ſex modiis occupamus, cruda terra non incommodè fit, daturque opera, vt ſpiſſe aretur, nec tam altè. nam ſi plus quatuor digitis obrutum eſt ſemen eius non facile prodit, propter quod nonnulli priuſquam ſerant, minimis aratris proſcindunt, atque ita iaciunt ſemina, & ſarculis adobruunt. Siliquæ modij ſex, vel ſeptem totidem operis obruuntur, metuuntur vna. Plinius non aratione, ſed ſcarificatione ſeri dixit, quantumque peius tractetur, eò lætius prouenire, rarumque dictu, eſſe aliquid, cui proſit negligentia. Occatur tantum. Palladius ea, quæ Columella habet. *Satio.*

Theophraſtus ſcribit ſubnaſci huic ſtatim ab radice, quod hæmodorum vocant Græci, ſingulari caule, nec abſimili conſurgens, verùm longè breuiori, in culmine quippiam capitis inſtar gerit, radice ſubrotunda nititur. Statim adnaſcens interit, quia pabulum tollit, tum quod terra miniſtratur, tum quod ſole & aëre venit. *Inſ rem.*

De herba tinctorum. CAP. LVI.

SERITVR in Campania herba tinctorum, officinis maxime expetita. Latet me an fuerit antiquis cognita.

Nomen. *Aluz*, vel tinctorum herba vulgo nominatur.

Deſcriptio. Aſſurgit grandi caule, & tereti, auenæ craſſitie, altitudine cubitali, in longum ſpicata, ſpica à medio caule incipit, in quo flores & ſemen, folio oblongo, vt linaria, ſed latiuſculo, in viridi clareſcente, flore herbaceo, vel croceo, radice tenui, alba, ſapore rapiſti.

Cœlum. Aperto, & calido cœlo gaudet, oblæditur frigore.

Solum. Solo verò macro, & cliuoſo.

Satio. Præparatur ſolum, vt in lino diximus. Seritur Ianuario, vel Februario, modium ſeminis duodecim iugera complet. Naſcitur à ſatu ſexto, vel octauo die, floret initio Maii, ſementeſcit, excipiturq́; decuſſo ſemine.

De arundine ſaccharifera. CAP. LVII.

NOSTRAE ſegeti coronidem imponet calamus ſaccharatus, quum apud nos ſeratur, colatur, nec mediocrem quæſtum inde extorqueant mercatores, dum ſaccharum diuerſis in locis venum exportant, & præſertim quum nemo adhuc eius ſationem, & vſum conſcripſerit, quoniam maiores noſtri auditione potius, quàm oculata fide & exploratione aliqua nobis tradiderũt. Ariſtoteles enim & Theophraſtus eius diſcipulus mel arundinibus Indicis excipi dixerunt. Dioſcorides, Eſt & aliud concreti mellis genus, quod ſaccharum nominant, in India, & felici Arabia in arundinibus inuenitur, ſalis modo concretum, & dentibus, vt ſal, fragile. Galenus oriri ait in Indicis harundinibus mel, ſaccharum nominatum. Strabo in ſua Geographia non ſolùm radicibus, ſed arundinibus mel extrahere in India, ſine apibus. Varro è Latinis huius rei meminit,

Indica non magna nimis arbore creſcit arundo,
Illius & lentis premitur radicibus humor;
Dulcia cui nequeant ſucco contendere mella.

Plinius: Saccharum Arabia fert, ſed laudatius India, eſt autem mel harundinibus collectum, candidum, dentibus fragile, ampliſſimum, nucis auellanę magnitudine. Et Seneca memorat cannas, quarum humor pinguis, dulciſque in mel abeat.

Nomen. Recentioribus Gręcis ſaccharon, Latinis ſaccarum, Arriano vel calaminum, vel Indicum. Italis *Zuccaro*.

Deſcriptio. Non magnitudine ſolum, ſed effigie ſaccharatus calamus harundines & milium Indicum, & Æthiopicum dicta æmulatur, vel medium inter miliaceas, & arundinaceas plantas, ſeptenum, octonúmve pedum altitudine calamos profert, pollice craſſiores, denſis geniculis, albida, ſucculentaque, & perquàm

quàm dulci factus medulla, folio bicubitali, per longitudinem ſtriato, comoſo flore, quadantenus *ſorgi*, radice harundinacea. Quum harundines anulæ factæ ſunt, præ ſenio turgidæ fiunt, excluduntq; è rimis, quibus hiaſcunt, ſuccum ſaccharatum, ſed ſolidum ſalis aſpectu.

Calum. Calidi, vel tepidi aëris amaſiæ ſunt, vtpote Ægypti, Rhodi, Cypri, Indiæ, Africæ, vel Arabiæ, quæ fœlix cognominatur, ſed aëre blandiori allectę, Italiæ, Hiſpaniæ, Galliæ tandem & orbi Europeo inquilinæ factæ ſunt, vt vſq; ad Canarias tranſuectæ ſint.

Solum. Humentis ſoli, & paluſtris amica.

Satio. Apud Brutios & Siculos tali arte præparatur ager. Ianuario aratur, in fine iteratur, dicunt vulgo *duplare*, medio Februario tertiò aratur, dicunt *tertiare*: Martio deinde poſtremo ager in areolas efformatur, dicunt vulgò *incaſellare*: ſint areæ viginti pedum longitudinis, octo latitudinis, in extremitatibus erigatur ſulcus, in medio lacunæ fiant, in quibus immiſſæ reſideant aquæ, omnes aquario ſulco hæreant, ob id decliui aruo ſeruntur, qui flumini ſubiaceat, vt quum decurrit aqua per apertum vadum recipiat aquam, inde harundines ſacchariferas iam adſeruatas in metam in taleolas ſcindunt ſemipedis longitudinis, in quibus genicula intercipiantur, ſulco hinc inde figuntur ſemipedis interuallo diſtantes, quæ Aprili concipientes germinant. Maio menſe, vbi calor inualeſcit, rigantur, vt ſingulis hebdomadibus areæ ſemel irrigentur, aliis diebus aliis partiuntur, idq; vſq; ad Octobrem. Nouembri menſe inciduntur iuxta radicem, & in faſciculos colligantur in metas, quæ ſub dio efformantur, decem pedum altitudinis, & ita ſeruantur ad ſaccharum conficiendum, vel ad ſerendum Martio, & nunc ager hortus dicitur. Secundo anno Martio menſe, herbæ euelluntur, & ſtercorantur ſulci, & Maio irrigantur, vt diximus, & Nouembri ſecantur calami, diciturque *cannamela* vulgò. Tertio anno eadem cura. Nouembri eruitur radicibus, vt per triennium requieſcat ager. Hic apud Brutios ſerendi modus. Poſſunt etiam ſtolones euulſi, & depacti concipere, ſic etiam oculis è radicibus ſatis, vt in harundinibus. Si ſolum imbecille erit, per biennium fatigant ſolum.

Ars. Saccharum paratur arte tali. Euulſi è radicibus calami ad trapetum deferuntur, emundantur primo frondibus, inciduntúrq; ad palmares taleolas, ſub trapeto contunduntur, ac ſub prælo elicitur incomparabilis vtilitatis latex. In cortinam, ſeu ahænum coniicitur, ac per diem naturalem efferuere ſinunt, aquam iniiciendo ebullitioni ſuffecturam, & viciſſim deſpumando. Si verò ſolum fuit imbecille, per diem & quadrantem ebulliat, vbi verò iam aqua in vaporem expirauit, excoctum ſaccharum inſtar ſalis coaleſcit, & in nolas, ſeu figlina vaſa infunditur, in metæ formam effigiata, quibus in anguſtiori loco foraminulum eſt, ſuis paleis obturatum, ita quadraginta dierum ſpatio relinquunt, & reſerato foraminulo, quo ſordidius craſſamentum facilius exeat, eodem dierum interuallo quieſcere ſinunt, inde luto ex figlina terra, &

aqua ſubacto diluriore, metæ latam baſim inducunt, & loricam latam, duorum, triúmve digitorum faciunt, quæ cruſta vbi aruerit, demum & noua ſuperinducitur, bis térve repetunt, quouſq; probè coopertam cognouerint.

Vſus. Sacchari multiplex vſus. Præbet enim ſuas delicias tum culinæ, tum pharmaciæ, multa enim è ſaccharo conflantur, loricantur, conduntur, & conuoluuntur, dulciaria, & tragemata, & alia gulæ blandimenta.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI VILLAE

LIBER DVODECIMVS ET VLTIMVS, SIVE PRATVM.

PROOEMIVM.

IAM ad operis finem deuentum eſt, ſcilicet ad reliqua herbacea, vbi de prato, ſiue de paſcuis loquemur. Ex iis enim villicus fœni copiam habet, quo armenta ſaturentur, ſine quibus terra commodè coli non poterit. Cato ſummus in villa prato quintum locum tribuit. Interrogatusq; inquit Plinius, quis eſſet certiſſimus quęſtus? reſpondit ſi bene paſcat: quis proximus? ſi mediocriter paſcat. Summa omnium in hoc ſpectando fuit, vt fructus is maximè probaretur, qui quamminimo impendio conſtaturus eſſet. Sed ſcrofa, ex Varronis ſententia, de hoc non conſentit, quod alii dant primatum bonis pratis, vt & Varro quoque, à quo antiqui prata quaſi parata appellarunt. Columella ab his, Neceſſarius eſt prati cultus, cui veteres Romani primas in agriculatione tribuerunt. Nomen quoque indiderunt ab eo, quod protinus eſſet paratum, nec magnum laborem deſideret. M. quidem Porcius & illa commemorauit, quod nec tempeſtatibus affligeretur, vt aliæ partes ruris, minimiq; ſumptus egens, per omnes annos præberet reditum, neque eum ſimplicem, quum etiam in pabulo non minus redderet, quàm in fœno. Vlpianus de verborum ſignificatione pratum vocat, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus eſt. Cæſar Vopiſcus

piſcus quum cauſam apud cenſores ageret, campos Roſeæ dixit Italiæ ſumen eſſe, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Pratum ſumma Dei benignitate productum eſt, vt ſumma terræ cutis vbique nuda teſtibili feracitate, perenniq; prouentu, virore decoraretur amœno, & vltro pecori veſcendo obiiceretur. Ex varia enim partium terræ commiſtione, cœli habitu, rore, imbribus variæ herbæ producuntur, vt variis quoq; animalium generibus pabulo eſſe poſſint.

Quot pratorum genera, & de aëre, ſolo, & aquis pratis conuenientibus. Cap. I.

CATO duplicis prati meminit, rigui, & ſicci. Pratum ſi irriguum habebis, fœnum non deficiet: ſi non, & erit ſiccum, ſummittito. Prata irrigua, ſi aquam habebis, id potiſſimum facito: ſi aquam non habebis, ſic vt habeas quamplurimum facito. A quo Columella. Prati duo animaduertimus genera, quorum alterum eſt ſiccaneum, alterum riguum. Sed porum prato idoneum eligamus. Columella: Nec campus concauæ poſitionis eſſe, nec collis prærupti debet, ille ne collectam diutius contineat aquam, hic ne ſtatim præcipitem fundat. Poteſt tamen mediocriter accliuis, ſi aut pinguis eſt, aut riguus ager, pratum fieri. At planicies maximè talis probatur, quæ exiguè prona non patitur diutius imbres, aut influentes riuos immorari, aut ſi quis eam ſuperuenit humor, lentè prorepit. Itaque ſi palus in aliqua parte ſubſidens reſtagnat, ſulcis deriuanda eſt: quippe aquarum abundantia aut penuria graminibus æquè eſt exitio. Ab eo Palladius: Prato locum pinguem, leniter inclinatum, vel huiuſmodi vallem deputabimus, vbi humor nec ſtatim præcipitari cogitur, nec diu debet inhærere. Varro etiam campeſtrem poſitionem probauit, quia ibi ſemper prata herboſa. Nunc ſolum eligamus. Columella: Læto, pinguiq; campo non deſideratur influens riuus, meliusq; habetur fœnum, quod ſuapte natura ſucculo gignitur ſolo, quàm quod irrigatum aquis elicitur, quæ tamen ſunt neceſſariæ, ſi macies terræ poſtulat: nam & in denſa, & reſoluta humo quamuis exili, pratum fieri poteſt, quum facultas irrigandi datur. Palladius ab eo eligit ſolum pingue roſcidum. Poteſt quidem & ſoluto, & gracili ſolo prati forma, ſi rigetur, imponi. Cœlum tamen optare temperatum nos dicimus, & ſi id non aſſequimur, frigido tamen proximum, humidoque: nam ſi frigidum fuerit, ſolum continuò niuibus obſeſſum herbarum virore orbabitur. Nimis calidum herbas exuret, calidum exiccabit, niſi propinquus adſit humor.

Quomodo fiant prata. Cap. II.

PRATA vel naturæ ſponte naſcuntur, vel arte fiunt. Quæ arte fiunt, vel noua inſtituenda ſunt, vel antiqua renouanda (nam multa ſunt, vt dixi,

quæ negligentia exoleſcunt, & fiunt ſterilia) ea expedit interdum etiam frumenti cauſa exarare, quia talis ager poſt longam deſidiam, lætas ſegetes affert. Igitur eum locum, quem prato deſtinauerimus, æſtate proſciſſum, ſubactumque ſæpius per autumnum rapis, vel napis, vel etiam faba conſeremus, inſequente deinde anno, frumento, tertio diligenter arabimus, omneſq; validiores herbas, & rubos, & arbores, quæ interueniunt, radicitus extirpabimus, niſi, ſi fructus arbuſti id facere nos prohibuerit. Ab eo Palladius: Septembri tempore extirpandus eſt locus, & liberandus omnibus impedimentis, vel herbis latioribus, & ſolidis, atq; virgultis. Deinde quum frequenter exercitatus fuerit, ac multa aratione ſolutus, ſubmotis lapidibus, & glebis vbiq; confractis, ſtercoretur Luna creſcente recenti lætamine. Ab vngulis iumentorum ſummà intentione ſeruetur intactus, præcipuè quoties humeſcit, ne inæquale ſolum reddant mollibus locis impreſſa veſtigia. Vtiliſſimum ſimul & herbę arare, deinde cratire. Nec primo anno rigari nec paſci ante ſecunda fœniſecia, ne herbæ vellantur, obtrituq; hebetentur. ex Plinio.

Quomodo facta prata colantur. CAP. III.

CVLTVS autem pratorum magis curæ, quàm laboris eſt. Primùm ne ſtirpes aut ſpinas, validioriſq; incrementi herbas ineſſe patiamur, atque alias ante hyemem, & per autumnum extirpemus, vt rubos, virgulta, iuncos, alias per ver euellamus, vt intuba, ac ſolſtitiales ſpinas, ac neq; ſuem velimus impaſci, quoniam roſtro ſuffodiat, & ceſpites excitet, neq; pecora maiora, niſi quum ſicciſſimum ſolum eſt, quoniam demergunt vngulas, & atterunt, ſcinduntq; radices herbarum. Tum deinde macriora & pendula loca menſe Februario, Luna creſcente fimo iuuãda ſunt, omneſq; lapides, & ſi qua obiacent falcibus obnoxia colligi debent, ac longius exportari, ſummittiq; pro natura locorum, aut temporius aut ſerius. Sunt etiam quædam prata ſitu vetuſtatis obducta veteri, vel craſſo muſco, quibus mederi ſolent agricolæ ſeminibus de tabulato ſuperiectis, vel ingeſto ſtercore, quorum neutrum tantum prodeſt, quantum ſi cinerem ſæpius ingeras, ea res muſcum enecat. Attamen pigriora ſunt iſta remedia, quum ſit efficaciſſimum de integro locum exarare. Quum herba permaturuerit, tum fœniſecam meſſorem oportet inducere, & deſectam herbam religare, & exportare, deinde locum rigare ſi fuerit facultas aquæ, ſi tamen terra denſior eſt: nam in reſoluta humo non expedit inducere maiorem vim riuorum, priuſquam conſpiſſatum, & herbis colligatum ſit ſolum, quoniam impetus aquarum proluit terram, nudatiſq; radicibus gramina non patitur coaleſcere, propter quod nec pecora quidem oportet teneris adhuc, & ſubſidentibus pratis immittere, ſed quoties herba proſiluerit, falcibus deſecare. Nam pecudes, vt ante dixi, molli ſolo infigunt vngulas, atque interruptas non ſinunt herbarum radices ſerpere, & condenſare. Altero tamen anno minora pecora poſt fœniſecia permittemus admitti, ſi modo ſicci-

tas

tas, & conditio loci patietur. Tertio deinde, quum pratum ſolidius, ac durius erit, poterit etiam maiores recipere pecudes, ſed in totum curandum eſt, vt ſecundum Fauonii exortum, menſe Februario circa idus, immiſtis ſeminibus fœni, macriora loca, & vtiq; celſiora, ſtercorentur: nam editior cliuus præbet etiam ſubiectis alimentum, quum ſuperueniens imber, aut manu riuus perductus, ſuccum ſtercoris in inferiorem partem ſecum trahit, atque ideo ferè prudentes agricolæ etiam in aratis collem magis, quàm vallem ſtercorant, quoniam pluuiæ ſemper pinguiorem materiam in ima deducunt. Ab eo Palladius: Sed ſi prata vetera muſcus obduxerit, abradendus eſt, & ſcalptis eiſdem locis fœni ſpargenda ſunt ſemina, & quod ad necandum muſcum prodeſt, cinis ſæpius ingerendus. Quod ſi ſterilis factus eſt locus carie, incuria, vetuſtate, exaretur, ac de nouo rurſus æquetur. Nam prata ſterilia plerunque arare conueniet. Sed in nouo prato rapa conſerere poſſumus, quorum meſſe finita, cætera quæ dicta ſunt, exequemur. Plinius: Seneſcunt prata, reſtituiq; debent faba in his ſata, vel rapis, vel milio: mox inſequente anno frumento, rurſusque in prata tertio relinqui. Præterea quotiens ſecta ſint, ſicilire, hoc eſt, quæ fœniſeces prætereunt ſecari.

Succiſum fœnum quomodo tractari & condi debeat.
CAP. IIII.

EXACTISSIME Columella docet, quomodo ſuccisum fœnum tractari, & condi debeat. Fœnum antequam inareſcat, optimè demetitur: nam & largius percipitur, & iucundiorem cibum pecudibus præbet. Eſt autem modus in ſiccando, vt neq; peraridum, neque viride colligatur: alterum, quod omnem ſuccum ſi amiſit, ſtramenti vicem obtinet: alterum quod ſi nimium retinuit, in tabulato putreſcit, ac ſæpe, quum concaluit, ignem creat, & incendium, nonnunquam etiam quum fœnum cecidimus imber oppreſſit, quod ſi permaduit, inutile eſt vdum mouere: patiemur igitur ſuperiorem partem ſole ſiccari, tum demum conuertemus, & vtrumq; ſiccatum coarctabimus in ſtriam, atq; ita manipulos vinciemus, nec omnino cunctabimur, quominus ſub tectum congeratur, vel ſi non competit, vt, aut in villam fœnum portetur, aut in manipulos colligatur. Quum igitur ad eum modum ſiccatum erit, in metas extrui conueniet, easque ipſas in anguſtiſſimos vertices exacui: nam ſic defenditur à pluuiis, quæ etſi non erunt, non alienum tamen eſt prędictas metas facere, vt ſi quis humor herbis ineſt, exudet, atq; excoquatur in aceruis. Quapropter prudentes agricolæ, illatum tecto, non ante componunt, quàm per paucos dies congeſtum in ſe concoqui & deferueſcere patiuntur. Plinius verò: Secandi tempus quum ſpica defloreſcere cœperit, atq; roborari, ſecandumq; antequam inareſcat. Cato fœnum, inquit, ne ſerò ſeces, prius quàm ſemen maturum ſit, ſecato. Quidam pridie rigant, vbi ſunt rigua. Noctibus roſcidis ſecari melius. Quædam partes Italiæ poſt meſſem

ſecant. Fuit hoc quoque maioris impendii apud priores, Creticis tantum, transmarinisque cotibus notis, nec niſi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœniſex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ vice imperantes ferro. Sed aquaria protinus viret. Falcium ipſarum duo genera: Italicum breuius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendii, quippe medias cædunt herbas, breuioresque prætereunt. Italus fœniſex dextera vna manu ſecat. Iuſtum eſt vna opera iugerum in die deſecari, alligarique manipulos mille ducentos quaternorum pondo. Sectum verti ad ſolem, nec niſi ſiccum conſtrui oportet. Niſi fuerit hoc obſeruatum diligenter, exhalare matutino nebulam quandam, metasque mox ſole accendi, & conflagrare certum eſt. Rurſus rigari deſecta oportet, vt ſecetur autumnale fœnum, quod vocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno ſecantur, etiam non rigua. Ter verò pleriſque in locis, & poſtea in ipſo pabulo non minus emolumenti eſt, quàm à fœno. Varro: Primum de pratis ſummiſſis, quum herba creſcere deſiit, & æſtibus areſcit, ſubſecari falcibus debet, & quoad perareſcat, furcillis verſari, quum peraruit, de ea manipulos fieri, ac vehi ad villam, tum de pratis ſtipulam raſtellis eradi, atq; addere fœniſiciæ cumulum. Quo facto ſicilienda prata, id eſt, falcibus conſectanda, quæ fœniſecæ præterierunt, ac quaſi tuberoſum reliquerunt campum. A qua ſectione arbitror dictum ſicilire pratum.

De medica. CAP. V.

PABVLORVM genera complura eſſe ſcribit Columella, ſicut medicam, viciam, ſarraginem quoque ordeaceam, & auenam, fœnumgræcum nec minus eruum, & ciceram: nam cætera neq; enumerare, ac minus ſerere dignamur, excepta cytiſo. Sed ex iis, quæ placent, eximia eſt herba medica, quòd quum ſemel ſeritur, decem annis durat, quod per annum deinde rectè quater, interdum etiam ſexies demetitur, quod agrum ſtercorat, quod omne emaciatum armentum ex ea pingueſcit, quod ægrotanti pecori remedium eſt, quòd iugerum eius toto anno tribus equis abunde ſufficit. Plinius: Medica vel in primis dicenda. Tanta dos eius eſt, quum vno ſatu amplius, quàm tricenis annis duret. Vnum de ea, & cytiſo volumen fecit Amphilochus confuſim. Medicam maximè ſequi apes dixit Varro.

Nomen. Græcis μηδικὴ dicitur. Plinius: Medica externa etiam Græciæ, vt à Medis aduecta per bella Perſarum, quæ Darius intulit. Sic nos etiam è Mediæ regionis hortis aduectum citrium, malum medicum dicimus. Latinis medica. Neapolitanis *farfara*.

Dioſcorides ita deſcribit. Medica quum recenter prodiit, foliis & caule trifolio pratenſi ſimilis eſt, procedens verò folia contrahit, caules edens trifolii, & ſiliquas coliculorum intortas, in quibus ſemen lentis magnitudine dependet.

dependet. Id ſiccatum iucundi ſaporis gratia conditaneo ſali admiſcetur. Herba tota pro gramine vtuntur, qui pecora alunt. Ab eo Plinius: Similis eſt trifolio, caule, foliiſque geniculata, quicquid in caule aſſurgit, in folio contrahitur. Ex Hiſpaniis aduecta, nobis inquilina facta eſt. Trifolium pratenſe æmulatur, prolixioribus caulibus, follicum orbiculatum, volutæ figuram exprimens, ſemina geniſtæ.

Iubet Varro, ne in terram nimium aridam, aut variam, ſed temperatam demittas. Plinius. Poſcit ſiccum, ſucciſumq́; vel riguum ſolum. *Solum.*

Medicam diximus nomine ſuo natales ſuos fateri, locumque vbi fœtificat, vocabulum indicat: nam à Medis Græciæ, & Italiæ aduenit. *Cælum.*

Varro. In iugerum vnum, ſi eſt natura temperata terra, ſcribunt opus eſſe medicæ ſeſquimodium, id ſeritur ita, vt ſemen iactatur, quemadmodum ſcilicet quum pabulum, & frumentum ſeritur. Columella: Locum, in quo proximo vere medicam ſaturus es, proſcindito circa calendas Octobris, & eum tota hyeme putreſcere ſinito. Deinde calendis Februarii diligenter iterato, & lapides omnes egerito, glebaſque offringito. Poſtea circa Martium menſem tertiato, & occato. Quum ſic terram ſubegeris, in morem horti areas latas pedum denum, longas pedum quinquagenum facito, vt per ſemitas aqua miniſtrari poſſit, aditusq́; vtraq; parte runcantibus pateat, deinde vetus ſtercus iniicito, atq; ita menſe vltimo Aprilis ſerito tantum, quantum vt ſinguli cyathi ſeminis locum occupent decem pedum longum, & quinque latum, quod vbi feceris ligneis raſtris (id enim multum confert) ſtatim iacta ſemina obruantur, nam celerrimè ſole aduruntur. Poſt ſationem tangi ferro locus non debet, atq; vt dixi, ligneis raſtris ſarriendus, & identidem runcandus eſt, ne alterius generis herba inualidam medicam perimat. Tardius meſſem primam eius facere oportebit, quum iam ſeminum aliquam partem eiecerit. Poſteaquam voles teneram, quum proſilierit, deſeces licet, & iumentis præbeas. Sed inter initia parcius, dum conſueſcant, ne nouitas pabuli noceat: inflat enim & multum creat ſanguinem. Quum ſecueris autem, ſæpius eam rigato: paucos deinde poſt dies, vbi cœperit fruticare omnes alterius generis herbas eruncato. Sic culta, ſexies in anno demeti poterit, & permanebit annis decem. Ab eo Plinius: Solum, in quo ſeratur, elapidatum, purgatumque ſubigitur autumno, mox aratum & occatum, integitur crate iterum, & tertium, quinis diebus interpoſitis, & fimo addito. Ita præparatũ ſeritur menſe Maio, alias pruinis obnoxia. Opus eſt denſitate ſeminis omnia occupari, internaſcenteſq; herbas excludi: id præſtant in iugera modia vicena. Cauendum ne adurat, terraque protinus integi debet. Si ſit humidum ſolum, herboſúmve, vincitur & deſciſcit in pratum. Ideo protinus altitudine vnciali, herbis omnibus liberanda eſt, manu potius quàm ſarculo. Secatur incipiens florere, & quoties defloruit, id ſexies euenit per annos, quum minimum quater. In ſemen matureſcere prohibenda eſt, quia pabulum vtilius eſt vſque *Satio.*

ad trimatum. Verno ſeri debet, liberariq; cæteris herbis, ad trimatum matris ad ſolum radi: ita reliquæ herbæ intereunt ſine ipſius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbæ, remedium vnicum eſt aratio, ſæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad ſatietatem debet, ne deplere ſanguinem neceſſe ſit. Et viridis vtilior eſt, areſcit ſurculosè, ac poſtremo in puluerem inutilem extenuatur. Palladius eadem, quæ Columella recitat. Virgilius vere ſerendam dixit,

Vere fabis ſatio: tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci.

Theophraſtus medicam nimio ſtercore & vrina perire dixit aliorum relatione.

De cythiſo. CAP. VI.

FRVTEX eſt & cythiſus, ab Ariſtomacho Athenienſi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus verò etiam ſuum: ſpondetq; iugero eius annua H-S M M. vel mediocri ſolo reditus. Vtilitas quæ eruo, ſed ocyor ſatietas, perquam modico pingueſcente quadrupede, ita vt iumenta hordeum ſpernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior, ſuper omnia pecorum medicina à morbis omni vſu præſtante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atq; in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet, firmiores celſioresq; infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut ſi aruerit madefactum. Apes quoq; nunquam defore cytiſi pabulo contingente, promittunt Democritus, & Ariſtomachus, nec aliud minoris impendii eſt. Hæc Plinius, quæ ex Columella excepit. Cythiſum in agro eſſe quamplurimum maximè refert, quod gallinis, apibus, capris, bubus quoq;, & omni generi pecudum vtiliſſimus eſt, quod ex eo citò pingueſcit, & lactis plurimū præbet ouibus, tum etiam quod octo menſibus viridi eo pabulo vti, & poſtea arido poſſis. Mulieres quidem ſi lactis inopia premuntur, cythiſum aridum in aquā macerari oportet, & quum tota nocte permaduerit, poſtero die expreſſi ſucci ternas heminas permiſceri modico vino, atque ita potandum dari, ſic & ipſæ valebunt, & pueri abundantia lactis confirmabuntur. Varro è cythiſo bonum fieri mel dixit. Et ſi à Theocriti & Virgilii verſibus ſit maximè celebratus, hodie ferè apud nos abolitus eſt vſus.

Nomen. Græcis κύτισος dicitur. Plinius è loco nomē deſumpſiſſe indicat, dum inquit, Inuentus hic frutex in Cythno inſula, inde tranſlatus eſt in omnes Cycladas, mox in vrbes Græcas. Ego potius Cynthiſæ inſulæ, quæ vna è Cycladibus eſt, nomen ferre dixerim. Qui κύθιλοι in Poëtis legunt, fœcundum fœnum dicunt, quod veneri multum ſeminis miniſtret. Latinis cytiſus.

Theophraſtus hebenum cythiſi modo fruticoſam dicit. Moleſtus eſt iuxta naſcens, alimenti rapina, nam omnia fermè necat, ſed eo valentior halimus eſt, hic enim vel cythiſum ipſum interimit. Dioſcorides: Frutex cytiſus eſt albus

albus in totum, vt rhamnus, ramos ſpargens cubito longiores, in quibus folia fœnugræci, aut loti trifoliæ minora, dorſo medio prominente, ea digitis trita erucam olent, guſtataque cicer ſapiunt. Plinius: Canus aſpectu, breuiterque ſi quis exprimere ſimilitudinem velit, anguſtioris trifolij frutex. Ramuloſa ei folia. Necat alimenti rapina. Galenus, Fruticoſa planta cytiſus eſt, eam altitudinē attingens, ad quam myrtus creſcit. Apud nos viret cytiſus frutice candido, foliis ſingulis pediculis ternis, & ramuloſis, quæ ſi digitis terantur, odorem erucę proximum habent, guſtatuq; cicer recens repręſentat, flore in cacuminibus ſaturatè luteo, pulcherrimoque. Siliquis contortis, ſeminibus paruis, vix ineunte æſtate matureſcentibus.

Columella in apibus vtriuſque cytiſi meminit; ſatiuæ, & ſuæ ſpontis. *Genus.*

Plinius in inſula Cythno naſci dixit: non æſtuum, non frigorum, non grandinum, aut niuis iniuriam expaueſcit. *Cœlum.* Vnde maximè miratur rarum eſſe in Italia. Apud nos frequens obuia, in Neſide inſula, Puteolis, Pauſilipo, maritimis collibus.

Varro rectius in tenui terra ſeri cytiſum dicit, propterea quod non multo *Solum.* indiget ſucco. Columella in quolibet agro, quamuis macerrimo celeriter comprehendere.

Cytiſus ſeritur in terra bene ſubacta tanquam ſemen braſſicæ, inde differtur, & in ſeſquipedem ponitur. Aut etiam de cytiſo duriore virgulæ deplantantur, & ita panguntur in ſerendo. Varro. At Columella: Satio autem cytiſi, vel autumno circa idus Octobris, vel vere fieri poteſt. Quum terram benè ſubegeris, areolas facito, ibiq; velut ocymi ſemen cytiſi autumno ſerito, plantas inde vere diſponito, ita vt inter ſe quoquouerſus quatuor pedum ſpatia diſtent. Si ſemen non habueris, cacumina cytiſorum vere diſponito, & ſtercoratam terram circumaggerato. Si pluuia non inceſſerit, rigato quindecim proximis diebus, ſimul atque nouam frondem agere cœperit, ſarrito, & poſt triennium deinde cædito, & pecori præbeto. Poteſt etiam ante Septembrem ſatis commodè ramis cytiſus ſeri, quoniam facile comprehendit, & iniuriam ſuſtinet. Plinius: Seritur cum hordeo, aut vere, ſemine vt porrum, vel caule autumno ante brumam. Si ſemine, madidum, & ſi deſint imbres, ſatum ſpargitur. Plantæ cubitales ſeruntur ſcrobe pedali. Seritur poſt æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio: demetitur verno æquinoctio, quum florere deſinit, vel pueri, vel anus viliſſima opera. Obiterque inter ordines allium, & cepe ſeri, fertile eſt.

Omnem iniuriam ſine noxa patitur. *Cultus.*

Cytiſo nigra materies ex Theophraſto: & ſpiſſa, & proximè ad ebenum ac- *Materies.* cedere videtur. Ab eo Plinius: Nigricans color cytiſo, quæ proximè accedere ebenum videtur. Alibi autem: Adiicit Hyginius, ne hoſtium quidem, propter nullam gratiam ligni, iniuriam expaueſcit. Sed nos quum nigram cytiſi medullam inuenire quæreremus, fruſtrabamur voto, attamen inueteratis,

caudicemque craſſiſſimum habentibus mediam partem nigram reperimus; in adoleſcente vero nequaquam.

Pabulum. Equo abunde eſt viridis pondo, x v bubus pondo vicena, cæteriſque pecoribus pro portione virium. Aridum ſi dabis, parcius præbeto, quoniam vires maiores habet. Prius aqua macerato, & exemptum paleis permiſceto. Cythiſum quum aridum facere voles, circa menſem Septembrem, vbi ſemen eius grandeſcere incipiet, cædito, paucisque horis, dum flacceſcat, in ſole habero, deinde in vmbra ſiccato, & ita condito. Plinius. Datur animalibus poſt biduum ſemper. Hyeme verò quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia.

De trifolio pratenſi, CAP. VII.

OPTIMAM eſſe in prato trifolij herbam dicit Plinius, omnesq; ab eiuſmodi præſtantia pratenſe trifolium vocant. Idemque trifoliūm inhorreſcere, & folia contra tempeſtatem ſubrigere, quod in omni trifolio obſeruauimus.

Nomen. Græcè τρύφιλλον, Latinè trifolium. Neapolitani *prato*.

Genus. Trifariam diſtinctum à floris colore, quippe purpureum, eſt flore purpureo, album, albicante, & maioribus foliis alterum. Sunt & guttatis, & falcatis ſuperficie foliorum maculis.

Caulem rotundum erigit, cubitalem, ramos exiles, folia per interualla tria, florem in ſummo, radicem longam, & lignoſam habet. Plinius: vtiliſſimum ſimul & herbæ arare, deinde gratire, ſerere florem ex fœnilibus, atq; ex præſepibus fœno dilapſum ſpargere, priuſquam gratiantur. Nec primo anno rigari, & cætera.

De vicia. CAP. VIII.

E Pabulorum genere vicia eſt, authore Columella, atque agrum ſtercorat, in quo ſeratur, nec ipſis agricolis operoſa. Sed oportet vbi viridem viciam deſecueris, aratrum ſubſequatur, & quod falx reliquerit prius, quàm inareſcat, vomis reſcindat, atque obruat. Id enim cedit pro ſtercore: nam ſi radices eius deſecto pabulo relictæ inaruerint, ſuccum omnem ſolo auferent, vimque terræ abſument.

Nomen. Græci βίκιον dicunt, quod ſemen fortaſſe lagenulæ effigiem referat, Latini viciam, vt Varroni placet, à vinciendo, quod item capreolos habeat, vt vitis, quibus ſurſumuerſum ſerpit, ad ſcapum lupini, aliúmve calamum, ad quem vt hæreat, eum ſolet vincire. Itali *veccia*.

Deſcriptio. Cubitali aſſurgit altitudine, foliis aphaces, anguſtioribus tantum, flore piſi, nigricantibus in ſiliquis ſeminibus, vel fuſcis, quorum figura lenticularis. Iunio menſe floribus, & ſeminibus prægnans eſt, humi funditur, & repit. Galenus viciæ ſemini figuram aſſignauit non orbicularē, ſed lenti ſimilem, & fabarum modo longiuſculam.

Plinius

Plinius ſiccitatem ex omnibus, quæ ſeruntur, maximè amare, nec aſpernari vmbroſa. Cato quam minimè herboſis locis ſeri iubet. Calum.

Viciæ duæ ſationes ſunt. Prima quam pabuli cauſa circa æquinoctium autumnale ſerimus, ſeptem modios eius in vnũ iugerum. Secunda qua ſex modios menſe Ianuario, vel etiam ſerius iacimus ſemini progenerando. Vtraque ſatio poteſt cruda terra fieri, ſed melius proſciſſa, idque genus præcipuè non amat rores, quum ſeritur. Itaque poſt ſecundam diei horam, vel tertiam ſpargendum eſt, quum iam omnis humor ſole, ventóve, deterſus eſt, neque amplius proiici debet, quàm quod eodem die poſſit operiri: nam ſi nox inceſſit, quantulocunque humore, priuſquam obruatur, corrumpitur. Obſeruandum erit ne ante quintam, & vigeſimam lunam terræ mandetur. Aliter ſatis ferè limacem nocere comperimus. Hæc Columella. Sed Plinius tria eius ſationis tempora dicit, Circa occaſum Arcturi, vt Decembri menſe paſcat, tunc optimè ſeritur in ſemen. Æquè nanq; fert depaſta. Secunda ſatio menſe Ianuario eſt: nouiſſima Martio, tum ad frondẽ vtiliſſima. Vno ſulco ſata, non ſarritur, non ſtercoratur, nec aliud quàm deoccatur. Ex ſemine eius, ſi lecta matura eſt, palea cæteris præfertur. Vitibus præripit ſuccum, langueſcuntq; ſi in arbuſto ſeratur. Limaces naſcuntur in vicia, mirum in modum erodentes eam. Viciam non proſciſſo ſerere ſine damno, compendium operæ eſt. Serere in iugero temperati ſoli iuſtum eſt tritici modios quinque, viciæ duodecimam partem amplius quàm tritici. Viciam à x x v, ad x x x lunæ diebus ſerendam, ita demũ ſine limacibus fore. Quidam pabuli cauſa ſic ſeri iubent, ſeminis autem vere. Virgilius viciæ tempus ſationis docet. Satio.

Si verò viciamq́, ſeres, vilemq́, faſelum,
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.

De ocymo. CAP. IX.

DIXIMVS ſimplicia pabulorum genera, nunc miſta proſequemur. Erat apud antiquos pabuli genus, quod Cato pabulum vocauit, eoque ſiſtebant aluum bobus: id erat è pabulis, ſegete viridi deſecta, antequam gelaret. Sura Manilius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decẽ, viciæ duos, tantundem & eruiliæ in iugero autumno miſceri & ſeri ſolitos. Melius & auenagræca, cui non cadit ſemen, admiſta. Hoc vocitatum ocymum, boumq; cauſa ſeri ſolitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, à Græco, quod ὠκὼς dicunt. Hæc Plinius. Sed Varro. Ocymum dictum à Græco verbo ὠκέως, quod valet cito. Similiter quoque ocymum in horto. Hoc amplius dictum ocymum quod citat aluum bubus, & ideo iis datur, vt purgentur, id ex pabuli ſegete viride ſectum, antequam gerat ſiliquas.

De farragine. CAP. X.

VARRO, Ex ſegete, vbi ſatu admiſta ordeũ & vicia, & legumina pabuli cauſa viridia, quod, far, & ferro cæſa, farrago dicta, aut quod primũ in farra-

cia ſegete ſeri cœpta. Ea equi, & iumenta cætera verno tempore purgantur, ac ſaginantur. Columella: Farraginem in reſtibili ſtercoratiſſimo loco, & altero ſulco ſerere conuenit. Ea fit optima cum cantherini ordei x modiis iugerum, obſeritur circa æquinoctium autumnale, ſed impendentibus pluuiis, vt conſita rigataque imbribus celeriter prodeat, & confirmetur ante hyemis violentiam: nam frigoribus, quum alia pabula defecerint, ea bubus cæteriſq; pecudibus, optimè deſecta præbetur. Et ſi depaſcere ſæpius voles, vſque in menſem Maiū ſufficit, quod ſi etiam ſemen voles ex ea percipere, à Cal. Martiis pecora depellenda & ab omni noxa defendenda eſt, vt ſit idonea frugibus. Plinius. Farrago ex recrementis farris prædenſa ſeritur, admiſta aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex ordeo. Omnia hæc pabularia: degeneratq; è leguminibus, quæ vocatur cracca: in tantum columbis grata, vt paſtas ea negent fugitiuas illius loci fieri. Palladius: Farrago etiam loco reſtibili ſtercorato ſeritur. Ordei canterini in iugero x ſpargimus circa æquinoctium: & cætera quæ Columella.

F I N I S.

INDEX

INDEX PERSPICVVS

VILLAE LIBRORVM XII: QVI VT PROBA SERIE DIGESTVS EST, ITA ET MAXIME GENERA NOTATU DIGNIORA COMPLECTITUR.

ABDOMINVS, *ſtirpis regiæ, ruri agit* pag. 12, verſ. 31

abies, arbor conifera reſiniferaq; 74,20 *vnde dicta* 74,22 *vti deſcribatur a Theophraſto* 74,28 *quot ſpecierũ ſit* 76,35 *quibus gaudeat locis* 77,12 *quæ aliâ melior* 77,30 *eius ſatio* 78,4 *eius materies* 78,12 *abies admirationis præcipuæ* 79,4 *abies ab Hercule euulſa* 80,15 *abietis reſina* 80,19

ablaqueatio, foſſionis ſpecies 227,22 *quid ſit* 227,23 *ablaqueatio oliueto neceſſaria* 465,29

Abrotonos, femina 620,32

abrotonum quam vim habeat 620,17 *vnde denominetur* 620,21 *quot generum* 621,6 *quale ſolum appetat* 621,8

Abſyrtus Medeæ 447,5

Academiæ Athen. ſitus 9,31

Acdeſtis, qui Atyn adamat 87,11

acer, ſiue aceris, arbor 127,15 *acer operum elegantiâ cedro ſecunda* 128,9

acetaria hiemalia 659,40 *acetariæ herbæ* 653,37. 654,1

acetum cõficiendi modi 572,32 *acetum quid* 572,38 *acetum an aquam habeat* 573,9 *acetum dulce* 573,10 *acetum duplicatum* 573,15 *acetum commentitium ex non vino* 573,21

acharnica rigua 636,16

Acheron inferorum fluuius 134,23

Achillis haſta fraxinea 123,39

Achilles corona oleaginea donatus 440,28

Achillis ſepulcrum 609,23. 614,33

Acilius Sthenelus 5,36

acropolis quid 114,11

acus moſcata 679,7

Adamo protoplaſtæ terræ cultura à Deo mandata 2,7

Adamus in deliciarũ horto poſit⁹ 6,16

Adami pomum 270,8

adoleſcẽtia negligentẽ quem reddit 21,27

Adonis Veneri dilectus 584,37 & 41 *à Marte cæſus* 585,1 *Myrrhæ filius* 654,37 *à Venere lugetur* 737,15 *Adonidis cruor in anemones florẽ mutatus* 612,14 *Adonidis fabula quid denotet* 612,31 *Adonidis hortuli vt pangebantur* 621,19

Adorea dea quæ 845,6

adoreum quid 844,35

ador & adoreum 845,3

ædificiorum ruſticorum ſitus 45,19

ægilops 160,14 *& eius figuratio* 160,15

ægilopis deſcriptio 856,37

ægis quid 95,38 *ægis mellei coloris* 100,28

Ægypti lanificium 4,25

Ægyptia nauigatio 14,13

Ægypti cœlũ, caliginoſum & roſcidum 582,38. 587,39

Ægyptiorum mos in deſignando ſano homine 614,39

Ægyptus qualis terræ 752,28

Ægyptij ſacerdotes capis abſtinuere 787,39
Ælij Spartiani hortus 12,4
ænigmata & gryphi, Latinis ſcirpi & quæſtiones luſoriæ 680,24
æquinoctiũ autumnale 821,10. 846,14
Æſculapij caput lauro redimitũ 114,2
æſtus adurit olivas 474,29
Æthiopes, Rhizophagi dicti 2,34
Æthiopiæ laniferæ arbores 4,21
in Æthiopia melones nobiliſſimi 758,15
Ætolus OEnei filius 494,15
Ætolus paſtor, Staphylinus nomine 494,20
Africa Maſſyli 3,27
Africanus oleas ſevit 448,17
Agamemnonis manu platani conſitæ 12,38. 135,26. 132,7
agaricũ in glandiferis naſcens arboribus 158,13
ager arbuſtis idoneus quis 540,16 *ager bonæ frugis frigora quoque deſiderat* 808.31
agri ſubactio duplicis generis 811,25
agrum bene colere quid 812,12. 817,8
agricolæ felices 8,2 *agricolæ boni viri* 14,24
agricolarum duæ metæ; vtilitas, & voluptas 15,23
agricolæ qui liberi, qui ſervi 21,14
agricultura generi humano perneceſſaria 1,25 *cæteriſq; animalibus* 2,2 *agricultura præfertur mercaturæ* 5,5 & *fœnerationi* 5,6 *agricultura a regibus exculta* 12,13 *agricultura, ars generoſa* 14,36 *ars ingenua* 14,39 *agricultura etiam monachis inter honeſtas artes* 15,8 *agricultura quid* 15,18. 16,8 *agricultura ſub Nili ſimulacro* 16,37
agriculturæ laudes & neceſſitas 1,7 *vtilitas* 1,15.5,1 *voluptas dignitati commiſta* 1,16.6,8. *agriculturæ dignitas* 10,5 *antiquitas* 10,7 *agriculturæ inventores* 16,23 *agriculturæ principia; terra, aqua, anima, ſol* 17,31
agrielæa, & agrippus 449,24
agrioraphanos alius a raphano agria 776,12
Agrippina coniugi venenũ offert 766,8
Aiax a Græcis oleaginea corona donatus 440,28
Aiacis cruor in hyacinthum converſus 606,8
Aiax, regia ſtirpe ſatus 607,20
alaternus, arbor perpetua fronde 108,1
vti depingatur 108,7
Alcibiades Athenienſium dux 13,10
Alexander Magnus perſea arbore ornatus 10,33 *agriculturam docet*, 12,35
Alexander ex India hedera coronatus abit 638,20 & 27 *Alexandri ſtatua apud Coos* 591,10
Alexandro Severo victoriam laurus præmonſtrat 115,24 *laurus mortem prænunciat* 115,35
Alexandrini ſupplices à Romanis pacem rogant 441,20
alica fit ex Zea 848,18 *trium generum* 848,21
alliporrum 802,12
allij hiſtoria 798,3 *allij ſatio* 799,18 *cultus* 800,12 *allij condimentũ* 800,28 *allium cypriũ, ſive vlpicũ* 800,35 *allium punicum* 800,41 *allium Ægyptium* 801,28 *allium anguinum* 801,36 *allium vrſinum* 802,4
Allobij, inter Sarmatas 4,15
Allobiorum veſtes 4,15
alnus, ſylveſtris arbos 142,5 *eiuſq; hiſtoria* 142,11
Alpheus amnis oleaſtris frequens 449,2

altera-

alterationis cauſa; cœlum, alimentum, tempus 837,10
aluearia optima ex ſubere 151,28
alui deiectio braſſica iuuatur 716,10
aluus lapatho exinanitur 744,14
aluz, herba tinctorum 902,4
amamelis 167,3
amaraci umbra 626,19 amaraci appellationes 626,32 amaraci & ſampſuci non eadem ratio 626,37 amaraci deſcriptio 627,8 amaraci cœlū 627,19 ſatio 627,25
Amaracus Cynaræ regis Cypri filius, in ſampſucum verſus 626,25.627,21
amaranthus aut luteus, aut purpureus 609,11 *unde dictus* 609,27 *amaranthus purpureus* 614,29 *amaranthi purpurei nomina* 615,3. *delineatio* 615,11 *ſpecies* 615,16 *cultus* ibid.21
amarum quidque ex ſiccitate redditur 749,9
amaſij quomodo vt redamarētur cognoſcerent 737,2
ambugia, herba intubacea 662,11
aminea vites 499,29
Aminei populi 500,34
ampeloprafon 795,11 *ampelopraſi deſcriptio* 797,31
Amphiaraus fabis primus interdixit 875,21
amuletū horti, aſini caluaria eſt 642,24
amurcæ commentatio 486,19
Amyclenſium ager deuaſtatus 502,31
Amycus Bebrycum rex 117,11 *cuius tumulus lauro tegitur* 117,12 *è qua decerptum quid nauibusq; illatū iurgia ſuſcitat* 117,13
amygdali tractatio 420,15 *amygdali forma* 421,30
amygdalorum differentia 422,31 *ſationes* 424,3 *cultus ratio* 426,12 & 21 *amygdalorum morbi & remedia* 427,26 *amygdalarum conditura* 428,20
anacacabea arbor 168,35
anacacabos loti fructus 168,35
anchuſæ nomen vnde deſcendat 13,10
Androcides ſapientia clarus 561,12
anemones flos 612,13 *ex Adonidis cruore natus* 612,14 *ex Veneris lacrumis ſatus* 612,25 *anemomes florē Ægyptij quando pingant* 612,33 *anemone vnde dicatur* 612,40 *quibus nominibus indigitetur* 613,2 *quot generum ſit* 613,11 *vbi proueniat* 613,38
aneſum, ἄνισον 693,4
anethum vnde nuncupetur 691,40 *anethi deſcriptio* 692,3 *ſatio* ibid. 20
anguria cucumis ſpecies 757,31 *anguria quædam vaſtæ magnitudinis* 758,4 *anguriæ ſatio* 758,6
anguilla quando ſine aquis duret 30,1
anicetum 693,1
anima hominis imperans 21,9
animæ mortuorum in fabis includuntur 875,28. 876,9
animalia poſt plantas nata 2,3 & 5 *animalia venenoſa* 556,7
animantium mutatio 836,15
animum menta recreat 705,7 *item & nepita* ibid.
aniſi vſus 692,30 *ſatio* 693,16
anni non ſemper eadem facies 18,36
annus non tellus fructificat 254,7
anthedonis deſcriptio 386,21
antidoton contra omnia venena 628,20 & 32
antiſcoridon 798,49
Antoninus Pius 12,40 *tiliaceis tabulis faſciatus* 127,10

anularis inſitionis modus 211,20
apes hyacintho gaudent 605,20 *è ſerpillo pabulantur* 621,36 *rumicem refugiunt* 744,10
apum ducis officium 25,4
apibus thymi flores gratiſſimi 623,25
apibus gratiſſima ſatureia 695,18
apibus gratum origanon 698,23 *apibus duplex miniſteriũ præbet papauer* 737,12
aphaca Theophraſti 663,23
aphacæ ſegetalis hiſtoria 887,15
aphrodes 739,5 *aphron* 739,10 *utrũque vnũ idemq; papaueris genus* ibid.
apiaſtrum 633,10 & 16
apij hiſtoria 682,23
apium paluſtre 685,39 *apiũ capitatum* 686,14
Apollini ludi à Theſeo inſtituti 11,5 *Apollini laurus dicata* 13,28
Apollo myriceus vnde cognominatus 121,5 *quare imberbis fingatur* 605,25
apomelis, pyri genus 167,3
Appulus paſtor nymphas irridet 449,6 *in oleaſtrum conuertitur* ibid.
Aprilis Veneri ſacer 389,10
apris medicina hedera 635,37
Apulia plurimum thymi profert 624,21
Apuliæ campi fertiliſſimi 809,20
aqua villæ quæ eligenda 37,37
aquam inueſtigandi ars 37,12
aquarum fugiendarũ ſigna 42,18 *aquarum vitia vt emendentur* 43,15
aqua vino immiſta deprehenditur 570,1 & ſeq.
aquoſum omne in fundo ſidit 566,25
aquifolia arboris nomẽ 107,10 *delineatio* 107,17 *inſitio* ibid. 27 *materies* 107,29
aquifolia 148,35
aquifolia ilex coccifera 149,30
Aquilæ ortus 254,27
Aquila, Veſtinorum vrbs 604,25
Aquilo non omnibus vtilis 255,41
aquus, olim pro acus 107,15
Arabes arbores pro tuguriis habent 3,31
Arabum veſtes 4,14
Arabes annua thuris vectigalia pendunt 6,1
Arachoſij populi vnde agriculturã didicerint 12,36
Aracis fluuij accolæ plantarum fructus ad cibum reponere 2,21
aracus, lentis vitium 884,33
arare, & bene arare 465,10
aratio 811,24 *iuxta terræ qualitates exercenda* 811,32 *aratio prima, quæ ante ſationem* 811,26 *ſecunda* 811,40 *tertia* 812,1 *aratio quarta, quæ ſementis tempore* 812,1
arationũ vocabula declarata 812,14
arationis ratio exactior per Columellam 813,11 *arationis inuentor* 814,27 *arationis regulæ* 815,25
aratrum remoratur vlmus 539,39
aratri inuentores 814,31
aratrum ex qua materia fiat 815,11
arbor quid 65,18 *arbor paradiſi* 170,34 *arbor arbori vt copuletur* 219,16 *arbor ſterilis vt fructum ferat* 253,1 *arbor vt copioſiorem fructum reddat* 253,8 *ne flores aut folia abiiciat* 253,9 *ne fructũ amittat* 253,12 *arbor vt à vitiis & vermib. vindicetur* 253,24
arboris cultura perpetua 542,32
arbori vt maritentur vites 543,5
arbores terra antiquiores Sardis 2,8
arbores & cibos & habitacula præbẽt 3,15 *itẽ & veſtes* 4,10 *arbores laniferæ* 4,17 *arbores cæduæ aut reſiniferæ aut nõ reſiniferæ* 62,12 *arbores pomiferæ*

fera aut virentes aut frondē remittētes 147, 28 *arbores pomiferæ ſylueſtres* 164, 35 *arbores arbuſtiuæ quæ ſint* 539, 1 & 11
arborum herbarumq́; fructibus animalia veſcuntur & victitant, 2, 1 & 39 *arborum vſus ex Cicerone* 4, 34 *arborum vectigalia* 5, 41. 6, 1 *arborum ſylueſtrium genitura, natura, morbi, phyſiognomonia* 65, 37 *arborum peculiares morbi* 238, 37 *arborum corruptiones violentæ* 245, 35 *arborum pomiferarum remedia* 252, 28 *arborum plantandarū ratio* 541, 1
arbuſtiuæ arboris formatio 542, 1
arbuſtiua vitis vide *vitis arbuſtiua*
arbuſtum veterū 537, 21 *arbuſti commoda* 538, 1 & d. *arbuſtū fundo ſuburbano conuenit* 538, 14 *arbuſtum quid* 538, 29 *arbuſto quæ terra accommoda* 540, 16 *arbuſtum denſum commendabile; ſenio confectum, inuenuſtum* 546, 4 *arbuſtū Gallicum* 546, 31 *arbuſtum Italicum* 547, 3
arbuti, arboris ſylueſtris tractatio 166, 16
arbutus & vnedo diuerſæ 166, 26
arbutus, arbor: arbutum, fructus 166 38
arbuti deſcriptio 167, 10 *arbuti materies* 168, 14 *arbuti pomorum condimentum* 168, 17
Arcades Balanophagi vocati 2, 36. 152 32 *Arcades primi ex terra homines* 152, 24 *ante lunam & aſtra* ibid. 25. & 3, 37
Arcadia ſatureiam & origanum non fert 624, 9
Archelaus 13, 3
arena humida muſtū conſeruat 569, 13
argilla alba multum vaporis flatusq́; continet 454, 17
argilla ſterilis 817, 3 *alijs admixta fertilitatem iuuat* ibid.
Argippæi ſub arboribus incubant 3, 25
Arginorum cibus 2, 28
Argus oleæ Io alligat 448, 17
Aricina vallis 719, 33
arietum cornua contuſa aſparagum pariunt 731, 23
Arimphæorum alimentum 2, 31
Arimphæi Aſiæ populi in nemoribus degunt 3, 27
arinca Homeri 848, 30
Ariſteus Apollinis filius 13, 19. 440, 5 *deus* 13, 20 *oleæ inuentor* 440, 6
armoraciæ hiſtoria 776, 1
Artaxerxes Sidonem obſidet 441, 15
Artemiſia regina 13, 12
artemiſiæ nomen vnde 13, 13
artes omnes agriculturæ famulantur 1, 18
ars humana vrbes ædificat 10, 14
artis & naturæ diſcrepantia 249, 12
artes lucubrationibus perdiſcuntur 438, 23
arti natura ſuccedit 555, 19
articulatio vitium morbus 557, 14 *tribus de cauſis accidit* 557, 27
arui ſtercoratio 816, 32
Arulæ apud Campanos 541, 34
ari tractatus 785, 32 *arus cibo idoneus* 785, 34 *ari deſcriptio* 786, 18 *arus arte vt pertractetur* 787, 1
arundo ſacchariſera 902, 14
aſcalonia capa 792, 16
Aſia Arimphæi 3, 27
aſia, frumenti genus 844, 13
aſini claua; liliis probrum 590, 33 *aſini caluaria alexicacō hortorum* 642, 24 *aſinus Priapo lætabilis victima* 642, 14 *Libero patri aſſignatur* 680, 27 *aſinus cur Baccho aſſignatus* 746, 11

aſparagus Gallica ſatiua 672,15
aſparagi percunctatio 727,12 *aſparagi condiendi ratio* 727,23 *aſparagi genera* 728,19 *eorumq́ deſcriptio* 728,27 *locus & ſatio* 729,1 & 13 *qua arte aſparagi producatur* 731,23
aſphaltion 628,18 & 19 *quare ita nominatum* 628,22
Aſſyria ſtella 564,19
Aſtomi, Indiæ gens, ſolo odore viuunt 2,24
Aſtomorum veſtimenta 4,13
aſtrion, inter intubacea 675,17
aſtrologia non inutilis ruricolis 254,1
atabulus Apuliæ ventus 475,9
Athenæ unde nomen traxerint 438,32. 439,2,22
Athenis in arcem vix capra admiſſa 475,29
Athenienſes oleam primi coluere 439,41 *magno in honore habuerunt oleam* 440,17. 442,11
Athenienſium alimenta 2,28 *Athenienſium ludi* 11,15 *Athenienſium terra à Neptuno inũdata* 439,32 *Athenienſium celebritas* εἰρεσιώνη *dicta* 442,27
athletæ oleo ſe perungunt 444,14
atinia, vlmi genus 138,25. 139,4
Atlantis horti 257,27
Atlas mons 4,28. 257,23
Atlas nouus in agricultura 1,24
atraplexum veteribus, quod modo atriplex 740,6
atriplex in cibum uti veniat 739,34 *atriplicis nomen* 739,41 *atriplicis genera* 740,8 *delineatio* 740,12 *ſatio* ibid. 32
Attali regis horti 9,33
Attalus Aſiæ rex 13,3
Atticus ager 439,3 & 38
Attico in ſolo fructus præter thymum omnes dulces 623,39
Atys fabula 86,30. 87,3,8
aucupii voluptas 7,35
auellanæ deſcriptio 428,34
auena, ordei vitium 856,29 *eiusq́ hiſtoria* ibid.
aues ne vuas attingant 562,2 *aues vt caſtigentur* 801,40 *quo medio ab frumentis prohibeantur* 826,19
auium modulatio, non minima delectatio 7,27
Auguſtus lactuca conſeruatus 654,13
aurea mala 267,29
aurelia quid 609,35
aurum habere præclarum non eſt, ſed iis qui aurum habent imperare 12,22
auri apyri vnguentum 609,22. 610,8
Auſter omnibus infeſtus 256,1. *præcipue florentibus arboribus* ibid.
auſtrini flatus frumẽtis damnoſi 808,32
autumnus & ver ſeſe imitantur 464,40
autumnus calorem retinet ex priſtinis ſolibus 464,41
autumnalis aëris qualitas non diſſimilis vernæ 547,39
axes querni cum æſculeis non miſcendi 155,37
azadarat arbor 170,29 *azadarat qui ſeratur* 170,41

B

Babylonico agro Iaſme vulgaris 598,25
baccæ olearum ne abiiciantur 473,28
baccharis, faſcini depulſoria 631,21 *ſomni conciliatrix* 631,24 *baccharis etiam* πάγχαες *cur vocata* 631,32 *baccharis vti deſcribatur* 631,37 *quo ſolo proueniat* 632,5
Bacchus cur inter deos numeretur 3,23

aquam

aquam vino primum miſcuit 494,17 Bacchus ſemper iuuenis 494,24 vini repertor 494, 26 & 28 Bacchus in Græciam vitem transfert 494,33 Baccho prior Noe vitem coluit 495, 28 Bacchus Limnæus, a Limnis 495, 31 Bacchus inſanus, ab effectu 496, 2 & cornutus depictus ibid. Bacchus ναρθηκοφόρος 680,30 Baccho aſſignata ferula, hedera, picea 13, 32 Baccho cur ſacra hedera vide in hedera. Baccho hircus immolatur 494, 30 ſmilax dicatur 618, 28 aſinus aſſignatus 746,11 Baccho ferula dicata 746 12 Baccho cur cornua appoſita 814, 29

Bœotii ilicis ſimiles 149,24

Balanophagorum nominis origo 2,36

Balſami tributum 6,3

Barolum Apuliæ 600,10

Baſan quercus 155,13

baſilicon, herba 701,22

batis ſeu crithmos 671,25. 672,7

batuere, idem quod cædere 106,21

beatior vita ruſticâ nulla 10,24

bellis inter coronarios flores nomen 610, 20 ſpecies ibid. 23 deſcriptio 610,27 ſolum 610, 40 cultus 611,1

beneuolentia obſequẽtes parit operas 21,30

Berecynthius, Phrygiæ mons 111,18 buxo abundat ibid.

Beroë anus 495,1

beſtiolæ horto innaſcentes 649,6

betæ commentatio 724, 10 betæ conditura 724, 23 betæ genera 725, 3 & delineatio 725,20 betæ ſatio 726, 7 betæ radix allii extinguit odorem 798,6

betici, molles Cynici 724,27

betizare, pro languere & effœminari 724,30

betula, arbor 106,17 betulæ arboris materies ad quẽ vſum adhibeatur 106,34

Biges Atheniẽſis, aratri inuentor 814,13

bipennula, herba 669,31

Bulingua, lauri ſpecies 120,5

Bithyni vt arboribus vitem maritare ſoleant 544,8

bitumen ex arbore betula 106,41

blattas necandi experimenta 651,8

blichon, blechon, βλήχων 704,26

bliti denominatio 741,7 ſpecies 741,10 ac ſatio ibid. 23 bliti hiſtoria 741,40

Boarmia cur Minerua nuncupata 815,6

Bœotorum cyathi 76,41

boleti, fungorum ſpecies 765, 40. 766,7

bombyces vnde & vbi naſcantur 4,30

Bona dea myrtum refugit 389,12

bono viro indecens non eſt agricultura opus 10,18

boni viri ex agro ſolum requiſiti 14,29

bonos viros eſſe agricolas 14,24

bonus vir Catoni quis 14,33

Boreas, Celtarum rex 81,37

Boreæ Zelotypia in Pana 86,19

Boreas Hyacinthũ extinguit 606,23

borrago vetus 671,1

Boſmoris oryza religioſa 855,36

botryones albi nigriq́; ex eadem vite 553, 15

boues frondium faſciculis paſcuntur hyeme 2,7 boũ cibus, glans 3,12 boum cornua num ſeminibus ſuam vim admittant 876,18

Brachmanes ſacerdotes 3,29

brance Gallorum 845,16

braſſica viti inimica 562, 9. 698, 25. 715,21 braſſicæ, herbæ eſcariæ, hiſtoria 715,9 braſſicæ genera 717,4 braſſica qualem cœli ſtatum toleret 720,37

quali ſolo gaudeat 721,1

ſbr.aſſicæ conſitio 721,10 *braſſicæ cultura* 723, 4 *apparatus artificioſus* ibid. 36 *de braſſica quæ dixerit Theophraſtus, Plinius raphano aſſignauit* 771,6
brenthis Cypriorum lactuca 655,12
brionia 731,40.732,6
Briza Macedonum 842,27
bromos, vel bromios 856,34 *bromos ſylueſtris* 857,5 *bromos fertilis* 857,9 *bromi tractatus* 858,34
bruma nonnunquam vitem comprehendere 547,31 *bruma vitis non putanda* 547,33
bruſcum acerinum 128,10
brya ſylueſtris 121,17
bubulæ carnes breui vt coquantur 171,36 *bubula lingua* 670,35
bubulci arantis regulæ 815,36.816,8
Budia cur Pallas appellata 815,7
bugloſſon, bugloſſa 670,21
bulbi è genere cartilagineo 802,27 *bulbi nil proſunt niſi neruus adſit* 802,33 *bulborum conditura* 802,29 *bulborum ollam deuoraſſe: prouerb.* 802,39 *bulborum apparatus* 802,40 *bulborum genera* 803,16 *bulbos ſerendi ratio & ars* 804,21 & 28 *bulbos quærere, prouerb.* 802,38
bumamma Varronis 498,18
bumaſti 498,15,20 & 24
bumelia quid 122,32 & 37
buniadis materia & tractatio 781,20
buphthalmos 611,15, & 30
Buxentum, Italiæ oppidum 12,9 *a buxo deſumpſit nomen* 110,27
buxus, arbor ſilueſtris 110,22 *ſiluis erepta* ibid. 23 *triplici genere* 110,31 *quibus locis vigeat* 111 4 *quomodo ſeratur* 111,22 *quam producat materiem* ibid. 34
Buzygia familia 815,4

C

CAchryllii efficacia 685,16 *cachryllii ſignificatum* 685,19
cachrys quid 76,30. 158,5.159,14
Caduſiorum cibi 2,27
cadenda vbi & quando materies 67,13
cælum cum terra maritatur 16,10 & 19 *cæli electio pro villa comparanda* 28,5 *cæli vitia emendandi ratio* 30,26 *cælum frumentis habile* 808,9 *cælum à cælo differt* 809,1
Cælum Saturni genitor 809,13
cepa ſuſpenſa floret 704,5 *cepæ hiſtoria* 787,31 *cepæ genere differunt* 789,26 *cepas producendi ratio* 791,1 & deinceps *incorruptas ſeruandi modus* 792,13 *cepæ aſcalonia* 792,17 *cepa Paleſtina* 792,20 *cepa fiſſilis* 793,19 *vti ſeri debeat* 793,26 *cepæ conditura* 800,28
cærephillum, cærefolium 668,33
Cæſaris imago lauro coronata 10,36 *Cæſaris triumphus Gallicus* 11,4 *Cæſaris ſtella* 564,19 *Cæſarum progenies ſub Nerone defecit* 115,34
C. Seruilius Hala 12,15
calabricis hiſtoria 174,30
calamintæ, pulegii genus 704,38 *calamintæ hiſtoria* 706,40
calculos pellendi remedium 687,21
callidiorem ſinapi eſſe 709,9
calor digeſtionis autor 877,16
caltha flos 611,5 *eius nomina* 611,14 *deſcriptio* 611,23 *caltha duplex, ſatiua & ſylueſtris* 612,7 *caltha cultus* 612,9
campæ, erucæ 649,20
Campaniæ ſolum felix 640,33 *Campa-*

niæ

nia campus 846,1
campi Eliſii 4,9
cancri fluuiatiles, ſiue πάγουροι, arborum fructus à lapſu præſeruant 253,16 & 25 cancri ſata & arbores à quibuscunque beſtiis ſeruant illæſa 653,31
Canicula ortus vbertatem quando prædicat 254,11
Canis æſtum vmbra arborum leniunt 7,8 Canis occaſus 824,31 Canis ortus 827,15
Canopus gubernator 629,25
cantharis in tritico naſcẽs 823,40 cantharis frumenta erodens 825,24 vt prohibeatur ibid. 25
capitis dolores leuat pulegiũ 703,41. 704,1 capitis dolor ex ferulæ caulium eſu 746,1
Cappadocũ Magi Pyrethi appellati 121,12
capparis vſus & deſcriptio 672,33 capparis genera quæ vitanda 673,25 capparis ſatio 674,7
capræ fraxineis frondibus nutriũtur 3,11 capra hominibus diuq; inuiſa 473,25 capra nouella ſata carpendo corrumpit 475,19 eius ſaliua fructui venenũ 475,21 capra vnde nomen ſortita 475,23 capra Mineruæ immolatur (642,22
capreolus quid 504,4
capreoli cur vitibus dati 538,35
caprifici hiſtoria 171,6 caprificus alba & nigra 172,16 bifera & trifera 172,20 caprificus nullis obnoxia vitiis 173,3
caprinum pecus quibus maximè paſcatur 108,11 caprino morſu infecta vti emendentur 475,31
Caprotinæ Romanorum 171,23
caraba, arbor 165,7
carbones optimi 159,1
cardiacæ ſyncope remediũ naſturtiũ 667 20
cardui origo 732,14 cardui ſylueſtris delineatio 732,34 ſpecies duæ 733,13 cardui efficacia 732,20
carduus ſatiuus, altilis, aut hortenſis 733,25 carduus ſylueſtris, ſclarea nuncupatur 811,18
caria quid 106,25
caritatis euenturæ præſagia 254,1
Carmani palmis aluntur 2,30
caro incorrupta æſtate corianno ſeruatur 707,29
carpinum, è genere aceris 127,11 & 29 carpinus ab acere diſtat 128,31 carpinus, Græcis ζυγία 128,33 carpini materies 129,10
carpophyllos, lauri genus 120,22
Carthaginenſes à Scipione pacem deprecantur 441,17
Carthago Hiſpaniæ 587,36
cartilagineum genus quid 748,24
caryophylli 599,4 vnde dicti 599,5,14 deſcribuntur 599,26 quotuplices 599 33 quo cœlo gaudeant 600,12 quo ſolo 600,14 caryophyllorum ſatio 600,16 cultus 600,28 ars 600,32 (455,32
Caſſianus ager olei quã frumenti feracior
Caſtana Magneſiæ oppidum 433,24
caſtanearum enarratio 433,14 genera 434,9 caſtanearum plantatio 435,7 conditura 437,1
caſtitatis & ſterilitatis ſymbolũ ſalix 143 25 caſtitatẽ oleæ præſulẽ eſſe 438,22
caſula tam veterum quàm noſtrorum populorum 3,21 & d.
Catiuulcus taxo ſe exanimauit 109,23
Catonis ſpectaculum in theatro 449,16
caupones caſeum & nuces cur apponant 568,28 (26
cauſidicis abſq; artibus felices vrbes 14,
cauſa cæca complurium 876,35

Cecrops Athenienſium rex 439,23
Cedros inſula 12,7
cedrium Syris quid 95,6
cedrus magna 71,1
cedri minores 73,19 *vt à maioribus differant* 73,22 *quot generum ſint* 73,24 *earundem deſcriptiones* 73,31 *quale ſolum quærant* 74,17
celaſtrus Theophraſti 119,36
cella vinaria 53,22 *cella olearia eiuſq; torcular* 55,26
celtis Afrorum, arbor 168,39
Cepheus amnis 601,6
Cephiſus & Melas, fluuii Bœotiæ 552,35
cerasbalon, ſeminis genus 876,21
ceraſi hiſtoria 357,7 *ceraſi ſpecies* 358, 21 *ceraſi cultus & inſitio* 360,9 & 14 *ceraſi morbi & remedia* 379,23 *ceraſorum conditura* 379,38
ceraſus pumila 380,6
Ceraſus, Ponti ciuitas 12,10
ceratitis, papauerea ſpecies 738,41
cera Tyrrhenica 106,12
ceraunia Ionum 165,17
Ceres terra appellata 10,15 *Ceres inter deas cur relata* 13,22 *Ceres, ſiue Geres* 16,27 *Ceres dea frugum* 807,17 *Saturni & Opis filia* 807,18 *vnde nomen indepta* 807,20 *Cereris ſacra* 807,37 *Ceres Siculi Siciliæ regis vxor* 808,3 *Ceres aratri & ferramentorum ruſticorum inuentrix* 814,39 *ante Cererem frumenti vſum mortalibus innotuiſſe* 815,9
cereuiſia Germanorum 731,37
cerrus roboris ſpecies 160,12 *cerri materies* 160,35 *celeriter marceſcit* 161,6
ceruis phalangium exitiale, ceruis ſalutare 635,35 (*ualeſcit* 443,25
ceruus agrotãs, oleæ ramis manſis con-
chærephyllon, chærefolium 668,21
chamæceraſus 380,17
chamædaphne 618,2 & 10
chamæleon animal innoxium 171,37
circa caprificos ferum ibid.
chamæplatanus 132,19
Charion, Chremili ſeruus 14,30
Charites, Eteoclis filiæ 80,25. 82,11
chenoſiris Ægyptiorum 635,3
Chii primò vitem colere diſcunt 494,31
chondrilla, ex intubaceis 662,36 *eius deſcriptio* 663,5
Chremilus, vir iuſtus 14,30
chreſton, ex intubi genere 662,10
Chriſti gratia trans Tyberim Romæ per oleam indicata 446,24
cibi potusq; varii variarum gentium 2, 5 & d. *cibus nomen quibuſdam populis indidit* 2,32 *cibus pinguis ſiccis corporibus conueniens* 810,1
cicera, legumen 884,2
cicerbita Columellæ 665,20
cicerculæ hiſtoria 883,12
ciceris hiſtoria 880,20
Ciceronis exilium 9,27 *Ciceronis academia* 9,40 *Cicero lux doctrinarum altera* 3.3,18
Cicerones, à cicere 869,10
cichorium Ægyptium 660,14 *cichorium, intubus ſilueſtris* 662,9 *cichorium, duûm generum* 662,13 *cichorium, ſeu chondrilla* 663,1
cicla vnde denocetur 724,40. 725,1
ciconia auſtris ſe non committit 29,40 *ciconia noctuas platani foliis abigunt* 130,35 *item & veſpertiliones* 131,1 *ciconia origano aduerſum venenoſa munitur animalia* 698,27
Cimon academiam exornat 9,31
cinara, ſeu carduus hortenſis 733,25 *cinara vt in cibũ veniat* 733,30. 734,3 *cinaræ nuncupatio* 734,6 *deſcriptio* 734

734,27 *cinara genera* 735,12 *ſatio* 735,32 *cultus* 736,13
Cineſias poeta Graecus 127,7
Circe, ſolis filia 13,24
circos, accipitris genus 655,25
Cithonia feſta 606,22
citrago 633,17 *à meliſſophyllo diſtincta* ibid. 25
citreolus modernus, veterum cucumis 751,23
citrus, citrius, citreum 259,28
Citius puer ſaltans 636,1
ciuica corona 152,36
ciuitates in Iouis tutela 153,2
claua, an idem quod talea 189,15
clauicula vitium 538,36
clauum olea patitur 474,15
Clearcus Heracleota, Ponti tyrannus 259,4
clematis daphnoides 617,37 *eius nomina* 618,1 *deſcriptio* 618,11 *ſolum* ibi. 20
Cloriades 845,5
Cloris nympha 582,9
Clymenus rex 13,9
clymenus vnde nomen indipiſcatur 13,9
cœna naſturtio inchoatur 667,6
ex Cocco tributum qui ſoluant 6,4
Codiculi qui ſint 538,36
cognomina ex arboribus impoſita 11,34
Co, inſula bombycibus clara 4,30
coitum ſtimulat ſatureia 696,25
collimida quid 451,12
color hyacinthinus 605,40 *ianthinus* 606,2 *coloſſinus* 617,32
columba ægrotans lauro ſibi medetur 113,28
Columella notatur 460,4 *Columellæ & Plinii conciliatio* 837,21
colytea arbor 108,30 *eius natura & qualitas* ibid. 33
comitialis morbus 692,38
Commodus Imp. 14,17
concordia per malum punicum demonſtraito 397,33
condimentaria herba 682,22
conditiua mala quæ Varroni 450,17
confinem vicini fundum olea refugit 463,35
Conilos, herbæ cunilæ inuentor 699,17
coniuratorum nomina in tabulis tiliaceis ſcribi ſolita 125,23
Conſtantinopolitani climatis frigus maximum 722,23
continuatione naturæ qualitates mutari 840,33
contrariorum appetentia & in terra & in ſeminibus 819,13
conuiuantium corona 11,26 & 27
conuoluolus ne fiat in vinea 561,6
conuoluolus, herba 591,26
corianni enarratio 707,28 *corianni ſatio & cultus* 708,10
Cornelius Cethegus muſtum rutatum populo dedit 710,19
cornu ceruinum, herba 675,19
corollaria 580,24
corollarum vſus & inuentores 580,17
corona laurea 10,36 *myrtea* 11,3 *citrea* 11,4 *Deliaca* 11,6 *oleaginea* 11,10.12,15 *pinea* 11,16 *corona ex apio* 11,17 *ex lauro, & hedera* 11,18 *frondea* 11,26 *corona hederacea* 11,27 *corona roſacea* 11,28 *corona ex philyra* 11,31 *corona pinea apud Iſthmos* 87,39 *corona iligna poſtponitur ei quæ ex eſculo ſit* 147,32. 152,33 *oleaginea* 440,18. 580,28 *obſidionalis* 580,29 *ciuica* 580,31 *myrtea* 580,34 *nardina* 580,38
coronæ inuentum 580,26
coronæ myrtinæ 389,39 *corona vnde dicta* 580,20 *corona ludicra & puellares*

580,39 *corona ὑποθυμίδες* 581,17
Corona occaſus 820,20
coronamentis cur flores inſerti 581,14
coronarum ſola varietate placentium duo genera 581,18
coronopus, intubacea herba 675,10
corpus hominis vt inſtrumentum 21,10
corporis vita, animæ idolum 601,12
corruda aſparagi genus incultũ 727,33
corruda ſylueſtris aſparagus 728,18
cortex vitis pars vitalis 548,16
corticis ablatio 247,8
corylum vitis odit 562,22
corymbe, corymbion 616,3 & 5
corymbia 636,3 & 16 *corymbia & corymbiferulæ* 745,39
coſinoſandalos, Hermionẽſiũ flos 606,20
cotinos, & cotinodis 449,21,23 (22
Cotinuſa Hiſpaniæ vnde deuocata 449,
cotinus, ſiue oleaſter 12,6
Cotinuſa inſula 12,6
cotoneorum malorum hiſtoria 270,20
coturnicibus veratrum noxium 388,2. *myrtus ſalubris* ibid.
crambidion Varronis 771,25
crambus, vuarum morbus 558,12
Crana Arcadiæ 77,13
crapulam ſedat braſſica 715,38. 716,11 *crapula quid* 716,19 *a temulentia diuerſa* 716,20
craſſiuenium, aceris genus 127,25
Creta cupreſſo abundat 83,15 *Creta ſcaturiginoſa & vliginoſa* 454,33
crethmos Plinii 672,14
crithmi ſeu batis hiſtoria 671,25
Crocus iuuenis 603,17. 618,26 & 31
crocus 603,4 *croci nomẽ* 603,24 *deſcriptio* 603,28 *genera* 604,1 *cœlũ* 604,10 *ſatio* 604,27 *croci conditura* 605,1 *croci odor, quotidie acrior* 605,5
croci probatio 605,9
Crœſus Lampſacenis vt pinum ſe eos exciſurum interminatus 88,8
crotona, oleæ infeſta 442,12
cucumer annuam non ſentit naturam 755,7
cucumerarii ingreſſus 748,22
cucumerem præcoquem vt habeas 753,23
cucumerẽ toto anno vt habeas 754,10
cucumeres aquæ amantes 753,10 *cucumeres oleum odere* 753,10 & 21 *vti maneant illæſi* 757,23
cucumerũ ſatio 751,35 *cultus* 752,37
cucumerum artificioſa aliquot experimenta 753,23 & dein. *cucumerum conditura* 757,13
cucumeribus ſolum cõueniens 751,28
cucumis in cibum vti veniat 748,33
cucumis hiſtoria 748,29 *cucumis tonitru conuertitur* ibi. 30 *cucumis & cucumer vnde nuncupatus* 749,16
cucumis ſatiui deſcriptio 750,16 *cucumis humidus frigidusq;* 750,20 *cucumis ſilueſtris* 751,1 *aſininus* 751,8
cucurbitarum ſationes 761,37 *ars* 762,25 *conditura* 763,31
culices vnde gignantur 565,37. 566,16 *culices ne oleribus noceant* 650,35. 651,1
culminia bacca 452,8
culminiana olea 451,41
cultus terræ neceſſarius 223,12 *cultus terræ vtilis* 223,26
cuminum, herba condimentaria 693,38 *cumini genera* 694,9 *delineatio* ibi. 16 *ſatio & morbi* 695,1 & 9
cunilæ duo genera 695,32 *cunila quando ſeratur* 697,20 & *quomodo colatur* ibid. *cunila quibuſdam origanos* 699,12, & 16
Cupidinis delineatio 584,33

Cupreſſus

cupreſſus Plutoni conſecratur 13,32 *cupreſſus vnde originem traxerit* 80,37 81,3 *Diti ob ſuā naturā ſacra* 81,7 & 20 *in cœmiteriis ſeritur* 81,21 *etiā in patibulo* ibi. *eiuſdē varius vſus* 81,20 *cupreſſus feralis & luctuoſa* 81,20 & 37 *cupreſſus quid Veſpaſiano portenderit* 81,40 *mortis oſtentum Imp. Seuero* 82,3 *inimica viti* 82,6 *cupreſſi nomina* 82,10 *deſcriptio* ibid. 18 *genera* 83,9 *cœlum* 83,15 *ſatio* 83,41 *inſitio* 85,14 *materies* 85,19 *cupreſſi reſina* 86,9 *cupreſſus Cretica, ſeu Sabina* 120,30
cupreſſum odit vitis 562,25
cupreſſorū ſilua quæſtuoſiſſima 5,33
cyanus flos 614,1 *blaptiſecula ruribus* 614,9 *delineatur* ibid. 14 *hortenſis & erraticus* 614,20
cyathi Bœotici 76,41
Cybeles currui leones adiuncti 13,25. 223,22 *Cybeli pinus ſacra* 13,33 *Cybele deûm mater* 86,26 *turrita vnde cognominata* 87,14
cyclaminus 617,4 *in omnibus domibus ſeruanda* 617,6 *vnde nominetur* 617,12 *cyclamini deſcriptio* 617,24 *folium* 617,35
Cyclopum cibi, fructus ſponte prouenientes 2,18
cydoniorum inſitio 273,5
Cyllenum promontorium 77,21
Cymeſiorum terra a rege exculta 12,37
Cynæ arboris frondes veſtium vice Arabibus 4,14
Cynea legati facetè dictū in auſteriorem vini guſtum 538,11
Cypariſſa ciuitas 12,10
Cypariſſæ Boreæ filia amiſſa 81,37
Cypariſſæ, ignes prodigioſi 82,14
Cypariſſus, Telephi filius 80,29 *eius hiſtoria poetica* ibid.
Cyrenaicus ſuccus 555,13 *Cyrenaicum lac* 555,13
Cyrenei horti 9,33
Cyrene nympha 13,19 *eius filius Ariſteus* ibid.
Cyri Perſarum regis ſolertia 12,14
Cyſſos adoleſcens in hederam conuerſus 634,15
cythiſi fruticis hiſtoria 910,13

D

Dactyli inter vites numerantur 499,17 *vnde dicantur* 499,20
dæmones laurum oderunt 113,33
Daphne, Aſiæ vrbs, Daphnitis & Daphiuſa 12,11
Daphne, palatium Romæ 114,8
daphnitis, è lauri genere 120,22
Darius Perſarum rex 10,33
Dauid Palaſtinum gigantem interficit 12,4
decacuminatio 248,9
decuſſis quid. 197,12
defectus emendatur ſupplemento 810,2
defrutum coquendi ratio 570,26
deliratio vnde deuocetur 822,28
Delphica platanus a quo conſita 12,38
Delphica laurus Apollini dicata 115,9
Delphicum templum è lauri ramulis 115,3
Delum appulit Theſeus 11,5
Democritus Abderites philoſ. 9,35 *Democritus, agricolarum ſapientiſſimus, terram cœlo maritat* 16,19
Demoſthenes plus olei quàm vini abſumpſit 438,27
dendrogalenum vinum quoddam Bithyniæ 497,26
denſiora frigori obnoxia 474,26
dens leonis 664,4 & 21
dentium remedium 676,4

deorum ſimulacra ex ſubere primum cõ fecta 151,26 *deis ex palma* 151,27
deorum corona 609, 18 & 28
Deucalion 494,11
Deus tertia die pomiferum lignũ, ſexta produxit animalia 2, 4 *Deus primo homini deliciarum hortum deſtinauit* 6,16 *Deus incrementũ dat* 6,23
deuteria an vina dicenda 565,38 *deuteriarum tria genera* 565,40
Diana nemorum dea 68,35
Dianæ Epheſiæ ſimulacrum an vitigineum, an vero ex ebeno 579,6
dictator creatur Cincinnatus in agris degens 12,23
Didymi error 553,21
dies felicibus operibus apti 18,20
dij agreſtes 8,16
diligentiæ inimiciſſimum vinum 22, 39
diminuta, vere increſcunt 796,15
Diocletianus ruri agit 8,1 *Diocletianus in agris conſeneſcit* 12,26 *oleta manibus ſuis conſita imperio præfert* 12, 29
Diogenes Cynicus 153,15. 724,27
Diomedis delubrum 132,28
Dionyſius hederaceam inſtituit coronam 11,27 *Dionyſij maioris tyranni hortus* 12,39
Dionyſius, qui & Oſiris 16, 24 *Dionyſius vitem primus plantauit* 494,37
Dionyſius Semele genitus 494, 38
Dionyſius, Ioue ac Proſerpina vel Cerere ſatus 814,27. *boues primum ad aratrum iunxit* 814,28
diſciplinæ lucubrationibus addiſcuntur 438,23
Dis mortuorum deus 81,7 & 13
diuinatio in ſomnis per laurum præbetur 13,29
diuturnitatis ſpecimen quercus 153,6.
Dodona quernum nemus 153,21
dolia quo tempore aperienda 568,29
de dolichis 891,29
doliorũ muſto cõdendo præparatio 566,7
domini aſſidui diuitiæ 5,13
domus priſcorum hominũ 3,21
domus patrisfamilias ruſtica vrbana 47,8 *domus villici, ſeruorum & animalium* 48, 34 *domus fructuaria* 50,26
domus ab arboribus tribuuntur 3,15. 4,10
dos filiarum, plantaria 5,35
draco hortenſis, herba 681,39
dracõtias, Græcis cucumeris ſpecies 757, 28
dracunculus 786,16 & 35
Drepani nominis ratio 809,15
Druidæ Gallorum magi 3,30
drupa, veterum cibus 2,23
drupa quid 446,39. 478,13
druparũ vermiculatio 472,12 & 23
Druſus Cæſar 721,40. 727,37
δρῦς Græco Latinum verbum nullum reſpondet 147,20

E

EBori vindicando à carie oleum conueniens 443,18
ebrietas ſaltim ſemel in menſe permiſſa 492,36 *ebrietatem arcet crocus* 603, 9 *ebrietas abſque vino inducitur hederà* 634,30 *braſſicà caueri poteſt* 715,32. 716,36 *in ebrietate peccatum leui reprehenſione caſtigatur* 746,20
ebrij poetæ meliores 492,20
ebriis myrtea corona conuenit 389,41
echij nomen 13,10
echini marini plenilunio augẽtur 748,32
elæa calliſtephanos quid 449,15
ἐλάτη quid 74,24
Elector, ſolis nomen 137,36

eler-

eleoſtaphylos 554,14
electrum quid vocemus 137,35 *unde ortum* 138,4 *electrum paleoſis & leuia attrahit* 138,10
elelisphacos 713,30.714,3
eleoſelinon 683,3.685,41
elephas oleaſtro ſibi medetur 449,19
elephantes odore ſagaciſſimi 758,16
Elico Heluetius 443,37
Eliochryſe nympha 609,37
Eliſij campi, deorum ſedes 4,10
ἑλύχνιον *quid* 615,28
Empedocles igneam ſtatuebat animam 113,35
emplaſtratio quid 210,2 *cui arborum generi idonea* 210,17
enſis, floris nomen 608,1
Epaphus Phaetonti moleſtus 138,39
epimelides 167,5
Epimenides Pheſtius 442,21
Soloni in multis adiutor 442,22
epithillis 793,41
epithymbra quid 697,27
epithymum florem eſſe 697,25
equapium, ἱπποσέλινον 687,1
Equenſis ciuitas 108,21
equi caſtrati, cantherij appellantur 855,1
Eridanus amnis Padus dicitur 137,35
erigeron, ſiue ſenecio 664,20
Erinon, Dorica urbs 171,41
eruca uarium genus 474,38. 475,3 *a uitibus quibus abigãtur* 561,35 *erucas auertendi modus uarius* 649,10 & ſeq.
eruca, herbæ, hiſtoria 665,34
eruilia 879,10 *eruilia, an cicera* 884,5
erui uitium phalangium 823,40. 889,25 *erui tractatio* 888,8
eryſimon cereale 868,1
eſculus unde nomen adepta 2,37. 161,10,16 *Ioui ſacra* 161,12,13,26
eſculi hiſtoria 161,7 *eſculi materiei uſus* 162,6
eſuca prius, poſtmodo eruca dicta 666,16
Eteoclis filiæ, Charites 80,25
Eubolus coniugem ob appoſitã lactucam inceſſit 654,41
euentari 825,35
euphorbium à Iuba denominatur 13,9
euphroſynum, bugloſſon 670,31
Euribiades oleagineam coronã à Græcis accipit 440,30
Euripidis mater filiiq; fungorũ eſu mortui 764,4
Euriſtheus, Argiuorum rex 258,7
Europa ſub platano à Ioue compreſſa 131,19 *Europa, narciſſos carpens* 601,14
Eurotas fl. cur Apollini ſacer 114,36
Eurus lenis 7,19
exercitatio ὑπομνηματικὴ 14,8
exercitus loti fructibus alitur 169,8
exigua facilius ſuũ arripiũt finẽ 694,19
exilij tolerandi ratio 9,27

F

FAba Græca 168,36 *Syriaca* 168,38 *faba baccas oleæ a lapſu præſeruat* 473,28 *faba cruda allij fœtorem tollit* 798,7
faba, eiuſque commentatio 869,1 *fabæ conditura* 874,38 *faba quædam annorum* CXV. 875,10 *faba, refrina dicta* 876,12
fabæ flos lugubribus literis 607,3
fabæ in lolium non mutantur 837,5 *licet cum tritico ſerantur* ibid. *fabæ coctiles & incoctiles* 876,17
fabarum cibus interdictus 875,21
fabarum imbecillitas 877,34
Fabij, à faba 869,10
fabulum idem quod faba 869,25
facilitas propiores habet principiis ſuis fines 694,20

factus quid 453,4
fagus Lydis μόεις dicta 12,5 *fagus Latinorum* 163,15 *viperæ nocua* 163,19 *quot generum* 163,23 *vbi proueniat* 164,7
fagi glandiferæ duo genera 159,29 & 38 *fagi vrbanæ deſcriptio* 159,41 *materies* 160,3 *prouenit in cultis* 160,10
falx, Iani inſigne 16,31 *falcis vineaticæ figura* 528,7
Falernus vbi modò 500,34
far, frumenti genus 844,29 *Zea præponitur* 844,36 *far facticium & naturale* 844,36 *far triticeum & hordeaceum* 844,38 *far quid & vnde deuocetur* 845,1 *far Campanū nulli ſimile* 845,28 *far ex olera fit* 849,12 *farris vſus apud Roman.* 845,5 *ſatio* 845,9 *genera* 845,12 *ſolū* 845,31
farnus glandifera arbor 163,2 *eius deſcriptio* ibid. 5 *ſpecies* 163,11
faſcinationis amuletum, ruta 710,23
Fauonius aliis noxius, aliis vtilis 255,41
febriles æſtus coronis arciti 627,38
feculentum omne in fundo ſidit 566,25
feles calaminta delectari 707,7
feminarum càlceatus 4,16
feriæ propter fructus inſtitutæ 254,30
feriarum vices omnia volunt 546,27
ferramenta ruſtica a Cerere inuenta 814,38
ferrum oleo remollitur 443,27 *recrudeſcit aqua* 443,28 *a magnete trahitur* 798,8
fertilitatis olearum prænotiones 470,28
fertilitas nimia oleis nociua 472,3 *fertilitas oleæ qua ratione inducēda* 472,40
ferulacei generis ſpecies 747,26
ferulago 681,26 & 31. 747,28 & 32
ferula Baccho ſacra 13,32 *ferula, lignum non lignum* 680,26. 746,35 *ferulæ aſinis pabulum, cæteris iumētis venenum* 680,27. 746,10 *ferula imperij nota* 746,23 *quo modo in cibū veniat* 746,36 *vnde dicta* 747,6
ferulæ deſcriptio 681,11 *ferulæ ſemē, Italiæ cibus* 745,38 *ferulæ caules capitis dolorē gignūt* 746,1 *ferulæ præparatio* 746,2 *ferulæ delineatio per Theophraſtum* 747,10 *per Plinium* 747,18 *per Portam* 747,21
ferulæ cibo cōmendabiles 680,2 *quomodo condiantur* 680,7
ferulâ ignis aſſeruatur 746,41. 747,2
ferularū attritu ignis excitatur 747,4
feſtuca aliquibus, auena 856,34
fici vmbra viti infeſta 541,18
de ficu, eius inuentione & laudibus 300,1 *ficuū natales loci* 312,26 *ficus ſatio ex ſemine* 314,1 *ex viuiradice* 314,15 *ficus ſatio ex propagatione, auulſione, ramo* 315,31,37 & 40 *ficus ſatio ex talea, ex ſurculo* 316,15 & 23 *ficus inſitio & cultus* 317,12 ac 27 *ficus morbi & remedia* 319,38 *ficuum conditura* 325,9 *ficus Ægyptiaca* 165,10 & 18 *ficus & caprificus differunt* 171,9 *ficus fatua* 172,1
fides ſinapi aſſimilata 710,14
Filiſci adhortatio de tolerando exilio 9,26
fimeta vt immunia fiant à ſerpentibus 156,22
fimi oleribus maximè idonei 645,28 *oleribus incommodi* 646,1 *fimorum optimi qui* 817,9
fiſtula vnde reperta 7,20
flagelli deſcriptio 815,23
flamen Dialis attactu hederæ piaculum committit 634,20 *flamen faba non veſci-*

veſcitur 876,10
flatibus & tractus & regio tota infeſtatur 251,11 *flatus alij aliis præſtant* 255,34 *flatus oleas adurunt* 474,29 *flatus regionib. quibuſdā proprij* 475,8 *flatus frumento officiunt* 825,30
Flora, dea florum 582,1 *Floralia* 254,31. 582,4,11 *floralia feriæ Floræ instituta* 824,22 *quando* ibid. 32
flores quotuplices 580,9 *florum coronariorum generatio, cultusq;* 583,17 *florum excelſitas maxima in lilio* 591,21
flos triferi prouentus 600,7
fœcunditatem oleis adferendi medium 473,7
fœmina quando pariatur 836,6
Fœneratio vilior agricultura 5,6 *illicita* ibid. *fœneratio cum terra* 5,9 *fœnerator quadrupli cōdemnatur* 5,8
fœniculi hiſtoria 689,36 *fœniculum vt ſeratur* 691,14 *& vt ſemina dulciora ferat* ibid. 30 *fœniculum Romanum* 693,4
fœnum cordum 672,13
fœnumgræcum 901,7
foliis etiam ſatio fit 192,24
formicæ ne vitem aſcendant 561,23 *vti fugentur* 651,19
fortitudinis ſymbolum quercus 153,6
Fortunatæ inſulæ 747,15,36
forum Cæſaris Romæ 169,38
foſſio terræ quid & quotuplex 226,39 & 40
fracibus olearum dulceſcunt allia 800,23
fraga gulæ oblectamenta 748,3 *Græcis incognita* 748,7 *duplicis generis* 748,9 *quomodo conſeruantur* 748,16
fraxinus 122,9 *qua fabula priſcis* ibid. 11 *eius genera* 122,29 *vbi naſcatur* 123,12 *qua materie & quam vtilis* 123,32 *fraxinus florida, donū nuptiale* 124,21 *fraxinus capris omnibusque pergrata* 539,6
frigiditas humorem eximit 452,27
frigoris vis terrā excoquit 646,30 *frigoris effectus* 808,33 *frigus denſis magis inſidet quàm raris* 474,26
frondea corona in cōuiuiis 11,26
frondium faſciculis hieme pecora paſcuntur 3,7
Frondius miles 11,41
fructus ſimul miſcēdi per inſitionem media 220,30 *fructibus venenum capræ ſaliua* 475,21 *fructuū peculiares morbi* 240,8 *fructuū quidam partem imam cur ſuperiori amariorem habeant* 749,4 *fructibus ſponte prouenientibus homines quoſdam viuere* 2,10 & 18
frumentacea genera 806,18
frumenti genera 827,35 *frumenti conditura* 833,27 *frumenti generum in alia mutationes* 837,8 *frumenti vulgariſſima genera, triticū & far* 844,28
frumento tribus temporibus à ventis nocetur 825,35
frumentorum alia frumentacea, alia χέδροπα 806,26 *frumentorum alia hyberna* 807,1 *alia æſtiua* ibid.3 *frumentorum quæ aliud in aliud mutentur* 843,5 *frumētorum faſtigia duo; tritici & ordei* 850,9
frumentis cœlum conueniens 808,9
frumentis ſolum commodum 809,25
frutex quid 65,20
fuci occaſio in arboribus 473,25

fulguris noxam à vino quid dimoueat 571,29
fulmen in ilicem frequenter fertur 148,2
fulminis miracula per cacas quaſdam cauſas 769,5
fulminum præ metu laurea adhibetur 113,15
fundus ſuburbanus arbuſtum expetit 538,14
fungi probatiſſimi & noxij 156,16 fungi in roboribus naſcentes 157,20 ſuilli 766,19 & 29 farnei 766,20 amanitæ 766,22 piperites 767,2 circa arbores naſcẽtes 767,11 fungi verno naſcẽtes genere 767,33 fungi quos ars reperit 768,6
fungum olea patitur 474,15
fungorum locus & explanatio 764,1
fungorum genera 765,7
fungos coquendi obſeruationes 764,11
fur dupli condemnatur 5,7
fuſterna quid 98,32,36

G

Gadir Hiſpaniæ ciuitas 449,21 quondam Tarteſſum, & Continuſa ibid.
Galatia Aſiatica 621,13
Galenus regiones hybernas peragrauit omnes 847,38
Galerius 12,28
galla ad coria vtiles 154,8 galla nigra & candida 156,37 galla reſinoſa 157,2 galla deterrima 157,34 galla æſculi 161,2 & 36
Gallicum arbuſtum, ſiue rumpotinum 546,31
Galli cur in Italiam primo tranſiuerint 443,36
Gallorum magi Druidæ 3,30
gallinacei ne vuas attingant 562,3
gallinæ fabarũ eſu ſteriles euadũt 876,15
Garganus mons thymo ſcatet 614,21
Garilianus flumius 632,2
gaſtera rapa Lacedæmoniorum 778,33
Gebanitarum regi thus Arabes pendunt 6,2 item Sabæi 6,3
gelu facile oleam adurit 474,24
genera quæ facile tranſmutentur 842,14
generoſa animalia 14,38
Gentiana à Gentio inuenta 13,6
Gentius Myricorum rex 13,7
Geometria 19,3
geranion Plinij 679,9 & 13 geranion Dioſcorid. 679,17
è Germania ſiſer Romam allatum 785,3
Germanorum veſtimenta ex plantarum corticibus 4,15 Germanorum braſſica optima 720,39
germinare an quæpiam terrâ non contenta poſſint 590,37
germinatio arborum quando conſpiciatur 75,9 germinatio prima vt debilis, ita deterior 796,17
Geryon rex 718,28
gethyi hiſtoria 793,35
gethyllis 793,40 gethyllis rapi magnitudine 795,6 gethyllis quid 795,14
gethyon quali forma depingatur 794,7 quomodo ſeratur 794,17
gladiatores ordearij 850,13
gladiolus. flos coronarius 607,36 eius appellationes 607,40 deſcriptio 608,5 vbi plurimum naſcatur 608,23
gladioli vagum nomen 608,21
glandaria ſilua 147,6
glandiferæ arbores an generali aliquo cõprehendantur nomine 147,20 glandiferæ arbores inter felices numeratæ 147,24 quædam æterna coma pubent 147,25 quædã caluefcentes ibid. 26
glandifagi, Arcadum cognomentum 152,39

glans

glans,boum cibus 3,12 *quercus obſcœnitatem refert* 153,13 *glans dulciſſima* 153,35.154,7 *maxima* 154,13 *optima & grandiſſima* 156,19 *glans cerrea* 160,26 *fagea* 163,39 *omniū dulciſſima* ibid. 40
glandis honos cuſtoditus 152,34 *glandis nomine omnium arborum fructus contineri* 250,10
glandes nutrices inopis ac feræ ſortis 147,11 *glandes multarum gentium opes* 147,12 *panis vicē ſubeunt* 147,14 *ſecundis menſis in Hiſpaniis ſubeunt* ibid.
glutinum abdicat robur 159,19
Gnoſiorum cupreſſeta 83,29
gongri oleam infeſtant 447,10 *quo alio indicentur nomine* ibid.
Gordianus ſenior 9,23
gorphia Syrorum quæ ligna 457,39
goſſipium lini genus 900,1
Græca vanitatis exemplum 253,3
Græciæ ſterile ſolum 182,2
Græci oleagineam coronam Achilli & Aiaci donant 440,28 *Themiſtocli & Euribiadi coronam ex olea largiti* 440,30
grandinem quid remoretur 561,5.648,2
Gratiæ,ſiue Charites 80,25.82,11 *Gratiæ poetarum tres* 584,24
gruaria delineatio 679,29
gurguliones fabis infeſti 875,13 *vti arceantur* ibid.
guſtus ieiuno hebes 568,22 *guſtum quæ immutent* 568,23,28
guttus faginus 164,21
gypſum muſto commodum 566,27
gypſi vtilitas 571,19 & 20

H

H*Abis Hiſpaniæ* 814,36 *agriculturam docuit* ibid.
habitacula diuerſi generis 3,15 & ſeq.
habiziz radix 787,9 *quo nomine authoribus indicetur* 787,11 *habiziz cœlum calidū exoptat* 787,22 *etiam naſcitur ſua ſponte* 787,25
Hæmorrhous,αἱμοῤῥόος,*ſerpens* 629,25
halicaſtrum 845,15
haliphæi enarratio 162,12 *ſpecies* 162,58 *delineatio* ibid.22
Halirrhodius Neptuni filius 442,37
harpe,auis aquilæ ſimilis,hederam nidis ingerit 635,36
Harpocrati perſea ſacra 13,33.176,10
Hebe,Herculis vxor 134,13
Hecale ſonchon Theſeō apponit 665,6
hedera arbores amplexatur 6,36 *hedera Cilicia* 618,23 *nullo odore* 634,11 *quo figmēto Græcis orta* ibid.13 *Baccho ſacra* 13,32.581,1.634,17 & 37.635,2 *ſatis omnibus inimica* 635,21 *hederæ Ciliciæ nomen* 618,35 *delineatio* ibid.39 *genera & ſolum* 619,22 *hederæ nominatio* 635,40 *hederæ genera & deſcriptio* 636,10 *hederæ amplexus arbores infeſtat* 636,39 *hederæ cœlum* 638,17 *ſolum & ſatio* 638,34 & 36 *cultus, ars & materies* 639,10 & d.
hedygæum Tarētinus quid vocet 749,15
hedyoſmos,herba 705,13
hedypnois Plinij 663,22.664,7 *hedypnois vnde nomen capiat* 664,18
Helena,inſula 630,25.631,5
Helenæ lachrymæ herbam producunt 629,25
Helenium Helenes inuentum 13,11
helenium,herba 629,23 *vnde enatum* 629,25 *hilaritatem efficit* ibid. 29 *vt condiatur* 629,34 & 39. 630,7 *eius delineatio* 630,21
heleoſelinum 686,3

Heliades, Phaetontis ſorores 138,3 *in arbores mutatæ* ibid. & 142,6
helicæ vitium 538,36
helice, è ſalicis genere 144,17
helichryſos, ſiue amarãthus 609,10 *vnde dicatur* 609,27
heliochryſi delineatio 609,39 *heliochryſos vbi naſcatur* 610,14
helioſtrophos Apuleio quid 743,19
helix 636,13 & 18 *helicis genera* ibid. 26. 637,27 & 32 *helix fructum non gignit* 638,12
helleborum ſeritur in Thaſo 556,5
hemeris an diuerſa à quercu 153,35 *hemeris deſcriptio* 154,5
hemerocallis Dioſcoridis 607,21 *Theophraſti* 607,30
Heraclia, vrbs Campaniæ 718,3 *eius ortus & interitus* ibid.
heraclion papaueris genus 739,3, & 9
herba tinctorum 902,1
herba quid 65,22
herbæ lachrymis quoque naſcuntur 179,10 *herbæ an inſitionẽ admittant* 222,28 *herbæ vel odoratæ vel inodoratæ* 580,13 *herbæ condimentariæ* 682,22 *herbæ ſegetem anticipantes ſuffocãt* 812,7 *anteuerſæ necantur* ibid. 8 *herbarum arborumque fructibus veſcuntur ac victitant animalia.* 2,2
Herculeius 12,28
Hercules oleaſtrum vnde attulerit 11,10 *abietem euellit* 80,15 *Iunonis ſerpentem interimit* 257,25 *ad auferenda mala medica miſſus* 258,7 *ludorum Olympicorũ inuentor* 444,3 *primus oleaſtro coronatus* 449,18 *Hercules Iouis filius ex Alcmena* 590,23 *in ſuam patriam redit* 718,28 *militibus ſuis vrbes ædificat* 718,30 & 32. *Buzyges cur dictus* 815,3
Herculis vxor 134,13 *quercus* 13,14. 154,22 *Herculis claua ex oleaſtro fuit* 448,40 *terræ defixa ſponte effloruit* 449,1 *in Herculis honorem Olympici ludi inuenti* 449,12 *Herculis delubrum* 743,35
Herculi ſacra populus 13,33
Herodis triſtitia & peſtis. ſilua commode leuata 14,19
heroes animũ re ruſtica relaxarunt 9,15
Herous ſinus 116,35
Heſperidum horti 257,5. 743,34
Hetruria vt creuerit 8,24
hiems ab ilice prædicitur 148,21 *& à quercu* 153,25 *hiems cõmoda* 255,1 *hieme cœli rigorem non ſoli probamus* 560,15
Hierapolis Syriæ 621,13
Hiero 13,3
hilaritas nulla in abſtemio 493,16. *hilaritatis effectrix bugloſſa* 670,32
hippomelides 167,5
Hippodamia Pelopi nubit 389,25
hippogloſſus, lauri ſpecies 120,2 & 21
hippolapathum 744,24
Hippolyti habenæ 449,26 *& currus* ibid.
hippoſelinon 683,3. 686,26 *hippoſelinon Dioſcoridis, aliud ab eo, quod ſmyrnion vocat* 688,30
hippuris vitis minus pruinã curat 560,24
hircinus adeps 558,24 *hircinus ſanguis magneti trahendi virtutem reſtituit* 798,10
hircus Baccho immolatur 494,30. 642,23
Hiſpaniæ pauperes tributum ſoluunt 6,4
Hiſpani ſecundis menſis glandes inſerunt 147,15
Homeri Laërtes 9,25
homines quare ex arboribus nati putentur 3,32

hominum alimenta poma & ſemina 2, 10 *hominũ primi Arcades* 3,37 *hominum ratio aut imperans, aut audiens* 17,20 (149,22
Horatius Cocles, Sublicii pontis defenſor
hordei enarratio 850,7
hordus veteribus grauidus 850,18
horreum 50,26
Hortenſii, ab hortis 11,40
hortenſium ſementes tres 646,35
hortus coronarius quid contineat 580,7
hortus quid 641,7 *hortus olitorius* 641,20 *horti locum irriguum eſſe oportere* 644,2,13 *horto qui locus, quod cœlum ſolumq́ deputetur* 582,21 *contra horto innaſcentes beſtiolas media* 649,6
horti Heſperidum vbi ſint 257,5
hortorum deus 641,23 *hortorum remedia contra cœli noxas* 647,38
hortis quis locus deputetur 642,25
hortis quale cœlum ſolumve conueniat 642,38
hoſtus nequam qua ſoli parte euadat 453, 2. *hoſtus quid* 453,4
humanus actus omnis aut villa eſt aut negotiatio 15,13
humor agelu eximitur 452,27
humoris indiga, pinguioris ſunt auida alimenti 809,38
hyacinthinus color 605,40
hyacinthus in hortis nutriendus 605,19 *duplex, hiſtoricus & fabuloſus* 605, 20 *hyacinthus fabuloſus, ſiue poeticus* 606,5
hyacinthi medici nomen 605,27 *deſcriptio* 605,29 *ſpecies* 605,37 *vbi maxime proueniat* 605,39 *non ſeritur* 606,3 (*ſcriptio* 606,36
hyacinthi poetici nomina 606,33 *de-*
Hyacinthus puer in florem conuerſus 606,22 *regis filius* 207,20
Hyacinthum quare puerum fingant poetæ 605,25 (28 & 38
hydrolapathõ, rumex in aqua natus 744
hydrophantica 37,13
Hyperboreorum cibi 2,20
hyphear, & ſtelis 76,4
hyſſopus, hortenſis herba 697,32 *vnde nomen nacta* 697,36 *duûm generum* 697,39 *hyſſopus vulgaris* 698,4 *hyſſopus Dioſcoridis* ibid. *hyſſopus Hebræorum* 698,5.

I.

Iacinthus 593,31,39
iaculum ex aquifolio 107,30
Iani inſigne, falx 16,31 *Ianus corollarum inuentor* 580,26
Ianuarii calendis cur lauri folia & caricæ donata. 113,40
iaſme frutex 598,1 *eiusq́ nomen* 598,11 *deſcriptio* 598,16 *genera* 598,22 *cœlum* 598,28 *ſolum* 598,29 *ſatio* 598,31 *inſitio* 598,39
Iaſonis nauis in Colchidem vecti 80,2
Icarus inſula 764,4
icteros caltha arcetur 611,11
Idæa ſpelunca aditus 135,18
Ida, mons Phrygia pini refertiſſimus 87, 28. 93,5
ieiuniorum alimentum ex pingui ſucco 809,40
ignis qua ligna non lædat 101,19 *ignis è ſilice à Prometheo primum exceptus* 680,21. 747,2 *ignis ferula aſſeruatur* 746,41 *ignis continuo ferularum attritu elicitur* 747,4
ilex, arbor glandifera æterna virens cæſarie 147,31. *Ioui ſacra* ibi. 33 *ilex minor* 148,2 *ilex frequenti icitur fulmine* 148,2 *arbor infauſti ominis* 148,8 *vbertatis indicia præbet* 148,18 *dua-*

rum ſpecierũ 148,30 *ilex nigra à Poetis appellata* 148, 41 *ilex in Vaticano* 149,12 *ilex aquifolia coccifera* 149,30 *milex Plinio, ſed perperam* 149,32 *ilex fœmina* 151,34.152,12 & 18 *ilex aquifolia, vel ſterilis vel fructifera* 149.36 *ilicis aquifoliæ deſcriptio* 149 38 *quo loco maximè naſcatur* 150,27 *qualem producat materiem* 150,32 *ilicis materia* 149,11 *iligna corona* 147,32.152,33
Ilicet, noviſſimum verbum 81,36
Ilium, Ili tumulus 154,20
imbecillia paratiora ad opus ſunt 694,22 *ab externis faciliùs patiuntur* ibi. 23
imber viti florenti noxius 558,27 *imbres tempeſtiui* 255,11 *inopportuni floribus qui* 583,30 *imbrium prænuncia oxys* 678,8
imperandi prudentia 21,36
imperij nota, ferula 746,23
imprecationibus ſeritur cuminũ 695,1
imprudentia plus, quàm ſcientia prodeſt, incommodat 23,23
India venenoſa animalia 3,29 *Indiæ occidentales* 849,17
Indi arundinibus nutriuntur 2,29 *Indi lectos in arboribus ſternunt* 3,29 *Indorum cibi* 2,19 *habitatio* 3,28 *Indorum Seres* 4,19
Indus fluuius 2,19
inertibus naſturtiũ mandendũ 667,15
infantis ſubrumi febricitantis remediũ 749,1
infoliatio 212,21
inguinum tumor 388,20
inoculatio, inſerendi modus 208,33 *etiam ſatio dici meretur* 209,31
Ino Dionyſij nutrix 495,8
inopia à rege perfertur 12,33
inſitio, agriculturæ pars nobiliſſima 178,21 *inſitio quid* 206,35 *inſitio, qua truncus finditur* 213,20 *inſitio an herbis conueniat* 222,28 *inſitio per reſciſſionem* 548,10 *per contactum* 550,22 *per terebrationem* 550,37 *inſitionis neceſſitas, vtilitas, voluptas* 204,34 *inſitionis modi* 208,32 *inſitionis nouus modus, annularis nuncupatus* 211,20 *inſitionis, quæ reſecta arbore fit, ratio* 212,6 *inſitionis præceptiones* 214,34 *inſitionis temporum ratio* 216,21 *inſitione meliores redduntur fructus* 181,40 *inſitiones vitis tres* 548,9
inſurculatio 212,6.213,22
intubacea Theophraſto quæ 659,35
intubi quid 659,37 *intubi paratus & conditura* 661,24 *intubus ſilueſtris* 662,1 *intubus erraticus* 662,9
inulæ conditura 629,39.630,7
Ioan. Baptiſta Porta in eloquentiæ ſtudiis non admodum exercitatus 1,20 *agriculturæ ſtudioſus* 1,24 *nouus Atlas* ibid. *arbores conſerit* 540,38
Iona, nympha 595,39.596,1
Iones per braſſicam iurabant 714,15
Io in vaccam commutata 448,17.593,4 *oleæ alligata* 448,17
Iouis ſceptrum ex acere 128,23 *in Iouis tutela ciuitates* 153,2 *Iouis ſtella, anni qualitatum index* 254,19 *Iouis Stratij ara* 154,22 *Iouis ſimulacrum è vite* 579,1
irion, ſiue eryſimon 868,1
iris, flos coronarius 607,39
irrigatio, cultus maximè neceſſaria 232,18
Iſthmia in Melicertæ honorem inſtituta 87,40
Italia querno folio aſſimilata 154,25 *omnium terrarum alumna* 154,27

- cunctarũ gentiũ patria 154,31 Italia toto orbe potior omnibus 453,14 Italiæ ſoli conceſſa arborũ ratio 538,18
iteratio ſato ſemine ne ſequitur 822,36
Iuba Mauritaniæ rex 13,9
Iudæi Romanorum tributarii 6,4
Iugarius deus 815,4
iuglans a coronamentis abdicata 581,4
iugum an cornibus illigandum 815,28
iuiubæ 381,40 (629,39
Iuliæ Auguſtæ quotidianus cibus helenium
Iulii Cæſaris imago lauro coronata 115, 12 Iulii Cæſaris cædes laureo ramulo præmonſtratur 115,31
Iulius Vindex adſertor libertatis 694,3
iuniperus, arbor reſinifera bacciferaq́ 103,17 ſomnũ affert 103,18 eius nomina 103,30 deſcriptio ibi. 34 genera 104,9 cœlũ & ſolũ 104,21 & 26, materies ad quid utilis ibi. 28 eius reſina 104,40 iuniperus à pecore reſpuitur 148,33
Iunonis ſimulacro caprifici ramus ſuſpẽſus 171,21 Iunonis hortorũ cuſtos ſerpẽs 157,24 Iunonis lac 590,23
iupha Syrorum 786,15 (442,36
Iupiter fagutalis 163,18 Iupiter Morius
iuſiurandum per braſſicam conceptum 714,15 per allium cepasq́ 798,23
iuris origo Cereri attribuitur 807,24
iuuenum officia, ſeniorum imperia 23,32

K

κεδρελάτη quid 71,14
κάρυα, iuglans 581,5
κωναείδων κάρπος, prouerb. 83,4

L

Labor à peccato profluit 6,18
Lacedæmonii ut muſtum emendent 566,28 (23
lac cyrenaicum 555,13 lac Iunonis 590,
lactea via 590,27
lactuca in acetariis optima 654,7 lactucæ genera 655,17 lactucæ ſatio 657, 35 lactuca quas artes admittat 658, 14 ab erucis & uermiculis ut vindicetur 659,29 lactuca leporaria 665, 18 lactuca ſine eruca non edẽda 666,1
lactucina unde dicta 665,20
Lactucini, è familia Valeria 655,6
lacus Lucrinus 9,41
lacus aerem inficit & fructum 251,20
lacuturres, è braſſicæ genere 719,31
Laertes Homeri 9,25
lætitiæ efficiens cauſa vinum 493,2
Lampſaceni Crœſi minas explorant 88,9
Lampſacus, Helleſponti urbs, qui olim appellata 88,28
lanarum tinctura 154,39
lanificium ex arboribus 4,17
lanigeræ arbores 4,17
Lanoui fluuii filia 113,18
lapathi nomen ab effectu 744,13 lapathi & rumicis diſcrimẽ 744,35.745,12
lapillus puniceus in robore genitus 157,15
Larignum, caſtellum a D. Cæſare debellatum 101,5
Lariſſæ ſolum frigidius factum 453,12
larix, arbor conifera, reſinifera, perdifolia 99,15 laricis deſcriptio 99,28. 100,7 larix quo cœlo oblectetur 100, 17 larix celebris, a Tiberio Cæſ. in ponte naumachario expoſita 100,21
laricis materies 100,21
latifolia arbor 161,14 (14
Latinus Latii rex, Circæ filius 114,9 &
Latona, Apollinem & Dianam enixa 440,6 Latonæ porri capitati dicantur 794,40
lauandula & lauanda 633,36
Lauinium, Ital. oppidum 114,13 item & Lauinia ibid.
Laurentum, Italiæ urbs 12,11 Lauren-

num, crebris lauri ſiluis 14,17 nomen eius originem vnde traxerit 114,9
Laurea, libertus Ciceronis 12,2
laurea corona 10,36. 115,12 laurea Poetarũ inſigne 116,2 laurea vſus in deorum coronis & ſacrificijs 116,13
laureum ſcipionem geſtare: prouerb. 113,31
laurus Apollini ſacra, fulmine non icitur, diuinationem in ſomnis præbet 13, 29 arbor ſilueſtris 112,36 triumphis dicata 112,38 pacifera ibid. 40 vſu laudabili 113, 1 & d. 114, 4 & ſeq. 115,3 laurus Delphica tribus radicibus 115,9 laurus triumphantiũ propria 115,29 boni genii planta 118,22 laurus Alexandria 120,7 laurus vitem offendit 562,9
lauri miracula 115,20 & d. lauri ramulus in Liuiæ gremium dimiſſus 115, 20 lauri nomina, ac genera 116,32 lauri delineatio 117,15 quo cœlo proueniat 117,34 quo ſolo 118,3 lauri ſatio & plantatio 118,4 lauri inſitio 119,8 lauri materies cuius vſus 119, 10 lauri ſpecies 119,22
Laydis Cyrenei in hortis ſchola 9,33
lege antiquitus homines nulla viuebant 807,22
legumina quid 806, 29 leguminum hiſtoria 869,3
legum origo penes Cererem 807,24
Lemnia terra 877,14
lens & leticula 885,17 eiuſq; hiſtoria ibi.
lentiſcus, arbor reſinifera, baccifera 105, 8 eius nomen 105,11 deſcriptio ibid. 16 lentiſci ſatio 106,1 inſitio ibid. 3 materies & reſina 106,5,10
Lentuli, a lente 869,10
leones cur Cybeles currui adiuncti 13,25
leo ilicis foliis calcatis torpore corripitur 148,1 leones allio perunctum non attingunt 798,22
leonis dens, herba 664,4 & 21
leporaria lactuca 665,18 leporum æſtu laſſorum remedium ibid.
leptophyllon Dioſcoridis 707,17
leptoraga Plinii 497,10
Lesbi nemus incenſum 89,27. 97,12,22
leucoion quid, eiuſq; nomen 593,10 deſcriptio 594, 1 leucoion bulbaceum 595,9 leucoiõ commune 595,11 leucoion Dioſcorideum 595,11
leucoii genera 594,16 cœlum 594, 32 ſolum 594,36 ſatio 594,37 cultus 595,7
leuſon, quid 79,18
lex Delphis lata de porro 795,4 lex duodecim tabularum, de glãde in alienum procidente fundum 147,16
libanotis ſeu roſmarinus 632, 8 quæ Græcis fabula 632,15
Liberi patris platanus & laurus 13,16
librorum appellatione quæ contineantur 125,21
licinia oliua 451,32 (121,38
lienis antipathia mirabilis in tamarice
ligneus canis 732,15
lignum ſuberis non fluitat 151,32
lilium roſæ nobilitate proximum 590,21 Iunonis lacte natum 590,23 pulchritudinis ſymbolum 590,28 Veneri inuiſum 590,32 lilium rubrũ 606,34 lilii nomen 591,3 deſcriptio 591,14 lilii genera 591, 34 cœlum 591,37 ſolum 591,39 ſatio 591,40 cultus 592,18 ars 592,20 cõditura 592,37
de limone, mali medicæ ſpecie 269,24
limonia mala 266,30
lingua cordi coniuncta 176,10 lingua bubula 670,35
lini in lolium tranſgreßio 835,24

linum

linum, & eius enarratio 896,10
liquores humanis corporibus duo gratiſſimi 443,14
lira, & liratim ſerere 799,28 & 29
lirare boum eſt 812,17 *lirare quid* ibid. 18. & 822,27
liras ruſtici quas porcas vocant 813,34
Liriope nympha 601,6
Liſias orator 127,7
litera lugubres in faba 876,11
Liuia Druſilla laurea 115,20. 118,36
Lixum Mauritaniæ oppidum 743,34 *vbi Heſperidum horti* ibid.
locorum propria vitia 474,36
Locrenſium origo 732,16
Locrus vrbem condidit 732,16
locuſtæ ab ægritudine per oleæ folia liberantur 443,26 *locuſtarum arcendarum media* 651,35. 652,3
lolij mutationes in triticum 835,20 *lolij origo & tranſmutatio* 860,3 *lolium ſegetum vitium* 859,23 *eiuſque hiſtoria* ibid.
lomentum, farina fabacea 875,14
lora quomodo paretur 565,19
Lotus pudicitiæ inſidiatus Priapus 642,15
Lotophagi 2,33. 168,31. 169,5 *Libyæ populi* 2,33 *Lotophagorum regio* 170,12 & 17
lotos arbor 2,33 *viuax & longæua* 169,30
loti arboris fructus in cibũ vt veniat 170,3 *materies* 170,17
lotos, herba laudata 629,5 *æquiuoco nomine* 629,10 *vnde dicatur* ibid. 12 *vt à Dioſcoride depingatur* 629,17 *è ſemine naſcitur* 629,21
Lotos nympha in arborem conuerſa 168,22
lotus, arbor ſilueſtris 168,20
Lucina dea 155,41 *Lucinæ area Romæ* 169,31 *Lucina vnde nomen ſortita* 169,33
lucinæ augurum in abiete 76,10
L. Quintius Cincinnatus agrum colens, dictator creatur 12,23
Lucullus in villa vitam finiuit 9,20
ludi Olympici 11,10 *nauales* 11,12 *Athenienſium* 11,15
luna Diana vocitata 68,34 *quando calidiſſima* 560,41 *quando fructus putrefaciat* 561,1 *luna creſcente omnia gliſcunt, & ſeneſcente tabeſcunt* 787,37
lupini hiſtoria 892,24
lupi ſalictarij, ſiue lupuli hiſtoria 731,33
Luſciniæ modulatio 7,30
Luſitanorum quercus 155,2 *Luſitani regis nauigatio* 758,14
luxuria ſegetũ inter vitia 825,41 *quomodo caſtigetur* 826,1
Lycei platanus 131,29 & 34
lychnis è Veneris labro nata 615,25 *vnde appellata* 615,27 *lychnidis delineatio* 615,35 *cœlum* 616,6 *cultus* 616,10
Lycurgus à Libero patre vitibus alligatus 715,18
Lydi μύσον fagum vocant 12,5 *Lydorum gens libidinoſa* 620,25
Lyſander Lacedæmonius 12,16
lyſimachiæ inuentor 13,7
Lyſimachus Macedo 13,8

M

MAcilenti homines ex pingui ſucco multũ trahunt alimenti 809,40
magnapium vnde dictum 687,2
magnetis ferrum attrahentis virtus allio tollitur 798,8
Mago Carthaginenſis 17,38 (16
maiorane delineatio 627,10 *genera* 627,

malache, è maluaceo genere 743,7
malleolus quid 510,36 *malleoli ſerendi ratio* 514,8 *malleoli ponendi modus* 515,17
malope, maluæ ſpecies 743,6
malua hortenſis, vel roſea 616,14 *eius nomen* 616,18 *genus* 616,21 *deſcriptio* ibid. 24 *ſolũ & ſatio* 616,35 & 36 *efficacia* 742,29 *genera* 743,5 *malua ingentis magnitudinis* 743,33 *maluæ ſatio* 743,40 *tranſlatio* 744,1
malum ſilueſtre, nomen generale 173,11 *malum citrium* 259,24 *arantium* 267,35
mala montana 173,12 *ſiluatica* ibid. 13 *mala & nuces vt diſcrepent* 250,18 *mala limonia* 266,30 *conditiua* 450,17
malorum ſilueſtrium hiſtoria 173,8 *cotoneorum* 270,20 *punicorũ* 397,1
malus medica 257,11 *mali medicæ vires* 258,26 *malus aurea* 267,25 *verna* 285,28 *malus, & malum* 275,10
mamma, rumen veteribus dicta 677,28
manica 787,13
Manius Curius Imperator rapos torrere inuentus 777,17
manna verè melleũ ex olea manat 445,23 *manna ruris* 744,18
marathron. fœniculum 690,24
M. Agrippæ ſepta 100,26
M. Varronis ſtudium in villa 10,3
M. Curius 12,19
Mariamna, Herodis vxor; à viro interimi iuſſa 14,20
Mariana quercus 10,1
Marius Maximus 554,4
Maſſagetæ ſilueſtribus fructibus fruuntur 2,22 *Scythiæ populi, arbore veſtiuntur* 4,12
Maſſyli Africæ per ſaltus errant 3,27
de Materie cadenda & conſeruanda 67,13
Mathematica ſcientiæ 18,7
matrifamilias horti cura mandata 640,28
Matthiolus Pliniũ notans fallitur 608,17 *errat, anguriam eſſe cucumim ſatiuum* 757,39
Mauſolus Cariæ rex 13,12 *eius vxor Artemiſia* ibid.
meconis, lactuca atra 655,40
Medea Abſyrtus 447,5
medica arbor 257,14
Medos amygdalis nutriri 2,29
medulla vitis pars vitalis non eſt 548,16
Megarenſis oleaſter 446,6
melampyron, tritico connaſcens 861,2
Melas, fluuius Bœotiæ 552,35
mel Atticum optimum 624,12
mellis augurium, thymus 623,28
Melicerta Iſthmia inſtituta 87,40
meliloton, herba 627,30 *meliloti deſcriptio* 628,4 *vbi naſcatur* 628,12 & 15
meliloton loqueris: prouerb. 627,35
meliſſophyllon apibus gratiſſimum 633,8 *quibus nominibus indicetur* 633,15 *duplicis generis, hortenſe & ſilueſtre* 633,23
Melius, Fraxini vir 122,13
Mellona, à melle nuncupata 250,31
melones, veteribus incogniti 758,12 *nobiliſſimi in Æthiopia* 758,15 *melones quaſi pomei dicti* 758,21 *melonum deſcriptio* 758,26 *genera duo* 759,4 *quo loco & quo modo ſerantur* 759,18 & 25 *melones vt odorati reddantur* 759,37 *vt dulces* 759,37 *vt præcoques* 759,40 *vt & alias admittant artes* 760,5

melopepon 750,4 *à pepone differt* 750,6 *melopepones idem quod melones* 758, 12 vbi & plura.
memecylon arbuti fructus 166,16
Memphim è Perſide arbor perſea tranſlata 10,34
menſis primis cucumis damnatur 748,33 *vt & raphanus* ibid.
mentæ vis ad recreandos animi affectus 7 5,7 *mentæ vſus in cibis* 705,8 *menta belli tempore non edenda* 705, 26 *mentæ denominatio* 705,30 *duæ ſpecies* 705,37 *mentæ delineatio* 706, 1 *an ſemine iuxta Theophraſtum careat* 706,18 *ferro tangi non vult* 706,36
menthaſtrum, mentæ ſpecies 705,38. 706, 6 ac 30
mercatura inferior agricultura 5,5
Mercurio ſacrum malum punicum 13,33 *Mercurius oleæ inuentor* 440,2
meretrix blitea Plauto quid 742,3
Meroe Nili inſula 2,35
Merus Indiæ mons 638,18 & 26
meſpilum quid dicatur 633,17
meſpili delineatio 383,33 *genera* 384, 20 *morbi & remedia* 385,33
meſſis quid 831,34 *cuius tria tempora* ibid.
metus multum confert ad diligentiam 24,17
Midas rex filiam Aty deſpondet 87,11
milax Plinij 149,32
Miletus, vrbs Cariæ, Pityuſa vnde nominata 88,24
milij deſcriptio 861,15 *milium Indicum* 865,1 *Æthiopicum* ibid. 31
Miltiades a Lampſacenis dimiſſus 88,12
Mineruæ olea ſacra 13,30. 438,9 *Mineruæ & Neptuni contentio de Atheris* 438,33. 439,6 *Minerua capram reſpuit* 475,27 *Mineruæ feſta* 752, 14 *Minerua Boarmia dicta* 815,5 *belli dea* 580,29
Minotaurus à Theſeo vincitur 11,5
Minthe, Achaiæ mons 705,12
Minthæ puellæ fabula 705,17
Minutius Augurinus 845,6 *cui ſtatua propter farris pretium poſita* ibid.
minyanthes 628,17 & 21
Mithridates Ponti rex 13,8 *laurum habere laborat* 117,41
Mithridaticon pharmacum 710,33
Mneſithei error 842,24
mœrum pro muro veteribus 250,3
molluſcum acerinum 128,11
monachos non dedecet agricultura 15,8
Monobaſia 503,11
mons tranſuerſim ſulcandus 813,40
montapium, ὀρεοσέλινον 689,11
montiulmus quaſi montana vlmus 138,21
morbi plantarum vniuerſales 235,28 *peculiares arborum* 238,37 *ſpeciales fructuum* 240,8 *morbi vel intrinſeci, vel extrinſeci* 472,1 *morbi intrinſeci vel copia vel inopia alimenti proueniunt* 472,2 *morbi extrinſeci aut ſecundum naturam, aut præter naturam* 472,5 *morbi extrinſecus venientes qui ſint* 474,23 *morbus quid* 236,39
Mori folia bombyces alunt 4,32
morus arbor 327,17 *qua forma* 328,9 *duplicis generis* 329,8 *mori cultus ac inſitio* 330,14 & 21
mortuorũ animæ fabis continentur 875, 28. 876,9
moſcata acus 679,8
moſcum maioribus ignotum 497,37
Moſes autorum veriſſimus 2,4
muceri, ſiue amygdalæ 421,17
muli cucumere delectantur 748,37

muliebris pili ſuffitus 561,32
mulier cur viro imbecillior 24,13 *cur timidior* 24,15 *mulier texens palliũ cucumerẽ deuoret, prouerb.* 749,13
murenis infeſta natura ferula 681,4. 746,9
mures vt à vineis auertantur 561,14 *mures rurales ne officiant* 652,14 *mures agreſtes à ſerpentibus læſi chondrillam edunt* 662,39 *mures à radicibus arcendi ratio* 736,36 *mures à frumentis abigendi medium* 826,14
Muſa medicus 654,14
muſcaria acus 679,8
muſcus ruber 453,2
muſtarda 709,6
muſtelas infeſtandi modus 653,12 *muſtela ruta, vt venenum defugiat, veſcitur* 710,35
muſtum quomodo in dolia condendum 566,6 *quomodo purgandũ* 566,12 *pluuiis frequentibus imbecillum, vt curetur* 566,22 *toto anno dulce vt haberi queat* 568,38
muſtum prochyma quod dicatur 569,6 *muſto iniecta origanus, vinum dulce efficit* 698,31 *muſtum rutatum* 710,19
myacanthon quid quidam nuncupent 728,13
myceris quid Ameriadi 421,17
myrice, frutex ſilueſtris perpetuo folio 121,4 *eius deſcriptio* 12,24
myrrhis deſcriptio 679,27
Myrſine Attica puella 388,26
myrtatum obſonium 388,9
myrtidanum 388,7
myrtus Veneri conſecrata 13,31
myrti commentatio 388,4 *de myrto fabula* 388,27 *myrtus quibus hiſtoriis nobilitata* 389,10 *myrti nomẽ & forma* 390,29 & 38 *ſpecies* 391,41 *myrtus quo cœlo, quo loco proueniat* 393, 11,35 *myrti plantatio* 394,3 *cultura* 395,10 *inſitio* ibid. 22 *conditura* 396,1 *myrti cum olea familiaritas* 448,1
Myſorum nomen à fago 12,5
myttota quid 800,37
myxorum hiſtoria 344,12

N

NAbidi ſuo Hiſpani rei ruſticæ inuentum tribuunt 16,28
napunculus 678,27
napus quo ſolo proueniat 782,31 *napi ſeu buniadis pertractatio* 781,20 *napi & rapi Galeno nulla differentia* 782,8 *naporũ proba ſatio* 783,3 & 15
Narbonenſis prouincia 569,38
Narciſſi fabula 601,5
narciſſi nomen 601,18 *genera* 601,32 *cœlum ſolumq;* 602,30 *ſatio* 602,32 *ars* 602,39
narciſſi à lilio differentia 602,23
nardus ſuaui odore 633,32 *nardus genuina veterum* 633,34
Naſamones palma victitant 2,31
naſturtij deſcriptio 667,5
natura, rerum parens & nutrix 1,26 *natura agros, ars humana vrbes conſtruit* 10,14 *fruſtra nil facit* 181,1 *naturæ & artis diſcrepantia* 249,12 *natura arti ſuccedit* 555,19 *naturæ qualitates continuatione permutantur* 840,33
naualium ludorum victores 11,12
naufragium omnium animantiũ 442,2
neceſſitas feriis caret 23,35
Nedaſluuius 172,3
negligens plerunq; adoleſcens 21,27
negligentia plus obeſt, quam prodeſt ſcientia 23,23

negotii omnis caput, noſſe quid agendum ſit 19,11
Nemeæi certaminis victores 682,30
nepita animum exhilarat 705,7
Neptuni & Mineruæ de Athenienſi vrbe contentio 438,33.439,6
Neronis amphitheatrum 100,23 Neronis vltimo anno Cæſarum proſapia deſinit 115,34 Neronis foſſa à Baiano lacu Oſtiam vſque 502,29
neſcire ſe, quenquam intelligere, pretioſiſſimum 23,22
nihil agendo homines malè agere diſcunt 22,30 (16,37
Nili ſimulacrum agriculturam denotat
Niſa, Indiæ mons 13,16
nitrum vuas maturat 554,24 nitrum Alexandrinum 569,15
niuis ſeruandæ inuentum 156,8 niuis multitudo 255,22 niues hibernis noualibus commendantur 811,39
Noæ arca 442,2 pacem hominibus redditam ſignificat 442,4
nobilium Rom. cognomina ex arboribus 11,34
noctuæ platanum refugiunt 130,35
Noe primus vineam plantauit 495,28
nonæ Romanorũ Caprotinæ dictæ 171,23
Norion, inſula fortunata 681,17
noſſe quid agendum, omni in negotio caput 19,11
noualium cura & æſtiuo & hyemali tempore aſſumenda 811,35 nouale quid 814,22
nuciperſici hiſtoria 337,29
nucleus allii 799,16 (153,5
nummis antiquorum quercus inſcripta
nuptiæ ſacræ veteribus φαρράκια 844,33
nux iuglans 414,1 & dein. eius plantatio 417,13 nucis iuglandis inſitio 418,5 eius morbi, eorumq; remedia 419,5 conditura ibid. 16 materies 420,3
nux Perſica 414,27 Thaſia 421,21 Græca 421,23 auellana 429,13 eius hiſtoria 429,29 auellanæ ſatio 430,29
nux Heracleotica 429,14. 433,32
Præneſtina 429,17
nuces a malis vt diſtinguãtur 250,18
Nymphæ Bacchi nutrices 495,8 & 33
Nyſiades nymphæ 635,8

O

Oblivio à vino inducitur 22,39
occare quando opus 812,20 vnde & quid appelletur 816,18
occatio quid 816,18 (4,27
Oceani inſula quædam apud Diodorum
ocimum quare à plerisq; increpetur 700,24 ocimi anceps nomen 701,10 ocimi deſcriptio 701,26 ocimi regio 702,14 ocimi ſatio 702,28 ocimi cultus vulgaris & artificioſus 703,14 ocima ſerere. prouerb. 702,37 (& 20
oculorũ caligo fœniculi ſucco tollitur 690,4 oculis inimica corambe 716,31
ocymum, idem quod ocimum 701,25
odorata aqua ex loto 629,16
odore ſolo Aſtomi victitant 2,24
odores oleo ſeruantur 444,21
odorifica vitis 557,6
œconomus qualis eſſe debeat 17,26.18,7 & deinc. œconomo tria aduocãda 19,7 œconomi officium in religione 19,17 œconomus Chriſtianus 19,26 œconomum vendacem non emacẽ eſſe oportet 20,30 œconomi domus 47,8
in œconomia quid primum, quid ſecundum, quid tertium 24,30
œnanthe, è floribus coronariis 608,30 vago nomine 608,31 vnde denominetur 608,34 quomodo deſcribatur 608,37 quo cœlo gaudeat 608,6

OEneus Oreſtei filius 494,14 *unde nomen indeptus* ibid.
OEnei capellæ 494,20
OEnopion Chios vineæ culturam docuit 494,32
œnopolarum fraudes detectæ 568,16
offringere terram 812,16
olea ſtirpium nobiliſſima 437,28 *quando in Italiam peruenerit* 437,32. 438,1 *quamobrē Minerua dicata ſit* 438,9. 13,30
oleæ origo fabuloſa 438,31 *oleæ inuentio* 440,2 *quo in honore fuerit Athenienſibus* 440,17. 442,11 *quo Romanis* 440,36 *olea ſupplicantiū & pacis ſymbolum* 441,2 *oleæ neceſſitas & vtilitas* 443,10 *olea rei medicæ neceſſaria* 443,13 *olea longæuæ vitæ* 444,40 *leui cultu ſuſtinetur* 445,8 *ficu praſtātior* 445,14 *oleæ prodigia* 445,30 *oleæ nomē* 446,28 *olea & oliua an diſcrepent* 446,31 *oleæ cum myrto amicitia* 448,1 *oleæ deſcriptio* 447,3. 448,4 *olea ducentos viuit annos* 447,40 *longæ vitæ eſt* 448,16 *urbana & ſylueſtris* 448,36 *olea diuerſa ab oleaſtro* 449,33
olearum domeſticarū genera 450,7 *olea regia* 451,3 & 7 *oleæ cœlum & ſitus qui conueniant* 452,23 *oleæ circa Lariſſam deſierunt* 453,13 *oleæ ſolum debitum* 454,14 *quibus modis naſcatur* 455,37. 456,11 *oleæ ſatio per ſemē* 456,12 *oleæ plantatio per ingentes ramos* 456,27 *trunco in plures partes per longum diſciſſo* 457,15 *oleæ vſitatus per ſobolem ſerendi modus* 458,20 *olea quomodo ex radicum oculis exurgat* 459,30 *oleam ſerendi ratio per taleas* 460,36 *olearum ſeminarium* 461,2
de olearum plantatione præcepta 461,27
olea cum quibuſdam arboribus odium 464,1 & 2 *olearū ſerendarū interuallū* 464,6 *oleæ plantādæ tempus* 464,24 *olearū cultus* 465,6 *olearū ſtercoratio* 466,10 *irrigatio* 466,36 *oleæ inſitio* 468,18 *in olea quid arte paratu ve fieri poſſit* 470,8 *olearū fertilitatis & caritatis prognoſtica* 470,28 *olearū morbi* 472,1 *& remedia*, ibid. *oleæ nouellæ fertilitas, morbida eſt* 472,3 *olearū particulares morbi, vt lichenes* 472,29 *arachniū* 472,32 *aut araneum quoq;* 472,36 *& alii* deinceps. *olearum ſterilitas vt caſtigetur* 472,40. 473,7 *olearum morbi extrinſecus venientes* 474,23.
oleæ fructus duplex 486,18 *oleæ & oleaſtri materies* 490,1 *oleæ & vitis cōcordia* 554,1
oleaſter pecus opimat 2,11 *oleaſtrum attulit ex Hyperboreis Hercules* 11,10 *oleaſtri origo* 448,38. 449,5 *oleaſter elephanti amuletū* 449,19 *oleaſter vt ab olea differat* 449,33
Oleaſtrū oppidi nomē 449,29
oleta imperio a Diocletiano anteponūtur 12,29
olei vtilitas 443,34. 444,19 *oleū inſaniæ pharmacū* 444,13 *oleū & oliuū unde dicatur* 446,40 *oleū Turditanū* 455,21 *olei eliciendi inſtrumenta* 476,28 *olei collectio* 478,15 *olei acerbi vel viridis faciendi ratio* 479,33 *olei tria genera* 479,34 *maturi conficiendi modus* 481,29 *vitiis quēadmodum vindicetur* 482,20 *olei diuerſa quædam genera* 487,26 *olei natura Philoſophorum dogmatibus elucidata* 490,20
olitoriæ rei laudes 640,15
olitorius hortus 641,20 *olitorii horti remedia cōtra cœli noxas* 647,38 *aduerſum*

nerſum beſtiolis horto innaſcentes 649,6
oliua cibum ſuauiorem efficiunt 444,32
oliuarum cõditura 483,37 oliuarum albarum 484,4 nigrarum 485,11
oliua colymbades quomodo fiãt 485,36
oliuitati neceſſaria vaſa vti ordinentur 475, 36 ante oliuitatem quæ præparanda 475,39 oliuitatis tempus 477, 1 (688,33
oluſatrum 686,27. 687,7. 688,19.
olus cordum quid 672, 10 olus quid vocetur 641, 15 oleribus quale ſolum conueniat 643, 1 & d. quale vitandum 643, 32 oleribus aqua conuenientes 644, 31. 645,9 qui fimorum ſint oleribus idonei 645,25 oleribus fimum adhibendi tempus 646,7
olerum ſationes 646, 19 olera acetaria 654, 5 erucæ vicinitate iuuantur 666, 11 olerum fœcundiſſimum, cuminum 694,18 olerum quod diuturnitate potiſſimum 745,6 olerum duorum monſtrum 802,19
Olympia, Græciæ vrbis, ludi 449,10
Olympias flatus in Chalcide Eubœæ frigidus 474,30. 475,9
Olympicorum victorum corona 11,10
Olympicorum ludorũ inuentor Hercules 444,3 corona ex oleaſtro 449,11
olyra Mneſithei 842, 24 olyræ hiſtoria 848,24
omomelis 167,4 (27
Omphale mulier dominatur Lydis 620,
onitis, origani ſpecies 699,19
onopetalium, origani genus 699,18
operariorum qualitas 26,17
operatrices artes binis diſcriminatæ partibus 21,12
Ophellus Carthaginem petit 169,8
op?:oſcoridon 798,36
oporotheca 56,15
opuli deſcriptio 129, 24 & 30 eiuſque materiei vſus 130,6 opulus vitem alit 539,1
orchites olea 450,19 eius vſus 450,23
orchitis denominatio 450,26
ordeum, ſeu hordeum 850,7 quot generum 850,31 ordeo conueniens cœlum 851,13 accommodum ſolum ibid. 22 ordei ſatio 851,32 cultura 853,8 in lolium mutatio 853,31 meſſis ibi. 37 conditura 854,7 ordeum hexaſtichũ ſiue cantherinum 854,29 diſtichon ſiue galaticum 855,28
oreoſelinon 683,5
oreoſelinum, herba 689,6
Oreſtus Deucalionis filius 494,11
origani hiſtoria 698,20 ſpecies 699,20 deſcriptio 699,30 ſatio 700,10
oris ſuauitas ab apio 682,30 oris odorem commendat carduus 732,24
orminum Attici quid vocent 728,13
ornus, eiuſq; qualitates & deſcriptio 124, 25 ornus pyrũ malumq; recipit 125,5
orobanche, erui vitium 889,25
Orphei ſimulachrum ex cupreſſo 85,36
Orpheus fabarum cibum prohibet 875, 24
oryza eadem quod olyra 848, 29 oryzæ hiſtoria 855,27
Oſiris quidem cum Dionyſio, agriculturæ inuentor 16,24
Oſiris vitiſator 493,32. 494,35 aratri inuentor 814,34
Oſiris quid ſit 635,4
oues vlmeis frondibus aluntur 3,11
oxalidis hiſtoria 677,16
oxalis, e rumicis genere 744,23
oxylapathum primum 744, 20 ſecundum ibi. 22 oxylapathi vtriuſque delineatio 744,25

oxys, ſiue oxytriphyllon 678, 12 *eiuſq; deſcriptio* 678, 14
ozimum, ab ὄζω 701, 17

P

PAcis inſigne olea 439, 9. 441, 12
Padus, a picea vocatus 96, 37 *Eridanus quoque appellatur* 137, 35
pædagogorum inſigne ferula 746, 27
Pales, paſtorum dea 752, 24
Palilia feſta 752, 24
palinrus 381, 21
Pallas Budia 815, 7
pallorē inducit cuminū 693, 40. 694, 4
palma multos populos alit 2, 30
palmæ hiſtoria 345, 4 &c.
palmam dare, prouerbium 11, 9
palmitū duo genera 545, 6 *pampinarium & fructuariū* 545, 8 *palmites præcipites qui dicātur* 545, 24 *palmitis genus quod materiam vocant* 545, 33
palmes focaneus quis 545, 35
paludapium, paluſtre apium 686, 4
paluſtria vſui inidonea 877, 23
pampini ad quid vitibus dati 538, 36
pampinula ſeu pimpinella 669, 31
Panathenæa, Athenis magna ſacra 441, 4 *à Theſeo in Mineruæ honorem inſtituta* 441, 5
Panathenæi 11, 15
πάνχαες herba 631, 32 *eius delineatio* ibi.
pancration, quaſi omnia complectens bona, herba 662, 10
Pan, deus agreſtis 8, 17 *Pityn adamat* 86, 19 *Panes è pino comas factitatas gerunt* 87, 32
panificii tractatio 834, 16
panis papauereus 737, 16, *ſiligineus & ſimilaceus* 839, 23 *tiphinus* 843, 32 *ex germano* 843, 39 *ex ſegala* 844, 10 & 24 *farraceus* 846, 36 *ex Zea cōfectus* 848, 8 *ex arinca* 849, 4 *olyrinus* 849, 6, *hordeaceus* 854, 22 *ex oryza* 856, 22 *ex auena* 858, 11 *ex bromo* 859, 21 *fabaceus* 875, 14
panici tractatio 861, 37
pantheræ allium fugiunt 798, 21
papaueris hiſtoria 736, 40 *papauer ex Veneris lacrumis natum* 737, 15 *papaueris vis ſoporifera* 727, 17 *lætifera* 737, 18 *papaueris ſpecierum deſcriptio* 737, 26 *papaueris ſatio* 739, 19
Papyrii de Parthis triumphantis corona 11, 3. 580, 34
paradiſi arbor 170, 34
Paridis naues ad Helenæ raptum paratæ 79, 40
Paridius Veterenſis filias vti dotauerit 494, 4
Parilia feſta 752, 24
Parnaſſus ob laurum Phœbo ſacer 114, 40. 115, 1
Parthenius mons 767, 30
parthenium, pro amaraco 626, 39
partiū partes quoq; diuerſantur 877, 31
paſſi acini vnde nomen ſortiantur 578, 13
paſtinaca, è cartilagineo genere 783, 21 *duorum generum* 784, 11
paſtinatio vitium 512, 8
Patauinorum vindemia ſalicem redolēt 556, 4
paterfamilias vide *œconomus* 17, 22 *paterfamilias religioſus* 19, 17
Paulus Æmilius 11, 2
Pauſanias doctiſſimus & ſuperſtitioſus 448, 38
pauſea, ſeu poſea 451, 16
peccatum peperit laborem 6, 18
pecora hyeme faſciculis frondium nutriuntur 3, 7 *pecorum cibus* 3, 8 & 11
peditis viatori myrti virgis vtendum 388, 19

Pelaſgis

Pelaſgie regio, à Pelaſgo nuncupata 152, 31
Pelaſgus vir magnus & ſapiens 152,30 *glandium cibum Arcadas docuit* ibid.
Pelei & Thetidis nuptiæ 124,19
Pelius Theſſaliæ mons 124,20
Peloponneſus Apia vnde dicatur 12,6
Pelops Hippodamia potitur 389,25
peponis enarratio 749,19 *an à cucumere differat* 749,26 *ſine ſemine edendus* 749,40 *vnde nomen ſortiatur* 750,1 *à melopepone diſcriminatur* 750,6
Periclis caput oleaginea corona incinctũ 441,3
Perſarum nutrimentum 2,30 *reges* 6,2
Perſæ Romanorũ ſerui 115, 28 *letalem arborem in Ægyptum tranſmittunt* 176,15 *Perſarum frugalitas & luxus* 667,8
perſea arbor ornamentũ Alexandri Magni 10,33 *Harpocrati ſacra* 13,33 *de perſea peregrina arbore* 176,3 *Iſidi ſacra* 176,8 *de perſea diligẽtiores quid tradant* 177,8
Perſeus Macedoniæ rex 441,20
perſica quatuor generum 331,17 *præcocia* 331,21 *Armeniaca* 332,24 *duracina* 333,29
è Perſide primum Memphim arbor perſea traducta 10,34
Peſti, Calabriæ oppidi, roſaria 588,8
peſtis remedia 14,15 *peſtis tempore laurea vtendum* 116,24
petroſelinum noſtrum, antiquorum apium 682, 25 *vt veteres indigitarint* 683, 4 *petroſelinon, in ſaxis naſcens* 689,9 & 26 *petroſelini Macedonici deſcriptio* 689,21
Phaeton Solis & Clymenes filius 137,38 *fulmine ictus in Eridanum labitur* 138,2
phalangium in eruo naſcens 813,40
Phaon inter lactucas abſconditus 655,4
phaſeolus eiusque hiſtoria 891,1
phaulia oleæ ſpecies 451,10
phannos oleaſtri 449,25
phellodris delineatio 152,10
Philomela mille per vocum diſcrimina canit 7,30
Philometrus 133
philoſophiæ commodus locus, villa 9,15 & d. *philoſophia naturalis agricolæ neceſſaria* 17,34
philoſophis facile ditari 5,26 *philoſophi ruri vitam agunt* 9,29
Philotis ancilla, eiuſque facinus 171,25
Philoxenus, Ariſtotelis auditor 875,37
philyra veneri ſacra 13,32 *philyra Theophraſti* 108,7 *Dioſcoridis* 108,25,41 *Philyra, Oceani filia, à Saturno adamata* 125,11
phocæ pellis ad quid conferat 561,3
phthiſicis cõducunt ſyluæ reſinoſæ piceæve 14,11
phthorium vinum 556,6
Phytognomonici ſcriptores 14,2
picea 96, 15 *Neptuno & Libero patri conſecrata* 96,21 *arbor feralis* 96, 35 *eius nominatio* 96,39
picris, vnde nomen adepta 662,27 *toto floret anno* 662,34
pimpinellæ hiſtoria 669,19
pinaſter quid 95,16 *vti appelletur* 95,17 *quot generum ſit* 95, 22 *eius deſcriptio* 95,26
pingui cibo indiga ſunt ſicca corpora 810, 1
pinus, arbor ſilueſtris 86, 12 *Cybele deũ matri ſacra* 86, 26 *naturæ imaginem refert* 87,29 *fraudi dicata* 87, 31 *mortis ſymbolum* 88,3 *pini denominatio* 88, 13 *deſcriptio*

88,32 *ſpecies* 90,8 *cœlum* 90,16 *ſolum* 90,27 *ſatio* 90,38 *cultus* 91,21 *morbi & remedia* 91,26 *conditura* 92,12 *pini materies* 92,16 *pinus ingẽs, pulchra cognominata* 93,6 *pini reſina* 93,10
pinus tractatio 408,15 *fabula de pinu* 408,21 *pinus plantatio* 412,3
Pinus puella fabuloſa hiſtoria 86,18
piperis vicem ſupplet myrtus 388,8 *ſiliquaſtrum* 714,19
piperitis 714,25 & 32
piſces apio recreantur 682,29
piſi hiſtoria 879,1
Piſones, a piſo 869,10
piſtaceorũ deſcriptio 431,30 *ſatio* 432,28
pithire quid 738,11
pithitis, papaueris genus 738,8
Pityodes & Pityuſæ, maris Balearici inſulæ 12,8. 88,27 *aliæ eiuſdem nominis in ſinu Argolico.* ibid.
Pitys puella 86,20
pix optima & puriſſima 93,21 *quomodo vratur* 94,12 *Plinio quid* 94,32 *pix liquida Europæ* 95,3 *picis duo genera, ſpiſſum & liquidum* 95,11. *pix è picea* 98,20
plantæ ante omnia animalia mundo natæ ſunt 2,3 *plantarum fructus ad hyemalem cibum reponuntur* 2,21 *plantæ quibus modis exoriantur* 179,9 *plantarum ſponte naſcentium generationes* 179,28 *plantarum generatio ex radice duplex* 185,1 *plantarum interualla* 193,30 *morbi & corruptiones* 235,31 *ſua principia partim intus habent, partim extrinſecus* 236,14
plantationis modos ſuppeditabit ſatio 178
platani præcipuum 130,9 *nominatio, delineatio* 131,10 & 17 *locus & ſatio* 132,27 & 38 *inſitio ac materies* 133,14,22
pleniluniis omnia rubigine afficiuntur 560,40 *plenilunio incrementum capiunt cucumeres* 748,31 *echini marini* ibid. 32
Plinij error 74,26 *mos vertendi peruertendiq́; Theophraſtum* 687,25 *Plinij & Columellæ conciliatio* 837,21
Plutonis cupreſſus 13,32
Plutus Ariſtophanis 14,30
podagricis idoneus hordeaceus panis 854,26
inter Pocula erratorum deinceps comminiſci parum conuenit 680,34 *ſed leuis reprehenſio ſufficit* ibid. 36
pœnitentia rei geſtæ nil agricolis fœdius 193,39
Poetæ, vnde ex arboribus homines fingant procreatos 3,34 *poetarum inſigne* 10,30. 11,17. 116,2 *poetæ vino ingurgitandi* 492,20 *poetis ſmilax ſacratur* 618,28 *hederacea corona* 635,23 *poetas lacte ac melle paſci* 635,31
Polemon vetuſtus Ariſtophanis enarrator 795,3
Pollio vti ad magnam ætatem peruenerit 443,22
polypremni herbæ ſuccus arboribus accommodus 252,39
pomarij materia & obiectũ 249,21 *Latinis quid* 249,33 *pomarij poſitio & locus* 251,3 *pomario ſolum quod conueniat* 251,30 *pomarij arbores vt fœcundiores euadant, media* 252,31
pometum, ſeu pomarium 249,37
pomiferæ arbores aut frondem retinent aut dimittunt 147,28
pomerium quid notet 250,2
Pomona pomorum dea 250,30 *à Vertumno*

tamno adamata 250,31
Pompeij faſcibus laurus alligata 115,38
Pompeiani Campania populi 718,26 *vnde nomen ſortiti* 718,32 *eorum ortus & interitus* ibid.
pomum Adami 270,8 *pomum folij vnius adhæreſcētis* 176,9 *quid ſit* 250,6 *genere tam mala quàm nuces continet* 250,22
poncerium, acriū citriorū genus 269,38
pons ilicis materie ſtructus 149,19
Pontica arbor, qua viuūt Arimphai 2,31
populi a cibis nomen ſortiti 2,32
populus, Herculi dicata 13,33.134,11 *arbor infelix* 134,2 *populi genera* 135,3 *populi & vlmi differentia* 539,24 *in arbuſto recipienda* 539,28 *ad alendam vitem maximè conuenit* 540,6
Populonia, vrbs Iouis ſimulacro celebris 579,1
porricida 797,27.
porra, quid dicatur 812,23
porri tractatio 794,29 *vnde nuncupetur* 795,8 *duorum generum* 795,11 & 22 *quali loco proueniat* 795,34 *porrum ſilueſtre* 797,33 *vineale vel vitigineum* 797,38
Portius Latro clarus inter dicendi magiſtros 694,1
portulaca vitibus putredinē inhibet 560,7 *portulacæ deſcriptio* 676,1 & 31 *portulacæ ſatio* 677,11
poſea oliuæ ſpecies 451,15
Poſthumius Siluius 11,36
potus herbidi per montium æſtiua ſalubres 14,14
Præneſte Italiæ vrbs vnde nomen indepta 148,6
præſentia domini quantum polleat 19,37 *præſentia domini, prouentus agri* 20,2
prati percontatio 904,12 *prati genera* 905,8 *prato aer, ſolum, aqua quæ conueniant* ibid.
prata quomodo fiant 905,37 *facta quomodo colantur* 905,16
premnus, oleæ morbus 447,12
Priapus ſalignam falcem curgerat 143,28 *Loton deperit* 168,23 *hortorum deus* 641,28 *Corinthiis in magna veneratione* 641,10
proditor quis 24,2
Prometheus è ſilice ignem ferulis excepit 680,21 *a Minerua in cœlos ſublatus* 746,41 *ferulam accenſam in terrā deportat* 747,1 *primùm ignem è ſilice prouocauit* 747,2 *ignem ferula aſſeruari docuit* ibid.
propagatio plantarū 186,39 *vnde nuncupata* 187,2 *propagatio duplex, arborum, & herbarum* 187,10
propius ſata aliis quæ perniciem inferant 245,16
proſcindere terram 812,15
Proſerpina à Plutone capta 601,15.
aduerſus Pruinam vineas lædentem remedia 560,19 *pruina ſuauitatē plantis confert* 713,33 *noualibus officit* 811,39
pruni commentatio 339,17 *prunorum genera* 340,18
pſeudonardus odore præſtantiſſima 633,28 *eius ſpecies & nomina* 633,32 *quemadmodum feratur* 634,5
Ptolemæus Euergetes Ariſtarchi diſcipulus 734,20
pubertatem coercet hyacinthus 605,23
puerilis ætas ad agriculturā apta 27,5
puerperis petroſelinon deuitandū 683,6
pugie, flos 607,40.608,3
pulegium, herba condimentaria 703,40 *capiti ſalubre* 704,1 *quid miri de eo*

prodiderint 704,3 unde deuocetur 704,29
pulegij ſpecies 704, 38 regio & ſatio 705,1
pulices hortorum abigendi rationes 650, 24 pulices terrae origanū enecat 757, 21 raphanis innaſcentes eruum arcet 775,37
pulmentaria ruris 800,39.801,8
pulueratio oleis prodeſt 465,25
puluis vitibus excitandus 533,24 licet ſiccus,nonnunquam alit 753,3
pumila ceraſus 380,6
punicae arboris hiſtoria 397,1
punicum malum Mercurij 13,33 punicorum malorum enarratio 397,1
purgatoria vitis 556,30
purpura ſarrana 596,7 purpurae Tyriae Laconicaeque 614,30
putatio difficillima cultus vitis pars 544, 12
puteus quando effodiendus 644,4
pyanipſia, feſta Apollinis 869,22
pyra cypreſſo circundata 81, 33 pyri hiſtoria 287,35
Pyrethi Cappadociae magi 121,12
Pyrrhaeum nemus incenſum 89, 27.97, 12,22
Pythagoras & Pythagorici an faba veſcātur 875,32 Pythagorei cupreſſino ligno abſtinebant 86,4
Pythia carmina,a Pythone ſerpente dicta 114, 22 Pythiae oraculum 2,36
pyxacantha Nicandri 732,31

Q

Quaeſtus vinearum 5,30 & 36
quercus Ioui dicata 13,27.152,35. 153, 1 arborum prima nata 152,24. 153, 3 cibum militibus ſuppeditat 153,1
quercus diuturnitas 153, 10 quercus an a hemeri differat 153, 35 quercus diſtributio 153,35 qua coeli conſtitutione proueniat 154,33 quercus ſatio 155,14 quercus cum olea odium 155,21 an pyrum ferat 155,31 quercus materies 155, 34 infinita aeternitatis 156, 1 domeſtica arbor 156,13
quercum cum olea complicari,prouer. 155,25
quies in toto naturae opere 546,27
quincuncialis arborum ordo 541,19.196 3 eius typus 197,24
quinquatrua Mineruae feſta 752,14
quinquennales ludi 11,16
quinquennes vlmi transferūtur 541,31

R

Radicis plantatio 185,1 radicis genera 771,31
radicis Corinthiae deſcriptio 776,19
radius maior 450,33 ad eſcam idoneus ibid. 37
radius minor,ſiue radiolus 450,40 unde nuncupetur 451,1
rami quid dicantur 189,5 per ramos ſerendi modus ibid.
ramoracia ſiue ramoracea,aut etiam armon 776,11
ranarum ſanguis viti commodius 558,25
rapa in ſinapi ſeruatur 708,38 raparum apparatus 778,1 an generis diuerſitatem habeant 778, 40.779. 5 quale coelum, & quod ſolum appetant 779,27 & 35 raparum cōſitio 780,7
raphani tractatio 770, 30 in delphico templo caeteris cibis antelatus 770,40 raphano aſſignat Plinius quae Theophraſtus braſſicae 771,6 raphani genera 771, 30 raphanus frigoribus gaudet 773,24 raphani ſatio 773, 34 raphani artificioſe producendi ratio 774, 35

raphanus

raphanus ſilueſtris 776,1 & 10 *diuerſum quid a ſilueſtri raphano* 776, 12 *& ſeri & transferri poteſt* 776,31
rapus terræ 617,16
raporum tractatio 777,1
rapum è plumbo dicatum in tẽplo Delphico 777,16 *rapi & napi differentia nulla* 782,8
rapunculus, acetariis conueniens 678,23 *eius ſatio* 679,4
raucæ, vermes in quercus radice naſcentes 464,1
Rauennæ omnium operum fundamenta alneis palis 143,6
regalibus ſtudio agri colendi nihil 10,21
reges agriculturæ deditis 12,13 *regibus quã ob rem ſceptra aſſignentur* 746,26
regionum propria ſunt munera 823,8
Remi & fratris vita 8,24
rerum parens ac nutrix, natura 1,26
reſinarum alia candida, alia nigra, alia mellei coloris 99,23 *reſina laricis* 101, 28 *iuniperi* 104,40
Rhabarbarum monachorum 744,40
rhœas papauereum genus 738,8,15 & 27
Rhea dea vitis 494,35
Rhegium 12,40
Rhemnus Palæmon 5,37
Rhizophagi, nominati Æthiopes 2,34
Rhodiorum tributa 6, 5 *ludi funebres* 134,4 *Rhodii veniam a Romanis deprecantur* 441,23
ridicæ radicibus à ventis ſecuritatem præſtat 550,10
rigandi hora matutina atque veſpera 703,15
Riphæi montes 2,20
robigalia feriæ Robigo inſtitutæ 824,22 *a quo & quando* 824,26
Robigus, deus 582,18
roboſenum pro robore veteres 156,25
robur, commune glandiferarum arborum nomen 147,23 *robur quid* 153, 9 *a quercu differt* 156,22 *vnde nomẽ ſumat* 156,26 *qua forma* 156,28 *quando cæditur* 159,5 *roboris fructus* 157,1 *materies* 158,32
robuſti vnde viri præſtantes dicti 153,8
Romanis Iudæi tributum pendunt 6,4 *Romanorum nobiliũ cognomina vnde* 11,34 *Romani poſteriores Tiburtibus* 149,13 *à Romanis pacem rogant Alexandrini* 441,20 *Rhodii* ibi. 23 *Romani farre tantũ principio vſi* 845, 4 *Romanorum clariſſ. cognomina a leguminibus* 869,10
Roma pulcherrima facta 8,25 *Romæ pons ilicis tantum ſtructus materie* 149,19
Romana maieſtas magnum oleæ honorem præbuit 440,36
roratio vitium morbus 557,39 *tribus de cauſis accidit* ibid.
roſa inter flores princeps 583,35 *Veneri ſacra* 13,32. 584,13 *humanæ voluptatis imago* 584,29 *Cupidini dicata* 584, 32 *roſa multiplex fabula* 584,37 *roſa vitæ humanæ ſpeculum* 585, 14 *ſcarabeum necat* 585,20 *ſcorpionis amuletum* 585,23 *amuletum ſerpentis* 585,23 *roſæ nomen* 585, 26 *deſcriptio* 585,30 *genera* 586, 10 *cælum* 587,34 *roſæ ſolum* 588, 11 *ſatio* 588,15 *cultus* 589,11 *inſitio* 589,22 *ars* 589,32 *conditura* 590,10
roſa rudis 798,24 (612,36
Roſam cum anemone conferre: prouerb.
roſmarinus qua natura qualitate 632, 8 & d. *quomodo ſeratur* 632,36 *cultum exigit* 633,4
Rubigalia 254,31

rubiginis tractatus 824,4 rubigo quid 824,8 pro rubigine remedia 825,1
rubrica Lemnia 253,30
rumen veteribus mamma 677,28
rumex, ſeu oxalis 677, 27 inter olera recenſitus 744,8 apibus incommodus 744,10 eius vſus in cibis 744,11 quot generum 744,19 rumex quid 744,35 rumicis & lapathi interſtinctio 744,35.745,12
Rumpotinū quid vocetur 539,3.546,32
rumpotinarum arborum ſpatia 547,1
runcatio, quæ ſarritioni ſubiungitur 823,23
ruri domicilium proborum 14,32
ruſtica vita beatos efficit homines 8,27 vrbanâ antiquior 10,9 ruſtica vita commoditates 15,1 & d.
ruſticum opus ſapientiæ conſanguineum 14,25
ruſticis nil conuenientius vitis cultura 494,3
ruſticum de farre canticum 846,19
ruta fimum aſpernatur 645,28 rutæ vſus & conditura 710,17 nomina & deſcriptio 711,1 & 12 cultus 712,11 amicitia cum fico 712,35

S

Sabæi thure abundant 6,3
Sabellici populi qui 719,22
ſabina, perpetua coma 120,27 alia ſterilis, alia frugifera ibi. 31 ſabina herba duorum generum 120,34 ſabina non herba ſed frutex ibid. 40 vti propagetur 121,1
Sabinorum veterum vita 8,23
ſacchari hiſtoria 902,14
Sagunti Dianæ templum 104,30
ſal a corruptionis vitio vindicat 159,26 trahit abſumitq́; humorem 773,14
ſalſa aqua plurimum fertilitati conferunt & ſuauitati 727,10
ſalſa tellus frugibus infelix 810,25
Salentinorum regioni oliueta ingentia 452,8
ſalix, arbor neceſſaria 143,19 ſalicis ſpecies ac deſcriptio 144,5 & 20 ſalix quo loco, quave ratione proueniat 145,5 & 13 ſalicis inſitio & materia 146,7 ac 16 an viti commodet 539,9 & 15
ſalignum lignum vini vitium omne tollit 572,22
ſaliunca Virgiliana 633,35
Salomon ſapientiſs. 13,2
Salonæ Diocletianus ruri agit 8,1 Salonæ oleta 12,29
ſalpa obſcœnus piſcis 746,40 non niſi ferula vapulans coquitur ibid.
ſalſi cortex 162,16
ſaluia hiſtoria 713,19 ſaluia & ſphaceli differentia 713,37
Samnitum aurum repudiatum a M. Curio 12,22
ſampſucum, herba 626,12 an idem cum amaraco 626,37 vnde appellatum 627,21 ſampſuci deſcriptio 627,1
ſandition quid nuncupetur 667,25
ſanguiſorba, quibuſdā pimpinella 669,33
ſanitas ex villa conquiritur 13,37.13,38
ſantion quid nominetur 667,25
ſcarabeus frumenta rodens 825,24
ſcella, ſiue ſcilla 805,8
ſceptra qua de cauſa reges vſurpent 746,26
ſchœnum Galeni 805,8
ſchola in hortis 9,33
ſcillæ bulbi beneficio ſata facilius comprehendunt 555,24 ſcilla, è capitatorū genere 804,31 ſcillæ delineatio 805,12 ſpecies 805,33
Scipio Linternum deligit 9,24 Scipio Africanus 11,1
ſclarea vnde deriuetur 811,18

ſcolopendræ gladiolo gaudent 608,8
ſcolymi deſcriptio 732,34
ſcordii inuentor 13,8
ſcorodopraſi hiſtoria 802,14
ſcrobes effodiendi præcepta 198,20
ſcylla vide *ſcilla*
Scytharum Argippæi 3,25 *Scytharum habitacula* 3,27 *Scythas arbore veſtiri* 4,12
Scythicum frumentum celeriter creſcit 704,9
ſapæ quo tempore coquendæ 570,37
ſapientia ruſticum opus affine 14,25
ſapinus, quibuſdam inferior abietis pars 98,29 *aliis arbor peculiaris* 98,30 *pineæ ſpecies* 98,38 *Porta, picea à meſtita* 99,12
Sardes in Lydia 12,15
Sardina per Ariſteum arboribus conſita 13,20
Sardorum dementia 2,8
ſarmenta vitium quando colligenda 511,27 *qualia ad vitis inſitionem accipienda* 549,25
Saron Archadiæ nemus 153,33 *Saron rex* 153,33
Saronicus ſinus à quercu nomen accepit 153,32
ſaronos, antiquis quercus 153,32
ſarrire quid 822,31
ſarritio 822,29 & 36. 823,1
ſationes plantarum multifariæ 178,29 *arborum per truncos* 188,9 *ſatio ſurculi* 191,15 *ſationem etiam foliis fieri poſſe* 192,22 *ſatio per lachrymam* 193,8 *ſationis plantarum ſtata tempora* 200,26. 819,16 *varia præcepta* 203,1 & deinceps
ſatorum peſtes 245,18
ſatureia ſeritur in hortis pro cibis condiendis 695,15 *vtilior medicina in montibus prouenit* 695,16 *ſatureiæ genera, ac deſcriptio* 696,28 & 36 *locus & ſatio* 697,1 & deinceps
Saturni vita 8,26 *reliquiæ* 10,16 *Saturnus rei ruſticæ inuentor* 16,26 *Philyram deperit* 125,11 *genitori Cœlo genitalia detruncat* 809,13 *filios cur fingatur deuoraſſe* 181,13
ſatus per excellentiam 819,24
Satyri factas è pino comas gerunt 87,32
ſauina, idem quod ſabina 120,29
ſecalis hiſtoria 844,6
ſegala, veterum ſiligo 844,6
Segeſta ſegetum dea 807,16
ſegetalis flos 608,3
Segetia ſegetum dea 807,17
ſegetis enarratio 806,6 *ſeges quid* 807,11 *ſegetum cultura* 811,24 *vitia & remedia* 823,31 *ſegetum fertilitatis prænotio* 826,34
Seia, ſegeti addicta dea 807,17
ſelinum odoratum, vrbanum, hortenſe 683,1
Semele, Cadmi filia, eiuſque fabula 494,41
ſemen, frumenti genus 846,38 847,22
ſemen producentia naſcuntur omnia ſemine 180,37 *ſemine nata non omnia degenerant* 181,31 *ſemen vetus naturam aliquando immutat* 721,12 *ſemine ſata omnia meliora naſcuntur* 800,25 *ſemina ne depaſcantur ab alitibus* 801,39 *ſeminum electus in ſerendo* 818,23 *ſeminum vita ad generandum definita* 818,27 *ſeminũ vitia quædam communia, quædam propria* 823,35 *ſeminibus morbi ex quibus cauſis proueniant* 824,1 *ſeminis corruptio & putrefactio* 836,2 *ſeminũ natura viuacior quàm animalium* 836,10

ſementis tempora 819,16
ſeminij principium ab aere 180,8
Semiramidis Perſarum reginæ horti 61, 20
Semnones dij qui 641,29
ſenecionis deſcriptio 664,23
ſenectus pigrum quem reddit 21,28
ſeniorum ſunt imperia 23,32 *ſenibus conueniens baculus ex ferula* 746,32. 747,8
ſerenitates vitia frumentis afferunt 808, 32
Sergia bacca ſiue Sergiana 452,4
ſerendi ars diuina 13,21 *ſerendi tempora* 646,31 *præceptiones* 821,39
Seres, apud Indos, lanificio ſiluarum nobiles 4,19
ſerica indumenta 4,18
ſeris herba 659,34. 660,7 *duûm generũ* 660,22 *ſeris ſeu chondrilla* 663,2
ſerpens fraxini ſuccum odit 122,17 *ab Hercule interfectus, inter Arctos relatus* 257,25 *quercinis foliis iniectis moritur* 156,22 *ſerpentes punica arbore non arceri contra Africanum & Plinium* 397,10 *ſerpens in vindemiis viti implexus acidum prædicit vinum* 567,30 *ſerpentis virus è vino ferrum elicit* 572,22 *ſerpentes trifolium fugiunt* 628,20 *quibus depelluntur* 653,16 *naſturtij ſuffitu fugantur* 667,16 *ſerpens ſenectam exuens* 690,3. & deinceps, *ſerpentes ex hortis abigit ruta* 713,20 *accerſit ſaluia* ibid.
ſerpillũ an inter coronarias herbas locum ſibi vendicare poſſit 621,28 *vnde nomen indipiſcatur* 621,37
ſerta cur ſtephani dicta 580,27
ſertula campana, ſeu melilotum 627,30 & 40
ſeruia corolla 580,22
Seuero Imp. cupreſſus mortis oſtentum 82,3
ſeſamum, ſeſama, ſeſima 866,8
ſeutlomalachon, quaſi maluacea beta 741,16
Sextius è Romanis ſapientiæ affectatoribus 5,27
Sibyllæ oracula 582,13. 824,34
ſicca corpora pingui indiga ſunt cibo 810,1
Siculus Siciliæ rex 808,3
ſideratio plantarum morbus 237,9
ſideritis Dioſcoridis 669,30. 670,3
ſiderum influxus in plantis liquido percipiũtur 18,9 *ſidera tam a nautis quam agricolis obſeruanda* 18,14
Sidon ab Artaxerxe obſeſſa 441,16
ſilago, κορωνόπους 675,15
ſil atticum 595,34
Sileno ſmilax ſacratur 618,28 *ferula* 746,12
Siliceus pons Campaniæ 759,22
ſilicula, ſiliqua, ſilicia 165,5. 901,13 & 14
ſiligo, tritici vitium 837,17 *tritici deliciæ* 837,20 & 25 *vrbani habitus* 837,30 *olyra falsò dicitur* 848,27
ſiligo ſpuria 850,12
ſiliqua ſilueſtris arbor 101,39 *ſiliquæ hiſtoria* 164,34
ſiliquarum tractatus 891,29
ſiliquaſtrum piper ſupplet 714,19 *ſiliquaſtri hiſtoria* 714, ibid.
Siluanus ſenex 8,17
Siluani & Siluij vnde appellati 11,35
ſiluarum habitatio antiquitus 3,15 & d. *ſiluæ, deorum habitacula* 4,5 *numinum templa* 4,7 *ſiluæ ſanitati conferunt* 14,11 *ſilua antiquorum duplex* 62,5 *ſilua cædua quæ* 62,6 *ſilua quid* 62,20 *ſiluarũ dij* 62,34 *ſiluis quæ regu-*

regiones, quæ loca abundent 63,11
ſilua glandaria 147,6
ſiluestria ſatiuis priora 61,27 *acriora & ſicciora omnia* 797,35
ſiluestrium arborum natura 65,37
ſilurus piſcis 561,1
ſinapi callidiorem eſſe 709,9
ſinapios vſus 708,20 *deriuatio* 709,13 *ſpecies* 709,18
Sinus Saronicus 12,8
ſiſeris enarratio 785,2 *quando ſeri poſſit* 785,21
ſiſymbrium, odorata planta 624,35 *quæ eius denominatio* 624,40 *quæ genera* 625,8 *eius deſcriptio* ibid. 11 *cœlum* 625,29 *ſolum & ſatio* ibid. 33 & 36 *ſemine caret* 625,35 *eius cultus* 626,1
Siſymbrium, veteribus comœdiis meretricula 625,1
ſitanium, & ſetanium 840,37
ſitus villæ 31,11
ſmilaces arbores 148,35
ſmilax Arcadum 152,8
ſmilacis flos 618,23
ſmyrnij Dioſcoridei deſcriptio 687,26 & 36
ſmyrnion agreſte 688,34
Socrates per platanum iurat 131,5 *deum vnum exiſtimat* 153,18 *per quercum deierat* ibid.
ſolanum eſculentum 745,16 *hortenſe* 745,18 *hortenſe quot generum* 745,24 *ſponte proueniſt* 745,34
ſol Elector vocitatus 137,36
ſoles lætiores quando ſint 8,1
Soloni in multis adiutor Epimenides Phaſtius 442,22
ſolſtitium per oleam indicatur 448,6 & 28 *ſolſtitium æſtiuum quando incidat* 833,22
ſolum idoneum 32,16. 809,25 *ſolum fugiendum* 36,7 *ſoli vitia vt emendentur* 37,6 *ad ſolum fundi neceſſaria* 44,5 *ſoli qualitates explorandi ratio* 810,11. 811,2
ſomnia vera videri laurus efficit 113,38
ſomnos allicientes flores 581,10 *ſomnus hedypnoide conciliatur* 664,19
ſonchos, σόγχος 665,5
ſoporifera vis papaueris 737,17
ſorbi genus ſilueſtre 174,15 *vſui medico aptius* 174,19
ſorbus, & ſorbum 296,35
ſorices à vineis abigendi ratio 561,14
Soſipater Paphius quando floruerit 734,19
de Spanachiis percunctatio 741,3
ſparagus aphæreſi, aſparagus 728,17
ſpecies alia in aliam naturaliter nō commeat 835,23 *ſpecierum mutationes fiunt in propinqua genera* 837,6
ſpelta ſiue ſpentria 847,19
Spermophagi vnde dicti 2,35
ſphaceli delineatio 713,38
ſphacos, ſaluiæ ſpecies 714,4
ſpica nardi 633,32
ſpina alba 174,37 *ſpina ſilueſtris* 174,39 *ſpina nuptialis* 175,4 *ſpina Ægyptia* 619,28 *Theophraſto* ἄκανθος 619,32 *Dioſcoridi ſpina Arabica* ibid. 33 *duarum ſpecierum, candida & nigra* 620,3 *vbi naſcatur* 620,8
ſpiritus ſilens ſenſu perſpicuus 453,30 *ſpiritus vegetiores naſturtio redduntur* 667,14
ſplenetico homini remedium tamarice 121,40
ſpleni medetur myrica 122,7
ſponſæ olim aſparago in coronis vſa 727,19
ſpuma Græcis ἀφρος 801,9

Sp. Melius 12,25
ſquilla Varronis 805,11
Statius ſua carmina Siluas vocet 62,31
ſtelis & hyphear 76,4
Stephanus, coronæ auctor 580,27
Sterces, ſiue Sterculius, agriculturæ deus 16,34
ſtercorationis ratio 228,9 *ſtercoratio agri* 816,32
ſtercoris qualitates 228,28
ſterilitas ſalice inducitur 143,25 & 34 *ſterilitatis ſymbolum, ſalix* 143,25
ſterilis arbor fructum vt ferat, experimẽtum 253,1
ſtirpium diuiſio 65,4
Stolonum cognomen 11,40
ſtomacho inimica braſſica 717,17 *cinara* 733,28 *ſcolymum ſalubre* 733,29 *ſtomachũ corroborat portulaca* 676,2 *ſtomachum recreat oxys* 678,3
ſtreptos oleaſter 449,26
ſtrophia quid 580,21
ſtruthos auicula 739,13 *ſtruthos herba* 739,14
ſtudiis aptiſſimus locus, villa 9,15 & d.
ſuauiter loquens, melilotum loqui dicitur 627,33
ſuber arbor glandifera 151,2 *perpetuæ frondis* ibid. *deſcribitur* ibid. 8 *materiam qualem proferat* 151,26 *ſuberi falsò Plinius tribuit quæ phellodri Theophraſtus* 151,36
tanquam ſuber prouerb. 152,1
ſues ſine liene quando reperiantur 121,39 *ſuibus ſplenis incremento laborantibus tamarice ſuccurritur* 122,4 *ſuum caro pinguis & lenis vnde reddatur* 163,7 & 39
ſuberi quercus, arbor 152,4
Sublicius pons Tyberinus 149,19
ſuffragia per fabas lata 876,4
ſuffrutices quid 65,24 *an tolerent inſitiones* 222,18
ſulcus quid vocetur 812,22
ſupplicantium ſymbolum, olea 441,12
ſurculi plantatio 191,14 *ſurculus quid* 191,18 *ſurculus an à ſubiecto trunco alimentum capiat* 207,10
Surrentini colles oliuetis conueſtiuntur 455,35
Suſa, Perſiæ vrbs 590,29
Sybaris, vrbs 154,9 & 16
Syriæ vallis vnde nomen acquiſierit 12,3
ſyriaca arbor 165,7

T

TAlea quid 189,9 *vnde taleare; vox ruſtica* ibid.
talpas perdendi ratio 652,41 *vt eaſdem Græci perſequantur* 653,6 *talpas abigendi ratio* 736,32
tamarice, planta perantiqua 121,3,6 *ipſiusq; deſcriptio* ibid. (682,3
tarchon Simeonis Seti vnde deriuent
Tarquin. Priſcus papauera decutit 737,1
Tarteſſum, Hiſpaniæ ciuitas 449,21
tauri feroces caprifico mitigãtur 171,17
taurini fellis in arboribus vſus 253,34
taxa, lauri ſpecies 120,1
taxus, arbor perpetuò frondens 109,6 *in inferni opacis naſci ficta* ibid. *letifera* 109,14 *taxus vbi plurimũ proueniat* 110,5 *qua materie fit* ibid. 14
Tegea ciuitas Arcadiæ 153,17 *vnde Tegeates* ibid.
tegos pro lupanari 153,17
Telemachus Pylum nauigat 80,11
Telephanes, & rex & agricola 12,37
telephium à Telepho appellatur 13,9
Telephus Myſiæ rex 13,10
telephyllon, ramus papaueris 737,10
tellus non fructificat 254,7
Tempe frigida 8,11

tempeſtatis prænuncia oxys 678,5
temporis ratio per populum indicata 134, 6 *tempus per Herculem interpretantur phyſici* 134,11
temulentiã reſtinguit hedera 581,4 *florum odor* 581,7 *contra temulentiam braſſicam pollere* 715, 25 & 32 *temulentiæ & crapulæ diſcrimen* 716,20
temulentis percommoda baccaris 631,26
terebinthus arbor nomen vnde ſumpſerit 101,37 *terebinthus maris & fœmina genere* 102,1 *terebinthi inſitio* 103,1 *reſina* 103, 5 *terebinthus Theophraſti* 431,35
terebræ quibus vites perforantur 551,15
terebratione inſerendi modus 218,23
terra cultura quæ qualisq́; Adamo demandata 2, 7 *terrâ antiquiores arbores* 2,8 *terra imperium non recuſat* 5,11 *ſine vſura nihil reddit* 5, 12 *terra mater & Ceres dicta* 10,15 *terrarum plantis aptiorum optima quæ* 252,14 *terra a terra differt* 809,1
textrices, veneri maximè opportuna 749, 14 (471,1
Thales Mileſius Aſtrologus 5,19. 18,40.
thelyphthoron 620,23
thelythamnon 620,23
Themis Atlanti quid prædixerit 257,28
Themiſtocles à Græcis oleaginea corona honoratus 440,30
Theodori verſio notata 82, 37
Theophraſti hortus 9,34
theriaca ſiue thyriaca vitis 556,10 & 21
Theſei, deuicto Minotauro, corona 11,5
Theſeus magna ſacra Athenis inſtituit 441,5. 442,28
Theſeo ſonchon apponit Hecale 665,6
Theſmophora, latrix legum Ceres nuncupata 807, 22 (cta 453,12
Theſſalia regio, emiſſo lacu, frigidior facta
Theſſali ad Achillis tumulum quid inſtituerint 609,23
Theſſalus Piſiſtrati filius 445,32
Thetidis cum Peleo nuptiæ 124,19
Thracia montes ſiſymbrio ſcatēt 625,31
Thracius lapis aqua accenditur 443,30 *oleo reſtinguitur* ibid.
Thraſibulus corona oleaginea inſignitus 440,39
thunni, marini porci 155,3
thuris vbertas apud Arabes 6,1 *apud Sabæos* 6,3 *thure diis nil gratius* 632, 20
Tharii, olim Sybari 154,23
Thurius ager quercu inſignis 154, 8 & (16
thyma Galeno quid 695,26
thymbra quid 695,24 & 30
Thymbra oppidum 696,20 *in quo templum Apollini ſacrum* ibid.
Thymbræus fl. 696,22
thymos 623,22 *vnde dictus* ibid.34 *cur eius fructus in Attico ſolo acris* 623; (39
Thyna, Thraciæ locus 624,17
Tiberius Cæſ. ad villam tranſmigrat 9, 22 *Tiberij Cæſ. pons naumacharius* 100, 22 & 32 *Tiberio Cæſari toto anno cucumis præbetur* 754,9 *Tiberio Claudio principi venenum à coniuge datum* 766,8 *Tiberius princeps è Germania quid afferri iuſſit* 785,2
Tiburtes Romanis antiquiores 149,13
Tiburtus Tiburtum conditor 149,15 *filius Amphiarai* ibid.16
tilia, ſiue philyra 125,11 *vbi proueniat* 126,26 *tilia omnia pomorum genere onuſta iuxta Tiburtes* 126, 30 *tiliaceis tabulis ob imbecillitatem homines circumdari* 127,9
tinctorum herba 901,1
tinus, lauri ſpecies 119, 24 *an ſit Theophraſti* φιλύκη 119,34

tipha duplex paluſtris & cerealis 842,9 *tipha cerealis* 842,11 *diuerſa ab olyra* 842,25
tipha quando ſeratur 843,21
tiphæ cerealis deſcriptio 842,40
tirunculus vt ſenex contemnitur 21,26
Tirynthij pyris ſilueſtribus veſcũtur 2,29
Tmolum, Ciliciæ mons 604,17
aduerſus Tonitrua remediũ laurus 116,29 *tonitru ob vbertatem præcognoſcendam obſeruatu dignum* 254,15 *tonitrus & fulguris noxã à vino quid abigat* 571,29 *tonitru terram hiare, quaſi inſolatione ac aeris impulſu* 768,40 *tonitrus & fulminis prodigia quædam cæcas habent cauſas* 769,5.
torcular 53,22
toxica vnde dicta 109,15
tragum ex olyra faciendi ratio 849,9
tranquillitas animi in villa quæritur 9,15
Tranſpadanæ Italiæ arbuſta 539,13
Trebula, ſolo æquata 503,3.
tributa varia 6,1
Trifolinus collis 502,37 *mons Neapoli imminens.* 629,2.
trifoliorum multitudo 502,38
trifolium aſphaltites, quorum nominum 628,19 *vti deſcribatur* 628,25 *quo ſolo producatur* 629,1 *trifoliũ pratenſe* 678,9
Triptolemus aratri inuentor 814,31
τείσωνμος abies 75,2.76,33.
triticeum genus quouis cœlo & ſolo luxurias 808,10
triticum omnium ſtirpium nobiliſſimum 806,18 *triticum ſerendi tempus* 821,11. *triticum omne cõuerti in ſiliginem* 837,18 *triticum trimeſtre* 839,39. 840,4 & 30 *bimeſtre* 840,6 & 8. 841,1 & 8 *triticum trimeſtre nullum eſſe* 840,12 *triticum vere ſatum* 840,26 *triticum quadraginta dierum* 841,2 *ſilueſtre, & exile* 843,13 *triticũ Indicum* 849,14 *Turcicum* 849,19 *Indicum quo modo ab Indis ſeri ſoleat.* 849,37 *tritici vitium cantharis* 825,40 *tritici commentatio* 827,38 *tritici differentia* 828,4 *delineatio* 829,20 *variæ cœli qualitates tritico cõuenientes* 830,9 *conſitio* ibid.23 *mutationes in lolium* 835,20 *tritici & tiphæ tranſmutatio* 843,27
triumphaturi Cæſares laureas vnde decerpſerint 115,23.119,2.
triumphantium miniſtri oleagineis corollis cur vſi 580,28
trobellum quid Pollux dicat 451,12
truncus quid 188,14 *trunco feruntur & arbores & herbæ* 188,16 *trunci ſignificatio* 458,28
tubercula corporum ex calore ac ſanguine 769,12
tuber terræ 617,14
tuber acerinum 128,11
tuberes, è meſpilorum genere 386,10 *tuberum tractatio* 768,18 *tuberes nil niſi radices ſunt* 768,23 *tuberum vſus* 768,25 *tuberibus aliqua cum cœlo cognatio* 768,36 *tuberes cur tonante Ioue naſcantur* 768,39 *tuberum forma* 769,30 *tuberum quædam arenoſa, quædam ſincera* 770,4 *tuberum ſeminaria* 770,14
turdi myrtum ſuis nidis ingerunt 388,24
Tuſculanus ſeceſſus 10,1
Tuſculanæ quæſtiones à diſputationis loco indigitatæ 10,2
Tyli inſulæ lanificium 4,25
typha diſtinguitur a tipha cereali 842,26
Tzezes Lycophronis interpres 171,41

V

Vaccinium, vnde dictum 593,13 *quid ſit* 593,31
vacerra, clatrorum genus 156,14 *ex robore, quercu & ſubere* ibid.
valetudo inoffenſa vt retineatur 443,20
Valentius in patibulo cupreſſus conſita 81,21
vappa nobilis, vinū Surrentinum 502,13.
vappa vnde fiat 566,17.567,4
in Vaticano ilex 149,12
vbertatis futuræ prognoſtica 148,18.254,. 1.826,35
vbolima in Libya 554,7
vectes ilignei & aquifolij 149,23
vectigalia arborum 5,41
Veientana ſilua 115,35
Venafrani agri oliuetum 453,14
venenoſa animalia 3,29.556,7
venenum terræ 617,20 *contra venena omnia antidoton* 628,20 & 32. *veneni antidoton; ruta* 710,32
venereis remediis quid conferat 13,31
veneri ſimulandæ nata eruca 666,3 *venerem ſedat cucumis* 748,35.749,14
Venetiæ arbuſta 539,15
venti optimi 255,36.825,35
ventris dolores virgā myricæ ſedare 122,1 *ventris morbis lotophagos immunes* 169,5 & 20
vennuculum rutilum 845,13
Venus punicum ſeuit 13,18 *Veneri ſacratæ arbores* 13,31 *cogitationes irretit* 22,41 *Adonim luget* 612,25. 737,15 *hortorum tutrix* 641,26
venuſtas per Adonim figurata 612,32
verba cupreſſis ſimilia; prouerb. 83,6
Vergiliarum occaſus 819,19 & 21.820,32 *per excellentiam ſatus appellatur* 819,24
vere calor exiguus 452,33 *ver & autumnus ſeſe imitantur* 464,40
vermiculatio, plantarum morbus 238,10 *oleæ morbus* 472,9
vermiculorum plantas infeſtantium ſpecies 472,17
verni aeris qualitas æqualis autumnali 547,39
Vertumnus Pomonam adamat 250,31
vernactum quid 814,21
veru iuniperinum 104,28
veſpertilionis tactu oua ciconiarum ſterileſcunt 130,39 *veſpertilio per platanum torpeſcit* 131,1 *veſpertiliones hederæ ſuffitu necantur* 635,37
Veſtalium virginum capillus 169,35
veſtes ab arboribus præbentur 4,10 *à plantarum corticibus* 4,15. *veſtibus prodeſt amaranthus* 609,19
Veſuuius mons 500,40.767,28
vicinorum ob iniurias qui ſuas ſedes reliquerint 44,35
victorum inſigne 10,30 & 36. 440,18 & 21
viduæ & fœminæ & arbores 537,23
villæ illecebra 6,8 *villæ operarij quales eſſe debeant* 26,17 *villæ cœlum* 28,5 *ſitus* 31,11 *ſolum idoneum* 32,16
villicationis præfectus inſtituitur 21,17
villica qualis eſſe debeat 24,4
villici boni officium 21,17 & d. *villicus malus, peior, peſſimus* 23,37
Vinalia 254,31
vinca peruinca 618,3 & 6
vinculi genera ad inſitionem 548,33
vindemia quando agenda 563,10.564,14 *quomodo facienda* 464,29.565,8
vindemiarum leges 564,23
vindemiator ſtella 564,19
vineaticæ falcis figura 528,7
vineæ nouellæ foſſio 519,22 *pampinatio* 520,7 *ablaqueatio* ibid.39 *re-*

ſecatio 521,20 *putatio* 521,32 *plantatio & alligatio* 522,25 *vinea per ſe ſtantis cultura* 534,16 *itē brachiata, ac capitata* ibid. *proſtratæ & characatæ* 536,1 *vineæ pedamina & vimina* 536,27 *vineæ ſpecies quæ vino innititur pedamento* 537,20
vinearum quæſtus 5,30 & 36 *genera* 525,29 *vt ab animalibus defendantur* 561,12
vineum amineum vnde dicatur 500,34
vinum etiam ab arboribus potatur 133,12 *diis æquiparatū* 492,15 *remedium ſenectutis* 492,19 *quos producat effectus* 492,32. 495,1 *œnon vnde dictum* 494,27 *vinum dendrogalenum* 497,26 *tiarenū* 497,27 *tianum* ibid. *Heracleoticum* ibi. *Græcum vulgare* 500,35 *Gaurianum, Fauſtinum, Falernum* 501,37 *Albanum* 502,8 *Surrentinum* 502,10 *Calenum* 502,22 *Cæcubum* 502,27 *Mamertinum* 502,32 *Trifolinum* 502,37 *Trebellium* 503,2 *Creticum ſiue maluaticum* 503,9 *monobaſitis* ibid. 12 *Rheticum* 503,18 *phthorium* 556,6 *ne ſuperfundatur; media* 566,18 *vt elutrietur* 566,38 *vinum guſtandi modus & tempus* 568,15 *dulce quomodo fiat* 568,38 *vinum aquam habere cognoſcendi experimenta* 570,1 & d. 639,21 *quibuſdam locis iterum ſponte feruet* 571,32 *diuturnius vt fiat* 572,6 *florem ne habeat* 572,27 *citra vuam* 574,5 *album vt fuſcum, nigrum vt album euadat* 574,17 *aquam habere, edera non probat* 639,21
vini fabuloſa origo 494,41. 495,10 *vbertas, bonitas aut prauitas vnde præ noſcatur* 562,29 *in vappam conuerſi ſignum* 565,38 *aceſcentis remedia* 571,10 *vini remedia aduerſus fulgura* 571,29 *in vappam peruerſi remedia* 571,33. 572,2 *turbulentia vt reſideat* 572,11 *ſitum olentis remedium* 572,18 *aut aſperginem ſentientis* ibi. *vini, in quod animal cecidit, remedium* 572,24
vina nobilia non niſi arbuſtis gignuntur 538,5 & 19 *non comprehendunt deuterias* 565,38 *operaria quæ* 565,40 *quando laborent* 568,35
vinorum prognoſtica 567,12
viola 593,2 & 10. 595,24 *violarum genera* 593,26 *viola flore triplicis coloris* 597,30 *flore duplicis coloris* 597,38 *flammea* 597,39 *violæ flammeæ ſatio* 597,40
vipera fago tacto obſtupeſcit 163,19 *viperis noxium allium* 710,34 *antidotus, ruta* ibid.
virginibus olea colenda 438,20
viridis color viſui percommodus 14,3
vir muliere à Deo fortior factus & audacior 24,13
viſcus ex aquifolio 107,35
viſum fouet viridis color 14,3 *exacuit origanos* 699,3
vita pia & vtilis eorum, qui terram colunt 10,16
vitiarium conſtituendum vti ſit 523,7
vitis medium quoddam inter fruticem ac ſuffruticem herbamq; 491,28 *arbor Theophraſto* 491,31 *vitis laudes* 492,7 *vtilitas* 493,35 *vitis & vini inuentum* 494,9 *vitis origo fabuloſa* ibid. *vitis nomen* 496,5 *genera* 496,20 *vitis genus ſatiuum aut ad eſcam, aut ad effuſionem* 497,1 *vitis Apiana* 497,11 *myrſitis* 497,25 *vitis figura & deſcriptio* 503,22 *vi-*

tis & malleoli electio 510,16 vitis formatio 522,10 vitis vlmi radicibus non iungitur 543,13 vitis arbustiuæ plantatio 544,11 vitis inſitio duplex 547,19 triplex 548,9 vitis brumæ temporibus aliquando comprehendit 547,31 vitis inſitio per terebrationem 551,35 per infoliationem 552,3 per inoculationem 552,13 vitis eadem vt candidas & nigras habeat vuas 552,26 vitis & oleæ naturalis concordia 554,1 vitis medicata 556,2 theriaca 556,13,21 contra animalia venenum eiaculantia 556,10 purgatoria 556,30 vnguentaria ſiue odorifera 557,6 vitis materies 578,36 vitis ligno nullum æternius 579,5

vitis & braſſicæ odia 562,8. 698,25. 715,21

viti quæ arbores cõueniant 539,1 & 11

Vites præcoces 497,6 dactylides 499,19 triferæ, ſiue inſanæ 499,7 biferæ 499,9 Thaſiæ & Libycæ 499,23 venuculæ & nemeſianæ ibid. eteſiacæ, conſeminiæ, & talpanæ 499,24 ſtaphylæ, nicoſtratiæq; ibid. graculæ 503,15 vites arboribus maritantur 543,5. 537,23. 538,1 & 32 natura ſublimitatis auidæ 538,8 & 33 vites arboreæ omnibus commodiores 538,25 quem agrum expetant 540,16 alienum in ſe trahunt ſaporem 556,3 infructuoſæ vt fœcundæ fiant 559,30 & 39 ne fructum putreſaciant 560,7 ne algore intereant 560,13 ne à rubigine & pruina lædantur 560,19

vitium plantatio 509,36 ſarmenta 511,27 paſtinatio 512,8 ſatio per malleolos 514,8 celer radicatio 517,9 diuerſa genera vti plantanda 518,7 vitium putationis tẽpus 527,5 vitium pampinatio 531,7 propagatio 532,9 phyſiognomonia 538,33 morbi eorumq; medelæ 557,11

vitibus cœlum conueniens 504,24 accommoda ſoli qualitas 506,18 vitibus puluis excitandus 533,24 vitibus proficuum, ſingulis reſolui annis 544,38

viuiradix quid 185,5

vinum omne cũ ſuo vino ſociabile 552,31

vlmus, ſilueſtris arbor 138,13

vlmi generum deſcriptio 138,29 vitem patitur 539,4 vlmi & populi differentia 539,24 ab arbuſto reiicitur 539,28

vlmorum vmbra nouerca 539,33 vlmus quando in arbuſto conſerenda 540,14 in arbuſto vti formetur 542,5 & 22 vlmi radices vitem enecant 543,13 vlmi plerumq; tres rami 546,37

vlmeis frondibus oues ali 3,11

vmbilicus terræ 617,17

vnedo & arbutus diuerſa 166,17 vnedo epimelidis fructus 166,32 & 35

vnguentum Cyrenaicum, ſuauiſſimum 596,41. 597,2

Vocontij, Galliæ Narbonenſis 569,39

volucra ne pampinos vuaſque prærodat 561,16

voluptate cum vtilitate coniunctâ nulla maior 6,13 voluptas primi hominis 6,16 voluptas ex agricultura 6,20

vrbana vita ſerior ruſtica 10,9

vrbes arte humana ædificantur 10,14 ſine ludicris & cauſidicis artibus felices 14,26

vrbs, domicilium ſophiſtarum, paraſitorum 14,32

vredo quid 474,31 vredine quæ maxi-

mè infeſtentur 474,33
vrinæ difficultatis remedium 687,20
vrſinus adeps viti confert 558,19
vuæ ſpinæ. ſiue criſpæ enarratio 396,19
vua ſtaphylis 494,28 *eſcaria* 497,2 *moſchatula* 497,36 *duracina* 498,3 *pergulana* 498,11 *bumamma* 498,19 *bumammia & bimammia* 498,27 *ceraunia* 498,30 *corneola* ibid. *vncialis* 498,33 *tripedanea, cuius multæ ſpecies* 498,35 *ſtephanita* 498,38 *capnia Theophraſti* 499,4 *inſana* ibid. 5 *vua complura acinorum vt genera habeat* 552,24 *vua myrtea* 554,15 *vua præcox vt naſcatur* 554,20 *vt ſerotinas* 554,28 *vua vinaceis vacua* 554,31 *ſex tantum dies matura perdurat* 564,1
vuæ ad effuſionem 499,26 *quæ eliqueſcunt in potum* 499,27 *aminea* ibid. 28 *gemina ſeu gemellæ* 500,4 *lanatæ* ibid. 12 *heluolæ* 501,5 *oleagineæ* 501,20 *alopecides* 501,22 *Corinthiacæ puſillis acinis* 555,38 *vt ſua vite ad ver vſque permaneãt* 574,35
vuarum morbus, crambus 558,12 *maturitas* 563,9 *varia conditura* 576,3 *vuarum paſſarum faciendarum ratio* 578,12
Vulcanale Romuli 169,36
Vulturnus tranſnatur 12,1
vxor nimia zelotypia demacratur 540,5

X

XErxes platani amore captus 130,27
Xerxis aduentu platanus Laodiceæ in oleam mutata 131,6
X litera, antiquis decuſſis 197,10
xylon, & ligna xylina 900,6

Z

ZAmbac Mauritanis, iaſme 598,14
Zamia quid 89,36
Zea in arenam mutatæ cauſa 836,40 *zea in aliud genus facile tranſit* 842,14 *Zea Theophraſti* 842,37 *Zea & tiphe ad frumentum vt redeunt* 843,5 *Zeæ ſatio* 843,21 *Zea in farris locum ſuccedit* 844,30 *Zea idem Græcis quod Latinis far* 844,33 *Zeæ tractatio ſingularis* 846,39 *zeæ æquiuocum nomen* 847,19 *Zea quibus enaſcatur regionibus* 847,33 *Zea in cibum venit* 848,8 *Zea Herodoti* 848,31
Zeceltidas Bœotæ rapas appellant 778,34
Zelotypia nimia vxorẽ demacrat 540,5
Zephyrus refrigerantem inſpirat auram 7,15 *Florum violas* 582,9
Zeopyron 847,41
zizíber caninum 714,28
Ziziphæ alba 370,34
Ziziphus 381,8 *Ziziphi duplex genus, cãdidum ac rutilum* 382,33
Zygia, aceris genus 127,28

INDICIS FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO E. MANUELE